ÂSIM EFENDİ TARİHİ

(OSMANLI TARİHİ 1218-1224/1804-1809)

1. CİLT

MÜTERCİM AHMED ÂSIM EFENDİ



TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI

ÂSIM EFENDİ TARİHİ

MÜTERCİM AHMED ÂSIM EFENDİ

1. CİLT

TÜRKİYE YAZMA ESERLER KURUMU BAŞKANLIĞI YAYINLARI: 58

Tarih ve Toplum Bilimleri Serisi : 5

Kitabın Adı : ÂSIM EFENDİ TARİHİ
(Osmanlı Tarihi 1218-1224/1804-1809)
1. Cilt (2 Cilt)

Müellifi : Antepli Seyyid Mütercim Ahmed Âsım Efendi (1755-1819)

Özgün Dili : Osmanlı Türkçesi

Hazırlayan : Prof. Dr. Ziya Yılmazer
Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi,
İslâm Tarihi Anabilim Dalı, Öğretim Üyesi

Arşiv Kayıt : İstanbul Ünv. Nadir Eserler Kütp., No. T 6014, T 6018

Baskı : Mega Basım Yayın San. ve Tic. A.Ş. Cihangir Mh. Güvercin Cd. No:3/1 Baha İş Mrk. A Blok Kat: 2 34310 Avcılar / İstanbul
Tel.: 0212 412 17 00 Sertifika No: 12026

Baskı Yeri ve Yılı : İstanbul 2015

Baskı Miktarı : 1. Baskı, 2000 adet

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
Library of Congress CIP Catalog Record
Mütercim Ahmed Âsım Efendi
Âsım Efendi Tarihi (Osmanlı Tarihi 1218-1224/1804-1809)
1. Tarih, 2. Osmanlı Tarihi, 3. Vekâyi-nâme, 4. Âsım Efendi, 5. XIX. Yüzyıl
ISBN: 978-975-17-3809-7 (Takım) 978-975-17-3810-3 (1. Cilt)

Copyright © Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı. Her hakkı mahfuzdur.
Bütün yayın hakları *Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı*'na aittir. Başkanlığın izni olmaksızın tümüyle veya kısmen, hiçbir yolla ve hiçbir ortamda yayınlanamaz ve çoğaltılamaz.

T.C. Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı
Süleymaniye Mh. Kanuni Medresesi Sk. No: 5 34116 Fatih / İstanbul
Tel.: +90 (212) 511 36 37
Faks: +90 (212) 511 37 00
info@yek.gov.tr
www.yek.gov.tr

ÂSIM EFENDİ TARİHİ

(OSMANLI TARİHİ 1218-1224/1804-1809)

(İNCELEME - METİN)

1. CİLT

MÜTERCİM
AHMED ÂSIM EFENDİ
(ö. 1819)

Hazırlayan

Ziya Yılmazer

TÜRKİYE
YAZMA
ESERLER
KURUMU
BAŞKANLIĞI

TAKDİM

İnsanlık tarihi, akıl ve düşünce sahibi bir varlık olan insanın kurduğu medeniyetleri, medeniyetler arasındaki ilişkileri anlatır. İnsan, zihnî faaliyetlerde bulunma kabiliyetiyle bilim sanat ve kültür değerleri üretir, ürettiği kültür ve düşünce ile de tarihin akışına yön verir.

Medeniyetler, kültürler, dinler, ideolojiler, etnik ve mezhebî anlayışlar arasındaki ilişkiler kimi zaman çatışma ve ayrışmalara, kimi zaman da uzlaşma ve iş birliklerine zemin hazırlamıştır.

İnsanların, toplumların ve devletlerin gücü, ürettikleri kültür ve medeniyet değerlerinin varlığıyla ölçülmüştür. İnsanoğlu olarak daha aydınlık bir gelecek inşâ edebilmemiz, insanlığın ortak değeri, ortak mirası ve ortak kazanımı olan kültür ve medeniyet değerlerini geliştirebilmemizle mümkündür.

Bizler, Selçuklu'dan Osmanlı'ya ve Cumhuriyet'e kadar büyük devletler kuran bir milletiz. Bu büyük devlet geleneğinin arkasında büyük bir medeniyet ve kültür tasavvuru yatmaktadır.

İlk insandan günümüze kadar gök kubbe altında gelişen her değer, hakikatin farklı bir tezahürü olarak bizim için muteber olmuştur. İslam ve Türk tarihinden süzülüp gelen kültürel birikim bizim için büyük bir zenginlik kaynağıdır. Bilgiye, hikmete, irfana dayanan medeniyet değerlerimiz tarih boyunca sevgiyi, hoşgörüyü, adaleti, kardeşlik ve dayanışmayı ön planda tutmuştur.

Gelecek nesillere karşı en büyük sorumluluğumuz, insan ve âlem tasavvurumuzun temel bileşenlerini oluşturan bu eşsiz mirasın etkin bir şekilde aktarılmasını sağlamaktır. Bugünkü ve yarınki nesillerimizin gelişimi, geçmişimizden devraldığımız büyük kültür ve medeniyet mirasının daha iyi idrak edilmesine ve sahiplenilmesine bağlıdır.

Felsefeden tababete, astronomiden matematiğe kadar her alanda, Medine'de, Kahire'de, Şam'da, Bağdat'ta, Buhara'da, Semerkant'ta, Horasan'da, Konya'da, Bursa'da, İstanbul'da ve coğrafyamızın her köşesinde üretilen değerler, bugün tüm insanlığın ortak mirası hâline gelmiştir. Bu büyük emanete sahip çıkmak, bu büyük hazineyi gelecek nesillere aktarmak öncelikli sorumluluğumuzdur.

Yirmi birinci yüzyıl dünyasına sunabileceğimiz yeni bir medeniyet projesinin dokusunu örecek değerleri üretebilmemiz, ancak sahip olduğumuz bu hazinelerin ve zengin birikimin işlenmesiyle mümkündür. Bu miras bize, tarihteki en büyük ilim ve düşünce insanlarının geniş bir yelpazede ürettikleri eserleri sunuyor. Çok çeşitli alanlarda ve disiplinlerde medeniyetimizin en zengin ve benzersiz metinlerini ihtiva eden bu eserlerin korunması, tercüme ya da tıpkıbasım yoluyla işlenmesi ve etkin bir şekilde yeniden inşâ edilmesi, Büyük Türkiye Vizyonumuzun önemli bir parçasıdır. Bu doğrultuda yapılacak çalışmalar, hiç şüphesiz tarihe, ecdadımıza, gelecek nesillere ve insanlığa sunacağımız eserleri üretmeye yönelik fikrî çabaların hasılası olacaktır. Her alanda olduğu gibi bilim, düşünce, kültür ve sanat alanlarında da eser ve iş üretmek idealiyle yeniden ele alınmaya, ilgi görmeye, kaynak olmaya başlayan bu hazinelerin ülkemize ve tüm insanlığa hayırlar getirmesini temenni ederim. Aziz milletimiz, bu kutsal emaneti yücelterek muhafaza etmeyi sürdürecektir.

Recep Tayyip Erdoğan
T. C.
Cumhurbaşkanı

SUNUŞ

Tarih boyunca kültür ve düşünce üretme gücü, büyük medeniyetler inşa etmenin en önemli unsuru olmuştur. Uzun soluklu ve evrensel nitelikte bir medeniyet üretebilmek ise geçmişten miras alınan birikimin geleceğe taşınabilmesi ile mümkündür. Tarih öncesi çağlardan itibaren köklü medeniyetlere beşiklik yapmış olan coğrafyamız; köklerinden bilgiye, hikmete ve irfana dayalı gelenekler çıkarmıştır.

Her kültürün sahip olduğu klasikler ve başyapıtlar, başka kültürler tarafından takdir edildiği ve kabul gördüğünde medeniyetler arası etkileşim ortaya çıkar. Medeniyet coğrafyamız ise tarihinde üç temel karşılaşma ve etkileşime şahit olmuştur. Bunlardan birincisi ve en önemlisi Bağdat'ta gerçekleşen yabancı milletlere ait Grek, Süryani, Hint, Fars vb. düşünce ürünlerinin İslâm medeniyetine kazandırılmasıdır. Böylece Müslüman düşünürler başta tıp, matematik, astronomi, felsefe ve ilâhiyat olmak üzere pek çok alanda şaheserler ortaya koymuştur. Endülüs'te ise ikinci karşılaşma olarak İslâm düşünürlerinin eserleri Yahudi ve Hıristiyan topluluklar tarafından kabul görmüştür. Üçüncü ve son karşılaşmada ise Osmanlı'da İslâmiyet, Hıristiyanlık ve Yahudilik yan yana kültür ve düşünce üretebilmiştir. Nitekim içerdiği zengin nakışlarla oldukça zengin bir kilim gibi olan Anadolu coğrafyamız, bu dönemlere ait, etkileşim ve karşılaşmanın örnekliğini tasvir eden sayısız el yazmalarına ev sahipliği yapmaktadır.

"İlim ve sanat iltifat görmediği yerden göç eder" sözü ile İbn Sînâ, bin sene önce hikmet ve irfan nehrinin aktığı mecrayı dile getirmiştir. Coğrafyamızın hak ettiği ve tüm unsurlarıyla insanımızın arzu ettiği istikrar; bizi biz yapan değerlerden güç alarak, ilim ve sanatın her dalına hak ettiği kıymeti vererek yola çıkılan yeni bir medeniyet tasavvuru ile mümkün olacaktır. Bu ufuk ile hareket eden, Kültür ve Turizm Bakanlığı'na bağlı

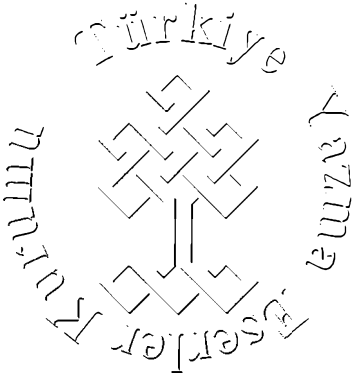
Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanlığı; medeniyet mirasımıza ait eserlere sahip çıkarak bu eserleri etkin bir şekilde yeniden inşa etmeyi hedeflemektedir. Buhara'dan Endülüs'e, Semerkant'tan Belgrad'a, Bağdat'tan Kazan'a kadar geniş bir bölgede kalıcı bir etki bırakıp medeniyet coğrafyamızın kodlarını oluşturan, insanlığın ise ortak mirası olan yazma eserlerin yeniden bilim, sanat ve kültür camiasının istifadesine sunulması ile ancak bu inşa faaliyeti başarıya ulaşacaktır. Kültür ve medeniyetimizin klasik eserlerinin; çeviri, çeviri yazı, tıpkıbasım ve eleştirmeli basımının yapılması sonucunda bu eserlerin ihtiva ettiği bilgi ve değerler bilimsel, kültürel ve toplumsal düzlemde bir özgüvenin, özgünlüğün gelişmesine vesile olacaktır.

Medeniyet coğrafyamız üzerinde yaşayan toplumların ürettiği bilim, felsefe, sanat, din ve tarih gibi geniş ihtisas sahalarını ilgilendiren temel metinleri okuyucuya ulaştırma gayesi, kadim zamanlardan beri medeniyetlerin kesişim noktası olan coğrafyamıza yeni bir ruh ve güç katacaktır.

Yalçın Topçu

T. C.

Kültür ve Turizm Bakanı



Üzerimdeki yükümlülüklerin büyük bir kısmını üstlenerek çalışmalarımın ortaya çıkmasının gizli kahramanı olan sevgili eşim Emine Hacer'e...

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER V
ÖNSÖZ XXXI
BİBLİYOGRAFYA XXXV
KISALTMALAR XLV

ANTEPLİ SEYYİD MÜTERCİM AHMED ÂSIM EFENDİ

A.AHMED ÂSIM EFENDİ'NİN HAYATI XLIX
1. Doğduğu Yer ve Yılı XLIX
2. Soyu, Ataları ve Seyyidliği XLIX
3. Âilesi ve Nesli L
4. Tahsîli ve Hocaları LII
5. Antep'teki İlk Görevleri ve Nûrî Paşa Vak'ası LII
6. İstanbul'daki İlk Zamanları, İlmiyye'ye Girişi, Müderrislikleri ve Kadılığı. LIII
7. Hacca Gidişi ve Âilesini İstanbul'a Getirmesi LV
8. Âsım Efendi'nin Vak'a-nüvîsliği LVI
9. Vefâtı ve Defnedildiği Yer LVII
10.Âsım Efendi Adına Yapılanlar LVIII
B.AHMED ÂSIM EFENDİ'NİN ESERLERİ LIX
1.ÂSIM EFENDİ'NİN TELÎFLERİ LIX
a.Târîh LIX
aa. Târîh'in İsmi LXI
ab.Âsım Târîhi'nin Metin Tesisinde Faydalanılan Nüshaları LXI
aba.Âsım Târîhi'nin Metin Tesisinde Faydalanılan Matbû Nüshası . LXI
abb.Âsım Târîhi'nin Metin Tesisinde Faydalanılan Yazma Nüshaları LXV
abc.Âsım Târîhi'nin Diğer Nüshaları LXVII
abd.Âsım Efendi'nin Müsvedde ve Notları (Kethudâ Sa'îd Efendi Târîhçesi) LXVIII

ac.Âsım Târîhi'nin Kaynakları LXXI
aca.Gördükleri LXXI
acb.Duydukları LXXII
acc.Yazılı Belgeler LXXV
acd.Yazılı Eserler LXXVII
ad. Abdürrezzâk Bâhir Efendi'nin Âsım Efendi Târîhi'ne İlâve ve Tenkitleri LXXVIII
ae. Âsım Efendi Târîhi'nin Tesirleri ve Yöneltilen Diğer Tenkitler CVII
af.Âsım Efendi Târîhi'nin Dil Husûsiyetleri CVIII
afa.Benzetmeler CIX
afb.Deyimler CXXIV
afc.Atasözleri CXXVI
b.Tuhfe-i Lugat-ı 'Arabiyye CXXVII
c.Münşe'ât-ı 'Âsım CXXVIII
2.ÂSIM EFENDİ'NİN TERCÜME ve ŞERHLERİ CXXVIII
a.Sözlükle İlgili Tercümeleri CXXVIII
aa.Tibyân-ı Nâfi' der Terceme-i Burhân-ı Kāti' CXXVIII
ab.el-Okyânûsü'l-Basît fî Terceme'ti'l-Kāmûsu'l-Muhît CXXIX
b.Târîhle İlgili Tercümesi CXXXII
ba.Terceme-i Siyer-i Halebî CXXXII
c.Kelâmla İlgili Şerhi CXXXII
ca.Merahu'l-Me'âlî fî Şerhi'l-Emâlî CXXXII
3.Âsım Efendi'nin Bugün Mevcut Olmayan Bir Risâlesi CXXXII
a.Fethiyye CXXXII
4.Âsım Efendi'nin Olmadığı Hâlde Ona İzâfe Edilen Bazı Eserler CXXXIII
a.Terceme-i Mazharu't-takdîs bi-hurûci'l-Fransîs CXXXIII
b.Necîb Âsım'ın TOEM'de Yayınladıkları CXXXIII
c.Makāle-i İstibsâr-âmîz der-Beyân-ı Âmeden-i İngiliz CXXXIV
d.İhyâ Tercümesi CXXXV
C.ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE AHMED ÂSIM EFENDİ CXXXVII
1.Kendisinden Bahsedişleri ve Başına Gelen Olumsuzluklar CXXXVII
2.Âsım Efendi'nin Fransızca Bilip Bilmediği CXXXIX
3.Âsım Efendi'nin Çeşitli Alanlardaki Görüşleri CXL
a.Tarihle İlgili Görüşleri CXL
b.Doğruluktan Ayrılmama ile İlgili Düşünceleri CXLI
c..Kadınlar Hakkındaki Düşünceleri CXLII
ç.Sihir/Büyü ile İlgili Düşünceleri CXLII
d.Evliyâ'ullaha ve Kerâmetlerine Bakışı CXLIII
e.Nesir Dilinin Sadeleşmesine Katkısı? CXLIII
f.Ülke Ekonomisi ile İlgili Görüşleri CXLV
4.Şâirliği ve Şiirleri CXLVI

ÂSIM EFENDİ TÂRÎHİ

METİN

[Ü 1b] Bismillâhirrahmânirrahîm 3
Hamdele-i manzûme-i ‘Arabiyye 5
Hamdele-i mensûreti 6
Medhiyye-i manzûme 7
BAKIYYE-İ SÂL-İ HEJDEHUM Zikr-i maktûlî-i ‘Ali Paşa ve tevcîh-i Eyâlet-i Mısır be-Cezzâr Ahmed Paşa ve fevt-i û ve tevcîh-i eyâlet-i mezbûre be-Hûrşîd Ahmed Paşa 32
VEKĀYİ‘-İ SENET-İ TİS‘A ‘AŞERETE ve Mİ ‘Azl ü nasb-ı Sadr-ı Anadolu 36
Ref‘-i Vezâret-i Vâlî-i Sivas 36
Tevcîh-i Emâret-i Hâcc ve Eyâlet-i Saydâ ve Haleb 37
Terceme-i merhûm Cezzâr Ahmed Paşa 37
İstitrâd 39
İhrâc-ı mevâcib 43
İhsân-ı pâyehây-ı ‘ilmiyye 43
Fevt-i Vâlî-i Cidde Vezîr Şerîf Paşa 44
Terceme 44
Vürûd-i Vehhâbiyân be-serhadd-i Basra ve ‘avdet-i işân be-haybet ü husrân. 46
İstitrâd 47
Tezyîl 56
Vak‘a-i İsma‘îl Paşa der-‘Akkâ 57
Ahvâl-i Belgırad 59
Hânden-i Mevlûd-i şerîf 60
Tekmîl-i binây-ı Cebe-hâne 60
Tevcîh-i Eyâlet-i Belgırad bâ-rütbe-i Vezâret be-Sül[ey]mân Ağa 61
Vukū‘-i meşveret ve ibkāy-ı Vezâret-i Mehmed Paşa ve tevcîh-i mansıb-ı Cidde be-müşârun ileyh ve me’mûr-şuden-i û be-cânib-i Hicâz 61
İhsân-ı Vezâret be-Mîrahûr-i Sânî Feyzî Bey 64
Vürûd-i Sefîr ez-cânib-i İrân 64
Mükâleme-i Re’îsülküttâb be-Sefîr-i Françe 65
Vukū‘-i muhârebe be-eşkıyây-ı Rumeli 66
Nizâm-yâften-i serhadd-i Belgırad 68
İstitrâd 70
Vukū‘-i husûf 71
Ahvâl-i huccâc-ı kirâm 71
Zikr-i inşây-ı dest-gâh-ı kağıd 72

Vak'a-i Haleb-i Şehbâ 76
Me'mûriyyet-i Vâlî-i Rumeli be-istîsâl-i eşkıyâ 77
Tevcîh-i Eyâlet-i Erzurum ve Anadolu ve İznikmîd 80
Tevcîh-i Kazâ'-i Mekke ve Medîne ve Kudüs 81
Zafer-yâften-i Vâlî-i Mısır-est ve perîşân-şuden-i eşkıyây-ı ümerâ' ki her yekî ez-îşân şâyân-ı ısr 81
Nizâm-ı belde-i Güzelhisâr-ı Aydın 83
'Avdet-i Hasekî Ağa ez-Bağdâd 84
Küşten-i Hüseyn Bey, A'yân-ı Filibe ve sâ'ir tâgıyân 84
Tevcîhât-ı 'ilmiyye 85
Terceme-i Kütahyavî 'Ömer Efendi 85
'Azl-i Ağa-yı Yeniçeriyân 86
Ba'zı vefeyât 86
Vefât-ı Âdem Efendi 87
Tevcîh-i Vezâret be-Mîr-i mîrân-ı Karaman 88
İhrâc-ı Surre-i şerîfe 89
Firistâden-i teşrîfât be-Vâlî-i Rumeli 89
Tevcîhât-ı 'ilmiyye 89
'Azl u nasb-ı Kadı'asker-i Rumeli 90
Muhârebe-i İrâniyân be-asker-i Rûs-i bed-peymân 90
Tafsîl-i ahvâl-i İsma'îl Paşa 92
Vukū'-i mükâleme be-Sefîr-i Françe ve in'ikād-ı mecâlis ve hulâsa-i ârây-ı erbâb-ı şûrâ 93
Zikr-i ikdâm ve himmet-i Vâlî-i Mısır 97
Fevt-i Küçük Ali-zâde Halîl Paşa 98
Zikr-i nizâm-ı Cezîre-i Kıbrıs 100
Giriftârî-i İsma'îl Paşa ve i'dâm-ı vey der-Kal'a-i 'Akkâ 101
'Azl ü nasb-ı Kapudan Paşa 102
Vürûd-i Sefîr-i Mülk-i Buhârâ ve 'atebe-bûsî-i ân der-Dîvân-ı mu'allâ-erkân-ı Pâdişâh-ârâ ve icmâl-i ahvâl-i Hân-ı hânân-ı Buhârâ 103
Vürûd-i nâme-res ez-cânib-i İran 106
Tertîb-i asker-i cedîd ez-Eyâlet-i Sivas 106
Kānûn-nâme-i Âlâyî 106
Müdâfa'a-i eşkıyâ ez-civâr-ı Saltanat 107
Medd-i Kādî-i İstanbul 108
Vak'a-i Nâ'ib-i Tekfûrdağı 109
VEKĀYİ'-İ SENET-İ 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF 'Azl ü nasb-ı Kadı'asker-i Anadolu 111
İtmâm-ı Câmi'-i Selîmiyye 111
Vukū'-i harîk der-Kışlay-ı Bektâşiyân 112
İhrâc-ı mevâcib 112

Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ 112
Tebdîl-i Sadâret-i 'uzmâ 113
Tezyîl 114
Zikr-i Vezîr-i a'zam-şuden-i Kapudan-ı deryâ Vezîr es-Seyyid İsma'îl Paşa 120
Zikr-i Kapudânî-i el-Hâc Mehmed Ağa 120
Tekmîl-i binâ'-i sedd der-İskenderiyye 121
'Azl ü nasb-ı Kul Kethudâsı 121
İhsân-ı Vezâret be-Çapar-zâde Mehmed Celâl Bey 121
Vefât-ı Vezîr Pilaslı (بلاسلی) Mehmed Paşa 122
Fevt ve nasb-ı Kadı'asker-i Anadolu 122
Terceme 123
Ziyâfet-i Sefîr-i Buhârâ 124
Tevcîh-i Eyâlet-i Erzurum be-Sadr-ı sâbık Yûsuf Ziyâ Paşa 124
'Azl-i Kassâb-başı Mustafa Ağa 124
Hânden-i Mevlûd-i şerîf 125
Tebdîl-i Şıkk-ı Evvel ü Sânî 125
Tevcîhât-ı ba'zı vüzerâ' 125
İhsân-ı Vezâret bâ-Nişlû Hâfız Mustafa Paşa 125
İbkāy-ı Vezâret-i 'Azm-zâde 'Abdullâh Paşa ve tevcîh-i Şâm 126
Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye 130
Tevcîh-i Eyâlet-i Mısır bâ-Mehmed 'Ali Ağa bâ-rütbe-i Vezâret 130
Tevcîhât-ı ba'zı vüzerâ' 131
Garîbe 132
Tezyîl 132
Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye 133
Vak'a-i Tayyâr Mahmûd Paşa 133
Husûf-i küllî 134
Muhârebe-i Tayyâr Paşa 134
Zelzele-i 'az[î]me der-Cezîre-i Girid 135
Tebdîl-i Riyâset 135
'Azl ü nasb-ı Kādî-yi İstanbul 136
İstitrâd 136
İhsân-ı Mîr-i mîrânî bâ-Kāsım Ağa ve ihrâc-ı mevâcib 138
Güzeşten-i Vâlî-i Anadolu be-cânib-i Rumeli 138
İhsân-ı Vezâret ve tevcîh-i Eyâlet-i Cidde bâ-Zeynel'âbidîn Paşa 139
Nakl-i bâ-Top-kapu ve ruhsâyî-i Elçi-i İngiltere 140
Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-cânib-i Mısır 141
Muhârebe-i Muhâfız-ı Belgırad Hâfız Mustafa Paşa bâ-eşkıyây-ı Sırb 141
Ba'zı silsile-i 'ulemâ' 142
Vefât-ı Vâlide-i Şâh-ı cihân Mihrişâh Sultân *'aleyhe'r-rahmetü ve'l-gufrân* 142

Terceme 143
Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ' 146
Tebdîl-i Sadr-ı Rumeli 147
Vukū'-i harîk ve havâdis-i semâviyye 147
'Azl ü nasb-ı Defterdâr-ı Şıkk-ı Sâlis 148
İhrâc-ı mevâcib-i kısteyn 148
Vefât-ı Hâfız Mustafa Paşa Muhâfız-ı Belgırad 148
Vürûd-i ba'zı ahbâr ez-cânib-i Sırb ve nasb-ı Ser'asker 149
Vefât-ı Sadr-ı Rum-i sâbık Veliyyüddîn Efendi-zâde el-Hâc Mehmed Emîn Efendi 149
Terceme 151
'Avdet-i Kapudan el-Hâc Mehmed Paşa 153
'Azl-i Nâzır-ı Hubûbât Ahmed Şâkir Efendi 153
Katl-i zimmî ve Yehûdî 154
'Azl-i Ser-cebeciyân 154
Tevcîhât-ı menâsıb-ı Dîvâniyye 154
Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ' 155
Tecdîd-i ittifâk be-Devlet-i Rusya 155
Tezyîl 162
Tasdîk-ı lakab-ı İmperatorî-i Fransa 165
İstîlâ'-i Sırb bâ-Semendire ve Bögürdelen 166
Tevcîhât-ı ba'zı vüzerâ' 168
Tezyîl 168
Vukū'-i husûf 168
Silsile-i 'ulemâ' 168
Katl ü i'dâm-ı Lala 'Ali Ağa 169
Muhârebe-i Hazînedâr İbrâhîm Paşa 169
Vefât-ı Kara 'Osmân-zâde Pûlâd Ağa 170
Vefât-ı Ser-etıbbâ' Nu'mân Efendi 171
Tevcîh-i Eyâlet-i Trabzon bâ-Sadr-ı sâbık Yûsuf Ziyâ Paşa ve ba'zı tevcîhât 172
İhsân-ı ba'zı pâyehâ 172
VEKĀYİ'-İ SENET-İ AHAD ve 'İŞRÎNE ve Mİ'ETEYN ve ELF
İhsân-ı ba'zı pâye-i 'ilmiyye 173
Nizâm-ı ba'zı Emânet 173
Ta'yîn-i Erîb Efendi be-cânib-i Bosna 174
İhrâc-ı mevâcib 175
Me'mûr-şuden-i Seyyid 'Ali Efendi be-sûy-i Rumeli 175
Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye 176
Me'mûr-şüden-i Sirozî İsma'îl Bey berây-ı (برأی) maslahat-ı eşkıyâ' 177
Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ' 180

Terceme 180
Tezyîl 182
Vürûd-i hedâyâ pes ez-tecdîd-i ittifâk 182
Garîbe 183
Zikr-i nizâm-ı Cezîre-i Mora 183
Âmeden-i meb'ûs ü hedâyâ ez-cânib-i Ocak-ı Cezâ'ir-i Garb 185
İhrâc-ı Donanma-yı hümâyûn 185
Tevcîh-i Livây-ı Bâyezîd 186
Tevcîh-i Eyâlet-i Diyârbekir bâ-şart-ı i'mâl-i me'âdin-i Şirvân 186
İstitrâd 189
TÂRÎH-İ NEFÎS-İ 'ÂSIM EFENDİ-İ VAK'A-NÜVÎS 191
İhrâc-ı Sancağ-ı şerîf 192
Der-beyân-ı hulâsa-i musâlaha bâ-Devlet-i Nemçe ber-çâr-deh mevâdd ve yek hâtime 210
Ahvâl-i Donanma-yı hümâyûn 213
Ahvâl-i Rusya 215
İn'ikād-ı mütâreke ve sûret-i 'ahid-nâme 218
Sûret-i 'ahid-nâme 219
'Avdet-i Serdâr-ı ekrem 221
İstitrâd 221
Bed'-i nizâmât-ı askerî 224
Sebeb-i zabt-ı tîmârât-ı Eyâlet-i Anadolu be-taraf-ı Ocağ-ı cedîd 231
Bed'-i nizâmât-ı Top-hâne-i 'âmire 231
Nizâmât-ı tüfeng-endâz-ı Ocağ-ı Topcu 233
Nizâmât-ı Ocağ-ı Süvârî-i Topcu 235
Nizâmât-ı Ocağ-ı Top 'Arabaciyân-ı Piyâde 236
Zikr-i tahrîr-i Süvârî-i Top 'Arabacı 238
Zikr-i nizâmât-ı Döküm-hâne-i Top-hane-i 'âmire 238
Zikr-i nizâmât-ı Barut-hâne-i 'âmire-i Selânik ve Gelibolu ve İstanbul ve ta'mîr-i binây-ı İstanbul 239
Zikr-i nizâmât-ı Tersâne-i 'âmire ve Kapudan ve nasb-ı Hüseyn Paşa 241
Zikr-i nizâmât-ı Ocağ-ı Humbaracıyân-ı Süvârî ve Piyâde 244
Zikr-i nizâmât-ı Ocağ-ı Lağımcıyân 246
Zikr-i nizâmât-ı Kılâ'-ı seb'a-i halîc-i Bahr-ı siyâh 247
Zikr-i nizâm-ı zahîre ve nasb-ı Emîn-i Zahîre ve binây-ı enbârhâ ve i'tây-ı sermâye ve ittihâz-ı hazîne-i zahîre 249
Zikr-i Cumhûriyyet-i Fransa ve istîlây-ı Mısr-ı Kāhire 249
Vukū'-i ittifâk-ı Devlet-i 'aliyye be-Devlet-i Rusya ve İngiltere der-galebe-i Cumhûr-i Fransa ve me'mûriyyet-i 'Ismet Bey ve Re'îs 'Âtıf Efendi be-mükâleme-i elçiyân-ı îşân 250
İttifâk-nâme-i Devlet-i Rusya be-Devlet-i 'aliyye 251

Dîğer ittifâk-nâme-i hafiyye-i Devlet-i Rusya 254
Zikr-i ittifâk-nâme-i Devlet-i İngiltere 257
Zikr-i vürûd-i Donanma-yı Rusya be-Halîc-i Bahr-ı siyâh ve muhâre-be-i Donanma-yı İngiltere be-Donanma-yı Fransa der-pîş-gâh-ı Kal'a-i Ebâhûr 259
Zikr-i 'ahid-nâme-i Cezâyir-i seb'a-i müctemi'a 261
Bakıyye-i **VEKÂYİ'-İ SENET-İ İHDÂ ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF** 265
'Azl ü nasb-ı Sadr-ı Anadolu 266
Zikr u beyân-ı sebeb-i ta'yîn-kerden-i Sefîr-i Fransa Seyyid Muhibb 'Abdurrahîm Efendi ve ba'zı ahvâl ve keyfiyyât-ı îşân 267
Bâ'is-i ta'yîn-kerden-i Sefîr Muhibb Efendi be-sûy-i Fransa 271
Mûmâ ileyh Muhibb Efendi Âsitâne'den hîn-i hareketde ta'lîmât-ı celiy-yeden başka taraf-ı hümâyûndan yedine i'tâ olunan ta'lîmât-ı ha-fiyye sûretinin mulahhasıdır ki, cây-ı nazar-ı i'tibâr olduğundan mâ'adâ, mahallerinde kayd olunacak vekāyi'e temhîdât kabîlin-den olmağla, bu mahalle takyîde sezâ görüldü 276
İstitrâd 285
Sâniha 287
Garîbe 289
Tezyîl 291
Bakıyye-i ahvâl-i Deli Kadrî ve 'azîmeteş ber-'usât-ı Sırb 292
Ta'yîn-i Seyyid Refî' Efendi be-Sefâret-i İran 293
İrsâl-i ba'zı ta'lîmât be-Vâlî-i Bosna Mehmed Husrev Paşa 296
Lâyiha .297
Hareket-kerden-i Ser'asker-i Rumeli ez-İskenderiyye berây-ı kahr u tenkîl-i 'usât-ı Sırp 301
Âmeden-i Vâlî-i Karaman Kadı 'Abdurrahmân Paşa be-Sahrây-ı Üsküdar 302
İstitrâd 302
Helâk-i ser-zorbayân-ı Tirsinikli-oğlu 309
Tezyîl 315
İ'tirâz 315
Tezyîl ü tenbîh: Muhâkeme-i vüzerây-ı 'izâm bâ-a'yân ve tercîh-i cânib-i vüzerâ' 319
Du'ây-ı hazret-i Pâdişâh-ı a'zam Sultân Mahmûd Hân *tâle 'omruhû* 24
İhrâc-ı mevâcib 324
Hâdise-i 'acîbe der-bâre-i Ervâm 325
İ'tizâr 331
'Azl-i Sadrıa'zam İsmâ'îl Paşa ve Şeyhulislâm Sâlih-zâde Ahmed Es'ad Efendi [ve] nasb-ı Yeniçeri Ağası Hilmî Paşa ve Şerîf Efendi-zâde

Nakîbüleşrâf es-Seyyid Mehmed 'Atâ'ullah Efendi 332
Sûret-i hatt-ı hümâyûn 335
Teznîb 337
Vukū'-i ba'zı tevcîhât 337
Ba'zı havâdis-i Avrupa 340
Havâdis-i dîğer-i Avrupa 342
Zikr-i nizâm-ı re'âyâ ve tüccâr 344
Nizâm-ı âhar 348
Sûret-i dîğer 349
Ba'zı havâdis 354
'Azl ü nasb-ı Re'îsülküttâb ve ba'zı tevcîhât 354
'Azl ü nasb-ı Vâlî-i Mısır ve ik'âd-ı ümerây-ı Mısrıyye ve ihrâc-ı Donanma-yı hümâyûn 355
Tezyîl 358
Zikr-i nizâm-ı ebniye 358
Lâyiha der-tahtgâh-ı selâtîn-i 'izâm 360
Âmeden-i peyâm-ı vusûl-i Muhibb Efendi Sefîr-i Fransa der-Paris ve âgāz-ı mükâleme 363
Françelü tarafından müretteb ve matbû' olmuş nutk-ı mahlût sûretidir 369
Bonaparta tarafından mûmâ ileyh Sefîr Muhibb Efendi'nin haberi olmaksızın nutk-ı mersûma cevâb olarak tab' etdirdikleri fıkranın sûretidir. Devlet-i 'aliyye Elçisi'nin nutkuna cevâb 370
Lâyiha 371
Tetimme 371
Ba'zı havâdis 372
Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ' 374
'Azl ü nasb-ı Kādî-i İstanbul 375
Nasb-ı Muhâfız-ı Medîne-i münevvere *nevverehallâhu Te'âlâ* 376
Tezyîl 378
Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ' 379
'Azl ü nasb-ı Sadr-ı Rumeli 379
Ba'zı havâdis-i Avrupa 379
'Azl ü nasb-ı Vâlî-i Rumeli ve ta'yîn-i me'mûr berây-ı sevk-ı asker ve me'mûrîn 382
Tezyîl 385
'Azl ü nasb-ı Voyvoda-i Eflâk ve Boğdan 385
Vukū'-i harîk ve şehâdet-i Ağa-yı Yeniçeriyân 387
Fâ'ide-i şer'iyye der-hakk-ı şehâdet 389
Tetimme 389
İbkāy-ı Vezâret-i Kapudân-ı sâbık 'Abdülkādir Paşa 390
'Avdet-i Donanma-yı hümâyûn ve 'azl ü nasb-ı Kapudân-ı deryâ 390

Âmeden-i Elçi-i İspanya 391
Âmeden-i Elçi-i Fransa 392
Havâdis-i dîğer-i Avrupa 397
Havâdis-i âhar-i Avrupa 402
Vukū'-i tevcîhât 408
Ba'zı tevcîhât-ı 'ulemâ' 409
Me'mûriyyet ve 'azîmet-i Vahîd Efendi berây-ı Sefâret bâ-Fransa 410
Lâhika 412
Bast-ı mukaddime-i lâzime ber-zuhûr-i nakz-ı 'ahd-i Rusya li-muharririhi'l-Fakīr 414
Nakz-ı 'ahd-i Rusya ve i'lân-ı harb-i Devlet-i 'aliyye 415
Beyân-ı keyfiyyet-i istîlây-ı düşmen-i dîn ber-Kal'a-i Hotin 424
Beyân-ı istîlây-ı düşmen-i bed-güher ber-Kal'a-i Bender 432
Lâyiha 437
İ'tirâz bâ-fıkra 438
Cevâb 438
Zuhûr-i fevz ü nusrat-ı bî-'adîl der-muhâfîzân-ı Kal'a-i İsmâ'îl 439
Menkabe-i dilâverî-i Pehlevân İbrâhîm Ağa 439
Bedî'a der-münâsebet-i ism-i İbrâhîm ve İsma'îl 443
İhsân-ı Vezâret be-Kāşım Paşa ve 'atâyây-ı seniyye be-Pehlevân Ağa 444
Beyân-ı esîr-şuden-i Muhâfız ve ehâlî-i Bender ve Akkerman 445
Zikr-i ahvâl-i Voyvoda-i Eflâk ve Boğdan 446
Sâniha 449
Lâyiha 451
Sûret-i hatt-ı şerîf-i Şehriyâr-ı satvet-mu'tâd ve beyân-ı şurû'-i mukaddimât-ı gazv ü cihâd ber-düşmen-i dîn-i dalâlet-nihâd 452
Sûret-i hatt-ı hümâyûn 462
Tevcîhât-ı hümâyûn 463
Nasb-ı tûğ-i zafer-furûğ-i Sadrıa'zamî 11 465
Katl-i peder-i firârî-i Kostantîn-i bed-güher 466
İhsân-ı Vezâret bâ-'Alemdâr Mustafa Ağa 467
Tevcîh-i Pâye-i Kālgāyî-i Bucak be-Behâdır Giray Sultân 469
Firâr-ı Elçi-i Devlet-i İngiliz 469
Tezyîl 471
Vefât-ı Vidin Vâlîsi Pâsbân-zâde 'Osmân Paşa 472
Terceme-i hâl-i müteveffâ-yı müşârun ileyh 473
Vürûd-i haber-i nusrat-eser ez-cânib-i Ser'asker-i Tuna 479
Vürûd ü 'avdet-i sefâyin-i İngiltere ve 'azl ü nasb-ı Kapudân-ı deryâ ve Nâzır-ı Bahreyn ve nefy ü i'dâm-ı Feyzî Efendi ve me'mûriyyet-i Başbâkī-kulu ve Yeniçeri Kâtibi ve sâbıkā Tersâne-i 'âmire Defterdârı be-Boğaz-ı Bahr-ı sefîd ve istîlây-ı İngiliz ber-Bozca-

ada ve İskenderiyye ve hezîmet-i İngiliz der-İskenderiyye 480
'Azl ü nasb-ı Kapudan Paşa 489
İstitrâd 495
Tetimme 499
İstîlây-ı İngilizlü ber-İskenderiyye 500
İhrâc-ı Mehmed 'Ali Paşa (⌊⌊) küffâr-ı İngiliz bâ-seyf 500
Dakīka 501
Fezleke 502
Eser-i vecd ü hâl ve du'ây-ı hazret-i Pâdişâh-ı Mahmûdü'l-hısâl 503
Garîbe 505
Bedî'a der-vukū'-i sihr 509
Lâyiha 512
Vürûd-i üsârâ ez-taraf-ı Ser'asker-i Tuna 'Alemdâr Mustafa Paşa ve ahz-i sefîne-i Rusya der-sûy-i Avlonya ez-taraf-ı Kurd Paşa dâmâdı İbrâhîm Paşa ez-ümerây-ı deryâ 513
Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ' 515
Vefât-ı Ağa-yı Dârussa'âde Bilâl Ağa 516
Terceme-i hâl-i müşârun ileyh 516
Zikr-i encâm-ı Voyvoda-i Eflâk ve Boğdan 517
Vefât-ı Seyyid Mehmed Kudsî Efendi Kādî-i Mekke-i sâbık0 518
Terceme-i hâl-i merhûm 518
Vefât-ı Ahmed Vâsıf Efendi Re'îs-i sâbık 529
Terceme-i hâl-i mûmâ ileyh 530
Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye 536
Nasb-ı Kādî-i Ordu-yi hümâyûn 536
Nasb-ı Kā'im-makām-ı Rikâb-ı müstetâb 536
'Acîbe 537
VEKĀYİ'-İ SENE İSNEYN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF Şurû' be-ihrâc-ı Ordu-yi hümâyûn 537
İbkā'-i Vezâret-i Çelebi 'Ömer Paşa 538
Nasb-ı Çerkacı-i Ordu-yi hümâyûn 538
Hareket-i Ordu-yi hümâyûn ez-Âsitâne-i sa'âdet-makrûn 538
Mukaddime-i mergūbe 538
Nasîhat ve vasıyyet-i selâse-i Sultân 'Osmân Hân bâ-veledeş Sultân Orhân Hân 539
Vasıyyet-i sâniye 540
Vasıyyet-i sâlise 541
Tezyîl 542
Tenbîh der-şân-ı selâtîn-i 'izâm-ı 'Osmâniyye 565
Menkabe-i Ebu'l-Feth Sultân Mehmed Hân *'aleyhi'r-rahme* 569
Menkabe-i Sultân Murâd-ı Sâlis *'aleyhi'r-rahmeh* 571

Hass ü igrâ ber-teharrî der-tevcîh-i Sadâret ve Fetvâ 573
Dâstân-ı 'acîb ü münker der-hakk-ı yekî ez-meşâyih-ı İslâm der-selef 574
İstitrâd der-beyân-ı tahrîr-i müverrih-i Françe Segur 582
İhrâc-ı Ordu-yi hümâyûn ez-Âsitâne 587
Vefât-ı Sadr-ı Rum-i esbak ve Nakîbü'l-eşrâf-ı hâlâ es-Seyyid İbrâhîm 'Ismet Beyefendi ve nasb-ı Nakîbü'l-eşrâf 589
Terceme-i hâl-i müteveffây-ı müşârun ileyh 589
Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye 597
Nasb-ı Ser'asker be-cânib-i Şark 598
'Azl ü nasb-ı Defterdâr-ı Şıkk-ı Evvel 599
Hareket-i Ordu-yi hümâyûn ez-Sahrây-ı Dâvud-paşa 600
İhrâc-i Donanma-yı hümâyûn 600
Hareket-i Ordu-yi hümâyûn ez-Sahrây-ı Edirne 600
Zuhûr-i ba'zı tevcîhât 602
Tetimme 602
Hâdise-i 'azl ü ibkāy-ı Ağa-yı Yeniçeriyân Pehlevân Ağa 605
Tevcîh-i Kazâ'-i Haremeyn-i muhteremeyn ve istîlây-ı Havâric be-Haremeyn-i muhteremeyn ve ba'zı vekāyi'-i Kādî-i Medîne-i münevvere 607
Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ 616
Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye 617
Ba'zı havâdis-i Avrupa 617
Risâle-i agrebü'l-garâ'ib ve a'cebü'l-'acâ'ib 618
Sûreti budur 619
Lâyiha 624
Vak'a-i fâkı'a ve hâdise-i fâci'a-i inzivâ-kerden-i Pâdişâh-ı halîm Sultân Selîm ibn Sultân Mustafa *'aleyhimâ mine'r-rahmeti evfâhâ* 624
Talî'a 625
Temhîd-i mukaddime-i hâdise-i hal' 638
Beyân-ı ahvâl-i nâs 647
Nebze ez-evveliyyât-ı Müverrih 651
Ba'zı menâkıb-ı Sultân 'Abdülhamîd Hân *'aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân* 661
Menkabe-i dîğer 663
Menkabe-i âhar 663
Teşekkür-i zemân-ı hazret-i Şehriyâr-ı cihân ve nebze-i niyâz-ı Müverrih-i nâ-tüvân bâ-tevessül-i rûhâniyyet-i Sultân 'Abdülhamîd Hân *'aleyhi'r-rahme* 664
Menkabe-i dîğer 664
Kerâmet-i kübrây-ı Sultân 'Abdülhamîd Hân *'aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân* **665**
Mukaddime-i hal'-i Sultân Selîmü'l-bâl 671
Garîbe 673

[Garîbe-i] dîğer 675
Zikr-i mebde'-i Nizâm-ı Cedîd ve sûret-i ân-resm-i nev-bedîd 677
Sâniha der-mâdde-i remy der-muhârebe 680
Beyân-ı ba'zı suver-i pesendîde-i tertîbât-ı cedîde 684
Beyân-ı nizâm-ı topcuyân ve sâ'ir Ocak 688
Beyân-ı nizâm-ı Barut-hâne 689
Nizâm-ı Tersâne-i 'âmire 690
Nizâm-ı Tersâne-i 'âmire 690
Beyân-ı tedârükât-ı zehâ'ir 691
Hâtime 692
Garîbe-i mesârif-i Vidin 710
Tetimme; ta'yîn-i Hakkı Paşa bâ-Rumeli ve nizâm-dâden-i û 710
Garîbe-i Hakkı Paşa 711
Tekmile 713
Latîfe 715
Nehy-i teslît-ı zaleme ve cühelâ' ber-zümre-i hükkâm-ı şer' u 'ulemâ' 719
Lâyiha 723
Menkabe-i Sultân Süleymân *'aleyhi'r-rahme* 724
Dîğer menkabe-i Sultân Süleymân *'aleyhi'r-rahme* 724
'ÂSIM TÂRÎHİ CİLD-İ SÂNÎ 741
Menkabe-i Mu'âviye der-hilm 745
Lâyiha 746
Zamîme-i fâhişe-i Mukāta'a-i 'Ayntâb ki vatan-ı aslî-i Müverrih-est 758
Fesâd ve gulûyî-i yamakān-ı Kal'a-i Halîç-i Bahr-ı siyâh ve i'dâm-ı Kavak Ağası Halîl Hasekî ve me'mûr-i inşây-ı tabya İngiliz Mahmûd Efendi 778
Vukū'-ı fetret der-kılâ'-ı Boğaz-ı Bahr-ı siyâh 779
Telâşî-i ricâl-i devlet ez-istimâ'-i fetret 781
İrsâl-i Kazgāncı Mustafa, re'îs-i fitne ber-def'-i fitne 783
Vürûd-i yamakān be-Top-hane ve ittifâk-kerden be-Topciyân ve ahz-ı kazgān ve murûr be-İstanbul ve ihrâc-ı kazgān be-Meydân-ı Lahm ve me'mûriyyet-i Şeyhulislâm ve Sadreyn ve Kādî-i İstanbul be-Ağa-kapusu ve da'vet-i eşkıyâ ve 'azîmet-kerden-i û-râ be-Meydân ve i'dâm-ı İbrâhîm Kethudâ ve Selânikî Memiş Efendi ve Safî Efendi ve Bekir Efendi ve Şâkir Bey ve ref'-i Vezâret ve nefy-i Râgıb Paşa bâ-Kütahya ve Vekîl-i Kethudâ-şuden-i Hasan Tahsîn Efendi ve Re'îs Hâlet Efendi ve Beylikci Seyyidâ Efendi ve فرنجا Seyyid Mehmed Efendi ve sudûr-i hatt-ı hümâyûn be-ref'-i Ocak-ı Nizâm-ı Cedîd 787
Cem'iyyet-i 'ulemâ' ve 'âmme-i erkân der-Bâb-ı 'âlî 789
İhrâc-ı kazgān-ı Topcuyân ve ittihâd-ı îşân ve murûr bâ-Âsitâne-i sa'â-

det-nişân 791
Ref' u ilgāy-ı Nizâm-ı Cedîd 792
'Azîmet-i Şeyhulislâm ve Sudûr bâ-Meydân-ı Lahm; taleb-i eşkıyâ' katl-i ba'zı ricâl ü kurenâ' 793
Katl-i Memiş Efendi Vekîl-i Kethudâ ve Safî Efendi Vekîl-i Re'îs ve Emîn-i Darb-hâne Ebûbekir Efendi 796
Ba'zı tevcîhât-ı Bâb-ı 'âlî 797
Ref'-i Vezâret-i Râgıb Paşa 798
İbrâm-ı şekāvet-kârân be-irsâl-i pâsdârân berây-ı şeh-zâdegân Sultân Mustafa ve Sultân Mahmûd 798
Beytûtet-i 'ulemâ' der-Kışla 800
Hal'-i Sultân Selîm Hân-ı Sâlis ve cülûs-i Sultân Mustafay-ı Râbi' ve i'dâm-ı Mâbeyinci Ahmed Bey ve İbrâhîm Kethudâ ve Sır Kâtibi-yi sâbık Ahmed Efendi ve giriften ve halâs-yâften-i Defterdâr-ı Îrâd-ı Cedîd Ahmed Bey, Divriğî ve nefy-i Kaban Nâ'ibi 'Abdüllatîf Efendi ve nefy ü i'dâm-ı Yûsuf Ağa bâ-mekr-i Kā'im-makām Paşa-yı vizr-intimâ 801
Tebeddül-i hevâ der-miyâne-i merdân-ı Meydân 805
İstiftâ' ve iftâ' der-husûs-ı hal' 805
Katl-i Mâbeyinci Ahmed Bey 806
'Azîmet-i 'âmme bâ-Serây-ı hümâyûn 807
Vukū'-i bey'at bâ-Sultân Mustafa Hân ibn Sultân 'Abdülhamîd Hân 812
Katl-i Hacı İbrâhîm Efendi 814
Katl-i Sır Kâtibi Ahmed Efendi 815
Katl ü i'dâm-ı Yûsuf Ağa 820
İstitrâd 824
Katl-i Nâ'ib-i Kaban 825
Tevcîh-i Emânet-i Tersâne bâ-Reşîd Efendi ve ba'zı ahvâl-i û 826
Zikr u beyân-ı tahrîr ve i'tâ'-i hüccet ve kabûl ez-cânib-i Saltanat 829
Sûret-i hatt-ı hümâyûn 829
Sûret-i hüccet-i 'acîbe 830
Sûret-i sened-i Ocak-ı Yeniçeriyân 833
Ber-âverden-i hüccet be-Ağa-kapusu 834
Sûret-i nemîka-i Re'îs Hâlet Efendi Kā'im-makām-râ 835
Tezyîl 837
Tetimme: İhsân-ı rütbe ve mansıb bâ-sergerdegân-ı eşkıyâ 838
İstitrâd: Kelâm-ı 'acîb-i Kabakcı Mustafa 839
Vürûd-i hatt-ı hümâyûn 840
Zikr-i ba'zı tevcîhât-ı Bîrûn ve Enderûn 840
Garîbe-i hüccet-i 'ömr 841
Sûret-i hüccet-i garîbetü'l-mazmûn 842

Tetimme 843
Sûret-i hatt-ı hümâyûn 845
Firistâden-i beyân-nâme-i cülûs ber-divel-i sâ'ire ve sefîrân-ı Devlet-i 'aliyye 846
Sûret-i beyân-nâme ve takrîr-i mersûl bâ-sefîrân-ı Devlet-i 'aliyye ve divel-i ecnebiyye ez-taraf-ı Devlet-i 'aliyye 846
Lâyiha 849
Sâniha 850
Sûret-i nevâmic-i hümâyûn 850
Sûret-i nâme-i hümâyûn be-Devlet-i Fransa firistâde-şud 851
Sûret-i dîğer bâ-'unvân 853
Nakl-i mehd-i 'ulyây-ı Saltanat ez-Seray-ı 'atîk be-Seray-ı cedîd 855
Ba'zı tevcîhât-ı rikâb 855
Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ' 855
Alay-ı tekallüd-i seyf 856
Zikr ü beyân-ı kabz-ı emvâl-i küştegân 857
İstitrâd 861
Ru'yây-ı 'acîbe-i Müverrih-i Fakīr 866
Tetimme 869
Bahşiş-i cülûsiyye 870
'Azl-i Ser-segbâniyân 870
Tevcîhât-ı cüz'iyye 871
Tevcîhât-ı 'ulemâ' 872
Hasbihâl-i Müverrih 873
İn'izâl-i Kā'im-makām Mûsâ Paşa 874
Tevcîh-i Kā'im-makāmî ve zuhûr-i ba'zı tevcîhât 878
İntikāl-i Neş'et Efendi 879
Terceme 879
Ba'zı tebeddülât-ı Enderûnî 880
Tebeddülât-ı garîbe-i Şeyhulislâmî 881
Lâyiha 888
Tetimme 889
Nefy-i Seyyidâ bâ-Tarsûs 891
Nefy-i Haffâf-zâde ve ba'zı meşâyıh-ı hânkāh 892
Lâyiha-i fâyiha-i dîniyye der-sıfat-ı evliyâ'-i kirâm 895
Tekmile 898
Du'ây-ı hazret-i Pâdişâh-ı 'âlem-penâh 898
Zikr-i fitne-i Yamakān ve 'azl-i Ser-segbânân 901
Nükte 908
Hakk-ı esâmî-i ba'zı müderrisîn 908
Fezleke 911

Tebeddül-i Kā'im-makāmî 911
Zikr-i irsâl-i hatt-ı hümâyûn ve mühür ve teşrîfât bâ-Sadrıa'zam 913
Sûret-i hatt-ı hümâyûn 913
Tevcîhât-ı Enderûn-i hümâyûn 915
Ba'zı havâdis-i Ordu-yi hümâyûn 915
Zikr-i çigûnegî-i hâl-i ehâlî-i Ordu-yi hümâyûn der-vürûd-i hatt-ı şerîf-i mezkûr 917
Tebeddül-i makām-ı Sadâret ve Sâlârî der-Ordu-yı hümâyûn 919
Sûret-i hatt-ı hümâyûn 922
Lâyiha-i lâzimetü'-istimâ' 924
Tebeddülât-ı cüz'iyye der-rikâb 924
Zikr-i vusûl-i mühr-i Sadâret bâ-Sadrıa'zam Mustafa Paşa 925
Ba'zı tevcîhât-ı Ordu-yi hümâyûn 928
Harb ü inhizâm-ı Çerkacı 'Ali Paşa 930
Gulû-yi yeniçeriyân ve katl-i Ağa-yı Yeniçeriyân Pehlevân Hüseyn Ağa 931
Terceme 932
'Akd-i mütâreke bâ-Rusya 934
Sûret-i tasdîk-nâme 935
'Avdet-i Ordu-yi hümâyûn ez-Ada ve vûsûl-i be-Silistire 941
Tulû'-i necm-i dünbâle-dâr 941
Lâyiha-i Nücûmiyye 941
'Avdet-i Ordu-yi hümâyûn be-meşta 943
Vefât-ı Kādî-i Ordu-yi hümâyûn ve nasb-ı Sıdkī-zâde Ahmed Reşîd Efendi 944
Tebdîl-i Sadâret-i Rumeli 944
Tevcîhât-ı ba'zı vüzerâ' 944
Ba'zı makāle der-Ma'den-i Şirvân 944
Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye 947
Âmeden-i Tayyâr Paşa ez-Kırım be-Âsitâne-i ebed-rehîn ve tevcîh-i Eyâlet-i Trabzon 949
'Azl-i Kethudây-ı Rikâb 951
'Avdet-i Refîk Efendi 951
Tevzî'-i mevâcib 952
Takrîr-i ders-i Tefsîr der-huzûr-i Pâdişâh-ı Sikender-serîr 952
Ziyâret-i Hırka-i şerîf ve mu'âyede 952
Tevcîhât-ı hümâyûn 953
Tevcîhât-i ba'zı menâsıb-ı dîvâniyye 953
Ba'zı tevcîhât-ı Rikâb-ı hümâyûn 954
Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye 955
Peyvendî-i iltihâm-ı karâbet ü hışâvendî der-miyâne-i Müfti'l-enâm ve Kā'im-makām 957

Tebdîl-i Kāyim-makām 957
Sâniha-i matbû'a 960
'Avdet-i Sefîr-i Françe Mehmed Emîn Vahîd Efendi ez-Sefâret 962
Fransa Sefâret-nâmesi 962
Nükte 965
İcmâl-i hâl-i Kal'a-i Vidin 967
İstitrâd 969
Vasf-ı Kazâ'-i Temeşvar 970
Vasf-ı Kal'a-i Temeşvar 970
İstitrâd 971
Vasf-ı Şehr-i Peşte 971
Vasf-ı Kal'a-i Budin 972
Vasf-ı Kal'a-i Rab [=Raab/Győr] 973
Vasf-ı Kal'a-i Viyana 973
Vasf-ı Kütüb-hâne 974
Vasf-ı Cebe-hâne 975
Vasf-ı Teşrîh-hâne 976
Fıkra 980
İstitrâd 980
Vasf-ı Kal'a-i Brunn 981
Vasf-ı Kal'a-i Olmuc [=Olomouc] 981
Vasf-ı Şehr-i Krakoya [=Krakow] 982
İstitrâd 984
Vasf-ı Şehr-i Varşavya 986
Ta'rîz 987
Kā'ide 988
Sâniha 989
Beyân-ı keyfiyyet-i Memâlik-i Leh 991
Hey'et-i hâliye-i erâzî-i Leh 992
Fevâ'id-i Erâzî-i merkūme 992
Mikdâr-ı sekene-i Leh 994
Beyân-ı nizâm-ı Pîç-hâne 996
Beyân-ı mikdâr-ı asker-i Leh 996
İstitrâd 997
Lâyiha 997
Menâfi'-i divel-i selâse ez-Ülke-i Leh 998
Hisâb-ı Filorin 999
İstitrâd 1000
Beyân-ı enhâr ve esriye-i Leh 1000
İmkân-ı iltikāy-ı bahreyn be-yekdîğer 1001
Beyân-ı fevâ'id-i orman ve cengelistân-ı Leh 1001

Galat-ı garîb 1002
Zuhûr-i mukaddime-i mülâkāt bâ-İmperator-i Fransa 1002
Sûret-i mülâkāt bâ-İmperator-i müşârun ileyh 1005
Ta'rîf-i asl u fasl-ı İmperator-i Fransa 1006
İstitrâd 1009
Vasf-ı Kal'a-i Danska [=Gdansk] 1010
İstitrâd 1012
Mâdde-i kehrübâ 1012
Vukū'-i 'avdet ez-Şehr-i Danska 1013
Terceme-i mektûb-i evvel-i Taleyran [=Talleyrand] 1015
Terceme-i mektûb-i sânî-i Taleyran [=Talleyrand] 1015
Lüzûmî-i hicret ez-Şehr-i Varşav 1016
Netîce-i ahvâl-i muhârebe-i Françe ve Moskov ve Prusya 1017
Vukū'-i 'azîmet be-cânib-i Françe 1018
Beyân-ı şehir ve belde ve çigûnegî-i kılâ' u serhadd der-râh-ı Paris 1019
Nükte 1023
Garîbe 1023
Bedî'a 1024
Lâhika 1025
Vasf-ı Fontenblu [=Fontainebleau] 1026
Resm-i mülâkāt-ı elçiyân der-Dîvân-ı îşân 1027
Hâtime 1029
'Avdet-i donanma bâ-çend sefîne-i korsân 1029
Katl-i Lâleli Hâncısı 1030
Katl-i kallâbân 1030
İhrâc-ı Kâtibü's-Sır Tayfûr Bey 1031
'Azl ü nasb-ı Defterdâr-ı Rikâb 1031
'Avdet-i huccâc ez-civâr-ı Medîne ve inkıtâ'-ı tarîk-ı Hicâz 1031
Nasb-ı Emîn-i Surre-i hümâyûn 1037
Peyvendî-i iltihâm ü karâbet ve hîşâvendî der-miyâne-i Müfti'l-enâm ve Kā'im-makām 1037
Emîn-i Gümüş-hâne-şuden-i Kazgāncı Hacı Mustafa bâ-rütbe-i Serbevvâbîn 1038
Katl-i Mütesellim-i Amasya 1039
Kethudâ-şuden-i 'Osmân Efendi be-cânib-i Esmâ' Sultân 1039
Âmeden-i Elçi-i 'Acem be-Dergâh-ı Pâdişâh-ı Cem-haşem 1040
Katl-i Tercemân-ı Dîvân 1041
İstitrâd 1041
Sâniha 1046
Ta'yîn-şuden-i mukāta'ât ez-ser-i nev be-mezâd 1047
Zikr u beyân-ı nasb-ı Vekāyi'-nüvîs 1048

İstitrâd 1051
Sûret-i ru'ûs-i Vekāyi'-nüvîs 1052
Ta'yîn-i ba'zı 'ulemâ' bâ-mükâleme 1052
'Avdet-i Sefîr-i İran 1053
VEKĀYİ'-İ SENE SELÂS ve 'İŞRÎNE ve Mİ'ETEYN ve ELF
İhrâc-ı mevâcib ve irsâl-i hazîne bâ-Ordu-yi hümâyûn 1053
Lâyiha 1054
Nüzûl-i sandal ve fülke-i nev 1060
Vak'a-i garîbe-i sûhte der-Câmi'-i Fâtih Sultân Mehmed Hân *'aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân* 1060
Tevcîhât-ı ba'zı vüzerâ' 1064
İstitrâd 1065
'Acîbe 1066
Fezleke 1070
Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye 1071
Garîbe-i tevcîh-i Kazâ'-i Halep 1071
Zikr-i sebeb-i Civân Kātil 1074
Lâyiha 1076
Hikâyet 1076
'Azl ü nefy-i Re'îs-i Rikāb Hâlet Efendi 1077
'Azl ü nasb-ı Kā'im-makām 1077
Âmeden-i Kethudây-ı Ordu-yi hümâyûn 'Osmân Efendi Kethudâyî-yi Refîk Efendi ve Riyâset-i Gālib Efendi der-Ordu-yi hümâyûn 1082
Ba'zı havâdis-i seferiyye 1083
Rusya Musâlahası'yçün Sefîr-i Fransa olan Muhibb Efendi'ye mersûl ta'lîm-nâme sûretidir. 1084
Ordu-yi hümâyûn'da Re'îs Gālib Efendi'nin irsâl eylediği ta'lîm-nâme sûretidir. 1088
Zuhûr-i ba'zı etvâr-ı nâ-hemvâr ez-Sebestiyan-ı hâ'in ü bed-kâr 1093
Ba'zı havâdis-i dîğer 1106
Dîğer havâdis-i Avrupa 1107
Âhar havâdis-i Avrupa 1108
İrsâl-i hediyye ez-taraf-ı Saltanat-ı seniyye bâ-İmperator-i Fransa 1109
Ba'zı havâdis 1111
Lâyiha 1115
Havâdis-i dîğer 1117
Sûret-i mulahhasa-ı takrîr-i mesfûr 1117
Kesret-i berf der-miyâne-i cemerât2 der-evâsıt-ı mâh-ı âzer 1120
Ref'-i Vezâret-i Tayyar Paşa ve tesyîr-i û bâ-Hacıoğlu-pazarı 1121
Fevt-i Hazînedâr Ağa 1123
'Arbede-i Üsküdar 1123

Ba'zı havâdis-i Avrupa 1123
'Azl-i Defterdâr-ı Rikâb-ı hümâyûn 1124
Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ' 1124
Nasb-ı Defterdâr-ı Ordu-yi hümâyûn Behîc Efendi-râ 1125
Tebdîl-i Sadâret-i Anadolu 1126
Reften-i sefâ'in-i İngilterelü ez-Boğaz 1126
'Afv u itlâk ve me'mûriyyet-i Tayyâr Paşa 1128
Nefy-i 'İzzet Beyefendi ez-sudûr-i kirâm 1129
Ba'zı havâdis-i Avrupa 1131
Dîğer havâdis-i Avrupa 1133
Âhar havâdis-i Avrupa 1133
Dîğer havâdis-i Avrupa 1133
Âhar havâdis-i Avrupa 1134
Ba'zı tevcîhât 1135
Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ' 1135
'Avdet-i Sebestiyan 1136
Vürûd-i ba'zı asâkir ez-Anadolu berây-ı Ordu-yi nusrat-bûy-i hümâyûn 1136
Hânden-i Mevlûd-i şerîf 1137
Te'hîr-i hurûc-i esbâb der-rûz-i hızır ve nedret-i bereh 1137
İstitrâd 1138
Âmeden-i Elçi-i İran 1139
İhrâc-ı Ordu-yi hümâyûn ez-meştây-ı Edirne berây-ı 'azm-i sefer ve ba'zı tevcîhât-ı cüz'iyye 1140
Vürûd-i ba'zı asker ez-Anadolu berây-ı Ordu-yi hümâyûn 1144
'Azl ü nasb-ı Nâzır-ı Darb-hâne 1144
İstimâ'-ı âmeden-i Donanma-yı Fransa be-cânib-i Cezâ'ir-i seb'a 1145
Şu'bede-bâzî-i ba'zı rehbâniyye der-tâ'ife-i Sırp 1145
Hubûb-i sarsar-ı tûfân-hîz 1146
Fâ'ide 1147
Ba'zı havâdis-i Avrupa 1147
Nüzûl-i kalyon 1150
Nüzûl-i bârân-ı bî-pâyân 1150
Zuhûr-i vak'a-i 'ibret-nümâ ez-pes-perde-i kazâ ve tebeddül-i Saltanat-ı seniyye ve tezelzül-i bünyân-ı Devlet-i 'aliyye *sânehallâhu Te'âlâ 'an-misl-i hâzihi'l-âfât ve sâ'iri'l-beliyye, âmîn*. 1152
Cümle-i mu'tarıza 1154
Latîfe 1155
Tetimme 1155
İstitrâd 1162
Sâniha 1174

Âmeden-i Ordu-yi hümâyûn ve ‘Alemdâr Paşa be-İstanbul ve katl-i Kabakcı ve nefy-i ‘ulemâ’ ve şehâdet-i Sultân Selîm-i Sâlis ve hal‘-ı Sultân Mustafa ve cülûs-i Sultân Mahmûd Hân-ı ‘Adlî-i Sânî *câdallâhu Te‘âlâ ‘omrahû ve ikbâlehû* 1175
Latîfe 1189
Tetimme 1189
Terceme-i hâl-i Sultân-ı sa‘îd ve Hâkān-ı şehîd 1210
Fâyiha 1212
Latîfe 1216
Garîbe 1219
Tesâdüf-i garîbe-i târîh 1233
Mesned-ârây-ı Vekâlet-i kübrâ der-‘ahd-i ân Pâdişâh-ı ma‘delet-ârâ 1234
Zikr-i meşâyih-ı İslâm der-zemân-ı ân-Pâdişâh-ı ‘âlem-penâh-ı sipihr-ihtişâm 1236
Teznîb 1236
el-Kıssa 1240
Tekmîl-i kıssa 1247
Tevcîh-i Vezâret ve Eyâlet-i Silistire be-Râmiz Efendi 1249
Tevcîh-i Kapudânî-i Deryâ be-Râmiz Paşa ve nefy-i Seyyid ‘Ali Paşa be-Burusa 1249
Tertîb-i asâkir-i cedîd be-ism-i Segbân ve tenzîl-i esâmî-i yeniçeriyân be-Gümrük-i Emti‘a 1251
İ‘dâm-ı Kahveci-oğlu Mustafa Cavuş 1252
Hücûm-i Yeniçeriyân ve ihrâk-i Bâb-ı ‘âlî der-Şeb-i Kadr 1254
İ‘dâm-ı Refîk Efendi ve Tahsîn Efendi ve Hasköy A‘yânı Mustafa Ağa 1258
Da‘vet ve cem‘-i ‘ulemâ ez-taraf-ı eşkıyâ ve vürûd-i Râmiz Paşa ve Kadı Paşa be-asker-i Segbân bâ-emr u irâde-i Pâdişâh-ı cihân be-muhâfaza-i Seray-ı hümâyûn ve nasb-ı Kā’im-makām Memiş Efendi 1261
Gulû-yi eşkıyâ be-Seray-ı hümâyûn ve da‘vet-i ‘ulemâ be-Ağa-kapusu ve ihrâk-ı Cebe-hâne 1266
Endâhten-i top be-Donanma-yı hümâyûn ve emân-hâsten-i eşkıyây-ı şekāvet-nümûn 1268
İrsâl-i sudûr-i kirâm be-Seray-ı hümâyûn ve istid‘ây-ı ‘afv ü emân ve intikāl-i cennet-mekân Sultân Mustafa Hân *‘afâ ‘anhu’l-Mennân.* 1270
Zuhûr-i Kandıralı ve cem‘iyyet be-Serav ve firârî-i Kapudân-ı deryâ Râmiz Paşa ve Kadı ‘Abdurrahmân Paşa ve Nâzır-ı Bahriyye ‘Ali Efendi be-taraf-ı Rumeli 1271
Tefrîk-ı cem‘iyyet-i ashâb-ı şekāvet be-şart-ı itâ‘at 1273
Gulû-yi eşkıyâ ve ihrâk-ı Kışla-i Selîmiyye ve Levend Çiftliği ve

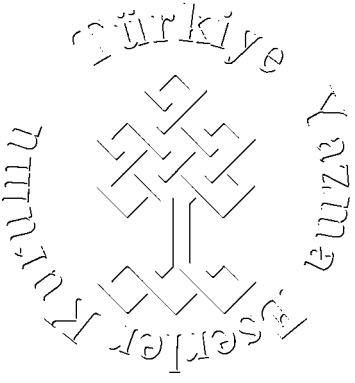
şehâdet-i Bin-başı Arnabûd 1274
Şehâdet-i Ağa-yı Ocağ-ı Segbân 1275
Şehâdet-i Bin-başı ez-segbânân 1275
Şehâdet-i Hacı Ahmed-zâde 1276
Muhârebe-i Kapudan Paşa der-Boğaz-ı Bahr-ı sefîd 1282
Bismillâhirrahmânirrahîm 1293
Lâyiha 1298
Sâniha 1299
Tetimme 1301
Zikr-i tekallüd-i şemşîr-i Kişver-gîr 1311
Ba'zı tevcîhât-ı Enderûn-i hümâyûn 1311
Ba'zı tevcîhât-ı Enderûn 1313
Ba'zı mertebe vukū'-i siyâset 1313
Nefy ü iz'âc-ı ba'zı kesân 1313
Katl-i Kā'im-makām-ı esbak Mûsâ Paşa 1315
Garîbe 1318
Vezâret-i Râmiz 'Abdullah Efendi 1318
Ta'yîn-şuden-i Tâhir Efendi bâ-mükâleme 1319
Teb'îd-i Sa'dullah Efendi 1319
Kapudânî-i Râmiz Paşa ve ba'zı tevcîhât 1319
Tebdîl-i Şeyhulislâm ve Kādî-i İslâmbol 1320
Nümûdârî-i 'alâyim-i semâviyye 1321
Fâ'ide 1321
Tetimme 1322
Katl-i Yehûdî-i Ocak 1322
Ba'zı tevcîhât 1323
Nefy ü tahzîl-i Ser-segbâniyân 1323
Tevcîh-i ba'zı pâyehâ 1324
Vekāyi'-i şa'bânü'l-mu'azzam. 'Akd-i encümen-i meşveret berây-ı mübâşeret-i Nizâm-ı Cedîd 1324
Sûret-i 'ahid-nâme ki ber-üslûb-i hüccet nüvişte şud 1329
Zeyl-i Sened-i mevsûk-ı mezkûr 1333
İ'tirâz 1333
Tetimme 1334
Tertîb-i ceyş-i cedîd be-nâm-ı Segbân 1336
Katl-i Cüce **1337**
Nefy-i ba'zı kesân 1337
Neşr-i evâmir-i 'aliyye kâffe-i Memâlik-i Hâkāniyye-râ 1337
Ba'zı havâdis-i Avrupa 1337
Dîğer ba'zı havâdis-i mesmû'a 1339
Havâdis-i dîğer 1340

Havâdis-i dîğer 1342
Lâyiha 1342
Tetimme 1343
'Akd-i mükâleme der-Âsitâne bâ-Maslahatgüzâr-ı Françe 1344
Havâdis-i dîğer 1346
Dîğer 1347
Dîğer 1347
Ba'zı keyfiyyât der-bâre-i Cezâ'ir-i seb'a 1348
Haber-i mürden-i Kazgâncı Hacı Mustafa 1349
Ba'zı tevcîhât 1350
Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye 1350
Ahvâl-i Âsitâne ve inhimâk-i ser-i kârân-ı zemâne ve reviş-i lâ-ubâliyâne 1353
Tetimme 1361
İstitrâd 1363
Tetimme 1364
Katl ü i'dâm-ı Tayyâr Mahmûd Paşa 1365
Terceme 1365
Ba'zı havâdis-i 'Irâkıyye 1366
Kazıyye-i nâ-marzıyye-i katl-i dervîş 1367
Zeyl 1368
Sûret-i mektûb-i Re'îs bâ-Sefîr-i Françe Muhibb Efendi berây-ı tâ'ife-i Açıkbaş 1368
Te'kîd-i me'mûriyyet-i Yûsuf Ziyâ Paşa be-cânib-i Hicâz 1369
'Avdet-i Elçi-i İran 1369
Ba'zı vekāyi' 1370
İ'tây-ı tûğ bâ-Ocak-ı cedîd-i Cihâdiyye 1371
Zikr-i tahfîf-i askerî-kerden 1371
Nizâm-ı Tersâne 1372
Vekāyi'-i mâh-ı ramazân. Ta'yîn-şuden-i Vahîd Efendi berây-ı 'akd-i musâlaha bâ-İngiliz 1375
Ser-zede-i mukaddime-i Vak'a-i Leyletü'l-Kadr 1376
Lâyiha 1378
Tetimme 1378
Hikâye 1386
Tekmile 1386
Sâniha 1391
Tetimme 1391
Tenbîh 1405
Terceme-i 'Alemdâr Mustafa Paşa 1405
Tekmile 1415

Teznîb-i kıssa-i Müverrih 1415
Garîbe 1418
Dîğer 1418
Dîğer 1419
Tetimme-i ahvâl-i Âsitâne 1422
Latîfe 1423
Tekmile 1424
Nebze 1427
'Acîbe 1427
Ba'zı havâdis-i kevniyye 1428
Tevcîhât-ı vüzerâ'-i 'izâm 1428
'Azîmet-i Re'îs Gālib Efendi berây-ı musâlaha bâ-Rusya 1431
Mulahhas-ı sûret-i mektûb ki ez-sûy-i Vekîl-i Riyâset 'Ârif Efendi bâ-Sefîr-i Françe Muhibb Efendi firistâde-şud 1432
'Azl ü nasb-ı Sadrıa'zam-ı vakt 1433
Nefy-i ba'zı ricâl-i devlet 1437
Ba'zı tevcîhât 1437
Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye 1438
'Avdet-i Vahîd Efendi pes ez-'akd-i musâlaha bâ-İngiliz ve fezleke-i muhâda'a-i Fransız tâ ki Devlet-i 'aliyye nâ-çâr şud bâ-musâlaha-i İngiliz 1438
Sûret-i 'akd-i mükâleme-i Vahîd Efendi ve ba'zı hâdise ki der-ân velânümûde şude ve hüsn-i tedbîreş ve netîce-i mükâleme ve 'akd-i rişte-i müsâleme bâ-İngiliz-i ru'ûnet-engîz 1442
Murahhas Efendi tarafından Boğaz kılâ'ı dîzdârlarına verilan ta'lîmnâme sûretidir. 1442
Bend-i dîğer 1442
Bend-i dîğer 1443
Bend-i dîğer 1444
Bend-i dîğer 1446
Garîbe 1447
Tetimme 1447
İstitrâd 1448
Tekmile 1449
Târîh-i letâfet-engîz berây-ı musâlaha-i tâ'ife-i İngiliz 1449
Der-i devlet'de mukīm Fransa Maslahatgüzârı'na verilan takrîrin sûretdir. 1450
'Azl ü nefy-i Râşid Efendi Kethudâ 1452
Fevt-i Emîn Efendi Tâhir Ağa-zâde 1455
Terceme 1456
Mu'âyede-i 'îd-i adhâ 1457

Velâdet-i Fâtıma Sultân 1457
Fâ'ide-i müfîde 1458
Ba'zı tevcîhât 1461
'Azl-i bî-hengâm-ı Sadr-ı Rum 1461
Latîfe 1462
Ba'zı havâdis-i Avrupa 1463
Katl-i Kadı Paşa 1463
Tevcîh-i câh-ı vâlây-ı Kapudânî 1465
Ba'zı tevcîhât-ı cüz'iyye 1466
Vefât-ı Şemseddîn Efendi Sadr-ı Rum-i esbak 1466
Terceme 1467
Dîğer 1469
Latîfe 1476
Dîğer 1476
Tevcîh-i Emânet-i Tersâne 1477
Vefât-ı Murâd-zâde 1477
Terceme 1477
Itlâk-ı 'Ali-zâde Efendi ve Hafîd Efendi 1478
Tevcîh-i Eyâlet-i Erzurum 1478
Terceme-i fi'l-cümle 1479
Kudûm-i Sadrıa'zam der-Âsitâne-i sa'âdet 1479
Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye 1481
Ba'zı havâdis-i Avrupa 1484
Dîğer 1484
Vürûd-i sefîne-i İngiliz 1485
Tebdîl-i Ağa-yı Yeniçeriyân 1485
Ba'zı tevcîhât ve pâyehâ-yı resmiyye-i 'ilmiyye 1486
'Azl ü nasb-ı Kapudân-ı deryâ 1486
Ba'zı havâdis 1486
Vefât-ı Emîn Beyefendi 1487
Ba'zı havâdis-i Avrupa 1492
Ahvâl-i murahhasân-ı Devlet-i 'aliyye bâ-melâ'în-i Rusya ve istînâf-ı harb 1492
Tebdîl-i Emîn-i Tersâne ve vefâteş 1494
Terceme 1494
Itlâk-ı Seyyidâ Efendi 1495
Terceme 1496
Dîğer 1498
Âmeden-i peyâm-ı meserret ez-cânib-i İbrâ'îl 1499
Vefât-ı Rüstem Ağa, A'yân-ı Filibe 1501
Âmeden-i murahhasân 1501

Nefy-i Hakkı Paşa bâ-İstanköy 1502
Vürûd-i haber-i inhizâm-ı Sırp 1502
Itlâk-ı Tâhir Efendi 1502
Ta'mîr-i Serây-ı Beşiktaş 1502
Vefât-ı hâtimetü'ş-şu'arâ' Vehbî Efendi 1503
Terceme 1503
Vukū'-i tevcîhât 1512
[Âmeden-i peyâm-ı meserret ez-cânib-i Yergöğü] 1513
KARMA DİZİN 1515
EKLER ANTEPLİ SEYYİD MÜTERCİM AHMED ÂSIM ve TÂRÎHİ İLE İLGİLİ BAZI BELGE ve GÖRÜNTÜLER 1829



ÖNSÖZ

Son zamanlarda tarih alanında kaynak eserlerin neşrinde bir canlılığın görülmesi, çalışmaların birçoğu pek tatminkar olmasa da şüphesiz sevindirici bir durumdur. Zorlukları giderilmiş, kaynakları ve tesirleri gösterilmiş neşirlerin araştırıcının yükünü büyük ölçüde azaltacağı tabiîdir. Takdîr edilecektir ki böyle çalışmalar tamamlanmadan sağlıklı bir tarih yazımı mümkün olamayacağı gibi, ilmî neşirleri yapılmamış eserlere dayanılarak yapılacak değerlendirmeler de doğruyu aksettirmekten uzak olacaktır.

Bizim bu düşüncelerle giriştiğimiz neşir faaliyetleri, Osmanlı Tarihi sahasındaki bu tür eksiklikleri giderme ve araştırmaların yükünü hafifletme düşüncesinden doğmuştur. Çalışmamızda Âsım Efendi'nin yazdığı *Târîh*'in seçilmesinde ise, daha önce rahmetli Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu hocamın bir nevi vasiyeti olarak gördüğüm *Es'ad Efendi Târîhi*'ni neşrettikten sonra, ardından *Şânî-zâde Târîhi*'ni neşretmiştim. Bunları gerçekleştirdikten sonra zaman olarak bunlardan önce gelen *Âsım Efendi Târîhi*'nin neşre hazırlanması, yapmam gereken işlerden biri olarak gözükmüştür. Bu arada eserin henüz yeni harflerimize çevrilmemiş ve ilmî bir neşrinin yapılmamış olması, ayrıca Bekir Kütükoğlu hocamın "Bütün zaafları ve kusurlarına rağmen vekâyi'-nüvîslik, iki asra yakın bir zaman İmparatorluk merkezini alâkalandırırken, vekâyii tesbît ve tasvîr etmiş olmakla, günümüz tarih araştırıcısı için pek kıymetli bir malzeme külliyâtı hazırlamıştır. Daha ziyâde devletin icrâ ekibinin görüş ve temâyüllerini aksettiren bu literatürün lâyıkıyla değerlendirilmesi ve metinlerinin daha fazla gecikmeden neşri bugünkü tarihçi nesle düşen vecîbelerin başında gelmektedir"[1] şeklindeki ifâdesi de önceki neşirlerimde olduğu gibi bu çalışmamda da belirleyici olmuştur.

İlmiye mesleğinde üst seviyede müderrislik ve kadılıklarda bulunmuş, yazdığı telif ve tercüme eserleriyle zamanının âlim ve şâirleri arasında yer

1 Bekir Kütükoğlu, "Vekâyinüvîs", *İA,* XIII,287.

almış Seyyid Ahmed Âsım Efendi'nin vak'a-nüvîs hüviyetiyle yazdığı bu *Târîh*'in şimdiye kadar ilmî bir neşrinin yapılmamasına, *Târîh-i Cevdet*'in özellikle VIII. cildinin çok büyük ölçüde, II-VII ve IX. ciltlerinin ise kısmen en önemli kaynağı olması sebep olmuş gibi görünmektedir. Böylece ortada daha rahat ulaşılabilir *Târîh-i Cevdet* gibi meşhûr bir eserin olması, gerekli kısımlarının buraya aktarılmış bulunduğu, kalan kısımlarının da ihmâl edilebilir olduğu düşüncesi, *Âsım Efendi Târîhi*'nin geri planda kalmasında rol oynamış gibi gözüküyor.

Çalışmamızın ilk bölümünde, önce Âsım Efendi'nin hayatı anlatılmış, eserleri kısmında özellikle diğer eserleri ve tercümeleri yanında *Târîh*'i üzerinde ayrıntılı bilgiler verilmeye çalışılmış, ardından Çeşitli Yönleriyle Âsım Efendi bölümünde Âsım Efendi'nin şahsiyeti, düşünceleri ve hayatının dikkat çeken bazı yönleri üzerinde durulmuştur. Bu anlatımlarda öncelikle Hikmet Turhan Dağlıoğlu ve Fuad Köprülü'nün ansiklopedi maddelerinden faydalanılmış, bunların yanında kendi yazdıkları ile sonraki çalışmalarda ortaya çıkmış olan yeni bilgi, belge ve değerlendirmelerin de ilâvesiyle her yönünün ele alınmaya çalışıldığı daha derli toplu bir Âsım Efendi biyografisi ortaya konulması amaçlanmıştır. Bunların sonunda Metin Tesîsinde Takip Edilen Yol ile ilgili bilgiler verilmiştir.

"Metin" bölümünde ise Âsım Efendi'nin matbû nüshaları, öncelikle müellifimizin kendi hattıyla yazmış olduğu N1 ve N2 nüshaları ile karşılaştırılmış, her iki nüshanın da sayfa numaraları gösterilmiştir. Matbû nüshada farkında olunmadığı için yer almayan ve tek nüsha olan Ü nüshası, matbû metnin başına alınarak, yine matbû metinde yer almayan N3 ve N4 nüshaları ise sonuna alınarak ve varak numaraları belirtilerek çalışmamızda yer verilen nüshalar olmuştur. Çalışmamızda sadece N2 nüshasında bulunan Vahîd Efendi'nin Fransa Sefâretnâmesi de bulunmaktadır. Bu sefâretnâme, sadece N2 nüshasında yer aldığı için ilim dünyasının pek haberdar olmadığı bir nüsha olarak kalmıştır. Ben hem N2 nüshasında yer aldığı, hem de üzerinde bazı çalışmalar olmakla birlikte şimdiye kadar ilmî bir neşrinin yapılmamasından hareketle bu sefâretnâmenin oldukça tam bir metninin ortaya konulmasının faydalı olacağını düşündüm ve metni yine Âsım Efendi'nin yer verdiği bu kısımda, ilgili nüshalarıyla karşılaştırarak neşre hazırladım. Bunu sağlamak için burada yer alan sefâretnâmeyi, matbû nüshaların en tam ve en düzgünü olan ve Ebuzziyâ'nın bazı açıklamalarını ihtivâ eden 1304 tarihli üçüncü baskısı [**B3**] ile bire bir karşılaştırdım. Bu ikisini diğer yazma nüshalardan muhtemelen Vahîd Efendi'nin tashîhinden geçen Kütahya'daki nüsha ve Topkapı Sarayı Ktp.'ndeki nüsha ile karşılaştırdım. Yalnız bu nüshalardaki bütün farklılıkları gösterip dipnotları arttırmak yerine metni düzeltecek ve ilâve bilgi getirecek kısımlara metinde ve dipnotlarda işaret

edilmiştir. Okuyucunun yazma ve matbû nüshalara bundan böyle ihtiyaç duymaması düşüncesiyle metinde yer verilen nüshaların bütün özellikleri dipnotlarda belirtilmeye çalışılmıştır.

Metinde geçen âyet, şiir, atasözü gibi Arapça ve Farsça cümle teşkîl eden kısımlar metinde transkripsiyona pek gidilmeden yazılmış, dipnotlarda ise aslî imlâları ile belirtilmiş, bulunabilenlerinin kaynakları ile ilgili açıklamalar yapılmış, ayrıca Türkçe'ye de tercüme edilmiştir.

Metnin yazımında genel olarak transkripsiyon işâretlerinin kullanılmasına gerek görülmemiş, sadece bazı kelimelerde iltibâsa yer vermemek için "Metin Tesîsinde Takip Edilen Yol" kısmında belirtilen işâretlerin kullanılması ve bazen metnin orijinal imlâsının verilmesi yeterli görülmüştür. Ayrıca *Târîh*'inin VIII. cildini büyük ölçüde, II-VII ve IX. ciltlerini kısmen *Âsım Efendi Târîhi*'nden istifâde ile oluşturduğunu gördüğümüz Cevdet Paşa'nın, bunu *Târîh*'in hangi kısımlarından ne şekilde yaptığı "*" işâreti ile dipnotlarda gösterilmiştir. Bu tür işaretli kısımlarda yeri geldikçe bazı bilgilendirmeler, değerlendirmeler, düzeltmeler ve îkazlar da yapılmıştır.

Bu yaptığım çalışmada bu tür çalışmalarda pek yapılmayan bir uygulamaya giderek, okuyucu ve araştırıcının döneme daha iyi intikâlini sağlamak ve onu bir güçlükten kurtarmak için metindeki hicrî tarihlerin mîlâdî karşılıklarının dipnotlarda gösterilmesi yoluna gidilmiştir. Bu karşılıklar diğer dipnotlardan farklı olsun diye "◊" işareti ile gösterilmiş, bu yerlerde zaman zaman ortaya çıkan tarih farklılıkları ve sebeplerine işaret edilmeye çalışılmıştır.

Eski metinlerin yeni harflerimize çevrilmesindeki en büyük zorluklardan birisi yabancı şahıs isimleri, yer isimleri, bazı eşyâ, ıstılâh vb. kelimelerin okunuşlarında karşılaşılan güçlüklerdir. Yerlerinde her zaman işâret edilmemekle beraber bu tür kelimelerde haritalar, atlaslar, ansiklopediler, lugatlar ve dönemin ilgili eserlerine başvurularak metnin imlâsına en uygun okuma şeklinin tesbîtine çalışılmış ve eğer bulunabilmişse yabancı şahıs ve yer isimlerinin dipnotta ilgili dildeki imlâsı belirtilmiş, açıklamalar yapılmıştır.

Eserin sonuna o dönemle ilgili araştırma yapan her tür araştırıcının istifâde etmesini sağlama düşüncesi ile kapsamı oldukça geniş tutulmuş karma bir dizin konulmuştur.

Âsım Efendi Târîhi'nin sağlam ve güvenilir bir metninin ortaya konması için elden geldiğince titizlik gösterilmekle beraber, çeşitli eksikliklerin kalmış olması tabiîdir. Bilgisayarda yapılan çalışmalarda bazen bir anlık dalgınlık, farkedilmeyen vahîm hatâlara sebebiyet vermekte ve bundan kaçınmak pek mümkün olamamaktadır. Bu sebeple farkedemediğim bazı hasârlar meydana gelmiş olabilir. Çalışmamızı inceleyecek olanların yapacağı katkıların bu eksiklik ve hasârları gidereceğini ümit ve temennî ediyoruz.

İlgilileri eserle başbaşa bırakmadan önce, bu tür çalışmalara girişmemde en önemli rolü oynayan hocam Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu Bey'i (ö. 28.6.1990) bir kere daha rahmet ve minnetle anıyorum. Arapça metinlerin okunması ve tercümesinde hiçbir zaman yardımlarını esirgemeyen değerli dostum, arkadaşım, meslektaşım Prof. Dr. Mehmet Erdoğan'a, Farsça metinlerin okunmasında ve tercümesinde ilgi ve yardımlarından dolayı Nurettin Bayburtlugil hocama öncelikle teşekkür ederim. Ayrıca ilgi ve teşvîklerini gördüğüm Prof. Dr. Kemal Beydilli'ye, Prof. Dr. Erhan Afyoncu'ya; dostluk, yardım ve ilgileri için M.Ü. İlâhiyât Fakültesi'ndeki hoca ve arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Âsım Efendi Târîhi'ni neşre hazırlamaya başladıktan kısa bir müddet sonra bundan haberdâr olan Türkiye Yazma Eserler Kurumu Başkanı Prof. Dr. Muhittin Macit'in çalışmayı kendi kurumlarında basmak için gösterdiği ilgi benim için özellikle teşvîk edici olmuştir ki, bu ilgisi ayrıca teşekkürü hak etmektedir.

Üsküdar 14.VII.2015

Prof. Dr. Ziya YILMAZER

BİBLİYOGRAFYA

Arşiv Vesîkaları

BOA, Cevdet, Dâhiliye, nr. 17416;
BOA, Cevdet, Dâhiliye, Hazîne-i Evrâk, nr. 3138;
BOA, Hatt-ı hümâyûn, nr. 243,283,305,746,1362

Kaynak Eserler

Ahmed 'Âsım Efendi, *Merahu'l-Me'âlî fî Şerhi'l-Emâlî*, Der-sa'âdet 1304/ 1886-1887.

_____, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kāmûsu'l-Muhît,* Der-sa'âdet 1305/1887, I,452.

Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet,* I-XII, 2. tab', Der-sa'âdet 1309.

Ahmed Vâsıf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakā-iku'l-Ahbâr'ı 1209-1219/ 1794-1805 (İnceleme ve Metin), hzr. Hüseyin Sarıkaya, I-II, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013.

Antepli Aynî Dîvânı, hzr. Mehmet Arslan, Kitabevi, İstanbul 2004.

Atâî, Nev'îzâde, *Şakaik-ı Nu'mâniye ve Zeyilleri Hadaiku'l-Hakaik fî Tekmileti'ş-Şakaik,* hzr. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989.

Cerîde-i Havâdis Gazetesi, 1284 ve 1285 tarihli ilgili nüshalar.

Defter fî Menâsıbi'l-'İlmiyye, Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr. 3845.

Defter-i Sicill-i 'İlmiyye, Arkeoloji Müzesi Ktp. Yazmaları, nr. 311.

Defter-i 'Ulemâ'-i 'İlmiyye, Topkapı Sarayı, Hazine, nr. 1649.

Es'ad Efendi, Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed, *Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle) 1237-1241/1821-1826*, İstanbul 2000.

İdrîs-i Bitlîsî, *Heşt Behişt,* Nuruosmâniye Ktp., nr. 3209.

Mecmû'a-i Ebyât ü Eş'ar, Süleymaniye Ktp., Hüseyin Kazım Kadri, nr. 161.

Mehmed Cemâleddin, *Osmanlı Tarih ve Müverrihleri -Âyîne-i Zurefâ-,* hzr. Mehmet Arslan, İstanbul 2003.

Mehmed Emin Edîb Efendi'nin Hayatı ve Târîh'i, hzr. Ali Osman Çınar, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1999.

Me'mûrîn-i 'İlmiyye, Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr. 56, 64, 71, 72.

Nābī Dīvānı, hzr. Ali Fuat Bilkan, I-II, İstanbul 1997.

Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, I-IV, hzr. Mehmet İpşirli, Ankara 2007.

Oruç Beğ Tarihi (Giriş, Metin, Kronoloji, Dizin, Tıpkıbasım)", hzr. Necdet Öztürk, İstanbul 2008.

Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *Vak'a-nüvîs Şânî-zâde Efendi Târîhi,* hzr. Ziya Yılmazer, I-II, OSAV, İstanbul 2008.

Taşköprülü-zâde, 'İsāmu d-din Ebu l'hayr Ahmed Efendi, *eş-Şekā'iku n-Nu'-mânîye fî 'Ulemā'i d-Devleti l-'Osmānîye,* nşr. Ahmed Subhi Furat, İstanbul 1985.

Treaties, & c. Between Turkey and Foreign Powers 1535-1855, London 1855, s.124-125,130,132,134.

Vak'a-nüvîs Ahmed Lütfî Efendi Tarihi, yayınlayan M. Münir Aktepe, IX, İstanbul 1984.

Vassâf, Abdullah b. Fazlullah, *Târîh-i Vassâf,* Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 3155.

Vehbî, Sünbül-zâde, *Dîvân-ı Vehbî,* Bulak 1253/1837.

Vekāyi'nüvis Enverî Sa'dullah Efendi ve Tarihinin I. Cildi'nin Metin ve Tahlili (1182-1188/1768-1774), hzr. Muharrem Saffet Çalışkan, Basılmamış Doktora Tezi, M.Ü. Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul 2000.

Araştırma ve İncelemeler

'Abdurabbih el-Endelüsî, Ahmed b. Muhammed, *'el-'Ikdu'l-Ferîd,* thk. 'Abdulmecîd et-Terhînî, VII, Beyrût 1404/1983.

el-Âbî, Ebû Sa'îd Mansûr b. el-Hüseyn, *Nesru'd-Dürr,* thk. 'Abdulganî Mahfûz, Beyrût 1424/2004, IV,121.

Acaroğlu, M. Türker, *Bulgaristan'da Türkce Yer Adları Kılavuzu,* Ankara 1988.

el-'Aclûnî, İsmâ'îl b. Muhammad, *Keşfu'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs 'amme'ştehera mine'l-ehâdîsi 'alâ elsineti'n-nâs,* I-II, Beyrût 1351[2].

Adair, Robert, *The Negotiations for the Peace of the Dardanelles: in 1808-9: with Dispatches and Official Documents,* London 1845.

Ahmed Midhat Efendi, *Hulâsa-i Hümâyûn-nâme,* İstanbul 1304.

Ali Fu'âd, "Hicâ'-i Nâsir Müverrih 'Âsım Efendi", *Servet-i Fünûn,* 1928, nr.1639-165, s.139-141; nr.1640-166, s.153-155.

el-Âlûsî, Muhammed, *Rûhu'l-Me'ânî,* Beyrût ts., XI,94.

Arnoult, A.V. ve diğerleri, "Almenara (von Joseph Martinez de Hervas Marquis d')", *Biographie nouvelle des Contemporains ou dictionnaire historique et Raisonné,* Paris 1820, I,126-127.

_____, "Clarke (Henri Jacques Guillaume)", *Biographie nouvelle des Contemporains ou dictionnaire historique et Raisonné,* IV,426.

_____, "Romanzow (Le Comte Nicolas de)", *Biographie nouvelle des Contemporains ou dictionnaire historique et Raisonné,* Paris 1825, XVIII,185-186.

Arslantaş, Nuh, *İlk On Asrında (h. I-XI m. VII-XVII. yüzyıllar İslam Dünyasında Depremler ve Algılanma Biçimleri,* İstanbul 2003.

"Âsım Efendi (Mütercim Ayıntaplı Ahmed)", *İstanbul Ansiklopedisi,* İstanbul 1959, II,1107

Aslan, Mustafa, "Kayserili Raşit Mehmet Efendi ve Divançesi", *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları,* Volume 2/3, Summer 2007, s.40-58.

'Atâ, Tayyâr-zâde Ahmed, *Tarih-i 'Ata,* III, İstanbul 1293/1876.

Ateş, Süleyman, "Cüneyd-i Bağdâdî (ö.297/909)", *DİA,* İstanbul 1993, VIII,119-121

"Aubert-Dubayet, Jean Baptiste Annibal", *Encyclopaedia Americana: A Popular Dictionary of Arts, Sciences, Literature, History, Politics and Biography,* ed. Francis Lieber, Philadelphia 1829, I,461.

Aycan, İrfan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî", *DİA,* İstanbul 1996, XIV,427-428.

Aydemir, Yaşar, *Behiştî Dîvânı,* s.170. (e-kitap).

Babinger, Franz, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri,* çev. Coşkun Üçok, Ankara 1982.

Bakî Dîvânı, hzr. Sadeddin Nüzhet Ergun, İstanbul 1935.

Bedî'üzzemân el-Hemedânî, Ebü'l-Fazl Ahmed b. Hüseyn b. Ya'kūb, *Dîvânü Bedî'üzzemân el-Hemedânî,* thk. Yûsrî 'Abdülganî 'Abdullah, Beyrût 1987.

Bellchambers, Edmund, "Pugatscheff, Jemeljan", *A General Biographical Dictionary, Containing Lives of the Most Eminent Persons of all Ages and Nations,* London 1835, IV,50-51.

Bell, Robert, *A History of Russia,* III, London 1838.

Beydilli, Kemal, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi (1776-1826),* İstanbul 1995.

el-Beyhakî, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Ali, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* Beyrût 1999, nr. 20990, XV,119.

_____, *Şu'abü'l-îmân,* thk. Muhammed es-Sa'îd Zaglûl, Beyrût 1410, VII,187.

el-Bıkā'î, İbrâhîm b. 'Ömer b. Hasen er-Rubât b. 'Ali b. Ebîbekr, *Masra'u't-Tasavvuf,* thk. 'Abdurrahmân el-Vekîl, Mekketü'l-mükerreme ts.

Bianchi, T. -X., *Dictionnaire Français-Turc,* Paris 1843; 2. baskı, Paris 1846.

Biographie des Contemporains, par Napoléon, Paris 1824.

Birinci, Ali, *Tarih Yolunda Yakın Mazînin Siyasî ve Fikrî Ahvâlî,* Dergâh Yayınları, İstanbul 2001.

el-Burhânfûrî, 'Alâ'üddîn 'Ali b. Hüsâmüddîn ibn Kādî Hân el-Kādirî eş-Şâzelî, el-Hindî, *Kenzü'l-'Ummâl fî Süneni'l-Akvâli ve'l-Ef'âl,* thk. Bekrî Hayyânî - Safvetü's-Sekkā, 5. baskı, Beyrût 1401/1981, X,260.

Bursalı Tahir, *Osmanlı Müellifleri,* I, İstanbul 1333.

Cebecioğlu, Ethem, "Kahriyye", *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü,* 5. basım, İstanbul 2009.

Cinânî, Bursalı Mustafa, *Dîvân-ı Cinânî,* İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. 3096.

C., J., "Lucchesini, Jérôme", *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours,* Paris 1860, XXXII,131-133.

Clarke, Hewson, *The History of the War: From the Commencement of the French Revolution to the Present Time,* London 1816.

Dârendeli Hayret Efendi, *Riyâzu'l-Kütebâ ve Hıyâzu'l-Üdebâ,* Bulak 1242

Demirci, Muhsin, *Tefsîr Usûlü,* 26. baskı, İstanbul 2013.

"Descorches (Marquis de Sainte-Croix)", *Biographie Universelle ancienne et Moderne,* nouvelle édition, Paris 1855, X,477.

Dezobry, Charles, Th. Bachelet, "Raynal", Romanzoff (Pierre-Alexandrowitch, Ru-manzoff comte de)", *Dictionnaire général de biographie et d'histoire de mythologie, ed géographie ancienne et moderne,* Paris 1863, II,2263-2264.

_____, "Romanzoff (Pierre-Alexandrowitch, Ru-manzoff comte de)", *Dictionnaire général de biographie ...,* Paris 1866, II,2320.

Dunn, R.P.-Pattison, *Napoleon's Marshals,* London 1909.

Düreyd, Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b., *el-İştikāk,* thk. 'Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Beyrût 1411/1991.

Ebû Ya'lâ el-Mavsılî et-Temîmî, Ahmed b. 'Ali b. el-Müsennâ, *Müsnedü Ebî Ya'lâ,* VII, Dımaşk 1404/1984, VII,240.

el-Elbânî, *Silsiletü'z-Za'ifeti ve'l-Mevzû'ati,* Riyâd 1412/1992, XII,474.

el-Enbârî, Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. İsmâ'îl el-Lahmî, *Meşîhatü Ebî Tâhir İbn Ebi's-Sakr,* hzr. eş-Şerîf Hâtim b. 'Ârif el-'Avnî, Riyâd 1418/1997.

Enverî, *Dîvân-ı Enverî,* thk. Muhammed Takī, II, Tehran 1337/1959.

Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü,* 3. baskı, İstanbul 2010.

Eyüboğlu, E. Kemal, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler,* İstanbul 1973.

Fahruddîn er-Râzî, Ebû 'Abdullah Muhammed b. 'Ömer b. el-Hasen el-mulakkab bi-, Mefâtîhu'l-Gayb, 3. baskı, II, Beyrût 1420.

el-Fârız, Ebû Hafs Şerefüddîn 'Ömer b., *Dîvânü'l-Fârız,* Beyrût 1895.

Ferideddin-i Attar, *Mantık al-Tayr,* trc. Abdülbaki Gölpınarlı, İstanbul 1944.

Firdevsî, *Şâh-nâme,* thk. Dervîş Perverde-i Îrân, I-II, Tehrân 1966.

Flemming, Barbara, *Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland, Teil I,* Wiesbaden 1968, I,160-161.

Flügel, Gustav, *Die Arabischen, Persischen, Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien,* II, Wien 1865.

Fuzûlî Dîvânı, hzr. Abdûlbâki Gölpmarlı, 4. baskı, İstanbul 2005.

Fuzûlî, *Külliyyât-ı Dîvân,* Mekteb-i Sanâyi' Matba'ası 1291/1874.

el-Gazzâlî, Ebû Hâmid Muhammed b. Muhammed, *Fezâ'ilü'l-Bâtıniyye,* thk. 'Abdurrahman Bedevî, Kuveyt ts.

Gökyay, Orhan Şaik, "Deli Birader", *DİA,* Ankara 1994, IX,135-136.

Groot, Alexander H. de, "Dragomans' Careers: The Change of Status in Some Families Connected with the British and Dutch Embassies at Istanbul 1785 1829", *Friends and Rivals in the East,* ed. Alastair Hamilton, Alexander H. de Groot, Maurits H. van den Boogert, Leiden-Boston-Köln 2000.

Güzelbey, Cemil Cahit, *Cenaniler,* Gaziantep 1984.

Hafız Divanı, çev. Abdülbaki Gölpmarlı, İstanbul 1992.

Hakānî, Efdalüddîn Büdeyl b. 'Ali Neccâr, *Güzîde-i Eş'ar-ı Hâkānî-yi Şirvânî,* hzr. Ziyâ'üddîn Seccâdî, Tehrân 1374.

el-Hamevî, Şihâbüddîn Ebû 'abdullah Yâkūt b. 'Abdullah er-Rûmî, *Mu'cemü'l-Üdebâ', İrşâdü'l-Erîb ilâ Ma'rifeti'l-Edîb,* thk. İhsân 'Abbâs, III, Beyrût 1414/1993.

Haskan, Mehmet Nermi, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar,* II-III, Üsküdar 2001.

Hayyam, *Rubaîler ve Silsilat-al-Tamûb, İbn Sînâ'nın Tamcîd'i ve Tercemesi,* hazırlayan ve trc. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul 1953.

Hitzel, Frédéric, *Istanbul et les Langues Orientales,* Paris 1997.

Hugo, Abel, *France militaire. Histoire des Armées Françaises de Terre et De-mer de 1792-1837,* IV, Paris 1838.

Ibrahim-Manzour-Efendi, *Mémoires sur la Grèce et l'Albanie pendant le gouvernement D'Ali Pacha,* Paris 1828.

İbn 'Abdilberr, *et-Temhîd,* thk. Mustafa b. Ahmed el-'Alevî ve Muhammed 'Abdilkebîr el-Bekrî, Magrib 1387, XVIII,160.

İbn Ebi'd-Dünyâ, 'Abdullah b. Muhammed b. 'Ubeyd b. Süfyân b. Kays, *Kıra'd-Dayf,* thk. 'Abdullah b. Hamd el-Mansûr, III-IV, Riyâd 1997.

İbn Hallikân, Ebu'l-'Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr, *Vefeyâtü'l-A'yân,* thk. İhsân 'Abbâs, II, Beyrût 1969.

İbn Hazm, *el-İhkâm,* IV, Kāhire 1404.

İbnü'l-Cevzî, *el-Müdhiş,* thk. Mervân Kabânî, Beyrût 1985.

İbnü'l-'İmâd, *Şezerâtü'z-Zeheb fî Ahbâr-ı Men-Zeheb,* thk. 'Abdülkādir el-Arna'ût - Mahmûd el-Arna'ût, VII, Dımeşk-Beyrût 1412/1991.

İlgürel, Müctebâ, "Vak'anüvislerin Taltiflerine Dâir", *Prof. Dr. Bekir Kütükoğlu'na Armağan,* İstanbul 1991.

İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *Son Asır Türk Şairleri,* I, İstanbul 1969.

İsmâ'îl Hakkı Burusevî, *Tefsîru Rûhi'l-Beyân,* Der-sa'âdet 1331/1913, V,44, VIII,342.

Kaçalin, Mustafa S., "Mütercim Âsım Efendi", *DİA,* İstanbul 2006, XXXII, 200-202.

el-Kalkaşandî, Ahmed b. 'Ali, *Subhu'l-A'şâ fî Sinâ'âti'l-İnşâ,* şerh ve thk. Muhammed Hüseyn Şemsüddîn, III, Beyrût 1988.

_____, Ahmed b. 'Ali, *Subhu'l-A'şâ,* Dımaşk 1987, I,351, II,212.

_____, *Subhu'l-A'şâ,* thk. Yûsuf 'Ali Tavîl, II, Kāhire 1331/1913.

Kanbolat, Yahya, *Çerkes kabilelerinde boy adları: Adıge kavmi boy adları, Abhaz kavmi boy adları, Vaynağ kavmi boy adları ve diğerleri,* İstanbul 1991.

Karslı, İlyas, *Mütercim Ahmed Âsım Efendi ve Arap Lügatçılığındaki Yeri,* Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 2000.

el-Kayrevânî, Ebû 'Abdullah Muhammed b. Sa'îd b. Ahmed İbn Şeref, *Dîvânü İbn Şeref el-Kayrevânî,* thk. Hasan Zikrî Hasan, Kâhire 1983.

Kemâleddîn-i İsfahânî, Ebü'l-Fazl İsmâ'îl b. Cemâleddîn Muhammed b. Abdürrezzâk, *Külliyât-ı Hallâku'l-Me'ânî Kemâleddîn-i İsfahânî,* yy ts.

Kesbî Mustafa Efendi, *'Ibretnümây-i Devlet,* Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 484.

Kethüda Said Efendi Tarihi ve Değerlendirmesi, hzr. Ahmet Özcan, Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kırıkkale 1999.

Kılıç, Hulûsi, "el-Kāmûsü'l-Muhît", *DİA,* İstanbul 2001, XXIV,288.

Kitâbü Kelîle ve Dimne, trc. Nasrullah-ı Şîrâzî, nşr. 'Abdül'azîm-i Karîb, Tahrân 1368.

Kleinschmidt, Arthur, *Drei Jahrhunderte russischer Geschichte,* Berlin 2006.

Koçyiğit, Talât, "Abdullah b. Übey b. Selûl (ö.9/631)", *DİA,* İstanbul 1988, I,139-140.

Köprülü, M. Fuad, "Âsım Efendi (Mütercim)", *İA,* I, İstanbul 1978.

el-Kuzâ'î, Ebû 'Abdullah Muhammed b. Selâme, *Şihâb'ül-Ahbâr,* trc. Ali Yardım, İstanbul 1999.

Kütükoğlu, Bekir, "Vekâyinüvîs", *İA,* İstanbul 1993, XIII, 280-281.

La Campagne des Armées Françaises en Prusse, en Saxe et en Pologne, sous le Commandement de S. M. L'Empereurs et Roi, en 1806, Paris 1807.

Louvet, L., "Gardane/Gardanne", *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours,* Paris 1858, XIX,469.

el-Makarrî, Ahmed b. Muhammed, *Nefhut-Tîb,* thk. İhsân 'Abbâs, Beyrût 1968, VI,33.
Mantıkî Efendi, *Dîvânçe,* İstanbul 1284.
Mehmed Mekkî Efendi, *Şerh-i Kasîde-i Bürde,* Der-sa'âdet 1251/1835.
Mevlânâ, *Mesnevi ve Şerhi,* şerheden Abdülbâki Gölpınarlı, 2. baskı, Ankara 1989, I,51.
"Montecuccoli", *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours,* XXXVI,155-159.
Möller, P. L., "Christian VII", *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours,* Paris 1854, X,428-432.
Muallim Nâci, *Arap Edebiyatında Deyimler ve Atasözleri Sânihâtü'l-Arab,* hzr. Ömer Hakan Özalp, 3. baskı, İstanbul 2002.
Muallimoğlu, Nejat, *Deyimler, Atasözleri, Beyitler ve Anlamdaş Kelimeler,* İstanbul 1983.
Muhyiddîn b. 'Arabî, *el-Fütûhâtü'l-Mekkiyye,* takdîm Nevâf Cerrâh, VII, Beyrût 2004/1424.
Muslu, Ramazan, *İsmail Hakkı Bursevî ve Temâmü'l-Feyz Adlı Eseri,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul 1994.
Nâ'ilî Dîvânı, hzr. Halûk İpekten, İstanbul 1990.
Nedîm Dîvânı, hzr. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul 2004.
Nev'î Divan Tenkidli Basımı, hzr. Mertol Tulum - M. Ali Tanyeri, İstanbul 1977.
Nizâmî-i Gencevî, *Külliyyât-ı Hamse-i Hâkîm Nizâmî-i Gencevî,* mukaddime ve şerh Şiblî Nu'mânî, Tahran 1366/1987.
Nizâmülmülk, *Siyâset-nâme,* thk. Yûsuf Huseyn el-Bekkâr, Katar 1407.
Noradounghian, Gabriel Effendi, *Recueil D'actes Internationaux de L'Empire Ottoman 1789-1856,* II, Paris-Leipzig-Neuchatel 1900.
Olguner, Fahrettin, "Eflâtun", *DİA,* İstanbul 1994, X,469-476.
Onay, Ahmet Talât, *Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı*, hzr. Cemal Kurnaz, İstanbul 1996.
"Ostermann-Tolstoï (Alexandre-Ivanovich comte)", *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours,* Paris 1862, XXXVIII,921.
Otto, Beatrice K., *Fools are Everywhere: The Court Jester Around the World,* Chicago and London 2001.
'Örfî-i Şîrâzî, *Külliyyât-ı 'Örfî-i Şîrâzî,* hzr. Gulâmhüseyn Cevâhirî, Tehrân 1960.
Özön, Mustafa Nihat, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* İstanbul 1941.
Öztuna, Yılmaz, *Osmanlı Tarihi,* İstanbul 2008, II,289.

Öztürk, Necdet, "İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesindeki Tarih Yazmaları", *Türk Dünyası Araştırmaları,* sayı 63, İstanbul 1989.

Peuchet, Jacques, *Campaigns of the Armies of France, in Prussia, Saxony and Poland under the Command of his Majesty the Emperor and King in MDCCCVI and VII,* İngilizce'ye trc. Samuel Mackay, III, Boston 1808.

Phillips, Lavrence P., *The Dictionary of Biographical Reference Containing One Hundred Thousand Names,* London 1871.

Poussou, Jean-Pierre, Anne Mézin, Yves Perret-Gentil, *L'influence française en Russie au XVIIIe siècle*, Paris 2004.

"Professor Kieffer", *The Asiatic Journal and Monthly Register for British and Foreign India, China and Australasia,* London 1833, XI,60-62.

er-Râgıb el-Isfahânî, *Muhâdarâtü'l-Üdebâ',* Beyrût ts.

Râgıb Mehmed Paşa, *Dîvân,* Bulak 1252/1836.

Rapetta, N., "Napoléon Ier", *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours,* Paris 1861, XXXVII,276.

Rose, Hugh James, *A New General Biographical Dictionary,* London 1857, X,146-147.

Sâdî-î Şîrazî, Şeyh, *Bostan ve Gülistan,* trc. Kilisli Rıfat Bilge,12. Baskı, İstanbul 1980.

Sa'dî, *Külliyyât-ı Sa'dî, Gülistân,* hzr. Muhammed Ali Furûgî, Tehrân 1365.

Sadî, *Rubaîler ve İlk Gazeller,* trc. Nuri Gencosman, Ankara 1947.

Sâ'ib-i Tebrîzî, *Külliyyât-ı Dîvân-ı Sâ'ib,* M.Ü. İlâhiyât Fakültesi Ktp. Nadir Eserler Koleksiyonu, nr.12.

Said b. Halil İbrahim'in 'Tarih-i Sefer-i Rusya' Adlı Eseri (Transkripsiyon ve Değerlendirme), hzr. Abdullah Altun, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kayseri 2006.

Sâmî, Arpa Emîni-zâde, *Dîvân-ı Sâmî, İbtidâ'-i Gazeliyyât,* Bulak 1253/1837.

Schrader, F., F. Prudent, E. Anthoine, *Atlas de Géographie Moderne,* Paris 1909.

es-Se'âlibî, Ebû Mansûr 'Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâ'îl, *el-Müntehal,* thk. Ahmed Ebû 'Ali, İskenderiyye 1319/1901, I,104.

_____, Ebû Mansûr 'Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâ'îl, *el-İ'câz ve'l-Îcâz,* 3. baskı, Beyrût 1405/1985.

_____, *Kitâbü'l-İ'câz ve'l-İcâz,* thk. İbrâhîm Sâlih, Dımaşk 1422/2001.

_____, *et-Temsîl ve'l-Muhâzara, thk. 'Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, I, 2. baskı, Riyâd 1401/1981.*

"Sebastiani de la Porta", *Türk Ansiklopedisi,* Ankara 1980, XXVIII,245.

es-Serahsî, Ebû Bekr Şemsü'l-e'imme Muhammed b. Ahmed b. Sehl, *el-Mebsût,* Kâhire ts., XXX,269.

_____, *Kitâbü'l-Mebsût,* II, Mısır 1324.

"Sir Robert Adair", *Türk (İnönü) Ansiklopedisi,* Ankara 1946, I,108.

Sohrweide, Hanna, *Turkische Handschriften und einige den Handschriften enthaltene und Arabische Werke,* Wiesbaden 1974, III[3],134-135.

es-Süyûtî, 'Abdurrahman b. Ebîbekr Celâlüddîn, *el-Fethu'l-Kebîr fî zammi'z-ziyâdeti ile'l-Câmi'i's-Sagīr,* thk. Yûsuf en-Nebhânî, II, Beyrût 1423/2003.

es-Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâzarati fî ahbâri Mısr ve'l-Kāhire,* thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm, Mısır 1387/1967.

Şahiner, Necmeddin, *Türk Dili'nin Mimarı Antebli: Mütercim Seyyid Ahmed Âsım,* Gaziantep 2013.

Şakir Sabri, *Gaziantep Büyükleri*, Gaziantep 1934.

Şemseddîn Sâmî, *Kāmûsu'l-A'lâm,* III, İstanbul 1308/1891; IV, İstanbul 1311

Şeyhülislam Yahyâ Dîvânı, hzr. Hasan Kavruk, s.166 (ekitap.kulturturizm.gov.tr, erişim tarihi 9.03.2014).

Şinâsî-Ebuzziyâ, *Durûb-i Emsâl-i 'Osmâniyye,* Kostantîniyye 1302.

et-Taberânî, Süleymân b. Ahmed b. Eyyûb Ebu'l-Kāsım, *el-Mu'cemü'l-Kebîr,* thk. Hamdî b. 'Abdülmecîd es-Selefî, II, 3. baskı, Kāhire ts.

et-Tâhir b. 'Âşûr, Muhammed, et-Tahrîr ve et-Tenvîr, Tûnus 1997, XXIII,367.

Thiébault, Dieudonné, *Original anecdotes of Frederick the Great, King of Prussia: and of his Family, his Court, his Ministers, his Academies and his Literary Friends,* II, Philadelphia 1806.

Tooke, William, *The Life of Catharine II. Empress of Russia,* III, 4. baskı, London 1800.

Tuncay, Faruk, - Λεωνιδας καρατζας, *Yûnanca Türkçe Sözlük,* Αθήνα 1994.

Tülücü, Süleyman, "Asmaî", *DİA,* İstanbul 1991, III,499-500.

_____, "Muallakāt", *DİA,* Ankara 2005, XXX,310-312.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, VI, Ankara 1972.

Ubeydullah Kuşmânî Ebubekir Efendi, *Asiler ve Gaziler; Kabakçı Mustafa Risalesi,* hzr. Aysel Danacı Yıldız, İstanbul 2007.

Uludağ, Süleyman, "Bâyezîd-i Bistâmî, *DİA,* İstanbul 1993, V,238-241

Usûlî, *Usûlî Divanı,* hzr. Mustafa İsen, Ankara 1990.

Ülken, Hilmi Ziya, "Tanzimat'tan Sonra Fikir Hareketleri", *Tanzimat 2,* 2. baskı, İstanbul 1999, s.773.

Zâhir Fâryâbî, Ebu'l-Fazl Tâhir b. Muhammed, *Dîvân-ı Zâhirüddîn Fâryâbî,* thk. Emîr Hasen Yezdgirdî, Asgar Dâdbih, Tehrân 2002.

ez-Zehebî, Şemsüddîn Ebû 'Abdullah Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân b. Kaymâz, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* thk. Şu'ayb el-Arna'ût ve Muhammed Nu'aym Arkasûsî, Beyrût 1403/1983, XVII,234.

_____, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* thk. Şu'ayb el-Arna'ût, 3. baskı, 1405/1985, IV,105.

ez-Zeyla'î, Cemâlüddîn Ebû Muhammed 'Abdullah Yûsuf, *Nasbu'r-Râye li-Ehâdîsi'l-Hidâye,* thk. Muhammed 'Avvâme, III, Cidde 1418/1997.

ez-Zürkānî, Ebû Abdullah Muhammed b. Abdülbâkī b. Yûsuf, *Şerhu 'alâ Mevâhibi'l-Ledüniyye bi'l-minahi'l-Muhammediyye,* tashîh Muhammed 'Abdül'azîz el-Hâlidî, IV, Beyrût 1996/1417.

Mürâcaat Eserleri

Akbayar, Nuri, *Osmanlı Yer Adları Sözlüğü,* 2. baskı, İstanbul 2003.

Ayverdi, İlhan, *Asırlar boyu târihî seyri içinde Misâlli Büyük Türkçe Sözlük,* redaksiyon Ahmet Topaloğlu, I-III, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul 2005.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, I-XXIV, Milliyet Gazetecilik A.Ş., İstanbul ts.

Dağlı, Yücel - Cumhure Üçer, *Tarih Çevirme Kılavuzu,* Türk Tarih Kurumu, IV-V, Ankara 1997.

Devellioğlu, Ferit, *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lûgat Eski ve Yeni Harflerle,* 3. Ofset Baskı, Ankara 1978.

DİA, Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, I-XLIV, İstanbul 1988-2013.

Kiepert, Henri, *Carte genèrale des provinces Européennes et Asiatiques de l'Empire Ottoman,* Berlin 1886.

Kur'ân-ı Kerîm ve Açıklamalı Meâli, hzr. Hayrettin Karaman ve diğerleri, 8. baskı, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2003.

Mostras, C., *Dictionnaire Géographique de l'Empire Ottoman,* St. Petersbourg 1873.

XIII. Yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle Yazılmış Kitaplardan Toplanan Tanıklarıyla Tarama Sözlüğü, I-VI, Türk Dil Kurumu, Ankara 1963-1972.

Pakalın, Mehmet Zeki, *Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü,* I-III, İstanbul 19712.

Redhouse, Sir James W., *Türkceden İngilizceye Lügat Kitabı,* Constantinople 1921.

Steingass, F., *A Comprehensive Persian-English Dictionary,* Beyrut 1970.

Şemseddîn Sâmî, *Kâmûs-i Türkî,* Der-sa'âdet 1317.

Taeschner, Franz, *Das Anatolische Wegenetz nach Osmanischen Quellen,* I-II, Leipzig 1924, 1926.

Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü, I-XII, Ankara 1993.

Unat, Faik Reşit, *Hicrî Tarihleri Mîlâdî Tarihe Çevirme Kılavuzu,* Ankara 1974[4].

Zenker, Julius Theodor, *Türkisch-Arabisch-Persisches Handwörterbuch,* Leipzig 1866.

KISALTMALAR

A1 : Âsım Efendi Târîhi'nin Arkeoloji Müzesi Ktp. nr.357'deki birinci cildi

A2 : Âsım Efendi Târîhi'nin Arkeoloji Müzesi Ktp. nr.371'deki ikinci cildi

age : adı geçen eser

agm : adı geçen makale/madde

agt : adı geçen tez

b. : bin veya ibn

B1 : Vahîd Efendi'nin Paris Sefâret-nâmesi'nin 1843 tarihli Paris birinci baskısı

B3 : Vahîd Efendi'nin Paris Sefâret-nâmesi'nin 1304 tarihli İstanbul üçüncü baskısı

BOA : Başbakanlık Osmanlı Arşivi

bk. : bakınız

çev : çeviren

DİA : Diyânet Vakfı İslâm Ansiklopedisi

ed. : editör, neşreden

Hz. : hazreti

hzr. : hazırlayan

İA : Milli Eğitim Bakanlığı İslâm Ansiklopedisi

İ.Ü. : İstanbul Üniversitesi

K nüshası : Vahîd Efendi'nin Paris Sefâret-nâmesi'nin Kütahya Ktp. nr.830'daki nüshası

Ktp. : Kütüphânesi

M1 : Matbû Âsım Efendi Târîhi'nin birinci cildi

M2 : Matbû Âsım Efendi Târîhi'nin ikinci cildi

M.Ü. : Marmara Üniversitesi

mm : milimetre

n : dipnot

N1 nüshası : Âsım Efendi Târîhi'nin İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp. T 6018'deki birinci cildi

N2 nüshası : Âsım Efendi Târîhi'nin İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp. T 6018'deki ikinci cildi

N3 nüshası : Âsım Efendi Târîhi'nin Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma Ktp. nr. Y 877'deki müsvedde ve notları

N4 nüshası : Âsım Efendi Târîhi'nin İstanbul Araştırmaları Enstitüsü. nr. 467'deki nüshası

nr. : numara

nşr. : neşreden

ö. : ölümü

s. : sayfa

st. : satır

T nüshası : Vahîd Efendi'nin Paris Sefâret-nâmesi'nin Topkapı Sarayı Hazine Kitaplığı nr.1437'deki nüshası

T. : Türkce

thk. : tahkîk eden

TOEM : Târîh-i 'Osmânî Encümeni Mecmû'ası

trc. : tercüme eden

ts. : basım tarihi yok

vd. : ve devamı

vr. : varak

vs. : ve sâire

yy. : basım yeri yok

ANTEPLİ SEYYİD MÜTERCİM
AHMED ÂSIM EFENDİ



A.AHMED ÂSIM EFENDİ'NİN HAYATI

1.Doğduğu Yer ve Yılı

Osmanlı tarihçiliğinin nâdir simâlarından biri olan ve bilhassa sözlükcülük alanındaki çalışmalarıyla haklı bir şöhret kazanmış olan Seyyid Ahmed Âsım Efendi, 1169/1755-1756 tarihinde bugün Gaziantep'in Şahinbey İlçesi'nin Eyüboğlu Mahallesi'ndeki bir konakta doğmuştur[1]. Eyüboğlu Câmi'i'nin hemen yakınındaki yedi numaralı bu eski Antep konağının kapısındaki levhadan, günümüzde buranm Cenânîler ailesi tarafından Gaziantep Üniversitesi'ne bağışlandığını okumaktayız[2].

2.Soyu, Ataları ve Seyyidliği

Mütercim Ahmed Âsım Efendi'nin ataları, aynı sülâleden Ali Cenânî Bey'in kaynak göstermediği aile şeceresine göre hicrî IX/XVI. yy. sonlarında Semerkant'ta büyük şöhret sahibi olan Şeyh Evliyâ hazretlerine dayanmaktadır. Şeyh Evliyâ hazretleri ya nüfûzundan kuşkulanan hükümdârın hasmâne hareketleri, ya da oradaki Sünnî-Alevî çekişmesi yüzünden oğlu Osmân ve diğer aile halkını da yanına alarak Semerkant'tan o zamanlar Dulkadiroğulları'nın hâkimiyetinde bulunan Maraş'a göçmek zorunda kalmıştır. Ailenin Demircioğlu adında bir Türkmen Aşîreti'nden olduğu da bildirilmektedir. Bir söylentiye göre Kahramanmaraş'ta yerleşen Şeyh Evliyâ,

1 Dağlıoğlu bu bilgiyi Gaziantep'te gördüğü bir şiir mecmuasına dayandırmaktadır; bk. Hikmet Turhan Dağlıoğlu, "Âsım Mütercim, Seyyid Ahmed Âsım Efendi", *İslâm-Türk Ansiklopedisi,* I,594. Bu doğum tarihini daha önce hiçbir kaynak belirtmeden Ebuzziyâ Tevfîk de söz konusu etmiştir; bk. Ebuzziyâ Tevfîk, *Nümûne-i Edebiyât-ı 'Osmâniyye*, 6. basım, İstanbul 1329, s.89; ayrıca bk. Mustafa S. Kaçalin, "Mütercim Âsım Efendi", *DİA,* İstanbul 2006, XXXII,200.

2 Bk. Necmeddin Şahiner, *Türk Dili'nin Mimarı Antebli: Mütercim Seyyid Ahmed Âsım,* Gaziantep 2013, s.20.

burada vefât ederek Ulu Câmi'i'n hazîresine gömülmüştür. Oğlu Osmân Semerkandî ise önce Kahramanmaraş'ta yerleşmiş, sonra Kahramanmaraş'ın Pazarcık Ovası'na göçmüştür. Bu çevrede büyük bir ün kazanan Şeyh Osmân Semerkandî'ye birçok saygın kişi mürit olmuş, Sultân 'Alâ'üddevle burada bir tekke yaptırarak, kendi vakfından bu tekkeye bir gelir de tahsîs etmiştir. Şeyh Osmân Semerkandî 940/1533-1534'te vefât edince yerine oğlu Şeyh Ahmed Şihâbî geçmiştir. Şeyh Ahmed Şihâbî müellifimiz Mütercim Ahmed Âsım gibi şâir, dil bilgini ve hattâttır. 1051/1641-1642'de bitirdiği *Nazmü'l-Le'âl* adlı dönemindeki benzerleri arasında en başarılısı olarak kabul edilen Arapça'dan Türkçe'ye manzûm bir sözlüğün yazarıdır. Ayrıca IV. Murâd Bağdâd seferine giderken bir gece içinde bir Kur'ân yazarak hediye ettiği, pâdişâhın da kendisine Çarpın Köyü'nden arpalık verdiği rivâyet olunmaktadır. Şeyh Ahmed Gaziantep'te gömülüdür. Şeyh Ahmed'den sonraki soy ağacında Nûreddîn, Hamzâ, Hamzâ, Osmân Husûlî adlı şahıslar zikredilmektedir. Bunlardan şâir Osmân Husûli, Âsım Efendi'nin dedesidir. Gaziantep'te nâiplik yapmıştır ve muhtemelen 1144-1145 safer ayları içerisinde (=Ağustos 1731-Temmuz 1732) vefât etmiştir[1].

Âsım Efendi *Kâmûs Tercemesi*'nde Kerbel maddesini açıklarken Kerbelâ' kısmında: "Bu hakîr Hüseynî olmağla, bir kasîde-i nâçizânemizin işbu beyt-i rikkat-me'âli cümle-i hasbihâlindendir.

Dem olmaz ki vücûdum hûn-i gamla olmaya âlûd
Bu cismin âb u hâkı hûn u deşt-i Kerbelâ'dandır"[2]

diyerek Hz. Ali'nin oğlu Hz. Hüseyin'in soyundan geldiğini, yani seyyid olduğunu bizzât söylemekte, kendisi ile ilgili bütün kayıtlarda, meselâ tarîk defterlerinde de seyyidliği vurgulanmaktadır. Bazı eserlerde Hüseynî tarîkatına mensup olduğu söylenmekte[3] ise de bunun yukarıdaki "Bu hakîr Hüseynî olmağla" ifâdesinden çıkarıldığı anlaşılmaktadır. Halbuki burada Âsım Efendi'nin Hüseynî adlı bir tarîkata bağlılığını değil, Hz. Peygamber'in torunu Hz. Hüseyin'in soyundan geldiğini söylemek istediği açıktır.

3.Âilesi ve Nesli

Seyyid Ahmed Âsım Efendi, şâir Husûlî Efendi'nin oğlu Antep Şer'iyye Mahkemesi Başkâtibi, Antep'in tanınmış âlim ve şâirlerinden Mehmed Cenânî Efendi'nin oğludur[4]. Âilenin bir bölümünün Cenani soyadıyla anılmasına, asıl adı Mehmed Sa'îd olan bu kişinin, şiirlerinde Cenânî mahlasını kullanması

1 Cemil Cahit Güzelbey, *Cenaniler,* Gaziantep 1984, s.7-21; bk. ayrıca Dağlıoğlu, *agm,* s.594-595.

2 Ahmed Âsım Efendi, *Tercemetü'l-Kâmûs,* İstanbul 1305, III,337.

3 Bk. meselâ Dağlıoğlu, *agm,* s.606 ve ondan naklen Şahiner, *age,* s.46..

sebep olmuştur. Sa'îd adı unutulmuş, Mehmed Sa'îd Efendi, Mehmed Cenânî Efendi diye anılmaya başlanmış, kendinden sonra oğullarına Cenânî-zâde denilmiştir[1]. Âilenin Âsım Efendi'nin kardeşinin çocuklarından gelen bugünkü nesli de Cenani soyadını taşımaktadır.

Âsım Efendi'nin eşi bir hayrât vakfının kurucusu Fadlacı-zâde Hacı İsmail Efendi'nin kızı Kerîme Hanım'dır. Karacaahmet'te Âsım Efendi'nin hazîresinde bulunan mezârının şâhidesindeki bilgiye göre Kerîme Hanım 25 Muharrem 1259/25 Şubat 1843'te vefât etmiştir.

Bilinen iki oğlundan 1217/1802-1803'te doğan müderris İsmâ'îl Nevres[2], kendisinden bir ay kadar önce 10 Muharrem 1235/29 Ekim 1819'da; diğer oğlu Mehmed Hâmid Efendi ise 25 Zilhicce 1258/27 Ocak 1843'te vefât etmişlerdir[3]. Değerli bir zât olduğu anlaşılan Mehmed Hâmid Efendi'yi kayıtlarda 10 Şevvâl 1236/11 Temmuz 1821'de Başmukāta'acılık[4], 4 Şevvâl 1237/24 Haziran 1822'de Gurabâ'-i Yemîn Kâtipliği'ne getirildiğinde görüyoruz[5]. Hâmid Efendi'nin şâir olduğu, Arapça ve Farsça'ya vukûfu sebebiyle Beşîr Ağa Medresesi'nde kâtiplerden isteyenlere ders verdiği, sonra Üsküdar'da inzivâya çekildiği ve titreme hastalığından öldüğü de bildirilmektedir[6]. Âsım Efendi'nin oğlu Hâmid Efendi'ye yazdığı mektûbunda[7] geçen "birâderlerinden" ifâdesinden bu iki oğlundan başka çocukları olduğu anlaşılmaktadır. Ne var ki Âsım Efendi'nin nesli oğlu Hâmid Efendi'nin oğlu Ahmed Nevres Bey'in çocuksuz ölümü ile kesilmiştir. Bu sebeple bugünkü Cenaniler Âsım Efendi'nin değil, kardeşi Mehmed Emîn Efendi'nin torunlarıdır[8].

---

4 İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri,* I,54; M. Fuad Köprülü, "Âsım Efendi (Mütercim)", *İA,* İstanbul 1978, I,665.

1 Güzelbey, *age,* s.11.

2 İsmâ'îl Nevres'in doğum tarihini Âsım Efendi'nin hemşehrisi Aynî Efendi'nin "Âsümân-ı mehdin İsmâ'îl Nevres nûrıdır" 1217 şeklinde düşürdüğü tarih mısrâ'ından da biliyoruz; bk. *Antepli Aynî Dîvânı,* hzr. Mehmet Arslan, İstanbul 2004, s.449. Köprülü, İsmâ'îl Nevres Efendi'nin genç yaşında tedrîs ru'ûsuna nâil olmasını haklı olarak Âsım Efendi'nin son zamanlarında kazandığı nüfûz ve öneminin bir delîli olarak görmektedir; bk. Köprülü, *agm,* I,668.

3 Mehmet Nermi Haskan, *Yüzyıllar Boyunca Üsküdar,* Üsküdar 2001, II,699-700; III,1392. Burada Kerîme Hanım'm ölüm tarihinin mîlâdî karşılığı 25 Şubat yerine 1 Şubat yazılarak ufak bir yanlışlık yapılmıştır.

4 Bk. Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *Vak'a-nüvîs Şânî-zâde Efendi Târîhi,* hzr. Ziya Yılmazer, İstanbul 2008, II,1256; bilgiyi Şânî-zâde'den nakleden Cevdet Paşa, tevcîhâtın târîhini 3 Şevvâl olarak göstererek ufak bir hatâ yapmış gözüküyor; bk. *age,* XI,171.

5 Bk. Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid Mehmed Es'ad Efendi, *Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle) 1237-1241/1821-1826,* hzr. Ziya Yılmazer, İstanbul 2000, s.103.

6 Bk. Şemseddîn *Sâmî, Kāmûsu'l-A'lâm,* İstanbul 1308/1891, III,1918.

7 Bk. Metin, II,1213n.

8 Güzelbey, *age,* s.10,43,54.

4.Tahsîli ve Hocaları

Âsım Efendi pek küçük yaşlarda tahsîle başladı. O zamanlar önemli bir kültür ve ilim merkezi olan Antep'te âlet ilimlerini Ömer-zâde Hâfız Efendi'den ve Hacı Hasan-zâde Efendi'den, dînî ilimleri Antep'in en güzîde âlimlerinden olan Hoca Necîb Efendi'den, şiir ve edebiyâtı babasından[1] ve o zamanlarda Antep'e gelmiş bulunan Kilisli Rûhî Mustafa Efendi'den, Hadîs-i şerîf'i Şâfi'î efendiler diye anılan Hacı Mehmed ve kardeşi Ahmed efendilerden tahsîl ederek, üç dilde nazım ve nesre kâdir bir kişi olarak memleketinde temâyüz etmiştir[2].

5.Antep'teki İlk Görevleri ve Nûrî Paşa Vak'ası

Âsım Efendi bir müddet babasının tesiri ile Antep Mahkemesi Kalemi'ne devam etmiş, bir taraftan da Antep'in tanınmış âlim ve şâirlerinin meclislerinde bulunmuştur. Daha sonra Antep Kazâsı'nın mukāta'a şeklinde mutasarrıfı Battâl Paşa-zâde Seyyid Mehmed Nûrî Paşa'nın Dîvân Kâtibi olmuştur (1203/1788-1789). Cenânî ailesine hürmeti olan Nûrî Mehmed Paşa'nın gerek bu hürmeti, gerekse çevresinde kazanmış olduğu ilmî şöhreti, Âsım Efendi'yi Nûrî Mehmed Paşa'ya çok yakınlaştırmış, bu da ona Antep'te rahat bir hayat temin etmiştir. Fakat Antep'in sâdât ve yeniçeriler diye iki zümreye ayrılmış bulunması, Mehmed Nûrî Paşa'nın etrafında bulunan paşalar ve Antep'te bulunan üç yeniçeri ortası ile anlaşamaması hoşnutsuzluğu arttırmaktaydı. Mehmed Nûrî Paşa, Rus Muhârebesi münâsebetiyle (1203/1788-1789) merkezce istenilen 300 kişilik süvârî kuvvetinin kendi yerine başbuğ nasbettiği silâhdârı Ahmed Ağa'nın ihâneti ve firârı, askerlerin de dağılması üzerine Bâbı'âlî'nin itimâdını kaybetmiştir. O sırada Mehmed Nûrî Paşa her ne kadar vaziyeti Bâbı'âlî'ye yazdıysa da merâmını ilgili yerlere ulaştıramadığından, Sivas Kalesi'ne kal'a-bend edilmekten kurtulamamıştır. Sefere gitmek üzere Sivas'tan geçen Diyârbekir Vâlîsi Kiki 'Abdî Paşa'nın merkeze vâki' olan şefâ'ati üzerine sefere gitmek şartıyla tekrâr Antep'e gitmesine müsâ'ade edilmiş ve kendisi İstanbul'a çağrılarak ikrâm-ı şâhâneye mazhar ve kadri Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi'ne yükseltilmiştir. Fakat bu sırada 'Abdi Paşa'nm ölümü, Haleb Vâlîsi Divrikli Köse Mustafa Paşa, Dulkadiroğulları'ndan Maraş Beylerbeyisi Ömer ve Kilis Mutasarrıfı Mahmûd paşaların hasedleri ve yeniçerilerin paşayı sevmemesi yüzünden tekrar gözden düşmüş[3] ve hakkında Haleb Vâlîsi Köse Mustafa Paşa'ya hitâben ikinci defa olarak idam hükmü çıkmıştır. Kendisini sevmeyen paşalar hemen 20.000 askerle[4] Antep'i muhâsara etmişlerdir. Ahâlî ve 'ulemâ Nûrî Paşa'nm affı için çeşitli

1 Bursalı Tahir, *Osmanlı Mü'ellifleri,* İstanbul 1333, I,375.
2 Mehmed Cemâleddin, *age,* s.68; İbnülemin, *age,* I,54; Dağlıoğlu, *agm,* s.595.
3 Dağlıoğlu, *age,* 595; Köprülü, *agm,* I,665.

yollar denemişlerse de fayda vermemiştir. Bunun üzerine Nûrî Paşa kaleye çekilip müdâfa'aya geçmek zorunda kalmış ve Antep'te muhârebeler başlamıştır. Âsım Efendi, Nûrî Paşa'nın zâlimlerden olmakla beraber, âlim ve şâir olduğunu, devletine ve pâdişâhına sâdık olduğunu, Antep Mukâta'ası'na tasarruftan başka emeli olmadığını, fakat zenginlerden ve hâli vakti yerinde olanlardan va'desi rûz-i mahşerde gelmek üzere para aldığını ve bunun da askerin masrafına karşılık olarak yaptığını yazmaktadır. Antep muhârebeleri esnâsında Âsım Efendi çok sıkıntı çekmiştir. Hattâ bir aralık şehre giren beş bin kadar askerin Antep'in ileri gelenlerinin evlerini yağma ettiklerini ve kendi evine yöneldiklerini görünce, korkarak civârdaki bir kocakarının evindeki mağaraya saklandığını, akreb, yılan ve örümceklerle dolu bu mağarada çok zor geçen birkaç saat kaldığını, nihâyet bir müddet sonra bazı âlim ve ehl-i 'ırz makûlesiyle Kilis semtine kaçmaya muvaffak olduğunu kaydeder. Âsım Efendi üç gün üç gece yağmalanan Antep'in başına gelen bu felâket neticesinde bütün mal ve servetini kaybettiğini, Antep'in kadîm, asîl bir âilesinden olduğu hâlde fakirliğe ve zarûrete düştüğünü, bilhâssa bir kütüphâne dolduracak kadar zengin ve kıymetli olan kütüphânesinin yağma edilmesi acısının içine bir evlat acısı gibi çöktüğünü, bundan başka bu yağmalanma sebebiyle Halep tüccârlarına 23.000 kuruş[1] borçlanmış olduğunu *Târîh*'inde yana yakıla hikâye eder. Âsım âilesini, kardeşlerini ve diğer akrabalarını da yanına getirterek Kilis'te sekiz ay kadar kaldıktan sonra maî şet sıkıntısı ve alacaklıların sıkıştırması yüzünden çoluk çocuğu ile kardeşlerini tekrar Antep'e göndermek mecburiyetinde kalmış[2], kendisi de 1204/1789-1790 yılında;

Kalmadan hâk-i mezelletde hemen ey 'Âsım
'Âzim-i sûy-i semâ-sây-ı Sitanbul olalım

diyerek İstanbul'a hareket etmiştir[3].

6.İstanbul'daki İlk Zamanları, İlmiyye'ye Girişi, Müderrislikleri ve Kadılığı

Âsım Efendi 1204 yılının sonlarına doğru geldiği İstanbul'da, ilk zamanlarda kimseyi tanımadığı, pâdişâha da durumunu arzedecek bir imkân

4 Antep'i muhâsara eden asker sayısı Metin, I,320'de 20.000 kadar, Metin, II,1243'te ise 30.000'den fazla şeklinde kaydedilmiştir.

1 Âsım Efendi'nin Antep tüccârlarına olan borcu Metin, I,323'te 20.000 kuruş, Metin, II,1248'te ise 23.000 kuruş şeklinde kaydedilmiş, bilgileri buralardan alanlar, aldıkları yere göre rakamları farklı vermişlerdir.

2 Bk. Metin, I,319-324; II,1240-1248. Âsım Efendi Metin, II,1240'ta Edîb Efendi'nin Mehmed Nûrî Paşa hakkındaki kanaatlerini paylaşmayarak, gerçeğin yukarıda anlattığımız ve metinde anlatılanlar gibi olduğunu kaydediyor; ayrıca bk. Dağlıoğlu, *age,* s.595-596.

3 Ahmed 'Âsım Efendi, *Tibyân-ı Nâfi' der-Terceme-i Burhân-ı Kātı',* Mısır 1251, s.4.

bulamadığı için çok sıkıntılı günler geçirmiştir. Giderek İstanbul'daki âlim ve şâirler ile tanışmış ve 11 Muharrem 1211/17 Temmuz 1796 yılında Tatarcık Abdullah Efendi'nin delâleti ile müderrislik ru'ûsu almaya muvaffak olabilmiştir.

Müderrislik ru'ûsu almasına Aynî Efendi;

Tedrîse oldu 'Âsım Ahmed Efendi nâ'il 1211

mısrâ'ıyla tarih düşürmüştür[1].

Âsım Efendi'yi 17 Ramazân 1212/5 Mart 1798'de İbtidâ'-i Dâhil derecesinde ve Fazliyye Medresesi'nde ders verirken görüyoruz[2]. Âsım Efendi'nin tanınmasına ve padişâhın takdîrine mazhar olmasına sebep, Tebrîzli Hüseyin b. Halef'ten tercüme etmiş olduğu *Tibyân-ı Nâfi' der-Terceme-i Burhân-ı Kāti'* adlı eseri olmuştur. 1206/1791-1792 yılında başladığı bu eserini ancak 1212/1797-1798 yılında bitirebilmiş ve III. Selîm'e bir vasıta ile takdîm etmiştir. Eseri beğenip takdîr eden III. Selîm, Âsım Efendi'nin sefâret, vekāyi' tahrîri ve nâme-nüvîslik gibi uygun bir vazîfede kullanılmasını, kendisine bir ev alınmasını, üç dört yüz kuruş maaş verilmesini ve çoluk çocuğunun âcilen İstanbula getirtilmesini emretmiş, ihsânlarda bulunmuştur. Bu arada ilmiyyedeki rütbesi Hareket-i Dâhil derecesine yükseltilmiştir[3]. Gerçi kendisine bir ev alınmış, fakat âilesini Haleb'e kadar getirmişken, Mısır Vak'ası'nın zuhûru ve İstanbul'un da muhâsara edildiği gibi yalan yanlış haberlerin ortaya çıkması yüzünden İstanbul'a aldıramamıştır[4]. Kendisine bağlanması istenen arpalık için Tirsinikli-oğlu'nun tasarrufunda bulunan Ruscuk semtindeki Pravadi Kazâsı'nın teveîhî sebebiyle buradan da çok az istifâde edebilmiştir[5]

Âsım Efendi 9 Şevvâl 1215/23 Şubat 1801'de ise Mûsıla-i Sahn derecesinde ve yine Fazliyye Müderrisidir[6]. Daha sonraki yıllarda 1 Cumâdel-

1 *Antepli Aynî Dîvânı*, s.307.

2 *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri,* Millet Ktp, Ali Emîrî, İlmiyye, nr.71, vr.69a.

3 Bk. Metin, II,1226-1227. Hareket-i Dâhil derecesine yükselişini kendisi burada *Burhân-ı Kāti'*'ın tercümesine bağlamaktadır. İncelediğim tarîk defterlerinde görmemekle beraber eğer verdiği bilgi doğruysa, bu derece yükselmesinin 17 Ramazân 1212/5 Mart 1798'de kazandığı İbtidâ'-i Dâhil'den sonra olması gerekir. *Burhân-ı* Kāti'ı bitirdiğini söylediği I Cumâdelûlâ 1212 sıralarında olması kronolojik olarak mümkün değildir. Bu sebeple Hareket-i Dâhil derecesine yükselişini, *Burhân-ı Kāti'*ı bitirdikten değil, muhtemelen bir kısmını pâdişâha takdîm ettikten sonra gerçekleştiği şeklinde anlamak daha uygun olacaktır.

4 Bk. Metin, II,1227; Dağlıoğlu, *age,* s.596.

5 Bk. Metin, I,651.

6 *Defter-i 'Ulemâ'-i 'İlmiyye,* Topkapı Sarayı, Hazîne, nr.1649, vr.41b. Bu tarîk defterinde aynı varakta yer aldığı ifâde edilen "9 Şevvâl 1215 tarihinde Mehmed Dede Vakfı olan Molla Gûrânî Mescidi'nde ders okutma ruhsatına nâil olduğu" bilgisi (bk. Dağlıoğlu, *age,* s.599 ve buradan naklen Kaçalin, *agm,* XXXXII,200) bir yanlış anlamanın neticesidir.

ûlâ 1228/2 Mayıs 1813'te ilmiyyedeki müderrislik derecelerinin Dâru'l-Hadîs'ten önceki en üstünü olan Süleymâniyye rütbesine ulaşmıştır[1].

Bu arada bir kere IV. Mustafa zamanındaki ramazanda huzûr derslerine iştirâk edip diğer ulemâ gibi ramazân ve bayram harclığını bu vesîle ile elde ettiğinin kendisi tarafından beyân edildiğini[2] de kaydedelim.

Âsım Efendi'ye Süleymâniyye rütbesinde müderris iken 15 Rebî'ulevvel 1229/7 Mart 1814'te Selânik Kadılığı/Mevleviyyeti tevcîh edilmiş[3], 1 Rebî'ulâhır 1230'da fiilen görevine başlamış (zabt), 1 Rebî'ulâhır 1231'de azledilerek, kendisine Kırklareli ve Lapseki'den arpalıklar verilmiştir[4].

7.Hacca Gidişi ve Âilesini İstanbul'a Getirmesi

Osmanlı Devleti'nin Fransızlar'la muhârebe etmekte olduğu bir zamanda, Hz. Peygamber'in gazâlarından ve menâkıbından bahseden *Siyer-i Halebî*'yi tercüme edip, bir arzıhâl ile III. Selîm'e takdîm etmiştir. Varlığına şiddetle ihtiyaç duyulan bir zamanda eserin ortaya çıkması, Âsım Efendi'nin III. Selîm'in yanındaki değerini daha da arttırmıştır. İşte bunu da fırsat bilerek Fransızlar'ın Mısır'dan çıkarıldığını ve yolların açıldığını dile getirerek III. Selîm'den hem hacca gitmek, hem de dönüşte âilesini beraber getirmek için müsâade ister. Müsâadesine izin çıkan Âsım Efendi, III. Selîm'in

---

Gerçekten adı geçen defterde böyle bir bilgi vardır, ama bu bilgi Âsım Efendi'ye değil, bir alt satırdaki "Erzincânî Müftî-zâde es-Seyyid Mehmed Efendi'ye" âittir. Bazı defterlerde burada verilen 9 Şevvâl tarihinin 11 Şevvâl olarak kaydedildiğini de görmekteyiz; bk. *Defter-i Sicill-i 'İlmiyye,* Arkeoloji Müzesi Ktp., nr.311, vr.54b; *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri,* Millet Ktp., Ali Emîrî, İlmiyye, nr.71, vr.59b.

1 *Defter fî Menâsıbi'l-'İlmiyye,* Süleymaniyye Ktp, Es'ad Efendi, nr.3845, vr.28b.

2 Bk. Metin, II,952.

3 Şânî-zâde Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, *age,* I,662. Şânî-zâde burada Âsım Efendi'nin pâdişâhın himmeti ile 30 senede ulaşılacak mevkiye 15 senede ulaştığını da belirtmektedir. Şânî-zâde'nin verdiği bilgiye dayanarak Âsım Efendi'ye 15 Rebî'ulevvel 1229'de Selânik Kadılığı'nın verildiği birçok eserde kaydedilmiş (bk. meselâ Ahmed Cevdet Paşa, *age,* X,145, Köprülü, *agm,* I,668; Kaçalin, *agm,* XXXII,200), 1230 tarihinde bu göreve getirildiğini yazanların (bk. Meselâ Bursalı Mehmed Tâhir, *Osmanlı Mü'ellifleri,* İstanbul 1333, I,375) ise yanlışlık yaptıkları belirtilmiştir (bk. meselâ Köprülü, *agm,* I,668; Dağlıoğlu, *agm,* s.599). Yukarıda açık olarak gösterdiğim gibi bu anlaşmazlık, tevcîh ve fiilen göreve başlama tarihlerini dikkate almamaktan ve tarîk defterlerine bakmamaktan kaynaklanmıştır. Şâkir Paşa'nın Âsım Efendi'ye bu vesîleyle gönderdiği "gelecek sene rebî'ulâhırında zabt etmek üzere bu sene rebî'ulevvelinde 'avâtıf-ı 'aliyyeden Selânik Mevleviyyeti tevcîhini tebrîk sadedinde" gönderdiği mektuptaki bir ifâde (bk. Dârendeli Hayret Efendi, *Riyâzu'l-Kütebâ ve Hıyâzu'l-Üdebâ,* Bulak 1242, s.335) bu durumu çok güzel açıklamaktadır.

4 *Defter fî Menâsıbi'l-'İlmiyye,* Süleymaniyye Ktp, Es'ad Efendi, nr.3845, vr.9a,25a; *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri,* Millet Ktp, Ali Emîrî, İlmiyye, nr.57, vr.134b; nr.64, vr.24b; nr.66, vr.27a

yardımlarıyla 1216/1801-1802 senesinde[1] deniz yoluyla Hicâz'a doğru yola çıkar. Kış günlerine denk gelen fırtınalı havalarda zorlu bir yolculuktan sonra Mısır'a ulaşır. Kendi ifâdesine göre, o sırada Mısır Defterdârı olan Şerîf Paşa, aralarında bir tanışıklık olmamasına rağmen, ilmine hürmeten kendisine ziyâdesiyle ikrâmda bulundu[2]. Oradan Mekke'ye geçip, hac farîzasını îfâ ettikten (10 Zilhicce 1216/13 Nisan 1802) sonra Medîne, Şâm ve Haleb üzerinden Antep'e gelir. Antep'te bir müddet kaldıktan sonra âilesini de yanına alarak Haleb, Maraş üzerinden İstanbul'a ulaşır[3]. Böylece on yıldan fazla süredir gerçekleştirmek istediği bir arzusuna nâil olur.

8.Âsım Efendi'nin Vak'a-nüvîsliği

Vak'a-nüvîslikte Vâsıf'a halef olan Âmedî hulefâsından Pertev Efendi, safer-receb 1222 (nisan- eylül 1807) arasında orduda bulunmuş, fakat Silistre'de hastalanıp Edirne'ye dönüşte vefât etmiş olduğundan (27 Receb 1222/3 Eylül 1807), hizmet, ordu da Âmedî olarak bulunan Seyyid Ömer Âmir Bey'e verilmiş (19 Şa'bân 1222/22 Ekim 1807) ise de, kendisi gece gündüz işret yüzünden dünyayı görecek halde olmadığından üç buçuk ay sonra istifâ etmiştir. Gerek Pertev Efendi, gerek Âmir'in orduda bulunduğu sırada İstanbul'a bir vekîl ta'yîni an'anesi ihmâl edildiği gibi, bu istifâ ile Rikâb Vekâyi'nüvisliği yanında ordu hizmeti de boşaldığından, Vak'a-nüvîslik asâleten Ahmed Âsım Efendi'ye teklîf olunmuştur. Her ne kadar Âsım Efendi, *Okyânûs* adını verdiği *Kâmûs Tercümesi*'nin bütün zamanını aldığını ileri sürerek îtizâr etmişse de, devletin ileri gelenlerince tercümenin bitmek üzere olduğu, iki işi berâberce yürütebileceği cevabıyla iknâ edilmiştir. Âsım Efendi'nin vak'a-nüvîsliğe getirilmesinde o zaman Kaymakam olan Tayyâr Paşa'nın özel bir gayreti olmuş, bir bakıma Âsım'm daha fazla itiraz etmesine imkân bırakılmadan başka bir sebep gösterilerek çağırıldığı Bâbı'âlî'de kendisine vak'a-nüvislik hil'ati giydirilmiştir (9 Zilka'de 1222/8 Ocak 1808). Gerçi Tayyâr Paşa bir müddet sonra azledilecek, Âsım Efendi yine hâmîsiz kalacak ve sıkıntılı günler geçirecektir[4]. Her ne kadar Vâsıf

1 Âsım Efendi bir yerde 1215/1800-1801 yılında hac için yola çıktığını söylerken (bk. Metin, I,53), daha sonra 1216 yılında yola çıktığını söylemektedir (bk. Metin, I,131). Muhtemelen 1215 senesinde niyet etmiş, ama hac 1216 yılında gerçekleşmiş olmalıdır. Haccının 1217 yılında olduğunu yazanlar (bk. İbnülemin, *age,* I,55; Köprülü, *agm,* I,667), muhtemelen Âsım Efendi'nin İstanbul'a dönüşünü esas almış olmalıdırlar.

2 Bk. Metin, I,45-46.

3 Bk. Metin, I,53,131; II,1238-1239; Köprülü, agm, I,667; Dağlıoğlu, *agm,* s.597.

4 Bk. Metin, I,26-27; II,1048-1050; Bekir Kütükoğlu, "Vekâyinüvîs", *İA,* İstanbul 1993, XIII,280-281. Bazı eserlerde Âsım Efendi'nin III. Selîm zamanında vak'a-nüvîslik görevine getirildiği (bk. meselâ Zeki Arıkan, "Tarih (Osmanlı)", *DİA,* İstanbul 2011, XL,70) bilgisi bir dikkatsizliğin eseri olmalıdır.

Efendi'nin bir ara hastalanması üzerine III. Selîm tarafından Âsım Efendi'nin bu göreve getirilmesi düşünülmüşse de, Vâsıf Efendi'nin iyileşmesi üzerine bundan vazgeçilmiştir. Vâsıf'm ölümünden sonra yine bazı zevât tarafından vak'a-nüvîsliğe getirilmesi düşünülmüş, kendisi *Kāmûs*'un tercümesine başladığını, bir miktar da yazdığını, İstanbul'da bu işi yapacak çok sayıda ehil kişiler bulunduğu gibi gerekçelerle özür beyân etmiş, o zaman bu özrü kabul edilerek vak'a-nüvisliğe Pertev Efendi getirilmiş[1], görevin Âsım Efendi'ye verilmesi o sıralar gerçekleşememiştir. II. Mahmûd'un cülûsunda vak'a-nüvîslikte ibkâ edilen Âsım Efendi, bu görevini ölünceye kadar sürdürecektir.

Âsım Efendi'nin 1225/1810 tarihinde Ruslar'la yapılan muhârebede ordu ile sefere gittiğini, kendisine Cebe-hâne-i 'âmire'den bazı mühimmâtla, çadır ve mutfak malzemeleri verilmiş olmasından anlamaktayız[2].

9.Vefâtı ve Defnedildiği Yer

Âsım Efendi 9 Safer 1235/27 Kasım 1819 Cumartesi günü Üsküdar'da vefât etmiş[3], Karacaahmet Mezarlığı'nda bugün Şâkirin Câmi'i'nin bulunduğu kapıdan girildikten sonra 2. cadde üzerinde 4. adada Gasilhâne'ye giden yolun sağ tarafında bulunan set üzerine defnedilmiştir[4].

Büyük molla sarıklı şâhidesi üzerindeki Arapça nefîs bir celî ta'lîk hatla yazılı kitâbesi şöyledir:

"Ve le-ni'me zikru'l-muttakîn, Hâzâ kabru fâzılu'z-zemân vahîdu'd-devrân, Mütercimu'l-Kāmûsü'l-Muhît ve'l-Burhânu'l-Kātı' ve Mütercimu's-Siyeri'l-Manzûmeti'l-Halebî ve Şârihu Manzûmeti'l-Emâlî ve sâhibü't-tesânîfi fi'l-funûni'l-mütenevvi'a a'nî vâlidünâ ve üstâzunâ ebi'l-kemâl el-Hâc es-Seyyid Ahmed 'Âsım el-'Ayntâbî el-me'mûru fî tahrîr-i vekāyi'i'd-Devleti'l-Mahmûdiyyeti'l-'Osmâniyye sâbıkā, rahmetullâhi ilâ yevmi'l-bekā li-rûhihi'l-fâtiha; fî 9 safer sene 1235".

Âsım Efendi'nin medfûn bulunduğu hazîrede oğullarından 10 Muharrem 1235/29 Ekim 1819'da vefât eden İsmâ'îl Nevres, 25 Zilhicce 1258/27 Ocak 1843'te vefât eden diğer oğlu Mehmed Hâmid, 25 Muharrem 1259/25 Şubat

1 Bk. Metin, II,1048-1049; Ahmed Cevdet Paşa, *age,* VIII,215.

2 BOA, Cevdet, Dâhiliye, Hazîne-i Evrâk, nr.3138; metni için bk. Ekler, nr.4; ayrıca bk. Dağlıoğlu, *agm,* s.600.

3 Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara 1982, s.369.

4 İbnülemin, *age,* I,56; Kaçalin, *agm,* XXXII,200; ayrıca bk. Ekler, nr.30-31. Bazı eserlerde Âsım Efendi'nin mezarının bugün mevcut olmadığı şeklindeki bilgiler (bk. meselâ Necmeddin Şahiner, *age,* s.90) resimlerden de anlaşılacağı gibi (bk. Ekler, nr. 29-31) yanlıştır.

1843'te vefât eden eşi Kerîme Hanım, oğlu Hâmid Efendi'nin 1261/1845'te vefât eden kızı Fâtıma Hanım, oğlu Hâmid Efendi'nin 30 Ramazân 1262/21 Eylül 1846'da vefât eden eşi Safiyye Hanım, oğlu Hâmid Efendi'nin 5 Zilka'de 1262/25 Ekim 1846'da vefât eden ve Süleyman Bey'in zevcesi olan kızı Emîne Hanım, abisinin sülâlesinden 25 Zilhicce 1258/27 Ocak 1843'te vefât eden Cenânî-zâde Mehmed Râsim Paşa bulunmaktadır[1].

Bazı eserlerde Âsım Efendi'nin sanki Selânik Kadılığı'ndan azledildikten hemen sonra vefât ettiği şeklindeki ifâdeler[2], gerçeği tam aksettirmemektedir. Yukarıda Selânik Kadılığı'nı anlatırken belirttiğim gibi, normal süresi zâten bir yıl olan bu kadılıktan bir yıl sonra 1 Rebî'ulâhır 1231/1 Mart 1816'da azledildikten yaklaşık olarak dört sene sonra vefât etmiştir.

10.Âsım Efendi Adına Yapılanlar

Bugün iki vilâyetimizin iki caddesi bu gerçekten değerli şahsiyetin ismini taşımaktadır. Bu caddelerden birisi Gaziantep'in merkezî bir semtindeki "Mütercim Âsım Caddesi"dir ve çok mühim bir alışveriş merkezi olduğu için de herkesçe bilinen bir yerdir. Diğeri ise İstanbul'da merhûm Osman Ergin'in himmet ve delâletiyle Hırka-i Şerîf ve Mesîh Ali Paşa Câmi'i'ne sapan ve oradan Yeni Bahçe'ye inecek olan caddeye verilen "Mütercim Âsım Sokağı"dır[3].

Âsım Efendi'nin Gaziantep'te doğduğu ev, ailesi tarafından Gaziantep Üniversitesi'ne bağışlanmış, kapısına bir levha konmuştur[4]. Ayrıca Âsım Efendi'nin adı bugün Gaziantep'in Şehitkamil İlçesi'nde "Mütercim Asım İlkokulu ve Ortaokulu" ve yine Şehitkamil İlçesi'nde "Mütercim Âsım İmam Hatip Ortaokulu"nda yaşatılmaktadır[5].

---

1 Mehmet Nermi Haskan, *age,* II,699-700. Mehmed Râsim Paşa hakkında, Haskan tarafından her ne kadar 20 Muharrem 1309/26 Ağustos 1891 (bk. II,700) ve 20 Muharrem 1305/8 Ekim 1887'te öldüğü şeklinde (bk. III,1394) iki ayrı târîh verilmekteyse de yerinde yaptığım incelemede bu tarih yukarıda belirttiğim gibi 25 Zilhicce 1258 gibi gözüküyor.

2 Bk. meselâ Köprülü, *agm,* I,668; Dağlıoğlu, *agm,* s.599; Kaçalin, *agm,* XXXII,200.

3 Bk. Necmeddin Şahiner, *age,* s.77; Ekler, nr.32-33.

4 Bk. Necmeddin Şahiner, *age,* s.20. Bu arada Âsım Efendi'nin İstanbul'da iken ilk zamanlarında Beylerbeyi İstavroz'da (bk. Metin, II,759), sonra Cibali'de (bk. Metin, II,1384,1417), en sonunda Üsküdar Nuhkuyusu'ndaki (bk. Dağlıoğlu, *agm,* s.577) evlerde yaşadığını belirtelim.

5 Bk. Ekler, nr.34-35.

B.AHMED ÂSIM EFENDİ'NİN ESERLERİ

Ahmed Âsım Efendi dînî ve edebî ilimlerdeki derin bilgisini çeşitli telîf ve tercüme eserleriyle ortaya koymuştur. Eserlerinin çoğu kendi zamanında, bazıları da vefâtından sonra basılmıştır. Muhtemelen çok sayıda olması lâzım gelen şiirleri ise bir araya getirilememiş, bir kısmı da kaybolup gitmiştir.

Âsım Efendi'nin değişik ilim dallarındaki telîf ve tercüme eserlerine geçmeden önce, bizi birinci derecede ilgilendiren, vak'a-nüvîs olarak yazdığı, döneminin bir numaralı tarih kaynağı ve *Cevdet Târîh*'nin o yıllara ait en çok istifâde ettiği eser olan *Târîh*'inden başlamak istiyoruz.

1.ÂSIM EFENDİ'NİN TELÎFLERİ

a.Târîh

Âsım Efendi'nin kendisine bugüne kadar devam eden şöhreti temin eden *Burhân* ve *Kāmûs* tercümeleri bir kenara bırakılacak olursa, en mühim eseri bizim bu çalışmamızın da konusu olan *Târîh*'idir.

Âsım Efendi 9 Zilka'de 1222/8 Ocak 1808'de vak'a-nüvîsliğe getirildikten sonra halefi Pertev Efendi'nin müsveddeleri kendisine intikal etmişse de bunların esas itibariyle dağınık ve karışık notlar olduğunu görünce, bu müsvedde ve notlar yanında kalemlerden gelen tevcîhât kayıtları ve kendisine intikâl eden bazı müsveddelerden bir araya getirebildiklerini kullanarak, *Târîh*'ini Vâsıf Efendi'nin bıraktığı yerden, yani 1218 senesi sonlarından (1804 başları) itibaren yazmaya başlamış ve bunu Pertev Efendi'nin vefâtı olan 1222 şa'bân başlarına (Ekim 1807) kadar getirmiştir[1].

II. Mahmûd'un tahta çıkması üzerine yeniden vekâyi'in yazılmasında görevlendirilmesi üzerine Âsım Efendi, hazırladığı üç yıllık *Târîh*'ine son

1 Bk. Metin, I,27-28.

şeklini vererek Şa'bân 1223/Ekim 1808 ortalarında huzûra takdîm edilmek üzere bir cilt olarak Bâbı'âlî'ye teslîm etmiştir. O sıradaki bazı meşgûliyetler sebebiyle *Târîh*'in huzûra takdîmi ramazân bayramından sonraya bırakılmıştır. Bu arada meydana gelen Alemdâr Mustafa Paşa Vak'ası sırasında Bâbı'âlî'nin yanması, sunulan *Târîh*'in de yanmasına sebep olmuştur. Ortalık durulunca, Sultân Mahmûd tarafından vekāyi'in zabtı ile yeniden görevlendirilince, kaydedilmesi gereken bilgiler Bâbı'âlî'den kendisine gönderilmesi irâde edilmiş, o da ilk yazdığı *Târîh*'in müsveddelerinden de faydalanarak temize çektiği metni padişâha sunmuştur[1]. II. Mahmûd, olayları olduğu gibi aktarması sebebiyle beğendiği bu metin için ayrıca 'atıyye verilmesini de emretmiştir[2]. Bu nüsha İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T 6014'teki nüsha (Ü) olmalıdır. Bu nüsha Saray'da olduğu, sonradan *Târîh'in* yeniden tertîbinde ve matbû metnin hazırlanması sırasında muhtemelen varlığından haberdâr olunmadığı için dikkate alınmamıştır. Âsım Efendi'nin bundan sonra bu ilk sunduğu metnin devamı olarak İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T 6018'deki (N1 ve N2) nüshayı yazdığı ve huzûra takdîm ettiği, böylece II. Mahmûd'un tahta çıkışına kadarki olayları kaleme aldığı anlaşılmaktadır.

Âsım Efendi Târîhi'nin matbû metninde ve yazmalarında yer almayan kısımların bulunduğu Yapı Kredi Servet Çifter Araştırma Ktp., nr. 877'deki (N3) nüsha ise esas itibariyle Âsım Efendi'nin *Târîh*'inin müsveddeleri ve kullanmayı düşündüğü notlarının kendi eliyle yazdığı bazı kısımlarından ibarettir. İlgili kısımlarına metnimizde yer verilmiştir. İstanbul Araştırmaları Merkezi, nr. ŞR_000342'deki nüsha (N4) ise Âsım Efendi'nin II. Mahmûd'un tahta çıkışından itibâren yazmaya başladığı, 1224 cümâdelûlâ evâsıtındaki (Haziran-Temmuz 1809) olaylara kadar getirdiği ve kendisinin tarihinin II. cildi olarak tavsîf ettiği ve bizzât kendi eliyle yazdığı kısmıdır. Muhtemelen halefi Şânî-zâde'ye intikâl eden on iki yıllık vekâyi'in içinde bulunan bu kısım, özel bir kütüphânede bulunduğu için kimsenin dikkatini çekmemiş, sâhibi olan da bu metnin Âsım Efendi'ye âit olduğunu farketmemiştir. Kütüphânenin halka açık hâle gelmesinden sonra tarafımdan farkedilen bu nüsha, *Âsım Efendi Târîhi*'nin devamı olduğu için metnimize ilâve edilmiştir.

Âsım Efendi Târîhi şekil ve muhtevâ bakımından diğer vak'a-nüvîs tarihlerini andırmakta; meselâ resmî tayinleri, dâhilî ve hâricî vak'aları, birtakım yeni nizâm ve kanunları, sefîr ve murahhaslara verilen talimâtnâmeleri, onların sefâret ve mükâleme mazbatalarını hulâsa tarzında ihtivâ etmektedir. Bu yazılanlar dışında tıpkı husûsî bir tarih gibi, bu tip eserlerde bulunması gerekenden çok fazla olarak şahsî düşüncelerini, tenkitlerini, görüp işittiklerini de ihtivâ etmektedir. *Âsım Târîhi*'nin belki de en

1 Bk. Metin, I,30-32.
2 Bk. *BOA*, Hatt-ı Hümâyûn, nr. 746; bk. ayrıca Ekler, nr.3.

orijinal ve kıymetli tarafları da buralarıdır[1]. Âsım Efendi bu şekildeki düşünce, açıklama, ilâve vs.'lerini "'acîbe, bedî'a, dakîka, fâ'ide, fâyiha, fezleke, fıkra, garîbe, hâtime, hikâye, istitrâd, i'tirâz, kıssa, lâhika, latîfe, lâyiha, nebze, nükte, sâniha, tekmile, tenbîh, tetimme, teznib, tezyîl" başlıkları altında dile getirmiştir.

Târîh'inde kullandığı üslûbu fazla külfetli ve tatsız bulunmakla beraber, bilhâssa tenkîdî parçalarda zengin bir tasvîr kudreti göze çarpmakta, tabiî üslûbu ile edebî nesrimize çok güzel sayfalar bırakmış olduğu görülmekte, bu cihetten biraz Âlî'ye, biraz da Na'îmâ'ya benzetilmektedir[2]. Olayları rûznâme biçiminde yazmakla beraber, yaptığı değerlendirmelerle birçok yerde gerçek bir târîhçi seviyesine yükseldiği de belirtilmektedir[3].

aa.Târîh'in İsmi

Âsım Efendi yazdığı *Târîh*'e yeri geldikçe "mecelle"[4], "târîh-i nemîka"[5], "târîh"[6], "târîh-i mahsûs"[7] gibi genel ifâdelerle atıfta bulunmakla beraber, özel bir isimlendirmeye gitmemiştir. Bunda herhalde *Târîh*'in bir eser olarak bütünüyle ortaya çıkarılamayışı etkili olmuş olmalıdır. Âsım Efendi'nin Târîhi'nin yazma halindeki nüshalarında ise "Târîh-i Nefîs-i 'Âsım Efendi"[8], "'Âsım Efendi Târîhi"[9] gibi genel isimler verildiği, birçoklarında ise herhangi bir isimlendirmeye gidilmediği görülmektedir. 1867 yılında yapılan baskısında ise "Âsım Târîhi" ismi kullanılmıştır. Ben bütün bunlardan hareketle ve ilk anda vak'a-nüvîsliği yanında, şeyhulislâmlığı da bulunan İsmail Âsım Efendi'nin (ö.1173/1760) tarihiyle de karıştırılmaması için *Târîh*'i, "Vak'a-nüvîs 'Âsım Efendi Târîhi" diye isimlendirmeyi uygun gördüm.

ab.Âsım Târîhi'nin Metin Tesisinde Faydalanılan Nüshaları

aba.Âsım Târîhi'nin Metin Tesisinde Faydalanılan Matbû Nüshası

Âsım Târîhi, Cerîde-i Havâdis Matbaası'nda orta boy iki cilt halinde basılmıştır. *Târîh*'in basımı ile ilgili olarak İbnülemin'in verdiği bilgi, sonraki araştırmacılarca da benimsenmiştir. İbnülemin: "Sadr-ı esbak Sa'îd Paşa mer-

1 Bk. M.F. Köprülü, *agm,* I,669.
2 Bk. M.F. Köprülü, *agm,* I,669,672.
3 Bk. Babinger, *age,* s.369.
4 Bk. Metin, I,267n; II,915,964,1123,1235.
5 Bk. Metin, II,1283.
6 Bk. Metin, II,1286.
7 Bk. Metin, I,267n.
8 Bk. meselâ Arkeoloji Ktp, nr.357'deki nüsha.
9 Bk. meselâ Süleymaniye Ktp, Bağdadlı Vehbî Bölümü, nr.1230'daki nüsha.

hûm bana dedi ki: 'Vaktiyle bir Fransız lirasına Mütercim Âsım'ın yazma târîhini almıştım. Bir gün Prens Mustafa Fâzıl Paşa'nın nezdinde bulunduğum sırada bu târîhden bahs olundu. Paşa, bulamadığını söyledi. Nezdimde bir nüsha bulunduğunu söyledim. 'Bana verirseniz memnûn olurum' dedi, verdim. Üç yüz lira gönderdi, târîhi de bastırdı"[1] diyerek basımın kimin tarafından gerçekleştirildiğini de belirtmiştir. Tabi bu basımda Âsım Efendi'nin kendi eliyle yazdığı İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp, nr. T 6018'deki nüsha değil, muhtemelen daha sonra gözden geçirerek yeniden yazdığı ve bugün elde olmayan, ama kendisinden istinsâh edilmiş olanları çeşitli kütüphânelerde bulunan nüsha kullanılmış olmalıdır. Matbû nüshanın I,2-75. sayfalarında *Kethudâ Sa'îd Târîhçesi*'nden alınarak buraya konduğu belirtilen bir kısım vardır[2]. Aşağıda daha ayrıntılı olarak ortaya koyacağım gibi *Kethudâ Sa'îd Târîhçesi* denilen kitap, aslında Âsım Efendi'nin müsvedde ve notlarından başka birşey değildir. Basım sırasında buraya konması, *Kethudâ Sa'îd Târîhçesi*'nin Âsım'ın müsvedde ve notları olduğunu bilen, bunların büyük bir kısmını zâten bir biçimde *Târîh*'inde kullandığını gören birinin, *Târîh*'inde kullanmadığını düşündüğü bu kısımları, sonuçta bunların da Âsım'a âit olduğu düşüncesinden hareketle baş tarafa ilâve etmesinden ibârettir.

Matbû nüshanın mukaddimesiz olması bazı araştırmacıların dikkatini çekmişse de[3], aslında eserin mukaddimesinin var olduğu (İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T 6014), ama huzûra takdîm edildiği için basım sırasında farkedilmediği daha sonra anlaşılacaktır[4].

Matbû nüsha ile mevcut yazmalar arasında çok farklar bulunduğu Ahmed Cevdet Paşa'nın "Fekat nüshaları pek muhtelifdir; zîrâ 'Âsım Efendi, *Târîh*'i tebyîz ve takdîm etdikden sonra dâr-ı 'ukbâya irtihâl eden 'uzamâdan hayâtında iken muğber olduğu ba'zı zevâtın kadh u zemmini iltizâm ile nezdindeki nüshaya bir çok fıkralar 'ilâve eylemişdir. Mu'ahharan ba'zı zevât dahi bu fıkraların çoğunu tayy ile başkaca bir nüsha meydâna getürmüşdür"[5] şeklindeki ifâdelerine dayandırılmıştır. Bu ifâdeler daha sonra Âsım Efendi'ye âit olmadıkları ortaya çıkan *TOEM*'deki müsveddelerle birleştirilince daha bir gerçeklik kazandığı düşünülmüştür. Görebildiğim kadarıyla İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T 6014 ve T 6018 numaralı nüshalar istisnâ edilirse, matbû nüshayı hazırlayan ve pek dikkatli olmayan kişinin yaptığı hatâlar dışında yazmalar ile arasında esasa ilişkin pek bir fark yoktur. İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T 6014'teki nüsha *Târîh*'in ilk kısmı olduğu ve II. Mahmûd'a takdîm edildiği, ar-

1 İbnülemin, *age,* I,57.
2 Bk. meselâ Ahmed Cevdet Paşa, *age,* I,11; Köprülü, *agm,* I,673; Kaçalin, *age,* XXXII,201; Yıldız, *age,* s.17;
3 Bk. meselâ Köprülü, *agm,* I,672,678.
4 Bk. Dağlıoğlu, *agm,* s.600.
5 Ahmed Cevdet Paşa, *age,* I,10-11.

dından gelen İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T 6018'deki nüsha da muhtemelen II. Mahmûd'a takdîm edildiği ve her iki nüsha sarayda olduğu için, muhtemelen 1850'lerde *Târîh*'in birileri tarafından düzenlenmesinde açıktır ki bilinmedik-lerinden ve belki de ulaşılamadıklarından dikkate alınmamışlardır. Âsım Efendi T 6018'i II. Mahmûd'a takdîm ettikten sonra, belki de pâdişâhın direktif ve ikazlarını da dikkate alarak, o kısmı yeniden yazmış, ama bunu tam bir metin olarak II. Mahmûd'a takdîme muvaffak olamamıştır. Matbûya esas olan yazma *Âsım Efendi Târîhi*'nin bu ikinci düzenlenmesinden olmalıdır. T 6014 ve T 6018 dışında bugün kütüphânelerde bulunan nüshalarda Cevdet Paşa'nın dediği gibi bazı kişiler hakkında sonradan kanaat değiştirdiğini gösteren bâriz bir kayda ben rastlamadım. Zâten bu iddiada bulunan Ahmed Cevdet Paşa böyle bir örnek göstermediği gibi, bu iddiayı sürdürenler de Âsım Efendi'ye âit olmadıkları ortaya çıkan *TOEM*'deki bazı ifâdeleri örnek olarak göster-mişlerdir[1]. Şüphesiz matbû nüsha ilgililerce daha önce belirtildiği gibi, itimâda lâyık değildir[2], ama bu nüshalar arasındaki farklardan değil, herşey-den önce basım sırasında iyi bir taslak görmemesi ve belirttiğim nüshaların dikkate alınmamasındandır.

Matbû *Târîh*'in 384 sayfalık I. cildi, baş taraftaki 2-75. sayfalar istisnâ edilirse, Abdurrahman Muhibb Efendi'nin Fransa'ya sefîr ta'yîni olan 1222 muharreminden (Mart 1807) başlamakta, 1222'nin bitimine yakın (1808 başları) Osmanlı Devleti'nin o sıralardaki durumu ve problemlerinin an-latıldığı bir kısımla sona ermektedir. 260 sayfalık II. cilt ise hac yollarının tekrar açılması, III. Selîm'in özellikleri ve Rumlar'ın devlet içindeki rollerinin anlatımı ile başlamakta, II. Mahmûd'un cülûsundan birkaç ay sonrasında Hacı Ahmed-zâde'nin şehâdeti ile sona ermektedir. Matbû I. cildin 2-75. say-falarında yer alan kısım ise şimdiye kadar birçok araştırmacının belirttiği gibi Kethudâ Sa'îd Efendi'nin değil, aşağıda daha açık olarak göstereceğim gibi, Âsım Efendi'nin müsvedde ve notlarıdır.

Târîh'in ne zaman basıldığı eser üzerinde belirtilmemiştir. Daha sonra bazı tahmînlerde bulunulmuşsa da[3], konu ancak Ali Birinci'nin gazete ilan-larından hareketle basım tarihinin 1284/1867 olduğunu ortaya koyması ile son bulmuştur[4].

O dönemlerde yeni çıkan hemen her kitap için gazetelerde ilân verildiği gibi Âsım Efendi'nin yazdığı *Târîh* kitabının ilk defa birinci cildinin çıktığının ve ikinci cildin çıkacağının ilânı *Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*'in nr.648, 5 Muharrem 1284/9 Mayıs 1867, s.2592'de şu şekilde yer almıştır: "Vak'a-

1 Bk. meselâ Köprülü, *agm*, I,673; Dağlıoğlu, *agm*, s.600.
2 Bk. meselâ Köprülü, *agm*, I,673.
3 Meselâ Dağlıoğlu 1291/1874 tarihlerine doğru basıldığı kanaatindedir; bk. s.600.
4 Ali Birinci, *Tarih Yolunda Yakın Mazînin Siyasî ve Fikrî Ahvâli*, İstanbul 2001, s.199.

nüvîsân-ı Devlet-i 'Aliyye'den 'Âsım Efendi merhûmun kaleme alup, nüshası nâdir bulunan târîh-i dil-pesend-i bî-misl ü nazîr mücerred ma'ârif-mendân-ı 'asra yâdigâr olmak üzere elde bulunan musahhah ve mükemmel nüshasından bi't-tertîb cild-i evveli iki nev' olarak, ya'nî birinin a'lâ ve diğerinin 'âdî kağıd üzerine tab'ına mübâşeretle bu kerre resîde-i hadd-i hıtâm olmuş ve a'lâ kağıd üzerine matbû'u 35 ve 'âdîsi 30 guruşa mücelled olarak Sahhâflar'da Halebli Hüseyin Efendi'nin dükkânıyla Sadr-ı esbak Reşîd Paşa merhûmun türbesi karşusunda kırâ'at-hânede ve Bağçe-kapusu'nda Tönbaküci ve Hakkâklar içinde Sahhâf Bekir Efendi ile Ahmed Efendi'nin dükkânlarında fürûht olunmakda bulunmuş idüğinin ve cild-i sânîsinin dahi derdest-i tab' ü temsîl bulunmakda olduğunun i'lânına ibtidâr kılınur"[1]. Bu ilân gazetenin daha sonraki 651, 653, 655, 662, 742, 744, 745, 749 numaralı nüshalarında aynen yer almıştır.

İlk ilândan beş ay sonra *Târîh*'in ikinci cildinin çıktığının ilk ilânı yine *Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*'in nr.753, 10 Cumâdelâhıre 1284/9 Ekim 1867, s.3012'de şu şekilde yer almıştır: "Âsım Efendi merhûmun iki cild üzerine te'lîf ve tasnîf etmiş olduğu târîh-i nefîsin bu kerre cild-i sânîsi dahi karîn-i hüsn-i hıtâm olarak a'lâ kağıd üzerine matbû'u 30 ve 'âdî kağıdlısı 25 guruş fey'âtla cild-i evvelinin bulunduğu mahallerde fürûht olunmakda bulunmuşdur"[2]. Bu ilân gazetenin daha sonraki 754, 755, 757 numaralı nüshalarında aynen yer almıştır.

Âsım Efendi'nin yazdığı *Târîh* kitabının her iki cildinin çıktığının ilk ilânı *Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*'in nr.759, 18 Cumâdelâhıre 1284/17 Ekim 1867, s.3036'da şu şekilde yer almıştır: "Vak'a-nüvîsân-i Devlet-i 'aliyye'den 'Âsım Efendi merhûmun kaleme alup, nüshası nâdir bulunan târîh-i dil-pesend-i bî-misl ü nazîr mücerred ma'ârif-mendân-ı 'asra yâdigâr olmak üzere elde bulunan musahhah ve mükemmel nüshasından bi't-tertîb cild-i evveli iki nev' olarak a'lâ kağıd üzerine matbû'u 35 ve 'âdîsi 30 guruş ve cild-i sânîsinin dahi kezâlik a'lâ kağıd üzerine matbû'u 30 ve 'âdî kağıdlısı 25 guruş fey'âtla Sahhâflar'da Halebli Hacı Hüseyin Efendi'nin dükkânıyla Dîvân-yolu'nda Sultân Bâyezîd-i Velî hazretlerinin türbe-i şerîfeleri karşusunda kırâ'at-hânede ve Bağçe-kapusu'nda Tönbaküci ve Hakkâklar içinde Sahhâf Bekir Efendi ile Ahmed Efendi'nin dükkânlarında fürûht olunmakda bulunmuşdur"[3]. Bu ilân gazetenin daha sonraki 761, 762, 763, 765, 767, 768, 769, 770, 773,775, 776, 778, 780, 789, 793, 808, 816, 822, 825, 826, 828, 849, 851, 863, 868, 870, 871, 877, 904, 938 numaralı nüshalarında aynen yer almıştır.

30 Cumâdelûlâ 1285/18 Eylül 1868, nr.991, s.3964'te *Rûznâme-i Cerîde-i Havâdis*'te ilan şu şekli almıştır: "Vak'a-nüvîsân-i Devlet-i 'aliyye'den

1 Bk. Ekler, nr.36; bk. ayrıca Ali Birinci, *age*, s.199.
2 Bk. Ekler, nr.37; bk. ayrıca Ali Birinci, *age*, s.199.
3 Bk. Ekler, nr.38.

'Âsım Efendi merhûmun kaleme alup nüshası nâdir bulunan târîh-i dil-pesend-i bî-misl ü nazîr mücerred ma'ârif-mendân-ı 'asra yâdigâr olmak üzere elde bulunan musahhah ve mükemmel nüshasından bi't-tertîb cild-i evveli iki nev' olarak a'lâ kağıd üzerine matbû'u 35 ve 'âdîsi 30 guruş ve cild-i sânînin dahi kezâlik a'lâ kağıd üzerine matbû'u 30 ve 'âdî kağıdlısı 25 guruş fey'âtla Hakkâklar içinde Sahhâf Bekir Efendi ile Ahmed Efendi'nin dükkânlarında ve Sahhâf çarşusunda Halebli Hacı Hüseyin Efendi'nin dükkânıyla Bağçe-kapusu'nda Tönbaküci Hüsni'nin dükkânında furûht olunmakdadır"[1]. İlânın bu değiştirilmiş şekli gazetenin daha sonraki 993, 996, 997, 998, 1000, 1001 numaralı nüshalarında aynen yer almıştır.

abb.Âsım Târîhi'nin Metin Tesisinde Faydalanılan Yazma Nüshaları

Târîh'in yurt içi ve yurt dışında çeşitli kütüphanelerde yazma halinde de matbû metinle az çok uyumlu olan ve matbû metinde olmayan kısımları ihtivâ eden nüshaları bulunmaktadır.

İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T 6014'teki nüsha

247X170 mm ebadında, vr.3+150, st. 25, güzel bir nesih hatla yazılmış, serlevha tezhipli, kenar çizgilerinin içi altın yaldızlı, satır aralarında hafif süslemeler vardır; başlıklar kırmızı, başta üç varak fihrist vardır, istinsâh tarihi ve müstensihi belirtilmemiştir.

Bu nüsha [**Ü**] 1218 senesinin bakıyyesi olarak (=1804 başları) Mısır Vâlîsi 'Ali Paşa'nın öldürülmesi, Mısır'ın Cezzâr Ahmed Paşa'ya verilmesi, onun ölümü üzerine Hurşîd Ahmed Paşa'ya tevcîh edilmesinden başlamakta, Diyârbekir Eyâleti'nin Şirvân ma'denlerini işletmek şartıyla 1221 saferinin evâhırında (10-19 Mayıs 1806) Murâd Paşa'ya tevcîh edilmesiyle sona ermektedir.

İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T 6018'deki nüsha

227X166 mm ebadında, vr.5-252+108, st. 25, Âsım Efendi kendi eliyle ta'lîk hatla yazmış, kenar çizgileri yok, başlıklar kırmızı, başta üç varaklık kareler içine yazılmış fihristin ardından 1.5 varak boş bırakılmış, devamındaki varağın b yüzünde Âsım Efendi'nin *Târîh*'inden ve kendisinden bahsettiği kısım vardır, karşı varak boş bırakılmıştır, ardından esas *Târîh* kısmı gelmektedir, sonda iki varak boş bırakılmıştır.

Bu nüsha [**N1**], **Ü** nüshasının devamı olarak 1 Rebî'ulevvel 1221/20 Mayıs 1806'da Emin Paşa-zâde Mehmed Emîn Beyefendi'nin Anadolu Kadı'askeri olmasından başlamakta, Mustafa Paşa'nın Sadrıa'zamlığa getirilmesi ve mührün kendisine teslîmi ile sona ermektedir (Rebî'ulâhır 1222/Haziran 1807).

1 Bk. Ekler, nr.39.

Aynı nüshanın devamında ikinci cilt olarak yeni baştan numaralanan kısım [**N2**] ise Anadolu Eyâleti'nin Seyyid 'Alâ'eddîn Paşa'ya tevcîhinden başlamakta (Cumâdelûlâ 1222/Temmuz 1807), III. Selîm döneminin şeyhulislâmlarının topluca belirtilmesi ile sona ermektedir. Âsım Efendi, N1'in 25, N2'nin 25 cüz olarak II. Mahmûd'un cülûsuna kadar geldiğini belirtip, bundan sonra ise 1223 senesi cülûs-i hümâyûndan başlayıp özel bir târîh meydâna getirmeyi düşünmektedir. Bunu yaparken öncesini I. cilt, II. Mahmûd'un cülûsundan başlatacağı târîhi ise II. cilt olarak nitelendirdiği görülmektedir[1].

Arkeoloji Ktp, nr. 357'deki nüsha [A1].

Âsım Efendi Târîhi'nin matbûuna göre birinci cildini ihtivâ eden bu nüsha 243x175 (170x95) mm., vr. 190, st. 25, başlıklar kırmızı, rik'a hatla yazılmıştır.

Arkeoloji Ktp, nr. 371'deki nüsha [A2].

Yanlış olarak "Celâl Bey-zâde'nin /Sultân Selîm Târîhi" adını taşıyan[2] *Âsım Efendi Târîhi*'nin ikinci cildini ihtivâ eden bu nüsha, 240x160 mm., vr. 138, st. 25, başlıklar kırmızı, Vâ'iz-zâde diye meşhûr Malatyalı Seyyid Mustafa Hayrî tarafından Şa'bân 1268/Mayıs 1852 tarihinde istinsâh edilmiştir.

Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Ktp., nr. 877'deki nüsha

Âsım Efendi'nin müsvedde ve notlarını ihtivâ eden ve kendi kaleminden çıkmış olan bu nüsha 255x180 mm ebadında, muhtelif satırlı, vr.18, filigranlı, ince âharlı kağıda ta'lîk hatla yazılmıştır[3]. [**N3**]

İstanbul Araştırmaları Merkezi, nr. ŞR_000342'deki nüsha

Bu nüshanın vr.1b-146a arası Âsım Efendi'nin kendi hattıyladır, sonda 19 varak boş bırakılmıştır. Nüshada yazarının kim olduğu, müstensihi ve ne zaman istinsâh edildiği bilgisine yer verilmediği için, Şevket Rado kitapları arasında bulunan bu nüshanın zamanında kime ait olduğu farkedilmemiş, vr.1a'da araya konulan bir kağıdın üzerine yalnızca "II. Mahmut devri vukuatı" diye bir not düşülmüştür.

Bu nüsha, [**N4**] II. Mahmûd'un 5 Cumâdelâhıre 1223/29 Temmuz 1808'de tahta çıkmasından başlamakta, Ruslar tarafından kuşatılan Yergöğü'den 1224 cumâdelûlâ evâsıtında (Haziran-Temmuz 1809) sevinçli haberlerin gelmesi bilgisi ile sona ermektedir.

---

1 Bk. Metin, I,267n; II,1207,1293,1295,1305,1314,1337,1339,1365.

2 Muhtemelen katalogdan hareketle ve yine yanlış olarak "Selîm-nâme" adıyla kaydedildiği yer için bk. Necdet Öztürk, "İstanbul Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesindeki Tarih Yazmaları", *Türk Dünyası Araştırmaları,* sy., 63, İstanbul 1989, s.133.

3 *Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yazmalar Katalogu,* hzr. Yücel Dağlı, E. Nedret İşli, Cevdet Serbest, D. Fatma Türe, İstanbul 1001, s.350.

abc.Âsım Târîhi'nin Diğer Nüshaları

Âsım Târîhi'nin çalışmamızda özellikle kullandığımız yukarıda belirtilen yazmaları dışında yerli, yabancı çeşitli kütüphânelerde bulunan, matbûu ile esasta bir farklılık arzetmeyen nüshalarına gelince;

İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T 2419'daki nüsha 300x180 mm ebadındadır, vr. 279, st. 25, rik'a hatla yazılmıştır, iki cilt bir aradadır, kırmızı meşin bir cildin içindedir. Sonundaki kayıttan anlaşıldığına göre Âsım Efendi'nin müsveddelerinden istinsâh edilen bir nüshadan Osmanlı devlet adamı ve tarihçilerinden Abdürrezzâk Bâhir Efendi (ö. Ramazân 1276/Mart-Nisan 1860)'nin Cumâdelâhıre 1272/Şubat 1856'da istinsâh ettiği, bu arada kendisince gördüğü bazı eksiklik ve yanlışlıkları düzelttiği, özellikle Âsım Efendi'nin dönemin devlet adamlarına yönelttiği tenkitlerinin pek de yerinde olmadığını göstermeye çalıştığı, zaman zaman Osmanlı Devleti'nin İngiltere tarafında olmasının faydalı olacağını belirttiği ve bazı ilâvelerde bulunduğu; bunlar dışında, bazı eksik kısımların ve bazı takdîm-tehîrlerin varlığı dikkate alınmazsa diğer yazmalarla esasta farklılığın olmadığı bir nüshadır.

İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T 2446'deki nüsha 250x185 mm ebadında, vr. 7+346, st. 25, kenar çizgili, iki cilt bir arada ve ta'lîk hatla yazılmıştır.

İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T 2497'deki nüsha 264x191 mm ebadında, vr. 70, st. 25, M2'nin 120. sayfasına gelen ikinci cildi, ta'lîk hatla yazılmıştır.

Viyana Millî Ktp.'ndeki 1138 numaralı nüsha 228.6x152.4 mm ebadında, açık sarı kağıt, kağıtlar üzerinde renkli süslemeler var, başlıklar kırmızı, güzel olmayan okunaklı bir yazı, st. 25, iki cilt bir arada, vr.1a-2b'de fihrist var, birinci cilt 1a -214a; vr.216-217 boş bırakılmış, ikinci cilt vr.218a-363a arasındadır; Hasan b. 'Abdülcemîl el-Kırîmî tarafından istinsâh edilmiştir[1].

Almanya, Tubingen Devlet Ktp, Ms.or.quart 1870, nr.203'teki nüsha tarihin birinci cildi, 260x175 (190x90) mm. ebadında, vr.332, st. 25, rik'a, âharlı, açık kahverengi, sarımsı bir kağıt, Mustafa Râsim tarafından 1 Cumâdelûlâ 1270 [=30 Ocak 1854] tarihinde istinsâh edilmiştir.

Almanya, Marburg Devlet Ktp, Hs.or.oct 1065, nr.204'teki nüsha ise tarihin ikinci cildi, 245x165 (180x90) mm. ebadında, vr.205, st.25, nesta'lik, âharlı ince açık kahverengi kağıt, kenarlarda su yolu, filigranlı, istinsâh eden ve istinsâh tarihi belirtilmemiştir[2].

Mısır Millî Ktp.'nde nr. 413'teki nüsha, 14x66 ebadında, 25 st., 346 vr., iki cilt bir aradadır.

---

1 Bk. Gustav Flügel, *Die Arabischen, Persischen, Türkischen Handschriften der Kaiserlich-Königlichen Hofbibliothek zu Wien,* Wien 1865, II,312-313.

2 Almanya'daki her iki nüsha için bk. Barbara Flemming, *Verzeichnis der Orientalischen Handschriften in Deutschland, Teil I,* Wiesbaden 1968, I,160-161.

Mısır Millî Ktp.'nde nr. 414'teki nüsha, 16.5x27 cm ebadında, 25 st., 325 vr., ta'lîk hatla, iki cilt bir arada, 1270 cumâdelâhıre evâhırında [=21-28 Mart 1854] Seyyid 'Ali el-Üsküdârî tarafından istinsâh edilmiştir.

Mısır Millî Ktp.'nde nr. 415'teki nüsha, 15x24 cm ebadında, 25 st., 322 vr., ta'lîk hatla, iki cilt bir arada, 1271 cumâdelûlâ evâsıtında [=30 Ocak - 8 Şubat 1855] Seyyid 'Ali el-Üsküdârî tarafından istinsâh edilmiştir.

Mısır Millî Ktp.'nde nr. 416'teki nüsha, 14.5x22 cm ebadında, 25 st., 344 vr., nesih hatla, iki cilt bir arada, 2 Ramazân 1271'de [=19 Mayıs 1855] Seyyid Mustafa Latîf tarafından istinsâh edilmiştir.

Mısır Millî Ktp.'nde nr. 417'deki nüsha ise, 16.5x28.5 cm ebadında, 29 st., 8+266 vr., rik'a hatla, iki cilt bir aradadır, müstensihi ve istinsâh tarihi belirtilmemiştir[1].

abd.Âsım Efendi'nin Müsvedde ve Notları (Kethudâ Sa'îd Efendi Târîhçesi)

Hammer'in muhtevâsını vererek tanıttığı[2], Ahmed Cevdet Paşa'nm "Kethudâ Sa'îd Efendi deyü ma'rûf olan zâtı-ı me'ârif-simâtın vak'a-i Selîmiyye'ye dâir kaleme almış olduğu bir *Târîhçe*'dir" diye söz ettiği, Kabakcı Mustafa İsyânı, III. Selîm'in tahttan indirilişi, Sultân IV. Mustafa'nın tahta çıkarılışı ve Rusya'ya yapılan seferler ve bazı nizâmnâmelerle ilgili bilgilerin yer aldığı *Târîhçe*[3], son dönem yazarları tarafından da (bk. Meselâ İ.H. Uzunçarşılı, İ.H.Danişmend, Bekir Kütükoğlu, Ali Birinci gibi) Sa'îd Efendi adında kimliği bilinmeyen bir kişiye ait eser olarak çeşitli araştırmalarında kullanılmıştır. Matbû *Âsım Târîhi*'nın baş tarafındaki 2-75. sayfaların *Sa'îd Efendi'nin Târîhçesi*'nden alındığı hemen bütün araştırmacılarca belirtilmiş, *Âsım Târîhi*'nin içinde de Sa'îd Efendi'den iktibâslarda bulunulduğu dile getirilmiştir[4].

Yakın dönemlerde birbirlerinden habersiz olarak iki ayrı üniversitede bu *Tarihçe* üzerinde Yüksek Lisans Tezi çalışması yaptırılmıştır. Bunlardan ilki Ahmet Özcan tarafından 1999 yılında Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Kethüda Said Efendi Tarihi ve Değerlendirmesi" adıyla Viyana nüshası esas alınarak, ikincisi de Abdullah Altun tarafından 2006 yılında Kayseri Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde "Said

1 Yukarıdaki beş nüsha için bk. *Fihrisü'l-Mahtûtâti't-Türkiyye el-Osmaniyye el-Hidîvî,* el-Hey'etü'l-Mısriyyetü'l-'Âmme li'l-Kitâb, Kâhire 1987-1990, I-II,108.

2 Bk. Joseph von Hammer, *Geschichte des Osmanischen Reiches,* Pest 1833, IX,234-237.

3 Bk. Ahmed Cevdet Paşa, *age,* I,10.

4 Bk. meselâ Sa'îd Efendi Târîhçesi üzerine tez yapanlar; Yıldız da bu kanaattedir; bk. Ubeydullah Kuşmânî Ebubekir Efendi, *Asiler ve Gaziler; Kabakçı Mustafa Risalesi,* hzr. Aysel Danacı Yıldız, İstanbul 2007, s.17.

b. Halil İbrahim'in 'Tarih-i Sefer-i Rusya Adlı Eseri (Transkripsiyon ve Değerlendirme)" adlı, Es'ad Efendi nüshası esas alınarak yapılan çalışmalardır. İkinci araştırmacı birincisinden habersizdir, her ikisi de bu *Târîhçe*'nin ötedenberi yazılagelen şekilde özgün bir eser olduğu görüşündedirler. Bunlardan Ahmet Özcan, önceden beri süregelen Mütercim Asım Efendi'nin bu *Tarihçe*'nin büyük bir kısmını kullandığı bilgisini de paylaşmıştır[1].

Böylece şimdiye kadar herhangi bir şüphe duyulmaksızm müstakil bir eser olarak Kethudâ-zâde Sa'îd Efendi'ye izâfe edilen bu *Târîhçe*, bana göre Âsım Efendi'nin müsvedde ve notlarının bir araya getirilmesinden ibârettir. Kethudâ-zâde Sa'îd Efendi'nin *Târîhçe*'sinden alındığı belirtilen matbû *Âsım Târîhi*'nin baş tarafındaki 2-75. sayfalar ise kanaatimce baskı sırasında bunların Âsım Efendi'nin müsvedde ve notları olduğunun farkında olan birinin ilâveleridir. Şimdilik kim olduğunu bilmediğimiz bu kişi, muhtemelen *Târîhçe*'nin çok büyük bir kısmının *Âsım Efendi Târîhi*'nin çeşitli yerlerinde bulunduğunu bilmektedir, ama 2-75. sayfaların *Âsım Efendi Târîhi*'nin herhangi bir yerinde olmadığını görünce, bunların gerçek sâhibinin zâten Âsım Efendi oluşundan hareketle, kaybolmasınlar düşüncesiyle *Târîh*'in baş tarafına ilâve etmiştir[2].

Sa'îd Efendi Târîhçesi denilen bu eserin Âsım Efendi'nin müsvedde ve notları olduğu o kadar belirgindir ki, *Târîhçe*'nin Süleymaniye Ktp., Es'ad Efendi, nr.2143'teki nüshası (E) ile Âsım Efendi'nin *Târîh*'inin karşılaştırılması bunu apaçık göstermektedir; meselâ Sa'îd Efendi Târîhçesi E1b-5b = Metin, I,545-557; E19b-20b = Metin, 582-585; E20b-33a = Metin, I,191-225; E54b-61b = Metin, I,225-239; E61-65a = Metin, I,519-532; E66b-70a = Metin, I,239-248; E72a = Metin, I,796; E72a = Metin, I,801; E72a-72b = Metin, I,807-809; E72b-73a = Metin, I,812-815; E73a = Metin, I,815-817; E73a = Metin, I,818; E73a = Metin, I,820-823; E73a = Metin, I,826-28; E73b-75a = Metin, I,829-834; E75a = Metin, I,849-850; E75b = Metin, II,870-871; E75b = Metin, I,825-826; E75b-76a = Metin, II,882-885; E76a-76b = Metin, I,841-843; E76b-79b = Metin, I,841-843; E76b-79b = Metin, II,901-908; E79b-90b = Metin, II,1251-1276; E90b = Metin, I,467-468; E90b-91a = Metin, I,602-605; E91a = Metin, II,925-927; E91a-92b = Metin, II,1156-1162; E92b-93a = Metin, II,1162-1165; E93a-93b = Metin, II,1080-1082; E93b-97a = Metin, II,1165-1185; E97a = Metin, II,1186-1187; E97a-98b = Metin, II,1188-1197; E100a-105b = Metin, I,254-264'te bulunmaktadır.

1 Ahmet Özcan, *agt,* s.XXI. Özcan, çalışmasında şimdilik eserin bilinen dört nüshasını da tanıtmıştır; s.XVII-XIX.

2 Ben bu kısımlara *Târîh*'in matbû nüshasında bulunduğu için metinde yer verdim, ama burada yer alan bilgilerin Âsım Efendi'nin kullanmayı düşündüğü notları olduğu kanaatinde olduğum için yapılacak ikinci baskıda bu kısımlar metinden çıkartılabilir; böylece ilk kısımla (Ü nüshasıyla) da devamlılık görülmüş ve gösterilmiş olur.

Sa'îd Efendi Târîhçesi diye adlandırılan eserin görüldüğü gibi çok büyük bir kısmı değişik şekillerde *Âsım Târîhi*'nin değişik yerlerinde mevcuttur. *Âsım Târîhi*'nde bulunmayan birkaç yer ise, bazı kitaplardan aldığı ve kullanmayı düşündüğü notlardan ibârettir. Mukaddimesiz ve kronolojik bir sıranın takip edilmediği metnin bir kitap haysiyeti taşımadığı ise açıktır.

Yukarıdaki duruma göre ya Âsım Efendi Sa'îd Efendi denilen zâta âit olduğu söylenen kitaptan bir çok yerde iktibâslarda bulunmuştur. Maalesef bu birlikteliği az çok farkedenler şimdiye kadar hep böyle düşünmüşlerdir. Ya da durum benim dediğim gibidir. Takdîr edilecektir ki, Âsım Efendi'nin bu kadar çok yerde bir kitaptan alıntı yapması, ama kitabı ve yazarını bir biçimde ifâde etmemesi düşünülebilecek bir husus değildir.

Sa'îd Efendi Târîhçesi denilen kitapta yer alan bilgilerin çoğunun, metnimizde farklı yerlerde bulunması, onların Âsım Efendi'nin dağınık müsvedde ve notları olduğunu gösteren diğer bir delîldir. Ayrıca *Sa'îd Efendi Târîhçesi*'nde başlıksız ve özet olarak bulunan birçok bilginin Âsım Efendi'nin *Târîh*'inde başlıklandırılmış ve tafsîlâtlı olarak bulunması, dediklerimizi teyit eden bir başka hususdur.

Âsım Efendi'nin muhtemelen *Târîh*'in ilk yazımı sırasında kullandığı bazı müsveddeler, *Târîh*'inde kullanmak üzere kalemlerden aldığı bazı belgeler, *Târîh*'inde söz ettiği olayların öncesi için dönemin tarih kitaplarından aldığı ve yine muhtemelen kendi el yazısıyla olan bazı notlar vs. dağınık bir halde iken, yok olup gitmesinler diye bir araya getirilmiştir ve muhtemelen bir araya getiren veya metrûkât arasında bu metinlerin bulunduğu kişi de Kethudâ-zâde Sa'îd Efendi'dir.

Belirttiğimiz bu hususlardan sonra çok önemli olmasa da söz konusu Sa'îd Efendi ile ilgili birkaç söz söylememiz gerekirse, şimdiye kadar bu kişinin kimliği ile ilgili bazı tahminlerde bulunulmuşsa da tatmin edici bir bilgi verilememiştir. Şu an söylenebilecek olan bu kişinin sadece Rumeli Kadı'askeri Veliyyüddîn Efendi-zâde Mehmed Efendi'nin dâireleri kethudâsı kuzâtdan Sa'îd Efendi olduğudur[1]. Araştırdığım tarîk defterlerinde Sa'îd Efendi adında bir kadıya rastlamadım. Muhtemelen bu kadı üst düzey değil, sıradan bir kazâ kadısı olmalıdır. Velî Efendi-zâde'nin Âsım Efendi'nin takdîr ettiği birkaç âlim arasında bulunması[2], muhtemelen aralarında bir tanışıklığın bulunması, bu dağınık müsvedde ve notların aslında Velî Efendi-zâde'nin elinde iken, ölümü üzerine kethudâsı Sa'îd Efendi tarafından bir araya getirilmiş olduğu şeklinde de bir fikir yürütmek mümkündür.

1 Bk. *Netîcetü'l-Vekāyi'*, I.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T2785, vr.13a'nın başındaki kayıt; ayrıca bk. Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr.2300'deki yazmanın zahriyyesindeki kayıt.

2 Bk. Metin, I,594.

ac.Âsım Târîhi'nin Kaynakları

aca.Gördükleri

Mar'aşî Seyyid Kalender Paşa'nın bazı hasletlerini söz konusu ederken, devlete sadâkatini "meşhûd-i 'Abd-i muharrir olmağla" diyerek kaydedecektir[1].

Rumlar'ın devlet ricâli ile içli dışlı oluşlarını "bu hâletler muharrir-i Fakīr'in manzûr u ma'lûmu olan mevâddandır" diyerek gördüklerine dayandıracaktır[2].

Müslüman olmayan doktorlara olan rağbeti, yine onlardan olan satıcıların saraya, devlet dairelerine kolayca girip çıkmalarını ve böylece birtakım gizli sırlara vâkıf olmalarını, hem kendisinin, hem de bütün İstanbul halkının bildiği ve gördüğü hususlardan olduğunu olumsuz bir durum olarak belirtecektir[3].

Hulûsî Efendi'nin ikinci defa şeyhulislâmlığa getirilmesi üzerine tebrîk sırasındaki karmaşayı, gördüklerine dayanarak ve hayretini de ifâde ederek kaydedecektir[4].

Hıdrellez'de kuzu yenmesi âdetini beğenmemekte, bu bid'atin kaldırılmasını istemekte, birtakım devlet ricâlinin "henûz anasının südü ağzında kokan kuzuları beher gün zîb-hân eyledikleri manzûr olmakdadır" şeklinde gördüklerine dayanarak ifâde etmektedir[5].

III. Selîm'in şehâdetine yalnız Müslümanlar'ın değil, Ermeni, Rum ve Yahûdîler'in de çok üzüldüklerini, yanıp-yakıldıklarını "meşhûd-i 'ayne'l-yakīn-i Muharrir-i sâdıku'l-beyân olmuşdur" diyerek gördüklerine dayandırarak anlatacaktır[6].

O dönemde ortaya çıkan a'yânların devlet içinde elde ettikleri gücü ve bunun yol açtığı olumsuzlukları, "re'ye'l-'ayn meşhûdumuz olan mevâddandır" diyerek ifâde edecektir[7].

Küçük 'Ali-oğlu Halîl Paşa ile ilgili anlattıklarının bir kısmını onunla yaptığı görüşmeye ve gördüklerine dayandıracaktır[8].

Küşmânî'nin Fâtih Câmi'i'nde yeniçeriler aleyhine yaptığı va'az sırasında oluşan olaylar esnâsında Âsım Efendi de câmi'dedir ve olanları kendi gördüklerine dayanarak anlatacaktır[9].

1 Bk. Metin, I,168.
2 Bk. Metin, I,326.
3 Bk. Metin, I,748.
4 Bk. Metin, II,891.
5 Bk. Metin, II,1139.
6 Bk. Metin, II,1232.
7 Bk. Metin, II,1237.
8 Bk. Metin, II,1239.
9 Bk. Metin, II,1256-1257.

Sadrıa'zam Alemdâr Mustafa Paşa'ya karşı yeniçerilerin hareketini anlatırken, öncesinde Bektâşîler'in ürkek ve korkak durumunu, eğer bazı tedbîrler alınabilseydi olayların önlenebileceğini, gördüklerine dayandırarak nakledecektir[2].

Alemdâr Mustafa Paşa'nm sadrıa'zamlığı sırasında sebze ve meyvenin ucuzlamasını, İstanbul sokaklarında kendi gördüklerine dayandırarak nakledecektir[3]. Rumeli Kadı'askeri Şemseddîn Efendi'nin karakterini bir sohbetlerindeki kendi ifâdesine dayandıracaktır[4].

acb.Duydukları

Âsım Efendi, *Târîh*'inin birçok yerinde Osmanlı Devleti ile veya Avrupa ahvâli ile ilgili bazı bilgilerini duyduklarına dayandırdığını belirtmiştir. Bu bilgilerini "menkūldür", "menkūldür ki"[5]; "ba'zı erbâb-ı dirâyet lisânlarından keşîde-i silk-i inzıbât eylediğim üzere"[6]; "müşârun ileyh lisânından mesmû'-i Bende-i râstî-beyân olmağla"[7]; "mesmû'-ı Fakīr-i râstî-beyândır", "mel'ûn-i mesfûrun kavl ü fi'li, bi'n-nefs mesmû' u manzûrum oldu", "Ol hılâlde vâki' olan mesmû'âta göre", "Bu menkabe-i nâdiru'l-vukū', mezbûr Hasan Efendi lisânından bizzât muharrir-i Hakīr'e mesmû' oldu"[8]; "ba'zı yârân-ı râst-güftâr nakl-i meclis-i i'tibâr eyledi"[9]; "bir sadîk-ı sadûk nakl ile"[10]; "Âsitâne-i râstâneye bi'l-vâsıta vârid olan ahbâr-ı mevsûkadandır"[11]; "bu resme bir havâdis elsine-i ekâbirde dâ'ir olmuşidi ki"[12]; "Hotin sükkânından bir merd-i dirâyet-mendin müverrih-i Fakīr'e 'alâ mâ-hüve'l-vâki' nakl ü takrîri üzere", "bu Fakīr'e/Hakīr'e nakl eyledi ki"[13]; "Muharrir-i Hakīr Mısır'da merkūmun bu vaz'-ı mezmûmunu istimâ' edüp"[14]; "bizzât mesmû'um olan havârık-ı 'âdât cümlesinden biri budur ki", "ol esnâda mesmû'-i Muharrir olan menâkıb-ı fezâ'il-âsârdandır", "mesmû'-i Râkımu'l-kitâb olmuşdur", "mesmû'-i Muharrir-i nâ-tüvân/bî-vücûd olmuşdur"; "Devlet-i 'aliyye hıdmeti ve şâyân-ı sâbâş olacak bir vaz' u hasleti mesmû'-i Muharrir-i bî-nevâ olmamağla", "mesmû'-i

2 Bk. Metin, II,1396.
3 Bk. Metin, II,1411.
4 Bk. Metin, II,1476.
5 bk. Metin, I,43,125; II,828, 859, 890, 1076, 1215, 1462, 1484.
6 Bk. Metin, I,53-54.
7 Bk. Metin, I,119.
8 Bk. Metin, I,153,450,471,713.
9 Bk. Metin, I,201.
10 Bk. Metin, I,205.
11 Bk. Metin, I,340.
12 Bk. Metin, I,478.
13 Bk. Metin, I,424,501.
14 Bk. Metin, I,528.

Muharriru'l-makāl oldu"; "mesmû'-i Muharrir-i Hakīr; "bi'l-müşâfehe mesmû'-i Muharrir-i nâ-kâmdır; "mesmû'-i bende-i kelîledir ki", "ol esnâda mesmû'umuz olan havâdis-i hafiyyedendir"; "dediği, ol hılâlde mesmû'umuz olan garâ'ibdendir", "Mûmâ ileyh Hafîd Efendi'den yine mesmû'umdur ki"; "bu vechile mesmû'umuzdur ki"[1]; "ba'zı zevâtın lisânlarından câ-be-câ bi'l-münâsebe istimâ' ve telakkī eylediğim minvâl-i sahîhu'l-me'âldir"[2]; "sâmi'a-zed-i Muharrir-i nâ-murâd olmuş idi ki", "telvîs-i sâmi'a-i Muharrir-i bî-nevâ eylemişdir"[3]; "bu Fakīr'e kıssalarını tafsîl üzere hikâye eylemekle"[4]; "Tatarcık 'Abdullah Efendi lisânından mesmû'-i Hakīrâne'mdir ki", "'Abdullah Ağa lisânından yine bizzât mesmû'um olan menâkıb-ı celîledendir ki"[5]; "ba'zı mertebe mahrem-i râz eyledi"[6]; "Ya'kūb Efendi merhûm lisânından bu fıkra dahi yâd-dâşt-i hâtır-ı Hakīrâne'mdir ki"[7]; "Hattâ ru'ûs tâlibi bir zât var idi. Bir gün bu Fakīr'e dedi ki"[8]; "Üsküdar'a kadar uğradığımız bilâd ü kasabât ve kurâ ehâlîsinin birinden Devlet-i 'aliyye tarafına bed-du'â ve inkisârdan gayri senâ güş-zed-i Fakīrânemiz olmadı"[9]; "ba'zı sikāt-i hem-râhândan bu vetîre üzere sâmi'a-res-i tahkīk-ı beyân olmuşdur"[10]; "sâmi'a-res-i Muharrir-i nâ-kâm oldu"; "Bu dahi sâmi'a-res olan havâdisdendir ki"[10]; "sikāt-i ruvâtdan bir merd-i râst-zebân beyân eyledi"[11]; "sem'i Muharrir-i Hakīr'e resîde olan havâdis-i dakīkadandır"[12]; "tıbk-ı ihbârı üzere nüvişte-i kilk-i dürüst-güftâr olmuşdur"[13]; "Hafîd Efendi'nin nakline göre"[14]; "zebân-zede-i şuyû' olmuşidi"[15]; "gûş-dâde-i muhâvere-i mersûmeden biri Muharrir-i Hakīr'e nakl ü beyân eyledi"[16]; ; "mûmâ ileyhin gaddârlığına dâ'ir harf-i vâhid mesmû'um olmadı", "mesmû'umuzdur", "mesmû'umuza göre", "mesmû'umuz oldu", "ba'zı dekāyık-âşinâ lisânından mesmû'dur", "bu Fakīr'in bizzât mesmû'um olmuşdur ki", "deyü cevâb verdiği sahihan mesmû'umuzdur", "Ba'zı mahrem-i serâ'irlerinden mesmû'umuz olduğu üzere", "mesmû' olan havâdis-i kevniyyedendir", "haylîce eşhâs dâhil-i defter olduğu mesmû'dur",

1 Bk. Metin, I,495,555,556,651-652,663,698,710,724,739; II,750,760,801,1301,1396,1479, 1505,1506
2 Bk. Metin, I,582
3 Bk. Metin, I,638.
4 Bk. Metin, I,663
5 Bk. Metin, I,663,664.
6 Bk. Metin, I,673
7 Bk. Metin, I,675.
8 Bk. Metin, I,725.
9 Bk. Metin, I,739.
10 Bk. Metin, I,126,307; I,786.
11 Bk. Metin, I,786.
12 Bk. Metin, I,797.
13 Bk. Metin, I,801.
14 Bk. Metin, I,805.
15 Bk. Metin, I,823
16 Bk. Metin, I,840.

"İngiltere adasına mahsûs kuryer gönderdiği, sıhhate akreb mesmû'âtdandır", "Afrika sevâhilinde vâki' bir kücük adayı bu esnâda Fâs Hâkimi, İngilterelü'ye süpürde eylediği mesmû' olup", "mesmû' olan ahbârdandır", "sıhhate makrûn ahbâr-ı mesmû'adandır", "ba'zı râz-nâme-i dehr u zemân-âşinâlarından mesmû'-i Muharrir-i bî-nevâdır ki", "istimâ' etdiğimizden başka"[1]; "mesmû'-i Muharrir-i Hakīr"[2]; "serâ'ir-i ahvâline âgâh olanların nakıllerine göre"[3]; "ba'zı elsine-i sikātdan mesmû'-i Muharrir-i pür-kusûr oldukda"[4]; "bu Fakīr'e şifâhen müte'essifâne nakl eylediği makālenin bî-kem ü kâst hulâsa-i dürüst ü râstı bu vechiledir ki"[5]; "Efendi-i mûmâ ileyh lisânından bi'l-istimâ' mazbût ve silsile-i tahrîre merbût oldu"[6]; "tahkīk-kerde olan havâdisâtdandır"[7]; "'Ismet Bey merhûmun lisânından bi'n-nefs gûşvâre-i gûş-i müverrih-i Hakīr olmuşdur ki"[8]; "İstanbul'a bu resme şedîd ve firâvân berf ü bârân olduğu mesbûk olmadığını takrîr u beyân eylemekle"[9]; "mâh-ı mezbûr havâdisindendir", "eyyâm-ı mezkûre havâdisindendir", "bu def'a İngilterelü zabt eylediği havâdis-cümlesindendir", "sâmi'a-res olan havâdis-dendir", "kar'-ı sem' eden havâdis cümlesindendir"[10]; "ciğer-sûz olan ahbâr-ı melâl âsârındandır"[11]; "kîse-i Muharrir'den nümûne-nümûn olduğu sıhhate makrûn mesmû'âtdandır"[12]; "muharrir-i Hakīr'e bu siyâk-ı garâbet-semîr üzere nesek-sâz-ı nakl ü takrîr olmuşdur ki"[13]; "devâ'ir-i sevâmi'de dâ'ir olan eryâh-ı ahbârdandır", "elsine-i ehâlî-i Avrupa havâdisindendir ..... ahbâr-ı sahîhadandır", "rivâyât-ı sahîhadandır", "ahbâr-ı sıhhat-âsârdandır ..... Avrupa havâdisindendir"[14]; "resîde-i gûş olmuşdur"[15]; "mesmû'-i muharrir-i Hakīr oldu"[16]; "merkūm Edhem Efendi bu Hakīr-i bî-nevâya şifâhen hikâye eyledi"[17]; "mesmû'dur", "mesmû' oldu", "mesmû'umuz olmuşidi"[18]; "ba'zı

1 Bk. Metin, I,470,772,817,828,844; II,857,869,892,897,1054, 1098,1112,1122,1138,1239, 1311, 1336,1338,1339,1343,1352,1395,1392,1396,1402,1416,1422,1427,1428,1436,1463,1484, 1487.
2 Bk. Metin, II,863, 894.
3 Bk. Metin, I,895.
4 Bk. Metin, II,900.
5 Bk. Metin, II,1066.
6 Bk. Metin, II,1069.
7 Bk. Metin, II,1108.
8 Bk. Metin, II,1115.
9 Bk. Metin, II,1121.
10 Bk. Metin, II,1123,1132,1134,1145.
11 Bk. Metin, II,1146.
12 Bk. Metin, II,1306.
13 Bk. Metin, II,1306.
14 Bk. Metin, II,1340,1341,1346.
15 Bk. Metin, II,1349.
16 Bk. Metin, II, 1360,1370.
17 Bk. Metin, II,1364.
18 Bk. Metin, II,1360,1371,1386,1426

ehl-i hıbreden gûş-zed olan budur ki", "gûş-zed-i muharrir-i Hakīr oldu", ve keyfiyyet-i merkūmeye nâzır olan kapudanlardan gûş-zed-i Muharrir oldu[1]; "ba'zı elsine-i müstemi'înden gûş-güzâr-ı 'Abd-i kemterîn olmuşidi"[2]; "gulâm-ı mezbûr zebânından mahkîdir"[3]; "deyü bu Hakīr'e lisânen takrîr eylediler"[4]; "deyü nihânîce nâkıl-i merkūm takrîr eyledi"[5]; "bi'l-fi'l görenlerin nakline göre", "ba'zı zevât ve sikāt nakli üzere", "deyü nakl ü beyân eyledi", "deyü 'ale't-tahkīk gözlerinden eşk-efşân olarak nakl ü beyân eyledi", "Sır Kâtibi Feyzullah Efendi bu Fakīr'e nakl eyledi ki"[6]; "tevâtür-yâb-ı iştihârdır"[7]; "ve fâ'ide kesb eylediği meşhûr ve mütevâtirdir"[8]; "Garîbdir ki min-ba'd ne kağıda ve ne mefhûmuna dâ'ir aslâ bir kelâm mesmû' olmamağla, Tâhir Efendi'nin sıdk-ı makāli cümle 'indinde zâhir ve Paşa cenâblarının sanî'a-i şenî'ası olduğu mesel-i sâ'ir oldu"[9] şekillerinde, duyduklarına dayandırdığını belirten ifâdelerle *Târîh*'inin çeşitli yerlerinde kaydetmiştir.

acc.Yazılı Belgeler

Âsım Efendi, vak'a-nüvîs olarak şüphesiz kendinden önceki vak'a-nüvîslerden kendisine devreden evrâkı ve kalemlerden kendisine intikâl eden hatt-ı hümâyûn, fermân, irâde, telhîs, arîza, takrîr, kā'ime, ilm ü haber gibi resmî evrâkı *Târîh*'inde yeri geldikçe kullanmıştır. Ama bizim burada söz konusu edeceklerimiz kendisinin bizzât eserinde yer verdiğini söylediği yazılı belgeler olacaktır.

İbrâhîm Hilmî Paşa'nın sadrıa'zamlığa getirilmesine dâir hatt-ı hümâyûn aynen nakledilmiştir[10];

Fransa'ya sefîr olarak ta'yîn edilen Vahîd Efendi'nin dönüşünde takdîm eylediği takrîrine/sefâret-nâmesine eserde yer verileceği haber verilmiş[11], ardından matbû'una alınmamakla beraber T 6018'deki nüshada [N2] tam metin olarak yazılmıştır[12];

Rusya ile antlaşmanın bozulması üzerine ilân edilen seferin dost olan devletlere neşr olunan beyân-nâme sûretleri eline geçince, *Târîh*'ine kaydetmiştir[13];

1 Bk. Metin, I,471; II,1358, 1383,1447.
2 Bk. Metin, I,1384.
3 Bk. Metin, II,1391.
4 Bk. Metin, II,1397.
5 Bk. Metin, II,1419.
6 Bk. Metin, II,895,1056,1155,1420,1498.
7 Bk. Metin, II,1470.
8 Bk. Metin, II,1471.
9 Bk. Metin, II,1476.
10 bk. Metin, I,335,913.
11 Bk. Metin, I,411.
12 Bk. Metin, I,962-1029.
13 Bk. Metin, I,415.

Mısır Kadılığı'ndan dönen Sü'adâ Bey, özellikle Hâricîler'in durumunu anlattığı sefer-nâme sûretinde tahrîr eylediği rakîme, *Târîh*'e hulâsa olarak kaydedilmiştir[1];

Eflâk Voyvodası bulunan Hançerli-oğlu'nun Fransa'nın Mısır'la ilgili gönderdiği kā'ime, Âsım Efendi tarafından bir şekilde görülerek hulâsası kaydedilmiştir[2];

Seray-ı hümâyûn'da Mahbûbiyye Kasrı'ndaki gizli Şûrây-ı Hâssa-i Sultânî'nin kısa bir müddet sonrasında Fransa'da bir gazetede şûrânın yeri, günü, saati ve konusunun yazılı olduğunu öğrendiğini müellifimiz dile getirecektir[3];

Ömürden bir kısmının bir başkasına hibe edilmesi ile ilgili ve diğer memleketlerin de haberdâr olduğu garip hüccetin ele geçirilen bir sûreti esere kaydedilecektir[4];

IV. Mustafa'nın tahta çıkışı ile ilgili olarak İstanbul'daki dost devletlerin elçilerine verilen takrîrlerin, Paris'teki sefîr Muhibb Efendi'ye ve yine Paris'e Bonaparta tarafına gönderilmiş olan Vahîd Efendi'ye Bâb-ı 'âlî'den gönderilen beyân-nâmelerin ve tahrîrâtın sûretleri aynen kaydedilmiştir[5];

IV. Mustafa'nın tahta çıkışından birkaç gün sonra dost olan devletlere, bu arada Fransa'ya ve Paris'te Vahîd Efendi'ye gönderilen nâme-i hümâyûnun sûreti esere kaydedilmiştir[6];

Fransa ile Rusya arasındaki antlaşma görüşmeleri ile ilgili olarak Muhibb Efendi tarafmdan Paris'ten gelen kā'ime eserde yer almıştır[7];

Âsım Efendi tanışıklığı olan Şumnu A'yânı Ebûbekir Ağa'ya hem onun gayretlerine du'â, hem de Medîne'nin Hâricîler'den temizlendiğine dâir müjdeyi ihtivâ eden mektûbunun bir sûretine *Târîh*'inde yer vermiştir[8];

Paris'te sefîr olan Vahîd Efendi'nin Fransa, İngiltere ve İspanya'nın durumu ile ilgili olarak yazdıklarını *Târîh*'inde söz konusu edecektir[9];

Vehhâbîler'in Bağdâd taraflarına hücûmunun püskürtüldüğü ve hezîmete uğratıldıkları haberini, Bağdâd Vâlîsi Süleymân Paşa'nın mektûbundaki habere dayandırmaktadır[10];

1 Bk. Metin, I,608.
2 Bk. Metin, I,734.
3 Bk. Metin, I,750.
4 Bk. Metin, I,842.
5 Bk. Metin, I,846.
6 Bk. Metin, I,850-851.
7 Bk. Metin, II,1108.
8 Bk. Metin, II,1308-1309.
9 Bk. Metin, II,1341.
10 Bk. Metin, II,1367.

8 Rebî'ulevvel 1224/23 Nisan 1809 günü vefât eden Rumeli Kadı'askeri Pâyesi olan Mehmed Emîn Efendi'nin hâl tercümesi ve Emîn Efendi'nin çeşitli görevleri için düşürülen tarihler, onun kendi el yazısı ile olan kağıtlardan nakledilmiştir[1].

acd.Yazılı Eserler

Âsım Efendi dönemi ile ilgili olarak yazdıklarında, *Târîh*'inde kullandığı yazılı bir esere ismen işaret etmemiştir. Fakat olaylara açıklık getirmek ve olayın öncesine işâret etmek için bazı eserlere ismen işâret etmiş ve onlardan iktibâslarda bulunduğunu bildirmiştir.

Tarih ilmi ve felsefesi ile ilgili uzunca bilgiler ve Yıldırım Bâyezîd Hân'dan bir nükte, İdrîs-i Bidlîsî'nin *Heşt Behişt* nâm târîhinden alınarak kaydedildiği belirtilmiştir[2].

Cezzâr Ahmed Paşa ile ilgili bilgileri özet olarak Vâsıf'tan naklettiğini belirttikten sonra, katılmadığı bu bilgilerle ile ilgili kanaatlerini açıklamıştır[3].

Vehhâbîler'in yaptıkları ile ilgili bazı bilgileri Vâsıf Efendi'den alarak nakletmiş, onun eksik bıraktığını düşündüğü bazı konularda (inançları ve bunların bâtıllığı) ayrıca uzunca bilgiler vermiştir[4].

Sultân III. Selîm'in cülûsuna düşürülen târîh ile ilgili bazı bilgileri, Vâsıf Efendi'nin *Târîh*'inde: "Garâ'ib-i ittifâkıyyâtdan ma'dûddur" dediğini belirterek nakledecektir[5]. Ahmed Vâsıf Efendi'nin hayatı ile ilgili bazı bilgileri *Enverî Târîhi*'nden alarak kaydedecektir[6].

Prusya Devleti'ne sefîr olarak giden 'Azmî Efendi'nin dönüşünde takdîm ettiği takrîrindeki bazı bilgileri Vak'a-nüvîs Edîb Efendi'den alarak nakledecektir[7].

1768'de Rusya'ya savaş açılması ve İstanbul'daki Rus Elçisi Obreşkof [=Obreskof]'unYedi-kulle'ye gönderilmesi, ayrıntılı olarak anlatıldığını açıkladığı *Enverî Târîhi*'nden alınarak nakledilmiştir[8].

1 Bk. Metin, II,1487-1490.
2 Bk. Metin, I,
3 Bk. Metin, I,37-43.
4 Bk. Metin, I,47.
5 Bk. Metin, II,1233-1234. Âsım Efendi'nin Vâsıf'tan istifâdeleri, "aynen, meâlen, nakillerdeki hazifler ve hatâlar" şekillerinde bir doktora çalışmasında ayrıntılı bir şekilde gösterilmiştir; bk. *Ahmed Vâsıf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakā'iku'l-Ahbâr'ı 1209-1219/1794-1805 (İnceleme ve Metin),* hzr. Hüseyin Sarıkaya, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2013, I,CCXX-CCXXIX.
6 Bk. Metin, I,531.
7 Bk. Metin, I.74.
8 Bk. Metin, I,557.

Sultân III. Murâd'la ilgili bir menkabeyi 'Atâ'î'nin *Zeyl-i Şekâyık* adlı eserinden nakletmiştir[1].

I. Abdülhamîd'in saltanatının sonlarında Osmanlı Devleti'nin Rusya'ya harb ilânı, İsveç'in Osmanlı Devleti ile ittifâk antlaşması yapmak istemesi, Avusturya ile savaş vs. ile ilgili olayları 'Abdullah Molla Efendi, 'Ismet Beyefendi, Birrî 'Abdullah Efendi ve diğer seferde bulunan ba'zı zevâttan duyduklarını naklettikten sonra, olayı bir de Fransa'nın elçisi olarak Petersburg'da ikâmet eden Segur'un yazdığı *Târîh*'inden nakledecektir[2].

Sultân III. Selîm'in tahttan indirilmesi, *Vassâf Târîhi*'ndeki Argun Hân olayına benzetilerek, orada geçen Sa'düddevle ile ilgili olarak anlatılanlar, *Vassâf Târîhi*'nden alındığı belirtilerek nakledilecektir[3].

Âsım Efendi evliyâullâhın kerâmetleri ile ilgili verdiği bilgileri kendi tercüme ettiği *Merahu'l-Me'âlî fî Şerhi'l-Emâlî*'den nakledecektir[4].

Mehmed Nûrî Paşa ile ilgili olarak Vak'a-nüvîs Edîb Efendi'nin yazdıklarını görünce, bunların gerçeği aksettirmediğini belirterek, olayların gerçeğinin aslında neler olduğunu uzun uzadıya anlatacaktır[5].

Şeddâd bin 'Âd neslinden Buzentin'in kayıp kılıcı ile ilgili bilgiler, alındığı yer belirtilmeksizin "tevârîh-i ensâbda mastûrdur" kaydıyla nakledilmiştir[6].

Vahîd Efendi'nin İngiltere ile yapılan musâlahaya düşürdükleri târîh manzûmesini bir vesîle ile ele geçirip kaydedecektir[7].

ad. Abdürrezzâk Bâhir Efendi'nin Âsım Efendi Târîhi'ne İlâve ve Tenkitleri

Osmanlı devlet adamı ve tarihçilerinden olan Abdürrezzâk Bâhir Efendi (ö.Mart-Nisan 1860), meşhûr Hâlet Efendi'nin müntesiplerinden olduğu için Mustafa Reşîd Paşa ile çok eskiden yakınlık kurmuş, bu sebeple Mustafa Reşîd Paşa'nın Paris büyükelçiliğinde Başkâtip, ardından Maslahatgüzâr, Reşîd Paşa'nın sadrıa'zam olduğu dönemlerde Nâfı'a Meclisi Başkâtibi, sonradan Zirâ'at Meclisi Üyesi, 1262 zilhiccesinde (Kasım - Aralık 1846) De'âvî İkinci Mu'âvini, 1266 Safer'inde (Aralık 1849 - Ocak 1850) Dâhiliye Kâtibi olmuş, 1276 Ramazân'ında (Mart-Nisan 1860) İstanbul'da vefât etmiştir[8].

1 Bk. Metin, I,571-573.
2 Bk. Metin, I,582-584.
3 Bk. Metin, I,624.
4 Bk. Metin, II,895-897.
5 Bk. Metin, II,1240-1249.
6 Bk. Metin, II,1343.
7 Bk. Metin, II,1449.
8 Bâhir Efendi'nin hayâtı ve bazı eserleri hakkında daha geniş bilgi için bk. meselâ Mehmed Es'ad Efendi, Sahhâflar Şeyhi-zâde Seyyid, *Vak'a-nüvîs Es'ad Efendi Tarihi (Bâhir*

Abdürrezzâk Bâhir Efendi'nin çalışmamızı ilgilendiren yönü İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T 2419'daki *Âsım Efendi Târîhi* nüshasına yaptığı birtakım ilâve ve tenkitlerdir. Her ne kadar nüshanın hiçbir yerinde ilâve ve tenkitlerin doğrudan kime ait olduğu belirtilmemişse de, öncelikle *Es'ad Efendi Târîhi*'ne yaptığı zeyl ve ilâvelerindeki yazının aynılığından[1], ardından kendisinin İzdin'de bulunduğunu[2] ve Reşîd Paşa ile Londra'da beraber olduğunu belirtmesinden[3] bu kişinin Abdürrezzâk Bâhir Efendi olduğu rahatlıkla anlaşılmaktadır. Görebildiğim kadarıyla bu ilâve ve tenkitler şimdiye kadar kimsenin dikkatini çekmemiş, bu sebeple bunu yapanın kimliği üzerinde de durulmamıştır.

İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp, nr. T 2419 numaralı nüshanın sonundaki kayıttan anlaşıldığına göre Abdürrezzâk Bâhir Efendi, Âsım Efendi'nin müsveddelerinden istinsâh edilen bir nüshayı, Cumâdelâhıre 1272/Şubat 1856'da istinsâh ederken, gördüğü bazı eksiklik ve yanlışlıkları kendisince düzeltmiş, özellikle Âsım Efendi'nin dönemin devlet adamlarına yöneltti̇ği tenkitlerinin pek de yerinde olmadığını göstermeye çalışmış, zaman zaman Osmanlı Devleti'nin İngiltere tarafında bulunmasının faydalı olacağını belirtmiş ve bazı ilâvelerde bulunmuştur. Belirttiğim hususlar dışında, bazı eksik kısımların, ifâde değişikliklerinin ve bazı takdîm-tehîrlerin varlığı dikkate alınmazsa, N nüshası hariç, diğer yazmalar ve matbû nüsha ile T 2419 numaralı nüsha arasında esasta bir farklılık yoktur.

Bâhir Efendi gerçi *Âsım Efendi Târîhi*'nin hem eksik bir nüshasını ele almış olmasından, hem de zâten Âsım Efendi tarafından düzgün bir şekilde ortaya konmuş bir *Târîh* nüshası olmadığından, bazı haksız tenkitlerde bulunmuş olsa da, verdiği bazı bilgilerin belirtilmesinin faydalı olacağı düşünülmüştür[4].

Bâhir Efendi'nin *Âsım Efendi Târîhi*'ne yaptığı bu ilâve ve tenkitlerden sonra, Es'ad Efendi'nin *Târîh*'ine de bazı zeyl ve ilâveleri olmuştur. Bu ilâveleri dışında başka eserleri de vardır[5].

Abdürrezzâk Bâhir Efendi'nin *Âsım Efendi Târîhi*'nin eksik ve düzgün olmayan bir yazmasına dayanarak yaptığı ilâve ve tenkitleri şu şekilde belirtebiliriz.

Efendi'nin Zeyl ve İlâveleriyle) 1237-1241 / 1821-1826, hzr. Ziya Yılmazer, İstanbul 2000, s.675-676.

1 Bk. Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 50 ve 51 numaralı nüshalar.

2 Bk. T 2419, vr.252b.

3 Bk. T 2419, vr.37a.

4 Açıkcası Bâhir Efendi'nin ilâve ve tenkitlerini ben de çalışmamı büyük ölçüde tamamladıktan sonra farkettim, yoksa bu ilâveleri metnin ilgili yerlerinde dipnotlarda göstermenin, araştırıcı ve okuyucu için daha faydalı olacağının farkındayım.

5 Bk. Mehmed Es'ad Efendi, *age*, s.675-676.

Metin, I,224'te verilen bilgilerle ilgili olarak vr. 14b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve siyah mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Ve divel-i Avrupa, millet-i vâhide olarak millet-i İslâmiyye hakkında sû'-i niyyetde olmaları tabî'at-i dîniyyeleri iktizâsından olup, bu bâbda miyânelerinde vukū'a gelan mu'âmele ve politikalarına dahi vükelây-ı devlet kesb-i vukūf edemamiş ve süferâ ta'yîninde olan fâ'ideyi dahi anlayamamış olduklarından pek çok zâyi'âta sebeb olmuşdur**".

Metin, I,274'te ..... Fransa tarafına 'azîmet kasdiyle reh-peymûde oldu" kısmından sonra vr.35b'de şöyle devam edilmektedir: "**Burada Sâhib-i *Târîh*'e şu vechile i'tirâz olunabilür ki, bâlâda Napolyon'un Avusturya memâlikini cümleten zabt u teshîr eylediğini ve cebren musâlaha ederek imperatorluğu dahi tasdîk etdirdiğini beyân etdiği sûretde: "Mersûm Rufen'in mugfilâne serd-i fesâne ile sâde-levhan-ı ser-i kârânı durûğ-i bî-furûğuna râm etdi" deyü tahrîr etmesinden, vükelây-ı hâzıra ile erîke-pîrây-ı saltanat Sultân Selîm Hân-ı Sâlis hazretlerini bir nev' tezyîf [36a] anlaşılarak, bu ise bir vechile kabûl olunamaz. Zîrâ Napolyon meşhur oldukda, sâlifü'l-beyân Avusturya ve İtalya ve Almanya ve İsvec hükûmetlerini çiğneyüp, Avusturya İmperatoru'nun kerîmesini dahi cebren tezvîc ederek İmperator'u himâyesine almış ve İsveç ve Napoli hükûmetlerine bir ..... cenerallerinden birer kesânı kiral nasb eylemiş ve diyârı Rusya'yı dahi pâymâl etmekde olduğu meydânda iken, vükelây-ı devlete aldatıldı nazariyle bakılamaz. "Eğer Rusya ve İngiltere devletleri ittifâkına i'timâd olunarak hakkından gelinürdü" denilür ise, bu bâbda İngilizler'in menâfi'-i zâtiyyeleri olup, Rusyalu ise Fransızlar'dan ziyâde Devlet-i 'aliyye'yi rahnedâr ederek, 'ahd-i karîbde İngilizler'in bir nev' müsâmahasıyla Kırım gibi bir hükûmeti külliyyen zabt ile daha nice memâlik ve kılâ'ı teshîr eylemek olduğunun üzerine yine kanâ'at etmeyerek, beyza-i İslâmiyye'yi külliyyen şikest etmek sevdâsında olduğu <olduğu> reviş-i hâlinden müstebân olup, ol hengâmda vakt ü hâl îcâbınca def'-i agyâr zımnında Devlet-i 'aliyye ile ittifâka mecbûr olmuş ve bu dahi bir muvakkate olarak def'-i gā'ileden sonra yine Memâlik-i mahrûse hakkında sû'-i niyyetde olduğu güneş gibi zâhir olarak, ol hâlde dahi, ya'nî hengâm-ı ittifâkda sâlifü'l-beyân Cezâyir-i seb'a istîlâsında cezâyir-i mezkûre, Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l-karâr'ın hakk-ı sarîhi iken, ne vechile şurûta rabt ile dost olduğu hâlde dahi Saltanat-ı seniyye'yi tazyîk eylediği bâlâda güzâreş-pezîr olmuşdur. Ve bir de Rusyalu'nun muntazam bu kadar askeri olduğu hâlde Fransızlar'ın hücûmuna bir vechile tâb-âver-i tehammül olamayarak, memâlik ve zehâyirini yakup girü çekilmek çâresine teşebbüs etmamiş olaydı ve şitâ dahi nâgehânî şiddetlenmamiş olaydı, Fransızlar'ın pençe-i tehe[vvü]ründen halâs**

mümkin değil idi. Devlet-i 'aliyye'nin ise ol vakit askerce ve kuvvetce hâli ma'lûm olarak Napolyon'un önüne yeniçeri dilâverlerini mi sevk edecek idi? Vükelây-ı devlet, düşmenin şiddetini ve Devlet-i 'aliyye'nin za'fiyyetini bildiklerinden bi'z-zarûr Fransızlar'ın sözlerine mümâşât ile Napolyon'un imperatorluğunu tasdîk etmeği ehven-i şer'a etmişler. Ve Napolyon-i mûmâ ileyhin me'mûru olan mersûm Rufen vâsıtasıyla Sultân Selîm Hân hazretlerine gönderdiği haberde, rûy-i arzda kâ'in bi'l-cümle diyâr-ı İslâmiyye pâdişâhlığı Şehinşâh-ı müşârun ileyhe ve bi'l-cümle Hristiyân memâliki hükûmeti kendüsüne 'â'id olmak niyyetinde olduğunu bast u beyân etdiği ve delâlet dahi gösterdiği hâlde Sultân Selîm Hân hazretleri yine i'timâd etmeyerek, hattâ mukarreblerinden birisi Napolyon'un sözlerine i'timâd câ'iz olmadığını ifâde etmesiyle, sıhhat-i keyfiyyetini tasdîk ile berâber "Bu bir âteş-i serkeşdir, buna su ile varılur, rûzgâr ile varılmak mûcib-i nedâmetdir. Binâ'en 'aleyh bi'z-zarur mümâşât olunur" deyü cevâben îrâd-ı nutk buyurmalarıyla, kemâl-i âgâh u fetânetlerini isbât ederler; *rahimehullâhu Te'âlâ*.

Ve yine Sâhib-i *Târîh*-i [36b] müşârun ileyhin balâda mezkûr Fransız milletinin kırallarını telef eyledikleri ve Napolyon Bonaparta'nın (بوناپارطه نك) imperatorluğu tahsîl eylediği hususlarını gâyet muhtasar ifâde eylemesinden ve Mısır seferini dahi fezlekesiz bırakmasından maksadı, tarîk-ı ihtisârı ihtiyâr ve makāle-i politikayı ityân ü izbâr ma'nâsı verilüp, bir nebzecik burada beyân olunması ârzû olunmuşdur. Şu vechile ki Fransız milletinin ekseri izâle-i cehl-i me'ârif-i dünyeviyyeye vusûl bularak kıralların taht-ı hükûmet-i kāhire ve bā-husûs bin elli ve altmış târîhlerinde◊ sandalî-nişîn-i kıraliyyet bulunan Luyi Katroz, ya'nî Ondördüncü Luyi nâm kıralın mu'âmele-i cebriyye ve kahriyyesinden bîzâr olarak hukūk-ı insânînin meydâna çıkarılması efkâriyle buna bir câdde-i serî' aranılmış ve fermeson ta'bîr olunur, desîseli ve san'atlı bir tarîk ittihâziyle bunun mûcidi şeyhi olarak ve miyânelerinde kemânkeş sırrı gibi ba'zı mektûm işâretli şeyler bularak, bu tarîka girenler evvel emirde tekye ittihâz eyledikleri mahalde gice ve karanlıkda san'at-i âlet-i nâriyye ile menâre gibi yüksek bir mahalden atılmak, ya'nî fedây-ı cân etmek ve diğeri katl edüp, kendüsini katl etdirmeğe müttehî olmak ve daha buna mümâsil ta'rîf kabûl etmez hayâlî ba'zı şeylerle gereği gibi tecribe ve imtihân olundukdan sonra sırr-ı mezkûru kûze-i hâfıza-i mektûmesine ilkā ve bunun fukarâsına i'âneye i'tibâr ederek ve giderek tekessür eyleyerek 'âkıbet tarîk-ı mezkûrun sırrını sâlifü'l-beyân kıral-ı mezbûrun itlâfiyle mahkûmiyyet ve makhûriyyetden tahlîsa sarf ile Republik, ya'nî Cumhûriyyet idâresi kālıbına bu vechile ifrâğ olunmuş

◊ 23 Nisan 1640 = 1 Mayıs 1737. 1 Muharrem 1060 = 4 Ocak 1650.

idüği ve mersûm Napolyon dahi 'an-asl Jeneve sâhili taraflarında kâ'in Fransa cezâyirinden Korsika nâm cezîre ehâlîsinden olarak evân-ı civânîde tahsîl-i 'ilm ile Fransa askeri silkine münselik olmuş ve giderek on-başı bulunmuş ise de merkûz olduğu fetâneti cihetiyle feyz almak emeline düşmüş ve sâlifü'l-beyân Nizâm-ı Cedîd'in te'sîsi havâdisi Avrupa'ya münteşir olmasıyla, Der-sa'âdet'e gelüp, nizâm-ı mezkûra duhûl ile feyz-yâb olmak ârzûsuna düşerek bu keyfiyyeti mahrem-i esrârından birisiyle istişâre ederek Müslimânlar'ın Hıristiyân'a eğer hakāret eylediklerini ve şeref-i İslâmiyet'le müşerref olsa da mühtedî hakāreti dahi olacağını beyân eylemesinden nâşî, tahvîl-i efkâr ile bulunduğu tarîk-ı 'atîkasında sebât etmiş ve az vakitde terfî'-i rütbe ederek ceneral rütbesini ihrâz ile kesb-i şöhret etmeğe başlamış ve 'alâ rivâyetin İngilizler'in ekālîm-i Hind'e olan tesallutlarından nâşî Bahr-ı Süveyş'den sühûletle Hind'e gidüp, İngilizler'i oradan def' ile zebûn etmek garazıyla nâgehânî Kāhire'yi istîlâ eylemişidi. Bu Fransızlar'ın hıtta-i Mısr'ı istîlâ eylemelerinin bir rivâyeti dahi Firenkler'in Mısır'da Kölemen beylerinde matlûbât-ı külliyyesi olarak Devlet-i 'aliyye'den istid'â eyledikce, emr etmiş ise de beyler dahi ta'annüd ederek idâre-i te'allül etmeleriyle Fransızlar dahi musırr olduklarında vükelây-ı devlet tarafından: "Varın matlûbunuzu tahsîl edin" deyü verilan cevâbı, kālıb-ı âhara ifrâğ ile istîlâları vukū' bulmuşdur[1]. İşbu hâdise-i mükeddire vükelây-ı devlete mün'akis olarak resmen keyfiyyet-i mükeddirenin hâk-i pây-ı hümâyûna 'arz u beyân [37a] olunarak câdde-i serî'ine bakılması ferîza-i zimmet-i Vekâlet-i mutlaka iken, Sadr-ı vakt bulunan Küçük 'İzzet Paşa'nın 'adem-i cesâretinden nâşî mektûm tutulmak ve o esnâda Destereciler'de vukū' bulan harîka 'azîmet-i Şâhâne'de tâ'ife-i nisânın pencerelerden: "Pâdişâhım! Mısır elden gitdi, birinc kaldı, kıtlık oldu!" deyü vukū' bulan feryâd ü figānları Sadr-ı müşârun ileyhin bâ'is-i 'azli olarak yerine tesaddur eden Yûsuf Ziyâ Paşa ma'iyyetiyle bin iki yüz on üc târîhinde berren Livâ'-i şerîf ordusu ihrâc olunmuş[2] ve bahran dahi divel-i müttefika donanmasıyla Donanma-yı hümâyûn, Kapudan-ı deryâ Küçük Hüseyn Paşa ma'iyyetiyle sevk olunup, İskenderiyye sevâhilini abluka ederek vukū' bulan muhârebelerde Fransızlar mağlûb olarak Napolyon-i mûmâ ileyh, ma'iyyetinde olan asâkiri bırakarak nâgehânî firâr ile Paris'e varup, Baş-konsolos olmuşidi. Ve Mısır'da kalan Fransızlar dahi rây u istîmân eylemişidi. Ve ba'dehû Bonaparta (بوناپارطه), milletine envâ' va'd

1 "Bu Fransızlar'ın hıtta-i Mısr'ı ..... bumuşdur" kısmı, burada yazılanlarla ilgili olarak aynı kaligrafiyle vr. 36'nın sağ kenarına yazılmıştır.

2 Sadrıa'zam Yûsuf Ziyâ Paşa 1 Haziran 1799'da orduyla beraber İstanbul'dan yola çıkmış, üç yılı aşan sefer günlerinin sonunda 3 Ağustos 1802'de gâlibiyetle geri dönmüştür; bk. meselâ Kemal Beydilli, "Yûsuf Ziyâ Paşa", *DİA*, İstanbul 2013, XLIV,34.

ve serbestiyetlerine takviyet vereceğini ahd ile aldatup, imperatorluğu dahi tahsîl eylemişidi. Giderek mevâ'îd-i sâbıkasının hılâfı hareketle milleti kendüsüne küsdirüp, İngiltere ve Rusya devletlerinin Paris'i muhâsaralarında vukū' bulan muhârebelerin en sonrasındaki muhârebeye liecli'l-imdâd me'mûr olan ceneralin vusûle 'adem-i sür'at ve şitâbından nâşî Napolyon bunalup, maglûben İngiltere'ye teslîm olarak keyfiyyet-i ikbâl ü istidrâciyyesi hıtâm bulmuş olduğu ve sâlifü'z-zikr muhârebât-ı Kāhire'de Ebâhûr'da rây u emân verüp, ba'dehû itlâf ile zümre-i şühedâya mülhak olan bir çok ehl-i İslâm hakkında bu vechile vukū' bulan hareket-i gaddârânesi 'ömrüne bir leke olup, bununla dahi müttehem ve bed-nâm olmamış olaydı, sâhib-i hurûc denmeğe şâyân idüği terceme-i hâlin beyân eden Avrupa târîhlerinden müstebân olmuş ve kendüsini sevenler bi't-tab' medh u sitâyiş edecekleri misillü, sevmeyanler dahi pek çok fenâlığını beyân etmişlerdir.

Ve bir de Sefîr-i müşârun ileyh Muhibb Efendi'nin yedine verilmiş olan nâme-i hümâyûn me'âli derc ü imlâ olunmak lâzimeden iken bir şey açılmamış olup, bin iki yüz elli yedi târîhinde◊ Fransa'ya Kebîr Sefîr ta'yîn buyurulmuş olan Sadr-ı esbak übbehetlü devletlü Reşîd Paşa hazretlerinin min-gayr-i istihkāk-ın Ser-kitâbeti himmetleriyle esnây-ı ikāmetde, ol vakit Fransa Kıralı bulunan Luyi Filib cenâblarına yazılan nâme-i hümâyûnlara Fransa Pâdişâhı ta'biri yazılmadığından nâşî, kıralı müşârun ileyh tarafından bu keyfiyyet iddi'â olunup, mine'l-kadîm ta'bîrât-ı mezkûre yazılmakda iken şimdi dirîğ olunmasının sebebi aranılarak, birkac yüz seneden berü taraf-ı Saltanat-ı seniyye'den tasdîr buyurulmuş olan nâme-i hümâyûnlar, hazîne-i evrâklarında mahfûz olmağla, irâ'esiyle isbât-ı müdde'â olunması zımnında Hâriciyye Nezâreti hânesinde bir gün hazîne-i merkūmeye [37b] da'vet etmeleriyle 'azîmet olunarak, Hudâvendigâr-ı esbak Sultân Mehmed Hân-ı Râbi' hazretleri zemânından berü bi'l-cümle selâtîn-i 'Osmâniyye cenâblarından yazılmış olan nâme-i hümâyûnlar lede'l-mütâla'a, cümlesinde ta'bîrât-ı mezkûre münderic bulunmuş olduğundan, keyfiyyeti ol vakit Hâriciyye Nâzırı bulunan devletlü Rif'at Paşa hazretlerine beyân olunarak, ba'de-ezîn emsâline tatbîkan ta'bîrât-ı mezkûrenin derciyle ref'-i kīl ü kāl olunmuşidi. Ancak hazîne-i mezkûrede şehîd-i sa'îd cennet-mekân-ı firdevs-âşiyân Sultân Selîm Hân-ı Sâlis hazretleri cânibinden Napolyon-i mûmâ ileyhe şeref-tasdîr buyu-rulmuş olan nâme-i hümâyûn-i gayr-i resmî dahi bi'l-müşâhede sûretleri istinsâh olunarak mecmû'a-i mahfûzada mastûr bulunduğundan, işbu târîhe dahi derc ü imlâ kılındı.

Sûret-i nâme-i hümâyûn. Haşmetlü miknetlü meveddetlü Françe İmperatoru ve Pâdişâhı ulu dostumuz Evvelki Napolyon cenâbları! Gayr-

◊ 1 Muharrem 1257 = 23 Şubat 1841.

ez-tekellüfât-ı resmiyye kelâm-ı muhâlesat-encâm iblâğıyla istinbây-ı hâtır-ı safvet-mezâhirden sonra dostâne inbâ olunur ki, devleteyn beyninde derkâr olan muhâlesati te'kîd ve bi'l-istihkāk hâ'iz olduğunuz şân-ı İmperatorî'yi tehniyet zımnında taraf-ı Şâhâne'mizden ibrâz-i hüsn-i niyyet olunarak resmî nâme-i hümâyûnumuz tasdîr ve sefîrimiz ile tesyîr olunduğundan mâ'adâ, iki pâdişâh beyninde tarh-ı esâs-ı mahremiyyet ile bilâ-tekellüf işbu vedâd-nâme-i mahsûsumuz ile dahi şu vechile iş'âr olunur ki, devleteyn miyânında kadîmî ve tabî'î mü'esses ve pâydar olan hulûs u muhâdenet bu def'a mücâveret hasebiyle müterakkī ve hüsn-i mu'âşeret levâzımının icrâsına evvelkiden ziyâde tarafeynden ri'âyet olunacağı ve ahad-i tarafeyn yekdîğerden istizhâr ve isti'ânet ederek nice me'âsir-i hasene zuhûru müteyakkın ve meczûm idüği âşikâr ve bedîhîdir. Kaldı ki Devlet-i 'aliyye'mize iddi'âsı mahsûs zât-ı gayret-simâtınız olan hayr-hâhî ve safvetin semeresini isbât ile ba'zı menâfi' ve Saltanat-ı seniyyemiz maslahatına dâ'ir me'âsirde taraf-ı imperatorî-lerinden sarf-ı himmet olunacağı vâreste-i kayd-ı iş'âr ise de, bunlara dâ'ir vesâyâ-yı dostânemiz Sefîr-i mûmâ ileyhin ta'lîmâtında etrâfiyle mastûr ve Âsitâne-i sa'âdetimizde mukîm olan Maslahat-güzâr Rufen'in mazbatasında dahi muharrer ve mezkûr olmağla, sefîrimiz mûmâ ileyhin ifâdât-ı mahremânesi karîn-i i'timâd kılınarak, bu husûslarda şi'âr-ı gayret-keşî ve muhâlesat ve şerâyit-i hayr-hâhî ve meveddetin isbât ü icrâsı me'mûl-i dostânemizdir. Bâkī hemîşe merkez-i haşmet ve imperatorîde 'âfiyet ile ber-karâr olasız; fî 11 Muharrem sene 1221◊.

Cennet-mekân-ı müşârun ileyh hazretleri cânib-i şerefmenâkıbından tasdîr buyurulan dîğer nâme-i hümâyûn-i gayr-i resmînin sûretidir. Ba'de'l-elkāb kelâm-ı muhâlesat-encâm ve peyâm-ı dostî-irtisâm iblâğıyla istinbây-ı hâtır-ı velâ-mezâhirden sonra dostâne inhâ olunur ki, dost-ı (دستق) müttefik ve sadîk-ı muvâfık miyânmda merâsim-i vedâd ü ittihâddan [38a] olan mürâselâta ri'âyet ve ol cihetle tarafeynin hüsn-i niyyât ve mekāsıd-ı hayr-hâhanesine yek-dîğerin vukūf u ıttılâ'ı esbâbını istihsâle dikkat olunmak cânibeyn 'indinde mer'î ve mu'teber ve derece-i hulûs u safvet ve mertebe-i yek-cihetî ve muhâdenet, ba'de-ezîn kayd-ı tafsîlden müstağnî olacak sûret-i mergūbeyi kesb etmiş olduğu bedîhî ve ezher olmağla, bundan akdem mersûl-i sûy-i dostâneleri kılınan vedâd-nâme-i hâlısânemize cevâb olarak vârid olan rakīme-i imperatorîniz vâsıl-ı dest-i ıhlâs-peyvestimiz oldukda, zât-ı hümâyûnu-muza ibrâz ü izhar olunan fart-ı hürmet ü ri'âyetiniz nezd-i muhibbâne-mizde fevka'l-hadd memnûniyyetimize bâdî ve hakk-ı dostânenizde rûz-efzûn olan meyl ü rükûn ve meveddet-i safvet-nümûnumuzun ez-ser-i nev

◊ 11 Muharrem 1221 = 31 Mart 1806 Pazartesi.

tezâyüd ü te'kîdini mü'eddî olmuşdur. Me'âl-i ülûke-i imperatorînizden müstebân olduğu vechile düşmen-i müşterek 'aleyhine bu def'a dahi vâki' olan galebe-i mûrisetü'l-iftihârınız nezd-i ittifâkkârânemizde ne mertebelerde mûcib-i ibtihâc olduğu, güncâyiş-pezîr-i havsala-i ta'bîr olmamağla, sürûr-i bâl ile tehniyete ibtidâr ve tarafeynden yek-dîğere nice nice böyle tebrîkât merâsimi icrâ olunmak temenniyâtı tefe"ülen tekrâr kılındığı ve el-hâletü hâzih mevsim-i şitâya bakılmayarak Tuna boyunda ve İsmâ'îl tarafında külliyyetlü asakir-i hamiyyet-me'âsirimiz cem' u ihşâd olunmakda olup, top ve mühimmât ve sâ'ir edevât-ı harb ve âlât-ı hasânet îsâliyle a'dânın 'ale'l-gafle tehattî eylediği memâlik ve erâzî tathîr olunmak ve bâ-'avn-i Bârî Memâlik-i Şâhâne'miz yed-i a'dâdan ba'de'n-nez' düşmen üzerine sarf-ı himem-i kâmile ile intikām-ı kadîmin ahzına yâverî-i nusrat-ı İlâhiyye istid'â olunmak husûsu karâr-dâde-i irâde-i seniyyemiz olmağla, ilerü sevk olunmakda olan cüyûş-i hamiyyet-hurûşdan mâ'adâ, Ordu-yi hümâyûn-i zafer-makrûnumuz dahi Der-sa'âdet'imizden karîben tahrîk olunmak üzere olduğuna mebnî, Devlet-i 'aliyye-i kaviyy-i şevketimiz ile France Devleti gibi iki devlet-i fahîmenin ittihâd-ı zâtîmiz ile böyle te'âzudu 'in-şâ'e'l-Melikü'n-Nâsır düşmen-i tabî'imizin rûy-i arzdan imhây-ı sevâd-ı fesâdını mü'eddî olacağı hulûs-ı niyyet ile mes'ûlüm olmakdan nâşî, taraf-ı imperatorînizden pey-der-pey me'âsir-i matlûbe, ya'nî galebe-i külliyye ile hezîmet-i a'dâya dâ'ir ahbâr-ı mergûbe zuhûru ve şimdiye dek Leh kıt'asının külliyyen âverde-i kabza-i teshîr olmuş bulunması, muntazır-ı hâlisânem idüği zâhirdir. Ve tertîbâtımızın keyfiyyetine ıttılâ' kesbiyle ana göre usûl-i hâliyenin tarafeynden tatbîkı matlûbunuz ve ta'yîn olunan murahhasımızın savb-ı dostânenize vusûlü muntazırınız idüği mazmûn-i nâme-i ihlâs-'allâmenizden münfehim ve nümûdâr olup, ancak Der-sa'âdet'imizde ikāmet üzere olan elçiniz asâletlü Sepastiyan sadîkımız ile tertîbât-ı seferiyye ve mevâdd-ı sâ'ireyi bu tarafda me'mûrumuz mahremâne müzâkereden hâlî olmadığına mebnî, tafsîlât-ı mezkûre elçi-i mûmâ ileyhin tahrîr u iş'ârından şimdiye dek ma'lûm-i ihlâs-lüzûmunuz olacağı misillü, murahhasımız mûmâ ileyh [38b] Der-bâr-ı devlet-karâr'ımızdan bundan akdem tahrîk ve cânib-i haşmet-câlibinize şitâb u sür'at ile 'azîmeti te'kîd olunmuş olduğuna nazaran, ol dahi bu günlerde ol cânibe kadem-res-i vusûl olmuş bulunacağı bedîhîdir. Kaldı ki elciniz mûmâ ileyhin bu def'a südde-i seniyye-i Şâhâne'mize takdîm eylediği takrîrinde, birâder-i asâlet-perveriniz rütbetlü Jozef cenâbının Napoli ve dîğer birâder-i ri'âyet-eseriniz rütbetlü Luyis cenâbının Felemenk kırallıkları, taraf-ı hümâyûnumuzdan kabûl ve tasdîk olunmak iltimâsı muharrer ve hânedân-ı haşmet-bünyânınız hakkında mültezem-i Şâhâne'm olan hürmet ü ri'âyet iktizâsı üzere bu vechile iktisâb-ı şân ü şöhret eylemeniz, nezd-i muhib-

bânemizde mâ-bihi'l-huzûz idüği âşikâr u ezher olmağla, gerek Napoli ve gerek Felemenk kırallıkları dahi ber-tıbk-ı iltimâs taraf-ı Devlet-i 'aliyye'mizden kabûl ve tasdîk olunduğu beyânı, vesîle-i 'arz-ı ihlâsımız olmuşdur. Bi-mennihi'l-Mevlâ lede'l-vusûl devleteyn-i fahîme-teyn düşmen-i müşterek 'aleyhinde müttefikāne sarf-ı himmet etmekde ve taraf-ı imperatorînizden mesâlih-i Devlet-i 'aliyye'miz iltizâmına dâ'ir âsâr-ı hayr-hâhî her bâr müşâhede olunmakda olmağla, bundan böyle dahi levâzım-ı muhâberât ve mahremiyyetin 'ale'd-devâm icrâsı ve muktezây-ı müvâlâtın ibkāsı ve be-tahsîs düşmen-i müşterekin min külli'l-vücûh kesr-i bâzû-yi nahveti esbâbının istihsâli dırahşândır. Bâkī hemîşe mesned-i haşmet ve imperatorîde 'âfiyet ile ber-devâm olasız; fî gurre-i Cu[mâdelûlâ] sene 1222◊.

Nâme-i hümâyûn-i gayr-i resmînin dîğer sûreti. Bunlar kā'ime olarak tahrîr, imzâ ve mühr-i hümâyûn kenârına vaz' olunmuşidi. Ve mühr-i hümâyûnun yazusu yalnız mahlas-ı hümâyûn olan İlhâmî hakk olunmuşidi.

Kelâm-ı muhâlesat-encâm ve peyâm-ı dostî-irtisâm iblâğıyla istinbây-ı hâtır-ı safvet-mezâhirden sonra dostâne inhâ olunur ki, devletlerimiz beyninde öteden berü pâydâr olan bünyân-ı âştî vü tevâd esâsı, kavî üzere mebnî ve tehâbb u ittihâd-ı tarafeyn yevmen fe-yevmen tezâyüd-pezîr olmakda idüği beyân ü iş'ârdan müstağnî olduğundan başka, zât-ı haşmet-simâtınıza mahabbet-i kâmile-i Şâhâne ve kemâl-i hürmet ü i'tibâr-ı Mülûkâne'miz âşikâr idüği 'ind-i imperatorînizde zâhir u bedîdâr ve taraf-ı imperatorîlerinden dahi zât-ı hümâyûnumuza derkâr olan hulûs u safvet ve hayr-hâhî vü muhâlesat iktizâsınca mesâlih-i Saltanat-ı seniyyemiz cenâb-ı haşmet-câlibinizden iltizâm olunduğu nezd-i hümâyûnumuzda bâhir u nümûdâr olmağla, bu bâbda tafsîl, hâsılı tahsîl kabîlindendir. Bu def'a taraf-ı şehriyârımıza firistâde kılınan nâme-i mahsûs-ı imperatorîlerini, Der-sa'âdet'imizde mukīm asâletlü elciniz Sepastiyan Ceneral[1], huzûr-i hümâyûnumuza takdîm birle me'âl ü mezâyâsını ve kurta-i gûş-i sıdk u istikāmeti kılınan ifâdât-ı hâlisâne-i imperatorânelerini bi-tıbkıhâ tebyîn ü tefhîm etmekle, mazmûn-i nâme-i muhâlesat-nümûn ve ifâdât-ı safvet-makrûn-i imperatorîleri mû-be-mû ma'lûm-i Şâhâne'miz olmuşdur. Mermûz-i zât-ı safvet-i simât-i [39a] imperatorîniz olan cevher-i kiyâset ü nasafet ve âsâr-ı nîk-hâhî vü

◊ 1 Cumâdelûlâ 1222 = 7 Temmuz 1807 Salı.

1 General Sebastiyan ile ilgili olarak 38b'nin sağ alt kenarında aynı kaligrafi ile şöyle bir kayıt vardır: "İşbu Sepastiyan Ceneral altmış beş târîhine kadar Paris'de ber-hayât idi. Orada bulunduğumuz evânda kendüsüne Marşallık gücle verilmişidi. Esnây-ı ülfetde Şehîd-i sa'îdi medh u senâ ederdi".

muhâlesat iktizâsınca şimdiye kadar zuhûra gelan me'âsir-i hayr-hâhâne ve maslahat-ı saltanat-ı seniyyemizi iltizâmda zâhir olan hamiyyet-i tâmme, mûcib-i memnûniyyet-i Mülûkâne'miz olarak levâzım-ı muhâlesat ve ittihâd-kâ[r]înin te'kîd ü tezyîdini müstelzim olduğundan mâ'adâ, zikr olunan nâme-i vedâd-'allâmenizde 'akd edeceğiniz musâlaha-i hayriyyenin ittihâz olunacak esâsının mâdde-i ûlâsı dâ'imâ ve müstemirren cemî' Memâlik-i mahrûse'mizin istiklâl ve serbestiyet-i tâmme vü kâmilesi olacağı tasrîh u i'lân olunmuş ve elciniz mûmâ ileyhe cânib-i haşmet-câlib-i imperatorîlerinden i'tâ kılınan Rütbe-i Ûlâ Nişâm'nın taraf-ı Şâhâne'mizden i'tâ kılınması husûsu dahi zikr u beyân kılınmış olmak hasebiyle, bu def'a dahi bu vechile ibrâz-ı me'âsir-i hayr-hâhâne ve muhâlesat-i imperatorîleri, müstevcib-i kemâl-i mahzûziyyet ve cenâb-ı haşmet-me'âbınız ve öteden berü derkâr olan vüdd ü mahabbet-i kâmilemizi bir kat dahi tezyîd eylediği vâreste-i kayd-ı işâretdir. Zât-ı haşmet-simâtınıza samîmî ve hakîkī olan mahabbet ve hürmet ü i'tibârımız resîde-i derece-i kemâl idüği, nezd-i imperatorîlerinde ta'rîfden mu'arrâ ve ifâdât ve ihtârât-ı hâlisâneniz kemâ hiye hakkuhâ icrâ oluna geldiği rûşenâ olmağla, elciniz mûmâ ileyhin dahi hıdemât-ı Saltanat-ı seniyyemizde ibrâz eylediği sa'y ü gayret ve ittihâd-ı cânibeynin te'kîd ü teşyîdi emrine ihtimâm ü dikkati, pesendîde-i tab'-ı Şâhâne'miz olup, sezây-ı tatyîb olunduğuna mebnî, iltimâs-ı imperatorîleri üzere nişân-ı mezkûrun elciniz mûmâ ileyhe taraf-ı hümâyûnumuzdan i'tâsiyle taltîf ve düşmen-i müşterekimizden Karadeniz tarafından vukū'u melhûz olan mazarratının def'iyçün Donanma-yı hümâyûn'umuzun bahr-ı mezkûre tarafına îsâli tertîb ve süfün-i hümâyûnumuz techîz birle hemân tesyîr olunmak üzere iken Moskovlu'nun on on beş kıt'a sefâyini Akdeniz Boğazı'nda kâ'in Bozca-ada pîşgâhına vürûd ile ada-i mezkûra pây-endâz-ı nuhûset olduklarından, anların müdâfa'asiyçün mücehhez olan donanmamızın bir mikdâriyle kapudân-ı deryâmız ol tarafa tesyîr olunup, a'dây-i bed-tebârın üzerlerine hücûm içün muvâfakat-ı hevâya terakkub u intizâr üzere olmağın, in-şâ'e'r-Rahmân hubûb-i bâd-ı şurta-i tevfîk ile çend rûz zarfında maslahat-ı mezkûre 'inâyet-i hazret-i Melik-i Nasîr ile hüsn-i hıtâm bulacağı ve Der-sa'âdet'imizde kalan süfün-i hümâyûnumuzun techîzleri kemâle resîde olduğundan, hıtâm-ı maslahat-ı mezkûrede Donanma-yı hümâyûn'umuzun mükemmelen Karadeniz'e ihrâc ü irsâli musammem idüği ve Ordu-yi hümâyûn'umuz dahi a'dâ üzerine hamle ve hücûm içün ilerüye doğru 'azîmet üzere olduğu ve taraf-ı imperatorînizden dahi a'dây-ı müşterek üzerine her tarafdan hücûm olunmuş idüği, elciniz mûmâ ileyhin ifâdesinden müstefâd olmağla, düşmenin mazhar-ı kahr u demâr oldukları haberinin vurûduna intizâr-ı Şâhâne'miz derkâr idüği beyânıyla işbu nâme-i [39b]

vedâd-'allâme-i mahsûsumuz tahrîr u imlâ ve savb-ı haşmet-evb-i imperatorînize tesyîr u isrâ kılındı. İn-şâ'e'l-Mevlâ lede'l-vusûl ittihâd ü muvâfakat-i tarafeyn derkâr ve hulûs u muhâlesat-i cânibeyn ke'ş-şemsi fî vasatı'n-nehâr zâhir u âşikâr olmağın, bundan böyle dahi mahabbet-i tarafeyn müzdâd ve levâzım-ı ittifâk-kârî icrâ kılınarak, mesâlih-i tarafeyn karîn-i hüsn-i sûret olacağı bî-irtiyâbdır. Bâkī hemîşe mesned-i haşmet ve imperatorîde 'âfiyet ile ber-devâm olasız; fî 11 Receb sene 1222◊.

Cennet-mekân Sultân Mustafa Hân-ı Râbi' hazretleri câniblerinden dahi ba'de'l-cülûs Bonaparta (بوكابارطه) tarafına tasdîr buyurulan nâme-i gayr-i resmînin sûreti dahi teberrüken kayd olundu. Ba'de'l-elkāb kelâm-ı muhâlesat-encâm ve peyâm-ı dostî-irtisâm iblâğıyla istinbây-ı hâtır-ı safvet-mezâhirden sonra dostâne inhâ olunur ki, Devlet-i 'aliyye'mizin Fransa Devleti mine'l-kadîm dost-ı ehabb u ahlası olup, dâ'imen ve müstemirren dostluk ve mahabbet-i samîmenin te'kîdi cânibeynin mâ-bihi'l-maksadı olduğu 'âmme-i 'âlemiyâna ma'lûmdur. Be-tahsîs cenâb-ı haşmet-me'âbınızın meftûr oldukları cevher-i kiyâset ve nasafet ve vufûr-i safvet ü hakkāniyyet iktizâsınca Devlet-i 'aliyye'miz hakkında zuhûra gelan etvâr-ı muhibbâne ve usûl-i müttefikāneniz beyne'd-devleteyn râbıta-i müvâlât ü muhâlesatı kat-ender-kat teşyîd eylediği kazâyây-ı müsellemeden ve Saltanat-ı seniyyemizin mesâlihi, mültezem-i hâlisânen-iz olarak hayr-hâhlık ve safvetiniz umûr-i vâzıhadan olduğu mû-be-mû ma'lûm-i Şâhâne'miz olalıdan berü cenâb-ı haşmet-simâtınıza bi'l-vücûh vusûk u i'timâdımız derkâr ve zât-ı imperatorînize samîmî ve hakīkī meveddet-i kâmile husûle geldiği âşikârdır. Binâ'-berîn 'arz-ı mahabbet-i derûniyyeye vesîle-cû olduğumuz bedîhî ve cülûs-i meymenet-me'âlimiz vukū'uyla mesâlih-i mülkiyyemiz ile iştigālimiz cihetiyle bu merâsimin icrâsına ve 'ale'l-husûs muhâberât-ı mahremâneye vakit olmamış ise de cânib-i imperatorînize meveddet-i kâmilemiz derece-i kemâlde idüği ve bundan böyle îfây-ı levâzım-ı vüdd ü musâfât ve icrây-ı merâsim-i muhâberât mer'î olduğu müncelî devletimiz beyninde bir gûna teklîf ü tekellüf olmayup, bi'l-vücûh tarafeynin hüsn-i emniyyet ü i'tikādı, min-gayr-i 'ivazın Saltanat-ı saniyyemiz hakkında zuhûra gelan me'âsir-i hayr-hâhâneniz nezd-i Mülûkâne'mizde zâhir idüği emr-i gayr-i hafî olduğundan mâ'adâ, bu def'a Rusya Devleti'yle vâki' olan sulh u salâh ve Devlet-i 'aliyye'miz ile dahi Rusya Devleti miyânında i'âde-i müsâlemeye 'arz-ı tevassut ile sened-i mu'âhedeye derc olunmuş olmağla, bu husûs dahi başkaca bâdî-i mahzûziyyet olmuşdur. Beyne'd-devleteyn cârî olan usûl-i mahremâne ve yek-cihetîye ri'âyet, ehass-ı metâlib-i dostânemiz idüği ve 'arz olunan tevassut-ı imperatorîleri, karîn-i kabûl-i [40a]

◊ 11 Receb 1222 = 10 Ocak 1797 Salı.

Mülûkâne'miz olduğu ve Paris'de müzâkere-i musâlaha mâddesine dahi izhâr-ı muvâfakat kılındığı beyâniyle işbu nâme-i mahsûs-ı hümâyûnumuz tasdîr ve savb-ı imperatorînize tesyîr olunmuşdur. İn-şâ'e'l-Mevlâ lede'l-vusûl zât-ı haşmet-simâtınıza derece-i mahabbet ü meveddetimiz ma'lûm-i hakāyık-melzûm-i imperatorîniz oldukda, bundan böyle dahi zâtlarımız beyninde 'ârıza-i tagyîrden berî olan meveddet-i kâmile lâzimesince dostâne ve mahremâne merâsim-i zebân-zedeye ri'âyet ile usûl-i yek-cihetî ve muvâfakatin icrâsı dırahşândır. Bâkī hemîşe mesned-i haşmet ü imperatorîde 'âfiyet ile ber-devâm olasız; fî 17 [Rece]b sene 1222◊.

Sefîr-i müşârun ileyhin 'azîmet eylediği bâlâda beyân olunmuşidi. Sefîr-i müşârun ileyh sefâret-nâmesinde beyân eylediği üzere [Bâhir Efendi'nin uzunca ilâvesi burada sona ermiştir; Metin, s.274'te kaldığımız yerden devam ediyoruz]

Metin, I,286'da Vâlide Kethudâsı Yûsuf Ağa hakkında verilen bilgilerle ilgili olarak vr. 44a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Bu bâbda müşârun ileyh Yûsuf Ağa haklı olup, Cezzâr Paşa'nın 'isyân edeceği derkâr idi. Mu'ahharan Mehmed 'Ali Paşa Devlet-i 'aliyye'ye ne dürlü hıyânet eylediği ve İngiltere ittifâkı olmasa idi, hükûmet-i 'Osmâniyye'yi külliyyen mahv etmek niyyet-i fâsidesinde olduğu cümle-i 'âlemiyâna ma'lûmdur. Ya'nî bu husûsda İngiltere ittifâkı olmayaydı, Cezzâr'ın yalnız beceremeyeceği dahi melhûz idi. Bu bâbda vükelâya i'tirâz nâ-becâdır. Buraları Sâhib-i *Târîh* fark edemamiş ve yâhûd li-garazın icrây-ı nefsâniyyet zımnında yazması dahi melhûzdur**".

Metin, I,269'da Âsım Efendi'nin, Fransa'da Muhibb Efendi'nin birtakım kişiler sebebiyle çektiği sıkıntıları dile getirmesiyle ilgili olarak vr.44b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "'**Âsım Efendi'nin bu bâbda vükelây-ı vakte olan ta'rîzâtı becâ olup olmadığı mechûl ise de, ancak mûmâ ileyh Muhibb Efendi'nin hengâm-ı sefâretinde müretteb-i me'ânî olmayarak ziyâdesiyle dûçâr-ı zarûret olduğu mervîdir. Ve ol hengâmda ta'yîn olunan süferâ dahi buna makīs olarak, hattâ Hâlet Efendi'nin sefâretinde Bonaparta'nın enfiye kutusu derûnunda altûn gönderdiği dahi rivâyet olunmuşdur**".

Metin, I,298'de Âsım Efendi'nin Paris'te Sefîr Muhibb Efendi hakkında anlatıkları ile ilgili olarak vr.47b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "'**Âsım Efendi'nin işbu sözlerinden kendüsünün efkâr-ı 'atîka ve ta'assub ashâbından olduğunu isbât edüp, hüner ü ma'rifetine göre vakt ü zemâneyi 'ârif olmayarak 'Bâ-**

◊ 17 Receb 1222 = 20 Eylül 1807 Pazar.

dostân telattuf bâ-düşmenân müdârâ' kā'idesine ri'âyet etmamesi kendüsüne nakīsadır".

Metin, I,301'de Âsım Efendi'nin vükelâya biraz yüklendiği kısımlarla ilgili olarak vr.48b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Devlet-i 'aliyye yeniçeri eşkıyâsından dolayı hasta olup, şiddet-i kelâm ise kuvvet-i askeriyyeye merbût olup, o dahi mefkūd olduğu hâlde vükelây-ı hâzıra doğrusu sûret-i hazzâk göstermişlerdir**".

Metin, I,318'de Vezîr Ebûbekir Paşa'nın şahsiyeti ile ilgili olarak verilen bilgiler çerçevesinde vr.53b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve siyah mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Hattâ müşârun ileyh ol derecelerde ta'azzum ve mükâbere ashâbından imiş ki, sabâhleyin haremden çıkar iken evvelâ sarığı çıkup, çavuşlar anı alkış ederek, ba'dehû kendüsini alkışlarlar imiş ve sakalının istifi bozulmamak içün baş kımıldatmaz idüği ve daha nice garâyibi mervîdir**".

Metin, I,327'de Rumlar'la ilgili olarak verilen bilgilerle ilgili olarak vr.54b'nin sağ kenarında aym kaligrafi ve kırmızı mürekkeple şöyle bir kayıt vardır: "**Hakīkat bunların kārârı otuz altı senesinde[1] 'isyâna netîce vererek Devlet-i 'aliyye'ye onulmaz bir yara açmış, ancak kendülerine de kalmamışdır**".

Metin, I,329'da Dimitraşko Bey'in âilesinin başına gelenlerle ilgili olarak vr.55a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple şöyle bir kayıt vardır: "**Dimitraşko Bey bunu hazm edüp, kimesneye ifşâ etmamek kendüsünce hayırlu imiş".**

Metin, I,329-330'da Dimitraşko Bey'in âilesinin başına gelenleri şikâyeti ile ilgili olarak vr.55a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple şöyle bir kayıt vardır: **"Zâhir-i hâlde sûret-i keder göstermişler ise de, bâtında ba'zısının hased etmiş olacağı emr-i tabî'îdir".**

Metin, I,333'te Sadr-ı vakt bulunan Hâfız İsmâ'îl Paşa ile ilgili olarak vr.56a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şu kayıt vardır: **"Şehîd-i sa'îd, müşârun ileyh İsmâ'îl Paşa hakkında 'Hayyeyi koynumuzda taşımışız' deyü tefevvüh buyurmuş oldukları mervîdir".**

Metin, I,334'teki Şeyhulislâm'ın şahsiyeti hakkında söyledikleri ile ilgili olarak vr.57a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkkeple yazılmı ş şöyle bir kayıt vardır: **"Sâhib-i *Târîh* 'Âsım Efendi'nin Topal Şeyhulislâm'a olan buğzu, veliyy-i ni'meti olan Sultân Selîm hazretlerine olan**

1 Yunan İsyânı'nın başlaması, 9 Cumâdelûlâ 1236/12 Şubat 1821 tarihindedir; bk. meselâ Danişmend, *İOTK,* IV,104.

hıyânetinden olmayup, kendi hakkında 'adem-i iltifâtından neş'et etdiği yine kendi ifâdesinden müstebân olayor".

Metin, I,338'deki "mesmû'-i Şehriyâr-ı zemâne olmağla, rikâbda nâzikâne: "Bizim İbrâhîm Kethudâ, Devlet-i 'aliyye'min bende-i sâdıkı ve rüşd ve re'y ü reviyyet cihetiyle ebnây-ı cinsinin fâ'ikı, kâr-güzâr âdemdir' zemînlerinde hüsn-i mu'âşeret eylemelerini emr u sipâriş buyururlar idi" şeklindeki bilgilerle ilgili olarak vr.57b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: **"Vâkı'â öyle imiş ise de vukū' bulan gaflet ve hatâsı, veliyy-i ni'metinin şehâdetine ve kendüsüne dahi bâdî olmuşdur".**

Metin, I,342'de geçen "Prenc" kelimesi ilgili olarak vr. 58b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Sahîhi prensdir**".

Metin, I,362'de "Devlet-i 'aliyye'nin bir zemândan berü mübtelâ olduğu sefer gā'ilesi, ol makūle mevâdda **[M1-141]** külli mâni' ve ferâ'izden nevâfile iştigāle dest-res olmamak tarîkasmca, umûr-i dâhiliyye nizâmına teferruga-i zâcir u râdi' olmağla, hazret-i Dâfi'u'l-beliyyât *celle şânuhû 'an-nekā'isi's-simât* 'an-karîb hayırlu misâb-ı fevz ü ferecden mazhar-ı nasîb eylemekle, meşâgil-i hâriciyye-i Devlet-i 'aliyye'yi ber-taraf edüp" kısmı ile ilgili olarak vr.65a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**'Âsım Efendi'nin şu ifâdesi, nükteli ve tevriyeli olarak hükûmet-i vakte münfa'il olduğunu bildirir".**

Metin, I,364'te Napolyon'un nutku gazetelerde neşrettirmesi ile ilgili olarak vr.65b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**'Unvân-ı mezkûrenin dercinden maksadları, gazetelere yazdırılarak 'âleme i'lân ü iftihâr olunmak içün idüği derkârdır".**

Metin, I,369'da Hâlet Efendi'nin söz konusu edildiği bilgilerle ilgili olarak vr.67a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**İşbu nüshanın ekser mahallinde yanlışlık olarak eğerçi bu keyfiyyet istinsâh edende ise de, Hâlet Efendi'nin orada Sefîr bulunması sahîh ise de iki sefîrin bir yerde bulunması mesbûk olmadığından ve'l-hâsıl burada ifâdede bir yanlışlık olmak îcâb eder".**

Metin, I,370'te Naapolyon'un Osmanlı Devleti'ne yaklaşımının anlatıldığı bilgilerle ilgili olarak vr.67b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Napolyon Bonaparta'nın irtikâbı salt bu olmayup, Avrupa târîhlerine mürâca'at olunsa, ne makūle mürtekib ve erzel olduğu tebeyyün eder**".

Metin, I,371'de Sebastiyan'ın özellikle tenkit edildiği kısımlarla ilgili olarak vr.67b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış

şöyle bir kayıt vardır: "**'Âsım Efendi'nin dediği gibi de değildir. 'Afv eder, evvelâ politika ne dimek olduğunu bilmeyor".**

Metin, I,379'da yanlış bir görevlendirmenin söz konusu edildiği bilgilerle ilgili olarak vr.69b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Bu keyfiyyet Devlet-i 'aliyye'de selefden halefe mevrûs olarak meselâ kâtiblikden neş'et etmişe, Tersâne hıdmeti ve donanma-yı bahriyyeden yetişmişe, kitâbet hıdmeti sipâriş olunagelmişdir. Ez-cümle yetmiş târîhinde[1] Sinob Vak'a-i mükeddiresine sebeb olduğu gibi".**

Metin, I,410'da Âsım Efendi'nin Fransızlar'a güvenilemeyeceğini belirttiği kısımlarla ilgili olarak vr.79a'mn sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Vâkı'â Fransız milleti mütelevvinü'l-mizâc bir kavm ise de bin iki yüz yetmiş bir târîhinde vukū' bulan Rusya seferinde[2] Fransızlar Devlet-i 'aliyye'yi te'yîd etmişlerdir".**

Metin, I,412'de Âsım Efendi'nin gurbette Vahîd Efendi'nin Muhibb Efendi gibi sıkıntı çektiği bilgileriyle ilgili olarak vr.79b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Sâhib-i *Târîh* 'Âsım Efendi'nin işbu kitâbı te'lîfden murâdı ifâde-i vukū'ât olmayup, izhâr-ı garazdır".**

Metin, I,412-413'te Âsım Efendi'nin devlet adamlarının Fransızlar'a aldandıklarının anlatıldığı bilgilerle ilgili olarak vr.79b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Vâkı'â burası sahîhdir. Ol vakit Devlet-i 'aliyye İngilterelü ile itifâk etmek hayırlu idi. ammâ kazâ vü kader yerini bulacak".**

Metin, I,413-414'te Osmanlı Devleti'nin dışarıda bulunan elçilerinin durumları hakkındaki bilgilerle ilgili olarak vr.79b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Gālibâ Devlet-i 'aliyye ol vakit süferâya müretteb me'âş vermeyüp, akça dahi nesyen mensiyyen hükmünde olarak pek çok zarûret çekmiş oldukları mu'aharan istimâ' olunmuşdur".**

Metin, I,420'de Eflâk ve Boğdan'a Voyvoda tayininin anlatıldığı kısımlarla ilgili olarak vr.81b'nin sağ alt kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**'Âsım Efendi merhûmun buralarda hakkı ifâde etmesiyle yukarularda olan i'tirâz hükümsüz kalacağı derkârdır. Ancak ifâdeye göre i'tirâz olunmuş ve burada dahi teslîm**

1 Rus donanmasının Sinop baskını, 28 Safer 1270/30 Kasım 1853 tarihindedir; bk. meselâ Danişmend, *İOTK,* IV,148.

2 İngiltere ve Fransa'nın Rusya'ya harp ilanı, 27 Cumâdelâhıre 1270/27 Mart 1854 tarihindedir; bk. meselâ Danişmend, *İOTK,* IV,153.

kılınmışdır. Rusyalu İngilizlü'yi celb etmeyüp, İngilizlü Napolyon Bonaparta gā'ilesinin ref'i zımnında Rusyalu'yu celbe mecbûr olarak, Rusyalu dahi İngiltere ittifâkını fursat 'addiyle Devlet-i 'aliyye'ye mazarrat eylemiş, ol vakit devlet me'mûrları buna hâcet bırakmayarak İngilizlü'yi celb lâzım idi".

Metin, I,443'te Pehlevân Ağa ile ilgili olarak "..... hakāyık-ı eşyâ' olanlara sırr-ı meknûnu rû-şenâ oldu" şeklindeki bilgilerden sonra metinin içinde vr.89a'da **Zeyl** başlığı altında Bâhir Efendi tarafından şunlar yazılmıştır: "**Mûmâ ileyh Pehlevân Ağa ba'de-müddetin Vezîr ve Rusyalu'ya esîr olup, çıkdıkdan sonra Erzurum ve Karlı-ili taraflarında Vâlî ve Tepedelenli 'Ali Paşa fermânlu oldukda üzerine ta'yîn olunup, esnây-ı muhâsarada fevt olmuş olan meşhûr Baba Paşa'dır;** ***'aleyhi'r-rahmeh.*** **Müşârun ileyhin eyâlet mührü manzûrumuz olarak nakş olunan ebyât teberrüken kayd olundu; beyt: Baba-yı 'âlem Gāzî Pehlevân * İmdâdın ister lutfuyla ihsân * Hızır ve erenler yoldaş her ân * Eylesün Rabbim 'afviyle gufrân".**

Metin, I,449'da Âsım Efendi'nin yükelâya yüklendiği kısımlarla ilgili olarak vr.90b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Akca dînlü ta'birini yaşayup da bu devirde dimelü idi".** [yine buradaki bilgilerle ilgili olarak sayfa kenarındaki devamında şunlar da kayıtlıdır. **"Her ne kadar Kostantîn Voyvoda hıyânete ictisâr etmiş ise de mâdâmki bu bâbda Rusyalu ile mu'âhede yardır, bilâ-ifâde icrâsı fi'l-hakīka bârid ve belki nakz-ı 'ahd dimek olur. Bîhûde mûcib-i rezâlet olmuş".**

Metin, I,471'de "Devlet-i 'aliyye hakkında bidâyet-i Saltanat-ı seniyye'den bu âna kadar" şeklindeki bilgilerden "seniyye" kelimesi ile ilgili vr.97b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: **"semiyyeden"; nüshasında böyle yazılmış idi, ancak kangısı sahîh idüği bilinemedi".**

Metin, I,472'de ..... çekilmek lâ-mehâle muktezây-ı emr-i kaderdir" kelimelerinden sonra metinde vr.98a'da metinde kırmızı mürekkeple ve aynı kaligrafiyle yazılmış şöyle bir kısım vardır: "**Tezyîl. Sâhib-i *Târîh* 'Âsım Efendi merhûm bu bâbda haklı ve ifâdesi mukārin-i sıhhat olup, Napolyon Bonaparta furû-mâyeden neş'et etmiş zorba gürûhundan olarak Mısır Vak'ası'nda Devlet-i 'aliyye'ye etdiği habâset meydânda olup ve Devlet-i 'aliyye'ye gösterdiği nümâyiş li-garazın bulunup, hattâ Sultân Selîm hazretlerine küre-i mu'azzamada olan bi'l-cümle İslâm hükûmeti, Devlet-i 'aliyye'ye ve Hıristiyân hükûmeti kendüsüne 'â'id olununcaya kadar çalışacağını mahfiyyen beyân ile nümûne dahi göstererek, Devlet-i 'aliyye'yi**

firîfte etmiş, ancak bi'l-cümle divel kendüsünün 'aleyhinde olduklarına mebnî, Devlet-i 'aliyye'ye bu sûretle görinüp, celb eylemiş idi. Lâ mehâle olarak tasmîmîne muvaffak oldukdan sonra Devlet-i 'aliyye'nin dahi izmihlâline kalkışacağı bedîhî idi. Her ne ise kazâ nev'inden olarak Devlet-i 'aliyye Fransalu'ya firîfte olarak İngilterelü'yü küstürmüş, hattâ meclis-i meşveretde sudûr-i kirâmdan 'Ismet Beyefendi Fransalu tarafını iltizâm ve yine 'İzzet Beyefendi İngilterelü bahran gelmekde Fransalu'ya tefavvuk edeceğinden bahisle İngilterelü ittifâkını müstahsen görmüş ise de [Buradaki bilgilerle ilgili olarak 98a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Sefâretle ingiltere'de bulunmasından dolayı fi'l-cümle ma'lûmâtı olmasından nâşî**"] **vükelây-ı hâzıra müşârun ileyh 'Ismet Beyefendi tarafında bulunmuş ve İngilizlü'nün Boğaz'ı murûr edüp edemeyeceği keyfiyyeti ba'zı ashâb-ı ma'lûmât ile ez-cümle ricâl-i Devlet-i 'aliyye'den Yûsuf Âgâh Efendi'den lede's-su'âl İngiliz donanmasının Boğaz'dan murûr etmesi emr-i sehl olduğu vâdîsinde cevâb verilmiş ise de müsmir olmamış idi. Ba'dehû İngiliz donanmasının Boğaz'ı murûru haber-i dehşet-eseri vârid oldukda, derhâl 'akd olunan meclis-i şûrâya müşârun ileyh 'İzzet Beyefendi en sonra ligarazın gelüp, odanın ortasında tevakkuf ile müşârun ileyh 'Ismet Beyefendi'ye hıtâben elini birbirine urup: "Gördün mü Beyefendi yediğin boku!" ta'bîr-i gal[î]zıyla hıtâb eylediği rivâyât-ı sahîhadandır**".

Metin, I,478'de "Mahallinde mufassalan beyân olunduğu üzere" şeklindeki bilgilerle ilgili olarak vr.100a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Tafsîli mahalline 'atf olunmuş ise de mahalli bulunamayup, bu sûretde işbu târîh noksân olmak lâzım gelür**".

Metin, I,490'da Boğaz'ın muhâfazasıma memûr Feyzî Efendi ile ilgili olarak vr.103b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Umûr-i mâliyyeden neş'et etmiş âdemin elbette top ve tabya 'ilminde 'adem-i ma'lûmâtiyle kusûr edeceği derkârdır**".

Metin, I,505'te Sultân Selîm'in Fransa'yı daha az zararlı gördüğü bilgilerle ilgili olarak vr.105b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: **"Rusyalu'dan görilan mazarrata göre bu bâbda Şehîd-i sa'îd'e hak verilür".**

Metin, I,506'da İbrâhîm Kethudâ hakkında verilen bilgilerle ilgili olarak vr.106a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Hılâf olması 'akla karîbdir**".

Metin, I,508'de dipnottaki duâ ile ilgili olarak vr.107b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Siyâk-ı inhâya nazaran işbu du'â Sultân Mahmûd efendimize olmak gerekdir**".

Metin, I,511'de Âsım Efendi'nin sihir olduğunu belirttiği bazı hâdiselerle ilgili olarak vr.108b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Sırr-ı fu'âdına kasırga olduğu niçün lâyıh olmadı. 'Arab câriye makberesi dahi sihre hiç yanaşmadı. Fermeson keyfiyyeti bâlâda beyân olunmuşidi**".

Metin, I,551'de Dârussa'âde Ağası Bilâl Ağa ile ilgili olarak vr.110a'nm sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Ağa-yı mûmâ ileyh ber-hayât bulunmuş olaydı, Şehîd-i sa'îd mübtelây-ı kazâ olmayacağı mervîdir**".

Metin, I,530'da Kudsî Efendi hakkında anlatılanlarla ilgili olarak vr.113b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Bunda garaz ve hem de mübâlaga görinür**".

Metin, I,537'de Mûsa Paşa'nın Kā'im-makāmlığı hakkındaki bilgilerle ilgili olarak vr.116a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Serdâr-ı ekrem İbrâhîm Paşa Kā'im-makām nasbı husûsunu İbrâhîm Kethudâ'dan istimzâc etdikde, merkūm Mûsâ Paşa'yı intihâb eylediğini lede'l-ifâde merkūmun hıdemât-ı Devlet-i 'aliyye'de çok sitem-dîde olduğundan bahisle, bundan hayır zuhûr etmeyeceği beyân-ı hâlinden müstebân olduğunu söylemiş ise de: 'Şemar yeyüp terbiye olup, dizgini elde bulunmasıyla istediğimiz gibi kullanuruz' deyü Kethudâ-yı mûmâ ileyhin cevâb verdiği mervîdir; *izâ kâne't-takdîru lâ yenfe'u't-tedbîru*".

Metin, I,550'de İsveç Kıralı'nın maglûbiyeti ile ilgili olarak vr.119b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**İsvec Kıralı'nın maglûbiyyeti, Tatar Hân'ın İsvec Kıralı imdâdına geleceğine mebnî, anın vaktiyle gelüp yetişmamesinden dolayı zuhûr eylediği keyfiyyeti mufassalan *Katerina Târîhi*'nde muharrerdir**".

Metin, I,551-553'de Rusya hakkında verdiği bilgilerle ilgili olarak vr.120a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Rusyalu za'îf bir kavim oldukları hâlde Tatar Milleti'nin tesallutundan bîzâr olarak şikâyet etdikce, müsmir olamamasından nâşî bi'z-zarûr ta'lîm ve nizâma ibtidâr ve ehl-i İslâm girü kalarak ashâb-ı kuvvetin kazanmak emelinde olması emr-i tabî'î olmağla, keyfiyyet bu dereceye resîde ve giderek Millet-i İslâmiyye'yi külliyyen şikest etmek sevdâsiyle yetmiş seferi vukū' bulmuşdur**".

Metin, I,619-624 arasında Mü'ezzin 'Osmân'ın risâlesi ile ilgili olarak vr.140a'mn sol alt kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış Bâhir Efendi'nin şöyle bir kaydı vardır: "**Risâle-i mezkûrenin me'âli 'Âsım Efendi'nin ifâde eylediği gibi hezeyân olmayup, Mü'ezzin 'Osmân'ın**

ağzından olarak mâ-vaka'ayı ifâde ve ehl-i İslâm'ı teşcî' u teşvîk dimek ise de cehl ü nâdânî cihetiyle te'sîr etmeyüp, Rusyalu'dan alınacak intikām yerine veliyy-i ni'metleri olan Şehîd-i sa'îd'e zorbalık ve hurûc 'ale's-sultân fazîhasına mütecâser olmuşlardır".

Metin, I,652'de Mısır kadılarından birinin câhilliğinin anlatıldığı bilgilerle ilgili olarak vr.148a'nın sol alt kenarında aynı kaligrafi ve siyah mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**'Âsım Efendi'yi musaddık zâtın biri Mekke-i mükerreme'ye teşrîf edüp, salât-ı cum'ada hutbe kırâ'et olundukda: "Acâyib! Burada dahi İstanbul gibi hutbeyi Türkce kırâ'et ediyorlar' deyü ta'accüb eylediğini yâd etmişdir**".

Metin, I,703'te verilen bilgilerle ilgili olarak vr.161b'nin sağ kenarında ["encâm-i kâr" kelimesinin üzerine 1 rakamı ile buna işâret edilmiştir] aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Burada istinsâh olunan nüshanın biraz mahalli açık olarak murâd ne olduğu mechûl olduğundan, tahmîn millet-i mezbûre ta'bîr olunmuşdur**".

Metin, I,712-713'te ve 715n'de Rumeli Beylerbeyisi Hakkı Paşa ile ilgili olarak vr.164b'nin sağ ve 165a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Müşârun ileyh Hakkı Paşa her ne sebebe mebnî ise Selânik Vâlîsi bulunan zâta infi'âl ile bâ-buyuruldu 'azl eylemiş ise de itâ'at etmediğinden, Selânik ehâlîsine hıtâben re'yi müşârun ileyhin menfiyyen Beşçınar'da ikāmeti bâbında kat'iyyen tekrâr buyuruldu irsâliyle ehâlî-i memleketin ibrâmına mebnî, Vâlî-i müşârun ileyh Vezîr olduğu hâlde ağlayarak Selânik'den hurûc ile mahall-i mezbûrda kırk gün ikāmetden sonra 'afv ile tekrâr Selânik'e Vâlî eylemiş idüği ve bir sebebden dolayı Hâssa Kassâb-başısı'na da infi'âl edüp, Edirne'de ihzârını Bâbı'âlî'ye inhâ ve her ne kadar müsmir olmamış ise de vukū' bulan ibrâmına mebnî, emr-i Şâhâne ile ihzâr eylediği mervîdir. [165a] Müşârun ileyh Hakkı Paşa Der-i devlet'e inhâ edüp, üç sene Rumeli Eyâleti'nde ibkā olunur ise akca ve mühimmât taraf-ı devletden ve asker kendüsünden olarak Rusyalu'dan ahz-ı intikāma müte'ahhid olduğu ve gālibâ akca dahi kendüsünden olmak üzere idüği mervîdir. Müşârun ileyh dedikleri kadar mecnûn olsa da Hüseyn Paşa kadar değilmiş, fekat ziyâde hûn-rîz imiş. Evâ'il-i saltanat-ı Mahmûd Hânî'de Eğriboz'dan sadârete celb içün Hasekî ta'yîn olunmuş ise de irtihâl eylemiş bulunmuş idüği mesmû'dur. Anadolu'ya nakli evânda Edirne'de askerî tâ'ifesi, 'ulûfe-i müterâkime mutâlebesiyle hakāret-i 'azîme edüp, bu dahi vükelây-ı hâzıranın desîselerinden neş'et etdiği mervîdir**".

Metin, I,715-716'da Rumeli Beylerbeyisi Hakkı Paşa ile ilgili olarak vr.165b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle

bir kayıt vardır: "**Vükelây-ı hâzıranın Hakkı Paşa'yı istirkāb edüp, Hâfız İsmâ'îl Paşa'yı etmameleri** (ایتـمـاملری) **cây-ı ta'accüb ve farkına varmamaları kati hamâkatdir;** ***izâ câ'e'l-kazâ 'amiye'l-basar*** ".

Metin, I,726'da Mısır'daki Mahalletü'l-kübrâ denilen yerle ilgili olarak vr. 167a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve siyah mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Mahalletü'l-kübrâ, İskenderiyye'den yukarı Mısır'a yakın bir iklîmdir**".

Metin, I,809'da dipnottaki Mâbeyinci Ahmed Bey ile ilgili olarak vr.186a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Bî-çâre mûmâ ileyh Ahmed Bey, Körfez'de kâ'in sâhil-hânesi verâsında su yolunda ihtifâ edüp, teharrîye gelenlere sâhil-hâne bekcisi nemek-be-harâm lisâniyle 'Yokdur!' deyüp, göz ve kaşiyle ihtifâ olunan mahalli işâr etmekle, kazâ vü kader yerini bulmuşdur**".

Metin, I,823-824'te söz konusu edilen Yûsuf Ağa ile ilgili olarak vr.189a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Mûmâ ileyh Hicâz 'avdetinde Çepar-zâde Süleymân Bey'de bir müddet müsâfir olarak mîr-i mûmâ ileyh: 'Emniyyet olunamaz, Mevlâ kerîmdir, gitme! Her nasıl olsa muhâfazaya zâminim' deyü nush u pend etmiş ise de, Sultân Mustafa'nın 'afvına magrûren gelmişdir**".

Metin, I,831'de Kabakçı Mustafa Vak'ası ile ilgili olarak vr.190b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Ellerinde bu kadar asâkir-i cedîde ile sizleri zîr u zeber etmedikleriyçün bu vechile müstehak olmuşlardır**".

Metin, I,849'da "**Lâyiha** Tevârîh-i sâlifede mastûr olduğu üzere bu makūle vekāyi'lerde ecnâs-i nâs bi'l-cümle îstâde-i makām-ı şekāvet ve ehl-i 'ırz ve esnâfın büyût ve dekâkîni 'urza-i târâc ü gārât olageldiğine mebnî, ibtidây-ı zuhûr-i vak'ada kimi zâd ü zevâde kaydına pûyân ve kimisi serdâblara gürîzân olmak gibi sûretler ile tedârük-i ihtimâya şitâbân ve kümûn ü kemîn-i hafâdan nümâyân olacak çehre-i mehûl ü müdhişeye nigerân iken, [mısrâ]': Ne kān saçıldı, ne dükkân açıldı mü'eddâsınca" şeklindeki bilgiler yerine vr. 192a'da metne yazılanlar şöyledir: "**Agrebü'l-garâ'ib İşte yeniçeri ortaları, kîse-i tasavvurlarına güncâyiş mertebesinden efzûn 'atâyây-ı Şâhâne ile mültefit ve kılâ'-ı merkūme yamaklarının revişleri şeref-yâb-ı ilbâs-i hil'at ve ta'yîn-i revâtib 'inâyetiyle hâ'iz-i mâye-i kudret ü menzilet oldukdan sonra, geldikleri yola da peymâ ve müctema' olan efrâd-ı kesîr benâtü'n-na'ş-âsâ tefrika-pezîr oldu. Bu makūle uhdûsede ehâlî-i 'ırzın dâmen-i nâmus ve mâlları giriftâr-ı hâr u âzâr oluna geldiği mazbût-ı tecribe-güzârân-ı rûzgâr olduğundan, ibtidây-ı zuhûr-i vak'ada kimi etmek**

kapmak ve kimi ihtifâya kacmak gibi sûretler ile tedârük-i esbâb-ı hıfz-ı mâla ibtidâr ve verây-ı perde-i hafâda mir'ât-i 'acâyib-nümây-ı kaderden cilve-pîrây-ı zuhûr olacak sûrete intizâr üzere iken *el-hamdü ve'l-minneh* mezkûrlardan gayri bir ferdin zeyl-i tâhir-i 'ırzı âlûde-i".

Metin, I,849-850'de Kabakcı Mustafa Vak'ası'nın anlatıldığı bilgilerle ilgili olarak vr.196a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Gerçi öyle oldu, amma devletin de 'ömrü kasr oldu**".

Metin, I,850'de "ve ibtidây-ı zuhûr-i vak'ada zorba ıtlâk ve cumhûr-i istikāmet-i mevfûra bu ta'bîrde iltifât olunmuşiken, bu vechile hareket ve insâfâne cünbiş ü gayretleri manzûr oldukda: 'Bunlar âdem değil belki melek, yâhûd te'yîd-i dîn ü devlet icün min-tarafillah mürsel bir kavm-i mübârekdir' deyerek şâbâş ü senâları iltizâm ve secde-güzâr-ı şükr-ı hazret-i Melik-i 'allâm oldular" şeklindeki bilgilerle ilgili olarak vr.196a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Şu ta'bîrden anlaşılan vükelây-ı sâbıka, dîn-i 'âlînin dahi tebdîline kalkışmışlardır. Min tarafillah gazab olduklarında şübhe mi vardır?**".

Metin, II,861'de muhallefâtın yağma edildiği şeklindeki bilgilerle ilgili olarak vr.198a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve siyah mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Defterdâr-ı vakt bulunan Sa'dullah Efendi muhallefât-ı mezkûreyi furûht esnâsında meselâ mevcûd murassa' yüzükleri furûht esnâda nezdinde mukīm bulunan Zimmet Halîfesi Hacı Sa'îd Efendi ile sohbet etmek esnâsında gûyâ bir şey'e infi'âl ü tehevvür ile nef'iyye? mendîlini min gayr-i devliyyetin sûretinde yüzüklerin üzerine çarpup, ba'dehû burnunu silmek üzere mendîli oradan alup, yüzüğün bir veyâ ikisini mendîl derûnunda koynuna yerleşdirmek ve Zimmet Halîfesi dahi ana redîf olarak bu minvâl üzere serîka eyledikleri dahi mervîdir**".

Metin, II,886'da Ocaklu'yu tahrîk edenin Kabakcı Mustafa olduğunun belirtildiği bilgilerle ilgili olarak vr.203b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Topal Şeyhulislâm, Hâlet Efendi'nin efendisi olduğundan, gicesi ocakluyu tahrîk eden mûmâ ileyh Hâlet Efendi olduğu dahi mervîdir**".

Metin, II,945'te Sadr-ı esbak Yûsuf Ziyâ Paşa'ya verilen memûriyetle ilgili olarak vr.217a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Sadr-ı esbak Yûsuf Paşa'da yanlışlık olmak gerekdir. Ancak işbu kitâb cümleten yanlışdır**".

Metin, II,1037'de Kā'im-makām Mûsâ Paşa'dan söz edildiği bilgilerle ilgili olarak vr.222b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve siyah mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Kā'im-makām Mûsâ Paşa'nın oğlu**

sudûrdan Tâhir Efendi'nin kerîmesini tezvîc etmiş olduğundan, 'acebâ bu andan galat mıdır?".

Metin, II,1037-1038'de Kā'im-makām Tayyâr Paşa hakkında verilen bilgilerle ilgili olarak vr.222b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Şu sırada yazılışa göre Kā'im-makām Tayyâr Paşa'nın mahdûmu anlaşılmaz mı? Yine zannımız üzere Mûsâ Paşa'nın oğludur, ammâ Şeyhulislâm lafzı dahi yanlış olmak ve murâd Tâhir Efendi olmak lâzım gelür**" [Sayfa kenarında bu yazılanlarla ilgili olarak üst tarafına muhtemelen sonradan aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple şöyle yazılmıştır] "**Aşağıya dikkat olunmaksızın işâret olunmuşidi, 'afv buyurula**".

Metin, II,1062'de olay çıkarıp Fâtih Câmi'i'ne kaçtığı belirtilen talebe ile ilgili olarak vr. 227a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**İşbu câmi'-i şerîf Bâyezîd olmak üzere de mervîdir**".

Metin, II,1066'da söz edilen Seyyid Ali Celâl Efendi ile ilgili olarak vr.228a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Mûmâ ileyh Celâl Efendi mu'ahharan vüzerâdan olarak Bosna Vâlîsi bulunduğu hâlde Hûrşid Paşa üzerine Mora Ser'askerliği tevcîhiyle Yenişehir'e gelür iken hudûd-i Bosna'da fevt olmuşdur. Cevânib-i erba'ası ma'mûr bir zât idi**".

Metin, II,1079n'da Kā'im-makām Tayyâr Paşa'nın hasletlerinin anlatıldığı bilgilerle ilgili olarak vr.228b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Şu medihden 'Âsım Efendi müfîd? olmuş gibi görinür**".

Metin, II,1082n'da "ve mûmâ ileyh 'Abdülbâkī Efendi itmâm-ı me'mûriyyetle Ordu-yi hümâyûn tarafına vusûl ve hizmeti mukābili Kücük Tezkirecilik'le menzil-i kâma mevsûl oldu" şeklindeki bilgilerden sonra vr.229b'de metinde **Zeyl** başlığında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple Tayyâr Paşa ile ilgili olarak yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Zeyl. Müşârun ileyh Tayyâr Paşa, Saltanat-ı seniyyenin ve lâ-siyyemâ Sultân Selîm hazretlerinin hâ'ini ve düşmeni olup, cennet-mekân Sultân Mahmûd Hân hazretlerinin tüfengci-başılığından muhrec olup, Anadolu-hisârı sâkinlerinden [230a] ve ehibbây-ı mu'teberânemizden Silahdâr 'Abdullah Ağa dâmâdı ve müteveffâ Battâl Paşa Kethudâsı maktûl Sarı 'Abdurrahman Paşa-zâde Mehmed Beyefendi, müşârun ileyh Tayyâr Paşa'nın kayını olmasıyla Paşa-yı müşârun ileyhin mîr-i mûmâ ileyhe eymân-ı şedîd ile vukū' bulan ifâdesi fezlekesinde, şehîd-i sa'îd Sultân Selîm hazretlerine Sultân Mustafa hazretlerinin sû'-i kasdi olduğundan, hengâm-ı kā'im-makām-**

lığında bir gün tebdîl rikâbı emr-i hümâyûn buyurulup, sür'at-i şitâb eyledikde, Sultân Mustafa odada gezinüp, tela'süm ile bir söz söyleyemamiş olmağla, kendüsi sûret-i celbinden murâd-ı hümâyûn ne idüğini lede's-su'âl Pâdişâh-ı zemân dahi: "Kā'im-makām Paşa! 'Ammim ber-hayât oldukca, ben bî-huzûrum. Elbette bunun bir çâresine bakmalısın" deyü sarâhaten emr u fermân buyurduklarında, hemân ayağına kapanup: 'Pâdişâhım! Bu husûs karîha-i hümâyûnunuzdan olmayup, mücerred ba'zılar ilkā vü ifsâd etmişlerdir. Ve bu iş bir olmayacak şeydir. Efendimizi vizr-i vebâlden sakınurum. Her kim işbu fesâdı etmiş ise kulunuza ifâde buyurun, anın terbiyesi farz derecesine gelmişdir' deyü irâ'e-i cevâb eylediğimde, Pâdişâh hazretleri dahi pençereye doğru tevecc üh ile sûret-i istiskāl göstermiş olduklarından, bi'z-zarûr tışaru çıkup, Bâbı'âlî'ye geldim ve Kā'im-makāmlık'dan sûret-i 'azlimin asıl sebeb-i hafîsi budur" deyü keyfiyyet-i mezkûreden tebri'e-i zimmet eylediğini ["tebri'e-i zimmet eylediğini" kısım bir rakamı ile buraya girmesi işâret edilerek sayfanın sol kenarına yazılmıştır] **mir-i mumā ileyhe nakl ü beyân eylemişdir**".

Metin, II,1095'te Dîvân Tercümanı'nın idâmı hakkında verilen bilgilerle ilgili olarak vr.231a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Maktûl Tercemân'ın i'dâmına hatt-ı hümâyûn sâdır olup, cürmü olmadığından Bâbı'âlî'den 'afvı niyâziyle takrîr-i 'âlî takdîm olundukda: 'Cürmü olmayan hakkında hatt-ı hümâyûnumuz sâdır olmaz, elbette katl olunmalı!' deyü hatt-ı hümâyûn sudûr etmekle, bîçâre Tercemân bilâ-cünha i'dâm olunmuşdur. İşbu takrîr ve hatt-ı hümâyûn mevcûddur. İhtimâl ki bu da Sebestiyan'ın bir desîsesi ola**".

Metin, II,1100'de Paris'te Sefir olarak bulunan Muhibb Efendi'ye gönderilen mektupla ilgili olarak vr.232a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Bâlâda tahrîr olunan nâme-i resmî, bu mahalde kayd olunmak lâzım idi**".

Metin, II,1112'de İsvec Kıralı'nm İngiltere aleyhine olduğu şeklindeki bilgilerle ilgili olarak vr.235b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**İsvec Kıralı'nın İngilterelü 'aleyhine olmayup, belki Fransalu 'aleyhine olmak lâzım gelür**".

Metin, II,1128'de İngilizler ve onların Çanakkale Boğazı'nı kapatmalarının anlatıldığı bilgilerle ilgili olarak vr.239b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Boğaz'ın seddiyle Yeni Dünyâ kahvesini kimse bilmeyüp, zarûret-i kahveden nâşî elde bulunan abdül'azîz ve buğday ve nohûd kavurarak kahveye bedel olmuş idi**".

Metin, II,1130'da 'İzzet Beyefendi ile ilgili olarak vr.240a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır:

"Mîr-i müşârun ileyh 'ukalâdan zât olarak ve hem de İngilizlü'ye mâ'il ve Devlet-i 'aliyye'nin necâtı ise İngilizler'den hâsıl olacağından, Der-sa'âdet'de bulunmuş olsa fâ'ide-i külliyyeden olurdu. Ne çâre ki devlet birtakım humekā vükelây-ı ve 'ulemây-ı hâ'in eline düşmüş".

Metin, II,1185'te geçen Köse Kethudâ ile ilgili olarak vr.252b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: **"Merkūm Köse Kethudâ ile otuz sekiz târîhinde◊ Mora Ser'askeri Sadr-ı esbak 'Ali Paşa ile İzdin'de mukīm olduğumuz evânda mülâkāt olunmuş-dur".**

Metin, II,1199'da Alemdâr'ın Saray'a girişi sırasındaki bilgilerle ilgili olarak vr.255b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: **"Sultân Selîm'in bir kılına hatâ gelürse".**

Metin, II,1200-1202'de anlatılan Sultân Selîm'in şehâdeti ile ilgili olarak vr.255b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve siyah mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: **"'Alemdâr Paşa Bâb-ı hümâyûn'dan girdiği hâlde 'Arab Nezîr ve Mîrâhûr Seyyid-i müteseyyid, sandalcılardan çend nefer hâ'in-i bî-îmân ile Şehîd-i sa'îd'in odasına varup, müşârun ileyh dahi hiss ile kapunun arkasına yasdıkları dayayup, tepe pençeresini eline havli sarup şikest ile oradan kubbeye çıkmak sevdâsında iken, balta ile kapuyu kırarak içerü girmişler ve bir rivâyetde dahi müşârun ileyh cümlesinden bî-haber olarak tilâvet-i Kur'ân ile meşgūl olduğu hâlde bu hâ'inler içerü girdikleri gibi karşu dîvârda[ki] seyfi almak kasdiyle ayağa kalkdığı gibi Nezîr hâ'ini husyetine? saldırup, Müteseyyid dahi mübârek sakalını tutup koparmış ve bu hâlde bunlar ile hayli uğraşdığı hâlde Fettâh (فلاح) bunaltup düşirerek, sandalcılar dahi üzerine çullanarak rütbe-i şehâdeti ihrâz eylemiş ve 'arablardan hayli tarafdârları var ise de, 'Alemdâr Paşa'nın merâmı Sultân Selîm'i şehîd etmek niyyetinde olduğu havâdisi verilmekle, humekā 'arablar buna i'tikād ile erâzil elinde şehîd olmadan ise böyle ölmesine sûret-i rızâ göstermişler idüği rivâyet-i sahîhadan olup, zikr olunan sandalcılardan 'Osmân ile Memiş dedikleri hâ'inler, yakīn vakte kadar Göksu ve Küçüksu'da ustalık etmişlerdir. Şehîd-i sa'îd'in entârîsi ceybinden bir kâğıd pâre üzerinde zuhûr eden beytdir: Kendi elimle yâre kesüp verdiğim kalem * Fetvây-ı hûn-i nâ-hakkımı yazdı ibtidâ. Fâzıl'ın mersiyyesi ve Câvîd'in tahmîsi vardır; nazar oluna".**

Metin, II,1201-1206'da Sultân Selîm'in şehâdetinden sonra Sultân Mahmûd'a bey'atın anlatıldığı bilgilerle ilgili olarak vr.256a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: **"Rivâyet-i sahîhaya nazaran Sultân Selîm-i sa'îd'in şehâdeti şikâyetiyle Şeh-zâde-i**

◊ 1 Muharrem 1236 = 9 Ekim 1820.

müşârun ileyh Sultân Mustafa'nın odasına gidüp, vukū'ât takbîh, ya'nî: "Ammimize niçün niçün kıydın?' deyü tefevvühünde: 'Şimdi sen de bulursun' deyü mütehevvirâne hıtâb vukū' bulmasıyla, lalaları 'Anber Ağa yanında bulunarak maslahatın netîcesi müşârun ileyhe de sû'-i kasd olacağını derk ederek, hiddetle yakasından tutup tışaru almasıyla, kaşı oda kapusunun keskîn tarafına gelerek yarılarak kan ağdığı hâlde Ağa-yı mûmâ ileyh sell-i seyf ile alup, Şimşîrlik tarafından dolaşdırarak Baltacılar-kapusu'ndan berüye getürerek halâs eylemiş ve ol hengâmda 'Alemdâr Paşa dahi Orta-kapu'nun içerüsünde Şehîd-i sa'îd'in ayağını öperek nâlân ü giryân ile Şeh-zâde-i müşârun ileyhi ferâmûş ile nâ-çâr Sultân Mustafa'nın bey'atine rızâ-dâde olduğunı îmâ vü izhâr etdiği hâlde, kurenâdan Şeh-zâde-i müşârun ileyhi tezkîr ve ana bey'at olunmasını ifâde eylemesiyle anı cüst-cûda iken, müşârun ileyhin dahi sâlifü'l-beyân Baltacılar-kapusu'ndan zuhûruna bi't-tesâdüf Paşa-yı müşârun ileyh sür'atle şitâb ve ayağına kapanmış ve hemân taht ve esbâb ve sâ'ireye bakılmayarak 'acâleten tedârük olunan tahta iclâs ile resm-i bey'at olunmuş ve ol hengâmda Sultân-ı sâbık Mustafa Hân hazretleri dahi seyr edüp, ba'dehû ağlayarak 'avdet ve inzivâ eylediği merviyye-i sahîhadan idüği".

Sultân Mahmûd'a bey'at olundukdan sonra idâm edilenlerle ilgili olarak vr.256a'nın alt kenarında aynı kaligrafi ve siyah mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Emr-i bey'atin itmâmiyle 'Alemdâr Paşa hemân Bâb-ı hümâyûn'da 'Arab Nezir ile Fettâh'ı i'dâm edüp, Silahdâr bulunan Turna Ahmed Bey'i dahi i'dâm etmek üzere soğurdup? ol hâlde hiç bir şeyde medhali olmadığı şehâdet ve şefâ'at olunmağla, 'afv olunup bu vechile üç def'a i'dâm olunmak üzere cellâda teslîm olunmuşiken 'afv olunarak ve bir müddet hayât sürmüş ve haveneden Mîrâhûr Sa'îd dahi bir iki gün Bâbı'âlî'de habs ile ba'dehû i'dâm olunmuşdur. 'Âsım Efendi buralara ta'arruz etmamişdir. Daha kimlerin bu aralıkda i'dâm olunduğu ma'lûm değildir**". [Bu bilgiler Bâhir Efendi'nin belirttiği yerde olmamakla beraber, Metin, II,1303-1305'te mevcuttur]

Metin, II,1211-1212'de Sultân Selîm'in hasletlerinin anlatıldığı bilgilerle ilgili olarak vr.257b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Sefer esnâsında bin kîsenin lüzûmuna mebnî meclis-i meşveretde tedârükün çâresi bulunamayarak nihâyet keyfiyyet 'arz-ı huzûr-i Şehriyârî oldukda, bâlâsına keşîde buyurulan hatt-ı hümâyûnlarında: 'Eğer benden istimdâd ederseniz, bin guruşa gayr-i mâlikim' deyü yemîn ü kasem edüp, 'Aybdır bir çâresini bulun' deyü mündemic olduğu hatt-ı hümâyûn mevcûd-i battâldır. Hak Te'âlâ garga-i garîk-ı rahmet eyleye, âmîn**".

Metin, II,1213-1215'te Sultân Selîm'in hasletlerinin anlatıldığı bilgilerle ilgili olarak vr.257b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve siyah mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Bir gün müşârun ileyh Çerâgân sâhil-serâyında ahşam ta'âmı eder iken, bir ihtiyâr âdem bir mahbûbla bir çifte kayıkda 'işret ederek ve ihtiyâr-ı merkūm ağlayarak serayın önünden geçer iken, mâbeyinciler pençereden görüp işâretle te'dîb olunmasını tenbîh ederler iken, müşârun ileyh görüp, men'ini def' ve bir şey dimeyüp: 'Bî-çâre ihtiyâr besbelli mağşûkasına 'âşık olup, şimdi fursat bulmuş ve bunların bundan sonra gün görecekleri bu kadar' deyü ağlayarak, merkūmlar gözden pinhân oluncaya kadar nigerân ü nigehdâr olmuşlardır; *rahmetullâhi 'aleyhi rahmeten vâsi'a*".

Metin, II,1217'de Sultân Selîm'in hasletlerinin anlatıldığı bilgilerle ilgili olarak vr.258b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Sâhib-i *Târîh*'in Şehîd-i sa'îd'e hem veliyy-i ni'met deyüp ve hem de bu kadar fasl u mezemmet eylemesi ve Devlet-i 'aliyye'ye hayât-bahş olacak Nizâm-ı Cedîd'e kerîhe ta'bîr eylemesi, garaz derecesini güzâr ile cinnete resîde olayor**".

Metin, II,1234-1235'te Sadrıa'zam ve Serdâr-ı ekrem Koca Yûsuf Paşa'nın hayatının anlatıldığı yerde, metnimizde II,1235'te anlatılanların yerine vr.263a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış ve: "**Buraları nâkıs olduğundan ba'zı kuyûda mürâca'atla itmâm olunmuşdur**" şeklindeki kayıtla da işâret edildiği gibi T 2419'un metninde şu bilgiler verilmiştir: "**Müşârun ileyhin Sadâret'i def'ateyn olarak evvelki def'a 'azlinden sonra Vidin Ser'askeri bulunan Cenâze Hasan Paşa, <ve> üç senesi ramazânının üçüncü günü[1] câ-nişîn olup, ancak haste olarak bir hıdmete muvaffak olamayup, Buza Bozgunu zemânında vukū' bularak, beş mâh on gün murûrunda 'azl ü nefy ve musâdere olunarak yerine Gāzî Hasan Paşa nasb olunmuş ise de bu dahi hüsn-i hareket edemeyerek ve belki evvelki kazandığı şânı gā'ib ederek üç buçuk mâh Sadâret'le Şumnu'da hummâ-yı muhrikadan fevt olmağla, derhâl Ruscuklu Şerîf Hasan Paşa ik'âd ile zemânında Yergöğü'de Nemçelü'nün inhizâmı vukū' bulmuş ise de İsma'îl ve Tulca ve İsakcı'nın istîlâları vukū' bularak, beş cumâdelâhırının dokuzuncu pazar gicesi 'azl ve i'dâm olunmuş ve yine müşârun ileyh Koca Yûsuf Paşa gelmiş ve ba'dehû Melek Mehmed Paşa nasb buyurularak iki sene beş mâh ve yedi gün murûrunda 'azl ile Küçük 'İzzet Paşa Sadrıa'zam nasbiyle üç sene on bir mâh yirmi üç gün memdûhan îfây-ı umûr-i Sadâret'le Kāhire'nin istîlâsı sebebiyle 'azl ve Mağnisa'ya nefy ile ilâ âhıri'l-'ömr müddet-i medîde mahall-i mezbûrda**

1 Cenâze Hasan Paşa'nın sadrıa'zamlığa getirilmesi, 13 Ramazân 1203/7 Haziran 1789 pazar günüdür; bk. meselâ Danişmend, *İOTK,* V,67.

ikāmetle irtihâl eylemiş ve anın yerine Yûsuf Ziyâ Paşa 'Pâdişâh ma'dende buldu mühre lâyık gevheri' târîhinde Sadâret'e celb buyurularak Mısır tarafına 'azîmet ve muvaffakan 'avdetle yirmi muharreminde[1] kendüsünün isti'fâsıyla mu'azzezen infisâl eylemişdir. [263b] Ba'dehû Bostancı-başı Hâfız İsmâ'îl Paşa intihâb buyurulmuş olarak, bâlâda beyân olunduğu üzere müşârun ileyh hâ'in-i veliyy-i ni'meti olarak envâ'-i habâ'ise ictisâr ile on sekiz ay murûrunda 'azl ü iz'âc ile İbrâhîm Hilmî Paşa ol makām-ı mu'allâya muttasıl olmuşdur".

Metin, II,1236'da Sultân Selîm zamanındaki Mısır vâlîlerinin zikredildiği vr.256a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Ve zemânımızda Mısırlı Mehmed 'Ali Paşa ve oğlu İbrâhîm Paşa**"

Metin, II,1238'de vükelânın vüzerâya itibâr etmeyip ayânları tercîh ettikleri hakkındaki bilgilerle ilgili olarak vr.264a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Vüzerâya mu'ahharan i'tibâr olunarak Rum Vak'ası zuhûrunda cümlesinin ipliği pazara çıkmışdır. Mâdde Nizâm-ı Cedîd ise de anı dahi Sâhib-i *Târîh* zemm eder**".

Metin, II,1240'ta O zamanlar Osmanlı Devleti'nde ayânlar ve devlet ricâlinden kaynaklanan olumsuzluklarla ilgili olarak vr.265a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**İşte bugün Hıristiyân hakkında imtiyâz emr-i 'âlîsi kırâ'et olunacak, 'acebâ 'Âsım Efendi ber-hayât olaydı, vükelây-ı zemâna zemm etdiği vükelâ** (وكلای) **ile mâ-beynini nasıl tefrîk eder idi; *hasbunallah***".

Metin, II,1243'te Nûrî Paşa'nın öldürülmesi için çıkarılan emr-i 'âlî ile ilgili olarak vr.266b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Çünki evâ'ilde bilâ-tahkīk ve muhâkeme âdem öldürmek 'âdet idi**".

Metin, II,1243'te söz edilen Nûrî Paşa ile ilgili olarak vr. 266b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Bu Nûrî Paşa'dır ki, hayâtından me'yûs olup, ma'şûku bulunan gulâm dahi karşusunda bükâ ederken, Paşa-yı mûmâ ileyh 'Bugün şâdım ki yâr ağlar benimçün' mısra'ını bi'l-bedâhe inşâd eylediği mervîdir**".

Metin, II,1254-1258'de anlatılan Alemdâr Mustafa Paşa Vak'ası ile ilgili olarak vr.271b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Leyle-i Kadr'de 'isyân edeceklerine dâ'ir akdemce yâfte yapışdırdıkları mervîdir**".

1 Yûsuf Ziyâ Paşa'nın istîfâsı, 24 Muharrem 1220/24 Nisan 1805 çarşamba günüdür; bk. meselâ Danişmend, *İOTK,* V,69.

Metin, II,1254-1276'da anlatılan Alemdâr Mustafa Paşa Vak'ası ile ilgili olarak vr.272a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve siyah mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**İşbu *Târîh*'in her husûsu nâkıs olduğundan, 'Alemdâr Paşa'nın dahi netîce-i keyfiyyeti beyân olunmamış, ancak ifâde olunduğu üzere bulunduğu mahzende me'yûsü'l-halâs olarak der-dest bulunan cebehâneye tabanca sıkup, âteş almasıyla, mahzenin üzerinde bulunan haylî eşkıyâ, civârında bulunanlar ile ber-hevâ ve kendüsi dahi ihrâk olarak ba'dehû cenâzesi eşkıyâ tarafından ahz ile ayağına ip takılup süriyerek At-meydânı'na götürülmüş ve çend gün murûrunda bir takrîb Yedi-kulle hâricinde makbere-i Müslimîn'e defn olunmuşdur**".

Metin, II,1260-1261'de Mustafa Refîk Efendi hakkında verilen bilgilerle ilgili olarak vr.273a'nın sol kenarında aynı kaligrafi ve siyah mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Havene-i eşkıyâdan Sîmkeş-hâne civârında Kasefci? nâm şakī, merhûm-i müşârun ileyhin hânesi yağmâsında bir sandık murassa' ve mücevherât yed-i ...sına geçerek hânesinde ihfâ ve tâ kırk bir târîhinde vukū' bulan Vak'a-i Hayriyye'ye kadar bir dânesini telef edemeyerek, köpekcisi olmak üzere hıfz etmiş olduğu bir takrîb mesmū'-i evliyây-ı umûr olmağla, temâmen ahz ile merkūm Kasefci? dahi mükâfâten 'adem-âbâd olmuşdur**".

Metin, II,1264'te "ve dâru'lemân-ı melhûfân olan Seray-ı Sultânî tarafına irhây-ı 'inân-ı hareket eylediler" denildikten sonra vr.274a'da araya şöyle bir kayıt girmiştir: "**İstinsâh eylediğimiz nüshanın bu mahallinde sadedden hâric gibi yine 'Alemdâr Paşa'ya intikāl edüp, bi'z-zarûr ne bulduk ise anı yazdık**".

Metin, II,1266-1267'de Alemdâr Vak'ası sırasında yaşanılanlarla ilgili olarak vr.275b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Mahlû' Sultân Mustafa yine eşkıyâya haber irsâlinden ferâgat etmediğinden, bu kerre eşkıyâ yine müşârun ileyhi taleb etmekle: 'Sultân Mustafa'yı isterüz' deyü feryâda başlamışlar idi**".

Metin, II,1267'de Alemdâr Vak'ası sırasında yaşanılanlarla ilgili olarak vr.275b'nin sağ kenarında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Asâkir-i mu'allemenin Seray-ı hümâyûn'a vülûclarını beyân etmiş ise de, gālibâ asker Cebe-hâne Kışlası'nın ihrâkından sonra Seray'a 'avdet etmişler ise de, ne sebebe mebnî ise Seray kapusunu mesdûd bulmalarıyla me'yûs ve cebehâneleri dahi tükenmiş olduğundan, bâdî-i perîşânî olmuşdur, deyü mervîdir**".

Metin, II,1270'te "**İrsâl-i sudûr-i kirâm be-Seray-ı hümâyûn ve istid'ây-ı 'afv ü emân ve intikāl-i cennet-mekân Sultân Mustafa Hân *'afâ***

'anhu'l-Mennân" şeklindeki başlıktan sonra Âsım Efendi'nin verdiği bilgilerden önce Bâhir Efendi'nin vr.277b'de yazdıkları şöyledir: "**Bu mahalde merhûm 'Âsım Efendi gāyet başı örtülü beyân eylemiş olduğundan teşrîh olunup, bugāt-i yeniçeriyân nev-'ammâ galebe ile Seray-ı hümâyûn'un etrâfını dâ'iren-mâ-dâr ihâta ve So'uk-çeşme kapusu önünde hücûmları ziyâde olarak: 'Şehriyâr-ı zemân Sultân Mahmûd Hân efendimizi istemeyüz, Sultân Mustafa Hânı isterüz' deyü feryâd ü figāna başlamalarıyla, maslahat reng-i âhara girüp, bu hengâmede Seray-ı hümâyûn'da olan müşârun ileyh Râmiz Paşa huzûr-i hümâyûna duhûl ile Hudâvendigâr-ı sâbıkın rihleti lüzûmunu beyân eyledikde, müsâ'ade-i hümâyûn buyurulmayup, bu cihetle vakit teng ve zât-ı Şâhâne'ye ihânet vukū'u melhûz olduğundan bahisle Râmiz Paşa: 'İkiniz hayâtda bulunulmak kābil olamayacağından, saltanatı terk ile Sultân Mustafa'ya ferâgat ve yâhûd anların irtihâline ruhsat buyurulması lâzime-i hâldendir' deyü bi'z-zarûr mahall-i edeb olduğu hâlde ta'bîrât-ı lâyıkaya mecbûriyyetle kat'î ifâde eyledikde: 'Varın ne yapar iseniz yapın!' ta'bîriyle müsâ'ade buyurulduğu îmâ vü ifâde olundukda, müşârun ileyhin olduğu mahalle ba'zı kesân irsâliyle bî-çâre Hudâvendigâr-ı sâbık Dîvân-hâ[ne]'de dîvâra dayalı [277a] kebîr sini arkasında pinhân olmağla, cevârî-i Seray ifâdesiyle orada tutulup, kārı itmâm olunarak, cenâzesini bir şilte ile mezkûr So'uk-çeşme kapusu derûnuna ilkā ile kapuyu cüz'îce açarak: 'İşte taleb eylediğiniz Sultân Mustafa!' deyü ihbâr etmeleriyle, girîv ü feryâd ederek, zâbitân-ı yeniçeriyân ru'yet eylediklerinde: 'Bu Sultân Mustafa değildir, ana şebîh musâhiblerden birisidir' deyü tefevvüh olunmasıyla, Kul Kethudâsı be-tekrâr gözlük takup ru'yet eyledikde, sıhhat-i ahvâle vukūfla erâzile ifâde ve müşârun ileyh yatdıkca, zât-ı Şâhâne'nin du'âsı elzem ve farz olduğunu söyledikde, yine: 'Sultân Mahmûd'u istemeyüz! Çatalca'dan Halîm Giray Sultân'ı getürüp ana bey'at ederüz' deyü feryâda başlamalarıyla, ol vakit Kul Kethudâsı topuzu çıkarup: 'Habîsler en sonra bizi Tatarlar'a mı bey'at etdireceksiniz?' deyü tevbîhle birkaçına kapdırarak erâzil ü eşkıyâyı bu sûretle kat ..... ederek dağıtmış ve ba'dehû merhûm-i müşârun ileyhin na'şı gasl ü techîz ile beş on baltacı cenâze-i müşârun ileyhi peder-i cennet-makarları türbesine nakl ile anda defîn-i hâk-i siyâh kılındı; *rahmetullâhi 'aleyhi.* Ve 'alâ rivâyetin merhûm-i müşârun ileyhin tarafdârları bulunan takımın kalbur üstüne gelan takımından zümre-i nisâdan bulunanlar dahi mahnûkān Topkapu'dan giceleri ilkāy-ı deryâ olunmuşdur. Sâhib-i *Târîh* 'Âsım Efendi merhûmun ifâdesi** Ehl-i 'ırz sûretinde".

Esasa ilişkin bir katkısı olmamakla beraber, T 2419 numaralı nüshanın vr.3a,5a,5b,6a,6b,7b,9a,13a,18b,28b,32a,33b,56b,61b,63a,93b,94b,103a'sında

var olan bazı başlıklar, benim görebildiğim yazmalarda ve matbû nüshada yer almamaktadır. Bazı başlıkların da T 2419 numaralı nüshada yer almadığı, yazmalarda ve matbû nüshada var olduğu aksi durumlar da söz konusudur.

Metin, I,544'ün, vr. 117b'de; Metin, I,616'nın, vr. 138a'da; Metin, I,849'un, vr.196a'da; Metin, II,1037'nin, vr. 222b'de; Metin, II,1219-1220'nin, vr. 259a'da yer alan kısımların mükerrer olduklarına işâret edilmiştir.

T 2419'da diğer yazmalardan farklı olarak hemen her yerde "Moskovlu" yerine Rusyalu yazılmıştır.

ae. Âsım Efendi Târîhi'nin Tesirleri ve Yöneltilen Diğer Tenkitler

Dönemin bir numaralı târîhî kaynağı olan *Âsım Efendi Târîhi*'ni şüphesiz yakın dönem araştırmacıları, o dönemle ilgili araştırmalarında sıkça kullanmaktadırlar.

Daha önceki dönemlerde ve özellikle de matbû hâle getirilmesinden sonra daha sıkça kullanılmakla beraber, Cevdet Paşa'nın *Târîh*'i, *Es'ad Efendi Târîhi, Şânî-zâde Târîhi* gibi târihleri gölgelediği gibi *Âsım Efendi Târîhi*'ni de gölgelemiş gözükmektedir.

Gerçekten Cevdet Paşa'nm *Târîh*'inin özellikle VIII. cildi *Âsım Efendi Târîhi*'nden ibârettir, II-VII. ve IX. ciltlerinde de Âsım Efendi'den faydalanmıştır. Cevdet Paşa, Âsım Efendi *Târîhi*'nden çok yerde istifâde ettiğini ismen belirterek, birçok yerde de belirtmeyerek çeşitli şekillerde (aynen, özetle, ilâvelerle, değişik ifâdelerle, değişik bir tertiple, bazı değerlendirmelerle vb.) iktibâslarda bulunmuştur[1].

Cevdet Paşa, Âsım Efendi'den alıntılarda bulunurken genellikle yorum yapmadan bilgileri nakleder. Bununla beraber birkaç yerde Âsım Efendi ile aynı kanaatte olmadığını belirtecek ve bazı tenkitlerde bulunacaktır.

Meselâ Cevdet Paşa, Cezzâr Ahmed Paşa'nın Ser'askerliği fikrini destekler gördüğü ve Hristiyanlar'la ittifâkı câiz görmediğini düşündüğü Âsım Efendi'yi (bk. Metin, I,287), "asrın politikasına vâkıf olmamak ve fıkıh ilminde bilgisiz olmakla" tenkit edecektir (bk. VI,350-351).

Cevdet Paşa, Îrâd-ı Cedîd Defterdârı Feyzî Efendi'nin idâmını, Boğaz istihkâmâtında ağır davrandığına bağlayan Âsım Efendi'nin fikrine (bk. Metin, I,490) katılmamaktadır (bk. VIII,120).

---

1 Cevdet Paşa'nın *Âsım Efendi Târîhi*'nden istifâde ettiği yerler, hazırladığım metnin dipnotlarında gösterilmeye çalışılmıştır. Bu kısımlar dikkatlice takip edilecek olursa, Cevdet Paşa'nın Âsım Efendi'nin anlatım sırasma arasıra uysa da bunun devamlılık arzetmediği, kendisine göre bir usûl takip ettiği görülecektir.

Cevdet Paşa, İngiltere Donanması'nın İstanbul'a gelmesi ile ilgili olarak (bk. Metin, I,506) "Âsım Efendi'nin rivâyetleri dahi yeterli delîl değildir" diyerek Âsım Efendi'nin söylediklerine itibâr etmeyecektir (bk. VIII,118-120).

Cevdet Paşa, Eflâk ve Boğdan voyvodaları ile ilgili bir konuda Vâsıf Efendi'nin rolünü anlatan Âsım Efendi'nin verdiği bilgileri (bk. Metin, I,533), bu bilgilerin rivâyetlerinin duyumlara dayanmış olmasından dolayı güvenilir olmadıkları şeklinde değerlendirecektir (bk. VI,135).

Cevdet Paşa, Rusya ile savaşın çıkmasında Âsım Efendi'nin Yûsuf Paşa'nın rolünü (bk. Metin, I,564) pek fazla büyüttüğünü kaydettikten sonra, o sırada ne yapılırsa yapılsın Rusya'nın tutumu karşısında savaşın kaçınılmaz olduğu şeklinde farklı bir görüş belirtecektir (bk. III,26).

Cevdet Paşa, İsveç'e on bin kese akça verilmesinin (bk. Metin, I,575) doğru olmadığını, "keyfiyyeti lâyıkı üzere tahkîk edememiş" diyerek kaydedecektir (bk.III,304).

Cevdet Paşa, Âsım Efendi'nin levendlerin sayısını Battâl Ağa'ya dayanarak yüz binden fazla göstermesini (bk. Metin, I,666-667) mübâlağa olarak nitelendirmekte, bu sayının on altı bin ve bazı katılımlarla biraz daha fazla olabileceği haberini ise doğru olarak kabul etmekte, böylece ona katılmamaktadır (bk. II,40-42).

Cevdet Paşa, Âsım Efendi'nin Münîb Efendi ile ilgili değerlendirmesini (bk. Metin, I,786-787) de pek doğru bulmamaktadır (bk. VIII,158-159).

Tayyâr-zâde Ahmed 'Atâ'nın Âsım Efendi'nin Târîh'inde III. Selîm dönemi olaylarını değerlendirirken "pâdişâhın hâşâ za'f-ı kalbine zu'm u zehâb ile ba'zı ta'bîrât-ı galîza-i Türkâne ve ta'rîzâtı bî-edebâne-i mütekebbirâneye cür'et" ettiğini söylüyorsa da bunu nereye dayandırdığını göstermediği için ne dediğini tam olarak anlamak mümkün olamamıştır. Gerçi 'Atâ, Âsım Efendi'nin bu tavrını onun birden yükselememesine, beklediği itibârı görememesine, gurûrlu oluşuna, kendini beğenmişliğine bağlamaktadır[1]. Her ne kadar Âsım Efendi III. Selîm dönemi ulemâsını ve bazı devlet ricâlini tenkit ediyorsa da III. Selîm'den her bahsedişinde, ona duyduğu minnet ve şükrân hislerini ifâdeden geri kalmayacaktır.

af.Âsım Efendi Târîhi'nin Dil Husûsiyetleri

Âsım Efendi yazdığı *Târîh*'inde benzer eserlerde görülenden çok fazla Arapça, Farsça, Türkçe benzetme, deyim ve atasözlerine yer vermiştir. Bunların o dönem sosyo-kültürel hayatına ışık tutması, Âsım Efendi'nin dünya

1 Tayyâr-zâde Ahmed 'Atâ, *Tarih-i 'Ata,* İstanbul 1293/1876, III,94-95.

görüşünü, olaylara bakışını, kültürel dünyasını göstermesi açısından önemli olduğu açıktır. Arapça ve Farsça olanları metin içinde açıklanmakla beraber, Türkçe olanlarının burada topluca verilmesinin bu hususa dikkat çekilmesi açısından faydalı olacağı düşünülmüştür.

afa.Benzetmeler

Âsım Efendi, benzetmeler yoluyla anlatımını güçlendirmek ve şiirde yapılacak bazı hususları nesir üzerinde deneyerek *Târîh*'inde bir farklılık oluşturmak istemiş olmalıdır. Bizim için ise aşağıda görüleceği gibi, o dönemin sosyo-kültürel hayatından bazı yansımaları görmemizi sağlaması, hem Âsım Efendi'nin hem de o dönem insanlarının bazı konulara yaklaşımlarını göstermesi açısından dikkate değer bilgiler sunmaktadır. Bu benzetmeleri şöylece sıralamak mümkündür:

Vaz'-ı nîreng-i dil-keş eden **üstâd-ı musavvir ve levha-nigâr-ı mâhir gibi** şâhân-ı celîlü'ş-şân dahi (bk. Metin, I,18); "Menem dîğer nîst" sayhasıyla velvele-endâz-ı evc-i âsümân olan **'âdiyân-ı 'âdî-tüvân ve şedîdân-ı Şeddâdî-nişânların** âvâze-i kec-âgāzeleri **âheng-i bî-usûl-âsâ** pest ü vâhî (bk. Metin, I,21-22); sâz ü sâmânına igtirâr ve dârât ü kevkebe ve tecemmülât ve debdebesine i'timâd ü i'tibâr ile **zebâne-i âteş-âsâ** ser-be-hevâ (bk. Metin, I,22); lâ-siyyemâ dest-mâye-i 'ilm ü ma'rifetden kefî-i kifâyeti **dil-i cühhâl-sıfat** sıfr u sâde (bk. Metin, I,24); lâzime-i zimmet-i hurmet-i mahremiyyet olan ketm-i serâ'ir-i devlet bâlında havsale-i dérûn-i deren-me şhûnu, **hemhâl-i gırbâl** (bk. Metin, I,24); mâye-i zât u zemânı nezd-i hem-künânda **şerâ'it-ı İslâmiyye gibi** rû-şenâ ve ma'lûm-i rekiyye-i karîha-i zekiyyesi, **menba'-ı kurâh-ı fezâ'il** ve haliyye-i seciyyesi, **meşhed-i şehd-i şerâ'if-i şemâ'il** (bk. Metin, I,24); fesâhat ü belâgatda derece-i nübûg u kemâle bulû ğla behre vü bidâ'ası **nevâbigu'l-kelim-âsâ** zâhir u bâhir olup, **sedâd ü istikāmetde kalem gibi** 'alem (bk. Metin, I,24); vifâk u nifâk cihetleriyle **mıkrâz gibi düzebân** ve **mürekkeb-âsâ yek-reng** olmayup, **kağıd-mânend dü-rûyluk**la televvün-i sûret-i hâl ü şânı müstebân olanlar ki, fi'l-hakīka **kenâre-i evrâk gibi bürîde-i mikrâz-ı hevân ü ibtizâl** ve **tirâşe-i aklâm-sıfat** efgende-i zîr-i pây-i havârî vü ihtizâl (bk. Metin, I,24); ve bir takrîb **harf-i zâ'id gibi** münderic olanları tarafda vâki' **harf-i illet-âsâ hazf ü imhâ** birle tercemân-ı de'b-i Nûşirvân olan (bk. Metin, I,24); **salât-i müsâfir gibi** kātıbe-i ezmine ve evkātim ol mâddeye maksûr olduğundan başka (bk. Metin, I,26); 'Abd-i bînevâ ise **sülâsî mücerred sâlim gibi ser-âzâde** (bk. Metin, I,27); zevâyid, belki **fi'l-i nâkıs-misâl** mevâdd-ı sahîha-i zarûriyyâtdan mütecerrid olduğu (bk. Metin, I,27); bazı mertebe havz-ı ka'r-ı nâ-yâb-ı sâmi'aya **hem-meşreb-i âb-ı kemmûn ve mâ'ü'l-hayât-âsâ** müsemmâsı verâ'-i zalâm-ı hafâ' vü

kümûn olan **selsâl-i şîrîn-güvâr** mevâ'îd-i 'urkūbiyye işrâbiyle de firîfte (bk. Metin, I,27); **kılâde-i gevherîn-i müşa'şa'-târ-âsâ** rüste-i rişte-i kayd ü tebyîn eyleyüp (bk. Metin, I,27); **mûy-i zengî gibi** ber-hemzede-i şûriş ü ihtilâl (bk. Metin, I,27); üc seneden ziyâde vekāyi'in **dem-i heder-misâl** karîn-i telef ü ihmâl ve sinîn-i merkūme **sene-i tedâhul gibi hisâb-ı a'vâmda bî-medhal** ve **sâl-i kebîse-misâl** 'idâd-ı eyyâmda nâ-be-mehal (bk. Metin, I,27); **infisâl-i dil-i 'âşık-ı gam-dîde gibi** dem-be-dem cûşân ve **dîde-i dil-dâde-i hicrân-keşîde-misâl** lahza lahza hurûşân olarak (bk. Metin, I,31); **rûz-i rustahîzden nişân** olan ol hengâm-ı hengâme-feşân-ı dehşet-iktirânda (bk. Metin, I,31); Sa'îd tarafına **cerâd-vâr intişârları** (bk. Metin, I,35); mesârifi **merâtib-i a'dâd-âsâ** müterakkī-i derece-i efzâyiş ü vefret olduğuna binâ'en, **zahm-ı nâsûr-i dehen-güşâde gibi** dervâze-i zulm ü bî-dâdı bâz ve emvâl-i nâsa dest-i te'addîyi dirâz (bk. Metin, I,36); Memâlik-i mahrûse'ye dest-i tetâvülü **çınâr-âsâ dirâz** (bk. Metin, I,40); **tûd-i şâmih ve cebel-i râsih gibi pâyende** (bk. Metin, I,41); ol harâmîlerin dem-i nâ-muhteremlerini **âb-ı helâl-âsâ irâka** edüp (bk. Metin, I,42); herkes **mânend-i kübek-i hirâsân, tersân ü bîm** ve endîşe-i bî-pâyân ile lerzân (bk. Metin, I,43); **seyl-i belâ gibi** cereyân ve **'illet-i vebâ-sıfat** Memâlik-i İslâmiyye'ye sereyân (bk. Metin, I,43); ve A'râb-ı aktân-ı sâ'ireye de **lekke-i sâriyye gibi endek endek sirâyetiyle** (bk. Metin, I,51); **safha-i kalb-i musaffâsı âyîne-i 'âlem-nümâ** ve **dîde-i basîret-intimâsı, sürme-i kerâmet-eser ile bâr-ı yek-bîn-i hakāyık-ı eşyâ** olmak hasebiyle (bk. Metin, I,51); da'vây-ı hulûs-ı nifâk, **pîşegân-âsâ bî-esâs** ve **mürû'et-i ebnây-ı zemân gibi vâhî ve bî-mesâs** olan edille ve berâhînleri (bk. Metin, I,55); kuvvetden fi'le iblâğ olunan emekler **savm-ı Nasârâ gibi hebâ** olacağı (bk. Metin, I,63); ol makūle **hevâyî fişek gibi zûd peydâ** ve def'i ser-be-hevâ olan eclâf-ı nâsın tevellî-i umûr ile **tegallüb ü isti'lâsını nakş ber-âb ve nümâyiş-i serâb 'add ü takdîr** (bk. Metin, I,65); ve vülât ü hükkâm taraflarından nüfûz ü istimtâ'ı, **salât-i müsâfir gibi kasr** ile itâ'atsizliğe me'lûf (bk. Metin, I,76); Nâ'ib-i merkūmun dem-i muharremini seyf-i gadr ile **eşk-i dîde-i mazlûm-âsâ rîhte ve meskûb** (bk. Metin, I,83); lâkin encâmında yine **mevâ'îd-i kibâr-âsâ incâzı**, ma'dûm (bk. Metin, I,84); ve **mübtelây-ı dâ'-i cereb gibi sîne-hırâş ve dil-fikâr** eyledi (bk. Metin, I,93); **mesel-i sâ'ir gibi dâ'ir-i elsine-i hâss u 'âmm** olmağla (bk. Metin, I,93); hemân **seyl-i münhadir gibi mahkemeye rîzân** ve bî-çâre Nâ'ib derhâl **girîbân-ı 'âşıkı şûrîde-misâl çâkçâk-i deşne-i berrân** oldu (bk. Metin, I,110); ve **'illet-i sâriye gibi etrâfına sereyân** (bk. Metin, I,112); Balıkhâne'de çend sâ'at **semek-i tâfî-sıfat, mübtelây-ı ıztırâb u zucret** oldukdan sonra (bk. Metin, I,114); ve 'asabiyyet-i vezîr **endâm-i meflûc-âsâ bî-tâb u 'âtıl** olmak derkâr (bk. Metin, I,119); fi'l-hâl **sâtûr-i kassâb misâl 'urûk u a'sâb-ı maslahat-ı mezkûreyi kesüp biçerek** (bk. Metin, I,124-125); gâh Vehhâbiyyûn cânibine dahîl ü ilticâ semtini veche-i necât ü emân eylemek

telâşiyle, **mânend-i kebâb mübtelây-ı tabtâb-ı ıztırâb** olup, bu keyfiyyete vâkıf olan huccâc-ı kirâm, **mûy-i âteş-dîde misâl pîç ü tâb-ı gam ü kürbetle şûrîde-hâl** (bk. Metin, I,128); cânib-i Devlet-i ebediyyü'l-karâr'a **rûbeh-vâr gûş-dâr** olmağın (bk. Metin, I,129); peyâm-ı menfûru, **kulağakaçan böceği gibi sâmi'a-hırâş-ı evliyây-ı umûr** oldukda (bk. Metin, I,130); ve 'adem-i müsâ'ade-i hevâ ile dûr u dirâz-ı deryâda **semek-i tâfî gibi geşt ü güzâr** ederek (bk. Metin, I,130); fasl-ı behârda henûz Karadağlu gā'ilesi **ebr-i siyâh-âsâ berhem** ve ol havâlînin ahvâli, **geysûy-i 'Arab gibi şûride ve derhem** olduğundan bahisle (bk. Metin, I,139); Top-kapu'ya nakl mevsimi hulûl eylemekle, **âyet-i rahmet gibi** Pâdişâh-ı Sikender-sîret (bk. Metin, I,140); ve her birinin **kuru çeşmeden nişân menhel-i dil ü cânlarına** şâdûrvân-ı şâd-mânî isâle kılındı (bk. Metin, I,142); ve erkân-ı Saltanat na'ş-ı mağfiret-nakşı cânibinde **mânend-i pervâne-i şem'-i tâbân pûyân ve rahmet-hân ve mağfiret-hâhân** olarak (bk. Metin, I,142); ve eyyâm-ı sayfda ise **A'râb-ı bâdiye gibi tefsîde-leb** olup (bk. Metin, I,144); ve Galata'da Sirkeci Mescidi dahi harâb-kerde iken, **dil-i mü'min-gibi âbâd** (bk. Metin, I,144); Medîne-i münevvere'de Bâbu'rrahme'de vâki' sebîl-i âb, müddet-i medîdeden berü **kuru çeşme gibi bürîde-i âb u tâb olduğu** gûş-güzârları olmağla, müced-deden binâ ve **âbını eşk-i dîde-i âşıkān-âsâ icrâ** (bk. Metin, I,145); **mer-dümek-i çeşm-âsâ na'îm ü nâz** ile perverîde ve **süveydây-ı dil-misâl sadr-ı vâye-i terefüh ü i'zâzda bâlîde** olarak (bk. Metin, I,150); ve bi't-tab' **cevh-er-i sadâkat gibi 'azîzü'l-vücûd** ve **mâl-i halâl-âsâ nâdirü'l-mevcûd** olan tefârîk u tuhaf (bk. Metin, I,151); ve **dûd-i âteşîn-âsâ gözüne girerek tıkan-mış tütün çubuğu gibi zefîr-efşân-ı kīl ü kāl** olduğu hılâlde (bk. Metin, I,154); bir mahalde ecnâs-i nâsın tecemmu' ve tûl-i meksleri **mâ'-i râkid gibi ta'affünâtı müstelzim** olmak (bk. Metin, I,157); ve kırallar lafzı, **murâd-ı tendîse-i bistân gibi hemân kanâ'at-i haşmet-i zâhire-i imtiyâz** eder olup (bk. Metin, I,159); ve **behâyim gibi sâ'ir nâsı kendilere serbeste-i kılâde-i tavâ'iyyet** ederler idi (bk. Metin, I,159); ve **benâtü'n-na'ş-vâr ol cüyûş-i en-cüm-şümârı târumâr** eylemekle (bk. Metin, I,163); ve her biri **kelb-i 'akūr önünden fîrâr eden kilâb-ı zahm-hûrde gibi birer tarafa hârib** oldu (bk. Metin, I,163); ve İngilizlü'nün münâza'ası bahra ihtisâsla, **neheng-i bahrî gibi kuvvet ü satvetleri gālib** olup (bk. Metin, I,164); peyveste-i muhârebe vü müşâcere üzere oldukları haberi, **etrâf ü enhâya şerâre-i âteş-âsâ mün-teşir** olup (bk. Metin, I,170); ya'nî meğer havsala-i ikbâli, **dil-i hâsid misâl teng** olmağla (bk. Metin, I,171); **ruhsat-i tenâvül-i lahm-ı hamel gibi, rûz-ı hızıra merbût** olmak bâbında (bk. Metin, I,173); ve yek-dîğeri **kilâb-ı derrende gibi güzîde-i dendân-ı darb u hasâr** eyledikden sonra (bk. Metin, I,174); havâlî-i Belgırad'da kiştzâr-ı sâmân ü âsâyiş-i 'ibâda **mânend-i cerâd münteşir** ve (bk. Metin, I,175); bu tâ'ifenin 'ahd ü peymânları, **re'y-i fâsidleri gibi süst** ve da'vây-ı ita'at ü istîmânları, **'akl-ı mağşûşları misâl**

nâ-dürüst olup (bk. Metin, I,177); mütemâdî hubûb eden riyâh-ı 'âsıfadan lücce-i deryâ, **dil-i 'âşık-ı şûrîde-âsâ serâser cûşân** ve **mânend-i dîde-i mehcûrân mevcen-mevc ve hurûşân** olmağla (bk. Metin, I,183); ve **yılana ağu veren dedikleri cânever gibi ser-çeşme-i ızrâr-ı 'ibâd** olduklarını (bk. Metin, I,184); şeref-rîz-i sudûr olan fermân-ı telattuf-'unvân ile Müşîr-i müşârun ileyh **mânend-i hilâl-i 'îd ve ramazân, müşârun bi'l-benân** (bk. Metin, I,184); bu sûretde **'illet-i Firengî-misâl a'zây-ı divel-i sâ'ireye dahi sirâyet** edeceği vâreste-i kīl ü kāl olmağla (bk. Metin, I,250); ve İngilterelü mu'âzadetiyle Devlet-i 'aliyye'yi kemâ fi's-sâbık **toz torbası gibi isti'mâl eylemek**den hâlî olmaya (bk. Metin, I,270); bir tarafdan **köpek memesi ta'bîr olunan koltuk çıbanı gibi Devlet-i 'aliyye'yi 'ale'd-devâm dûş-zed-i ibrâm** olarak ta'cîz ü dil-figâr (bk. Metin, I,270); **mâr-ı sermâ-dîde-sıfat serpîç-i dünbâl-i kahr u mezellet** olmağla (bk. Metin, I,270); çünki Fransa Milleti bundan akdem **mi'de-i fâside gibi cûşân** ve (bk. Metin, I,271); ile **rahne-i dîvâr-ı memşâdan nişân olan derîçe-i dehân-ı herze-feşânını bâz** edüp (bk. Metin, I,272); deyü **minfeha-i âheń-ger-âsâ dem-zen-i demdeme-i iddi'â** olup (bk. Metin, I,272-273); her biri **fenn-i mekr u telbîsde sebak-âmûz-i İblîs** olan üc gürûh düşmen-i peymân-şikeni **yel değirmeni gibi hevâ ile idâre**, ya'nî ..... Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'z-zuhûra açdıkları **cerâhat-ı nâsûra, tedbîr-i çâre eylemek** sevdâsiyle âvâre oldular (bk. Metin, I,285); ve tarafına pey-der-pey u'cûbe-nakş-ı kâlây u rûd olan **mânend-i reng-i bûkalemûn şütürgürbe-i eşkâl ve temâsîl-i gûnâ-gûn**den **hammâm-ı 'ibret-nümâya düşmüş merd-i felâket-zede-âsâ, dûçâr-ı envâ'-ı mihnet-i hıred-fersâ** olup (bk. Metin, I,288); zâbıta-i kaviyyeye râbt ile **'akîde-i mü'min gibi tevsîk u tarsîn** (bk. Metin, I,293); ve münâsib mahallerde kışlalar binâ eylemek, **şu'le-i cevvâle-âsâ dâ'ir-i derûn-i vükelâ** olmağla (bk. Metin, I,306); **câm-ı mey gibi germâ-germ-i şevk u şetâret** olarak **bâde-i nâb-âsâ mevcen-mevc zevk u safâ** ve taklîd-i kulkul-i surâhî vü mînâ ile her-çi-bâd-âbâd gûyâ iken (bk. Metin, I,310); askerin sevâdı, **satranc dönümü gibi müzdâd** (bk. Metin, I,312); 'âmme-i sekene-i Dâru's-saltana'nın 'akl ü dimâğları **herze-hâb-ı tebgirifte gibi perîşân** (bk. Metin, I,313); Devlet-i 'aliyye bu mâddeden **keştî-i tûfân-zede gibi muztarib** ve (bk. Metin, I,315); her çend bende-i müstemend tarafından îrâd olunan edille-i kaviyye, **sayha-i melek ve sa'ka-i felek gibi perde-der-i gûş-i hûş** ve anların sûret-i berâhînde getürdükleri akvâl-i gaviyye, **hezeyân-ı mahmûmîn ve türrehât-ı mübersemîn gibi perîşân ve magşûş** ise de (bk. Metin, I,319); **kalb-i hâsid-âsâ teng ü târ** ve **kabr-i mülhid-sıfat pür 'akreb ü mâr** bir gār-ı ba'îdü'l-gavr-i 'âdî içre ihtifâ (bk. Metin, I,322); **dâğ-ı ferzend gibi ciğer-gâhıma te'sîr** edüp (bk. Metin, I,323); tâ'ife-i merkūme **ervâh-ı habîse gibi 'urûk-ı evliyây-ı umûra hulûl** ve sürâdık-ı serâ'ir-i Devlet-i 'aliyye'ye duhûl (bk. Metin, I,325); kıyâfet-nâme mûcebince **sahra-i somâ gibi bî-hayr ve bî-menfe'at** (bk. Metin, I,336n); Sadrıa'zam

hemân **tendîse-misâl bir şeyh-i timsâl** kaldığından başka (bk. Metin, I,338); **zağlu kılıc gibi niyâm-i zihâm-ı gavâ'il-i enâmdan insilâl** edüp (bk. Metin, I,339); **horos-i mağlûb ve pehlevân-ı menkûb gibi bir dahi mukābeleye çehre-nümây-ı cür'et** olmayacakları (bk. Metin, I,343); ve "Hüznî ma'ake" ta'bîr olunan **yapışkan otu gibi âvîhte-i dâmen-i Mısr-ı 'azîzü'l-menâl** olduğundan (bk. Metin, I,355); işbu **dest-gâh-ı mekr u mel'anetde nesc olunacak bir bâbet kumâş-ı bed-reng-i şeytanetleri, âyîn-i bâtılları gibi ilgā vü ihdâr** olundu (bk. Metin, I,365); Şeyh-zâde dimekle 'arîf kimsenin hânesinden **âh-ı âteşîn-i 'âşık-ı şeb-i zindedâr-misâl, âteş-i serkeş lehîb-efrâz-ı zuhûr u işti'âl** olup (bk. Metin, I,387); **maraz-ı cereb ü cüzzâm ve 'araz-ı vebâ' vü zükâm-sıfat 'ale'l-fevr etrâfa şerâre-pâş-i sirâyet** (bk. Metin, I,387); bî-çâre âgūşunda tıfl-ı razî'ı ile **pîçîde-pây-i teb ü tâb** ve **mâhî-i tâbe-fikende gibi semt-i halâs recâsına her tarafa tabîde-i telâş ü inkılâb** olup (bk. Metin, I,387); aldı ki Hanora [=Hannover] Eyâleti'nin İngilterelü'ye teslîmi husûsu, ilâ hâze'l-ân **sü'r-i himâr gibi meşkûk** olup (bk. Metin, I,396); Rusya askeri nâgehân **mâhend-i reme-i gürâzân sugūr-i İslâmiyye'ye pâ-nihâde-i te'addî** (bk. Metin, I,422); asâkir-i mesfûre sergerdeleri **bahr-ı hâbîde gibi bu gûne emn ü âremîdelik hâleti**ni temâmca harrâka-i husûmet icrâsına ruhsat-ı fursat ittihâziyle gûnâ-gûn mekr u ihtiyâl (bk. Metin, I,422); elçileri Der-sa'âdet'den **racîm-i merdûd gibi matrûd** olunmak lâzimeden iken (bk. Metin, I,422); cümle-i dâ'iresi, **sıfr rakam gibi mühmel** ve bâ'is-i rû-sefîdi olacak sevâd-ı hadem ü haşemi, **hazîne-i dinâr u diremi gibi mertebe-i 'add ü şümârdan mu'attal** (bk. Metin, I,428); **fitne-i kā'ime gibi yerlerinden hareket** ve inşâ eyledikleri cisrden berü yakaya **seyl-i belâ-sıfat 'ubûra müsâra'at** (bk. Metin, I,429); ve **dîvâne gibi bî-gâne-i hiss ü şu'ûr** olup (bk. Metin, I,429); Devlet-i 'aliyye ile Rusya Devleti beyninde cereyân eden çeşme-i müvâlât, **kalb-i mü'min gibi sâf** ve **şâ'ibe-i gerd-i küdûretden âyîne-i âfitâb-âsâ pâkîze vü şeffâf**dır" cevâbıyla (bk. Metin, I,434); ve **bahr-ı tûfân-dîde gibi cûşân-cûş-i hiyât u miyât** olup (bk. Metin, I,435); ve havâtır-ı müstemi'ânı **katre-i sîmâb-âsâ muztarib ü iz'âc** eyledi (bk. Metin, I,436); mehâzîl-i küffârın sû'-i kasd ile **sehâb-ı 'azâb gibi şerer-bâr-ı şerr u hasâr** oldukları (bk. Metin, I,439); ve **zabâb-ı muzlim ve sehâb-ı müterâkim gibi vefret ü izdihâmları meşhûd u 'iyân** oldukda (bk. Metin, I,441); **seyl-i hâyic ve bahr-ı mâyic gibi bîrûn-i kal'aya seylân u hurûc**a ibtidâr eylediler (bk. Metin, I,441); leme'ân-ı süyûf-i sâ'ika-âsârdan, dîde-i âfitâb-ı tâbdâr **'ayn-ı A'meş gibi hîre ve bî-ferr** ve **kahremân-ı leşker-i encüm olan dilîr-i târim-ı pencüm** tesâ'ud-i ebhıre-i hûn serâsimeliğinden sernigûn-i kürsî-i zer-ender-zer oldu (bk. Metin, I,442); ve 'unvân-ı Gāzî ile ol Vezîr-i şecî'in **kāsım-ı tîğ-zen gibi nâm-ı bedî'i terfî'** (bk. Metin, I,444); la'în-i dûzah-me'âb **iğne yutmuş kelb gibi pîçâ-pîç-i ıztırâb** olup (bk. Metin, I,445); iki kelâm-ı zehr-nâk, **peykân-ı hadeng-i cân-sitân gibi ciğer-gâhıma**

te'sîr eylemekle (bk. Metin, I,449); **üştür-i dîvâne gibi keff-endâz** ve gûnâ-gûn girîv ile 'alâ mele'i'n-nâs velvele-sâz olarak (bk. Metin, I,449-450); ocak derûnunda **ocak cekirgesi gibi nişîn-i teng-nây-ı zucret** olan Fetvâ Emîni Seyyid Ahmed Efendi dedikleri (bk. Metin, I,475); vükelây-ı mûmâ ileyhin tedbîr-i nihânîleri **du'ây-ı sâ'il-i cerrâr gibi mühmel ve nâ-pezîr** oldu (bk. Metin, I,501); ve'l-hâsıl **zağar gibi berü öte tekâ-pû** ederek (bk. Metin, I,483); ve **habbeyi kubbe ve katreyi deryâ gibi i'zâm** ile ifrât ve mübâlagāta me'lûf (bk. Metin, I,483); **lodos deryâsı gibi hurûş u âheng** eylediler (bk. Metin, I,485); ve **sîne-i çâk-hûrde-i 'uşşâk-âsâ hûn-pâlâ** oldu (bk. Metin, I,493); ve Beşiktaş pîş-gâhmda **satr-ı mevzûn gibi keşîde-i katâr-ı intizâm** olup (bk. Metin, I,494); ve Boğaz'a doğru **lokma-i beşî'a gibi 'azîmet** eylediler (bk. Metin, I,494); **iki tarafdan topa tutulmuş meymûn gibi mercûm** olarak (bk. Metin, I,495); vükelây-ı mûmâ ileyhin tedbîr-i nihânîleri **du'ây-ı sâ'il-i cerrâr gibi mühmel ve nâ-pezîr** oldu (bk. Metin, I,498); bu cihetle politikaları **sîmyâ gibi bî-asl u eser** olmağla (bk. Metin, I,502); lem-hatü'l-basarda **zabâb-ı esved gibi bir gubâr-ı kırgun** peydâ (bk. Metin, I,510); **seyl-i hâyic ve bahr-ı mâyic gibi mugāfesaten** leşker-i küffâr üzere hecme-rîz ve çend sâ'at **tîğ-i 'alev-hîz ile tâb-dâde-i kûre-i ceng ü sitîz** olmalarıyla (bk. Metin, I,514); **sitâre-i subh gibi ricâl-i Devlet-i 'aliyye beyninde mümtâz** ve ser-i kârân-ı Saltanat-ı seniyye miyânında **serv-i sehî-âsâ ser-firâz** olup (bk. Metin, I,520); derûn-i kal'a ise **kalb-i hâsid gibi teng ü târ** ve hevâsı **dâyin-i mütekāzî enfâsı gibi vahîm ve cân-güzâr** olmağla (bk. Metin, I,520); ve **kebâb-âsâ âteş-i ızdırâbda döne döne yanup** nâlân ü dil-fikâr oldukdan sonra (bk. Metin, I,524); Asmalu Mey-kedesi'nin tâk-i sofâsı **'aşk-ı pîçân nebâtı gibi âvîhte-i mihâl-i derûnum** olmağla (bk. Metin, I,527); ber-kā'ide **zenneye çıkmış yorgāncı kol-başı gibi çep ü râsta gerden-firâz ve nâfe-endâz** ve (bk. Metin, I,527); ve bi't-tab' 'arz-ı tefakkur u ihtiyâcla **sâ'il-i cerrâr gibi açıkdan cûyende** olmağla (bk. Metin, I,533); ve **yed-i mürta'iş gibi furû-mânde-i 'amel** olacağı mukarrer olmağla (bk. Metin, I,534); Moskovlu'nun Leh derûnuna duhûlünü beyân ve refte refte Eflâk ve Boğdan ülkelerine **maraz-ı cüzzâm gibi sereyân** edeceklerini (bk. Metin, I,553); **Moskovlu gibi balıkcı eşeğinin ve kürkcü köpeğinin mukābeleye çehre-nümây-ı mecâl olması** muhâl (bk. Metin, I,554); ol esnâda **mesel-i sâ'ir gibi dâ'ir-i elsine-i pîr u bernâ** oldu (bk. Metin, I,574); Devlet-i 'aliyye'yi lâ-teşbîh gûyâ ki **tabanca oğlanı gibi tezlîl ü tahkîrleri** (bk. Metin, I,586); bu iki zât, **bîd-i bî-semer ve lâle gibi râyiha-i fâyihadan bî-behre-i eser** olarak (bk. Metin, I,595); râh-ı rızâ-cûyîde mücârât-ı hakîmâneleri, dil-i âhenîn-i müşârun ileyhi **mûm gibi nerm** ve dem-be-dem sunulan sahbây-ı tevâzu' u müdâhene neş'esi, ol **beyni sovuk serkeş-i encümen-i ta'assubu surâhî gibi kelle-germ** eylemekle (bk. Metin, I,604); ve yevm-i merkūm ve gicesi **tennûr-i tefsîde-âsâ rûy-i hevâ nihâyet derecede germ** olup (bk. Met-

in, I,606-607); kulûb-i Sünniyân **mânend-i berg-i hazân mütetâyir** oldu (bk. Metin, I,609); ol gün hutbeden ism-i sâmî-i Selîm Hânî müfterak ve muhibb-i hânedân-ı 'Osmânî olan ehl-i îmânı **dıraht-ı çınar gibi içinden muhterık** eyledi (bk. Metin, I,610); ve **esîrlikden kurtulmuş mücâhid-i mütecerrid gibi hânesini bulup**, (bk. Metin, I,615); cümleden efzûn gamnâk ü mahzûn olup, **mûy-i âteş-dîde gibi pür-pîç ü tâb** ve (bk. Metin, I,637); Sultân 'Osmân Gāzî hazretleri, i'mâl-i şemşîr ve sa'y ü himmet-i kişver-gîrleriyle füshat-seray-ı dünyâyı dîde-i a'dây-ı bed-râya, **kör mülhid gibi teng** eylediği gibi, tengnây-ı hıtta-i Rûm'u dahi zümre-i ehibbây-ı Hudâ'ya **meydân-ı rahmet gibi vâsi' u rahb** eyledi (bk. Metin, I,640); ve **tabl-ı derîde gibi gulgule-i hâtır-hırâş** (bk. Metin, I,643); selefde sipâh ve silahdâr ocakları dahi **lihye-i kesîfe gibi firâvân** tâ'ife-i ceng-cûyân olmalarıyla (bk. Metin, I,645); ol ocaklar dahi refte refte **dîk-i şûrba gibi şûrîde** ve zemân zemân **zebâne-i şu'le gibi hevây-ı tuğyâna ser-keşîde** olup (bk. Metin, I,645); pes gürûh-enbûh-i Bektâşiyye, vech-i mezkûr üzere gerçi **mizâc-ı mu'tedil gibi ihtilât-ı ahlât-ı rediyyeden pâkîze-ter** bir Ocağ-ı mu'teber olup (bk. Metin, I,646); ve'l-hâsıl kā'ide-i muttarideleri **hatt-ı Tersâ gibi ma'kûs** ve râyet-i 'asabiyyetleri **bîd-i mecnûn-âsâ menkûs** oldu (bk. Metin, I,646); ekser enâm **mânend-i câm-ı ser-furû-bürde-i sahbây-ı safâ** ve **ezhâr-ı behâr-âsâ rengâ-reng elbise-i fâhire** ve âlâyiş ü ârâyiş-i zâhire ile endâm-nümây-ı behcet ü behâ olup (bk. Metin, I,647); tâ'ife-i Bektâşiyye, 'âmme-i Memâlik-i 'Osmâniyye'de **maraz-ı âkile gibi müstevlî** ve şâmil ve her şehir ve kasabada **lekke-i sâbit gibi mütemekkin** oldukları vâreste-i delâ'il olup (bk. Metin, I,682); ocaklarına olan fart-ı 'asabiyyet ü gayretleri muktezâsınca, **âteş-gîre gibi bî-pervâ** kûre-i şerr u âşûb u gavgâya girecekleri **ke'n-nâr-ı 'ale'l-menâr**dır (bk. Metin, I,682); Anadolu'da ve Rumeli'de yeniçerilik nâmiyle **maraz-ı cereb ve hısba gibi istîlây-ı ecsâd ü bilâd** ve **dem-i fâsid gibi 'urûk u a'sâb-ı Memâlik-i mahrûse'ye sirâyetle mizâc-ı memleketi tebâh u ifsâd** edüp (bk. Metin, I,701); Rumeli a'yânlarına da **maraz-ı vebâ' gibi sirâyetle**, her biri i'lây-ı livây-ı bağy ü gavâyete mübâşeret eylediler (bk. Metin, I,706); Âsitâne'de **balık gözeden dalyancı gibi, dîde-dûz-i bitâne-i hâl olan rûbeh-hısâller** (bk. Metin, I,707); encâm-ı kâr Yılık-oğlu'nu **yılık horos gibi firâra nâ-çâr** eylemekle (bk. Metin, I,709); merhûm **Kuyucu Murâd Paşa gibi bîh-ı mugaylân-zâr-ı dâgıyânı, berkende** ve **'akl-ı 'âşık gibi mecmû'unu perîşân ü perâkende** edüp (bk. Metin, I,710); ve **derûn-i münâfık gibi şâ'ibe-i safvetden mehcûr** olmuş ol kişver-i şûran-şûr, bi-fazlihî Te'âlâ **'akīde-i mü'min gibi sâf, meclây-ı âsâyiş-i emn ü emân** oldu (bk. Metin, I,711); cümlesi hemvâre **sahra-i sommâ' gibi yek-laht ve yek-pâre** olup ve pâyendân-ı te'âvün ü te'âzud-i yek-dîğer birle **bünyân-ı marsûs-âsâ hem-dest ü hem-pâ** olmak zımnında (bk. Metin, I,716); Fransalu dahi sevdây-ı sûd ile **kudurmuş kelb gibi bî-karâr** ve bunlar 'an-asl **cerv-i**

kilâb-âsâ kesîru'l-evlâd ve **mânend-i cerâd-ı vefîru'l-efrâd bir tâ'ife-i bednijâd** olup (bk. Metin, I,720, 727); **ervâh-ı şerîre gibi evliyây-ı umûrun kuvây-ı za'îfelerine hulûl** ve **mânend-i mûş, ol berzede-hûşların sûrâh-ı derûnlarına duhûl** edüp (bk. Metin, I,747); taraf taraf **şâh-ı çınâr-âsâ dest-i tetâvülü dirâz** ve **dervâze-i zulm ü sitem-i bî-endâzeyi bâz** edüp (bk. Metin, I,757); her tarafdan **mânend-i seyl-i belâ tevârüd** ve **misâl-i gumûm-i zemâne-i mihnet-fezâ tehaşşüd** edüp (bk. Metin, I,779); vâkı'â bidâyet-i hâlde **ol cem'iyyet gerçi karga derneği** olup, lâkin sonra **gurâbü'l-beyn gibi meş'ûm** ve her biri **göz oyan kuzgūn gibi muzırr u mezmûm** zuhûr etdiği (bk. Metin, I,781); ve Boğaz'a doğru **hayye gibi cery ü insiyâb** eyledi (bk. Metin, I,785); **lodos deryâsı gibi pür-cûş** ve **Nehr-i 'Âsî-sıfat mevcen-mevc-i hurûş** olup (bk. Metin, I,790); **cakcaka-i âsiyâb gibi pür-gû** ve **boş değirmen gibi tehî-gülû** olmağla (bk. Metin, I,793-794); **seg-i şikârî gibi miyâne ve kenârı arayı arayı bî-tâb** olup (bk. Metin, I,814); **kabr-i münâfık-âsâ tîre vü tengnâ olan mahall-i mezbûr**dan iz'âc (bk. Metin, I,814); **necm-i sâkıt ve racîm-i hâbıt gibi rûy-i zemîne zîr u zeber** oldukda (bk. Metin, I,816); lâkin mevâ'îdi **ed'iye-i bî-hulûs gibi eserden 'âtıl** ve **va'z-ı kavvâl-âsâ bî-hûde vü bâtıl** olup (bk. Metin, I,820); lâkin gitdikce **evren gibi şişüp kabararak 'arsa-i devleti istî'âb** ve (bk. Metin, I,820); bir gün **şîr-i şerze gibi garrân ve ağzından köpükler saçarak lodos denizi gibi cûşân** olup (bk. Metin, I,821); hazîne hazîne muhallefât ve ıktâ' ve 'akārâtlarına **aç kurd koyun sürüsüne girişür gibi bir gûne hücûm u savlet** (bk. Metin, I,824); 'ale'l-umûm **aç kurd sürbesi çobansız köpeksiz koyun sürüsüne girer gibi taraf taraf hücûm** edüp (bk. Metin, II,859); ve **her biri ağzına taş almış gibi hamûş u epsem** olup (bk. Metin, II,860); Münîb Efendi vaz'-ı mahsûsu üzere **leğlek gibi baş salarak ve kāz gibi boyun uzadarak**: "Vâkı'â su'âl-i 'azîmdir" 'ibâresini tefevvüh eyledikden sonra ol dahi **mânend-i hût ser-be-girîbân-ı sükût** oldu (bk. Metin, II,860); nihâyet Hâce Efendi'nin hükmünü icrâ ile **beyza-i horos-âsâ bir kelâm ilkā** etmiş oldu (bk. Metin, II,861); **kilar kapusunu açık bulmuş fâre sürüsü gibi sû-be-sû hecme-rîz** ve **müzekkir-i tâlângerî-i Kavm-i Cengîz** olup (bk. Metin, II,862); mısdâkınca **vech-i vecîhi şebîbe şebîh** olup (bk. Metin, II,875); temâm **gürg-i bârân-dîde ve şigāl-i şeb-resîde ve kelb-i şebân-perverîde ve mâr-ı âheste-hazîde ve saht-güzîde ve düzd-i germ ü serd keşîde, mûşikâf ve hurde-dân ve 'akl-ı şeytânîde üstâd-ı 'azâzîl olmağa şâyân**, meydân-ı fitnede kasr-ı kaddiyle sâhib-i yed-i tûlâ ve **san'at-ı dekk ü hîlede başka çıkmış ser-halîfe-i çîre-dest ve çâpük-pâ** idi (bk. Metin, II,875); ve a'yân-ı devlete **solugān hayvân gibi beher meclis tevâtür-i enfâs ile irâ'et-i sûret-i hâl** edüp (bk. Metin, II,878); **'illet-i idrâru'l-bevl gibi mübtelây-ı selsü'l-kavl** (bk. Metin, II,881); **bulunduğu meclisleri ayuları boşanmış Kulleli-bağçesi'ne döndürüp** (bk. Metin, II,881); **Kulleli Bağçesi'nde bend-**

den kurtulmuş ayular sürbesi gibi bî-bâk ü pervâ etrâf u enhâya gubâr-efşân-ı şerr u şekā olarak (bk. Metin, II,930); 'arsa-i havlû bi-'aynihî **Kulleli Bağçesi'nde ayular ve sensonlar boşanmış ma'reke hengâmesinden nişân** oldu (bk. Metin, II,1469); ve harâret-i teb ü tâb ile **sîh-ı kebâb gibi hırâş ü telâş-i âteşîze mütekallib** olmağla (bk. Metin, II,888); ol har-ı bed-güherin cebhesine bir tepme 'aşk eylemekle, **kellesi kuru kabak gibi târumâr** ve **vücûdu mu'allak-zen-i hufra-i nâr-ı bevâr** oldu (bk. Metin, II,889); merkūmun dergâhına duhûllerinde **kedi görmüş fâre gibi tersân** olup (bk. Metin, II,894); kezâlik **derrende cânever gibi, husûsan seg-i dîvâne-misâl mu'âkara ve muhâreşeden hâlî** olmadıkları dahi (bk. Metin, II,908); **lâf u iftihâr u güzâf ise Tuna Suyu gibi mebzûl ve râygân** ve ..... **Ordu-yi hümâyûn'u hem-reng-i mey-kede-i bed-mestân ve hem-hâl-i tîmâr-hâne-i dîvânegân** eylediler (bk. Metin, II,918); **esrâr çekmiş eşrâr gibi harekât-i nâ-ma'kūleye ibtidâr** (bk. Metin, II,919); 'ale'l-ıtlâk Bektâşiyye'nin **lodos denizi gibi içinden galeyânları** (bk. Metin, II,926); ve **sü'bân gibi zehrâbe-feşân-ı düşnâm** olarak (bk. Metin, II,932); erkekleri verâda ayak üzere durarak **ac köpek kassâb çengaline bakar gibi karıların ellerine bakarlar** (bk. Metin, II,988); bi-'aynihî **şerbet-i kannâletü's-sâ'a-i tabîb-i nâdân gibi 'ayn-ı 'illet** ve (bk. Metin, II,1038); mûmâ ileyh Refi' Efendi fart-ı neşât u inbisâtından **bülbül gibi bî-ârâm** olarak (bk. Metin, II,1044); **ejdehây-ı heft-ser gibi ez-her-taraf ebvâb-ı mesârif küşâde** olmağla (bk. Metin, II,1047); 'abd-i Hakīr kemâ-kân esbâb ve me'ûnetden **sülâsî mücerred sâlim sîgası gibi mütecerrid ü 'uryân** olarak (bk. Metin, II,1050); ba'dehû **dal hancer mânend-i ejder serdâbdan beder** olduğda (bk. Metin, II,1061); hemân **dama taşları gibi hâlî haymeler** ve (bk. Metin, II,1068); ve Ziyâ Paşa'nın keffesi **keff-i müflis gibi tehî-mâye** olmağla (bk. Metin, II,1070); ve kendüsüne mahsûs envâ'-ı hutûtdan hâric bir gûne hattı var idi ki, **harfleri bâl-i zübâb ve minkār-ı gurâb ve sutûrları azgāsü ahlâm gibi şûrîde ve geysûy-i zengî-misâl pîçîde** olmağla, **rukyetü'l-'akreb mefhûmu ve 'azâyim-i cinn mazmûnu gibi andan dahi ma'nâ ve me'âl tırâşîde** olmak, derece-i istihâleye resîde idi (bk. Metin, II,1073); ve **kelb-i şikârî gibi ol âhû-peçenin itcesine etrâfını dolaşmak**dan hâlî olmaz idi (bk. Metin, II,1074); husûsan **perçem-i pür-ham misâl ol civân-ı pâkîze-cemâlin başına belây-ı siyâh** ve **kadd-i bülendi gibi dûr u dirâz âfet-i gümrâh** olmuşidi (bk. Metin, II,1075); bir delikanlu yiğit bir nigâr-ı nâzenîne **sarmaşık otu gibi sarmaşup,** (bk. Metin, II,1076); vak'a-i cülûs hâdisesiyle Devlet-i 'aliyye, **bahr-ı tûfân-zede gibi şûran-şûr** (bk. Metin, II,1094); ve kûşe-i sekte vü hamûlde **ramazân şeytânı gibi 'amel ü dagalden mehcûr** (bk. Metin, II,1094); ve **iğne yutmuş kelb gibi hayyiz-i ârâm u râhatdan dûr** (bk. Metin, II,1094); her tarafdan **zünbûr-i belâ gibi başına üşecekleri vâreste-i kayd-ı beyân** olduğu mülâhazasına mebnî (bk. Metin, II,1097); Memâlik-i

mahrûse'nin her kutrunda **'illet-i vebâ' gibi 'umûm vechiyle ser-nümây-ı zuhûr olan fitne ve ta'assub** ve ihtilâl (bk. Metin, II,1103,1105); mel'ûn-i mezbûr **minfeha-i haddâd gibi pek şişkin** ve **semek-i hınzîr gibi burunu hevâda** olup (bk. Metin, II,1115); **levha-i sîmîn gibi sepîd-ter** (bk. Metin, II,1120); hemân fahm kısmı **turfa bâkûra gibi dest-mâlle e'izze-i ahbâba hediyye-i behiyye** olunmak derecesine varup ve gitdikce **derd-i berd şiddet-i humûm-i zemâne gibi bir gûne saht u serd** oldu ki, evânî-i galîza ve sengîn-ler, **sîne-i 'âşık gibi çâkçâk** ve **girîbân-ı sitem-dîdegân-misâl sîne-tirâk** olur idi (bk. Metin, II,1120-1121); Üsküdar Ustası hemân **tendîse-i bostân gibi bir sevâd-ı mücerred nümûne-i haşeb-i müsenned** kalmağla (bk. Metin, II,1123); lâkin **perr-i meges gibi ednâ ser-rişteyi vesîle** edecekleri ma'lûm (bk. Metin, II,1127); 'alâ ceryi'l-'âde **sefîne-misâl âsûde-i gubâr-ı renciş ü melâl** olarak bahr-ı tereddüde rû-nihâde oldu (bk. Metin, II,1128); Aydın Güzelhisârı'nda **âyet-i mensûha gibi nesyen mensiyyen mehcûr** ve (bk. Metin, II,1131); **Nehr-i Tunca dahi nâgehân havâdis-i zemân gibi tuğyân** ve **mânend-i tennûr-i tûfân heyecân** edüp, **üştür-i sermest gibi her tarafa keff-endâz** ve **çep ü râsta şîr-i demân-âsâ hücûm ü savlet**le satvet-perdâz olmağla (bk. Metin, II,1143); ve niçe **kurşun tahta pûşîdeler karak-uş yelekleri gibi rûy-i hevâda perrân** olmağla (bk. Metin, II,1147); sû-be-sû ve kû-be-kû **ejdehây-ı heft-ser gibi hücûm** eden seyl-i pür-veyl sademâtiyle niçe cisr-i üstüvâr ve 'imâret-i bülend ü pâydâr, **sâhire-i gabrâya nihâde-rû** oldu (bk. Metin, II,1151); ve **maraz-ı vebâ-misâl ihtilâf u ihtilâl** ise, 'âmme-i Memâlik-i mahrûse'ye sereyân ü ittisâl (bk. Metin, II,1153); **maraz-ı âkile-misâl 'ârıza-i ihtilâf ü ihtilâl** ise ecsâm-ı milkete 'urûz u ittisâl birle taraf-ı herc ü merc rahneleri rû-nümâ (bk. Metin, II,1156); ahvâl-i cihân **mûy-i zengî gibi derhem ve perîşân** (bk. Metin, II,1157); ve **'anâsır-ı erba'a gibi çâr-erkân-ı bünye-i ittifâk** olup (bk. Metin, II,1160); Yeniçerilik 'arızası kalem-rev-i saltanat-ı 'Osmâniyye'nin **maraz-ı cüzzâm gibi her cüz' ü endâmına sirâyet** (bk. Metin, II,1161); rakz-ı tâzî-i seyr u sür'at eylediği **haberi, sâ'ika-âsâ perde-şikâf-ı sâmi'a-i vükelâ** oldukda, gerek ordu ve gerek Âsitâne ricâlinin derûnları **bahr-ı tûfân-dîde gibi galeyânla bi'l-cümle mübtelây-ı hırâş-i cân** olup (bk. Metin, II,1166); Refîk Efendi Sadrıa'zam'ın **sırr-ı vaktine münzir-i makt gibi duhûl** ve **'ırk-ı meşveretine tuğyân-ı safrâ'-misâl hulûl** edüp (bk. Metin, II,1168); ve **savm-ı Nasârâ gibi dûr u dirâz** 'Alem-dâr Paşa'nın temahhuz ve gayretini beyâna âgâz (bk. Metin, II,1169); ve **bâzîçe-i hayâlde Karagöz'ün ağalığı gibi def'aten Ağa** olduğuna kanâ'at etmeyüp (bk. Metin, II,1170); **Kabakcı'yı kışdan kalmış kabak gibi sad-pâre** ve çend nefer hem-pâlarını dahi **hısn-ı ma'kıl-ı hayâtdan âvâre** eylemekle (bk. Metin, II,1181); ve'l-hâsıl herze vü hezeyânlar ile **meclis-i mezkûru Süleymâniyye Tîmâr-hânesi'nden nişân** eylediler (bk. Metin, II,1183); ancak Şeyhulislâm ve rufekâsı olan zevât-ı kirâm zebân-zede-i Vezîr-i müşârun ileyh

olan işi büyük harfinden be-gāyet müte'essir ve **berg-i hazân-dîde gibi reng-i rûyları mütedâyer** olup (bk. Metin, II,1185); **Kays-i Mecnûn gibi dîvâne vü medhûş** olup (bk. Metin, II,1188); ve **sîga-i muttaride-i menfiyyeden lafz-ı müsbet gibi istisnâ** kılındı (bk. Metin, II,1190); olan **hânesinde Süreyyâ gibi müctema'** olup (bk. Metin, II,1188); sâlifü'z-zikr **efrâd-ı 'ulemâ' benâtü'n-na'ş-âsâ birer cânibe tefrîk u iclâ** olunup (bk. Metin, II,1190); savt-ı bülend ile: "Bu def'a bunu alursun" deyerek kol ölçmesi, mukaddemâ hakkında mesmû' olan hikâyâtı tasdîk ve **tîmâr-hâne delisi olduğunu tahkīk** eyledi (bk. Metin, II,1190); ve **ayakları tozuyla bu kadar sanâdîd-i 'ulemâyı birden benât-ı heşîm gibi tozudup** (bk. Metin, II,1191); Hâkān-ı Ferîdûn-tüvân hazretleri müşârun ileyhe **ağız acdırmayup, bebr-i derende gibi garrân** olarak (bk. Metin, II,1198); pîş-gâh-ı Şâhî'de **kebk-i nâ-tüvân gibi lerzân** olarak (bk. Metin, II,1198); **şîr-i garrân-âsâ sayha-i ârâm-fersâ** ile Efendi'yi iltimâs (bk. Metin, II,1199); ol nev-nihâl-i hadîka-i şevket ü şân hazretleri dahi **serv-i sehî gibi hırâmân** ve **üsküfü alınmış şâhîn misâl her tarafa şâhâne nigerân** olarak 'izz u vekār-ı Mülûkâne ile (bk. Metin, II,1204); ol cem'iyyet-i 'azîmeyi, **nükūd-i ceyb-i kerîm gibi perîşân** eylemekle, **meydânı kîse-i müflis-misâl ıhlâ** ve (bk. Metin, II,1205); her cins erbâb-ı üns olan ins ise fevc fevc **mânend-i mevc sûy-i sûrgâhlara su gibi akınlar** edüp (bk. Metin, II,1214); ve **yakamoz gibi şu'le-perdâz-ı havâtır-ı deryâ-keşân ve ser-mestân** olurlar idi (bk. Metin, II,1214); ve **sürtme olta-sıfat enselerinde seyyâr u devvâr** olarak (bk. Metin, II,1215); hulâsa-i makāl ol devr-i vesî'u'l-mecâlde **tâ'ife-i rindân, surâhî gibi bâla-dest** ve **fırka-i riyâ-fürûşân, lây-i piyâle-sıfat hâk-peyvest** olup (bk. Metin, II,1215); **sebûlar, hâtır-ı Muharrir gibi şikeste**; hâlî humların **tanîn-i has-retleri, enîn-i dil-i 'âşık-sıfat künbed-i mînâya peyveste** oldu (bk. Metin, II,1217); ve **dürr-i kem-yâb gibi öylece yektâ vü ferîd**, mevkib-rân-ı kişver-i câvîd oldular (bk. Metin, II,1225); ve **gürg-i derende gibi hecme-i cân-şikârlarıyla** giriftâr-ı keşmekeş-i âzâr olarak hâksâr ve makhûr oldu (bk. Metin, II,1231); 'ale't-tahkīk **rûz-i rustâhîzden nişâne** ve **seyl suyu gibi göz yaşları bilâ-mübâlaga yollardan revâne** oldu (bk. Metin, II,1231); ve **tâbe-i pür-tâba düşmüş balık gibi tabtâb-ı ıztırâbla dermânde-i bîniş ü dîd** iken (bk. Metin, II,1235); Sirozî İsmâ'îl Bey gibi sûret-i fermân-berîde olanlar dahi, **Mâbeyn Odası gibi iki yüzlü münâfık** olmağla (bk. Metin, II,1237); zâhiren Devlet-i 'aliyye'nin **pehlevân yakısı gibi her derdine dermân** hâzır 'add ü i'tibâr olunan Çepâr-zâde (bk. Metin, II,1237); kaldı ki kâr-bendân-ı dest-gâh-ı devlet-i sipihr-iştibâhın **zen-i hâmil gibi altına aş yerdikleri** (bk. Metin, II,1238); **kalb-i hâsid gibi teng ü târ** ve **kör mülhid gibi pür 'akreb ü mâr** bir gār-ı 'âdî içre ihtifâ olundu (bk. Metin, II,1246); göre **bit-pâzârında olan dellâl-ı hîç be-dûş** yâhûd sokak aralarında bile hurde-furûş olmakdan gayri maslahat kalmayacağı nümâyân (bk. Metin, II,1252); asâkir-i

mu'alleme **ejder-i âteş-feşân-âsâ şerâre-pâş** (bk. Metin, II,1265); **esvâk u pâzâr kanâre-i kassâbdan nümûdâr** olup (bk. Metin, II,1268); Saltanat olan ağayân-ı bî-iz'ân Ocak hakkında gayret, **maraz-ı cüzzâm gibi 'urûk u a'sâblarına sirâyet** etmiş bir 'illet olduğundan (bk. Metin, II,1268); a'dây-ı dîn ü devlet tahrîk ü i'âneleriyle **çâh-ı katrân gibi cûşân** ve **şu'le-i âteş-i nâgeh-zuhûr-âsâ etrâf u eknâfa şerâre-pâş-ı mazarrat u husrân** olarak (bk. Metin, II,1280); **dâr u diyârları gurâbu'l-beyn gulgulesiyle ve murg-ı murdâr-hâr velvelesiyle mâlâmâl** olup (bk. Metin, II,1281); **şu'le-i cevvâle-veş dâ'ire-i mülk-i 'Osmânî'yi pür-âteş eden derebeyleri** nâmına celâliyân-ı serkeşânla mel'ân (bk. Metin, II,1282); **nefes-i masdûr-âsâ sadr-ı Boğaz'dan hurûca âgāz** (bk. Metin, II,1283); ol muhârebe-i âteş-tâb-ı pür-iltihâbın **sirâyet-i şerâr-ı şu'le-bârı havfından bahr-ı kebûd gibi sipihr-i bukalemûnda kâ'in keştî-i Nûh**, mâverây-ı hatt-ı istivâya ..... ka'r-ı deryâda bulunan **semekler mâhî-i tâbe-fikende gibi mübtelây-ı teb ü tâb-ı bîm ü ıztırâb** ve safha-i cism-i latîf-i âb, **lerziş-i havf-ı bî-hisâbla hem-reng-i sîmâb** oldu (bk. Metin, II,1284); ta'bîr u beyânı **tavsîf-i ân-i çehre-i dilberân gibi kābil-i hayyiz-i imkân** değildir (bk. Metin, II,1296); **cevher-i rûh gibi pinhân** oldukları mahalden **nûr-i 'akl-i evvel-âsâ ibrâz-i tal'at-i 'âlem-ârâ** edüp (bk. Metin, II,1300); ve **bülbül-i gām-geşt-i gül gibi mütehayyir u medhûş** olan (bk. Metin, II,1301); ve **bizâ'a-i mîrâs-hôrân-âsâ pençe-zede-i tebzîr u israf u îsâr** olmuşdur (bk. Metin, II,1305); ve **mûy-i âteş-dîde gibi pîçâ-pîç-i nâ'ire-i telâş u inkılâb** olunmuşidi (bk. Metin, II,1307); **şu'le-i cevvâle-misâl ser-nümây-ı cevelân olan zebâne-i vehm ü hayâl müteheyyic** ve **lehb-i rehb ü hafakān-ı bâl muhtelic** (bk. Metin, II,1316); sûhte-dil ve tefsîde-endâm olarak **sepend-âsâ yerinden pertâb** ve oda pîş-gâhına şitâb edüp (bk. Metin, II,1317); **kûh u künbed-i hâlî gibi sadâsı yine kendüsüne ma'kûs** (bk. Metin, II,1317); mukaddemâ **kelime-i şâzze gibi sîga-i muttarideden ihrâc ü iclâ** (bk. Metin, II,1319); **vefk-ı müselles gibi huzûr-i Sadr-ı mutâ''da nümâyende-i adlâ'** olduklarında (bk. Metin, II,1320); sahn-ı serây-ı sâhire-i gabrâ, **şeb-i şitâ' ebr-nâk-âsâ tîre vü târ** olup (bk. Metin, II,1321); ve **'asây-ı Mûsâ'dan rehâ bulmuş Fir'avniyân-âsâ muktezây-ı cibillet-i nâ-sâzları olan hılâ'at ü şenâ'ati ibrâz** ederek (bk. Metin, II,1327); ve'l-hâsıl bunların âlûde-i agrâz olan **vaz'-ı nâ-hemvârları şems-i 'asr-âsâ nâ-pâydâr** (bk. Metin, II,1334); oldukları mesmû' oldukca, **Hacı 'İvaz ile Karagöz muhâverâtı hâtır-güzâr** olmakdadır (bk. Metin, II,1339); Meyâncı sûretiyle bi'd-defe'ât Âsitâne'ye **Firenk kuryeri gibi âmed-şud** ederek (bk. Metin, II,1351); ba'dehû orduda bir takrîble **haşv-i mısrâ' gibi Ruscuk yârânına rişte-bend-i ittisâl** (bk. Metin, II,1351); segbân tâ'ifesi ..... bir tarafdan **havâdis-i yevmiyye gibi tezâyüd ü tekessür** peydâ (bk. Metin, II,1353); Vekîl-i mutlak olan Sadrıa'zam'ı, **seng-i felâhun gibi sahrây-ı idbâra mercûm** edüp (bk. Metin, II,1354); ezikka vü esvâkda

şehrîler miyâne-i efrâd-ı sübhada nişâne ve **kavuklu kimseler bî-gâne otluk basmış seyrek seyrek şelgam gibi dâne dâne** kaldı (bk. Metin, II,1354); Bâb-ı 'âlî'de **zümre-i küttâb fi'l-mesel nokta-i şekk-i hâmiş-i kitâb** şeklinde kalmışlar idi (bk. Metin, II,1354); mücâhereten **top-i gülle-kûb gibi cevâb** verdikde (bk. Metin, II,1356); zât-ı hümâyûn-i hümâ cenâb-ı sultânîleri **verây-ı perde-i sehâbda meknûn, âfitâb ve tılsım-ı ejdehâ-pîçîde derûnunda mahzûn, cevher-i nâ-yâb gibi bi-hasebi'z-zâhir 'arz-ı tal'at ü dîdâr** ve (bk. Metin, II,1356); **pîşkârân-ı hum-hâne-i dâd ü sitâd-ı devlet olan yârân-ı çîrekârân** ise müşârun ileyh cenâblarını bu resme bahr-i bî-gerân-ı zevk-ı nefsânîye daldırup ve hiss ü idrâkini **'âşık-ı şîfte-dil gibi hevâya aldırmalarıyla** (bk. Metin, II,1359); Bâb-ı 'âlî'ye tevârüdlerinde, **nahıl alayı gibi pîşâ-pîş** elli altmış kadar orta kuşak (bk. Metin, II,1360); **susalık marazına mübtelâ hayvân gibi aslâ reyyân olmayacakları** bî-reyb ü gümândır (bk. Metin, II,1364); belki **milket-i hayâtda hayyât gibi bekā' u istikrârı** (bk. Metin, II,1365); hemân ref'-i kalansüve ile **kabak gibi başını elçinin önüne uzadup** (bk. Metin, II,1370); şimdilik **mâr-ı sermâ-dîde gibi ten be-hâk sükûn-i nâ-çârî** ve **hâşâk-i hafîf gibi suyun akındısına cârî-i ıztırârî** idiler (bk. Metin, II,1372); hemân hasbe'z-zâhir a'dâd-ı kalîle-i neferâtla kolluklara münhasır gibi kalup, **kışlaları, seyreklenmiş karnabît bostânından nişân** oldu (bk. Metin, II,1372); havsala-i Âsitâne'yi **derûnundan partalı atılmağla, nev'an hıffet [bulmuş] sefîne-âsâ bir mikdârca tenfîs ü ıhlâ** eylemeleriyle (bk. Metin, II,1372); İslâmbol'da nev'an teneffüs ve hıffet peydâ ve şehirlü ve esnâf kavukları kemâ fi's-sâbık **kedû-yi rûy-i âb-âsâ ser-nümâ** oldu (bk. Metin, II,1372); havene ve gaddârları **şâh-ı zâ'id gibi bürîde-i sâtûr-i def' u kahr u tebâh** eder idi (bk. Metin, II,1373); vâdî-i herze-pâyîde **tâzî-i şikârî gibi dâ'imâ tek ü tâz** (bk. Metin, II,1373); encâm-ı kâr ol **terâzûsu gibi siyeh-kelîm ve seng-dil ü tebehkâr** (bk. Metin, II,1373); Bektâşiyân tâ'ifesinin **girîbân-ı sabr u ârâmı dâmen-i 'âşık gibi çâkçâk** (bk. Metin, II,1378); **Süreyyâ'nın muvâsalatı gibi emr-i muhâl** (bk. Metin, II,1379); hükemânın cem'iyyet-i nâsı, **durdukca müntin ve bağladıkca müte'affin olan gül suyuna teşbîhleri**nden gafletle (bk. Metin, II,1379); ve hâricden dahi meşhûdu olduğu sûretleri **çakıllıkda at koşar gibi Küşmânî-i mezbûr mu'tâdı olan cakcaka ve taktaka** ile mücâhereten nakl ü hikâyet eder idi (bk. Metin, II,1380-81); bir gün Câmi'-i Sultân Mehmedî'de 'ale'l-'âde firâz-i kürsîye **Şelgam Hâce gibi kesâfet-dâde** olup (bk. Metin, II,1382); hemân **gürbe-i sa'ûl-âsâ yerinden pertâb** edüp (bk. Metin, II,1382); ol leyl-i pür-veylde **mânend-i seyl Bâb-ı 'âlî cânibine cereyân** eylediler (bk. Metin, II,1387); **kazây-ı nâgehânî gibi yek-bâre Bâb-ı 'âlî'ye nüzûl** ve **ervâh-ı habîse gibi sâha ve dîvân-hâneye hulûl** eyledikleri anda (bk. Metin, II,1387); hademe ve etbâ' ve câ-be-câ hıfz u hirâsete mü'ekkel olan sibâ'-ı eşyâ' dahi taraf taraf odalarda ve dîvân-hâne ve mastabalarda **dârûdan**

geçmiş, yâhûd münevvem şerbet içmiş gibi 'âlem-i hiss ü şu'ûrdan bî-haber zümre-i mürdegândan ma'dûde iken (bk. Metin, II,1387); zorbalar zûr-bâzû-yi igtiyâlle ortalığı ıhlâ ve **Güreşciler Tekyesi'nden nümûne-nümâ** eyledikden sonra, **bâlâ-hâneye dûd-i kebûd-âsâ su'ûd** edüp (bk. Metin, II,1389); **Ferhâd-i kûh-ken gibi işi başa çıkarmak** bâbında (bk. Metin, II,1389); **Ashâb-ı Fîl-âsâ nigûnsâr-ı hufra-i hâkdân** oldular (bk. Metin, II,1389); taraf taraf dervâzelere **seğirdim aşcıları gibi pûye-rîz-i hücûm** olduklarında (bk. Metin, II,1394); **aslâ yüzleri gülmez, dişleri ışımaz, belîd ü 'anîd ve hışn u habîs ve merîd ve bed-likā ve bed-şiyem 'ale'l-'umûm kâfiru'n-ni'am Baltacı dedikleri nemek be-harâm ve ba'zı bostancı li'âmları** (bk. Metin, II,1395); ân-ı yesîrde **mânend-i maraz-ı cereb ü vebâ etrâf u enhâya sirâyet ü te'sîr** etmekle (bk. Metin, II,1395); **çalık esâmî gibi sahîfe-i hestîden hakk ü ref'** eylediler (bk. Metin, II,1395); ve kışlanın ve etrâfında olan dükkânların dûd-i kebûdlarını **âh-ı 'âşık-âsâ ber-ter-i kubbe-i semâ** (bk. Metin, I,1403); ve **hammâm-ı Fir'avn gibi galeyân üzere olan şirret ü tuğyânları** nev'an sûret-yâfte-i sükûn ü ârâm oldu (bk. Metin, II,1403); cân başına sıçrayup, **şîr-i ner gibi kükreyerek na'ra-i bülend ile** (bk. Metin, II,1403); bu vechile **âteş-i âsümân-rev-i şerr u fesâdları hamûd** ve **Nehr-i 'Âsî-i tuğyân u 'inâdları rukûd** buldu (bk. Metin, II,1404); Balık-hâne'den sandal içre balıklayup, **semek-i tâfi gibi sath-ı âba pertâb**la Boğaz'a doğru katre-zenân-ı 'azm ü şitâb olmuşlar (bk. Metin, II,1404); fi'l-mesel **ahlât-ı rediyyeden pâk olmuş havsala-i mi'de**ye, yâhûd **ebhıre-i sevdâ'iyyeden tenkīh bulmuş kâse-i dimâğa** dönmüşdür (bk. Metin, II,1404); **ervâh-ı habîse gibi 'urûkuna hulûl** ve **maraz-ı sevdâ-sıfat dimâğına duhûl** edüp (bk. Metin, II,1406); yektâ-ser bir menzil bârgîri ile **mehter sürer gibi matrûd u mühân** eylediğine mu'âkıb (bk. Metin, II,1410); **keffe-i mîzân gibi seng-i te'essüfle sînelerini döğerek** (bk. Metin, II,1411); husûsan **sâhât-i hâriciyye-i cevâmi', harmengâh-ı batâtîh** olup, **tûde-i ahcâr gibi püşte-i rüşteye söygünür** idi (bk. Metin, II,1411); bu Hakīr gibi mahall-i merkūmda müsâfir bulunanlar, **mânend-i kebâb halîde-i sîh-ı ıztırâb** olmuşlar idi (bk. Metin, II,1412); Âsitâne tarafına **sürbe-i zâğ u zağan misâl neşr-i cenâh-ı isti'câl** edüp (bk. Metin, II,1412); dûr-endîşân **tâbeye düşmüş mâhî gibi pîç ü tâbla pür-inkılâb ü halecân** (bk. Metin, II,1412); eyne'l-meferr kûşelerini **cûyân horos-i mağlûb gibi verâlarına nigerân** olarak şitâb (bk. Metin, II,1416); lâkin küşâdı **dahme-i mutalsam gibi nâ-kābil** olmağla (bk. Metin, II,1417); ve **hırs (خرس) ü meymûn gibi kahkaha-i dil-hırâş ü nâ-mevzûn**la (bk. Metin, II,1417); ba'de'l-'aşâ' ikimiz **ferkadân-âsâ tenhâ** kalup (bk. Metin, II,1420); cümlesi Çekmece tarafına doğru **buhâr-ı muzlim gibi çekilüp gitdiler** (bk. Metin, II,1423); Âsitâne'yi gûş eylediği anda bî-tevakkuf **sütûn-i sefîne gibi kıyâm** ve **Âsitâne cânibine neşr-i bâdbân-ı i'tizâm** ve (bk. Metin, II,1423); habîs harîf **Şemir-i la'în gibi suyun inkıtâ'ına sebeb** ve reh-

nümâ (bk. Metin, II,1426); eşhâsın ekserî kendüsüne hem-hâl ve **dağ âdemîsi gibi bir nev' sevâd ü timsâl** idi (bk. Metin, II,1428); Âsitâne-i sa'âdet ise sarsar-ı tûfân-hîzi nev'an mayna verüp, lâkin **henûz salıntısı kalmış lodos deniziyle hem-hâl** (bk. Metin, II,1436); **kâğıd-ı neşşâf-âsâ aktâr-ı sâ'ireye de isti'dâdları hasebiyle sirâyet** edeceği vahîmesini i'tizâr ederek (bk. Metin, II,1436); mevki'-i Kethudâyî'de **lâyiha-i asl ü hılkati, Kefe Lâlesi gibi küşâde ve râyiha-i rüşd ü reviyyetden sâde** olduğu, sâha-i vuzûh u zuhûra ser-nihâde oldu (bk. Metin, II,1453); Âsitâne'de lahza-i tevakkufu, **hacr-i hazânede ejdehâ ibkāsı gibi bir ma'nâ** olmağla (bk. Metin, II,1454); Pâdişâh-ı dârâ-sipâh ve İskender-âyîn hazretleri, **dürr-i yetîm-âsâ yektâ** ve **mânend-i şems-i cihân-ârâ ferd-i küllî-i bî-hemtâ** olmağla (bk. Metin, II,1454); ber-vech-i merkūm **lokma-i hoş-güvâr gibi gülû-yi hayâtdan ma'dûm** olmağla (bk. Metin, I,1457); hezâr-destân-ı lisân-ı sühan-verân, **bülbül-i mevsim-i behâr-âsâ gûyân** ve **terâne-sâz-ı nazm-ı dil-sitân** olup (bk. Metin, II,1457); katâr katâr **emvâl-i muhallefâtı mıknâtîs gibi kendü tarafına cezb ü celb** (bk. Metin, II,1465); hemîşe **rukyetü'l-'akreb gibi evrâd-ı bî-ma'nâya müdâvemet** (bk. Metin, II,1465); ve **mecâlislerini Karagöz melâ'ibinden ve meddâh ve kıssa-hân sıkletlerinden ignâ** eylemişidi (bk. Metin, II,1467); bulunduğu **mecâlis-i şurâda cakcaka-i âsiyâb ve vakvaka-i gûk ü gurâb gibi bî-ser ü bün tarh-ı kelimât-ı bî-me'âl** ederek (bk. Metin, II,1467); **tîmâr-hâneye yenice konmuş, esrimiş dîvâne gibi içerüden na'ra-i hâyâ-hây ve sayha-i âsümân-sây** ile sebb ü düşnâmın hadd ü hisâbı olmayup (bk. Metin, II,1469); arkasındaki câme kîr u pâsdan müte'affin ve câ-be-câ çâkçâkî ve şikâfdan **at başlığının sinekliği gibi dilim dilim** ve **etekleri saçak gibi salkım salkım** olmağla (bk. Metin, II,1470); Âsitâne'de inşâ etdiği nekbetgâh-ı şe'âmet-âşiyâneyi **avcılar kümültesi gibi masîde-i tayyârât** eylemekle (bk. Metin, II,1471); lâkin 'ale't-tahkīk hasâ'il-i mecbûlesine nispet, muharrer olan kelimâtımız **Gavur Gölü'nden katre ve Keşîş Dağı'ndan sahra vezânındadır** (bk. Metin, II,1472); leyl ü nehâr ise hulyây-ı Sadr ile **'illet-i sadra uğramış masdûr-i rencûr gibi muztarib ü bî-karâr** ve **derd-i mihr-i mühr ile fass-ı nigîn-âsâ dâğdâr** idi (bk. Metin, II,1473); ve ârzû-yi merkez-i Vekâlet sebebiyle **şûrîde olan zihn ü idrâki gibi ma'kûs** ve **re'y-i nâ-dürüstü gibi lagv u butlânı mahsûs ile fikr-i kec ve tedbir-i mu'avvic** birle (bk. Metin, II,1473); hâlâ **Devlet-i 'aliyye lodos deryâsı gibi munkalib** ve **hammâm-ı Fir'avn-âsâ muztarib** iken (bk. Metin, II,1473); **cemel-i hâyic ve lücce-i mâyic gibi keff-endâz-ı hışm u infi'âl** (bk. Metin, II,1474); Paşa cenâbları işbu **berhem-zen-i sabr u hûş olan kelâmı** gûş eyledikde, **Karadeniz gibi cûş ve 'aynü'l-kıtr-âsâ hurûş** edüp (bk. Metin, II,1475); ve **sevdâ-zede gibi bî-ser ü bün kelimât-ı nâ-sâza âgāz** (bk. Metin, II,1475); ve **tıfl-ı nev-hâste gibi henûz kıyâm** üzere olan nizâm-ı Devlet-i 'aliyye'ye yine îrâs-i vehn ü fütûr edeceği (bk. Metin, II,1475); **mûr-i dâne-**

çîn-âsâ harîs u tâmi' (bk. Metin, II,1478); Çerkacı 'Ali Paşa bi-hasebi'l-iktizâ' Kā'im-makāmlık merkezine **nasbe-i felekiyye gibi mansûb** (bk. Metin, II,1479); *"Lâ lî ve lâ 'aleyye"* tesviyesiyle bast-ı a'zâr ederek **çerka topu gibi Tersâne'ye güzâr** eyledi (bk. Metin, II,1482); bir tarafdan ol dahi **koltuk çıbanı gibi izbândûdlara müstevlî** olup (bk. Metin, II,1485); meşrık-ı burc-i sulbünden **fecr-i sâdık gibi tâli' ve ufuk-ı 'âlem-i şuhûdda sâtı'** olup (bk. Metin, II,1487); her ne kadar emr, âhenîn ise de keff-i Dâvûdî-eserinde **mum gibi pezîrây-ı telyîn** olarak (bk. Metin, II,1495); ba'de'l-ıtlâk neş'etinden berü söylemeğe alışmış lisân, yine **cakcaka-i âsiyâb-âsâ laklaka-feşân** olmağa başlamış iken (bk. Metin, II,1499); zikr olunan tabur, **zabâb-ı muzlim gibi kesâfet-nümây-ı sâha-i zuhûr** olup (bk. Metin, II,1499); **fenn-i âsâr ü tasnîfâtları envâr-ı âfitâb-âsâ münteşir-i çâr-cihet** (bk. Metin, II,1503); Reşîd Efendi merhûmun beytü'l-kasîd-i sulb-i sa'îdlerinden **mısrâ'-ı berceste gibi ser-zede-i safha-i zuhûr** olup (bk. Metin, II,1503); manzûm u mensûr güftârı, **mesel-i sâ'ir gibi ol eyyâm-ı dilârâmın hıssîsasi olan mekādîr-şinâsân-ı ricâl ü erkân meclislerine sârî** olmağın (bk. Metin, II,1503).

afb.Deyimler

Âsım Efendi'nin *Târîh*'inde diğer tarihlerde olduğundan daha fazla deyime yer verilmiştir. Âsım Efendi'nin bu kadar deyime yer vermesi, şiirde yapacağı bazı hususları nesirde denemek ve böylece anlatımını güçlendirmek istemesinden kaynaklanmış olmalıdır. Bizim için ise dönemin sosyo-kültürel hayatını daha iyi anlamamıza yardım etmesi, hem Âsım Efendi'nin hem o dönem insanlarının dünya görüşünü bu yolla da görmemize imkân sağlaması açısından şüphesiz önemlidir. Bu deyimleri şöylece sıralamak mümkündür:

Belki **pâpûş uğrusunu câmi'e mütevellî ta'yîn eylemek** kabîlinden me'vây-ı erbâb-ı fesâd (bk. Metin, I,184); bilâ-şübhe **pâpûc hırsızını câmi'e mütevellî eylediler** (bk. Metin, I,785); fi'l-hakīka **bir pire içün bir yorgānı yakdılar ve ciğer zımnında bir deveyi mezbeha bırakdılar** (bk. Metin, I,477); İngiliz gemilerinin henûz sevâdını gördüklerinde **sefâyin-i şu'ûrları başdan kara olup** (bk. Metin, I,481); pes bu takdîrce **pişmiş aşınıza kendü eliniz ile sovuk su ilkā** edersiz (bk. Metin, I,498); der-ceng-i evvel Bektâşiyye'yi istishâb ve **pişmiş aşımıza sovuk su koyacağı** bî-irtiyâbdır" deyerek Şehriyâr-ı zemân hazretlerinin **kocunduğu tamara basmalarıyla** hakkında (bk. Metin, I,714); bu iki tarafı ol hengâmda ele almak fi'l-hakīka **cem'-i beyne'z-zıddeyn**, yâhûd **iki karpuzu bir koltuğa sığdırmak** kabîlindendir (bk. Metin, I,502); **bulsa her birini bir kaşık suda boğar** olan (bk. Metin, I,532); Bektâşiyye kendüsüne cümleden akdem düşmen-i cân **ve**

bulsalar bir kaşık suda boğacakları bî-reyb ü gümân olup (bk. Metin, I,826)[1]; ve'l-hâsıl ol gice **keçesini sudan çıkaran** ter-dest ü sebükbâr deryâ deryâ âferîne sezâ olmuşidi (bk. Metin, I,607); ve **kânûn-i derd ü elem ü ıztırâbda döne döne kebâb** oldu (bk. Metin, I,637); cenâbmız işbu devlet-hânenizde 'ale'l-'âde **feleğe kelek ve Sîmurg'a sinek dimeyerek** mest-i bî-pervâ huzûr u ârâm (bk. Metin, I,716); derûn-i mahzene girüp ne gördüler ki, **Feleğe kelek, Sîmurg'a sinek dimeyen** serîr-i serverîyi (bk. Metin, II,1390); husûsan Mısır Ülkesi ol melâ'în-i bed-güherlerin **gözlerinde uçar ve gönüllerinden geçer** idi (bk. Metin, I,727); ve **râz-i serbesteyi başı açık rûsbîye hem-pâ** ederler idi (bk. Metin, I,748); ve kendüler ol **bâzâr-ı ganîmetde arşûnlarıyla alup endâzeleriyle satarak** ve meydân-ı 'izz ü devletde **çevgân-ı ikbâl ü sa'âdetle kûy-i merâm u mes'eletlerini atup tutarak** dem-güzâr (bk. Metin, I,754); ve kimi dahi: "Zâhir bu kadar müddetden berü derkâr olan ihtimâm elbette **başa varmak lâzımdır**. Lâkin **bakalım deryâ dümen alur mı?**" (bk. Metin, I,776); bi-hikmetihî Te'âlâ Devlet-i 'aliyye *sânehallâhu 'an tavârıki'l-beliyyeti* **münâfıkı kesîr, hayr-hâhı kalîl, düşmeni içinde, yılanı koynunda bir devlet**dir (bk. Metin, I,777); vâkı'â bidâyet-i hâlde **ol cem'iyyet gerçi karga derneği** olup (bk. Metin, I,781); olmakdan tekâsül ve rehâvetle, **habbenin kubbe olmasına 'illet** oldular (bk. Metin, I,782); **niçe derelerden su getürerek** ve dârû-yi hûşber-i hâssasında efsûnlu müzevvir efsâneler ile ol **medhûşların mâye-i hûşlarını yitürerek** (bk. Metin, I,785); müşârun ileyh **her dereden su getürerek** teshîl-i tarîk ile tereddüd-i kalb-i şerîflerini zâ'il (bk. Metin, II,1079); lâkin ne lutfu var; **felâket deryâsı taşdı ve mihnet mevcesi başdan aşdı** (bk. Metin, I,794; ve çok kimseler **bu ma'rekede top yoluna gideceğini ifâde** birle (bk. Metin, I,799); **her kafâdan bir ses ve her sesden sad terâne-i nâ-sâz heves ve her hevesden gûnâ-gûn matlab u mültemes zuhûr** edüp (bk. Metin, I,803); lâkin 'Arab bozuntularının: "**Yâ 'Ammâre! Kıl bir hîle al bin pâre**" kavillerince (bk. Metin, I,844); ve kat'â devletin ve mîrînin **bir yâresine em ve bir derdine merhem olmayup**, sabr-ı 'âşık gibi *teferrekū şezer mezer* olmuşdur (bk. Metin, II,862); bir an akdem ibtilâ' eylediği **tu'me-i cesîme ve lokma-i hârre vü hamîme üzere bir sovuk su içmek** ve bir takrîble **keçesini sudan çıkarup selâmet yakasına geçmek** dâ'iyesiyle bî-karâr ve (bk. Metin, II,877); elbette **fitne-i nâ'imenin uyanmasına bâdî** ve **mi'de-i devletin bulanmasını mü'eddî** olacağını ifâde vü i'lâm (bk. Metin, II,888); **cîm lafzından cemâle intikāl ve kâf harfinden kemâli derk ü istidlâl** edüp (bk. Metin, II,893); **çehrelerinde ân ve benizlerinde kān kalmaz** idi (bk. Metin, II,894); kendülerin ekserî **kuş 'akıllu olup** (bk. Metin,

1 "ve bulsalar bir kaşık suda boğacakları" şeklindeki deyimin, Âsım Efendi'nin *Târîh*'inden alındığı belirtilerek Osmanlı atasözlerinden biri olarak kaydedildiği yer için bk. Şinâsî-Ebuzziyâ, *Durûb-i Emsâl-i 'Osmâniyye,* Kostantîniyye 1302, s.143.

II,908); dâ'imâ **yağ gibi suyun yüzüne çıkarlar** (bk. Metin, II,908); husûsan Yeniçeri Ağası'nın **bıyığını balta kesmez** olup (bk. Metin, II,920); "**Şâhım suç öldürende değildir, ölendedir**" müfâdını ifâde vü 'iyân (bk. Metin, II,1075); **işin önünü almak** bâbında ibrâm-ı bî-gerân eylediler (bk. Metin, II,1080); pek **soğuk sözün de gerçi 'âlemi olmayup** (bk. Metin, II,1120-1121); Çapar-zâde'ye **tîğ-i hayâl ile tonluklar kesüp biçerek** karâr eder idi (bk. Metin, II,1122); "**Âdem kara-dağ olsa getürmez ana tâkat**" haml-i girânı üzere tehammül-güzâr-ı erbâb-ı umûr olduğundan (bk. Metin, II,1157); "**Harîf gemi azıya aldı, şimdiden bir çâre görülmezse önü alınmakdan kaldı**, aman, el-aman!" (bk. Metin, II,1167); kable'l-vak'a **Debbâğ-hâne kilâbından [M2 188] ac ve fülüs-i ahmere muhtâc** iken, ser-i gavgā (bk. Metin, II,1170); ve bu vechile efrâdını câmi' ve agyârını mâni' istiklâl-i Sadâret'le kâm-rânlık sevdâsı **tünd-bâd-ı lücce-i heves ü hevâsı** olmağla (bk. Metin, II,1190); **Şimdi seni yanlış fetvâ kağıdı gibi pâre pâre edeyim** (bk. Metin, II,1198); bu makūleler, **düşmen-i dost-nümâ ve cevv-i gendüm-furûş** olmağla (bk. Metin, I,1237); hak nâ-şinâs tâ'ife-i nesnâs ve sürbe-i bî-sipâs ile ise bizim sözümüz ve ol makūle **ağzı karalara ağzımız ve yüzsüz kısmına döndürecek yüzümüz** yokdur (bk. Metin, II,1287); ve fî zâtihî **hoyrâdlıkdan türemiş ve haytalıkdan üremiş**, 'âmî nâdân olduğuna mebnî (bk. Metin, II,1355); yâdigârlar dahi bi'l-cümle **ol dârdan geçmiş ve ol şerbetden içmiş olmalarıyla** (bk. Metin, II,1379); ve lâ-mehâle **kabak başlarında çatlayacağı** vicdân-ı sâ'ibinde tebeyyün eylemekle (bk. Metin, II,1392); husûsan **başlarında kavak yeli esen** cidâs makūlesi (bk. Metin, II,1394); hemân Tâhir Efendi'nin **cân başına sıçrayup**, şîr-i ner gibi kükreyerek na'ra-i bülend ile (bk. Metin, II,1403)

afc.Atasözleri

Âsım Efendi, *Târîh*'inde yeri geldikçe mevcut târîhlerde yer verildiğinden daha fazla olarak atasözlerini söz konusu etmiştir. *Târîh*'inde konuyu özlü bir biçimde aksettirdiğini düşünerek yer verdiği atasözlerini şöylece sıralamak mümkündür:

"**Kal'a içinden alınur**" meselini pîş-nihâd (bk. Metin, I,69); iktizây-ı vakt cihetiyle "**Düşmen ayakda iken etme ku'ûd**" kā'idesince (bk. Metin, I,185); ve **iki deliye bir uslu konduğunu** vech-i ma'kūl birle te'emmül ederek (bk. Metin, I,293); "**Birâder eski mesel, yağrı olan kocunur**" ıhtidâşiyle/zucretiyle (bk. Metin, I,304,447,701); "'**Âmme galat etmez**" meseli meşhûr ve âzmûde-i cumhûrdur (bk. Metin, I,334); "**Arnavûd'dan merdlik umma, aslı zîrâ er ne-bûd**" nümûdunu icrâ birle (bk. Metin, I,383); **Eski düşmen dost olmaz, eğer olur ise de dürüst olmaz** (bk. Metin, I,438);

"**'Âleme şâyi' olur kara haber, çok sürmez**" şâyi'asınca (bk. Metin, I,483); mesel-i şâyi'dir ki **yalnız elin sesi çıkmaz** ve 'ukalâ' dediler ki, **ism-i mahabbet ıtlâkına şâyân olan dost üç sınıfdır. Biri dost-ı muvâfık ve biri dost-i dost ve biri dost-i düşmendir** (bk. Metin, I,634); hıdemât-ı dîn ü devletden himmet-i ebnây-ı zemân gibi kāsır ve "**'Aseli keselini değmez**" meselince, menfa'atleri mazarratlarına pâdâş olmadığı (bk. Metin, I,645); "**Âteş düşdiği yeri yakar**" meselince (bk. Metin, I,760); ve "**Yılanı küçük iken öldürmek**" meselinin muktezâsına i'mâl-i fikr (bk. Metin, I,782); ve "**Sakal başa fedâ**" meselini bilenler (bk. Metin, I,817); ve **ayağını yorganı kadarınca uzatmak** mikdârına ri'âyet kılmaz (bk. Metin, I,819); "**es-Salâ!**" ve "**Alan, tâlân!**" meseli beynlerinde icrâ kılındı (bk. Metin, II,858); Fi'l-mesel bu keyfiyyet, **gürg-i gürisneye dendân ve belenge pençe-i derende vü berrân ve dağlu harâmîsine tüfeng ve Gavur-dağı bâgīsine âlât-ı ceng vermekle vezân** olduğu, ehl-i im'ân 'indinde nümâyândır (bk. Metin, II,872); merhûm Cezzâr Paşa zâtında sâhib-i tecribe ve dehâ olmağla, beyne'l-ciddi ve'l-hezl: "**İsmi Mûsâ, boyu kısa, sakalı köse, böyle âdemden hayrdan gayrısı me'mûl ve şerrinden istiâ'ze eylemek emr-i ma'kūldür**" deyerek istiş'âr (bk. Metin, II,875)[1]; mesel-i meşhûrdur ki, "**Câmi' her ne kadar büyük olsa imâm bildiğini okur**; kezâlik "**Muktedâ nemâzda ta'cîl edüp, imâmdan evvel selâm veremez**" (bk. Metin, II,919); "**Evdeki pâzâr çârşûya uymaz**" meseli üzere (bk. Metin, II,1024); ve "**Yanılan Bağdâd'dan döner**" gerdişince, (bk. Metin, II,1066, 1071); Anadolu cânibine iclâ kılınan 'ulemâ' "**Serhadd-i bekā arayata menzilimizdir**" mazmûnunca (bk. Metin, I,1189); ve "**Su uyur, düşmen uyumaz**" meselince, gafletle kulak üstüne yatmak bir vechile tecvîz olunmayup (bk. Metin, I,1250; ve "**Kuru yanınca yaş da yanar**" meselince (bk. Metin, I,1275); ve "**Sakallı cennete girmez, gerekse evliyâ olsun**" nümâyişine rû-dâde olmağla (bk. Metin, I,1312); ve "**Pîrî, hezâr derd ü 'illet**" makālince 'alîl ü kelîl ve bî-dermân (bk. Metin, I,1355); 'ale't-tekādîr "**Eyülük zâyi' olmaz ve kötülük eden eyülük bulmaz**" (bk. Metin, I,1392); "**Açılmayan kapuyu çalma!**" mefhûmunu işrâb eyledi (bk. Metin, I,1412); "**Yuvayı dişi kuş yapar**" mebnâsınca (bk. Metin, I,1459); "**Çâpük uğru hâne sâhibini müttehem eder**" fehvâsınca (bk. Metin, I,1475); "**Halkı bî-râhat eden kimsede râhat mı kalur?**" mücâzâtı üzere (bk. Metin, I,1497).

b.Tuhfe-i Lugat-ı 'Arabiyye

Âsım Efendi'nin *Burhân-ı Kâtı'* tercümesini bitirdikten sonra 1213/1798'de gençlere Arapça öğretmek maksadı ile Sünbül-zâde Vehbî'nin

1 Bu atasözünü "İsmi Mûsâ, boyu kısa, sakalı köse, böyle âdemden hayır gelmez" şeklinde Âsım Efendi'nin *Târîh*'inden alındığı belirtilerek Osmanlı atasözlerinden biri olarak kaydedildiği yer için bk. Şinâsî-Ebuzziyâ, *age*, s.18.

Tuhfe'si tarzında yazdığı manzûm bir sözlüktür[1], *Tuhfe-i 'Âsım* olarak bilinir. 1251 beyitten oluşan eserin girişinde iki mesnevî, alfabenin her harfiyle kafiyeli altmış altı kıta, sonunda da üç mesnevî vardır. Eser tarif edilen eşyanın mânâ ve medlûlüne göre fasıllara ayrılmıştır[2].

Âsım Efendi eserinin sonunda şu tarih kıtasını yazmıştır: "Ben dahi tanzîre Vehbî *Tuhfe*'sin - İbtidâr etdim bu nazma ibtidâ * Şimdi tekmîlinde târîhin dedim - *Tuhfe-i 'Âsım* da buldu intihâ 1213"[3]. Eser, Bulak/Mısır'da 1254 yılı Cumâdelûlâ sonlarında (Ağustos 1838) 70 sayfa olarak basılmıştır. Günümüzde ise Dursun Ali Türkmen tarafından, *Mütercim Âsım Efendi ve Tuhfe-i Âsım* adıyla bir Yüksek Lisans Tezi'nde (Ondokuz Mayıs Üniversitesi SBE, Samsun 1995) günümüz harflerine aktarılmıştır.

c.Münşe'ât-ı 'Âsım

Berlin Devlet Ktp. Hs. or. oct. 909 (nr.163)'te rik'a ile yazılmış, 65 varaktan oluşan "Ferîdü'l-'asr ve vahîdü'd-dehr 'Ayntâbî es-Seyyid 'Âsım Efendi hazretlerinin tertîbi olan mekâtîb sûretleridir" denilerek tanıtılan ve "Münşe'ât-ı 'Âsım" diye isimlendirilen[4], içinde Âsım Efendi'nin yazdıkları da bulunan 80 kadar mektûbun sûretlerinden oluşan bir mecmû'adır. Tarihsiz olan bu mecmû'a, 1240/1824-25 senelerinde (bk. vr.31a), Dîvân-ı hümâyûn kâtiplerinden Hacı Mahmûd Muhtârî tarafından istinsâh edilmiş gibi gözüküyor.

2.ÂSIM EFENDİ'NİN TERCÜME ve ŞERHLERİ

a.Sözlükle İlgili Tercümeleri

Âsım Efendi liyâkat ve kudretini en çok sözlük sahasında göstermiş, Farsça ve Arapça'dan çevirdiği *Burhân-ı Kātı'* ve *Kāmûs* gibi iki âbîde eserle adını ölümsüzleştirmiştir.

aa.Tibyân-ı Nâfi' der Terceme-i Burhân-ı Kātı'

Âsım Efendi'nin 1204/1789-1790 yılının ikinci yarısında İstanbul'a geldikten sonra ilim muhîtlerinde tanınmasına, III. Selîm yanında itibârının artmasına ve birtakım imkânlara sâhip olmasına sebep olan ilk eseri Muhammed Hüseyin b. Halef-i Tebrîzî tarafından yazılan *Burhân-ı Kātı'* adlı

1 Köprülü, *agm,* I,667.
2 Kaçalin, *agm,* XXXII,200.
3 İbnülemin, *age,* I,57; ayrıca bk. İlyas Karslı, *Mütercim Ahmed Asım Efendi ve Arap Lügatçılığındaki Yeri,* Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensitüsü, Erzurum 2000, s.87-89.
4 Bk. Hanna Sohrweide, *Turkische Handschriften und einige den Handschriften enthaltene und Arabische Werke,* Wiesbaden 1974, III[3],134-135.

Farsça sözlüğün tercümesidir. Âsım Efendi *Kāmûsu'l-Muhît*'in mukaddimesinde daha çok *Kāmûsü'l-'Acem* diye bilinen ve meşhûr olan *Burhân-ı Kātı'* adlı sözlüğü *Tibyân-ı Nâfi' der Terceme-i Burhân-ı Kātı'* adıyla tercüme edip III. Selîm'e sunduğunu ve basımına irâde çıktığını ifâde etmektedir[1]. Âsım Efendi sözlükte Farsça kelimelerle birlikte astronomi, astroloji, felsefe, tasavvuf ve hendese gibi ilimlere dair bilgilerin de bulunduğunu belirtir. Tercümeyi yaparken sadece aslına bağlı kalmamış, otuzdan fazla sözlükten yararlanarak eseri farklı bir tertîbe sokmuştur[2].

1 Cumâdelûlâ 1212/22 Ekim 1797'de tamamlanan eser, 'Abdurrahmân'ın Reisliği'ndeki Daru't-tıbâ'ati's-Sultâniyye'de 23 Rebî'ulevvel 1214/3 Ağustos 1799 yılında 6+863 sayfa olarak tab' edilmiştir. Kendisi (s.7'de) tercemenin adını *Tıbyân-ı Nâfi 'der-Terceme-i Burhân-ı Kâtı'* koyduğunu belirtiyor. Eser daha sonra 1 Rebî'ulevvel 1251/27 Haziran 1835 senesinde Dağıstânî Fâtih Efendi'nin nezâreti ve Baş-musahhih Ahmed Efendi'nın tashîhi ile 642 sayfa olarak Dâru't-tıbâ'ati'l-Mısrıyye'de muhtemelen ilkinin aynısı olarak tab edilmiştir. Nüshaları bulunamadığından 1268 şevvâli hıtâmında (Ağustos 1852) 642 sayfa olarak Mustafa Vehbî Efendi'nin tashîhi ve 'Ali Cevdet'in nezâretiyle Matba'a-i 'Âmire'de basılmıştır. 19 Receb 1287/15 Ekim 1870'te Matba'a-i 'âmire'de I. cilt 400 ve 15 Şaban 1287/10 Kasım 1870'te II. cilt 372 sayfa olarak yeniden basılmıştır.

1302/1884'te Matba'a-i Osmâniyye'de *Lugāt-ı Burhân-ı Kātı'* adıyla yeniden basılmıştır. Bunda öncekilerden farklı olarak (diğerlerinde üstü çizili olarak işaret edilen Farsça kelimelerin devamında Türkçeleri veriliyordu), bir sütûnda Farsçalar, karşısındaki sütûnda Türkçe'lerine yer verilmiştir. Ayrıca ihtisâr edilmiş ve yeni bir düzenleme yapılmıştır. Başta eser ve yazar hakkındaki bilgilere yer verilmemiş, doğrudan lugat kısmı yer almıştır. Yeni harflerle son neşrini *Burhân-ı Katı* adıyla Mürsel Öztürk ve Derya Örs gerçekleştirmiştir (Ankara 2000).

ab.el-Okyânûsü'l-Basît fî Tercemeti'l-Kāmûsu'l-Muhît

Âsım Efendi'nin kendisine en büyük şöhreti getiren ve Mütercim ünvânını almasını sağlayan en önemli eseridir. Âsım Efendi, Mecdüddîn Muhammed b. Ya'kūb el-Fîrûzâbâdî'nin *Kāmûsu'l-Muhît* adlı eserini çok önceden beri tercüme etmeyi düşünmektedir. Hac sırasında bulunduğu Medîne'de hocası Abdullah Necîb Efendi de kendisine tercüme etmesini tavsiye eder. Ayrıca burada tercüme edip etmeme ile ilgili olarak istihâreye yatar, olumlu işâretler

1 Ahmed Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît,* İstanbul 1305, I, numarasız ilk iki sayfadan sonraki sayfa.

2 Kaçalin, *agm,* XXXII,200.

görür. İstanbul'a döndükten sonra olan biteni bazı kişilere anlatır, onların da destek ve teşviklerini görünce 1 Ramazân 1220/23 Kasım 1805'te tercümeye başlar. Beş sene aralıksız çalıştıktan sonra 14 Zilka'de 1225/11 Aralık 1810'da tercümeyi bitirir ve onu *el-Okyânûsü'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhît* diye isimlendirir[1]. Âsım Efendi tercümesine bu ismi vermekle beraber, aynı zamanda bitirdiği 1225 yılını gösteren "Kütüb-hâne-i 'Ulûm" şeklinde tarih düşürdüğünü ve eserine isim olarak verdiğini de kaydedelim[2]. Şânî-zâde bu tercümenin 1229 cumâdelûlâ başlarında (21-30 Nisan 1814), şeyhülislâm vasıtası ile pâdişâha takdîm edilerek basılmasına müsâadelerini istidâ ve niyâz ettiğini, basılmasına hemen müsâade edildiğini yazmaktaysa da[3], matbû *Kâmûs Tercümesi*'nin mukaddimesindeki açıklık bunun yanlışlığını göstermektedir. Şânî-zâde'nin bahsettiği hâdise, muhtemelen eserin basımı husûsunda önceden yapılmış bir müracaat olmalıdır[4]. Kitabın önem ve değerini bilen II. Mahmûd'un basılmasını irâde etmesi üzerine, bizzât kendisinin ve Muhâsebe-i Evvel Seyyid Abdurrahîm Muhib Efendi'nin basılması ve tashîhine memûr edildiğini, vîrâne hâlindeki matbaada gereken tamîrin yapılıp, âlet ve edevâtın temîninden sonra basım işine girişildiğini görüyoruz[5].

Kâmûsü'l-Muhît'in tercümesinin ne kadar zorlu bir iş olduğunu, o sıralarda yapılamaz gibi göründüğünü *Târîh*'inde bizzât kendisi bir olay vesîlesiyle şöyle ifâde etmiştir. "IV. Mustafa zamanında İran'dan dönen Osmanlı Elçisi Seyyid Refî' Efendi ile beraber İstanbul'a gelen İran Elçisi Hoy Müftüsü Ak İbrâhîm, Osmanlı diyârında âlim bulunmadığı iddiasındadır. Refî' Efendi böyle olmadığını, hattâ Âsım Efendi'nin Fîrûzâbâdî'nin *Kâmûs*'unu yarısına kadar tercüme ettiğini söyleyince, buna bir türlü inanmamış ve İstanbul'a gelince, Şeyhülislâm ile mülâkatı esnâsında İstanbul âlimleri ile tanışmak istemiştir. Atâ'ullah Efendi bazı tanınmış âlimlere elçiyi ziyâret etmelerini teklif ettiği hâlde, hiç kimse buna yanaşmayınca, Âsım Efendi'yi çağırtarak, onu bu işe memûr eder. Bunun üzerine Âsım Efendi ertesi gün hazırlamış olduğu tercümeden otuz-kırk cüz kadar bir parçasını yanma alarak, Refî' Efendi ile beraber elçinin ziyaretine gider. Yanında bir şâir ve bir de müneccim getirmiş olan elçi, *Kâmûs Tercümesi*'ni okuyunca, büyük bir takdîr ve hayret gösterir; müneccim ve şâir de Âsım'm nücûm ve edebiyattaki geniş mâlûmâtına hayran kalırlar. Âsım Efendi, bu muvaffakıyetinden çok memnûn olan Seyyid Refî' Efendi'nin dışarı çıkınca, şükrânını ifâde için, birkaç defa

1 Ahmed Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît,* I, numarasız ilk iki sayfadan sonraki s.2-3; İbnülemin, *age,* I,57.

2 Ahmed Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, III, 337.

3 Bk. *Şânî-zâde Târîhi,* I,664.

4 Bk. Köprülü, *agm,* I,668.

5 Ahmed Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsi'l-Muhît*, I, numarasız ilk iki sayfa.

elini öptüğünü ve hâdiseyi birçok meclislerde naklettiğini söyler. Birkaç gün sonra şeyhülislâm tarafından verilen ziyâfette İran Elçisi, Âsım Efendi'nin ilim ve fazlını methederek, kitap basılınca bir nüshasının Bağdâd Vâlîsi vasıtasıyla gönderilmesini rica eder. Âsım Efendi, bir müddet sonra Şeyhulislâm Atâ'ullah Efendi'yi ziyâret ettiği esnâda, elçinin bu takdîrini ve ricâsını onun ağzından duyduğunu kaydetmekte ve bütün bunlara rağmen, maddî sıkıntıları olduğu o dönemde hiçbir yardım görmediğini Atâ'ullah Efendi'nin kendisi hakkındaki hasedine bağlamaktadır"[1].

Âsım Efendi *Kāmûs*'u tercüme ederken Murtazâ ez-Zebîdî'nin *Tâcü'l-'Arûs* adlı şerhinden de faydalanmış, açıklama ve delîllendirme amacıyla âyet, hadîs ve şiir örnekleri ilâve etmiş, ayrıca *el-Muhkem*, *el-'Ubâb* ve *et-Tâc* gibi kaynaklardan yeni kelimeler ve anlamlar eklemiştir. Âsım Efendi tercümesinde Arapça kelimelere Türkçe karşılık bulmakta büyük gayret ve titizlik göstermiştir, dolayısıyla eser Türkçe'nin de zengin bir sözlüğü niteliğindedir. Özellikle bitki ve hayvan adları gibi bilinmesi güç kelimelerin tesbitinde yöre ağızlarından da yararlanmıştır[2]. Âsım Efendi bu eserine sadece kendi kültür birikimini yansıtmakla kalmamış, kendi dışında yüz elli civarında ilim ve kültür adamının iki yüzün üzerindeki eserindeki mevcut bilgileri de yansıtmıştır. Böylece eserini sadece bir lügat tercümesi olmaktan çıkarmış; dil, edebiyât, tarih, kültür, din ve dinler tarihi ansiklopedisi haline getirmiştir[3].

Bu yönleriyle müstakil bir telif sayılabilecek olan *Kāmûs Tercümesi* ilk defa Üsküdar Matbaası'nda I. cilt 943 sayfa, Zilka'de 1230/Aralık 1814; II. cilt 939 sayfa, Zilka'de 1231/Aralık 1815; III. cilt 973 sayfa, Muharrem 1233/Kasım 1817 tarihlerinde her üç cildinden 500'er adet olmak üzere cem'an 1500 adet basılmıştır[4]. Daha sonra birkaç defa basılan *Kâmûs Tercümesi* (I-III, 1268-1272; I-IV, 1304-1305; I-III, Kâhire 1250, ofset olarak İstanbul 1977) üzerinde çeşitli akademik çalışmalar yapılmıştır[5].

1 Bk. Metin, II,1041-1047; ayrıca bk. Köprülü, *agm,* I,667.

2 Dağlıoğlu, *agm,* s.601; Hulûsi Kılıç, "el-Kāmûs'l-Muhît", *DİA,* İstanbul 2001, XXIV,287-288, Kaçalin, *agm,* XXXII,200

3 İlyas Karslı, *agt,* s.192.

4 Kemal Beydilli, *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne Mühendishâne Matbaası ve Kütüphânesi (1776-1826),* İstanbul 1995, s.257.

5 Kaçalin, *agm,* XXXII,200. *Kâmûs* üzerine yapılan akademik çalışmalar olarak şimdilik M. Fatih Kirişçioğlu, *Mütercim Âsım Efendi'nin Kâmûs Tercümesi'ndeki Uzuv İsimleri,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1988; Kemal Güler, *Kâmûsu'l-Muhît Tercümesindeki Türkçe Hayvan İsimleri,* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1988; Emin Ali Turhan, *Kâmûs-ı Okyanus'ta Nebat Adları,* Basılmamış Yüksek Lisanz Tezi, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya 1988; Numan Yazıcı, *Mütercim Âsım ve Kâmûs Tercümesi (Hadis İlimleri Yönünden Değerlendirme),* Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sakarya 1999; İlyas Karslı,

Âsım Efendi'nin *el-Okyânûsü'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhît* adlı bu önemli tercümesi, en son olarak Süleymaniye Kütüphanesi, Hamidiye, Nr. 1377-1378-1379'daki nüsha esas alınarak (Mütercim Âsım Efendi, *el-Okyânûsu'l-Basît fî Tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhît, Kâmûsu'l-Muhît Tercümesi,* hzr. Mustafa Koç - Eyüp Tanrıverdi, I-VI, İstanbul 2013), matbûndaki düzen değiştirilmeden günümüz harfleriyle neşredilmiştir.

b.Târîhle İlgili Tercümesi

ba.Terceme-i Siyer-i Halebî

Âsım Efendi *Tuhfe*'sini yazdıktan (1213/1798) sonra, devletin o sırada Fransızlar'la harp hâlinde bulunmasını da gözeterek Râgıb Paşa hocası diye meşhûr İbrâhim b. Mustafa el-Halebî el-Mudarî'nin siyere âit altmış üç beyitlik *Nazmü's-sîre* (*Siyer-i Halebî*) adlı eserini tercüme ve şerhetmiş, bir arzıhâl ile III. Selîm'e takdîm etmiştir. *Terceme-i Siyer-i Halebî,* Kâhire'de 1248/1832-1833 yılında basılmıştır[1].

c.Kelâmla İlgili Şerhi

ca.Merahu'l-Me'âlî fî Şerhi'l-Emâlî

Sirâcüddîn 'Ali bin 'Osmân el-Uşî'nin (ö.575/1179?) Mâtürîdiyye akâidine dair *el-Emâlî* adlı manzûm risâlesinin, Âsım Efendi tarafından *Merahu'l-Me'âlî fî Şerhi'l-Emâlî* adıyla tercüme ve şerhidir. Eser, *el-Emâlî*'nin en çok rağbet gören şerhlerindendir. Bu eserde kelâm ve akâid ilmine dâir geniş bir mukaddimeden sonra her beytin şerhi ve ince gramer tahlîlleri yapılmış, kelime anlamları üzerinde durulmuş, böylece oldukça hacımlı bir eser meydana getirilmiştir[2]. III. Selim'e sunulan eser 1266/1849-1850 ve 1304/1886-1887 yıllarında İstanbul'da basılmıştır[3].

3.Âsım Efendi'nin Bugün Mevcut Olmayan Bir Risâlesi

a.Fethiyye

Âsım Efendi, *Târîh*'inde İmâmet, Hılâfet ve cemâ'atin ma'nâları ile Osmanoğulları'nın özellikle II. Mahmûd'un sultânlığı ile ilgili bilgilerin yer aldığı *Fethiyye* adlı bir risâlesinin olduğundan bahsetmekle beraber[4], hiçbir

---

Mütercim Ahmed Asım Efendi ve Arap Lügatçılığındaki Yeri, Basılmamış Doktora Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Ensitüsü, Erzurum 2000; gibi çalışmalar sayılabilir.

1 Ahmed Cevdet Paşa, *age,* III,259-260; Köprülü, *agm,* I,667; Kaçalin, *agm,* XXXII,200.

2 Bk. M. Sait Özervarlı, el-Emâlî, DİA, İstanbul 1995, XI,73-74.

3 Kaçalin, *agm,* XXXII,201.

4 Bk. Metin, II,1334.

çalışmada böyle bir risâleden söz edilmediği gibi, taradığımız kütüphane kataloglarında da ona ait böyle bir risâleye rastlayamadık.

4.Âsım Efendi'nin Olmadığı Hâlde Ona İzâfe Edilen Bazı Eserler

Âsım Efendi'nin yukarıda tanıtmaya çalıştığımız eserleri yanında, bazı yayınlarda kendisine izâfe edilen birtakım eserlerinden söz edilmiştir. Bunlar hakkında birşeyler söylemek gerekirse;

a.Terceme-i Mazharu(Muzhiru)'t-takdîs bi-hurûci (zehâbi, zevâli tâ'ifeti Devleti)'l-Fransîs

Abdurrahman b. Hasan el-Cebertî'nin (ö.1240/1825) Mısır'ın Napolyon Bonapart tarafından işgalinden bahseden Arapça eserinin Türkçe çevirisi olan *Terceme-i Mazharu (Muzhiru)'t-takdîs bi-hurûci (zehâbi, zevâli tâifeti Devleti)'l*-Fran-sîs'in İ. Ü. Nâdir Eserler Kütüphanesinde nr. T 2448, 9628 bulunan nüshalarında eserin Seyyid Ahmed Âsım, T 19, 2452 ve 6034 numaralarda kayıtlı olanlarında ise Re'îsületıbbâ Mustafa Behcet Efendi tarafından tercüme edildiği belirtilmektedir. Bütün bu nüshalar kelimesi kelimesine aynıdır. Eser Mustafa Behcet Efendi tarafından tercüme edildiği belirtilerek *Cerîde-i Havâdis*'in 171-201. numaralı nüshalarında yayımlanmıştır[1]. Birçok eserde bu tercümenin Mustafa Behcet Efendi, ama daha çok da Âsım Efendi tarafından yapıldığı yazılmıştır[2], fakat Âsım Efendi hiçbir eserinde ve *Târîh*'inde îmâ yoluyla bile olsa böyle bir terçümesinden söz etmemiştir.

Tercümeyi kimin yaptığını yakın zamanlarda yaptığı bir çalışmasında ele alan Hüseyin Sarıkaya, şu ana kadar bu konuda yazılanları ve tartışmaları kaydettikten, kendisi de konuyu enine boyuna tartıştıktan sonra eldeki bilgiler ışığında tercümeyi yapanın Mustafa Behcet Efendi olduğunu çok kuvvetli bir kanaat olarak belirtmiştir[3], benim düşüncem de o yöndedir.

b.Necîb Âsım'ın TOEM'de Âsım'ın Müsveddeleri Diyerek Yayınladıkları

İngilizler'in Çanakkale'den geçişlerinden IV. Mustafa'nın cülûsuna kadar vukû'a gelen olaylar hakkındaki bazı müsveddeler, Necîb Âsım tarafından

1 Bk. Kaçalin, *agm,* XXXII,201.

2 Ahmed Cevdet Paşa, *age,* I,9; Babinger, *age,* s.369-370; İbnülemin, *age,* I,57; Köprülü, *agm,* I,672; "Âsım Efendi (Mütercim Aymtaplı Ahmed)", *İstanbul Ansiklopedisi,* İstanbul 1959, II,1107. Dağlıoğlu, tercümenin kime âit olduğunu tartışmış ve Âsım Efendi'ye âit olduğu kanaatine varmıştır (bk. s.578-579).

3 Bk. Hüseyin Sarıkaya, "Mısır'ın İstirdâdını Ele Alan Vekâyi'nâmeler ve Mehmed Emin Karahân-zâde'nin Târihçe'si", *İslâmî İlimler Dergisi,* Güz 2014, sayı 2, s.78-79n.25.

"Müverrih 'Âsım Efendi'nin Metrûkât-i Târîhiyyesinden Birkaç Parça" ismi altında biraz şüphelense de Âsım Efendi'ye âit olduklarını belirterek *TOEM*'de (1 Ağustos 1331/14 Ağustos 1915, nr.33, s.553-563; 1 Ekim 1331/14 Ekim 1915, nr.34, s.592-598; 1 Ağustos 1332/14 Ağustos 1916, nr.168-186; 1 Ekim 1332/14 Ekim 1916, nr.40, s.205-210) neşredilmiştir. Bunların dikkatli bir bakışla hem muhtevâ, hem de üslûp açısından Âsım Efendi'ye âit olmadıkları anlaşılmaktadır. Zâten yakın dönemde yapılan bir araştırmada bu metinlerin Âsım Efendi'ye değil, Lokmacı Matruş Ebûbekir Efendi adlı bir şahsa âit olduğu açık olarak gösterilmiştir[1]. Bununla beraber biraz da Necîb Âsım'a güvenilerek -ki onu da yanıltan elindekinin Ebûbekir Efendi'nin eksik bir nüshası olmasını farketmemesidir-, bu metinlerin Âsım Efendi'ye âit olduklarından hareketle[2] birtakım çalışmalarda, onun târîhini yazarken nasıl bir yol takip ettiği konusunda yanlış değerlendirmelerde bulunulmasına ve yanlış hükümler verilmesine sebep olduğu görülmüştür. Bu değerlendirmelerin en dikkat çekeni, Âsım Efendi'nin müsveddelerinde bazı kişilerle ilgili onun gibi birisine yakışmayacak hakâretvârî, galiz ifâdeler kullandığı, *Târîh*'inde ise biraz da hiddetinin geçmesi sebebiyle bu ifâdelerin hafifletildiğidir[3]. Âsım Efendi'nin *Târîh*'ini anlatırken de belirttiğimiz gibi, yanlış bir değerlendirme olarak *Târîh*'in matbûu ile yazmaları arasında farkların olduğu, hattâ yazmalar arasında farkların olduğu Ahmed Cevdet Paşa'ya dayandırılarak dile getirilmiş, bu husus daha sonraki çalışmalarda doğruluğu yanlışlığı tartışılmadan tekrarlanmıştır. Hele Necîb Âsım'ın *TOEM*'de Âsım Efendi'ye âit diyerek neşrettiklerinden sonra bu iddiaların daha bir gerçeklik kazandığı düşünülmüştür[4]. Âsım Efendi ile ilgili olarak yanlış hükümler verilmesine, değerlendirmelerde bulunulmasına sebep olan metinlerin[5] ona âit olmadıkları anlaşıldıktan sonra, Âsım Efendi hakkındaki olumsuz değerlendirmelerden vazgeçileceği kuvvetle umulur.

c.Makāle-i İstibsâr-âmîz der-Beyân-ı Âmeden-i İngiliz

İngilizler'in İstanbul'a gelişini ve gidişlerini tasvîr eden İstanbul Üniversitesi Nâdir Eserler Ktp., T 1638'de kayıtlı on beş varaktan ibaret olan bu risâle, Âsım Efendi'nin eserleri arasında gösterilmektedir[6]. İlk sayfasında *Şefiknâme*'ye nazîre olarak yazıldığı belirtilen ve rumûzlu bir anlatım yolunun

1 Ubeydullah Kuşmânî Ebubekir Efendi, *age,* s.9-15.

2 Köprülü, *agm,* I,672; İbnülemin, *age,* I,59. İbnülemin, *TOEM*'deki metinlerin Âsım Efendi'ye âit olduklarını kabûlden başka, İbrahim Kethudâ'nın katlı ile ilgili olarak yazdıklarını, ona yakışmayan üslûba örnek olarak göstermektedir.

3 Köprülü, *agm,* I,672.

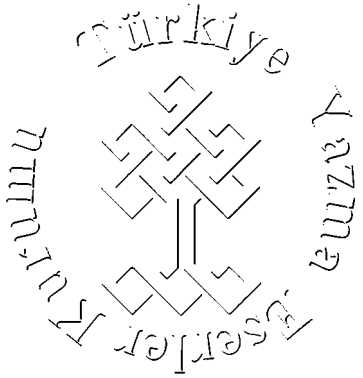
4 Köprülü, *agm,* I,673.

5 Dağlıoğlu bu müsveddelere dayanarak onun hissiyâtına mağlûp bir kişi olarak gösterir; bk. Dağlıoğlu, *agm,* s.598.

tutulduğu bu risâlede, yazan veya istinsâh eden belirtilmediği gibi, herhangi bir tarih de ihtivâ etmemektedir. Metin Âsım Efendi'nin el yazısı olmadığı gibi, onun üslûbunu da yansıtmamaktadır. Başka hiçbir yerde de Âsım Efendi'ye ait böyle bir risâleden bahis yoktur.

d.İhyâ Tercümesi

Gazzâlî'nin bu meşhûr eserinin Âsım Efendi tarafından tercüme edildiğini Hilmi Ziya Ülken[2], hiç bir kaynak göstermeden zikretmektedir. Âsım Efendi'ye âit kaynak ve tetkîklerden hiç birinde böyle bir tercümeden bahsedilmediği gibi[3], o günden bugüne böyle bir tercümeye rastlanılmamış, kendisinin Gazzâlî'nin *İhyâ*'sım tercüme ettiğine dair bir beyânı veya îmâsı da olmamıştır.



6 Bk. Dağlıoğlu, *agm,* s.578 ve buradan naklen Mustafa S. Kaçalin, *agm,* XXXII,201. Dağlıoğlu aynı zamanda, 'Âsım Efendi'ye ait olmadığı halde *TOEM*'de Necib 'Âsım Bey tarafından "Müverrih 'Âsım Efendi'nin Evrâk-ı Metrûkiyyesinden Birkaç Parça" başlığı altında yayınlananlar bu risâleyi andırmaktadır, diyerek zâten yanlış bir kıyaslama ve değerlendirmede bulunmaktadır.

2 Hilmi Ziya Ülken, "Tanzimat'tan Sonra Fikir Hareketleri", *Tanzimat 2,* 2. baskı, İstanbul 1999, s.773.

3 Bk. M. Fuad Köprülü, *agm,* I,672.

C.ÇEŞİTLİ YÖNLERİYLE AHMED ÂSIM EFENDİ

1.Kendisinden Bahsedişleri ve Başına Gelen Olumsuzluklar

Âsım Efendi, *Târîh*'inin birçok yerinde kendisini "Müverrih", "Muharrir", "Fakīr", "Hakīr", "'Abd", "Bende" şekillerinde tanıtarak zikretmiş, bunlara da hemen hemen her seferinde kendi durumunun olumsuzluğunu ifâde eden çeşitli kelimeler ilâve etmiştir. Bu zikredişleri ve kendini tavsîflerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

"eşyâ'-i sâ'ire ..... Müverrih-ı bî-nevâ-âsâ nâ-yâb ve mefkūd", "Müverrih-i Hakīr u bî-mikdâr", "cihet-i ma'îşet-i Müverrih-i nâ-tüvân", "müverrih-i Fakīr gibi niçe fukarâ'-i 'ulemâ'", "Müverrih-ı Hakīr"[1]; "Fakīr-i şikeste-bâl", "Fakīr-i râstî-beyân", "Fakīr-i nâ-murâd ..... bî-kes ve bî-meded-res", "Muharrir-i Fakīr gibi bî-kes ü nâ-kâm", "Fakīr" , "Fakīr-i bî-nevâ", "Fakīr-i bî-karâr"[2]; "Muharrir-i Hakīr"[3]; "gumûm-i Muharrir-i bî-dînâr u direm gibi", "Muharrir-i bî-tâb", "Muharrir-i perâkende-bâl", "Muharrir-i nâ-tüvân", "Muharrir", "muharrir-i Fakīr gibi bî-kes ü nâ-kâm", "muharrir-i Fakīr", "hâtır-ı Muharrir gibi şikeste", "Muharrir-i bî-zevâde", "Muharrir-i sâdıku'l-beyân", "Hazîne-i Enderûn nakd ü cins ıtlâk olunur peşîz-i nâçîzden dahi huluvv u ferâğı hasebiyle kîse-i Muharrir'den nümûne-nümûn", "Muharrir bendeleri", "Muharrir-i kemîn", "Muharrir-i bî-nevâ", "Muharriru'l-makāl", "Muharrir-i nâ-tüvân", "Muharrir-i bî-vücûd"[4]; "'Abd-i bî-tâb","'Abd-i nâçâr", "'Abd-i güm-nâm","'Abd-i bî-sâmân", "'Abd-i bî-nevâ", "'Abd-i kûşegîr", "'Abd-i bî-mikdâr", "'Abd-i bî-tüvân", "'Abd-i ahkar", "bu zerreden

---

1 Bk. Metin, I,76,319; II,873,952,1412

2 Bk. Metin, I,131,153,324,723; II,91,1048,1229,1244,1246,1307,1417

3 Bk. Metin, I,651,759; II,1042,1207n,1224,1226,1247,1301,1306,1308,1311n,1358,1360, 1370,1378,1383,1415,1424,1449.

4 Bk. Metin, I,91,306,319,321,325,504,652; II,1209,1216,1217,1224,1225n,1226,1232, 1247, 1306,1384,1392,1396,1447,1479,1490,1505,1506

kemter 'Abd-i ahkar", "'Abd-i ahlasu'l-cenâbları", "'Abd-i bî-mikdâr", "'Abd-i Hakīr kemâ-kân esbâb ve me'ûnetden sülâsî mücerred sâlim sîgası gibi mütecerrid ü 'uryân olarak melâl-i bâl ve perîşânî-i hâl ve za'f-ı vücûd ve 'illet-i mizâc-ı fütûr-âlûd ile"[1]; "Hakīr-i müstehâm", "'Abd-i Fakīr", "'Abd-i Hakīr", "Muharrir-i Hakīr", "Hakīr-i nâ-kâm", "Hakīr-i bî-nevâ", "bî-kes ü bî-nevâ Hakīr"[2]; "Bende-i nâ-kâm", "Bende-i bî-tâb", "Bende-i mahrûru'l-fu'âd", "Bende-i nâ-tüvân", "Bende-i nâ-murâd", "Bende-i bî-mikdâr", "Bende-i mürde-hey'eti ez-ser-i nev ihyâ ve çekilan mihnet ü meşakkati bi'l-külliyye insâ"[3]; "İstavroz'da gam-hânemize"[4]; "ma'îşet ve arpalık minneti ile bî-tâb olunmakdadır"[5]; "Hudâvendigâr-ı sâbık Pâdişâh-ı dil-âgâh hazretleri tarafından ba'zı 'atâyâ zuhûruyla sedd-i ramak olunur iken", "sûret-i cidâr-âsâ bî-tâb ü tüvân kaldığımız"[6]; "sâhib-i furûtenî vü meskenet olduğumuza dâ'ir"[7]; "zimmet-i hâme-i bî-nevâ"[8]; "harâb-âbâd-ı hâl ü şân-ı 'âcizânem, dest-yârî-i mi'mâr-ı lutf u idrâr-ı Şâhâne'leriyle ma'mûr oldu"[9]; "İstanbul'da garîbü'd-diyâr ve bî-kes ve bî-yâver ve meded-res"[10]; "gark-âb-ı bahr-ı me'âsim-i Râkımu'l-hurûf es-Seyyid Ahmed 'Âsım bî-çâresi"[11]; "i'râbdan hazzı olmayan fırka-i müstehâmdan", "kiminin benim gibi i'râbdan mahalli olmayup"[12].

Her vesîle ile yukarıdaki ifâdelerle durumunun olumsuzluğuna dikkat çeken Âsım Efendi'nin bu şekilde davranmasına, *Târîh*'inde zaman zaman açıkladığı gibi ilmiye sınıfından beklediği destek ve yardımı görmemesi sebep olmuştur. Özellikle İstanbul'daki ilk zamanlarında tanınmamışlığı sebebiyle sıkıntıya düşmüştür. Ardından pâdişâh tarafından kendisine verilmesi istenen 300 kuruşluk arpalıktan istifâde etmemesi için Âsım Efendi'ye duyduğu hasetten dolayı Şeyhulislâm Atâ'ullah Efendi'nin Tirsiniklioğlu'nun tasarrufunda bulunan Pravadi Kazâsı'nı tevcîh etmesi, başlangıçta altı yedi ayda bir kere 40 kuruş geldiği halde, sonradan bunun da gelmediği, IV. Mustafa zamanında bazı dostlarının Şeyhulislâm Atâ'ullah Efendi'den Pravadi yerine hiç olmazsa yüz elli kuruşluk bir kadılık verilmesi isteklerini de geri çevirmesi, yine Pâdişâhın emriyle İstanbul'da ulemâ tarafından kendisine veri-

1 Bk. Metin, I,321,323,449,450; II,874,1042,1045,1046,1047,1049,1050,1051,1216,1228, 1230,1231,1245
2 Bk. Metin, I,320,337n; II,874,1042,1045,1046,1049,1050,1051,1231,1244,1419,1498
3 Bk. Metin, I,449; II,1036,1043,1049,1050,1228,1230
4 Bk. Metin, II,759.
5 Bk. Metin, II,760.
6 Bk. Metin, II,873.
7 Bk. Metin, II,1049.
8 Bk. Metin, II,1049.
9 Bk. Metin, II,1051.
10 Bk. Metin, II,1229.
11 Bk. Metin, II,1241.
12 Bk. Metin, I,449; II,1378.

len 50-60 kuruşluk ma'îşetin kâfî gelmediği, başına gelen olumsuzlukların en önemlilerindendir[1]. Bununla beraber Âsım Efendi haysiyetli ve mağrûr bir adam olarak kendisini çekemeyen ilmiye sınıfına müdâheneye asla yanaşmamış, kendisini onlardan dâimâ üstün görmüştür[2]. Bazı eserlerde belirtildiği gibi Âsım Efendi'nin bütün hayatı fakirlik ve zarûret içinde geçmemiştir[3]. İstanbul'daki ilk zamanları, III. Selîm'in tahttan indirilişi ve şehâdeti sıraları hariç ilmiye sınıfından gerekli itibâr ve desteği görmemekle beraber, hemen her zaman III. Selîm ve II. Mahmûd'un ihsân ve atiyyelerine mazhar olmuş, bunları da *Târîh*'inde yeri geldikçe dile getirmiştir[4]. Süleymâniye Müderrisliği ve Selânik Kadılığı gibi önemli görevlere getirildiği hayatının son senelerinde beklediği ve hakettiği itibâr ve rahatlığa kavuşmuştur[5].

2.Âsım Efendi'nin Fransızca Bilip Bilmediği

Âsım Efendi'nin Fransızca bildiği, kuvvetli bir ihtimâl olarak Ebuzziyâ Tevfîk tarafından ifâde edilmiş[6], sonradan başkalarınca da bu bilgi doğruluğu tartışılmadan tekrarlanmıştır[7]. Köprülü ve ardından Dağlıoğlu'nun[8] bilginin yanlışlığını göstermelerinden, zâten o dönemde bir vak'a-nüvîsin Fransızca bilmesinin gerekmediğini belirtmelerinden sonra, bu konuda yazanlarca Âsım'ın Fransızca bildiği bilgisine artık yer verilmemiştir.

Ebuzziyâ Tevfîk'in Âsım Efendi'nin Fransızca bildiğine en güçlü delîl olarak *Târîh*'inden zikrettiği kısım şöyledir: "Kezâlik bir gün Top-kapusu'nda gâyetle nihânî Şûrây-ı Hâssa-i Sultânî vâki' olarak, ol meclise Kā'im-makām-ı vakt dahi dâhil olmayup, serîre-i mâddeden gafil idi. Müddet-i yesîre murûrunda Şûrây-ı mezkûrun mevzû'-i mebhasi ve ehl-i meclisin yegân yegân ber-âverde-i zebân eyledikleri makālât, mukaddime ve netîcesiyle basılmış gazete olarak Paris'den vürûd ve bi'l-mütâla'a Muharrir-i Hakīr'e mûcib-i ta'accüb-i nâ-ma'dûd oldu"[9]. Dağlıoğlu, haklı olarak Ebuzziyâ'nın Âsım Efendi'nin *Târîh*'inden aldığı bu kısmın doğru bir şekilde alınmadığını, matbû nüshada metnin ilgili kısmının doğrusunun şu şekilde olduğunu kaydeder: "Ehl-i meclisin yegân yegân ber-âverde-i zebân eyledikler, mukaddime ve

1 Bk. Metin, I,651-652,723,760; II,873-874,1227-1228.
2 Bk. Köprülü, *agm,* I,669.
3 Bk. meselâ Ebuzziyâ Tevfîk, *age,* s.90-91.
4 Bk. meselâ Metin, II,1047,1226-1230.
5 Dağlıoğlu, *agm,* s.577.
6 Ebuzziyâ Tevfîk, *age,* s.92.
7 Âsım Efendi'nin Fransızca bildiği için bk. meselâ İbnülemin, *age,* I,58; vak'a-nüvîsliği esnâsmda Fransızca öğrenmek mecbûriyetini duyması için bk. meselâ Mustafa Nihat Özön, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* İstanbul 1941, s.5.
8 Bk. M. Fuad Köprülü, *agm,* I,671; Dağlıoğlu, *agm,* s.605.
9 Ebuzziyâ Tevfîk, *age,* s.96.

netîcesiyle basma gazete olarak Paris tarafından vürûd ve bi'l-mütâla'a vâkıf olan ahbâba mûcib-i ta'accüb-i nâ-ma'dûd oldu"[1]. Gerçekten bu ifâdeden Âsım Efendi'nin Fransızca bildiğinin anlaşılamayacağı açıktır. Bununla beraber eğer Âsım Efendi'nin bizzât kendi eliyle yazdığı N1 nüshası görülmüş olsaydı, bu tartışmalar çok önceleri bitirilmiş olurdu. N1 nüshasındaki ilgili ifâde aynen şöyledir: "Ehl-i meclisin yegân yegân ber-âverde-i zebân eyledikleri kelimât, mukaddime ve netîcesiyle basma gazete olarak Paris tarafından vürûd ve tercemesi bir takrîble pek hafî olarak bilâ-hılâf mütâla'a-kerde-i Muharrir-i bî-vücûd oldu"[2]. Burada açık olarak gazetenin tercümesinin mütâla'a edildiği ifâde edilmektedir. Böylece Âsım Efendi'nin Avrupa ahvâli ile ilgili olarak verdiği diğer bilgilerin de ilgili haberlerin tercümelerinden faydalanılarak kaydedilmiş olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır.

Bu arada eğer *Târîh*'inde Fransızca konusunda söylediklerini kendi hayatında uyguladığını kabul edersek, bırakın Fransızca'yı, herhangi bir Batı dilini öğrenmediğini ve öğrenmek de istemeyeceğini kabul etmek durumundayız. Çünkü o, Fransızlar'dan derde devâ temennîsini, öldürücü zehirden şifâ ummak olarak değerlendiren bir kişidir[3]. *Târîh*'inde kendisinin Fransızca bildiğini îmâ yoluyla gösterir bir beyânı olmadığı gibi, bazı kimselerin Fransızca öğrenmeye heves etmelerini, hattâ bunun için hocalar tutup, sağda solda Fransızca konuşmalarını ve bunu bir iftihâr vesîlesi saymalarını garîp bir durum olarak görmekte, ileriyi gören bazı kişilerin, bu gidişâtın sonunun kötü neticeler doğuracağını düşünerek üzüldüklerini belirtmektedir[4].

3.Âsım Efendi'nin Çeşitli Alanlardaki Görüşleri

Âsım Efendi'nin *Târîh*'inin dikkatli bir şekilde incelenmesi, onun birçok konudaki düşüncelerini doğrudan veya dolaylı şekillerdeki anlatımlarından öğrenmeyi, böylece ilmî ve edebî şahsiyetinin aydınlatmasını mümkün kılacaktır.

a.Tarihle İlgili Görüşleri

Âsım Efendi'ye göre tarih "Zamanın hâllerine vukûf ve ma'rifet hâsıl eden bir fenn-i celîldir"[5]. Ona göre tarihle ilgilenmekten amaçlanan ise ibret alma, kişinin basîret sâhibi olmasıdır[6]. Tarihe biraz kafa yorarak bakan kişi, orada ibretli ve hisse çıkartabilecek nice hususların olduğunu görür[7].

1 Dağlıoğlu, *agm,* s.605; ayrıca bk. Metin, I,750.
2 N1 nüshası, vr.190a; ayrıca bk. Metin, I,750.
3 Bk. Metin, I,412.
4 Bk. Metin, I,721-722,728.
5 Bk. Metin, I,9.
6 Bk. Metin, I,180,268,510,673.
7 Bk. Metin, I,331.

Âsım Efendi esas itibariyle tarihi ibret alınacak bir alan olarak görmekle beraber "geçmişlerin ruhlarını ihyâ, yaşayanları ve gelecek olanları hak yoluna götürecek, hidâyete ulaştıracak bir ilim olmasının yanında daha başka faydaları olduğunu"[1] da söyleyecektir. Âsım Efendi, *Târîh*'inde bu husûsları gözeten olaylara yer vermeye çalıştığı gibi, yer yer ibret alınacak eski olay ve bazı fıkraları da zikredecektir.

Âsım Efendi'nin tarih felsefesini kısaca özetlemek gerekirse; ona göre: "Osmanlı Devleti'nin felâketleri, vükelâ ve ulemâ sınıflarının ahlâkî düşkünlüğünden ve değersizliğinden ileri gelmiştir. İslâm olmayan unsurlara ve Avrupalılar'a aslâ güvenilmez. Onlara benzemeye çalışmak, memleket için meş'ûm neticeler verir. Sulh ve sükûn içinde geçen zengin bir hayat, İslâm cemiyetinin esası olan cihâd ve cengâverlik hislerini körleterek, israf ve sefâhete yol açar. Osmanlı Devleti'nin XVI. asırdan sonraki gerileyişi bundan dolayıdır"[2] şeklindedir.

b.Doğruluktan Ayrılmama ile İlgili Düşünceleri

Âsım Efendi ulemânın kendisine gerekli yardımı yapmadığını ve itibâr göstermediğini sık sık dile getirir. Bu ulemâdan Hoca Münîb Efendi ile Şeyhuilslâm Şerîf-zâde "Atâ'ullah Efendi'nin isimlerini özellikle zikreder. Atâ'ullah Efendi'nin şeyhulislâmlığı zamanında kendisine duyduğu hasetten dolayı hiç iyi davranmadığını, aşağıladığını, ama buna rağmen doğruyu söylemek gerektiğini vurgulayarak III. Selîm'in hal'inde rolü olduğunu söyleyenlere katılmadığını, Atâ'ullah Efendi'nin III. Selîm'den yana olduğunu ve o sırada onun şeyhulislâm bulunmasının olabilecek muhtemel bazı olumsuzlukları da önlediğini belirtecektir[3].

Zaman zaman devlet ricâlinden bazı ihsânlar gördüğünü, bunlardan Sadrıa'zam Yûsuf Ziyâ Paşa'dan hiçbir yardım görmemesine, aralarında bir menfaat ilişkisi doğmamasına rağmen yedi sene sonraki azlinin sebebinin, onun III. Selîm'e karşı oluşundan dolayı değil, etrâfındakilere müsâmahalı davranmasından kaynaklandığını söyleyecektir[4].

Tersâne Emînliği'ne getirilen Mustafa Reşîd Efendi ile dostluğu ve sohbeti olmadığını, aralarında bir hukûk oluşmadığını belirttikten sonra, hiçbir şeyin gizli kalmadığı İstanbul'da onun gaddârlığına dâir şimdiye kadar bir söz duymadığını, doğruyu söylemek adına zikredecektir[5].

1 Bk. Metin, II,1051.
2 Bk. Köprülü, *agm,* I,671.
3 Bk. Metin, I,655-656.
4 bk. Metin, I,119.
5 Bk. Metin, I,828.

III. Selîm'e karşı çok samîmî bir sevgi ve saygı beslediği hâlde onun zamanındaki yolsuzlukları ve takip edilen iç ve dış siyâseti şiddetle tenkit etmekten çekinmeyecektir[1].

c.Kadınlar Hakkındaki Düşünceleri

Âsım Efendi biraz da II. Mahmûd'un ilk çocuğunun Fâtıma Sultân adında bir kız çocuğu olmasından hareketle öteden beri kadınlarla ilgili bazı görüşleri (Câhiliyye döneminde kız çocuğu sâhibi olmanın utanç vesîlesi olması, çoğu zaman diri diri gömülmeleri, dînî ve aklı noksanlardan olmaları gibi) naklettiken sonra, ticârî işlerde bulunamasalar, gazâ ve cihâd yapmasalar da insanlığın tarlası olduklarını, "Yuvayı dişi kuş yapar" atasözüne atıfla evin düzeninin sağlanmasında en etkili rolü oynadıklarını, onların da erkekler gibi Allah'ın yaratıkları olduklarını vb. söyleyecek[2], böylece hem II. Mahmûd'u kız çocuğu olduğu için rahatlatacak, hem de bu vesîle ile o günkü topluma telâkkîlerinin biraz ötesinde ölümlü mesajlar verecektir.

ç.Sihir/Büyü ile İlgili Düşünceleri

Âsım Efendi esas itibariyle sihir yapılabileceğine ve bunun tesirli olabileceğine inanmaktadır. Hattâ Rus râhiplerinin Müslümanlar'la yapılan savaşlarda yaptıkları sihirlerle İslâm ordusunda gevşeklik, fitne ve perîşânlık oluşturdukları görüşlerine inanmaktadır[3]. Antep'te iken bir keresinde sihir olayını bizzât gördüğünü de bildirmektedir. Birdenbire çıkan fırtına şeklindeki bu sihiri Hasan Ağa adında birinin yaptığını, kendisinin ise yaptığı ve yaptırdığı karşı duâlarla fırtınanın dindiğini kaydetmektedir[4].

Eyüp'te Otakçılar semtinde bir kabristâna bir zenci câriyenin diri diri gömülmesi hâdisesini işitenlerin, bunu İngilizler'in bir sihiri olarak gördüklerini kaydettikten sonra, kendisinin de bunu kuvvetli bir ihtimâl olarak düşündüğünü ilâve etmektedir[5].

Her ne kadar sihrin varlığına ve tesirli olabileceğine esas itibâriyle inanıyorsa da her sihrin tesirli olacağı kanaatinde de değildir. Meselâ Sır Kâtibi Ahmed Efendi'nin öğrendiği sihirle uçacağını zannetmesini câhillik olarak nitelendirecektir[6].

---

1 Bk. Köprülü, *agm,* I,669.
2 Bk. Metin, II,1459.
3 Bk. Metin, 509-510.
4 Bk. Metin, I,510-512.
5 Bk. Metin, I,505.
6 Bk. Metin, I,817.

d.Evliyâ'ullaha ve Kerâmetlerine Bakışı

Âsım Efendi Allah'ın velî kulları olduğu ve onların kerâmetler gösterdiği inancındadır. *Târîh*'inde velî zâtlardan biri olarak gördüğü I. Abdülhamîd'in birçok kerâmetlerini kaydeder[2]. Evliyâyı inkâr edenlerin başlarına gelen olumsuzlukları da inkârlarına bağlamaktadır[3].

Velî zâtlardan biri olarak gördüğü, gelecekle ilgili haberler verdiği, bunların çıktığı veya çıkacağı inancında olduğu Muhyiddîn Arabî (Şeyh-i Ekber)'ye dil uzatılmasına şiddetle karşıdır; dil uzatanların da pek iflâh olmayacakları kanaatindedir[4].

Bununla beraber İngilizler'in İstanbul'a gelişleri üzerine halkın dilinde dolaşan gelecekle ilgili kerâmetimsi haberlere de pek iltifât etmediğini görmekteyiz. Tarîkat erbâbına saygısı olmakla beraber, şeriate uygun davranmayan Bursalı Nakşibendî Şeyhi Emîn Efendi gibileri tenkit etmekten de geri durmayacaktır[5].

Bu arada Âsım Efendi'nin bazı âyetlerin ebced hesabıyla bazı hâdiselere işâret ettiğini kabûl etmeye[6], birtakım olayları İlâhî bir işâret olarak görmeye[7] yatkın biri olduğu da anlaşılmaktadır.

Rüyaların gelecekteki birtakım olaylara işâret ettiğini kabûl etmekte[8], yapacağı işlerde istihâreye başvurmakta, davranışlarını biraz da bu yolla düzenlemektedir[9].

e.Nesir Dilinin Sadeleşmesine Katkısı

Âsım Efendi'nin lisânı ve üslûbu, bu arada nesir dilinin sadeleşmesine katkısı üzerinde çeşitli görüşler ileriye sürülmüştür. Bütün bu görüşleri bir araya getirip, genel bir değerlendirme yapan Fuad Köprülü'nün söyledikleri şöyledir: Tanzîmât devrinde, nesir dilinin sâdeleşmesi için mücâdele eden Nâmık Kemâl ve Ziya Paşa, Âsım'm *Burhân* ve *Kāmûs* tercümelerindeki üslûbunu yeni nesrin bir nümûnesi gibi telakkî etmişler ve onu Âkif Paşa ile beraber, Tanzîmât nesrinin ilk müjdecisi gibi göstermişlerdir. Ziya Paşa, meşhûr Şiir ve İnşa makâlesinde "Bizim tabiî inşâmız Mütercim-i Kāmûs'un ittihâz ettiği şîve-i kitâbettir" dediği gibi, Nâmık Kemâl de Âsım ile Âkif

2 Bk. Metin, I,661-665.
3 Bk. Metin, II,1074.
4 Bk. Metin, II,1073-1074.
5 Bk. Metin, II,892-893.
6 Bk. Metin, II,1289.
7 Bk. Metin, II,1368.
8 Bk. Metin, II,867-869.
9 Bk. Köprülü, *agm,* I,669.

Paşa'nın belâgat hususunda eslâfı unutturduklarını ve lisânımıza yeni bir çığır açılmak kâbil olduğunu gösterdiklerini söylüyor. Nâmık Kemâl, başka bir yazısında en meşhûr Osmanlı nesircileri olarak Veysî, Nergisî ve Âsım'ı göstermekle beraber, gerek onun gerek Âkif Paşa'nın "Bilhassa en çok özendikleri yazılarında, İran eserlerine peyrevlik ettiklerini" de kabûl etmektedir. Ebüzziya Tevfîk bu fikirlere iştirâk ederek, *Kāmûs* ve *Burhân* tercümelerindeki üslûbun "başlı başına bir lisân-ı beyân" olduğunu, tarihindeki ifâdesinin rekîklikten ve ıstılâhperdâzlıktan kurtulamamakla beraber, lezzetle okunduğunu tekrar ediyor. Sa'îd Paşa da *Âsım Târîhi*'nin üslûbu hakkında aşağı yukarı aynı şeyleri söylemekle beraber, Ziya ve Kemâl derecesinde ifrâta gitmiyor. Sonraki muharrirler tarafından tenkitsizce tekrarlanarak, mektep kitaplarına kadar giren ve âdetâ edebî bir akîde hâlini alan bu görüşün yanlışlığı meydandadır. Osmanlı nesrinin asırlardan beri vücuda getirdiği binlerce mahsûlden haberi olmayan ve bu nesri sâdece Veysî, Nergisî, Okçu-zâde gibi bir kaç kişinin eserlerinden ibaret sanan Tanzîmât devri edebiyatçıları, bu hususta tamamiyle aldanmışlardır. Kısa cümleler ve sâde dil ile yazılmış resmî ve hususî yüzlerce eser ve tercüme meydanda dururken, Âsım'a böyle büyük bir rol isnâdına aslâ imkân yoktur. Lûgat tercümelerinde oldukça sâde bir dil kullanılması zarurî idi ve daha evvelki Osmanlı lûgatçileri de böyle yapmışlardır. Lâkin diğer eserlerinde Âsım'ın lisânı fazla muğlak ve oyuncaklı, üslûbu da tatsız ve ağırdır. *Siyer-i Halebî Tercümesi* mukaddimesinde bu eseri "Herkesin anlayıp istifâde edebileceği bir tarzda Veysî ve Nâbî tarzlarından farklı olarak" yazmak istediğini kaydettiği halde buna muktedir olamamıştır. Her hâlde nesir üslûbunun umûmî tekâmülü üzerinde Âsım'ın bir tesiri olduğu aslâ iddia edilemez ve Tanzîmâtçılar'ın bu hususta ki iddiaları, Âkif Paşa hakkındaki fikirleri gibi edebî vâkıalara tamamiyle aykırıdır[1]. Köp-rülü'nün bu görüşlerine katılmamak mümkün değildir. Bununla beraber Âsım Efendi'nin *Târîh*'inde kullandığı ve benzer diğer eserlerde görülmeyen Türkçe kelimeler, benzetmeler, deyimler, atasözlerinin Türk diline zenginlik kazandırdığını da teslîm etmemiz gerekir. Her ne kadar Âsım Efendi Arapça, Farsça, Türkçe'ye hâkimse de, en fazla hâkimiyetini Türkçe üzerinde göstermiş, böylece Türkçe nesir dilinin gelişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

Tanzîmât'tan sonra Türkçe tıb ve fen kitapları yazmak ve tercüme etmek işlerine ehemmiyet verildiği zaman, o zamana kadar dilimizde olmayan yeni kelimeler ve ıstılahların karşılığını bulmak için birçok eserlerden ve lugatlerden istifâde edilirken, bu işle uğraşanlar bilhassa Âsım Efendi'nin *Kāmûs Tercümesi*'ni ellerinden düşürmemişlerdir. Âsım Efendi böylece edebiyât tarihimizde *Burhân* ve *Kāmûs* tercümeleriyle, dilimizin gelişmesi ve sadeleşmesi için sarfettiği büyük himmetleriyle Türk milletinin unutulmazları arasındaki yerini almıştır[2].

1 Bk. Köprülü, *agm,* I,671-672.

2 Bk. Mustafa Nihat Özön, *Son Asır Türk Edebiyatı Tarihi,* İstanbul 1941, s.4-5; Dağlıoğlu, *agm,* s.603,605.

Nesir diline getirdikleri ile ilgili olarak Ali Fu'âd, Âsım Efendi'nin *Târîh*'inde yazdıklarını bir başka açıdan değerlendirmiştir. Ali Fu'âd'a göre nesirde hiciv türü yazı yazanlara "Hicâ'-i Nâsir" denilmesi uygun olacaksa, bunun öncüsünün geçmişte Kara Çelebi-zâde 'Abdül'azîz Efendi olduğu, Âsım Efendi'nin de her ne kadar *Târîh*'indeki üslûbu kapalı olsa, akıcı olmasa, okuyucuya zevk vermese de, *Târîh*'inde bazı kişiler hakkkında yazdıklarıyla kendisine "Hicâ'-i Nâsir' ünvânınm verilmesini hakkıyla elde ettiğini örnekler vererek iddia etmiştir[1].

f.Ülke Ekonomisi ile İlgili Görüşleri

Âsım Efendi *Târîh*'inde kağıt tezgahlarının inşâsı münâsebetiyle o zaman için olduğu kadar bugün için de çok mühim şeyler söylemiş ve bir milletin yaşayabilmesi için her şeyden evvel ekonomik hâkimiyete sahip olması fikrini ileri sürmüştür. Âsım Efendi'ye göre Frenkler'in öteden beri muhtelif sanatlara meyil ve rağbetleri, muhtaç oldukları muhtelif eşya ve emtiayı kendi memleketlerinde yapıp paralarının içeride kalması yoluyla ülkelerinin kalkınmasını amaç edinmelerindendir. Bunun için diğer diyârlarda nâm salmış sanatkarları memleketlerine getirmek için her fedâkârlığı yapmışlar, ihtiyaç duyulan eşyânın en kalitelisini yapmak için çok para ve gayret sarfetmişler, ama bunu gerçekleştirince dışarıya ihrâç da ederek çok kazanç sağlamışlardır. Prusya Devleti'ne sefîr olarak giden 'Azmî Efendi'nin takrîrinde dile getirdiği gibi, Prusya gibi soğuk kuzey memleketlerinden sayılan bir devlet, pamuk, ipek, kahve ve şekerden başka, kendi memleketlerinde bulunmayan eşyayı yabancı devletlerden getirtmemek ve paralarının kendi memleketlerinde kalmasını temin etmek için Berlin'de ve diğer yerlerde yün kumaş, bez, atlas, kadife, ipek, çini gibi eşyayı, atölyeler kurarak, başka memleketlerden para kuvvetiyle ustalar getirterek imâl etmiş ve bunun için sıkı gümrük tarifeleri, himâye usûlleri koymuştur. Hele Baron M. de Hertzberg'in gayretleriyle birkaç sene içinde Prusya'da çok miktarda dut ağacı diktiklerini, sobalar kurmak suretiyle ipek böceğini de yetiştirip atölyelerinin ihtiyaçlarının dörtte birini bu yolla sağlamaya muvaffak olduklarını söyleyerek ilgilileri uyarmaya çalışmıştır. Bizde de III. Selîm tarafından kağıt mâddesine bir nizâm verilmesi ihtiyacı duyulunca, bu işe Hubûbât Nâzırı Ahmed Şâkir Efendi memûr edilmiştir. Ahmed Şâkir Efendi'nin çaba ve gayretleriyle Beykoz'da, Değirmen Ocağı denilen yerde kurulan kağıt tezgahları, dışarıdan gelen kağıtlardan daha kali-teli kağıtlar üretmeye ve böylece paramızın memlekette kalmasına sebep olmuştur. Osmanlı Devleti'nde kağıt tezgahlarının kurulup işletilmesinin yakın dönemde görülen bir başka faydası da İngilizler'le aramızın açılarak Çanak-

1 Ali Fu'âd, "Hicâ'-i Nâsir Müverrih 'Âsım Efendi", *Servet-i Fünûn,* 1928, nr.1639-165, s.139-141; nr.1640-166, s.153-155.

kale Boğazı kapandığı zaman orduda, İstanbul'da ve bütün Osmanlı ülkesindeki kağıt ihtiyacının, ancak bu tezgahlardan elde edilen kağıtlarla temin edilmiş olmasıdır[1].

Âsım Efendi *Târîh*'inde madenlerin de işletilmesinin öneminden bahsetmiş ve Diyârbekir Vilâyeti'nde bulunan Şirvân Kazâsı dağlarındaki madenleri söz konusu etmiştir. Madenlerin ülke ekonomisindeki olumlu rolüne tarihten örnekler de vererek işâret etmiş, ancak orada bulunan Yezîdîler'in hükûmete itâtsizlikleri yüzünden bu madenlerden gerektiği şekilde istifâde edilemediğini de dile getirmiştir[2].

Görülüyor ki Âsım Efendi memleketin ayakta durabilmesi için millî servetin memlekette kalmasına, memlekette fabrikaların açılmasına, işin uzmanı usta ve amele yetiştirilmesine şiddetle taraftardır. Bu sûretle halkın sırtına yükletilmiş vergi miktarının azalacağını yazan Âsım Efendi, bizde sanâyiin inkişâf etmemesinin sebebini tembellikte ve az bir zahmete katlanmak istemeyişte, hamiyetsizlikte bulmaktadır. Birkaç sene içinde Rusya ve Prusya'da sanayiin inkişâfını, onların da İngilizler gibi saat, en iyi kalite çuha, kumaş vs. yaptıklarını, böylece halkın üzerindeki vergiyi azaltarak devletlerini ticâretten elde ettikleri kazançlar ile idâre ettiklerini yazarak devlet erkânının dikkatlerini, ekonomik hayattaki gelişmenin önemine çekmek istemiştir[3].

4.Şâirliği ve Şiirleri

Âsım Efendi her ne kadar sözlük alanındaki çalışmaları ile meşhûr olmuşsa da şâirliği ile de tanınmıştır. Devrin meşhûr bazı şâirlerinin onun şiirlerine nazîreler yazması, kendisinin bazı şâirlerin şiirlerine tahmîsi bunu göstermektedir. Bununla beraber Âsım Efendi biraz da devrin âdetlerine uyarak bazı şiirler ve tarihler söylemişse de, görebildiğim kadarıyla kendisini bir şâir olarak görmemiş, onunla ilgili değerlendirmelerde bulunanlar bazı şiirleri yanında manzûm *Tuhfe-i Âsım*'ı yazmış olsa da onun her şeyden önce güçlü bir dilci oluşuna dikkat çekmişlerdir[4]. Âsım Efendi'nin şiirleri ne kendisi, ne de başkaları tarafından bir araya getirilmiş değildir. Buna her halde vebâdan ani ölümü de sebep olmuş olmalıdır. Aşağıda bazı kitap ve mecmualarda bulunan örneklerinden de anlaşılacağı üzere, sonradan kendisinden bahsedenlerin "şu'arây-ı sühan-pîrânın ser-bülendi = sözü süsleyen şâirlerin en üstünü"[5], diye andığı, üç dilde şiir yazacak derecede bir şâir olduğu âşikârdır.

1 Bk. Metin, I,72-76.
2 Bk. Metin, I,186-188.
3 Bk. Metin, I,73-74; bk. ayrıca Dağlıoğlu, *agm,* s.606,577.
4 Bk. M. Fuad Köprülü, *agm,* I,672; İbnülemin Mahmud Kemal İnal, *age,* I,59.
5 Ahmed Âsım Efendi, *Münşe'ât-ı 'Âsım,* Berlin Devlet Ktp, Hs. or. oct. 909, vr.65a.

Gazellerinden

Nice bir hıdmet-i mahlûkla mahzûl olalım
Sâ'il-i Hakk olalım nâ'il-i mes'ûl olalım
Akalım pâyine bir bahr-ı hamiyyet bulalım
Sıla-i himmetine mâ gibi mevsûl olalım
Biz de sûret verelim kendümüze kābil ise
Girelim ehl-i safâ bezmine makbûl olalım
Getür ey sâkī yeter eyledin işgāl bizi
Bir zemân da mey-i bî-gış ile meşgūl olalım
Kalmadan hâk-i mezelletde hemân ey 'Âsım
'Âzim-i sûy-i semâ-sây-i Sitanbul olalım[1]

Mey içüp gerd-i kederden dilini sâf eyle
Ruh-i dilber gibi âyîneni şeffâf eyle
Gerçi rindân-ı safâ-pervere hürmet lâzım
Sâkiyâ lîk demem bâdeyi isrâf eyle
Bu girişme, bu tegāfül, bu nigâh, bu edâ
Beni öldürdü a kâfir, yeter insâf eyle
Gitme ey şehsüvârım yalnız seyrâna
Uğur olsun yoluna bendeni irdâf eyle
Aramam gayrilere cevr u cefâ eylediğin,
Derdmend 'Asım'ı tek mazhar-ı eltâf eyle

Hâsılın bilmem nedir vâ'iz bu kīl ü kālden?
Var mı nehy mahbûb u şerâb-ı âlden?
Hatt-ı nevhîzin sana izhârı ol meh-peykerin
Sûreti mihr ü vefâ 'arz etmedir icmâlden
Ben senin zâlim bilürdüm böyle gaddâr olduğun
Âh gönlüm dediği dîvâne bilmez hâlden

1 Âsım Efendi bu gazelini, 1204 yılında İstanbul'a hangi niyetlerle geldiğini ifâde etmek için yazmıştır; bk. Ahmed 'Âsım Efendi, *Tıbyân-ı Nâfi'der-Terceme-i Burhân-ı Kâtı'*, İstanbul, s.5. Âsım Efendi'nin bu gazeline Sünbül-zâde Vehbî'nin yazdığı nazîre için bk. Dağlıoğlu, *agm,* s.603-604. Bk. ayrıca İbnülemin, *age,* I,60.

Perçem ü la'linle hüsnün başka sûret bağlamış
Şûh u şîrîn olduğun hakkā o yâl ü bâlden
'Âsımâ! Tanzîre bu nazmın nevâ yok kimseden
Lîk bilmem Kudsî-i üstâdı [=Halep Müftîsi] bî-emsâlden[1]

Âşüfte olduğun güzel ey dil Haleblüdür
Perverde-i kibârdır, elhak lekablüdür
Bâbü'l-ferec gibi der-i vaslı küşâdedir
Amma tarîk-ı medhali gāyet ta'ablüdür
Hatt-ı siyâhın ile beyâz ruhun şehâ
Şehbâ misâl hâsılı şûr u şegablüdür
Sûfî eder müdâm gıdâsını hâl ile
Zîrâ o duhter-i rez ile yek-neseblüdür
Almış gibi peyâmı o gül-ruhun
Zîrâ hezârı hâme-i 'Âsım tarablüdür

Ne gam, dil feyz-yâb olmazsa dehrin ağniyâsından
Ki yeğdir 'ârife âzâdlık minnet belâsından
Bilen her kârı Hak'dan, tâli'in zemm eylemez zîrâ
Hudâvend'e olur râci' şikâyet kethudâsından
Nihâdın fehm edüp, 'ibretle bakdıkda likāsından
Kef-i ümmîdimi kat' eyledim çerhın 'atâsından
Komaz gark-âb-ı teslîm olmağa 'akl-ı selâmet-cûy
Gezendi, keştî-i cismin olur heb nâ-hudâsından
Kenârın sâde-dil mihr-veşi yeğdir ülfete 'Âsım
Sitanbul Şehri'nin âlüfte-meşreb bî-vefâsından[2]

1 İbnülemin, *age,* I,60. İbnülemin burada benim de yer verdiğim üç gazelin (Mey içüp gerd-i kederden dilini sâf eyle; Hâsılın bilmem nedir vâ'iz bu kīl ü kalden; Âşüfte olduğun güzel ey dil Haleplüdür) Beyazıt Devlet Ktp, nr.834'teki bir mecmûada olduğunu kaydediyorsa da, yaptığım araştırma neticesinde kütüphanede bu numarada bir şiir mecmûasına tesadüf edemedim. Daha önce de Dağlıoğlu bu numaradaki mecmuâyı aradığını, ama bulamadığını belirtmektedir; bk. H.T.Dağlıoğlu, *agm,* s.603.

2 Bk. *Mecmû'a-i Ebyât ü Eş'ar,* Süleymaniye Ktp., Hüseyin Kazım Kadri, nr.161, vr.13a. Aynı mecmuanın vr.15a'da ayrıca bir gazeli, vr.90a'da Nedîm'in bir gazeline tahmîsi de kayıtlıdır; ayrıca bk. Mustafa S. Kaçalin, *agm,* XXXII,200.

Tahmîs-i 'Âsım Efendi be-müstezâd-ı Râşid Efendi

Meydân-ı mahabbetde bugün ben hele n'oldum
Bu şûr-i şerehle
Dolab gibi merkez-i mihnetde kuruldum
Bu baht-ı siyehle
Hayfâ ki yine nâvek-i 'aşka hedef oldum
Te'sîr-i tebehle
Bir kez görüp ol kaşı kemân şûhu uruldum
Ol tîr-i nigehle
Dîvâne dili bağlıca zencîrde buldum
Gîsû-yi siyehle
Devrân gibi ol dilber eder 'aksine kirdâr
Ayâ bu ne 'âde
'Uşşâkı kılar derd-i firâkıyla dil-fikâr
Der-bend-i belâda
Nâ-mahremi eyler harem-i yasla sezâ-vâr
Durur işte burada
Heb cevri bana, zevk u visâli ile agyâr
Cünbişde safâda
Sûzân olarak âteş-i 'aşkıyla kül oldum
Bilmem ne günehle
Künc-i gevher vuslatını eyledi imâ
İbrâzını bilmem
Meyl etdi biraz evc-i vefâ semtine illâ
Pervâzını bilmem
İkrâra gelüp hâsılı ol gurre-i garrâ
Âgāzmı bilmem
Ey başına va'd etmişidi bûsesin ammâ
İncâzını bilmem
Dil-i va'deye dursun deyü haylîce yoruldum
Sabr etmedi mehle [27b]
Sahbâ-yı leb-i yâr ile serhoş olayım der
Bir dem dil-i gam-hâr
'İşret-kede-i vaslda medhûş olayım der
Lâ-kayd sebük-bâr

Leb-ber-leb âgūş-ber âgūş olayım der
Gûş etmesin agyâr
Ol gözleri mahmûr ile mey-nûş olayım der
Mahfîce dil-zâr
Mestûr olayım der iken agyâra görüldüm
Gülşende o mehle
Ol rûh-i musavver, ten-i pür-nûra ne dersin?
Ey nâkıd-i hûbân
Ol hüsnle her cânibi ma'mûra ne dersin?
Var mı söze imkân
Ol gabgaba, ol gerden-i kâfûra ne dersin?
'Âsım ana kurbân
Âyîne gibi sîne-i billûra ne dersin?
Râşid ise hayrân
'Aşkı yine ketm edemeyüp yâre duyuldum
Bu fart-ı velehle[1].

Âsım Efendi'nin Kudsî Efendi'nin bir gazeline nazîresi

Ne dilberden ne dilden ne rakîb-i bed-likādandır
Teşekkî turş yüzlü mihr [u] baht-ı bî-vefâdandır
Gören cisminde cânâ zahm-ı dendân-ı kelâmın der
Bu lâle bergüzâr-ı bâğ-ı kûy-i dil-rubâdandır
Rehâ-yâb eyledi kayd-ı telâş dil-hırâşmdan
Sabâ bu nev-peyâmın gālibâ semt-i Ruhâ'dandır
Füzûn oldukça servet ağniyâya buhl olur târî
Marîze za'fın îrâsı, çü tevkīr-i devâdandır
Dem olmaz ki vücûdum hûn-i gamla olmaya âlûd
Bu cism-i nâ-tüvânın hâki deşt-i Kerbelâ'dandır
Değil senden şikâyet-kârî-i şûrîdegân ammâ
Der-i hüsnündeki ol hâcib-i cevr u cefâdandır
Edây-ı hâme-i pâkîze-güftârındır ey 'Âsım!
Bu lezzet cümle feyz-i Kudsî-i şîrîn-edâdandır[2].

1 *Mecmû'a,* Atatürk Kitaplığı, Muallim Cevdet Kitapları, nr. K 0539, nr.27a-b.
2 Dağlıoğlu, *agm,* s.604.

Âsım Efendi'nin bir şarkısı

Bu levendâne kesim, âşûb-i cân
Tîr-i gamze sînede eyler nişân
Kendine lâyık sezâdır nâm u şân
Görmemiş emsâlini devr-i zemân
Bir gümüş servi gibi reftârına
Cân fidâ olsun anın etvârına
Bilmezem ki dildeki efkârı ne
Görmemiş emsâlini devr-i zemân
Nîm tebessüm ile söz etse eğer
Doğrusu olmaz behâ dünya değer
Zâtına lâyık değil bu güfteler
Görmemiş emsâlini devr-i zemân[1]

Âsım Efendi'nin bir kıt'ası

Ni'met-i hazret-i Sultân-ı enâm
Kılmadı şimdiye dek 'Âsım'ı ac
Arpalık emrini hem kendi verir
Eylemez habbece gayra muhtâc[2]

Âsım Efendi'nin düşürdüğü târîhler

Nûrî Mehmed Paşa Câmi'i'nin kapısındaki kitâbe;

Harem-i dergeh-i Mevlâ'ya duhûl ise murâd
İntisâb eyle sen evvel ki der-i rahmet bu
'Âsımâ eyle te'alluk bu ki târîh gibidir
Hakka kurbiyyet içün sana bu a'lâ kapu [1200]

Nûrî Mehmed Paşa Câmi'i'nin mihrâbmın sol yanındaki kitâbe;

İmâm-ı ehl-i İslâm'a zehî mihrâb-ı 'âlî bu
Gerek el bağlayup durmak ana bi'l-mecdi ve'l-mihrâb

1 Hâşim Bey'in şarkı mecmuasında bulunan evic makamındaki bu şarkı için bk. H.T.Dağlıoğlu, *agm,* s.604.

2 Âsım Efendi, *Târîh,* I.Ü. Nâdir Eserler Kütüphânesi, nr. 6018, fihristten sonra gelen numarasız varağın b yüzünde; ayrıca bk. Metin, I,267n10.

'Âsımâ tahsîn-i bî-pâyân ile [söyledi] târîh

Îmân olsun sedâd-ı niyyet ile kâ'im-i mihrâb [1200][1]

Mısır'ın Fransızlar'ın elinden kurtarılmasına düşürdüğü târîh;

Mısır'ı yed-i Efrenc'den nez' eyledi Sultân Selîm[2]

İbrâhîm 'Ismet Beyefendi'nin ikinci defa Rumeli Kadı'askerliği'ne getirilmesi üzerine Arapça olarak düşürdüğü târîh mısrâ'ı;

Câ'e Sadru'r-Rûm ehlen 'Ismeten[3]

Sultân II. Mahmûd'un tahta çıkışına târîhi;

Hân Mahmûd'un ede devrini Allah mahmûd[4]

Âsım'ın beyitlerinden

Âdem oldur ki ayağın çekiçek dünyâdan

Zikr-i bi'l-hayr ile halk içre güzel adı kala[5]

'Abd-i bî-mâye zelîl ü âsîm

'Âciz ü hâmil ü 'âsî 'Âsım[6]

Hâlikā kudret-i tû dârî her çi hâhî ân künî

Hâk-râ pâyende vü gerdûn-râ gerdân künî

.....

'Âsım-ı bî-çâre yâ Rabb reh-nişîn gidye-est

Hâşe-lillâh ân gedâ-râ dûr-ez-ihsân künî

Metin, I,3-4'te yer alan yukarıdaki Farsça kasîde, mahlasından da anlaşılacağı üzere Âsım Efendi'nindir. Ardından gelen;

Leke'l-hamdü yâ men 'alleme'l-inse bi'l-kalemi

Ve hassasahum beyne'l-halâ'ikı bi'l-hikemi

.....

Ve sellim bi-tekrîmin 'alâ âlihî ve sahbihî

el-Gurri küllün sâhibü'l-'izzi ve'l-keremi

1 Cemil Cahit Güzelbey, *Cenaniler,* s.53
2 Bk. Metin, I,56.
3 Bk. Metin, I,593.
4 Bk. Metin, I,30; II,1211.
5 Bk. Metin, I,21.
6 Bk. Metin, I,26.

şeklindeki Arapça şiir de, her ne kadar bir mahlas ihtivâ etmiyorsa da ona ait olmalıdır[1]. Bu arada *Burhân-ı Kātı'* ve *Kāmûs* tercümelerinin mukaddimelerinde Farsça ve Arapça şiirlerinin olduğunu da belirtelim[2].

Metin, I,7-9'da yer alan;

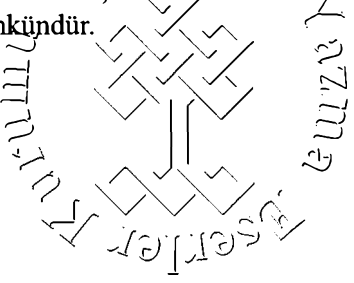
Pâdişâh-ı cihân, Hidîv-i zemân * Dâver-i dâd-ver, Şeh-i devrân

.....

Askeri gālib ü muzaffer ola * Düşmeni hâ'ib ü müdemmer ola

şeklindeki Türkçe kasîde de, görünürde bir mahlas ihtivâ etmiyorsa da ona ait olmalıdır.

Yukarıda yer verdiklerimin dışında yeni seneyi tebrîk için pâdişâha kasîde sunduğunu[3] gördüğümüz Âsım Efendi'nin bazı mecmualarda şiirlerinin olduğu belirtiliyorsa da[4], bunların dışında şimdilik başka şiirlerine rastlanılamamıştır. Şâir olduğu açıkça belli olan ve güçlü beyit ve mısrâları olan birinin başka şiirlerinin olmaması düşünülemez. Bu sebeple şiir mecmualarında yapılacak araştırmaların, Âsım Efendi'nin başka şiirlerini ortaya çıkarması her zaman mümkündür.



1 Bk. Metin, I,5-6. *Burhân-ı Kātı'* ve *Kāmûs* tercümelerinin mukaddime kısımlarındaki Arapça ve Farsça şiirlerin de Âsım Efendi'ye âit oldukları düşünülmektedir; bk. meselâ Dağlıoğlu, *agm,* s.603.

2 Bk. Dağlıoğlu, *agm,* s.603.

3 Bk. meselâ 1224/1809 senesini tebrîk için pâdişâha kasîde sunması; *BOA,* Hatt-ı hümâyûn, nr.1362.

4 Meselâ Dağlıoğlu, Millet Ktp, Ali Emîrî, Manzûm, 527 (bk. s.603) ve 572 (bk. s.579) numaralı şiir mecmualarında şiirlerinin olduğunu belirtiyorsa da (Dağlıoğlu, *agm,* s.579,603) ilgili kütüphânede yaptığım araştırmada 527 numaralı mecmuada Sâ'ib'in Farsça şiirleri, bazılarının tercümesi, Ebû Nüvâs kıssalarından tercüme, Mehmed 'İzzet'ten vb. bazı şiirler ve sağlıkla ilgili bir kısım; 572 numaralı şiir mecmuasında ise Sünbül-zâde Vehbî, Râgıb Paşa, Hasîrî-zâde, Pertev, Antâkî Sâdık Efendi, Sâbit, Sürûrî gibi şâirlerin bazı şiirleri, son kısımda da bazı hatt-ı hümâyûn ve hüccet sûretleri yer almakta ise de, her iki mecmuada Âsım'a âit bir şiir veya yazıya tesâdüf edilememiştir.

METİN TESÎSİNDE TAKİP EDİLEN YOL

Âsım Efendi Târîhi metninin tesîsinde matbû nüshalar yanında, müellifin kendi kaleminden çıkmış olan **N1** ve **N2** nüshaları ile farkında olunmadığı için matbûda ve ona esas olan nüshalarda yer almayan **Ü**, **N3**, **N4** nüshaları ve N1 ile N2 nüshalarının eksikliklerini tamamladığını düşündüğüm **A1** ve **A2** nüshaları kullanılmıştır. Vahîd Efendi'nin Sefâret-nâmesi'nde ise matbû **B3**, yazma nüshalardan **K** ve **T** nüshaları kullanılmıştır.

Metin'de matbû nüshaların ve Âsım Efendi'nin kendi kaleminden çıkmış N1 ve N2 nüshaları ile matbûda zâten bulunmayan Ü, N3 ve N4 nüshalarının sayfa numaralarının gösterilmesi, kontrol etmek isteyenler için kolaylık sağlama düşüncesinden doğmuştur.

Metnin yeni harflerimize çevrilmesinde transkripsiyon işaretlerinin kullanılmasına gerek görülmemiş, sadece uzatmalar için ^, ayn harfi için ‘, hemze için ’ işaretlerinin kullanılması yeterli görülmüş, kaf ve gayın harflerinden sonraki uzatmalar “ā”, “ū”, “ī” şekillerinde yazılmışlardır. Bazı Arapça ve Farsça ibâreler ise transkripsiyona gidilmeden yazılmakla beraber, dipnotta metnin orijinal imlâsı ve tercümesi verilerek araştırıcıya kolaylık sağlanmak istenmiştir. *Âsım Efendi Târîhi*'nin yazmalarında kırmızı mürekkeple yazılmış olan kısımlar, hazırladığımız metinde kalm harflerle yazılmışlardır.

Metnin yeni harflere çevrilmesinde yazı dilinden çok konuşma diline önem verildiğinden hareketle konuşma diline yakın bir imlâ takip edilmiştir. Bazı kelimelerin değişik imlâ ile yazılmış olmaları esas itibâriyle metinde muhâfaza edilmiştir.

Sonları “be” harfi ile sona eren Türkce fiillerde bu harf “p”ye çevrilmiştir. Âsım Efendi, kendi hattı ile olan nüshada “bilâhare” ve “divel” okunacak şekilde harekelediği için, müellifin tercîhine saygı gösterilerek “bilâhıre” ve “düvel” değil, “bilâhare” ve “divel” şekillerinde yazılmışlardır. Metinde (بك) imlâsı ile yazılan Beğ kelimesi, Bey şeklinde, (يكرمى) imlâsı ile

yazılan yigirmi kelimesi, yirmi şeklinde yazılmıştır. Türkçe'mizde ismin i halinin ifâde edildiği yerlerde, bunun Arapça nisbet î'sinden farklı olduğunun kolaylıkla anlaşılması için ilgili yerde ye harfi de olsa u/ü şeklinde yazılmıştır.

Yazma ve matbû nüshalar arasındaki nüsha farkları, sayfa içinde birbirini takip eden numaralarla her sayfanın dipnotunda verildiği gibi, Cevdet Paşa'nın *Âsım Efendi Târîhi*'nden istifâde ettiği yerlerle, Arapça ve Farsça metinlerin orijinal imlâsı, tercümeleri ve tarafımdan yapılan açıklamalar * şeklindeki dipnot işâretleriyle gösterilmiştir. Gerek * işareti ile gösterdiğim dipnotlarda, gerekse hicrî tarihlerin karşılıklarının gösterildiği ◊ işaretli dipnotlarda, belirttiğim işaretlerin yanma eğer varsa üçüncüden sonra ilgili işâretlerin kullanımı devam edecekse, yanlarına artan numaralar konularak yazımda rahatlık sağlanmak istenmiştir.

Nasıl okundukları belirlenemeyen bazı kelimelerin imlâsı aynen muhâfaza edilmiş, muhtemel okunuşları belirtilen bazı kelimelerin esas imlâsı ise parantez içinde gösterilmiştir. Metni ikmâl sadedindeki bazı ilâvelerimiz köşeli parantezler [ ] içinde verilirken, müellifin boş bıraktığı yerlere (.....) şeklinde işâret edilmiştir.

Metnin tesîsinde esas aldığım matbû nüshanın birinci cildini **M1**, ikinci cildini **M2**, karşılaştırma yaptığımız müellif hattı olan İ.Ü. Nâdir Eserler, nr. T 6018'deki yazma nüsha **N1** ve **N2**, matbû nüshada bulunmayan İ.Ü. Nâdir Eserler, nr. T 6014'teki nüsha **Ü**, Yapı Kredi Servet Çifter Araştırma Ktp., nr. 877'deki nüsha **N3**, İstanbul Araştırmaları Merkezi, nr. ŞR_000342'deki nüsha **N4**, Arkeoloji Ktp, nr. 357'deki nüsha **A1**, Arkeoloji Ktp, nr. 371'deki nüsha ise **A2** harfleri ile gösterilmiştir. Matbû *Âsım Târîhi*'nde bulunmamakla beraber, sadece müellif hattı ile olan İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., T 6018 numaralı nüshada bulunan Vahîd Efendi'nin Sefâret-nâmesi'nin yeni harflerimize çevrilmesinde ise matbû 1304 tarihli İstanbul üçüncü baskısı **B3**, yazma nüshalardan Kütahya Ktp. nr.830'daki nüsha **K** ve Topkapı Sarayı Hazine Kitaplığı nr.1437'deki nüsha **T** harfleri ile gösterilmiştir. Yerlerinde işâret edildiği gibi metne katkı sağlayacağı düşünülen yerlerde diğer yazma nüshalardan da faydalanılmıştır.

N1, N2, N3 ve N4 nüshalarına metnimizde bir biçimde yer verilmiş olmasının bazı tekerrürlere sebep olduğu görülmüşse de, bu tekerrürlerdeki bazı ifâde ve bilgilerin, dönemle ilgili değişik alanlarda çalışacak olanlara faydalı olacağı düşünüldüğünden, oluşacak mahzûrlar gözardı edilmiştir.

Çalışmamızdan faydalanacak olanlar, metinde yanlış yazılmış gibi görünen bazı kelimelerin, -şüphesiz yanlış yazmış olabileceğim de mümkün olmakla beraber-, öncelikle metindeki imlâsının korunmuş olmasından dolayı o şekilde yazılmış olduğunu düşünmelidirler.



ÂSIM EFENDİ TÂRÎHİ

METİN

[Ü 1b] Bismillâhirrahmânirrahîm

Hâlikā kudret-i tû dârî her çi hâhî ân künî

Hâk-râ pâyende vü gerdûn-râ gerdân künî

Âb-râ çün eşk-i çeşm-i 'âşıkān kerdî revân

Nâr-râ mânend-i 'ışk-ı âteşîn sûzân künî

Bâd-râ pûyende-sâzî der-hevây-ı sâz-kâr

Geh medâr-ı ravh gâhî bâdî-i tûfân künî

Şeb-çerâğ-i mâh-râ der-şeb fürûzân mî-künî

Gevher-i hürşîd-râ der-rûz hem rahşân künî

Her yekî âvîze-i sakf-i serây-ı kudret-est

Yâ dü-kandîlest her şâm ü seher tâbân künî

Der-kef-i kâret heyûlây-ı cihân mûmest râm

Her çi sân-sûret ki mî-bestî be-dân sâmân künî

Mî-küned bâ-emret istikbâl-i me'mûr yekvün

Pîş-bâz âyed zi-mahkûmî çi-râ fermân künî

Esb-i çâlâk-sıfâtet der-tecellî-gâh-ı şe'n

Hergiz ârâmiş ne-dâdî her dem engîzân künî

Yek-demî sad kâlbüd-râ zinde mî-sâzî be-cân

Hem-çünân der-yek-nefes sad zinde-râ bî-cân künî

Haste-kerdî ten-dürüstân-râ be-Kûpâl maraz

Pes devâ hem hâssıyyet bahşî ve hem dermân künî

Ez-tecellî-i hidâyet bende-râ Zervân künî
V'ez dalâl ü gümrehî hem dîğerî Zerdân künî
Lâl mî-sâzî yekî-râ çûn hezâr-ı bî-behâr
Dîğerî-râ hem-çû tûtî dem-be-dem gûyân künî
Mî-resândî ser-be-sâmân bende-râ arzûy-i baht
V'ez ser-i mihnet yekî-râ rûy-i ber-hirmân künî ***[Ü 2a]***
V'an yekî-râ tu'me ber-hulkeş nihî çûn nâvidân
Âsiyâ-veş dîğerî-râ zâr u ser-gerdân künî
Hem yekî pûşîde elvân çûn dıraht-ı nev-behâr
Dîğerî-râ ez-hazân-ı nîstî 'uryân künî
V'an yekî-râ şübha-gerdân-ı güher mî-sâhtî
Dîğerî-râ eşk-i çeşm ez-müflisî mercân künî
Ber yekî çûn-bâğ-ı mînû in-cihân ez-mûy-i 'ayş
Dîğerî ez-teng-destî târ çûn-zindân künî
Bende'î der-çâh ve der-zindân künî Yûsuf-misâl
Hem-ser encâmeş veliyy-i ni'met-i ihvân künî
Gâh be-ne-şândî yekî-râ ber-serîr-i saltanat
Hükm ü fermâneş revân çûn-âb der-geyhân künî
Bâz-bistândî zi-farkeş efser-i câh u celâl
Der-zebân-ı hem-künân efsâne-eş destân künî
În tekallübhây-ı gûnâ-gûn ki serdâdî zi-kevn
Dem-be-dem da'vî-i vahdet-râ bi-Hakk burhân künî
Mâlikü'l-mülk-i hakīkī tüst enbâzet ne-bûd
Melik-i mülk tüst geh âbâd ü geh vîrân künî
'Âsım-ı bî-çâre yâ Rabb reh-nişîn gidye-est
Hâşe-lillâh ân gedâ-râ dûr-ez-ihsân künî[*]

---

* Müellifimizin eserinin baş tarafına ve kendisinin Farsça yazdığı şiirinin tercümesi şöyledir: "Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla. Ey Yaratıcı! Senin istediğin herşeyi yapabilecek kudretin var; yeri sabit tutan, gökyüzünü döndürensin. Suyu âşıkların gözyaşı gibi akıttın. Ateşi, aşk ateşi gibi yakarsın. Rüzgarı uygun bir şekilde estirirsin; bazen gönül rahatlığına vesîle, bazen de tûfânın sebebi yaparsın. Gecenin kandili olan ayı, geceleyin ışık vesîlesi kılarsın. Güneşin cevherini de gündüzleri aydınlık vesîlesi yaparsın. Her biri kudretinin

Hamdele-i manzûme-i 'Arabiyye

Leke'l-hamdü yâ men 'alleme'l-inse bi'l-kalemi

Ve hassasahum beyne'l-halâ'ikı bi'l-hikemi

Ve ehdâ ileyhim cevhera'l-hedyi bi'n-nühâ

Ve meyyezehum nutkan bi-ugniyyeti'n-nagami

Ve sayyera ba'zan minhum mütena"imen

Bi-ni'meti İslâmin ve zâ eşrefu'n-ni'ami

Ve salli ve sellim gudveten ve 'aşiyyeten

'Alâ men huve'l-meb'ûsü li'l-'Arabi ve'l-'Acemi

Muhammedüni'l-hâdî hüve'n-neyyiru'l-bâdî

Müzîhu düce'l-butlâni ke'l-bedri fi'z-zulemi

Nebiyyün nebîlün fi celâleti-i şânihî

Mekâdîru cülli'l-halkı ke's-sıfri fi'y-rakami

İzâ medde ref'an mefrika'l-kadri mecdühû

Bi-mikdâr-i fetrin messe fi kademi'l-kıdemi

Bihî kâne mektûbü'n-nübüvveti kad-hutim

---

sarayının tavanının âvîzesidir veya sabah akşam yaktığın iki kandilindir. Dünyada var olan herşey, avucundaki mum gibi sabit olmuştur. Herşeyi öyle bir sûrete bağladın ki, böylece işleri düzene koyarsın. Emredilenin geleceğini fermânınla bir tarz üzere yaparsın. Emreylediğinde bir mahkûmdan kahraman meydana çıkar. Hızlı at, olayların tecellîsinde senin sıfatındır. Aslâ sâkin durdurmazsın, her zaman hareket ettirirsin. Her an yüz kalıba can verirsin; bir nefeste de yüz canlıyı cansız yaparsın. Sağlıklı olanları Kûpâl adlı cengâver karşısında hasta ve yaralı yaparsın. Sonra da ilacla hem kuvvet bağışlıyorsun, hem de sağlık veriyorsun. Hidâyet tecellîsiyle kulunu Zervân [= Hz. İbrâhîm] yaparsm. Sapıklık ve yolunu kaybetmişlikten dolayı bir diğerini de Zerdân [= Ateşe tapanlardan bir kimse] edersin. Bir kimseyi baharı görmeyen bülbül gibi dilsiz edersin, diğerini de papa-ğan gibi devamlı konuşturursun. Kulunu isteğinden dolayı servete ulaştırır, bir diğerini de sıkıntıdan dolayı mahrûmiyete düşürürsün. Bir kimsenin boğazına lokmayı akarsu gibi koyarsın; diğer birini de değirmen gibi ağlatır ve başı dönmüşe çevirirsin. Hem birini ilkbahar ağacı gibi renklerle örtersin; diğerini de yokluk sonbaharından dolayı çırılçıplak bırakırsın. O birini çekilen mücevher tesbih gibi yaparsın. Bir müflisin gözyaşını da mercân yaparsın. Bir kimseye bu dünyada cennet bahçesinde imiş gibi dirlik sürdürür; bir başkasına ise fakirlikten dolayı bu dünyayı zindan gibi karanlık yaparsın. Bir kulunu kuyuda ve zindânda Yûsuf gibi yaparsm ve sonunda onu kardeşlerinin velînimeti haline getirirsin. Bazen birini saltanat tahtına oturtursun. Onun hüküm ve fermânım dünyâda su gibi akıtırsın. Makam ve büyüklük tacını onun başından alsan bile, onun efsânesini meslektaşlarının dilinde destân yaparsın. Dünyâda ortaya çıkan çeşit çeşit değişmeleri hemen her zaman birlik davasına hakkıyla delîl yaparsın. Mülkün hakîkî sâhibi sensin, eşin benzerin yoktur. Mülkün hükümdârı sensin, bazen yapar, bazen yıkarsın. Yâ Rabb! Biçâre Âsım yolunda dilenciğindir; aman o dilencinin senin ihsânından uzak olmasını Allah göstermesin".

Kemâ-kân meftûhan bihî havhatü'l-'adem
Ve sellim bi-tekrîmin 'alâ âlihî ve sahbihî
*el-Gurri küllün sâhibü'l-'izzi ve'l-keremi**

Hamdele-i mensûreti

Hisâb-ı havâdis-i hissiyyeden ekser 'urâza-i hamd ü senâ, hazret-i Âferînende-i arz-ı arîza ve semâ'-i şemmâ' ve nesak-bahşende-i şu'ûnât-ı **[Ü 2b]** mütebâyinetü'l-merâyâ ve mütebeyyitü'l-mezâyâ *celle şânühû 'an-şâ'ibeti'l-ihtilâfî bi't-tedennî ve'l-irtikā'i*** dergâh-ı kibriyâsına 'arz u takdîm ve şumâr-ı vekāyi'-i dehriyyeden evfer dest-âvîz-i salavât ü tehâyâ cenâb-ı Server-i serîr-i ıstafâ', Sâlâr-ı serâyây-ı seriyye-i enbiyâ', Fâtiha-i mushaf-ı hılkat, Hâtime-i risâle-i risâlet, Peygamber-i mahmûd-i memdûhu's-siyer, Mübtedây-ı mu'ahhar, Mukaddemü'l-haber, 'Unvân-ı elûke-i âferînîş, İmzây-ı kabâle-i güzînîş, Hüküm-fermây-ı hıtta-i *levlâk****, Dâver-i mülk-i *ve mâ-erselnâke*[*4], Mahrem-i sırr-ı sürâdık-ı *ev-ednâ*[*5], Hâvî-i fehvây-ı mes'ele-i *mâ-evhâ*[*6], Nokta-i dâ'ire-i

---

* Müellifimizin eserinin baş tarafına ve kendisinin Farsça yazdığı şiirinin ardından yazdığı Arapça şiirinin tercümesi şöyledir: "Ey insana kalemle yazmayı öğreten, hikmeti varlıklar arasında ona özgü kılan! Sana şükürler olsun. Aklı bahşederek hidâyet cevherini onlara hediye etti, nağmeler terennüm ederek konuşmasıyla onları diğerlerinden ayırdı. İçlerinden bazılarını nimetlerin en şereflisi olan İslâm nimeti ile şereflendirdi. Sabah ve akşam Arap ve Acem'e gönderilmiş olana salât ü selâm olsun. Hidâyet eden Hz. Muhammed, ufkumuza doğan ışıktır; bâtıhn karanlığını, karanlıktaki dolunay gibi izâle edendir. Şânının yüceliğinde soylu bir peygamberdir, onun dışındaki bütün halkı toplasan sayılardan sıfır gibidir. Yolların ayrıldığı noktada onun şânını yükseltsen, sonsuzluk âleminde çok az bir şey yapılmış olur. Nübüvvet mektûbu onunla mühürlendi. Yokluk âleminden varlık âlemine açılan kapı onunla açıldı. En saygılı selâmlarımız, onun ailesine, her birisi izzet ve kerem sahibi olan soylu ashâbına".

** جلّ شانُه عن شائبة الاختلاف بالتَّدنّی و الارتقاء = Alçalma ve yükselme yoluyla değişme şâibesinden uzak olanın [=Allah'ın] şânı yüce olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

*** "*Levlâk*" kelimesiyle, aslı "*Levlâke levlâke mâ halaktü'l-eflâk* = لولاك لولاك ما خلقت الافلاك " olan ve "(Ya Muhammed!) Sen olmasaydın felekleri (kâinâtı) yaratmazdım" anlamına gelen, halk nazarında Kudsî Hadîs olarak kabul edilen, es-Sagānî tarafından uydurma olarak nitelendirilen ve hadîs olarak bir değerinin bulunmadığı belirtilen (bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ ve müzîlü'l-ilbâs,* Beyrût 1351[3], II,164) söze telmîh vardır.

*[4] "*Mâ-erselnâk*" kelimesiyle burada özellikle "*Ve mâ erselnâke illâ rahmeten li'l-'âlemîn* = و ما ارسلناك الا رحمة للعالمين = (Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik" meâlindeki Kur'ân, el-Enbiyâ' 21/107. âyetine telmîh vardır.

*[5] "*Ev-ednâ*" kelimesiyle "*Fe-kâne kābe kavseyni* ***ev-ednâ*** = فكان قاب قوسين او ادنى = O kadar ki (birleştirilmiş) iki yay arası kadar, **hatta daha da yakın** oldu" meâlindeki Kur'ân, en-Necm 53/9. âyetin ilgili kısmına telmîh vardır.

*[6] "*Mâ-evhâ*" kelimesiyle "*Fe-evhâ ilâ 'abdihî* ***mâ-evhâ*** = فاوحى الى عبده ما اوحى = Bunun üzerine Allah, kuluna **vahyini** bildirdi" meâlindeki Kur'ân, en-Necm 53/10. âyetin ilgili kısmma telmîh vardır.

kevn ü mekân, Ka'be-i kerûbî-metâf-ı harîm-i imkân, Ârâyiş-i çârsûy-i nâsût, Pîrâyeş-i kârgâh-ı melekût, Habîb-i Hakk, Nebiyy-i mutlak *ve huvellezî lâ tese'u nu'ûte kemâlâtihî havsaletü'l-erkāmi ve lev enne mâ fi'l-arzı min şeceretin aklâmun**. **Beyt:**

Nebiyyün, nebîlün, nebîhun, besîmun

*Safiyyun, asîlun, vecîhun, vesîmun***

Seyyidü's-sâdât, mefharu'l-mevcûdât, Rasûl-i Hudâ, Delîl-i râh-ı hüdâ *'aleyhi ve 'alâ âlihî ve sahbihî mine's-salavâti asfâhâ ve mine't-teslîmâti evfâhâ**** hazretlerinin Merkad-i ferkad-ber-ter ve Ravza-i rıdvân-makarlarına ve ba'de'l-enbiyâ'i efdalü's-sekaleyn ve ekmelü'l-hâfikayn ve ta'zîm ü mahabbetleri bî-rayb ü meyn zimmet-i ümmete farz-ı 'ayn olan âl ü ashâb ve ahlâf ü a'kāb-i me'âlî-istishâblarınm rûh-i pür-fütûh-i mutahharlarına dest-i tekrîmle iblâğ u teslîm kılındığına mürâdif, kevâ'in-i mekâmin-i kevniyye-âsâ, bîrûn-i havze-i hadd ü ahsâ, ferâ'id-i fevâ'id-i du'â [ve] harâ'id-i cerâ'id-i dürûd-i bîriyâ, hâlâ müstağrak-ı teyyâr-ı 'inâyet-i Şâhâne ve müstefîz-ı ebr-i midrâr-ı 'âtıfet-i Pâdişâhâne'leri olduğumuz Velîyy-i ni'am-i **[Ü 3a]** 'âlemiyân, Rûh-i cesed-i cihâniyân, Pâdişâh-ı İslâm, Zilullâhi 'ale'l-enâm, Halîfe-i bî-hılâf, Hidîv-i memleket-i 'adl ü însâf, Emîru'l-mü'minîn, İmâmü'l-Müslimîn, Ecellü mülûk-i 'âlem, Efdalü selâtîn-i ümem, Dâver-i Dârâ-derbân, Husrev-i İskender-tüvân, Şehriyâr-ı gerdûn-taht, Tâcdâr-ı pîr-dâniş, Civân-baht-ı güzîde-i nesl-i 'Osmânî, Fe'îde-i sadef-i Cihânbânî, Temîme-i bâzûy-i millet-i beyzâ', ta'vîz-kerden-i şerî'at-i semhâ', Kulzüm-i bî-gerân-ı rüşd ü sedâd, 'ummân-ı zekâ ve zehânet-i Hudâ-dâd, kâmil ü 'ârif, kân-i cevâhir-i me'ârif ü 'avârif, muhibb-i 'ulemâ', mürebbî-i fudalâ', dânende-i mekādîr-i erbâb-ı dâniş ü kemâl, dâdende-i 'atâyây-ı ashâb-ı fazl ü makāl, cûdî-i cûd ü sehâ, ebr-i nîsân-ı ihsân ü 'atâ, sabây-ı mehebb-i lutf u merhamet, ziyây-ı şefak-ı meşrık-ı rikkat ü şefekat, Sıddîk-sadâkat, Fârûk-'adâlet, 'Osmân-hayâ, Murtezâ-sîret.

Medhiyye-i manzûme

Pâdişâh-ı cihân, Hidîv-i zemân * Dâver-i dâd-ver, Şeh-i devrân

---

* و هو الّذی لا تَسَعُ نعوتَ کمالاته حوصلةُ الارقام و لو انّ ما فی الارض من شجرة اَقلام = Yeryüzündeki bütün ağaçlar kalem olsa, sayılar yoluyla Allah'ın kemâl özellikleri ifâde edilemez" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

** نَبیٌّ نَبیلٌ نبیهٌ بَسیم * صَفیٌّ اصیلٌ وجیهٌ وَسیم = Yüksek meziyet ve şeref sâhibi, nâmlı, güleryüzlü, tertemiz, asîl, en uygun güzel yüzlü Peygamber" anlamına gelen ve Hz. Muhammed'i öven Arapça bir beyittir.

*** علیه و علی آله و صحبه من الصّلوات اَصفاها و من التسلیمات اَوْفاها = Salâtların en saf ve temizi, selâmların en eksiksizi O'na, ailesine ve ashâbının üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

Ma'nî-i nass-ı zıll-ı Yezdânî * Fehvâ'-i âyet-i Cihân-bânî
Lem'a-pâş-i cihân-ı Dârâyî * Rûşenî-bahş-ı câh-ı vâlâyî
Üsve-i nesl-i Âl-i 'Osmânî * Nuhbe-i hânedân-ı Hâkānî
Dürre-i dürc-i devlet ü ikbâl * Dürrî-i burc-i şevket ü iclâl
Hâsim-i 'ırk-ı bid'at ü tuğyân * Hâşim-i fark-ı fırka-i 'udvân
Nâmdâş-ı hamîde-i hazret * Hân Mahmûd-i Ahmedî-sîret
Zâtı kim şems-i evc-i Şâhî'dir * Zîb-i evreng-i Pâdişâhî'dir
'Âlem-i cân ve cân-ı 'âlemdir * Mazhar-ı sırr-ı Rabb-i ekremdir **[Ü 3b]**
Emridir su gibi revân dehre * Lutfu hem rûh hem revân dehre
tîğ bir âfitâb-ı rahşândır * Semt-i re's-i 'adûda tâbândır
Ya sudur kim şerrâr-ı şerr-i şirâr * Olur anınla muntafî her bâr
Ya bir âyînedir ki rûy-i emân * Çehre-i şâfla içinde 'iyân
Satvet-i vuslatın göreydi Sâm * Olur idi hirâsla sersâm
Bulsa dergâhına eğer Cem yol * Câmın eylerdi cerr içün keşkûl
Görse dârâtını eğer Dârâ * Dâr-ı dünyâ olurdu târ ana
Gelse dergâhına eğer Kâvûs * Göğsü gürlerdi gâvla mehter-i kûs
Çarh sûret verir ki âyîne * Kıla berber-başıya âyîne
Sünbülesin sipihr eder ta'lîk * Ki şemendîne her şeb ede 'alîk
Şîr-i gerdûn hemîşe ser-gerdân * Pây-ı tahtında k'ola ser-i kablân
Sa'd-i zâbih simâk-i râmih ile * Çalışur kim silâhdârı ola
Çarh teberdârlığı ümmîdin eder * Meh-i nevden tutar elinde teber
Olsa mâhiyyeti temâm mehin * Peyk-i zer üsküfü olur o Şeh'in
Hâme-veş bak 'Utârid'e pûyân * Kâtibü's-sırrı olmağı cûyân
Zehrenin var mı zehresi ki ala * 'Ahd-i zühdünde mizherini ele
Günlük aylık da istemez hûrşîd * Kulluğu hıdmetin eder ümmîd
Hey'et-i heybetin görüp Behrâm * Bırakup tîğin oldu emrine râm
Nice demdir ki müşterî Bercîs * Ola kadı ana ya vak'a-nüvîs
Zu'm-i bâlâ-ter eylemiş ki Zuhal * Ola hâce-serâlık ana mahal
Dîn-i mahmûd gibi el-hâsıl * Her cihetle güzîde vü kâmil
Zâtı mecmû'a-i celâ'ildir * Câmi'-i cümle-i cemâ'ildir

Hulku hoş, tab'ı pâk, kalbi selîm * Lutfu çok, birri berr u bahra 'amîm **[Ü 4a]**

'Itr-ı Şâhî-i fazl u ihsânı * Kıldı bûyâ dimâğ-ı devrânı

Bûy-i hûyuyla kılsa bâd güzer * Çengelistânı gülistân eyler

Yemm-i cûd u sehâsı eylese cûş * Dehre tûfân-ı Nûh ederdi hurûş

Bî-gerân lutfun edicek ısgā * Telh-kâm oldu reşkle deryâ

Keff-i deryâ-nevâline nisbet * Ebr, ke'n-nakşi fi'l-hevâ elbet

'Ulemâya muhibb ü râgıbdır * Sulehâya mükibb ü tâlibdir

Mîg-veş bî-dirîğdir keremi * Ne diyim ben ki yemm gibi diyemi

'İlm ü 'irfân ise tabî'atıdır * Fehm ü dâniş, sirişt-i tıynetidir

Nükte-dân, hurde-bîn ü dânâ-dil * 'Akl ü fikr u fetâneti kâmil

Fâris-i halbe-i ferâsetdir * Kâsî-i kisve-i kiyâsetdir

Böyle huşyârlığın eğer Hûşeng * Görse kılmazdı hûşla âheng

İbn Sînâ ederdi olsa reşâ * Tûr-i zihninden iktibâs-i senâ

Sîreti sâfdır, sülûkü sedîd * Niyyeti hayrdır, hulûsu bedîd

Matlabı emr-i şer'i icrâdır * Maksadı hükm-i hakkı îfâdır

Akdem-i ictihâdı gazv ü cihâd * A'zam-ı irtiyâdı emn-i 'ibâd

'Umde-i fikri, def'-i küfr u 'inâd * Zübde-i zikri, ref'-i şerr u fesâd

'Ömr u ikbâlin ede Hakk efzûn * Zâtını hâdisâtdan me'mûn

Sıhhat ü 'âfiyetle subh u mesâ * Süre zevk u huzûr ve 'ayş ü safâ

Ola zürriyyet ile çeşmi karîr * Encüm-i nesli ede dehri münîr

Eyleyüp 'adli, dehri, emn-âbâd * Kahrı, küffârı eylesün berbâd

Rû-siyehlikle Rus olup rüsvâ * Bula Efrenc, renc u derd ü 'anâ

Şems-veş her cihâta şemşîri * Ola pertev-res-i cihângîri

Askeri gālib ü muzaffer ola * Düşmeni hâ'ib ü müdemmer ola **[Ü 4b]**

hazretlerinin ber-dâşte-i pâye-i evreng-i mînâ-efrâşteleri kılındıkdan sonra, erbâb-ı elbâba hafî ve müsterâb değildir ki, 'ilm-i târîh bir fenn-i celîldir ki, anınla ahvâl-i zemâniyyeye vukūf u ma'rifet hâsıl olur. Kemmiyyet-i zemâniyye cihetinden ol havâdisi bir mebde'-i mu'ayyene nisbet haysiyyetiyle ve 'ilm-i târîh 'ulûm-i edebiyye aksâmından olan 'ilm-i muhâzarât furû'undan olup ve 'ilm-i muhâzarât ne derecede zînet-bahşây-ı insân ve revâc-efzây-ı 'ilm ü 'irfân olduğu ehl-i im'âna vâreste-i külfe-i beyândır.

'Ulemây-ı eslâf ve hükemây-ı efâzıl u eşrâfdan Feylesof-i zemân ve Hâce-i Dânây-ı devrân, vâkıf-ı rumûz-i Betâlise, 'Ârif-i serâ'ir-i Hürmüs-i herâmise İdrîs-i Bidlîsî *eskenehullâhu Te'âlâ fi'l-makāmi'l-fiddîsî** 'ilm-i târîhi mufassalan sitâyiş ve cevâhir-i beyan-ı bedî'u'l-me'ânî ile safha-i mücellây-ı mecilleyi pür-zîb ü ârâyiş eylemekle, fevâ'id-i vefîre ve 'avâyid-i kesîreyi mutazammın olduğundan nâşî, bu kabâlede telhîs u icmâl ve magzây-ı magz-ı hâlet-fezâsı nakl-i makāl vetîresiyle hulâsa-i imlâ vü imlâl kılındı. Ma'lûm-i erbâb-ı mantûk u mefhûmdur ki 'ilm-i târîh, cemî' 'ukalâya şer'an ve 'aklen vâcib ve lâzım ve ashâb-ı şerî'at ve erbâb-ı Saltanat ve ehl-i kānûn u devlet olanlara akdem-i merâsimdir. İşbu müdde'â iki burhân-ı 'aklî ve yedi delîl-i hıtâbî ve naklî ile müsbetdir.

Burhân-ı evvel: Çün cemî' ehl-i kitâb ü millet ve erbâb-ı taklîd ü şerî'at 'indinde kazâyây-ı müsellemedendir ki, me'âş ü me'âd cihetlerinden mesâlih-i 'âlem ve menâzım-ı benî Âdem yâ şerî'atle muntazam, yâhûd kānûn-i mülk ü siyâset birle mülte'em olur; ve bunlardan her biri 'ilm-i târîhe mütevakkıf-dır.

Beyân-ı müdde'ây-ı evvel: [Ü 5a] Ekser mesâlih-i me'âş-i insânî ve 'imâret-i 'âlem ve âbâdânî-i ebdân-ı hayvânî, tertîb-i nizâm-ı menzil ü medenî ve tensîk-ı inti'âş-i nefsî ve bedenî hususunda ebnâ'-i nev'in muzâheret ve şürekâ'-i menzil ü medînenin mu'âvenetleriyle sûret-yâb olup, yek-dîğere te'âvün ise mu'âtât-i mu'âmelâta mevkūf ve mu'âvezât ve mücâmelâta menût olduğu, ma'lûm-i erbâb-ı yukūfdur. Eğer ol 'ukūd-i mu'âmele ve mu'zam-i mühimmât-i ehl-i mücâmele, 'ukūd-ı mu'âmelât fi'z-zimmeti ve selem ve icârât ve kırâz u muzârabe gibi tevkīt ü te'cîl ile in'ikād ü intizâm ve mevâ'îd ü mevâkīt birle irtibât u iltiyâm bulmuş ise, târîh bilmedikce tasvîri muhâl ve tehakkuku ma'raz-ı ihtilâl olduğu bî-kīl ü kāldir. Ve mevâdd-ı muhakkakadandır ki, 'adem-i intizâm-ı hâlât ve 'urûz-ı ihtilâl-i mu'âmelât, mûcib-i inhilâl-i nizâm ve müstevcib-i i'tilâl-i me'âş-i enâm olmağla, herc ü merce bâdî ve şûriş ü inkılâba mü'eddîdir.

Beyân-ı müdde'â-i sânî, ya'nî me'âdı: Ma'lûm-i 'ibâd-i pâkîze-nihâddır ki, salâh-ı me'âd, delâ'il-i 'akliyye vü nakliyye ile 'ibâdâta menûtdur. Ve her sâhib-i millet, müddetinde ve her vâzı'-ı şerî'at, devletinde 'ibâdât-ı mâlî ve bedenî ve menâsik-i yevmî ve şehrî ve senevî evkātı ve ta'yîn-i sâ'ât ve mîkāti idrâke mevkūfdur. Ez-ân-cümle dîn-i mübîn-i İslâm'ın salavât ve zekevât ve hac makūlesi erkân-ı İslâmiyye'nin tevkīti husûsu, nusûsla mübeyyen ve her biri evkât-ı mahsûsasına mahdûd olduğu emr-i mu'ayyendir. Bu sûretde evâmir-i vâcibe-i mezkûre ile mükellef olan her Müslim'e mikdâr-ı

* اسكنه الله تعالى فى المقام القدّيسى = Yüce Allah onu mukaddes/yüce makâma yerleştirsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

merkūm vefkmca ma'rifet-i tevârîh vâcibdir. Zîrâ tehakkuk-i vâcibin şartı, vâcib olduğu vuzû' **[Ü 5b]** ve salât mebhasinden zâhir, ya'nî vücûb-i salât sebebiyle vuzûnun dahi vücûbiyyeti mütekarrardır.

Kaldı ki 'ilm-i târîhe tevakkuf, kavânîn-i mülk ü sultânî ve te'alluk-ı âyîn-i kişver-güşâyî ve cihân-bânî bu vechiledir ki, elbette selâtîn-i 'izâma cibâyet-i emvâl-i mîrî ve infâk-ı erzâk-ı sipâh ve ikmâl-i esâs-i celâlet ü câh ve cihân-gîrî lâzimedendir. Ve bunlar menâfi' ve medâhıl-i memleket-i mahkûmesini istîfâ ve hayl ü haşem ve 'ulûfe-hârân-ı dergâh-ı muhteşem olanlara revâtib ü mevâciblerini îsâl ü îfâ eyleme ğe mevkūf olup, bunların her biri ise 'ilm-i târîhe mu'allak ve bî-ma'rifet-i mevâkīt gayr-i muhakkakdır. Erîke-pîrây-ı Saltanat olan şâhân-ı vâlâ-menkabet, mikdâr-ı mersûm üzere 'ilm-i târîhden mahrûm ise, şâh ve sipâh miyânı lekkedâr-ı nizâ' ve mûcib-i tefrika-i re'âyây-ı bikā' ve bâ'is-i ziyâ'-ı mahsûlât-ı mezâri' u ziyâ' ve mûris-i fevât-i medâhil ve emvâl-i mekâsib-i sunnâ' olacağı derkâr ve bu sûret müstelzim-i herc ü merc-i ümmet olmağla, ahkâm-ı şerî'at muhtell ve mizâc-ı dîn ü millet, şikeste vü mu'tell olmak âşikârdır.

Burhân-ı sânî: Pûşîde olmaya ki, eşref-i 'ulûm-i müdevvene, şer'iyyât ve ecell-i şer'iyyât, 'ilm-i tefsîr olduğu vâreste-i ityân-ı beyyinâtdır. Ve 'ilm-i tefsîr, tevhîd ve ahkâm ve kısas ve tevârîh gibi erkân-ı 'adîdeye müştemil ve rükn-i tevârîh, erkân-ı sâ'ireden füzûn-ter ve eczây-ı tefsîriyye miyânlarını fark u temyîz ise her birine mufassalan tahsîl-i vukūfa mevkūf ve mukadder ve 'ilm bi'l-küll min-haysü hüve küll, cüz'ün 'ilmine mütevakkıf olduğu **[Ü 6a]** asl-ı mukarrer olup ve 'ilm-i tefsîr mebde'-i evâmir ü nevâhî ve menşe'-i ahkâm-ı İlâhî olmağla, mütekallidân-ı şerî'at üzere istihrâc-ı ahkâm-ı dîn ve ıttılâ'-ı muktezây-ı şer'-i mübîn vâcibâtdan ma'dûd olmak mülâbesesiyle, elbette vâcib-i şer'îye mevkūf olan vâcib-i şer'î olduğu müstağnin 'ani'ş-şühûddur.

Delâ'il-i hıtâbî, hıtâbet-i evvel: Çün muktezâsına muhâlefet ve mü'eddâsından 'udûl ü insırâfa mücâseret, nehy-i şedîd-i *"Fe-len tecide li-sünnetillâhi tebdîlen*"* ile müntehî ve nefy-i bi't-te'bîd-i *"Ve len tecide li-sünnetillâhi tahvîlen**"* birle menfî olan sünnet-i seniyye-i İlâhî mûcebi ve hikmet-i 'aliyye-i feyz-ı nâ-mütenâhî hasebiyle cenâb-ı Risâlet-penâh *'aleyhi salâtü'l-İlâh**** hazretleri Şehinşâh-ı sipâh-i enbiyâ' ü mürselîn ve nesak-perdâz-ı şu'ûnât-ı mülk ü dîn olup, eslâf-ı enbiyâ' ve evliyâ'-i güzeştegân-ı şe-

---

* فَلَنْ تجد لسنة الله تبديلا = Allah'ın kanununda kesinlikle bir değişme bulamazsın" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Fâtır 35/43. âyetin son kısımlarında yer alan bir kısmıdır. "Sünnet" kelimesi metnimizden farklı olarak şu an elde bulunan Kur'ân-ı kerîm'lerde açık te ile yazılmaktadır.

** ولَنْ تجد لسنة الله تحويلا = Allah'ın kanununda kesinlikle bir sapma da bulamazsın" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Fâtır 35/43. âyetin son kısmıdır. "Sünnet" kelimesi metnimizden farklı olarak şu an elde bulunan Kur'ân-ı kerîm'lerde açık te ile yazılmaktadır.

*** عليه صلوةُ الاله = Allah'ın salâtı onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

hân-ı cihân-ârânın esmâ' ve ef'âl ve sıfât ü ahvâllerini nahv-i sahîh ve lafz-ı sarîhle ihbâr u i'lâm ve ta'lîm-i enâm husûsuna ihtimâm-ı mâ-lâ-kelâmları derkâr idi. Ümmetinden olan gürûh-i bî-sütûh ber-muktezây-ı *"Ve mâ-âtâkümü'r-rasûlü fe-huzûhu** " ol hazret-i Fâ'izu'l-bereket'den ise mutlakā ahz u istifâde lâzım ve tahsîl-i dânişe sarf-ı sa'y ü irâde eylemek emr-i mütehat-temdir. Kısas ve tevârîh-i Kur'ânî ise ol cümle-i ihbâriyyeden olup, *"fe-huzûhu"* kelimesi, sîga-i emr ve kā'ide-i usûl üzere ıtlâk cihetinden emir, vücûba mahmûl, ol vechile ahz-ı kısas ve tevârîh, envâ'-ı vâcibâtdan şümârîde-i ashâb-ı nukūldür.

Hıtâbet-i sânî: Erbâb-ı nühâya vâreste-i kayd-ı inhâdır ki, ashâb-ı şerâyi' **[Ü 6b]** u nevâmîs ve mesned-ârâyân-ı tenzîh ü takdîs *'aleyhimü's-salavâti fî külli'l-evkāt*** hazerâtınm icrây-ı ahkâm ü evâmir ve imzây-ı kazâyâ-ı kadîm-i Kādir'den matlab-ı küllî ve maksad-ı cüllî, reh-i râst-ı 'ibâdet-i Mevlâ'ya hidâyet-i 'âmme-i berâyâ ve meb'ûs oldukları nâsın tarîka-i hüdâya tehabbüb ve verziş ve reviş-i hod-kāmî ve ittibâ'-ı hevâdan tecennüb ü güzâreş olup ve maksûd-i merkūm iki emr ile sûret-i teysîr u husûlde mersûm olur.

Evvelen: Nüfûs-ı nâsı lezzât-ı 'âcileye tergīb ve iktinây-ı sa'âdât-i âcileye tahrîz u tahbîb;

Sâniyen: Erbâb-ı hazm ü intibâhı, luhûk-ı şekāvet ve gümrâhîden ve turûk-ı zevâl-i devlet ve ni'met ü refâhîden terhîb eylemekdir. Ve mesâmi'-i 'ukalâya dâstân-ı ümem-i sâbıka ve hikâyât-i râyika-i şâyıkadan edhal bir kelâm ve andan ezyed dil-nişîn ve hoş-âyende-i tıbâ'-ı sâmi'în olur bir peyâm olmadığı, tecârüb-i bisyâr ve ihtibâr-ı bî-şümâr ile yakīn-kerde-i sıgār u kibârdır. Dânây-ı tevârîh-ı selef ve âşinây-ı destân-ı ehl-i fazl u şeref olanlar gûyâ ki, hareket-i pây-i fikr u endîşe ile ümem-i pîşîne hem-'asr ve hem-râh ve matıyye-i hids ü idrâk birle tayy-ı zemân eyleme ğin, hem-hâl-i evliyâ'ullâh oldukları bî-iştibâhdır. Belki dûrbîn-i basîretle mâ-verâyı der-pîş eylemeğin, agreb-i hark-ı 'âde olduğu, kayd-ı gümândan âzâdedir. Kütüb-i tevârîhın her safha-i sahîfesi gûyâ ki, bir âyîne-i 'âlem-nümâdır ki, dem-i âferînişden berü ser-ber-âverde-i sahn-ı serây-ı bürûz olan suver-i kevniyye-i cihân-efrûz bi-es-rihâ anda 'iyân ve hakāyık **[Ü 7a]** u dekāyıkıyla nümâyân olur. Ve ber-fehvây-ı *"İnne fî zâlike le-'ibreten li-uli'l-ebsâr**** ", hûş-mendân-ı bahtiyâr ve dâstân-

---

* وَ مَا اٰتاكمُ الرسولُ فَخُذُوه = Peygamber size ne verdiyse onu alın!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Haşr 59/7. âyetin son kısımlarında yer alan ufak bir kısmıdır.

** عليهم الصلوات فى كل الاوقات = Bütün zamanlarda salâtlar onların üzerine olsun" anlamına gelen Arapça duâdır.

*** ان فى ذلك لعبرة لاولى الابصار = Elbette bunda basîret sahipleri için büyük bir ibret vardır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/13. âyetin sonunda yer alan ufak bir kısmıdır.

ı 'ibret-âsârdan i'tibâr u istibsâr eylemekle, hâlât-i güzeştegân ve hikâyât-i sâbıkān-ı zemân pend-i bihterîn-i *"Ve men lem yette'iz bi-men sebekahû it-te'aze bihî men lahıkahû**" mü'eddâsmca mev'iza-i ehl-i yakīn-i hikmet-rehîndir. **Kıt'a:**

İzâ mâ tâle'a't-târîha şahsun

Ra'e'd-dünyâ ve ebsara külle hînin

Ve yekfî nâzıra't-târîhı ünsen

*Müşâhedetü'l-e'immeti ve'r-Rasûli***

Hıtâbet-i sâlis: Ashâb-ı ezhân-ı sedîdeye nâ-pûşîdedir ki, zümre-i hükemây-ı Rabbânî'ye tebahhur-i 'ulûm u fünûn ve fırka-i etıbbây-ı nefsânîye tekessür-i tecârüb ü âzmûn ile ma'lûm ü müyakkan olmuşdur ki, bekāy-ı ebedî-i nüfûs-i kudsî, mebde'-i a'lâya devâm-ı teveccüh ü tevassulden 'ibâret ve ref'-i a'râz-ı nefsânî ve def'-i emrâz-ı rûhânî, ta'allukāt-ı sûrîden himye *ve "Hubbü'd-dünyâ re'sü küll-i hatî'etin**** mağzâsınca ser-levha-i hatâyâ olan hubb-i dünyâyı terk ü tahliye eylemeğe meşrût olduğu ve işbu iki hâlet-i kemâli, irtikâb-ı riyâzıyyât ve iltizâm-ı mücâhedâtla sûret-yâb ve inzicâr-ı nüfûs ve te'essür-i havâtır-ı re'îs ü mer'ûs bâbında ilkāy-ı ahbâr-ı güzeştegândan enfa' ve inbâ'-i enbâ'-i ebnâ'-i zemân-ı pîş-âhengândan evka' bir hâlet-i âhar ve keyfiyyet-i dîğer olmadığı ma'lûm-i erbâb-ı dirâyetdir. **Kıt'a:**

Dürr-i tek in bahr-ı bî-pâyân besî

Gark-geştend ve haber nîz-kesî

Kâr-ı 'âlem 'ibretest ve 'ibretest

*Hayret ender-hayretest ve hayretest**4

---

* و مَنْ لَمْ يَتَّعِظْ بِمَنْ سَبَقَهُ اتَّعظ به مَنْ لَحقَهُ = Kendisinden öncekilerden ibret almayanlar arkadan gelenlere ibretlik olur" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.

** اذا ما طالعَ التاريخَ شخص * رأى الدنيا و ابصر كلَ حين
و يكفى ناظرَ التاريخ انسا * مشاهدة الائمة و الرسول = Bir kişi tarihi mütâlaa ettiğinde, dünyayı ve her anı ibret alacak şekilde görür. Ayrıca tarihe bakan insana, devlet başkanlarının ve peygamberlerin durumunu görmesi yeter" anlamına gelen bu cümleler Arapça bir kıt'adır.

*** حب الدنيا رأسُ كلِ خطيئة = Dünya sevgisi her hatânın başıdır" anlamına gelen bu cümle, meşhûr hadîs kitaplarında geçmemekte, sadece Beyhakî ve Deylemî gibi hadîsçilerin kitaplarında zikredilmekte, ama zayıf bir hadîs olarak değerlendirilmektedir. Bazı eserlerde Hz. İsâ'nin bir sözü olduğu da belirtilmektedir; bk.el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* nr.1099, I,344.

*4 در تك اين بحر بى پايان بسى * غرق كشتند و خبر نى از كسى
كار عالم عبرتست و عبرتست * حيرت اندر حيرتست و حيرتست = Uçsuz bucaksız okyanusta bir tek inci için daldılar ve onlardan hiçbir haber yok. [Bu ilk beyitten sonra gelen ve yine Attâr'a ait olduğunu sandığım ikinci beyitin anlamı ise şöyledir] Âlemin işi ibrettir ve ibrettir.

Ve hemîşe sünnet-i enbiyâ' ve mürselîn ve sünen-i kelimât-ı Kitâb-ı mübîn üzere 'ârifân-ı hikmet-i kısas u ahbâr ve vâkıfân-ı merâtib-i havâdis-i rûzgâr, gâhî âyîn-i tahvîf ü inzâr ve gâhî **[Ü 7b]** şîve-i tebşîr u istibşâr ile hâlet-i havf u recâ ve sıfat-ı teslîm ve rızây-ı nüfûs-i insânîde takrîr u tekmîl ve emzice-i sakīmelerini ol gûne dârûy-i pend ü 'ibretle ta'dîl eylemeleriyle bi-tarîka-i vicdân, sâmi'ân-ı ahbâr u âsâr-pîşînâna, **[mısrâ]':**

Nelerden arta kalmışdır fenâ dünyâyı söyletsen

makālesince zâl-i dünyâ hezâr dâmâda 'arûs olup, lâkin kat'â birine nümâyende-i rûy-i vefâ ve hem-âgūş-i mihr u velâ olmadığı hüveydâ vü 'iyân olur. Ve işbu hâlet-i vicdânî, 'alâ'ık-ı zâhirîden te'alluk-ı bâtınînin zevâlini dâ'î ve mebde'-i a'lâya olacak teveccüh ve tenezzühün ref'-i 'avâ'ık u mevâni'ini müsted'îdir. **Kıt'a:**

Hîn bedân cümle na'îm-i în-cihân
Hoş nümâyed lîk pîş-ez-imtihân
În serây pür zi-cem' u enbuhîst
*Pîş-i çeşm-i 'âkıbet-bînân tehîst**

Ve vetîre-i zebîre üzere gûş-i hûşla istimâ'-i kısas ve istifâde-i hikâyât-i pür-hısas edenlerin 'indlerinde, melekât-ı kerîme-i kerîmân-ı selef ve harekât ü sekenât-ı erbâb-ı meziyyet ü şeref, tekallüd ü taklîde ehakk u ahrâ olduğu zâhir ve ba'zı eslâfın mürtekib oldukları mekâbih ve mesâvîden perhîz ü i'râz ve tevakkī vü igmâz, hüsnmendân ve basîretkârâna elyak ve evlâ olduğu mütekarrar olup ve nefs-i pâkîze-fıtrat yech-i mezkûr üzere meyl-i tabî'î ile is-timâ'-ı ahbâr-ı ahyâra üns ü ülfet eylemekle, girdâr-ı nâ-sezâdan mürtedi' ve hakk ve sıdk u safvet semtine bi't-tav' tâbi' u tâyi' olur. Bu cihetden Kur'ân-ı mübîn'de zikr-i kısas-ı pîşîn, ekserî ta'bîr-i 'ibret ü i'tibâr ile müzeyyel ve tezekkür ve tezkîr-i uli'l-ebsâr birle mahtûm ü mükemmel olmuşdur. **Beyt:**

Bîdâr şû ey dîde ki eymen ne-tüvân bûd **[Ü 8a]**
*Z'în seyl-i dem-â-dem ki der-în-menzîl hâbest***

Şaşkınlık içinde şaşkınlık, hayret içinde hayrettir" bk. Ferideddin-i Attar, *Mantık al-Tayr,* trc. Abdülbaki Gölpmarlı, İstanbul 1944, I,15.

* هینْ بدان جمله نعیم این جهان * خوش نماید لیك پیش از امتحان
این سرای پر ز جمع و انْبُهیست * پیش چشم عاقبت بینان تهیست = Bu dünyanın bütün nimetleri imtihandan önce hoş görünür, aman ha sakın aldanma! Bu çokluk ve bolluk sarayı, sonunu görenlerin önünde boş ve anlamsızdır" anlamına gelen Farsça bir kıt'adır.

** بیدار شو ای دیده که ایمن نتوان بود * زین سیل دمادم که درین منزل خوابست = Ey göz, uyan! Bu uyku yerinde şu devamlı akan sel oldukça güvende olunamaz" anlamına gelen bu cümleler Hâfız'ın *Dîvân*'ındaki gazellerinden alınmış Farsça bir beyittir; bk. *Hafız Divanı,* çev. Abdülbaki Gölpmarlı, İstanbul 1992, s.24.

Hıtâbet-i râbi': Mir'ât-i dil-i dirâyet-mendâna rû-şenâ vü 'iyândır ki, eşhâs-ı insânîde ba'zı sınâ'âta meyl ü rukûn, umûr-i tabî'î ve melekât-ı cibillîye akreb bir emr-i agrebdir. Niteki tıbâ'-ı selîmenin eş'âra ve mevzûn güftâra ve âvâze-i hûb ve terâne-i mergūba bi't-tab' rağbet ü hâhişleri derkâr ve ekser emzice-i sıbyân ki fıtrat-ı aslîye nezdîk-ter ve va'd-i ezelîye hadîsü'l-'ahd oldukları mukarrerdir. İlkāy-ı dâstân ü emsâl ve ısgāy-ı sergüzeşt-i 'acîbü'l-me'âle meyl-i cibillî ile meyyâl ve şevk u garâm-ı (غرام) küllî ile seyyâl oldukları âşikârdır. Ve me'ânî-i mezbûre ile iltizâz, mücerred lezzet-i hissî ile olmayup, belki nüfûs-i kudsîde lezzât-ı 'aklî ve melekât-ı insîye lâhık ve nüfûs-i zi'âfda lezzât-ı vehmî ve hayâlîye mültehak olur. Ve lezzât-ı 'aklîye karîb olan idrâk, âlâyiş-i ta'allükāt-ı zulmânî-i hayvânîden dûr ve pâk olmağla, ta'lîm ü te'allüme ehakk, be-tahsîs dâstân-ı hükemây-ı eslâf ve kıssa-i 'ukalây-ı pesendîde-evsâfa dâ'ir kelimât-ı hikmet-âyât, irâha-i kulûb-i kudsî-eser ve izâha-ı kürûb-i bevâtın-ı sâfî-güher eyledi ği emr-i muhakkakdır. Ehl-i tahkīk olan feylesofân, ilkāy-ı mekāsıd-ı 'ilmiyye ve ifâde-i metâlib-i hikemiyyede, husûsan mesâ'il-i mebde' ü me'âd ve mebâhis-i bekāy-ı kişver-i kuds ve fenây-ı 'âlem-i kevn ü fesâdın beyân ü takrîrini reng-i hikâyât ü dâstânda edâ ve şîve-i ahbâr-ı târîh-gûyânda nakl ü imlâ eyledikleri ana mebnî ve dakīka-i enîka-i merkūmeyi münbâdır. **Kıt'a:**

'Urefâ-râ çü-būd cân-ı mûnis **[Ü 8b]**
'Ukalâ-râ benefşe vü büzekeş
Cühelâ-râ be-cây-ı efsânest
*Z'anki câhil zi-'ilm bi-gânest**

Hıtâbet-i hâmis: Fevâ'id-i 'avâ'id-i târîh u ahbârın selâtîn-i bahtiyâr ve sanâdîd-i ehl-i i'tibâr u ıhtibâra mezîd-i ihtisâsı, nezd-i ashâb-ı besâ'irde celiyy ü zâhirdir. Zîrâ hıfz-ı mizâc-ı Saltanat ve def'-i 'illet-i vücûd-i devlet husûsunda 'ilm-i târîh, tıbb-ı ravhânî ve devây-ı rûhânîdir. Zîrâ tetebbu'-i âsâr-ı eslâf-ı eşrâfdan Fâ'il-i muhtâr ve Kird-gâr-ı bâ-iktidâr *celle şânuhû ve delle sultânuhû*** hazretleri tarafından 'ibâdın netîce-i mecârî-i ef'âl ve fâ'ide-i mücâzât-ı a'mâlleri ne gûne nesak-yâfte-i nizâm ve câh u şevketle be-nâm ve 'izz ü devletle ser-firâz-ı enâm olanların bidâyet ü âgāzlarından me'âl-i âmâl ve 'âkıbet-i ahvâlleri ne resme resîde-i serhadd-i hıtâm olduğu ma'lûm ve ser-encâm-ı bî-'âfiyet-i dünyâ ne vechile mihnet ü 'anâ birle 'âkıbet bulduğu, nümâyân-ı ashâb-ı fuhûm olur. **Beyt:**

---

* عرفا را چو بود جان مونس * عقلا را بنفشه و بزکش
جهلا را بجای افسانه ست * زانکه جاهل ز علم بیکانه ست = Ârifleri alışılmış, yadırganmaz cân gibidir, akıllıları da menekşe ve onun su kuzgunudur. Câhilleri ise masalla ilgilenmektedir, ki câhil ilimden habersizdir" anlamına gelen bu cümleler Farsça bir kıt'adır.

** جلّ شانُه و دَلّ سلطانُه = Şânı yüce olsun ve saltanatı onun yüceliğini göstersin" anlamına gelen Arapça duâ cümlesidir.

Geh şenîdî ki derîn-bezm şebî hoş be-nişest

Ki ne der-âhır-ı sohbet be-nedâmet ber-hâst[*]

Ve elbette mesbûku'z-zikr olan sâbıkān ve güzeştegânın mehâmid-i fi'âllerine mütâba'at, makbûl ü müstahsen ve mekābih-i hısâllerine müşâye'at, merdûd ü müstehcen ve irtikâb-ı emr-i sütûde, memdûh ve intisâb-ı 'amel-i nigûhîde, makdûh olduğunu fıtrat-ı selîm ve cibillet-i müstakīm, hükm ü imzâ eyleyeceği emr-i müyakkandır. Ve tabî'at-i şâhân-ı târîh-şinâsân ve neş'e-i fermân-revâyân-ı dâstân-âşiyân, ber-muktezây-ı sirişt-i insânî hâhân ve nâ-hâhân, mâ'il-i şîve-i 'adl ü ihsân ve inzicâr-ı rûhâniyle dest-keş-i sitem ü zulm u tuğyân olacağı nümâyândır. **Kıt'a: [Ü 9a]**

Her ki derîn hâne demî dâd kerd

Hâne-i ferdây-ı hod âbâd kerd

'Adl 'iyân sâz, hired şâd kün

Kâr-ı diğer memleket âbâd kün[**]

Ve eclây-ı metâlibdendir ki, işbu gûne te'sîr ve te'essür, kesret-i müzâvelet ve istimrâr-ı mümâresetle melekât-ı fıtrîye munkalib ve sâ'ir sıfât-ı hamîde bu şîve ile temekkün ve rusûhu müstevcib olur. Li-hâzâ selâtîn-i kişver-güşânın bu fenn-i şerîfe müdâvemet ve mürâ'âtı, neş'e-i ûlây-ı dünyâda kesret-i asâkir ve celb-i teshîr-i havâtır ve sâ'ir gûne nizâm-ı devlet ve intizâm-ı umûr-i saltanatını müsted'î ve mülk-i bekā'-i 'ukbâda iddihâr-ı ecr-i cezîl ve istibkā'-i zikr-i cemîl ile 'ömr-i ebedî ve hayât-ı sermedîsini mûcib ü dâ'î olduğu bî-merâdır. **Beyt:**

Fe-ebkı leke'z-zikra'l-cemîle tedüm bihî

Fe-mâ li-sive'z-zikri'l-cemîli bekā'un[***]

Hıtâbet-i sâdis: Râz-nâme-i dehre 'ârif olanlar[a] âşinâ ve serâ'ir-i kârhâne-i sipihre vâkıf olanlara rûşenâdır ki, nakkāş-ı nigâr-hâne-i ezel-i âzâl ve

---

* که شنیدی که درین بزم شبی خوش بنشست * که نه در آخر صحبت بندامت بر خواست = Bazen bir kimsenin bu mecliste bir gece hoşca oturduğunu ve sohbetin sonunda ise pişman olmadığını işitiyorsun" anlamına gelen bu cümleler Hâfız'ın *Dîvân*'ındaki gazellerinden alınmış Farsça bir beyittir; bk. *Hafiz Divanı,* çev.Abdülbaki Gölpınarlı, s.92.

** هر که درین خانه دمی داد کرد * خانه فردای خود آباد کرد

عدل عیان ساز خرد شاد کن * کار دکر مملکت اباد کن = Bu evde bir an adâlet yapan, kendisinin yarınki evini âbâd etmiştir. Adâleti açık yap, aklı mutlu kıl ki, memleket âbâd olsun" anlamına gelen bu cümleler ihmâl edilebilir değişikliklerle Genceli Nizâmî'nin *Mahzenü'l-Esrâr* adındaki kitabında geçen şiirlerdendir; bk. Nizâmî-i Gencevî, *Külliyyât-ı Hamse-i Hakîm Nizâmî-i Gencevî,* mukaddime ve şerh Şiblî Nu'mânî, Tahran 1366/1987, s.54, 62.

*** فَاَبْقِ لَكَ الذكر الجميل تَدُمْ به * فَمَا لِسوى الذكرالجميل بـقاءٌ = Geride kendisi ile varlığını sürdüreceğin hoş bir sadâ bırak; çünkü güzel bir şekilde anılmanın dışındaki bir şeyin kalıcılığı yoktur" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

nigârende-i perde-i gayb-i Lâ-yezâl *tenezzehe zâtühû 'ani'l-endâdi ve'l-emsâl** hazretleri işbu çehre-i hikmet-behre-i imkân ve vücûdu, sûret-beste-i levha-i kevn u şuhûd eylemezden akdem, cümle-i mâhiyyât ve kâffe-i ecnâs ve envâ' u eşhâs-ı kâ'inât, mahzar-ı 'ilmî-i Rabbânî'sinde hâzır ve dîde-i isti'dâd ile bi'l-cümle îmây-ı emr-i tekvîne nâzır ve ba'dehû yegân yegân ber-vefk-ı kadr-i imkân vakten fe-vakten cilve-sâz-ı sahn-ı serây-ı hestî ve peyker-nümây-ı 'âlem-i bâlâ vü pestî olup, lâkin her biri dîde-i i'tibâr-ı müstebsırâna nümûdâr ve enzâr-ı ıhtibâr-ı mütefekkirâna, âlet-i mi'yâr olmuşdur. Ve ba'zı eşyâ' ve umûr, murûr-i duhûr ve kürûr-i şuhûr ve telâhuk-ı efkâr ve te'âzud-i enzâr-ı **[Ü 9b]** dikkat-âsâr ile gîrây-ı nizâm-ı hasen ve pezîrây-ı üslûb-i müstahsen olduğu emr-i mu'ayyendir. Bu sûretde gerçi selâtîn-i devlet-yâr ve husrevân-ı hûşmend ve bârîk-efkârlara tab'-ı 'âkılâne ve mizâc-ı 'âdilâne müsâ'adet ve nîreng-i ferheng ü hûş ve *"Erbâbü'd-diveli mülhemûn**"* lâyiha-i sânihanümûnu üzere ba'zan tarîka-i ilhâm-ı İlâhî ve sürûş mu'âzadetiyle hudûs-i vâkı'ât ve 'urûz-ı mühimmât-i mülimmâtda kuvvet-i garîzi ve seciyyet-i savâb-engîzî ile tertîb-i tedâbîr-i sâ'ibe-i Şâhâne ve tensîk-ı mecârî'-i umûr-i melikâne-i melekâne kendilerden sâdır ve kudret-i hılkī birle vaz' u ta'yîn-i kavânîn-i Şehriyârâne'ye kādir olup, lâkin be-heme-ân hod-be-hod re'y-i müstebiddâne şâyân-ı i'timâd olmayup, belki ber-mûbtegāy-ı *"Ve şâvirhum fi'l-emri***"* istimdâd-ı ârây-ı 'ukalâya muhtâc ve te'âvün-i ezhân-ı tecribet-kârâne bâhiru'l-ihtiyâcdır. Zîrâ bi'l-cümle hâlât-ı kudemâ', telâhuk-ı efkâr ile temhîd ve tecârüb-i etvâr-ı bî-şümâr birle sûret-i matlûbe-i mergūbelerinde bedîd olmuşdur. Ma'a-zâlik ânen-fe-ânen tehaddüs eden hâdisât-ı mütevâliye mütezâhim ve vâkı'ât-ı mütedârike müterâkim olmağla, her cüz'iyyât içün ihtirâ'-ı tedbîr ve her efrâd-ı hâdisât zımnında ictihâd-ı tefekkür ü tasvîr, havsala-i iktidâra güncâyiş-pezîr değildir. **Kıt'a:**

Ey ki ez-defter-i 'akl âteş-i dil efrûzî
Tersem în nükte be-tahkīk ne-tâbî dânist
Kadr-i mecmû'a-i gül murg-ı seher dâned ü bes
*Ne her ân-kes verakī hând ve me'ânî dânist**[4]*

---

* تَنَزَّهَ ذاتُه عنِ الاَنْداد وَ الاَمثال = Onun zâtı, eşi ve benzeri olmaktan münezzehtir" anlamına gelen ve Allah'ı tavsîf eden Arapça bir cümledir.

** ارباب الدوَل ملهَمون = Devlet adamları Allah'ın ilhâmına mazhar olmuş kimselerdir" gibi bir anlama gelen Arapça özlü sözlerdendir.

*** وَ شَاوِرْهُمْ فى الاَمرِ = İş hakkında onlara danış" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/159. âyetin sonlarında yer alan ufak bir kısımdır.

*[4] ای که از دفتر عقل اتش دل افروزی * ترسم این نکته بتحقیق نتابی دانست
قدر مجموعه کل مرغ سحر داند و بس * نه هر انکس ورقی خواند و معانی دانست = Ey akıl defterinden gönlün ateşini öğrenmeye çalışan! Korkarım bu ince nüktenin sırrına eremiyeceksin. Gül mecmuasının kadrini sabah bülbülü bilir, bu da yeterlidir; her kitap okuyan

Pes kusûr-i âlât ve muzâyaka-i evkāt makūlesi mevâni‘ sebebiyle tasvîr-i nevîn, tarh-ı dilârâdan hâme-keş ve resîde-i kemâl-i za‘ olmuş heyûlây-ı resm-i sâbık üzere vaz‘-ı nîreng-i dil-keş eden üstâd-ı musavvir **[Ü 10a]** ve levha-nigâr-ı mâhir gibi şâhân-ı celîlü'ş-şân dahi ri‘âyet-i esbâb-ı hazm ü ‘azm ve vikāyet-i esâs-i bezm ve himâyet-i resâs-i rezm ve bi'l-cümle âyîn-i memleket-dârî ve fermân-revâyî ve kavânîn-i ra‘iyyet-perverî ve kişver-güşâyî bâbında rusûm-i âsâr-ı selefe iktidâ ve erkām-ı ahbâr-ı ümem ve akvâm-ı zî-şerefe i‘tinâ eylemek tehattüm vechiyle enseb ve semt-i savâba akrebdir. Edille-i erba‘a cümlesinden olan kıyâs, sened-i mersûma tenvîr-i mesâs olmak ba‘îd değildir. Gerçi ihtilâf-ı ezmân sebebiyle ba‘zı ahkâm ve ahvâle dahi ihtilâf tareyân ve tavr-ı kadîminden hurûcla sûret-i dîğerde nümâyân olup, lâkin mutâla‘a-i tevârîh sebebiyle selefde hâdis olan ol makūle ba‘zı ihtilâfın sebeb-i iltiyâm ve îtilâfına tahsîl-i şu‘ûr ve cüz'en mine'l-eczâ' ana tatbîkle kıyâfet-bahş-ı umûr olmak, hûşmendâna kābil-i imkândır. **Beyt:**

Kesî ki hüsn-i hatt-ı dost der-nazar dâred
*Muhakkak est ki ü hâsıl-ı basar dâred**

Hıtâbet-i sâbi‘: Hâlât-ı husreyân ve kabâ'il-i mâzî ve hâli istiksâ ve hikâyât-i garîbe-i pîşînâm tetebbu‘ u istikrâ ile zemân-ı istikbâle mukāyese ve tevfîk u tefrîk dâ‘iyesine sarf-ı zihn-i dikkat ve mümârese eden hurde-şinâsâna ‘iyândır ki, meyâkı‘-i tedâbîr-i mülkî ve mâlî ve menâfi‘-i mesâlih-i hâlî ve me’âlî husûsunda vekāyi‘-i mâzıyyâtı tahkîk ve hâdise-i kâ’ine-i zemâna tatbîk eylemek, gerçi firâset-mend ve kiyâset-kârân-ı sâhib-i zemâna güncâyîde-i ‘uhde-i telfîk olup, lâkin fi-zâtihî bihterîn-i tedâbîr ve ekserî mutâbık-ı tekādîr olmağla, *"el-Fazlu li'l-mütekaddimi**"* meziyyetiyle güzeştegân-ı ehl-i sa‘âdet **[Ü 10b]** ü miknete iktidâ, müteberrik ve meymûn ve ol gûne erbâb-ı haşmet ü ma‘delete iktifâ', huceste vü hümâyûn olduğu bî-çerâ vü çündür. Beher hâl ol mütâba‘at ve imtisâl, mutazammın-ı berekât-ı nâmahdûd ve kānûn-i şâri‘-i sâbık olan ahkâm-ı şer‘iyye dahi bu kabîlden ma‘dûd ve me’âsir-i eslâfa ittibâ‘ ve iktidâ' tarafına tergīb ü igrâ', nezd-i şeref ü fazîlet-ihtivâda makbûl ü ma‘hûddur. Hattâ *"el-Veledü'l-hürrü yaktedî bi-âbâ'ihi'l-gurri***"* üsvesi bu ma‘nâyı telmîh ve *"İktedû bi'llezeyni min ba‘dî**"* Hadîs-i şerîfi bu remzi tasrîh eylemişdir. **Beyt:**

---

manasını anlamaz ki" anlamına gelen bu cümleler Hâfız'ın *Dîvân*'ındaki gazellerinden alınmış Farsça iki beyittir; bk. *Hafız Divanı,* çev.Abdülbaki Gölpınarlı, s.27.

* کسی که حسن خط دوست در نظر دارد * محقق است که او حاصل وصر دارد = Sevgilinin güzelliğini, başını ve gözünü daima seyreden kişi, muhakkak ki o seyredişinden faydalanır, nasîbini alır" anlamına gelen bu cümleler Hâfız'ın *Dîvân*'ındaki gazellerinden alınmış Farsça bir beyittir; bk. *Hafız Divanı,* çev.Abdülbaki Gölpınarlı, s.222.

** الفضل للمتقدم = Üstünlük, önce davranana aittir" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.

*** اَلْوَلَدُ الحُرُّ يَقْتَدى بِآبَائِه الْغُرِّ = Yiğit delikanlı, şerefli atalarının izinden gider" anlamına gelen bu cümle, Arapça bir atasözüdür.

Be-kûy-i yâr me-nih bî-delîl-i râh kadem
Ki men be-hîş nümûdem bes ihtimâm ü ne-şud[**]

Bâ-vücûd-i kemâl-i neş'e-i Muhammedî ve imdâd ü is'âd-i vahy ü ilhâm-ı Îzedî, hemîşe tetebbu'-i âsâr-ı enbiyâ' ve tekallüd-i âsâr-ı sü'adâ eyleyüp, *"Sünnete men kad erselnâ kableke min rüsülinâ ve lâ-tecidü li-sünnetinâ tahvîlâ"*[***] sünen-i ahseni ve ahbâr-ı Nebeviyye'de mastûr olduğu üzere *"Kâne Rasûlullâhi 'aleyhi's-salâtü ve's-selâm yuhibbü muvâfakate ehli'l-kitâbi illâ en-yu'mere bi-hılâfihâ"*[*4] Hadîs-i müstahseni üzere usûl-i dîn ü i'tikādât ve mekârim-i ahlâk ve melekâtda, millet-i İbrâhîmî'ye ve ahkâm ve siyâsât ve hudûd-i münkerâtda, ekserî tarîka-i Kelîmî'ye iktifâ eyledikleri, hakāyık-âşinâ 'indinde rû-şenâdır. **Kıt'a:**

Her ki çerâgeş ne zi-nûr-i hüdâst
Zulmet ü çâhest ve 'amâ muktedâst
Pîş-revân şem'-i hidâyet be-dest
Pey-revî-i şem' be-şeb kim çû-hest[*5]

Ve 'ilm-i târîhin mühimmât-ı dîniyyeden olduğunu müsbit olan delâ'il-i nakliyye cümlesindendir ki, ravzatü's-safâ'-i şi'r u inşânın **[Ü 11a]** bülbül-i hezâr-destânı ve gülşen-serây-ı hüsn-i ta'bîr u edânın kumri-i hoş-elhânı ve zemzeme-i güftârı, dem-beste-sâz-ı nevâyî, ya'nî Nev'î-zâde 'Atâyî merhûmun dîbâce-i *Zeyl-i Şekāyık*'da şakşaka-perdâz-ı terâne vü beyân ve ser-

---

* اِقْتَدُوا بِالَّذين مِنْ بَعْدى = Benden sonra gelen ikiye (= Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer) uyunuz" anlamına gelen bu cümle, et-Tirmizî, Menâkıb, 16,37; İbn Mâce, Mukaddime, 11; Ahmed b. Hanbel, 5/382,385,399,402'de geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, V,329.

** بكوى يار منه بى دليل راه قدم * كه من بخويش نمودم بس اهتمام و نشد = Yârin köyüne delilsiz ayak basma! Ben delilsiz gitmek için ne kadar uğraştım, ama yine gidemedim" anlamına gelen bu cümleler ihmâl edilebilir değişiklikle Hâfız'ın *Dîvân*'ındaki gazellerinden alınmış Farsça bir beyittir; bk. meselâ *Hafız Divanı,* çev.Abdülbaki Gölpınarlı, s.202.

*** سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا قبلكَ من رُسُلنَا وَ لا تَجِدُ لِسُنَّتنا تحويلا = Senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkında kanun (da budur). Bizim kanunumuzda hiçbir değişiklik bulamazsın" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-İsrâ' 17/77. âyetidir.

*4 كَان رسولُ الله عليه الصاوةُ و السلام يُحبُّ مُوافقةَ اهلِ الكتاب الا انْ يُؤْمَرَ بخلافها = Allah'ın Rasûlü -salât ve selâm onun üzerine olsun- onlardan farklı davranması yasaklanmayan durum larda ehl-i kitâba uygun davranmayı severdi" anlamına gelen bu cümle, ihmâl edilebilir bir değişiklikle el-Buhârî, Menâkıb, 23, Menâkıbu'l-Ensâr, 52, Libâs, 70; Müslim, Fezâ'il, 90; İbn Mâce, Libâs, 36; Ahmed b. Hanbel, 1/287,320'de geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, VII,268.

*5 هر كه چراغش نه زنور هُداست * ظلمت و چاهست و عَما مقتداست
پیش روان شمع هدایت بدست * پیروئ شمع بشب کن چو هست = Kimin kandilinde hidâyet nûru yoksa, karanlıktadır, kuyudadır ve köre uymuştur. Hidâyet mumu önden gidenlerin elindedir. Onların izinden gidenlerse, geceleyin bir mumu takip edenler gibi olsunlar" anlamına gelen bu cümleler Farsça bir kıt'adır. "**Burhân-ı evvel** ..... *çû-hest*" arasındaki bilgiler gerçekten İdrîs-i Bitlisî'den tercüme edilerek alınmıştır; bk. İdrîs-i Bitlîsî, *Heşt Behişt,* Nuruosmâniye Ktp., nr 3209, vr.11a-15a. Benim bu kısımlarda kime ait olduklarına işâret etmediğim Farsça şiirler de bu sebeple İdrîs-i Bitlisî'ye ait olmalıdır.

âgāz-ı nigîn-nagamât ve dil-nişîn-elhân olduğu üzere ba'zı hulefây-ı 'Abbâsiyye zemânında Yehûd-i Hayber bir 'ahid-nâme-i müzevvir ibrâz ve Hâtimetü'l-enbiyâ' *'aleyhi mine's-salavâti asfâhâ** hazretlerinin hâtem-i mükerremleriyle mahtûm ve Mu'âviyetü'bnü Ebî Süfyân ve Sa'd bin Mu'âz *radiyallâhu 'anhumâ*** şehâdetleriyle karîn-i imzâ olmak zımnında iddi'âya âgāz eylediklerinde, fenn-i Hadîs ve Siyer'de kemâl mertebe mümârese ve meşkı ve şemşîr-i beyânı, kātı'-ı lisân, Hatîb-i Dımeşkī olan Hatîb Bağdâdî *'aleyhi rahmetü'l-Hâdî****, Mu'âviye, feth-i Mekke'den sonra dâhil-i dâru's-selâm-ı İslâm ve Sa'd, feth-i Hayber'den iki sene mukaddem yevm-i seby-i Kurayza'da mültehak-ı gürûh-i şühedây-ı sa'âdet-encâm olduklarını i'lâm ile da'vây-ı mezbûrun tezvîrine imzâ-zen-i hükm olup*4, ol vechile sahîfe-i ma'hûdenin 'akîde-i Yehûd-âsâ sâhte ve sahîfe (سخيفه) olduğu tahkīk ve tatbîk-ı kütüb-i megāzî ile bi'l-cümle ehl-i siyer, kavl-i mûmâ ileyhi te'yîd ü tasdîk eylediler.

Ve bundan başka müsfir-i serâ'ir-i cevâmi'u'l-kelim-i Furkāniyye ve keşşâf-ı setâ'ir-i nevâbigu'l-hikem-i ahkâm-ı Rabbâniyye olan nehârîr-i ahbâr-ı müfessirîn ve cehâbize-i esâtize-i âshâb-ı keşf ü yakīn, ba'zı süver-i hikmet, suver-i Kur'âniyye'nin müştemil olduğu kısas ve ahbâr-ı pür-hısası muhtefil âyât-i beyyinât ve kelimât-i tâmmâtın beyân ü tefsîr ve şâre-i i'câz-işâre-i hakāyık u mezâyâsmın tasvîr u tahrîrleri hılâlinde ıtbâk ve icmâ' ve ittifâk eyledikleri üzere kelâm-ı kadîm-i Rabbânî **[Ü 11b]** ve tenzîl-i mübîn-i âsümânî *"Lâ ratbin ve lâ yâbisin illâ fî kitâbın mübîn*5"* nass-ı metîni ve *"Fîhi nebe'ü mâ-kableküm ve haberu mâ-ba'deküm ve hükmü mâ-beyneküm*6"* Hadîs-i sıhhat-karîni mûceblerince eşyâ'-i mevcûdeden her şey' ki, ezmine-i mâzıyyede sûret-nümây-ı vukū' olmuşdur ve nakīr u kıtmîr her nesne ki, evkāt-i âtiyede havâdisden rū-nümûn ve vekāyi'den çehre-perdâz-ı nigâr-hâne-i menûn olacakdır. Ve hâl-i 'âlem-i berzahdan nişân olan bu iki zemân miyânında kevâ'inden kâ'in ve mekâmin-i imkândan bürûz ile 'âlem-i mezâhirde zâhir u müte'ayyen bulunmuşdur.

---

* عليه من الصّلوات اصفاها = Salâtların en saf ve temizleri onun üzerine olsun" anlamına gelen ve Hz. Peygamber için yapılan bir duâdır.

** رضى الله عنهما = Allah o ikisinden de razı olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

*** عليه رحمة الهادى = Hidâyet verenin (=Allah'ın) rahmeti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

*4 Gerçekten "ba'zı hulefây-ı 'Abbâsiyye ..... olup" kısmı, ihmâl edilebilir değişikliklerle 'Atâyî'den alınmıştır; bk. Nev'îzâde Atâî, *Şakaik-ı Nu'mâniye ve Zeyilleri Hadaiku'l-Hakaik fî Tekmileti'ş-Şakaik,* hzr. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, II,5.

*5 لا رطب و لا يابس الا فى كتاب مُبين = Yaş kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-En'âm 6/59. âyetin sonunda yer alan ufak bir kısmıdır.

*6 فيه نَبَأُ ما قبلَكُم و خبر ما بَعدَكم و حُكْمُ ما بينكم = Bende sizden öncekilerin ve sizden sonrakilerin haberi, aranızdakilerin de hükmü vardır" anlamına gelen bu cümle ed-Dârimî, Fezâ'ilü'l-Kur'ân, 1; et-Tirmizî, Sevâbü'l-Kur'ân, 14'te geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; Wensinck, I,490.

Bi't-temâmi ve'l-kemâl etemm-i vücûh-i iştimâlle mecmû'unu hâvî ve 'ulûm-i evvelîn ve âhırîni tâvî olduğuna, mukârin-i *"Le-kad kâne fî kasasıhim 'ibreten li-uli'l-elbâb*"* ve *"Nahnü nekussu 'aleyke ahsene'l-kasası**"* mantûk-ı munassasları gibi ekser mahalli, hilye-i celiyye-i ahbâr-ı pîşîn ile mütehallî ve cemâl-i me'âl-i müstebînü'l-kemâli, meclây-ı irşâd ü 'ibretde mütecellî olmak mülâbesesiyle fenn-i târîhin kadrini 'izâm ü tenvîh ve nebâhet-i şânını ehl-i nebâh ü idrâke i'lâm ü tenbîh eylemekle, bi'l-iktizâ' farz-ı zımnî 'idâdmda ehemm-i mehâmm ve *"Haddisû 'an Benî İsrâ'île ve lâharece****" emri üzere dâstân-ı dîrîn ve esmâr ve ahbâr-ı pîşîn kâ'inen-mâ-kân fî külli'z-zemâni ve'l-mekân mûcib-i i'tibâr ve kıssadan hısse meselince ashâb-ı ebsâra müstevcib-i ihtibâr ve müzekkî-i nüfûs ü ahlâk ve müzekkir-i kudret-i tâmme-i hazret-i Hallâk olduğu mâ-lâ-kelâm olup, niçe niçe **beyt:**

Kavmün mehâsinü zâtihim mebsûsetün
Yeble'z-zemânü ve zikruhum müteceddidün[*4]

neşîdesi, şâh-beyt-i kasîde-i vaşf-ı hâli olan zevât-ı kerîmetü'l-ef'âlin mazhar oldukları **[Ü 12a]** âsâr-ı cezîle ve menâkıb-ı cemîleleri nâm-ı nâmîlerine hemhâssa-i âb-ı hayât olmağla, **[mısrâ]':**

İnne's-senâ'e kefîlü 'ömrin sânin[*5]

tekeffülü üzere vâreste-i kayd-ı memât olduklarını iş'âr ile kâlây-ı girân-behây-ı hayr u meberrâtı tervîc ve mutâla'a edenleri, ol târîk-ı hidâyet-refîka, **lirâsimihî:**

Âdem oldur ki ayağın çekicek dünyâdan
Zikr-i bi'l-hayr ile halk içre güzel adı kala

sâyikası ile sevk u tehyîc edüp, kezâlik niçe niçe *"Menem dîğer nîst*[*6]"* sayhasıyla velvele-endâz-ı evc-i âsümân olan 'âdiyân-ı 'âdî-tüvân ve şedîdân-ı

---

* لَقَدْ كانَ فى قَصَصِهِمْ عِبْرَةً لاوُلى الالْبابِ = Andolsun onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Yûsuf 12/111. âyetin başında yer alan bir kısmıdır.

** نَحْنُ نَقُصّ عليك احسن القَصَصِ = (Ey Muhammed!) Biz, sana geçmiş milletlerin haberlerini en güzel bir şekilde anlatıyoruz" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Yûsuf 12/3. âyetin başında yer alan bir kısmıdır.

*** حَدِّثُوا عَنْ بَنى اسرائيلَ وَ لا حَرَجَ = İsrâiloğulları ile ilgili haberleri rivâyet edebilirsiniz, bunda bir sıkıntı yoktur" anlamına gelen bu cümle el-Buhârî, Enbiyâ', 50; Ebû Dâvud, 'İlm, 11; et-Tirmizî, 'İlm, 13; Ahmed b. Hanbel, 2/159,202,214,474,502; 3/13,46,56'da geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, I,445.

*4 قَوْمٌ مَحاسِنُ ذاتهِمْ مَبْثوثة يَبْلَى * الزمانُ و ذِكْرُهُمْ مُتَجَدِّدٌ = Öyle bir kavim ki yüzlerinin güzellikleri her tarafa yayılmıştır; zaman geçer onların anıları yenilenir" anlamına gelen Arapça beyittir.

*5 انَّ الثَّنَاءَ كفيلُ عُمرٍ ثانٍ = Hayırla yâd edilme, ikinci bir ömrün garantisidir" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.

*6 منم ديكر نيست = Kendimden başkasını adamdan saymıyorum" gibi bir anlama gelen Farsça deyiştir.

Şeddâdî*-nişânların âvâze-i kec-âgāzeleri âheng-i bî-usûl-âsâ pest ü vâhî ve çend çend cünd-i fırâvânına ve sâz ü sâmânına igtirâr ve dârât ü kevkebe ve tecemmülât ve debdebesine i'timâd ü i'tibâr ile zebâne-i âteş-âsâ ser-be-hevâ gûyây-ı *"Ene rabbükümü'l-a'lâ***"* olarak sarh-ı mînâ-tarh-ı 'ulüvv-i gulüvv ü istîlâda demdeme-perdâz-ı herze vü hezeyân olan ferâ'ine-i râ'ine-i Mısr-ı dûzah-masîr, 'utüvv ü tuğyânların garka-i bahr-i kahr-ı İlâhî oldukları hâlât-ı 'ibret-âyâta ve sâ'ir gûne işbu 'âlem-i kevn ü fesâd ve bâzâr-gâh-ı dâd ü sitâd olan dehr-i süst-bünyâd-ı fenâ-me'âd içre sûret-nümây-ı merâyây-ı zuhûr ve hayret-fezây-ı hâsse-i hids ü şu'ûr olan keyfiyyât-ı tekālîb ü televvünât ve *"el-'Âlemü hâdisün li-ennehû mütegayyerun****"* kıyâsı üzere ân-be-ân perde-i hafâdan bâriz ü 'iyân olan gûnâ-gûn çehre-i tebeddülât ve tegayyürât ve **beyt:**

Hazret-i Hakk'dır tebeddülden tegayyürden berî
Lahza lahza yohsa artup mâ-sivâ eksilmede

inkılâbâtı üzere dem-be-dem ser-ber-âverde-i kâ'inât olan terakkıyât ve tedenniyât makūlesi keyfiyyât-ı 'acîbetü's-simâta **[Ü 12b]** kesb-i vukūf u iz'ânla istikmâl-i mâl-i sa'âdet-me'âl-i îmân ve istikvâm-ı 'akīde-i i'tikād ü istîkān eylemek vâreste-i kümûn ü gümân olmağla, *"et-Teşebbüsü bi's-sebebi hüve't-teşebbüsü bi'l-müsebbebi*[*4]*"* asl-ı asîline mebnî, cihet-i vücûbiyyeti bu taraftan dahi 'iyân ve bülendî-i kadr-i ercümendi, 'ayn-ı 'ibret-i ehl-i hıbrete nümâyândır. **Kıt'a:**

Tevârîh-ı selefden gāfil olma menfa'at-zâdır
Hikâyât-ı kühen, tecdîd-i 'ibret birle gûyâdır
Kulak tut, i'tibâr et nağme-i ahbâr-ı eslâfa!
Nev-â-nev hâdisât-ı 'âleme bak kim temâşâdır

Binâ'en 'alâ-zâlik fermân-fermây-ı memâlik olan mülûk-i 'izâm ilâ hâze'l-eyyâm devr-i ferhunde-encâmlarında miyâne-i dâniş-verân-ı zemâneden 'ulûm-i âliyye ve fünûn-i 'âliyeye âşinâ, husûsan lücce-i fenn-i edebde sâbih u şinâ olan ehl-i inşâ ve münşi-i hakīkat-ifşâ zümresinden mısrâ'-ı berceste gibi mümtâz ve hâme-i sıfat-ı ser-efrâzını intihâb u ihtiyâr ve vak'a-nüvîslik hıdmetine istîsâr ile hakkında cevâhir-i zevâhir-i enzâr-ı 'atûfet-âsâr-ı Mülûkâne'lerini nisâr u îsâr edegelüp, hâssaten, **beyt:**

---

* Burada kendisine telmîhte bulunulan kişi, Yemen'de yaptırdığı görkemli binalar ve cennet benzeri İrem Bağı ile ün kazanan Ad Kavmi'nin efsânevî hükümdarı Şeddâd'dır; bk. "Şeddad", *Büyük Larousse,* XXI,11027.

** انا رَبّكُمُ الاَعْلى = Ben, sizin en yüce Rabbinizim" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nâzi'ât 79/24. âyetin büyük bir kısmıdır.

*** العالَمُ حادثٌ لانّه متغيّرٌ = Dünyâ yaratılmıştır, çünkü değişkendir" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

*4 التَشبّثُ بالسّبب هُو التشبّثُ بالمسبّب = Sebebe yapışmak, sonuca yapışmanın ta kendisidir" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.

Devlet-i 'Osmâniyân gibi cihâne gelmedi

Cümle târîh-i selef hâtır-nişânımdır benim

nâtıkasınca devr-i Hûşeng-i saltanat-âhengden berü her vechile a'zam-i selâtîn-i enâm ve ecell-i havâkīn-i kirâm ve **beyt:**

Der-'arsa-i vücûd binây-ı felek ne-bûd

*Ki-ikbâl-i raht-ı hîş der-ân-hânedân nihâd**

müfâdı üzere mazhar-ı ikbâl-i ezelî ve meş'ar-i menâsik-i iclâl-i Lem-yezelî olmağla, Âsitâne-i übbehet-nişâneleri kuble-cây-ı şifâh-i mülûk-i cihân ve kıble-gâh-ı cibâh-ı selâtîn-i devrân olup, cümlesi *"Fe-'aleyküm bi-sünnetî ve sünneti'l-hulefâ'i'r-râşidîne'l-mühtedîn***"* tarîka-i enîkasına sâlik **[Ü 13a]** ve müntehic ve *"Ülâ'ike'llezîne hedâhümüllâhu***"* hediyyesiyle mübâhî ve mübtehic olan hânedân-ı Hılâfet-bünyân-ı 'Osmânî ve dûdmân-ı hidâyet-'unvân-ı Cihân-bânî ki, her biri sâhib-i râyet-i kerâmet-sirâyet ve *"Ca'alnâküm halâ'ife fi'l-arzı****"*** ve semere-i şecere-i tayyibe-i *"Zürriyyeten ba'zuhâ min ba'zın**5"* olup, aksây-ı dil-hâhları, livây-ı kelimetullâhı i'lâ ve kusârây-ı dil-i âgâhları, ahkâm-ı şerî'at-i garrâyı icrâ eylemekdir. *"İnnallâhe ye'murukum en-tü'eddü'l-emânâti ilâ ehlihâ**6"* emr ile ümmâr ve *"A'tı'l-kavse bârîhâ**7"* meseli üzere esbâb-ı eştât-ı umûr ve kalâ'id-i mesâlih-i cumhûru, ya'nî kâffe-i merâtib-i 'ilmiyye ve 'âmme-i menâsıb-ı 'örfiyyeyi ehl ve erbâbına sipâriş ve 'uhde-i mevsûku'l-'ahd-i emânetlerine tefvîz u güzâreşle tanzîm-i merâsim-i dîn ü devlet ve tensîk-i levâzım-ı mülk ü millet husûsuna vech-i sezâvâr üzere

---

* در عرصه وجودْ بناى فلك نبود * كاقبالْ رخت خويش دران خاندان نهاد = Varlık arsasında feleğin binâsı yoktur, ama kendi tahtının ikbâlini o hânedânda bırakmıştır" anlamına gelen bu cümleler Farsça bir beyittir.

** فَعَلَيكُم بِسُنَّتى و سُنَّةِ الخُلفاءِ الرّاشدينَ المَهديّين = Sünnetime, hak yolda olan ve Allah tarafından hidâyete eriştirilen halîfelerin yoluna sarılınız" anlamına gelen bu cümle, ihmâl edilebilir değişikliklerle Ebû Dâvud, Sünnet, 5; et-Tirmizî, 'İlm, 16; İbn Mâce, Mukaddime, 6; ed-Dârimî, Mukaddime, 16; Ahmed b. Hanbel, 4/126,127'de geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, II,557.

*** اُولئكَ الّذين هَدَاهُمُ الله = İşte, Allah'ın doğru yola ilettiği kimseler onlardır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, ez-Zümer 39/18. âyetin ortalarında yer alan bir kısmıdır.

*4 جَعَلْناكُمْ خَلائفَ فى الأرْض = Sizi yeryüzünde halifeler kıldık (Onların yerine sizi getirdik)" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Yûnus 10/14. âyetin başlarında yer alan bir kısmıdır.

*5 ذُرّيَّةً بَعْضُها من بَعْض = Birbirinden gelme bir nesil olarak" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Âl-i 'Îmrân 3/34. âyetin ilk yarısında yer alan bir kısmıdır.

*6 انَ اللهَ يَأمركُم اَنْ تُؤدّوا الاَمانات لِلى اهلِها = Allah size, mutlaka emanetleri ehli olanlara vermenizi emreder" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nisâ' 4/58. âyetin ilk yarısında yer alan bir kısmıdır.

*7 اَعْطِ القَوْسَ بَارِيها = Yay yaptırmak istersen, sanatında mâhir bir ustaya ver!" anlamına gelen Arapça bu söz, "İşleri erbabına veriniz!" anlamında kullanılan bir atasözüdür; bk. Muallim Nâci, *age,* s.69.

sarf-ı mâye-i himmet ve iktidâr-ı *"Ve izâ hulliye ve tab'ahum*"* emr-i mezkûru nusub-i 'ayn-ı 'anâya vü i'tibâr edüp, lâ-siyyemâ dest-mâye-i 'ilm ü ma'rifetden keff-i kifâyeti dil-i cühhâl-sıfat sıfr u sâde, 'arîzu'l-kafâ, 'azîmü'l-visâde olduğundan başka, lâzime-i zimmet-i hurmet-i mahremiyyet olan ketm-i serâ'ir-i devlet bâbında havsale-i derûn-i deren-meşhûnu, hem-hâl-i gırbâl ve *"Âyetü'l-münâfıkı selâsün izâ haddese kezebe ve izâ va'ade ahlefe ve ize'tümine hâne**"* Hadîs'i mantûkunca nişâne-i nifâk ve emâre-i erzel-i ahlâk olan terk-i emânet ve cinâyet-i habâset-i hıyânetle âlûde ve bed-hâl olan her furû-mâye ve bî-isti'dâd ve bed-nijâd ve sefele-nihâdı, umûr-i kitâbete dâ'ir hıdemâtda istihdâm ve ikdâm-ı himmetle kuddâm-ı harîm-i mahremiyyete istikdâm eylemeyüp, belki ser-levha-i nüsha-i me'ârif ü 'ulûm **[Ü 13b]** ve mâye-i zât ü zemânı nezd-i hem-künânda şerâ'it-ı İslâmiyye gibi rû-şenâ ve ma'lûm-i rekiyye-i karîha-i zekiyyesi, menba'-ı kurâh-ı fezâ'il ve haliyye-i seciyyesi, meşhed-i şehd-i şerâ'if-i şemâ'il ve 'ulûm-i sâ'ire, husûsan kesîretü'l-efnân olan fünûn-i edebiyye-i zâhirede mâhir ve fesâhat ü belâgatda derece-i nübûg u kemâle bulûğla behre vü bidâ'ası nevâbigu'l-kelim-âsâ zâhir u bâhir olup, sedâd ü istikāmetde kalem gibi 'alem ve hokka-i hakka-i havsala-i emânetine mevdû' olan midâd-ı esrâr-ı lâzimetü'l-isrâr ı ıhbâ vü ihfâ bâbmda lîka-i selîkası mazbût u müstahkem olan sâf-siri ştânı ıstafâ ve vifâk u nifâk cihetleriyle mıkrâz gibi dü-zebân ve mürekkeb-âsâ yek-reng olmayup, kağıd-mânend dü-rûylukla televvün-i[1] sûret-i hâl ü şânı müstebân olanlar ki, fi'l-hakîka kenâre-i evrâk gibi bürîde-i mikrâz-ı hevân ü ibtizâl ve tirâşe-i aklâm-sıfat efgende-i zîr-i pây-i havârî vü ihtizâl olmağa şâyândır. Ol makūlenin vech-i ma'kūl üzere hılâl-i sutûr-i turûs-i hadd-i emâna derc ü ilhâkından ittikā ve bir takrîb harf-i zâ'id gibi münderic olanları tarafda vâki' harf-i illet-âsâ hazf ü imhâ birle tercemân-ı de'b-i Nûşirvân olan işbu, **kıt'a:**

Nûşirvân ki tantana-i sît-i 'adl-i û
Tâ bâşed în cihân heme-câ dâstân bûd
Hergiz revâ ne-dâşt ki bed-asl ü sefele-râ
*Der-hîç kişverî kalem enderînân bûd****

---

* وَ اذا خَلَّى وَ طَبْعَهُم = Kişi kendi tabiatı ile başbaşa kaldığı zaman" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

** اَيةُ المنافق ثلاثٌ اذا حَدَّثَ كَذَبَ و اذا وَعَد اَخْلَف و اذَا اؤتُمِنَ خَانَ = Münâfığın alâmeti üçtür: Söylediğinde yalan söyler; söz verdiğinde sözünde durmaz; kendisine birşey emânet edilirse, hıyânet eder" anlamına gelen bu cümle, ihmâl edilebilir değişiklerle el-Buhârî, Îmân, 24, Cizye, 17, Mezâlim, 17, Şehâdet, 28, Vasıyye, 8, Edeb, 69; Müslim, İmân, 106-109; et-Tirmizî, İmân, 14; Ahmed b. Hanbel, 2/357'de geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, V,433; VI,525,526.

1 Bu kelime metinde "televvünü" okunacak şekilde harekelenmiştir.

*** نو شروان که طنطنه صیت عدل او * تا باشد این جهان همه جا داستان بود

kıt'a-i Sâmirî-beyânı -ki, her lafz u 'ibâretinden nûş-i hikmet revândır-düstûru'l-'amel-i i'tinâ eylemek şinşine-i Şâhâne ve deydene-i pür-meymene-i Dâverâne'leridir. Binâ-ber-ân cennet-mekân Sultân Selîm Hân *haşerahullâhu Te'âlâ fî zümret-i selîmi'l-cenân ve neşerahû mübeşşeran bi-luhûki* **[Ü 14a]** *'s-sâbikîne fî duhûl-i dâri'l-cinân** hazretlerinin tabaka-i zemân-ı sa'âdet-iktirânlarında dahi hâce-i cihân-ı riyâzu'l-inşâ', sânî-i Vassâf-ı bedâyi'-ifşâ, edîb-i fâzıl, münşî'-i kâmil Vâsıf Efendi merhûmun kebûter-i Bağdâdî gibi yemâme-i hâme-i berâ'at-'allâmeleri vak'a-nüvîslik hevâsında pür-güşây-ı pervâz ve bir müddet nagme-i rengîn-fesâhat ve zemzeme-i dil-nişîn-belâgatla terâne-sâz ü dem-keş ve nevâ-perdâz olup, tâ ki bin iki yüz yirmi senesi cumâdelûlâsmın 'aşr-i evvelinde◊ mesned-i Riyâset'e nâ'il ve ol emr-i cesîmin ru'yeti, tahrîr-i vak'aya hâciz ü hâ'il olmağla, zurûf-i revâyi' olan hurûf-i vekâyi', 'ukde-i hıtâmla ma'kūd ü müdgam ve keşîde-i silk-i tanzîm olan cevâhir-i âbdâr sanâyi'-i girân-bidâyi', girih-beste-i ceffe'l-kalem olmakdan nâşî, erbâb-ı istîhâl, ya'nî harîr-bâf-ı dest-gâh-ı fazl ü makāl olan nâmdârân-ı 'arsa-i kemâlden birisi, hıdmet-i merkūmeye nâmzed ü ta'yîn ve dûş-i liyâkati hil'at-i vak'a-nüvîsî ile tahliye vü tezyîn olunmak lâzime-i hâlden olmak hasebiyle, zümre-i Hâcegân-ı Dîvân-ı hümâyûn'dan şem'-i nûr-efşân-ı ferhunde-ziyâ ve zebâne-i zebânı, *"Ene'bnü celâ ve tallâ'u's-senâyâ***" mazmûnuyla gûyâ lem'a-i şem'a-i erbâb-ı kalem, şa'şa'a-i bâsıra-i erbâb-ı rakam, şu'le-i te'ayyün ü imtiyâz ile mesâbe-i nûr-i mücessem ve leme'ât-i safehât-i kemâlâtla miyâne-i küttâbda *ke-nârin 'alâ-'alem**** olan Pertev Efendi'nin şem'-i şeb-ârây-ı ehliyyeti, pertev-fiken-i fânûs-i şu'ûr-i evliyây-ı umûr olmak hasebiyle, iki yüz yirmi bir muharremi gurresinden◊◊ emr-i tahrîr-i vekâyi' ol zât-ı bedriyyü'l-bedâyi'in bi'nân-ı bedî'u'l-beyânları te'ahhüdüyle hâ'iz-i nûr-i ibtihâc ve dest-yârî-i mısbâh-ı feyz-ı Şehriyârî ile çerâğ-ı ikbâl-i mûmâ ileyhi, bâsıra-sûz-i sirâc-i vehhâc olmuşidi. **[Ü 14b]** Hasbe'l-emr, **beyt:**

Edhem-hâmeye süvâr oldu

Arz-ı beyzâda cilve-kâr oldu

هرگز روا نداشت که بد اصل و سفله را * در هیچ کشوری قلم اندرینان بود = Nûşirvan'ın adâletinin sadâsının tantanası, dünyanın her yerinde destân oldu. Hiçbir memlekette kötü asıllı ve aşağılık kimseler hakkında herhangi bir şeyin yazılıp çizilmesi aslâ uygun görülmedi" anlamına gelen bu cümleler Farsça bir kıt'adır.

* حشره الله تعالى فى زمرة سليم الجنان و نشره مبشّراً بلحوق السابقين فى دخول دار الجنان = Yüce Allâh onu kalpleri selîm olanların zümresinde haşretsin ve cennete gireceklere katılacakları müjdesiyle diriltsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

◊ 1-10 Cumâdelûlâ 1220 = 1-10 Nisan 1805.

** اَنَا ابْنُ جَلاَ وَ طَلاَعُ الثَّنَايَا = Beni bilen bilir, ben büyük işlerin adamıyım" anlamına gelen bu cümle Süheym b. Vesîl er-Riyâhî'nin şiirlerindendir, Haccâc tarafınan Kûfe'de minberde de söylenmiştir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* I,125.

*** كَنَارٍ على عَلَم = Yüksek bir dağın başındaki ateş gibi" anlamına gelen Arapça bir deyimdir.

◊◊ 1 Muharrem 1221 = 21 Mart 1806 Cuma.

cevelâniyle ol şehsüvâr-ı 'arsa-i şi'r u inşâ ve yekke-tâz-i meydân-ı hüsn-i ta'bîr u edâ, yemîn ü yesâra rakz-ı cevâd-i kilk-i tarîfî nijâda âgāz ve mızmâr-ı tezbîr-i vekāyi' u âsârda tek ü tâz ile güzârende-i dehr-i çep-endâz iken, bermuktezây-ı kazâ vü kader ser-nümây-ı zuhûr olan sefer-i fîrûzî-eser takrîbi, Bölükât-ı erba'a Kitâbeti dahi 'uhde-i emânetlerine sipâriş ve beş parmağına beş hüner ihâle vü güzâreş olunduğuna mukārin, Ordu-yi hümâyûn-i hâmûn-pûyu ma'iyyetiyle iki yüz yirmi iki muharremü'l-harâmında◊ Âsitâne-i übbehet-nişâneden raht-çîn-i ikāmet ve gazây-ı garrâ niyyet-i sâdıkasıyla savb-ı merâma rahş-rân-ı 'azîmet olmuşidi. Sene-i mezbûre recebü'l-müreccebine kadar◊◊ umûr-i me'mûresinde kıyâm ve hâmûn-i himmetde icâle-i semend-i ikdâm edüp, tâ ki mâh-ı merkūmun yirmi yedinci gicesi◊◊◊ -ki şeb-i Mi'râc-ı pür-ibtihâc-ı hazret-i Fahru'l-'ibâd, vetîre-i reng-i siyâhî-midâd, zebîre-i vetîre-i *"en-Nûru fi's-sevâd"** dır- rûh-i pür-fütûhları du'ây-ı ebrâr-âsâ 'âric-i medâric-i 'âlem-i bâlâ, ya'nî **târîh:**

Yakdı Pertev sûz-i hicrâniyle ahbâbın meded[1]

(یاقدی پرتو سوز هجرانیله احبابن مدد)

târîhiyle Pertev, sûz-i ecel-i ciğer-dûz ile hurrâka-i hayâtı sûhte ve çerâğ-ı cânı nâzenîni, bezm-i bihîn-i behişt-i berînde efrûhte olmağla, hıdmet-i mezkûre mu'attal ve gerek Ordu-yi hümâyûn ve gerek rikāb-ı Saltanat-makrûnda bir debîr-i 'Utârid-ta'bîrin cîd-i cevâd-hâme-i tahrîrine nâ-muhavvel olup, bilâhare bu cârûb-keş-i hânkāh-ı hüner u 'irfân ve kefş-gerdân-ı Âsitâne-i merdân-ı dânişverân olan, **manzûme:**

'Abd-i bî-mâye-zelîl ü âsîm **[Ü 15a]**

'Âciz ü hâmil (حامل) ü 'âsî 'Âsım

künc-i vahdetde olup 'uzletdâr, sırr-ı lâ-'âsım iken ana şi'âr oldu. Ol mâlik-ı ıtlâk-'inân vak'a takyîdine me'mûr, hemân her ne denlü bu bende-i bî-bıdâ'a bi-hasebi'l-istitâ'a meş'ale-efrûz-i meşgale-i 'ulûm-i şettâ, husûsan Okyânûs ile müsemmâ hem-seng-i küre-i basît Terceme-i Kāmûs-i Muhît gibi bâr-ı girânı ber-dûş-i zimmet-i tehammül ü itinâ eylemek hasebiyle, kâffe-i sâ'ât ve ânânim ânâ'e'l-leyli ve etrâfe'n-nehâr ana mahsûr ve salât-i müsâfir gibi kātıbe-i ezmine ve evkātim ol mâddeye maksûr olduğundan başka, fi'l-i

◊ 1 Muharrem 1222 = 11 Mart 1807 Çarşamba.

◊◊ 1 Receb 1222 = 4 Eylül 1807 Cuma.

◊◊◊ 27 Receb 1222 = 3 Eylül 1807 Çarşamba.

* اَلنُّورُ فی السَّواد = Işık gözün siyahındadır (=gözbebeğindedir)" anlamına gelen Arapça bu ifâde Kadı Ebû Yûsuf'un bir sözü olarak kaydediliyor; bk. meselâ Ebû Mansûr 'Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâ'îl es-Se'âlibî, *el-İ'câz ve'l-İcâz,* 3. baskı, Beyrût 1405/1985, s.128.

1 Bu mısrâ'ın altına kırmızı mürekkeple "1222" tarihi yazılmıştır.

mezbûrun keşîde-i sîga-i muttaride-i intizâm olması, elbette levâzım-ı mezîdeye mevkūf, 'Abd-i bî-nevâ ise sülâsî mücerred sâlim gibi ser-âzâde-i zevâyid, belki fi'l-i nâkıs-misâl mevâdd-ı sahîha-i zarûriyyâtdan mütecerrid olduğu ma'lûm-i erbâb-ı vukūf olduğunu îmâ vü telmîh ve kinâye vü tasrîh ederek isti'fâya nâ-çâr ve berka'-endâz-ı 'izâr-ı 'azrây-ı i'tizâr oldu ğumuzda, nakd-gerân-ı zemân olan vükelâ' ve erkân-ı Devlet-i ebedî-bünyân hazerâtı: "Terceme-i merkūmenin sevâd-ı tesvîdi resîde-i ser-i hadd-i temme bi'l-hayr ve el-hâletü hâzih pehnây-ı rû-şenâyı tebyîzı, cevelân-geh-i Edhem-kilk-i sabâ-seyr olmağla, her ne kadar zahmet ise bi'l-külliyye müzâhim olmayaca ğı derkâr ve şehbâz-i hâme-i tîz-pervâzınız bir hamle ile iki şikâr-ı hümâ-hümâlı efgende-i meydân-ı ibdâ' u ibrâz edeceği be-dîdârdır" deyü hoş-âmed-i kelimâtla dil-şîfte ve bazı mertebe havz-ı ka'r-ı nâ-yâb-ı sâmi'aya hem-me şreb-i âb-ı kemmûn ve mâ'ü'l-hayât-âsâ müsemmâsı verâ'-i zalâm-ı hafâ' vü kümûn olan selsâl-i şîrîn-güvâr **[Ü 15b]** mevâ'îd-i 'urkūbiyye işrâbiyle de firîfte etdiklerine murâdif, ol bâbda bir kıt'a hatt-ı hümâyûn ısdâr ve mûcebince yirmi iki senesi zilka'desinin yevm-i tâsi'i◊ Bâb-ı âlî'de hil'at-pûş-i 'izz ü iftihâr ve dâmen ü pîrâmen-i 'âcizânem vakf-ı eydî-i keşmekeş-i mehterân-ı Sâsânî-şi'âr kılınmağla, ber-mûceb-i fermûde-i fermân-revây-ı enâm karâr-dâde olan emr-i me'mûr-i mezkûre kıyâm olunup, lâkin ber-veçh-i merkūm Vâsıf Efendi merhûm niçe müddet ol hidmete nâmzed-i haysiyyet ve iki yüz yirmi senesine kadar◊◊ vukū'ât-ı dîvâniyye ve 'avârızât-ı mülkiyye makūlesi havâdis-i kevniyyeyi cezâlet-i ta'bîr ve selâset-i takrîr ile zabt ü tedvîn ve vişâh-ı nuhûr-i hûr olmağa sezâ kılâde-i gevherîn-i müşa'şa'-târ-âsâ rüste-i rişte-i kayd ü tebyîn eyleyüp, tâ ki sene-i mezbûre cumâdelûlâsında◊◊◊ mesned-i Riyâset'e müstenid ve hıdmet-i merkūmeye Pertev Efendi müte'ahhid olmuşidi. Hasbe'l-istid'â' Pertev Efendi'nin muhallefâtı olan müsveddât-ı vekāyi', resîde-i dest-i bende-i kemter-bezâyi' oldukda, yegân yegân dîde-güzâr-ı mutâla'a vü im'ân olmağla, ekserî fihrist-gûne defter-i icmâl ve mûy-i zengî gibi ber-hem-zede-i şûriş ü ihtilâl olduğundan başka, Vâsıf Efendi'nin süpürde-i 'uhde-i nevbet-i te'ahhüdü olan on sekiz senesinden bir mikdâr ve on dokuz ve yirmi seneleri temâmen ve yirmi bir senesinden mûmâ ileyhin mâh-ı intikāli olan şehr-i şa'bân ibbânına kadar gerek vukū'ât ve gerek tevcîhât kat'â keşîde-i musattar-ı tastîr u imlâ olmadığı hüveydâ olmağın, üç seneden ziyâde vekāyi'in dem-i heder- **[Ü 16a]** misâl karîn-i telef ü ihmâl ve sinîn-i merkūme sene-i tedâhul gibi hisâb-ı a'vâmda bî-medhal ve sâl-i kebîse-misâl 'idâd-ı eyyâmda nâ-be-mehal olmak emr-i nâ-pesendîde ve havsala-i hamiyyete nâgüncide olduğundan nâşî, iktizâ eden suver-i tevcîhât aklâmdan istihrâc ü istinbât ve müsveddât-ı merkūmeden sinîn-i mersûmeye dâ'ir vekāyi' ve

◊ 9 Zilka'de 1222 = 8 Ocak 1808 Cuma.
◊◊ 1 Muharrem 1220 = 1 Nisan 1805 Pazartesi.
◊◊◊ 1 Cumâdelûlâ 1220 = 28 Temmuz 1805 Pazar.

devâ'iri hezâr ta'b ü me'ânât ve bî-kıyâs renc ü mekāsâtla pezîrây-ı irtibât ey - leyerek ve 'ahd-i karîbde vukū' bulmak mülâbesesi, safha-i hâfızada mürtesem suver-i ahbâr izâfe vü ilhâk ve efvâh-ı erbâb-ı vukūf u intibâhdan bi'l-istiknâh ahz ü telakkī eylediğimiz 'ibârât-i âsâr zamm u ilsâk olunarak, sebt ü takyîdine şurū' ve 'ale't-tertîb zabt u tahlîdine sarf-ı mâye-i usûl ü furū' kılındı.

Vaktâ ki ber fehvây-ı *"Ve tenzi'u'l-mülke mimmen teşâ'"** ve ber- mağzây-ı *"Vallâhu yü'tî mülkehû men yeşâ'"*** mesned-i müşeyyed-i Saltanat ve evreng-i mümehhid-i Hılâfet hâlâ zîb-efzây-ı dîhîm-i übbehet ve revnak- bahşây-ı serîr-i felek-mesir-i mecd ü şevket, Şehriyâr-ı heft-kişver, tâcdâr-ı dîn-perver, üsve-i silsile-i nesl-i nebîl-i 'Osmânî, hulâsa-i dûdmân-ı şeref-'un- vân-ı Hâkānî, Pâdişâh-ı İskender-hadem, Şehinşâh-ı key-nişîn-i dergâh ve Behmen-haşem, bâlâ-nişîn-i erîke-i Dârâyî, vâlâ-nişân-ı mu'allâ-mekân-ı memleket-ârâyî, mü'eyyid-i kavâ'im-i dîn-i Muhammedî, müşeyyid-i kavâ'id-i şer'-i Ahmedî, Kutb-i 'âlem, Gavs-i a'zam, Emîru'l-mü'minîn, İmâmü'l-müslimîn, Matrahu envâri'l-melekūt, Matmahu enzâri'l-lâhût, Cemâl- i çehre-i İslâm, Sâhib-i vech-i vecîh-i şer'-i Seyyidü'l-enâm, Sultânü's-selâtîn ve Burhânü'l-havâkīn *ellezî tezillü'l-mülûkü li-'izzeti sultânihî* ***[Ü 16b]*** *ve tah- da'u'l-'izâmü li-'azamet-i 'unvânih*"**

*Zıll-i Yezdân ü âfitâb-ı cihân * Beden-i mülk-râ çü rûh-i revân*

*Kurretü'l-'ayn-i Müslimânesi * Kuvvetü'z-zahri ehl-i îmânest*

*Hân Mahmûd-i Ahmedî-haslet * Şâh-ı Husrev-sipâh ve Cem-haşmet*

*Çarh-ı û-râ ne-dîd hîç ne-dîd * Cüz-ne-şenîd sitâyişeş ne-şenîd*

*Rûz u şeb mihr u mâh ser-geşte * Tâ dü-peyk-i rikâb-ı û geşte*

*Ber-sereş çûn nihâd-ı efser-i mülk * Mî-şude ser-firâz ve derhûr-i mülk*

*Geşt Sultân çü-mihr der-âfâk * Hem Halîfe zi-rûy-i istihkāk*

*Rûh-i kuds în du'â küned ibdâ * Halledallâhu mülkehû ebedâ*"

---

* و تَنْزِعُ المُلكَ ممّن تَشاءَ = Sen mülkü dilediğinden geri alırsın" anlamındaki bu cümle, Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/26. âyetin ortalarında yer alan bir bölümdür.

** و اللهُ يُؤْتِى مُلكَهُ مَنْ يَشاء = Allah mülkünü dilediğine verir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Bakara 2/247. âyetin sonlarında yer alan ufak bir kısmıdır.

*** الَّذى تَذِلُّ المُلوكُ لعزّة سُلْطانه وَ تَخْضَعُ العظامُ لعظمة عنوانه = Hükümdarların, onun saltanatının yüceliği karşısında hor ve hakîr olduğu, adının büyüklüğü karşısında ileri gelenlerin boyun eğdiği" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

*[4] ظلّ يزدان و آفتاب جهان * بدن ملك را چو روح روان
قرّة العين مسلمانانست * قوّة الظّهر اهل ايمانست
خان محمود احمدى خصلت * شاه خسرو سپاه و جم حشمت

*Meddallâhu eyyâme devletihî emeden medîden ve ca'ale seyfehû ve sinânehû li-ma'beri'l-küfri ve't-tuğyâni sedden sedîden ve ca'ale a'dâde 'ömrihî ve ikbâlihî ba'îden 'an-bulûğ-ı haddi'l-'addi ve'l-ihsâ'i ve evtâde mecdihî ve iclâlihî murtebitaten bi-tınâbi'l-haymeti'l-hadrâ'i ve edâme da'ate'l-İslâmi bi-idâmet-i zâtihî zi'l-'izzi ve'l-ihtirâm ve enâme 'uyûne'l-enâmi bi-îk āz-ı seyf-i satvetihi'l-hüsâmi ve esbeha mısbâhu sabâh-i şevketihî ve 'ulâ'ihî sirâcen münîren ve zalle vechü a'dâ'ihî min-ke'âbeti'n-nekâbeti ven-nikâyeti ke-leyleti'ş-şitâ'i'l-matîrati 'abûsen kamtarîran ve lâ-zâle't-tevfîku mukārinen lehu fî cemî'-i harekâtihî ve sekenâtihî ve mâ beriha'l-fevzü ve'n-nasru tâbi'an li-ârâ'ihî ve mütâbi'an li-râyâtihî** efendimiz hazretlerinin:

*Etethü'l-hılâfetü münkādeten * İleyhi tücerriru ezyâlehâ*

*Fe-lem tekü tasluhu illâ lehû * Ve lem yekü yasluhu illâ lehâ*

*Ve lev râmehâ ahadün gayruhû * Le-zülzileti'l-arzu zilzâlehâ***

چرخ اورا ندیدہ ہیچ ندید * جُز نشنید ستایشش نشنید

روز مہر شب مہر و ماہ سرکشتہ * تا دو پیک رکاب او کشتہ

بر سرش چون نہاد افسر ملک * می شدہ سر فراز و درخور ملک

کشت سلطان چو مہر بر آفاق * ہم خلیفہ زروی استحقاق

روح قدس این دعا کند لبدا * خَلَّد الله ملکَهُ لَبدا

= Allah'ın gölgesi, dünyanın güneşi, ülkenin su gibi akıp giden rûh gibi olan bedeni. Müslümanların gözbebeğidir, îmân ehlinin dayandığı kuvvettir. Hz. Muhammed mizâclı, Şâh Husrev gibi ordusu ve Cem gibi ihtişâmı olan Sultân Mahmûd. Felek onun gibisini görmedi, hiç görmeyecek; onun övgüsünden başkasını duymadı, duymayacak. Ay ve güneş gece gündüz başı dönmüş bir şekilde onun katının iki uydusu olmuştur. Ülkenin tacını, başının üzerine koyduğu zaman, benzerlerinden üstün ve ülkenin buna layık kişisi olmuştu. Sultân ufuklarda güneş gibi oldu, hem de hak ettiği için Halîfe oldu. Rûhu'l-kudüs (=Cebrâil) bu duâ ile başlardı: Allah onun ülkesini ebediyyen sürdürsün" anlamına gelen bu cümleler Sultân II. Mahmûd'un övüldüğü Farsça bir şiirdir, son mısra ise Arapça bir duâdır.

* مَدَّ اللهُ اَیَامَ دولته امدًا مدیدًا و جَعل سیفه و سنانَهُ لِمَعْبَرِ الکُفرِ و الطُّغیانِ سدًّا سَدیدًا وَ جعلَ اَعْدادَ عُمره و اقْبالِه بَعیدًا عَنْ بُلوغِ حَدِّ العَدِّ و الاحصاء وَ لَوتادَ مَجده و اجلاله مُرْ تَبِطَةً بِطنابِ الخیمة الْخَضْرَاء و اَدامَ نَعْمَةَ الاسلام بِدامة ذاته ذی العزِّ وَ الاحترام و اَنامَ عُیونَ الاَنامَ بایقاظ سیف سَطْوَتِه الحُسام و اَصْبَحَ مصْباحُ صَباحِ شوکته وَ عُلائه سراجًا مُنیرًا و ظَلَّ وجهُ اعدائه من کآبَةِ النکابة و اَلنکایة کَلَیْلَة الشتاء المُطیرَة عَبُوسًا قَمْطَریراً وَ لاَ زَالَ التوفیقُ مُقارنًا لَهُ فی جَمیع حرکاته وَ سَکَنَاته وَ مَا بَرِحَ الْفَوْزُ وَ النَّصرُ تابعًا لِاَرائه وَ مُتَابِعًا لِرایَاته = Saltanat günlerini upuzun kılsın. Kılıcını ve mızrağını küfür ve azgınlık geçidine güçlü bir set kılsın. Ömrünü ve talihini sayılabilir olmaktan uzak (=sonsuz) kılsın. Onun şan ve şeref direklerini, yeşil çadırının ipleriyle bağlantılı kılsın. İslâm'ın gücünü ve saygınlığını onun zâtını yaşatmakla devam ettirsin. Düşmanlarının gözlerini onun keskin ve zorlu kılıcının uyandırmasıyla uyutsun. Heybetinin ve yükselmesinin sabahının kandilini, her yeri aydınlatan bir ışık kılsın. Düşmanlarının yüzü, üzüntülerinden yağmurlu bir kış gecesi gibi abûs çehreli olsun. Başarı ve zafer hep onun görüşlerine uygun ve sancaklarına tâbi olsun" anlamına gelen Arapça duâ cümleleridir.

** اَتَتْهُ الْخلافةُ مُنْقَادةً اِلَیْهِ تُجرِّرُ اَذْیالها * فَلَمْ تَکُ تَصْلُح الا لَهُ وَ لَمْ یَکُ یَصْلُحُ الا لها * وَلَوْ رَامَها لَحَدٌ غَیْرُه لَزُلْزِلَت الاَرْضُ زِلْزالها = Eteklerini sürükleyince Hılâfet ona boyun eğmiş bir şekilde geldi. Hilâfet ancak ona uygun olur, o da ancak Hılâfet'e yaraşır. Başka birisi çıkar da Hilâfet'i aklından geçirirse, yer yerinden oynar" anlamına gelen Arapça üç beyittir.

salâhiyyetiyle bin iki yüz yirmi üc senesi cumâdelâhıresinin **[Ü 17a]** dördüncü günü◊ mazhar-ı sırr-ı meyâmin-i *"Bârekallâhu's-sebte ve'l-hamîse*"* olan yevm-i pencşenbih-i sü'ûd-enîsde, **kıt'a:**

Be-rûzî ki nîk-ahterî yâr bûd
Nümûdâr-ı devlet bedîdâr bûd
Be-vaktî ki tâli' pezîrende bûd
*Nigîn-i şeref mihr-gîrende bûd***

Vücûd-i cihân-sûd-i Husrevânî ve zât-ı pür-sü'ûd-i Hılâfet-iktirânlarıyla reşk-i guraf-i 'illiyyîn ve gıbta-gâh-ı 'arş-ı berîn olmağla, sâkinân-ı mele'-i a'lâ tarîh-i müverrih-ı perîşân-edâ olan, **[mısrâ]':**

Hân Mahmûd'un ede devrini Allah mahmûd[1]

(خان محمودك ايده دورنى الله محمود)

mısrâ'ıyla gülbang-zen-i hayr-dû'â olup, ser-cümle-i 'âlem, hâ'iz-i hayât-ı tâze ve fâ'iz-i sürûr-i bî-endâze ve safha-i sikke, nâm-ı nâmîleriyle pür-zîver ve çîn-i cebîn-nümay-ı peyker-i mihr-i enver ve ism-i sâmîleriyle pâye-i minber ser-firâz ve hatîb-i suhan-ver Bercîs-i sipihr-i bâlâ-tere harf-endâz olduğuna mukārin, 'Abd-i dâ'î dahi takrîr-i emr-i tahrîr ile kemâ fi's-sâbık hıdmet-i zabt-ı vekāyi'-i sâlif ü lâhıka sâ'i olmağın, mine'l-bidâye dâye-i terdest-i hâme-i hüner-vâye meşîme-i mâder-i dehr-i bukalemûndan sahn-ı seray-ı şühûda ser-birûn olan mevâlîd-i vukū'ātı pîçîde-i kımât-ı tastîr u takyîd ve hâbânîde-i mehd-i tahrîr u temhîd eyleyerek, bir cild olmak üzere vekāyi'-i se-sâle sûret-pezîr-i nizâm ve şirâze-gîr-i hüsn-i hıtâm oldukda, taraf-ı evzahu'ş-şeref-i hazret-i Şehriyârî'ye berây-ı takdîm sene-i mezkûrenin evâsıt-ı şa'bân-ı mu'azzamında◊◊ resmen Bâb-ı 'âlî'ye 'arz u teslîm edüp, zâhiren tezâhüm-i meşâgıl ve terâküm-i şevâgıl sebebiyle takdîmi, ta'lîk-kerde-i ferdây-ı 'îd ve karîne-i hâl verak-gerdân-ı sahâyif-i şehr-i sıyâm-ı sa'îd olunup, tâ ki miyâne-i leyâlde sevâd-ı vasf-ı hâli **[Ü 17b]** hayrun min elf-i şehrin olan Leyle-i Kadr-i mansûsu'l-kadrde◊◊◊ ber-fehvây-ı, **beyt:**

◊ 4 Cumâdelâhıre 1223 = 28 Temmuz 1808 Perşembe.

* بَارك الله السبتَ و الخميس = Allah cumartesi ve perşembe günlerini mübârek kılsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

** بروزى كه نيك اخترى يار بود * نمودار دولت بديدار بود
بوقتى كه طالع پذيرنده بود * نكين شرف مهر كيرنده بود = İyi yıldızın yâr olduğu günde devletin örneği ortaya çıktı. Beğenilen bir talihin gerçekleştiği vakit, muhabbetin şerefli yüzüğü ele geçirilmiş oldu" anlamına gelen bu beyitlerden ikincisi ihmâl edilebilir değişikliklerle Genceli Nizâmî'nin *Şeref-nâme* adındaki kitabında geçen bir şiiri gibi gözüküyor; bk.Nizâmî-i Gencevî, *Külliyyât-ı Hamse-i Hakîm Nizâmî-i Gencevî*, s.1004.

1 Bu tarîh mısrâ'ının altında kırmızı mürekkeple "1223" tarihi yazılmıştır.

◊◊ 11-20 Şa'bân 1223 = 2-11 Ekim 1808.

◊◊◊ 27 Ramazân 1223 = 16 Kasım 1808 Çarşamba.

Kesî zi-çûn ü çerâ dem hemî ne-yâred zed

Ki nakş-bend-i havâdis verây-ı çûn ü çerâst[*]

sadme-i sâ'ika-i nâgeh-zuhûr-i kazâ, ya'nî **beyt:**

Çünân âteş-i fitne bâlâ girift

Ke-zân şu'le der-çarh-ı vâlâ girift[**]

nâ'iresince şerâre-pâş-i kûre-i küre-i arz u semâ olan âteşîn fitne-i Bektâşiyye ve Mustafa Paşa şereriyle Bâb-ı 'âlî muhterik ve mecelle-i mersûme dahi, **[mısrâ]':**

Çûn be-hîzem âteş üfted huşk ü ter mî-sûhte[***]

sirâyetiyle esâs (اثاث) ü resâs-i sûhteye mu'îd-âsâ muzâff ve mültehak olup, pes ez-ân-gâh çend mâh galeyân-ı gā'ile-i âşûb u ihtilâl, nâ-pezîrây-ı sükûn ve infisâl-i dil-i 'âşık-ı gam-dîde gibi dem-be-dem cûşân ve dîde-i dil-dâde-i hicrân-keşîde-misâl lahza lahza hurûşân olarak güzârende-i eyyâm u şuhûr ve kâffe-i erbâb-ı şu'ûr, müstağrak-ı durdûr-i hayret-i dûran-dûr olup, rûz-i rus-tahîzden nişân olan ol hengâm-ı hengâme-feşân-ı dehşet-iktirânda mâ-şâ'allâhu'l-kaviyy cenâb-ı zıll-i İlâhî ve Hâlîfe-i Nebevî *lâ zâle mü'eyyeden bi't-te'yîdi'l-ma'nevî*[*4] hazretleri, mâye-i hamîr-i zât ve sirişt-ı tıynet-i şecâ'at-âyâtları muktezâsmca *"el-Cebelü'l-kāsıfu lâ-yüzahzihuhu'l-'avâsıfu*[*5]*"* se-bâtiyle ibrâz-ı pây-merdî-i celâdet ü sarâmet ve **beyt:**

'Ârifân-râ dil-i kavî kerded zi-mevc-i hâdisât

Bahr ez-bâd-ı muhâlif sâhib-i cevşen şeved[*6]

kuvvetiyle izhâr-ı dest-yârî-i kerâmet eyleyerek bi-hamdihî Te'âlâ şikāk, vi-fâka muhavvel ve hılâf, ittifâka mübeddel olup, ol mevcen-mevc olan bahr-ı

---

* کسی زچون و چرا دم همی نیارد زد * که نقشبند حوادث ورای چون و چراست = Hiç kimse nasıl ve niçin diye bir an ağzını açamaz, çünkü olayların şekil bağlaması, nasıl ve niçinin dışındadır" anlamına gelen bu cümleler Enverî'nin kasîdelerinden birinde geçen şiirlerindendir; bk. bk. Enverî, *Dîvân-ı Enverî,* thk. Muhammed Takī, Tahran 1337/1959, II,41.

** چنان آتش فتنه بالا کرفت * کزان شعله در چرخ والا کرفت = Fitne ateşi öyle yükseldi ki alevi bütün gökyüzünü kapladı" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

*** چون بهیزم آتش افتد خشك و ترمی سوخته = Oduna ateş düştüğü zaman kuru da yaş da yanar" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.

*4 لا زال مُؤيَّدًا بالتَّأييدِ المَعْنَوى = (Allah'ın) mânevî desteğiyle desteklenmiş olarak devâm etsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

*5 اَلْجَبَلُ الْقَاصِفُ لاَ يُزَحْزِحُهُ الْعَوَاصِف = Öyle âhım şâhım bir dağ olmasa da rüzgar onu yerinden oynatamaz" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.

*6 عارفانرا دل قوی کردد ز موج حادثات * بحر از باد مخالف صاحب جوشن شود = Denizler ters esen rüzgarlara karşı zırh sahibi oldukları gibi, olayların dalgaları da âriflerin gönüllerini güçlendirir" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

cûşan-cûş-i fiten ve şûriş-i ârâmîde-i sükûn ve âyîne-i **[Ü 18a]** devrânda, çehre-i sabâhat-behre-i âsâyiş rû-nümûn olmağla, herkese meşâgıl-i mensiyye hâtır-güzâr ve şevk u hâhişle bi'l-cümle mesâlih-i nefsiyyesine şurû' u ibtidâr eylediklerine murâdif, Bende-i hâlisu'l-cenân ahlas-ı dâ'iyân-i Devlet-i ebed-bünyân dahi rakam-zede-i kilk-i takrîr olduğu üzere güsiste-pezîr olan evtâr-ı müselsele-i ahbâr-ı âtiyeyi ser-rişte-i rivâyât-i mâzıyyeye rabt, ya'nî firdevs-mekân, mazhar-ı na'îm-i cinân Sultân Selîm Hân *'aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân** hazretlerinin tâmme-i (طامه) tâmme olan hengâm-ı inhılâ' ve hil'at-i girân-kıymet-i saltanatın vücûd-i bihbûd-i Şâhâne'lerinden insilâb ve intizâ'larından berü ser-ber-âverde-i 'âlem-i kevn ü fesâd ve nev-be-nev mekmen-i hafâdan çehre-nümây-ı dehr-i kühne-bünyâd olan levâyih-ı vâkı'ât ve sevânih-i hâdisâtı keşîde-i musattar-ı zabt eylemek bâbında taraf-ı evzahu'ş-şeref-i hazret-i Cihân-bânî'den müceddeden me'mûr ve lâzimü'l-kayd olan mevâdd-ı vekāyi' bi'l-cümle cânib-i Bâb-ı 'âlî'den pey-der-pey savb-ı 'âcizâneme i'tâ olunmak zımnında îrâde-i me'âlî-ifâde-i Şehinşâhî şeref-yâfte-i sudûr olmağla, hasbe'l-emri'l-'âlî nüsha-i muhterikanm der-dest olan müsveddât-ı mürettebesini müceddeden tebyîza mübâderet ve ilâ-hâze'l-ân ser-zede-i vukū' olan mevâdd-ı mülkiyye ve dîvâniyyeyi tezyîl ile telef ü zıyâ'dan himâyet olundu; *ve minallâhi't-tevfîk ve't-teysîri innehû ni'me'l-Mevlâ ve ni'me'n-nasîr***.

BAKIYYE-İ SÂL-Í HEJDEHUM

Zikr-i maktûlî-i 'Ali Paşa ve tevcîh-i Eyâlet-i Mısır be-Cezzâr Ahmed Paşa ve fevt-i û ve tevcîh-i eyâlet-i mezbûre be-Hûrşîd Ahmed Paşa [Ü 18b]

Mısır Vâlîsi olan Vezîr 'Ali Paşa İskenderiyye'ye vardıkda, ba'de'l-feth meşîme-i Ümmü'd-dünyâ'dan tev'emân olarak galat-ı tabî'at mesâbesinde mütevellid ve fesâd-ı mütecessid olan ümerâ' ve Arnabûd tâ'ifelerinden 'ibâret fi'e-i mütegallibenin ahad-i tarafeynini i'mâl-i re'y-i rezîn ve ifrâğ-ı hüsn-i tedbîr-i dil-nişîn ile kendi tarafına müncezib ve ol takrîble şıkk-ı âharın def' u izâlesine müte'ehhib olmak lâzime-i reviş-i kâr-âgâhî vü reviyyet iken, müşârun ileyh fî zâtihî ol makūle umûrun eri ve ol meydânın dilâveri olmadığı hasebiyle, *"Temîmiyyün merreten ve Kaysiyyün uhrâ****" televvünüyle

---

* عليه الرحمة و الغفران = Allah'ın rahmet ve mağfireti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça duâdır.

** و من الله التوفيق و التيسير انّه نعم المولى و نعم النّصير = Başarı ve kolaylaştırma Allah'tandır. O ne güzel Mevlâ ve ne güzel yardımcıdır" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

*** تَميمىٌ مَرّةً و قَيْسىٌ اخْرى = Bir defasında Temîmî, öbüründe Kaysî" anlamına gelen ve ikircikli davrananlar hakkında kullanılan Arapça bir deyimdir.

gâh ümerâ' dedikleri bed-tıynetâna ve gâh sergerde-i Arnabûdân'a izhâr-ı meyl ü rükûn ve bu mu'âmele-i şu'bede-nümûn, tarafeyne bâ'is-i vesvese-i derûn olmuşidi.

Cânib-i Hicâz'ın ihtilâli sebebiyle ol taraf-ı evzahu'ş-şerefin tesviye-i umûru, cânib-i Mısır'a tevakkuf edüp, bu mülâbese ile ümerânın hasbe'l-vakt cünha ve tebe'âtlarından igmâz ve tenkîl ve mücâzâtlarından i'râz ile 'afv-i kusûr ve ba'zı şurût in'ikādiyle kutr-i mezkûrdan def'-i gā'ile-i şerr u şûr kılınmak tedbîri, kulûb-i evliyây-ı umûra hutûr eylemekden nâşî, güzâreş-pezîr olduğu üzere mâdde-i 'afv ü igmâz taraf-ı Devlet-i ebed-bünyân'dan cânib-i müşârun ileyhe i'lâm ü i'lân ve hıfz-ı nüfûzu zımnında maslahat-ı merkūme yed ve ma'rifet-i müşîrânesiyle nizâm-pezîr olmak istihsân olunup, ol bâbda iktizâ eden emr-i 'âlî tarafına irsâl ve etrâfiyle tavsıye ve ta'lîmâtı ikmâl olundu ise de, ümerânın sû'-i niyyet **[Ü 19a]** ve hubs-i serîretlerine vukūfla irâde-i Devlet-i 'aliyye'ye irâ'et-i rûy-i inkıyâd eylemeyeceklerini ictihâd ve kuvvet-i kāhire-i Saltanat ile Mısır'a duhûl 'azîmetini pîş-nihâd eylemek maglatasıyla imrâr-ı zemân ve bu dakīka, ümerâ'-i Arnabûd tâ'ifesinin mahsûsları olmağla, te'kîd-i hadşe vü halecân eylediğinden nâşî, miyânelerinde rusül ve resâ'il tevārūd eyleyerek, tarafeyn zâhir-i hâlde yek-dîğerden kesb-i emniyyet ü itmînân ve iki taraf has-pâre-i hikd ü kînelerini endâhte-i zîr-i pelâs-i kitmân eyleyüp, müşârun ileyh ise ittifāk-ı merkūmdan gāfil ve bâzîçe-i şu'bede-bâz-ı felekden zâhil debdebe-i vezîrâne ve kevkebe-i dilîrâne ile İskenderiyye'den kıyâm ü rihlet ve lâ-ubâliyâne Mısır'a doğru tahrîk-i râyet-i 'azîmet eylemişidi. Dâ'iresinde olan kesret ü cem'iyyet, eşkıyâ tarafına bâ'is-i dehşet ve setîr-i zamîr-i habâset-semîrleri olan fesâd ü mel'anetin icrâsına rû-pûş-i mümâna'at olacağı tasavvuruyla ba'zı behâne îrâd ü inbâ ve tefrîk-ı asker ile sebükbârâne Mısır'a duhûlünü 'arz u inhâ eylemeleriyle, muzâyaka-i mekân ve 'adem-i müsâ'ade-i vakt ü zemân iktizâsıyla nâ-çâr irâde ve iltimâslarına mümâşâta karâr verüp, askerini terk ü ıhlâ ve muhtasarı dâ'ire ile iktifâ eylediğine müte'âkıb, vetîre-i zebîre üzere tarafeyne irsâl-i mekâtîb-i mütehâlifetü'l-esâlîbin mefhûmât-ı hud'a-âyâtını îmâ birle cihet-i emniyyetleri mesdûd ve sekîne-i sîne-i pür-kîneleri mefkūd olmağla, Devlet-i 'aliyye'den Mısr-ı Kāhire'ye âhar bir Vâlî tevcîh ü irsâl buyurulmak istid'âsında olacaklarını ifâde ile **[Ü 19b]** havâss u etbâ', ya'nî cem'-i kıllet-i eşyâ'iyle Gazze semtine teveccüh eylemesini, âverde-i zebân-ı pür-mekr u hıdâ' eylediler. Müşârun ileyh za'f-ı re'y (رای) ve feyâlet-i tedbîrî sebebi ile iki fırkanın birini tarafına cezb ü teshîr ve ol vechile maslahat-ı musammemesini tehvîn ü teysîre muvaffak olamayup, temhîd eylediği kazâyây-ı 'akīmetü'l-intâc fırkateyni ittihâd ü muvâfakate muhtâc eylediğini tahkīk u îkān ve üzerine havâle kılınan cellâdân-ı bî-emân ile Gazze cânibine eşk-rîz-i nedâ-

met-i bî-pâyân olarak 'atf-ı 'inân eyledi. Bilbîs Kazâsı'na vürûdunda zikr olunan havene-i Fir'avniyân, ta'lîm-i ümerâ'-i bed-peymânla müşârun ileyhi küşte-i şemşîr-i gadr u hayf ve ma'iyyetinde bulunan bî-günâhânı dahi bi'l-cümle güzârende-i kantara-i seyf eylediler; *fe-'alallâhi'l-intikām**.

Bu haber-i pür-vahşet resîde-i sâmi'a-i devlet oldukda, Vezîr-i celâdet-semîr Cezzâr Ahmed Paşa hazretlerine Tevliyet-i Mısır'ın tevcîhi, müstasveb-i meşîr u müsteşîr ve hatt-ı hümâyûnla müveşşah emr-i 'âlî-şân tarafına ta'cîl ü tesyîr olunup, nizâm-ı memleket dahi süpürde-i 'uhde-i hamiyyetleri kılındı. Müşârun ileyh ol hılâlde marîz u bîmâr ve âmâde-i terk-i kâr u bâr olduğu bi'l-ihbâr bedîdâr olup, erkân-ı devlet bu hâletden müte'essir ve zuhûrât-ı şu'ûn-i gaybiyyeye muntazır oldular. **[Mısrâ]':**

*Bîrûn zi-kifâyet-i tû kâr-i diğer-est***

lâyihasınca cenâb-ı Rabb-i celîl bu 'ukde-i müşkileyi nâhun-i 'inâyetle tahlîl ve re'y ü tedbîrde 'acz-âver-i hayret olan vükelây-ı saltanatı efkâr-i dil-fikârdan tahlîsle bu hatb-ı cesîmi teshîl eylemişdir.

Sûreti budur ki, 'Ali Paşa'nın **[Ü 20a]** vak'a-i hâ'ilesinde tâ'ife-i Arnabûd'un 'ilm ü medhali olmadığından başka, bir vezîr-i 'âlî-şânın def'iyle iktifâ eylemeyüp, dâ'iresiyle istîsâli kendülere gāyet girân ve nefsü'l-emr eşedd-i bagy ü tuğyân olduğundan fazla, tâ'ife-i merkūmenin Rumeli cânibinde 'alâka-i külliyyeleri olmakdan nâşî, vukū' bulan keyfiyyet-i mûhişe-i mersûmede iştirâk ma'nâsı ezhâna mütebâdir ve kendi nefislerine ve hîşân ü tebârlarına mu'âhaze ve kahr-ı Saltanat-ı seniyye derkâr olacağından müteş'ir olmalarıyla, vesvese vü endîşeleri refte refte resîde-i hadd-i 'inâyet ve bu mâddeden tebriye-i zimmet ve tebe'ât-i sâbıkalarını ilgāya ilkāy-ı 'azîmet ile Devlet-i 'aliyye'ye bir hıdmet eylemek tasavvuru, miyânelerinde hufyeten karâr-gîr-i temşiyet olup, 'ale'l-gafle ümerây-ı Mısır üzere hücûm ve ol kavm-i müstahikku'l-levmi dâne-i tüfeng ü tîr ile mercûm eylediler. Ümerâ' ve hevâdârları her ne kadar bîrûn-i hîta-i şümâr ise de bir sâ'at mikdârı hareket-i mezbûha ile mukāvemete ibtidâr ve tehaffuz-ı nefs dâ'iyesiyle âgāz-i kârzâr eyleyüp, 'âkıbetü'l-emr sûret-i sebâtları vehn ü tezelzüle münkalib ve esve-i hâlle seg be-sahrâ deştine hârib ve hengâm-ı iltihâmda vâfir 'avene ve hevâdârları küşte-i seyf-i bâtir ve bu cihetle haklarında intikām-ı İlâhî zâhir oldu. Vukū' bulan keyfiyyâtı fi'l-hâl İskenderiyye Muhâfızı Hûrşîd Paşa tarafına i'lâm ü inhâ ve 'uhûd-i ekîde ile ba'de't-tevsîk ber-vech-i isti'cāl Mısır'a kudûmlerini niyâz ü istircâ eylediler. Paşa-yı **[Ü 20b]** mûmâ ileyhin 'an-asl Arnabûd sergerdeleriyle pes-perde-i hafâdan muhâbere ve dûr-şinîd-i

* فعلى الله الانتقام = Allah kimsenin âhını yerde bırakmaz" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

** بیرون زکفایت تو کار دکر است = Bu senin becerebileceğin işlerden değildir" anlamına gelen Farsça bir deyiştir.

vesâyıt-ı nihâniyle muhâvereleri olup, miyânelerinde bi'd-defe'ât sebk-ı yemîn ile yek-dîğerden emîn olmağla, der-sâ'at Mısır'a teveccüh ü 'azîmet ve lede'l-vüsûl serân-ı leşker belki 'umûmen asker istikbâline sür'at ile Mısır'a idhâl ve zimâm-ı hall ve 'akd-i umûr-i memleketi keff-i kifâyetine teslîmle Devlet-i 'aliyye'ye tebyîn-i serîre-i hâl ve Paşa-yı mûmâ ileyhi Tevliyet-i Mısır'a her vechile şâyân gördüklerini mutazammın 'arz u mahzar irsâl eylediler.

Ümerânın bakıyyetü's-süyûfları kahran firâr ve Sa'îd tarafına cerâd-vâr intişârları ve Arnabûdlar'm tebriye-i zimmetle civân-merdâne izhâr etdikleri hıdmet-i behiyye, teshîlât-ı İlâhiyye kabîlinden olup, bast etdikleri a'zâr hüsn-i kabûle makrûn ve niyâzları şâyeste-i müsâ'ade-i hümâyûn olup, Mısr-ı Kāhire, rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le Paşa-yı mûmâ ileyhe tevcîh ve bu vechile kadr u şânı tenvîh olunup, Vâlî-i sâbık Husrev Paşa hazretleri hakkında dahi ol tarafdan istirhâm ve dâ'iresini tanzîm eylemek içün Mısır Hazînesi'nden elli kîse in'âm olunup, Rodos Adası'na doğru tesyîr ve ibkāy-ı Vezâret'le bir mansıb ihsân olunması niyâz ve tahrîr olunmuş idi. Fi'l-hakîka Vezîr-i müşârun ileyh felâket-zede ve ma'zûr ve ümerây-ı şekāvet-semîrin sademât-ı cevr u tahkīrleri ile zücâc-ı hâtırı meksûr olduğundan, mahall-i merhamet ve sezâvâr-ı 'inâyet olmağla, 'avâtıf-ı 'aliyye-i Mülûkâne'den Vezâret'i ibkā **[Ü 21a]** ve Diyârbekir Eyâleti'yle necm-i tîre-i ikbâli pür-ziyâ kılındı.

Müteveffâ 'Ali Paşa Tûnus Memleketi'nde kâr-fermâ iken, iddi'ây-ı 'akl ü şu'ûr ile Tûnus halkını bî-huzûr edüp, 'âkıbet miyânelerine münâfese ve ihtilâl târî ve tel-hâbe-i şûriş ü fiten cârî olmağla, gelanterân-ı memleket istîsâline kasd ü niyyet ve bu dakīkaya vukûf ile cânib-i Mısır'a firâr u 'azîmet edüp, mecbûl olduğu fitne vü fesâd muktezâsı, Ümmü'd-dünyâ'yı âverde-i dest-i tasarruf eylemek lâzım gelse idi, sadr-nişîn-i suffe-i istibdâd ve Devlet-i 'aliyye'ye gerden-pîç-i itâ'at ü inkıyâd olmak cibilletine ve hareketine nazaran ihtimâlât-ı 'akliyyeden olmağla, gezlik-i kazâ ile sahîfe-i cihândan nâm-ı hayâtı mahkûk olmak fevâ'id-i devletden ma'dûd olduğu, vâreste-i zunûn u şukûkdür. Gerçi Milket-i Mısır ol hılâl-i pür-ihtilâlde bir Vezîr-i dilîre muhtâc olup, lâkin müşârun ileyh 'Ali Paşa ma'lûmü'l-mişvâr ve fitne-kârlığından nâşî, belde-i mezbûreden matrûden reh-girây-ı gürîz olduğu, vükelây-ı devlet 'indinde bedîdâr olmağla, **kıt'a:**

Ne-dihed hûşmend-i rûşen-rây
Be-furû-mâye kârhây-ı hatîr
Bûriyâ bâf eğerçi bâfendest
*Ne-berendeş be-kâr-gâh-ı harîr**

* ندهد هوشمند روشن رای * بفرومایه کارهای خطیر
بوریا باف اگرچه بافنده ست * نبرندش بکارگاه حریر = Akıllı ve aydın görüşlü, mayası bozuk olana önemli işleri vermez. Hasır dokuyan da gerçi dokuyucudur, fakat onu ipek tezgahına

vetîresince ol makūle rüşd ü sedâd ve ehliyyet ü isti'dâdı nâ-bûd, husûsan bi't-tab' muharrik ve meş'ûfun bi'l-fesâd olduğu bi't-tecribe mahsûs ve meşhûd olan yâdigârı, emânet-i kübrâ olan rütbe-i vâlây-ı Vezâret'den başka, güzîde-i emsâr u aktân ve ser-cerîde-i mu'zamât-ı memâlik ü büldân olup, *"İyâletü'l-Mısri ta'dilü'l-Hılâfete*"* **[Ü 21b]** fıkrası, nakş-ı kitâbe-i dervâze-i kadr u menzileti olan Milket-i Mısr-ı nâdiretü'l-'asra, böyle hengâm-ı fetret-irtisâmda Vâlî ta'yîn eylemek mukaddime-i nâ-matbû'ası, ol gûne netîce-i nâ-behîceyi müntic ve *"el-Fâsidü yed'û ile'l-fâsidi***"* dâ'iyesince elbette tarîk-ı te-behkârîye müntehic olacağı, vâreste-i kayd-ı tezkâr u tebyîndir. İşte bu resme emânâtı nâ-ehillere taklîd ve sipârişle memâlik, kabzadan bîrûn ve ahvâl-i 'âlem dîğer-gûn olmak derkârdır.

VEKĀYİ'-İ SENET-İ TİS'A 'AŞERETE ve Mİ'ETEYN ve ELF

'Azl ü nasb-ı Sadr-ı Anadolu

Sadr-ı Anadolu ile bedr-i kadri mütecâlî olan Vâlide Kethudâsı-zâde Mehmed Sâdık Efendi, inkızây-ı müddet-i 'örfiyye ile ma'zûl ve yerine ol râddede kıdem-i tarîk iktisâb eden İshak Efendi-zâde 'Atâ'ullah Efendi gurre-i muharremde◊ mevsûl oldu.

Ref'-i Vezâret-i Vâlî-i Sivas

Eyâlet-i mezbûreye Vâlî olan Vezîr Mehmed Paşa'nın dâ'iresinde kesret ve fî-zâtihî mübtelây-ı serâret ü sefâhet olduğundan nâşî, mesârifi merâtib-i a'dâd-âsâ müterakkī-i derece-i efzâyiş ü vefret olduğuna binâ'en, zahm-ı nâsûr-i dehen-güşâde gibi dervâze-i zulm ü bî-dâdı bâz ve emvâl-i nâsa dest-i te'addîyi dirâz eylemekle, Sivas ehâlîsi müşârun ileyhi istiskāl ve fart-ı mezâlim ve musâderâtından bess-i şekvâ ile Der-i devlet-intimâya 'arz-ı hâl eylemeleriyle, sehm-i şikâyetleri kârger-i hedef-i sem'-i Saltanat ve hakkında âteş-i hışm u gazab-ı Şâhâne şu'le-hîz-i satvet olmağla, defter-i Vezâret'den kaydı terkîn ve bi-tarîkı'n-nefy Tokad Kal'ası'nda îvâ vü temkîn olunmak

---

götüremezler" anlamına gelen bu cümleler, Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen Farsça bir kıtadır; bk. Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan,* trc. Kilisli Rıfat Bilge,12. Baskı, İstanbul 1980, s.483.

* اِيَالَةُ المصْرِ تَعْدِلُ الْخِلافَةَ = Mısır'a Vâlî olmak, Hilâfet'e denktir" anlamına gelen Arapça bu cümle, ihmâl edilebilir bir değişiklikle 'Amr b. 'Âs'ın söylediği bir söz olarak nakledilmektedir; bk. meselâ Ahmed b. 'Ali el-Kalkaşandî, *Subhu'l-A'şâ fî Sinâ'âti'l-İnşâ,* şerh ve thk. Muhammed Hüseyn Şemsüddîn, Beyrût 1988, III,306.

** اَلْفَاسِدُ يَدْعُوا لِلَى الفَاسد = Yanlış, yanlışı davet eder" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.

◊ 1 Muharrem 1219 = 12 Nisan 1804 Perşembe.

bâbında şeref-yâfte-i sudûr olan hatt-ı hümâyûn **[Ü 22a]** mûcebince fermân-ı 'âlî ısdâr ve Mübâşir yediyle ba's ü tesyâr olunup, bu peyâm-ı hâ'il gûş-i müşârun ileyhe vâsıl olduğu hengâm, emr-i 'âlî-şâna irâ'et-i rûy-i imtisâl ü istislâmla me'mûr olduğu mahalle zâmile-bend-i i'tizâm ve muntazır-ı 'afv-ı Şehin-şâh-ı enâm oldu.

Tevcîh-i Emâret-i Hâcc ve Eyâlet-i Saydâ ve Haleb

Bâlâda beyân olunduğu vech üzere Vezîr Cezzâr Ahmed Paşa 'uhdesinde olan Şâm ve Trablus eyâletleri intizâ' olunup, Haleb Vâlîsi Nâblûsî Vezîr İbrahîm Paşa'ya tevcîh ve münhall olan Haleb Eyâleti'yle müşârun ileyhin mahdûmu Mehmed Bey'in kadr u i'tibârı, bâ-rütbe-i Vezâret terfî' u tenvîh olunmuşdur. Müşârun ileyhin emânet-i kübrâ olan rütbe-i vâlây-ı Vezâret'e istihkākına 'illet, mahzâ kesret-i sâmân ü serveti olup, âhar gûne cihet-i liyâkati ma'dûm ve 'âmî ve nâdân ve sefele-nijad gaşûm ve bî-emânlığmdan gayri etvâr-ı hasenesi nâ-ma'lûm iken, bundan mukaddemce Vezâret'le Haleb'e Vâlî, belki Haccâc-ı zâlim gibi ol diyâr ehâlîsine müstevlî eylemekle, dem-be-dem emti'a-i zer-dûz ve akmişe-i bâsıra-fürûz celbine medâr ve fukarây-ı Şehbâ'yı pür-'acz ü inkisâr eylemişler idi. Bu def'a dahi kendüyi Milket-i Şâm'a ve pederinden beş beter zâlim ve hod-bîn ve mütekebbir ve harîs ve mütecebbir olan mahdûmlarını Haleb-i Şehbâ'ya teslît birle, ehâlî yeni başdan giriftâr-ı dü-şâha-i mihnet-i bî-gerân ve lisân-ı hâlle, **[mısrâ]*:**

Kedû üftâd bâdincân ber-âmed

meselini gûyân oldular. Kendilerin ve müstevlî olduğu beldeteyn-i merkūmeteynin ahvâli neye müncer olduğu, sene-i âtiye **[Ü 22b]** havâdisi zeylinde mersûm ve mutâla'a edenlere ma'lûm olur. Ol hılâl-i pür-ihtilâlde Cezzâr Paşa hazretlerinin muharremü'l-harâm evâhırında◊ milket-i bekāya irtihâli haberi sâmi'a-i devlete vâsıl ve hayâtında üzerinden Şâm Eyâleti'nin insırâfından melhûz-ı vukū' olan mahzûrât endîşesi, kulûb-i erkân-ı devletden müntefî vü zâ'il oldu.

Terceme-i merhûm Cezzâr Ahmed Paşa

Vâsıf Efendi merhûmun beyânı üzere müşârun ileyhin maskat-ı re's ve ta'yîn-i nesebi husûslarında ihtilâf vâki' olup, ba'zılar Vidin ve yâhûd Niş kurâsınm birinden neş'et eylediğini tahkīk ve Bosna diyârından ser-nümây-ı vücûd olduğuna zâhib olanları ba'zı ehl-i vukūf tasdîk edüp, bir müddet

---

* کدو افتاد بادنجان بر آمد = Kabak gitti, patlıcan geldi" gibi bir anlama gelen ve olumsuzlukların sürdüğünü ifâde için söylenen Farsça bir mısrâdır.

◊ 21-30 Muharrem 1219 = 2-11 Mayıs 1804.

Edirne ve Tekfûrdağı semtlerinde dâne-çîn-i rızk-ı maksûm ve giderek Hakîmbaşı-zâde 'Ali Paşa merhûma intisâbla reh-peymây-ı hıtta-i Rûm olmuşidi. Tab'ında hubb-i câh ve isti'lây-ı menzilet cây-gîr ve bu maksadın esbâb-ı husûlünü leyl ü nehâr semîr-i zamîr edüp, 'âkıbet Vezîr-i müşârun ileyhin dâ'iresinden münfekk ve Mısır'a varup, kurâza-i tâli'ini sûde-i mihakk ve töre-i Mısrıyân üzere meşk-ı zerk-ı sinân ve âzmâyiş-i darb-ı tîğ-ı berrân edüp, müddet-i kalîlede fetk-i batşdan nâşî olan lakab-ı Cezzâr ile ittisâf ve giderek min-ihde'l-küşşâf olmuşidi. 'Âdet-i hâk-i Mısır üzere ümerâdan müstenedi olan şahs-ı müte'ayyen, mazhar-ı nekbet ü idbâr ve sâhib-i terceme bu sebeble Mısır'da ikāmet edemeyüp, cânib-i Cezâyir'e ve andan taraf-ı Rûm'a firâr ve müteneffîsân-ı devletin ba'zıları **[Ü 23a]** müşârun ileyhin kābiliyyetini tezkâr ile seksan bir târîhinde[◊] Mîr-i mîrânlık rütbesine sezâvâr görülüp, seksan dokuzda[◊◊] Rumeli Beylerbeyiliği ile refî'u'ş-şân ve 'Akkâ'da vâki' Zâhir 'Ömer ma'rekesinde yararlığı nümâyân olmağla, Cezâyirli Hasan Paşa muzâheretiyle sene-i merkūme zilhiccesinde[◊◊◊] rütbe-i Vezâret'le kâmrân ve Saydâ Eyâleti ile müşârun ileyh bi'l-beyân olmuşidi. İki yüz beş muharreminde[◊4] dimâğına hevây-ı Şâm su'ûd ve bezl-i bûd ve ne-bûd ile nâ'il-i maksûd olup, iki yüz on üc recebinde[◊5] ber-vech-i ihtiyâk Cerde Başbuğu nasb u ta'yîn ve müte'âkıben Mısır seferi zuhûr eylediğine binâ'en, Ser'askerlik rütbe-i celîlesiyle câme-i i'tibârı tezyîn olunup, iki yüz on sekiz senesi[◊6] tekrâr Şâm Eyâleti'yle kâmkâr ve 'azli hengâmında 'âzim-i dâru'l-karâr oldu.

Müşârun ileyhin tab'ı tünd ü tîz ve lakab-ı şâyi'i gibi seffâk ve hûn-rîz, hakīkatde 'âsî ve zâhirde mutî' ve sûretde devlet-mend ve sîretde vazî', mütelevvin ve miksâr ve mütekaşşif ve mihzâr, mürebbî-i erâzil ü enzâl, hodpesend ve giryetü'l-fî'âl bir şahs-ı garîbü'l-ahvâl idi. Şiddet-i batş ve siyâset-i mufrita ile niçe sinîn ü sâl Dürzî Dağı'na müstevlî olup, ba'zan Şâmât* ve sâ'ir eyâlâta dahi mutasarrıf bulunduğundan, cem' u telef eylediği mâl-i mevfûr, nâ-güncây-i havsala-i erkām u sutûr olup, 'uhdesinde olan emvâl-i mukāta'ât ve sâ'ir devlete verilegelan idrârâtı, nûk-i sinânla i'tâ ve müstevfiyân ve kati derd ü gussaya mübtelâ ve 'ale'l-husûs bu umûra ta'yîn olunan mübâşirân-ı devleti, zehrâbe-i kahr-ı tecerru'uyla **[Ü 23b]** ifnâ eylemek 'âdet-i seyyi'esinden idi. 'Akkâ muhâsarasında li-emrimmâ zuhûra gelan hıdmet ü metâneti bi'l-

◊ 1 Muharrem 1181 = 30 Mayıs 1767 Cumartesi.
◊◊ 1 Muharrem 1189 = 4 Mart 1775 Cumartesi.
◊◊◊ 1 Zilhicce 1189 = 23 Ocak 1776 Salı.
◊4 1 Muharrem 1205 = 10 Eylül 1790 Cuma.
◊5 1 Receb 1213 = 9 Aralık 1798 Pazar.
◊6 1 Muharrem 1218 = 23 Nisan 1803 Cumartesi.
* Şâmlar anlamına gelen Şâmât kelimesiyle büyük şehirleri Filistin, Taberiyye, Dımaşk, Humus, Habîbü'n-Neccâr olan beş Şâm kastedilmektedir; bk. meselâ Ahmed b. Muhammed 'Abdurabbih el-Endelüsî, *'el-'Ikdu'l-Ferîd,* thk. 'Abdulmecîd et-Terhînî, Beyrût 1404/1983, VII,279.

külliyye mesâvîsini ifnâya vesîle olmuşiken, Ordu-yi hümâyûn'a 'adem-i i'âneti ve Serdâr-ı ekrem ve Sadrıa'zam hazretlerine mu'ârazât-ı vâhiye ile muhâlefeti, def'a-i ûlâda vukū' bulan perîşânlığma 'illet-i müstakılle olup, bu sebeble hıdmet-i sâbıkası lagv ve kulûb-i nâsda hâsıl olan mihr u mahabbeti mahv olmuşidi. Sadr-ı müşârun ileyhin husûl-i maslahat zımnında sâhib-i tercemeye olan i'tibârâtı ve sûret-i tenezzülde olan muhâtabâtı ber-fehvây-ı **[mısrâ]'**:

*Ve in ente ekremte'l-le'îme temerredâ**

iştidâd-ı gayz u hıkdından gayri bir şey'i müfîd olmayup, televvün-i sırf iktizâsıyla Mısır 'avdetinde telâfî-i mâ-fât semtine zehâb ve izhâr-ı furûtenî ve nedâmet eylemesi, hayret-bahş-ı ulu'l-elbâb olup, müddet-i hayâtında bî-cürm ü günâh niçe bin kimesnenin mekân ü me'vâlarmı seyf-i gadr ile hâk-i siyâh eylediğinden fazla, ba'zı hâtıra-i za'îfe ile hareminde mevcûd nisâ ve etfâlin hûn-i nâ-haklarını sûret-i katl-i 'âmda ihrâk ve vâfir 'abîd ve memâlikin harmen-i hayâtlarını şu'le-i şemşîr-i zulmle ihrâk eylediği meşhûr-i âfâkdır. Şöyle ki bu bâbda müşârun ileyhden isrâf-ı katl ve sefk-i dimâ, âyîn-i Mogol'u insâ eyledi.

Bekāy-ı nev' ve terâdüf-i şahs, irâde-i ezeliyye-i Rabbâniyye olup, müşârun ileyhin bu derecelerde rızây-ı Hakk'a mugāyir olan etvârı, 'akl u şu'ûruna îrâs-i halel ve bu takrîb hilye-i hüsn-i zandan mu'attal olarak umûr-i kâ'inâtı, sû'-i gümân ile mu'allel eyledi. **[Ü 24a]** Müşârun ileyh hâlûmeye mâlik ve fenn-i cifrden istihrâc-ı mechûlâta mütehâlik olup, fâl-i tıyere misillü teveccüh ve tahmîne musâdefe eden ahvâlini halkın ba'zısı kerâmetine ve ba'zısı 'ulûm-i cüz'iyyede kemâl-i mehâretine ve erbâb-ı kulûb, kuvvet-i istidrâciyyeden münba'is etvâra haml ederler idi. Cûd u 'atâsı dahi erbâb-ı istihkāka mebzûl olmayup, huzûruna cihet-i isticdâ ile duhûl edenlerin ba'zısı haddinden ziyâde nâ'il-i cûd ve ba'zısı dâne-i tüfeng ve nûk-i tîğle 'âlem-i hestîden nâ-bûd edüp, vukū' bulan keyfiyyet, bu iki tâ'ifenin cebîninde menkūş olduğu yâd ve i'tikād-ı ceheleyi ifsâd eder idi. Sinn-i 'ömrü mâ-beyn-i seb'în bir Vezîr-i vizr-âyîn idi.

İstitrâd

Bu mahalle gelince Vâsıf Efendi'nin hulâsa-i tahrîridir**. Fakīr der ki, müşârun ileyh Cezzâr Paşa fî-zâtihî âbiyyü'n-nefs, mütemenna' ve behâdır ve şehâmet-nihâd ve 'asîru'l-kıyâd ve Pâdişâh-ı 'âlem-penâhın evâmir ve teklîfâtından mâ'adâ ricâl ü erkânın ve anlar ile hem-dest-i muvâfakat olan

* و ان انْتَ اكْرَمْتَ الّئيمَ تَمَرَّدَا = Alçağa ikrâmda bulunursan kendini bir şey zanneder" anlamına gelen bu cümlenin meşhûr Arap şâirlerinden Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî'nin şiirlerinden biri olarak gösterildiği yer için bk. meselâ el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl,* I,14

** Gerçekten "**Terceme** ..... idi" arasındaki bilgiler ihmâl edilebilir değişikliklerle Vâsıf'tan alınmıştır; bk. *Ahmed Vâsıf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakā'iku'l-Ahbâr'ı,* II,788-790.

sudûr-i mu'allâ-mekânın metâlib ve tahmîlâtlarından ser-pîç-i imtisâl ü inkıyâd olduğundan başka, merkūmların gûyâ ki şer'-i şerîf ve kānûn-i münîfe 'adem-i ri'âyet ve zulm ü rişvet ve seref ü sefâhet ve taraf taraf Memâlik-i mahrûse'ye dest-i tetâvülü çınâr-âsâ dirâz ve dervâze-i cevr u sitem-i bî-endâzeyi bâz edüp, münkir-i âhıret sûretinde hareket ve havf-ı Hudâ ve endîşe-i rûz-i cezâ kat'â hâtır-güzârları olmayup, veliyyü'l-emr zemânı dahi gûnâ-gûn nîreng ü füsûn ile meftûn u igfâl ve cümle-i etvâr u ahvâllerini **[Ü 24b]** töre-i Efrenc'e taklîd ile politika-yı Firengâne'yi düstûru'l-a'mâl, hulâsa envâ'-ı desîse ve şeytanet ve esnâf-ı mekr u mel'anetle Devlet-i 'aliyye'ye ve Memâlik-i İslâmiyye'ye tegallüb ü istîlâ ile 'ibâdullâhın ciğerlerini hûn ve pey-derpey tekâlîf-i tâkat-fersâ tahmîlâtıyla re'âyâ ve fukarâyı zâr u zebûn edüp ve sâ'ir gûne ef'âl-i rediyye ve a'mâl-i seyyi'eleri mürtekiblerdir" deyü taraflarına izhâr-ı bugz u 'adâvet, belki fursat-yâb oldukda, cümlesini izâleye takrîr-i niyyet eylediği ma'lûmları olmağla, kendisi dahi merkūmlar 'indlerinde mebgūz ve mahkūd ve 'adem-i itâ'at isnâdiyle 'alâ zu'mihim devâhî-i devletden ma'dûd olmak mülâbesesiyle, müverrih-ı mezbûr dahi mersûmlara mümâşât ve meydân-ı kadh u mezemmetde mücârât edüp, lâkin bâtıl-ı mutlak sûretinde ibrâz ve mecmû'a-i mesâvî olmak üzere zebân-ı izdirâyı dirâz eylemekle, hakk budur ki hâric-i hadd-i insâf ve girîve-gîr-i vâdî-i i'tisâf olmuşdur. Zîrâ, **beyt:**

Lâ tenkiri'l-bâtıle fî zâtihî
*Fe-innehû ba'zu zuhûrâtihî**

fehvâsmca bâtıl-ı mutlak sûretinde olan nice şey' zımnında, 'ukūl-i beşeriyyenin münze'ic olduğu hezâr hikem-i hakka-i hafiyye münderic olup, mü'min ise fî zâtihî mahz-ı hak olmağla, ol resme mahall butlân-ı sırf olmayacağı derkâr ve husûsan hâfız-ı Kelâmullah ve mücevvid ve gazâ ve hacc-ı şerîfle müstes'id olmuş âdemi bu mertebe âlûde-i çirk-âb-ı mezemmet eylemek lâyık ve meşreb-i insâfa muvâfık değildir. Müşârun ileyh her ne kadar ba'zı evsâf-ı mezkûre ile muttasıf ise de vücûdu dîn ü devlete lâzım ve ol makūle nâmdâr vüzerây-ı celâdet-şi'ârın **[Ü 25a]** bulunmaları, a'dâya karşu menâfi'-i 'azîmeyi müstelzim olduğu beyândan müstağnîdir. Müşârun ileyhin cümle-i me'âsir u mefâhırındendir ki, evvelâ Zâhir 'Ömer mâddesi küllî dest-yârî-i ikdâm ü celâdetiyle mündefi' oldukdan sonra Saydâ Eyâleti 'uhdesine tevcîh olunup, lâkin ol havâlî halkı ekserî milel-i muhtelife, husûsan Dürzî ve İsma'îlî ve Bâtınî ta'bîr olunan millet-i zâyiga-i zâ'ife den 'ibâret şedîdü'ş-

---

* لاَ تَنْكِرِ الْبَاطِلَ فى ذَاته * فانهُ بعضُ ظُهوراته = Bâtılın kendi özünde varlığını yadırgama, çünkü o da Allah'ın isim ve sıfatlarının tecellîlerinden biridir" anlamına gelen Arapça bu cümlenin İbnü'l-'Arabî'nin bir sözü olarak nakledildiği yer için bk. meselâ İbrâhîm b. 'Ömer b. Hasen er-Rubât b. 'Ali b. Ebîbekr el-Bıkā'î, *Masra'u't-Tasavvuf,* thk. 'Abdurrahmân el-Vekîl, Mekketü'l-mükerreme ts., s.235.

şekîme, 'âsî ve fedâyî bir tâ'ife-i gayr-i hâ'ife olup, ekser mahall ü me'vâları sa'b çengelistân ve sarb kûhistân ve me'âkıl-ı metîne ve kılâ'-ı hasîne olmağla, müşârun ileyh leyl ü nehâr terk-i ârâm ü karâr edüp, tâ'ife-i mersûme ile taraf taraf savaş ve dem-be-dem ceng ü pürhâş ederek bilâhare cümlesine gālib ve ol hıttadan serkeş ve muta'assıb makūlesini sâlib olmağın, kutr-i mezbûru müceddeden Memâlik-i mahrûse'ye idhâl ve sükkânım ser-fürû-bürde-i itâ'at ü imtisâl edüp, beher sene emvâl-i mîriyyelerini istihsâl ve Hazîne-i 'âmire'ye îsâl eyler idi. Sâniyen çend def'a Emâret-i Hacc'la hâ'iz-i ibtihâc olup, fî-zâtihî nâmdâr ve batş u savleti kulûb-i A'râb'da şu'le-i cevvâle gibi cilve-kâr olmağla, zîr-i nezâret ve kenef-i himâyetinde huccâc-ı kirâm, âsâyiş-i tâmm ile cânib-i Hicâz'a i'tizâm ve zehâb ü iyâblarında ser-i mû zarar u hasâret görmeyerek, mazhar-ı refâkat-i emn ü selâm olurlar idi. Sâlisen Efrenc tâ'ifesi Milket-i Mısır'a müstevlî oldukdan sonra Şâmât ve sâ'ir vilâyât-i İslâmiyye'ye dahi istîlâ eylemek sevdâsına düşüp, lâkin rehgüzârında müşârun ileyh tûd-i şâmih ve cebel-i râsih gibi **[Ü 25b]** pâyende olmağla, ibtidâ anı pîş-gâhından berkende eyledikde, vilâyât-i sâ'ire hâzır halvâ olduğu hüveydâ olduğundan, sergerdeleri olan Bonaparta dedikleri -ki hâlâ İmperator 'unvâniyle hüküm-rân-ı Firengistân ve ne mertebe dilîr ve gālib olduğu müstağnin 'ani'l-beyândır- ma'âzallâhu Te'âlâ yetmiş binden mütecâviz âteş-efşân, belki mahz-ı nâr-ı sûzân asker-i mecûsî-nişân ile müşârun ileyhin makarrı olan 'Akkâ Kal'ası'na hecme-rîz ve kırk günden ezyed subh u şâm dakîka-i vâhide ârâm eylemeyüp, top u tüfengle âheng-i sitîz-i âteş-engîz edüp, mahsûr olan cünûd-i Muvahhidîn, cüyûş-i müşrikîne nisbet deryâdan katre mesâbesinde iken, müşârun ileyhin sebâtı ve *"Harrızı'l-Mü'minîne 'ale'l-kıtâli*"* fehvâsınca dem-be-dem tergîb-i guzât ve tahrîz-ı kümâtı, husûsan harmen harmen sîm ü zeri meydâna döküp, dâmen dâmen asker-i İslâm'a bahş u in'âmı ve sâ'ir gûne ihtimâmı mirveha-i nâ'ire-i gayret ve meclebe-i hamiyyet ü celâdet olup, taşradan küffâr havsala-i vüs' u istitâ'atlerinde olan ikdâmı ifrâğ ve sarf-ı makdereti hadd-i nihâyete iblâğ eyleyüp, 'âkıbet top ve darbzen sademâtiyle hisârın burc u bârûlarını vîrân ve hâkle yeksân eylemeleriyle, ervâh-ı habîse gibi bedenden içerüye dâhil olup, dilâverân-ı cânsipârânla, **beyt:**

Be-şemşîr-i Hindî der-âvîhtend

*Hemî z'âhen âteş fürû-rîhtend***

---

* حَرِّضِ الْمُؤْمِنِينَ عَلَى الْقِتَالِ = Müminleri savaşa teşvik et" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Enfâl 8/65. âyetin baş taraflarında yer alan ufak bir kısmıdır.

** بشمشير هندى در آويختند * همى زاهن آتش فرو ريختند = Hint kılıçlarıyla birbirlerine giriştiler. Kılıçların çarpışmasından kıvılcımlar saçılıyordu" anlamına gelen Farsça bu cümleler Firdevsî'nin *Şeh-nâmesi*'nden alınmıştır; bk. Firdevsî, *Şâh-nâme,* thk. Dervîş Perverde-i İrân, Tehrân 1966, II,489.

musâvelesiyle dest ü girîbân ve zed ü bürd ile keşân-be-keşân oldular. Müşârun ileyh ise kahremân-vâr elinde tîğ-i âbdâr her tarafa na'ra-zen ve *"Elâ inne hizballâhi humu'l-gālibûn*"* mefhûm-i münîfini zümre-i Mü'minîn'e (مومنينه) **[Ü 26a]** telkīn ü takrîr ve incâz-i va'd ü nusrat zuhûrunu tebşîr ederek, kulûb-i şuc'âna gayret-fiken ve bi-nefsihî kati vâfir kâfire lûle-i şemşîr-i bâtirden, *"Fe'l-yevme tüczevne 'azâbe'l-hûni**"* şerbet-i nâ-'azbini izâka ve ol harâmîlerin dem-i nâ-muhteremlerini âb-ı helâl-âsâ irâka edüp, encâm-ı kâr, **[mısrâ]':**

*Ve lâha'n-nasru misle'l-berkı lem'an****

lâyihası cânib-i İslâmiyân'da bedîdâr ve sülüsân mikdâr Efrenc-i bed-kirdâr kantara-i tîğden güzâr eyledikden sonra, bakıyyetü's-süyûfla sergerde-i mesfûr-i âyibîn-i hâ'ibîn, hâsirîn-i (حاسرين) hâsirîn Mısır tarafına pey-siper-i idbâr ve tahfîf-i kâr u bâr içün esnây-ı râhda toplarını defn ü ihfâ ve eskâllerini remy ü ilkā eyleyerek rû-be-râh-ı firâr oldular. Hakkā ki **beyt:**

Tâ cihân resm-i dest-bürd nihâd
*Dest-bürdî çünân-ne-dâred yâd*4*

müfâdınca misli nâ-mesbûk bir kârzâr olup, melhame-i 'uzmâ ve ma'reke-i kübrâ ıtlâkına cesbân ve tahrîr eylediğimiz hulâsa ve icmâl olmağla, mufassal şeh-nâme tedvînine şâyândır.

Leşker-i küffâr âraste vü pîraste yetmiş binden efzûn ve sergerdeleri öyle bir kaviyyü't-tâli', cevî ve behâdır, dâhiye-i dehyâ mel'ûn olup, derûn-i hisârda bulunan asker hemân beş bin kadar iken, mahzâ yârî-i hazret-i Bârî ve esbâb cihetiyle müşârun ileyhim Rüstem-vârî şecâ'at ve sebât ü satvet izhârı ve bezl-i 'atâyâ ve müheyyic-i 'ırk-ı gayret ü ikdâm olacak istimâlet ü isti'vâsı berekâtiyle bu resme şâhid-i feth u zafer, meclây-ı zuhûrda cilve-ger ve *"Kem min fi'etin kalîletin galebet fi'eten kesîreten*5"* sırrı, meşhûd-i ehl-i basar olmuşdur. **[Ü 26b]**

---

* اَلآ اِنَّ حِزْبَ اللهِ هُمُ الْغَالِبون = İyi bilin ki, üstün gelecek olanlar Allah'ın tarafını tutanlardır" anlamına gelen bu cümle "فَاِنَّ حِزْبَ اللهِ هُمُ الْغَالِبون = Üstün gelecek olanlar şüphesiz Allah'ın tarafını tutanlardır" me'âlindeki Kur'ân, el-Mâ'ide 5/56. âyetin sonundaki ve "اَلآ اِنَّ حِزْبَ اللهِ هُمُ الْمُفْلِحون = İyi bilin ki, kurtuluşa erecekler de sadece Allah'ın tarafında olanlardır" meâlindeki Kur'ân, el-Mücâdele 58/22. âyetinin sonundaki ufak bir kısmın bazı kelimelerinin bir araya getirilmesiyle oluşturulmuştur.

** فَالْيَوْمَ تُجْزَوْنَ عذابَ الْهُون = Bugün alçaltıcı bir azap göreceksiniz" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Ahkāf 46/20. âyetin ortalarında yer alan bir kısmıdır.

*** وَ لاَحَ النَّصْرُ مِثْلَ الْبرقِ لَمْعًا = Zafer şimşek gibi parlak olarak göründü" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

*4 تا جهان رسم دستبرد نهاد * دستبردی چنان ندارد یاد = Dünyada güç kanunu ortaya çıktığından beri böyle bir zafer dile gelmedi" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

*5 كَمْ من فِئَة قليلة غَلَبَتْ فِئَةً كَثِيرَةً = Nice az sayıda bir birlik çok sayıda birliği yenmiştir" anlamındaki bu cümle Kur'ân, el-Bakara 2/249. âyetin sonlarında yer alan ufak bir kısmıdır.

Derûn-i kal'ada kat'â süvârî olmayup, eğer birkac bin süvârî mevcûd olaydı, firârî-i mesfûrları re'sen istîsâl ve ferd-i vâhid reh-girây-ı semt-i rehâ olmayacağı vâreste-i kīl ü kāl idi. Ol hengâm-ı pür-hengâmede temâmî-i Memâlik-i mahrûse mütezelzil ve tûfân-ı havf u haşyetle kulûb-i nâs münze'ic olmak derecesine vâsıl olup, herkes mânend-i kübek-i hirâsân, tersân ü bîm ve endîşe-i bî-pâyân ile lerzân olup, ma'âzallâhi Te'âlâ leşker-i küffâr-ı dûzahme'âb Cezzâr Paşa'ya zafer-yâb olalar idi, bi'l-cümle Şâmât ve 'Arabistân zarûrî teba'iyyete berzede-i dâmân olmalarıyla, yek-'inân Konya'ya kadar seyl-i belâ gibi cereyân ve 'illet-i vebâ-sıfat Memâlik-i İslâmiyye'ye sereyân eyleyecekleri bî-rayb ü gümân idi. Lâkin cenâb-ı Rabb-i mecîd müşârun ileyhi pîşgâh-ı küffârda sedd-i sedîd eyleyüp, öyle bir sâhib-i hurûcluk dâ'iyesiyle Asya ve Afrikā ve Avrupa ülkelerine velvele-bahşâ olan eleddü'l-hısâm cesûr ve mıkdâmek-i savletini şikest ve livây-ı isti'lâsını pest eyledi. Ba'de-zemân imperatorluk derecesine su'ûd ve Françe ve İtalya Kırallığı sandalîsine ku'ûd edüp, Devlet-i 'aliyye ile mühâdene ve 'akd-i rişte-i muhâdene eyledikde, hasbe'r-resm elçisi gelüp Âsitâne-i sa'âdet'de karâr ve taraf-ı devletden dahi Hâlet Efendi sefîr ba's ü tesyâr olunup, Efendi-i mûmâ ileyh Paris'de mukīm olduğu esnâda Cezzâr Paşa merhûmun haber-i vefâtı mesmû'-i İmperatorî oldukda, mûmâ ileyhi da'vet ve haber-i mezbûru hikâyet ve "Hakkā ki şecâ'at ve celâdet ü şehâmet ve her cihetle Devlet-i [Ü 27a] 'aliyye'nin öyle bir vezîri yokdur" deyü fevtine sûretâ izhâr-ı tehassür-i bî-gāyât eylediği, mûmâ ileyhden menkūldür. Cezîretü'l-'Arab'da ser-nümây-ı hurûc olan Vehhâbî dedikleri Hâricî, müşârun ileyh vefât eylemedikce iş'âl-i nâ'ire-i tuğyân ve Haremeyn tarafına şerâre-feşân olmadığı, cümle 'indinde zâhir u 'iyândır; *rahmetullâhi Te'âlâ 'aleyh**.

İhrâc-ı mevâcib

İşbu muharremü'l-harâmm yirmi yedinci günü◊ 'umûmen kapu kullarınm müstehak oldukları bir kıst mevâcibi ihrâc ve Kubbe-altı'nda kabzına me'mûr olanların kîse-i emânetlerine idrâc olunup, yevm-i hamîs◊◊ Paşakapusu'nda ber-vech-i mu'tâd devr vâki' olup, zuhûr eden teşrîfât-ı Sultânî ile Sadrıa'zam hazretleri müstebşir u dilşâd oldu.

İhsân-ı pâyehây-ı 'ilmiyye

Anadolu Pâyesi olan 'Osmân Paşa-zâde 'İzzet Beyefendi hazretlerinin yine kevkeb-i zâyiçe-i bahtı dırahşan ve mazhar-ı i'zâz-ı Şehriyâr-ı zemân

* رحمة الله تعالى عليه = Yüce Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça duâdır.

◊ 27 Muharrem 1219 = 8 Mayıs 1804 Salı.

◊◊ 29 Muharrem 1219 = 10 Mayıs 1804 Perşembe.

olup, akrân ü emsâline tekaddüm ve muharremu'l-harâmın yirminci günü◊ Rumeli Pâyesi'yle kesb-i esbâb-ı te'azzum eyledi. Ve İmâm-ı Evvel-i Sultânî olan Dervîş Efendi'nin kıdem-i tarîkı olmak haysiyyeti ile bu tafra-i nâgeh-zuhûrdan izhâr-ı te'essür ve hakkında 'inâyet ve merhamet-i Şâhâne erzân buyurulmak recâsıyla eşk-rîz-i te'essüf ü tehassür olmağla, Ağa-yı Dârussa'âde vesâtatiyle niyâzı, karîn-i müsâ'ade-i hümâyûn ve müşârun ileyh dahi mukaddem târîhle Rumeli Pâyesi'ni ihrâz birle memnûn oldu. Ve yevm-i mezkûr -ki rikâb günü idi- Sadr-ı 'âlî-makām ve Şeyhulislâm hazerâtı **[Ü 27b]** Dârussa'âde Ağası hazretlerinin meclisinde vakfe-gîr-i istirâhat iken, İmâm-ı Sânî Efendi kad-hamîde-i (خميده) du'â-hânî ve lisân-ı hâlle niyâz-mend-i 'âtıfet-i Husrevânî olup, Sadr-ı sütûde-elkāb Müfti'l-enâm cenâblarına hıtâb ve "Efendi-i mûmâ ileyhin pâyeden mahrûm olması revâ değildir" deyü anm dahi mükerrem olmasını işrâb edüp, Dârussa'âde Ağası dahi bu 'inâyet-i vâlâ, mûcib-i mahzûziyyet-i 'âlem-i bâlâ olacağını îmâ eyledikde, Şeyhulislâm Efendi hazretleri sâbıkā İstanbul Kadısı 'Ali-zâde Efendi'nin cihet-i 'ilmiyye ile rüchâniyyetini der-meyân ve Anadolu Pâyesi'yle şâdân olunmasının ensebiyyetini ifâde vü beyân eylemekle, mâddeteyn-i mezbûreteyn Silahdâr Ağa vesâtatiyle südde-i sa'âdete 'arz u istîzân ve İmâm-ı Sânî, tâlî ve 'Ali-zâde Efendi, mukaddem olmak üzere ikisine birden Anadolu pâyeleri ihsân olundu.

Fevt-i Vâlî-i Cidde Vezîr Şerîf Paşa

Müşârun ileyh 'an-aslı hevây-ı cân-fezây-ı hıtta-i Rûm ile me'lûf ve rûz u şebi ülfet ü taraba mazrûf olup, Cidde'nin âb ü hevâsiyle cidden 'adem-i imtizâc ve refte refte tevlîd-i sû'-i mizâc eylemekle, bu hâlle bîmâr ve 'âzim-i semt-i dâru'l-karâr olup, evvelen bizzât ferîza-i haccı edâ ve sâniyen bi'l-'arz ârzûy-i mülâkātiyle def'-i evâm-ı hasret zımnında matıyye-i şevkı sevk u izcâ eden halîle ve mahdûmunun vusûllerinden mukaddem intikāli, ol belâ-keş ve 'inâ-çeşlerin bâ'is-i endûh u melâli oldu.

Terceme

Müşârun ileyh İstanbul sükkânından Za'îm 'Ali Ağa'nın sulbünden yüz altmış üc saferinde◊◊ **[Ü 28a]** vürûd ü vülûd ve zîb-i gehvâre-i vücûd olup, fırak-ı şimâl ü yemîn ve temyîz-i gass ü semîn eyledikde, Haremeyn Muhâsebesi Kalemi'ne mülâzemet ve meşk-ı şîve-i kitâbet eder iken, münâsebet-i civâriyyeti olan Ağa-babası el-Hâc Mustafa Ağa'nın dıraht-ı zâbil-i ikbâli ta-

◊ 20 Muharrem 1219 = 1 Mayıs 1804 Salı.
◊◊ 1 Safer 1163 = 10 Ocak 1750 Cumartesi.

riyy ü sebzîn ve sâhib-i tercemeyi Mühürdârlık ve Kitâbet hıdmetlerine ta'yîn birle, engüşt-i isti'dâdını nigîn-i i'tibâr ile tezyîn edüp, Vezâret'inde ma'an 'azîmet ve Burusa'da bir müddet ikāmet eylemişidi. Ba'de-bürhetin mine'z-zemân Âsitâne'ye 'avdet ve Defterdâr Mektûbcusu Kalemi'ne müdâ[ve]met eyleyerek Defterdâr-ı vakte Kîsedâr ve bin yüz doksan senesi[◊] Hâslar Mukāta'acılığı ile sitâre-i emeli tâbdâr olmuşidi. İki yüz iki târîhinde[◊◊] Târîh-cilik ile manzûr ve iki yüz üc senesinde[◊◊◊] Defterdâr Mektûbculuğu'na ilhâkan Mâliyye Tezkireciliği Pâyesi'yle mesrûr olup, iki yüz beş saferinde[◊4] Ordu-yi hümâyûnda Şıkk-ı Evvel Defterdârlığı rütbesine mevsûl ve iki yüz yedide[◊5] ma'zûl ve sekiz senesi tevcîhâtında Baş-muhâsebe mansıbı ile tebcîl ve sâl-i mezkûr cumâdelûlâsında[◊6] Rûznâmçe-i Evvel'e tahvîl olunup, iki yüz on sen-esi evâsıtında[◊7] Sadâret-i 'uzmâ Kethudâlığı'yla nâ'il-i kusvây-ı merâtib-i ricâl ve bir müddetden sonra ol hıdmet-i pür-mefharetden latma-hor-ı infisâl olmuşidi. İki yüz on üc[◊8] tevcîhâtında Emîn-i Defter-i Hâkānî ve sâl-i mezkûr zilka'desinde[◊9] Rikâb Defterdârlığı'yla pâ-nihâde-i süllem-i kâmrânî olup, on dört senesi[◊10] tevcîhâtında Tersâne-i 'âmire'ye Emîn, **[Ü 28b]** ba'dehû Mısır Defterdârlığı'yla nâ'il-i 'izz-i berreyn olup, hıdmet-i mezkûre müsâ'ade-i vakt ü hâl ile bâ'is-i tahsîl-i nef' u sûd ve bu sebeble kise-i iktidârı mâl-â-mâl-i nukūd oldukdan sonra, haec-ı şerîf edâsına râgıb ve Cidde mansıbına bâ-rütbe-i Vezâret tâlib olup, mes'ûlü 'anh-ı müsâ'ade-i Hâkān-ı zemân ve iki yüz on yedi recebinde[◊11] Habeş Eyâleti ve Cidde Sancağı tarafına tevcîh ü ih-sân ve işbu sâl-i sa'd-iştimâlde pes efken-i kâr u bâr-ı dünyâ ve râyet-keş-i semt-i 'ukbâ oldu. Müşârun ileyh umûrunda müseyyib, lâkayd ve rindâne meşreb ve idâre-i dâ'iresinde in'idâm-ı meleke-i tasarruf ile dâ'imâ zahmet-keş ve mu'azzeb olduğu zebân-zede-i erbâb-ı rüteb ise de, me'mûr olduğu hı-demât-ı devletde sıdk u istikāmeti mücerreb olup, kâr-güzâr, umûr-dîde, mizâc-âşinâ, hûş-likā, beşûş ve güşâde-rûy, mahall-gûy, bezle vü latîfeye mâ'il, şîrîn-zebân, hoş-ülfet, nâzik-sohbet, dil-âzârlıkdan müctenib, rakīku'l-kalb, leyyinü'l-cânib, cevâd ü min'âm ve bezl ü infâkla mahbûb-i kulûb-i hâss u 'âmm olduğundan fazla, kâtibâne sebk-i inşâya kudreti ve ehl-i hünere tevkīr u mahabbeti ber-kemâl idi. Hattâ bu Fakīr-i bî-nevâ müctâz-ı râh-ı

◊ 1 Muharrem 1190 = 21 Şubat 1776 Çarşamba.
◊◊ 1 Muharrem 1202 = 13 Ekim 1787 Cumartesi.
◊◊◊ 1 Muharrem 1203 = 2 Ekim 1788 Perşembe.
◊4 1 Safer 1205 = 10 Ekim 1790 Pazar.
◊5 1 Muharrem 1207 = 19 Ağustos 1792 Pazar.
◊6 1 Cumâdelûla 1208 = 5 Aralık 1793 Perşembe.
◊7 1 Receb 1210 = 11 Ocak 1796 Pazartesi.
◊8 1 Muharrem 1213 = 15 Haziran 1798 Cuma.
◊9 1 Zilka'de 1213 = 6 Nisan 1799 Cumartesi.
◊10 1 Muharrem 1214 = 5 Haziran 1799 Çarşamba.
◊11 1 Receb 1217 = 28 Ekim 1802 Perşembe.

Hicâz olduğum eyyâmda, sâhib-i terceme Mısır Defterdârı bulunup, 'an-asl tarafına tereddüd ve nisbetim olmayup, fekat mu'ârefe-i g'a'ibâneden 'ibâret iken, hasbe't-tarîk Mısır'a vürûdumuzu istimâ' eyledikde, der-sâ'at ilhâh-ı kesîr ile tarafına da'vet ve haddimizden ziyâde ikrâm ve i'ânet-i mâ-lâ-kelâm eylemişidi. **[Ü 29a]**

Vehhâbîler'in Cidde Benderi'ni hasr u tazyîk eylediklerinde, izhâr-ı mâye-i celâdet ve top u tüfengle emr-i müdâfa'ada ibrâz-ı me'âsir-i metânet ve 'ale'l-husûs mer'ûbü'l-kulûb olan tüccâr ve sevdâgerâna kuvvetü'z-zahr-ı tesliyet olması, hayâtında zâtına îcâb-ı 'izz ü şân eylediği gibi, kilîd-i Mekke-i mükerreme olan Cidde'nin eyâdî-i e'âdîye giriftâr olmaması bâbında zuhûr eden 'amel-i sâlihi, âhıretde vesîle-i 'afv ü gufrân olmak, mes'ûl-i dergâh-ı Rabb-i müste'ândır; *rahimehullâhu Te'âlâ**.

Vürûd-i Vehhâbiyân be-serhadd-i Basra ve 'avdet-i îşân be-haybet ü husrân

Tâ'ife-i mesfûreye mutâva'at üzere olan meşâyih-ı 'Urbân, Bağdâd Vâlîsi tarafına meyelân ve sergerdeleri olan Su'ûd'un oğlu 'Abdül'azîz nâm hayyiz-i nâ-temyîzin geçen sene fedâyî yedinde küşte-i deşne-i berrân olduğu, müşârun ileyhin (الهيك) tedbîrine hamlen ile rûz u şeb devâ'î-i ahz-ı intikām, ol fırka-i dâllenin derûn-i habâset-meşhûnlarında şu'le-bâr-ı ıztırâm olup, etrâf-dan cem'-i cünûd ve muharremu'l-harâmın on sekizinci günü◊ nahs-i müstemirr olan mersûm Sufûd-i merdûd Basra etrâfına vürûd ve Basra'nın kilîdi mesâbesinde olan kasaba-i hazret-i İbn Zübeyr'e birkac def'a hücûm ve müstahfızlar dahi ol kavm-i şûmu top u tüfeng dâneleriyle mercûm edüp, asâkir-i Bağdâd ol havâlîde ihtişâd üzere olduklarından, fevc fevc ma'reke mahalline mütehaddir ve meşâyih-ı şedîdü'ş-şekîmeden Müntefik 'Aşîreti Şeyhi dahi harb ü cidâle muntazır olduğundan gayri, Vâlî-i müşârun ileyhin dahi Bağdâd'dan hareketi şâyi' ve tâ'ife-i mezbûrenin **[Ü 29b]** fîmâ-ba'd o taraflarda meks ü ikāmetlerine mâni' olup, hasr u tazyîkden ferâgat ve kemâl-i hevl ü havf ile ârâm-gâhları olan Dir'iyye'ye 'avdet eyledikleri haberi, vâsıl-ı südde-i sa'âdet olup, bu ma'rekede Vehhâbîler'den birkac yüz kimse telef ve taraf-ı Ehl-i sünnet'den altmış kadar nüfûs-i zekiyye, nukūd-i hayâtlarını uğur-i dînde masraf eylediler. Bağdâd Vâlîsi dahi hılâl-i tarîkden ric'at ve me'lûf olduğu üzere mazmûnları biri birine mugāyir ve her kıt'a senede ma'arrat-i televvünü zâhir tahrîrât irsâliyle, hayret-resân-ı kulûb-i ekâbir oldu. Müşârun ileyh geçen sene icrây-ı me'mûriyyet edemediğini 'adem-i sükūt-ı bârânla giyâh ü miyâhın kılletine isnâd ve bir sene yübûset ve dîger sene rutûbet arz-ı

---

* رحمه الله تعالى = Yüce Allah ona rahmet eylesin" anlamına gelen Arapça duâdır.

◊ 18 Muharrem 1219 = 29 Nisan 1804 Pazar.

mezkûrenin hâssa-ı lâzimesinden idiğini îrâd ile bu sene-i mübârekede bizzât o tarafa sevk-ı ecnâd edeceği tahrîrâtından müstefâd olmuşidi. Dîğer tahrîrâtında Basra ve sâ'ir mezânn-ı hücûm-i Vehhâbiyân olan mahallere ta'yîn eylediği asâkirin tedârük-i 'alîk u sevîklerinde izhâr-ı 'acz ü nâ-tüvân ve cüdûbet-i arz sebebi ile Dir'iyye'ye asker-i kesîf ile 'azîmetin bir vechile imkânı olmadığını ifâde ile ibrâz-ı televvün eylediğinden başka, farz-ı muhâl ile o tarafa hareket lâzım gelse, ekall-i mertebe Diyârbekir ve Ruhâ ve Haleb taraflarından üc bin kadar güzîde piyâde asker, Devlet-i 'aliyye tarafından tahrîr ve on aylık 'ulûfe ve zahîreleri edâ olunarak Bağdâd'a tesyîr olunmak üzere mâddeyi tas'îb ü ta'sîr eylemişidi. Müşârun ileyh bundan akdem vukū' bulan iltimâsına mebnî, Devlet-i 'aliyye **[Ü 30a]** tarafından techîz olunan ecnâd, rû-be-râh-ı semt-i Bağdâd olduklarında, askerin 'adem-i lüzûmunu beyân ile i'âdelerini tahrîr ve bu def'a dahi matlûbu olan askeri tertîb ü tesyîr olunsa, yine kemâ fi's-sâbık îrâd-ı behâne ile 'adem-i lüzûmunu ibâne eyleye - ceği derkâr ve bî-hûde mesârif-ı mîrîye dûçâr olunacağı âşikâr olup, bundan başka Bağdâd ve Basra ve Şehrizor gibi üc 'aded eyâlet-i cesîme olup, nef' u cedvâları zâhir ve etrâf ü eknâfı 'ilm-i furûsiyyetde mâhir kabâ'il ve 'aşâyir ve cumû'-i Ekrâd ve sâ'ir tavâ'if-i askeri ile mâl-â-mâl olduğu emr-i beyyin ve bir tarafdan düşmen zuhûrunda mâl ü ticâle ihtiyâc mess eylemeyeceği müte'ayyen iken, müşârun ileyh Vehhâbîler mâddesine sarf-ı zihn eylemeyüp, dâ'imâ mu'ârızlarını ifnâ ile iştigâl ve Devlet-i 'aliyye tarafından icrây-ı me'mûriyyet-i mühimmesi zımnında ilhâh u ibrâm olundukca, maslahat-ı dev - lete muhâlif ba'zı husûs iltimâsiyle saded-i âhara intikāl ve'l-hâsıl müşârun ileyhin butû'-i hareketi, hasm-i mekkârı teşcî'a âlet ve Haremeyn-i şerîfeyn halkının mahsûriyyetinden başka Bağdâd muzâfâtından Bender-i Basra ve etrâfını ve sâ'ir emâkini tâht u târâca 'illet olup, bu ahvâli mübeyyen Sad - rıa'zam tarafından bu def'a 'itâb-âmîz tahrîrât irsâliyle, bir sâ'at meks ü telebbüs eylemeyüp, dâmen-i maslahata teşebbüs ile Dir'iyye cânibine bizzât yâhûd bir Başbuğ nasbı ile sevk-ı kümât eylemek ma'nâları, metn-i tahrîrâta idrâc ve mahsûs Tatar ihrâc olundu. **[Ü 30b]**

İstitrâd

Zikr olunan Vehhâbî tâ'ifesinin ba'zı vekāyi'ini gerçi Vâsıf Efendi mer - hûm câ-be-câ vetîre-i zebîre üzere tesvîd ve hemân Vehhâbiyyûn ta'bîriyle takyîd edüp ve her ne kadar mebâdî-i ahvâllerini dahi hasbe'l-iktizâ kayd ü imlâ eylemiş olduğu melhûz ise de, şecere-i zakkūm vücûd-i meş'ûmlarınm menbit ü mekânlarını ve Kitâb ü Sünnet'den hâric mezheb ve meslek-i bâhiru'l-butlânlarını beyânla izâle vü tedmîrleri, vâcibe-i zimmet-i ehl-i îmân olduğunu sebt-i sahîfe-i tibyân eylemediği mülâhazasına mebnî, bu 'Abd-i bî - mikdâr hulâsa-i hâl ü kirdârlarının tahrîr u iş'ârına ibtidâr eylemişdir.

Hafî olmaya ki, Dir'iyye dedikleri, Necid Ülkesi'nde Yemâme Şehri'ne karîb bir kasaba ismidir. Hâlâ Cezîretü'l-'Arab'da neşr-i şûr u şegab eden Vehhâbiyyûn tâ'ifesinin menşe' ve me'vâlarıdır. Hulefây-ı 'Abbâsiyye'den Mu'tezıd billah zemânında zuhûr eden Karâmıta neslinden olmak, melhûz-ı gālibdir. Zikr olunan tâ'ifenin hulâsa-i hâl ü şânları, ibtidâ mukaddime tarîkıyle mülahhasan beyân olunur ki, evvelâ Karâmıta kelimesi Karameta lafzından me'hûzdur. Ve Karameta, lugat-ı 'Arab'da bir şey'in şey'-i âhara pek yakīn olup karışmasına dinür. Tîz tîz yürümeğe meşy-i makramıt ve karışık ve çepraşık yazuya hatt-ı makramıt dirler. Re'îs-i Karâmıta olan Ebû Sa'îd Cenâbî nâm kimesne, kasîru'l-kāme, kabîhu'l-manzar, hurde-endâm bir şahs-ı nâ-fercâm olmağla, Kırmıtî lakabıyla telkīb olunup, etbâ'ına Karâmıta ıtlâk eylediler. İki yüz yetmiş sekiz târîhinde◊ zuhûr edüp, ibtidây-ı emrinde pelâs-pûş, **[Ü 31a]** ziyy-i sulehâda riyâ-furûş bir şahs-ı kallâş ve zerrâk u feyyâş olmağla, dâ'imâ halka 'ibâdet ve zühd ü diyânet izhâr eder idi. Ve kendi kisbi ile te'ayyüş edüp, bir kimseden bir habbe ve bir lokma kabûl eylemez idi. Niçe müddet nâsa va'z u nasîhat yüzünden ol 'asrda olan vülât ve hükkâmın mesâvî ve mezâlimini beyân edüp, Ehl-i beyt'den birinin İmâmet'ine da'vet eyler idi. **Beyt:**

Bâtıl hemîşe bâtıl u bî-hûdedir, velî
Müşkil budur ki, sûret-i hakdan zuhûr ede

çehresiyle garaz-ı aslîden bî-haber olan ba'zı sâde-dilân ve sebük-mağzân-ı zemânı sûret-i hakdan evzâ'-ı ebleh-firîb ve 'avâm-pesendâne ile kendüye meftûn, belki memkûr u mağbûn edüp, menşe'i olan Bahreyn etrâfında kâ'in *"el-A'râbu eşeddü küfran ve nifâkan"** nass-ı mübîni, âyet-i cibilletleri olan bî-rüşd ü reviyyet tâ'ife-i A'râb-ı behâyim-tıynetlerden cem'-i kesîr ve cemm-i gafîr, tavk-ı mütâba'ati kılâde-i gerden-i 'ubûdiyyet eylediler. **[Mısrâ]':**

*Katre katre be-hem şeved deryâ***

tezâyüdü üzere refte refte etbâ' ve eşyâ'ı mütekessir ve müceddidlik vâdîsinde şöhret-i şâyi'ası müzdâd ve müteveffir olup, etrâf ü enhâya itâle-i eydî-i te'addî ve mütâba'atden rû-gerdân olanları katl ü nehb ü gārete tesaddîye başladı. Pes bu hâl üzere etrâf ü eknâfa ta'arruz ederek Basra nâhiyelerine karîb oldukda, Halîfe hazretleri asker-i bî-şümâr ihzâr ve 'Abbâs nâm kimesneyi Sipehsâlâr nasb edüp, mesfûrun def'i zımnında ta'yîn ü irsâl eyledi. Basra ile Bahreyn **[Ü 31b]** meyânında tekābül-i saffeyn ve tekātül-i sınıfeyn vâki' olmağla, Karâmıta askeri gālib ve leşker-i Halîfe mağlûben hârib oldular.

◊ 1 Muharrem 278 = 15 Nisan 891 Perşembe.

* اَلاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَ نِفَاقًا = Bedevîler, kâfirlik ve münâfıklık bakımından daha beterdirler" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, et-Tevbe 9/97. âyetin başında yer alan bir kısmıdır.

** قطره قطره بهم شود دريا = Damla damla ile deniz oluşur" anlamına gelen Farsça atasözüdür.

Ba'dehû bilâd-ı Şâm'a hücûm ve ol havâlîyi dahi kendisine tav'an ve kahran rabt ve sâ'ir niçe bilâd ve kasabâtı âverde-i pençe-i teshîr u zabt edüp, ol hılâlde vukū'-yâb olan harb ü kıtâl ve sâ'ir ahvâlleri mufassalât-i kütüb-i tevârîhde mebsûtdur.

el-Kıssa: Üc yüz bir senesinde◊ Ebû Sa'îd mesfûru, huddâmından biri bir takrîble hammâmda katl ü i'dâm eyledikde, yerine ferzend-i nâ-pesendi olan Ebû Tâhir câ-nişîn ve re'îs-i Karâmıta-i bed-âyîn oldu. Lâkin ol harâm-zâde pederinden ziyâde hettâk ve fettâk ve habîs-i bî-bâk zuhûr eylemekle, sefk-i dimâ' ve nehb-i emvâl ü eşyâ bâbında bî-pervâ ve ibâha-i muharremâtla hevâmm-ı 'avâmm-ı A'râb'ı beydây-ı hevâdârîde hervele-nümâ ederek, havâlî-i Basra'ya kudûm ve bağteten şehre hücûm ve ehl-i beldenin ekseri katl olunup, bakıyyesi deşt ü cibâle firâr eylediler. On yedi gün Basra'da ikāmet ve hâric ez-millet envâ'-ı hâlâta cesâret ve mesken-i pür-fitenleri olan Bahreyn tarafına 'avdet eyledi.

Ve'l-hâsıl Ebû Tâhir dedikleri nâ-pâk, ol kavm-i müstahikku'l-helâke Re'îs, belki halîfe-i İblîs olup, itlâf-ı fer' u asl ve ihlâk-i hars ü nesl ile niçe bilâdı harâb ve mezheb-i nâ-müzehhebi ekser mahalli istî'âb eyledikden sonra, üc yüz on yedi târîhinde◊◊ hucccâc-ı Müslimîn Mekke-i mükerreme'de merâsim-i hacca kıyâm hengâmında iken, 'ale'l-gafle mersûm Ebû Tâhir leşker-i vâfir ile zâhir olup, otuz bin mikdâr hucccâc-ı kirâmı **[Ü 32a]** katl ü istîsâl ve ol harâm-zâde nâmûs-i Harem-i muhteremi pâ-mâl eyledi. Emîr-i Mekke bir mikdâr süvâr ile müdâfa'a kasdında oldukda, cümlesini katl ve Hacer-i esved'i mahallinden kal' edüp, ârâm-gâhları olan büldândan Hecer nâm beldede lâ-teşbîh Ka'be-i mu'azzama'ya taklîden binâ eylediği Dâru'l-hicre nâm hâne-i nuhûset-encâma nakl eyledi. Ve Mîzâb'ı yerinden iktilâ' içün bâm-ı Ka'be'ye emriyle biri çıkup, min-gayr-i sebebin sâkıt olmağla, biri dahi sâ'id olup, ol dahi kezâlik hufra-i cahîme hâbıt oldukda, bir dahi cür'et edemediler. Ve Harem-i şerîf'de katl olunanları çâh-ı zemzeme ilkā ve kisve-i şerîfi hem-hâl-i girîbân-ı 'âşık-ı şeydâ eylediler.

Ve'l-hâsıl Mekke-i mükerreme'de on bir gün meks ü ikāmet ve cemî' hânelerini gāret ve ricâlini katl ü tedmîr ve nisvân ve sıbyânını esîr eyledikden sonra, makarr-ı habâset-müstekarrları cânibine ric'at eylediler. Hacer-i esved'i diyârlarına nakl ederken üc mehâr tüvânâ deve helâk olup, yirmi iki sene ol diyârda kaldıkdan sonra tekrâr Mekke'ye i'âde ve irsâlinde bir za'îf ve nâ-tüvân deveye tahmîl eylediler. Sahîh ve sâlim îsâl eylediğinden fazla tâb u tüvân tahsîl eylediği mervîdir.

Hulâsa Karâmıta tâ'ifesi, Milket-i İslâmiyye'de, husûsan erâzî-i mukaddesede verây-ı kabûl-i 'ukūl olan gûnâ-gûn fezâyih-i şenî'a ve kabâyih-i

◊ 1 Muharrem 301 = 7 Ağustos 913 Cumartesi.
◊◊ 1 Zilhicce 317 = 5 Ocak 930 Salı.

beşî'a irtikâb ve 'Irâk ve Hicâz ve Yemen ve Şâm ve Mısır'a varınca istîlâ ve istî'âb ve igâre vü intihâb eylediler. Ba'dehû Ebû Tâhir mersûm Âkile **[Ü 32b]** marazına giriftâr ve ol rencle bî-zâr (بيزار) olduğu hâlde üc yüz otuz târîhinde◊ maktûl ve derk-i esfel-i dûzahda peder-i bed-güherine mevsûl olup, cümle-i etbâ' u eşyâ'ı dahi bi't-tedrîc tu'me-i şîr-i şemşîr-i İslâmiyân ve *"Fekuti'a dâbiru'l-kavm'illezîne zalemû*"* mantûku, ol zümre-i pür-hızy ü hızlâna mâ-sadak-ı hâl ü şân olmuşdur.

Garâ'ibdendir ki Peygamber-i ekrem *sallallâhu 'aleyhi ve sellem*** hazretlerinin zemân-ı sa'âdet-iktirânları evâhırında nübüvvet iddi'ây-ı kâzibesiyle 'alem-efrâz-ı zuhûr olup, ba'dehû hazret-i Hâlid'in kantara-i tîğinden 'ubûr eden Müseylimetü'l-kezzâb ve sâ'ir mürteddîn-i dûzah-me'âb hâk-i Yemâme'den neş'et ve Karâmıta dahi kutr-i merkūmdan şu'le-feşân-ı âteş-i mekr u mel'anet olmağla, Vehhâbiyyûn dahi ol diyârın sû'-i âsârı olmak mülâbesesiyle, *"Hükmü'l-usûli yesrî fi'l-furû'***"* sereyânına nazaran ol usûl-i habâset-mevsûlün furû'undan ve ol şecere-i mel'ûnenin şu'ab-ı nâ-matbû'undan olmak ba'îd değildir. Kaldı ki tâ'ife-i mesfûrenin müntesib oldukları 'Abdulvehhâb nâm kimse, bin yüz seksan◊◊ târîhleri hılâlinde zikr olunan Dir'iyye Kasabası'nda sûret-i 'ilm ü salâhdan kıyâfet-nümây-ı zuhûr ve fîzâtihî 'ulûm-i 'akliyye ve nakliyyede mütefennin ve 'âlim ü mutkın olmağla, ol diyârda bir müddet tedrîs ve mebânî-i 'ulûmu te'sîs edüp, husûsan va'z u nasîhat ve sûret-i irşâd ü hidâyet tarîkasıyla beyne'l-kabâ'il Şeyh-ı Necdî gibi müte'ârif ve meşhûr ve elsine-i A'râb'da zikr-i bi'l-hayr ile mezkûr olup ve min ciheti'l-mezheb Hallâc-ı Mansûr'un **[Ü 33a]** katlini iftâ eden Hanâbile mute'assıblarından olmağla, mezhebinî mütekallid olduğu İmâm-ı ekmel Ahmed bin Hanbel *'aleyhi rahmetü'r-Rabbi'l-ecell*⁴* hazretlerinin kat'î kā'il olmadığı 'akāyid-i sahîfe ve ba'zı usûl ü furû'-i zâyiga ve za'îfe ile müntehil-i mezheb-i bâtıl ve sırât-ı müstakīm-i Sünnet ü cem'âtden reh-girâ ve mütehavvil ve mezheb-i merkūmu İbn Teymiyye'den ve tilmîzi İbn Kayyım Cevziyye'den nâkıl ve 'ulûm-i Felâsife'de dahi mâhir olmağla, ravza-i arîza-i 'ulûm-i şer'iyyeyi bî-gâne giyâh-i safsata ve hâr-ı dil-âzâr-ı maglata ile nümûne-i derûn-i nifâk-endîş ve hem-hâl-i kulûb-i Yehûd-i bed-kîş edüp, refte

---

◊ 1 Muharrem 330 = 26 Eylül 941 Pazar.

* فَقُطِعَ دَابِرُ الْقَوْمِ الَّذِينَ ظَلَمُوا = Böylece zulmeden toplumun kökü kesildi" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-En'âm 9/45. âyetin ilk yarısıdır.

** صلى الله عليه و سلّم = Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun" anlamına gelen ve Peygamberimiz için kullanılan bir duâ cümlesidir.

*** حُكْمُ الْأُصُولِ يَسْرِى فى الْفُرُوعِ = Asılların hükmü ayrmtılara da sirâyet eder" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.

◊◊ 1 Muharrem 1180 = 9 Haziran 1766 Pazartesi.

*⁴ عليه رحمة الرب الاجل = En yüce Rabb'in rahmeti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

refte ta'lîm ve neşr u ta'mîmle kutr-i Yemâme'de ve hudûd-i Yemen'de âvâzegîr-i iştihâr ve A'râb-ı aktân-ı sâ'ireye de lekke-i sâriyye gibi endek endek sirâyetiyle ol herze-gerd, bâdiye-i hayret olan behâ'im-tıynet makūlelerini mezheb ve kirdâr-ı nâ-sâzına sâz-kâr eylemekle, ol evânda erîke-ârây-ı Saltanat ve evreng-pîrây-ı mecd ü şevket olan cennet-mekân ve behişt-âşiyân merhûm Sultân 'Abdülhamîd Hân *lâ zâle hamîde'l-hâli tahte livâ'i'l-hamdi mübtehicen bi'l-'afvi ve'l-gufrân** hazretleri fî nefsihî ashâb-ı nüfûs-i kudsiyye ve erbâb-ı melekât-ı ünsiyyeden kesretde vahdet ve zîr-i hil'at-i zer-dûz-i Saltanat'da mazhar-ı 'izz-i 'ubûdiyyet olup, safha-i kalb-i musaffâsı âyîne-i 'âlem-nümâ ve dîde-i basîret-intimâsı, sürme-i kerâmet-eser ile bâr-ı yek-bîn-i hakāyık-ı eşyâ olmak hasebiyle yevmen mine'l-eyyâm Sadrıa'zam ve sâ'ir vükelây-ı devlet kullarına 'Abdulvehhâb-ı mersûmun **[Ü 33b]** kıssa-i hâl ü şânından istiksâ ve isti'lâm ve **[mısrâ]*:**

*'İlâc-ı vakı'a pîş-ez-vukū' bâyed-kerd***

mu'âlecesine mebnî mezheb ve müdde'âsından istifhâm buyurduklarında: "Mâdde-i mezkûre aslâ tevcîh-i sâmi'a-i ısgā ve i'tibâr olunacak mevâddan değildir" deyü bi'l-cümle emr-i merkūmu tehvîn ve bî-mesâs olduğunu tebyîn eylemeleriyle, Pâdişâh-ı dil-âgâh hazretleri: "Hâliyâ Milket-i İran'ı vîrân ve etrâf ü havâlîye şerâre-feşân-ı şerr u tuğyân olan Zend Kerîm Hân'ın ahvâlini dahi bundan akdem isti'lân eylediğimde 'Emr-i nâçîzdir' deyerek bu resme istisgār u istihvân eylemişdiniz. Ba'dehû ne rütbeye resîd ve ne derecede fitne-engîz-i karîb ü ba'îd olduğu ma'lûmdur. Pes bi-eyy-i vechin bunun dahi hakāyık-ı ahvâl ve dekāyık-ı etvâr u ef'âlî bi'l-istikşâf mütebeyyin ve çigûnegî-i mebâdî ve metâlibi bedîd ü mütebeyyin olmak kusvây-ı maksadları olduğunu iş'âr buyurmalarıyla, mefhûm-i mersûmu hâvî Sadrıa'zam tarafından ol esnâda Bender-i Cidde ve Habeş Vâlîsi olan Yenişehirli merhûm 'Osmân Paşa cânibine kā'ime tahrîr ve hulûs-ı kalb-i ricâlullahdan müste'âr berîd-i sabâ-reftâr ile tesyîr olunmağla, müşârun ileyhin cevâb-nâmesinde: "'Abdulvehhâb-ı merkūm fi'l-asl Dir'iyye'den neş'et ve 'unfüvân-ı civânîden berü müştagil-i tahsîl-i 'ilm ü fazîlet ve Yemen ve Hicâz ve Şâmât***'da bi'l-cümle 'ulûm-i 'akliyye ve fünûn-i nakliyyeyi istihsâl ve her fenn ü sınâ'ayı kemâ-yenbagī istikmâl edüp ve muzahrafât-ı dünyeviyyeden müctenib, ricâl-i ma'nevîye müntesib, sâhib-i vera' u perhîz, **[Ü 34a]** enfâs-i tayyibesi igtinâm

---

* لاَ زَالَ حَمِيدَ الْحَالِ تَحْتَ لِوَاءِ الْحَمْدِ مُبْتَهِجًا بِالْعَفْوِ و الْغُفْرَانِ = Af ve gufrânla sevinmiş olarak şükür sancağı altında övülmesi devam etsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

** علاج واقعه پیش از وقوع باید کرد = Bir olayın ilacını meydana gelmezden önce edinmek gerekir" anlamına gelen Farsça atasözüdür.

*** Şâmlar anlamına gelen Şâmât kelimesiyle büyük şehirleri Filistin, Taberiyye, Dımaşk, Humus, Habîbü'n-Neccâr olan beş Şâm kastedilmektedir; bk. meselâ Ahmed b. Muhammed 'Abdurabbih el-Endelüsî, *'el-'Ikdu'l-Ferîd,* thk. 'Abdulmecîd et-Terhînî, Beyrût 1404/1983, VII,279.

olunacak bir merd-i 'azîz olmağla, el-hâletü hâzih vatanında ta'lîm-i 'ulûm-i şettâ ve mütekallid olduğu Mezheb-i Hanbelî üzere mesâ'il-i dîniyyeyi tullâb-ı Hanâbile'ye tedrîs ü ikrâ ile imrâr-ı leyl ü nehâr edüp, ancak riyâzıyye ve sâ'ir 'ulûm-i Felsefiyye'de dahi mehâret-i kâmile ve hazâkat-i şâmilesi olmağla, ba'zı usûl ve furûğ-i felâsifeleri 'ulûm-i şer'iyyeye âmîhte ve ol şûrâbe-i zehr-âmîzi şekerîn şerbet-i fünûn-i dîniyyeye rîhte eylediği mesmû' olmakdadır".

Hulâsa-i kelâm 'Abdulvehhâb dedikleri kimse, bâ'is-i halecân ve mûris-i hadşe-i dil ü cân olacak mâdde olmadığı münderic ve ol makūleyi kāle getürmek mûcib-i nakīsa-i şân-ı devlet olduğu mastûr ve mündemic olduğundan nâşî, min-ba'd ol cânibe imâle-i veche-i iltifât ü i'tibâr ve ism ü resmi zebân-zede-i sıgār u kibâr olmadı. Tâ ki evâ'il-i devr-i Selîm Hânî'de 'Abdulvehhâb-ı merkūm vefât ve terk-i kâr u bâr-ı hayât edüp, zer' eylediği tohm-i fesâd ü tebâhı, ya'nî sülâle-i dalâlet ve gümrâhîsinden ser-nümûn olan 'Abdül'azîz nâm şahs-ı nâ-temyîz dahi *"Küllü'n-nebti yenbütü 'alâ usûlihî"** nâbitesi üzere peyrev-i eslâf ve sâlik-i girîve-i i'tisâf olmağla, mezheb-i nâ-müzehheb-i mersûmu tervîc ve sergerde-i Karâmıta gibi refte refte âsâr-ı bedme'âsirini isâre vü tehyîc ile etrâf ü eknâfına neşr u işâ'at, husûsan vâye-i 'akl ü idrâkden berî, pûye-kâr-ı tîh-i serserî olan Acmâvât'a mülhak A'râb tâ'ifesini behîme-sıfat, gerden-beste-i habl-i mütâba'at ederek, bi-'aynihî Serdâr-ı Karâmıta gibi idd-ây-ı salâh **[Ü 34b]** u takvîmi (تقوایمی) semîr-i zamîri olan tesallutun dâ'iyesine esâs ve iklîl-i Saltanat-ı 'Arabistân'a vesîle-i ihtilâs eyleyüp, tâ ki cem'iyyetine kesret ve dâ'iresine vüs'at gelüp, Devlet-i 'aliyye ise niçe müddetdir gavta-hor-ı bahr-ı bî-geran-ı şûriş ü meşgalet, be-tahsîs taraf-ı Hicâz-ı mağfiret-perdâz, 'urzâ-i müsâmaha-i vükelây-ı devlet olmak fursatıyla, Hâricî-i mesfûr Yemen ve 'Irâk taraflarına tek ü tâz ve nehb ü gāret ve tav'an ve kerhen ekser Cezîretü'l-'Arab'ı ser-fürû-bürde-i itâ'at eylediğine mukārin, cânib-i Hicâz'a dahi isâre-i gubâr-ı fitneye âgāz eyleyüp, hattâ bin iki yüz on senesinde◊ Hâricî-i mesfûr tarafından 'ulemây-ı Ehl-i sünnet'le mübâhase ve mesâbe-i nakş-ber-âb olan mezheb-i nâ-savâbları zımnında münâkaşa ve münâfese eylemek içün 'ulemâ' nâmına çend nefer eşhâs-ı bedgüher irsâl edüp, ol hengâmda 'ulemây-ı 'izâm ve mevâlî-i kirâmdan Üsvetü'l-'ulemâ'i'l-muhakkıkīn ve Kıdvetü ashâbi'l-fazlı ve'l-yakīn 'Ali-zâde Efendi hazretleri Devlet-i 'aliyye tarafından Kādî-i Mekke-i mükerreme bulunmağla, 'ulemây-ı Haremeyn'le gāss olduğu hâlde, mahzar-ı müşârun ileyhîde mün'akıd olan mahfil-i pür-zeyn, bahs-gâh-ı 'ulemây-ı tarafeyn olup, 'akāyid-i fâside ve akvâl-i kâsidelerini müştemil bir risâle ibrâz ve mukābele-i

---

* كُلُّ النَّبْتِ يَنْبُتُ عَلى اُصُولِه = Her bitki kendi kökünden yetişir" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.

◊ 1 Muharrem 1210 = 18 Temmuz 1795 Cumartesi.

safahâti'l-levehât-ı mübâhaseye âgāz eylediklerinde, Ehl-i Sünnet tarafından yegân yegân ecvibe-i hakka îrâd ve mebânî-i edille ve senedâtları mi'vel-i mu'avvelün 'aleyhi tezyîfle berbâd ve *"el-Hakku ya'lû ve lâ yu'lâ 'aleyh*"* hakīkati üzere bi'l-cümle leked-zede-i (لكدرده) tebkît ü ifhâm ve müşt-hûrde-i iskât ü ilzâm olundukdan sonra, **[Ü 35a]** fâzıl-ı müşârun ileyh miyânede güzerân eden mebâhis-i merkūmeyi bi-esrihâ kaleme alup, muhtasarîce bir risâle-i müstakılle tertîb ve sergerde-i mersûm tarafına ba's ü tesrîb ile râh-ı Hakk'a da'vet ve semt-i selâmet-i sermedîye delâlet eylemi şiken, **[mısrâ]':**

*Ez-berbat-ı kec nağme-i râst ne-yâmed***

terânesince âheng-i bî-usûlünde kemâ-kân karâr ve **beyt:**

Levs-i fıtrî ile âlûde olan murdâra

Âb ve sâbûn-i nasîhatle tahâret gelmez

vefkmca, lekke-i sâbit-i dil-i pür-dalâleti, süste-i sâbûn-i hidâyet olmayup, ol dâll-i ezelî ve gümrâh-ı Lem-yezelî, kelâm-ı hakkı istimâ'dan imtinâ'la merkez-i dalâl-i kadîminde istikrâr eyledi. **[Mısrâ]':**

*Derûn-i tîre-dilân kābil-i nasîhat nîst****

Risâle-i mezkûre taraf-ı mezbûra ba'de'l-vürûd Şerîf-i Mekke hazretlerine irsâl eylediği mektûbda: "Bizim ol makūle kīl ü kāle ve cevâb u su'âle iltifâtımız yokdur. Biz ehl-i ictihâdız" deyü müctehidlik iddi'âsı, *"Zâde fi't-tunbûri nağmeten uhrâ*"** meselini îrâda îmâ eylemişdir. Ba'dehû risâle-i merkūmeyi Şeyhulislâm-ı esbak Es'ad-zâde Efendi hazretleri şerh eylemekle, metin ve şerhden istinbât ve 'Abd-i bî-bidâ'at dahi merhûm ve mağfûr Sultân Selîm Hân *ca'alallâhu merkadehû menzile'n-nûr ve şeraha rûhahû bi'n-nazrati ve's-sürûr*** hazretlerinin dest-yârî-i himmet ve meded-kârî-i ihsân ü 'inâyetleriyle on beş senesinde◊ cânib-i Hicâz'a ihrâm-bend-i 'azîmet ve Mekke-i mükerreme'de şeref-yâb-ı mücâveret olduğumuz eyyâmda, 'ulemây-ı Haremeyn'den ve Necid tarafından vârid olan ba'zı erbâb-ı dirâyet lisân-

---

* الحق يعلو ولا يعلى عليه = Hakk yücedir, hiçbir şey onun yüceliğini aşamaz" anlamına gelen Arapça bu söz, "İslam yücedir, hiçbir şey onun yüceliğini aşamaz" anlamına gelen ve Buhârî, Cenâ'iz, 79'da bulunan Peygamberimiz'in bir hadîsinin (bk.Wensinck, IV,341) halk arasında meşhûr olmuş şeklidir (bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* nr.362, I,127).

** از بربط كج نغمه راست نيامد = Eğri tanburdan doğru nağme çıkmaz" anlamına gelen Farsça atasözlerindendir.

*** درون تيره دلان قابل نصيحت نيست = Kalbi kararmış olanlar, nasîhat kabul edebileceklerden değildir" anlamına gelen Farsça atasözüdür.

*4 زاد فى الطّنبور نغمةً اخرى = Tanburda (uygun olmayan) bir başka ses daha eklendi" anlamına gelen Arapça atasözüdür; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl,* I,327.

*5 جَعَلَ اللهُ مَرْقَدَهُ مَنْزِلَ النُّور و شَرَحَ رُوحَهُ بِالنَضْرَةِ و السُرُور = Allah onun kabrini nûr evi kılsın, mutluluk ve sevinçle onun ruhunu ferahlatsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

◊ 1 Muharrem 1215 = 25 Mayıs 1800 Pazar.

larından keşîde-i silk-i **[Ü 35b]** inzıbât eylediğim üzere zikr olunan Vehhâbîler'in hulâsa-i 'akāyid-i bâtıla ve mülahhas-ı nihal ve taklîdât-ı 'âtılaları budur ki, tâ'ife-i mezbûrenin teşebbüs ve tekallüd eyledikleri mezhebin 'umde-i usûlü, üc ve furû'u, yirmiye bâliğ olup ve nakl ü rivâyet ve kavlini vesîka ve hüccet ittihâz eyledikleri İbn Teymiyye ise, ekser meşâyih-ı Ehl-i Sünnet 'indinde 'akāyid-i zâyifesi müsbet, hârık-ı icmâ'-ı ümmet olup, hattâ İbn Hacer Heysemî, Fetâvây-ı Hadîsiyye'de mersûm hakkında *"Hazelehullâhu ve edallehû ve a'mâhu ve esammehû ve ezellehû** 'ibâretiyle nefrîn ve e'imme-i kirâm ol güm-râh-ı be-nâmm fesâd-ı ahvâlini ve kizb ve sehâfet-i akvâlini tasrîh u tebyîn eylediler" deyü dalâletini ta'yîn ve mahzûl-i merkūm Hulefây-ı Râşidîn'den Fârûk-ı a'zam ve 'Aliyyü'l-Murtezâ hazretlerine zebân-dirâz-ı i'tirâz ve tahtı'e ve taglîtleri cihetine cesâret-nümây-ı intihâz olduğunu celâlet-i şânı 'iyân ve mertebe-i ictihâda bulûğu ittifâk-kerde-i a'lâm-ı 'ulemây-ı zemân olan Ebu'l-hasen es-Sübkî ve veled-i emcedleri Tâcüddîn ve İmâm 'İzzü'bnü Cemâ'a ve sâ'ir Şâfi'î ve Mâlikî ve Hanefî 'ulemâsından cem'-i kesîr nakl ü rivâyet ve tefsîk u tebdî', belki tekfîr eylediklerini hikâyet eylemişdir. Merkūm İbn Teymiyye'nin muhâlif-i Ehl-i Sünnet ve münâfî-i icmâ'-ı ümmet olup, mecmû'unu Hâricî-i mezbûr kā'il ve mu'tekıd ve etbâ' u eşyâ'iyle mütekallid olduğu akvâl-i türrehât ve 'akāyid-i herze-simât-larındandır ki, hâşâ sümme hâşâ cenâb-ı Bârî *'azze şânühû*** mahall-i havâdis ve zât-ı ehadiyyeti mürekkeb ve cismiyyet ve cihet ve intikāl ve bikaderi'l-'arş lâ-asgar ve lâ-ekber ve Kur'ân-ı mecîd, **[Ü 36a]** zât-ı İlâhî'de muhdes ve 'âlem, bi'n-nev' kadîm ve enbiyây-ı 'izâm, gayr-ı ma'sûm ve Rasûl-i ekrem *sallallâhu 'aleyhi ve sellem**** hazretlerinin ba'de'l-intikāl câh ve menzileti bergeşte-i zevâl olmağla, min-ba'd taraf-ı pür-şerefine tevessül, zâ'il ve Ravza-i mutahhere ziyâreti içün sefer-ber olmak günâh ve ol seferde kasr-ı nemâz, dûr-derece-i cevâz olup ve Tevrât ve İncîl'in elfâzı mütebeddel olmayup, belki me'ânîleri mütehavvel ve yemîn-i talâkda hemân keffâret-i yemîn lâzım gelüp, talâk gayr-i vâki' ve 'an-kasdin terk olunan nemâz içün kazâ eylemek gayr-i lâzım ve iktâ' eden kimseye mükûs, helâl ve cünüb olan âdem gice içre nâfile nemâzını edâ edüp, kable'l-fecr igtisâl içün te'hîri, bîmesâğ ve şart-ı vâkıf gayr-i mu'teber olup ve bunun emsâli niçe tefevvühât-ı bâtıla ve küfr ve müftereyât-ı 'âtılası sübût-yâfte-i nezd-i ekâbir-i Mü'minîn ve el-hâletü hâzih tâ'ife-i mersûme dahi erâcîf-i merkūmeyi kā'il ve anlar ile 'âmil oldukları, karâr-dâde-i ecillây-ı ehl-i yakīndir.

---

* خَذَلَهُ اللهُ وَ اَضَلَّه وَ اَعْمَاهُ وَ اَصَمَّهُ وَ اَذَلَّهُ = Allah onu yardımsız bıraksın, saptırsın, kör etsin, hor ve hakîr etsin" anlamına gelen bu cümle Arapça bir bedduâdır.

** عز شانه = Şânı azîz olsun" anlamına gelen ve Allah için kullanılan Arapça bir duâ cümlesidir.

*** صلى الله عليه و سلم = Allah'ın salât ve selâmı üzerine olsun" anlamına gelen ve Peygamberimiz için kullanılan bir duâ cümlesidir.

Ve mezkûr İbn Teymiyye müdde'ây-ı meşrûhuna mebnî, ittifâk-ı 'ulemây-ı 'asr ile Dımeşk-ı Şâm'da habs olunup, yedi yüz yirmi sekiz târîhinde◊ mescûnen irtihâl ve dâru'l-mücâzâta intikāl eyledi. Ve tervîc-i kelâm ve takviyet-i merâm içün İmâm Ahmed hazretlerine 'azv ü isnâd eylediği makālât, mahz-ı ifk ü müftereyâtdır. İmâm-ı müşârun ileyh 'anâsır-ı erba'a-i vucûd-i dîn ve çâr-erkân-ı Ka'be-i îmân ü yakīn olan e'imme-i erba'a-i müctehidînden bir 'unsur-i metîn ve bir rükn-i rekîn oldu ğu, ıtbâk-kerde-i kâffe-i tabakāt-ı Müslimîn'dir. Kaldı ki risâle-i mersûmelerinde derc eyledikleri **[Ü 36b]** usûl-i selâseden birisi: "'Amel, îmân-ı mu'teber-i şer'îden cüz' olmağla, bir kimse nemâz ve zekât makūlesi ferâ'izden bir ferîzayı tekâsülen lâ-inkâren terk eylese, kâfir ve dem ü mâlı helâldir" derler. Kavl-i mezbûr ise zuhûrlarından akdem hâl ü şân-ı pür-hızy ü hızlânları işbu *"Yuhakkıru ahadüküm salâtehû fî cenb-i sâlâtihim ve savmehû fî cenb-i savmihim ve lâkin lâ yücâvizü îmânuhum terâkıyehum*"* Hadîs-i şerîfiyle beyân-kerde-i Sâhibü'l-mu'cizât *'aleyhi efdalu's-salavât* olduğuna muvâfık, Halîfe-i bi-hakk İmâm 'Aliyyü'l-Murtezâ *kerremallâhû vechehû*** üzerine hurûc ve şâhik-ı bagy ü şikāka 'urûc eden Mârikīn ve Hâricîn fırkasının mezheb-i bed-terînleridir.

Asl-ı sânî: Hazret-i Bârî-i zü'l-celâlden mâ'adâ ferd-i vâhide hayyen ve meyyiten istimdâd ve istişfâ' cihetiyle du'â vü nidâ eylemek küfr olmağla, ol vechile nidâ vü du'â eden âdemin dem ve mâlı mübâh olur.

Asl-ı sâlis: Türbeler üzere inşây-ı kıbâb ve derūnlarında îkād-ı şumû' ve kanâdîl ve türbelere 'arz-ı nüzûr ve sadakāt ve ziyâret-i kubûr ve mesâcid ve cevâmi'i, hattâ Harem-i muhterem'i bile sürc ve kanâdîl ile tezyîn eylemek bir vechile câ'iz değildir. İşbu usûl-i selâse zımnında ihticâc eyledikleri da'vây-ı hulûs-ı nifâk, pîşegân-âsâ bî-esâs ve mürû'et-i ebnây-ı zemân gibi vâhî ve bî-mesâs olan edille ve berâhînleri, vücûh-i hakka ile ibtâl ve tezyîf ve hufra-i işkâle düşdüklerinin menşe' ve mevridi kemâ-yenbagī telkīn ve ta'rîf olundu ise de, ber-fehvây-ı *"İnneke lâ tüsmi'u's-summe'd-du'â'***"* kabûl ve ısgādan ibâ ile pây-efşür-i merkez-i ısrâr ve dalâl-i kadîmlerinde sâbit ü pâydâr oldular. **[Ü 37a]**

◊ 1 Muharrem 728 = 17 Kasım 1327 Salı.

* يُحَقِّرُ اَحَدُكُمْ صَلَاتَهُ فى جَنْبِ صَلَاتِهِمْ وَ صَوْمَهُ فى جَنْبِ صَوْمِهِمْ وَ لكِنْ لاَ يُجَاوِزُ ايمَانُهُمْ تَرَاقِيَهُم = Sizden biriniz onun namazını ve orucunu kendi namazları ve orucu yanında küçük görür; lâkin îmânları onların köprücük kemiklerini aşamaz" anlamına gelen bu cümle, yakın ifâdelerle el-Buhârî, Menâkıb, 25; Fezâ'ilü'l-Kur'ân, 36; İstinâbe, 6,7; Müslim, Zekât, 147,148; İbn Mâce, Mukaddime, 12; Ahmed b. Hanbel, 3/23,24'te geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, I,487.

** كرّم الله وجهه = Allah onun yüzünü şerefli kılsın" anlamına gelen ve Hz. Ali anıldığında kullanılan Arapça bir duâdır.

*** اِنَّكَ لاَ تُسْمِعُ الصُّمَّ الدُّعَاءَ = (Resûlüm!) Elbette sen sağırlara o daveti işittiremezsin" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, er-Rûm 30/52. âyetin başlarmdaki bir kısmın önüne "*İnneke* = اِنَّكَ" ilâvesiyle oluşturulmuş bir şeklidir.

Bi-kazâ'ihî Te'âlâ tâ'ife-i Efrenc dahi ol esnâda Milket-i Mısır'a istîlâ ve Sultân Mustafa merhûm zemânında Moskov keferesinin ümerây-ı Mısrıyye'den Bulud-kapan 'Ali Bey nâm şakīyi, pes-perde-i hafâdan bagy ü hurûca igrâ etdikleri gibi, melâ'în-i Efrenciyye dahi bir tarafdan Hâricî-i mersûmu gûnâ-gûn mevâ'îd ve tesvîlât ve ta'lîm-i turuk-ı teshîlâtla hurûc ve tuğyân ve Yemen ve 'Irâk ve sâ'ir Milket-i 'Arabistân saltanatına sevk ve ilkāy-ı cür'et ü şevk edüp, Devlet-i 'aliyye ise gā'ile-i şâgile-i Mısrıyye ile müştagil ve ol ülke-i 'azîmin istihlâsı dâ'iyesine mütevaggıl olup, gerçi müverrih-i Fakīr'in işbu, **[mısrâ]'**:

Mısır'ı yed-i Efrenc'den nez' eyledi Sultân Selîm

(مصری ید افرنجدن نزع ایلدی سلطان سلیم)

mısrâ'-ı târîhi üzere milket-i merkūme eydî-i küffârdan nez' ve 'illet-i Efrenc'i şerbet-i şemşîr ile vücûd-i Ümmü'd-dünyâ'dan def' olup, lâkin ez-ser-i nev kutr-i mezbûrda tehaddüs eden âşûb ü ihtilâl, kezâlik Rumeli yakasında sernümây-ı girîbân-ı zuhûr olan dağlu tâgîleri ve sâ'ir cihâtla sû-be-sû mütekevvin olan şûriş ü fitne vü i'tilâl sebebiyle Pâdişâh-ı zemân ve vükelây-ı Devlet-i ebed-bünyân gark-âbe-i iştigāl olduklarından başka, evliyây-ı umûrun cânib-i Hicâz'a derkâr olan 'adem-i i'tinâ vü rı'âyet ve sūret-i ihtimâmda müsâmaha vü betâletleri ve me'mūrların dahi kesâletleri, hüsûsan Bağdâd Vâlîsi Süleymân Paşa'nın ve Cezzâr Ahmed Paşa'nın kişver-i bekāya rihletleri gibi esbâb-ı 'âdiyenin ictimâ'iyle 'âdî-i mersûm *"Halâ biki'l-cevvü fe-bîzî v'asfirî*"* **[Ü 37b]** safîri üzere meydânı hâlî ve merdâm mest ü lâ-ubâlî bulmağla, Yemen ve 'Irâk ve Hicâz taraflarına da şerâre-nisâr ve Haremeyn-i muhteremeyn'e dahi küllî ta'arruz ve istîlâ ile 'umûm Ehl-i kıble'yi dil-figâr eyledi.

Devlet-i 'aliyye'nin müstağrak olduğu meşâgil-i şevâgil-i seferiyye, bi-'avn-i Hâlıkı'l-beriyye hayırlu vechile 'an-karîb mündefi' ve himmet-i vâlâ-nehmet-i Şehinşâh-ı Mahmûdî-sîretle ol havâlîden 'urûk ve usûl-i Havâric-i bed-millet tâ'ife-i Karâmıta-i mezkûre-sıfat bi'l-külliyye munkatı' olmak mütevakkı' ve mu'cize-i bâkıye-i hazret-i Muhammedî'ye tevessülen dergâh-ı icâbet-penâh-ı Rabbânî'den mes'ûl ve munzarı'dır.

Tezyîl

'Abd-i kelîl, cânib-i Hicâz'dan 'â'id ve Âsitâne-i sa'âdet'e vârid olduğumuzda, nakd-gerân-ı zemân ve mânend-i sü'bân müteneffisân-ı devrândan birisi ol havâlî ahvâlini istintâkla, istimâ'ına sûret-i tenezzül ibrâz ve Hakīr

* خَلاَ لِكَ الجَوُّ فَبيضِى وَاصفِرِى = Meydân senin, ister yumurtla, ister gıdakla [= Kral sensin, istediğini yapabilirsin] anlamına gelen bu cümle meşhûr Arap şâirlerinden Tarafe'nin şiirlerinden bir mısrâdır; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* I,239-240.

dahi dâhil-i hemyân-ı havâss olan zevâde-i mesmû'ât ve mubsırâtımızı izhâra âgāz edüp, hulâsası Hâricî-i mersûm eslâfda Hasan Sabbâh ve Sergerde-i Sürh-serân olan Şeyh Haydar ve Kādî-i Simavna ve Kadı Burhâneddîn ve Sakarya Şeyhi gibi müdde'îlerin, *"Kelimetü hakkın ürîde bihî bâtılun*"* edâsmca sûret-i salâhı vesîle-i tesallutun ve mesned-i hükûmet-i 'Arabistân'da karâr ve temekkün-i derûn-i habâset-nümûnunda menvî ve emârât ve harekâtından mahsûs ve mer'î ise de, Bağdâd Vâlîsi Süleymân Paşa ve Cezzâr Paşa'nın hayâtları ol dâ'iyenin izhârına mâni' u hâ'il ve müşârun ileyhimâ tarafından havf u haşyeti, serhadd-i nihâyete **[Ü 38a]** vâsıl olmağla, el-hâletü hâzih ihtimâm-ı yesîr ile Cidde'ye ve Medîne-i münevvere'ye temkîn ve takviyet verildiği sûretde, "Hâricî-i mezbûr kendi ârâm-gâhında dahi teb ü tâb-ı ıztırâbla 'Yâ veylî!**' gûyân olacağı bî-gümândır" edâsıyla beyân-nâme-i 'ilm ü haberi hatem ü imzâ eylediğimde, Cezzâr Paşa münâsebetinden berhemzede-i infi'âl ve sükûtla fasl-ı makāl eylemişidi. Vaktâ ki müşârun ileyhimâ rû-be-râh-ı iklîm-i 'ukbâ oldukdan sonra, zebâne-i âteş-âsâ zuhûr ve kutr-i mezbûru pür-şerer-i şerr u şûr eylediği cümleye meşhûd ü manzûr olmuşdur; *ca'alenallâhu Te'âlâ mimmen yestemi'u'l-hakka ve yettebi'uhû lâ mimmen yertedi'uhû, âmîn****.

Vak'a-i İsma'îl Paşa der-'Akkâ

Mûmâ ileyh 'an-asl re'âyâ'et ve ehâlîsi denâ'etle şehîr olan 'Arabkîr nâm beldeden neş'et edüp, bir müddet Kapudân-ı deryâ Cezâ'irli Hasan Paşa'ya Silahdâr ve ba'de vefâtihî Cezzâr Paşa'ya ve bir zemân Gürcü 'Osmân Paşa'ya Tüfekci-başılık hıdmetiyle kâmkâr olup, Vidin vak'asında Değirmenci-zâde Mustafa Paşa'ya Kethudâ ve Mısır seferi hılâlinde vâki' 'Arîş muhârebesinde müşârun ileyh mültehık-ı zümre-i şühedâ oldukda, mahlûl olan hil'at-i Vezâret dûş-i mûmâ ileyhe şeref-bahş-ı zînet olup, şehîd-i merhûm gibi kendiden dahi hıdmet-i sâdıkāne ve uğur-i dîn ü devletde sa'y ü gayret-i dilîrâne me'mûl iken, **[mısrâ]':**

Kem-mâyeden eyler ne ki eylerse zuhûr*[4]

kā'idesince muktezây-ı hâk ve lâzime-i cibillet-i nâ-pâki üzere ednâ behâne ile Ser'asker tarafından münfa'il ve dâ'iresinde **[Ü 38b]** müctema' olan kül-

---

* كَلِمَةُ حقٍّ اُرِيدَ بِه بَاطِلٌ = Bâtıla âlet edilen hak söz" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

** يَا ويلَى = Yazıklar olsun bana" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

*** جعلنا الله تعالى ممّن يستمع الحقّ و يتّبعه لا ممّن يرتدعه آمين = Yüce Allah bizi hakkı işitip ona uyanlardan eylesin, kaçınanlardan değil. Allahım duâmızı kabûl eyle!" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

*4 Metnimizde yer alan bu mısrâ, Râgıb Paşa'nın gazellerinden birinde geçmektedir; bk. Râgıb Mehmed Paşa, *Dīvān-ı Râgıb, İbtidâ'-i Gazeliyyât,* İstanbul 1253/1837, s.61.

liyyetlü askerini alup, Ordu-yi hümâyûn'dan munfasıl olmağla, mûmâ ileyhin bu hareket-i nâdir-berâberi, asâkir-i sâ'ireye dahi sirâyet ve îrâs-i tefrika-i şîrâze-i cem'iyyet edüp, bu vesîle ile Şerîf Paşa ve Hüseyn Paşa ve Receb Paşa dahi askerleri ile Ordu'dan müfârakat ve Anadolu'ya doğru 'avdet eylediler. Sadrıa'zam, bunların vech-i mezkûr üzere ictimâ' ve iltiyâmları, eslâfda vâki' İbşîr Paşa ve Abaza Paşa vak'aları* gibi fitne-i 'azîme ve dâhiye-i cesîmeyi mü'eddî olacağını mülâhaza ile ber-muktezây-ı vakt tebe'âtlarından tecâhül ve bâ'is-i infi'âlleri olan hâlâtdan tegāfül sûretiyle, verâlarından her birine nüvâziş-nâmeye mashûb mansıblar irsâl ve teferruk-ı ittisâlleri cihetini istihsâl eylemişidi. Binâ'en 'aleyh İsma'îl Paşa dahi mansıbı olan Mar'aş'a teveccüh ü i'tizâm ve Mar'aş'a karîb Aksu nâm mahalle darb-ı hıyâm ve vücûh-i belde istikbâline tevakku'la bir iki gün anda ârâm edüp, meğer taraf-ı Sadrıa'zamî'den Mar'aş ehâlîsine ve 'Ayntâb Mütesellimi tarafına müşârun ileyhin bi-eyy-i vechin i'dâm ve istîsâli bâbında nihânîce evâmir-i ekîde vârid olmağla, Mar'aş ehâlîsi Reyhânlu ve Kılıclu ve sâ'ir Ekrâd 'aşâyirinden asker-i vâfir cem' u ihtişâd edüp, bağteten cevf-i leyl-i pür-veylde mânend-i seyl muhayyem-i asker-i müşârun ileyh üzere rîzân ve tarfetü'l-'aynda ol ecnâs-i muhtelife ve evbâş-ı nâ-mu'telifeden 'ibâret haşerât-ı bî-gâyet **[Ü 39a]** bi'l-cümle münhezim ve perîşân ve lisân-ı zemân haklarında, *"Teferrakū eydî Sebâ**"* meselini gûyân olmuşdur. Müşârun ileyh dahi bî-ser u pâ tek ü tenhâ firâr ve Kâfir Dağı dedikleri cibâl-i şahikada Fettâh-oğlu nâm hânedân-ı meşhûr obasına ilticâ ile bir müddet anda karâr eyledikden sonra, 'Akkâ cânibine revân ve Cezzâr Paşa'nın zîr-i himâyesinde rehîn-i emn ü emân olmuşidi. Müşârun ileyhin vefâtı 'akabinde 'Akkâ'da mevcûd olmağla, sunûf-i askerîyi bî-derd ü meşakkat dâhil-i kabzā-i tegallüb ve şekāveti olan emvâl ile ıtmâ' ve güzeşte 'ulûfe nâmiyle nukūd-i bî-şümâr sarf u nisâr edüp, ol makūle behâ'im-sîretân, 'avâmmı rây ü irâdesine gerden-dâde-i ittibâ' eyledikden sonra, Saydâ Eyâleti'ni taleb ve teşvîş-i havâtır-ı erkân-ı devlete sebeb olur ba'zı rumûz ü kinâyât ile tervîc-i şevâyib-i şûr u şegab eylemişidi. Eyâlet-i Şâm ve Saydâ ve Trablus, bâlâda zikr olunduğu vech üzere Haleb Vâlîsi İbrâhîm Paşa'ya mukaddemce tevcîh olunup, Cezzâr Paşa'nın müddet-i medîde ve sinîn-i 'adîdeden berü cem' u ihtizân eylediği emvâl, mechûletü'l-ashâb olduğundan 'â'id-i beytülmâl olmağla, mevcûd ve mektûmu zâhire ihrâc ve hazîne-i mîrîye idrâc olunmak bâbmda tarafına hıtâben evâmir-i 'aliyye ısdâr

---

* Metnimizde söz konusu edilenler, bir ara Abaza Hasan tarafına geçip birlikte hareket eden ve daha sonra sadrazam olan İpşir Mustafa Paşa (bk. meselâ M.Münir Aktepe, "İpşir Mustafa Paşa, ö.1655", *DİA,* İstanbul 2000, XXII,375-376) ile Osmanlı Devleti tarihinde en büyük Celâlî isyânını çıkaran âsî reîsi Abaza Hasan (Mücteba İlgürel, "Abaza Hasan, ö.1659", *DİA,* İstanbul 1988, I,10-11) olmalıdır.

** تفرقوا ايدى سبا = Sebe kavmi gibi fırkalara ayrıldılar (= Çil yavrusu gibi dağıldılar)" anlamına gelen ve topluluğun bir daha bir araya gelemeyeceğini ifâde için kullanılan Arapça atasözlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* I,275.

ve müte'âkıben tarafına tesyâr olunup, İsma'îl Paşa Devlet-i 'aliyye'nin tîğ-i siyâsetinden gürîzân ve derûn-i mefsedet-meşhûnunda bu 'ukde-i düşvâr-güzâr mestûr u pinhân olup, 'uhdesine **[Ü 39b]** ednâ bir sancak tefvîzi câ'iz olmadığı zâhir u 'iyân ise de, berây-ı maslahat te'lîf ü tatyîbine mübâşeret lâzım gelmekle, 'Akkâ'dan hurûc ve Cezzâr Paşa'nın emvâline 'adem-i ta'arruz ile izhâr-ı rûy-i inkıyâd ve itâ'at eylediği hâlde Vezâret'i ibkā ve Anadolu'da matlûbu olan eyâlet ile hakkında şîme-i 'âtıfet icrâ olacaklarından başka, tebe'ât-ı sâbıkası kat'an lisâna almmayup, sâ'ir vüzerây-ı 'izâm gibi ilâ mâşâ'allah devr-i menâsıb ve tahsîl-i merâtib eyleyeceği makām-ı Sadâret'den iş'âr ve kapusunu tanzîm zımnında Cezzâr Paşa muhallefâtından elli bin guruş 'atıyye olarak tarafına teslîm olunmak husûsu dahi zebân-zede-i tezkâr kılınup, hakkında min-gayr-i istihkākın zuhûr eden merhamet ve işfâkın kadrini bilmeyüp, izhâr-ı 'ukūk u şikāk eylediği takdîrde kahran ve kasran 'Akkâ Kal'ası teshîr ve a'vân ü ensâriyle ferîse-i şîr-i şemşîr kılınacağı inhâ vü tahrîr olunduğundan gayri, cereyân eden irâde Şâm Vâlîsi nasb olunan müşârun ileyhe ifâde ve Kapudan Paşa dahi 'acâletle Donanma-yı hümâyûn ile ol savba ta'yîn ve yedine verilan ta'lîm-nâmede tasrîh u tebyîn olunduğu vech üzere İsma'îl Paşa her vechile te'mîn olunup, itâ'at eylediği sûretde mashûben bi's-selâme Anadolu'ya ihrâc olunmak ve inkıyâdı haberi vârid olduğu hînde matlûbu olan mansıb ile kâm-bîn olacağı ifhâm ve râyiha-i muhâlefet istişmâm olunduğu hâlde min ciheti'l-berr, Şâm Vâlîsi ve min-ciheti'l-bahr, Kapudan Paşa muhâsaraya âgāz ile kal'a-i Pâdişâhî'yi **[Ü 40a]** bâgī-i mersûm yedinden istihlâs ve istirdâd eylemek keyfiyyâtı te'kîd ve her tarafa irsâl-i berîd kılındığından başka, ahad emrinin kanki şıkkı mütehakkak olur ise, bervech-i isti'câl haberi îsâl olunmak bâbında isdâr-ı misâl kılındı.

Ahvâl-i Belgırad

Kal'a-i mezbûr yamakları gûnâ-gûn tekâlîf-i şâkka ile Sırb re'âyâsını tazyîk ve dil-gîr ve çend nefer koca-başılarım darb ü katl ve tedmîr ile bilâhare tâ'ife-i mersûmeyi dâ'ire-i itâ'atden tenfîr eylediklerine binâ'en, her tarafdan ictimâ' ve ihtişâd ve bu resme mezâlim ve istîlâ ve te'addiyât-ı âdem-rübânın indifâ'ını tahsîl zımnında 'akd-i ittifâk u ittihâd eylediklerinden sonra, hâricde bulunan niçe ehl-i İslâm'ı anlar dahi şehîd ve havze-i hestîden nâbedîd eyleyüp, tarafeyn biri birinden selb-i emniyyet ile gubâr-ı fitne vü cidâl, isare ve nâ'ire-i harb ü kıtâl, inâre olunup, re'âyây-ı merkūmenin kesreti ve yamaklara kemâl üzere gayz u 'adâveti sebebiyle ez-dil ü cân âgāz-ı münâzele ve müşâcere ve Belgırad'ı min-külli'l-cevânib muhâsara ve ehâlîsini taşra hurûcdan memnû' ve bu sûretle bi'd-defe'ât miyânelerinde muhârebe-i şedîde vukū' bulup, re'âyây-ı mesfûre bu hareket-i tâgıyâne, 'âkıbet mü'eddî-i eşedd-i siyâset olacağını derk ile tarîk-ı havf ü hadşeye zehâb ve Nemçelü'den

istimdâd ü isti'ânet eylediklerini Âsitâne'de mukīm Nemçe Elçisi îmâ vü işrâb eylemişidi. Re'âyâ tarafından ser-zede-i zuhûr olan fiten ü âşûbun hüsn-i **[Ü 40b]** sûretle indifâ'ı ve yamakların te'dîb ü ıslâhları husûsâtı hâlâ Bosna Vâlîsi Vezîr Ebûbekir Paşa hazretlerinin süpürde-i 'uhde-i hamiyyeti kılmup, şöyle ki tarafeyn semt-i haşyete zâhib ve esbâb-ı emniyyeti sâlib olmamak mülâhazasına mebnî iki bin kadar kapu halkıyla Belgırad'a varup, i'mâl-i hüsn-i tedbîr ve îfây-ı hakk-ı rüşd-i dil-pezîr eyleyerek ıslâh-ı zâtü'l-beyn ve bir takrîble i'dâm-ı ru'esây-ı tâ'ifeteyn eylemekle, teskîn-i âteş-i fitne vü fesâda reşâşe-pâş-i ihtimâm ve râbıta-bend-i nizâm olup, ber-vech-i hakîmâne sûret-i mezbûr ile intizâmı müyesser olmadığı hâlde, etrâfdan cem'-i cünûd ile ol serhadd-ı mansûrenin tathîr u tanzîmi husûsuna sarf-ı yârây-ı nâ-mahdûd ve itâ'at-i re'âyâyı müstelzim olacak keyfiyyeti tahsîle gayret ve ifrâğ-ı cüll-i miknet eylemesi bâbında müte'addid evâmir-i 'aliyye ve makām-ı Sadâret-i 'uzmâ'dan tahrîrât-ı seniyye irsâl ve re'âyây-ı mersûmeye Rûm Batrikı tarafından âyînleri üzere nush u pendi hâvî ve 'avâkıb-ı umûrdan neş'et eyleyecek envâ'-ı siyâset ve 'ukûbetî muhtevî kağıd îsâl olundu.

Hânden-i Mevlûd-i şerîf

İşbu şehr-i rebî'ülevvelin on ikinci günü◊ kānûn-i kadîm üzere Sultân Ahmed Câmi'-i şerîfinde vüzerây-ı 'izâm ve 'ulemây-ı kirâm ve sâ'ir huzûrları mu'tâd olan ricâl-i Devlet-i ebed-bünyâd ve Ocak ağaları hâzır ve kudûmi Şehriyâr-ı cihân'a muntazır oldukları hâlde, Pâdişâh-ı enâm hazretleri **[Ü 41a]** dahi debdebe-i Mülûkâne ile mahfil-i hümâyûnlarını reşk-i Dâru's-selâm buyurup, der-sâ'at hânendegân-ı Mevlid-i şerîf, hüsn-i âvâz ile kırâ'ete âgāz ve cümleyi ifâza-i hayr u bereket-i rûhâniyyetle safâ-perdâz oldular.

Tekmîl-i binây-ı Cebe-hâne

Bundan akdem binâsına şurû' olunan Cebe-hâne, himmet-i vâlâ-nehmet-i Husrevâne ile ahsen-i tarh u metânet ve etemm-i tarz u nesak u resânet üzere resîde-i hayyiz-i gāyet olup, işbu şehr-i rebî'ulâhır evâhırında◊◊, Cebeci Ocağı alayı ile mahall-i mezkûra tenakkul ve nukl u nevâle-i neşât u inbisâtla tenakkul eylediler. Emr-i binâya me'mûr Haremeyn Muhâsebecisi Mehmed Emîn Efendi'nin sa'yi meşkûr olmağla, huzûr-i Sadru's-sudûr'da pûşîde-i hil'at-i semmûr ve sâ'ir gûne dest-yârî-i mi'mârî-i iltifâtla bünyân-ı ikbâli ma'mûr oldu.

◊ 12 Rebî'ulevvel 1219 = 10 Haziran 1804 Pazar.

◊◊ 21-29 Rebî'ulâhır 1219 = 30 Temmuz - 7 Ağustos 1804 Pazartesi.

Tevcîh-i Eyâlet-i Belgırad bâ-rütbe-i Vezâret be-Sül[ey]mân (سلمان) Ağa

Belgırad Muhâfızı Vezîr Hasan Paşa be-gāyet pîr u müsinn ve derûn-i kal'ada mütemerridîn-i eşkıyâ müşârun ileyhin 'acz ü a'yâsı hasebiyle tertîb-i siyâsetden âzâde ve mutma'inn olduklarına mebnî, cerî vü cesûr ve irâde-i devleti icrâda mikdâm, re'y-i hakîmâne ve tedbîr-i kâmilâne sâhibi bir vezîr-i gayûrun ta'yîn kılınmasını, zarûriyyât-ı vakt ü hâl îcâb edüp, Gümrükcü Hasan Ağa sevkıyle müte'allikātından mukaddemâ Belgırad'da Muhassıllık ile ikāmet-güzîn ve serhaddât-ı mansûre keyfiyyâtına vukūf ile meleke-i isti'dâd ü liyâkati, vükelây-ı devlet **[Ü 41b]** 'indinde dil-nişîn ve müstevcib-i tahsîn olan Süleymân Ağa ile husûs-ı mezbûr şifâhen müzâkere olundukdan sonra Âsitâne'den hareket ve Niş Kal'ası'na vusûlü tahmîn olunarak, verâsından menşûr-i Vezâret ve Belgırad Muhâfızlığı'nm tevcîhi emri irsâl olunmak tasmîm olunmuşidi.

İşbu rebî'ulâhır evâhırında ber-veçh-i muharrer silk-i vüzerâya idhâl ve muhâfaza-i mezkûre tevcîhi ile makzıyyü'l-âmâl kılınup, müşârun ileyh mukaddemâ ol havâlî nizâmına me'mûr Bosna Vâlîsi Vezîr Ebûbekir Paşa'nın ma'iyyetine tahsîs ve bi'l-ittihâd emr-i mersûme ikmâm eylemek husûsu tarafına te'kîd ü tansîs olunup, yârî-i hazret-i Bârî ile Belgırad'a duhûlünde Sırb re'âyâsını şiddet-i mutâlebât ve vefret-i teklîfâtla 'isyâna ilcâ ve tegallüben serhadd-i ma'mûrede mefâsid-i nâ-mahsûre icrâsına 'illet-i akvâ olan üc beş nefer dâyîlar -ki mahz-ı dâ'îlerdir- ahz ve müşârun ileyhe teslîm ve re'y ü irâdesine muvâfakatle sâ'ir mesâlih-i serhaddi temşiyet ve tanzîm eylemek ve Belgırad'a duhûl düşvâr olduğu sûretde, Niş Mütesellimi Hâfız Ağa ile muhâbere ve celb-i asker ile muhâsara ve zahîrelerini kat' gibi hasr u tazyîk esbâbına mübâdere edüp, Devlet-i 'aliyye'nin merâm ve vatarı, re'âyây-ı mersûmûnu 'isyâna muztarr ve sugūr-i İslâmiyye'de fitne vü fesâd zuhûruna sebeb-i ezher olan üc beş nefer eşkıyânın istîsâli olup, ehl-i 'ırz ve kazıyyede medhali olmayanlar ta'arruz **[Ü 42a]** ve mu'âhazeden sâlim olacaklarını işâ'a kılmak vesâyâsı, mukaddemâ şifâhen ve bu def'a tahrîren müşârun ileyhe ifâde ve Ebûbekir Paşa tarafına dahi bu tafsîlâtı mutazammın tahrîrât-ı seniyye firistâde kılındı.

Vukū'-i meşveret ve ibkāy-ı Vezâret-i Mehmed Paşa ve tevcîh-i mansıb-ı Cidde be-müşârun ileyh ve me'mûr-şuden-i û be-cânib-i Hicâz

Haremeyn-i şerîfeyn tarafına Vehhâbîler'in bu def'a dahi tesallutları vâki' ve Medîne-i münevvere ehâlîsinin altı mâhdan ziyâde muhâsaraya tâkatleri olmayup, zahîre ve asker ile imdâd ve i'ânet-i devlete eşedd-i

◊ 21-29 Rebî'ulâhır 1219 = 30 Temmuz - 7 Ağustos 1804 Pazartesi.

ihtiyâcları ahbârı takrîren ve tahrîren leb-rîz-i zurûf-i sevâmi' olup, husûs-ı mezkûr a'zam-i umûr-i dîn ü devlet ve sertâc-ı ibtihâc-ı cânib-i Hılâfet olmağla, bizzât matlab-ı Mülûkâne ise de vükelây-ı devlet nâmına olan yâdigârlar, şîve-i müsâmahâtla imrâr eyler iken, bu def'a isticâre ve istigâse zımnında Âsitâne'ye vürûd eden ehâlî-i Haremeyn ve taraf taraf huccâc-ı Müslimîn elsinelerinden ma'lûm-i sıgār u kibâr ve sû-be-sû güft-gû intişârı sebebiyle nâ-çâr Bâb-ı 'âlî'de erbâb-ı meşveret, tertîb-i encümen-i cem'iyyet edüp, huzzâr-ı meclisin ba'zıları kelâma âgāz ile dehen-bâz-ı beyân ü takrîr ve ol taraf-ı pür-şerefin kâffe-i ahvâline vukūfu olan vüzerây-ı 'izâmın biri gereği gibi ikdâr olunarak külliyyetlü asker ile ta'yîn olunmak husûsunu tezkîr edüp, ez-cümle 'Azm-zâdeler'in beyne'l-'Urbân 'illet-i cinsiyyet sebebiyle nüfûz-i kelime ve şöhret **[Ü 42b]** ü şânlarını beyân birle Nasûh Paşa'nın takviyet-i tâmme ile Cidde mansıbına mukārin cânib-i Hicâz'a me'mûriyyetini istihsân eylediklerinde, sâ'irler müşârun ileyhin terbiye ve te'dîbi zımnında birkac def'a rütbe-i Vezâret'i ref' u ilgā ve birer mahalle tagrîb ü iclâ olunup, irâde-i devlete inkıyâd ile inhilâl-i 'ikd-i ikāmetle dek visâde-i sabr u tehammüle istinâd eylemesi lâzım iken, merreten ba'de uhrâ menfâ olduğu emâkinden firâr ve terk-i nâmûs ü 'âr eylediği ma'lûm-i pîr u bernâ olup, Devlet-i 'aliyye'den emniyyeti meslûb olan sabs-ı menkūbün lâ-mehâle derûnunda gayz u fesâd müstekarr ve her bâr şûriş ü ihtilâl zuhûruna muntazır olmağla, mizâcına mugāyir olan ahkâm-ı Sultânî'yi 'adem-i ısgā ile mûcibât-ı cibilletini icrâ eylemek cümle-i mücerrebâtdan olup, bu sıfatla muttasıf olan kimesnenin min-ciheti'l-hıdme nef'i mevhûm ve gezend ü husrânı meczûm olduğuna binâ'en, Nasûh Paşa'nın bu maslahat-ı mühimmeye takrîbi, hilye-i savâbdan bürehne, belki mutazammın-ı envâ'-ı mahzûr u rahne olduğunu işrâbla, re'y-i evveli ibtâl ve âharın intihâbını istisvâb eylediler. Ve ba'zılar mukaddemâ kayd-ı Vezâret'i terkīn ve Tokad'da temkîn olunan Mehmed Paşa'nın kârgüzârlığım, Nâblûs havâlîsinden neş'et eylemek münâsebetiyle cinsiyyet ve civâriyyet muktezâsı, ol havâlî umûruna vukūf u ıttılâ'ını der-meyân ve câmei kelâmını ba'zı mertebe zînet-kerde-i tırâz-ı beyân ederek, 'uhdesine Cidde Sancağı'nın tevcîhini takrîb ve mühimmât ve zehâ'ir ve müstevfâ asâkir ile **[Ü 43a]** o tarafa me'mûriyyetini sevk u tergīb ve müşârun ileyhin me'mûriyyetinde bir nev' mahzûr hâtıra hutûr eylemeyüp, cümleden enseb ü evlâ ve bu maslahata evfak u ahrâ olduğunu huzzâr-ı meclis dahi ikrâr ve kazıyyenin mukaddime ve netîcesi temhîd olunarak Cidde menşûru tarafına tesyâr ve keyfiyyet-i me'mûriyyeti 'alâ tarîkı'l-istimzâc ifhâm u iş'âr olunmuşidi. Müşârun ileyh ibkāy-ı Vezâret'inden memnûn, husûsan ehass-ı hıdemât-ı dîn ü devletden olan Hicâz me'mûriyyetinden sûret-i zâhirde izhâr-ı inbisât-ı derûn ile tantana-i iddi'âsı peyveste-i çarh-ı bukalemûn olup, ancak Vehhâbîler, 'Urbân eşkıyâsını teshîr ve cem'iyyetlerini teksîr eylediklerine nazaran, birkac mahalde vecbelerine tesâdüf ile vukū'-i muhârebe akreb-i ihtimâlâtdan ol-

mağın, bu sûretde ol tarafa hareket ve 'azîmeti yesâr u servete menût ve küllî i'ânet ve ikdâr-ı devlete mevkūf u merbût olduğunu ve mebâdî ve mekāsıd-ı mâddeye göre üc bin neferden noksân asker ile 'azîmet, mûcib-i hatar u âfet olup, ol mikdâr leşker-i cerrârın zehâyir ve mühimmât ve 'ulûfe ve bahşiş makūlesi mesârifâtına vefâ eyleyecek mebâliğ irsâlini îmâ ve bu husûs zımnında aksâm-ı 'inâyeti istiksâ eyledi.

Hulâsa-i tahrîrâtı Rikâb-ı müstetâb'a 'arz u takdîm olundukda, umûr-i Hicâziyye sâ'ire makīs olmadığından, müşârun ileyhin bir ân akdem esbâb-ı hareketi tanzîm olunmak irâdesine mebnî tekrâr **[Ü 43b]** erbâb-ı şûrâ ictimâ' ve herkesin gass ü semîn rây ü tedbîri istimâ' olunup, bilâhare bin beş yüz kîse 'an-nakdin îsâl ve mühimmât ve zehâyire sarf olunmak içün beş yüz kîse ol havâlîde olan ta'ahhüd akcalarmdan havâle olunmak emri, tekrâr merfû'-i Pây-i taht-ı saltanat ittisâl kılınup, zikr olunan bin beş yüz kîse nakdin bin kîsesi ceyb-i hümâyûn ve evkāf akcalarından ihsân ve beş yüz kîsenin Îrâd-ı Cedîd Hazînesi'nden i'tâ olunması emr u fermân olunmağla, zikr olunan meblağ, müte'ayyinân-ı Devlet-i 'aliyye'den bir şahs-ı umûr-âşinâ ile irsâl olunup, müşârun ileyhin ba'zı umûruna i'ânetle hareket ve tirhâli haberini îsâl eylemek müzâkeresi dahi sebkat eylediğine binâ'en, sâbıkā Süvârî Mukābelecisi el-Hâc Mustafa Efendi bu hatb-ı ehemme me'mûr ve tevcîhâtda zabt eylemek üzere Baş-muhâsebecilik mansıb-ı celîli ile mesrûr kılınup, müşârun ileyhin 'ırk-ı hamiyyetini tahrîk eyleyecek makālâtı mutazammın ve suver-i me'mûriyyetini mübeyyin emr-i 'âlî ve tahrîrât-ı Sadâret-penâhî irsâl ve Şâm Vâlîsi ve sâ'irlere bu keyfiyyât tafsîl ü icmâl olunup, kable'l-hacc müşârun ileyhin hareketine dâ'ir lâzım gelan umûrun inkızâsına gayret ve mûceb-i te'sîr olacak hâlâtdan tevakkī ve mücânebet eylemeleri mü'ekkeden tahrîr u işâret olundu. Müşârun ileyhin Şâm ve Gazze ve Kudüs taraflarında münâsebet-i tâmmesi ve kavm ü tebârı ve havâşî ve müte'allikātıyla **[Ü 44a]** haylîce iştihârı olup, ol mikdâr asker cem'iyyetinde ve hukūk peydâ eylediği meşâyih-ı 'Urbân'ın müceddeden te'lîf ü te'nîsleriyle cimâl ü bigāl ve eskāl ü ahmâl ve zehâ'ir tedârükünde sâ'irden ziyâde sa'yi müsmir olacağı melhûz-ı havâtır-ı ekâbir olup, bi-'avnihî Te'âlâ umûrunda muvaffak ve mazhar-ı lutf-i Hakk olacağı zâhir ve muhakkakdır. Müşârun ileyh Şâm'dan mahall-i me'mûruna dek zehâ'ir tedârüküne ihtimâm eyleyeceği derkâr olup, ancak vakt-i ikāmetinde ol mikdâr askere vefâ edecek zehâ'ir hâzır olmadığı hâlde askerinin hâli ma'lûm olmağla, şeml-i cem'iyyetlerine teferruk tareyân eyleyeceği nümâyân olduğundan, keyfiyyet bâlâda işâret olunduğu vechile Mısır Vâlîsi Vezîr Hurşîd Paşa'ya tahrîr olunup, Yenbu' İskelesi hasım tarafından vikāye olunarak müstevfâ zahîre îsâl olunmak ve ma'âzallah bu husûsda terâhî ve müsâmaha zuhûr eder ise, kuvvetden fi'le iblâğ olunan emekler savm-ı Nasârâ gibi hebâ olacağı hüveydâ olmağla, her ne vechile olursa o tarafa za-

hîre îsâlinin esbâbını tedârük eylemek zemîninde, bâlâsı hatt-ı hümâyûnla müveşşah mü'ekked hükm-i Cihân-mutâ' ısdâr ve ol tarafa me'mûr Mîrahûr-i Sânî yediyle ba's ü tesyâr olunduğundan başka, Cidde Vâlîsi müşârun ileyhin iltimâs eylediği hafîfü'l-me'ûne sür'at toplarından dört kıt'a top ib'âs ve me'mûr olduğu mâddede fevka'l-me'mûl izhâr-ı gayret-i tâmm ve Havâric'in kutr-i Hicâz'dan tasfiyesiyle **[Ü 44b]** tahsîl-i nîk-nâm eylemek emrinde teşvîk u ihsâs olundu.

İhsân-ı Vezâret be-Mîrahûr-i Sânî Feyzî Bey

Mîr-i mûmâ ileyh bundan akdem Şâm ve Haleb tevcîhi emirlerine me'mûr ve metâyây-ı isti'câlle 'âzim-i savb-ı mezkûr olmuşidi. Mûmâ ileyhin bir müddetden berü muka"ar-ı samâhmda hevây-ı Vezâret cây-gîr ve bu matlaba vusûl içün şiddet-i inhimâki gayr-i setîr olduğuna binâ'en, şehr-i rebî'ulâhırın sekizinci günü◊ rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le kadri terfî' ve vilâyeti olan Van muhâfazasına serî'an ittihâki bâbında ısdâr-ı tevkî'-i refî' kılınup, münhall olan mansıbı ile vekîl bulunan Sâlih Bey mesrûr ve ol dahi Mısır cânibine me'mûr olmağla, Çukadâr Ağalık'dan mutrec Mustafa Ağa vekâletiyle nâ'il-i 'izz ü nebâlet oldu.

Vürûd-i Sefîr ez-cânib-i İrân

el-Yevm hükümrân-ı memâlik-i İran olan Baba Hân'ın Mu'temedü'd-devle'si Şefî' Hân'dan, Sadrıa'zam hazretleri tarafına Muhammed Hân sefâretiyle bir kıt'a nâme vürûd edüp, mazmûnu Memâlik-i mahrûse'ye âmed-şud eden tüccâr ve züvvârın melhûz-ı nigâh-ı hamiyyet ve sevdâ-ger-i emti'a-i emn u selâmet olmasından ve Memleket-i Cihân-bânî'den Rûşen Kal'ası'nda temekkün eden Ca'fer Kuli Hân'ın tard u ib'âd ve taraflarına istirdâdından 'ibâret olup, ol makūle züvvâr ve tüccârın esbâb-ı emniyyetlerine 'ale'l-ıtlâk i'tinâ ve dikkat, 'an-asl şîme-i Devlet-i ebed-müddet'den olduğuna nazaran, serhadlerde bulunan vülât ü hükkâm taraflarına neşr-i evâmir **[Ü 45a]** ve ahkâm ve beyne'd-devleteyn mün'akıd olan 'uhûd ve şurût-ı silm u salâhın muhâfazasına dikkat ü ihtimâm eylemeleri her bâr ifâde vü ifhâm olunagelüp, şimdiye dek kemâl-i safvetden gayri bir keyfiyyet vukū' bulmayup, cûybâr-ı şerâyit-ı müsâleme, mecrây-ı kadîmi üzere hass ü hâşâk-i nakz u fesâddan sâf u sâlim ve dîde-i fiten ü şûriş, galebe-i emn ü âsâyişle nâ'im olduğu beyânıyla Ca'fer Kuli Hân, metbû'u olan il ve kabîlesiyle kal'a-i mezbûrede mütehassın olup, cebr u ikrâhla ihrâc, kazıyye-i muhârebeyi intâc ve bu tavır İrânîler'in inkisâr-ı kulûblarına bâdî olmağla, indirâs-i esâs-i safvet dâ'iye-i lâgıyesine

◊ 8 Rebî'ulâhır 1219 = 17 Temmuz 1804 Salı.

teşebbüs edecekleri, fikr-i dûr-endîş ile zevâhir-i ahvâlden istinbât u istihrâc olunup ve'l-hâletü hâzih bu tarafdan kasrî ihrâcı, İrâniyân'ın mizâcına muvâfık geleceği mefhûm-i tahrîrâtdan ma'lûm olduğuna binâ'en, kal'a-i mezbûreye mücâvir olan vülât ü hükkâma ahkâm-ı Sultânî ısdâr ve bi-eyy-i vechin kâne tahsîl-i esbâb-ı iz'âcına bezl-i iktidâr eylemeleri tenbîhi tekrâr olunduğu, makām-ı Sadrıa'zamî'den ifâde ile Sefîr-i mûmâ ileyh i'âde olundu.

Mükâleme-i Re'îsülküttâb be-Sefîr-i Françe

Her kam ve 'asrda ehl-i tegallüb ü şurûr, hakkāniyyet-i mechûle ile serzede-i zuhûr olup, derece-i istidrâc-ı kuvvetlerine nazaran müstevlî oldukları kutrda, istibdâd-ı re'y ü te'ayyün peydâ ve bi'l-külliyye ol kutrun umûrunu istîlâ edüp, giderek hevâcis-i **[Ü 45b]** nefsâniyye ile umûr-i 'izâma iktihâm ve refte refte zamîrlerinde setîr olan merâmlarını izhâr ile kesb-i dârât ü ihtişâm eylemek dâ'iyesine düşdükleri, âzmûde-i erbâb-ı nakz u ibrâm olup, ancak nev'-i insân şeref-i neseb ü hasèb ile isti'dâda nigerân olup, ol makūle hevâyî fişek gibi zûd peydâ ve def'i ser-be-hevâ olan eclâf-ı nâsın tevellî-i umûr ile tegallüb ü isti'lâsını nakş ber-âb ve nümâyiş-i serâb 'add ü takdîr ve **[mısrâ]':**

*Gîrem ki felek câme dihed kû-endâm?**

kisvesince kāmet-i bî-liyâkati, hil'at-i devlet ve menkabete münâsib ü cedîr olmadığını erbâb-ı basîret, sahîfe-i müdrikelerine tasvîr edüp, vakt-i yesîrde zuhûr-i şikāk u ihtilâl ile devletleri bergeşte ve istidrâcları müntehî olmağla, kendileri dahi seyf-i kahr-ı İlâhî ile küşte olacaklarını müşâhede ile bî-hûde ve lâ-tâ'il, belki mazarratı mütekeffil akvâl ü ef'âlden mücânebetle, hulûl-i vakt-i mukaddere dek dehânlarına mühür-zen-i sükût olageldikleri, vâsıl-ı derece-i tahkīk u sübûtdur. Bu mukaddime üzere Françe diyârından tehaddüs eden fiten ü şegabın bidâyet ü nihâyeti Bonaparta'nın zuhûruna sebeb olup, bir seneye gelince[ye] kadar idâre-i umûr-i devletleri bir tavr u vetîrede karâr-gîr olmayup, etvâr-ı 'adîdeye intikāl ve bu etvâr ile gûyâ zabt-ı memleket ve himâye-i ra'iyyet mümkin olmayup, İmperatorluk 'unvâniyle imtiyâza mütevakkıf olduğunu ta'lîmâta mebnî, Françe halkı zâhiren kuvvet-i fikriyye ile **[Ü 46a]** istidlâl edüp, Bonaparta'yı İmperatorluk mesnedine ik'âd ile emr u nehyine imtisâl eylediklerini Françe Elçisi min-gayr-i resmin Re'is Efendi ile mülâkātında 'ale't-tafsîl beyân ü ifâde ve tasdîkı muhtevî müşârun ileyhden takrîr istid'âsını tekrîr u i'âde eyledi.

İmperatorluk 'unvânı, Nemçe hükümdârlarına mevzû' elkāb-ı mütemekkineden olup, karîbü'l-'ahdde bu külâh-ı imtiyâzı, pençe-i tegallüble

---

* كيرم كه فلك جامه دهد كو اندام = Feleğin elbise verdiğini varsaysak bile, onu giyecek vücut nerede?" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.

Rusyalu dahi ihtilâs eylemişidi. Bu vaz'-ı hâdis, muvâfakat-i tâ'ifeteyn ile hâsıl olacak iken, Devlet-i 'aliyye'nin bâdî-i emrde tasdîkı münâsib olmadığından gayri, umûr-i milel-i Nasârâ'ya dâ'ir bir keyfiyyet olup, Avrupa halkında muvâfakat te'ayyün eylediği hâlde, Devlet-i 'aliyye i'râz eylemeyeceği nükteyi beyân ve bâyin-i cümle: "Devlet-i 'aliyye'nin Françelü ile safvet-i kadîmesi olup, bu sebeble râhat ü huzûrları husûlünden gāyet münbesit ve mahzûzdur" denildikde: "Devlet-i 'aliyye 'an-asl Françe hükümdârlarına Pâdişâh lafzını ıtlâk eylemişiken, İmperator lafzı dahi Pâdişâh ma'nâsına masrûf olup, bu bâbda agyârın tasdîkına hâcet mess eylemediğini âverde-i zebân ve iltimâs-i firâvân eylemekle, Pâdişâh lafzına İmperatorluk ma'nâsı verilmek, lafz-ı şâyi'inin ma'nâsını tagyîr kabîlinden olup, lafzeyn ma'nâları beyninde bu'd ü mübâyenet zâhir ve Devlet-i 'aliyye, Pâdişâh ta'bîrini tesvîgde hâzırdır" deyü cevâb-ı mülzim ile iskât 'akabinde: "Bu husûsa devletim tarafından **[Ü 46b]** me'mûriyyetim olup, beher hâl bir cevâb ahzına mecbûrum" deyü merkez-i ısrârda sûret-i tecellüd izhâr eyledikde, Re'îs Efendi tarafından tekrâr bu keyfiyyeti mūtazammın i'timâd-nâme alınmak husûsunda mülzimâne terdîdât ve delâ'il ve berâhîn ile sâbit-i tahkīkāt îrâd olunup, bilâhare Bonaparta'nın imtiyâzı kesbinden Françelü'nün râhat ü âsâyişi mefhûm ü melhûz olduğundan, Devlet-i 'aliyye mahzûz olup, lafz-ı mezkûr ıtlâkında beyne'd-divel muvâfakat bulunduğu hâlde, Devlet-i 'aliyye mümâşât eder ma'nây-ı mevhûmları idrâciyle bir kıt'a takrîr i'tâ ve ferdâsı nısfu'l-leylde tercemânları Re'îs Efendi'ye gelüp, ba'zı egālît ile lafz-ı mezkûrun tasrîhine bezl-i cehd ü ibrâm eylediyse de, kelâm-ı evvel mükerreren ifâde ve mülzimen i'âde olunup, takrîr-i merkūm elci-i mersûm tarafından Paris'e tesyâr ve bundan sonra divel-i Nasârâ tarafından zuhûr eden mu'âmelâta medd-i târ-ı enzâr olundu.

Vukū'-i muhârebe be-eşkıyây-ı Rumeli

Memleket-i merkūmenin ihtilâline bâdî ve gürûh-i eşkıyâya i'ânet ile tuğyân ü hasâretlerine sebeb-i 'âdî olan Tokadcıklı Süleymân'ın nokta-i vücûdu sahîfe-i 'âlemden hakk ve habl-i hayâtı nâhun-i kahr ile hayme-i bedenden fekk olunmak irâde ve Rumeli Vâlîsi Vezîr İbrâhîm Paşa'ya bu keyfiyyet ber-vech-i tafsîl ifâde olunmuşidi. Merkūm kendi hakkında cereyân eden kuvvet-i kāhire-i Saltanat'ı hiss ü idrâkle devleti işgāl **[Ü 47a]** ve me'lûf olduğu şu'bede ve mel'aneti i'mâl eyleyerek, Tekfûrdağ ve Çorlu (چورلو) havâlîsine nihânî hem-dest-i ittifâk-ı şekāvet, iktirânı olan dağlu tâgīlerini teslît eylemek agleb-i ihtimâl olduğuna binâ'en, berü tarafa tehattî vü tecâvüzden ihtirâz ile asâkir-i cedîdenin piyâde ve süvârîsinden vâfir mu'allem asker ifrâz ve livây-ı 'azîmete dest-zen-i hareket ü ihtizâz kılınmışidi. Asker-i merkūm Çorlu Sahrâsı'nda darb-ı hıyâm-ı ârâm ve mîr-i

mîrân-ı kirâmdan hâlâ Karaman Beylerbeyisi 'Abdurrahmân Paşa dahi dâ'iresi halkıyla bu cem'iyyete inzımâm ile verâlarından tahrîk-i a'lâm edüp, iki asker yek-dîğere mülâkī olduklarından sonra, eşkıyâ gürûhunu bâ-'avn-i Lâ-yezâl kahr u istîsâl eylemek bâbında irâde-i kātı'a cereyân ve asker-i merkūm imtisâl-i emr u fermân eyleyerek, rebî'ulâhırın on dokuzuncu günü◊ Çorlı'dan fekk-i tınâb-ı ikāmet ve Mığalgara'ya vürûdlarında ahmâl ü eskāli terk ve sebükbâr eşkıyây-ı merkūmenin cây-ı firârları olan Bulgār Karyesi'ne ılgār ile ol havâlîyi lerze-nâk-i satvet eyleyüp, fi'l-hâl meteris hafrine iştigāl ve meteris maslahatı ikmâlinden sonra top ve humbara ve tüfengle cenge âheng ve birkac sâ'at miyânelerinde şiddet üzere sûret-i muhârebet imtidâd ve eşkıyânın her ne kadar mütehassın oldukları karyede esbâb-ı menâ'ati bi-kemâlihâ tehyi'e vü i'dâd ile meydân-ı mukābeleye kadem-nihâd oldular ise de, **[Ü 47b]** süvârîler çend def'a yürüyüş ile cumû'-ı eşkıyâyı ifrât mertebe tazyîk ve şîrâze-i cem'iyyetlerini resîde-i hayyiz-i temzîk eyleyüp, lâkin hengâm-ı zalâm-ı şâm haylûlet eylemekle, ceng ü sitîz ferdâya ibkā ve *"el-Leyletü hublâ*"* edâsıyla gûyâ oldular.

Eşkıyânm ikāmetgâhları olan karyenin bir tarafı dâmen-i kûha mülâsık olmak mülâbesesiyle, eşkıyây-ı mersûme kemâl-i 'acz ü ıztırâblarından mürde ve mecrûhlarını ihrâk bi'n-nâr ve ba'zı eşyâlarını terk ile zikr olunan cebel-i şâhik bîşe-zârına firâr eyledikleri haberi, gûş-zed-i ru'esây-ı asker oldukda, bu def'a verâlarından top u tüfengle vâfirini mecrûh ve niçelerini gayâbeti'l-cübbi helâke matrûh eylediklerinden başka, emr-i ta'kīb şitâb ve mevcûd olan süvârîyi ta'yîn ile kendiler Mığalgara cânibine iyâb eylediler. Ma'reke-i mezbûrede 'Abdurrahmân Paşa'nın kethudâsı zahmdâr ve te'sîr-i nîş-i cerh ile 'âzim-i dâru'l-karâr olmuşdur. Eşkıyânın ba'zısı mürde ve ekserî zahm-hûrde olarak Cisr-i Ergene havâlîsinde vâki' bir karyede iki sâ'at kadar ârâm ve Merîc Nehri'ni 'ubûr ile Tokadcıklı ve sâ'irden istimdâd fikr-i fâsidinde olduklarını, cem'iyyetlerinden müteferrik ba'zı kimesneler ihbâr u i'lâm ve ol havâlîde mütemekkin mîr-i mîrândan Süleymân Paşa, eşkıyânın Çirmen Kazâsı'na duhûllerini mübeyyin 'Abdurrahmân Paşa'ya kā'ime gönderüp, **[Ü 48a]** üzerlerine hareket eyleyeceğini iş'ār edüp, lâkin zikr olunan eşkıyâ, Paşa-yı mûmâ ileyhin ordusuna bir sâ'at mesâfeden nîm-cân muztarib ü perîşân gürîzân olmuşiken, bu fursatı fevt eylemek gālibâ vaktiyle kazıyye-i mezbûreye 'adem-i vukūfdan neş'et eylemiş bir ma'nâ olduğu bedîdârdır.

Mığalgara her tarafa semt olup, leşker-i merkūma karârgâh olması her ne kadar münâsib mülâhaza olunduysa da, ol taraflarda zehâ'irin fikdânı, sebeb-i ıztırâb-ı asker olacağını 'Abdurrahmân Paşa ve sâ'ir ru'esâ te'emmül ve Tekfûrdağı'na iki sâ'at karîb bir mahalde ikāmet ve her cânibe itâre-i cevâsîs-i

◊ 19 Rebî'ulâhır 1219 = 28 Temmuz 1804 Cumartesi.

* اَللَّيْلَةُ حُبْلَى = Gece, yarın olacaklara gebedir" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

basîret kılınmak husûsunu ta'akkul ile Mığalgara'dan hareket eylediklerini tahrîr u işâret eylediler.

Paşa-yı mûmâ ileyhe ve sâ'ir serân ve zâbitâna Âsitâne-i sa'âdet'den tahsîn ü âferîni şâmil nüvâziş-nâme irsâl ve 'atâyây-ı vâfire ve hıla'-ı fâhire ile her biri münşerihu'l-bâl kılındı. Eşkıyâ fîmâ-ba'd Merîc'i bu tarafa güzâr eder ise mukābele ile cem'iyyetleri târumâr olunmak husûsu, Rumeli Vâlîsi tarafına dahi iş'âr ve bakıyyetü's-süyûf olanların bi'l-külliyye izmihlâli içün asker ta'yîn eylemesi tezkâr olundu. Eşkıyây-ı mezbûre min-ba'd berü taraflarda pâydâr olamayup, züll ü inkisâr ve haybet ü hasâr ile balkānın öte cânibine firâr etdikleri, Rumeli Vâlîsi İbrâhîm Paşa'ya ihbâr olunduğuna binâ'en, verâlarından asker ta'yîni, Ruscuk **[Ü 48b]** A'yânı Tirsinikli-zâde'yi ters-nâk edeceğini ta'akkul ü idrâk ve eşkıyânın istîsâlini mûmâ ileyhe ihâle ve 'ırk-ı hamiyyetini tahrîk eyleyecek ta'bîrâtı müştemil tarafına ba's-i kabâle etmişidi. Mûmâ ileyh dahi etrâfdan cem'-i asker ve Hezargırad A'yânı'nı üzerlerine ta'yîn ile kat'-ı meslek ü memer edüp, eşkıyâ her ne mahalle 'azîmet etdiler ise ta'kîb ve bünyân-ı sükûn ü ârâmlarını âşe-i darabât-ı tüfeng ü hüsâmla tahrîb eyleyüp, her mesâfda vâfir eşkıyâ itlâf olarak Vidin hudûduna duhûl ve me'mûrlar nâ-çâr 'avd ü kufûl eyleyüp, eşkıyânın bu def'a dahi cem'iyyetlerine kıllet gelmekle, hemân beş altı yüz mikdâr ehl-i tuğyân kaldığı sübût-yâfte-i rivâyet olduğunu Vezîr-i müşârun ileyhe Tirsinikli-zâde tahrîr u işâret eylemekle, müşârun ileyh tarafına vürûd eden evrâk, vâsıl-ı südde-i gerdûn-revâk oldukda, keyfiyyet-i mezkûre Vidin Muhâfızı Vezîr 'Osmân Paşa'ya ifâde vü tezkîr ve havze-i hükûmetine dâhil olan bakıyyetü's-süyûfun istîsâl ü tedmîrleri matlûb-i samîmî olduğu, makām-ı Sadâret-i 'uzmâ'dan müşârun ileyhe mü'ekkeden tahrîr olundu.

Nizâm-yâften-i serhadd-i Belgırad

Serhadd-i mezbûreyi Vezîr Mustafa Paşa nev'an ber-vefk-ı dil-hâh sûret-i nizâma vaz' edüp, Muhassıllık vechiyle idâre eder iken, Belgırad yamaklarından Küçük 'Ali ve sâ'ir eşirrâ me'lûf oldukları üzere habâset-i cibilletleri iktizâsıyla birer takrîb Belgırad'a dâhil ve giderek cem'iyyetleri **[Ü 49a]** derece-i kesrete vâsıl olup, müşârun ileyhin askeri hâricde bulunduğunu fursat 'addiyle zikr olunan eşkıyâ, behâne-i cüz'î ile îkād-ı nâ'ire-i şûr u gavgā edüp, Vezîr-i sütûde-tedbîri seyf-i gadr ile ifnâ ve matlûbları olan sûrete ifrâğ ile serhadd-i Pâdişâhî'ye istîlâ eylemişler idi. Merkūmlardan sudûr eden vaz'-ı nâ-hemvâr ve mütecâsir oldukları tavr-ı şekāvet-şi'âr, mûcib-i igbirâr-ı hâtır-ı Şehriyârî olduysa da, muktezayât-ı vakte nazaran te'dîbleri vakt-i merhûna ta'lîk ve igmâz u müsâmaha mu'âmeleleri izhâr olunarak, cürm ü cünhaları 'afv ve miyânelerinde râbıta-pezîr etdikleri nizâm, kerhen takrîr u tahkīk

olunup, birkac sene dil-hâhları üzere hâric ve dâhil-i Belgırad'da tasarruf ve vülât ü hükkâmın maglûbiyyetleri sebebiyle cerh ve ta'dîl-i umûrda yârây-ı kudretleri meslûb olduğundan, re'âyâ vü berâyâ berhem-zede-i dest-i teceşşüm ü tekellüf olup, matlûbâtlarınm te'diyesinde 'acz-âver ve giderek bu zulm-i sarîh ve tavr-ı kabîh, re'âyâyı 'isyâna ve Devlet-i 'aliyye'den isti'âne eylemeğe muztarr edüp, bâlâda tahrîr olunduğu vech üzere Bosna Vâlîsi Vezîr Ebûbekir Paşa hâricde zuhûr eden fitneyi teskîn ve re'âyâyı re'y-i hakîmâne ile <ile> te'mîn emrine ta'yîn olunmuşidi. Re'âyây-ı mezkûreyi matmûre-i vahşete ilkādan hazer ile müşârun ileyhin bir iki bin **[Ü 49b]** âdem ile hareketi irâde ve bu zemînde tarafına emr-i 'âlî firistâde kılınup, fi'l-hâl yerinden hareket ve Böğürdelen Kal'ası pîş-gâhına nasb-ı râyet-i übbehet eylediği hılâlde, ol havâlî re'âyâsının kinezlerini ihzâr ve sebeb-i cem'iyyetlerinden istifsâr eyledikde, Belgırad Kal'ası'nda el-yevm mutehassın olan dört nefer dâyîlerin zulm ü hasâretlerine 'adem-i tehammül, bâ'is-i tecemmu' u tecâdül olduğunu beyân ve müşârun ileyh zikr olunan dâyîlerin istîsâliyle re'âyânın isticlâb-ı esbâb-ı emniyyetlerine me'mûriyyetini âverde-i zebân edüp, merkūmların tard u ib'âd, yâhûd cemerât-ı vücûd-i şekāvet-simâtlarını tîğ-i âbdâr ile ıhmâd sûreti tehakkuk eylediği hâlde cem'iyyetlerini perâkende ve kemâ-kân yerlerinde temekkün ile resm-i ra'iyyete gerden-dâde olmak ve bu bâbda zuhûr eden küstâhâne vaz' u hareketleri 'afv olunmak haberi, mesfûrlar vesâtatiyle mecma'-ı re'âyâya îsâl ve bir iki def'a mühürdârlarını dahi bu maslahat zımnında irsâl eyledi.

Mesfûrlar bu sûret-i haseneye izhâr-ı tav' u rızâ ve 'idâd-ı cemîle ve minnetden 'add u ahsâ eylediler ise de, Belgırad Kal'ası husûn-i menî'adan olup, ehâlîsi zikr olunan eşkıyâya kerhen mütteba' ve zûr-bâzû ile teshîri mümteni' olduğundan, i'mâl-i letâ'ifü'l-hiyele müşârun ileyhi mecbûr edüp, "Kal'a içinden alınur" meselini pîş-nihâd ve kuvve-i mütefekkireye mürâca'at ile mesâ'il-i efkâr-ı sâkıbeden sühûlet-i mebhasa **[Ü 50a]** dâ'ir ahkâm-ı sâ'ibe ictihâd ve mukaddemâ dâyîler tarafından cemm-i gafîr ile kal'aya celb olunup, bu def'a i'dâmları irâde olunan Arnabûd segbânları ru'esâsından Koşancalu Halîl ile birkac def'a nihânî muhâbere ve nihâyetü'l-emr ma'mûl olan şehriyyeleri i'tâ ve hatt-ı hatâ ve kabâhatleri sütürde-i gezlik-i mazâ-mâ-mazâ kılınup, fîmâ-ba'd Mustafa Paşa vaktinde cârî olduğu gibi merkūm ve başında olan neferât, bedel-i ma'lûm ile vülât-i 'izâm hıdmetlerinde istihdâm olunmak şurût-ı selâsesiyle, zikr olunan dâyîleri serhadden ihrâc ve yâhûd hîta-ı hayâtdan iz'âc sûretlerini ta'ahhüd edeceklerini müşârun ileyhe iblâğ ve bu reşha ile iskāy-ı huşkî-i dimâğ eylediler. İhrâk-ı dem ve itlâf-ı benî âdem keyfiyyetleri zuhûr eylemeksizin matlaba vusûl emr-i ma'kūl görülüp, vukū' bulan keyfiyyet-i re'âyâ kinezlerine ifâde vü ihbâr ve iddi'â eyledikleri şehriyyeyi tav'an tevzî' u teslîme müte'ahhid olduklarını iş'âr eyledikle-

rinden, fi'l-hâl şurût-ı mezkûre kabûl ve Koşancalu tarafına ma'mûlün bih sened mersûl kılındığından gayri, ehâlîye hıtâben bir kıt'a buyuruldu tahrîr ve dört nefer dâyîlerin kal'adan tard u ib'âdlarından mâ'adâ Devlet-i 'aliyye'nin matlûbu olmayup, sâ'ir nâs vâreste-i havf u hirâs olmak ma'nâları derc ü tastîr olunup Belgırad'a irsâl ve ehâlî mahzarında kırâ'et ile beyân-ı hâl olundukda, **[Ü 50b]** dâyîler tafra-furûş-i 'unf-i bî-hisâb olarak âgāz-i cevâb ve: "Bizim kal'adan hurûcumuza râzî olur mısız?" deyü ehâlîye hıtâb eylediklerinde, kemâl-i ru'b u haşyetlerinden nâşî rızâlarına muhâlif darb-ı kelâm eylemekden tehâşî ve kendülerinden her vechile râzî olduklarını müş'ir müşârun ileyh tarafına mahzar irsâlini iltizâm eyleyeceklerini takrîr u ifhâma mu'âkıb, Koşancalu Halîl kal'a-i bâlâyı ve kal'a-i zîri zabt ve âmâde-i cidâl olduğuna dâyîler intikāl edüp, yerlerinden vüsûb ve sâhilde olan çete kayıklarına kırk elli kadar tevâbi'iyle rukûb edüp, adaya doğru sefîne-rân-ı firâr ve Ada Muhâfızı'nm birâderi Âdem Ağa'nın dâm-ı nekâline giriftâr oldular.

Bu keyfiyyet müşârun ileyh tarafına tahrîr olundukda, dördünün dahi i'dâmı içün irsâl-i peyâm olunup, der-'akab cezâları tertîb ve sâ'irlere vesîle-i terhîb ve ru'ûs-i maktû'aları müşârun ileyh tarafından mâh-ı cumâdelûlâ evâhırında◊ Âsitâne'ye vâsıl ve bu mâddeden nüfûs-i evliyây-ı devletde temekkün eden hadşe vü ıztırâb zâ'il olmuşdur.

İstitrâd

Mebde'-i 'âlemden bu deme gelince ba'zan tevârüd-i esbâb-ı 'âdiye ile eştât-i fiten ve ihtilâlât bâdiye olmak emr-i hikemî olup, gâh ihrâk-ı dem ve gâh i'mâl-i tedbîr-i erbâb-ı seyf ü kalem ile izâle-i fesâd-ı 'âlem ve tanzîm-i ahvâl-i ümem hâsıl olageldiği, kazâyây-ı mahsûseden olup, ma'a-vücûdi'l-imkân re'y-i (رای) isâbet- **[Ü 51a]** iktirân ile itmâm-ı kâr, itlâf-ı nüfûs tarîkasından evlâ ve bi-hasebi'z-zâhir vâcibât-ı mülkiyyeden olan umûr-i siyâsiyyede ber-muktezây-ı vakt fark-ı hakk u bâtıl, mes'ele-i cizr-i esamm gibi pek müşkil olduğundan, varta-i vebâle vukū'dan ittikā lâzım olduğunu, hükemây-ı mütekaddimîn kitâblarında sebt ü imlâ eylediklerine nazaran, i'mâl-i kavâri'-i süyûfa hâcet mess eylemeksizin dest-yârî-i re'y-i rezîn ile bu hatb-ı cesîmin karîn-i tehvîn olması, mahzâ fazl-ı hazret-i Rabb-i mu'în olup, öyle bir vezîr-i kârdân ü kâmil ve müşîr-i Aristo-fikr ve dânâ-dil 'uhdesine ihâle ile muvaffak ve müşârun ileyh dahi, **beyt:**

Kârhâ râst küned merdüm-i dânâ be-sühan
*Ki be-sad leşker-i cerrâr müyesser ne-şeved**

◊ 21-30 Cumâdelûlâ 1219 = 28 Ağustos – 6 Eylül 1804.

* كارها راست كند مردم دانا بسخن * كه بصدلشكر جرّار ميسّر نشود = Bilgili kişi, harp âletleriyle donatılmış yüz ordunun gerçekleştiremeyeceği işi, sözüyle doğru bir şekilde yapar" anlamına gelen bu cümle, Farsça bir beyittir.

mefhûmunca, evvelen i'mâl-i efkâr-ı sedîde ile maslahatın 'urûkuna destresîde; sâniyen berg u şâhını bürîde ederek, ol dıraht-ı bâlâ-rev-i fitne vü fesâdı arz-ı mezbûreden kal' u kam' ile bâz-dâde-i sûret-i nizâm ve ârâm-ı mâ-sebak olmuşdur.

İşte umûru ehline sipârişin fazl u meziyyeti ve ser-i kârânın kâr-dânâ olmasının eser u menfa'ati bundan bedîdâr ve vükelây-ı devlete medâr-ı tenebbüh ü i'tibâr olacağı müstağnin 'ani'l-iş'ârdır.

Vukū'-i husûf

İşbu şehr-i rebî'ulâhırın nısfı pazarertesi gicesi◊ gurûbdan yedi dakīka murûrunda Kamer, Burc-i Cedy'de 'ukde-i re'se mün'akıd husûfa âgāz ve on iki ısbı' farz olan cirminden on bir buçuk ısbı'a karîb mikdârı **[Ü 51b]** munhasif ve der-'akab incilâya başlayup, bir sâ'at elli üc dakīka murûrunda temâmen müncelî ve münkeşif olmağla, kulûb-i nâsda 'ârız olan kalak u ıztırâb munsarıf oldu.

Ahvâl-i hüccâc-ı kirâm

'Uzeyr Sancağı Mutasarrıfı Küçük 'Ali-oğlu nâmiyle şöhret-nümâ olan şakıyy-i mâder-be-hatâ, Payas Kal'ası'nda mukīm ve murûr u 'ubûr eden hüccâc ve sâ'ir ebnâ'-i sebîli dâ'im tecrîm ve mübtelây-ı renc-i elîm eylediği cihetle, Devlet-i 'aliyye'ye isâ'et ve 'isyânı nümâyân ve i'dâm-ı vücûduna sebeb olacak marazın zuhûruna evliyây-ı devlet her bâr nigerân olup, kahr u iz'âcına mukaddime olarak bir iki sene hüccâc tarîk-ı âhardan ihrâc ve bu sûret-i merkūmu nasb-ı hibâle-i mekr u fitne muhtâc eyleyerek, birkac def'a Der-i 'adâlet-medâr'a 'arz-ı hâl irsâl ve âsâm-ı (اثام) sâbıkasından inâbet ü istiğfârı mutazammın bilâ-ızrârin huccâcı âminen ve sâlimen imrâr eylemek ta'ahhüdüyle 'arz-ı meskenet ü ibtihâl eylemişidi. Binâ-berîn kāfile-i huccâcın öteden berü me'lûf oldukları tarîk tagyîr olunmak, mûris-i züll olduğundan başka, mûceb-i güft-gûy-i hâss u 'âmm ve merkūmun dahi kemâl-i tazarru' u niyâzı, tezkiye-i nefsini îhâm eylemekle, ta'ahhüdüne i'timâd ve bu takrîb Mîr-i mîrânlık ile kadri müzdâd kılınup, birkac seneden berü Payas ve Beylân taraflarından huccâc, müte'âref olan bâc ile âmed-şud edüp, bu seneye gelince merkūm semt-i tecâvüzden ba'îd ve tarafından **[Ü 52a]** zarar-ı fâhiş mu'âyen ü bedîd olmamış idi. Lâkin **beyt:**

Hûy-i bed der-tabî'atî ki nişest
*Ne-reved cüz-be-merg-i û ez-dest**

◊ 15 Rebî'ulâhır 1219 = 24 Temmuz 1804 Salı. Metnimizdeki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gündeki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

* نرود جز بمرك او از دست * خوی بد در طبیعتی که نشست = Bu tabiatta yerleşen fena huy, ancak ölüm günü çıkar" anlamına gelen bu cümle, Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen Farsça bir

mefhûmunca hubs-i tıynet ve levs-i fıtratı yine heyecân ve muktezâsını icrâya dâmen-der-meyân eylemekle, bu sâl-i 'ibret-iştimâlde cânib-i Hicâz'dan kufûl eden huccâcı, ibtidây-ı emrde istikbâl ü terhîb ve zâd ü zahîre bey'i ile tatyîb edüp, harekete tehyi'e gösterdiklerinde, cümlesini ta'vîk ve 'azîmetlerini Karalar 'Aşîreti'nin Havâss tarafında iskânlarına ta'lîk ile Surre Emîni'ni cebr u ikrâh sûretinde sebükbâr irsâl ve ol tarafda bu maslahatın tem şiyeti ile işgâl ve 'akabinde 'aşîret-i mezkûreden yüz bin guruş bekāyâ iddi'âsını der-meyân ve ber-vech-i tazmîn huccâca edâsını âverde-i zebân eyledikde, A'yân-ı Hâc ve sâ'irleri bu bâr-ı girâna tehammül edemeyeceklerini îrâd ile bast-ı a'zâr etdiler ise de kârger olmayup, habs ve itlâf-ı nefs işrâb eder ba'zı evzâ'-ı müte-cebbirâne irâ'esiyle tahvîf ve dûr u dirâz-ı tarîk kat'ıyla def'-i uvâm-ı hasret dâ'iyesinde olan gurbet-keşânın elem-i hicr u firkatlerini taz'îf eyledi.

Bilâhare eşyâlarını rehn tarîkıyle Payas'da vaz' ve kendüleri Adana'ya varup, zikr olunan meblağı 'aşîret-i mezkûreden tahsîl ve kendülerini dahi eyyâm-ı harîfde Adana halkı sevk ve Havâss'a iskân eylemekde muhâlefet ederler ise, cânib-i mîrîye [**Ü 52b**] yüz bin guruş nezr ve işbu nezri şâmil bir kıt'a hüccet gelmedikce sebîlleri tahlîye olunmamak sûretini ifâde vü ilkā ve Medîne Kadısı Debbâğ-zâde Efendi'yi eşyâya nezâret içün Payas'da meks ü ibkā eylediğini A'yân-ı Hâc, Adana'ya vâlî olan Surre Emîni'ne tahrîr u inhâ eylediler. Adana Müteselliimi'ne keyfiyyet beyân olundukda, mücerred tahlîs-ı huccâc içün ca'lî bir hüccet yazdırup, vaktiyle mu'âhazeden reh-yâb ve taleb-i nezr ile vâreste-i kayd-i itâb olmak üzere Emîn-i mûmâ ileyhden sened ahz ve hücceti i'tâ ve irsâl eylediklerinde, huccâcın semen-i bahs ile takdîm eylediği eşyâlarını iddi'âsına mukābeleten ahz u kabz ve sebîllerini tahliye ve efendi-i mûmâ ileyhi îfây-ı şart içün alıkoduğunu îhâm ü terviye edüp, merkūmun sûret-i tegallübde izhâr eylediği isâ'et ü hıyânet ve cinâyet ü habâset bi-cümletihâ ma'lûm-i veliyy-i devlet ve hakkında ızmâr-ı icrây-ı siyâset kılınup, meşâgıl-i uhrâ sebebleri ile şimdilik meslek-i igmâz ihtiyâr ve iskân ü bekāyâ tahsîli içün lâzım gelan evâmir-i şerîfe ısdâr ve mûmâ ileyhe dahi taraf-ı Sadâret-penâhî'den tevbîh u takrî'i müştemil tahrîrâtda, huccâcm kâffe-i emvâli istirdâd olunmak tenbîh u iş'âr olundu.

Zikr-i inşây-ı dest-gâh-ı kağıd

Tâ'ife-i Efrenc'in öteden berü sanâyi'-i mütenevvi'aya meyl ü rağbetleri, devletlerinin cihet-i intifâ'ına dâ'ir ve muhtâcun ileyh oldukları ecnâs-i emti'a ve eşyâya sarf **[Ü 53a]** ve istihlâk olunacak nukūd memleketlerinde kalup, bilâd-ı sâ'ireye intikāl eylemamek garazına mebnî olduğundan fazla, divel-i uhrâda mess-i ihtiyâcla 'ale'd-devâm revâc üzere olan eşyânın vücûd-pezîr ol-

beyittir; bk. Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan,* trc. Kilisli Rıfat Bilge,12. Baskı, İstanbul 1980, s.400.

ması zımnında âhar diyârda nâm-âver olan mehere-i sunnâ'ı, tergībât-ı kavliyye ve fi'liyye ile isticlâb ve iktizâsına göre metîn ve musanna' çarhlar ve telâhuk-ı efkâr ile istikrâr ve intizâm bulmuş dest-gâhlar inşâ edüp, eşyây-ı matlûbenin gāyet-i sınâ'iyyesine zafer bulmak içün bâdî-i emrde kıyâsdan efzûn harc ve bezl ve maksada vusûl 'akabinde dest-âver-i kârgâh-ı husûl olan eşyâyı talebkârlara bey' ve diyâr-ı âhara nakl ile nukūd-i ecânibi ictizâb ve bu cihetle temellük-i emvâl-i bî-hisâb eyledikleri bî-irtiyâb olup, ez-ân-cümle ecnâs-i kağıdın Memâlik-i Devlet-i ebed-müddet'de sâ'ir divelden az'af-i muzâ'af sarf u telef olunduğunu tahkīk ve cüz'-i a'zamı olan siyâb-ı bâliye ve rikā'-ı matrûhayı bilâd-ı İslâmiyye'den tedârük edüp, beher sene bu mâdde zımnında ne mikdâr mebâliğa dest-res oldukları nâ-güncây-ı defâtir-i erbâb-ı tedkīk olduğu ve sinîn-i sâlifede her cins kağıda ihtimâm ve mâye ve sâ'ir eczâsına sa'y ü ikdâm ederler iken, Memâlik-i mahrûse'de kağıd kâr-hânesi mefkūd ve ne cins kağıd olur ise ber-muktezây-ı ihtiyâc sarf u isti'mâl olunacağı meşhûdları olduğundan, ciyâdet-i san'ata **[Ü 53b]** müteretteb olan tekayyüdü terk ü ihmâl ve bilâ-külfet husûlü mümkin olan rediyy ü neşşâf kağıdlar i'mâl ve irsâliyle erbâb-ı kalemi 'ale'l-'umûm mübtelây-ı se'âmet ü melâl ederler idi.

Zemân-ı sâbıkda bu zarar-ı bî-gāyenin çâresi görülmek ve Dâru's-saltana'da kağıd i'mâliyle nakd-i devlet eyâdî-i ecânibe girmemek tasavvurâtı, ezhân-ı 'âliye erbâbının nakş-ı sahâyif-i zamâyirleri olup, kâr-fermâyân-ı devleti teşvîk ve mukaddimât-ı müselleme serdiyle sedd-i ebvâb-ı kesel ü ta'vîk eylediklerine binâ'en, emr-i mezkûrun bast olunan feva'idi mübeyyen ve kuvvetden fi'le îsâli cümle 'indinde müstahsen görülüp, ihzâr-ı edevât ve 'amele ile i'mâline mübâşeret ve mukaddimesi hüsn-i ihtimâma delâlet eylemek emârâtı meşhûd-i erbâb-ı himmet olmuşiken, istihsâl-i menâfi'-i âtiye zımnında sarf-ı mâl-ı mu'accel giderek beşî' ve müstaskıl görüldüğünden gayri, Efrenc tâ'ifesi dahi diyârlarında ücret-i 'amele zann u tahmînden dûn ve sühûlet-i 'amel sebebi ile sarf eyledikleri şey' ekall-i mâ-yekûn olup, Âsitâne'de i'mâl olunacak kağıdın masrafı el-yevm bey' etdikleri kağıdın behâsına nazaran muzâ'af ve efzûn olduğunu ihbâr ve takrîr ve Devlet-i 'aliyye'ye zarar-ı mahzdan gayri nesne 'â'id olmayacağını ilkā vü tezkîr ve sıdk-ı müdde'âlarına delîl ittihâz etdikleri mugāletât-ı habâset-semîr, erbâb-ı hall ü 'akdin kulûbüne te'sîr edüp, kuvve-i karîbeye gelmiş böyle bir maslahat-ı nâfi'ayı terk ü ilgā ve yevmen fe-yevmen **[Ü 54a]** tâ'ife-i mesfûrenin zamâyim-i tedrîcî ile nîk ü bed furûht etdikleri kağıdı bi'z-zarûre iştirâ ve ber-minvâl-i meşrûh her sene vâfir mebâliği ka'r-ı deryâya ilkā eder gibi irtikâb-ı zarar-ı nâ-bercâ eylediler.

Diyâr-ı ecânibden ibtiyâ' olunan metâ', Devlet-i 'aliyye'de i'mâlle halka vücûh-i intifâ' mukarrer iken, mücerred halâvet-i ferâğ u betâlet ve cüz'î zahmete 'adem-i musâberet ile bu garazı icrâda izhâr-ı futûr, kusûr-i himmetden ve kıllet-i hamiyyetden neş'et eylediği müstebân-ı ehl-i şu'ûrdur. Birkac sene

zarfında erbâbı celb olunarak Moskov ve Prusya memleketlerinde ecnâs-i kumâş ve dülbend nesc olunup, mînâ-kârî kutular ve İngilizlü'ye ve sâ'ire taklîden gûnâ-gûn sâ'atler ve 'ale'l-husûs gâyet a'lâ çukalar i'mâl ve bu vesîle ile tahsîl-i mâl eylediklerinden gayri, âhar diyârdan celb-i metâ' istiğnâsını istihsâl ve re'âyâdan tekâlîf-i şâkkayı hatt u tenzîl ile umûr-i zarûriyye-i devletlerini, cihet-i ticâretden hâsıl rey' u nemâ ile idâreye iştigâl eylediler.

Hattâ Vâsıf Efendi merhûmdan mukaddem Vak'a-nüvîs olan Edîb Efendi merhûmun sebt ü tahrîr eylediği üzere bin iki yüz beş senesi hılâlinde◊ 'Azmî Efendi, Prusya Devleti'ne sefâretle 'azîmet ve ba'de edâ'i'l-me'mûriyyeti 'avdetlerinde, Der-i devlet'e takdîm eylediği mufassal ve müzeyyel takrîr-i dil-pezîrleri metninde meşrûh olan mevâdd cümlesinden biri budur ki, Prusya Memleketi **[Ü 54b]** bilâd-ı bâride-i şimâliyyeden olup, penbe ve harîr makûlesi eşyâ nâbit olmadığından, bilad-ı hârreden celbe muhtâc oldukları penbe ve harîr ve kahve ve şekerden mâ'adâ kendi memleketlerinde tedârükü mümkin olmayan eşyâyı bilâd-ı ecânibden getürmeğe hâcet mess eylemeyüp, akcaları derûn-i memleketde kalmak içün Berlin nâm beldede ve etrâf ü eknâfda çuka ve bez ve kemhâ ve atlas ve katîfe ve dîbâ ve sandal ve fağfûr ve sâ'ir bu makûle emti'a ve eşyâ kâr-hânelerî îcâd ve akça kuvvetiyle âhar mahallerden üstâdlar celb ile havâyic-i memleketden olan eşyâyı nesc ü i'mâl ederek hâricden bir şey' getürtmeyüp, gelse dahi 'alenen getürenlerden yüzde otuz gümrük ahz ve sırran getürenlerin mâlı ele girer ise, cânib-i mîrîden zabt olunmak nizâm-ı beldelerinden olmağla, taşradan derûn-i memlekete ekall-i kalîl şey' geldiğinden başka, memleketlerinde bulunmayan nesneleri tekellüf ile nev-be-nev tedârüke sa'y ü ikdâm edüp, hattâ Minister Hercber'in* sa'y ü gayretiyle birkaç sene zarfında kati vâfir tut ağacları peydâ ve tabî'at-i memleketden hâric olan harîrden senevî kâr-hânelerine kifâyet edecek mikdârının rub'unu sobalar ile yetişdirdikleri görülmüşdür**. Takrîr-i mersûm vâkı'â sâ'ir fevâ'id-i kesîreyi mutazammın olmağla, mutâla'ası hadd-i lüzûmda olduğu meczûmdur. *Mâ kıssa-i hod bâz-âyîm****.

Binâ'en 'aleyh Pâdişâh-ı İslâm ve Şehriyâr-ı enâm hazretleri, Devlet-i ebed-müddet'de kağıd mâddesine dahi nizâm vermek **[Ü 55a]** husûsu matlûbları olduğunu kâr-fermâyân-ı devlete iblâğ ve bu bâbda herkes sebîke-i

---

◊ 1 Muharrem 1205 = 24 Eylül 1790 Cuma.

* Metnimizde "Hercber (هرجبر)" okunacak şekilde yazılmış olan kişi, Prusyalı devlet adamı Baron M. de Hertzberg olmalıdır; bk. meselâ Dieudonné Thiébault, *Original anecdotes of Frederick the Great, King of Prussia: and of his Family, his Court, his Ministers, his Academies and his Literary Friends,* Philadelphia 1806, II,70,90,101,221,222,224,243.

** "Prusya Memleketi..... görülmüşdür" arasındaki bilgiler gerçekten Edîb Târîhi'nden alınmıştır; bk. *Mehmed Emin Edîb Efendi'nin Hayatı ve Târîh'i,* hzr. Ali Osman Çınar, M.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 1999, s.311-312.

*** ما قصه خود باز آییم = Biz tekrar kendi hikâyemize/mevzûmuza gelelim" anlamına gelen Farsça bir deyiştir.

re'yini bir kālıba ifrâğ edüp, bilâhare işbu şugl-i cesîm efrâd-ı müteşahhısadan birine ihâle olunmak tasmîm olunup, Hubûbât Nâzırı bulunan Ahmed Şâkir Efendi'nin fî zâtihî fıtratında mâye-i meleke-i isti'dâd ve vâye-i rüşd ü reviyyet ü sedâd merkûz olup, etvârı sütûde ve her hâli âzmûde olduğuna binâ'en, zikr olunan mâddenin tesviye ve tanzîmine hasran me'mûr ve iktizâ eden mesârifât ve vâridâtı Darb-hâne-i 'âmire tarafından sarf ve kabz olunmak bâbında hatt-ı hümâyûn şeref-rîz-i sudûr olmuşidi. Efendi-i mûmâ ileyh dahi icrây-ı me'mûriyyete teşmîr-i sâk ve usûl-i mâddeye ıttılâ'ı olanlar ile rabt-ı nıtâk-ı ittifâk ederek, kesret-i mecârî-i âb ile dest-gâh binâsına bir mahall-i münâsib intihâb olunmak içün İstanbul havâlîsini cüst-cû edüp, İstinye ve sâ'ir mezânn-ı miyâh olan cây-gâhlarda idâre-i çarha vâfî suların kılleti ve emkinenin 'adem-i münâsebeti ve bâ-husûs kağıda te'sîr-i 'azîmi olan cevdet-i hevânın ma'dûmiyyeti mütehakkak ve bilâhare Beykoz'da vâki' Değirmen Ocağı nâm mekân, mevki'-i hevâ ve kesret-i mâ ile sâ'ir mahallere fâ'ik olduğu bi't-tecribe ma'lûm ü müstebân olup, mahall-i mezbûr dest-gâh binâsma enseb ve evfak ve cereyân eden âb, etrâfdan icrâ olunacak miyâh inzımâmiyle idâre-i çarha vefâ eyleyeceği muhakkak **[Ü 55b]** olduğuna binâ'en, âlât-i sınâ'iyyesi bi-kemâlihâ ihzâr ve bu fenni i'mâle müsta'idd olanları celb ile maslahata ibtidâr olunup, şimdilik levâzım-ı cüz'iyye ile iki sâ'at zarfında kırk elli kağıd müyesser ve safvet ü ciyâdeti, nümûnesinden manzûr-i ehl-i basar olup, el-hâletü hâzih isti'mâle sâlih ve giderek Efrenc tâ'ifesinin i'mâl etdikleri kağıda râcih olacağı emr-i vâzıh olmağla, Efendi-i mûmâ ileyhin müddet-i yesîrede hâric ez-tasavvur sa'y ü ihtimâmı, mûceb-i tahsîn ü şâbâş ve bu iltifât, mûmâ ileyhe bâ'is-i neşât u inti'âş olup, eyyâm-ı behâr-ı hucesteâsâr kudûmünde mahall-i mezkûrda müstakillen dest-gâh ve 'ameleye ârâmgâh binâ ve çarhlar inşâsıyla maslahata etrâfiyle teşebbüs olunmak karâr-gîr-i zamâ'ir-i erbâb-ı ârâ olup, refte refte sühûlet-i fenn husûlüyle Memâlik-i mahrûse'ye vefâ edecek, belki dahi ezyed kağıd işlenüp, zuhûr-i kesret-i nemâ ile ecânibden husûl-i istiğnâ rû-nümâ ve bâ-husûs bu mâdde içün beher sâl sarf olunan emvâl, memâlik-i Devlet-i 'aliyye'de kalup, masûn-i ictizâb-ı erbâb-ı mekr u dehâ olup, fazl-ı Hakk ile vech-i mezkûr üzere bu mâddenin pezîrefte-i hüsn-i nizâm ü temşiyet olması, kefere devletlerini dâğ-ber-dil hased ve me'lûf oldukları iddihâr-ı hazâ'inden mahrûmiyyetlerini îcâb ile ebvâb-ı menâfi'-i mu'tâdelerini sedd eylemek, tevakku'-dâşte-i dergâh-ı Rabb-i Samed'dir. **[Ü 56a]**

Fe-sübhanallâhi'l-Mecîd işbu zikr olunan kağıd-hâne mâddesi, cennetmekân Sultân Selîm Hân merhûmun kerâmetine haml ve Devlet-i 'aliyye'nin te'yîd ü istis'âdından 'add olunmak gayr-i ba'îddir. Zîrâ zîrde beyân olunacak vetîre üzere, Devlet-i 'aliyye ile İngilizlü miyânında rişte-i âştî vü musâfât münhall ve şîve-i dostî ve müvâlât 'işve-i mu'âdâta muhavvel olmağla, Bahr-ı

sefîd Boğazı gussa-nâk ve mesdûd ve eşyâ'-i sâ'ire, husûsan kâf-i kağıd ve kâf-i kîmyâ, belki kâfâtü'ş-şitâ', Müverrih-ı bî-nevâ-âsâ nâ-yâb ve mefkūd olmağın, Âsitâne ve Ordu-yi hümâyûn ve bi'l-cümle Memâlik-i mahrûse hemân kağıd-hâne-i merkūmede masnû' kağıda mahsûr ve bu bâbda dahi, *"Erbâbü'd-diveli mülhemûn*"* serîresi cilve-nümây-ı meclây-ı zuhûr olmuşdur.

Hazret-i Rabbü'l-enâm Devlet-i 'aliyye'mizi ilâ yevmi'l-kıyâm berdevâm ve hâlâ Erîke-pîrây-ı saltanat ve Serîr-ârây-ı mecd ü menkabet olan şevketlü, kerâmetlü Pâdişâh-ı Mahmûdü's-siyer ve Şehenşâh-ı memdûhu'l-haber ve'l-mahber efendimizi, temâdî-i eyyâm-ı 'ömr u 'âfiyet ve tevârüd-i min'at ü gālibiyyet ve teveffür-i nesl ü zürriyyete mukārin ol gûne muhassenât ve mü'eyyedâta mazhariyyetle be-nâm eyleye, âmîn bi-câh-ı Cibrîl-i Emîn.

Vak'a-i Haleb-i Şehbâ

Bâlâda tahrîr olunduğu veçh üzere Eyâlet-i Şâm, ta'ahhüdât-ı ma'hûde ile İbrâhîm Paşa'nın rubûde-i dest-i yesâr u ihtişâmı olup, imtidâd-ı vakt hasebiyle tavr-ı Şehbâ'ya **[Ü 56b]** vukūf-i tâmmı olmak tavtı'esine mebnî, oğlu Mehmed Bey'e bâ-rütbe-i Vezâret tevcîh olunması vecîh görülmüş idi. Ehâlî-i Haleb müşârun ileyhin Tevliyet'ini 'ale'l-ittifâk istiskāl ve indifâ'ına tasmîm-i bâl eyledikleri hılâlde, müşârun ileyh fî zâtihî mecbûl olduğu nahvet ü ceberûta 'izzet-i Vezâret ve isti'lây-ı eyâlet dahi munzamm olmağın, kibr-i mütecessem ve ünf-i şâmihi zeneb-i sirhân-i âsümâna hemser ve mülte'im olup, şîve-i 'azametle meftûr olduğu zulm ü siyâsete mübâderet ve vedâyi'-ı Hâliku'l-berâyâ olan fukarâ vü re'âyânın ciğerlerine çengâl-i zennî-i te'addî vü musâderet eylemesi, bir müddetden berü menâfi'-i Şehbâ'yı nefslerine hasr ve vülât ü hükkâm taraflarından nüfûz ü istimtâ'ı, salât-i müsâfir gibi kasr ile itâ'atsizliğe me'lûf ve istedikleri gibi memleketde atup tutmak ve vülât ü hükkâmı tahte'l-kahr kullanmak hâletine meş'ûf olan ser-i kârân-ı Ocak-ı Bektâşiyye nâmına ba'zı erbâb-ı ru'ûnet ve ashâb-ı bagy ü şekāvetin eydî-i mütegallibânelerine ser-rişte-i behâne olmağın, fi'l-hâl cem'iyyete mübâşeret ve etrâfda hatt u tirhâl üzere olan kabâyilden cem'-i vefîr isticlâbiyle kesb-i kuvvet ve 'akd-i ketîbe-i kesret eyleyerek, zikr olunan Vâlî-i cedîdi zecren ve kahran memleketden ihrâc u ib'âd ve binye-i ta'azzum u isti'lâsını sadme-i sarsar-ı tuğyânla berbâd ve sûret-i hâline zebân-ı zemân, **beyt:**

Mâ zâ ehâzake yâ magrûru fi'l-hatari
*Hattâ helekte fe-leyse'n-nemle lem-yatri***

---

* اَرْبَابُ الدَّوَلِ مُلْهَمُون = Devlet adamları Allah'ın ilhâmına mazhar olmuş kimselerdir" gibi bir anlama gelen Arapça özlü sözlerdendir.

** مَا ذَا اَخَاضَكَ يَا مَغْرُورُ فى الخَطَر * حَتّى هَلَكْتَ فَلَيْسَ النّمل لم يَطر = Ey kendine fazlaca güvenen kişi! Seni tehlikelere daldıran neydi? İşte bak helâk oldun. Karıncanın uçmayacağını bilmiyor muydun?" anlamına gelen Arapça bir beyittir.

beytini inşâd eylemişdir.

Bu vak'a 'akabinde **[Ü 57a]** serân-ı cumhûr, keyfiyyet-i mezbûrenin neş'etini temâmca cânib-i müşârun ileyhe 'azv ü tahmîl ve evvel ve âhır reviş ü meniş ve kirdârını işbâ' ve tafsîli hâvî Der-i devlet'e 'arz u mahzar irsâl eyleyüp, müşârun ileyhin her çend zulm ü i'tisâfı ve kibr u tama' makūlesi ahlâk-ı rediyye ile ittisâfı, 'iyân ve ma'lûm-i ser-i kârân-ı zemân ise de, vech-i mezkûr üzere serdâr ve serdengeçdiyân tafralarıyla fevâ'id ü 'avâ'id-i Şehbâ'nın saydına öğrenmiş bir alay kilâb-ı zâriye makūlesi eşirrâ ve eşkıyânın Vâlî-i esbak Çatalcalı 'Ali Paşa ve Kikî 'Abdî Paşa ve Divriğî Köse Mustafa Paşa'ya dahi hücûm ve darb u kahr ile beldeden iz'âc eyledikleri, cümleye ma'lûm olup, bu def'a dahi müşârun ileyhin etvârını mukaddem Der-i devlet'e inhâ ve bess-i şekvâ ile rahm ü 'inâyet istid'â eylemeksizin hod-be-hod ihrâcına ictirâları, ef'âl-i sâbıkalarını tezkîr ile bu tavrı i'tiyâd eylediklerini te'kîd ve taraflarına derkâr olan sû'-i zannı te'yîd eylemekle, haklarından gelinmek ve te'dîb ü tanzîmlerine mübâşeret olunmak gerçi lâzimeden olup, lâkin muktezây-ı vakt ü hâl, bu husûsu dahi peyveste-i 'ukde-i ihmâl eyleyüp, ba'de'l-vukū' tahrîr u iltimâsları üzere müşârun ileyh 'azl ve yerine Vâlî-i âhar nakl olunduğu sûretde eşirrây-ı mersûmûnun ta'assub u ru'ûnetleri efzûn ve Vâlî-i cedîdi dahi tahte'l-kahr kullanacakları bî-çerâ yü çûn olup ve cebren müşârun ileyhi **[Ü 57b]** beldeye idhâlde dahi tarafeynden nüfûs-i kesîre zâyi' ve kazıyyede medhali olmayan ehl-i 'ırz kimesnelere zarar u hasâret terettübü emr-i vâki' olduğundan, ıslâh-ı zâtü'l-beyn mesleki ihtiyâr ve tarafeyne nush u pendi şâmil tahrîrât irsâliyle tahvîf ü inzâr ve bu husûsa Sadrıa'zam hazretlerinin sâbıkā Hazînedârı Dergâh-ı 'âli kapucu-başılarından olan Hulûsî Ahmed Ağa mübâşeretiyle tesyâr olunduğundan başka, Haleb müteneffislerinden belki vak'a-i mezbûre bünyânınm zîr-i kilîm-i hafâda mü'essis ü mütedessislerinden olan Câbirî-zâde'ye, te'lîf-i tarafeyn husûsu, makām-ı Sadâret-i 'uzmâ'dan ber-vech-i dikkat tahrîr u işâret olunup, müşârun ileyh dahi mazâ-mâ-mazâ meslekine zehâb ve da'vây-ı mezkûru 'Arab şiltâgı mesâbesinde hisâb ile ahz-ı sâr dâ'iyesinden ferâğ ve zûr-bâzû ile duhûl fikrinden tefrîğ-i dimâğ eylemesi zımnında mufassalan tenbîh-nâme iblâğ olundu.

Me'mûriyyet-i Vâlî-i Rumeli be-istîsâl-i eşkıyâ

Memâlik-i Rumeli'de birkac seneden berü hudûs eden şûriş ü ihtilâl ve bu sebeble fukarâ vü zu'afâya ve ebnâ'-i sebîle târî olan perîşânî-i hâl, a'yân nâmına olan ba'zı mütegallibenin tahrîk ü ifsâdından neş'et ve ahadühümâ âharın müstevlî olduğu kazâyı zabt ile da'vây-ı teferrüd ve istibdâd ve celb-i emvâl-i 'ibâd mülâhazalarına mebnî bir hâlet olduğundan başka, bu agrâz-ı

fâsideyi ikmâl kasdiyle **[Ü 58a]** Devlet-i 'aliyye'yi işgāl ve dağlı şöhretiyle geşt ü güzâr ve kat'-ı tarîk ve sâ'ir gûne mel'anetle 'ibâdullâhı pâ-zede-i hasâr eden eclâf ve evbâş-ı bî-insâfa ta'lîm-i suver-i şekāvet ve zahîre ve cebehâne misillü imdâd ile sırran ve 'alenen i'ânet edegeldikleri, âzmûde-i erbâb-ı dirâyet olup, ez-cümle Gümülcine ve ol havâlîde vâki' birkac kazâya birer takrîb A'yân ve şiddet-i batşla fî akrebi'z-zemân sâhib-i servet ü sâmân olan Tokadcıklu Süleymân, fi'l-asl düzd-i hûnhâr olup ve dâ'imâ nehb ü gāreti pîşe vü 'âdet eyleyerek, ebnây-ı sebîl dest-i tetâvülünden bîzâr olmuşlar idi. Hükkâm ve zâbitân i'dâmına müntehiz-i fursat olduklarını cezm ü îkān ve ol târîhde Gümülcine A'yânı bulunan Mestân Ağa'nın cem'iyyetine tevassul ile hâlini pinhân edüp, ratk u fatk ve tard u sebk san'atında mehâretini mu'âyene ile mezbûru Bölük-başı, belki min ehassı'l-havâşî edüp, bu hâl ile eyyâmını imrâr eder iken, Mestân Ağa Gümülcine'den cüdâ ve tîğ-i siyâsetle mazhar-ı kahr-ı Hudâ olup, tegallüben mekânını zabt ve müte'ayyen bulunanların ba'zısını ifnâ ve ba'zısını mukayyed-i hibâle-i 'ahd ü şart edüp, bâdî-i emrde Devlet-i 'aliyye'ye izhâr-ı sûret-i itâ'at ve mürettebât-ı mîrîyi edâda terk-i müsâmaha vü muhâlefet eylediğine binâ'en, tıbâ'-ı nâsa tavrı mergūb ve Kapucu-başılık ile min ihdâ mü'ellefeti'l-kulûb olup, bu esbâb ile iktinây-ı mâl-ı vefîr ve i'ânet-i devlet ile **[Ü 58b]** birkac kazâyı dahi dest-gîr eylemişidi. Giderek, **beyt:**

Ne kadar perveriş-i ehl-i sedâd olsa dahi
Zât-ı bed-asl-ı hıyânetden emânet gelmez

muktezâsınca tavrını tagyîr ve mizâcına muvâfık olmayan irâde-i kātı'a-i devleti birer sebeb-i vâhî ile efkende-i hâviye-i ta'tîl ü te'hîr eyledi ğinden gayri, ihtiyâr-ı semt-i dü-rengî vü nifâk ve zâhiren devlete izhâr-ı rûy-i inkıyâd ve bâtınen dağlu eşkıyâsıyla rabt-ı peyvend-i mîsâk-ı ittifâk eylediği, ma'lûm-i dakīka-şinâsân-ı Devlet ve min-ba'd ref'-i vücûdu lâzime-i tavr-ı siyâset olduğuna mebnî, hakkında emr-i kazâ-cereyân-ı Devlet-i ebed-ma'mûr, mehâbet-rîz-i sudûr ve istîsâline Rumeli Vâlîsi me'mûr olmuşidi. Ancak Filibe A'yânı'nda dahi bu hâletler meşhûd ü nümâyân ve anm dahi def'-i vücûduyla ehâlî-i kazâ reh-yâb-ı vâdî-i rehâ olmak lâzimeden olduğu bî-reyb ü gümân olup, merkūmun ezhâr-ı mütenevvi'a-i etvâr u harekâtından bûy-i 'isyân istişmâm olunup, bilâ-külfetin icrây-ı cezâsı mümkin ise tertîb-i cezâsına ikdâm ve in'idâm-ı vücûdu vakt ü zemâna tevakkuf eyler ise, izhâr-ı san'at-ı tecâhül ile, *"el-Ehemmü fe'l-ehemmü"** kā'idesince Tokadcıklı gā'ilesini bertaraf eylemek husûsuna sarf-ı yârây-ı ihtimâm eylemesi, müşârun ileyhe ifâde vü i'lâm olunmuşidi. Muktezây-ı me'mûriyyeti üzere müşârun ileyh İskende-

* الأهمّ فالأهمّ = En önemlisinden başlanan bir sıra takip edilir" anlamına gelen Arapça bu söz, İslâm hukûkunun genel prensiplerinden biridir.

riyye'den tahrîk-i livây-ı 'azîmet ve hılâl-i râhda neşr-i 'adl ü dâd eyleyerek **[Ü 59a]** Filibe Sahrâsı'na darb-ı hıyâm-ı heybet eyledikde, a'yân-ı mezbûr izhâr-ı furûtenî vü istizlâl ve cem'-i zahîre ve sâ'ir levâzım tedârükünde derece-i kudretini hayyiz-i gāyete îsâl eylediği, bâ'is-i imhâl-i kahr u istîsâli olup, müşârun ileyh ol tarafların nizâmını tahkîm ve Edirne'ye gelüp, maksûd-i bizzât olan Tokadcıklı Süleymân'ın kârını tetmîm tedbîrini cümle-i umûra takdîm edüp, fi'l-hâl i'dâmına irâde-i kātı'a ta'alluk eylediğini etrâf ü eknâfa buyuruldular ile neşr u i'lân ve kethudâsı olan Tâhir Paşa'yı asker-i firâvân ile Ferecik üzerinden gönderüp, şakıyy-i merkūma muhâlefet üzere olanları birer cânibden teslît ile emr-i mezkûrun sûret-i husûlüne ihtimâm-ı bî-pâyân eylemişidi. Mağzûb-i mersûmun başında vâfir eşkıyâ ictimâ'ından başka, Gümülcine'yi hendek hafriyle teşyîd ü üstüvâr ve Devlet-i 'aliyye askeriyle mukābele niyyetini kalb-i mağşûşunda ızmâr eylemişiken, üzerine ta'yîn olunan pür-sâz ve selb-i asâkir, mânend-i seyl-i münhadir her tarafdan nüzûl üzere olduğunu müşâhede ile sûsmâr-âsâ hâyim ü hâyir olup, sadr-ı sekînesi muhtelic ü muztarib ve galebe-i bîm-i kahr u sayletden Gümülcine'yi bırakup, me'vây-ı kadîmi olan Tokadcığ'a hārib olmağla, Tâhir Paşa'ya bu haber mün'akis oldukda, fi'l-hâl yerinden kıyâm ve Gümülcine'yi zabt ile Tokadcığ'a bi'n-nefs 'azîmet eyleyeceğini şakıyy-i mezbûr istihbâr **[Ü 59b]** ve isti'lâm eylemekle, mahall-i mezbûrda 'adem-i temekkün ile Çirmen Kasabası'na birkac sâ'at mesâfede vâki' bir karyeye varup, ârâm eylediği müşârun ileyhe ifâde vü ifhâm olundukda, cevânib-i erba'asında mütehaşşid olan asâkire tekrâr müşârun ileyh tarafından irsâl-i peyâm ü berîd ve merkūmu bi-eyy-i hâlin ele getürmek husûsu te'kîd olunduğu haberi vârid ve bu sebeble kulûb-i erkân-ı devletde câygîr olan endîşe vü iztırâb mütebâ'id oldu. Şakıyy-i mezbûr başında olan haşerâta mağrûr olup, mukābeleye tavtîn-i nefs ile miyânede vâfir âdem telef olmak mukarrer iken, her tarafından üzerine asker ta'yîn ve güzergâhları kat' u tahsîn olunduğunu, vefâdâr zann eylediği evbâş-ı asker müşâhede eyledikde, pây-ı sebâtları mütezelzil ve fırka fırka dâ'ire-i gā'iresinden infikâk ve infilât ile sevret-i cem'iyyeti muzmahill olup, mevcûdu olan li'âm-ı endek-şümâr ile mukābelenin imtinâ'mı zihninde tasvîr ve bi'z-zarûre cihet-i firâr u hezîmeti pîş-gîr eyledi. Şakıyy-i merkūm seyf-i siyâsetden mütehâşî ve ne semte 'azîmet edeceğinde âşüfte ve mütelâşî olup, encâm-ı kâr zu'munda melâz ittihâz eylediği Vidin'e yâhûd Kara Feyzî mecma'ına ilkāy-ı nefs eylemek tasavvuru ile balkānı gecüp, Tırnova kurâsından balkān dâhilinde vâki' Esterka (استرقه = Strazica) nâm karyeye vusûl ve Rumeli Vâlîsi tarafından me'mûr olan asker ba'zı mülâhazât-ı **[Ü 60a]** vârideye mebnî ilerü tecâvüzden nükûl eylediyse de, Ruscuk A'yânı Dirsinikli-zâde'ye mukaddemâ birkac def'a müşârun ileyh tarafından ol cevânibe firâr ihtimâli tahrîr ve Kara Feyzî gibi reh-yâb-ı halâs olmamak içün merkūmun güzergâhı gereği gibi sedd ü bend olunmak tenbîhâtı tekrîr olun-

duğuna mebnî, mûmâ ileyh dahi her tarafına ta'yîn-i asker ve sedd-i memerr u ma'ber edüp, karye-i mezkûreye mütekārib olan askere irsâl-i peyâm ve anlar dahi sâ'ir ictimâ' edenler ile bi'l-muhâbere üzerine hücûm edüp, iki tarafdan muhârebeye kıyâm ve ol hengâmda bârânın kesreti tesettüre mecâl vermemekle, asker girüye çekilüp kazıyyeyi Dirsinikli-zâde'ye i'lâm 'akabinde, mûmâ ileyh ol tarafda vâki' kazâların a'yânlarına irsâl-i haber ve kendüsi dahi bi'n-nefs karye-i merkūmeye sevk-ı leşker edüp, bir sâ'at karîb mahalle vardıkda, şakıyy-i mezbûrun dâhil-i dâ'ire-i cem'iyyeti olan haşerâtdan yüz elli kadar dîvânegân, bi'l-istîmân itâ'atlerini beyân ve mûmâ ileyh tarafından merkūmlara emân verilüp, bâkī asker ile münâveşe ve muhârebe ve birkac sâ'at muhâreşe ve mudâraba olunup, mukāvemetden 'aczi nümâyân ve balkāna doğru gürîzân olduysa da, etrâfı cem'-i nâ-ma'dûd ile mesdûd olduğundan, şakıyy-i mezbûr ve hevâdârlarından iki yüz mikdârı kelb-i 'akūr, girifte-i ceyş-i mansûr olduğu haberi mûmâ ileyh tarafından vâsıl-ı südde-i sa'âdet ve sebeb-i inbisât-ı evliyây-ı devlet **[Ü 60b]** olup, mûmâ ileyh şakıyy-i merkūm ile sâ'ir der-dest-i habs olan havene hakkında ne vechile irâde-i devlet cereyân eder ise emr u ifâde olunmasını tahrîr u işâret eylemiş olmağla, Rumeli Vâlîsi ber-vech-i istiklâl ol tarafa Ser'asker nasb olunup def'-i eşkıyâ ve tathîr-i erâzil ve erbâb-ı hevâ mesâlihi kendüsünden mes'ûl ve her vechile tavr u hareketi el-hâletü hâzih nezd-i devletde mu'teber ü makbûl olmağın, 'izzet-i câhmı vikāye ve nüfûz-ı i'tibârını himâye, şerâ'it-i Ser'askerî'den olduğuna binâ'en, Tokadçıklı'yı hayyen ve sâ'ir havene-i hûn-giriftelerin ru'ûs-i menhûselerini maktû'an müşârun ileyh tarafına irsâl eylemesi istisvâb ve bu mazmûnda mûmâ ileyhe i'âde-i cevâb ve Rumeli Vâlîsi'ne dahi bu keyfiyyet işrâb olunmuşidi. Ağa-yı mûmâ-ileyh emre imtisâl ve hayyen giriftâr-ı dest-i nekâl olanları istîsâl ve ru'ûs-i maktû'alarıyla Tokadcıklı'yı hayyen müşârun ileyh cânibine irsâl edüp, hılâl-i râhda şakıyy-i mezbûrun dahi cezâsı tertîb ve sâ'ir ru'ûs ile müşârun ileyh tarafından Âsitâne'ye vârid olup, bu sebeble kulûb-i kāsiye-i ehl-i bagy ü şekāvet inzâr u terhîb olundu.

Tevcîh-i Eyâlet-i Erzurum ve Anadolu ve İznikmîd

Âsitâne-i sa'âdet'de bir müddetden berü mütevessid-i visâde-i ikāmet olan Vezîr 'Alâ'eddîn Paşa hazretleri, Anadolu Eyâleti'nden istîfây-ı hazz ile Erzurum Eyâleti'ni taleb ve mürâvede ve niyâz ü istid'âsı karîn-i hüsn-i müsâ'ade olmağla, işbu **[Ü 61a]** şehr-i rebî'ulevvelin yirmi ikinci günü◊ eyâlet-i mezkûre ile müşârun ileyh kâm-yâb ve münhall olan Anadolu Eyâleti'yle İznikmîd Sancağı'na ber-vech-i arpalık mutasarrıf olan Vezîr es-Seyyid 'Abdurrahmân Paşa ve İznikmîd Sancağı'yla ol havâlî umûruna vukūf-i tâmmı

◊ 22 Rebî'ulevvel 1219 = 1 Temmuz 1804 Pazar.

olan Hüseyn Paşa Kethudâsı Kapucu-başı Ahmed Ağa, hâ'iz-i rehîne-i hubûr-i bî-hisâb oldu.

Tevcîh-i Kazâ'-i Mekke ve Medîne ve Kudüs

Haremeyn-i şerîfeyn kazâlarının zemân-ı tevcîhleri hulûl eylediğine binâ'en, iki yüz yirmi senesi muharreminden◊ zabt eylemek üzere Mekke-i mükerreme Kazâsı, Edirne Pâyesi olan es-Seyyid Mehmed Kudsî Efendi'ye ve Medîne-i münevvere Kazâsı, Mısır Kadısı es-Seyyid Ahmed Efendi'ye ve Kudüs-i şerîf Kazâsı, Hasan Paşa-zâde Ahmed Bey'e tevcîh olunup, hâlâ Mekke Kadısı bulunan Kütahyalu 'Ömer Efendi'nin kāmet-i 'ömrü kûtâh ve semt-i 'ukbâya rû-be-râh olduğu haberi vürûd eylediğine binâ'en, müddet-i mahlûlesiyle sâbıkā Şâm Kadısı Nûrullah Efendi'nin dâ'ire-i âmâlleri münevver ve Kudüs Mollası Âdem Efendi'nin fevti ile Hasan Paşa-zâde kat'-ı mesâfe ederek vâsıl-ı ser-menzil-i sürûr-i evfer oldu.

Zafer-yâften-i Vâlî-i Mısır-est ve perîşân-şuden-i eşkıyây-ı ümerâ' ki her yekî ez-îşân şâyân-ı ısr

Ba'de'l-feth Kāhire-i Mısr-ı nâdiretü'l-'asrda temekkün ile envâ'-ı şekâvete tesaddî eden İbrâhîm Bey ve Saçlu 'Osmân Bey, gayret-i İlâhiyye zuhûruyla bi'l-muhârebe mağlûb ü menkûb **[Ü 61b]** ve Mısır'dan iz'âc olundukları, mukaddemâ nakş-ı sahîfe-i 'ibret-üslûb kılınmışidi. Merkūmlar İngiltere'den 'avdet eden Elfî Mehmed Bey ile ittihâd ve yek-dîğer ile i'tizâd eyleyerek, Mısır'a duhûl kasdiyle evbâş-ı âhbâş-ı 'Urbân'dan haşerât-ı firâvân istishâb ve Mısır'a doğru 'azîmetle sevk-ı matıyye-i şitâb eylemişler idi. İmâm Şâfi'î merkadine iki sâ'at mesâfeye dek vürûdları tehakkuk ve bir takımı dahi Mısır'ın öte tarafından gelüp, iki cânibden îrâs-ı hasr u tezâyuk eylediklerine binâ'en, Mısır Vâlîsi Vezîr-i dilîr Hurşîd Paşa ma'iyyetinde mevcûd cünûd-i nusrat-nümûd ile mukābele ve pey-der-pey idâre-i âsiyâb-ı mükâfeha ve mukātele eylediği, bundan akdem müşârun ileyh tarafından tahrîr olunmuşidi.

Ümerâ'-i bed-kirdârın dâhil-i dâ'ire-i şekâvetleri olan erâzil ve eşhâsın şeb-hûn ile kârları itmâm olunmak tedbîri, ru'esây-ı asâkir-i Şâhâne miyânında karâr-gîr-i nizâm olduğuna binâ'en, fâtiha-i tebâşîr-i subh-i zafer olan bir şeb-i bu'l-'acebde ber-minvâl-i muharrer eşkıyây-ı hızlân-eser, mazhar-ı nekâl-i şeb-hûn ve vâfiri masrû'-i ser-pençe-i reybü'l-menûn olup, karârgâhları sâhil olmağla, pençesi dahi garîk-ı Nehr-i Nîl ve gûyâ-yı *"Fe-hel ilâ hurûcin min sebîlin*"* ve füshat-i ecele meydân bulanlar dahi birer semte gürîzân oldukları haberi vürûdunda, Mısır'ın öte cânibinden mübâderet eden

◊ 1 Muharrem 1220 = 1 Nisan 1805 Pazartesi.

eşkıyâ üzerine leylen **[Ü 62a]** hücûm olunup, tâ'ife-i mezkûre dahi reh-rev-i vâdî-i hezîmet ve ekserî müste'sal-i seyf-i siyâset olmuşiken, tekrâr Hânkeh (خانکه) nâm mahalde kâr-bend-i ictimâ' ve müretteb-sâz-ı esbâb-ı ceng ü nizâ' oldukları ihbâr ve müşârun ileyh tarafından külliyyetlü asker techîz ü tesyâr olunmağla, yine îkād-ı nâ'ire-i kâr-zâr kılınup, bu def'a dahi eşkıyâ ve bugāt, mağlûb-i[1] kümât-ı fîrûzî-simât olmağla, hâ'ib ü nevmîd pey-siper-i savb-ı Sa'îd olduklarından nâşî, mukaddemâ vâbeste-i kuful-i fesâdları olan tarîk-ı Süveys feth ü küşâd ve Yenbu' İskelesi'ne zahîre ve asker îsâliyle Medîne-i münevvere'ye imdâd keyfiyyeti, kesb-i isti'dâd eylediğini müşârun ileyh işbu rebî'ulâhırda◊ südde-i sa'âdete 'arz u ifâde eyledi.

Bu nevîd-i cedîd, müşârun ileyh hakkında te'ayyün eden teveccüh ü iltifât-ı Şâhâne'yi tecdîd ve hıtta-i Mısır'da bir müddetden berü ceng ü cidâl ve sâ'ir gûne ihtilâl 'adîmü'l-infisâl olduğuna binâ'en, mühimmâta nefâd târî olup, maslahat-ı Haremeyn'e sarf olunmak içün matlûbu olan mühimmât bu def'a tarafına isti'câl ve mukaddemâ Mîrahûr-i Sânî vesâtatiyle emr u fermân olunan hutûb-i cesîmenin temşiyetine ez-dil ü-cân sa'y ü himmet ve Mısır'dan beş altı yüz kadar askere bir kâr-güzâr Sergerde nasbı ile Yenbu' İskelesi'nin eyâdî-i A'râb'dan nez' u istihlâsına bezl-i cell-i miknet eylemek ve'l-hâsıl **[Ü 62b]** sükkân-ı belde-i hazret-i Hayru'l-enâm ve cîrân-ı Beytullâhi'l-Harâm, muzâyaka-i Havâric'den min külli'l-vücûh vikāye ile tevsi'-i dâ'ire-i ma'îşetlerine ihtimâm eylemek maksad-ı aslî olmağla, bu umûr-i lâzimü'l-i'tinâya teferru' eden ahvâl, ber-vech-i tafsîl tarafına tahrîr u beyân ve müceddeden ısdâr-ı evâmir-i 'âlî-şân kılınmışıdı. Müşârun ileyh bu bâbda terk-i hâb-ı râhat ve bu hatb-ı cesîmin ru'yet ü idâresi zımnında sarf-ı mâ-hasal-i kudret eyleyüp, şöyle ki bu tarafdan ismi açık ba's olunan Mîr-i mîrânlık emr-i 'âlî-şânını, Mısır Su-başısı müşârun ileyhin emekdâr, sadâkati âzmûde hıdmetkârlarından 'Ali Ağa'nın ismine tashîh ve mîr-i mîrânlığım i'lân u tasrîh edüp, ebnây-ı Etrâk'den beş altı yüz kadar piyâde ve süvârînin altı aylık 'ulûfeleri Mısır Hazînesi'nden edâ ve üç aylık zahîreleri bi-temâmihâ i'tâ olunduğundan fazla, mükemmel takımlarıyla altı kıt'a top ve bir kıt'a hâven verilüp, işbu cumâdelûlânın yirminci günü◊◊ Süveys cânibine tesyîr ve Yenbu' İskelesi'ne doğru tahrîk olundukları haberi müşârun ileyh tahrîr edüp, fîmâ-ba'd Haremeyn-i şerîfeyn gılâlinin îsâline ve Cidde Vâlîsi'ne lâzım gelan i'ânetin hasbe'l-makdûr istikmâline teşmîr-i sâk-ı gayret eyleyeceğini ve Sa'îd cânibine firâr ile el-yevm ol havâlîde istikrâr üzere olan ümerây-ı bed-kirdârın fazl-ı Bârî ile kahr u tenkîllerine tertîb-i cedîd **[Ü 63a]** tanzîm ü ihzâr ve karîben

---

* فَهَلْ الى خُرُوجٍ مِنْ سَبِيلٍ = Bir daha (bu ateşten) çıkmaya yol var mıdır?" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Mü'min 40/11. âyetin sonunda yer alan bir kısmıdır.

1 Metinde bu kelime "mağlûbu" okunacak şekilde harekelenmiştir.

◊ 1 Rebî'ulâhır 1219 = 10 Temmuz 1804 Salı.

◊◊ 20 Cumâdelûlâ 1219 = 27 Ağustos 1804 Pazartesi.

ihrâc ile bi'l-külliyye cem'iyyetlerini târumâr eylemek kasdında olup, bu niyyetin icrâsıyla tefrîk-ı şeml-i muhâlifîne muvâfık olduğu hâlde tarîk-ı Sa'îd küşâde ve bir müddetden berü Mısır'a müstevlî olan kaht u galâ izâle olunarak, hasab u rehâ fazl-ı Mevlâ ile fevka'l-'âde olacağını dahi ifâde vü beyân eyledi. Müşârun ileyhin tavr u hareketinden, mekāsıd-ı Devlet-i ebed-kıyâm cilve-ger-i meclây-ı hüsn-i nizâm olmak emâreleri tebeyyün ve Yenbu' İskelesi'nin fethiyle buk'ateyn-i mübâreketeyn halkının kürbet-i tezayyuk u inhisârdan vâreste olacakları te'ayyün eylediğine mebnî, müşârun ileyh mazharı tahsîn ve bir kat dahi şâyeste-i şâbâş ü âferîn olduğundan fazla, müceddeden Mîr-i mîrânlık tevcîh olunan 'Ali Paşa'nın te'yîd-i rütbesiyle dâ'iye-i şevkı tehyîc ve sâ'ir ru'esây-ı askerînin dahi bu bâbda nesîc-i kârgâh-ı ihtimâm olan metâ'-ı gayret ü ikdâmları, tırâz-i istihsân-ı Şâhâne ile tervîc olundu.

Nizâm-ı belde-i Güzelhisâr-ı Aydın

Güzelhisâr Muhassılı ile Îrâd-ı Cedîd-i tuzâmâtını müte'ahhid olan Alaybeyi dâ'imâ münâfese üzere olup, Nâ'ib bulunan kuzâtdan 'Ali Efendi dahi Muhassıl'ın tervîc-i maslahatına tekayyüd eylediğinden berü tarafın mebgūzu olmağla, nâgâh bir mâdde zımnında Alay-beyi tarafdârları, îkāz-ı fitne vü âşûb ve Nâ'ib-i merkūmun dem-i muharremini seyl-i gadr ile eşk-i dîde-i mazlûm-âsâ rîhte ve meskūb eyledikleri haberi **[Ü 63b]** vürûd edüp, Nâ'ib'in hırs u tama'a mebnî cânib-i âhara meyl ü tarafdârlığı sebebiyle, ba'zı efâ'îl-i nâ-marzıyyeye ibtidâr eylediği hâlde, bi'l-iştikā' 'azli mümkin iken, ol makūle erâzil ü eşhâsın hükkâm-ı şer'-i şerîfe bagy ü hurûcla irâka-i dem-i muharrem misillü keyfiyyet-i şenî'aya cesâretleri, beheme-hâl tertîb-i cezâ ve gûşmâllerini îcâb eylemekle, husûs-ı mezbûra ol taraf ile ülfet-i kadîmesi olup, sâbıkā Başbâkī-kulu olan Mehmed Ağa ihtiyâr ve iktizâ eden evâmir ile ol cânibe ba's ü tesyâr olunmuşidi. Mûmâ ileyh Güzelhisâr'a karîb mahalle vardığını ehâlîye ihbâr ve iki taraf istikbâline şitâb ile kenâr-ı şehirde muhârebeye ibtidâr ylediler. Muhassıl tarafı kuvvetlü bulunmağla, Alay-beyi fırkasını perâkende vü perîşân ve birkac âdemlerini küşte-i tîğ-i berrân eyledikden sonra, Mübâşir'i şehre alup, Nâ'ib'in kātillerinden iki nefer şahsı mukayyed ü mağlûb, ihzâr ve cezâlarını tertîb ile resm-i siyâseti izhâr eylediklerinden gayri, fîmâ-ba'd bu makūle zuhûr eden hâric ez-edeb harekete ictisâr eylemamek üzere sâ'ir ehâlî nezr-i girâna kat' ve ihtilâl-i belde bi'l-külliyye def' olunup, Alay-beyi dahi firâr ve gaybet ve Âsitâne'ye gelür ise maglatasına havâle-i sem'-i rağbet olunmamasını Mübâşir-i mûmâ ileyh tahrîr u ifhâm ve Müvellî ta'yîn olunan müderrisîn-i kirâmdan Çukadâr-zâde Tâhir Efendi i'lâm eylemekle, nezrleri Baş-muhâsebe'ye **[Ü 64a]** kayd olunup, Mübâşir-i mûmâ ileyhin hıdmeti meşkûr ve 'avdeti bâbında emr-i 'âlî şeref-rîz-i sudûr oldu.

Tahkīkāt-ı erbâb-ı hades ü yakīne nazaran Aydın ehâlîsi, 'umûmen ve Güzelhisâr halkı, husûsan sehlü'l-kıyâd, leyyinü'l-fu'âd bir tâ'ife-i itâ'at-i'tiyâd olup, hükkâm ve vülâtın sademât-ı müte'âkıbelerine sabr u teham-mülleri meşhûr ve esnâfdan birinin ednâ cünhası zuhûr eylediği hâlde sınıfıyla ahz ve musâdere olundukları sicill-i tahkīkde mastûr iken, bu def'a cesâret et-dikleri hâlet, müteneffisân-ı memleketin celb-i mâla müte'allık igvâ vü tahrîk-lerinden neş'et, yâhûd garâmât-ı mâliyyeye tefânî-i tâb ü tâkatlerinden mün-ba'is bir keyfiyyet olduğu melhûz-ı gālibdir.

'Avdet-i Hasekî Ağa ez-Bağdâd

Vâlî-i Bağdad Vezîr 'Ali Paşa'nın Dir'iyye üzerine sür'at-i hareketleri, Hâricîler'e mûcib-i dehşet ve âhar mahallere tecâvüzlerini men'a 'illet olacağı mülâhazalarını şâmil, tarafına pey-der-pey tahrîrât ba's ü tesyâr ve müşârun ileyh dahi su'ûbet-i râh ve mülâhazât-ı sâ'ire ile ikdâm u ihcâm tavrını ihtiyâr eylediğinden, Hâricîler 'Irâk tarafından tekevvün eyleyecek gā'ileden emîn ve her tarafa itâle-i dest-i mekr u kîn eyledikleri müstebîn olmağla, bir an akdem bi'n-nefs yâhud münâsib Başbuğ ile icrây-ı me'mûriyyetine berzede-i dâmân-ı sa'y ü ibtidâr ve fîmâ-ba'd îrâd eyleyeceği a'zâr-ı vâhiyeye havâle-i gûş-i i'tibâr olunmayacağını müş'ir **[Ü 64b]** emr-i 'âlî isdâr ve tevbîhât ve takrî'ât-ı mü'ekkede ile inzâr olunup, bu husûsa hâssaten Hasekî Ağa irsâl ve kürsî-i hükûmeti olan Bağdâd'dan tahrîki istî'câl olunmuşidi. Müşârun ileyh tenbîhât-ı mezkûreden 'avâkıb-ı ahvâlini te'emmül ve kat'-ı peyvend-i tevânî ve tekâsül ile 'azîmete tavtîn-i nefs eylediğini Hasekî Ağa 'avdetinde beyân edüp, şöyle ki miyânede vukū' bulan terâhî-i zemân bu kâr-ı düşvârın esbâb-ı sühûletini istihsâl ve etrâfdan cem' olunan asâkir ve mühimmâtı istikmâl kas-dına mebnî olup, hasbe'l-imkân bu garaz husûle geldiğinden fazla, 'Acem tâ'ifesinin cihet-i uhrâ ile meşgūl bulunmaları, hâtırda cevelân eden ba'zı mahzûru ber-taraf ve ilgā ve bu asker-i bî-gerânı idâre eder başbuğun fıkdânı sebebiyle bi'n-nefs 'azîmet ve teveccühünü tabî'at-i maslahat îcâb eylediğini inhâ ve vakt-i harîfde fazl-ı Rabb-i Latîf ile Dir'iyye'ye doğru 'azîmet ve ez-dil ü cân icrây-ı me'mûriyyete ifrâğ-ı havsala-i miknet eyleyeceğini beyân ü tenmîk ve Hasekî Ağa bu ahvâli şifâhen te'yîd ü tasdîk eyledi. Lâkin en-câmında yine mevâ'îd-i kibâr-âsâ incâzı, ma'dûm ve hareketi sükûna tebdîl ile Hâricîler'in kemâl-i hurûcunu mü'eddî olduğu cümleye ma'lûm olan mevâd-dandır.

Küşten-i Hüseyn Bey, A'yân-ı Filibe ve sâ'ir tâgıyân

Filibe A'yânı Hüseyn Bey'in sûret-i ser-keşîde tavr-ı nigûhîdesi hase-biyle, hılâf-ı rızâ **[Ü 65a]** harekete ictirâsından başka, Filibe Nezâreti'ni geçen

sene nefsine istihlâs içün ehâlîye 'arz u mahzar tahrîr ve cebren tahsîl eylediği, hakkında nâr-ı gazab-ı evliyây-ı devleti 'alev-gîr eyleyüp, birkac yüz segbân ile verziş-i zulm u hasâret ve muhâlifân-ı devlet ile nihânî ittihâd ve mu'âzadet eylediği dahi tehakkuk eylediğinden, i'dâm ü izâlesi husûsu gerçi mukaddemâ Rumeli Vâlîsi'ne îmâ olunmuşidi. Ancak maksûd bizzât Tokadcıklı olup, merkūmun şuglu ile iştigāl, murûr-i vakt îcâb eyleyeceği min aglebi'l-ihtimâl olduğundan, ta'cîl ü te'hîr emirlerinde müşârun ileyh tahyîr olunmuşidi. Bidâyet-i hâlde ol makūle hâ'in ü hâyifleri tatmîn ve ahadühümâyı âhara iltihâkdan sarf içün sûret-i zâhirde te'mîn lâzım geldiğinden, izâlesi te'cîl ve bulga-i emniyyeti tahsîl olunup, sâ'ir a'yânlar gibi müşârun ileyhle hatt u tirhâl ve bitâne-i umûr mesâbesinde ba'zan kendüsüyle müşâvere-i ahvâl olunurdu.

Tokadcıklı gā'ilesi ber-taraf olduğundan, işbu recebü'l-ferd gurresinde◊ zikr olunan Hüseyn Bey ve eşkıyây-ı mütemerridînden Menlikli 'Osmân Bey birâderi İbrâhîm Bey ihzâr ve seyf-i siyâset-i Sipehsâlârî ile serleri bürîde-i sâtûr-i hûn-hâr kılmup, hevâdârlarının dahi ba'zıları maktûl ve ecel-i nâresîdeleri serhadd-i necâta mevsûl ve husûsan bir müddet dağlu tâgīleriyle tahrîb-i bilâd ve ta'cîz-i 'ibâd ve bir zemândan sonra **[Ü 65b]** Hüseyn Bey'e istinâd ve rehber-i kâffe-i fesâd olan Dervelli Bölük-başı dahi i'dâm ve vârid olan ru'ûs-i maktû'aları, galtîde-i 'ibret-gâh-ı enâm kılındı. Memâtı ol havâlînin vesîle-i hayâtı olan Tokadcıklu'nun yeğeni Hüseyn, Rumeli Vâlîsi'nin gümâşteleri yedinde katîl ve hayyen ele giren yirmi iki nefer eşkıyây-ı bedgüher ile Der-i devlet-eser'e terşîl olunmuş olmağla, kelleleri tarh-ı 'ibret-gâh ve zindeleri âvîzân-ı güzergâh-ı sûka vü sipâh kılındı.

Tevcîhât-ı 'ilmiyye

Bin iki yüz yirmi senesi muharreminden◊◊ mutasarrıf olmak üzere Burusa Kazâsı, sâbıkā Yenişehir-i fenâr Kadısı olan 'Abdullah Efendi-zâde es-Seyyid Mehmed Emîn Efendi'ye ve târîh-i mezkûrda zabt eylemek üzere Şâm-ı şerîf Kazâsı, sâbıkā Kudüs-i şerîf Kadısı Defterdâr hafîdi İbrâhîm Efendi'ye işbu cumâdelûlâ gurresinde◊◊◊ tevcîh u 'inâyet ve her biri nâ'il-i menşûr-i hubûr u meserret kılındı.

Terceme-i Kütahyavî 'Ömer Efendi

Mekke Kadısı iken bâlâda vefâtı mezkûr olan Efendi-i mûmâ ileyh, mu'âsırı olan ba'zı fuhûlden tahsîl-i 'ulûm-i ma'kūl ü menkūl, kendileri dahi

◊ 1 Receb 1219 = 6 Ekim 1804 Cumartesi.
◊◊ 1 Muharrem 1220 = 1 Nisan 1805 Pazartesi.
◊◊◊ 1 Cumâdelûlâ 1219 = 8 Ağustos 1804 Çarşamba.

bir müddet neşr-i fünûn-i nâfi'aya meşgûl ve kati vâfir talebeyi hayât-ı ebedîye mevsûl edüp, yoluyla devr-i medâris eyleyerek, dest-res-i dâmen-i Mevleviyyet ve ba'zı kazâlarda icrây-ı hükûmet eyledikden sonra, Kazây-ı Mekke ile be-kâm ve ol civârda 'âzim-i sûy-i dâru's-selâm oldu. **[Ü 66a]**

'Azl-i Ağa-yı Yeniçeriyân

Dergâh-ı 'âlî Yeniçeri Ağası olan Mustafa Ağa 'alîl ve teşhîs-ı nâsda nazarı bi'l-külliyye kelîl olmak hasebiyle, işbu cumâdelûlâ evâhırında◊ 'azl ve Kul Kethudâsı Üsküdarî İbrâhîm Ağa yerine nasb u vasl olunup, bu cihetle Ocak ricâli miyânında silsile vâki' ve her birinin irtikāy-ı rüteb ile kevkeb-i ikbâlleri lâmi' oldu.

Ba'zı vefeyât

Mekke'den ma'zûl Feyzullâh Efendi, evâsıt-ı cumâdelâhırede◊◊ hulûl-i ecel-i mev'ûd ile 'âzim-i dâru'l-hulûd olmuşdur.

Mûmâ ileyh Hazîne Baş-yazıcılığı'ndan eğerçi Sultân Bâyezîd Kitâbeti ile çırâğ olmuşidi. Ancak Şeyhulislâm-ı vakt bulunan İbrâhîm Efendi merhûm, kitâbet-i mezkûreyi vakfın rûz-nâmecisi olan İsma'îl Efendi içün bi-hasebi't-tevliyeti 'arz u inhâ ve bu makûle zuhûrât, tevlîdât-ı tevliyetden tarafına mahsûs bir nev' îrâd olup, cihât-ı sâ'ireden zeylini tathîri ifâde vü inbâ edüp, Feyzullah Efendi'nin dahi sıfru'l-yed kalması, tecvîz-kerde-i erbâb-ı kabûl ü redd olmamağla, tekrâr müşârün ileyh hazretleriyle muhâbere olundukda, sâhib-i tercemeye müstevfâ bir ma'îşet ile İbtidây-ı Dâhil'den medrese ru'ûsu verilmek, bu çırâğlığa ni'me'l-bedel olduğunu merreten ba'de uhrâ 'arz u îmâ eylemekle, ifâdesi hayyiz-i kabûle mashûb ve şart-ı mezkûr üzere zümre-i müderrisîne iflâs-i dâ'imî gibi muzâf ve mensûb olup, devre-i mu'tâdeden sonra **[Ü 66b]** Galata ve Burusa'da icrây-ı ahkâm-ı şerî'at ve Mekke-i mükerreme'de 'azm-i cânib-i âhıret eyledi. Mûmâ ileyh sâhib-i vekār u sükûn ve âşinây-ı 'ulûm u fünûn, dervîş-nihâd, pâkîze-i'tikād bir zât-ı safvet-nihâd idi; *rahimehullâhu Te'âlâ**.

Diyârbekir Mevleviyyeti'nden munfasıl Lutfullah Efendi-zâde Feyzullah Efendi dahi bu sâlde semt-i 'ukbâya irtihâl eyledi. Mevâlî-i Devriyye'den iken Diyârbekir Kazâsı, Mahrec i'tibâriyle mûmâ ileyhe tevcîh olunmuşidi. Fenn-i mutâyebe ve muhâverede misli nâ-yâb ve durûb-i emsâl ve letâyif-i makāl ve metâyibât-ı rengîn ve mulâtafât-ı hoş-âyende vü dil-nişîn husûsunda nedîm-i

◊ 21-30 Cumâdelûlâ 1219 = 28 Ağustos – 6 Eylül 1804.

◊◊ 11-20 Cumâdelâhıre 1219 = 17- 26 Eylül 1804 Pazartesi.

* رحمه الله تعالى = Yüce Allah ona rahmet eylesin" anlamına gelen Arapça duâdır.

Pâdişâhî olmağa şâyân bir zât-ı nâdiru'l-akrân idi; *rahmetullâhi Te'âlâ 'aleyhi**.

Vefât-ı Âdem Efendi

Cânib-i Hicâz'dan 'avdet ve mansıbı olan Kudüs-i şerîfde hükûmet eden Âdem Efendi dahi itmâm-ı âb ü dâne-i kısmet ve 'âlem-i 'ukbâya 'azîmet eyledi.

Mûmâ ileyh fi'l-asl Şehrizor a'mâlinden Erbîl nâm kasabada mütevellid olup, sıgar-ı sinninde pederiyle Haleb'e hicret ve tahsîl-i 'ulûm u ma'rifet edüp, fünûn-i edebiyyeye kemâl-i intisâb ve tab'-ı kavîye mâlik olmağla, 'Arabî şi'r u inşâ ile fâ'ik-ı etrâb oldukdan sonra, kıbletü'l-ikbâl ve vechetü'l-akyâl olan İstanbul'a gelüp, devâ'ir-i kibârda bir zemân ârâm ve nakd-gerân-ı 'asra mâye-i isti'dâdını delâ'il-i nazm u nesr ile i'lâm edüp ve seferde Buhârî-hânlık sebebi ile dâhil-i 'idâd-ı müderrisîn ve şâh-beyt-i **[Ü 67a]** kasîde-i ricâl olan Râşid Efendi'ye tereddüd ile nizâm-ı hâle karîn olmağla, mûmâ ileyh himmetiyle birkac def'a Evkâf Müfettişliği hıdmetiyle de be-kâm ve lezâ'iz-i sılât ve 'atâyây-ı ricâlle hemîşe şîrîn-kâm olmakda idi. Lisân-ı tâzîde fesâhat ve belâgatla güzîde olmak hasebiyle, sergerde-i Vehhâbiyân'la muhâvere ve iktizâsı üzere mübâhase ve müzâkere eylemek zımnında ba'zı zevât sevkıyle mûmâ ileyh Sefîr gûne ta'yîn ve Mevleviyyet'i sinîn-i 'adîdeye mevkūf iken, tarîkı tehvîn ve Edirne Pâyesi'yle muvakkaten Kudüs-i şerîf Kazâsı 'inâyet ve harc-ı râh olmak üzere taraf-ı mîrîden otuz bin guruş dahi i'tâ ile kîse-i derûnu mâlâmâl-i nakdîne-i meserret kılındı. Hicâz'a varup me'mûriyyeti edgâs-i ahlâm mesâbesinde bir hâlet olmağla, ne hâl ise birkac mâh anda ikāmet ve Kudüs'e gelüp hükûmete mübâderet üzere iken, itmâm-ı enfâs-i ma'dûde ile cânib-i bekāya rihlet eyledi. Mûmâ ileyhin 'Arabiyyet'de mehâreti, husûsan edebiyyede kemâl-i hazâkati olup, lisân-ı 'Arabî'de şi'r u inşâsı makbûl ü müsellem ve kuvve-i hâfıza ile nâdire-i 'âlem idi. Evâ'il-i hâlinde muktezây-ı fakr u fâka ile muhtâc-ı tekâlîf-i şâkka olup, ba'zı kibâr ve ricâl dâ'irelerinde fekâhet ve mutâyebetle kesb-i tekarrub ü istînâs ve hasbe'l-meclis ba'zı nâsın fasl u mesâvîleriyle erbâb-ı mücûn levâzımından **[Ü 67b]** mudhikâtı, bünyâd-ı emeline esâs ve ol vechile teveccühât ve telattufâtlarını ihtilâs eylemekle, cihet-i te'ayyüşü müttesi' ve derece-i kadr u i'tibârı mürtefi' olup, sâyelerinde kesb-i mâye ve neyl-i vâye eylediği bülend mertebelere dahi ba'zan harf-endâz ve verâlarında: *"Hâzâ eyzan mine't-tefekküh***" deyü latîfe-perdâz olur idi. Hulâsa Sânî-i Ebû Dülâme bir zât-ı pür-hengâme idi. Niçe kasâyid-i

* رحمة الله تعالى عليه = Yüce Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

** هٰذَا اَيْضًا مِنَ التَّفَكُّه = Bu da bir tür yemiş yemedir" anlamına gelen Arapça ifâdedir.

bedî'aları meşhûdumuz olmuşdur. Hakk budur ki metânet ü selâsetde sâbiga ve revâyi'-i sanâyi'-i berâ'atde bâliğ-i mebâliğ-i Nâbiga* idi. Ba'zı kibâr-ı vakte 'arz eylediği kasîde-i nadîdeden çend ebyât bu mahalle kayd ü isbât olundu.

Lehû

Mâ lî ve li'z-zabyi'ş-şurûdu'l-ekhali
Mer'âhu kalbî ve huve lâ yertâhu lî
Lem yahlu min lahazât-i bahli 'uyûnihî
Fî küll-i menbit-i şi'rihî min ensuli
Yusmâ fuvâdî ve huve fî sevdâ'ihî
*Ve mine'l-'acâyib ennehû lem yevcel***

Ve lehû

Kad hezzetîhâ kaddehu'l-memşûkan
Raybü'l-menûn gadâ lenâ ma'şûkan
Yâ le'r-ricâlü'l-müstehâmü lem yekün
*Fecru'l-visâli li-leyle mahlûkan****

Tevcîh-i Vezâret be-Mîr-i mîrân-ı Karaman

Asker-i Mu'allem Başbuğu olup, bundan akdem dağlu eşkıyâsı üzerine me'mûr olan Karaman Beylerbeyisi 'Abdurrahmân Paşa, vukū' bulan ma'rekede ikdâm ü gayreti, hakkında meclebe-i izdiyâd-ı kadr u menzileti olmağla,

---

* Müellifimiz burada nâbiga kelimesini kullanırken, hem kelimenin "önemli, sıradan olmayan kişi" anlamını, hem de Câhiliye döneminin dört büyük şâirinden biri olan Nâbigatü'z-Zübyânî'yi (ö.604?) (bk. meselâ Süleyman Tülücü, *DİA,* İstanbul 2006, XXXII,262-263) kastetmiş gözüküyor.

** ما لی و للظّبی الشَرود الاکحل * مَرْعاه قلبی و هو لا یرتاحُ لی
لَم یَخْلُ مِن لحظات بَخْل عیونه * فی کلّ منبت شعره من اَنْصُل
یُصمی فوادی و هوَ فی سودائه * و من العجایب انه لم یَوْجَل = Bana ne oluyor ki, sürmeli gözlü kaçkın ceylânın otladığı yer kalbimdir, oysa o bana ısınmıyor. Gözlerinin cimriliği, göz ucu ile bakışlardan ve saçlarının her birinin ucundaki oklardan hâlî değildir. Sevdâsında olduğu halde kalbimi avlıyor. Şaşılacak şu ki, kalbim bundan korku duymuyor" anlamına gelen Arapça bu cümleler, burada sözü edilen Âdem Efendi'nin şiirlerindendir.

*** قَدْ هَزَّتِيهَا قَدَّهُ الْمشوقا * ریب المنون غَدًا لَنَا مَعشوقا
یا لَلرجال المستهام لم یکن * فجر الوصال لیله مخلوقا = Selvi boyunu titretti. Zamanın hâdiseleri bizim için sevilen bir şey oldu. Ey adamlar! Şaşkının imdâdına koşun. Onun gecesi için visâl fecri yaratılmış değildir" anlamına gelen Arapça bu cümleler, burada sözü edilen Âdem Efendi'nin şiirlerindendir.

hıtâm-ı me'mûriyyetle Âsitâne'ye 'avdetinde, mazhar-ı iltifât ü i'zâz ve işbu cumâdelâhırenin evâhırında◊ rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le ser-efrâz olup, Âsitâne-i sa'âdet'den rişte-i ikāmeti tefkîk ve mansıbı olan Konya'ya râyet-i **[Ü 68a]** 'azîmeti tahrîk eyledi.

İhrâc-ı Surre-i şerîfe

İşbu şehr-i recebü'l-ferdin on ikinci günü◊◊ Haremeyn-i şerîfeyn'e irsâli mu'tâd olan Surre-i hümâyûn, Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından olup, sâbıkā Mihalic Voyvodası Süleymân Ağa'nın kabza-i emânetine teslîm ü i'tâ ve zimâm-ı 'azîmeti ol savb-ı şeref-evbe irhâ olundu.

Firistâden-i teşrîfât be-Vâlî-i Rumeli

Müşârun ileyhin hîn-i nasbından bu âna gelince tavr u hareketi, rızây-ı devlete evfak ve me'mûr olduğu mevâdd-ı mühimmede zabt-ı asker ve tedâbîr-i mesâlih-perverde mazhar-ı tevfîk-ı Hakk olup, eser-i tedbîr-i dil-pezîrleri ile Rumeli ihtilâli nezdîk-i sûret-i zevâl ve niçe cebâbire ve eşkıyâ, matmûre-nişîn-i izmihlâl olup, bu mukābelede iltifât ve nüvâzişe kesb-i isti'dâd eylemekle, teşrîfât-ı seniyye ile taltîf ve is'âd ve hıdmeti meşkûr olduğunu şâmil emr-i celîlü'ş-şânla hurrem ü dil-şâd kılınup, teşrîfât-ı hümâyûn mahsûs Çakırcı-başı Ağa ile irsâl ve mûmâ ileyh hıdmetini ikmâl 'akabinde müşârun ileyh Filibe'ye doğru tahrîk-i râyet-i ikbâl eyledi. Vâkı'â mevâdd-ı cüz'iyyeden olan dağlu eşirrâsını, el-hâletü hâzih vech-i mezkûr üzere etrâfın i'ânetiyle ber-taraf eylemekle, izhâr-ı kâr-güzârî eyleyüp, lâkin 'umde-i umûr olan Sırb re'âyâsı eşkıyâsı husûsunda ne gûne cübn ü bed-dilî ve hıyânet-medârî şîvesiyle eşirrây-ı mezbûrûnun kuvvet-i kalb **[Ü 68b]** ve Devlet-i 'aliyye tarafından havf u haşyeti bi'l-külliyye selb ile icrây-ı ru'ûnet ve 'isyânları mütedâhil ve müterâkib ve Devlet-i müteceddide mesâbesine mütekārib olmalarına bâdî ve ilâ haze'l-ân ol gā'ile-i hâ'ilenin imtidâdını mü'eddî olmuşdur.

Tevcîhât-ı 'ilmiyye

Bin iki yüz yirmi senesi rebî'ulâhırı gurresinden◊◊◊ zabt ve rütbesi yevm-i zabtından i'tibâren Haleb Kazâsı Torun-zâde Mehmed Sa'îd Efendi'ye ve sâl-i mezkûr muharreminden◊⁴ Havâss-ı refî'a Kazâsı, eğerçi 'Osmân-pazarlı

◊ 21-29 Cumâdelâhıre 1219 = 27 Eylül – 5 Ekim 1804.
◊◊ 12 Receb 1219 = 17 Ekim 1804 Çarşamba.
◊◊◊ 1 Rebî'ulâhır 1220 = 29 Haziren 1805 Cumartesi.
◊⁴ 1 Muharrem 1220 = 1 Nisan 1805 Pazartesi.

Mehmed Efendi'ye tevcîh olunmuşidi, ancak üc beş gün sonra fevt olup, yeri Ders-i 'âmm Sirozî 'Abdurrahîm Efendi'ye ve Galata Kazâsı dahi Hâfız Mehmed Efendi'ye târîh-i mezbûrdan verilüp, sene-i merkūme cumâdelûlâsı gurresinden◊ Kazây-ı Üsküdar Debbâğ-zâde Ahmed Efendi'ye tevcîh olundu.

'Azl u nasb-ı Kadı'asker-i Rumeli

Bir sene kadar Rumeli sadrında icrây-ı ahkâm-ı şer'-i enver eden 'Ismet İbrâhîm Beyefendi işbu recebü'l-ferd selhında◊◊ müddet-i 'örfiyyesin itmâm ve istîfây-ı huzûz-ı mâ-lâ-kelâm eylemekle, hezâr destân-ı hâmeleri şâh-sâr-ı enâmilinde beste-dem, ya'nî sudûr-i sukûka *"el-Emru kemâ sadere ve mâ fihi mu'teber*"* tahrîrinden ceffe'l-kalem olmağla, Sadâret-i mezbûre ile Nakībüleşrâf olan es-Seyyid Mehmed 'Atâ'ullah Efendi, müktesib-i dest-mâye-i şeref ve sâbık u lâhık mazhar-ı *"Mâ tehallefe'l-halefu* ***[Ü 69a]*** *'ani's-selef**"* oldu.

Muhârebe-i İrâniyân be-asker-i Rûs-i bed-peymân

Rusyalu'nun 'an-asl tevsî'-i mülket-i kusvây-ı merâm ve bigyetleri olup, diyâr-ı A'câm'dan mukaddemâ ihtilâs-i fursat ile temellük eyledikleri mahallere kanâ'at eylemeyerek, ibtidâ Gürcistân, ba'dehû Tiflîs'e ne sûretle destres oldukları ma'lûm-i 'âlemiyân olup, giderek ol havâlîde kuvvet ü miknet peydâ ve İrâniyân beyninde olan şûriş ü ihtilâli, fursat-ı cedîd ittihâziyle refte refte ilerüye kādime-cünbân-ı dilîrî vü ictirâ [o]ldular.

Sûreti budur ki, Kal'a-i Revân muzâfâtına müstevlî olan Mehmed Hân'ın el-yevm hükümrân-ı diyâr-ı A'câm olan Baba Hân'a inkıyâdı olmadığına binâ'en, Hân-ı mezbûrun telyîn-i 'arîke-i nahveti içün İran Şehzâdesi'ni üzerine ta'yîn ve kendüsi bi'n-nefs verâdan hareket üzere olacağını Hân-ı merkūm tahsîl-i 'ilme'l-yakīn eylemekle, Rusyalu (روسيّه لو) ile nihânî muhâbere ve Baba Hân hecmesini def' etdikleri hâlde Revân Kal'ası taraflarına teslîm olunacağını müzâkere edüp, Rusyalu'nun (روسيّه لونك) bu sûret, derûn-i mekîdet-meşhûnlarında cevelân eden mekāsıd-ı fâsideye muvâfık ve sahîfe-i hayâllerinde mürtesem olan peyker-i ümniyyeye ra'nâ mutâbık olmağla, fi'l-hâl yedi sekiz bin müretteb asker ile Tiflîs'den hurûc ve Revân semtine tekarrub eyledikleri hîn, Şeh-zâde-i İran-zemîn Tebrîz'de olan

---

◊ 1 Cumâdelûlâ 1220 = 28 Temmuz 1805 Pazar.

◊◊ 30 Receb 1219 = 24 Ekim 1805 Perşembe.

* اَلْاَمْرُ كَمَا صَدَرَ وَ مَا فِيهِ مُعْتَبَر = Durum olduğu gibidir ve bunda da bir hayır vardır" anlamına gelen Arapça bir cümledir.

** مَا تَخَلَّفَ الخَلَفُ عَنِ السَّلَف = Halef, seleften farklı düşünmedi" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

mu'asker-i Şâhî'den ber-vech-i isti'câl **[Ü 69b]** hareket ve Revân'a üc sâ'at mahalle rekz-i livây-ı savlet eylediği Revân Hânı'nın mesmû'u olup, **[mısrâ]':**

Kalmışam âteş ü âbın arasında hayrân

makāliyle gûyân ve Moskovlu'nun ol havâlîde za'f-ı kuvvetini ve İrâniyân'ın kesret ü şiddetini mülâhaza ile bi'z-zarûre Şeh-zâde tarafına meyl ü incizâb gösterüp, şöyle ki Rusyalu'nun cem'iyyetleri teferruk-ı ittisâl bulduğu sûretde, Kal'a-i Revân ma'a-muzâfâtihâ Baba Hân'ın zamîme-i memâliki olacağını beyân ve kendüsi dahi kal'a muhâfazasında bezl-i cân eyleyeceğini şurût-ı vesîka ile der-meyân eyledi.

Binâ-berîn Moskovlu bu hud'aya vukūf ile ehâlî-i kal'aya ızmâr-ı gayz u kîn ve top ve humbara ile hisâra ibtidâr ve ceng ü peykâra bezl-i yârây-ı iktidâr ederek cevânib-i erba'asından kal'ayı hasr u tazyîk ve ehâlînin câme-i huzûr u ârâmlarını temzîk eylediğinden başka, Şeh-zâde-i 'Acem ile dahi birkac def'a muhârebeye ibtidâr ve tertîb-i cedîd sebebiyle 'âkıbet leşkerini târumâr eylediğini Baba Hân istimâ' edüp, ordusunu Tebrîz'de terk ve elli altmış bin kadar cirid atlu ile ılgār ve Revân kurbünde 'inân-ı keşîde-i karâr ve birkac nevbet miyânelerinde âsiyâb-ı kârzâr dâ'ir ve bi-hükm-i *"el-Harbu sicâlün*"* gâh bunlar ve gâh anlar fevz ü galebeye zâfir olmuşlar idi.

Rusyalu'nun (روسیه لو نك) imdâdları munkatı' ve tarîk-ı zahîreleri mesdûd ve İranlılar'm her bâr asker ve zehâ'irleri **[Ü 70a]** mütetâbi'u'l-vürûd olmağla, Rusyalu'nun hey'et-i cem'iyyetlerine vehn ü halel reh-yâb, hattâ cem'-i zahîreye ta'yîn eyledikleri bir bölük askerleri dahi sevk-ı tâziyâne-i tîğ ile pey-siper-i semt-i tebâb ve sergerdeleri olan bir nefer mayor dahi bu fırka-i hâlike ile mu'allak-zen-i hufra-i bi'se'l-me'âb olup, kemâl-i 'acz ü ıztırâbla Tiflîs'e doğru 'inân-tâb-ı haybet ü hızlân ve Şâh tarafından ta'yîn olunan asker-i bî-pâyân, Rusya pes-mândelerini 'alef-i tîğ-i berrân eyleyerek Tiflîs'e dek ta'kīb ve bu vechile küffâr-ı bed-kirdârı tahzîl ü tenkîb edüp ve Lezgi tâ'ifesi ki öteden berü şuc'ân ve celâdet ü şecâ'atle meşhûr-i cihân bir gürûh-i enbûh olup, anlar da İrânîler'e mutâva'at ve Tiflîs ve Gürcistân halkı dahi Moskovlu'dan nefret eyledikleri, Moskovlu'nun bâzûy-i mefsedetlerine bâ'is-i süstî vü rehâvet olmağla, el-yevm esve-i hâl ile Tiflîs Kal'ası'nda mahsûr ve Revân Kal'ası Baba Hân tarafından zabt olunup, derûnuna Mâzenderân piyâdesinden cem'-i mevfûr vaz' u idhâl olunduğu, bu ahvâle vâkıf kimesneler ihbâriyle dâhil-i dehlîz-i sem'-i erbâb-ı şu'ûr oldu.

Bu iki tâ'ife, Devlet-i 'aliyye'ye düşmen ve fursat buldukları hâlde Memâlik-i mahrûse'ye itâle-i pây-ı tecâvüz eyleyecekleri emr-i müteyakkan

---

* اَلْحَرْبُ سِجَالٌ = Savaş, kuyudan nöbetleşe çekilen su kovaları gibidir" anlamına gelen bu cümle, savaşlarda bazan bir tarafın bazen diğer tarafın gâlip gelebileceğini anlatmak için söylenen Arapça atasözlerindendir; bk. meselâ Muallim Nâci, *age,* s.24-25.

olmağla, serhadlerde mütemekkin vülât ü hükkâma bu kazıyye ifhâm ve subh u şâm muhârese-i memlekete ihtimâm ile **[Ü 70b]** vâki' olan ahvâli pey-der-pey 'arz u i'lâm eylemeleri husûsu te'kîd ve her tarafa neşr-i peyâm ü berîd olundu.

Tafsîl-i ahvâl-i İsma'îl Paşa

Bâlâda beyân olunduğu üzere Cezzâr Paşa'nın terk eylediği emvâl-i firâvânı teslîm 'akabinde İsma'îl Paşa'ya mansıb ve dâ'iresini tanzîm içün bir mikdâr meblağ ihsân olunmak ve muhâlefet eylediği sûretde berren ve bahran üzerine hücûm ile kal'ayı tahlîs ve muhallefâtın cümlesine dest-res olmak keyfiyyâtı me'mûrlara tefhîm olunmuşidi. Müşârun ileyh zâtında mütemellık ve cerb-i zebân ve umûr-i hâriciyye ve hiyel-i şeytâniyyede 'adîmü'l-akrân olmağla, Kapudan Paşa tarafına ilticâ ve Saydâ Eyâleti kendüsüne tevcîh olunduğu hâlde, Cezzâr Paşa'nın cemî' muhallefâtını teslîm ü i'tâ ile tahsîl-i rızâ eyleyeceğini inhâ edüp, Kapudan Paşa dahi leyyinü'l-cânib ve sâde-dil ve zevâhir-i ahvâle nazar ile 'avâkıb-ı umûrdan gâfil olup, kal'anın metânetini ve hîn-i hasr u tazyîkde donanmanın rahne-dâr olmak sûretini mülâhaza ile semt-i sühûleti ihtiyâr ve *el-'uhdetü 'ale'n-nâkıl** mevâ'id-i hafiyye, belki menâkīd-i vefiyye ile kendi menâfi'ine nasb-ı nazar-ı i'tibâr eylemekle, Saydâ Eyâleti'nin İsma'îl Paşa'ya tevcîhini 'arz-ı dergâh-ı devlet-karâr eyledikde, teslîm eyleyeceği muhallefâtın suver u a'yânı ma'lûm olmak içün Cezzâr Paşa'nın Kapu Kethudâsı Rüşdî Efendi ta'yîn ve Muhallefât Defteri vürûdunda nakd ve cins, zann u tahmîn-i **[Ü 71a]** devlete tevâfuk eylediği hâlde, niyâzına müsâ'ade olunacağı ifâde vü tebyîn olunmuşidi.

Rüşdî Efendi ol tarafa varınca[ya] kadar Şâm Vâlîsi dahi 'Akkâ semtine darb-ı hıyâm ve derûn-i kal'ada bulunan serân-ı askerin celbi husûsuna mübâderet ve ihtimâm eyleyeceği hengâmda, Efendi-i mûmâ ileyh dahi varup müsâ'ade-i devleti îhâm ve muhallefâtm kemmiyyet ve mikdârım istifhâm eyledikde, zâhirde olan eşyâ me'mûl mertebesinden hezâr derece dûr olduğu hüveydâ olup, bu keyfiyyet me'mûrlara sebeb-i teşvîş ü ihtilâc ve Cezzâr Paşa 'utekāsından olup, mîr-i mîrândan olan Süleymân Paşa ile nihânî istimzâc ve Saydâ Eyâleti tarafına tevcîh olunduğu takdîrde cemî' muhallefât nakden ve cinsen zâhire ihrâc ve Devlet-i 'aliyye me'mûrlarına teslîm ve fîmâ-ba'd rızây-ı devlet üzere 'amel ü hareket eyleyeceğini beyân ü tefhîm eylemekle, tavr-ı tegallüb ile Vezâret ve eyâlete tâlib olan şahıs, mağzûbe [ve] eser-i 'isyân müşâhede olunmayan kimse her vechile müreccah görülmekle, Saydâ menşûru Süleymân Paşa'ya irsâl ve te'ahhüdü üzere nakīr u kıtmîr muhallefâtın devlet me'mûrlarına teslîmi isti'câl olunmuşiken, tekrâr Kapudan

* العهدة على الناقل = Günâhi vebâli nakledenin boynuna" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

Paşa'nın tahrîrâtı gelüp, İsma'îl Paşa emr u irâde-i devlete mümtesil ve muhallefâtın edâ vü teslîmine şurû' ile şimdiye dek bir mikdâr nakd ve bir mikdâr eşyâ sanâdıkı, eyâdî-i me'mûrîne mütevâsıl **[Ü 71b]** olduğunu inhâ eylemekle, zarûrî eyâlet-i mezkûre Süleymân Paşa 'uhdesinden intizâ' ve menşûr ile 'azîmet eden Tatar ircâ' olunmuşidi.

İsma'îl Paşa'nın şimdiye kadar teslîm eylediği mebâliğ ve eşyâ üc bin kîseye bâliğ olmayup, Cezzâr Paşa'nın sinîn-i mütetâvileden berü cem' u iddihâr eylediği ecnâs-i nukūd ve tarâ'if ve tuhaf-ı nâ-ma'dûd, nühufte-i serdâb-ı istitâr ve bî-renc ü külfet İsma'îl Paşa'nın hazîne-i temellükünde harmen-vâr nümûdâr olması, kulûb-i ricâl-i devleti dâğdâr ve mübtelây-ı dâ'-i cereb gibi sîne-hırâş ve dil-fikâr eyledi. Vâkı'â Cezzâr Paşa kati vâfir zemândan berü ol hıttada bi'l-kahrı ve'l-istiklâl Vâlî ve ol havâlînin küllî ve cüz'î menâfi' ve mahsûlâtına müstevlî olmağla, mâl-ı Kārûn'a mâlik olması, zebân-zede-i enâm ve ifrât mertebe servet ü sâmânı, mesel-i sâ'ir gibi dâ'ir-i elsine-i hâss u 'âmm olmağla, vech-i mezkûr üzere bâd be-dest ve seng-i ye's ile âb-ı kîne-i ümmîdleri şikest olup, muhallefât-ı mezbûrenin safâsı sâ'ir musîblere nasîb ü müyesser ve ol mazhar-ı sırr-ı *"Tesürrü'n-nâzırîn*"* olan nuzzâr u nazâret-âğîn temâşâsından bâsıra-i ârzû-keşân, yâyedâr-ı hirmân olmak rûzî ve mukarrer oldu.

Pes bu husûsa me'mûr olan Râgıb Efendi'nin ve Şâm Vâlîsi'nin sa'y ü ikdâmları, devlet tarafına nazaran 'âtıl, husûsan Kapudan Paşa'nın tama' u hırs ve za'f-ı re'y ve havâşî **[Ü 72a]** ve etbâ'ına mağlûbiyyet gibi etvâr-ı nâhemvârı sebebiyle, bu mâdde-i desîme bâtıl ve âmâde ve kîse-küşâde olanların hevây-ı dil-hâhları muzmahil olmuşidu.

Vukū'-i mükâleme be-Sefîr-i Françe ve in'ikād-ı mecâlis ve hulâsa-i ârây-ı erbâb-ı şûrâ

Fransa Memleketi'nde Cumhûrluk sûretini ikāme ile Avrupa memâlikini harâb-kerde-i seylâb-ı fiten ve niçe hurûb ve me'ârik tehaddüsüyle îkād-ı nâ'ire-i ıztırâb u mihen eden Bonaparta nâm sergerde-i şeytanet-ittisâmın cemî' tavr u hareketi, refte refte cerîde-i vekāyi'a derc ü imlâ ve tertîb eylediği kazâyânın mukaddimâtı kinâye ve sarâhatle işâret ü îmâ olunmuşidi. Fransa'da 'ale't-tedrîc kesb ü tervîc eylediği metâ'-ı te'ayyün ü iştihârın bir kâr-hâne-i kaviyyü'l-mebnâya müstenid olmasını, irtifâ'-ı câh ve istibkāy-ı vücûd-i gümrâhına 'illet-i akvâ farz u tahmîn ve derûn-i habâset-meşhûnunda müstetir olan matlab-ı müntehâsını şu vechile îzâh ve tebyîn eyledi ki, Devlet-i Fransa asker ve cihât-ı sâ'ire ile ittisâ' kabûl eylediğine binâ'en, fîmâ-ba'd

* تسر الناظرين = Bakanların içini açan" anlamına gelen bu ifâde ile Kur'ân-ı Kerîm, el-Bakara 2/69. âyetin son kısmına telmîh vardır.

Cumhûrluk sûretiyle idâresi 'asîr ve İmperatorluk 'unvâniyle tedbîr u tanzîm olunması, mûcib-i âsâyiş-i sagīr u kebîr olup, zâtında bu imtiyâzın tahsîline istihkāk u liyâkat mevcûd ve âharda bu makām-ı refî'a istîhâl, ma'dûm u nâbud olduğunu bi't-tecribe vefâdâr ve tarafına küllî incizâb ve temâyül ile terakkī-i câh u i'tibâra heveskâr olan eşhâsa iş'âr edüp, kelâm-ı ma'kūle şebîh olan **[Ü 72b]** maglatası ol makūle erbâb-ı safsatanın tıbâ'-ı sakīmelerine tevâfuk eylemekle, fi'l-hâl bu kazıyyeyi behâyim-sıfatân, memleketin zurûf-i sâmi'alarına ilkā ve anlar dahi kemâl-i hâhişle bu kavl-i mağşûşu ısgā edüp, emr-i mezkûrun kuvvetden fi'le îsâl olunması bâbında ittifâk u ittihâd ve bu keyfiyyeti divel-i sâ'ireye işâ'a ile tasdîk-nâmeler vürûdunu taleb ü irtiyâd eylediler.

Prusya 'an-asl divel-i gālibeye mâ'il ve sulhu ceng üzere tercîhle def'-i gavâ'il kaydında olmağla, ednâ mâdde içün endîşe eylemek ve münâza'ât-ı lafziyye ile teşvîşe düşmek hılâf-ı mizâcları olup, bu bâbda dahi muhâlefetden i'râz ve Bonaparta'nm iddi'âsını te'yîde intihâz ile imperatorluğu tasdîk ve cümleye müsabakati, maslahatına tevfîk eyledi.

Bundan sonra imtidâd-ı hengâme-i harb ile makhûru ve mağlûbiyyet-i mutlaka ile zebûn ve mecbûru olan Nemçe İmperatoru, İmperatorluk ezkadîm hânedânına muhtass u mahsûr olup, Avusturya İmperatorluğu ile fîmâba'd müsemmâ ve nâmdâr olmak mukābelesinde Bonaparta'nın İmperatorluğ'unu tasdîk u ikrâr edüp, divel-i sagīre bunlara nisbetle lâ şey' kabîlinden olduğuna bina'en, ednâ işâretle bu teklîfe ser-fürû-bürde-i tav' u inkıyâd ve fikdân-ı esbâb-ı temânu' ile pâ-keşîde-i dâ'ire-i muhâlefet ü 'inâd oldular ise de, bu kâr-ı düşvâr divel-i şedîdü'ş-şekīmenin tasdîk ve takrîrleriyle hayyizgîr-i istikrâr olacağını Bonaparta cezm ü tahkīk edüp, bâlâda işâret **[Ü 73a]** olunduğu vech üzere Devlet-i 'aliyye'ye 'arz-ı mâcerâ ve İmperatorluk tasdîkını istid'â ve Devlet-i 'aliyye tarafından mahzûziyyet-i sûrî telmîh olunarak Rusya ve İngilizlü tasdîk-ı müdde'â eyledikleri hâlde, mümâşâtda zahv u taksîr izhâr olunmayacağı beyân ü inbâ olunmuşidi. Françelü bu bâbda emâre-i redd ü te'allül mu'âyenesiyle mekāsıd-ı fâsidesini icrâya teşmîr-i dâmen-i ihtimâm ve Âsitâne-i sa'âdet'de mukīm olan Sebestiyan nâm elçilerine ta'lîm-i suver-i ısrâr u ibrâm eylediklerine mebnî, Elçi-i mesfûr birkac meclis Re'îs Efendi ile mülâkāt ve bu husûsa mebnî miyânede güzerân eden ebhâs ve mu'ârazât, resîde-i serhadd-i gāyât olup, şöyle ki havâtır-ı ekâbirde cevelân eden mebâhis, Re'îs Efendi tarafından merreten ba'de uhrâ mecâlis-i mersûmede bast u tafsîl ve hasmın îrâd eylediği es'ile-i sa'benin nakz u tevhîni zımnında ikāme-i hüccet ü delîl kılınup, kabûl-i kelâm-ı ma'kūlde gışâve-i gurûr u mükâbere, Elçi-i mesfûra hâ'il ve ma'âzîr-i Devlet-i 'aliyye'yi 'adem-i istimâ'la şiddet ü hiddeti derece-i nihâyete vâsıl olup, bilâhare müttefikler ile bilâ-muhâbere otuz üc güne kadar Devlet-i 'aliyye bi'l-infirâd İmperatorluk

mâddesini tasdîk eylemediği takdîrde Françe'ye 'avdet eyleyeceğini Elçi-i mersûm telmîh ve miyânede mün'akıd olan râbıta-i silm ü musâfât münfesih olacağını tasrîh eyledi. Müttefikler ise Bonaparta'nın el-hâletü hâzih vaz' **[Ü 73b]** u hareketinden münfa'il ve müteneffir iken, İmperatorluk şânını dehâlet-i haseb ve redâ'et-i neseb ile istihkāk kesb eylemekden izhâr-ı te'essür ve işmîzâz ve ısrâr-ı şâ'ibeleri ihsâs olunduğu sûretde, müceddeden ma'reke-perdâz olacakları bâbında sebât ü metânet ibrâz eylediklerinden gayri, Devlet-i 'aliyye'ye emr-i tasdîkde olan mehâzîri tafsîl ü ıtnâb ve meyl ü mümâşâtda fesh-ı ittifâk hâletleri zuhûruyla musâlaha, mufzî-i mükâfeha olacağını zımnen işrâb edüp, Bonaparta dahi İmperatorluk sevdâsıyla sermest-i câm-ı gurûr ve ol hayâl ile bî-ârâm u huzûr olup, kavlen ve fi'len mağlûbu olan devletlerden imtiyâzı ihrâz hasebiyle dâ'iye-i şevkı müte'ekkid ve matlabını tahsîl ve şânını tekmîl bâbmda mücidd ve gayr-i müterеddid olup şöyle ki, sâ'ir devletleri mu'terif edemediği hâlde, da'vâsını te'yîde sarf-ı makdûr ve hılâfında olanlar ile ebvâb-ı harbi küşâd eylemeğe tavtîn-i nefs eylediği nâmestûr olduğundan, Devlet-i 'aliyye ne mesleke sülûk edeceğinde muztarib ve kankı tarafa meyl eylese ahad-i ferîkayn ile âteş-i harb ü kıtâl mültehib olmağla, bu hatb-ı düşvâr içün tekrâr huzûr-i Sadâret-medâr'da erbâb-ı şûrâ ile 'akd-i meclis olunup, herkes hulâsa-i re'y (رای) ü endîşesini der-meyân ve müdde'âlarına ityân-ı burhân ve encâm-ı kâr İngilizlü, Françelü ile el-yevm muhârib bulunup, Rusyalu dahi İmperatorluk kazıyyesini tasdîkden ibâ **[Ü 74a]** ve lede'l-iktizâ' Françelü ile cenge müheyyâ olduklarını tefevvüh eylediklerinden, bahran ve berren zarar-ı 'âcile kudret-yâb olan iki devletle fesh-ı müsâleme ve feth-i bâb-ı münâza'a ve muhâsama eylemekden ise, Françelü'yü kelâm-ı dil-firîb ile me'yûs eylemamek meslekine zehâb, re'y-i (رای) savâb olduğunu huzzâr-ı meclis imzây-ı kabâle-i hıtâb eylediler.

Şöyle ki Devlet-i 'aliyye, İmperatorluk tasdîkından i'râz ve ıztırâb üzere olmayup, bu maslahatı umûr-i mülkiyyesine tatbîk zımnında te'ennî tarîkını ihtiyâr ve mu'ârız bulunan devletleri te'lîf ve ıslâh-ı zâtü'l-beyne tevassut ile def'-i kīl ü kāl fikrinde olduğunu ifâde eder bir kıt'a takrîr Françe Elçisi'ne verilüp, ahz ü irsâlinde ru'ûnet izhâr ve memleketine 'azîmet içün kemâ-kân ilhâh u ısrâr eylediği hâlde, *"Seg be-sahrâ*"* kavliyle 'amel ve hudûda kadar ma'iyyetine âdem terfîk olunup, verây-ı perde-i takdîrden zuhûr edecek şu'ûnât-ı gaybiyyeye muntazır olmak, hulâsa-i ârâ'-i erbâb-ı 'akd ü hall olmağla, bu tedbîr-i dil-pezîr, mersûm Françe Elçisi'ne ifâde olundukda, huşûneti sühûlete ve metâneti rehâvete mübeddel olup, takrîr-i mezkûru kabûl ve devletine irsâlini emr-i ma'kūl gördüğünden fazla, bu tafsîlât Paris'de mukīm Devlet-i 'aliyye Elçisi Hâlet Efendi'ye dahi tahrîr ve takrîrin bir sûreti tarafına tesyîr olundu.

* سك بصحرا = Köpek çöle/kıra yakışır" gibi bir mânâya gelen Farsça deyimdir.

Müttefikler Devlet-i 'aliyye'yi Fransızlar ile mu'âlefeden dâ'imâ kat'a esbâb istihzârından **[Ü 74b]** hâlî olmadıkları gibi, Françelü dahi Devlet-i 'aliyye'yi tergībât-ı musanna'a ve tesvîlât-ı murassa'a ile müttefiklerden tebrîd ve ittifâk-ı münferide ile zâhirde safvet-i kadîmesini te'kîd garazıyla me şgūl olup, Fransızlar'ın iddi'â eyledikleri safvet ü tehâb, nakş ber-âb ve televvün ü hıyânetleri, âzmûde-i erbâb-ı elbâb ise de, müttefiklerin da'vây-ı ittifâklarından birer garaz-ı fâsidleri olup, subh u şâm tahsîl-i merâmlarına mükibb ve zuhûr-i fursata müterakkıb ve husûsan Rusyalu yevmen fe-yevmen tekâlîf-i şâkka îrâd ve Devlet-i 'aliyye re'âyâsını celb ü ifsâd ve "Ticâret" deyerek mekâsib-i devleti taraflarına hasr ile gûnâ-gûn gezend ü hasâret îcâdından hâlî olmadıklarından gayri, Devlet-i 'aliyye'yi teneffüsden men' ve her tarafdan işgāl kasdıyla bi't-tedrîc Tiflîs Eyâleti'ni istihlâs eyledikden sonra, diyâr-ı 'Acem'e el uzadup, hudûd-i Devlet-i 'aliyye'ye tekarrub ve itâle-i pây-ı tecâvüze te'ehhüb eylediklerinden başka, Faş kazıyyesini îrâd ile evliyây-ı devleti dil-fikâr ve sepend-i âteş-i derd ü evkâr eylediler.

Devlet-i 'aliyye'ye İmperatorluk tasdikinden cüz'î ve küllî bir zarar 'â'id olmayup, mücerred Rusyalu'ya mümâşât içün Françelü ile vukū'u melhûz olan mehlekeyi ihtiyâr eylediğine bedel, kavm-i mezkûrun ba'zı tekâlîfi ta'dîl olunmak vükelây-ı Saltanat tarafından sevk olunduğundan fazla, muhârebe tehakkukunda Rusyalu, Devlet-i 'aliyye erâzisinden asker-keş olmayup, **[Ü 75a]** Leh Ülkesi hudûdundan Macaristân'a ve andan Françelü cem'iyyet-gâhına varmak ve mukaddemâ vukū' bulan muhârebelerde tecribe olunduğu vech üzere zahîre ve sâ'ir matlûbât ile Devlet-i 'aliyye'yi tasdî' eylemamek mevâdd-ı mühimmesi zımnında, Moskov Elçisi ile mu'âhedeye bed' ü şurū' olunup, bu fevâ'idi celb içün i'mâl-i fikr-i dakīk ve mekāsıd-ı devleti îsâl-i derece-i sübût ü tahkīk eylemek husûsları dahi meclis-i mezkûrda tezkîr ve şimdiden tedârükât-ı kaviyyeye mübâşeret ile hıfz-ı sugūr u tuhûm ve tehyi'e-i esbâb-ı müdâfa'a-i hasm-ı şûm kılınması, sebt-i cerîde-i re'y (رای) ü tedbîr kılındı.

Fransalu ile vukū' bulan muhâvere, müntic-i muhârebe ve müşâcere olmak ihtimâlâtı, güzârende-i hâtır-ı erbâb-ı müşâvere olup, kavm-i mezkûr Memâlik-i mahrûse'ye Nemçe memâlikinden tehattî ve tecâvüze mecbûr olmağla, Nemçelü'yü râh-dâde-i murûr olmakdan men' sûretini tahsîl içün Rusyalu Elçisi'yle bir meclis mün'akıd olup, bu mâdde hakîmâne îmâ olundukda, Nemçelü Rusya İmperatoru'nun her hâlde kelâmını sem' u kabûle makrûn ve üzerine âharı tercîh eylemeyecekleri bir emr-i gayr-i maznûn olup, sevk-ı kazâ vü kader ile bâb-ı muhârebe meftûh olduğu takdîrde Fransızlar'a Nemçe Memleketi'nden yol verilmeyeceği ve İtalya'da olan Fransız askerinin dahi Memâlik-i mahrûse'ye tesallutlarım def' içün Malta'da mevcûd İngiliz donanmasından **[Ü 75b]** 'alâ kaderi'l-kifâye sefâyin ifrâz ve ta'yîn etdirmek

kazıyyesini sûret-i te'ahhüdde beyân ve bu keyfiyyeti devletine tahrîr eyleyeceğini âverde-i zebân eyledi.

Müverrih-i Fakīr der ki, bu zikr olunan sûret, Devlet-i 'aliyye'ye nisbet ehven-i şerreyn ve eshel-i şıkkayn olduğu, erbâb-ı dirâyet 'indinde bedîhî derecesinde müsbet olup ve bu vetîre-i dil-pezîr, sû'-i lakab ile şehîr ve politikası zebân-zede-i bernâ vü pîr olan Re'îs-i vakt maktûl Mahmûd Efendi'nin eser-i tedbîri olup, Devlet-i 'aliyye'ye her vechile enfa' iken, halefi olan Vâsıf Efendi usûl-i mersûmeyi ibtâl ve tasdîk belâsıyla Devlet-i 'aliyye'yi hâlâ müstemirr olan sefer beliyyesiyle dûçâr-ı renc ü nekâl ve niçe memâlikin berzede-i hasâr ve pâymâl-i küffâr olmasına 'illet ve çâresi ancak hazret-i Kādir-i bî-çûn'a münhasır derd ile 'ibâdullâhı mübtelây-ı zucret ü mihnet eylemişdir. Neteki havâdis-i âtiye zeylinde zikr olunur in-şâ'allâhu Te'âlâ.

Zikr-i ikdâm ve himmet-i Vâlî-i Mısır

Rütbe-i Vezâret'le kadri 'âlî ve Eyâlet-i Mısır'a Vâlî olan Hurşîd Paşa'nm matla'-ı Vezâret'inden bu âna gelince medâr-ı rüşd ü reviyyetde seyr ü hareketi makbûl ve re'y-i rezîn ve tedbîr-i dil-nişîn ile icrây-ı şân-ı Vezâret'i hâric ez-hadd me'mûl olup, tegallüb-i zümre-i ümerâ ve tesallut-ı gürûh-i ehl-i hevâ ile ba'de'l-feth Mısır'a târî olan fesâd ve ihtilâlin indifâ'ını gāyet-be-gāyet matlab ve bigyet eyleyerek tavâ'if-i askeriyyeyi hükmüne râm ve memâlik ve 'abîdi Mısır'dan [Ü 76a] tard ile izhâr-ı kuvvet-i Devlet-i ebed-kıyâm eylediğinden başka, şiddet-i hırs u tama' ile ifnây-ı defâyin ve itlâf-ı hazâ'in eden Arnabûd-i 'anûd askerini tā'dîl ve 'ulûfe nâmiyle matlûbları olan mebâliğ-i vefîreyi bir hadd-ı i'tidâle tenzîl ü edâ ile cumû'-i zâ'idelerini taklîl eylediğinden başka, cânib-i Hicâz'a Şâm tarafından küllî asker ile Cidde Vâlîsi Mehmed Paşa ve Emîr-i Rekb-i Şâmî olan İbrâhîm Paşa'nın me'mûriyyetleri, mukaddemâ Devlet-i 'aliyye tarafından müşârun ileyhe ifâde ve Mısır cânibinden dahi Yenbu' İskelesi'ni zabt içün münâsib bir Başbuğ nasb olunması irâde olunduğuna binâ'en, beş altı yüz nefer ile bâlâda zikr olunduğu vech üzere Mîrahûr'una rütbe-i Mîr-i mîrânî tevcîh edüp, ol tarafa tesyîr eylediğini Şerîf-i Mekke cenâblarına tahrîr u işâret ve bu keyfiyyet Şerîf hazretlerine bâ'is-i kalb-i kuvvet olmağla, Yenbu' İskelesi'ne sevk-ı ecnâd ve iskele-i mezkûru zabt ile ol havâlîde kâ'in eclâf-ı A'râb'ı tard u ib'âd eylediğinin ikinci günü asâkir-i Mısrıyye dahi Yenbu''a vâsıl ve bu sebeble buk'ateyn-i mübâreketeyn halkına tuma'nînet-i nefs hâsıl olduğundan gayri, ümerânın bundan akdem havâlî-i Mısır'da geşt ü güzârları hasebiyle Sa'îd tarafı hâlî kalup, Haremeyn tarafında zehâ'irin kılletini ba'zı bey' u şirâ ile ülfeti olanlar istihbâr ile mevcûd olan zehâ'iri ber-vech-i tedrîc Kusayr

İskelesi'ne **[Ü 76b]** nakl ve andan Yenbu'a îsâl ve esmân-ı mu'tedile ile ehâlî-i Haremeyn'e bey', sebeb-i indifâ'-ı kaht u imhâl olduğu keyfiyyetini müşârun ileyh tahkīk u îkān ve ol dahi irsâl-i zehâ'irde kusûr eylemeyeceğini zikr u beyân eylediğinden başka, Sa'îd tarafında mukīm olan bugāt-ı ümerânın bîh-ı cem'iyyetlerini bi'l-külliyye kat' ve vücûd-i habâset-âlûdlarmı kutr-i Mısır'dan izâle vü ref' makāsıdıyla, mukaddemâ berren ve bahran tertîb eylediği asâkirden başka Ser-çeşme Mehmed 'Ali Ağa'yı dahi verâlarından mâh-ı recebü'l-ferdin evâsıtında◊ vâfir asker ile ta'yîn eylediği, hulâsa-i mefâhîm tahrîrâtından müstebân olup, şimdiye dek müşârun ileyh tarafından levhatırâz-ı sünûh olan hıdemât-ı pesendîde, muvâfık-ı hüsn-i rızâ ve bu sebeble hakkında teveccühât-ı 'âliye rû-nümâ olup, fîmâ-ba'd gerek ahvâl-i Mısriyye'nin kemâ yenbagī tanzîmine ve gerek cânib-i Hicâz'a lâzım gelan i'ânetin tekmîl ü tetmînine sa'y-i evfâ eylemek irâdesi, bu def'a dahi taraf-ı Sadrıa'zamî'den savb-ı müşârun ileyhe tahrîr olundu.

Fevt-i Küçük Ali-zâde Halîl Paşa

Mûmâ ileyhin hâl ü şanı bâlâda ber-vech-i îcâz beyân ü ifade olunmuşidi. Müddet-i medîdeden berü Payas ve ol havâlîde mürtekib olduğu iblâs, ma'lûm-i kâffe-i nâs olup, âmed-şudegân-ı ebnâ'-i sebîlden bâc nâmiyle keyfe mâ-yeşâ ahz-ı emvâl ü eşyâ ve 'ale'l-husûs kāfile-i hâc 'avdetinde tüvângerlerini nehb ü yağmâ ve zu'afâsını pâ-zede-i cevr u cefâ edüp, te'dîbi zımnında üzerine asker **[Ü 77a]** ta'yîn olundukça, Payas'a müşrif cebel-i sa'bu's-sülûkde vâki' mekân-ı hasîn ve ma'kıl-i metîne su'ûd ve esbâb-ı zafer bu vesîle ile hasret-keş-i deşt-i şuhûd olduğundan, bi'z-zarûreti asker 'avd ü kufûl ve merkūm dahi kemâ-kân fezâya nüzûl ve kârına meşgūl olur idi. Bu hâl ile dimâğında hevây-ı merâtib cây-gîr ve ba'zan taraf-ı devlete mürâca'at ile izhâr-ı mâ-fi'z-zamîr edüp, taht-ı râbıtaya duhûlü ihtimâliyle 'Uzeyr Sancağı tarafına tevcîh ve evzâ'-ı sâbıkasından min-ba'd inâbet ve irticâ'ı tenbîh olunmuşidi.

Bir müddet gâh tuğyân ve gâh itâ'at-i fermân sûretiyle nümâyân ve ba'zı zevât sevkıyle mîr-i mîrân olup, *"İzâ kâne't-tıbâ'u tıbâ'a sû'in fe-leyse bi-muslihin edebü'l-edîbi*"* muktezâsmca çok geçmedin nihâd-ı bedbünyâdında merkûz olan gadr u habâsete kemâ fi'l-esbak mübâşeret ve ebnâ'-i sebîli kâ'inen men-kâne berhem-zede-i mazarrat edüp, huccâcın reh-i râstdan inhirâfını mûcib ve dûr u dirâz-ı tarîk-ı gayr-i mu'tâdede envâ'-ı renc ü mihnetlerini müstevcib olup, bu vaz'-ı nâ-hemvâr tegallüben nâ'il olduğu

◊ 11-20 Receb 1219 = 16-25 Ekim 1804.

* اذا كَانَ الطّبا عُ طبا عَ سوءٍ فليس بمُصلِحٍ اَدَبُ الاديب = Eğer tabiatlar kötü ise edeplinin edebi düzeltici olmaz" anlamına gelen Arapça bu cümlenin Arap atasözlerinden biri olarak değerlendirildiği yer için bk. meselâ el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl,* I,446.

menâfi'-i bî-şümâra muzırr olduğunu mütefekkir ve tecdîd-i eymân ve tevsîk-ı 'ahd ü peymân ile kâr-fermâyân-ı devleti igfâl ve hezâr mekr u âl ile huccâcı yine Payas yolundan imrâra ruhsat istihsâl edüp, geçen sene ilkā eylediği fesâd u zarar ve a'yân-ı hâc ve sâ'irden bî-vech behâne-i butlân-ı eser ile aldığı eşyâ ve nukūd bâlâda **[Ü 77b]** muharrer olup, bu cihetle cezây-ı sezâsı tertîb olunmak musammem iken, bu esnâda hâlik ve 'âlem-i 'ukbâya sâlik olduğu haberini oğlu Mehmed Bey Der-i devlet'e tahrîr edüp, pederinin ta'ayyünât ve imtiyâzâtı tarafına tahvîl ü takrîr olunduğu takdîrde Devlet-i 'aliyye'ye her vechile münkād olup, pederi isrine iktifâ eylemeyeceğini îrâd eylemişidi.

Hâlik-i mezbûrun bu def'a huccâca eylediği gadr u ihânet, gayretullah zuhûruna 'illet olup, ne vechile latma-hâr-ı dest-i kazâ vü kudret olacağı nigâhîde-i çeşm-i ehl-i basîret iken, muktezây-ı ser-nüvişti üzere hatfe enfihî helâk ve üftâde-i hufra-i hâk oldu, **[mısrâ]':**

Rakīb ölsün ne yüzden işe mevti, ko hemân ölsün

Merkūmun fevti sebebiyle ol havâlînin umūru, oğlu Mehmed Bey'e ihâle olunsa, *"'Âkıbet gürg-zâde gürg şeved, gerçi bâ-âdemî büzürg şeved*"* neşv ü nemâsı üzere babasının tavr-ı nâ-hemvârı veçhesince harekete ibtidâr ve *"el-'Irku nezzâ'un**"* kaşîdesinden münbā'is olan vaz'-ı mevrûs ile 'amel ve bi'l-mu'âyene pederinden ahz u telakkī eylediği fesâdât ve hevâ vü heves-i civânî 'ilâvesiyle kalbinde ızmâr eylediği ba'zı muhtere'ât-ı menviyyâtı icrâya fursat-yâb olup, refte refte *"Rahimehullâhu'n-nebbâşe'l-evvele***"* kavliyle babasına rahmet okutduracağı burhân-ı 'aklî ile müstedlel olmağla, ser-rişte-i fursat der-dest iken, ol tarafın nizâm-ı hâli, tedbîr ve tarîk-ı hâc, feth u teysîr olunmak mevsimleri hulûl eylediğine binâ'en, **[Ü 78a]** bu keyfiyyet, ya'nî esbâb-ı nizâm Mar'aş Beylerbeyisi Kalender Paşa ve Beylanlı 'Abdullah Bey ve Adana Mütesellimi Ahmed Bey'den bi't-tahrîr isti'lâm olunup, tahkīk-ı mâddeye dek hâlik-i mezbûrun oğluna hâb-ı hargûş verilüp, tasavvurundan me'yûs eylemamek tedbîri, taraf-ı Sadrıa'zamî'den ser-zede-i sâha-i zuhûr ve ber-minvâl-i mezkûr merkūmlara kavâyim-i seniyye ve Mehmed Bey'e dahi nush u pendi mutazammın mektûb tahrîr olunduğundan başka, pederinin ezmân-ı sâlifeden berü ve huccâc ve tüccârdan ve sâ'ir etrâf ve ebnâ'-i sebîlden tav'an ve kerhen igtisâb ve ihtitâf eylediği emvâl, resîde-i meblağ-ı

---

* عاقبت كرك زاده كرك شود كرچه با آدمى بزرك شود = Bir kişi ile büyüse de kurdun oğlu sonunda kurt olur" anlamına gelen bu cümle, Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen Farsça bir beyittir; Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan,* trc. Kilisli Rıfat Bilge,12. Baskı, İstanbul 1980, s.333.

** اَلْعِرْقُ نَزَّاعٌ = Soy soyuna çeker" anlamına gelen Arapça atasözlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* II,55.

*** رحم الله النباش الاول = Allah ilk kefen soyucuya rahmet eylesin" anlamına gelen bu cümle, Türkçe'deki "Gelen gideni aratır" atasözünün karşılığı olan Arapça atasözlerindendir.

kemâl ve husûsan bu def'a huccâcın kati vâfir eşyâ ve nukūdunu alup, kesret-i muhallefâtı mütehakkak olmağla, huccâcın mağsûb olan emvâli kalîl ü kesîr ve nakīr u kıtmîr cümleten redd ü teslîm ve bedel-i muhallefât olarak cânib-i mîrîye me'mûl derecesinde hıdmet, tanzîm eylediği takdîrde Mîrlivâlık ile 'Uzeyr Sancağı tarafına tevcîh olunacağı, cânib-i Sadâret'den tahrîr ve va'd-i sahîh ile tebşîr olunmuşidi. Mîr-i merkūm pederinin meclûbâtı olan eşyâ ve nukūd, 'alâ zu'mihî hayâtında, **[mısrâ]*:**

*Ke-münfikati'l-eytâmi min kedd-i fercihâ**

ba'zı meberrâta sarf ile tahsîl-i zâd-ı yevm-i mev'ûd kılınup, el-yevm tarîf ü telîd bir şey' terk eylemeyüp, ba'zı 'aşâyir-i Ekrâd zimmetlerinde alacağı olmağla, Mübâşir ta'yîni ile cem' u tahsîl olunduğu sûretde, bir mikdârı mîrîye ve bâkīsi tarafına verilmesini istid'â ve a'yân-ı hâc ve sâ'irden **[Ü 78b]** bu def'a alınan emvâlin ba'zısı pederi hayâtında müstehlek olup, bakıyye-i mevcûdeyi redd ü edâ eyleyeceğini inhâ eylemişidi. Mezbûrun iltimâsı üzere tahsîl-i zimem içün fermân ile Mübâşir ta'yîninde mahzûr tasavvur olunmayup, emvâl-i huccâc istihlâsıyla şâyed bir mikdâr bedel-i muhallefât husûlü dahi mümkin olacağı mülâhazâtı, mutâla'ât-ı ser-i kârâna muvâfık olmağla, ol tarafların nizâmı ve Küçük 'Alî-oğlu fürû'âtının in'idâmı, vâbeste-i kayd-ı 'azîm olduğu hâlde ba'zı temhîdât ve tehdîdât ile ol havâlî umûru 'uhdesine ihâle olunup, pederi merkezine vusûl ü vukūf emed-i medîde mevkūf olmağla, binâ'en 'aleyh bir taraftan mûmâ ileyhim câniblerine irsâl olunan emir-nâmelerin ecvibesine intizâr ve bir taraftan merkūmun recâ-mend olduğu zimem-i fermânı Mübâşir ile ol savba tesyâr olunup, bundan sonra keyfiyyet ne vechile pezîrây-ı sûret olur ise ber-muktezây-ı hâl hareket olunmak üzere hatm-i nemîka-i makāl olundu.

Zikr-i nizâm-ı Cezîre-i Kıbrıs

Cezîre-i mezkûrede mütemekkin olan ba'zı hevâ-perest ve fesâd-endîş enbân-ı hîle vü hud'ayı derpîş ve sûret-i hakdan gelerek bundan akdem bi'z-zarûre vukū' bulan mesârifât-ı memleketi istiksâr ve niçe bergeşte-bahtları bu vesîle ile ifsâda teşrîk ve icrây-ı mel'anete medâr edüp, re'âyây-ı cezîreyi tecrîm ve hetk-i 'ırz misillü irtikâb-ı vizr-i 'azîm eyledikleri hasebiyle, İç-il Mutasarrıfı Vezîr es-Seyyid Ahmed Paşa üzerlerine me'mûr **[Ü 79a]** ve ba'zı kimesneler ma'iyyetine sevk birle, sevad-ı cem'iyyeti mevfûr kılmmışidi.

Müşârun ileyh cezîreye 'ubûr ve ehl-i fesâd, kal'a-i cezîreye tehassun birle rûy-i inkıyâddan dûr olup, üç mâh kadar kal'a-i mezkûre hasr u tazyîk ve

* كَمُنْفِقَةِ الايتامِ مِنْ كَدِّ فَرْجِهَا = Fuhuştan kazandığı para ile yetimleri gözetmek gibi" anlamına gelen Arapça bir mısrâdır.

bilâhare müşârun ileyh mazhar-ı tevfîk olarak kal'ayı zabt ve eşkıyânın ekserîsini i'dâm ve ru'ûs-i maktû'alarını Âsitâne'ye irsâl ile mevzû'-i 'ibret-gâh-ı enâm kılınup, ecell-i nâ-resîdeleri firâr ve ta'kîblerine ibtidâr olunmuşidi. Anların dahi ba'zısı küşte-i tîğ-i berrân ve on iki neferi Tuzla'da mukîm Fransız Konsolosu'na dahîl düşmekle halâs-ı cân edüp, iktizây-ı vakt ü hâl ile fîmâ-ba'd cezîreye gelmamek ve diyâr-ı âharda ikāmet etmek üzere 'ukūbetlerinden keff-i yed olunup, bir sefîneye irkâb ve hevây-ı muhâlif ile sefîneleri Saydâ sularına düşüp, o tarafa me'mûr Râgıb Efendi tarafından ahz olundukları müşârun ileyh cânibine işrâb olundukda, cezîreye i'âdeleri inhâ ve mücrimleri lede't-tashîh mazhar-ı sû'-i cezâ kılınmak keyfiyyeti, taraf-ı müşârun ileyhden bu def'a ma'rûz-ı 'atebe-i 'ulyâ kılındığından başka, cezîre halkı fîmâ-ba'd bu makūle cem'iyyet ile mel'anete tesaddî etmamek zımnında nezr-i girâna kat' olunup, müte'ahhid oldukları nezri hâvî i'lâmât, Baş-muhâsebe'ye kayd ile şûriş ve ihtilâl-i cezîre, fazl-ı cenâb-ı Bârî ile zâ'il ve re'âyâ vü berâyâya emniyyet-i kalb hâsıl oldu. **[Ü 79b]**

Müşârun ileyh sâha-pîrây-ı şuhûd olan hidemâtı makbûl ve niyâz-mend olduğu mevâdd, hayyiz-i husûle mevsûl olup, ez-cümle birâderi es-Seyyid Zeynel'âbidîn Bey, Rumeli Pâyesi'yle zümre-i Mîr-i mîrân-ı kirâma ilhâk kılınmak ile hâ'iz-i rehîne-i mesâr ve cezîre-i merkūmenin nizâmât-ı bâkıyesi dahi müşîr-i müşârun ileyhin süpürde-i 'uhde-i kifâyeti kılınup, etrâfa münteşir olan şerîrler dahi ahz ü tekmîl ve Kıbrıs Muhassılı ma'rifetiyle te'dîb ü gûşmâlleri tenkîl olunmak zımnında dest ü pâları der-bend ü zencîr olarak taraf-ı müşîr-i müşârun ileyhe tesbîli husûsu, etrâf ü eknâfda vâki' hükkâm ve zâbitâna tenbîh ü teşdîd ve ol bâbda sdâr-ı emr-i ekîd kılındı.

Giriftârî-i İsma'îl Paşa ve i'dâm-ı vey der-Kal'a-i 'Akkâ

Bâlâda işâret olunduğu üzere İsma'îl Paşa nâm sergerde-i eşkıyâ, Cezzâr Paşa vefâtından sonra 'Akkâ'ya istîlâ ve derûnunda mevcûd hazâ'ini istimlâk ve istîfâ kasdiyle Devlet-i 'aliyye'ye ilticâ ve muhallefâtından şey'-i ednâ 'arzıyla Eyâlet-i Saydâ'ya tesaddî birle, medd-i yed-i niyâz ü recâ eylediğinden başka, Anadolu'da tahrîb-i memâlik ve kat'-ı turuk u mesâlik edüp, havf-ı cezâ ile 'Akka tarafını melce' ü penâh ittihâz eden dîvânegân gürûhunu istishâb ve bezl-i mâl ile 'alâ zu'mihî kuvvet ü miknet iktisâb etmiş olup, Paşa-yı mekr-endîşin dimâğında fesâd ve siriştinde 'utüvv ü 'inâd derkâr ve mukaddemâ seyf-i siyâset-i Pâdişâhî'den **[Ü 80a]** firâr eylemiş olduğundan, Devlet-i 'aliyye tarafından emniyyeti meslûb ve fursat buldukda izhâr-ı bagy u tuğyân edeceği, nâsıye-i hâlinde kalem-i celî ile mektûb olup ve hâlâ ki 'arz eylediği mâl, ekall-i kalîl-i bî-me'âl olmağla, beytülmâle hıyâneti ve devlet sâyesinde iddihâr olunmuş emvâl-i kesîreyi, nefsine tahsîs ile ihâneti

müte'ayyen ve böyle serkeşâne tavr u mesleki olan şahs-ı gavîye bir vechile i'timâd câ'iz olmadığı mütebeyyen olduğundan, ol tarafda tahsîl-i emvâle me'mûr Râgıb Efendi'nin tasvîb-kerdesi olan Cezzâr Kethudâsı Süleymân Paşa'ya tevcîh ve 'Akka'nın istihlâsı tenbîh olunmuşidi. Ol havâlîden tedârük olunan asker ile berren ve bahran Süleymân Paşa ve Râgıb Efendi, pîrâmen-i 'Akka'yı ihâta vü istî'âb ve derûn-i kal'ada olan Cezzâr Paşalılar dahi envâ'-i va'd ü va'îd ile ictizâb olunup, İsma'îl Paşa bu hâle tahsîl-i vukūf ve kuvvetü'l-kalb zu'm eylediği tâ'ife-i dîvânegân ve sâ'ir haşerât-ı şirret-'unvân ile tertîb-i sufûf ve birkac def'a âgāz-ı ceng ve i'mâl-i seyf ü tüfeng eylediyse de, 'Akkâ'da mevcûd bulunan halâyık, İsma'îl Paşa'yı bî-gâne 'addiyle Süleymân Paşa tarafına izhâr-ı meyl ü rukûn ve bu takrîb ile İsma'îl Paşa'nın 'alem-i mekr u hîlesi ser-nigûn ve kendüsi muztarr u zebûn olup, başındaki haşerât dahi fikr-i vehâmet-i 'âkıbet ile istîmân ve bir tarafa 'azîmet etmek **[Ü 80b]** üzere istîzân eylediklerinde, o gürûh-i mekrûhun Anadolu tarafına geçüp Memâlik-i mahrûse'yi mu'tâdları üzere tâlân etmek mebâdî-i hâllerinden müstebân olmağla, berü tarafa murûrdan men' u tahzîr, ancak Mısır tarafına 'azîmetlerine ruhsat verileceği ifâde vü takrîr olunup, İsma'îl Paşa bî-'avene tek ü tenhâ kaldıkda, tavr-ı me'lûfu üzere birkac kimesne ile firâra karâr ve Süleymân Paşa 'Akkâ Kal'ası'na bâ-ceng ü kârzâr duhûl 'akabinde, Paşa-yı firârîyi taraf taraf cüst-cûya ibtidâr edüp, ol hûn-girifteyi me'mûrlar yetişüp bir karyede ahz ve 'Akkâ'ya îsâl eylediklerinde, hakkmda ne vechile irâde-i seniyye ta'alluk eder ise ifâde olunması bâbında Der-i devlet-medâr'a peyk-i serî'u's-seyr itâre olunmuşidi. Paşa-yı şerîr yine bir hîle vü tezvîre sülûk eder mütâla'asıyla, ol tarafa me'mûr mârru'z-zikr Râgıb Efendi, müşârun ileyhin hayyen irsâl olunmasını tasvîb etmekle, mîrî sefâyininin biriyle tesrîb olunup, bu tarafda cezâsı tertîb olundu.

Paşa-yı makhûrun ümmîd-vâr olduğu matlabın husûlü 'akabinde, teslîmini müte'ahhid olduğu emvâl, memhûren bir mahalde mahfûz olduğundan başka, muhallefât dahi müceddeden temhîr olunduğu mûmâ ileyhimânın taraflarından tahrîr ve sebkat eden **[Ü 81a]** hıdmetleri sezây-ı tahsîn ü şâbâş ve muhallefât-ı mezkûre târâc-gerân-ı devlete bir müddet sermâye-i inti'âş olduğuna binâ'en, haklarında sunûf-i i'tibâr bedîdâr ve taraf-ı Sadâret-medâr'dan bir kabza mücevher hancer ile hıla'-i Sultânî'ye sezâvâr kılındı.

'Azl ü nasb-ı Kapudan Paşa

Bâlâda keşîde-i musattar-ı imlâ olduğu üzere Kapudân-ı deryâ 'Abdülkādir Paşa hazretlerinin Cezzâr Paşa muhallefâtı husûsunda rehâvet ve tama'-ı hâmla teşvîş-i maslahat ve genc-i bâd-âverden nişân olan emvâl-i şâygân-ı bî-gerânı, berbâd-kerde-i dest-i hevâ ve sâ'ir gûne Tersâne ve deryâya

dâ'ir umûr ve mesâlihde cehl ü gafletden nâşî harekât-ı nâ-becâsı, ma'lûm-i Pâdişâh-ı bahr u berr ve evzâ'-ı nâ-be-hencâr-ı dehr-i bî-karâra nazaran, min-ba'd Kapudanlık mesnedinde istikrârı, gûnâ-gûn mehâzîr-i bî-şumârı müstevcib olacağı bedîhiyyü'l-eser olmağla, târîh-i mezbûrda **[mısrâ]':**

*Be-güzâr ki în kemân be-bâzû-yi tû nîst**

hıtâbıyla ol hatb-ı hatîrden 'azl ü ib'âd ve bi'l-fi'l Bostancı-başı Hâfız İsma'îl Paşa'nın zâbitliği hengâmında rüşd ü kiyâset ve zabt u rabt ve siyâset ve leyl ü nehâr Boğaz-içi'nde berren ve bahran geşt ü güzâr eyleyerek icrây-ı kā'ide-i hıfz u hirâset ve terk-i tehâvün ü kesel ile sa'y ü ikdâm ve tehammül-i renciş-i akdâm eylediği, meşhûd ü müsellem ve şu'ûn-i behiyye-i 'âcilesine evfak evzâ'-ı marzıyye-i âcile zuhûru, melhûz-ı Şehinşâh-ı yemm-i himem olmakdan nâşî, **[Ü 81b]** Kapudanlık teşrîfiyle deryâ deryâ mesrûr u dil-şâd olmağla, sefîne-i hâli meşhûn-i tefârîk-ı behâ vü behcet ve dâru's-sınâ'a-i ikbâli, lebrîz-i edevât-ı ferr u haşmet oldu.

Vürûd-i Sefîr-i Mülk-i Buhârâ ve 'atebe-bûsî-i ân der-Dîvân-ı mu'allâ-erkân-ı Pâdişâh-ârâ ve icmâl-i ahvâl-i Hân-ı hânân-ı Buhârâ

Bekāyây-ı nesl-i Cengîziyân'dan olup, bir müddetden berü Buhârâ ve Mâverâ'ünnehir ülkelerinde hükûmet-rân olan hânların hâtimesi olan Feyzullah Hân'ın bundan akdem cevher-i cânı -ki latîfe-i mevdû'a-i Rahmânî'dir- kân-ı bedenden keşîde ve külâle-i sûlâlesi hüsâm-ı hâdisâtla bürîde olup, birer cihetle ol dûdmana irtibat u inbisât da'vâsında olanlar, Hânlık mesnedine zafer-yâb olmak ümniyyesiyle yek-dîğere kîne-dâr ve mütebâğız ve her biri bertaraf-sâz-ı enbâz ü mu'ârız olup, giderek, *"Lev-lâ mat'amün edsemü min mat'amin ve melbesün erfe'u min melbesin ve vechun asbahu min vechin, lemâ sülle seyfün ve lemâ vaka'a hayfun***"* vetiresince muhâvere-i lisân, muhârebe-i seyf ü senâna mü'eddî ve ol dahi şûriş ü ihtilâl-i memâlik ve sâ'ir gûne fiten ü mehâlike bâdî olacağını Buhârâ halkı cezm ü tahkîk ve miyâne-i müdde'iyânı ıslâh ve tevfîk dâ'iyesinde oldular ise de, bir dürlü kârger ve her birisi lisân-ı hâlle delle-i muhtâle-i Saltanat'a **[mısrâ]':**

Bırakmam kayd-ı zülfün, lâyık-ı zencîr olursam da

---

* بگذار که این کمان ببازوی تو نیست = Bırak! Bu yay senin pazuna uygun değildir" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.

** لَوْلَا مَطْعَمٌ انْسَمُ مِنْ مَطْعَمٍ وَ مَلْبَسٌ ارْفَعُ مِنْ مَلْبَسٍ وَ وَجْهٌ اَصْبَحُ مِنْ وَجْهٍ لَمَا سُلَّ سَيْفٌ وَ لَمَا وَقَعَ حَيْفٌ = Bütün yiyecekler aynı olsa, bütün giyecekler aynı kalitede olsa ve bütün yüzler de diğerinden daha parlak olmasaydı aslâ kılıçlar çekilmez, hiçbir zulüm de yapılmazdı" anlamına gelen Arapça bu cümleler biraz değişik ifâdelerle İbnü's-Semmâk'in bir sözü olarak gösteriliyor; bk. meselâ Ebû Sa'îd Mansûr b. el-Hüseyn el-Âbî, *Nesru'd-Dürr,* thk. 'Abdulganî Mahfûz, Beyrût 1424/2004, IV,121.

hıtâbıyla, dâmen-i mahlûle-i hükûmetden dest-keş-i ferâğ olmak gayr-i mutasavver olduğundan, encâm-ı kâr **[mısrâ]**‘:

*Yâ sitânem tâc ü taht yâ dehem cân-ı ‘azîz**

‘azîmetiyle ‘âmil **[Ü 82a]** ve bu yolda dest-şûy-i cân-ı şîrîn olmağa bî-kāl ü kīl kā’il olanların mecmû‘unu ehâlî-i memleket, berây-ı def‘-i fitne vü hasâret i‘dâm ü ifnâ ve dünyâ deyerek âhırete isrâ eylediler. Bu sebeble memleket, hâkim-i kāsir ve milhu't-ta‘âm makāmında olan emîr-i kāhirden tehî kalup, bu hâlet ise usûl-i hikmet-i ‘ameliyyeye münâfî bir keyfiyyet olmağla, mehâzîr-i kesîre ve devâhî-i vefîre tehaddüsüne müntehî olacağı emr-i bedîhî olduğundan, bi'l-cümle ‘ulemâ’-i memleket ve vücûh ve a‘yân-ı vilâyet, tertîb-i encümen-i cem‘iyyet ve ‘akd-i meclis-i müşâveret edüp, tehâvür-i kīl ü kāl ve tedâvür-i bahs ü cidâl olunarak, bilâhare ittifâk-ı ârâ’ ve in‘ikād-ı kulûb-i berâyâ ile sülâle-i tâhire-i silsile-i Nebeviyye ve hulâsa-i zâhire-i ‘ütret-i müteselsile-i ‘Aleviyye'den olup, ez-kadîm memleket-i mezbûrede Nakībüleşrâf olan es-Seyyid ‘Abdurrahîm Hân iki yüz üc târîhinde◊ mesned-i Hânî'ye iclâs ve mübâya‘at-ı ‘âmme-i nâs ile bî-endîşe vü hirâs, müttekâ-pîrây-ı mesned-i me‘âlî-istînâs olmağla, rû-nümûn olan şûriş ü ihtilâl zâ’il ve ehâlî miyânında intizâm-ı hâl hâsıl olmuşidi.

Hân-ı müşârun ileyh iki sene müddet kâr-fermây-ı hükûmet oldukdan sonra ‘azm-i âhıret edüp, sâlifü'z-zikr Feyzullah Hân'ın Vezîr ve dâmâdı olan Mîr Ma‘sûm Gāzî tarafına ehâlî-i Buhârâ tevecciih ü ikbâl ve mehâ’il-i hamîde ve hasâ’il-i güzîdesine nazaran Hânlık mesnedine liyâkatini istinbât ve istidlâl eylemeleriyle, bi'l-ittihâd müşârun ileyhi evreng-i Hânî'ye ıs‘âd ü ik‘âd eylemeleriyle, **[Ü 82b]** müşârun ileyh bi'l-istiklâl Hân ve fermân-fermây-ı memâlik-i Özbekiyân oldu. Ol dahi müddet-i yesîre inkızâsında tekāzây-ı dâyin-i ecel ile târik-i nakdîne-i cân ve dest-efşân-ı mâ-melek-i sâz u sâmân olmağla, min ciheti'l-ümm sâdât-ı Hüseyniyye'den olup ve müteveffây-ı müşârun ileyhin ferzend-i dil-bendi ve Feyzullah Hân'ın nebîre-i ercümendi olan Mîr Haydar ki işbu, **beyt:**

Nesl-i Cengîz, Âl-i peygamber, ‘Azîz-i mısr-ı câh
Vâris-i ma‘sûm, Gāzî Mîr Haydar Pâdişâh

beyti, nakş-ı nigîn-i hikmet-penâhlarıdır.

Bey‘at-i ‘âmme-i re’îs ü mer’ûs ile evreng-i hükûmet-i Buhârâ'ya cülûs eylediğini ihbâr ve isticlâb-ı teveccühât-ı ‘inâyet-âsâr-ı Şehriyârî zımnında ecillây-ı ricâlinden Dîvân Beyi Îş (ایش) Muhammed nâm kimseyi Büyük Elçi

---

* یاستانم تاج و تخت یا دهم جان عزیز = Ya tac ve tahtı alırım, ya da değerli canı veririm" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.

◊ 1 Muharrem 1203 = 2 Ekim 1788 Perşembe. Cevdet Paşa'ya göre ‘Abdürrahîm Hân'ın Buhârâ Hânlığı'na getirilmesi 1213/1798-1799 tarihindedir; bk. *Târîh-i Cevdet,* VII,262.

ve Korucu-başı olup, merkūmun birâder-zâdesi olan Muhammed Yûsuf'u, Sânî olmak üzere ta'yîn ve nâme ve hedâyâ ile kıble-gâh-ı ciyâh-ı mülûk ü ekyâl ve kuble-cây-ı şifâh-ı erbâb-ı ikbâl olan Der-bâr-ı me'âlî-âsâr-ı 'Osmân-iyye ve 'atebe-i felek-mertebe-i Hâkāniyye'ye ba's ü tesyîr ile iktifây-ı isr-i sâlifîn eylemişidi. Bi-eyy-i hâlin iyâb ü zehâbları Moskov Memleketi'ne münhasır olmağla, miyânede vâki' Kazak tâ'ifesi, merkūmları nehb ü tâlân ve hem-hâl-i mesel-i *"Ene'n-nezîru'l-'uryân*"* eylemeleriyle, ne hâl ise Moskov diyârına pâ-nihâde ve kazıyyeyi hudûd merzubânlarına ifâde eylediklerinde, istirdâdı bâbında sa'y-i firâvânları müntic-i netîce-i hirmân olmağla, Muhammed Yûsuf beyân-ı mâ-cerâ içün 'â'id-i semt-i Buhârâ ve İş Muhammed: **[Ü 83a]** *"Eyş hâleke'l-yevm?**"* muhâveresiyle Âsitâne-i sa'âdet'e ruh-sâ ve şehr-i rebî'ulevvelin yedinci sülesâ' günü◊ tertîb olunan Dîvân-ı mu'allâ-bünyânda rûy-mâl-i 'atebe-i 'ulyâ olup, hil'at-i fâhire ile dûş-i iftihârı ârâyiş-nümûd ve 'atâyây-ı zâhıre birle hemyân-ı ümmîdi, nakd-i sayrafî-i tasavvurundan hâric mâlâmâl-i nukūd olduktan sonra, çend mâh murûrunda levâzım-ı tarîkıyyesi fevka'l-kemâl teehiz ü tertîb ve niyâz-mend olduğu üzere taraf-ı Hicâz-ı mağfiret-perdâza tesyîr u tesrîb olundu.

Çend mâh murûrunda mûmâ ileyh Muhammed Yûsuf, Büyük Elçilik'le vürûd ve Dîvân-ı hümâyûn'da hâmil olduğu nâmesini teslîm ve ber-mûceb-i defter hedâyâsını takdîm etmekle, huzûr-i mevâhib-mahsûr-i Mülûkâne'de telebbüs-i ferve-i semmûr ile nâ'il-i etemm-i sürûr olup, vükelây-ı Devlet-i ebed-bünyâna dahi tertîb-i pîşkeş ve armağan eylemekle, müşârun ileyhim taraflarından dahi yegân yegân 'atâyây-ı firâvân ve hedâyây-ı bî-gerânla mukābele ve nüzhet-gâhlarda icrây-ı merâsim-i ceşn ü zıyâfet ve îfây-ı levâzım-ı şân-ı devletle mu'âmele bi'l-mücâmeleye mürâ'ât ve tesvîğ-i merâsim-i ikrâm ü iltifât olundukdan sonra, *râşiden mehdiyyen ve şâkiren ganiyyen**** cevâbnâme-i Husrevâne ile 'avdet ve cânib-i Tûrân-zemîne 'atf-ı 'inân-ı 'azîmet eyledi.

---

* اَنَاالنَّذِيرُ الْعُرْيَان = Ben çıplak uyarıcıyım" anlamına gelen bu cümle Buhârî, Rikāk, 26, İ'tisâm, 2; Müslim, Fezâ'il, 16'daki hadîslerde geçen (bk. Wensinck, VI,405) ve Hz. Peygamber'in de kendisini böyle vasfettiği bir ifâdesidir.

** اَيْشْ حَالَكَ الْيَوْمَ = Bugün nasılsın" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

◊ 7 Rebî'ulevvel 1219 = 16 Haziran 1804 Cumartesi. Cevdet Paşa, muhtemelen Vâsıf Efendi'ye dayanarak İş Muhammed'in huzûra kabûl edildiği tarihi 1218'in rebî'ulevveli olarak vermektedir (bk. *Târîh-i Cevdet,* VII,263). Vâsıf Efendi ise İş Muhammed'in huzûra kabûl edildiği tarihi 7 Rebî'ulâhır 1218 [=27 Temmuz 1803 Çarşamba] olarak kaydederken (bk. *Ahmed Vâsıf Efendi ve Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakā'iku'l-Ahbâr'ı*, II,718), Âsım Efendi bu bilgiyi Vâsıf Efendi'den almakla beraber olayı yanlışlıkla 7 Rebî'ulevvel 1219'da vukûbulmuş gibi göstermiştir. Huzûra kabûlün sah günü olarak belirtilmesi ise hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır. Tabi bu durumda Cevdet Paşa'nın bu tarihi 1218'in rebî'ulevveli olarak göstermesi de yanlış olmaktadır.

*** راشدًا مَهْدِيًا و شَاكِرًا غَنِيًا = Doğru yolu bulmuş, ergin, şükreden, zengin" anlamma gelen Arapça ifâdelerdir.

Vürûd-i nâme-res ez-cânib-i İran

İran Şâhı'nın Mu'temedü'd-devlesi Muhammed Şefî' Hân, geçen sene Rusyalu ile miyânelerinde vâki' olan muhârebeyi tafsîl ü beyân eyleyerek, sügūr-i Memâlik-i mahrûse'de olan vülât ve hükkâm-ı **[Ü 83b]** İraniyân tarafına izhâr-ı hubb ü i'zâm ve düşmen cânibine medd-i nigâh-ı hısâm etmek üzere olup ve sâbıkā Çıldır Vâlîsi Şerîf Paşa, taraf-ı Şâhî'ye âvîhte-i dest-i recâ ve Dergâh-ı Hılâfet-penâhî'den cürmü 'afv olunmasını istid'â ve Çıldır Eyâleti inzımâmiyle Vezâret'i ibkā ve fîmâ-ba'd bir cünhası zuhûr eder ise istishâb olunmayacağını îmâ etmiş olmağla, Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l-istimrâr ile İran Devleti beyninde müstemirru'z-zuhûr olan vüdd ü velâ, vâreste-i şâ'ibe-i reyb ü riyâ olmakdan nâşî, şurût-ı dostîye her bâr bu tarafdan ri'âyet ve hükkâm ve vülât-i sugūra hılâf-ı rızâ bir vaz'-ı nâ-ber-câ zuhûrundan mücânebet olunmak sûretleri muharrer ise de, Şerîf Paşa'nın Ahısha'da emâreti bir vechile münâsib görülmediğinden başka, bundan akdem Bağdâd Vâlîsi Vezîr 'Ali Paşa dahi 'afvını iltimâs ile Bağdâd'da ikāmetini niyâz etmiş bulunmağla, "İhrâk-ı deminden kefî-i yed ve Bağdâd'da ikāmetine ruhsat verildi" deyü Hân-ı mûmâ ileyhin mektûbuna cevâb-ı bâ-savâb tahrîr ve nâme-res-i mezbûr ircâ' u tesyîr olundu.

Tertîb-i asker-i cedîd ez-Eyâlet-i Sivas

İ'lâ'-i kelime-i vâcibü'l-vücûd zımnında teksîr-i cünûd, matlûb-i Şehriyâr-ı zafer-mev'ûd olduğuna binâ'en, Sivas Eyâleti'nde vâki' erbâb-ı ze'âmet ü tîmâr, Üsküdar Ocağı'na rabt u ilhâk ile sûret-i nizâmiyyeleri istikrâr bulup, eyâlet-i mezkûre dâhilinde olan Tokad ve Amasya **[Ü 84a]** ve Çorum ve sâ'ir sancaklar mecma'-i nüfûs-i kesîre olduğundan, dâ'imâ âzmâyiş-i harb ü darb ile meşgūl ve fenn-i cedîd-i muhârebeyi te'allüme isti'dâdları maznûn ve me'mûl olduğuna binâ'en, bu keyfiyyet etrâfda nüfûz-i tâmm ile müştehir u be-nâm olan Çapar-zâde Süleymân Bey ile istimzâc ve Eyâlet-i Sivas tarafına tefvîz olunup, hâsılâtı ile tahrîr olunacak askerin levâzımı ru'yet olunmak sûretini mübîn tahrîrât-ı Sadâret-penâhî ile birkac def'a tarafına Tatarlar irsâl olunmuşidi. Mîr-i mûmâ ileyh, irâde-i Şâhâne'nin tenfîz ü icrâsına teşmîr-i sâk-ı ihtimâm ve vücûh-i menâfi' serdiyle kazıyyeyi lâzım gelenlere ifhâm edüp, cümlesi emr-i Cihândârî'ye gerden-dâde-i tav'-ı inkıyâd ve Sivas ve Tokad ve Amasya ve Çorum kazâlarından takdîm olunan ta'ahhüd i'lâmâtım mersûl-i 'atebe-i 'aliyye eyleyüp, kemâl-i hâhiş ü şevklerin bast u îrâd etmişler idi.

Kānûn-nâme-i Âlâyî

Meded-kârî-i fazl-ı nâ-mütenâhî-i İlâhî ve dest-yârî-i kuvve-i kāhire-i Şehinşâhî ile müceddeden râbıta-gîr-i hüsn-i nizâm olan umûr-i Donanma'ya

teferru' eden şurût-ı tedbîrât ve levâyih-ı sânihât, kâr-fermâyân-ı devlet miyânelerinde bi'l-ittifâk kâr-bend-i hıtâm ve ol vechile kānûn vaz'ının lüzûmu hâk-i 'atebe-i Şâhî'ye 'arz u ifhâm olunup, zikr olunan kānûn-nâmenin müştemil olduğu furû' ve usûl, nezd-i ferd-i Cihândârî'de müstahsen ü makbûl **[Ü 84b]** olduğuna binâ'en, bâlâsı mübârek hatt-ı hümâyûn-i şevket-makrûnla tevşîh ve hılâfı üzere 'amelden mücânebet ve tevakkī tehdîdâtı beyân ü tasrîh buyurulup, bir sûreti Tersâne-i 'âmire'de mahfûz olmak irâde-i seniyyesine mebnî, ricâl-i Tersâne Bâb-ı 'âlî'ye gelüp, kānûn-nâme-i mezkûreyi zîb-i enâmil-i tekrîm ve alayla Tersâne-i 'âmire'ye getürmek husûsu tenbîh u tefhîm olunmuşidi.

İşbu tis'a 'aşere zilka'desinin beşinci günü◊ Kapudân-ı deryâ Vezîr İsma'îl Paşa ve Umûr-i Bahriyye Nâzırı 'Ali Efendi ve Kalyonlar Kâtibi 'Ali Efendi ve sancak kapudanları ve Liman Re'îsi, râkiben ve sâ'ir kapudanlar ve kalyon çavuşları, mâşiyen alay-ı dil-ârâ ile Bâb-ı 'âlî'ye vürûd ve takbîl-i dâmen-i Sadru's-sudûr ile îfây-ı resm-i tahiyyet ü dürûd eyledikleri hengâm, Re'îsülküttâb Efendi Kānûn-nâme-i hümâyûn'u zîb-dest-i i'tizâm ve Sadr-ı 'âlî-makām, Kānûn-nâme-i hümâyûn'u Re'îsülküttâb Efendi yedinden alup Kapudan Paşa'ya i'tâ, ol dahi Umûr-i Bahriyye Nâzırı Efendi'nin yedine teslîm ile 'avdete hâzır u müheyyâ oldular. Bâlâda zikr olan ricâl-i Tersâne, Kapudan Paşa pîş-gâhında 'alâ merâtibihim râkiben ve râcilen meşy ü hareket ile Bağçe-kapusu'na ve andan Tersâne'ye gelüp lâzım gelan resm-i mergūb icrâ ve zebh-i karâbîn ve dū'â 'akabinde merâkib-i Şâhâne'de mevcûd toplara âteş verilüp, kulûb-i bed-hâhân-ı Saltanat, dâğdâr-ı nâr-ı hasret ve ef'ide-i **[Ü 85a]** nîk-endîşân-ı devlet, ser-sebz-i sürûr u nazâret oldu.

Müdâfa'a-i eşkıyâ ez-civâr-ı Saltanat

Bir müddetden berü dağlu tâ'ifesine baş ve emvâl-i fukarâyı medâr-ı me'âş eden Kara Feyzî ve emsâli hakkında zuhûr eden tehdîdâtın, mersûm-i vehâmet-i 'âkıbetin tehayyül ve Rumeli Vâlîsi İbrâhîm Paşa tarafına tevessül edüp, cerâyim-i sâbıkasından isti'fâ ve edebiyle bir mahalde ikāmetini istid'â etdiğine binâ'en, müşârun ileyh vakt ü hâl iktizâsiyle niyâzına müsâ'ade birle Filibe etrâfında şimdilik ikāmet eyleyüp, ehâlî tarafından mikdâr-ı kifâye ta'yîn verilmesini tenbîh ü ifâde etmişidi. Fi'l-hakīka Filibe hâricinde ikāmet ve fukarây-ı ra'iyyet bu vesîle ile kesb-i emniyyet edüp, ancak dâhil-i cem'iyyet-gâhı olan erâzilden Deli Kadrî nâm merd-i mezmûm, agrâz-ı fâsidesini tahsîl içün hevâsına teba'iyyet eden ba'zı evbâşı mecma'-ı mezbûrdan tefrîk ve tarîk-ı dalâlete terfîk ederek, Tekfûrdağı semtlerine hücûm eylediği âyendegânın ihbâriyle kâr-fermâyân-ı devlete ma'lûm olduk-

◊ 5 Zilka'de 1219 = 5 Şubat 1805 Salı.

da, kahr u istîsâlleri zımnında asâkir-i Şâhâne'den mikdâr-ı kifâye asker gönderilüp ve Sadrıa'zam ağalarından 'Osmân Bey ma'iyyetine dahi bir mikdâr Enderûn ağaları ta'yîn ve Edirne Bostancı-başısı ve İvranyalı (اويوارانلى)* Mehmed Paşa tarafına dahi keyfiyyet tebyîn olunmuşidi. Me'mûrlar tahrîk-i pây-ı sür'at ü isti'câl ve her tarafdan o gürûh-i seyyi'ü'l-ef'âli ihâta ile kârbend-i **[Ü 85b]** istîsâl olduklarında, 'âdet-i dîrîneleri üzere mukīm oldukları mahalden firâr ve ba'zıları eyâdî-i 'akab-gîrânda çâşnî-yâb-ı zehr-i kahr u demâr ve Edirne Bostancı-başısı verâlarını 'adem-i terk ile balkānı aşurduğunu tahrîr u iş'âr eyledi. Mu'allem asâkir-i Şâhî vusûlünden mukaddem, zikr olunan gürûhdan bir fırka Çorlu etrâfında deverân eder iken, Baht Girây Sultân'ın birâderi göçüne tesâdüf edüp, yağmâ vü gāret sadedinde olduklarını Sultân-ı müşârun ileyh fehm ü iz'ân ve sıyânet-i harîm kasdıyla fedây-ı ser u cân etmekle, birkac nefer dağluyu 'âlem-i hestîden nâ-bedîd edüp, kendüsi dahi o fî'e-i bâgıye yedinde şehîd olduğu keyfiyyete, karâ'in-i hâliyye ile Çorlu ehâlîsi vâkıf ve fi'l-hâl atlanup, mahall-i ma'rekeye munsarıf olduklarını ru'yet ile ol kavm-i hâ'in, tersân ü hâ'if olarak havâlî-i harîmden mütebâ'id ve mütecânif olmalarıyla, evlâd ü 'iyâl mashûben bi's-selâme Çorlu'ya dâhil olduklarını ba'zı ehl-i vukūf nâkıl oldu. Dağlular derûnunda Arnabûd tâ'ifesi mevcûd ve Rumeli Vâlîsi'nin Edirne'de muhâfaza-i etrâf mekâsıdıyla ikāme etdiği İvranyalı (اويوارنلى) Mehmed Paşa askeri o tâ'ifeden ma'dûd olup, 'illet-i cinsiyyet yek-dîğere sedd-i râh-ı husûmet ve bâ'is-i süstî vü rehâvet olduğu, nâzikâne ta'bîrât ile müşârun ileyh tarafına makām-ı Sadâret'den inhâ ve fi'l-hâl iktizâ edenlere buyurûldular ve Paşa-yı mûmâ ileyhe mü'ekked **[Ü 86a]** tahrîrât irsâliyle hıfz-ı etrâf ü enhâya kemâl-i dikkat ü i'tinâ olundu.

Medd-i Kādî-i İstanbul

Anadolu Pâyesi olup, def'a-i sâniyede İstanbul Kadısı olan Emîn Paşazâde Mehmed Emîn Beyefendi, zâtında merkûz olan mâye-i diyânet ve vâye-i istikāmet ü şehâmet muktezâsmca, umûr-i lâzimesinde dikkat ü ihtimâm ve şer'î ve 'örfî mesâlih-i enâmda sa'y ü ikdâm, husûsan tanzîm-i es'âr ve ta'dîl-i mîzân ü mi'yâr emrinde dürüst ve râst-i bî-kem ü kâst, gayret-i tâmm ve insâf bozundusu olup, *"es-Sûkıyyetü ke'l-kilâbi's-Selûkıyyeti*** mısdâkı olan ehl-i hiref ü esnâfa şîrâne, mîrâne savletle, irâha-i 'ibâdullâhı subh u şâm ber-vech-

---

* Metnimizde اويوارانلى imlâsı ile yazılan ve Uyvaranlı/İvivaranlı gibi okunabilecek bu kelimenin okunuşu, İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, SR 000375'teki yazmada İvranyalı Muşlu? Bey-zâde Mehmed Paşa ve oğlu Hüseyn Paşa denmesinden ve Şânî-zâde de İvranyalı Hüseyn Paşa'dan (bk. *Şânî-zâde Târîhi,* I,286,431,662; II,1048) söz edilmesinden hareketle İvranyalı olmalıdır.

** السُّوقِيَّةُ كَالكِلَابِ السَّلُوقِيَّة = Pazarcılar, Selûk [=Yemen'de bir şehir] köpekleri gibidirler" anlamına gelen Arapça atasözlerindendir.

i iltizâm akdem-i cümle-i mehâm eylemesi, hakkında teveccühât-ı 'aliyye-i Şâhâne'yi müsteclib ve eslâfından ezyed telattufât-ı seniyye-i Husrevânî'yi müstevcib olmağla, hıtâm-ı târîh-i zabtı olan bin iki yüz on dokuz senesi zilka'desinin on beşinci gününden◊ altı mâh medd ile müddeti temdîd ve menşûr-i haysiyyeti tecdîd olunup, bu takrîble, *"Vezinû bi'l-kıstâsi'l-mustakīm*"* emrine fermân-ber olmayan esnâf-ı nâ-insâf, zımnen tenkîl ü tekdîr ve fukarâ' ve zu'afâ' sarâhaten bulga-i terhîs ile tebşîr u tesrîr olundu.

Vak'a-i Nâ'ib-i Tekfûrdağı

Kazây-ı mezbûr Nâ'ibi olan Cezbî Hasan Efendi, kazây-ı merkūmdan beş yüz nefer mu'allem asker tahrîr u tertîbi husûsuna ihtimâm ve maslahat-ı mezkûre **[Ü 86b]** sûret-pezîr-i hüsn-i hıtâm oldukda, kendüsi mazhar-ı 'avâtıf-ı Pâdişâh-ı enâm olacağını i'lâm zımnında, sâdır olan emr-i 'âlî-şâna mashûb ba'zı ecillâ'-i ricâl taraflarından mersûl tahrîrâtın mantûk u mefhûmları, Efendi-i merkūmun sahîfe-i müdrikesinde mersûm oldukda, fî-zâtihî umûr-dîde ve gürg-i bârân-keşîde olmağla, ibtidâ ber-vech-i hakîmâne emzice-i ehâlîyi ihtiyâr ve ser-engüşt-i nezâketle nabz-gîr-i reğ-i imtihân u i'tibâr oldukda, mâdde-i merkūma bi't-tab' menfûr ve ol vâdîye tekarrubları, sâha-i imkândan sad merhale dûr olduğunu teyakkun u îzân eylemekle, husûs-ı mezbûru vaz'-ı pîş-tahta-i ketm ü ihfâ ve hemân emr-i niyâbetden behâne-i dîğer serdiyle istîfâ ve bu vechile varta-i melhûzasından mezbûr Cezbî Hasan Efendi, nefsini cezbe-i hasene ile rehîn-i rehâ ve mühre-i hayâtını incâ vü ibkā eylemişidi. Çün Anadolu tarafında asker-i mu'allem mütekessir ve bi't-tedrîc merâtib-i a'dâd-âsâ mütezâyid ve müteveffir olup, Rumeli tarafında dahi ibdâ' ve nefes-be-nefes ol tu'me-i nâ-güvârı 'an-asl dürüşt-tıynet ve mütemenna' ve serkeş-tabî'at olan Rumeli ehâlîsine de iblâ' eylemek husûsu, şu'le-i cevvâlesıfat, cevelân-ger-i dil-i kâr-şinâsân-ı devlet olmağla, sû-be-sû tarîk-ı sühûletini cüst-cû eylemekden hâlî olmayup, zikr olunan Tekfûrdağı, Rumeli'ye kilîd ve ehâlîsi aktâr-ı sâ'ireden ezyed tünd ü şedîd olmakdan nâşî, ana dest-res ve ol kazâda tervîc-i merâm ü mültemes oldukda, refte refte bilâd-ı sâ'iresine **[Ü 87a]** zafer, ber-vech-i âsânî müyesser olacağı emr-i mukarrer olup ve kazây-ı mezbûr makarr-ı vülât olmamağla, hibâl-i umûru eydî-i hükkâm-ı şerî'atde olmak râbıtasıyla elbette maslahat-ı merkūmeye hükkâm-ı şer' vesâtatiyle mübâşeret ü ibtidâr, müntic-i matlûb u bigyet olacağı derkâr olduğundan nâşî, ol makūle hatb-ı hatîrin temşiyetine muktedir, kâr-dânâ ve umûr-âşinâ, mizâc-ı şehr u dehre vâkıf, emzice-i ecnâs-ı nâsı 'ârif, hûşmend ve mutabassır bir Nâ'ib tedârüküne mübâderet esnâsında sebük-mağzân-ı zemân ve sâde-

◊ 15 Zilka'de 1219 = 15 Şubat 1805 Cuma.

* وزِنُوا بِالقسْطَاسِ المُسْتَقِيم = Doğru terazi ile tartın!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-İsrâ' 17/35. âyetin ikinci yarısı ve eş-Şu'arâ' 26/182. âyetin tamamıdır.

levhân-ı devrândan Câbî-zâde 'Abdurrahman Efendi nâm müderris, *"İzâ câ'e ecelü'l-'îru yehûmu havle'l-bîri*"* cevelânı üzere emr-i mezkûru der-'uhde-i himmet ve ol bâr-i girânı be-dûş-i zimmet edüp, ol kazıyye-i kazâ be-kafâyı, ber-vefk-ı dil-hâh icrâ vü intâc eylediği sûretde, hakkında ebr-i midrâr-ı 'avâtıf-ı 'aliyye, seccâc ve bahr-ı zehhâr-ı 'avârif-i seniyye, mevvâc olup, on beş seneye mevkūf Selânik Mevleviyyeti'yle sirâc-ı şân ü ibtihâcı vehhâc olunmak mevâ'îdi, tâziyâne-i şevk ve ol ümniyye ile kazây-ı mezbûr hükûmetine sevk olundu. Ba'de'l-vusûl çend rûz vusûlünde musammem olan emr-i 'âlî dest-i terakkubuna mevsûl ve yevm-i cum'aya musâdif olmağla, der-pey olan Selânik Kazâsı'na kemâl-i tehâlükünden nâşî te'ennî vü te'emmül ve reviş ü meniş-i ehâlîyi âzmâyiş husûsuna ârâm ü tehammül eylemeksizin, hemân rûz-i mezbûrda bi'l-cümle vücûh-i beldeyi mahkemeye da'vet ve ihzâr **[Ü 87b]** ve emr-i 'âlî-şânı ba'de'l-kırâ'eti çigûnegî-i evzâ' u etvârlarından istifsâr eyledikde, gerçi cümlesi edây-ı merâsim-i sem' u tâ'a eyleyüp, lâkin emr-i mezkûr bed'iyyâtdan ve kulûb-i nâsda, husûsan Ocaklu'dan 'ibâret olan Tekfûrdağı halkı vicdânmda be-gâyet girân ve müstaskel olan hâlâtdan olmağla, vücûh-i belde dûr u dirâz-ı endîşe vü müşâvere, belki mecâlis-i 'adîdede keşmekeşî-i eküff-i muhâvereye mevkūf olup, el-hâletü hâzih nemâz-ı cum'a hulûl eylemekle, "Ba'de edâ'i's-salât lâzimü'l-meşvere olan zevât ile müzâkere olunup, netîce-i makāl ve sebîke-i me'âl tarafınıza ifâde olunur" deyü def'-i meclis eylemek sadedinde olduklarından, Nâ'ib olacak yâdigâr, vech-i meşrûh üzere neşve-i sâmi'a ile mest ü bî-karâr olmağla, hazm u ihtiyât ve usûl-i mesâ'il-i zâhir-i hâlâtdan ahkâm-ı müteferri'asını istinbât eylemediği hasebiyle, dest-i ibrâmla dâmen-gîr ve: "Emr-i Pâdişâhî'ye itâ'at olunmayan emâkinde nemâz-ı cum'a câ'iz değildir" 'akīresiyle velvele-sâz-ı mahfil-i hatîr olup, huzzâr-ı meclis her ne kadar izhâr-ı çehre-i rıfk u meskenetle mâdde-i merkūmenin lüzûm-i te'hîrini telmîh u işâret eylediler ise de, bir dürlü mütenebbih olmayup, bu bâbda mazhar-ı 'ikāb, belki tu'me-i şîr-i şemşîr-i kahr u tebâb olacaklarını zebân-ı tehdîd ile tekrâr ve te'kîdi hılâlinde taşradan hazele-i nâs ve rezele ve sefele-i 'avâmm-ı nesnâs-iltibâs olan eşirrây-ı Bektâşiyân ve Nizâm-ı Cedîd'i mahz-ı küfr i'tikād eden evbâş ü kallâş ve feyyâşân, keyfiyyet-i mezbûreden **[Ü 88a]** haberdâr ve fi'l-hâl tecemmu'a ibtidâr edüp, Nâ'ib-i mezbûrun bu bâbda teşeddüd ü ısrâr ve vicdânlarında katlden eşedd ol makūle güftâr-ı nâ-be-hencârı mesmû'ları olmağla, hemân seyl-i münhadir gibi mahkemeye rîzân ve bî-çâre Nâ'ib derhâl girîbân-ı 'âşık-ı şûrîde-misâl çâkçâk-ı deşne-i berrân oldu.

Bu peyâm-ı bârid, sâmi'a-i evliyây-ı umûra vârid oldukda, Nâ'ib-i hâ'ib hakkında, *"Lâ yentetıhu fihi 'anzâni*"* meseli güfte ve elsine-i vükelâdan, **[mısrâ]':**

* اذا جَاءَ اَجَلُ الْعيرِ يَحُومُ حَوْلَ الْبيرِ = Eceli gelen deve kuyunun etrafında dolanır" anlamına gelen bu cümle Arapça bir atasözüdür; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl,* I,88.

Şâhım suç öldürende değildir, ölendedir

mazmûnu şünüfte oldu. Bî-çâre Câbî-zâde, cânî sûretinde cânı fidâ ve "Mevleviyyet" deyerek kazâyı nahb ile iktifâ eyledi.

VEKĀYİ'-İ SENET-İ 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF

'Azl ü nasb-ı Kadı'asker-i Anadolu

Sadr-ı Anadolu olan Mollacık-zâde 'Atâ'ullah Efendi'nin müddet-i 'örfiyyesi karîn-i inkızâ ve Anadolu Pâyesi olan 'Abdullah Molla-zâde 'Osmân Molla Efendi her ne kadar emrâz-ı gûnâ-gûn ile muhtâc-ı 'ilâc ü devâ ise de, hasbe'l-istid'â' sene-i mezbûre muharremu'l-harâmı gurresinde◊ Sadâret-i merkūme ile kâm-revâ kılındı.

Ve Medîne-i münevvere Kadısı olan Şeyh-ı sahhâfân Ahmed Efendi, müddet-i 'örfiyyesin kable'l-itmâm rû-be-râh-ı cânib-i dâru's-selâm olmağla, gurre-i muharremü'l-harâmdan◊◊ kazây-ı mezbûr sâbıkā Şâm Kadısı es-Seyyid 'Osmân Efendi'ye tevcîh ve bu vechile kadri tenvîh kılındı.

İtmâm-ı Câmi'-i Selîmiyye

Üsküdar'da Kavak Serayı sâhasında müceddeden inşâ ve ihyâ olunan Asker-i Cedîd **[Ü 88b]** Kışlası civârı sû-be-sû çârsû ve havânît ve dekâkîn ve kârgâh ve büyût-i dil-nişîn ile kasaba-ı mâlâkına (اطلاقنه) şâyân bir mahalle-i mu'allâ-bünyân olup, mevki'-i merkūmda ibtidâ bir hammâm-ı dil-küşâ binâ ve bir câmi'-i şerîf ve mekteb-i latîf ve bir hânkāh-ı münîf ibdâ' u inşâsına dahi irâde-i seniyye-i Şâhâne sünûhuyla şurû' u ibtidâ olunmuşidi. Dest-yârî-i himmet-i Şâh-ı cihân ve meded-kârî-i mi'mârân-ı çîre-destân ile vakt-i yesîrde vücûd-pezîr ve ol ma'bed-i münîr nâm-ı nâmî-i Husrev-i [A]risto-tedbîr ile nâmdâr ve şöhret-gîr oldu. Evkāf-ı câriyesi ber-vech-i ekmel tertîb ü telfîk ve sedene vü hademesi bi'l-cümle tanzîm ü tensîk olunmağla, mâh-ı mezbûrun evâ'ilinde◊◊◊ cemâ'at-i Müslimîn âgāz-ı nemâz ve şehr-i âtî evâ'ilinde◊4 Selâmlık ile ol mehbit-ı envâr-ı füyûzât-ı Rabbânî olan ma'bed-i Sübhânî-yi dâru's-selâm'a reşk-endâz olup, emr-i binâya me'mûr olanları ve bi'l-cümle hatîb ve imâm ve sâ'ir huddâmı 'alâ merâtibihim teşrîfât ve telattufât ile be-kâm

---

* لاَ يَنْتَطِحُ فيهِ عَنْزَانِ = İki keçi o konuda toslaşmaz" anlamına gelen ve arada bir olumsuzluk olmadığı zamanlarda söylenen bu cümle Arapça atasözlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* II,225.

◊ 1 Muharrem 1220 = 1 Nisan 1805 Pazartesi.

◊◊ 1 Muharrem 1220 = 1 Nisan 1805 Pazartesi.

◊◊◊ 1-10 Muharrem 1220 = 1-10 Nisan 1805.

◊4 1-10 Safer 1220 = 1-10 Mayıs 1805.

eylediler. Binâ Emîni olan Hüseyn Efendi dahi hıdmeti mukābelesinde Şehr Emâneti mansıbıyla mesrûr ve ferzend-i dil-bendi, tarîk-ı tedrîsden ru'ûs ihsâniyle nâ'il-i 'izz ü hubûr olup, Hüseyn Efendi'nin 'uhdesinden münhall olan Küçük Rûznâmecilik ile Piskopos Mukāta'acısı Hüseyn Şâkir Efendi'nin rûznâme-i derûnu, mâlâmâl-i erkām-ı neşât ve Piskopos Mukāta'acılığı'yla Nazîf Kethudâ-zâde Sa'îd Efendi, hâ'iz-i dest-mâye-i inbisât oldu. **[Ü 89a]**

Vukū'-i harîk der-Kışlay-ı Bektâşiyân

Mâh-ı mezbûrun sekizinci gicesi◊ Et-meydânı'na nâzır Yeni-odalar'dan Onuncu Bölük Kışlası'nın Sergi Odası'ndan, mânend-i âh-ı âteş-nâk-i melhûfân bir âteş-i nâgeh-zuhûr peyveste-i âsümân olup ve 'illet-i sâriye gibi etrâfına sereyân ve çend sâ'at imtidâd ile civârında kâ'in odaları dahi nümûne-i âteşdân edüp, sûz-i derûn ile "Ocak!" deyerek bi'l-cümle âteşiyân-ı Bektâşiyân itfâsına âb-efşân-ı bî-gerân olmağla, bilâhare yedi kışla muhterik ve üçü dahi münhedim olmağla, munkatı' ve ol beliyye-i âteşîn bi'l-külliyye zâ'il ve mündefi' olup, ferdâsı bâ-hatt-ı hümâyûn hâcegândan Şâkir Efendi Emîn-i Binâ nasb u ta'yîn ve hemân bünyâdına mübâderetle kulûb-i Bektâşiyân tefrîh u tatmîn olundu.

İhrâc-ı mevâcib

Şehr-i mezbûr evâ'ilinde◊◊ 'ale'l-'umûm kapu kullarının istihkāk idi'â'iyle müstehakk oldukları bir kıst mevâcib, Kubbe-altı'nda kabzına me'mûr olanlara teslîm olunup, devir maslahatı dahi resîde-i hayyiz-i hıtâm olmağla, teşrîfât-ı seniyye ile dûş-i Sadâret-penâhî zîbende-i ferr-i ferve-i ihtişâm oldu.

Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ

Şehr-i merkūmun on dördüncü günü◊◊◊ Eğriboz ve Karlu-ili sancakları, Hotin Sancağı'na ilhâkan Vezîr Kara Mehmed Paşa'ya ve Çapar-zâde Süleymân Bey, Sivas Eyâleti'nden ve sâ'ir mutasarrıf olduğu kazâlardan Üsküdar Ocağı'na merbût mu'allem asker olarak dört orta -ki her ortası bin altı yüz iki neferden 'ibâretdir- tahrîr **[Ü 89b]** ve ber-vefk-ı merâm râbıta-pezîr eylemek üzere oğlu Mehmed Bey içün rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le 'uhdesine Sivas Eyâleti tefvîz olunmasını istid'â eylemekle, vetîre-i zebîre üzere Eyâlet-i Sivas, bâ-rütbe-i Vezâret mîr-i mûmâ ileyhe tevcîh ü ihsân ve ol vechile mevkib-i menkabetleri tuğ ve 'alem ile mu'allem ve dîbâce-i menşûr-i

◊ 8 Muharrem 1220 = 8 Nisan 1805 Pazartesi.
◊◊ 1-10 Muharrem 1220 = 1-10 Nisan 1805.
◊◊◊ 14 Muharrem1220 = 14 Nisan 1805 Pazar.

mefharetleri, tırâzîde-i 'unvân-ı Vezîr-i mükerrem olmağla, mümtâz-ı zemân ve reste-i silsiletü'z-zeheb-i desâtîr-i devrân oldu.

Tebdîl-i Sadâret-i 'uzmâ

Yedi seneden berü mesned-ârây-ı Sadâret-i 'uzmâ olan sa'âdetlü Yûsuf Ziyâ Paşa hazretleri, Mısır seferinde Devlet-i 'aliyye'ye hıdmeti ve küllî renc ü meşakkati sebk ve vüzerây-ı mevcûdeye nisbet leyyinü'l-'atf olduğu, ma'lûm-i erbâb-ı ratk u fetk olmağla, taraf-ı Saltanat'dan nüvâziş ü ikbâl ve tatmîn ve tesbît-i bâl olunarak da'vet ve takrîr-i câh-ı vâlâ-mekânet-i Vekâlet olunup, ber-muktezây-ı vakt ü hâl ru'yet-i umûr-i devlete iştigāl eylemişidi. 'Ahd-i sadâretlerinde umûr-i devlet gâh mustakīm ve gâh Memâlik-i mahrûse'de i'tilâl ve ihtilâl tekevvünüyle mizâc-ı 'âlem münharif ve sakīm olup, bir tarafdan şürekâ'-i Saltanat'ın kesreti, husûsan sîga-i muhtelife-i efrâd-ı ricâl beyninde İbrâhîm Kethudânın mütekellim vahde olup, ekser umûr-i hatîreyi ismâ' ve isticâze eylemeksizin hod-be-hod ru'yeti, 'urûk ve a'sâb-ı vekâletin teftîr u irhâsına bâdî ve refte refte bi'l-külliyye igmâz ve müsâmahayı müfzî **[Ü 90a]** ve mü'eddî olmağla, nüfûz u mehâbeti a'yün-i nâsda dem-be-dem nâkıs u zâ'il ve hükm-i merkez-i Vekâlet'i kemâ yenbagī icrâ eylemekde fâtir u 'âtıl olmak derecesine varup, Âsitâne-i sa'âdet'de es'âra galây-ı fâhiş târî ve Rumeli a'yânları ise ser-be-hevây-ı serkeşî vü istibdâd olmalarıyla, mukāta'ât ve arpalıklar ve eşkā'-ı merkūmede vâki' sâ'ir cihât ve menâsıb-ı kuzât, râdde-i câddesinden sâkıt olup, bu keyfiyyetler sebebiyle miyâne-i 'avâmm-ı nâsda şûrâbe-i erâcîf-i gūmâ-gûn cârî ve bir cânibden mutlakā imtidâd-ı müddet ise bi't-tab' kulūb-i nâs-i nâ-sipâsda mûcib-i siklet olmağla, min-ba'd makâm-ı Sadâret'den infisâli, **[mısrâ]':**

*'Ömrî ki be-telhî güzered kûteh bih**

me'âli üzere kendüsünün dahi müntehây-ı âmâli olduğu, cezm-kerde-i cenâb-ı Pâdişâh ve **[mısrâ]':**

*Nâ-yed zi-dil-i şikeste tedbîr-i dürüst***

vezni üzere bâzû-yi rehâvet-zede-i müdrikelerinde, me'mûl mertebe nîrû-yi re'y (رای) ü reviyyet olmayacağı, emâre-i evzâ'-ı bat' u tehâvünlerinden, tırâşîde-i Şehinşâh-ı dil-âgâh olmağla, muharremu'l-harâmm yirmi ikinci günü◊ Kapucular Kethudâsı Sa'îd Bey vesâtatiyle mühr-i hümâyûn istirdâd ve

---

* عمری که بتلخی گذرد کوته به = Acılıkla geçen ömrün kısa olması iyidir" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.

** نا ید ز دل شکسته تدبیر درست = Kırılmış gönülden doğru tedbir beklenemez" anlamına gelen Farsça bu cümle, ufak bir değişiklikle Sa'dî'nin rubâ'îlerinden alınmıştır; bk. Sadî, *Rubaîler ve İlk Gazeller,* trc. Nuri Gencosman, Ankara 1947, s.9.

◊ 22 Muharrem 1220 = 22 Nisan 1805 Pazartesi.

şast-i sudur-i vüzerâ' olan Balık-hâne'de çend sâ'at semek-i tâfî-sıfat, mübtelây-ı ıztırâb u zucret oldukdan sonra, min gayr-i musâderetin Beylerbeyi'de müceddeden esâs-efken-i bünyâd oldukları sâhil-hânelerinde çend rûz ikâmet eylemek üzere[1] şeref-rîz-i sudûr olan müsâ'ade-i 'aliyye ile müsterîhu'l-fu'âd kılındı.

Müşârun ileyh **[Ü 90b]** hazretlerinin birkac gün meks ü ârâmişleri esnâf ve erbâb-ı hirefin hisâblarını kat' ve güzâreşe mebnî olup, ba'de'l-ikmâl evâsıt-ı saferu'l-hayrda◊ İznikmîd'e doğru eşheb-rân-ı ikbâl oldukdan sonra, Ma'denler ilhâkıyla Erzurum Eyâleti 'uhdelerine tevcîh ü ihsân ve kemâ-kân envâr-ı teveccühât-ı seniyye-i Husrevâne ile ahter-i ferhunde-ter furûşân ve 'unvânları ziyâ-dâr u tâbân oldu.

Tezyîl

Dânâ-yı dekāyık-ı ahvâl-i diyâr ve âşinây-ı hakāyık-ı umûr-i mülk ü milel 'indlerinde mânend-i müdde'ây-ı müstedlel, rûşenâ ve bî-niyâz-ı kayd-ı tezkîr u inhâdır ki, rûh-i cesed-i 'âlem ve medâr-ı salâh u fesâd-ı ümem olan selâtîn-i 'izâm ve ferman-fermây-ı fırka-i enâm hazarâtına ehemm-i mehâm ve akdem-i kātıbe-i şugl ü merâmdır ki, her çend bi'n-nefs temşiyet-i umûr-i cumhûra kādir ve cismen ve tab'an mesâlih-i müteferrika-i Saltanat'ı bervech-i sezâ ru'yet ü edâya isti'dâd-ı zâtîsi zâhir ise de, *"V'ec'al lî vezîren min ehlî*"* istid'âsı üzere elbette bir vezîr-i sâhib-i tedbîr ittihâz ü intihâb ve kâr u kirdârını tecribe vü imtihân eylédikden sonra, ber-vech-i istiklâl istishâb eylemek lâzım, belki emr-i mütehattemdir. Neteki, *"İzâ erâdallâhu bi-melikin hayran ca'ale lehû vezîren sâlihan in nesiye zekkerehû ve in zekere e'ânehû**"* Hadîs-i şerîfi bu ma'nâya kâfî ve bir vezîr-i mütedeyyin istishâbınm beyân-ı lüzûmunda burhân-ı vâfîdir.

Zîrâ cümleye ma'lûm, husûsan Nergisî merhûmun evâ'il-i *Hamse'*sini*** mutâla'a edenlere ma'kūl ve meczûmdur ki, **[Ü 91a]** pâdişâhân-ı me'âlî-şânân hazerâtı, mesâlih-i devletinin temşiyetine bi'n-nefs mübâşir oldukları sûretde,

---

1 Bu kelimeden sonra metinde yazılmış olan "seref-rîz-i" kelimeleri, üzerleri noktalanarak iptal edilmişe benziyor.

◊ 11-20 Safer 1220 = 11-20 Mayıs 1805.

* وَاجْعَلْ لِی وَزِیراً مِنْ اَهْلِی = Bana ailemden bir de vezir (yardımcı) ver!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Tâhâ 20/29. âyetidir.

** اذا اراد اللهُ بِمَلِك خیراً جعَل له وزیراً صالحًا اِنْ نَسِیَ ذَکَّرَهُ و اِنْ نَکَرَ اَعَانَهُ = Allah bir hükümdârın iyiliğini dilerse, unuttuğunda hatırlatan, hatırladığında ona yardım eden sâlih bir vezîr ihsân eder" anlamına gelen Arapça bu cümle, ihmâl edilebilir bir değişiklikle Kuzâ'î'nin rivâyet ettiği Hz. Peygamber'in hadîslerindendir; bk. el-Kuzâ'î, *Şihâb'ül-Ahbâr,* s.117.

*** Metnimizde söz konusu edilen kitap, Nergisî'nin beş kitaptan oluşan *Hamse'*si olmalıdır; bk. Nergisî, *Hamse-i Nergisî,* İstanbul 1285.

elbette rütbe-i Saltanat'dan sâkıt ve a'yün-i nâsda zirve-i zeberîn-i mehâbetden rütbe-i zîrîn-i hıffete hâbit olmağla, kulûb-i halâyıkda debdebe-i dehşeti zâ'il ve ıttırâd-ı mülk ü millet refte refte 'aks-i kazıyyeye mütehavvel olur. Pes hıfzan li'n-nefsi'l-'aliyye ve sıyâneten li's-Saltanati's-seniyye bir vezîr-i kârdâna ihtiyâcları mukarrer ve yâverî-i yârî ve mu'âvenetleriyle tanzîm-i umûr eylemek lâzimeden olduğu emr-i azherdir.

Binâ-berîn şâhân-ı pîşîn, tefvîz-i Vekâlet-i mutlakasına şâyân ve taklîd-i hâtem-i Sadâret'ine cesbân, vedâyi'-i Rabbü'l-berâyâ olan re'âyâ ve fukarânın muhârese ve muhâfaza ve şâm ü bâmdâd-ı umûr ve ahvâl-i 'ibâd ü bilâdı endîşe vü mülâhaza edüp, rızây-ı İlâhî ve hoşnûdî-i Pâdişâhî'ye kemâl-i i'tinâ ve mesâlih-i nâmûsiyye ve 'ırkıyyeyi 'alâ mâ hüve'l-ahrâ icrâ ve edâyı mezâkk-ı nefsânîsine tercîh u tafdîl ve şân-ı Vekâlet'in kemâ hüve hakkuhû muktezâsını îfâ vü tekmîl eden 'ârif ve 'âkıl ve müdîr u müdebbir ve kâmil, umûr-dîde, germ ü serd-keşîde bir vezîr-i güzîn ve müşîr u müsteşâr ve emîn, ihtiyâr ve dest-i emânet-peyvest-i düstûrânesine hâtem-i Vekâlet'i teslîm ve sipârişle, mesned-ârây-ı Sadr-ı bülend-kadr-i sipihr-i tübâr eylemek, deydene-i dîrîn ve âyîn-i nuhustînleri idi. Vezîr-i müşârun ileyhin rütbe-i sâmiye-i Sadâret'e **[Ü 91b]** vusûlünden mukaddem taraf-ı Şâhî'den sırran ve 'alenen çigûnegî-i kâr u kirdârı, sebk u güzâreş ve sebîke-i mihâdı, sûde-i mihakk-ı âzmâyiş olmağla, yedine rişte-i istiklâl i'tâ ve bî-niyâz-ı enbâz olarak ol câh-ı mu'allâ destgâhın hakk ve hükmü olan teferrüd ü istibdâd ile sübbâtü'l-le'âl-i efrâd-ı devletde imâme-âsâ, cümleye pîşvâ ve medâr-ı umûr-ı Pâdişâh-ı şevket-ihtivâ olup, tâ ki:

Heme-kâr-ı şâhân be-gîtî-pejûh
Zi-rây-i vezîrân pezîred şükûh
Her ân devletî k'ercümendî girift
*Zi-rây-i vezîrân bülendî girift**

mağzâsmca bî-dağdağa vü teşvîş ve bî-tereddüd-i kalb-i hulûs-endîş, re'y-i (رای) râst ve tedbîr-i dürüst ile umûr-i mülkiyye ve dîvâniyyeyi tanzîm ü tensîk ve mesâlih-i hâriciyye ve dâhiliyyeyi tetmîm ü telfîk eyleye. Ol Vezîr-i huceste-tedbîrin bu resme dâmen-gîr-i umûr-i cumhûr ve sıdk u sedâd ile ru'yet-i maslahat-ı 'ibâd ü bilâd bâbında ber-taraf-sâz-ı âsâyiş ü huzûr olduğu, ma'lûm-i cenâb-ı Veliyyü'l-umûr oldukda, bî-şâ'ibe-i tereddüd hakkında bezl-

---

* همه کار شاهان بکیتی پژوه * زرای و زیران پذیرد شکوه
هر آن دولتی کارجمندی کرفت * زرای و زیران بلندی کرفت = Padişahların dünyadaki bütün işi vezîrlerin görüşlerinden üstünlük getirenleri araştırmaktır. Her bir devletin itibarlı olması, vezîrlerin görüşlerinin üstün olmasındandır" anlamına gelen Farsça bu beyitlerden birincisi ihmâl edilebilir değişikliklerle Genceli Nizâmî'nin Şeref-nâme'de geçen şiirlerindendir; bk. Nizâmî-i Gencevî, *Külliyyât-ı Hamse-i Hakîm Nizâmî-i Gencevî*, s.1009.

i hazîne-i girân-mâye-i teveccüh ü teveddüd ile nezd-i Şâhâne'sinde vak' u haysiyyeti bâlâ-ter ve şükr ü şikâyeti telakkī ve müsâ'adeye mazhar olup, esrâr-ı Saltanat ve mehâmm-ı dîn ü devletde her vechile tarafına vüsûk u i'timâd ve hakkında hüsn-i zann ü i'tikād üzere olalar. Ve a'zam-i ni'am, zâhire; ni'met-i Hılâfet ü Saltanat, bâhire olup, ol feyizle Vekâlet-i Şehriyârî ve hem-'ayârı olan Meşîhât-ı İslâmî, güzîde-i ni'met **[Ü 92a]** ve celîle-i menkabet olmağla, **[mısrâ]':**

Ve ni'metullâhi makrûnun bihe'l-hasedü[*]

vetîresince verâlarında hasede-i fesedesi bisyâr ve ol mesânid-i 'ulyânın hâhişkerânı bî-şümâr olmakdan nâşî, vech-i mezkûr üzere tecribeleri güzârîde ve ahlâk u etvârları sedîde vü pesendîde olan Vezîr ve Şeyhulislâm ve sâ'ir erbâb-ı menâsıb haklarında selâtîn-i zemân müzevvık ve müzevvir müftereyât-ı bed-endîşân ve çehre-i hâl-ı kālleri vesme ve sürme-i tesvîlât-ı vâhiye ile zîbâter hurâfât-ı hased-kîşâna, tevcîh-i sâmi'a-i Şâhâne eyleyerek hemân kavl-i mücerred ile 'âmil ve *"in-câ'ekum fâsikun bi-nebe'in fe-tebeyyenû*[**]" emrinden zâhil olarak mu'ırz ve münfa'il olmaya. Husûsan vüzerâ' ve sâ'ir vükelâ', cây-ı ifk ü iftirâ olduğu bî-merâdır. Zîrâ hıdmet-i pür-mefharet-i cenâb-ı Pâdişâh ile müstes'id olan ekser sedene-i dergâh, 'alâ-hidetin ârzûy-i mertebe-i Sadâret'le bî-karâr ve *"ed-Dünyâ 'arûsun kesîretü'l-huttâbi ve'l-mülkü sil'atün vefîretü't-tullâbi*[***]" ümmiyyesiyle, ol Der-bâr-ı bülend-i'tibâr'a hıdmet-güzâr olurlar. Bu cihetden ba'zı bu'l-hevesân-ı had-nâ-şinâsânları, ezcümle Vezîr'i nazar-ı Veliyyü'n-ni'amî'den matrûd ü mahzûl ve makāmına kendüsini peyveste vü mevsûl eylemeğe cüll-i himmetlerini mebzûl ederler. Ol takdîrce hakkında tertîb-i müftereyât ve tesvîğ-i erâcîf-i vâhiyâtda nâ-çâr ve der-âgūş-i şâhid-i Vekâlet emeliyle meslûbü'l-ihtiyâr olurlar.

Sultân-ı sedîdü'l-iz'ân **[Ü 92b]** ve Pâdişâh-ı hadîdü'z-zihn ve ekîdü'l-itkāna lâzımdır ki, pûte-i âzmâyişde kāl ve sıdk u sedâdı vâreste-i külfe-i kīl ü kāl olan Vezîr-i hâlisu'l-bâl hakkında ol makūle durûğ-i vüşât ü hüssâda sâmi'a-dâşt-i iltifât ü i'timâd olmayup ve ol gûne makālâta ruhsat ve etvâr u evzâ'ından bahs ü tenfîre kûşe-i âb-rûy-i inbisât-ı icâzet göstermeye. Ve kaldı

---

* وَ نِعْمَةُ الله مَقْرُونٌ بِهَا الْحَسَدُ = Allah'ın nimeti ile çekememezlik birliktelik arzeder" anlamına gelen Arapça bu cümle, Nasr b. Ahmed'in şiirlerindendir; bk. meselâ İbn 'Abdilberr, *et-Temhîd,* thk. Mustafa b. Ahmed el-'Alevî ve Muhammed 'Abdilkebîr el-Bekrî, Magrib 1387, XVIII,160.

** اِنْ جَاءَ كم فاسق بنباء فَتَبَيَّنُوا = Eğer bir fâsık size bir haber getirirse onun doğruluğunu araştırın!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Hucurât 49/6. âyetin başlarında yer alan bir kısmıdır.

*** الدّنيا عروسٌ كثيرةُ الخُطّاب و الملكُ سِلْعَةٌ وفيرةُ الطُلاب = Dünyâ tâlibi çok olan bir gelindir; mülk de isteyenleri çok olan bir metâdır" anlamına gelen Arapça özlü sözlerden olan bu cümle için bk. meselâ 'Abdullah b. Muhammed b. 'Ubeyd b. Süfyân b. Kays İbn Ebi'd-Dünyâ, *Kıra'd-Dayf,* thk. 'Abdullah b. Hamd el-Mansûr, Riyâd 1997, IV,225.

ki ekser nev'-i insân zalûm ve cehûl ve kenûd ü kefûr u fuzûl olmağla, gerek Pâdişâh ve gerek sâ'ir Vâlî ve Hâkim her ne kadar, *"Ve emmâ mâ yenfe'u'n-nâse fe-yemküsü fi'l-arzı*"* sırrına mazhariyyetle mahzâ nef'an li'l-'ibâd ve nazmen li'l-bilâd, imtidâd-ı müddetle oldukları mesned ü makāmda kā'im olup, subh u şâm kendi hâb u hûrd ve ârâmlarını âsâyiş-i enâm içün ferâmûş ve derende-şîr-i ecemm, Fâtih-i mülk-i 'Arab u 'Acem cennet-mekân Sultân Selîm-i evvel *'aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân* hazretlerinin zâde-i tab'-ı şerîfleri olan işbu, **beyt:**

Ber-mâ eğerçi mülk-i cihân 'arza-dâştend

*Cüz derd-i 'aşk-ı yâr ne-şud dil-pezîr-i mâ***

beyt-i latîfi üzere saltanat ve hükûmetden zâ'ika-dâr-ı iltizâz olmayup, hasran a'bâ'-i şâkka-i mesâlih-i 'ibâdı ber-dûş eyleseler de, ber-fehvây-ı, *"İnne'l-insâne le-yatgā, en-ra'âhu's-tağnâ***"* hic olmaz ise imtidâd-ı eyyâmlarını istiskāl ve hulûd-i vücûdlarından izhâr-ı se'âmet ü melâlle tahvîl ü tebdîllerini ârzû ve bilâ-sebebin haklarında sû-be-sû gûnâ-gûn güft-gû peydâ **[Ü 93a]** ve mudga-i esnân-i kadh u mezemmet ü iftirâ ederler.

Neteki Fârûk-ı ekber, mazhar-ı sitâyiş-i *"Dâra'l-hakku eynemâ dâra 'Ömer*4"* radiyallâhu 'anhu* hazretlerinin müddet-i hilâfetleri mümtedd olmağla, tûl-i mekânetleri aslah-ı ümmet olan ashâb-ı şeref ü übehhet cenâblarına nev'an îrâs-i şâ'ibe-i siklet eylediği, kütüb-i Siyer-i mu'teberede mersûm u müsbetdir. **Beyt:**

Müşkil-i gamîst 'aşk ki guften ne-mî-tüvân

*V'în müşkil-i diğer ki nuhuften ne-mî-tüvân*5*

sâye-i sa'âdet-vâye-i hazret-i Pâdişâhî ve mâye-i yümn-i teveccüh-i Zıllullâhî ile sâ'ir mesned-ârâyân-ı pâkîze-râyân-ı ta'ayyün ü imtiyâz ve bi-hasebi'l-

---

* وَ امّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فى الارض = İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde kalır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, er-Ra'd 13/17. âyetin sonlarına doğru yer alan ufak bir kısmıdır.

** بر ما اكرچه ملك جهان عرضه داشتند * جز درد عشق يار نشد دلپذير ما = Gerçi cihânın mülkünü bize sundular, ama sevgilinin aşkından başkası kabûlümüz değildir" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

*** انَّ الاِنْسَانَ لَيَطْغَى اَنْ رَاٰهُ اسْتَغْنى = Gerçek şu ki, insan kendini kendine yeterli görerek azar" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-'Alak 96/6. âyetin büyük bir kısmı ile 7. âyetidir.

*4 دَارَ الحقُّ اَيْنَمَا دَارَ عُمَر = Hak hep Ömer'le birlikte olmuştur" anlamına gelen Arapça bu cümle mevcut hadîs kitaplarında yer almamakla beraber, ihmâl edilebilir değişikliklerle Hz. Peygamber'in bir hadîsi olarak zikredildiği yerlerden biri için bk. meselâ es-Serahsî, *Kitâbü'l-Mebsût,* Mısır 1324, II,179.

*5 مشكل غميست عشق كه كفتن نميتوان * وين مشكل دكر كه نهفتن نميتوان = Aşkın üzüntüsünün zorluğu ifâde edilemezliğidir; bunun diğer bir zorluğu da gizlenemiyeceğidir" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

kader câh u mansıb ve merâtible müteşahhas ve ser-firâz olan ricâl ü erkân dahi bu kazıyyede hisse-dâr ve enbâzlardır. Pes Pâdişâh-ı sâdık-nüvâz hazretleri bu dakīkalara sarf-ı zihn ü dikkat ve vezîr ve erkân-ı müstahikku'l-i'zâzları emr-i vâhî ve cünha-i yesîre ile sadme-hâr-ı 'azl ü mihnet ve bu takrîble pezîrây-ı iltiyâm olmuş mesâlih-i enâmı münhall ve nâhun-i tedbîr-i vefîr ile güşâyiş bulmuş umûr-i devleti, berhem-zede ve muhtell eylemeye.

Ve mesned-i Vekâlet 'uhdesinden gelmek irâde eden sâhib-i devlet dahi 'ulüvv-i himmet ve 'adl ü dâd ve re'fet ve sedâd-fıtrat ve reşâd-sîret ve 'ilm ü ma'rifet ve takvâ vü diyânet ve şefekat ü insâf ve rahm ü rikkatle ittisâf sâhibi olup, 'akl ü 'irfânında mu'avvelün 'aleyh ve fehm ü iz'ânında müşârun ileyh, rûzgâr-dîde, telh u şîrîn-çeşîde, sâhib-i necdet ü dilîr **[Ü 93b]** ve sâ'ib-i re'y ü tedbîr, nîk-hû, küşâde-rû, dûr-endîş ve pâyân-bîn ve deryâ-dil ve kûh-temkîn, evzâ'-ı hakîmâneye mâlik, beyne'l-'unf ve'l-lutf mu'âmele-i Dâverâne ile râh-ı i'tidâle sâlik, mücidd ü gayûr, muhteriz-i kelâl ü fütûr, merâtib ve mekādîr-i a'yân ü ekâbiri kemâ yenbagī 'ârif ve âdâb ve merâsim-i musâhabât-ı mülûke vâkıf, tahsîl-i emvâle muktedir ve vücûhla ınfâz-ı evâmirin teshîl-i tarîkında hâzık ve mâhir, tertîb-i sufûf-i leşker ve tertîb-i sunûf-i asker ve ceng ü kifâh ve silm ü salâh husûslarında dânâ ve dâmen-i nezâhetleri levse-i irtikâbdan pâk ü müberrâ, hâssaten ve hâssaten şerî'at-i mutahhere nusub-i* 'ayn-i i'tinâ vü ihtimâm ve ümenây-ı şer' olan 'ulemây-ı kirâma ikrâm ü ihtirâm ve bi'l-cümle erbâb-ı hürmet ve ashâb-ı liyâkate hüsn-i mu'âyet-i *"Ve şâvirhum fi'l-emri***" nass-ı şerîfine imâran her bâr 'ukalây-ı ricâl ü kibâr ile müşâvereden mahzûz ve hısn-ı Vezâret'i burc u bârûy-ı istikāmetle mahrûs ü mahfûz ola. Gerçi bu resme zâtın vücûdu 'azîz ve kem-yâb, belki kîmyâ ve 'Ankā ile yek-hisâb olup, lâkin, *"Mâ lâ yüdrakü küllühû lâ yütrakü küllüh****" mü'eddâsınca aslah-ı mevcûd ve ehven-i mâ fi'l-vücûd bir vezîre, Pâdişâh-ı zemân, sâ'ika-i sâbıka-i tevfîk-ı Yezdân'la nâ'il ve dest-yârî-i himmet-i Müşîrâne'siyle devlet ü saltanatın umûr ve husûsâtı menhec-i sühûlet üzere hâsıl oldukda, vech-i mesrûd üzere hakkında hükm-i Vekâlet'i îfâ ve olur olmaz behâne ile mühân eylemekden ittikā eyleye. **[Ü 94a]**

Vezîr-i müşârun ileyh dahi bu gûne taraf-ı Pâdişâh-ı bâhiru'l-iclâlden ruhsat-yâfte-i istiklâl ve ihsân-dîde-i teveccüh ü ikbâl oldukdan sonra, zimmetine vâcib ve akdem-i mevâcibdir ki, muktezây-ı hayr-endîşi ve nîk-hâhı üzere umûr-i dîn ü devletde ser-i mû rehâvet ve taksîri revâ görmeyüp, selâmet-i vücûd-i veliyyü'n-ni'amî içün kendi nefsini bile fedâdan gerden-pîç-i

---

* Metinde nusubu okunacak şekilde harekelenmiştir.

** وَ شَاوِرْهُمْ فِى الأَمْرِ = İş hakkında onlara danış" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/159. âyetin sonlarında yer alan ufak bir kısmıdır.

*** مَا لاَ يُدْرَكُ كُلُّهُ لاَ يُتْرَكُ كُلُّه = Bir şey tamamen elde edilemiyor diye, tamamen de bırakılmaz" anlamına gelen ve fıkıh kurallarından kabul edilen Arapça bir cümledir.

nükûl ü ibâ ve nakd-i 'ömrünü râh-ı rızây-ı Şehriyârî'de sarf u ifnâdan bî-pervâ olup, râhat ve huzûr-i Hudâvend içün mürtekib-i meşâkk u metâ'ib, belki ol vâdîde dûçâr olduğu 'anâyı gınâ ve zahmeti, rahmet 'addiyle vicdânında nevâ'ib-i sevâbit, revâtib i'tibâr oluna. Pes vech-i meşrûh üzere ol gûne cihât ve cevâbını kâmil-i sütûde-şemâ'il, pâkîze-mehâ'il, mücerrebü'l-etvâr Sadr-ı 'âlî-mikdâr, Vekâlet-i mutlaka imtiyâzından bî-behre ve mahrûm ve kayd-ı iştirâkle pâ-beste-i kelâl ü hümûm olduğu sûretde, elbette mesned-i Sadâret'in hükmü lagv ü bâtıl ve 'urûk u a'sâb-ı hamiyyet ve 'asabiyyet-i vezîr endâm-i meflûc-âsâ bî-tâb u 'âtıl olmak derkâr ve refte refte mülk ü millet, berhem-zen-i şûriş ü zucret olacağı bedîdârdır.

Müşârun ileyh Yûsuf Ziyâ Paşa hazretleri yedi sene mikdâr Sadr-ı vâlâ-kadr-i vekâletde ittikâ-pîrây-ı zerbâliş-i 'izz ü iftihâr olup, müverrih-i Hakīr ve nâ-tüvân öteden berü cenâb-ı Pâdişâh-ı cihân ve vüzerây-ı mu'allâ-mekân ve ricâl ve kurenâ' ve sâ'ir a'yân-ı vükelâ' taraflarından vakten fe-vakten **[Ü 94b]** mazhar-ı dest-âvîz-i 'atâyâ-yı mütemelen cihet-i me'âş-ı nâçîzânemiz munhasır bahşiş-i ecillâ'-i Devlet-i ebed-intimâ iken, müddet-i sadâretlerinde kîse-i âmâlimiz nakd-i 'atıyye-i müşîrânelerine dehen-güşây-ı tehassür ve tulû'-i necm-i gîsûdâr-ı 'âtufetleri hakkımızda ilâ hâze'l-ân vâbeste-i 'ukde-i te'ahhur olup, lâkin *"el-Hakku yukālü"* makāl-i hakīkat-me'âli üzere müşârun ileyh hazretlerinin zâhir-i hâlde Sadâret'den 'azl ü mübâ'adeti, hemân kesret-i şürekâ'-i devlet sebebiyle sâ'id-i gayretine târî olan süstî vü rehâvet, sirâyet-kerde-i 'urûk-ı mülk ü millet olduğundan, sûretâ müsâmaha vü ihmâl ve igmâz u istirsâline mebnî olmuşdur.

Gerçi ol hılâlde gûnâ-gûn makāl münteşir olup, lâkin hakīkat-i hâl bî-behre-i istiklâl olduğundan, neş'et eylediği âşinây-ı dekāyık-ı umûr 'indlerinde rûşenâ ve zâhir olmuşdur. Hattâ keyfiyyet-i âtiyyü'l-inhâ, tenvîr-i sened-i müdde'â olur ki, kibâr-ı 'ulemâ'-i kirâmdan bir zâtın arpalığı mahkemesinin baş-kâtibi, ol esnâda bâ-fermân-ı 'âlî Sakız Cezîresi'ne Mübâşir-i mahsûsla nefy ü iclâ olunmağla, arpalık sâhibi efendinin gûş-zedi oldukda, istiksâ ve mümkin ise 'afv u ıtlâkını istid'â zımnında Bâb-ı 'âlî tarafına 'acele-rân-ı isti'câl ve Sadr-ı müşârun ileyhle ba'de'l-mülâkāt menfî-yi merkūmun ahvâlinden istis'âl eyledikde, mâdde-i merkūmeden haberdâr olduğunu kat'î inkâr ve half billah ile mazmûn-i cümle-i menfiyyeyi te'kîden isbâta ibtidâr edüp, gıbbe'l-iftihâs İbrâhîm Kethudâ'nın perdâhte-i dest-i ihtisâsı olduğu nümâyân ve kendileri **[Ü 95a]** lafzı, murâd-ı hem-hâl-i tündîse-i bistân olduğuna izhâr-ı te'essür ederek ser-cünbân ve havleka-gûyân olduğu yevm-i mezbûrda Efendi-i müşârun ileyh lisânından mesmû'-i Bende-i râstî-beyân olmağla, sebt-i cerîde-i dâstân kılındı; *"Huz mâ safâ da' mâ keder*"*.

* اَلْحَقُّ يُقَال = Hak/gerçek söylenmelidir" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

Cenâb-ı Müsebbibü'l-esbâb ve Müsehhilü's-sı'âb *cellet a'dâdü 'inâyetihî 'ani'l-'addi ve'l-hisâb*** hazretleri, hâlâ Erîke-pîrây-ı Saltanat ve Evreng-ârây-ı Hılâfet şevketlü kerâmetlü Pâdişâhımızı hemîşe vasf-ı meşrûhla muttasıf Vezîr-i hayr-endîş ve istikāmet-kîşe muvaffak ve dâ'imâ a'dâ ve bedhâhân üzere gālib-i mutlak eyleyüp, tûl-i 'ömr u 'âfiyet ve kesret-i nesl ü zürriyyetle serîr-ârây-ı 'izz ü ikbâl ve sâye-i hemâ-pâye-i Husrevâne'lerinde cümle-i enâmı mede'l-eyyâm âsûde-bâl ve müreffehu'l-hâl eyle, âmîn, bi-hürmet-i câh-ı Muhammedü'l-Emîn.

Zikr-i Vezîr-i a'zam-şuden-i Kapudan-ı deryâ Vezîr es-Seyyid İsma'îl Paşa

Müşârun ileyh 'unfuvân-ı civânîden berü dâ'ire-i hümâyûnda müstahdem ve nâsıye-i hâlinde pertev-i te'ayyün ü isti'dâd *"Ke-nârin 'alâ 'alemin****" olmağla, ihrâz eylediği menâsıb ve hıdemâtda harekât ü sekenâtı, muvâfık-ı rızây-ı Pâdişâh-ı İskender-simât olduğundan, bâlâda inhâ olunduğu üzere çend mâh mukaddem Bostancı-başılık'dan rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le Kapudân-ı deryâ ve fülke-süvâr-ı 'izz ü i'tilâ olmuşidi. Ahter-i ikbâli rahşende ve cevher-i baht u iclâli tâbende olmağla, yevm-i mezkûrda huzûr-i me'âlî-mahsûr-i Mülûkâne'ye da'vet ve dûş-i liyâkatine ilbâs-i ferve-i Sadâret kılınup, Şeyhulislâm [Ü 95b] Efendi hazretleriyle hem-'inân-ı murâfakat olarak Bâb-ı 'âlî'ye vürûd ve hil'at-i 'umûmiyye-i rusûmiyye ile ricâl-i devleti ve bi'l-cümle hademe-i Bâb-ı sa'âdet'i nâ'il-i nevâle-i hubûr-i nâ-ma'dûd eyledi. Müşârun ileyhin dûş-i isti'dâdı, üksûn-pûş-i 'abkarî-nukūş-i Sadâret ve engüşt-i liyâkat-i Hudâ-dâdı, ârâste-i hâtem-i Vekâlet olduğuna Sürûrî Efendi'nin, **târîh:**

Sadra İsma'îl Paşa'nın kudûmü sa'd ola
(صدره اسمعيل پاشانك قدومى سعد اوله)

mısra'-i güzîni târîh-i dil-nişîndir.

Zikr-i Kapudânî-i el-Hâc Mehmed Ağa

Sadâret-i 'uzmâ takrîbiyle münhall olan Deryâ Kapudanlığı, 'an-asl Bostancı-başılık'dan muhrec Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından olup, sinîn-i çendînden berü ba'zı umûr temşiyetinde ve Surre Emâneti'nde hüsn-i vaz' u

---

* خُذْ مَا صَفَى دَعْ مَا كَدَر = Berrâk olanı al, bulanık olanı bırak!" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

** جلّت اعدادُ عنايته عن العدّ و الحساب = Onun inâyetinin sayıları, sayılmak ve hesaplanmaktan yüce olsun" anlamına gelen bu cümle Arapça bir duâdır.

*** كَنَارٍ على عَلَم = Yüksek bir dağın başındaki ateş gibi" anlamına gelen Arapça bir deyimdir.

hareketi nümâyân ve hasbe'z-zâhir salâh-i hâl ve sıdk-ı makāli makbûl-i nezd-i ekâbir u erkân olan el-Hâc Mehmed Ağa'ya rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le ihsân olunmağla, sandal-süvâr-ı fahr u haşmet, evvelâ Dâru's-sınâ'a-i 'âmire'ye kevkebe-nümây-ı 'izz ü menkabet oldu. Lâkin ahvâl-i berriyye, ahvâl-i bahriyyeye makīs olmamağla, kıyâs ma'a'l-fârık olduğu rûşenây-ı erbâb-ı hakāyıkdır. Neteki havâdis-i sene-i âtiye hılâlinde ma'lûm olur.

Tekmîl-i binâ'-i sedd der-İskenderiyye

Ye'cûc(يأيوج)-sîretân ve Me'cûc-sıfatân olan ümerâ'-i Mısriyye-i bedtıynetânın ihmâl ve bi'l-guduvvi ve'l-âsâl kendi umûr-i nefsânî ve mezâkk-ı hayvânîlerine derkâr olan inhimâk ve iştigāllerine mebnî, halel-pezîr olan İskenderiyye Seddi'nin sedd ü ta'mîri, **[Ü 96a]** sâbıkā Nâzır-ı Hubûbât olan Sâlih Efendi'nin 'uhde-i salâhiyyetlerine süpürde olup, iktizâ eden mesârifât, muhavvel-i 'uhde-i emânetleri olan İskenderiyye ve Reşîd gümrüklerinden tertîb ve kendisi ümenâ'-i devletden olduğuna binâ'en, dâ'iresini idâreye vâfî meblağ dahi emvâl-i mezkûreden kabz ve sarf olunmak tasvîb olunmuşidi. Müddet-i medîdeden berü mâdde-i mezkûre ile iştigāl ve dest-yârî-i mi'mâr-ı fazl-ı Hudâvend-i müte'âl ile sedd-i merkūmun binâsı, resîde-i hadd-i ikmâl olunduğuna mebnî, Nehr-i Nîl-i deryâ-feyezân bu sâl-i huceste-'unvânda üstü açık lağımlara vürûd ile iskāy-ı mezârî' u besâtîn ve âb-yârî-i merâti'-i huşkîn ve ırvây-ı 'atâş ve ifâza-i rutūbet ü inti'âş eylediği zülâl-i peyâm-ı hoş-güvârı, hayyâz-ı sevâmi'-i erkân-ı devlete cârî ve mecârî-i 'urûk u a'sâblarına neş'e-i safâ vü âsâyiş sârî oldu.

'Azl ü nasb-ı Kul Kethudâsı

Kul Kethudâsı bulunan 'Ömer Ağa, tiryâkî-meşreb bir şahs-ı bu'l-'aceb olmağla, miyâne-i nâsda tehaddüs ve dâmen-i sem'-i ecillâya îrâs-i lekke vü televvüs eden ba'zı erâcîfe menşe' ve sebeb olduğu hüveydâ olmağın, 'azl ve İznikmîd'e nefy ü iclâ ve bu kadarca gûşmâlle ol dirâz-gûş iktifâ olunup, yerine Zağarcı-başı 'Osmân Ağa kul cinsine Kethudâ oldu.

İhsân-ı Vezâret be-Çapar-zâde Mehmed Celâl Bey

Pederi Süleymân Bey mutasarrıfı olduğu Sivas ve sâ'irden Üsküdar Ocağı içün beher orta bin altı yüz ikişer neferden 'ibâret olmak üzere dört orta mu'allem asker tahrîr **[Ü 96b]** ve ber-vefk-ı dil-hâh-ı Pâdişah-ı İskender-serîr reste-i sunûf-i ceyş-i 'adüv-tedmîr eylemek şart u te'ahhüdüyle, istid'âsına mebnî ferzend-i dil-bendi mîr-i merkūm, mâh-ı muharremin evahırında◊

◊ 21-30 Muharrem 1220 = 21-30 Nisan 1805.

şüzûru'z-zeheb-i vüzerây-ı 'izâma insimât ve Eyâlet-i Sivas'la nâ'il-i dest-mâye-i ferr u inbisât oldu.

Amasya Sancağı, Canik ve Trabzon Vâlîsi Vezîr Battâl Paşa-zâde Tayyâr Mahmûd Paşa'nın 'uhde-i tasarrufunda olmağla, eyâlet-i merkūmeden ol mikdâr asker tahrîr eylemek husûsu müşârun ileyhe dahi teklîf olundukda, te'ebbî ve imtinâ'ı, igbirâr-ı tab'-ı cenâb-ı Şehriyârî'ye bâ'is ve hakkında i'râz-ı kalb-i Husrevâne'yi mûris olmağın, Amasya Sancağı târîh-ı merkūmda 'uhdesinden intizâ' ve mûmâ ileyh Çapar-zâde hasbe't-te'ahhüd ol eyâlet-i bâhiru'n-nebâlete dahi medd-i bâ'-i tasarruf u intifâ' eyledi.

Vefât-ı Vezîr Pilaslı (پلاسلی) Mehmed Paşa

Müşârun ileyh bin iki yüz on dört senesinde◊ Köstendil Sancağı'na mutasarrıf iken, Rumeli yakasında ser-zede-i zuhûr olan fi'e-i eşkıyânın izâle ve kutr-i mezbûra silsâl-i nizâm ü âsâyişin isâlesini müte'ahhid olmağla, emâreti rütbe-i Vezâret'e mütehayyel ve Tırhala Sancağı tevcîhiyle hoş-dil olmuşidi. Vâkı'â eşkıyây-ı mersûmenin tanzîmi husûsuna sa'y ü dikkat ve berü yakalardan tard u teb'îd ile balkânın öte cânibinde vâki' Selvi* Kasabası'nda hasr u tazyîklerine şedd-i rıtâk-ı himmet edüp, cümlesini dest-gîr ve ferîse-i şîr-i şemşîr eylemek derecesine mütekarrib olmuşiken, Tirsinikli-oğlu **[Ü 97a]** İsma'îl Ağa'mn su'bede-kâr-i bâz-gûnesiyle dâ'iresi perîşân ve askeri gürîzân olup, me'yûsen 'avdet ve Tırhala'ya doğru 'azîmet eylemekle, esnâ'-i râhda Vezâret'i ref' olunup, beldesinde ikâmet eylemesi bâbında tarafına emr-i 'âlî vâsıl oldukda, ser-fürû-bürde-i fermân-ı 'âlî, ba'dehû iki yüz on altı târîhinde** yine hûrşîd-i 'âtıfet-i Şehriyârî mütelâlî olmağla, Vezâret'i ibkā ve Üsküb ve Köstendil sancaklarına kemâ fi'l-esbak Vâlî olup, çend mâh murûrunda Silistire'ye tahvîl ve bir sene murûrunda oğlu Veliyyüddîn Paşa'nm mutasarrıf olduğu Ohri Sancağı'na nakl ü tebdîl ve işbu muharremü'l-harâmın 'aşr-i evvelinde◊◊ hulûl-i ecel-i müsemmâsiyle reh-peymây-ı hıtta-i 'ukbâ olduğu haberi Der-i devlet'e vârid oldukda, livây-ı mezbûr kemâ fi's-sâbık oğlu Veliyyüddîn Paşa'ya tevcîh olundu.

Fevt ve nasb-ı Kadı'asker-i Anadolu

İşbu yirmi senesi muharremü'l-harâmı gurresinden◊◊◊ zabt eylemek üzere Sadâret-i Anadolu tevcîh olunan es-Seyyid 'Osmân Molla Efendi, sene-i

◊ 1 Muharrem 1214 = 5 Haziran 1799 Çarşamba.

* Metnimizde Selvi (سلوی) gibi okunabilecek olan bu yer, 1970'lerde Bulgaristan'ın Gabrova İli'ne bağlı ilçe merkezi olan Selvi veya Servi (=Sevlievo) olmalıdır; bk. meselâ M. Türker Acaroğlu, *Bulgaristan'da Türkce Yer Adları Kılavuzu,* Ankara 1988, s.323.

** 1 Muharrem 1216 = 14 Mayıs 1801 Perşembe.

◊◊ 1-10 Muharrem 1220 = 1-10 Nisan 1805.

◊◊◊ 1 Muharrem 1220 = 1 Nisan 1805 Pazartesi.

merkūme saferinin sekizinci günü◊ hulûl-i ecel-i mev'ûd ile 'âzim-i dâru'l-hulûd olmağla, ol mesned-i vâlâ, Anadolu Pâyesi olup, sâbıkā Galata Kadısı olan Gül-i âl-i ravza-i siyâdet, Dürre-i dürc-i şeref ü asâlet Dürrî-zâde es-Seyyid 'Abdullah Molla Efendi hazretleriyle reşk-sâz-ı sipihr-i mu'allâ oldu.

Terceme

Merhûm-i müşârun ileyh, Şeyhulislâm-ı esbak-ı şehîd es-Seyyid Feyzullah Efendi'nin **[Ü 97b]** sülâlesinden Sadr-ı esbak es-Seyyid 'Abdullah Efendi'nin mahdûmları olup, bin yüz elli dört senesi zilka'desinde◊◊ pâ-nihâde-i 'âlem-i şuhûd ve pîçîde-i kımât-ı vücûd olmuşidi. Verziş-i me'ârif ve gûşiş-i tahsîl-i zamîne-i sahâ'if ederek, vâsıl-ı hadd-i temyîz-i zuhûr u butûn ve mahdûmâne dest-bâz-ı tefârîk-ı 'ulûm u fünûn oldukda, yetmiş senesi* Dâmâd-zâde meşîhatında İbtidây-ı Hâric ile kadem-nih-i süllem-i dirâz-ı pâye-i medâric olup, **beyt:**

Neler çeker güzelim nerdübân-ı 'aşkında
Çıkınca kasr-ı visâle kadem kadem 'âşık

tesâ'udüyle hasbe't-tarîk doksân sekiz senesi Kazâ'-ı İzmir'e nâ'il ve iki yüz altı senesi Bilâd-ı erba'a'dan Medîne-i Burusa'ya vâsıl** ve sekiz senesi*** Arslan-zâde'nin müddet-i mahlûlesinden Kazâ'-i Medîne-i münevvere ile tenvîr-i dâ'ire-i merâm, ba'dehû bin iki yüz on bir cumâdelâhıresinden◊◊◊ zabt eylemek üzere İstanbul Kazâsı'yla tertîb-i kazıyye-i ihtişâm edüp, kemâ huve hakkuhû icrây-ı ahkâm-ı şer'iyye ve îfây-ı levâzım-ı 'örfiyyede sa'y ü ihtimâmı, ma'lûm-i cenâb-ı Şehriyâr-ı enâm oldukda, Pâye-i Sadr-ı Anadolu ile kadr-i i'tibârı 'âlî olmuşidi. Gurre-i muharremü'l-harâmda◊4 bi'l-fi'l Anadolu Sadâreti'yle kâm-revâ olmuşiken, sene-i merkūme saferinde◊5 ve niçe zemândır sadme-i 'ârıza-ı nezle ile mübtelâ olduğu 'illet-i lüknet, nâtıka-i rûh-i revânına da sirâyet eylemekle, tûtî-i şekker-i güftâr-ı hayâtı dem-beste ve sekene-i mahalle-i hamûşâna peyveste oldu.

◊ 8 Safer 1220 = 8 Mayıs 1805 Çarşamba.

◊◊ 1 Zilka'de 1154 = 8 Ocak 1742 Pazartesi.

* 'Abdullah Efendi'nin mahdûmu 'Osmân Efendi'nin ilmiyeye girişi, 12 Zilka'de 1170 = 29 Temmuz 1757 Cuma günüdür; bk. *Me'mûrîn-i 'İlmiyye,* Ali Emîrî, İlmiyye, nr.56, vr.13a.

** Seyyid 'Osmân Efendi 1 Receb 1198 = 21 Mays 1784 Cuma günü İzmir, 1 Cumadelûlâ 1206 = 27 Aralık 1791 Salı günü Bursa Kadısı olmuştur; bk. *Me'mûrîn-i 'İlmiyye,* Ali Emîrî, İlmiyye, nr.72, vr.1a,4a.

*** Arslan-zâde 18 Muharrem 1207'de (= 5 Eylül 1792 Çarşamba) Medîne Kadısı olduğuna göre (bk. *Me'mûrîn-i 'İlmiyye Defteri,* Millet Ktp, Ali Emîrî, 'İlmiyye, nr. 72, vr.1a), 'Osmân Efendi 1208 muharreminde (1 Muharrem 1208 = 9 Ağustos 1793 Cuma) bu göreve gelmiş olmalıdır.

◊◊◊ 1 Cumâdelâhıre 1211 = 2 Aralık 1796 Cuma.

◊4 1 Muharrem 1220 = 1 Nisan 1805 Pazartesi.

◊5 1 Safer 1220 = 1 Mayıs 1805 Çarşamba.

Ziyâfet-i Sefîr-i Buhârâ

[Ü 98a] Memşûk-ı kilk-i râst-edâ olduğu üzere, Buhârâ cânibinden vârid olan Sefîr, cihet-i vahdet-i İslâm ve muktezây-ı şân-ı Devlet-i sermedî-kıyâm üzere mazhar-ı tekrîm-i Pâdişâh-ı Sikender-serîr ve ber-mûceb-i fermûde-i Şehriyâr-ı 'âlem, Sadrıa'zam ve Şeyhulislâm-ı mükerrem ve Kapudan Paşa ve bi'l-cümle ricâl ü erkân ve vükelâ' Hünkâr İskelesi'nde ve sâ'ir mesîre-i dil-güşâlarda ve sâhil-hânelerinde yegân yegân ziyâfet ve ikrâ (اقرا) ve kā'ide-i mihmân-nüvâzâneyi kemâ hüve'l-ahrâ icrâ ve her biri tuhaf-ı hedâyâ ve tefârîk-ı girân-behâ ihdâsiyle Sefîr-i mûmâ ileyhi vâsıl-ı nisâb-ı sürûr ve nâ'il-i dest-mâye-i hubûr eylemekle, taraf-ı Pâdişâhî'ye ictilâb-ı da'avât-i nâ-mahsûr eylediler.

Tevcîh-i Eyâlet-i Erzurum be-Sadr-ı sâbık Yûsuf Ziyâ Paşa

Rakam-zede-i hâme-i sedîdü'l-beyân olduğu üzere müşârun ileyh hazretleri çend rûz sâhil-hânelerinde visâde-güzîn-i ikāmet ve ba'zı esnâf makūlesiyle dâd ü sitâda müte'allık hisâbları nu'yet olundukdan sonra, bâ-irâde-i hazret-i Şehriyâr-ı cihân mükerremen ve mu'azzezen kevkebe-i dârât-ı 'izz ü şânla İznikmîd'e doğru revân olup, verâsından hakk-ı müşîrânesinde kemâ fi'l-esbak envâr-ı teveccühât-ı 'ināyet-âsâr-ı Mülûkâne lem'a-bahşâ ve mihr-i cihân-ârâdan istifâza-i mâh-âsâ mukābele-i âfitâb-ı feyz u 'âtıfet-ı Cihân-bâni'yle dâ'ire-i emânîleri serşâr-ı şa'şa'a vü ziyâ olmağla, şehr-i saferu'l-hayrın yirmi üçüncü günü◊ 'uhde-i düstûrânelerine Eyâlet-i Erzurum tevcîh olunup, Haleb Eyâleti dahi Erzurum'dan **[Ü 98b]** munfasıl Dâmâd Vezîr 'Alâ'eddîn Paşa'ya tevcîh ve Haleb Vâlîsi Mehmed Hamîd Paşa, Cerde Başbuğluğu'nda karâr ve çend mâh murûrunda Eyâlet-i Mar'aş'a tebdîl ile dil-fikâr ve Mar'aş Mutasarrıfı Kalender Paşa, Cerde Başbuğluğu hıdmet-i celîlesine sezâvâr kılındı.

'Azl-i Kassâb-başı Mustafa Ağa

Bir müddetden berü İstanbul'da lahma tareyân-ı kıllet, mûmâ ileyhin tekâsül ve tüvânîsinden neş'et eylediği tahkīk-kerde-i Sadr-ı sütûde-menkabet olmağla, efgende-i meslah-ı 'azl ü tenkîl ve mâh-ı rebî'ulevvelin ikinci günü◊◊ Gümrük Emîni olup, idâre-i envâ'-ı umûr bî-kayd-ı külfet, mülk-i yemîn ve sı'âb-ı mesâlih-i cumhûr bî-şâ'ibe-i zahmet, müsahhar-ı dest-i temşiyet ü tehvîni olan Selânikî Hasan Ağa, Kassâb-başılık 'unvâniyle de ser-firâz-ı 'izz ü ikbâl ve fi'l-hâl sâtûr-i kassâb misâl 'urûk u a'sâb-ı maslahat-ı mezkûreyi

◊ 23 Safer 1220 = 23 Mayıs 1805 Perşembe.
◊◊ 2 Rebî'ulevvel 1220 = 31 Mayıs 1805 Cuma.

kesüp biçerek pîş-gâh-ı havânît-i gûşt-furûşânı Meydân-ı Lahm ile hem-hâl eyledi.

Hânden-i Mevlûd-i şerîf

Şehr-i merkūmun on üçüncü günü◊ 'ale'l-'âde Sultân Ahmed Câmi'-i şerîfinde 'akd-i meclis-i Mevlid-i Nebevî ve menâkıb-ı celîle-i cenâb-ı Mustafavî *'aleyhi's-salâtü ve's-selâm** olan manzûme-i bedî'atü'l-elfâz ve berî'atü'l-me'ânî, ehl-i meclisi sermest-i silâfe-i safây-ı rûhânî eyledi.

Tebdîl-i Şıkk-ı Evvel ü Sânî

Mâh-ı merkūmun on üçüncü günü◊◊ Şıkk-ı Sânî Defterdârı olan el-Hâc İbrâhim Efendi ma'zûl ve Şıkk-ı Evvel Defterdârı es-Seyyid Feyzullah Efendi Asâkir-i Cedîde Nezâreti'yle **[Ü 99a]** mansıb-ı merkūma mevsûl olup, münhall olan Şıkk-ı Evvel Defterdârlığı, Mustafa Reşîd Efendi'nin 'uhde-i ehliyyetine mevkûl oldu. Mûmâ ileyh el-Hâc İbrâhîm Efendi'nin bâ'is-i in'izâli, Tayyâr Paşa tarafından mütevâtir ve gûş-zed-i esâgir u ekâbir olan ba'zı erâcîf ve ehâdîse mebnî olduğu ve ba'zı nakd-gerân-ı erkândan Sadr-ı a'zam hazretleriyle miyânelerinde mesbûk olan münâfese-i hafiyye sebebiyle merkez-i mezbûrdan infisâl bulduğu menkūldür.

Tevcîhât-ı ba'zı vüzerâ'

Mâh-ı merkūmun evâ'ilinde◊◊◊ Silistre Eyâleti, Kal'ası muhâfazası şartıyla Vezîr Ebûbekir Paşa'ya ve Hanya Sancağı, Kal'ası muhâfazası şartıyla sâbıkā Mora Vâlîsi Vezîr Seyyid Mehmed (محمد) Paşa'ya ve yine târîh-i mezbûrda Selânik ve Kavala sancakları, sâbıkā Hanya Muhâfızı Vezîr Husrev Mehmed Paşa'ya ve Mora Eyâleti, sâbıkā Selânik ve Kavala sancakları mutasarrıfı es-Seyyid 'Osmân Paşa'ya tevcîh ü ihsân ve taraflarına menâşîr-i nâşiretü'l-bişr irsâliyle her biri şâdân kılındı.

İhsân-ı Vezâret bâ-Nişlü Hâfız Mustafa Paşa

Mûmâ ileyh 'an-asl Niş vücûhundan ve Dergâh-ı 'âlî kapucubaşılarından olup, bir müddetden berü belde-i mezbûrede Mütesellim ve

---

◊ 13 Rebî'ulevvel 1220 = 11 Haziran 1805 Salı.

* عليه الصلوة و السّلام = salât ve selâm onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

◊◊ 13 Rebî'ulevvel 1220 = 11 Haziran 1805 Salı.

◊◊◊ 1-10 Rebî'ulevvel 1220 = 30 Mayıs – 8 Haziran 1805.

me'mûr olduğu umûrda Devlet-i 'aliyye'ye samîmî münkād ve müsteslem olduğundan fazla, zâtında yarar merd-i kârzâr olup, el-hâletü hâzih Belgırad Kal'ası Koşanslı Halîl Ağa nâm kimesnenin sûretâ sergerdeliğiyle bir alay mütegallibenin dest-i tegallübüne giriftâr **[Ü 99b]** ve muhâfazasına ta'yîn olan vülâtın derûn-i kal'aya duhûlüne mümâna'atle, bagy ü tuğyâna ibtidâr ve makām-ı serkeşî vü istikbârda tesebbüt ü ısrârlarına mebnî, kal'a-i merkūmenin istısfâ ve Sırplu re'âyâsının dahi tanzîm ü tatmînleri husûsuna sarf-ı yârây-ı ihtimâm u i'tinâ eylemek içün sâhib-i rüşd ü dehâ bir Vezîr-i kâr-âşinâ lâzım gelmekle, Ağa-yı mûmâ ileyh vech-i mezkûr üzere 'akl ü dirâyeti âzmûde ve etvâr u evzâ'ı sütûde olup, kurb ü civâr hasebiyle ol havâlînin hakāyık-ı ahvâl ve dekāyık-ı a'mâline vâkıf ve turuk u esâlîbini 'ârif olmağın, kal'a-i merkūmenin zabt u muhâfazasında bezl-i gayret ve iktizâsı üzere Sırplu'nun dahi reste-i rişte-i hüsn-i nesak u sükûnet olmaları husûsuna sarf-ı miknet eylemesi şartıyla, mâh-ı mezbûrun evâ'ilinde◊ rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le kadr u şânı ibcâl ve Belgırad muhâfazasıyla Semendire Sancağı süpürde-i 'uhde-i istîhâl kılındı.

İbkāy-ı Vezâret-i 'Azm-zâde 'Abdullāh Paşa ve tevcîh-i Şâm

Müşârun ileyh bin iki yüz on altı târîhine kadar◊◊ Eyâlet-i Şâm ve Emâret-i Hâcc ile be-kām ve fî zâtihî evlâd-ı 'Arab'dan olup, âbâ' ü ecdâdı Vâlî-i Şâm ve Mîru'l-Hâc olmak hasebiyle kabâ'il-ü 'aşâ'ir-i A'râb'la hıltat ve *"el-Cinsü ile'l-cinsi yemîlü"** meyelâniyle âmîziş-ü ülfetleri olmağın, müddet-i tevellîlerinde me'ûnet-i yesîre ve külfet-i kalîle ile âmed-şud ve Cezzâr Paşa'nın eyyâm-ı hayâtı ve müşârun ileyh hazretleri dahi zâtında mütemellak **[Ü 100a]** ve rıfk u sühûletle mütehallak, cerb-i zebân, âşinây-ı mizâc-ı zemân olmağla, Vehhâbî cânibine sûretâ izhâr-ı nermî vü müvâlâtı ve tavâ'if-i 'Urbân ile muhâlata vü müdârâtı sebebiyle zümre-i huccâc, müddet-i merkūmede bî-gā'ile ol râh-ı ficâca tereddüd edüp, tâ ki sene-i mersûmede cânib-i Hicâz'dan 'avdet ve Şâm'dan 'azl ve Eyâlet-i Konya tevcîhi, hılâl-ı tarîkde gûş-zedi oldukda, tagyîr-i vaz' u hey'et ve zikri âtî ru'ûnet ü ta'assuba mübâderet eyledi.

Mulahhası budur ki, sene-i mezbûrede Müverrih-ı bî-nevâ ferîza-i haccı edâ ile zîr-i Emâret-i müşârun ileyhîde rekb-i Şâmî ile taraf-ı Şâm'a 'â'id ve 'Ulâ nâm menzile vârid olduğumuzda, müşârun ileyh hazretlerine taraf-ı Şâm'dan ba'zı tahrîrât zuhûr ve matıyye-i şevk u inbisâtına îrâs-i tüvânî ve fütûr eylediği, ba'zı sikāt-i hem-râhândan bu vetîre üzere sâmi'a-res-i tahkīk-ı beyân olmuşdur ki, pîş-ez-ân Efrenc tâ'ifesi diyâr-ı Mısrıyye'ye istîlâ ve

◊ 1-10 Rebî'ulevvel 1220 = 30 Mayıs – 8 Haziran 1805.

◊◊ 1 Muharrem 1216 = 14 Mayıs 1801 Perşembe.

* الجنسُ الى الجنسِ يَميلُ = Cins cinsine çeker" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.

a'mâl-i Mısriyye'den olan Bender-i Süveys ve Kına ve Kusayr cânibleri ne kadar itâle-i eydî-i tegallüble, ol aktâr u aktâna temâmen neşr-i şerer-i şûr u şekā edüp, mezheb ü milletden bî-haber, *"el-A'râbu eşeddü küfran ve nifâkan*"* mesâvîsine masdar olan pûç-magz ve sebük-ser tâ'ife-i A'râb-ı behâyim-sıfât, husûsan Kabîle-i Benî Huveytât -ki kesret ü şiddet cihetiyle kabâ'il-i sâ'ireden efzûn-terdir- Efrenc tâ'ifesine bî-külfet ser-dâde-i teba'iyyet ve *"Yensuru'n-Nasârâ*"* deyerek ol Yehûdî-tıynetler, ehl-i İslâm'a kâfirden ziyâde izhâr-ı **[Ü 100b]** 'adâvet ve îrâs-i gezend ü hasâret eylemeleriyle, hâssaten râh-ı Hicâz'dan sûret-i emniyyet ber-taraf ve ol sene huccâc 'urza-i heder ü telef olmak vâzıh ve ba'zı emârâtdan münfehim ü lâyih olduğu karînesiyle, 'azîmet olduğu hînde mühimmât-ı külliyye ve tedârükât-ı kaviyyeye muhtâc olmağın, Sadrıa'zam ve Serdâr-ı ekrem sa'âdetlü Yûsuf Ziyâ Paşa hazretleri, Eyâlet-i Şâm ve Emâret-i Hacc'ı kemâ-kân 'Abdullah Paşa 'uhdesinde ibkā ve küllî 'udde vü 'atâd ve zehâ'ir ve mühimmât ve ecnâd ile rû-be-râh olması bâbında hakk-ı tavsiye vü tenbîhi îfâ eyledikden sonra, mevkib-i teveccüh ü 'azîmeti cânib-i Mısır'a isrâ eyledi. Lâkin 'Abdullah Paşa fi'l-asl sâhib-i servet ü sâmân olmadığından başka, zınnet-i tab'ı ve hısset-i cibillîsi olup, elbette tedârük-i tarîk, eyâletinden tertîb ü tensîk olunmağa muhtâc ve tengî-i meydân ve hulûl-i zemân dahi ol mukaddimeye mâni'u'l-intâc olduğundan, giriftâr-ı keşmekeş-i endîşe-i bî-pâyân ve Ordu-yi hümâyûn'un vefret-i mesârifı hasebiyle taraf-ı Serdâr-ı ekremî'den istikrâz ciheti dahi 'adîmü'l-imkân iken, nâ-gâh cânib-i mîriden Ordu-yi hümâyûn'a mersûl hazîne bend olarak üç yüz bin gurûşun ber-muktezây-ı râh Şâm'a vürûdu, müşârun ileyhin mahsûs ve meşhûdu oldukda, hemân me'mûru yedine bir kıt'a temessük i'tâ ve hod-be-hod meblağ-ı mezbûru ahz ü istîfâ eyleyüp, **[Ü 101a]** iktizâ eden mesârife sarf ve huccâcla cânib-i Hicâz'a veche-i 'azîmeti 'atf eyledi.

Berü tarafdan Serdâr-ı ekrem hazretleri kesret-i mesârif ve kıllet-i zâtü'l-yed sebebiyle bir ân akdem ol nakd-i cân mesâbesinde olan mebâliğin vürûduna nigerân iken, hazîneye bedel ol peyâm-ı nâ-be-mahal vâsıl ve infi'âl-i derûn hâsıl olmuşidi.

Vaktâ ki yâverî-i hazret-i Hayru'n-nâsırîn ile hıtta-i hatîre-i Mısır'dan def'-i düşmen-i dîn olunup, sene-i âtiyede cânib-i Rûm'a 'avd ü iyâb ve Milket-i Şâm'ı mevkib-i ihtişâmla nümûne-i sipihr-i ve'l-ikbâb eyledikde, 'Abdullah Paşa henûz taraf-ı Hicâz'da mesâlih-i huccâcla meşgale-perdâz olup, ba'zı evzâ'-ı mesmû'a ve mahsûsesinden min-ba'd Eyâlet-i Şâm ve Emâret-i Hacc husûslarını ber-vefk-ı dil-hâh idâre ve ru'yetden 'acz ü i'yâ ve

---

* اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَ نِفَاقًا = Bedevîler, kâfirlik ve münâfıklık bakımından daha beterdirler" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, et-Tevbe 9/97. âyetin başında yer alan bir kısmıdır.

** يَنْصُرُ النَّصَارَى = [Allah] Hristiyanlar'a yardım ediyor" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

ihtilâl-i tarîk-ı Hicâz sebebiyle i'tilâl-i emr-i huccâc rû-nümâ olacağını istidlâllerine mebnî, meblağ-ı merkūmun bila-istîzân ahz eylemesi husûsu, müşârik-i 'inân olarak Eyâlet-i Şâm'ı 'uhdesinden sarf u tahvîl ve meblağ-ı mezbûru Şâm'da sâkin 'Abdullah Paşa-zâde'den temâmen ahz u tahsîl ve Eyâlet-i Şâm'ı Ebû-merâk Mehmed Paşa'ya tevcîhle, yek-dîğeri tenkîl ü tebcîl eylemekle, haber-i mezbûr ber-vech-i mezkûr mahall-i merkūmda ba'zı mûhişât inzımâmiyle taraf-ı müşârun ileyhe vürûd ve 'akl ü şu'ûrunu mefkūd eyledi. Zâtında cevher-i cerâ'etden bî-behre, cebân ve bî-zehre olmağla, havf-ı câna düşüp **[Ü 101b]** gâh 'Irâk tarafına gürîzân ve gâh Vehhâbiyyûn cânibine dahîl ü ilticâ semtini veche-i necât ü emân eylemek telâşiyle, mânend-i kebâb mübtelây-ı tabtâb-ı ıztırâb olup, bu keyfiyyete vâkıf olan huccâc-ı kirâm, mûy-i âteş-dîde misâl pîç ü tâb-ı gam ü kürbetle şûrîde-hâl ve bîm ü dehşetle âşüfte-bâl olup, ma'âzallâhi Te'âlâ huccâcı ol beyâbân-ı bî-emânda terk ü ilkā ile bir cânibe reh-peymâ olmak lâzım gelse, nehb ü gāret-i huccâc-ı Müslimîn'e belki kilâb-ı derrende-sıfat ekl-i luhûm-i Mü'minîn'e dendân-sây-i şereh ü âz olan tâ'ife-i A'fâb-ı nâ-sâz, lemhatü'l-basarda huccâcı târâc ve selefde Mekkî-oğlu senesini insâ eyleyeceği kazıyye-i müsellemetü'l-intâc olmağla, hemân menzil-i mezbûrda bu Fakīr sâ'ir ba'zı müte'ayyinân-ı huccâcla müşârun ileyhe varup, "Uhde-i düstûrânemize mevdû' olan bu kadar ümmet-i Muhammed'i bu gûne urza-i sibâ'-ı telef ü zıyâ' eylemek, dünyâda meclebe-i la'net ü nefrîn ve 'ukbâda ne gûne müstevcib-i 'ikāb-ı Ahkemü'l-hâkimîn olacağı müstağnin 'ani'l-beyândır" deyerek ve sâ'ir gûne tehyîc-i lücce-i gayret ü hamiyyet ederek, bilâhare hafakān-ı kalbi zâ'il ve huccâcı Şâm'a kadar îsâle kā'il olmağla, bi-hamdihi Te'âlâ bi'l-cümle mashûben bi's-selâme diyâr-ı Şâm'a kadem-zen ve herkes reh-rev-i sûy-i vatan olmak teysîr-kerde-i Îzed-i zi'l-minen oldu.

Müşârun ileyh Mehmed Paşa ise Yafa'da Cezzâr Paşa tarafından cünd-i mevfûr ile berren ve bahran mahsûr ve hatve-i vâhide hârice hurûcdan mehcûr idi. Karîne-i hâl 'Abdullah Paşa bu keyfiyyeti medâr-ı ikbâl **[Ü 102a]** ittihâziyle Şâm'a duhûl ve vülâta mahsûs Seray'a nüzûl edüp, çend rûz murûrunda Kal'a Kulu Ağası müşârun ileyhin mansıbı olan Konya'ya gitmeyüp Şâm'da istikrâr ve mansıbı gibi hall ü 'akd-i umûr-i vilâyete ibtidâr eylediklerine zebân-dirâz-ı i'tirâz ve sevk-ı tarîk-ı intihâz eyledikde, huşûnetle mukābele, encâm-ı kâr mü'eddî-i mukātele olmağla, Ağa-yı merkūmdan mâ'adâ tarafeynden kati vâfir nüfûs telef ve nâ-bûd ve niçe esvâk ve mahallât 'urza-i nâr-i zâtü'l-vekūd oldu.

Bu hâdiseye murâdif Ebû-merâk Paşa, *"el-Leylü cünnetü'l-hârib*"* sütresiyle siperlenerek bir şeb-i târîkde Yafa'yı târik ve çend nefer etbâ'iyle bir

---

* الليل جُنَّةُ الهارب = Gece kaçağın kalkanıdır" anlamına gelen Arapça atasözlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* II,258.

sandala süvâr ve Lâzikıyye'ye doğru micdâfe-zen-i firâr olmağla, hezâr mihnetle sâhil-i mezbûru mütedârik olup, Haleb Vâlîsi Vezîr İbrâhîm Paşa mu'âvenetiyle Haleb'e üftâde ve hâk-i hayâta pâ-nihâde oldukdan sonra, ahvâl-i berzede-i sâmânını Sadrıa'zam-ı mu'allâ-mekân tarafına 'arz u istirhâm eylemekle, Diyârbekir Eyâleti halef-i hıtta-i Şâm kılındı.

'Abdullah Paşa'nın vaz'-ı mezkûru, Sadrıa'zam hazretlerinin taraf-ı müşârun ileyhe muzmerr u mesbûk olan infi'âl-i zamîr ve ba'zı mertebe sûy-i bâlâya 'arz u takrîrlerini tasdîk ve hakkında âteş-pâre-i gazab-ı Şâhâne'yi âverde-i kânûn-i tahkîk eylemekle, Eyâlet-i Şâm Cezzâr Paşa'ya tevcîh ve müşârun ileyhin Vezâret'i ref' ve bi-eyy-i hâlin üzerine varup, tertîb-i cezâsına sell-i sâtûr-i ikdâm eylemek bâbında kat'iyyü'l-müfâd fermân-ı kazâ **[Ü 102b]** -inkıyâd ile tenbîh olunmağın, 'Abdullah Paşa ise, *"Men zere'a'l-fiten hasede'l-mihan*"* hâsılını der-pîş-i mülâhaza vü istiş'âr eylemekle, her bâr cânib-i Devlet-i ebediyyü'l-karâr'a rûbeh-vâr gûş-dâr olmağın, hakkında müretteb olan kazıyyeyi ihsâs ve her ne kadar 'udde vü 'atâd ve cünd-i vegâ-i'tiyâd ile Cezzâr Paşa'ya mukābele sadedmde olsa, *"el-Kassâbu lâ-yübâlî bi-kesreti'l-ganem**"* magzâsınca, bir vechile tâb-âver-i mukāvemet olmayacağını teyakkun ve înâs eylemekle, sebükbârâne süvâr ve Bağdâd'a kadar ılgār ve Vâlî-i Bağdâd 'Ali Paşa'ya penâh u iltıcâ ve bu takrîble gûsfend-i câm, dest-bürd-i Cezzâr'dan vâreste vü rehâ oldu.

'Ali Paşa dahi ber-muktezây-ı Vezâret, müşârun ileyhi bişr u nüvâzişle telakkī ve terhîb ü tebcîl ederek, resm-i mihmân-nüvâzîyi edâ vü îfâya dikkat eyledikden sonra, hakkında tahrîş-i hurşîd-i 'afv ü 'inâyet-i Şehriyârî bâbmda, Der-i devlet-iştimâl'e niyâz-nâme irsâl ve kemend-i süreyyâ-bend-i istirhâmla şecere-i 'âtıfet-i Şehinşâhî'den semere-i rahm ü re'feti istinzâl edüp, istid'âsı müsâ'adeye makrûn ve ol vechile gā'ile-i katl ü i'dâmdan me'mûn olmuşidi. Bu âna kadar merfû'u'l-Vezâre Bağdâd'da mekîn ve çâr-çeşm-i intizâr ile tulû'-i sitâre-i lutf u 'inâyet-i Şâhâne'ye rasad-bîn olup, bu sâl-i ferah-fâlde Vehhâbiyyûn'un kutr-i Hicâz'a tesallut u istîlâ ve Şâm Vâlîsi Muhassıl İbrâhîm Paşa beyne'l-A'râb hâmil (خامل) ve müşârun ileyhin ol hıtta ile hultatı, ma'lûm-i Pâdişâh-ı deryâ-dil olmağla, yirmi senesi şehr-i rebî'ulâhırı gurresinde◊ Vezâret'i ibkā **[Ü 103a]** ve Kudüs ve Nâblûs sancakları ilhâkıyla Eyâlet-i Şâm 'uhdesine tevcîh olunup, bu vechile kemâ fi'l-esbak şân ü kadri i'lâ ve selefi İbrâhîm Paşa Diyârbekir Eyâleti'yle kâm-revâ kılındı.

---

* مَنْ زَرَعَ الفِتْنَ حَصَدَ المِحَنْ = Rüzgâr eken fırtına biçer" gibi bir anlama gelen Arapça bu cümle, "fiten" yerine "ihen" şekliyle Hadîs olmamakla beraber manası itibariyle doğru kabul edilen özlü sözlerdendir; bk. el'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* nr.2491, II,251.

** اَلْقَصَّابُ لاَ يُبَالِى بِكَثْرَةِ الْغَنَمْ = Kasap koyunların çok oluşuna aldırış etmez" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.

◊ 1 Rebî'ulâhır 1220 = 29 Haziran 1805 Cumartesi.

Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye

Medîne-i münevvere Kazâsı'nda müddet-i mahlûleyi zabt eden sâbıkā Şâm Kadısı Hacıoğlu-pazarî es-Seyyid 'Osmân Efendi'nin dahi sicill-i hayâtı neverdîde olmağla, iki yüz yirmi gurre-i rebî'ulevveli[◊] târîhinden zabt edüp, rütbesi yevm-i zabtından mu'teber olmak üzere sâbıkā Burusa Kadısı Şerîf-zâde hafîdi es-Seyyid Mustafa Efendi, müddet-i mahlûle-i mezbûreye dest-resîde oldu.

Kezâlik Kazâ'-i Mekke-i mükerreme yirmi bir muharremi gurre-sinden[◊◊] zabt edüp, rütbesi yirmi şehr-i rebî'ulâhırının nısfından[◊◊◊] mu'teber olmak üzere sâbıkā Edirne Kadısı Hatîb-zâde es-Seyyid Mehmed Efendi'ye tevcîh ü ihsân ile firâz-ı minber-i şâdmânîde hutbe-hân ve Kazâ'-i Burusa yirmi zilhiccesi[◊4] târîhinden zabt eylemek üzere sâbıkā Yenişehir-i fenâr Kadısı Muhyî-zâde es-Seyyid Es'ad Efendi'ye tevcîhle necm-i sa'âdeti tâbân oldu.

Tevcîh-i Eyâlet-i Mısır bâ-Mehmed 'Ali Ağa bâ-rütbe-i Vezâret

Bâlâda nakş-ı sahîfe-i imlâ olunduğu üzere ümerây-ı bed-râ', Mısır Vâlîsi 'Ali Paşa'yı i'dâm ü ifnâ eyledikden sonra, Arnabûd tâ'ifesi mülâhaza-i encâmla İskenderiyye'den Hurşîd Paşa hazretlerini celb ve ümerâyı derûn-i Mısır'dan dem-i fâsid gibi iz'âc ü selb edüp, inkıyâd u tâ'atla tanzîm-i umûra mübâderet ve Haremeyn tarafının dahi iktizâ eden zehâ'ir ve sâ'ir mühimmât-ı **[Ü 103b]** lâzimesinin ru'yetine sa'y ü gayret edüp, lâkin Arnabûd milleti seng-dil ve nâdân, dürüşt-tab' ve mütemerrid bir tâ'ife-i bed-'ahd ve bed-peymân olmağla, ba'zı hevâcis-i nefsâniyye ve vesâvis-i şeytâniyye sebebiyle Hûrşîd Paşa tarafına dahi serdlik izhâr ve ümerâ'-i bed-kirdâr ile sûret-i ittifâka karâr verdikden sonra, müşârun ileyh üzere hücûm ve bir mahalde habs ile giriftâr-ı dü-şâha-i zucret ü hümûm edüp, Ser-çeşme-i Arnabûd olan Mehmed 'Ali Ağa, hod-be-hod Kāyim-makāmlık mesnedine su'ûd ve fi'l-asl makarr-ı selâtîn ve hâliyâ hasret-gâh-ı vüzerây-ı güzîn olan Tevliyet-i Mısr-ı nâdiretü'l-'asr makāmına tafra-i bî-mehâbâne ile bî-pervâ ku'ûd eyledi ği peyâm-ı menfûru, kulağakaçan böceği gibi sâmi'a-hırâş-ı evliyây-ı umûr oldukda, ber-muktezây-ı vakt ü hâl, mûmâ ileyhin Kāyim-makāmlığı rütbe-i asâlete îsâl olunup, rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le Eyâlet-i Mısır 'uhdesine tevcîh ve Mîrahûr-i Sânî Sâlih Bey mukaddemâ Mısır'a âmed-şud eylemek takrîbiyle, ol havâlî ahvâlinden âgâh olmağın, menşûr-i Vezâret ve eyâlet, mûmâ ileyhle irsâl ve Hûrşîd Paşa'ya Tırhala Sancağı ihsân olunmağla, müşârun ileyhin sâhil-res-i emn ü selâmet olması husûsu dahi tenbîh olundu.

◊ 1 Rebî'ulevvel 1220 = 30 Mayıs 1805 Perşembe.
◊◊ 1 Muharrem 1221 = 21 Mart 1806 Cuma.
◊◊◊ 15 Rebî'ulâhır 1220 = 13 Temmuz 1805 Cumartesi.
◊4 1 Zilhicce 1220 = 20 Şubat 1806 Perşembe.

Tevcîhât-ı ba'zı vüzerâ'

Mısır'dan ma'zûl Hanya Vâlîsi Husrev Paşa'ya Selânik ve Selânik Mutasarrıfı Cebeci-başılık'dan muhrec 'Osmân Paşa'ya Mora ve Mora Vâlîsi Vanlı Mehmed Paşa'ya Hanya tevcîh ü ihsân ve iktizâ eden evâmir-i 'aliyye ısdâriyle her biri savb-ı mansıbına **[Ü 104a]** revân kılındı. **Beyt:**

el-Hayru ebkā ve in tâle'z-zemânü bihî

*Ve'ş-şerru ahbesü mâ ev'ayte min zâdi**

Yârî-i 'inâyet-i Rabb-i Müste'ân ve yâverî-i himmet-i Sultân Selîm Hân ile Râkımü'l-hurûf on altı târîhinde◊ bahran hacc-ı şerîfe revân ve 'adem-i müsâ'ade-i hevâ ile dûr u dirâz-ı deryâda semek-i tâfî gibi geşt ü güzâr ederek, ne hâl ise Mersây-ı Mısır, lenger-gâh-ı vücûd-i nâ-tüvân olup, hengâm-ı vusûlümüz Ordu-yi hümâyûn'un Şâm tarafına 'avdeti ve Husrev Paşa'nın 'unfuvân-ı tevliyetine tesâdüf ve rekb-i Mısır'ı çend rûz mukaddem cânib-i Hicâz'a mahmil-bend-i 'azîmet olmalarıyla, bizden mukaddemce ve bizimle berâber beş altı yüz kadar-huccâc, **beyt:**

Bu nev-behârda ancak açıldı lâle-i dâğ

Küşâd-ı gonca-i dil kaldı bir behâra dahi

'ukdesiyle pâ-beste-i girîh-i tevakkuf olmak iktizâ etmekle, cümleye hayret istîlâ ve **[mısrâ]'**:

'Avdi güc, meksi dahi müşkil-ter

pîç ü tâbına mübtelâ olup, bu Fakīr-i şikeste-bâl, müstashabımız olan nevâmic-i münîfe-i ecillâ'-i kirâmı îsâl vesîlesiyle mülâkāt ve hakkımızda îfây-ı tevkīr-i bî-gāyât eyledikden sonra, rekb-i Mısrî'nin 'azîmet ve Benû Huveytât nâm tugātın Süveys yolunu kat'la ebnâ'-i sebîle îrâs-ı hasâretinden ve Eyâlet-i Mısır'a hadâset-i neyl-i tevliyetinden bahisle, elbette bu sene-i mübârekede Mısır'da meks ü dernek ve evâ'il-i sâl-i âtîde cânib-i Hicâz'a 'azm ü âheng eylemek nâ-çâr olduğunu tasrîh u iş'âr eylediklerinde, 'abd-i Fakīr dahi keyfiyyât-ı mesrûdeyi tasdîk ve işbu kāfile-i huccâcın Bender-i Süveys'e sâlimen îsâli, fi'l-hakīka emr-i düşvâr **[Ü 104b]** olduğunu temhîd ü tahkīk edüp, lâkin: "Ülke-i Mısır, selefde makarr-ı selâtîn olup ve işbu feth-i cedîde müte'âkıb cenâb-ı şerîfiniz rütbe-i vâlay-ı Vezâret'le Ümmü'd-dünyâ ta'bîr olunan ol mahtûbe-i mahbûbeyi, pîrâye-i âgūş-i izdivâc ve beyne'l-akrân ihrâz-i cihâz-ı fahr u ibtihâc eylediğiniz hasebiyle, dîde-i 'alemiyân çigûneğî-i mevalîd-i

---

* اَلْخَيْرُ اَبْقَى وَ اِنْ طَالَ الزَّمَانُ بِهِ * وَ الشَّرُّ اَخْبَثُ مَا اَوْعَيْتَ مِنْ زَادِ = Çok uzun bir zaman sürse de hayır daha kalıcıdır. Şer ise senin azık olarak kaba koyduklarının en kötüsüdür" anlamına gelen Arapça bu beyit 'Abîd b. el-Abras'ın şiirlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl,* I,365.

◊ 10 Zilhicce 1216 = 13 Nisan 1802 Salı.

me'âsirinize dûrbîn-âsâ muterassıd ve mebâdî-i evzâ' u etvârımzdan âmâde-i istidlâl-i mekāsıd olmağla, bidâyet-i zemânınızda ekserî zâd-ı yek-sâleye münhasır bu kadar huccâcm meks ü ta'vîkı, mûcib-i şemâtet ve bi-'avnihî Te'âlâ hulûs-ı bâle mukārin ibrâz-ı dest-mâye-i himmetiniz ile maksada vusûlleri müstevcib-i mezîd-i şân ü menkabet olduğundan başka, fâtihatü'l-hayr-i Vezâret ü câh olacağı vâreste-i kayd-ı iştibâhdır" deyerek ve bu mazmûnda ba'zı mertebe kelimât-ı gayret-nümûn îrâd ederek, zâtında merkûz olan mâye-i hamiyyetleri ser-zede-i zuhûr u bürûz ve çend rûz zarfında hazînesinden kırk elli bin guruşa mütenâhiz mesârifle cümlemizin noksânlarını itmâm ve niçelere kîse-bahş-ı in'âm olup, hâlâ Vâlî-i Milket-i Mısır olan Mehmed 'Ali Paşa hazretleri, ol hengâmda Bölük-başı olmağla, Bin-başı nasb ve ma'iyyetine mutî' olan on beş kadar meşâyih-ı 'Urbân'la kabâ'ili süvârîsi ve birkac bin mikdâr sâ'ir tavâ'if-i askerî-i celâdet-şi'âr ta'yîn ve cümleyi meccânen cimâl ü huyûla irkâb ve onar nefere tahsîs-ı hıyâm u kıbâb eyleyüp, el-hâsıl müddet-i yesîrede cümlenin umûrunu ru'yet ve mashûben bi's-selâme Süveys'e îsâl hüsûsuna himmet eylemekle, **[Ü 105a]** ol mikdâr ehl-i İslâm'ın hacc eylemelerine vesîle ve ictilâb-ı da'avâta ve mesûbâta zerî'a-i asîle oldu.

Garîbe

Kutr-i Mısır aktâr-ı hârreden olmağla, berf ve tegergi hemân bilâd-ı Şâm ve aktân-ı sâ'ireye i'tizâm edenler bilüp, ba'zı sekene-i Mısır'dan başka tâ'ife-i A'râb bi'l-cümle berfin sûret ve hakîkatinden bî-haber ve ol aktâra gâliben dem-i âferînişden berü, katre-i berf nüzûlü nâ-mesbûku'l-eser iken, derûn-i Mısır'dan hurûcumuzda merhale-i ûlâda bir berf-i 'âzîm nâzil ve üc barmak mikdârı cirmle rûy-i zemîn levha-i sîmîne mümâsil olup, hattâ kār helvâsı tertîb ve Fakīr'e ol mahalde tenâvülü nasîb oldu.

Tezyîl

Vezîr-i müşârun ileyhin zabt u rabtına müte'allık cümle-i menâkıbındandır ki, Mısır'a duhûl ve Hân-ı Zülfegār'a, ser-i 'Ali gibi nüzûlümüze mu'âkıb, bir mikdâr tâze hurmâ iştirâsiyçün hıdmetkârımızı pâzâra irsâl ve çend dakīka murûrunda bir sepet hurmâ istishâbiyle hande-nâk olarak 'avdet eylemekle, bâ'is-i handeden su'âlimizde hurmâ furûşundan ol mikdâr akça ile hurmâ iştirâ ve behâsını i'tâ eyledikden sonra, kendi sepetimizden çend hurmâ ahz ve tenâvülüne mübâderetim meşhûdu oldukda, hemân sâ'idimi ahz ve: "Lillâhi ve'r-Rasûli benim işbu tablada olan kendi hurmâmdan müştehâ ve matlûbun kadar ekl edüp, mashûbun olan hurmâya makarrına varınca dest-dirâz olma!" deyü yedime bir avuc hurmâ i'tâ ve sebebinden

istinbâ eylediğimde, tebdîlen Vâlî hazretlerine **[Ü 105b]** tesâdüf melhûz olmağla, ahz ve vezn eyledikde, noksân zuhûruna mebnî, "Elbette derhâl âvîhte-i ciz'i'n-nahl olacağım akreb-i ihtimâldir" dimekle temmâr-ı mezbûrun telâş ve ıztırâbı, mûcib-i hande-i isti'câbı olduğunu nakl eylemişdir; *ve kıs 'aleyhi'l-bevâkī**.

Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye

Medîne-i münevvere Kazâsı, yirmi bir muharremü'l-harâmı gurresinden◊ zabt edüp, rütbesi gününden mu'teber olmak üzere hâlâ Mısır Kadısı Şeyhzâde Hasan Efendi'ye mâh-ı rebî'ulâhırın on beşinci gününden◊◊ tevcîh ü ihsân, kezâlik mâh-ı merkūmun on beşinci gününden mu'teber olmak üzere Edirne Pâyesi olup, Üsküdar Kazâsı'ndan munfasıl olan sâbık Sır Kâtibi el-Hâc İbrâhîm Efendi Mekke Pâyesi'yle ve sene-i mezbûre cumâdelâhıresinden on beşinci târîhinde◊◊◊ mu'teber olmak üzere Mekke Pâyesi, sâbıkā Mısır Kadısı olan Köstendilî Mehmed Tâhir Efendi, İslâmbol Pâyesi'yle ve mâh-ı mezkûrun yirmi birinci gününden◊⁴ mu'teber olmak üzere Şeyhulislâm Efendi hazretlerinin mahdûmları Mehmed (محمد) Sâlih Efendi, İslâmbol Pâyesi'yle bülend-'unvân oldu.

Vak'a-i Tayyâr Mahmûd Paşa

Amasya Sancağı müşârun ileyhin 'uhdesinden intizâ' ve Çapar-zâde tarafına tevcîh ü îdâ' olunduğundan be-gāyet münfa'il ve tekrâr Der-i devlet-medâr'a istirdâdı niyâzıyla irsâl-i rüsûl ü resâ'il edüp, Çapar-zâde tarafı tertîb-i asker-i cedîd te'ahhüdüne mebnî, bu bâbda gālib ve müşârun ileyh ol ümniyyeden hâ'ib olmağla, Çapar-zâde tarafına 'akd-i 'ukde-i 'adâvet ve yekdîğere **[Ü 106a]** irsâl-i peyâm-ı satvet eyleyerek, encâm-ı kâr mü'eddî-i harb ü peykâr ve niçe elviye ve eyâlet pâ-zede-i huyûl-i hasâr olmağla, Der-i devlet'den sâbıkā Mîrahûr-i Sânî Es'ad Bey, ıslâh-ı zâtü'l-beyn içün me'mûr ve ibtidâ Bafra Kasabası'nda Tayyâr Paşa'ya varup, teblîğ-i emr-i devletle nush u tesliyet bâbında ifrâğ-ı havsala-i makdûr eylediyse de, münâfese-i câhiliyye sebebiyle istimâ'ından istinkâf ve tekrâr ta'biye-i mesâff edüp, Çapar-zâde'ye müte'allık olan kazâları zabt u rabt eyleyerek Amasya'ya vusûl ve derûn-i şehre duhûl eylediği haberinin Der-i devlet-medâr'a vürûdu, müheyyic-i gazab-ı Pâdişâh-ı zafer-mev'ûd olmağla, Vezâret'i ref' u ilgā ve mutasarrıf

---

* و قس عليه البواقى = Ve diğerlerini de buna kıyas et!" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

◊ 1 Muharrem 1221 = 21 Mart 1806 Cuma.

◊◊ 15 Rebî'ulâhır 1220 = 13 Temmuz 1805 Cumartesi.

◊◊◊ 15 Cumâdelâhıre 1220 = 10 Eylül 1805 Salı.

◊⁴ 21 Cumâdelâhıre 1220 = 16 Eylül 1805 Pazartesi.

olduğu Trabzon Eyâleti'yle Canik Muhassıllığı, ber-vech-i ilhâk Sadr-ı sâbık Vezîr-i mükerrem sa'âdetlü Yûsuf Ziyâ Paşa hazretlerine tevcîhle, Tayyâr Paşa'nın i'dâm ü izâlesi husûsuna Çapar-zâde ile bi'l-ittifâk teşmîr-i sâk eylemeleri mü'ekkeden tenbîh u îsâ[l] ve ma'iyyet-i müşîrânelerine Vîrânşehir Voyvodası el-Hâc Ahmed-zâde ve Kastamonu Mütesellimi Altıkulac-zâde Mehmed Ağa ve sâ'ir etrâf ü eknâf a'yânları ta'yîn ve bu vechile bünyân-ı me'mûriyyetleri teşyîd ü tarsîn kılındı.

Husûf-i küllî

Mâh-ı merkūmun on dördüncü cum'a gicesi◊ çehre-i mâh-ı münîr Burc-i Cedy'de olduğu hâlde, 'ukde-i re'sde ba'de'l-gurûb verây-ı perde-i husûfda setîr olup, dört sâ'at murûrunda incilâya âgāz ve beş buçukda peyker-i tâbdârını temâmen ibrâz eyledi.

Muhârebe-i Tayyâr Paşa

Müşârun ileyh leşker-i bî-şümâr ile Amasya'yı **[Ü 106b]** zabt u rabta ibtidâr edüp, üzerine Yûsuf Ziyâ Paşa hazretlerinin ve Çapar-zâde'nin ta'yîn olunduklarını istimâ' eyledikde, selb-i kazıyye-i isyân ve inkıyâd-ı hükm-i fermân üzere olup, mahzâ Çapar-zâde'nın kendi tarafına müte'akkıd olduğu nefsâniyyetinden nâşî, Amasya'dan dest-keş-i ferāğ olmak havsala-i hamiyyetine nâ-güncîde ve gûyâ ki beyne'l-akrân, husûsan Canik ehâlîsi miyânında vak'-ı şânına halel resîde olacak hâlâtdan olduğuna mebnî, çend def'a Der-i devlet'den 'arz-ı tezellül ile recâ ve Çapar-zâde'yi üzerine tercîh ü tafdîl eylemamek bâbında niyâz ü istid'â eyleyüp ve tarafına müsned ba'zı erâcîf-i şâyi'a Çapar-zâde desîsesinden sâhte ve ba'zı mertebe berg u şâhla efrâhte olduğundan bahisle, isti'fâ zımnında Yûsuf Paşa hazretlerine irsâl-i niyâznâme edüp, lâkin cünhası pûziş-pezîr ve mazhar-ı 'afv-ı Şehinşâh-ı Sikenderserîr olmayacağından, televvün-i tabî'atı ve muktezây-ı cibilleti üzere elbette îkād-ı nâ'ire-i fesâd ve Çapar-zâde'den intikām dâ'iyesiyle ızrâr-ı 'ibâd u bilâd eyleyeceğini müşârun ileyh tefattun ve hiyel-i harbiyye cümlesinden olan hâb-ı hargûşla ol rûbeh-menişi igfâl ve firîfte-i tu'me-i ihtiyâl eylemekle, gā'ilesi ber-taraf olacağını teyakkun eylediği hasebiyle tarafına nush u pendi müştemil ve mevâ'îd-i ebleh-firîbâneyi muhtefil mektûblar irsâl ve her cihetle mutma'innü'l-bâl eylemekle, başında olan haşerâtını perîşân ve cem'-i endek şümâr ile terakkub-i (ترقّب) lâyiha-i 'afv ü ihsân eylediğine mukārin, Yûsuf

◊ 14 Cumâdelâhıre 1220 = 9 Eylül 1805 Pazartesi. Metnimizde gün isminin Cuma olarak gösterilmesi, ay isminin Rebî'ulâhır olmasının daha uygun olduğunu gösteriyor. 14 Rebî'ulâhır 1220 = 12 Temmuz 1805 Cuma. Zaten daha sonra açıkca Cumâdelûlâ'nın zikredilmesi de bunu göstermektedir.

Paşa **[Ü 107a]** hazretleri Çapar-zâde ile bi'l-muhâbere üzerine asker ta'yîn ve Zile'de bağteten hecme-endâz-ı yesâr u yemîn eylediklerinde, karâr ve mukāvemete bî-yârây-ı iktidâr olmağla, sâkıtatü'l-cenâh Trabzon'a doğru tayerâna ibtidâr ve anda dahi âşiyân-sâz-ı karâr olamayup, hemân bir sefîneye süvâr ve eb ü ceddi gibi Kırım Adası'na nakl ü güzâr ve çiftliğinde âsûde-nişîn-i istikrâr oldu. Yûsuf Paşa hazretlerinin tedbîr-i mezkûru, **beyt:**

Zûr-i mülâyemet zi-dürüştî (درستی) füzûnter-est

*Âyîne-est der-nazaram seng-i âsiyâ**

mazmûnunu isbât eyledi.

Zelzele-i 'az[î]me der-Cezîre-i Girid

Cezîre-i mezbûrede kâ'in Hanya ve Kandiye ve sâ'ir erâzîsinde ma'âzallâhi Te'âlâ **zelzele**-i 'azîme yukā'yâb ve *"İnne zelzelete's-sâ'ati şey'un 'azîmün***"* ıztırâbını müzekkir-i erbâb-i elbâb olup, küre-i zemîn hemhâl-i gehvâre-i tafelân ve niçe mesâcid ü cevâmi' ve büyût ü esvâk ve savâmi' münhedim ü vîrân ve nüfûs-i kesîre bağteten sadme-i hedme ile bî-cân olduğu haber-i vahşet-eseri, mâh-ı mezbûr evâhırında◊ Âsitâne-i sa'âdet'e vâsıl ve kulûb-i sâmi'înde âsâr-ı hüzn ü te'essür hâsıl oldu; *ne'ûzü billâhi Te'âlâ min gazabihî****.

Tebdîl-i Riyâset

Re'îsülküttâb olan Mahmûd Râ'if Efendi 'an-asl hulefâ'-i Mektûbî'den olup, sefâretle İngiltere'ye 'azîmet eden Moravî es-Seyyid 'Ali Efendi ile murâfakat ve bir müddet mahall-i merkūmda ikāmet eylemekle, 'an asl heveskâr olduğu lisân-ı Efrencî'yi ol kâfiristânda tahsîl ve te'allüm ve hurde-i lehce-i kavm-i mesfûru, lugat-i İslâmiyye'den ezyed ahz **[Ü 107b]** ü iktisâbla bî-mehâbâ tekellüm eder olup, 'avdetinde Mısır seferine Beylikcilik ile 'âzim ve Ordu-yi hümâyûn'da bir takrîble makām-ı Riyâset'de kā'im olmuşidi. Ba'de'l-'avd kemâ-kân mesned-i vâlây-ı Riyâset'de ibkā vü takrîr ile kâm-revâ olup, zebân-âşinâ ve töre-i Efrencî'de 'ârif ü dânâ, husûsan fenn-i politikada

---

* زور ملایمت ز درستی فزونترست * آیینه است در نظرم سنك آسیا = Yumuşaklığın gücü, sertlikten daha fazladır. Bana göre (suyun döndürdüğü) değirmen taşı bunu göstermektedir" anlamına gelen bu cümleler Farsça bir beyittir.

** اِنَّ زَلْزَلَةَ السَّاعَةِ شَیْءٌ عَظِیمٌ = Çünkü kıyamet vaktinin depremi müthiş bir şeydir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Hâcc 22/1. âyetin ikinci yarısında yer alan bir kısmıdır.

◊ 21-29 Rebî'ulâhır 1220 = 19-27 Temmuz 1805.

*** نعوذ بالله تعالی مِنْ غَضَبِه = Gazabından Yüce Allah'a sığınırız" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

mâhir, belki ol mebhasda kütüb-i 'adîde vaz' u te'lîfine kādir olmağla, divel me'mûrlarıyla mükâlemâtda tevsît-ı tercemândan bî-niyâz ve bilâ-sekte vü tela'süm ifâde-i merâma dem-sâz idi. Bâlâda mersûm-i yerâ'a-i imlâ olduğu üzere Francelü tarafından tasdîk teklîfinde ısrâr ve **[mısrâ]':**

Reddi güc, hazmı dahi müşkil-ter

mü'eddâsmca redd ü kabûlü Devlet-i 'aliyye'ye meclebe-i şûriş u ızrâr olacağını tefattun ve tasdîkın vehâmeti 'âcil ve 'adem-i tasdîkın şe'âmeti âcil olduğunu teyakkun eylemekle, ma'rekeden infilât, bâ'is-i temâdî-i hayât olduğunu mülâhaza birle umûr-i me'mûresinde sâhtece evzâ'-ı şütür-gürbeye mübâderet ve te'hîr u ta'tîl-i mesâlih gibi ihtilâl îrâsına mübâşeret eylemesi 'azlini îcâb eylemekle, mâh-ı cumâdelûlânın sekizinci günü◊ makām-ı Riyâset'den fasl ve ol mesned-i mu'allânın niçe zemândan berü hasret-keş ve ârzûmendi olan Ahmed Vâsıf Efendi vâsıl oldu.

'Azl ü nasb-ı Kādî-yi İstanbul

Bâlâda zikr u inhâ olunduğu üzere İstanbul Kadısı Emîn Efendi'nin müddet-i 'örfiyyesi mazhar-ı temdîd ve esnâf-ı bî-insâf üzere teslîtle mîzân ü mi'yârın ta'dîl ü tesviyesi husûsuna ihtimâm-ı mezîd eylemesi taraf-ı devletden ruhsat-ı tâmme ile **[Ü 108a]** te'kîd olunup, lâkin her hâlde muvâfık-ı hikmet olan tavr-ı 'adâlete ve beyne'l-lutf ve'l-'unf olan mu'tedilâne harekete 'adem-i ri'âyet sebebiyle, bi'l-cümle ehl-i hiref ve esnâf, pây-efşür-i merkez-i i'tisâf olup, mecbûl ve me'lûf oldukları habâset ve hıyânetlerine mebnî, mahallerinden celb-i eşyâ' husûsunda tehâvün ve tevânî ve refte refte eşyâ'-i mevcûde dahi 'urza-i nefâd ü tefânî ve mütereffî-i galâ vü girânî olmağla, kable ikmâli'l-müddeti ma'zûl ve cumâdelûlânın yevm-i 'âşırından◊◊ zabt eylemek ve rütbesi yevm-i zabtından mu'teber olmak üzere sâbıkā Medîne-i münevvere Kadısı Hakîm-zâde 'Ali Paşa hafîdi 'Abdullah Efendi ol makām-ı menî'a mevsûl oldu.

İstitrâd

Eflâtûn-i İlâhî'nin kelimât-ı hikmet-âyâtından biri dahi işbu, *"Zuhûru'n-nefsi yusaggıru'l-'azîme ve ihtifâ'uhâ yu'azzimu's-sagīre ve'l-isâbetü fîmâ beyne zâlik*"* kelâm-ı dürriyyü'n-nizâmıdır, ya'nî dâ'imâ nâsa 'unf u gazab ile

◊ 8 Cumâdelûlâ 1220 = 4 Ağustos 1805 Pazar.

◊◊ 10 Cumâdelûlâ 1220 = 6 Ağustos 1805 Salı.

* ظُـهُورُ النَّـفْسِ يُـصَغِّرُ الْعَظـيم وَاخْتِفَائُـهَا يُعَظِّمُ الـصَّغِيرَ وَالا صَابَةُ فِيـمَا بَـيْنَ ذَلِكَ = Benliğin öne çıkarılması, büyüğü küçültür; benliğin gizlenmesi ise küçüğü büyültür. İşin doğrusu ise bu ikisinin arasındadır" anlamına gelen Arapça bu cümleler burada Eflâtûn'un bir sözü olarak nakledilmektedir.

mu'âmele eylemek, sâhibinin hakāretine bâ'is olur ve dâ'imâ hilm ü rıfk u sühûlet eylemek, esâgir ve esâfil makūlesinden selb-i heybet ü hirâsla, ol makūlenin ta'azzumunu mûris olur. Bu keyfiyyetler ise mahzûrâtdan olma ğla, savâb olan miyânesini bulup râh-ı i'tidâle sülûk, ya'nî lutf u 'unf miyânında olan tarîka-i enîkayı meslûk eylemekdir. Pes Kādî-i müşârun ileyh her çend bu vasıyyetle 'âmil ve mu'âmele-i esnâfda mu'tedil olmayup, mahz-ı 'unf ve zecr u şiddetle cümleyi tekdîr ve tarafından 'âmme-i ehl-i hirfeti tenfîr eylemekle, ser-encâm-ı mü'eddî-yi 'azli nâ-be-hengâm olup, lâkin cümle-i 'âlemden 'ibâret **[Ü 108b]** ve deryây-ı benî-Âdem'den kinâyet olan Dâru's-saltana[ti]'s-seniyye mahmiye-i Kostantıniyye'nin yalnız umûr-i dâhiliyye-sini, husûsan es'âr ve zehâ'ir mâddesini temşiyet ve ta'dîl, bi-re'sihî emr-i mahsûs-ı Saltanat olduğu, vâreste-i icmâl ve tafsîl olup, otuz kırk seneden berü ise ashâb-ı hiref u sanâyi' ve erbâb-ı ticâret ü bezâyi' hod-ser ve hod-gâm ve mekîlât ve mevzûnâtın es'âr ve evzânları, hâric ez-hadd-i râstî ve nizâm ve kulûb-i nâsda ise havf-ı Hudâ mefkūd ve cânib-i Veliyyü'l-emr'e müte'allık edeb ü hayâ nâ-bûd olmağla, emr-i mezkûr yalnızca yârây-ı kuzât-dan bîrûn ve ber-fehvây-ı *"Mâ yeze'u's-sultânu ekserü mimmâ yeze'u'l-Kur-'ân*"* heme-ân siyâset-i kāhire cevelânına menût olduğu, vâreste-i işkâl ü zu-nûn olup, *"Vezinû bi'l-kıstâsi'l-müstakīm**"* emr-i kadîmi dâ'imâ dirre-i ze-bân-ı tehdîd ile telkīn ve inhirâfa ibtidâr edenler, tâziyâne-i seyf-i tâbdâr ile matrûh-i hâviye-i *"Veylün li'l-mutaffifîn***"* olmak lâzimeden ise de, işbu nâgeh-zuhûr olan sefer-i muhayyeru'ş-şu'ûr sebebiyle el-hâletü hâzih taraf-ı Saltanat ve vükelây-ı devlet, gark-âbe-i kasr-i nâ-yâb-ı meşâgil ve hûrd u hâb gā'ilesi külliyyen kendilerden meslûb ü zâ'il olmağla, in-şâ'allâhu Te'âlâ ve bi-'avnihî ve tevfîkıhi'l-mu'allâ meşgale-i mezbûrece hayr ile 'an-karîb ber-taraf ve her umûrun nesek u nizâmı, peyveste-i rütbe-i selef olmak dergâh-ı Rabbânî'den müsted'â ve 'inâyet-i bî-gāyet-i Sübhânî'den mes'ûl ve müster-câdır.

Husûsan **[Ü 109a]** fî zemâninâ hâzâ tavâyif-i sâ'ireden başka hâssaten esnâf makūlesinin cevr u i'tisâfları ve hod-be-hod dil-hâhları üzere dâd ü sitâd ile mu'âmele-i habâset-ittisâfları, bir dürlü kaleme gelmez ve bir lugat ile ta'bîr ü beyân kabûl eylemez mâddeden olmağla, cenâb-ı Münzilü'l-hadîdi bi'l-be'si'ş-şedîd *celle şânühû 'ani'n-nazîri ve'n-nedîd** hazretleri hâlâ Serîr-ârây-ı Hılâfet ve Erîke-pîrây-ı Saltanat olan şevketlü kerâmetlü Pâdişâhımız

---

* مَا يَزَعُ السُّلْطَانُ اَكْثَرُ مِمَّا يَزَعُ الْقُرْاٰنُ = Kur'ân'm yola getiremediğini sultân yola getirir" anlamına gelen Arapça bu cümle, Şamlılar'ın sözlerinden biri olarak zikrediliyor; bk. meselâ el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl,* II,162.

** وَزِنُوا بِالقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِ = Doğru terazi ile tartın!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-İsrâ' 17/35. âyetin ikinci yarısı ve eş-Şu'arâ' 26/182. âyetin tamamıdır.

*** وَيْلٌ لِلْمُطَفِّفِينَ = Hilekârlara yazıklar olsun" anlamma gelen bu cümle Kur'ân, el-Mutaffifîn 83/1. âyetidir.

Sultân Mahmûdî-sîret efendimizin a'dâd-ı 'ömr ü şevketlerini bîrûn-i havze-i hisâb ve seyf-i satvetlerine rikāb-ı gerden-keşân ve mütemerridânı kırâb eylemekle, mevâzîn-i umûr-i 'âlemi 'â'id-i vaz'-ı sedâd ve infâz-ı ahkâm-ı şer'iyye ile âsâyiş-bahş-ı kâffe-i 'ibâd ü bilâd eyleye, âmîn.

İhsân-ı Mîr-i mîrânî bâ-Kāsım Ağa ve ihrâc-ı mevâcib

Mûmâ ileyh Kul Kethudâlığı'ndan muhrec Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından olup, gerek Turnacı-başılık'larında ve gerek etvâr-ı sâ'iresinde dil-hâh-ı devlet üzere harekât ve ef'âli, hakkında hüsn-i zann-ı ricâli müstelzim olmağla, mâh-ı mezbûrun evâsıtında◊ rütbe-i Mîr-i mîrânî ile kadri tenvîh ve Koca-ili, ol pîr-i dilîrin 'uhdesine tevcîh olundu. Ve ferdâsı sülesâ' günü masar mevâcibi ihrâc ve müft-hârlara 'urza-i târâc kılındı.

Güzeşten-i Vâlî-i Anadolu be-cânib-i Rumeli

On beş seneden berü şecere-i dâlle gibi rû-nümâ olan dağlu eşkıyâsından Rumeli halkı zâr u zebûn ve ahvâlleri dîger-gûn ve ol gürûh-i enbûhun ber-pây-ı merkez-i tuğyân ve sû-be-sû şerâre-pâş-ı şerr u husrân olmalarında, **[Ü 109b] beyt:**

Cihân-râ cihândâr hâhed harâb
*Behâne Siyâgûş u Efrâsiyâb***

vetîresince ba'zı a'yânların eli ve fesâd ve şekāvetlerinde medhali olmak hasebiyle, def' u tanzîmleri havze-i imkândan bîrûn olmak derecesinde olup, bir tarafdan dahi Sırp re'âyâsının 'isyân ve 'alem-efrâz-ı bagy ü 'udvân olduklarına mebnî, Rumeli Eyâleti, Arnabûdluk İskenderiyyesi Vâlîsi Vezîr İbrâhîm Paşa hazretleri 'uhdesine ihâle ve tedmîr-i eşkıyâ cihetine veche-i gayreti imâle kılındı. Hasbe'l-emr müşârun ileyh külliyyetlü 'udde vü 'atâd ile Edirne semtine vürûd ve zümre-i eşkıyây-ı bed-nihâd ile hem-dest-i ittihâd olan ba'zı a'yân nâmına havene-i bed-peymânın vücûd-i habâset-âlûdunu dâ'ire-i hestîden nâ-bûd ve ru'ûs-i maktû'alarını tesyîr ile 'ibret-gâh-ı sagīr u kebîrde meşhûd edüp, seng-i siyâh-ı râh ve sergerde-i ehl-i tebâh olanlardan Kara Feyzî nâm şahs-ı nâ-fercâmı dahi bir mahalde ik'âd ve teskîn-i nâ'ire-i fesâda neşr-i türâb-ı ictihâd eylediğine mürâdif, mevsim-i şitâ mütekarrib ve

---

* جلّ شانهُ عن النظير و النديد = Benzeri ve dengi olmaktan şânı yüce olsun" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

◊ 11-20 Cumâdelûlâ 1120 = 7-16 Ağustos 1805.

** جهانرا جهاندار خواهد خراب * بهانه سياغوش و افراسياب = Cihânı, cihânı tutan hükümdar (=Allah) harap eder, Siyavuş ve Afrâsyâb (gibi) hükümdârlar bahânedir" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

mutasarrıf olduğu İskenderiyye Sancağı'nın Karadağlu keferesiyle vukū' bulan gavgāları İskenderiyye'ye 'avdetini müstevcib olmağla, mesâlih-i sâ'irenin itmâmını evvel-behâra tevkīf ü ta'lîk ve kendisi İskenderiyye tarafına 'inângirây-ı 'avdet olduğunu Der-sa'âdet'e 'arz u tenmîk eyledi. Müşârun ileyhin hod-be-hod bu resme şitâb-ı ric'ati, nev'an sükûnet bulmuş eşkıyâ tâ'ifesinin ez-ser-i nev bâ'is-i heyecân-ı şerr u şekāveti **[Ü 110a]** olduğundan başka, Sırplu eşkıyâsının iltiyâmına bâdî ve esbâb-ı tuğyânlarınm iştidâd ü intizâmına mü'eddî oldu.

Fasl-ı behârda henûz Karadağlu gā'ilesi ebr-i siyâh-âsâ berhem ve ol havâlînin ahvâli, geysûy-i 'Arab gibi şûride ve derhem olduğundan bahisle Rumeli'ye 'avdet eylemeyeceğini i'tizâr ve geldiği sûretde dahi ma'iyyetine sâ'ir bir vezîr-i sâ'ib-tedbîrin ta'yîn olunması lâzimeden olduğunu iş'âr ile hazîne-i derûnu, cevher-i zehre vü cür'etden hâlî ve nakd-i nâsere-i cübn ü bed-dilî ile mâlî olduğunu izhâr eyledi.

Pes ber-muktezây-ı mültemes Anadolu Vâlîsi Vezîr Yemenici Yûsuf Paşa, eyâleti askerinden başka ma'iyyetine Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Mağnîsâ Sancağı mutasarrıfı Kara 'Osmân-zâde'nin ba'zı yarar, sâhib-i iktidâr bölük-başıları mu'ayyen ve me'mûr olmağla, mâh-ı mezbûrun evâsıtında◊ yedi bin mikdâr leşker-i cerrâr ile Gelibolu ma'berinden 'ubûr ve Edirne muhâfazasında kıyâm eylediği haberi, resîde-i sâmi'a-i evliyâ'-i umûr oldu.

İhsân-ı Vezâret ve tevcîh-i Eyâlet-i Cidde bâ-Zeynel'âbidîn Paşa

Güzâreş-pezîr olduğu üzere Cidde Eyâleti, kutr-i Hicâz'ın Havâric'den tasfiyesi şartıyla Vekîl-harc Mehmed Paşa'ya tevcîh ve üc bin kîse akca ve top ve cebehâne irsâl ve bir an akdem tertîb-i mühimmât-ı lâzime ile Hicâz tarafını akdem-i viche-i âmâl eylemesi, Mübâşir-i mahsûs ve evâmir-i 'adîde-i ekîde ile tarafına tenbîh olunmuşidi. **Beyt:**

Ebr eger âb-i zindegî bârid

Hergiz ez-şâh-ı bîd ber ne-hûrî ***[Ü 110b]***

Bâ-bed-endîş rûzgâr me-ber

*K'ez ney-i bûriyâ şeker ne-hûrî**

◊ 11-20 Cumâdelûlâ 1120 = 7-16 Ağustos 1805.

* ابر اکر آب زندکی بارد * هرکز از شاخ بید بر نخوری

با بد اندیش روزکار مبر * کز نی بوریا شکر نخوری = Bulutlar âb-ı hayat yağdırsa da söğüt dalından asla meyve yiyemezsin. Soysuz kimse ile vaktini geçirme; çünkü hasır kamışından şeker yiyemezsin" anlamına gelen bu cümleler Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen Farsça iki beyittir; bk. Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan,* trc. Kilisli Rıfat Bilge,12. Baskı, İstanbul 1980, s.331-332.

vefkmca müşârun ileyh buzâk-efşân-ı tesalluf ve kevkebe-nümây-ı 'unvân ü tekellüf olarak, menşe'-i vücûd-i bî-sûdu olan Nâblus tarafına vusûl ve ecnâs-i perîşândan 'ibâret kavm-i hışâvendine peyvend ile, **[mısrâ]':**

Anılsun kûşe-i meyhâne kim, şâd olduğum yerdir*

makāmında âheng-i terâne-i bî-usûl edüp, lisân-ı hâlle vükelây-ı Devlet-i sermedî-ittisâl'e, **[mısrâ]':**

*Tabl ber-geşten be-zen men merd-i meydân nîstem***

me'âlini gûyâ ve mânend-i ejdehâ kendi makarr u me'vâsında teneffüs eyledikce kesb-i intifâhla, sûret-gîr-i dâhiye-i dehyâ olduğu peyâmı, evliyây-ı umûru sîm-âb-ı ıztırâb u zucret ve gark-âb-ı lücce-i hayret eylemekle, bu bâbda tekrâr 'akd-i meclis-i şûrâ ve erbâb-ı iktidârdan yine bir vezîrin becâyiş olması bâbında zinâd-ı fikreti îrâ edüp, bilâhare ittifâk-ı ârâ ile fi'l-asl İç-il vücûhundan bâ-Pâye-i Mîrahûr-i Sânî, Ser-bevvâbîn ve bir müddetden berü İç-il Mütesellimi olmağla, muhavvel-i 'uhdesi olan hıdemâtda gayret ü sadâkati mahsûs ve müstebîn olup, husûsan bundan akdem Kıbrıs'da ser-zede-i zuhûr olan fesâd ve ihtilâlin def'ine birâderi Vezîr Ahmed Paşa me'mûr olmağla, ma'iyyetine mu'ayyen ve dil-hâh üzere zuhûra gelan hıdmet ve gayretine mebnî, bâ-Pâye-i Rumeli Mîr-i mîrân 'idâdına ilhâkla menşûr-i şânı ma'nûn olan Zeynel'âbidîn Paşa'nın mâh-ı mezbûr evâhırında◊ rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le kadr u menzileti i'lâ ve kutr-i Hicâz'ı Havâric-i nâ-sâzdan muhârese vü ihmâ şartıyla 'uhdesine Cidde ve Habeş **[Ü 111a]** Eyâleti tevcîh ve mebâliğ-i mezkûreyi tarafına nakl ile ma'iyyetine Dergâh-ı 'âlî topcularından yirmi nefer üstâd topcu ile iki 'aded top-ı kal'a-kûp ta'yîn ve ol savb-ı me'âlîevbe bir an akdem cemmâze-rân-ı azîmet olması, mü'ekked emr-i 'âlî ile tavsıye vü tenbîh olundu.

Nakl-i bâ-Top-kapu ve ruhsâyî-i Elçi-i İngiltere

Top-kapu'ya nakl mevsimi hulûl eylemekle, âyet-i rahmet gibi Pâdişâh-ı Sikender-sîret mâh-ı cumâdelâhırenin sekizinci günü◊◊ mahall-i mezbûra şeref-endâz-ı nüzûl olup, ferdâsı İngilterelü'den gelan elçi-i cedîd, ruhsây-ı hâk-i pây-i Pâdişâh-ı sa'îd olmağla, serâsere dûhte ferve-i semmûr ilbâs ve nüvâziş ü iltifâtla mazhar-ı 'izz-i istînâs kılındı.

---

* Metnimizde yer alan bu mısrâ, Nâbî'nin gazellerinden birinde geçmektedir; bk. *Nābī Dīvānı,* hzr. Ali Fuat Bilkan, İstanbul 1997, I,636.

** طبل بر کشتن بزن من مرد میدان نیستم = Dönüş davulunu çal! Ben savaş meydanın eri değilim" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.

◊ 21-30 Cumâdelûlâ 1220 = 17-26 Ağustos 1805.

◊◊ 8 Cumâdelâhıre 1220 = 3 Eylül 1805.

Âmeden-i ru'ûs-i maktû'a ez-cânib-i Mısır

Bundan akdemce Mirahûr-i Sânî Sâlih Bey, müceddeden Mehmed 'Ali Ağa'ya Vezâret ve eyâletle i'âde olunmağla, taklîdi tahkîka mübeddel ve def'a-i vâhidede nâ'il-i rütbe-i vâlây-ı Vezâret ve hasretü'l-vüzerâ' olan Milket-i Mısır'a pençe-zen-i Tevliyet olup, bâdî-i emirde taraf-ı devlete 'ubûdiyyet-i tâmme izhâr ve kavlen ve fi'len Sâlih Bey'e îfây-ı teşekkür-i bî-şümâr eylediği hılâlde, hakkında bu gûne erzân buyurulan lutf u ihsân-ı Şehinşâh-ı zemân mukābili, ibrâz-ı me'âsir-i Vezâret ve i'mâl-i hıdmet ü sadâkat eylemeleri, hâssaten me'mûl-i Şâhâne ve kutr-i Mısır'ın ber-vech-i hakîmâne tasfiye vü tanzîmi, kat'î matlûb-i Husrevâne olduğunu ifâde etdikde, ol dahi samîmî ta'ahhüd ü iltizâm ve eşirrâ'-i ümerâdan ol belde-i hayyirenin tathîri husûsuna 'azm-i ihtimâm **[Ü 111b]** eylemekle, bir gün bir mâdde zımnında bi'l-cümle ümerâyı tarafına da'vet ve tertîb-i encümen-i meşveret edüp, mukaddemce ta'biye eylediği sûret üzere altı neferini küşte-i şemşîr-i âbdâr ve Elfî Mehmed (محمد) Bey ve İbrâhîm Bey ve Saçlı 'Osmân Bey bir takrîble firâr edüp, menşe'-i fesâd ü dalâl ve keşşâf-ı hakāyık-ı fitne vü ihtilâl olan kâşiflerden dahi seksan neferini i'dâm ve şimdilik derûn-i Mısır'ı kābil-i sûret-i nizâm eylediği beyâniyle ru'ûs-i maktû'alar, vâsıl-ı Âsitâne-i sa'âdet-medâr ve mevzû'-i 'ibret-gâh-ı sıgār u kibâr ve taraf-ı Sadâret-penâhî'den nüvâziş-nâme tahrîr u tesyâr olundu.

Muhârebe-i Muhâfız-ı Belgırad Hâfız Mustafa Paşa bâ-eşkıyây-ı Sırb

Müşârun ileyh eyâdî-i mütegallibeden tahlîs-ı Belgırad ve rakabe-i zimmetlerinden selb-i rıbka-i tâ'at eden Sırblu re'âyâsını kemâ fi'l-esbak idhâl-i dâ'ire-i inkıyâd eylemeğe me'mûr olmağla, cumâdelâhırenin beşinci günü◊ Niş'den hareket ve Perakin [=Paraćin] Kasabası hâricinde nasb-ı hıyâm-ı ikāmet eyleyüp, Cermora(?)'nın berü cânibinde Sırplu'nun ihtimâm-ı nâ-mahsûr ile müceddeden inşâ eylediği Ligor nâm çend hisâr-ı metîn ve hısn-ı hasîn üzere sevk-ı ketîbe-i İslâm ve tedâvül-i harb-i muhayyiretü'l-evhâm ile encâm-ı kâr yâverî-i meded-i Perverdigâr ile cânib-i İslâmiyân'da galebe vü nusrat bedîdâr ve üc ligorları ve iki kıt'a topları mazbût-ı eydî-i gümâştegân-ı Sipehsâlâr olup, on beş nefer sergerdeleri ve husûsan 'umde-i sergerdegânları olan Petro nâm la'în-i nâ-fercâm ahz ü i'dâm ve ser-i bürîdeleri **[Ü 112a]** irsâl-i Âsitâne-i ebediyyü'l-kıyâm olundukdan sonra, kıllet-i zehâ'irden başka ma'iyyetinde kat'an topcu olmamağla, ilerü 'azîmet mûcib-i hatar ve müstevcib-i teşettüt-i leşker olduğundan bahisle, istid'âsına mebnî ma'iyyetine zu'amâdan Şâkir Ağa Emîn-i Nüzül ta'yîn ve bir orta topcu irsâliyle halecân-ı derûnu teskîn ve bârûy-ı hısn-ı savleti tarsîn kılındı.

◊ 5 Cumâdelâhıre 1220 = 21 Ağustos 1805 Cumartesi.

Ba'zı silsile-i 'ulemâ'

Yirmi bir muharreminden◊ zabt eylemek üzere Havâss-ı refî'a Kazâsı, recebü'l-ferd gurresinden◊◊ Koca Yûsuf Paşa-zâde Mahmûd Bey'e ve İzmir Kazâsı Ser-etıbbâ'-i hâssa Behcet Molla Efendi'ye ihsân olunmakdan nâşî Selânik Kazâsı, Dâru'l-hadîs Müderrisi Kevâkibî-zâde Mehmed (محمّد) Reşîd Efendi'ye tevcîh u ihâle ve her birinin kuru çeşmeden nişân menhel-i dil ü cânlarına şâdûrvân-ı şâdmânî isâle kılındı.

Vefât-ı Vâlide-i Şâh-ı cihân Mihrişâh Sultân *'aleyhe'r-rahmetü ve'l-gufrân**

Sadef-i dürr-i girân-kadr-ı Şâhî ve ma'den-i cevher-i kemyâb-ı Şehinşâhî olan mehd-i 'ulyâ, mihr-i sipihr-i 'izz ü 'alâ olan Vâlide Sultân-ı 'aliyyetü'ş-şân cenâbları yirmi rebî'ulevvelinde◊◊◊ mizâc-ı 'iffet-imtizâcları sürh-bâd-ı hummâ ile şikeste ve müddet-i bîmârlığı iki buçuk mâha kadar peyveste olup, dest-yârî-i devây-ı Vâhibü'ş-şifâ' ile sıhhat-pezîr ve hıdmet-i tîmârlarında olan Câlînûs-i zemân ve Bukrât-ı evân Behcet Molla Efendi, nâ'il-i Kazây-ı İzmir olup, ba'dehû evâhır-ı cumâdelahırede◊4 nüks ve *"en-Nüksü eşeddü mine'l-marazı**"* teşeddüdü üzere dem-be-dem karîn-i iştidâd ve işbu recebü'l-ferdin beşinci çehârşenbih günü◊5 [Ü **112b**] ol Belkīs-i zemân ve Âsiye-i devrân, ümmü'l-Mü'minîn, mâder-i Pâdişâh-ı ehl-i dîn, dest-keş-i ârâyiş-i dehr-i fenâ-sirişt ve 'acele-süvâr-ı cânib-i behişt oldu.

Pâdişâh-ı müşfik hazretleri vâlide-i mâcidelerine kemâl üzere müte'allık olmalarıyla, te'sîr-i rikkatden bî-tâb olup, icrây-ı resm-i teşyî'le îfây-ı hakk-ı tevdî'a kudret-yâb olmadıkdan (اولدقدندن) nâşî, Sadr-ı vâlâ-makām ve Şeyhulislâm ve sudûr-i 'izâm ve meşâyih-ı kirâm ve sâ'ir vükelây-ı devlet ve erkân-ı Saltanat na'ş-ı mağfiret-nakşı cânibinde mânend-i pervâne-i şem'-i tâbân pûyân ve rahmet-hân ve mağfiret-hâhân olarak hazret-i Hâlid *radiyallâhu 'anh* civâr-ı rûhâniyyet-şi'ârında müceddeden inşâ vü i'dâd ve sarf-ı

◊ 1 Muharrem 1221 = 21 Mart 1806 Cuma.

◊◊ 1 Receb 1220 = 25 Eylül 1805 Çarşamba.

* عليها الرحمة و الغفران = Rahmet ve mağfiret onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

◊◊◊ 1 Rebî'ulevvel 1220 = 30 Mayıs 1805 Perşembe.

◊4 21-29 Cumâdelâhıre 1220 = 16-24 Eylül 1805.

** النُّكْسُ اَشَدُّ مِنَ الْمَرَضِ = Mevcut bir hastalığın nüksetmesi daha kötüdür" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.

◊5 5 Receb 1220 = 29 Eylül 1805 Pazar. Ahmed Cevdet Paşa metnimizden farklı olarak vefâtın 22 Receb 1220 Çarşamba günü olduğunu bildiriyor ki (bk. *Târîh-i Cevdet,* VII,32), 5 Receb 1220'nin Çarşamba değil Pazar olması, 22 Receb 1220/16 Ekim 1805'in ise Çarşamba'ya denk gelmesi sebebi ile doğrusu da bu olmalıdır.

nakdîne-i cidd ü ictihâd ile tarh-ı bünyâd eylediği, türbe-i mu'attara ve kubbe-i münevverede defîne-i zîr-i türâb ve vedî'a-i mağfiret-i Rabbü'l-erbâb eylediler.

Terceme

Müşârun ileyhâ hazretleri istihsâl-i rızây-ı hazret-i Rabbânî'de sâniye-i Râbi'a* ve tâ'at ü 'ubûdiyyetle iktisâb-ı mesûbât-ı câvidânîde hâmise-i ümmehât-ı râbi'a ıtlâkına şâyân, dil-dâde-i hayrât-ı hisân ve üftâde-i meberrât ü ihsân olup, dâ'imâ sâkıtatü'l-cenâh fukarâ vu zu'afâyı cüst-cû ile imdâd ü incâh ve sekene-i savâmi' u medârise îsâl-i birr u in'âmla cümlesin mazhar-ı nevâl-i nâ'ile vü irtiyâh edüp, senede çend def'a mahbûsları iftikâd ve medyûn olanlarınm deynlerini edâ ile teng-nây-ı gamm u gussadan âzâd eylemek mu'tâdları idi. Ve âsâr-ı hayriyyeleri gerçi bîrûn-i rakam-ı şümâr mertebesinde olup, lâkin ba'zı ma'dûdları nigârîde-i kilk-i râstî-güftâr olmak, savâb-dîd-i tab'-ı Bihzâdî**-nigâr olmağla, **[Ü 113a]** el-mâ ileti'l-hayrât ve nâ'iletü'l-hasenâtm rûh-i revânına vesîle-i rahmet ü gufrân olmak ümniyyesiyle, hasbî sebt-i cerîde-i eser-i vâlâ ve kayd-ı siçill-i ilâ mâ şâ'allâhu Te'âlâ kılındı.

Ez-ân-cümle Levend Çiftliği'nde bir bâb câmi'-i şerîf ve mekteb-i münîf ve çeşme-i âb-ı latîf ve bir hammâm ve niçe dekâkîn-i dil-ârâm binâ ve Hasköy'de Hamîre-hâne derûnunda iki menârelü câmi'-i şerîf ve hâricinde müte'addid çeşmeler ve hammâm ve etrâfında dekâkîn ve câmi'-i merkūmda beher sene Mevlidü'n-Nebî *aleyhi's-selâm* kırâ'atiyle ihyâ ve hazret-i Hâlid Câmi'i derûnunda müceddeden kütüb-hâne ve yine Türbe-i hazret-i Hâlid'in ziyâret revzenesi mukābilinde vâki' çınarlı suffenin etrâf-ı râbi'asında sebîl çeşmeleri ve civâr-ı Türbe-i hazret-i Hâlid'de müceddeden bir 'İmâret-i 'âmire ve sebîl ve nefsleriyçün inşâ eyledikleri türbe hizâsında bir mekteb-i mu'allâ ve müte'addid büyût ve havânît ve 'imâretlerinden hazret-i Hâlid Câmi'-i şerîfi hademesine ve türbedârlarına ve hademe-i mekteb ve sıbyâna ve yeniçeri kolluğuna ve bostâniyân neferâtına ve sâ'ir müstahıkkīne ve türbesine nâzır hânelere ve Mustafa-paşa ve La'lî-zâde ve 'Ali-bey Köyü'nde Şâzelî 'Abdullah Efendi ve Un-kapanı'nda Şâzelî Ahmed Efendi ve Hasan Paşa Hânı kurbünde Sa'dîler Tekyesi'ne ve Üsküdar'da 'Atîk Vâlide'de Kalender-hâne'ye ve Çınar'da Nakşibendiyye Tekyesi'ne ve Lâlezâr'da Vânî Ahmed Efendi Tekyesi'ne ve Kadı Karyesi'nde Sa'dî 'Abdülkādir Efendi Tekyesi'ne ve Himmet-zâde Tekyesi'ne **[Ü 113b]** ve mevlevî-hânelere ve bunların emsâli niçe zevâyâ ve hânkāhlara fodula ve ta'âmiyye ta'yîn ve beher yevm türbelerinde

---

* Burada söz konusu edilen, Basralı kadın sûfî Râbi'atü'l-'Adeviyye olmalıdır; bk. meselâ Hülya Küçük-Semih Ceylan, "Râbia el-Adeviyye", *DİA,* İstanbul 2007, XXXIV,380-382.

** Burada örnek gösterilen Bihzâd, İranlı meşhûr ressâm ve minyatürcü Bihzâd olmalıdır; bk. meselâ "Bihzad (Kemalettin)", *Büyük Larousse,* IV,1627.

otuz cüz' Kur'ân-ı Kerîm tilâvet olunup ve pazarertesi ve penç şenbih günlerinde dört 'aded hânkāh dervîşleri gelüp, hatm-i hâcegân ve senede bir def'a türbede olan Lihye-i pür-hilye-i sa'âdet küşâd ve ziyâret ve tebhîr-i 'öd ve 'anber ile ta'tîr-i meşâmm-ı ümmet olunup ve mektebde te'allüm-i 'ilm-i şerîf eden sıbyâna kapama ta'bîr olunan libâs iksâsiyle dûş-i ibtihâclarını ârâyiş-nümâ ve Akseray'da vâki' kolluk verâsında Kara Mehmed Paşa Câmi'i harâb ve der u dîvârı secde-güzâr-ı sa'îd-i türâb olmuşiken, müceddeden binâ ve mektebini ihyâ ve huddâmına müstevfâ vazîfe ve fodula ve ta'âmiyye ve sıbyân-ı mektebe kapama ve beher sene derûnunda Mevlid-i şerîf kırâ'atine himmet ve menba'-i zülâl-i hayrât ve müşri'-i cedvel-i meberrât olan cennet-mekân Sultân Süleymân ve Sultân Mahmûd *sekāhumallâhu bi-ke'si'r-rahmeti ve'l-gufrân** hazretlerinin icrâsına muvaffak oldukları âb-ı hoş-güvâr, İstanbul'a ve hemân Beşiktaş ve Fındıklı ve Tob-hâne'ye münhasır olmağla, ehâlî-i havâlî, kıllet-i mâ' sebebiyle bî-âb ü tâb ve eyyâm-ı sayfda ise A'râb-ı bâdiye gibi tefsîde-leb olup, bir içim su, âb-ı hayât gibi nâ-yâb olduğuna ıttılâ'la *"el-Mâ'u hayrun cârin***" şirbinden hissedâr ve gülbün-i rûh-i safvet-şi'ârı, hem-vâre âb-yârî-i rahmet-i Perverdigâr ile hemîşe behâr olmak niyyet-i hâlısasıyla 'Arabacı-oğlu Mandırası denmekle mûte'ârif mûtefi' mahalde, müceddeden bir bend-i metîn ve sedd-i dil-nişîn binâ ve vâfir **[Ü 114a]** ve vâfî mâ'-i sâfî isâle vü icrâ eylemekle, İstanbul ve Beşiktaş ve Fındıklı ve Tob-hâne tekrâr behredâr oldukdan sonra, Yeni-köy ve Arnabûd-köyü ve Kuru-çeşme ve Kılıc-'ali ve Galata ve Tatavla ve Kāsım-paşa ve Aynalı-kavak ve emâkin-i sâ'irede vâki' mahallât ve esvâk aralarında müte'addid çeşmeler bünyâdıyla herkesi irvâ, kezâlik Üsküdar'da Karaça Ahmed Türbesi civârında ve İhsâniyye'de çeşmeler binâ ve Serây-ı hümâyûn'da zülüflüyân ocağının 'an-asl ta'yînâtı ekall-i kalîl olmağla, beher sene ramazân-ı şerîfde üc kîse akça ta'âmiyye ta'yîn ve Galata-serayı'na Lihye-i sa'âdet vaz' edüp, beher leyâlî-i mübârekelerde keşf ü ziyâret ve Mevlid-i Nebevî ikrâsına mürettebât-ı lâzimesiyle himmet ve İstanbul'da Şeyh Vefâ Meydânı'nda vâki' Menzil-hâne derûnunda müceddeden bir câmi'-i şerîf binâ ve hademesini ta'yîn-i vezâ'if ve ta'âmiyye ile ihyâ ve hazret-i Hâlid civârında vâki' Mehmed Bey Mescidi, müddet-i medîde vîrân olmağla, tecdîd-i bünyân ve vazîfe ta'yîniyle cümlesini şâdân edüp ve Galata'da Sirkeci Mescidi dahi harâb-kerde iken, dil-i mü'min gibi âbâd ve ta'yîn-i rivâyetle huddâmını dil-şâd ve Anadolu'da Çerkeş Kasabası'nda müceddeden bir câmi'-i şerîf ve bir hânkāh-ı Halvetiyye binâ ve ta'yîn ve idrârât ile hademe ve sedenesini ihyâ ve Konya'da hazret-i Mevlânâ *kuddise sırruhu'l-esnâ** türbelerinde leyâlî-i ihyâdan mâ'adâ gicelerde îkād-ı şumû' olmadığı mesmû'ları olmağla, beher şeb şem'-i 'asel

* سقاهما الله بكأس الرّحمة و الغفران = Allah o ikisine rahmet ve gufrân kâselerinden içirsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

** الماءُ خيرٌ جارٍ = Su akmakta olan bir hayırdır" anlamına gelen Arapça ifâdedir.

ile nümûne-i sipihr-i mükevkeb olmak üzere mikdâr-ı vâfî ta'yîn-i regā'ib ile feyz-mend-i hisse-i gā'ib olup **[Ü 114b]** ve Medîne-i münevvere'de Bâbu'r-rahme'de vâki' sebîl-i âb, müddet-i medîdeden berü kuru çeşme gibi bürîde-i âb u tâb olduğu gûş-güzârları olmağla, müceddeden binâ ve âbını eşk-i dîde-i 'âşıkān-âsâ icrâ ve müstevfâ vazîfe ta'yîniyle hademesini ihyâ eylemekle şâdân ve ehâlî-i Medîne'yi şükr u senâlarıyla ratbu'l-lisân eylemişdir. Ve beher yevm Ravza-i mutahhere'de *'alâ sâkinihâ efdalü's-salavât*** müvâcehe-i sa'âdet-âyâtda kırâ'et olunmak üzere Buhârî-i şerîf vezâyifi ta'yîn ve Mekke-i mükerreme'de agavât-ı erba'îne mahsûs vakf-ı şerîflerinden mikdâr-ı vâfî surreler ta'yîn ve mahmiye-i İstanbul'da Deniz Abdâl Mahallesi kurbünde Himmet-zâde Hânkāhı muhterik ve cem'iyyet-i huzûr-i dervîşân (دوریشان) müfterak olmağla, müceddeden binâ ve fodula ve ta'âmiyye ta'yîniyle Hânkāh-ı mezbûrda sırr-ı himmeti îzâh u inbâ ve beher sene Mevlid-i şerîf kırâ'et olunmasını cümle-i me'âsirinde ibkā eyledi. Ve Samadya kurbünde Mîrâhûr Câmi'i, harîk-ı kebîrden berü 'arsa-i hâliye hükmünde kalmağla, müceddeden ihyâ ve Mevlevî-hâne-i Yeni-kapusu hâricinde Merkez Efendi merhûmun türbe ve câmi'i bi'l-külliyye vîrân olmışiken, ez-ser-i nev bünyân ve Molla Gûrânî civârında Nev-behâr Hatun Mahallesi'nde vâki' Ebu'l-feth *'aleyhi'r-rahmetü***** hazretlerinin Etmekci-başısı'nın Mescidi yirmi seneden mütecâviz 'arsa-i hâliye kalmışiken, müceddeden menâresiyle binâ ve Tob-hâne'de Defterdâr Câmi'i, sûhte-i âteş-i sûzân ve 'arsa-i hâliyeden nişân olmuşiken, Hazînedâr Hadîce nâm merhûmenin rûhiyçün ihyâ ve beher sene vakf-ı şerîfleri tarafından bin beş yüz guruş i'tâsiyle bedel-i hacc irsâl olunmasını **[Ü 115a]** şart-ı vesîkada takrîr u imlâ ve Beşiktaş Mevlevî-hânesi'nde beher yevm evrâd ü ezkâr 'akabinde Mesnevî-i şerîf kırâ'et ve ed'iye-i hayriyye ile yâd ü tezkâra mazhariyyet içün Mesnevî-hân ve şâgirdâna müstevfâ vazîfeler tahsîs ve Kāsım-paşa Mevlevî-hânesi müşrif-i harâb olmağla, etrâfından sâhiblerini ber-vefk-ı dil-hâh ırzâ ile hâneler izâfe ederek tecdîd ü tevsî' ve tâk-ı semâ'-hâne ve hucurâtını terfî' eylediler. Ve Galata Mevlevî-hânesi'ne dahi şeyhlere mahsûs dâ'ire ve semâ'-hâne ve hucurât binâ ve beher sene nakl-i hümâyûn vukū'unda ağayân-ı Harem-i muhterem'in mesâriflerine medâr olmak içün vakıfları tarafından beş yüz guruş ta'yîn eylediler. Ve Sarıyâr'da vâki' mescid-i şerîf külliyyen vîrân ve edây-ı nemâz 'adîmü'l-imkân olmağla, ta'mîr u tecdîd ve *"İnnemâ ya'muru mesâcidallâhi*[*1]*"* mahmidetiyle nîk-nâmmı nakş-ı

---

* قدّس سرّه الاسنى = Yüce sırrı mukaddes olsun" anlamına gelen ve evliyâullâh için kullanılan Arapça bir duâ cümlesidir.

** على ساكنها افضل الصلوات = Salâtların en üstünü oranın sâkininin üzerine olsun" anlamına gelen ve Hz. Peygamber için yapılan bir duâdır.

*** عليه الرحمة = (Allah'ın) rahmeti üzerine olsun" anlamma gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

*[1] انّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ الله = Allah'ın mescitlerini [ancak Allah'a ve âhiret gününe iman eden kimseler] imar eder" anlamma gelen bu cümle Kur'ân, et-Tevbe 9/18. âyetin başında yer

kitâbe-i tâk-ı tahlîd eyledi. Ve Sarı Kadı Türbesi muhtâc-ı termîm olmağla, i'mârına bezl-i nakdîne-i himmet-i 'azîm eylediler. Ve Haremeyn-i muhteremeyn'de müstehıkk-ı i'ânet olan ricâl ü nisvân iki kıt'a büyük telhîs kağıdında Defter-i Müfredât'la (مفترداتله) 'ale'l-esâmî merkūm ve her birinin vazîfe-i mukarrereleri fey'ât-ı eşyâ gibi mersûm olmağla, beher sene Surre emînleriyle ol câr-ı sa'âdet-itticârlara idrârât-ı mu'ayyeneleri îsâl ve mukābilinde mesûbât-ı cezîle istihsâl ederler idi. Bir takrîble ol iki defter-i mezkûr, Haremeyn'de müverrih-i Fakīr'e manzûr olmuşdur. Bunlardan başka ba'zı bilâd-ı sâ'irede ümenây-ı mevsûka vesâtatiyle beher sene erbâb-ı istihkākdan olan **[Ü 115b]** 'ulemâ' ve tullâb ve sâ'ir vâ-mânde-i tarîk-ı iktisâb olanlara revâtib ü in'âmâtları derkâr ve Âsitâne'de eşhür-i selâse zuhûrunda kethudâları yediyle kezâlik 'aceze-i 'ulemâ' ve sulehâ' ve fukarâya 'alâ kadrihim surre ve 'atâyâ ihsâniyle, ol evkāt-ı zayyıkada herkesi nâ'il-i vüs'at-i bî-gerân eyledi ği cümleye bedîdâr idi.

el-Hâsıl fî zâtihâ hayyire ve sipihr-i salâh u diyânetde mânend-i zehre-i zehrâ' u neyyire, bir bânûy-i 'uzmâ ve Ümmü'l-Mü'minîn ıtlâkına revâ idi; *rahmetullâhi 'aleyhâ**.

Müşârun ileyhânın intikāline Sürûrî Efendi'nin işbu mısrâ'-ı rengîni târîh-i dil-nişîn vâki' olmuşdur. **Târîh:**

Cenneti kıldı mekân Vâlide-i Şeh Selîm

(جنتی قلدی مکان والدهٔ شه سلیم)

dîğer;

Vâlide Sultân recebde eyledi huldü mekân

(والده سلطان رجب ده ایلدی خلدی مکان)

Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ'

Mâh-ı mezkûrun on ikinci günü◊ Cerde Başbuğluğu ile Trablus-Şâm Eyâleti, sâbıkā Mar'aş Mutasarrıfı mîr-i mîrândan olup, Rumeli Beylerbeyili ği Pâyesi olan es-Seyyid Kalender Paşa'ya ve şehr-i mezbûrun on dördüncü günü◊◊ Mar'aş Eyâleti dahi Nâblusî İbrâhîm Paşa-zâde sâbık Haleb Vâlîsi Vezîr Mehmed Paşa'ya ve yine şehr-i mezkûrun on altıncı günü◊◊◊ Karahisâr-ı

---

alan bir kısmıdır.

* رحمة الله عليها = Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

◊ 12 Receb 1220 = 6 Ekim 1805 Pazar.

◊◊ 14 Receb 1220 = 8 Ekim 1805 Salı.

◊◊◊ 16 Receb1220 = 10 Ekim 1805 Perşembe.

sâhib Sancağı Mutasarrıfı sâbıkā Erzurum Müftîsi olan el-Hâc 'Abdullah Paşa'nın Vezâret'i ref' olunmağla, târîh-i merkūmda Sancağ-ı mersûm sâbıkā Tırhala mutasarrıfı Vezîr Ahmed Paşa'ya tevcîh olundu.

Tebdîl-i Sadr-ı Rumeli

Sadr-ı Rum es-Seyyid 'Atâ'ullah Efendi'nin müddet-i 'örfiyyesi resîde-i hadd-i temâm olmağla, on beş senesi Sadr-ı Rum olan 'Arab-zâde Ârif Efendi hazretleri* hasbe'l-kā'ide işbu şa'bân-ı şerîf gurresinde◊ kand-i mükerrer-i Sadâret'le şîrîn-kâm oldu.

Âmedî **[Ü 116a]** Refî' Efendi'nin işbu târîhleri hakkā ki bî-nazîr ve sezâvâr-ı kayd ü tahrîrdir;

'Ârif-i ehl-i 'ulûm oldu yine Sadru'r-Rûm
(عارف اهل علوم اولدی ینه صدر الرّوم)

Vukū'-i harîk ve havâdis-i semâviyye

Mâh-ı mezbûrun dokuzuncu gicesi◊◊ sâ'at dörtde iken Cibâlî yeni kapusunda harîk zuhûr edüp, birkaç hâne sûzân ve âb-efşânî-i ihtimâm-ı firâvânla intıfâsı nümâyân oldukdan sonra, Sadrıa'zam ve Yeniçeri Ağası ve ricâl ve huddâm li-ecli't-teneffüs bir hânede ârâm ederler iken, tezâhüm-i nâsdan hâne-i mezkûrun mahall-i fevkânîsi bi-müştemilâtihâ münhedim ve fekat müşârun ileyhimin ikāmet eyledikleri beyt, âfet-i inhidâmdan sâlim olup, ol kazâ'-i nâgehânîden rehâ-yâb-i sâha-i selâmet olmalarıyla, her biri secde-güzâr-ı şükrân olarak me'vây-ı ma'mûrları tarafına şitâbân oldular.

Leyle-i mezkûrda hubûb-i tünd-bâd sebebiyle herkes muztarib ve mütelâşî ve gā'ile-i sirâyetden endîşe-mend ve mütehâşî iken, raşehât-ı eltâf-ı Rabbü'l-Menûn ile etrâf ü havâlî, şerer-i hasâret ü zarardan me'mûn oldu. Ancak sabâha karîb zuhûru nâdir, belki nâ-meşhûd-i şuyûh u ekâbir, berf-i 'azîm ile safha-i gabrâ' nümûne-i arz-ı beyzâ' olup, şiddet-i burûdet, harâret-i garîziyye-i hayvâniyyeyi ihlâlle, cevârih u endâmdan selb-i mâye-i kuvvet eyledi. Zemîn ü âsümân işbu kıt'a îrâdına cesbân olmuşdur. **Kıt'a:**

Zi-berf geşte zemîn hem-çü safha-i kâfûr
Zi-ebr mânde hevâ hem-çü künbed-i bî-nûr
Hevâ zi-gāyet-i sermâ cünân nümûd eser

---

* 'Arab-zâde Mehmed 'Ârif Efendi'nin ilk Rumeli Kadıaskerliği, 1 Receb 1215 = 18 Kasım 1800 Salı günüdür; bk. meselâ *Me'mûrîn-i 'İlmiyye,* Ali Emîrî, İlmiyye, nr.71, vr.6b.

◊ 1 Şa'bân 1220 = 25 Ekim 1805 Cuma.

◊◊ 9 Şa'bân 1220 = 2 Kasım 1805 Cumartesi.

*Ki bürd-i hâssıyyet ez-tab'-ı merdüm mahrûr**

'Azl ü nasb-ı Defterdâr-ı Şıkk-ı Sâlis

Bundan akdem Tersâne-i 'âmire'nin, **[Ü 116b]** tersâne-i divel-i sâ'ire gibi muntazam olması murâd olmağla, Tersâne Emâneti, Şıkk-ı Sâlis Defterdârlığı i'tibâriyle Nezâret-i Bahriyye tesmiye olunup, mukaddemâ Frençe cumhûrunda Sefîr ve altı sene müddet ol diyârda karâr-gîr olmağla, tersâne ahvâline vâkıf ve sâ'ir umûr u ef'âllerine bi'l-ıttılâ' 'ârif olmak mülâhazasına mebnî, Moravî es-Seyyid 'Ali Efendi ihtiyâr ve mansıb-ı merkûm ile rehîn-i vak' u i'tibâr olmuşidi. Sadrıa'zam hazretlerinin Kapudanlığı hengâmında ba'zı münâfî-i kānûn tekâlîfinden imtinâ'ı, mûcib-i kîne-i derûn olmağla, eyyâm-ı Sadâret'inde izhâr-ı muzmere vesîle-hâh olduğu esnâda, Rumeli Vâlîsi ma'iyyetinde Zehâ'ir Nezâreti'ne müte'ayyinân-ı devletden birisinin me'mûriyyeti iktizâ eylemekle, mûmâ ileyh sadme-hâr-ı 'azl ve yerine Masraf-ı Şehriyârî Ahmed 'Azîz Efendi vasl ve ana hâcegândan Ken'ân Efendi câ-nişîn ve her biri me'mûriyyetine mübâderetle rızâ-cûy-i pâdişâh-ı Müslimîn oldu.

İhrâc-ı mevâcib-i kısteyn

Tavâ'if-i askeriyyenin iki kıst mevâcib-i tafziyyeleri ihrâc ve eydî-i târâc-gerâna idrâc olunup, ol makûlelerin keys ü cüyûbları pür-nukūd ve mâlik-i hubûr-i nâ-mahdûd oldu.

Vefât-ı Hâfız Mustafa Paşa Muhâfız-ı Belgırad

Müşârun ileyhin fi'l-asl hokka-i nûş-dârû-yi vücûdu, belde-i Niş ve sehmü'l-gayb 'unsuruna ol havze-i pür-teşvîş hem-sûret-i kîş olup ve fî zâtihî ekâbir-zâdelerinden olmağla, perveriş-i na'îm ü nâz ve 'unfuvân-ı civânîde bir müddet tarîk-ı tahsîl-i 'ulûma sülûkle ol vâdîde kat'-ı neşîb ü firâz edüp, ba'dehû tarîk-ı mezkûrdan munsarıf ve Kapucu-başılık'la **[Ü 117a]** Niş Sancağı'na mutasarrıf olup, zâtında kâr-güzâr ve rüşd ü reviyyet ve hamâset ü semâhatle ol havâlîde nâmdâr olup, sı'âb-ı umûrda isti'mâle şâyân ve terfî'-i menziletle imtiyâz ve ikbâle cesbân olduğu, bundan akdem ma'lûm-i Pâdişâh-ı zemân oldukda, rütbe-i vâlâ-yı Vezâret'le kadr u şânı terfî' ve muhâfaza ve tanzîm-i Belgırad 'uhde-i ictihâdlarına süpürde ve tevdî' kılınmışidi. Leyle-i

* ز برف کشته زمین همچو صفحه کافور * ز ابر مانده هوا همچو کنبد بی نور
هوا ز غایت سرما جنان نمود اثر * که برد خاصیت از طبع مردم محرور = Yeryüzü kardan kâfûrun dış yüzü gibi bembeyaz ve hava buluttan dolayı karanlık bir kubbe gibi olmuştur. Hava soğuğun şiddetinden, içi harâretli olan adamın tabiatından o özelliğini gideren bir hâl almıştır" anlamına gelen bu cümleler Farsça bir kıt'adır.

Regā'ib-i receb-i müreccebde kandîl-i hayâtı, sadme-i seng-i Hâdimü'l-lezzât ile şikeste olduğu haberi, mâh-ı şa'bân evâsıtında◊ sâmi'a-i evliyây-ı umûra peyveste olmağla, Niş cânibinin muhâfazası içün hazînedârları 'Abdullah Ağa'yı ta'yîn eylemek bâbında Rumeli Vâlîsi'ne hıtâben emr-i 'âlî ısdâr ve serî'an cânib-i müşârun ileyhe ba's ü tesyâr kılındı.

Vürûd-i ba'zı ahbâr ez-cânib-i Sırb ve nasb-ı Ser'asker

Dört seneden berü Sırb tâ'ifesi temerrüd ve evâmir-i Devlet-i 'aliyye'ye imtisâlden temennu' ve te'annüd eylemeleriyle, henûz dağlu tâgîleri ber-taraf olmaksızın, *"[Ne]nişeste yekî 'arbede âşûb-i dîğer hâst, nâ-refte yekî fitne belây-ı dîğer âmed*"* nâzilesince sene-i mâziyede def'aten ref'-i livây-ı tuğyân ile bagy ü 'isyânlarını izhâr ve âteş-i bâlâ-keş-i fitne vü fesâdı evc-gîr-i ısrâr edüp, beynlerinde Kara Yorgi nâm la'în-i nâ-fercâmı kıral nasb ve bir karye-i hasînede ik'âd ve 'akd-i tecemmu'-i ihtişâd ederek etrâf-ı karyeye 'amîk hendekler ve şeranpolar hafr u inşâ ile nümûne-i hısn-ı hasîn bir ma'kıl-ı metîn edüp, mukaddemâ bir taraftan tahrîk ü igvâ ve selb-i rıbka-i rıkkiyyetle serbestliğe hass ü igrâ eden Moskovlu'dan ve Nemçelü'den **[Ü 117b]** otuz top ve kırk bin tüfek celb ve zîr-i perde-i hafâdan mühimmâtlarını itmâm ve bu eyyâmda izhâr-ı şekâvet ü hısâma âmâde-i tâmm olup, Vezîr-i müşârun ileyh vefâtından sonra Belgırad ve Niş ve Alaca-hisâr etrâfında olan palankalara istîlâ ve dest-res oldukları Müslimîn'i, 'umûmen i'dâm ü ifnâ eyledikleri haber-i vahşet-eserî, ricâl-i devleti 'akd-i meclis-i istişâreye dâ'î ve bâ'is ve ıztırâb-ı erbâb-ı umûra sebeb-i hâdis olup, ba'de'l-müşâvere hâlâ Rumeli Vâlîsi İbrâhîm Paşa Ser'asker ve ma'iyyetine Köstendil mutasarrıfı Süleymân Paşa ve Prizrin mutasarrıfı Rüstem Paşa ve Dukagin mutasarrıfı Dervîş Mustafa Paşa ve Üsküb mutasarrıfı Mahmûd Paşa ve Çirmen mutasarrıfı İvranyalı (اویورانیلی) Mehmed Paşa ve Alaca-hisâr mutasarrıfı Şehsüvâr Paşa ve Mâlik Paşa ve İlyâs Paşa ve ol havâlînin bi'l-cümle zu'amâ ve erbâb-ı tîmârı ta'yîn ve esbâb-ı harb ü kıtâli şimdiden tertîb eylemeleri, evâmir-i ekîde ile tenbîh ü telkîn olundu.

Vefât-ı Sadr-ı Rum-i sâbık Veliyyüddîn Efendi-zâde el-Hâc Mehmed Emîn Efendi

Müşârun ileyh hatt-ı ta'lîkı, siyâkat-i reşkle gubâr-efken-i rûh-i 'İmâd* ve bedîhiyy-i celî gibi nokta-i şekk ü i'tirâzdan berî ve âzâd olan Şeyhulislâm-

◊ 15 Şa'bân 1220 = 8 Kasım 1805 Cuma.

* ننیشسته یکی عربده آشوب دیکر خواست * نارفته یکی فتنه بلای دیکر آمد = Bir arbede bastırılmadan, başka bir karışıklık ortaya çıktı. Bir fitne giderilmeden, başka bir belâ geldi" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

ı esbak merhûm Veliyyüddîn Efendi'nin matla'-ı subh-i sulb-i sa'âdetlerinden bin yüz elli sekiz senesi şevvâlinin on sekizinci günü[◊] mihr-i münîr-sıfat, serzede-i sûret-gâh-ı mâhiyyet ve dâ'ire-i dîde-i dil-i vâlideynini rûşenây-ı sürûr u ferhat edüp, merdümek-i çeşm-âsâ na'îm ü nâz ile perverîde ve süveydây-ı dil-misâl **[Ü 118a]** sadr-ı vâye-i tereffüh ü i'zâzda bâlîde olarak, 'akl-ı heyûlânî râddesinden 'akl-ı isti'dâdı câddesine bâliğ u resîd ve pîş-gâh-ı lâlâda mânend-i kevkeb-i le'lâ' seyr-i medârâtla bâzig u bedîd oldukda, kumru-i hakk-ı Kur'ân gibi te'allüm-i Kur'ân-ı Kerîm'e ser-âgāz ve edây-ı nemâza kâfî kadar cevâz ile kifâyet-sâz olup, bî-külfet-i taleb ü imtihân, mehâdîm-i kibâra erzân olan ru'ûs-i sa'âdet-me'nûsla yetmiş bir târîhinde Şeyhulislâm Mehmed Sâlih Efendi merhûm, Molla-yı merkūmu cerîde-i müderrisîne kayd ü tenmîk[**] ve refte refte Sahn'a kadar yoluyla kat'-ı tarîk edüp, ba'dehû pederleri Şeyhulislâm bulunmak kerâmetiyle tayy-ı mekân ve zemân-ı yesîrde sühûletle ol râh-ı 'asîri resîde-i serhadd-i pâyân edüp, seksan bir târîhinde[◊◊] def'aten Edirne Pâyesi'yle Üsküdar'a Kadı ve mânend-i hüsâm-ı mâzî cilvenümây-ı ma'reke-i tehâsum û terâzî oldu. Seksan dokuz senesi Kazây-ı Şâm-ı şerîfle teşrîf ve ba'de'l-infisâl edây-ı ferîza-i hacc-ı şerîf edüp, doksan ikide[◊◊◊] Es'ad-zâde Şerîf Efendi Meşîhat'inde Mekke Pâyesi'yle bülend-makām, ba'dehû İstanbul ve Anadolu pâyeleriyle de mazhar-ı i'zâz ü ikrâm olup, iki yüz üc[◊4] târîhinde hilâl-i kadri, beder ve bi'l-fi'l Anadolu'ya Sadr oldu. Ve iki yüz altı recebinde[◊5] mesned-ârây-ı Rûm ve nâ'il-i aksa'l-gāyât-i merûm olup, câm-ı lebrîz-i âmâli pey-ender-pey tevârüd ü tevâlî ve dost-kânî-i baht ü iclâli, müsâ'ade-i devre-i eyyâm ü leyâlî ile te'âkub u tevâtür ve on bir târîhinde karîn-i tekerrür ve on altı recebinde elmâs-pâre-i ikbâli *"eş-Şey'u lâ yüsennâ illâ ve kad yüsellesü"*[***] nigînînde mütelâlî oldu. **[Ü 118b]** On sekiz târîhinde Şeyhulislâm-ı vakt 'Ömer Hulûsî Efendi'ye ba'zı mâdde zımnında izhâr-ı tavr-ı tasallub ve tarafeynden dürüştâne vaz'la mu'âmele-i sahtî ve ta'assub sudûruna mebnî, bi'l-işâre Burusa'ya iclâ ve iki mâh murûrunda ıtlâk olunup,

---

* Burada adı geçen 'İmâd, nesta'lik yazıyı güzelliğinin zirvesine ulaştıran Safevî hattatı İmâd-ı Hasenî-i Seyfî'dir (ö.1024/1615). İmâd'dan sonra gelen hiçbir hattat, onun harflerinin en, boy, çanak, küp, keşîde ve bağlantılarında, satır anlayışında, ortaya koyduğu kurallara yeni bir şey ilâve edememiştir; geniş bilgi için bk. Ali Alparslan, "İmad-ı Hasenî", *DİA,* İstanbul 2000, XXII,169-171.

◊ 18 Şevvâl 1158 = 13 Kasım 1745 Cumartesi.

** Mehmed Emîn Efendi'nin ilmiyye mesleğine girişi, 14 Rebî'ulâhır 1171 = 26 Aralık 1757 Pazartesi günüdür, Anadolu Kadı'askeri olması ise 1204=1789-1790 tarihinde gerçekleşmiş gözüküyor; bk. meselâ *Me'mûrîn-i 'İlmiyye,* Ali Emîrî, İlmiyye, nr.64, vr.4b.

◊◊ 1 Muharrem 1181 = 30 Mayıs 1767 Cumartesi.

◊◊◊ 1 Muharrem 1192 = 30 Ocak 1778 Cuma.

◊4 1 Muharrem 1203 = 2 Ekim 1788 Perşembe.

◊5 1 Receb 1206 = 24 Şubat 1792 Cuma.

*** الشَيءُ لا يُثنّى الا و قَد يُثلّث = İkilisi olan bir şeyin üçlüsü de olur" anlamına gelen Arapça atasözüdür.

me'vây-ı dil-ârâlarında hoş-nişîn-i ikāmet ü îvâ iken, yirmi şa'bânınm evâ'ilinde◊ hayr-bâd-ı şehristân-ı fenâ ve 'âzim-i gülgeşt-i hıyâbân-ı cennetü'l-me'vâ oldu.

Terceme

Merhûm-i müşârun ileyhin gerçi safha-i bâlleri nukūş-i 'ulûmdan sâde ve nâtıka-i hâlleri gā'ile-i kīl ü kāl-i mantûk u mefhûmdan sâlim ü âzâde olup, eyyâm-ı hadâsetinde müşâhede-i türş-rûyî-i üstâd ile telh-ı mezâkk-ı şîrîn-bâr ve müzâvele-i sevâd-ı midâd birle, keff ü benân-ı eltaflarını lekke-dâr eylemeyüp, hemân nüsha-i cemâl-i nâzenînân mutâla'asına müştagil ve meş'ûf ve meşk-ı hatt ve hâl-i dilberân ve verziş-i hâme-i ebrûy-i nigârân-ı perî-peykerâna 'inâye ve himmetlerini masrûf eylemişidi. Nahv u sarf tarafına kat'â ircâ'-ı zamîr ve kazıyye ve kıyâs mâddelerini mevzû'-i bahs eylemekle, makūlâtı teksîr eylemeyüp, belki ber-vech-i nezâhet ü ittikā, mahbûb-i müstesnâ istihdâm ve istishâbîyle te'kîd-i mâ'nây-ı cümle-i neşât ve pâk-bâzlık cihetiyle temâşây-ı eşkâl-i hasene-i müveccehe ederek, tahsîl-i me'ânî-i inbisât edüp, ta'rîfât ve taksîmât mebhasine bedel hoş-sadâ hânende ve nâzik-edâ gûyendeler ittihâziyle perde-i nühüfteden beste-i hâtır-güşâ ve taksîm-i ferah-ifşâ istimâ' ve Râhatü'l-ervâh usûlünden ba'zan Hüseynî'ye çıkararak ehl-i meclisi ber-pây-ı raks ü semâ' edüp, ilâ âhıri'l-'ömr bu gûne mahdûmâne vaz' u reviş ve büzürgâne tavr **[Ü 119a]** u meniş ile evkātını güzâreş ve bi't-tab' cevher-i sadâkat gibi 'azîzü'l-vücûd ve mâl-i halâl-âsâ nâdirü'l-mevcûd olan tefârîk u tuhaf ve herkesin dest-res olmayacağı girân-kıymet nefâyis ve a'lâk ve turaf ittihâzına mâ'il ve sâ'irlerin bağçelerinde ser-nümây-ı neşv ü nemâ olmayan eşcâr u ezhâr ve esmâr makūlesini ekāsî-i diyâr-ı ba'îdetü'l-ağvârdan, dest-yârî-i dirhem ü dînâr ile celb ü îrâd ve kendi bağçesine gars ü îcâd eylemeğe şîfte-dil idi. Ve esnây-ı muhâverâtda nâ-güncîde-i havsala-i kabûl-i iğrâk ve mübâlegāt ve mâ-verây-ı medârik ü 'ukūl ifrât-ı mübâhâta meyyâl ve kâselîsânlarıyla 'acîb 'acîb mizâh-ı hande-fermâ ve garîb garîb tavr-ı şetâret-nümâ ile hemîşe güzârende-i eyyâm ü leyâl olup, hulâsa letâyif-i hoş-âyendesi menâkıb-ı Nasreddîn'den evfer ve zarâyif-i hâtır-güşâyendesi dâstân-ı Ebû Dülâme*'den hoş-ter bir vücûd-i kerîmü's-siyer ve latîfü'l-mehber idi. Lâkin, **[mısrâ]**':

Lutf-i tab'eş heme guftî hünereş nîz be-gû

◊ 1-10 Şa'bân 1220 = 25 Mart – 3 Nisan 1805.

* Metnimizde söz konusu edilen Ebû Dülâme (ö.161/777-778), hayatını Abbâsî halîfelerinin saraylarında soytarılık yaparak geçiren, akîdesi ve ahlâkî bozukluğundan dolayı zındıklıkla ithâm edilmekle beraber, herkesin hoşlandığı zarîf buluşlarıyla nükteler yapan, hoşsohbet bir mizâh şâiri olarak tanınmıştır; bk. Necati Kara, "Ebû Dülâme", *DİA,* İstanbul 1994, X,122.

Çün cenâb-ı Kādir-i bî-çerâ vü çûn[*]

cellet 'azametühû 'an idrâki'l-medâriki ve'z-zunûn[**] hazretleri muttasıf-ı cemî' sıfât-ı kemâl, 'âdil-i hakīkī-i zü'l-celâli ve'l-cemâl olmağla, her sûret-i noksânı bir hey'et-i cebr ile ta'vîz ve her zemîme-i zâhireyi bir bedel-i nîkû ile takrîz eylemek, 'âdet-i 'aliyye-i Rabbâniyye'den olduğuna mebnî, müşârun ileyh dahi gerçi kemâl-i mahz olan 'ulûm u me'ârif fıkdâniyle mazhar-ı noksân ve erbâb-ı tesalluf 'indinde hasbe'z-zâhir gûyâ ki, hilye-i fazl ü meziyyetden 'uryân olup, lâkin cihet-i uhrâ ile Hakk *celle ve 'alâ* noksânım cebr u ikmâl, belki 'örfen 'ulemâ' ıtlâk olunanlardan mertebe-i menkabesini 'âlü'l-'âl **[Ü 119b]** eylemişdir. Ez-ân-cümle fî-zâtihî 'âlî-tab' ve bülend-himmet, hoş-meşreb ve nâzik-ülfet, selîmü'l-kalb ve sâfî-nihâd, halîmü'n-nefs ve pâk-i'tikād olup, *"Ekrimü'l-'ulemâ'e fe-innehum veresetü'l-enbiyâ'i fe-men ekremehum fe-kad ekremallahe ve rasûlehû*[***]*"* Hadîs-i sıhhat-tahdîsine imtisâlen, 'an-samîmi'l-bâl 'ulemâ'-i kirâma mahabbet ve ehl-i istihkākına idrâr-ı râtibe-i in'âm ü mekremet eylemek 'âdeti ve mutlakā gürûh-i me'ârif-püjûha meyl ü rağbeti olup ve eyyâm-ı hükûmetlerinde kemâl-i istikāmet ü diyânetle icrây-ı ahkâm-ı şer'iyye ve bî-gadr u himâye vech-i hakkāniyyet birle fasl-ı de'âvî-i mer'iyye edüp, gevher-i girân-kadr salâbet-gûy-i girîbân-ı hükûmeti ve hilye-i takvâ vü nezâhet, tırâz-i kisve-i 'adâleti olmağla, aslâ cevher-i vücûduna 'araz-ı garaz tareyân ve 'unsur-i hâl ü kirdârına maraz-ı hırs u tama' sereyân eylemez idi. Ve beher sene eşhür-i selâse hulûlünde civâr ve mahallesinde ve sâ'ir mahallerde kâ'in 'aceze-i ricâl ü eytâm ve 'acâyiz, ber-mûceb-i defter tarafından zâd ü zehâ'ir ve eksiye ve cevâ'iz ahziyle, ol eyyâm-ı mübârekede bî-dağdağa-i derûn müştagil-i 'ibâdet-i Rabbü'l-Menûn olurlar idi. Pederlerinin binâ-kerdesi olan kütüb-hâneye kati vâfir kütüb-i lâzime vaz'ıyla hakkā ki ihyâ ve peder ve püserin rûh-i pür-fütûhları dem-be-dem mazhar-ı hayr-ı du'â olmakdadır. Ve bî-kes ü bî-nevâ reh-rev-i semt-i 'ukbâ olanları nâs ihbâr ve kendileri dahi tecessüs ve istihbâr ile techîz ü tekfîn ve sâ'ir mühimmâtlarım müstevfâ ru'yet ü tanzîmle cenâzelerini ref' ve defn-i zemîn eylemek dahi şîme-i behînleri idi.

Hâlâ Anadolu Pâyesi olup, sinnen ve 'ilmen Şeyhu'l-'ulemâ' ıtlâkına sezâ olan Çineli es-Seyyid Ahmed Efendi **[Ü 120a]** hazretlerinin lisânlarından

---

* لطف طبعش همه كفتى هنرش نيز بكو * چون جناب قادر بيچرا و چون = Onun yaratılışındaki lutüfkarlığının tamamını söyledin, Allah aşkına onun hünerini de söyle!" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

** جَلّتْ عظمتُه عن ادراك المَدارك و الظنون = Onun azameti, akılların kavramasından yücedir" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

*** اكْرموا العلماء فانّهم ورثةُ الانبياء فمن اكرمهم فقد اكرم اللهَ و رسولَه = Âlimlere saygı gösteriniz; çünkü onlar peygamberlerin vârisleridir. Kim onlara saygı gösterirse, Allah'a ve Rasûlü'ne saygı göstermiş olur" anlamına gelen bu cümleler el-Hatîb ve ed-Deylemî'nin zayıf bir senedle Câbir'den rivâyet ettikleri Hz. Peygamber'in bir hadîsi olarak belirtilmektedir; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* nr.512, I,172.

mesmû' Fakīr-i râstî-beyândır ki, ba'de vefâtihî bir gice merhûmu 'âlem-i ru'yâda müşâhede edüp, hakkında çigûnegî-i mu'âmelât-ı Rabbü'l-mücâzât'dan persân oldukda: "Fi'l-hayâti ve'l-memâti iksâ eylediğim erâmil ve eytâm makūlesi fukarâ' hâ'il-i miyâne-i nâr-ı sa'îr ve feryâd ü figān ve sûz u güdâz-ı bî-pâyân ile isti'fâ ve hakkımda 'afv ü mağfiret zuhûrunu niyâz ü istid'â eylemeleriyle, hazret-i Gāfirü'l-hatî'ât bu 'abd-i müznibi âsûde-nişîn-i dâru's-selâm-ı emn ü necât eyledi" deyü cevâb ve izhâr-ı şükr u sipâs-i bî-hisâb eyledi. *İnnallâhe lâ yuzî'u ecre'l-muhsinîn**" ve *"Men yef'ali'l-hayra lâ ya'dimü cevâziyehû lâ yezhebü'l-'örfu beynallâhi ve'n-nâsi***; *rahmetullâhi Te'âlâ'aleyhi****".

'Avdet-i Kapudan el-Hâc Mehmed Paşa

Dört mâh mukaddem donanma ile Bahr-ı sefîd'e sefer ve pîş-gâh-ı 'Akkâ'yı karârgâh-ı lenger edüp, Cezzâr Paşa merhûmun bakıyye-i intihâb ve fudâle-i gāret ü istilâb olan muhallefâtını Âsitâne-i sa'âdet'e îsâle sa'y ü ihtimâm ve ol vechile esbâb-ı sefîne-i me'mûriyyetlerini sûret-yâfte-i cihâz-i itmâm eylemeleri, mûcib-i bâz-geştî ve mâh-ı şa'bânın yirmi dördüncü günü◊ Tersâne-i 'âmire'ye îsâl-i keştî eyledi.

'Azl-i Nâzır-ı Hubûbât Ahmed Şâkir Efendi

On sekiz şevvâlinde◊◊ Hubûbât Nezâreti, Efendi-i mûmâ ileyhin süpürde-i 'uhde-i emâneti ve celb ve tesviye-i umûr-i zehâyir husûsu, muhavvel-i enbâr-ı zimmeti olmağla, emr-i me'mûrîne ber-pây-ı kıyâm ve dü-dest-i ikdâmla, keyl-zen-i galle-i ihtimâm olup, seleflerinin mu'âmelesine sarf-ı fikr-i dakīk ve dâne dâne muhâsebesini ru'yetle gülû-yi âsiyâb-sıfat **[Ü 120b]** haylîce mahsûlât-ı mîriyyeyi ekl ü bel' eylediğini ibrâz-ı harmengâh-ı tahkīk eylemesi, gerçi hakkında tezâyüd-i hüsn-i teveccüh-i Şâhâne'yi müstelzim ve tevârüd-i ni'am-i mevâ'id-i şâbâş-ı Pâdişâhâne ile mütena"am ve mugtenem olup, lâkin celb-i zehâyir husûsunda her ne kadar ifrâğ-ı havsala-i vüs' u makdûr eylediyse de, bi-hikmetihî Te'âlâ ber-vefk-ı me'mûl meysûr olmayup, dem-be-dem muzâyaka ve kıllet târî ve nân-ı 'azîze galâ ve girânî 'urûzuyla

---

* انَّ اللهَ لاَ يُضيعُ اَجْرَ الْمُحْسنين = Çünkü Allah iyilik yapanların mükafatını zayi etmez" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, et-Tevbe 9/120. âyetin son kısımdır.

** من يفعل الخير لا يعدم جوازيه لا يذهب العرف بين الله و النّاس = Kim bir hayır yaparsa, o karşılıksız kalmaz. Örf, Allah ile insanlar arasında farklı değildir" anlamına gelen Arapça bu cümle el-Hutay'e'nin beyitlerinden biridir; bk. meselâ Ahmed b. 'Ali el-Kalkaşandî, *Subhu'l-A'şâ,* Dımaşk 1987, I,351, II,212.

*** رحمة الله تعالى عليه = Yüce Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun" anlamında Arapça duâdır.

◊ 24 Şa'bân 1220 = 17 Kasım 1805 Pazar.

◊◊ 1 Şevvâl 1218 = 14 Ocak 1804 Cumartesi.

mecârî-i elsine-i nâsda, şûrâbe-i erâcîf-i hezeyânât cârî olmağın, sâl-i merkūm gurre-i ramazânında[◊] mûmâ ileyh Nezâret-i maslahat-ı Hubûbât'dan kat'-ı nazar ve Koca Yûsuf Paşa Teşrîfâtcısı olup, sâbıkā Süvârî Teşrîfâtcısı olan el-Hâc Mustafa Efendi'ye teslîm-i defter eylemekle, Şıkk-ı Râbi' Defterdârlığı ve Hubûbât Nezâreti mansıblarıyla makzıyyü'l-vatar kılındı.

Katl-i zimmî ve Yehûdî

Vezneciler Hammâmı hizâsında bir duhân-furûş zimmî-i hıyânet-hurûş, mâh-ı merkūmun üçüncü günü[◊◊] şürefâdan bir Müslimân ile duhâna müte'allık nizâ' u cidâl ve dûd-i âteşîn-âsâ gözüne girerek tıkanmış tütün çubuğu gibi zefîr-efşân-ı kīl ü kāl olduğu hılâlde, muhıll-i nâmûs-i İslâm herze-gûyî-i la'n ü düşnâmı, ol hengâmda bağteten mahall-i mezbûra vârid olan Yeniçeri Ağası'nın bi'n-nefs gûş-zedi ve sâmi'a-güzâr olan huzzârın şehâdetleri dahi tenvîr-i senedi olmağla, derhâl ahz ve Bâb-ı 'âlî'ye irsâl ve inhây-ı hakīkat-i hâl eylemekle, dükkânı pîş-gâhında mazhar-ı tîğ-i siyâset ve icrây-ı hükm-i şerî'at kılındı.

Ve rakam-zede-i kalem-i râsti-kadem olduğu üzere bu sene-i mübârekede zehâyirin kılleti ve dârû-yi cân **[Ü 121a]** mesâbesinde olan nânın 'izzet ü nedreti sebebiyle, dükkân-ı habbâzân pîş-gâhları nümûne-i haşr-gâh olup, ba'zı gedâ-çeşmân endîşe-i pâyân ile külle yevmin beher dükkândan iştir[â] ederek cem'-i nân eylemeği pîşe edüp, ol gürûh-i mekrûhdan bir Yehûdî, yevm-i vâhidde vazîfesinden hâric etmek aldığı ba'zı kesânın meşhûdu olmağla, mütehammil olduğu çuvalı ahz ve derûnunda otuz 'aded nân-ı 'azîz mevcûd ve zâhir ve gıbbe's-su'âl rû'ûs-i hârendesi iki nefer şahs-ı bed-gühere münhasır olduğu müte'ayyen ve mütekarrar olmağın, der-sâ'at Bâb-ı 'âlî'ye îsâl ve mâh-ı merkūmun sekizinci günü[◊◊◊] Elçi Hânı pîş-gâhında mazhar-ı sâtûr-i kahr u nekâl oldu.

'Azl-i Ser-cebeciyân

Şehr-i mezbûrun beşinci günü[◊4] Cebeci-başı İsma'îl Ağa, hasbe'l-iktizâ' ma'zûl ve yerine kethudâları Ahmed Ağa mevsûl oldu.

Tevcîhât-ı menâsıb-ı Dîvâniyye

Âyîn-i sa'âdet-âgîn-i Devlet-i ebed-müddet üzere şevvâl-i şerîfin dördüncü günü[◊4] menâsıb-ı Dîvân-ı me'âlî-erkân tevcîhâtına mübâşeret olun-

◊ 1 Ramazân 1220 = 23 Kasım 1805 Cumartesi.
◊◊ 3 Ramazân 1220 = 25 Kasım 1805 Pazartesi.
◊◊◊ 8 Ramazân 1220 = 30 Kasım 1805 Cumartesi.
◊4 5 Ramazân 1220 = 27 Kasım 1805 Çarşamba.
◊5 4 Şevvâl 1220 = 26 Aralık 1805 Perşembe.

mağla, ricâl-i bâbdan Kethudây-ı Sadr-ı 'âlî İbrâhîm Besîm Efendi ve Re'îsülküttâb Ahmed Vâsıf Efendi ibkā ile şeref-i iktisâb ve Dergâh-ı 'âlî Çavuş-başılığı ile kapucu-başılardan Şehsüvâr-zâde Hamdullah Bey kâm-yâb olup, Tezkire-i Evvel Mehmed Gālib Efendi ibkā ve sâbıkā Kethudâ Kâtibi 'Abdülhamîd Efendi câh-ı Tezkire-i Sânî ile kâm-revâ ve Mektûbî Mustafa Refîk Efendi ve Teşrîfâtî Mustafa Münîf Efendi ve Beylikci Ahmed Safî Efendi ibkāy-ı mansıblarıyla dil-şâd ve Anadolu Pâyesi olan Surre Emîni-yi esbak el-Hâc Sa'îd Efendi **[Ü 121b]** Kethudâ Kitâbeti tevcîhiyle mahbûru'l-fu'âd olup, Çavuşlar Kâtibi Elçi 'Abdülkerîm Efendi hafîdi Mehmed 'Atâ Efendi'ye tevcîh ü i'tâ ve Gediklüler Kitâbeti mutasarrıfı Mahmûd Efendi'ye ibkā olundu. Şıkk-ı Evvel Defterdârı Mustafa Reşîd Efendi ve Şıkk-ı Sânî ve Îrâd-ı Cedîd Defterdârı es-Seyyid Feyzullah Efendi ve Umûr-i Bahriyye Nezâreti'yle Şıkk-ı Sâlis Defterdârı Ahmed 'Azîz Efendi ve Zahîre Nezâreti'yle Şıkk-ı Râbi' Defterdârı el-Hâc Mustafa Efendi, câh-ı vâlâlarında muhriz-i şeref-i ibkā olup, Nişâncılık sâbıkā Büyük Rûznâmcı ve Mısır Defterdârı Sâlih Efendi'ye ve Defter Emâneti, Ser-çavuşân 'Osmân Efendi'ye; Büyük Rûznâmcılık, sâbık Defterdâr Emîni Mehmed Râşid Efendi'ye ve sâ'ir menâsıb dahi ber-vech-i münâsib erbâbına tevcîh ü ibkā ve hânelerinde velvele-i kûs-i tehniyetle sevâmi'-i etrâf ü cirâna gulgule-bahşâ oldu. Ve ba'zı hâcegân dahi 'atâyây-ı Pâdişâh-ı cihânla memnûn u şâdân kılındı.

Ba'zı tevcîhât-ı yüzerâ'

Yevm-i merkūmda◊ vüzerây-ı 'izâm tevcîhâtı dahi erkân-ı nizâm-ı Devlet-i ebediyyü'l-kıyâm'dan olmağla, Eyâlet-i Silistire sâbıkā Anadolu Vâlîsi Vezîr es-Seyyid Yûsuf Paşa ve Eyâlet-i Girid ve Muhâfaza-i Kal'a-i Kandiye, sâbıkā Hanya Muhâfızı Vezîr Seyyid Mehmed Paşa ve Eyâlet-i Anadolu, sâbıkā Silistire Vâlîsi Vezîr Ebûbekir Paşa ve Eyâlet-i Haleb, sâbıkā Rakka Vâlîsi Vezîr Veliyyüddîn Paşa ve Eyâlet-i Rakka, sâbıkā Haleb Vâlîsi Vezîr Seyyid 'Alâ'eddîn Paşa ve Eyâlet-i Trabzon, sâbıkā Karahisâr-ı sâhib Sancağı mutasarrıfı Vezîr Ahmed Hûrşîd Paşa hazerâtına tevcîh ü 'inâyet **[Ü 122a]** ve sâ'irleri ibkā ile hâ'iz-i rehîn-i istirâhat oldular.

Tecdîd-i ittifâk be-Devlet-i Rusya

İşbu der-'uhde-i beyân olan tecdîd-i ittifâk dâstânım mukaddime gûne işbu makāle ile ibtidâ, müvecceh ve revâ görülmüşdür. Hafî olmaya ki Rûm bin 'Ays bin İshak *'aleyhi's-selâm* evlâdından Fıranko nâm kimse, Avrupa iklîmini ihtiyâr ve evlâd ü müte'allikātiyle ol diyârda karâr ve şeyn ü i'mâr

◊ 4 Şevvâl 1220 = 26 Aralık 1805 Perşembe.

eylemekle, hâlâ Firenk tâ'ifesi ana müntesib ve anın neslinden münşa'ib olmuşlardır. 'Umdeleri Fransa Memleketi'nde olup, mülûkleri Paris nâm şehri dâru'l-mülk ittihâz eylediler. Cumhûriyyet hâdisesi tehaddüs edince[ye] kadar, mülûk-i Fransa Avrupa kıralları beyninde mümtâz ve vücûhla mütehayyiz ve ser-firâz idiler. Tâ ki iki yüz dört senesinde◊ miyânelerinde teşettüt peydâ ve kıralların i'dâm ü ifnâ ile şîrâze-i asliyyelerini güsiste-târ ve Venedik ve Felemenk devletleri gibi cumhûriyyete ibtidâr eylediler. Esbâb-ı zâhiresinden biri budur ki, müddet-i medîdeden berü kıral dâ'irelerinde fart-ı seref ü sefâhet sebebiyle Devlet-i Fransa düyûn-i kesîreye giriftâr ve vâridât, kifâyet-sâz-ı masrûfât olmayup, husûsan Amerika seferi içün etrâf devletlerden küllî istidâne ve beher sene te'diye-i erbâhla idâre-i mesârif-ı lâzimede 'usret ve şiddete dûçâr olup, murâbaha sebebiyle beher-sâl kati vâfir açık kalup, bu hâl üzere güzerân eder ise, devletleri re'sen ber-zede-i sâmân olacağını istidlâlle müdîrîn-i devlet, emr-i mezkûrun tanzîm ü temşiyetine **[Ü 122b]** sarf-ı zihn ü dikkat eylemeğe mübâşeret eylediler. Lâkin bu mâddenin ber-vech-i merâm kıyâfet-gîr-i nizâm olması, elbette esbâb-ı selâşeye mütevakkıfdır.

Evvelen: Tekâlîf-i muhdese ile teksîr-i îrâdât eylemekdir. Bu ise kavim ve milletleri üzere mahmûl olan tekâlîf-i şâkka-i kadîmeye nazaran be-gâyet düşvâr ve mukaddemâ tedbîr-i mezkûr beynlerinde güzâr ve icrâsına sarf-ı nazar eylemeleriyle, taşra eyâlâtlerinde parla[me]nto ta'bîr etdikleri cem'iyyetler, "Bu makûle ihdâs-i tekâlîf mâddesi müteferri'ât-i me'mûriyyetimizden olmayup, 'umûmen milletin re'y ü rızâlarına mevkūfdur" deyü muhâlefet eylediklerinden, sene-i mâzıyyede Umûr-i Mîrî Vekîli bulunan şahıs, îcâd eylediği tekâlîf-i muhdese tertîbi içün eyâlâtdan vücûh ü a'yânı celb ü ihzâr ile bi'l-müşâvere icrây-ı murâd etdikde, med'uvv olanların ekseri hılâf-gîr olmağla, cevâb-ı mezkûru tekrâr ile meclis-i ma'kūdlarını fesh u terk ve sergerdeler kazıyye-i mezkûrenin netîce-pezîr olmayacağını tahkīkan derk eylemişidi.

Sâniyen: Tayy-ı mesârif-ı zâ'ide ile sûret-yâb olur. Bu tedbîri mukaddemâ Umûr-i Mîriyye Vekîli Neker* nâm şahıs icrâ kaydında olmuşiken, 'uzamây-ı kavmin hırs u tama'ları ve ser-i kârların ihtirâzları mâni' olmağla, yine keyfiyyet-i mezkûre derkâr ve bu dahi nâfiz olmayacağı bedîdâr oldu.

Sâlisen: İ'lân-ı iflâs eylemekdir. Bu sûret bâ'is-i züll ü hakāret ve 'âmmeye şâmil mazarrat ise de, ba'zıları izhâr-ı rûy-i rızâ ve kıral ve vükelâ' redd ü ibâ eylemişler idi. Bu def'a Umûr-i Mîrî Vekîli, bir tarîk-ı âhar teharrîsine mübâderet ve bilâhare cem'iyyet-i millet tâliblerine mümâşâtla, **[Ü 123a]** iktizâ edenleri da'vet edüp, evvel emirde ber-vech-i hakîmâne kimini nüvazişle

◊ 1204 = 1789.

* Metnimizde söz edilen Jacques Necker (1732-1804) için bk. meselâ *Biographie des Contemporains, par Napoléon,* Paris 1824, s.267-268.

taltîf ve kimini mevâ'îd ile kulûblarını celb ü te'lîf eyleyerek, bilâ-tevakkuf maslahata âgāz ve temşiyet-i mâdde-i musammemesine demsâz olmak lâzimeden iken, bu makūle cem'iyyetin rusûm-i kadîmesini te'allüm içün kârdânâyân-ı kavmi cem' u ihzâr ve anlardan hakāyık u dekāyık-ı ahvâl-i cem'iyyeti istifsâr ve sâ'ir gûne şîve-i betâ'etle imrâr-ı vakt ve ifâte-i fursat eyleyüp, bir mahalde ecnâs-i nâsın tecemmu' ve tûl-i meksleri mâ'-i râkid gibi ta'affünâtı müstelzim olmak muttaridesine mebnî, müstevcib-i tekessür-i kīl ü kāl ve bundan başka nâsın mîrîye merbût îrâdlarından fîmâ-ba'd iki humsu nakde bedel, Firengistân'da mütedâvel olan evrâk ile edâ olunmak iktizâ eyleyeceğini edâ birle, hazînenin kesr-i i'tibârını ve 'âmmenin zarar u hasārını mûcib olacak şâyi'ayı temâmca eyâdî-i fitne-cûyâna bir ser-rişte-i ihdâs-i ihtilâl vermekle, mersûm mün'azil ve yerine mesfûr Neker [=Necker] muttasıl oldu. Ol dahi gerçi ehl-i 'ırz ve râst-kirdâr şahs-ı salâbet-şi'âr olup, lâkin süst-re'y, tecribe-i umûrdan zâhil ve mizâc-ı şehr u dehrden gāfil olduğundan başka, bir zemândan berü felâsife-i Efrenc'in ba'zı te'lîfât ve tergībâtlarından âzâdegî ve serbestiyyet-i hâlişleri işrâb-kerde-i kulûb-i nâs ve *"Hum ricâlün nahnü ricâlun*"* me'âli, emânî-i sâ'irelerine esâs olmağla, nizâm-ı mevcûdlarını kimi cerh u istihcân ve kimisi ref' u tagyîr usûlüne darb-i lisân ederler idi.

Ve kaldı ki sinîn-i çendinden berü Avrupa memleketlerinde **[Ü 123b]** tab' u neşr olunan nüsah-ı mü'ellefe-i cedîdede, akāyid-i müteceddide-i felâsife-i tabî'iyyîn ve 'avâm-pesend-i ahkâm-ı âyîn-i dil-nişîn, zuhûr-i hâdise-i France'ye kadar anlardan ezyed memâlik-i sâ'ire-i Nasârâ'da mu'teber ve herkes bî-pervâ rağbet ü nazar edegelüp, hattâ Rusya Çariçesi Katerina** dedikleri la'îne, meşâhîr-i felâsifeden Valamber [=Dalembert]*** nâm şahs-ı bed-güheri celb ve ferzend-i nâ-pesendi olan Bavlo'ya [=Pawel Petrowitsch][*4] mu'allim nasb edüp ve Didero[*5] nâm feylesof-i şeytanet-mevsûf, Petreburk[=Petersburg]'da meks ve nezd-i Çariçe'de mu'azzez ü muhterem ve

---

* هُمْ رِجَالٌ نَحْنُ رِجَالٌ = Onlar adam gibi adamdılar, biz de adam gibi adamlarız" anlamına gelen Arapça bu cümle, Ebû Hanîfe'nin sahâbe dışındaki kişilerin görüşlerini kabul edip etmeme ile ilgili olarak söylediği bir sözdür; bk. meselâ İbn Hazm, *el-İhkâm,* Kāhire 1404, IV,573.

** Metnimizde sözü edilen 1762-1796 yıllarındaki Rus İmparatoriçesi Katerina (1729-1796) için bk. meselâ "Yekaterina II Büyük", *Büyük Larousse,* XXIV,12485-12486.

*** Metnimizde Valamber okunacak şekilde yazılmış olan Fransız matematikçi ve filozof Jean le Rond Dalembert (1717-1783) için bk. meselâ Ch. Dezobry, Th. Bachelet, "Dalembert", *Dictionnaire général de biographie et d'histoire de mythologie, ed géographie ancienne et moderne,* Paris 1866, I,730-731.

*[4] Metnimizde sözü edilen Katerina'nın oğlu Rusya İmparatoru Pavel I için bk. meselâ "Pavel I", *Büyük Larousse,* XVIII,9232.

*[5] Metnimizde sözü edilen Fransız yazar Didero (1713-1784) için bk. meselâ "Diderot (Denis), *Büyük Larousse,* VI,3139-3140.

Fransa'dan menfâ olan Reynal* nâm feylesof-i nâ-fercâm, Berlin Şehri'nde muvakkar ve mükerrem idi. Ve bundan akdem hâlik ve şân ü şöhreti ma'lûm-i ehâlî-i her memâlik olan Prusya Kıralı ise, 'ayn-i feylesof olduğu tahkīk-kerde-i ashâb-ı vukūfdur.

Ve Nemçe İmperatoru Bozpur [=Leopold]** dahi mezheb-i felâsife ile temezhüb eylemekle, rakabe-i milliyyetinden selb-i ribka-i ta'assub eylemişidi. Refte refte felâsifenin neşr u işâ'a ve hod-be-hodluk şîvesini kulûb-i nâsa ilkā' ve izâ'aları hasebiyle şûre-zâr-ı derûnlarında dıraht-hây-ı serbesiyyet, rîşe-sâz-ı istikrâr olmağın ve 'avâm-pesend kelimât-ı feylesofâne ile isbât-ı hünerden gayri vesîle-i istihkāk ve i'tibâr kalmayup, hemîn bu cihetle tafra-furûş-i iftihâr olmağa başladılar. Ve her diyârda 'arâkat ve asâletle tafra-furûş-i i'tibâr olanlar, hedef-i sihâm-ı kadh ü ta'n ve Portekiz ve İspanya ehâlîleri, ruhbânân haklarında muta'assıbâne izhâr eyledikleri ihtirâm ve i'tibâr içün mazhar-ı levm ü la'n olup ve cemî' mecâlisde Volter ve Ruso*** misillü **[Ü 124a]** feylesof-i bed-kîş ve tabî'iyy-i şerr-endîşlerin güftâr-ı belâgat-âsârları, kemâl-i velĕh ü-istibdâ' ile nakl ü istimâ' ve binâ'en 'aleyh etfâl-i nev-âmûzân, mesfûrların âdâb ü ahvâl ve zu'm-i fâsidlerince mutazammın olan makāl-i şeytanet-iştimâllerine tahsîl-i ıttılâ' eyleyüp, âdâblarıyla müte'eddeb ve mezhebleriyle mütemezheb olmağı mâye-i meziyyet 'add ve anlara peyrevlik şîvesini şümârîde-i menkabet-i bī-hadd ederler idi. Ve bir tarafdan Veytater*4 ta'bîr olunan bâzîçe-gâhlarda akāyid-i 'atîkalarına 'alenen zebân-dirâz-ı istihzâ ve mu'tekad olanlara harf-endâz-ı hezl ü izdirâ olarak zımnen hükûmetleri hakkına iş'âr-ı muhâlefetle, îmây-ı lüzûm-i tahvîl ve muhassenât-ı âzâdegî ve kıfâ'et ve mülattıfât-ı serbestegî ve sevâ'iyyeti, kulûb-i huzzâra işrâb ü tesvîl eylediklerinden başka, Amerikalu'nun İngiltere Hükûmeti'nden fekk-i ribka-i inkıyâd ile ser-âzâd oldukları husûsu, eser-i güzîn ve 'amel-i behîn olmak üzere karîn-i istihsân ve lisân-ı hâlle herkes ol tavr-ı enfesi cûyân olur idi.

Ve'l-hâsıl birkac sene zarfında mizâcları refte refte pezîrây-ı tegayyür u inkılâb ve ahlâk u 'akāyidleri tavr-ı dîğere tebeddül ile miyânelerinde sûret-i

---

* Metnimizde söz edilen Guillaume Thomas François Raynal (1713-1796) için bk. meselâ Ch. Dezobry, Th. Bachelet, "Raynal", *Dictionnaire général de biographie et d'histoire de mythologie, ed géographie ancienne et moderne,* Paris 1863, II,2263-2264.

** Metnimizde Bozpur (بوزپور) okunacak şekilde yazılmış olan kişi, Toscana Dükü, İmparator, Avusturya Arşidükü, Fransa ve Macaristan Kralı Leopold II. (1747-1792) olmalıdır; "Leopold II", *Büyük Larousse,* XIV,7436.

*** Metnimizde söz konusu edilen Volter (1694-1778), Fransız yazar François Marie Arouet Voltaire (bk. *Büyük Larousse,* XXIII,12251); Ruso ise Fransızca yazan Cenevreli filozof ve yazar Jean-Jaques Rousseau (1671-1741) 'dur; bk. *Büyük Larousse,* XIX,9931.

*4 Metnimizde Veytater (وَيْتَاتَرْ) gibi okunabilecek bu kelime, Fransızca vieil = eski/kadîm ve Théatre = Tiyatro kelimelerinin birleşmesiyle eski/kadîm tiyatro anlamına gelen Vieil Théatre olmalıdır; bk. meselâ T.-X. Bianchi, *Dictionnaire Français-Turc,* 2. baskı, Paris 1846, II,1181,1324.

âhar zuhûruna serdâde-i ifzâ vü îcâb olmuşiken, ser-i kârda bulunanları bi'l-cümle gâfil ve 'âkıbet-endîşlikden zühûlle hemân der-dest olan mesâlih-i mevcûdeye müştagil olup, yek-dîğer miyânında kadîmden cârî rekābet ve münâfese ve muhâsedet ahkâmına sarf-ı zihn ü iz'ân eylemeleriyle, o resme bir devlet-i dîrîne ve saltanat-ı metînenin münhedim ve kıral ve ricâllerinin **[Ü 124b]** seyf-i istîsâlle mün'adim olacağı mülâhazasından, vâ-mânde-i im'ân oldular.

Kütüb-i tevârîhin nâtık olduğu üzere Fransa Devleti bin dört yüz senelik devlet olup, evâ'ilde milletlerinin müntehab ve muhtârı, husûsan şecâ'atle nâmdârı, sergerde ve ru'esâ olur idi. Vaz'-ı kavânîn gibi umûr-i külliyyelerde cumhûriyyet şekliyle bi'l-cümle kâr-şinâsân-ı milletleri cem' u meşveret ve emr-i ma'hûdu ifrâğ-ı kālıb-ı sûret eylemek 'âdetleri idi. Ba'de zemânin kıralzâdeler bi'l-istihlâf verâset-i kıraliyyetle câ-nişîn-i eslâf olup, lâkin rehâbine tâ'ifesi gālib olmağla, kıralların nüfûz ü revnakları anların inzımâm-ı re'ylerine menût u mu'allak olup, râtk u fetk-ı mesâlih-i devletde küllî elleri ve hall ü 'akd-i umûr-i millet de mütegallibâne medhalleri olur idi. Ve ashâb-ı mâlikâne bi't-te'bîd mutasarrıf olup, helâk oldukdan sonra bi'l-verâse evlâdlarına sâ'ir emvâl ü emlâk gibi intikāl eder idi. Giderek ashâb-ı mâlikâne tegallübe âgāz ve kıraller lafzı, mutâd-ı tendîse-i bistân gibi hemân kanâ'at-i haşmet-i zâhire-i imtiyâz eder olup, erbâb-ı hüner ü isti'dâd olanlar, mahrûm-i vâye-i 'izz ü i'tibâr ve fukarâ' ve zu'afâ', tahmîlât ve teklîfât-ı şâkka ile giriftâr-ı dü-şâha-i mihnet ü iztırâr olurlar idi. Melâ'me-i rehâbine dahi kıralların za'f-ı hâletlerini ni'met ve asıl-zâdegân ve ashâb-ı mukāta'âtın cehâletlerini ganîmet 'addiyle cümlesini zencîr-i ta'assuba bend ve gûnâ-gûn evzâ'-ı müşa'bidâne ve nîreng ü füsûn-i ebleh-firîbâne ile dagal-bâzî-i fermeson ve şîrîn-kârî-i turfa-i nakş-ı bukalemûn eyleyerek, **[Ü 125a]** ol pûç-mağzânı ve bî-behre-i rüşd ü iz'ânı kendilere küllî murtebıt u peyvend eyledikden sonra, bi't-tedrîc hılâf-ı vetîre-i insilâkleri olan cem'-i hutâm-ı dünyevîye inhimâk ve birer takrîble gazab ve zabt-ı erâzî vü emlâk ve ba'zan miyâne-i 'uzmâlarına ilkāy-ı nifâk u şikākla, temzîk-ı 'usâbe-i ittifâk eylemeği vesile-i husûl-i merâm ü emânî ve muhâlefet sadedinde olanları, nâr-ı cehennemle ihâfe vü î'âd ve muvâfakat ve mutâva'at edenlere, ucûr-i cezîle bahş eyleyerek dilşâd edüp, bu vechile iddihâr-ı hazâ'in ve iktisâb-ı kâmrânî ederler idi. 'An-asl usûl-i rehbâniyyetleri fakr u meskenet iken, vech-i mesrûd üzere mütegallibâne her biri icrây-ı hükûmet ve tahsîl-i sâmân ü servet ve revâc-ı mel'anetleri, Nasrâniyyet'e müte'allık 'ilm ü ma'rifet olmağla, felâsife-i sâlife gibi âhâd-i nâsdan dirîğ u zınnet ve behâyim gibi sâ'ir nâsı kendilere serbeste-i kılâde-i tavâ'iyyet ederler idi.

'Ahd-i karîbde ber-vech-i mezkûr feylesoflar zuhûr edüp, re'sen selb-i 'alâka-i millet ü dîn ve inkâr-ı gā'ile-i mezheb ü âyîn ve ruhbânların evzâ'ları

dâm-ı tezvîr ve mahz-ı durûğ ve çerâğ-ı iddi'âları bî-furûğ olup, bir alay ebâlise-i bed-kîş ve şeyâtîn-i mel'anet-endîş olduklarını mübeyyin ve hüner ü hikmet ve sâ'ir gûne sanâyi' u ma'rifetin zînet-i insân ve medâr-ı 'izz-i imtiyâz-ı hem-künân olduğunu mu'lin kitâblar te'lîf ü inşâ ve nâsı bu cihetle îkāz ve hüsn ü kubhlarını temyîz ü tenbîh ve inbâ ve sudûr-i devletlerinde serbesiyyet ve 'adem-i mahkûmiyyet ve müsâvât ve kifâ'et neşvesini ve zulm ü gadr **[Ü 125b]** u ihânetden selâmet şîvesini ezhânlarına ilkā eder oldular. Ve bir tarafdan dahi kıralları hod-be-hod nâm ü şân ve ihtişâm ü 'unvâna harîs u mütehâlik ve ru'esâ ve vükelâ' dahi seref ü sefâhet ve zîb ü zînete şîfte vü münhemik olduklarından başka, yek-dîğere tenâfüs ü tehâsüd ve tebâguz u tehâkud ederek, ba'zan iştidâd peydâ ve mü'eddî-i harb ü vegā olur idi.

Bu sûret ibtidây-ı emirde İngilterelü'de rû-nümâ, ba'dehû Fransa'da dahi peyd[â] oldu. İngilterelü'nün sûreti bu vechiledir ki, mukaddemâ kıral olanları zümre-i rehâbine ile ittihâd ü i'tizâdı, vesîle-i kuvvet ü istibdâd 'add ü i'tibâr ve 'uzamây-ı milletlerinin muttasılen münâfese ve müşâcerelerini tervîc-i nüfûzuna medâr edüp, ba'dehû Gilom (گيلوم = Guillaume?) nâm Normandiya Dukası, İngiltere'ye külliyyetle güzâr ve ber-vefk-ı âmâl zabt u istiklâl ve 'uzamây-ı kavmi, serbesiyyete mâ'il ve ref'-i zulm u tesallut ve istîlâ ile herkesi emn ü âsâyişe vâsıl eylemişidi. Nâs dahi âzâdelik sebebiyle tahsîl-i hüner ve me'ârife müteyaggil ve hurde-kārî-i sanâyi'-i mütenevvi'aya münhemik ve müştegil oldular. Lâkin usûllerinin tanzîmi zımnında beynlerinde bi'd-defe'ât muhâverât ve münâza'ât ve fitne ve muhârebât vâki' olup, encâm-ı kâr nizâm-ı âtî üzere karâr eyledi. Ma'lûm-i erbâb-ı fuhûmdur ki hükûmet, aksâm-ı sâliseden 'ibâretdir.

Evvelen: Kıraliyyet ki, 'inân-ı hükûmet, hâssaten anm yed-i istiklâlinde olmakdır. Ana hükûmet-i münferide ta'bîr olunur.

Sâniyen: İdâre-i umûr u mesâlih, mütehayyizân-ı kavmden ma'lûmü'l-'aded eşhâsın yedlerinde olmakdır ki, cumhûriyyet-i hâssa ta'bîr olunur.

Sâlisen: Anlara münhasır olmayarak, 'umûmen milletleri tarafından her sınıf **[Ü 126a]** ve tarîkden mu'ayyen vükelâ' ile olmakdır ki, cumhûriyyet-i 'âmme ta'bîr olunur. Hâlâ İngilterelü'nün nizâm-ı devletleri işbu aksâm-ı selâse ile dâ'irdir. Binâ'en 'aleyh divel-i sâ'ire-i Avrupa'ya nisbet, şûriş ü ihtilâlden sâlim ve tahsîl-i hüner ve iktisâb-ı emvâl tarîkıne leyl ü nehâr müdâvim olurlar.

Kaldı ki Fransalu dahi İngilterelü'nün ahvâl-i mezkûresinden i'tibâr ve asıl-zâdegân ve ru'esâ ve ashâb-ı mâlikânelerin isti'lâ' ve fukarâ ve zîr-i destâna zulm ü te'addî ve istîlâlarından bî-tab ve furû-mânde ve rehâbine, husûsan Rîm Papalar'ın ise fart-ı tegallüblerinden dil-gîr ve dermânde olmağla, müte'addid kıralardan kıral-ı vâhid hükûmetini istihsâlle bi't-tedrîc

kıral-ı vâhide hasr-ı ittibâ‘ ve rişte-i umûr-i hükûmeti, eydî-i mütegallibeden intizâ‘ eylediler. Kıral dahi Rîm-papalar'm yedlerinden ruhbâniyyet tevcîhini dahi nez‘ u ihtilâs edüp, bi'n-nefs kendisi tevcîh eder olmağla, rehâbine tâ'ifesi, kıral olanlara intisâb ve istînâs eder oldular. Lâkin refte refte kıral olanlar, istibdâd-ı kâmil ve istiklâl-i şâmil ile haysiyyet-i müteşahhısânı mahv u berbâd ve tesallutunu yevmen fe-yevmen müzdâd edüp, ol vechile erbâb-ı menâsıb sû-be-sû cevr u zulm ü bî-dâda âgāz eylediler. Ba‘dehû bâlâda mersûm-i yerâ‘a-i imlâ olduğu üzere tehaddüs eden felâsife tâ'ifesinin te'lîfât ve tergībâtları ve bir tarafdan Rîm-papalar'ın neşr-i evrâk-ı hezeyânâtları, tagyîr-i usûle bâdî ve tahvîl-i ‘akāyid-i nâsa mü'eddî oldu. Lâkin Papa'nın ilkāy-ı mel‘anetleri kârger olmayup, felâsifenin tesvîlât-ı şeytanetleri mü'essir-ter olmağla, tedrîcle nâs ta‘assub-i milliyyeyi terk ü ilgā **[Ü 126b]** ve hikmet ve şi‘r u zerâfet ve sâ'ir gûne hüner ü ma‘rifet istihsâline ibtidâr u i‘tinâ eylediler. Ve giderek kıral ve kıral-zâdeler surâhî gibi ‘îş ü ‘işrete üftâde ve kesret ü idmân-ı bâde ile sâmân-ı hükûmetlerini berbâd-dâde olarak, terk-i tekellüfât-ı resmiyye ve vükelâ'-i devlet dahî ‘avâmm-ı nâs kıyâfetlerinde seyr u safâ ve heves ü hevâya inhimâkle ber-taraf-sâz-ı gavâ'il-i umûr-i berriyye olup, rusûm ve kavânîn, matrûh-i kûşe-i feràmûşî ve câm-ı mey gibi hemîşe dâ'ir-i bezm-i nûşâ-nûşî ve bu cihetle bi'l-cümle seref ü sefâhete mübtelâ ve taklîl-i hazîne ve ihtilâl-i mevâcib ve tanzîm-i memâlik ve sâ'ir gûne vehn ü şûriş peydâ olmağla, nâ-çâr sâl-i mezkûrda cem‘iyyet-i milletle şîrâze-i saltanatları târumâr olup, Kıraliyyet ref‘ ve Cumhûriyyet vaz‘ olundu.

Bilâhare müte‘ayyinân-ı cumhûr-i mel‘anet-mahsûrdan sâbık topcubaşıları olan halef-i İblîs Bonaparta nâm la‘în-i pür-telbîs, sâzkârî-i tâli‘ u ikbâlle teferrüd ü istiklâl ve Cumhûriyyet'i Kıraliyyet'e tahvîl, ba‘dehû İmperatorluğ'a tebdîl edüp, lâkin ol ümniyyesine sûret verince kadar, ibrâz eyledi ği cidd ü cehd-i bî-kelâl, bîrûn-i yârây-ı makāl olup, ol hevâ ile Avrupa'yı Asya'yı aşup ve bütün ‘âlemin huzûrunu meslûb eyledi.

Tâ'ife-i mersûme ‘an-asl yed-i ‘ahd ü bed-peymânlıkla mecbûl ü meftûr ve televvün-i tabî‘at ve telâ‘üb-i seciyyetleri, nezd-i cemî‘ milletde müyekkan u meşhûr olmağla, Cumhûriyyet'leri hengâmmda halîka-i asliyyeleriyle tehalluk edüp, Devlet-i ‘aliyye'den nihânîce kat‘-ı râbıta-i te‘alluk eylemeleriyle, zîr-i kemîn-i hafâdan Milket-i Mısır'a **[Ü 127a]** iktihâm ve i‘mâl-i desâyis ü hiyel ve icrây-ı envâ‘-i mekr u dagal eyleyerek, behâyim-minşân A‘râb'ı teshîr u iltiyâm ile ol ülke-i mu‘azzamayı âverde-i eydî-i tasarruf u igtinâm eyledikllerinde, Fransalu tâ'ifesinin evvelâ suveriyyet-i Cumhûriyyet'e tekallub, sâniyen memâlik-i sâ'ireye dest-dirâzî-i istîlâ ve tegallüblerinden Rusyalu ve İngilterelü be-gāyet müte'essir ve sirâyet endîşesiyle mütevahhiş ve müteked-dir olmalarıyla, Devlet-i ‘aliyye ile müttefikan her tarafdan hecme-rîz-i savlet ve kutr-i Mısır'ı ba‘de'n-nez‘ yine devlet-i mersûmu hey'et-i kadîmesine ircâ‘a

bezl-i cüll-i himmet eylemek bâbında hâhiş-nümây-ı ittifâk olmalarıyla, sekiz sene müddet tahdîdiyle girih-beste-i rişte-i 'ahd ü mîsâk olunmuşidi. Müddet-i merkūmenin vakt-i inkızâsı mütekarrib olup, şart-ı tecdîd metn-i ittifâk-nâmede rakam-zede-i resm ü takyîd olduğuna mebnî, bundan akdemce Rusya İmperatoru 'atebe-i 'aliyye-i Şehinşâhî'ye bir kıt'a nâme isrâ ve müddet-i ittifâkın hulûl-i hengâm-ı inkızâsını inbâ ile tecdîdini îmâ etmekle, husûs-i mezkûr zımnında 'akd-i encümen-i şûrâ ve tecdîd-i ittifak-ı ba'zı mehâsini mutazammın olduğu, 'arz-ı südde-i Pâdişâh-ı Aristo-râ olunmağın, mersûm tarafına mahsûs nâme-i nâmî-i Mülûkâne tahrîr ve tecdîd-i ittifâk husûsuna Devlet-i 'aliyye'nin muvâfakati tastîr olunmuşidi. Bir müddet murûrunda Dersa'âdet'de mukīm Rusya Elçisi'ne ruhsat-nâme vürûdiyle müzâkere-i şurût-ı ittifâk, tarafeynden rû-nümûd ve li-ecli'l-mükâleme mecâlis-i müte'addide in'ikād ve dûş-i dellâl-i lisânda akmişe-i tâze-tarh-ı makālât-ı kesîre 'urza-i dâd ü sitad kılınup, bilâhare şurût u kuyûdâtı, **[Ü 127b]** karâr-gîr-i nizâm ve işbu hatb-ı cesîmin pezîrây-ı intizâm olması, makbûl-i Pâdişâh-ı Dârâ-gulâm olup, şehr-i cumâdelâhırenin selhi-günü Kasr-ı Hümâyûn-âbâd'da hafî ve celî iki kıt'a ittifâk temessüklerine ber-mu'tâd-ı kadîm tarafeynden vaz'-ı imzây-ı hıtâm kılmmağla, evâ'il-i şehr-i şevvâlde◊◊ Petreburk[=Petersburg]'dan tasdîk-nâmeleri vârid olduğuna mebnî, taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den dahi iktizâ eden tasdîk-nâmeleri âmâde olunarak, de'b-i dîrîn-i Devlet-i ebed-temkîn üzere Rusya Elçisi Bâb-ı 'alî'ye isticlâb ve huzûr-i Sadr-ı vâlâ-cenâb'da mübâdele-i tasdîk-nâme resmi icrâ ve be-gāyet a'lâ bir sevb ferve-i semmûr iksâ ve müzeyyen bir re's esb-i dil-ârâ ile dahi mazhar-ı ferr-i inbisât-ı bî-hisâb ve ma'iyyetinde olanların dahi hasbe'l-mekâdir ferve ve hil'at ilbâslarıyla dûş-i ibtihâcları zînet-pezîr kılındı. Ba'dehû taraf-ı eşref-i Şâhâne'den Murahhas-ı Evvel olan Sadr-ı Rum 'Ismet Beyefendi'ye ve Murahhas-ı Sânî Re'îsülküttâb Ahmed Vâsıf Efendi'ye bol yenlü fâhir ve nefîs ferve-i semmûr ve mücevher kutu ihsân ve ma'iyyetlerinde bulunanlar dahi in'âm-ı firâvânla şâd-mân kılındı.

Tezyîl

Fransa İmperatorluğu'nu taklîd-i gerden-i teferrüd ü imtiyâz eden Bonaparta'nın İmperatorluk lakabını tasdîk ve mefhûm-i kazıyye-i tesallutunu tahkīk eylemek husûsunda Devlet-i 'aliyye ile müttefik ve Fransalu ile 'adâvetleri 'araz-ı gayr-i müfârık olan Rusya (روسيّه) ve İngiltere devletleri, Saltanat-ı seniyye'ye perde-keş-i mümâna'at ve mâr-endâz-ı mehâzîr-i bî-gāyet olmuşlar idi. Ol vaktin **[Ü 128a]** iktizâsına göre, taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den zikr olunan müttefiklere rûy-i mümâşât irâ'et olunarak, Fransa İm-

◊ 29 Cumâdelâhıre 1220 = 24 Eylül 1805 Salı.
◊◊ 1-10 Şevvâl 1220 = 23 Aralık 1805 – 1 Ocak 1806.

peratorluğu'nun tasdîkında izhâr-ı şîve-i tereddüd ü betâ'et olunmağla, bu mu'âmele Fransalu'ya girân ve bu hâlet gûyâ ki, iddi'ây-ı zâhirîleri olan kazıyye-i sâdıka-i dostî ve müvâlâta nisbet-i münâfî-i vicdân gelüp, hattâ elçileri Der-sa'âdet'den ye's ü haybetle raht-çîn-i ikāmet olmuşidi. Bu hengâmda mesfûr Bonaparta, Nemçe memâlikine berk-ı hâtıfden müste'âr 'azîmetle teveccüh ü ılgār ve sâ'ika-vâr ol memleket-i fesîhaya şu'le-bâr ve âteş-nisâr olup, Moravya Eyâleti derûnunda kâ'in İsturlîc [=Austerlitz] nâm mahalde bi'l-ittihâd tabûr-bend-i tecemmu' u ihtişâd olan Nemçe ve Rusya (روسیّه) askeriyle, tarh-ı kur'a-i kârzâr ve encâm-ı kâr galebe-i külliyye ile kârlarını zâr ve benâtü'n-na'ş-vâr ol cüyûş-i encüm-şümârı târumâr eylemekle, iki devlete birden gālib ve her biri kelb-i 'akūr önünden firâr eden kilâb-ı zahm-hûrde gibi birer tarafa hârib oldu. Rusya İmperatoru'na terk-i 'akab-gîrî ile reh-dâde-i ruhsat olmağla, *"Men necâ bi-re'sihî fe-kad rabiha*"* câddesinde terk-i debdebe ile on günlük yolu tarîka-i yek-şibh edüp, Nemçe İmperatoru dahi Macaristân tarafına gürîzân, ol dahi müsâmaha ile rehîn-i ferahnây-ı selâmet ü emân oldu.

Bonaparta min-ba'd firâriyândan i'râz ve tehallüf edüp, doğru kürsî-i Memleket-i Nemçe olan Bec Şehri'ne vürûd ve bî-tekellüf, âverde-i pençe-i teshîr u tasarruf eyledikden sonra, Nemçe İmperatoru'nun tahtına cülûs **[Ü 128b]** ü ittikâ edüp: "Ayâ kıral dostumuz imperatorluğumuzu tasdîk eder mi?" deyü ba'zı kinâyâtla tafra-nümâ oldu. Ba'dehû şehr-i merkūmda kâ'in bi'l-cümle tüccâr ve ehâlîyi cem' u ihzâr ve bedel-i yağmâ olmak üzere elli bin kîse akca tahmîl edüp, anlar dahi nâ-çâr bişr u beşaşetle ta'ahhüd ve telakkī izhâr edüp, çend-rûz zarfında cem' u teslîm eylemeleriyle, 'ulûfe-i askerîni meblağ-ı mezbûrdan tanzîm eyledi.

Ol tarafa dâ'ir mühimmesini ber-vefk-ı dil-hâh ru'yet ve muhâfız ta'yîn ve bünyân-ı muhâfazayı teşyîd ü tarsîn eyledikden sonra, yüz bin mikdâr leşker-i cerrâr ile Leh Memleketi'ne i'tizâm ve Nemçe ve Rusya kıralları, milket-i merkūmede ez-ser-i nev yüz elli bin asker tertîb ü tehyi'e ve tedârükât-ı kaviyye ile techîz ü ta'biye eylemiş olmalarıyla, memleket-i mezbûreye otuz sâ'at bir mahalde i'tirâz ve tarafeynden iş'âl-i nâ'ire-i kıtâle kıyâm ü intihâz olunup, **[mısrâ]**":

Zi-her taraf ki şeved küşte sûd-i İslâm-est"*

müfâdınca her tarafdan niçe bin küffâr-ı bed-nihâd, furû-zîne-i sa'îr ve niçeleri dahi esîr-i kayd-ı zencîr olup, 'âkıbet Bonaparta'nın ikdâmı ve icrây-ı en-

---

* مَنْ نَجَا برأسه فَقَدْ رَبِحَ = Kellesini kurtaran gerçekten kazanmıştır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* II,299.

** ز هر طرف که شود کشته سود اسلامست = Her taraftan katledilen, İslâm'ın faydasınadır" anlamına gelen Farsça bir ifâdedir.

vâ'-ı hiyel-i harbiyye ile cidd ü ihtimâmı, Fransalu'nun galebesini îcâb eylemekle, Nemçe ve Rusya (روسیّه) askerinin pây-ı sebâtları mütezelzil ve erkân-ı bünye-i ârâmları mütehalhal olmağın, dest-keş-i harb ü sitîz ve yine her biri bir semte 'inân-rîz-i gürîz oldular.

Moskov Kıralı firârîler ile bir mahalde âremîde olmayup, Petreburk[=Petersburg]'a kadar ılgār ve tenfîs-i hayât-i hayyât-âsâr eylediler. Ve Nemçe Kıralı ba'de'l-firâr, ber-taraf-sâz-ı hil'at-i nâmûs ü 'âr olup, Bonaparta **[Ü 129a]** tarafına dahîl ile cûyende-i emân ü zinhâr olmağla, mersûmun bu resme tenezzülü, mesfûrun terakkī-i şehâmetini mûcib ve gûyâ ki nabzân-ı 'ırk-ı mürüvvetini müstevcib olmağla, min-ba'd dervâze-i husûmeti sedd ve istîlâ eylediği Bec ve sâ'ir bilâd ü kılâ'ı Nemçelü'ye redd edüp, Nemçelü dahi bundan akdemce İngilterelü'nün Fransalu 'aleyhine tahrîk ü igrâlarında Nemçelü'ye idâne eylediği yüz bin kîse akçayı, üc taksîtle Bonaparta tarafına edâ ve İmperatorluğ'unu tasdîk ve Rusya ve İngilterelü ile murtebıt olan vassâle-i ülfet ü müvâlâtlarını teşrîk eylemek ve sâ'ir ba'zı şurût üzere 'akd-i musâlaha ve terk-i münâza'a vü mükâfeha edüp, evvel-behârda yine Rusya (روسیّه) üzerine gelmek cezmiyle Paris'e 'avd ü 'azm eylemişidi.

Haber-i mezkûr vâsıl-ı sem'-i şu'ûr-ı evliyây-ı umûr olduğu eyyâmda, İngilterelü dahi Devlet-i 'aliyye ile tecdîd-i berât-ı ittifâk ve te'kîd-i me'ânî-i dostî vü vifâk eylemek maslahatında Rusyalu'ya (روسیّه لولیه) tâlî olmağla, 'ale't-tevâlî elçileri bu bâbda ruhsat-nâme ibrâz ve ta'cîl-i maslahata ser-âgāz etmeğin, husûs-ı merkūm mütâla'a olundukda, İngiliz ile Fransa biribirine muhârib ve İngilizlü'nün münâza'ası bahra ihtisâsla, neheng-i bahrî gibi kuvvet ü satvetleri gālib olup, anlar ile şimdi tecdîd-i 'ahd ü peymân, Fransalu 'aleyhine mu'âmele-i harb ü hısâmı i'lân kabîlinden olduğu 'iyân ve Fransalu Devlet-i 'aliyye'ye samîmî dost olmak iddi'âsını kerreten ba'de uhrâ beyân eyleyüp, bu def'a dahi İtalya tarafında 'alâka peydâ eylemekle, Devlet-i 'aliyye'ye **[Ü 129b]** mücâveretleri rû-nümâ olup ve bu hılâlde mâdde-i mezkûrenin istihsâli zımnında Der-sa'âdet'e mahsûsan meb'ûs isrâ eylemeğin, ibtidâ'-i emirde İmperatorluk lakabının tasdîkıyle te'lîf-i bâli, ba'dehû ba'zı ta'lîmâtla Paris'e bir sefîr irsâli ve'l-hâsıl Fransalu gibi galebe-i külliyyesi hüveydâ ve tâli' u istidrâcı dem-be-dem müterakkī-i derece-i ikbâl ve eydî-i cidd ü cehd ü ihtimâmı, âzâde-i kelâl ü melâl olan öyle bir la'în-i battâlın şîve-i temelluk u tebasbus ve 'işve-i ta'alluk u tehassusla 'arz etdikleri sûret-i incizâb ü temâyül, bî-gâne-i nigâh-ı te'âmî vü tegāfül olmak revişiyle burûdet-i sâbıkaya germî-i musâfâtı lâhika eylemek, envâ'-ı mehâsini câmi' ve ezân-cümle Fransalu bu def'a zûr-bâzû tahsîl eylemekle, taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den yine mu'âmele-i bâride izhâr olunsa mazarrat-ı mülkiyye vâki' olacağı, bâr-yek-i bünyân-ı vükelâ' 'indinde vâzıh u sâtı' olmağın, bî-taraflık meslekinde cem'-i zıddeyni ihtiyâr kabîlinden olarak, yârî-i lutf-i Bârî ve

yâverî-i baht-ı Şehriyârî ile gerek müttefikler ve gerek Fransalu bi'l-mükâlemât ilzâm ve tensîk-ı şîrâze-i maslahata bî-şikestî-i tarafeyn ikdâm olundu.

Tasdîk-ı lakab-ı İmperatorî-i Fransa

Nigârîde-i kilk-i bedî'u't-tahrîr olduğu üzere Fransalu'nun bağteten Bec Şehri'ni zabt u teshîr ile pençe-zen-i istîlâ ve Alaman ehâlîsini "el-Emân!" gûyâ eylediği havâdisini tetâbu' ederek, umûr-i ecnebiyye kalemi ketebesinin müntehablarından Ro [=Roux]* nâm bir nefer meb'ûs Der-sa'âdet'e vürûd edüp, Fransa İmperatoru olan Bonaparta tarafından Devlet-i 'aliyye'ye **[Ü 130a]** hulûs ve vedâd-ı safvet-i mahsûs teblîğ eyledikden sonra, mesned-nişîn-i Riyâset olan Vâsıf Efendi'ye tahrîren ve takrîren 'arz-ı ifâdât ve edây-ı murâdât eylemekle, min-ba'd İmperatorluğ'un tasdîkıne bâ-irâde-i seniyye-i Tâcdârî karâr verilüp, bilâ-i'zâmin Fransalu maslahatına dâ'ir evâmir-i 'aliyye'ye İmperator elkābının idrâcı aklâma tenbîh u ihbâr olundu. Ve bu husûs mukaddemlerde umûr-i mu'azzamadan mâ'dûd olarak müttefiklerin teşeddüd ve ısrârlarına mebnî, mükâlemât ve müşâverât-ı 'adîdeyi istilzâm etmişiken, mesfûrun kuvvet-i tâli'i, ol güftâr-ı nâ-meyzûnu kāfiyesine ifzâ ve Devlet-i 'aliyye'yi darb-ı lisâna ırzâ eyledi. Ve i'zâmı cihetinden Fransalu'ya tahmîl-i minnet-i bî-şümâr ve dîğerlere bu husûs mâddeden add olunmamak zemîn-i hakîmânesi irâ'e vü iş'âr olunarak, iskâtlarına sarf-ı nefes-i iktidâr kılındı ğından başka, İmperatorluk elkābının tasdîkını müş'ir Bonaparta'ya nâme-i hümâyûn yazılup, hedâyâ dâhi tertîb ve sâbıkā Tezkire-i Sânî 'Abdurrahîm Muhibb Efendi, Nişancı Pâyesi'yle Sefîr ta'yîn ve ba'zı mevâdd-ı mühimme içün iktizâ eden ta'lîmât ve vesâyâ kendüye telkîn ü tebyîn olundu.

Bu mâdde içün Rusya (روسيّه) ve İngiltere elçileri gûnâ-gûn iddi'âlara teşebbüs edüp, miyânede müzâkerât-ı kesîre güzerân ve her biri Fransalu fî-zâtihî hîle-kâr ve mütelâ'ib ü mekkâr bir kavim olup, pîş-ezîn Devlet-i 'aliyye tarafına izhâr-ı bendegî ve husûsıyyet ederken, diyâr-ı Mısriyye'yi pâ-zede-i huyûl-i hıyânet eylediklerini ve asl-ı bünyân-ı ittifâk, tâ'ife-i mesfûrenin 'aleyhine cihet-i câmi'a-i vifâkla **[Ü 130b]** sarf-ı yârî-i himmet olunmak üzere mü'esses olduğunu der-meyân edüp, kezâlik: "Müttefiklerin menfûr-i tabî'î ve münker-i hakīkīleri olan tasdîk mâddesini Devlet-i 'aliyye tahkīk u takrîr ve müttefikleri tarafına derkâr ve ilâ-âhıri'l-edvâr mülâhaza olunan mesleki tagyîr eyledi" deyü i'tirâz ve ma'mûre-i musâfât-ı Devlet-i 'aliyye'yi rahnedâr-ı tîşe-i intikāz eylediklerinde, leff ü neşr-i müretteb üzere tâ'ife-i mersûmenin vâkı'â ibrâz-ı 'ubûdiyyetleri mukaddimesi müntic-i hıyânet olup, lâkin ol esnâda cumhûr, belki sûret-i Cumhûriyyet'leri henûz şûran-şûr olduğu hengâm olup, el-hâletü hâzih bi-re'sihî devlet-i mahsûs, belki bünyân-ı haş-

* Metnimizde İstanbul'a gönderilen ve Ro (رُو) okunacak şekilde yazılmış olan kişi M. Roux olmalıdır; bk. meselâ "Selim III", *Biographie universelle, ancienne et moderne, ou histoire, par ordre alphabétique, ...*, Paris 1825, XLI,482,534.

metleri girân-seng-i İmperatoriyyet'le marsûs olmağla, min-ba'd ol makūle mu'âmele-i gadr-âmîzi irtikâb, bî-gâne-i resm-i devlet olduğu bî-irtiyâbdır. Sâniyen ittifâkımız şurûtunda Bonaparta nâmı olmayup, mücerred Fransalu'yu Mısır'dan def' ve Cumhûriyyet'den ihrâc ile sûret-i asliyyesine i'âde eylemeğe bezl-i ihtimâm eylemek mersûm olup, el-hâletü hâzih kıyâfet-i asliyyesine 'â'id ve bi'l-cümle Fransalu Bonaparta'yı Kıraliyyet'e kabûl eylemekle, ol dahi sandalî-i saltanata kā'id olup ve ez-kadîm Fransa Kıralı'na Devlet-i 'aliyye, Pâdişâh 'unvânı tahrîr edegelüp, İmperator 'ibâreti fi'l-asl lisân-ı Rûmî'de âmir ve fermâyende ma'nâsına olup, ba'dehû Pâdişâh da isti'mâl olunduğundan nâşî, tağyîr-i lafzî kabîlinden olmağla, bu husûsda Devlet-i 'aliyye müttefikler tarafından 'urza-i mu'âhaze olmak bî-ma'nâ ve emr-i gayr-i mu'tenâdır. Sâlisen Devlet-i 'aliyye müttefikler tarafına ilâ hâze'l-ân **[Ü 131a]** ne meslekde ise kat'â andan inhirâfı olmayup, hâlâ pây-efşür-i merkez-i musâfât ve nigeh-dâr-ı usûl-i müvâlâtdır. Kaldı ki Nemçelü'nün Fransalu ile bu def'a vukū'-yâfte olan musâlaha-i nâ-çârîleri şurûtundan olmak üzere Dalmacya ve İstirya* şehirleri Fransa yedinde kalmağla, Devlet-i 'aliyye'ye hemcivâr ve muhtemelü'l-ızrâr olduğunu Devlet-i 'aliyye dahi mülâhaza ve şimdiden ol serhadlere temkīn ü istihkâm ile muhâfazaya ibtidâr eylediğinden başka, "Bonaparta'nın Devlet-i 'aliyye'ye bu teklîfi ne gûne vakte tesâdüf eylediğini dahi Elçi Bey dîde-i insâfla mütâla'a eylesün" deyü kendülere vâki' olan mağlûbiyyet ve mahkûmiyyeti nâzikâne iş'âr olundu. Ve'l-hâsıl devlet murahhaslarıyla Rusya ve İngiltere elçileri beynlerinde bi'd-defe'ât te'âtî-i kü'ûs-i muhâverât olunup, her biri bir cevâb ilzâmıyle mebhût, husûsan taraf-ı Şehinşâhî'den Rusya ve İngiltere devletlerine birer ihbâr-nâme irsâliyle rahne-i dehân-ı kīl ü kālleri bıhye-zede-i samt ü sükût oldu.

İstîlâ'-i Sırb bâ-Semendire ve Böğürdelen

Eşkıyây-ı mersûme on bin kadar tüfeng-endâz ile Belgırad etrâfında olan palankalara istîlâ ve Semendire üzere geldiklerinde, ehâlî ve Muhâfız dervâzeleri sedd ü iğlâk ve harb ü peykâr içün teşmîr-i sâk eylediklerini melâ'în müşâhede etdiklerinde, sûret-i ihtiyâlle makām-ı hısâmdan mübâ'ade edüp, derhâl kal'aya iki âdem irsâl ve: "Bizler kemâ-kân mütekallid-i ribka-i ra'iyyet ve fermân-ber-i evâmir u nevâhî-i devlet olup, bu resme tecemmu' u ihtişâdımız, **[Ü 131b]** hılâf-ı rızây-ı Pâdişâhî bir alay eşkıyây-ı bed-nihâdın zulm ü te'addîlerinden bî-tâb ü tüvân ve min-ba'd cevr u cefâlarına tehammül, bîrûn-i yârây-ı imkân olmağla, hemân müdâfa'a-i eşkıyâ ile nefsimizi ihtimâya mebnîdir. Sizlere fî külli'l-hâl itâle-i eydî-i ta'arruz eylemek hâric-i havze-i ihtimâl olup, hemân bizleri bu gûne ber-zede-i sâmân eden eşkıyâ

* Metnimizde İstirya (ايستريا) gibi okunabilecek olan bu yer, Sırpça'da İstra denilen Adriya denizinde yarımada olan İstria'dır; bk. meselâ "İstria", *Meydan Larousse,* XI,5891.

gürûh-i mekrûhundan, derûn-i kal'ada kâ'in on nefer şahsı kal'adan ihrâc ve diyâr-ı sâ'ireye iz'âc eylemeniz matlab ve bugün buraya vürûdumuza bâ'is ü sebeb budur" deyü makāl-i mekîdet-me'âlle, ol sâde-derûnları firîfte ve meftûn ve kulûb-i hâfikalarına îrâs-i tumânînet ü sükûn eylediler.

Ol melâ'în-i mekr-âyîn 'indlerinde zebân-zed oldukları, mazhar-ı esrâr-ı 'aşere-i mübeşşere, erkân-ı rekîne-i Kal'a-i Semendire olmağla, derûnunda mevcûd oldukca kal'aya zafer-yâb olmayacakları, vâsıl-ı derece-i yakīn idi. Ve'l-hâsıl *"el-Mü'minü gırrun kerîmün ve'l-münâfiku hıbbun le'îmün*"* fehvâsmca ehl-i kal'a, ol mekkâr-ı tebeh-kârların neyreng ü füsûnuna mağbûn ve bu resme mu'âmele-i mücâmele izhârlarından münbesit u memnûn olup, ta'dâd ü ihrâclarını irtiyâd etdikleri, Yeniçeri Ağası ve Topcu-başı ve Dizdâr ve sâ'ir yedi nefer müte'ayyinlere: "Selâmet-i nefs ü mâlımız içün elbette sizlerin bu kal'adan hurûc u 'azîmetiniz matlûbumuzdur" deyü gulûy-i 'âmm ve müzâhame-i ilhâh u ibrâm eylediklerinde, her biri half billah ile: "Melâ'în-i mesfûrînin bu mu'âmeleleri mahz-ı hîle vü firîb ve kelimâtları hilye-i istikāmetden bî-nasîbdir. Merâmları bu desîse ile bizi ve sizi helâk ü i'dâm **[Ü 132a]** ve kal'ayı igtinâm eylemekdir" deyü her ne kadar nush u pend eylediler ise, birisi sûd-mend olmayup, encâm-ı kâr te'essüf ü telehhüf-i bî-şümâr ile kal'adan hurûc ve çend mesâfe tebâ'ud eylediklerinde, mukaddemâ rehgüzerleri olan girîvede der-kemîn eyledikleri üc yüz kadar melâ'în, def'aten hecme-endâz-ı savlet ve cümlesine izâka-i çâşnî-i şehâdet eylediler.

Ba'dehû ol gün ehâlî-i kal'a ile bi'r-rıfk ve'ş-şühûle hıltata âgāz ve bîâlât ü esliha beş yüz kadarı ceste ceste kal'aya duhûl ve bey' u şirâ ve mu'âmele-i kemâl-i dostî vü velâya müteyaggil u meşgûl olup, ehâlî-i kal'ayı yek-sere mutma'innü'l-bâl ve üftâde-i dâm-ı firîb ü igfâl eylemeleriyle, ferdâsı bî-mehâbâ yek-bâre duhûl ü iktihâm ve kal'a-i gevher-nigîn-misâl öyle bir hısn-ı 'azîzü'l-menâle bî-harb ü kıtâl, i'mâl-i cüyûş-i mekr u ihtiyâl ile istîlây-ı tâmm eylediler. **Beyt:**

Küffâr eline düşdü Hisâr-ı Semendire
Hayfâ ki döndü âteş içinde Semender'e

Ana müte'âkıb üc bin kadar melâ'în-i hızlân-eser, Böğürdelen Kal'ası'na 'azîmet ve Semendire'yi âverde-i kabza-i teshîr eylediklerini ehâlîye ihbâr ve takrîr eylediklerinde, nâ-çâr anlar dahi teslîme mübâderet edüp, min-ba'd ol melâ'în-i mel'anet-endîş, hecme-rîz-i Belgırad ve Niş olmak bâbında tesbît-i 'azm ve ol havâlîden nâm-ı İslâm'ı ber-taraf eylemek husûsunda tasmîm-i cezm eyledikleri haber-i vahşet-eseri, kulûb-i İslâmiyân'ı dâğdâr ve Şehriyâr-ı cihân'ı gark-âb-ı humûm u ekdâr eyledi.

* اَلْمُؤْمِنُ غِرٌّ كَرِيمٌ وَالْمُنَافِقُ خِبٌّ لَئِيمٌ = Mümin soylu ve şerefli, münâfık ise sahtekâr ve şerefsizdir" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

Tevcîhât-ı ba'zı vüzerâ'

Sene-i mezbûre **[Ü 132b]** recebü'l-ferdinin on ikinci günü◊ Mustafa Paşa-zâde sâbıkā Köstendil Sancağı mutasarrıfı mîr-i mîrândan Süleymân Paşa'ya Bosna Eyâleti'nde vâki' Klis Sancağı ve yine yevm-i merkūmda sâbıkā Mar'aş Beylerbeyisi mîr-i mîrândan olup, Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi olan es-Seyyid Kalender Paşa'ya Cerde Başbuğluğu ile Trablus-Şâm Eyâleti ve Nâblusî Vezîr İbrâhîm Paşa-zâde sâbık Haleb Vâlîsi Vezîr Mehmed Hamûd Paşa'ya Mar'aş Eyâleti ve sâbıkā Karahisâr-ı sâhib Sancağı mutasarrıfı Erzurum Müftîsi el-Hâc 'Abdurrahman Paşa'nın Vezâret'i ref' olunmağla, Sancağ-ı mezbûr sâbıkā Tırhala Sancağı mutasarrıfı Vezîr-i dilîr Ahmed Hurşîd Paşa hazretlerine tevcîh u ihsân ve taraflarına ısdâr-ı fermân kılındı.

Tezyîl

Zikr olunan Mar'aşî Seyyid Kalender Paşa, ümmî ve sâde-dil ve levha-i derûnu nukūş-i neyreng ü füsûndan sâfi, bî-gışş ü gılzât olup, lâkin nefsinde behâdır ve i'mâl-i askere kādir, merd-i seçî ve evâmir u nevâhî-i Devlet-i 'aliyye'ye samîmî münkād u mutî' olduğu meşhûd-i 'Abd-i muharrir olmağla, serîresinde müstekinn olan cevher-i isti'dâdı, nazar-ı kîmyâ-eser-i devlet ve dest-yârî-i terbiye-i isti'mâl-i hademe-i Saltanat'la gevher-i şemşîr-âsâ 'iyân ü bâdî olmak, mebâdî-i vaz' u kirdârından müstedlel ve **[mısrâ]***:

İltifât, âyinedir sûret-i isti'dâda

nümâyişi, rû-nümûn olmak ağleb-i muhtemeldir.

Yukūf-i husûf

Mâh-ı merkūmun on beşinci ahad gicesi sâ'at sekizde iken◊◊ Burc-i Seretân'da **[Ü 133a]** olduğu hâlde 'ukde-i zenebde on iki ısbı' ile mukadder olan cirm-i Kamer'den dokuz buçuk ısbı' mikdârı münhasif ve dokuzu otuz iki dakīka murûrunda incilâya âgāz ve on bir sâ'at dört dakīkada incilâ ile peyker-i münevverini bi-temâmihî ibrâz eyledi.

Silsile-i 'ulemâ'

Mâh-ı mezbûrun on altıncı günü◊◊◊ tevcîhât-ı 'ilmiyye vâki' olup, Kazây-ı Şâm yirmi bir senesi rebî'ulâhırı gurresinden◊4 zabt eylemek üzere

---

◊ 12 Receb 1220 = 6 Ekim 1805 Pazar.

* Metnimizde yer alan bu mısrâ, Nâbî'nin gazellerinden birinde geçmektedir; bk. *Nābī Dīvānı*, II,1034.

◊◊ 15 Receb 1220 = 9 Ekim 1805 Çarşamba. Metnimizde ay isminin Pazar olarak belirtilmesi, buradaki 15 Receb'in Pazar'a denk gelen 5 Receb olarak değiştirilmesinin daha uygun olduğunu gösteriyor.

◊◊◊ 16 Receb 1220 = 10 Ekim 1805 Perşembe.

◊4 1 Rebî'ulâhır 1221 = 18 Haziran 1806 Çarşamba.

Ahıshavî Halîl Efendi'ye ve yirmi bir cumâdelâhıresi gurresinden[◊] zabt eylemek üzere Halebü'ş-şehbâ, Muhassıl-zâde 'Ömer Efendi'ye ve yirmi bir şa'bânından[◊◊] zabt eylemek üzere Yenişehir, Mollacık-zâde 'Ârif Beyefendi'ye ve sene-i merkūme cumâdelûlâsından[◊◊◊] zabt eylemek üzere Üsküdar gerçi Muhzır-zâde Mehmed (محمّد) Zihnî Efendi'ye tevcîh olunup, lâkin yirmi zilhiccesi gurresinden[◊4] Kādî-i Üsküdar Debbâğ-zâde Hamdullah Efendi, tayy-ı sicill-i zindegânî-i nâ-pâydâr eylemekle, mûmâ ileyhe târîh-i merkūmdan tencîz ile meserret-engîz kılındı.

Katl ü i'dâm-ı Lala 'Ali Ağa

Mersûm-i yerâ'a-i imlâ olduğu üzere Tayyâr Paşa, Sadr-ı sâbık sa'âdetlü Yûsuf Paşa hazretleri pîş-gâhından gürîzân ve Sohum Kal'ası'nda sâkin ve ol havâlîde şân ü şöhretle müte'ayyen olan Keleş Bey akrıbâlarından olmak 'alâkasıyla merkūm tarafına şitâbân olup, bir müddet anda ikāmet ve bast-ı kālîçe-i müsâferet edüp, ol hılâlde Paşa-yı mûmâ ileyhin 'amucası Hasan Bey ve Lalası 'Ali Ağa Kırım Adası'na nakl **[Ü 133b]** ü irtihâl etmiş olmalarıyla, merkūmların Kırım'a tenakkul ve Moskovlu'nun tekabbülleri, Devlet-i 'aliyye'nin müstenkiri olmağla, şurūt-ı musâlaha mûcebince mezbûrlar Moskovlu'dan taleb olundukda, der-sâ'at havze-i Kırım'dan tard u teb'îd ve min-ba'd memleketlerinde meks ü demek eylememek üzere ilhâh u teşdîd eylemeleriyle, merkūmân dahi Bender Muhâfızı Hasan Paşa'ya ilticâ ve şefâ'at niyâzıyla teşebbüs-i dâmen-i recâ eylediler. Vezîr-i müşârun ileyh dahi murâ'ât-ı şân-ı Vezâret'le merkūmların nâ'ire-i derûnlarına reşâşe-pâş-ı tesliyet olduğuna murâdif, istid'ây-i 'afv ü inâyet zımnında Der-sa'âdet'e niyâznâme tahrîr ve 'Ali Ağa ile ba's ü tesyîr edüp, lâkin Şehriyâr-ı güzîn hazretlerinin Tayyâr Paşa hakkında lehb-gîr olan âteş ü gazabları bir vechile kābil-i teskîn olmamakla, mezbûr 'Ali Ağa mazhar-ı şemşîr-i siyâset ve kat'î emr-i 'âlî ve Mübâşir irsâline mebnî Hasan Ağa'nın dahi Bender'den ser-i bürîdesi resîde-i Bâb-ı sa'âdet oldu.

Muhârebe-i Hazînedâr İbrâhîm Paşa

Karîben nîş-zede-i zenbûr-i kalem ve zahm-güşây-ı safha-i rakam olduğu üzere Sırp eşkıyâsı, Semendire ve Böğürdelen kal'alarına hud'a vü ihtiyâlle ber-vech-i istîsâl istîlâ eyledikden sonra, mâh-ı zilka'denin on dördüncü günü[◊5] yedi bin mikdâr melâ'în-i siyeh-kâr, Niş etrâfında vâki'

◊ 1 Cumâdelâhıre 1221 = 16 Ağustos 1806 Cumartesi.
◊◊ 1 Şa'bân 1221 = 14 Ekim 1806 Salı.
◊◊◊ 1 Cumâdelûlâ 1221 = 17 Temmuz 1806 Perşembe.
◊4 1 Zilhicce 1220 = 20 Şubat 1806 Perşembe.
◊5 14 Zilka'de 1220 = 3 Şubat 1806 Pazartesi.

Perakin ve Razfa (رازفه = Razanj?) gibi birkac palankalara dahi 'inân-rîz-i ılgār ve birer takrîble ol diyâr-ı İslâmiyye'yi karârgâh-ı küffâr eyleyüp, Niş Kal'ası dahi ketîbe-i sû'-i 'azîmetlerine der-pîş edüp, evvelâ Niş'e beş sâ'at **[Ü 134a]** mesâfede kâ'in 'Aleksince [=Aleksinac] nâm palankayı muhâsara ve şiddet-i ikdâm ve hiddet-i kîn ü hısâm ile peyveste-i muhârebe vü müşâcere üzere oldukları haberi, etrâf ü enhâya şerâre-i âteş-âsâ münteşir olup, bu keyfiyyet Rumeli Vâlîsi ve Sırb Ser'askeri olan Vezîr İbrâhîm Paşa'nın bundan akdem Niş muhâfazasına ta'yîn eylediği Hazînedâr nâmdârlarının mesmû'u oldukda, be-gâyet müte'essir ve mütezaccir olmağla, derhâl Tüfengci-başı İsma'îl Ağa'yı ve Gönüllü Ağası Tâhir Ağa'yı bin nefer süvâr-ı celâdet-şi'âr ile irsâl edüp, ehâlî-i kal'a, hâlet-i mahmasada iken imdâd ve Rüstemâne ceng ü cilâd ve dûr-pâş-ı seyf-i cihâd ile melâ'în-i hâsirîni havâlî-i kal'adan tard u ib'âd eyledikden sonra, min-ba'd palanka-i mezbûrun ber-muktezây-ı 'akl, muhâfazası nâ-mümkin olmağla, bi'l-cümle sükkânım emvâl ve eşyâlarıyla Niş Kal'ası'na nakl eylediler.

Bu peyâm vâsıl-ı südde-i sa'âdet-iltisâm oldukda, mukaddemâ Hâfız Paşa tarafına mu'ayyen hâcegândan Şâkir Ağa, İbrâhîm Paşa askerine müceddeden Nüzül Emîni ta'yîn ve yine hâcegândan Sa'dullah Bey'e Rumeli Defterdârlığı ve Sadr-ı sâbık sa'âdetlü Yûsuf Paşa hazretlerinin Kapucular Kethudâsı olan Memiş Efendi'ye sene-i âtiye şevvâlinden◊ muvakkaten Sipâh Kitâbeti tevcîh ve müşârun ileyhi mahall-i me'mûrlarına 'alâ vetîreti'l-isti'câl îsâl eylemesi emr u tenbîh kılındı.

Vefât-ı Kara 'Osmân-zâde Pûlâd Ağa

Meşâhîr-i ağniyâdan Mağnisevî Kara 'Osmân-zâde Pûlâd Ağa'nın hadîd-i hayâtı, sendân-zede-i Hâdimü'l-lezzât olduğu haberi, mâh-ı mezbûrun **[Ü 134b]** evâhırında◊◊ resîde-i sâmi'a-i vükelâ'-i devlet oldukda, müteveffây-ı merkūm fart-ı yesâr u servetle meşhûr u ma'lûm olmağın, gerçi muhallefâtına cânib-i mîrîden Mübâşir ta'yîn olunup, lâkin Mübâşir-i mezbûr her ne kadar Muhassıllık vazîfesini icrâya ikdâm ve i'tinâ eylemiş ise de, hakkında nâtıka-i zemân mütemerrid, **[mısrâ]'**:

*Heyhâte tadribu fî hadîdin bâridin**

meselini gûyâ ve bilâhare isminin sırrı müsemmâda hüveyd[â] oldu.

◊ 1 Şevvâl 1221 = 12 Aralık 1806 Cuma.

◊◊ 21-30 Zilka'de 1220 = 10-19 Şubat 1806.

* هَيْهَاتَ تضرب فى حَديدٍ بَارِدٍ = Yazık! Soğuk demir dövüyorsun (= Abesle iştigal ediyorsun)" anlamına gelen bu cümle Arapça bir atasözüdür.

Vefât-ı Ser-etıbbâ' Nu'mân Efendi

Mûmâ ileyh evâ'il-i hâlinde Rumeli kuzâtından olup, fî zâtihî ashâb-ı rüşd ü dirâyetden olmağla, Süleymâniyye'de Tıb Medresesi'ne müdâvemet ve Re'îsü'l-etıbbâ' Hayrullah Efendi merhûmun hayli müddet Calînûs ve Bukrât'a mevki'-i reşk ü hasret olan meclis-i müdâreselerine mümârese ve mülâzemetle, kānûn-i hikmet üzere sadra şifâ verecek kadar fenn-i mezkûrdan tahsîl-i bidâ'a ve mu'arref-i hüner u ma'rifeti beyne'l-küberâ' ehliyyetini işâ'a eylediğinden başka, zâtında nabz-âşinâ ve mizâc-gîr ve tabâyi'-i şehr u dehre âgâh ü habîr olup, fenn-i intisâbın esbâb ü 'alâmâtını 'ârif ve usûl ü furû'una kemâliyle vâkıf olmağla, hakîmâne devây-ı kîmyevî misâl, dâhil-i 'urûk-ı ricâl ve refte refte re's-i a'zây-ı devlet hıdmetine delâlet-i yâverî-i baht u ikbâlle reh-yâb-ı ittisâl olmağın, iki yüz senesi◊ tarîk-ı tedrîse intikāl* ve çend rütbe-i bâlâ ru'ûs-i sa'âdet-intimâ ile kadr ü i'tibârı 'âlü'l-'âl olup, birkac sene güzerânında Hayrullah Efendi şeb be-hayr-ı meclis-i cihân eylemekle, yerine Re'îsü'l-etıbbâ' ve bir sene murûrunda Kazây-ı İzmir ile kâm-revâ oldu**. Ba'dehû Bilâd-ı erba'a **[Ü 135a]** Pâyesi'yle mürabba'-nişîn-i mesned-i 'izz ü iftihâr ve iki sene murûrunda Mekke Pâyesi'yle bülend-i'tibâr olup, iki yüz on dört senesi◊◊ İslâmbol Pâyesi'yle tahsîl-i vâye-i te'ayyün ü te'azzum ve on sekiz senesine kadar◊◊◊ bu vechile merhabây-ı devlet, pey-der-pey tevârüd ü tezâhüm üzere iken, *"Ve-eyyü na'imin lâ yükeddirühu'd-dehru****" tedâvülü üzere nizâm-ı hâline 'aynü'l-kemâl isâbet edüp, mizâc-ı devleti tebâh-zede-i nezle-i nekâbet oldu. Ya'nî meğer havsala-i ikbâli, dil-i hâsid misâl teng olmağla, dest-kârî-i himmetleriyle pervâz edüp ve âb-yârî-i delâletleriyle serfirâz olduğu 'uzamây-ı devletle, vetîre-i sâbıka ve tarîka-i lâyıka üzere tevâzu' ve mümâşât meslekine âheng eyleyüp, teşâmuh-ı ünf ü nahvet, husûsan mâdûnlarına tafra-furûşî-i büzürgî vü 'azametle, kulûb-i enâmı tenfîr ve nakd-gerân-ı devleti dil-gîr edüp, karîne-i hâl bir mâdde zımnında Dârussa'âde Ağası'yla miyânlarında kīl ü kāl tehaddüsü, mü'eddî-i huşûnet ü cidâl ve müfzî-i tehevvür ü infi'âl olmağla, âhır-ı kâr, **beyt:**

Çok da mağrûr olma kim meyhâne-i ikbâlde
Biz hezârân mest-i medhûşun humârın görmüşüz*4

◊ 1 Muharrem 1200 = 4 Kasım 1785 Cuma.

* Nu'mân Efendi'nin müderrisliği 8 Receb 1198[=28 Mayıs 1784] Cuma günü başlıyor; bk. meselâ *Me'mûrîn-i İlmiyye,* Ali Emîrî, İlmiyye, nr.56, vr.36b.

** Nu'mân Efendi'nin İzmir Kadısı olması 1 Rebî'ulevvel 1213 [=13 Ağustos 1798] Pazartesi günüdür; bk. *Tarîk-ı Defter-i 'Ulemây-ı kirâm,* Ali Emîrî, İlmiyye, nr.71, vr.28b.

◊◊ 1 Muharrem 1214 = 5 Haziran 1799 Çarşamba.

◊◊◊ 1 Muharrem 1218 = 23 Nisan 1803 Cumartesi.

*** وَ اَیُّ نَعیمٍ لاَ یُکَدِّرُهُ الدَّهرُ = Zamanın bulandırmadığı hangi nimet vardır" anlamına gelen Arapça bu mısrâ için bk. meselâ İbn Ebi'd-Dünyâ, *Kıra'd-dayf,* thk. 'Abdullah b. Hamd el-Mansûr, Riyâd 1997, III,384.

*4 Metnimizde yer alan bu beyit, "medhûşun" kelimesi yerine "mağrûrun" kelimesi değişikliği ile Nâbî'nin gazellerinden birinde geçmektedir; bk. *Nābī Dīvānı,* II,696.

derd-i serine dûçâr ve humyâze-i 'azlle mastaba-i inzivâda peygūle-nişîn-i endûh u ekdâr oldu.

Ol hâl üzere güzârende-i eyyâm ü leyâl iken, mâh-ı zilhiccenin dördüncü günü[◊] sadme-i seng-i ecel birle, kārûre-i hayâtı şikest ve şifâ-hâne-i mağfiret-i Rabbânî'ye peyvest oldu.

Tevcîh-i Eyâlet-i Trabzon bâ-Sadr-ı sâbık Yûsuf Ziyâ Paşa ve ba'zı tevcîhât

Trabzon-i tarab-efzûn Eyâleti, **[Ü 135b]** bâlâda nüvişte-i kilk-i bedî'u'l-edâ olduğu üzere Tayyâr Paşa ref'inden, Sadr-ı sâbık sa'âdetlü Yûsuf Ziyâ Paşa hazretlerine tevcîh u ihâle, ba'dehû şevvâl[◊◊] tevcîhâtında, sâbık Vâlî-i Mısır Vezîr Hûrşîd Paşa hazretlerine imâle olunup, lâkin eyâlet-i merkūmeden mu'allem asker tahrîri, Şehriyâr-ı İskender-serîr'in menviyy-i zamîr-i şevket-semîri olup, ol havâlî ehâlîsi fî zâtihî gılzat u fezâzatla meftûr ve dürüştî vü şirâsetle meşhûr, sa'bu'l-kıyâd bir tâ'ife-i hūşûnet-nihâd olduğundan başka, Tayyâr Paşa'nın dahi dem-be-dem tahrîk-i fesâd ve zîr-i hâşâk-i hafâdan nâ'ire-i fitne vü ihtilâl îkād edeceği agleb-i melhûz olmağla, mâh-ı mezbûrun yedinci günü[◊◊◊] Hûrşîd Paşa'ya Karlı-ili ve Eğriboz tevcîh olunup, Trabzon Eyâleti, kemâ fi's-sâbık müşârun ileyh tarafına tahvîl ve iktizâ eden evâmir-i 'aliyye tahrîr u tesbîl kılındı. Kezâlik mâh-ı merkūmun sekizinci günü[◊4] İskenderiyyeli İbrâhîm Paşa'nın diğer dâmâdı Prizrinli Tâhir Paşa-zâde mîr-i mîrândan Mehmed Sa'îd Paşa'ya Prizrin Sancağı tevcîh ve Niş muhâfazasına me'mûr olan Gusine [=Gusinje] Mütesellimi Mehmed Bey'in İbrâhîm Paşa'nın istid'âsına mebnî, rütbe-i mîr-i mîrânîyle kadr u menzileti tenvîh kılındı.

İhsân-ı ba'zı pâyehâ

Sene-i merkūme zilka'desi selhında[◊5] yirmi bir muharremi gurresinden[◊6] mu'teber olmak üzere sâbıkā Havâss-ı refî'a Kadısı 'Alâ'iyyevî Mehmed Efendi ve yine yevm-i merkūmda yirmi bir muharreminin on beşinci gününden[◊4] mu'teber olmak üzere, sâbıkā Üsküdar Kadısı Celebi-zâde hafîdi es-Seyyid Mehmed Zeynel'âbidîn, **[Ü 136a]** Edirne pâyeleriyle bülend-pâye ve ekfâ' ü akrânlarına 'arz-ı iftihâra medâr olacak mikdâr hâ'iz-i vâye oldular.

◊ 4 Zilhicce 1220 = 23 Şubat 1806 Pazar.
◊◊ 1 Şevvâl 1220 = 23 Aralık 1805 Pazartesi.
◊◊◊ 7 Zilhicce 1220 = 26 Şubat 1806 Çarşamba.
◊4 8 Zilhicce 1220 = 27 Şubat 1806 Perşembe.
◊5 30 Zilka'de 1220 = 19 Şubat 1806 Çarşamba.
◊6 1 Muharrem 1221 = 21 Mart 1806 Cuma.
◊7 15 Muharrem 1221 = 4 Nisan 1806 Cuma.

VEKĀYİ'-İ SENET-İ AHAD ve 'İŞRÎNE ve Mİ'ETEYN ve ELF

İhsân-ı ba'zı pâye-i 'ilmiyye

İşbu sâl-i yümn-iştimâl zilhiccesinde◊ zabt etmek üzere Burusa Kazâsı tevcîhiyle kâmrân olan Emîn-i Fetvâ es-Seyyid Mehmed Efendi, muharremü'l-harâmın gurresinde◊◊ Mekke-i mükerreme Pâyesi'yle de bülend-'unvân oldu.

Nizâm-ı ba'zı Emânet

Sultân-ı Sikender-serîr ve Hâkān-ı Aristo-tedbîr hazretleri, câlis-i evreng-i saltanat ve lâbis-i libâs-ı 'abkarî-reng-i Hılâfet oldukları müddetden berü, ilâ hâze'l-ân köhne-bünyân-ı cihânı âbâdân ve vech-i me'âş-ı cihâniyânı, sehl ü âsân eylemek niyyet-i hâlısasiyle, her husûsât-ı cesîmeye mahsûs erbâb-ı elbâb tahsîs ve ashâb-ı isti'dâdı isti'vây-ı 'atâyây-ı cezîle ile metâli'-i mühimmeye teşvîk u tahrîs eylemek, de'b-i Husrevâne ve hademe-i devletin hakāyık-ı hıdmet ve çigûnegî-i vaz' u keyfiyyetlerine dem-be-dem icâle-i fikr u reviyyet kılmak, şîme-i Sâhâne'leri olmak mukaddimesiyle Şa'îr-i Istabl-i hâssa ve Matbah-ı 'âmire emânetlerine nasb u ta'yîn ve ser-nâme-i menşûr-i liyâkatleri, tırâzîde-i 'unvân-ı "Eyyühe'l-Emîn! *" olanların gerçi tevcîh-i câhları hılâl-i tevcîhât-ı 'âmmeye menût olup, lâkin mübâya'a olunacak ecnâs-ı zehâ'ir-i kilâr ve şa'îr u giyâh ve 'alef-i enbâr ba'de-zîn vakt ü zemâniyle mübâya'a olunup, hengâm-ı tevcîhât hasbe'l-mûdâvelât sayf u şitâya (شیایه) musâdefetle, girânî-i behâ ile iştirâ ve semenin nısfı mikdârı **[Ü 136b]** telef ü hebâ olup, ümenâ'-i mesâlih tedârük-i menâhic emrinde 'usrete giriftâr ve cânib-i mîrî, eşyânın nedretinden nâşî, mesârif-i kesîreye dûçâr olmalarıyla, sıyâneten li'l-mîrî zemân-ı zabt u idâreleri husûsu, ruhsat-i tenâvül-i lahm-ı hamel gibi, rûz-ı hızıra merbût olmak bâbında emr-i hümâyûn-i mes'adet-makrûn şeref-rîz-i sudûr olmuş olduğuna mebnî, işbu saferu'l-hayrın on altısına◊◊◊ mukārin rûz-i hızır-ı bârizü'l-meyâmin, ümenây-ı mûmâ ileyhimânm mevki'-i zabt u tasarruf ve rûz-nâme-i bî-tehallüfleri olmağla, Istabl-ı hâssa'da mevcûd ber-güzîde-i nev'-i savâhil, huyûl-i ciyâdü'l-mehâ'il, bermu'tâd-ı tarîka-i evâ'il âlây-ı vâlâ ve mehter-hâne-i velvele-fermâ ile çerâgâh-ı Kağıd-hâne'de ra'y u çerâ resmi icrâ ve tertîb-i ziyâfet kā'idesi dahi kemâyenbagī mer'î ve mü'eddî kılındı.

◊ 1 Zilhicce 1220 = 20 Şubat 1806 Perşembe.

◊◊ 1 Muharrem 1221 = 21 Mart 1806 Cuma.

* ایها الامین = Ey güvenilir kişi!" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

◊◊◊ 16 Safer 1221 = 5 Mayıs 1806 Pazartesi.

Ta'yîn-i Erîb Efendi be-cânib-i Bosna

Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l-istimrâr tarafına Fransa Devleti, eğerçi sûret-i zâhirde ibrâz-ı sıdk u safvet ve mu'âmele-i dostî vü muhâlesat izhâr edüp ve tarafeynden sûret-i emniyyet bedîdâr ise de, bizzât düşmen-i dîn, husûsan Fransa tâ'ifesi bed-'ahd ü bed-peymân oldukları, ma'lûm-i erbâb-ı yakîn olduğundan başka, divel-i Nasârâ'nın silm ü musâfât şerâ'itine ri'âyetleri, ancak kendi kâr u menfa'atleri maslahatına mebnî ve her biri re-vâc-ı maksad-ı aslîlerine mu'tenâ olmağla, ednâ 'ârıza ile rişte-i râbıta-i vifâkı münhall ve mizâc-ı imtizâc u ittifâkı muhtell eylemek, şi'âr ve kadîmî muktezây-ı mâye-i hıyânet-disârlarından olmak mülâbesesiyle her ne kadar izhâr-ı temelluk ve ve 'ırz-ı firûtenî ve ta'alluk eylerler ise de, **[Ü 137a] beyt:**

Bâ-temellukhây-ı düşmen i'timâdî eblehîst

*Pây-bûs-i seyl ez-pâ efgened dîvâr-râ**

mü'eddâsmca mesfûrlara külli emniyyet, kā'ide-i hazm ü ihtiyâta 'adem-i ri'âyet kabîlinden ve be-tahsîs Fransalu rakam-zede-i hâme-i rastî-makāl olduğu üzere kavm-i muhtâl ve tâ'ife-i muğtâl olmağla, bu ana kadar divel-i Avrupa ile mu'âmelâtı ve iklîm-i Mısır ve diyâr-ı Alaman semtlerine gadr u istîlâ keyfiyyâtı, ahvâl ve harekâtlarının dâ'imâ teharrî ve tahkīkine ve mekāsıd-ı hafiyyelerinin tashîh u tedkīkine bi-eyy-i vechin kân ikdâmı igrâ ve merâsim-i hazm u tebassuru tehyîc ü i'tinâ eder olduğundan, Bosna civârmda kâ'in fi'l-asl Venedik'den olup, bundan akdem Nemçelü'ye müntakıl erâzîyi bu def'a Fransalu nez' u ihtilâs ve bu cihetle Memâlik-i mahrûse'ye hem-hudûd olması, sudûr-i evliyây-ı umûru hınâsîde-i nâhun-i hizâş ü vesvâs eylediğine binâ'en, sûret-i zâhirde âhar me'mûriyyet ve bâtınen ancak Fransalu'nun çigunegî-i tavr u hareketlerini tahkīke dikkat eylemek üzere Dîvân-ı hümâyûn Kalemi ketebesinden Erîb Efendi'ye ta'lîm-nâme i'tâsıyla Bosna serhaddâtından Novi [= Novi Grad?] ve Pîcâc [= Bihać?] palankaları semtine ta'yîn ü isrâ ve subh u mesâ Fransalu tarafına çeşm ve gûş-i im'ân ve hem-hudûd bulunan Dubravnik ve Karadağ ve nefs-i Bosna ve Arnavudluk ve Hırvatlık re'âyâsıyla, celî ve hafî mu'âmelesine nigerân olup ve keyfiyyet-i me'mûriyyetinden Bosna Vâlîsi'ne dahi ihbâr ile iktizâ eden maslahatda tarafına mürâca'at-kâr ve pey-â-pey meclûbâtı olan havâdisât-ı sahîhayı inhâ **[Ü 137b]** vü iş'âra ibtidâr eylemesi tenbîh ü îsâ kılındı. Kezâlik bundan akdem Rusya Devleti ile Fransalular muhârebe etdikde, devleteyn-i merkūmeteyn beyninde olan Nemçelü erâzîsinden güzâr ve yek-dîğeri kilâb-ı derrende gibi güzîde-i dendân-ı darb u hasâr eyledikden sonra,

---

* پایبوس سیل از پا افکند دیوار را * باتملقهای دشمن اعتمادی ابلهیست = Selin ayak öpmesi, duvarı temelinden yıkacağı gibi, düşmanın yüze gülmesine güvenmek de ahmaklıktır" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

pâygâh-ı kilk-i imlâ vü iş'âr olduğu üzere, bir müddet faysal-ı mütârekeye karâr verüp, bu def'a Bosna ve Karadağ hudûduna hemcivâr olan Venedik erâzîsinden Kotar nâm mahalde mutarassıd-ı muhârebe bulunan Rusyalular, Karadağlu 'usâtını celb, ol vechile Fransalu ile mukābeleye kuvvet kesb eylemek fikr-i fâsidinde olduğu ve Fransalu dahi Bosna hudûdundan Dubravnik'e 'ubûr eylemek, sevdây-ı kâsidinde olduğu havâdisi bu hengâmda vârid olmağla, Karadağ re'âyâsı her ne kadar gürûh-i 'usâtdan ise de erâzî-i Devlet-i 'aliyye'de bulunmak cihetiyle Rusyalu'ya ittibâ' u intimâları, Fransalu'ya ser-rişte-i iddi'â olmak mahzûrunu der-pîş ederek, Re'îsülküttâb Vâsıf Efendi re'âyây-ı merkūmeden dest-keş-i ferâğ ve ol gā'ileden bâz-dâşt-ı dimâğ olmak husûsunu Rusya Elçisi'ne ifâde vü te'kîd ve Fransalu'nun dahi erâzî-i İslâmiyye'den güzerânı mahzûrunu iş'âr ile bâ-üslûb-i hakîmâne girîve-i reh-güzerlerine sedd-i sedîd olmak bâbında Bosna Vâlîsi'ne tenbîhât-ı lâzime tahrîr u temhîd olunup, keyfiyyet-i mezkûre nihânî Rumeli Vâlîsi'ne de tezkîr ve 'alâ cenâhi'l-isti'câl merkūm Erîb Efendi isbâl ü tesyîr kılındı.

İhrâc-ı mevâcib

Mâh-ı mezkûrun on dokuzuncu sülesâ' günü müretteb olan Dîvân-ı bülend **[Ü 138a]** -erkânda 'umûmen tavâ'if-i askeriyyenin iddi'ây-ı istihkāk eyledikleri bir kıst mevâcibleri, eyâdî-i ru'esây-ı emânet-kârâna teslîm ve yirmi birinci hamîs günü◊◊ devri dahi tetmîm olunmağla, taraf-ı şâmilü'ş-şeref-i Şehriyâr-ı sipihr-iktidâr'dan Seferli Kethudâsı vesâtatiyle şeref-resân-ı vürûd olan teşrîfât ve hatt-ı hümâyûn, kadr u menzilet-i Sadr-ı vâlâ-makāmı efzûn eyledi.

Me'mûr-şuden-i Seyyid 'Ali Efendi be-sûy-i Rumeli

Sene-i güzeşte vekāyi'inden bakıyye olarak havâlî-i Belgırad'da kişt-zâr-ı sâmân ü âsâyiş-i 'ibâda mânend-i cerâd münteşir ve zarar u hasâr u fesâdı nâşir olan Sırb 'usâtının bâ-'avn-i Rabb-i Müte'âl harben ve silmen dâ'ire-i itâ'at ve ra'iyyete idhâl eylemeleri bâbında Rumeli Vâlîsi Vezîr

◊ 19 Safer 1221 = 8 Mayıs 1806 Perşembe. Metnimizde gün isminin açıkca Salı olarak belirtilmesi, buradaki ay isminin bu güne denk gelen Muharrem olmasının daha uygun olduğunu gösteriyor. 19 Muharrem 1221 = 8 Nisan 1806 Salı.

◊◊ 21 Safer 1221 = 10 Mayıs 1806 Cumartesi. Metnimizde gün isminin açıkca Perşembe olarak belirtilmesi, buradaki ay isminin bu güne denk gelen Muharrem olmasının daha uygun olduğunu gösteriyor. 21 Muharrem 1221 = 10 Nisan 1806 Perşembe.

İbrâhîm Paşa, cünûd-i kesîre ve tedârükât-ı vefîre ile me'mûr ve 'unvân-ı Ser'askerî ve ruhsat-ı kâmile ile nüfûz u şânı mevfûr kılınmış olup, müşârun ileyhin İskenderiyye'den hareketinden mukaddem tarafından Niş üzerine ta'yîn eylediği başbuğlar, 'avn ü yârî-i hazret-i Bârî'ye mazhar olarak aralık aralık galebe vü zaferleri haberi, 'aks-endâz-ı Der-i devlet ve müşennif-sâz-ı sevâmi'-i vükelâ'-i maslahat ve pey-der-pey ru'ûs-i bürîde-i 'usât, pîş-gâh-ı Bâb-ı hümâyûn'da nihâde-i cây-ı 'ibret olmağa başladı.

Müşârun ileyhin işbu hatb-ı hatîrde muhâfaza-i satvet ü nüfûzu, ehemm-i mehâm ve husûsan müstashab-ı mevkib-i mu'ayyeni olan asâkir-i hamiyyet-me'âsirin zehâyiri emrinde muzâyakadan sıyânetleri mâddesi lâzımü'l-ikdâm olmağla, ta'yîn olunan Ordu Defterdârı ve mübâya'acılar ile iktifâ olunmayarak, ricâl-i **[Ü 138b]** Devlet-i ebed-intimâ'dan mu'temed ve kâr-güzâr ve kâffe-i me'mûrîne nâzır ve âmir olmak bâbında liyâkat ve istîhâli derkâr olan bir zâtın me'mûriyyeti istisvâb ve sâbıkā Şıkk-ı Sâlis Defterdârı ve Umûr-i Bahriyye Nâzırı olan Seyyid 'Ali Efendi'nin evsâf-ı mesrûde ile ittisâfını ihbâr etmeleriyle, mûmâ ileyh maslahat-ı mezkûreye intihâb olundu.

Rumeli Vâlîsi ordusunun bi'l-cümle zehâ'ir ve mühimmât ve kâffe-i levâzım ve mürettebâtını celb ü cem' eylemek ve me'mûrları iktizâsı vechile sevk u isti'mâl ederek, bu makūle müteferri'ât-ı umûru Rumeli Vâlîsi'ne düşündürmemek üzere yedine me'mûriyyet emri ve lede'l-iktizâ' zahîre ve sâ'ir mahalle sarf içün küllî mebâliğ i'tâ ve ma'iyyetine hasekîler ta'yîni ve me'mûrlara tehdîdini îkā' içün ruhsat ihsânı ile ibtidâ'-i 'aşr-i sânî-i muharremde[0] savb-ı me'mûruna tahrîk ü isrâ olundu.

Kezâlik mukaddemâ Fransa'ya sefâretle ta'yîn olunmuş olan Muhibb Efendi dahi yevm-i merkūmda[00] Der-sa'âdet'den nehzat ve Fransa Memleketi'ni veche-i 'azîmet eyledi.

Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye

Şehr-i mezbûrun yirmi ikinci günü[000] Süleymâniyye Müderrisi, Malatyavî Mustafa Efendi'ye sene-i merkūme ramazânında[04] zabt eylemek üzere Kudüs-i şerîf, kezâlik sene-i merkūme şehr-i rebî'ulevvelinin on sekizinci günü[05] yirmi iki muharremi gurresinden[06] zabt eylemek üzere es-Seyyid Mehmed Kudsî Efendi yerine sâbıkā Şâm Kadısı Hammâmî-zâde Mehmed

◊ 11-20 Muharrem 1221 = 31 Mart – 9 Nisan 1806.
◊◊ 11-20 Muharrem 1221 = 31 Mart – 9 Nisan 1806.
◊◊◊ 22 Muharrem 1221 = 11 Nisan 1806 Cuma.
◊[4] 1 Ramazân 1221 = 12 Kasım 1806 Çarşamba.
◊[5] 18 Rebî'ulevvel 1221 = 5 Haziran 1806 Perşembe.
◊[6] 1 Muharem 1222 = 11 Mart 1807 Çarşamba.

Râşid Efendi'ye Mekke-i mükerreme ve mâh-ı merkūmun on sekizinci günü[◊] Hasan Efendi yerine sene-i âtiye muharreminden[◊◊] zabt **[Ü 139a]** eylemek ve rütbesi yevm-i tevcîhinden mu'teber olmak üzere Mısr-ı Kāhire Kadısı Hakîm-oğlu 'Ali Paşa hafîdi Mîr Mehmed Sü'adâ Efendi'ye Medîne-i münevvere ve şehr-i rebî'ulâhırın dördüncü günü[◊◊◊] sene-i mezbûre zilka'desi gurresinden[◊4] zabt eylemek üzere Süleymâniyye Müderrisi Kastamonî es-Seyyid Mehmed Reşîd Efendi'ye Üsküdar kazâları tevcîh ü ihsân ve her birinin menşûr-i câh u vicâheti dîbâce-i zîb-i ferr u 'unvân kılındı.

Me'mûr-şüden-i Sirozî İsma'îl Bey berây-ı (برأی) maslahat-ı eşkıyâ'

Sene-i sâbıkada[◊5] dağlu tugātına sergerde ve bi'n-nisbe tıynet-i cibilleti, mâye-i isti'dâd-ı hidâyetle ser-rişte ve perverde olan Kara Feyzî nâm şahs-ı hayr-encâmın 'avenesinden olup, dağlular beyninde Dağlar Delisi kadar şöhretdâr olan Deli Kadrî dedikleri nâ-bekâr, hevâsına tâbi' bir alay evbâş-ı bed-me'âş makūlesi müfsid ve kallâşları tâ-ı dalâletde kendüye refîk ve vâdî-i gümrâhî ve bâdiye-i hızlân-bâdiye-i tebâhîde hem-tarîk eylemekle, civâr-ı Saltanat-ı seniyye'de mu'tâd-ı haybet ü i'tıyâdları üzere ne revişle kûçe-gerd-i semt-i şekāvet olduğu, sâl-i güzeşte dâstânından ise de, bu evân-ı meyâmin-iktirânda şakıyy-i mersûm, sūret-i vehâmet-i 'âkıbeti tasavvur u tehayyül ve zâtında gürg-i bârân-dîde olmağla;

Ser-encâm-ı gaddâr ne-buved nikū
*Buved bed-küniş-râ cihân kîne-cû**

mücâzâtıyla, elbette bir gün ferîse-i şir-i şemşîr-i kahr u tedmîr olacağını ta'akkul eylemekle, cerâyim-i sâbıkasından isti'fâ ve ba'zı tarafa şefâ'at-hâhî ve ilticâ edüp, taleb-i rây ü emân ile maskat-ı re's-i pür-be'si olan **[Ü 139b]** Bergos Kazâsı A'yânlığı'nı istid'â ve kazâ'-i mezkûrda 'ırz u edebiyle oturup, fukarâ' ve ebnâ'-i sebîlin istihsâl-i emniyyetleri te'ahhüdâtını i'timâd olunacak kālıba ifrâğ eyleyerek, miyâneye hulûl eden vesâ'it ile ma'rûz-ı südde-i 'ulyâ oldu.

Bu tâ'ifenin 'ahd ü peymânları, re'y-i fâsidleri gibi süst ve da'vây-ı itâ'at ü istîmânları, 'akl-ı mağşûşları misâl nâ-dürüst olup, me'mûrların destbürd-i savletlerini müşâhededen târî olan me'yûsiyyet sebebiyle iskân mâd-

◊ 18 Rebî'ulevvel 1221 = 5 Haziran 1806 Perşembe.
◊◊ 1 Muharrem 1222 = 11 Mart 1807 Çarşamba.
◊◊◊ 4 Rebî'ulâhır 1221 = 21 Haziran 1806 Cumartesi.
◊4 1 Zilka'de 1221 = 10 Ocak 1807 Cumartesi.
◊5 1 Muharrem 1221-30 Zilhicce 1221 = 21 Mart 1806 – 10 Mart 1807.
* سر انجام غدّار نبود نکو * بود بدکنش را جهان کینه جو = Çok zulmedenin sonu iyi olmaz; çünkü kötü işler yapana dünya kinci olur" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

desini ser-pençe-i satvet-i devletden necâtla bir müddet vesîle-i tenfîs-i hayât eyledikleri ve 'urûk-ı habîselerine sereyân eden dimâ'-i fâside-i şekâvet, germî-i hevây-ı gayy ü dalâletle yine galeyândan hâlî olmadığı, âzmûde-i ashâb-ı basîret ise de, mersûm Kadrî'nin bu def'a istid'âsı, nedâmet-i vaz'-ı şekâvetkârî ve mihen ve izhâr-ı ârzûy-i türâb-ı vatan sûretlerine mebnî olduğu, şükûfe-i şîvesinden istişmâm olunmağla, hasbe'l-vakt *"Itvıhî 'alâ garrihî"** leffine te'essî ve eytemâmdan başka, ber-vech-i âsânî indifâ' gâ'ilesinin tedbîr-i tarîka-i imkânı, sevk-ı cüyûş ile iraka-i dimâ' ve it'âb u ızrâr-ı berâyâ şıkkına tercîh olunmak, savâb-dîd-i evliyây-ı umûr ve bu keyfiyyet, taraf-ı Sadru's-sudûr'dan ma'rûz-ı 'atebe-i Pâdişâh-ı mekârim-mevfûr kılındıkda, ber-vefk-ı savâb-dîd-i 'ukalâ', hatt-ı hümâyûn-i şeref-bahşâ olmağın, Kadrî'nin Bergos'da iskâniyçün emr-i şerîf irsâl olundu. Mezbûrun pervâne-i (پروانه) şem'-i şekâveti, ya'nî mütehaşşid-i cem'-i ma'iyyeti olan eşhâsın îvâ vü iskânları içün dahi Pınar-hisârı ve Hayrabolu kal'alarınm **[Ü 140a]** verilmesi istid'â olundukda, mezbûrların hey'et-i ictimâ'iyyeleri üc bin nüfûsa bâliğ olup, civâr-ı makarr-ı Saltanat'da kalîlü'l-cedvâ birkac kazânın bu teklîfe tehammülü olmayacağı hüveydâ, husûsan **beyt:**

O çeşm ü gamzeye birden gönülde yer verme!
Getürme bir yere ol fitne-cûların ikisin

nasîhati üzere mûcib-i fitne-i dîger olmak, ba'zı kârâ'inden dahi rû-nümâ olmağla, el-hâsıl ol bed-endîş ve şekâvet-kîşlerin böyle müte'addid kazâ talebine tesaddîleri, fi'l-hakîka min-kabîli't-te'addî oldu ğundan başka, karîne-i hâl Hayrabolu ve Pınar-hisârı'ndan feryâd-nâmeler gelüp, dağlıları içeri almağa bir vechile cesâret ve 'ırz u cânları içün kesb-i emniyyet edemeyeceklerini yek-zebân-ı vifâk 'arz-ı 'atebe-i merâhim-ittisâl eylediler.

Binâ-berîn iktizây-ı maslahat, huzûr-i sadr-ı güzînde beyne'l-me'mûrîn müzâkere olunup, mezbûrların 'aleyhine bilâ-te'emmül i'lân-ı irâde kılınmak lâzım gelse, el-hâletü hâzih ol havâlîde kahr u tenkîlleri husûsuna kâfî olacak asâkir ve tertîbât olmadığından nâşî, bağteten bir dâhiye-i dehyâ zuhûru melhûz olmağın, gerek Deli Kadrî ve gerek başında olan sâ'ir evbâş-ı rûbeh-hısâl, hâb-ı hargûş ile inâme vü igfâl ve Rumeli a'yânlarından olup, nüfûz ve kuvveti ve emsâline nisbet Devlet-i 'aliyye'ye sıdk u safveti müsellem ve rüşd ü reviyyet ve dürbet ü dirâyetle beyne cumû'i'l-a'yân mesâbe-i müfred-i 'alem olan Sirozî İsma'îl Bey, ol esnâda civârda kâ'in Gümülcine Kazâsı'nın A'yânlığı nizâmı içün gelmiş bulunduğundan, mîr-i mûmâ ileyhin dağlu maslahatı içün Tekfûrdağı'na doğru **[Ü 140b]** vürûdu isti'câl kılındı. Bu maslahatın usûl ve furû'una dâ'ir birkac mertebe muhâbere ve muhâvere mütedâ'ir olup ve ol

* اطْوِهِ عَلَى غرِّهِ = Kumaşı katlama yerinden katla!" anlamına gelen Arapça atasözlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl,* I,434.

müddetde dağlu tâgîleri dahi ba'zı mu'âmelât-ı hakîmâne ile meşgûl ve mugaffal ve dârû-yi hûşber-i tatmîn-i sûrî ile dimâğ-ı tuğyânları pezîrende-i şûriş ü halel olmaları hasebiyle, mîr-i mûmâ ileyh berüye gelüp, gerek ma'iyyetine aldığı ve gerek esnâ'-i râhda vâki' kurâ ve kasabâta ta'biye eylediği mücerreb ve muhtâr asker-i celâdet-şi'âr, derece-i kifâyede idiğini müş'ir Der-bâr-ı 'atûfet-medâr'a tahrîrâtla iş'âr eylediğinden başka, mîr-i mûmâ ileyhe taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den me'mûr olduğu üzere Deli Kadrî'ye kağıd tahrîr ve verilan re'y ü emân iktizâsını serd-i tezkîr ederek Hayrabolu ve Pınar-hisârı kazâlarına tesaddî dâ'iyesinden ferâgat ve emîn olacağı mikdâr neferât-ı haşerâtla Bergos'da ikâmet ve min-ba'd edebiyle olup, tahsîl-i rızây-ı devlete dikkat ve sâ'ir Bölük-başı ve havâşî-i mevâşî ve askeri Sırb 'usâtı üzere sevk içün Rumeli Vâlîsi'nin ma'iyyetlerine, yâhûd herkesi yerlü yerince vilâyetlerine gönderüp, ol havâlînin te'mîn ü âsâyişi husûsuna müsâra'at eylemesini pend-âmîz ta'bîrâtla inhâ eyledikde, **beyt:**

Sâbûn-i pend, etmez eser hubs-i tab'ına
Zâtı denî, cibilleti murdâr olanların*

şi'ârı üzere ol 'anûd-i merdûd, cuhûd-i kenûd, zikr olunan kazâların talebinde ısrâr ve sülûk edeceği reh-i nâ-râst-i habâset ü hıyâneti telmîhan iş'âr etmeğin, mîr-i mûmâ ileyh bu keyfiyyeti dahi südde-i seniyyeye i'lâm ü beyân eyledi. İskân sûretinin husûlüne **[Ü 141a]** mevkûfun 'aleyh olan mâdde ki, haşerât-ı mesfûrenin def'inden 'ibâretdir.

Deli Kadrî dedikleri mecnûn-i lâ-yu'kal ve fitne-kâr ve kâfir-i dil, ol sûret-i mergûbeye râzî olmamağla, yâveri-i hazret-i Rabbânî ve teveccüh-i cenâb-ı Cihân-bânî ile kahran ve harben def'-i gâ'ileye sarf-ı gayret olunmak içün mîr-i mûmâ ileyh, hâtır-güzârı olan tedâbîr-i dil-pezîrini dahi takdîm eylediği tahrîrâtında derc edüp, ez-ân-cümle Deli Kadrî haşerâtının kilâb-vâr kuyrukları, dü-şâha-i tazyîka giriftâr oldukda, tehassun eyleyecekleri mahallerin cevânib-i erba'asını hasr ve kuvvet-i kāhire ile râh-ı gürîzlerini sedd ederek, mefâze-i necâtlarını kasr etmek içün asâkir-i hâssa-i Şehriyârî'den mikdâr-ı vâfî piyâde ve süvârî ve üçer beşer kıyye gülle atar müte'addid top ve humbara edevât-ı lâzimesiyle ve mükemmel cebehâne ve mühimmât-ı sâ'ire tertîbini niyâz ü istid'â ve zahîre içün Nüzül Emîni nasbı ve ol havâlîde iktizâ edenlerin me'mûriyyeti husûslarını tetimme-i maslahat olarak inhâ eylemekle, karâr-ı müzâkere-i erbâb-ı şûrâ ve te'alluk-ı irâde-i Pâdişâh-ı kişver-güşâ ile mîr-i mûmâ ileyhin mes'ûlâtı, karîn-i is'âd olduğu tarafına cevâb-nâme ile beyân ü îrâd ve mersûm Kadrî teştît-i cem'iyyet edüp, sâ'ir kazâ a'yânları misillü lüzûmu mikdâr neferât istishâbiyle ber-muktezây-ı re'y

* Metnimizde yer alan bu beyit, "Zâtı" kelimesi yerine "Aslı" kelimesi değişikliğiyle Nâbî'nin gazellerinden birinde geçmektedir; bk. *Nābī Dīvānı,* II,783.

ü emân, Bergos'da isbât-ı mâdde-i iskân, yâhûd yerine bir a'yân tevkîli ile kendisi sâ'ir Bölük-başı ve havâşî ile Rumeli Vâlîsi ma'iyyetine revân ola[rak] fi'e-i hâsirîn-i mersûmeden civâr-ı Saltanat'm **[Ü 141b]** tasfiyesine şitâbân olur ise, bir mûyuna hatâ gelmediğinden başka, hakkında teveccühât-ı seniyye şeref-nümâ olacağı husûsunu mezbûra tefhîm edüp, bu sûret ile def'-i gā'ile mümkin olmadığı sûretde, a'dây-ı nâ-bekâra gerek bir kılıc komak, zîrâ ki hâb-ı gaflet ile ser-be-ser niyâm-ı kātı'asıyla o fırka-i nâ-fercâmın indifâ'-ı meşgalesi bâbında, teşmîr-i bâzû-yi ikdâm eylemesi tenbîh ü iş'âr ve Dersa'âdet'den lüzûmu mikdâr piyâde ve süvâr asâkir-i mu'alleme ve top ve humbara ve edevât ve cebehâne tertîbi ile lâzımu's-sudûr olan evâmir dahi ısdâr ve Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından Cihân-zâde Hüseyn Bey, taşra ahvâline vâkıf ve ol makūle umûrun fenn-i idâresini 'ârif olmağla, Nüzül Emîni nasb olunup, yedine îdâ'-ı nukūd-i bî-şümâr kılınarak, işbu mürettebâtın cümlesi evâhır-ı muharremü'l-harâmda◊ himmet-i vâlâ-nehmet-i Pâdişâh-ı zafermev'ûd ile âmâde-i sâha-i vücûd ve lem'a-i râyet-i zermencûk-ı cünûd, şa'şa'a-endâz-ı dîde-i şuhûd oldu.

Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ'

Bosna Vâlîsi Vezîr Seyyid Mustafa Paşa, hulûl-i ecel-i müsemmâ ile 'âzim-i dâr-ı bekā ve târik-i meşgale-i fenâ olduğu haberi, şehr-i mezkûrun yirmisinde◊◊ sâmi'a-res-i vükelâ' olmağla, münhall olan Bosna Eyâleti, Selânik ve Kavala sancaklarına mutasarrıf olup, mukaddemâ Mısır'dan perîşân hurûcu sebebiyle istihsâl-i esbâb-ı sâz ü sâmânı cây-gîr-i zamîr-i Cihânî olan Vezîr Husrev Mehmed Paşa'ya ve anm 'uhdesinden munsarıf olan Selânik ve Kavala sancakları, İnebahtı'ya mutasarrıf **[Ü 142a]** Vezîr Seyyid Mûsâ Paşa'ya tevcîh olunup, Kandiye Vâlîsi bulunan Vezîr Seyyid Mehmed Paşa İnebahtı Muhâfızlığı'na nakl ve nehzat ve Niğde ve Sultân-önü sancaklarına mutasarrıf olan Vezîr Dervîş 'Abdullah Paşa, Girid Eyâleti'yle kesb-i meserret eyledi. Ve Sultân-önü, mîr-i mîrândan Hâfız 'Ali Paşa'ya ve Niğde Sancağı, Akseray Sancağı mutasarrıfı bulunan mîr-i mîrândan Rumeli Pâyesi olan Seyyid Ahmed Paşa'ya ve Akseray dahi Karslı 'Ali Paşa'ya tevcîh olunup, Akseray ve Niğde sancakları, Üsküdar Ocağı'na merbût olmağla, bervech-i kadîm Mütesellim ile zabt olunmak şartı yine te'kîd ü tetmîm olundu.

Terceme

Müteveffây-ı müşârun ileyh Yenişehirli Vezîr İsma'îl Paşa'nın sulbünden ser-nümây-ı 'âlem-i şuhûd ve gehvâre-pîrây-ı 'izz-i vücûd olup, esb-i

◊ 21-30 Muharrem 1221 = 10-19 Nisan 1806.
◊◊ 20 Muharrem 1221 = 9 Nisan 1806 Çarşamba.

çûpîni matrûh-i ıstabl-ı ferâgat ve eşheb-zerrîn zeyni cilve-nümây-ı halbe-i furûsiyyet eylemek derecesine resîde oldukda, pederi ma'iyyetinde ba'zı seferlerde istihdâm olunarak, cevher-i isti'dâd ve mâhiyyeti pesendîde-i kadr-âgehân-ı rûzgâr ve kâlây-ı liyâkat ü haysiyyeti, temgā-zede-i dest-gâh-ı nümâyiş-i i'tibâr olup, ba'dehû Âsitâne-i sa'âdet'e vârid ve kābiliyyet-i Hudâdâd ve 'amel ü i'mâl sebebiyle mütebeyyen olan isti'dâd-ı mâder-zâdı, hakkında mesâbe-i dü-şâhid olmağla, bin yüz doksan dört senesinde◊ gevher-i istîhâli, münharıt-ı silk-i Hâcegân-ı Dîvân olup, ba'zı menâsıba tevellâ ile kesb-i şöhret ü şân ederek, pâ-nihâde-i süllem-i terakkī vü te'allî ve müddet-i kalîlede Tersâne-i 'âmire'ye Emîn ve iki sene mikdârı **[Ü 142b]** ol hıdmet-i cesîmede zuhûra gelan ikdâm ü himmeti, mûcib-i tahsîn ve müstevcib-i teveccüh-i Pâdişâh-ı 'adl-âyîn olmağla, bâ-irâde-i seniyye Bâb-ı 'âlî'ye celb ü ihzâr ve bi'l-fi'l Çavuş-başılık ile ser-i ibtihâcı, resîde-i sipihr-i devvâr kılınmışidi. Françelü ile sefer mukarrer oldukda, Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l-istimrâr ile müttefik olan İngiltere Devleti'nin sevk eyledikleri donanmasına sevâhil-i Bahr-ı sefîd'den ecnâs-i zehâ'ir cem' u i'tâsiyçün müteşahhısân-ı ricâlden birinin ta'yîn olunmasını erbâb-ı şûrâ istisvâb ve 'arz-ı rikâb-ı müstetâb eylediklerinde, hıdmet-i mezkûreye sudûr-i hatt-ı hümâyûn ile müşârun ileyh nâmzed-i tevkîl ve ferve-pûş-i nüvâziş ü tebcîl olmağın, ihzâr-ı levâzım-ı tarîk bâbında berçîde-i dâmân-ı müsâra'at ve Çavuş-başılık 'uhdesinde ber-karâr olarak, yerine vekîl nasbıyla kendisi İskenderiyye'ye sefîne-rân-ı 'azîmet olup, mahalline vusûlünde rızây-ı yümn-iktizây-ı Devlet-i ebed-intimâ üzere hareket ve cem' u tevzî'-i zehâ'ir husûsunda müttefik donanmasını vâreste-i kayd-ı zarûret eylemişidi. Ba'dehû Mısr-ı Kāhire'ye me'mûr ve anda dahi sa'yi meşkûr olarak Der-bâr-ı saltanat'a inân-girây-ı 'avd ü kufûl ve kemâ fi'-s-sâbık umûr-i Dîvâniyye ile meşgūl ve hıdemât-ı mebrûresi bi-tefâsılihâ ma'lûm-i cenâb-ı Cihândâr-ı 'inâyet-meşmûl olmuşidi.

İki yüz on altı senesi şevvâlinde◊◊ vâki' tevcîhât günü Kā'im-makām bulunan Seyyid 'Abdullah Paşa, kubeyl-i iksây-ı hıla'-i menâsıbda dest-i ecel-i müsemmâ ile libâs-i müste'âr-ı hayâtdan mu'arrâ olmağla, müşârun ileyh Çavuş-başılık ibkāsına **[Ü 143a]** muntazır iken, Enderûn'dan da'vet zuhûr ve rütbe-i vâlây-ı Vezâret ve Sadr-ı 'âlî Kā'im-makāmlığı sa'âdetiyle iktisâb-ı mefâhır-i nâ-mahsûr eyledi. Kā'im-makāmlık berîninde Ordu-yi hümâyûn'un makarr-ı Saltanat'a (سلطانيه) vürûduna kadar mekîn ve umûr-i 'ibâd ü bilâdı ru'yet ve ratk u fetk-ı mesâlih-i Saltanat eylemekle, mazhar-ı teveccüh-i Pâdişâh-ı İskender-âyîn olarak, itmâm-ı hıdmet-i Kā'im-makāmî eyledikden sonra, huzûr-i Sadr-ı 'âlî'de Mora Eyâleti tevcîhiyle iktisây-ı hil'at ve mansıbına müteveccihen Der-sa'âdet'den fekk-i râbıta-i ikāmet eyledi. On

◊ 1 Muharrem 1194 = 8 Ocak 1780 Cumartesi.
◊◊ 1 Şevvâl 1216 = 4 Şubat 1802 Perşembe.

sekiz senesi Selânik Sancağı'na mutasarrıf ve on dokuz tevcîhâtında Bosna Eyâleti'yle nâ'il-i nevâ'il-i 'avârif olup, pençum-i mâh-ı muharremü'l-harâm-da◊ cânib-i dâru's-selâma hırâm eyledi.

Vezîr-i müşârun ileyh ehl-i 'akl ve sâhib-i dirâyet, mâlik-i lutf-i seciyyet, dânâ ve kâr-âzmâ, mizâc-şinâs, dânende-i fenn-i ülfet ü istînâs, darb-ı nutk ile hüsn-i hıtâb ve redd-i cevâba kādir ve şâyeste-i sem'-i kabûl olacak nazm u nesr kelimâta muktedir ve 'arîk u asîl bir vezîr-i bî-'adîl idi.

Tezyîl

Müşârun ileyhin dirâyet ü isti'dâdına zamîme olarak rikâbdan çıkmış vüzerâdan olması cihetiyle, mizâc-ı Saltanat-ı ebediyyü'l-ittisâle ve muktezây-ı şîve-i vakt ü hâle kemâl-i vukūfu derkâr olup, Belgırad ve Sırb ve Karadağ mâddelerine ve Bosna'nın re's-i hudûd olmak takrîbi, ba'zı dekāyık-ı mu'âmelâta dâ'ir tarafına ta'lîmât ve tenbîhât gitmiş ve icrây-ı irâdeye iktizây-ı maslahat üzere teşebbüs etmiş iken, terk-i meşgale-i zindegânî eylemesi hutûb-i mezkûreye îrâs-i sekte vü tüvânî eylemek, **[Ü 143b]** hayr-endîşân-ı Saltanat'a îcâb-ı te'essüf ü melâlet ve müteveffây-ı müşârun ileyhe muharrer vesâyâ ve ta'lîmât-ı mufassala bi-'aynihâ halefî Husrev Paşa hazretlerine tefhîm olunmak içün ez-ser-i nev evâmir ve tahrîrât irsâliyle, der-dest olan maslahatı, halel tetarrukundan vikāye vü sıyânete vükelây-ı devlet ikdâm ü müsâra'at eyledi.

Vürûd-i hedâyâ pes ez-tecdîd-i ittifâk

Rusya Devleti ile sâl-i güzeşte şevvâlinde◊◊ tecdîd-i ittifâk-nâmeleri mübâdele ve nevâle-i 'arz-ı dostî ve mehabbet-i tarafeynden dest-i hâhişle münâvele olunup, bu makūle rabt-ı 'ukūd-i 'uhûd vukū'unda, vükelây-ı cânibeyne yek-dîğerden 'arz-ı hedâyâ de'b-i mu'tenâ olmağla, bu def'a Rusya (روسیّه) Devleti tarafından, vükelây-ı Saltanat-ı seniyye'ye müretteb ve mersûl olan hedâyâ Der-sa'âdet'e vürûd edüp, evâhır-ı mâh-ı merkūmda◊◊◊ Rusya Elçisi tarafından ibtidâ defteri takdîm ve Bâb-ı 'âlî'den ma'rûz-ı süddde-i Pâdişâh-ı dârâ-dîhîm olundukdan sonra, baş-tercemânları vesâtatiyle hedâyây-ı mezkûre vükelâ' ve me'mûrîn-i Devlet-i 'aliyye'ye 'ale't-tertîb i'tâ ve anlar tarafından dahi tercemân-ı mersûma mükellef boğçalar verilerek, şân-ı Saltanat-ı seniyye icrâ olunduğundan mâ'adâ, cânib-i 'âlî-cenâb-ı Devlet-i 'aliyye'den dahi Rusya me'mûrlarına mukābele-i dü-bâlâ kılındı.

◊ 5 Muharrem 1221 = 25 Mart 1806 Salı.
◊◊ 1 Şevvâl 1220 = 23 Aralık 1805 Pazartesi.
◊◊◊ 21-30 Muharrem 1221 = 10-19 Nisan 1806.

Garîbe

Mâh-ı mezbûrun evâsıtında◊ mütemâdî hubûb eden riyâh-ı 'âsıfadan lücce-i deryâ, dil-i 'âşık-ı şûrîde-âsâ serâser cûşân ve mânend-i dîde-i mehcûrân mevcen-mevc ve hurûşân olmağla, esnây-ı tûfânda bir azîmü'l-cüsse semek-i tâfî, Boğaz-içi'nde Arnabûd-köyü sâhilinde düşüp, dört kulac suda gemi gibi **[Ü 144a]** karaya urmağla, gemi bucurgādıyla keşîde-i kenâr eylediler. Yalnız ciğeri yüz seksan kıyye ve lahm u şahmı bin sekiz yüz kıyye geldiğinden başka, derûnunda bir kebîr kılıc balığı ve kırk 'aded altıbarmak ta'bîr olunan balık hurûc eylediği garâ'ibden 'add olunmağla, kaydı cerîde-i havâdise sebeb-i hâdis oldu.

Zikr-i nizâm-ı Cezîre-i Mora

Bir müddetden berü Mora Cezîresi'nde cezr u medd-i lücce-i tuğyân ile gavta-hor-i deryây-ı fesâd ü 'isyân olan mela'în-i eşkıyâ, nehb-i emvâl-i berâyâ eyleyerek, refte refte kuvvet iktisâb ve haydûdluğu pîşe ederek, 'aceze-i ehâlî ve re'âyâyı giriftâr-ı hasâr-ı bî-hisâb ve mübtelây-ı rahne vü ıztırâb eyledikleri, sâmi'a-zede-i evliyây-ı umûr olup, vücûd-i habâset-âlûdlarını kahr u tedmîr ve çirk-âb-ı şerr u mazarratlarından cezîre-i zebîreyi tasfiye vü tathîr eylemek bâbında Mora Vâlîsi Vezîr 'Osmân Paşa hazretlerine fermân-ı kazâ-cereyân sâdır olmağla, ol dahi imtisâlen li'l-emri'l-'âlî teşmîr-i sâ'id-i ihtimâm ve hayâdîd-i hayâ-nâ-dîd-i mesfûreyi havze-i hayâtdan bi'l-külliyye nâ-bedîd eylemek husûsunda şedd-i nitâk-ı ikdâm-ı tâmm edeceğini, ser-âgāz-kârda cümle ile müşâvere ve idâre-i kâ'işât-ı mü'zâkere etdikde, eşkıyây-ı mersûmenin levs-i habâsetlerini âb-ı şemşîr ile tathîr eylemekden gayri tedbîr olmadığı, müttefekun 'aleyh olduğuna binâ'en Vezîr-i müşârun ileyh ittifâk-ı ârâ ile kethudâları 'Ali Ağa'yı ol dâhiye-i dehyânın indifâ'ı husûsuna ta'yîn eylemişidi. Ahz ü istîsâl-i eşkıyâ mâddesinde asâkir-i me'mûre ile hem-dest-i ittihâd ve ber-pây-ı cidd ü ictihâd olmalarıyçün cezîre-i merkūmede mütemekkin metrepolid ve koca-başılar vesâtatiyle **[Ü 144b]** mukaddemce sunûf-i re'âyâya dahi ekîd ü şedîd tenbîh ü tehdîd olunmuş olduğuna mebnî, bir taraftan asâkir-i mansûre ve bir cânibden asdıkāy-ı re'âyây-ı mezkûre ba'zı mahallerde mâr u mûr-âsâ dâhil-i sûrâh-ı ihtifâ olan haşerât-ı eşkıyâdan birer ikişer şikâr ve kelle vü dil ahz ü giriftâr etdikce, hayyen me'hûz olan ol hayye-mezâklar li-ecli'l-istintak gerden-beste-i aglâl ü selâsil ve ru'ûs-i maktû'a galtîde-i dergâh-ı Şehinşâh-ı 'âdil olmak üzere dîvân-ı Mora'ya vâsıl olmağa başladı. Müşârun ileyh pey-der-pey Der-bâr-ı sa'âdet-medâr'a ru'ûs-i bürîde irsâline ibtidâr edüp ve gıbbe'l-istintâk bu kâr-ı mefsedet-mesâka ne vakitde ibtidâ ve kankı kapudan ve sergerdenin tahrîk ü igvâsiyle ictirâ

◊ 11-20 Muharrem 1221 = 31 Mart – 9 Nisan 1806.

eylediklerini ve mevâtın-ı asliyyelerini mufassalan cümlesi ikrâr u beyân eyleyüp, kapudanlardan kimler medâr-ı ittikâ ve hevâdâr olduğu dahi 'iyân oldukda, bi'l-muhârebe mesfûrların mecmû'u ahz ü cezâları tertîb ve ism ü resmleriyle ser-i maktû'ları Der-bâr-ı saltanat'a tesrîb olundu. Fekat bakıyyetü's-süyûf olan birkac küştenî çend nefer 'avene-i âvîhtenî ile Manya Adası'na firâr eyledikleri, Manya Başbuğu'na Vezîr-i müşârun ileyh tarafından hil'atler irsâliyle firârîlerin celb ü istîsâlleri isti'câl ve ol mahalden dahi âhar tarafa fursat-yâb-ı firâr olmamaları içün lâzım gelan hudûd ve derbendâta asker isbâl olunmağla, 'avn-i İlâhî ve teveccüh-i Pâdişâhî ile çok geçmedin anların dahi ru'ûs-i bürîdeleri nihâde-i siyâsetgâh-ı Şehriyâr-ı felek-bârgâh kılındı.

Ba'de-zîn cezîre-i mezkûrede ve kurâ ve nevâhîsinde hayâdîd ve eşkıyâ' nâ-bûd ve nâ-peydâ olmak üzere **[Ü 145a]** ehâlî-i kazâ ve kurâ', nezr-i girâna râbıta-bend ve ser-rişte-i mefâsid ü şekâvete bu sûretle kat'-ı peyvend etmek vechiyle Vezîr-i müşârun ileyh kārār verdiğinden başka, Arnabûd tâ'ifesi fi'l-asl cezîre-i merkūmeye duhûl ve istihdâmdan bâ-evâmir-i 'aliyye memnû' ve akdâm-ı şûriş-encâmları ol hıttadan merfû' iken, bir müddetden berü müsâmaha ve 'adem-i dikkat sebebiyle verilan nizâm-ı mu'tebere mugāyeret gelmiş olduğundan, müşârun ileyhin ihtār u iltimâsına binâ'en, yine te'kîdi hâvî emr-i vâcibü'l-i'tibâr ısdâr u teşyîr kılındı. Ve cezîre-i mezkûrede kâ'in re'âyâ miyânında gah ü bi-gâh vedî'atullah olan fukarâ ve zu'afâyı iz'âc ve sihâm-ı cevr u te'addiyâta âmâc edenleri men' u def' içün kapu nâmiyle bölükbaşılar nasb ve şehriyyeleri dahi düş-i fukarâya tahmîl ile min-vechin ma'dûd-i 'idâd-i musâdere vü gazab olunagelmiş olup, ancak giderek merkūmlar mâni'-i fesâd olmayup, belki pâpûş uğrusunu câmi'e mütevellî ta'yîn eylemek kabîlinden me'vây-ı erbâb-ı fesâd ve yılana ağu veren dedikleri cânever gibi ser-çeşme-i ızrâr-ı 'ibâd olduklarını müşârun ileyh 'arz u inhâ eylemekle, anların dahi def'leri bâbında emr-i 'âlî irsâl, bu vechile emn ü âsâyiş-i berâyâ husûsu istihsâl olundu.

Müşârun ileyhin bu bâbda ibrâz eylediği sadâkat ve hüsn-i re'y ü reviyyetleri pesendîde-i cânib-i Saltanat olmağla, kâffe-i mes'ûlâtına müsâ'ade-i Cihân-bânî sâyiğ u erzânî buyurularak tarafına istiklâl-i tâmm ihsâniyle, minba'd hılâf-ı nizâm u rızâ harekete ictirâ edenlerin te'dîb ü tenkîli ve istikrâr-ı nizâm ve istimrâr-ı âsûdegî-i enâm **[Ü 145b]** esbâbınm tahsîl ü tekmîli bâbmda şeref-rîz-i sudûr olan fermân-ı telattuf-'unvân ile Müşîr-i müşârun ileyh mânend-i hilâl-i 'îd ve ramazân, müşârun bi'l-benân ve ser-i iftihârı, resîde-i fark-ı ferkadân ve kethudâsı mûmâ ileyh 'Ali Ağa dahi müşârun ileyhin niyâzı üzere Kapucu-başılık 'unvâniyle ser-firâz ve hazînedârı dahi Silahşorluk ile esb-rân-ı meydân-ı imtiyâz oldu.

Âmeden-i meb'ûs ü hedâyâ ez-cânib-i Ocak-ı Cezâ'ir-i Garb

Sene-i sâbıkada Cezâ'ir-i Garb Beylerbeyisi Mustafa Paşa, hulûl-i ecel-i mev'ûd ile 'âzim-i dâru'l-hulûd olup, kā'ide-i Ocak üzere ittifâk-ı ârâ ile Ocağ-ı merkūmun Defterdârlık hıdmetinde müstahdem olan Ahmed Dayı, cây-ı hükûmetinde ber-pây-ı kıyâm olduğu, bundan akdem Der-bâr-ı sa'âdet-irtisâma 'arz u i'lâm olunmuş ise de, mâh-ı saferu'l-hayrın evâsıtında◊ südde-i seniyyeye 'arîza ve ba'zı hedâyâ ve takdime ile bir nefer meb'ûs vürûd etmeğin, hâmil olduğu 'urâza vü kurâzasını teslîm ve pîş-gâh-ı huddâm-ı Saltanat'a takdîm eylemekle, istid'âları üzere ve ez-kadîm kā'ide-i Saltanat-ı kavîm mûcebince mûmâ ileyh Ahmed Dayı'ya Cezâ'ir-i Garb Beylerbeyiliği tevcîh ve emr-i 'âlî ısdâr ve dûş-i liyâkatine cesbân hil'at-i behiyye ve mes'ûlleri olan mühimmât-ı harbiyye dahi ihsân ü tesyâr olunmak bâbında müsâ'ade-i Pâdişâh-ı Aristo-şu'ûr, şeref-rîz-i sudûr olup, meb'ûs-i merkūm dahi mazhar-ı eltâf ve maskale-i ihsân ü in'âmla âyîne-i derûnu tâbnâk ü şeffâf kılınarak ircâ' olundu. 'Atebe-i 'ulyây-ı Şehriyârî'ye takdimeleri bir 'aded incü ve müte'addid 'anber ve mercân teshîh ve bir elmâs yüzük ve bir mücevher sâ'at **[Ü 146a]** ve mücevher esb takımı ve mücevher esliha ve envâ'-ı ehrâm ve sâ'ir ol semtin tuhaf ve tarâyifinden ma'dûd olan Cezâyir esvâbı ve gayret kuşağı ve bebgā ve arslan ve kablân postları olup ve iki arslan ve iki kablân 'ilâvesiyle şîr-i pîşe-i megāzî olan Cezâ'ir gāzîlerinin kilâb-ı kefere ve müşrikin ile şîrâne ve pelengâne ceng ü peykār eylemek de'b-i dîrînleri olduğunu, metbû' u mutâ'ları olan huzûr-ı Pâdişâh-ı sipihr-irtifâ'a nâzikâne îmâ ve bâre-i sâdıkânelerinde hüsn-i teveccüh-i Husrevâne'yi istibkā eylediklerine mukārin, Sadr-ı vâlâ-makām ve sâ'ir ba'zı vükelây-ı Devlet-i ebed-kıyâm taraflarına dahi takdîm-i hedâyâ ile âdâb-ı mer'iyyeyi edâ eyledi.

İhrâc-ı Donanma-yı hümâyûn

el-Hâletü hâzih Fransa Devleti ile Rusya ve İngiltere devletleri kelben kelben muhâriş ü muhârib ve Devlet-i 'aliyye bî-taraflık meslekinde ise de, iktizây-ı vakt cihetiyle "Düşmen ayakda iken etme ku'ûd" kā'idesince, ber-pây-ı kıyâm merkez-i basîret bulunmak, muvâfık-ı vaz'-ı hikmet olduğuna mebnî, ayakda bulunmak emr-i vâcib olduğundan başka, sevâhil-i Memâlik-i mahrûse'ye muhâzî olan Dubravnik ve Karadağ hudûdlarmda tekallübât-ı kevniyye hasebiyle ânen-fe-ânen suver-i muhtelifetü'l-eşkâl ve temâsîl-i gayr-i mesbûkatü'l-emsâl rû-nümâ olmakdan nâşî, Mora ve Arnabûdluk sularında geşt ü güzâr ve vukū'ât-ı etrâfa dûrbîn-i istibsâr ve dûr-şinîd-i tecessüs ü istihbâr ile cüheynetü'l-ahbâr olmak üzere donanma ta'yîn olunması muktezî ve hulûl-i mevsim dahi bir tarafdan mütekāzî olmağla, **[Ü 146b]** Husrev-i deryâ-

◊ 11-20 Safer 1221 = 30 Nisan – 9 Mayıs 1806.

himmet ve Dâver-i Dârâ-menkabet hazretlerinin müceddeden âbâdân ve mağbût-ı Dâru's-sınâ'a-i sipihr-i bedî'u'l-bünyân eylediği Tersâne-i 'âmire'de mevcûd sefâyin-i nusrat-nümûddan mikdâr-ı vâfî kalyon ve korvet ve fırkateyn tertîbiyle, cümlesi mükemmelen techîz ü ıhzâr ve üzerlerine Kapudâne Bey Başbuğ ta'yîn olunup, niyyet-i 'azîmetle Beşiktaş pîş-gâhına saff-ı ser-bâzân-ı cihân-pehlevânân-vâr lenger-endâz-ı ferr u karâr kılınmışidi. Evâsıt-ı mâh-ı saferu'l-hayrda◊, hubûb-ı şurta-i tevfîk-ı 'inâyet-refîk ile cümlesi fekk-i lenger-i ikāmet ve sûy-i maksûda su gibi cereyân ve 'azîmet eylemeleriyle, gulgule-i du'ây-ı nusrat u selâm, velvele-endâz-ı künbed-i mînâ-fâm kılındı.

Tevcîh-i Livây-ı Bâyezîd

Mutasarrıf-ı Livây-ı Bâyezîd Mahmûd Paşa, vâsıl-ı rahmet-i Rabb-i Hamîd olmağla, birâderi İbrâhîm Bey kâr-güzâr ve mücerrebü'l-etvâr ve der-'uhdesi olacak umûr-i emâretin ber-vech-i matlûb pezîrây-ı hüsn-i üslûb eylemesi husûsunda sâhib-i iktidâr idiğini ba'zı delâ'il-i iknâ'iyye ile Erzurum ve Trabzon eyâletlerinde Vâlî-i vâlâ-şân olan Sadr-ı sâbık sa'âdetlü Yûsuf Ziyâ Paşa hazretleri südde-i seniyyeye 'arz u inhâ ve Livâ'-i mezkûrun mûmâ ileyhe tevcîh ü ihsân buyurulmasını niyâz ü istid'â eylemeleriyle Livâ'-i merkūm şehr-i mersûm evâhırında◊◊ Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi'yle mûmâ ileyh İbrâhîm Bey'e tevcîh ü ihsân ve sebt-i cerîde-i Mîr-i mîrân kılınup, Eleşkird ve Hubûr [=Hamur]* sancaklarının ilhâkıyla Paşa-yı mûmâ ileyh mazhar-ı lutf-i firavân ve Vezîr-i müşârün ileyh hazretlerinin dahi nüfûz ü haysiyyet-i düstûrâneleri ibkāy-ı mā-kân **[Ü 147a]** kılındı.

Tevcîh-i Eyâlet-i Diyârbekir bâ-şart-ı i'mâl-i me'âdin-i Şirvân

Diyârbekir Eyâleti'nde kâ'in Şirvân Kazâsı tilâl ü cibâlinde, cevher ile mâl-â-mâl me'âdin olup, ancak ol havâlîde vâlîlerin dâ'ire-i ahkâm u nüfûzlarından bîrûn Yezîdî ta'bîr olunan 'usât-ı Havâric, şedîdü'ş-şekîme bir kavm-i mel'ûn olmağla, sâ'ir ma'denler misillü taht-ı râbıtaya idhâli husûsu nüfûz ve i'tibâr ile şöhret-şi'âr bir Vâlî-i nâmdârın dûş-i miknet ü iktidârına tahmîl olunmağa menût ve vâbeste ve mîr-i mîrân-ı kirâmdan hâlâ Mûş mutasarrıfı Murâd Paşa bu makūle tılsım-ı düşvâr-güşânın fesh u fethi husûsuna âşinâ olup, asker-perver ve ceng-âver olması takrîbiyle icrây-ı irâdeye iktidârı, nezd-i Saltanat'da kayd ü beyândan vâreste olmağla, Sadr-ı

◊ 11-20 Safer 1221 = 30 Nisan – 9 Mayıs 1806.

◊◊ 21-30 Safer 1221 = 10-19 Mayıs 1806.

* Metnimizde Hubûr" imlâsı ile kaydedilen bu yer, bugün Doğu Anadolu'da Ağrı İli'ne bağlı bir ilçe olan Hamur olmalıdır; bk. "Hamur", *Büyük Larousse,* X,5004.

sâbık sa'âdetlü Yûsuf Ziyâ Paşa hazretlerinin umûr-i me'âdine derkâr olan vukūfu ve ol havâlî ahvâline ıttılâ'ı olmağın, Paşa-yı mûmâ ileyhle bu husûsa dâ'ir beynlerinde muhâbere cârî ve sûret-i husûlüne cezm ü tahkīkı târî olduğuna mebnî, evâhır-ı eyyâm-ı Sadâret'inde Paşa-yı mûmâ ileyhe bir kıt'a nâme-i isti'lâm tahrîr ve tedâbîr-i muktezıyye es'ilesini bast u tastîr edüp, tarafına müntemî bir âdem ile tesyîr eyledikde, Murâd Paşa dahi pûte-i tâbdâde-i mütehayyilesinde i'mâl eylediği sebîke-i tedbîri, mihakk-i zamîr-i Vezîr-i müşârun ileyhe sâyîde ve 'ayâr-ı rây-ı mîzân-endîşesinde dürüst ve pesendîde olup, esâs-ı mâdde olmak üzere 'usât-ı Yezîdiyye'nin vesah-ı tesallut-ı bâgıyânelerinden âb-rîz-i hâlıs-'ayâr me'âdini, tîz-âb-ı kahr u galebe ile tanzîf ü tenkīh içün **[Ü 147b]** Diyârbekir Eyâleti'nin kendüye tevcîh buyurulmasını tezkîr ü istid'â ve nüfûzunun istibkāsiyçün eyâlet-i mezkûre 'uhdesinden munsarıf olmamak şartının metn-i emr-i 'âlî-şânda derc olunmasını dahi recâ edüp, ol esnâda tebeddül-i emr-i Sadâret, husûs-ı mezbûrun pesmânde-i terk ü te'hîr olunmasına sillet olmuşidi. Paşa-yı mûmâ ileyh bu mes'ûlü tekrârdan dest-keş-i ferâğ ve şüyende-i dimâğ olmayup, esâs-ı maslahata müteşebbis olduğunu beyân ü inhâ ve te'hîr olunduğu hâlde meclûbü olanların teferrukuyla, vakt-i âharda icrây-ı irâde hâric ez-vüs' olacağını ifâde ve müsâ'ade olundukda, teysîr-i mevâzı'-ı 'asîre kendi der-'uhde-i hıdmeti, dest-res olunacak me'âdinin i'mâl ü nezâreti dahi Devlet-i 'aliyye'den bir mu'temed emîn irsâliyle anın müstakillen emr u maslahatı olmak üzere tanzîmi lâzimeden olduğunu bi't-tahrîrât ifhâm ü inbâ eyledi.

Bu mâddede 'adem-i vukūf ü ma'rifet cihetiyle vükelây-ı umûr-i devlet, redd ü kabûl beyninde müteraddid olarak maslahatı muhavvel-i meclis-i meşveret etmeleriyle, taraf-ı vâzıhu'ş-şeref-i Şâhâne'den ruhsat sudûruyla mün'akıd olan encümen-i şûrâda mâddenin mebâdî ve mekāsıdı der-meyân ve herkes pûte-i endîşede izâbe eyledikleri, sebâ'ik-i ârâyı ifrâğ-ı kālıb-ı 'arz u beyân eylemekle, ba'zıları vâkı'â bu me'âdine dest-res mümkin olsa sâ'ir ma'denlere Devlet-i 'aliyye'yi ihtiyâcdan müstağnî edecek vechile intifâ'ını Sadr-ı sâbık hazretleri her bâr yâd ü tezkâr eder idi. Ve Devlet-i 'Abbâsiyye'nin vüs'at-i sâmân ü servet ve darb-hânelerinin **[Ü 148a]** feyz-gâh-ı idrâr u bereketleri, işbu me'âdinin izâfesinden münba'is hâlet olduğunu, kütüb-i tevârîh nâtık u müzekkir ve Saltanat-ı seniyye'nin bu âna kadar tevakkuf eylemesi, su'ûbet-i mevki'den neş'et eylediği gayr-i müstetir ve beher takdîr-i su'ûbeti müsellem olduğuna nazaran vücûda getürmek, 'usât-ı Yezîdiyye'yi seyf-i Ebû Müslimâne ile makhûr u mağlûb eylemeğe münhasır olup, sûret-i mezbûre ise vech-i sühûletle pezîrây-ı kıyâfet olmayacağını cümleye ma'lûm olduğu misillü netîce-i kazıyye dahi mechûl idiği, emr-i gayr-i mevhûm olmağla, bu mutâla'âta göre bir takım dahi "Yezîd gā'ilesi ber-mezîd olmağı müntic olmak melhûzdur" deyüp huzzârdan sâ'irleri dahi bi'l-

mukābele: "Ta'dâd olunan mehâzîr, bidâyet-i endîşede lâyih-ı zamîr olup, lâkin 'usât-ı mersûme fi'l-asl dâ'ire-i ra'iyyetde olup, şimdi ma'den vesîlesiyle zâbıta-i tavâ'iyyetden hurûc ve şâhıka-i âşûb ü cidâle 'urûc edecek değillerdir ki, evhâm-ı mesrûdeyi ittihâz-ı mahzûr ile dest-efşân-ı emr-i mezkûr oluna, ya'nî 'usât-ı mesfûre üc yüz seneden mütecâvizdir ki, dâ'ire-i tâ'atden hâric serkeşân-ı Havâric olup, eslâfda Rakka ve Bağdâd ve Diyârbekir vâlîleri ber-mûceb-i fetâvây-ı şer'iyye, ol eşcâr-ı dâllenin kal' u kam'ları bâbında taraf-ı Saltanat'dan me'mûr ve kirâren mirâren ceng ü cidâl olduğu tevârîhimizde mastûr olmağla, bu def'a i'dâmları irâka-i dimâ'-i ehl-i İslâm misillü kıtâl fazîhasmı intâc eyledi" deyü îrâd, ta'n u nedâmet olunacak mahal değildir. 'Paşa-yı mûmâ ileyh ise devletden akca ve sâ'ir cihetle **[Ü 148b]** i'ânet-i iltimâs eylemeyor. Bu takdîrce devlete bu dahi bir gā'ile-i hâdise ve meşgale-i mütehaddise olur' denmek nâ-mülâyimdir. Eğer mâdde-i merkūmeye teşebbüs eyledikde, dîbâce-i tedbîri, muvâfık-ı nüsha-i takdîr olup, me'âdin-i matlûbe zâhir ve gā'ileyi ber-taraf eylemekle, me'âdin-i sâ'ire gibi işledir ise, işlerin altûn olup ve eğer vefk-ı dil-hâh üzere zuhûr eylemez ise, menfa'ati olmadığı gibi, mazarratı dahi olmadığı ve olmayacağı 'iyân ü bâhir olduğundan başka, eyâlet-i merkūmenin yirmi otuz bin haşerâtdan 'ibâret bir kazâsı, idhâl-ı havze-i inkıyâd u itâ'at olunacağı derkârdır" akvâliyle kavl-i evveli cerh eylediklerinde, serd-i mahzûr eden huzzâr tekrâr mukābeleye ibtidâr edüp: "Murâd Paşa'nın murâdı bu vesîle ile Diyârbekir Eyâleti'ni tahsîl garazına mebnî olup, refte refte tevsî'-i dâ'ire-i miknet ederek, hıtta-i merkūmeden min-ba'd mfikâkı 'urza-i su'ûbet olacağı muhtemel değil mi?" ve "Paşa-yı mûmâ ileyh bu mertebede cây-ı emniyyet olacak zevâtdan mıdır?" su'âlini îrâd eylediklerinde, dîgerleri yine cevâba serâgāz ve bu hâtıraya teslîme gerçi dem-sâz olup, "Lâkin Diyârbekir, serhaddât-ı sâ'ire gibi tegallüb ü teferrüd sûretiyle mazbût ve irâde-i devlet vukū'unda vülâtın rişte-i hurûcu evtâd-ı su'ûbete merbût olacak bilâddan olmadığı cümlenin ma'lûmudur. Zîra Anadolu'nun nihâyet-i vasatında vâki' bir belde-i cesîme olup, ehâlîsi dahi tavâ'if-i müte'addideden mürekkeb ve etrâf ü enhâsı Ekrâd ve 'aşâyir ile lebâ-leb olduğundan nâşî, hemân bir kıt'a emr-i 'âlî-şân ile indifâ'ı kābil-i imkândır. **[Ü 149a]** Hattâ Fındık-oğlu ve Ebû-merâk gibi vâlîler, 'azlleri zuhûrunda pây-efşür-i makām-ı istikrâr olmadıkları, işbu senedi tenvîr ve Bağdâd Vâlîsi gibi kuvvet-i kāhire sâhibi Vezîr'in kurb u civârda bulunması, mugāyir-i rızây-ı devlet hareket kaydında olanlara 'inân-gîr olacağı, emr-i gayr-i setîrdir.

Ve Murâd Paşa'nın hıdemât-ı Devlet-i 'aliyye'de rızâ-cûyî ve sadâkati bi'd-defe'ât tecribet-güzâr ve ez-cümle ol havâlî vülâtmın mecmû'una mu'âdil olacak rütbede muktedir murâd eylese, hod-be-hod eyâlet-i merkūmeyi zabt u istîlâ eylemesi gayr-i müte'assir iken, Devlet-i 'aliyye'den iltimâs ve istid'âsı

rızâ-cûyluğuna burhân-ı kātı‘ ve Vezâret talebinde dahi olmaması kesb-i şân ü şöhret dâ‘iyesinde değilim da‘vâsına delîl-i sâtı‘ idiği âşikâr ve fî nefsihî pîr-i sâl-hûrde ve ‘ilm ü diyânetle perverde, ‘âkıbet-bîn, selîmü'l-kalb bir merd-i güzîn olmağla, ol makūle mefâsid irtikâbı, kat‘â kendiden me’mûl olmayup ve bu maslahata teşebbüsden kusvây-ı merâmı, Devlet-i ‘aliyye'ye hıdmet ibrâziyle, ibkāy-ı nâm eylemek olduğunu istimâ‘ eylemekdeyiz” kelâmlarıyla izâle-i şevâ’ib-i evhâm eylediklerinde, bilâhare ârây-ı erbâb-ı şûrâ husûs-ı mezbûrun teşebbüs-i i‘mâlini terk ü ihmâline tercîhle vesîka-i meclisi imzâ edüp ve hulâsasını rikâb-ı kamer-tâb-ı Şâhâne'ye ‘arz u beyân ve ol bâbda şeref-rîz-i sünûh olan fermân-ı isâbet-‘unvân mûcebince Diyârbekir Eyâleti ma‘denlerin istihlâs ve tathîr ve i‘mâli şartıyla evâhır-ı saferu'l-hayrda◊ Murâd Paşa'ya tevcîh ü ihsân olundu. Ve eyâlet-i mezbûrede Vâlî olan **[Ü 149b]** İbrâhîm Paşa'ya Mar‘aş Eyâleti tevcîh ve müşârun ileyhin mahdûmları olup, Mar‘aş Vâlîsi bulunan Mehmed Hamûd Paşa hadîsü's-sinn ve münâfî-i rızây-ı Pâdişâh-ı ‘âlî-cenâb, mezâlim ü te‘addiyât irtikâb eylediği mütebeyyen olmağla, Tokad'da mütekā‘iden ikāmet eylemesi tenbîh kılındı.

İstitrâd

Dîbâcede bast olunduğu üzere târîhden murâd ibret olmağla, mâ-nahnü fîhe münâsib ma‘den zımnında derkâr olan çigûnegî-i kudret-i cihân-âferîn mulahhasan resm ü tebyîn olunmak revâ görüldü.

Ma‘lûm ola ki ‘uzamây-ı hükemânın ekserî müttefiklerdir ki, me‘âdin-i seb‘anın hakīkatleri vâhid ve a‘râz/cihetleriyle biribirlerinden mütefâvit ve mütegāyirlerdir. Fi'l-asl rahm-i ma‘den olan ka‘r-ı arzda heyûlây-ı ma‘deniyyet sûret-i kemâliyyesi olan zehebiyyet kesb eylemek üzere tevellüd edüp, mizâcına göre duhûr-i mütetâvilede neşv ü nemâ bulur. Tekevvün eylediği bikā‘ın i‘tidâl-i mizâc-ı ma‘denîden inhirâfına göre harâret ü burûdet ve rutûbet u yebûsetin ifrât u tefrîtı hasebiyle zehebiyyet rütbesinden nâkıs kalup, kurşun ve kalay ve bakır ve demür ve cıva ve gümüş sûretlerinde tekevvün eder. Hatt-ı istivâya karîb olan berr-i Habeş'e ve ol nevâhîde olan erâzî-i remâliyyede zehebiyyet ziyâdedir. Ol ma‘den istihrâc olunan cevher, tasfiye-i gasl ve tathîr ile pâk olur. Ana “Tibr” derler. Megāribe ve Zenâne tâcirleri, Fas Mülkü'ne ve Mısır'a getürürler. Bu me‘âdinin cevherinde gayri nesne yokdur. Kāl oldukda, vâfir zeheb zuhûr eder. Zîrâ mâdde-i ma‘deniyyet olan buhârât-ı arzıyyeye kemâl-i harâret **[Ü 150a]** müstevlî olup, fecâcet ve mülûhatden pâk etdiği gibi, edhıne-i kā‘ideyi dahi humûzat ve harâfetden ve sebeb-i ihrâk u ihtirâk olan dehânet-i kibrîtiyyeden ‘ârî ve tâhir eder. Pes mâdde-i heyûlâniyye, a‘râz-ı nâkısadan mu‘arrâ ve ednâs-i mevâni‘-i mu‘avvikadan müberrâ

◊ 21-30 Safer 1221 = 10-19 Mayıs 1806.

cevf-i ma'denden müheyyâ olduğu gibi, harâret-i garîziyye makāmında olan envâr-ı tâbha-i şemsiyye ile taraf-ı Vâhibü's-suver'den ekmel suver-i nev'iyye-i mutatarrıkāt olan sûret-i zehebiyyet tevellüd eder.

Amerika ma'denlerinde kezâlik zehebiyyeti gālib böyle me'âdin bulunduğu sikātdan mesmû'dur. Bu nev'a tâhir ve şedîdü'n-nuzuc ma'denlerde zuhûr eden cevherlerin bir vakıyyesinden yüz dirhem, belki dahi ziyâde zeheb-i hâlis hâsıl olur. Kusûru lâzime-i tekvîn ve âlet-i in'ikād ve zarf-ı hâfız menzilindedir. Zücâc gibi ve lâcverdî rasâs-ı muhterik gibi ma'den-i zâ'ibin üzerine gelür. Zeheb-i hâlıs, nâr kuvvetiyle aşağıya râsib olur. Zîrâ nâr, müşâbihâtı cem' ve muhtelitâtı tefrîk edicidir.

Ammâ bu aktârdan müteharrif olan ma'denlerin cevheri, derece-i i'tidâliyye-i harâretden tezâyüd ve tenâkus cihetiyle olan inhirâfına göre, yâ 'adem-i nazc (نضج) yâ şiddet-i ihtirâk sebebiyle, gûnâ-gûn tekevvün eder; burûdet-i mu'tedile müstevlî olsa, fizza olur. Burûdet ve yebûset-i mufrita ile kurşun olur; kesret-i rutûbet-i zehebiyye ve ihtirâk-ı harâret müstevlî olsa, nuhâs olur ki, bir dürlü sarı bakırdır. Me'âdin-i sâ'ire dahi bu makūle i'tidâle mugāyir 'avârız-ı târiye sebebiyle dürlü dürlü sûrete girüp, hadîd ve kalay ve cıva ve gayri me'âdin sûretleri zuhûr eder; *fe-sübhânallâhi'l-Kādiri'l-Mübdi' cellet kudretühû**.

* فسبحان الله القادر المبدع جلت قدرته = Mutlak muktedir, yaratıcı, ve kudreti üstün olan Allah'ı her türlü ayıp ve eksikliklerden tenzih ederim" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

TÂRÎH-İ NEFÎS-İ 'ÂSIM EFENDİ-İ VAK'A-NÜVÎS[1]

Hikmet-i Hak'la bir tarafdan Moskovlu, hâric-i yârây-i[2] Kudret, tekâlîf-i bâride ile a'sâb-ı sabra mûris-i rehâvet[3] ve bir tarafdan Nemçelü dahi muzâfât-ı Boğdan'dan Bukanya (بوقانيه = Bukovina) kıt'asına medd-i eyâdî-i tama' u âz ve Tuna'nm öte yakasında olan emâkin ve bikā'a dîde-i hırs u şerehi bâz ve Moskovlu gibi bahreynde icrây-ı sefâyin da'vâsına tesaddî ve hâtıra hutûr etmeyecek tekâlîfle izhâr-ı bagy u te'addîye[4] âgāz eylediği, endâm-ı sükûn ü ârâma tezelzül-nümây-ı hayret olmağla, erkân-ı devlet 'akd-i encümen-i meşveret edüp, Nemçelü ile Rusya müttefik ve her kangısına i'lân-ı harb olunsa, âharın ref'-i livây-ı husûmet edeceği mütehakkak olup, böyle iki düşmene birden cevâb, tedârükât-ı kaviyyeye muhtâc idüği bî-irtiyâb olmağla, tertîb-i levâzım-ı seferiyye ve techîz-i tavâ'if-i askeriyyeye vefâ edecek nukūdun mevcûd olmadığı meşhûd olduğundan kat'-ı nazar, vefâdârî-i asker akdem-i levâzım-ı sefer olup, sefer-i sâbıkda ise askerin hâli mazbût ve pây-ı mukābele ve sebâtları silsile-i fırâr[5] ile merbût olduğu[6] ma'lûm ve düşmenlerin ecnâd-ı itâ'at-i'tiyâdları günden güne fenn-i harbîde iktisâb-ı mehâret eyledikleri meczûm olmağla, şimdilik semt-i müdârâ meslûk ve bi-'inâyetillâhi Te'âlâ ahz-ı intikām husûsu, tekmîl-i 'udde vü 'atâda ve oldukca[7] tanzîm-i nizâm-ı ecnâd[8] edinceye kadar metrûk **[M1 3]** olmasını ba'zı 'ukalâ tercîh ve bu noksâniyyetle sefer, müstevcib-i hatar olduğunu tasrîh eylediklerinde, Sadrıa'zam'ın zu'muna göre i'lân-ı harb ü kıtâl, vesîle-i i'tilây-ı derece-i istiklâl

---

1 **TÂRÎH-İ NEFÎS-İ ..... VAK'A-NÜVÎS** A1 : 'ÂSIM TÂRÎHİ M1
2 yârây-ı A1 : yârây-i (یارای) M1
3 rehâvet ["rehâvet" kelimesi buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 1b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : rehâvet M1
4 tesaddî ve ..... te'addîye A1 : — M1
5 fırâr A1 : karâr M1
6 olduğu A1 : olmadığı M1
7 'atâda ve oldukca A1 : — M1
8 -ı ecnâd A1 : — M1

olduğundan, vukū'-i sefere tehâlükü 'inân-rübây-ı tevsen-i temâlükü olup, hılâfında olanlara sûret-nümây-ı igbirâr ve belki nâhun-i 'itâbla çehre-i hırâş-âzâr olduğundan, herkes hâ'if ü tersân ve zarûrî ser-furû-bürde-i[1] girîbân-ı keff-i lisân olduklarından, muktezây-ı şîve-i kader iki tarafa sefer mukarrer olmağla*, bin iki yüz bir senesi zilhiccesinin gurresinde◊ Nemçe Elçisi'ne irâ'e-i tarîk-ı hatt u tirhâl ve Rusya Elçisi dahi ber-mu'tâd-ı kadîm Yedi-kulle'ye irsâl olundukdan sonra, tanzîm-i edevât ve tetmîm-i mühimmâtla ikmâl-i levâzımâta iştigâl olundu.

İhrâc-ı Sancağ-ı şerîf

Vaktâ ki bin[2] iki yüz iki senesi cumâdelâhıresinin[3] dokuzuncu günü◊◊ Serv-i tûbâ-hırâm-ı ravza-i İrem, 'Alem-i zer-mencûk-ı Seyyid-i 'âlem *sallallâhu Te'âlâ*[4] *'aleyhi ve sellem*** zîver-i dûş-i Sadrıa'zam olup, âlây-ı 'azîmle Âsitâne'den hareket ve birkaç gün Dâvud-paşa Sahrâsı'nda[5] temhîd-i mehâr-ı ikāmetden sonra, mahall-i merkūmdan fekk-i râbıta-i ârâm ve Edirne Sahrâsı'na rabt-ı tınâb-ı hıyâm olunup, otağ-ı Sipehsâlârî'de 'akd-i encümen-i şûrâ ve: "Nemçe ile Moskov'dan kangı tarafa gidilmek münâsibdir" deyü istifdâh-ı zind-i ârâ' olundukda, Rusya tarafına Ser'asker ta'yîniyle iktifâ ve Nemçe üzerine Ordu-yi hümâyûn sevk u isrâ olunmak husûsu istisvâb ve Sofya tarafına şefeh-güşây-ı 'azm ü zehâb olundu.

Sofya'da irâha-i metâyây-ı hareket ve kırk dokuz gün kadar ra'y-i huyûl-i guzât içün ihtiyâr-ı kenâr-ı çerâgâh-ı ikāmet olunduğu esnâda, yeniçeri zümresine bî-vakt 'avdet öteden berü 'âdet olduğundan, bir alay bî-'âr ve[6] bî-gayret Sofya'dan irtikâb-ı gürîz ü[7] ric'ate başladıklarında, tâ'ife-i merkūmeye [mısrâ]'[8]:

---

1 bürde-i M1 : perde-i A1

* "düşmenlerin ecnâd-ı itâ'at- ..... olmağla" kısmındaki bilgiler özetle ve "'Âsım Efendi der ki" şeklinde *'Âsım Efendi Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* IV,36-37'de kaydedilmiştir.

◊ 1 Zilhicce 1201 = 14 Eylül 1787 Cuma.

2 ikmâl-i ..... bin [A'daki bu kısım buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 2b'nin sol kenarına yazılmıştır] A1 : ikmâl-i ..... bin M1

3 cumâdelâhıresinin A1 : cemâziyelâhıresinin M1

◊◊ 9 Cumâdelâhıre 1202 = 17 Mart 1788 Pazartesi.

4 Te'âlâ A1 : — M1

** صلى الله تعالى عليه و سلم = Yüce Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun" anlamına gelen ve Peygamberimiz'e yapılan Arapça bir duâdır.

5 Dâvud-paşa Sahrâsı'nda A1 : Dâvud-paşa'da M1

6 ve M1 : — A1

7 gürîz ü M1 : gürîz A1

8 [mısrâ]' A1 : — M1

*Terbiyet-i nâ-ehl-râ çün girdgân ber-künbedest**

müfâdınca, her ne kadar 'abese iştigāl kabîlinden ise dahi, eşgāl içün meşk-ı kârzâr ve ta'lîm-i sanâyi'-i harb ü[1] peykâr eylemeleri, Serdâr-ı ekrem tarafından **[M1 4]** emr ü sipâriş ve anlar dahi gûyâ tekmîl-i ta'lîm ü âzmâyiş eylediklerini ağaları inhâ ve Sadr-ı 'âlî-kadr'e teklîf-i temâşâ eylediklerinde, Vezîr-i mızyâf, Ordu ehâlîsini izyâf husûsunu irâde ve kazgānlar tedârüküyle kifâyet edecek ta'âmı âmâde edüp, yeniçeri ordusu pîş-gâhma nasb olunan sâyebânı teşrîf ve bu behâne ile yeniçeri şehbâzlarım taltîf ve râh-ı gürîz ü[2] firârlarına sed-keş-i tesvîf olmak kasdıyla it'âm ve i'mâl-i âlât-i ceng ve isti'mâl-i tabanca ve tüfeng esnâsında, nişân uranlara 'atıyye ile ikrâm olunur iken, vech-i ma'hûd üzere kılıc kalkanla[3] meydân-neverd-i tek ü tâz olan birkaç şehbâz, hâhiş-i 'atıyye ile germ-sâz-ı tennûr-i hırs u âz olup, otağ-ı Serdâr'a hücûm eylediklerini gören biraz meş'ûm, mezbûrlara peyrev-i teba'iyyet ve tama'-ı in'âmla 'adedleri sûret-yâb-ı kesret oldukda, muterassıd-ı icrây-ı mel'anet ve dîde-dûz-i vakt-i fursat olan hatab-ı kânûn-i tuğyân, ya'nî zümre-i yeniçeriyân, sell-i şemşîr-i âteş-bâr-ı fitne ile şu'le-feşân-ı 'isyân olarak hatve-peymây-ı ittifâk ve otağ-ı Serdâr'a muhâceme-nümây-ı şikāk olduklarında, bu fitne-i nâgeh-zuhûr, şerâre-pâş-ı şerr u şûr olduğu manzûr oldukda, Vezîr-i a'zam verây-ı sâyebândan gürîzân ve bu[4] takrîb gücle tahlîs-ı cân edüp, bağteten fi'e-i bâgiyenin hetk-i perde-i itâ'at ve böyle bir fitne ikā'ında icrây-ı 'âdet-i kadîmelerine cür'et etmelerinden, ricâl-i devlet mevkūf-i şeşder-i hayret ve bu makūle askerden fâ'ide şöyle dursun, müstevcib-i zarar olacakları mülâhazasından sîne-kûb-i dehşet iken, ne hâl ise lehîb-efrûz olan âteş-i fesâd, reşâşe-pâşî-i hüsn-i tedbîr ile sükûn-pezîr-i incimâd olup, bu sûretle Sofya'da ârâm ve askerîde olan 'adem-i nizâm, müstevcib-i vehâmet-encâm olmak endîşesiyle sevk-ı merâkib-i i'tizâm** ve iki yüz iki şevvâlü'l-mükerreminin sekizinci günü◊ Vidin Sahrâsı'na rekz-i evtâd-i hıyâm olundukda, yine tâ'ife-i gayr-i hâ'ife-i yeniçeri, reh-rev-i girîve-i fitne-perverî olarak, ol kavm-i habâset-mevsûm ağaları olan Kelleci 'Osmân Ağa'nın çadırına hücûm edüp, 'ulûfelerini taleb behânesiyle muhayyem-gâh-ı hümâyûna hamlelerine mütâba'at ve sâlik oldukları şehrâh-ı şekāvete teklîf-i **[M1 5]** ma'iyyet eylediklerinde: "Yoldaşlar! Ocağımız itâ'at

---

* تربیت نا اهل را چون کردکان بر کنبداست = Kabiliyetsiz kimseyi terbiyeye çalışmak, kubbe üzerinde ceviz durdurmak gibidir (=Kabiliyetsizler terbiye edilemez)" anlamına gelen bu cümle Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen Farsça bir mısrâdır; Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan,* trc. Kilisli Rıfat Bilge,12. Baskı, İstanbul 1980, s.327.

1 harb ü M1 : harb A1

2 gürîz ü A1 : gürîz M1

3 kalkanla A1 : kalkan ile M1

4 bu A1 : bir M1

** "Sofya'da irâha-i ..... i'tizâm" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* IV,59-60'da kaydedilmiştir.

◊ 8 Şevvâl 1202 = 12 Temmuz 1788 Cumartesi.

ocağı olmağla, bu kâr-ı nâ-hencârdan ferâgat, yol ve erkânımıza göre lâzime-i 'ubûdiyyetdir" deyü nasîhat eyledikce, ol nâ-kabûller izhâr-ı şiddet ve bî-çâreyi havâle-i sikkîn-i gadr ile birkaç yerinden mecrûh etmekle, basbayağı zorbalığa cesâret etmeleriyle, bir takrîble yedlerinden firâr ve mâcerâyı gelüp erkân-ı devlete ihbâr eyledikde, düşmen üzerine yürütmekde imkânı bulunmayan fi'e-i bâgiye, hamle-i müttefikâne ile hareket ve Ordu-yi İslâm üstüne ikdâm-ı şekâvet eyledikleri ma'lûm ve i'lây-ı livây-ı gavâyetle hamle-i bâgıyâneleri meczûm oldukda, Çerhacı Çerkes Paşa giçecekleri[1] köpri başına irsâl ile mâni'-i murûr olmak üzere me'mûr olmağla, ber-mûceb-i me'mûriyyet ser-i cisri zabta mübâderetle, murûrlarına sed-keş-i haylûlet olup: "Düşmen-i dînle mukâbele esnâsında bu sûretle isâ'et, kangi kîş ü milletde cevâz-dâde-i ashâb-ı diyânetdir?" deyerek itâle-i zebân-ı takrî' ve ihâle-i lisân-ı ta'zîr u teşnî' ederek, zâbit nâmiyle olanlardan birkaç kābil-i hıtâb, âverde-i mevki'-i hıtâb kılınup: "Düşmen karşusunda bu makūle vaz'-ı nâ-sezâ neden iktizâ etmişdir?" deyü istinbâ olundukda: "'Ulûfemizin vakti murûr ve yoldaşlarımızda harclık kalmadığı bu sûrete mecbûr eylemişdir" deyü i'tizâr ve: "Hazîne'de mevcûd akçadan 'ulûfemizi aluruz" deyerek yağmâya niyyetlerini izhâr eylediklerinde, Paşa-yı mezbûr sevk-ı kelâma muktedir bir vezîr-i cesûr olmağla: "Böyle zorbalıkla[2] 'ulûfenizi taleb, muhâlif-i kānûn-i edeb değil midir? Bâ-husûs Hazîne'de olan nukūd-i[3] mevcûd bi-'inâyetillâhi Te'âlâ bir iki gün zarfında düşmenle[4] olacak mukâbelede isbât-ı vücûd edecek dilâverler içün mu'added[5] ü ma'dûd olduğundan mâ'adâ, mevâcibinize vefâ etmeyeceği rû-nümâ olmağla, in-şâ'allâhu Te'âlâ Sadrıa'zam efendimiz tarafından tahrîre şitâb ve çend rûz zarfında isticlâb olunacağına kefîlim" deyerek sarf-ı nakdîne-i müdârât ve bir haftaya kadar 'ulûfelerinin i'tâsına kefâletle ricâl-i devletden mahzar gûne sened verilmekle iskât olunup, ağalarının ifâdede tekâsülüne tahmîl ve Kul Kethudâsı Emîn Ağa nasbla tebcîl olunmağla, keff-i râyât-ı şekâvet ve birer birer çadırlarına 'avdet etmeleriyle, def'-i gā'ile ve ref'-i 'inâd-ı sâ'ile (صائله) olundu*.

Vidin Cânibi Ser'askeri **[M1 6]** Paşa, Kalafat tarafına imrâr ve Lâz Memiş Paşa ma'iyyetine ta'yîn ile takviye-i bâzû-yi iktidâr olunmağla, Nezâret üstüne tahrîk-i a'lâm-ı satvet ve zilhiccenin beşinci günü◊ âverde-i pençe-i feth u nusrat eyledikleri, tenvîr-i dîde-i beşâret ve Sadrıa'zam'a tahrîk-i şevk-ı[6]

1 Çerhacı ..... giçecekleri M1 : Cerkacı Cerkes Paşa gicecekleri A1
2 zorbalıkla M1 : zorbalığla A1
3 nukūd-i A1 : nakd-i M1
4 düşmenle A1 : düşmen ile M1
5 içün mu'added A1 : icün ma'd M1
* "iki yüz iki şevvâlü'l- ..... olundu" kısmındaki bilgiler ihmâl edilebilir değişiklikler ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* IV,61'de kaydedilmiştir.
◊ 5 Zilhicce 1202 = 6 Eylül 1788 Cumartesi.
6 şevk-ı M1 : şevk ve A1

nezâret etmekle, mütenekkiren Tuna'yı güzâr ve Nezâret'de 'inân-keş-i tekâvür-i karâr eylediklerinde, askerin perde-bîrûn 'atıyye ve çelenk talebiyle izhâr-ı hıyânet-i derûn eylediklerinden, Ser'asker Paşa tevârî-i verây-ı perde-i ihtifâ eylediği vakte musâdefe ve Sadrıa'zam'ın vürûd-i nâgehânîsi, tâ'ife-i merkūmeye îcâb-ı terk-i 'isyân ve muhâlefe etmekle, Nezâret'in etrâf u enhâsına nigeh-endâz-ı nezâret ve otağ-ı Ser'askerî'ye vürûd ile cümlesine lâyıkı üzere ilbâs-i hil'at eyleyüp, tavâ'if-i askerîyi[1] revâtib-i iltifâtla tatyîb ve Mehâdiye üzerine dahi hücûm ü iktihâma tergīb ile Ser'asker ma'iyyetinde olan leşkeri Mehâdiye tarafına tesrîb eylediklerinden sonra, mu'asker-i hümâyûna 'avdet ve etrâfa ihâle-i nazar-ı nezâret etmekle, bi-'inâyetillâhi Te'âlâ ehl-i İslâm, Mehâdiye Kal'ası'nı dahi merbût-ı visâk-ı zabt u tasarruf ve bu mervârîd haber-i sârre-i nusratla gûş-i meserret teşennüf eyledikde, sevâhil-i Tuna kılâ'mdan Eyinlik Kal'ası'nı teshîr ve Belgırad karşusuna varınca kenâr-ı Tuna hass (حس) ü hâşâk, vücûd-i imdâd-ı[2] miknese-i tîğ-i guzât ile tathîr içün ta'yîn buyurulan ecnâda, iktizâsına göre i'ânet ve imdâda bizzât şekl-i tebdîlde Sadrıa'zam, vâsıl-ı muhayyem-gâh-ı guzât oldukda, Eyinlik Kal'ası'na yürüyüşe igrâ ve birer memhûr ve yirmi beşer guruş 'atıyye va'diyle hass ü igrâ eylediyse de, mevcûd olan leşker-i habâset-me'âşir muhâlefet ü istinkâf ve öteden berü me'lûf oldukları vechile böyle lüzûmu vaktinde[3] hark-ı estâr-ı insâf eylediklerinden başka[4], sipâh ve silahdârdan bir iki bin neferden ziyâdesi irtikâb-ı 'âr-ı firâr u ric'at ve bu hâlet sâ'ire dahi sirâyetle heyûlây-ı cem'iyyet sûret-yâb-ı kıllet olduğu manzûr-i Sadr-ı gayûr oldukda, bu hâlden 'ârız olan hüzn ü inkisârı, çâk-sâz-i perde-i tehammül ü istıbârı olup: "Zarûrî pâdişâhımız asker-i âhar tedârüküne muhtâc olmuş" kelâmını tefevvüh ü izhâr ve infi'âl ile **[M1 7]** Ordu-yi hümâyûn tarafına 'avd ü tevecchüh eylediği esnâda atılan lağımdan kal'a üzerine olan ahcâr-mânend mancınık, belâ-bâr-ı ru'ûs-i küffâra[5] seng-sâr olduğundan, min tarafillâhi Te'âlâ kal'ada[6] olan a'dâ, hirâsân ve müteşebbis-i ezyâl-i emân olduklarını lağımcıların tebşîri, Sadrıa'zam'a bâ'is-i te'hîr ve kal'a-i merkūme vire tarîkiyle dâhil-i kabza-i teshîr oldukdan sonra, Sadrıa'zam Eyinlik'den 'avd ü kufûl ve muhayyem-gâh-ı hümâyûna ba'de'l-vusûl Nehr-i Tuna'yı Ordu-yi hümâyûn'la güzâr ve Mehâdiye'de muhayyem-i Ser'askerî'ye sâye-endâz-ı iclâl oldukda, düşmenden gereği gibi ahz-ı intikām olunmak içün Mehâdiye'de olan asker-i muvahhidîn Şebeş tarafına ta'yîn olunup, Sadrıa'zam Ordu-yi hümâyûn'u Mehâdiye'ye nakl içün ric'at ve Ser'asker Paşa mahall-i me'mûresine 'azîmet eyledikde, Nemçe İmperatoru

1 askerîyi A1 : askeriyyeyi M1
2 imdâd-ı A1 : a'dâ ve M1
3 vaktinde M1 : vakitde A1
4 başka A1 : mâ'adâ M1
5 ru'ûs-i küffâra A1 : dûş-i a'dâya M1
6 kal'ada A1 : kal'aya M1

bizzât istishâb-ı levâzım-ı edevâtla[1] kādime-cünbân-ı hareket ve 'Osmânlu'ya mukābele içün tahrîk-i rikâb-ı nehzat edüp, Şebeş'i güzer ve Darağacı nâm mahalli makarr eyledikde, Mehâdiye'nin alındığı sâmi'a-i dehşetini tahdîş ve asâkir-i[2] İslâmiyye'nin Şebeş'e dahi teveccühleri haberi, hâtır-ı cesâretini tahrîş etmekle, Darağacı'nda olan cebelin vasatına 'urûc ve kal'a-misâl etrâfına hendek kat'ıyla bir hısn-ı hasîn istihsâl etmekle, taburunu iskân ve bu ma'kıl-ı metîni kendüsüne cây-ı emân eylemiş[3] olduğundan, Ser'asker Paşa Şebeş Boğazı'ndan duhûl ile üç sâ'at bu'dü olan Darağacı'nda mahall-i tabur mukābelesine satvet-endâz-ı vüsûl oldukda, tekābül-i saffeyn, muharrik-i 'urûk-ı tecâdül-i tarafeyn olup, muhârebeye âgāz ve topların sadâsı bir takrîb Mehâdiye'de sem'-i Serdâr'a 'aks-endâz oldukda, Sipehsâlâr-ı mikdâm ol tarafa tâziyâne-zen-i tevsen-i i'tizâm olup, havme-i heycâya tekarrüblerinde asâkir-i cebânet[4]-âsâr, ber-muktezây-ı tabî'at icrây-ı 'âdet-i firâr eylediklerine dûçâr oldukda, teklîf-fermây-ı 'avdet ve havâle-i mukri'a-i 'unf u şiddet ederek i'âde ile tesrîb ve sâ'ir âmâde-i firâr olan cebânı inzâr u terhîble ma'reke-gâha vusûl ve: "Otağ-ı Ser'askerî'ye nüzûl edüp, mukābele-i tabur-ı düşmende böyle ikāmet ve ifâte-i **[M1 8]** vakt-i fursat, mûcib-i nedâmet değil midir?" deyü leb-güşây-ı ta'zîr u tevbîh ve tabur üzerine yürüyüşe isti'câl, lâzime-i hâlden idüğüni tasrîh eylediklerinde, askerin 'adem-i itâ'atle bî-nizâmların iş'âr ve hengâm-ı muhâcemede bî-vefâlıkların vesîle-i i'tizâr edüp, birkaç gün evvel vuku' bulan harb ü cidâl arasında, Enderûn ağaları muhâceme ve düşmenle meydâne muhâsamalarında yüğrük bayrakdârları zahmdâr ve sâ'ir-i haşr olmak mertebeleri bedîdâr olmuşiken, bir ferd imdâd içün meydân-neverd olmadığını beyân ü serd edüp: "Bu sûretde asker ile ceng bir vechile kābil olmaz" deyerek 'özr-i leng eylediklerinden mâ'adâ, düşmenin bulunduğu yer mürtefi' ve aşağıdan yukarı galebe mümteni' olmak üzere etdikleri da'vây-ı gayr-i makbûl, resîde-i hayyiz-i kabûl olmayup, asker-i 'adûnun vasatında oldukları cebelin 'âlîsine balyemez topları çıkarmağa ihtimâm ve zîrde meteris hafriyle piyâde ecnâd ta'biyesine teşmîr-i sâ'id-i akdâm olunarak: "Karârgâh-ı 'adüvv olan cebelin etrâfı mahsûr ve *'el-Harbü hud'atün'** merâyâsından[5] ba'zı hiyel-i harbiyye rû-nümây-ı zuhûr olsa, şâhid-i zafer âgūş-i husûlde cilveger olur" deyerek bu vechile nîreng-i maksûd, resâmî-i gayret-i Serdârî'yle[6] nakş-pezîr-i şuhûd oldukda, 'adû-yi cebân leylen firâr ile

1 edevâtla A1 : edevât ile M1
2 asâkir-i M1 : asker-i A1
3 eylemiş M1 : etmiş A1
4 cebânet A1 : hıyânet M1
* الحرب خدعة = Harp hîledir" anlamına gelen bu cümle Hz. Peygamber'in Buhârî, Cihâd 157, Menâkıb 25, İstinâbe 6; Müslim, Cihâd 18,19, Zekât 153; Ebû Dâvud, Cihâd 92, Sünnet 28; et-Tirmizî, Cihâd 5; İbn Mâce, Cihâd 28; Ahmed b. Hanbel 1/81,90,113,126, 131,134; 2/312,314; 3/224,297,308; 6/387,459'da yer alan bir hadîsidir; bk. Wensinck, II,13.
5 merâyâsından A1 : mezâyâsından M1
6 Serdârî'yle A1 : Serdâr ile M1

reh-rev-i beyâbân oldukları, vâsıl-ı sem'-i devlet ve Sadrıa'zam'a mûcib-i teceddüd-i şevk u gayret olmağla, Darağacı'ndan şüc'ân-ı guzâtı sevk u tesrîb ve firâr eden a'dâyı ta'kīb içün Ser'asker Paşa ma'iyyetinde olan asâkir-i nusrat-ihtivâ ile Darağacı'na[1] beş sâ'at bu'dü olan Şebeş'den tahrîk-i a'lâm-ı gazâ ve düşmen askeriyle tekābül ve iş'âl-i nâ'ire-i tecâdül ile germ-sâz-ı âteş-i gavgā olarak Şebeş Kasabası mazbût-ı eyâdî-i İslâm ve sebâyâ ve ganâyim ve hayvânât ve sevâyim, dâhil-i zerîbe-i igtinâm olunup, bakıyye-i a'dânın dimâ'-i gayr-i mahfûnelerini[2] ihrâk (احراق) ve kasaba-i mezbûra dört tarafından[3] âteş verilerek ihrâk olunarak, Çerkes Paşa Logoş'a kadar tarafeynde olan kurâ vü ziyâ'ı pây-mâl-i huyûl-i gārât ve Logoş'a i'tibâr olunmayarak, üç ve[4] dört sâ'at ilerüsüne dek pey-siper-i tekâvür-i[5] yağmâ vü târât[6] eyledikden sonra **[M1 9]** 'avdet ve Mehâdiye tarafına 'inân-gerdân-ı[7] ric'at oldu.

Mehâdiye'nin harâb-kerde-i dest-i guzât olan mevâzı'ını ta'mîre havâle-i dest-i mi'mâr-ı himmet ve muhâfazasına Memiş Paşa ta'yîn ile tekmîl-i levâzım-ı şitâ'iyyesine sarf-ı nakdîne-i gayret olunup, on beş guruş harclık ve beş akça terakkī ile altı yüz nefer yamak tahrîri Ocak tarafına sipâriş olunmağla, ağaları dahi tahrîk-i hâme-i sa'y ü gûşiş üzere iken, yeniçeri zümresi ictimâ' ve: "'Ulûfemizi almayınca yazılmayız" deyerek i'lây-ı livây-ı nizâ'la selli şemşîr-i garâbet[8] ve doğrudan doğruya zorbalığa cesâretle kânûn-i fesâdı sûzânde-i tabî'at-ı kibriyyet-hâssiyyetleri şerer-efşân olarak, ağaları olan Emîn Ağa'yı mecrûh-i sikkîn-i şekāvet ve Ordu-yi hümâyûn üzerine âteş-endâz-ı gavâyet olacakları tahkīk ve ber-kā'ide, düşmen üstüne[9] ta'yîn olunur gibi Çerkes Paşa mukābelelerine bat's ü tatrîk olunmağla, zümre-i Bektâşiyân *"el-Hâ'inü hâ'ifün"** girdâbında ser-geşte-i havf ü halecân ve latame-hâr-ı emvâc-ı *"Fesâ<'e> beynehumü'z-zaribân"*[10]** olup hırâsân [ü] vecel[11] ve cem'iyyetleri muzmahil oldukdan sonra, kimisi mahfiyyen firâr ve kimi dahi 'alenen reh-rev-i semt-i idbâr olduklarından, muhâfazada kalmayacakları bedîdâr ve âverde-i yed-i feth u nusrat ve 'ilâve-i memâlik-i devlet kılınan erâzînin bir tarîkle

---

1 Darağacı'na A1 : Darağacı'ndan M1
2 gayr-i mahfûnelerini A1 : mahfûfelerini M1
3 tarafından M1 tarafdan A1
4 ve A1 : — M1
5 tekâvür-i A1 : nigâver-i M1
6 târât A1 : gārât M1
7 gerdân-ı A1 : gerden-i M1
8 garâbet A1 : gavâyet M1
9 üstüne A1 : üzerine M1
* الخائن خائف = Hâin korkaktır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
10 فسابينهم الضربان M1 : فساء بينهم الظربان A1
** فسا بينهم الظربان = Onların arasında kokarca yellendi" anlamma gelen bu cümle bir topluluk dağılıp, aralarında ilişkilerini kestiklerinde söylenen Arapça atasözlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl,* I,74.
11 vecel A1 : ve râcil M1

muhâfazası kābil olamayacağı[1] âşikâr olmağla, nâ-çâr düşmene bilâ-külfetin terke karâr verilüp, rûz-i kāsım dahi güzerân ve ol taraflarda ikāmet mümkin olamayacağı dahi zâhir u 'iyân olduğundan, Nehr-i Tuna zarûrî pâ-zede-i murûr ve bin iki yüz üç senesi saferin on üçüncü günü◊ meştây-ı Ruscuk mahatt-ı rihâl-i evliyây-ı umûr oldu.

Moskovlu tarafından Potemkin, Özi Kal'ası üzerine ta'yîn olunmuş olup, dûr u dirâz-ı muhâsaraya âgāz ile ehâlîyi tazyîk ve girîbân-ı sabr u tehammüllerin temzîk eylediği esnâda, Kapudân-ı deryâ Cezâyirli Hasan Paşa Karadeniz cânibine yüz elli pâre sagīr u kebîr donanmayla[2] şirâ'-güşâ olup, ancak levendât-ı sefâyini lâyıkı üzere tedârükde ihmâl ve 'ömründe silâh kullanmamış ve berren ve bahran bir tarafa yollanmamış derd-mendleri, cebren gemilere idhâl edüp, bu makūle ceng **[M1 10]** görmamiş ve silâh u bisâta el urmamış askerin işe yaramayacakları âşikâr ve böyle perîşân donanma ile sefâyin-i küffâra varılmayacağı[3] bedîdâr iken, Kapudân-ı müşârun ileyhde[4] derkâr olan nahvet, bâdî-i güşâyiş-i bâdbân-ı cür'et olup, Özi ve Kılburun önlerinden donanma-yı küffâra[5] tekābül ve endâhtî-i müdâfi'-i tecâdülde nısfından ziyâdesi üftâde-i girdâb-ı telef[6*] ve kulûb-i ehl-i İslâm, sihâm-ı âlâma hedef olduğundan mâ'adâ, bu hezîmet Özi ve Kılburun'un dûçâr-ı pençe-i istîlây-ı küffâr olmasına 'illet olduğu, resîde-i sem'-i dehşet ve tahdîş-i dimâğ-ı gayret etmekle, Ruscuk'da olan Sadrıa'zam, mazbût-ı yed-i teshîr eylediği emâkinin terkiyle, müleffef becâvra-i gam ve bu haber-i dehşet-eser[7] bir kat daha müstevcib-i keder ü elem olup, ser-be-zânû-yi hayret ve kenâre-nişîn-i kânûn-ı dehşet oldu.

Bin iki yüz üç senesi receb-i şerîfinin[8] on birinci günü◊◊ Pâdişâh-ı Ed-hemî-seciyyet 'Abdülhamîd Hân-ı Bâyezîd-sîret, erîke-nişîn-i saltanat-ı[9] âhıret ve Vâris-i taht-ı devlet Sultân Selîm-i selîmü'l-fıtrat câlis-i serîr-i Hılâfet oldukda, evvelâ düşmen-i dînden ahz-ı intikām, cemî' matlablarına mukaddem idüğüni bâ-hatt-ı hümâyûn i'lâm ve tanzîm-i mühimmât-ı seferiyye ve tertîb-i ecnâd ve[10] askeriyye husûsuna ısdâr-ı fermân-ı ihtimâm edüp, sene-i sâbıkada

---

1 olamayacağı A1 : olmayacağı M1

◊ 13 Safer 1203 = 13 Kasım 1788 Perşembe.

2 donanmayla A1 : donanma ile M1

3 küffâra varılmayacağı A1 : a'dâya varılmayaçağı M1

4 ileyhde A1 : ileyhin M1

5 önlerinden donanma-yı küffâra A1 : önlerinde donanma-yı a'dâya M1

6 telef A1 : kulf M1

* "Kapudân-ı deryâ Cezâyirli ..... telef" kısmındaki bilgiler ihmâl edilebilir değişikliklerle ve "'*Âsım Târîhi*'nde dahi ..... deyü muharrerdir" şeklinde *'Âsım Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* III,276'da kaydedilmiştir.

7 -eser A1 : — M1

8 şerîfinin M1 : şerîfin A1

◊◊ 11 Receb 1203 = 7 Nisan 1789 Salı.

9 saltanat-ı A1 : — M1

10 ve A1 : — M1

donanmada rû-nümây-ı zuhûr olan kesr u hasâret, müşârun ileyh Kapudan Cezâyirli Hasan Paşa'nın tedbîrde kusûrundan neş'et etmekle, Kapudanlık'dan 'azl ile te'dîb ve Kapudâne-i hümâyûn olan Giridli Hüseyn Kapudan bi'l-Vezâre Kapudanlık'la tebcîl ve terhîb olunup, müşârun ileyh Hasan Paşa dahi on altı sene Kapudanlık'da nâm ü şân ve tekmîl-i servet ü sâmân etmiş sâhib-i kuvvet bir Vezîr-i zî-kudret olmağla, metrûk-i kûşe-i nisyân ü zârî olması, cevâz-dâde-i mezheb-i 'irfân-ı Mülkdârî olmadığından, İsmâ'îl Ser'askerliği'yle kadri terfî' ve menşûr-i i'tibârı, tuğrây-ı iltifât-ı Şâhâne ile tevkī' olundukdan sonra, mesned-ârây-ı Vekâlet-i kübrâ Koca Yûsuf Paşa dahi eğerçi[1] Nemçe'nin cem'iyyetlerini tefrîk ve Logoş'a varınca kılâ' ve palankalarını tahrîble[2] 'ısâbe-i ihtişâdlarını temzîk edüp, ancak tarafeyne nezâret ve mühimmât cânibini tekmîle tevcîh-i lihâza-i dikkat, lâzime-i zimmet-i Vekâlet **[M1 11]** ve vâcibe-i 'uhde-i Sadâret iken, bu vâdîlerden gaflet ve âverde-i kabza-i teshîr olan Mehâdiye ve Nezâret kal'alarına dahi muhâfız[3] tedârüküne hasr-ı himmet ve berü cânibde Belgırad ve sâ'ir emâkin ü bilâda takviyet ve merâsim-i hazm ü ihtiyâta ri'âyetde, ibrâz-ı sûret-i rehâvet eyledi̇ğinden mâ'adâ, mevsim-i şitâ tekarrübünde askerin tefrika[4] ve kat'-ı rişte-i temekkün ü ta'alluk edegeldikleri[5] nümâyân ve her bâr şurûr ve firâr 'âdetleri olduğu mazbût-ı tecribe-kârân-ı zemân iken, vaktiyle yerlerine âdem tedârüküne ihmâl ve emr-i âhara tevaggul ü iştigāl eylemesinden nâşî, Nemçelü'nün Memleket-i Eflâk'ı peyvend-i istîlâya rabt ve Moskovlu'nun[6] dahi Bender ve diyâr-ı Boğdan'ı zabt eyledikleri rehâvetine mahmûl ve evâ'il-i ramazânda◊ mesned-i Sipehsâlârî'den ma'zûl olup, yerine Ser'asker olan Kethudâ[7] Hasan Paşa serîr-nişîn-i iltifât ve mühr-i hümâyûnla müktesib-i mâye-i mübâhât oldu*. Ordu-yi hümâyûn'da tahmînden ziyâde asâkir-i[8] süvârî ve piyâde hâzır u âmâde olup, her ne kadar bu asker-i hezîmet-eser ile galebe vü zafer mümkin olmayacağı mir'ât-ı[9] *"Men cerrebe'l-mücerrebe hallet bihi'n-nedâmeh"***'de cilveger ise dahi, müşâhede olunan kesret-i ictimâ', ru'esây-ı eş'ab-tabî'atı itmâ' etmekle, bin iki yüz dört senesi

---

1 eğerçi M1 : eğerci A1
2 tahrîble A1 : tahrîb ile M1
3 muhâfız A1 : muhâfaza M1
4 tefrika A1 : teferruk M1
5 edegeldikleri A1 : eyledikleri M1
6 nâşî ..... Moskovlu'nun M1 : Nemçelü Memleket-i Eflâk'ı rabt-ı peyvend-i istîlâ ve Moskovlu A1
◊ 1-10 Ramazân 1203 = 26 Mayıs – 4 Haziran 1789.
7 Kethudâ ["Kethudâ" kelimesi buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 5b'nin ve satırın sağ kenarına yazılmıştır] A1 : Kethudâ M1
* Kethudâ Hasan Paşa'nın Serasker ve Sadrıa'zamlığı, 13 Ramazan 1203 [=7 Haziran 1789] Pazar günüdür, bk. meselâ I.H.Danişmend, *İOTK,* IV,68.
8 asâkir-i A1 : asker-i M1
9 mir'ât-ı M1 : — A1
** من جرب المجرب حلت به الندامة = Denenmişi deneyen pişman olur" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* II,329.

muharremi evâ'ilinde◊ Maçin'den İbrâ'îl tarafına[1] murûr ve Buza Suyu'ndan dahi hatve-peymây-ı kantara-i 'ubûr edüp, otuz iki sâ'at bu'dü olan Rinimlik (رينملك = Rymnik/Rimnic)[2] Nehri kenârına[3] nasb-ı hıyâm ve düşmene karşu teşhîd-i[4] seyf-i intikām olunmakda iken, Çerhacı[5] Paşa ma'iyyetinde olan cünûd-i neberd-azmâ ile nehri güzâr ve düşmene havâle-i tîğ-i âteş-bâr eylediği esnâda, bî-sebeb-i zâhir bezm-i asker-i şurûr-me'âsir *"Ke'ennehum fesâ<'e> beynehümü'z-zaribân*[6]*"** perâkende vü perîşân ve firâr 'ani'z-zahf 'ârım irtikâb ve birbirine müzâhame-nümây-ı sebkat olarak şitâbla gürîzân ve evvelâ Orduyi hümâyûn'a itâle-i dest-i yağmâ ve sâniyen esnây-ı râhda kādir oldukları kadar fesâdı icrâ ederek, Buza Nehri'ne vâsıl ve köpri münhedim[7] olmak mülâbesesiyle imkân-ı murûr mün'adim olduğuna idrâkleri şâmil ise de, bî-'âr ve bî-gayret bir alay nekbet, mukābele-i düşmende sebât ve sell-i seyf-i gazâ vü cihâd ile tahsîl-i mesûbât eylemediklerinden mâ'adâ, şinâver-i deryây-ı şehâdet ve gavta-hâr-i dimâ'-i mağfiret olmakdan istinkâf **[M1 12]** ve Buza Suyu'na atılarak ve[8] metâ'-ı zindegânîleri hiçe satılarak, sermâye-i hayâtların israf edüp, cûybâr-ı tehlükeye ilkây-ı eyâdî ve *"Hasire'd-dünyâ ve'l-âhıreh"*** olarak kendülerini[9] rüsvây-ı ehibbâ vü e'âdî eyledikleri, hayret-keşân-ı İslâm'a mûcib-i insilâb-ı şu'ûr ve 'adû-yi fitne-cûya müstevcib-i 'ucb u gurûr olmağla, işbu musîbet Buza Bozgunu*** nâmiyle şöhret ve dağ-zen-i kulûb-i ehl-i gayret olmuşdur. Bunu müte'âkib Nemçelü dahi eyâdî-i İslâm'dan Belgırad-ı sengîn-bünyâdı sâlib oldu.

Vezîr-i a'zam, vücûdu ke'l-'adem meyyit-i müteharrik menzilesinde bir âdem olduğundan, böyle perîşânlık 'adem-i idâresine mahmûl ve kālıb-i bîcânına rûh mesâbesinde olan mühr-i hümâyûn nez'le gûyâ mansıb-ı hayâtdan ma'zûl olmağla, yerine servet ü iktidâr ile sermâyedâr-ı iştihâr olan İsmâ'îl

---

◊ 1-10 Muharrem 1204 = 15-24 Mayıs 1790.

1 İbrâ'îl tarafına A1 : İbrâ'îl'e M1

2 Rinimlik [Metinde Rinimlik kelimesi (رينملك) şeklinde yazılmışken, satırın sol tarafına farklı bir hatla Rimlik (ريملك) şeklinde kaydedilmiştir] A1 : Rinimlik (رينملك) M1

3 kenârına A1 : kenârında M1

4 teşhîd-i A1 : teşhîz-i M1

5 Çerhacı M1 : Çerkacı A1

6 *beynehumü'z-zaribân* A1 : *beynehumü'd-daribân* (بينهم الضربان) M1

* كانهم فسا بينهم الظربان = Sanki onlar aralarında kokarca yellenmiş gibi oldular" anlamına gelen bu cümle bir topluluk dağılıp, aralarında ilişkilerini kestiklerinde söylenen Arapça atasözlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl,* I,74.

7 münhedim M1 : mün'adim A1

8 ve M1 : — A1

** خسر الدنيا و الاخره = O dünyasını da ahiretini de kaybetmiştir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Hacc 22/11. âyetin sonlarına doğru yer alan bir kısmıdır.

9 olarak kendülerini A1 : kendülerin M1

*** Metnimizde Buza Bozgunu diye anılan olay, 2 Muharrem 1204 = 22 Eylül 1789 Salı günü meydana gelmiştir; bk. meselâ I.H.D., *İOTK,* IV,69.

Ser'askeri Cezâyirli Hasan Paşa'nın iki yüz dört senesi rebî'ulevveli evâ'ilinde◊ mühr-i hümâyûnla kâm-revâ olduğu esnâda, mahsûr olan Akkerman ehâlîsini Rusyalu tazyîk ve câme-i sabr u tâkatlerini temzîk etmekle, vire ile kal'adan hurûcu ve evlâd ü 'iyâlleriyle bâlây-ı cibâl-i selâmete 'urûcu[1], irâde ve muhâfızları olan Tayfûr Paşa'ya ifâde eylediklerinde[2], kal'ayı teslîme mümâna'at ve sebât ü karâr ile nasîhat ve vire husûsunda ehâlîye muhâlefet eyledikde: "Biz evlâd ü 'iyâlimiz ile esîr olamayız ve selâmet-i mâl ü nefsimize bundan gayri yol bulamayız" deyerek sell-i şemşîr-i gavâyet ve vireye muhâlefet eylediği sûretde, küşte-i tîğ-i şekāvet etmek üzere ictimâ' ve rişte-i[3] hücûmu ilmâ' etmeleriyle, zarûrî irâ'e-i rûy-i rızâ ve küffâr[4] tarafına vireyi söyleşmeğe âdemler ba's ü israâ edüp, bir alay bî-'âr ve bî-gayret, kâ'isât-i (كأسات) küfrân-ı ni'meti münâvele ve naklinde su'ûbet olan eşyâyı semen-i misliyle Moskovlu'ya bey' şartıyla vireyi mukāvele edüp, kal'ayı tahliye ve teslîm ve nâm-ı habâset-ittisâmlarını[5] defter-i cebânet ü hıyânete terkîm eyledikden[6] sonra, ber-vech-i mukāvele tarh-ı bâzâr-ı bey' u şirâ ve düşmenle dostâne mu'âmele-i dâd ü sitâdı icrâ eyledikleri esnâda, Tayfûr Paşa'nın nihâde-i enbâr-ı temellükü olan hınta ve şa'îr, peymûde-i tahmîn ü takdîr olunup[7], iktizâ eden semeni Moskovlu tarafından teslîm için ta'dâd olunduğu, manzûr-i gürisne-çeşmân-ı ehâlî-i sefîle-nihâd oldukda: "Paşa kal'ayı satmış ve bizi dâr u **[M1 13]** diyârımızdan ihrâcla vâdî-i gurbete atmış" deyerek muhâceme ve imtihât-ı hüsâm-ı muhâsama eylediklerinde: "Bre Allah'dan korkmazlar! Ben kal'ayı vermeğe mümâna'at ve size teklîf-fermây-ı metânet oldukca[8], böyle üzerime iktihâm ve teslîm-i kal'ada tekāzâ vü ibrâm eylemediniz mi?" deyerek akçanın behây-ı hınta ve şa'îr olduğunu piçîde-i zebân-ı takrîr eyledikce, ol kavm-i nâ-kabûl[9] kavl-i ma'kūlünü kabûl eylemediklerinden mâ'adâ, itlâf-ı vücûduna kasd edecekleri rû-nümâ olmağla, zarûrî ordu-yi düşmene ilticâ ve[10] tahlîs-ı cân içün a'dâya iltiyâz[11] garîbesi iktizâ eylediğini, ba'zı yârân-ı râst-güftâr nakl-i meclis-i i'tibâr eyledi.

◊ 1-10 Rebî'ulevvel 1204 = 19-28 Kasım 1789. Cezâyirli Hasan Paşa'nın Sadrıa'zamlığa getirilişi 15 Rebî'ulevvel 1204 [=3 Aralık 1789] tarihindedir; bk. meselâ İ.H.D., *İOTK,* IV,69.

1 ve evlâd ..... 'urûcu M1 : + [Bu kısım buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 6a'nın ve satırın soluna yazılmıştır] A1
2 eylediklerinde A1 : eylediklerinden M1
3 rişte-i A1 : deşte-i M1
4 küffâr A1 : a'dâ M1
5 ittisâmlarını A1 : irtisâmların M1
6 eyledikden M1 : eylediklerin A1
7 olunup A1 : — M1
8 oldukca A1 : oldukda M1
9 kabûl A1 : makbûl M1
10 ve A1 : — M1
11 iltiyâz A1 : enbâz-ı (انباذ) M1

Ve Bender ehâlîsi dahi îkād-ı nâ'ire-i kârzâr[1] ve iş'âl-i âteş-i harb ü peykâr etmeksizin hânumân-sûz-i 'âr u[2] gayret ve lehîb-efrûz-i teczîf-i ni'met olup, bilâ-muzâyaka kal'ayı düşmene teslîm ve vücûd-i habâset-âlûdların müstehakk-ı nîrân-ı cahîm etmeleriyle, ilâ âhıri'l-eyyâm hedef-i nefrîn ü melâm ve nişâne-i ta'ne-i harb ü[3] düşnâm oldular.

Sadrıa'zam Cezâyirli Hasan Paşa bâ-irâde-i hikmet-ifâde-i cenâb-ı Hudâ, çend rûz üftâde-i pister-i bîmârî ve hatfe enfihî vâsıl-ı rahmet-i Bârî oldukda, hengâm-ı mübâşeret-i harb ü kıtâl ve eyyâm-ı tedârük-i levâzım-ı tırâd[4] u nizâl olduğundan, dûr u[5] dirâz vüzerâdan birini[6] intihâb ve imtiyâza müsâ'ade-i vakt olmadığı hüveydâ ve Ordu-yi hümâyûn tarafında olan vüzerâdan ta'yîni muktezî idüği rû-nümâ olmağla, bir takrîb Ruscuk A'yânlığı'ndan dâ'ire-i Vezâret'e takrîb olunan Şerîf Hasan Paşa, erîke-pîrây-i i'tilâ olmak bâ-irâde-i Rabb-i[7] Kadîr, muvâfık-ı kar'a-i takdîr[8] düşmekle, evâsıt-ı receb-i şerîfde◊ hatb-ı cesîm-i Sipehsâlârî, muhavvel-i 'uhde-i iktidârı oldukda, muktezây-ı baht-ı şûmu ve lâzime-i bereket-i kudûmü olarak Nemçelü evâ'il-i Sadâret'inde Ada-i kebîr'i istîsâl şe'âmetine mûcib-i istidlâl ve 'adem-i tevfîkıne berâ'at-i istihlâl olup, ihtilâf-ı kelime-i ru'esâ ve 'adem-i vefâdârî-i ashâb-ı vegā mülâbesesiyle, lâyık-ı şân-ı devlet bir maslahat, minzâr-ı[9] zuhûrdan cilve-pîrây-ı sûret olmadığından mâ'adâ, Vezîr-i a'zam olan yâdigâr, gafletle vaktini[10] imrâr etmekde iken, İsmâ'îl'de mahsûr 'ibâdullâha imdâdda kusûr olunmakdan nâşî, ehâlî-i kal'a kesret-i düşmenden mütelâşî olduklarından, her çend ki ref'-i sayha-i istimdâd ve za'f u ıztırâblarını beyânla feryâd eyledilerse de, **[M1 14]** havâle-i sem'-i tegāfül ve iktizâ eden i'ânetde tekâsül olunmağla, hâlleri dîğer-gûn ve mukābelede 'aczleri nezd-i düşmende rû-nümûn olmağla, hatevât-ı iktihâm ve hamelât-ı pey-der-pey ikdâmla, kal'ayı âverde-i çengâl-i teshîr ve içinde olan bî-çâreleri esîr eylediği ümmet-i Muhammed'i dilgîr ve ehâlî ve e'âlîyi tekdîr eyledi.

İsmâ'îl Kal'ası'na düşmen hücûm ve itâle-i akdâm-ı[11] şûm edecekleri nümâyân ve vaktiyle imdâd kati âsân iken, Sadrıa'zam ba'zı evhâma teba'iyyet ve mütegāfilâne[12] tavr u hareketle serserî-güzâr-ı havâlî-i feyzây-ı[13] gaflet olup,

1 kârzâr M1 : kâr u zâr A1
2 u A1 : — M1
3 ü A1 : — M1
4 tırâd A1 : tırâz M1
5 u M1 : — A1
6 birini M1 : biri A1
7 Rabb-i A1 : — M1
8 takdîr A1 : tedbîr M1
◊ 11-20 Receb 1204 = 27 Mart – 5 Nisan 1790.
9 minzâr-ı A1 : manzara-i M1
10 vaktini A1 : vaktine M1
11 akdâm-ı M1 : kadem-i A1
12 mütegāfilâne A1 : tegāfülâne M1
13 havâlî-i feyzây-ı A1 : fezây-ı M1

İsmâ'îl'e taraf-ı düşmenden hücûm ve bu sûretle kal'anın muzâyakada olduğu ma'lûm oldukda, zünbûr-i belâ başına üşüp ve[1] iş işden geçdikden sonra asker göndermek kaydına düşüp, yol bulamadığından ve imdâd ü i'ânete zafer-yâb olamadığından, müttehem ve esîr-i keşmekeş-i hüzn ü elem[2] olup, giriftârî-i Kal'a-i İsmâ'îl kendüye mûcib-i katl ü tenkîl olacağını idrâk ve mübtelâyî-i semm-i yılan-ı[3] zehre-tirâk olmağla, hirâsân-ı vâdî-i hızlân ve zuhûr-i mücâzât i'mâline nigerân iken, savb-ı Şehriyârî'den asker sürmek me'mûriyyeti behânesiyle Mîrahûr-i Sânî Hüseyn Ağa ta'yîn ve Sadr-ı müşârun ileyhin katl ü i'dâmı tavsiye vü telkîn buyurulmağla, Ordu-yi hümâyûn'da cezâsını[4] tertîb ve ser-i maktû'u Der-i 'adâletgâh'a ba's ü tesrîb olundukdan sonra, bin iki yüz beş senesi cumâdelâhırenin on sekizinde◊ mühr-i Sadâret, mûmâ ileyh Hüseyn Ağa'nın mahfûz-i bagl-i kitmânı olan hatt-ı hümâyûnla Sadr-ı esbak Koca Yûsuf Paşa'ya 'inâyet olundu.

Anapa Kal'ası yed-i küffâra[5] giriftâr ve ehâlîsi beste-i zencîr-i esâr olduğu haberi, gayret[6]-keşân-ı İslâm'ın mûcib-i tezâyüd-i kederi oldu. Kal'a-i merkûme mazbût-ı yed-i a'dâ ve halîde-i çengâl-i istîlâ olması, me'mûrlarının hıyânetinden neş'et etmiş bir sûret-i mûcibü'l-'ibret olmağla, kalem-i hoş-nigâr-ı[7] nakş-güzâriş ile sahîfe-i tırâz-âsâr olmadığına[8] zerî'a-i i'tizârdır.

Bin yüz[9] seksan sekiz senesi Rusyalu ile rişte-i mukāveleye merbût 'ahidnâmede*, Kuban Nehri'nin öte yakası Moskovlu'ya kalup, 'adem-i tecâvüz ile meşrût iken, ba'de'l-musâlaha ehl-i İslâm'dan olan Kabartay tâ'ifesiyle gâh silm ü mükâfeha üzere doksan dokuz târîhine◊◊ dek vakitleri murûr **[M1 15]** ve Kabartay içinden Gürcistân'a yol açmağa her ne hâl ise tâ'ife-i merkûmeyi mecbûr etmekle, ber-vech-i merâm yol açmağa sarf-ı mâ-melek-i ihtimâm eyledikden sonra, yer yer[10] palankalar inşâ ve üç bin kadar müretteb asker iskân ü îvâ edüp, Açıkbaş hânları ile vifâk ve 'akd-i peyvend-i ittifâk u vifâk[11] et-

---

1 ve M1 : — A1
2 elem A1 : gam M1
3 yılan-ı A1 : helâk-i M1
4 cezâsını A1 : cezâsı M1
◊ 18 Cumâdelâhıre 1205 = 22 Şubat 1791 Salı. Koca Yûsuf Paşa'nın Sadâreti, 23 Cumâdelâhıre 1205 [=27 Şubat 1791] Pazar günü Şumnu'ya gelip işe başlamasından itibaren edilir; bk. meselâ I.H.D., *İOTK*, IV,71.
5 küffâra A1 : a'dâya M1
6 gayret A1 : hayret M1
7 nigâr-ı A1 : kâr-i M1
8 olmadığına A1 : olduğuna M1
9 Bin yüz M1 : — A1
* Burada söz konusu edilen 12 Cumâdelûlâ 1188 = 21 Temmuz 1774 Perşembe günü aktedilen Küçük Kaynarca Antlaşması'dır; bk. meselâ İ.H.Danişmend, *İOTK*, IV,57.
◊◊ 1 Muharrem 1199 = 14 Kasım 1784 Pazar.
10 yer yer A1 : bir bir M1
11 vifâk A1 : visâk M1

mekle, on bin mikdârı sultat i'dâd ve Gürcistân tarafına sevkle[1] i'lây-ı livây-ı fesâd sadedinde iken, Çeçen Kabîlesi meşâyihinden Şeyh Muhammed Mansûr, 'alem-efrâz-ı zuhûr olmağla, küffâra[2] mûcib-i hadşe vü tezaccur ve râyet-bend-i 'azîmet oldukları fesâda[3] bâdî-i te'ahhur olduğundan, Moskov tarafından müretteb olan asker-i merkūm Şeyh-i mûmâ ileyh üzerine me'mûr-i hücûm oldukda, Şeyh Mansûr ve cünd-i[4] Rusya münhezim ü makhûr olmağla, kabâ'il halkına bâ'is-i şevk u tarab ve Şeyh'in başına ictimâ'la i'tilây-ı şöhret ü şânına sebeb olup, gitdikce sît ü sadâsı 'âlem-gîr ve ahvâl-i 'ibret-iştimâli, etrâf-ı 'âlemde şöhret-pezîr olmağla, kimi imdâd-ı ehl-i İslâm ve ırgām-ı kefere-i[5] li'âm içün min tarafillah me'mûriyyeti me'sûr ve kimi Hâdim-i âsâr-ı Nebevî, Muhyi's-sünneh İmâm Begavî, eşrât-ı sâ'at ve 'alâyim-i kıyâm-ı kıyâmetden olmak üzere nakl ü rivâyet ve sahâyif-i mesâbîh-i mübârekine şeref-bahşây-ı kitâbet olduğu, *"Yahrucu racülün min verâ'i'n-nehri yukālü lehül-Hârisü['bnü] Harrâsin 'alâ mukaddimetihî racülün*[6] *yukālü Mansûrun, yuvattınü ev yümekkinü li-Âl-i Muhammedin kemâ mekkenet Kureyşun li-Rasûlillahi sallallâhu Te'âlâ*[7] *'aleyhi ve selleme yecebe 'alâ külli mü'minin nusratün ev kāle icâbetühû** Hadîs-i i'câz-tahdîsinde olan Mansûr imiş" deyerek niçe havârik-ı[8] 'âde nakl ile sâhib-i zuhûr olduğunu da'vâ ve: "Dest-i bereket[9]-peyvestiyle tabh eylediği ta'âm-ı kalîl, ordusunda müctema' niçe yüz bin âdeme kifâyet edermiş" deyü tenvîr-i müdde'â etdikce, yer yer[10] hakkında herkes bir dürlü kavl-i garîble mütefevvih[11] ve etrâf ü eknâfdan halk tarafına müteveccih olmağın, gitdikce cem'iyyeti müzdâd ve mütezâyid ve irâde-i hikmet-ifâde-i İlâhiyye ile tâli'i müsâ'id olup, etrâfdan tevârüd eden ashâb-ı gazâ vü cihâd, itâle-i akdâm-ı çapul ile diyâr-ı Rusya'yı berbâd ile zîr-i livây-ı 'ibret-ihtivâsında müctema' olan şüc'ân-ı ehl-i İslâm, emvâl-i kefere-i husrân-me'âl ile

---

1 sevkle A1 : sevk ile M1
2 küffâra A1 : a'dâya M1
3 fesâda A1 : fesâdı M1
4 cünd-i A1 : çend M1
5 kefere-i A1 : a'dây-ı M1
6 racülün A1 : racülen M1
7 li-Rasûlillahi ….. Te'âlâ A1 : li-Rasûl[ill]ahi sallallâhu M1
* يخرج رجل من وراء النهر يقال له الحارث على مقدمته رجل يقال منصور يوطن او يمكن لآل محمد كما مكنت قريش لرسول الله صلى الله تعالى عليه و سلم وجب على كل مؤمن نصرة او قال اجابته = Nehrin ötesinden Harrâs'in oğlu Hâris diye anılan bir adam çıkar. Öncü kuvvetinde bulunan Mansûr denilen kişi, Ehl-i beyt'e Kureyş'in Rasûlullah'a -Yüce Allah'ın salât ve selâmı onun üzerine olsun- yerleşme imkânı sağladığı gibi vatan açmış ve yerleşme imkânı sağlamıştır. Her müminin ona yardım etmesi, yahut da davetine icâbet etmesi gerekir" anlamına gelen bu cümleler Ebû Dâvud, Mehdî, 1'de geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, VI,461.
8 niçe havârik-ı A1 : nice hârik-ı M1
9 bereket A1 : pür-bereket M1
10 yer yer A1 : bir bir M1
11 mütefevvih A1 : tefevvüh M1

pür-sâz-i hemyân-ı igtinâm oldukca, Kabartay halkından mâ'adâ, ekāsî-i Anadolu'dan **[M1 16]** guzât-ı neberd[1]-âzmâ, fevcen-fevc tahrîk-i hatevât-ı cihâd ü gazâ edüp, hattâ 'Ayntâb 'ulemâsından es-Seyyid Halîl Efendi nâm merd-i gayûr, talebesinden bir iki yüz nefer şahs-ı cesûr ile ârzû-yi mu'asker-i Mansûr etmekle, fî sebîlillah[2] cihâda niyyet ve 'Ayntâb'dan ref'-i rihle-i hareket ile zîr-i livây-ı Mansûr'da sell-i seyf-i gavgā ve tahsîl-i mesûbât-ı cihâd ü gazâ eylediğini bir sadîk-ı sadûk nakl ile sebt-i sahîfe-i vüsûk eyledi.

Hâsılı Şeyh-i merkūm başında olan guzâtla[3] memâlik-i Rusya'ya hücûm ve dâr u diyârlarını[4] âşiyâne-i gurâb u bûm edeceği meczûm oldukda, Moskovlu mücâdele-i bî-ma'nâyı târik ve mu'tâdı üzere meslek-i hîleye sâlik olup: "Bizler Pâdişâh-ı İslâm'la musâlaha ve cümle memâlik-i İslâmiyye hakkında terk-i mükâfeha etdiğimizden[5], sizlere göre bizimle harb ü kıtâl, e'imme-i dîninizden birinin kavline tatbîk olunmak emr-i muhâl iken, kangi şerî'ate i'timâd ve kangi kavl-i za'îfle ictihâd edersiniz?" deyerek elçiler irsâliyle i'mâl-i sanâyi' u hadî'a ve su'âline[6] cevâb husûsunu, havâle-i 'âlimân-ı kütüb-i şerî'a ederek, sûretâ istiftâ ve kitâb-ı desâyis-intisâbın[7] fasl-ı füsûn ü fitnesinden iftâ etmekle, sâde-dilân-ı 'ulemâ'-i[8] kabâ'il, mes'ele-i terk-i cihâda kā'il olup, tasdîk-ı akvâl-i[9] kefereye cür'et ve bu emr-i hatîri terke fetvâ[10]-dâde-i cesâret oldukları, kabâ'il halkına fütûr-âver ve asâkir-i müctemi'aya tefrika-endâz-ı şezer u mezer olmağla, ber-muktezây-ı kader Moskovlu'nun hîlesi kârger olduğundan, Şeyh-i takvâ-şi'ār, mütevârî-i perde-i i'tizâr ve vakt-i mukaddere havâle ederek, tenhâ-nişîn-i peygūle-i inzivâ olmağı ihtiyâr edüp, ancak ehâlî-i Dağıstan ferâgatden istinkâf ve 'Ummân [=Uma]* Hân ve Aguşe** Kadısı yirmi beş bin asker ile reyyâhîn-zâr Gürcistân'dan ezhâr-ı ganâyimi iktitâf eylediklerinde, Çıldır Vâlîsi Süleymân Paşa hılâf-ı sulh u salâh olduğunu inhâ eyledikde, cümlesi 'avdet ve itâle-i dest-i te'addîden ferâgat eylediler.

---

1 neberd A1 : nîred M1
2 sebîlillah A1 : sebîl[ill]ah M1
3 guzât ile A1 : guzât ile M1
4 diyârlarını A1 : diyârların M1
5 etdiğimizden A1 : etdiğimizde M1
6 su'âline A1 : su'âle M1
7 desâyis-intisâbın A1 : desâyis-i M1
8 'ulemâ'-i A1 : 'ulemây-ı M1
9 akvâl-i A1 : ahvâl-i M1
10 fetvâ A1 : karâr M1

* Metnimizde 'Ummân okunacak şekilde yazılmış olan bu kelime, Avar Hânı Uma Hân olmalıdır; bk. Mustafa Aydın, "Şeyh Mansûr", *DİA,* İstanbul 2010, XXXIX,61. Cevdet Paşa bu kelimeyi عمه şeklinde kaydetmiştir; bk. Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet,* V,134.

** Metnimizde Aguşe (اغوشه) okunacak şekilde yazılmış olan bu kelime, Çerkes kabîlelerinden biri olan Agaşe olabilir; bk. meselâ Yahya Kanbolat, *Çerkes kabilelerinde boy adları: Adıge kavmi boy adları, Abhaz kavmi boy adları, Vaynağ kavmi boy adları ve diğerleri,* İstanbul 1991, s.26. Cevdet Paşa bu kelimeyi Akūşe (اقوشه) şeklinde kaydetmiştir; bk. meselâ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet,* V,134.

Vukū‘ bulan suver Rusyalu'ya mûcib-i keder olmağla, Devlet-i ‘aliyye'ye şikâyet ve taraf-ı devletden dahi hılâf-ı şart[1] u vifâk Gürcistân'a yol ile nakz-ı ‘ahd ü mîsâk eylediklerinden bahisle, mukābeleye mübâderet olunmakda iken, evliyây-ı umûr Kabartay halkının işe yarayacakların[2] mülâhaza ile meşveret edüp, Dağıstân ve Kabartay ve sâ'ir **[M1 17]** Çerkes kabâ'iline istimâlet-nâmeler tahrîr ve Sadrıa‘zam bulunan Koca Yûsuf Paşa tarafından Mâtîsî [=Kütayisî][3] Mehmed Bey nâm merd-i sadâkat-fercâm, hıla‘ u ‘atâyâ ile tesyîr olundukda, mîr-i merkūm kabâ'il içine kudûmla halkı cihâd ü gazâya igrâ ve anlar dahi seyf-i gayret-i İslâmiyye'yi fesân-ı âdemiyyetde teşhîz ile havâle-i gerden-i a‘dâ etmek husûsunu taraf-ı devletden bir Vezîr ta‘yînine ta‘lîk ve mezbûr Mehmed Bey'i mahzarlar ile cânib-i Devlet-i ‘aliyye'ye ba‘s ü tatrîk eyledikleri, Moskovlu ile i‘lân-ı harb olunduğu eyyâma musâdefe ve Trabzon Vâlîsi olan Köse Mustafa Paşa, Anapa'ya irsâl ile merâmları müsâ‘afe olundukdan sonra, bin iki yüz iki senesi muharreminde◊ Rusyalı[4] on beş bin mikdâr asker ile Nehr-i Kuban'ı güzâr[5] ve Çerkes'den Beşi* nâm kabîle ile[6] münâvele-i kâ'isât-ı harb ü peykâr[7] edüp, gâh silâfe-i gālibiyyetle serfâr ve gâh humâr-ı mağlûbiyyetle derd-i ser-i idbâr olmakda iken, kabâ'il-i merkūme Anapa'dan top u tüfeng ve biraz dahi merdân-ı ceng talebiyle istigāse vü[8] istinsâr ve Anapa ehâlîsi dahi imdâdda ‘aczlerinden nâşî, merkūm Mehmed Bey'i i‘tizâr içün tesyâr edüp, ol dahi kavm-i merkūma istimâlet ve: “Taraf-ı devletden küllî asker, mu‘askerinize iltihâkda reh-peymây-ı seyr ü seferdir” deyü tesliyet vermekde iken, Petersburg'dan câsûslar dehşet-fermây-ı vürûd ve Potemkin Ceneral, Özi muhâsamasma irsâl ve Tekeli Ceneral, Kabartay'ı[9] harben ve silmen ber-taraf etdikden sonra, Anapa'yı me’mûr-i istisâl olduğu haberleriyle[10] vahşet-endâz-ı kavm-i ma‘hûd oldukda, Mehmed Bey haber-i mezbûr ile tevsen-süvâr-ı irsâl ve ol esnâda Sofya'da bulunan Ordu-yi hümâyûn'da ‘inân-keş-i bâregî-i tirhâl oldukda, Anadolu'da Solkol Sürücüsü Caniklü Battâl Paşa, Anapa Ser‘asker-

1 şart A1 : şurût M1
2 yarayacakların A1 : yaramayacakların M1
3 Mâtîsi (ماتیسی) A1 : Mânîsi (مانیسی) M1. Metnimizde Mâtîsi (ماتیسی) okunacak şekilde kaydedilmiş olan kişi, Kûtâyîsî (کوتاییسی) Mehmed Bey olmalıdır; bk. meselâ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet,* V,134.
◊ 1 Muharrem 1202 = 13 Ekim 1787 Cumartesi.
4 Rusyalı M1 : Rusyalu A1
5 güzâr M1 : güzer A1
* Metnimizde Beşi okunacak şekilde yazılmış olan bu kelime, Cevdet Paşa tarafından Besni (بسنی) şeklinde kaydedilmiştir; bk. meselâ Ahmed Cevdet Paşa, *Târîh-i Cevdet,* V,135.
6 kabîle ile M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 8b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
7 peykâr (بیکار) A1 : peykâr (بیکار) M1
8 istigāse vü M1 : — A1
9 Kabartay'ı M1 : Kabartay'ı A1
10 haberleriyle A1 : haberler ile M1

liği'yle kavm-i merkūma imdâd içün me'mûriyyeti emri imlâ ve mezbûr Mehmed Bey'e teslîmen tarafına ba's ü isrâ olunup, muktezây-ı me'mûriyyeti, karîn-i 'ilm-i batî' ü betâleti[1] oldukda, izhâr-ı igbirâr u tegayyür ve icrây-ı lâzime-i me'mûriyyetde terâhî-nümây-ı te'ahhur olmağla, bir takrîb Mehmed Bey Anapa'ya ruhsat-yâb-ı 'azîmet ve: "Battâl Paşa yer götürmez asker ile gelmekdedir" deyü Köse Paşa ile ehâlîye takviyet-bahşây-ı kulûb-i cesâret olduğu esnâda, Moskovlu kabâ'il[2] üzerine cünûd-i tesallutu **[M1 18]** i'âde etmekle, kabâ'il halkı Anapa'dan istimdâd ve âdemler gelüp, âlât-i harbiyye ile taleb-i imdâd etmeleriyle, Mehmed Bey kabâ'il içerüsüne irsâl ve Battâl Paşa imdâdlarına geleceğini ihbâr ile kuvvet-efzây-ı kulûb-i ricâl oldukda, kabâ'il halkına bâdî-i heyecân-ı şiryân-ı gayret ve bâ'is-i nabzân-ı 'urûk-ı hamiyyet olmağla, on beş bin güzîde ecnâd, mukābele-i a'dâ içün tehyi'e vü i'dâd olunup, Obun [=Obuvnoy?][3] nâm mahalde küffâr[4] üstüne iktihâm ve sekiz sâ'at havâle-i seyf-i intikām olunarak, üç bin mikdârı Moskovlu i'dâm ve kabâ'il halkından nice kimesneler, şerbet-i şehâdetle şîrîn-kâm oldukdan sonra küffâr[5], Anapa'nın hâlî olduğunu istihbâr etmekle, Anapa üzerine sevk-ı taburunu iktizâ ve verâsından kabâ'il halkı ayrılmayarak iktifâ etmeleriyle, bi-'avnillâhi'l-Müntakım içerüden ve taşradan gayret-i ehl-i İslâm'la 'adû münhezim, ancak küffâr[6] tekmîl-i levâzımla[7] tekrâr hücûm ve kal'aya ittâle-i akdâm-ı şûm edecekleri ma'lûm ve şimdiden tedârükü görülmenin iktizâsı beyne'l-lüzûm olduğundan, Mehmed Bey'i tekrâr Der-i devlet'e irsâl ile[8] istinsâr eylediklerinde, merkūm evâ'il-i cülûs-i Selîm Hânî'de Âsitâne'ye vâsıl ve hatt-ı hümâyûnla müveşşah Battâl Paşa'ya emr-i 'âlî irsâl olunmağla, beher hâl hareket edeceğine 'ilmi şâmil olmağla, Anapa'ya 'avdet ve Battâl Paşa'ya irsâl-i hatt isti'câl olunduğunu ihbâr ile teşnîf-i üzün-i meserret eyledi.

Fi'l-hakīka Battâl Paşa, tîğ-i siyâset-i Selîm Hânî'den lerzân ve birkaç yüz âdemiyle Sohum tarafından Anapa'ya vusûle şitâbân olup, Anapa'ya kadem-nihâde-i duhûl ve küffâr-ı[9] hîlekâr, ikinci def'a kal'ayı tazyîka siklet-bahş-ı vusûl oldukda, yine taşradan kabîle halkı sell-i seyf-i savlet ve içerüden ehâlî-i kal'a, âteş-endâz-ı müdâfi'-i satvet oldukda[10], asâkir-i Moskov, pey-siper-i râh-ı hezîmet ve ehl-i İslâm, dil-sîr-hân-ı lezîzü'n-nevâl-i feth u[11] nusrat oldukdan sonra,

1 betâleti A1 : betâ'eti M1
2 kabâ'il A1 : — M1
3 Obun M1 : Oyun A1
4 küffâr A1 : a'dâ M1
5 küffâr A1 : a'dâ M1
6 küffâr A1 : a'dâ M1
7 levâzımla A1 : lâzımla M1
8 ile A1 : — M1
9 küffâr-ı A1 : a'dây-ı M1
10 oldukda A1 : اولده M1
11 u M1 : — A1

Mehmed Bey yedinde olan emr-i 'âlîyi Battâl Paşa'ya irâ'et ve ber-mûceb-i emr-i Pâdişâhî, ordu-yi İslâm'ı Kabartay'a (قبارطی یه) idhâle himmet eylemelerini recâ ve: "Nice yüz bin ehl-i İslâm kudûmlerine müterakkıbdır" deyü teveccüh ü 'azîmetini istid'â eyledikde, dürlü dürlü behâneler ile tesvîf-nümây-ı betâlet ve kabâ'il ümerâsına bâ'is-i nefret olacak evzâ'la izhâr-ı ru'ûnet eyledikde, ru'esây-ı kabâ'il kat'â maslahatlarına fütûr vermeyüp, **[M1 19]** her ne taleb eylediyse derhâl tanzîm ve: "'Araba ve bârgîr noksândır" dediğinden, derhâl bin 'araba ile iktizâ edecek bârgîrleri tedârükle teslîm eylemişler iken, ednâ 'illetle vaktini imrâr ve günde bir vechile 'özr-i leng izhâr ederek kāsıma elli gün kalınca ikāmet ve rûy-i mir'ât-ı betâletde ibrâz-ı sûret edüp, nihâyet taraf-ı Saltanat'dan Tebdîl Hasekîsi Cellâd Mahmûd, îsâl-i emr-i sür'at ve Donanma-yı hümâyûn dahi Anapa pîş-gâhına lenger-endâz-ı satvet olduğundan, havf u hicâbından fekk-i râbıta-i ikāmet ve Kabartay (قبارطی) niyyetiyle irhây-ı güsiste-mehâr-ı merkeb-i 'azîmet eyleyüp, esnây-ı râhda 'abes askeri tevkīf ve her bir merhalede birer ikişer gün ve belki daha efzûn ikāmetle tesvîf ederek, Anapa'ya Nehr-i Kuban on iki menzîl iduğı meymûde-i hatevât-ı îkān iken, altmış üç günde varıldığı hayret-efzây-ı gürûh-i ehl-i îmân olmuşdur.

Fi'l-hakīka Battâl Paşa betâlet[1] etmeyüp vaktiyle kıyâm ve Kabartay'ya[2] vusûle tahrîk-i rikâb-ı ikdâm ede idi, çok iş görülmek kābil ve düşmenden ahz-ı intikāma kudret hâsıl olur idi. Her ne hâl ise Mehmed Bey delâletiyle ru'esây-ı kabâ'il, Nehr-i Kuban'a beş konak kala mahalden istikbâl-i Ordu-yi İslâm ve me'kûlât ve meşrûbât ve sebzevât[3] ve orduya vefâ edecek zehâyir[4] ve hubûbâtla icrây-ı levâzım-ı ikrâm eyleyerek Nehr-i Kuban'ı güzâr ve Kabartay'ya[5] duhûl edecek iken, sahrâda hayme-zen-i karâr olup, kabâ'il ümerâsına şetm ederek ta'zîr ve her meclisde ru'esây-ı kavmi bilâ-mûcib tekdîr etmekde iken, mahall-i merkūma birkaç[6] sâ'at yerde Moskov askeri olduğu[7] istihbâr ve: "İbtidâ bunların gā'ilesi bertaraf olmak gerekdir" deyü ısrâr etmekle, ru'esây-ı akvâm[8] imrâr-ı vakt münâsib olmadığını i'lâm ve Kabartay'da[9] Dağıstân ve Çerkes[10] ve Çeçen'den ekall-i mâ-yekûn yüz bin âdem müterakkıb olduklarını ifhâm ile: "Bir mikdâr düşmene ne i'tibâr" dedikce, te'allül-nümây-ı ısrâr olduğundan: "Çünki böyledir, ordumuz ile gidelim ve zîr-i sâye-i vezîrânenizde sell-i seyf-i

1 betâlet A1 : betâ'et M1
2 Kabartay'ya (قبارطی یه) A1 : Kabarta'ya (قبارطه یه) M1
3 ve sebzevât M1 : — A1
4 zehâyir M1 : zehâ'ir A1
5 Kabartay'ya (قبارطی یه) A1 : Kabarta'ya (قبارطه یه) M1
6 birkaç A1 : bir M1
7 olduğu A1 : olduğunu M1
8 akvâm A1 : kavm M1
9 Kabartay'da A1 : Kabarta'da (قبارطه ده) M1
10 Çerkes A1 : Çerkeş M1

gazâ edelim" dediklerini ısgā etmeyerek, üç dört yüz âdemle delîl-başısını[1] ta'yîn ve bu şirzime-i kalîleyi rehrev-i taraf-ı tabur-i düşmen-i dîn eyledikde, nâ-çâr mevcûd olan kabâ'il halkı dahi ma'iyyetle tahrîk-i pây-ı reftâr edüp, müretteb tabur **[M1 20]** ile başsız ve buğsuz asker beher hâl münhezim olduğu, meclây-ı tecribede cilveger olmağla, vardıkları gibi perîşân ve topları bırakup reh-rev-i vâdî-i hızlân oldukda, *"el-Hâ'inü hâ'ifun*"* müfâdı ve Mahmûd Hasekî'nin vürûdundan sû'-i kasd istiş'ârı havf u dehşetine bâdî olmağla, ol esnâda Paşa-yı hıyânet-intimâ firâra âmâde olduğundan, iki âdem ile tevsen-süvâr-ı mel'anet ve ordu-yi hasma irhây-ı 'inân-ı 'azîmet edüp[2] ve vardığı anda Ceneral Sir Luyis, icrây-ı istikbâl eylediğini görenler, dehen-güşây-ı nefrîn ü la'net ve bir târîhde olmamış ve bir askerden vukū' bulmamış harekete cesâreti âbâ'[3] ü ecdâdına bâdî-i terk-i istigfâr u rahmet oldu. Firârından mukaddem hazîne-i hırs u âzında müctema' ve dirhem sekiz ve dokuz kîselik dirhem ü dînârı hayme içinde mestûr-i zîr-i türâb tevârî etmekle, sahrây-ı merkūmdan cem'iyyet-i kabâ'il mündefi' ve hıyâm-ı asker mürtefi' oldukda, gelüp i'mâl-i mu'avvel ile alup**, tevsî'-i himyân-ı ma'işet ve bütün bütün Moskovluluğ'a[4] 'akd-i zünnâr-ı rağbet etmekle, âb-rûy-i Vezâret'i rîzân ve esâs-ı bünyân-ı diyâneti vîrân eylediğinden, ordu ehâlîsi engüşt-gezây-ı dehşet ve kabâ'il halkı eşk-rîz-i hayret ve encümen-ârây-ı[5] meşveret olup, hâllerini Der-i devlet'e tahrîr ile inhâ ve bir Vezîr-i âhar istid'âsında ittifâk-ı ârâ bulunmağla, bâ-mahzar iltimâs-ı Ser'asker eylediklerinde, Erzurum ve Trabzon Vâlîsi 'Abdullah[6] Paşa Trabzon'da bulunmağla, Anapa'ya sür'at-i vusûlü[7] Ser'asker nasb olunmasını ilcâ etmekle, ol dahi sâye-i devletde cesîm eyâlete mutasarrıf iken, izhâr-ı[8] küfrân-ı ni'met ve bir seneye karîb ikâmetle ibrâz-ı sûret-i hıyânet eylediğinden, ehâlî-i kabâ'il mütehayyir ve vürûduna intizâr ile muztarib ü mütezaccir iken, üçüncü def'ada Moskovlu kudûm ve Anapa Kal'ası'na itâle-i akdâm-ı hücûm etmekle, on dört gün muhâsara ile âverde-i kabza-i teshîr ve muhâfızı olan Köse Paşa ile defterdârı Memiş Efendi ve mecmû' ricâl ü nisâyı[9] esîr eylediği haber-i dehşet-eseri, ehâlî-i îmânı tekdîr eyledi.

---

1 delîl-başısını A1 : delîl-başısı M1

* الخائن خائف = Hâin korkaktır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

2 edüp A1 : — M1

3 âbâ' A1 : âbâ M1

** "Anapa Kal'ası yed-i küffâra ..... alup" arasındaki kısım, Cevdet Paşa tarafından Mehmed Edîb Efendi'den alınarak kaydedilmiştir (bk. V,133-136). Edîb Efendi ile aynı kaynağa dayandığı görülen metnimizdeki ilgili kısımlar ise, doğrudan Edîb Efendi'den değil, onun da yararlandığı, oradan gelen haberlere dayanılarak yazılmış gözüküyor.

4 Moskovluluğ'a A1 : Moskovlu'ya M1

5 ârây-ı M1 : + كنكاح A1

6 'Abdullah A1 : 'Abd[ull]ah M1

7 vusûlü A1 : vusûl M1

8 izhâr-ı A1 : — M1

9 nisâyı M1 : nisâ'ı A1

Mezbûr 'Abdullah[1] Paşa dahi Canik hânedânından neş'et ve Hacı 'Ali Paşa kethudâlığıyla ta'lîm-i ders-i mel'anet eyledikden sonra, Kapucu-başılık ve Mîr-i mîrânlık'la[2] şeref-yâb-ı imtiyâz ve giderek rütbe-i vâlâ-yı Vezâret'le 'alem-efrâz-ı i'zâz[3] olmuşiken, Anapa **[M1 21]** imdâdında rehâvet ve muktezây-ı hılkati üzere icrây-ı lâzime-i hıyânet etmekle, emr-i hümâyûnla maktûl ve ser-i maktû'u Der-i devlet'e mevsûl oldu.

Der-beyân-ı hulâsa-i musâlaha bâ-Devlet-i Nemçe ber-çâr-deh mevâdd ve yek hâtime[4]

Nemçelü ile vukū' bulan sûret-i şikāk, merâyây-ı sulh u salâhda rûnümây-ı vifâk olmak hâlâtı, ibrâz-ı vech-i sühûlet ve İngiltere ile Prusya ve Felemenk devletleri tevassuta[5] berzede-i dâmân-ı rağbet olmağla, Devlet-i 'aliyye tarafından Re'îsülküttâb 'Abdullah[6] Birrî Efendi'ye ve mevâlîden es-Seyyid İbrâhîm 'İsmet Beyefendi'ye ve Rûznâmçe-i Evvel Mahmûd Dürrî Efendi'ye i'tây-ı menşûr-i tenhîs ve mahall-i mükâlemeye erâzî-i devletden sâhil-i Nehr-i Turla'da Ziştovi Kasabası tahsîs olunup, Nemçe Devleti tarafından dahi müsteşâr-ı devletleri Petro Filipo ve Baron dö Herbert[7] ve Kont Françesko Esterhazi* me'mûr ve tarafeynin ruhsat-nâmeleri birbirine irâ'e ile manzûr oldukdan sonra, dûr u dirâz-ı mükâlemeye âgāz olunup, bilâhare on dört mâdde ve bir hâtime üzerine tanzîm ve iktizâ eden temessükleri terkîmle cânibeyn murahhasları tahrîk-i kalem-i imzâ ve bin iki yüz beş senesi zilhiccesi evâ'ilinde◊ mühür-zen-i hüsn-i rızâ oldukda, 'ahid-nâme mevâddından;

Hulâsa-i mâdde-i ûlâ: Tarafeynden vukū' bulan âsâr-ı 'udvân, mestûr-i zîr-i perde-i kitmân ve müsâmaha vü nisyân ola.

Hulâsa-i mâdde-i sâniye: İşbu müşâcere, sâha-pîrây-ı münâkere[8] olmazdan mukaddem, beyne'd-devleteyn ri'âyeti mültezem olan İnsitâr[9] Kokor**

---

1 'Abdullah A1 : 'Abd[ull]ah M1
2 Mîr-i mîrânlık'la M1 : Mîr-i mîrânlığ'la A1
3 i'zâz A1 : i'tizâz M1
4 **Der-beyân-ı ..... hâtime** M1 : — A1
5 tevassuta A1 : tevassutuyla M1
6 'Abdullah A1 : 'Abd[ull]ah M1
7 dö Herbert M1 : de Herbet A1
* Nemçe Devleti'nin antlaşma için görevlendirdiği ve metnimizde yukarıdaki şekillerde okunmaya uygun olarak yazılan şahısların gerçek adları Baron Pierre Philippe d'Herbert Rathkeal ve François Esterhazy de Galantha'dır; bk. meselâ Noradounghian, *age,* II,6,12.
◊ 1-10 Zilhicce 1205 = 1-10 Ağustos 1791. Bu antlaşma *Târîh-i Cevdet*'e göre (bk. V,317) 3 Zilhicce 1205'te imzalanmıştır.
8 münâkere A1 : mütâreke M1
9 İnsitar M1 : İnista (اين استا) A1
** Metnimizde insitar kokor şeklinde okunmaya müsait bu kelimeler statu quo strict [=hâli üzere ibkâ] olmalıdır; bk. meselâ Noradounghian, *age*, II,7-9,11. Zaten antlaşmanın tam

esâsı müşterek olması müsellem olmağla, bundan akdem beyne'd-devleteyn bi'd-defe'ât merbût ve seksan dokuz senesi Bufanya'nın* terk ü ferâğı meşrût olan 'ahid-nâmeler, işbu mâddeye lafzan-be-lafz derc olunmuş gibi mer'î ve mu'teber ola.

Hulâsa-i mâdde-i sâlise: Devlet-i İmperatoriyye tüccârı, serbesiyyet-i ticâretlerinde kemâ fi'l-evvel mahfûz[1] ve Garb Ocakları korsanlarından masûn ve lede'l-iktizâ hasâret-i mâliyyeleri mazmûn olmak husûslarında nazar-ı himâye-i Mülûkâne ile manzûr u melhûz ola.

Hulâsa-i mâdde-i râbi'a: Taraf-ı İmperatorî'den dahi İnsitar Kokor (انستار قوقور)[2]** esâsı makbûl ve mazbût-ı yed-i istîlâları olan bi'l-cümle memâlik-i Eflâk'la ba'zı kazâhây-ı Boğdan **[M1 22]** ve cemî' palanka ve kıla' ve büldân Devlet-i 'aliyye'ye terk ü ferâgat olunup, bilâ-taksîm vakt-i istîlâda mevcûd artilya[3]***, ya'nî âlât-i ceng ve donanmadan her ne bulunduysa, ol vechile teslîm oluna.

Hulâsa-i mâdde-i hâmise: İstirdâd olunacak bilâd-ı İslâmiyye'den Hotin'i[4] şimdilik teslîm ve tesellümde su'ûbet olduğu zâhir ve mütebeyyin[5] olduğundan, Rusya ile beynlerinde sûret-i ıslâh, cilve-nümây-ı mir'ât-ı sulh u salâh olunca, Alaman askeri yedinde emâna mazbût ve Devlet-i 'aliyye 'aleyhine bizzât ve bi'l-vâsıta bir vechile imdâd olunmamak meşrût ola.

Hulâsa-i mâdde-i sâdise: Mübâşirân tahdîd ile tahliye-i sugūr-i mecmû'-i memâlik-i Eflâk ve Boğdan'ın beş kazâsı da teslîme yevm-i mübâdeleden otuz gün müddetle me'mûr olup, istîlâ-zede olan kılâ' ve[6] istihkâmât-ı cedîdesi kal'la hey'et-i asliyyesine ircâ', muhtâc-ı tûl müddet[7] olduğu bî-minnet olmağla, Bosna ve Sırb taraflarında kat'-ı hudûd, Una Nehri'nin yukarusuna varınca iki mâh memdûd ola.

---

metninin yer aldığı *Târîh-i Cevdet*'te de statu quo strict (استاتوقو استرقت) şeklindedir (V,320).

* Metnimizde Bufanya şeklinde okunmaya müsait bu kelime, Bucovine/Bukovina olmalıdır; bk. meselâ Gabriel Effendi Noradounghian, *Recueil D'actes Internationaux de L'Empire Ottoman 1789-1856*, Paris-Leipzig-Neuchatel 1900, II,8.

1 mahfûz A1 : mahfûf M1

2 İnsitar Kokor (انستارقوقور) M1 : انستار فووسترفنه A1

** Metnimizde insitar kokor şeklinde okunmaya müsait bu kelimeler statu quo strict [=hâli üzere ibkâ] olmalıdır; bk. meselâ Noradounghian, *age*, II,7-9,11.

3 artilya A1 : ارنليا M1

*** "artilya" okunacak şekilde yazılmış olan bu kelime, Fransızca toplar ve harp edevâtı anlamına gelen artillerie kelimesi olmalıdır; bk. meselâ T. -X. Bianchi, *Dictionnaire Français-Turc,* Paris 1843, I,88.

4 Hotin'i M1 : Hotin Hotin A1

5 mütebeyyin A1 : metîn M1

6 ve M1 : — A1

7 müddet M1 : + müddet A1

Hulâsa-i mâdde-i sâbi'a: İşbu seferlerde Nemçe'de zencîr-i esre giriftâr olanların bilâ-istisnâ sebîlleri tahliye ve mukâbelesinde Devlet-i 'aliyye zindânlarında ve Bosna sergerdeleri yedlerinde bulunan re'âyâ ve sultatlara irâ'e-i tarîk-ı tahlîs ve tencîh-i[1] eyâdî-i efrâdda olan üserâ, bilâ-bedel ü behâ Nemçe tarafından olan me'mûrlara i'tâ olunup, memâlik-i İslâmiyye'de İslâm'ı kabûl ve diyâr-ı Alaman'da tenassur ile kîş-i[2] Hıristiyânî'ye duhûl edenlerden mâ'adâ kalmaya.

Hulâsa-i mâdde-i sâmine: Tarafeynden birinin re'âyâsı âharın mülküne nakl ü hicret ve vukū'-i seferden mukaddem ve mu'ahhar kabûl-i ra'iyyet etmiş olanlar, rızâsına muvâfık olan tarafda ikāmet ve ancak teba'iyyet etdiği devletin gayri erâzîsinde olan emlâkini dâhil-i taht-ı teklîfe mecbûriyyeti ola.

Hulâsa-i mâdde-i tâsi'a: Semere-i sulh u müsâlemet[3], bâ'is-i 'umrân-ı memâlik olan âsâyîş-i tüccâr u ticâret olmağla, ikinci ve üçüncü mâddeler tüccâr hakkında mu'teber olup, ehâlî-i tarafeyn i'lân-ı harb behânesiyle tevkīf-mânde olan maslahatları ru'yet ve icrây-ı ahkâmda kā'ide-i 'adâlete ri'âyet olunup, müdde'un 'aleyh tarafından murûr-ı zemânı 'illet etdirmamek husûsuna hükkâm-ı tarafeyn taraflarından dikkat oluna.

Hulâsa-i mâdde-i 'âşire: Tarafeynden ta'yîn olunan vülât ü hükkâm, **[M1 23]** 'akd olunan şurût-ı musâlahanın bekāsına ihtimâm etmeleriyçün neşr-i evâmire[4] ikdâm oluna.

Hulâsa-i mâdde-i hâdiye-'aşere: Ticâret ve âhar maslahat içün hudûddan güzerân ve tarafeynin memâliki içinde geşt-i bilâd ü diyâr edenler hakkında icrây-ı levâzım-ı mihmân-nüvâzîye ri'âyet ve getürdükleri mâllarından rusûmât-ı mu'ayyeneden mâ'adâ mutâlebede sıyânet ola.

Hulâsa-i mâdde-i sâniye-'aşere: Devlet-i 'aliyye mülkünde olan rehâbîn, tâbi' olan kimselere ta'lîm-i âyîn ve icrây-ı dînle ta'mîr-i kenîsa ve ziyâret-i Beyt-i İlya eylemelerinde muhâfız[5] ve lihâzât-ı istarko isterkane* ile mülâhaza oluna.

Hulâsa-i mâdde-i sâlise-'aşere: İşbu musâlaha-i hayriyyeyi te'kîd ve esâsını teşyîd ve bâ-husûs Sultân-ı memâlik-i Îmân hazretlerinin erîke-pîrây-ı Saltanat ve hükümdâr-ı diyâr-ı Alaman cenâblarınm makām-ârây-ı

1 tencîh-i A1 : pençe-i M1
2 kîş-i A1 : kîş ve M1
3 müsâlemet A1 : müsâleme M1
4 evâmire M1 : evâmir A1
5 muhâfız A1 : muhâfaza M1

* Metnimizde istarko isterkane (استارقو استرقنه) gibi okunabilecek bu kelimeler statu quo strict [=hâli üzere ibkâ] olmalıdır; bk. meselâ Noradounghian, *age*, II,7-9,11. Zaten antlaşmanın tam metninin yer aldığı *Târîh-i Cevdet*'te de statu quo strict (استاتوقو استرقت) şeklindedir (V,323).

İmperatoriyyet olduklarını tebrîkle, berât-ı muhâdeneti tecdîde orta elçiler ta'yîn ve devlet-i İmperatorî'ye[1] tarafından tevârüd eden kavalyeri[2], esnây-ı râhda te'mîn ve kable's-sefer telef-kerde-i dest-i hebâ olan zâyi'âtı tazmîn oluna.

Hulâsa-i mâdde-i râbi'a-'aşere: İşbu 'ahid-nâmenin biri lisân-ı ehl-i İslâm üzere tahrîr ve biri divel-i Avrupa beyninde isti'mâli müte'ârif olan Fransa lisânınca tastîr olundukdan sonra, tarafeyn murahhasları ba'de'l-imzâ ahadühümâ tarafından âhara i'tâ ve kırk güne dek tasdîk-nâmelerin mübâdelesi sahîfe-i mukāveleye imlâ oluna.

Hulâsa-i hâtime: İşbu on dört mâdde üzerine yine ma'kūd 'ahid-nâmelerde olan şurût u kuyûd, zînet-bahş-ı tâc ü dîhîm-i hazret-i Sultân Selîm-i Sâlis-i 'Osmânî ve memâlik-i Cermanya'da serîr-ârây-ı hükümrânî Liko Poldoş-i [=Leopold] Sânî[3] taraflarından mer'î ve mu'teber ve ahlâf u a'kābları câniblerinden ilâ mâ-şâ'allahu Te'âlâ muhâfaza ve sıyânet olunarak müstahkem ve mukarrer ola; *hurrire fi'l-yevmi'ş-sânî ve'l-'işrîn min-zilhicceti'ş-şerîfeti li-senet-i*[4] *hamsin ve mi'eteyn ve elf*◊.

İşbu[5] Nemçelü ile mün'akıd olan[6] sulh-i müsâlemet-encâm, murahhaslar taraflarından âverde-i kalem-i i'lâm olunduğu[7] meşerret-bahş-i kâffe-i enâm olmağla, taraf-ı Mülûkâne'den murahhaslar hil'at-i iltifâtla teşrîf ve Murahhas-ı Sânî es-Seyyid İbrâhîm 'İsmet Beyefendi İslâmbol Pâyesi'yle taltîf olundu. **[M1 24]**

Ahvâl-i Donanma-yı hümâyûn[8]

Donanma-yı hümâyûn Karadeniz'e şirâ'-güşây-ı geşt ü güzâr ve Anapa pîş-gâhında lenger-endâz-ı karâr olması, Anapa'nın istîlâ evânına musâdif olmağla, ol havâlîden fekk-i timür-i ârâm ve Avleyte* taraflarına doğru olta-

---

1 İmperatorî'ye A1 : İmperatoriyye M1

2 kavalyeri A1 : tevârî M1

3 Poldoş-i Sânî A1 : ikinci yoldaş M1. Metnimizde Liko Poldoş-i Sânî denilen kişi, Toscana Dükü, İmparator, Avusturya Arşidükü, Fransa ve Macaristan Kralı Leopold II. (1747-1792) olmalıdır; "Leopold II", *Büyük Larousse,* XIV,7436.

4 Hurrire ..... li-senet-i M1 : Hurrirehû fi'l-yevm-i sânî 'işrîn zilhicceti'ş-şerîfe A1

◊ 22 Zilhicce 1205 = 22 Ağustos 1791 Pazartesi. Ziştovi Antlaşması'nın tam metninin yer aldığı *Târîh-i Cevdet*'te bu tarih 12 Zilhicce olarak kaydedilmiştir; bk. V,324.

5 İşbu M1 : — A1

6 olan A1 : olunan M1

7 olunduğu A1 : olduğu M1

8 **Ahvâl-i Donanma-yi hümâyûn** M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 11b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1

* Metnimizde Avleyte (اولیته) okunabilecek şekilde yazılmış olan bu kelime bugün Ukrayna'daki Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde bir şehir olan Alouchta olmalıdır.

zen-i ikdâm olduklarında, kırk kadar sefâyin-i a'dâ, serserî-güzâr-ı rûy-i deryâ olmağla, Donanma-yı hümâyûn üzerlerine havâle-i müdâfi'-i savlet-makrûn eyledikde, irâ'e-i sûret-i firâr ile Avleyte Lîmânı'na 'acz-nümây-ı duhûl ve Donanma-yı hümâyûn dahi Keligra [=Kaliakra] tarafına bâdbân-güşây-ı 'avd ü kufûl oldukdan sonra, a'dâ tarafından birkaç kapak kaldırır kalyonları itmâm ve donanmalarına iltihâkla kesb-i kuvvet edinceye dek, me'mûr-i tevakkuf u ârâm olmalarıyla, 'adem-i vusûlü irâ'e-i sûret-i 'acz ile donanmalarının Avleyte Lîmâm'na bâdî-i duhûlü olmuşidi.

Süfün-i ma'hûde[1] kuvvet-bahşây-ı vürûd oldukda, donanma-yı merkūm Keligra'ya [=Kaliakra'ya] doğru tevcîh-i sükkân-ı hücûm eylediklerini karakollar[2] görmekle, micdâf-zen-i ibtidâr ve Donanma-yı hümâyûn tarafına ihbâr eylediklerinde, oldukları sâhilden keşf-i kal'-ı hareket ve mukābele-i düşmene i'mâl-i tevânî-i[3] 'azîmet edüp, bi-hikmetillâhi[4] Te'âlâ şurta-i takdîr kefere[5] tarafından vezân ve her donanmanın rûzgâr üstünde bulunması, bâdî-i galebe olduğu bi't-tecribe nümâyân olmağla, Kapudan-ı deryâ Giridli Hüseyn Paşa, mecmû' sefâyin-i donanma beraberce rûzgâr üstüne çıkmağa işaretle te'ennî-fermâ ve cenge bi'l-ittifâk vaktiyle keştî-rân olmağa kerreten ba'de uhrâ sancak-keşî-i îmâ olmuşiken, Kapudâne-i hümâyûn Deli Seyyid 'Ali Kapudan'ın hoyrâd behâdırlığı, rübâyende-i sabr ü temâlük ve yalnızca a'dâ donanması[6] arasına sevk-i fülk-i tehâlük etmekle, evvel emirde sademât-ı top, Kapudâne-i hümâyûn'u girbâle döndürmekle, pey-sîper-i emvâc-âşûb eylediği hüveydâ ve ma'âzallâhi Te'âlâ giriftâr-ı eyâdî-i a'dâ[7] olacağı rû-nümâ olmağla, bir tarafdan Kapudan Paşa ve bir tarafdan Kaşotî ve Giridli Şeremet nâm iki Kapudan, deryâ-peymây-ı heycâ ve[8] emvâc-ı telâtum-nümây-ı[9] tehlüke arasına[10] zevrak-ı nefslerin fedâ ile ilkā etmeleriyle etrâfını ihâta ve eyâdî-i düşmeni, Kapudâne'nin etrâfından imâta ile çengal-i iktibâdı[11] halîde ve kenâr-ı selâmete keşîde eylediler. Ancak bu hâlet cümlesinin perîşânlığma 'illet olmağla, boğaza 'avdet ve lenger-endâz-ı **[M1 25]** lîmân-ı 'acz ü ikāmet olduklarında, binden mütecâviz guzât[12] mütelebbis-i libâs-ı gülgûne-i şehâdet

1 ma'hûde M1 : ma'hûd A1
2 karakollar A1 : karagollar M1
3 tevânî-i A1 : tevâtî-i M1
4 bi-hikmetillâhi M1 : bi-hikmetihî A1
5 kefere A1 : a'dâ M1
6 donanması M1 : donanma A1
7 eyâdî-i a'dâ M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 12a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1
8 ve A1 : — M1
9 nümây-ı A1 : — M1
10 arasına A1 : îrâsına (ايراسنه) M1
11 -i iktibâdı A1 : -iktinây-ı M1
12 guzât A1 : — M1

ve bir ol kadar kümât dahi halle-pûş-i ahmer-fâmî-i cerâhat oldukları haberi, ehl-i İslâm'ın mûcib-i kederi oldu.

Ahvâl-i Rusya[1]

Moskovlu bu def'a Bender ve Akkerman ve Kili ve ol taraflarda[2] olan memâlik ve bilâda müstevlî olup, Sene Boğazı'nı dahi zabtla murûr u 'ubûra mümâna'at ve İsmâ'îl Kal'ası ile Tulca[3] arasında olan adayı sevk-ı leşker-i müsâra'atla, Tulca'ya[4] itâle-i dest-i istîlâ ve İsmâ'îl Kal'ası'nı tazyîka ictirâ eylediğinden, balkānın berü cāniblerinde bile âsâr-ı emniyyet muzmahil ve öte taraflarda[5] olan askerin ekseri, pey-siper-i tarîk-ı şurûra refîk ve müceddeden tertîb olunan asker dahi terâhî-nümây-ı vürûd olduklarından, hasma tekābül gāyetle müşkil olmağla[6], Prusyalu ile tehaffuzî ve tecâvüzî 'akd olunan ittifâk ve iklîm-i Kırım istirdâd olunmadıkca tarafeynden seyf-i intikām, nihâde-i niyâm-ı ârâm olmamak üzere mün'akıd olan[7] ittihâd ü vifâk halelden muhâfaza ve ittifâk-ı ma'hûdun etrâfiyle devâm ü bekāsını mülâhaza ederek, bir müddet mütâreke 'akdiyle düşmeni igfâl ve dâ'iye-i hücûm-i nâgehânîlerin ibtâl fikrinde iken, Rebnin [=Repnin][8] Ceneral sekiz ay mütârekeye rağbet etdiği tahrîrinden istidlâl olunmağla, 'uzamây-ı ricâlden Hakkı Bey İstanbul'a irsâl ve Nehr-i Turla'dan kat'-ı hudûd esâs-ı mütâreke olarak, istid'ây-ı ruhsat içün taraf-ı Saltanat'a tahrîr-i 'arz-ı hâl olundukda, bu sûretle 'akd-i mütâreke, taraf-ı Mülûkâne'den merdûd ve cengle nâmûs-i devlet vikāye olunmak üzere hatt-ı hümâyûn şeref-efzây-ı vürûd olmağla, Sâhib-i devlet iki yüz beş zilhiccesinin beşinci günü◊ Maçin Sahrâsı'nda 'akd-i encümen-i meşveret edüp, vech-i ma'hûd üzere musâlahaya izn ü icâzet, cevâz-dâde-i Şehriyâr-ı İskender[9]-satvet olmadığını iş'âr ve ber-muktezây-ı me'mûriyyet, feth-i bâb-ı mükâfeha edeceğini izhâr eyledikde, sanâdîd-i Ocak itlâk-ı zebân-ı ittifâk edüp: "Ulu'l-emre[10] itâ'at, vâcibe-i zimmet-i diyânet olmağla, bizler emr-i hümâyûn mûcebince hareket ve düşmen üzerine sell-i seyf-i husûmet ederiz. Lâkin askerimizin **[M1 26]** hâli

1 **Ahvâl-i Rusya** M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 12a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1
2 ve Kili ve ol taraflarda A1 : ve ol tarafda M1
3 Tulca A1 : Tulça M1
4 Tulca'ya A1 : Tulça'ya M1
5 taraflarda A1 : taraflarında M1
6 olmağla M1 : + [Bu kısımda verilen bilgilerle ilgili olarak 12a'nın sol kenarında kırmızı mürekkeple başlık şeklinde yazılmış "**Mukaddime-i zuhûr-i mütâreke ve sulh**" kaydı vardır] A1
7 olan A1 : olunan M1
8 Rebnin A1 : Renyin (رنيين) M1. Metnimizde Rebnin şeklinde kaydedilen Rus diplomat ve feldmareşali Nikolay Vasiliyeviç Prens Repnin (1734-1801) için bk. "Repnin", *Büyük Larousse,* XIX,9777.
◊ 5 Zilhicce 1205 = 5 Ağustos 1791 Cuma.
9 İskender M1 : Sikender A1
10 Ulu'l-emre A1 : Uli'l-emre M1

ma'lûm ve böyle eyyâm-ı sayfda firâr ve reh-rev-i vâdî-i idbâr olup, zabta kādir olamadığımız meczûm iken, şitâ mütekarrib oldukca cümlesi târ u mâr ve ancak zâbit nâmına olan kullarımız ile biraz 'amel-mânde pîr u ihtiyâr, tenhâ-nişîn-i hayme-i karâr olacakları âşikâr ve böyle tâ'ife-i ha'ife ile mukābele-i düşmene iktidâr olmayacağı bedîdârdır" deyerek bir işe yaramayacaklarını ikrâr eyledikden sonra: "Düşmen-i dîn Tuna'nın karşu yakasında toprakdan tabyalar îcâdiyle[1] zîr-i türâbda der-kemîn ve iktizâ eden top u tüfengle ihkâm ve etrâfına hendek hafriyle tahsîl-i[2] istihkâm ederek âsûde-nişîn olmağla, firâr eden askerimizi i'âde her ne kadar zâhir-i hâlimize nazaran hârik-ı 'âde kabîlinden olup, ber-mûceb-i cevâz-ı[3] farz-ı muhâl ile ihkâm-ı ictimâ'ları, sûret-yâb-ı ihtimâl olsa bile meydân cengi olamayacağı bedîdâr ve top cenginde bir yaylım âteşe dayanamayup perîşân olacakları gün gibi âşikârdır. Hâsıl-ı kelâm encâm-ı kârı mülâhaza ve namûs-i devleti muhâfaza[4] der-'uhde-i evliyây-ı umûr-i dîn ve gerden-i ihtimâmlarına farz-ı 'ayndır. Bu sûretle her ne hâl ise sulha rağbet, mertebe-i vücûbda idüği[5] karîn-i ilm-i erbâb-ı dirâyetdir" dediklerinde, Sadrıa'zam: "Gerçi bu sûret müsellemdir, lâkin ben taraf-ı Saltanat'dan muhârebeye me'mûr ve bu vechile ceng ederim dimeğe mecbûr olduğumdan, sulhu tercîh ve âverde-i kalem-i tevbîh u[6] telmîh etmek elimden gelmez. Eğer münâsib ise sizler bu sûreti mahzar ve ma'rûz-ı dergâh-ı şevket-makarr ederseniz güm olmaz" dedikde, bi'l-cümle sanâdîd-i Ocak, ricâl-i devletle bi'l-ittifâk sûret-i muharreri bast ederek, tahrîr etdikleri mahzara imzâ-nüvîs-i vifâk olup, Der-i devlet'e ba's ü tesyâr ve emr-i ulu'l-emre[7] dîde-dûz-i intizâr olduklarında, mahzar-ı ma'hûd Der-i devlet'e lede'l-vürûd iki yüz altı senesi saferinin on dokuzunda◊ bâ-emr-i hümâyûn Bâb-ı 'âlî'de meclis-i meşveret ma'kūd oldukda, Şeyhulislâm Efendi ve Kapudân Paşa ve sudûr-i kirâm ve Segbân-başı ma'iyyetinde Ocak ihtiyârlarından gûyâ erbâb-ı kelâm ve sâ'ir vükelây-ı ricâl-i Devlet-i ebediyyü'l-kıyâm huzûrlarında ibtidây-ı seferden berü gün-be-gün mukābele-i düşmende inhizâm ü perîşânî rû-nümûn olup, Nemçe tarafından Belgırad ve Ada-i kebîr gibi hısn-ı hasînü'l-bünyân giriftâr-ı yed-i a'dâ **[M1 27]** ve Moskovlu tarafından dahi Bender ve Kili ve Akkerman ve İsmâ'îl ve Anapa gibi nice kılâ'-ı refî'atü'l-bünyâd, mazbût-ı dest-i istîlâ olması askerimizin 'adem-i nizâmından neş'et ve her ne sûretle olur ise olsun kabûl-i sulh-i murdâra ilcây-ı zarûret etmekle, Sadrıa'zam sulhu istîzân ve şevketlü efendimiz

1 toprakdan ..... îcâdiyle A1 : tabyalar îcâd ile M1
2 tahsîl-i M1 : + [Bu kelime buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 12b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
3 cevâz-ı A1 : civâr-ı M1
4 muhâfaza M1 : mülâhaza A1
5 mertebe-i vücûbda idüği A1 : derece-i vücûbda olduğu M1
6 tevbîh u M1 : — A1
7 ulu'l-emre A1 : uli'l-emre M1
◊ 19 Safer 1206 = 18 Ekim 1791 Salı.

hazretleri böyle mağlûbâne musâlahayı kabûlden nükûl ile i'âde-i harb ü kıtâli emr u fermân buyurmalarıyla, i'âde-i harb ü peykâr ve igāze-i[1] mukātele vü kârzâr olunduğu sûretde ne vechile hareket iktizâ eder?" deyü istifdâh-ı kaddâha-i meşveret olundukda: "Öteden berü bu kadar kılâ' u bikâ', yeniçeri ve sâ'ir ocakların gayretleriyle eyâdî-i küffârdan[2] intizâ' olunmuşiken, şimdi bu sûretlerde fütûr u rehâvet ve bilâ-ceng ü cidâl her yerde firâr u hezîmet ve bilâ-izn ü ruhsat bî-vakt 'avdetlerine 'illet nedir?" deyü ru'esây-ı meclis ocakluya hıtâb ve: "Şevket-me'âb efendimiz hazretleri cevâb ister" deyerek isticvâb eylediklerinde, sühan-şinâsân-ı Ocak mu'tâd üzere du'ây-ı bekāy-ı devlete feth-i zebân-ı ittifâk edüp: "Emr u fermânları üzere cümlemiz gider, uğur-i hümâyûnda bezl-i nakdîne-i cân ederiz" deyerek mukābele sadedinde iken, pîrân-ı nâ-bâliğ-i Ocak'dan[3] bir şahs-ı nâ-sâz, dehân-ı herze vü hezeyânı bâz edüp: "Behey cânım! Cengde bulunanlar ve ordudan gelan Müslimanlar el-hamdü lillahi Te'âlâ asker-i İslâm mansûr u muzaffer ve düşmen-i dîn makhûr u müdemmir olduğunu haber verdiler. Yeniçeri dilâverleri sell-i seyf-i iktihâm ve kâfirin haddin bildirerek ahz-ı intikām etmişler. Bu takrîble kefere[4] istîmân ve Vezîr-i a'zam Kırım ve Azak ve sâ'ir yerleri istirdâd ile tahrîr-i nâme-i emân etdi. Eğer emân vermeseler, bizim yeniçeriler Kızıl Elma'ya dek giderler ve Moskov nâmını rûy-i arzdan hakk ederler imiş. Hattâ bizim Oda-başı Hacı Yeman ve Kara-kullukcu Deli Duman, Moskov Cenerali boğazına makrame bağlayup, meterisler pîş-gâhında yüzünü yerlere sürerek yoldaşların kılıcı altından geçer iken ağlayup: "Zanca[5] yoldaşlar!" deyü izhâr-ı temelluk ve ser-furû etdiğini göziyle görmüşler" deyerek dehen-güşây-ı hezeyân ve biri dahi: "el-Hamdü lillahi Te'âlâ her yerde yeniçeri askeri dürişür iken, bir alay bî-insâf, hakkı inkâr ve derebeylerini ve mîrî-askerini ocaklara tercîhle i'tibâr ederler. Görsünler imdi Ocaklu ne hünerler **[M1 28]** gösterdi" deyü karîn-i bî-iz'ânma lâf u güzâfda hem-zebân olup, bunlardan mâ'adâ bir takım yâve-gûy herze-dârâ[6], her biri bir gûne asl u fer'i nâ-ma'lûm hûlyâ makūlesi bir alay vehm-i ma'dûmla bî-hûde gûyân ve ol mahfil-i edebi, mümâsil-i kârgâh-ı kahve-fürûşân eylediklerinde, sâ'ir müte'ayyinân-ı sanâdîd-i Ocak ser-fürû-bürde-i tevsîk ve mu'âmele-i sükûtla akvâl-i kâzibelerini tasdîk etmeleriyle, 'uzamây-ı devlet: "Gālibâ vukū' bulan hâlet ağalara sâmi'a-res-i dirâyet olmamak gerek" deyü ordudan gelan mahzarı Re'îs Efendi'ye teklîf-fermây-ı kırâ'at oldukların-da, mahzar-ı mahtûm, yukarıdan bast olunan ahvâl ile merkūm olup: "Turla'dan

---

1 igāze-i A1 : âgāz-ı M1
2 küffârdan A1 : a'dâdan M1
3 Ocak'dan A1 : Ocak M1
4 kefere A1 : a'dâ M1
5 Zanca A1 : Zança M1. Zança kelimesinin, emân ifâde eden mendili boynuna bağlamak anlamına geldiğinin açıklandığı yer için bk. meselâ Kesbî Mustafa Efendi, *'İbretnümây-i Devlet,* Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 484, vr. 61a.
6 -dârâ A1 : -dâr M1

kat'-ı hudûd her vechile merdûd olmağla, Ocaklu'ya cenge mübâşeret ve muhâfaza-i nâmûs-i dîn ü devlet emr olundukca, askerin kaçmakdan gayri fi'illeri olmayup, ancak Ordu-yi hümâyûn'u yağmâ, cümlesine matlab ve mukâbele-i düşmen-i dînde bir işe yaramadıkları kirâren ve[1] mirâren mücerreb olmağla, düşmen-i rû-siyâh hâlimize vâkıf u âgâh olmadığından, Anapa ve Soğucak[2] ile kılâ'-ı sâ'ireyi red ve bu vechile ebvâb-ı muhâsamayı sedd edecek bir kerre perîşânlığımıza tahsîl-i vukûf ve sell-i seyf-i gadr u 'asûf eder ise hâl müşkil ve bilâd-ı İslâmiyye askerimizin bî-vefâlığı cihetiyle zîr-i senâbikü'l-hayl-i küffârda[3] muzmahil olur. Her ne vechile olur ise in'ikād-ı sulh, Devlet-i 'aliyye hakkında mahz-ı hayr idüği hüveydâ ve askerimize zerre kadar i'timâd câ'iz olmadığı meclây-ı tecribede rû-nümâ olmağla, beher hâl sulh olmak lâzım geldiği nümâyân ve ma'âzallahi Te'âlâ olmadığı sûretde hâl yamandır" me'âlini mahzardan ifâde ve vüzerâ ile Ocak ağaları ve cümle ihtiyârlarınm mühürleriyle mahtûm olduğu, sebük-mağzân-ı meclise ifâde[4] olundukda, cümlesi mebhût ve mühür-zen-i leb[5]-sükût oldukdan sonra, yine içlerinde söze kādir ba'zı Turnacı ve oda yeniçerileri[6] i'âde-i kelâma mütecâsir olup: "Çünki bir işdir olmuş ve hâl bu sûretleri bulmuş. Hakk Te'âlâ şevketlü efendimiz hazretlerinin 'ömr ü[7] şevketlerini efzûn ve Saltanat-ı seniyyelerini tetarrak-ı tavârık-ı dehr-i dâhirden masûn eylesün. Fi'l-hakîka içimizde her nev'den âdem mevcûd ve neferâtımızda bi'l-külliyye itâ'at ü inkıyâd mefkûd olmuşdur. İn-şâ'allâhu[8] Te'âlâ bundan sonra **[M1 29]** çiftci ve re'âyâ makûlesinden yeniçeri[9] tahrîr olunmakdan ihtirâz, murâd-ı Devlet-i 'aliyye *dâmet fî himâyeti'r-Rabbâniyyeh** üzere taht-ı râbıtaya idhâle âgāz olunsun!" deyerek dest-nihâde-i seniyye-i insâf ve bir maslahat-ı hayriyyeye muvaffak olamadıklarına ser-fürû-bürde-i girîbân-ı i'tirâf oldular.

İn'ikād-ı mütâreke ve sûret-i 'ahid-nâme[10]

Mukaddimât-ı meşveret zarûrî Turla'dan kat'-ı hudûd ile mütârekeye intâc-ı icâzet eylediği, Sadrıa'zam tarafına tahrîr u imlâ ve menşûr-i ruhsat, yed-i vekâlet-i mutlakasına i'tâ olunmağla, işbu bin iki yüz altı senesi

---

1 ve M1 : — A1
2 Soğucak A1 : Sovucak M1
3 küffârda A1 : a'dâda M1
4 ifâde A1 : irâ'e M
5 leb A1 : — M1
6 oda yeniçerileri A1 : Orta bekcileri M1
7 ü A1 : — M1
8 İn-şâ'allâhu A1 : İn-şâ'[all]âhu M1
9 yeniçeri A1 : yeniçeri (يكچرى) M1
* دامت فى حماية الربانيه = Rabb'in himâyesinde devam etsin" anlamında Arapça duâ cümlesidir.
10 **İn'ikād-ı ….. 'ahid-nâme** M1 : **İn'ikād-ı mütâreke** [Bu kelimeler 14a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1

cumâdelûlâsınm on birinci günü◊ sekiz ay mütâreke tanzîm ve rikâb-ı kamertâb-ı Şâhâne'ye terkîm olundu.

Ba'de'l-mütâreke Devlet-i 'aliyye tarafından Nemçe'ye ta'yîn olunan murahhaslara tecdîd-i evâmir-i ruhsat ve Rusya tarafından dahi Aleksandra[1] Şamilov ve Burkada Veybas ile Serhoda Laşkof* Murahhas ta'yîniyle tahrîr-i nâme-i icâzet olunmağla, birbirlerine Yaş'da mülâkat ve tarh-ı bezm-i mükâlemâtla on üç mâdde üzerine ba'de'l-musâlaha tahsîl-i silm ü musâfât olundu.

Sûret-i 'ahid-nâme[2]

Hulâsa-ı mâdde-i ûlâ: Devleteyn beyninde vukū' bulan 'adâvet mensî olarak, muhavvel-i dostî vü mahabbet olup, tarafeynden irtikâb-ı kabâhat eden ra'iyyet mu'âhaze olunmayarak, mazhar-ı 'afv ü 'âtıfet ola.

Hulâsa-i mâdde-i sâniye: Seksan sekiz ve doksan üç 'ahid-nâmeleriyle doksan yedide ticâret içün merbût-i habl-i 'uhûd ve doksan sekizde** Kırım'la Taman ve Rusya Devleti'ne terkle ilhâk olunmak şartıyla ma'kūd 'ahid-nâmeler mer'î ve mu'teber ola.

Hulâsa-ı mâdde-i sâlise: Turla'nın Karadeniz'e munsab olduğu yere dek hudûd ve karşu tarafı Rusya'da kalup berü tarafı Devlet-i 'aliyye'ye redd oluna.

Hulâsa-i mâdde-i râbi'a: Devlet-i Rusya tarafından eyâdî-i istîlâya mazbût Bucak ve Bender ve Kili ve Akkerman ve İsmâ'îl Kal'ası'yla diyâr-ı Boğdan[3] bulundukları vechile Devlet-i 'aliyye'ye redd ü teslîm meşrût olup, seksan sekiz ve doksan üç ve doksan dokuz 'ahid-nâmelerinde olan şurût-ı menâfi'-i Boğdan işbu redd olunan büldânda dahi mer'î ve mu'teber ve Boğdan Memleketi re'âyâsınm **[M1 30]** kable's-sefer, muhâsebât-ı kadîmeleri talebinde kalem-i 'afv râdde-keş-i butlân-ı defter ve müddet-i muhârebe içün teklîf[4] taleb olunmadığından mâ'adâ, bundan böyle iki sene dahi emr-i mu'âfiyet[5] muharrer

---

◊ 11 Cumâdelûlâ 1206 = 6 Ocak 1792 Cuma. Yaş Antlaşması'nın tanzîm edildiği tarih 15 Cumâdelûlâ 1206'dır; bk. meselâ Noradounghian, *age,* II,16,21.

1 Aleksandra A1 : Aleksandr M1

* Metnimizde söz konusu edilen ve benim metne uygun olarak isimlerini okumaya çalıştığım Yaş Antlaşması'ndaki murahhaslar sırasıyla Alexandre de Samoiloff, Joseph de Ribas ve Sergius Lascaroff olmalıdır; bk. meselâ Noradounghian, *age,* II,16,21.

2 **Sûret-i 'ahid-nâme** [Bu başlık kırmızı mürekkeple ve aynı kaligrafiyle 14b'nin sol kenarına yazılmıştır] A1 : — M1

** Metnimizde özet olarak yer alan Yaş Antlaşması'nın tam metninin verildiği *Târîh-i Cevdet*'te (bk. V,333-334) bu tarihler sırasıyla şu şekilde kaydedilmişlerdir; 14 Cumâdelûlâ 1188 [23 Temmuz 1774]; 20 Cumâdelâhıre 1193 [5 Temmuz 1779]; 21 Receb 1197 [22 Haziran 1783); 15 Safer 1198 [9 Ocak 1784].

3 Boğdan A1 : Boğdan'dan M1

4 teklîf A1 : tekâlîf M1

5 mu'âfiyet A1 : mu'âkabet M1

ve terk-i vatan ve âhar memleketde ittihâz-ı mesken irâde edenlere nakl-i eşyâlarında serbesiyyet mukarrer ola.

Hulâsa-i mâdde-i hâmise: Tiflîs Hânı hükmünde olan Memleket-i Ahısha vâlîleri ve zâbitân, serhad taraflarından 'adem-i müdâhale ile âsûde-nişîn-i neşîmen-gâh-ı râhat olmak içün evâmir-i 'aliyye, sahîfe-pîrây-ı 'inâyet ola.

Hulâsa-i mâdde-i sâdise: Nehr-i Kuban'ın sağ tarafında olan kabâ'il halkı Rusya sınuruna tecâvüzü men' u tahzîr ve eğer tecâvüz eden olur ise eşedd-i 'ukūbetle ta'zîr olunup, eşyây-ı mağsûbeleri redd ile Rusyalu te'mîn ve redd olunmadığı sûretde, hasâret-i mâliyyeleri Devlet-i 'aliyye (دولتعليه) Hazînesi'nden tazmîn oluna.

Hulâsa-i mâdde-i sâbi'a: Cezâyir ve Tûnus ve Trablus ocaklarından, Rusya tüccârını[1] sıyânet ve taraflarından zarar vukū'unda eşyây-ı mağsûbelerini istirdâda Devlet-i 'aliyye himmet ve 'adem-i red sûretinde ta'ahhüd-i zamân ü kefâlet ede.

Hulâsa-i mâdde-i sâmine: Devlet-i 'aliyye'de kabûl-i diyânet ve Rusya'da duhûl-i millet-i Nasrâniyyet edenlerden mâ'adâ, Rusyalu ve Leh ve Eflâk ve Boğdan ve Moralu ve cezâ'ir-i[2] sâ'ire ve Gürcistân'dan bi'l-cümle üserâ, devleteyn taraflarından âzâd ve bilâ-'ivaz istirdâd oluna.

Hulâsa-i mâdde-i tâsi'a: İşbu mu'âhede ba'de'l-imzâ, devleteyn taraflarından der-'akab ilkāy-ı silâh-ı muhâsama husûsu donanmalara ve ordulara ifâde vü inhâ oluna.

Hulâsa-i mâdde-i 'âşire: İşbu musâlahayı te'kîd ve esâs-ı musâfâtı te'yîd içün tarafeynden büyük elçiler ta'yîn olunmağa mübâderet ve divel-i Avrupa beyninde mer'î olan kā'ide muktezâsmca tarafeynin şânına lâyık hedâyâ tertîbiyle[3] isticlâb-ı mahabbet oluna.

Hulâsa-i mâdde-i hâdiyete-'aşer[4]: Tarafeynin askerleri hudûddan çıkmağa[5] mübâderet ve bir an akdem te'diye vü teslîme gayret edüp, ancak redd olunacak kılâ'da olan Rusya askeri çıkınca hükûmet ru'esâsı yedinde olup, Devlet-i 'aliyye cânibinden vakt-i hurûclarına kadar müdâhaleden mücânebet oluna.

Hulâsa-i mâdde-i sâniyete-'aşer[6]: Cânibeyn murahhasları işbu mu'âhedeyi ba'de'l-imzâ, **[M1 31]** vükelây-ı[7] mutlaka-i devleteyn taraflarından senedleri on beş gün zarfında Yaş Kasabası'nda mübâdeleten i'tâ oluna.

---

1 tüccârını A1 : ticâreti M1
2 Moralu ve cezâ'ir-i A1 : mevlûd-i cezâyir-i M1
3 tertîbiyle A1 : tertîble M1
4 hâdiyete-'aşer A1 : hâdiye-'aşer M1
5 çıkmağa A1 : çıkmaya M1
6 sâniyete-'aşer A1 : sâniye-'aşer M1
7 vükelây-ı A1 : vükelâ'-i M1

Hulâsa-i mâdde-i sâlisete-'aşer[1]: İşbu musâlahanın tasdîk-nâmeleri, taraf-ı Şehinşâh-ı 'azamet-intimâdan pirâyeş-pezîr-i hatt u tuğrâ ve cânib-i İmperatoriçe-i 'uzmâdan zînet-yâb-ı imzâ olarak, beş haftada mübâdele ve beyne'd-devleteyn terk-i mücâdele oluna; *hurrire*[2] *fi'l-yevmi'l-hâmise-'aşera min-cumâdelûlâ li-senet-i*[3] *sittin ve mi'eteyn ve elf*[◊].

'Avdet-i Serdâr-ı ekrem[4]

Her ne hâl ise emr-i musâlaha itmâm ve Sadrıa'zam-ı 'âlî-makām Maçin'den kat'-ı evtâd-ı hıyâm ve Ordu-yi hümâyûn'la savb-ı Âsitâne'ye sevk-ı matâyây-ı i'tizâm ve Çekmeceler'e nüzûl ü ilmâm eylediklerini taraf-ı Saltanat'a i'lâm eylediklerinde[5], ber-mu'tâd-ı kadîm tertîb-i âlây-ı 'azîmle, Âsitâne-i 'aliyye'ye duhûl ve şa'bân-ı şerîfin onuncu günü[◊◊] mevkıf-ârây-ı vusûl ve kazıyye-i hazar netîce-pezîr-i husûl oldu.

İstitrâd[6]

Altı yüz doksan dokuz târîhinde[◊◊◊] pertev-i 'âlem-tâb-ı Devlet-i 'Osmâniyye zuhûr ve şa'şa'a-i tîğ-i âteş-i reng-i gazâ vü cihâd ile sâhire-i gabrâyı pür nûr edüp, bin târîhlerine dek[◊⁴] her tarafda 'alem-efrâz-ı gālibiyyet ve aksâm-ı erba'a-i dünyânın üç kısmında hükûmetle ref'-i livây-ı imtiyâz ü husûsıyyet ederek, kısm-ı vesî'-i Asya'dan mecmû'-ı Anadolu ile Kürdistân ve Ermeniyye-i sugrâ ile Gürcistân ve diyâr-ı Şâmât*'la[7] 'Irâkeyn-i 'Arab ve 'Acem ve bi'l-cümle Cezîretü'l-'Arab ve Bâbü'l-mendeb'le[8] 'Ummân ve Afrika'dan iklîm-i Mısır ile Eyâlet-i Habeş ve Sûdân ve Ülkây-ı fesîha-i Berka'dan Tûnus ve Trablus ve Cezâyir ve Telemsân ve Avrupa'dan bi'l-cümle

---

1 sâlisete-'aşer A1 : sâlise-'aşer M1
2 *hurrire* M1 : *hurrirehû* A1
3 *li-senet-i* M1 : *li-sene* A1
◊ 15 Cumâdelûlâ 1206 = 10 Ocak 1792 Salı.
4 **'Avdet-i Serdâr-ı ekrem** A1 : + [Bu başlık buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 15a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1
5 eylediklerinde M1 : eyledikde A1
◊◊ 10 Şa'bân 1206 = 3 Nisan 1792 Salı.
6 **İstitrâd** M1 : + [Bu başlık buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 15a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1
◊◊◊ 699 = 1299-1300.
◊⁴ 1 Muharrem 1000 = 19 Ekim 1591 Cumartesi.
* Metnimizde "Şâmlar" anlamına gelen "Şâmât" kelimesiyle büyük şehirleri Filistin, Taberiyye, Dımaşk, Humus, Habîbü'n-Neccâr olan beş Şâm kastedilmektedir; bk. meselâ Ahmed b. Muhammed 'Abdurabbih el-Endelüsî, *'el-'Ikdu'l-Ferîd,* thk. 'Abdulmecîd et-Terhînî, Beyrût 1404/1983, VII,279.
7 ile ..... Şâmât'la A1 : ve Diyâr-ı Âşâmân'la M1
8 -mendeb'le A1 : -mendel ile M1

Rumeli ve Mora ve Bahr-ı Venedik sevâhiliyle Dalmacya ve Memâlik-i Bosna ve Sırf ve Erdel ve Macar ve Bufunya[1*] ve Eflâk ve Boğdan ile Bucak[2] ve bi'l-cümle sahrây-ı bî-nihâyesiyle Kırım ve etrâf-ı Bahr-ı Azak ve erâzî-i Kabartay (قبارطی) ve Çerâkise'den aksây-ı Dağıstân hudûduna varınca tevsî'-i dâ'ire-i mülk ü[3] memleket ve divel-i sâ'ireyi âverde-i zîr-i süyûf-i kahr u satvet ederek, icrây-ı ahkâm-ı galebe ile müşârun bi'l-benân ve taraf taraf e'âdîsi, mübtelây-ı züll ü hevân olmakdan nâşî, bi'l-cümle divel-i Efrenciyye, havf-ı şemşîr-i İslâmiyye'den lerzân ve mütelâşî iken, bin târîhlerinden sonra **[M1 32]** tedrîcle[4] seferler munkatı' ve aralıkda gā'ile-i harb ü kıtâl mürtefi' olup, efrâd-ı beşer *izâ hulliye ve tab'ahû mâ'ilü âsâyişin ve hazar*[**] olmağla, Devlet-i 'aliyye'de refte refte tavr-ı sefer metrûk ve reftâr-ı râhat ü hazariyyet meslûk olmağa başlayup, divel-i Efrenciyye'nin ise havâss-ı İslâm'dan olan besâlet ve Devlet-i 'Osmâniyye ehâlîsinin mecbûl oldukları şecâ'at, mevzû'-i bahs-i[5] i'tirâfları ve bi't-tecribe mukābeleye kudretleri olmayacağı, müsellem-i erbâb-ı dirâyet ü insâfları olup, hattâ Nemçe cenerallerinden Konte[6] Kokola[***] nâm kimesne fenn-i harbe dâ'ir olan te'lîfinde Devlet-i 'Osmâniyye ile kendü[7] devleti beyninde şimdiye kadar vukū' bulan muhâsama ve münâsaba ve divel-i sâ'irenin millet-i İslâmiyye ile olan muhâceme ve muhârebelerini ta'dâd ve her cengde olan ser'askerin ve zîr-i hükmlerinde mā'reke-ârây-ı ma'iyyet olan leşkerin vasf-ı kemmiyyet ü keyfiyyetlerini îrâd edüp, Devlet-i 'Osmâniyye'nin[8] muvazzaf ocaklarını beyân ve ru'esây-ı leşker-i efrâd-ı askerîde olan itâ'atle tertîb ü nizâmlarına lu'âb-efşân-ı reşk olarak, âverde-i zebân-ı tibyân[9] edüp, böyle muntazam ve muvazzaf askere mukābele kābil olmayacağını ikrâr ile tahkīk ve kendü devleti ve divel-i sâ'ireden Devlet-i 'aliyye'ye mukābele kaydına düşenleri tahmîk ederek, Devlet-i 'aliyye askeri nizâmına devletini

---

1 sevâhiliyle ..... Bufunya (بوفونيا) [Bu kısım buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 15b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : Dalmaçya ve Memâlik-i Bosna ve Sırb ve Erdel ve Macar ve Bufanya (بوفانيه) M1

* Metnimizde Bufunya şeklinde okunmaya müsait bu kelime Bucovine/Bukovina olmalıdır; bk. meselâ Noradounghian, *age,* II,8.

2 ile Bucak A1 : — M1

3 mülk ü A1 : — M1

4 tedrîcle A : tedrîciyle M1

** اذا خلی و طبعه مائل آسایش و حضر = [İnsanoğlu] kendi tabiatı ile başbaşa kaldığı zaman âsâyiş ve medeniyete meyleder" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

5 bahs-i A1 : bahs ve M1

6 Konte A1 : Kont M1

*** Metnimizde Konte Kokola (قونته قوقوله) gibi okunabilecek şekilde yazılmış olan bu zât, ünlü İtalyan kaptan Comte de Raimond Montecuccoli (1608-16 Ekim 1681) olmalıdır. Montecuccoli'nin hayatı ve eserleri için bk. meselâ "Montecuccoli", *Nouvelle biographie générale depuis...*, XXXVI,155-159.

7 kendü A1 : kendi M1

8 'Osmâniyye'nin A1 : 'aliyye'nin M1

9 tibyân A1 : bünyân M1

tergīb ve asâkir-i zafer-me'âsir-i 'Osmâniyye'ye taklîden kendü müceddeden bir asker tertîb eylediğini tahrîr ile temeddüh ve bu takrîb bin yetmiş beş senesi Sadrıa'zam-ı dirâyet-pîrâ Köprülü-zâde Fâzıl Ahmed[1] Paşa merhûm ma'iyyetinde olan askerden bir mikdârını Nehr-i Raba karşusunda[2] bozduğunu nakl ile râstâyî ve tehaccüc eylediği*, fi'l-asl Devlet-i 'aliyye'nin gālibiyyetine ikrâr-ı[3] delâlet ve *"el-Fazlu mâ şehidet bihi'l-a'dâ'u"*** beyyinesiyle cünûd-i İslâmiyye'nin temâm mertebelerde intizâmına şehâdet eder.

Hâsıl-ı kelâm işbu cengde netîce-i mukaddimât-ı re'y olan nizâm, divel-i Efrenciyye beyninde sâha-pîrây-ı şuyû' ve husûsan Prusya Kıralı olan Fredrik[5] ihtirâ' eylediği, belki vesîle-i şuyû'[6] olup, habl-i nizâm-ı ma'hûda askerîsini rabt ve bu sûretle Nemçe Devleti'ne galebe ile Ülkay-ı Silizma [=Silezya =Silésie]'yı zabt eyledikde, fi'l-asl havf-ı şemşîr-i cünûd-i 'Osmânî, Avusturya hânedânma mûcib-i hayret ve perîşânî iken, bir tarafdan dahi Prusyalu[7] **[M1 33]** zuhûr ve il[8] ve vilâyetlerine ilkāy-ı nîrân-ı şerr u şûr edüp, bu vechile galebe-i devleteyn Nemçelü'yü *"Ke'l-kelbi'l-mütehayyiri beyne'l-karyeteyn"**** etmekle, zarûrî anı dahi tertîb-i askere mecbûr ve tanzîmine muhtâc-ı[9] sarf-ı nakdîne-i makdûr edüp, Moskovlu dahi tanzîm ve askerini nihâde-i dâru't-ta'lîm etdiğinden, divel-i sâ'ire-i Avrupa'ya dahi sirâyet ve mecmû'-i divel-i Efrenciyye tertîbine i'tinâ vü dikkat etmekle, meclây-ı zuhûrda sûret ve nizâm-ı Avrupa nâmiyle şöhret bulup, da'imâ ve müstemirren divel-i Efrenciyye, sanâyi'-i harbiyyeyi askerîsine ta'lîm ve belki yüz seneden berü hâl-i hazarda dahi külle yevm âzmâyiş-i harb ü peykâr etdirmeği, cemî' maslahatlarına takdîm edüp, Devlet-i 'aliyye ise yüz elli seneden berü aralık aralık kānûn-i[10] terk-i harbi, düstûru'l-'amel ve bâdî-i reşk-i ehibbâ vü e'âdî olan nizâm-ı ecnâdı muhtell edüp, bâ-husûs elli iki târîhinden berü* üftâde-i gül-i pister-i râhat ve otuz sene harb ü kıtâl vâdîlerini terk ü ferâgatle, verziş-i kesel ü cebânet ve

---

1 Ahmed A1 : — M1
2 Raba karşusunda A1 : Raya karşusuna M1
* Burada söz konusu edilen 8 Muharrem 1075 = 1 Ağustos 1664 Cuma günü Avusturya ordusu ile gerçekleşen Saint Gotthard Muhârebesi olmalıdır; bk. İ.H.Danişmend, *İOTK,* III,434.
3 ikrâr-ı A1 : — M1
4 a'dâ'u M1 : a'dâ A1
** الفضل ما شهدت به الاعداء = Fazîlet, düşmanların itirâf ettiği şeydir" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
5 Fredrik M1 : Fedrik A1. Metnimizde sözü edilen kişi, büyük ya da eşsiz diye anılan Prusya Kralı Friedrich II (1712-1786) için bk. meselâ "Friedrich", *Büyük Larousse,* IX,4308.
6 şuyû' A1 : şurû' M1
7 Prusyalu A1 : Prusyalı M1
8 il A1 : il (وابل) M1
*** كالكلب المتحير بين القريتين = İki köy arasında kalmış şaşkın bir köpek gibi" anlamına gelen Arapça bir deyimdir.
9 muhtâc-ı A1 : muhtâc ve M1
10 kānûn-i A1 : — M1

vükelâ, levâzım-ı umûr-i harbiyyeyi 'adem-i mülâhaza ile basbayağı hıyânet edüp, seksan iki târîhinden[1] berü zuhûr ve her yerde mağlûbiyyetle 'âlemi bî-huzûr eden seferlerde, asker-i İslâm'dan görilan kusûr u inhizâm ve taraf-ı düşmenden müşâhede olunan sebât ü intizâm[2], dâğ-zen-i gayret-keşân-ı kulûb-i ehl-i İslâm olduğundan, Sultân Selîm-i selîmü'l-hılkati ve Hâkān-ı Felâtûn-dirâyet, zîrde keşîde-i rişte-i tahrîr-i kitâb olacak vechile sarf-ı hazâ'in-i himmet ve tertîb-i ma'hûda[3] i'lâ'-i kelimetullâhi'l-'ulyâ kasdiyle sûret-bahş-ı temşiyet olduklarına, bir alay yeri ve göğü fark etmez sâde-dilân ve belki sûret-i beşerde bulunan birtakım hayvân, i'tirâz ile itâle-i zebân-ı hezeyân eylediklerinden, seksan ikiden berü vukū' bulan hâlet ve bundan böyle cilve-ger-i meclây-ı sûret olan ahvâl-i mûcibetü'l-'ibret ve tâ'ife-i ma'hûdede[4] zuhûr eden hezîmet, manzûr-i dîde-i vükelây-ı devlet olmuşiken, tedârük-i mâ-fâtdan gaflet ve işbu enmûzecü'l-i'tibârda icmâlen sahîfe-i beyâna[5] kayd ü işâret ve ancak tertîb-i mehâmm-ı seferiyye ve tanzîm-i ahvâl-i teşettüt-me'âl-i[6] askeriyyeden olan zarûrât, eblega-i mahzûrât idüği, ifrâğ-ı kālıb-ı tahrîr olunmak üzere iken, [mısrâ]'[7]:

Hadîs-i dûr u dirâzı yılan **[M1 34]** hikâyesidir

me'âlince rişte-i zertâr-ı güftâr bu sûretlere incirâr ile, **beyt:**

Garazı, vasf-ı[8] hatt u hâli idi dil-dârın
Târ-ı zülfüne düşüp, dil oyalandı kaldı

mantûkunca pây-i kilk-i nizâr, giriftâr-ı hâşâk-i ikşâr ve aralık aralık vukū' bulan rüsvâylıkdan kalem-i hâli'u'l-'izâr bu vâdîlerde yâve-gûyluğa[9] mecbûriyyet ile muhtâc-ı i'tizâr oldu.

Bed'-i nizâmât-ı askerî[10]

Asker-i düşmende nizâm ve edevât-ı harbiyyelerinde hüsn-i intizâm, cünûd-i ehl-i İslâm'a mûcib-i haşyet ü inhizâm ve belki ma'âzallâhi Te'âlâ müstevcib-i inkisâr-ı beyza-i İslâm olacağı nümâyân ve muhâfaza-i havme-i

---

* Burada söz konusu edilen 14 Cumâdelâhıre 1152 = 18 Eylül 1739 Cuma günü Avusturya ve Rusya ile imzâlanan Belgrad Antlaşması (bk. meselâ *İOTK,* IV,28) sonrası olmalıdır.

1 târîhinden A1 : senesinden M1. Burada söz konusu edilen 19 Zilka'de 1182 = 27 Mart 1768 Pazartesi günü çıkılan Rus seferi olmalıdır; bk. meselâ İ.H.Danişmend, *İOTK,* IV,44.

2 intizâm M1 : intikām A1

3 ma'hûda A1 : ma'hûde ile M1

4 ma'hûdede A1 : ma'hûdeden M1

5 beyâna A1 : beyân M1

6 -me'âl-i A1 : -misâl-i M1

7 [mısrâ]' A1 : — M1

8 vasf-ı A1 : vasf u M1

9 yâve-gûyluğa A1 : yâve-gûyluğuna M1

10 **Bed'-i nizâmât-ı askerî** M1 : + [Bu başlık buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 16b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1

İslâm, ferîza-i zimmet-i ümerây-ı ehl-i îmân olup, bu ise mukābele bi'l-misle muhtâc idüği âşikâr ve askerimizde olan perîşânî ve tekâsül, düşmene mâni'-i tekābül olduğu bedîdâr olduğundan, askerleri gibi müretteb asker i'dâdı emr-i lâzım ve esbâb-ı mukābele bi'l-misli tedârük, vâcib ve mühimm iken, yukarıdan berü âverde-i ma'raz-ı beyân ve iltizâm-kerde-i hâme-i şikeste-zebân olan ahvâl-i cünd-i bî-nizâm, îcâb-kerde-i tertîb ü intizâm olduğu, muvâfık-ı fetâvây-ı 'ulemây-ı ümmet ve mutâbık-ı ârây-ı 'ukalây-ı erkân-ı devlet olup, Pâdişâh-ı diyânet-penâh bu emrin vücûbuna vâkıf u âgâh olmağla, der-ehemm-i şurû'a[1] darb-ı sikke-i 'azîmet ve masraf-ı mübâşeret-i tanzîme i'dâd-ı hazâ'in-i[2] niyyet buyurup, ancak Devlet-i 'aliyye'nin kadîmî ocakları ehâlîsine, sanâyi'-i harb ü kıtâli ta'lîm ve bu vechile perîşân eczây-ı nüsha-i askeri, nihâde-i cendere-i tanzîm olunsa, murâd hâsıl ve lâkin dirliklerinin ekserîsi nâ-ehil elinde bulunduğundan, tesviyesi nâ-kābil olmağla, mecmû'u birden ref'le erbâbına tevcîh ve kîse-i idâre-i devlet bu sûretle terfîh olunur ise, gerçi heyûlây-ı maksûd sûret[3]-pezîr-i vücûd olur[4], amma kiminin esâmesi âbâ'[5] ü ecdâdından kalmış ve kimi medâr-ı me'âş olmak içün satun almış olduğundan, bu kadar halkın birden me'yûsiyyeti nâ-revâ ve[6] kat'-ı rızkla, mübtelây-ı derd-i fâka olacakları[7], belki vesîle-i mehâzîr-i **[M1 35]** 'adîde olması rû-nümâ olup, müceddeden tertîb-i cünûd ve ketâ'ibe ve bunlara tedârük-i vezâ'if ü revâtibe îrâd-ı devletin 'adem-i vefâsı hüveydâ ve[8] idâre-i ma'hûd yeniden bir nev' îrâd tedârüküne mevkūf idüği âşikâr olduğundan mâ'adâ, ifrâğ-ı[9] vesâ'il-i harbiyyeden olan zahîre ve mühimmât ve terîb olunacak ocaklara tedârük-i mevâcib ü ta'yînât, usûl-i vâridât-ı mîriyyeden başka senevî yirmi bin kîseden ziyâde müceddeden[10] îrâd tedârüküne muhtâc idüği der-kenâr olup ve seferler içün vakt-i hazarda cem'le lâ-ekall yüz elli bin kîse akça mevzû'-i hazîne-i iddihâr ve umûr-i seferiyyeye sarf olunmak üzere muhâfazası, nezd-i ashâb-ı hazm ü ihtiyâtda muhtâr olduğundan, evvelâ himmet-i kûh-endâz-ı Mülûkâne, vâridât-ı merkūmeyi tedârüke masrûf ve nazar-ı gayret-i Şâhâne mebâliğ-i merkūmeyi mevzû'-i hazîne-i iddihâr etmeğe ma'tûf olduğundan, ibtidâ hamrı ta'sîr ve 'arakı taktîr edenlerden zecren li'ş-şâribîn ikişer pâre hamra ve dörder[11] pâre 'arakın beher kıyyesine ta'yîn ve mahsûsan Zecriyye Emîni nasbıyla cemî' memâlike mürsel i'mâl[12] ve i'tâ olunan evâmir-i 'aliyyede şurût u kuyûdu

1 der-ehemm-i şurû'a A1 : derâhim-i meşrû'a M1
2 tanzîme i'dâd-ı hazâ'in-i A1 : tanzîmiyle a'dây-ı hazâyin-i M1
3 sûret A1 : suver M1
4 olur A1 : olup M1
5 âbâ' M1 : âbâ A1
6 ve A1 : — M1
7 olacakları A1 : + ve M1
8 ve A1 : olmağla M1
9 ifrâğ-ı A1 : ifrâ'-ı M1
10 müceddeden M1 : mücedded A1
11 dörder M1 : dörter A1
12 mürsel a'mâl A1 : irsâl-i 'ummâl M1

tebyîn olunup, Memâlik-i mahrûse'de olan ağnâmdan birer pâre resm-i yapağı alınmak üzere bir mukāta'a dahi ihdâs ve birer akça alınarak fi'l-asl resm-i penbe bir mukāta'a olup, ashâbı[1] rehâvet ve 'adem-i idâreden nâşî terk ü ferâgat etmişler[2] iken, penbenin beher[3] kıyyesinden birer pâre ve rişteden ikişer pâre alınmak üzere Rusûm-i Penbe nâmiyle tanzîm olunan mukāta'a için diyâr-ı 'Osmâniyye'ye ümenâ ib'âs olunup, Cezîre-i Mora'da hâsıl olur İstakalya (استاقليه)* ta'bîr olunan üzümün kıyyesinden ikişer pâre alınarak, bir mâlikâne dahi îcâd ve dönüm duhân ile bid'at harîr ve sâ'ir muhdes olan sagīr u kebîr mukāta'ât-ı cedîde, zamâyim-i îrâd kılınup, Anadolu Eyâleti'nde olan mecmû' tîmârlar mesârıf-ı cihâdiyye için habl-i[4] Nizâm-ı Cedîd'e rabt ve mukāta'a-i mîriyyeden[5] fâ'izi on kîseden ziyâde olan mukāta'alar mahlûl oldukca satılmayup, Îrâd-ı Cedîd'e idhâl ile refte refte bu makūle Îrâd-ı Cedîd mukāta'aları mütezâyid ve fi'l-asl me'mûr olan Defterdâr-ı Şıkk-ı Evvel'in umûr-i asliyyesinden mâ'adâ, Îrâd-ı Cedîd'i dahi idârede 'aczi derece-i istihâleye müsâ'id olmağla, e'âzım-ı ricâl-i devletden **[M1 36]** birinin kadri terfî' ve Îrâd-ı Cedîd Defterdârlığı 'unvâniyle menşûr-i i'tibârı tevkī' olunup, umûr-i istîfânın[6] bir şıkkı ise 'amel-mândegân-ı ricâl-i devletden birine kayd-ı hayâtla ihsân ve bu vechile nâmı, mevzû'-i peygüle-i nisyân olan Şıkk-ı Sânî Defterdârlığı, Îrâd-ı Cedîd'e ilhâk ve kâ'isât-i i'tibârı silâf-ı sâff-ı nukūdla[7] irhâk olunup, kırmızı üst kürküyle dîvâna gitmek ve sâ'ir 'uzamây-i devlet gibi yedek çekerek esbâb-ı ihtişâmı tekmîl etmek husûsuna ruhsat ve Şıkk-ı Sânîlik hâssı, elli bin guruşa iblâğla re'sü'l-mâl-i minnet[8] verilüp, mesârif-i Tersâne'ye merbût olup, fi'l-asl Darbhâne-i 'âmire tarafından idâre için mazbût olan mukāta'âtm idâresi dahi havâle olunup, kapu arasında Mîrî Hazînesi gibi bir hazîne dahi îcâd ve müctema' olan emvâl-i hazîne-i mîrîye Hazâ'in-i Enderûn ve Darb-hâne'ye idhâl olunmayarak, hıfz için i'dâd olunup, hazîne-i merkūmeye senevî ikişer bin guruş me'âşla bir Sergi Halîfesi ve bir Veznedâr ve Defterdâr-ı müşârun ileyhin ma'iyyetine Zimmet Halîfesi'yle Kîsedâr ve iktizâsına göre sâ'ir[9][10] ketebe ve hıdmetkâr ta'yîn ve müstevfâ me'âşlar ile igtinâ[11] ve yedlerine berât-ı refâhiyyet i'tâ olunup,

---

1 ashâbı A1 : ashâb M1
2 etmişler A1 : etmiş M1
3 beher M1 : — A1
* Metnimizde İstakalya (استاقليه) şeklinde okunabilecek bu kelime, Yunanca yaş üzüm manasına gelen Stafýli (= σταφύλι) olmalıdır; bk. meselâ Faruk Tuncay - Λεωνιδας καρατζας, *Yunanca Türkçe Sözlük,* Αθήνα 1994, s.687.
4 habl-i A1 : cell-i M1
5 mîriyyeden M1 : سريه دن A1
6 istîfânın A1 : istibkānın M1
7 nukūdla M1 : nukūd ile A1
8 ve Şıkk-ı Sânîlik ..... minnet [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 17b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] A1 : ve Şıkk-ı Sânîlik hâssı, elli bin guruşa iblâğla re'sü'l-mâl-i millet M1
9 sâ'ir A1 : — M1
10 sâ'ir A1 : — M1
11 igtinâ A1 : ignâ M1

sadâkat ve kānûn-i Nizâm-ı Cedîd'e ri'âyet eylemeleri emr u telkīn ve Îrâd-ı Cedîd tarafından zabt olunan mukāta'âtın kalemiyyeleri Hazîne-i Mîrî'ye teslîmi husûsu, sebt-i defâtir-i tebyîn olunup, mukāta'ât-ı mahlûlenin mu'acceleleri mesârif-i mîriyyeye merbût ve cânib-i defterîden îrâd ve masraf olunması meşrût iken, Îrâd-ı Cedîd tarafından zabtla[1] vâridât-ı mîrîye[2] noksân tetarruk ve bu sûretle Hazîne-i Bîrûn'a kesr u tedennî tehakkuk ve işbu nizâm ibtidâsından beher sene mahlûl ve fâ'izi on kîseden ziyâde mukāta'ât fâ'izinden Îrâd-ı Cedîd Hazînesi'nde dâhil-i defâtir-i husûl olan mebâliğ her neye bâliğ olur ise, düstûru'l-'amel Îrâd-ı Cedîd Hazînesi'nden her sene teslîm-i Defterî-i Şıkk-ı Evvel olmak meşrût ve sahâ'if-i[3] defâtir-i kānûn-i cedîdde mazbût olduğundan, sene-i evvelde doksan dört bin dört yüz yirmi dört buçuk guruş hâsıl ve işbu fâ'izin beş seneliği hisâb olundukda, dört yük yetmiş iki bin yüz yirmi buçuk **[M1 37]** guruşa vâsıl olmağla*, beher sene teslîmi, mukayyed-i hazâ'in-i şurût ve mesârıf-ı cerâ'id-i mu'ayyene, Îrâd-ı Cedîd Hazînesi'nden ru'yetle mevkūf[4] ve fazla her ne kalur ise senede bir kerre defteriyle ma'rûz-ı dergâh-ı Pâdişâh-ı Eflâtûn-vukūf olarak, Hazîne-i Îrâd-ı Cedîd'de mahfûz olması defâtir-i kānûniyyeye mazbût olup, seferler vukū'unda mudahhar akça bulunmak ve her ne kadar seferler mütemâdî olur ise dahi akça tedârükü fikrinden halâsla belegan mâ-belağ sarf olunmak için mücteme' olan dirhem ü dînâr, mahfûz-i gencîne-i iddihâr olunmak[5] husûsu, defâtir-i nizâmiyyeye tenmîk ve evâsıt-ı saltanat-ı Selîmî'de vâridât-ı cedîde yetmiş bin kîseye resîde olduğu tahkīk olunmuş iken[6], bir alay sersem ve yeri göğü fark etmez sûret-i insânîde olan har-ı lâ-yefhem, dîn ü devlete hâsıl olan nef'den igmâz[7] ve: "Müceddeden mukāta'a ihdâsı, 'ibâdullâha mûcib-i mazarrat ve on kîseden ziyâde mukāta'aları Nizâm-ı Cedîd'e zabtu riçâl-i devlete müstevcib-i zarûret değil midir?" deyerek i'tirâz eylediklerinden, erkân-ı devlet: "Ma'âzallâhi[8] Te'âlâ bu nizâm-ı müstahsene, halel îrâs eder" deyü dûçar-ı ıztırâb u hayret oldukları, 'ukūl-i şeyh u şâba ta'lîl-bahş-ı mizâc-ı cerh u ta'dîl oldu.

Sadrıa'zam Koca Yûsuf Paşa, birkaç nefer-i mu'allem ve Avrupa'nın sanâyi'-i harbiyyesine vâkıf âdem tedârük ü istishâb ederek Ordu-yi

---

1 zabtla A1 : zabtiyle M1
2 mîrîye A1 : mîriyyeye M1
3 sahâ'if-i M1 : sahâyif-i A1
* Burada verilen bilgilerin 1207 cumâdelûlâsının 29. gününden [12 Ocak 1793] 1208 cumâdelûlası sonuna kadar [3 Ocak 1794] zabt olunan mukāta'aların fâ'izi olduğu belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VI,155'te kaydedilmiştir. Yalnız beş senelik fâ'iz metnimizden az bir farkla "dört yüz yetmiş iki bin yüz yirmi bu kadar" şeklindedir.
4 mevkūf M1 : + [Bu kelime buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 18a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1
5 olunmak A1 : olmak M1
6 olunmuş iken M1 : olunmuşiken A1
7 igmâz M1 : i'mâz A1
8 Ma'âzallâhi A1 : Ma'âz[all]âhi M1

hümâyûn'la beraber getürdiğini ma'rûz-ı rikâb-ı kamer-tâb-ı Sultân-ı İskendercenâb eyledikde, Pâdişâh-ı Eflâtûn-reviş ve Şehinşâh-ı Aristo-me-nişin fi'l-asl nâmûs-i devleti muhâfaza, akdem-i âmâlleri ve Devlet-i 'aliyye'de[1] olan perîşânlığın intizâma tehavvülü 'ilâcı, netîce-i mukaddimât-ı a'mâlleri olup, askerî tâ'ifesinin 'adem-i râbıtası, mizâc-ı devletde dârû-hâne-i himmet-i Mülûkâne'den terkîb-i cünûd-i muntazama ile ma'cûn-i bür'ü's-sâ'a-i[2] tedbîre mevkûf idüğüne, havâle-i nazar-ı 'ibret ve istihsâl-ı esbâb-ı nizâma ihâle-i lihâza-i dikkat etmekde olmağla, neferât-ı merkûme[3] birkaç yüze iblâğ ve Levend Çiftliği'nde iskânla revâtib ü ta'yînâtları isbâğ ve hey'et-i mecmû'aları, kâlbüd-i[4] kemâl-i te'allüme ifrâğ olunup, Hâkān-ı zemân, nigeh-endâz-ı im'ân ve tenâsüb-i hareket ve âlât-i harbiyyelerini isti'mâlde sür'atlerine âferîn-fermây-ı **[M1 38]** istihsân (استحسان) oldukda: "Bunun gibi bir takım asker, havme-i husûlde cilve-ger olsa, düşmen-i dîne galebe vü zafer bi-'inâyetillahi Te'âlâ me'mûl ü muntazardır" deyü müceddeden bir takım cünd-i mu'allem tertîbi irâde ve ocak olmak üzere tahrîr u tanzîmi, kat'î murâd-ı hümâyûn idüği, hatt-ı şerîf-i hikmet-redîfle erkân-ı devlete ifâde buyuruldukda, 'uzamây-ı 'ulemây-ı millet ve küberây-ı vükelây-ı Saltanat, 'akd-i encümen-i meşveret edüp, heyûlây-ı murâd-ı Şâhâne bu vechile sûret ve irâde-i hayriyyet-ifâde-i Pâdişâhâne'ye[5] bu vâdîde hey'et verdiler ki, Devlet-i 'aliyye'de işbu sûretde mu'allem bir takım askerin vücûdu elzem olmağla, şimdilik on iki bin mikdârı tahrîr ve îrâd u masraf tedkîk olunarak mümkin olabildiği mertebede teksîr olunmak, tabî'at-i maslahatdan idüği hüveydâ ve hîn-i iktizâda serdâr-ı ekremler ma'iyyetiyle irsâl olundukda, düşmene mukābeleye kudret, minzâr u[6] imkânda sûret bulacağı rû-nümâ olduğundan mâ'adâ, bizim kadîmî asker kış gelmezden mukaddem reh-rev-i tarîk-ı idbâr olacakları bi't-tecribe ma'lûm ve serdârlar meştâda tenhâ-nişîn-i peygūle-i muhâtara olmaları, sâbıkları delâletiyle meczûm olup, bu tertîb olunacak asker-i muntazamanın dâ'ire-i me'mûriyyetlerinde sâbit-kadem-i merkez-i sebât ü karâr ve sayf u şitâda me'mûr-i ma'iyyetleri oldukları zâta teba'iyyetle, berzede-i dâmân-ı kârzâr olacağı âşikâr ve yollarda silâh ve busatlarını satmayarak şâkkü's-silâh[7] âmâde-i harb ü[8] peykâr duracakları bedîdâr ve müceddeden tertîble bir ocak ve kāvânîn-i kadîme-i Devlet-i 'aliyye'den hurûc etmamesi mülâhazasına mebnî, Bostâniyân-ı Hâssa Ocağı'na ilhâk ve Bostancı Tüfengcisi nâmiyle kapucu-başı ağalarından[9] bir Ağa ve Îrâd-ı Cedîd Defterdârlığı, Ocak Nezâreti 'ilâvesiyle

1 'aliyye'de M1 : 'aliyye A1
2 sâ'a-i A1 : sâ'at-i M1
3 merkūme A1 : — M1
4 kâlbüd-i A1 : kâlîd-i M1
5 Şâhâne ..... Pâdişâhâne'ye A1 : Şâhâne'ye M1
6 u A1 : — M1
7 şâkkü's-silâh A1 : şâkiyyü's-silâh M1
8 ü M1 : — A1
9 ağalarından M1 : ağalardan A1

sermâyedâr-ı i'tilâ olması, nezd-i erkân-ı Saltanat'da karâr-gîr-i ittifâk olup, zâbitâniyle beraber bin altı yüz iki neferden 'ibâret on iki bölük olarak bir orta, sûret-pezîr-i temşiyet olmağla, nümûne olmak üzere bir orta evvelâ Levend Çiftliği'nde tanzîm ve ma'âdâsı îrâdı bulundukça iktizây-ı mahalle göre temâmı ve yâhûd nısfı olan sekiz yüz nefer ile Rumeli ve Anadolu'da münâsib mahallerde tertîbi tasmîm olunup, Ocak Nezâreti, Îrâd-ı Cedîd Defterdârlığı'yla Mustafa Reşîd Efendi'ye tevcîh ve Çiftlik-i merkūm Kethudâsı Velî Ağa, Kapucu-başılık'la Ağa nasb olunup, **[M1 39]** on iki bin guruş senevî me'âşla himyân-ı te'ayyüşü terfîh olundukdan sonra, ocağa bir Kâtib ta'yîniyle, senevî dört bin guruş me'âş ve yevmiyye yarımşar vakıyye olarak yedi nânla murâd-ı me'âşı tertîb ve senevî bin guruş ve yevmiyye iki çift etmekle Kâtib-i mezbûra iki Yamak ve beşer yüz guruş ve ikişer çift etmekle iki nefer muharrer ve[1] neferât-ı Ocak tertîb olunup ve on iki bölükden 'ibâret olan Levend Çiftliği ortasına senevî dört bin guruş ve yevmiyye on çift nânla bir Bin-başı ta'yîn ve bin iki yüz guruş ve beş çift nânla bir Kethudâ ve bin guruş ve beş çift nânla bir Topcu-başı ve nısfı ile Çavuş[2] ve sekiz yüz guruş ve dört çift nânla bir 'Arabacı-başı ve nısfıyla Çavuş ve beş yüz guruş ve iki çift nânla bir Cebeci-başı ve nısfıyla Çavuş ve altı yüz guruş ve iki çift nânla bir Mehter-başı'nın maslahat-ı ma'îşetleri tehvîn olunup, on iki bölüğün altısı yemîn ve altısı yesâr ve her birine biner guruş ve dörder çift etmekle birer Ağa, 'alem-efrâz-ı i'tibâr ve beş Yüz-başılık'dan sağ kol ve sol kol ağalıkları yedişer yüz ellişer guruş ve üç çift nânla birer Mülâzım'a i'tây-ı menşûr-i servet ü yesâr kılınup ve her bölüğe birerine[3] beşer yüz guruş ve üçer çift nânla on iki Bölük-başı mansûb ve her Bölük-başı'ya ikişerden dört yüz guruş ve ikişer çift nânla yirmi dört Mülâzım nâ'il-i matlûb olup ve senevî üçer yüz ellişer guruş ve ikişer çift nânla[4] on iki 'Alemdâr, râyet-keş-i iftihâr ve senevî üçer yüz guruş ve ikişer çift etmekle on nefer dilâver çavuşlukla[5] kâmkâr oldukdan sonra, beş vakti cemâ'atle kıyâm ve Birgivî Risâlesi'nden ta'lîm-i 'akāyid-i dîniyye, lâzime-i guzât-ı İslâm olmağla, her bir bölüğe bir İmâm, yevmiyye seksan akça ile hıdmet-i merkūme içün bekâm ve on iki bölükde onardan yüz yirmi nefer On-başı olarak, yetmişer akça ile silâh-pûş-i neyl-i merâm ve yevmiyye altışar akça ile bin seksan nefer dilâver, dâhil-i defter-i nizâm olup, her bölüğe bir top verildikden sonra yetmiş sekiz akça ile on iki nefer[6] Top Ustası ve altmış altışar akça ile on iki Top Halîfesi ve her bölüğe sekiz neferden doksan altı Topcu neferâtı, **[M1 40]** elli sekizer akça ile me'mûr ve on iki nefer Top 'Arabacı Halîfesi altmış altışar akça ve beşerden altmış nefer 'Arabacı neferâtı, altmışar akça ile mesrûr ve

1 ve A1 : — M1
2 ve nısfı ile Çavuş M1 : + ve nısfı ile Çavuş A1
3 birerine A1 : birbirine M1
4 nânla A1 : + ve M1
5 çavuşlukla A1 : çavuşluğa M1
6 nefer M1 : — A1

sekiz nefer Cebehâneci ile iki nefer kara-kullukcular, yine altışar akça[1] verilmek defâtir-i nizâmiyyeye muharrer u mastûr oldu. Ve dört nefer sûrnâ-zen ve nakkāre-zen ve tabl-zen ve zilzen-başılara doksanar ve birerden dört nefer mülâzımlarına yetmiş sekizer ve her bölükde birer Sûrnâ-zen ve birer Tablzen'den yirmi dört nefer altmışar akça ile usûl-i mehter-hâne-i âmâlleri, seyr-âheng ve bölüğe altışardan yetmiş iki nefer Kara-kullukcu, ellişer akça ile ve her bölüğe ikişerden yirmi dört nefer Sekā, me'mûr-i irvây-ı asâkir-i cedîde-i Sultân-ı âsumân-evreng oldu.

Defâtir-i Îrâd-ı Cedîd'de tedvîn ve sağ ve sol neferâtını temyîz içün mâ'î ve kırmızı çuka nîm-ten ve başlarına berata ve ayaklarına potur ile hey'etleri ve sâ'ir esliha ve suver-i kıyâfetleri, rakam-zede-i hâme-i tebyîn olunup, harbeli birer tüfeng ve sâ'ir tahsîs olunan âlât-i ceng, ibtidâ i'tâ[2] ve senede bir takım libâs verilmek şartı, defâtir-i kānûna sebt ü imlâ olunup, tüfeng-endâz neferâtı, yoluyla On-başı ve Cavuş ve 'Alemdâr ve Bölük-başı ta'bîr olunur Yüz-başı Mülâzımı ve ba'dehû Yüz-başı olmak meşrût ve Yüz-başılık'dan yemîn ü yesârdan her kangi kolda ise, ol tarafda beş Yüz-başılık'dan 'ibâret olan Ağalığ'a mülâzım, ba'dehû ol kolda Ağa olmak, silsile-i tarîka merbût olup, andan sonra Ocak Kethudâlığı ve Bin-başılık'la vâsıl-ı derece-i imtiyâz ve kābiliyyeti olduğu sûretde, Ocak Ağalığı rütbesini ihrâz, nigâşte-i sahîfe-i cevâz kılınup, ba'zı 'ilel ü eskām, yâhûd pîrlik[3] takrîbiyle za'f-ı bünye vü endâm zuhûruyla, tekā'üde iktisāb-ı liyâkat ve 'amel-mândelik meclâsında ibrâz-ı sûret edenler, bulunduğu rutebun mu'ayyenâtı sülüsü ile mütekā'id ve cengde mübtelây-ı cerâhat ve behâdırlığı mûcâbesesiyle, mu'attal-sâz-ı mâdde-i kuvvet olanlara nısfı ve sülüsânı ve belkı temâmı ve cevher-i celâdetine göre daha ziyâde me'âş-ı tekā'üdü mütezâyid olmak hususları tanzîm ve sâ'ir kavânîn, sahâyif-i defâtir-i kānûn-i cedîde terkīm olundu.

Devlet-i 'aliyye'de cedîd bir asker yetişdirmek, mertebe-i vücûbda olduğu takdîrce **[M1 41]** Devlet-i 'aliyye'nin îrâd-ı kadîmîsi, mesârıf-ı hâliyesine gayr-i vâfî olduğu ecilden, asâkir-i cedîdenin mesârıfma kâfî îrâdının tanzîmi, lâzime-i hâlden olmağla, fîmâ-ba'd mukāta'âtın zuhûr eden mahlûlâtından on kîse fâ'izden[4] ziyâde olanı cânib-i mîrîde tevkīf ve taraf-ı mîrîden idâre ve ilzâm ve hâsılâtı asâkir-i cedîde mesârıfına sarf olunmak ve Anadolu Eyâleti'nde olan tîmârât temâmen cânib-i mîrîden zabt kılınmak misillü vukū'âtda, mâddenin sebeb ü hikmetinden gāfil[5] bir takım câhil, bu vaz'ı zulm-i sarîh 'add etmişler ise de, Hudâvendigâr-ı şehîd bu gûne re'y ü ictihâdda zulmden ba'îd olduğu, erbâb-ı re'y-i sedîd 'indinde zâhirdir.

1 akça A1 : + ile M1
2 ibtidâ i'tâ A1 : ibtidâ' 'atâ M1
3 pîrlik A1 : esîrlik M1
4 fâ'izden A1 : fâ'izinden M1
5 gāfil A1 : fâ'il M1

Sebeb-i zabt-ı tîmârât-ı Eyâlet-i Anadolu be-taraf-ı Ocağ-ı cedîd[1]

Ez-cümle Anadolu tîmârâtının Îrâd-ı Cedîd'e zabtı husûsuna bâdî, eyâlet-i merkūme tîmârlısı, temâmen İsmâ'îl Kal'ası muhâfazasına me'mûr olup, ashâb-ı tîmâr birer takrîb vilâyetleri tarafına fîrâr etmeleri ve kimisi alay-beyini itmâ' ederek, cüz'î 'illet ü behâne ile izin alup[2] gitmeleriyle, kal'a-i merkūme müstahfızdan hâlî kaldıkda, düşmenin şiddetle muhâsarası vukū'unda kal'a-i mezbûre muhâfızı tarafından feryâd olundukca, Anadolu gibi bir kaviyyü'l-iktidâr eyâlet, mevcûd-i ma'iyyeti iken böyle feryâd, ancak havf u vâhimeden iktizâ eder misillü mu'âmele olunmakda iken, kal'ayı harben düşmen istîlâ eyledikde, derûn-i kal'ada mevcûd askerin ekserîsi mukābele-i a'dâda telef ve bakıyyesi kayd-ı esre giriftâr oldukları, Sultân Selîm-i merâhim-şiyemin ma'lûmları oldukda: "Şühedâ ve üserânın mikdâr u kemmiyyeti ma'lûm olmak içün vakt-i musâlahaya kadar Anadolu aklâmından tîmâr ve ze'âmet tevcîh ü ihsân[3] olunmasun. Zîrâ ahadühümâ âhara zulm eder" deyü hatt-ı hümâyûn-larıyla men'-i tevcîh buyurmaları, kemâl-i rahmlerinden olup, ba'de'l-musâlaha ashâb-ı tîmârın cümlesi hayâtda ve memleketlerinde istirâhatde oldukları nümâyân oldukda, üzerlerinde olan tîmârları Îrâd-ı Cedîd'e zabt olunduğu nefsü'l-emrde mahz-ı 'adâlet idi.

Bed'-i nizâmât-ı Top-hâne-i 'âmire[4]

[M1 42] Devletlere göre top-ı pür-âşûb, ifrâğ-ı[5] âlât-i muhâsamât u hurûb olmağla, tanzîmi bir emr-i mendûb ve belki reside-i derece-i vücûb iken, biraz vakitden berü ihmâl ve topcu ocağına ikti'zâ eden topların i'mâline bâdî-i ihtilâl olduğundan mâ'adâ, beyne'd-divel nev'ân[6] îcâd-ı âlât-i harbiyye ihtirâ'ına i'tinâ kā'idesi düstûru'l-'amel olup, her kangısı müceddeden bir âlâta dest-res-i ihtirâ' ve hasmiyle meydân-neverd-i hısâm u intizâ' olur ise, taraf-ı muhteri' gālib ve dest-bürd-i muzafferâneyi câlib olageldiği[7] meşhûd ve düşmenlerimiz top ve tüfenglerini kavâlib-i mütenevvi'aya ifrâğ ve fenn-i âteş-bâzîde san'atlarını derece-i kemâle iblâğla ne işler kesdikleri ve ne hevâlarda savurup esdikleri minzâr-ı mu'âyenede rû-nümûd olmuşiken, tanzîm-i mezkûre[8] bir kimesnenin hâtırına dahi hutûr eylemediği, Pâdişâh-ı Eflâtûn-şu'ûru kûşe-nişîn-i 'uzlet

1 Sebeb-i ..... cedîd M1 : + [Bu kelimeler kırmızı mürekkeple ve başlık şeklinde 20a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1
2 alup A1 : olup M1
3 ü ihsân M1 : — A1
4 **Bed'-i ..... 'âmire** M1 : + [Bu kelimeler kırmızı mürekkeple ve başlık şeklinde 20b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
5 ifrâğ-ı A1 : ikrâ'-ı M1
6 nev'an A1 : nev M1
7 olageldiği M1 : oligeldüği A1
8 mezkûre A1 : mezkûr M1

oldukları hengâm bî-ârâm u huzûr ve vakt-i mukadderde tanzîmine mecbûr etmiş idi.

Hattâ ol esnâda îcâd-ı envâ'-ı kavâri' ve i'dâd-ı levâzım-ı me'ârik ü mesârı'ı ifâde içün, ifrâğ-ı kālıb-ı te'lîf ve izâ'a-i[1] kâlbüd-i tasnîf buyurdukları risâle-i bî-nazîr, müşrif-sâz-ı nazar-ı mütâla'a-i[2] 'abd-i Fakīr oldu*.

Akdem-i me'âsir-i 'azîmetü'l-mefâhirlerinden ma'dûd olan nizâm-ı ma'hûd, nihân-hâne-i zamîr-i hümâyûnlarında mestûr ve mevcûd olduğundan, in'ikād-ı sulhden sonra hacle-pîrây-ı zuhûr ve ittifâk-ı ârâ ve istihsân-ı erbâb-ı şûrâ ile evvelâ Cebe-hâne-i 'âmire Ocağı'na kıyâsen bir nev' ihsân ve tertîb-i levâzım 'umrânına havâle-i nazar-ı im'ân buyurulup, topcu-başılara serâsere kaplu semmûr üst kürkü iksâ ve sâ'ir esvâb-ı dîvâniyyede 'uzamâ ile sûret-yâb-ı i'tilâ olarak sermâye-i nüfûz ü i'tibârı tahsîl ve senevî otuz bin guruş me'âşla ve yevmiyye seksan çift nân-ı 'azîz ve yirmi vakıyye lahm-ı ganemle mebâdî-i refâhı tekmîl olunup, ricâl-i devletden bir Nâzır, senevî yedi bin beş yüz guruş ile iktisâb-i re'sü'l-mâl-i me'âsir ve Hâcegân'dan bir Kâtib, altı bin guruşla iktirân-ı sermâye-i tefâhur eyleyüp, yedi bin beş yüz guruş ve otuz etmek ve sekiz vakıyye lahm ta'yîniyle ocağa bir Kethudâ ve çorbacılardan birinin vazîfe-i mu'ayyenesine senevî bin beş yüz guruş ve yevmiyye on iki çift etmek ve üç vakıyye lahm zammiyle **[M1 43]** bir Kethudâ-yeri'nin[3] dâ'ire-i me'âşları tevsî' ve yine çorbacılardan biri râtibe-i mu'ayyenesinden başka bin beş yüz guruş ve sekiz çift nân ve iki vakıyye lahmla Çavuş ve yedi yüz elli guruş seneviyle bir neferi Kapu[4] Çukadârlığı'na hil'at-pûş olmağla, kadr u i'tibârı terfî' olundukdan sonra, yirmi beş orta tertîb ve levâzım-ı i'tibâr u ma'îşetleri tanzîmle ocağa yazılmağa istıclâb-ı esbâb-ı terğîb olunup, herkes yazılmağa hevesle birbirlerine müsâbaka-nümây-ı gayret oldular. Her ortaya ikişer kıyye lahmla dörder[5] çift nân ve senevî me'âş[6] olarak biner guruş ihsâniyle birer Çorbacı'nın tâs-i âmâlleri, müreffeh-i iltifâtla[7] serşâr ve her bir ortaya yüz yirmişer akça ile birer Oda-başı[8] kalansüve-pûş-i i'tibâr ve yüzer akça ile birer

1 izâ'a-i A1 : isâga-i M1
2 mütâla'a-i M1 : + [Bu kelime buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 20b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
* "Hattâ ol esnâda ..... oldu" kısmındaki bilgiler ihmâl edilebilir değişikliklerle ve "Kethudâ Sa'îd Efendi Târîh'inde tasrîh etmişdir" şeklinde Kethudâ Sa'îd Efendi Târîhi'nden alındığı belirtilerek (bk. *Târîh-i Cevdet,* VI,64) nakledilmişse de bana göre bu bilginin gerçek sâhibi 'Âsım Efendi'dir. Gerçi bu bilgi, Kethudâ Sa'îd Efendi'ye izâfe edilen *Târîh*'te vardır (bk. Süleymaniye Kütüphânesi, Es'ad Efendi, nr.2143, vr.58b), fakat bu *Târîhçe* sanıldığı gibi Kethudâ Sa'îd Efendi adında bir zâta âit olmayıp, 'Âsım Efendi'nin müsveddeleri, notları ve kullanmayı düşündüğü bazı belgelerin kitaplaştırılmış bir şeklidir.
3 Kethudâ-yeri'nin A1 : Kethudâ'nın M1
4 Kapu A1 : — M1
5 dörder M1 : dörter A1
6 me'âş A1 : me'âşı M1
7 iltifâtla A1 : iltifât ile M1
8 Oda-başı A1 : Orta-başı M1

Vekîl-harc ve doksân beşer akça ile birer 'Alemdâr, râyet-keş-i iftihâr kılınup, dört sür'at ve ikişer obüs ve şâhî ve balyemezden mürekkeb her bir ortaya onar top müretteb olmağla, her bir topa doksanar akça ile birer Top Ustası ve altmışar akça ile birer Yamak, sûret-nümây-ı ta'yîn ve her ortada elli akça ile bir Aşçı nihâde-i ser-i kânûn-i kâm ve altmışar akça ile birer Baş-kara-kullukcu, kefce-ber-dûş-i ikrâm ve kırk beşer akça ile birer nefer Sekā, pür-sâz-ı kırbe-i merâm ve otuzar akça ile her bir ortaya on beşer Kara-kullukcu, dâmen-i ber[1]-zede-i tathîr-i kadr u ibrâm ve ancak Ağa Ortası[2], yirmi nefer Kara-kullukcu 'ilâvesiyle imtiyâzı nüvişte-i defatir-i nizâm oldu.

Nizâmât-ı tüfeng-endâz-ı Ocağ-ı Topcu[3]

Saff cenglerinde sür'at toplarının isti'mâlini mülâhaza ve resm-i hazm ü ihtiyâta ri'âyetle îcâb-ı tahsîl-i esbâb-ı muhâfaza etmekle, her bir sür'at topuna onar nefer piyâde tüfeng-endâz tahrîrini iktizâ ve dâ'imâ me'mûr oldukları topu hirâset içün tertîble pâ-ber-câ etdikden sonra, altmışar akça ile birer nefer Topcu Tüfeng-endâzî Ustası ve kırkar akça ile birer[4] nefer Yamak ve yevmiyye otuzar akça ile sekiz nefer Tüfeng-endâz her bir sür'at topu neferâtına ilhâk olunup, tüfeng-endâz neferâtı, her ne kadar ortalarına mensûb ve bulundukları top ortasının yoldaşlarından **[M1 44]** mahsûb iseler dahi, beş yüz guruş me'âşla üzerlerine bir Tüfengci-başı ta'yîn ve cümlesine irâ'e-i sûret-i tahliye vü temliye ve fenn-i tüfeng-endâzîde iktizâsına göre terbiye eylemesi husûsu, ta'lîm-nâmelerinde[5] tebyîn ve ortalardan mâ'adâ top-hâne ve kâr-hâne[6] hidmetleri, Kara-kullukcu tahrîrini iktizâ etmekle, doksan akça yevmiyye ile bir nefer Sirâc-başı ma'iyyetine yirmişer akça ile otuz nefer Kara-kullukcu tertîb ve onar akça ile yirmi nefer Mülâzım 'ilâve olunarak elli nefere iblâğı tasvîb olunup, bu sûretde her bir orta ma'a-zâbitân, yüz altmış iki nefere resân olmağla, yirmi beş darbından dört bin elli hâsıl ve Ağa Ortası'nın yirmi neferden ziyâdesi ve elli bir nefer Kara-kullukcu ile dört bin yüz yirmi bire vâsıl olup, evvel emirde bu kadar ile iktifâ ve in-şâ'allâhu[7] Te'âlâ elli orta ve belki daha ziyâdeye iblâğı, tasmîm-kerde-i[8] Pâdişâh-ı Eflâtûn-râ[9] olup, fîmâ-ba'd Taslakcı nâmı ve sâ'ir e-sâmî ile esâmesiz kimseye topcu ıtlâk olunmamak ve ancak hey'et-i mah-sûsalarında olan neferât-ı topcu nâmiyle zebân-zede-i iltifât olunmak, bâ-emr-i

1 ber M1 : pür A1
2 Ortası A1 : Odası M1
3 **Nizâmât-ı ..... Topcu** M1 : + [Bu kelimeler kırmızı mürekkeple ve başlık şeklinde 21a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1
4 birer A1 : bir M1
5 ta'lîm-nâmelerinde A1 : ta'lîm-nâmelerde M1
6 ve kâr-hâne A1 : — M1
7 in-şâ'allâhu A1 : in-şâ'[all]âhu M1
8 tasmîm-kerde-i M1 : tas[m]îm-kerde-i A1
9 Eflâtûn-râ A1 : Eflâtûn-ârâ M1

'âlî ifâde[1] olunup, topcu ocağı Devlet-i 'aliyye 'indinde makbûl ve yüzlerinden nice[2] işler görülmek me'mûl ve tarz u kıyâfetlerine ilbâs-i hüsn-i sûret ve kāmet-i i'tibârlarına iksây-ı câme-i husûsiyyet, istisvâb-kerde-i ârâ'-i ashâb-ı 'ukūl olmağla, çorbacıların bol yenlü şemselü al kaput hil'at i'tibârlarına tırâz ve oda-başılar ile vekîl-harc ve aşcı ve 'alemdâr, yeşil çuka serhadliler ile mümtâz ve top ustaları göğez ve arkaları[3] fıstıkī çuka nîm-tenler ile kisve-pûş-i i'zâz ve neferât yeşil ve tüfeng-endâzlar nîm-tenler[4] ile sûret-nümây-ı imtiyâz ve 'ale's-seviyye mâ'î çuka potur ile başları kırmızı fes ve üzerine İstânbul-kârî pûşî pûşişiyle[5] ser-firâz olmaları, merâyây-ı irâdeden rû-numûn ve neferât eskilikle turuk-ı sâ'ire gibi fekat *"el-Akdem fe'l-akdem*"* kā'idesine ri'âyetle, kudemâsı ihtiyâr ve bu emr-i lâzımü'l-ihtimâmın nizâmına halel îrâs edeceği âşikâr olmağla, isti'dâdın kıdeme tefavvuku, ocağın akdem-i şurût-ı[6] nizâmı olduğundan, eski bulunandan[7] iktidâr, meşhûd-i dîde-i nuzzâr olur ise tevcîh ve olmadığı sûretde mâ-dûnunda liyâkat-ı zâtiyyesi **[M1 45]** olana verilmek düstûru'l-'amel olup, neferin yolu Oda-başı olmak ve andan mâ-fevkına vusûl bulmak iken, Oda-başılık ise 'adem-i te'ehhül[8] ile meşrût ve silsile-i tarîkleri tecerrüde menût[9] ve müte'ehhil olan neferâtın terakkī-i râtibeden mahrûmiyyeti, habl-i metîn-i nizâma merbût olduğu i'lân ve eyyâm-ı hazarda kışlalarda ikāmet ve ta'lîm ü te'allümle kesb-i meharet eylemeleri emr u fermân olunup, her gün vakt-i ta'lîmde[10] mevcûd ve nâ-mevcûd vaz'-ı enâmil-i kitâbetle ma'dûd olmak içün beş yüz guruş me'âşla iki Kâtib, yoklama hıdmetine muvâzıb oldu. Topcu ocağında zirve-i şeyhûhete tesâ'ud ve 'amel-mândeliği îcâb-ı tekā'üd eder ise, Kethudâ yüz yirmi ve çorbacılara seksaner akça ihsân ve neferâta yevmiyye-i mu'ayyenelerinin nısfına kadar ber-veçh-i tekā'üd gümrüklerden verilmek fermân olunup, eyyâm-ı muhârebede sukūt-ı a'zâya mübtelâ ve kâr u kisbe 'adem-i iktidârı rû-nümâ olanlar, nısfından ziyâde ile kayd-ı zarûretden bî-niyâz ve eyyâm-ı kârzâr ve hengâm-ı harb ü peykârda[11] ibrâz-ı sûret-i şecâ'at ve izhâr-ı gayret ü besâlet edenler haklarında vazîfe-i mu'ayyenesinden fazla terakkī verilmek dahi mukayyed-i sahîfe-i cevâz olup, tekā'üd husûsunda recâ vü şefâ'at, mugāyir-i kāvânîn-i cedîde-i devlet olduğundan, tecessüs ve[12] liyâkat, Nâzır ve

---

1 ifâde A1 : irâde M1
2 nice M1 : niçe A1
3 göğez ve arkaları M1 : كزدره ve ayakları A1
4 nîm-tenler A1 : ينمبنلر M1
5 pûşişiyle A1 : pûşişle M1
* الا قدم فالا قدم = Önceliği olanlar öne alınır" anlamına gelen ve İslâmî genel prensiplerden birini ifâde eden Arapça bir sözdür.
6 şurût-ı A1 : şurût ve M1
7 bulunandan A1 : bulunan M1
8 te'ehhül M1 : nâ-ehl A1
9 menût A1 : meşrût M1
10 ta'lîmde A1 : te'allümde M1
11 peykârda M1 : beykârda A1
12 ve A1 : — M1

Ağa ve Kâtib ve Kethudâ'ya vazîfe-i zimmet olmağla, sâ'ir ocaklar gibi ashâb-ı recânm hâtırına ri'âyet ve liyâkat-i zâtiyyesi olmayanlara tekā'üde ruhsat, beytülmâl-i Müslimîn'e bâ'is-i telef ü izâ'at ve hîn-i iktizâda seferde bir işe yarar nefer bulunmamağa sebeb ü 'illet olmağla, vukū'unda mezbûrlar mu'âteb ve belki mazhar-ı siyâset ü gazab olacakları tefhîm ve topcu ocağında gerek eşkinci ve gerek tekā'üd 'ulûfesi alınup satılmamak içün evâmir-i 'aliyye terkīm olundu. Tekā'üd ihtiyârına rütbesinden iki akça 'inâyet, her ne kadar olur ise muktezây-ı kānûn-i devlet olup, ancak haklarında ibrâz-ı sûret-i mürû'et, bâ'is-i tezâyüd-i i'tibâr olmak mülâhazasıyla, zükûr u inâsdan kalan eytâma[1] mahlûlün sülüsü gümrükden i'tâ olunarak, simât-ı devlet-i min'âmdan sukāta-çîn-i in'âm olmaları, cümle-i muhsenât-ı nizâm-ı ebediyyü'l-kıyâmdandır[2].

Nizâmât-ı Ocağ-ı Süvârî-i Topcu[3]

[M1 46] Ba'zı irâde olunan mahallere 'aceleten[4] îsâl ü tesrîb ve her ortaya bir topdan yirmi beşer süvârî topuna mûcib-i tertîb olmağla, her bir topa on ikişerden üç yüz Süvârî Serdengecdi Topcu tahrîr u terkīm ve her bir ortaya on ikişer[5] nefer ile birer top tevzî' u taksîm olunup, üzerlerine Süvârî Topcu Serdengecdi Ağası nâmiyle bir baş, senevî bin guruş ve iki vakıyye lahm ve sekiz çift nânla müktesib-i vüs'at-i me'âş ve bir nefer Baş Top Ustası, bir nefer Süvârî 'Alemdâr, senevî beşer yüz guruşla 'alem-efrâz-ı refâhiyyet-i inti'âş olup, yüz yirmi akça yevmiyye ma'a-kisve-behâ ile yirmi top ustası mülâzımları, zeyn-nişîn-i tekâvür-i merâm olup, her topa on neferden iki yüz elli Serdengecdi Süvârî Topcu, âverde-i kalem-i tertîb ü tahrîr ve yetmiş akça yevmiyye ve dört Usta, müstevfâ ta'yînâtla hân-ı lezîzü'n-nevâl-i Devlet-i 'aliyye'den dil-sîr oldular.

Ve gāyet tüvânâ olarak gālî behâlar ile her bir nefere birer bârgîr iştirâ ve râkiben top isti'mâli ve esnây-ı te'allüm-i kârzârda ibtizâli içün i'tâ olunup, tîmârlarına dikkat ü ihtimâm ve yem ve sularına havâle-i baytara ikdâmla muhâfaza ve tekâsülden nâşî, kazâ-zede olmak ihtimâli olur ise, tazmîn etdirileceğini mülâhaza eylemeleri tenbîh u tefhîm ve külle yevm ta'lîm ü te'allüme mehâret ve tahsîl-i re'sü'l-mâl-i hüner ü san'at eylemeleri, ta'lîm-nâmelerinde terkīm olundu.

Merhem-sâyî-i cerhî ocağa cerrâh ta'yînini[6] iktizâ etmekle, lede'l-ihtiyâr haysiyyeti zâhir u âşikâr olarak, beş nefer Cerrâh ihtiyâr ve sânî ve hâmis ve

1 eytâma M1 : eytâm A1
2 kıyâmdandır A1 : kıyâmdır M1
3 **Nizâmât-ı ..... Topcu** M1 : + [Bu kelimeler kırmızı mürekkeple ve başlık şeklinde 22a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1
4 'aceleten A1 : 'acele M1
5 üç yüz ..... ikişer M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 22a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A1
6 ta'yînini A1 : ta'yîni M1

sâlis yollarıyla sânî olmak merbût-ı silsile-i i'tibâr olup, yirmi guruşdan birer buçuk guruş tefâvütle on dört guruşa dek şehriyye tertîb ve yevmiyye bir kıyye lahm ve dörder[1] çift nân ta'yîniyle cümlesi tatyîb olunup, Cerrâh-ı Evvel yarım kıyye lahm ve iki çift nân ziyâdesiyle[2] temyîz ve iktizâ eden kirpâs-i cebâbir[3] ve sâ'ir edviyeye dâ'ir eşyâ Nâzır tarafından verilmek üzere hil'at-i nizâmları tatrîz olundu.

Nizâmât-ı Ocağ-ı Top 'Arabaciyân-ı Piyâde[4]

Top-hâne'ye muttasıl zînet-bahş-ı sâhil olan kışlalar müceddeden bünyân ve dest-yârî-i himmet-i Mülûkâne ile ma'mûr u âbâdân olup, 'Arabacılar Ocağı, topculara yamak ve biri [**M1 47**] birinden 'adem-i infikâkın lüzûmu mûcib-i iltihâk olmağla, mahalleri tebdîl ve binâ buyurulan meştây-ı mezbûra nakl ü tahvîl olunup, gerdiş-i gerdûn muktezâsmca nizâmlarına halel tareyân etdiğinden, nesak-sâz-ı umûr-i Devlet-i Pâdişâh-ı Aristo-dirâyet, müceddeden tertîb ü tanzîmine[5] havâle-i nazar-ı himmet buyurup, beş 'arabacı ortası, râbıta-pezîr-i temşiyet ve ta'lîm-nâmeleri mûcebince gerdûne-keş-i hıdmet oldukları, yirmi beş topcu ortasına kifâyet edeceği zâhir olmağla, 'arabacılara dahi nezâret, Mustafa Reşîd Efendi'ye müstezâd-ı manzûme-i me'mûriyyet oldukdan sonra, tekâsülü olmadığı sûretde hayâtda oldukca azl olunmamak üzere 'Arabacı-başılık bir âdeme tevcîh ve senevî on beş bin guruş ve yevmiyye on kıyye lahm ve kırk çift nânla terfîh kılınup, Hâcegân'dan bir Kâtib senevî dört bin guruş ve yevmiyye beş kıyye[6] lahm ve yirmi çift etmek ile vâsıl-ı e'azz-i metâlib olup, ocağa bir Kethudâ, Kâtib mikdârı me'âşla kâm-revâ ve bir Kethudâ-yeri, Çorbacılık ta'yîninden fazla yedi yüz elli guruş ve iki kıyye lahm ve sekiz çift etmekle nâ'il-i aksây-ı mütemennâ olup, Çorbacılık[7] îrâdından başka yedi yüz elli guruş ve iki kıyye lahm ve sekiz çift etmekle bir Çavuş, resîde-i ser-menzil-i âmâl ve müretteb olan beş ortaya yedi[8] yüz ellişer guruş ve ikişer kıyye lahm ve sekiz çift nânla birer[9] Çorbacı'nın tâs-i ümniyyeleri[10] mâlâmâl olup, her bir ortaya birer Oda-başı, doksanar akça ile hücre-pîrây-ı iftihâr ve yetmiş akça ile bir Vekîl-harc, pür-sâz-ı kilâr-ı i'tibâr ve altmış akça ile birer Bayrakdâr, 'alem-efrâz-ı refâh u yesâr olup, her bir ortada yirmi nefer Top 'A-

1 dörder M1 : dörter A1
2 ziyâdesiyle A1 : ziyâdesi ile M1
3 cebâbir A1 : cebâyir M1
4 **Nizâmât-ı ..... Piyâde** M1 : + [Bu kelimeler kırmızı mürekkeple ve başlık şeklinde 22b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
5 tanzîmine M1 : tanzîme A1
6 kıyye A1 : vakıyye M1
7 Çorbacılık M1 : Corbacılığı A1
8 yedi M1 : yedişer A1
9 birer A1 : bir M1
10 ümniyyeleri A1 : ümniyyesi M1

rabası Halîfesi altmışar akça[1] ile tatyîb ve ma'iyyetlerine otuz altıdan kırk akçaya[2] varınca, ikişer akça[3] tefâvütle beşer neferden yüz 'Arabacı tertîb olundukdan sonra, her ortada bir Aşcı, altmış akça ile matbah-ârây-ı refâhiyyet ve kırk akça ile birer Baş Kara-kullukcu, çep-râst[4]-bend-i miyân-ı mefharet ve kırk akça ile birer Sekā, kırba-ber-dûş-i memnûniyyet olup, her bir ortaya on nefer Kara-kullukcu tahrîr ve yirmi dörder[5] akça ile 'uyûn-i âmâlleri tenvîr olundu.

Bu sûretle her bir orta neferâtı, yüz otuz yediye îsâl **[M1 48]** ve yevmiyyeleri beş bin dört yüz on akça olmak üzere taht-ı nizâma idhâl olunup, hey'etleri topcular gibi sâ'ireden temyîz ve libâs-i mahsûsa[6] ile sûret-nümây-ı ta'zîz olmaları tasmîm ve çorbacıları bol yenlü göğez çuka ferâce ile tevsîm ve oda-başılar ile vekîl-harc ve bayrakdâr ve aşcılar mor çuka serhadliler[7] ile kisve-pûş-i tekrîm ve 'Arabacı Halîfesi yeşil ve neferâtı çuka nîm-ten ile kıyâfet-gîr olmaları tanzîm ve kara-kullukcu neferleri çuka ve nîm-ten ve mâ'î çuka potur ve kırmızı fes üstüne siyâh-pûşî pûşişi ta'lîm olundu.

'Arabacı Ocağı'nın hıdmeti ve neferâtın[8] ferîza-i gerden-i 'ubûdiyyeti, mücerred top 'arabalarını idâreden 'ibâret ve müceddeden 'araba inşâ ve ta'mîrlerinde lede'l-iktizâ âhardan istiğnâ içün tahsîl-i san'at ve edây-ı hıdmetde tekmîl-i mâdde-i kudret olmağla, 'araba koşmağa sâ'id-i mehâreti teşmîr oldu. Ve lede'l-hâce[9] koşumları ta'mîr içün lâzım olan sanâyi'e verzişle, tetmîm-i mübtegāy-ı me'mûriyyet ve top-keşân bârgîrlerini âhar hıdmetde istihdâmdan mübâ'adet ve tîmârlarında tecvîz-i tehâvün ü kusûr ve yem ve yiyeceklerinde izhâr-ı tekâsül ü fütûrdan mücânebet eylemeleri meşrût ve sahâyif-i defâtir-i kānûniyyeye mazbût oldu.

Ve her bir ortada dörder[10] meramkozdan yirmi dülger ve ikişer serrâc ve ikişer çilingirden[11] yirmi nefer ve dörder[12] na'l-bendden yirmi nefer üstâd-ı pîr ü[13] perver ve yevmiyye altmışar akçadan üç[14] bin altı yüz akça ile dâhil-i defter olup, 'Arabacılar Ocağı'na dahi Kara-kullukcu tahrîri iktizâ ve yetmiş akça ile bir Baş Kara-kullukcu ve yirmişer akça ile dokuz nefer Kara-kullukcu tertîbini ilcâ eyledi.

---

1 akça A1 : akca M1
2 akçaya A1 : akcaya M1
3 akça A1 : akca M1
4 çep-râst M1 : ceb-râst A1
5 dörder M1 : dörter A1
6 mahsûsa A1 : mahsûs M1
7 serhadliler A1 : serhadliler (سرحداليار) M1
8 neferâtın A1 : neferâtının M1
9 Ve lede'l-hâce A1 : İlhâca M1
10 dörder M1 : dörter A1
11 çilingirden M1 : cilingirden A1
12 dörder M1 : dörter A1
13 ü A1 : — M1
14 üç A1 : üc M1

Zikr-i tahrîr-i Süvârî-i Top 'Arabacı[1]

'Arabacıların piyâdesi, topcuların piyâdesine tâbi' ve mülâzım ve süvârî topculara, Süvârî 'Arabacı tahrîri dahi lâzım olmağla, her bir topa sekizer nefer Süvârî 'Arabacı tertîb ve doksanar[2] akça ile yedi nefer Süvârî 'Arabacı'dan terkîb olunup, üzerlerine beş yüz guruş me'âşla bir Baş-halîfe ta'yîn ve dört yüz guruş me'âşla bir neferin[3] Baş-halîfe Mülâzımlığı'yla berât-ı i'tibarı tezyîn ve süvârî bir topla bir cebehâne 'arabasını **[M1 49]** i'mâl husûsunu[4] ta'lîm, lâzime-i hıdmetleri idüği tefhîm ü telkîn olundu.

Zikr-i nizâmât-ı Döküm-hâne-i Top-hane-i 'âmire[5]

Top isâgasına tahsîs olunan neferât, hadd-i i'tidâli güzâr ve bakılmayarak doksan üç neferin yevmiyyesi dört bin sekiz yüz akçaya iblâğla beytülmâl-i Müslimîn'e îcâb-ı hasâr etdiğinden mâ'adâ, ekserî nâ-ehle tevcîhle üftâde-i dest-i hebâ olarak, külliyyen nizâmları muhtell ve hıdmetleri mu'attal olmağla, tashîhine[6] irâde-i 'aliyye müte'allak[7] ve nezd-i evliyây-ı umûrda tenkîhin lüzûmu mütehakkak olduğundan, Dökücü-başı'ya[8] senevî beş bin guruş me'âş ve Kethudâ'ya bin beş yüz ve sekizinci Halîfe'ye bin guruş senevî medâr-ı inti'âş ta'yîniyle terfîh ve bir nefer Furun Halîfesi'ne yüz akça yevmiyye ve üç Dest-gâh Halîfesi'ne doksanar ve bir nefer Burgucu, seksan beş akça ile üç nefer Tapacı'ya seksâner akça[9] tevcîh olunup, üç nefer Meremmâtcı'ya yetmişer akça, dokuz nefer kefçe-gîrlere altmışar ve on sekiz nefer dökücülere kırkar akça ta'yîn ve iki nefer Furuncu'nun[10] altmışar akça ile ve bir nefer Çilingir[11] ve Timürci'nin, otuz ve üç nefer Ocakcı'nın onar akça ile esbâb-ı ma'îşetleri tehvîn olunmağla, 'adedleri kırk dokuza tenzîl ile kālıb-ı i'tidâle ifrâğ ve sebîke-i yevmiyyeleri rîhte-i kalbüd-i nizâm olarak, iki bin üç yüz yirmi beş akçaya iblâğ olunup, silsile-i tarîkleri[12] Dökücü-başılığ'a dek vech-i meşrûh üzere merbût, lâkin[13] 'adem-i kābiliyyet mûcib-i te'hîr ve *"Lede'l-imtihâni yükrimü'r-*

---

1 **Zikr-i ….. 'Arabacı** A1 : + [Bu kelimeler kırmızı mürekkeple ve başlık şeklinde 23b'nin sağ kenarına ve bu satırların biraz alt tarafına yazılmıştır] A1
2 doksanar A1 : doksan M1
3 neferin A1 : nefer M1
4 husûsunu M1 : husûsu A1
5 **Zikr-i ….. 'âmire** A1 : + [Bu kelimeler kırmızı mürekkeple ve başlık şeklinde 23b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
6 tashîhine M1 : tashîha A1
7 müte'allak A1 : te'alluk M1
8 Dökücü-başı'ya M1 : Dökücü-başı'nın A1
9 seksâner akça A1 : d[ok]sân akca M1
10 Furuncu'nun M1 : مورنجينك A1
11 Çilingir M1 : Cilingir A1
12 tarîkleri A1 : tarîkleri ve M1
13 lâkin A1 : iken M1

*racüle ev yuhânu**" kazıyyesi, haklarında netîce-pezîr olup, izhâr-ı san'atla isbât-ı istihkāk u liyâkat meşrût oldu.

Zikr-i nizâmât-ı[1] Barut-hâne-i 'âmire-i Selânik ve Gelibolu ve İstanbul ve ta'mîr-i binây-ı İstanbul[2]

Kurûn-i evvelde muhâsama, kuvvet-i bâzû ve tîğ u teber u senân[3] ile olurbiter iken, şecâ'at ü besâlet vesîle-i gālibiyyet ü zafer olup, yedi yüz altmış altı sene-i hicriyyesinde◊ Cermanya ehâlîsinden bir râhib barutu îcâd ve bu takrîble mâdde-i şecâ'ati ifsâd eyledikden sonra, Rüstem-i Zâl, elinde tabanca bulunan endek sâle, bir tarîkle mukābele muhâl olduğundan, **[M1 50]** i'mâl-i barut herkese nasb-ı yemîn-i ragabût[4] ve ancak zafer ve ser-firâzî, barutla icrây-ı âteşbâzîye mevkūf idüği, şâhideyn-i mu'âyene vü tecribe ile nüvişte-i[5] kabâle-i sübût olmağla, her devlet barutlarını tenkīha sarf-ı nakdîne-i dikkat ve top u tüfeng ve sâ'ir âlât-i ceng tanzîmine bezl-i mâ-melek-i kudret edüp, barut mâddesi sûret-pezîr-i ceyâdet ve nihâde-i gurbâl-i nekāhat olmak, nuzzâr-ı devlet üzere lâzime-i zimmet iken, öteden berü Selânik ve Gelibolu ve İstanbul barut-hânelerini her birine Nezâret nâmiyle rical-i devletden biri munsab olmak üzere mevsûl ve gûyâ ihtimâm ve vaktiyle[6] luzûmu mertebe barut ma'mûl olup, nice zemân seferlerin inkitâ'ı ve etvâr-ı bedeviyyetin irtifâ'ı hasebiyle, esbâb-ı cihâdiyye tedârükünde olan kusûr, i'mâl-i barut mâddesinde dahi zuhûr ederek, emâkin-i selâse nezâreti münâvebe menâsıbmdan ma'dûd ve birer bî-kudret âdem, tahsîlinde reh-rev-i tarîka-i ma'hûd olup, bu sûretle i'mâl-i baruta kudreti olmayacağı rû-nümâ ve verdiği mebâliği çıkardıkdan sonra tahsîl-i menfa'at-i zâ'ideden gayri[7] imâle-i fikr etmeyeceği hüveydâ olmağla, redâ'et ve ceyâdet-i[8] barutdan sarf-ı nazar-ı dikkat ve ancak barut-hânesinin mikdâr-ı tertîbine tevcîh-i lihâza-i gayret edüp, mağşûş gühercileyi kömür tozuyla tesvîd ü tefhîm (تفحيم) ve barut olarak nihâde-i mîzân-ı teslîm edüp, kân-ı tekmîl-i hıdmet ve ba'zıları bu sûreti dahi beceremediğinden mübtelây-ı[9] mu'âhaze vü nekbet

---

* لدى الامتحان يكرم الرجل او يهان = Kişi sınandığı zaman ya ikrâm görür, ya da horlanır" anlamına gelen Arapça bu cümlenin, ihmâl edilebilir birkaç değişiklikle Arap atasözlerinden biri olarak görüldüğü yer için bk. meselâ el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* II,37.

1 **nizâmât-ı** M1 : **nizâm-ı** A1

2 **Zikr-i ..... İstanbul** A1 : + [Bu kelimeler kırmızı mürekkeple, başlık şeklinde ve buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 24a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1

3 u senân M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 24a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1

◊ 1 Muharrem 776 = 12 Haziran 1374 Pazartesi.

4 yemîn-i ragabût A1 : 'ayn-ı ragūbût M1

5 nüvişte-i A1 : nüviş-i M1

6 vaktiyle A1 : dikkatle M1

7 gayri A1 : gayriye M1

8 ceyâdet-i M1 : cenâ'et-i A1

9 mübtelây-ı A1 : — M1

olarak, kırk elli seneden berü bu vaz', vâdî-i meslûk ve a'lâsı şöyle dursun şenlik topuna dahi elverir barut i'mâli Devlet-i 'aliyye'de mefkūd u metrûk olduğundan[1], seksan iki ve yüz iki seferlerinde* bu vechile çekilan zahmet ve zarûrî divel-i sâ'ireden ez'âf-ı muzâ'af behâ ile barut iştirâsında zarar u garâmet, nezd-i ferd-i Mülûkâne'de mütehakkak ve tenkīhma irâde-i 'aliyyeleri müte'allık olup, diyâr-ı İslâmiyye'de İngiltere ve Felemenk perdâhtından a'lâ barut-i siyâh i'mâl ve perdâhtı nihâde-i hâven idüği[2] bî-iştibâh olmağla, ricâl-i devletden birinin ta'yînı istisvâb ve mütehayyizân-ı ricâl-i devletden[3] Defterî-i sâbık Şerîf Efendi intihâbla Barut-hâne Nezâreti tevcîh ve irâde-i hayriyyet-ifâde-i Husrevâne üzere nezâreti sûreti tenbîh olunup, evvelâ civâr-ı Âsitâne'de olan Barut-hâne, kusûr-i himmetden nâşî hem-hâl-i külbe-i vîrâne olmağla, muhtâc-ı 'imâret[4] ve enzâr-ı dost **[M1 51]** u düşmende sûret-nümây-ı hakāret olduğundan, evvelâ kusûr-i refî'a ve ba'zı lüzûmu olan ebniye-i sanî'a ile der u dîvârı tezyîn ve iktizâ eden levâzım ve 'ummâl[5] ve havâdim ta'yînî[6] ile Barut-hâne'de olan nümâyiş, sûret-yâb-ı revnak u ârâyiş olmağla, nûr-bahş-ı 'uyûn-i ehibbâ ve kûrî-sâz-ı dîde-i a'dâ olduktan sonra, edevât ü âlâtı tekmîl ve barut i'mâlinde mâhir üstâd celble[7] tahsîl olunup, kadîmî mevcûd yirmi 'aded çarh-dan[8] senevî gücle bin beş yüz kantar mağşûş barut, sûret-pezîr-i vücûd olur iken, çîre-destî-i himmet-i Mülûkâne ile ibdâ' ve her çarhı ikişer kātır idâre etmek üzere ihtirâ' olunan nev-îcâd musanna' beş kıt'a çarhdan iki üç katı i'mâl ve İngiltere ve Felemenk barutlarından a'lâ barût perdâhte-i dest-i 'ummâl olup, ancak hayvânâtda hareket-i za'f u kuvvete nisbet, 'adem-i tesâvî ile butû' (بطؤ) u sür'at, i'mâl olunan baruta mûcib-i ihtilâf-ı ceyâdet ü redâ'et olduğundan, Küçük-çekmece'ye[9] karîb Âzâdlu nâm mahall-i dil-firîbde idâre-i âsiyâb edecek kadar bir[10] âb olmağla, mücedded bir barut-hâne dahi îcâd ve mecmû'-i levâzım u mühimmâtı i'dâd olunmak içün emr u fermân ve resm-i dil-pezîri üzere itmâm-ı emr-i bünyân[11] olunup, ra'iyyet-i Devlet-i 'aliyye ile sermâyedâr-ı rağbet ve Ermenî Arakil nâm merd-i sâhib-i liyâkat, işbu yeni kârhânede musanna' çarhlar îcâd ve reşk-âver-i[12] milel-i sâ'ire olur vechile sehlü'l-

---

1 olduğundan A1 : olup M1

* Burada söz konusu edilen 19 Zilka'de 1182 = 27 Mart 1768 Pazartesi günü çıkılan (bk. meselâ İ.H.Danişmend, *İOTK,* IV,44) ve 28 Şevvâl 1201 = 13 Ağustos 1787 Pazartesi günü ilan edilen Rusya seferleri olmalıdır; bk. *İOTK,* IV,65.

2 idüği A1 : idiği M1

3 birinin ..... devletden A1 : — M1

4 'imâret M1 : imâret A1

5 'ummâl A1 : a'mâl M1

6 ta'yînı M1 : ta'yîn A1

7 celble A1 : celîl M1

8 çarhdan M1 : harcdan A1

9 Küçük-çekmece'ye M1 : Kücük-cekmece'ye A1

10 bir A1 : — M1

11 bünyân A1 : tibyân M1

12 reşk-âver-i A1 : + ve M1

idâre dolablar ve teshîl-i 'amele içün sâ'ir esbâblar ihtirâ'iyle ma'mûr u âbâd etmekle, nev-be-nev İngiltere ve Felemenk 'amelinden münakkah barutlar i'mâl ve pey-der-pey mehâzîn-i iddihâra idhâl ve bâligan[1]-mâ-belag Devlet-i 'aliyye'de isti'mâl olunmakdadır*.

Zikr-i nizâmât-ı Tersâne-i 'âmire ve Kapudan ve nasb-ı Hüseyn Paşa[2]

Fi'l-asl Tersâne-i 'âmire'nin 'umrânını[3] iltizâm ve levâzım u mühimmâtını teksîr ile Donanma-yı hümâyûn, sûret-bahş-ı nizâm olmak öteden berü ehemm-i umûr-i devlet ve i'tinâya şâyân akdem-i mühimmât-ı cihâdiyyeden bir 'azîm maslahat iken, me'mûrlarda olan rehâvet ve edevât-ı lâzimesini tehyi'e[4] ve hademe ve 'ummâline minzâr-ı nezâretden sûret-i terbiyeyi terkle vukū' bulan betâlet, perîşân-sâz-ı nizâm ve bâ-husûs Cezâyirli Hasan Paşa'nın **[M1 52]** dûr u dirâz-ı kapudanlığında[5] liyâkat ü istihkākdan sarf-ı nigeh-i i'tibâr ve cîfe-i dünyevî cem' u tahsîline itâle-i dest-i iddihâr eylemesi, vîrân-ken-i bünyân-ı intizâm[6] olup, gemilere Süvârî Kapudan ta'yîninde reh-rev-i girîve-i irtikâb ve her kim zebân-ı[7] nakdîne-şümâr-ı rişvet olur ise, isti'dâd-ı zâtiyyesine bakmayarak intihâb[8] edüp, ber-muktezây-ı vakt ü zemân, sâlyâne-i kadîmelerine noksâniyyet tareyân eylemiş iken[9], bir kat dahi sarsar-ı rişvet üftâde-i girdâb-ı zarûret etdiğinden, selîkasında sadâkat ve şîmesinde sedâd ü istikāmet var ise dahi, hıyânete ilcây-ı zarûret ve levendât-ı bahriyyeden kat'-ı ta'yînât ve elden geldiği kadar sirkat-i edevât ü mühimmâtla çare-cûy-i derd-i muzâyaka olmağa mecbûr ve Tersâne'de olan ümenâ ve sâ'ir ser-i kārda bulunan vükelâ dahi birbirlerine nazar-endâz-ı 'ibret ve cânib-i sirkate meyl ederek tagyîr-i vaz'-ı sadâkatle reh-rev-i semt-i fücûr olduklarından, beher sene mühimmât-ı Tersâne giriftâr-ı dest-i telef ve olunan mesârif üftâde-i lücce-i ka'r-ı nâ-yâb-ı seref olduğuna Hidîv-i Felâtûn-şu'ûr tahsîl-i vukūf buyurmuş olduklarından, 'abd-i hâss ve baş-çukadârlıklarıyla şeref-yâb-ı ihtisâsları olan Küçük Hüseyn Ağa'nın rakabe-i rıkkıyyetini Vezâret'le tezyîn ve tekmîl-i nizâm-ı donanma ve Tersâne'ye vaz'-ı âyîn içün kapudanlığına ta'yîn buyurduklarında, Donanma-yı hümâyûn kalyonlarının sagīr u kebîrini ta'dâd ü tefrîk ve bi'l-cümle kapudanların isti'dâd ü ehliyyetlerini tahkīkle herkesin liyâkatine göre rükûba şâyân

---

1 bâligan A1 : belegan M1

* "ve her çarhı ikişer ..... olunmakdadır" arasındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VI,219'da kaydedilmiş gözüküyor.

2 **Zikr-i ..... Paşa** M1 : + [Bu kelimeler kırmızı mürekkeple, başlık şeklinde ve buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 25a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1

3 'umrânını A1 : i'mârını M1

4 tehyi'e A1 : تهيه M1

5 u dirâz-ı kapudanlığında M1 : dizâr kapudanlıkında A1

6 intizâm A1 : nizâm M1

7 zebân-ı A1 : ziyâde M1

8 intihâb A1 : intihâ M1

9 eylemiş iken M1 : eylemişiken A1

kalyon ve fırkateyn ve şehtiye makūleleri merâkib ihsân ve açıkda kalan kapudanların 'alâ merâtibihim mülâzım olmaları istihsân olunup, tardı[1] mûcib cünhası olmadıkca, 'adem-i in'izâlleri meşrût ve nasblarında liyâkate bakılarak vechen mine'l-vücûh bir pâre alınmamak, habl-i nizâma merbût olduğundan mâ'adâ, tevsî'-i ma'îşet, müsteclib-i sıdk u istikāmet olmağla, hademe-i Tersâne'nin me'âşlarını tevsî' ve berât-ı zindegânîlerini tuğrây-ı refâhiyyetle tevkī' irâdesiyle, Kapudâne'nin sâlyâne-i kadîmîsi üç bin üç yüz elli guruş iken, yedi bin beş yüz guruşa[2] iblâğ ve Patorona'nın[3] iki bin üç yüz yetmiş beş guruş iken, sebîke-i me'âşı altı bin **[M1 53]** guruşla kâlbüd-i cedîde ifrâğ ve Lîmân Re'îsi'nin iki bin guruş iken, altı bin guruşla tecdîd-i berât-ı rifâğ ve Riyâle'nin bin sekiz yüz yetmiş beş guruş iken, beş bin guruşla ni'met-i 'ayşı isbâğ olunup, Kapudâne-i hümâyûn Kapudanı'mn sekiz yüz otuz üç guruş iken, iki bin dört yüz otuz üç guruşa resân ve üç anbarlu kapudanının dahi beş yüz guruş iken, iki bin beş yüz guruşla şâdân oldu. Sefer-ber kalyon kapudanlarının 'ale'l-'umûm biner guruş sâlyâneleri, defâtir-i kadîmede merkūm olup, içlerinden elli üç ve elli beş zirâ' kalyon râkiblerine, ikişer bin sekizer yüz guruş ta'yîn ve kırk yedi ve elli bir arşun kalyon râkiblerine, ikişer bin altışar yüz guruş ile emr-i muzâyakaları kaydı terkīn ve kırk üç ve kırk beş zirâ' kalyon râkiblerine ikişer bin üçer yüz ellişer guruşla havf-ı zarûretden heyecân-ı kalbiyyeleri teskîn olunup, kırk bir ve kırk beş ve kırk yedi arşun fırkateyn râkiblerinin berât-ı me'âşları, sekizer yüz ellişer guruşla[4] terkīm ve otuzdan kırk arşuna varınca fırkateyn ve şehtiye[5] ve süfün-i sâ'ire râkiblerinin sâlyâneleri bin altışar yüz guruş olmak üzere tanzîm olunup, bi'l-cümle mülâzımlar iki yüz otuz altışar guruş me'âşla hıdmet-güzâr iken, Kapudâne Baş-mülâzımı bin iki yüz elli ve İkinci Mülâzımı bin iki yüz guruşla sefere güster-i vüs'a-i ma'îşet ve Patorana[6] Mülâzımı, bin iki yüz ve Riyâle Mülâzımı bin yüz elli guruşla bezm-ârây-ı kısmet-i ni'met ve sâ'ir mülâzımlar, kapudanlarının sâlyânesinin sülüsü ile[7] müsterîh-nişîn-i mastaba-i ferâhî ve 'izâdet[8] ve Tersâne'de merbût lîmân-ı 'utlet ve mânde-i mersây-ı hazariyyet olan kapudanların sâlyâne-i kadîmeleri[9], iki yüz doksan beş ve mülâzımların yüz yetmiş iken, sefer-berliklerinde mu'ayyen sâlyânelerinin nısfı ile hücre-pîrây-ı istirâhat olup, kalyonlarda olan gediklü neferât dörder[10] kıst mevâcib ve altı aylık ta'yînâtla mazhar-ı iltifât

1 tardı A1 : tardını M1
2 guruşa M1 : guruşla A1
3 Patorona'nın M1 : Batorna'nın A1
4 ile emr-i muzâyakaları ..... guruşla M1 : + [Bu kısım buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 25b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
5 şehtiye A1 : şehdiye M1
6 Patorana M1 : Batorna A1
7 sülüsü ile A1 : — M1
8 'izâdet A1 : 'izâdât M1
9 kadîmeleri A1 : kadîmleri M1
10 dörder M1 : dörter A1

iken, kāsım hulûlünde 'avdet ve gemiyi rabt-ı lîmân-ı selâmet birle vilâyetlerine ric'at ve tahliye-i Tersâne-i devlet etmeleriyle, fîmâ-ba'd sayfen ve şitâ'en ikāmet ve fenn-i deryâyı iktizâsına göre ta'lîm ü te'allümle iktisâb-ı mehâret eylemek şartıyla sefâyinin gediklüsü, beher sene tahrîre keşîde **[M1 54]** ve Başre'îs ve Yelkenci ve Sudagabya gibi üç nefer zâbitâna resîde olup, medâr-ı me'âşları tanzîmle tatyîb ve heyûlây-ı râbıtaları sûret-pezîr-i tertîb olup, irâde-i[1] hayriyyet-ifâde-i hazret-i Şehriyârî, Tersâne'nin nizâmına müte'allık ve bir mikdâr birinc ve revgan[2] ve lahm-ı ganem ta'yîniyle hademe-i Tersâne'nin terfîhi, medâr-ı devâm-ı intizâm olduğu nezd-i Pâdişâhî'de mütehakkak olmağla, üç Sancak Kapudanı ve Lîmân Re'îsi ve kırk bir nefer Süvârî Kapudan ve otuz dokuz nefer mülâzımân, senevî elli beş bin yedi yüz elli beş kıyye lahm-ı ganem ve dört bin on yedi keyl ve dokuz kıyye pirinc ve yirmi dört bin dört yüz yirmi altı kıyye revgan-ı sâde ta'yîn-behâsı, kırk altı bin üç yüz yetmiş dört guruş mikdâra bâliğ olan zehâyir-i[3] merkūme ile emr-i me'âşları tehvîn olundu.

Ber-vech-i merâm râbıta-pezîr-i encâm olan şurût-ı silsile, hüsn-i intizâma merbût olup, Kapudanlık ve Mülâzemet ve Tersâne-i ma'mûre'de olan sâ'ir hıdmet tevcîhinde recâ vü şefâ'at ve hâtır u göğüle ri'âyet olunmayup, liyâkat-i zâtiyyesi imtihân ve fenn-i deryâda mehâreti ihtibâr[4] ve hıdemât-ı mezbûreden birine idhâlde i'tibâr husûsu dûstûru'l-'amel ve ilâ mâ-şâ'allâhu Te'âlâ masûnun 'ani'l-halel olup, herem ü şeyhûhet ve ba'zı 'illet ü cerâhat, tekā'üde îcâb-ı zarûret eden ise, sancak kapudanlarına sâlyâne-i asliyyelerinin sülüsü 'inâyet ve mülâzımlara nısfı ile tekā'üd olmak ser-nâme-i defter-i mefharet oldu. Kalyonlar neferâtı sefer-ber oldukda, altı aylık ta'yîn, nihâde-i mîzân-ı hisâb ü tahmîn ve her birine iki keyl pirinc ve bir keyl mercimek ve üç kıyye revgan-ı zeyt olmak üzere verilen ta'yînât, neferâtın yedinde telef ve her birinde bir vechile ma'raz-ı pâzâr-ı[5] fikdân ü seref olduğundan, yalnız kuru peksemâtla ıknât[6] ve bu sûretle mübtelây-ı 'ilel ü 'âhât ve zî-kudretleri altı aylık kumanyaların tedârük ü tahsîl ve iktizâ eden levâzım-ı tabhı[7], mevzû'-i mânka-i tekmîl edüp, yer yer[8] maltız ocaklarıyla tabha[9] iştigāl ve bir sefînede lâ-ekall elli altmış yerde âteşler iş'âl olunmak, sefâyine göre a'zam-i mahzûrât olduğundan mâ'adâ, sefînelerin güğerte üstü ve top enbârı, levendât-ı sefîne ve top ve sâ'ir mühimmâtın mahall-i karârı iken, edevât-ı **[M1 55]** matbahıyye ve sâ'ir kumanya[10] sanduklarıyla mâl-â-mâl ve bu takrîble topları tahrîk ü i'mâl,

1 irâde-i A1 : irâ'e-i M1
2 birinc ve revgan A1 : pirinc ve r[ev]gan M1
3 zehâyir-i M1 : zehâ'ir-i A1
4 ihtibâr A1 : ihtiyâr M1
5 pâzâr-ı A1 : bâzâr-ı M1
6 peksemâtla ıknât M1 : beksemâtla ıktât A1
7 tabhı A1 : matbahı M1
8 yer yer A1 : bir bir M1
9 ocaklarıyla tabha A1 : ocaklarında tabanca M1
10 kumanya A1 : kumpanya M1

münselibü'l-ihtimâl ve iktizâ etdiği sûretde tahliyesi dahi tîz elden emr-i muhâl idüği hüveydâ ve bâ-husûs neferâtın kimi, dil-sîr-i ni'am-hâne-i istirâhat ve kimi ac ü muhtâc muğtenimînin, sefere güster-i ni'met olduklarına dîde-dûz-i hasret olmak, mezheb-i mürüvvetde[1] nâ-revâ olduğundan, şu sûretle garîb yiğitleri zilletden tahlîs ve sefâyini evsâh-ı tabh-ı ta'âmdan ve herc [ü] merc-i izdihâmdan tahliye vü taklîs[2] içün vüzerânın ser-firâzı, Kapudan Hüseyn Paşa-yı Gāzî bu mâddeye cüst u[3] cûy-i çâre-sâzî ederek ta'yînâtdan bedel gemilerde tabh olunmuş ta'âm verilmek düstûru'l-'amel olsa, mehâzîr-i merkūmenin indi-fâ'ına bâdî olacağını tezekkür ve kalyon ve fırkateynlerde zîr u bâlâsı timür ile muhât alçı ve türâbla sûret-pezîr-i irtibât bir kânûn-i mu'allak îcâdiyle sefînenin bir hâlî mahallinde ta'yîn-i menât olunup, sabâh zeytûn salatasıyla cemî' levendâta tahsîs-ı gadâ ve leyle-i isneyn ve cum'ada pilav ve leyâlî-i sâ'irede çorba ile ta'yîn-i 'aşâ etmekle, verilan pirinc ve mercimek ve zeytûndan[4] mâ'adâ, her nefer içün altı aylık olmak üzere üç buçuk kıyye pirinc ve yüz yet-miş beş dirhem revgan-ı[5] sâde i'tâ ve yevmiyye her bir nefere kırkar dirhem zeytûn ve yirmişer dirhem soğan ve onar dirhem sirke ve beşer dirhem tuz, yüz yetmiş yedişer günlük hisâbiyle mevzû'-i kilâr-ı ümenâ kılınup, tabh-ı ta'âma me'mûr her bir kalyona bir Aşcı, altmış akça ile mesrûr ve levendât-ı sefîneden on nefer yardımcıya onar guruş 'atıyye, defâtir-i 'atâyâya[6] mastur oldu.

Zikr-i nizâmât-ı Ocağ-ı Humbaracıyân-ı Süvârî ve Piyâde[7]

Humbaracı Ocağı, i'tinâya[8] şâyân bir dûdmân olduğu, vâreste-i kayd-ı delîl ü burhân iken, şerâ'itına 'adem-i ihtimâmla nizâmları perîşân ve tîmârları recâ vü şefâ'atle nâ-ehle verilerek Humbaracılık fenni, mestûr-i zîr-i perde-i kitmân ü nisyân olduğu, nezd-i Şâhâne'de mütehakkak ve müceddeden tertîbine irâde-i hümâyûnları müte'allık olmağla, evvel emirde sanâdîd-i ricâl-i devlet-den biri yirmi bin guruşla me'mûr-i Nezâret ve senevî altı bin guruş me'âşla Hâcegân'dan biri, mansûb-i mansıb-ı Kitâbet olup, yedi bin **[M1 56]** beş yüz guruş me'âşla iki bin beş yüz guruş bedel-i ta'yînât, Humbaracı-başı olanlara medâr-ı tevessü'-i dâ'ire-i iktinât[9] ve dört bin guruş me'âşla ocak kethudâları, müstezâd-ı manzûme-i sılât ve Ocak Çavuşu'na iki bin guruş sâlyâne, defter-i me'âşa merkūm-i hâme-i[10] kayd-ı isbât ve bir nefer 'Alemdâr, bin beş yüz guruş

1 mürüvvetde M1 : mürû'etde A1
2 taklîs (تقليص) A1 : taklîs (تفليس) M1
3 u A1 : — M1
4 zeytûndan M1 : zeytden A1
5 revgan-ı A1 : rıgan-ı M1
6 'atâyâya A1 : 'atâya M1
7 **Zikr-i ….. Piyâde** M1 : + [Bu kelimeler kırmızı mürekkeple, başlık şeklinde ve buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 26b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
8 i'tinâya A1 : i'tibâra M1
9 tevessü'-i dâ'ire-i iktinât A1 : tevsî'-i dâ'ire-i iktitât M1
10 hâme-i M1 : hâne-i A1

me'âşla râyet-efrâz-ı fahr u mübâhât oldukdan sonra, şimdilik elli humbara tanzîm ve her birine onar nefer Cebeci'yle birer Mülâzım, sahâyif-i nizâma mersûm-i yerâ'a-i[1] terkîm olunup, mukaddemâ cennet-mekân Sultân Mehmed Hân zemânmda tertîb olunan üç yüz nefer, yedi yüz elliye iblâğ ve her bir humbaraya on beşer nefer[2] olmak üzere kālıb-ı tertîbe ifrâğ olunup, her beş humbaraya birerden on nefer Baş-halîfe ta'yîn ve senevî biner guruş me'âşları defter-i revâtibe tedvîn olundukdan sonra, her bir humbaranın neferâtından biri senevî yedi yüz elli guruş me'âşla Halîfe ve yirmi dört akçadan ikişer akça tefâvütle kırk akçaya varınca dokuz neferin hazâ'in-i âmâlleri mâl-â-mâl-i nevâl-i vazîfe olup[3], her humbarada beş Mülâzım, yirmişer akça ile hıdmetlerine müdâvim olmak şartıyla hân-ı lezîzü'n-nevâl-i devletden şîrîn-mezâk ve yevmiyyelü neferât yarımşar kıyye nân ve beşer pâre yevmiyye katık-behâ ile sofra(سفره)-nişîn-i ittifâk oldu. Baş-mülâzım'la[4] İkinci 'Arabacılığ'a ta'yîn ve humbaralar 'arabalara vaz' olundukda, bârgîrlerini koşup idâre eylemeleri, ta'lîm-nâmelerinde rakam-zede-i kalem-i tebyîn olunup, üçüncü ve dördüncü ve beşinci mülâzımlar 'ale't-tertîb, her bir humbarada Sekā ve Aşcı ve Karakullukcu olmak üzere nüsha-i nizâmları ba'de's-sübût himmet-i Şâhâne ile Hasköy'de tarh u inşâ ve Ocak-ı merkūm neferâtma me'vâ olarak binâ buyurulan kışladan her bir humbara neferâtına birer matbah-tahsîsıyle birer odaya îvâ ve her beş humbaraya ikişerden[5] on bârgîr rabt olunacak bir ahûr ile mühimmâtları içün birer mahzen i'tâ ve her bir humbaraya yüzer guruşdan senevî beş bin guruş şem' ve kandîl ve çârûb ve hatab makūleleri mesârifiyçün verilmek, defter-i mesârıfa imlâ ve beher beş humbara takımıyla bir dâ'ire olmağla, üzerlerine Baş-halîfe olana ol dâ'irede bir oda tahsîs olunarak, zâbitlikle kadri i'lâ olunup, ta'yîn olunan me'âşları[6] şimdilik **[M1 57]** ba'de't-teslîm, düşdükce tîmârlardan tekmîl ile tanzîm olunup, Piyâde ve Süvârî Humbaracı, vilâyetlerine gitmekden memnû' ve Âsitâne'de kışlalarında ikāmetle ta'lîm-i fenn-i âteşbâzî eylemeleriyçün emr u irâde şeref-yâfte-i vukū' olup; tîmârlu süvârî ve yevmiyyelü neferât, piyâde olmak meşrût ve hıdmetkârlarında tîmâr olmayup ve ba'de-ezîn tîmârlar kasr-ı yed kabûl etmamek, evtâd-ı nizâma merbût oldu.

Humbaracılar yalnız humbaraya inhisâr, cevâz-dâde-i vâkıf-ı ahvâl-i kârzâr olmadığından, top u tüfeng ve hafr-i meteris ve sâ'ir âlât-i ceng te'allümüyle kesb-i mehâret ve fünûn-i harbiyyede lüzûmu derkâr olan hendese tahsîline ibrâz-i sûret-i liyâkat eylemeleri irâde ve tahsîl-i me'ârifde tekâsül ve izhâr-ı tesâmüh u tesâhül edenlerin yevmiyye ve tîmârları ref' olunacağı ifâde olundu[7].

---

1 yerâ'a-i A1 : berâ'a-i M1
2 nefer A1 : — M1
3 olup A1 : — M1
4 Baş-mülâzımla A1 : Baş-mülâzım ile M1
5 ikişerden M1 : ikişer ikişerden A1
6 me'âşları M1 : me'âşlar A1
7 Humbaracılar yalnız ..... olundu M1 : + [Bu uzunca kısım buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 27b'nin sağ kenarma yazılmıştır]

Zikr-i nizâmât-ı Ocağ-ı Lağımcıyân[1]

Lağımcı Ocağı dahi i'tinâya sezâ bir dûdmân-ı mu'tenâ olup, neferâtı hüner-mend ü mâhir ve sanâyi'-i lâzimeyi icrâya kādir olmak, şurût-ı muktezâsından idüği zâhir iken, bekāyây-ı nizâmlarına nezâretde kusûr u rehâvet ve tîmârları mahlûl oldukca, nâ-ehle tevcîhde mücerreb olan recâ vü şefâ'ate i'tibâr u rağbet, dûdmân-ı merkūmun nizâmını ifsâd ve tîşe-i tekâsül ü ihmâl, bünyâd-ı râbıtalarını berbâd edüp, ocağın dahi nizâmının istikrârı, ehemm-i mehâmm-ı Mülkdârî idüği mütehakkak ve perîşân eczây-ı nizâmlarının, şîrâze-gîr-i râbıta olmasına irâde-i 'aliyye müte'allık olmağla, Humbara-hâne'ye ta'yîn buyurulan Nâzır, bunlara dahi nezârete kifâyet edeceği zâhir ve Kâtib'in me'âşına bin beş yüz guruş zammla Lağımcılar Kitâbeti'ni dahi idâre eylemesine emr-i 'âlî sâdır oldukdan sonra, Lağımcı tîmârlarının Defterhâne'den kaydları ihrâc ve mevcûd u mefkūdları yoklanarak taht-ı râbıtaya idhâl ü idrâc olunmağa[2], ittifâk-ı ârây-ı erbâb-ı devlet karâr-dâde olduğu rû-nümâ ve Humbara-hâne'ye muttasıl Lağımcılar içün yüz yirmi nefer güncâyiş-pezîr olacak kadar iki kışla, dest-yârî-i mi'mâr-ı himmetle sûret-yâb-ı binâ olarak, ber-mûceb-i defter Âsitâne'de mevcûd ve müsâ'ade-i kadîmeye binâ'en taşrada memleketlerde[3] bulunmağla, mefkūd olanlar bir vakt-i mu'ayyen takdîr ve yoklama zemânında İstanbul'da bulunmalarına evâmir-i 'aliyye tahrîr olunmuş **[M1 58]** olduğundan, lede'l-imtihân istihkākı nümâyân olanlara ibkā ve isti'dâdı olmayanların[4] tîmârları erbâb-ı liyâkate verilmek içün ref' u ilgā olunmak, karârdâde-i evliyây-ı umûrda muhakkak[5] iken, birden bire ref'le kat'-ı erzâk, cevâzdâde-i mezheb-i merhamet ü işfâk olmamağla, iki seneye dek kesb-i mâye-i liyâkat etmek şartıyla imhâl ve müddet-i merkûmede tahsîl-i mâ-lezime-i me'mûriyyet edemez ise, ref'le âhara tevcîh olunmak üzere taht-ı râbıtaya idhâl olunup, mecmû' tîmâr iki yüz kayda sûret-gîr-i inhisâr ve Lağımcılar iki kısma munkasem olarak, bir kısmı lağımları hark u rabt ve âharı mi'mârî-i harbî fennini ta'lîm ve zabt içün muntazam olmak, muharrer-i defâtir-i karâr olup, müsta'iddînden elli nefer merd-i hüner-ver, yevmiyye otuzar akça ve beşer pâre kātık-behâ ve ikişer nânla Mülâzım olarak nigâşte-i sahîfe-i defter olup, ber-muktezây-ı ilcây-ı istihkāk, içlerinden yirmi neferi intihâb ü tefrîkle birer kısma ba'de'l-ilhâk, her bir kışla yüz yirmi beş nefere me'vâ olup, her ne kadar iki takım idüği bedîdâr ve yine bu hâl ile ikisi bir ocak olduğu âşikâr olmağla, senevî beş bin guruş me'âş ve iki bin guruş bedel-i ta'yînât, medâr-ı insidâd-ı sülme-i hâtır-hırâşî-i inti'âş tahsîsıyle, içlerinden müntehab yâhûd âhardan liyâkati zâhir bir merd-i mü'eddeb, Lağımcı-başılık'la kâmkâr ve içlerinden

---

1 **Zikr-i ..... Lağımcıyân** M1 : + [Bu kısım kırmızı mürekkeple ve başlık şeklinde 27b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
2 olunmağa A1 : olunmağla M1
3 memleketlerde A1 : memleketlerinde M1
4 olmayanların A1 : olmayanın M1
5 muhakkak A1 : mütehakkak M1

sâhib-i liyâkat bir Kethudâ ve bir Çavuş ve bir 'Alemdâr, ağır mahsûldâr tîmârlar ile intihâb u ihtiyâr olunarak, hil'at ber-dûş-i i'tibâr oldukdan sonra, cümle levâzımı ve mesârıf-ı lâzime-i cüz'iyyeleriyçün senevî guruş ta'yîn ü tertîble tatyîb olunup, fîmâ-ba'd lağımcı tîmârları kasr-ı yed kabûl etmamek meşrût ve ancak tîmâr tevcîhi, isbât-ı liyâkate menût olmağla, dâ'imâ İstanbul'da mevcûd ve kışlalarda ikāmetle, kavâ'id-i hendesiyye muktezâsınca ta'lîm-i esbâb-ı sefer ve tazyîk-ı kılâ' ve fenn-i mi'mârî-i harbî lâzimesi üzere i'mâl, muktazıyye-i hısâm u nizâ' husûslarında kabâle be-dest-i isbât-ı vücûd olup, fîmâ-ba'd taşra gitmamek ve âhar kâr u kisbe iştigāl etmamek, nüvişte-i defâtir-i kānûn oldu.

Zikr-i nizâmât-ı Kılâ'-ı seb'a-i halîc-i Bahr-ı siyâh[1]

[M1 59] Muktezây-ı vakt ü zemân Karadeniz halîcinde olan kılâ', mûcib-i ta'mîr u bünyân olmağla, kā'ide-i hendesiyye üzere eskileri ta'mîr u termîm ve müceddeden binâsı iktizâ edenler, mi'mâr-ı himmetle perdâhte-i dest-i[2] tetmîm olup, Kılâ'-ı seb'a'ya Boğaz Nâzırı nâmiyle bir Ağa ta'yîn ve senevî iki bin beş yüz guruş ve yevmiyye yirmi çift nân ve dörder[3] kıyye revgan-ı[4] sâde ve beş kıyye lahm ve üç keyl şa'îr ile mâdde-i me'âşı tehvîn olundukdan sonra, neferât-ı kadîmesine beş yüz nefer zammiyle bin 'adede iblâğ ve altışar yüz guruşla birer Dizdâr ve seksan altışar akça yevmiyye ile Kethudâlık'da hıdmet-güzâr[5] olmak üzere kālıb-ı nizâma ifrâğ olunup, tahrîr olunacak güçlü ve kuvvetlü dilâverler[6], zâbitleri ma'rifetiyle isti'mâl-i âlât-i ceng ve te'allüm-i san'at-ı âteş-bâzî-i[7] top u tüfeng ile hüner-ver olup, cism-i vâhid gibi cümlesi birden ku'ûd u kıyâm ve birden tahrîk-i ikdâmla hareket ü ârâm sûretlerini[8], ta'lîm-nâmeleri mûcebince âzmâyişe ikdâm ve Kılâ'-ı seb'adan Fenarler ile Revâncık ve Garîbce ile Poyraz Lîmânı ve Büyük Lîmân ve Belgıradcık'da istihdâm şartıyla Cebe-hâneci, altmış altı ve On-başı'ya altmışar ve neferâta elli altışar akça dâhil-i defter-i tanzîm ve elli altışar akça ile on üç nefer Çalgıcı[9] ve otuz dokuz akça ile üç nefer Meremmâtcı ve bir nefer Su-yolcu (عیولجی)[10] ve yüz elli akça ile bir nefer Kâtib me'mûr-i terkīm olup, Belgıradcık Kal'ası'na gayr ez-zâbitân yüz[11] altmış sekiz nefere varınca yetmiş üç ve Rumeli-kavağı'na yüz kırk dört ve Anadolu-kavağı'na yüz iki ve Garîbce'ye yüz kırk beş ve Büyük Lîmân'a yüz

1 **Zikr-i ..... -ı siyâh** M1 : + [Bu kısım kırmızı mürekkeple ve başlık şeklinde 28a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1
2 dest-i A1 : dest-res-i M1
3 dörder M1 : dörter A1
4 revgan-ı A1 : rıgan-ı M1
5 hıdmet-güzâr A1 : hıdmetkâr M1
6 dilâverler A1 : dilâver M1
7 âteş-bâzî-i A1 : âteş-bâzî ve M1
8 sûretlerini A1 : sûretleri M1
9 Çalgıcı M1 : Calgıcı A1
10 ve bir nefer Su-yolcu (عیولجی) A1 : — M1
11 yüz A1 : bu M1

elli dokuz* ve Poyraz Lîmânı'na yüz altmış iki nefer, defâtir-i nizâmiyyelerine muharrer olup, neferât-ı merkūme[1] leyl ü nehâr kal'alarda ikāmet ve sefâyin-i ecnebiyye murûru husûsunda şerâyit-ı ma'lûme muktezâsınca, mütebassırâne hareket ve evkāt-ı hâliyede fenn-i top-endâzîde kesb-i mehâret, neferât-ı kılâ'a vâcibe-i zimmet olduğundan başka, tüfengleri tahliye ve temliyede tahsîl-i meleke-i sür'at eylemelerine zâbitleri dikkat ve nâzırları feth-i dîde-i basîret eylediğinden mâ'adâ, Kapudân-ı deryâ olan vüzerâ, kılâ'-ı merkūmenin devâm-ı nizâmına nezâret ve on beş günde bir kerre bizzât varup, havâle-i enzâr-ı ihtimâmla umûr-i muktezıyyeyi ru'yet ve Âsitâne'de bulunmadıkları hâlde ümenây-ı Tersâne vekâlet eyleye.

Ve İstanbul tarafında olan Anadolu ve[2] Rumeli-kavakları **[M1 60]** ve Yûşa' Tabyası'yla Telli-dalyan[3] Tabyası'nda olan neferât, fi'l-asl Bostâniyân-ı Hâssa Ocağı'na teba'iyyetle sûret-yâb-ı iltifât olduklarından, hey'et-i asliyyelerinde ibkā ve Ser-bostâniyân-ı hâssa üzerlerine Nâzır olarak Ser'asker-i Sultânî mu'âmelesi haklarında icrâ olunmak üzere râbıta-pezîr-i temşiyet ve senevî bin guruşla bir Kâtib-i hâme der-dest-i hıdmet ve kılâ'-ı erba'anın ustaları, kılâ'-ı tis'anın dizdârları makāmmda olmağla, senevî altışar yüz guruş me'âşla müreffeh-nişîn-i ser-hân-ı yüs'at olup, her bir kal'aya yevmiyye nân-behâ seksan altışar akça ile bir Kethudâ ve birer Topcu-başı tahsîs ve yetmiş altışar akça ile birer (يوزر) Mu'allim-Bölük-başı ve altmış altışar akça ile birer Cebeci-başı ve elli altışar akça ile üçer nefer Cebehâneci ve ikişer nefer Mehter ve elli akça ile bir Kâtib ta'yîniyle binây-ı nizâmları tarsîn olundukdan sonra, Rumeli-kavağı'na altmış altışar akça ile yirmi [dört] Top Ustası ve elli altışar akça ile yetmiş iki[4] nefer Topcu ve seksan altı akça ile bir nefer Humbaracı-başı ve yetmişle bir Kethudâ ve altmış akça ile sekiz Halîfe ve elli akça ile yirmi dört nefer Humbaracı tertîb ve Anadolu-kavağı'na dahi yirmi beş Top Ustası ve yetmiş beş Topcu ve Humbaracı-başı ma'iyyetine bir Kethudâ ve on nefer Humbaracı Halîfesi ve otuz nefer Humbaracı ve Yûşa' Tabyası'na otuz bir nefer Top Ustası'yla doksan üç nefer Topcu ve Humbaracı-başı ve Kethudâsı ve on Humbaracı Halîfesi'yle otuz Humbaracı ve Telli Tabya'ya yirmi üç Top Ustası'yla altmış dokuz Topcu neferâtının icrây-ı me'âşları, Rumeli-kavağı 'ulûfesine kıyâsla tertîb olundu**.

---

* Büyük Lîmân'daki neferlerin sayısı metnimizden farklı olarak *Târîh-i Cevdet*'te (bk. VI,220) 59 olarak kaydedilmiştir.

1 merkūme A1 : merkūmeye M1

2 ve A1 : — M1

3 -dalyan A1 : ve İlya M1

4 yetmiş iki M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 29a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1

** "Revâncık ve Garîbce ile ..... olundu" arasındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VI,221'de kaydedilmiştir.

Zikr-i nizâm-ı zahîre ve nasb-ı Emîn-i Zahîre ve binây-ı enbârhâ ve i'tây-ı sermâye ve ittihâz-ı hazîne-i zahîre[1]

Âsitâne-i sa'âdet-âşiyâne ve asâkir-i nusrat-me'âsir-i Şâhâne'ye medâr-ı kūt u kuvvet olan ecnâs-ı zehâyir[2] bir mahalle müctema' u iddihâr olunmayup, iddihâr olunan dahi kalîlü'l-mikdâr beydây-ı telef ü hebâya nisâr olduğundan kat'-ı nazar, lüzûmundan ziyâde asâkire tevzî'le nâ-be-câ izâ'a vü heder olunur idi. Âsitâne'de ise zehâyir[3] nakli ticâret-i 'azîme olup, cümle-i **[M1 61]** 'âlemden 'ibâret ve deryây-ı benî Âdem'den kinâyet olan İstanbul Şehri'ne vefâ edecek kadar zehâyir[4] nakli, imkândan beder olduğundan nâşî, hengâm-ı şitâda Âsitâne-i bâhirü's-sa'âde sükkânı, kıllet-i zahîre sebebiyle muztarib ü mütelâşî oldukları, ma'lûm-i Pâdişâh-ı sitâra havâşî olmağla, Nehr-i Tuna etrâfında vâki' münbit mahallerde enbârlar inşâ ve Âsitâne'de mevcûd olan kadîm enbârlardan mâ'adâ müte'addid cedîd enbârlar binâ ve Âsitâne zehâyirini[5] râyic üzere tedârük ve celb içün Hazîne-i hümâyûn'dan yirmi beş bin kîse akça i'tâ ve zahîre-i mezkûreyi iştirâ ve ictilâb içün ticâl-i Devlet-i me'âlî-nisâbdan biri Hubûbât Nâzırı ta'yîn ve Şıkk-ı Sâlis Payesi'yle kadr u şânı ber-terîn oldu[6].

Zikr-i Cumhûriyyet-i Fransa ve istîlây-ı Mısr-ı Kāhire[7]

Cumhûrluk râbıtasıyla 'âlemi ifsâd ve mecmû'-i vel-i Avrupa'nın nizâmlarını berbâd eden Fransızlar, diyâr-ı İslâmiyye re'âyâsını idlâl ve Memâlik-i mahrûse'yi pâymâl-i senâbik'ü'l-hayl-i ihtiyâl fikrinde idüği rû-nümâ ve Devlet-i 'aliyye def'-i şerlerini mülâhaza ve şerâ'it-ı[8] silm ü müsâfâtı muhâfaza ile rehrev-i tarîka-i müdârâ[9] olmuşiken, otuz kadar sefâyin şirâ'-bend-i tertîb ve Tolon Lîmânı'ndan altmış bin asker ile bâdbân-güşây-ı tesrîb olacakları âvâzesi mesmû' ve mahall-i teveccühleri her yerde bir gûnâ[10] zebân-zede-i şuyû' olmakda iken, kavm-i merkūm ber-muktezây-ı cibillet-i[11] meş'ûm, iklîm-i Mısır'ı âverde-i pençe-i[12] istîlâ vü hücûm edüp, bu takrîble Ülkây-ı Asya'yı dahi temellükle

---

1 **Zikr-i ..... zahîre** M1 : + [Bu kelimeler kırmızı mürekkeple, başlık şeklinde ve buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 29a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1
2 zehâyir M1 : zehâ'ir A1
3 zehâyir M1 : zehâ'ir A1
4 zehâyir M1 : zehâ'ir A1
5 zehâyirini M1 : zehâ'irini A1
6 olundu M1 : oldu ["Âsitâne-i sa'âdet ..... oldu" arasındaki uzunca kısım, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 29a'nın sol ve alt kenarına yazılmıştır] A1.
7 **Zikr-i ..... Kāhire** M1 : + [Bu kelimeler kırmızı mürekkeple, başlık şeklinde ve buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 29a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1
8 şerâ'it-ı A1 : şerâyit-ı
9 müdârâ A1 : medâr M1
10 gûnâ A1 : gûne M1
11 cibillet-i A1 : cibilliyyet-i M1
12 pençe-i A1 : pence-i M1

kesb-i takviyet ve 'Abdülvehhâb ve sâ'ir meşâyih-ı 'Urbân'ı celble Cezîretü'l-'Arab'da neşr-i ahkâm-ı mel'anet edeceğinden başka, Bahr-ı Süveyş'de sefâyin-i harbiyyesini[1] icrâ ile âmed-şud-i tarîk-ı Hind'i teshîl ve hasm-ı kavîsi olan İngilterelü'ye bu sûretle esbâb-ı galebeyi tahsîl içün bin iki yüz on üç senesi muharreminin beşinci günü◊ İskenderiyye'nin Firenk Lîmânı tarafına lengerendâz-ı vusûl ve ser'askeri olan Napolyon Bonaparta'nın ikdâmiyle harben İskenderiyye Kal'ası'na kadem-nihâde-i duhûl olduklarından sonra, Mısr-ı Kāhire'yi dahi halîde-i çengâl-i istîsâl ve mecmû' iklîm-i Mısriyye'yi mazbût-ı dest-i ihtiyâl [**M1 62**] eyledikleri, sâmi'a-i Saltanat'ı tahdîş ve hâtır-ı erkân-ı devleti pür-teşvîş eyledi.

Vukū'-i ittifâk-ı Devlet-i 'aliyye be-Devlet-i Rusya ve İngiltere der-galebe-i[2] Cumhûr-i Fransa ve me'mûriyyet-i 'Ismet Bey ve Re'îs 'Âtıf Efendi be-mükâleme-i elçiyân-ı îşân[3]

Fransa'da tehaddüs eden Cumhûriyyet, cemâhîr-i sâ'ire-i Efrenciyye'ye muhâlif bir cem'iyyet ve asl-ı asîl-i mâdde-i ihtişâd, terk-i diyânetle tesâvî-i bây ü gedâdan 'ibâret bir fesâd olmağla, bunlara göre terk-i muhâsama vü cidâl, az vakitde birbirine düşerek, hey'et-i ictimâ'iyyelerine sebeb-i izmihlâl olduğundan, her zemân tırâz[4] ü nizâl ile iştigāl, behâyim-minşân kavm-i mesfûra bâdî-i işgāl olmağla, beher hâl dâ'imâ ve müstemirren 'alem-efrâz-ı harb ü kıtâl olmak, muktezây-ı tavr-ı kavm-i dâll olup, bu sûretde 'illet-i Firengî-misâl a'zây-ı divel-i sâ'ireye dahi sirâyet edeceği vâreste-i kīl ü kāl olmağla, istihlâs-ı diyâr-ı Mısriyye'den mâ'adâ tahsîl-i âsâyiş-i kâffe-i re'âyâ, divel-i Avrupa'ya göre Fransa 'aleyhine ittifâkı iktizâ etmekle, evvelâ kavm-i merkūmun akviyâyı husamâsmdan olan Rusya ve İngiltere devletleriyle nâme-i ittifâk, nüvişte-i sahîfe-i 'ahd ü mîsâk olmak kavm-i merkūma mûcib-i ırgām-ı ünûf-i kibr u gurûr olacağı, karâr-dâde-i evliyây-ı umûr ve Anadolu Pâyesi'yle sermâyedâr-ı i'tibâr es-Seyyid[5] İbrâhîm 'Ismet Beyefendi ve mansıb-ı Riyâset'le mâlik-i re'sü'l-mâl-i iftihâr 'Âtıf Efendi mükâlemeye me'mûr olup, bi'd-defe'ât Rusya ve İngiltere elçileriyle tarh-ı mecâlis-i mükâlemât olunarak[6], ber-vech-i merâm sûret-pezîr-i encâm olan ittifâk-ı tedâfu'înin 'ahid-nâmeleri mülahhası, kalem-i îcâz ve defâtir-i 'uhûddan bu vechile sûret-i ibrâz olundu.

---

1 harbiyyesini M1 : harbiyyesin A1
◊ 5 Muharrem 1213 = 19 Haziran 1798 Salı.
2 **der-galebe-i** M1 : **der-'aliyye** A1
3 **Vukū'-i ….. îşân** M1 : + [Bu kelimeler kırmızı mürekkeple, başlık şeklinde ve buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 29b'nin sağ kenarına ve ilgili satırın biraz aşağısına yazılmıştır] A1
4 tırâz M1 : tırâr A1
5 es-Seyyid A1 : — M1
6 olunarak A1 : olarak M1

Devlet-i 'aliyye ile Rusya Devleti beyninde olan sulh-i müsâlemet-encâm, ilâ âhıri'l-eyyâm merbût-ı revâbıt-ı bekā vü devâm olmak tarafeyne aksây-ı merâm olmağla, Devlet-i 'aliyye-i 'Osmâniyye'nin Şehinşâh-ı 'âlî-bahtı Sultân Selîm Hân hazretleri ve diyâr-ı Rusya'nın İmperator-i sâhib-i tahtı Pavli* cenâbları, mücerred te'mîn-i bilâd ve tahsîl-i âsâyiş-i 'âmme-i **[M1 63]** 'ibâd içün 'ahd ü ittifâk-ı tedâfu'îye terhîs ve mevâdd-ı mu'âhedeyi müzâkereye tahsîs eyledikleri elçileri vâsıl ve zanhârânın? (وظنخارانك) şîrâze-bend-i vifâk oldukları mevâdd-ı nüsha-i ittifâkm hulâsasıdır.

İttifâk-nâme-i Devlet-i Rusya be-Devlet-i 'aliyye[1]

Hulâsa-i mâdde-i ûlâ: Devlet-i 'aliyye ile Rusya Devleti beyninde olan hulûs u vifâk, ile'l-ebed bahrda ve berde mü'eyyed[2] olmak üzere tedâfu'î olan mu'âhede, merbût-ı habl-i metîn-i ittifâk olup, devleteynden her[3] biri âharın düşmenine izhâr-ı 'adâvet ve dostuna ibrâz-ı sûret-i meveddet etmek şartıyla devleteyn beyninde mün'akıd olan işbu tedâfu'î ittifâk, ri'âyet-i revâbıt-ı vifâkla mü'ekked olup, her emirlerinde muhâbere ve dâmen-i mülklerine halîde olan hâr-ı ızrârın bi'l-iştirâk tahsîl-i esbâb-ı def'i içün[4] müzâkere oluna.

Hulâsa-i mâdde-i sâniye: Bin iki yüz altı cumâdelûlâsının on beşinde** Yaş'da mün'akıd 'ahid-nâmenin esnây-ı sütûrunda münderic olan şurût, işbu ittifâk-nâme-i tedâfu'îde muharrer olan şurûtdan olmak üzere lafzan be-lafz mer'î ve mu'teber ola.

Hulâsa-i mâdde-i sâlise: Te'kîd-i vifâk ve teşyîd-i binây-ı ittifâk içün râbıta-bend-i muvâfakat olan devletân-ı fahîmetân, zîr-i temellüklerinde bulunan kâffe-i memâlike müte'ahhid ü[5] zamân olduklarından, Mısır Vak'ası'ndan mukaddem Devlet-i 'aliyye'nin tasarrufunda olan cemî' memâlikde Rusya Devleti'nin hükümrânı olup, zîr-i dest-i tasarruf-i Rusya'da olan kâffe-i memâlikin bilâ-istisnâ Şehinşâh-ı milket-i 'Osmânî, müte'ahhid-i kefâlet ü zamânı olurlar.

Hulâsa-i mâdde-i râbı'a: Devletân-ı 'azîmetân, divel-i sâ'ire ile muhâbere ve maslahat-ı mülkiyyelerinin nizâmını müzâkerede muhtâr ve rabt-ı şerâ'it-ı[6] nizâmiyyelerinde mâlik-i zimâm-ı ihtiyâr olup, ancak ahadühümâ âharın za-

---

* Metnimizde söz konusu edilen ve Pavli olarak kaydedilen Rusya İmparatoru Pavel (1754-1801) için bk. meselâ "Pavel I", *Büyük Larousse,* XVIII,9232.

1 **İttifâk-nâme-i ….. 'aliyye** M1 : + [Bu kelimeler kırmızı mürekkeple, başlık şeklinde ve buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 30a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1

2 mü'eyyed A1 : mü'ebbed M1

3 her A1 : — M1

4 def'i içün M1 : def'iyçün A1

** 15 Cumâdelûlâ 1206 = 10 Ocak 1792 Salı.

5 ü M1 : — A1

6 şerâ'it-ı A1 : şerâyit-ı M1

rarını mûcib ve[1] yâhûd ednâ mertebede[2] noksâniyyet-i mülkünü[3] müstevcib hâlâtdan müctenib olalar[4].

Hulâsa-i mâdde-i hâmise: Devleteynden birine veyâ ikisine birden husûmet, 'aks-endâz-ı vücûh-i merâyây-ı 'adâvet oldukda, bezl edecekleri kuvvet, def'-i sâ'il-i hasma kifâyet etmediği sûretde, ya hareketde refâkat[5] yâhûd diversiyon[6] tarîkıyle cânib-i âhara takviyet içün berren ve bahran muzâheret, yâhûd nakden imdâd ü i'ânet, ferîza-i gerden-i mecbûriyyet **[M1 64]** olmağla, bu makūle bir hâlet rû-nümây-ı âyîne-i sûret oldukda, bilâ-te'hîr isti'âne ve taraf-ı âhardan dahi bilâ-ihmâl i'âne oluna.

Hulâsa-i mâdde-i sâdise: Mazhar-ı hücûm-i hasm olan devlet, nakden[7] ve yâhûd âhar vechile istimdâda rağbet eyledikde, matlûb olan asâkir-i berriyye ve yâhûd merâkib-i bahriyye[8], yevm-i mutâlebeden nihâyet üç ay müddetde îsâl ü imdâda bed'-i mükâfehadan in'ikād-ı musâlahaya dek münâsib taksîtler ile irsâl oluna.

Hulâsa-i mâdde-i sâbi'a: Devletân-ı fahîmetân, gerek imdâd ü i'ânet ve gerek cedel ü husûmetde havme-pîrây-ı şirket olmağla, her biri tahsîl-i emniyyet etmedikce, âharı musâlaha ve mütârekeye meyl ü rağbet etmeye.

Hulâsa-i mâdde-i sâmine: Meşrût olan imdâd ü i'ânet ya kuvvet-i mecmû'alarıyla 'umûmî hareket lâzım geldikde, tedâbîr-i harbiyyelerini birbirine ihbâr ve imtidâd-ı mükâfeha ve in'ikād-ı musâlahada ahadühümâ âhara tekaddüm etmamek içün menvî-i zamîrlerini bi'l-mükâtebe iş'âr edeler.

Hulâsa-i mâdde-i tâsi'a: İrsâl olunacak asker, levâzım-ı harbiyye ile vezâyifini[9], devlet-i mu'ayyen hudûdlarından çıkdıkları günden mükemmel ta'yînâtı, devlet-i müsta'în[10] verüp, eyyâm-ı hareket ü irtihâl ve hengâm-ı tırâz[11] ü nizâlde kendü askeri gibi mültefit ve âsûde-nişîn-i hayme-i râhat olalar.

Hulâsa-i mâdde-i 'âşira: Ta'yîn olunacak donanma, vâsıl-ı halîc-i müstemidd olduğu günden ibtidâ ve düşmen-i müşterek 'aleyhine i'mâl olundukca iktizâ eden zehâyir[12] ve ta'yînât i'tâ olunup, donanma-yı mu'ayyenin

---

1 ve M1 : — A1
2 mertebede A1 : mertebe M1
3 mülkünü A1 : milketi M1
4 olalar A1 : olurlar M1
5 refâkat A1 : — M1
6 diversiyon [30a'nın sol kenarında farklı bir kaligrafiyle ve bu kelime ile ilgisi 7 rakamı ile işaret edilen şöyle bir kayıt vardır: "Diversiyon, tefrika ma'nâsmadır"] A1 : depozisyon M1.
7 nakden M1 : nakd A1
8 bahriyye A1 : bahriyyeye M1
9 vezâyifini A1 : vezâ'ifini M1
10 müsta'în A1 : müte'ayyen M1
11 tırâz M1 : tırâr A1
12 zehâyir M1 : zehâ'ir A1

ta'mîrine iktizâ eden eşyâ, devlet-i müsta'în tersânesinden semen-i râyiciyle i'tâ ve muhârebe-i müşterek müddetinde, gerek müstesnâ ve gerek muhtâc-ı ta'mîr u tecdîd ve meremmât ü inşâ içün murâd eylediği lîmâna duhûle menşûr-i ruhsat imlâ oluna.

Hulâsa-i mâdde-i hâdiyete[1]-'aşere: Hîn-i muhârebede düşmenden alınacak ganîmet, gerek eşyâ ve emvâl ve gerek edevât-ı harb ü kıtâl, ahz eden asâkir-i gānimîn arasında kısmet oluna.

Hulâsa-i mâdde-i sâniyete[2]-'aşere: Devlet-i 'aliyye'de zîb-efzây-ı taht-ı Saltanat ve Memâlik-i Rusya'da makām-ârây-ı İmperatoriyyet cenâblarınm[3] işbu 'akd eyledikleri tedâfu'î muvâfakat, tevsî'-i dâ'ire-i memleket kasdiyle olmayup, tahsîl-i emniyyet ve vikāye-i temâmiyyet-i[4] memleket ve tarafeyn re'âyâsmın tahsîl-i esbâb-ı istirâhatleri **[M1 65]** ve müvâzene-i mülkiyyenin bekāsiyle 'âmmenin emniyyetleri içün[5] sûret-yâb-ı vifâk, tedâfu'î bir ittifâk olmağla, Nemçe İmperatoru'yla İngiltere ve Prusya devletleri dahi ittifâka duhûle da'vet ve tahsîl-i emniyyet içün sâ'ir-hâhiş-ker olan divele dahi dâ'ire-i ittifâka duhûle irâ'e-i ruhsat oluna.

Hulâsa-i mâdde-i selâsete-'aşer: Devletân-ı fahîmetân bu mu'âhedenin imtidâdına tâlib ve 'an-samîmi'l-kalb halelden masûn olarak muhâfazasına râgib ise dahi, tebeddül-i ahvâl-i zeman ba'zı mevâddın tahvîlini iktizâ edeceği nümâyân olduğundan, tasdîk-nâmelerin mübâdelesi gününden i'tibâren sekiz sene müddet ta'yîniyle nigâşte-i defter-i karâr kılınup, tekmîl müddetde muktezây-ı vakte göre tecdîd-i binây-ı ittifâk-ı devleteyn te'sîs ü teşyîd oluna.

Hulâsa-i mâdde-i râbi'ate-'aşer: Pâdişâhân-ı tarafeyn ve hükümdârân-ı cânibeyn taraflarından işbu ittifâk-ı tedâfu'î tasdîk ve tasdîk-nâmeleri[6] iki ay müddetde ve belki daha az vakitde muharrer-i kalem-i tenmîk ola.

Hulâsa-i hâtime: İşbu 'ahid-nâmede olan şurût on dört mâdde üzerine olmak evtâd-ı mukābeleye merbût olmağla, bir kıt'ası Devlet-i 'aliyye murahhasları tarafından tahrîr ve bir kıt'ası dahi Rusya Elçisi ve Murahhası tarafından tastîr olunup, bu vechile itmâm-ı maslahat ve icrây-ı resm-i mübâdelede kā'ide-i divele ri'âyet oluna; tahrîren fî sittin[7] ve 'işrîn receb li-sene selâse ve'aşere ve mi'eteyn ve elf◊.

---

1 hâdiyete A1 : hâdiye M1
2 sâniyete A1 : sâniye M1
3 cenâblarınm A1 : cenâblarına M1
4 ve vikāye-i temâmiyyet-i A1 : — M1
5 emniyyetleri içün M1 : emniyyetleriyçün A1
6 tasdîk-nâmeleri A1 : tasdîk-nâmelerin M1
7 sittin A1 : sene (سنه) M1
◊ 26 Receb 1213 = 3 Ocak 1799 Perşembe.

Dîğer ittifâk-nâme-i hafîyye-i Devlet-i Rusya[1]

Memleket-i 'Osmâniyye'de erîke-pîrây-ı Saltanat ve diyâr-ı Rusya'da murabba'-nişîn-i makām-ı hükûmet cenâbları arasında olan tedâfu'î muvâfakat, müvâzene-i mülkiyyeye ri'âyet ve divel-i mevcûdenin bulundukları kuvvet-i zâtiyyeleriyle ibkāsından 'ibâret olduğundan, tarafeynin tâmmiyyet-i mülklerini vikāye ve re'âyâsının[2] devâm-ı[3] âsâyişlerini himâyeden neş'et etmekle, Fransa'da zuhûr eden hâlet[4], hükümdârân-ı müşârun ileyhimâya mûcib-i 'ibret ve in'ikād-ı ittifâk-ı tedâfu'îye 'illet olup, inkılâb-ı ahvâl-i divel ve irtifâ'-ı fevâ'id-i[5] erkân-ı edyân ü milel, Fransa'nın müdîr-i umûrlarına aksây-ı murâd ve hürriyyet-i asliyye ma'nâsına Depolemibernâyî [=de Liberté][6*] ta'bîriyle taglît-ı 'avâmm, netîce-i mukaddime-i fesâd olup, divel-i sâ'irenin nizâmlarına dahi îrâs-ı halel, kavm-i merkūma müntehây-ı emel olduğundan, kimini âverde-i zîr-i süyûf-i **[M1 66]** gālibiyyet ve kimini[7] sirâyet-i 'illet-i Firengî-i ihtiyâl ile mübtelây-ı maraz-ı maglûbiyyet etdiklerinden başka, erâzî-i Devlet-i 'aliyye'ye dahi hücûm ve etrâf-ı memâlikine itâle-i akdâm-ı şûm eyledikleri ma'lûm olmağla, ber-mûceb-i ittifâk düşmen-i müşterek üstüne râyet-bend-i vifâk olduklarından, hafî olmak üzere on üç mâdde üzerine imlâ vü[8] imzâ olunan dîger bir kıt'a ittifâk-nâmenin hulâsasıdır.

Hulâsa-i mâdde-i ûlâ: Rusya Devleti tarafından sefâyin-i hafîfeden mâ'adâ biri seksan dört, ikisi yetmiş dörder[9] ve üçü yetmiş ve altısı ellişer pâre topçeker on iki kıt'adan 'ibâret bir donanma, Karadeniz Boğazı'na Rusya tarafından îsâl ve Devlet-i 'aliyye donanmasıyla bi'l-ma'iyye Akdeniz'e çıkup, düşmen-i müşterek üzerine şirâ'-güşây-ı iştîsâl olmak husûsu muhâbere ve Fransa'nın cemî' mekāsıdını ibtâl ve Akdeniz ve Körfez'de sefâyin-i harb ü peykâr ve merâkib-i sâ'ire tüccârına ilkāy-ı âteş-i izmihlâl içün müzâkere olunup, devleteynin ser'askerleri i'mâl-i edevât-ı gayret birle[10] düşmen-i müşterek üzerine havâle-i müdâfi' etmekle, İngiltere Devleti Fransa ile muhârebede devleteyne iştirâki muhakkak olduğundan, amirali ile bi'l-muhâbere 'akd-i livây-ı ma'iyyet oluna.

---

1 **Dîğer ….. Rusya** M1 : + [Bu başlık biraz aşağıda 31b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
2 re'âyâsının A1 : re'âyânın M1
3 devâm-ı M1 : + ve A1
4 hâlet A1 : hâlât M1
5 fevâ'id-i A1 : kavâ'id-i M1
6 Depolemibernâyî (دپوله میبرنای) M1 : + [bu kelime ile ilgili olarak 31a'nın sol kenarında farklı bir kaligrafi ile yazılmış, muhtemelen "Liberte" gibi okunabilecek bir kelime vardır] A1
* Metnimizde Depolemibernây (دپوله میبرنای) gibi okunabilecek şekilde yazılmış olan kelime, Fransızca'da hürriyet anlamına gelen "de Liberté" olmalıdır.
7 kimini A1 : kimi M1
8 on üç ….. vü M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 31b'nin üst kenarına yazılmıştır] A1
9 dörder M1 : dörter A1
10 birle M1 : — A1

Hulâsa-i mâdde-i sâniye: Rusya İmperatoru, mâdde-i evvelde muharrer donanmayı, memâlik-i İslâmiyye mâdâmki Fransa'nın pâ-zede-i[1] 'adâveti ola, hıdmetlerine tahsîs ve düşmen-i müşterek üzerine bi'l-ma'iyye muhâcemeyi tansîs[2] etmekle, bâb-ı musâfât insidâd ve zemân-ı muhârebe[3] imtidâd buldukca, sefâyin-i Rusya'yı celb ve[4] cebehâne ve sâ'ir levâzım ile kesb-i takviyet içün Akdeniz'den Karadeniz'e Boğazlar'dan murûruna ruhsat ve lede'l-iktizâ Devlet-i 'aliyye'nin zîr-i hükmünde olan lîmânlara duhûlüne icâzet verile.

Hulâsa-i mâdde-i sâlise: Cânib-i İmperator, müte'ahhid-i indifâ'-ı hecme-i 'adû-yi mesfûr olmağla, mâdde-i sâniyede mastûr Karadeniz'den Akdeniz'e ve Akdeniz'den Karadeniz'e murûr, düşmen-i müşterekin muhârebe vaktine menût ve bu sûret vakt-i âharda iddi'â olunmamak meşrût ola.

Hulâsa-i mâdde-i râbi'a: Devletân-ı müttefikāndan mâ'adâ her kangı devlet olur ise olsun, sefâyin-i harbiyyesinden bir kalyon Karadeniz Boğazı'ndan 'ubûr ve hâsılı her dürlü merâkib-i harbiyyenin bahr-ı mezbûr tarafına şirâ'-güşây-ı murûr olmasına mümâna'at, [M1 67] lâzime-i zimmet-i 'uhde-i devlet ola.

Hulâsa-i mâdde-i hâmise: İttifâk-nâmenin onuncu mâddesinde olan şurût-ı muharrer, işbu mu'âhede-i münferidenin evvelki mâddesinde olan donanma hakkında mu'teber olmağla, bu def'a müretteb defterde olan ta'yînât ve sâ'ir me'kûlât ve meşrûbât, sefâyinin Boğaz'a vurûdları gününde[5] dört aylık i'tâ ve bundan sonra dahi donanmada lâ-ekall iki aylık zahîre bulunmasına i'tinâ olunup, kabzına me'mûr kumandan ve ofiçyâle[6] teslîm ve defterde muharrer mevâdd içün bin iki yüz kîse, ibtidây-ı temmûzdan bed' ile her üç mâhda bir muksitan edâ ile tetmîm oluna.

Hulâsa-i mâdde-i sâdise: Fransa müdîrleri, râyet-keş-i fesâd ve bu takrîble re'âyây-ı Devlet-i 'aliyye'yi ifsâd ve berren[7] dahi nîrân-ı hücûmu îkād ederler ise Devlet-i Rusya, Devlet-i 'aliyye hakkında gayret-i tarafdârânesin izhâr ve seksan bin asker-i berriyyesini iktizâ eden mahalle ba's ü tesyâr ede.

Hulâsa-i mâdde-i sâbi'a: İşbu sefer u hareket, Devlet-i 'aliyye'nin memâlikini hıfz u hirâset içün olmağla, askerinin nizâmını vikāye ve mu'askerini[8] teşettütden himâye, Devlet-i 'aliyye'ye[9] nâfi' ve menfa'at ve zararı taraflarına râci' olduğundan, fi'l-asl Rusya tebe'asından olan Müslimânlar fırâr ve mültecî-

1 pâ-zede-i A1 : ziyâde M1
2 tansîs A1 : tenkīs M1
3 muhârebe A1 : + de M1
4 ve M1 : — A1
5 gününde A1 : gününden M1
6 ofiçyâle A1 : oficyâle (اوقجباله) M1
7 berren A1 : bir M1
8 mu'askerini A1 : askerini M1
9 'aliyye'ye M1 : 'aliyye A1

i dâru'l-emân-ı Devlet-i ebediyyü'l-karâr olur ise, havâle-i dest-zede-i (دست زده) ikdâm ve re'âyây-ı Rusya'dan biri İslâm'ı kabûl ve fırâren zîr-i sâye-i himâyeye[1] duhûl eder ise, yine Donanma-yı Rusya'da istihdâm içün irsâl ve ba'de tekmîli'l-musâlaha Yaş 'Ahid-nâmesi'nin sekizinci mâddesiyle mu'âmele ve imhâl oluna.

Hulâsa-i mâdde-i sâmine: İki devlet, düşmen-i müşterek üzerine kıyâm ü hareket ve ittifâk-nâmenin sekizinci mâddesinde birbirinden mukaddem mütâreke ve musâlahaya 'adem-i rağbet, mazbût-ı kalem-i kitâbet olmağla, ol vechile ri'âyet oluna.

Hulâsa-i mâdde-i tâsi'a: Devletân-ı fahîmetândan her biri âhara müstelzim-i zarar bir dürlü 'ivaz u bedel kabûlüyle musâlahadan hazer edeler.

Hulâsa-i mâdde-i 'âşire: Donanma-yı devleteyn birbirine tesâdüf ve her biri bulundukları rütbeyi i'lâna işâret-keş-i te'ârüf olduklarında, lede'l-imtiyâz bed'-i selâmda[2] mertebe-i mürettebeye göre selâma âgāz olunup, rütbeleri müsâvî olur ise selâmdan ferâgat ve kaç top atar ise mukābili dahi mikdâr-ı merkūma ri'âyet **[M1 68]** edeler.

Hulâsa-i mâdde-i hâdiyete[3]-'aşere: Devletâna göre mekânı ba'îd ve i'âne-i berriyye vü bahriyye mümkin olmayacak bir düşmen zâhir u bedîd oldukda, iki bin süvârî[4] asker ve on iki bin piyâde leşkere bedel beher süvârîye[5] yüz ellişer ve piyâdeye yüzer guruş verilmek düstûru'l-'amel olup, senevî bir buçuk milyon guruş i'tâ ve i'lân-ı harb ibtidâsından üç ayda bir taksîtle devlet-i mu'ayyen tarafından teslîm ve edâ oluna.

Hulâsa-i mâdde-i sâniyete-'aşere[6]: İşbu mevâdd-ı münferide Fransa 'aleyhine müşâreket içün olmak şurût-ı mün'akıde[7] olmağla, divel-i sâ'ireden duhûle zuhûr eden rağbet, tarafeynin inzımâm-ı re'yleriyle râbıta-pezîr-i sûret ola.

Hulâsa-i mâdde-i sâlisete[8]-'aşere: Bundan sonra bu makūle husûmet içerüden[9] dahi rû-nümây-ı meclây-ı sûret olur ise, muhâfaza-i mülkleriyçün hareket ve âsâyiş-i 'âmme-i re'âyâ bekāsı mülâhazasıyla, i'lân-ı harbde müşâreket-i devletân beyninde meşrût ve habl-i metîn-i ittifâk-ı tedâfu'iyle evtâd-ı mukāveleye merbût olmak üzere, işbu mevâdd-ı münferide-i hafiyye[10] dahi imzâ ve itti-

1 himâyeye A1 : Ahmediyye'ye M1
2 bed'-i selâmda M1 : bedâ İslâm'da A1
3 hâdiyete M1 : hâdiye-i A1
4 süvârî A1 : — M1
5 süvârîye A1 : + yedi M1
6 sâniyete M1 : sâniye-i A1
7 mun'akıde A1 : mun'akıd M1
8 sâlisete M1 : sâlise-i A1
9 içerüden A1 : içün M1
10 hafiyye A1 : hafîfe M1

fâk-nâme-i tedâfu'îde lafzan-be-lafz münderic olmuş gibi düstûru'l-'amel olmak kavliyle vaz'-ı kalem-i rızâ olundu[1]; *tahrîran fî*[2] *sittin ve 'işrîne receb li-sene selâse ve 'aşere ve mi'eteyn ve elf*◊.

Zikr-i ittifâk-nâme-i Devlet-i İngiltere[3]

Öteden berü Devlet-i 'aliyye ile İngiltere Devleti arasında safvet, kemâl-i hulûsla merbût-ı habl-i metîn-i dostî vü mahabbet olup, Fransalu ile 'alem-efrâz-ı muhârebe ve devletân-ı fahîmetân şakka-güşây-ı müşâcere vü munâsabe bulunduklarından, Devlet-i 'aliyye ile Rusya Devleti beyninde olan ittifâkda İngiltere Devleti'ni da'vet, nigâşte-i sahîfe-i nâme-i muvâfakat olmağla, Devlet-i 'aliyye ile İngiltere Devleti arasında olan on mâdde üzerine merbût ittifâk-nâme-i tedâfu'îde olan şurût.

Hulâsa-i mâdde-i ûlâ: Devletân-ı 'Osmâniyye ve Rusya aralarında mün'akıd şurût-ı vifâka İngiltere dahi râbıta-pezîr-i ittifâk olup, divel-i selâse beyninde tedâfu'î ma'kūd ve birbirlerine berr u bahrda i'ânet etmek üzere merbût-ı evtâd-ı hulûd olmağla, ile'l-ebed birbirlerinin dostlarına izhâr-ı sûret-i mücâmele ve düşmenlerine ibrâz-ı tavr-ı hasmâne ile mu'âmele ederek tarafeyn istihsâl-i **[M1 69]** esbâb-ı asâyişde muhâbere ve def'-i hecme-i husamâyı iktizâsına göre dostâne müzâkere edeler.

Hulâsa-i mâdde-i sâniye: Devletân-ı fahîmetân, binây-ı ittifâklarına esâs-efken-i takviyet ve temâmiyyet-i mülklerine müte'ahhid-i zamân ü kefâlet olup, İngiltere Devleti Mısır'a Fransa hücûmundan evvel olan Memleket-i 'Osmâniyye'nin temâmiyetine zâmin ü kefil ve bi'l-mukâbele[4] Devlet-i 'aliyye dahi İngiltere Devleti'nin bilâ-istisnâ kâffe-i memâlikinde muhâfaza ve zamân ve[5] kefâletde müte'ahhid-i sa'y-i cemîl olur.

Hulâsa-i mâdde-i sâlise: Devletân-ı müte'âhidân, umûr-i dâhiliyye ve hâriciyyelerinde muhtâr ve divel-i sâ'ire ile in'ikād-ı güsiste-târ-ı maslahatları, muhavvel-i 'uhde-i ihtiyâr olup, ancak ahadühümâ âharın zarar u ziyândan muhâfazasını mülâhaza ve temâmiyyet-i memâlikine noksân tetarruk edecek esbâbdan muhâfaza ede.

Hulâsa-i mâdde-i râbi'a: Ahad-i tarafeyne bir nev' muhâceme, sûret-nümây-ı müşterek-i muhâsama olur ise, iktizâ eden imdâd, vakt ü hâlin îcâb eylediği üzere lâyık-ı şân-ı hulûs u vedâd ola.

---

1 olundu A1 : oluna M1
2 fî M1 : — A1
◊ 26 Receb 1213 = 3 Ocak 1799 Perşembe.
3 **Zikr-i ….. İngiltere** M1 : + [Bu kelimeler kırmızı mürekkeple, başlık şeklinde 31b'nin sağ kenarına ve bu satırların biraz aşağısına yazılmıştır] A1
4 bi'l-mukābele A1 : bi'l-mukāvele M1
5 ve A1 : — M1

Hulâsa-i mâdde-i hâmise: Devletân-ı fahîmetân, düşmen-i müşterekle husûmet ve her vechile muhâsamada şirket eylediklerinde, ahadühümâ âhardan tahsîl-i emniyyet etmedikce sulha rağbet etmeye.

Hulâsa-i madde-i sâdise: Tarafeynin sefâyini birbirlerine musâdefe ve rütbelerini isti'lâma 'alem[1]-efrâz-ı mu'ârefe olup, rütbeleri müsâvî olur ise selâmdan ferâgat ve muktezây-ı rütbe üzere ol kaç top atar ise, âharı dahi 'adedine ri'âyetle mütâba'at ede.

Hulâsa-i mâdde-i sâbi'a: Hîn-i muhârebede düşmen-i müşterekden alınacak mâl-ı ganîmet, ancak igtinâm eden asker beyninde kısmet oluna.

Hulâsa-i mâdde-i sâmine: Devletân-ı fahîmetân el-ân mübâşir-i ceng ü husûmet bulunduklarından, müştereken mukābele ve muhâsamaya kıyâm ve beşinci mâdde muktezâsmca gerek Devlet-i 'aliyye ve gerek İngiltere Devleti kendü menfe'atleriyçün münferiden musâlaha olmamağa ihtimâm edeler.

Hulâsa-i mâdde-i tâsi'a: Devletân-ı müte'âhidân, musâlaha ve muhârebede niyyetlerini birbirine ihbâr ve bi'l-iştirâk müzâkere-i[2] silm ü harbde usûl-i kānûn-i insâfa i'tibâr edeler.

Hulâsa-i mâdde-i 'aşire: Düşmen-i müşterekin 'ale'l-ıtlâk izâle-i kuvveti ve bi'l-husûs Mısır'dan def'-i eyâdî-i mazarratı ve Bahr-ı sefîd **[M1 70]** ve İcdeniz'den kat'-ı rişte-i ümmîd-i ticâretiyçün[3] iktizâ eden levâzım-ı mukābele-i hısâm, devletân beyninde bi'l-müzâkere râbıta-pezîr-i intizâm olup, tüccâr-ı hasma cemî' sevâhil-i memâlik-i 'Osmâniyye'nin lîmânları mesdûd ve def'-i gezend-i hasm içün lâ-ekall yüz bin asâkir-i 'Osmânî[4] mevcûd ve İngiltere ve Rusya donanmasıyla bahrân-ı merkūmânda bulunmak içün temâmca kuvvet-i bahriyyesiyle Donanma-yı 'Osmâniyye şirâ'-güşây-ı vürûd ola. Ve bi'l-mukābele İngiltere Devleti dahi keyd-i mazarrat-ı düşmeni def'a müttefikan havâle-i donanma-yı himmet ve Memâlik-i 'Osmâniyye'yi hücûm-i a'dâdan vikāyeye, tevcîh-i sükkân-i sefâyin-i gayret ede.

Hulâsa-i mâdde-i hâdiyete[5]-'aşere: İngiltere Donanması'na Bahr-ı sefîd'de sebeb-i seyr u sefer, sevâhil-i 'Osmâniyye'den kat'-ı eyâdî-i düşmenle ref'-i[6] zarar olup, bu sûretde neferâtınm firârında olan mazarrat, Devlet-i 'aliyye'ye ric'at etmekle, firâr eden neferâtı 'adem-i kabûl, nizâm-ı donanmanın vikāyesiyçün me'mûldür.

---

1 'alem A1 : — M1
2 müzâkere-i A1 : — M1
3 ümmîd-i ticâretiyçün A1 : bihâr içün M1
4 'Osmânî A1 : İslâm'ı M1
5 hâdiyete M1 : hâdiye-i A1
6 ref'-i A1 : def'-i M1

Hulâsa-i mâdde-i sâniyete[1]-'aşere: Bu ittifâkın halelden hıfzı matlûb ve imtidâd-ı zemân her ne kadar mergūb ise dahi tebdîl-i ahvâl, mevâddı mûcib-i ibdâl olmağla, işbu târîhden sekiz sene müddetle tahdîd[2] ve inkıtâ'-ı müddetde zemân-ı lâzimesince tecdîd oluna.

Hulâsa-i mâdde-i sâlisete[3]-'aşere: İşbu ittifâk-ı tedâfu'î, Şehinşâh-ı Memâlik-i 'Osmânî hazret-i Sultân Selîm Hân-ı Sâlis ve İngiltere Devleti'nin Kıralı Corc-i Sâlis [=Georg III][4] taraflarından tasdîk ve üç aya dek tasdîk-nâmeleri mübâdelesiyle şurût-ı vifâk tevsîk oluna; *tahrîren fî semânin ve 'işrîn receb li-sene selâse ve 'aşere ve mi'eteyn ve elf*◊.

Zikr-i vürûd-i Donanma-yı Rusya be-Halîc-i Bahr-ı siyâh ve muhârebe-i Donanma-yı İngiltere be-Donanma-yı Fransa der-pîş-gâh-ı Kal'a-i Ebâhûr[5]

Ber-muktezây-ı şurût-ı mıvâfakat sagīr u kebîr on dört kıt'adan ibâret Rusya Devleti'nin amiral ta'yîn eylediği Okanof* [= Ouchakov] ile bir donanması lenger-endâz-ı Halîc-i Dâru's-saltana olduğu esnâda, İngiltere Donanması Akdeniz'de halle-çûb-i seyr u sefer ve Fransa ahvâline havâle-i dûrbîn-i nazar etmekde iken, Fransa'mn Mısır'ı istîlâsını tahkīk ve eşir'a-i sefâyin-i donanmasını pür-sâz-ı şurta-i tevfik edüp, sevâhil-i Mısrıyye'den Ebâhûr [=Ebûkīr]** pîş-gâhında donanmalarıyla mukābele ve tarafeynden idâre-i sükkân-ı merâkib-i müşâcere **[M1 71]** ve mücâdele olunup, 'âkıbet nehenk-i bahr-ı[6] sitîz-i asker-i bahriyye-i İngiltere, sarsar-ı kavâri'-i satvetle tebâr-ı gālibiyyetde mevc-engîz olup, Fransalu'nun Odyan (اوديان = *Orient*) ismiyle müsemmâ ve tefe''ül-i zabt-ı şarkı hûlyâ eylediği, yüz yirmi topçeker ve üç anbarlularını ihrâk ve dört kıt'a dahi sefîne-i kebîresin bahr-ı 'ademe igrâk edüp, seksan pâre topçeker iki kıt'a sefîne-i kebîre ve dört kıt'a sefâyin-i mutevassıta ile birtakım merâkib-i sagīre-

---

1 sâniyete M1 : sâniye-i A1
2 tahdîd A1 : tecdîd M1
3 sâlisete M1 : sâlise-i A1
4 Corc-i Sâlis M1 : Vâlî Corcus-i Sâlis A1. Metnimizde sözü edilen Büyük Britanya ve İrlanda Kralı George III (1738-1820) için bk. meselâ "George III", *Büyük Larousse*, IX,4506.
◊ 28 Receb 1213 = 5 Ocak 1799 Cumartesi.
5 **Zikr-i ..... Ebûhûr** M1 : + [Bu kısım "Bahr-ı siyâh"tan sonra "**ve**" yerine "**zikr-i**" ilâvesiyle, ama ayrı iki başlık olarak kırmızı mürekkeple 33b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
* Metnimizde Okanof (اوقانوف) imlâsı ile yazılmış olan Rus amirali, Fiodor Fiodorovitch Ouchakov (1744-1817) olmalıdır; bk. meselâ Jean-Pierre Poussou, Anne Mézin, Yves Perret-Gentil, *L'influence française en Russie au XVIIIe siècle*, Paris 2004, s.421,426,491,495,536.
** Kaynaklarda adı Bûkīr, Ebûgūr, Ebûhûr, Ebâhûr şekillerinde de geçen Mısır'da Akdeniz kıyısında bir sâhil şehri olan Ebûkīr için bk. meselâ Atillâ Çetin, "Ebûkīr", *DİA*, İstanbul 1994, X,279-280.
6 bahr-ı A1 : — M1

sin beste-i zencîr-i zabt ve Tersâne-i temellüklerine rabt eyledikleri haberini, amiralleri Nelson[1] irsâl ve Donanma-yı hümâyûn'la Rusya Donanması'nın hurûclarını isti'câl etmekle[2], der-'akab Devlet-i 'aliyye ve Rusya donanmalarıyla birer ikişer korvet, Devlet-i 'aliyye şalopeleriyle şirâ'-güşây-ı ma'iyyet ve Rodos'dan Hasan Bey'i istishâbla İskenderiyye tarafına tevcîh-i sükkân-ı satvet eyleyüp, Fransalu'nun Venedik'den istîlâb[3] ve ehâlîsini beste-i zencîr-i ıztırâb eyledikleri Körfez adaları mülâbesesiyle, Rumeli taraflarına dahi te'addî ve bu takrîble memâlik-i Devlet-i 'aliyye'yi pey[4]-siper-i senâbikü'l-hayl-i tesaddî eyleyeceği meczûm ve bu sûretle cümleden mukaddem cezâ'ir-i[5] merkûmeden kat'-ı eydî-i habîseleri beyne'l-lüzûm olmağla[6], işbu bin iki yüz on dört senesi◊ Rusya Donanması'nın fekk-i lenger-i ikāmet ve ferdâsı sagīr u kebîr otuz kıt'a sefîneden 'ibâret Donanma-yı hümâyûn'la Ser'asker olan Kapudâne-i hümâyûn Giridli Şeremet Kapudan dahi bâdbân-güşây-ı hareket olup[7], evvelâ Çuka adaları bi'l-iştirâk hücûm-i dilâverân-ı asâkir-i müttefika ile levs-i vücûd-i e'âdîden pâk oldukda, Kefalonya ve Zanta adaları dahi istîmân ve içlerinde olan bin dört yüz nefer Fransalu'yu teslîmle tahsîl-i emân edüp, sevâhil-i Körfez'de olan bilâd ü bikā'ı, Korfalu'nun muharrer-i defter-i ihtisâsı olduğundan, Şîr-i vegā Depedelenli 'Ali Paşa ol havâlîyi zabta 'alem-efrâz-ı satvet ve muhâfazada olan Fransalular dahi mukābelesine râyet-keş-i 'azîmet olmağla, Delvine kurbünde tarh-ı pâzâr-ı[8] kârzâr ve sir'a-i zafer, delâlî-i tîğ-i bî-dirîğle taraf-ı İslâmiyân'da karâr etmekle, Fransalu reh-rev-i vâdî-i hezîmet ve Preveze ve Berga ve Dubnice ve Bohboz[9*] nâm dört kal'a, müstezâd-ı manzûme-i memâlik-i[10] devlet oldu. Fransalu'yu Korfa'dan tahliye ve erâzî-i mağsûbeyi **[M1 72]** yed-i zâlimelerinden tencîh[11] eylediklerinde, asâkir-i tarafeyn neşr-i cenâh-ı

1 Nelson A1 : Telson (تلسون) M1. Metnimizde kendisinden bahsedilen İngiliz amirali Horatio Nelson Vikont (1758-1805) için bk. meselâ "Nelson", *Büyük Larousse,* XVI,8589.

2 etmekle M1 : + [34a'nın sol kenarında başlık şeklinde kırmızı mürekkeple yazılmış olan "**Zikr-i feth u teshîr-i Cezâ'ir-i seb'a be-taraf-ı Devlet-i 'aliyye**", bu kısımda anlatılanlarla ilgili olarak başlık şeklinde düşünülmüş olmalıdır] A1

3 istîlâb A1 : istîlâ M1

4 pey A1 : bî M1

5 cezâ'ir-i A1 : cezâyir-i M1

6 olmağla M1 : + [34a'nın sol kenarında başlık şeklinde kırmızı mürekkeple yazılmış "**Zikr-i feth u teshîr-i Preveze ve sâ'ire**", bu kısımda anlatılanlarla ilgili olarak başlık şeklinde düşünülmüş olmalıdır] A1

◊ 1 Muharrem 1214 = 5 Haziran 1799 Çarşamba.

7 olup A1 : edüp M1

8 pâzâr-ı A1 : bâzâr-ı M1

9 Bohboz A1 : Bohyoz (بوحيوز) M1

* Metnimizdeki yazılışlarına göre okumaya çalıştığım yerler sırasıyla Prévésa, Parga, Vonitza ve Boutrinto olmalıdır; bk. meselâ Ibrahim-Manzour-Efendi, *Mémoires sur la Grèce et l'Albanie pendant le gouvernement D'Ali Pacha,* Paris 1828, s.34,188,195.

10 memâlik-i A1 : ممالك M1

11 tencîh A1 : neciyye M1

himâyet ve ser'askerleri icrây-ı merâsim-i muzâheret eyleyüp, tarafeyn birbirlerinin hâtırlarına ri'âyetle izhâr-ı rağbet ve dâmen-i mahtûbe-i mülk-i mazbûtaya itâle-i dest-i murâvedet[1] etmameleriyle, gerden-i dûşîze-i memleket, kılâde-i hükûmetden te'arrî ile hacle-pîrây-ı 'utlet olarak bir zemân murûr ve: "Merbût-ı silsile-i seyf-i kāhireleri olan 'azrây-ı memleket niçün[2] idhâl-i diyâr-ı hükûmet olunmaz?" deyü[3] Rusya tarafından[4] bir mu'âmele-i dostâne zuhûr etdikde, bu insâfâne hareket, Sultân Selîm-i selîmü't-tab'a bâ'is-i memnûniyyet olup, taraf-ı Şehinşâhî'den dahi mukābele bi'l-misle ri'âyet ve gerden-i İmperatorî'ye havâle-i tanzîm ü temşiyet buyurduklarında, erâzî-i kadîmesini zamîme-i emlâk-i kadîme-i devlet ve cezâ'ir-i[5] merkūmenin dahi sebîke-i nizâmı ifrâğ-ı kālıb-ı Cumhûriyyet kılınup, cezâ'ir-i[6] müctemi'a nâmiyle şöhretdâr ve Dubravenedik cumhûru gibi Devlet-i 'aliyye'ye teba'iyyetle sermâyedâr-ı[7] iftihâr olmak üzere tanzîm ve üç senede bir kerre yetmiş beş bin guruş cizyelerini edâ eylemek şartıyla misâl-i 'adl-iştimâl terkīm olunmak, devletân-ı müttefikān beyninde karâr-gîr ve murahhaslar ma'rifetleriyle[8] on iki mâdde üzerine mazbût-ı kayd u tahrîr olan 'ahid-nâmenin hulâsasıdır ki, ber-vech-i âtî zikr olunur.

Zikr-i 'ahd-nâme-i Cezâyir-i seb'a-i müctemi'a[9]

Hulâsa-i mâdde-i ûlâ: Korfa'da Rumeli'ye olan kurbiyyet, Devlet-i 'aliyye'ye, ittibâ'ları sûretinde medâr-ı âsâyiş ü râhat olacaklarını Devlet-i Rusya'da murabba'-nişîn-i sandalî-i[10] İmperatoriyyet ve Moskov memâlikine[11] zıll-efgen-i hükûmet olan Pavli* cenâbları tefekkür ve Dubravenedik misillü bir cumhûr olarak Devlet-i 'aliyye'ye teba'iyyetlerini tezekkür etmekle, vücûh-i memleket umûr-i cezâ'iri[12] ru'yet etmek üzere heyûlây-ı cem'iyyet, kabûl-i sûret-i Cumhûriyyet edüp, cumhûr-i merkūmun temâmiyyet-i mülklerini vikāye

1 murâvedet A1 : murâddet M1
2 niçün A1 : içün M1
3 deyü M1 : + [34b'nin sağ kenarında başlık şeklinde kırmızı mürekkeple yazılmış "**Zikr-i havâle-i nizâm-ı Cezâ'ir-i seb'a-i müctemi'a be-taraf-ı Devlet-i 'aliyye**", bu kısımda anlatılanlarla ilgili olarak başlık şeklinde düşünülmüş olmalıdır] A1
4 tarafından A1 : tarafında M1
5 cezâ'ir-i A1 : cezâyir-i M1
6 cezâ'ir-i A1 : cezâyir-i M1
7 sermâyedâr-ı M1 : sermâ[ye]dâr-i A1
8 ma'rifetleriyle A1 : ma'rifetiyle M1
9 **Zikr-i ..... müctemi'a** [Bu kısım 34b'nin sağ kenarında başlık şeklinde kırmızı mürekkeple yazılmıştır] A1 : — M1
10 sandalî-i M1 : sandâlî-i A1
11 memâlikine A1 : Memleketi'ne M1
* Metnimizde söz konusu edilen ve Pavli olarak kaydedilen Rusya İmparatoru Pavel (1754-1801) için bk. meselâ "Pavel I", *Büyük Larousse,* XVIII,9232.
12 cezâ'iri A1 : cezâyiri M1

ve kabûl ve tasdîk olunacak nizâm-ı dâhiliyyelerini himâyeyi İmperator-i müşârun ileyh cenâbları ve ilâ mâ-şâ'allahu Te'âlâ[1] ahlâf u a'kâbları müte'ahhid-i zamân ü kefâlet ve serîr-ârây-ı saltanat-ı 'Osmâniyye ve evlâd ü ahfâd-ı 'âlî-şânı, cumhûr-i merkûmun sözünü, ya'nî hâkim ve kadı ve metbû'u ve cumhûr-i mezkûr dahi Devlet-i 'aliyye'nin vasali, ya'nî mahkûm ve tâbi'i olmağla, haklarında **[M1 73]** icrây-ı âyin-i 'adl ü şefekat oluna.

Hulâsa-i mâdde-i sâniye: Mâdde-i ûlâya nazaran Korfa ve Kefalonya ve Ayamavra ve İtaki[2] ve Baksöz (باقسوز) ve Çuka ve Zanta ve Mora ile Arnabûdluk karşusunda Venediklü'den münfekk kebîr u sagîr her ne kadar ada var ise, Cezâ'ir-i[3] seb'a-i müctemi'a nâmiyle mezkûr Devlet-i 'aliyye'ye tâbi' bir cumhûr olup, ra'iyyeti gerek ticâret ve gerek nizâm-ı dâhiliyye-i memleketlerinde Dubravenedik re'âyâsı haklarında olan imtiyâzâtla mazhar-ı 'inâyet ve devletân-ı müte'ahhidân, Cezâ'ir-i[4] merkûmenin nizâm verecekleri umûr-i dâhiliyyelerini kabûl ve tasdîka, imzâ-nüvîs-i muvâfakat ola.

Hulâsa-i mâdde-i sâlise: Cumhûr-i mezkûrun Devlet-i 'aliyye'ye teba'iyyetleri lâzimesince, muhâfaza-i şurût-ı sadâkatle murâ'î-i hukûk-ı 'ubûdiyyet ve umûr-i dâhiliyye ve hâriciyyelerinde Dubravenedik cumhûrunun mütemetta' oldukları imtiyâzâtla dâhil-i dâ'ire-i himâyet olup, Memâlik-i mahrûse'de ikâmet ve sâ'ir meşgûl-i dâd ü sitâd-ı ticâret üzere olanların umûrlarını konsolosları ru'yet ve tüccârları, sefâyin-i Murâbıt ocaklarından mahfûz olarak feth-i şirâ'-ı emniyyet edeler.

Hulâsa-i mâdde-i râbi'a: Cumhûr-i mezbûrun[5] ikrâr-ı teba'iyyetleri ve Devlet-i 'aliyye'ye i'tirâf-ı metbû'iyyetleriyçün[6] ziyâde ve noksân kabûl etmamek şartıyla, üç senede bir yetmiş beş bin guruş cizyelerini edâ ve işbu virgülerini Dubravenediklü gibi elçileri, Hazîne-i 'âmire'ye teslîm eyledikde, anlar hakkında olan rusûm-i mu'tebere, bunlara dahi icrâ olunup, cumhûr-i mezkûrdan[7] Memâlik-i mahrûse'de bulunan ecnâs-i ra'iyyet, Dubravenediklü gibi cizye mutâlebesinden dâhil-i dâ'ire-i mu'âfiyet ola.

Hulâsa-i mâdde-i hâmise: Cezâ'ir-i[8] merkûmede olan kılâ' ve sâ'ir istihkâmâtla erâzî ve bikâ', cumhûr-i merkûma teslîm ve emr-i muhâfazada taraflarından neferât ta'yîni münâsib gördükleri vechile tanzîm olunacak ise dahi, muhâfazaya kâfî işbu seferler esnâsında asker-i vâfî tedârük edemedikleri

1 Te'âlâ M1 : — A1
2 İtaki A1 : Anaki M1
3 Cezâ'ir-i A1 : Cezâyir-i M1
4 Cezâ'ir-i A1 : Cezâyir-i M1
5 mezbûrun A1 : mezkûrun M1
6 ve Devlet-i ..... metbû'iyyetleriyçün A1 : içün M1
7 mezkûrdan A1 : mezkûrun M1
8 Cezâ'ir-i A1 : Cezâyir-i M1

hâlde, tarafeynden husûl-i muvâfakat ve cumhûr cânibinden inzımâm-ı re'y ü ma'rifetden sonra, devleteyn tarafından yâhûd ser'askerân cânibinden yine devletân-ı müttefikān neferâtından mürekkeb asker idhâl ve asâkir-i merkūme muktezây-ı hâle nazaran lüzûmu vaktine kadar cezâ'irde[1] i'mâl ve seferler bertaraf olduğu gibi asâkirden cezâ'irin[2] tahliyesine **[M1 74]** isti'câl oluna.

Hulâsa-i mâdde-i sâdise: Öteden berü cezâ'ir-i[3] merkūmede olan tüccâr Karadeniz'de meşgūl-i geşt ü güzâr olmalarıyla, bundan böyle de[4] Karadeniz'de ticâretlerine icâzet ve kendülere mahsûs bayraklarıyla murûr u 'ubûrlarına ruhsat verile.

Hulâsa-i mâdde-i sâbi'a: Cezâ'ir-i[5] merkūme ehâlîsinin râhat ve bulundukları Korfa Denizi'nde âminen ve sâlimen ticâret eylemeleri, Devlet-i 'aliyye 'indinde nüvişte-i kabâle-i iltizâm ve sinîn-i[6] 'adîdeden berü tahsîs olunan hudûd-i bahriyyelerini âharın 'adem-i tecâvüzü, hem-hudûdları olan divel-i sâ'irede dahi râbıta-pezîr-i nizâm olmağla, şerâyit-ı[7] mezbûreye muhâlif ocakların sefâyini, hudûd-i ma'hûdelerini[8] tecâvüz etmamelerine Devlet-i 'aliyye nezâret ve sefâyin-i Donanma-yı hümâyûn'a[9] hâcet mess etmedikce, 'adem-i murûr ile izhâr-ı merâsim-i şefekat eyleyüp, lede'l-hâce Âsitâne'de konsolosları ma'rifetiyle cumhûra i'lâm ve sefâyin-i mîriye[10], vardıkları adada karantina ve sâ'ir nizâm-ı beldelerine muvâfakate ihtimâm edeler.

Hulâsa-i mâdde-i sâmine: Venediklü'ye tâbi' karada[11] Arnabûdluk civârında vâki' Preveze ve Parga ve Dubnice[12] ve Bornor (بوجنور)* ve muzâfâtı, Memâlik-i mahrûse'ye munzam ve silk-i mülk-i Devlet-i 'aliyye'ye munzamm olup, memâlik-i merkūme ehâlîsi bilâ-istisnâ Nasrâniyyü'l-milel oldukları hüveydâ olmağla, Eflâk ve Boğdan'da olan ra'iyyet her ne vechile icrây-ı âyîn-i diyânet ederler ise, ol vechile hareket bunlar hakkında dahi nüvişte-i kabâle-i müsâ'ade ve ruhsat ve hukūk-ı irsiyye ve de'âvî-i sâ'ire-i mülkiyyeleri icrâsında kā'ide-i kadîmelerine ri'âyet ve Eflâk ve Boğdan erâzîsi gibi ehl-i İslâm tevattunundan men'le tekmîl-i mâdde-i murû'et olunup, fekat ta'yîn buyurula-

1 cezâ'irde A1 : cezâyirde M1
2 cezâ'irin A1 : cezâyirin M1
3 cezâ'ir A1 : cezâyir M1
4 de A1 : — M1
5 Cezâ'ir A1 : Cezâyir M1
6 sinîn-i A1 : sittîn-i M1
7 şerâyit-ı A1 : şerâ'it-ı M1
8 ma'hûdelerini M1 : ma'hûdeyi A1
9 hümâyûn'a M1 : hümâyûn A1
10 mîrîye A1 : mîriyye M1
11 karada (قره ده) A1 : قره ده M1
12 Parga ve Dubnice M1 : Berga ve Dupnice A1
* Metnimizdeki yazılışlarına göre okumaya çalıştığım yerler sırasıyla Prévésa, Parga, Vonitza ve Boutrinto olmalıdır; bk. meselâ Ibrahim-Manzour-Efendi, *age,* s.34,188,195.

cak zâbit ehl-i İslâm'dan olmak, muharrer-i defâtir-i şerâyit[1] olup, erâzî-i merkūmede cumhûrun erâzî-i mülkiyyeleri olmak takrîbiyle zâbit-ı me'mûr, icrâ edeceği sûret-i hükûmetle rütbe-i mevkūf-i re'y-i cumhûr ola.

Hulâsa-i mâdde-i tâsi'a: Erâzî-i berriyye-i merkūmede mütemekkin re'âyâ, ile'l-ân âyînleri ne vechile ise ol sûretde[2] icrâ eylemeleri mev'ûd ve kilisalerinin ta'mîr u tecdîdi, muharrer-i sahîfe-i 'uhûd ola.

Hulâsa-i mâdde-i 'âşire: Müceddeden dâhil-i 'idâd-ı[3] zîr-i destân-ı Saltanat kılınan ra'iyyet, âsûde-nişîn-i **[M1 75]** mazılle-i tekâlîf ü istimâlet olmaları, muktezây-ı şân-ı 'adâlet olmağla, Karada[4] vâki' kılâ'-ı merkūme ve tevâbi'i re'âyâsından Venedik cumhûruna verdikleri virgü mikdâriyle kanâ'at ve Fransa'dan sitem-dîde olduklarına merhameten, işbu târîhden i'tibâren iki sene kâffe-i matlûbâtdan 'afv ile mazhar-ı 'inâyet olalar.

Hulâsa-i mâdde-i ihdâ[5]-'aşere: Devletân beyninde vukū' bulan safvet, İmperator-i müşârun ileyh cenâblarına tehyîc-i mâdde-i murû'et etmekle, cezâ'ir-i[6] merkūmenin umûr-i mülkiyyelerine dâ'ir ve erâzî-i mezkûrenin nizâm-ı dâhiliyyelerine mütedâ'ir iki ve üç ve beş ve yedi ve sekizinci mâddelerde musarrah kâffe-i usûl-i 'âdileye, dâhil olacak devletlere tasdîkle[7] kabûl etdirerek sûret-i zamân u kefâlet, rû-nümây-ı meclây-ı husûl olmasına himmet-i İmperatorî lâzime-i zimmet-i gayret oldu.

Hulâsa-i mâdde-i sâniye-'aşere: İşbu mu'âhede, Memâlik-i 'Osmâniyye'nin Şehinşâhı ve cemî' Rusya memâlikinin Pâdişâhı taraflarından tasdîk ve iki buçuk ay zarfında tasdîk-nâmeleri mübâdele ile mâdde-i muhâdenet tahkîk oluna; *tahrîren*[8] *fî sâmin-i rebî'ü'l-evvel li-sene erba'a ve 'aşere*[9] *ve mi'eteyn ve elf*◊[10].

---

1 şerâyit A1 : şerâ'it M1
2 sûretde A1 : sûretle M1
3 'idâd-ı A1 : 'adâ ve M1
4 Karada (قره ده) A1 : فره ده M1
5 ihdâ M1 : hâdiye-i A1
6 etmekle cezâ'ir-i A1 : denmekle cezâyir-i M1
7 tasdîkle A1 : tasdîk ile M1
8 tahrîren A1 : hurrire M1
9 li-sene ..... 'aşere A1 : sene erba'a ve 'işrîn M1
◊ 8 Rebî'ulevvel 1214 = 10 Ağustos 1799 Cumartesi.
10 [İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. T 6018'deki nüshanın başlarındaki numarasız 2. varağın arka yüzünde üstte "Hüve" kaydından sonra oluşturulmuş kareler içine Mütercim Ahmed Âsım Efendi tarafından büyük bir kısmı kırmızı mürekkeple yazılmış fihrist kısmı vardır. Buradaki bilgiler şöyledir: "**Bakıyye-i VEKÂYİ'-İ SENET-İ İHDÂ ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF sene 1221 1**; **'Azl ü nasb-ı Sadr-ı Anadolu ve zikr-i ta'yîn-kerden-i Sefîr-i Françe ve ba'zı ahvâl-i û 1**; **Bâ'is-i ta'yîn-kerden-i Sefîr-i Françe 3**; **Suver-i ta'lîmât-ı hafiyye-i Sefîr-i Françe 5**; **İstitrâd-ı müverrih-i Hakīr 9**; **Sâniha der-nehy-i istimdâd ez-küffâr 10**; **Garîbe 11**; **Tezyîl ve bakıyye-i ahvâl-i Deli Kadrî 12**; **Ta'yîn-i Sefîr be-sûy-i İran 13**; **İrsâl-i ba'zı ta'lîmât bâ-Vâlî-i Bosna Mehmed Husrev Paşa ve lâyiha 14**; **Hareket-i**

Bakıyye-i VEKÂYİ'-İ SENET-İ İHDÂ ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF

Ser'asker-i Rumeli ez-İskenderiyye berây-ı kahr-ı Sırb ve âmeden-i Kadı Paşa be-Üsküdar ve 'azîmeteş be-Rumeli 16; Vak'a-i mûhişe-i Edirne 18; Helâk-i Tirsinikli-oğlu ser-zûrbâyân 20; İ'tirâz ve cevâb der-tevahhuş ez-vak'a-i Edirne 22; Teşekkür ez-Ebûbekir Paşa 23; Muhâkeme-i vüzerâ' bâ-a'yânân ve tercîh-i cânib-i vüzerâ' 24; Du'ây-ı hazret-i Sultân Mahmûd Hân hallede hılâfetehû ve ebbede şevketehû ve ihrâc-ı mevâcib ve hâdise-i 'acîbe-i Rumiyân 27; Tebdîl-i Sadâret ve Meşîhat 30; Vukū'-i ba'zı tevcîhât 31; Ba'zı havâdis 32; Havâdis-i dîğer 33; Zikr-i nizâm-ı re'âyâ ve tüccâr 34; Nizâm-ı âhar; Sûret-i dîğer 36; Ba'zı havâdis ve 'azl ü nasb-ı Re'îs ve 'azl ü nasb-ı Vâlî-i Mısır ve ik'âd-ı ümerâ'-i Mısrıyye 38; Nizâm-ı ebniyye; Lâyiha der-tahtgâh-ı selâtîn-i 'izâm 40; Du'ây-ı hazret-i Sultân Mahmûd Hân; Âmeden-i peyâm-ı vusûl-i Sefîr-i Françe der-Paris ve âgāz-ı mükâleme 41; Sûret-i nutk-ı matbû' ez-taraf-ı Françe; Lâyiha 44; Ba'zı havâdis 45; Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ'; 'Azl ü nasb-ı Kādî-i İstanbul; Nasb-ı Muhâfız-ı Medîne-i münevvere 46; Ba'zı tevcîhât; 'Azl ü nasb-ı Sadr-ı Rumeli 47; // Ba'zı havâdis-i Avrūpa 48; 'Azl ü nasb-ı Vâlî-i Rumeli 49; 'Azl ü nasb-ı Voyvoda-i Eflâk ve Boğdan; Vukū'-i harîk ve şehâdet-i Ağa-yı Yeniçeriyân 50; Fâ'ide-i şer'iyye der-hakk-ı şehâdet; İbkāy-ı Vezâret-i 'Abdülkādir Paşa; 'Avdet-i donanma ve 'azl ü nasb-ı Kapudan Paşa 51; Âmeden-i Elçi-i İspanya 52; Ba'zı havâdis-i Avrupa 54; Havâdis-i dîğer 56; Vukū'-i tevcîhât 58; Sefâret-i Vahîd Efendi bâ-Françe; İstitrâd-ı Müverrih 59; Nakz-ı 'ahd-i Rusya ve i'lân-ı harb-i Devlet-i seniyye 60; Beyân-ı keyfiyyet-i istîlây-ı düşmen-i dîn ber-Kal'a-i Hotin 64; Beyân-ı istîlây-ı düşmen-i bed-güher ber-Kal'a-i Bender 68; İ'tirâz bâ-fıkra-i menkabe-i dilâverî-i Pehlevân İbrâhîm Ağa 70; Bedî'a der-münâsebet-i ism-i İbrâhîm ve İsma'îl; İhsân-ı Vezâret bâ-Kāsım Paşa; Beyân-ı esîr-şuden-i Muhâfız ve ehâlî-i Bender ve Akkerman 72; Zikr-i ahvâl-i Voyvoda-i Eflâk ve Boğdan 73; Beyân-ı şurū' be-mukaddimât-i gazâ vü cihâd 75; Vukū'-i tevcîhât 80; Nasb-ı tûğ-i Sipehsâlârî; İhsân-ı Vezâret bâ-'Alemdâr Mustafa Ağa 81; Firâr-ı Elçi-i İngiltere 82; Vefât-ı Pâsbân-zâde 'Osmân Paşa 83; Vürûd-i haber-i nusrat ez-cânib-i Ser'asker-i Tuna; Vürûd-i sefâyin-i İngiltere der-Bahr-ı Marmara 86; 'Azl ü nasb-ı Kapudan Paşa 90; İstitrâd-ı Müverrih 92; İstîlây-ı İngilizlü ber-İskenderiyye ve menkabe-i Vâlî-i Mısır Mehmed 'Ali Paşa 95; Fezleke eser ve cedd ve hâl-i Müverrih ve du'ây-ı hazret-i Pâdişâh-ı Mahmûdü'l-hısâl tâle 'omruhû 96; Garîbe 97; Bedî'a der-vukū'-i sihr 98; Vürûd-i üsârâ 99; Ba'zı tevcîhât; Vefât-ı Ağa-yı Dârussa'âde Bilâl Ağa 100; Zikr-i ser-encâm-ı Voyvoda-i Eflâk ve Boğdan; Vefât-ı Seyyid Mehmed Kudsî Efendi Kādî-i Mekke-i sâbık 101; // Vefât-ı Ahmed Vâsıf Efendi Re'îs-i sâbık 106; Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye; Nasb-ı Kādî-i Ordu; Nasb-ı Kā'im-makām; VEKÂYİ'-İ SENE 1222 109; Şurū' be-ihrâc-ı Ordu-i hümâyûn; İbkāy-ı Vezâret-i Çelebi 'Ömer Paşa; Nasb-ı Çergeci; Hareket-i ordu ez-Âsitâne 109; Mukaddime-i mergūbe-i lâzimetü'l-mutâla'a 110; Tenbîh der-şân-ı selâtîn-i 'izâm-ı 'Osmâniyye 119; Menkabe-i Ebu'l-feth Sultân Mehmed Hân 'aleyhi'r-rahmeh; Menkabe-i Sultân Murâd-ı Sâlis 'aleyhi'r-rahmeh 120; Hass ü igrâ ber-teharrî der-tevcîh-i Sadâret-i Fetvâ; Dâstân-ı 'acîb ve münker der-hakk-ı yeni ez-meşâyıh-ı İslâm-ı eslâf 121; İstitrâd der-beyân-ı tahrîr-i

'Azl ü nasb-ı Sadr-ı Anadolu

Yirmi bir senesi mâh-ı rebî'ulevveli gurresinde, Sadr-ı Anadolu Dürrîzâde es-Seyyid 'Abdullah Efendi müddet-i 'örfiyyesini tekmîl eylemekle, Anadolu Pâyesi olup, mükerreren İstanbul Kazâsı'yla rütbe-i 'izz ü i'tibârı dübâlâ olan Emîn Paşa-zâde Mehmed Emîn Beyefendi, o makām-ı celîle pâ-nihâde-i tebcîl oldu[1].

Sürûrî Şâ'ir'in söylediği târîhdir:

Müverrih-i Françe Sekûr 125; **Vefât-ı 'Ismet Beyefendi 128**; Nasb-ı Ser'asker be-cânib-i şark **131**; 'Azl ü nasb-ı Defterdâr; Hareket-i ordu ez-Sahrây-ı Dâvud-paşa; İhrâc-ı donanma; Hareket-i ordu ez-Edirne **132**; Ba'zı tevcîhât **133**; Hâdise-i 'azl ve ibkāy-ı Ağa-yı Yeniçeriyân **134**; Zikr-i beliyye-i 'avdet-i huccâc ez-kurb-i Medîne ve inkıtâ'-ı râh-ı Hicâz **135**; Tevcîh-i Kazâ'-i Haremeyn ve ba'zı vekāyi'-i Kādî-i Medîne **136**; Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye **139**; Ba'zı havâdis-i âfâkıyye; Garîbe **140**; Bed'-i vâkı'a-i inzivâ-kerden-i Sultân Selîm Hân; Kıssa-i Argūn Hân-ı Cengîzî ber-vech-i talî'a **142**; Temhîd-i mukaddime-i hâdise-i hal' **147**; Beyân-ı ahvâl-i nâs **151**; Nebze ez-evveliyyât-ı Müverrih-i Hakīr; Garîbe **152**; Ba'zı menâkıb-ı şerîfe-i merhûm Sultân 'Abdülhamîd Hân **156**; Menkabe-i dîğer-i merhûm-i müşârun ileyh; Teşekkür-i zemân-ı hazret-i Pâdişâh-ı deyrân hallede hılâfetehû **157**; Kerâmet-i 'uzamây-ı merhûm Sultân 'Abdülhamîd Hân **158**; Mukaddime-i hal'-i Sultân Selîm; Garîbe **159**; Garîbe-i dîğer; Zikr-i mebde-i Nizâm-ı Cedîd **161**; Sâniha der-Hadîs-i *"Elâ inne'l-kuvvete er-remyü"* **162**; Beyân-ı ba'zı suver-i pesendide-i tertîbât-ı cedîde **164**; Beyân-ı nizâm-ı topcuyân ve sâ'ir ocak ve Bâzıt-hâne **166**; Nizâm-ı Tersane-i 'âmire **167**; // Beyân-ı tedârükât-ı zehâ'ir; Hâtime **168**; Garîbe-i mesârıf-ı sefer-i Vidin; Ta'yîn-i Hakkı Paşa bânizâm-ı Rumeli; Garîbe-i Hakkı Paşa **176**; 'Azl ü tenkîl-i Hakkı Paşa bâ-desîse-i ricâl; Latîfe **178**; Nehy-i teslît-ı zaleme ve cühelâ' ber-hükkâm-ı şer' ve 'ulemâ' **179**; Menkabe-i şerîfe-i Sultân Süleymân 'aleyhi'r-rahmet **180**; Dîğer menkabe-i Sultân-ı müşârun ileyh **181**; Menkabe-i hazret-i Mu'âviye der-hilm **188**; Hikmet **191**; Zamîme-i fâhişe-i Mukāta'a-i 'Ayntâb **192**; Nehy ü tahzîr ez-sebb ü düşnâm-ı mülûk-i 'izâm **196**; Vukū'-i fetret der-kılâ'-ı Boğaz-ı Bahr-ı siyâh; Katl-i yamakān Hasekî Ağa-râ ve Mahmûd Efendi **200**; Telâşî-i ricâl-i devlet ez-istimâ'-ı fetret; Tedbîr-i garîb **201**; Vürûd-i eşkıyâ' bâ-Top-hâne **202**; Cem'iyyet-i 'ulemâ' ve 'âmme-i erkân der-Bâb-ı 'âlî **203**; İhrâc-ı kazgān-ı topcuyân; 'Ubûr-i bâ-Âsitâne-i saâ'det; Ref' u ilgāy-ı Nizâm-ı Cedîd **204**; 'Azîmet-i Şeyhulislâm ve sudûr bâ-Meydân-ı Lahm ve taleb-i eşkıyâ'; Katl-i ba'zı ricâl ve kurenâ'; Katl-i İbrâhîm Kethudâ **205**; Katl-i Vekîl-i Kethudâ ve Re'îs ve Emîn-i Darb-hâne; Ba'zı tevcîhât-ı Bâb-ı 'âlî; Ref'-i Vezâret-i Râgıb Paşa **206**; Beytûtet-i 'ulemâ' der-kışla **207**; Tebeddül-i hevâ der-miyâne-i merdân-ı meydân **209**; İstiftâ' ve iftâ' der-mâdde-i hal' **210**; Katl-i Mâbeyinci Ahmed Bey; 'Azîmet-i 'âmme be-Seray-ı hümâyûn **211**; Vukū'-i bey'at-i Sultân Mustafa ibn es-Sultân 'Abdülhamîd Hân **212**; Katl-i Hacı İbrâhîm Efendi; Katl-i Sır Kâtibi Ahmed Efendi **213**; Nefy-i Kapan Nâ'ibi Latîf Efendi; Katl-i Yûsuf Ağa bâ-desîse-i Kā'im-makām Paşa **215**; Katl-i Kapan Nâ'ibi; Tevcîh-i Emânet-i Tersane bâ-Reşîd Efendi ve ba'zı ahvâl-i û; Beyân-ı i'tâ'-i hüccet ve kabûl ez-taraf-ı Saltanat **218**; Sûret-i hatt-ı hümâyûn ve hüccet **219**; Ber-âverden-i hüccet bâ-Ağa-kapusu **220**; Sûret-i nemîka-i Re'îs Hâlet Efendi bâ-Kā'im-makām Paşa **221**; İhsân-ı rütbe ve mansıb bâ-serkerdegân-ı eşkıyâ'; Kelâm-ı 'acîb-i Kabakcı; Vürûd-i hatt-ı hümâyûn; Ba'zı tevcîhât **222**; Garîbe-i hüccet-i hibe-i 'ömr ve sûret-i hüccet **223**; // Sudûr-i hatt-ı hümâyûn; Firistâden-i beyân-nâme-i cülûs ber-divel-i sâ'ire ve sûret-i û **224**; Sûret-i nâme-i hümâyûn bâ-Françe **226**; Suver-i nâmehây-ı hümâyûn bâ-divel-i sâ'ire; Nakl-i Vâlide Sultân; Tekallüd-i seyf **227**; Zikr-i kabz-ı emvâl-i küştegân **228**; Garîbe **230**; Garîbe-i ru'yây-ı Müverrih-i Hakīr **231**; Bahşiş-i cülûsiyye; 'Azl-i Ser-segbâniyân; Ba'zı tevcîhât

Emîn Bey mesned-i Anadolu'ya geçdi rif'atle 1221[1]

(امين بك مسند آناطولى يه كچدى رفعتله)

Zikr u[2] beyân-ı sebeb-i ta'yîn-kerden-i Sefîr-i Fransa[3] Seyyid Muhibb 'Abdurrahîm Efendi[4] ve ba'zı ahvâl ve keyfiyyât-ı îşân

Çend mâh mukaddem Nişancılık Pâyesi'yle Fransalu'ya[5] Büyük Elçi ta'yîn olunan es-Seyyid 'Abdurrahîm Muhibb Efendi'nin elçi nasb u tesyîri mâddesi, her çend zebân-zede-i Şeh-nâme-gûy-i kilk-i Firdevsî-pesend olmuş ise de, mûcib-i külfet-i sefâret ve 'illet-i gā'iyye-i 'arz-ı mihr u mürâca'at ve

---

232; Medd-i müddet-i Kazâ'-i İstanbul; İn'izâl-i Kā'im-makām Paşa **233**; İntikāl-i Neş'et Efendi ez-e'izze **234**; Ba'zı tebeddülât-ı enderûnî; Tebeddülât-ı garîbe-i Şeyhulislâmî **235**; Nefy-i Seyyidâ ve Haffâf-zâde ve Burusevî Şeyh Emîn **239**; Lâyiha-i fâyiha-i dîniyye der-evsâf-ı evliyâ'-i kirâm **241**; Du'ây-ı hazret-i Pâdişâh-ı Mahmûdü'ş-şiyem hallede hılâfetehû; Vak'a-i fitne-i ba'zı yamakān **242**; Nükte; Hakk-ı esâmî-i ba'zı müderrisîn **245**; Tebeddül-i Kā'im-makāmî **246**; İrsâl-i hatt-ı hümâyûn ve mühr-i Vekâlet bâ-ordu **247**; Ba'zı havâdis-i ordu ve beyân-ı çigûnegî-i ahvâl **248**; Tebeddülât-ı makām-ı Sadâret der-ordu **249**; Tebeddülât-ı cüz'iyye der-Rikâb **250**; Beyân-ı vusûl-i mühr-i Sadâret bâ-Mustafa Paşa **251**".

Fihristten sonra gelen boş bırakılmış iki yaprağın b yüzünde Mütercim Ahmed 'Âsım Efendi'nin kendi hattıyla yazdığını ifâde ettiği şöyle bir kayıt vardır: "Hüve. İşbu yirmi beş cüz'den 'ibâret mecellede yirmi bir senesi vekāyi'inden bakıyye ve yirmi iki senesinden bir mikdâr kendi hatt-ı kalem-i âcizânemle tahrîr olundu. Ve hâlâ yirmi beş cüz' mikdâr dahi cülûs-i hümâyûna kadar kenîde-i musattardır. İn-şâ'allâhu Te'âlâ bunlar mütâla'a buyurulunca[ya] kadar anlar dahi takdîm ü îsâl ve bu cihetle devr-i sâbıkların vekāyi'i itmâm ü ikmâl olunup, b-tevfîkıhî Te'âlâ min-ba'd yirmi üç senesi cülûs-i hümâyûndan ibtidâ birle ilâ mâ-şâ'allâhu Te'âlâ tarîh-i mahsûs olmak müsammemdir; ve minallâhi'l-'avn. Ve işbu mecellede gerçi ba'zı mahalde itâle-i lisân-ı kalemle küstâhâne cesâret olundu. Lâkin hakk budur ki, ol makāmlarda girîbân-ı tehammül-i bendegânem çâkçâk olduğuna mebnî idi. Hattâ niçe mahallerde edeb ü nezâkete ri'âyetle müsâmaha olundu. Bu cihetle 'özr-i 'abîdânem ve bi-hasebi'l-beşeriyye vâki' olan kusûr-i bendegânem 'Afüvvün ve Gafûrun ism-i şerîflerine iktidâ birle mazhar-ı 'afv ü 'inâyet ve bu 'abd-i bî-kes Dâru's-saltana'da ancak sâbık u lâhık her ne gördümse hânedân-ı saltanatdan görüp, bi-Rabbi'l-Ka'beti ve'l-Meş'ari'l-harâm bu âna kadar sâ'ir eşhâs taraflarından bir akca ve bir habbe ve ednâ rahm ü himmet görmediğimden başka, niçe def'a ihânet ü hakāret gördüğüm ma'lûm-i enâmdır; lillâhi ve'r-Rasûl. *el-Kadîmü yütrakü 'alâ kıdemihî* (القديم يترك على قدمه = Eskiden beri var olan bir şey, olduğu hâl üzere bırakılır" anlamına gelen Arapça bir fıkıh kuralıdır) kā'idesi üzere min-ba'd dahi bî-gâneye muhtâc buyurulmamak mes'ûldür. Ni'met-i hazret-i Sultân-ı enâm * Kılmadı şimdiye dek 'Âsım'ı ac * Arpalık emrini hem kendi verir * Eylemez habbece gayra muhtâc [Bu bilgilerden sonra karşı sayfa boş bırakılmıştır; ardından esas tarih kısmı gelmektedir] **[N1 1b]** Huve. *Huvallâhu'l-mahmûdu fî küll-i fi'âlihî* [=O Allah, her fiili sebebiyle övülendir" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir] N1 : elf A1, M1

1 **Bakıyye-i** ..... oldu N1 : — A1, M1. 1 Rebî'ulevvel 1221 = 20 Mayıs 1806.

1 Sürûrî ..... 1221 [Bu kısım aynı kaligraf ile bu kısımlarla ilgili olarak 1b'nin sağ kenarına yazılmıştır.] N1 : — A1, M1

2 Zikr u N1 : — A1, M1

3 Fransa A1, M1 : Françe N1

4 Seyyid ..... Efendi N1 : Muhibb Efendi A1, M1

5 Fransalu'ya A1, M1 : Françelü'ye N1

Efendi-i[1] mûmâ ileyhin mahfaza-i sâmi'asına îdâ' kılınan[2] deste deste evrâkçe-i[3] tenbîhât ve vesâyâ ve dest-i emânet-peyvestine i'tâ olunan ta'lîm-nâmede münderic sûret ü ma'nâ **[N1 1b]** ve Paris'de Fransa ebâlisesiyle[4] güzerân eden muhâverâtı[5] ve sâ'ir gûnâ[6] şîve-i mu'âmelâtı, zîr-i serpûş-i ibhâm ü sütûrda mestûr olmağla, câ-be-câ vekâyi'-i âtiyeye temhîdât kabîlinden, belki ekserine mevkūfun 'aleyh olduğundan başka, işbu Fransalu kazıyyesi cây-ı 'ibret ve meydân-ı hisse-gîrî vü basîret olup, bi'l-cümle a'dây-ı dîn ve[7] be-tahsîs ol tâ'ife-i bed-'ahd ü[8] bed-âyînin akvâl ü ef'âllerine[9] kat'â bast-ı sâmi'a-i **[M1 76]** i'timâd ve ol düşmen-i dost-nümânın izhâr u ibdâ' eyledikleri[10] çehre-i safvet ü vedâdlarına tevcîh-i bâsıra-i vüsûk u i'tidâd olunmayup, her[11] zemân ol kavm-i bed-peymân ile[12] ber-muktezây-ı maslahat mudârâ ve müsâhelet mesleki üzere hemân *"es-Sûretü bi's-sûreti*"* yüzünden mu'âmeleyi düstûru'l-a'mâl ittihâz eylemek, vükelây-ı Devlet-i 'aliyye-i sermediyyü'l-iclâl e vâcibe-i hâl olduğunu ifâde ve inhâ kasd ü 'azîmet hulûs-intimâsıma mebnî, licâm-ı[13] semend-i hâme-i pâkîze-edâ bir mikdârca irhâ olunmak revâ görüldü.

Târîhden murâd i'tibâr u istibsâr olmağla, iltizâm-i mâ-lâ-yelzem ve teksîr-i sevâdd-ı rakam 'add olunmayup, kayd olunan her mâdde-i cüz'iyyeden hisse-mend-i[14] 'ibret-i külliyye olmak recâsıyla mütâla'a-güzârân sarf-ı dikkat ü im'ân eylemek, garaz-ı sahîh-i Muharrir-i hâlisu'l-cenândır.

Ve[15] Mısır Vak'ası sebebiyle akd-i uhka-i ittifâk[16] eylemiş olan Devlet-i 'aliyye ve Rusyalu ve İngilterelü'nün ve Avrupa Ülkesi'nin[17] belki aktâr-ı erba'anın beliyye-i celiyyesi olan Fransalu'nun semîr-i zamîrleri[18] ve her birinin emel ve ümniyye-i karâr-gîrleri kazıyyelerini, mukaddime siyâkında tahrîr u imlâ ve[19] zikr olunan divel-i erba'adan câ-be-câ meclây-ı zuhûrda ser-nümâ

1 mürâca'at ve Efendi-i N1 : mahabbet Sefîr-i A1, M1
2 kılınan N1, M1 : olunan A1
3 evrakçe-i M1 : evrâkce-i N1, A1
4 Fransa ebâlisesiyle A1, N1 : Fransalu ile M1
5 muhâverâtı A1, M1 : muhâverât N1
6 gûnâ A1 : gûne N1, M1
7 ve M1 : — N1, A1
8 bed-'ahd ü N1 : bed-'ahd A1, M1
9 akvâl ü ef'âllerine N1, M1 : ef'âl ü akvâllerine A1
10 ibdâ' eyledikleri M1 : ibdâ etdikleri N1 : ibdâ eyledikleri A1
11 olunmayup, her N1, A1 : etmeyüp, her ne M1
12 bed-peymân ile N1 : bed-peymânla A1, M1
* الصورة بالصورة = Davul dengi dengine" gibi bir anlama gelen Arapça deyiştir.
13 licâm-ı A1, M1 : 'inân-ı N1
14 hisse-mend-i A1, M1 : vâye-mend-i N1
15 Ve N1 : — A1, M1
16 ittifâk N1 : ittihâd A1 : ittifâka ittihâd M1
17 Ülkesi'nin N1 : Ülkasi'nin A1, M1
18 Fransalu'nun semîr-i zamîrleri A1, M1 : Françelü'nün semîr-i zamîrleri N1
19 ve A1, M1 : — N1

olan kâr u kirdâr ve evzâ‘ u etvâr bi'l-cümle kazâyây-ı merkūmeye mebnî ve müteferri‘ olmağla, bu mecelleye imrâr-ı basar edenlere[1], usûl-i mazbûtayı hemân havsala-i ezhânlarına ilkāy-ı müfîd[2] olmağın, bülbül-i hâme-i dil-keş-nevâ ol makām-ı dil-ârâmda bir perde ziyâdece nağme-senc-i terâne-i hâtır-güşâ oldu.

Evvelen: Devlet-i ‘aliyye-i ebediyyü'l-kıyâmın[3] maksad-ı aksâsı budur ki, [**N1 2b**] Mısır vak‘a-i kerîhesi zuhûruna[4] mebnî, âlûde olduğu Rusyalu ve İngilterelü ile ittifâk âlâyişinden bu esnâda Fransalu'nun[5] iddi‘ây-ı safvet-i kâmile ve her dereden su getürerek, icrây-ı âb-ı nâb-ı mevâ‘îd-i şâmilelerine nazaran, bi'l-vâsıta tathîr-i dâmen-i hâl edüp, temâmî-i mülk ü istiklâl üzere musâlaha-i mücerrede ve musâfât-ı gayr-i mukayyede[6] ile iktifâ ve cümle ile bî-taraflık vâdîsinde mu‘âmele ederek, hulûl-i vakt-i merhûna kadar[7] nizâmât-ı dâhiliyyesine vech-i inhisâr üzere iştigāl ve i‘tinâ eyleye[8].

İşte Devlet-i ‘aliyye'nin ol hılâlde nuhbe-i mâ-fi'l-bâli bu sûret-i hafiyye idi. Ve Rusyalu'nun[9] da matlab-ı mühimmesi bu vechile idi ki, çün[10] Fransalu'nun evvel ve âhır evzâ‘-ı zîr-i destânesinden tegallüb ü tecellüdüne[11] **[M1 77]** vücûhla tehammülden kāsır olup, Devlet-i ‘aliyye'nin dahi Fransalu[12] tarafına hasbe'l-maslaha sûret-i[13] mümâşât ve müvâsât ‘arz eylediğini müşâhede eyledikce, Devlet-i ‘aliyye kendilerden[14] dağdâr-ı reng ü âzâr olduğunu bi'l-mülâhaza, şâyed Fransalu'nun mevâ‘îdine[15] igtirâr birle da‘vet-i ittifâkına icâbet edüp, ol vechile Fransalu[16] bi'l-külliyye kişver-i Avrupa'ya tegallüb ü[17] istîlâ ve kademe-i istidrâcım pâye-res-i rütbe-i isti‘lâ eylemekle[18], bir müddetden berü kendülerinin âverde-i pençe-i igtisâb eyledikleri erâzî ve bikā‘, redd ü intizâ‘ olunmak endîşesine mebnî, Devlet-i ‘aliyye'nin Fransalu[19] ile saz-kâr-ı vifâk

1 basar edenlere A1, N1 : nazar edenlere M1
2 ilkāy-ı müfîd N1, A1 : ilkā bî-müfîd M1
3 kıyâmın A1, M1 : bekānın N1
4 vak‘a-i kerîhesi zuhûruna B, A1 : vâkı‘a-i kerîhesi zuhûruna M1 : vak‘ası kerîhesine N1
5 Fransalu'nun A1, M1 : Françelü'nün A
6 mukayyede N1, A1 : müfîde M1
7 hulûl-i vakt-i merhûna kadar N1 : vakt-i merhûn hulûlüne dek A1, M1
8 ve i‘tinâ eyleye N1 : — A1, M1
9 Rusyalu'nun A1, N1 : Rusya'nın M1
10 ki çün N1 : çün A1 : çünki M1
11 destânesinden tegallüb ü tecellüdüne A1, M1 : destânesine N1
12 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
13 sûret-i A1, M1 : — N1
14 kendilerden A1, M1 : kendülerden N1
15 Fransalu'nun mevâ‘îdine A1, M1 : Françelü'nün va‘dlerine N1
16 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
17 tegallüb ü N1 : — A1, M1
18 eylemekle A1, N1 : etmekle M1
19 Fransalu M1 : Françelü N1

olacak mevhûmu'l-husûl ittifâkını nesh, belki musâlaha-i mün'akıdelerini feshle[1] miyânlarını tefrîk ve 'ısâbe-i âşinâyî ve ülfetlerini temzîk birle, bir taraftan Fransalu'yu[2] dest-res olacak kuvvet-i tâmme kertesine 'adem-i îsâl ve bir cânibden erâzî-i mağsûbe kemâ-kân[3] yed-i mütegallibesinde kaldığından başka, bi'n-nefs ve İngilterelü mu'âzadetiyle Devlet-i 'aliyye'yi kemâ fi's-sâbık toz torbası[4] gibi isti'mâl eylemekden hâlî olmaya. Ve İngilterelü dahi Rusyalu ile müttefik olmağla, bi'l-ma'iyye tecdîd-i ittifâk olunmak husûsunda pâ-ber-cây-ı kıyâm olup, bir tarafdan köpek memesi ta'bîr olunan koltuk çıbanı gibi Devlet-i 'aliyye'yi 'ale'd-devâm dûş-zed-i ibrâm olarak ta'cîz ü[5] dil-figâr [**N1 3a**] ve bu bâbda tarafımızdan müsâmaha zuhûru, fesh-ı sulh 'add olunmağla, Fransalu'nun[6] lîmânlarını serâpâ muhâsara etdiğimiz[7] gibi, Devlet-i 'aliyye'nin dahi Akdeniz'de[8] kâ'in sâhillerini Boğaz'a kadar muhâsaraya[9] mü'eddî olacağını, belki Mısır tarafına kasd-ı fâsidleri sûret bulacağını, lisân-ı hâlle ol mütemerrid kâfir-i sengîn-dil ü saht-hısâller dahi[10] îmâ vü iş'âr eylemekden hâlî olmayup, anların dahi gâyet-i merâmları, Fransalu[11] bir vechile meydân bulmayup, mâr-ı sermâ-dîde-sıfat serpîç-i dünbâl-i kahr u mezellet[12] olmağla, Avrupa'ya ve Amerika'ya dâ'ir menviyy-i[13] hâtırlarını hâklarında icrâ edeler[14]. Neteki mevki'lerinde nakş-ı sahîfe-i imlâ olunan[15] makālâtdan hüveydâ olur.

Ve[16] **Fransalu'nun** dahi mâ-hasal-i tek ü tâz ve hulâsa-i kâm-i dil-i[17] nâsâzı budur ki, ol tâ'ife-i bed-nihâdın 'an-samîmi'l-fu'âd[18] divel-i memâlik-i ma'mûreden bir devlet, kat'â dâ'ire-i iltizâm-ı sahîhinde câygîr-i sevâd olmayup, matlab-ı mahtûm ve mumzâsı hemân kendi politikası muktezâsınca **[M1 78]** Avrupa ve Asya ve Afrika ve Amerika'dan 'ibâret olan aktâr-ı çehâr[19]-kâneyi zîr-i dest-i tegallübüne ahz ile mülûk-ı sâ'ire kendü tarafından nişânde-i

---

1 feshle A1 : fesh ile N1, M1
2 Fransalu'yu A1, M1 : Françelü'yü N1
3 kemâ-kân A1, N1 : — M1
4 torbası N1 : tobrası A1, M1
5 dûş-zed-i ..... ta'cîz ü N1 : dûş-zen-i ibrâm olarak A1, M1
6 Fransalu'nun A1, M1 : Françe N1
7 etdiğimiz A1, M1 : eylediğimiz N1
8 Akdeniz'de N1 : Bahr-ı sefîd'de A1, M1
9 muhâsaraya N1 : muhâsarayı A1, M1
10 hâlle ..... dahi N1 : hâl ile ol mütemerrid kâfir-i sengîn-dil, saht-hısâller A1 : hâl ile ol mütemerrid sengîn-dil, saht-hısâller M1
11 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
12 serpîç-i ..... mezellet N1 : serpîç-i dünbâl-i kahr u zillet A1 : serpîc-i dünbâl-i kahr u zillet M1
13 menviyy-i A1, N1 : menvî-i M1
14 edeler N1 : eyleye A1, M1
15 olunan A1, M1 : olan N1
16 Ve A1, N1 : — M1
17 kâm-i dil-i N1 : kelâm-ı A1, M1
18 'an-samîmi'l-fu'âd N1 : — A1, M1
19 çehâr A1, N1 : cehâr M1

tavâyif-i[1] mülûk menzilesinde kalmak ümniyyesi olup, der-ceng-i evvel Venedik[2] ve Nemçe ve Felemenk ve İtalya'yı birer[3] takrîble zabt ve zencîr-i tesallut u teshîrine rabt eyledi. Devlet-i 'aliyye'ye dahi izhâr-ı rûy-i mihribânî ve mevâ'îd-i 'urkūbiyye ile irâ'et-i vech-i âsânî ederek, vükelây-ı vakti kemâ fi's-sâbık firîfte ve cerb-i zebân-ı sâhirî ile dil-şîfte eylemeğin, Rusyalu'dan ve[4] İngilterelü'den bi'l-külliyye müfterik ve kendüsiyle müttefik edüp, bu mülâbese ile İran Devleti'ni dahi tarafına bend ve ol vechile kemend-i maslahat-ı nefsâniyyesini, gerden-i nahcîr-i merâma peyvend eyleye. İşte bu usûl ü fusûller[5] vech-i mersûm üzere ma'lûm oldukda, her bir devletin derkâr olan reviş ü kirdârı ve güftâr u reftârınm mutazammm olduğu dekāyık-ı âmâl ve merci' u me'âllerine derhâl[6] tebâdür u intikāl olunacağı, bî-şâ'ibe-i işkâldir.

Bâ'is-i ta'yîn-kerden-i Sefîr Muhibb Efendi be-sûy-i Fransa

[**N1 3b**] Çünki Fransa[7] Milleti bundan akdem mi'de-i fâside gibi cûşân ve hevây-ı Cumhûriyyet'le lücce-i şûrân-şûr-i tuğyânları hurûşân olup, ibtidây-ı emirde kıraliarını küşte-i tîğ-i tebâr ve lâşesini[8] ihrâk bi'n-nâr etdikden sonra, ba'de-zîn Kırallık nâmiyle idâre-i mülk[9] olunmayup, Cumhûrluk sûretiyle dâhilî ve hâricî maslahatlarının tesviyesi husûsuna karâr vermiş olmalarıyla, beş yüz neferden 'ibâret bir meclis tertîbine mübâderet ve bir müddet umûr ve mesâlihleri[10] bu nesak üzere ru'yet olunmakda iken, Müdîrân-ı Hamse nâmına olan eşhâs tegallüb ederek, zikr olunan[11] Beş Yüz Nefer Meclisi'ni fesh u ibtâle ibtidâr ve 'ale'l-gafle mersûmları ahz birle kimini tu'me-i seyf-i teyyâr[12] ve kimini Amerika'ya nefy ü tard ile âvâre-i[13] dâr u diyâr eylediler.

Ba'dehû Müdirân-ı Hamse ma'rifetleriyle[14] idâre-i âsiyâb-ı umûr olunmakda iken, asl u faslı bâlâda pâymâl-i huyûl-i[15] hâme-i ifâde olunan Ceneral Napolyon Bonaparta'yı diyâr-ı Mısır'a[16] sevk u teslît hıyânetine cesâret edüp,

---

1 kendü ..... tavâyif-i N1 : kendü tarafından nişânde-i tavâ'if-i A1 : kendi taraflarına nişânde-i tavâ'if-i M1
2 Venedik M1 : Venediklü'yu A1, N1
3 birer A1, N1 : bir M1
4 ve A1, N1 : — M1
5 fusûller A1, N1 : fuzûller M1
6 derhâl N1 : fi'l-hâl A1, M1
7 Çünki Fransa A1, M1 : Çün Françe N1
8 tîğ-i ..... lâşesini N1 : seyf-i tebâr ve lâşesini A1 : seyf-i tebâr ve na'şını M1
9 ba'de-zîn ..... mülk N1 : ba'de-ezîn kırallık nâmiyle idâre A1, M1
10 mesâlihleri N1 : maslahatları A1, M1
11 zikr olunan A1, M1 : — N1
12 teyyâr N1 : tebâr A1, M1
13 âvâre-i N1, A1 : idâre-i M1
14 ma'rifetleriyle N1 : ma'rifetiyle A1, M1
15 huyûl-i A1, M1 : — N1
16 Napolyon ..... Mısır'a A1, M1 : Bonaparta'yı diyâr-ı Mısrıyye'ye N1

merkūm[1] Mısır'dan ba'de'l-'avd tekrâr tedvîr-i dolâb-ı[2] memlekete mübâşeret-kâr olan Müdîrân-ı Penc-gâne miyânelerine ihtilâf-ı 'urûzu hasebiyle, üc[3] nefer konsolos nasbiyle ru'yet-i umûra karâr verdiklerine **[M1 79]** binâ'en, Napolyon[4] Bonaparta'yı Baş-konsolosluğa nâmzed-i ta'yîn ve bir müddetden sonra Kırallık sandalîsine ik'âd ü temkîn eylediler. Ol hengâmda Fransa[5] Baş-vekîli ma'iyyetinde müstahdem Ro [=Roux] nâm harc-ı muglimân bir gulâmı, Der-i devlet-i ebediyyü'l-kıyâm tarafına ta'lîmât-ı mütenevvi'a ile irsâl edüp, mersûm-i mahzûl ba'de'l-vusûl, vaktin re'îsi olan Vâsıf Efendi ve İbrâhîm Besîm Efendi[6] ile müte'âkıben mükâlemeye âgāz ve ol mü'ennes-i semâ'î ve muhannes-i hakīkī bir meclisde, [mısrâ]'[7]:

*Şîve-hâ mî-küned ki har ne-küned**

'işvesince, cünbiş-i esterâne ve kınnişi ve[8] nümâyiş-i Firengâne ile rahne-i dîvâr-ı memşâdan nişân olan derîçe-i dehân-ı herze-feşânım[9] bâz edüp: "el-Hâletü hâzih Fransa[10] Milleti bir zemândan berü ittihâz eylediği mesleki külliyyen ber-taraf-sâz edüp[11], ya'nî miyânlarından Cumhûriyyet ta'bîrini[12] ref' u ilgā ve Baş-konsolos olan **[N1 4a]** Bonaparta'nın France[13] İmperatorluğu'na ittifâk-ı pîr u bernâ vukū'undan sonra, Nemçelü ile yâki' olan muhârebede Bec Şehri dahi zabt olunmuş iken, Nemçe İmperatoru Napolyon Bonaparta'nın İmperatorluğu'nu kabûl ile[14] 'akd-i sulh edüp, Devlet-i 'aliyye dahi Fransa[15] İmperatoru ve Pâdişâhı elkābiyle beyne'd-devleteyn merbût olan 'ahid-nâmeyi tashîhe muhtâcdır ve i'tâ olunacak berevât ve evâmir ve[16] vürûd edecek nâmeler 'unvân-ı merkūmla tahrîr u[17] irsâl olunmak lâzımedendir[18]" deyü minfeha-i âhen-

1 merkūm A1, M1 : mersûm N1
2 dolâb-ı N1, A1 : tolâb-ı M1
3 miyânelerine ..... üc N1 : miyânelerine ihtilâf-ı 'urûzu hasebiyle üç A1 : miyânelerinde ihtilâf-ı 'urûz sebebiyle, üç M1
4 Napolyon A1, M1 : — N1
5 Fransa A1, M1 : France N1
6 Besîm Efendi A1, M1 : Kethudâ N1
7 [mısrâ]' A1, M1 : — N1
* شیوه ها میکند که خر نکند = Eşeğin yapmadığı işveleri yapıyor" anlamına gelen Farsça mısrâdır.
8 kınnişi ve N1 : قلنش ve A1 : — M1
9 rahne-i ..... feşânını N1 : rahne-i memşâdan nişân olan derîce-i dehân-ı herze-feşânım A1 : dehân-ı herze-feşânm M1
10 Fransa A1, M1 : Françe N1
11 edüp A1, M1 : olup N1
12 ta'bîrini A1, M1 : ta'bîri N1
13 Bonaparta'nın Françe N1 : Napolyon Bonaparta'ya Fransa A1, M1
14 olunmuş ..... ile M1 : olunmuşiken Nemçe İmperatoru Napolyon Bonaparta'nın imperatorluğunu kabûl ile A1 : olunmuşiken, Nemçe İmperatoru Bonaparta'nın imperatorluğunu kabûl birle N1
15 Fransa A1, M1 : Françe N1
16 ve N1 : ile A1, M1
17 merkūmla tahrîr u N1 : merkūmla A1 : merkūm ile M1
18 lâzimedendir N1 : lâzımdır A1, M1

ger-âsâ dem-zen-i demdeme-i iddi'â olup, berü tarafdan dahi: "Fransalu, Rusyalu ve[1] İngilterelü ile el-yevm muhârib olup, anlar kabûl eylediği hînde Devlet-i 'aliyye dahi kabûl ve irtizâya müheyyâdır" kelâmıyla mülzimâne cevâb verilmiş ise de, mersûmu ilzâm[2] bir vechile mümkin olmayup[3], bilâhare husûs-ı mezkûr bâ-takrîr rikâb-ı Şevket-masîr'e ba'de'l-'arz, şeref-sudûr olan hatt-ı hümâyûn mûcebince 'ahid-nâmeler tashîh ve mesfûrun 'avdeti zımnında ısdâr olunan yol emrinde Fransa[4] İmperatoru ve Pâdişâhı 'unvânı derc ü tasrîh olunarak ircâ' olundukdan sonra, Âsitâne-i sa'âdet'de Maslahatgüzârlık nâmiyle siklet-efken olan Rufen [=Ruffin]* nâm şu'bede-bâz-ı hayâl-hâne-i mekr u fenn: "Hâlâ Fransa[5] İmperatoru ve Pâdişâhı olan imperatorumuz Devlet-i 'aliyye'nin dost-i sadîkı olduğu bî-şâ'ibe-i şekk ü gümân ve fi'l-asl ismi Napolyon iken Bonaparta 'unvâniyle hâ'iz-i şöhret ü şân olup, el-hâletü hâzih nüvişte-i levh-i kabûl[6] olan İmperatorluğu **[M1 80]** ve Pâdişâhlığı, nâme-i hümâyûna mashûben Büyük Elçi irsâliyle tasdîk olunmak lâzime-i hâl, belki bu şîveden İmperatorumuz memnûn olmağla, Rusyalu'dan her ne matlûbât var ise anlar ile 'akdi musammem musâlahada beher-hâl[7] vefku'l-âmâl, nizâm-pezîr-i husûl eyleyeceği[8] bî-kîl ü kâl olduğuna mebnî, elbette mu'âmele-i mezkûre tarafeyne minnet ü menfa'ati müstelzimdir" deyerek mugaffilâne serd-i fesâne ile ilhâh u ibrâm ve[9] durûğ-i bî-furûğuna râm eylemekle, mûmâ ileyh Muhibb Efendi vech-i muharrer[10] üzere yirmi senesi zilhiccesinin evâsıtında◊ Nişâncılık[11] Pâyesi ve Büyük Elçilik 'unvâniyle sefârete tahsîs u ta'yîn olunup[12], kezâlik mersûm Rufen [=Ruffin] kendüsüne vârid olan [**N1 4b**] ta'lîmât-ı hafiyyesinin icrâsiyçün[13] sûret-i hakdan gelerek İmperatorumuz'un[14] mayısda Paris'den nehzat

---

1 Rusyalu ve A1 : ve Rusyalu N1, M1
2 dahi: ..... ilzâm A1, M1 : ba'zı mertebe ecvibe-i mülzimâne ihâre olunduysa da, mersûmu girîve-i ısrârından idâre N1
3 olmayup N1, M1 : olamayup A1
4 olunan yol emrinde Fransa A1, M1 : kılınan yol emrinde Françe N1
* Metnimizde Rufen okunacak şekilde yazılmış olan Fransız diplomat ve dilci Pierre Jean Marie Ruffin (1742-1824) için bk. meselâ Joseph Thomas, "Ruffin", *Universal Pronouncing Dictionary of Biography and Mythology,* Philadelphia 1870, II,1930.
5 Fransa A1, M1 : Françe M1
6 'unvâniyle ..... kabûl N1, A1 : — M1
7 musammem musâlahada beher-hâl A1 : musammem musâlahada N1 : samîm-i musâlahada beher-hâl M1
8 eyleyeceği N1 : edeceği A1, M1
9 mugaffilâne ..... ve N1 : mugaffilâne serd-i fesâne ile sâde-levhân-ı ser-i kârânı A1 münfa'ilâne serd-i fesâd ile sâde-levhân-ı ser-i kârânı M1
10 muharrer N1, A1 : mezkûr M1
◊ 11-20 Zilhicce 1220 = 2-11 Mart 1806.
11 zilhiccesinin evâsıtında Nişancılık N1 : zilhiccesi evâsıtında Nişancı A1, M1
12 olunup N1 : — A1, M1
13 icrâsı içün N1 : icrâsiyçün A1, M1
14 İmperatorumuz'un N1, M1 : İmperatorumuz A1

ü hareket eylemesi[1] mukarrer olmağla, ta'yîn olunan Sefîr, bî-vakfe-i meks ü te'hîr bu tarafdan hareket ve mayısda Paris'de bulunmak husûsuna müsâra'at eylemek, müstevcib-i[2] hayr-ı kesîr olacağını[3] ifâde vü tezkîr eylemekle, Efendi-i mûmâ ileyh[4] çend rûz zarfında temşiyet-i mühâm birle, germ-'inân-ı eşheb-i i'tizâm olmaları mü'ekkeden tenbîh ü telkîn olundu. Mûmâ ileyh dahi bermûceb-i fermûde, ma'iyyetine ta'yîn olunan[5] Sır Kâtibi Gālib Efendi[6] ve Tercemân refâkatleriyle nâme-i hümâyûn ve başkaca bir kıt'a vedâd-nâme-i şevket-makrûn[7] ve hedâyây-ı hayret-nümûn ve ta'lîm-nâmeyi bi'l-istishâb yirmi iki senesi muharreminin[8] onuncu günü◊ mütevekkilen 'ale'l-Mu'înî'l-Vehhâb, Fransa[9] tarafına 'azîmet kasdiyle reh-peymûde oldu. Kendü sefâret-nâmesinde beyân eylediği üzere, Eflâk üzerinden Nemçe hudûduna gerdûne-i vücûdunu lede'l-îsâl, verâsından zuhûr eden şiddet-i isti'câl emrine kemâl-i imtisâl birle, hedâyây-ı hümâyûnu ve ekser etbâ'ını pes-mânde-i[10] te'hîr edüp, der-sâ'at 'acele-süvâr-ı ılgār u sür'at ve terk-i ârâm u istirâhat ederek, Peşte ve Budin tarîkleriyle[11] Bec Şehri'ne vâsıl ve hasbe'l-iktizâ'[12] ikāmet-i se-rûze ile nev'an teneffüs-i vücûd hâsıl oldu[13].

Ol evkātda Nemçe Baş-vekîli ile[14] çend def'a resmen mülâkāt eylemekle, esnây-ı muhâverede Belgırad hizâsında vâki' Zemun ve havâlîsinden hafîce Sırplu 'usâtına zehâyir ve sâ'ir ba'zı mühimmât[15] i'tâ olunduğu yakîn-kerdesi olup, bu mu'âmele-i nâ-hoş-güvâr **[M1 81]** devleteyn beyninde derkâr olan dostluğa münâfî bir[16] şîve-i nâ-be-hemvâr olduğunu iş'âr ve hattâ sefer-i sâbıkda Sırplu sergerdesi olan Koçu (قوچو)[17] nâm hâ'in ü bed-kâr Nemçelü'ye ilticâ ve[18] iltihâk birle, Belgırad kal'ası'nı kendülere ahz ü teslîm eylemeğe te'ahhüd

1 mayısda ..... eylemesi A1, M1 : mayıs ayında Paris'den nehzatı N1
2 müstevcib-i N1 : mütelzim-i A1, M1
3 olacağını N1 : olduğunu A1, M1
4 ileyh N1, A1 : ileyhe M1
5 ta'yîn olunan A1, M1 : mu'ayyen N1
6 Gālib Efendi N1, M1 : + [Bu isim buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 38b'nin sol kenarına yazılmıştır] A1
7 vedâd-nâme-i şevket-makrûn N1 : nâme-i vedâd-meşhûn A1, M1
8 senesi muharreminin A1, M1 : muharremü'l-harâmının N1
◊ 10 Muharrem 1222 = 20 Mart 1807 Cuma.
9 Fransa A1, M1 : Françe N1
10 hümâyûnu ..... pes-mânde-i N1 : hümâyûn ve ekser etbâ'isini pes-mânde vü M1 : hümâyûn ve ekser etbâ'isini pes-mânde vü M1
11 ılgār ve sür'at ..... tarîkleriyle N1 : ılgāra müsâra'at ve terk-i ârâm u râhat ederek, Peşte ve Budin üzerinden A1, M1
12 iktizâ' N1 : iktizâ A1, M1
13 oldu N1 : olup A1, M1
14 ile A1, M1 : birle N1
15 zehâyir ..... mühimmât N1 : zahîre ve sâ'ire A1, M1
16 bir A1, M1 : — N1
17 Koçu (قوچو) N1, A1 : Foçu (فوچو) M1
18 hâ'in ..... ve N1, A1 : bed-ahlâk Nemçelü'ye M1

edüp, ol hengâmda vâki‘ olan harb[1] ü hısâmda yâverî-i Perverdigâr ile la‘în-i[2] mersûm giriftâr ve istintâkına ibtidâr olundukda, tahlîs-ı cânı içün Ordu-yi hümâyûn Hazînesi'ne on bin kîse hıdmet ve Temeşvar Kal‘ası'nı dahi [**N1 5a**] zamîme-i memâlik-i Şehriyâr-ı İskender[3]-kudret eylemeğe müte‘ahhid olmuşiken, Devlet-i ‘aliyye Temeşvar Kal‘ası'nı[4] teshîr birle silsile-i Memâlik-i mahrûse'sine[5] idrâc eylemekde mesfûrun i‘ânesine gayr-i muhtâc olup, vereceği akça[6] dahi Devlet-i ‘aliyye erâzîsinde olan emlâkden tedârük ve iddihâr olunacağı emr-i âşikâr olmağla, kendünün vücûd-i bed-bûdu[7] izâle ile cümlesi cânib-i mîrîden zabt olunacağı[8] tezkâr olunarak, mersûm ve bi'l-cümle ‘avene ve hevâdârları küşte-i tîğ-i demâr[9] olup, Fransalu'nun[10] Bec Ma‘rekesi hılâlinde dahi Devlet-i ‘aliyye Nemçe Devleti'ne izhâr-ı rûy-i murû'etle ibrâz-i resm-i dostî ve safvet eylemekden hâlî olmadığı fıkralarıyla tenvîr-i sened-i müdde‘â eyledikde: “Baş-vekîl-i mersûm Belgırad taraflarında olan Sırplu'nun akrıbâ ve müte‘allikātlarınm bir mikdârı dahi bizim erâzîmiz sükkânmdan olmalarıyla, nihânî ol kavm-i cânîye zehâyir[11] i‘tâ eyledikleri gerçi bizim dahi mesmû‘umuz olup, lâkin bilâ-te'hîr tehdîd[12] ü tahzîri hâvî tahrîrât tesyîr olunmuş ise de, bu def‘a tekrâr te'kîd ü tenbîhe ibtidâr eylemek, lâzime-i zimmet-i safvet-disârımızdır” deyü bast-ı i‘tizâr eyledi.

Ba‘dehû[13] şehr-i mezkûrdan dahi nehzat ve Fransa[14] savbına sevk-ı matıyye-i ‘azîmet olunup[15] mâh-ı rebî‘ulevvelin ikinci günü◊ Paris Şehri'ne vusûl ve Devlet-i ‘aliyye süferâsına mahsûs olan hâneye nüzûl edüp, verâdan vârid olacak hedâyây-ı hümâyûna intizâr ile ferş-i seccâde-i karâr eyledi. Paris'de ikāmetleri müddetde, gerek Fransa[16] Baş-vekîli ve gerek ‘alâ tarîkı'l-müsâfere Paris'e[17] gelmiş olan Rusya Baş-vekîli Romancof [=Romanzoff]* ve

1 eylemeğe ..... harb N1, A1 : eylemekle te‘ahhüd edüp, o hengâmda vâki‘ olan ceng M2
2 la‘în-i N1, A1 : — M1
3 İskender M1 : Sikender N1, A1
4 Temeşvar Kal‘ası'nı N1, A1 : — M1
5 mahrûse'sine N1 : mahrûsene A1 : mahrûse-i seniyyeye M1
6 akça A1, M1 : akca N1
7 kendünün vücûd-i bed-bûdu N1 : kendüsünün vücûd-i bed-bûdu A1 : kendüsünün vücûdunu M1
8 olunacağı N1, M1 : kılınacağı A1
9 demâr N1, M1 : tebâr A1
10 Fransalu'nun A1, M1 : Françelü'nün N1
11 zehâyir N1, M1 : zehâ'ir A1
12 tehdîd A1, M1 : zecr N1
13 Ba‘dehû A1, N1 : — M1
14 Fransa A1, M1 : Françe N1
15 olunup N1, M1 : edüp A1
◊ 2 Rebî‘ulevvel 1222 = 10 Mayıs 1807 Pazar.
16 Fransa A1, M1 : Françe N1
17 Paris'e N1, A1 : — M1

Rusyâ Elçisi Toloştov [=Tolstoï][1] ile vâki‘ olan mükâlemeler ve rikâb-ı hümâyûndan tevârüd eden ta‘lîmât-ı ‘atîka ve cedîdeleri, Efendi-i mûmâ ileyh bi'l-cümle kaleme alup tedvîn eylemekle, gerek hâme-i lisânlarından ve gerek eser-i yerâ‘a-i râstî-beyânlarından nüvişte-i sahîfe-i idrâk ü iz‘ân olunan[2] makālât-ı mühimme **[M1 82]** ve havâdis-i mülimme bi'l-münâsebe işbu mecelleye nakl ü imlâ kılındı.

Mûmâ ileyh Muhibb Efendi Âsitâne'den hîn-i hareketde[3] ta‘lîmât-ı celiyyeden başka taraf-ı hümâyûndan yedine i‘tâ olunan ta‘lîmât-ı hafiyye sûretinin mulahhasıdır [N1 5b] ki[4], cây-ı nazar-ı i‘tibâr olduğundan mâ‘adâ, mahallerinde kayd[5] olunacak vekāyi‘e temhîdât kabîlinden olmağla, bu mahalle takyîde sezâ görüldü.

Evvelen gerek ta‘lîmât-ı hafiyye ve celiyyesini[6] ve gerek hurûf-i ma‘hûde miftâhını nefsinden âhara tecâvüz etdirmeyüp, eğer hurûf-i ma‘hûde ile Sır Kâtibi'ne tahrîrât yazdırmak iktizâ ederse, yanında yazdırmak ve miftâhı[7] yed-i âhara vermeyüp, kendi[8] tesvîdâtını tebyîz etdirmek usûl-i me’mûriyyetindendir[9]. Zîrâ bu mâddenin ketmi cümleden akdem olmağla, muhâfazası husûsuna ikdâm eyleye.

Sâniyen Fransalu'nun bu def‘a vâki‘ olan galebesine mebnî, taraf-ı Saltanat-ı seniyye'den galebe-i mezkûrenin[10] tehniyesine ne vechile müsâra‘at olunduğu ve Ro [=Roux]**[11] nâm meb‘ûsun ‘avdetinden sonra Maslahatgüzâr Rufen

---

* Metnimizde Romancof okunacak şekilde yazılmış olan Rus Mareşali Pierre-Alexandrowitch Romanzoff (1730-1796) için bk. meselâ Dezobry, Charles - Bachelet, Th., "Romanzoff (Pierre-Alexandrowitch, Rumanzoff (comte de)", *Dictionnaire général de biographie et d'histoire de mythologie, ed géographie ancienne et moderne,* Paris 1866, II,2320.

1 Toloştov (طولوشتو) N1, A1 : Toloşnov (طولوشنو) M1. Metnimizde Toloştov (طولوشتو) okunacak şekilde yazılmış olan General Alexandre Ivanovich Tolstoï (1770-1837) için bk. meselâ "Ostermann-Tolstoï (Alexandre-Ivanovich comte)", *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours,* Paris 1862, XXXVIII,921.

2 gerek ..... olunan M1 : ba‘zı N1 : gerek eser-i berâ‘a-i râstî-beyânlarından nüvişte-i sahîfe-i derk ü iz‘ân olan A1

3 kılındı ..... hareketde N1 : olundu. Efendi-i mûmâ ileyhin Âsitâne'den hîn-i hareketinde A1 : olundu. Sefîr-i mûmâ ileyhin Âsitâne'den hîn-i hareketinde M1

4 ki A1, M1 : — N1

5 kayd A1, M1 : sebt N1

6 celiyyesini M1 : celiyyesi N1, A1

7 yazdırmak ..... miftâlu N1 : yazdırır ise yamında yazdırmak ve miftâhı A1 : yazdırır ise, yamında yazdırmak ve miftâhını M1

8 kendi N1, M1 : kendü A1

9 me’mûriyyetindendir N1, A1 : me’mûriyyetdendir M1

10 mezkûrenin N1, M1 : mezkûrun A1

** Metnimizde İstanbul'a gönderilen ve Ro (رُو) okunacak şekilde yazılmış olan kişi M. Roux olmalıdır; bk. meselâ "Selim III", *Biographie universelle, ancienne et moderne, ou histoire, par ordre alphabétique, ...,* Paris 1825, XLI,482,534.

11 ve Ro N1, A1 : ورد M1

[=Ruffin] ile ne sûretde[1] mükâlemeye mübâderet kılındığı, evrâk-ı mazbûtadan[2] ihrâc ve birer sûreti Efendi-i mûmâ ileyhe i'tâ olunmağla, anlara mürâca'ata ihtimâm[3] eyleye. Ve Maslahatgüzâr Rufen [=Ruffin] ile sebk eden[4] mükâlemâtda mahremâne îrâd olunduğu vechile Napolyon[5] Bonaparta'nın galebesine nazaran netîce-i harb olan musâlahayı 'akd eylemesi, takdîrce beher hâl gālibâne 'akd eyleyeceği[6] ve Devlet-i 'aliyye'ye 'arz etdiği hayr-hâhlık sûretine nazaran mesâlih u memâlik-i Devlet-i seniyye'ye hafî ve celî vâki' olan ta'arruz-ı ağyârdan rehâ-yâb olarak, Devlet-i 'aliyye'nin berren ve bahran hey'et-i asliyyesine rucû'u, Fransa[7] maslahatının dahi mûcibâtından olduğu cihetlerine nazaran[8], Efendi-i mûmâ ileyhin dakīka-i me'mûriyyeti bu esâsa mebnî olarak İmperatorluk tasdîkıyle nâme-i hümâyûn-i iltifât-makrûn ve mahsûs olarak min-gayr-i resmin[9] vedâd-nâme-i şevket-meşhûn[10] şeref-rîz-i sudûr olmakdan nâşî, işbu nâmeler hedâyây-ı Mülûkâne ile berâber yed-i emânetine teslîm olunmağla, Paris'e vusûlünde tevzî' ederek[11], iktizâsı üzere te'kîd-i de'âyim-i hulûs eyleye.

Devlet-i 'aliyye ile Fransalu beyninde şu mevsimlere gelince rû-nümâ olan mübâyenet ve burûdet-i zarûriyyeden nâşî, Fransa[12] me'mûrlarının **[N1 6a]** bu tarafda[13] kullandıkları lisânın 'aynı olarak, Paris'de dahi Fransa vükelâsı Devlet-i 'aliyye'ye isnâd-ı tohmet siyâkında tahmîl-i kusûr sadedlerinde gezecekleri **[M1 83]** gayr-i mübhem olmağla, Sefîr-i mûmâ ileyh kazıyye-i mezkûreyi aslâ kabûl etmeyüp, belki şikâyet meyki'i ise, cânib-i Devlet-i 'aliyye'ye da'vây-ı hak 'â'id olduğunu nâzikâne der-meyân ederek, şîrâze-i ahvâl-i sâbıkaya[14] vukūfu takrîbiyle Devlet-i 'aliyye'nin Fransa Devleti'ne olan mu'âmelesini başdan tutdurup, şol vechile da'vâyı isbât eyleye ki, bundan akdem divel-i sâ'irenin hemân cümlesi Fransa aleyhine olarak hîn-i hareketlerinde Devlet-i 'aliyye zâhiren tarafsızlık[15] ve bâtınen müsâ'adât-ı gûnâ-gûn ile Fransalu'ya beyağıca izhâr-ı gayret-i tarafdârî ederek, hengâm-ı ıztırâr ve derûnunda kaht u muzâyaka derkâr olan eyyâmda, zehâyir-i mütenevvi'a irsâli[16] mâddesinde re'âyâsını teşcî' misillü ve divel-i sâ'irenin kīl ü kāllerine 'adem-i

1 sûretde N1 : sûretle A1, M1
2 mazbûtadan N1, M1 : mazbatadan A1
3 mürâca'ata ihtimâm N1 : mürâca'at A1, M1
4 sebk eden N1 : sebk-ı A1, M1
5 Napolyon A1, M1 : — N1
6 eyleyeceği N1 : edeceği A1, M1
7 Fransa A1, M1 : Françe N1
8 nazaran A1, M1 : binâ'en N1
9 min-gayr-i resmin N1 : min-gayr-i mahsûsın A1 : — M1
10 meşhûn M1 : merhûn N1, A1
11 ederek A1, M1 : eyleyerek N1
12 Fransa A1, M1 : Françe N1
13 bu tarafda N1, A1 : — M1
14 sâbıkaya A1, M1 : sâlifeye N1
15 tarafsızlık M1 : bî-taraflık N1, A1

i'tibâr ile niçe niçe[1] ri'âyetleri, ol esnâda bulunan Fransa[2] müdîrlerinin ve me'mûrlarının tahrîren ve takrîren ikrâr-kerdeleri[3] olduğu cümlenin ma'lûmu bir kazıyyedir.

Ve[4] işbu mu'âmele-i gayurâne, ibtidâ taraf-ı Şâhâne'nin öteden berü ittihâz buyurdukları mesleke mebnî ve sâniyen hayr-hâhân-ı Devlet-i 'aliyye'nin[5] ol irâdelerine iktidâ birle, Fransa Devleti'nin vifâk ve yek-cihetliğinde envâ'-i fevâ'id ü mehâsin vücûdunu bi'l-mütâla'a ânen fe-ânen der-pîş kılmakdan hâlî olmamalarına mübtenî idi. Hattâ Devlet-i 'aliyye'nin el-hâletü hâzih bulunduğu ittifâklar râbıtasının ol târîhde dahi tervîcine ve Fransalu'nun[6] Devlet-i 'aliyye hakkında sû'-i kasd ve niyyetine dâ'ir hücûm vechiyle cereyân eden akvâl ve ef'âl-i[7] mütenevvi'ayı redd ü cerh içün hayr-hâhân-ı Saltanat, ol vakitde levâyih[8] tertîbiyle sa'y-i bî-gāyât ederek, Saltanat-ı seniyye'yi dost-i tabî'î olan Fransa tarafına bi'l-külliyye[9] imâleye dest-res olmuşlar iken, muktezây-ı gerdiş-i rûzgâr-ı 'akla muhâlif olarak, cemî' akvâl ve vesâyây-ı hayr-hâhânı[10] tekzîb ve güft-gû makūlesinden ma'dûd olan irâdât-ı ağyâr, def'aten ahvâl-i Mısrıyye sebebiyle tasdîk olundukda, her zümreden niçe[11] gayret-keşân-ı Devlet-i 'aliyye, [**N1 6b**] engüşt ber-dehân-ı hayret kaldıklarından mâ'adâ, meslek-i Devlet-i 'aliyye'ye dahi zarûrî tehayyül zuhûr edicek, tabî'atiyle ol zevâtın mükedder ve makhûr u muhakkar olmaları ve[12] vesâyây-ı hayr-hâhâneleri bî-esâs ve müzevvir[13] görülmek şîvesi cümleye[14] bir dürlü 'ibret ve herkese bâ'is-i[15] endîşe vü haşyet olmuşidi.

Ba'dehû sûret-i gayr-i marziyye-i mezkûre, her ne kadar Fransa Devleti'nin usûlünden[16] hâric bir keyfiyyet **[M1 84]** olup, 'inân-ı hükûmet, Napolyon Bonaparta cenâbları[17] gibi bir hakîm-i zû-fünûn İmperator'un âverde-i

16 zehâyir-i mütenevvi'a irsâli M1 : zehâ'ir-i mütenevvi'a îsâli N1 : zehâ'ir-i mütenevvi'a irsâli A1

1 niçe niçe N1 : nice nice A1, M1
2 Fransa A1, M1 : Françe N1
3 kerdeleri N1, A1 : kerdesi M1
4 Ve N1, A1 : — M1
5 Devlet-i 'aliyye'nin N1 : Saltanat-ı seniyyenin A1, M1
6 târîhde ..... Fransalu'nun N1 : târîhde dahi tervîcine ve Fransa'nın A1 : târîhe dahi tervîcine ve Fransa'nın M1
7 vechiyle ..... ef'âl-i N1 : vechile cereyân eden akvâl ve harekât-ı A1, M1
8 levâyih N1, A1 : tevârîh M1
9 bi'l-külliyye N1, M1 : bi'l-külliyyeye A1
10 hayr-hâhânı N1, A1 : hayr-hâhâneyi M1
11 niçe N1 : nice A1, M1
12 ve N1, A1 : — M1
13 müzevvir N1, A1 : merdûd M1
14 cümleye N1, M1 : cümleyi A1
15 bâ'is-i N1 : bâdî-i A1, M1
16 usûlünden N1, A1 : ahvâlinden M1
17 Napolyon Bonaparta cenâbları A1, M1 : Bonaparta N1

kabza-i şehâmeti oldukdan sonra, bu misillü mutâla'ât, eb'ad-i ba'îd olmak nezd-i 'ukalâda müberhen bir ma'nâ ise de, bâlâda beyân olunduğu üzere bermuktezây-ı tehavvül-i zehâb ve meslek-i devlete mugāyeret îrâsı, vâcibât ve[1] zarûriyyât-ı umûrdan olmuş olmağla, ol zemân-ı fetret-iktirân iktizâsıyla tîrenâk olan zülâl-i meveddetin[2] safvet-pezîr olmasına ikbâl-cûyân, bi'l-cümle muntazır u nigerân iken, müttefiklerin kimi muhârib ve kimi vücûh-i şettâ ile muhâlif hükmüne girdiklerinde, biri kuvvet-i bahriyye ile sevâhil-i Devlet-i 'aliyye'de hâzır ve dîğeri dahi dem-be-dem Fransa 'aleyhine i'lân-ı sefer heyûlâsıyla boydan boya hudûd-i Devlet-i 'aliyye kurbünde külliyyetlü askeri âmâde ve nâzır olarak Napolyon[3] Bonaparta tarafından Devlet-i 'aliyye 'aleyhine gûyâ kendüsi da'vet olunmak yollu niyyât-ı rediyyeyi isbât ma'razında, Fransa'nın sû'-i kasd ve niyyeti velvelesini tekrâr tecdîd ile teşvîş-i ezhâna mübâderet ve niçe[4] tekâlîf-i 'anîfe îrâdına müsâra'atlarında, sevâlif-i ahvâle kıyâsen farz-ı muhâl ihtimâliyle ol şâyi'âtın külliyyen nakz u reddine mücâseret olunmamak lâzım gelür iken, ma'a-mâ-fîh zerre kadar i'tibâr olunmayup, tavran ve hâlen Devlet-i 'aliyye tarafından hâlât-i mezkûreye rağbet ü i'timâd[5] izhâr olunmamışidi. Ancak Fransa üstüne[6] sefer-i menvî takrîbiyle hudûd-i Devlet-i 'aliyye'de Fransa'dan ba'îd asâkire mukābeleten[7] kā'ide-i ihtiyâtıyye-i divel üzere berü tarafdan dahi bir takım asker istihzâ'ına dostluk sûreti ve ittifâk keyfiyyeti, mâni'-i kavî bulunmuş olmağla, teklîfâta [**N1 7a**] redd ile cevâb devletce nâ-savâb iken, ekserîsine müsâ'ade olunmayup, vech-i lâyıkı üzere mukābele olundu.

Ahvâl bu merkezde olup, ya'nî Fransa' ile olacak sefer-i mevhûm takrîbiyle Devlet-i 'aliyye ta'cîz olunup ve[8] berren ve bahran berây-ı ihtiyât, ikāme-i kuvvete mesâğ olmadığından nâşî, tasfiye-i[9] da'ire-i umûra intizâren imrâr-ı vakt olunduğunu min-vechin töhmet 'addiyle Brune Marşal'in* ifâdâtı ve İmperator'un iş'ârâtı, pey-der-pey yürüdükce, ne anların kemâliyle icrâsına mevsim müsâ'id ve ne 'adem-i icrâlarınm esbâbını lâyıkı vechile tefhîm mümkin oldu. Binâ-berîn inhilâli, vakt-i rehîne ma'tûf zarûriyyü'l-vukū' bir nev' mübâyenete karâr verilmişidi. Bu takdîrce **[M1 85]** işbu hâlâta bâdî Dev-

1 ve N1, A1 : — M1
2 meveddetin N1, A1 : meveddetinin M1
3 olarak Napolyon A1, M1 : ola[ra]k N1
4 niçe N1 : nice A1, M1
5 i'timâd N1, A1 : i'tibâr M1
6 üstüne A1, M1 : üzere N1
7 mukābeleten N1, A1 : mukābele M1
8 ve N1 : olup ve A1 : — M1
9 nâşî, tasfiye-i N1 : tesviye-i A1, M1

* Metnimizde söz edilen ve Burun (بُرُون) okunacak şekilde yazılmış olan Fransız Mareşali Guillaume Brune (1763-1815) için bk. meselâ *Biographie des Contemporains, par Napoléon,* Paris 1824, s.66.

let-i 'aliyye olduğunu hükm etmek, kavâ'id-i siyâsiyye-i mülkiyyeye tatbîkan ahvâl-i meşrûhanın esbâb ve şîrâzesine imâle-i fikr u reviyyet[1] eylemamekden 'ibâret olmağla, ityân-ı[2] beyâna şitâb vâcibe-i zimmet 'add olunup: "Devlet-i 'aliyye'yi 'azv-i töhmetden sıyânet, vazîfe-i hakkāniyyetdir" deyü Sefîr-i mûmâ ileyh bu bâbda gayretlüce ve kuvvetlüce îrâd-ı kelâm eyleye.

Bu tafsîlâtın fezlekesi budur ki, bu hılâlde vukū' bulan keyfiyyetler, işbu netîceyi müntic olup, ya'nî ba'de-ezîn[3] Rusya Devleti'nin Fransa 'aleyhine sefer kasdı behânesiyle hudûd-i Devlet-i 'aliyye'ye karîb külliyyetlü asâkir ta'biye ve tevkîfine müsâ'id olan mevsim ber-taraf olduğuna binâ'en, def'-i fesâdât ve redd-i teklîfât sadedine mübâderet lâzım gelür, amma yine bir zemîn-i âhar ile ol taraflarda Rusya asâkiri[4] tehaşşüd eylemesi takdîrine göre, lâ-mehâle Devlet-i 'aliyye hakkında bir ma'nâyı îhâm edecek keyfiyyâtdan ma'dûd olmak lâzım gelmeğin, "Ol hâlde mukābele bi'l-misl vâcibesine[5] ri'âyet ve teşebbüse mesâğ derkârdır" deyü hatm-i kelâm eyleye.

Napolyon Bonaparta'ya[6] bu def'a mîn-gayr-i resmin yazılan nâme-i mahsûsda ba'zı ifâdât, Rufen [=Ruffin] nâm Maslahatgüzâr'ın mazbatasıyla [**N1 7b**] Efendi-i mûmâ ileyhin takrîrine ihâle olunmuş olmağla, bâlâda temhîd olunan usûl, ol ifâdâtın esâsı olmak iktizâ eder. Zîrâ Napolyon[7] Bonaparta'dan birkaç[8] def'a taraf-ı Şâhâne'ye gelen nâmelerde ve Burun [=Guillaume Brune] nâm Marşal'in[9] ifâdelerinde, Devlet-i 'aliyye'nin mahkûmiyyet sûreti kendüye nakīsa-i şân olup, husûsan zamân u kefâlet nâmiyle Memleketeyn'e dâ'ir[10] dâhilî ve hâricî vâki' olan müdâhale ve ta'arruz kezâlik yine[11] zamân sohbetiyle, Korfa ve sâ'ir ol havâlîde derkâr olan hâlât-i ma'lûme ve Karadağ ve Akdeniz adalarının re'âyâsını istîlâ ve Gürcistân keyfiyyâtı dûr u[12] dirâz münderic olup, "Devlet-i 'aliyye bu mazarrât-ı mülkiyyenin def' u izâlesine[13] niçün himmet eylemez" deyü mübeyyen ü mastûr olmağın, işte anların mevsimi şimdi geldi, yohsa sevâbık-ı ahvâlde[14] Devlet-i 'aliyye tarafından zuhûr eden te'ahurun sebebi ve[15] Devlet-i 'aliyye'nin bu su'ûbete ibtilâsının bâ'isi Fransalu

1 reviyyet N1, A1 : ru'yet M1
2 ityân-ı N1, A1 : + ve M1
3 ba'de-ezîn M1 : ba'de-zîn N1
4 asâkiri N1, M1 : askeri A1
5 vâcibesine N1 : müvâcehesinde A1 : müvâcehesine M1
6 Napolyon Bonaparta'ya M1 : Bonaparta'ya N1 : Napolyon Bonaparta A1
7 Napolyon A1 : — N1, M1
8 birkaç A1, M1 : birkac N1
9 Marşal'in N1, M1 : Merşal'in A1
10 dâ'ir A1, M1 : — N1
11 yine N1, A1 : — M1
12 keyfiyyâtı dûr u N1, M1 : keyfiyyeti dûr A1
13 izâlesine N1, A1 : ilgāsına M1
14 yohsa sevâbık-ı ahvâlde M1 : yohsa sevâbık-ı ahvâl N1 : yoksa sevâbık-ı ahvâl A1
15 ve N1 : — A1, M1

idiği[1], bâlâdaki bend mûcebince Fransa Devleti'ne mahremâne olarak ikrâr etdirilüp[2], kendülerinin îcâb etdirdikleri mazarratın **[M1 86]** def'ini bu nevbet Napolyon[3] Bonaparta'nın hakkāniyyetine vererek, yine kendülere taleb etdirmek, Efendi-i mûmâ ileyhin dirâyetine havâle olundu.

Bâlâda temhîd olunan girîzgâh, Sefîr-i mûmâ ileyhin re's-i mes'elesi olup, ba'dehû sözü anlara söyletmek, ya'nî mahremâne olarak müzâkere esnâsında sohbet ayağıyla gelmek dakīkasını iltizâm ederek, Fransalu ile Rusyalu beyninde musâlahanın tehakkukunda tanzîmi matlûb olan mevâdd[4] bunlardır ki, zikr olunur. **İbtidâ**, ilgāy-ı ittifâk mâddesi, **sâniyen** Memleketeyn'in şurût-ı kadîmesi ircâ'ıyla şimdiki şerâ'it-ı[5] mülevvesenin ibtâli, **sâlisen** Cezâ'ir-i[6] seb'a'nın maslahat-ı Devlet-i 'aliyye'ye muvâfık olacak vechile bir sûret-i hasenesi ve ittifâkın ilgāsı sebebiyle seyr-i sefâ'in[7] mâddesi tabî'atiyle 'ahden mülgā olacağı zâhir ise de, ol bâbda ba'zı te'kîdâtın idrâcı, **[N1 8a] râbi'an** Gürcistân taraflarında bi't-tegallüb zuhûra gelan istihkâm ve istîlânın hey'et-i ûlâya ircâ'ını Fransa İmperatoru'na iltizâm etdirerek, musâlaha şerâ'itına[8] mevâdd-ı mezkûrenin idhâlinden 'ibâretdir.

Rusyalu'nun def'-i tesallut ve müdâhalesiyle ilgāsı murâd olunan[9] şurût, Sefîr-i mûmâ ileyhin vicdânında mahfûz olup, ibtidâ musâlaha-i 'âmme yâhûd Rusyalu ile Fransa beyninde musâlaha-i münferide takdîrinde mevâdd-ı sulhun siyâk u sibâkına tahsîl-i ıttılâ' ve sâniyen Devlet-i 'aliyye'ye[10] dâ'ir mevâd var mıdır ve ne sûretdedir? Gereği gibi tahkīk etmedikten sonra îrâd-ı mevâdda tesaddî eylemeye. Nihâyetü'l-emr işbu maslahatın mevsimi idiği[11] bâlâda mastûr ma'lûmâtdan nâşî, derk ü teyakkun ve[12] yâhûd Fransalu tarafından vech-i icrâsını mübeyyin sûretle etrâflu ve kuvvetlü irâd olundukda, temâmiyyet-i erâzî-i Devlet-i 'aliyye'ye zamân ü kefâlet mâddesi, mâdâmki 'ale'l-'umûm hükûmet-i dâhiliyyeye min-vechin müdâhale ve ta'arruz eylemek, yâhûd bir kıt'a memleketin nizâm-ı dâhiline karışmak gibi hâricden mu'âmele-i tehakküm sudûrunu îcâb eyleye. İşbu zamân ve kefâlet lafzı, murâd bir ma'nâ kalmak iktizâ eder. Bu takdîrde "Paris 'Ahid-nâmesi'yle zâmin ü kefîl olan Fransa Devleti, bu misillü bir nev' müdâhale ve ta'arruzu ne kendüsi ihtiyâr eder ve ne

1 ibtilâsının .... idiği N1 : ibtilâsına bâ'is Fransalu idiği A1 : ibtilâsına bâ'is Fransalu idüği M1
2 etdirilüp N1 : etdir<ir>ilüp M1
3 Napolyon A1 : — N1, M1
4 mevâdd N1, M1 : — A1
5 şerâ'it-i N1, A1 : şerâyıt-ı M1
6 Cezâ'ir-i N1, A1 : Cezâyir-i M1
7 sefâ'in N1, M1 : sefâyin A1
8 şerâ'itına N1, A1 : şerâyitına M1
9 olunan M1 : olan N1, A1
10 'aliyye'ye N1, M1 : 'aliyye A1
11 idiği N1 : idüği A1, M1
12 ve N1, M1 : — A1

gayrisi tarafından zuhûruna râzîdır" deyü **[M1 87]** Fransalu tarafından da'vâyı koparmak zemînlerine[1] şurû' eylemesine ruhsatı ola.

Ve ba'de'l-mübâşere Rusyalu tarafından müdâhale ve ta'arruz mâddesinden lafzı tebri'e-i zimmet, yâhûd bir gûne te'vîl sûretlerine teşebbüs olunur ise, hîn-i mübâhasede ityân-ı mevâdd eyleye. Zîrâ Sefîr-i mûmâ ileyh tarafından def'aten îrâd-ı mevâdd ile maslahata mübâşeret vukū'u lâzım gelse, bu dakīka Fransalu'nun pek aradığı dekāyıkdan olmağla, gāyet teshîl ederek tahrîren taleb ederler.

Sefîr-i mûmâ ileyh dahi Devlet-i 'aliyye'ye ibrâz-ı[2] hıdmet arzûsuyla me'mûl-i husûle ibtinâ'en, takrîr gûne bir kağıd takdîmi 'akabinde, derhâl Rusya Elçisi ve yâhûd Mütekellimi veyâ Mütevassıtı[3] her kim ise anı ihzâr ve: "Da'vâcınız zuhûr etdi" ma'razında bir makāle-i müşkile ihdâs eylemeleri, mütâla'ât-ı vârideden olmağla, Sefîr-i mûmâ ileyh bu bâbda **[N1 8b]** vâki' olacak ifâdâtını gereği gibi vezn edüp, ana göre îrâd-ı makāl eyleye. Ve resmen mâddeye şurû' olunmak sadedine gelicek, "Bu bâbda devletimden mahsûsan terhîsa muhtâcım" deyü bu tarafa derece-i maslahatı tahrîr u iş'âr ve bir kat dahi ta'lîmâta intizâr eyleye. Kaldı ki bu vechile 'arz-ı safvet ve mahremiyyet olunduğuna mukābele birle: "Fransa Devleti teklîf-i ittifâk ederse[4], Devlet-i 'aliyye Fransa Devleti'yle bi't-tab' müttefik hükmündedir" yollu mûcib-i te'lîf olacak mukaddimâtı elden bırakmayarak, İngiltereli'nün kuvvet-i bahriyyesini ve Mısır Ülkesi matmah-ı nazarı idiğini[5] mahremâne serd ü ityân ve Fransalu ile şimdi ittifâk olunsa, İngilterelü'den melhûz olan mazarrât-ı nâgeh-zuhûru ve Fransalu'nun el-hâletü hâzihi kuvvet-i[6] bahriyyesi olmadığı tafsîlâtını derpîş-i meclis-i[7] beyân ederek, şimdi ittifâk teklîfi mâddesini hakîmâne ve[8] kırılmayacakları sûret-i dirâyet[9]-mendâne ile hüsn-i müdâfa'aya sarf-ı makdûr eyleye. Ve "Müttefik hükmündeyiz, farazâ Rusyalu'nun donanması Bahr-ı siyâh'dan geçmamek misillü i'ânet-i ma'neviyyede[10] kusûr olunmaz" deyerek icrây-ı şerâ'it-ı[11] hûş-mendîye ziyâde i'tinâ vü gayret eyleye.

Bu tarafda derpîş kılınan müzâkereye nazaran şâyed ol tarafda dahi Rusya ittifâkının sebeb-i tecdîdi mâddesini su'âl eylemeleri[12] ve İngiltere itti-

1 zemînlerine M1 : zemîniyle N1, A1
2 ibrâz-ı N1, A1 : — M1
3 ve yâhûd ..... Mütevassıtı M1 : yâhûd Mütevassıt N1 : yâhûd Rusya Mütekellimi [A1 42a] yâhûd Rusya Mütevassıtı A1
4 ederse N1, A1 : eder ise M1
5 kuvvet-i ..... idiğini N1 : kuvve-i bahriyyesi ve Mısır Ülkasi matmah-ı nazarı idüğüni A1, M1
6 kuvvet-i N1, A1 : kuvve-i M1
7 -i meclis-i N1 : ve A1, M1
8 ve N1, A1 : — M1
9 dirâyet N1, A1 : reviyyet M1
10 ma'neviyyede N1, M1 : ma'nevîde A1
11 şerâ'it-ı N1, A1 : şerâyit-ı M1
12 mâddesini su'âl eylemeleri A1, M1 : su'âl N1

fâkınm tecdîdi içün taraf-ı Devlet-i **[M1 88]** 'aliyye'den hemân redd ile cevâb verilmesini iddi'â etmeleri, mülâhazadan ba'îd değildir. Hâlbuki ittifâkm mukaddemâ 'akdi ne sebebe mebnî zarûriyyâtdan idiği cây-ı[1] tafsîl olmamağla, Devlet-i 'aliyye'yi bu ittifâk belâsına kendileri uğratdığını Fransalu[2] inkâr edemez. Binâ-berîn ol bâbda dakīka-i mezkûreyi nâzikâne işrâb eyledikden sonra, ittifâkın şurût-ı kadîmesinde tecdîd şartı dahi musarrah olup, inkızây-ı[3] müddet tekarrub eyledikde, tecdîdi müttefikler tarafından teklîf olundu. Ol vaktin îcâbına göre Devlet-i 'aliyye'ye[4] redd ile mu'âmele eylemek, civârında[5] bir mazarrat-ı meşhûdeyi da'vet kabîlinden olmağla, Fransalu[6] 'aleyhine olarak münderic olan sözleri dahi[7] tayy ederek ta'dîl ve sırf tedâfu'î hükmüne tenzîl birle, **[N1 9a]** Rusyalu'nun ittifâkı tecdîdi karâr-gîr oldu ki, te'kîd-i[8] sulh nev'indendir.

İngiltere ittifâkının dahi tecdîdi içün[9] Der-sa'âdet'de mukīm olan İngiltere Elçisi'ne[10] ruhsat-nâme gelüp, ancak: "Devlet-i 'aliyye ne İngiltere ve ne Rusya ittifâkmdan[11] memnûndur. Lâkin mersûmlar ittifâkm 'adem-i tecdîdini fesh-ı sulh 'add ederek mu'âmele eylemelerine nazaran, def'aten kendüye düşmen peydâ eylemekden ise, hüsn-i müdâfa'a ile işgālleri münâsib olduğundan kat'-ı nazar, Rusya ittifâkının tecdîdine şurû' olunduğu vakit, Fransalu[12] ile Rusyalu muhârib değil idi. İngilterelü'nün usûlü bunun 'aksi olmağla, Devlet-i 'aliyye Françe Devleti'ne ri'âyeti[13] isbât ile İngiltere ittifâkını henûz kabûl etmedi[14]" deyerek cevâb iktizâ eder. Gerek Rusya ve gerek İngiltere ittifâkının ecvibesi, bâlâda beyân olunduğu sûret[15] üzere ise de, İngilterelü'nün kuvvet-i[16] bahriyyesi, Rusya ittifâkıyla İngilterelü, ittifâk-ı yekdîğere lâzım ve melzûm kabîlinden olması ve elçiye ruhsat-nâme yürûdüna mebnî dört beş mâhdan ziyâdedir sürüdürülmekde ise de[17], ısrârları haddi tecâvüz etmekde

1 zarûriyyâtdan idiği cây-ı N1 : zarûratdan idüği cây-ı A1 : zarûrâtdan idüği M1
2 kendileri uğratdığını Fransalu M1 : kendüleri uğratdığını Françelü N1 : kendüleri uğratdığını Fransalu A1
3 tecdîd ..... inkızây-ı N1 : tecdîdi şurûtu dahi musarrah olup, inkızây-ı A1 : tecdîd şurûtu dahi musarrah olmağla, iktizây-ı M1
4 'aliyye'ye N1 : 'aliyye A1, M1
5 eylemek, civârında N1 : etmek, cevâzında A1, M1
6 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
7 dahi M1 : — N1, A1
8 te'kîd-i A1, M1 : — N1
9 tecdîdi içün N1, M1 : tecdîdiyçün A1
10 İngiltere Elçisi'ne A1, M1 : elçilerine N1
11 ittifâkından N1, A1 : ittifâkına M1
12 vakit, Fransalu A1, M1 : vakitde Françelü N1
13 Françe Devleti'ne ri'âyeti N1 : Fransa Devleti'nin ri'âyetini A1, M1
14 İngiltere ..... etmedi N1, M1 : İngiltere'nin henûz ittifâkını kabûl eylemedi A1
15 sûret A1, M1 : — N1
16 kuvvet-i N1, A1 : kuvve-i M1
17 de A1, M1 : — N1

olduğundan başka, ittifâkm te'hîrini bu tarafdan devletlerine yazmış olmalarıyla, gelecek cevâbda elbette ta'cîl ve ısrâr olunarak, belki Devlet-i 'aliyye ya ittifâkm tecdîdi[1] cevâbını verir ve[2] yâhûd fesh-ı sulh 'add olunur" deyerek merkûzları olan fesâda bunu 'illet eylemeleri, mülâhazadan ba'îd değildir. Eğer **[M1 89]** ol vakte dek ilgāy-ı ittifâk mâddesi Devlet-i 'aliyye'ye muzırr olmayacak sûret-i müstahsene ile karâr-gîr olur ise, bunların birine hâcet kalmaz. Lâkin bu günün maslahatı ferdâya uymadığına nazaran, bu hâlet böyle durup, ya'nî müttefik devletleri vaktine dek mudârâ ile kullanmak usûlü, kemâkân bâkī kalur ise[3], Devlet-i 'aliyye İngiltere ittifâkını kat'iyyen redd ve İngilterelü ve ana terâdüf ile Rusyalu[4] bunu fesh-ı sulh 'add eylediği takdîrce, Devlet-i 'aliyye vakitsiz[5] bir gā'ileye dûçâr ve berrî ve bahrî hedef-i mazarrât-ı bîşümâr olacağına mebnî, ol sûreti müntic[6] olmakdan ise, Devlet-i 'aliyye'nin niyyeti Fransalu'nun[7] yakînen meczûmu olarak İngilterelü'ye tecdîd-i ittifâk müsâ'adesini göstermek[8], **[N1 9b]** şu aralık[9] *"Dehen-i seg be-lokme besten bih*"* mısrâ'ına[10] mâ-sadak olur ve yine Devlet-i 'aliyye kendi[11] işine bakar.

İşte bu dakīkayı ve mütâla'ât-ı vârideyi Efendi-i mûmâ ileyh pîş-nihâd edüp, İngiltere ittifâkının tecdîdine şu aralık Devlet-i 'aliyye mecbûr olursa[12], mücerred işgāl-i hasm niyyetine mebnî bir lafz-ı bî-ma'nâ idüğüni Fransa[13] Devleti'ne tefhîm içün bezl-i makderet eyleye. Şöyle ki bu dakīkayı kendi[14] mütâla'ası olarak Paris'de Ministiro** ile sohbet aralığında[15] iktizâsına göre açup, İngiltere ittifâkı mersûmlara ca'lî olarak yutdurulmak esbâbında istirâk-ı tavr u niyyet eyleye. Ya'nî "İngiltere ittifâkı şimdi tecvîz olunacak" denilmeyüp[16] ve bu bendin me'âli gûyâ ta'lîm-nâmede hic yazılmamış hükmünde tutularak,

---

1 tecdîdi N1, M1 : tecdîdini A1
2 ve M1 : — N1, A1
3 ise N1, A1 : + de M1
4 kat'iyyen ..... Rusyalu N1 : kat'iyyen red ve İngilterelü ve ana terâdüf ile A1 : kat'â redd ve İngilterelü ana terâdüf ile M1
5 vakitsiz A1, M1 : bî-hengâm N1
6 sûreti müntic N1, A1 : sûret feth M1
7 Fransalu'nun A1, M1 : Françelü'nün N1
8 göstermek A1, M1 : göstörmek N1
9 aralık N1, M1 : + [mısrâ]' A1
* دهن سك بلقمه بستن به = Köpeğin ağzını bir lokma ile bağlamak iyidir" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.
10 mısrâ'ına A1 : mısra'ına N1, M1
11 kendi A1, M1 : kendü N1
12 olursa N1 : olur ise A1, M1
13 idüğüni Fransa A1, M1 : idiğini Françe N1
14 kendi N1, M1 : kendü A1
** Metnimizde Ministiro (منسترو) gibi okunabilecek bu kelime, Fransızca'da bakan anlamına gelen ministre (bk. meselâ T.-X. Bianchi, *Dictionnaire Français-Turc,* II,418) olmalıdır.
15 Ministiro ile sohbet aralığında N1 : Ministiro/vükelâ ile sohbet arasında A1, M1
16 denilmeyüp A1, M1 : dinmeyüp N1

fekat Efendi-i mûmâ ileyhin ma'lûmu olup, farazâ bundan sonra îcâb eder ise açılmak, yâhûd işin gelişine göre mahv olmak şıklarının kangısı[1] iktizâ eder ise[2] ana göre hareket olunmak lâzım gelece ği zâhir ise de, kat'â hüküm terettüb[3] etmamek ve Devlet-i 'aliyye'nin irâdesi olmamak üzere istikşâf-ı zamîr-i fu'âdı[4] mümkinü'l-husûl ise câ'iz ola, amma İngiltere ittifâkı Fransalu'nun[5] pek kocunduğu mâdde olup, 'arz-ı su'ûbet olunur iken, bunun kāle gelmesi, Fransalu'nun gözüne basmakdan lâ-farkdır. Lâkin şu aralık müttefikleri def'aten kırılur ise kırılsun mu'âmelesine getürmek[6] henûz uyamayup, tasavvur olunan mevâdd dahi kuvveden[7] fi'le çıkmamışiken ve İngilterelü'ye bu tarafda verilan ecvibe **[M1 90]** hasbe'l-vakt mudârâ ve temdîd-i vakitden 'ibâret iken, bu mâdde hâtırda olup, mahremâne olarak tavtı'e olunmuş bulunması ve hiç[8] olmaz ise kāle gelmese bile, Sefîr-i mûmâ ileyhde bu ma'lûmâtın vücûdu fâ'ideden hâlî olmamağla işâret olundu.

İstitrâd

Kâr-âgehân-ı Devlet-i 'aliyye olan vükelây-ı zemân[9], agreb-i garâ'ibdendir[10] ki, her biri fenn-i mekr u telbîsde[11] sebak-âmûz-i İblîs olan üc gürûh düşmen-i[12] peymân-şikeni yel değirmen[13] gibi hevâ ile idâre, ya'nî anlara mahsûs **[N1 10a]** fend-i Firengâne ve politika-yı kâfirâne[14] i'mâliyle her birini tagrîr u igfâl ederek isti'mâl birle, gûyâ ki Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'z-zuhûra açdıkları cerâhat-ı nâsûra, tedbîr-i çâre eylemek sevdâsiyle âvâre[15] oldular. **Beyt:**

Güzel tasvîr edersin hâl ü hatt-ı[16] dilberi ammâ
Füsûn u[17] fitneye geldikde ey Bihzâd neylersin?*

1 kangısı A1, M1 : kankısı N1
2 eder ise N1, M1 : ederse A1
3 hüküm terettüb N1, A1 : su'âl tertîb M1
4 zamîr-i fu'âdı M1 : zamîri N1 : zamîr-i fuvâdı A1
5 Fransalu'nun A1, M1 : Françelü'nün N1
6 getürmek N1, M1 : götürmek A1
7 kuvveden M1 : kuvvetden N1, A1
8 ve hiç N1 : ve hic A1 : hic M1
9 zemân N1, M1 : sâde-levhân A1
10 garâ'ibdendir A1, M1 : garâyibdendir N1
11 telbîsde N1, A1 : desâyisde M1
12 üc gürûh düşmen-i N1 : üç gürûh A1 : üc کرده M2
13 değirmeni N1, A1 : değirmanı M1
14 politika-yı kâfirâne N1, A1 : politika-i zemâne M1
15 eylemek sevdâsiyle âvâre N1 : eylemek sevdâsında âvâre A1 : etmek sevdâsında idâre M1
16 **Beyt** ..... hatt-ı A1, M1 : Güzel tasvîr edersin hatt ü hâl-i N1
17 u N1, M1 : — A1

* Metnimizde yer alan bu beyit, Behâyî'nin gazellerinden birinde geçmektedir; bk. *Günümüz Türkçesindeki Karşılıklarıyla Şeyhulislâm Bahâyî Efendi Dîvânı'ndan Seçmeler,* hzr. Harun Tolasa, İstanbul 1979, s.214.

Nesr[1]: Merreten ba'de uhrâ nakş-ı nev-zemîn-i sahîfe-i[2] imlâ olduğu üzere, zikr olunan gā'ile-i hâ'ile-i ittifâka 'illet-i müstakılle Mısır vâkı'ası[3] olup, ol dahi hemân: "Ba'zı vükelây-ı[4] münharifü'ş-şerî'anın rişte-i penbe-i çarh-ı sanî'a-i şenî'aları idi" dimek, müftereyâtdan ma'dûd değildir. Cezzâr Paşa merhûm cânibinden ve İngilizlü ve sâ'ir taraflardan[5] tanîn-endâz-ı kün-bed-i esîr olan velvele-i feryâd-ı 'âlem-gîrleri[6], aslâ gûş-i hûşlarına girmeyüp ve[7] ba'de harâbi'l-Basra tahlîsı[8] kaydına düşdüler.

Ol hılâlde yine Cezzâr Paşa merhûm[9] tarafından vârid olan tahrîrâtda, Devlet-i 'aliyye hemân bâ-temessük bir mikdâr karz-ı şer'î i'ânetiyle, Ser'as-kerliğe mashûben Mısır Tevliyeti'ni tarafıma[10] tevcîh u ihsân buyurdukları sûretde, bi-'avnihî Te'âlâ hazret-i Pâdişâh-ı kişver-güşâ sâyesinde meşîme-i Ümmü'd-dünyâ'yı harâm-zâdegân-ı Fireng-i bed-âheng telvîsâtından tathîr u ten-kīh edüp ve[11] Mısır'a ba'de'd-duhûl karz-ı mezkûru te'diye birle temessükünü tahlîs eylemek te'ahhüdâtı münderic olmağla, ol bâbda mün'akıd olan meclis-i müşâverede mevcûd olan bi'l-cümle ashâb-ı şûrâ, vâkı'â Vezîr-i müşârun ileyh bu meydânın eri ve dilâver-i yektâ-serveri[12] olduğunu ikrâr u tasdîk edüp, ol bâbda yek-dehen leb[13]-güşây-ı tahkīk olmak sadedinde iken, fahl-i[14] katâr-ı kibâr-ı 'asr olan Vâlide Kethudâsı Yûsuf Ağa, zarûrî meydân-ı mümâşâtda çehre-nümâ olarak: "Vâkı'â Vezîr-i müşârun ileyh tarafından bi-'avnihî Te'âlâ bu müdde'âyı isbâtla Mısır'dan küffârı kahr u[15] **[M1 91]** iz'âc eylemek[16], mukaddime-i sahîhatü'l-imâc gibi bir ma'nâ olup, lâkin sonra kendüsini kimler ihrâc edecekdir?" deyü izhâr-ı kîne-i nefsâniyyet eyledikde[17], sâ'ir huzzârda mukābeleye yârây-ı kābiliyyet olmamağla, Vezîr-i müşârun ileyh cânibine [**N1**

1 **Nesr** A1 : — N1, M1
2 sahîfe-i A1, M1 : safha-i N1
3 'illet-i ..... vâkı'ası M1 : 'illet-i müstakılle Mısır Vak'ası A1 : Mısır Vak'ası N1
4 vükelây-ı N1, M1 : vükelâ'-i A1
5 cânibinden ve İngilizlü ve sâ'ir taraflardan N1 : ve İngilizlü ve sâ'ir taraflardan A1 : ve İngilizlü ve sâ'ire taraflarından M1
6 'âlem-gîrleri A1, M1 : 'âlem-gîr N1
7 ve N1 : — A1, M1
8 tahlîsı N1, A1 : tahlîs M1
9 merhûm N1 : — A1, M1
10 Mısır Tevliyeti'ni tarafıma N1, M1 : Mısır'ı tarafına A1
11 Ümmü'd-dünyâ'yı ..... ve N1, A1 : Ümm-i dünyâ'yı harâm-zâdegân Efrenc telvîsâtmdan tenkīh u tathîr edüp M1
12 yektâ-serveri A1 : yektâ-seri N1, M1
13 leb N1, A1 : — M1
14 fahl-i N1, A1 : nahl-i M1
15 müdde'âyı ..... kahr u N1 : müdde'âyı isbât ile Mısır'dan küffârı kahran A1 : müdde'â isbât ile Mısır'dan tâ'ife-i Efrenciyye M1
16 eylemek N1, A1 : olunmak M1
17 kîne-i nefsâniyyet eyledikde N1 : kîne-i nefsâniyyet edüp A1 : kîne vü nefsâniyyet edüp M1

10b] min-ba'd[1] tevcih-i lahazât-ı iltifât olunmayup, encâm-ı kâr öteden berü 'adû-yi mekkâr ve düşmen-i gaddâr olup, hemîşe külâh-rübâlığa dîde-dûz-i fursat ve hayâl-bâz-ı şu'bede-gâh-ı mekr u mefsedet olan Rusyalu[2] ve İngilterelü ile mü'ebbeden 'akd-i rıbka-i ittifâk ve memleket-i[3] İslâmiyye derûnunda düşmen-i vâhid iken, ekânîm-i selâse gibi teslîsi husûsuna teşmîr-i sâk-ı vifâk eylediler. Ba'dehû vech-i muharrer üzere beyne's-seyfeyn kalup, dü-tarafdan mânend-i 'ukde-i vebâl, pîçîde-i gerden-i hâl olan kemend-i saht-peyvend-i mihnet ü melâlden rehâ-yâb olmak recâsiyle[4] sa'y-i bî-sûd ve teb ü tâb-ı ıztırâbla 'âfiyet ü râhatlarını nâ-bûd ederek[5], hem Devlet-i 'aliyye'yi berhem-zede-i hayl-i ihtilâl[6] ve hem veliyyü'n-ni'am olan Saltanat-ı mükerrem tarafını dil-hırâş-ı keder u infi'âl eylediler*.

Sâniha[7]

Sultânü'l-enbiyâ'[8] *'aleyhi efdalü's-salavâti ve ekmelü't-tehâyâ*[9]** hazretleri, Uhud Gazâsı'na 'azîmet buyurduklarında, hâric-i Medîne-i münevvere'de Seniyye nâm mahalle sâye-bahş-ı 'izz-i vürûd olup, ol hengâmda bir gürûh-i enbûh, sevâd-ı manzara-i hazret-i Seyyidü'l-ebrâr olmağla: "Bunlar kimlerdir?" deyü istifsâr buyurduklarında, Re'îsü'l-münâfıkîn[10] olan İbn Selûl'ün hem-sevgend[11] ve ahd ü peymânla râbıta-bendleri olan Yehûd-i bed-bûddan bir tâ'ifedir ki[12], i'ânet ve imdâd kasdiyle mu'asker-i nusrat-esere mül-

1 min-ba'd N1, A1 : min-vechin M1
2 mefsedet olan Rusyalu M1 : mel'anet olan Moskovlu N1 : mel'anet olan Moskov ile A1
3 memleket-i M1 : milket-i N1, A1
4 recâsiyle N1 : zımmında A1, M1
5 ıztırâbla ..... ederek N1 : ıztırâbla 'âfiyetlerini nâ-bûd edüp A1 : A1 : ıztırâb ile râhatlarını nâ-bûd ederek M1
6 ihtilâl N1, A1 : ihtiyâl M1
* "Ol hılâlde yine Cezzâr Paşa ..... eylediler" kısmındaki bilgiler, ihmâl edilebilir değişikliklerle ve "*'Âsım Efendi Târîhi*'nde dahi" şeklinde *'Âsım Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VI,350'de kaydedilmiştir. Cevdet Paşa bu kaydı yaptıktan sonra, Cezzâr'ın Ser'askerliği fikrini destekler gördüğü ve Hristiyanlar'la ittifâkı câiz görmediğini düşündüğü 'Âsım Efendi'yi "asrın ahvâl-i politikasına vâkıf olmamak ve fıkıh ilminde bilgisiz olmakla" tenkit etmiştir; bk. VI,350-351.
7 **Saniha** A1, M1 : + ["Sâniha başlığının sağ tarafında N1 10b'nin sağ kenarında muhtemelen bu başlıkla ilgili olarak kırmızı mürekkeple yazılmış şöyle bir yazı vardır: "**Nehyü'l-müste'âneti ez-küffâr**"] N1
8 enbiyâ' N1 : enbiyâ A1, M1
9 efdalü's-salavâti ve ekmelü't-tehâyâ N1 : efdalü's-salâti ve ekmelü't-tehâyâ A1 : efdalü's-salavâti ve etemme't-tehâyâ M1
** عليه افضل الصلواة و اتم التحايا = Salâtın en güzeli ve selâmın en mükemmeli onun üzerine olsun" anlamına gelen ve Hz. Peygamber için yapılan bir duâdır.
10 Re'îsü'l-münâfıkîn N1, M1 : Re'îs-i münâfıkîn A1
11 hem-sevgend A1, M1 : hem-setevgend N1
12 ü peymânla ..... ki N1 : peymânla râbıta-bendleri Yehûd-i bed-bûddan bir tâ'ife A1 : ü peyman ile râbıta-bendleri olan bir tâ'ife-i Yehûd olup M1

tehak oldukların ihbâr etdiklerinde, hazret-i Seyyidü'l-enâm anlara 'arz-ı İslâm buyurdular. Mazhar-ı ni'met-i icâbet olmayıcak, Server-i 'âlî-himem *sallallâhu*[1] *'aleyhi ve sellem* hazretleri, ma'lûm-i 'ulemây-ı muhaddisîn olan[2] *"İnnâ lâ testansıru*[3] *bi-ehli'l-küfri 'alâ ehli'ş-şirki**" buyurup, ol gürûh-i dalâlet-nihâdı[4] tard u ib'âd eylediler. Pes tâ'ife-i küffârdan[5] istimdâd ü isti'ânet cevâz-dâde-i şerî'at olmamağla, ne derecede müntic-i netîce-i mazarrat olduğu, mevki'lerinde mufassalan meşrûhdur; *mâ-be-kıssa âmedîm*[6]**.

Çün güzâreş-pezîr olduğu üzere esâs ü misâsı, vâhî bir takım kelimât ve ta'lîmâtla dost u düşmene karşu Muhibb Efendi bî-çâreyi ba'zı mertebe tezvîr ve[7] tesvîl-i mevâ'îd ve altı mâh müddet tahdîd ile beydây-ı renc ü belâya [**N1 11a**] remy ü ilkā ve altı sene mikdâr Firengistân'da **[M1 92]** kürbet ü gurbete mübtelâ eylemeleri dahi tedâbîr-i sahîfe cümlesinden olduğu bî-mirâdır.

Efendi-i mûmâ ileyh tehammül-i girân-bâr-ı külfet-i bisyâr ile[8] menzil-i maksûduna, ya'nî Paris Şehri'ne hatt-ı rihâl-i karâr eyledikden sonra, pîş ü pesinden sûret-nümây-ı meclây-ı şuhûd ve tarafına pey-der-pey u'cûbe-nakş-ı kâlây u rûd olan mânend-i reng-i bûkalemûn şütür-gürbe-i[9] eşkâl ve temâsîl-i gûnâ-gûnden hammâm-ı 'ibret-nümâya düşmüş merd-i[10] felâket-zede-âsâ, dûçâr-ı envâ'-ı mihnet-i hired-fersâ olup, 'ale't-tevâlî Dergâh-ı 'âlî'ye irsâl eylediği 'arz-ı hâli istimâ' ve icrâ[11] eylemeğe gûş-i ser-i kârânda hasbe'l-vakt kābiliyyet mefkūd ve câ-be-câ açılan cerâhât-ı cânkâh nâ-pezîrây-ı merhem-i bihbûd olmuşidi.

Ol müddet zarfında bi-hükm-i takdîr-i mümteni'u't-tagyîr, Devlet-i 'aliyye'de çend bâr suver-i müdhişe-i ıztırâb u inkılâb bedîdâr olup, mûmâ ileyh dahi sûret-i 'âleme nazar ile [mısrâ][12] "*Murg-ı zîrek çûn be-dâm üfted teham-*

---

1 sallallâhu N1, A1 : salla[ll]âhu M1
2 ma'lûm-i ..... olan M1 : — N1, A1
3 testansıru N1, M1 : yestansıru A1
* انا لا تستنصر باهل الكفر على اهل الشرك = Müşriklere karşı kâfirlerden medet ummayız" anlamına gelen ve burada Hz. Peygamber'in bir hadîsi olarak kaydedilen bu cümle bilinen hadîs kitaplarında bulunmamakla beraber ihmâl edilebilir değişikliklerle bazı kitaplarda hadîs olarak zikredilmektedir; bk. meselâ Cemâlüddîn Ebû Muhammed 'Abdullah Yûsuf ez-Zeyla'î, *Nasbu'r-Râye li-Ehâdîsi'l-Hidâye,* thk. Muhammed 'Avvâme, Cidde 1418/1997, III,423.
4 buyurup ..... nihâdı N1, A1 : Hadîs-i şerîfini buyurup, ol gürûhu M1
5 küffârdan N1, A1 : Nasârâ'dan M1
6 âmedîm N1 : mî-âyîm A1, M1
** ما بقصه آمديم = Hikâyemize döndük" anlamına gelen Farsça bir deyiştir.
7 tezvîr ve N1, M1 : tezvîre A1
8 ile N1, M1 : ve A1
9 gürbe-i N1, M1 : gürbe ve A1
10 merd-i N1 : merdüm-i A1, M1
11 ve icrâ N1, A1 : — M1
12 [mısrâ]' A1 : — N1, M1

mül bâyedeş"* visâde-i teslîmine ser-nihâde olarak, ânen fe-ânen yine mevâdd-ı me'mûriyyet-i kadîme ve hâdisesini infâz ü temşiyet husûsuna bezl-i mâye-i makderetden hâlî ve sarf-ı enfâs-i sa'y ü gayretden yek-nefes[1] lâ-ubâlî olmadı. Gerçi Efendi-i mûmâ ileyh ile[2] muharrir-i Hakīr miyânında sâbıka-i ülfet olmayup, lâkin sâ'ir gûne cihet-i câmi'a muktezâsınca gâh u bî-gâh ahvâl ü keyfiyyâtı bi'l-vâsıta pürsiş[3] ü istiknâh olunur idi. Hattâ bir def'a ol havâlîden gelmiş bir âşinâdan, mûmâ ileyhin çigûnegî-i hâl ü şânı istinbâ[4] olundukda: "el-Hâletü hâzih ol Müslimân bir alay Türkce bilmez Firengân içre 'Âşık 'Ömer'in 'Şaşdım da kaldım' türküsünü cağırmakdadır" deyü[5] latîfesiyle câmi'u'l-kelim cevâb eyledi.

Garîbe

Mûmâ ileyhin zeyl-i ta'lîmâtda lâyiha nâmiyle sebt[6] eylediği makālenin sûretidir ki, ba'zı mertebe i'tibâr kasdiyle nakl ü tahrîrine ibtidâr olundu.

Bâlâda beyân olunan ta'lîmâtda musâlaha-i 'âmme, yâhûd Rusyalu ile [**N1 11b**] Fransalu'nun[7] musâlaha-i münferidesi vukū'unda tenkīhi, matlûb-i Devlet-i 'aliyye olan mevâdd-ı mezkûrenin 'ahid-nâmeye derc etdirilmesi husûsuna dikkat oluna[8] ve ba'de'l-mübâşere Rusyalu tarafından müdâhale ve ta'arruz mâddesinden tebri'e-i zimmet ve yâhûd te'vîl sûretlerine teşebbüs olunursa[9], hîn-i mübâhasede isbât-ı mevâdd [**M1 93**] oluna. Ve Sefîr-i mûmâ ileyh tarafından def'aten îrâd-i mevâdd ile maslahata mübaşeret vukū'u lâzım gelse: "Bu dakīka Fransalu'nun[10] pek aradığı matlablardan olmağla, pek teshîl ederek tahrîren taleb ederler" deyü etrâfiyle tenbîh ü te'kîd olunup ve bundan murâd, ya'nî mevâdd-ı müstekrehe ma'lûmum olup, Paris'e lede'l-vusûl eğer musâlaha-i 'âmme yâhûd münferide zuhûr ederse, iktizây-ı maslahat ve vakt ü hâl ve[11] Devlet-i 'aliyye'ye hayırlu mevâddın nezâket ü tabî'atım bi't-te'emmül[12] muk-

---

* مرغ زيرك چون بدام افتد تحمل بايدش = Akıllı kuş tuzağa düştü mü tahammül etmeli" anlamına gelen bu cümle, Hâfız'ın *Dîvân*'ındaki gazellerinde geçen bir mısrâdır; bk. *Hafız Divanı,* s.278.

1 yek-nefes A1 : — N1, M1
2 Efendi-i mûmâ ileyh ile M1 : mûmâ ileyhle N1 : Efendi-i mûmâ ileyhle A1
3 pürsiş N1, M1 : pürşiş A1
4 istinbâ N1, A1 : istinbâ' M1
5 cağırmakdadır" deyü A1 : çağırmakdadır N1, M1
6 sebt N1 : tezlîl A1 : tezyîl M1
7 Fransalu'nun A1, M1 : Françelü'nün N1
8 oluna A1 : — N1, M1
9 olunursa N1 : olunur ise A1, M1
10 bu dakīka Fransalu'nun M1 : gāyet bu dakīka Françelü'nün N1 : gāyet bu dakīka Fransalu'nun A1
11 ederse ..... ve N1 : eder ise iktizây-ı maslahat ve vakt ü hâl A1 : eder ise, iktizây-ı maslahat ve vakt-i hâl M1
12 bi't-te'emmül N1, A1 : bâ-te'emmül M1

tezây-ı ta'lîmât üzere hareket ve vakt ü zemânı gelmedikce bir ferde ifşâ etmamek kazıyyesine mebnî olduğu, ta'lîmât-ı mezkûreyi lede'l-kırâ'e ma'lûmum olmuşidi. Çend rûz murûrunda tarafıma i'tâ olunan sûretleri[1] dahi kırâ'et olundukda, Re'îs Vâsıf Efendi'nin Fransa[2] Maslahatgüzârı Rufen [=Ruffin]* ile vâki' olan mükâleme[3] mazbatasında, mersûm tarafından su'âle hâcet kalmayarak ta'lîmâtda mektûmiyyeti tenbîh ü sipâriş olunan mevâddı[4], Beyoğlu mütemekkinlerinden[5] tercemânlar mevcûd iken, yegân yegân ifâde vü beyân ve vakt ü kâfiyesine ta'lîkle ketm ü ihfâsı iltizâm kılınan mâddeleri tercemânlara keşf ü ifşâ eylemekle, ol râz-i nihânları 'ıyân eylemiş[6] olup, ma'a-hâzâ zikr olunan müfsid ü münâfık tercemânlar, mükâleme 'akabinde Devlet-i 'aliyye, Françelü'ye meyl etdirilmiş sevdây-ı bâtılı ile[7] Beyoğlu'na vardıkları gibi, İngiltere ve Rusya[8] taraflarına 'aks etdirileceğini[9] te'emmül eylemamiş ve kaldı ki Âsitâne'den hîn-i hareketimde[10] mersûm tarafından terfîk olunan Fransa Tercemânı Frankini [=Franchini][11], esnây-ı râhda aralık buldukca: "Paris'e vusûlümüzde Devlet-i 'aliyye'nin matlûbu olan mâddeleri İmperatorumuz tenkîh edecekdir" gibi ifâde eyledikce, tarafımızdan cevâb verilüp: **[N1 12a]** "Hîn-i hareketimde makām-ı Riyâset'den bir takım kağıd verildi. Lâkin kesret-i eşgāl ile[12] kırâ'et olunamadı" deyü ifade eyledikce[13]: "Re'îs Efendi mükâlemede bize bi'l-cümle mevâddı ta'dâd[14] eyledi, siz ketm edeyorsuz" dedikce, taklîb-i[15] varak-ı dîğer olunur idi. Re'îs Efendi'nin bu ifâdesi, ta'lîmâtda olan usûle münâfî olduğu[16]

1 sûretleri N1 : sûretler A1, M1
2 Fransa A1, M1 : Françe N1
* Metnimizde Rufen okunacak şekilde yazılmış olan Fransız diplomat ve dilci Pierre Jean Marie Ruffin (1742-1824) için bk. meselâ Joseph Thomas, "Ruffin", *Universal Pronouncing Dictionary of Biography and Mythology,* Philadelphia 1870, II,1930.
3 mükâleme N1, M1 : mükâlemesi A1
4 mevâddı A1 : mevâdd N1, M1
5 mütemekkinlerinden N1, M1 : متملكرندن A1
6 vakt ü ..... eylemiş N1 : vaktine ta'lîk ile mektûmiyyeti iltizâm olunan mâddeleri tercemânlara ifşâ eylemiş olduğu müstebân A1, M1
7 'akabinde ..... ile N1 : 'akabinde Devlet-i 'aliyye Fransalu'ya meyl etdirilmişdir. Sevdây-ı [45a] bâtılıyla A1 : 'akībinde Devlet-i 'aliyye, Fransalu'ya meyl etdirilmişdir. Sevdây-ı bâtılıyla M1
8 Rusya N1 : Rusyalu M1
9 etdirileceğini N1, M1 : etdireceklerini A1
10 hareketimde M1 : hareketde N1, A1
11 Fransa Tercemânı Frankini (فرانكينى) M1 : Françe Tercemânı Frankini (فرانكنى) N1 : Fransa Tercemânı Frankini (فرانكنى) A1. Metnimizde söz edilen ve Frankini (فرانكينى) gibi okunabilecek Fransız tercüman Antoine Franchini (1771-1833) için bk. meselâ Frédéric Hitzel, *Istanbul et les Langues Orientales,* Paris 1997, s.535.
12 eşgāl ile A1, M1 : eşgālle N1
13 eyledikce N1 : olundukca A1, M1
14 bi'l-cümle mevâddı ta'dâd N1 : ta'dâd-ı mevâdd A1, M1
15 taklîb-i N1, M1 : — A1
16 olduğu N1, A1 : olacağı M1

zâhir olup, ancak mersûmun hiyel-âmîz ifâdât-ı kâfirânesine[1] firîfte olmağla: "Şu mâddeler Paris'e varıldığı anda râbıta bulacağı bî-iştibâh olmağın, elçinin tahrîrâtıyla tanzîm-i mevâdd olunmuş olduğu[2] niçün rikâb-ı hümâyûna 'arz olunsun? Bu mâddeleri mukaddemâ biz[3] bu tarafda Maslahatgüzâr'a ifâde ve te'ahhüd etdirmişdik[4]. İşte râbıta bulmuş" deyü[5] hil'at-i tahsîni kapmak fikriyle ifâde eylemesi mütebâdirdir. Lâkin Fransalu'nun murâdı başka idüğüni[6] im'ân eylemamişdir.

Tezyîl

Müverrih-i[7] Hakîr der ki, Vâsıf Efendi gerçi hüner-mendân-ı ricâlin serbülendi olup, ancak be-gāyet müteneffis ve sâhib-i vücûd ve bed-dil ü hasûd ve cibilletinde 'izzet-i nefsi olmamağla, gedâ-çeşm[8], mütenezzil ve mürtekib ve fart-ı tama' belâsıyla su'âl derecesinde züll ü istihâneden gayr-i müctenib ve 'ucb u pindârî ve 'ilm ü ma'rifetine i'tinâ'[9] vü igtirârı derece-i nihâyetde olup ve[10] bi't-tab' tefâhur-i[11] hod-sitâniye meftûr ve tahrîr u takrîr ve tedbîr[12] cihetlerinde teferrüd iddi'âsıyla sâ'irin me'âsir ü mefâhirine[13] dâ'imâ harf-endâz-ı naks u kusûr olmada[14] idi. Bâ-în-heme sandûka-i cibilleti, kâlây-ı nezâket ü zerâfetden hâlî ve fatîrinde[15] mâye-i belâhet ve sâde-dilî olmağla, her[16] kelâma firîfte ve cümleden başka *"el-Kâtibü katîmün"* kazıyyesince, zümre-i küttâba, husûsan mahzen-i esrâr-ı duvel olan ru'esây-ı 'âlî-cenâba farz-ı 'ayn mesâbesinde olan ketm-i esrâr kemâlinden bî-vâye bulunmağla, ba'zan temeddüh u tefâhur şîvesiyle ve gâhîce külâh-rübâlık cilvesiyle[17], tahrîr u takrîrini züvvâr u huzzâra büzâk-efşân-ı iftihâr olarak kırâ'et ü irâ'et[18] eylemek rezîlesine şîfte

1 kâfirânesine N1, A1 : vâkı'asına M1
2 tanzîm-i ..... olduğu N1, A1 : tanzîm **[M1 94]** olunmuş olan mevâdd M1
3 biz N1, M1 : + hazretleri A1
4 etdirmişdik N1, M1 : etdirmişidik A1
5 deyü A1, M1 : bu N1
6 Fransalu'nun .... idüğüni A1 : Françelü'nün murâdı başkaca idiğini N1, M1
7 **Tezyîl** ..... Müverrih-i N1 : **İstitrâd** Müverrih-i A1 : **İstitrâd** Mü'errih-i M1
8 cibilletinde ..... çeşm N1, A1 : cibilliyyetinde 'izzet-i nefs olmamağla, gedâ-çeşm ve M1
9 i'tinâ' N1 : i'tinâ A1, M1
10 ve N1, A1 : — M1
11 tefâhur-i N1, M1 : tefâhur ve A1
12 tedbîr N1 : tedbîri A1, M1
13 mefâhirine N1, M1 : mufâharetine A1
14 naks u kusûr olmada N1 : naks u kusûr olmakda A1 : nakz u kusûr olmakda M1
15 ve fatîrinde N1, A1 : fıtratında M1
16 her N1 : her bir A1 : ve her bir M1
* الكاتب كاتم = Kâtip sırdaş olmalıdır" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
17 bulunmağla ..... cilvesiyle N1 : olmağla, ba'zan tefâhur ve temeddüh şîvesiyle ve gâhîce külâh-rübâlık cilvesiyle A1 : olmağla, ba'zan tefâhur ve temeddüh şîvesiyle ve gâhca zu'munca külâh-rübâlık recâsiyle M1
18 ü irâ'et N1, A1 : — M1

idi. Lâ cerem muktezây-ı şiyemleri üzere mersûmlara [**N1 12b**] keşf-i râz ve zâhiren ba'zı emel tasmîmine[1] mebnî, serâ'ir-i mezkûreyi ibrâz eylemişdir. Gerek mahrûm Re'îs Râşid Efendi'nin ve gerek Vâsıf Efendi'nin riyâsetleri zemânında, taraf-ı a'dâya ser-rişte-i serîre verdiklerinin[2] Devlet-i 'aliyye hakkında vukū'a gelan ahtâr u ekdârı, hâme-i[3] tahrîrden kāsır olup, lâkin bu dakīkalara vâkıf olan hurde-bînân dahi pek ekall ve nâdirdir*.

Hâlıku'l-kuvâ ve'l-kader dergâhından niyâz-ı sâdık budur ki, Devlet-i Muhammediyye olan işbu Devlet-i 'Osmâniyye'ye her hâlde mu'în ü yâver olup, mesânid ü menâsıblara[4] ehil ü hakīk olanları sevk u tevfîkle[5] sûret-i nizâm ve hey'et-i revâc ü revnak ve intizâmını bâlâ-ter eyleye, âmîn bi-câh-i Rasûluhu'l-Emîn.

Bakıyye-i[6] ahvâl-i Deli Kadrî ve 'azîmeteş ber-'usât-ı Sırb[7]

Pâymâl-i sütûr-i makāl olduğu üzere **[M1 95]** Deli Kadrî dedikleri dâğî-i[8] bed-me'âşın başına müctema' olan evbâş-ı nâ-tırâşlar, Bergos Kazâsı'nda ve havâlîsinde serserî geşt ü güzâr ve ehâlîsini âzâr u ızrârdan keff-i yed-i şekāvet ve me'mûriyyet-i Devlet-i 'aliyye üzere Sırp[9] 'usâtı üstüne[10] sevk-ı ketîbe-i 'azîmet, yâhûd her biri yerli[11] yerine gidüp, ol havâlî ve etrâf, telvîsât-ı habâsetlerinden pâkîze ve sâf olmak şıkları beyân olunarak, 'adem-i itâ'at izhâr eyledikleri hâlde, kahr u tenkîllerine mübâderet[12] olunmak üzere, Sirozî İsmâ'îl[13] Bey tarafına emr-i 'âlî sâdır olmuşidi. Mîr-i mûmâ ileyh şeref-res-i vürûd olan emr-i şerîfe imtisâlen, merkûm Deli[14] Kadrî ile muhâbere ve[15] iki şıkkı tarafına beyân ve şıkk-ı ahîrin müstelzim olduğu kahr-ı kahremânî-i Devlet-i ebed-bünyân'ı serd ü 'ıyân eyledikde, sa'y-i kāhireye tâb-âver olamayacağını[16]

1 tasmîmine N1, A1 : tashîhine M1
2 verdiklerinin N1, A1 : verildiğinden M1
3 ekdârı, hâme-i M1 : ekdâr N1 : ekdârı A1
* "**Tezyîl** ..... nâdirdir" arasındaki bilgiler özetle ve "Âsım Efendi dahi" şeklinde *'Âsım Efendi Târîhi*'nden almdığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VIII,49'da kaydedilmiştir.
4 menâsıblara N1, A1 : menâsıbına M1
5 tevfîkle N1, A1 : tevfîk ile M1
6 bi-câh-i Rasûluhu'l-Emîn **Bakıyye-i** N1 : bi-câh-ı Nebiyyi'l-Emîn **Bakıyye-i** A1 : — M1
7 **ve 'azîmeteş ..... Sırb** M1 : **ez-sergerdegân-ı dağıyân-ı dağluyân** N1 : **ve 'azîmeteş ber-'usât-ı Sırp** A1
8 dâğî-i N1, A1 : — M1
9 me'mûriyyet-i ..... Sırp A1 : me'mûriyyet-i Devlet-i seniyye ile Sırp N1 : me'mûrîn-i Devlet-i seniyye ile Sırb M1
10 üstüne A1 : üzere N1, M1
11 yerli M1 : yerlü N1, A1
12 tenkîllerine mübâderet N1, M1 : tenkîlerine mübâşeret A1
13 İsmâ'îl A1, M1 : İsma'îl N1
14 Deli A1 : — N1, M1
15 muhâbere ve N1, A1 : bi'l-muhâbere M1
16 olamayacağını A1 : olmayacağını N1, M1

Deli Kadrî cem'-i 'akl-ı perâkende ile te'akkul ve iki deliye[1] bir uslu konduğunu vech-i ma'kūl birle te'emmül ederek[2], sülûk eylediği şekāvetkârlık tarîkından izhâr-ı nedâmete tevessül ve başına muhteşid[3] olan gürûhun hâric ezcâdde-i rızâ vaz' u hareketden min-ba'd hazer u ittikā edeceklerine tekeffül ile Sırb 'usâtı üzerine[4] gidüp, **[N1 13a]** telâfî-i mâ-fât kasdiyle hıdemât-ı Saltanat-ı seniyye'de ibrâz-ı mâye-i sa'y ü gayret eylemek üzere, mâh-ı[5] saferu'l-hayr evâhırında◊ ber-vech-i müsâra'at, asâkir-i mevcûdesiyle civâr-ı Saltanat'dan ref'-i hargâh-ı[6] siklet ve Alaca-hisâr Mutasarrıfı Şehsüvâr Paşa ma'iyyetine 'azîmet eylediğine binâ'en, mûcib-i sefk-i dimâ'[7] olmaksızın ol gā'ile zâ'ile oldu.

Ba'dehû mîr-i mûmâ ileyhin 'arz u[8] inhâsma mebnî, gerek Bergos ve gerek etrâf u nevâhîsinde[9] vâki' kazâ a'yânlarına hıtâben evâmir-i 'aliyye sudûruyla, min-ba'd ol makūle haşerât-ı mûziyât ser-nümây-ı sâha-i zuhûr olmayup ve[10] olur ise havâlî-i merkūme pâ-zede-i hayl-i hasâret ü sübûr olmamak içün müdâfa'asına bi'l-ittifâk berçîde-dâmen-i sa'y-i bî-nifâk olmaları zımnında, kazâlara[11] kır serdârları nasb u ta'yîn ve neferât tahsîs olunarak, zâbıta-i kaviyyeye rabt ile[12] 'akīde-i mü'min gibi tevsîk u tarsîn ve tehâvün ü tekâsülü tecvîz edenlerin tertîb-i cezâları ta'cîl ve nezr-i girân şerâ'ıtıyla işbu râbıta-i hasenenin usûl ve furû'u tensîk u tekmîl olunduğuna binâ'en, mîr-i mûmâ ileyhin bu bâbda ibrâz eylediği hıdmet ve sadâkat-ı **[M1 96]** makbûlesi, karîn-i 'izz-i[13] tahsîn ve mûcib-i teveccüh-i Pâdişâh-ı rûy-ı zemîn olmağla, makām-ı Sadâret'den müzeyyen rahş ve sâ'ir hedâyây-ı behiyye ihsân ü bahş birle, ahter-i fahr u ibtihâcı âfitâb-rahş kılındı*.

Ta'yîn-i Seyyid Refî' Efendi be-Sefâret-i[14] İran

Çünki ez-kadîm İran Devleti, her ne kadar[15] hasbe'l-hakīka Devlet-i 'aliyye tarafına hemîşe bed-sigâl ve kec-endîşe olduğundan, her zemân dîde-i

---

1 deliye N1, M1 : delüye A1
2 ederek N1 : ile A1, M1
3 muhteşid N1, A1 : mütehaşşid M1
4 Sırb 'usâtı üzerine M1 : Sırb 'usâtı üzere N1 : Sırp 'usâtı üzere A1
5 mâh-ı saferu'l-hayr N1 : şehr-i safer A1 : şehr-i saferu'l-hayr M1
◊ 21-29 Safer 1222 = 30 Nisan – 8 Mayıs 1807.
6 hargâh-ı N1, A1 : harekât-ı M1
7 dimâ' N1, M1 : dimâ A1
8 'arz u M1 : — N1 : 'arz A1
9 nevâhîsinde N1, M1 : havâlîsinde A1
10 ve N1, A1 : — M1
11 kazâlara N1, M1 : kazâlarda A1
12 rabt ile N1, M1 : rabtla A1
13 'izz-i N1 : + ve A1, M1
* **"Bakıyye-i ahvâl-i** ..... kılındı" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, VIII,50'de kaydedilmiştir.
14 **Seyyid ..... be-Sefâret-i** M1 : **Sefîr ber-sûy-i** N1
15 kadar N1 : denlü A1, M1

buğz u hased ile nigerân olup, reh-yâb-ı semt-i fursat u imkân olsa, divel-i küffârdan[1] akdem Memâlik-i mahrûse'ye itâle-i kadem edecekleri emr-i müsellem ise de, Devlet-i 'aliyye cihet-i câmi'a-i İslâmiyye'ye[2] ri'âyet birle, hemvâre haklarında mu'âmele-i mücâmele erzân ve tüccâr u züvvârlarını sâ'ir ehl-i İslâm gibi âsûde-i sâye-i emn ü emân etmekde olup [**N1 13b**] ve Devlet-i 'aliyye'nin meşgale-i külliyyesi, ashâb-ı şimâl tarafına[3] dâ'ir ve 'azâyim-i 'azâyimi (عزايمى), fırka-i küfr u dalâl ile cihâd[4] ü cidâle munhasır olmağla, savb-ı İraniyân sudûr ve[5] havâtır-ı ser-i kârân-ı Devlet-i 'aliyye'ye[6] hutûr ve güzerân eden hâtıra 'idâdından dahi[7] ma'dûd olmayup ve müddet-i medîdeden berü kavm-i A'câm-ı nâ-fercâm, behîme-meniş ve[8] serserî-reviş olan bedevî tâ'ifesi gibi hod-ser ve hod-kâm olup, bir vechile cihet-i vahdet zâbıtasına dâhil olacakları[9] derece-i imtinâ'a bâliğ ve vâsıl olmuşidi.

Ancak kâfir-i bed-semîr, ya'nî Moskovlu olacak hınzîr[10], diyâr-ı şarkıyyeden hudûd-i Memâlik-i mahrûse'ye dest-dirâz-ı te'addî olduğu gibi, Bahr-ı Hazer semtlerinden dahi tedrîcle İran Ülkesi'ne[11] de pây-endâz-ı ta'arruz u[12] tesaddî olarak, erâzî-i kesîrelerini âverde-i kabza-i temellük ü teshîr edüp ve[13] İraniyân'm bir vechile ceng-i âteşîn-âheng-i küffâra[14] mukâvemetleri ve müdâfa'aya kudretleri olmamağla, refte refte Rusyalu'nun İran Ülkesi'nin[15] ekserine mâlik olacağı endîşesiyle 'Acem tâ'ifesi muztarib u hayrân ve Devlet-i 'aliyye'nin bir takrîble melâ'în-i mersûmeye[16] tegallübünü cûyân olup, bunların vech-i mezkûr üzere ıztırâb-ı hâlleri, Napolyon[17] Bonaparta'nm ma'lûmu oldukda, Devlet-i 'aliyye hakkında ibrâz eylediği sûret-i hamiyyete mümâsil İraniyân gâfillerine de[18] zâhiren izhâr-ı şive-i şefekat ve fi'l-hakîka kendü politikasını icrâ, ya'nî İngilterelü'yü İran ticâretinden dahi kat'la[19], bilâhare dil-hâhı üzere

1 küffârdan N1, A1 : sâ'ireden M1
2 İslâmiyye'ye N1, M1 : İslâmiyyet'lerine A1
3 ashâb-ı şimâl tarafına A1, M1 : şimâl cânibine N1
4 küfr u ..... cihâd ü N1 : küfr ü dalâlle ceng A1 : düşmen-i 'adâvet-iştimâl ile ceng M1
5 ve N1 : — A1, M1
6 Devlet-i 'aliyye'ye N1 : Saltanat-ı seniyye'ye A1 : Devlet-i seniyye'ye M1
7 dahi N1, A1 : — M1
8 behîme-meniş ve N1, A1 : — M1
9 olacakları N1 : olamayacakları A1 : olmayacakları M1
10 kâfir-i ..... hınzîr N1, A1 : Rusyalu M1
11 Ülkesi'ne N1 : Ülkasi'ne A1, M1
12 ta'arruz u N1, M1 : — A1
13 ve N1 : — A1, M1
14 küffâra N1, A1 : Rus'a M1
15 Rusyalu'nun İran Ülkesi'nin N1 : Rusyalu'nun İran Ülkasi'nin A1 : Rusyalu İran Ülkasi'nin M1
16 melâ'în-i mersûmeye N1, A1 : — M1
17 Napolyon A1 : — N1, M1
18 de N1, A1 : — M1
19 kat'la A1, M1 : kat' ile N1

kendüsiyle sulh-i musavvere[1] ilcâ ve Rusyalu tarafına da ‘arz-ı nümâyiş ile menvî ve musammemi olan maksadını[2] anlar cânibinden dahi istîfâ eylemek **[M1 97]** maslahatlarına mebnî, evvelâ Rusyalu'nun yâver ü yârı ve mürevvic-i pâzâr-ı[3] hubs (خبث) ü âzârı olan İngilterelü'yü, bi'l-külliyye İran'dan kat‘ edüp, sâniyen Devlet-i ‘aliyye ile el-hâletü hâzih Rusyalu ve İngilterelü ‘aleyhlerine samîmî ‘akd-i ittifâk ve hakīkī ‘ahd-i[4] vifâkımız olmağla, sizler dahi İngilterelü'den mu‘rız ve tarafımıza mütemahhız[5] olup, beynimizde ber-fehvây-ı [**N1 14a**] *‘eş-Şey’ü[6] lâ yüsennâ illâ ve kad yüselles*’*, ‘akd-i ittifâk-ı müselles eyledikden sonra, sû-be-sû Rusyalu'yu tazyîka mübâderet edüp, hâlâ Rusyalu üzere bi'n-nefs sevk-ı sipâh eylediğim hasebiyle[7] zarûrî benimle ‘akd-i musâlahaya gerden-firâz-ı teslîm ü tavâ‘iyet olacağı bî-iştibâh olmağın, Leh ve Kırım ve sâ’ir Devlet-i ‘Osmâniyye'nin[8] ve Devlet-i İraniyye'nin memâlik-i mağsûbesini istirdâd eylemek, ‘umde-i murâdım ve hulâsa-ı merâm-ı fu’âdım olmağla[9], hemân vech-i merkūm üzere ittifâk-ı segâne ‘akdine bî-‘özr u behâne sa‘y-i sâdıkânemiz derkâr ve min-ba‘d işbu divel-i selâse beynlerinde tevârüd-i[10] sefîrân beher zemân ebediyyü'l-istimrâr ve üç[11] sene muttasıl her devletin sefîri diğer devletde visâde-güzîn-i ârâm u karâr olup, inkızây-ı müddetde âharı becâyiş olmak zâbıtası düstûru'l-a‘mâl ittihâz olunmak, divel-i selâseye hayr-ı kesîri mûcib ve a‘dâ üzere dâ’imâ tecellüd ü tegallüb sûretlerini[12] müstevcib olur” zemînlerinde müşârun ileyh Napolyon[13] Bonaparta tarafından İran Devleti'ne nâme-i mahsûsla bundan akdemce[14] Jober [=Jaubert]** nâm elçi ta‘yîn ü irsâl olunmuşidi. Bu esnâda Der-i devlet-intimâ'dan[15] dahi siyâk-ı mersûm üzere ittifâk-ı segâne mâddesine da‘veti[16] ve tefhîm-i mezâyâ birle istimâleti

---

1 musavvere N1, A1 : mutasavvere M1

2 da ….. maksadını N1 : dahi ‘arz-ı nümâyişle menvî ve musammemi olan maksadını A1 : dahi ‘arz-ı nümâyişle menvî ve samîmî olan maksûdunu M1

3 pâzâr-ı A1 : bâzâr-ı N1, M1

4 ‘ahd-i N1 : + ve A1, M1

5 mütemahhız N1, A1 : mütmahıs (متمحص) M1

6 *eş-Şey’u* N1, A1 : *eş-Şey’ü* (الشی) M1

* الشئ لا یثنی الا و قد یثلث = İkilisi olan bir şeyin üçlüsü de olur” anlamına gelen Arapça atasözüdür.

7 hasebiyle N1, A1 : sebebiyle M1

8 ‘Osmâniyye'nin N1, M1 : ‘aliyye'nin A1

9 merâm-ı fu’âdım olmağla N1 : merâm-ı fuvâdım olmağın A1 : merâm u fu’âdım olmağın M1

10 tevârüd-i N1, M1 : — A1

11 üç A1, M1 : üc N1

12 dâ’imâ ….. sûretlerini N1 : dâ’imâ tecellüd ü tegallübü A1 : hemîşe tecellüd ü tegallübü M1

13 müşârun ileyh Napolyon A1 : mersûm N1 : müşârun ileyh M1

14 akdemce N1, M1 : akdem A1

** Metnimizde sözü edilen Fransız diplomat, akademisyen, çevirmen ve gezgin Pierre-Amédée Jaubert (1779-1847) için bk. meselâ tr.wikipedia.org/wiki/Pierre_Amédée_Jaubert (erişim tarihi 10.IV.2014)

15 Der-i devlet-intimâ'dan N1 : — A1, M1

16 da‘veti N1 : da‘vet A1, M1

mutazammın tahrîrâtla müte'ayyen bir[1] elçi ta'yîn ü isrâ olunması husûsunu, vükelây-ı Devlet-i 'aliyye'ye[2] mü'ekkeden inhâ ve tahrîk ü igrâ eylediğine binâ'en, Hâcegân-ı Dîvân-ı hümâyûn'dan bâ-Pâye-i Mevkūfâtî Seyyid Refî' Efendi, mahsûs nâme-i Pâdişâh-ı İskender-serîr ile İran cânibine elçi nasb u tesyîr olundu.

İrsâl-i ba'zı ta'lîmât be[3]-Vâlî-i Bosna Mehmed Husrev Paşa

Bâlâda keşîde-i musattar-ı ifâde olunduğu[4] üzere Vâlî-i vâlâ-şân-ı Bosna Vezîr-i sütûde-tedbîr Mehmed Husrev Paşa hazretleri[5] tarafına, zümre-i küttâb-dan Erîb Efendi'ye mashûben ve mu'ahharan ba'zı tenbîhât ve ta'lîmât[6] irsâl olunmuşidi. Bu hılâl-i meyâmin-mevfûrda Vezîr-i[7] müşârun ileyh tarafından bir takım tahrîrât **[M1 98]** zuhûr edüp, mazmûnunda Fransalu bağteten hudûd-i Bosna'dan murûr [**N1 14b**] ve sûret-i dostîde Dubravnik[8] Kal'ası'nı ihtilâs ve Rusyalu dahi Karadağ 'usâtını füsûn u[9] fesâne-i mekr-i İblîsâne ile taraflarına celb ü istînâs ederek, Bosna hudûdundan Venedik erâzîsine güzer etmiş ol-malarıyla, ol aralıkda beynlerinde muhârebe vâki' ve şûriş-nümây-ı mevâki' olduğu münderic olmağla, mefhûm-i tahrîrât ma'lûm-i evliyây-ı umûr oldukda, vukū'ât-ı mezkûre, husûsan Devlet-i 'aliyye erâzîsinde olan re'âyâyı celb ve rakabe-i[10] tâ'atlerinden kılâde-i ra'iyyeti selb eylemeleri, dostluk ve mu'âhede şurûtuna mugāyir ve takīl-i kuvvet-i[11] Devlet-i 'aliyye garaz-ı fâsidine elbette[12] mütebâdir olduğu emr-i zâhir olmağla, Rusya Elçisi'ne tekrâr kelimât-ı şiddet-âmîz ile serd ü tezkâr olunup, Bosna Vâlîsi müşârun ileyh tarafına da[13] Devlet-i 'aliyye'nin 'uhûd u şurûtuna ve bî-taraflık meslekine nazaran iki cânibe de mümâşât ve mu'âvenet eylemek, ruhsat-dâde-i şerî'at-i rüşd ü reviyyet ol-madığı beyâniyle, gerek hudûddan güzârları mahzûrunun[14] ve gerek mutâlebât-ı dostâneleri olan zehâyirin[15] hakîmâne def'i husûsunda, şerâre-i mefâsid-i münâze'âtlarının sirâyeti şâ'ibesinden hudûd-i Hâkāniyye'nin esbâb-ı

1 müte'ayyen bir M1 : müte'ayyen N1 : mu'ayyen A1
2 Devlet-i 'aliyye'ye A1, M1 : devlete N1
3 **be** A1 : **bâ** N1 : — M1
4 olunduğu M1 : olduğu N1, A1
5 Mehmed ..... hazretleri N1 : Mehmed Husrev Paşa A1 : Husrev Paşa M1
6 tenbîhât ve ta'lîmât N1 : ta'lîmât ve tenbîhât A1, M1
7 Vezîr-i N1 : — A1, M1
8 Dubravnik N1 : Dubravenedik A1, M1
9 u N1, A1 : — M1
10 rakabe-i N1 : rikāb-ı A1, M1
11 kuvvet-i N1, A1 : kuvve-i M1
12 elbette N1 : — A1, M1
13 da N1, A1 : — M1
14 mahzûrunun N1, A1 : mahzûrunu M1
15 zehâyirin N1, M1 : zehâ'irin A1

muhâresesini istihsâl ve bu husûsu, akdem-i 'âmme-i eşgāl eylemeleriyçün mâh-ı[1] mezbûr evâsıtında◊ ta'lîmât ve tezkîrât irsâl kılındı[2].

Lâyiha

Cumhûriyyet vak'ası hılâlinde Fransalu'nun[3] tekrâr Nemçelü ile beynlerinde ba'zı esbâba mebnî harb ü peykâr tehaddüs etmekle, encâm-ı kâr Venedik Ülkesi'ni[4] mukāsemeye karâr birle, şıkākları vifâka mütebeddel[5] olup, Venediklü'nün erâzî-i berriyyeleri Nemçelü'nün ve Kataro* Boğazı ve Korfa ve Ayamavra ve sâ'ir cezâ'ir-i bahriyyeleri, Françelü'nün[6] zîr-i dest-i zabt u tasarruflarına dâhil olmuşidi. Ancak cezâ'ir-i[7] mezkûre mülhakātından Yanya Sancağı'na muttasıl Preveze ve Barga ve Voniçe[8] ve Putrinto** nâm dört kıt'a erâzî dahi Fransalu[9] yedinde olmağla, Mısır Vak'ası hılâlinde livâ'-i mezkûr[10] mutasarrıfı Tepedelenli celâdetlü 'Ali Paşa hazretleri[11], **[N1 15a]** bâ-fermân-ı 'âlî zabtlarına me'mûr olmağla, asâkir-i vefîre[12] ile hareket edüp, erâzî-i mezbûrede bulunan Fransalu'nun[13] kimini katl ü tedmîr ve kimini esîr etmekle[14], ol kıt'aları zabt u teshîf eylemişidi. **[M1 99]** Min-ba'd müşârun ileyhle Fransalu'nun[15] beyninde derkâr olan sitîz ü[16] münâfesenin esâsı, mâdde-i mezkûre olmuşdur.

Ve Korfa Adası dahi Rusyalu[17] ile Devlet-i 'aliyye tarafından bi'l-iştirâk zabt olunup, ba'dehû Rusyalu i'mâl-i hadî'a vü âl ile peyvend-i kemend-i istiklâl edüp ve[18] tecdîd-i musâlahada tahliye ve teslîm eylemek, karâr-dâde-i

---

1 eylemeleriyçün mâh-ı A1, M1 : eylemeleri içün şehr-i N1
◊ 11-20 Muharrem 1222 = 21-30 Mart 1807.
2 tezkîrât irsâl kılındı N1 : tenbîhât irsâl kılındı A1 : tenbîhât irsâl olundu M1
3 Fransalu'nun N1, A1 : Françelü'nün M1
4 Ülkesi'ni N1 : Ülkasi'ni A1, M1
5 mütebeddel A1 : mübeddel N1, M1
* O dönemlerde Cattaro, bugün Kotor denilen Karadağ'daki liman kenti için bk. meselâ "Kotor", *Büyük Larousse,* XIV,7018-7019.
6 Kataro ..... Françelü'nün N1 : Korfa ve Kefalonya ve Ayamavra ve Kataro Burunu gibi cezâyir-i bahriyyeleri, Fransalu'nun A1, M1
7 cezâ'ir-i N1, A1 : cezâyir-i M1
8 Voniçe N1, A1 : Dubnice M1
** Metnimizdeki yazılışlarına göre okumaya çalıştığım yerler sırasıyla Prévésa, Parga, Vonitza ve Boutrinto olmalıdır; bk. meselâ Ibrahim-Manzour-Efendi, *age,* s.34,188,195.
9 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
10 livâ'-i mezkûr M1 : livây-ı merkūm N1 : livây-ı mezkûr A1
11 hazretleri N1 : — A1, M1
12 asâkir-i vefîre A1, M1 : asker-i vefîr N1
13 Fransalu'nun A1, M1 : Françelü'nün N1
14 etmekle M1 : eylemekle N1, A1
15 Fransalu'nun A1, M1 : Françelü N1
16 ü N1 : — A1, M1
17 Adası dahi Rusyalu N1, A1 : adaları dahi Rusya M1
18 peyvend-i ..... ve N1 : rabt-ı peyvend-i istiklâl edüp ve A1 : rabt-ı peyvend-i istiklâl edüp M1

'ahd-ı samîm iken, tehallüfünden başka bu esnâda Karadağ 'usâtını tahrîk ederek, silsile-i itâ'atden tefkîk ile ol semtden Dubravnik[1] memleketine medd-i bâ'-ı tetâvül eylemek kasd-ı fâsidinde olmağla, Fransalular[2] gûyâ ki Rusyalu'ya ol bâbda perde-keş-i mümâna'at olmak nâmiyle Dalmacya'dan külliyyetlü asker imrâr ve Dubravnik'i[3] zabta ibtidâr eyledikleri havâdisi, vükelây-ı devleti dil-figâr eyledi. Bu havâdisin vukū'u Fransalu[4] ile miyânede derkâr olan müdde'ây-ı musâfâta mübâyin olduğu emr-i beyyin olduğundan bahisle, anlar dahi Rusyalu gibi dostluk tarîkıyle erâzî-i Devlet-i 'aliyye'ye pençe-zen-i tesallut u istîlâ olmak bir vechile mi'de-i tehammüle güvâr olmamağın, bu keyfiyyeti istifsâr ve def'i husûsuna sarf-ı enfâs-i iktidâr eylemek zımnında hâlâ Paris'de mukīm Muhibb Efendi tarafına[5] tahrîrât irsâl olunmuşidi. Mûmâ ileyhin mâdde-i merkūmeye müte'allık vârid olan cevâb-nâmesinden müstefâd[6] olduğu üzere, tahrîrât-ı mezkûre tarafına kable'l-vürûd Paris'de tab' olunmuş gazete evrâkının birinde hâdise-i mezkûre[7] meşhûd u ma'lûmu oldukda, müceddeden Der-i devlet-mekîn'e elçi ta'yîn olunan gebr-i ma'hûd Sebestiyan dedikleri erzelü mine'l-Yehûd kâfir-i mekr-âlûd[8] ile mülâkāt ve: "Bugün gazete kağıdında Dubravniklü[9] memâlikine Fransalu tarafından bir ceneralin[10] me'mûriyyeti manzûrum oldu" deyü şûret-i istifsârda[11] ihbâr u ifâde eyledikde, mersûm: "Belî Rusyalu Korfa Adası'nı el-yevm tahliye etmeyüp[12] ve bu kadar asâkiri cezîre-i merkūmede[13] mevcûd [**N1 15b**] ve bir tarafdan[14] etrâf ve havâlîye sû'-i hareketi rû-nümûd olup, Kataro [=Cattāro] Burunu dahi Fransalu[15] tarafından her ne kadar mazbût ise de Dubravnik[16] Limânı makarr-ı sefâyin ve mevki'-i zehâyir[17] bir mahall-i vâsi' olduğuna binâ'en, İmperatorumuz bir müte'ayyin ceneral ta'yîn ve ol dahi Dubravnik'e[18] varup ikāmet ve ehâlîsini vücûhla te'mîn eyledi. Rusyalu Korfa'yı tahliye **[M1 100]** eylediği anda

1 Dubravnik N1 : Dubravenedik A1, M1
2 Fransalular A1, M1 : Françelü N1
3 Dalmacya'dan ..... Dubravnik'i N1 : Dalmaçya'dan külliyyetlü asker imrâr ve Dubravenedik'i A1, M1
4 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
5 Efendi tarafına N1, M1 : Efendi'ye A1
6 müstefâd N1, A1 : müstebân M1
7 mezkûre M1 : mezbûre N1, A1
8 gebr-i ..... -âlûd N1, A1 : Sebestiyan M1
9 Dubravniklü N1 : Dubravenediklü A1, M1
10 ceneralin M1 : ceneral N1, A1
11 istifsârda N1, M1 : istiksâda A1
12 Adası'm ..... etmeyüp N1, A1 : Cezîresi'ni el-yevm tahliye eylemeyüp M1
13 merkūmede N1, M1 : mezkûrede A1
14 tarafdan A1, M1 : cânibden N1
15 Fransalu M1 : Fransalu ["dahi Fransalu" kelimeleri buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 48a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : Françelü N1
16 Dubravnik N1 : Dubravenedik A1, M1
17 zehâyir N1, M1 : zehâ'ir A1
18 Dubravnik'e N1 : Dubravenedik'e A1, M1

Dubravnik[1] kemâ fi's-sâbık Devlet-i 'aliyye'nindir. Ve Korfa gibi Dubravnik'i dahi zencîr-i tasarrufuna[2] keşîde kıldıkdan sonra, Mora Cezîresi nişângâh-ı hadeng-i nigâh-ı dîdesi olup, Sırplu'yu[3] dahi serbest eylemeğe sa'y ü ikdâmı mâ-lâ-kelâmdır" dedikde: "Sırplu[4] mâddesi bir vechile tecvîz olunacak mevâddan[5] olmayup, kaldı ki sizin Rusyalu ile derkâr olan münâza'anız mündefi'[6] olduğu hînde, Korfa'nın gā'ilesi dahi mürtefi' olacağı bedîdârdır. Lâkin Dubravniklü[7], Devlet-i 'aliyye'nin sinîn-i medîdeden berü cizye-güzâr re'âyâsı olup, ez-kadîm Venediklü[8] ile beynlerinde hadd-i fâsıl olarak Devlet-i 'aliyye erâzîsinden biraz mahalleri[9] vardır ve müstakıllen erâzî-i Devlet-i 'aliyye dâhilinde sâhil-i deryâda bir mikdâr erâzîye mâlik ve Devlet-i 'aliyye sâyesine ilticâ birle vâreste-i tef ü tâb-ı devâhî vü mehâlik bir tâ'ife olup, memâlik-i Bosna tarafından bâ-evâmir-i 'aliyye i'tâ oluna gelan zehâ'ir[10] ve hayvânâtla kendülerini idâre birle[11] te'ayyüş ederler. Ma'azallâhi[12] Te'âlâ Rusyalu tarafından sû'-i kasd irâdesi[13] istiş'âr olundukda, der-sâ'at Bosna Vâlîsi süvâr-i tekâvür-i[14] sür'at olup, def'i bâbında kâr-bend-i şemşîr-i himmet olacağı derkârdır" deyü mebhas-i makāleye karâr verildikden[15] sonra, ferdâsı Baş-vekîl olan Taleyran* dedikleri şahsın[16] hânesine varup, mâdde-i merkūmeyi mersûma dahi keşf ü beyâna ibtidâr birle: "Sizin işbu Dubravnik[17] memleketini zabt eylemeniz husûsu, bir dakīkayı mutazammın olup ve[18] ol dakīkanın hulâsası budur ki, Devlet-i 'aliyye ile Fransa[19] Devleti'nin beynlerinde mukarrer olan hulûs u mahabbet ve germî-i üns ü ülfetlerine [**N1 16a**] hased edüp ve[20]

1 Dubravnik N1 : Dubravenedik A1, M1
2 Dubravnik'i ..... tasarrufuna N1 : Dubravenedik'i dahi zencîr-i tasarrufa A1 : Dubravenedik'i dahi zîr-i tasarrufuna M1
3 hadeng-i ..... Sırblu'yu N1, A1 : nigâh-ı hadeng-i dîdesi olup, Sırplu'yu M1
4 Sırplu A1, M1 : Sırblu N1
5 mevâddan N1, M1 : mâdde A1
6 mündefi' N1, A1 : munkatı' M1
7 Dubravniklü N1 : Dubravenediklü A1, M1
8 Venediklü N1, A1 : Venedik M1
9 mahalleri N1 : mahaller A1, M1
10 zehâ'ir N1, A1 : zehâyir M1
11 birle N1, M1 : ederek A1
12 Ma'azallâhi N1, A1 : Ma'az[all]âhi M1
13 irâdesi N1, A1 : idâresi M1
14 süvâr-ı tekâvür-i N1 : tekâvür-i süvâr-i A1, M1
15 verildikden M1 : verdikden N1, A1
* Metnimizde "Taleyran" okunacak şekilde yazılmış olan Fransız siyaset adamı Charles Maurice de Talleyrand-Périgord (1754-1838) için bk. meselâ "Talleyrand-Périgord", *Büyük Larousse,* XXI,11189
16 Taleyran dedikleri şahsın N1, A1 : Taleyran'ın M1
17 birle ..... Dubravnik N1 : ile sizin işbu Dubravenedik A1, M1
18 ve N1 : — A1, M1
19 Fransa A1, M1 : Françe N1
20 ve N1, A1 : — M1

mümkin olur ise tebrîd ü tefrîkına[1] sa'y edenler her kimler ise, işte Devlet-i 'aliyye'ye 'arz-ı safvet ü hulûs eden Fransalular[2], Devlet-i 'aliyye'nin bu kadar seneden berü cizye-güzârı ve sâye-i himâyet-i seniyyesinde rûzgârın âsûde-i hâr-ı âzârı olan Dubravnik[3] memâlikini zabt eylemiş ve Devlet-i 'aliyye'nin Bosna'da olan bu denlü müstahfızlarınm mevâcibleri Dubravnik'den müretteb iken ve üc[4] senede bir def'a cizye ve gümrük bedelleri[5] elçileri vâsıtasıyla resmen Rikâb-ı şâhâne'ye teslîm oluna geldiği zâhir iken, hürmet eylemeyüp ve Devlet-i 'aliyye'de[6] **[M1 101]** mukaddem târîhlerde asıl Venediklü ile muhârebelerde, husûsan İskenderiyyeli[7] Kara Mahmûd Paşa'nın 'ısyânı hengâmında, Bosna askeriyle Dubravniklü'nün[8] muhâfazasına bast-ı cenâh-ı himmet eylemişler iken, Venedik erâzîsiyle Dubravnik[9] erâzîsi beyninde Devlet-i 'aliyye'nin hadd-i fâsıl olarak bu kadar erâzîsi var iken, pâymâl edüp ve lede'l-iktizâ'[10] yine Bosna tarafından vücûhla Dubravniklü'nün[11] muhâfazası mümkin iken, Fransalu bunların birine bakmayup 'ale'l-gafle hücûm ve zabt etmiş olmalarıyla, 'İşte Devlet-i 'Osmâniyye'nin[12] dostu olur ise böyle olsun' deyü serzeniş etmezler mi?'[r] zemînlerinde izhâr-ı te'essüf ü takrî' eyledikde, mersûm[13] cevâb edüp: "Rusyalu Karadağ ehâlîsine külliyyetlü akca irsâl ve Karadağlu ile bi'l-ittifâk Dubravnik'e[14] hücûm ve zabt edecekleri akreb-i ihtimâl olup, Rusyalu ise zabt eyledikleri mahallerden hurûc eylemeyecekleri zâhir[15], hattâ bu mâddeye Kırım ve Korfa adaları delîl-i bâhirdir" dedikde: "Kırım Adası bununla kıyâs ma'a'l-fârık olduğu emr-i mütehakkakdır. Zîrâ Şâhîn Giray'ın hıyânetiyle[16] Moskovlu'nun Kırım'a duhûlünden nâşî, Şâhîn Giray'ı dahi Devlet-i 'aliyye katl ü i'dâm eylediği cây-ı kelâm değildir. Ve

1 tefrîkma A1 : tefrîka N1, M1
2 Fransalular A1, M1 : Françelüler N1
3 himâyet-i ..... Dubravnik N1 : himâyesinde rûzgârın âsûde-i hâr-ı âzârı olan Dubravenedik A1 : hamiyyet-i seniyyelerinde rûzgârın âsûde-i hâr-ı zârı olan Dubravenedik M1
4 denlü ..... üc N1 : kadar müstahfızlarınm mevâcibleri Dubravenedik'den müretteb iken ve üç A1, M1
5 bedelleri N1, M1 : bedellerini A1
6 'aliyye'de M1 : 'aliyye N1, A1
7 İskenderiyyeli M1 : İskenderiyyelü N1, A1
8 hengâmında ..... Dubravniklü'nün N1 : hengâmında Bosna askeriyle Dubravenediklü'nün A1 : hengâmesinde Bosna askeriyle Dubravenediklü'nün M1
9 Dubravnik N1 : Dubravenedik A1, M1
10 iktizâ' N1 : iktizâ A1, M1
11 Dubravniklü'nün N1 : Dubravenediklü'nün A1, M1
12 'Osmâniyye'nni N1, M1 : 'aliyye'nin A1
13 mersûm N1, A1 : merkūm M1
14 akca ..... Dubravnik'e N1 : akça irsâl ve Karadağlu ile bi'l-ittifâk Dubravenedik'e A1 akça irsâl etmekle, Karadağlu ile bi'l-ittifâk Dubravenedik'e M1
15 eyledikleri ..... zâhir N1 : eylediği mahallerden hurûc eylemeyeceği zâhir A1 : eylediği mahallerden hurûc eylemeyeceği zâhir ve M1
16 hıyânetiyle A1, M1 : hıyâneti ile N1

Korfa Cezîresi'ne Moskovlu'nun vürûduna Mısır Vak'ası[1] bâdî oldu. Yohsa[2] bir nefer Rusyalu'nun Korfa Cezîresi'ne vürûdu muhâlâtdan ma'dûd idi. Mâhasal-i makāl Bosna ehâlîsinin bu mâddeden mütevahhiş olacakları bî-şâ'ibe-i ihtimâldir" deyerek hatm-i kelâm ve ol dost-i düşmen-kâmlara [**N1 16b**] bu bâbda ıtlâk-ı zebân-ı serzeniş ü melâm eyledi[3].

Âsitâne-i sa'âdet'de dahi vükelây-ı devlet, Fransa[4] Maslahatgüzârı ile bu makūle muhâvere-i şedîde ve takrî'ât-ı ekîdeye gerçi mübâderet edüp, lâkin yine kendi[5] mesâlih u menâhicleri semtine dikkat ü ikdâm ve politikalarına muvâfık olan vâdîye nasb-ı nefs-i ihtimâm eylemekden hâlî olmadılar.

Hareket-kerden-i Ser'asker-i Rumeli ez-İskenderiyye berây-ı kahr u tenkîl-i 'usât-ı Sırp[6]

Rumeli Vâlîsi Vezîr İbrâhîm Paşa, Ser'askerlik ve istiklâl-i tâmm ile[7] Belgırad-ı dâru'l-cihâd havâlîsinde tef'-i livây-ı 'utüvv ü 'inâd eden Sırp[8] 'usâtının, darben **[M1 102]** ve harben taht-ı[9] rāiyyet-i sâbıkalarına idhâlleri husûsuna me'mûr olduğundan, müşârun ileyhin[10] İskenderiyye'den tahrîk ile savb-ı me'mûriyyetine[11] îsâl eylemek içün Rikâb-ı hümâyûn ağavâtından Mîrahûr-i Sânî Vekîli bulunan Ebûbekir Bey[12] me'mûr ve müşârun ileyhe hıtâben beyâz üzere hatt-ı hümâyûn şeref-rîz-i sudûr olmuşidi[13]. Ber-mûceb-i irâde-i seniyye-i satvet-eser müşârun ileyh, mâh-ı rebî'ulâhır[14] evâ'ilinde◊ mükemmel kapusu halkı ve yirmi bin neferden ziyâde[15] güzîde asker-i nusrat-rehber istishâbiyle İskenderiyye'den hareket ve refâkat-i 'avn-i cenâb-ı Yezdânî ve ma'iyyet-i yümn-i tevecchüh-i Cihân-bânî'yle Sırp üstüne[16]

---

1 Moskovlu'nun ….. Vak'ası N1, A1 : Rusyalu'nun vürûduna Mısır vâkı'ası M1
2 Yohsa N1, M1 : Yoksa A1
3 ve ol ….. eyledi N1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 49a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : edüp, ol dost-i düşmen-kâmlara bu bâbda ıtlâk-ı zebân-ı serzeniş ü melâm eyledi M1
4 vükelây-ı devlet Fransa M1 : vükelây-ı devlet Françe N1 : vükelâ Fransalu A1
5 kendi A1 : kendü N1, M1
6 **Sırp** A1, M1 : **Sırb** N1
7 tâmm ile N1, M1 : tâmla A1
8 Sırp A1, M1 : Sırb N1
9 taht-ı A1, M1 : zîr-i N1
10 ileyhin N1, A1 : ileyhi M1
11 tahrîk ile savb-ı me'mûriyyetine M1 : tahrîk ile savb-ı me'mûruna N1 : tahrîkle savb-ı me'mûriyyetine A1
12 bulunan Ebûbekir Bey A1, M1 : Ebûbekir بيك N1
13 olmuşidi N1 : eylemişidi A1, M1
14 rebî'ulâhır N1 : rebî'ulevvel A1, M1
◊ 1-10 Rebî'ulevvel 1221 = 19-28 Mayıs 1806.
15 bin neferden ziyâde A1, M1 : binden mütecâviz N1
16 Cihân-bânî'yle Sırp üstüne A1, M1 : Cihân-bânî ile Sırb üzerine N1

müteveccihen neşr-i debdebe-i savlet eylediğini müş'ir, Der-bâr-ı saltanat'a ma'rûzâtı vürûd etmekle, teşvîkāt-ı lâzime ve vesâyây-ı mütehattime tarafına iş'âr ve yârî-i hazret-i Bârî'ye tevessülen zuhûr-i zîbâ-çehre-i fevz ü[1] fîrûzîye medd-i nazar-ı intizâr olundu*.

Âmeden-i Vâlî-i Karaman Kadı[2] 'Abdurrahmân Paşa be-Sahrây-ı Üsküdar

Karaman Vâlîsi Vezîr 'Abdurrahmân Paşa, bundan akdem taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den zuhûr eden me'mûriyyetine[3] binâ'en ma'iyyetine istishâb eylediği piyâde ve süvâr asker-i cerrâr ile Rumeli Vâlîsi ordusuna kuvvetü'z-zahr[4] olacağından başka, [**N1 17a**] Dalmacya[5] tarafında ve sâ'ir hudûd civârlarında düşmenân-ı bed-endîşânın hâriş ü güzârişleri pey-der-pey sâmi'a-i evliyây-ı umûru tekdîr eylemekle, ol hılâl-i pür-ihtilâlde müretteb ve muntazam bir takım askerin vücûdu, kā'ide-i ihtiyâtıyye-i divel üzere li-ecli't-tehaffuz emr-i lâzım olduğuna mebnî, Rumeli yakasına güzâr ve mahmiye-i Edirne'de bast-ı dâ'ire-i karâr eylemek içün şehr-i mezkûr evâsıtında Üsküdar Sahrâsı'na darb-ı hıyam ve bir müddet anda tehyi'e-i mehâm içün[6] ârâm edüp, ba'dehû savb-ı me'mûriyyeti[7] olan Edirne tarafına tevcîh-i 'inân-ı[8] tevsen-i i'tizâm eyledi.

İstitrâd[9]

Vezîr-i müşârun ileyhin Rumeli tarafına güzârı, hâdise-i 'azîme tehaddüsünü mûcib ve belki lerzîş-i bünyân-ı Devlet-i 'aliyye'yi müstevcib olmağla, meydân-ı tafsîl ü beyânda semend-i hoş-hırâm hâme-i pâkîze-kelâma bir mikdârca irhây-ı 'inân kılınmak revâ görüldü. Mulahhası budur ki, çünki[10] Edirne'de vâki' Seray-ı hümâyûn bostancıları ocağının neferâtı, 'an-asl mikdâr-ı vâfî cerî[11] vü cesûr ve etrâf u enhâyı muhâfazada bî-kesel ü kusûr[12] iken,

---

1 ü N1 : — A1, M1

* "**Hareket-kerden-i** ..... olundu" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,50'de kaydedilmiştir.

2 **Kadı** A1, M1 : — N1

3 me'mûriyyetine A1, M1 : me'mûriyyete N1

4 süvâr ..... kuvvetü'z-zahr N1 : süvâr asker-i cerrâd ile Rumeli ordusuna kuvvetü'z-zahr A1 : süvârî asker-i cerrâd ile Rumeli ordusuna kuvve-i zahr M1

5 Dalmacya N1, A1 : Dalmaçya M1

6 anda ..... içün N1 : tehyi'e-i mehâm zımnında A1, M1

7 me'mûriyyeti A1, M1 : me'mûru N1

8 tevcîh-i 'inân-ı N1 : 'atf-ı A1, M1

9 **İstitrâd** A1 : N1, M1

10 Vezîr-i müşârun ileyhin ..... çünki N1 : — A1, M1

11 cerî A1, M1 : cer'î N1

12 kusûr N1, A1 : fütûr M1

refte refte bâz-mânde-i tekayyüd ü ihtimâm olmağla, bünyân-ı üstüvâr-ı nizâmlarında[1] bünye-i (بِنْيَه) pîrân-âsâ vehn ü halel rû-nümâ olup, el-yevm mevcûd olan neferât, kalîl ve ekserî harb ü darba bî-kudret, dermânde vü kelîl olmak takrîbiyle, Edirne ile İstanbul beyninde ve etrâf u eknâfda[2] **[M1 103]** aralık aralık haşerât ve reh-zenân makūlesinin[3] eksik olmaması ve men' u def'leri iktizâ etdikce, me'mûrlar ve askerler ta'yîni birle[4] envâ'-ı tekellüfât ihtiyâr olunması ve fukarây-ı ra'iyyetin dahi ol vesîle[5] ile mübtelây-ı hasâret ve pâymâl-ı fîl-i[6] felâket olmaları keyfiyyâtı, pîş-nihâd-ı tasavvur-i evliyây-ı umûr ve esâs-i kā'ide-i Ocağ'a halel gelmeyerek, teksîr-i neferât ve tevsî'-i ta'yînât ile[7] bir zâbıta-i haseneye merbût kılınmak mülâhazâtı, savâb-dîd-i ârâ'-i[8] erbâb-ı re'y ü şu'ûr olmağla, Edirne bostancı-başıları olanlar, ratk u fetk ashâbından ehl-i nüfûz u kudret ve Edirne ocağının güseste olan şîrâze-i nizâmı ez-ser-i nev nesak[9]-pezîr-i dest-i himmet olup, lede'l-iktizâ'[10] Bostancı-başı **[N1 17b]** bulunanlar[11] neferâtiyle me'mûr olduğu mahalde iş görecek sûret-i hasenede zâbıta-i askeriyyenin i'mâlini tertîb ve etrâfda mâ'il-i fesâd olanları tahvîf ü terhîb etmek sûret-i mergūbesi, mir'ât-i tehayyülde 'aks-endâz ve Bostancı-başı sâbıklarından Gümüşhâne Emîni Ahmed Ağa, ol havâlî ahvâline sâhib-i vukūf u nüfûz ve kâr-güzârlıkla mevsûf olması cihetiyle, bâ-irâde-i Şehriyâr-ı sipihr-iktidâr Der-sa'âdet-medâr'a[12] celb ü ihzâr olunup, Edirne Bostancı-başılığı'yla[13] mazhar-ı 'izz ü i'tibâr olmağın, sûret-i irâde kendüye dahi[14] ifâde olunup, neferât-ı mevcûdenin bin nefere iblâğıyla yevmiyye ve ta'yînâtlarının mikdâr-ı kifâyeye îsâli ve esbâb-ı intizâmlarının istihsâli vesâyâsı, Ağa-yı müma ileyhe şifâhen tefhîm ve yedine me'mûriyyet emri dahi[15] teslîm birle Edirne'ye müteveccihen Der-sa'âdet'den hareket edüp ve[16] müşârun ileyh 'Abdurrahmân Paşa'nın me'mûriyyeti dahi sûret-i zâhirde Rumeli Vâlîsi'ne kuvvetü'z-zahr olmak ve Avrupa Ülkasi'nde ser-zede-i zuhûr olan şûriş ü fitne sebebiyle Rusyalu ve Nemçelü ve Fransalu, ber-pây-i ma'raz-ı cidâl olmağla, ihtiyâtıyye-i divel kā'idesince hudûda mütekārib ma-

1 üstüvâr-ı nizâmlarında N1 : nizâmlarına A1 : nizâmlarında yine M1
2 eknâfda N1, M1 : eknâfında A1
3 reh-zenân makūlesinin N1 : reh-zenânın A1, M1
4 ta'yîni birle N1 : ta'yîniyle A1, M1
5 vesîle N1, A1 : desîse M1
6 fîl-i N1, A1 : hayl-i M1
7 ta'yînâtla N1 : ta'yînâtla A1, M1
8 ârâ'-i N1 : ârây-ı A1, M1
9 nesak N1, A1 : tensîk M1
10 lede'l-iktizâ' N1 : lede'l-iktizâ A1, M1
11 bulunanlar N1, A1 : bulunan M1
12 Der-sa'âdet-medâr'a N1 : Der-sa'âdet'e A1, M1
13 Bostancı-başılığı'yla A1, M1 : Bostancılığı başılığı ile N1
14 kendüye dahi A1, M1 : kendüsüne de N1
15 dahi N1 : — A1, M1
16 ve N1, A1 : — M1

hallerde müretteb asâkir bulunmak ve[1] asâkir-i mürettebenin ta'lîm ü te'allümlerinde hâsıl olan mehâret ve mümâreseleri[2], mu'askerde dahi âzmâyiş ve bi't-tedrîc sûret-i merkūme Rumeli Ülkesi'nde[3] dahi nümâyiş bulmak esâsından 'ibâret olup, hasbe't-tehâlük[4] Edirne Bostancı-başısı'nın tebeddül bulması ve müte'âkıben Vezîr-i müşârun ileyh **[M1 104]** ordusunun kesret ü cem'iyyetle Edirne'ye doğru velvele-endâz-ı mehâbet olması, erbâb-ı vesveseyi gark-âb-ı telâş ve[5] "Birâder eski mesel, yağrı olan kocunur" ıhtidâşiyle, ol makūle ashâb-ı mekr u mebleseyi[6] ru'b u hirâsla dil-hırâş eylemekle, vak'a-i âtiye tekevvününü îcâb ve evliyây-ı umûru sepend-i âteş-i ıztırâb eyledi.

Hal'-ı âtiyyü'z-zikr mâddesinde beyân-ı mufassalı[7], 'uhde-i yerâ'a-i bâhiru'l-berâ'aya muhavvel[8] olduğu üzere vak'a-i merkūmenin[9] sûret-i icmâlîsi bu resmedir ki, [**N1 18a**] çün karîben Saltanat mülimmesine mukaddime olarak zebân-zede-i hâme-i siyeh-câme olacak minvâl üzere[10] âteş-efşân-ı harmen-i huzûr-i İslâmiyân olan küffâr-ı dûzahıyân[11] ile hasmâne munâsabe-i harb ü peykâr, ancak mukābele bi'l-misl mu'âmelesine[12] munhasır olduğu, karâr-dâde-i ezhân-ı zevi'l-ebsâr olduğuna binâ'en, mu'allem asker tertîbine mukaddemâ ittifâk-ı ârâ ile samîmî mübâşeret ve Anadolu'da müşârun ileyh 'Abdurrahmân Paşa ve Çapar[13]-zâde, ol maslahatı der-'uhde-i zimmet-i himmet edüp, Üsküdar'da ve Levend Çiftliği'nde dahi müte'addid kışlalar binâ ve tertîbât ve ta'yînâtları müheyyâ kılınup, 'ale'd-devâm meşk u âzmâyişleri husûsuna ihtimâm olunarak, refte refte merâtib-i a'dâd-âsâ tekessür u füzûnî[14] peydâ ve sevâd-ı cem'iyyet ü ihtişâdları, devâ'ir-i 'uyûn-i nâsı imlâ eylemeğe[15] başladı.

1 sûret-i zâhirde ..... ve M1 : + [Bu kısım bulaya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 49b'nin sağ kenarına yazılmıştır. Ayrıca metinde yer alan "meslûk-i kıdem-i kalem olduğu üzere evvelen bizzât Rumeli Vâlîsi'ne 'imâd olup [**50b**] ve kā'ide-i tehaffuzî üzere i'tinâ ve i'timâd birle hudûda mukārib mahallerde bir takım ecnâd mevcûd olmak ve sâniyen bi'l-'arz" kelimelerinin üzeri çizilmiştir] A1 : meslûk-i kıdem-i kalem olduğu üzere evvelen bizzât Rumeli Vâlîsi'ne 'imâd olup ve kā'ide-i tehaffuzî üzere i'tinâ' ve i'timâd birle hudûda mukārib mahallerde bir takım ecnâd mevcûd olmak ve sâniyen bi'l-'arz N1

2 mümâreseleri N1, A1 : mühâreseleri M1

3 Ülkesi'nde N1 : Ülkasi'nde A1, M1

4 hasbe't-tehâlük N1, A1 : hasbe'l-îcâb M1

5 ve N1 : ve [mısrâ]' A1 : — M1

6 mebleseyi N1, A1 : melbeseyi M1

7 mufassalı M1 : + muhavvel-i N1, A1

8 berâ'aya muhavvel N1 : berâ'a A1, M1

9 merkūmenin A1, M1 : mezbûrenin N1

10 çün ..... üzere [Bu satırın ve N1 18a'nın sol kenarında kırmızı mürekkeple başlık gibi yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Vak'a-i mûhişe-i Edirne**"] N1 : — A1, M1

11 küffâr-ı dûzahıyân N1 : küffâr-ı dûzah-nişân A1 : düşmenân M1

12 mu'âmelesine N1, A1 : ma'nâsına M1

13 Çapar N1, A1 : Cebbâr M1

14 füzûnî N1, A1 : efzûnu M1

15 eylemeğe A1, M1 : etmeğe N1

Gürûh-i Bektâşiyye'ye ez-dil ü cân bu keyfiyyet kerîh ü girân gelüp, ol ocağ-ı[1] cedîdi istirkâb ve Rumeli a'yânları ve ekser ehâlîsi dahi Bektâşiyye taslakcıları olduklarından başka, Devlet-i 'aliyye'nin nüfûz u kuvveti, ol makûlelerin bâ'is-i idbâr u nekbeti olacağından nâşî, kimi muhâfaza-i câh u menzilet ve kimisi[2] mülâhaza-i gayret-i câhiliyyet zımnında, emr-i mezkûra bir vechile rû-nümây-ı rızâ ve mütâba'at olmayup, belki dest-res oldukları neferât-ı mu'allemeyi i'dâm ve tekabbül edenleri, tadlîl ü tekfîr ile bed-nâm ederler idi.

Bundan akdem Vidin Kal'ası'nda 'alem-efrâz-ı[3] bârûy-i zuhûr u imtiyâz[4] olan Pasbân-zâde ve Ruscuk A'yânı Tirsinikli-oğlu ve Edirne'de Dağdevirenoğlu ve sâ'ir müte'ayyinân ve hod-be-hod bir[5] kazâ ve bir[6] eyâleti zabt u tasarrufla rüste-i katâr-ı zâbitân ve sergerdegân[7] olanlar bu bâbda şast-ı (شصت)[8] vâhid ve Nizâm-ı Cedîd eserinin Rumeli aktârına sirâyet eylemamesi[9] husûsunda, ifrâğ-ı mâ-hasal-i cehd-i câhid eylemek 'azm ü cezmine kalben ve kâliben yek-reng ü müttehid olmuşlar idi. Gerçi vech-i meşrûh üzere ancak[10] a'dây-ı dîn ile mukâbele bi'l-misl kasdına mebnî Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l-karâr [**N1 18b**] dahi[11] asker-i [**M1 105**] mu'allem tertîbine nâ-çâr ve her bâr beytülmâl cihetinden 'ulûfe-hâr[12] olan gürûh-i Bektâşiyye'ye mukaddemâ meşk u ta'lîme verziş ü ibtidâr eylemeleri teklîf ü iş'âr olundukda, ba'zı mertebe 'özr-i leng izhâr ile ibâ'[13] vü imtinâ'ları, asker-i cedîd emrinde serdâde-i külfet-i ihtirâ' oldu.

Lâkin[14] "Askere masraf içün zer lâzım" lüzûmunca, niçe mezâlim-i[15] muhdese ve mekâsib-i mülevveseyi müstelzim olmağla, ol bâbda zahm-hûrde-i dest-i cevr u bî-dâd olan 'ibâdın tezallum ü feryâdları, mâdde-i merkûmeyi inkâr eden tâ'ifeye ser-rişte-i sened-i kavî ve ser-i kârda bulunan ba'zı gaddârlar dahi husûs-ı merkûmu celb ve iddihâr-ı mâl eylemeğe[16] müstened-i

1 gelüp, ol ocağ-ı M1 : olup, ol ocak-ı N1, A1
2 kimisi A1, M1 : kimi N1
3 efrâz-ı N1, A1 : + ve M1
4 u imtiyâz N1, M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 50a'mn sol kenarına yazılmıştır] A1
5 ve ..... bir N1, A1 : hod-be-hod her M1
6 bir A1 : — N1, M1
7 sergerdegân N1, M1 : serger[de]gân A1
8 şast-ı (شصت) N1, A1 : şasd-ı (شصد) M1
9 eylemamesi N1, M1 : etmamesi A1
10 ancak N1 : — A1, M1
11 dahi N1 : — A1, M1
12 hâr N1, A1 : hor M1
13 izhâr ile ibâ' N1 : izhâriyle ibâ A1 : izhâr ile ibâ M1
14 Lâkin N1 : [Mısrâ]' A1 : — M1
15 niçe mezâlim-i N1 : nice A1, M1
16 merkûmu ..... eylemeğe N1 : mezkûru celb ve iddihâr-ı mâl âmâline A1, M1

ma'nevî ittihâz edüp, ol vechile sâ'ir âhâd-i nâs dahi istinkâr ve dûr-endîş ve 'âkıbet-bîn olan ashâb-ı rüşd ü yakîn, mukaddimât-ı mersûmeye nazaran şekl-i 'akîm gibi müntic olmayacağını ta'akkul ü tezkâr ederek, "Sâra-mâ-sâre, bâri küffâr-ı siyeh[1]-kâr ile mukāvemete kābil ü sezâvâr olacak mertebeye bâliğ olsa" deyerek dendân-efşür-i hamûşî vü ıstıbâr olurlar[2] idi; lâkin [mısrâ]'[3]:

*Zihî sa'âdet ü ikbâl, eğer kabûl küned**

Çünki Anadolu semtinde[4] asker-i mu'allem mütekessir ve dem-be-dem humûm-i 'âlem ve[5] gumûm-i Muharrir-i bî-dînâr u direm gibi müteveffir olup, Rumeli diyârında dahi peydâ ve münâsib mahallerde kışlalar binâ eylemek, şu'le-i cevvâle-âsâ dâ'ir-i[6] derûn-i vükelâ olmağla, müşârun ileyh 'Abdurrahmân Paşa Rumeli tarafına me'mûr ve hasbe'l-memerr vârid-i Âsitâne-i sa'âdet-mahsûr[7] oldukda, çend def'a şeref-mend-i[8] huzûr-i Pâdişâh-ı Aristo-şu'ûr olup, her ne kadar Sadr-ı 'âlî-mikdâr İsmâ'îl Paşa dahi mâdde-i merkūmeye[9] dâmen-efşân-ı istinkâr ise de, bu bâbda ısrâr u ikbâb-ı Şehriyâr-ı gerdûn-cenâb iktizâsmca, zarûrî gâh ser-cünbân-ı teslîm-i şûrî olup ve[10] gâhîce ter-zebân-ı beyân-ı mehâzîr-i nezdîk ü[11] dûrî olur idi.

el-Kıssa: Sultân Selîm-i[12] selîmü'l-bâl hazretleri, [**N1 19a**] mecâlis-i müte'addidede şüzûru'z-zeheb-i senâyây-ı[13] vesâyâ ile müşârun ileyh[14] 'Abdurrahmân Paşa'nın kîse-i sâmi'asmı mâl-â-mâl ve bu mâddede 'azm ü sebât-ı Husrevâne'lerini[15] ifhâm birle, müşârun ileyhin mâ'ire-i şevk u ikdâmlarını iş'âl eylediler. Hattâ Kasr-ı Hümâyûn-âbâd'da Vezîr-i müşârun ileyhe hıtâben: "İşbu Nizâm-ı Cedîd mâddesi müstelezzât-ı[16] nefsâniyye cümlesinden değildir ki, anınla tahsîl-i zâ'ika edelim. Bundan mahz-ı merâm küffâr-ı dûzah-encâm

1 küffâr-ı siyeh N1, A1 : 'adûy-i hasâret M1
2 efşür-i ..... olurlar N1 : efşân-ı hadş ü ıstıbâr olurlar A1 : efşân-ı hadş ve ıstıbâr olur M1
3 [mısrâ]' A1 : — N1, M1
* زهی سعادت و اقبال اگر قبول کند = Kabûl ederse ne büyük saâadet ve talih" anlamına gelen Farsça bir deyiştir.
4 Çün Anadolu semtinde M1 : Çün Anadolu ülkesinde N1 : Çünki Anadolu semtinde A1
5 ve N1, A1 : — M1
6 dâ'ir-i N1, A1 : + dâ'ire-i M1
7 mahsûr N1, A1 : maksûr M1
8 şeref-mend-i N1 : dâhil-i A1, M1
9 İsmâ'îl ..... merkūmeye M1 : İsma'îl Paşa hazretleri dahi mâdde-i mezbûreye N1 İsmâ'îl Paşa dahi mâdde-i mezbûreye A1
10 ve N1, A1 : — M1
11 nezdîk ü N1 : dûran- A1, M1
12 Selîm-i A1, M1 : — N1
13 senâyây-ı N1, A1 : sebâ pây-i M1
14 müşârun ileyh A1 : — N1, M1
15 Husrevâne'lerini N1 : Mülûkâne'lerini A1, M1
16 müstelezzât-ı N1, A1 : telezzüzât-ı M1

ile[1] mukābele bi'l-misl ederek şâyed ki, tegallüb-i cünûd-i İslâmiyye **[M1 106]** zuhûruyla düşmen-i dînden[2] ahz-ı intikām ve memâlik-i mağsûbeyi istirdâd ile[3] yine dâr-ı İslâm eylemekdir. 'Âmme-i nâsın bu dakīkadan gufûl ile netîce-i hayriyye mülâhazasından zühûlleri, hele bir garîb ma'nây-ı mechûldür" zemîninde müte'essifâne[4] kelâmları, ol eyyâmda bir takrîble sâmi'a-res-i Muharrir-i nâ-kâm oldu; *mâ-be-kıssa*[5] *âyîm**.

Pes müşârun ileyh 'Abdurrahmân Paşa dahi ber-mûceb-i fermûde-i Şehriyâr-ı 'âlî-tebâr, yirmi dört bin mikdâr piyâde ve süvârî mu'allem[6] asker-i cerrâr ve top ve humbara makūlesi edevât-ı kârzâr ile mahmiye-i Edirne'ye doğru ketîbe-rân-ı teveccüh ü 'azîmet olup, henûz ol havâlî, metâyây-ı leşker-i Şâhî[7] pâymâli olmaksızın, Rumeli müstevlîleri derûn-i şekāvet-makrûnlarında[8] câydâr olan vâhimeye mebnî, müşârun ileyhin[9] seyl-i hayl-i murûr u 'azîmeti pîş-gâhına Edirne'den[10] kâr-bend-i sedd-i mümâna'at olmak iddi'âsmı izhâr, belki kendüsini ve cem'iyyetini berzede-i[11] sadme-i kahr u demâr eylemek dâ'iyesiyle[12] etrâf u eknâfdan tevârüd ü tehâssüd ederek, çend[13] rûz zarfında Edirne havâlîsini[14] haşr-gâh-ı ecnâs-ı asâkir-i bi-şümâr eylediler.

Ol hılâl-i pür-ihtilâlde Sadrıa'zam İsmâ'îl[15] Paşa tarafından dîğer umûra me'mûr kılınmış[16] ba'zı hasekiyân, müşârun ileyh lisânından, belki *el-'uhdetü 'ale'r-râvî*** kendi[17] sipâriş kerdesi olarak chalî-i Rumeli'yi tahzîr şîvesiyle: "Sizleri bi'l-cümle tu'me-i şîr-i şemşîr-i tedmîr[18] eylemek karâr-gîrdir" vâdî-sinde ba'zı erâcîf ilkāsiyle, etrâf u enhâda vâki' kasabât **[N1 19b]** ve kurâ[19]

---

1 küffâr-ı ….. ile N1 : küffâr-ı düzalı-encâmla A1 : düşmen-i mazarrat-encâm ile M1
2 düşmen-i dînden N1, A1 : düşmenden M1
3 ile A1, M1 : birle N1
4 müte'essifâne N1, M1 : — A1
5 Muharrir-i ….. be-kıssa N1 : Müverrih-i nâ-kâm olmuşdur; [mısrâ]': *"Mâ-nîz be-kıssa hod* A1 : Müverrih olmuşdur; *mâ-nîz be-kıssa-i hod mî-* (ما نیز بقصه خود می) M1
* مابقصه آییم = Hikayemize gelelim" anlamına gelen Farsça bir deyiştir.
6 süvârî mu'allem M1 : süvâr mu'allem N1 : süvâr A1
7 Şâhî N1, M1 : Pâdişâhî A1
8 -makrûnlarmda N1, M1 : -nümûnlarında A1
9 ileyhin N1, A1 : i[le]yhin (مشار ایهك) M1
10 Edirne'den A1, M1 : — N1
11 berzede-i N1, M1 : pürzede-i A1
12 dâ'iyesiyle N1, A1 : iddi'âsıyla M1
13 çend N1, A1 : cend M1
14 havâlîsini N1, A1 : havâlîsi M1
15 İsmâ'îl A1, M1 : İsma'îl N1
16 kılınmış N1 : — A1, M1
** العهدة على الراوى = Günâhı vebâli rivâyet edenin boynuna" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
17 kendi A1, M1 : kendü N1
18 -i tedmîr N1 : — A1, M1
19 ve kurâ N1, A1 : — M1

halkını dahi bi'l-külliyye üftâde-i hevl-i cân ve reh-i râst-ı itâ'atden rû-gerdân eylemeğe[1] sebeb olmağın, Edirne'de müctema' olan erbâb-ı şerr u şûr, derceng-i evvel Edirne Bostancı-başısı nasb olunan Ahmed Ağa'yı bî-sâbıka-i cürm ü kusûr nisâb-ı hayâtdan mehcûr edüp, ba'dehû 'Abdurrahmân Paşa ordusuna kat'-ı ta'yînât misillü mûcib-i kesr u vehn olacak evzâ'a ictisâr ve Babaeskisi nâm mahalde Mübâya'acı'yı ve[2] müşârun ileyhin Belgırad cânibine girân-rikâb-ı i'tizâm[3] olduğunu beyân ü ifhâm birle, Rumeli a'yânlarını tatmîn ve bi'l-cümle ehâlîyi te'mîn eylemek zımnında Devlet-i 'aliyye tarafından bâ-tahrîrât vürûd eden Tatar Ağası'nı dahi[4] leked-hûrde-i tevsen-i kahr u tebâr eylediler.

Silivri ehâlîsi dahi teşârük-i dînî ve teşâbük-i tînî (طینی) muktezâsınca, ol gürûh-i eşrâra hevâdâr olarak müşârun ileyhin ordusuna hecme-rîz ve âteş-engîz-i ceng ü sitîz olup, her def'ada **[M1 107]** sebük-hîz-i râh-ı gürîz (گریز) oldular ise de, yine makām-ı serkeşî[5] ve ta'assubda ısrâr edüp, Çorlu ehâlîsi dahi anlara sâz-kâr oldular.

Müşârun ileyh gerçi kemâl-i[6] kuvvet ü miknetden nâşî Ferhâd gibi kârını başa çıkarmakdan bî-tehâşî idiğini[7] Der-bâr-ı saltanat'a inhâ vü iş'âr etmiş ise de, râh-ı vürûd-i zehâyir[8] mesdûd ve aralıkda tefrîk u ifrâzı muhâl olan bî-cürm[9] 'aceze-i nisvân ü şuyûh ve etfâl dahi bürde-i[10] seylâb-ı istîsâl olmak, münâfî-i rızây-ı Pâdişâh-ı merâhim-âlûd olmağın, Silivri'ye mu'âvedeti iktizâ eyledi.

Bu tarafdan Silivri A'yânı olacak bâtıl, sûret-i hakdan görünerek müşârun ileyhin meclisine dâhil olup, esnây-ı sohbetde zu'munca ocağ-ı[11] Bektâşiyye'ye ve Rumeli mütegallibelerine isbât-ı yed-i minnet ve kendüsi dahi tahsîl-i nâm ve şân ü şöhret eylemek sevdâsıyla 'ale'l-gafle müşârun ileyhin hedef-i sînesini çifte kurşunla dolmuş, aslâ boşa gitmezlik ile 'indinde âzmâyiş bulmuş tabanca mühresine nişâne[12] etmişiken, müşârun ileyhin henûz müddet-i 'ömr-i nâzenîni **[N1 20a]** resîde-i hadd-i vâpesîn ve harmen-i rûzî-i zindegânîden temâmca dâne-çîn olmamağla, ol habîs ü[13] nâ-sâz, râst-keş ve

1 eylemeğe N1 : etmeğe A1, M1
2 Mübâya'acı'yı ve N1 : Mübâya'acı ve A1 : — M1
3 i'tizâm N1 : 'azîmet A1, M1
4 Ağası'm dahi N1 : Ağası'm A1 : Ağası dahi M1
5 serkeşî N1, A1 : serkeştî M1
6 kemâl-i N1 : — A1, M1
7 idiğini N1, A1 : idüğüni M1
8 zehâyir N1 : zehâ'ir A1, M1
9 bî-cürm A1, M1 : — N1
10 bürde-i N1, A1 : perde-i M1
11 ocağ-ı M1 : ocak-ı N1, A1
12 nişâne N1, A1 : nişân M1
13 ü N1, M1 : — A1

galat-endâz olup, müşarun ileyh dahi hatâ'-i mühre-i nâgehânî ile[1] musîb-i nasîb-i zindegânî olduğundan başka, derhâl[2] 'aks-i kazıyye zuhûruyla kendüsi makhûr oldu.

Helâk-i ser-zorbayân-ı Tirsinikli-oğlu

Ve[3] ol evânda cümle-i mühassenât-ı zemândandır ki, *"Evvelü hasenâtihî mevtühû*"* mersiyyesi vasf-ı hâli olan Tirsinikli-oğlu dedikleri Ser-çeşme-i tâ'ife-i Celâlî, 'an-asl evbâş-ı bed-me'âş furû-mâyelerinden olup, seferler münâsebetiyle Eflâk Voyvodası Mavrayani nâm zimmî[4] ma'iyyetinde isbât-ı vücûd ederek bir takrîble Dergâh-ı 'âlî Kapucu-başılığı'm ihrâz ve Ruscuk A'yânlığı ile ebnây-ı[5] cinsine dest-bürdî ve tegallüb ederek, ol kutr-i vâsi'de rütbe-i şân ü te'ayyün intihâz edüp, nefs-i nâ-fercâmım muhâfaza garazına mebnî, hem-'ayârı ve mişvâr-ı şerr u şekâvetin güseste-mehârı olan mehâzîl-i ahnâs[6] ecnâslarının yâver ü yârı ve her cihetle[7] meded-kârı olduğundan, mâr-ru'z-zikr Edirne mâddesinde küllî medhalî ve ol fitne vü âşûbun işti'âli husûsunda eli ve belki hemân hâssaten kendü[8] 'ameli olduğu bedîhiyy-i[9] celî idi. Mezbûr bir şeb-i pür-şagabda çiftliği bağçesi köşkünde[10] mustalehât-ı Rumeli üzere Güvende** ta'bîr olunan çengî ve rakkâse takımıyla tarh-ı bezm-i[11] 'işret edüp, [mısrâ]'[12]:

---

1 hatâ'-i mühre-i nâgehânî ile N1, M1 : hatâ mühre-i nâgehâniyle A1
2 derhâl N1, A1 : — M1
3 kendüsi ..... Ve [Buradakilerden **"Helâk-i ... oğlu"** kısmı burası ile ilgili olduğu belirtilerek kırmızı mürekkeple ve muhtemeleri başlık olarak düşünülerek N1 20a'nın ve satırın sol tarafına yazılmıştır] N1 : oldu A1 : kendisi makhûr oldu M1
* اَوّل خَسنَاته مَوتُهُ = Onun ilk iyiliği ölümüdür" anlamına gelen Arapça bu cümle, 1603 yılında öldürülen Yemişçi Hasan Paşa'nın ölümüne düşürülen tarih mısrâ'ı gibi gözüküyor; bk. Mustafa Na'îmâ, *age,* I,236.
4 Mavrayani (ماوریانی) nâm zimmî N1 : Mavrayani A1 : Mavroyani M1
5 A'yânlığı ile ebnây-ı N1 : A'yânlığı'yla ebnâ'-i A1 : A'yânlığı'yla ebnây-ı M1
6 ahnâs N1, M1 : ahnâş A1
7 cihetle N1 : vechile A1, M1
8 hâssaten kendü N1, A1 : kendi M1
9 bedîhiyy-i N1 : + ve A1, M1
10 şagabda ..... köşkünde N1 : şagabda çiftliği bağcesi kasrında A1 : şa'bda çiftliği bağçesi kasrında M1
** كوندە imlâsı ile yazılan bu kelime, Trakya yöresinde "kötü yola düşen kadın" anlamına gelen "Güvende" olmalıdır (bk. *Türkiye'de Halk Ağzından Derleme Sözlüğü,* VI,2240). 'Asım Efendi kendisi de bu kelimeyi "Güvende" okunacak şekilde yazmış ve harekelemiştir (bk. N1 20a). Tabi bu durumda benim bu kelimeyi daha önce Şânî-zâde'nin yazışma uygun olarak "küyünde" şeklinde okumam yanlış olmaktadır; bk. *Vak'a-nüvîs Şânî-zâde Efendi Târîhi*, I,102.
11 bezm-i N1 : encümen-i A1, M1
12 [mısrâ]' A1 : — N1, M1

*Mâ-râ be-cihân hoş-ter ezîn yek-dem **[M1 108]** nîst*****

zemzemesiyle câm-ı mey gibi germâ-germ-i şevk u şetâret olarak[1] bâde-i nâb-âsâ mevcen-mevc zevk u safâ ve taklîd-i kulkul-i[2] surâhî vü mînâ ile her-çi-bâd-âbâd gûyâ iken, lisân-ı hâl-i rûzgâr ol bed-mest ü siyehkâr yüzüne, **beyt**[3]:

Çok da mağrûr olma kim meyhâne-i ikbâlde

Biz hezârân mest-i mağrûrun[4] humârın görmüşüz******

beytini tekrâr ederek yek-sadme-i humâr-ı demâr ile sâgar-ı 'ayş ü[5] zinde-gânîsini nigûnsâr eyledi. **Beyt**[6]:

Ser-encâm-ı gaddâr ne-buved nikû

Buved bed-küniş[7]*-râ cihân kîne-cû********

Maktûl-i mahzûlün hevâdârları sarf-ı mâ-hasal-i sa'y ü ikbâb edüp, [**N1 20b**] lâkin kātiline bir dürlü zafer-yâb ve zât ü sebebini idrâk ve ahz-ı intikām ile[8] ber-taraf-sâz-ı dağdağa vü iztırâb olmadılar. Meğer mukaddemâ mezbûrun hıdmetinde olup, ol gaddâr-ı 'akreb-menişin bir behâne ile[9] nîş-hûrde-i âzâr u rencişi olmağla, leyl ü nehâr cûyende-i[10] tarîk-ı ahz-ı sârı olan tâlib-i 'ilm ziyy ü hey'etinde bir şahs-ı tarrâr, ol şeb-i târda fursatı ganîmet bilüp, bir alargaca kûşeden[11] nişân ve nefs-i zûd-res-i merdân-ı Hudâ'dan müste'âr tüfeng-i hoş-dem ve râst-güzâr ile **beyt**[12]:

'Âkıbet gerden-i zâlim, olur âgūşte-i hûn

'Ömrünün müddeti sür'atle geçer, çok sürmez

sırrını 'iyân eylemiş[dir].

---

* مارا بجهان خوشتر ازين يكدم نيست = Bize dünyada bu andan daha güzeli yoktur" anlamına gelen bu cümle Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen Farsça bir mısrâdır; Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan,* trc. Kilisli Rıfat Bilge,12. Baskı, İstanbul 1980, s.336.

1 olarak N1 : olarak ve A1 : ve M1

2 kulkul-i N1, A1 : gulgul-i M1

3 **beyt** A1 : — N1, M1

4 mağrûrun A1, M1 : medhûşun N1

** Metnimizde yer alan bu beyit, Nâbî'nin gazellerinden birinde geçmektedir; bk. *Nābī Dīvānı,* II,696.

5 ü N1, M1 : — A1

6 **Beyt** M1 : — N1

7 küniş N1, A1 : kîş M1

*** سر انجام غدار نبود نكو * بود بد كنش را جهان كينه جو = Çok zulmedenin sonu iyi olmaz; çünkü kötü işler yapana dünya kinci olur" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

8 intikām ile N1, M1 : intikāmla A1

9 behâne ile N1 : takrîble A1, M1

10 cûyende-i A1, M1 : cüstcû-kâr-ı N1

11 kûşeden N1, M1 : mahalden A1

12 **beyt** A1, M1 : — N1

O esnâda ol şehbâz[1] gâzî, gā'ib erenlerine karışmağla[2], bir kimse vâkıf-ı râzı olmayup, ancak[3] çend sâl murûrunda maktûl-i merkūmun[4] 'an-asl perver-degânından olup, Bayrakdâr[5] Mustafa Beşe iken ber-muktezây-ı vaz'-ı çep[6]-endâzî-i çarh-ı dûn-perver, mertebe-i Vezâret'e mazhar olmağla, Beşe ta'bîri Paşa'ya munkalib olup ve[7] bir sene murûrunda çâr-bâliş-nişîn-i Sadr-ı vekâlet olmağın, Vezîr-i a'zam 'Alemdâr Mustafa Paşa 'unvâniyle kevkebe-fîrûz-i[8] mevkib-i mecd ü menkabet[9] olan yâdigâr, meğer kātil-i mezbûrun[10] ol eyyâm-da Şehr-i Mağnisa'da olduğundan, bir takrîble[11] âgâh ve haberdâr olmağla, Kara 'Osmân-zâde yediyle ahz u ihzâr ve Ruscuğ'a mağlûlen[12] ba's ü tesyâr ve maktûl-i mersûmun[13] meslah-ı lâşe-i habîsesi olan mahalde, ol gāzî-i ma'nevîyi katl birle te'diye-i resm-i sâr eyledi; biz yine sadede gelelim[14].

Mahzâ te'sîr-i nefs-i Pâdişâh-ı zafer mev'ûd olarak, mersûm[15] Tirsinikli-oğlu'nun şecere-i habîse-i vücûd-i bed-bûdu berkende-i sâha-i şuhûd oldukda, enbân-ı 'âmme-i fitne vü fesâd[16], ol ser-i cumhûr-i evbâş ü evgādın başı **[M1 109]** altında olmağla, ba'de'l-'adem[17] gerçi ol etrâfda herze-kerd-i girîve-i bağy ü hılâf olan eclâf-ı ahlâf, bir mikdâr câdde-i sükûnete vaz'-ı kadem edüp, lâkin Edirne cem'iyyeti sûret bulmuş olmağla, gitdikçe deryây-ı fitne vü âşûb, mevc-engîz ve tûfân-ı tuğyân-ı kıyâmet-hîz olup [**N1 21a**] ve mukaddemâ ol havâlî kazâlarının nizâmı, sūpürde-i 'uhde-i ihtimâmı olan Sirozî İsmâ'îl[18] Bey dahi ber-muktezây-ı me'mūriyyet Edirne'ye gelüp, fî-e-i bâgıyeyi mahallerine def' u ib'âd eylemekle[19], nâ'ire-i sâmân-sûz-i şerr-ü fesâdı ıhmâd eylemek bâbında, beyne'l-lutfi ve'l-'unf her ne kadar bezl-i cidd[20] ü ictihâd eylemiş ise de, yirmi binden mütecâvız şedîdü'ş-şekîme seffâk-i bî-pâk[21] ecnâs-i

1 eylemiş ..... şehbâz N1, A1 : eylemişdir. Bu esnâda (اوشتاده) ol şâhbâz M1
2 karışmağla N1, M1 : karışmakla A1
3 râzı olmayup, ancak N1, A1 : râz olmayup M1
4 merkūmun M1 : mesfûrun N1 : mezbûrun A1
5 Bayrakdâr N1, A1 : Serdâr M1
6 çep N1 : ceb A1, M1
7 ve A1 : — N1, M1
8 fîrûz-i N1, M1 : efrûz-i A1
9 menkabet N1, A1 : menkabet (منقبت) M1
10 mezbûrun N1, A1 : mezbûr M1
11 takrîble N1, A1 : takrîb ile M1
12 Ruscuğ'a mağlûlen N1, A1 : mağlûlen Ruscuğ'a M1
13 mersûmun N1 : mezbûrun A1 : merkūmun M1
14 biz yine sadede gelelim N1, M1 : — A1
15 mersûm N1 : mezbûr A1 : merkūm M1
16 fesâd N1, A1 : + ve M1
17 'adem N1, A1 : yevm M1
18 İsmâ'îl A1, M1 : İsma'îl N1
19 eylemekle A1, M1 : birle N1
20 cidd N1, A1 : cehd M1
21 bî-pâk A1 : bî-bâk N1, M1

muhtelifeden ‘ibâret haşerât-ı şerr-âyât, husûsan sergerdegân olan ferâ‘ine-i a‘yânân ki, her birinin fatîr-i fıtratı, hamîr-i hûn-rîzî ile sirişte ve cebîn-i hâllerinde me‘âlim-i Hülâgû ve Cengîzî niviştedir. Bunların tahrîk ü igrâlarıyla ber-pây olan öyle bir fitne-i hûş-fersâyı ik‘âd ve her tarafdan mirveha-cünbânî-i igvâ vü isti‘vâ birle ‘alev-gîr[1] ve ser-be-hevâ olmuş âteş-i şûr u gavgāyı teskîn ü ıhmâd eylemek bir vechile mümkin olmayup, belki gitdikce askerin sevâdı, satranc[2] dönümü gibi müzdâd ve manzûme-i nâ-mevzûn güft-gûy-i herze-mefâdları müstezâd olup, bir dürlü va‘d ü pend, kulûb-i kāsiyelerine kâr-bend olmadıkdan başka, hevâ değişüp usûl perde-i dîğere tagyîr ve hey’et-i mecmû‘alarıyla Dâru's-saltana'ya ‘azîmet kasdı, beynlerinde kârârgîr oldu. İstanbul cânibinden[3] ise enderûn ve bîrûnda taraf-ı hılâfda[4] olanlardan câ-be-câ te’kîd-i mâdde-i cem‘iyyet zımnında, türrehât ve mühmelâtı hâvî tevârüd eden tahrîrât-ı hafiyye, bünyân-ı tuğyânlarına bâdî[5] olmuşidi.

Ve'l-hâsıl aktâr-ı Rumeli ehâlîsi bu bâbda yek-dil olup, hulâsa-i merâmları, kurenây-ı Saltanat'dan ve vükelây-ı umûr-i devletden on bir nefer şahsın[6] i‘dâm ve ol makûle bîgâne giyâh-ı gülşen-i Saltanat'ı, berkende-i tîşe-i[7] ikdâm eylemek olmağla, dil-hâhları pezîrây-ı husûl ve eşhâs-ı merkūme mülk-i[8] ‘ademe mevsûl olmadıkca, ‘ukde-i cem‘iyyetlerine[9] ‘urûz-ı inhilâl mümteni‘u'l-ihtimâl ve bu bâbda terk ü[10] terâhî ve ihmâl emr-i muhâl olduğunu ‘alenen âverde-i zebân ve tevsîk-ı ‘akd-i[11] ‘ahd ü peymân eylediler. Ol fırkadan ba‘zıların mâ-fi'z-zamîrlerini Âsitâne'den vârid olan ba‘zı[12] tahrîrât, müheyyic ü mü’eyyid olmağla, beynlerinde **[N1 21b]** *Zâde fi't-tunbûri nağmeten uhrâ*”* terâne-i nâ-sâz ü bed-âgāzı[13] peydâ olup, cum‘a nemâzlarında **[M1 110]** çend hafta ihtisâr-ı hutbeye ictirâ[14] eyledikleri, sâmi‘a-i hayr-hâhân-ı Saltanat-ı seniyye'ye dehşet-fermâ oldu.

---

1 isti‘vâ birle ‘alev-gîr N1 : isti‘vâ birle lehb-gîr A1 : istiğvâ birle lehb-gîr M1
2 satranc N1 : şatranc A1, M1
3 cânibinden N1, M1 : tarafından A1
4 taraf-ı hılâfda A1, M1 : tarafgîr-i hılâf N1
5 bâdî M1 : pâ-bendân N1
6 umûr-i ….. şahsın N1 : devletden on nefer kimesnenin A1 : umûr-i devletden on nefer kimesnenin M1. İdâmı istenen kişiler *Târîh-i Cevdet*,te (bk. VIII,64) on kişi olarak gösterilmektedir; bu da onun N1 nüshasını kullanmadığını gösteren örneklerdendir.
7 tîşe-i N1, A1 : nîşe-i M1
8 mülk-i N1 : — A1 : silk-i M1
9 cem‘iyyetlerine N1, M1 : cem‘iyyetleri A1
10 ü N1 : — A1, M1
11 ‘akd-i N1 : — A1, M1
12 vârid olan ba‘zı N1, M1 : tevârüd eden A1
* زاد فى الطنبور نغمة اخرى = Tanburda (uygun olmayan) bir başka ses daha eklendi” anlamına gelen Arapça atasözüdür; bk. el-Meydânî, *Mecma‘u'l-Emsâl,* I,327.
13 bed-âgāzı N1, A1 : bed-âgāzı (بد آغازى) M1
14 ictirâ N1, M1 : ictisâr A1

Çün Edirne tarafından işbu kāri'a-i peyâm-ı tehammül-endâz, perde-i gûş-i ser-i kârân-ı devleti[1] çâksâz oldukda, bi'l-cümle güm-geşte-i râh-ı şu'ûr ve sâ'ir 'ukalâ ve[2] hayr-endîşân dahi, istîlây-ı efkâr-ı dûran-dûr ile tâlân[3]-kerde-i hûrd u hâb u huzûr olup, bu beliyyenin def' u ref'i recâsiyle, dest-güşây-ı dergâh-ı Rabb-i Gafûr oldular.

Bir tarafdan ise gerek Dâru's-saltana'da[4] ve gerek civârında[5] bulunan sad-hezâr levend ve kallâş ve tarrâr ve müfsid ve fitne-cûy ve yağmâ-ger[6] tâ'ifesi, cumhûr-i mezbûra istikbâl ve iltihâk u ittisâl eylemek husûsuna dâ-men der-meyân ve ma'âzallâhi[7] Te'âla merhûm Sultân Ahmed vak'asında[8] olduğu gibi beynlerinde büyût-i ağniyâ'[9] ve sûk-ı bezistân-âsâ mazanne-i mâl olan mahalleri iktisâmdan başka, niçe kimselerden[10] dahi selb-i sâz ve seleb-i vücûd eylemek[11] üzere 'akd-i mevâsîk u[12] 'uhûd ederek, âmâde-i hurûc u tuğyân olmalarıyla, 'âmme-i sekene-i Dâru's-saltana'nın 'akl ü[13] dimâğları herze-hâb-ı teb-girifte gibi perîşân ve 'ırz u mâl ve cân havfıyla hayrân ve ser-gerdân olarak bârgâh-ı hazret-i Çâre-sâz'a tazarru' u niyâza demsâz oldular. *"Fe-kem*[14] *lillâhı min lutfin hafiyyin*"* mü'eddâsınca verây-ı perde-i hafâdan bir sûret-i dil-ârâ, cilve-nümây-ı zuhûr ve bir latîfe-i gaybiyye-i İlâhiyye[15] tal'at-ı behiyyesi, pertev-bahşây-ı havâsıl-ı sudûr olup, ya'nî nâgâh ol hılâl-i cân-gâhda Silistire Eyâleti'nden infisâlle[16] câh-ı vâlâ-destgâhları olan Anadolu tarafına tevcîh-i[17] mevkib-i 'azm ü ittiçâh eden 'ulemây-ı vüzerây-ı 'izâmdan Eğribozî İbrâhîm Paşa-zâde sa'âdetlü meymenetlü Ebûbekir Paşa hazretleri[18], hasbe't-tarîk sevk-ı sâ'ika-i tevfîk ile[19] ol havâlîye hazret-i Hızır gibi sâye-endâz-ı kudûm olmalarıyla, keyfiyyet-i hâl ol düstûr-i bâhiru'l-iclâlin [**N1 22a**]

---

1 -ı devleti N1, M1 : — A1
2 'ukalâ ve A1 : 'ukalâ'-i N1, M1
3 tâlân N1, A1 : nâlân M1
4 Dâru's-saltana'da A1, M1 : Dâru'l-hılâfe'de N1
5 civârında A1 : civârda N1, M1
6 yağmâ-ger M1 : yağmâ-kâr N1, A1
7 ma'âzallâhi N1, A1 : ma'âz[all]âhi M1
8 vak'asında N1, A1 : vâkı'asında M1
9 büyût-i ağniyâ' N1 : sübût-i i'tinâ A1 : büyût-i ağniyâ M1
10 mâl ..... kimselerden N1 : mâl olan mekânları iktisâmdan başka niçe kimesnelerden A1 : emvâl olan mekânları iktisâmdan başka, nice kimselerden M1
11 eylemek N1 : etmek A1, M1
12 u N1, M1 : — A1
13 ü N1, A1 : — M1
14 *Fe-kem* N1 : *Fe-kem a* A1 : *Fe-kem* (فكم) M1
* فكم لله من لطف خفى = Allah'ın nice gizli lütfu vardır" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.
15 bir ..... İlâhiyye N1, A1 : ebr-i latîfe-i gayyibe-i M1
16 infisâlle N1, M1 : infisâl ile A1
17 tevcîh-i N1, A1 : teveccüh-i M1
18 Ebûbekir Paşa hazretleri N1, M1 : Bekir Paşa A1
19 tevfîk ile N1, M1 : tevfîkle A1

manzûr u ma'lûmları oldukda, lâ-havle-gûyân bu derd-i düşvâra dârû-hâne-i tedâbîr u efkârdan devâ-cûyân olup, hele bir takrîble İsma'îl Bey ile ve ba'zı kâr-âgehân-ı ser-gürûhânla[1] mülâkāt ve tabakāt-ı celâliyye ve sadriyye gibi çend mertebe güzâriş-i muhâverât ve münâkaşât vâki' ve dâ'ir olarak, bilâhare dest-yârî-i 'avn-i Bârî ile[2] ol seylâb-ı kûh-endâzı tevkîf ü ber-câ ve esâs-ı binây-ı **[M1 111]** iltimâsları olan mevâdd-ı şenî'adan keff ü intikâsla müvecceh ve ma'kūl niyâz ü mes'ûlleri, dergâh-ı hazret-i Pâdişâh-ı sitâre-sipâhda cây-gîr-i müsâ'ade-i kabûl olacağını te'ahhüd ü iltizâm ile[3] iskât ü ırzâ edüp, hemân muhayyem-gâh-ı me'âlî-iktirânlarından salt ü sebükbâr süvâr-i esb-i sabâ-reftâr olup, Dâru's-saltana cânibine[4] ılgār ve huzûr-i Şehriyâr-ı İskender[5]-vekāra duhûl ü müsûle ibtidâr ve mebâdî ve mekāsıd-ı cem'iyyeti bi-tefâsîlihâ ta'bîr-i dil-pezîr ile gûş-i hûş-i hüdâygân-ı hakk-gûşe 'arz u iş'âr eyledikden sonra, ba'zı ecvibe ile 'avdet ve muntazır-ı cevâb-ı bâ-savâb olanlara, şifây-ı 'alîl ve devây-ı galîl[6] olacak haber-i cemîl iblâğıyla, cümlesini hâ'iz-i dest-mâye-i emn ü tumânînet[7] eyledi. Bir tarafdan dahi İsmâ'îl Bey, Vezîr-i müşârun ileyh ile hem-zebân-ı vifâk ve[8] serd-i sühan-ı bî-nifâk ederek, hezâr zûr u zâr ile mecmû'unu ilzâm ve tefrîk-i şîrâze-i cem'iyyet-i nâ-fercâm eyledikleri peyâm-ı sürûr-encâmiyle, tekrâr 'inân-girây-ı Âsitâne-i sa'âdet-medâr olup, Pây-i taht-ı şevket-karâra, [mısrâ]'[9]:

Resîde bûd belâyî velî be-hayr[10] güzeşt

müjdesini 'arz u ihbâr eyledikde, Vezîr-i müşârun-ileyhin[11] bu bâbda ser-zede-i meclây-ı zuhûr olan sa'y-i bî-kusûrları meşkûr olmağla, gerek müşârun ileyh hazretleri ve gerek mîr-i mûmâ ileyh, mazhar-ı teşrîfât-ı seniyye-i Pâdişâh-ı gayûr oldular.

Bi-hamdihî Te'âlâ vech-i meşrûh üzere başdan aşmış ve mecrâsından taşmış öylece[12] bir Seylü'l-'Arim-fiten yâverî-i hazret-i Rabb-i zi'l-minen[13]

1 İsma'îl ..... gürûhânla N1 : İsmâ'îl Bey'le ve ba'zı kâr-âgehân-ı ser-gürûhânla A1 İsmâ'îl Bey'e ve ba'zı kâr-âgâhân-ı sergerdegân ile M1
2 Bârî ile N1, M1 : Bâri'yle A1
3 ile M1 : birle N1, A1
4 cânibine N1, M1 : tarafına A1
5 İskender N1, M1 : gerdûn A1
6 galîl N1 : halîl A1, M1
7 tumânînet N1 : tumâniyyet A1, M1
8 İsmâ'îl Bey ..... ve M1 : İsma'îl Bey, Vezîr-i müşârun ileyhle hem-zebân-ı ittifâk N1 İsmâ'îl Bey Vezîr-i müşârun ileyhle hem-zebân-ı vifâk A1
9 [mısrâ]' A1 : — N1, M1
10 be-hayr N1, A1 : bî-haber M1
* رسیده بود بلایی ولی بخیر کذشت = Bir belâ ulaştı, ama hayırlısıyla geçti" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.
11 müjdesini ..... ileyhin N1 : müjdesini 'arz u ihbâr eyledikde A1 : müjdesini (مژده سنی) 'arz u ihbâr eyledikde M1
12 öylece N1, A1 : böylece M1
13 zi'l-minen N1, M1 : zü'l-minen A1

birle sâkin ve herkes gûyâ ki yeniden mâlik-i a'râz u[1] nüfûs ve emvâl ü mesâkin olup, gerek Vezîr-i müşârun ileyh ve gerek 'Abdurrahmân Paşa, [**N1 22b**] min-ba'd mansıbları tarafına mevkib-rân-ı 'azm ü isti'câl ve nüsha-i şûrîde-i[2] kīl ü kāl, resîde-i hadd-i hıtâm-ı hayr-me'âl oldu*.

Tezyîl

İşbu Edirne vâkı'ası[3] hudûsünden taraf-ı Saltanat-ı seniyye'de ser-i kârân-ı ma'dûdeden mâ'adâ[4] hayr-hâhân-ı Devlet-i 'aliyye olan bi'l-cümle hıred-mendân-ı dûr-endîşân ve hurde-bînân-ı hakāyık-âşinâyân kâffeten[5] mütetayyır olup, husûsan tefevvühât-ı bed-edâ[6] ve türrehât-ı dil-hırâş ve nâ-sezâdan be-gāyet münfa'il ü mütekeddir oldular. Fi'l-vâki' bu hatb-ı şedîd, vâhiye-i[7] âtiye vukū'una min-kabîli't-temhîd olmuşdur.

İ'tirâz

Edirne Vak'ası[8] zâhiren bu derecede i'zâm ve dehşet-endâz-ı kulûb-i enâm olacak mâdde değil iken, Devlet-i 'aliyye bu mâddeden keştî-i tûfân-zede gibi muztarib ve bây[9] u gedâdan emn ü âsâyiş münselib olmak, böyle bir kûh **[M1 112]** -temkîn ve[10] zemîn-vekār olan Devlet-i 'âlî-mikdâra lekke-i şeyn ü nakīsa olduğu bedîdârdır. Zîrâ Devlet-i 'aliyye fekat Rumeli'ye munhasır olmayup, bu cem'iyyetde ise Rumeli'nin hemân sağ kolu ehâlîsi hâzır ve aktâr-ı sâ'iresinin medhalleri olmadığı zâhir olup, husûsan bütün Anadolu ve İstanbul halkı dahi anlardan kenâre-gîr ve Abdurrahmân Paşa ise yirmi binden mütecâviz mu'allem asker ile şâhîn gibi[11] havâlelerinde kelle-kûb-i kahr u tedmîr iken, ol makūle cem'iyyetden bu kadar bâk ü[12] pervâ, bî-hûde gibi bir ma'nâdır.

---

1 u N1, A1 : — M1
2 şûrîde-i N1, M1 : + me'âl-i A1
* "el-Kıssa: Sultân Selîm-i selîmü'l-bâl ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,62-65'te kaydedilmiştir.
3 -ı hayr-me'âl ..... vâkı'asında M1 : oldu. **Teznîb** İşbu Edirne Vak'ası N1 : oldu. **Tezyîl** İşbu Edirne mâddesi A1
4 seniyye'de ..... mâ'adâ A1 : seniyye ve N1, M1
5 kâffeten M1 : — N1 : bi'l-cümle A1
6 bed-edâ N1, A1 : be-dâd (بداد) M1
7 şedîd, vâhiye-i N1 : şedîd, vâkı'a-i A1 : şedîde, vâkı'a-i M1
8 Vak'ası N1, M1 : Mâddesi A1
9 bây A1 : şâh N1, M1
10 ve N1, M1 : — A1
11 gibi N1, A1 : + vâr M1
12 bâk ü N1, M1 : pâk A1

Cevâb: Vâkı'â vak'a-i[1] mezbûre zımnında dâ'ire-bend-i cem'iyyet olanlar, sûret-i zâhirde[2] hemân kutr-i mezkûr[3] sükkânmdan 'ibâret olup, lâkin fi'l-hakîka Rumeli'nin aktâr-ı sâ'iresi ve Bosna ve Arnavudluk[4] ve İstanbul'da derûn u[5] bîrûn halkının ekseri ve temâmî-i Anadolu, müstevliyân-ı Devlet-i 'aliyye mezâliminden bîzâr ve indifâ'-ı vücûdlarım niyâzkâr[6] olmalarıyla, bu bâbda ehl-i cem'iyyetle ma'nevî müttefik ve bunların mâ-fi'z-zamîrleri ferîk-ı cem'iyyet 'indlerinde mütehakkak olmağla, kulûbları yek-dîğere muvâfık olduğundan, gûyâ ki bütün Rumeli ve Anadolu ve İstanbul halkı bu hengâmede mevcûd olup, bu da'vâya yek-dil ü yek-cihet olarak [**N1 23a**] mübâşeretleri rû-nümûd olmuşdur. Ve kaldı ki müşârun ileyh 'Abdurrahman Paşa[7] ma'iyyetinde olan asker-i cedîd dahi, ekseri[8] göğülsüz zorâki muharrer olmağla, bu husûsda dil-hâh üzere yârlık ve[9] yararlık etmeyecekleri emr-i mukarrerdir. Zîrâ Anadolu'da Çapar[10]-zâde ve sâ'ir tahrîr-i asker-i cedîd me'mûrları, kiminden bedel alarak[11] ve kiminin esliha ve mühimmâtını peder ve mâderlerine çekdirerek, cerîme ve musâdere gûne tahrîr ve cebr u ikrâhla tertîb ü tesyîr edüp, mesârif-i askeriyye[12] nâmiyle mu'ayyen olan mâl-ı mîrîyi ve[13] "Mesârif-i âlât ü edevât" deyerek nefer-i muharrerîn sâhiblerinden ahz etdiklerini kendüleri ekl ü bel' eyledikden[14] sonra, mücerrededen "Masrûfât-ı[15] asâkir-i mürettebe" nâmiyle kazâlarına sâlyâne edüp, bu vechile 'ibâdullâhı ızrâr u ta'zîb ve Memâlik-i mahrûse'yi tahrîb eylemeleriyle, asker-i merkûm beldeleri a'yânlarına ve[16] "Sebeb-ü bâdî" deyerek Devlet-i 'aliyye'nin ricâl ve ser-i kârlarına kîne-i derûnları[17] derkâr ve Ocaklu'dan ezyed buğz u 'adâvetle zevâllerini hâst-kâr olduklarından başka, Ocaklu habîsleri dâ'imâ ol sâde-dil takımını: "Firenk hey'etine duhûl ve trampeta makûlesi hasâyis-ı **[M1 113]** Efrenciyye'yi[18] kabûl eylediniz ve nâle vü feryâdları, tanîn-endâz-ı seb'-ı şidâd[19] olan mezâlim-dîde ve mezâhim-keşîde bir alay zu'afây-ı 'ibâdın giriftâr-ı dü-

1 vak'a-i N1, A1 : vâkı'a-i M1
2 zâhirde N1, A1 : zâhirede M1
3 mezkûr N1, M1 : mezbûr A1
4 Arnavudluk N1, M1 : Arnabudluk A1
5 u N1, A1 : — M1
6 niyâzkâr N1 : sâzkâr A1, M1
7 'Abdurrahman Paşa A1 : — N1, M1
8 ekseri N1, A1 : ekser M1
9 yârlık ve N1, A1 : — M1
10 Çapar N1, A1 : Cebbâr M1
11 alarak N1, A1 : olarak M1
12 askeriyye M1 : asker N1, A1
13 ve N1, A1 : — M1
14 eyledikden N1, A1 : etdiklerinden M1
15 Masrûfât-ı N1, M1 : Mesârif-i A1
16 ve N1 : — A1, M1
17 'aliyye'nin ….. derûnları A1 : 'aliyye ricâl ve ser-i kârânlarına kîne-i derûnları N1 'aliyye ricâl ve ser-i kârânlarına kîne-i derûnîleri M1

şâha-i cevr u bî-dâd olmalarına vesîle vü medâr oldunuz" zemînlerinde her bâr tadlîl ü ikfâr[1] eylemeleriyle, bulundukları kıyâfet ü şu'ûnu 'an-samîmi'l-bâl istiskāl ederler idi.

Ve niçeleri İstanbul'da[2] ve vilâyetlerinde sâkin zümre-i Bektâşiyye ile hemşehrî ve âşinâ ve akrıbâ olmalarıyla, Ocaklu tarafına kat'â sû'-i kasd etmeyecekleri, karâ'in-i hâliyye ve makāliyyelerinden münfehim ü hüveydâ idi. Hattâ niçelerinin[3] birâder ve birâder-zâde ve 'ammî-zâde ve hâle-zâde gibi nezdîk ü[4] hışâvendi yeniçeri olmağla, ol Bektâşiyye kışlasında ve kendüsi berü kışlada olup, yek-dîğere hemîşe tereddüd birle, ri'âyet-i hakk-ı rahm ederler idi. Husûsan "Biz gazâ vü cihâd askeriyiz[5], Ehl-i İslâm'la munâsaba ve muhârebe eylemek dînimize elvermez" deyerek anlar ile nizâ' u kârzârı re'sen istinkâr eylemeleriyle, lede'l-iktizâ'[6] mesâflarından [**N1 23b**] istinkâf edecekleri âşikârdır. Ve hemîşe nazar u endîşeleri dâr u diyârlarmda ve neş'et eyledikleri çift ü çubuk[7] misillü kâr u kirdârlarında olmağla, İstanbul'da kışlalar kendülere girdâb gelüp, bir takrîble rehâ-yâb olmağı temennî[8] ederler idi. Felâ-cerem cem'iyyet-i mezkûre berü cânibe hatve-rîz-i teveccüh ü[9] vürûd oldukda, elbette[10] İstanbul'dan ve Anadolu kenârlarından ibtidây-ı vehlede ol fırkayı istikbâl ederek iltihâk eylediklerinde[11], bunlar dahı hey'et-i mecmû'alarıyla kādime-engîz-i iltisâk olacakları emr-i müsellemdir. Neteki zikri âtî hal' vak'asında[12] işe yaramayacakları meşhûd oldu. Pes bu dakīka-i enîka, Pâdişâh-ı dil[13]-âgâh hazretlerinin ve ekser 'ukalây-ı vükelânın ma'lûmları olmağla, ol derecede telâş ihdâs ve[14] tezelzül-i bünyân-ı devleti îrâs eyledi*.

---

18 trampeta ..... Efrenciyye'yi M1 : trampete makūlesi hasâ'is-ı kâfiriyyeyi N1 : trampete makūlesi hasâyıs-ı kâfiriyyeyi A1

19 şidâd N1, M1 : sidâd A1

1 zemînlerinde ..... ikfâr N1, A1 : zemîninde her bâr tazlîl M1

2 niçeleri İstanbul'da N1 : niçeleri İstanbul A1 : niceleri İstanbul'da M1

3 niçelerinin N1, A1 : nicelerinin M1

4 birâder-zâde ..... ü A1 : 'amm-zâde ve hâl-zâde gibi nezdîk-i N1 : 'amm-zâde ve hâle-zâde gibi nezdîk ü M1

5 askeriyiz N1, A1 : asâkiriyiz M1

6 iktizâ' N1 : iktizâ A1, M1

7 çubuk N1, A1 : cubuk M1

8 temennî M1 : temennâ N1, A1

9 ü N1, A1 : — M1

10 elbette N1, A1 : elbetde M1

11 eylediklerinde M1 : etdiklerinde N1, A1

12 vak'asında N1, A1 : vâkı'asında M1

13 dil A1, M1 : — N1

14 derecede ..... ve N1, A1 : derece telâş ihdâs M1

* "**İ'tirâz** ..... eyledi" arasında yer alan uzunca kısım ihmâl edilebilir bâzı değişikliklerle ve "'Âsım Efendi bu vak'anın muhâkemesine dâ'ir i'tirâz ve cevâb yollu ..... 'Âsım Efendi'nin bu cevâbından anlaşıldığına göre ..." şekillerinde *'Âsım Efendi Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VIII, 65-66'da kaydedilmiştir.

Teşekkür: Müşârun ileyh Ebûbekir Paşa hazretleri[1] Vezîr-zâde ve[2] Vezîr-i kârdân, ehl-i 'ilm ü 'irfân ve fî-zâtihî sâhib-i 'akl-ı sâ'ib[3] ve mâlik-i zihn-i sâkıb, sahîhu'r-re'y, sâdıku'l-lehce, deryâ-dil ve[4] kâmil, şân-ı Vezâret'e murâ'î, tekmîl-i nâmûs-i devlete sâ'î, diyâneti ve 'ulüvv-i himmeti sebebiyle irtikâb-ı mezâlimden müctenib[5] ve 'izzet-i nefsi ve şehâmet-i[6] tıyneti hasebiyle, âlâyiş-i nekāyis u me'âyibden muhtecib olmağla, gerek mansıblarda ve gerek reh-güzerlerinde[7] ve me'mûr oldukları yerlerde hakîmâne ve mu'tedilâne hareket ve gerçekden Vezîrâne mu'âmele ve mu'âşeret **[M1 114]** ve umûr-i me'mûresinde her cânibe sıdk u istikāmet ve hürmet ü ri'âyetle sa'y ü gayret ve rızây-ı Bârî ve inşirâh-ı dil-i Şehriyârî istihsâline mübâşeret edüp ve'l-hâsıl bu âna kadar nîk-nâm ve zikr-i bi'l-hayrından gayrı harf-i vâhid sâmi'a-ı huddâm-ı dergâh-ı Şâh-ı sipihr-ihtişâma[8] vâsıl olmayup, kavli mu'temed ve fi'li makbûl-i ehl-i kabûl[9] ve va'd ü re'y ü tedbîri mu'avvel, râst-gûy ve dürüst-'amel olup, mâlik-i[10] 'akl ü 'ilm ü[11] 'irfân ve âzmâyiş-i devr u zemân sebebiyle[12], mezâyây-ı 'âleme vâkıf, hakāyık u[13] dekāyık-ı kevniyyeye 'ârif, söz bilür, iş anlar, vücûhla müdde'âsını isbâta kādir, **[N1 24a]** idâre-i kavâ'id-i ma'kūle ile ilzâm-ı müdde'iyânda mâhir olduğundan, ol makūle ecnâs-i[14] evbâş ve kallâş-i nâ-sipâsdan 'ibâret zorbâ ve türidileri nice[15] mertebe hakîmâne münâzara ve her yüzden mücâvere-i münâkaşa ve[16] muhâvere ederek ilzâm ve ol vahşî câneverleri dâm-ı ifhâm ü iskâta râm edüp, el-'iyâzü billâhi[17] Te'âlâ çârsûy-i 'âleme sirâyeti mü-mâ olan âteş-i şerr u şûr ve fitne-i 'uzmânın intıfâsma reşâşe-pâşî-i[18] hüsn-i tedbîr u ihtimâm olmağla, hak budur ki Devlet-i 'aliyye'ye bir 'azîm hıdmet ve muhâfaza-i taraf-ı Saltanat eylemişdir[19]; *şekerallâhu Te'âlâ sa'yehû*.

---

1 hazretleri N1 : — A1, M1
2 ve M1 : — N1, A1
3 sâ'ib N1, A1 : sâ'ib (ضائب) M1
4 ve N1, M1 : — A1
5 şân-ı Vezâret'e ..... müctenib N1, M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 55a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A1
6 şehâmet-i N1, A1 : + ve M1
7 reh-güzerlerinde M1 : reh-güzerlerde N1, A1
8 ihtişâma N1, M1 : ihtişâm A1
9 ve fi'li makbûl-i ehl-i kabûl M1 : — N1, A1
10 mâlik-i M1 : — N1, A1
11 ü N1, M1 : — A1
12 âzmâyiş ..... sebebiyle N1, A1 : sâhib-i azmâyiş-i devr-i zemân M1
13 u N1, A1 : — M1
14 ecnâs-i N1 : ahnâs-i A1, M1
15 türidileri nice M1 : türidileri niçe A1 : türüdileri niçe N1
16 münâkaşa ve N1, M1 : — A1
17 billâhı N1, A1 : b[ill]âhi M1
18 pâşî-i A1, M1 : pâş-i N1
19 taraf-ı Saltanat eylemişdir N1 : nâmûs-i Saltanat eyledi A1, M1

Tezyîl ü tenbîh:

Muhâkeme-i vüzerây-ı 'izâm bâ-a'yân ve tercîh-i cânib-i vüzerâ'

Müverrih-i Hakīr u bî-mikdâr 'an-asl vüzerây-ı izâm hazerâtını a'yân-ı bilâd üzere tafdîl ü ihtiyâr da'vâsında dem-sâz-ı sebât ü ısrâr olup, ba'zı sebük-mağzân-ı nâ-şinâsây-ı nîk ü bed-i zemân hemîşe hılâf-ı müdde'âmıza dem-zen ve a'yânları vüzerây-ı celîletü'l-'unvân üzere tercîh u takdîm lâgıyesinde bî-hûde güzâr-ı sühan olarak 'Abd-i şikeste-bâl ile nizâ' u cidâl ve bî-ma'nâ serd-i makāl-i bî-me'âl etmekdedirler. Her çend bende-i müstemend tarafından îrâd olunan edille-i kaviyye, sayha-i melek ve sa'ka-i felek gibi perde-der-i gûş-i hûş ve anların sûret-i berâhînde getürdükleri akvâl-i gaviyye, hezeyân-ı mahmûmîn ve türrehât-ı mübersemîn gibi perîşân ve magşûş ise de mükâbere vechiyle temerrüd ü 'inâdlarında musırr olarak bir alay derebeyi ve türüdi ve zorba makūlesini a'yân nâmiyle tavâyif-i mülûk câ-nişîni ve her biri mebânî-i Memâlik-i mahrûse'nin 'İmâd-ı rasîni olan vüzerây-ı pesendîde-âyîn üzere takdîm ü tercîhle kendi sehâfet-i 'akl ve feyâlet-i re'y birle umûr-i hâriciyyeden bî-haber olduklarını *"Şehide 'aleyke'bnü uht-i hâletik**"* şehâdetiyle beyân ü tasrîh ederler.

Sâ'iri dursun işte işbu Edirne Vak'ası'nda hurûc 'ale's-Sultân ile râyet-efrâz-ı ictimâ' 'ale'd-dâlâle olan a'yânların nâ'ire-i şerr u şûrlarını **[N1 24b]** vüzerây-ı saf-ârây-ı cümle-i cemîlesinden bir Vezîr-i Aristo-şu'ûr bâ-meded-kârî-i Hudâvend-i kadîr dest-yârî-i tedbîr-i dil-pezîr ile itfâ' ü izâle eylemekle, fekat bu mâdde ile müdde'âmıza ihticâc eylesem kâfî ve vâfî olacağı, mukaddime-i müsellemetü'l-intâc dır ve da'vây-ı mezbûrumuza işbu dâstân-ı âtiyyü'z-zikr dahi tenvîr-i sened kabîlinden olmağla, bir mikdârca irtikâb-ı ıtnâb mahzûrundan ictinâb olunmayarak, bu mahalde kayd ü imlâ olunması revâ görüldü.

Mulahhası budur ki, iki yüz dört târîhinde◊ henûz Muharrir-i bî-tâb vatan-ı aslîmiz olan belde-i 'Ayntâb'da iken eban 'an-ceddin hânedân-ı beldeden olup, ber-vech-i mukāta'a kazây-ı mezbûr mutasarrıfı olan mîr-i mîrândan Battâl-zâde Mehmed Nûrî Paşa'nın dûr u dirâz-ı esbâb-ı mümilleye mebnî i'dâmı bâbında Haleb Vâlîsi Divriğî Mustafa Paşa'ya hıtâben emr-i 'âlî şeref-sudûr edüp, müşârun ileyhin ve Mar'aş ve Kilis mutasarrıflarının Paşa-yı

---

* شكر الله تعالى سعيه = Yüce Allah onun çalışmasını teşekküre değer kılsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

** شَهِد عليك ابْنُ أُخْت خالتك = Teyzesinin kız kardeşinin oğlu tanıklık etti" anlamına gelen Arapça bu cümle, kişinin tanıklığının kendi aleyhine olduğu durumlarda söylenen atasözlerindendir; bk. meselâ Şemsüddîn Ebû 'Abdullah Muhammed b. Ahmed b. 'Osmân b. Kaymâz ez-Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ,* thk. Şu'ayb el-Arna'ût, 3. baskı, 1405/1985, IV,105.

◊ 1204 = 1789-1790

mûmâ ileyhe hased ü nefsâniyyetden nâşî kîne-i dîrîneleri olmağla, bu fursatı ganîmet 'addiyle cümlesi yek-dest ü hemvâr askerî tâ'ifesinden ve Ekrâd ve Terâkime makūlesinden yirmi bin kadar leşker-i hûnhâr ve Haleb ve Birecik kal'alarından balyemez toplar istishâb ve mühimmât-ı bî-hisâb ile bağteten belde-i merkūmeyi mahsûr eylediler.

Yeniçeriden mâ'ada ehâlî Paşa'dan hoşnûd olmalarıyla, gerek Der-i devlet'den ve gerek müşârun ileyhden birkac def'a i'lâm ve mahzarlar ile niçe 'ulemâ' irsâl ederek asl-ı mâddeyi beyân birle isti'fâ ve rahm ü 'inâyet istid'â etdiler ise de, istimdâdları iştidâda mü'eddî oldu. Ehâlînin bu resme mûmâ ileyh hakkında taraf-gîr-i himâyet olduklarına Vezîr-i müşârun ileyh münfa'il olup, Paşa'dan ziyâde ehâlîye 'akd-i hıkd ü kîne-i dil eylemekle, küffâr diyârına hücûm eder gibi istîsâl kasdıyla cevânib-i erba'adan hecme vü kıtâle âgāz edüp, içerüden Nûrî Paşa dahi def'-i sâ'il recâsıyla müdâfa'a bâbında vüs' ü iktidârını ibrâz eder idi.

Paşa-yı mûmâ ileyhin bu yech üzere mânend-i cânbâz cân bâzâriyle uğraşdığı hengâmda bu Hakīr-i müstehâm **[N1 25a]** bir cum'a günü mescid-i câmi'e rûy-mâl-i i'tizâm olup, meğer Nûrî Paşa dahi ol câmi'e gelüp, saff-ı sânîde seccâde-nişîn-i ikāmet olmuş Hakīr'i gördükde, seccâdesine da'vet eylemekle, icâbet edüp, bir seccâde üzere hem-zânû-yi müsûl ve ba'de-edâ'i's-sünne hutbe istimâ'ına meşgūl olunmuşidi.

Karîne-i hâl 'ubbâd-ı 'ibâddan Molla Ahmed nâm bir kimse olup, gerçi nukūş-i 'ilmiyyeden nakiyyü'l-bâl olup, lâkin hasbe'z-zâhir zühd ü salâh ve riyâzat ve mücâhede sâhibi olmağla, zâhir-bînân-ı nâs kendüsüne hüsn-i i'tikād ve sohbetinden teberrük ve enfâsından istimdâd ederler idi. İttifâkı ol dahi câmi'-i mezbûra gelmiş ve pîş-gâhımıza mütemessil olmuş imiş; vaktâ ki Hatîb Efendi hutbe-i sâniyede tahiyyât-ı sultâniyye sadedine geldikde, sûfî-i merkūm zu'm-i kāsırınca kar'-ı ism-i zalemeden sâha-i sâmi'asını vikâye içün parmaklarıyla dervâze-i gûşunu sedd ederek nâm-ı Pâdişâhî'yi redd eyledi. Nûrî Paşa ise gerçi zâhiren zaleme gürûhundan olup, lâkin ehl-i 'ilm ve sâhib-i te'lîf, şâ'ir, edîb ü zarîf olmağla, ol sâlûs-i bî-edebin bu vaz'-ı bü'l-'acebi galeyân-ı bahr-ı 'asabiyyetinin sebebi olmağın, lem'a-i yesîre kaldı ki, verâsından hancer-i hârâ-güzârını ciğer-gâh-ı sûfîde karâr etdire. Ancak bir taraftan mülâhaza-i makām ve bir cânibden 'abd-i Hakīr'in sühûletle temkînine ikdâmı, hele sükûn ü ârâmına bâdî oldu.

Ne hâl ise a'mâl-i nemâz temâm olmağla, sûfî kaddine kıyâm ve medresesine doğru tahrîk-i kādime-i i'tizâm dâ'iyesinde iken, Paşa-yı mûmâ ileyh peleng-âsâ hışm-kîn ve âteş-efşân-ı gayz u kîn olarak zâhidin verâsından sayha-i zehre-şikâf ile tevkîf ve: "Behey nâdân ve nâ-temeyyüz ve bed-ter ezheme-çîz! Gerek Kur'ân-ı Kerîm'de ve gerek sâ'ir kelâmda cehennemî olduk-

ları mansûs olan şeytân ve Fir'avn ve Nemrûd ve 'Âd ve Semûd gibi kefere-i bed-bûdların isimleri zikr olundukca, dirâz-gûş gibi gûş-i bî-hûşunu bâz edüp, istimâ'larından kat'â tevakkī ve işmîzâz eylemez iken, ehl-i kıbleden ve Ümmet-i Muhammed'den olup, **[N1 25b]** 'âmme-i ehl-i İslâm'ın bey'atleriyle ulu'l-emr mesnedine nişîn İmâmü'l-Müslimîn, Emîru'l-Mü'minîn olduklarından başka, bi'n-nefs zâlimiyyeti sübût-yâfte-i yakīn olmayan Pâdişâh-ı İslâm, Halîfe-i Seyyidü'l-enâm hazretlerinin ism-i sâmîleri istimâ'ından zu'munca 'Zâlimdir' deyü sâmi'anı muhâfaza kaydıyla sedd-i derîçe-i gûş eylemek ne ma'nâdır? Şer'an ve 'örfen, 'aklen ve tab'an mezmûm ve münker olan bu vaz'-ı küstâhâne-i nâdir-berâber sebebiyle 'avâmm-ı nâsı taraf-ı Pâdişâhî'den tenfîr eylemek ne kelimedir? Ve bu sûret tefrîk-ı cemâ'atle ehl-i İslâm'ı ictimâ' 'ale'd-dalâleye ma'nevî da'vet değil midir?" zemînlerinde düşnâm ü ta'nîf ederek, sâha-i câmi'de hâzır ve emr u işâretine nâzır olan tüfengci ve cellâd makūlesi huddâmma sûfî-i merkūmun câme-i hayâtını pâre pâre eylemek zımnında emr ve teşdîd ü ibrâm ve bir tarafdan dahi kendüsi hancer ile hücûma ikdâm eylediklerde, bu 'Abd-i bî-tâb hemân ser-bâzâne meydâna pür-tâb edüp, tîz-dest sûfî ile hancer ve süyûf miyânına haylûlet ve tekellüf-i bî-şümâr ile hele îsâl-i kenâr-ı selâmet kılındı.

İşte Devlet-i 'aliyye'den âzürde-dil ve semt-i necâtdan ye's ile cân bâzârına mütevaggıl, hılâf-ı renc ü ıztırâbda pâ-dergil olan Paşa-yı mûmâ ileyh mahzâ tûğ u 'alem gayreti ve Pâdişâh-ı mükerrem tarafının hamiyyeti heyecâniyle zimâm-ı ihtiyârı zûbûde-i pençe-i ıztırâr olup, sûfînin i'dâmı ehâlî beynine fetret vukū'uyla derkâr-ı hısâr olan 'adû-yi hûnhârlarınm yek-'inân şehre duhûllerine mü'eddî ve ol vechile kendünün zevâlini bâdî olacağı gözüne görünmeyüp, taraf-ı Saltanat'ın nev'an izdirâ' u tahkīrine mütehammil olmadığına binâ'en, bu bâbda hemân fedây-ı ser u cân eylemeğe kā'il olmuşidi. Pes bu vaz'-ı gayret-şi'âr, a'yân nâmına olan bî-kayd güseste-mehârlardan sâdır olmayacağı, insâf ile ittisâfı olanlara vâreste-i külfe-i iş'ârdır.

Nedir bu perde-birûn nağmeler yeter öte dur!

Biraz da murg-ı dil-i zârı dinle ey bülbül! **[N1 26a]**

"el-Kelâmü yecürru'l-kelâm"* silsilesiyle âheng-i hınyâ-ger-i hâme-i hezâr-destâne bu makāmda hasbihâl-i Muharrir-i perâkende-bâle dâ'ir bir şu'be-i terâne ziyâde olunmak revâ görüldü. Çün meydân-ı beyânda yek-rân-ı kilk-i bâd-çehâne, irhây-ı 'inân olunduğu üzere belde-i mezbûre beliyye-i mezkûreye dûçâr ve istîmân husûsu sâkıt-ı derece-i ısgā vü i'tibâr olup, taşradan top u tüfengle hasr u tazyîk bâbında fevka't-tâka teşdîd ü ikdâm ve içerüden Nûrî Paşa dahi müdâfa'a emrinde ifrâğ-ı havsala-i vüs' u ihtimâm eylediler. Hattâ bir gice şehrin bir kûşesinden nihânî beş bin kadar asker fürce-

* الكلامُ يَجُرّ الكَلام = Laf lafı açar" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

yâb-ı duhûl ve mânend-i gūl derûn-i şehre vugūl edüp, râst geldikleri şehrî ve askerîyi 'ale'l-'amyâ habt-ı 'aşvâ' vechiyle tu'me-i tîğ-ı katl ü ifnâ ve rehberleri olan yeniçeri süfehâlarının delâletleriyle müte'ayyin hâneleri nehb ü yağmâ eylediler.

Ol gürûh-i enbûhun bir şu'besi Fakīr-hâne olan mahalleye de hücûm etmeleriyle karâra mecâl muhâl olmağın, hemân hevl-i cân ile civârımızda kâ'in bir kocakarının hânesine intikāl edüp, serdâb gibi zîr-i zemînînde vâki', kalb-i hâsid-âsâ teng ü târ ve kabr-i mülhid-sıfat pür 'akreb ü mâr bir gār-ı ba'îdü'l-gavr-i 'âdî içre ihtifâ ve sünnet-i seniyye-i hazret-i Mustafâ'ya iktidâ olundu. Gālibâ gār-ı mezbûr derûnuna hazret-i Nûh *'alâ nebiyyinâ ve 'aleyhi's-selâm* vaktinden berü kadem-i insânî nâ-mahrem olmağla, hâr u hâşâk tûdeleriyle memlû ve *"Ve ize'l-vuhûşu huşirat*"* haşerâtına mahşergâh-ı cem'iyyet ü gulû olup, husûsan 'akreb ve hayye ve örümcek misillü kattâl câneverler ile dopdolu idi. İşte orada bu Fakīr'in felâket-i hâli kalem-i ta'bîre gelmez. *"Belây-ı derd-mendân ez-der ü dîvâr mî-âyed**"*. Taşradan velvele-i gîrûdâr, içerüden hecme-i gejdüm ü mâr, *hâ'ifen yetekakkabü, hâ'iren yetekalleb**** bir derd-i düşvâra dûçâr oldum ki, "Yakmasun sûz-i derûnum seni, söyletme beni". **[N1 26b]** Ve'l-hâsıl gözümün biri bîrûna nāzır ve biri derûna dâ'ir, ne kıyâma kudret ne ku'ûda cür'et vâr, ne yâr-ı gār ve ne gam-küsâr, hazret-i Perverdigâr'dan gayri meded-kâr yok. *"Leyse fi'l-gāri gayruhû deyyâr*4"*.

Ashâb-ı Kehf ve Rakīm*5 rûhâniyyetlerine tevessül birle *"Sâni'sneyni izhumâ fi'l-gār*6"* hazerâtından istişfâ' ederek Münci'u'l-helkâ' dergâh-ı kibriyâsına ilticâ ve *"Fe-hel ilâ hurûcin min-sebîlin*7"* inkāz ü tesbîlini istid'â üzere iken *hamden lillâhi'l-Mu'ini'l-Vehhâbi bi-sebebin mine'l-esbâb*8* ol mazîk girdâbdan rehâ-yâb olmak müyesser ve hayât-ı tâze bulmak mukadder oldu.

---

* وَ اذَا الوحُوشُ حُشرت = Vahşi hayvanlar toplanıp bir araya getirildiğinde" anlamına gelen bu kelimeler Kur'ân, et-Tekvîr 81/5. âyetidir.

** بلای دردمندان از در و دیوار می آید = Dertlilerin belâsı duvar ve kapılardan (= ansızın, hiç beklemedikleri yerden) gelir" anlamına gelen Farsça bir atasözüdür.

*** خَائِفًا يَتَرَقَّب حَائِراً يَتَقَلَّب = Sağını solunu kollayarak yerinde duramayan şaşkın" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

*4 ليس فى الغار غيره ديّار = Bu mağarada başka hiçbir kimse yoktur" anlamında Arapça deyiştir.

*5 Metnimizde "Ashâb-ı Kehf ve Rakīm" denirken, meâli "(Resûlüm)! Yoksa sen bizim âyetlerimizden Ashâb-ı Kehf ve Rakîm'in durumlarını şaşırtıcı mı buldun" olan âyete (Kur'ân, el-Kehf, 18/9) bir telmîh söz konusudur.

*6 ثانى اثنين اذ هما فى الغار = Hani o iki kişiden biri olarak mağaradaydı" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, et-Tevbe 9/40. âyetin baş taraflarında yer alan ufak bir kısmıdır.

*7 فَهَلْ الى خروج من سبيل = Bir daha (bu ateşten) çıkmaya yol var mıdır?" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Mü'min 40/11. âyetin sonunda yer alan bir kısmıdır.

*8 حمداً لله المعين الوهاب بسبب من الاسباب = Her bir sebeple veren, yardım eden Allah'a şükrederek" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

Gelelim şehrin ahvâline. Vech-i muharrer üzere çend mâh müddet derûn u bîrûndan top u tüfeng ve tîğ u hadeng ile harb ü kıtâl olunup, âhır-i kâr vücûh ile muzâyaka ve ıztırârdan nâşî bir gice bi'l-cümle ehâlî ve ekser askerî tâ'ifesi şehrin bir kûşesinden hurûc edüp, kimi etfâl ve 'iyâliyle ve kimi yektâser tahlîs-ı cân recâsiyle Rakka ve Malatya câniblerine gürîzân oldular. Şehirlünün bu resme firâr ile tahliye-i belde etdikleri, taşrada olan sipâh-ı kînehâhın ma'lûmları oldukda, firârîleri ta'kīb etmeyüp, maksad-ı aslî-i ictimâ'ları olan yağmâ kasdiyle Seylü'l-'Arim gibi derûn-i şehre piyâde ve süvârî 'ale'l-'umûm hücûm edüp, birkac gün hân ve hâne ve dekâkîn ve mehâzin ve zîr-i zemînleri, husûsan ekser agniyây-ı beldenin tuhaf ve zî-kıymet emvâl ü eşyâlarımıza (اسیالرمزه) hirz-gâh ittihâz olunan bezistânı her ne var ise kalîl ü kesîr, celîl ü hakīr cümlesini gāret ve tâlân eyledikden sonra çârşûları ihrâk ve niçe yüz dimâ'-i muhkanayı ihrâk (احراق) eylemeleriyle râst söz budur ki, istîlây-ı Tîmûr ve Hülâgû sûretini tecdîd ve mahzâ nefsâniyyet ve bir kûşeden dahi mutazammın olduğu tama' ve celb-i mâl agrâz-ı fâsidelerine mebnî hayf sad hayf ki, feth-i hazret-i Fârûkī'den berû emn ü emân üzere olarak 'Arûs-i 'Arabistân dimekle müte'ârif belde-i İslâmiyye'de **[N1 27a]** sitîz-i Cengîz'i icrâ vü bedîd eylediler.

Ol hengâme-i rustahyiz-âsârda bu 'Abd-i nâ-çâr dahi bir takrîble bir gürûh 'ulemâ' ve ehl-i 'ırz makūlesiyle kurb ü civârda kâ'in Kilis ve A'zâz semtini menâs ve cây-ı halâs ittihâz edüp, lâkin kaderimizce ol beldenin kadîmî hânedân-zâdelerinden olduğumuz hasebiyle bi'n-nisbe dâ'ire-i vesî'amız olup, cümlesi pesmânde-i terk olup kalmağla, mevrûs ve mükteseb mâ-melek itlâk olunan mâl ve neşeb, mevâşî ve gilâl ve efrâs ü bigāl yek-sere dest-zede-i nehb ü gāret olup, bir gün zarfında *"Emsâ ganiyyen ve asbaha fakīran*"* tekallübü mısdâk-ı hâl-i pür-felâketimiz oldu. Gerçi savn-ı Samedânî ile hutâm-ı dünyevîye bi't-tab' 'alâka-i samîmî-i dil-i istiğnâ-nihâdımız olmayup, lâkin ekserî yâdigâr-ı âbâ' ü ecdâd olan bî-şâ'ibe-i mübâlaga vü izdiyâd bir kütüb-hâneye vâfî kitâbımızm bi'l-külliyye tâlân-kerde olması, dâğ-ı ferzend gibi ciğer-gâhıma te'sîr edüp, andan başka ol sâl-i müsmiru'l-melâlde kendi mezrû'âtımızdan mâ'adâ ba'zı Haleb bâzergânı yediyle bi'l-istidâne 'uhdemizde yirmi bin guruşluk îcârât bulunmağla, cümlesi 'urza-i gasb ü gārât olması, ser-bâr-ı perîşânî-i zamîr olmuşidi.

Ba'dehû teysîr-i Sübhânî ile ber-vech-i âsânî evlâd ü 'iyâlimizi ve etrâfdan birâderlerimizi ve ba'zı hîşâvendimizi tarafımıza celb ve Kilis'de sekiz mâh kadar ikāmete rabt-ı kalb edüp, lâkin diyâr-ı gurbetde bu denlü külfetle te'ayyüş husûsu, serdâde-i hadd-i istihâle olduğundan başka, tekāzây-ı guramâ' ârâm-rübâ olmağla, zarûrî birâderler ile ehl ü 'iyâli beldeye i'âde ve

* اَمْسی غنیًا و اَصْبَحَ فقیراً = Zengin olarak akşamladı, fakir olarak sabahladı" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

recây-ı istimdâd sevdâsiyle bu Fakīr-i nâ-murâd dahi Âsitâne-i sa'âdet-nihâd cânibine rû-nihâde oldu. Ba'de'l-vusûl bî-kes ve bî-meded-res oldu ğumuzdan nâşî, ruhsat-ı takdîm-i 'arz-ı hâl rû-nümây-ı vesîle-gâh-ı husûl olmamağla, nâçâr ihtiyâr-ı kûşe-i *fe-sabrun cemîl** birle ser-encâm-ı kâr-ı kelîl, süpürde-i dest-i *hasbünallâhu ve ni'me'l-vekîl*** kılındı. **[N1 27b]**

Du'ây-ı hazret-i Pâdişâh-ı a'zam Sultân Mahmûd Hân *tâle 'omruhû****

İn-şâ'allâhu Te'âlâ hâlâ zemân-ı meyâmin-iktirân-ı Mülûkâne'lerinde mazhar-ı sa'âdet-i bî-girân ve sâye-i 'âtıfet-vâye-i rahîmânelerinde âsûde-i âsîb-i çarh-ı gerdân olduğumuz Pâdişâh-ı cihân ve Şehinşâh-ı zemân, Ecellü mülûk-i 'âlem, Efdalü selâtîn-i ümem, Kehfü'l-emân, Melâz-i derd-mendân, Halîfe-i bî-hılâf, Hudâygân-ı 'adl-ittisâf, Sultân Mahmûd-i Muhammediyyü's-sîre, Hâkān-ı merza's-seciyyeti Murtazaviyyü's-serîre *ca'alallâhu 'omrahû ve ikbâlehû mezîden mezîden ve mecdehû ve icclâlehû medîden medîden**4 efendimiz hazretlerinin zıll-ı zalîl-i 'inâyet ve zîr-i nazar-ı kîmyâ-eser rahm ü re'fetlerinde zikr olunan girânbâr düyûndan âzâde-dil olup, hîn-i tahrîre kadar gördüğümüz evzâ'-ı çep-endâzî-i çarh-ı dûn-perver̂e mukābil ez'âf-ı muzâ'af ni'am-i ni'me'l-mükâfâta nâ'il olmak mercuvv ü müsted'â ve medâr-ı tesliyet-i hâtır-ı gam-kîn ü melâl intimâmızdır; *ve mâ zâlike 'alallâhi bi-'azîz**5.

İhrâc-ı mevâcib

İşbu şehr-i cumâdelûlânın yirminci sülesâ'[2] günü◊, sunûf-i müft-hârânın sûret-i istihkākda kîse-güşây-ı istirzâk oldukları mevâcib-i mu'ayyeneleri, ter-

---

* فصبر جميل = (Bana düşen) artık güzel bir sabırdır" anlamına gelen Arapça bu ifâde, Kur'ân, Yûsuf 12/18 ve 83. âyetlerin ortasında yer alan bir kısmıdır.

** حسبنا الله و نعم الوكيل = Allah bize yeter. O ne güzel vekîldir" anlamına gelen Arapça bu cümle Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/173. âyetin son kısmıdır.

*** طال عمره = Ömrü uzun olsun" anlamına gelen Arapça duâ cümlesidir.

*4 جعل اللهُ عمره و اقباله مَزيدًا و مجده و اجلاله مديدًا مَديدًا = Allah onun ömrünü ve ikbâlini arttırsın da arttırsın; büyüklüğünü ve kudretini uzatsın da uzatsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

*5 و ما ذلك على الله بعزيز = Bu Allah'a güç bir şey değildir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, İbrâhim 14/20. ve Fâtır 35/17. âyetleridir.

1 **Tezyîl ve tenbîh** ..... bi-'azîz [Bu uzunca kısımdaki bilgilerden baş taraflarda yer alan "**Muhâkeme-i ..... vüzerâ'**" kısmı, N1 24a'nın ve satırın sol kenarında kırmızı mürekkeple ve başlık gibi yazılmıştır. Ayrıca "**Du'ây-ı ..... 'omruhû**" kısmı, N1 27b'nin sağ üst kenarına kırmızı mürekkeple ve başlık niyetiyle yazılmıştır] N1 : — A1, M1

2 sülesâ' N1 : sülesâ A1, M1

◊ 20 Cumâdelûlâ 1221 = 5 Ağustos 1806 Salı.

tîb olunan[1] Dîvân-ı keyvân-eyvânda kabzına me'mûrlara teslîm ve edâ ve hasbe'l-'âde devir maslahatı dahi tetmîm ü îfâ olunup[2], Hazînedâr Ağa vesâtatiyle taraf-ı Şehriyâr-ı rub'-meskûndan hatt-ı hümâyûn ve teşrîfât-ı şeref-nümûn vârid ve ba'de'l-kırâ'eti[3] Ağa-yı mûmâ ileyh, hil'at-i fâhire ve câ'ize-i zâhıre ile 'â'id oldu.

Hâdise-i 'acîbe der-bâre-i Ervâm[4]

Gerçi zikr u beyânı sadedinde olduğumuz[5] hâdise-i hande-fermâ, hasbe'z-zâhir sezây-ı külfet-i[6] kayd ü imlâ olmayup, lâkin fi'l-cümle ma'nây-ı mu'tenâ tırâşesinden hâlî olmamağla[7], şeb-dîz-i hâmeye ol vâdîde bir mikdârca irhây-ı 'inâna tesaddî olunduğu, ehl-i şu'ûr 'indinde [**N1 28a**] ma'zûr buyurulmak mercûdur. Mulahhası budur ki, işbu Devlet-i 'aliyye-i[8] 'Osmâniyye *dâmet mahfûfeten bi'l-himâyeti'r-Rabbâniyye*'*nin bir büyük beliyyesi dahi kendü[9] ra'iyyeti ve ehl-i zimmeti olan cibilletleri nâ-hemvâr ve kirdârları murdâr Rûm-i bed-erevum tâ'ifesidir; *el-Küfrü milletün vâhidetün*** cihet-i câmi'ası üzere elbette lâzime-i mâhiyyet-i habâset-şi'ârları olan kâfirliği icrâ bâbında nâ-çâr ve cânib-i İslâm'a 'adâvetleri hükmünü infâz ve imzâ husûsunda meslûbü'l-ihtiyâr oldukları, erbâb-ı şu'ûra müstağnî-i külfe-i iş'ârdır.

Ve[10] bunlar iki sınıfdır. Bir sınıfı Moskovlu'ya hevâdâr ve dîğeri Fransalu'ya müntemî ve mahabbet-kârdır. Tafsîl-i hâlleri mahallinde der-'uhde-i kilk-i râst **[M1 115]** -makāl olduğu üzere, tâ'ife-i merkūme[11] ervâh-ı habîse gibi 'urûk-ı[12] evliyây-ı umûra hulûl ve sûrâdık-ı serâ'ir-i Devlet-i 'aliyye'ye duhûl edüp, bir tarafdan Fireng-i bed-âheng[13] gürûhu ve bir cânibden Rûmlar, kendi[14] a'mâl ü ef'âllerini politika tabîriyle uyûn-i a'yân-ı Devlet-i 'aliyye'ye

---

1 tertîb olunan A1, M1 : müretteb olan N1
2 tetmîm ü îfâ olunup A1, M1 : itmâm ü îfâ kılınup N1
3 kırâ'eti N1 : kırâte A1 : kırâ'e M1
4 **'acîbe ..... Ervâm** N1 : **garîbe der-bâre-i Rûm** A1, M1
5 olduğumuz N1 : olacağımız A1, M1
6 külfet-i A1 : külfe-i N1, M1
7 olmamağla N1, M1 : olmadığından A1
8 'aliyye-i N1, M1 : — A1
* دامت محفوفة بالحماية الربانيه = Rabbânî himâyeyle kuşatılmış olarak devâm etsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
9 Rabbâniyye'nin ..... kendü N1 : Rabbâniyye'nin kendi A1 : Rabbâniyye'nin (اربانيه تك) bir büyük beliyyesi dahi kendi M1
** الكفر ملة واحدة = Küfür tek millettir" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.
10 cibilletleri nâ-hemvâr ..... iş'ârdır. Ve N1 : + ve A1 : — M1
11 merkūme M1 : mesfûre N1, A1
12 'urûk-ı N1, M1 : 'ırk-ı A1
13 Fireng-i bed-âheng N1, A1 : Firenk M1
14 Rûmlar kendi M1 : Ervâm-ı hıyânet-encâm ferîk-ı mekrûhu kendü N1 : Ervâm-ı hıyânet-encâm ferîk-ı mekrûhu kendi A1

tesvîl ü tezyîn ve ol fırka-i ebâlise kendü ebniye ve elbise[1] ve sâ'ir evzâ' u etvâr ve kâr u kirdârlarını zevâhir-i suver-i ahvâle nazaran tercîh ü tahsîn ve umûr-i mülkiyye ve mecârî-i nizâmât-ı berriyyede vetîre-i[2] Devlet-i 'aliyye'yi takbîh ü tehcîn ederek, ekser kurenâ' ve ümenâ'[3] teslîm ve tasdîk-ı müdde'â birle ma'âzallâhi Te'âlâ anlara teşebbüh rezîlesine rağbet ve "Vâkı'â latîf ü nâzik ve zarîfdir" deyerek binâ'[4] ve libâs ve kıyâfet ve reviş ü gerdiş ve hareketlerine taklîd ü iktifâya mübâderet eder oldular.

Ve'l-hâsıl ol havene-i bed-dil kaleme gelmez ba'zı ef'âl-i nigûhîde ve ahvâl-i nâ-pesendîde tehaddüsüne bâdî ve havsala-i İslâm'a güncîde olmaz niçe[5] muhdesât-ı fâside-i nâ-şenîde tekevvününe ol kavm-i 'âdî sebeb-i 'âdî oldular. Siyeh-mestân-ı[6] mey-kede-i gaflet olan ser-i kârân-ı mesâlih-i devlet dahi hemîşe ol mel'anet-pîşeleri[7] kendülere hem-dem ve 'âmme-i serâ'ire müsteşâr ve mahrem ittihâz edüp, *"Lâ testezî'û bi-nâri'ş-şirk*"* nehyinden ce-hâletle[8], ekser umûrda re'ylerine [**N1 28b**] mürâca'at-kâr ve ekāvîl-i kâzibelerine sâmi'a-dâşt-ı i'tidâd[9] ü i'tibâr olurlar idi. Hattâ ba'zı kibâr-ı vakt, ziyâretlerini kasd ile dâ'irelerine vürûd eden züvvâr-ı 'ulüvvü'l-mikdârı etbâ' ve eşyâ'ları[10], "Efendimiz ile halvet vardır" deyerek müsâfir odasına teklîf ve hükm-i halvet fesh oluncaya[11] kadar anda ik'âd ve tevkîf edüp, sonra Rûm kapu kethudâlarından ve kapu oğlanlarından ve sâ'ir ol makūleden bir küştenî, ya'nî Dimitraşko ve Dimitri ve Aleksandır gürûhundan bir hâ'in-i âvîhtenî birle muhannetli olduğu celî olur idi. Ve bu hâletler muharrir-i Fakīr'in manzûr u ma'lûmu olan mevâddandır[12].

---

1 ü tezyîn ..... elbise N1 : ve ol kavm-i ebâlise kendi ebniye ve elbise A1 : ve ol ebâlise kendi ebniye ve elbiselerini M1

2 vetîre-i N1 : — A1, M1

3 kurenâ' ve ümenâ' N1 : kurenâ vü ümenâ A1, M1

4 binâ' N1 : binâ A1, M1

5 niçe N1, A1 : nice M1

6 ol kavm-i ..... siyeh-mestân-ı N1 : sebeb-i 'âdî olurlar idi. Çünki siyeh-mestân-ı A1 sebeb-i 'âdî olurlar idi. Çünki mestân-ı M1

7 dahi ..... pîşeleri N1 : hemîşe ol mel'anet-pîşeleri A1 : hemîşe anları M1

* لا تستضيؤا بنار الشرك = Şirk ehlinin ateşiyle aydınlanmayın!" anlamına gelen bu cümle, meşhûr hadîs kitaplarında geçmeyen, ama manayı pek bozmayan "şirk" kelimesi yerine "müşrikîn" kelimesi farklılığıyla sadece Beyhakî'de rivâyet edildiği görülen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* Beyrût 1999, nr. 20990, XV,119.

8 *Lâ testezî'û* ..... cehâletle [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 55b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : — N1 : *Lâ testezî'û bi-nâri'ş-şirk"* nehyinden gafletle (نهيندن غفلتله) M1

9 i'tidâd N1 : i'timâd A1, M1

10 eşyâ'ları A1 : eşbâ'ları N1, M1

11 oluncaya N1, M1 : olunca A1

12 Hattâ ba'zı ..... mevâddandır A1, M1 : —N1

Bu peresede ruhsat-ı kâmile ve müsâ'ade-i şâmileye mebnî, her biri[1] müteşahhısân-ı devlet gibi kesb-i te'ayyün ü imtiyâz ve kendü milletlerinden başka Avrupa umûruna ve sâ'ir mesâlih-i 'âmmeye müdâhale birle kârsâzlığa âgâz eylediler. Ve bi'l-cümle ol kavm-i bed-bûd, a'yân-ı devletden ma'dûd olup, her biri Kuru-çeşme'de[2] ve Tarabya'da Şeddâdî sâhil-hâne ve bağ ve bağçe-i İrem-nişânelerde İmperatorâne murassa' hintolar, mücevher hancer, müzer-keş libâs, mükellef kıyâfet[3], tavîle-i hâssaya mahsûs zerrîn-râht ü setâm ile[4] müzeyyen dil-keş-endâm Mısrîler **[M1 116]** peydâ[5] ve leyâlî-i mukmirede yağlu yılan dili kayıklar[6] ile sâz ü söz âlâtı[7] müheyyâ olarak, gâh hod-be-hod kendü dâ'ire ve müte'allikātlariyle ve gâhca[8] hem-kâse-i 'âlem-i âb oldukları, sükârây-ı ser-i kârândan[9] câm-ı ikbâl-i nâ-fercâm mest ü harâblarıyla, zevrak-rân-ı safây-ı mehtâb olurlar idi. Gerçi bunların bu gûne devlete istîlâ birle cesâret-nümâ oldukları evzâ'-ı nâ-hemvâr-ı tehammül-fersâlarına[10], havsala-i hâzıme-i hayr-hâhân-ı İslâmiyye gerçi güvâr[11] olmayup, lâkin[12] nâ-çâr *"Men samete necâ*"* mültecâsında sükûtü ihtiyâr, [mısrâ]'[13]:

Bu meclis böyle kalmaz, mestler mahmûr olur bir gün

devrânmca zuhûr-i keyfiyyet-i encâm-ı kâra isti'âze vü[14] inkisâr ile nasb-ı dîde-i intizâr ederler idi. İşte vâkı'a-i[15] fâci'a-i hal' tehaddüsüne bu kâfirlerin[16] vech-i mezkûr üzere etvâr-ı nâ-güvârları dahi[17] 'ilel-i mü'essire cümlesinden olmuşdur. Çün bu tâ'ife-i zâ'ifenin etvâr ve evzâ'-ı mestâneleri[18], havze-i

---

1 her biri N1 : kendi milletlerinden başka Avrupa umûruna ve sâ'ir mesâlih-i 'âmmeye müdâhale ile kâr-sâzlığa âgâz edüp A1, M1

2 te'ayyün ü ..... çeşme'de N1 : imtiyâz ve her biri Kuru-çeşme A1, M1

3 bağ ve ..... kıyâfet N1 : bağce-i İrem-nişânede İmperatorâne vaz' u ikāmet ederek müzer-keş libâs ve mükellef kıyâfet ve A1 : bağçe-i İrem-nişâne'de imperatorâne vaz'-ı ikāmet ederek, müzer-keş libâs ve mükellef kıyâfet ve M1

4 setâm ile N1 : setâmla A1 : senâm ile M1

5 peydâ N1 : ve hintolar A1, M1

6 yağlu ..... kayıklar N1, A1 : yağlı yılan dili kayıkları M1

7 âlâtı N1, M1 : alayı A1

8 gâh ..... gâhca N1, A1 : hod-be-hod M1

9 sükârây-ı ser-i kârândan A1, M1 : — N1

10 fersâlarına A1 : fersâları N1, M1

11 hayr-hâhân-ı ..... güvâr A1 : hayr-hâhânda güvârâ N1 : hayr-hâhâna güvâr M1

12 lâkin N1, M1 : — A1

* من صمت نجا = Dilini tutan selâmete erer" anlamına gelen Arapça bu cümle Tirmizî'nin garîb diyerek rivâyet ettiği, Dârimî, Ahmed b. Hanbel ve diğer hadîsçilerce merfû olarak rivâyet edilen ve pek sihhatli görülmeyen bir hadîstir; bk. el-'Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ,* nr.2521, II,258.

13 [mısrâ]' M1 : ve N1 : ve [mısrâ]' A1

14 isti'âze vü N1 : bi'l-isti'âze A1, M1

15 vâkı'a-i N1, M1 : vak'a-i A1

16 bu kâfirlerin N1, A1 : bunların M1

17 etvâr-ı nâ-güvârları dahi A1 : etvâr-ı nâ-güvârları N1 : etvârları dahi M1

kabûl ü tehammüle bîgâne olmağla, zümre-i 'ukalâ'[1] inkâr-ı kalbî ile iktifâ edüp, lâkin 'avâmm-ı nâsın kasr-ı ıstıbârları müşrif-i indirâs olmuşidi. Binâ'en 'aleyh bir cihetle ol kavm-i[2] nâ-sâza rahne-sâz olmak husûsuna vesîle-cûyân oldukları evânda[3], Tarabya nâm tarab-gâh-ı be-nâmda vâki' mesâha-i sâha-i vasf u[4] ta'bîri, yârây-ı mühendis-i kalem-i[5] tahrîrden bîrûn olan[6] sâhil-hâne-i nüzhet-makrûnda murabba'-nişîn-i haşmet ü kâm-rânî olan Boğdan Voyvodası Moroz[i] Bey-zâde'nin birâderi Dimitraşko dedikleri hâ'in [**N1 29a**] ve bed-mezheb[7], bir şeb-i bî-şûr u şagabda hemşîresi olacak kaydâfe-i zemân, üç[8] kayık lebâ-leb meşhûn-i nigâr-ı nâzenînân ile[9] mehtâb seyr u safâsına revân ve rûy-i deryâda zîr u bâlâda seyrân ve kef-zenân kendülere mahsûs sâz ve sürûd-i[10] dil-nüvâz ile 'âlem-i âb zevkıne bî-pervâ[11] "Dem bu demdir" edâsiyle zev-rak-rân iken, Anadolu kıyıları semtine karîb mahalde nâ-gâh kemîn-gâhda müterassıd-ı fursat[12] olan iki kayık dolusu yirmiden mütecâviz pür-silâh ve[13] âmâde-i harb ü darb u kifâh, ehrimen-hey'et, heremân-kıyâfet[14], haydûd-reviş, izbândûd-gerdiş eşhâs-ı mehûl-i mânend-i gûl, velvele-i satvet ve gulgule-i pür-dehşetle meslûlü's-seyf ü pâle[15], nerre-dîv gibi ol perî-çehregân üzere havâle olup, kayıkcıları bunların bu resme hareketlerini hatâ' ve gaflete[16] haml ile feryâd ederek: "Bre meded! Bunlar Moroz[i] Bey cenâblarının harem-i muhteremleridir[17]" deyü müdâfa'a ve mümâna'a kaydına[18] düşdüklerinde: "Bizim matlûbumuz[19] dahi budur" **[M1 117]** deyü hücûmları cidd ü kasda mebnî olduğunu bi't-tasrîh, darebât ve sademâtla iskât ederek Anadolu

18 tâ'ife-i ..... mestâneleri A1 : tâ'ife-i zâ'ifenin evzâ'-ı bed-mestâneleri N1 : tâ'ifenin evzâ'-ı bed-mestâneleri M1

1 'ukalâ' N1 : 'ukalâ A1, M1

2 olmuşidi ..... kavm-i N1 : olup, husûsan devlet küskünleri ve Ocaklu taslakcıları bir dürlü mütehammil olamayarak, hemîşe ol gürûh-i A1 : olup, husûsan devlet küskünleri ve Ocaklu taslakcıları bir dürlü mütehammil olmayarak, hemîşe ol kavm-i M1

3 husûsuna ..... evânda N1, M1 : dâ'iyesinde olduklarına mukârin A1

4 u N1, M1 : — A1

5 kalem-i A1, M1 : kilk-i N1

6 olan N1 : — A1, M1

7 dedikleri ..... mezheb N1 : Bey dedikleri hâ'in-i bed-mezhebin A1 : — M1

8 üç A1, M1 : üc N1

9 nigâr-ı nâzenînân ile N1 : zenân-ı nâzenînânla A1 : zenân-ı nâzenînân ile M1

10 sürûd-i N1, A1 : sürûr-i M1

11 bî-pervâ N1 : — A1, M1

12 kemîn-gâhda müterassıd-ı fursat N1, M1 : muterassıd-ı kemîn-gâh A1

13 ve A1, M1 : — N1

14 heremân-kıyâfet N1 : herbân-heybet A1 : hezeb-rân-heybet M1

15 meslûlü's-seyf ve pâle M1 : meslûlü'l-âle N1 : meslûlü's-seyf ve bâle A1

16 kayıkcıları ..... gaflete N1 : kayıkcılar bunların bu resme hareketlerini hatâ ve gaflete A1 : kayıkcılar bunların bu resme hareketlerin hatâ ve gafletle M1

17 harem-i muhteremleridir N1 : haremidir A1, M1

18 kaydına N1, M1 : sadedine A1

19 matlûbumuz N1, M1 : matlûblarımız A1

yakasında Umûr-yeri ta'bîr olunan[1] mahalle kasr (قسر) u cebr ile sevk u iz'âc ve cümlesini taşraya[2] ihrâc eyledikden sonra kayıkları tevkîf ve sebâyâyı alayı ile keşân keşân kûhistân içre[3] mukaddemâ tasmîm-kerdeleri olan hazîre-i[4] nihâna getürdüler.

Ba'dehû bir alarga mahalde kayıkcıları birer dırahta bend eyledikden sonra gelüp[5], iki fırkanın müstashab ve mevcûdları olan cihâz-ı 'işreti dermeydân ve gâh kā'imen hora ve gâh muztaca'an sıra rakslarıyla, işte ol dîv-dîvâneler ve nerre-şûr mestâneler, tâ-be-sabâh terkîs-i zenân-ı sîm-tenân ve dem-be-dem mîzâb-ı vüs' u tâkatlerinde olan âb-ı pür-tâb-ı fısk u fücûru icrâya mübâderetle, istîfây-ı huzûz u[6] hevâya berzede-i dâmân oldular. Tâ ki işrâk-ı fecr işrâfında[7] dest-âhır-ı bezm-i mezâk olmağla, kayıkcılar nâ'il-i zafer-i[8] hall ü ıtlâk ve zenân-ı nâzenînânı getürüp yine kendi[9] kayıklarına vaz' eyledikden sonra, Dimitraşko Bey-zâde'ye[10] istifsâr-ı hâl ü hâtır sipârişiyle müfârakat-i dübb-i ekber ve benâtü'n-na'ş sûretinde rû-be-râh-ı iftirâk olup, gürûh-i müşt-zedegân-ı hâye-gîr* Tarabya tarafına ve fırka-i[11] ehrimenân-ı meydân-ı dâr u gîr *"Zehebû[12] tahte küll-i kevkebin"*** [**N1 29b**] mezheblerine 'azm ü gaybûbet eylediler.

İşbu mâdde-i nâdde[13], zîr-i dâmen-i leyl-i pür-veylde pûşîde ve hâricden ferd-i vâhide nâ-dîde ve nâ-şenîde iken, Dimitraşko Bey[14] cenâblarının havsala-i hamiyyetlerine güncîde olmamağla, ferdây-ı vak'ada hemân[15] zev-

1 ta'bîr olunan A1, M1 : nâm N1
2 taşraya N1 : taşra A1, M1
3 kûhistân içre N1 : — A1, M1
4 hazîre-i N1 : hatîre-i A1, M1
5 eyledikden sonra gelüp N1 : eyledikden sonra A1 : etdikden sonra M1
6 işte ol dîv ..... huzûz u M1 : işte ol dîv-dîvâneler ve nerre-şîr mestâneler tâ-be-seher terkîs-ı zenân-ı sîm-tenân ve dem-be-dem mîzâb-ı vüs' u tâkatlerinde olan âb-ı pür-tâb-ı fısk u fücûru icrâya mübâderetle istîfây-ı huzûz A1 : istîfây-ı huzûz-ı N1
7 işrâk-ı fecr işrâfında N1 : fecr işrâkında A1, M1
8 kayıkcılar nâ'il-i zafer-i M1 : kayıkcıları N1, A1
9 kendi M1 : kendü N1, A1
10 Bey-zâde'ye N1, M1 : Bey'e A1
* Bu kelime metnimizde her ne kadar "hâye vü kîr" gibi okunacak şekilde yazılmış ise de, "hâye-gîr = zehirli bir tür örümcek" olmalıdır; bk. meselâ F. Steingass, *A Comprehensive Persian-English Dictionary,* Beirut 1998, s.446.
11 Tarabya tarafına ve fırka-i N1 : Tarabya tarafına ve zümre-i A1 : Tarabya'ya 'azîmet ve fırka-i M1
12 *Zehebû* N1, A1 : *Zehebû* (ذهبو) M1
** ذَهَبُوا تحت كل كوكب = Her bir yıldızın altına gittiler" anlamına gelen ve bir topluluğun dağıldıklarını ifâde için kullanılan Arapça atasözlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* I,282.
13 nâdde N1, A1 : nâdire M1
14 Bey A1 : — N1, M1
15 vak'ada hemân N1, A1 : vâkı'ada M1

rak-süvâr-ı şitâb u ılgār ve bâd-ı burût-i hışm-ı âteş-nisâr olarak[1] Bâb-ı 'âlî'ye ve ba'dehû hamîm-i samîmleri olan e'âlîye gelüp, destân-ı şebâneyi ol küstâh-ı bed-semîr, nakīr u kıtmîr inbâ vü ibâne ve elbette bu kâra ictisâr eden süfehâ'[2] ve füccâr bulunup, cezây-ı sezâları icrâ olunmak iddi'âsiyle girîv-efken-i *"Vâ-haremâh!"*[*][3] olarak, pây-efşür-i merkez-i ısrâr oldukda, cânibdârları olan yâdigârlar[4] be-gāyet mütekeddir u mütehevvir olup, bi'l-cümle zâbitleri ihzâr ve ser-zeniş ü inzâr[5] ederek, bi-eyy-i hâl ol bed-fi'âllerin bulunmaları bâbında tenbîh u[6] teşdîdi derece-i kemâle îsâl ve bir tarafdan sitem-i zarîfân ve tâ'ife-i mersûmenin evzâ'larından dil-gîr olan Müslimânlar[7], harf-endâz-ı tanz ü hezl ü istihzâ olarak *"Taşt ez-bâm üfted"*[**] rüsvâylığından[8] safâyâb ve fi'l-cümle teşeffî-sâz-ı dil-i pür-teb[9] ü tâb **[M1 118]** olurlar idi. Matlûb olan gayb erenleri ise, gûyâ ki bezden yenlere[10] âmîhte olmağla, eser ü nişânları nâ-bûd ve dâ'ire-i hestîden mefkūd oldular[11]. İşbu fazîha-i kabîha ber-vech-i mastûr perde-i târîkî-i leyl ile mestûr iken, beyt:

Mülhidân-râ[12] zarâfeti-bâşed[13]
Mülhidî tû'î[14] veli zarîf ne[***]

mefhûmu hasbihâl-i mezmûmu olan Boğdan Kıralı Moroz[i] cenâblarınm birâderi olan Tarabya Merşali[15] mersûm Dimitraşko Bey'in[16] bir vechile havze-i hamiyyetine sığmayup, kendi[17] mikrâz-ı lisâniyle şitâre-i nâmûsunu girîbân-ı şerm ü hayâsı gibi çâk çâk ve kâh-ı nâ-dürüst-bünyâd-ı[18] 'ırz-ı nâ-pâkini,

1 olarak A1, M1 : + hemân N1
2 süfehâ' N1 : erâzil-i süfehâ A1 : süfehâ M1
* وا حرماه = Âh ailem âh!" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.
3 efken-i "Vâ-haremâh!" N1 : efken-i A1 : fiken M1
4 olan yâdigârlar N1, M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 57a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1
5 serzeniş ü inzâr N1, A1 : ser-zeniş (سرزنش) ü endâz M1
6 tenbîh u N1, A1 : — M1
7 mersûmenin ….. Müslimânlar N1 : mersûmenin evzâ'larından dil-gîr olan Müselmânân A1 : merkūmenin evzâ'ından dil-gîr olan Müselmenân M1
** طشت از بام افتد = Gizli sırları ortaya çıkıp rezil rüsvay oldu" gibi bir anlama gelen Farsça deyiştir.
8 rüsvâylığmdan A1, M1 : rüsvâlığından N1
9 teb N1 : tef A1, M1
10 yenlere N1, A1 : beylere M1
11 oldular N1 : olmuşidi A1, M1
12 beyt: ملحدان را M1 : ملحدانرا N1 : beyt: ملحدانرا A1
13 bâşed N1, M1 : ne-bâşed A1
14 tû'î N1, M1 : tû A1
*** ملحدان را ظرافتی باشد * ملحدی توئی ولی ظریف نه = Dinsiz, imansızların zarâfeti olur. Sen bir dinsizsin, fakat zarîf değilsin" anlamına gelen Farsça bir beyittir.
15 Merşali N1 : Marşali A1, M1
16 Bey'in A1 : dostumuzun N1, M1
17 kendi N1, M1 : kendü A1
18 bünyâd-ı N1 : bünyân-ı A1, M1

maklûbu gibi peyveste-i hâk edüp[1], bir zemân udhûke-i mecâlis-i yârân ve nukl ü meze-i[2] encümen-i hem-künân oldu. Husûsan Yehûd kısmının ellerine ser-rişte girmekle, Rûmiyân'dan birini gördükde, istihzâ'-i cünbiş-efzâ şîvesiyle[3]: "'Yürü Umûr-yeri'ne!" deyerek [**N1 30a**] harf-endâz ve hande-zen-i tanz u ihtizâz[4] olurlar idi. Zîrâ mukaddemâ Rûmiyân dahi Yehûdîler'i bir kıssaya mebnî "Âferîn sekkā" ta'bîriyle hezl ü igzâb etmeleriyle, bu vak'a kazıyyeyi[5] ta'kîs edüp, Yehûdîler'i ahz-ı pâ-dâş ü intikāma fürce-yâb eyledi.

Ba'de-zâ hayr-hâhân-ı Devlet-i ebed-intimâdan[6] ba'zı erbâb-ı hikmet[7] ü zekâ, bu hâdise vukū'undan[8] ol tâ'ifenin püşt-be-zemîn-i inhitât ü hevân olacaklarına tefe"ül birle[9], bi-'avnihî Te'âlâ Devlet-i 'aliyye'nin tesallut-ı havene-den rehâ bulacağını âverde-i zebân eylediler.

İ'tizâr

Gerçi bu makāme-i mutazamminü'l-melâme zâhiren tanz u mücûn kabîlinden rû-nümûn olmağla[10], vekāyi'-i Devlet-i 'aliyye hılâlinde tahrîre nâsezâ, belki teksîr-i sevâd ve tazyî'-i midâd olduğu hüveydâ olup, lâkin çeşm-i im'ân ile[11] nazar olundukda, fenn-i târîhden garaz-ı aslî olan niçe hısas[12] u 'iber istinbât olunmak mukarrerdir. Ez-cümle mersûm Dimitraşko Bey[13] ve emsâli kâfirler[14], terhîs-ı vükelây-ı vakt sebebiyle tedbîr-i umûr-i Devlet-i 'aliyye'de hem-dest ve kâr-bend-i küşâd ü pest[15] olmuşlar idi. Vak'a-i[16] mas-

1 edüp A1, M1 : etmekle N1
2 ve meze-i N1, A1 : zümre-i M1
3 istihzâ'-i ..... şîvesiyle M1 : istihzâ'-i cünbiş-fezâ şîvesiyle N1 : istihzây-ı haş-efzâsiyle A1
4 ihtizâz N1, M1 : ihtizâr A1
5 vak'a kazıyyeyi A1 : def'a kıssayı N1, M1
6 intimâdan N1, M1 : peymâdan A1
7 hikmet A1, M1 : hünket N1
8 hâdise vukū'undan A1, M1 : hâdiseden N1
9 ü hevân ..... birle N1 : olacaklarına tefe"ül birle A1 : olacaklarına tefe"ül birle (برله) M1
10 **İ'tizâr** ..... olmağla N1 : Fi'l-hakīka müddet-i yesîre murûrunda *"Âle'l-emru ilâ mâ âle bi-emrillâhi'l-Melik'il-Müte'âl* (ال الامر الى ما ال بامرالله الملك المتعال = Durum, en yüce ve gerçek hükümdâr olan Allah'ın buyurduğu gibi oldu" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.) gerçi bu makāme-i mutazamminü'l-melâme zâhiren tanz ve mücûn kabîlinden rû-nümûn olmağla A1 : Fi'l-hakīka müddet-i yesîre murûrunda *"Âle'l-emru ilâ mâ âle bi-emr[ill]âhi'l-Melik'il-Müte'âl* gerçi bu makūle mutazamminü'l-melâle zâhiren tanz ve mecnûn kabîlinden olduğu M1
11 im'ân ile N1, M1 : im'ânla A1
12 niçe hısas N1, A1 : nice kısas M1
13 Bey A1 : — N1, M1
14 kâfirler N1, A1 : kimesneler M1
15 pest A1 : best N1, M1
16 Vak'a-i N1, A1 : Vâkı'a-i M1

tûre-i mestûre hudûsunda elbette[1] şuyû' u iştihârı, kendülere fazîha vü ihtikârı müstelzim olduğuna mübâlât ve neng ve nâmûs u harîmi muhâfazasına iltifât etmeyüp, kendi[2] lisânlarıyla nefslerini dillerde destân[3] ve kahve- **[M1 119]** hânelerde efsâne-i kıssa-gûyân eden bî-'ârlar ve bu hâdisenin fezâyih-ı kebîreye müfzî ve mefâsid-i kesîreyi muktezî olacağını pîş-nihâd-ı tezkâr[4] ederek, ketm ü ihfâsmın eşedd-i lüzûmunu telkîn ü tenbîh eylemeğe zamîr-i nâ-dürüst-tedbîrlerini tevcîh eylemediklerinden[5] başka, kûre-i dehânlarından âteş-efşân olarak, süfehây-ı mesrûdenin kol kol cust-cûlarına zâbitler ta'yîn ve: "Bu ne dimekdir? Moroz[i] Bey'in haremine bu misillü fezâhat eylemek ne olmaz işdir" deyü feryâd ederek, hâdise-i mezkûreyi işitmeyenlere[6] dahi ismâ' ve tebyîn eden ser-i kârân olacak[7] yâdigârların, meblağ-ı rüşd ü reviyyetlerini ve nâmûs-i dîn ü devleti muhâfazaya isti'dâd ü liyâkatlerini ve umûr-i mülk ü milleti[8] temşiyet ve idârede sûret-i 'amel ü hareketlerini mülâhaza edenler, bir vakitden berü **[N1 30b]** Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l-karâr ne gûne derd ü belâya dûçâr ve ne derecede mihnet ü 'anâya[9] giriftâr olduğuna intikâl eylemek, vâreste-i kayd-ı istidlâl dir. Hemân lutf-i[10] hazret-i Bârî *'azze şânühû** Devlet-i 'aliyye'nin[11] yâver ü yârı ola, âmîn.

'Azl-i Sadrıa'zam İsmâ'îl Paşa ve Şeyhulislâm Sâlih-zâde Ahmed Es'ad Efendi [ve] nasb-ı Yeniçeri Ağası Hilmî Paşa ve Şerîf Efendi-zâde Nakîbüleşrâf es-Seyyid Mehmed 'Atâ'ullah Efendi[12]

Muntazam-ı silk-i sütûr olduğu üzere, vak'a-i[13] Edirne-i bî-meymenenin menşe'i, vâhime-i Nizâm-ı Cedîd olup, erbâb-ı fesâd[14] Edirne'de 'akd-i tecem-

1 elbette N1, A1 : elbetde M1
2 kendi M1 : kendü N1, A1
3 dillerde destân A1 : dillerde dâstân N1 : dillere dâstân M1
4 hânelerde ..... tezkâr N1 : hânelerde efsâne-i kıssa-gûyân eden bî-'ârlar ve bu hâdisenin fezâyih-ı kebîreye mufzî ve mefâsid-i kesîreyi muktezî olacağını pîş-nihâd-i kâr A1 : hânelere efsâne-i kıssa-gûyân edenler bu hâdisenin fezâyih-ı kebîreye makzî ve mefâsid-i kesîreyi muktezî idüğüni pîş-nihâd-ı kâr M1
5 eylemediklerinden N1, M1 : eylemedikden A1
6 işitmeyenlere N1 : işitmeyanlere A1, M1
7 olacak N1, M1 : olan A1
8 milleti N1, M1 : devleti A1
9 derecede mihnet ü 'anâya N1, A1 : derece mihnet ü 'itâba M1
10 lutf-i M1 : — N1, A1
* عز شانه = Şânı azîz olsun" anlamına gelen ve Allah için kullanılan Arapça duâ cümlesidir.
11 'aliyye'nin M1 : 'aliyye'ye N1, A1
12 **'Azl-i ..... Efendi** A1 : **Tebdîl-i Sadâret-i 'uzmâ ve Meşîhat-ı kübrâ** N1 : **'Azl-i Sadrıa'zamî İsmâ'îl Paşa ve Şeyhulislâm Sâlih-zâde Ahmed Es'ad Efendi ve nasb-ı Yeniçeri Ağası Hilmî Paşa ve Şerîf-zâde Nakîbüleşrâf es-Seyyid Mehmed 'Atâ[']ullah Efendi** M1
13 vak'a-i N1, A1 : vâkı'a-i M1
14 erbâb-ı fesâd N1 : — A1, M1

mu‘ u ihtişâd eyledikleri hengâmda, Sadr-ı vakt bulunan Hâfız İsmâ‘îl[1] Paşa, ez-cân ü dil keyfiyyet-i mezkûreyi müstaskıl[2] olup, husûsan Mu‘temedü'd-devle olmağla, umûr-i mülk ü millete müstevlî ve kadr u şân ve haysiyyeti, vak‘-ı Sadâret'den dü-bâlâ ‘âlî[3] olan İbrâhîm Kethudâ'nın izâlesi husûsunda[4] fedây-ı nefs bâr-ı cânını[5] mütehammil olmağla, ba‘zı me’mûriyyet-i sâ’ire zımnında tarafından meb‘ûs hasekîlerin[6] diğer-gûne ircâf ve *el-‘uhdetü ‘ale'n-nâkıl** ba‘zı sergerde-i eşirrâya nihânî tahrîr u inhâ birle, igrây-ı tecemmu‘ ve i’tilâf[7] ve irâ’et-i râh-ı ihtilâf eylediği, mezbûrların vehm ü[8] istiş‘ârlarına medâr-ı kuvvet ü iştidâd ve gûyâ ki cânib-i Fetvâ-penâhî'den küffâr üzere ‘âzim olan guzât-ı İslâm'ı sadd ü[9] mümâna‘atla bagy ü hurûc mahzûruna mücâseret eylemek mes’ele-i ma‘hûdesine mebnî, ber-vech-i istîsâl cünd-i[10] kahr u nekâle pâymâl olmaları zımnında fetvây-ı şerîfe[11] verilmiş ahbârı **[M1 120]** dahi, ser-bâr-ı ‘utüvv ü ‘inâdları olup, vükelây-ı devletin dahi bu husûsda ba‘zı mertebe tedâbîr-i sahîfeleri vukū‘u ve miyâne-i nâsda gûnâ-gûn güft-gû şuyû‘u, Sadrıa‘zam İsmâ‘îl[12] Paşa'nın ‘azline bâdî ve Yeniçeri Ağası İbrâhîm Hilmî Ağa'nın[13] rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le makām-ı Vekâlet'e irtikālarına mü’eddî oldukdan sonra, Şeyhulislâm Sâlih Efendi-zâde[14] Ahmed Es‘ad Efendi'nin dahi pîçîde-i hâr-zâr olmuş harîr mufârakati sûretinde, dil-beste-i te‘alluk-i tâmm olduğu, makām-ı lâzımü'l-ihtirāmdan in‘izâlle mübâ‘adeti, muktezây-ı mecrây-ı hâl ü[15] zemân olmağla, hânelerinde ikāmetle müştagıl-i du‘ây-ı Pâdişâh-ı devrân olup[16], **[N1 31a]** Şerîf Efendi-zâde Nakībüleşrâf es-Seyyid Mehmed ‘Atâ’ullah Efendi'ye ez-kadîm hüsn-i zann-ı Mülûkâne der-kâr ve ‘iffet ü nezâhet-i zâhirîsine nazaran hakkmda ebr-i birr u ‘âtıfet-i Şâhâne'leri dâ’imü'l-idrâr olmağla, bu def‘a dahi cümle beyninden makām-ı Meşîhat'e müşârun ileyhi ihtiyâr ve iksây-ı ferve-i beyzâ ile hâ’iz-i şeref ü iftihâr buyurdular.

---

1 İsmâ‘îl A1 : İsma‘îl N1 : İsmâ‘il M1
2 müstaskıl N1, A1 : müstakıl M1
3 ‘âlî N1, M1 : — A1
4 husûsunda A1 : husûsuna N1, M1
5 bâr-ı cânını N1 : bârını A1, M1
6 hasekîlerin N1, A1 : hasekîleri M1
* العهدة على الناقل = Günâhı vebâli bunun nakledenin boynuna” anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
7 i’tilâf M1 : îtilâf N1, A1
8 ü N1, A1 : — M1
9 ü N1, A1 : — M1
10 mahzûruna ..... cünd-i N1, A1 : mahtûruna mücâseret eylemek mes’elesine mebnî, ber-vech-i istîsâl çend M1
11 fetvây-ı şerîfe A1, M1 : fetvâ N1
12 İsmâ‘îl A1, M1 : İsma‘îl N1
13 İbrâhîm Hilmî Ağa'nın A1, M1 : Hilmî İbrâhîm Paşa'nın N1
14 Efendi-zâde M1 : -zâde N1, A1
15 ü A1, M1 : — N1
16 müştagıl-i ..... olup N1, A1 : müstakıl du‘ây-ı devlet-i Pâdişâhî'ye iştigāl edüp M1

Müşârun ileyh gerçi zâtında ehl-i 'ilm ve sâhib-i haysiyyet ve hasbe'z-zâhir mütehallî-i hilye-i salâh u diyânet olup, tütün içmez, arpalıklarını aylıkla vermez, müte'affif ve mütenezzih ve şübehâtdan mütevakkī olup, lâkin şecere-i meş'ûme-i Feyzıyye furû'undan* olduğundan başka, inkâr-ı tarîk-ı evliyâ' bâbında hâcesi Münîb Efendi gibi muta'assıb ve pes-perdeden îhâm ü tevriyeyi mutazammın hezl-i nâzikâne ve harf-gîrî ve sitem-i zarîfâneye mükibb olmağla, zümre-i ehl-i dilân müşârun ileyhin mesned-i Fetvâ'ya su'ûdundan çendân mahzûz olmayup, bilâhare vehâmet-i şe'âmeti zımnında darb-ı lisân edilediler. Ve kıyâfet-nâme mûcebince eşkâlinden ba'zı ehl-i fenn tetayyur-i mezkûr zuhûruna istidlâl edilediler. "'Âmme galat etmez" meseli meşhûr ve âzmûde-i cumhûrdur[1]**.

Vukū'-i tebeddülâtın ferdâsı cânib-i sünniyyü'l-menâkıb-ı hazret-i[2] Cihân-dârî'den, Mîrahûr-i Evvel Şemseddîn Bey[3] vesâtatiyle bir kıt'a hatt-ı hümâyûn ve bir re's müzeyyen esb-i[4] gülgûn şeref-bahş-i sâha-i vürûd olmağla, seng-i rikâbda îstâde-i mevkıf-i intizâr u irtikāb olan Sadr-ı vâlâ-cenâb, iltisâm-ı licâm ü rikâbla[5] âdâb-ı lâyıka ve rusûm-i mu'tâde-i râyikayı[6] icrâ ederek, izhâr-ı ibtihâc ü şâdmânî ve mîr-i mûmâ ileyhi iksây-ı teşrîf ve nukūd-i firâvânla taltîf eyledikden sonra, i'âde-i sûy-i cenâb-ı Cihân-bânî eyledi. Ricâl-i devlet ve erkân-ı Saltanat mûyâcehelerinde feth u kırâ'et olunan hatt-ı hümâyûndur ki, bi-'aynihî sebt-i cerîde-i vekāyi'-menûn kılındı[7].

---

* Burada "Feyzıyye furû'undan" denilerek, Mehmed 'Atâ'ullah Efendi'nin tarihlere Edirne Vak'ası veya Feyzullah Efendi Vak'ası adıyla geçen hâdiseden sonra görevinden alınıp ketledilen Şeyhulislâm Feyzullah Efendi'nin (ö.1115/1703) sülâlesinden olduğuna işaret edilmektedir; Feyzullah Efendi için bk. meselâ Mehmet Serhan Tayşî, "Feyzullah Efendi, Seyyid", DİA, İstanbul 1995, XII,527-528.

1 'Atâ'ullah Efendi ..... cumhûrdur N1 : 'Atâ'ullah Efendi, ol merkez-i mu'allâ-i'tibâra ihtiyâr ve mazhar-ı teşrîf-i Şehriyâr-ı sipihr-iktidâr oldukdan sonra, sadr-ı Sâmî-kadr ile Bâb-ı 'âlî'ye vürûd edüp, taraf-ı Vekâlet-penâhî'den ferve-i beyzâ irâ'e vü i'tâ olunduğuna müte'âkıb, ber-mu'tâd-ı kadîm 'umûm hil'ati ilbâsiyle çend rûz ibkāy-ı menâsıb kılındı A1 : 'Atâ'[ull]ah Efendi, ol merkez-i mu'allâ-i'tibâra ihtiyâr ve nâ'il-i teşrîf-i mecd ü iftihâr oldukdan sonra, sadr-ı Sâmî ile Bâb-ı 'âlî'ye vürûd edüp, taraf-ı Vekâlet-penâhî'den ferve-i beyzâ irâ'e vü i'tâ olunduğunu müte'âkıb, ber-mu'tâd-ı kadîm 'umûm hil'ati ilbâsiyle çend rûz ibkāy-ı menâsıb kılındı M1

** "Şerîf Efendi-zâde ..... cumhûrdur" kısmında yer alan bilgiler özetle ve "'Âsım Efendi bu husûsu hikâye ederken der ki" şeklinde *'Âsım Efendi Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VIII,70'te kaydedilmiştir.

2 Vukū'-i ..... hazret-i N1 : **Vukū'-i tebdîlât** Ferdâsı cânib-i hazret-i M1 : Vukū'-i tebdîlâtın ferdâsı cânib-i celiyyü'l-menâkıb-ı N1

3 Şemseddîn Bey A1, M1 : — N1

4 müzeyyen esb-i N1, A1 : esb-i müzeyyen-i M1

5 seng-i rikâbda ..... rikâbla A1, M1 : Sadr-ı vâlâ-cenâb takbîl-i licâm ü rikâb ile N1

6 râyikayı N1, A1 : râ'ikayı M1

7 iksây-ı teşrîf ..... kılındı A1 : i'âde-i sûy-i hazret-i Cihâniyânî eyledi. Hatt-ı hümâyûn-i merkūmun sûret-i dilârâsı teberrüken işbu mahalle kayd ü imlâ olundu N1 : iksây-ı teşrîf ve nukūd-i firâvânla taltîf eyledikden sonra, i'âde-i sûy-i cenâb-ı Cihân-bânî eyledi. Ricâl-i

Sûret-i hatt-ı hümâyûn[1]

Sen ki Vezîr-i a'zam-ı[2] kaviyyü'l-himem ve Vekîl-i mutlak-ı sütûde-şiyemim İbrâhîm Hilmî[3] Paşa'sın. Seni selâm-ı selâmet-ittisâm-ı[4] Mülûkâne'mle taltîf eylediğimden sonra, ma'lûm-i sadâkat-mersûmun olsun ki, selefin Hâfız İsmâ'îl[5] Paşa'nın mesned-i Sadâret-i 'uzmâ ve makām-ı Vekâlet-i kübrâ'ya[6] nâlâyık ve rızây-ı şerîfime gayr-i muvâfık ba'zı evzâ' u harekâta ibtidârı takrîbiyle 'azli lâzım gelmekle, sen öteden berü me'mûr olduğun hıdemât-ı seniyyemde [**N1 31b**] sâdıkāne ve cân-sipârâne sa'y ü gayret ile[7] meftûr olduğundan başka, Yeniçeri Ağalığı hıdmetine me'mûr olalıdan berü, vedî'a-i cenâb-ı Bârî olan 'ibâdullâhın âsâyiş ü râhatı ve sekene-i [**M1 121**] Dâru's-saltanati's-seniyye'min ârâmiş ü emniyyeti[8] hıdmetlerinde ve bâ-husûs Ocağ-ı 'âmire'm ricâl ü zâbitânının lâyıkı üzere istihdâm ve idâreleriyle[9], Ocağ-ı 'âmire'min şânını icrâda gice ve[10] gündüz sarf-ı tâb ü tüvân eylediğine mebnî[11], evzâ' u etvârın makbûl-i hümâyûnum olup, senden her vechile hoşnûd olduğumdan, istiklâl ve ruhsat-ı kâmile ile mühr-i Vekâlet-i mutlakamı sana ihsân eyledim. Göreyim seni, senden me'mûlüm üzere işbu hatb-ı[12] cesîm-i vekâletimde dahi sâdıkāne çalışup, gerek Dâru's-saltanati's-seniyyemin âsâyiş ü emniyyeti ve gerek taşra fukarâsının ârâmiş ü istirâhati husûslarına[13] dikkat ve def'-i ihtilâl-i memâlike sa'y ü gayret birle, zât-ı Hilâfet-me'âbıma vedî'a-i Rabbânî olan 'ibâdullâhın refâh u râhatına sarf-ı makderet eyleyesin*; temme'l-hattu'ş-şerîf.

Çün müşârun ileyh mesned-i Sadâret'le mübeccel olıcak, Yeniçeri Ağalığı münhall olmağın[14], Kul Kethudâsı 'Osmân Ağa ol mansıb-ı[15] vâlâ ile

---

devlet ve erkân-ı Saltanat müvâcehelerinde feth u kırâ'et olunan hatt-ı hümâyûndur ki, bi-'aynihî sebt-i cerîde-i vekāyi' kılındı M1

1 **Sûret-i hatt-ı hümâyûn** N1, M1 : — A1
2 Vezîr-i a'zam-ı N1 : Sadrıa'zam-ı A1, M1
3 şiyemim İbrâhîm Hilmî A1 : şiyem Hilmî İbrâhîm N1, M1
4 ittisâm-ı N1 : irtisâm-ı A1, M1
5 İsmâ'îl A1, M1 : İsma'îl N1
6 'uzmâ ve makām-ı Vekâlet-i kübrâ'ya A1, M1 :'uzmâ'ya N1
7 gayret ile N1, M1 : gayretle A1
8 emniyyeti N1, A1 : emniyyetleri M1
9 idâreleriyle N1, M1 : irâdeleriyle A1
10 ve A1, M1 : — N1
11 eylediğine mebnî N1 : eyledikle binâ'en A1 : eylediğine binâ'en M1
12 hatb-ı N1, M1 : hutûb-i A1
13 istirâhati husûslarına A1 : istirâhatine N1, M1
* "**Sûret-i hatt-ı hümâyûn** ..... eyleyesin" kısmındaki bilgiler aynen *Târîh-i Cevdet,* VIII,347-348'de kaydedilmiştir.
14 temme'l-hattu'ş-şerîf ..... olmağın N1 : Çünki Sadrıa'zam mesned-i Sadâret'le mükerrem olmalarıyla Yeniçeri Ağalığı dahi münhall olduğundan A1 : Çünki Sadrıa'zam hazretleri, mesned-i Sadâret'le mükerrem olmalarıyla Yeniçeri Ağalığı dahi münhall olmağın M1
15 mansıb-ı A1, M1 : câh-ı N1

kâm-revâ ve Ocağ-ı 'âmire'de silsile vâki' olup[1], her biri tarîkı üzere birer dereceye kadem-nihâd-ı irtikā olup[2*] ve ferdâsı 'uhde-i Fetvâ-penâhî'den münhall olan Nekābet-i eşrâf mesned-i şeref-ittisâfiyle es-Seyyid İbrâhîm 'Ismet Beyefendi serv-i ser-sebz-âsâ[3] ser-firâz-ı gülşen-i 'ızz ü 'alâ oldu. Müşârun ileyh İbrâhîm Paşa'nın Sadâret'ine Sürûrî'nin târîhidir; [mısrâ]'[4]:

Nâ'il-i mühr oldu İbrâhîm Paşa-yı kerîm[5]

(نائل مهر اولدی ابراهیم پاشای کریم)

Ve müşârun ileyh 'Atâ'ullah[6] Efendi'nin Meşîhat'ine Sürûrî'nin ve 'İzzî'nin[7] bi't-tevârüd târîhleridir; [mısrâ]':

'Atâ'ullah[8] Efendi oldu nâ'il, sadr-ı Fetvâ'ya[9]

(عطاء الله افندی اولدی نائل صدر فتوایه)

Ve 'Ismet Beyefendi'nin[10] Nekābet'ine 'Aynî Çelebi'nin târîh-i müntehabıdır; [mısrâ]'[11]:

Eyledi 'Ismet Bey'i hubb-i Rasûlullah Nakīb[12]

---

1 olup A1, M1 : olmağla N1

2 birer ..... olup N1 : birer mertebeye kadem-nihâde-i irtikā A1 : bir mertebeye kadem-nihâde-i irtikā M1

* "Çün müşârun ..... olup" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, VIII,69'da kaydedilmiştir.

3 serv-i ser-sebz-âsâ N1 : — A1, M1

4 [mısrâ]' A1 : — N1, M1

5 kerîm A1, M1 : + [Târîh mısrâ'ının altında kırmızı mürekkeple yazılmış **122[2]** rakamı vardır] N1

6 müşârun ileyh 'Atâ'ullah N1 : 'Atâ'ullah A1 : 'Atâ'[ull]ah M1

7 'İzzî'nin A1 : gayrinin N1, M1

8 [mısrâ]': 'Atâ'ullah A1 : 'Atâ'ullah N1 : 'Atâ'[ull]ah M1

9 Fetvâ'ya A1, M1 : + [Târîh mısrâ'ının altında kırmızı mürekkeple yazılmış **122[2]** rakamı vardır] N1

10 Ve 'Ismet Beyefendi'nin N1 : 'Ismet Beyefendi'nin A1 : Ve 'Ismet Bey'in M1

11 [mısrâ]' A1 : — N1, M1

12 Nakīb [Târîh mısrâ'ının altında kırmızı mürekkeple yazılmış **122[2]** rakamı vardır] N1 : Nakīb. Şeyhulislâm-ı lâhık tarafına ez-kadîm hüsn-i zann-ı Mülûkâne derkâr ve 'iffet ü nezâhet-i zahirîsine/zâhiresine nazaran, hakkında âb-rîz ü/âb-rîz-i 'âtıfet-i Şâhâne'leri dâ'imü'l-idrâr olmağla, bu def'a dahi cümle beyninden makām-ı Meşîhat'e müşârun ileyhi ihtiyâr ve iksây-ı ferve-i beyzâ ile hâ'iz-i şeref ü i'tibâr buyurdular. [**A1 59a**] Müşârun ileyh gerçi zâtında kâbiran 'an-kâbirin Şeyhulislâm-zâde olup ve vâkı'â ehl-i 'ilm ve sâhib-i haysiyyet ve hasbe'z-zâhir mütehallî-i hilye-i salâh u diyânet, tütün içmez, arpalıklarını emânet tarîkıyla tefvîz eder, kapu harcı almaz, mütenezzih ve müte'affif ve Na'îmâ'da mastûr İbşîr Paşa gibi [Na'îmâ'nın İbşîr Paşa ile ilgili olarak verdiği bilgi için bk. Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, IV,1617] dâ'imâ dîz üzere oturur, mütevakkī ve mutasavvıf/tasavvuf olup, lâkin şecere-i meş'ûme-i Feyzıyye furû'undan olduğundan başka, kıyâfet-nâme **[M1 122]** mûcebince sahra-i sommâ gibi bî-hayr ve bî-menfe'at ve turuk-ı/taraf-ı evliyâyı, hâcesi Münîb gibi münkir u muta'assıb ve zâ'ika-i rûhâniyyeden mahrûm ve begāyet hasûd —/ve husûsan taşralu olup, 'ilm ü ma'ârif cihetiyle ehl-i haysiyyet olanlara nihâyet derecede bagīz u hakūd/hafûd ve pes-perdeden îhâm ve tevriyeyi mutazammm hezl-i nâzikâne ve harf-gîrî ve sitem-i zarîfâne —/ile tanz u tahkīre mükibb olup, hattâ ba'zı kütüb-i mü'ellefe zahrına tahrîr eyledikleri tekārîz dahi münâfıkāne zü'l-ciheteyn olduğu, nümâyân-ı erbâb-ı dikkat ve ol takrîzleri sonradan ma'nây-ı murâd-ı mestûrunu

(ایلدی عصمت بکی حب رسول الله نقیب)

Teznîb

Bâlâda bast u ifâde olunduğu üzere, Edirne mâddesi bir vak'a-i 'azîme olup, fi'l-hakîka Rumeli ve Anadolu'ya îrâs-i recfe vü tezelzül ve husûsan peyâ-pey zuhûr-i erâcîf-i kāsımetü'z-zahr ile kulûb-i sekene-i Dâru's-saltana, sepend-i âteş-i ıztırâb ü tebelbül olup, lâkin bi-tevfîk-ı Îzed-i zü'l-minen, ol lücce-i cûşan-cûş-i fiten hüsn-i tedbîr-i miyânciyânla sâkin ve kulûb-i mer'ûbe-i nâsı, âremîde ve mutma'inn oldu.

Keyfiyyet-i mezkûreye müte'âkıb tebeddül-i Sadâret ü Meşîhat ve ba'zı 'uzamây-ı vükelâda dahi küllî tehavvülât vukū'u, isbât-ı tegayyür-i meslek ü niyyet eylemekle, bi'l-külliyye vahşet ve vesvese-i havâtırı izâle ve hayyâz-ı ef'ide-i enâma, enhâr-ı safvet-âsâr-ı tesliyet ü emniyyet isâle kılındı. İhtilâlde medhali olmayanlar, zâtında beriyyü's-sâha oldukları misillü, cümle hakkında mu'âmele-i mücâmele-i maza-mâ-mazâ erzânî ve ta'mîm-i tesâmuh u telattufâtla ta'dîl-i miyâne-i bî-cürm ü cânî olarak, **[M1 123]** ol nâ'ire-i şûriş ü şer muntafî ve şerâre-i endûh ü keder müntefî oldu[1].

Vukū'-i ba'zı tevcîhât

Mersûm-i kitâbe-i kuttâb olduğu üzere İbrâhîm Kethudâ, mu'temedü'd-devle **[N1 32a]** ve mecâl-i teferrüd ü istiklâlde sâhib-i cevle olmağla, kazâyây-ı

beyân zımnında şerhler yazdığı, resîde-i derece-i sıhhatdir. Bu bî-kes —/ü bî-nevâ Hakīr'in İstanbul'da/İstanbul'dan re'sen vücûdunu hasbîce istiskāl edüp, husûsan ba'zı mertebe mazhar-ı teveccüh-i Şâhâne olduğumçün/olduğunda, gerek kendüsi ve gerek hâcesi olacak 'azîz, kat'â mütehammil olmadığı ol vaktin ehl-i im'ânına 'iyân idi. Bunlar Âsitâne-i sa'âdet'de iki dayılar/deliler idi. Biri 'Ismet Bey, biri müşârun ileyhdir. 'Ismet Bey hasûd-i mu'lin/mu'ayyen ve bu hasûd-i kâtim idi. Sultân Selîm-i selîmü'l-bâl —/hazretleri müşârun ileyhe be-gāyet müncezib ve mütehabbib olmağla, mesned-i Meşîhat'e anı takdîm ve hakkına/hakkkında verilecek fetvâ kalemini yediyle keffine teslîm eylediler. Bilâhare "'Âmme galat etmez" meseli meşhûrdur. Mesned-i Fetvâ'ya su'ûdundan erbâb-ı kulûb mütekeddir oldukları 'iyân ve teşe''ümleri nümâyân olup, tathîr/tetayyur etmişler idi. [Bu uzunca kısım birkaç sayfa önce gerek A1, M1 ve gerekse N1 nüshalarında yer almıştı] A1, M1

1 **Teznîb** ..... oldu [Bu uzunca kısım buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 59a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : — N1 : **Tezyîl** Bâlâda bast u ifâde olunduğu üzere, Edirne mâddesi bir vak'a-i 'azîme olup, fi'l-hakîka Rumeli ve Anadolu'ya îrâs-i recfe vü tezelzül ve husûsan peyâ-pey erâcîf-i kāsımetü'z-zahr ile kulûb-i sekene-i Dârı's-saltana, sepend-i âteş-i ıztırâb ü tebelbül olup, lâkin bi-tevfîk-ı Îzed-i zü'l-minen, ol lücce-i cûşan-cûş-i fiten hüsn-i tedbîr-i mübânciyânla sâkin ve kulûb-i mer'ûbe-i nâs, âremîde ve mutma'inn oldu. Keyfiyyet-i mezkûreye müte'âkıb tebeddül-i Sadâret ü Meşîhat ve ba'zı 'uzamây-ı vükelâda dahi tehavvülât vukū'u, isbât-ı tegayyür-i meslek ü niyyet eylemekle, bi'l-külliyye vahşet ve vesvese-i havâtırı izâle ve hayyâz-ı ef'ide-i enâma, enhâr-ı safvet-âsâr-ı tesliyet ü emniyyet isâle kılındı. İhtilâlde medhali olmayanlar, zâtında beriyyü's-sâha oldukları misillü, cümle hakkında mu'âmele-i mücâmele-i maza-mâ-mazâ erzânî ve ta'mîm-i tesâmuh u telattufâtla ta'dîl-i miyâne-i bî-cürm ü cânı olarak, **[M1 123]** ol nâ'ire-i şûriş ü şer muntafî ve şerâre-i endûh ü keder müntefî oldu M1

umûr-i Saltanat ü memleket, müdâhale-i re'yi olmadıkca faysal bulmak emr-i muhâl ve küllî ve cüz'î mesâlih-i devletde elbette[1] tarafına mürâca'at olunmak, lâzime-i hâl ve Sadrıa'zam hemân tendîse-misâl bir şeyh-i[2] timsâl kaldığından başka, huzûr u gıyâbında[3] ol vekîl-i 'âlî-cenâbı, muzga-i dehân-ı dendân ve muhakkimâne evzâ'-ı renciş-nümûnla[4], kesr-i revnak u şân eylemekden hâlî olmayup, bu cihetle müşârun ileyh ciğer-hûn ve vicdânında lezzet-i Sadâret, hanzal-nümûn[5] olmuşidi. Bunların vech-i mezkûr üzere miyânelerinde mübâyenet olduğu, mesmû'-i Şehriyâr-ı zemâne olmağla, rikâbda nâzikâne[6]: "Bizim İbrâhîm Kethudâ, Devlet-i 'aliyye'min bende-i[7] sâdıkı ve rüşd ve re'y ü reviyyet cihetiyle ebnây-ı cinsinin fâ'ikı, kâr-güzâr âdemdir" zemînlerinde[8] hüsn-i mu'âşeret eylemelerini emr u sipâriş buyururlar idi. Sadrıa'zam dahi zarûrî imtisâlen li'l-emr ser-fürû-bürde-i kabûl-i sûrî olup[9], lâkin iltiyâm ü imtizâcları, maraz-ı bî-'ilâc derecesine varmağla[10], hattâ şâyed vesîle-i musâfât olur ümmîdiyle bâ-irâde-i hazret-i Pâdişâh-ı kerîm, İbrâhîm Kethudâ Sadrıa'zam'ın mahdûmlarına beş kîse akça[11] fâ'izlü bir sehm tanzîm ve berâtını teslîm eylemişidi. Lâkin mânend-i Süheyl ü Süreyyâ, sitâre-i süveydâlarında sûret-i âştî vü iltikâ-rû-nümâ olmadığından başka, yek-dîğere nazar-ı 'adâvetleri izdiyâd ve merkez-i derûn-i nefret-makrûnlarında[12] veted-i kîne vü bagzâ[13] gitdikce iştidâd buldu.

Ol keşmekeş hılâlinde minfeha-zenî-i ağrâz-ı fâsideden nâşî, âteşîn vak'a-i[14] müstehcene-i Edirne dahi lehîb-gîr-i[15] eve-i zuhûr u işti'âl olmağla, Sadrıa'zam-ı teng[16]-mağz ve sebük-sen cenâblarının fart-ı nefsâniyyeti, şerâre-

1 elbette N1, A1 : — M1
2 şeyh-i A1, M1 : şebah u N1
3 gıyâbında M1 : gıyâbda N1, A1
4 dehân-ı ..... nümûnla A1, M1 : dendân ve mütehakkimâne evzâ' ile N1
5 olmayup ..... nümûn N1 : olmadığı cihetle Sadrıa'zam ciğer-hûn ve vicdânında lezzet-i Sadâret hanzal-nümûn A1 : olmaz idi. Bu cihetle Sadrıa'zam ciğer-hûn ve vicdânında lezzet-i Sadâret, merâret-i hanzale-makrûn M1
6 mübâyenet ..... nâzikâne ["rikâbda nâzikâne" kelimeleri buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 59b'nin sağ kenanna yazılmıştır] A1 : mübâyene olduğu, ma'lûm-i Şehriyâr-ı zemâne olmağla, rikâblarda N1 : mübâyene olduğu, mesmû'-i Şehriyâr-ı zemân olmağla, rikâbda M1
7 Devlet-i 'aliyye'min bende-i N1, M1 : Devlet'imin bende-i ["bende-i" kelimesi buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 59b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
8 fâ'ikı ..... zemînlerinde A1, M1 : fâyikıdır" zemînlerinde sitâyişle N1
9 olup A1, M1 : edüp N1
10 derecesine varmağla A1, M1 : idi N1
11 akça M1 : akca N1 : — A1
12 makrûnlarında N1 : nümûnlarında A1 : füzûnlarında M1
13 bağzâ N1, M1 : ba'zâ A1
14 hılâlinde ..... vak'a-i ["minfeha-zenî-i" kelimeleri buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 59b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : hılâlinde minfeha-zenî-i agrâz-ı fâsideden nâşî, âteşîn vâkı'a-i M1 : -i agrâz-ı fâside hılâlinde âteşîn vak'a-i N1
15 lehîb-gîr-i A1 : lehb-gîr-i N1, M1
16 teng N1 : sebük A1, M1

i fitne-i çehîdenin[1] çârsûy-i Memâlik-i mahrûse'ye sirâyetinden başka, bir kolu devlet-serây-ı Saltanat'a resîde olmak mülâhazasına hâ'iz[2] olmağın, hâdise-i ma'hûdenin şekl-i nâ-sütûde-i hudûsuna bir tarafdan mukaddime-i matviyye gibi mü'essir olup, müşârun ileyhin bu vaz'-ı nâ-be-hencârı, ba'zı emârât-ı sahîhadan yakîn-kerde-i hazret-i Cihân-dârî olduğuna mebnî, makām-ı **[M1 124]** Sadâret'den tenzîl [**N1 32b**] ve rânde-i dûrbâş-i zecr u tenkîl olmuşidi.

İbrâhîm Kethudâ dahi hâric-i hadd-i i'tidâl olan kemâl-i ruhsat u istiklâl ile dokuz sene müddet[3] Kethudâlık mesnedinde icrây-ı dâd-ı Sadâret'le fermân-rân ve dost-kânî-i ikbâl ü kâm-rânî ile[4] siyeh-mest ü ser-gerdân olup, ancak vak'a-i[5] ma'hûdede zebân-zede-i cumhûr olan gürûh-i menfûrun ser-defteri olduğundan başka, vücûh-i 'adîde ile 'âmme-i nâsın matmah-ı enzârı ve lokma-i efvâh-ı kadh u[6] istinkârı olmağla, min-ba'd ol memlehanın bî-nemek olduğuna binâ'en, bir müddet ferâğ-ı hâtır ile istirâhat-i nefs husûsu kayd-ı müşterek olduğundan[7], ol bâbda tahsîl-i müsâ'ade-i Hidîv-i muhalledü'l-ikbâl birle[8], zağlu kılıc gibi niyâm-i zihâm-ı gavâ'il-i enâmdan insilâl edüp, yine kendü[9] münâsib-dîdi üzere gars-i yemîn-i himmeti ve ber-âverde-i dest-i terbiyeti olan Mektûbî[10] Mustafa Refîk Efendi câ-nişîn ve münhall olan Mektûbculuk ile[11] Baş-halîfe Mehmed Tahsîn Efendi'nin nâme-i ikbâli, 'unvân-pezîr-i hüsn ü[12] tezyîn kılınup, Ser-halîfelik ile dahi[13] Ra'ûf Bey, imâme-i sübha-i hulefây-ı müsterşidîn oldu.

Bi's-sirâye[14] Şıkk-ı Evvel Defterdârı Mustafa Reşîd Efendi ve Şıkk-ı Sânî Feyzullah[15] Efendi dahi yevm-i mezkûrda mesnedlerinden ber-taraf ol-

1 çehîdenin N1, A1 : cehîdenin M1
2 hâ'iz A1 : hâciz N1, M1
3 istiklâl ile dokuz sene müddet A1, M1 : istiklâlle dokuz sene N1
4 kâm-rânî ile M1 : kâm-râniyle N1, A1
5 vak'a-i N1, A1 : vâkı'a-i M1
6 kadh u N1, A1 : — M1
7 memlehanım ..... olduğundan [Bu kısım buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 59b'nin sağ kenarına yazılmıştır. Ayrıca metinde yazılı olan "ol simâtın bî-nemek-i neşât olduğuna binâ'en, bir müddet ferâğ-ı bâl ile teneffüs ü istirâhat semtini kıble-i âmâl eylemekle" kısmının üzeri kırmızı mürekkeple çizilmiştir] A1 : simât-ı bî-nemek-i inbisât olduğuna binâ'en, bir müddet ferâğ-i bâl ile teneffüs ü istirâhat semtini kıble-i âmâl eylemekle N1 : simât-ı bî-nemek-i bisât olduğuna binâ'en, bir müddet ferâğ-i bâl ile teneffüs ü istirâhat semtini kıble-i âmâl eylemekle M1
8 birle N1, M1 : ile A1
9 gavâ'il-i ..... kendü N1 : enâmdan insilâl edüp, yine kendi A1 : enâmdan insilâb edüp, yine kendi M1
10 olan Mektûbî N1 : Mektûbcu A1 : Mektûbî M1
11 Mektûbculuk ile N1, M1 : Mektûbculukla A1
12 ü N1 : — A1, M1
13 Ser-halîfelik ile dahi M1 : Ser-halîfelik ile de N1 : Ser-halîfelikle dahi A1
14 Bi's-sirâye [Bu kelime metinde üzeri çizilen "Bi'l-ittırâd" kelimesinin yerine 7 rakamı ile işaret edilerek 60a'nın sağ kenarına yazılmıştır] A1 : Bi'l-ittırâd N1 : Bi's-sirâye M1
15 Feyzullah N1, A1 : Feyz[ull]ah M1

mağla, mansıb-ı evvel ile 'ulemây-ı ricâlden Süleymân Penâh Efendi-zâde 'Osmân Efendi müktesib-i re'sü'l-mâl-i şeref ve Sânî ile Eyâletlü Nâzırı Ahmed Bey ber-müşerref[1] olup, 'Osmân Efendi 'uhdesinden münhall olan Defter Emâneti'yle Hasan Tahsîn Efendi mübeccel ve çend rûz murûrunda Eyâletlü Nezâreti, Humbara-hâne-i 'âmire Nâzırı dühât-i zemâne ve 'ulemây-ı yegâneden es-Seyyid 'Abdullah Râmiz[2] Efendi'nin 'uhdesine muhavvel kılındığından mâ'adâ, Kethudâ Kitâbeti'yle mukaddemce Bâb-ı 'âlî'ye takrîb olunan[3] Surra Emîni-yi esbak Es'ad Efendi dahi mün'azil ve kudemây-ı hule - fây-ı Mektûbî'den Nu'mân Sâbit Efendi, bî-külfe-i ictihâd ol makāma vâsıl oldu*.

Ba'zı havâdis-i Avrupa[4]

Bu esnâda Rusyalu ile dost ve yek-post olup, Fransalu ile de[5] beynlerinde musâfât olan Prusyalu tarafından Âsitâne-i râstâneye[6] bi'l-vâsıta vârid olan ahbâr-ı mevsûkadandır ki, bundan akdemce Napolyon Bonaparta'nm[7] iktisâb eylediği **[N1 33a]** Fransa[8] İmperatorluğu ve İtalya Kırallığı rütbelerinin ma'lûmları olmak zımnında, Napolyon Bonaparta tarafından[9] resmen Prusya Kıralı'na 'ahid-nâmeyi mashûben[10] yine Prusya Elçisi olup, Paris'de mukīm olan Lukezini [=Lucchesini]** i'âde vü irsâl olunup, vusûlünde Prusya Kıralı **[M1 125]** 'ahid-nâme-i mersûleyi kabûl ve imzâ eylemişdir[11].

---

1 ber-taraf ..... müşerref [Bu kelimeler metinde üzeri çizilen "ib'âd olunmağla, tertîb-i leff ü neşr üzere 'Osmân Efendi ve Eyâletlü Nâzırı ber-murâd" kelimelerinin yerine 7 rakamı ile buraya girmeleri işaret edilerek 60a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A1 : tertîb-i leff ü neşr üzere 'Osmân Efendi ve Eyâletlü Nâzırı Ahmed Bey ber-murâd N1 : ib'âd olunmağla, mansıb-ı evvel ile 'ulemây-ı ricâlden Süleymân Penâhî Efendi-zâde 'Osmân Efendi müktesib-i re'sü'l-mâl-i şeref ve Sânî ile Eyâletler Nâzırı Ahmed Bey müşerref M1

2 Emâneti'yle ..... Râmiz A1 : Emâneti'yle Hasan Tahsîn Efendi mübeccel ve çend rûz murûrunda Eyâletlü Nezâreti, Humbara-hâne Nâzırı 'Abdullah Râmiz N1 : Emâneti, dühât-ı zemâne ve 'ulemây-ı yegâneden Râmiz 'Abd[ull]ah M1

3 olunan N1 : olunmuş olan A1 : olunmuş M1

* "İbrâhîm Kethudâ ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,70-71'de kaydedilmiştir.

4 **-i Avrupa** A1, M1 : — N1

5 Fransalu ile de M1 : Françelü ile de N1 : Fransalu ile A1

6 râstâneye N1 : sa'âdet-âşiyâneye A1, M1

7 Napolyon Bonaparta'nın A1 : Bonaparta'nm N1 : Bonapart'ın M1

8 Fransa A1, M1 : Françe N1

9 Napolyon Bonaparta tarafından A1 : Bonaparta cânibinden N1 : Bonapart cânibinden M1

10 'ahid-nâmeyi mashûben M1 : 'ahid-nâmeye mashûb N1, A1

** Metnimizde söz konusu edilen Prusya Elçisi Jérôme Marquis de Lucchesini (1752-1825) için bk. meselâ J. C., "Lucchesini, Jérôme", *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours,* Paris 1860, XXXII,131-133.

11 mersûleyi ..... eylemişdir N1 : mersûleyi kabûl ve imzâ eyledi A1 : mersûlü kabûl ve imzâ eyledi M1

Zikr olunan 'ahid-nâmede 'Devlet-i 'aliyye hakkında emniyyet-i kâmile icrâsı tecvîz oluna' deyü müstakıllen bir şart münderic olmağla, bu keyfiyyet, kemâl-i kasd ü dikkatle sûret-pezîr ve be-gâyet umûr-i hafiyyeden olmağla[1], hulûl-i vakt-i merhûnundan mukaddem, ifşâsı mûcib-i mehâzîr olup ve[2] Devlet-i 'aliyye ile Prusya Devleti beyninde dahi[3] sinîn-i medîdeden berü derkâr olan dostluk ve muvâfakat, mahzâ iki milletin âsâyiş ü emniyyeti ve refâh-ı hâl ü râhatı ve[4] husûsan kesb-i istihkâm ve kuvveti maksadına mebnî olmak mefhûmundan 'ibâret olmağla, makām-ı Riyâset'den dahi izhâr-ı bişr u beşâşetle, 'Prusya Devleti, vâkı'â Devlet-i 'aliyye'nin kadîmî dost ve gayret-keşi olup, Devlet-i 'aliyye'nin dahi anlara hulûs u mahabbeti ber-kemâl olmağla, bu mâddeden fevka'l-gâye memnûn olacağı bî-şâ'ibe-i işkâldir' deyü cevâba dem-sâz-ı mübâderet oldukdan[5] sonra, 'acebâ Fransalu ile Rusyalu'nun[6] beynlerinde der-dest olan maslahatları ve[7] muhârebe sûretleri el-hâletü hâzih ne hey'etde olduğunu[8] nâzikâne istifsâr ve istibâne eyledikde, Fransalu'nun[9] el-yevm etrâf u eknâf-ı memâlikinde[10] mevcûd olan asâkir-i vâfir ve Moskovlu'nun dahi bi'l-mukābele kendü ülkesinde leşker-i[11] bî-şümârı olduğu zâhirdir, ancak Bonapart'ın şimdilik Rusyalu[12] üzerine leşker-keş-i 'azîmet olacağı mülâhazadan dûrdur. Zîrâ her ne kadar kendüsi ceng ü cidâle hâhişker ve Fransa[13] Milleti her hareketde fütûh u fîrûzî nâ'ilesine[14] mazhar olmuşlar ise de, renc ü ta'b-ı tüvân-tâbdan[15] bî-tâb oldukları ma'lûmudur. Hattâ Petersburg'da[16] ve Paris'de sulh u istînâs havâdisi zebân-zede-i 'âmme-i nâsdır. Ve Paris'de olan Rusya Konsolosu[17] hakkında dahi sükût-i 'azîm ihtiyâr eyledikleri[18], mülâhaza-i mezkûre emârâtındandır. Kaldı ki Rusya İmperatoru genc-i nâ-dîde-i renc bir

1 olmağla A1, M1 : olmağın N1
2 mukaddem ..... ve N1, A1 : akdem, inşâsı mûcib-i mehâzîr olup M1
3 beyninde dahi M1 : beyninde N1 : dahi beyninde A1
4 ve M1 : — N1, A1
5 oldukdan N1, M1 : eyledikden A1
6 Fransalu ile Rusyalu'nun M1 : Fransalu ile Rusyalu A1 : Françelü ile Rusyalu N1
7 maslahatları ve N1, M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 60b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
8 hey'etde olduğunu N1, M1 : hey'etdedir" deyü A1
9 Fransalu'nun A1, M1 : Françelü'nün N1
10 memâlikinde N1, A1 : memleketde M1
11 kendü ülkesinde leşker-i N1 : kendi ülkasinde asker-i A1, M1
12 Bonapart'ın şimdilik Rusyalu M1 : Bonaparta'nın şimdilik Moskovlu N1 : Napolyon Bonaparta'nın şimdilik Moskovlu A1
13 Fransa A1, M1 : Françe N1
14 fütûh u fîrûzî nâ'ilesine N1 : feth-i fîrûzîye A1 : fütûh u fîrûzîye M1
15 ta'b-ı tüvân-tâbdan N1 : ta'b inkılâbdan A1 : ta'b inkılâbından M1
16 Petersburg'da A1, M1 : Petreburk'da N1
17 Rusya Konsolosu N1, A1 : konsolos M1
18 eyledikleri A1, M1 : etdikleri N1

Prenc olup[1], müddet-i 'ömründe bir def'a cenge mübâşeret edüp[2], anda dahi vech-i [**N1 33b**] ma'lûm üzere küllî zarar u hasâretle leked-hûrde-i sütûr-i[3] hezîmet olup, râyet-i gurûru menkûs ve ni'met-i zaferden me'yûs olarak Petersburg'a 'avdet eyledi[4]. Beher hâl sulhu ceng üzere tercîh ü ihtiyâr eyleyeceği[5] agleb-i ihtimâldir" deyü hatm-i kabâle-i makāle[6] eyledi. Zikr olunan Prusya ile Fransa[7] 'ahid-nâmelerinde şart-ı mezkûrun mukayyed[8] [**M1 126**] ve mastûr olduğu haberi, Paris tarafından[9] dahi vârid olmağla, makāle-i mesrûdeyi mü'eyyid oldu.

Havâdis-i dîğer-i Avrupa[10]

Bu esnâda Rusyalu tarafından Fransalu'ya[11] sulh ve mühâdene müzâkeresi zımnında Dobril [=D'Oubril]* nâm bir Murahhas Elçi ta'yîn ü irsâl olunup, Fransa'dan[12] dahi hâlâ Der-i devlet'de mukīm Rufen (=Ruffin] nâm maslahatgüzârm oğlu Petersburg'da[13] mütemekkin Fransa Konsolosu tarafından ba'zı tahrîrâtla[14] irsâl olunduğu haberleri[15] istirâk olundu. Haber-i merkūm, Maslahatgüzâr-ı mersûm tarafından istifsâr olundukda, tasdîk ve bî-lâm ü cîm Rusyalu sulh u musâfâta gerden-firâz-ı[16] teslîm olacaklarını te'kîd ü tahkīk eyledi. Zîrâ Rusya İmperatoru, İsterlic[17] Muhârebesi'nden** sonra mağlûbiyyet-i fâhişe ile Petersburg'a[18] ba'de'l-'avd vükelây-ı devleti iki fırka olup, bir fırkası: "İşte i'âne-i mesârifimize medâr-ı küllî olan müttefikımız İngiltere Devleti âmâde ve meydân-ı muhârebeye[19] pâ-nihâde olmuşiken, *'el-Harbü*

1 Prenc olup N1, A1 : اونج olup ve M1
2 mübâşeret edüp M1 : 'azîmet ve N1, A1
3 sütûr-i N1, A1 : sinnevr-i M1
4 Petersburg'a 'avdet eyledi A1, M1 : Petreburk'a 'avdet eylemekle N1
5 eyleyeceği N1 : eylemesi A1, M1
6 makāle A1 : makāl N1, M1
7 Prusya ile Fransa M1 : Prusyalu ile Françe N1 : Prusyalu ile Fransalu A1
8 mukayyed N1, A1 : müfîd M1
9 tarafından A1, M1 : cânibinden N1
10 **-i Avrupa** A1, M1 : — N1
11 Fransalu'ya M1 : Françe'ye N1 : Fransa'ya A1
* Rusya adma antlaşmayı imzalamaya tam yetkili M. D'Oubril için bk. meselâ Robert Bell, *A History of Russia,* London 1838, III,293.
12 Fransa'dan A1, M1 : Françe'den N1
13 Petersburg'da A1, M1 : Petreburk'da N1
14 tahrîrâtla N1, A1 : muharrerât ile M1
15 haberleri N1, M1 : haberi A1
16 gerden-firâz-ı N1 : gerdânde-i A1 : gerden-dâde-i M1
17 İsterlic M1 : اوسترليج N1, A1
** Napoléon'un 2 Aralık 1805'te Avusturya - Rus kuvvetlerini yenerek üçüncü koalisyonu çökerttiği Austerlitz Savaşı için bk. meselâ "Austerlitz savaşı", *Büyük Larousse,* II,1020.
18 Petersburg'a A1, M1 : Petreburg'a N1
19 muhârebeye N1, A1 : muhârebede M1

*sicâlün**' müdâvelesince[1] bir def'a vâki' olan mağlûbiyyete mebnî, izhâr-ı sûret-i ru'b ü kelâl ile remîde-i ceng ü cidâl olmak[2] beyne'd-divel, Rusyalu'nun bünyân-ı şöhret ü şânına mûcib-i nakz u zelel olacağı cây-ı işkâl değildir[3]. Ve imtidâd-ı harb ü kıtâl takdîrinde esbâb ve mühâmm-ı askeriyyemiz dahi berkemâl olmağla, elbette musâlaha fikr u hayâlini dâ'ir-i dâ'ire-i hasbihâl eylemek, nâmûsiyye-i nâmûs-i Rus'a[4] nâ-güncîdedir" deyerek[5], bir vechile sulh semtine rızâ-dâde olmadılar.

Ve fırka-i dîğer dahi[6] bi-tarîkı'l-mu'âraza, ibtidâ muktezây-ı vakt ü hâle nazar ile[7] mahzâ i'âne-i ba'îdeye igtirâr birle, şerr u mazarrat-ı mütekāribeye[8] iktihâm, ya'nî Fransalu[9] ile mübâşeret-i ceng ü hısâm eylemek mîzân-ı 'akl ü hikmete sâzkâr olmadığı bedîdâr iken, semeresi olan [**N1 34a**] fezâhat-i inhizâma dûçâr ve bu kadar züll ü rahne vü hasâra giriftâr olundu. Bundan başka bi'l-cümle askerimiz Fransalu[10] tarafından sadme-hâr-ı kahr u inkisâr[11] olmağla, horos-i mağlûb ve pehlevân-ı menkûb gibi bir dahi mukābeleye çehre-nümây-ı cür'et olmayacakları, emsâl-i sâbıkadan âzmûde-i erbâb-ı hünket[12] olup, sâniyen vetîre-i zebîre üzere fi'l-hakîka bu bâbda[13] emr-i mevhûm mesâbesinde olan i'âne-i dûran-dûra mağrûr olmak, zâbıta-i hazm ü ihtiyâtdan mehcûrdur. Sâlisen Fransalu[14] ile muhârebe mümtedd oldukca, mahzâ anların **[M1 127]** şimdilik[15] mâlik oldukları memâlike memâlik-i sâ'ire dahi zamm u 'ilâve olunarak[16] temellük etdirmekden gayri fâ'ideyi müntic değildir. Husûsan ki[17] Nemçelü'nün giriftâr olduğu belîyye-i hızy ü hasâr, medâr-ı 'ibret olmağa sezâvârdır. Râbi'an işbu mevâdd-ı mezkûre lede'l-ictimâ' umûr-i dâhiliyyeye vehn-i küllî[18] îrâs eyleyeceği emr-i celîdir. Bu takdîrce ve kati ig-

* الحرب سجال = Savaş, kuyudan nöbetleşe çekilen su kovaları gibidir" anlamına gelen bu cümle, savaşlarda bazan bir tarafın bazen diğer tarafın gâlip gelebileceğini anlatmak için söylenen Arapça atasözlerindendir; bk. meselâ Muallim Nâci, *age,* s.24-25.

1 müdâvelesince N1 : muktezâsınca A1, M1
2 olmak N1 : — A1, M1
3 nakz u ..... değildir [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 61a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : nakz u halel olacağı cây-ı işkâl değildir N1, M1
4 nâmûsiyye-i nâmûs-i Rus'a N1, A1 : nâmûs-i Rusya'ya M1
5 deyerek N1, M1 : deyü A1
6 dahi A1 : — N1, M1
7 nazar ile A1, M1 : nazaran N1
8 mütekāribeye N1, M1 : mütekārîne A1
9 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
10 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
11 inkisâr N1 : tahsîr A1 : teshîr M1
12 hünket N1, A1 : hikmet M1
13 bu bâbda A1, M1 : — N1
14 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
15 şimdilik N1, A1 : şimdiki M1
16 olunarak M1 : olarak N1, A1
17 ki N1, M1 : — A1
18 -i küllî N1 : — A1, M1

tinâmla[1] musâlaha husûsunu tercîh u itmâmdan gayri çâre yokdur" deyü iddi'â etmeleriyle, "Elbette[2] sulh u salâha şitâb edecekleri, fırka-i sâniyenin kesret ü kuvvetlerine[3] nazaran bî-irtiyâbdır" deyü cevâb eylemekle, kulûb-i vükelây-ı devleti bu makūle kelâm[4] nev'an semt-i inşirâha imâle eyledi.

Zikr-i nizâm-ı[5] re'âyâ ve tüccâr

Devlet-i 'aliyye-i ebed-intimâ ile divel elçileri ve konsolosları ma'iyyetlerinde bâ-berât-ı 'âlî-şân istihdâm olunan[6] tercemânlar, bi'l-cümle lisân-âşinâ ve hıdmetinde dâ'imâ mukīm ve ber-pâ[7] olmak üzere bundan akdem tevârîh-i muhtelife ile nizâma bend ve şerâ'it-ı mukarreresine mürâ'ât olunarak 'ale'd-devâm[8] düstûru'l-'amel ittihâz olunmak husûsu, mevâsîk-ı ekîde ile girih-beste-i 'akd ü peyvend olmuşiken, ya'nî Devlet-i 'aliyye 'ale'l-ıtlâk divel-i Nasârâ ile kankı[9] târîhlerde 'akd-i mu'âhede etmiş ise, umûr-i ticâreti[10] ru'yet zımnında iktizâ eden mahallere kendü cinslerinden konsolos nasbı ve konsoloslar lisân-âşinâ olmadıklarına binâ'en, ikişer nefer Devlet-i 'aliyye[11] re'âyâsından tercemân ta'yînini[12] tecvîz ü terhîs ve konsoloslara ihtirâmen tercemânların imtiyâzlariyçün [**N1 34b**] kendülerini ve evlâdlarını ve ikişer nefer hıdmetkârlarını tekâlîfden mu'âf edüp, hâneleri mülhakâtından olan bâğ ve bağçelerinden dahi[13] resm alınmamak bâbında olan[14] müsâ'ade-i seniyyeyi tansîs eylemişiken, bu 'inâyete kanâ'at eylemeyerek[15] gūnâ-gûn fesâdâta ictisâr ve tama' u mel'aneti vesîle-i kesb ü iddihâr eylemeleriyle, nizâm-ı mezkûrun şîrâzesi münhall ve şerâ'it-ı mukarreresi mühmel ü[16] muhtell olup, bu hâlet-i rediyye ve Devlet-i 'aliyye'nin mesâlih-i mülkiyyesine[17] ve mevâdd-ı ticâretine halel ü fesâd tetarrukuna bâdi ve gümrük ve sâ'ir vâridât ve 'â'idâta küllî

1 igtinâmla N1, A1 : igtinâm ile M1
2 elbette N1, A1 : elbet M1
3 ü kuvvetlerine N1 : vukūflarına A1, M1
4 makūle kelâm M1 : makāle N1, A1
5 **nizâm-ı** N1, A1 : + **ve** M1
6 'âlî-şân istihdâm olunan M1 : 'âlî müstahdem olan N1 : 'âlî istihdâm olunan A1
7 ber-pâ N1, M1 : pâ-ber-câ A1
8 'ale'd-devâm A1, M1 : hemîşe N1
9 Nasârâ ile kankı N1 : Nasârâ ile kangı A1 : ecnebiyye ile kangı M1
10 etmiş ise, umûr-i ticâreti M1 : eylemiş ise umûr-i tüccârı N1 : etmiş ise umûr-i tüccârı A1
11 -i 'aliyye N1, M1 : — A1
12 ta'yînini N1, M1 : ta'yîni A1
13 dahi N1, A1 : — M1
14 olan M1 : — N1, A1
15 eylemişiken ..... eylemeyerek N1 : eylemişiken bu 'inâyete kanâ'at etmeyerek A1 etmişiken, bu 'inâyete kanâ'at etmeyerek M1
16 mühmel ü N1, M1 : — A1
17 -i rediyye ..... mülkiyyesine N1 : Saltanat-ı seniyyenin mesâlih-i mülkiyyesine A1 Saltanat-ı seniyyenin mesâlih-i mülkiyye M1

ziyân ve tedennî terettübüne sebeb-i 'âdî olduğundan fazla, sâ'ir müste'men ve divel[1] himâyesinde olanların haklarında[2] hasbe'l-'ahd cârî olan imtiyâzı tahsîl ve dil-hâhları olan evzâ'la hareketleri[3] içün def'-i kāl ü kīl recâsına Âsitâne-i sa'âdet'de **[M1 128]** sarrâf ve dülbendci ve sâ'ir esnâf-ı[4] re'âyânın ekserî, tercemânlık ve tercemân hıdmetkârlığı vesîlesiyle elçileri ıtmâ' ve berât ve fermân ahziyle mugāyir-i resm-i ra'iyyet olacak etvâr-ı Firengâne ibdâ'[5] edüp, ma'a-hâzâ yedinde sened ittihâz eylediği berât, câmi'-i şerâ'it u kuyûdât olup[6], ez-cümle elçi yanında ise elçisi ve konsolos yanında ise konsolosu ma'iyyetlerinde, kıyâfetiyle Tercemânlık hıdmetinde kā'im olup, âhar mahalde ikāmet eylemameleri ve hânlarda ve dükkânlarda esnâflık ve taşra memâlikde[7] Koca-başılık ve Mültezimlik ve bunun emsâli vazîfesinden hâric mesâlih ve a'mâle ve memlekete[8] ve esnâfa dâ'ir umûr ve eşgāle müdâhale ve ihtilâtdan ictinâb eylemek şerâ'ıtı musarrah iken, meselâ Yeni-hân'da müte'addid odaları olup, meşâhîr-i sarrâfândan olan[9] Tınkır-oğlu Simyon: "İnebahtı Konsolosu ma'iyyetinde Tercemânlık Berâtı ahziyle himâyedeyim" deyü tafranümûn olarak reviş ü gerdişini müste'mene tatbîk ve etvâr-ı nâ-sâzı, ashâb-ı gayrete tehammül-güzâr oldukdan başka, bî-mehâbâ hıdmet ve mülâzemet etmekde olduğu ricâl ü kurenâ[10] haklarında ba'zı mertebe sû'-i zann ve bedsigâlîye mukārin nâsın tasavvurâtını tasdîk eder idi[11]. Hâlbuki kendi lisânları olan lugāt-ı[12] Ermeniyye'yi **[N1 35a]** dürüstce tekellümde[13] 'acz ü lükneti, *"Tabîbün yüdâvî[14] ve huve fî nefsihî marîzun*"* fehvâsınca lisân-âşinâ olmak lehce-i şerîtasını ilgā bâbında sözsüzce[15] güvâh ve meşâhîr-i sarrâfândan olup, Yeni-hân'da odaları olması kezâlik Tercemânlık hıdmetinden mâ'adâ umûra muhtelit olmamak, mu'âhedesini ibtâle delîl-i bî-iştibâh olmağla, fîmâ-ba'd

1 divel N1, A1 : devlet M1
2 haklarında N1 : hakkında A1, M1
3 evzâ'la hareketleri N1 : evzâ' u hareket A1 : evzâ' u hareketleri M1
4 esnâf-ı N1, A1 : + ve M1
5 ibdâ' N1, M1 : îdâ' A1
6 olup N1, A1 : — M1
7 memâlikde N1, A1 : memâlikinde M1
8 memlekete N1, M1 : memleket A1
9 sarrâfândan olan A1 : sarrâfândan M1 : sarrâfdan olan N1
10 mülâzemet ..... kurenâ M1 : mülâzemetlerinde olduğu, ricâl ü kurenâ' N1 mülâzemetinde olduğu ricâl ü kurenâ A1
11 eder idi N1, A1 : edüp M1
12 kendi lisânları olan lugāt-ı M1 : kendü lisânları olan lugāt-ı deniyye-i N1, A1
13 tekellümde M1 : edâdan N1 : idâreden A1
14 yüdâvî N1, M1 : tüdâvî A1
* طبيب يداوى و هو فى نفسه مريض = Doktor, kendisi hasta olmasına rağmen halkı tedâvî etmeye kalkıyor" anlamına gelen bu cümle, Türkçe'deki "Kendi gözündeki merteği görmez de elin gözündeki çöpü görür"ün ifâde ettiği Arapça atasözlerindendir; bk. meselâ Muallim Nâci, *age,* s.297-298.
15 sözsüzce N1, M1 : sözcesiz A1

tercemânlar konsolosları yanlarında[1] bulunup, memleket umûruna ve ticâretine karışmayup, 'ırz u edebleriyle olmaları şe-râ'ıtı ve ba'zı mertebe tenbîhât-ı sâ'ire ile taht-ı râbıta-i[2] nizâma idhâl ve yedlerinde olan berâtları tahvîl ü ibdâl olunmuşiken, yine erbâb-ı tama' u irtikâb kendi[3] kârlarına ikbâb ederek, her biri bir mahalde ikâmet ve konsoloslarına bir mikdâr zehirlik vererek ve ba'zı müte'ayyinân-ı Âsitâne'den dahi hasbe'l-garaz[4] rûy-i dil görerek, umûr-i memlekete ve iltizâm ve ticârete dest-yâz-ı[5] mübâderet olup ve'l-hâsıl engüşt-dirâz-ı dahl ü tesaddî etmedikleri umûr nâdir kalmağla[6], bu keyfiyyetler Der-sa'âdet'de mukīm olan divel elçilerine ifâde ve bunların men'i **[M1 129]** irâde olundukca, mersûmlar tarafından maglata-âmîz tahrîrât irsâliyle igfâl ve elçiler dahi vükelây-ı devlete darb-ı erganûn-i kīl ü kāl edüp, bu mâddeler ile îrâs-i sudâ' u melâl eylediklerinden mâ'adâ, gümrük verilmamek[7] içün Bağdâd ve Basra ve Bosna ve Belgırad taraflarına[8] İstanbul'dan yasakcıları yedleriyle külliyyetlü mücevherât naklini başkaca bir kâr ittihâz eylemeleriyle, eğer[9] esnây-ı râhda kazâ'-i[10] resîde-i telef ü tebâh olur ise: "İşte fulân yerde bizim yesakcımız ve kuryerimiz soyulmuş ve urulmuş ve[11] bu kadar mücevherâtımız heder u[12] zâyi' olmuş" deyü iddi'â eylediklerinde, irtikâbları meydâna çıkup, her ne kadar mahcûb ve şermsâr olur ise[13] de, Devlet-i 'aliyye hâl bu minvâl üzere olduğunu bilerek, icrâsı bâbında emr-i 'âlî ısdâr ve ol kazâ[14] sükkânını tazyîk u inzâr eylemekden[15] hâlî olmaz idi.

Binâ'en 'aleyh divel elçilerine makām-ı Riyâset'den dostâne tekārîr i'tâ ve şerâ'it-ı musarrahanın icrâsı resmen iddi'â olundukda, yine müdâfa'a kaydına düşmüşler[16] ise de, bu bâbda teşdîd-i Sâhâne ve tenbîh-i ekîd-i Mülûkâne mûcebince, **[N1 35b]** Re'îs Efendi kuvvet-i kalble dilîrâne niyâm-ı dehenden[17] sell-i seyf-i sühan ve her birine kat'iyyü'l-müfâd îrâd-ı cevâb-ı müstahsen

1 yanlarında N1, M1 : ma'iyyetlerinde A1
2 râbıta-i N1 : — A1, M1
3 kendi M1 : kendü N1, A1
4 garaz N1, A1 : 'arz M1
5 dest-yâz-ı N1, A1 : dest-bâz-ı M1
6 etmedikleri ..... kalmağla N1, A1 : olmadıkları umûr nâdir kalmakla M1
7 verilmamek N1 : vermamek A1 : vermek M1
8 Belgırad ve Bosna taraflarına A1 : Bosna ve Belgırad N1 : Bosna ve Belgırad taraflarına M1
9 eğer A1 : ekser N1, M1
10 kazâ'-i M1 : kazâ N1, A1
11 ve A1, M1 : — N1
12 heder u N1 : — A1, M1
13 kadar ..... ise M1 : denlü mahcûb ve şermsâr olursa N1 : denlü mahcûb ve şermsâr olur ise A1
14 ol kazâ A1, M1 : — N1
15 eylemekden N1, A1 : etmekden M1
16 düşmüşler A1 : düşdüler N1 : düşmüş M1
17 kalble ..... dehenden A1 : kalb ile dilîrâne niyâm-ı dehenden N1 : kalble dilîrâne niyâm-ı deheninden M1

ederek, mersûmları iskât ve Devlet-i 'aliyye'nin bu mâddede cedîd irâdesi olmayup, fekat verdiği berevât ve evâmirde musarrah olan şerâ'ıtın icrâsı iddi'â olunup[1] ve bu müdde'ânın vücûhla 'ahid-nâme-i hümâyûna[2] muvâfık olduğu hüveydâdır. Eğer Devlet-i 'aliyye'nin ber-mûceb-i 'ahid-nâme-i hümâyûn ü şart vâki' olan iddi'âsı, Devlet-i 'aliyye ile el-yevm musâlaha üzere olan Fransa[3] ve İngiltere ve Rusya ve Prusya ve Nemçe ve İsvec ve Danimarka ve İspanya devletlerinin imperatorları ve ministiroları nın[4] gereği gibi ma'lumları olsa, Devlet-i 'aliyye'nin gerek dâhilî olan fesâdâtını ve gerek cânib-i mîrîye îrâs eden kesr u tedennî gā'ilesini bir vechile tecvîz etmeyecekleri meczûmdur. Her ne kadar bu takrîrimiz[5] 'ale'l-ıtlâk ise de, misâl-i cüz'î olarak asıl Françelü ve İngilterelü ve Rusyalu ve sâ'irlerinin[6] tüccârına söz yok, bu makūle tâcirler vilâyetlerinden[7] celb etdikleri ve Memâlik-i mahrûse'den alup götürdükleri[8] emti'a ve eşyâdan ber-mûceb-i 'ahid-nâme-i hümâyûn yüzde üç[9] hisâbıyla resm-i gümrüklerini edâ ederler. Lâkin Edirne sâkinlerinden ve Ermenî tâ'ifesinden Artin nâm bir[10] zimmînin ismine **[M1 130]** Odic (اوديج)[11] lafzını izâfe ile 'Artin Odic[12] nâm Nemçelü tâcirdir' deyerek tüccâr fermânı alup, ticâret etdirmek kankı[13] devlete yakışur. Ma'a-hâzâ mersûmun yedinde bulunan emti'a ve eşyâ Edirne ve[14] yâhûd Tekfûrdağı mahsûlü ve[15] yâhûd Filibe ve Sofya'nın erzâk ve[16] metâ'ıdır. İşte bu resme ittikâb beş yüz guruşdan hâsıl olursa[17], bu fermâna mâ'il olan zimmî: 'Ben Nemçelü'yüm' deyerek[18] akrânı beyninde imtiyâz da'vâsına başlayup, ne hisse-i tekâlîfi i'tâ ve ne yedinde bulunan emti'a ve eşyâyı doğrudan doğruya[19] gümrüklere getürüp, resm-i gümrükünü edâ eder ki[20], ebnây-ı cinsinden olan Devlet-i 'aliyye'nin

1 şerâ'ıtın ..... olunup A1 : şerâ'ıtın icrâsını iddi'â olup N1 : şerâyıtın icrâsını iddi'â edüp M1
2 'ahid-nâme-i hümâyûna A1, M1 : 'ahid-nâmeye N1
3 Fransa A1, M1 : Françe N1
4 ministirolarının N1, A1 : ministirlerinin M1
5 takrîrimiz N1, A1 : takrîr M1
6 asıl ..... sâ'irlerinin N1 : Fransalu ve İngilterelü ve Rusyalu ve sâ'irlerinin/sâ'irlerin A1, M1
7 vilâyetlerinden N1, A1 : vilâyetlerinde M1
8 götürdükleri N1, A1 : getürdükleri M1
9 üç A1, M1 : üc N1
10 bir N1, A1 : — M1
11 Odic (اوديج) N1, M1 : Ovic (اووىج) A1
12 Odic (اوديج) N1, M1 : Ovic (اووىج) A1
13 tâcirdir ..... kankı N1 : tâcir" deyerek tüccâr fermânını alup, ticâret etdirmek kangi A1, M1
14 ve eşyâ Edirne ve A1 : Edirne N1 : ve eşyâ Edirne M1
15 ve A1, M1 : — N1
16 erzâk ve N1 : — A1, M1
17 olursa N1 : olur ise A1, M1
18 deyerek A1, M1 : deyü N1
19 doğruya A1 : doğru M1 : — N1
20 ki M1 : belki N1, A1

sâ'ir re'âyâsının dahi mâllarına sâhib çıkup ve cizyelerinin dahi 'adem-i i'tâsına[1] cesâret eder" deyü müdellel kelimâtla ifhâm ü ibkât[2] eyledi.

Ve haylî müddetden berü[3] elçilerin ferâmûş eyledikleri sebât-ı kadem, meslekinin te'ebbüdünü[4] işrâb ü iş'âr ve sinîn-i çendînden berü [**N1 36a**] güsiste-mehâr olmuş etvâr-ı Devlet-i seniyye-i sermediyyü'l-karâr'ın bi-tevfik-i Perverdigâr yine inzıbât-ı kadîmine irticâ'ını lisân-ı hâlle[5] beyân ü ihbâr eylemeğin, bu şîve-i[6] salâbet, elçilere sürme-i âvâz-ı cür'et olmağla, fîmâ-ba'd zikr olunan şerâ'it-ı nizâmiyyeye temâmen ri'âyet olunup, hılâfına bir gûne vaz' u hareket zuhûr etmamek[7] ve bundan böyle re'âyây-ı Devlet-i 'aliyye'den Elçi ve Konsolos ma'iyyeti içün Tercemân intihâbı lâzım geldikde, Tercemân olan şahıs bâlâda beyân olunan şurûtu bilâ-noksân icrâ edüp, bir mâddesine mugāyir vaz' u hareketi olur ise, ber-muktezây-ı nizâm Tercemânlık Berâtı yedinden nez' ve yine âhâd-i ra'iyyet 'idâdına tenzîl kılınmak üzere te'sîs-i asl ü fer' olunup, ol makūle berâtlular, icrây-ı şurûtdan 'âciz olarak berâtlarını terk ve hadd-i ra'iyyet-i Devlet-i 'aliyye'yi derk eylediler. Bu nizâm, sâ'ir Memâlik-i mahrûse'ye dahi evâmir-i şerîfe ile i'lâm ve kīl ü kāl vukū'a gelmeyerek, ber-vefk-ı merâm resîde-i hayr[8]-hıtâm oldu.

Nizâm-ı âhar

Devlet-i 'aliyye kezâlik[9] 'ale'l-ıtlâk Avrupa devletleriyle kankı târîhde[10] 'akd-i mu'âhede etmiş ise, tarafeynden i'tâ olunan 'ahid-nâmelerde "Tarafeyn tüccârı biribirine[11] teredüd ile ticâret eylemelerine bir kimse cânibinden muhâlefet[12] olunmaya ve vilâyetlerinden celb eyledikleri ve Memâlik-i mahrûse'den alup götürdükleri[13] emti'a ve eşyâdan yüzde üç[14] hisâbıyla resm-i gümrüklerini, **[M1 131]** ber-mûceb-i 'ahid-nâme-i hümâyûn i'tâ eyleyeler" 'ibâreleri münderic iken, bir müddetden berü bu ticâretlere[15] tüccâr tâ'ifesi kanâ'at etmeyüp, Memâlik-i mahrûse mahsûlünü vilâyetlerine götürmeksizin

1 i'tâsına N1, M1 : edâsına A1
2 kelimâtla ifhâm ü ibkât N1, A1 : kelimât ile ikhâm ü iskât M1
3 berü N1 : + ve M1
4 te'ebbüdünü N1, A1 : te'yîdini M1
5 hâlle N1 : hâl ile A1, M1
6 şîve-i N1, A1 : îşve-i M1
7 etmamek A1, M1 : eylemamek N1
8 hayr A1 : hayyiz-i N1, M1
9 'aliyye kezâlik N1 : 'aliyye'nin A1, M1
10 kankı târîhde N1 : kangı târîhde A1 : kangi vakitde M1
11 biribirine N1 : birbirine A1, M1
12 bir kimse cânibinden muhâlefet N1 : kimesne tarafından mümâna'at A1 : kimesne tarafından muhâlefet M1
13 mahrûse'den ..... götürdükleri N1, A1 : mahrûse'ye alup getürdükleri M1
14 üç A1, M1 : üc N1
15 bu ticâretlere N1 : ticâretlere A1 : ticâretlerine M1

yine Memâlik-i mahrûse'de furûht etmeğe başlayup, bu vechile Devlet-i 'aliyye tüccârının Memâlik-i mahrûse'de ticâretlerine kesr-i küllî îrâsına bâdî olduğundan mâ'adâ, yüzde üç[1] hisâbıyla resm-i gümrüklerini edâdan imtinâ' ve devletce i'tibâra şâyân olmayup ve[2] tüccâr ile gümrükcüler beynlerinde[3] zühûl olunmamak içün zabt olunmuş şukkayı: "Ta'rîfe[4] defteridir" deyü iddi'â ve ol defter mûcebince gümrükleri yüzde bir buçuk bile olmayarak[5] teklîf ve edâ eylediklerinden, [**N1 36b**] Devlet-i 'aliyye'nin îrâdât-ı cesîmesinden olan gümrüklere hasâret-i 'azîmeyi mûcib olduğundan başka, belki ta'rîfe lafzını hasbe'l-iktizâ'[6] tecdîd-i mu'âhedât olundukca, 'ahid-nâmelerde bile derc olunmağa sa'y eyledikleri ve eşyânın fey'âtı bir karârda durmayup, vakt ü hâle göre ta'rîfenin[7] tebdîli lâzım oldukca, anda dahi ne derecelerde su'ûbet irâ'e olunup ve bu def'a Fransalu[8] ile 'akd olunan mu'âhedeyi sâ'irleri ser-rişte ittihâz ederek, Françelü'nün ta'rîfesi tekmîl olunca[ya][9] kadar gümrüklerinin ta'lîk olunmasına ibtidâr etmiş olmalarıyla, Devlet-i 'aliyye dahi "Ya tanzîm olunan ta'rîfeyi[10] kabûl edersiz, yâhûd 'ahid-nâmeler mûcebince yüzde üç[11] hisâbıyla gümrüklerini aluruz ve eşyânızı tevkîf ederiz" dimeğe nâ-çâr olduğunu mübîn, ma'a't-tefâsîl[12] bi'l-cümle düvel elçilerine i'tây-ı tekārîr olundu.

Sûret-i diğer

Bir müddetden berü gerek Âsitâne-i sa'âdet'de[13] ve gerek mahâll-i sâ'ireden tarîk-ı ticâretle Rusya diyârına 'azîmet eden Devlet-i 'aliyye re'âyâsı, ahz edecekleri pesaporta[14] kağıdına kendüyi Rusya Devleti re'âyâsından olmak üzere derc ü tastîr ve ol vesîle ile patente kağıdının ahzı dahi emr-i yesîr olarak, refte refte ehâlî-i sefâyin cemm-i ğafîr olup, gerek bu sebeb ve gerek cihet-i uhrâ ile Devlet-i 'aliyye re'âyâsını[15] Rusya mahmîlerinden tefrîk ve istisnâ emr-i 'asîr olmağla, işbu patente kağıdlarının bu vechile i'tâsı[16], Salta-

1 üç A1, M1 : üc N1
2 ve N1, A1 : — M1
3 gümrükcüler beynlerinde M1 : gümrükcüler beyninde N1 : beynlerinde A1
4 Ta'rîfe N1 : Ta'rife A1, M1
5 olmayarak N1, M1 : olmayup A1
6 ta'rîfe ..... iktizâ' N1 : ta'rife lafzı hasbe'l-iktizâ A1 : ta'rife lafzını hasbe'l-iktizâ (لفحظنى سب الاقتضا) M1
7 ta'rîfenin N1 : ta'rifenin A1, M1
8 ve bu def'a Fransalu A1 : ve bu def'a Françelü N1 : bu def'a Fransalu M1
9 Françelü'nün ..... olunca N1 : Fransalu'nun ta'rifesi tekmîl olunca A1 : Fransalu'nun ta'rifesi tekmîl oluncaya M1
10 ta'rîfeyi N1 : ta'rifeyi A1, M1
11 üç A1, M1 : üc N1
12 tefâsîl N1, A1 : tafdîl M1
13 sa'âdet'de N1, A1 : sa'âdet'den M1
14 pesaporta N1, A1 : pesaport M1
15 re'âyâsını M1 : re'âyâsı N1, A1
16 kağıdlarının ..... i'tâsı N1 : kağıdının bu vechile i'tâsı A1 : kağıdının bu vechile i'tâsını M1

nat-ı seniyye re'âyâsının ekser gemilerine[1] Rusya bayrağının küşâdına müstakıl 'illet ve patente ile bayrak lâzım ve melzûm kabîlinden olmak hasebiyle[2], ol makūle patente ile taht-ı himâyede bulunan kimse[3] kapudan **[M1 132]** olarak süvâr olduğu tüccâr sefînesine Rusya bayrağı ref' u küşâd eylemeğe kesb-i salâhiyyet eylediği ecilden, tüccâr gemileri ve be-tahsîs Bahr-ı sefîd'in sefâyin ve[4] re'âyâsı, Tersane-i 'âmire donanması hıdmetlerine muhassas[5] olagelmişiken, vâcibe-i zimmetlerini edâdan imtinâ' zımnında her biri Rusyalu[6] bayrağı küşâd etmek[7] hevâsında olduğuna binâ'en, evvelâ re'âyây-ı Devlet-i 'aliyye'nin hılâf-ı 'ahd ü şart[8] dest-res ve hâmil olageldiği ol makūle [**N1 37a**] patente kağıdları ve pesaportalar[9] lede't-teharrî ve't-tahkīk ahz ü istirdâd olunup, min-ba'd eban-'an-ceddin[10] ra'iyyeti ma'lûm olan Devlet-i 'aliyye re'âyâsına vechen mine'l-vücûh ve sebeben mine'l-esbâb o makūle patente kağıdları verilmesi câ'iz olmamak ve sâniyen Donanma-yı hümâyûn hıdmetlerine mahsûs olan Bahr-ı sefîd re'âyâsının ve sâ'ir Devlet-i 'aliyye tebe'asının el-yevm[11] ref' u küşâd etdikleri[12] Rusya bayrakları istirdâd olunup, bundan böyle hâlis Devlet-i 'aliyyye re'âyâsından ferd-i âferideye Rusya bayrağı küşâd eylemeğe aslâ cevâz u ruhsat gösterilmamek[13] ve Devlet-i 'aliyye re'âyâsına gerek ziyâret ve gerek ticâret vesîlesiyle şimdiye kadar verilmiş olan pesaporta[14] ve patentelerde Rusya re'âyâsı nâmına mersûm olan kağıd bi't-tahkīk redd ve fîmâ-ba'd dahi verilmamek üzere bu girîve-i fesâd sedd olunmak şerâyıtı[15] esâs ittihâziyle, bâ-'avn-i hazret-i Bârî bu bâbda intibâh-ı cenâb-ı Şehriyârî[16] sebebiyle, bu mâdde dahi ecdâd-ı emcâdları tarîka-i enîkaları üzere mecrây-ı kadîm ü kavîminde[17] cârî olup, gerek Tercemânlık ve gerek işbu patente ve bayrak mâddeleriyle nizâm-ı re'âyây-ı devlet, nesak-ı dîrîn-i dil-nişînine[18]

---

1 gemilerine A1, M1 : sefînelerine N1
2 olmak hasebiyle A1, M1 : olmağın N1
3 kimse N1 : kimesne A1, M1
4 Bahr-ı sefîd'in sefâyin ve A1 : Bahr-ı sefîd'in sefâyin N1 : sefâyin M1
5 muhassas N1 : mahsûs A1, M1
6 Rusyalu A1 : Rusya N1, M1
7 etmek N1, M1 : eylemek A1
8 şart N1, A1 : şurût M1
9 pesaportalar N1 : pesaportları A1, M1
10 eban-'an-ceddin N1 : eban-'an-ceddin (ابا عد جد) A1, M1
11 el-yevm N1, A1 : — M1
12 etdikleri N1, M1 : eyledikleri A1
13 cevâz u ruhsat gösterilmamek A1, M1 : ruhsat ve cevâz göstörülmamek N1
14 pesaporta N1, A1 : pesaport M1
15 dahi ..... şerâyıtı M1 : verilmamek üzere —/bu girîve-i fesâd-ı mezkûr sedd olunmak şerâ'ıtı N1, A1
16 cenâb-ı Şehriyârî N1 : hazret-i Tâcdârî A1 : cenâb-ı Tâcdârî M1
17 kadîm ve kavîminde N1 : kadîmi vukū'unda A1, M1
18 dil-nişînine N1, A1 : dil-nişîne M1

'avdet eyledi. Ve tekārîr-i mezkûrenin birer sûretleri hâlâ Paris'de sefâretle mukīm Muhibb Efendi tarafına irsâl olundu*.

Ba'de-müddetin mûmâ ileyh cânibinden vârid olan tahrîrâtdan istinbât olunan mefhûmun hulâsası budur[1] ki, târîh-i tahrîrden çend rûz mukaddem Fransa[2] Baş-vekîli Taleyran** tarafından mûmâ ileyhe iki kıt'a takrîr[3] zuhûr edüp, biri Kudüs-i şerîf ve zikr olunan tüccâr ve konsolos mâddesine dâ'ir ve dîğeri Sırblu[4] mâddesine müte'allık olup, bundan başka Monitor Gazetesi, ya'nî Fransa[5] vükelâsının izinleriyle tab' olunan gazetede Dubravniklü'nün Françelü[6] tarafından ba'zı vesâ'il beyânıyla zabt olunduğuna dâ'ir tab' etdirdikleri mâddeyi kırâ'et **[M1 133]** eyledikde, hemân mersûmun hânesine müsâra'at ve ibtidâ[7] Rusya Sefîri olan Dobril'in [=D'Oubril'in] İstırazburg'da [=Strasburg'da][8] meks ü tevkīf olunduğunun sebebini su'âle mübâderet eyledikden sonra: "Kudüs-i şerîf ruhbânlarının imtiyâzları kesr olunmuş ve bu mezellete Fransız Milleti[9], husûsan İmperatorumuz bir vechile râzî değildir" deyü velvele-sâz olduğu iddi'âsına **[N1 37b]** bu zemînde cevâb verilmişdir ki: "Mısır Vak'ası tehaddüs eylediği hālâlde Kudüs-i şerîf'de ve mahâll-i sâ'irede, husûsan[10] Galata'da bulunup, ber-mûceb-i 'ahid-nâme-i hümâyûn ez-kadîm Fransalu[11] himâyesinde olan bu maküle rehâbînin ve kilisalerin himâyeleri[12] Nemçelü tarafından derkâr olmağla, bu husûslara müsâ'ade olunmasını hâvî ol vakit Nemçe Elçisi olan[13] müteveffa Herbert***, bâ-takrîr talebkâr oldukda[14],

---

* "**Zikr-i nizâm-ı** ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle ve değişik ifâdelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,73'te kaydedilmiştir.

1 hulâsası budur N1 : hulâsasıdır A1, M1

2 Fransa A1, M1 : Françe N1

** Metnimizde "Taleyran" okunacak şekilde yazılmış olan Fransız siyaset adamı Charles Maurice de Talleyrand-Périgord (1754-1838) için bk. meselâ "Talleyrand-Périgord", *Büyük Larousse,* XXI,11189

3 takrîr A1 : tahrîr N1, M1

4 mâddesine dâ'ir ve dîğeri Sırblu/Sırplu A1, M1 : mâddelerine dâ'ir ve dîğeri Sırblu N1

5 Fransa A1, M1 : Françe N1

6 izinleriyle ..... Françelü N1 : izniyle tab' ola gelan gazetede Dubravenediklü'nün Fransa A1 : izinleriyle tab' oluna gelan gazetede Dubravenediklü'nün Fransa M1

7 ibtidâ N1, A1 : — M1

8 İstırazburg'da (استرازبورغده) A1, M1 : İstırazburk'da (استرازبورقده) N1

9 Fransız Milleti M1 : Françe Milleti N1 : Fransa Devleti A1

10 şerîfde ..... husûsan N1 : şerîf ve mahâll-i sâ'irede ve A1, M1

11 hümâyûn ez-kadîm Fransalu A1 : hümâyûn ..... Françelü N1 : hümâyûn (همان) ez-kadîm Fransalu M1

12 rehâbînin ve kilisalerin himâyeleri M1 : rehâbine ve kilisalerinin himâyetleri N1 ruhbânânın ve kilisalerin himâyetleri A1

13 olan A1, M1 : — N1

*** Metnimizde sözü edilen Herbert, Baron Pierre Philippe d'Herbert Rathkeal olmalıdır; bk. meselâ *Treaties, & c. Between Turkey and Foreign Powers 1535-1855,* London 1855, s.124-125,130,132,134.

14 oldukda N1 : olarak ifâde etmekle A1, M1

ba'de'l-'arz şevketlü Halîfe-i rûy-i arz[1] efendimiz min-gayr-i me'mûlin Fransalu[2] Mısır'a hücûm eylemiş ise de, ber-mûceb-i 'ahid-nâme-i hümâyûn ez-kadîm himâyelerinde olan kilisa ve ruhbânlarmı bi'n-nefs ben himâyet ederim. Galata'da olan kilisa ve ruhbânlarınm taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den himâyet olunacağını mübeyyin Galata Voyvodası'na ve Topcu-başı'ya ve Tersâne[3] Emîni'ne fermânlar ısdâr buyurmalarıyla, bu resme 'inâyet zuhûrundan bi'l-cümle divel elçilerinin memnûn ve müteşekkir olduklarını beyânla[4], bîhûde tahdîş-i maslahat içün nâhun-zen-i ta'arruz olmalarını tefrî' gûne istihcân eyledikden sonra, tüccâr ve konsolos mâddesini dahi takrîr-i mersûl mûcebince ihbâr eyledikde, vâkı'â[5] ol makūle irtikâbâta bir devletin rızâsı[6] olmadığı mukarrerdir" cevâbıyla tasdîk u istihsân eyledi.

Ba'dehû Sırplu mâddesini der-pîş eyledikde: "Bi-'avnihî Te'âlâ Devlet-i 'aliyye-i sadâkat-kîş, kendi mülkünü izâle-i agyâr-ı[7] teşvîş eylemekden 'âciz değildir" kelâmıyla mütecellidâne cevâba mu'âkıb, Françelü tarafından Dubravnik'e[8] hücûm ve duhûl olunduğu haber-i vahşet[9]-eserini serd ile hâlâ Bosna tarafından[10] Sırplu üzerine me'mûr olan asâkir, işbu Dubravnik[11] hâdisesini istimâ' eyledikleri anda, elbette[12] muhâfaza-i evlâd ü 'iyâl ve muhârese-i mülk ü mâl içün vilâyetlerine ıtlâk-ı zimâm-ı 'avdetle, Devlet-i 'aliyye'nin ol cihetden dahi ta'tîl maslahatına mü'eddî olacağı emr-i bâdî[13] olup, bundan başka Devlet-i 'aliyye'ye Fransa[14] Devleti'nin iddi'â eylediği mahabbet ve hulûsa mukārin, Devlet-i 'aliyye'nin **[M1 134]** sinîn-i medîdeden berü bi'l-irs cizyegüzâr ve sâyesinde âsûde-i âsîb-i rûzgâr olan Dubravnik memleketini[15] zabt eylemiş ve Devlet-i 'aliyye'nin Bosna'da kā'im bu kadar kılâ' müstahfızlarının mevâcibleri, Dubravnik'den tanzîm ve üç senede bir def'a[16] cizye ve gümrük bedelleri, elçileri vesâtatiyle resmen rikâb-ı Şâhâne'ye teslîm oluna

1 şevketlü ..... arz N1, M1 : şevket-me'âb A1
2 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
3 Tersâne A1, M1 : Tersâ N1
4 beyânla A1 : beyân birle N1 : beyân ile M1
5 vâkı'â N1 : — A1, M1
6 rızâsı N1, M1 : râzî A1
7 sadâkat-kîş ..... agyâr-ı A1 : şecâ'at-kîş kendü mülkünden izâle-i gubâr-ı N1 : sadâkat-kîş, kendü mülkünde izâle-i gubâr-ı M1
8 cevâba ..... Dubravnik'e N1 : cevâba mu'âkıb Fransalu tarafından Dubravenedik'e A1 cevâbı müte'âkıb, Fransalu tarafından Dubravenedik'e M1
9 vahşet N1, A1 : dehşet M1
10 tarafından A1, M1 : cânibinden N1
11 Dubravnik N1 : Dubravenediklü'nün A1 : Dubravenedik M1
12 elbette N1, A1 : elbetde M1
13 maslahatına ..... bâdî N1, A1 : maslahatını mü'eddî olacağı emr-i bâriz M1
14 Fransa A1, M1 : Françe N1
15 Dubravnik memleketini N1 : Dubravenedik memâlikini A1 : Dubravenedik memleketini M1
16 Dubravnik'den ..... def'a N1 : Dubravenedik'den tanzîm ve üç senede bir def'a/kerre A1, M1

gelmişiken, hürmet ü ri'âyet etmeyüp **[N1 38a]** ve[1] Devlet-i 'aliyye mukaddem târîhlerde asıl Venediklü ile muhârebelerde, husûsan İskenderiyyelü Kara Mahmûd Paşa'nın 'isyânı hengâmında, Bosna askeriyle Dubravniklü'nün[2] muhâfazasına himmet eylemişler iken, Venedik erâzîsi ile Dubravnik[3] erâzîsi beyninde Devlet-i 'aliyye'nin hadd-i fâsılı[4] olmak üzere bu kadar erâzîsi var iken, pâymâl edüp ve lede'l-iktizâ' yine Bosna tarafından vücûh ile Dubravniklü'nün[5] muhâfazası mümkin iken Fransalu bunların birine bakmayup, 'ale'l-gafle hücûm ve zabt etmiş olmalarıyla, 'İşte devletin dostu olursa[6] böyle olsun' deyü miyânede mütedâvil olan müdde'ây-ı mahabbet-i hâlisâne, udhûke-i her-âşinâ ve bî-gâne olmaz mı?" vâdîlerinde[7] serzeniş etdikde, mersûm telâş ü ıztırâbla[8] dem-sâz-ı cevâb-ı nâ-savâb olup, Rusyalu Karadağ ehâlîsine külliyyetlü akça[9] irsâl edüp, anlar ile bi'l-ittifâk Dubravnik'e[10] hücûm edecekleri bî-şâ'ibe-i kīl ü kāl ve Rusyalu'nun[11] zabt eyledikleri mahallerden hurûcları 'adîmü'l-ihtimâl olduğuna binâ'en, şimdilik Françelü[12] tarafından muvakkaten zabt olunup, vakti hulûlünde kemâ fi'l-esbak yine Devlet-i 'aliyye'nin rişte-i temellüklerine rabt olunacağını serd ü beyân ve da'vâsına gûyâ ki Kırım ve Korfa[13] mâddelerini tasvîr-i burhân eyledikde, Kırım Adası[14] Şâhîn Girây hıyânetiyle ol sûrete münkalib ve Korfa Cezîresi'ne Moskovlu'nun vürûdunu Mısır vak'ası[15] câlib olduğu kazıyyeleriyle tezyîf ü ibtâl ve mesfûru icâle-i zebâna[16] bi-mecâl eylemişdir. Kaldı ki Fransalu'nun vehm ü tasavvurdan bîrûn ânen-fe-ânen peydâ eyledikleri[17] akvâl ve ef'âl-i gûnâ-gûnleri, Devlet-i 'aliyye'nin samîmî umûrunu iltizâm eylemediğinden başka, kendü politikalarına mîreng-i İblîsî ve temhîdât-ı pür-mekr u telbîsî tasvîrine mebnî olduğu hüveydâ olmağla, bu resme müsveddât, teksîr-i sevâd-ı

---

1 ve N1, A1 : — M1
2 Dubravniklü'nün N1 : Dubravenediklü'nün A1, M1
3 erâzîsi ile Dubravnik N1 : erâzîsiyle Dubravenedik A1, M1
4 fâsılı M1 : fâsıl N1, A1
5 lede'l-iktizâ' ..... Dubravniklü'nün N1 : lede'l-iktizâ yine Bosna tarafından bu vechile/vücûhla Dubravenediklü'nün A1, M1
6 olursa N1, M1 : olur ise A1
7 vâdîlerinde N1 : zemîninde A1, M1
8 ıztırâbla A1, M1 : ıztırâb ile N1
9 akça A1, M1 : akca N1
10 Dubravnik'e N1 : Dubravenedik'e A1, M1
11 Rusyalu'nun M1 : Rusyalu N1, A1
12 şimdilik Françelü N1 : Fransalu A1, M1
13 ki Kırım ve Korfa N1, A1 : Korfa ve Kırım M1
14 Adası N1 : ehâlîsi A1, M1
15 Moskovlu'num ..... vak'ası N1, A1 : Rusyalu'nun vürûdunu Mısır vâkı'ası M1
16 zebâna N1 : zebân A1, M1
17 Fransalu'nun ..... eyledikleri M1 : Françelü'nün vehm ü tasavvurdan bîrûn ânen-fe-ânen peydâ etdikleri N1 : Fransalu'nun vehm ü tasavvurundan bîrûn (بزون) ânen-fe-ânen peydâ eyledikleri M1

kelimât kabîlinden olmayup, medâr-ı hisse-gîrî vü ıstıbsâr olduğu, dakīka-şinâsâna rû-şenâdır. **[M1 135]**

Ba'zı havâdis

Bu esnâda Françe İmperatoru Bonaparta, i'mâl-i 'avâmil-i ceng ü nîreng ile İtalya Ülkesi'ni[1] keşîde-i rişte-i zabt u istîlâ etmeğin, İtalya Kırallığı 'unvâniyle de rütbe-i imtiyâzı dü-bâlâ ve Kayser-i Rûm telakkubuyla sayha-keş-i[2] tefâhur u iddi'â olup, [**N1 38b**] Rufen [=Ruffin] nâm oğlunu bi'l-vekâle sandalî-i kıralîye iclâs eylediği peyâmı ihtilâs olundu. Kezâlik[3] az vakitde Felemenk Ülkesi'ni dahi halîde-i çeng ü teshîr eylemekle, Jojef[4] nâm birâderini Kıral nasb eylediğini, Âsitâne'de[5] mukīm Maslahatgüzâr'ı bâ-takrîr Bâb-ı 'âlî-i sa'âdet[6]-masîre inhâ eyledi.

'Azl ü[7] nasb-ı Re'îsülküttâb ve ba'zı tevcîhât[8]

Re'îs-i vakt olan Ahmed Vâsıf Efendi'nin pîrî ve hezâr derd delâletiyle kuvveti kalîl ve[9] hısn-ı hasîn-i mizâc-ı nâzik-terînine[10] cünd-i tâlân-ger-i halel ü 'illet, fürce-yâb-ı sebîl ve bir müddet kalem-i bedî'u'r-rakam-ı sa'y ü[11] gayretleri, pîçîde-mûy-i sekte-i[12] ta'tîl olmağla, umûr u eşgâl 'urza-i ihmâl olduğundan, tebdîli lâzime-i hâl olmağın, Tezkire-i Evvel Mehmed Gālib Efendi, galebe-i esbâb-ı istîhâl ü liyâkatle mesned-i Riyâset'i reşk-i sipihr-i perrîn ve divel maslahatında hıdemât-ı sâbıka ve vukūf u ehliyyet-i râyikası

---

1 Françe ..... Ülkesi'ni N1 : Fransa İmperatoru i'mâl-i 'avâmil-i ceng ü nîreng ile İtalya Ülkasi'ni A1 : Fransa İmperatoru Bonapart, i'mâl-i 'avâmil-i ceng ü nîzeng ile İtalya Ülkasi'ni M1

2 telakkubuyla sayha-keş-i N1 : nâmiyle telkīble sahh-keş-i A1 : nâmiyle telkībiyle sahh-keş-i M1

3 Rufen ..... Kezâlik M1 : ve Jufen nâm oğulluğunu bi'l-vekâle sandalî-yi kıralîye iclâs eylediği peyâmı ihtilâs olundu. Kezâlik [Bu kısım buraya girmesi 7 rakamı ile işaret olunarak 65b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : — N1

4 Ülkesi'ni ..... Jojef N1 : Ülkasi'ni dahi halîde-i çeng-i teshîr eylemekle A1 : Ülkasi'ni dahi halîde-i ceng ü teshîr eylemekle, Luyi M1. Metnimizde söz konusu edilen, diğer görevleri arasında Napoli (1806-1808) ve İspanya (1808-1813) kırallıkları da olan Napoléon Bonaparte'nin ağabeyi Joseph Bonaparte'dir (1768-1844); bk. meselâ "Bonaparte, Joseph", *Büyük Larousse,* IV,1789.

5 Âsitâne'de N1, M1 : Âsitâne A1

6 sa'âdet A1, M1 : übbehet N1

7 **'Azl ü** N1, A1 : — M1

8 **ve ba'zı tevcîhât** A1, M1 : — N1

9 kuvveti kalîl ve A1, M1 : — N1

10 nâzikterînine N1 : nâzenîne A1, M1

11 sa'y ü N1, A1 : — M1

12 sekte-i N1, M1 : + ve A1

cihetine mebnî, hakkında sünûhu muntazır olan mekârim-i Pâdişâh-ı Sikender-âyîn mevâdd-ı şevk-ı müsta'iddîn olup[1], münhall olan Tezkire-i Evvel menşûru ile[2] Anadolu Muhâsebecisi 'Avnî Efendi kâm-bîn ve sâbıkā Topcular Kâtibi olup, şâyeste-i 'avâtıf olan İbrâhîm[3] 'Afîf Efendi dahi ana câ-nişîn oldu. Ve Bostancı-başı[4] Ağa'nın dahi hılâf-ı rızây-ı Pâdişâh-ı 'âlî-cenâb, evzâ' u etvâr-ı nâ-hemvâr irtikâbı, 'azlini îcâb eylemekle, Hasekî Ağa[5] bulunan Şâkir Bey'in âb-yârî-i teveccüh-i merkūmla bostân-ı ikbâli şâdâb oldu.

Ve rüste-i silsile-i mütekā'idîn olan Sadr-ı sâbık İsma'îl[6] Paşa, ibtidâ Burusa'da kûşe-güzîn-i ikāmet ü inzivâ[7] olmak fermân buyurulmuşiken, âdâb-ı tekā'üde mugāyir ba'zı harekât-ı nâ-marzıyyeleri vukū'u, mu'ahharan Sakız Cezîresi'ne iclâ külfetine sebeb-i zâhir[8] oldu*. **[M1 136]**

'Azl ü nasb-ı Vâlî-i Mısır ve ik'âd-ı ümerây-ı[9] Mısrıyye ve ihrâc-ı Donanma-yı hümâyûn

Sâl-i sâlifde Kapudan-ı deryâ el-Hâc Mehmed Paşa, Donanma-yı hümâyûnla[10] İskenderiyye tarafında vakfe-gîr-i ârâm olduğu eyyâmda, ümerây-ı Mısrıyye'den Elfî Mehmed Bey, pîrâmen-i Kāhire'de herze-gerd-i vâdî-i hızy ü dalâl ve "Hüznî ma'ake**" ta'bîr olunan yapışkan otu gibi âvîhte-i dâmen-i[11] Mısr-ı 'azîzü'l-mehâl olduğundan Vezîr-i müşârun ileyh haberdâr

1 galebe-i ..... olup A1 : makām-ı Riyâset'le mübeccel olup, selefi mûmâ ileyh hakkında dahi 'atıyye ve nüvâziş-i Hidîv-i deryâ-nevâl zuhûr ve hânelerinde tedbîr u tîmâra iştigāl içün ikāmet zımnında mazhar-ı düstûr oldular N1 ; galebe-i esbâb-ı istîhâl ü liyâkatle mesned-i Riyâset'i reşk-i sipihr-i berrîn ve divel maslahatında hıdemât-ı sâyıka ve vukūf u ehliyyet-i râyika cihetine mebnî, hakkında sünûhu muntazır olan 'atıyye ve nüvâziş-i Hidîv-i deryâ-nevâl, ser-nümây-ı kîse-i zuhûr ve hânelerinde tedbîr u tîmâra iştigāl içün ikāmet zımnında mazhar-ı düstûr olup M1

2 Tezkire-i Evvel menşûru ile M1 : Tezkire-i Evvel menşûruyla N1 : Tezkirecilik ile A1

3 olup, ... İbrâhîm M1 : İbrâhîm N1 : olup, şâyeste-i 'avâtıf olan İbrâhîm A1

4 Bostancı-başı A1 : Ser-bostâniyân N1, M1

5 hılâf-ı rızây-ı ..... Ağa N1 : li-emrin mübhem 'azli îcâb etmiş olmağla, Hasekî Ağa A1 : hılâf-ı rızây-ı Pâdişâh-ı 'âlî-cenâb, evzâ' u etvâr-ı nâ-hemvâr irtikâbı, 'azlini îcâb eylemekle, Hasekî M1

6 Bey'in âb-yârî-i ..... İsma'îl N1 : Bey mansıb-ı merkūm ile memnûn olup ve mütekā'id olan Sadr-ı sâbık İsmâ'îl A1 : Bey'in mansıb-ı merkūm ile bostân-ı ikbâli şâdâb oldu. Mütekā'ide olan Sadr-ı sâbık İsmâ'îl M1

7 ikāmet ü inzivâ N1 : inzivâ A1 : ikāmet ü inz[iv]â (انزا) M1

8 ba'zı ..... zâhir N1, M1 : harekâtı zuhûruna mebnî mu'ahharan Sakız Cezîresi'ne iclâ ile hareket-i mezkûresi mü'eddî-yi sükûn A1

* "Ve rüste-i ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,69'da kaydedilmiştir.

9 **ümerây-ı** NI, M1 : **ümerâ'-i** A1

10 hümâyûnla N1, A1 : hümâyûn ile M1

** خذنى معك = Beni beraberine al!" anlamına gelen bu cümle, burada bir ot cinsi olarak bildirilmektedir.

11 dâmen-i N1 : dâmân-ı A1, M1

oldukda, merkūma[1] pend ü tehdîdi müştemil kağıd tahrîr u tesyâr [**N1 39a**] ve müfâdında böyle serserî beyâbân-ı hızlânda geşt ü güzâr ve iz'âc-ı fukarâya ibtidâr ve ehl-i zirâ'ate îsâl-i hasâr eylemek, münâfî-i rızây-ı hazret-i Bârî ve müstevcib-i temâdî-i gazab-ı Cihân-dârî olup, elbette vehâmeti müntic ve mükâfât-ı tabî'at-ı felekiyyeyi müheyyic olacağını tefhîm ü tezkâr ve cerâ'im-i güzeşteden istiğfâr sûretiyle[2] merkez-i rızâ vü itâ'atde karâr eylemek, lâ-mehâle[3] hakkında mahz-ı hayr idiğini hayr-hâhâne iş'âr eylediğine binâ'en[4], mîr-i merkūm Vezîr-i müşârun ileyhle[5] münâsebet peydâ ve sâ'ir ümerâyı dahi âşinâ ederek Donanma-yı hümâyûn'un 'avdetinden sonra kethudâsını taraf-ı müşârun ileyhe[6] isrâ ve Bâb-ı 'âlî'ye dahi bir kıt'a 'arz-ı hâlle[7] temhîd-i mukaddime-i isti'fâ edüp, beş on seneden berü cezây-ı a'mâl-i nâ-sezâları[8] olan nevâ'ib-i züll ü belâ ve mübtelâ oldukları mesâ'ib-i renc ü 'anâ, bi'l-cümle[9] kendi kesb-i yed-i tuğyânları olduğunu 'arîzasında işrâb ve meb'ûsları dahi ol mukaddimeleri ma'rûz-ı vükelây-ı 'âlî-cenâb edüp, Devlet-i 'aliyye'nin kuvvet-i kāhiresini müzekkir ve kendinin taksîrât-ı güzeştelerinden tâ'ib ve müstağfir olarak ve Der-bâr-ı merhamet-medâr'a dahîl ve *"Ey dest-gîr dâmenet ez-dest kî helem*"* teşebbüsüyle dest-zen-i dâmen-i asîl ü vekîl olarak[10] niyâz-mend-i safh-ı cemîl olduklarını ve min-ba'd emr u irâde-i Devlet-i 'aliyye'den ser-i mû ser-pîç-i[11] inkıyâd olmayarak, gerek Haremeyn-i muhteremeyn mürettebâtı ve gerek Devlet-i 'aliyye 'â'idâtı te'diyesinde ve

---

1 merkūma N1, M1 : + [Bu kelimeden sonra 66a'nın sağ kenarına buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilen قند gibi bir kelime yazılmıştır] A1

2 tefhîm ü ..... sûretiyle N1 : beyne'z-zecri ve'n-nush yâd ü tezkâr ve cerâ'im-i güzeşteden istiğfâr sûretiyle ["beyne'z-zecri ve'n-nush" kısmı buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 66a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : beyne'z-zecri ve'n-nush yâd ü tezkâr ve cerîm-i güzeşteden istiğfâr sûretle M1

3 rızâ ve ..... lâ-mehâle N1 : rızâda karâr eylemek A1 : rızâ ve itâ'atde karâr eylemek M1

4 idiğini ..... binâ'en A1 : idiğini iş'âr eylediğine mebnî N1 : idüğüni hayr-hâhâne iş'âr eylediğine binâ'en M1

5 ileyhle N1, A1 : ileyhe M1

6 ileyhe N1, M1 : ileyhle A1

7 hâlle N1 : hâl ile A1, M1

8 a'mâl-i nâ-sezâları N1 : ef'âl-i nâ-revâları A1, M1

9 bi'l-cümle N1 : — A1, M1

* ای دست کیر دامنت از دست کی هلم = Ey yardımcı! Eteğini kimin elinden bırakayım?" gibi bir anlama gelen Farsça bir ifâdedir.

10 Devlet-i 'aliyye'nin ..... olarak M1 : ve Devlet-i 'aliyye'nin kuvvet-i kāhiresini müzekkir ve kendülerinin taksîrât-ı güzeştelerinden müstağfir olarak Der-bâr-ı merhamet-karâr'a dahîl ve dest-zen-i dâmen-i asîl ü vekîl ve N1 : ve Devlet-i 'aliyye'nin kuvvet-i kāhiresini müzekkir ve kendilerinin taksîrât-ı güzeştelerinden tâ'ib ve müstağfir olarak Der-bâr-ı merhamet-karâr'a dahîl ve [mısrâ]': *"Ey dest-gîr dâmenet ez-dest key helümme"* teşebbüsüyle dest-zen-i dâmen-i asîl ü vekîl ve [Buradaki metinden "ve {mısrâ}' ..... teşebbüsüyle" kısmı, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 66a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1

11 pîç-i N1, A1 : pîc-i M1

sâ'ir kâffe-i irâdât-ı seniyyenin icrâsında kat'â tekâsül eylemeyeceklerini dahi yegân yegân tasrîh u beyân eylemişler idi. Ma'a-hâzâ beylerin ik'âdları[1] husûsu bundan akdem irâde-i 'aliyye[2] te'alluk eden mevâddan ise de, Mısır'ın derûn u bîrûnu Arnabûd haşerâtı beliyyesiyle pâymâl-i huyûl-i[3] hasâr ve beyler dahi hâricde müdâfâ'a-i hücûma mecbûren cem'iyyet-i asker ile fukarâ[4] ve ra'iyyete bâr-ı belây-ı hânumân-güsâr olup, bir müddet bu hâl üzere[5] **[M1 137]** terk u ıhlâ olunur ise, erâzî-i Mısrıyye harâbî-i Basra'ya çâk[6]-efşân-ı hezl ü istihzâ olacağı hüveydâ olmak mülâhazasıyla, Mîrahûr-i Sânî Sâlih Bey'ın mukaddemâ Mısır'a me'mûriyyetinde bu dakīkayı[7] tefhîm ve beylerin ik'âdları[8] mes'elesi kā'ide-i hikmet üzere kendüsüne ta'lîm olunmuş ise de, hasbe'l-kader bu esnâda kuvveden[9] fi'le hurûcu nâ-müyesser olmuşidi. [**N1 39b**]

Binâ-berîn vükelây-ı Devlet-i ebed-karîn, 'akd-i encümen-i meşveret edüp, ümerây-ı Mısrıyye'nin 'afv-i cerâyim sûretiyle Mısır'a ik'âdları ile[10] nâ'ire-i şûriş ü fesâdın ıhmâdı içün hâlâ Selânik Mutasarrıfı Mûsâ Paşa'mn 'Arabistân'a vukūfundan başka, mizâc-ı Saltanat'a ıttılâ'ına mebnî, irâde-i seniyyeyi icrâya isti'dâd ü ehliyyeti, husûsan Mûseviyyet'le Mısır'ın münâsebetleri[11] cihetleriyle Eyâlet-i Mısır'a müşârun ileyh münâsib görülüp, Selânik Sancağı dahi Mısır'dan ihrâcı muktezî olan[12] Mehmed 'Ali Paşa'ya tevcîh ve mansıbına 'azîmeti tenbîh olunmak ve işbu irâde-i 'aliyyeyi i'mâl emrinde iktizâ eden esbâb u vesâ'ili infâz içün Donanma-yı zafer-peymâ ile[13] Kapudan Paşa dahi İskenderiyye'ye me'mûr kılınmak husûsları netîce-i kıyâs-i şûrâ oldukda, işbu tedbîr-i dil-pezîr 'ulemây-ı a'lâm hazerâtına[14] i'lâm ve bu bâbda re'y-i rezînleri istifhâm olundukda, tevâfuk-ı ârâ'-i[15] sudûr-i kirâm taraf-ı Fetvâ-penâhî'den Bâb-ı 'âlî'ye 'arz u ifhâm ve sûret-i hâl ma'rûz-ı südde-i Sultân-ı muhalledü'l-ikbâl kılınmağla, şeref-rîz-i sudûr olan emr-i şerîf mantûku üzere Tevliyet-i Mısır Mûsâ Paşa'ya tevcîh birle, şurût-ı mukarrereyi hâvî fermân-ı 'âlî-şân ısdâr ve ümerây-ı[16] Mısrıyye tekeffülüne rabt ile kezâlik 'Ara-

1 ik'âdları N1 : ik'âdı A1, M1
2 irâde-i 'aliyye M1 : irâde N1, A1
3 huyûl-i N1, A1 : + ve M1
4 cem'iyyet-i asker ile fukarâ A1, M1 : cem'iyyetle fukarâ' N1
5 hâl üzere N1 : hâl ile A1 : hâlle M1
6 Mısrıyye ..... çâk A1 : Mısır'a harâbî-i Basra hâk N1, M1
7 dakīkayı A1 : dakīka N1, M1
8 ik'âdları N1 : ik'âdı A1, M1
9 kuvveden M1 : kuvvetden N1, A1
10 ik'âdları ile A1, M1 : ik'âdlarıyla N1
11 münâsebetleri M1 : münâsebeti N1, A1
12 muktezî olan N1, A1 : münâsib görilan M1
13 -peymâ ile N1, M1 : -peymâyla A1
14 'ulemây-ı a'lâm hazerâtına A1, M1 : 'ulemâ' tarafına N1
15 ârâ'-i N1, A1 : ârây-ı M1
16 ümerây-ı N1, A1 : evâmir-i M1

biyyü'l-'ibâre menşûr-i hümâyûn tahrîr u tesyâr[1] ve Vâlî-i sâbık Mehmed 'Ali Paşa'nın mansıbına 'azîmeti emr u[2] tenbîhi bâ-evâmir-i celîle tarafına tezkâr kılındığından başka, şehr-i rebî'ulevvelin evâhırında[3◊] Donanma-yı hümâyûn'un ihrâcı irâde buyurulduğuna mebnî, Kapudan Paşa ber-mu'tâd-ı kadîm alay gösterüp, huzûr-i lâmi'u'n-nûr-i Şehriyârî'de pûşîde-i ferve-i semmûr ve mazhar-ı nazar-ı iksîr-eser-i me'âlî-nüşûr oldukdan çend rûz murûrunda, refâkat-i şurta-i tevfîk-ı Mücri'r-riyâh istincâhıyla bâdbân-güşây-ı sûy-i me'mûr oldu*.

Tezyîl

Mukaddemâ Mısır'a me'mûr olan Mîrahûr-i Sânî[4] Sâlih Bey bu def'a 'avdet eylemekle, ahvâl-i Mısrıyye'ye dâ'ir vukūfu, vech üzere maslahat-ı hâliyyeye tatbîkan **[M1 138]** 'ilm ü haberi[5] takrîr-i dil-pezîri mûcebince ârâ'-i ashâb-ı[6] şûrâya muvâfık sûretinde olup, mîr-i mûmâ ileyh kemâ fi's-sâbık[7] hıdmet-i rikâb-ı müstetâbda **[N1 40a]** kıyâm ve mülâzemet şerefine lâyık görüldü.

Zikr-i nizâm-ı ebniye

Makarr-ı saltanat-ı Şâhâne olan Âsitâne-i sa'âdet[8]-âşiyâne'de nüfûsun kesreti, akvât-i lâzimenin mûcib-i kıllet ve sekene-i İstanbul'un[9] bâ'is-i muzâyaka vü zarûreti ve şân-ı Devlet-i me'âlî-şâna[10] şâyân olduğu üzere dilhâh-ı hazret-i Pâdişâh olan hısb u rehâ vü tefâhın hemîşe in'idâmiyle esbâb-ı te'ayyüşün müstevcib-i kaht u şiddeti olup ve[11] bu mâddenin esâs-ı nizâmı, bî-kâr makūlesine[12] mebît ü me'vâ olan hân ve bî-kâr odalarının teksîrine ruhsat verilmeyerek, bi't-tedrîc taklîline mevkūf idiği[13] hüveydâ olmağla, bu hılâlde

1 tesyâr N1, A1 : tesyîr M1
2 emr u N1, A1 : — M1
3 evâhırında N1, M1 : evâ'ilinde A1
◊ 21-30 Rebî'ulevvel 1221 = 8-17 Haziran 1806.
* "Binâ-berîn vükelây-ı ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,81-82'de kaydedilmiş gözüküyor.
4 Mîrahûr-i Sânî A1, M1 : — N1
5 'ilm ü haberi N1, A1 : — M1
6 mûcebince ârâ'-i ashâb-ı N1 : ârâ'-i A1 : ârây-ı M1
7 fi's-sâbık N1, A1 : fi's-sâbık (فی السابق) M1
8 sa'âdet N1 : şevket A1, M1
9 İstanbul'un A1, M1 : Dâru's-saltana'nın N1
10 me'âlî-şâna N1 : me'âlî-nişâna A1 : 'âlî-şâna M1
11 ve N1, A1 : — M1
12 bî-kâr makūlesine N1, A1 : bî-gâne makūlesinin M1
13 mevkūf idiği N1 : muhtâc idüği A1 : menût idüği M1

karîha-i sabîha-i Pâdişâh-ı Selîmü'l-bâlden isâbet-nümây-ı sahîfe-i sünûh olan hatt-ı hümâyûn-i kerâmet-meşrûhları mûcebince, tevârîh-ı muhtelife ile bu mâddeye dâ'ir verilan bi'l-cümle nizâmların kaydları ba'de'l-ihrâc ve'l-mütâla'a 'atebe-i gerdûn-mertebe-i Pâdişâhî'ye 'arz u ifâdeye müsâra'at olundukda[1], bir râbıta-i haseneye peyvend olması içün irâde-i Hidîv-i ercümend buyurulmuşidi[2].

Binâ'en 'aleyh vükelây-ı devlet-i[3] encüm-sıfat, 'akd-i encümen-i meşveret ederek tertîb eyledikleri şerâ'it-ı nizâm, bu resme[4] keşîde-i silsile-i erkām kılınur ki, nefs-i İstanbul ve muzâfâtından olan Kasaba-i Ebî[5]-Eyyûb ve Üsküdar ve Galata ve Kāsım-paşa ve Top-hâne'de fîmâ-ba'd müceddeden hân odaları binâ olunmayup, mahsûs hatt-ı şerîf ve izn-i münîf sudûr eylemedikce ruhsat verilmamesi ve el-yevm mevcûd bulunan hânların[6] hey'et-i asliyye-lerinden fazla derûnlarına oda zamîmesi ve hâricden 'arsa 'ilâvesi ve mechû-letü'l-ahvâl eşhâsa[7] mebît ü mesken olan hân ve bî-kâr odaları ve kahve-hâne ve na'l-bend dükkânı sûretinde koltuk ta'bîr olunan hânlar yapılmaması ve mahâll-i mezkûrenin birinde töhmet ve nâ-merzâ hareket ile bir kimse[8] ahz olundukda, içinde sâkin olanların cümlesi ihrâc ve kapusunu[9] bend ve bir dahi bî-kâr sâkin olmamak içün mahallât arasında[10] ise müte'ehhilîn odaları ve çârşû ve pâzârda[11] ise iktizâsına göre esnâf dükkânları yapdırılup **[N1 40b]** ve ashâbının bî-kudret **[M1 139]** oldukları[12] sâbit oldukda, ma'rifet-i şer'le ve değer behâsıyla[13] zî-kudret kimselere bey' etdirilmek vech üzere tanzîmi ve 'an-asl eser-i binâ olmayan 'arsa-i hâliye[14] üzerine binâ ihdâsı, mehâzîri müstelzim olduğundan[15], bundan akdem bi'd-defe'ât men' olunmuşiken, tama'a mebnî ba'zı Yehûd ve Nasârâ ebniyesine izn ü ruhsat verilmiş olmağın, bundan sonra Bostancı-başı ve Galata Voyvodası ve Mi'mâr-başı izin tezkiresiyle ve mücerred Kadı ve Nâ'ib i'lâmiyle mütevellî-i vakf ve mukāta'a ve tîmâr ve ze'âmet mültezimleri temessükleriyle[16] vaz'-ı bünyâd ve nasb-ı

1 gerdûn ..... olundukda M1 : felek-mertebe-i Şehinşâhî'ye 'arz u ifâdeye müsâra'a olundukda N1 : gerdûn-mertebe-i Pâdişâhî'ye 'arz u ifâdeye müsâra'at olundukca A1
2 için irâde-i ..... buyurulmuşidi M1 : irâde-i Hidîv-i ercümend olmuşidi N1 : irâde-i Hidîv-i ercümend buyurulmuşidi A1
3 devlet-i N1, M1 : — A1
4 resme A1, M1 : vetîre üzere N1
5 Ebî N1 : — A1, M1
6 hânların A1 : hânelerin N1, M1
7 ahvâl eşhâsa N1, M1 : ahvâle A1
8 kimse N1, M1 : kimesne A1
9 kapusunu A1 : kapusu N1, M1
10 arasında A1 : aralığında N1, M1
11 çârşû ve pâzârda A1, M1 : çârsû ve bâzârda N1
12 oldukları N1 : olduğu A1, M1
13 behâsıyla A1, M1 : pehâsıyla N1
14 hâliye N1, A1 : hâlî M1
15 olduğundan A1, M1 : olmağla N1
16 temessükleriyle N1 : temessüküyle A1, M1

'imâd olunmaması ve kefere[1] hânesine mâ'-i cârî furûhtu ve hammâm binâsı 'an-asl memnû'âtdan olmağla, husûs-ı merkūma be-gāyet dikkat ü i'tinâ[2] olunması ve dekâkîn üzerlerine bî-kâr odaları ihdâsiyle ecnâs-i muhtelife tehassun etdirilmeyüp[3] ve dekâkînin dahi kaddine hadd ta'yîn olunup, ol[4] mikdâr-ı mahdûdu güzerân etdirilmamesi ve izni müş'ir musahhah fermân-ı 'âlî sâdır olmaksızın bu makūle binâya mübâşeret edenlerin der-'akab isim ve şöhret ve lakablarıyla[5] i'lâm olunması ve ıgmâz ve müsâmaha edenlerin ve nihânî[6] izin ve ruhsat verenlerin te'dîbi ve muktezâsı üzere ta'zîr u tagrîb ve ta'zîbi ve cihân-nümâ ve tahte's-semâ'[7] ve alçak şehnişînler ve dükkân[8] kepengleri üzere peyke ve mastaba ihdâsı misillü, nizâma mugāyir a'mâle minba'd cesâret olunmamak şerâ'ıtı düstûru'l-'amel ittihâz olunarak, İstanbul ve Ebî[9]-Eyyûb ve Üsküdar ve Galata kadıları ve Yeniçeri Ağası ve Bostancı-başı ve Şehr Emîni ve Mi'mâr-başı ve sâ'ir me'mûrlar, dâ'imâ bi't-tedkīk berâverde-i makām su'âl ü tazyîk olacaklarını teyakkun ve tahkīk edüp, ana göre hareket eylemeleri sicillât-ı mehâkime ve Baş-muhâsebe'ye sebt ü takyîd ve me'mûrlara 'alâ-hidetin[10] işbu sâl-i merkūm cumâdelûlâsı gurresi[◊] târîhiyle bâ-evâmir-i 'aliyye tenbîh ü tehdîd kılındı*.

Lâyiha der-tahtgâh-ı selâtîn-i 'izâm[11]

Bizzât selâtîn-i 'izâm hazerâtı, lisân-ı hukemây-ı Fürs'de Hûra[12] ta'bîr olunan nûr-i ma'nevî-i Rabbânî'ye mazhar ve ol feyz-ı mukaddes-i âsümânî berekâtiyle âhâd-i 'ibâddan[13] [N1 41a] mânend-i mihr-i enver te'ayyün ve husûsıyyetle mümtâz ü mihter[14] ve 'âmme-i enâma merci' ve 'âmm u[15] şâmil olan enhâr-ı lutf u[16] in'âma mesrî' olup, herkes taraf-ı pür-şerefine müncezib

1 kefere N1, A1 : Hıristiyân M1
2 dikkat ü i'tinâ N1, M1 : i'tinâ vü dikkat A1
3 muhtelife tehassun etdirilmeyüp N1 : muhtelifeyi ikāme A1, M1
4 ol A1, M1 : — N1
5 lakablarıyla N1, M1 : lakabları ile A1
6 nihânî N1 : mahfî A1, M1
7 semâ' N1 : semâ A1, M1
8 dükkân N1, M1 : dekâkîn A1
9 Ebî N1 : — A1, M1
10 'alâ-hidetin N1 : 'alâ-hide A1, M1
◊ 1 Cumâdelûlâ 1222 = 7 Temmuz 1807 Salı.
* "**Zikr-i nizâm-ı ebniyye** ..... kılındı" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,73'te kaydedilmiştir.
11 bâ-evâmir-i ..... **'izâm** N1 : evâmir-i 'aliyye i'tâsiyle tenbîh ü te'kîd olundu. **Lâyiha** A1 : evâmir-i 'aliyye tenbîh ü te'kîd olundu. **Lâyiha** M1
12 hukemây-ı Fürs'de Hûra N1 : Fürs'de Hûra A1 : Fürs'de Havza M1
13 -i 'ibâddan N1, A1 : mâ-beyninde M1
14 mümtâz ü mihter N1 : mümtâz-ter A1, M1
15 'âmm u N1, A1 : 'âmma M1
16 lutf u N1 : u A1 : — M1

ve mâ'il ve emr u nehy-i Şâhâne'sine[1] fermân-ber ve mümtesil olmağla, 'ale'l-istimrâr dâru'l-mülkü olan makarr-ı me'âlî-mikdâr cezbe-i[2] mıknâtîs-i cevher-i Saltanat'la bi'l-cümle halkı kendü **[M1 140]** cânibine cezb ve îrâd eylemekle[3] elbette müzdehim-gâh olup, tecemmu'-i ecnâs-i nâs ise beher hâl tekessür-i ekāvîle bâdî ve bu cihetle tehaddüs-i fesâdât ü ebâtîle sebeb-i 'âdî olmak kazıyyesine mebnî, eslâfda ekserî selâtîn muhtasarîce[4] bir beldeyi ittihâz-ı makarr-ı saltanat ve tekbîr u teksîri[5] husûsuna selb-i müsâ'ade-i ruhsat eylemeleri[6], vehâmet-i ta'affünâtdan âsûde-dimâğ ve vükelây-ı devleti dahi erbâb-ı maslahatı[7] tesvîf ü ta'vîk eylemeyüp, hemân ayakları tozuyla umûrlarını[8] incâh u ircâ' ederek, kendileri[9] dahi nev'an rubâyende-i fürce-i ferâğ olurlar idi. Neteki[10] bir müddetden berü Devlet-i İran, terk-i Isfahân edüp, Tahrân nâm kasaba-i sagīreyi[11] pây-i taht ittihâz eyledikleri ana mebnîdir. Lâkin Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l-karârda gûnâ-gûn mehâzîr ve ahtârı[12] müstelzim olmağla, selâtîn-i sâlife-i[13] 'Osmâniyye hazerâtı ol şîveye i'tinâ eylemeyüp, hemân fi'l-cümle kenâre-gîr-i intihâ[14] oldular. Ve eğer dâru's-saltanatları[15] Isfahân ve Semerkand ve Keşmîr gibi sevâd-ı a'zam ise birkaç[16] senede bir def'a teftîş ü tenkīr birle, sonradan gelüp[17] ârâm-gîr olanları, husûsan bî-kâr ve herze-güzâr[18] makūlelerini iz'âc ve yurdlarına i'âde ve inhâc eylemekle, keştî-i girân-bâr-ı Dâru's-saltana'dan partallar atılup, bir mikdâr hıffet gelmeğin[19], sekenesi âsâyiş ve izdihâmdan mütekevvin küdûrâtdan teneffüs ü ârâmiş bulurlar[20] idi. Ve sâ'ir kâr-bendân-ı[21] eşgāl ü a'mâl olanları dahi yek-dîğere vâbeste-i zencîr-i kefâlet ve mevkıf-i[22] seşder-i zamân u nezâret ederek, ol

1 nehy-i Şâhâne'sine N1 : nehyine A1, M1
2 me'âlî-mikdâr cezbe-i N1 : 'âlî-mikdâr cezbe-i A1 : 'âlî-mikdâr cezbe-i (جذبه) M1
3 eylemekle N1, A1 : eylemeğe M1
4 ekserî ..... muhtasarîce A1 : ekser selâtîn muhtasarîce N1 : ekser selâtîn muhtasarca M1
5 teksîri N1, A1 : teksîr M1
6 -i ruhsat eylemeleri A1 : ve ruhsat eylemekle N1 : ve ruhsat eylemeleri M1
7 maslahatı A1, M1 : mesâlihi N1
8 umûrlarını N1 : mesâlihlerini A1, M1
9 kendileri A1 : kendüleri N1, M1
10 fürce-i ..... Neteki N1, A1 : ferha-i ferâğ olurlar idi. Netekim M1
11 sagīreyi N1 : sagīri A1, M1
12 mehâzîr ve ahtârı N1 : mehâzîri A1, M1
13 sâlife-i N1, A1 : — A1, M1
14 intihâ (انتحا) N1 : intimâ M1
15 saltanatları M1 : saltanaları N1, A1
16 birkaç A1, M1 : birkac N1
17 gelüp N1 : — A1, M1
18 güzâr N1, A1 : + üzere M1
19 Dâru's-saltana'dan ..... gelmeğin N1 : Saltanat-ı seniyye'den bartallar atılup A1, M1
20 bulurlar N1, A1 : bulunurlar M1
21 bendân-ı A1, M1 : bend-i N1
22 mevkıf-ı A1 : mevkūf-i N1, M1

beldeyi yine hey'et-i asliyyesine ircâ' eylemek, de'b-i dîrîn ve düstûr-i resm ü[1] âyînleri idi.

Dâru'l-hılâfeti'l-'aliyye mahmiye-i Kostantîniyye[2] *hamâhâ Rabbu'l-beriyyeti 'ani'l-beliyye** ise Hılâfet-i kübrâ ve Saltanat-ı 'uzmâ mülâbesesiyle matmah-ı nazar-ı 'âlem ve mahşer-i nev'-i benî Âdem olmağla, **[N1 41b]** eslâf-ı hânedân-ı Hılâfet-i 'Osmâniyye *dâmet devletühüm bi't-te'yîdâti'r-Rabbâniyyeh***, dahi; **beyt**[3]:

Ez-hâb-ı girân fitne-i sebük ber ne-küned ser
Ger-dîde-i hazm-i[4] *tû buved rûşen ü bîdâr****

müfâdını hemîşe[5] pîş-nihâd eylemeleriyle, üç[6] dört senede bir def'a vech-i meşrûh üzere derûn u bîrûn-i İstanbul'u sû-be-sû ve kû-be-kû cüst-cû etdirüp, ba'de hazfi'z-zevâ'id ba'zı medâris ve bikâ' u hânât sekenelerini biribirine[7] vassâle-i kefâle ile mün'akıd edegelüp, lâkin Devlet-i 'aliyye'nin bir zemândan berü mübtelâ olduğu sefer gâ'ilesi, ol makûle mevâdda **[M1 141]** küllî mâni' ve ferâ'izden nevâfile iştigâle[8] dest-res olmamak tarîkasınca, umûr-i dâhiliyye nizâmına teferruga-i zâcir u râdi'[9] olmağla, hazret-i Dâfi'u'l-beliyyât *celle şânuhû 'an-nekā'ısı's*[10]*-simât**[4] 'an-karîb hayırlu[11] nisâb-ı fevz ü ferecden mazhar-ı nasîb eylemekle, meşâgil-i hâriciyye-i Devlet-i 'aliyye'yi ber-taraf edüp[12], hâlâ Serîr-ârây-ı saltanat ve Fermân-fermây-ı kişver-i 'adâlet, Şâh-ı bâ-

---

1 ü N1, A1 : — M1
2 Kostantîniyye A1, M1 : Kostantıniyye N1
* حماها رب البرية عن البليه = Varlıkların rabbi her türlü belâdan onu muhâfaza etsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
** دامت دولتهم بالتأييدات الربانيه = Onun devleti Rabbânî desteklerle devâm etsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
3 dahi; **beyt** A1 : dahi N1 : — M1
4 hazm-i tû bûd N1 : hazm-ı tû ne-bûd A1 : hurrem-i tû bûd M1
*** از خواب كران فتنه سبك بر نكند سر * كر ديده حزم تو روشن و بيدار = Eğer senin ihtiyatlı gözün aydınlık ve uyanık olursa, ağırlığı olmayan fitne ağır uykusundan çabuk baş kaldıramaz" anlamına gelen bu cümle, *Kelîle ve Dimne*'nin Nasrullah Münşî tarafından Farsça'ya yaptığı tercümesinden alınmıştır; bk. *Kitâbü Kelîle ve Dimne,* trc. Nasrullah-ı Şirâzî, nşr. 'Abdül'azîm-i Karîb, Tahrân 1368, s.169.
5 hemîşe A1, M1 : hemvâre N1
6 üç A1, M1 : üc N1
7 biribirine N1, M1 : birbirine A1
8 ferâ'izden nevâfile iştigâle N1 : farzdan nevâfili isti'mâle A1 : ferâ'izden nevâfili iştigâle M1
9 nizâmına ..... râdi' N1 : nizâmına teferruga-i zecr u ridâ' A1 : nizâmının tesviye-i teferru'âtına zâcir u ridâ' M1
10 *'an-nekā'ısı's* N1 : *'an-nekāyısı's* A1, M1
*4 جل شانه عن نقائص السمات = Noksan sıfatlardan şânı yüce olsun" anlamına gelen ve Allah için kullanılan duâ cümlelerindendir.
11 hayırlu A1, M1 : — N1
12 edüp A1, M1 : + [N1 41b'nin sağ kenarında buradaki bilgilerle ilgili olarak kırmızı mürekkeple yazıldığı için başlık olarak düşünülmüş "Du'ây-ı hazret-i Şehinşâh-ı cihân" yazısı vardır] N1

intibâh ve[1] Pâdişâh-ı dil-âgâh Sultân-ı memdûhu'l-eser ve Hâkān-ı Mahmûdü'-s-siyer *halledallâhu de'â'ime*[2] *devletihî ve eyyede kavâ'ime*[3] *şevketihî** efendimiz hazretleri, 'âmme-i ahvâl ü umûrda mütebassır ve[4] sâhib-i vukūf u şu'ûr olup, hamden lillâhi'l-Ganiyy[5] ol makūle hakāyık u[6] dekāyık-ı nizâmâtda 'arz u ihtârdan müstağnî olmalarıyla, in-şâ'allâhu'l[7]-cevâd 'avn ü tevfîk-ı Hudâdâd'a mukārin yümn-i himmet-i Hidîvâne'leriyle ol gûne menâzım-ı[8] umûr ve me'âlim-i tensîkāt-ı cumhûr, mecrây-ı aslîsine rucû' edüp, sâye-i hemâ-vâye-i[9] Husrevâne'lerinde cemî' bilâd ü 'ibâd refâh u râhat ve âsâyişle âbâd ü dil-şâd ola, âmîn.

Âmeden-i[10] peyâm-ı vusûl-i Muhibb Efendi Sefîr-i Fransa[11] der-Paris ve âgāz-ı mükâleme

Dâstân-ı mezbûr, makāme-i mahsûsa olmağa sezâvâr olduğundan[12], hâme-i erjeng-i nigâr ile nakş-ı sahâyif-i sutûr kılındı. Ve bi'l-cümle[13] Efendi-i mûmâ ileyhin Paris'e vâsıl ve Fransa Bâş-vekîli Taleyran [=Talleyrand] ve[14] ba'dehû imperatorları olan Napolyon Bonaparta[15] ile mülâkāt hâsıl olup, nâme-i hümâyunun ve[16] hedâyây-ı şevket-makrûnun mahallerine teslîmleri[17] husûsunun çigûnegî-i sûret ü keyfiyyetini müş'ir vârid olan [**N1, 42a**] tahrîrâtında münderic olduğu üzere, Efendi-i mûmâ ileyh mersûm Taleyran [=Talleyrand] ile[18] ba'de'l-mülâkāt mâh-ı rebî'ülevvelin yirmi birinci günü◊ İmperator ile de telâkīye[19]

---

1 ve A1, M1 : — N1
2 *de'â'ime* N1, M1 : *de'âyime* A1
3 *halledallâhu ..... kavâ'ime* N1 : *halled[allâhu de'âyime devletehû ve eyyede kavâyime* M1
* خلد الله دعائم دولته و ايد قوائم شوكته = Allah onun devletinin desteklerini ebedî kılsın ve onun büyüklüğünün buyruklarını güçlendirsin" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.
4 umûrda ..... ve N1 : umûra mütebassır-ı A1, M1
5 hamden lillâhi'l-Ganiyy N1 : hamden [lilâ]hi'l-Ganiyy M1
6 u N1, A1 : — M1
7 in-şâ'allâhu'l N1, A1 : in-şâ'[all]âhu'l M1
8 menâzım-ı N1 : menâzır-ı A1 : menâtır-ı M1
9 vâye-i N1, M1 : pâye-i A1
10 **Âmeden-i** A1 : **Âmed-i** N1, M1
11 **Fransa** A1, M1 : **Françe** N1
12 **-ı mükâleme** ..... olduğundan N1 : **kerden-i mükâleme** Bi'l-cümle destân-ı mezbûre bir makāme-i mahsûsa olmağa sezâvâr olmağla A1 : **kerden-i mükâleme** Bi'l-cümle dâstân-ı mezbûre bir makāle-i mahsûsa olmağa sezâvâr olmağla M1
13 Ve bi'l-cümle N1 : — A1, M1
14 Taleyran ve M1 : Taleyran ile N1 : Taleyran'la A1
15 Napolyon Bonaparta A1 : Bonaparta N1 : Bonapart M1
16 nâme-i hümâyûnun ve N1 : teslîm-i nâme-i hümâyûn A1 : teslîm-i nâme-i hümâyunla M1
17 teslîmleri N1 : teslîmi A1 : i'tâsı M1
18 Taleyran ile N1, M1 : Taleyran'la A1
◊ 21 Rebî'ulevvel 1221 = 8 Haziran 1806 Pazar.
19 de telâkīye N1 : telâkī A1 : mülâkātı M1

karâr-dâde olunduğunu[1] Sebestiyan Ceneral resmen ifâde eylemekle, verâdan gelecek hedâyây-ı[2] hümâyûnun vürûduna muntazır iken, İmperator'un Felemenk tarafına 'azîmete âheng üzere olması, emr-i mülâkāta muharrik-i isti'câl olduğunu[3], teşrîfâtcıları makāmında olan şahıs tarafından gûş-zedi oldukda, elyevm vâride[4] olan etbâ' ve hadem ve hedâyây-ı Pâdişâh-ı[5] Cem-hadem vâsıl olmamişiken, bu resme tehî-dest ve sebükbâr mülâkāt eylemek sezâvâr olmadığını Sebestiyan cânibine bi'l-vâsıta iş'âr eyledikde, **[M1 142]** İmperator'un sefer-ber olduğunu ihbâr birle teshîl-i kâr edüp, lâkin takdîm-i nâme-i hümâyûn hengâmmda kırâ'et olunacak nutuk ne ise şimdiden terceme ve mefhûmu kendünün ve ministironun ma'lûmu olması lâ-büdd olduğunu telkīn ü iltimâs[6] eylemekle, Efendi-i mûmâ ileyhin tercemânları nutuk-ı mezbûr varakasını irâ'et[7] ve kırâ'et eyledikde, ol kâfir-i şeytanet-perdâz[8]: "Bu nemîkada İmperatorluk ve Pâdişâhlık tehniyeti münderic olup, İtalya Kırallığı'na dâ'ir harf-i vâhid olmadığından mâ'adâ, Napolyon-i Evvel ta'bîri galat olmağla, Napolyon-i Ekber 'unvânı lâzımdır" deyü mahzâ ezây-ı cângüdâz kasdıyla bî-hûde muhâcceye âgāz eyledi. Mûmâ ileyh dahi: "Devlet-i 'aliyye'de henûz İmperator'un İtalya Kırallığı'na dest-res olduğu resmen nâma'lûm olduğuna mebnî, ta'bîr-i mezkûr nâme-i hümâyûnda mastûr olmamağın, nutkum[9] dahi nâme-i hümâyûna muvâfık olmak vâcibe-i hâl-i bendegânemdir[10]" makāliyle müdâfa'aya dehen-güşây-ı bahs ü cidâl oldukda, Âsitâne'den[11] Rufen'in [=Ruffin'in]* tahrîr eylediği mazbatada Firengî titîr [=titré] lafzı merkūmdur ki[12], Türkce 'unvân demekdir. Mâdâm ki Pâdişâh-ı İslâm ve[13] Sultân Selîm Hân hazretleri İmperator ve Pâdişâh 'unvânım i'tâ eylediler. Elbette İtalya Kırallığı 'unvânını dahi tesvîğ eylemişlerdir. Nâmeye derc ü tastîr olunmamış ise, Âsitâne'de sehv olunmuşdur. Lâkin siz elçi olduğunuz hasebiyle nutkunuza[14] 'unvân-ı mezkûru tahrîr eylediğiniz suretde,

---

1 olunduğunu A1 : olduğunu N1, M1
2 gelecek hedâyây-ı M1 : vârid olacak hedâyây-ı N1 : gelecek hediyye-i A1
3 olduğunu N1, A1 : olduğu M1
4 vâride N1, M1 : verâda A1
5 Pâdişâh-ı A1, M1 : Hidîv-i N1
6 ü iltimâs N1 : — A1, M1
7 irâ'et A1 : irâ'e N1, M1
8 ol kâfir-i şeytanet-perdâz N1, A1 : merkūm Sebestiyan M1
9 olmamağın, nutkum N1 : olmamağla, nutuk A1 : olmamağla, nutkum M1
10 bendegânemdir N1 : câkerânemdir A1 : çâkerânemdir M1
11 Âsitâne'den N1, A1 : Âsitâne'de M1
* Metnimizde Rufen okunacak şekilde yazılmış olan Fransız diplomat ve dilci Pierre Jean Marie Ruffin (1742-1824) için bk. meselâ Joseph Thomas, "Ruffin", *Universal Pronouncing Dictionary of Biography and Mythology,* Philadelphia 1870, II,1930.
12 titîr ..... ki N1, A1 : tîtr lafzı merkūmdur M1
13 ve M1 : — N1, A1
14 Âsitâne'de ..... nutkunuza N1 : Âsitâne'de sehv olunmuşdur. Lâkin siz elçi olmak hasebiyle nutkunuza A1 : de Âsitâne'de meşhûr olmuşdur, lâkin siz elçi olmak hasebiyle nutkunuzda M1

mâdde-i nizâ‘ irtifâ‘ bulur. [**N1 42b**] Zîrâ bu nutuk[1] derhâl Paris'de gazeteye tab‘ olunmak ehemm-i a‘mâl olmağla, ‘unvânın bir şıkkını kabûl ve dîğerini redd ü ibâ sûretini mutazammın olduğundan, İmperator'a mûcib-i[2] züll ü nakīsa olacağı cây-i işkâl değildir. Bu mâdde içün İmperator ilâ hâze'l-ân belki iki yüz bin nüfûs telef eylediği ma‘lûm-i ‘âlemiyândır" deyü tekrîr-i muhâreşe[3] eyledikce, mûmâ ileyh dahi temhîd-i münâkaşa[4] edüp ve'l-hâsıl tarafeynden merâtib-i muhâvere vâsıl-ı derece-i müşâcere olup, bilâhare Sebestiyan-ı bed-nihâd, temerrüd-i Firengâne ve te‘arbud-i Yehûdâne[5] ile girîv ü feryâd ederek: "Şimdi buradan İmperator'uma ‘azm edüp, fi'l-hâl[6] İstanbul'a kuryer irsâl ve bir cânibden Dalmaçya'dan Fransa[7] askerini derûn-i hudûda idhâl ve bir tarafdan dahi elçisi olan Rufen'i [=Ruffin'i] hudûd başına celb edüp, vusûlü haberinin vürûdu anda bilâ-te'hîr sizin dahi sebîlinizi **[M1 143]** tahliye birle Âsitâne tarafına i‘âde vü tesyîr ve bu asker on beş gün zarfında İstanbul'a kadar savlet ü iktihâm edüp ve[8] pîş-gâhında sedd-i râh olacak hâciz ü hâ'il olmadığı mâ-lâ-kelâmdır" zemîninde mâhend-i sü‘bân-ı zehrâbe-feşân[9] olarak ‘avdet eyledikden sonra, Taleyrân [=Talleyrand] tarafından fekat titîr[10] lafzı ile "Kıdvetü'l-ümerâ'i'l[11]-Mesîhiyye" ve bir dahi "Mağrib Tarafının Yıldızı"[12] ve "Bi'l-cümle Milletlerin Hâmîsi" ta‘bîrleri kayd olunması zımnında tekrâr ibrâm u ısrâr olunup, beri[13] cânibden dahi makām-ı mu‘ârazada pây-efşâr olunmağla, encâm-ı kâr bu hezeyân-ı nâ-behencârları[14] efgende-i mertebe-i ısgā vü i‘tibâr olup, muktezây-ı kinişt-i bed-siriştleri[15] olan renciş ü âzârdan başka işbu dest-gâh-ı mekr u mel‘anetde nesc olunacak bir bâbet kumâş-ı bedreng-i şeytanetleri, âyîn-i bâtılları gibi[16] ilgā vü ihdâr olundu.

Ba‘dehû bâlâda mezkûr teşrîfâtcıları tarafından bir şahıs vürûd ve merâsime dâ'ir ba‘zı mertebe güft ü şünûd tedâvül edüp, encâm-ı kâr ol nâ-bekâr

1 nutuk N1, M1 : nutku A1
2 mûcib-i N1 : — A1, M1
3 -i muhâreşe N1, A1 : u muhâdeşe M1
4 münâkaşa N1, M1 : münâfese A1
5 ve te‘arbud-i Yehûdâne N1, A1 : — M1
6 buradan ..... fi'l-hâl A1 : bu tarafdan imperatora ‘azm edüp, fi'l-hâl N1 : bu tarafdan imperatoruma ‘azm edüp, fi'l-hâsıl M1
7 Dalmaçya'dan Fransa M1 : Dalmacya'dan Françe N1 : Dalmacya'dan Fransa A1
8 ve N1 : — A1, M1
9 zehrâbe-feşân N1, A1 : zehr-efşân M1
10 titîr N1, A1 : tîtr M1
11 Kıdvetü'l-ümerâ'i'l N1 : Kıdvetü ümerâ'i'l-Milleti'l A1, M1
12 Yıldızı N1, A1 : — M1
13 beri M1 : berü N1, A1
14 nâ-behencârları M1 : nâ-behencârlar N1, A1
15 kinişt-i bed-siriştleri N1, A1 : tıynetleri M1
16 mel‘anetde ..... gibi N1 : mel‘anetde nesc olunacak bir bâbet kumâş-ı ‘acîb ve bed-reng-i şeytanetleri âyîn-i bâtılları gibi A1 : mefsedetde nesc olunacak bir kumâş-ı ‘acîb bedrengleri M1

dahi iki mâdde teklîfiyle dil-fikâr eyledi. Biri İmperator huzûruna girdikde, üc[1] mahalden fâsılaluca i'mâl-i dest-i temennâ olunmak ve dîğeri Teşrîfâtcı-i mersûm Taleyran [=Talleyrand] ile hem-rütbe olan ministirolardan olmağla[2], hinto içre cihet-i yemînde karâr eylemekden 'ibâret idi. Pes[3]: "Şıkk-ı evvel şer'-i mübeccel[4] tarafından memnû' olmağla **[N1 43a]** dâ'ire-i imkândan beder[5] ve şıkk-ı sânî dahi resm-i kadîme münâfî olduğu mukarrer olduğundan[6] başka, irsâl ve irkâb olunacak hinto ve müretteb olacak[7] elçi alayı, eğer Teşrîfâtcı içün ise bizim alay melây ol cem'iyyetde[8] medhalimiz olmayup, nihâyet bir kenârdan alay temâşâsiyle safâ-yâb oluruz. Ve eğer bizim içün ise teşrîfâtcının refâkati bîrûn-i resm[9] ü râh u reviş olmağla, hemân nâme-i Pâdişâh-ı Cihân-bânî'yi[10] ve lisân-âşinâ olduğundan Baş-tercemân'ı alup, 'azîmet ve edây-ı me'mûriyyet ederim" deyü cevâb eylemekle[11], bu mâdde-i nâsütûde dahi niçe[12] mertebe keşmekeş-i bî-hûde ile Teşrîfâtcı-i mersûm sol tarafa ku'ûd eylemek üzere sağlandı.

Ferdâsı hedâyây-ı hümâyûn ihzâr olunup, Teşrîfâtcı-i mersûm-i[13] ma'hûd lede'l-vürûd, gerek İmperator ve gerek İmperatoriçe taraflarına[14] teslîm olunacak hediyyeler temyîz ü irâ'e olundukdan sonra, İmperator tarafından mersûl dört 'aded altışar bârgîrli[15] hintolarm birine hedâyây-ı hümâyûn vaz' ve dîğerine **[M1 144]** kethudâsı[16] ve hazînedârı ve birine de nâme-i hümâyûn ve mektûb-i Sadrıa'zamî ile Sır Kâtibi irkâb ve dördüncüsüne Efendi-i mûmâ ileyh süvâr ve Teşrîfâtcı cânib-i yesârda ve mukâbelede Tercemân karâr edüp, İmperator'a mahsûs katanalardan elli neferin nısfı ilerüde[17] ve nısfı girüde olarak alay tertîb olunup, nesak-ı mezkûr üzere şehirde kâ'in Seray-i İmperatorî'ye lede'l-vusûl, tehyi'e olunan müsâfir odasına Sır Kâtibi yedinde nâme-i hümâyûn ve mektûb-i Sâmî ile duhûl olundukda, verâdan dahi Felemenklü tarafından gelan yedi nefer elçiler oda-i

1 Biri İmperator ..... üc N1 : Birisi İmperator'un huzûruna girildikde, üç A1, M1
2 olmağla N1, A1 : bulunmağla M1
3 karâr ..... Pes N1 : ku'ûd eylemekden 'ibâret olmağla A1, M1
4 -i mübeccel N1, M1 : — A1
5 olmağla ..... beder N1, A1 : — M1
6 olduğu mukarrer olduğundan N1 : olduğu mukarrer oldukdan A1 : olduğundan M1
7 olacak A1, M1 : olan N1
8 cem'iyyetde N1, A1 : cem'iyyetinde M1
9 resm N1, A1 : vesem M1
10 Cihân-bânî'yi M1 : Cihân-bânî N1, A1
11 eylemekle N1, M1 : verilmekle A1
12 dahi niçe N1 : niçe A1 : dahi nice M1
13 -mersûm A1 : — N1, M1
14 Imperator ..... taraflarına A1, M1 : İmperator'a ve gerek İmperatorice'ye N1
15 bârgîrli M1 : bârgîrlü N1, A1
16 kethudâsı N1, M1 : kethudâ A1
17 ilerüde N1, M1 : ilerü A1

merkūma dâhil olup ve ol aralıkda[1] Hazînedâr ve Kethudâ ve sâ'ir etbâ'ları[2] İmperator'un mütemekkin olduğu ârâm-gâh ittisâlinde vâki' odada müheyyâ olan mahalle 'ale't-tertîb hedâyây-ı hümâyûn vaz'ıyla, pür-zînet ü zîb eylemek kaydında iken, Teşrîfâtcı-i mersûm[3] müsâra'atla gelüp "Buyurun!" deyü[4] da'vet eyledikde, mektûb-i Sâmî'yi Sır Kâtibi'ne süpürde ve nâme-i hümâyûnu Efendi-i mûmâ ileyh[5] ahz ve İmperator huzûruna duhûl ve haylîce müzdehim meclis olmağla, vekār ve te'ennî ile kā'id olduğu sandalî pîş-gâhma vusûlünde [**N1 43b**] İmperator hemân kıyâm ve te'diye-i merâsim-i ihtirâm eyleyüp[6], mûmâ ileyh dahi dest-i yesârında hâzır nutuk kağıdını feth ve bülend-âvâz ile: "Fermân-fermây-ı Memâlik-i[7] 'Osmânî, Sultânu'l-berreyn ve Hâkānü'l-bahreyn, Hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerîfeyn, şevketlü mehâbetlü 'azametlü kudretlü veliyy-i ni'metim efendim Pâdişâh-ı Dârâ-derbân Şehinşâh-ı[8] İskender-tüvân es-Sultân ibnü's-Sultân es-Sultân Selîm Hân *halledallâhu*[9] *devletehû ilâ âhıri'z-zemân*[*] hazretlerinin hâlâ Fransa İmperatoru ve Pâdişâhı haşmetlü miknetlü meveddetlü ulu dostları Evvelki Napolyon cenâblarına hâ'iz oldukları rütbe-i İmperatorî'nin tehniyeti ve mahabbet-i kâmile ve safvet-i şâmilelerini hâvî nâme-i hümâyûnlarıdır" deyüp, leb-i ta'zîm ile üç[10] def'a telsîm eyledikden sonra, İmperator'un yedine teslîm ederken, yerinden birkaç hatve kādime-cünbânî-i hareketle[11] nâme-i hümâyûnu kemâl-i i'zâz ü hürmetle ahz ederek[12] sağ tarafında duran Baş-vekîl Taleyran'a [=Talleyrand] i'tâ eylediğine mu'âkıb[13], mektûb-i Sadrıa'zamî dahi teslîm olundukdan sonra, tarafeynden[14] müdde'ây-ı mahabbet ve mezâyây-ı mezîd-i hulûs u safvet ber-vech-i kemâl[15] serd ü ikmâl olundu. Ba'dehû oda-i mezbûreden[16] hurûc ve hedâyây-ı

1 elçiler ..... aralıkda N1 : elçiler oda-i merkūma dâhil ve ol hılâlde A1 : elçi oda-i merkūma dâhil ve ol hılâlde M1
2 etbâ'ları N1, M1 : etbâ'iler A1
3 Teşrîfâtcı-i mersûm A1 : Teşrîfâtcı N1 : Teşrîfâtcı (تسريفاتجى) M1
4 "Buyurun!" deyü A1 : — N1, M1
5 Efendi-i mûmâ ileyh N1 : kendüsi A1, M1
6 eyleyüp A1, M1 : edüp N1
7 Memâlik-i A1, M1 : Milket-i N1
8 Dârâ-derbân Şehinşâh-ı N1 : — A1, M1
9 *halledallâhu* N1, A1 : *halled[all]âhu* M1
* خلد الله دولته الى اخر الزمان = Yüce Allah onun devletini kıyâmet gününe kadar pâyidâr kılsın" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.
10 ta'zîm ile üç M1 : ta'zîmle üc N1 : ta'zîmle üç A1
11 ederken/eder iken ..... hareketle N1, A1 : eder iken, yerinden kıyâm ve M1
12 kemâl-i ..... ederek A1 : i'zâz ü ikrâm ederek telakkī ve ahz ve N1 : i'zâz ü ikrâm ederek ahz ve M1
13 duran ..... mu'âkıb A1 : Baş-vekîl Taleyran'a i'tâ eylediğine mu'âkıb N1 : bulunan Baş-vekîl-i mersûm Taleyran'a i'tâ eylediğini Baş-vekîl-i mersûm Taleyran'a i'tâ eylediğini müte'âkıb M1
14 tarafeynden N1, A1 : tarafından M1
15 mezîd-i ..... kemâl N1 : hulûs u safvet ber-kemâl A1, M1
16 mezbûreden A1 : mezkûrdan N1, M1

hümâyûn kurbünde tehyi'e olunan[1] mahalle ku'ûd olunup, İmperator dahi ta'kīb[2] etmekle, doğru sorgucun **[M1 145]** önüne varup, Efendi-i mûmâ ileyh tarafına[3] tecdîd-i şîve-i âşinâyî ve tarh-ı tekellüfle izhâr-ı inbisât-ı vahşet-fersâyî eyledikde, mûmâ ileyh dahi "İşbu sorguc, ser-i sa'd-efser-i hümâyûna mahsûs olan sorguclardandır ve bu Darb-hâne-i 'âmire zergeri olup, fenn-i sıyâgatde be-gāyet eli uz[4] olan Düz-oğlu-kârî enfiyye kutusudur ve üzerinde[5] tuğrây-ı garrây-ı Şâhâne mersûmdur" deyü her birini işâretle irâ'et eyledikde[6], İmperator dahi cevâba âgāz edüp: "Şevketlü Sultân Selîm Hân[7] hazretlerinin bana hulûsları derkâr ve mahabbet-i mahsûsaları[8] hâric-i hadd-i şümâr[9] olduğunu bilürüm. Fevka'l-gāye mahzûz oldum. Ben dahi kendü elimle mahsûs hediyye[10] tertîb ü irsâl eylemek derûnumda musammemdir" deyü vâfirce mihr ü meveddet izhâr[11] eyledi.

Ba'dehû İmperatoriçe'nin hediyyesi dahi 'arz olundukda, [**N1 44a**] yegân yegân her birine nigerân ve çehre-nümây-ı beşâşet-i bî-gerân oldukdan sonra, Revzen semtine kadem-zen olup, sâha-i Seray'da keşîde-i katâr-ı intizâm[12] olan esb-i kûh-endâm ve[13] nâzik-hirâmlara dahi imrâr-ı nazar-ı dikkat ve ibrâz-i huzûz-ı bî-gāyet eyleyüp[14] ve'l-hâsıl İmperator tarafına ve Taleyran [=Talleyrand] ve sâ'irlere olan hedâyây-ı behiyyeleri[15] mahallerine edâ vü teslîm eylemekle, ikmâl-ı hıdmet birle karârgâhlarına ric'at eyledi. Çend sâ'at murûrunda Frankini [=Franchini]* nâm Tercemân[16] zuhûr edüp: "Ministiro cenâbları şimdi İmperator huzûrunda 'alenen kırā'et eylediğiniz nutkun bir sûretini taleb[17] eder" deyü tekāzâ eylemekle, ba'zı haltıyyât izâfesiyle gaze-

---

1 olunan A1, M1 : kılınan N1
2 ta'kīb N1, A1 : ta'akkub M1
3 varup ..... tarafına N1 : gelüp, mûmâ ileyh A1, M1
4 zergeri ..... uz A1 : zergeri olup, fenn-i sıyâgatde be-gāyet uz N1 : zergerlerinden olup, fenn-i sıbâgatde be-gāyet mâhir M1
5 üzerinde A1 : üzerine N1, M1
6 eyledikde A1, M1 : eyledi N1
7 Hân A1, M1 : — N1
8 mahsûsaları A1 : mahsûsları N1, M1
9 -i şümâr N1 : -i bî-şümâr A1 : — M1
10 elimle mahsûs hediyye M1 : yedimle hâssaten hedâyâ N1 : elimle mahsûs hedâyâ A1
11 mihr ü mahabbet izhâr N1 : mihr [ü] mahabbet ibrâz A1 : mihr ü mahabbet ibrâz M1
12 intizâm [Metnin bu kısımlarında yer alan "sâha-i ..... olan" kelimeleri, buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 70b'nin sağ kenarına yazılmıştır] N1, A1 : intizâr M1
13 ve N1 : — A1, M1
14 eyleyüp N1, M1 : edüp A1
15 behiyyeleri A1, M1 : behiyyesi N1
* Metnimizde söz edilen ve Frankini gibi okunabilecek Fransız tercüman Antoine Franchini (1771-1833) için bk. meselâ Frédéric Hitzel, *Istanbul et les Langues Orientales,* Paris 1997, s.535.
16 murûrunda ..... Tercemân M1 : Tercemân Frankini N1 : murûrunda Frankini Tercemân A1
17 taleb M1 : matlûb N1, A1

teye tab' etdirmek kasdına mebnî olduğu münfehim olduğundan: "Devlet-i 'aliyye'nin burada bir sefîri dahi vardır. Anınla mukābele edeyim" deyerek Hâlet Efendi'yi celb ve Tercemân-ı mesfûra karşu mûmâ ileyhle mukābele[1] ve sûretini tahrîr ve 'alenen kırâ'et eylediği nutkun 'aynı olduğuna işhâd birle zeyline şerh u imzâ eyledikden sonra, mecbûren mersûma i'tâ eyledi.

Zikri murûr eden gavgālu[2] nutk-ı mezbûr hılâline Françelü'nün[3] i'tibâr eyledikleri Monitor Gazetesi ki, devletleri mesâlihine dâ'ir mevâddı derc ü neşr ederler. Ol gazeteye kendü[4] dil-hâhları üzere Türkiyyü'l-'ibâre derc etdikleri ahlât-ı fâsideleri[5], lede'l-kırâ'e ma'lûm ü müstebân olur*. **[M1 146]**

Françelü tarafından müretteb ve matbû' olmuş nutk-ı mahlût sûretidir[6]

Devlet-i 'aliyye elçisinin Fransa İmperatoru ve Pâdişâhı tarafına ifâde eylediği nutkudur. Fermân-fermây-ı Memâlik-i 'Osmânî, Sultânü'l-berreyn ve Hâkānü'l-bahreyn, Hâdimü'l-Haremeyni'ş-şerifeyn şevketlü 'azametlü kudretlü veliyyü'n-ni'metim efendim Pâdişâh-ı İskender-tüvân es-Sultân ibnü's-Sultân es-Sultân Selîm Hân *halledallâhu devletehû tlâ âhıri'z-zemân***[7] hazretlerinin Kıdvetü'l-ümerâ'i'l-Milleti'l-Mesîhiyye, 'Umdetü'l-küberâ'i't-tâ'ifeti[9]'n-Nasrâniyye, Kevkeb-i eşi'a-i Milleti'l-Mağribiyye dest-i kuvvetiyle seyf-i behâdırî ve mîzân-ı hakkāniyyeti icrâ eden[10] hâlâ Fransa İmperatoru ve Pâdişâhı ve İtalya Kıralı haşmetlü ve miknetlü ve meveddetlü[11] ulu dostları Evvelki[12] Napolyon cenâblarına, Fransa İmperatorluğu ve Pâdişâhlığı ve İtalya Kırallığı rütbelerinin tebrîki zımnında hedâyây-ı şevket-makrûnlarıyla[13] nâme-i

---

1 mukābele A1, M1 : ba'de'l- mukābele N1
2 gavgālu N1, M1 : gavgā A1
3 hılâline Françelü'nün N1 : hılâline Fransalu'nun A1 : hılâfına, Fransalu'nun M1
4 mevâddı ..... kendü N1, A1 : mevâdd derc ederler. Ol gazeteye kendi M1
5 derc ..... fâsideleri A1, M1 : mezc etdikleri ahlât-ı fâside N1
* "Efendi-i mûmâ ileyh mersûm ..... olur" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,54-55'te kaydedilmiştir.
6 **Françelü ..... sûretidir** N1 : **Fransalu tarafından tertîb olunmuş olan nutukdur** A1, M1
** خلد الله دولته الى اخر الزمان = Yüce Allah onun devletini kıyâmet gününe kadar pâyidâr kılsın" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.
7 Fransa İmperatoru ..... zemân [Farklı olarak sadece A1'de "Allah" kelimesi tam, M1'de ise kısaltmalı olarak yazılmıştır] A1, M1 : Françe İmperatoru ve Pâdişâlı'na ifâde eden nutukdur. Ba'de'l-elkābi'l-mezkûre N1
8 Milleti'l A1, M1 : — N1
9 küberâ'i't-tâ'ifeti N1, M1 : küberâ'i' A1
10 eden A1, M1 : eder N1
11 ve miknetlü ve meveddetlü M1 : miknetlü N1 : miknetlü meveddetlü A1
12 Evvelki N1, M1 : — A1
13 Fransa İmperatorluğu ..... -makrûnlarıyla M1 : + ["Fransa İmperatorluğu ..... zımnında" kısmı, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 71a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : — N1

hümâyûnlarıdır. Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l-karâr[1], Fransa Devleti'nin ed'iye-i hayriyyesine ve haşmetlü Napolyon hazretlerinin celb etdiği fütûhâtlarma mahzûz olup ve[2] rütbe-i mezkûrenin tehniyeti zımnında bu dâ'îleri, taraf-ı bâhiru'ş-şeref-i Devlet-i 'aliyye'den Büyük Elçilik ile [**N1 44b**] ta'yîn buyurulduğuma binâ'en, inşâ'allâhu[3] Te'âlâ veliyy-i ni'metim olan cenâb-ı Tâcdâr-ı gerdûn-iktidârın[4] irâde-i Mülûkânesi ve İmperator cenâblarınm muvâfakat-i hüsn-i niyyetleri ile işbu me'mûriyyetimin îfâsına mazhariyyetle, bu iki 'azîmü'ş-şân devletin te'kîd-i ihlâs ve safvetine vesîle olmak arzûsu mâ-bihi'l-iftihârımdır. Ve haşmetlü Pâdişâh-ı[5] veliyy-i ni'metim hulûs u mahabbet ve ihtisâsınm[6] izhârı zımnında Devlet-i 'aliyye'nin akdem ve[7] asdakı ve elzem-i dostu olan İmperator ve Pâdişâh ve İtalya Kıralı hazretlerine bu senâ-kârlarını irsâl etmişlerdir.

Bonaparta[8] tarafından mûmâ ileyh Sefîr Muhibb Efendi'nin haberi olmaksızın nutk-ı mersûma cevâb olarak tab' etdirdikleri fıkranın sûretidir

Devlet-i 'aliyye Elçisi'nin nutkuna cevâb[9]

Elçi Bey! Senin me'mûriyyetinden hazz eyledim[10]. Veliyy-i ni'metin olan Pâdişâh-ı Âl-i 'Osmân[11] Sultân Selîm Hân[12] hazretlerinin hulûs-ı niyyetleri kalbime te'sîr eder. Kadîm dost ve müttefikım olan[13] Devlet-i 'aliyye istizhârı, fütûhâtımızın a'zam-ı semeresidir. Sana 'alenen **[M1 147]** tasdîk eylemekden mahzûzum. Her ne Devlet-i 'aliyye'ye[14] hayr u şerr vâki' olursa, Fransa Devleti'ne[15] râci'dir. Bu kelâmları Sultân Selîm hazretlerine ifâde ile her ne vakit -ki benim düşmenlerim olan anın dahi düşmenleri[16] ol-

1 ebediyyü'l-karâr N1, A1 : ebediyyetü'l-karâr M1
2 ve A1 : — N1, M1
3 inşâ'allâhu N1, A1 : inşâ[all]âhu M1
4 gerdûn-iktidârın N1, M1 : — A1
5 haşmetlü Pâdişâh-ı N1 : şevketlü A1, M1
6 ihtisâsınm N1, A1 : ihtisâsın M1
7 ve N1, A1 : — M1
8 etmişlerdir. **Bonaparta** N1 : eylemişlerdir. **Fransalu** A1, M1
9 **olmaksızın ….. cevâb** M1 : **olmayarak tab' etdirdikleri nutk-ı mersûma cevâb olmak üzere tab' etdirdikleri gazete sûretidir** Devlet-i 'aliyye'nin Elçisi'nin nutkuna cevâbdır ki N1 : **olmayarak nutk-ı mezkûra cevâb olmak üzere gazeteye tab' etdirdikleri fıkranın sûretidir** Devlet-i 'aliyye Elçisi'nin nutkuna cevâb A1
10 eyledim N1, M1 : etdim A1
11 Pâdişâh-ı Âl-i 'Osmân A1 : — N1, M1
12 Hân A1, M1 : — N1
13 ve müttefikım olan N1, A1 : ve müttefikım olan (او متفقم ولان) M1
14 ne Devlet-i 'aliyye'ye N1 : ne Devlet-i 'aliyye A1 : ne ki Devlet-i 'aliyye'ye M1
15 olursa, Fransa Devleti'ne M1 : olursa, Françe Milleti'ne N1 : olur ise Fransa Devleti'ne A1
16 düşmenlerim ….. düşmenleri A1 : düşmenlerim ki anm dahi N1 : dostlarım anın dahi dostları M1

mak gerekdir- nasîhat-i fâside vermek üzere ise, bu kelâmlarım[1] hâtırlarına gele, tarafımdan hicbir vechile ihtirâz etmeye. İkimiz birlikde iken düşmenlerinin kuvvetinden havf eylemeye[2].

Lâyiha

Mersûm Bonaparta'nm[3] ber-vech-i muharrer ekāvîl-i müzevvire tab' u neşri, mahzâ kendü[4] milletine ve divel-i sâ'ire ehâlîsine[5] gûyâ ki a'zam-i 'âmme-i divel olan Devlet-i 'aliyye bu sûretde kendüsüne mürâca'at ve ilticâ üzere olduğunu teşhîr u inbâ birle, hem-hâbe-i zamîr-i mel'anet[6]-semîri olan mekr u tezvîrini[7] meclây-ı zuhûrda kıyâfet-pezîr eylemek kasdına mebnî olmağla, kendilere mahsûs politika-i[8] Firengâne usûlündendir. Hele ol mel'ûn-i bî-dîn, kâfiristân ıtlâkına şâyân bir kâfir-i[9] mekr-âyîndir ki, fenn-i hîle vü telbîsde, pîr-i ebâlise olan İblîs ana şâgird-i [**N1 45a**] fend ü tedlîs olamaz; *hazelehullâhu*[10] *Te'âlâ**.

Tetimme

Çend rûz murûrunda Napolyon Bonaparta[11] bi-nefsihî şikâra 'azîmet eylemekle, Efendi-i[12] mûmâ ileyhi dahi da'vet edüp, şikâr-gâhda bi'l-ma'iyye ta'âm ve izhâr-ı bişr u ihtirâm edüp, ba'dehû âfâkī sohbetlere bî-tekellüf[13] âgāz ve incirâr münâsebetiyle[14] havz-ı semire vü râz olunduğu hılâlde, Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l[15]-iclâlin mesâlihini derpiş ve hasran ve kasran Pâdişâh-ı muhalledü'l-ikbâl-i Cem-câh[16] hazretlerinin mihr u mahabbeti bâbında te'kîdât ü te'yîdâtla, ibrâz-ı sıdk-ı deydene vü[17] kış eyledikden sonra, 'Acem tarafına

---

1 kelâmlarım N1, A1 : kelâmlar M1
2 eylemeye N1 : etmeye A1, M1
3 Bonaparta'nın N1 : Müşârun ileyh Napolyon'un A1 : Bonapart'ın M1
4 mahzâ kendü A1 : kendü N1 : kendi M1
5 ehâlîsine A1, M1 : halkına N1
6 mel'anet N1, A1 : mekîdet M1
7 tezvîrini M1 : tezvîri N1, A1
8 kendilere mahsûs politika-i M1 : kendülere mahsûs politika-yı N1, A1
9 mel'ûn-i ..... kâfir-i N1, A1 : müfsid-i hod-bîn, mütefennin-i M1
10 fend ..... *hazelehullâhu* N1 : fenn-i telbîs olamaz; *hazelehullâhu* A1 : fenn-i telbîs olamaz; *aslehahullâhu* M1
* خذله الله تعالى = Yüce Allah onu rezil rüsvay eylesin" anlamına gelen Arapça bir bedduâdır.
11 Napolyon Bonaparta A1 : Bonaparta N1 : Bonapart M1
12 eylemekle Efendi-i N1 : etmekle A1 : eylemekle M1
13 âfâkī sohbetlere bî-tekellüf N1, M1 : bî-tekellüf âfâkī sohbetlere A1
14 münâsebetiyle A1, M1 : münâsebetle N1
15 ebediyyü'l N1, A1 : ebediyyetü'l M1
16 -i Cem-câh M1 : — N1, A1
17 vü N1, A1 : — M1

irsâl eylediğim âdemim Jober'e [=Jaubert'e][1], re's-i hudûda karîb bir[2] mahalde vüzerâdan birisi ta'arruz ve habs ü tenkîl eylemiş, Pâdişâh hazretlerinin elbette[3] bu vaz'-ı nâ-sezâya rızâları olmadığı ma'lûmumdur. Ol Paşa[4] kimdir?" deyü su'âl eyledikde, İmperator'un me'mûrlarına bir tarafdan kat'â[5] ta'arruz olunduğuna rızây-ı hümâyûn olmayup, lâkin Paşa-yı mûmâ ileyh gālibâ Bâyezîd Sancağı[6] Mutasarrıfı olmak gerekdir. Mersûm[7] çünki re's-i hudûda karîb mahalde bulunup, bâdî-i emirde müştebihu'l-ahvâl olduğundan ahz ü tevkîf edüp, ol hılâlde kendisi[8] dahi kişver-i 'ademe rû-nihâde[9] olmuşdur. Ancak Sadr-ı sâbık Yûsuf Ziyâ[10] Paşa hazretlerinin mesmû'u oldukda, derhâl tahrîrât irsâliyle tarafına celb ü[11] iltifât ve ikrâmla safha-i **[M1 148]** derûnundan gerd-i kederi selb eyledikleri[12] mesmû'um oldu" deyü cevâb eylediğine mürâdif, nâme-i mahsûs-ı hümâyûnu dahi[13] tercemesiyle berâber teslîm ve lede'l-kırâ'e izhâr-ı inbisât-ı 'azîm eyleyüp[14]: "Nâme-i hümâyûn mantûku üzere olan[15] me'mûriyyet-i hafiyyenizi ministiro ile müzâkereye mübâderet ve hemân Pâdişâh-ı 'âlem-penâh hazretlerinin her umûru samîmî mültezimim olup, Devlet-i 'aliyye'nin emniyyeti hûsûsuna sa'y ü[16] dikkat edeceğimi tahrîr u iş'âra müsâra'at edesiz. Kaldı ki İsterlic (اوسترليج)[17] Muhârebesi'nden* sonra Rusyalu'dan aslâ vesvese kalmamağla, nüsha-i matlab şîrâze-gîr-i husûl olmak akrebdir" kûşelerinde bir mikdâr mevâ'îd-i 'adîmetü'l-inkıtâz sevk u ibrâz eyledi.

Ba'zı havâdis

[N1 45b] Bu esnâda Rusyalu tarafından Dobril [=D'Oubril] nâm bir nefer meb'ûs Paris'e duhûl ve Fransalu, mersûmun[18] kudûmüne nisâr-ı nakd-i

1 Jober'e N1 : rû-be-râh-ı 'azîmet iken ["azîmet iken" kısmı, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 71b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : rû-be-râh-ı 'azîmet iken M1
2 bir N1 : — A1, M1
3 elbette N1 : ise A1, M1
4 Paşa N1 : — A1, M1
5 bir tarafdan kat'â M1 : kat'â bir tarafdan N1, A1
6 Bâyezîd Sancağı M1 : Livây-ı Bâyezîd N1
7 Mersûm N1, M1 : Mûmâ ileyh A1
8 hılâlde kendisi M1 : esnâda kendüsi N1 : hılâlde kendüsi A1
9 rû-nihâde N1, M1 : pâ-nihâde A1
10 Ziyâ A1, M1 : — N1
11 ü A1, M1 : + mendîl-i N1
12 eyledikleri A1, M1 : eylediği N1
13 mahsûs-ı hümâyûnu dahi A1, M1 : hümâyûnu N1
14 eyleyüp A1, M1 : eyledi N1
15 olan A1, M1 : — N1
16 sa'y ü N1 : — A1, M1
17 اوسترليج N1, A1 : İsterlic M1
* Napoléon'un 2 Aralık 1805'te Avusturya - Rus kuvvetlerini yenerek üçüncü koalisyonu çökerttiği Austerlitz Savaşı için bk. meselâ "Austerlitz savaşı", *Büyük Larousse*, II,1020.
18 Fransalu, mersûmun A1, M1 : Françelü, mersûm N1

ikrâm ü istibşârı[1] mebzûl edüp, miyânelerinde emâre-i silm ü safvet, ser-zede-i sahn-ı vukū' olacağı beyne's-süferâ[2] zebân-zede-i şuyū' oldu. Karîne-i hâl İngilterelü ile de mükâtebe ve muhâbereye[3] iştigāl üzere olup, lâkin ba'zı erbâb-ı dâniş ü dîd, Fransalu[4] ile İngilterelü beyninde sulh u sükûnet vukū'unu mi'yâr-ı dürüst[5]-mikdâr-ı rüşd ü reviyyete tatbîkle teb'îd eylediler. Zîrâ Fransalu'nun e'azz-i matlûbları İngilterelü'nün Bonapart'ın Fransa İmperatorluğu rütbesinden[6] fazla bî-tereddüd mersûmun[7] 'ilâve-i hükûmeti olan İtalya ve Felemenk ve Napoli kırallıklarıyla dahi[8] ikrâr ve tasdîk eylemelerinden 'ibâret olup ve[9] İngilterelü'nün dahi metâlib-i mahsûsası evvelâ[10] Malta Adası, İngilterelü'nün zîr-i tasarrufunda kalmak, sâniyen Sicilya[11] Adası'na bast-ı yed-i zabt u temellük etmek iddi'âsından Fransalu[12] bi'l-külliyye keff-i yed birle, yalnız ada-i mezkûr[13] Napoli Kıralı'nm taht-ı hükûmetinde ibkā olunmak ve işbu adanın kıral-ı mersûma[14] ibkā olunması husûsuna İngilterelü'nün ısrâr-ı şedîdi, mâdam ki Malta Adası kendü yedlerinde kalup, erâzî-i sâ'ire ile merbûtıyyeti, yâhûd muhâbereye salâhiyyeti olan sâ'ir mahaller ile memzûciyyeti olmayıcak, Malta Adası[15] İngilterelü yedinde kalsa bile kat'â işine yaramayacağı ma'lûm olduğundan, işbu adanın hıfz u vikāyesi, iç[16] denizde böyle bir mahall-i cesîme tasarruf[17] **[M1 149]** 'ilâvesi esbâbını tahsîl etmek içün olduğu ve illâ Cezâ'ir-i Garb[18] ve Mısır ve 'ale'l-itlâk seyâhil-i Afrika ve Asya'da vâki' memâlik-i İslâmiyye'den birini istihsâle mecbûr olduklarından, hâzır Sicilya Adası'nın[19] bu vechile kendülerine bend olunması ehven olduğu mülâhazasına[20]

---

1 istibşârı N1, A1 : istîşârı M1
2 olacağı beyne's-süferâ M1 : bulacağı beyne's-süferâ N1, A1
3 mükâtebe ve muhâbereye N1, M1 : muhâbere ve mükâtebeye A1
4 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
5 dürüst N1, A1 : râst M1
6 Fransalu'nun ..... rütbesinden M1 : Françelü'nün e'azz-i matlûbu Bonaparta'yı Françe İmperatorluğu'ndan N1 : Fransalu'nun e'azz-i matlûbları Napolyon Bonaparta'yı İngilterelü Fransa İmperatorluğu rütbesinden A1
7 mersûmun N1, M1 : müşârun ileyhin A1
8 dahi A1, M1 : + İngilterelü'nün N1
9 ve N1, A1 : — M1
10 evvelâ N1, A1 : olan M1
11 Sicilya N1 : Siçilya A1, M1
12 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
13 ada-i mezkûr N1 : cezîre-i mezbûre A1, M1
14 adanın kıral-ı mersûma N1 : adanın kıral-ı müşârun ileyhe A1 : cezîrenin kıral-ı mersûma M1
15 olmayıcak Malta Adası N1 : olmayınca Malta Adası A1 : olmayınca, Malta Cezîresi M1
16 adanın ..... iç N1 : adanın hıfz u vikāyesi, ic A1 : cezîrenin hıfz u vikāyesi, ic M1
17 tasarruf N1 : tasarrufu A1, M1
18 Cezâ'ir-i Garb N1, A1 : Cezâyi-i 'Arab M1
19 Sicilya Adası'ınn N1 : Siçilya Adası'nın A1 : Siçilya Cezîresi'nin M1
20 kendülerine ..... mülâhazasına M1 : kendülerine bend eylemesi ehven olduğuna N1: kendülere bend olması ehven olduğu mülâhazasına A1

mebnîdir. Sâlisen İngilterelü, Cezâ'ir-i[1] seb'a-i müctemi'a cumhûrunun Rusyalu zîr-i hükmünde kalmak, râbi'an Ümmîd Burunu İngilterelü'nün taht-ı tasarrufunda olmak, hâmisen Fransa sefâyini min-ba'd Amerika'ya[2] 'azîmete murahhas olmayup, Ümmîd Burunu'nun öte tarafında vâki' el-yevm Fransalu[3] hükûmetinde olan bi'l-cümle adalar[4] İngilterelü'ye teslîm birle, İngilterelü dahi bi'l-mukābele yine mevzı'-ı mezkûrun berü tarafında[5] olan adaları [**N1 46a**] Fransalu'ya[6] ihâle eylemek ve tüccâr sefâyini mevzı'-ı mezbûrun öte tarafından 'alâkayı bi'l-külliyye kat' eylemek keyfiyyâtından[7] 'ibâretdir. İşte İngilterelü'nün metâlib-i cesîmeleri bunlardır, sâ'ir matlûbları[8] dahi var ise de cüz'îdir. Ve'l-hâsıl el-hâletü hâzih miyânelerinde derkâr olan ahvâl, sûret-i muharrere üzere olmağla[9], çigûnegî-i ser-encâmları mevkūf-i medd-i enzâr oldu.

Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ'[10]

Van Muhâfızı Feyzî Paşa mevkūf-i 'uhde-i hükûmet ve süpürde-i zimmet-i ri'âyeti olan re'âyâ vü berâyâ ve fukarâ' vü ağniyâya yed-i[11] tetâvül ü te'addîyi dirâz ve merkûz-i cibillet-i nâ-sâzı olan hırs u âz muktezâsmca, dervâze-i zulm-i bî-endâzeyi bâz edüp, aslâ nâle vü feryâd-ı mazlûmîn seng-i siyâhdan saht-terîn olan dil-i sengînine rahne-sâz eser ve bir vechile dâd ve tezallum-i melhûfîn, kālb-i kāsî-i salâbet-karînine kârger olmamağla, encâm-ı kâr[12] zebân-ı zemâne-i intikām-kâr kendüsüne, **mesnevî**[13]:

Ey zi-ber-dest zîr-i dest âzâr
Germ tâ key be-maned în bâzâr[14]
Be-çi kâr âyedet Cihân-dârî
*Murdenet bih ki merdum âzârî**

---

1 Cezâ'ir-i N1, A1 : Cezâyir-i M1
2 taht-ı tasarrufunda ..... Amerika'ya M1 : havza-i tasarrufunda kalmak, hâmisen Françelü sefâyini min-ba' Amarika'ya N1 : taht-ı tasarufunda olmak, hâmisen Fransalu sefâyini min-ba'd Amerika'ya A1
3 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
4 adalar N1, A1 : cezîreler M1
5 mezkûrun berü tarafında M1 : mezkûrun berü cânibinde N1 : mezbûrun berü tarafında A1
6 Fransalu'ya A1, M1 : Françelü'ye N1
7 eylemek keyfiyyâtmdan N1, M1 : eylemekden A1
8 İşte ..... matlûbları N1 : İşte İngilterelü'nün metâlib-i cesîmesi bunlardır, sâ'ir matlûbları A1 : İngilterelü'nün metâlib-i cesîmesi bunlardır, sâ'ir matlabları M1
9 olmağla N1 : — A1, M1
10 **vüzerâ'** N1 : **vüzerâ** A1, M1
11 fukarâ' ..... yed-i N1 : fukara vü agniyâya يد A1 : fukarâ vü ağniyâya M1
12 karînine ..... encâm-ı kâr N1 : makrûnuna kârger olmamağla, nâ-çâr A1, M1
13 **mesnevî** A1, M1 : — N1
14 bâzâr N1. M1 : pâzâr A1
* ای ز بردست زیر دست ازار * کرم تا کی بماند این بازار

neşîdesini yâd ü tezkâr ederek, cümle-i sitem-dîdegânını igrâ vü tahrîk eylemekle, bir gün cem'iyyetle üzerine hecme-rîz-i iktihâm olup, nâhun-i tîğ-i hûn-âşâmla[1] mefâsıl-ı endâmını[2] yek-dîğerden tefkîk eylediklerinin haberi[3], Erzurum ve Trabzon Vâlîsi sa'âdetlü Yûsuf Ziyâ[4] Paşa hazretlerinin 'arz u i'lâmiyle resîde-i sem'-i vükelây-ı devlet oldukda, gerçi müşârun ileyh vâsıl-ı **[M1 150]** derece-i mâ-yestehikku 'aleyh olup, lâkin ol gûne i'dâmı fazîhasına cesâret edenler haklarında[5] emr-i siyâset, her çend muvâfık-ı kā'ide-i hikmet ise de, ber-muktezây-ı vakt ü[6] hâl bu mâdde dahi havsala-i vesî'a-i zemân-ı merhûna idhâl birle, münhall olan Van Muhâfızlığı, şehr-i rebî'ulâhırın evâhırında◊ Karahisâr-ı sâhib[7] Sancağı Mutasarrıfı Vezîr 'Abdurrahmân Paşa'ya ve Karahisâr-ı sâhib dahi[8] mukaddemce Mar'aş tevcîh olunan Vezîr[9] İbrâhîm Paşa'ya tevcîh olunup, Trablus-Şâm Beylerbeyisi ve Cerde Başbuğu olan Kalender Paşa'nın[10] sene-i sâbıkada ber-vefk-ı irâde Cerde hıdmetini idârede ibrâz-ı yed-i tûlâsı[11], **[N1 46b]** huddâm-ı Der-i devlet-i ebediyyü'l-kıyâm 'indlerinde[12] makbûlun ma'a'z-ziyâde olmağla, ol mukābelede mev'ûd bi'l-mücâmele olduğuna mebnî, Mar'aş Eyâleti[13] ilhâkıyla mazhar-ı mükâfât ve Cerde hıdmetinin kemâ fi'l-evvel tesviye ve temşiyeti vesâyâsıyla dü-bâlâ nâ'il-i 'izz ü[14] iltifat oldu*.

Azl ü nasb-ı Kādî-i İstanbul

Dâru's-saltanati'l-'aliyye'de mahfil-ârây-ı hükûmet-i şer'iyye olan Hakîm-oğlu 'Ali Paşa hafîdi 'Abdullah Bey[15], ihtimâm-ı devr-i mu'tâd

---

مربنت به که مردم ازاری * بچه کار ایدهٔ جهاندار ای = Ey eli altındakileri inciten yüksek elli kimse! Ne vakte kadar böyle pervasızca zulüm edebileceksin. Cihândârlık ne işine gelir, senin ölmen daha iyidir; çünkü insanları incitiyorsun" anlamına gelen bu cümleler Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen Farsça bir kıtadır; bk. Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan,* trc. Kilisli Rıfat Bilge,12. Baskı, İstanbul 1980, s.339.

1 tîğ-i hûn-âşâmla M1 : tîğ-i hûn-âşâm ile N1 : hûn-âşâmla A1
2 endâmını N1, M1 : endâmlarını A1
3 eylediklerinin haberi A1, M1 : eylediler. Bu haber N1
4 Ziyâ A1, M1 : — N1
5 haklarında A1, M1 : hakkında N1
6 ü N1, A1 : — M1
◊ 21-29 Rebî'ulâhır 1221 = 8-16 Temmuz 1806.
7 şehr-i ..... sâhib N1 : Karahisâr-ı sâhib A1 : şehr-i rebî'ulâhırın evâhırında Karahisâr M1
8 -ı sâhib dahi A1, M1 : — N1
9 Vezîr A1, M1 : — N1
10 olan Kalender Paşa'nın M1 : Kalender Paşa N1 : olan Kalender Paşa A1
11 tûlâsı N1, M1 : tûlâ ve A1
12 ebediyyü'l-kıyâm 'indlerinde N1 : ebed-kıyâm A1 : ebed-kıyâm 'indinde M1
13 Eyâleti N1, M1 : — A1
14 ü A1, M1 : — N1
* "**Nasb-ı tevcîhât-ı** ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,50'de kaydedilmiştir.
15 oğlu ..... Bey A1 : oğlu 'Ali Paşa hafîdi 'Abd[ull]ah Beyefendi M1 : zâde hafîdi 'Abdullah Beyefendi N1

eylemekle, mâh-ı cumâdelûlânın[1] onuncu[◊] gününden zabt eylemek üzere sâbıkā Mekke-i mükerreme Kadısı Murâd-zâde es-Seyyid Mehmed[2] Murâd Efendi, kazâ'-i merkūm ile[3] dest-mâye-i murâd oldu.

Sevfe terâ ize'n-cele'l-gubâru[4]

E feresün tahteke em hımârun?[*5]

Nasb-ı Muhâfız-ı Medîne-i münevvere *nevverehallâhu Te'âlâ*[**6]

Bir müddetden berü Vehhâbî nâm nehhâbînin, hâric ez-dâ'ire-i şerî'at ü dîn, sûret-i tesallubda ihdâs ü intihâl eylediği mezheb ü âyîn ve meslek-i dalâlet-âğîn[7], giderek şu'be vü şerârelenüp, mukaddemâ pâymâl-i hâme-i bast u imlâl olduğu[8] üzere, gürûh-i Havâric-i hızlân-me'âl, ilkāy-ı mekr u âl ile câme-i hiss ü iz'ândan[9] 'uryân olan pûç-mağzân-ı[10] kabâ'il-i 'Urbân'ı igfâl ve gerden-beste-i hibâl-i tavâ'iyyet[11] ü imtisâl ve şürefây-ı Mekke-i mükerreme'nin[12] kalem-rev-i hükûmetinde olan erâzîde kâ'in şu'ûb u butûndan dahi[13] ba'zı sitem-dîdegânı taraflarına celb ü idlâl[14] eylemeleriyle, refte refte Mekke-i mükerreme harîminde ol harâmîler pây-endâz-ı te'addî ve çend bâr cidâl ü peykâra tîğ-perdâz-ı tesaddî olup[15] Şerîf Gālib'in emr-i **[M1 151]** müdâfa'ada yârây-ı iktidârı meslûb ve müsemma bi'n-Nakīz[16] menkûb ü mağlûb olduğuna binâ'en, sebük-serân-ı kabâ'il dahi zîr-i cenâh-ı teba'iyyetine mâ'il olarak,

---

1 cumâdelûlânın N1, A1 : cemâziyelûlânın M1

◊ 10 Cumâdelûlâ 1221 = 26 Temmuz 1806 Cumartesi.

2 Mehmed N1, M1 : — A1

3 merkūm ile N1, M1 : merkūmla A1

4 ize'n-cele'l-gubâru N1, A1 : ize'n-cele'l-gubâru (اذا نجلى العبار) M1

* سوف ترى اذا انجلى الغبار ا فرس تحتك ام حمار = Toz duman kalkınca altındakinin at mı yoksa eşek mi olduğunu görürsün (= sen benim galip geldiğimi göreceksin)" anlamına gelen bu cümle, el-Hemedânî'nin şiirlerinden alınmış bir beyittir; bk. Ebü'l-Fazl Ahmed b. Hüseyn b. Ya'kūb Bedî'üzzemân el-Hemedânî, *Dîvânü Bedî'üzzemân el-Hemedânî,* thk. Yüsrî 'Abdülganî 'Abdullah, Beyrût 1987, s.145.

5 *Sevfe ..... hımâr* N1, M1 : + [Bu beyit, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 73a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1

** نورها الله تعالى = Yüce Allah onu nurlandırsın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

6 ***nevverehallâhu Te'âlâ*** N1 : — A1, M1

7 âğîn N1, M1 : âyîn A1

8 imlâl olduğu N1 : imlâl olunduğu A1 : imlâ olunduğu M1

9 iz'ândan N1, M1 : iz'ân A1

10 pûç-mağzân-ı N1 : pûc-mağzân-ı A1 : pûc-mağzân (يوج مغزان) M1

11 tavâ'iyyet N1 : tavâ'at A1 : tâ'at M1

12 Mekke-i mükerreme'nin N1 : Mekke'nin A1, M1

13 dahi N1, M1 : — A1

14 idlâl N1, A1 : ihtilâl (احتلال) M1

15 cidâl ..... olup N1 : peykâra tîğ-ı berdâr-ı tesaddî edüp A1 : peykâr-ı tîğ-ı berdâr-ı tesaddî olup M1

16 Nakīz N1, M1 : Nakīs A1

Mekke-i mükerreme eyâdî-i e'âdîye giriftâr ve ehâlî-i Medîne dahi tebe'a-i Havâric tazyîk u ihsârlarıyla, mazîk-ı mihnetde mahsûr ve[1] dil-fikâr olup, 'an-asl hıtta-i Hicâz'da bu dâhiyenin mânend-i gūl-i beyâbân müteşekkel ve nümâyân olmasına, Şerîf-i müşârun ileyhle[2] Hâricî-i mesfûrun münâfese ve mu'âdâtı sebeb ve müdde'ây-ı Havâric'de gûyâ ki, tesallub-i[3] şer' **[N1 47a]** u millet de'âvîsinin[4] vücûduyla havâtır-ı ehl-i sünnet pür-şûr u şagab olduğuna nazaran, Devlet-i 'aliyye tarafından gâh tahkīk-ı mezheble ilzâm ü iskât içün meb'ûs irsâl ve gâh izhâr-ı satvetle Cidde ve Bağdâd ve Mısır[5] ve Şâm vâlîleri havâle olunmak âvâzesiyle[6] işgāl olunup, bâ-în-heme Emîru'l-Hâc 'Azm-zâde[7] 'Abdullah Paşa'nın ol ihtilâl hılâlinde mücâneset-i A'râb münâsebetiyle huccâcı bi'l-emni ve's-selâm[8] Haremeyn'e îsâl ü i'âdesi, vesîle-i tahsîn ü ihtirâm olacak me'âsir-i celîleden olmağla, def'-i gā'ile-i Hâricî ve muhâfaza-i Haremeyn emr-i ehemmi, Ser'askerlik 'unvâniyle müşârun ileyhin 'uhde-i ihtimâmına süpürde kılınması kuvve-i karîbeye gelmişidi. Ancak müşârun ileyhin isti'lâm cevâbı olarak vürûd eden tahrîrâtında, i'zâm-ı mâdde ile teksîr-i sevâdı ve kāfile-i huccâcın[9] sevk u istishâbı husûsuna mesîl olmayan Ser'askerlik hatb-ı cesîmini ber-vefk-ı irâde-ru'yet[10] ü idâreye 'adem-i istîhâl ü isti'dâdı hakkında me'mûriyyet-i müstakille sudûruna hâciz olup, be-tahsîs kendüye zerre mikdâr sikket ü bâr olmayarak, Halep Eyâleti'yle[11] kaviyyü'l-iktidâr bir Vezîr-i nâmdârın Medîne muhâfazasına ta'yîn olunmak tedbîrini müşârun ileyh Der-i devlet-makarr'a[12] 'arz u inhâ eylemekle ve[13] fekat huccâc hıdmetinden gayri emr-i diğere cesbân olmadığı nezd-i kâr-güzârânda[14] müstebân olmağla, müşârun ileyh 'Abdullah Paşa kemâ-kân huccâcı îsâl ü ikfal emrine[15] me'mûr kılınup, Medîne-i münevvere[16] muhâfazasına ashâb-ı liyâkatden bir Vezîr-i vâlâ-menkabetin isrâ olunması husûsu bi'l-müzâkere kûşe-gîr-i humûl (خُمول)[17] ü inzivâ, belki güm-nâm-ı ketîbe-i vüzerâ olan Hanya

1 mahsûr ve A1, M1 : — N1
2 ileyhle N1, A1 : ileyh ile M1
3 tesallub-i N1, A1 : nasb-ı M1
4 de'âvîsinin N1, M1 : devâ'îsinin A1
5 Bağdâd ve Mısır N1, A1 : Mısır ve Bağdâd M1
6 âvâzesiyle N1, M1 : âgāzesiyle A1
7 bâ-în-heme ..... 'Azm-zâde N1 : bâ-în-heme 'Azm-zâde Emîru'l-Hâc A1, M1
8 ve's-selâm N1, A1 : ve's-selâme M1
9 sevâdı ..... huccâcın A1 : sevâdı ve kāfile-i hâcc N1 : sevâd ve kāfile-i huccâc M1
10 ru'yet N1, A1 : reviyyet M1
11 Eyâleti'yle N1 : Vâlîliğiyle A1 : Vâlîliği ile M1
12 Der-i devlet-makarr'a N1, M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 73b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
13 ve M1 : — N1, A1
14 güzârânda A1 : güzârında N1, M1
15 ikfâl emrine M1 : ikfâle N1, A1
16 -i münevvere A1, M1 : — N1
17 humûl N1 : hamûl A1, M1

Muhâfızı Halebî[1] Melek Ahmed Paşa-zâde 'Osmân Paşa, münâsib-dîd-i ashâb-ı ârâ'[2] olmağın, Haleb Eyâleti tevcîhiyle Medîne muhâfazasına ta'yîn ve Cidde Vâlîliği 'unvâniyle dahi[3] ser-nâme-i **[M1 152]** menşûr-i me'mûriyyeti tezyîn kılındı. Ve selefi olan Zeynel'âbidîn Paşa yâdigârınm Haremeyn'den ihrâcı istisvâb ve 'Osmân Paşa ma'iyyetine mikdâr-ı vâfî nukūd ve mühimmât irsâl olunacağını işrâbla su'âl-i mukadderi gîrây-ı[4] hüsn-i cevâb oldu.

Tezyîl

Muharrir-i Fakīr derim ki, Cezîretü'l-'Arab[da][5] yüz binden mütecâviz 'Urbân'ın tuğyân ü galeyânları[6] hılâlinde, sereyân-ı şerr u mazarrat ve tareyân-ı tesallut u hasâretlerine sûr-i metîn [**N1 47b**] ve hısn-ı hasîn olmak üzere 'Osmân Paşa gibi ism-i bî-müsemmâ mesâbesinde olmuş[7] olup, yirmi dört gediği iki âdeme vâbeste-i kayd u inhisâr ve hazîne-i mevhûmesi, hasret-keş-i rûy-i[8] dirhem ü dînâr olan devletlüyü Medîne muhâfazasına ta'yîn husûsunda iki mâddeden gayri cihet-i câmi'a-i münâsebet, hâtır-güzârımız olmadı. Biri ebnâ'-i[9] 'Arab'dan olmağla 'Arabiyyet münâsebeti ve biri mukaddemce Hanya Muhâfızı 'unvâniyle ma'nûn olmağla, Muhâfızlık[10] nâmının cihet-i vahdetidir. Ve[11] müşârun ileyhle kurb u civâr-ı belde mülâbesesiyle mu'ârefemiz olduğundan, kuhh-i evzâ' u ahvâline[12] vukūfumuz olup, hattâ Hanya muhâfazasına ta'yîn olundukları nda[13], bulunduğu mahalden bir hatve kıyâm u nehzata yârây-ı kudreti olmadığından nâşî, ol esnâda mevâlîden olup, Yûsuf Ağa'nın selmânü'l-beyti olan sâbık Haleb Müftîsi Kudsî Efendi'ye perîşânî-i hâlini mübeyyin[14] bir kıt'a zarâ'at-nâmesi gelmekle, bi'l-münâsebe Fakīr'e dahi irâ'et edüp, ahvâl-i felâket-me'âline rahm ü rıkkat olunmuşidi. Mûmâ ileyhin sa'y ü gayreti ile beş kîse akça[15] irsâl ve bî-çâre anınla mühimmâtını görüp, Hanya tarafına şedd-i rihâl eylemişidi. Kaldı ki Haleb mansıbı tevcîh

---

1 Halebî N1, A1 : Çelebi M1
2 ârâ' N1 : ârâ A1, M1
3 dahi A1, M1 : de N1
4 olunacağını ..... gîrây-ı N1, A1 : olunacağı işrâb ile su'âl-i mikdârı küberây-ı M1
5 **Tezyîl** ..... 'Arab M1 : Muharrir-i Hakīr derim ki Cezîretü'l-'Arab'da N1 : **Tezyîl** Muharrir-i Fakīr derim ki Cezîretü'l-'Arab'da A1
6 galeyânları N1, M1 : galeyânı A1
7 olmuş A1, M1 : — N1
8 u inhisâr ..... rûy-i N1, M1 : inhisâr ve hazînesi hasret-keş-i A1
9 ebnâ'-i N1, A1 : ebnây-ı M1
10 Muhâfızlık N1, M1 : Muhâfız A1
11 Ve M1 : — N1, A1
12 kuhh-i evzâ' u ahvâline N1 : kuhh-i evzâ' u etvârına A1 : feth-i evzâ' u etvârına M1
13 olunduklarında N1 : olundukları vakit A1, M1
14 perîşânî-i hâlini mübeyyin N1, M1 : — A1
15 gayreti ile beş kîse akça M1 : gayretiyle beş kîse akca N1 : gayretiyle hele beş kîse akça A1

olunmasıyla i'tirâz olunursa, Haleb eşkıyâ'[1] yedinde olmağla, şedîdü'ş-şekîme vâlîler nâhun-zen-i tasarruf olmadıkları ma'lûm iken, müşârun ileyhin mütesellimine akvât-i yevmiyye göstermeyecekleri[2] meczûmdur. Ve bi'l-cümle bir Vezîr-i nâmdâr ta'yîn olunmayup, 'Osmân Paşa'nın ta'yîn olunması, vükelây-ı vaktin agrâz-ı fâsidelerine mebnî olduğu tahrîr u takrîrden müstağnîdir. Hemân 'inâyet-i[3] Mu'în-i Müste'ân *celle şânühû* hazretleri, Devlet-i 'aliyye-i İslâmiyye'ye nigeh-bân ola, âmîn.

Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ'[4]

Evâ'il-i recebü'l-müreccebde◊ Eyâlet-i Silistire, sâbıkā Hotin Muhâfızı Vezîr Mehmed Paşa'ya ve Livâ'-i Hotin **[M1 153]** sâbıkā Silistire Vâlîsi Seyyid Yûsuf Paşa'ya ve Livâ'-i Hanya[5], sâbıkā Resmo Muhâfızı olup, Rumeli Beylerbeyiliği[6] Pâyesi olan Hâfız Seyyid Mehmed Paşa'ya tevcîh u ihsân ve Bâb-ı 'âlî'de kapu kethudâları pûşîde-i haftân oldu.

'Azl ü nasb-ı Sadr-ı Rumeli

Bir sene-i kâmileden berü[7] Rumeli sadâretinde icrây-ı ahkâm eden Mehmed 'Ârif Efendi, **[N1 48a]** müddet-i ma'rûfesi hıtâmiyle mâh-ı[8] mezbûrun yirmi sekizinci günü◊◊ müstevfâ arpalıklar[9] ile kâmkâr ve hasbe't-tarîk ol makām-ı bülend-i tıhâra İshak Efendi-zâde Ahmed Muhtâr Efendi ihtiyâr olundu.

Ba'zı havâdis-i Avrupa

Bu esnâda Nemçelü ve Rusyalu taraflarından her biri Sırplu'nun[10] tanzîmi husûsuna mütevassıt olmak zımnında elçilerine vârid olan tahrîrâtları mûcebince yegân yegân mersûmlar Bâb-ı 'âlî'ye inhây-ı hezeyân eylemele-

1 olunursa, Haleb eşkıyâ' N1 : olunur ise Haleb eşkıyâ A1 : olunursa, Haleb eşkıyâ M1
2 göstermeyecekleri A1, M1 : göstörmeyecekleri N1
3 'inâyet-i M1 : — N1, A1
4 **vüzerâ'** N1 : **vüzerâ** A1, M1
◊ 1-10 Receb 1221 = 14-23 Eylül 1806.
5 Livâ'-i Hotin ..... Hanya M1 : Livây-ı Hotin sâbık Silistire Vâlîsi es-Seyyid Yûsuf Paşa'ya ve Hanya Muhâfızlığı N1 : Livâ Hotin sâbıkā Silistire Vâlîsi Seyyid Yûsuf Paşa'ya ve Livâ'-i Hanya A1
6 Beylerbeyiliği A1, M1 : — N1
7 Bir sene-i kâmileden berü M1 : Sene-i kâmile N1 : Bir sene-i kâmile A1
8 mâh-ı N1 : şehr-i A1, M1
◊◊ 28 Receb 1221 = 11 Ekim 1806 Cumartesi.
9 arpalıklar N1, A1 : arpalık M1
10 Sırplu'nun A1, M1 : Sırblu'nun N1

riyle, lede'l-istintâk Nemçelü'nün merâmı min-ba'd Sırplu tâ'ifesi Prenslik[1] olup, hâlâ sergerdeleri olan Kara Yorgi, Prens[2] nasb u ta'yîn ve Devlet-i 'aliyye tarafına sâbıkda Erdel kırallarınm edâ eyledikleri vetîre üzere mikdâr-ı mu'ayyen virgüye[3] kat' olunup, tebdîli yâhûd inhilâl-i 'ukde-i hayâtla birinin tahlîfî muktezî oldukda, bi'l-ittifâk râbıtası husûsuna şedd-i nitâk olunmakdan ve Rusyalu'nun kelâmı Sırplu[4] tâ'ifesi Eflâk ve Boğdan gibi beylik olup, mütehassısları olan[5] İpsilandi silsilesinden birinin Voyvoda nasb u takrîr[6] olunmasından 'ibâret olmağla, iki fırkanın dahi mekāsıdı bilâhare kendileri[7] tarafına 'â'id olmak kasd-ı fâsidine mebnî olup, husûsan Rusyalu bilâ-te'hîr Memleketeyn-i mezbûreteynde[8] icrâ eylediği mu'âmelâtı orada dahi icrâ eylemek niyyetinde olduğu zâhir olmağla, Eflâk ve Boğdan memleketleri, mukaddemâ harben ve silmen taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den zabt olunduğu[9] vakitde Voyvodalık sûretiyle bu âna kadar idâre olunagelüp, lâkin Belgırad Kal'ası gâh Devlet-i 'aliyye ve gâh Nemçelü tarafından zabt olundukca, Sırplu[10] tâ'ifesi dahi re'âyâ olarak iki taraftan dâhil-i havze-i inzıbât ve elli iki târîhi musâlahasından* berü hükm-i ta'lîyyetde Devlet-i 'aliyye cânibinden **[M1 154]** rişte-i idâreye girih-beste-i irtibât olmuşiken, el-hâletü hâzih ne zarûret mess eylemişdir ki, bu kadar nüfûs-i vefire ile memlû erâzîyi müstakıllen ifrâz ve Prenslik ve[11] yâhûd Voyvodalık sûretleriyle idâresi cây-ı[12] cevâz ola. Hele bu ifâde-i düşmenâne, lisân-ı dostâna bir vechile âşinâ olmadığı bî-behânedir" deyü redd-i küllî olundu**.

Ve bu hılâlde bir tarafdan Rusyalu Bahr-i sefîd'de Fransalu[13] zabtında olan Kataro Boğazı'na istilâ kasdiyle Karadeniz Boğazı'ndan Akdeniz'e donanmaları güzâr[14] eylemek zımnında **[M1 48b]** Devlet-i 'aliyye'ye ibrâm eyledikce, Devlet-i 'aliyye tarafından dahi iki cânib ile musâlih olduklarından

---

1 Sırplu tâ'ifesi Prenslik M1 : Sırblu tâ'ifesi Brenclik N1 : Sırplu tâ'ifesi Branslik A1
2 Prens M1 : Brenc N1 : Brans A1
3 virgüye A1, M1 : virgiye N1
4 Sırplu A1, M1 : Sırblu N1
5 olan N1, M1 : — A1
6 takrîr N1 : ta'yîn A1, M1
7 kendileri M1 : kendiler A1 : kendüler M1
8 mezbûreteynde N1, M1 : mezbûreteyninde A1
9 zabt olunduğu M1 : mazbût olduğu N1, A1
10 tarafından zabt olundukca, Sırplu A1, M1 : taraflarından zabt olundukca, Sırblu N1
* Burada söz konusu edilen, 14 Cumâdelâhıre 1152 = 18 Eylül 1739 Cuma günü Avusturya ve Rusya ile aktedilen Belgrad Antlaşması'dır; bk. İ.H.Danişmend, *İOTK,* IV,28.
11 Prenslik ve M1 : Brenclik N1 : Branslik A1
12 cây-ı N1 : câ'iz-i A1, M1
** "Bu esnâda Nemçelü ..... olundu" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,71-72'de kaydedilmiştir.
13 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
14 güzâr M1 : güzer N1, A1

imrârı tesvîg olunmayup[1] ve bir tarafdan İngilterelü[2], Rusyalu ile bi'l-ma'iyye tecdîd-i binây-ı ittifâk eylemek bâbında teşdîd edüp ve[3] hattâ Devlet-i 'aliyye sularında İngilterelü'nün câ-be-câ donanma sefîneleri müşâhed ü bedîd olup, Françelü[4] tarafından henûz musâlahanın eser u haberine[5] dâ'ir 'alâyim sernümây-ı zuhûr olmadığından, vükelây-ı umûr âsâyiş ü itmînândan mehcûr olup, ancak Paris'de bir müddetden berü peyvend-i zencîr-i esr[6] olarak ikâmet edüp, karîb eyyâmda sebîlleri tahliye olunan çend nefer İngilterelüler'den Loryamot [=Lord Yarmouth]* nâm kavalyer[7], Taleyran'm [=Talleyrand] 'iyâliyle münâsebet peydâ etmiş olmağla, vilâyetlerine[8] 'avdet edeceği hengâmda, Taleyran'dan İngiltere Baş-vekîli'ne bir mektûb[9] istishâb edüp, der-'akab cevâbıyla ric'at eylediğine mebnî, Fransalu[10] ile İngilterelü beyninde musâlahaya rağbet olunduğu[11] haberi, ba'zı sikātdan gûş-zed-i[12] vükelây-ı Devlet-i ebed-bünyân[13] oldu. Lâkin miyânelerinde derkâr olan muhâsamât dekāyıkına vukūfla[14], ba'zı hurde-bînân bunların iltiyâmları mukaddemce beyân olunduğu üzere, nâ-resây-ı derece-i imkân olduğunu iş'âr ederler. Zîrâ Hindistân tarafında esâs-i nizâ'ları[15] olan mâdde ber-taraf olmağa muhtâc olup, ol dahi emr-i müşkil olmağın, sulh u iltihâmları gayr-i kābil ve bundan başka Paris'in mergūbu olan 'Amyan 'Ahid-nâmesi'nin** metin ve 'ibârelerini Londra'da kabûl etmeyecekleri rû-şenâ ve Fransalu'nun[16] müte'âkiben nâ'il olduğu[17] te'azzüz ü rif'at, dem-be-dem sulh u muvâfakatlerine mâni' olacağı ma'lûm-i

1 olunmayup M1 : etmeyüp N1, A1
2 İngilterelü A1 : + ve N1, M1
3 ve M1 : — N1, A1
4 donanma ..... Françelü N1 : donanması müşâhed ü bedîd olup, Fransalu A1 : donanması müşâhede vü bedîd olup, Fransalu M1
5 eser u haberine N1, M1 : haber u eserine A1
6 esr N1, A1 : esîr M1
* Metnimizde Loryamot (لوريامو) okunacak şekilde yazılmış olan Lord Yarmouth için bk. meselâ Hewson Clarke, *The History of the War: From the Commencement of the French Revolution to the Present Time,* London 1816, I,275,496,671.
7 kavalyer N1, A1 : zât M1. Metnimizde benim kavalyer diye okuduğum kelime Fransızca süvârî askeri anlamına gelen cavalerie olmalıdır; bk. Bianchi, *age,* I,218.
8 etmiş olmağla, vilâyetlerine N1 : eylemiş olmağla, vilâyetine A1 : etmiş olmağla, vilâyetine M1
9 Taleyran'dan ..... mektûb N1, A1 : Taleyran'm İngiltere Baş-vekîli'ne bir mektûbunu M1
10 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
11 olunduğu M1 : olduğu N1, A1
12 gûş-zed-i N1, A1 : gûşt-zed-i M1
13 -i ebed-bünyân A1, M1 : — N1
14 vukūfla A1, M1 : vukūf ile N1
15 nizâ'ları N1, A1 : nizâ'lar M1
** Metnimizde söz konusu edilen antlaşma, 25 Mart 1802'de Fransa ile İngiltere arasında imzalanan barış antlaşmasıdır; bk. "Amiens barışı", *Büyük Larousse,* II,543.
16 Fransalu'nun A1, M1 : Françelü'nün N1
17 olduğu N1, M1 : — A1

umûr-âşinâdır. Bu sûretde mersûmun Paris'e 'avdeti sebebiyle musâlahaya isti'dâd ve mukārabet **[M1 155]** gelmek, cây-ı istib'âd değildir[1]. Kaldı ki İngilterelü, Devlet-i 'aliyye'nin Fransalu tarafına mukāranet derecesinde[2] peyvend eylediği, vassâle-i mukārabete bir vechile[3] mütehammil olmayup, belki Devlet-i 'aliyye'yi vüs'u mertebe tazyîk u tevhîm birle, el-hâletü hâzih der-dest olan kurbiyyet mu'âmelesini ta'dîl, yâhûd min-ba'd gitdikce kesret ü kuvvet[4] bulmamak emrine kendi[5] usûllerine sâzkâr olacak tedâbîr ile işbu kurbiyyetin semeresini taklîl ü tahvîl eylemeğe sa'y ü ikdâm eyleyecekleri mâ-lâkelâm olmağla, **[N1 49a]** şimdilik hâli üzere karâr ve pes-perde-i takdîrden nümûdâr olacak suver-i[6] şu'ûnâta, medd-i târ-ı enzâr kılındı.

'Azl ü nasb-ı Vâlî-i Rumeli ve ta'yîn-i me'mûr berây-ı sevk-ı asker ve me'mûrîn

Bâlâda[7] mersûm-i kilk-i bedâyi'-nigâr olduğu üzere, Belgırad etrâfına şûr-efgen-i fesâd ü ızrâr olan Sırplu serkeşlerini 'unfen ve[8] lutfen havze-i itâ'ate idhâl ve hey'et-i asliyyelerine îsâl eylemek bâbında, Rumeli Vâlîsi ve Ser'askeri İbrâhîm Paşa ve Bosna Vâlîsi Mehmed Husrev Paşa ve sâ'ir me'mûrlar taraf taraf cünûd-i nâ-ma'dûd ile maslahat-ı me'mûrelerine dest-zede-i ihtimâm olarak[9], tefrîk-i cem'iyyet-i dalâlet-refîk içün sevk-ı ketîbe-i savlet ve sell-i hüsâm-ı satvet[10] birle, çend def'a vukū' bulan muhârebede şâhid-i galebe vü[11] fîrûzî, cânib-i İslâmiyân'da cilve-ger-i sâha-i[12] zuhûr olmağla, kuvvet-i kāhire-i Saltanat-ı seniyyeyi[13] müşâhedesi, 'usât-ı mesfûrenin 'urûk u a'sâb-ı cür'etlerine rahne-efgen-i kesr u fütûr olmuşidi. Binâ-berân dest-zen-i[14] dâmân-ı istîmân olarak taraflarından Belgırad Bâzergân-başısı'nı Der-bâr-ı merâhim[15]-karâra istişfâ'an-isrâ ve ba'de-ezîn[16] hılâf-ı tavr-ı ra'iyyet

1 istib'âd değildir A1 : istib'âddır. Ve N1 : istib'âd değildir M1
2 Fransalu ..... derecesinde M1 : Françelü tarafına mukāranet rütbesinde N1 : Fransa tarafına mukārenet derecesinde A1
3 vechile A1, M1 : dürlü N1
4 ü kuvvet N1, A1 : vukūf M1
5 kendi A1, M1 : kendü N1
6 suver-i N1 : — A1, M1
7 **ta'yîn-i me'mûr** ..... Bâlâda M1 : **Şıkk-ı Râbi'** N1 : **ta'yîn-i me'mûr berây-ı sevk-ı asâkir ve me'mûrîn** Bâlâda A1
8 Sırplu serkeşlerini 'unfen ve M1 : Sırblu serkeşlerini 'unfen N1 : Sırplu serkeşânını 'unfen ve A1
9 dest-zede-i ihtimâm olarak N1 : teşebbüs ederek A1, M1
10 savlet ..... satvet N1, A1 : vücûlet ve sell-i seyf-i savlet M1
11 muhârebede ..... vü N1 : muhârebâtda şâhid-i galebe-i A1, M1
12 sâha-i N1, A1 : — M1
13 seniyyeyi A1 : seniyye N1, M1
14 cür'etlerine ..... dest-zen-i N1, A1 : cerrâtlarına rahne-efgen-i kesel ü fütûr olmuşidi. Binâ-berîn müteşebbis-i M1
15 merâhim N1, M1 : merhamet A1
16 ba'de-ezîn A1, M1 : ba'de-zîn N1

hareketden mücânebetle, emvâl-i lâzimetü'l-i'tâyı temâmen edâ eylemek üzere istirhâm ve isti'fâ eylemişler iken, Rumeli Eyâleti'yle[1] Ser'asker olacak İbrâhîm Paşa yâdigârı, zâtında bed-reg[2] ve bed-dil ve[3] ol makūle hatb-ı cesîm tekallüdüne[4] gayr-i müste'hil olduğundan başka[5], "Arnavûd'dan merdlik umma, aslı zîrâ er ne-bûd" nümûdunu icrâ birle kıllet-i zahîreyi 'illet ederek, ol bî-gayret, mühâmm-ı me'mûresini 'alâ hâlihâ terk edüp, meclûbu olan asâkiri[6] bi'l-istishâb bağteten Niş Sahrâsı'ndan hall-i tınâb-ı hayme-i ikāmet[7] ve menbitü's-sû'-i nefs-i deniyyesi olan İskenderiyye tarafına sevk-ı sevâd-ı[8] 'azm ü müsâra'at etmekle[9], müşrif-i **[M1 156]** sûret-i intizâm ve me'mûl-i şîve-i iltiyâm olan maslahat ü merâm, yeni başdan[10] güseste ve sâ'ir me'mûrînin dahi âb-gîne-i tedbîr u sekîneleri şikeste oldu.

Müşârun ileyhin bu resme vaz'-ı nâdir-berâberi, kâr-âgehân-ı Devlet-i 'aliyye'nin[11] mesmû'ları oldukda, [**N1 49b**] Rumeli Eyâleti'yle hatb-ı Ser'askerî, tîz elden bir Vezîr-i kârdân ve umûr[12]-âzmânın süpürde-i 'uhde-i liyâkat-gösteri olmağla, Sırplu mâddesinin şarî'a-i dest-gâhı, minvâl-i mukarreri üzere karâr[13] ve târ u pûd-i maslahatı tegayyür ü ihtilâlden vikâye birle, bilâ-istînâfin pençe-zen-i sa'y ü ibtidâr olmak lâzimeden[14] olmağla, bi'l-müzâkere Sirozî İsmâ'îl[15] Bey'in nüfûz ü sadâkati ve Rumeli'nin mecârî-i cümle-i ahvâline[16] vukūf ve ma'rifeti olduğundan başka[17], Edirne Vak'ası'nda ve dağlu mâddelerinde, ber-vech-i istikāmet sebk-ı hıdmetine mebnî, Rumeli Vâlîliği mâddesi[18] kendüsiyle istimzâç sûretinde[19], nihânîce tarafından isti'lâm ve bu husûsda dahi ne gûne hıdmet-i meşkûre ibrâz eyleyeceği istifhâm olundukda,

---

1 eylemişler ..... Eyâleti'yle N1 : olmuşiken Rumeli Eyâleti'yle A1 : olmuş iken, Rumeli Eyâleti'ne M1
2 bed-reg N1 : — A1 : bed-reng M1
3 ve bed-dil ve N1, M1 : — A1
4 tekallüdüne N1, A1 : taklîdine M1
5 başka N1, M1 : + [mısrâ]' A1
6 asâkiri M1 : askeri N1, A1
7 ikāmet N1, M1 : hareket A1
8 sevâd-ı N1, A1 : süvâr-ı M1
9 etmekle A1, M1 : eylemekle N1
10 yeni başdan N1 : ez-ser-i nev A1, M1
11 kâr-âgehân-ı Devlet-i 'aliyye'nin A1, M1 : vükelây-ı devletin N1
12 ve umûr N1 : -ı kâr A1, M1
13 karâr N1 : ber-karâr A1, M1
14 lâzimeden N1 : lâzime-i hâl A1, M1
15 İsmâ'îl N1, A1 : İsma'îl N1
16 ahvâline N1, M1 : ahvâlinde A1
17 başka N1 : — A1, M1
18 mâddelerinde ..... mâddesi N1 : mâddesinde ber-vech-i istikāmet güzâreş-i hıdmetine mebnî Rumeli Vâlîliği mâddesi [Buradaki "ber-vech-i ..... mâddesi" kısmı, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 75b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : mâddelerinde ber-vech-i istikāmet sebk-ı hıdmetine mebnî Rumeli Vâlîliği mâddesi M1
19 sûretinde N1 : sûreti A1, M1

kendüsünün emîn ve mutma'inn olacağı bir Vezîr'in Rumeli'ye Vâlî olduğu takdîrde[1], emr u re'yine mütâba'atle[2] 'arz ve izhâr-ı hıdmet ü sadâkatde bezl-i mâye-i makdûr ve terk-i kesel ü kusûr eylemek te'ahhüdâtını, mîr-i mûmâ ileyh Der-bâr-ı me'âlî[3]-karâr'a tahrîr u inhâ ve sûret-i maslahat, ma'rûz-ı südde-i semâ-sîmâ kılınmağın[4], Defterdâr-ı Şıkk-ı Râbi' olan Zahîre Nâzırı el-Hâc Mustafa Efendi'nin Rumeli ahvâline ıttılâ'ı ve mizâc-şinâslıkda tûl-yâ'î ve kendüden[5] Rumeli a'yânlarının emniyyeti sebebiyle, tarafına samîmî meyl ü ittibâ'ı mülâhazası, mûmâ ileyhin rütbe-i Vezâret'le[6] Rumeli Vâlîsi nasb olunmasına irâde-i 'aliyye ta'allukuna 'illet olmağla, iksây-ı hil'at içün Bâb-ı 'âlî'ye da'vet olundukda, girânbâr-ı Vezâret tehammülüne dûş-i isti'dâd ve kābiliyyetinde yârây-ı liyâkat olmadığını sıdk-ı lisân birle beyân ederek, izhâr-ı peyker-i[7] istinkâf ve hıdemât-ı sâ'irede îsâr-ı mâ-melek-i sa'y ü sadâkat eylemeğe te'ahhüd birle, kayd-ı Vezâret'den isti'fâ ve isti'tâf etmekle[8], bundan akdem Mora Memleketi nizâmında hüsn-i hareketi sâbık ve icrây-ı me'mûriyyeti dil-hâh-ı vükelâya muvâfık olan Vezîr 'Osmân Paşa hazretlerine[9], 'avâtıf-ı 'aliyye-i Mülûkâne'den Rumeli Eyâleti, Ser'askerlik 'unvâniyle ve münhall olan Mora Eyâleti dahi sâbıkā Eğriboz Muhâfızı Vezîr Ahmed Hûrşîd Paşa hazretlerine[10], Niş muhâfazası **[M1 157]** şartıyla **[N1 50a]** tevcîh ü ihsân ve taraflarına irsâl-i fermân kılındı[11]. Mûmâ ileyh Mustafa Efendi dahi Rumeli'den sevk-ı me'mûrîn ve asâkir ve tezkîr ve[12] ihtâr-ı tedâbîr-i sâkıbetü'l-me'âsir birle[13], teshîl-i maslahata sa'y-i mevfûr ve bezl-i nakdîne-i makdûr eylemek bâbında Rumeli'ye me'mûr kılınup[14], yedine ta'lîmât-ı mahsûsa i'tâ ve 'uhdesinden münhall olan Şıkk-ı Râbi' Defterdârlığı ve Nezâret-i Hubûbât mansıblarıyla[15], Arpa Emîni Memiş Efendi'nin anbar-ı derûnu, cevv-i gendümnümây-ı ikbâl-i bî-bekā ile imlâ olundu*.

---

1 takdîrde N1, M1 : takdîrce A1
2 mütâba'atle N1 : mütâba'ât ve A1, M1
3 me'âlî N1 : devlet A1, M1
4 kılınmağın M1 : kılınmağla N1, A1
5 ıttılâ'ı ..... kendüden N1 : ıttılâ'ı/ıttılâ' ve mizâc-şinâslıkda طول باعی ve kendiden A1, M1
6 tarafma ..... Vezâret'le N1 : — A1, M1
7 peyker-i N1 : — A1, M1
8 etmekle A1, M1 : eylemekle N1
9 Paşa hazretlerine N1, M1 : Paşa'ya A1
10 Ahmed Hûrşîd Paşa hazretlerine N1 : Hûrşîd Ahmed Paşa'ya A1 : Hûrşîd Ahmed Paşa hazretlerine M1
11 irsâl-i fermân kılındı M1 : isrâ'-i fermân kılındı. Ve N1 : isrâ'-ı fermân kılındı A1
12 tezkîr ve N1 : — A1, M1
13 birle N1, M1 : ile A1
14 Rumeli'ye me'mûr kılınup N1 : — A1, M1
15 Nezâret-i Hubûbât mansıblarıyla N1, A1 : Nezâret ve Hubûbât mansıblarına M1

* "Bâlâda mersûm-i kilk-i bedâyi'- ..... olundu" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,72'de kaydedilmiştir.

Tezyîl

Sırp[1] tarafından mukaddemce istîmân içün mev'il-i emân olan Dergâh-ı[2] felek-bünyân-ı saltanata rû-mâl-i ibtihâl olan Belgırad Bâzergân-başısı'nı Sadr-ı sâbık İsmâ'îl[3] Paşa bundan akdemce sâbık Rumeli Vâlîsi'ne isrâ etmiş olmağla, mersûmun ol havâlîye vusûlü, müşârun ileyhin fesh-ı 'ukde-i hamiyyetle[4], hod-be-hod Arnavudluk[5] semtine 'avdetine musâdif ve ol vechile istîmân mâddesini müzâkereye Niş Gümrükcüsü ve Belgırad Muhâfızı mürâdif olup, lâkin tegayyür-i hâl sebebiyle, 'usât-ı mersûmenin[6] kulûblarından ru'b u hirâs zâ'il ve usûl-i maslahat mütebeddel olmak[7] şu'beleri dahi başka hevâlara mütehavvel oldu[8]. Niteki in-şâ'allâhu Te'âlâ mahallinde zikr u tafsîl olunur.

'Azl ü nasb-ı Voyvoda-i Eflâk ve Boğdan

Eflâk Voyvodası Kostantîn İpsilanti[9], bir müddetden berü mugāyir-i resm-i edeb gûnâ-gûn vaz'-ı bu'l-'acebe mücâseret ve[10] "Rûmî ki dedin, kazıyyemiz ma'lûm[11]" mukarreresince, cinsinin muntabı'[12] olduğu habâset ve Devlet-i İslâmiyye'ye[13] cibillî hıyânet ü cinâyetleri, ol kâfir-i[14] bed-tıynetde teşahhus u tecessüm edüp, kâfiran 'an-kâfir[15] ol hâzî ve hâsır, sâye-i Saltanat-ı seniyye'de dârât ü debdebe ve tumturâk u kevkebe ile bir kırallık kişverâbâdânda[16] hükümrân ve beher sâl Genc-gâvî-misâl hazîneler ihtizân ederek, Kārûn-i zemân olup, lâkin **kıt'a**:

Har-ı 'Îsâ[17] *eger be-Mekke reved*

1 **Tezyîl** Sırp A1, M1 : Kaldı ki Sırb N1
2 mev'il-i ..... Dergâh-ı N1 : Der-bâr-ı A1, M1
3 İsmâ'îl A1, M1 : İsma'îl N1
4 Vâlîsi'ne ..... hamiyyetle N1 : Vâlîsi tarafına isrâ etmiş olmağla, ol havâlîye vusûlü müşârun ileyhin fesh-ı 'ukde-i hamiyyetle A1 : Vâlîsi tarafına isrâ etmiş olmağla, ol havâlîye müşârun ileyhin vusûlü, fesh-ı 'ukde-i cem'iyyetle M1
5 Arnavudluk N1, M1 : Arnabudluk A1
6 mersûmenin N1 : mesfûrenin A1 : merkūmenin M1
7 olmak A1 : olmağın N1, M1
8 oldu N1, M1 : olduğu A1
9 İpsilanti M1 : İpsilandi N1, A1
10 ve N1, M1 : + [mısrâ]' A1
11 Rûmî ki dedin, kazıyyemiz ma'lûm N1 : Rûmî ki dedin kazıyye ma'lûm A1 : ر و میکه دیدك قضیه خیات M1
12 muntabı' N1, A1 : munbatı' M1
13 İslâmiyye'ye N1, A1 : İslâmiyye yed-i M1
14 kâfir-i N1, A1 : fâsid-i M1
15 kâfiran 'an-kâfir N1, A1 : fâsiden 'an-fâsidin M1
16 âbâdânda N1, A1 : âbâdında M1
17 'Îsâ (عیسی) N1, A1 : 'Îsâ (عیسا) M1

Çün be-yâyed hemân har bâşed
Seg be-deryâ-yı heft-gâne be-şûy
Çü[1] *şeved ter pelîd*[2]*-ter bâşed [**N1 50b**]*
Hîc saykal nigû ne-gerdâned
Âhenî[3] *râ ki bed-güher bâşed*[*]

mısdâkınca, tıynet-i zâtiyyesine[4] revsü'l-bekar-ı hubs ü hıyânet-i Rûmî iltisâkıyla, hum-i derûn-i deren[5]-meşhûnunda mâye-dâr olan hamr, gadr u[6] bedsiriştî sevret ü hiddetinden serpûş-endâz olmağla[7], veliyy-i ni'metleri olan Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l-i'zâz tarafına küfrân[8] **[M1 158]** ibrâzına âgâz edüp, iktizâ eden mehâmm-ı seniyye tarîkında, mânend-i[9] mâr kec-reftârlığa ibtidârından başka, Sırp[10] re'âyâsını zîr-i perde-i hafâdan tahrîk ü ifsâd ve bir tarafdan mütehassısı[11] olduğu Rusyalu hıdmetinde bî-mehâbâ ifrâğ-ı havsala-i cidd ü ictihâd eylemekle, yevm-i nasbından berü resîde-i hadd-i vücûb olan 'azli husûsu, zihn-i Pâdişâh-ı kerâmet-intimâya ilhâm-kerde-i 'âlem-i bâlâ ve Boğdan Voyvodası olup, öteden berü Françelü mütemahhısı[12] olan 'Aleksandır Moroz[i] dahi ba'zı behâne, belki 'işve-i hud'a-âmîz-i rûbehâneye mebnî, bir vakitden[13] berü Voyvodalık'dan zebân-zed-i sûret-i garîbe-i isti'fâ[14] olduğundan nâşî, 'azliyle gelüp hânesinde ikâmeti bâbında emr-i 'âlî ısdâr ve tarafına israâ kılınup[15], Dîvân Tercemânı olan İskerlet Kalimaki (قلماكى) işbu

---

1 Çü N1, A1 : Çün M1
2 pelîd N1, M1 : belîd A1
3 Âhenî N1, A1 : Âhînî M1
* خر عیسی اکر بمکه رود * چون بیاید همان خر باشد =
چو شود تر پلید تر باشد * سك بد ریای هفتکانه بشوی =
هیچ صیقل نکو نکرداند * آهنی را که بد کهر باشد = Hz. Îsâ'nın eşeğini Mekke'ye de götürsen, yine aynı eşek olarak geri döner. Köpeği yedi denizin suyuyla yıkasan, ıslandıkça daha pis olur. Eğer birşeyin aslı, cevheri kabiliyetli olursa, terbiyenin tesiri olur. Cevheri kötü bir demiri hiçbir cilâ iyi yapamaz" anlamına gelen bu cümlelerden "Eğer birşeyin ..... olur" kısmı Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen Farsça bir kıtadır; bk. Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan,* trc. Kilisli Rıfat Bilge,12. Baskı, İstanbul 1980, s.474.
4 tıynet-i zâtiyyesine M1 : dîvâr-ı küfr-i zâtîsine N1 : küfr-i zâtîsine A1
5 deren A1, M1 : derd-i N1
6 gadr u N1, A1 : 'adüvv-i M1
7 olmağla A1, M1 : olmağın N1
8 i'zâz tarafına küfrân N1 : i'zâza küfrân A1 : i'zâz tarafına küfrâne M1
9 mânend-i N1, A1 : — M1
10 Sırp A1, M1 : Sırb N1
11 mütehassısı N1, A1 : mütehassıs M1
12 Fransalu mütemahhısı A1 : Françelü mütemahhazı N1 : Fransalu mütehassısı M1
13 vakitden N1 : müddetden A1, M1
14 isti'fâ N1, M1 : — A1
15 kılınup A1, M1 : olunup N1

mâh-ı şa'bân[1] evâ'ilinde◊ Boğdan Voyvodalığı'yla çırâğ u şâdân ve sâbıkā Boğdan Voyvodası Drako-zâde 'Aleko'nun[2] dahi Eflâk Voyvodalığı'yla şem'a-i püf-zede-i âmâli fürûzân oldu. Münhall olan Dîvân Tercemânlığı hıdmeti içün Hançerli[3] Bey-zâde 'Aleko Bâb-ı 'âlî'ye takrîb ve mukaddemâ mübtelâ olduğu şedâ'id-i rûzgârın mükâfâtı müşâhedesiyle tatrîb olundu. Müddet-i kalîle[4] murûrunda voyvodalıklar yine tebeddül eylemiş ise de, hengâm-ı bed'-i seferde bi-mennihî Te'âlâ[5] nakl bi'l-musattar kılınmak, 'uhde-i yerâ'a-i pâkîze-esere mevkûldür.

Vukū'-i harîk ve şehâdet-i Ağa-yı Yeniçeriyân

Şehri şa'bânm yirmi dördüncü gicesi◊◊ hengâm-ı nısf-ı leylde[6] Salmatomruk kurbünde Molla 'Aşkī Câmi'-i şerîfi civârında, kuzâtdan Şeyh-zâde dimekle 'arîf kimsenin hânesinden âh-ı âteşîn-i 'âşık-ı şeb-i zindedâr-misâl, âteş-i serkeş lehîb-efrâz-ı zuhûr u işti'âl olup, ıtfâ'[7] vü ıhmâdı husûsuna me'mûr olanlar **[N1 51a]** derhâl yetişüp, bezl-i âb-tâb u[8] makdûrda tecvîz-i katre-i kusûr eylemediler ise de, maraz-ı cereb ü cüzzâm ve 'araz-ı vebâ'[9] vü zükâm-sıfat 'ale'l-fevr etrâfa şerâre-pâş-i sirâyet ve iki kebîr ve vâfir sagīr hâneler şuf'a-gîr-i hısse-i pür-gussa-i hırkat oldu.

Ez-kazâ'[10] menşe'-i harîk olan hânenin cevânib-i erba'asını âteş ihâta vü istî'âb edüp[11], bir hücresinde sâhibetü'l-beyt olacak bî-çâre âgūşunda tıfl-ı razî'ı ile pîçîde-pây-i teb ü tâb **[M1 159]** ve mâhî-i tâbe-fikende[12] gibi semt-i halâs recâsına her tarafa tabîde-i[13] telâş ü inkılâb olup, lâkin esbâb-ı selâmet nâ-yâb ve ne cânibe teveccüh ü şitâb eylese, her biri âteşîn girdâb olmağla, ol

---

1 mâh-ı şa'bân A1, M1 : şa'bân-ı şerîf N1

◊ 1-10 Şa'bân 1221 = 14-23 Ekim 1806. Voyvodaların azli 9 Cumâdelâhıre 1221 [24 Ağustos 1806] pazar günü (bk. meselâ *Târîh-i Cevdet,* VIII,74); eski voyvodaların tekrar yerlerine iâdesi ise 3 Şa'bân 1221 [16 Ekim 1806 perşembe] olarak kaydedildiği yer için bk. meselâ *Târîh-i Cevdet,* VIII,76.

2 'Aleko'nun M1 : 'Aleko N1, A1

3 hıdmeti içün Hançerli M1 : hıdmetiyçün Hançerli N1 : hıdmeti içün Hancerli A1

4 kalîle N1 : endek A1, M1

5 bi-mennihî Te'âlâ A1, M1 : — N1

◊◊ 24 Şa'bân 1221 = 6 Kasım 1806 Perşembe.

6 nısf-ı leylde A1 : nîm-şebde N1, M1

7 efrâz-ı ..... ıtfâ' N1 : efrâz-ı zuhûr u işti'âl olup, ıtfâ A1 : efrûz-i zuhûr u <ve> işti'âl olup, ıtfâ M1

8 derhâl ..... u N1 : fi'l-hâl yetişüp, bezl-i âb ü tâb-ı A1, M1

9 ve 'araz-ı vebâ' N1 : ve 'araz-ı vebâ A1 : vebâ M1

10 Ez-kazâ' N1 : Ez-kazâ A1, M1

11 edüp N1 : ve A1, M1

12 tâbe-fikende N1, A1 : tâb-efkende M1

13 tabîde-i N1, A1 : tapîde-i M1

nâr-ı mu'sadeden menâfiz-i necât ü selâmet münsedde olduğu hâlde, etrâfda gulgule-endâz olan şehbâzlara, [mısrâ][*1]:

Âteş içindeyim, haberin yok mudur senin?*

feryâd-ı dil-sûziyle nâle vü efgān ederek meded-cûyân olduğu, semender-i âteş-i gayret ve âteş-tâb-ı nâ'ire-i hamiyyet olan Yeniçeri Ağası'nın[2] meşhûdu oldukda, âhara tevcîh-i hıtâb eylemeğe tehammül eylemeyüp[3], hemân ol merd-i yegâne cân-sipârâne[4], muhterik hânenin dîvârına pehlevân gibi pertâb[5] edüp, ol derd-mendleri rehâ-yâb eylemek dâ'iyesinde iken, sadme-i kazây-ı mahtûm ile hemân[6] dîvâr-ı merkūm mehdûm olmağla, ol dilîr-i gayret-şi'âr *mükibben 'alâ vechihî*[***7], üftâde-i nâ'ire-i şu'le-bâr olup, lemhatü'l-basarda fi'l-hâl[8] üçü birden semender[9] gibi hâkister[***] ve[10] *"el-Hariku ve'l-gariku şehîdun*[*4]*"* Hadîs'i, kezâlik[11], *"el-Harku ve'l-garku ve'ş-şarku şehâdetün*[*5]*"* Hadîs-i şerîfleri mûciblerince, iltihâk-ı zümre-i şühedâ'-i sü'adâ'[12] şerefine mazhar oldular. Bi-fazlihî Te'âlâ nîrân-ı dûzahdan emn ü selâmetleri, 'uhde-i bahr-ı bî-girân-ı rahmet-i Rahmân'a muhavveldir; *rahimehumullâhu Te'âlâ*[*6].

Ağa-yı mûmâ ileyhin bu resme cân-sipârâne iktihâm-ı dilîrânesi, sıgār u kibârı kendüsüne çeşm-i eşk-bâr ve dil-i dâğdâr ile muhteriku'l-fu'âd ve[13] rah-

---

1 [mısrâ]* A1 : — N1, M1

* Metnimizde yer alan bu mısrâ, Râgıb Paşa'nın gazellerinden birinde geçmektedir; bk. Râgıb Mehmed Paşa, *Dîvân-ı Râgıb, Ihtidâ'-i Gazeliyyât*, İstanbul 1253/1837, s.36.

2 Ağası'nın M1 : Ağası [isim yeri boş bırakılmıştır] Ağa'nın N1 : Ağası Ağa'nın A1

3 eylemeğe ..... eylemeyüp N1 : eylemekle tehammül edemeyüp M1

4 ol merd-i yegâne cân-sipârâne N1, M1 : — A1

5 pertâb N1, M1 : şitâbla bertâb A1

6 kazây-ı mahtûm ile hemân N1 : kazâ'-i mahtûmla A1 : kazâ'-i mahtûm ile M1

** مكبا على وجهه = Yüzüstü kapanarak anlamına gelen bu kelimelerle Kur'ân, el-Mülk, 67/22. âyetin başlarında yer alan kısma telmîh vardır.

7 ol dilîr-i ..... *vechihî* N1 : *mükibben 'ale'l-vechihî* A1 : *mükibben 'alâ vechihî* ol dilîr-i gayret-şi'âr M1

8 fi'l-hâl M1 : — N1 : ol dilîr-i gayret-şi'âr fi'l-hâl [Buradaki "fi'l-hâl üçü birden hâkister ve" kelimeleri, buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 77a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1

9 semender N1, M1 : — A1

*** "Şehri şa'bânın ..... hâkister" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, VIII,71'de kaydedilmiştir.

10 ve N1, M1 : + **Hadîs** A1

*4 الحرق و الغرق شهيد = Yangında ölen ve suda boğulan şehittir" anlamına gelen bu cümle Ebû Dâvud, Cenâ'iz, 11; en-Nesâ'î, Cihâd, 36; İbn Mâce, Cihâd, 17; el-Muvatta', Cenâ'iz, 36; Ahmed b. Hanbel, 5/446'da geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, I,450; IV,482

11 Hadîs'i kezâlik N1 : ve kezâlik **Hadîs** A1 : ve kezâlik M1

*5 الخرْق و الغرْق و الشرْق شهادة = Delik deşik olarak ölme, suda boğulma ve nefes alamayarak boğulma şehit olmaktır" anlamına gelen ve burada Hz. Peygamber'in bir hadîsi olarak ifâde edilen bu cümle, esas itibariyle yukarıdaki hadîsle büyük bir benzerlik içermektedir.

12 şühedâ'-i sü'adâ' N1 : şühedâ sü'adâ A1 : şühedâ'-i sü'adâ M1

*6 رحمهم الله تعالى = Yüce Allah onlara rahmet eylesin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

13 ve A1, M1 : — N1

met-hâh-ı dergâh-ı Rabbü'l-'ibâd edüp, hattâ na'ş-ı şehâdet-nakşı, irâde-i Şehriyâr-ı merâhim-nihâd ile [**N1 51b**] hazret-i Hâlid civârına nakl olunup, Türbe-i mu'attara hizâsında zîr-i hâk-i siyâha[1] defîn ve ol Mihmândâr-ı hazret-i Seyyidü'l-ahyâr'a[2] mücâveret-güzîn kılındı.

Fâ'ide-i şer'iyye der-hakk-ı şehâdet[3]

Ânifen zikr olunan iki Hadîs-i şerîfin evvelkinde[4] harik u garik kelimeleri ketif vezninde sıfatlardır; sânîde fethateynle isimlerdir. Pes bu Hadîseyn-i Sahîhayn mantûklarınca[5], harik-ı nâr ve garik-ı mâ' ve boğazına[6] durmuş gussa sebebiyle helâk olan ehl-i İslâm, şühedây-ı kirâm zümresinden[7] olur. Ve kütüb-i Fıkhiyye'de mastûr olduğu üzere şehîd iki sınıfdır; biri şehîd-i hakîkîdir ki ma'lûmdur ve[8] sânî, şehîd-i hükmîdir ki, şehâdet sevâbına nâ'il olurlar. Bu bâbda sâdır olan ehâdîs-i sâ'ire müfâdlarınca[9] garîk u harîk ve magsûs ve mebtûn[10] ve mat'ûn ve garîb ve 'âşık-ı pâk-bâz **[M1 160]** ve zâtü't-talk ve zû-zâtü'l-cenb ve mehdûm ve müteredddî[11] ve ledîğ ve sarî' ve veca'-ı kulunc ile ve zulmen habs içre vefât edenler[12] bi'l-cümle şehîdlerdir ve bunlar gasl olunurlar.

Tetimme

Ferdâsı Ocağ-ı Bektâşiyye'de harîk silsilesi vâki' olup, *"Mesâ'ibü kavmin 'inde kavmin fevâ'idü"** 'avâ'idi üzere, Kul Kethudâsı Pehlevân Hüseyn Ağa, seherî Ağalık[13] hil'atiyle kesb-i nümâyiş-i 'izz ü mefharet[14] ve sâ'ir erkân-ı Ocak[15] dahi tarîklerince ihrâz-ı firâz-ı rütbe vü menzilet eyledi**.

---

1 civârma ..... siyâha N1 : civârında türbe-i şerîfe hizâsında defîn ve A1 : civârına nakl olunup, türbe-i şerîfe-i mu'attara hizâsında M1

2 ahyâr'a A1, M1 : ahyâr ile N1

3 **der-hakk-ı şehâdet** [Bu kelimeler muhtemelen buraya girmek üzere kırmızı mürekkeple N1 51b'nin sağ kenarına ve bu satırların sağ tarafına yazılmıştır] N1 : **der-hakk-ı şehâdet** A1 : — M1

4 evvelkinde M1 : evvelkide N1, A1

5 mantûklarınca M1 : mantûkları üzere N1 : mantûkunca A1

6 boğazına A1 : boğaza N1, M1

7 şühedây-ı kirâm zümresinden N1 : şühedâ gürûhundan A1, M1

8 ve A1, M1 : — N1

9 müfâdlarınca N1 : + şehîd, fî hükmi'l-âhuredir. Ehâdîs-i sâ'ire mûcebince A1, M1

10 magsûs ve mebtûn N1 : mebtûn ve magsûs A1, M1

11 talk ..... müteredddî N1, A1 : tâk ve zâtü'l-cenb ve mehdûm ve metrûy M1

12 zulmen ..... edenler N1, A1 : züll-i habs içre vefât eden M1

* مصائب قوم عند قوم فوائد = Bir kavmin başına gelen olumsuzluklarda başka bir kavim için faydalar bulunabilir" anlamına gelen Arapça bu cümle, meşhûr Arap şâiri Ebu't-Tayyib el-Mütenebbî'ye aittir; bk. meselâ Ebû Mansûr 'Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâ'îl es-Se'âlibî, *et-Temsîl ve'l-Muhâzara,* thk. 'Abdülfettâh el-Hulv, Kâhire 1381/1961, s.18,110.

13 seherî Ağalık N1, A1 : Yeniçeri Ağalığı M1

14 mefharet N1, M1 : müfâharet A1

15 Ocak N1, M1 : Ocağ A1

** "Ferdâsı ..... eyledi" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,71'de kaydedilmiştir.

İbkāy-ı Vezâret-i Kapudân-ı sâbık[1] 'Abdülkādir Paşa

Sâbıkā Kapudân-ı deryâ 'Abdülkādir Paşa'nın cünha-i güzeştesinin ba'zı şufe'â'[2] vâsıtasıyla 'afv ü 'inâyeti, ibkāy-ı Vezâret'le kemâ fi's-sâbık şân-ı Müşîrâne'sinin mü'eddî-i 'avdeti oldukdan sonra, 'avâtıf-ı 'aliyye-i Hâkān-ı zemândan şehr-i merkūmun on dokuzuncu günü◊ Livâ'-i Hanya mansıbıyla da kâm-rân oldu.

'Avdet-i Donanma-yı hümâyûn ve 'azl ü nasb-ı Kapudân-ı deryâ[3]

Kapudân-ı deryâ el-Hâc Mehmed Paşa, tesviye-i umûr-i ümerâ'[4] zımnında Donanma-yı hümâyûn'la cânib-i Mısr-ı zâtü'l-Ehrâm'a bâdbân-güşây-ı teveccüh ü i'tizâm olduğu tahrîr u imlâ olunmuşidi. Müşârun ileyhden vücûh ile Devlet-i 'aliyye'ye[5] hıdmet ü sadâkat ve mizâc-ı Saltanat-ı seniyye'ye[6] muvâfık vaz' u hareket, me'mûl-i ümenây-ı[7] devlet iken, tama'-ı hâm belâsıyla [**N1 52a**] irtikâbdan bî-bâk[8] ictinâb ve evzâ'-ı nâ-marzıyyeye mücâseretle dâmen-i Vezâret'leri, âlûde-i çirk-âb-ı kâr-ı nâ-savâb olduğu, sâmi'a-zed-i evliyây-ı umûr olup, lâkin hakīkat-i hâle kemâ hiye ıttılâ' u vukūf, bu cânibe 'avdetine mevkūf olmağla, evâ'il-i şehr-i ramazân-ı şerîfde[9◊◊] Donanma-yı hümâyûn, Dâru's-sınâ'a-i 'âmire pîş-gâhmda heyâkil-nümûn olup, müşârun ileyh Bâb-ı 'âlî'ye vürûdunda, takrîrinden dahi ba'zı mertebe durûğ-i[10] hud'a-âmîz sedîyle irtikâbı mütehakkak olduğundan, tenzîl-i mesned-i Kapudânî ve hakkında Hotin Muhâfızlığı irâde-i hazret-i Cihân-bânî kılındı[11]. Ru'ûnet-i zâtiyye ve fezâzat-i tabî'iyyesi muktezâsınca, imtisâl-i irâdeden imtinâ' ederek, bâ-vücûd-i servet ü yesâr, bî-mâye-i iktidâr olduğunu vesîle-i i'tizâr eylediği, gûş-zede-i Veliyyü'l-emr-i[12] mutâ' oldukda, hil'at-i

---

1 **Kapudân-ı sâbık** A1 : — N1, M1
2 şufe'â' N1 : şufe'â A1, M1
◊ 19 Şa'bân 1221 = 1 Kasım 1806 Cumartesi.
3 **Kapudân-ı deryâ** A1, M1 : **Kapudân Paşa** N1
4 ümerâ' N1 : ümerâ A1, M1
5 vücûh ile Devlet-i 'aliyye'ye M1 : vücûh ile Devlet-i seniyye'ye N1 : vücûhla Devlet-i seniyye'ye A1
6 seniyyeye M1 : 'aliyyeye N1, A1
7 ümenây-ı N1, M1 : vükelây-ı A1
8 irtikâbdan bî-bâk N1, A1 : irtikâbdan bî-pâk A1 : tekâbdan bî-bâk M1
9 ramazân-ı şerîfde N1 : ramazânda A1, M1
◊◊ 1-10 Ramazân 1221 = 12-21 Kasım 1806.
10 durûğ-i N1, M1 : + ve A1
11 mütehakkak ..... kılındı N1, A1 : tahkīk olunduğundan, mesned-i Kapudânî'den tenzîl ve 'uhdesine Hotin Muhâfızlığı tevcîh olundu M1
12 olduğunu ..... Veliyyü'l-emr-i N1 : olduğunu vesîle-i i'tizâr eylediği gûş-zed-i veliyyü'l-emr-i A1 : bulunduğunu vesîle-i i'tizâr eylediği gûş-zed-i uli'l-emr-i M1

fâhire-i Vezâret ve i'tibârı **[M1 161]** ser-pençe-i gazab-i Şehriyârî ile[1] dûş-i liyâkat nâ-pûşundan nez' ve menfiyyen Burusa'ya def' olunup, Mîrahûr-i Sânî Sâlih Bey, öteden berü hıdemât-ı pesendîde ibrâz edüp ve[2] bi'l-vücûh terfî'-i refî'-i[3] şân ü menzilete isti'dâd ve salâhiyyeti te'sîr-i ism-i ittifâkīsinden[4] başka, suver-i harekât ü sekenâtından me'mûl-i Pâdişâh-ı bende-nüvâz olmağın, rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le dûş-i istîhâline ilbâs-i hil'at-i Kapudânî kılınmağla, ser-i iftihârı sipihr-i berreyne müdânî kılınup, münhall olan Mîrahûr-i sânîlik ile Çayır-zâde Ahmed Bey'in çemen-zâr-ı ikbâli hurrem ve reşk-âver-i[5] ravza-i İrem oldu.

Âmeden-i Elçi-i İspanya[6]

Bu def'a İspanya Devleti tarafından Der-i devlet'de ikāmete me'mûr Marki Dalmenara* nâm elçileri[7], mâh-ı mezbûr[8] evâsıtında◊ Âsitâne-i sa'âdet'e vürûd edüp, elçiyân haklarında[9] 'ale'l-itlâk de'b-i Devlet-i bülend-revâk olan mu'âmele-i mücâmele, mesfûr[10] hakkında dahı rû-nümûd-i meclây-ı şuhûd oldu. Ancak elçi-i mersûm her ne kadar İspanya Elçisi sûretiyle gelmiş[11] ise de, Paris'de sâhib-i hânumân olup, dâmâdı hâlâ Fransa[12] İmperatoru'nun seray cenerallerinden olmak hasebiyle, hemân Fransa[13] Elçisi belki câsûsu gibi bir ma'nâ olmağın, vükelây-ı devlet lisânlarından Fransalu'ya[14] dâ'ir **[N1 52b]** bir mazmûn tırâş eyledikde, Fransa Elçisi'ne îsâl ile[15] Paris'de Baş-vekîl tarafına tahrîre hâme-cünbân-ı isti'câl olacağı, ba'zı karâ'inden istidlâl olunmağla, ol bâbda kā'ide-i ihtiyâtıyyeye[16] mürâ'ât olundu.

---

1 Şehriyârî ile N1, M1 : Şehriyâri'yle A1
2 ve N1, A1 : — M1
3 refî'-i A1, M1 : — N1
4 ittifâkīsinden N1 : ittifâkıyyesinden A1, M1
5 âver-i M1 : — N1, A1
6 İspanya N1, M1 : Prusya A1
* İstanbul'daki İspanyol elçisi marquis d'Almenara için bk. meselâ A.V. Arnoult ve diğerleri, "Almenara (von Joseph Martinez de Hervas Marquis d')", *Biographie nouvelle des Contemporains ou dictionnaire historique et Raisonné,* Paris 1820, I,126-127.
7 Dalmenara nâm elçileri N1, A1 : Dalnara nâm elçi M1
8 mezbûr N1, M1 : mezbûrun A1
◊ 11-20 Ramazân 1221 = 22 Kasım – 1 Aralık 1806.
9 haklarında N1, A1 : hakkında M1
10 mesfûr N1, M1 : mersûm A1
11 gelmiş M1 : — N1, A1
12 Fransa A1, M1 : Françe N1
13 olmak ..... Fransa A1, M1 : olmağla, hemân Françe N1
14 lisânlarından Fransalu'ya M1 : lisânlarından Françelü'ye N1 : lisânından Fransalu'ya A1
15 eyledikde, Fransa Elçisi'ne îsâl ile A1 : etdikde, Françe Elçisi'ne îsâlle N1 : eyledikde, Fransa Elçisi'ne mecbûr-i îsâl ve M1
16 ihtiyâtıyyeye N1, M1 : ihtiyâta A1

Âmeden-i Elçi-i Fransa

Bir müddet murûrunda Fransa[1] İmperatoru tarafından üslûb-i sâbık üzere ekāvîl-i bî-ma'nâyı hâvî ve mevâ'îd-i dûr-ez[2]-vefâyı muhtevî tahrîrâtla, yine ma'hûd Sebestiyan* dedikleri ekfer mine'l-Cehûd, Âsitâne-i mes'ûda nuhûset-rîz-i vürûd olup, hamûle-i nâ-ma'kūlesi olan ruzme-i ekâzîb ve kendünün[3] takrîr-i ebleh-firîbi mûcebince Rusyalu tarafından 'akd-i musâlaha zımnında mahsûs Dobril [=D'Oubril]** nâm elçi, Paris Şehri'ne vârid ve bir tarafdan mersûmla[4] ve bir cânibden İngilterelü ile sulh u musâfâta müte'allık[5] meclis-i mükâleme mün'akıd olup, lâkin[6] henûz sûret ve netîcesi müte'ayyen olmayup, ancak havâdis-i mezkûreyi **[M1 162]** mu'âkıb[7] Muhibb Efendi tarafından vârid olan tahrîrâtda, mâdde-i merkūmenin 'ilm ü haberi bu vechile mulahhasdır ki, Rusyalu tarafından me'mûr Dobril [=D'Oubril] ile Fransalu tarafından mu'ayyen olan Kılark [=Clarke][8] nâm ceneral, 'ale'l-ittisâl musâlaha zımnında müzâkere ve bir tarafdan dahi İngilterelü Lorparmot [=Lord Yarmouth][9] vâsıtasıyla mükâtebe ve muhâbere olunmakda iken, beyne'n-nâs Rusyalu ile musâlaha sûret bulmayacak ve İngilterelü ile hic mümkin olmayacak zemînlerinde güft-gû münteşir olup, Paris'de mukīm süferâ' ve ministirolarda dahi[10]

---

1 ihtiyâtıyyeye ..... Fransa N1 : ihtiyâta rı'âyete mürâ'ât olundu. **Âmeden-i Elçi-i Fransa** [Bu başlık buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 78a'nın sol kenarına yazılmıştır] Çend rûz murûrunda Fransa A1 : ihtiyâta murâ'ât olundu Çend eyyâm murûrunda Françe M1

2 mevâ'îd-i dûr-ez N1, A1 : mevâ'îd ve dû-râz-ı M1

* Metnimizde "Sebestiyan" okunabilecek şekilde kaydedilen bu kişi, 1806'da büyükelçi olarak İstanbul'a gelen, III. Selim ile Napoleon'un arasını bulan, İstanbul'un İngiliz donanmasına karşı savunmasına katılan Fransız Mareşali Sebastiani de la Porta (1772-1851) 'dır; geniş bilgi için bk. meselâ "Sebastiani de la Porta", *Türk Ansiklopedisi,* Ankara 1980, XXVIII,245.

3 dedikleri ..... kendünün N1 : Âsitâne-i mes'ûda nuhûset-rîz-i vürûd oldu. Hamûle-i nâma'kūlesi olan rüzme-i ekâzîb ve kendünün A1 : Âsitâne-i mes'ûda vürûd edüp, hamûle-i nâ-ma'kūlesi olan düzme ekâzîb ve kendüsünün M1

** Rusya adma antlaşmayı imzalamaya tam yetkili M. D'Oubril için bk. meselâ Robert Bell, *A History of Russia,* London 1838, III,293.

4 mersûmla A1, M1 : mersûm ile N1

5 müte'allık N1, A1 : — M1

6 lâkin N1, A1 : ve M1

7 mu'âkıb N1, A1 : müte'âkıb M1

8 Fransalu ..... Kılark (قلارق) A1 : Françelü tarafından mu'ayyen olan Kılark (قلارق) N1 : Fransalu tarafından mu'ayyen olan Klarik (قلاريق) M1. Metnimizde kendisinden söz edilen General Clarke (1765-1818) için bk. meselâ A.V. Arnault ve diğerleri, "Clarke (Henri Jacques Guillaume)", *Biographie Nouvelle des Contemporains ou Dictionnaire Historique et Raisonné,* Paris 1822, IV,424-428.

9 Lorparmot (لورپارموط) N1, A1 : Boryarmot (بوريارموط) M1. Metnimizde Lorparmot (لورپارموط) okunacak şekilde yazılmış olan Lord Yarmouth için bk. meselâ Hewson Clarke, *age,* I,275,496,671.

10 süferâ' ..... dahi N1 : süferâ ve ministirolarda A1, M1

ye's ü nevmîdî mütebâdir iken, bundan akdem[1] mâh-ı cumâdelûlânm üçüncü günü◊ Rusyalu ile musâlaha mün'akıd olmağla[2], keyfiyyeti Baş-vekîl Taleyran [=Talleyrand] tarafımıza ifâde ve Devlet-i 'aliyye'ye dâ'ir 'akd olunan şurût-ı devleteyn-i mu'âhedeteyn, Devlet-i 'aliyye'nin emniyyeti içün yek-dîğeri[3] ile müte'ahhid ve Korfa'da olan Rusyalu bir müddetden sonra Cezâyir-i seb'a'yı tahliye, ba'dehû cezâyir-i mezkûre, Devlet-i 'aliyye'nin taht-ı[4] hükûmetine idhâl olunmakdan 'ibâret olup, ancak Rusyalu Devlet-i 'aliyye karşusunda kesb-i kudret eylemek hey'etinde Fransalu[5] ile 'akd-i musâlaha etmek dâ'iyesinde iken, İmperator bir vechile kabûl eylemeyüp ve[6] işbu musâlaha evvel-be-evvel Devlet-i 'aliyye'nin emniyyetini der-pîş ederek müzâkere 'akd ü itmâm olundu. Ve Dubravnik dahi Devlet-i 'aliyye'nin[7] kemâ fi's-sâbık [**N1 53a**] taht-ı hükûmetine redd ü ibkā olunacakdır.

Ve mukaddemâ: "Venedik[8] cumhûru himâyesinde olan Dalmacya ve Albanya memâlikini, Fransalu[9] terk etsün, yâhûd âharın yed-i tasarrufuna geçsün" deyü Rusyalu matlûb eylemiş ise de, "Memâlik-i mezbûre İmperator tarafından olarak resmen İtalya Kırallığı'na ilâve olunup, sûret-i âhar kabûl etmez' deyerek redd ile cevâb verildi" dedikden sonra: "Karadağlu mâddesi, elbette nizâm bulmak lâzime-i hâldendir. Bizim ol taraflarda asâkirimiz[10] olmağla, Devlet-i 'aliyye'nin bu havâlîden hadşe vü endîşesi[11] olmayacağını serî'an dikkatlüce tahrîr etmeniz, matlûb-i İmperatorîdir[12]. Kaldı ki Rusyalu musâlahasında iktizâ eden tasdîk-nâme tahrîr u temhîr ve Rufen'in [=Ruffin'in] oğluna teslîm ve Dobril'e [=D'Oubril'e] terfîkan Petersburg'a tesyîr olunmağla, Petersburg'da mübâdele olunacakdır[13]. Bu keyfiyyetler İmperator tarafından Sebestiyan'a dahi tahrîr olundu" deyü hatm-i makāl

1 bundan akdem N1 : — A1, M1
◊ 3 Cumâdelûlâ 1221 = 19 Temmuz 1806 Cumartesi.
2 olmağla A1, M1 : olmağın N1
3 yek-dîğeri M1 : yek-dîğer N1, A1
4 Cezâyir-i seb'a'yı ..... taht-ı M1 : Cezâ'ir-i seb'a'yı tahliye, ba'dehû cezâ'ir-i mezkûre, Devlet-i 'aliyye'nin zîr-i/taht-ı N1, A1
5 kudret ..... Fransalu M1 : kuvvet eylemek hey'etinde Françelü/Fransalu N1, A1
6 ve N1, A1 : — M1
7 emniyyetini ..... Devlet-i 'aliyye'nin N1 : emniyyetini der-pîş ederek müzâkere 'akd ü itmâm olundu. Ve Dubravenedik dahi Devlet-i 'aliyye'nin A1 : — M1
8 dahi Devlet-i 'aliyye'nin ..... Venedik N1, M1 : + [Bu kısım buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 78b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
9 Dalmacya ..... Fransalu A1 : Dalmacya ve Albanya memâlikini. Françelü N1 : Dalmaçya ve İtalya memâlikini, Fransalu M1
10 asâkirimiz N1, M1 : askerimiz A1
11 Devlet-i ..... endîşesi N1, A1 : ol havâlîde Devlet-i 'aliyye'nin hadşe vü endîşesini mûcib M1
12 etmeniz, matlûb-i İmperatorîdır A1, M1 : eylemeniz, matlûb-i İmperatorîdir. Ve N1
13 Petersburg'a ..... olunacakdır A1, M1 : Petreburg'a tesyîr olunmağla, Petreburg'da mübâdele olunacakdır. Ve N1

eylemişdir. Lâkin Paris'de mukīm Prusya Elçisi Lukezini* lisânından tahkīk olunduğu üzere, **[M1 163]** musâlaha-i mezbûre in'ikādında tarafeynden te'âtî kılınan 'ahid-nâmelerde esâs-i mâdde, Rusya İmperatoru, Napolyon Bonaparta'nın Fransa[1] İmperatorluğu ve İtalya Kırallığı 'unvân-ı şâygâniyle[2] bilmek ve Fransa[3] İmperatoru, Rusya İmperatoru'nun bi'l-mukābele erâzî-i vesî'ada hükümdârlığım bilmek ve bu def'a Felemenk Kıralı olan Lu'îs Bonaparta'nm[4] Felemenk memâlikinde müstakıl Kıral olduğunu ve nefs-i Felemenk erâzîsini dâ'imâ bu sûretle Kırallık üzere bilmek ve el-yevm Napoli'de Kıral nasb olunan Jojef [=Joseph] Bonaparta'nm[5] kırallığım ve Sicilya Adası'nın kıral-ı merkūm hükmünde bulunmasına râzî ve[6] bundan böyle zîr-i hükmünde olduğunu bilmek ve devleteyn-i mu'âhedeteyn, Devlet-i 'aliyye'nin emniyyet ve serbesiyyetini biribirine[7] te'ahhüd eylemek ve Kataro boğazlarının Rusyalu'dan tahliyesi dakīkasında, Avusturya'da[8] ve nefs-i Nemçe toprağında kâ'in Fransa[9] askeri çekilmek ve sâlifü'z-zikr 'ahid-nâmelerin tasdîk-nâmeleri tarafeyne vusûlünde, Cezâyir-i[10] seb'a'da kâ'in Rusya askeri bi'l-külliyye ol havâlîyi tahliye birle Cezâyir-i[11] mezkûre yine ke'l-evvel Devlet-i 'aliyye himâyesine idhâl olunmak ve bir müddetden berü Prusyalu ile İsveçlü[12] beyninde **[N1 53b]** zuhûra gelan münāza'âtın def'u izâlesi ve sulhun i'âdesi emrine devleteyn-i mu'âhedeteyn bi'l-ittifak mütevassıt olmalarını te'ahhüd eylemek ve bundan mā-adâ mesrûd olan sâ'ir şurût[13] ve 'ukūd-i emr-i ticârete ve sâ'ir mevâdd-ı[14] cüz'iyyeye dâ'ir olup, ancak bir şart-ı mahsûs dahi hafîce

---

* Metnimizde söz konusu edilen Prusya Elçisi Jérôme Marquis de Lucchesini (1752-1825) için bk. meselâ J. C., "Lucchesini, Jérôme", *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours,* Paris 1860, XXXII,131-133.

1 Bonaparta'nın Fransa A1 : cenâblarını Fransa M1 : cenâblarının Françe N1

2 Kırallığı 'unvân-ı şâygâniyle N1 : Kırallığı'nı 'unvân-ı şâygâniyle A1 : Kırallığı 'unvân-ı شابكانيله M1

3 Fransa A1, M1 : Françe N1

4 Bonaparta'nın A1 : Napolyon'un N1 : Bonapart'ın M1. Metnimizde sözü edilen, I. Napoléon'un üçüncü kardeşi Hollanda Kralı Louis Bonaparte (1778-1846) için bk. meselâ "Bonaparte (Louis)", *Büyük Larousse,* IV,1790.

5 Jojef Bonaparta'nın A1 : Françelü Jojef Napolyon'un N1 : Jozef Napolyon'un M1. Metnimizde söz edilen, çeşitli görevleri arasında 1806-1808'de Napoli, 1808-1813'te İspanya Krallığı olan I. Napoléon'un ağabeyi Joseph Bonaparte (1768-1844) için bk. meselâ "Bonaparte (Joseph)", *Büyük Larousse,* IV,1789.

6 Sicilya ..... ve N1 : Sicilya/Siçilya Cezîresi'nin kıral-ı müşârun ileyh hükûmetinde bulunmasına râzî olup A1, M1

7 serbesiyyetini biribirine A1 : serbestiyyetini biribirine N1 : serbesiyyetini birbiriyle M1

8 Avusturya'da A1, M1 : Agusturya'da N1

9 toprağında kâ'in Fransa A1 : türâbında kâ'in Fransa M1 : türâbında kâ'in Françe N1

10 Cezâyir-i M1 : Cezâ'ir-i N1, A1

11 birle Cezâyir-i M1 : birle Cezâ'ir-i N1 : ile Cezâ'ir-i A1

12 İsveçlü N1 : İsveclü A1, M1

13 şurût N1 : şerâ'it A1 : şerâyit M1

14 mevâdd-ı N1, M1 : mevâdda A1

beynlerinde bu vechile mazbût-ı silsile-i şurûtdandır[1] ki, İspanya Kıralı'nm zîr-i hükûmetinde olan Minorka [=Minorque] ve Mayorka [=Majorque] ve Îvanya [=Ibiza?] nâm cezîreler ile kurb ü civârlarında bulunan[2] dîğer küçük adalar, sâbıkā Siçilyeteyn Kıralı Prens[3] Ferdinand* ve bundan böyle kendüyi idâre edebilmek içün mersûma[4] verilmesi ve bu bâbda İspanya Kıralı'nm ilzâm u ırzâsı husûslarını Fransa[5] İmperatoru te'ahhüd eyleye. Kaldı ki pîş-ezîn Rusyalu Siçilya Adası'nın Fransalu'ya[6] verilmesini kat'â tecvîz eylemeyüp, Fransalu[7] dahi ada-i mezkûrdan[8] fâriğ olmadığından nâşî, işbu musâlaha sûret-i in'ikād bulmak, *as'abu min hartı'l-katâd*** olup, lâkin bundan mukaddemce Rusyalu Çin Ülkesi[9] havâlîsinde ticâretini tevsî' eylemek zımnında, ol cânibe[10] mahsûs elçi irsâl eylemiş olup, **[M1 164]** ol tarafda elçilerini kabûl eylemeğe izhâr-ı[11] tereddüd olunduğundan başka, def' u istiskāl sûretleri müşâhede olunup ve[12] mâdâm ki İngilterelü'nün iddi'âsı rub'-meskûnun ticâretini kendülere hasr eylemekdir. Rusyalu'nun bu misillü hareketinden mahzûz olmadıklarından[13] nâşî, bu keyfiyyet dahi zımnen İngilterelü'nün tahrîki olduğu agleb-i[14] melhûz iken, ol esnâda işbu mazannenin tasdîkātım hâvî İngilterelü tarafından Çin semtlerine 'âzîm bir kıt'a mektûb gemisine Fransalu[15] dest-res olup, hâmil olduğu tahrîrât mersûm Dobril'e [=D'Oubril'e] irâ'et olundukda, işbu Sicilya Cezîresi[16] iddi'âsından ferâgat birle, musâlaha müzâkeresinde 'usret kalmayup, hemân 'akd ü irtibâtına müsâra'at olundu. Sâ'ir esbâb-ı hafiyye[17] dahi isâbet eylemiş ise de, erbâb-ı maslahat 'indlerinde sebeb-i kavî, mâdde-i merkûmedir. Hattâ musâlaha şurûtu Paris'de[18] imzâ

---

1 şurûtdandır N1, A1 : şurûtdur M1
2 bulunan A1 : olan N1, M1
3 adalar ..... Prens M1 : adalara, sâbıkā Sicilyeteyn Kıralı Brenc N1 : adalara, sâbıkā Siçilyateyn Kıralı Brans A1
* Metnimizde sözü edilen İki Sicilya Kralı Ferdinando I di Burbone (1751-1825) için bk. meselâ " Ferdinando I di Burbone", *Büyük Larousse,* VIII,4041.
4 mersûma N1, M1 : müşârun ileyhe A1
5 ırzâsı husûslarını Fransa M1 : ırzâ husûslarını Françe N1 : ırzâ husûslarını Fransa A1
6 Siçilya Adası'nın Fransalu'ya A1, M1 : Sicilya Adası'nın Françelü'ye N1
7 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
8 mezkûrdan N1, M1 : mezkûreden A1
** اصعب من خرط القتاد = Geven denilen dikenleri sağlam bir ağacı soymaktan daha zor" anlamına gelen bu kelimeler, bir işin zorluğunu ifâde için kullanılan Arapça deyimlerdendir.
9 Ülkesi N1 : Ülkasi A1, M1
10 cânibe N1, A1 : havâlîye M1
11 izhâr-ı N1, A1 : hezâr M1
12 ve N1, A1 : — M1
13 olmadıklarından N1, A1 : olduklarından M1
14 agleb-i N1, M1 : akreb-i A1
15 gemisine Fransalu A1, M1 : sefînesine Françelü N1
16 Sicilya Cezîresi N1 : Siçilya Adası A1 : Siçilya Cezîresi M1
17 hafiyye N1, A1 : hafîfe M1
18 musâlaha şurûtu Paris'de A1, M1 : Paris'de musâlaha şurûtu N1

olunmazdan bir gün mukaddem, Dobril-i [=D'Oubril] mesfûra devleti tarafından bir nefer kuryer dahi vürûd eylemiş olmağla, belki kuryer dahi tervîc-i musâlahaya bâdî ola.

Ve İngilterelü'nün metâlib-i cesîmesi, **[N1 54a]** evvelâ imperator tarafından Prusyalu'ya süpürde olan Hanora* Eyâleti'nin kendülerine redd ü[1] teslîmi ve sâniyen Devlet-i 'aliyye ile Portekiz'in serbestiyyet ve emniyyetlerinin tarafeynden te'ahhüdü, sâlisen Malta'nın[2] İngilterelü'de ibkâsı ve mukaddemâ mersûm-i kilk-i imlâ olduğu üzere mevâdd-ı ma'dûdeden 'ibâretdir. Kaldı ki Hanora [=Hannover] Eyâleti'nin İngilterelü'ye teslîmi husûsu, ilâ hâze'l-ân sü'r-i himâr[3] gibi meşkûk olup, ancak Devlet-i 'aliyye ile Portekiz'in serbestiyyet[4] ve emniyyetleri te'ahhüdü, tarafeynden karâr-dâde olmuşdur.

Ve Malta Adası'nın[5] ve Ümmîd Burunu'nun İngilterelü'de ibkâsı dahi Fransalu tarafından tasdîk olunmuş olup ve Siçilya Adası Fransalu'ya verilüp, sâbık Siçilyateyn[6] Kıralı dahi İspanyalu'nun bâlâda mezkûr adalarına nakl olunması musammem olduğu tahkîk olunmakdadır. Lâkin Hanora [=Hannover] Eyâleti'ni İngilterelü'nün re'sen gelüp, ahz u zabt eylemesi düşvârdır. Hâlâ ki derûn-i eyâlet-i merkûmede bu kadar Prusya askeri[7] mevcûd olup, Fransalu[8] Prusyalu'dan almak murâd eylese, ya bedel olarak Kıladoburg (قلاووبرغ) gibi bir niçe[9] vilâyetlerini vermek, yâhûd vech-i âhar ile ahz etmek[10] iktizâ eder. Zîrâ Prusyalu'nun ise[11] Rusyalu ile dostluğu kavî ve metîndir. Bu misillü nakz-ı **[M1 165]** 'ahd zuhûr eder ise, ol dahi vâki' olacak münâza'âta hisse-dâr[12] ve belki ol bâbda ittifâkların derkâr olur. Zîrâ bundan akdem resmen Berlin Şehri'ne mahsûs âdem ile Fransalu'nun[13] irsâl eylediği tahrîrât, işbu Hanora [=Hannover] Eyâleti'ne dâ'ir olup, derûnunda eğerçi İngilterelü matlûb eder,

* Bugün Hannover denilen bu şehir, metnimizde Fransızca yazılımı olan "Hanovre"den (bk. meselâ F. Schrader, F. Prudent, E. Anthoine, *Atlas de Géographie Moderne,* Paris 1909, carte 3) hareketle kaydedilmiş gözüküyor.

1 redd ü N1, M1 : — A1

2 serbestiyyet ..... Malta'nın N1 : serbesiyyet ve emniyyetlerinin tarafeynden te'ahhüdü, sâlisen Malta Adası'nın A1 : serbestî ve emniyyetlerinin tarafından te'ahhüdü, sâlisen Malta Adası'nın M1

3 sü'r-i himâr (سؤر حمار) N1. M1 : sûd-i himâr (سود حمار) A1

4 serbestiyyet N1 : serbesiyyet A1 : serbestî M1

5 Malta Adası'nın A1 : Malta'nın N1, M1

6 Fransalu ..... Siçilyateyn M1 : Françelü'den tasdîk olunmuş olup ve Sicilya Adası Françelü'ye verilüp, sâbık Sicilyateyn N1 : Fransalu'dan tasdîk olunmuş olup ve Siçilya Adası Fransalu'ya verilüp, sâbık Siçilya A1

7 askeri N1, A1 : asâkiri M1

8 Fransalu A1 : Fransalu ve M1 : Françelü ve N1

9 Kıladoburg (قلاووبرغ) gibi bir niçe N1, A1 : Kıladoburg gibi bir nice M1

10 etmek N1, M1 : eylemek A1

11 Zîrâ Prusyalu'nun ise N1 : Prusyalu'nun ise A1 : Zîrâ Prusyalu'nun M1

12 hisse-dâr N1, M1 : hisse-dârdır A1

13 Fransalu'num A1, M1 : Françelü'nün N1

ammâ Fransa[1] İmperatoru kabûl eylemediğinden başka, sohbetini dahi tecvîz eylemediği münderic olup ve[2] bundan başka esbâb-ı sâ'ire ile de İngilterelü beyninde musâlaha tehakkuku emr-i mevhûm olmağla, ser-encâm-ı kâra medd-i târ-ı enzâr kılındı[3].

Havâdis-i dîğer-i Avrupa[4]

Mâh-ı cumâdelûlânın evâsıtında◊ Petersburg'a[5] 'azîmet eden Rufen'in [=Ruffin'in] oğlu, musâlaha senedinin kabûl olunmadığı haberiyle me'yûsen Paris'e 'avdet etmeğin[6], Baş-vekîl Taleyran'm [=Talleyrand] ihbârına göre Fransalu[7] Korfa'yı Rusyalu'ya terk etmeyüp, sûret-i asliyyesi üzere Devlet-i 'aliyye himâyesine idhâl eylemeği matlûb eylemekle[8], Rusyalu ana râzî olmayup, hemân cezîre-i mezkûre yedlerinde iken bi'l-külliyye temellük ederek, [**N1 54b**] zîr-i hükûmetlerine[9] idhâle sa'y edüp ve bundan kat'-ı nazar Kataro boğazları dahi yedlerinde iken, anları[10] böylece zabt ve andan Dalmacya[11] derûnuna duhûlü matlûb ile Devlet-i 'aliyye'nin ol havâlîden dahi etrâfını almağla[12], karşusunda kesb-i kuvvet eylemek kasdına mebnîdir. Bu makāle[13] binefsihî Rusya Baş-vekîli Budberg[14*] tahrîr eylediği mektûbunda musarrah olup, lâkin İmperator bu şîveye[15] kat'â rızâ-dâde olmayup, 'indinde Devlet-i 'aliyye'nin maslahatı, Fransa[16] Devleti'nin maslahatına müvâzindir. Devlet-i 'aliyye'nin[17] ez-kadîm müstehakk olduğu şân ü şöhretini tezekkür birle, bu makūlelerin mukābelesinde mukāvemet eylemek elzem-i ahvâldendir.

---

1 Fransa A1, M1 : Françe N1
2 ve N1, A1 : — M1
3 ser-encâm-ı ..... kılındı N1 : ser-encâm-ı kâra medd-i târ-ı enzâr olundu A1 : encâm-ı kâra medd-i târ-ı intizâr olundu M1
4 **-i Avrupa** A1, M1 : — N1
◊ 11-20 Cumâdeûlâ 1221 = 27 Temmuz – 5 Ağustos 1806.
5 evâsıtmda Petersburg'a M1 : evâsıtında Petreburg'a N1 : evâ'ilinde Petersburg'a A1
6 etmeğin N1 : eylemekle A1, M1
7 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
8 eylemekle N1, A1 : etmekle M1
9 hükûmetlerine N1, M1 : hükümlerine A1
10 anları N1, A1 : anlar M1
11 Dalmacya N1, A1 : Dalmaçya M1
12 ol ..... almağla N1, A1 : — M1
13 makāle N1, A1 : makūle M1
14 Budberg N1, A1 : بدبرغلك M1.
* Metnimizde sözü edilen Rus diplomat ve başbakanı Baron Andrei Yakovlevich Budberg (1750-1812) için bk. meselâ http://en.wikipedia.org/wiki/Andrei_Budberg (erişim tarihi 09.IV.2014).
15 şîveye N1 : husûsa A1, M1
16 Fransa A1, M1 : Françe N1
17 'aliyye'nin N1 : 'aliyye A1, M1

Fransalu[1] Rusyalu'dan sulhu matlûb eylemeyüp, belki kendüleri[2] meb'ûs irsâliyle musâlahaya recâ-mend oldu. Ba'dehû[3] bu makûle hareketi irtikâbla Petersburg Kābinotosu, kendü[4] sû'-i ef'âllerini izhâr eylediler.

Ve'l-hâsıl[5] 'adem-i tasdîk keyfiyyeti, esbâb-ı merkūmeye mebnî olup ve[6] esbâb-ı merkūme dahi Fransalu'nun Devlet-i 'aliyye'ye olan hayr-hâhlıklarından[7] 'ibâret olduğuna binâ'en, Rusyalu kabûl eylemedi. Ve[8] el-hâletü hâzih **[M1 166]** Rusyalu yüz yirmi bin kadar asker tertîb ve[9] Memâlik-i İslâmiyye hudûdlarına irsâl ü tesrîb eylemek sadedlerinde[10] olduğu istirâk olunmakdadır.

Ve[11] Prusya Elçisi Lukezini* beyânına göre vech-i mezkûr üzere Dobril [=D'Oubril]** ve Kılark [=Clarke][12] beyninde mün'akıd olan Rusya 'Ahid-nâmesi'nin mübâdelesi, Petersburg'da[13] mâh-ı ağustosun on beşinci gününde[14◊] husûle gelmesi mukarrer olduğundan, Fransa İmperatoru'nun tasdîk-nâmesi Petersburg'da mâh-ı mezbûrun yedinci günü[15◊◊] umûr-i tüccâra me'mûr Françelü Leşbeş [=Lesseps]*** nâm Komsar'a[16] mersûl olup, vakt-i mezkûrda

---

1 ahvâldendir. Fransalu M1 : ahvâldir. Françelü N1 : ahvâldir. Fransalu A1
2 kendüleri N1 : kendüsi A1, M1
3 Ba'dehû N1 : — A1, M1
4 Petersburg Kābinotosu kendü M1 : Petreburk Gabinetosu kendü N1 : Petersburg Gabinetosu kendi A1
5 Ve'l-hâsıl N1 : el-Hâsıl A1, M1
6 ve N1, A1 : — M1
7 Fransalu'nun ..... hayr-hâhlıklarından A1, M1 : Françelü'nün Devlet-i 'aliyye'ye olan hayr-hâhlıkdan N1
8 Ve N1, A1 : — M1
9 kadar asker tertîb ve A1 : asker tertîb ve N1 : asker tertîbiyle M1
10 ü tesrîb eylemek sadedlerinde A1 : eylemek sadedinde N1, M1
11 Ve N1, A1 : — M1
* Metnimizde söz konusu edilen Prusya Elçisi Jérôme Marquis de Lucchesini (1752-1825) için bk. meselâ J. C., "Lucchesini, Jérôme", *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours,* Paris 1860, XXXII,131-133.
** Rusya adına antlaşmayı imzalamaya tam yetkili M. D'Oubril için bk. meselâ Robert Bell, *A History of Russia,* London 1838, III,293.
12 Kılark (قلارق) N1, A1 : Kılark (قيلارق) M1.
13 Petersburg'da A1, M1 : Petreburk'da N1
14 gününde N1 : günü A1, M1
◊ 15 Ağustos 1806. Antlaşma 20 Temmuz 1806'da imzalanmış gözüküyor; bk. meselâ A.V. Arnault ve diğerleri, "Clarke (Henri Jacques Guillaume)", IV,426.
15 Fransa ..... günü A1, M1 : Françe İmperatoru'nun tasdîk-nâmesi Petreburk'da N1
◊◊ 7 Ağustos 1806.
*** Metnimizde Leşbeş veya Lüşiş (لشيش) gibi okunabilecek bu kişi, Fransız Genel Komiser M. Lesseps olmalıdır; bk. meselâ *La Campagne des Armées Françaises en Prusse, en Saxe et en Pologne, sous le Commandement de S. M. L'Empereurs et Roi, en 1806,* Paris 1807, I,61.
16 Françelü ..... Komsar'a N1 : Fransalu Luşîş (لشيش) nâm Komsar'a A1 : Fransalu Luşiş (لوشيش) nâm Komiser'e M1

senedât[1] mübâdele olunmak, muktezây-ı mu'âhede iken, Dobril-i [=D'Oubril] mersûm ile işbu tasdîk-nâmeyi hâmil Rufen'in [=Ruffin'in] oğlu Petersburg'a[2] mâh-ı mezbûrun yedinci gününde vâsıl olup, derhâl Rusya İmperatoru'na takdîm ü îsâl olundukda, evvel vehlede münderic olan 'ibârâtda tasdîk olunmayacak ta'bîrât[3] bulamayup, hattâ ol tarafda olan Prusya Elçisi'ne dahi hâric ezresm bu gûne ifâde etmiş olup, yevm-i merkūmdan mübâdele gününe değin, Rusya'da olan vükelâ[4] ve bi'l-cümle ceneral makūleleri, üç[5] def'a 'akd-i meclis edüp, bu bâbda [**N1 55a**] iktizâ eden mülâhazâtı derpîş etmekde oldukları hengâmda, ol tarafda olan sâ'ir divel elçileri Rusyalu'yu tahrîk edüp, yevm-i mev'ûd olan mübâdele günü Fransa Komiseri[6], mersûm Baş-vekîl'e varup, mübâdeleyi[7] matlûb eyledikde, Baş-vekîl: "Tasdîkını taleb[8] eylediğiniz mu'âhede böylece tasdîk olunmakda 'usret olup, meğer derûnunda mastûr olan ba'zı mevâddın mahv u terkīni ile tasdîk oluna. Bu sûretde sizin ana dâ'ir ruhsatınız var ise matlûbunuz hâsıl olur" deyü ifâde eyledikde, mersûm Komiser[9] cevâbında: "Bir mu'âhede ki, devleteyn murahhasları tarafından yedlerinde mevcûd olan ruhsat-nâmeleri mûcebince[10] imzâ olunmuş olup, tasdîkı husûsuna dahi yine tarafeynden karâr verilmiş ola. Pes hîn-i tasdîkde maslahata bu misillü sekte vermek, hılâf-ı merâsim-i divel olup, andan kat'-ı nazar benim me'mûriyyetim işbu mu'âhede olduğu gibi, bir noktası bile zâyi' olmayarak tasdîk-nâmesini almakdır. Ve[11] buna kat'î cevâb matlûb ederim ki, devletime tahrîr edeyim" deyü ifâde eylediğinde, Baş-vekîl-i mersûm[12] dahi evvelki ifâdesini tekrâr [**M1 167**] ve "Böylece devletinize tahrîr edebilürsünüz" deyerek kat'îce cevâb vermekle, merkūm Komiser[13] der-sâ'at Rufen'in [=Ruffin'in] oğlunu kuryer sûretinde irsâl ile Baş-vekîl'in işbu ifâdâtı[14] tasdîk olunmadığını bu tarafa iş'âr eyleyüp[15], mersûm bu tarafa[16] vürûdunda key-

1 senedât A1, M1 : — N1
2 Petersburg'a A1, M1 : Petreburg'a N1
3 evvel ..... ta'bîrât N1 : vehle-i ûlâda münderic olduğu 'ibârâtda tasdîk olmayacak nesne A1, M1
4 değin, Rusya'da olan vükelâ A1, M1 : dek, Rusya'da olan vükelâ' N1
5 üç A1, M1 : üc N1
6 Fransa Komiseri M1 : Françe Komsarı N1 : Fransa Komsarı A1
7 mübâdeleyi N1, M1 : mübâdele A1
8 taleb M1 : matlûb N1, A1
9 mersûm Komiser M1 : Komsar-ı mersûm N1, A1
10 mûcebince M1 : mûceblerince N1, A1
11 Ve N1, A1 : — M1
12 mersûm N1 : mûmâ ileyh A1, M1
13 edebilürsünüz ..... Komiser M1 : edebilürsüz" deyerek kat'î cevâb vermekle, Komsar-i mesfûr N1 : edebilürsünüz" deyerek kat'îce cevâb vermekle, Komsar-i mersûm N1
14 irsâl ..... ifâdâtı M1 : irsâlle Baş-vekîl'in bu ifâdâtını N1 : irsâl ile Baş-vekîl'in işbu ifâdâtını A1
15 eyleyüp A1, M1 : edüp N1
16 tarafa A1 : cânibe N1, M1

fiyyet, kâffe-i vükelâ'[1] ve İmperator'un ma'lûmları oldukda, İmperator tekrâr Rusyalu'nun[2] mikdârını bildirmek ve üzerine hücûm-i cüz'î ile hakkından gelmek gibi makālâta âgāz edüp, 'akabinde Monitör Gazetesi'ne işbu keyfiyyeti[3] derc ve tab' etdirdiler.

Kaldı ki Fransalu fi'l-vâki' Rusyalu üzerine[4] harekât-ı harbiyyeye tesaddî eder ise, 'ale'l-fevr üç[5] mahalden mübâşeret eylemek, mevki'-i ihtimâldir. Biri İspanya üzerine ki, Fransalu[6] ile İspanya beyninde dîğer bir Kırallık ihdâsiyle Rusyalu'nun müttefiki olan İngilterelü'ye, husûsan Sicilya[7] Kıralı'na îsâl-i zarar edüp, İspanya'dan aldığı mahallere bedel Portekiz Eyâleti'ni bi'l-külliyye İspanyalu'ya[8] verdiği hâlde, kâffe-i sevâhil nev'an Fransalu'ya[9] tâbi' olmuş olur. [**N1 55b**] Sâniyen eğer[10] Avusturya İmperatoru, Pereşburg[11] Mu'âhedesi* üzere müte'ahhid olduğu mevâddı[12] muktezâsından ziyâde icrâ etmez ise, anın dahi üzerine ve andan dahi Rusyalu'nun ol havâlîye karîb mahallerine hücûm eder. Sâlisen gāyet[13] cesîm olan mâdde budur ki, Dalmacya ve Dubravnik'den[14] Kataro'da olan Rusyalu üzerine hücûm ile[15] andan Korfa ve ba'dehû muktezâsına göre ol taraflarda olan Rusyalular[16] ile muhârebeye âgāz eder. Hulâsa-i kelâm Fransalu[17] ile Rusyalu miyânesi sûret-pezîr-i iltiyâm olmayup, beher hâl beynlerinde[18] mugāyeret-i küllî ile ceng ü cidâl vukū'u agleb-i ihtimâl olmağla; [mısrâ][19].

Görelim âyîne-i devrân ne sûret gösterir.

---

1 vükelâ' N1 : vükelâ A1, M1
2 tekrâr Rusyalu'nun A1 : Rusyalu'nun tekrâr N1, M1
3 Gazetesi'ne işbu keyfiyyeti A1 : Gazetesi'nde işbu keyfiyyeti N1 : Gazetesi'nde işbu mâddeyi M1
4 Fransalu ..... üzerine M1 : Françelü fi'l-vâki' Rusyalu üzere N1 : Fransalu fi'l-vâki' Rusyalu üzere A1
5 üç A1, M1 : üc N1
6 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
7 İngilterelü'ye, husûsan Sicilya N1 : İngiltere'ye, husûsan Siçilya A1 : İngilterelü'ye, husûsan Siçilya M1
8 İspanyalu'ya N1 : İspanyalular'a A1, M1
9 Fransalu'ya A1, M1 : Françelü'ye N1
10 eğer N1, M1 : — A1
11 Pereşburg N1, A1 : Petersburg M1
* Metnimizde söz edilen antlaşma, Napoléon I.'in Austerlitz Zaferi'nden sonra (2 Aralık 1805) Talleyrand, Guilay ve Liechtenstein arasında görüşülen ve 26 Aralık'ta Almanya ve Avusturya İmperatoru olarak Franz II tarafından Pressburg'da imzalanan antlaşmadır; bk. meselâ "Pressburg antlaşması", *Büyük Larousse,* XVIII,9566.
12 mevâddı N1, A1 : mevâd M1
13 gāyet N1, M1 : gālibâ A1
14 Dalmacya ve Dubravnik'den N1 : Dalmacya ve Dubravenedik'den A1 : Dalmaçya ve Dubravenedik'den M1
15 hücûm ile M1 : — N1, A1
16 olan Rusyalular A1 : Rusyalu N1 : Rusyalular M1
17 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
18 beynlerinde N1, M1 : — A1
19 ihtimâl olmağla; [mısrâ]' A1 : ihtimâldir N1 : ihtimâl olmağla M1

Ba'zı ehl-i hıbret ifâdesine göre, Rusyalu'nun 'adem-i tasdîkına[1] sebeb ittihâz eylediği mevâdd-ı sâ'ire var ise de, asıl taleb[2] eylediği mevâdd-ı cesîme evvelâ Sicilya Kıralı'nm Sicilya Adası'nda[3] ibkâ olunması, sâniyen Sardenya Kıralı'nm bundan evvel[4] Avrupa kıt'asında mâlik olduğu Sardenya ve Piyemont eyâletleri Fransalu[5] tarafından zabt olunmağla, eyâlât-ı mezkûreye mükâfât olmak üzere müte'ahhid olduğu mevâddın icrâsı mâddesidir. Ve bu mükâfât mâddesinin icrâ olunmasiyçün Dalmaçya ve Avusturya[6] eyâletlerinin verilmesini matlûb eder, yâhûd Sicilya Kıralı'nm Sicilya[7] Cezîresi'nde ibkâsı bir vechile kābil olmadığı **[M1 168]** sûretde, sâlifü'z-zikr Dalmacya ve Avusturya eyâletleri, bâri Sicilya[8] Kıralı'na verilsün" deyü iddi'â eder ve Rusyalu'nun bundan garazı Fransalu[9] ile Devlet-i 'aliyye beyninde hadd-i fâsıl olarak bir hükûmet-gâh-ı sagīre mevcûd[10] bulunmasıdır. Ve bundan mukaddemce Fransa İmperatoru, Avusturya İmperatoru ile[11] 'akd eylediği musâlahada Rusyalu'yu dahi musâlahaya ırzâ eylemek husûsunu ve Kataro boğazlarını dahi vakt-i mu'ayyende şartan ve 'ahden Françelü'ye[12] i'tâ ve teslîm eylemek emrini va'd ve te'ahhüd eylemiş olup, ile'l-ân işbu mâddeteyn-i mezkûreteyn husûle gelmediğinden, Fransa[13] İmperatoru ırzâ mâddesinden geçüp, hemân Kataro boğazlarının tahliyesini murâd ve matlûb eder ve illâ doğru yine Bec[14] Şehri'ne kadar giderim" deyü Nemçelü'ye şiddetle beyân ve[15] ana dahi kanâ'at etmeyüp, [**N1 56a**] bir tarafdan Kataro üzerine asâkir-i vefîre irsâline teşmîr-i dâmân eylemekdedir[16]. Ve Kataro'ya sevk olunan asker, beher hâl Dubravnik[17] ve sâ'ir erâzî-i Devlet-i 'aliyye'den murûra muhtâc olduğu zâhir ve Rusyalu dahi kādir olduğu derecede[18] Kataro boğazlarına takviyet vermeğe sa'y

1 tasdîkına A1 : tasdîka N1, M1
2 taleb M1 : matlûb N1, A1
3 Sicilya Kıralı'nın Sicilya Adası'nda N1 : Siçilya Kıralı'nın Siçilya Adası'nda A1 : Siçilya Kıralı'nın cezîresinde M1
4 evvel A1, M1 : akdem N1
5 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
6 Dalmaçya ve Avusturya M1 : Dalmacya ve Agusturya N1 : Dalmacya ve Avusturya ["Avusturya" kelimesi, metinde yazılan "Agusturya" kelimesinin sayfa kenarında düzeltilmiş şekli olarak gözüküyor] A1
7 matlûb ..... Sicilya N1 : matlûb eder, yâhûd Siçilya Kıralı'nın Siçilya A1 : taleb eder, yâhûd Siçilya M1
8 Sicilya N1 : Siçilya A1, M1
9 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
10 sagīre mevcûd N1 : sagīre A1 : sagīr mevcûd M1
11 mukaddemce ..... ile M1 : akdemce Françe İmperatoru, Agusturya İmperatoru ile N1 akdemce Fransa İmperatoru Avusturya İmperatoru'yla A1
12 Françelü'ye N1 : Fransalu A1, M1
13 Fransa A1, M1 : Françe N1
14 murâd ve ..... Bec A1 : matlûb ve illâ doğru yine Bec N1 : taleb eder ve illâ طوغروويچ M1
15 şiddetle beyân ve N1, A1 : şiddet ile bi'l-beyân M1
16 teşmîr-i dâmân eylemekdedir N1 : berzede-i dâmândır A1, M1
17 Dubravnik N1 : Dubravenedik A1, M1
18 derecede N1, A1 : derece M1

edeceği emr-i bâhir olup, bu hadşe-i hâtır vükelây-ı[1] umûr-i Devlet-i 'aliyye'ye cây-ı te'emmül olduğu gayr-i müstetirdir.

Havâdis-i âhar-i Avrupa

Fransa Sefîri Muhibb Efendi[2] tarafından mu'ahharan vârid olan kavâ'imin[3] muntavî olduğu üzere, Rusyalu'nun güzâriş-pezîr-i tahrîr olan[4] musâlahayı 'adem-i tasdîkından sonra, İngilterelü ile Fransalu[5] beynlerinde derkâr olan[6] musâlaha müzâkeresinin sebeb-i imtidâdı ve şîrâze-gîr-i in'ikād[7] olmamasına bâdî-i 'âdî, işbu esbâb-ı selâse-i âtiyetü'z-zikrden 'ibâret olup, evvelâ Hanora [=Hannover] Eyâleti ve[8] sâniyen Amerika'da vâki' fi'l-asl Felemenklü yedinde olup, el-yevm İngilterelü'nün zîr-i hükmünde olan Surinâm[9] dedikleri mahall, sâlisen asıl Sicilya[10] Cezîresi'dir. Kaldı ki Hanora Eyâleti, fi'l-asl İngilterelü tasarrufunda olageldiğinden, yine taraflarına redd olunmasını[11], İngiltere murahhasları taraflarından matlûb olunmakdadır. Eyâlet-i mezkûre bundan akdem Fransalu tarafından Prusya'ya Pergoklad (پرغ وقلاد)[12] memâlikine bedel olarak verilmiş olduğundan, İngilterelü'ye reddi, 'asîr bir mâddedir. Ve Surinâm[13] dedikleri mahal dahi[14], fi'l-asl Felemenklü yedinde olagaldiğinden, İngilterelü'den **[M1 169]** ahz ve yine sûret-i asliyyesine idhâl olunmasını Fransalu taleb[15] eylediğinden, bu dahi hıtâm-ı maslahata başka bir 'usret îrâs eder.

Ve Siçilya Cezîresi, Fransalu[16] tarafından harben zabt olunmuş mahallerden değil iken, Fransa[17] İmperatoru mâdâmki el-yevm Napoli'de olan karındaşına cemî' divel-i Avrupa'ya[18] karşu Siçilyateyn[19] Kırallığı 'unvânını

---

1 olup ..... vükelây-ı A1, M1 : olup, bu hadşe-i hâtır evliyây-ı N1
2 **âhar-ı** ..... Efendi M1 : **dîğer** Françe Sefîri olan Efendi-i mûmâ ileyh N1 : **âhar-ı Avrupa** Fransa Sefîri Muhibb Efendi-i mûmâ ileyh A1
3 kavâ'imin N1, A1 : kavâ'imle M1
4 -i tahrîr olan A1, M1 : olduğu üzere N1
5 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
6 olan N1, M1 : — A1
7 şîrâze-gîr-i in'ikād N1 : hıtâm-pezîr A1, M1
8 ve A1, M1 : — N1
9 Surinâm N1, A1 : Sûz (سوز) M1
10 asıl Sicilya N1 : asıl Siçilya A1 : Siçilya M1
11 taraflarına redd olunmasını A1 : anlara redd olunmasını N1 : anlara redd olunması M1
12 akdem ..... Pergoklad (پرغ وقلاد) M1 : evvel Françelü tarafından Prusyalu'ya Bergoklad (برغ وقلاد) N1 : akdem Fransalu tarafından Prusyalu'ya Bergoklad A1
13 'asîr ..... Surinâm N1 : 'asîru'l-husûl bir mâddedir. Ve Surinam/Sûz A1, M1
14 dahi N1, M1 : — A1
15 Fransalu taleb M1 : Françelü matlûb N1 : Fransalu matlûb A1
16 'usret ..... Fransalu A1, M1 : su'ûbet îrâs eder. Ve Sicilya Cezîresi, Françelü N1
17 mahallerden ..... Fransa A1, M1 : mahaller değil iken, Françe N1
18 divel-i Avrupa'ya A1 : Avrupa devletine N1, M1
19 Sicilyateyn N1 : Siçilyateyn A1, M1

vermiş olduğundan, cezîre-i mezbûreyi ısrâr-ı kâmil ile taleb[1] etmekde olmağla, imtidâd-ı müzâkereye bunlar esbâb-ı müstakılle-i mü'essiredir[2]. Ve Rusyalu'nun musâlaha mu'âhedesini tasdîk etmamesinin sebebi, Fransalu[3] mu'âhede-i mezkûrede Almanya ve bi'l-cümle Avrupa kıt'asına[4] müte'allık **[N1 56b]** mevâdd-ı kesîreyi derc birle Rusyalu ile[5] musâlaha eylemiş olup, İngilterelü dahi işbu keyfiyyetden âgâh oldukda, 'adem-i tasdîka makdûrunu ifrâğ ve dil-hâhı[6] üzere emr-i musâlahayı bu kerteye[7] iblâğ eyledi.

İngilterelü'nün tahrîki şu garaza mebnîdir ki, Avrupa kıt'asında olan sâ'ir devletlerin cümlesi, husûsan İngiltere Devleti[8], Rusyalu'ya 'adem-i i'tibârları cihetiyle hükm eylediği mahallerden gayri mahallin usûl ve nizâmına[9] karışmak salâhiyyetine şâyeste görmezler. Ve Fransalu[10] dahi belki musâlahayı rağmen 'akd etmiş me'mûlüyle İngilterelü'yü[11] tahrîk ederek, tîz elden 'adem-i tasdîk mâddesine sûret verdi. Gālibâ sûret-i âhar[12] üzere maslahata nizâm verilecekdir, ya'nî Rusyalu mu'âhedesinde[13] münderic olan mevâdd-ı cesîmenin cümlesi İngilterelü[14] ile 'akd olmacak mu'âhedede derc olunup, Rusyalu ile fekat sathîce[15] musâlaha senedi 'akd olunacakdır.

Ve bu hengâmda Prusya tarafından tedârükât-ı 'azîme ile Prusya Kıralı'nın hareketi Paris'de İmperator'un mesmû'u olmağla, ol dahi mühimmât-ı kaviyye ile ol tarafa asâkir-i kesîre tertîb ü tesrîbine ikdâm-ı küllî edüp, hattâ bi'n-nefs hareket eylemesi şâyi' olmağın, Paris'de mukîm Prusya Elçisi Lukezini*, devleti cânibine sür'atle 'avdet eyledi. Paris'den sevk olunan asker başbuğunun rivâyeti üzere asker-i merkûm[16] Almanya tarafına 'âzimete me'mûr olup ve bu hareketin sebebi budur ki, İngilterelü'nün usûl-i[17] maslahatı Fransalu'yu[18]

---

1 mezbûreyi ….. taleb M1 : mezbûreyi ısrâr u ilhâhla matlûb N1 : mezkûreyi ısrâr-ı kâmile ile matlûb A1
2 müstakılle-i mü'essiredir N1 : müstakılledir A1, M1
3 etmamesinin sebebi, Fransalu M1 : eylemediğinin sebebi, Françelü N1 : etmediğinin sebebi Fransalu A1
4 Avrupa kıt'asına N1, M1 : Avrupa'ya A1
5 Rusyalu ile N1, A1 : — M1
6 tasdîka ….. dil-hâhı N1 : tasdîkına vüs' u sa'yini ifrâğ ve dil-hâhı/dil-hâh A1, M1
7 kerteye N1 : dereceye A1, M1
8 Devleti N1, A1 : Devleti'nin M1
9 usûl ve nizâmına M1 : usûl ve nizâmâtına N1 : nizâmına A1
10 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
11 İngilterelü'yü M1 : İngilterelü N1, A1
12 âhar N1, A1 : âhar (اخر) M1
13 mu'âhedesinde N1, M1 : mu'âhedesine A1
14 cümlesi İngilterelü N1 : cümlesi İngiltere A1 : İngilterelü M1
15 sathîce A1, M1 : sathî N1
* Metnimizde söz edilen Jérome de Lucchesini için bk. meselâ Noradounghian, *age,* II,7.
16 merkûm N1, M1 : mezkûr A1
17 usûl-i N1, M1 : + ve A1
18 Fransalu'yu A1, M1 : Françelü'yü N1

Avrupa kıt'asında gā'ilesiz terk etmamekdir. Ve bu tarafa sulh müzâkeresi zımnında âdem irsâli, mahzâ Fransalu'nun[1] Rusyalu'ya mu'âmelesini ve sûret-i musâlahasını tashîh ve teharrî garazına mebnî olup ve bundan kat'-ı nazar Rusyalu'nun **[M1 170]** İngilterelü ile ittifâkı olmayarak, Fransalu[2] ile başkaca 'akd-i musâlaha eylediğine binâ'en, Rusya Devleti vükelâsını celb ve Başvekîl'in dahi 'azlini istihsâlle işbu musâlaha senedinin 'adem-i tasdîkına sûret vermeğe zafer-yâb oldu.

Ve bir müddetden berü Prusya Kıralı İsveçlü[3] ile zuhûra gelan münâza'âtını behâne[4] ederek, serhaddât-ı müte'addideye pey-der-pey mühimmât ve cebehâne sevk ve kati[5] vâfir cedîd asker tahrîriyle [**N1 57a**] cümlesini hudûd başlarına irsâl eyleyüp, hemân İsveclü[6] üzerine hücûm olunacak ifâdâtıyla imrâr-ı vakt ve ol esnâda kâffe-i tavâ'if-i[7] askeriyyesini Almanya taraflarına vaz' u îsâl[8] eylediği ve İsveçlü[9] askerîsinden vâfir neferâtı: "Sûretâ firâr eder[10]" deyü kendi askerîsine İsveç[11] Kıralı'nın re'yiyle idhâl birle zımnen İsveclü ile muhâberesini, husûsan Fransalu üzerine gûyâ divel-i şimâliyye[12] bi'l-ittifâk hücûm edecekler zu'munu ve 'adem-i tasdîkden berü Rusyalu Prusyalu ile 'akd-i ittifâk[13] ve yüz bin nefer asker dahi[14] göndermek üzere olduğunu Fransalu[15] tahkîk eylemekle, bu misillü harekât-ı hafiyye ve celiyyeye mukābele ve Prusyalu'nun dahi hakkından gelinüp, Fransalu'nun[16] ol tarafdan dahi kurb u civârını tathîr zımnında dakîka fevt etmeyerek, üç yüz bin Fransa[17] askerini Prusya hudûdlarına sevk u tesyâr ve kendüsi dahi üç güne kadar bizzât[18] gitmek üzere olup, takrîrlerine göre yolları Mayençe[19]* taraflarıdır ki, Frankoni

1 Fransalu'nun A1, M1 : Françelü'nün N1
2 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
3 İsveçlü M1 : İsveclü N1, A1
4 behâne N1, A1 : inhâ M1
5 kati A1, M1 : — N1
6 eyleyüp, hemân İsveclü N1, A1 : ve hemân İsveçlü M1
7 tavâ'if-i A1, M1 : tavâyif-i N1
8 îsâl N1, M1 : irsâl A1
9 İsveçlü M1 : İsveclü N1, A1
10 firâr eder N1, M1 : firârîdir A1
11 İsveç M1 : İsvec N1, A1
12 İsveclü ..... şimâliyye A1 : İsveclü ile muhâberesini, husûsan Françelü üzerine gûyâ divel-i şimâliyye N1 : İsveçlü ile muhâberesini, husûsan Fransalu gûyâ divel-i şimâliyye ile M1
13 tasdîkden ..... ittifâk N1, A1 : tasdîkmdan berü Rusyalu ile 'akd-i ittifâk etmek M1
14 asker dahi N1, M1 : dahi asker A1
15 Fransalu A1, M1 : Françelü N1
16 Fransalu'nun M1 : Françelü'nün N1 : Fransa'nın A1
17 üç yüz bin Fransa A1, M1 : üc yüz bin Françe N1
18 üç güne kadar bizzât A1, M1 : üc gün sonra N1
19 Mayençe (مايىچه) N1 : Mayence (مايىجه) A1, M1

* Metnimizde Fransızca yazılışı olan "Mayence"den (bk. meselâ F. Schrader, F. Prudent, E. Anthoine, *age,* carte 3) hareketle Mayençe şeklinde yazılan yer, bugün Almanya'nın Rheinland-Pfalz eyâletindeki Mainz şehridir; bk. "Mainz", *Büyük Larousse,* XV,7682.

(فرانقونی = Franconia) Eyâleti'nin içinden, yâhûd Bruksel tarafından hemân Vesfalya [=Westphalia] Eyâleti'nin içinden[1] düşmen üzerine hücûm eylemeleri melhûzdur. Fransa askeri[2] el-hâletü hâzih Prusya'nın[3] etrâfını ihâta edüp, eğer fi'l-vâki' muhârebeye mübâşeret olunursa, Bonaparta'nın[4] karındaşı olan hâlâ Felemenk Kıralı dahi Felemenk'den dîğer asâkir[5] tertîb ve bir tarafdan Prusya üzerine hücûm edüp, bi'l-muhârebe Prusya'dan alınacak yerlerden ana bi'l-mücâvere[6] hisse ifrâzı musammemdir. Ve eğer şuyû' bulduğu üzere Rusyalu yüz bin nefer asker Prusya'nın[7] imdâdına hasbe'l-ittifâk irsâl eder ise, gerçi düşmen askeri mütevâfir[8] olup, lâkin Rusyalu bu kadar askeri tekrâr telef olmağa göndermez[9]. Ve lev selime İmperator, Rusya askerinin günde kaç sâ'at kat'-ı mesâfe edeceklerini ve çergelerinden[10] kalkup, Prusya toprağına ne vakit geleceklerini bilür. Ve fi'l-hakîka **[M1 171]** Rusyalu işbu mikdâr askeri irsâle karâr[11] verir ise, İmperator, Prusyalu üzerine hamle-i cesîme ve hücûm-i kat'iyyeyi Rusyalu, Prusyalu türâbına[12] dâhil oldukdan sonra edecekdir ki, Prusyalu mikdârını bilüp, gereği gibi mağlûb etdikde[13], Rusyalu'nun **[N1 57b]** girüye kaçmağa[14] vakti olmayarak, anları dahi pâymâl-i hayl-i hasâret eylemek[15] niyyetinde olup, binâ'en 'aleyh mâh-ı[16] recebin ikinci günü◊ İmperatoriçe'sini dahi bi'l-istishâb re's-i hudûd olan Mayence (مانیجه = Mainz] tarafına ıtlâk-ı zimâm-ı inlâk u şitâb[17] eyleyüp, Prusyalu dahi yüz elli bin kadar asker ile mukābeleye berzede-i dâmân ve'l-hâsıl Leh Ülkesi derûnunda mukābele vâki' olup[18], evvel hamlede Prusya mağlûb ve münhezim olup,

---

1 Bruksel ..... içinden M1 : Brusel tarafından hemân Vestfalya Eyâleti derûnundan N1 Brusel tarafından hemân Vestfalya Eyâleti'nin içinden A1

2 Fransa askeri M1 : Ve Françe asâkiri N1 : Ve Fransa askeri A1

3 Prusya'nın A1 : Prusyalu'nun N1, M1

4 olunursa, Bonaparta'nın N1 : olunur ise İmperator'un A1 : olunur ise, Bonapart'ın M1

5 asâkir N1, M1 : asker A1

6 Prusya'dan ..... bi'l-mücâvere A1 : Prusyalu'dan me'hûz olacak mahallerde dahi ana bi'l-mücâvere N1 : Prusya'dan me'hûz olacak mahallerden dahi ana bi'l-muhârebe M1

7 Prusya'nın A1 : Prusyalu'nun N1, M1

8 mütevâfir A1, M1 : müteveffir N1

9 göndermez N1 : göndiremez A1 : gönderemez M1

10 kaç sâ'at ..... çergelerinden M1 : kac sâ'at mesâfe kat' edeceklerini ve cergelerinden N1 : kaç sâ'at kat'-ı mesâfe edeceklerini ve cergelerinden A1

11 karâr N1, M1 : + karâr A1

12 üzerine ..... türâbına M1 : üzere hamle-i cesîme ve hecme-i kat'iyyeyi Rusyalu, Prusya türâbına N1 : üzere hamle-i cesîme ve hücûm-i kat'iyyeyi Rusyalu Prusyalu tobrağına A1

13 etdikde N1 : olunca A1, M1

14 girüye kaçmağa M1 : girü firâr etmeğe N1 : girüye kacmağa A1

15 eylemek N1 : — A1 : etmek M1

16 mâh-ı N1, M1 : — A1

◊ 2 Receb 1221 = 15 Eylül 1806 Pazartesi.

17 Mayence (مانیجه) ..... şitâb N1 : Mayınca tarafına 'azîmet A1, M1

18 Ülkesi ..... vâki' olup N1 : Ülkâsi içinde mukābele vukū' bulup A1 : Ülkâsi derûnunda mukābele rû-nümûn olup M1

yirmi sekiz[1] bin mikdârı esîr ve iki yüz kıt'a topları alınup iş bitdiği[2] haberi şâyi' olmuşdur.

Bu haberi mu'âkıb Der-i devlet-i bülend-menâkıbda mukīm[3] Sebestiyan resmen mükâleme iltimâsına binâ'en, mün'akıd olan meclisde bu resme takrîr eylemişdir[4] ki, bu esnâda İmperator tarafından vârid olan tahrîrâtın mutazammın olduğu üzere bundan akdemce İmperator, asker-i mevfûr ile[5] Leh kıt'asına duhûl ve Prusyalu'yu târumâr[6] edüp, el-yevm Pozen [=Posen/Poznan]* nâm memleketde karâr üzere olup, lâkin bundan evvelce 'azl olunan Eflâk ve Boğdan voyvodaları olan İpsilandi[7] ve Morozi bu def'a Devlet-i 'aliyye yine nasb u ta'yîn[8] eylediğini İmperatorumuz istimâ' edüp, sâlifü'z-zikr voyvodaları 'azl ve yerlerine re'âyâsından sâdık olanları nasb eylemediği[9] hâlde müşârun ileyh ne musâlaha edecek ve ne de silâhı terk[10] eyleyecekdir. Ve'l-hâsıl Eflâk ve Boğdan'ın serbestiyyet-i[11] kâmile ile Devlet-i 'aliyye'nin zîr-i hükmüne girmedikce, İspanya ve Felemenk ve Fransalu'nun erâzî-i ba'îdesi redd ve musâlaha-i 'âmme 'akd olunmadıkça, Berlin'i Fransa ordusu kat'â terk etmeyecekdir. Ve[12] kaldı ki Prusya Devleti bu kadar kuvvet ile mu'âmele[13] etmişiken bergeşte olup, kıralı evlâd ü 'iyâliyle Dancak[14] taraflarına firâr etmiş**

1 Prusya ..... sekiz A1 : Prusyalu münhezim ve yirmi yedi N1 : Prusyalu münhezim olup, yirmi sekiz M1

2 kıt'a .... bitdiği A1 : 'aded topları alınduğu N1, M1

3 mu'âkıb ..... mukīm N1 : mu'âkıb Der-i devlet'de mukīm elçi A1 : müte'âkıb Der-i devlet'de mukīm M1

4 eylemişdir N1 : eyledi A1, M1

5 tahrîrâtın ..... ile N1 : tahrîrâtda münderic olduğu üzere bundan akdemce/mukaddemce İmperator askerle/asker ile A1, M1

6 târumâr A1, M1 : mahzûl N1

* Metnimizde Pozen okunacak şekilde yazılmış olan yer, eskiden Almanlar'ca Posen denilen, bugün Polonya'da bir kent olan Poznan olmalıdır; bk. meselâ "Poznan", *Büyük Larousse,* XVIII,9549.

7 evvelce ..... İpsilandi M1 : akdemce ma'zûl olan Eflâk ve Boğdan voyvodaları İpsilandi'yi N1 : akdemce 'azl olunan Eflâk ve Boğdan voyvodaları olan İbsilandi A1

8 u ta'yîn A1, M1 : — N1

9 eylemediği N1, A1 : eylediği M1

10 de silâhı terk A1 : eslihayı elinden tarh N1 : eslihayı elinden terk M1

11 serbestiyyet-i N1, M1 : serbesiyyet-i A1

12 girmedikce ..... Ve A1 : girmedikce, İspanya ve Felemenk ve Françelü'nün erâzî-i ba'îdeleri redd ve musâlaha-i 'âmme dahi 'akd olunmadıkca, Françe ordusu Berlin'i kat'â terk eylemeyecekdir. Ve N1 : girmedikçe, İspanya ve Felemenk ve Fransalu erâzî-i ba'îdeden dönmeyüp, musâlaha-i 'âmme 'akd olunmadıkça, yerini Fransalu ordusu kat'â terk etmeyecekdir M1

13 mu'âmele N1 : mukābele A1, M1

14 Dancak (دانجق) N1, A1 : Vancak (وانجق) M1

** Metnimizde söz edilen Prusya Kralı Frédéric-Guillaume III. (1770-1840) Ekim 1806'da Fransızlar'la yaptığı Jena und Auerstedt savaşlarını kaybedince Doğu Prusya'daki Memel/Klaipėda'ya kaçmıştır; bk. meselâ "Frédéric-Guillaume III", *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours,* Paris 1858, XVIII,723-730. Metinde Dancak (دانجق) gibi okunabilecek olan yer ise, Memel yakınlarındaki Danzig/Gdansk olmalıdır.

ve Rusya askeri imdâd içün Jojenburg [=Königsberg/Kaliningrad?] nâm belde havâlîsine dek gelmişiken, muhârebe-i mezkûreyi istimâ' etdiklerinde, ric'-i kahkarî ile girü gitmiş olmalarıyla, kıralı mersûm[1] müttefikı olan devletlere musâlaha içün ilticâ vü ibrâm edeceği mâ-lâ-kelâm olduğunu ifâde eyledi. Vükelây-ı devlet dahi mersûmun bu takrîrine izhâr-ı sûret-i inbisât u beşâşet ederek[2], İmperator tarafına mesfûr voyvodaların mûcib-i tebeddülâtını iş'âr zımnında [**N1 58a**] cânib-i celiyyü'l-menâkıb-ı Şâhâne'den nâme-i mahsûs irsâl buyurulmasını[3] re'y eylemeleriyle, bi'l-istîzân taraf-ı[4] Saltanat-ı **[M1 172]** me'âlî-'unvândan İmperator'a bir kıt'a nâme-i hümâyûn ve makām-ı Vekâlet'den Baş-vekîl'e bir kıt'a mektûb tahrîr ve serî'an Paris'de mukīm elçi[5] Muhibb Efendi tarafına tesyîr olunup, taraf-ı İmperator'a isrâ'-ı îsâli bâbında bi't-tahrîr isti'câl[6] olundu.

Tahrîrât-ı merkūmenin hulâsa-i mazâmîni[7] budur ki, bundan akdemce[8] Eflâk ve Boğdan voyvodalarının haddi mütecâviz sû'-i ef'âllerine ve Sebestiyan Ceneral'in 'azlleriyçün derkâr olan ikdâm ve ısrârına binâ'en 'azl ve yerlerine 'Aleko[9] ve Dîvân Tercemânı nasb olunmuşiken, Rusya Elçisi ve ana redîf İngiltere Elçisi bi'l-ittifâk da'vâlara zimâm-ı yek-rân-ı zebânlarını ıtlâk edüp[10]: "İşbu tebeddülâtın vukū'u, mahzâ i'lân-ı harbdir" deyerek gûnâ-gûn şenâ'ate mücâseret eylediler.

Ve[11] bi'd-defe'ât 'akd-i mükâlemât olunmuşiken, kat'â müfîd olmayup, Rusya Elçisi bi'l-cümle tüccâr ve müte'allikātlarının[12] ahz u i'tâ ve hisâb ü kitâblarının ru'yet ve kat'ı ve vilâyetlerine 'avdetleri içün[13] Beyoğlu nâm mahalde dellâllar nidâ etdirdiğinden mâ'adâ, kendüsi dahi ahmâl ü eskālini[14] sefîneye tahmîl ve sefâret takımıyla vilâyeti tarafına vech-i nâ-vecîh-i teveccühü tahvîl eyledi. Ve İngiltere Elçisi dahi Rusyalu ile ittifâklarma mebnî, İngiltere Donanması'nın Akdeniz'e duhûl edeceğini[15] kat'î inhâ ve ol eyyâmda Fransalu'nun Rusyalu[16] ile mün'akıd olan senedin 'adem-i tasdîkı haberi, Der-i dev-

1 ve Rusya askeri ..... mersûm N1 : olmağla, kıral-ı müşârun ileyh A1 : olmağla, kıral-ı mersûm M1
2 mâ-lâ-kelâm ..... ederek N1 : agleb-i melhûz olduğunu ifâde eylemekle, vükelây-ı devlet dahi 'arz-ı sûret-i inbisât u meserretle A1, M1
3 irsâl buyurulmasını N1 : irsâlini A1, M1
4 taraf-ı M1 : savb-ı N1 : — A1
5 elçi N1 : — A1, M1
6 bi't-tahrîr isti'câl N1 : tahrîr A1, M1
7 mazâmini N1, M1 : me'âli A1
8 akdemce N1, A1 : mukaddemce M1
9 binâ'en ..... 'Aleko M1 : mebnî/binâ'en 'azl ve yerlerine 'Aliko N1, A1
10 zebânlarını ıtlâk edüp N1 : zebânı ıtlâk ederek A1, M1
11 Ve N1, A1 : — M1
12 müte'allikātlarının N1, A1 : müte'allikātının M1
13 'avdetleri içün N1 : 'avdetleriyçün A1, M1
14 etdirdiğinden ..... eskālini M1 : ve kendüsi dahi ahmâl ü eskāllerini N1, A1
15 edeceğini N1, M1 : eyleyeceğini A1
16 Fransalu'nun Rusyalu M1 : Françelü'nün Rusyalu N1 : Fransalu'nun Rusya A1

let-medâr'a vâsıl olmuş olup, mu'âmelât-ı sâbıka hey'et-i ûlâsına ric'at eylemekle, taraf-ı şerî'ate mürâca'at olundukda, mâdâmki taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den Eflâk ve Boğdan'a dâ'ir şurût u kuyûd ile Rusyalu'ya sened verilmiş iki zimmînin 'azlleriyçün ihtiyâr-ı sefer olunmağa mesâğ-ı şer'î olmadığı, taraf-ı Fetvâ-penâhî'den iftâ olunmağla, ana binâ'en sâbıklarının nasbiyle mazarrat-ı âtiyenin def'i husûsu ihtiyâr olundu.

Pes tahrîrât-ı mezkûre Muhibb Efendi[1] tarafından Berlin Şehri'nde Bonaparta[2] yedine îsâl olunduğu haberi, ba'zı havâdise mukārin bundan sonra vârid olan tahrîrâtlarından[3] mün'akis olmuşdur[4].

Vukū'-i tevcîhât

[**N1 58b**] De'b-i dîrîn-i Devlet-i ebediyyü't-temkîn üzere şevvâl-i[5] mükerremin dördüncü **[M1 173]** günü◊, ba'zı menâsıb tevcîhâtına şurû' olunup, mesned-i Kethudây-ı Sadâret Mustafa Refîk Efendi ve Re'îs es-Seyyid Mehmed Gālib Efendi, kemā-kân makāmlarına ibkā vü ik'âd ve Çavuşbaşılık mertebesine ıs'âd birle Sa'd[ull]ah Efendi is'âd olunup ve Tezkire-i Evvel 'Avnî Efendi'ye ve Sânî 'Abdülhamîd ['Abdülhalîm] Efendi'ye ve Mektûbculuk Mehmed Tahsîn Efendi'ye[6] ve Şıkk-ı Evvel Defterdârlığı 'Osmân Efendi'ye[7] ve Şıkk-ı Sânî ve Îrâd-ı Cedîd Defterdârlığı Ahmed Bey'e ibkā ve Şıkk-ı Sâlis ve Tersâne-i 'âmire Defterdârlığı'yla[8] Umûr-i Bahriyye Nezâreti es-Seyyid 'Ali Efendi'ye tevcîhiyle[9] kâm-revâ kılınup, sâ'ir menâsıb dahi münâsibine ihâle ve mansıbdan mahrûm olanların zarûret ve ıztırâbları 'atâyây-ı Pâdişâh-ı gerdûn-cenâb birle izâle olundu[10].

Yevm-i merkūmda ba'zı vüzerây-ı 'izâm tevcîhâtı dahi vâki' olmağla, Silistire Eyâleti'ne ilhâkan Hotin Muhâfızlığı, mutasarrıfı[11] sâbık Vezîr

1 Muhibb Efendi N1 : Efendi-i mûmâ ileyh A1 : Efendi-yi mûmâ ileyh M1
2 Bonaparta N1 : İmperator A1, M1
3 tahrîrâtlarından A1 : tahrîrâtlarında N1, M1
4 olmuşdur A1, M1 : oldu N1
5 ebediyyü't- ..... şevvâl-i N1 : ebed-temkîn şevvâlü'l A1 : ebed-temkîn üzere şevvâl-i M1
◊ 4 Şevvâl 1221 = 15 Aralık 1806 Pazartesi.
6 Kethudây-ı Sadâret ..... Efendi'ye M1 : Kethudâ Refîk Efendi ve Re'îs Gālib Efendi, kemâ-kân makāmlarında ik'âd ve Çavuş-başılık merkezine ıs'âd birle Sa'dullah Efendi is'âd olunup, Tezkire-i Evvel 'Avnî Efendi ve Sânî 'Abdülhamîd Efendi ve Mektûbî Mehmed Tahsîn Efendi N1 : Kethudâyî Mustafa Refîk Efendi ve Re'îs Gālib Efendi, kemâ-kân makāmlarında ibkā vü ik'âd ve Cavuş-başılık mertebesine ıs'âd birle Sa'dullah Efendi is'âd olunup, Tezkire-i Evvel 'Avnî Efendi'ye ve Sânî 'Abdülhamîd Efendi'ye ve Mektûbcu Tahsîn Efendi'ye A1
7 Efendi'ye A1, M1 : Efendi N1
8 Tersâne-i 'âmire Defterdârlığı'yla M1 : Tersâne Defterdârlığı'yla N1 : Tersâne Defterdârlığı ile A1
9 tevcîhiyle N1 : tevcîhle A1, M1
10 cenâb ..... olundu N1, M1 : cenâbla izâle kılındı A1
11 mutasarrıfı A1 : mutasarrıf N1, M1

Mehmed Paşa'ya ve Livâ'-i[1] İlbasan, Avlonya Sancağı'na ilhâkan Vezîr İbrâhîm Paşa'ya ve Livâ'-i Kırşehri, İsmâ'îl[2] Muhâfazası şartıyla sâbıkā Koca-ili Mutasarrıfı[3] mîr-i mîrândan Kāsım Paşa'ya ve Livâ'-i[4] Akseray, Karesi Sancağı'na ilhâkan Akkerman muhâfazası şartıyla Tâhir Paşa'ya ve şehr-i mezkûrun dokuzuncu günü◊ Livâ'-i[5] İnebahtı, sâbıkā Tırhala Mutasarrıfı Tepedelenli[6]-zâde Muhtâr Paşa'ya lede'l-iktizâ'[7] Mora'ya asker isrâ eylemek[8] şartıyla tevcîh ü ihsân ve her biri menşûr-i me'âlî-nüşûr ile hurrem ü handân kılındı.

Ba'zı tevcîhât-ı 'ulemâ'[9]

Şehr-i merkūmun on ikinci günü◊◊, iki yüz yirmi iki mâh-ı[10] rebî'ulâhırı gurresinden◊◊◊ zabt eylemek üzere Halebü'ş-şehbâ Kazâsı, sâbıkā Filibe Kadısı Musulî Mehmed[11] Efendi'ye tevcîh ü ihsân, ba'dehû selefi vefât eylemekle, yirmi bir zilka'desinin yirmi yedinci gününden◊4 tencîz ile takrîb-i zemân ve sene-i merkūme muharremi gurresinden◊5 mutasarrıf olmak üzere Havâss-ı refî'a Kazâsı'yla, bâ-i'tibâr Mûsıla-i Süleymâniyye hazret-i Hâlid Müderrisi olan Keşşâf-zâde Hâfız 'Abdülkerîm Efendi behre-mend ve sene-i mezbûre[12] şehr-i rebî'ulâhırı gurresinden◊6 zabt eylemek üzere Galata Kazâsı'yla bâ-Hâmise-i Süleymâniyye, Sâhiye-i Ayasofya-i kebîr Müderrisi Melek Mehmed Paşa-zâde **[M1 174]** 'Abdülkādir Beyefendi'nin kadri bülend oldu. [**N1 59a**] Ve sâl-i[13] mezkûr rebî'ulâhırı gurresinden◊7 zabt eylemek[14] üzere Kudüs-i serîf

---

1 Livâ'-i A1, M1 : Livây-ı N1
2 Livâ'-i Kırşehri, İsmâ'îl A1, M1 : Livây-ı Kırşehri, İsmâ'îl N1
3 sâbıkā Koca-ili Mutasarrıfı N1, M1 : Koca-ili Mutasarrıfı sâbık A1
4 Livâ'-i A1, M1 : Livây-ı N1
◊ 9 Şevvâl 1221 = 20 Aralık 1806 Cumartesi.
5 mezkûrun ….. Livâ'-i M1 : mezkûrun yevm-i tâsi'i Livây-ı N1 : mezbûrun dokuzuncu günü A1
6 Tepedelenli N1, M1 : Depedelenli A1
7 iktizâ' N1 : iktizâ A1, M1
8 eylemek N1, M1 : etmek A1
9 ile ….. **'ulemâ'** N1 : -i Şâhâne ile şâdân kılındı. **Ba'zı tevcîhât-ı 'ulemâ** A1 : -i Şâhâne ile şâdân kılındı. **Tevcîhât-ı ba'zı 'ulemâ** M1
◊◊ 12 Şevvâl 1221 = 23 Aralık 1806 Salı.
10 mâh-ı N1 : — A1, M1
◊◊◊ 1 Rebî'ulâhır 1222 = 8 Haziran 1807 Pazartesi.
11 Mehmed N1 : — A1, M1
◊4 27 Zilka'de 1221 = 5 Şubat 1807 Perşembe.
◊5 1 Muharrem 1222 = 11 Mart 1807 Çarşamba.
12 mezbûre N1 : mezbûr A1 : merkūme M1
◊6 1 Rebî'ulâhır 1222 = 8 Haziran 1807 Pazartesi.
13 Beyefendi'nin ….. sâl-i N1, M1 : Bey'in kadri bülend olundu. Ve sene-i A1
◊7 1 Rebî'ulâhır 1222 = 8 Haziran 1807 Pazartesi.
14 eylemek N1 : etmek A1, M1

Kazâsı, Mûsıla-i Süleymâniyye ile Cedîde-i el-Hâc[1] Beşîr Ağa Müderrisi es-Seyyid Selîm Efendi-zâde es-Seyyid[2] Mustafa Nâfiz Efendi'ye ve Edirne Kazâsı, şa'bân gurresinden[◊] zabt eylemek[3] üzere 'Âtıf-zâde Mehmed Tâhir Efendi'ye ve Üsküdar Kazâsı zilka'de gurresinden[◊◊] zabt etmek üzere Hâmise-i Süleymâniyye ile Nûr-i 'Osmânî Müderrisi Mehmed Ni'metullah Efendi'ye tevcîh ve berât-ı iltifâtla her birinin mertebe-i[4] kadri tenvîh olundu.

Me'mûriyyet ve 'azîmet-i Vahîd Efendi berây-ı Sefâret bâ-Fransa[5]

Bir müddetden berü Sefâret'le Fransa'da[6] ikāmete me'mûr es-Seyyid 'Abdurrahîm[7] Muhibb Efendi'nin niyâzına, müsâ'ade-i Şâhâne şeref-sudûruna binâ'en, min-ba'd ol tarafdan fekk-i râbıta-i ikāmet ve Âsitâne cânibine ıtlâk-ı 'inân-ı yek-rân-ı müsâra'at[8] eylemeleri, irâde-i hazret-i Pâdişâh-ı cihân olup[9], mahall-i merkūmda becâyiş-i ârâmiş olmak içün es-Seyyid Mehmed Emîn[10] Vahîd Efendi şevvâl-i şerîfin on ikinci günü[◊◊◊] selefi misillü Nişâncılık Pâyesi'yle vâlâ-şân ve çend rûz zarfında savb-ı me'mûriyyetine[11] 'inân-cünbân oldu. Lâkin ber-muktezây-ı takdîr-i Îzed-i Gird-kâr, selef, kemâ-kân mahallinde pâydâr ve halef, ba'de müddetin Âsitâne-i sa'âdet'e mu'âvedet-kâr oldu.

Kaldı ki bâlâda her çend mûmâ ileyh Muhibb Efendi'nin Fransa Sefîri[12] nasb u irsâli, zebân-zede-i yerâ'a-i tahrîr olmuş ise de, pek îcâz vechile tastîr olunmağla, işbu Fransalu husûsu, mu'âsırîn ve ahlâfa lâzımu'l-i'tinâ cây-ı 'ibret ve mevkı'-i basîret olup, bi'l-cümle a'dây-ı dînin, husûsan ol gürûh-i bed-âyînin akvâl ü ef'âllerine kat'â i'timâd olunmayup, ol kavm-i müstahikku'l-levmle hemân *"es-Sûretü bi's-sûreti*"* mu'âmelesini düstûru'l-a'mâl eylemek, vâcibe-i zimem-i vükelâ vü ricâl olduğuna mebnî, tenbîh ü te'kîd

---

1 el-Hâc N1, M1 : — A1
2 Selîm Efendi-zâde es-Seyyid A1, M1 : — N1
◊ 1 Şa'bân 1222 = 4 Ekim 1807 Pazar.
3 eylemek N1 : etmek A1, M1
◊◊ 1 Zilka'de 1221 = 10 Ocak 1807 Cumartesi.
4 Ni'metullah ..... mertebe-i N1, A1 : Ni'met[ull]ah Efendi'ye tevcîh ve berât-ı iltifât ile her birinin M1
5 **Me'mûriyyet ..... bâ-Fransa** A1, M1 : **Sefâret-i Vahîd Efendi bâ-Françe** N1
6 Fransa'da A1, M1 : Françe'de N1
7 es-Seyyid 'Abdürrahîm N1, M1 : — A1
8 müsâra'at N1, M1 : 'azîmet A1
9 olup N1, M1 : ve A1
10 es-Seyyid Mehmed Emîn N1 : — A1 : es-Seyyid Mehmed M1
◊◊◊ 12 Şevvâl 1221 = 23 Aralık 1806 Sah.
11 me'mûriyyetine A1, M1 : me'mûruna N1
12 Fransa Sefîri M1 : — N1 : France'ye Sefîr A1
* الصورة بالصورة = Davul dengi dengine" gibi bir anlama gelen Arapça deyiştir.

zımnında câ-be-câ licâm-ı sebk-i siyer semend-i hâme halbe-i[1] ıtnâb u tafsîlde ırhâ olunmak mühimm ü ahrâ 'add olunmuşdur.

Hafî olmaya ki[2], çigûnegî-i sergüzeştini mutazammın ba'de'l-'avd takdîm eylediği takrîri, in-şâ'allâhu Te'âlâ bu mecelleye tahrîr[3], mevkûl-i 'uhde-i kilk-i pâkize-ta'bîrdir. Kaldı ki **[M1 175]** mûmâ ileyhin 'azîmeti, gerçi sûret-i zâhirde[4] vech-i mezkûra mebnî olup, lâkin muharrir-i Fakīr'in[5] fehm ü istinbâtına göre, hakîkat-i bâtıniyyesi budur ki, çünki Fransalu'nun Rusyalu ve İngilterelü[6] 'aleyhine Devlet-i 'aliyye ve 'Acem devletleriyle ittifâk-ı müsellese 'akdi[7], 'an-asl semîr-i zamîri olduğuna mebnî[8], bundan akdem Fransa[9] tercemânlarından Jober [=Jaubert] nâm şahsı Fransa İmperatoru nâme ve tahrîrât ile[10] 'Acem Şâhı tarafına irsâl edüp ve mersûm ol tarafa[11] lede'l-vusûl, Şâh'ı[12] ve vükelâsını mevâ'îd-i dil-firîb ve ferzendân-ı 'Acem'i inandıracak müzevvir ve musanna' ekāvîl ü ekâzîb bast u temhîdiyle İmperator tarafına imâle ederek[13], Şâh tarafından Mîrzâ Rızâ nâm bir müte'ayyin Hân'ı ruhsat-ı tâmme ile Fransa'ya[14] nasb-ı Sefîr ve Âsitâne yoluyla ba's ü tesyîr olunmuşidi.

Vech-i âtî üzere Rusyalu'nun Devlet-i 'aliyye[15] hudûduna sû'-i kasd edecekleri emâretleri[16] zuhûru hılâlinde, **[N1 59b]** Der-sa'âdet'de[17] mukīm olan Fransa Elçisi [Sebestiyan] nâm 'utüllin ve zenîm[18], ittifâk-ı mezkûr mâddesini derpîş edüp: "İşte Şâh-ı 'Acem tarafından müeeddeden 'akd-i ittifâk ve

1 semend-i hâme halbe-i A1 : ~ N1 : semtine hâme-i celbe M1
2 Lâkin ber-muktezây-ı takdîr-i ..... ki [Bu uzunca kısım buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 84a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : + M1 ~ N1
3 in-şâ'allâhu ..... tahrîr N1, A1 : in-şâ'allâhu Te'âlâ bu mecelleye tahrîri M1
4 gerçi sûret-i zâhirde N1, A1 : sûret-i zâhirede M1
5 Fakīr'in A1, M1 : Hakīr'in N1
6 Fransalu'nun ..... İngilterelü A1, M1 : Françelü'nün Rusya ve İngiltere N1
7 -ı müsellese 'akdi N1 : 'ahdi A1 : 'akdi M1
8 mebnî A1 : binâ'en N1, M1
9 Fransa A1, M1 : Françe N1
10 Fransa ..... ile M1 : Françe/Fransa İmperatoru nâme ve tahrîrâtla N1, A1
11 ve mersûm ol tarafa A1, M1 : mersûm ol cânibe N1
12 Şâh'ı N1, M1 : Şâh-ı 'Acem A1
13 müzevvir ..... ederek A1 : müzevvir ve musanna' ekāvîl ü ekâzîb bast u temhîdiyle İmperator tarafına meyyâl eylemekle eylemekle N1 : musanna' ehâdîl ü ekâzîb bast u temhîd ile İmperator'u tarafına imâle etmekle M1
14 Hân'ı ..... Fransa'ya A1, M1 : Hân ruhsat-ı tâmme ile Françe'ye N1
15 'aliyye A1, M1 : 'aliyye'ye M1
16 emâretleri A1, M1 : emârâtı N1
17 Der-sa'âdet'de N1, M1 : Der-'aliyye'de A1
18 olan ..... zenîm A1 : Françe Elçisi Sebestiyan nâm 'utüllin ve zenîm N1 : olan Fransa Elçisi Sebestiyan M1. Metnimizde Sebestiyan'ı tavsîf için kullanılan "'utüllin ve zenîm" kelimeleriyle, meâli "عتل بعد ذلك زنيم = *'Utüllin ba'de zâlike zenîm* = Kaba ve haşin ve bütün bunlardan sonra bir de soysuzlukla damgalanmış" olan Kur'ân, el-Kalem 68/13. âyetine telmîh vardır.

mu'âhede içün Murahhas Elçi ta'yîn olunmağla, Devlet-i 'aliyye tarafından dahi müceddeden Murahhas ta'yîn olunup, İmperatorumuz Prusyalu ile vâki' olan cenglerde zafer-yâb olmağla, bundan sonra Rusyalu ile rû-nümûn olacak harb ü kıtâlde elbette Devlet-i 'aliyye'yi musâlahaya idhâl birle, Devlet-i 'aliyye'nin ber-vech-i kemâl[1] emniyyeti husûsunu istihsâl edecekdir. Ve ta'yîn olunan[2] Murahhas dahi serî'an Prusya Kıralı'nın makarrı olan Berlin Şehri'ne varup, 'Acem Elçisi'yle ittifâk mâddesine râbıta vermeğe muhtâcdır. Ve Eflâk ve Boğdan memleketleri ve[3] Devlet-i 'aliyye'nin hudûd-i kadîme ve emniyyet-i kâmile ile serbestiyyeti[4] husûle gelmedikce, Rusyalu ile musâlaha etmeyeceğine sened verebilürüm" deyü lâf u güzâfına yâdigârân-ı ser-i kârân firîfte ve teşevvükāt-ı[5] vâhiyesine şîfte olup, mûmâ ileyh Vahîd Efendi'yi dahi mûmâ ileyh[6] Muhibb Efendi gibi mübtelây-ı belây-ı gurbet ve ol Müslimân'ı dahi bir müddet kâfiristân[7] içre gavta-hâr-ı bahr-ı mihnet ü kürbet[8] eylediler. Pes mûmâ ileyh dahi[9] ketm-i mâdde-i me'mûriyyetle ba'zı mertebe ta'lîmât istishâb ve ol eyyâmda Fransa İmperatoru'nun çerge-zen-i ârâm olduğu Leh Ülkasi'nde Varşovya Memleketi'ne doğru 'azm ü şitâb eyledi*.

Lâhika

Muharrir-i Hakīr der ki, Fransalu'dan[10] derde devâ temennâsı, 'ale't-tahkīk zehr-i kātilden istişfâ **[M1 176]** olduğu bî-istibâh iken, kâr-âgehân-ı devlet, ol gümrehân-ı bî-milletin telhiye-i mecânîn u etfâl kabîlinden olan dürûğ ve mekr u âllerine her hâlde mağbûn[11] ve ol fettânların mevâ'îd-i 'urkūbiyyesine meftûn olurlar.

Agreb-i garâ'ibâtdandır ki, kendülerini[12] söyletsen zu'mlarınca gûyâ ki Fransızlu'yu kendüleri politikalar ile firîfte edüp, *"İhdimi'l-küfre ba'zahum bi-*

1 kemâl N1, A1 : etemm M1
2 edecekdir. Ve ta'yîn olunan A1, M1 : eyleyecekdir. Ve ta'yîn olunacak N1
3 memleketleri ve N1 : Memleketi A1, M1
4 serbestiyyeti N1, M1 : serbesiyyeti A1
5 teşevvukāt-ı A1 : teşeddükāt-ı N1 : teşvîkāt-ı M1
6 mûmâ ileyh A1, M1 : — N1
7 dahi bir müddet kâfiristân N1 : da bir müddet kâfiristân A1 : dahi keştî-i gurbet M1
8 mihnet ü kürbet N1, A1 : keder u mihnet M1
9 dahi A1, M1 : — N1
* "Kaldı ki **[M1 175]** mûmâ ..... eyledi" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,101-102'de kaydedilmiştir.
10 istishâb ..... Fransalu'dan A1 : istishâb ve Bonaparta'nın çerge-ren-i ârâm olduğu Leh Ülkesi'nde Varşoya Memleketi'ne doğru tesrîh-i licâm-ı tevsen-i 'azm ü şitâb eyledi. **İstitrâd** Muharrir-i Hakīr der ki, Françelü'den N1 : istishâbla, ol eyyâmda Ponapart Leh Ülkasi'nde Varşovya Memleketi'ne doğru 'azm-i şitâb eyledi. **Lâhika** Muharrir-i Fakīr der (فقيردر) ki, Fransalu'dan M1
11 gümrehân-ı ..... magbûn N1 : gümrâhân-ı bî-milletin telhiye-i/telhibe-i mecânîn u etfâl kabîlinden/meselinden olan dürûğ —/ve mekr u âllerine meftûn A1, M1
12 meftûn ..... kendülerini A1 : meftûn olur. Agreb-i garâ'ibdendir ki, kendüleri N1 mağyûn olurlar. Agreb-i garâyibâtdandır ki, kendülerini M1

*ba'zın** " kazıyyesi üzere, *"Dendân-ı seg be-post-i hınzîr*** " ıgrâsıyla Rusyalu üzere havâle vü teslît ederler[1]. Heyhât heyhât! Evvelâ Fransalu'ya kendüler firîfte olmasalar, cümle divele[2] karşu hedâyây-ı 'azîme ile Fransa'ya kibârdan birini elçi irsâl edüp, ba'dehû ana[3] mürâdif birini dahi irsâl ederler mi? [**N1 60a**] İşte ol elçi irsâli[4] dahi politika erkânındandır" deyü cevâb verilür ise, e'âzım-ı[5] divel-i 'âlem olduğu[6] dost u düşmen 'indinde müsellem ve ma'nûn[7] olan Devlet-i 'aliyye'nin şân u nâmûsunu ihlâlden başka, Fransız keferesi[8] -ki zâtında düşmen-i dost-nümâdır- ol elçileri a'dâlarına medâr-ı nümâyiş etmekle, revâc ü revnakı efzâyiş bulup ve[9] bilâhare ol revnakı Devlet-i 'aliyye 'aleyhine[10] sarf eylemek, hem-hâbe-i zamîr-i mel'anet[11]-semîri olduğu, âhâd-i re'âyâya dahi gayr-i setîr olup ve bundan mâ'adâ ol elçilerin irsâli, düşmenlerin[12] mâdde-i gayz u husûmetlerini teşdîd ve câme-i sû'-i kasd ve niyyetlerini tecdîd eylemeği mûcib olduğu dahi meğer vükelâ' cenâblarınm[13] politikaları cümlesinden olmak gerekdir. Anlara demeli ki: "Behey yâdigârlar! Politika ta'bîri[14], maslahat dimekdir. Bir fâ'ide celbi içün dokuz dâne zararı tehammül eylemek, politika mıdır? Ve kaldı ki Fransa[15] Elçisi olacak Sebestiyan dedikleri kâfir-i siyehkâr[16], Âsitâne'de lücce-i cûşan-cûş-i 'atâyâ[17] vü idrâra gavtahâr iken, Devlet-i 'aliyye elçilerini sürûndürerek zilletden zillete ve meslûl gibi mihnetden mihnete[18] düçâr eylemesi dahi, zâhiren yine vükelâ' hazretle-

---

* اهْدِمِ الْكُفْرَ بَعْضَهُمْ بِبَعْضٍ = Küfrü birbiriyle yık" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

** دندان سك به پوست خنزير = Köpeğin dişi, domuzun derisine" anlamına gelen Farsça bir deyimdir.

1 kendüleri ..... ederler N1 : kendüleri politikalarıyla firîfte edüp, *"Ehdimi'l-küfre ba'zahum bi-ba'zın"* kazıyyesi üzere; [mısrâ]': *"Dendân-ı seg be-post-i hınzîr"* ıgrâsıyla Rusyalu üzere havâle vü teslît ederler A1 : politikalarıyla firîfte edüp, Rusyalu üzerine havâle vü teslît eder M1

2 divele N1, A1 : devlete M1

3 ana N1 : anı A1, M1

4 ol elçi irsâli N1 : anları göndermek A1, M1

5 e'âzım-ı A1 : a'zam-ı N1, M1

6 olduğu N1, A1 : + rûşen ve M1

7 ve ma'nûn N1 : — A1, M1

8 keferesi N1, A1 : — M1

9 ve N1 : — A1, M1

10 'aleyhine N1, A1 : 'aleyhinde M1

11 mel'anet N1, A1 : mekîdet M1

12 düşmenlerin N1, A1 : düşmenler M1

13 vükelâ' cenâblarının N1 : vükelâ hazerâtının A1, M1

14 Anlara ..... ta'bîri [Burada yer alanlardan "Anlara demeli ki" kısmı, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 85a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : Behey yâdigâr! Politika ta'bîri N1 : Anlara demeli ki: "Behey yâdigârlar! Politika ta'bîri bir M1

15 Fransa A1, M1 : Françe N1

16 kâfir-i siyehkâr N1, A1 : zât M1

17 'atâyâ A1, M1 : 'atıyye N1

18 mihnetden mihnete N1, A1 : mihenden mihene M1

rinin[1] politikalarındandır. Ve zikr olunan teslît kazıyyesi, gerçi bir düşmeni âhar düşmen üzere sûretâ teslît olup, lâkin 'âkıbetinde zarar u vehâmet[2], Devlet-i 'aliyye tarafına 'â'id ü râci' olacağı dûr-endîşân nazarında akreb-i vekāyi'dir. Bu takdîrde, ol iki düşmeni kendüler üzere teslît[3] eylemek gibi bir ma'nâ olduğu, dekāyık-âşinâya rû-şenâdır. Ve bi'l-cümle bizim Fransalu[4] tarafına politika icrası, hakîkī garazımız olmayup, belki kasd-ı samîmî Rusyalu'nun müdâfa'a beliyyesi içün;

Kālû 'acînü'l-kilsi leyse bi-tâhirin

Kulnâ nesüddü bihî şukūka'l-mebrezi[5]*

mu'âmelesi üzere **[M1 177]** mürâca'at ederiz, dinür ise, bir eyyâm cihet-i vahdet iltiyâmıyla[6] kâr-bend-i iltihâm olmuşiken, ol bed-'ahd ve süst[7]-peymânların Mısır hâdisesini ihdâsları, âyîne-i zânûy-i pâk-nazarândır. Hele bu mahalde söz pek çokdur, lâkin zemân ü mekânın tehammülü yokdur.

Hemân her zemân niyâzımız budur ki, Hakk sübhânehû ve Te'âlâ hazretleri Devlet-i 'aliyye'ye dest-gîr ve mu'în u nasîr ola, âmîn. [**N1 60b**]

Bast-ı mukaddime-i lâzime ber-zuhûr-i nakz-ı 'ahd-i Rusya li-muharririhi'l-Fakīr[8]

Bâlâdan berü câ-be-câ münâsebetle nakş-beste-i zemîn-i sebt ü imlâ olduğu üzere, meclây-ı zuhûrda 'arz-ı dîdâr eden zişt-çehregân-ı nüvâziş-i evzâ'[9] u etvâr, encâm-ı kār Rusyalu ile ve müstetbe'an İngilterelü ile fesh-ı pâzâr[10] ve darb-ı mu'âmele-i gîrûdâra ser-dâde olacağı, erbâb-ı elbâb vicdân-

---

1 vükelâ' hazretlerinin N1, M1 : vükelâ hazerâtının A1

2 vükelâ' ..... vehâmet N1 : vükelâ hazerâtının politikalarındandır. Ve zikr olunan teslît kazıyyesi, gerçi bir düşmeni âhar düşmen üzere sûretâ teslît olup, lâkin 'âkıbetinde zarar u vehâmet A1 : vükelâ hazretlerinin politikalarındandır (يولتيقه لرندندر). Ve zikr olunan tesallut kazıyyesi, eğerçi bir düşmen âhar düşmen üzerine sûretâ teslît olunup, lâkin 'âkıbetinde zarara dûçâriyyet M1

3 düşmeni ..... teslît N1, A1 : düşmen kendüler üzere tesallut M1

4 Fransalu A1 : Fransa M1 : Françelü N1

5 içün ..... *mebrezi* N1 : [mısrâ]': *Kālû 'acînü'l-kilsi ilâ âhırihî* A1 : [mısrâ]': *Kālû 'acibne'l-kilsi ilâ âhırihî* (قالوا عجبن الكلس الى آخره) M1

* قالوا عجبنَ الكلْس ليس بطاهرٍ * قلنا نَسدُّ به شقوق المبرز = Kireç hamurunu 'Temiz değildir' dediler. Dedik ki: 'Biz zâten onunla helâdaki yarıkları kapatacağız" anlamına gelen Arapça bu cümle, Sa'dî'nin *Gülistân*'ından alınmıştır; bk. Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan,* trc. Kilisli Rıfat Bilge,12. Baskı, İstanbul 1980, s.415.

6 iltiyâmıyla N1, A1 : iltiyâmla M1

7 ve süst N1, A1 : -ı dürüst M1

8 **Bast-ı ..... Fakīr** M1 : **Nakz-ı 'ahd-i Rusya ve i'lân-ı harb-i Devlet-i seniyye** N1

9 nüvâziş-i evzâ' N1 : nevâşir A1, M1

10 pâzâr N1, A1 : bâzâr M1

larında[1] şâ'ibe-i şübheden âzâde olup, bu cihetle zikr u tahrîri sadedinde olduğumuz nakz-ı 'ahd ü peymân birle, feth-i dervâze-i harb ü 'udvan esbâbını beyân ü tafsîl, hemân[2] bilâ-tâ'il tatvîl kabîlinden olup[3], lâkin fasl-ı mahsûs sûretinde terkīm, elbette müstelzim-i kemâl-i tefhîm oldu ğundan başka, Der-sa'âdet-perver'den[4] sâ'ir dost olan devletlere neşr olunan beyân-nâme sûretlerine[5] bu Bende-i bî-tâb bir takrîble[6] zafer-yâb olmağla, beyân-ı esbâbda[7] ana iktidâ olunarak vech-i âtî üzere kayd ü imlâ olundu.

Nakz-ı 'ahd-i Rusya ve i'lân-ı harb-i Devlet-i 'aliyye[8]

Öteden berü beyne'd-divel milel-i muhtelifenin yek-dîğerden emniyyeti ve terk-i cidâl ü kıtâlle[9] âsâyiş ü istirâhati, miyânelerinde mün'akıd ü merbût olan[10] 'uhûd u şurûtun vikāyesine menût ve nakz-ı 'ahd fî-zâtihî meş'ûm emr-i melûm[11] u mezmûm olduğu cemî' milletler 'indinde meczûm u mazbût olmağla, ol gûne pezîrây-ı peyvend olan râbıta-i zâbıtanın infisâhına bâ'is ve gadr u hıyâneti mûris olanlar, ihtilâl-i ahvâl-i[12] 'âleme sebeb ve şûriş-fiken ve[13] fitne-engîz olanlar dahi zâlim olmağın, mebgūz-ı[14] hazret-i Rabb olup, ol vechile bir devlet bilâ-mûcib nakz-ı 'ahdi îcâb eder bir hâlet ibrâz eylese, bi'l-cümle hükümdârân-ı hakkāniyyet-unvânın işbu âdâb-ı mer'iyyeye ri'âyet olunması husûsuna kemâl-i i'tinâ'[15] ve dikkatleri derkâr ve mağdûr tarafını istishâbla cânib-i gaddâra **[M1 178]** havâle-i gaddâre-i serzeniş u ihânet eylemek, devletce bir kā'ide-i marzıyye-i müstemirre iken, Rusyalu tâ'ifesi[16] kuvvet-i istidrâciyye ile ser-nümây-ı zuhûr olup, birer takrîble etrâfından nez' u ıhtilâs-i erâzî ve sugūr ederek, tevsî'-i memâlik edüp, husûsan düşmen-i cân-şikârları ve her bâr sâ'ika-vâr hânumân-sûz-i iktidâr-ı[17] dâr u diyârları olan **[N1 61a]** tâ'ife-i[18]

---

1 vicdânlarında N1, M1 : vicdânında A1
2 hemân A1, M1 : — N1
3 olup N1, A1 : bulunup M1
4 Der-sa'âdet-perver'den N1, A1 : — M1
5 sûretlerine A1, M1 : sûretine N1
6 takrîble N1, M1 : sûretle A1
7 esbâbda N1, A1 : mâddede M1
8 **Nakz-ı 'ahd-i ..... 'aliyye** A1, M1 : — N1
9 kıtâlle N1 : kıtâl ile A1, M1
10 olan N1, A1 : — M1
11 emr-i melûm N1, A1 : bir emr-i ma'lûm M1
12 ahvâl-i N1, M1 : + [Bu kelime buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 85b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
13 fiken ve N1, A1 : efken-i M1
14 olmağın, mebgūz-ı N1, A1 : olmağla, lâ mahâle magbûz-ı M1
15 i'tinâ' N1 : i'tinâ A1, M1
16 tâ'ifesi N1, A1 : — M1
17 cân-şikârları ..... iktidâr-ı M1 : cân-şikâr ve her bâr sâ'ika-vâr âfet-i A1, N1
18 tâ'ife-i N1, M1 : — A1

Tatar gā'ilesini dahi ber-taraf ederek[1], iklîm-i Kırım'a mâlik olmağla[2], devlet müstecidde olduğundan, matmûra-i dimâğları leb-rîz-i çirk-âb-ı nahvet ü[3] gurûr olup, dâ'imâ hem-civârları bulunan divel hakkında[4] tesallut u tegallüb sûretiyle 'ahd-şikenî ve tama' u habâset ve kizb ü hud'a vü hıyânetle hemîşe şûriş-fikenî zemîmesini irtikâb eylemekle[5], nüsha-i zâbıta-i mezkûre şîrâzesini güseste-i nâhun-i ihlâl ve ol kā'ide-i dîrîni âyîn-i bâtılı[6] gibi ilgā vü ibtâl eylediğinden nâşî, beyne'd-divel kavl ü peymânı[7] süst ve kâr u kirdârı nâ-dürüst, kezzâb ü mekkâr ve[8] mürtekib ü muhtâl ve gaddâr olmak üzere dillerde mezkûr ve husûsan Devlet-i seniyye-i[9] İslâmiyye hakkında hem-vâre sû'-i kasd ve bed-kârlığı cihâniyâna ma'lûm u meşhûr ve Devlet-i 'aliyye'nin meslek-i vefâdârî ve hakkāniyyeti üzere her hâlde ibrâz eylediği murâ'ât ve i'tidâlin hakkına ri'âyet eylemeyüp[10], ol gûne mu'âmeleyi gördükce; **beyt**[11]:

Verir ifrât-ı nahvet zâtına nâdân-ı[12] mağrûrun

Mudârâ mesleki üzere ana çok iltiyâm etmek

şîvesince[13], izhâr-ı bedy ü redâ'etle mukābele eder idi. Ve hâsıl olan hem-civârlığı, evzâ'-ı mütegallibâne icrâsına vesîle 'add edüp, ez-cümle bin yüz seksan sekiz senesinde ma'kūd olan 'ahid-nâme* mûcebince, Rusyalu'nun Kırım hakkına bir dürlü istihkāk-ı hükûmeti yoğiken, gûnâ-gûn[14] zemînler ile Kırım'ın şurût-ı serbestiyyetine mugāyir[15] tasannu'āt ve şu'bede ve nîreng ü fesâdâtı 'alenen ihtiyâr ve encâm-ı kâr külliyyetlü asker sevkıyle öyle bir iklîm-i 'azîmin zemân-ı sulh u karârda gasb u istîlâsına bağteten ibtidâr eyledi. Ve Gürcistân hakkına Devlet-i 'aliyye'nin mâ-tekaddemden berü istihkākı müsellem-i âfâk iken, hezâr füsûn u nîreng ve desâyis-i rengâreng i'mâl

1 ederek M1 : eylemekle N1, A1
2 olmağla N1, M1 : olup A1
3 nahvet ü N1, M1 : — A1
4 hakkında N1 : hakkına A1, M1
5 habâset ve ..... eylemekle N1 : habâset ve kizb ü hud'a vü hıyânetle hemîşe şûriş-fikenî zemîmesini irtikâb A1 : hudû' ile şûriş-fikenî zemîmesini irtikâb ile M1
6 bâtılı N1, M1 : nâtıl A1
7 eylediğinden ..... peymânı N1 : eylediklerinden nâşî, beyne'd-divel kavl ü peymânı/beyânı A1, M1
8 ve N1, M1 : — A1
9 dillerde ..... seniyye-i N1 : elsinede mezkûr/mezkûre ve husûsan Devlet-i seniyye-i/'aliyye-i A1, M1
10 eylemeyüp N1, A1 : eyleyüp M1
11 **beyt** A1 : — N1, M1
12 nâdân-ı N1 : + ve A1, M1
13 şîvesince A1, M1 : tavrınca N1
* Burada söz konusu edilen 12 Cumâdelûlâ 1188 = 21 Temmuz 1774 Perşembe günü Rusya ile aktedilen Küçük Kaynarca Antlaşması'dır; İ.H.Danişmend, *İOTK,* IV,56.
14 gûnâ-gûn N1, M1 : + gûnâ-gûn A1
15 mugāyir N1, A1 : dâ'ir M1

ederek, ervâh-ı habîse-sıfat ol tâ'ifeye hulûl ve müdâhalet ve bilâhare ol memleket-i[1] cesîmeyi dahi hâlî 'ani'd-diyâr olacak diyârlarına zamîme eyledi. Ve Memâlik-i İslâmiyye'ye ta'yîn eylediği konsolosları, devlet me'mûrlarının **[M1 179]** hâl ü şânlarına[2] şâyân-ı me'nûs oldukları mesleki **[N1 61b]** telvîse sa'y ile, mahall-i ikāmetlerinde bulunan re'âyâdan kati vâfir ehl-i zimmeti igvâ vü tadlîl edüp, ticâret behânesiyle âmed[3]-şud eden sefînelerine irkâb ve kimini istishâbla berbâd olacak bilâdlarına nakl ü terhîl eylediklerinden mâ'adâ, derûn-i mülk-i[4] Hâkānî'de dahi patente kağıdları neşri ve Bahr-ı sefîd adalarının sefînelerine bayrak i'tâsıyla külliyyetlü sefâyin ü re'âyâ istishâbı misillü kâr-ı nâ-hemvâra ibtidârlarından sonra, mukaddemâ Devlet-i 'aliyye[5] ile beynlerinde 'ilâve-i musâlaha olan ittifâkm in'ikādında zikr olunan hareket-i bedden keff-i yed olunacağı me'mûl iken, ol râbıta-i cedîde ve zâbıta-i sedîdeyi temâmî-i[6] ta'mîm-i fesâd ve teşvîş-i bilâd ü 'ibâda vesîle-i sühûlet ittihâzıyla[7] müttefikının mülkü derûnunda bir gā'ile-i hâ'ile peydâ etdirmek kasd-ı fâsidine mebnî, 'umûmen Sırb[8] re'âyâsını ıdlâl ve nukūd ve top u tüfeng ve sâ'ir mühimmât-ı ceng i'tâ vü isâl birle imdâd ve medd-i lücce-i[9] şûran-şûr-i bagy ü fesâdlarına hemân mâdde-i istibdâd oldu.

Ve Tiflîs cânibinde bulunan asker-i nuhûset[10]-eserine yalnız bir def'a olarak zahîre imrâr u irsâlini istîzân eylemekle, ittifâk kerîhesine ri'âyeten[11] ruhsatı müş'ir iktizâ eden fermân-ı 'âlî sâdır olup, nâ-gâh Faş semtine[12] asker ve levâzımât-ı vefîre ihrâc ve Anakara[13] Kal'ası'nı cebren havze-i zabt u temellüklerine[14] idrâc edüp, Kemhâl Kal'ası'na da istihkâmât ihdâsiyle, Memâlik-i mahrûse'ye itâle-i akdâm-ı menhûseye mübâderet eylemekle[15], Der-sa'âdet'de mukīm elçisine[16] gayr-i vâhid takrîr i'tâsıyla sûret-i dostânede

1 ervâh-ı ..... memleket-i A1 : ezvâh-ı habîse-sıfat ol tâ'ifeye hulûl ve müdâhalet ve bilâhare ol milket-i N1 : ol tâ'ifeye hulûl ve müdâhale birle, bilâhare ol memleket-i M1
2 şânlarına N1, A1 : şânına M1
3 ticâret behânesiyle âmed N1 : behâne-i ticâretle âmed ü A1 : behâne-i ticâretle âmed M1
4 berbâd ..... mülk-i N1, A1 : bilâdlarına nakl ü tercîl eylediklerinden mâ'adâ, derûn-i memleket-i M1
5 'aliyye M1 : seniyye N1, A1
6 temâmî-i N1 : temâm A1, M1
7 ittihâzıyla N1, A1 : îcâdıyla M1
8 etdirmek ..... Sırb N1 : ederek kasd-ı fâsidine mebnî, 'umûen Sırp A1 : etdirmek maksadına mebnî, 'umûmen Sırp M1
9 medd-i lücce-i N1, A1 : medîha-i M1
10 nuhûset N1, A1 : nahvet M1
11 ittifâk kerîhesine ri'âyeten N1 : ittifâk-ı kerîhesine binâ'en A1 : — M1
12 sâdır ..... semtine N1 : sâdır oldukda, nâ-gâh Faş cânibine A1 : sudûr edüp, nâ-gâh Faş cânibine M1
13 Anakara N1, A1 : Anafra (اناقره) M1
14 temellüklerine A1, M1 : temellüküne N1
15 akdâm-ı ..... eylemekle N1 : eyâdî-i menhûseye mübâderet etmekle A1 : akdâm-ı tecâvüziyyeye mübâderet eylemekle M1
16 elçisine N1 : elçilerine A1 : divel elçilerine M1

vukū‘ bulan hareket-i[1] düşmenânenin indifâ‘ı bi-hakkın iddi‘â olundukca, ol habîs ü hâ’in dâ’imâ ictinâb sûretiyle savb-ı sıdk u isâbete mübâyin birer gûne tedârük-i cevâb ederek bu ana dek[2] aslâ tarziye-i lâyıkayı[3] icrâ eylemeyüp ve husûsan ittifâkdan garaz-ı aslî olan suver-i mer‘iyyeye münâfî her biri ‘udde-i mu‘idde-i ‘ayn-i ‘adâvet olmağa vâfî harekât-ı hıyânet-ihtivâ ile İttifâk Senedi'ni nakz u ilgā sûretlerine de bî-mehâbâ[4] ictirâ eder idi.

Ve Devlet-i ‘aliyye'ye tâbi‘ olan Cezâ’ir-i[5] seb‘a-i müctemi‘a cumhûru hakkına **[N1 62a]** zamân u kefâletden gayri, hasbe'ş-şurûtı'l-mazbûta[6] bir dürlü mükâlemeye istihkākı yoğiken ve cumhûr-i mezbûr içre lede'l-hâce vaz‘-ı asker olunmak iktizâ eder ise, tarafeynden bi'l-iştirâk asker[7] ta‘yîn ve cumhûrun nizâm-ı dâhilîsi tarafeynden[8] kabûl olundukdan sonra icrâ etdirilmek, metn-i şurûtda **[M1 180]** tebyîn olunmuşiken, ol kâfir-i bed-sigâl cezâ’ir-i[9] merkūmeyi mülk-i mahsûsu gibi âverde-i dest-i tehakküm ve isti‘mâl ve derûnlarına dil-hâhı kadar[10] asker idhâl ve Petersburg'da[11] tertîb ü tahrîr olunmuş kavânîn ve nizâmât-ı nevînle âyîn-i dîrînlerini ibtâl[12] ve bâlâda pâ-zede-i hayl-i sütûr-i[13] beyân ü ifâde olunduğu üzere Dubravnik Ülkesi'ne de ‘âmile-i tesallutunu[14] i‘mâl eylediğinden kat‘-ı nazar, memâlik-i mezbûreyi kurb u civârda kâ’in Rumeli kazâları ve sâ’ir ba‘zı adalar ehâlîsini nihân[15] ü âşikâre celb ve idlâllerine merkez-i idâre ittihâziyle, erbâb-ı şekāvetden olanları dahi istishâbla[16] ol havâlîde bulunup, ta‘tîl-i fesâdâta sa‘y eden me’mûrînin ve be-tahsîs Yanya Vâlîsi Tepedelenli ‘Ali Paşa'nın ‘aleyhine[17] gûnâ-gûn nifâk-ı

1 sûret-i ..... hareket-i M1 : vukū‘ bulan sûret-i dostânede hareket-i N1 : vukū‘ bulan sûret-i dostânede harekât-i N1
2 ol habîs ..... bu ana dek N1 : ol habîs-ü hâ’in-dâ’imâ ictinâb sûretiyle savb-ı sıdk u isâbete mübâyin birer gûne cevâb ederek ile'l-ân A1 : birer gûne cevâb ederek ile'l-ân M1
3 lâyıkayı N1, M1 : + yı A1
4 her biri ..... bî-mehâbâ N1 : her biri ‘udde-i mu‘idde-i ‘ayn-i ‘adâvet olmağa vâfî gûnâ-gûn harekât-ı hıyânet-ihtivâ ile Sened-i İttifâk'ı nakz u ilgā sûretlerine de A1 : gûnâ-gûn harekât ile Sened-i İttifâk'ı nakz u ilgā sûretlerine de M1
5 Cezâ’ir-i N1, A1 : Cezâyir-i M1
6 gayri ..... -mazbûta N1 : mâ‘adâ hasbe'ş-şurûtı'l-mazbûta A1 : mâ‘adâ, hasbe'ş-şurûtı'l-mazbût M1
7 eder ise ..... asker A1, M1 : ederse, tarafeynden bi'l-iştirâk N1
8 tarafeynden N1, M1 : tarafından A1
9 ol kâfir-i ..... cezâ’ir-i A1 : ol mel‘ûn-i bed-sigâl cezâ’ir-i N1 : cezâyir-i M1
10 kadar N1, M1 : mikdâr A1
11 Petersburg'da A1, M1 : Petreburk'da N1
12 nizâmât-ı .....N1 : nizâmâtla âyîn-i dîrînlerini ibtâl eylediklerinden A1, M1
13 sütûr-i N1 : + ve A1, M1
14 Dubravnik ..... tesallutunu N1 : Dubravenedik Ülkasi'ne gā’ile tesallutu A1 Dubravenedik Ülkasi'ne gā’ile M1
15 nihân N1 : pinhân A1, M1
16 şekāvetden ..... istishâbla A1 : şekādan olanları dahi istishâb ederek N1 : şekāvet olanları dahi istishâbla M1
17 ve be-tahsîs ..... ‘aleyhine M1 : be-tahsîs Tepedelenli ‘Ali Paşa hazretlerinin ‘aleyhlerine N1 : ve be-tahsîs Depedelenli ‘Ali Paşa'nın ‘aleyhine A1

şikāk-engîz ve isnâd-ı müftereyât-ı durûğ-âmîz[1] etdiklerinden fazla, bir müddetden berü kişver-i[2] Avrupa'da zuhûr eden muhârebe[3] ve gavgāda Devlet-i 'aliyye'nin mültezimi olup, divel-i muhâribîn haklarında[4] kemâl-i teharrî ve dikkat ü ihtiyât ile[5] murâ'ât eylediği bî-taraflık usûlünü ihlâl eylemek kasdıyla, mukaddemâ yalnız Cezâ'ir-i seb'a-i müctemi'a hakkına masrûf olmak üzere Karadeniz'den[6] murûrlarına ruhsat verilan beylik sefînelerini, bî-taraflık kā'idelerine 'adem-i i'tibâr birle lâ-yenkatı' imrâr ve Arnavudluk[7] ve sâ'ir mahallerden hufyeten irsâl eylediği meb'ûsları ma'rifetiyle bi'l-itmâ' tahrîr etdirdiği neferâtı, sefâyin-i merkūme ile getürdiği askere mezc ü ilhâk ederek, Devlet-i 'aliyye'nin haberi yoğiken İtalya ve Kataro semtlerine ta'yîn ü tesyâr ve fi'l-asl Devlet-i 'aliyye'nin re'âyâsından olan Karadağlu'yu pey-der-pey[8] ruhbânlar ve meb'ûslar ta'yîni ile dâ'ire-i itâ'atden ihrâc misillü dâ'î-i nizâ' u lecâc olacak etvâr-ı düşmenâne izhâr ve mârru'z-zikr tahrîr-i neferât mâddesini, mu'ahharan nefs-i Dâru's-saltana'da[9] dahi icrâ etmek mertebelerde âdâb-ı mu'tebere-i diveli 'alenen **[N1 62b]** fesh ve âyet-i muhkeme-i 'ahd ü peymânı dîn-i bâhiru'l-butlânları gibi nesh edüp[10], Eflâk ve Boğdan memleketlerinde patenteler[11] i'tâ ve gûnâ-gûn a'zâr-ı vâhiye îrâdiyle istishâb-ı re'âyâ eyledikden[12] mâ'adâ, Kırım ve Gürcistân'dan sonra mel'ûn-i bed-terin[13] matmah-ı nazarı olan Memleketeyn-i merkūmeteyni kendi[14] mülkü 'add ü i'tibâr ederek, konsolosları olacak menhûsları[15] idâre-i memlekete müdâhale edüp, yedi sene güzerân eylemedikden sonra[16] voyvodalar tebdîl olunmayup ve hasbe'l-iktizâ' tebdîlleri irâde olundukda[17], mukaddemce Rusyalu'ya mûcib-i tebdîli[18] **[M1 181]** beyân olunarak, ihbâr olunmağa rabt u takyîd ve Devlet-i 'aliyye'nin nasb eylediği voyvodalardan rızâ ve dil-hâhına teba'iyyet eyleme-

1 nifâk-ı ..... âmîz N1, A1 : nifâk u şikāk-âmîz ve isnâd-ı müftereyât-ı durûğ-engîz M1
2 kişver-i N1, M1 : kisver-i A1
3 muhârebe N1 : muhârebât A1, M1
4 muhâribîn haklarında N1 : mütehâbbîn hakkında A1 : muhâribîn hakkında M1
5 ihtiyât ile N1, M1 : ihtiyâtla A1
6 Cezâ'ir-i seb'a ..... Karadeniz'den N1 : Cezâyir-i seb'a-i müctemi'a hakkına masrûf olmak üzere Bahr-ı siyâh'dan A1 : Cezâyir-i seb'a-i müctemi'a hakkında masrûf olmak üzere Bahr-ı siyâh'dan M1
7 i'tibâr ..... Arnavudluk N1 : ri'âyet birle lâ-yenkatı' imrâr ve Arnabûdluk A1, M1
8 Devlet-i 'aliyye'nin ..... pey-der-pey N1 : Saltanat-ı seniyye'nin re'âyâsından olan Karadağlu'yu pey-â-pey A1, M1
9 Dâru's-saltana'da N1, M1 : Dâru's-saltana A1
10 dîn-i ..... edüp N1, A1 : nesh edüp ve M1
11 patenteler N1 : patente A1, M1
12 eyledikden N1, M1 : eylediğinden A1
13 mel'ûn-i bed-terin N1, A1 : — M1
14 kendi M1 : kendü N1, A1
15 olacak menhûsları N1, A1 : — M1
16 eylemedikden sonra N1, A1 : etmeksizin M1
17 iktizâ' ..... olundukda N1 : iktizâ tebdîlleri irâde olundukca A1, M1
18 tebdîli N1, M1 : tebeddül A1

yenlerin[1] dâ'imâ 'aleyhine şikâyet ve ittihâm ve kendülere meyl ü rukûn edenleri, âşikârece iltizâm eylemekden nâşî, Memleketeyn-i mezbûreteynde taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den Voyvoda takrîr u temkîni, derece-i imtinâ'a resîd olup[2], husûsan vükelây-ı devletin zarûret-i zâhire muktezâsınca, Fransalu'ya meyelân[3] ü iktirâb ve ekl-i cîfe mesâbesinde olan dostluklarını irtikâb sûretini ve cümleden ezyed Devlet-i 'aliyye'nin ta'lîm-i asker mâddesine himmet ve müsâberetini[4] agrâz-ı fâsidelerine münâfî olmak mülâhazasıyla istirkâb ve istiskâl ederek, müttefiki olan İngilterelü'yü dahi tarafına[5] imâle ve hem-hâl eylemekle, icrây-ı envâ'-ı keyd ü gezend ederek[6], kulûb-i evliyây-ı umûru âteş-i renc ü kedere sepend eder idi.

Ve'l-hâsıl mugâyir-i 'uhûd u şurût olarak, devlet-i mesfûrenin mütesaddî olduğu mevâdd-ı mastûranın her biri, [mısrâ]'[7]:

*În ne rûyîst ki der-perde be-mâned pinhân**

'iyâniyle bi'l-istiklâl sübha-i 'ahd ü emânı nakz u ibtâl sûreti olarak, vücûb-i hükm-i sefer lâzım ve mukarrer olmuşiken, asker-i mu'allemin mertebe-i musammemeye iblâğıyla itmâm-ı kâr ve mehâmm-ı seferiyyenin ber-vech-i sezâvâr müretteb ve sâzkâr olmasına ta'lîk-ı nazar u intizâr ile[8] nâ-çâr tecerru'-i zehrâbe-i tehammül ü ıstıbâr olunup, her mâddenin dostâne müzâkere ile vetîre-i cedîresi[9] üzere bu ana kadar tanzîmine sâ'î ve sebât-ı 'ahd ü peymân zâbıtasına mürâ'î olur iken, bundan akdemce Devlet-i 'aliyye, vücûb-i maslahat-ı mülkiyye [**N1 63a**] muktezâsından olarak Eflâk ve Boğdan voyvodalarını 'azl ü tebdîl eyledikde, yalnız 'adem-i ihbâr vesîlesiyle Rusyalu 'av'ava-zen-i iddi'ây-ı cân-güzây olup, mâ-hâzâ Eflâk'da Voyvoda bulunan ahker-i mestûr-i mekr u hiyel hasek-i mensûr-i hud'a vü dagal Kostantîn İpsilandi dedikleri hâ'in-i bî-dîn ü bed-âyînin[10], vücûh-i 'adîde ile mütehakkaku's-sübût olan hıyâneti ve hunfesâ'-âsâ ta'fîn-i edmiga-i re'âyâ eden levse-i habâ-

---

1 eylemeyenlerin N1 : eylemeyanlerin A1, M1

2 mezbûreteynde ….. olup A1 : mezbûreteynde taraf-ı devletden Voyvoda takrîr u temkîni, rütbe-i imtinâ'a resîd N1 : mezbûreteynde (مزبوريتنده) taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den Voyvoda takrîr u temkîni, derece-i imtinâ'a resîd edüp M1

3 Fransalu'ya meyelân A1 : Françelü'ye meyelân N1 : Fransalu'ya haylân M1

4 müsâberetini N1 : muvâzabetini A1, M1

5 istiskâl ….. tarafına N1 : istiskâl ederek, müttefiki olan İngilterelü'yü dahi A1 : iştigâl ederek, müttefik olduğu İngilterelü'yü dahi M1

6 ederek N1, A1 : edüp M1

7 [mısrâ]' A1, M1 : — N1

* این نه روییست که در پرده بماند پنهان = Bu, perdenin arkasmda gizli kalan yüz değildir" anlamına gelen Farsça bir ifâdedir.

8 ta'lîk-ı nazar u intizâr ile A1 : ta'lîk-ı ….. birle N1 : te'alluk u intizâr ile M1

9 cedîresi N1, A1 : cedîdesi M1

10 ahker-i ….. ü bed-âyinin N1 : ahker-i mestûr-i mekr u hiyel hasek-i mensûr-i hud'a vü dagal Kostantîn İpsilandi dedikleri hâ'in-i bî-dîn bed-âyînin A1 : Kostantîn İpsilandi M1

set ü ihâneti sebebiyle[1], husûsan bi-nefsihî tahrîr-i ecnâd ve tertîb-i 'udde vü 'atâda[2] ikdâm ü mübâdereti hasebiyle, bir sâ'at te'hîri muzırr ve ihbâr olunsa, semîr-i zamîr-i bed-kirdârı[3] olan fesâd ü fitneye sûret vereceği emr-i zâhir olmağla, bî-tevakkuf Voyvodalık'dan 'azl ve tebdîline karâr verilmiş ve keyfiyyet Rusyalu'ya[4] dostâne ifâdeye ta'cîl olunmuşidi.

Bir[5] müddet-i kalîle güzerânında Rusya Elçisi sâlifü'z-zikr voyvodaların **[M1 182]** ibkālarını devleti tarafından iddi'â ve bu bâbda ta'dîl ü tesviye olmayarak 'âcilen ve[6] 'aynen icrâ olunmaz ise, Âsitâne'den leff-sâz ve selb-i Sefâret'le 'avdete me'mûr idiğini kelb-i 'akūr-âsâ[7] zikr u tahrîri, bâ'is-i tekdîr-i zamîr olacak vaz' u edâ ile kat'î inhâ eyledikden sonra, Âsitâne-i sa'âdet'den raht-çîn-i ikāmet ve seg be-sahrây-ı 'azîmet olacağını Beyoğlu nâm mahalde dellâllar nidâsıyla tüccâr ve sâ'ire[8] dahi i'lân ü inbâ eylediği esnâda, Rusya Devleti'nin Devlet-i 'aliyye'ye sefer merâmı olarak bu husûsu[9] vesîle ittihâz eyledi zann olunmasun. Mâdde-i mezkûreden gayri bir murâd-ı[10] menvî yokdur. Voyvodaların ibkāları husûsuna ber-vefk-ı dil-hâh, irâde-i hazret-i Şehinşâh sudûrunda beyne'd-devleteyn bir veçhile serdî-i mâ-beyn kalmayup ve[11] bu mâddenin tard u 'aksi sûretlerini hudûdlara beyân eylemeğe[12] me'mûr olduğunu dahi resmen ifâde eylemekle, mücerred bu mâddeyi Rusyalu lâ[13]-'an-aslin vesîle-i i'lân-ı sefer ittihâz edeceğini vükelâ'-i[14] Devlet-i 'aliyye derk ü tefattun ve bu makūle emr-i cüz'înin i'zâmiyle min-gayr-i hakkın iddi'ây-ı nâ-be-câya dem-sâz-ı nâ-sâz olmakdan merâmı, hem-hâbe-i hâtır-ı nâfercâmı olan sû'-i kasdi icrâ ye[15] sebeb-i ta'arruzu Devlet-i 'aliyye üzere tahmîl ü ilkā eylemekden 'ibâret olduğunu **[N1 63b]** iz'ân u teyakkun eylemekden nâşî, Rusyalu'nun Avrupa devletleri 'indinde zerre mikdâr i'tizârına[16] mahal kalmamak zımnında, lâ-havle-gûyân sûziş-i dil ü cânla dergâh-ı Melik-i[17] Müste'ân'dan meded-cûyân olarak, ibkā mâddesine ma'a'l-kerâhe rızâ-dâde ve

1 ve hunfesâ'-âsâ ..... sebebiyle N1, A1 : sebebiyle ve M1
2 'atâda N1, A1 : 'atâda (عناده) M1
3 ihbâr ..... kirdârı N1, A1 : kendüsüne ihbâr olunsa, semîr-i zamîri M1
4 tebdîline ..... Rusyalu'ya M1 : tenzîl ve Rusyalu'ya da der-'akab N1, A1
5 Bir A1, M1 : — N1
6 olmayarak 'âcilen ve N1, A1 : olunmayarak M1
7 idiğini ..... -âsâ N1, A1 : idüğüni M1
8 ve seg ..... sâ'ire N1 : ve seg be-sahrây-ı 'azîmet olacağını Beyoğlu'nda dellâllar nidâsıyla tüccâr ve sâ'ire A1 : olacağını Beyoğlu'nda dellâllar nidâsıyla (تداسيله) tüccâr ve sâ'ireye M1
9 husûsu A1, M1 : mâddeyi N1
10 bir murâd-ı N1, A1 : mevâdd-ı M1
11 ve N1, A1 : — M1
12 beyân eylemeğe N1 : beyâna A1 : beyânına M1
13 lâ N1, A1 : — M1
14 vükelâ'-i N1 : vükelây-ı A1, M1
15 icrâ ve N1, A1 : icrâda M1
16 mikdâr i'tizârına N1, A1 : kadar i'tidârına M1
17 cânla ..... Melik-i N1 : cân ile dergâh-ı Rabbü'l- A1 : cân ile dergâh-ı Rabb-i M1

ta'yîn olunan voyvoda-i cedîdler 'ale'l-fevr evâmir-i 'aliyye irsâliyle isti'âde olunmağın[1], bu takrîb ile devlet-i mesfûre hic[2] olmaz ise divel-i sâ'ireden şerm ü hicâbla, cânib-i Devlet-i 'aliyye'ye sefer değil keç-nazar[3] eylemek şîvesinden ictinâb edeceği melhûz iken, mâdde-i merkûmeden iki buçuk mâh murûrunda miyânede şirâze-i silm ü musâfât ber-karâr ve kasr-ı bî-kusûr-i ittifâk u müvâlât üstüvâr olduğu hengâm-ı nuhûset-encâmda[4], Rusya askeri nâgehân mânend-i reme-i gürâzân[5] sugûr-i İslâmiyye'ye pâ-nihâde-i te'addî ve ol havâlîde kâ'in Memâlik-i Hakāniyye sükkânını[6] ve Bender ve Hotin kal'alarının muhâfız ve dizdârânım[7], 'uhûd u şurûta i'timâden lâ-kayd ve me'mûn-i tetarruk-ı keder u keyd iken, asâkir-i mesfûre[8] sergerdeleri bahr-ı hâbîde gibi bu gûne emn ü âremîdelik hâletini temâmca harrâka-i husûmet icrâsına ruhsat-ı[9] fursat ittihâziyle gûnâ-gûn mekr u ihtiyâl ve dürûğ u i'tiyâl i'mâl ederek[10], ol kal'aların zabt **[M1 183]** u istîlâsına tesaddî eyledikleri, kāri'a-i haber-i zehre-tirâki, Hotin Muhâfızı Kara Mehmed Paşa tarafından bi't-tahrîr perde-i sâmi'a-i evliyây-ı umûru çâk çâk eyledikde, keyfiyyet-i merkûme Elçi-i mersûmdan[11] su'âl olundukça, kendüsi ibkā maddesini hîn-i icrâda devleti tarafına iş'âr eyledikden başka, muktezây-ı me'mûriyyeti üzere Turla cânibine dahi tahrîr u ihbâr etmiş olduğundan, Rusya asâkirinin[12] murûru evvelki me'mûriyyetlerinden nâşî olmadığı[13] meczûmu olduğunu ve cüz'î ve küllî sebeb-i münâza'a olmayup, devleti tarafından dahi kendüye bu husûsa dâ'ir bir dürlü haber verilmediğini tekrâr be-tekrâr ifâdede ısrâr eyledi*.

Ve peyâm-ı mezkûr gûş-zed-i ser-i kârân-ı[14] umûr oldukda, elçileri Dersa'âdet'den racîm-i merdûd gibi matrûd olunmak[15] lâzimeden iken, ibtidây-ı

1 olunmağın N1, M1 : olunmağla A1
2 takrîb ile ..... hic M1 : takrîb devlet-i mesfûre hiç N1 : takrîb devlet-i mesfûre hic A1
3 keç-nazar N1, M1 : kec-nazar A1
4 hengâm-ı nuhûset-encâmda N1, A1 : hengâmda M1
5 gürâzân N1, A1 : girân M1
6 Hakāniyye sükkânım A1 : Sultâniyye sükkânı N1 : Hâkāniyye sükkânı M1
7 dizdârânını A1 : dizdârânı N1, M1
8 asâkir-i mesfûre M1 : asâkir-i mesfûr N1 : asker-i mesfûr A1
9 âremîdelik ..... ruhsat-ı N1 : âremîdelik hâletini temâmca harrâka-i husûmet icrâsına A1 : ârâmîdelik hâletini temâmca sarâhaten husûmet icrâsına M1
10 i'tiyâl ..... ederek N1 : igtiyâl i'mâl ederek A1 : igtiyâl i'mâliyle M1
11 mersûmdan N1, M1 : mesfûrdan A1
12 etmiş ..... asâkirinin M1 : eylemiş olduğundan, Rusya askerinin N1 : etmiş olduğundan Rusya askerinin A1
13 me'mûriyyetlerinden nâşî olmadığı N1 : me'mûriyyetinden nâşî olmadığı A1 : me'mûriyyetinden nâşî olduğu M1
* "ol kal'aların zabt ..... eyledi" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,99'da kaydedilmiştir.
14 ser-i kârân-ı N1 : evliyây-ı A1 : vükelay-ı M1
15 olunmak A1, M1 : olmak N1

emirde mersûmdan istiknâh olunup, bir vechile âgâh olmadığını beyân ve sûret-i tehayyür u istiğrâbda [**N1 64a**] tela'süm ü ıztırâb ederek izhâr-ı hadşe vü halecân eyledi. Ve miyâne-i İslâmiyân'da ekāvîl-i mûhişe ve havâdis-i müdhişe zuhûruyla kulûb-i nâs, berhem-zede-i ıztırâb ve vükelây-ı devlet, pürpîç ü tâb olup, ana mu'âkıb Ruscuk A'yânı olup, karîben Kapucu-başılık ihsânıyla ser-firâz[1] olan 'Alemdâr Mustafa Ağa tarafından dahi bir takım tahrîrât varid olup[2], derûnunda Rusya askeri sergerdesi olan Mikelson [=Michelson] nâm[3] Ceneral, Rumeli kazâlarının kuzât ve zâbitânına hıtâben: "Bizim bu tarafa vürûdumuz, mahzâ Devlet-i 'aliyye'ye gerden-pîç-i[4] temerrüd ü tuğyân olanları kahr u tenkîl husûsuna mebnî olup, Devlet-i 'aliyye ile yek-cihet-i vifak ve hem-hâl-i[5] ittihâd ü ittifâk olduğumuz hasebiyle, beyne'd-devleteyn kat'â şâ'ibe-i teklîf olmayup, yek-dîğerin mülk ü re'âyâsı miyânmda[6] aslâ fark u tebâyün olmamak râbıtasınca, şevketlü Pâdişâh-ı İslâm efendimizin emr u iltimâsına mebnî, İmperatorumuz bizleri ta'yîn eyledi. Hergiz vesvese vü telâş ve bu hareketimizden ma'nây-ı âhar tıraş eylemeyesiz" mefhûmunda mekârih u mefâsid-i gûnâ-gûnu hâvî beyân-nâme neşr u irsâl eylemişdir. Zu'm-i bâtılınca Bonaparta'nın Mısır Vak'ası[7] mukaddimesinde tehî-mağzân 'Urbân'ı bu makūle dârû-yi hûşber ile berzede-i sâmân-ı şu'ûr u iz'ân eylediği gibi, bu mel'ûn-i ebedî[8] dahi ehl-i İslâm'ı, husûsan Rumeli a'yânlarını ve Bektâşiyye **[M1 184]** sersemlerini igfâl ve Devlet-i 'aliyye ile beynlerine tohm-i fitne vü şikāk ilkā ve habl-i[9] iltiyâmlarını ilgā birle, şûrîde-hâl eylemek kasd-ı fâsidine mebnî olduğu bî-kīl ü kāldir.

Bu cihetle bir devletin irtikâb eylemediği fazîha-i kizb ü tasannu'âta ibtidâr ve bir tarafdan dahi kadem be-kadem asker-i sepîd[10]-makdemlerinin Memâlik-i mahrûse'ye tehattî ve tecâvüz ile[11] neşr-i şerâre-i şerr u hasâr eyledikleri münderic olmağla, keyfiyyet-i hâl, 'arz-ı huzûr-i Pâdişâh-ı muhalledü'l-ikbâl kılındıkda, bâ-emr-i hazret-i[12] Şehinşâhî, yevm-i merkūmda

---

1 Ve miyâne-i ..... firâz A1 : Bu aralık ba'zı ekāvîl-i mûhişe ve havâdis-i müdhişe zuhûruyla kulûb-i nâs, berhem-zede-i ıztırâb ve vükelây-ı devlet, pür-pîç ü tâb olup, ana mu'âkıb Ruscuk A'yânı olup, karîben Kapucu-başılık ihsânıyla ser-firâz ser-firâz M1 : Karîne-i hâl Ruscuk A'yânı olup, yakında Kapucu-başılık ihsânıyla mazhar-ı 'izz ü ikbâl N1

2 bir ..... olup N1 : tahrîrât vârid olup A1 : tahrîrât varid olarak M1

3 nâm N1, M1 : — A1

4 pîç-i N1, A1 : pîc-i M1

5 hem-hâl-i N1 : yek-laht-ı A1, M1

6 miyânında N1 : beyninde A1, M1

7 Bonaparta'nın Mısır Vak'ası N1, A1 : Bonapart'ın Mısır vâkı'ası M1

8 mel'ûn-i ebedî N1, A1 : — M1

9 habl-i N1, A1 : hiyel-i M1

10 sepîd N1 : nuhûset A1 : şe'âmet M1

11 tecâvüz ile N1, M1 : tecâvüzle A1

12 hazret-i N1 : — A1, M1

hâne-i Fetvâ-penâhî, 'umûm-i a'yân-ı Devlet-i ebediyyü'l-erkânın meşveret-gâhı oldu*.

Beyân-ı keyfiyyet-i istîlây-ı düşmen-i dîn[1] ber-Kal'a-i Hotin

Mersûm-i kalem-i pâkîze[2]-ta'bîr olduğu üzere, Hotin Muhâfızı Vezîr Kara Mehmed Paşa'nın [**N1 64b**] hulâsa-i tahrîri ve vak'a-i[3] merkūmede mevcûd Hotin sükkânından bir merd-i dirâyet-mendin müverrih-i Fakīr'e[4] 'alâ mâ-huve'l-vâki' nakl ü takrîri üzere, ramazân-ı şerîfin yirmi[5] üçüncü günü◊ nâgâh verây-ı Nehr-i Turla'da kâ'in serhadd-i Rus-i rû-siyâh olan İzvanca[6] nâm mahalle, kati vâfir kâfir[7] vârid ve pey-der-pey mütevâfir ve mütezâyid olduğu Vezîr-i müşârun ileyhin gûş-zedi oldukda, derhâl tercemânı ihzâr birle, asâkir-i mersûmenin bu resme bağteten serhadd-i merkūmu[8] mevtî-i kadem-i şûm[9] etdiklerinin sebebini su'âl eyledikde, Tercemân-ı Sâmirî-simât[10] kat'â reng-nümây-ı mübâlât olmayarak: "Bu keyfiyyet aslâ mûcib-i endîşe vü[11] vahşet olacak bir hâlet değildir. Bundan mukaddemce Eflâk ve Boğdan voyvodalarının tebdîlleri mâddesinden bâd-ı nâgeh-hîz-i infi'âl ü[12] burûdetle, miyânede fi'l-cümle severân eden serdî-i nefâd[13] ü küdûretin eseri olup, el-hâletü hâzih ibkā olundukları hasebiyle, kemâ fi's-selef merâyây-ı havâtır cânibinden, jeng-i tegayyür ü igbirâr ber-taraf olmağla, 'an-karîb asâkir-i mersûmenin[14] 'avd ü iyâbları, vâreste-i külfe-i irtiyâbdır. Lâkin bundan başka bu hılâlde Fransalu[15], Nemçe askerini şikest ve livây-ı isti'lâlarını pest eylemekle, berü taraflara da itâle-i pây-i te'addîye tesaddî eylemeleri, agleb-i maznûn ve

---

* "**Nakz-ı 'ahd-i Rusya** ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle, bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, VIII,349-353'te kaydedilmiştir.

1 **dîn** N1 : **hod-bîn** M1
2 pâkîze N1 : bedî'u't A1, M1
3 tahrîri ve vak'a-i N1, A1 : tahrîr ve vâkı'a-i M1
4 Fakīr'e A1, M1 : Hakīr'e N1
5 yirmi A1 : — N1, M1
◊ 23 Ramazân 1221 = 4 Aralık 1806 Perşembe.
6 Rus-i ..... İzvanca A1 : Rus-i rû-siyâh olan İzvança N1 : Rusya olan İzdança M1
7 kâfir N1, A1 : asâkir M1
8 asâkir-i ..... merkūmu M1 : asker-i mersûmun bu resme serhadd-i merkūmu N1 : asker-i merkūmun bu resme serhaddi A1
9 kadem-i şûm A1 : kudûm-i şûm N1 : kudûm M1
10 simât N1, A1 : sıfat M1
11 aslâ ..... vü N1, A1 : mûcib-i endîşe-i M1
12 voyvodalarının ..... infi'âl ü N1 : voyvodaları tebdîlleri mâddesinden nâşî bâd-ı nâgeh-hîz-i infi'âl ü A1 : voyvodalarının (ويوده لرينسك) tebdîlleri mâddesinden nâşî, bâd-ı nâgeh-hîz-i M1
13 nefâd A1 : nefâr N1 : nekkār M1
14 asâkir-i mersûmenin M1 : asker-i mersûmun N1 : asker-i merkūmun A1
15 Fransalu A1, M1 : Françelü N1

akreb-i mâ-yekûn olmakdan nâşî, ba'zı semt-i münâsib olan serhadlerde mikdâr-ı kâfî asker mevcûd bulundurulmak[1] ve tehaffuz ve tedâfu' bâbında sarf-ı yârây-ı makdûr u mechûd olunmak, levâzım-ı zarûriyye-i mülkiyyeden olduğuna binâ'en, Nemçe hudûduna ta'yîn-i leşker ve[2] iktizâ eder ise bu havâlîden Anapolitan[3] **[M1 185]** cânibine doğru güzer eylemeleri emr-i[4] musammem ve mukarrerdir. Yoksa[5] Memâlik-i mahrûse'ye hâşâ zerre kadar sû'-i nazar birle, îsâl-i gubâr-ı keyd ü[6] keder eylemek, kat'î[7] hâtır-güzâr ve devleteyn beyninde ebediyyü'l-istimrâr ve sermediyyü'l-istikrâr[8] olan silm ü vedâd, husûsan yek-cihetî[9] ve ittihâd muktezâsmca, ser-i mû ez-her-sû vaz'-ı nâ-hemvâr ve şîve-i renc ü âzâr, havâlî-kerd-i zamîr-i safvet-şi'âr olmamağla, bî-hûde vesvese vü ıztırâb, sâha-i derûna reh-yâb olmak münâfî-i asveb-i[10] savâbdır" deyü cevâb eyledi. [**N1 65a**]

İki gün murûrundan sonra Nehr-i Turla'nın berü yakasında vâki' Ağa Köyü[11] nâm karye ile öte yakada kâ'in Orkob (اورقوب)[12] nâm karye beyninde cisr inşâsına ibtidâr eylediklerini, Put-başı nâm mahalde mütemekkin Gümrükcü görüp, gelüp Muhâfız-ı[13] müşârun ileyhe ihbâr eylemekle, 'ale'l-fevr telâş-ı bî-şumâr ile Tercemân-ı mesfûru yine[14] ihzâr ve Kadı ve Müftî ve sâ'ir bi'l-cümle vücûh ve zâbitân mahzarlarında[15], elbette Rusyalu'nun bu gûne hareket-i nâ-sâzları, 'işve-i müşa'bidâne-i desîse-perdâzdır. Evvelâ Rusya askerinin serhadde vürûdu, Devlet-i 'aliyye-i dâ'imiyyü'l-i'zâz tarafından murahhas ve mücâz olsa, lâ-cerem tarafımıza tahrîr ü iş'âr olunmak elzem olup, sâniyen Fransalu bu hengâmda Leh Ülkesi'nin cânib-i şimâlîsine doğru teveccüh[16] ü i'tizam üzere oldukları mütevâtir olmağla, bu taraflardan dâ'iye-i muhâfaza ve 'azîmete ibtidâr olunmak, bu'de'l-maşrıkayn dûran-dûr-i mâbeyn olduğu bedîhîdârdır. [Mısrâ]'[17]:

---

1 bulundurulmak M1 : — N1, A1
2 ve N1, A1 : — M1
3 Anapolitan N1, M1 : Napolitan A1
4 emr-i N1, A1 : — M1
5 Yoksa A1 : Yohsa N1, M1
6 keyd ü N1, A1 : — M1
7 kat'î N1, A1 : kat'â M1
8 ve sermediyyü'l-istikrâr A1, M1 : — N1
9 vedâd husûsan yek-cihetî N1, A1 : dâd ve husûsan yek-cihet M1
10 asveb-i A1 : savb-ı N1, M1
11 Ağa Köyü N1, A1 : Ağaküli (اغا كولى) M1
12 Orkob N1 : Herkūb (هرقوب) M1
13 görüp, gelüp Muhâfız-ı A1, M1 : gelüp N1
14 yine A1, M1 : — N1
15 mahzarlarında N1 : mahzarında A1 : mahzarlarından M1
16 Ülkesi'nin ..... teveccüh N1 : Ülkasi'nin taraf-ı şimâlîsine doğru kasd A1, M1
17 [Mısrâ]' A1, M1 : — N1

*Be-bîn tefâvüt-i reh ez-kücâst tâ-be-kücâ**

Bu takdîrce mersûmların bu resme hey'et-i tecemmu' u ihtişâd ile vürûdları[1], elbette mutazammm-ı mekr u fesâd ve öteden berü muktezây-ı nihâd ve mübtegāy-ı ilf ü i'tiyâdları üzere, zîr-gâh-ı ihtiyâlden bir fitne ve mekr u[2] âl ihdâsına berzede-i dâmân-ı sa'y ü ictihâd oldukları bî-merâ ve hasbe't-tecribe bedîhiyy-i[3] eclâdır" zemîninde ibrâmla[4] hakīkat-i hâli isti'lâm ve istiksâ eyledikde, Tercemân-ı racîm-kirdâr, takrîr-i evvelini[5] tekrâr eyledikden sonra: "Bu hılâlde kıral tarafından emir-nâme[6] zuhûr edüp, Hotin ile Yaş miyânından Anapolitan cânibine kādime-cünbân-ı 'azm u murûr olmak[7] bâbında me'mûr olmalarıyla, cisr binâsı ana mebnî olmağın, beheme-hâl semt-i mezkûrdan güzâriş ve irtihâlleri der-'uhde-i imtisâlleri olup, bundan gayri[8] ihtimâl, meşmûl-i 'ilm-i sadâkat-iştimâlim değildir" deyü hatm-i müzevvir-i[9] makāl eyledi.

Ve ol hengâm-ı şûriş-encâmda Eflâk'a vârid olan Voyvoda-i cedîd İskerlet tarafına bu hâdiseyi **[M1 186]** bast u i'lâmla: "Sizin Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'd-devâm tarafmdan[10] mufârakatiniz karîbü'l-'ahd olmağla, ayâ Rusya askerinin serhâddâta [**N1 65b**] vârid olacaklarına dâ'ir kîse-i hâtırınızda nakdîne-i 'ilm ü haber var mıdır?" mefhûmunda istifsârı[11] mutazammm Vezîr-i müşârun ileyhe[12] kā'ime tahrîr ve berîd-i sabâ-mesîr ile itâre vü tesyîr eyledikde, Voyvoda-i mûmâ ileyh 'an-asl Devlet-i 'aliyye'ye[13] bende-i sadâkat-kîş ve zâtında kâr-âgâh[14] ve dûr-endîş olmağla, hâdise-i mezkûreden giriftâr-ı hadşe vü teşvîş olup[15], kat'â keyfiyyet-i mezkûreye müte'allık zehrâbe-i haber ü eserden[16] peymâne-i sâmi'a vü hâfızası tehî ve ol mehâzîl-i bed-tıynetlerin bu

---

* ببین تفاوت ره از کجاست تا بکجا = Aradaki aykırılığa bak, yol nereden nereye gidiyor" anlamına gelen bu mısrâ Hâfız'm *Dîvân*'ından alınmıştır; bk. Gölpınarlı, s.8.

1 resme ..... vürûdları N1 : gûne hey'et-i tecemmu' u ihtişâdları A1, M1
2 mekr u M1 : — N1 : mekr A1
3 bedîhiyy-i N1, A1 : bedîhî ve M1
4 ibrâmla A1, M1 : ibrâm ile N1
5 takrîr-i evvelini M1 : güftâr-ı evveli N1 : takrîr-i evveli A1
6 kıral tarafından emir-nâme N1 : taraf-ı kıraldan kağıd A1 : taraf-ı kıralîden kağıd M1
7 kādime- ..... olmak M1 : 'azm u murûr eylemek N1 : kādime-cünbân-ı 'azm ü murûr eylemek A1
8 gayri A1, M1 : mâ'adâ N1
9 müzevvir-i N1, A1 : — M1
10 'aliyye-i ..... tarafından A1, M1 : 'aliyye cânibinden N1
11 istifsârı N1 : isti'lâmı A1, M1
12 ileyhe N1, M1 : ileyh A1
13 'aliyye'ye M1 : seniyye'nin N1 : 'aliyye'nin A1
14 zâtında kâr-âgâh N1 : fî-zâtihî kâr-âgeh A1 : fî-zâtihî kâr-âgâh M1
15 hâdise-i ..... olup N1, M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 90a'nm sol kenarına yazılmıştır] A1
16 mezkûreye müte'allık zehrâbe-i haber ü eserden : merkūmeye müte'allık zehrâbe-i hayr u eserden N1 : mezkûreye müte'allık zehrâbe-i hayr u şerden M1

resme[1] hareket-i pür-mefsedetleri, lâ-mehâle dagal-bâzî-i rûbehî olduğunu îmâ birle, kā'ide-i hazm u teyakkuz ve zâbıta-i tebassur u tehaffuza kemâl-i i'tinâ ile bu bâbda tesâmuh u tegāfül ve serd eyledikleri makālât-ı mekr-âyâta iltifât ü temâyülden ittikā eylemelerini tasrîh u inhâ edüp, karîne-i hâl Bender karşusunda dahi Rusyalu'nun tehazzüb[2] ü ictimâ'ı, Vezîr-i müşârun ileyhin bi'l-istimâ' vâsıl-ı hayyiz-i[3] vukūf u ittılâ'ı olmağla, matmûre-i derûn-i vahşet-makrûnu, haşerât-ı mûziye-i fikr u melâlle mâl-â-mâl oldu. Mehâzîl-i müşrikînin[4] sû'-i kasd ü niyyetleri, delâ'il-i 'adîde ile müte'ayyen ve elbette bu kazıyye-i nâ-marzıyye müntic-i şerr u beliyye olacağı, 'alâyim-i sedîde ile[5] mütebeyyen olup, ez-cümle Hotin mâl-dârlarından bir kimsenin[6] re'âyâ zümresinden bir şahıs üzere sâbıka-i yed-i minnet ü ihsânı olmağla, nihânî tahlîf-i Rabbânî ile temhîd ü tevsîk ederek: "Hemân mevkūf-i çend rûz olan Paskalya gününe[7] kadar bu havâlîden leff-i bisât-ı ikāmet ve semt-i füshat-âbâd-ı emn ü selâmete def'-i râhile-i[8] sür'at eylemeğe sa'y ü gayret eyleyesiz. Cenâbınızın zîr-i hukūk u imtinânınızda olduğum tarafınıza işbu sırr-ı serbesteyi iş'âra beni nâ-çâr eyledi" deyü cemîle-i sâbıkasına mukābele ve hak-güzârlıkla mu'âmele eylemekle, merkūm dahi bu râz-i dehşet-endâzı gelüp, Vezîr-i müşârun ileyhe hufyeten ibrâz eyledi.

Ve'l-hâsıl Rusya askeri mahall-i mezkûrda rûz-be-rûz efzûn ve kadem-be-kadem hıtta-i hatîr-i[9] Hākāniyye'ye hatve-rîz-i mekr u mücûn[10] olup, **[N1 66a]** elbette bu vaz'-ı nā-fercâm, serdâde-i vehâmet-encâm olacağı gerçi Muhâfız-ı[11] müşarun ileyh ve bi'l-cümle ehâlî 'indinde ma'lûm u meczûm olup, lâkin her çend Fransalu'yu tasdîk ve taraflarına temâyül hâdisesinden berü miyânelerinde[12] **[M1 187]** gerd-i küdūret sā'ir[13] ve ba'dehû Eflâk ve Boğdan voyvodalarının tebeddülleri[14] hususu, kîne-i evveli tehyîc ü ibâneye ser-rişte-i behâne olmak emr-i zâhir iken, vükelây-ı Devlet-i ebediyyü'l-ihtişâm olacak mest ü[15] hod-kâmlar, berây-ı ihtiyât, serhaddâta takviyet ü is-

1 resme A1, M1 : gûne N1
2 Rusyalu'nun tehazzüb N1, A1 : Prusyalu'nun tehaşşüd M1
3 vâsıl-ı hayyiz-i N1, A1 : asıl habere M1
4 mûziye-i ..... müşrikînin N1 : mûziye-i fikr u melâl ile mâl-â-mâl oldu. Mehâzîl-i müşrikînin A1 : mûziyât-ı mekr u âl ile mâl-â-mâl oldu. Mehâzîl-i müfsidînin A1, M1
5 ile A1, M1 : birle N1
6 kimsenin A1, M1 : âdemin N1
7 gününe N1, M1 : günü A1
8 def'-i râhile-i A1 : ref'-i râcile-i N1 : ref'-i râhile-i M1
9 hatîre-i N1 : hatîr-i A1, M1
10 mücûn N1, A1 : — M1
11 Muhâfız-ı A1, M1 : — N1
12 miyânelerde M1 : miyânede N1, A1
13 sâ'ir N1, A1 : -i te'essür M1
14 tebeddülleri N1 : tebeddülü A1, M1
15 ü N1, A1 : — M1

tihkâm ve esbâb-ı muhâfaza ve âlât-i müdâfa'a tehyi'e vü tanzîmi semtine imâle-i zihn ü endîşeden[1] zâhil ve lâ-ubâlî olmalarıyla, serhadd-i hadîd u hasîn olan Hotin gibi ma'kıl-ı güzîn, asâkir ve zehâyir[2] makūlesi mühimmât ü mürettebâtdan kulûb-i fârigaları gibi hâlî olup, Muhâfız bulunan Kara Mehmed Paşa'nın ise kara cümle-i dâ'iresi, sıfır rakam gibi mühmel ve bâ'is-i rû-sefîdi[3] olacak sevâd-ı hadem ü haşemi, hazîne-i dinâr u diremi gibi mertebe-i 'add ü şümârdan mu'attal[4] ve ağalar dahi hemân üçer ve[5] beşer hıdmetkâr ile kûşe-güzîn-i[6] emn ü ferâğ ve bîdârî-i havâdis endîşesinden hâbîde-dimâğ olarak, bi'l-cümle âsûde ve mugaffel oldukları, berü yakada olan 'âmme-i etvâr u ahvâli, dem-be-dem tecessüs ü istiksâdan hâlî olmayan düşmen-i dîn ve 'adû-yi dîrîn-i pür-kîn[7] tarafına dest-i cünbânî-i da'vet ve ol kilâb-ı dâriyeye tu'me[8]-nümâyî-i şereh ü şehvet olup, *"Nevmü'l-hârisi 'idü'l-lusûs*"* husûsu üzere taraf-ı İslâmiyân'da bu[9] gûne 'ale'l-'umûm kesâfet-endâz-ı hücûm[10] olan gaflet ü tehâvün ve keselân, fursat-cûyân olan düşmenân-ı rûbeh-minşânm ma'lûmları olduğundan nâşî, mânend-i belây-ı siyâh bağteten otuz binden ziyâde haşerât-ı şerr-âyât â-dâya serhadd-i mezbûr haşr-gâh oldu.

Vech-i mesrûd üzere tedârükât-ı kaviyye ve mühimmât-ı vefiyye[11] ile otuz binden ziyâde leşker-i âteşîn-nihâd-a nihâyetü'l-emr üç bin nefere iblâğı[12], sencîde-i mîzân-ı çeşm-i tahmîn olan **[N1 66b]** ehâlî-i Hotin, pâ-ber-cây-ı mukâbele olmak, hasbe'l-'âde nâ-kâbil ve endîşe-i mukâvemetleri bilâ-tâ'il[13] zu'muna mâ'il ve icrây-ı gayret-i dîniyye ve îfây-ı hakk-ı hamiyyet-i İslâmiyye niyyet-i sâdıkasıyla ictihâd-ı[14] cihâd edenler hakkında, *"Kem min fi'etin kalîletin galebet fi'eten kesîreten**"* serîresinin[15] tecellîsinden gâfil olmalarıyla, cümlesi perîşân-dil ve halâb-ı hayret ü ıztırâbda pâ-dergil oldular.

---

1 imâle-i zihn ü endîşeden N1 : imâle-i endîşeden A1 : imâle endîşesinden M1
2 zehâyir M1 : zehâ'ir N1, A1
3 rû-sefîdi N1, A1 : rû-sefîd M1
4 mu'attal N1 : ekall A1, M1
5 ve A1 : — N1, M1
6 güzîn-i N1, M1 : nişîn-i A1
7 -i dîn ..... pür-kîn N1, A1 : pür-kîn ve 'adû-yi dîrîn M1
8 kilâb-ı ..... tu'me N1, A1 : kilâb gerçi tâbe-i ta'ama M1
* نوم الحارس عيد اللصوص = Bekçinin uyuması hırsızlar için bayramdır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
9 taraf-ı ..... bu A1 : cânib-i İslâmiyân'da bu N1 : taraf-ı İslâmiyân'da bir M1
10 -ı hücûm N1, A1 : — M1
11 vefiyye N1, A1 : vâfiye M1
12 üç bin nefere iblâğı M1 : üc bin nefere bulûğu N1 : üç bin nefere bulûğu A1
13 bilâ-tâ'il A1, M1 : lâ-tâ'il N1
14 ictihâd-ı N1, A1 : bilâ-tâ'il M1
** كَمْ من فئة قليلة غلبتْ فئةً كثيرةً = Nice az sayıda bir birlik çok sayıda birliği yenmiştir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Bakara 2/249. âyetin sonlarında yer alan ufak bir kısmıdır.
15 *kalîletin* ..... serîresinin N1 : el-âyeh A1 : *kalîletin galebet* el-âyetü serîresinin M1

Vaktâ ki mâh-ı merkūmun üçüncü çehârşenbih[1] günü[◊] ki, mâ-sadak-ı *"Erbi'â lâ-tedûr*"* mâye-i nuhûsetle meftûr idi. 'Ale's-seher kâffe-i küffâr-ı bed-güher[2], fitne-i kā'ime[3] gibi yerlerinden hareket ve inşâ eyledikleri cisrden berü yakaya seyl-i belâ-sıfat **[M1 188]** 'ubûra müsâra'at edüp, ba'de'l-murûr sû-besû ta'biye ve tesviye-i tabur ve ref'-i elviye-i şerr u şûr edüp, trampetelerini ve nefîrlerini çalarak ve Karadeniz[4] gibi çalkanarak doğru gelüp, İzvançe[5] kapusu pîş-gâhını mahatt-ı rihâl-i siklet ve ol arz-ı[6] beyzâyı gabrây-ı sevâd-ı kesâfet eylediler. Ehâlî-i şehir bu hâdise-i kāsımetü'z-zahrdan serâsime[7] ve mez'ûr ve dîvâne gibi bî-gâne-i hiss ü şu'ûr olup, Muhâfız Paşa cenâbları[8] der-sâ'at vücûh-i beldeyi da'vet ve dervâzeleri sedd ü bend eylemeğe mübâderet[9] ve ba'zı kulel ve burûca tertîb-i 'udde vü 'atâd ile gerçi hareket-i mezbûhâneye mübâşeret[10] eyledi. Lâkin heyhât, [mısrâ]'[11]:

*Tü ez-kücâ sühan-ser-ı memleket zi-kücâ***

taşrada ise mehâzîl-i küffâr[12], bir tarafdan Koru-altı dedikleri mahalde vâki' merhûm Sultân 'Osmân meterislerinin yerinden[13] meteris almağa ibtidâr edüp, içerüde ise 'umûm nâs mübtelây-ı teb-lerze-i ru'b[14] u hirâs ve Muhâfız Paşa ve sâ'ir vücûh ve ru'esâ, gavta-hor-ı[15] bahr-ı hayret ve dest ü pâ-zen-i lücce-i fikr u dehşet olup, yine Tercemân-ı meşfûru ihzâr ve Rusyalu'nun bu resme etvâr ve menfûr-i cemî'-i millet ü âyîn olan bu misillü kirdâr-ı[16] hıyânet-medârlarınm hakīkatinden istifsâr eyledikde, la'în-i bî-dîn hitâbı telvînle[17]: "İmpera-

---

1 çehârşenbih A1, M1 : çârşenbih N1

◊ 3 Zilhicce 1221 = 11 Şubat 1807 Çarşamba.

* اربعا لا تدور = (Ayın sonundaki) çarşamba günü tekrarlamaz" anlamına gelen bu cümle Arapça atasözlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* I,158.

2 küffâr-ı bed-güher N1, A1 : asâkir M1

3 kā'ime N1, A1 : nâ'ime M1

4 trampetelerini ..... Karadeniz N1 : trampetelerini çalarak ve Bahr-i siyâh A1 trampetlerini çalarak ve Bahr-ı siyâh M1

5 İzvançe N1 : İzvance A1, M1

6 arz-ı N1, A1 : erâzî-i M1

7 serâsime N1, M1 : serâsîme A1

8 cenâbları N1 : — A1, M1

9 eylemeğe mübâderet N1 : etmeğe mübâşeret A1, M1

10 gerçi ..... mübâşeret N1 : gerçi hareket-i mezbûhâneye mübâderet A1 : eğerçi hareket-i mezbûhâneye mübâderet M1

11 [mısrâ]' A1 : — N1, M1

** تو از کجا سخن سر مملکت ز کجا = Sen nereden, memleketin güzel konuşan hatîbi nereden?" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.

12 mehâzîl-i küffâr N1, A1 : Rusya askeri M1

13 meterislerinin yerinden A1 : meterisleri yerinden N1 : meterislerinin birinden M1

14 teb-lerze-i ru'b A1 : teb-lerze-i bîm N1 : teb-zede-i ru'b M1

15 hor-i A1 : hâr-i N1, M1

16 kirdâr-ı N1, A1 : + ve M1

17 istifsâr ..... telvînle N1, A1 : istifsâre eyledikde, merkūm M1

tor'un emri üzere bugün kal'ayı teslîm ederseniz, **[N1 67a]** bi'l-cümle mâl ve cânınız hâ'iz-i dest-mâye-i emn ü selâmet ve illâ re'sen mecmû'unuz, pâymâl-i huyûl-i kahr u hasâret olmanız emr-i mukarrerdir" zemîninde zehrâbe-feşân-ı tehakküm ü tehdîd oldukda, müşârun ileyh ve sâ'ir huzzâr ol nâ-bekârın bu gûne sadme-i kûpâl-i güftârından dîvâne[1] gibi efsürde ve dil-fikâr olup, ana mukārin Ceneral cânibinden dahi bir kâfîr zuhûr ve kavl-i Tercemân'ı tekrîr u[2] te'yîd birle, teslîm-i kal'a bâbında tehâşî-i te'hîr u futûr eylemelerini teblîğ u tahvîf ve teşdîd emrinde ifrât ve[3] mübâlagayı bî-dirîğ edüp ve bir günden ziyâde imhâl mümteni'u'l-ihtimâl olduğu haberini dahi îsâl eyledikde, Paşa-yı[4] müşârun ileyh ve[5] Kadı ve Müftî ve sâ'ir vücûh ve zâbitân-ı hâzırândan[6] istintâk-ı re'y ü tedbîr ve mahzâ def'-i töhmet kasdına mebnî tahte'l-lafz bî-ma'nâ olarak hasbe'l-vüs' emr-i müdâfa'aya kıyâm ve muhâfaza-i kal'a bâbmda ifrâğ-ı havsala-i gûşiş ü ihtimâm eylemek sûretini vaz'-ı mühmel-i tecellüdâne ile 'arz u ibâne[7] ederek istikşâf-ı serîre-i zamîr eyledikde, cümlesi hem-zebân-ı vifâk ve yek-sâk-ı[8] ittifâk olarak, **[M1 189]** [mısrâ]'[9]:

*Tabl-ı bergeşten-be-zen mâ merd-i meydân nîstîm**

mefhûmunu gûyâ ve teslîm-i kal'adan gayri çâreleri olmadığına imzâ-zen-i tevâfuk-ı ârâ' olmalarıyla[10], miyânede ba'zı mertebe şurût u 'uhûd in'ikādiyle, ferdâsı yevm-i hamîs◊, ol şehr-i nefîs, mazbût-ı eyâdî-i küffâr[11] ve makarr-ı düşmen-i tebehkâr oldu. *Lâ havle ve lâ kuvvete illâ billah***.

Vezîr-i müşârun ileyh ve sâ'ir ehâlî-i umûmen varoşa nakl edüp, üçü ve[12] beşi birer hânede meks ü îvâ ve taraf-ı me'mûne i'tizâmları hengâmda, bir hılâl kalmayarak kâffe-i eşyâ' ve emvâllerî istishâb eylemek, 'ahid-nâme-i mukarrere[13]

---

1 kûpâl-i ..... dîvâne A1 : kûpâl-i güftârından dîvâr N1 : güftârından dîvâne M1
2 kâfîr ..... tekrîr u N1 : kâfir zuhûr ve kavl-i Tercemân'ı A1 : me'mûr zuhûr ve kavl-i Tercemân'ı tekrâr u M1
3 ve N1, A1 : — M1
4 Paşa-yı A1, M1 : — N1
5 ve A1 : — N1, M1
6 -ı hâzırândan N1, A1 : hazerâtından M1
7 ibâne A1 : iyâne N1 : ibâne M1
8 sâk-ı N1, A1 : lisân-ı M1
9 [mısrâ]' M1 : — N1
* طبل برگشتن بزن ما مرد میدان نیستیم = Dönüş davulunu çal! Biz savaş meydanının eri değiliz" anlamına gelen Farsça bir deyiştir.
10 ârâ' olmalarıyla N1 : ârâ olmalarıyla A1 : ârâ olmaları ile M1
◊ 4 Zilhicce 1221 = 12 Şubat 1807 Perşembe.
11 küffâr N1, A1 : fitnekâr M1
** لا حول و لا قوة الا بالله = Allah'ın izni olmaksızın ne bir zararı defedebilir, ne de bir menfaati elde edebiliriz" anlamına gelen Arapça bir cümledir.
12 ve A1 : — N1, M1
13 eşyâ' ..... mukarrere N1 : eşyâ ve emvâllerini istishâb, 'ahid-nâme-i mukarrer A1, M1

üzere masûn-i şâ'ibe-i irtiyâb iken, ba'zı Yehûd ve sâ'ir re'âyây-ı bed-'uhûdun delâlet-i tama' u dalâletleriyle[1] dest-zede-i gāret ü intihâb oldu.

Hâdise-i mezkûre, serdî-i eyyâm-ı erba'în içre serzede-i vukū' olup, bi-hikmet-i Bârî ol sene bârîde olan berfin vefreti ve berdin şiddeti mesbûk olduğu nâ-mesmû' olmağla[2], [**N1 67b**] burûdet-i hevâdan ol havâlî ahvâli, kıt'a[3]:

Gümân-berî ki meğer[4] kûhhâ bellûrîn-est
Be-şekl-i mevc çû bînî füsürde der-deryâ
Henûz nâmede bîrûn zi-çeşm katre-i eşk
*Zi-bâd beste[5] hemî şud çü lü'lü'-i lâlâ**

makālinin yek-me'âli olmuşidi.

Binâ-berîn Ceneral olacak la'în, sûret-i zâhirde[6] 'aceze-i sıbyân ve nisvân-ı İslâmiyân'ı sıyânet kasdiyle taraf-ı selâmete 'azîmetlerini doksan güne[7] kadar imhâl ve müddet-i merkūme hulûlünde[8] dil-hâhları olan selâmet-gâha îsâl eylemek mefhûmunda Vezîr-i müşârun ileyh cânibine haber[9] irsâl eyledikde, vücûh-i ehâlî ile 'akd-i meşveret ve i'mâl-i fikr u reviyyet eyleyüp, encâm-ı kâr[10] min-ba'd bir gün ârâm u karâr eylemâmek re'yine muvaffak olmalarıyla, bu haberi Ceneral tarafına ihbâr ve hemân araba ve sâ'ir mühimmât-ı muktezıyyelerini tanzîm ü tetmîm eylemelerini iş'âr eylediler[11]. Mesfûr dahi iktizâ eden levâzımlarını tertîb ve ma'iyyetlerine bir miktâr Kazak askeriyle[12] bir Sergerde ta'yîn edüp, me'mûr ve memûr olan Kalas tarafına[13] tesrîb eyledi.

Vaktâ ki müşârun ileyh Kara Mehmed Paşa mevcûd ve ma'dûd etbâ'iyle ve bi'l-cümle ehâlî ve sıbyân u nisvân feryâd-künân[14] verâlarına dîde-i hasretle

---

1 delâlet-i ..... dalâletleriyle N1, A1 : delâlet ve tama' u irtikâblarıyla M1
2 olmağla N1 : olup A1, M1
3 kıt'a M1 : — N1 : **Fârisî** A1
4 meğer N1, A1 : — M1
5 Zi-bâd beste N1, A1 : Zibâ deste M1
* كمان برى كه مكر كوهها بللورين است * بشكل موج چو بينى فسرده در دريا
هنوز نامده بيرون ز چشم قطره اشك * زباد بسته همى شد چو لؤلؤ لالا = Zannedersin ki dağlar camdandır. Denizdeki dalga şeklinde solmuş gibi görürsün. Henüz gözden gözyaşı gelmemiş ve rüzgar sebebiyle parlak bir inci gibi bağlanmamıştır" anlamına gelen Farsça iki beyittir.
6 Ceneral ..... zâhirde N1, A1 : Ceneral-i merkūm, sûret-i zâhirede M1
7 güne N1, M1 : gün A1
8 hulûlünde N1, A1 : hılâlinde M1
9 haber N1, A1 : Ceneral M1
10 encâm-ı kâr N1 : bilâhare A1, M1
11 eylemelerini iş'âr eylediler N1 : eylemesini iş'âr eylediler A1 : eylemesini iş'âr etdiler M1
12 askeriyle N1, A1 : askeri ile M1
13 tarafına N1 : cânibine A1, M1
14 künân A1 : + ve N1, M1

nigerân olarak, ol lübb-i[1] zemherîr ve yevm-i 'abûs-i kamtarîrde reh-peymây-ı savb-ı Kalas ve müteveccih-i semt-i halâs oldular.

Meğer Feldmerşal dedikleri mel'ûn-i bed-fi'âl, askeri üç[2] kol edüp, Hotin üzere teslît eylediği tabur mikdâr[3], birer Ceneral başbuğluğuyla Bender **[M1 190]** ve İsma'îl üzerlerine dahi birer[4] kol ta'yîn ü tesyâr eylemiş[5] olmağla, Hotin havâdisi bilâd-ı İslâmiyye'ye münteşir oldukda, İsma'îl[6] Kal'ası'na imdâda mütebâdir olacakları endîşesiyle Ceneral-i la'în[7], Hotin ehâlîsini sûret-i sıyânetde ta'vîka mübâderet edüp, anlar ol hâ'in mel'ûnların[8] sûret-i şefekat ü mihribânî izhârlarına mağbûn olmayup, ilhâm-ı hazret-i Perverdigâr ile 'azîmet tarafını ihtiyâr eylediklerinden, min-ba'd tesvîf ü tevkîf cihetine behâne-yâb olmamağla[9], nâ-çâr tahliye-i sebîl ile Kalas cânibine tesbîl[10] ü tesyâr eylemişidi. **[N1 68a]** Lâkin hılâl-i râhda anları ta'vîk u te'hîr eylemek zımnında[11] ma'iyyetlerine mu'ayyen olan Sergerde'ye ta'lîm ü tenbîh eylediklerine[12] binâ'en, beher gün câddeden tahrîf ve sapa vâdîleri tatvîf ederek bî-çâreleri zebûn u zâr ve çânlarından bîzâr ve kati vâfir 'aceze ve sıbyânı[13] derd-i berd ile berbâd-kerde-i telef ü tebâr eyledi.

Hulâsa-i makāl on sekiz ve yirmi merhaleye bâliğ olan Kalas'a kırk beş günde îsâl edüp, ehl-i İslâm berü cânibe 'ubûra ıstı'cal ve küffâr-ı li'âm[14] Hotin tarafına tahvîl-i veche-i nuhûset[15]-ittisâl eylediler*.

Beyân-ı istîlây-ı düşmen-i bed-güher ber-Kal'a-i Bender

Ânifen şîven-zede-i[16] hâme-i siyeh-câme olduğu üzere, Feldmerşal dedikleri gebr-i pür-dalâl Hotin üzere sevk-i tabur-i hızlân-me'âl eyledikden

1 lübb-i N1 : kuhh-i A1 : fah-i M1
2 Feldmerşal ..... üç A1 : Feldmerşal dedikleri mel'ûn-i bed-fi'âl, askeri üc N1 : Feldmarşal (فلد ماشارل) dedikleri bed-fi'âl, askeri üç M1
3 tabur mikdâr N1 : leşker mikdârı A1, M1
4 İsma'îl ..... birer N1 : İsmâ'îl üzerlerine dahi birer A1 : İsmâ'îl üzerlerine dahi bir M1
5 eylemiş A1, M1 : etmiş N1
6 İslâmiyye'ye ..... İsma'îl N1 : İslâmiyye'ye münteşir oldukda, İsmâ'îl A1 : İslâm'a münteşir oldukda, İsmâ'îl M1
7 la'în N1, A1 : merkūm M1
8 hâ'in mel'ûnların N1, A1 : hâ'inlerin M1
9 olmamağla N1 : olamamağla A1, M1
10 tesbîl N1, A1 : tesyîr M1
11 zımnında N1 : bâbında A1, M1
12 eylediklerine M1 : eylediğine N1, A1
13 sıbyânı A1, M1 : etfâli N1
14 küffâr-ı li'âm N1, A1 : asker-i düşmen M1
15 nuhûset N1, A1 : nahvet-i M1
* "**Beyân-ı keyfiyyet-i** ..... eylediler" kısmındaki bilgiler özetle, değişik bir tertiple ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,96-97'de kaydedilmiştir.
16 şîven-zede-i N1, A1 : mersûm-i M1

sonra[1], otuz beş bin neferden 'ibâret ordu-yi redâ'et-pûy ile[2] kâlây-ı 'âlem-behây-ı dîn mebîtine bender olan şehr-i dil-ârây-ı Bender hizâsında kâ'in ve[3] Bender'e sekiz sâ'at mesâfe[de] sâhil-i Nehr-i Turla mukābilinde Tombasar [=Dubasari] nâm mahalle, evâsıt-ı mâh-ı[4] sıyâmda[◊] hatt-ı eskāl-i şe'âmet-encâm ve derhâl berü yakaya 'ubur u irtihâle şitâb u ikdâm edüp, sugūr-i Memâlik-i mahrûse'ye vaz'-ı akdâm-ı menhûse[5] eylediğine mu'âkıb, altı bin neferden[6] 'ibâret bir tabur ta'biye ve tertîb ve Bender'e doğru tesrîb eyledi. Muhâfız bulunan Vezîr Hasan Paşa bağteten asker-i[7] mesfûrun vürûdunu istimâ' eyledikde, Kadı ve Müftî ve bi'l-cümle ağayân ve zâbitânı ihzâr ve nâgehânî mânend-i kazây-ı âsümânî Rusya askerinin[8] zuhûr eylediğini ihbâr eylemekle, herkes bir dürlü ma'nâ verüp, kimi dahi fart-ı hayretinden[9] hamûş ve kimisi havf u haşyetden[10] medhûş olup, bilâhare karâr-dâde-i ârâ'-i[11] huzzâr olduğu üzere, taraf-ı müşârun ileyhden Sergerde-i sipâh-ı **[M1 191]** küffâra işbu vaz'-ı nâ-hemvârdan[12] istifsârı hâvî kağıd tahrîr u tesyâr olunmağa dest-zen-i hâme-i ibtidâr oldukları hılâlde, karşudan tabur-i makhûr[13] zuhûr ve kal'aya karîb bir[14] mahalli, sa'âdetden mehcûr [**N1 68b**] eylediklerine mürâdif, sergerdeleri olan Ceneral-i vâcibü'n-nekâl derûn-i kal'aya müteşahhıslarından bir kâfir[15] irsâl edüp, Devlet-i 'aliyye tarafından me'zûn olarak, bu havâlîden Anapolitan cânibine 'azîmet edecek olmalarıyla, asker hâric-i şehirde ikāmet ve kendisi yalnız derûn-i kal'ada üç[16] gün bi-tarıkı'l-müsâfere visâde-güzîn-i ârâm u istirâhat olmak murâd-ı fu'âdı olduğu haberini[17] îsâl eyledi. Muhâfız Paşa ve sâ'ir vücûh-i beldenin bu telhâbe-i peyâm-ı nâ-fercâmdan mi'de-i huzûrları mütegayyer ve dârû-yi mekr u füsûnla âguşte olan ol gûne ma'cûn-i herze vü hezeyândan, dimâğ-ı şu'ûr u izʼânları müteked̲dir olmağla, Hotin Muhâfızı

1 Feldmerşal ..... sonra N1 : Feldmerşal Hotin üzerine sevk-ı tabur eyledikde A1 Feldmarşal Hotin üzerine sevk-ı tabur eyledikden sonra M1
2 bin neferden ..... ile N1 : binden 'ibâret ordu-yi nuhûset-pûy-i pür-mekr u dalâletle A1 : binden 'ibâret ordu-yi nuhûset-bûyu pür-mekr u dalâletiyle M1
3 ve A1, M1 : — N1
4 mahalle, evâsıtı mâh-ı N1 : mahalle, evâsıt-ı şehr-i A1 : mahalde, evâsıt-ı mâh-ı M1
◊ 11-20 Ramazân 1221 =
5 -ı menhûse N1, M1 : — A1
6 mu'âkıb altı bin neferden A1 : mu'âkıb, altı binden N1 : müte'âkıb, altı bin neferden M1
7 asker-i N1 : — A1, M1
8 Rusya askerinin M1 : Moskov askerinin N1 : Moskov'un A1
9 hayretinden A1, M1 : hayretden N1
10 haşyetden N1, M1 : vahşetden A1
11 ârâ'-i N1 : ârâ A1 : ârây-ı M1
12 küffâra ..... nâ-hemvârdan N1 : küffâra işbu vaz'-ı nâ-behencârdan A1 : düşmene işbu vaz'-ı nâ-behencârdan M1
13 -ı makhûr N1, A1 : — M1
14 bir N1, M1 : — A1
15 bir kâfir N1, A1 : birini M1
16 kendisi ..... üç M1 : kendüsi yalnızca derûn-i kal'ada üc/üç N1, A1
17 haberini A1, M1 : haberi N1

Mehmed Paşa[1] gibi müşârun ileyh dahi bu keyfiyyet, elbette Devlet-i seniyye cânibinden mukaddemce tarafımıza[2] îmâ vü ihbâr olunmak, umûr-i[3] zarûriyye-i mülkiyyeden olduğuna mebnî, derece-i vücûbda bir hâlet iken, bu ana kadar Der-i devlet-makarr tarafından bu keyfiyyete dâ'ir kat'â bir haber u eser vârid olmamağla, Rusyalu'nun bu reviş ü hareketi, mekr u mekîdeti mutazammın ve sugûr-i İslâmiyye'ye bî-mehâbâ bu gûne[4] itâle-i pây-i cesâreti, sû'-i kasd niyyetiyle[5] îkā'-ı fesâd ü hasâreti müstelzim olduğu emr-i beyyin olup ve[6] kaldı ki: "el-Hâletü hâzih Devlet-i 'aliyye ile Rusya Devleti[7] beyninde cereyân eden çeşme-i müvâlât[8], kalb-i mü'min gibi sâf ve şâ'ibe-i gerd-i küdûretden âyîne-i âfitâb-âsâ pâkîze vü şeffâfdır" cevâbıyla meb'ûs-i mersûma terfîkan bir âdem irsâl ve serîre-i hâlden dostâne istirfâ'-ı[9] kınâ'-ı eşkâl eyledikde, la'în-i dagal-bâz[10] bir kıt'a müzevvir emr-i 'âlî ibrâz edüp, muktezây-ı mantûku üzere gûyâ ki Rusya askeri[11], Fransa tarafına Hotin ve Bender havâlîlerinden murûra müctâz olmaları, Devlet-i sermediyyü'l-i'zâz tarafından[12] murahhas ve mücâz olmağla, hîn-i murûrlarında reh-güzârlarına[13] seng-endâz-ı mümâna'at ve zencîr-keş-i muhâcezet olmakdan mücânebet ve miyânede mün'akıd olan habl-i metîn-i muhâdenet lâzimesince, rusûm-i mih-mân-nüvâzî **[M1 192]** icrâsma dahi sa'y ü dikkat olunmak bâbında Muhâfız Paşa ve sâ'ir vücûh u ru'esâ[14] me'mûr olmuş olmalarıyla, ber-mûceb-i fer-mûde-i[15] Pâdişâh-ı İslâm, semt-i merâma i'tizâm edeceklerini zebân-zed-i füsûn u fesâne ve ihtimâl-i sâ'ir olmadığını [**N1 69a**] ifâde vü ibâne edüp: "Bu cihetle bî-hûde tahdîş-i dil ve havz-ı musaffây-ı âsâyişlerini hâr u hâşâk-i vesâvis-i vâhiye ile âlûde-i lây ü gil eylemesünler" 'ibâretiyle, meb'ûs-i merkūmu ircâ' ve ol gûne cîfe-i müntine-i erâcîf ile telvîs-i zurûf-i esmâ'[16] eyledi.

---

1 Mehmed Paşa A1, M1 : — N1
2 seniyye ..... tarafımıza N1 : 'aliyye tarafından mukaddemce A1, M1
3 umûr-i N1, A1 : — M1
4 gûne N1 : resme A1, M1
5 niyyetiyle A1, M1 : ve niyyetle N1
6 emr-i beyyin olup ve N1 : emr-i mübîn olup A1 : mütebeyyen olup M1
7 'aliyye ile Rusya Devleti M1 : seniyye ile Rusya Devleti N1 : 'aliyye ile Rusyalu A1
8 müvâlât N1 : musâfât A1, M1
9 istirfâ'-i N1, M1 : istirkā'-ı A1
10 la'în-i dagal-bâz N1 : la'în-i mesfûr A1 : mesfûr M1
11 üzere ..... askeri N1, M1 : gûyâ ki Rusyalu A1
12 Hotin ve ..... tarafından A1 : Bender ve Hotin havâlîlerinden müctâz olmaları, Devlet-i sermediyyü'l-i'zâz'dan N1 : Bender ve Hotin havâlîlerinden murûra muhtâz olmalarıyla, hademe-i Devlet-i sermediyyü'l-i'zâz tarafından M1
13 güzârlarına M1 : güzerlerine N1, A1
14 u ru'esâ N1 : -i belde A1, M1
15 fermûde-i N1 : emr u irâde-i A1, M1
16 ile ..... esmâ' N1, A1 : zurûf istimâ' M1

Ol hılâlde ehâlî-i Bender mevcen-mevc şûriş ü ihtilât ve bahr-ı tûfândîde gibi cûşân-cûş-i hiyât u miyât olup, sekene-i varoş mâl ve eşyâlarını derûn-i kal'aya nakl ü idhâle gûşiş ü iştigâl ve ehâlî-i kal'a cân u baş telâşiyle âşüfte-bâl ve[1] penâh-bürde-i dergâh-ı Lâ-yezâl olurlar idi.

Muhâfız Paşa ve sâ'ir vücûh ve[2] ehâlî, Rusyalu'nun bu hareket-i müşa'bidânesini[3], sugūr-i Husrevâne'ye sû'-i kasd fikr-i fâsidini mutazammın olduğunu derk eylemeleriyle, şîve-i ihmâl ü betâleti terk ve nitâk-ı gayreti, miyân-ı hamiyyete berk edüp, her çend Kal'a-i Bender dahi Hotin mânend asker ve zahîre ve cebehâne makūlesi mühimmâtdan vükelây-ı devletin kemâl-i[4] tekâsül ve taksîrâtlarına mebnî, dil-i câhil gibi hâlî ve mekr-i düşmenden lâ-ubâlî ise de, nâ-çâr tehaffuz ve tedâfü' bâbında bezl-i mâ-hasal-i[5] havsala-i iktidâr eylemeğe 'azm ile herkes pençe-zen-i âlât-i rezm olup, tabyalara[6] ve dervâzelere ta'yîn-i neferât ve techîz ve tertîb-i edevât makūlesi esbâba teşebbüs eyledikleri, hengâm-ı dağdağa-encâmda Ceneral cânibinden tekrâr bir gebr-i tebehkâr zuhûr ve Feldmeršal zebânından[7] olarak: "Otuz beş bin neferden mürekkeb tabur-i âteş-bâr ile Tombasar'dan berü yakaya güzâr ve hâlâ mahall-i mezbûrda ilkāy-ı raht-ı karâr edüp, ehâlî-i Bender'e şefekaten altı bin neferden müretteb tabur ile bir Ceneral ta'yîn ü irsâl eylemekle, bî-kīl ü kāl mesfûra teslîm-i kal'a bâbında terk-i[8] tereddûd ü ihmâl eylediğiniz sûretde, sipâriş[9]-kerdesi üzere bi'l-cümle sükkân-ı Bender, telîd ü tarîf[10] ve hasîs ü[11] şerîf emvâl ü eşyâlarıyla cûyân oldukları[12] cây-ı selâmet ü emâna îsâl olunmak emr-i mukarrer olup, lâkin teslîm-i kal'adan imtinâ' ile[13] kulle-i bârûy-i müdâfa'aya su'ûd u irtifâ' eylediğiniz **[M1 193]** hînde[14], bi'n-nefs hecme-rîz-i savlet olmak emr-i[15] musammem ve derûn-i kal'adan bir top [**N1 69b**] yâhûd bir[16] tüfeng sadâsı, perde-i sâmâhımızı kar' eder ise öteden berü müstemirru'r-ri'âye olan vire kā'idesine[17] mürâ'at olunmayup, kezâlik sagīr u

1 ve N1, M1 : — A1
2 ve A1 : — N1, M1
3 müşa'bidânesini A1 : müşa'bidânesi N1, M1
4 kemâl-i A1, M1 : — N1
5 bezl-i mâ-hasal-i N1 : ifrâğ-ı A1, M1
6 tabyalara N1, A1 : tabyalar M1
7 bir gebr-i ..... zebânından N1 : bir gebr-i tebehkâr zuhûr ve Feldmarşal lisânından A1 biri zuhûr ve Feldmarşal lisânından M1
8 terk-i N1, M1 : — A1
9 sipâriş A1 : sefâreş N1 : sipâriş M1
10 telîd ü tarîf N1, A1 : bülend ü zarîf M1
11 ü N1, M1 : — A1
12 oldukları N1, M1 : olduğu A1
13 imtinâ' ile M1 : imtiân' birle N1 : imtinâ'la A1
14 hînde N1 : hâlde A1, M1
15 olmak emr-i M1 : eylemek N1 : eylemek emr-i A1
16 yâhûd bir N1, M1 : ve yâhûd A1
17 kā'idesine M1 : kā'idesi N1, A1

kebîri, reh-rev-i diyâr-ı 'adem kılınmak[1] lâ-cerem olmağla, hakkınızda hayırlu olan vechile[2] 'amel ve sıbyân ve nisvânınıza merhametle hemân ilgāy-ı 'azîmet-i ceng ü cidâl eyleyesiz" mefhûmunu hâvî bir kıt'a mektûb-i muhteviyyü'l-kürûb ve müşettitü'l-kulûb ihrâc ve havâtır-ı müstemi'ânı katre-i sîmâb-âsâ muztarib ü iz'âc eyledi.

Muhâfız Paşa-yı[3] müşârun ileyh cem'iyyet-i huzzâra henûz leb-cünbân-ı istifsâr olmaksızın, bi'l-cümle emr-i teslîm-i kal'ada yek-zebân ve cûyende-i semt-i selâmet-i mâl ü cân olmalarıyla, şehr-i ramazânın yirmi yedinci günü◊ ol ma'kıl-ı 'azîzü'l-menâl dahi bî-külfe-i mukābele vü kıtâl, nasîb-i ehl-i küfr u dalâl[4] olduğu haber-i hırkat-iştimâli, kulûb-i İslâmiyân'ı âteş-gede-i te'essüf ve 'âmme-i ehl-i îmânı mâtem-zede-i efsûs ü telehhüf eyledi; hayfâ sad hayf, dirîgā hezâr dirîğ!

Ba'de'l-istîlâ'[5] Ceneral-i hıyânet-intimâ, Hotin ehâlîsi gibi bunları dahi varoşa ihrâc ve emvâl ü eşyâlarını evvel vehlede masûn-i eydî-i[6] gasb u târâc edüp, doksan gün müddete mevkūf inkizây-ı fasl-ı şitâya kadar meks ü vukūf eylemelerine[7] sûret-i mihribânî ve re'fetde ilkā ve tesvîl ile[8] ol sâde-derûn gāfilleri firîfte-dil edüp, zemân-ı ma'hûdâ kadar cümlesi meks ü[9] ârâm ve ikāmete kā'il ve ba'zı eşyâ'[10] ve emvâllerini bey' ile[11] tahfîf-i ahmâl ü eskāle müştagil oldular. Beyt[12]

Takdîr-i kat'-ı rişte-i tedbîr mî-küned
Tedbîr-i sâde-levh çi takdîr mî-küned

Hotin ehâlîsi ol mekr u füsûnla[13] meftûn olmadıkları hasebiyle, her ne hâl ise girdâb-ı esr u seby ü[14] mihnetden sâhil-res-i emn ü selâmet olup, bu bî-

---

1 kebîri ..... kılınmak N1 : kebîri reh-rev-i vâdî-i 'adem kılmak A1 : kebîr, reh-rev-i vâdî-i 'adem kılınmak M1

2 hakkınızda ..... vechile A1, M1 : hakkınıza hayırlu olan vech ile N1

3 Muhâfız Paşa-yı A1 : Vezîr-i N1 : Hâfız Paşa-yı M1

◊ 27 Ramazân 1221 = 8 Aralık 1806 Pazartesi.

4 ehl-i küfr u dalâl N1 : erbâb-ı küfr u dalâl A1 : erbâb-ı fitne vü vebâl M1

5 istîlâ' N1 : istîlâ A1, M1

6 eydî-i N1 : + ta'arruz-ı A1, M1

7 kadar ..... eylemelerine M1 : dek/kadar meks ü vukūf eylemelerini N1, A1

8 ile A1, M1 : birle N1

9 meks ü A1, M1 : — N1

10 eşyâ' N1 : eşyâ A1, M1

11 bey' ile N1, M1 : bey'le A1

12 Beyt M1 : — N1

* تقدیر قطع رشته تدبیر میکند * تدبیر ساده لوح چه تقدیر میکند = Takdîr tedbîrin ipini kesiyor. Saf temiz kişinin tedbîri takdîre ne yapabilir" anlamına gelen Farsça bu cümleler, Sâ'ib-i Tebrîzî'nin gazellerinden alınmıştır; bk. Sâ'ib-i Tebrîzî, *Külliyyât-ı Dîvân-ı Sâ'ib,* M.Ü. İlâhiyât Fakültesi Ktp. Nadir Eserler Koleksiyonu, nr.12, vr.160b.

13 füsûnla N1, A1 : füsûn ile M1

14 seby ü A1, M1 : — N1

çâreler münhadi' ve mağbûn olmalarıyla, niçe[1] zemân derd-i esr ile zâr u zebûn oldular*.

Lâyiha

Vech-i mezkûr üzere kal'ateyn-i merkūmeteynin giriftâr-ı dest-i küffâr[2] olması mebhasinde, gerek vükelây-ı devlet ve gerek muhâfızları[3] paşalar [**N1 70a**] ve gerek gayret-i dîniyyeden hâlî ağalar ve gerek[4] ehâlîleri haklarında ebhâs kesîr ise de, anları nakl pek mü'eddî-i tatvîl ü teksîr olacağından, havâle-i şîve-i takdîr birle taksîr-i mesâka-i[5] tahrîr kılındı. Zîrâ ibtidâ'-i taksîrât, vükelâ' ıtlâk eylediğimiz[6] zevât-ı zemîmetü's-sıfât taraflarından **[M1 194]** neş'et edüp, belki mâ'adâ iki fırkanın dahi rehâvet ve betâletlerine de[7] 'illet olmuşdur. Beyt-i 'Arabî[8]:

İzâ kâne rabbu'l-beyti bi'd-deffi mûle'an[9]
Fe-şîmetü ehli'l-beyti kullihim el-raksu[**]

Sâniyen muhâfız paşaların hemîşe a'dâ tarafına cevâsîs irsâli ve ahvâllerini tecessüs ve su'âli ve karâr eylediği kal'aların mehmâ-emken tertîb-i mühimmât ve tesviye-i edevâtı husûslarında[10] tekâsül ve ihmâli, sâlisen serhad müft-hârları olan yâdigârların bî-kayd ü hamiyyet lâ-ubâliyâne dost-kâmî-i[11] âsâyiş ü istirâhate inhimâkleri, bu hasâreti[12] îcâb ve ihrâk-ı kulûb-i şeyh u şâb eyledi.

---

1 niçe N1, A1 : nice M1

* "**Beyân-ı istîlây-ı** ..... oldular" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,95-96'da kaydedilmiştir.

2 küffâr N1, A1 : düşmen-i gaddâr M1

3 muhâfızları A1 : muhâfız N1, M1

4 ağalar ve gerek [Buradakilerden "gayret-i ..... gerek" kısmı, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 93b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1: serhad ağaları ve N1 : ağalar ve gerek M1

5 kesîr ..... taksîr-i A1 : bî-şümâr mevc-engîz-i lücce-i nâtıka-i râst-güftâr olup, lâkin mü'eddî-i tatvîl ü teksîr olmağın, ihâle-i şîve-i kazâ' vü takdîr birle kasr-ı mesâfe-i N1 : kesîre var ise de anları nakl, mü'eddî-i tatvîl ü teksîr olacağından, havâle-i şîve-i takdîr birle taksîr-i mesâfe-i M1

6 ibtidâ'-i ..... eylediğimiz N1 : ibtidâ taksîrât, vükelâ ıtlâk etdiğiniz A1 : ibtidây-ı taksîrât, vükelâ ıtlâk etdiğimiz M1

7 betâletlerine de M1 : betâletlerine N1 : betâletleri de A1

8 Beyt-i 'Arabî M1 : — N1 : **'Arabî** A1

9 mûle'an M1 : mûle'un N1

** اذا كان رب البيت بالدّف مولعا * فشيمة اهل البيت كلهم الرقْص = Hâne sahibi def çalma merakma düşüp de cümbüş edecek olursa, ev halkının tutacakları yol da raksetmek olur" anlamına gelen bu cümle Arapça bir beyittir; bk. Muallim Nâci, *age,* s.386.

10 edevâtı husûslarında M1 : edevâtlarında N1, A1

11 dost-kâmî-i N1, A1 : dost-kâmı M1

12 hasâreti N1, A1 : cesâreti M1

İ'tirâz bâ-fıkra[1]

Bir hânedân âdemin ahûrundan bir şeb-i târ içre birkaç re's dâbbesi[2] serîka olunmağla, 'ale's-sabâh sâhib-i hâne keyfiyyete vâkıf[3] oldukda, kusûru bevvâba 'azv ü isnâd edüp, sâ'ir müte'allikātından[4] kimi mîrahûra ve kimi sâyise ve kimi seraydâra remy ü tahmîl eylemiş, meğer sârik dahi ol hılâlde[5] bir alarga mahalden bunları temâşâ ve sözlerini istimâ' u[6] ısgā eder imiş. Bunların birinin sârik lafzı zebân-zedi olmamağla, sârikın[7] pîrâhen-i sabr u tehammülü çâk çâk olup, pîş-gâhlarına müsûl ile: "Hele bi-hamdihî[8] Te'âlâ sârik bu[9] töhmetden müberrâ olmağla, günâh u vebâlden mu'arrâdır" deyü hamd ü senâ eylemiş. Pes bu mesel vefkınca küffârın bu bâbda aslâ cürm ü hıyâneti olmamak iktizâ eder.

Cevâb

Moskov keferesinin her[10] dürlü mişvârı ve kizb ü hîle ve gadr u hıyânet gûne reftâr u güftârı ve Memâlik-i İslâmiyye[11] derdiyle ser u[12] cân verdikleri sıgār u kibârın ma'lûmu ve timâr-hâne sükkânının ve cemî' ehl-i İslâm sıbyân ve nisvânının dahi[13] meczûmudur ve[14] düşmenden me'mûl olan düşmenlikdir. Eski düşmen dost olmaz, eğer olur ise[15] de dürüst olmaz. Kırım ve Korfa vak'aları cümle ehl-i besâ'ire iki âyîne-i zânûdur[16].

*Kalem încâ resîd ve[17] ser-be-şikest**

Biz yine dâstâmmıza[18] gelelim. [**N1 70b**]

---

1 **bâ-fıkra** N1 : — A1, M1
2 şeb-i ..... dâbbesi M1 : gice birkac re's dâbbeleri N1 : şeb-i târ içre birkaç re's dâbbeleri A1
3 keyfiyyete vâkıf N1, M1 : âgâh A1
4 müte'allikātından A1, M1 : müte'allikātdan N1
5 sârik dahi ol hılâlde A1, M1 : ol hılâlde sârik dahi N1
6 istimâ' u A1 : — N1, M1
7 sârikın A1, M1 : — N1
8 ile hele bi-hamdihî M1 : edüp, hele el-hamdü lillâhi N1 : edüp, hele bi-hamdihî A1
9 bu N1, M1 : — A1
10 eylemiş ..... her N1 : eylemiş. **Cevâb** Moskov keferesinin her A1 : eylemişdir. **Cevâb** Rusyalu'nun bu M1
11 -i İslâmiyye N1, M1 : — A1
12 ser u M1 : — N1, A1
13 nisvânının dahi N1 : nisvânnın A1 : nisvânın dahi M1
14 ve M1 : — N1, A1
15 eğer olur ise A1, M1 : olursa N1
16 âyîne-i zânûdur N1 : âyîne-i zânûdur; [mısrâ]' A1 : âyînedir, [mısrâ]' M1
17 ve N1 : — A1, M1
* قلم اینجا رسید و سر بشکست = Kalem buraya ulaştı ve başını kırdı (=herşey ortaya çıktı)" anlamına gelen Farsça bu cümle Hâkānî'nin gazelinden bir mısrâdır; bk. Efdalüddîn Büdeyl b. 'Ali Neccâr Hakānî, *Güzîde-i Eş'ar-ı Hâkānî-yi Şirvânî,* hzr. Ziyâ'üddîn Seccâdî, Tehrân 1374, s.267.
18 Biz yine dâstânımıza A1 : Yine biz dâstânımıza N1 : Yine biz destânımıza M1

Zuhûr-i fevz ü nusrat-ı bî-'adîl der-muhâfızân-ı Kal'a-i İsmâ'îl[1]

Vech-i mesrûd üzere Hotin ve Bender taraflarına mehâzîl-i küffârın[2] sû'-i kasd ile sehâb-ı 'azâb gibi şerer-bâr-ı şerr u hasâr oldukları, ba'zı cevâsîs ih-bâriyle Ruscuk A'yânı olup, Tirsinikli-zâde'den sonra bâ-Pâye-i Mîrahûr-i Evvel, Kapucu-başılık 'unvâniyle[3] ser-firâz ve mübâhî olan 'Alemdâr Mustafa Ağa'nın perde-i sâmi'a-i intibâhı, derîde-i kāri'a-i tekdîr ve girifte-i sadme-i ciğer-te'sîr oldukda, derhâl ez-kadîm kapu yoldaşı olup, ol hılâlde **[M1 195]** Tuna sevâhilinde[4] Kuzgun nâm mahalde ikāmet üzere olan meydân-ı dilîrî vü şecâ'atin cihân[5] pehlevânı ve 'arsa-i ceng ü mücâhedâtın[6] kahremân-ı zemânı olan Pehlevân İbrâhîm Ağa'ya haber irsâl ve bir mikdâr asker-i hûnhâr ta'yîni birle, İsma'îl[7] Kal'ası'na bi'n-nefs şitâbân ve emr-i muhâfaza vü müdâfa'ada berzede-i dâmân olmasını igrâ vü[8] isti'câl eylemekle, Ağa-yı mûmâ ileyh dahi berk-ı hâtıf-vâr sür'at[9] ü ılgār ile kal'a-i merkūme kurbüne vusûl ve derûn-i beden-i kal'aya cân gibi duhûl eyledi.

Ahsen-i ittifâkıyyâtdandır ki, çün Feldmerşal-i[10] pür-mekr u âl i'mâl-i cüyûş-i hud'a vü ihtiyâlle[11] Bender'e dahi sûret verüp, yalnız on altı bin süvârî ve on binden mütecâviz piyâdeden müretteb bir tabur-i makhûr üzere bir Ceneral nasb u ta'yîn ve İsma'îl[12] Kal'ası'nın teshîrine nâmzed-i tahsîs ü tesyîr eyledikden sonra, kendüsi otuz beş[13] bin kadar leşker-i dûzah-makarr[14] ile Boğdan cânibine tevcîh-i vech-i bed-terîn eyledi.

Menkabe-i dilâverî-i Pehlevân İbrâhîm Ağa

İsma'îl üzere ta'yîn olunan la'în-i bed-âyîn[15] dahi kal'aya dört sâ'at mesâfede Sâhib Karyesi nâm karyeye karîb mahalde[16] hatt-ı rihâl-i kesâfet ve

1 **Zuhûr-i ..... İsmâ'îl A1,** M1 : — N1
2 taraflarına mehâzîl-i küffârın N1, A1 : tarafına düşmenin M1
3 -başılık 'unvâniyle N1, M1 : -başılıkla A1
4 sevâhilinde M1 : sevâhilinden N1, A1
5 cihân A1 : — N1, M1
6 mücâhedâtm M1 : mücâhedetin N1, A1
7 hûnhâr ..... İsma'îl N1 : hûnhâr ta'yîniyle İsmâ'îl A1 : hûnhâr (خونخوار) ta'yîni birle, İsmâ'îl M1
8 igrâ vü A1 : — N1, M1
9 sür'at A1, M1 : şitâb N1
10 Feldmerşal-i N1, A1 : Feldmarşal-i M1
11 ihtiyâlle N1, M1 : ihtiyâl ile A1
12 İsma'îl N1 : İsmâ'îl A1, M1
13 kendüsi otuz beş A1 : kendüsi otuz N1 : kendisi otuz beş M1
14 -i dûzah-makarr N1 : — A1, M1
15 vech-i ..... bed-âyîn [Bu kısımda yer alan **"Menkabe-i ..... Ağa"** başlığı, muhtemelen burası ile ilgili olarak kırmızı mürekkeple N1 70b'nin sağ kenarına yazılmıştır] N1 : veche-i bed-terîn eylemişidi. İsmâ'îl üzerine ta'yîn olunan la'în-i bed-âyîn A1 : vech-i 'azîmet eylemişidi. İsmâ'îl üzere ta'yîn olunan me'mûr M1
16 mahalde N1 : mahalle A1, M1

ilkāy-ı bâr u büngâh-ı siklet[1] eylediğine mukārin, mütehayyizân-ı askerden bir kâfir-i bed-güheri[2] kal'aya irsâl ve Hotin ve Bender vetîresi üzere ehl-i kal'ayı igfâl ve ol hısn-ı hasîni dahi âverde-i dest-i hud'a vü igtiyâl eylemek sadedinde iken, hem-nâm-ı Büt-şiken İbrâhîm Ağa-yı merd-efgen, nûr-i îmân gibi kal'aya dâhil ve keyfiyyet-i hâle ıttılâ'-ı zihn-ı hamiyyet-iltimâ'ı şâmil oldukda, la'în-i[3] mersûmu [**N1 71a**] der-sâ'at seg-i bî-gâne-sıfat rânde-i dûr-bâş-i[4] zecr u tard ve havene-i melâ'în-i[5] habâset-deydenenin dîk-i tasavvur u tertîblerinde, icrây-ı fend ü firîble i'mâl eyledikleri, şûrbây-ı hûlyâ vü hayâllerine[6] ilkāy-ı âb-ı serd eyledi.

Ol esnâda Muhâfız-ı Kal'a[7] bulunan mîr-i mîrândan Kāsım Paşa dahi gürg-i bârân-dîde ve sâbıkā Turnacı-başılık ve Zağarcı-başılık[8] misillü ağalıklar ile Şâm ve Bağdâd ve sâ'ir serhaddâtda zâbitlik etmiş ve[9] vâfir müddet geşt-i deşt-i siyâhatle eşmiş yürütmüş[10], germ ü serd-keşîde bir pîr-i civân-cünbiş ve dilîr-i Nerîmân-gırînîş[11] olmağla, ol kahremân dahi Pehlevân Ağa'nın re'y-i rezînini te'yîd ve derhâl etrâf u eknâfa cevâsîs irsâli[12] mukaddimesiyle, kazıyye-i hazm u ihtiyâtı temhîd eylediler. Câsûs-i mersûller kal'aya ric'at ve küffârın[13] vürûdunu ve vefret-i cünûdunu beyân ü hikâyet [**M1 196**] eyledikde, Pehlevân Ağa altı yüz mikdâr şehsüvâr-ı mızmâr-i kârzâr ile talî'a-gûne kal'adan çıkup[14], karye-i merkūme civârında, 'inân-keş-i semend-i sabâ-reftâr ve etrâf u cevânibe icâle-i huyûl-i enzâr ederler iken, taraf-ı küffârdan karagol ta'yîn eyledikleri[15] dört binden müretteb bir tabur-i kavm-i bûr[16], nâgehân gubâr-engîz-i fezây-ı zuhûr olmağla, şîr-i pîşe-i[17] vegā Pehlevân Ağa, zâtında merkûz cevher-i şecâ'at ve cibilletinde meknûz mâye-i dilîrî vü sarâmet muktezâsınca, ser-bâzân-ı ma'reke-i dîn ve cân-sipârân-ı meydân-ı yakīn olan sâ'ir dilâverânı teşvîk u tehyîc ve deryây-ı gayretlerini

1 bâr u büngâh-ı siklet A1 : bâr u büngâh-ı şe'âmet N1 : pây-ı siklet M1
2 askerden ..... bed-güheri N1, A1 : askeriyyeden birini M1
3 la'în-i N1, A1 : — M1
4 bâş-i A1 : pâş-i N1 : bâş-i M1
5 melâ'în-i N1, A1 : şeyâtîn-ı M1
6 icrây-ı ..... hayâllerine A1 : eczây-ı fend ü firîble tabh u i'mâl eyledikleri, şûrbây-ı hûlyâyı ve hayâllerine N1 : icrây-ı fend ü firîble i'mâl eyledikleri, şûrbây-ı hûlyây-ı M1
7 Muhâfız-ı Kal'a N1, A1 : kal'ada Muhâfız M1
8 Turnacı- ..... -başılık N1, A1 : Turnacı ve Zağarcı (زغره جی)-başılık M1
9 ve A1, M1 : — N1
10 eşmiş yürütmüş N1 : — A1, M1
11 gırînîş N1, A1 : reviş M1
12 cevâsîs irsâli N1 : irsâl-i cevâsîs A1, M1
13 küffârın N1, A1 : düşmenin M1
14 çıkup N1 : hurûc edüp A1, M1
15 cevânibe ..... eyledikleri N1, A1 : cevânibine icâle-i huyûl-i enzâr olurlar iken, taraf-ı muhâlifînden karagol ta'yîn etdikleri M1
16 -i kavm-i bûr N1, A1 : — M1
17 pîşe-i A1 : bîşe-i N1, M1

tahrîk ü temvic eylemekle[1], *"Ke'ş-şemsi sellü's-seyfe darben li'l-'idâ*"* lâmi'asınca, hemân cümlesi Bahr-ı sefîd[2]-âsâ cûşân olup, yek-'inân ol gürûh-i gürâzân üzere hecme-rîz-i savlet-i şîrâne ve bir sâ'at kadar tîğ u tüfengle âheng-perdâz-ı[3] ceng-i dilîrâne edüp, yârî-i nusrat-i hazret-i Bârî ile a'dâya[4] gālib ve ser-pençe-i satvetle bi'l-cümle sâz ü selb-i hayâtlarını sâlib oldular. Ol hengâmeye mu'âkıb verâdan pey-der-pey taburlar nümâyân ve zabâb-ı[5] muzlim ve sehâb-ı müterâkim gibi vefret ü izdihâmları meşhûd u 'iyân oldukda, [**N1 71b**] cem'-i yesîr ile ol ceyş-i kesîre mukābil olmak hazm ü şecâ'ate münâfî mahz-ı tehevvür olduğunu tasavvur eylemeleriyle, dâhil-i eküff-i igtinâm olan ganâyim birle *"el-'Avdü ahmed**"* semtini veche-i i'tizâm eylediler. Verâlarından küffâr-ı hâksâr[6] dahi gelüp, pîş-gâh-ı kal'ayı mahatt-ı bâr-ı idbâr edüp[7], henûz nağme-i nâ-râst-ı tranpeteye karâr vermeksizin, **beyt**:

Usûl-i ceng-i[8] harbî olmayınca ber-karâr olmaz

Bülend olsa ne denlü perde-i âgāze-i devlet

terânesiyle, ferkadân-ı âsümân-ı harb u gavgā[9], ya'nî Kāsım Paşa ve Pehlevân Ağa ve[10] ma'iyyetlerinde olan sâ'ir behâdırân-ı ceng-âzmâ, yek-dîğeri teşcî' u teşvîk ve *"Kâne hakkan 'aleynâ nasru'l-Mü'minîn***"* mefhûm-i mübîni mûcebince, kurta-i beşâret-fîrûzî vü[11] nusrat gûş-ı hûşlarına ta'lîk ederek, cünd-i Rahmân'ın kılleti ve hizb-i şeytânın vefreti ciheti, matrûh-ı nazar-ı mübâlât ü i'tibâr ve cümlesi Hâdi's-sübûl dergâhına tevekkül ve Fahru'r-rusül rûhâniyyetine tevessül birle, seyl-i hâyic ve bahr-ı mâyic gibi bîrûn-i kal'aya seylân u hurûca ibtidâr eylediler. Yek-pâre sell-i seyf-i âteş-bâre[12] edüp, velvele-i tekbîr ile gulgule-bahş-ı künbed-i esîr olarak, mânend-i peleng ü ne-

---

1 eylemekle N1, M1 : + [mısrâ]' A1

* كالشمس سلّوا السيف ضربا للعدى = Düşmanlara vurmak üzere güneş gibi parlayan kılıcı çektiler" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

2 lâmi'asınca ..... sefîd A1, M1 : mü'eddâsınca, hemân cümlesi Bahr-ı sepîd N1

3 perdâz-ı M1 : — N1, A1

4 edüp ..... a'dâya N1 : edüp, yârî-i nusrat-i hazret-i Bârî ile A1 : olup, yârî-i nusrat-i Bârî ile M1

5 zabâb-ı N1, A1 : kıbâb-ı M1

** العود احمد = Dönmek daha güzeldir" anlamına gelen Arapça atasözlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* II,34-35.

6 küffâr-ı hâksâr N1, A1 : düşmen M1

7 edüp M1 : etdiler N1 : eylediler A1

8 tranpeteye ..... ceng-i A1 : trampeteye karâr vermeksizin ceng-i N1 : tranpeteye karâr vermeksizin, beyt: Usûl-i ceng ü M1

9 gavgā N1 : vegā A1, M1

10 ve N1, A1 : — M1

*** و كان حقا علينا نصر المؤمنين = Müminlere yardım etmek de bize düşer" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, er-Rûm 30/47. âyetin son kısmıdır.

11 vü N1 : — A1, M1

12 -pâre sell-i seyf-i âteş-bâre A1 : -bâre sell-i süyûf-i âteş-pâre N1, M1

heng hamle ve âheng-i ceng **[M1 197]** ve yek-lahzada şecâ'atin mâ-fevkı dilîrî[1] vü şehâmet ibrâziyle pehnây-ı dünyâyı a'dây-ı bed-râya dîde-i mûrdan ve hufra-i kûr-i kâfir-i[2] makhûrdan teng eylediler, **beyt**[3]:

Sipâh-ı zafer-pîşe be-şitâfte[4]

Ne-dâde emân[5] *her ki-râ yâfte*[*]

Leşker-i nusrat-şi'âr-ı İslâm'ın, asker-i küffâr-ı hezîmet-encâm niçe[6] mertebe ez'âfı olduğundan başka, cümlesi âteş-bâz ve hasbe't-ta'lîm râst ve dürüst-endâz olup, dem-be-dem sergerdeleri olan kâfir-i bed-şiyemin ikdâm ü ibrâmına mebnî[7] ez-dil ü cân cidd ü cehd-i firâvân ile[8] muttasıl bârân gibi âteş-bâr[9] ve sadây-ı top-ı ra'd-âşûbla tanîn-endâz-ı kubbe-i[10] çarh-ı devvâr iken, hakkā ki dilîrân-ı İslâm, tezâhüm-i küffâr-ı li'âmdan[11] kat'â mübâlât eylemeyüp, pâ-ber-cây-ı merkez-i sebât olup, tîğ u tüfengle bir Haydarî ceng eylediler ki, leme'ân-ı süyûf-i sâ'ika-âsârdan, dîde-i âfitâb-ı tâbdâr **[N1 72a]** 'ayn-ı A'meş gibi[12] hîre ve bî-fer ve kahremân-ı leşker-i encüm olan dilîr-i târim-ı pencüm tesâ'ud-i ebhıre-i hûn serâsimeliğinden[13] ser-nigûn-i kürsî-i zer-ender-zer oldu. Husûsan zûr-bâz-ı ma'reke-i gazâ Pehlevân Ağa'nın, ol gün[14] meclây-ı zuhûrda cilveger[15] olan rezm-i Rüstemâne ve harb-ı Haydarâne'si, hîta-i ta'rîf ü beyâna bî-gâne olup, el-hak merdânelik dâdını icrâ ve heft-hân-ı tehemten-i devrânı nesh u ilgā eyledi. Ve lisân-ı zemân, sâbâş-ı[16] firâvânla hakkında işbu neşîde-i henûz-şenîdeyi güyân oldu. **Beyt**:

Felek gerçi şud dîde sad kahremân

---

1 dilîrî N1, A1 : dilîr M1
2 kâfir-i N1, A1 : düşmen-i M1
3 beyt M1 : — N1
4 be-şitâfte N1, A1 : be-şinâfte M1
5 emân N1, A1 : âmân A1
* سپاه ظفر پیشه بشتافته * نداده امان هر کرا یافته = Alışkanlığı zafer olan ordu koşmuş ve bulduğu hiç bir kimseye aman vermemiş" anlamına gelen Farsça bir beyittir.
6 nusrat- ..... niçe N1 : küffâr-ı/gaddâr-ı hezîmet-encâm, sipâh-ı fîrûzî-şi'âr-ı İslâm'ın nice A1, M1
7 dem-be-dem ..... mebnî N1 : — A1, M1
8 firâvân ile N1 : firâvânla A1, M1
9 âteş-bâr N1 : âteş-nisâr A1, M1
10 kubbe-i N1 : künbed-i A1, M1
11 küffâr-ı li'âmdan N1, A1 : gürûh-i muhâlifînden M1
12 A'meş gibi A1, M1 : A'meş-vâr N1
13 pencüm ..... serâsimeliğinden N1 : pencüm tesâ'ud-i ebhıre-i hûn sersemliğinden A1 pencüme tesâ'ud-i encere-i hûn sersemliğinden M1
14 gün N1, A1 : gûne M1
15 cilveger N1, M1 : cilve-nümûn A1
16 tehemten-i ..... şâbâş-ı N1 : tehemten-i devrânı nesh u insâ eyledi. Ve lisân-ı zemân şâpâş-ı A1 : nehmetin devrânını fesh u insâ eyledi. Ve lisân-ı zemân, sâpâş-ı M1

Ne-dîde[1] *velî çûn tûyî pehlevân*[*]

Hele bu gazây-ı garrâda cünûd-i gaybiyyenin imdâda geldiği, şekk ü şübheden âzâdedir. Ber-vech-i tahmîn yedi sâ'at zemân, dest ü girîbân keşiş[2] u gûşiş-i bî-gerânla karışık cengi ve zûd u[3] hûrd âhengi olup, âhır-ı kâr bi-'avn-i hazret-i Perverdigâr, *"Ve'l-'âkıbetü li'l-müttakīn"*[**] va'd-i mübîni bedîdâr, ya'nî sıfat-ı seniyye-i *"Nasrun 'azîz"*[***] cânib-i İslâmiyân-ı hakkāniyyet-âmîzde tecellî-nümâ ve livây-ı şevket ü şehâmetleri, evc-i sipihr-i berîne resâ olup, ekser mehâzîl-i küffâr cisr-i tîğ-i âbdârdan semt-i[4] bevâra güzâr ve bakıyyetü's-süyûfları, Serdâr-ı murdârlarıyla serdâde-i vâdî-i idbâr olmalarıyla, ser-pençe-i şehbâzândan güncişk-i cânlarını rehâ-dâr eylediler.

Mûmâ ileyh Muhâfız Paşa tarafından bu haber-i ravh-perver, Der-i devlet-medâr'a meserret-güster oldukda, bi'l-cümle kulûb-i Mü'minîn mesrûr u şâdân ve Bender ve Hotin âteşiyle sûhte olan havâtır-ı Müslimîn nev'an teşeffî-i sadr ile mazhar-ı tesliyet ü itmînân oldu; *ve'l-hamdü lillâhi 'alâ zâlik*[*4].

Bedî'a der-münâsebet-i ism-i İbrâhîm ve İsma'îl

Mûmâ ileyh Pehlevân İbrâhîm Ağa'nın kal'a-i merkūmenin imdâd ve muhâfazasına muvaffak olması zımnında, İbrâhîm ve İsma'îl beyninde olan münâsebet-i tâmmenin dekāyık-âşinâyân-ı hakāyık-i eşyâ' olanlara sırr-ı meknûnu[5] rû-şenâ oldu.

---

1 **Beyt** ..... *Ne-dîde* A1 : *Felek gerçi şud dîde sad kahremân* * *Ne-dîde* N1 : Beyt: *Felek gerçi dîde sad kahremân* * *Dîde* M1

* فلك گرچه بسيد ديده صد قهرمان * نديده ولى چون تويى پهلوان = Felek gerçi yüz kahraman gördü, fakat senin gibi bir pehlivan görmedi" anlamma gelen Farsça bir beyittir.

2 keşiş N1, A1 : — M1

3 zûd u N1 : zed ü A1 : zûd M1

** و العاقبة للمتقين = Sonuç Allah'tan korkup günahtan sakınanlarındır" anlamma gelen bu cümle Kur'ân, el-A'râf, 7/128. ve el-Kasas 28/83. âyetlerin son kısmıdır.

*** نصر عزيز = Üstün bir zafer" anlamma gelen bu kelimeler Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/126. âyetin son kısmında yer alan "و ما النصر الا من عند الله العزيز الحكيم = *Ve me'n-nasru illâ min 'indillâhi'l-'azîzi'l-'alîm* = Zafer, yalnızca mutlak güç ve hikmet sahibi Allah katındandır" meâlindeki âyetten hareketle söylenmiş gibi gözüküyor.

4 küffâr ..... semt-i N1 : küffâr kantara-i tîğ-i âbdârdan cânib-i A1 : kantara-i tîğ-i âbdârdan cânib-i M1

*4 و الحمد لله على ذلك = Bu hususta şükür Allah'a olmalıdır" anlamma gelen Arapça bir deyiştir. "**Zuhûr-i fevz ü nusrat-ı** ..... *zâlik*" kısmındaki bilgiler özetle ve değişik bir tertiple *Târîh-i Cevdet,* VIII,97-99'da kaydedilmiştir.

5 Mûmâ ileyh Muhâfız Paşa ..... meknûnu [Bu kısımda yer alan "**der-münâsebet-i ism-i İbrâhîm ve İsma'îl**" kısmı muhtemelen burası ile ilgili olarak N1 72a'nm sol kenarına yazılmıştır] N1 : **Bedî'a** Mûmâ ileyh Pehlevân Ağa'nın kal'a-i merkūme imdâdına muvaffak olması, mûmâ ileyh Muhâfız Paşa tarafından Der-i devlet-medâra meserret-bahş-ı tebşîr oldukda, bu haber-i ferah-perver ile bi'l-cümle kulûb-i Mü'minîn şâdân ve Bender ve Hotin âteşiyle sûhte olan havâtır-ı Müslimîn, nev'an teşeffî-i sadr ile mazhar-ı tesliyet ü

İhsân-ı Vezâret be-Kāsım Paşa ve 'atâyây-ı seniyye be-Pehlevân Ağa[1]

[**N1 72b**] Ânifen mersûm-i harîr-tahrîr olduğu üzere, İsma'îl[2] Kal'ası'nda vukū' bulan muhârebede mûmâ ileyh Kāsım Paşa'nın ibrâz eylediği hüsn-i tedbîr ve muhâfaza-i kal'a ve müdâfa'a-i a'dâ husûsunda merdâne ve dilîrâne sa'y ü gayret-i bî-kesel ü taksîrleri[3], nezd-i Mülûkâne'de makbûl ve min-ba'd dahi dîn ü Devlet-i 'aliyye'ye lâyık ve rızây-ı yümn-irtizây-ı[4] Husrevâne'ye muvâfık hıdemât-ı seniyyede[5] bulunacağı me'mûl olmağla, mâh-ı[6] zilka'denin gurresinde[◊] rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le kadr u şânı terfî' ve 'unvân-ı Gāzî ile[7] ol Vezîr-i şecî'in kāsım-ı tîğ-zen gibi nâm-ı bedî'i terfî'[8] kılındı. Ve Pehlevân Ağa'nm ber-vech-i muharrer zuhûra gelan[9] erliği ve ol ma'rekede ibrâz eylediği dilâverliği, gerek Vezîr-i[10] müşârun ileyh tarafından ve gerek cihât-ı sâ'ireden kemâ hiye mesmû' ve ma'lûm-i hazret-i[11] Pâdişâhî olup, lâkin 'Alemdâr Mustafa Ağa gümâştelerinden olmağla, nüvâziş ü taltîfleri Ağa-yı mûmâ ileyh tarafına sâdır olup[12], bi'l-vâsıta nâ'il-i 'atâyây-ı Hıdîvâne ve hakkında mevâ'îd-i cezîle sünûhu, semend-i şevk u gayretine[13] tâziyâne oldu.

---

itmînân oldu; *ve'l-hamdülillâhi 'alâ zâlik.* **Garîbe** İbrâhîm ve İsmâ'îl beyninde olan münâsebet-i tâmmenin dekāyık-âşinâyân-ı hakāyık-ı eşyâ olanlara sırr-ı meknûnu [Burada bahsedilen Pehlevân Ağa ile ilgili olarak 95a'nın sağ kenarında farklı bir hatla şöyle bir kayıt vardır: "Mûmâ ileyh Pehlevân Ağa ba'de-müddetin Vezîr ve Rusyalu'ya esîr olup çıkdıkdan sonra, Erzurum ve Karlî-ili taraflarında Vâlî ve Depedelenli 'Ali Paşa fermânlu oldukda üzerine ta'yîn olunup, muhâsara esnâ[sın]da fevt olmuş olan meşhûr Pehlevân Paşa'dır, *[aleyhi'r-rahmeh]*"] A1 : **Bedî'a** Mûmâ ileyh Pehlevân Ağa'nm kal'a-i merkūme imdâdma muvaffak olması, Muhâfız Paşa tarafından Der-i devlet-medâra meserret-güster oldukda, bu haber-i ferah-perver ile bi'l-cümle **[M1 198]** kulûb-i Mü'minîn mesrûr u şâdân ve Bender ve Hotin âteşiyle sûhte olan havâtır-ı Müslimîn, nev'an teşeffî-i sadr ile mazhar-ı tesliyet ü itmînân oldu; *el-hamdülillâhi 'alâ zâlik.* **Garîbe** İbrâhîm ve İsmâ'îl beyninde münâsebet-i tâmmenin dekāyık-âşinâyân-ı hakāyık-ı eşyâ olanlara sırr-ı mektûmu M1

1 **be-Kāsım Paşa ….. Ağa** A1, M1 : **bâ-Kāsım Paşa** N1
2 İsma'îl N1 : İsmâ'îl A1, M1
3 taksîrleri N1, M1 : bî-taksîrleri A1
4 irtizây-ı A1 : iktizây-ı N1, M1
5 hıdemât-ı seniyyede N1 : hıdemâtda A1, M1
6 mâh-ı N1 : şehr-i A1, M1
◊ 1 Zilka'de 1221 = 10 Ocak 1807 Cumartesi.
7 ile A1, M1 : birle N1
8 terfî' M1 : refî' N1, A1
9 zuhûra gelan A1, M1 : — N1
10 Vezîr-i N1 : Muhâfız-ı A1, M1
11 hazret-i N1, M1 : — A1
12 nüvâziş ….. olup [Bu kısım, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 96a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : — N1 : nüvâziş ü taltîfleri Ağa-yı mûmâ ileyh tarafına sâdır olup M1
13 gayretine A1 : celâdetine N1, M1

Beyân-ı esîr-şuden-i Muhâfız ve ehâlî-i[1] Bender ve Akkerman

Rakam-zede-i kilk-i râstî-beyân[2] olduğu üzere, bed-'ahd ü bed-peymân ve eczây-ı[3] mekr u hîle ve dürûğa enbân olan Moskovlu[4], çünki bağteten serhadleri cüyûş-i vahşet-hurûşla mel'ân edüp, üç[5] koldan Memâlik-i İslâmiyye'ye pây-endâz-ı 'udvân ve ta'vîk-ı haber[6] içün dest-res oldukları ehl-i İslâm'ı, şiddet-i şitâ'[7] behânesiyle tesvîf ü te'hîr eylemek husûsunu der-meyân eylemekle, Hotin Kal'ası'na bast-ı yed-i istîlâ eden Ceneral[8], Kara Mehmed Paşa'yı[9] ve Hotin ehâlîsini mevkūf-i şeşder-i keyd ü âl edemediğinden nâşî, anlar ne hâl ise hezâr zûr u zâr ile Kalas'da halâs yakasına nüfûs-i mihnet-me'nûslarım îsâl **[M1 199]** eylediler.

Lâkin Bender Muhâfızı ve vücûh ve[10] a'yânı, hem-reng-i mâr-ı münakkaş-nümâ olan melâ'în-i[11] pür-mekr u dehâların[12], nermî-i sûret ve nümâyiş-i mihr u şefekatlerine memkûr u mağbûn ve şiddet-i şitâ'[13] sebebiyle der-pîş olan ahtâr-ı râh-ı **[N1 73a]** pür-teşvîşden 'aceze-i sıbyân ü nisvânı mahfûz ve me'mûn[14] eylemek dâ'iyesiyle, varoş-i beldede doksan gün mikdâr meks ü karâr eylemeleri, münâsib-dîd-i re'y-i şeytanet-şi'ârları olmuşidi. Vaktâ ki İsma'îl[15] tarafına sevk etdikleri tabur, kûpâl-i şemşîr-i İslâmiyân'la mahzûl ü makhûr olup, sebük-hîz-i vâdî-i gürîz olanları Feldmerşal[16] tarafına luhûkla tahlîs-i nüfûs-i bed-urûk eylediklerinde, la'în-i dûzah-me'âb iğne yutmuş kelb gibi pîçâ-pîç-i[17] izdırâb olup, bu kadar bin melâ'înin def'aten kimi rehberî-i tîğ-ı tedmîr ile rû-be-râh-ı sa'îr ve kimi gıll-i züll ile vâbeste[18] vü esîr olduklarına dil-gîr ve perîşân-zamîr olmağla, ol harâret-i hışm u kin ve ol infi'âl-ı hırkat-âğînle[19] varoş-i Bender'de merbût-ı silsile-i nazar olan Hasan

1 **ehâlî-i** N1, A1 : **ehâlî-yi** M1
2 beyân N1 : zebân A1, M1
3 eczây-ı N1, A1 : icrây-ı M1
4 enbân olan Moskovlu N1, A1 : nigehbân olan Rusyalu M1
5 vahşet- ..... üç M1 : nekbet-hurûşla mel'ân edüp, üç A1 : nekbet-hurûş ile mel'ân edüp, üc N1
6 haber N1, A1 : cezâ M1
7 şitâ' N1 : şitâ A1, M1
8 Ceneral N1, A1 : — M1
9 Paşa'yı N1, M1 : Paşa A1
10 ve N1, M1 : — A1
11 melâ'în-i N1, A1 : — M1
12 dehâların N1, A1 : nihâdların M1
13 şitâ' N1 : şitâ A1, M1
14 me'mûn A1 : me'mûl N1, M1
15 İsma'îl N1 : İsmâ'îl A1, M1
16 olanları Feldmerşal N1, A1 : Feldmarşal M1
17 la'în-i ..... pîçâ-pîç N1, A1 : iğne yutmuş hayvân gibi pîcâ-pîc-i M1
18 def'aten ..... vâbeste N1 : def'aten/def'ine kimi rehberî-i şemşîr ile 'âzim-i cânib-i bi'se'l-masîr ve kimisi gıll-i züll ile beste A1, M1
19 âğînle A1, M1 : âğîn ile N1

Paşa'yı dâ'iresiyle ve bi'l-cümle ricâl ü nisvân ve sıbyânı kezâlik ol esnâda istîlâ eyledikleri Akkerman sükkânını esîr ve diyârlarına isrâ vü tesyîr eylediği keyfiyyeti[1], müşârun ileyhin baş-çukadârları yediyle firistâde kıldığı, kā'imesinden ma'lûm-i vükelâ'-i[2] devlet oldukda, bi'l-cümle ehl-i dîn, gam-kîn ve dirîğ u efsûsla dem-sâz-ı âh ü enîn oldu*.

Zikr-i ahvâl-i Voyvoda-i Eflâk ve Boğdan

Bâlâda pâymâl-i hâme-i îmâ vü ifâde olduğu üzere, Eflâk Voyvodası Kostantîn İpsilandi la'în-i bî-dîn ve hâ'in-i habâset-âyînin[3] çirk-âbe-i fesâd ü hıyâneti müte'affin ve sıyâneten li'l-mülk lüzûm-i 'akl ile[4] 'azl ü tenkîli, umûr-i[5] zarûriyyeden olduğu müte'ayyen olup, Boğdan Voyvodası 'Aleksandır Moroz[i] dahi rûbeh-meniş ve fenn-i politikada sâhib-i verziş olmağla, hâl-i 'âlemin reviş ü gerdişine im'ân-ı nazar-ı bîniş eylediğinden, dem-be-dem 'azlini niyâzdan[6] hâlî olmamağla vükelây-ı devlet ol bâbda cûyende-i zemîn-i fursat iken, bundan akdemce[7] Leh içre sevk-ı leşker-i cerrâr ve Rusyalu ile müceddeden tarh-ı esbâb-ı kârzâr u peykâr[8] üzere olan Fransa İmperatoru Bonapart[9] cânibinden, Âsitâne-i sa'âdet'de[10] mukîm Sebestiyan nâm elçisine bir kıt'a kağıdı[11] vârid ve mefhûmunda Rusyalu **[N1 73b]** kendüsiyle sulh u musâfâta tâlib olup, Devlet-i 'aliyye-i ebed-bünyânın zîr-i cemîle-i[12] imtinânında olduğundan başka, miyânede sahî-beste-i in'ikād ve şâyân-ı ta'vîl ü[13] i'timâd olan 'ukūd u[14] 'uhûd muktezâsınca şurût-ı **[M1 200]** musâlahalarından birinin zımnında Devlet-i 'aliyye'nin temâmiyyet-i mülkü münderic[15] ve zımnen min-ba'd Eflâk ve Boğdan memleketlerinde muhdes olan nezâret-i Rusya mâddesinin infisâlı mündemic[16] olmağla, vech-i mezkûr üzere

---

1 diyârlarına ..... keyfiyyeti M1 : diyâr-ı nekbet-medârlarına isrâ vü tesyîr eylediği keyfiyyet N1, A1
2 vükelâ'-i N1 : vükelây-ı A1, M1
* "**İhsân-ı Vezâret be-Kāsım** ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,99'da kaydedilmiştir.
3 İpsilandı ..... âyînin N1 : İpsilandi la'în-i bî-dîn ve hâyin-i habâset-âyînin A1 İpsilandi'nin M1
4 lüzûm-i 'akl ile A1 : — N1 : lüzûm-i 'aklî ile M1
5 umûr-i A1, M1 : — N1
6 hâl-i 'âlemin ..... niyâzdan N1 : dem-be-dem 'azlini istid'âdan A1, M1
7 akdemce N1 : akdem A1 : mukaddemce M1
8 esbâb-ı kârzâr u peykâr M1 : esbâb-ı kârzâr N1 : âsiyâb-ı kârzâr u beykâr A1
9 Bonapart M1 : — N1, A1
10 Âsitâne-i sa'âdet'de N1, M1 : Der-sa'âdet'de A1
11 kağıdı N1, A1 : kağıd M1
12 cemîle-i N1, A1 : cemîl-i M1
13 ta'vîl ü N1, A1 : — M1
14 u N1, M1 : — A1
15 münderic N1, A1 : — M1
16 mündemic N1, A1 : münderic M1

voyvodateyn-i mesfûreteynin 'azline hâhişker-i vesâ'il ve tebdîlleri tahtında ez-ser-i nev hâsıl olacak küleh[1]-rübâlık tayyâresine beste-dil olan vükelây-ı umûr, bu bâbda berzede-i sâmân-i[2] şu'ûr olup, bî-tereddüd ü te'hîr ikisini birden 'azlle[3] Boğdan'a İskerlet'i ve Eflâk'a 'Aleko'yu te'mîr eylediler. Bermûceb-i fermûde, her biri savb-ı me'mûrlarına[4] reh-peymûde olup, selefleri bâ-emr-i 'âlî Der-bâr-ı me'âlî'ye 'avdet içün da'vet olunmuşidi.

Kostantîn-i la'înin[5] emr-i şerîf, resîde-i dest-i hıyânet[6]-elîfi oldukda *"el-Müsî'u müstevhişun[7]*"* vahşeti ve[8] "Birâder eski mesel, yağrı olan kocunur" zucretiyle, hemân Bükreş'den raht-çîn-i ârâm ve mükemmel dâ'ire ve emvâl ve eşyây-ı sâ'iresiyle Nemçe erâzîsinden Rusya tarafına hırâm-bend-i tekâvür-i sür'at ü i'tizâm olmağla, *"el-Cinsü ma'a'l-cins**"* mücâzebesiyle 'iyân ve ol kâfirin sırf Moskovlu olduğu nümâyân olup ve 'Aleksandır derhâl Âsitâne-i râstâne'ye[9] matıyye-rân-ı isti'câl oldu.

Voyvoda-i cedîdler dahi hatt u tirhâlle[10] makarr-ı emâretlerine resîde[11] olup, mebâdî-i umûr-i lâzimelerine âgāz ile henûz mukaddimât-ı mertebelerini temhîd eyleyecekleri[12] hengâmda, Âsitâne-i sa'âdet'de Rusya Elçisi'nin tezkârı müstehcen, perde-bîrûn ibrâm-ı kûh-efkenine mebnî, voyvodalıklar kemâ fi's-sâbık seleflerine ibkā olunup, 'Aleksandri[13] tekrâr ircâ' ve Kostantîn-ı la'în[14] tarafına dahi ibkāyı müş'ir emr-i mutâ', yed-i[15] berîd ile isrâ vü isrâ' kılındı. İskerlet ve 'Aleko[16], henûz çâşnî-çeş-i şimât-ı âmâl ve dehân-âlây-ı bâde-i ikbâl **[N1 74a]** oldukları hâlâlde, nâgâh emr-i infisâlleri zuhûr ve hasbe'l-iktizâ' Der-bâr-ı sa'âdet[17]-ihtivâ'ya 'avd ü kufûl ile me'mûr oldular.

---

1 küleh N1 : külâh A1, M1
2 sâmân-i N1 : dâmân-ı A1, M1
3 'azlle N1 : 'azl ile A1, M1
4 me'mûrlarına N1 : me'mûrelerine A1, M1
5 Kostantîn-ı la'înin N1, A1 : Kostantîn'in M1
6 hıyânet N1, A1 : mekîdet M1
7 *müstevhişun* N1, A1 : *mütevahhişun* M1
* المسيئ مُسْتوحِشٌ = Kötülük yapan ürkek olur" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.
8 ve N1, M1 : [mısrâ]' A1
** الجنسُ مَعَ الجنسْ = Aynı cinsten olanlar, aynı cinsten olanlarla beraberdir" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.
9 *el-Cinsü* ..... râstâne'ye N1 : *el-Cinsü ma'a'l-cinsi"* muhâdeniyyesi 'iyân ve ol kâfirin sırf Moskovlu olduğu nümâyân ve 'Aleksandri derhâl Âsitâne-i râstâne'ye A1 : 'Aleksandır derhâl Âsitâne-i sa'âdet tarafına M1
10 tirhâlle N1 : tirhâl ile A1, M1
11 resîde N1, M1 : resîd A1
12 eyleyecekleri M1 : eyleyecek N1, A1
13 Aleksandri A1 : Aleksandır N1, M1
14 Kostantîn-i la'în N1, A1 : Kostantin M1
15 yed-i N1, A1 : bir M1
16 kılındı. İskerlet ve 'Aleko A1, M1 : olundu. İskerlet ve 'Aliko N1
17 iktizâ' Der-bâr-ı sa'âdet N1 : iktizâ Der-bâr-ı me'âlî A1, M1

Kostantîn tarafına mersûl olan[1] emr-i 'âlî, Kamaniçe'de[2] yed-i mesfûra mevsûl oldukda, rû-gerdân-ı telakkī vü kabûl olmağla, bu peyâm-ı bârid, sâmi'a-i vükelâya vârid oldukda[3], İskerlet yine ibkā ve Ruscuk'da menşûr-i cedîd, dest-i mersûma resâ olup[4], 'Aleksandır dahi makarr-ı emâret-i Boğdan olan Yaş Kasabası'na karîb Fokşan[5] nâm mahalle vusûlünde[6], Rusyalu'nun Turla'dan 'ubûr ve Feldmerşal'in Boğdan Ülkesi'ne[7] itâle-i pây-i veyl ü sübûr eylediği haberi, vâsıl-ı sem'-i şu'ûru oldukda, mahall-i mezbûrda karâr ve ol bâbda i'mâl-i 'avâmil-i efkâr edüp, **[M1 201]** bilâhare Rusya askerinin[8] mahall-i mezbûra tekarrublerini istimâ' eyledikde, savb-ı Âsitâne-i sipihr[9]-irtifâ'a irticâ' eyledi.

İskerlet Voyvoda Ruscuğ'a vürûdunda Hotin ve Bender hâdiseleri 'Alemdar Mustafa Ağa'nın nihânî hârik-ı sitâre-i sâmi'a-i iz'ânı olmağla, Voyvoda-i mersûma hufyeten ihbâr ve[10] ol dahi Hotin Vâlîsi'nin kendüsüne[11] tahrîr eylediği istihbâr kıssasını[12] ve der-sâ'at müşârun ileyhin kā'imesini bir kıt'a 'arîzaya melfûfen Der-i devlet-karâr'a[13] itâre vü tesyâr eylediğini nakl ü iş'âr[14] eyledikde, bî-vakfe-i te'hîr, Ağa-yı mûmâ ileyh dahi keyfiyyet-i hâli, 'atebe-i bâhiretü'l[15]-me'âlîye 'arz u tahrîr eyledikden sonra, kendisi dahi tertîb ve techîz-i[16] asâkir u mühimmât ile[17] sevâhil-i Nehr-i Tuna muhâfazası bâbında, sâ'id-i gayret ü ihtimâm-ı teşmîr eyledi. Haber-i mezkûra binâ'en mersûm voyvodaların verây-ı süradık-ı Takdîr'den cilve-nümây-ı sâha-i zuhûr olacak suver-i şu'ûnât-ı gaybiyyeye müterakkıben Ruscuk'da ikāmetleri, tasvîb-kerde-i erkân-ı devlet olmağla, her birine taraf-ı Pâdişâh-ı İskender-âyînden mâhiyye beşer kîse akça[18] ta'yîn ve hulûl-i vakt-i merhûnuna kadar meks ü temkîn kılındılar*.

1 olan N1 : — A1, M1
2 Kamaniçe'de N1, M1 : Kamanice'de A1
3 rû-gerdân-ı ..... oldukda N1, M1 : — A1
4 resâ olup N1, A1 : irsâl olunup M1
5 Fokşan M1 : Fohşan N1, A1
6 mahalle vusûlünde N1, M1 : mahalde A1
7 Feldmerşal'in Boğdan Ülkesi'ne N1 : Feldmerşal'in/Feldmarşal'in Boğdan Ülkâsi'ne A1, M1
8 askerinin M1 : askeri N1, A1
9 Âsitâne-i sipihr N1, A1 : Âsitâne'ye M1
10 ve M1 : — N1, A1
11 kendisine A1 : kendüsüne N1, M1
12 kıssasını N1, A1 : kazıyyesi M1
13 Der-i devlet-karâr'a A1, M1 : Der-bâr-ı devlet'e N1
14 iş'âr N1 : tezkâr A1, M1
15 bâhiretü'l N1, A1 : bâhiru'l M1
16 kendisi dahi tertîb ve techîz-i A1, M1 : kendüsi dahi techîz ü tertîb-i N1
17 mühimmât ile N1, M1 : mühimmâtla A1
18 akça M1 : akca N1 : — A1

* "**Zikr-i ahvâl-i** ..... kılındılar" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,97-98'de kaydedilmiştir.

Sâniha[1]

Fakîr derim ki, Bonaparta'nm Sebestiyan'a[2] vech-i mezkûr üzere[3] tahrîr u beyânı ve anm dahi hasbe't-ta'lîm berg u şâhlar[4] vererek tevsî'-i meydânı, mahzâ politika-i[5] Firengâne'lerine mebnî bir ma'nâ olup, vükelây-ı devletimiz olan akca[6] dînlü yâdigârlar, henûz [**N1 74b**] gerek Fransalu[7] ve gerek Rusyalu tarafından i'timâda sâlih keyfiyyet-i mezkûreye[8] dâ'ir devletce kat'î beyânnâme misillü eser u haber vârid ü sâdır olmaksızın, mahzâ tama'-ı hâm tehevvürüyle pîş ü pes-i maslahatı, fikr ü mülâhazadan zuhûl edüp, hemân ol kadarca ser-rişte-i umûr-i mevhûmla[9] voyvodaların tebdîlleri husûsuna tehâlük ü hücûmları ne derecelerde[10] nâ-ma'kûl olduğu, mertebe-i bedâhete mevsûldür. İlâ hâze'l-ân Memâlik-i 'Osmâniyye'nin[11] çekdiği mihnet ve gördüğü hasâret ü perîşâniyyetden[12] mâ'adâ, taraf-ı Saltanat'a dahi îras-i vaz'-ı dîğer-gûn edüp, kendülerin dahi[13] iltihâk-ı sevâlif-i kurûn etmelerine kadar müstetba' olmuşdur. Bu Bende-i nâ-kâm, her çend bir 'abd-i güm-nâm ve i'râbdan hazzı olmayan fırka-i müstehâmdan olup, lâkin Devlet-i 'aliyye veliyy-i ni'metimiz olmak hasebiyle[14], hâlis u muhlis dâ'î ve hayr-hâhlarından olduğumuz münâsebetiyle[15], zarar u hasâretine müte'essir ve zûll ü hakâretine mütekeddir olmakda meslûbü'l-ihtiyâr olduğumuz[16], vâreste-i kayd-ı istitârdır. Devlet-i 'aliyye [**M1 202**] hakkında sâ'ir meşhûd u mesmû'umuz olan mükeddirâtm mecmû'undan ezyed iki kelâm-ı zehr-nâk, peykân-ı hadeng-i cân-sitân gibi ciğer-gâhıma te'sîr eylemekle, hâlâ zahmı merhem-pezîr-i iltiyâm olmamışdır. [Mısrâ]'[17]:

İşler yüreğim yâreleri, bitmez onulmaz

Biri mersûm voyvodaların tebdîlleri 'akabinde Rusya Elçisi'nin zikri müstehcen vaz' ile[18] Bâb-ı 'âlî'ye gelüp, üştür-i dîvâne gibi keff-endâz ve

---

1 merhûnuna ..... **Sâniha** A1 : kadar meks ü temkîn kılındı N1 : merhûna meks ü temkîn kılındılar. **Sâniha** M1
2 Bonaparta'nm Sebestiyan'a N1 : Fransa İmperatoru'nun A1 : Bonapart'ın Sebestiyan'a M1
3 üzere N1, M1 : + Sebestiyan'a A1
4 hasbe't- ..... şâhlar N1 : hasbe't-ta'lîm berg u şâh A1 : hasbe't-tanzîm berg u şâh M1
5 politika-i M1 : politika-yi N1, A1
6 devletimiz olan akca N1 : devlet olan akça A1, M1
7 Fransalu A1 : Bonaparta N1 : Bonapart M1
8 mezkûreye N1, M1 : mezkûra A1
9 umûr-i mevhûmla M1 : mevhûm ile N1 : mevhûmla A1
10 derecelerde A1, M1 : derecede N1
11 'Osmâniyye'nin A1 : Sultaniyye'nin N1, M1
12 perîşâniyyetden N1, M1 : perîşânîden A1
13 kendülerin dahi N1 : kendülerinin dahi A1 : kendülerinin M1
14 olmak hasebiyle N1, M1 : olduğu haseble A1
15 münâsebetiyle M1 : hasebiyle N1 : sebebiyle A1
16 olduğumuz N1 : bulunduğumuz A1, M1
17 [Mısrâ]' A1, M1 : — N1
18 vaz' ile N1 : vaz'la A1, M1

gûnâ-gûn girîv ile 'alâ mele'i'n-nâs velvele-sâz olarak, Re'îs Efendi'nin[1] odası hâricinde bir iskemleye ku'ûd ve: "Bizden istîzân etmeksizin[2] Eflâk ve Boğdan voyvodalarını tebdîl sizin ne hadd ü vazîfeniz idi, bu ne dimekdir? Şimdi yine evvelkileri makāmlarına i'âde edersiz ve illâ on beş güne değin[3] berren ve bahran hücûm ile[4] devletimiz dediğinizi Konya ve Şâm diyârlarına dahi hasret edüp, memâlikinize[5] İmperator fermânları neşr u icrâ eylemek, 'indimizde su içmekden esheldir. Sizi şimdiye kadar mahzâ mürû'etimizden ve ba'zı gûne bey' u şirâ mu'âmelesine lüzûmunuzdan[6] nâşî, ibkā ederiz ve illâ şöyle ederiz böyle ederiz[7]" zemînlerinde çirk-âbe-feşân olup, bir harfine tehammül eylemek, benî âdem değil, behâyim ü haşerâtın vüs'-i[8] havsalasına güncâyiş-pezîr-i imkân olmayacak ciğer-dûz [**N1 75a**] herze vü hezeyân-ı cânsûz sözler îrâd[9] ederek, Bâb-ı 'âlî'yi şerr u şûr ile mâlî eyledi. Bi'l-cümle ricâl-i Bâb-ı 'âlî, ol kâfir-i dûzah-me'âba hezâr pîç ü tâb ile[10] tekâ-pû ve şitâb edüp, odaya yâhûd yukarıya[11] kudûmleri zımnında niyâz ü lâbe ve müdâheneler ibrâz eyledikce, gılzat u ru'ûneti ziyâd[12] ve ısrâr u ta'nîfi iştidâd bulup, hulâsa-i kelâm dil-hâhını icrâ eylemedikce sandalden kıyâm eylemeyüp ve[13] hemân oradan makarr-ı nuhûsetine i'tizâm eyledi. Bu 'Abd-i bî-nevâ, sevk-ı kazâ ile ol gün hasbe'l-iktizâ'[14] Bâb-ı 'âlî'de bulunduğum hasebiyle, mel'ûn-i mesfûrun kavl ü fi'li, bi'n-nefs mesmû' u manzûrum oldu.

Biri dahi Bonaparta'nın[15]: "Osmânlu Devleti'ni Cibrîl gibi[16] ben tutayorum ve illâ çokdan hâksâr ve zîr u zeber olması derkârdır" dediği[17], kelâm-ı nâ-fercâmıdır. İşte bu iki söz halâ derûnumda ciğer-sûzdur. Hazret-i Kādir-i bî-çûn dergâhından niyâz olunur ki, bu iki tarafı dahi Devlet-i 'aliyye, zûr-i şemşîr ile[18] dest-zede-i kahr u tedmîr edüp, ol vechile zahm-ı dil-i mecrûhum

1 Efendi'nin A1, M1 : — N1
2 etmeksizin A1 : eylemeksizin N1, M1
3 değin N1 : kadar A1 : dek M1
4 hücûm ile N1, M1 : hücûmla A1
5 memâlikinize N1 : memâlikinizde A1, M1
6 lüzûmunuzdan N1, A1 : halel tetarruku vâhimesinden M1
7 böyle ederiz N1, A1 : — M1
8 vüs'-i N1, A1 : + ve M1
9 sözler îrâd N1 : reşş A1, M1
10 kâfir-i ..... ü tâb ile N1 : kâfir-i dûzah-me'âba hezâr pîç ü tâbla A1 : gaddâr-ı nekbet-me'âba hezâr pîç tâb ile M1
11 yukarıya N1, M1 : yukaruya A1
12 ziyâd N1, A1 : izdiyâd M1
13 ve N1, A1 : — M1
14 iktizâ' N1 : iktizâ A1, M1
15 Bonaparta'nın N1 : Napolyon Bonaparta'ınn A1 : Bonapart'ın M1
16 Cibrîl gibi N1, A1 : hasbe'l-mürû'eti M1
17 dediği A1, M1 : — N1
18 zûr-i şemşîr ile M1 : şemşîriyle N1, A1

mündemil[1] ve teşeffî-i dil-i[2] mahzûnum hâsıl ola, âmîn ve[3] sümme âmîn*. **[M1 203]**

Lâyiha

Fakīr derim ki, vech-i mezkûr üzere voyvodaların tebdîli birle, zuhûr eden hâdisenin sebebi yine Fransalu kâfiridir[4]. Zîrâ Devlet-i 'aliyye gerçi ol mel'ûn tarafına[5] mâ'il olup, lâkin samîmî olmayup, hasbe'l-iktizâ olduğu ma'lûmu olmağla, Rusyalu'nun gereği gibi tesallutu vukū'uyla, kendü tarafına bi'l-küllîyye Devlet-i 'aliyye igtirâ ve dil-hâhı olan ittifâk mâddesine sûret-nümâ ola. La'în-i bâtıl[6] ol bâbda cüst-cûy-i kârgâh-ı vesâ'il ederek, mültemisi[7] olan bu vesîleye dest-res oldu, ya'nî Devlet-i 'aliyye Rusyalu'nun Memleketeyn'e nezâretinden dil-gîr ve Kostantîn'in hıyâneti sebebiyle ana münharifü'z-zamîr olup, husûsan vükelâ ve kurenâ yâdigârlarının tayyârât-ı 'â'idesine mebnî[8] tebeddülleri gözlerinde uçar ve gice ve[9] gündüz gönüller geçer olduğu ma'lûm ve ednâ ser-rişte bulduklarında, perde-i tama'-ı hâm sebebiyle[10] dîde-i ser-encâm olacağı meczûm olmağla, her ne kadar serbesiyyet-i Memleket-i[11] Devlet-i 'aliyye şart-ı musâlaha[12] erkânından ise de, henûz sûret-i zâhirde cilve-ger olmaksızın elçisine iş'âr ve elçi dahi dakīka-i râz-ı İmperator'a vukūfu sebebiyle maslahata dürlü dürlü berg-u şâh vererek, tebdîlât-ı mezkûreye igrâ ve vükelâ ve kurenâ devletlüleri dahi[13] birkaç bin kîse akçalar[14] almak belâsıyla Devlet-i 'aliyye'yi bu derd-i 'asîru'd-devâya mübtelâ eylediler. *Küllü şey'in bi-kader***,

---

1 mündemil N1, M1 : mütedâmil A1
2 dil-i N1 : kalb-i A1, M1
3 ve M1 : — N1, A1
* "Biri mersûm voyvodaların ..... âmîn" kısmında yer alan bilgiler özetle, bazı değerlendirmelerle ve "'Âsım Efendi'nin beyânına göre ... 'Âsım Efendi bunu hikâye etdikden sonra ...'Âsım Efendi'nin dediği gibi" şekillerinde *'Âsım Efendi Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VIII,76'da kaydedilmiştir.
4 Fransalu kâfiridir A1 : — N1 : Fransalu'dur M1
5 mel'ûn tarafına A1 : — N1 : tarafa M1
6 La'în-i bâtıl A1 : — N1 : Merkūm M1
7 mültemisi A1 : mültemis N1, M1
8 mebnî A1 : — N1, M1
9 ve A1 : — N1, M1
10 sebebiyle N1, M1 : seyl-i A1
11 Memleket-i A1 : — N1, M1
12 musâlaha N1, M1 : musâlahası A1
13 dahi A1 : — N1, M1
14 kîse akçalar A1 : — N1 : kîseler M1
** كل شئ بقدر = Her şey bir ölçü üzeredir" anlamına gelen bu cümle "انا كل شئ خلقناه بقدر = *İnnâ külle şey'in bi-kader* = Biz, her şeyi bir ölçüye göre yarattık" meâlindeki Kur'ân, et-Tevbe 54/49. âyetinden hareketle söylenmiş gözüküyor.

ammâ cenâb-ı Rabbü'l-'âlemîn hemân def'i esbâbını halkla, Ümmet-i Merhûme'yi emîn eylesün[1], âmîn âmîn[2].

Sûret-i hatt-ı şerîf-i Şehriyâr-ı satvet-mu'tâd ve beyân-ı şurû'-i mukaddimât-ı gazv ü cihâd ber-düşmen-i dîn-i[3] dalâlet-nihâd

Bâlâda keşîde-i musattar-ı[4] tahrîr u ifâde olunduğu[5] üzere, Devlet-i 'aliyye ile Rusya Devleti arasında[6] revân olan nehr-i müvâlât, 'an-asl Bonaparta'nın tasdîk mâddesinden ve vükelây-ı devletin Fransalu'ya temâyülleri husûsundan[7] mütekeddir olup, ba'dehû Eflâk ve Boğdan voyvodalarının tebdîlleri husûsu[8], ser-rişte-i fesh-ı musâlaha ve musâfât olmağla, her ne kadar ibkāları dahi sûret-yâb olduysa[9] da, sinîn-i medîdeden berü câ'il-i meydân-ı emel ü ârzû ve zabt u teshîri husûsuna ez-dil ü cân vesîle-cû oldukları, Eflâk ve Boğdan memleketlerine kemâl-i tehâlüklerinden nâşî, dest-i temâlüklerinden sâz ve seleb-i ârâmı sâlib olmağla, 'alâ hîn-i gafletin Memâlik-i mahrûse'ye te'addî ve 'udde vü 'atâddan hâlî kılâ' ve bilâd-ı İslâmiyye'yi[10] ânen fe-ânen istîlâya **[M1 204]** teşaddî eyledikleri haber-i vahşet-eseri[11], peyder-pey Der-bâr-ı sa'âdet-karâr'a resîd [**N1 75b**] ve defâtir-i kulûb-i İslâmiyân'dan esâmî-i ârâm u huzûr[12] resîd olup, Rusya Elçisi'nden su'âl olundukca, Voyvodalık ibkāsı mâddesinin hîn-i icrâsında devleti tarafına inhâ vü iş'ârdan[13] başka, muktezây-ı me'mûriyyeti üzere cüz'î ve küllî sebeb-i münâza'a olmadığını ve keyfiyyet-i hâdiseye dâ'ir kendüye bir dürlü[14] haber gelmediğini tekrâr be-tekrâr ifâde vü iş'âr ve Ruscuk A'yânı tarafından ise Rusya askerinin sergerdesi olan Mikelsøn [=Michelson]* nâm Ceneral-i

1 **Lâyiha** ..... eylesün M1 : + [Bu uzunca kişim, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 97a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : — N1
2 eylesün, âmîn âmîn A1 : — N1 : eylesün M1
3 **Sûret-i hatt-ı ..... dîn-i** A1 : **Beyân-ı şurû' be-mukaddimât-ı gazv ü cihâd ber-düşmen-i dîn-i** N1 : **Beyân-ı şurû' be-mukaddimât-ı gazv ü ictihâd ber-düşmen-i** M1
4 musattar-ı N1, A1 : satr-ı M1
5 olunduğu A1 : olduğu N1, M1
6 'aliyye ile Rusya Devleti arasında A1 : 'aliyye ile Rusya Devleti miyânında M1 : seniyye ile Rusyalu miyânında N1
7 nehr-i ..... husûsundan N1 : nehr-i müvâlât 'an-asl Napolyon Bonaparta'nın tasdîk mâddesinden A1 : mühr u müvâlât, 'an-asl Bonapart'ın tasdîk mâddesinden M1
8 tebdîlleri husûsu A1 : tebeddülleri maslahatı N1 : tebeddülleri husûsu M1
9 olduysa N1, A1 : oldu ise M1
10 İslâmiyye'yi A1, M1 : İslâmiyye'ye N1
11 eseri A1, M1 : eserleri N1
12 huzûr N1 : huzûru A1, M1
13 inhâ vü iş'ârdan A1 : iş'âr u inhâdan N1, M1
14 dürlü N1, A1 : — M1

* Metnimizde sözü edilen Rus Generali Michelson için bk. meselâ Jacques Peuchet, *Campaigns of the Armies of France, in Prussia, Saxony and Poland under the Command of his Majesty the Emperor and King in MDCCCVI and VII,* İngilizce'ye trc. Samuel Mackay, Boston 1808, III,73.

mel'anet[1]-irtisâm, Rumeli kazâlarının kuzât ve zâbitânına hıtâben gûnâ-gûn fesâd ü füsûndan 'ibâret ve miyâne-i İslâmiyân'a, husûsan Nizâm-ı Cedîd askerinden reybe[2] vü gümâna müstağrak zümre-i Bektâşiyân'a, Rumeli'de[3] kâ'in a'yânâna ilkāy-ı ihtimâlât ü zunûndan kinâyet beyân-nâmeler neşr u irsâliyle zu'm-i[4] bâtılınca ehl-i İslâm'ı firîfte ve memkûr ve bu takrîb derûn-i mülk-i Hâkānî'ye neşr-i haşerât-ı fitne vü şikākla aktâr u aktân-ı[5] İslâmiyân'ı haşrgâh-ı şerr u[6] şûr etmek misillü bir devletin irtikâb ve bir milletin iktirâb eylemeyeceği mel'anete mübâderetleri peyâmı ve bir cânibden dahi asker-i hezîmet-eserinin kadem-be-kadem tehattî vü tecâvüzleri, havâdisât-ı[7] nâ-fercâmı tevârüd etmiş olmağla, keyfiyyet-i hâl[8] ma'rûz-ı dergâh-ı Saltanat-ı muhalledü'l-ikbâl[9] oldukda, hâne-i Fetvâ-penâhî'de 'umûmî 'akd-i encümen-i şûrâ olunup, mutâbakat-ı şerî'at-i mutahhere ile karâr-ı maslahat müzâkere olunmak bâbında hatt-ı hümâyûn-i Cihân-dârî sudûruna mebnî, şehr-i şevvâlü'l-mükerremin[10] onuncu sebt günü◊ Sadrıa'zam ve Kapudan Paşa ve sudûr-i kirâm ve 'ulemây-ı a'lâm ve Yeniçeri Ağası ve mansûb ve ma'zûl ricâl-i devlet, mahall-i merkūmda halka-bend-i meşveret olup, ibtidâ Rusyalu'nun bu âna kadar serzede-i zuhûr olan harekât-ı fazîhasının müzekkiresi[11], ba'dehû Hotin Muhâfızı müşârun ileyhden ve Ruscuk A'yânı mûmâ ileyhden vârid olan kavâ'im kırâ'et olunup, müfâd ü mefhûmu cümlenin ma'lûmu oldukda, taraf-ı Fetvâ-penâhî'den feth-i kelâm birle, Rusyalu'nun nakz-ı 'ahdi fi'len tebeyyün ve vücûb-i şer'î ile[12] anlara sefer eylemek ehl-i İslâm üzere tekarrur u te'ayyün eylediğini[13], **[N1 76a]** kalem-i lisân-ı muhteremleriyle sahâyif-i kulûb-i huzzâra tenmîk ve sudûr-i kirâm ve 'ulemây-ı a'lâm ve bi'l-cümle encümen-ârây-ı ictimâ' u iltiyâm **[M1 205]** olanlar ba'de't-tasdîk, bu def'a Memâlik-i mahrûse'ye tecâvüz eden düşmen-i dîni[14] def'-i sâ'il[15] yetîresiyle müdâfa'ada tehâvün ü te'hîre cevâz gösterilür ise, zarar-ı küllîyi müstelzim[16] olacağını tahkîk eyledik-

1 mel'anet N1, A1 : mefsedet M1
2 reybe N1, A1 : reyb M1
3 Rumeli'de N1 : ve Rumeli'de A1 : Rumeli'nde M1
4 zu'm-i N1, A1 : + ve M1
5 şikākla aktâr u aktân-ı N1 : şikākla aktâr u aktât-ı A1 : şikāk ile aktâr u aktân-ı M1
6 şerr u N1 : şûran A1, M1
7 havâdisât-ı M1 : havâdis-i N1, A1
8 -i hâl N1 : — A1, M1
9 -ı muhalledü'l-ikbâl N1 : — A1, M1
10 -i Cihân-dârî ..... -mükerremin M1 : şeref-sudûruna mebnî, şehr-i şevvâl-i şerîfin N1 : -i Cihân-dârî sudûruna mebnî şehr-i şevvâlin A1
◊ 10 Şevvâl 1221 = 21 Aralık 1806 Pazar. Metnimizdeki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gündeki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.
11 müzekkiresi N1, A1 : müzâkeresi M1
12 şer'î ile N1, M1 : şer'le A1
13 eylediğini N1, A1 : eylediği M1
14 düşmen-i dîni N1, A1 : düşmeni M1
15 sâ'il N1, M1 : sâ'ile A1
16 müstelzim N1, A1 : müstelzim (مستلزم) M1

den sonra, Nâsır-ı Dîn-i Muhammedî ve Mu'în-i Ümmet-i Ahmedî olan Hudây-ı bîçûn dergâhına ez-samîm-i derûn tevekkül ve sâhib-i şerî'at olan Sipehsâlâr-ı hayl-i Risâlet *'aleyhi's-salâtü ve's-selâm** rûhâniyyetine tevessül olunarak, icrây-ı gayret-i dîniyye ve îfây-ı hamiyyet-i yakīniyye[1] bâbında sarf-ı makderet ü tüvânî ve terk-i tekâsül ü tüvânî olunup, küffâr-ı bed-mezheb ve düşmen-i hıyânet-meşreb bilâ-sebeb[2] nakz-ı 'ahd ü peymân eylemekle, *"Ve men nekese fe-innemâ yenküsü 'alâ nefsihî**"* mefhûm-i nefîsi üzere ser-zede-i seyf-i[3] kahr-ı Yezdân olacakları, bî-şâ'ibe-i reyb ü gümân olduğu tefe"ülüyle, kıbâle-i meclis imzâ-kerde-i hatem[4] ü pâyân olup, bi-mennihi'l-Mennân şehr-i merkūmun on ikinci pazarertesi günü◊ huzûr-i Âsafî'de dahi meşveret-i 'âmme mün'akıd olacağı beyâniyle, takrîr-i 'âlî ma'rûz-ı 'atebe-i munhasıru'l-me'âlî kılmmağla, yevm-i mezbûrda Sadr-ı 'âlî-makām ve Şeyhulislâm ve Kapudan Paşa ve bi'l-cümle sudûr ve mevâlî-i kirâm ve ricâl-i devlet ve ağavât-ı Ocak ve hademe-i Bâb-ı süreyyâ-nıtâk, 'Arz-odası'nda 'akd-i encümen-i[5] şûrâ eylediklerinde, mukaddemce hâne-i Fetvâ-penâhî'de kırâ'et olunan evrâk tekrâr kırâ'et ve Rusya Elçisi ta'lîmi ile[6] İngiltere Elçisi'nin Meclis-i Şûrâ'da dermeyân olunmak[7] mülâhazasıyla seherî Re'is Efendi tarafına göndermiş olduğu memhûr tezkiresi dahi lede'l-kırâ'e[8], müşârun ileyh Hotin Muhâfızı'nın mârru'z-zikr tahrîrâtında serhadd-i mansûrun hemân nâgehân istîlâ-kerde-i eyâdî-i[9] a'dây-ı bed-peymân ve nisvân ü sıbyânın dûçâr oldukları derd ü mihnet-i bîpâyân, kâffe-i huzzâra mûris-i girye-i hûn-âmîz ve firûzîne-i âteş-i ciğer-sûz u[10] cân-engîz olup, bundan akdemce[11] Meclis-i Şûrâ'da karâr-dâde olduğu üzere seferin vücûbiyyeti, **[N1 76b]** beyne'l-'ulemâ'[12] müzâkere olundukda, Şeyhulislâm hazretleri[13], Emîn-i Fetvâ Efendi'den istintâkla[14] farzıyyet-i seferi

---

* عليه الصلوة و السلام = Salât ve selâm onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

1 îfây-ı ..... yakīniyye N1, A1 : ibkāy-ı hamiyyet-i yakīniyye (يقنيه) M1

2 tüvânî ..... bilâ-sebeb A1 : tevânî olunup, küffâr-ı bed-mezheb, düşmen-i hıyânet-meşreb bilâ-sebeb N1 : olunup, düşmen-i hıyânet-meşreb bilâ-vesîle M1

** و من نكث فانما ينكث على نفسه = Kim ahdini bozarsa, ancak kendi aleyhine bozmuş olur" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Feth 48/10. âyetin ortalarında yer alan bir kısmıdır.

3 seyf-i N1 : şemşîr-i A1, M1

4 hatem N1, A1 : hatem (ختم) M1

◊ 12 Şevvâl 1221 = 23 Aralık 1806 Salı. Metnimizdeki gün ile bizim ilgili eserlerden istifâde ile belirttiğimiz gündeki farklılık, hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

5 encümen-i N1 : meclis-i A1, M1

6 ta'lîmi ile N1 : ta'lîmiyle A1, M1

7 olunmak A1, M1 : olmak N1

8 tezkiresi dahi lede'l-kırâ'e A1, M1 : tezkire dahi zebân-zede-i mesned-tırâz-ı Riyâset olup N1

9 tahrîrâtında ..... eyâdî-i M1 : tahrîrinde serhadd-i mansûrun nâgehân istîlâ-kerde-i eyâdî-i N1 : tahrîrinde serhadd-i mansûrun nâgehân istîlâ-kerde-i A1

10 u N1, A1 : — M1

11 akdemce N1, A1 : mukaddemce M1

12 'ulemâ' N1 : 'ulemâ A1, M1

13 hazretleri N1 : Efendi A1, M1

14 istintâkla A1, M1 : istintâk ile N1

isti'lâm eyledikde, Efendi-i mûmâ ileyh dahi[1] miyân-ı meclisde kıyâm edüp: "Şerî'at-i semhâ'-i Muhammediyye'de bu sefer farzdır ve böyle fetvâ veririz" deyü Rusyalu üzerine seferin vücûbiyyetini tasrîh u beyân eylemekle, **beyt**[2]:

Nusrat ez-û taleb ki be-meydân-ı kudreteş
Her zerre pehlevânî ***[M1 206]*** *ve her peşşe*[3] *safderîst*[*]

mazmûnu üzere nusrat-ı Dîn-i mübîn ve makhûriyyet-i a'dây-ı hızlân-karîn da'avâtı, rîzeş-i eşk-i zarâ'at ve sûziş-i dil-i pür-meskenet ile berdâşte-i dergâh-ı Hayru'n-nâsırîn kılındıkdan sonra, İngiltere Elçisi'nin i'lân-ı harb husûsunda te'ennî olunmasını müş'ir gönderdiği memhûr tezkirenin bahsi müzâkere ve Rusyalu ile olan ittifâklarına mebnî, ol bâbda müdâvele-i kü'ûs-i muhâvere olundukda, İngiltere Elçisi'nin devleti tarafından i'lân-ı husûmete[4] me'mûriyyeti fehm olunmayup ve[5] olduğu sûretde dahi el-Hükmü lillâhi Te'âlâ kâffe-i divel-i a'dâ olsa, beher gâh ber-fehvây-ı *"Ve câhidû fîllâh*[**]*"* ehl-i İslâm gazv ü cihâd ile me'mûr ve *"V'ellezîne*[6] *câhedû fînâ le-nehdiyen-nehüm sübülenâ*[***]*"* va'd-i şerîfi üzere reh-yâb-ı zafer-i fîrûzî olmak, hakkımızda va'd-i sahîhu'l-incâz-ı Rabb-i Gayûr'dur. **Beyt**[7]:

Be-ferr-i 'avn-i İlâhî kesî ki mahsûs-est[8]
Çi-gam zi-leşker-i Fir'avn ve 'avn-i Hâmâneş[*4]

me'âliyle hatm-i kıbâle-i makāl kılındı[*5]. Ve Nemçe seferinde olduğu misillü Rusya Elçisi Yedi-kulle'ye kaldırılmayup ve[9] ta'arruz-ı emvâl mâddesi dahi

---

1 dahi N1, A1 : — M1
2 **beyt** A1, M1 : — N1
3 peşşe N1, A1 : bîse M1
* نصرت از و طلب کہ بمیدان قدرتش * ہر ذرہ پہلوان و ہر بیث پشہ صفدریست = Yardımı ondan iste, çünkü onun kudret meydanında her zerre kahraman ve her sivrisinek bir Hz. Ali'dir" anlamına gelen Farsça bu beytin Hüseyin Vâ'iz-i Kâşifî'nin (ö.910/1504-1505) bir sözü olarak nakledildiği yer için bk. meselâ İsmâ'îl Hakkı Burusevî, *Tefsîru Rûhi'l-Beyân,* Dersa'âdet 1331/1913, IX,13.
4 husûmete N1, A1 : harb husûsuna M1
5 ve N1 : — A1, M1
** و جاهدوا فـالله = Allah uğrunda cihâd edin!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Hacc 22/78. âyetin başında yer alan bir kısımdır.
6 *fîllâh ..... V'ellezîne* N1 : *fîllâh* ehl-i İslâm gazv ü cihâd ile me'mûr *"V'ellezîne* A1 : *fî sebîlillah"* ehl-i İslâm gazâ vü cihâd ile me'mûr ve *"V'ellezîne* (و للذين) N1
*** و الذين جـاهدوا فينـا لنـهدينهم سبلنا = Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz" anlamına gelen cümle Kur'ân, el-'Ankebût 29/69. âyetin başında yer alan bir kısmıdır.
7 **Beyt** A1 : — N1, M1
8 *mahsûs-est* N1, M1 : *mahsûsest* A1
*4 بفرعون الهی کسی کہ مخصوص است * چہ غم زلشکر فرعون و عون هامانش = Allah'ın yardımının aydınlığına erişmiş kişiye, Firavun'un ordusundan ve Hâmân'ın ona yardım etmesinden korku yoktur" anlamına gelen bu cümleler Farsça bir beyittir.
*5 "**Sûret-i hatt-ı şerîf-i** ..... kılındı" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,99-101'de kaydedilmiştir.
9 kaldırılmayup ve N1, A1 : kaldırmayup M1

tecvîz olunmayarak, Bâb-ı 'âlî'ye ihzâr ve tarz-ı leyyin ile: "Devlet-i 'aliyye'nin istîlâ olunan memâliki tahliye olunur ise, yine Âsitâne'ye 'avdet[1] ve ikâmete ruhsat verilür" deyü üç[2] güne kadar tard olunması sûreti ihtiyâr ve sefâyin-i tüccârı dahi on gün zarfında diyâr-ı nekbet-medârlarına rû-be-râh-ı idbâr olmaları[3] tenbîh u iş'âr* ve eyyâm-ı merkūmede mündefi' olmadıkları sûretde Halîc-i Dâru's-saltana'da ve sevâhil-i sâ'irede bulunan [**N1 77a**] bi'l-cümle sefâyinin dümenleri ahz u tevkīf olunmak müzâkeresi dahi güzâr ve bunun üzerine iktizâ eden mahallere esbâb-ı takviyenin istihsâli husûsu da zebân-zede-i[4] tezkâr olunup, huzzârdan ba'zı: "'Âdeten Livây-ı şerîf-i ekrem cenâb-ı Sadr-ı mu'azzam ile Ordu-yi hümâyûn hurûcu münâsib, yohsa[5] bir Ser'asker ta'yîn olunmak, re'y-i sâ'ib midir?" deyü istifsâr eyledikde, sâ'irler Sadrıa'zam hazretlerinin Sipehsâlâr ve zîr-i Livây-ı sa'âdet-iltivâda[6] i'tizâmları, her vechile sezâvâr olduğunu tebyîn ve ba'zı mertebe edille-i dil-nişîn serdiyle bu vetîrenin hayırlu[7] ve evfak olacağını telkīn eylediklerinde, taraf-ı Sadâret-penâhî'den cümleye hıtâben: "Maslahat böyle midir? Devlet-i 'aliyye bu usûle **[M1 207]** karâr-dâde olsun mı?" deyü istinbât-ı karâyih ve istinbây-ı aslah-ı mesâlih eylediklerinde, bi'l-cümle 'ulemâ[8] ve 'umûmen Ocaklu ve ricâl-i devlet müttefiku'l-kelime olarak[9]:

*Der-kâr-ı hayr hâcet hîç istihâre nîst***

mefhûmunu âverde-i zebân[10] ve bu niyyet-i hayriyyenin hüsn-i hıtâmına tefe''ülen Fâtiha-hân oldukdan sonra, sudûr-i kirâmdan İmâm-ı evvel-i Şehriyârî Efendi, işâret-i cenâb-ı[11] Şeyhulislâm[a] birle, zânû-zede-i[12] edeb ü iclâl ve 'aşr-i şerîf-i Furkanî tilâyetine leb-cünbân-ı isti'câl olup, bi'l-bedâhe edây-ı hazîn ve sadây-ı dil-nişîn ile işbu esta'îzü billah[13]: *"Kāle'llezîne yezun-*

---

1 'avdet A1, M1 : 'adâvet N1

2 üç A1, M1 : üc N1

3 gün ….. olmaları N1, A1 : + gün zarfında diyârlarına rû-be-râh olmalarını M1

* "Ve Nemçe seferinde ….. iş'âr" kısmındaki bilgiler ihmâl edilebilir değişikliklerle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,102'de kaydedilmiştir.

4 takviyenin ….. zede-i A1 : takviyetin istihsâli dahi âverde-i zebân-ı N1 : takviyenin istihsâli dahi zebân-zede-i M1

5 mu'azzam ….. yohsa N1 : mu'azzamla Ordu-yi hümâyûn çıkması münâsib, yoksa A1 a'zam ile Ordu-yi hümâyûn'a çıkması mı münâsib, yohsa M1

6 iltivâda N1 : ihtivâda A1, M1

7 ile bu vetîrenin hayırlu M1 : serdiyle bu vetîrenin hayır N1, A1

8 eylediklerinde, bi'l-cümle 'ulemâ M1 : eyledikde, bi'l-cümle 'ulemâ'/'ulemâ N1, A1

9 kelime olarak N1 : kelim olarak, [mısrâ]' A1, M1

** در کار خیر حاجت هیچ استخاره نیست = Hayırlı işte istihâreye hiç hacet yoktur" anlamına gelen Farsça bu cümle, Hâfız'ın gazellerinde geçen bir mısrâdır; bk. *Hafız Divanı,* çev. Abdülbaki Gölpınarlı, s.24.

10 âverde-i zebân A1, M1 : gûyân N1

11 cenâb-ı A1, M1 : — N1

12 zânû-zede-i N1, M1 : zânûde-i A1

13 işbu esta'îzü billah N1 : esta'îzü billah A1 : esta'îzü billah (باالله) M1

nûne ennehum mülâkūllâhi kem min-fi'etin kalîletin galebet fi'eten kesîreten bi-iznillâhi, v'allâhu ma'a's-sâbirîn. Ve-lemmâ berezû li-Câlûte ve cünûdihî kālû[1] *rabbenâ efriğ 'aleynâ sabran ve sebbit akdâmenâ v'ensurnâ 'ale'l-kavmi'l-kâfirîn**" âyât-i[2] kerîme ve mübeşşirât-ı 'azîme ile hâlet-bahşây-ı kulûb-i müstemi'ân ve sâmi'a-pîrây-ı ashâb-ı îmân oldukda: "el-Meded! Bir ahad temâlük-i nefsine kādir olmayup, bî-ihtiyâr dîdelerinden[3] eşk-bâr ve şerâre-i âteş-i derûnları, şu'le-sây-ı künbed-i çarh-ı devvâr olarak, dergâh-ı hazret-i Celîl-i Cebbâr'a ref'-i eküff-i[4] tazarru' u zârî ve rikkat ü hirkatle istigāse-i imdâd-ı Perverdigârî edüp, ba'zı ashâb-ı hakīkat bu resme miskiyyü'l-hıtâm cem'iyyet-i ümmetden lâyiha-i fayiha-i[5] feth u nusrat lem'asını, temâşâ-kerde-i çeşm-i basîret eylemekle, [**N1 77b**] dil-i pür-zucreti âsûde-i ârâmiş ü[6] tesliyet olarak, nüsha-i meclis resîde-i hıtâm olduğu ma'rûz-ı rikâb-ı Şehriyâr-ı[7] enâm oldukdan sonra, Vekîl-i saltanat ve ümenây-ı[8] devlet subh u şâm terk-i râhat ü ârâm birle[9], mehâmm-ı seferiyye istikmâline ihtimâm ve himmet-i vâlâ-nehmet-i Hidîv-i Dârâ-gulâm ile müddet-i yesîrede[10] pezîrây-ı sûret-i temâm ü[11] iltiyâm olup, ibtidây-ı emirde yeniçeriyândan tashîh be-dergâh ile on orta tanzîm ü tertîb ve mükemmel neferât ve müstevfâ mühimmâtla[12] savb-ı me'mûra takdîm ü tesrîb olunup, bakıyyenin dahi rû-berâh-ı 'azîmet olmak üzere tensîki husûsuna mübâşeret olundu. Ve cebeci ve topcu ve top 'arabacı ve humbaracı ve sâ'ir ocaklar[13] neferâtı dahi âmâde ve hâzır ve etrâf u eknâf-ı mahall-i mezbûra[14] neşr-i evâmir olunmağla, celb-i zehâ'ir[15] ve cem'-i asâkir husûslarında kat'â ihmâl ü imhâl revâ[16] görülmedi-

---

1 b*erezû ..... kālû* N1, A1 : *berezû* (برزل) *li-Câlûte ve cünûdühû kālû* (قالو) M1

* قال الذين يظنون انهم ملاقوا الله كم من فئة قليلة غلبت فئة كثيرة باذن الله والله مع الصابرين ولما برزوا لجالوت و جنوده قالوا ربنا افرغ علينا صبرا و ثبت اقدامنا و انصرنا على القوم الكافرين = Allah'ın huzuruna varacaklarına inananlar: Nice az sayıda bir birlik Allah'ın izniyle çok sayıdaki birliği yenmiştir. Allah sabredenlerle beraberdir, dediler. Câlût ve askerleriyle savaşa tutuştuklarında: Ey Rabbimiz! Yüreğimizi sabırla doldur; bize direnme gücü ver; kâfir kavme karşı bize yardım et, dediler" anlamına gelen bu cümleler Kur'ân, el-Bakara 2/249. âyetin son kısmı ile 250. âyetleridir.

2 âyât-i N1, A1 : âyet-i M1

3 bî-ihtiyâr dîdelerinden N1, A1 : bilâ-ihtiyâr çeşme-i dîdeleri M1

4 eküff-i N1, A1 : keff-i M1

5 fâyiha-i N1, M1 : fâtiha-i A1

6 ârâmiş ü N1 : — A1, M1

7 rikâb-ı Şehriyâr-ı N1 : dergâh-ı Pâdişâh-ı A1, M1

8 ümenây-ı N1 : vükelây-ı A1, M1

9 ârâm birle N1 : ârâmla A1, M1

10 Hidîv-i ..... yesîrede N1 : Şehriyâr-ı Dârâ-gulâm birle müddet-i yesîrde/yesîrede A1, M1

11 temâm ü N1 : — A1, M1

12 mühimmâtla N1 : levâzımâtıyla A1, M1

13 ocaklar N1, A1 : Ocaklu M1

14 eknâf-ı mahall-i mezbûra N1 : eknâf-ı mahall-i merkūma A1 : eknâfa M1

15 zehâ'ir N1, A1 : zehâyir M1

16 revâ N1, M1 : — A1

ğinden mâ'adâ, cemî' nâsda 'an-zahri'l-gayb mahz-ı tevfîk-ı Hudây-ı bî-reyb ile kemâl-i gayret, zuhûr ve lücce-i fu'âdları, bâd-ı şevk-ı Hudâ-dâd ile hurûş-engîz-i meyl **[M1 208]** ve ikbâl-i nâ-mahsûr olmağla, hemân evvel-i erba'înde bây ü gedâ ve a'lâ vü ednâ fî sebîlillah Rusyalu üzerine gazâ[1] vü cihâda dâmen-der-meyân olup ve ol hılâlde İsma'îl[2] Ser'askeri Kāsım Paşa ve Ruscuk A'yânı Bayrakdâr Mustafa Ağa ma'iyyetlerine, gerek tertîb olunan asâkir ve gerek uğur-i dîn-i mübînde mücâhede içün tecemmu' eden cünûd-i Muvahhidîn kati vâfir olup, cümlesi cân ü bâş ile ceng ü pürhâşa müsta'idd ü hâzır oldukları haberi vârid oldu.

Ve mersûm-i yerâ'a-i[3] beyân olunduğu üzere, Devlet-i 'aliyye ile Rusyalu arasında[4] güzerân eden ahvâli yegân yegân îrâd ü ta'dâd ederek, bu sûretde Saltanat-ı seniyye hiçbir devletin tehammül edemeyeceği mertebede izhâr eylediği i'tidâli, Rusya'nın tezâyüd-i tegallüb ü te'addîsinden gayr-i fâ'ideyi müntic olmadığından, nâ-çâr seferi ihtiyâr eylediği âşikâr olmağla, Devlet-i 'aliyye'nin vücûhla[5] hakk yedinde olduğu ve dökülecek kanlara ve vukū'a gelecek ziyânlara ve şedâ'id-i seferiyyeye sebeb ancak[6] Rusya Devleti olduğu ve mâdâmki şart u 'ahd ve ittifâk 'indinde **[N1 78a]** mu'teber olmaya, Devlet-i mersûme tarafından hiçbir devlet hakkında[7] medâr-ı emniyyet olacak bir şey'[8] kalmadığı, nasafet ve hakkāniyyetleri bedîdâr olan bi'l-cümle devletlerin teslîm-kerde-i tab'-ı[9] munsifâneleri olacağı cezmini hâvî birer[10] beyânnâme tahrîr ve Der-sa'âdet'de mukīm divel[11] elçilerine teslîmle devletleri tarafına tesyîr kılındı.

Ba'dehû Karadeniz sevâhilinde Fenar'dan ilerü Rumeli yakasının muhâfaza ve takviyeti, hasbe'l-mevki'[12] Anadolu tarafından ehemm ü elzem olduğu, mir'ât-ı musavvire-i Şehriyâr-ı İskender-iktidâra[13] lâyih u sâtı' olmağla, bâ-emr-i Sâmî-i Sultânî li-ecli'l-mu'âyene mühendis irsâl ve etrâf u enhâsiyle harîta[14] tersîm ve huzûr-i Mülûkâne'ye takdîm olunup[15], esbâb-ı müdâfa'a-i

1 Rusyalu üzerine gazâ M1 : küffâr-ı gümrâh üzere gazâ N1 : küffâr-ı gümrâh gazv A1
2 İsma'îl N1 : İsmâ'îl A1, M1
3 Ve mersûm-i yerâ'a-i N1 : Ve bâlâda bast u A1, M1
4 'aliyye ..... arasında A1, M1 : seniyye ile Rusyalu miyânında N1
5 vücûhla A1, M1 : vücûh ile N1
6 şedâ'id-i ..... ancak N1 : şedâyid-i seferiyyeye sebeb ancak A1 : şedâyid-i seferiyyeye ancak sebeb M1
7 hakkında M1 : hakkına N1, A1
8 şey' N1 : şey A1, M1
9 tab'-ı N1 : — A1, M1
10 birer N1 : bir M1
11 divel N1 : — A1, M1
12 mevki' N1, A1 : mevâki' M1
13 İskender-iktidâra A1, M1 : Sikender-haşeme N1
14 etrâf ..... harîta N1 : etrâfiyle harîta A1 : etrâfiyle harîtası M1
15 olunup M1 : + ve N1, A1

bahriyye-i Donanma-yı hümâyûn olduğu, meclis-i[1] meşveretde zikri cârî olduğundan, eser-i teveccüh-i Şâhâne ile eyyâm-ı kalîlede ekserî tanzîm ü techîz ve mühimmât ve levendâtları[2] vaz' olunup, Büyük-dere 'azîmü'l-cüsse kalyonlar ile lebrîz kılındı.

Ve sâlifü'z-zikr Boğaz kal'alarının dahi takviyet ü istihkâmı, şerâ'it-ı muhâfazanın ehemm-i mehâmmı olduğuna binâ'en, dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından İnce Mehmed Bey'e rütbe-i Mîr-i mîrânî ile[3] bir mansıb-ı münâsib erzânî buyuruldukdan[4] sonra, Boğaz Nâzırı nasb **[M1 209]** u ta'yîn olunup, gerek Paşa-yı mûmâ ileyh ve gerek Kavak Ağası ma'rifetleriyle Kılâ'-ı seb'a neferâtı bin nefer iken, beş yüz dahi 'ilâve birle bin beş yüze[5] ve Nâzır Paşa dahi dâ'iresini iki yüz nefere iblâğ ve 'ulûfe ve 'atıyye ile cümlesini nâ'il-i huzûr u ferâğ edüp ve[6] her bâr berren geşt ü güzâr eylemeleri tenbîh ü te'kîd ve iktizâ eden top ve gülle ve cebehâne ve mühimmât-ı lâzimesi temhîd olundukdan sonra, kılâ'-ı merkûmenin muhâtara cihetleri mülâhaza olundukda, Boğaz hâricinde olanları asker ihrâçı mümkin mahallerden olduğuna mebnî, mûmâ ileyh Nâzır Paşa ve mühendis ifâdesiyle Boğaz hâricinde tabyalar inşâsiyçün mi'mâr halîfeleri ve ba'zı 'amele irsâl ve derhâl tarh-ı bünyâna[7] şurû' u isti'câl olunduğundan başka, Domuz-deresi ta'bîr olunan mahalle ve Melatara taraflarına ta'lîmci tüfengcilerinden ikişer yüz ellişer nefer leyl ü nehâr hâris ve pâsdâr olmak üzere isbâl olunup, **[N1 78b]** münâvebe ile pâ-bercây-ı makām-ı hirâset olacakları mahallere zemînlik inşâsiyçün taraf-ı Âsitâne'den Binâ Emîni ve 'amele mersûl olmağla, ileri Midye ve Îne-ada taraflarında[8] ve sâ'ir iktizâ eden mevki'lerde yine tabyalar inşâ eylemek içün mühendis ve mi'mâr ve 'amele tesyîr olunduğundan başka, mahall-i mezbûr İstiranca'ya karîb ve ehâlîsi Bektâşiyye'den olmağla, yoldaşları olan otuz üç[9] avcıları Midye'ye tertîb olunup, Seray-ı Vize taraflarından küşâd olunacak[10] beş bayrak serdengeçdiler ile[11] bir Turnacı, Îne-ada'ya tasvîb ü tesrîb olundu. Ancak anınla da iktifâ olunmayup, Midye A'yânı ma'rifetiyle Midye ve Pınarhisârı[12] ve Seray-ı Vize ve Terkos ve Kırk-kilisa kazâlarından yüzer nefer tahrîr ve üzerlerine birer Ağa nasbiyle, a'yân-ı merkûm dahi cümlesine Başbuğ ta'yîn olunup, şâm ü seher mümârese-i[13] muhâfaza ve muhârese

1 meclis-i A1, M1 : mecâlis-i N1
2 levendâtları A1 : levâzımâtları N1 : levâzımâtı M1
3 Mîr-i mîrânî ile N1, M1 : Mîr-i mîrâni'yle A1
4 buyuruldukdan A1, M1 : kılındıkdan N1
5 yüze A1 : yüz N1, M1
6 nâ'il-i ..... ve N1 : âsûde dimâğ edüp ve A1 : âsûde dimâğ edüp M1
7 bünyâna N1, A1 : bünyân-ı M1
8 taraflarında A1, M1 : câniblerinde N1
9 üç A1, M1 : üc N1
10 olunacak A1, M1 : olacak N1
11 serdengeçdiler ile M1 : serdengeçdiler N1 : serdengecdiler ile A1
12 Pınar-hisârı N1 : Bınar-hisârları A1 : Pınar-hisârları M1
13 mümârese-i N1, A1 : + ve M1

eylemeleriyçün[1] 'atâyây-ı Şâhâne'den mikdâr-ı kifâye mâhiyye verilmek mukarrer ve öte tarafda Süze-bolu ve Çengâne iskelelerinin muhâfazası, Kapucu-başı Emîn Ağa'ya ihâle olunmağla, vesâyây-ı lâzimesi münderic u muharrer[2] olarak emr-i 'âlî ısdâr ve mahâll-i mersûmenin[3] dahi cihet-i hirâsetine bu vechile sarf-ı ihtimâm ü ibtidâr olundu.

Ve zikr olunan kazâların askeri[4], hıdmet-i me'mûrelerinde kemâ yenbagī kıyâm ü ikdâm eylemeleri içün[5] bir Vezîr-i be-nâmın mahall-i münâsibde ikâmeti, akdem-i erkân-ı maslahat **[M1 210]** olmağla, Hurşîd Paşa Kethudâsı 'Ali Ağa'ya Silistire mansıbı ile Vezâret ihsân ve mükemmel kapusu halkıyla sür'at-i seyr ü 'azîmeti fermân olunup ve emâkin-i merkūmede inşâ olunan tabyalara ta'biye olunmak[6] üzere mikdâr-ı kifâye top ve mühimmât, müdâfa'a-i düşmen-i menkûb[7] ve her tabyaya dokuzar nefer ile [bir][8] topcu üstâdı irsâl ve bu vechile ol yakanın mehâmm-ı muhâfaza vü istihkâmı ikmâl kılındı.

Ve Boğaz-ı mezkûrun Anadolu tarafı mübâhasesiyçün[9] Şile Serdârı Uzun Hasan ihzâr ve ol havâlî ahvâli merkūmdan dûr u dirâz istintâk u istihbâr olundukda, ol cânibin ekser mahalleri sengistân ve sarp[10] mîşe-zâr ve kûhistân olmağla, mevki'-i endîşe vü bâk[11] ve cây-ı vesvese vü hatar-nâk olmadığını [**N1 79a**] takrîr ve muhâtaralu[12] olan sâ'ir mahalleri beyân ü tezkîr eylemekle, istid'âsı üzere evâmir-i 'aliyye ısdâr olunup ve ihtâr eylediği tabyaları, mukaddemce gönderilan mühendis dahi ihbâr eylemekle[13], inşâsiyçün binâ emîni ve mühendis ve mi'mâr ve 'amele ve on kıt'a top ve topcu ve mühimmât-ı lâzimesi irsâl olunmağla, in-şâ'allâhu'r[14]-Rahmân Bahr-ı siyâh Boğazı, gā'ile-i hâ'ile-i âsîb-i düşmenândan rehîn-i[15] emn ü emân kılındı.

Kaldı ki havsala-i Şehr-i[16] İstanbul, meydân-ı emel gibi pek[17] bol olduğundan, istîfây-ı zehâ'ir ve revâtib-i[18] mukarreresi iki boğaza muhtâc ol-

1 eylemeleriyçün A1, M1 : eylemeleri içün N1
2 u muharrer M1 : — N1, A1
3 mahâll-i mersûmenin N1 : mahall-i mezkûrenin A1 : mahall-i mezkûrun M1
4 kazâların askeri N1, A1 : kazâlar askerinin M1
5 içün N1, A1 : — M1
6 olunmak A1, M1 : olmak N1
7 -i menkûb N1 : -i kûb A1, M1
8 nefer ile M1 : neferi ile bir N1, A1
9 mübâhasesiyçün N1, A1 : muhâfazasiyçün M1
10 sarp N1, A1 : sarb M1
11 bâk N1, M1 : pâk A1
12 muhâtaralu M1 : muhâtara N1, A1
13 istid'âsı ..... eylemekle N1 : — A1 : istid'âsı üzere evâmir-i 'aliyye istâr ve ihtâr eylediği tabyaları, mukaddemce gönderilan mühendis dahi ihbâr etmekle M1
14 olunmağla, in-şâ'allâhu'r N1 : olunup, in-şâ'allâhu'r A1 : olunup, in-şâ'[all]âhu'r M1
15 rehîn-i N1, A1 : zemîn-i M1
16 Şehr-i A1, M1 : kişver-i N1
17 pek N1, A1 : — M1
18 zehâ'ir ve revâtib-i N1 : revâtib-i A1 : reviyyet-i M1

mağla, hazret-i Cihân-âferîn ana iki boğaz halk u ta'yîn eyleyüp[1], ol cihetle mezkûr boğazlar, âmed-şudegâna reh-güzer[2] olmağla, Bahr-ı siyâh Boğazı ne hâl ise gā'ile-i hücûm-i[3] a'dâdan mahrûs ve ol cânibden sûret-i itmînân mehmâ-emken melhûz u me'nûs olmağın[4], Bahr-ı sefîd Boğazı'nın dahi mukaddimât-ı mühimmâtma şurû' ve pâye-i serîr-i a'lâya[5] merfû' kılındığı üzere, bâ-irâde-i Pâdişâh-ı kişver-güşâ, Anadolu Vâlîsi Ebûbekir Paşa mahall-i merkūm Ser'askerliği'ne me'mûr ve Muhâfızlık 'unvânı, Hâdım-zâde 'Osmân Bey nâmına mastûr olup, Mu'ârız tarafı içün dahi Mığalgara A'yânı Ahmed Ağa Başbuğluk ile Gelibolu ve İvarşe (ايوارشه = Evreşe) ve Bolayır ve Mığalgara[6] kazâlarından asker tertîb ve tarafına üc yüz nefer topcu ile beş[7] top tesrîb olunduğundan mâ'adâ, sâbık[8] Îrâd-ı Cedîd Defterdârı Feyzullah Efendi ve mühendis isrâ olunmuşidi. İhbârları vechile bi'l-cümle levâzım tanzîm ü ikmâl ve mahall-i merkūma isbâl ve Kırcalu'dan bin nefer dahi segbân tahrîr olunup, Ser'asker-i müşârun **[M1 211]** ileyhin[9] ma'iyyetine irsâl ve Anadolu tarafı serâser Hâdım-zâde ile muhâfaza ve Mu'ârız tarafı[10] dahi Mığalgara[11] A'yânı Ahmed Ağa[12] ma'rifetiyle muhârese olunup, Ebûbekir Paşa hazretleri[13] Bolayır'da ikāmet ve cümleye havâle-i nigâh-ı pür-intibâh-ı nezâret eylemek vechiyle[14] nizâm ü temşiyet verildi.

Dest-yârî-i 'avn ü[15] tevfîk-ı Rabbü'l-enâm ve meded-kârî-i ikdâm-ı Pâdişâh-ı sipihr-ihtişâm ile müddet-i yesîrde işbu umûr-i 'izâm pezîrây-ı hüsn-i[16] nesek u hıtâm oldukda, Bâb-ı 'âlî'ye vürûd eden hatt-ı hümâyûn **[N1 79b]** sûretidir ki, bi-'ibâretihâ nakş-ı sahîfe-i 'ibret kılındı*.

---

1 eyleyüp A1, M1 : edüp N1

2 reh-güzer N1 : reh-güzer [Burada yer alan bilgilerden "hazret-i ..... olmağla" kısmı, 7 rakamı ile buraya girmesi işaret edilerek 101b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : reh-güzâr (رهكذار) M1

3 hücûm-i N1 : vürûd-i A1, M1

4 mehmâ-emken ..... olmağın N1 : hasbe'z-zâhir melhûz u me'nûs olmağla A1, M1

5 serîr-i a'lâya N1, M1 : serîru'l-a'lâya A1

6 Mığalgara N1, M1 : Melgara A1

7 Mığalgara A'yânı ..... beş N1 : Melgara A'yânı Ahmed Ağa Başbuğluk'la Gelibolu ve İvarşe ve Bolayır ve Melgara kazâlarmdan asker tertîb ve tarafına üç yüz nefer topcu ile beş kıt'a A1 : Mı'algara A'yânı Ahmed Ağa başbuğlukla Gelibolu ve İvreşe ve Bolayır ve Mı'algara kazâlarından (قضالرتدن) asker tertîb ve tarafına üç yüz nefer topçu ile beş kıt'a M1

8 sâbık N1, M1 : sâbıkā A1

9 ileyhin M1 : ileyh N1, A1

10 tarafı A1, M1 : cânibi N1

11 Mığalgara N1 : mûmâ ileyh Melgara A1 : mûmâ ileyh Mı'algara M1

12 Ahmed Ağa A1, M1 : — N1

13 Ebûbekir Paşa hazretleri N1 : Bekir Paşa A1, M1

14 nigâh-ı ..... vechiyle N1 : çeşm-i nezâret eylemek vechile A1, M1

15 ü N1, A1 : — M1

16 ihtişâm ile ..... hüsn-i N1 : ihtişâmla, müddet-i yesîrde işbu umûr-i 'izâm pezîrây-ı hüsn-i A1 : ihtişâmla, müddet-i yesîrde işbu emr-i 'izâm pezîrây-ı ahsen-i M1

* "ibtidây-ı emirde yeniçeriyândan ..... kılındı" kısmındaki bilgiler özetle, değişik bir tertiple ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet*, VIII,102-103'te kaydedilmiştir.

Sûret-i hatt-ı hümâyûn[1]

Sen ki Vezîr-i a'zam-ı kaviyyü'l-himem ve Vekîl-i mutlak-ı sütûde-şiyemsin. Hazret-i Allahu[2] 'azîmü'ş-şânın 'avn u tevfîk-ı İlâhîsi, kâffe-i umûrda yâver u dest-gîr ve imdâd-ı rûhâniyyet-i cenâb-ı Risâlet-penâhî ve i'ânet-i hazret-i ehlullah[3] mu'în ü zahîrin olsun. Geçen gün vüzerâ ve 'ulemâ[4] ve vükelây-ı zevi'l-ihtirâmım ve ocaklarım ricâliyle 'akd olunan Meclis-i Şûrâ'da beyân olunduğu üzere Moskov keferesi[5], bağteten nakz-ı 'ahd ve bilâ-mûcib 'ale'l-gafle erâzî-i Devlet-i 'aliyye'me ve serhaddât-ı Memâlik-i mahrûse'me[6] hücûm ve içinde gāfil bulunan Hotin ve Bender kal'alarına istîlâ ile[7] öteden berü Millet-i İslâmiyye'ye olan sû'-i kasd u hıyâneti[8] def'aten izhâr eylediğine mebnî[9], kıbel-i şer'-i enverden verilan fetvây-ı şerîfe mûcebince Rusyalu üzerine[10] şer'an sefer olunmak[11] farz-ı 'ayn olup, ittifâk-ı ârâ ile karâr-dâde olmuş olmağla, cümlemizi 'ademden vâr eden ve mu'în-i dîn-i mübîn olan ol Ulu Allah'dan istimdâd ü istirhâm ve sâhib-i dîn ü şerî'at olan sebeb-i rif'atimiz hazret-i Muhammedü'l-Mustafa *sallallâhu 'aleyhi ve sellem* hazretlerinden[12] isti'âne ile ancak 'avn u nusrat-ı İlâhiyye'ye istinâden Moskovlu üzerine sefere[13] karâr verilmişdir. Moskovlu'nun kadîmî beyza-i İslâm'a olan 'adâvet ü ihâneti, cümleye ma'lûm olup, bu def'a dahi bu vechile hıyâneti[14] icrâ etmiş olmağla, erbâb-ı harb ve ehl-i îmâna fî sebîlillah[15] cihâd ü gazâ lâzım olup, karâr bulduğu üzere seri'an ve 'âcilen Ser'asker ordularına takviyet verilmek üzere Livây-ı sa'âdet-intivây-ı hazret-i Fahru'l-âlemîn sâye-i meymenet-vâyesiyle, Ordu-yi hümâyûn'um ihrâcı tertîbine dahi mübâşeret olunmuş olduğundan, seni bi'l-istiklâl Serdâr-ı ekrem nasb eylemişimdir. Ve cümle umûrumu[16] Feyyâz **[M1 212]** ve Kādir-i mutlak[17] olan hazret-i Hudâ'ya tefvîz

1 **hümâyûn** A1, M1 : **şerîf** N1
2 Allahu N1, A1 : [All]ahu M1
3 hazret-i ehlullah N1 : hazerât-ı ehlullah A1 : hazret-i ehl[ull]ah M1
4 zahîrin ..... 'ulemâ M1 : zahîr olsun. Geçen gün vüzerâ' ve 'ulemâ' N1 : zahîr olsun. Geçen gün vüzerâ ve 'ulemâ A1
5 Moskov keferesi N1, A1 : Moskovlu M1
6 'aliyye'me ..... mahrûse'me A1, M1 : 'aliyye ve serhaddât-ı Hâkāniyye'me N1
7 ile N1, A1 : birle M1
8 kasd u hıyâneti N1, A1 : kasdını M1
9 mebnî A1, M1 : binâ'en N1
10 Rusyalu üzerine M1 : kefere-i mesfûre üzere N1 : kefere-i mesfûre üzerine A1
11 olunmak M1 : olmak N1, A1
12 hazret-i ..... hazretlerinden N1 : Peygamberimiz hazret-i Muhammedü'l-Mustafa *sallallâhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem* efendimizden A1 : Peygamberimiz hazret-i Muhammed *salla[ll]âhu Te'âlâ 'aleyhi ve sellem* efendimiz rûh-i şerîflerinden M1
13 sefere M1 : seferim N1 : seferime A1
14 hıyâneti N1, A1 : sû'-i niyyetini M1
15 sebîlillah N1, A1 : sebîl[ill]ah M1
16 umûrumu N1, A1 : umûru M1
17 -i mutlak M1 : — N1, A1

edüp, seni ve seninle bu emr-i dînde berâber olan vüzerâ' ve 'ulemâ'[1] ve ricâl ve ocaklularım ve a'lâ vü ednâ cümlesini hazret-i Allah'ın vahdâniyyetine emânet eyledim. Ecdâd-ı 'izâmım bu memleketleri [**N1 80a**] vüzerâ'[2] ve ricâl ve Ocaklu ve sunûf-i askeriyyenin gayret-i İslâmiyye'yi icrâ ve gönül birliğiyle ittifâk-ı ârâ' ve itâ'at ve[3] dîn-i mübîn yolunda düşmen karşusunda sebât ü metânetleri ile küfr ü dalâletden[4] tathîr u teshîr eylemişdir. Göreyim seni, senden meczûmum olan diyânet ü sadâkat ve hulûs-ı kalb ü hamiyyet muktezâsınca, dâmen der-meyân-ı ihtimâm olup, tîz elden kefereye[5] karîb bulunan kılâ' u memâlikde mukābele ve gazâ etmekde olan dîn karındaşlarımıza pey-der-pey imdâd ü i'ânet ve Ser'asker ve mühimmât ile[6] serhadlere takviyet ve re'âyâyı mezâlimden himâyet ve mühimmât-ı seferiyye ve levâzım-ı askeriyyeyi bi'l-müzâkere giceyi gündüze katarak, bir tarafdan tekmîle gayret ve vüzerâ' ve ocaklarımdan[7] ta'yîn ü irsâli ve gerek Ordu-yi hümâyûn'umla istishâbı iktizâ edenleri, bir cânibden intihâb ve me'mûr edüp ve Donanma-yı hümâyûn'umun techîziyle[8] vakit geçürmeksizin cümle me'mûrîn ve levâzım-ı seferiyyeyi muktezây-ı istiklâlin üzere tanzîm ve ittihâd-ı kulûb ile itmâma sarf-ı makderet eyleyesin. Düşmen karşusunda yararlığı zuhûr edenleri lâyıkıyla taltîf ve rehâvet ü betâ'et eyleyenleri[9] te'dîb edüp, her husûsa vech-i sezâsı üzere[10] nizâm veresin. Hakk Te'âlâ her hâlde selâmet ve fevz ü nusrat ihsân eyleye, âmîn*.

Ba'de'l-kırâ'e isticlâb-ı fevz ü nusrat-ı Rabbü'l-âlemîn du'âsıyla hatt-ı hümâyûn-i zafer-makrûn istîcâbet-karîn oldu.

Tevcîhât-ı hümâyûn[11]

Kā'îde-i Devlet-i ebed-müddet olduğu[12] üzere, Ordu-yi hümâyûn-i zafer-makrûnla[13] rû-be-râh ve ikāmet-güzîn-i rikâb-ı hazret-i Pâdişâh olacak ricâl-i

1 vüzerâ' ve 'ulemâ' N1 : vüzerâ ve 'ulemâ A1, M1
2 vüzerâ' N1 : vüzerâ A1, M1
3 ârâ' ve itâ'at ve N1, A1 : ârâ ve itâ'at-i M1
4 metânetleri ..... dalâletden N1 : metânetleriyle küfr u dalâletden A1 : metânetleriyle eyâdî-i mütegallibeden M1
5 olup ..... kefereye N1 : edüp, tîz elden kefereye A1 : edüp, tîz elden düşmene M1
6 Ser'asker ..... ile N1 : Ser'asker ve mühimmâtla A1 : asker ve mühimmâtla M1
7 vüzerâ' ve ocaklarımdan N1 : vüzerâ ve ocaklarımdan A1 : vüzerâ ve ocaklularımdan M1
8 ve ..... techîziyle N1, A1 : Donanma-yı hümâyûn'un techîz ile M1
9 eyleyenleri N1, M1 : eyleyanleri A1
10 vech-i sezâsı üzere N1 : lâyıkıyla A1, M1
* "**Sûret-i hatt-ı hümâyûn** ..... âmîn" kısmmdaki bilgiler aynen *Târîh-i Cevdet,* VIII,353-354'te kaydedilmiştir.
11 Ba'de'l-kırâ'e ..... **hümâyûn** M1 A1 : **Vukū'-i tevcîhât** N1 : Ba'de'l-kırâ'e isticlâb-ı fevz ü nusrat-ı Rabbü'l-'âlemîn du'âsıyla hatt-ı hümâyûn-i zafer-makrûn istihâbet-karîn oldu. **Tevcîhât-ı hümâyûn** M1
12 olduğu A1, M1 : — N1
13 makrûnla N1, A1 : makrûn ile M1

Devlet-i 'aliyye[1] tevcîhâtı vâki' olup, Sadâret-i 'uzmâ Kethudâlığı, Mustafa Refîk Efendi'ye ibkā ve Vekâlet'i Barut-hâneler Nâzırı Râgıb Efendi'ye destmâye-i 'izz ü 'alâ[2] olunup, hıdmet-i Riyâset dahi es-Seyyid[3] Mehmed Gālib Efendi'ye ibkā ve Vekâlet'iyle Beylikci-i sâbık Ahmed Safî Efendi ıstıfâ olundu. Ve Çavuş-başılık'la[4] sâbıkā Yeniçeri Kâtibi Mehmed 'Ârif Efendi ser-firâz ve Vekâlet'iyle sâbıkā Çavuş-başı Sa'dullah Efendi **[M1 213]** kesb-i imtiyâz eyleyüp[5], Büyük Tezkirecilik, Süvârî Mukābeleciliği'ne ilhâkan tevcîhiyle[6] sâbıkā Tezkire-i Sânî Hamîd Efendi'ye bâ'is-i hamd ü şükrân ve tevcîh-i Vekâlet'i sâbıkā [**N1 80b**] Tezkire-i Evvel 'Avnî Efendi'ye meded-resân oldu[7]. Ve Küçük Tezkirecilik Silahdâr Kitâbeti ilhâkıyla dâmâd-ı Sadr-ı pâkîze-nihâd[8] Hamîd Beyefendi'ye erzân ve Vekâlet'i Elmâs Paşa-zâde Sâdık Bey'e cevher-i iklîl-i ferr u 'unvân kılınup[9], Mektûbculuk dahi Mehmed Tahsîn Efendi'ye ibkā ve Vekâlet'iyle Nûrî Bey-zâde 'Abdî Bey kâm-revâ kılındı. Teşrîfâtcılık, Cebeciler Kitâbeti ilhâkıyla Münîf Efendi'ye ibkā ve Vekâlet'i sâbıkā Kethudâ Kâtibi el-Hâc Sa'îd Efendi'ye sa'âdet-fezâ olup, Beylikcilik-i Dîvân dahi[10] Âmedî-i sâbık 'İzzet Beyefendi'ye medâr-ı 'izz ü[11] rif'at ve Vekâlet'iyle Hâlet Efendi neş'e-dâr-ı rahîk-ı sehîk-ı pür[12]-hâlet oldu. Kethudâ Kitâbeti[13], Nu'man Sâbit Efendi'ye tesbît ü takrîr ve Vekâlet'iyle Sâdık Efendi'nin dîde-i emeli takrîr u tenvîr kılındı. Ve Âmedcilik ile, Mustafa Mazhar Efendi, mazhar-ı der-âmedî-i murâd ve Vekâlet'iyle hulefâdan Ahmed 'Afîf Efendi dil-şâd ve Mektûbî-i Âsafî[14] Baş-halîfeliği Ra'ûf Beyefendi'ye ibkā ve Vekâlet'i 'Abdülhamîd Bey'e[15] tevcîh ve Çavuşlar Kitâbeti, Mustafa Rasmî Efendi'ye[16] ve Vekâlet'i 'Atâ Efendi'ye i'tâ olundu. Ve Gediklüler[17] Kitâbeti dahi Dîvân Kîsedârı Şeref Efendi'ye ibkā[18] ve Vekâlet'i hulefâdan 'Ârif Efendi'ye tevcîh olundu. Ve[19]

1 hazret-i Pâdişâh ..... 'aliyye A1, M1 : sipihr-iştibâh olacak ricâl-i Devlet-i seniyye N1
2 dest- ..... 'alâ N1 : tevcîh A1, M1
3 dahi es-Seyyid N1 : Seyyid A1, M1
4 Çavuş-başılık'la A1, M1 : Çavuş-başılık ile N1
5 kesb-i imtiyâz eyleyüp A1, M1 : hâ'iz-i imtiyâz olup N1
6 tevcîhiyle A1, M1 : tevcîhi birle N1
7 bâ'is-i hamd ..... oldu N1 : meded-resân oldu A1 : — M1
8 pâkîze-nihâd N1 : 'âlî A1, M1
9 ferr u ..... kılınup N1 : ferr u 'unvân olup A1 : ferd-i 'unvân olup M1
10 sa'âdet- ..... dahi N1 : tevcîh olunup, Beylikcilik-i Dîvân A1, M1
11 'izz ü N1, A1 : — M1
12 rahîk-ı sehîk-ı pür N1 : silâfe-i A1, M1
13 Kitâbeti N1, A1 : Kâtibi M1
14 Efendi'nin ..... Âsafî N1 : Efendi tesrîr olundu. Ve Âmedcilik, Mustafa Mazhar Efendi'ye ve Vekâlet'i hulefâdan Ahmed 'Afîf Efendi'ye tevcîh ve Mektûbcu A1, M1
15 Bey'e N1 : Beyefendi'ye A1, M1
16 Efendi'ye N1, A1 : Efendi M1
17 Gediklüler N1, A1 : Gedikler M1
18 ibkā N1 : — A1, M1
19 Ve M1 : — N1, A1

Şıkk-ı Evvel Defterdârlığı, 'Osmân Efendi'ye ibkā ve[1] Vekâlet'i Hasan Tahsîn Efendi'ye tevcîh olundu. Ve Nişâncılık, Defter Emâneti ilhâkıyla el-Hâc İbrâhîm Efendi'ye ve vekâletleri Ahmed Şâkir Efendi'ye ve Feyzî Bey-zâde Mehmed Bey'e ihâle[2] olundu. Ve Büyük Rûznâmecilik, Mühimmât Nâzırı Hasan Efendi'ye ve Vekâlet'i Mahmûd Râ'if Efendi'ye tevcîh olunup, Başmuhâsebecilik, Humbara-hâne Nâzırı es-Seyyid 'Abdullah Râmiz Beyefendi'ye[3] ve Vekâlet'i Yazıcı-i esbak Mehmed Efendi'ye tevcîh olundu. Arpa Emâneti, İsmâ'îl[4] Kâmil Efendi'ye ve Yeniçeri Kitâbeti, Rüşdî Efendi'ye ve Vekâlet'i Mektûbî-i Defterî-yi sâbık Hâfız Efendi'ye tevcîh olundu. Ve Sipâh Kitâbeti, Memiş Efendi'ye ve Ordu-yi hümâyûn Mevkūfâtcılık Vekâleti, Mektûbî-i Defterî Nu'mân Efendi'ye ve Mâliyye Tezkireciliği, Feyzi Bey-zâde Feyzî Bey'e ve[5] Vekâlet'i Mektûbî-i Defterî-yi esbak Yûsuf Efendi'ye tevcîh olunup[6]; Küçük Rûznâmecilik, Re'îs Kîsedârı Şekûr Efendi'ye ve[7] Vekâlet'i Hâfız 'Ali Efendi'ye **[N1 81a]** ve Piyâde Mukābeleciliği, Mektûbî-i Defterî Baş-halîfesi Mustafa Şecî' Efendi'ye tevcîh olundu[8]. Topcular **[M1 214]** Kitâbeti, ketebe-i Dîvân'dan Neş'et Efendi'ye ve[9] Vekâlet'i Nazîf Kethudâ-zâde Es'ad Efendi'ye ve 'Arabacılar Kitâbeti, Vekîl-harc Mehmed Efendi'ye ve[10] Vekâlet'i hulefâdan Seyyid Mustafa Efendi'ye ve Bölükât-ı erba'a Kitâbeti, Vak'a-nüvîs Pertev Efendi'ye tevcîh ü sipâriş ve bâkī menâsıb dahi münâsibine tefvîz ü güzâriş kılındı.

Nasb-ı tûğ-i zafer-furûğ-i Şadrıa'zamî[11]

Şehr-i merkūmun on yedinci pazartesi günü◊ sâ'at-i muhtârda, tûğ-i hûrşîd-furûğ-i Sadr-ı 'âlî-mikdârın sahn-ı nerdübân-ı[12] Dîvân-hâne-i Bâb-ı 'âlî'ye nasb olunması tasmîm olunmağla, Ordu Kadısı Dimetokalı Seyyid Mehmed Efendi ve Yeniçeri Ağası ve Defterdâr Efendi ve Ocak[13] ağaları ve

1 ve A1 : — N1, M1
2 Bey'e ihâle N1 : Beyefendi'ye tevcîh A1, M1
3 es-Seyyid ..... Beyefendi'ye A1 : Râmiz Efendi'ye N1 : es-Seyyid 'Abd[ull]ah Râmiz Beyefendi'ye M1
4 İsmâ'îl A1, M1 : İsma'îl N1
5 ve N1, M1 : — A1
6 Defterî-yi esbak ..... olunup A1, M1 : Defterî-i esbak Yûsuf Efendi'ye ve N1
7 ve N1, M1 : — A1
8 tevcîh olundu A1, M1 : ve N1
9 ve N1, M1 : — A1
10 ve N1, M1 : — A1
11 **Sadrıa'zamî** A1, M1 : **Sipehsâlârî** N1
◊ 17 Zilka'de 1221 = 26 Ocak 1807 Pazartesi. Sefer için tûğun dikilmesi, *Târîh-i Cevdet*'e göre 17 Şevvâl Pazartesi günüdür (bk. VIII,105). Bugünün ilgili eserlerde Pazar'a denk gelmesi (17 Şevvâl 1221=28 Aralık 1806 Pazar) hilâlin görülmesinden kaynaklanmış olmalıdır.
12 bülend-kadrin sahn-ı A1 : 'âlî-mikdârın sahn-ı nerdübân-ı N1 : felek-kadrin sahn-ı M1
13 Ocak N1, M1 : Oçak A1

hademe-i Bâb-ı vâlâ ve meşâyih-ı zevâyâdan ba'zı zevât-ı güzîn[1] ve meşâyih-ı cevâmi'-i selâtîn da'vet olunup, Dîvân-hâne'de cem'iyyet ve 'andelîb-âsâ niçe[2] huffâz-ı dil-keş-edâ Feth-i şerîf Sûresi'ni tilâvet eyledikden sonra, ricâl-i Bâb ve ağayân-ı Ocak teşyî' ederek, tûğ-i zafer-furûğu[3] Kethudâ Bey ve Yeniçeri Ağası ve Defterdâr Efendi, dûş-i ta'zîm ü iclâlde sahn-ı nerdübâna inzâl edüp, mahalline vaz' eylemezden mukaddem, her pâye-i nerdübânda meşâyih-ı zevâyâ yegân yegân du'â vü senâ eyledikleri esnâda, müctema' olan sâmi'în, gülbâng-ı âmîn ile tanîn-endâz-ı sevâmi'-i mele'-i 'illiyyîn olup, zebh-i karâbîn ile tûğ-i Sadr-ı 'âlî[4] mahalline îstâde ve herkes teveccüh-i samîmî ile[5] istinzâl-i rahmet-i nusrat ederek, rû-be-kafâ-dâde oldu.

İttifâkıyyât-ı hasenedendir ki, mersûm-i[6] yerâ'a-i tahrîr olduğu üzere İsma'îl[7] Kal'ası cânibinden teysîr-kerde-i Rabb-i Nasîr olan feth-i esîrde, bakıyyetü's-süyûf kayd-ı esre giriftâr olan üserây-ı küffârın[8] vürûdu, yevm-i merkūma tesâdüf eylemekle, cem'iyyet-i mezbûrede[9] mevcûd temâşâyiyân bi'l-cümle şâd u handân ve [mısrâ]'[10]

*İn heme evvel-i âsâr-i cihân-efrûzest**

me'âlini gûyân olarak, tefe"ül bi'l-hayr ile bu lem'a-i nâgeh-zuhûru mâhçe-i tûğ-i fîrûzî-furûğun[11] sa'âdet ü ikbâline [**N1 81b**] berâ'atü'l-istihlâl 'addiyle, bi-'avnihî Te'âlâ[12] fütûhât-ı celîle vukū'una tasmîm-i bâl eylediler.

Katl-i peder-i firârî-i Kostantîn-i bed-güher[13]

Firârî Eflâk Voyvodası Kostantîn-i bî-dînin[14] peder-i bed-güheri, bir gün mukaddem delâlet-i tîğ-i [**M1 215**] siyâsetle reh-rev-i sûy-i cehennem[15] ol-

---

1 -ı güzîn N1, M1 : — A1
2 niçe N1, A1 : nice M1
3 zafer-furûğu A1, M1 : nusrat-büzûgu N1
4 Sadr-ı 'âlî A1, M1 : Âsafî N1
5 samîmî ile N1 : samîmiyle A1, M1
6 mersûm-i N1, A1 : merkūm-i M1
7 İsma'îl N1 : İsmâ'îl A1, M1
8 olan üserây-ı küffârm N1 : üserây-ı küffârın A1 : olan üserânın M1
9 mezbûrede A1, M1 : mezbûrda N1
10 [mısrâ]' A1, M1 : — N1
* این همه اول آثار جهان افروزست = Bütün bunlar cihânı aydınlatanın (= pâdişâhın) eserlerinin ilkidir, (arkası çok daha fazla olarak gelecektir)" anlamına gelen Farsça bu cümle, "آزار = keder, felâket" yerine "آثار = eserler" değişikliğiyle muhtemelen Sa'dî'nin kasîdesinden mülhem olarak söylenmiş gibi gözüküyor; bk. Sa'dî, *Külliyyât-ı Sa'dî, Mevâ'iz, Kasâyid,* hzr. Muhammed 'Ali Furûgî, Tehrân 1365, s.719.
11 mâhce-i tûg-ı zafer-furûgun A1 : mâhçe-i tûg-ı fîrûzî-furûğun N1 : mâhçe-i tûg-ı zafer-furûğun M1
12 bi-'avnihî Te'âlâ A1, M1 : bi-'avn-i Lâ-yezâl N1
13 **Katl-i ….. bed-güher** A1, M1 : — N1
14 Kostantîn-i bî-dînin N1, A1 : Kostantîn'in M1
15 cehennem N1, A1 : 'adem M1

mağla, bu keyfiyyet dahi ehl-i İslâm'a mâye-i inşirâh olup, kâffe-i havene-i[1] bed-hâhân-ı Devlet-i ebediyyü'l-kıyâm, gerden-zede-i tîğ-i intikām olacağını istiftâh eylediler. Maktûl-i mesfûrun[2] mâ-meleki mazbût-ı gümâştegân-ı Defterdâr ve mesârif-i seferiyyeye medâr kılındı*.

Mersûmun bi-hasebi'z-zâhir harâm-zâdesi olacak hayyiz-i nâ-temyîzin[3] vaz'-ı merkūmuna rızâ vü igrâsı müsbet değil ise de, selefde bi'n-nefs Devlet-i 'aliyye hakkında irtikâb eylediği hıyânet-i 'adîdesi, pîçîde-i pây-i a'mâl-i nigûhîdesi olmuşdur. **Beyt**[4]:

Hâzır ol bezm-i mücâzâta[5] eyâ mest-i gurûr!

Rahne-i seng-i siyeh penbe-i[6] mînâdandır**

İhsân-ı Vezâret bâ-'Alemdâr Mustafa Ağa

Ruscuk A'yânı Tirsinikli İsmâ'îl Ağa, musâb-ı dâne-i tüfeng-i kazâ ve *"Evvelü hasenâtihî mevtühû****"* târîkasından reh-rev-i mehleke-i hebâ oldukda, mütehayyizân-ı etbâ'ından 'Alemdâr Mustafa Ağa, makāmına zûr-bâzûy-i kuvvetiyle i'tilâ etmeyüp, tahsîl-i rızây-ı devlet içün izhâr-ı vech-i mülâyemet ve 'arz-ı mahzar irsâliyle muktezây-ı edebe ri'âyet eylediğinden mâ'adâ, müteveffâdan görilan heyûlây-ı şiddet bunun tarafından kabûl-i hıffet eylediğini müşâhede, zarûrî merâmma bâdî-i müsâ'ade olmağla, makām-ı Sadâret'den mektûbu tahrîr ve Vezîr Kethudâsı bulunan Mustafa Refîk Efendi tarafından tesyîr olunup, bu sûretle murûr ve Rusyalu'dan nakz-ı 'ahd hâlâtı zuhûr etmekle, sevâhil-i Tuna'ya sâhib-i iktidâr bir Vezîr ta'yîninin lüzûmu âşikâr olup, 'Alemdâr-ı mûmâ ileyhin tevliye olunacak Vâlî'yi kabûl etmeyeceği hüveydâ ve kabûl eylediği sûretde dahi imtizâc edemeyeceği rû-nümâ olduğundan başka, nezd-i ferd-i Selîm Hânî'de liyâkat ü kudreti ma'lûm ve

---

1 havene-i A1 : + ve N1 : havene-i M1

2 Maktûl-i mesfûrun A1, M1 : Ve maktûl-i mersûmun N1

* "**Nasb-ı tûğ-i zafer-** ..... kılındı" kısmındaki bilgiler özetle ve değişik bir tertiple *Târîh-i Cevdet,* VIII,105'te kaydedilmiştir.

3 mesârif-i ..... nâ-temyîzin A1 : leşker-i mesârif-i seferiyyeye dümdâr kılındı. Mersûmun temeyyüzün N1 : mesârif-i seferiyyeye medâr kılındı. Mersûmun bi-hasebi'z-zâhir harâm-zâdesi olacak خیز nâ-temyîzin M1

4 **Beyt** A1, M1 : — N1

5 mücâzâta N1 : mükâfâta A1, M1

6 penbe-i N1, M1 : penpe-i A1

** Metnimizdeki bu beyit, Arpa Emîni-zâde Sâmî'nin gazellerinde geçmektedir; bk. Arpa Emîni-zâde Sâmî, *Dîvân-ı Sâmî, İbtidâ'-i Gazeliyyât,* Bulak 1253/1837, s.14.

*** اول حسناته موته = Onun ilk iyiliği ölümüdür" anlamına gelen Arapça bu cümle, 1603 yılında öldürülen Yemişçi Hasan Paşa'nın ölümüne düşürülen tarih mısrâ'ı gibi gözüküyor; bk. Mustafa Na'îmâ, *age,* I,236

mûmâ ileyhin Vezâret'e isti'dâdı meczûm olmağla, üç tûğla çırâğ ve te'bîden Silistire Eyâleti tevcîhiyle müntehây-ı merâtib olan rütbe-i vâlây-ı Vezâret'e iblâğ olunması irâde ve kabûl eylemesi, kat'î murâd-ı Şâhâne idüğüni ifâde içün fi'l-asl Rusçuk ehâlîsinden olup, ba'zı 'uzamây-ı devlete intisâb ve dest-gîrî-i himmet ve imdâd ile süllem-i refî'-i Hâcegânî'ye irtikā şerefini iktisâb eden es-Seyyid Mehmed Emîn Behîc Efendi intihâb ve Baş-muhâsebe Pâyesi'yle sevâhil-i Tuna Mübâya'acılığı, behâne-i izhâb olmağla, matıyye-süvâr-ı hareket **[M1 216]** ve Ruscuk'da 'inân-keş-i rehvâr-ı 'azîmet oldukda, mûmâ ileyhi Vezâret'i kabûle ırzâ ve taraf-ı Devlet-i 'aliyye'ye 'arz u inhâ eyledikde, der-'akab menşûr-i Vezâret irsâl ve cûybâr-ı iltifât-ı Şâhâne'den sîr-âb-ı zülâl[1] kılındı.

---

1 Ruscuk A'yânı Tirsinikli ..... zülâl A1 : **A'yân-ı Ruscuk** Dergâh-ı 'âlî kapucu-başılarından olup, Mîrahûr-i Evvel-Pâyesi'yle Ruscuk A'yânı ve Sevâhil-i Nehr-i Tuna Başbuğu olan 'Alemdâr vasfiyle şöhret-nümâ Mustafa Ağa bu def'a uğur-i dîn-i mübîn ve gayret-i Devlet-i ebed-karînde hakkā ki gayûrâne ve dilîrâne ibrâz-ı hüsn-i hıdmet ve izhâr-ı merdânegî vü şecâ'at edüp, muhâfazasına me'mûr olduğu mahalleri ber-tıbk-ı irâde-i seniyye hıfz u hirâset ve celb-i cünûd husûsunda sarf-ı yârâ vü makderet edüp, husûsan Pehlevân Ağa'yı irsâl birle İsmâ'îl Kal'ası'nın masûn-ı tesallut-ı küffâr-ı bed-tıynet olmasına hemân müstakil illet olduğundan başka, Yergöğ[ü] Kal'ası'nın hâric ü dâhilini gereği gibi temkîn ve tabya ve şerampolar misillü mahall-i metîn binâsiyle ihkâm ü tarsîn edüp, çend def'a ol havâlîye ilkāy-ı siklet eden asker-i küffâr-ı bed-millet ile harb ü kıtâl ve kati vâfir kâfiri seyf-i bâtır ile ser-zede-i kahr u nekâl eylediği makbûl-i cenâb-ı Şehriyâr-ı deryâ nevâl olmağm, işbu şehr-i zilka'detü'ş-şerîfenin evâhırında 'avâtıf-ı 'aliyye-i Mülûkâne'den **[N1 82a]** rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le kadr u şânı ser-bülend ve Sevâhil-i Tuna Ser'askerliği 'unvâniyle Silistire Eyâleti'nin ber-vech-i te'bîd tasarrufu dest-mâyesiyle de behre-mend N1 : Ruscuk A'yânı Tirsinikli İsmâ'îl Ağa, musâb-ı dâne-i tüfeng-i kazâ ve *"Evvelü hasenâtihî mevtühû"* tarîkasından reh-rev-i mehleke-i hebâ oldukda, mütehayyizân-ı etbâ'ından 'Alemdâr Mustafa Ağa, makāmına zûr-bâzûy-i kuvvetiyle i'tilâ etmeyüp, tahsîl-i rızây-ı devlet içün izhâr-ı vech-i mülâyemet ve 'arz-ı mahzar irsâliyle muktezây-ı âdâba ri'âyet eylediğinden mâ'adâ, müteveffâdan görilan heyûlây-ı şiddet bu tarafdan kabûl edildiğini müşâhede, zarûrî merâmına bâdî-i müsâ'ade olmağla, makām-ı Sadâret'den mektûbu tahrîr ve Vezîr Kethudâsı bulunan Mustafa Refîk Efendi tarafından tesyîr olunup, bu sûretle mesrûr ve Rusyalu'dan nakz-ı 'ahd hâlâtı zuhûr etmekle, sevâhil-i Tuna'ya sâhib-i iktidâr bir Vezîr ta'yîninin lüzûmu âşikâr olup, 'Alemdâr-ı mûmâ ileyhin tevliye olunacak Vâlî'yi kabûl etmeyeceği rû-nümâ olduğundan başka, nezd-i ferd-i Selîm Hânî'de liyâkat ü kudreti ma'lûm ve mûmâ ileyhin Vezâret'e isti'dâdı meczûm olmağla, üç tûğla çırâğ ve te'yîden Silistire Eyâleti tevcîhiyle müntehây-ı merâtib olan rütbe-i vâlây-ı Vezâret'e iblâğ olunması irâde ve kabûl eylemesi, kat'î murâd-ı Şâhâne idüğüni ifâde içün fi'l-asl Ruscuk ehâlîsinden olup, ba'zı 'uzamây-ı devlete intisâb ve dest-gîrî-i himmet ve imdâd ile süllem-i refî'-i Hâcegânî'ye irtikā şerefini iktisâb eden es-Seyyid Mehmed Emîn Behîc Efendi intihâb ve Baş-muhâsebe Pâyesi'yle sevâhil-i Tuna Mübâya'acılığı, behâne-i zehâb olmağla, matıyye-süvâr-ı hareket **[M1 216]** ve Ruscuğ'a 'inân-keş-i rehvâr-ı 'azîmet oldukda, mûmâ ileyhi Vezâret'i kabûle ırzâ ve taraf-ı Devlet-i 'aliyye'ye 'arz u inhâ eyledikde, der-'akab menşûr-i Vezâret irsâl ve cûybâr-ı iltifât-ı Şâhâne'den sîr-âb-ı zülâl M1. "**İhsân-ı Vezâret bâ-** ..... kılındı" kısmındaki bilgiler özetle, bazı ilâve ve değerlendirmelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,107'de kaydedilmiştir.

Tevcîh-i Pâye-i Kālgāyî-i Bucak be-Behâdır Giray Sultân[1]

Cengîz Giray Sultân'ın birâderi Behâdır Giray Sultân, selâtîn-i Cengîziyye'nin nâmdâr ve[2] behâdır şecâ'at-kirdârlarından olmağla, bâlâda ifâde olunduğu üzere İsmâ'îl tarafında[3] vukū' bulan muhârebâtda, izhâr-ı cevher-i gayret ve îfây-ı mâye-i şehâmet eylemekle, behâdır nâmının sırrını sâtı' ve müdde'ây-ı şecâ'atine[4] seyf-i sarâmetini burhân-ı kātı' ederek, küffâr-ı hâksâr[5] ile kârzâr eylemiş olduğu, mesmû'-i Tâcdârî oldukda, kezâlik[6] şehr-i merkūmun evâhırında◊ 'avârif-i seniyye-i Şâhâne'den mûmâ ileyhe Bucak Kālgāylığı[7] Pâyesi tevcîh ü ihsân buyurulmağla taltîf ü şâdân kılındı*.

Firâr-ı Elçi-i Devlet-i İngiliz

Nezd-i Devlet-i 'aliyye'de ikāmet üzere olan[8] İngiltere Elçisi, Rusyalu ile devletleri müttefik bulunduğundan nâşî, tarafdârlık izhâriyle i'lân-ı harb husûsunda[9] te'ennî iltimâs ve ol bâbda tehâlük-i bî-kıyâsı[10] şer'an ve 'aklen ısgā olunacak da'vâ olmadığına binâ'en, devletine tahrîr u ib'âs olunmuş olan beyân-nâme-i hümâyûnun henûz cevâbı zuhûr eylemeksizin, hufyeten bir İngiltere sefînesine süvâr ve nısf-ı leylde firâr eylediği 'ale's-sabâh âşikâr oldukda, [mısrâ]':

Revî bâz-âmedent[11] *nîst çû reftî refti*[**]

---

1 **Tevcîh-i ….. Sultân** A1 : Ve N1[illegible] : **Tevcîh-i Pâye-i Kālgāyî-i (قالغابئ) Bucak Behâdır Giray Sultân** M1

2 ve N1, A1 : — M1

3 bâlâda ….. tarafında A1 : bu def'a İsma'îl cânibinde N1 : bâlâda ifâde olunduğu üzere İsmâ'îl tarafından M1

4 sâtı' ….. şecâ'atine N1, A1 : sâmi' ve müdde'ây-ı şecâ'at-i M1

5 küffâr-ı hâksâr N1, A1 : düşmen-i gaddâr M1

6 kezâlik N1 : — A1, M1

◊ 21-30 Zilka'de 1221 = 30 Ocak – 8 Şubat 1807.

7 Kalgāylığı A1 : Kālkāylığı N1 : Kālgāylığı (قالقابلغى) M1

* **"Tevcîh-i Pâye-i** ….. kılındı" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,104'te kaydedilmiştir.

8 **İngiltere** ….. olan A1 : **İngiltere** Taraf-ı Devlet-i seniyye'de mütemekkin N1 : **İngiliz** Nezd-i Devlet-i 'aliyye'de ikāmet üzere olan M1

9 husûsunda N1, A1 : husûsundan M1

10 bî-kıyâsı N1, A1 : bî-kıyâs M1

11 âşikâr …..*-âmedent* N1 : âşikâr oldukda, [mısrâ]': Revî bâz-*âyedent* A1 : [â]şikâr oldukda, [mısrâ]': *Rûmî bâz-âyedent* M1

** روی باز آمدنت نیست چو رفتی رفتی = [Şarap iç! Sana belki bin kereden fazla söyledim.] Gittin mi gittin, bir daha gelmene imkân yok, vesselâm" anlamına gelen Farsça bu cümle, baştaki "Revî=Yürü, git!" kelimesi hâriç Ömer Hayyâm'ın rubâîlerinde geçen bir mısrâdır; bk. meselâ Hayyam, *Rubaîler ve Silsilat-al-Tartîb, İbn Sîna'nın Tamcîd'i ve Tercemesi,* hazırlayan ve trc. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul 1953, s.129.

mısrâ'ı[1] zebân-zede-i kibâr oldu. Mesmû'umuza göre çünki Rusyalu'nun Devlet-i 'aliyye'den kat'-ı rişte-i musâfât ve bed'-i mu'âmele-i muhâsamâtın sebeb-i aslîsi, Rusyalu ile İngilterelü'nün hasm-ı kavîleri olan Fransalu[2] ile Devlet-i 'aliyye beyninde mün'akıd olan râbıta-i ülfet ve tasdîk-ı İmperatorî ile Napolyon Bonaparta'ya[3] îdâ'-ı şân-ı Kıraliyyet mâddesi olup, Elçi-i mersûm, Devlet-i 'aliyye Fransalu'dan rû-gerdân olduğu sûretde, Rusyalu'nun Memâlik-i mahrûse'den keşîde-pâ ve kemâ fi's-sâbık ittifâk üzere 'akd-i dostî vü velâ olunmağı der-'uhde-i i'tinâ eyleyüp, gerçi İbrâhîm Kethudâ'nın ve ba'zı umûr-âşinâların sâmi'a-gîr-i ısgāları **[M1 217]** olup, lâkin Sebestiyan-ı mel'ûnun[4] tesvîlâtı te'sîriyle, [**N1 82b**] taraf-ı Saltanat-medârdan mesfûrun[5] güftârına tevcîh-i sâmi'a-i i'tibâr olunmamağın[6], vech-i mezkûr üzere sebükbâr semt-i firâr ve Rusyalu ile yek-laht-ı ittihâd olduklarını izhâr eyledi. Gerçi **'Arabî**[7]:

Teveddü 'adüvvî sümme tez'umu[8] *ennenî*
*Sadîkuke hâzâ min-bedî'i-ğarâ'ib**

mü'eddâsınca dostun[9] düşmenine mâhabbet, bir cihetle[10] dosta 'adâvet olup, lâkin Fransalu Nemçelü'yü ve kezâlik[11] Rusyalu'yu berbâd ve hudûd-i İslâmiyye civârına itâle-i akdâm-ı şerr u fesâd edüp, sergerdeleri olan Bonaparta kavîyyü't-tâli', mikdâm ve şedîd bir kâfir-i[12] 'anîd olduğundan başka, Kırım ve sâ'ir erâzî-i mağsûbe-i Devlet-i 'aliyye'nin istirdâdı zımnında mevâsîk-ı 'adîde izhâr eylediğine[13] ve zâhire nâzaran, 'uhdesinden gelmeğe sâhib-i iktidâr olduğuna mebnî, Devlet-i 'aliyye'de[14] irtikâb-ı ehven-i şerreyn olmak ictihâdiyle Fransalu[15] cânibini tercîh u ihtiyâr edüp, Rusyalu ve İngilterelü taraflarından guzz-ı ebsâr-ı i'tibâr eyledi.

---

1 mısrâ'ı N1 : — A1 : mısra'ı M1
2 Fransalu N1, A1 : Fransa M1
3 Napolyon Bonaparta'ya A1 : Bonaparta'ya N1 : Napolyon Bonapart'a M1
4 Sebestiyan-ı mel'ûnun N1, A1 : Sebestiyan'ın M1
5 mesfûrun N1, M1 : mesfûrînin A1
6 olunmamağın N1 : olunmamağla A1, M1
7 **'Arabî** A1, M1 : — N1
8 tez'umu N1, A1 : nez'umu M1
* تودّ عدوّی ثمّ تزعم انّنی * صدیقك هذا من بدیع الغرائب = Düşmanımı seversin sonra da beni dostun zannedersin. Bu şaşılacak şeylerin ilginç bir örneğidir" anlamına gelen Arapça bir beyittir.
9 dostun N1, A1 : dostunun M1
10 cihetle A1, M1 : vechile N1
11 ve kezâlik M1 : ve N1 : kezâlik A1
12 sergerdeleri ..... kâfir-i N1 : Napolyon Bonaparta ise kavîyyü't-tâli', mikdâm ve şedîd bir kâfir-i A1 : Napolyon Bonapart ise kavîyyü't-tâli', mukdim ve şedîd bir zât-ı M1
13 'adîde izhâr eylediğine M1 : ekîde 'arz u izhâr N1, A1
14 Devlet-i 'aliyye'de [Bu kelimeler, buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 105a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A1 : — N1 : Devlet-i 'aliyye'de M1
15 Fransalu A1, M1 : Fransa N1

Tezyîl

Ol hılâlde vâki‘ olan mesmû‘âta göre İngiltere Devleti[1], cânib-i Devlet-i ‘aliyye'ye ‘arz-ı bendegî ederek, kıdem-i hukūk iddi‘âsı ve Devlet-i ‘aliyye[2] hakkında bidâyet-i Saltanat-ı seniyye'den[3] bu âna kadar aslâ kendülerden bâdire-i ‘ukūk ser-zede-i[4] vukū‘ olmadığı inhâsiyle Devlet-i ‘aliyye Fransalu'dan kat‘-ı rişte-i müvâlât eylediği sûretde, Rusyalu'nun[5] gasb etdiği erâzî, hey'et-i kadîmesiyle redd olunup, eğer Fransalu Devlet-i ‘aliyye[6] ‘aleyhine kıyâm eder ise, bahr cânibine kefâlet ve zamân ile[7] bir hılâline bin kîse akça[8] vermeğe müte‘ahhid ve berren iktizâsı üzere asker ile dahi[9] imdâd eyledikden sonra, mesârif-i seferiyye içün on bin kîse akçadan ziyâde nakd akça[10] vermeği tevsîk u ibrâm ile mültezem olmuşlar[11]; Rusyalu dahi yüz bin neferden ‘ibâret ordu tertîb ve hemîşe Devlet-i ‘aliyye'nin zîr-i[12] emr u hükm ve ma‘iyyetinde olmağı te‘ahhüd ü tekeffül eylemişler[13]. Gerçi bu maslahatın iç[14] yüzü mestûr ve mechûlümüz olup, lâkin dûrbîn-i ‘akl-ı sâkıble müşâhed[15] ve ba‘zı ehl-i hıbreden gûşzed olan budur ki, **[N1 83a]** gerçi Rusyalu[16] kezzâb ve hîlekâr ve gaddâr bir tâ'ife-i bed-mişvâr[17] olup, bu âna kadar Memâlik-i mahrûse'ye dâ'imâ kizb ü firîb ve hîle vü gadr tarîkasıyla zafer bulageldikleri[18] mukarrerdir. Ve İngilterelü dahi her çend çok **[M1 218]** fend ü düzen bilür fettân ü mekkâr bir kavim ise de, bi't-tab‘ temerrüd ve te‘annüde mecbûl olmalarıyla, ekser kelâmlarında sebât ü karâr ile iştihâr bulduklarından başka, bu husûsda berây-ı maslahat hazâ'in-i bî-gerân, belki nakdîne-i cânlarını verecekleri sahîh u sâdık ve Rusyalu dahi[19] bi'z-zarûre tâbi‘ ve muvâfıkdır. Binâ-berîn ba‘zı hurde-bînler bu semte imâle-i zamîr etmediler[20] ise de, tarâ-i âhar ber-vech-i muharrer Fransalu'nun kuvvet ve galebe-i zâhirîsine nazar birle[21], öte cânibi efgende-i nigâh-ı i‘tibâr eylediler.

---

1 **Tezyîl** ..... Devleti A1, M1 : Hattâ ol hılâlde bu dahi mesmû‘umuz oldu ki, İngilterelu N1
2 ‘aliyye M1 : seniyye N1, A1
3 seniyye'den N1, M1 : semiyye'den A1
4 ser-zede-i N1, A1 : — M1
5 Rusyalu'nun N1, M1 : Rusya'nın A1
6 eğer Fransalu Devlet-i ‘aliyye A1, M1 : ve eğer Fransalu Devlet-i seniyye N1
7 zamân ile N1 : zamânla A1, M1
8 akça A1, M1 : akca N1
9 asker ile dahi N1 : asker ile de A1 : askeriyle de M1
10 akçadan ziyâde nakd akça A1, M1 : akcadan ziyâde nakd akca N1
11 ibrâm ..... olmuşlar N1 : ibrâmla mültezem olmuşlar A1 : ibrâm ile mültezem olmuş ve M1
12 zîr-i N1, M1 : — A1
13 eylemişler N1, A1 : eylemişdir M1
14 iç N1 : ic A1, M1
15 müşâhed N1, A1 : müşâhede M1
16 Rusyalu A1 : Moskovlu N1, M1
17 hîlekâr ..... bed-mişvâr M1 : muhîl ü gaddâr bir tâ'ife-i hıyânetkâr N1, A1
18 bulageldikleri N1 : bulageldiği A1, M1
19 Rusyalu dahi A1, M1 : Moskovlu dahi bu bâbda N1
20 etmediler N1 : etdiler A1, M1
21 zâhirîsine nazer birle A1 : zâhiriyyesine nazar birle N1 : zâhiriyyesine nazaran M1

Devlet-i 'aliyye eğer İngilterelü re'yine dil-dâde olmuş olsa, Nemçelü'nün[1] dahi mütâba'ata âmâde oldukları, ba'zı mertebe evzâ' u etvârlarından tırâşîde olduğundan başka, hufyeten Rusyalu'nun ve İngilterelü'nün[2] zebân-zede-i tevsîkleri olduğu tahkîk olunmuşdur. Lâkin hükm-i kazâ'[3] nâfiz olmağla, verây-ı perdede görilecek sûret ve çekilecek renc ü mihnetler görülmek ve çekilmek lâ-mehâle muktezây-ı emr-i kaderdir.

Yapılmış hâzır olmuş senden evvel cümlenün kârı
Senin tedbîrine ey çerh, zahmet çekme hâcet yok[4*]

Vefât-ı Vidin Vâlîsi[5] Pâsbân-zâde 'Osmân Paşa

Vezîr-i müşârun ileyh evâhır-ı zilka'dede[◊] hulûl-i ecel-i müsemmâ ile 'âzim-i hısn-ı bekā olduğu haberi, vâsıl-ı sem'-i hümâyûn oldukda, 'avâtıf-ı 'aliyye-i şevket-makrûndan, bundan akdemce[6] Niş muhâfazası şartıyla Mora Eyâleti tevcîh olunan Hûrşîd Ahmed Paşa hazretlerine[7], münhall olan Vidin Muhâfazası, Niğbolu Sancağı'na ilhâkan ber-vech-i arpalık[8] tevcîh olunup, çend rûz murûrunda müşârun[9] ileyh Sofya Ser'askerliği'yle Rumeli'ye menkūl olmağla, Vidin ve Niğbolu, müteveffây-ı müşârun ileyhin Hazînedârı olan mîr-i mîrandan İdrîs Paşa'ya tevcîh olunup[10] ve sene-i âtiye saferinde[◊◊] rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le kadr u şânı tenvîh kılındı[11]. [**N1 83b**]

Ve Mora Eyâleti, Rumeli Beylerbeyisi Pâyesi olup sâbıkā Delvine Sancağı'na mutasarrıf[12] Tepedelenli[13] 'Ali Paşa-zâde Veliyyüddîn Paşa'ya Vezâret'le tevcîh ve Rumeli Vâlîsi Seyyid 'Osmân[14] Paşa, Selânik ile terfîh olundu*.

---

1 Nemçelü'nün M1 : Nemçelü N1, A1
2 olduğundan ..... İngilterelü'nan A1 : olduğundan başka, hufyeten Rusyalu'nun ve İngilizlü'nün N1 : oldukdan başka, hufyeten Rusyalu ve İngilterelü'nün M1
3 hükm-i kazâ' N1 : hükm-i kazâ A1 : Hâkim-i kazâ M1
4 Yapılmış ..... yok N1, M1 : — A1
* Metnimizde yer alan bu beyit, Nâbî'nin gazellerinden birinde geçmektedir; bk. *Nābī Dīvānı,* II,756.
5 **Vidin Vâlîsi** A1, M1 : — N1
◊ 21-30 Zilka'de 1221 = 30 Ocak – 8 Şubat 1807.
6 şevket-makrûndan, bundan akdemce N1, A1 : şevket-makrûn, bundan mukaddemce M1
7 Paşa hazretlerine N1 : — A1 : Paşa'ya M1
8 ber-vech-i arpalık N1, M1 : — A1
9 müşârun N1, A1 : mûmâ M1
10 olunup N1, A1 : — M1
◊◊ 1 Safer 1222 = 10 Nisan 1807 Cuma.
11 kılındı N1 : olundu A1, M1
12 Beylerbeyisi ..... mutasarrıf A1 : Pâyesi sâbıkā Delvine Sancağı'na mutasarrıf N1 Beylerbeyisi olup sâbıkā Avlonya Sancağı'na mutasarrıf olan M1
13 Tepedelenli N1, M1 : Depedelenli A1
14 'Osmân N1, A1 : 'Ali M1

Terceme-i hâl-i müteveffâ-yı müşârun ileyh

Müşârun ileyh Pâsbân-zâde[1] 'Osmân Paşa, 'an-asl Vidin yamaklarından Pâsbân lafzının **[M1 219]** galat-ı meşhûru olan Pâzvând[2] nâmiyle şöhret-şi'âr bir şahsın 'atse-i sulb-i nâ-hemvârı olup, pederi zümre-i eşrârdan olmağla, her bâr etvâr-ı tâgiyâne ve harekât-i[3] bâgiyâne ile vülât ü hükkâm ve zâbitâna ta'assub u serkeşî izhâr ve aralık aralık serhadd-i mezbûra da[4] isâre-i gubâr-ı fitne ile ehâlîyi dil-gîr u bîzâr edüp, bundan akdem Rusyalu üzerine[5] vukū' bulan sefer-i hümâyûnda Serdâr-ı ekrem bulunan merhûm[6] Koca Yûsuf Paşa'ya mezbûrun vaz' u hareketi ma'lûm oldukda, vücûd-i bed-bûdunu ma'dûm eylemekle, ol esnâda oğlu firâr ve kûşe-i ihtifâda karâr eylemişidi. Ba'dehû gā'ile-i sefer ber-taraf oldukda, setîre-i hafâdan âşikâr ve yamakān gürûhuna iltihâk edüp, zâtında 'akl ü kiyâset ü dilîrî ve şecâ'at sâhibi olmağla, az vakitde yamaklar beyninde şöhret ü i'tibâr[7] bulmuşidi. Ol esnâda Belgırad Kal'ası muhâfazasına eyâletlü askeri iskân ve ba'zı Nizâm-ı Cedîd mürettebâtı ol havâlîde dahi revân olmak irâde buyurulmağın, mâdde-i merkūmeyi anlar dahi istiskāl ve tehammül ve tekabbülünden[8] rū-gerdân-ı imtisâl oldular. Çünki mezbûr[9] yamaklar gürûhunun ser-firâzı ve her cânibe dest-dirâzı olmağla, beynlerinde ve etrâfda şöhret ü nâmı ve nüfûz-i sehm-i kelâmı olup, muhdesât-ı cedîdeyi ser-rişte-i behâne ederek, yamaklar ile eyâletlü beynine ilkāy-ı şikāk eylemekle, ol evânda ser-zede-i zuhûr olan harekât-ı şenî'ada eli ve ikāz-ı fitne-i beşî'ada küllî medhali olduğu, eğerçi vâsıl-ı sem'-i devlet olmuş ise de, mu'âhazesi husûsunu te'hîr u imhâl ve hakîmâne tedbîr ile, [mısrâ]':

Üstühân-pâre olup kelb-i 'akūra zencîr

deyerek, sukāta-rîzî-i lutf u mülâyemetle kılâde-i[10] itâ'ate idhâl eylemek içün tarafına zülâl-i iltifât isâle olunup, hakkında bilâhare 'avâtıf-ı 'aliyye erzân

---

* **"Vefât-ı Vidin Vâlîsi** ..... olundu" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,136'da kaydedilmiştir.

1 **-i hâl-i** ..... Pâsbân-zâde A1, M1 : Müşârun ileyh N1
2 Pâzvând N1, A1 : Pâzvend M1
3 harekât-i N1 : hareket-i A1, M1
4 mezbûra da A1 : mezbûrda N1, M1
5 üzerine A1, M1 : üzere N1
6 merhûm N1, M1 : müteveffâ A1
7 i'tibâr N1, M1 : iştihâr A1
8 tekabbülünden M1 : tekabbülden N1, A1
9 mezbûr A1, M1 : merkūm N1
10 eylemekle ..... kılâde-i A1, M1 : eylediği, havâdis-i mesmû'adan olmuşidi. Merkūmun şiddet-i şekîmesi ma'lûm-i vükelây-ı devlet oldukda; *Zûr-i mülâyemet zi-dürüştî füzûnterest * Âyîne-est der-nazaram seng-i âsiyâ* (زور ملایمت زدرشتی فزونتراست * آیینه است در نظرم سنك آسیا = Yumuşaklığın zorluğu, sertlikten daha fazladır. Nazarımda değirmen taşı aynadır (= bunu göstermektedir)" anlamına gelen bu cümleler Farsça bir beyittir) **[N1 84a]** mağzâsınca lutf u mülâyemetle semt-i N1

ve[1] iki yüz on dört muharreminde◊ Dergâh-ı 'âlî Kapucu-başılığı ve bürhe-i yesîre murûrunda Vezâret ihsâniyle Vidin Muhâfızlığı tevcîh ve bu cihetle vech-i ikbâli vecîh kılınmışidi. Lâkin bidâyet-i hâlinde Re'îs Râşid Efendi'nin Niğbolu[2] ve Sır Kâtibi müstevlî-i Enderûn Ahmed Efendi'nin[3], Fethulislâm Mukāta'ası'na[4] ve sâ'ir ol havâlîde vâki' mukāta'âta zamîme-i şenî'a ve teklîfât-ı beşî'alar, esâs-ı temerrüdî[5] ve mâdde-i asliyye-i serkeşî ve te'annüdî[6] olup, tekâlîf-i **[M1 220]** merkūme kemâ-kân tarafına tahmîl ve Nizâm-ı Cedîd furû'âtı, ol aktân u aktârda[7] dahi te'sîl (تأصيل) olunmak zımnında ısrâr olunmağla, kemâ fi's-sâbık merkez-i te'ebbâ ve ta'assubda pây-efşür-i karâr olup, ol vechile evâmir-i 'aliyye ve metâlib-i seniyyeler[8], vâbeste-i 'ukde-i ta'tîl u ihmâl ve gitdikce i'tidâl-i hevây-ı emniyyet ü itmi'nân[9] ber-taraf olmağla, nâ'ire-i buğz u 'udvân işti'âl bulmağın, zecr u gûşmâl, belki pâsbân-ı rûh-i revânını burc-i bedenden matrûd-i midfa'a-i[10] kahr u nekâl eylemek içün üzerine Kapudân-ı deryâ Hüseyn[11] Paşa, havâle vü isrâ olunmuşidi.

Vükelây-ı devletin Pâsbân-zâde'ye derkâr olan şiddet-i gayz u 'adâvetleri ve kahr u tedmîrine ol derecede ikdâm ü dikkatleri garaz-ı merkūma[12] mebnî olduğundan başka, fâ'ide-i zâ'ideyi müstelzim olup, merkūmun bagy u 'isyânına temessükle sûret-i zâhirede[13] izâle vü tenkîline ibtidâr ve üzerine müteşahhısân-ı vüzerâdan bir Sipehsâlâr-ı nâmdâr ta'yîni lâzım gelmekle, hemîşe külâh-rübâlık hususunda pençe-i tegallübünden bîzâr ve tarafından[14] her bâr endîşe vü iştiş'âr üzere oldukları Kapudan Hüseyn Paşa'nın ta'yîn olunmasını îcâb ve [mısrâ]'[15];

Ez-her dü taraf küşte şeved sûd[16]*-est**

---

1 tarafına ..... ve N1, M1 : rûy-i iltifât izhâr ve hakkında 'avâtıf-ı 'aliyye sezâvâr olup A1

◊ 1 Muharrem 1214 = 5 Haziran 1799 Çarşamba.

2 Niğbolu A1 : — N1, M1

3 Efendi'nin A1 : + Niğbolu ve N1, M1

4 Mukāta'ası'na A1 : mukāta'alarına N1, M1

5 teklîfât-ı ..... temerrüdî A1 : teklîfât-ı beşî'alar esâs-ı temerrüd N1 : tekellüfât-ı beşî'aları esâs-ı temerrüdî M1

6 te'annüdî M1 : te'annüd N1

7 aktârda A1 : aktâra N1, M1

8 seniyyeler N1 : seniyye A1, M1

9 itmi'nân A1 : itmînân N1, M1

10 midfa'a-i N1, A1 : müdâfa'a-i M1

11 Hüseyn N1, A1 : Hasan M1

12 merkūma A1 : mezkûra N1, M1

13 olup ..... zâhirede M1 : ya'nî müşârun ileyhin bagy u 'isyânına temessük birle N1 : ya'nî müşârun ileyhin bagy ü 'ısyânmı temessükle A1

14 tarafından N1 : her tarafdan A1, M1

15 îcâb ve [mısrâ]' A1 : îcâb ve N1 : mûcib ve [mısrâ]' M1

16 *şeved sûd* N1, A1 : *sûd şeved* M1

* از هر دو طرف کشته شود سود است = Her iki taraftan da öldürülme faydadır" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.

mü'eddâsınca[1], maksûd hâsıl olur ise fe-bihâ ve illâ bari[2] Hüseyn Paşa'nın sevreti şikest ve livây-ı tetâvül ü i'tîlâsı[3] pest olur, mülâhaza-i mekîdet-me'âbı[4] mutazammm idi. Encâm-ı kâr târ u pûd-i fikr-i desîse-perdâzlarını kârgâh-ı san'at-ı şu'bede-bâzîde bâfte-i minvâl-i 'amel ve sûret-yâfte-i dest-i dagal eylemeleriyle[5], [**N1 84b**] Pâsbân-zâde'nin bagy u 'isyânım, ilkāy-ı sem'-i[6] Cihân-bânî eylediler.

Keyfiyyet ma'lûm-i Pâdişâh-ı felek-menkabet oldukda, bâ-irâde-i seniyye, hâne-i Müfti'l-enâm meşveret-gâh-ı zevât-ı[7] kirâm oldu. Meclis-i ma'kūd-i mezkûrda[8] Kapudan Paşa ve bi'l-cümle sudûr ve[9] mevâlî ve ricâl ve Ocaklu[10] mevcûd olup, ol bâbda cümleye hıtâben sâdır olan hatt-ı hümâyûnu, Re'îs Efendi 'alenen kırâ'et ve[11] mazmûn-i münîfi ma'lûm-i ehl-i cem'iyyet oldukdan sonra, Sadrıa'zam hazretleri[12] feth-i derîçe-i dehân edüp, Pâsbân-zâde'nin müfredât-ı ahvâlini mufassalan serd ü beyân ederek, ber-mûceb-i fermûde bagy ü şekāvet ve 'isyânınm tehakkuku[13] nümûde olduğundan bahisle, hakkında iktizâ eden emr-i şer'-i şerîfi Müfti'l-verâ' cenâblarından istiftâ eyledikde, ol dahi izdihâm-ı meclis-müdâfa'asından[14] **[M1 221]** nâşî, ocak derûnunda ocak cekirgesi gibi nişîn-i teng-nây-ı zucret olan Fetvâ Emîni Seyyid Ahmed Efendi dedikleri[15] zât-ı garîbetü's-sıfât tarafına isticvâb zımnında, imâle-i rûy-i iltifât eylemekle, hemân Ocak'dan zebâne-i lehb-i nâr-ı zâti'd-dırâm gibi kıyâm ve bagy mes'ele-i meşhûresine mebnî hâzır eylediği fetvây-ı tavîlü'z-zeyli[16], savt-ı bülend ile kırâ'et ve letimmesinden olan teterrüs[17] mes'elesini dahi ismâ'a mübâderet eyledi.

1 mü'eddâsınca A1, M1 : nümûdesince N1
2 bari N1, A1 : — M1
3 i'tilâsı N1 : istîlâsı A1, M1
4 me'âbı N1 : me'âlini A1, M1
5 eylemeleriyle N1, A1 : ile M1
6 sem'-i N1, A1 : — M1
7 zevât-ı A1, M1 : — N1
8 mezkûrda M1 : mezbûrda N1, A1
9 ve N1, M1 : — A1
10 Ocaklu A1, M1 : ocak ağaları N1
11 'alenen kırâ'et ve N1 : kā'imen kırâ'et ve A1 : kā'imen kırâ'etle M1
12 hazretleri N1 : — A1, M1
13 şekāvet ..... tehakkuku N1 : şekāvetinin tehakkuku A1 : şekāvetinin tahkīkı M1
14 hakkında ..... müdâfa'asından N1 : iktizâ eden emr-i şer'-i/— şerîfi Müfti'l-enâm taraflarından istiftâ vü isti'lâm eyledikde, müşârun ileyh dahi izdihâm-ı meclisden A1, M1
15 ocak derûnunda ..... dedikleri A1 : ocak çekirgesi gibi ancak ocak derûnunda zagta-hor-i teng-nây-ı izdihâm ve Ölün Körü sıfat, mürtekib-i bâr-i vebâl ve evzâr u âsâm olan Fetvâ Emîni olacak N1 : ocak çekirgesi gibi nişîn-i teng-nây-ı zucret olan Fetvâ Emîni Seyyid Ahmed Efendi dedikleri M1
16 Ocak'dan ..... zeyli N1 : mûmâ ileyh zebâne-i lehb gibi kıyâm edüp, hâzır eylediği iki mes'ele-i meşhûra mebnî fetvây-ı tavîletü'z-zeyli [Burada yer alanlardan "Ocak'dan zebâne-i lehb gibi" kelimeleri 7 rakamı ile işaret edilerek, "iki mes'ele-i meşhûra mebnî" kelimeleri ise 9 rakamı ile işaret edilerek 107a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : mûmâ ileyh zebâne-i lehb gibi kıyâm edüp, hâzır eylediği iki mes'ele-i meşhûreyi ve fetvây-ı tavîletü'z-zeyli M1
17 teterrüs N1, A1 : tenerrüs M1

Pes ber-mûceb-i fetvây-ı şerîf sâbitü'l-bagy[1] olan Pâsbân-zâde'nin kal'a-i vücûdundan pâsbân-ı rûh-i revânını iz'âc[2] ve lağm-ı rağm u 'ademe idrâc eylemek[3] lâzım gelmekle, Sadr-ı 'âlî-mikdâr hazretleri[4] tekrâr 'âmme-i huzzârdan mebhas-i mezkûra dâ'ir istintâk u istifsâr eyledikde, ekserî *"Selâmetü'l-insân*"* kûşesinde keşîde-i lisân ve kimisi dahi tasdîk-ı sûrî-i[5] zarûrî îmâsıyla ser-cünbân oldu. Ancak Penâh-zâde Moravî[6] 'Osmân Efendi, mevcân-ı bahr-ı fazîlet-mendî ile miyâneye bu zemînde ıtlâk-ı zimâm-ı zebân eyledi ki, gerçi[7] Pâsbân-zâde'nin şiddet ü ta'assubu ve evâmir-i 'aliyyeye muhâlefeti, elsine-i 'âmmeden şuyû'la mesmû' olmakdadır. Eğer te'addî vü tehaddî misillü evzâ'-ı bâgiyâneye tesaddî eylediği vâki' ise, lâ-mehâle izâlesi vâcibedendir[8], [**N1 85a**] lâkin kütüb-i şer'iyyede sebt-i sahîfe-i sübût olduğu üzere[9], bagy u hurûca mücâseret[10] eden şahsın İmâmü'l-Müslimîn hazretleri tarafından üç[11] def'a şübhe ve zarûreti istiksâ ve mâdde-i ta'assubu ref' u ilgā lâzimedendir" deyedüşmüşiken, ittisâlinde oturan Vâsıf Efendi sühûletle Efendi-i mûmâ ileyhe[12] engüşt-zen-i tenbîh u âzâr ve: "Bu resme[13] su'âl ü cevâb ve bahs ü hıtâb, 'ulemâ'[14] efendilerin vazîfe-i fezâ'il-nisâblarıdır" deyerek âhestece iskâtına[15] ibtidâr eyledi. Ba'dehû ta'yîn olunacak Ser'asker husûsu der-meyân olundukda[16], musammem olduğu üzere Hüseyn Paşa'dan[17] gayri işbu hatb-ı hatîr-i Sipeh-sâlârî'ye sezâvâr bir Vezîr-i nâmdâr[18] ol-

---

1 şerîf sâbitü'l-bagy N1, A1 : şerîfe sâbitü'l-bekā M1
2 iz'âc N1 : ihrâc A1, M1
3 eylemek A1 : etmek N1, M1
4 hazretleri N1 : tarafından A1 — M1
* سلامة الانسان = İnsanın esenliği" anlamına gelen bu kelimelerle "سلامة الانسان فی حفظ اللسان = *Selâmetü'l-insâni fî hıfzı'l-lisân* = İnsanın esenliği, dilini tutmasını bilmesindedir" anlamına gelen Arapça atasözüne telmîh söz konusudur.
5 sûrî -i N1, A1 : sûrî M1
6 oldu ..... Moravî N1 : oldular. Ancak Moralı A1, M1
7 zebân ..... gerçi N1 : kelâm eyledi ki A1, M1
8 vâcibedendir N1 : vâcibdir A1, M1
9 üzere N1 : + müte'ayyen olmadığından başka A1, M1
10 mücâseret N1 : cesâret A1, M1
11 üç A1, M1 : üc N1
12 ta'assubu ..... ileyhe A1 : ta'assubu ref' u ilgā olunmak lâzimedendir" deyedüşmüşiken, ittisâlinde ka'id olan Vâsıf Efendi sühûletle mûmâ ileyhe N1 : ta'assubunu def' u ilgā lâzimedendir" demiş iken, ittisâlinde oturan Vâsıf Efendi sühûletle Efendi-i mûmâ ileyhe M1
13 bu resme A1, M1 : Yapılmış hâzır olmuş senden evvel cümlenin kârı * Senin tedbîrine ey çerh zahmet çekme hâcet yok me'âlini iş'ârdan başka bu gûne N1
14 'ulemâ' N1 : 'ulemâ A1, M1
15 iskâtına N1 : iskâta A1, M1
16 olundukda A1, M1 : oldukda N1
17 Hüseyn Paşa'dan [Önceki "musammem olduğu üzere" kelimeleri, buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 107a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : Kapudan Paşa hazretlerinden N1 : Hüseyn Paşa'dan M1
18 -i nâmdâr N1, A1 : — M1

madığını, yek-zebân âverde-i dehân-ı beyân ile bi'l-cümle müşârun ileyhi intihâb ve hasran me'mûriyyetini istisvâb eyledikden sonra, ma'iyyetine ta'yîn olunacak vüzerâ ve ümerâ ve Pâsbân-zâde fi'l-asl Ocaklu olmağla, sebebkerde-i asliyyesi[1] olan Ocaklu'dan mâ'adâ asâkir-i mütenevvi'a tasmîm ü tasvîr ve kâffe-i mehâmm-ı seferiyyeleri[2], takdîr u takrîr kılındı. İşbu karâr-dâde-i Meclis-i Şûrâ ba'de'l-'arz ve'l-inhâ'[3], **[M1 222]** sencîde-i mîzân-ı[4] zihn-i Pâdişâh-ı kişver-güşâ olmağla, iki yüz on bir cumâdelâhıresi gurresinde[5◊] Vezâret'i ref' u ilgā ile üzerine Kapudan Paşa-yı müşârun ileyh ta'yîn ü isrâ olundu. Fi'l-hakīka bir pire içün bir yorgānı yakdılar ve ciğer zımnında bir deveyi mezbeha bırakdılar. Kapudan Paşa-yı müşârun ileyh ma'iyyetine ta'yîn olunan Vezîr[6] Kürd 'Alo Paşa ve Tepedelenli[7] 'Ali Paşa ve sâ'ir ümerâ'[8] ve a'yân ve asker-i bî-gerân ve top ve humbara ve sâ'ir mühimmât-ı 'azîme[9] ile Vidin Kal'ası'm veche-i 'azîmet edüp, Pâsbân-zâde hâk-i inâbet ü istîmâna rûnihâde olmadığı sûretde, fetvây-ı merkūma mebnî kal'ayı hisâr ve teterrüs mes'elesi mûcebince bî-bâkâne[10] top ve humbara ile i'mâl-i edevât-ı kârzâr olunmak[11] **[N1 85b]** bâbında, sarf-ı mâ-hasal-ı iktidâr ile kal'a-i mezbûreyi zîr u zeber ve bâgī-i merkūmu ma'kıl-ı hayâtdan beder eylemeğe tasmîm-i niyyet ve kemer-i gayreti şedd-i miyân-ı 'azîmet edüp, Edirne havâlîsine vusûllerinde[12] berây-ı istîmân Vidin'den irsâl eylediği birâderi, Ordu-yi müşârun ileyhe dahîlen dâhil ve zarâ'at-nâme ile 'afv u 'inâyet-i 'aliyye[13] sudûrunu sâ'il olmuş ise de, feryâdları kûşe-gîr-i gûş-i himmet-dâd[14] olmamışidi. Encâm-ı kâr hazâ'in-i bî-şümâr itlâf u ihdâr olunarak, elli bin kadar leşker-i[15] hûnhâr ile

1 ile bi'l-cümle ..... asliyyesi/aslîsi A1, M1 : eyledikden sonra, ma'iyyet-i düstûrîlerine mu'ayyen olacak vüzerâ' ve ümerâ' ve Pâsbân-zâde'nin münâsebet-i asliyyesi N1
2 kâffe-i mehâmm-ı seferiyyeleri N1 : 'âmme-i levâzım u mühimmâtı A1, M1
3 inhâ' N1 : inhâ A1, M1
4 mîzân-ı N1 : mi'yâr-ı A1, M1
5 iki ..... gurresinde N1 : on beş cumâdelâhıresinde A1, M1
◊ 1 Cumâdelâhıre 1211 = 2 Aralık 1796 Cuma.
6 ile üzerine ..... Vezîr A1 : birle üzerine müşârun ileyh ta'yîn ü isrâ olundu. Bu bâbda vükelây-ı devlet olacak yâdigârlar fi'l-hakīka bir pire içün bir yorgānı yakdılar ve bir ciğer zımnında bir deveyi mezbeha bırakdılar. Kapudan Paşa dahi ma'iyyetine ta'yîn olunan N1 : ile üzerine Kapudan Paşa-yı müşârun ileyh ma'iyyetine ta'yîn olunan Vezîr M1
7 Tepedelenli N1, M1 : Depedelenli A1
8 ümerâ' N1 : ümerâ A1, M1
9 'azîme A1, M1 : bî-pâyân N1
10 fetvây-ı ..... bî-bâkâne N1 : fetvây-ı merkūma mebnî kal'ayı hisâr ve A1 : kal'a hisâr ve M1
11 olunmak N1 : kılınmak A1, M1
12 sarf-ı mâ-hasal-ı ..... vusûllerinde N1 : bulunan fetevây-ı şerîfe üzere/mûcebince kal'ayı zîr u zeber ve merkūmu bi-eyy-i hâl hısn-ı hayâtdan beder eylemeğe/eylemekle, tasmîm-i niyyet eyleyüp, Edirne'de havâlîsine vusûlünde A1, M1
13 -i 'aliyye N1, A1 : — M1
14 himmet-dâd A1 : i'tidâd N1 : i'tidâl M1
15 olunarak ..... leşker-i N1 : ederek, elli bin kadar asker-i A1 : ederek, bin kadar asâkir-i M1

Vidin Kal'ası'm hisâr ve bir müddet derûn u bîrûndan mutâraha-i âlât-i harb ü peykar olundu".

Mahallinde mufassalan beyân olunduğu üzere ba'de'l-lüteyyâ v'elletî bisât-ı muhârebe tayy olunup, yine Kapudan Paşa-yı[1] müşârun ileyhin[2] vesâtatiyle Vezâret'i ibkā ve Vidin ve Niğbolu sancakları tevcîhiyle kemâ fi's-sâbık küngüre-i bârû-yi 'izz ü rif'ati, hemser-i burc-i[3] sipihr-i a'lâ ve on sekiz şevvâlinde[◊] Eyâlet-i Adana tevcîh u inzımâmiyle de[4], şürfe-i kadr u şerefi dübâlâ olmuşidi[5]. Min-ba'd makām-ı rızâ vü imtisâlde pâydâr ve şân-ı Vezâret murâ'âtma kemâl-i i'tinâ'[6] vü i'tibâr birle, serhadd-ı Hâkāniyye'de a'dây-ı dîn ü devlete karşu kûs-i Kâvûsî-i şecâ'at ü menâ'atleri[7], debdebe-bahş-ı meydân-ı iştihâr olduğundan başka, bu def'a Sırp[8] 'usâtı üzere me'mûr ve ba'zı mertebe yararlıkları ser-zede-i sâha-i zuhûr olmuşiken, işbu mâh-ı cumâdelûlâ evâhırında[◊◊9] hıtâm-ı enfâs-i hayâtiyle 'âzim-i dergâh-ı Bârî'i'n[10]-nesemât oldu; *rahmet[ull]âhi 'aleyhi ve tecâvezallâhu 'anh**.

Müteveffây-ı[11] müşârun ileyhin şerâre-i iştihârı intişâr bulduğu eyyâm-ı câhiliyyesinde, bu resme bir havâdis elsine-i ekâbirde dâ'ir olmuşidi[12] ki, selefde ba'zı cifr ve Kā'imî taslakçıları olan cerrârların[13], meselâ hânân-ı Kırım'dan Şâhin Giray'ı uçurdukları ve Çânpûlâd-zâde'yi emel-i pâ-der[14]-hevâya düşürmekle râhat ü asâyişini kaçırdıkları gibi, buna dahi bir kavvâl-i muhtâl musallat olup, ba'zı mertebe şu'bede-nümûnluklar ile kalbini celb ü teshîr ve Vidin'den 'Osmân ismine gûyâ[15]: "Bu târîhlerde **[M1 223]** Devlet-i 'Osmâniyye'nin mü'eyyid[16] ü müceddidi olacak bir âdemin zuhûru hasbe'l-fenn karâr-gîrdir ve 'alâyim ü emârât-ı muharreresi **[N1 86a]** bi'l-cümle cenâbınızın

1 Kapudan Paşa-yı A1, M1 : Vezîr-i N1
2 ileyhin A1 : ileyh N1, M1
3 bârû-yi ..... burc-i N1 : bârû-yi 'izz ü rif'ati hemser-i A1 : yâverî-i 'izz ü rif'ati, hemser-i M1
◊ 1 Şevvâl 1218 = 14 Ocak 1804 Cumartesi.
4 Adana ..... de N1 : Adana tevcîh u inzımâmiyle A1 : Edirne tevcîh u inzımâmiyle M1
5 olmuşidi M1 : oldu. Ve N1 : olmuşidi. Ve A1
6 i'tinâ' N1 : i'tinâ A1, M1
7 Hâkāniyye'de ..... menâ'atleri N1, A1 : Hâkānî'de şecâ'at ü metânetleri M1
8 Sırp A1 : Sırb N1, M1
◊◊ 21-30 Cumâdelûlâ 1222 = 27 Temmuz – 5 Ağustos 1807.
9 sâha-i ..... evâhırında N1 : sâha-i zuhûr olmuşiken A1 : zuhûr olmuşiken M1
10 Bârî'i'n N1, A1 : Bâriyyü'n M1
* رحمة اه عليه و تجاوز الله عنه = Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun ve Allah onun günâhlarını affetsin" anlamına gelen bu cümleler ölmüşler için söylenen Arapça duâlardır.
11 *rahmet[ull]âhi* ..... Müteveffây-ı M1 : *rahimehullâhu Te'âlâ.* Merhûm-i N1 : *rahmetullah ve tecâvezallahu 'anh.* Müteveffây-ı A1
12 olmuşidi N1, A1 : olmuş M1
13 cerrârların N1, A1 : cerrârlar M1
14 Çânpûlâd-zâde'yi ..... pâ-der N1 : Cânbûlâd-zâde'yi pâ-der A1 : Cânpûlât-zâde'yi bâd-ı M1
15 gûyâ M1 : — N1, A1
16 'Osmâniyye'nin mü'eyyid N1 : 'aliyye'nin mü'eyyid A1 : 'Osmâniyye'nin mü'ebbid M1

sîmâsında[1] mevcûd olmağla, bî-şübhe sâhib-i hurûc-i mev'ûd cenâbınızdır" deyerek ol ümmî ve 'âmî sâde-dil âdemi, Abaza Paşa gibi netîcesiz da'vâya ilkā birle, gavgāyı büyütmeğe ilcâ eylemiş; *el-'uhdetü 'ale'r-râvî*[2*]. Müşârun ileyhin vefâtına ba'zı şu'arây-ı pâkîze-edâ bu mısrâ'la târîh-gûyâ oldular. **'İzzî**[3].

Pâsbân-zâde'ye Allah[4] der-i huldu kıla cây
(پاسبان زاده یه الله در خلدی قیله جای)

Sürûrî:

Bâb-ı me'vâ ola menzil-geh-i 'Osmân Paşa
(باب مأوی اوله منزلکه عثمان پاشا)

Vürûd-i[5] haber-i nusrat-eser ez-cânib-i Ser'asker-i[6] Tuna

Silistire Vâlîsi ve Tuna Ser'askeri olan 'Alemdâr Mustafa Paşa hazretlerinin[7] hâric-i hudûd-i Bükreş'de müdâfa'a-i hücûm-i küffâr[8] içün iskân eylediği asâkir-i[9] şecâ'at-nişânım iz'âc ve ol havâlîden ihrâc eylemek kasdiyle dört binden mütecâviz melâ'în, 'ale'l-gafle[10] cünûd-i muvahhidîn üzere hecme-endâz olup, asker-i İslâm dahi sebât-ı akdâm-ı ikdâm birle mukābeleye ser-âgāz ve mukāteleye şemşîr-bâz oldular. Tarafeynden kıtâl-i şedîd ve zed ü bürd-i medîd[11] vâki' ve encâm-ı kār bârika-i 'inâyet-i Perverdigâr ile şârika-i nusrat-i fârika[12], cânib-i İslâmiyân'da lâmi' olmağla, kati vâfir kâfir delâlet-i tîğ-i bâtir ile dâru'l-bevâra müsâfir ve nicesi dahi zahmdâr ve bir ofiçyali [=ufficiale = subay][13] kayd-ı esre giriftâr olmağın, bu haber evvel-i yevm-i 'îd-i[14] adhâda◊ Der-i devlet-nihâd'a vâsıl ve ümmet-i Muhammed'e 'îd-i dîğer hâsıl oldu.

---

1 cenâbınızın sîmâsında N1, A1 : cenâbınız mûsemmâsında M1
2 eylemiş; el-'uhdetü 'ale'r-râvî N1 : eylemişdi A1 : eylemiş idi M1
* العهدة على الراوى = Günâhı rivâyet edenin boynuna" anlamına gelen Arapça bir deyiştir. "**Vefât-ı Vidin Vâlîsi** ..... râvî" kısmmdaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,105-106'da kaydedilmiştir.
3 ba'zı şu'arây-ı ..... **'İzzî** N1 : Sürûrî merhûmun târîhidir A1 : 'İzzî'nin ve Sürûrî'nin dediği târîhlerdir M1
4 Allah N1 : [All]ah M1
5 Pasbân-zâde'ye ..... **Vürûd-i** N1 : Bâb-ı me'vâ ola menzil-geh-i 'Osmân Paşa; kezâlik 'İzzî merhûmun târîhidir: Pasbân-zâde'ye Allah der-i huldu kıla cây A1 : — M1
6 **Ser'asker-i** N1, A1 : **Ser'askerî-i** M1
7 Paşa hazretlerinin N1 : Paşa'nın A1, M1
8 küffâr N1, A1 : düşmen M1
9 asâkir-i A1, M1 : cüyûş-i N1
10 melâ'în, 'ale'l-gafle N1 : melâ'în bağteten A1 : asker, bağteten M1
11 zed ü bürd-i medîd N1, A1 : زوبرومید M1
12 Perverdigâr ile şârika-i nusrat-i fârika A1, M1 : Perverdigâriyle şârika-i nusrat-i hârika N1
13 kati vâfir ..... ufiçyali A1 : kati vâfir kâfir delâlet-i tîğ-i bâtir ile dâru'l-bevâra müsâfir olup, niçesi dahi zahmdâr ve bir fucyali N1 : düşmenden kati vâfir delâlet-i tîğ-i bâz ve nicesi dahi M1
14 bu haber evvel-i yevm-i 'îd-i M1 : evvel-i yevm-i N1 : evvel-i yevm-i 'îd-i A1
◊ 10 Zilhicce 1221 = 18 Şubat 1807 Çarşamba.

Vürûd ü 'avdet-i sefâyin-i İngiltere ve 'azl ü nasb-ı Kapudân-ı[1] deryâ ve Nâzır-ı Bahreyn ve nefy ü i'dâm-ı Feyzî Efendi ve me'mûriyyet-i Başbâkī-kulu ve Yeniçeri Kâtibi ve sâbıkā Tersâne-i 'âmire Defterdârı be-Boğaz-ı Bahr-ı sefîd ve istîlây-ı İngiliz ber-Bozca-ada ve İskenderiyye ve hezîmet-i İngiliz der-İskenderiyye[2]

Sebt ü tahrîri sadedinde olduğumuz vak'a-i garîbe, tulû'-i tebâşîr-i subh-i saltanat-ı 'Osmânî[3], husûsan Dâru's-saltanati'l-'aliyye'ye te'alluk, feth u fîrûzî-i[4] Hâkānî'den berü vukū' bulmamış ve nevâhî-i kulûb-i dostân ve düşmenâna bu makūle havâtır ve vâhime reh-yâb-ı hutûr olmamış bir[5] dâstân-ı hıred-fersâ ve hâdise-i hayret-bahşâ olup, mebâdî-i vak'adan berü câ-be-câ[6] gülfeşân-ı sahîfe-i beyân ü imlâ olduğu üzere: "Bu mâddenin tehaddüsüne mahz-ı nahs-i ekber olan Fransalu'nun [**N1 86b**] nuhûset-i kırân ve vehâmet-i müzâvece-i şe'âmet-sereyânları hemân 'illet-i müstakılledir" dimek cesbândır.

Vak'a-i merkūmenin sûreti bu gûne pezîrây-ı hey'et olmuşdur ki[7], vaktâ ki Rusyalu'nun serhadd-i[8] İslâmiyye'den [**M1 224**] Hotin ve Bender ve Kili[9] kal'alarını istîlâsı hengâmında[10] İngilterelü'nün on kıt'a kadar beylik sefâyini[11] Bozca-ada etrâfında ve bir gemisi dahi[12] Beşiktaş pîş-gâhmda lenger-endâz-ı karâr[13] olup, bâlâda hâme-güzâr-ı sahîfe-i ifâde olduğu üzere, Der-sa'âdet'de bulunan[14] İngiltere Elçisi, hufyeten sefîne-i mezbûreye süvâr ve donanmaları tarafına bâdbân-güşây-ı firâr olmuşidi. Ancak sefâyin-i merkūmenin mahall-i mezbûrda[15] karârı, evliyây-ı umûrun cây-i mütâla'a-i istibsârı[16] olmağla, çend

1 Kapudân-ı M1 : Kapudânî-i A1

2 **Vürûd ü 'avdet-i** ..... İskenderiyye [A'da başlık olarak yazılanlardan "**ve 'azl ü ..... İskenderiyye**" kısmı metnin bu kısmına girmesi işaret edilerek 108a'nın sol kenarma yazılmış, metinde yazılı olan "**İngilterē ve Kapudânî-i Seyyid 'Ali Ağa**" kısmının ise üzeri çizilmiştir] A1, M1 : **Vürûd-i sefâyin-i İngiliz der-Bahr-ı Marmara** N1

3 tulû'-i ..... 'Osmânî N1 : tulû'u A1, M1

4 'aliyye'ye ..... fîrûzî-i N1 : 'aliyye'ye te'alluk-ı feth-i fîrûzî ve zafer-i A1 : 'aliyye'de te'alluk-ı fesh u fîrûzu, zafer-i M1

5 bir A1, M1 : — N1

6 vak'adan berü câ-be-câ N1, A1 : vâkı'adan berü M1

7 bu ..... olmuşdur ki N1 : mâddenin tehaddüsüne mahz-ı nahs-i ekber olan Fransalu'nun şe'âmet-i iktirân ve vehâmet-i müzâvece-i nekbet-sereyânları hemân 'illet-i müstakılledir" dimek cesbândır. Vak'a-i merkūme bu gûne pezîrây-ı hey'et olmuşdur A1 : mâddenin hudûsüna Fransalu bâdî olmuşdur M1

8 serhadd-i N1 : serhaddât-ı A1, M1

9 ve Kili A1 : — N1, M1

10 istîlâsı hengâmında A1, M1 : istîlâları hengâmda N1

11 sefâyini A1, M1 : sefîneleri N1

12 gemisi dahi A1 : sefîneleri N1 : sefînesi M1

13 -ı karâr A1 : — N1, M1

14 sahîfe-i ifâde ..... bulunan M1 : ifâde olduğu üzere N1 : sahîfe-i ifâde olduğu üzere A1

15 mezbûrda A1 : mersûmda N1, M1

16 evliyây-ı ..... istibsârı A1 : evliyây-ı umûrun cây-ı mütâla'a vü istibsârı N1 : cây-i mütâla'a-i istibsâr M1

rûz murûrunda Kapudân-ı deryâ Sâlih Paşa, berren 'alâ cenâhi'l-isti'câl Boğaz cânibine irsâl ve mahall-i merkūmun muhâfazası, müşârun ileyhe şifâhen tenbîh ü sipâriş olundukdan sonra, me'mûrîn-i sâ'irîne[1] dahi te'kîd-i ekîdi hâvî evâmir-i 'aliyye isbâl olunduğuna mebnî, emr-i muhâfazaya ihtimâm, ehemmi mühâmdan iken, me'mûrîni tağlît kasdiyle kefere-i[2] mesfûrîn, tecdîd-i ittifâk ve Devlet-i 'aliyye ile Rusyalu arasında vâki'[3] def'-i hâdise-i şikāk zımnında mükâleme maslahatı içün geldiklerini îrâd ile[4] muhâfızları igfâl ve ol vechile bir alay sâde-dilânı, fırîfte-i mekr u ihtiyâl[5] eylemeleriyle, emr-i muhâfazada tehâvün[6] eylediklerinden nâşî, bir gün 'ale's-sabâh şedîd lodos ile turna katârı on bir 'aded sefâyin-i İngiltere[7], Bahr-ı sefîd Boğazı'ndan sebük-hîz-i[8] tünd ü tîz olup, mânend-i sarsar Kum-kal'a ve Kilîdülbahr pîş-gâhından âteşîn reftâr ile ol hâksârlar âb üzere güzer ve kal'ateyn-i mezbûreteynden top u tüfenge dâ'ir bâdire sâdır olmamağla, anlar dahi mu'âmele bi's-sükût ederek, bî-mehâbâ revân ve Çanak-kal'ası pîş-gâhında heyâkil-nümây-ı dehşet-resân olduğunu, mukaddemâ mersûl olan Donanma-yı hümâyûn sefâyini timür üstünde müşâhede eylemekle, fekk-i lenger ve küşâd-ı bâdbâna vakit olmayup, fekat kal'a-i merkūmeden bir mikdâr top atılmağla, gerçi bir ikisini bir mikdârca[9] rahnedâr edüp, lâkin kal'a tarafına iltifât eylemeyüp, [**N1 87a**] hemân donanma üzerine[10] imâle-i sükkân ve donanma askeri[11] bir mikdâr dirinti ta'bîr olunan tutma haşerâtdan 'ibâret olmağla, İngiliz[12] gemilerinin henûz sevâdını gördüklerinde sefâyin-i şu'ûrları[13] başdan kara olup: "Bre meded geldiler!" deyerek lerziş ü hafakānla birkaç[14] top u tüfeng endâhte ve mukābele-i sâhte eylediler.

Çend rûz mukaddem ise amiralleri tarafından[15] gerek kılâ'-ı merkūmeye ve gerek Kapudan Paşa'ya: "Bizler ez-kadîm Devlet-i 'aliyye'ye dost-i sâdık ve gayret-keş ü müttefik olup, **[M1 225]** bed'-i zuhûrdan berü miyânemizde kat'â gerd-i küdûret ve şâ'ibe-i şûr u münâfeset 'ârız olmayup, fî külli'l-ahvâl Devlet-i 'aliyye veliyy-i ni'metimiz mesâbesinde olmağla, tarîk-ı hamiyyetde[16]

1 sâ'irîne N1 : sâ'ire A1 : sâ'ireye M1
2 kefere-i N1, A1 : — M1
3 arasında vâki' A1 : miyânında N1, M1
4 îrâd ile A1 : îrâd birle N1 : ibrâd ile M1
5 dilânı ..... ihtiyâl N1 : levhânı, fırîfte-i mekr u âl A1, M1
6 tehâvün A1 : rehâvet N1, M1
7 'aded sefâyin-i İngiltere M1 : kıt'a sefâyin-i İngiliz N1 : 'aded sefâyin-i İngiliz A1
8 hîz-i N1, A1 : + ve M1
9 mikdârca N1, A1 : mikdâr M1
10 üzerine M1 : üzere N1, A1
11 askeri A1, M1 : halkı N1
12 İngiliz N1, A1 : İngiltere M1
13 -i şu'ûrları N1, A1 : sü'ûrları M1
14 hafakānla birkaç A1, M1 : hafakān ile bir iki N1
15 amiralleri tarafından A1, M1 : amirallerinden N1
16 hamiyyetde M1 : hamiyyetden N1, A1

bezl-i cân u mâl eylemek e'azz-i âmâlimiz ve lâzime-i zimmet-i ibtihâlimiz olmağın[1], elbette Boğaz'dan güzer ve pîş-gâh-ı Âsitâne'de taraf-ı Saltanat'a ifâde-i mâ fi'z-zamîr ile hâlâ müstashabımız olan elçimizin kemâ fi's-sâbık kabûlünü istid'â ve bundan başka cânib-i Devlet-i 'aliyye'ye hayırlu ifâdâtımızı şifâhen evliyây-ı umûra edâ eylemek emr-i mukarrer olmağla, hîn-i 'ubûrumuzda aslâ mümâna'ata dâ'ir hareket olunmayup ve[2] olunduğu sûretde muktezây-ı temerrüdümüz üzere müdâfa'a eder[3] ve belki ihrâk-ı sefâyine mecbûr oluruz" deyü peyâm irsâl olunmağla, vâkı'â leb-i Boğaz'da vâki' kal'ateyn, vech-i meşrûh üzere sükûtla mu'âmele eylemeleriyle, anlar dahi mümâsele vechiyle murûr eylediler. Berü kal'alardan birkac[4] top atılmağla, anlar dahi iki tarafa 'ale'l-'amyâ top atarak, donanma cânibine sefîne-rân ve donanmadan dahi sûret-i mümâna'at nümâyân oldukda, gülle ve salkım ve sâ'ir kendilere[5] mahsûs eczây-ı rûhiyye ile ta'biye olunmuş sanâyi'-i garîbe ile birkaç[6] sefâyini ihrâk ve tahlîs-i cân kaydiyle suya rîzân olan mellâhân ve neferâtı gark u telefden cümlesini tahlîs ve sandallarıyla[7] karaya ihrâc ve iki sefîneyi dahi yedekleyüp, Na'ra-burunu dedikleri mahalle doğru teveccüh[8] eylediler. Muhâfızların müsâmahalarına mebnî, ol mahall tengnây-ı tabyalardan[9] hâlî yalnız iki topa münhasır olup, anlar dahi i'mâl olunmadığından[10] nâşî, çend sâ'at rahnedâr olan sefînelerini ta'mîr u termîm içün anda[11] meks ü dernek [**N1 87b**] ve[12] ba'dehû bî-mehâbâ Gelibolu pîş-gâhından Âsitâne-i sa'âdet'e[13] doğru âheng eylediler.

Meğer Na'ra-burunu'ndan berüceden Donanma-yı hümâyûn mülhakātından brik ta'bîr olunan küçük bir sefîne lenger-endâz olmağla, kapudanı[14] keyfiyyet-i mezkûreyi müşâhede[15] eylediklerinde, hemân kat'-ı rîsmân-ı ikāmet ve Âsitâne'ye doğru tevcîh-i bâdbân-ı müsâra'at eylemiş olmağla, sâlis-i 'îd-i adhâ olan yevm-i cum'anın◊ vakt-i zuhrunda Der-i devlet'e vâsıl olup, ser-zede-i

1 olmağın N1 : olduğundan A1, M1
2 ve N1, A1 : — M1
3 eder M1 : — N1, A1
4 vechiyle ..... birkac N1 : ve cümle murûr edüp, berü kal'alardan birkaç A1 : vechile murûr edüp, berü kal'alardan birkaç M1
5 kendilere A1, M1 : kendülere N1
6 birkaç A1, M1 : birkac N1
7 gark ..... sandallarıyla N1 : sandallar ile devşirüp A1 : sandallarıyla devşirüp M1
8 dedikleri ..... teveccüh N1 : ta'bîr olunan mahalle doğru teveccüh/tevcîh A1, M1
9 tabyalardan N1 : tabyadan A1, M1
10 olunmadığından A1, M1 : olmadığından N1
11 sefînelerini .... anda A1, M1 : keştîlerini termîm içün orada N1
12 ve M1 : — N1, A1
13 Âsitâne-i sa'âdet'e N1, M1 : Âsitâne'ye A1
14 brik ..... kapudanı A1, M1 : ibrîk ta'bîr olunan bir küçük sefîne lenger-endâz-ı ârâm olmağla, re'îsi N1
15 müşâhede N1 : mu'âyene A1, M1
◊ 12 Zilhicce 1221 = 20 Şubat 1807 Cuma.

hudûs olan vâkı'ayı ihbâr ile[1] mukarrebîn-i Saltanat'ı perîşân-dil eyledi[2]. "'Âleme şâyi' olur kara haber, çok sürmez" şâyi'asınca, vakt-i 'asra kadar haber-i mezkûr beyne'n-nâs fâş ü münteşir olmağla, bi'l-cümle mer'ûbü'l-kulûb bî-ser ü bün ekāvîl-i herze-üslûb remy ederek[3], Boğaz tarafından zuhûr-i eşbâh-ı **[M1 226]** sefâyine nâzır u muntazır olup, bir tarafdan[4] dahi Barut-hâne'ye 'ale'l-'acele birkaç[5] top ile muhâfazasına vâfî neferât irsâl ve bir cânibden[6] tehyi'e-i edevât-ı harb u kıtâl[7] olunduğuna mukārin, yevm-i mezkûrun[8] bu'ayd-i 'asrında Çekmece açığından[9] on kıt'a keştî-i kûh-peyker ser-nümây-ı zuhûr olup, ahşâma karîb Fenâr-bağçesi[10] hizâsında vâki' Kınalı-ada pîş-gâhında ilkāy-ı timür eylediler.

Mâdde-i asliyye-i şerr u şûr ve tehaddüs eden fiten ü ihtilâlâta kendi revâc-ı umûru[11] içün 'illet-i müstakille-i zuhûr olan Fransalu'nun Der-i devlet'de[12] mukīm olup, dem-i fâsid gibi[13] 'ırk-ı Saltanat'a hulûl ve mekr u füsûn ve lâf u güzâf-ı gûnâ-gûn ile kulûb-i kurenâya duhûl eylemiş olan[14] fettân-ı zemân, halef-i şeytân Sebestiyan nâm elçileri ise Şeyh-ı Necdî gibi aradan[15] çıkmayup, sûret-i gayretde müdâfa'aya igrâ ve iktizâ eden mahalleye ta'lîm ü irâ'eti üzere metîn ve musanna' tabyalar inşâ ve humbaralar atıldıkda, düşecek mahalleri tahmîn birle basdırup, ıtfâ edecek edevât ihzâr ve'l-hâsıl zağar gibi berü öte tekâ-pû[16] ederek Dâru's-saltana'nın etrâf u enhâsını ve kapuları ve gedikleri toplar ve humbaralar ile temkîn ü imlâya bezl-i nakdîne-i[17] iktidâr eylediler. **[N1 88a]**

Âsitâne-i sa'âdet ehâlîsi[18] müddetü'l-'ömr bu resme hâdiseyi görmeyüp, ekserî ten-perver ve safâya mest kāblayan[19] nâzende çelebîler, husûsan bu ser-zemîn halkı[20], bi't-tab' siyeh-zebânlıkla[21] darb-ı kelimât-ı mûhişeye mecbûl[22] ve habbeyi kubbe ve katreyi deryâ gibi i'zâm ile ifrât ve mübâlagāta me'lûf ü

1 ile A1, M1 : birle N1
2 eyledi N1, M1 : + [mısrâ]' A1
3 olmağla ..... ederek N1 : olup, herkes A1 : olmağla, herkes M1
4 tarafdan A1, M1 : cânibden N1
5 birkaç A1, M1 : birkac N1
6 cânibden A1, M1 : tarafdan N1
7 u kıtâl N1, M1 : — A1
8 mezkûrun M1 : mezbûrun N1, A1
9 Çekmece açığından N1, M1 : Çekmeçe acığından A1
10 bağçesi N1, A1 : bağçe M1
11 kendi revâc-ı umûru A1, M1 : kendü revâc-ı umûrları N1
12 Der-i devlet'de N1, M1 : nezd-i devletde A1
13 gibi N1, A1 : -âsâ M1
14 olan A1, M1 : — N1
15 ise Şeyh-ı Necdî gibi aradan A1, M1 : Şeyh-ı Necdî gibi aralıkdan N1
16 pû M1 : pûy N1, A1
17 imlâya bezl-i nakdîne-i A1 : imlâya bezl-i dest-mâye-i N1 : takviyete bezl-i dest-mâye-i M1
18 eylediler ..... ehâlîsi N1 : eylediler. Âsitâne-i sa'âdet A1 : eyledi. Ehâlî-i Âsitâne-i sa'âdet M1
19 ve safâya mest kāblayan A1 : -i safâya mest kāblayan N1 : ve safâya mest M1
20 halkı A1, M1 : ehâlîsi N1

meşgûl olup, esnâf zümresi ise kendü mu'âmelât-ı râbihalarında bile ref'-i savt ü gavgâdan dilgîr ve ceng ü cidâle müte'allık lakırdıyı, meddâh lisânından dahi işitse zahmnâk olmuş gibi mütekeddir ve âzürde-zamîr olurlar idi. Galebe-i[1] dehşetlerinden nâşî, gavta-hâr-ı bahr-ı telâş ve havf u haşyet olmalarıyla, ma'âzallâhi Te'âlâ[2] Âsitâne-i sa'âdet'i düşmen bir serhad kal'ası gibi basmış[3] timsâlinde tehayyül eylemeleriyle, bir garîb vaz' u hâletle müteşekkil oldular ki, resm ü ta'bîri gayr-i kābildir. Ortalıkda[4] dâ'ir olan erâcîf ve ekāvîl-i ebâtîlin ise[5] hadd ü pâyânı yokdur.

Kûşelerde ve zokāk başlarında ve dervâze semtlerinde küme küme ağız ağıza verüp, her biri edgās-i ahlâm mesâbesinde ağzına gelani bî-ser ü bün kelâm-ı[6] mâ lem-yekün **[M1 227]** remy-i mazanne vü kelâm ederler idi[7]. Kuvve-i nâtıkalarında yârây-ı[8] kudret olanların her biri bir ma'nâ ve bir mü'eddâ[9] tasvîr edüp, kimi işbu İngilizlü tâ'ifesi, neheng-i bahrî 'add olunur bir kavm-i şedîd olup, bir sefînesi bir ülke tahrîbine kifâyet eder derler[10]. Şimdi bunlar ise on kıt'a kûh-i 'azîm gibi kalyonlardır. Derûnları eczây-ı dühniyye ile perverde[11] salkım ve güllé ve zencîr atan toplar ve humbaralar ve cengciler ile meşhûndur. Hudâ ne-kerde iki taraflı[12] topları ve humbaraları sağarak bir yelkende Tersâne pîş-gâhında[13] karâr ve derûn-i İstanbul'a ve Tersâne tarafına yağlu paçavralar ve top ve humbaralar atdığı sûretde: "el-Meded! Hâlimiz ne gûne olur? Hânelerimiz ve dükkânlarımız ve etfâl ü nisvânlarımız kande bir kûşe-i emn ü selâmet bulur?" deyerek ihrâc-ı şehîk[14] u zefîr edüp, kimisi dahi: "İşbu on gemi yalnız değildir. Elbette Boğaz hâricinde gûş-zedimiz olduğu üzere sâ'ir gemilerinden mâ'adâ Moskovlu[15] dahi olmağla, Boğaz ağzından karaya asker döküp, berren dahi hücûm ederler. Bu takdîrce berren ve bahran

21 zebânlıkla N1, M1 : + [Bu kelime, metinde üzeri çizilen "ziyânla" kelimesinin yerine girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 109b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1

22 mecbûl N1, A1 : mecbûr M1

1 gibi i'zâm ..... Galebe-i N1 : ile i'zâm ü ifrât ve mübâlağaya me'lûf ü meşgûl olup, ceng ü cidâle müte'allık lakırdı, meddâh lisânından dahi işitseler zahm-nâk/ceng olmuş gibi âzürde-zamîr olurlar idi. Ma'âzallâhi Te'âlâ 'illet-i A1, M1

2 ve havf ..... Te'âlâ N1 : havf u haşyet ve A1, M1

3 bir serhad kal'ası gibi basmış A1, M1 : basmış bir serhad kal'ası N1

4 gayr-i kābildir. Ortalıkda A1, M1 : nâ-kābildir. Miyânede N1

5 ekāvîl-i ebâtîlin ise N1 : ekāvîl-i ebâtîlin ise hic A1 : ekāvîl ü ebâtîlin ise hic M1

6 ağzına ..... kelâm-ı M1 : ağızlarına gelan bî-ser ü bün N1 : ağzına gelan bî-ser ü bün kelâm-ı A1

7 remy-i ..... idi N1 : takrîr ve A1, M1

8 yârây-ı N1, A1 : yârây-ı (یارای) M1

9 bir mü'eddâ N1 : mü'eddâ A1 : mü'eddî-i M1

10 ülke ..... derler N1 : ülka tahrîb eder derler A1 : ülka tahrîbine kifâyet eder M1

11 eczây-ı dühniyye ile perverde N1, A1 : eczâ ile memlû ve M1

12 meşhûndur ..... taraflı M1 : meşhûnlardır/meşhûndur. Hudâ ne-kerde iki taraflu N1, A1

13 pîş-gâhında A1, M1 : pîş-gâhına N1

14 şehîk N1 : şefîk A1 : şakîk M1

15 gemilerinden mâ'adâ Moskovlu N1 : gemilerden mâ'adâ Moskov A1 : gemilerden mâ'adâ Moskovlu M1

İstanbul'u [**N1 88b**] elbette yıkup[1] yakarlar. Devlet-i 'aliyye hemân bunları[2] mâl ü mülk vermekle def'ine himmet eylemek vâcibedendir". Herkes "Hissemize râzıyuz[3]" deyü tarh-ı makāle-i yemm-i[4] nâ-pezîr eylediler. Ve kimisi dahi[5] 'ulûm-i gaybiyye kenârına tutuşup: "Be[6] cânım! Âhır vakit olduğu şübheden 'ârîdir. Benî Asfar galebesi ve Mehdî hurûcu derkâr ve[7] gālibâ ol zemân-ı mev'ûd ü[8] muntazarın ecel-i mahlûlü bu vakitdir. Bu mâdde söz götürmez[9], lâ-mehâle eşrât-ı sâ'at olduğu muhakkakdır. Ancak hayfâ ki kıyâmet bizim başımıza kopdu" deyerek hem kendüyi ve hem sâ'iri tahdîş ü tekdîr ederler[10] idi. Ve'l-hâsıl hakīkat-i hâlden bî-haber[11] bir alay 'avâmm-ı nâs garkâb-ı bîm ü hirâs olup, reftâr u güftâr-ı dehşet-fermâları, sâ'ir pür-dilan-ı devlete hande-fermâ bir hâlet-i u'cûbe-nüma oldu. Lâkin medrese-nişîn olan talebe-i 'ulûm zümresi ve askerî gürûhu sadme-i tünd-bâd-ı[12] hamiyyetle deryâ gibi cûşân ve cânib-i Saltanat'dan çeşm-dâşt-ı nîm-işâret ü fermân oldular.

Ve bi'l-cümle ol şeb-i bu'l-'acebde[13] emr-i Hudavend-i 'âlî-neseble[14] evliyây-ı umûr terk-i hâb u huzûr edüp, 'ale'l-'umûm ocak zâbitânım cem' u ihzâr ve İngilizlü'nün[15] sûret-i **[M1 228]** dostîde mugāyir-i âdâb-ı divel ve mûcib-i züll ü hacl olacak bu resme vaz'-ı nâ-hemvâr ve küstâhâne kirdârlarından nâşî, **beyt**[16]:

Kibâra sû'-i kasdın olduğun bâr[17] âver-âteş
Kılâ' üzre lisân-ı topla burc u[18] beden söyler*

güftârınca su'âllerine lisân-ı top u tüfenğle cevâb verilmek matlûb-i Şehriyâr-ı vâlâ-cenâb olduğunu herkese iş'âr eylediklerinde, cümlesi edây-ı resm-i sem' u itâ'atle karâr-bahş-ı mu'âmele-i harb u ceng olup, her biri dest-zen-i[19] tîğ u tüfeng ve lodos deryâsı gibi hurûş u âheng eylediler.

---

1 yıkup M1 : yakup N1, A1
2 bunları N1, M1 : — A1
3 Hissemize râzıyuz N1, A1 : kendü hissesine râzîdır M1
4 makāle-i yemm-i N1, A1 : mukābele-i M1
5 kimisi dahi M1 : kimi N1, A1
6 tutuşup: "Be A1 : dolaşup: "Be N1 : tutuşup: "Bre M1
7 ve M1 : — N1, A1
8 mev'ûd ü A1, M1 : mev'ûd-i N1
9 götürmez N1, A1 : getürmez M1
10 ederler A1, M1 : eder N1
11 bî-haber N1, A1 : bî-haber (بيخبر) M1
12 askerî ..... tünd-bâd-ı N1, A1 : asker gürûhu sadme-i gayret ü M1
13 bu'l-'acebde N1 : pür-şa'bede A1, M1
14 neseble A1, M1 : neseb ile N1
15 İngilizlü'nün N1 : İngilterelü'nün A1, M1
16 nâşî, beyt M1 : nâşî N1 : başı, **beyt** A1
17 kasdın olduğun bâr N1 : kasdı olduğun bâd A1, M1
18 u N1, M1 : — A1
* Metnimizde yer alan bu beyit, Nâbî'nin gazellerinden birinde geçmektedir; bk. *Nābī Dīvānı,* I,551.
19 olup ..... zen-i N1 : edüp, her biri dest-zede-i A1, M1

Hulâsa-i kelâm gerek askerî ve gerek talebe-i 'ulûm 'ale'l-'umûm[1] şâkiyyü's-silâh ve âmâde-i kifâh[2] olup, bunların celâdetleri sâ'ir efrâd-ı nâsa dahi[3] medâr-ı tehyîc-i cür'et olmağla, e'imme-i mahallâta varınca herkes silâh-pûş ve[4] siper gibi sîne-dâr-ı harb ü halâlûş oldular. [**N1 89a**]

Mevrid-i sefâyin-i Moskov olan Bahr-ı siyâh Boğazı'nın dahi bâ-emr-i Pâdişâh-ı enâm tarsîn ü tahsîni husûsuna da ihtimâm-ı temâm[5] olundu. Pes karşuda kesâfet-endâz-ı siklet olan ehl-i mükâbereye ber-de'b-i münâzara *"Ahsenü'l-cevâbi m'eştukka mine's-sü'âl*"* makālince, tavr-ı nâdir-berâberlerinin mukābele-i hikmet-eserini irâ'e[6] zımnında, Âsitâne-i sa'âdet'in cânib-i deryâda vâki' Ahur-kapu'ya 'Osmân Efendi ve Yeni-kapu'ya İbrâhîm Kethudâ ve sâ'ir dervâzeleri pîş-gâhına dahi mûmâ ileyhimâ[7] ve sâ'ir hademe-i bâb-ı devlet ve küberây-ı ricâl-i Saltanat'dan ikişer ve[8] üçer merd-i kâr-güzâr taksîm ü ta'yîn ve üstüvâr u metîn ü müstahkem[9] tabyalar ile tarsîn olunup, el-hâsıl Yedi-kulle'den tâ[10] Yalı Köşkü kenārına ve Maltepe'den Fenâr ve sevâhil-i Üsküdar ve Kız-kullesi ve Top-hâne ve Galata ve Karadeniz'e doğru Rumeli ve Anadolu kal'aları pîş-gâhları hendese-kārî tabyalar ve balyemez toplar ile her mahal bir[11] kal'a-i gevher-nigîn ve tabyalar verâsı topcu ve humbaracı ve müretteb tavâ'if-i askerî[12] ile birer hısn-ı hasîn ve şeb-tâ be-seher "Yekdir Allah!" sadây-ı dehşet-güsteriyle[13], künbed-i çarh-ı heftmîn pür-velvele vü tanîn oldu.

'Ale's-sabâh keştî-nişînân, âyîne-i dûrbînânla[14] keyfiyyet-i mezkûreyi mu'âyene eylediklerinde[15], derhâl kumandar sefînesinden Devlet-i 'aliyye[16] nişâniyle dostâne sancak izhâr ve mükâleme **[M1 229]** içün vârid olduğunu iş'âr eylemekle, taraf-ı Devlet-i 'aliyye'den Tercemân-ı Dîvân irsâl ve tarafeynden tedâvül-i kīl ü kāl olundukdan sonra, Tercemân ma'iyyetiyle çend

---

1 'ale'l-'umûm N1, M1 : — A1
2 ve âmâde-i kifâh M1 : âmâde-i kifâh N1 : âmâde-i kifâh [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 110b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
3 efrâd-ı nâsa dahi N1 : nâsa da A1 : enâma da M1
4 varınca herkes silâh-pûş ve A1, M1 : kadar herkes silâh-pûş N1
5 -ı temâm N1 : tâmm A1 : — M1
* احسن الجواب ماشتق من السؤال = Cevâbın en güzeli, sorudan türetilerek verilen cevaptır" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir.
6 irâ'e N1 : irâ'et A1, M1
7 Ahur-kapu'ya ..... ileyhimâ M1 : dervâzeleri pîş-gâhına İbrâhîm Kethudâ ve Refik Efendi ve 'Osmân Efendi N1 : dervâzeleri pîş-gâhına İbrâhîm Kethudâ ve 'Osmân Efendi A1
8 ve A1 : — N1, M1
9 ü müstahkem M1 : — N1, A1
10 tâ A1, M1 : — N1
11 her mahal bir N1 : — A1, M1
12 askerî N1, A1 : asker M1
13 güsteriyle A1, M1 : güsteri ile N1
14 âyîne-i dûrbînânla A1, M1 : âyîne ve dûrbîn ile N1
15 eylediklerinde N1 : eyledikde A1, M1
16 'aliyye A1, M1 : seniyye N1

nefer güzîde ve mu'teber âdemlerini tesyâr ve ba'zı ümenây-ı[1] Devlet-i ebediyyü'l-karâr ile[2] 'akd-i meclis-i güftâr edüp, ibtidâ Devlet-i 'aliyye-i sermediyyü'l-istimrâr tarafından, [mısrâ]'[3]:

Belâsın! Ben de bilmem dost musun, düşmen misin kâfir?*

mefhûmuyla sûret-i dostîde bu gûne vaz'-ı düşmenâneden istifsâr[4] olundukda, bu resme cevâb-ı zarâ'at-nâme îrâd etdiler ki, Devlet-i seniyye-i[5] 'Osmâniyye'nin bed'-i zuhûr-i sa'âdet-nüşûrlarmdan bu vakte[6] dek bizler sâdık ve zâhiri[7] bâtınına muvâfık dost ve[8] [**N1 89b**] belki Pâdişâh-ı felek-bârgâh hazretlerinin[9] fedâkâr-ı magz u post olan kullarından olup, bu hâdise vukū'una kadar miyânemiz masûn-i şâ'ibe-i[10] şikāk u keder iken, Napolyon Bonaparta[11] dedikleri tecribesi mesbûk bir zorba furû-mâyeye[12], bizim gibi kadîm bendelerini fedâ eylemek[13] nâ-revâ olduğu cümle-i ehl-i 'âleme rûşenâdır. Südde-i seniyyelerinden niyâz u istid'âmız budur ki, ol kâfir u[14] kezzâbın durûğ-i bî-furûğuna tevcîh-i sâmi'a-i i'tibâr olunmayup, düşmenliği dostluğundan evlâ ve iftirâkı ittifâkından enseb ü ahrâ olan[15] ol şûm u[16] nâ-mübârek tâ'ife tarafından, istirdâd-ı nazar-ı müvâlât ve kemâ fi'l-esbak[17] beynenâda rabt-ı ribka-i dostî vü müvâsât birle hâlâ[18] müstashabımız olan bizim elçimiz ve mukaddemce mündefi' olan Rusya Elçisi dahı 'indimizde tevkîf olunmağla, ikisi dahi kabûl buyurula. Bu sûretde ibtidâ Rusyalu'nun Memâlik-i mahrûse'den pâ-keşîde[19] ve kemâ fi'l-evvel in'ikād-ı rişte-i muhâdenet-i ekîde olunmak husûsuna mütekeffil, sâniyen Fransalu tarafına[20] nehzat-i harbiyye iktizâ eder

---

1 tesyâr ve ba'zı ümenây-ı N1 : irsâl ve ba'zı vükelây-ı A1, M1
2 ile N1, M1 : — A1
3 istimrâr tarafından, [mısrâ]' A1, M1 : beka' tarafından N1
* Bu mısra Nedîm'in bir gazelinde geçen "Belâsın! Ben de bilmem kız mısın, oğlan mısın kâfir?" mısrâından hareketle söylenmiş gözüküyor; bk. *Nedîm Dîvânı,* hzr. Abdülbâki Gölpınarlı, İstanbul 2004, s.267.
4 istifsâr A1, M1 : istinbâ N1
5 nâme ..... seniyye-i N1 : âsâr îrâd etdiler ki, Devlet-i A1 : me'âb ibrâz etdiler ki, Devlet-i 'aliyye-i M1
6 vakte A1 : âna N1, M1
7 zâhiri N1, A1 : zâhir ve M1
8 ve A1 : — N1, M1
9 bârgâh hazretlerinin N1, M1 : bârgâhın A1
10 şâ'ibe-i N1, M1 : + ve A1
11 Napolyon Bonaparta A1 : Bonaparta N1 : Bonapart M1
12 tecribesi ..... furû-mâyeye N1 : bir tecribesi nâ-mesbûk zorba furû-mâyeye A1 : bir tecribesi nâ-mesbûk zorba ve furû-mâye M1
13 eylemek N1, M1 : buyurmak A1
14 kâfir u A1 : kâfir N1 : — M1
15 enseb ü ahrâ olan N1 : ahrâ ve A1 : ahrâ olan M1
16 u N1 : — A1, M1
17 fi'l-esbak N1, A1 : fi's-sâbık M1
18 ve müvâsât birle hâlâ N1 : birle A1, M1
19 pâ-keşîde A1, M1 : keşîde N1
20 tarafına N1, A1 : tarafından M1

ise, mâlî ve askerî imdâd ve Mısır Vak'ası gibi hıdmet-i seniyyede[1] bezl-i nakdîne-i sa'y ü ictihâd eylemeği müte'ahhid ü mütekabbil olduğumuzu hâk-i pây-i hazret-i Şehriyârî'ye gālibâ[2] vükelây-ı devlet 'arz u tefhîme bâz-dâşte-i ruhsat olmaları melhûzuyla, bu def'a 'alenen ifâde vü inhâ[3] içün Boğaz'dan 'ubûr zımnında muhâfızlardan istid'â ve me'mûriyyetimiz hasebiyle bi-eyy-i hâl Âsitâne-i muhalledü'l-ikbâl hâkine rûmâl olmak, lâzime-i zimmet-i gayret-intimâmız olmağla, mümâna'at sûretinde bu hareketimiz Devlet-i 'aliyye'ye ma'nevî hayrı müstelzim ve ihlâsı mutazammm hıdmet olduğuna mebnî, elbetde[4] vaz'-ı küstâhâneye mübâderetle güzâr etmek derkâr ve ba'dehû **[M1 230]** istîfây-ı[5] şîve-i nâ-hemvâr kılınmak, tasmîm-kerde-i zihn-i safvet-şi'ârdır" zemînlerinde gayr-i vâhid sözler[6] işrâb ü iş'âr olunmuşiken: "Hengâm-ı güzârişde hâdise-i mezbûre mütehaddis[7] ve tarafeynden bir mikdârca rahne[8] vü mazarrata bâ'is oldu. Lutfen ve keremen niyâzımız kabûle karîn ve elçilerimiz Âsitâne-i sa'âdet'de temkîn olunduğu[9] hînde, te'ahhüdât-ı merkūmeden başka telef-kerde olan sefâyini[10] bi'l-cümle tazmîn ederiz" deyü cevâb-ı ma'kūl îrâd **[N1 90a]** ve manzūme-i recâyı müstezâd eylediler. Lâkin Sebestiyan-ı mel'ûnun pey-der-pey tesvîlât-ı gûnâ-gûnu ve envâ'-ı fesâne[11] vü füsûnu, hâciz-i pîş-i kabûl ü istimâ' olmağla, meb'ûs-i[12] mersûmûn sefînelerine ircâ' ve kemâ-kân tertîb-i 'udde vü 'atâd-i[13] cidâl ü nizâ' olundu.

Pâdişâh-ı Ferîdûn-câh hazretleri bu hâdiseden be-gāyet muztarib ve sîmâb-asâ ârâm u karârı münselib olup, bi'n-nefs piyâdece 'asâ be-dest yakîn dervâzeleri[14] teşrîf ve tabyaların ve topların ahvâlini müşâhede ve ba'zı mertebe tenbîh buyururlar idi. Ol hengâmda Kapudân-ı deryâ Sâlih Paşa berren 'avdet edüp, takrîrinden rehâveti ma'lūm-ı Hıdîv-i Cem-haşmet oldukda, 'azl ü tenkîli tasmîm-kerde-i zihn-i[15] hümâyūn ve câ-nişîn tedârükü câ'il-i dil-i isâbet-makrûnları[16] idi.

1 mâlî ..... seniyyede N1 : mâlen ve askeren imdâd ve Mısır Vak'ası hıdmet-i seniyyede M1 : mâlen ve askeren imdâd ve Mısır vâkı'ası hıdmet-i seniyyesinde de M1
2 gālibâ N1, A1 : — M1
3 vü inhâ N1 : — A1, M1
4 ve ihlâsı ..... elbetde M1 : hıdmet ve ihlâsı mutazammm olduğuna mebnî, elbette N1, A1
5 istîfây-ı A1 : isti'fây-ı N1, M1
6 zemînlerinde ..... sözler M1 : zemînleri gayr-i vâhid N1, A1
7 mütehaddis N1, A1 : münhadis M1
8 rahne N1, A1 : renciş M1
9 elçilerimiz ..... olunduğu N1 : elçimiz Âsitâne-i sa'âdet'de temkîn olunduğu A1 : elçimiz Âsitâne-i sa'âdet'de mekîn olduğu A1, M1
10 sefâyini N1, A1 : senâyini (سنايني) M1
11 gûnâ-gûnü ve envâ'-ı fesâne N1, A1 : gûnâ-gûn ve envâ'-ı fesâd M1
12 meb'ûs-i N1 : — A1, M1
13 'atâd-i N1, A1 : + ve M1
14 dervâzeleri A1 : dervâzelere N1, M1
15 zihn-i N1, M1 : + [Bu kelime, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 111b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
16 makrûnları A1, M1 : makrûn N1

'Azl ü nasb-ı Kapudan Paşa[1]

Ber-vech-i muharrer Ahur-kapu dervâzesine kādime-cünbân-ı teveccüh ü seyrân oldukları hılâlde, 'an-asl Tersâne-i 'âmire ricâlinin[2] şöhret-şi'ârlarından olup, ba'dehû dergâh-ı 'âlî kapucu-başıları 'idâdından olan Cezâyirli[3] Seyyid 'Ali Ağa, Bâb-ı hümâyûn pîş-gâhında meşhûd-i bâsıra-i hazret-i[4] Pâdişâh-ı cihân-güşâ oldukda, pürsiş-i[5] çigûnegî-i ahvâl-i rûzgâra dâ'ir mazhar-ı teşrîf-i hıtâb ve müdâfa'a-i sefâ'in-i İngiliz bâbında, tedbîr-i dil-pezîrinden[6] isticvâb olunmağla, Ağa-yı mûmâ ileyh sîne-kûpân-ı celâdet ve zebed[7]-efşân-ı dilîrî vü şecâ'at olarak: "Şevketlü Pâdişâhım! Bu mâdde-i nâçîz[8], himmet-i Şâhâne ile hadşe-engîz olacak mevâddan değildir. Hemân bu kulunuza birkaç[9] sefîne i'tâ buyurulur ise, çend sâ'at zarfında kimini[10] gark ve kimini âteş-i top u tüfengle hark eylemek der-'uhde-i gayret-i bendegânemdir" dedi. Mûmâ ileyhin tesliyet ve tevsî'-i sadrı mutazammın bu resme ibrâz-ı sûret-i tecellüd ü inbisâtı, Pâdişâh-ı 'âlem-penâh hazretlerinin fi'l-cümle bâ'is-i güşâyiş ü[11] neşâtı olup, vaz'-ı dilrânesi dahi dil-nişîn ve matbû'-i Hudâvend-i rûy-i zemîn olmağla, der-sâ'at Başbuğ ta'yîn ve mersâ-bend olan **[M1 231]** kebîr u sagîr sefâyin-i hümâyûndan yirmi iki kıt'a kalyon ve korvet ve fırkateyn tertîb ü tezyîn ve kati vâfir sandal ve çekdiri techîzi birle[12] **[N1 90b]** rûy-i deryâ, mânend-i hûşe-i süreyyâ arâyiş-nümâ oldu*.

Bu hâle mu'âkıb[13] bâ-irâde-i Sultân-ı sütûde-menâkıb Sâlih Paşa 'azl ile[14] münekkel ve mûmâ ileyh Seyyid 'Ali Ağa rütbe-i sâmiye-i Vezâret'le Cezâ'ir[15] Eyâleti ve Deryâ Kapudanlığı şerefiyle mübeccel olup, Bahreyn Nezâreti'yle Tersâne-i 'âmire Defterdârı olan Seyyid[16] 'Ali Efendi'nin dahi ru'yet-i umûr-i me'mûresinde sekāmet ü keseli, nezd-i Şehriyârî'de[17] zâhir u

1 **'Azl ü nasb-ı Kapudan Paşa** [Bu başlık 2 rakamı ile buraya girmesi işaret edilerek kırmızı mürekkeple A1 90a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : — A1, M1
2 ricâlinin N1, A1 : ricâl-i M1
3 Cezâyirli A1, M1 : Cezâ'irli N1
4 hazret-i A1, M1 : — N1
5 pürsiş-i N1, A1 : perestiş-i M1
6 sefâ'in-i ..... dil-pezîrinden M1 : sefâyin-i İngiliz bâbında, tedbîr-i dil-pezîrden/dil-pezîrinden N1, A1
7 ve zebed N1, A1 : vezîd M1
8 nâçîz N1, M1 : nâcîz A1
9 kulunuza birkaç A1, M1 : kullarına birkac N1
10 kimini N1, A1 : kimin M1
11 ü N1, A1 : — M1
12 çekdiri techîzi birle N1 : çekdirme techîziyle A1, M1
* "**'Azl ü nasb-ı Kapudan** ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,115'te kaydedilmiştir.
13 oldu ..... mu'âkıb N1 : olup, bu hâle mu'âkıb A1 : olup, bu hâli müte'âkıb M1
14 'azl ile A1 : 'azlle N1, M1
15 Cezâ'ir N1, A1 : Cezâyir M1
16 Seyyid N1, M1 : — A1
17 Şehriyârî'de N1, M1 : Pâdişâhî'de A1

celî olmağla, hıdmet-i mezkûreden tard u ib'âd olunup, el-Hâc İbrâhîm Efendi'nin[1] ol makūle umûr u hıdemâtda çîre vü cilâd olmağla[2], ol hatb-ı cesîme ihtiyâr ve fi'l-vâki' hemân ol gün *"A'tı'l-kavse bârîhâ*"* sırrı âşikâr oldu.

Ve Boğaz'a me'mûr Feyzî Efendi dahi umûr-i me'mûresinde kusûr ve a'zam-ı erkân olan tabya ve top tedârükü ve emr-i muhâfazası[3] husûsunda izhâr-ı tevânî vü fütûr eylemekle, mazhar-ı gazab-ı Pâdişâh-ı gayûr olmağın, ibtidâ Karahisâr'a iclâ ve ba'dehû 'ibreten li's-sâ'irîn küşte-i tîğ-i cezâ olmağla**, Başbâkī-kulu Es'ad Ağa ve Yeniçeri Kâtibi Rüşdî Efendi ve sâbıkā Tersâne-i 'âmire Defterdârı 'Azîz Efendi, umûr-i merkūmeye[4] me'mûriyyetle isrâ olundu. Yine yevm-i mezbûrda[5] mukaddemce Kā'im-makāmlık içün celb olunan Mûsâ Paşa ma'iyyetine her[6] tâ'ifeden asker ve levâzım tertîb ü muhâfaza içün Kadı-köyü'ne ta'yîn olundu.

Ve[7] Sadrıa'zam ve Yeniçeri Ağası Pehlevân Ağa, huzûr-i hümâyûna da'vet ü ihzâr olunup, Şehriyâr-ı felek-mikdâr hazretleri Hâssa Yeniçeri Ağası'na tevcîh-i hıtâb ile[8]: "Ağa ne dersin? Küffâr bizden İstanbul'u isteyorlar ve almak kasd edeyorlar[9], verelim mi, ne yapalım?" deyü gayret-engîz ve hüzn-âmîz su'âller îrâd buyurduklarında[10], Ağa-yı mûmâ ileyh sepend-âsâ bu[11] âteşîn kelimât-ı Şâhâne'den çehân[12] olup: "Şevketlü Pâdişâhım! Uğur-i hümâyûnda bi'l-cümle Ocaklu'dan[13] mâ'adâ 'âmme-i halk mün'adim olmadıkca, bir taşı düşmene verilmek ne ihtimâldir. Her ne gûne emr u fermân buyurulur ise ol vechile 'amel etmeğe cümlemiz hâzır u âmâdeyiz" deyü zuhûr-i irâdeye müterakkıb oldukda, hemân bugün sefînelere kâfî dalkılıc tahrîr ve Kapudan Paşa ma'iyyetine ta'yîn olunması bâbında [**N1 91a**] emir

---

1 Efendi'nin M1 : Efendi N1, A1
2 çîre ..... olmağla N1 : cilâd olmağın A1 : celâdeti olmağın M1
* اعط القوس باريها = Yay yaptırmak istersen, sanatında mâhir bir ustaya ver!" anlamına gelen Arapça bu cümle, "İşleri erbabına veriniz!" anlamında kullanılan bir atasözüdür; bk. Muallim Nâci, *age,* s.69.
3 tedârükü ve emr-i muhâfazası M1 : ve muhâfaza N1 : muhâfaza A1
** "Bu hâle mu'âkıb ..... olmağla" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,115'te kaydedilmiştir.
4 merkūmeye M1 : merkūma N1, A1
5 Yine yevm-i mezbûrda N1 : yevm-i merkūmda A1 : yevm-i mezbûrda M1
6 her N1, A1 : bir M1
7 Ve N1 : — A1, M1
8 hıtâb ile N1, M1 : hıtâbla A1
9 ne dersin? ..... edeyorlar N1 : sen ne dersin? Düşmen bizden İstanbul'u isteyorlar/isteyor ve almak kasd edeyorlar/edeyor A1, M1
10 su'âller îrâd buyurduklarında M1 : cevâblar îrâd buyurdukda/buyurduklarında N1, A1
11 bu N1, A1 : — M1
12 çehân N1, A1 : lerzân M1
13 Ocaklu'dan N1, A1 : ocaklardan M1

buyurmalarıyla, derhâl[1] ricâl-i Bâb-ı 'âlî'ye pây-efrâz-ı isti'câl olunup[2], **[M1 232]** Ocaklu'dan ve talebe-i 'ulûmdan bi'l-cümle hâhişker olarak beş bin nefer dalkılıc tahrîr eylemeleriyle, bir günde müretteb olan sefâyin, havsalalarından bîrûn şuc'ân-ı şehâmet-makrûnla[3] meşhûn oldu.

Bu resme satvet ü şecâ'at, kulûb-i 'âmmeye de sirâyet eylemekle, derûnlarından[4] bi'l-külliyye hadşe vü endîşe zâ'il ve herkes İngilizlü'nün[5] bu vaz'-ı cesûrânesinden münfa'il ve âzürde-dil olmağın, âhâd-i nâs ve evvel emirde ber-vech-i muharrer[6] mağlûb-i bîm ü hirâs olanlar dahi bulduğu âlât ve tabanca[7] ve hancer ve bıçak tekallüdüyle harb ü kıtâle mâ'il oldular*.

Fi'l-vâki' cebânet ü şecâ'at âsâr-ı sâriyedendir. Ve'l-hâsıl berren ve bahran dilâverân-ı İslâm bi'l-cümle müte'ehhib ve bahrîler vizâyiş-i[8] bâd-ı şurtaya müterakkıb iken, bir garîbe vâki' olmuşdur. Sûreti budur ki, karşu Kadıköyü'nün müseccel behâdırlarından altı nefer dilâver, bir kıt'a Kadı-köyü kayığına[9] süvâr ve ârzû-yi şikâr ile sevâhili geşt ü güzâr ederler iken, ittifâkı ol gün düşmenin yortu günleri[10] olmağla, ser-i kârları bi'l-cümle kumandar[11] sefînesinde halka-bend-i cem'iyyet olup ve[12] kibâr-zâdelerinden bir civân-ı cânşikâr[13] dahi berü cânibde vâki' sefîneden ondan ziyâde neferâtla bir sandala süvâr olup, kumandar sefînesine[14] doğru micdâfe[15]-zen-i 'azîmet olmuşidi. Ol[16] zevrak-süvâr olan şehbâzlar sandal-ı mezbûru gördüklerinde, hemân bîmehâbâ üzerlerine[17] hücûm ü iltihâk ve sell-i süyûf[18] ve hanâcir ile sandalı tevkîf ve zikr olunan kibâr-peççe ile beş nefer müsellah kâfiri[19] girîbânlarından ahz u istirkâk eylediklerinden[20] sonra, sâhil-i necâta şitâb eylediler.

---

1 buyurmalarıyla derhâl N1, A1 : buyurulup ve M1
2 olunup M1 : olup N1, A1
3 makrûnla N1 : nümûnla A1, M1
4 eylemekle, derûnlarından N1 : etmekle A1, M1
5 İngilizlü'nün N1 : İngilterelü'nün A1, M1
6 ber-vech-i muharrer N1 : — A1, M1
7 ve tabanca A1 : ve toyka N1 : -ı tabanca M1
* "Ve Sadrıa'zam ve Yeniçeri ..... oldular" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, VIII,115'te kaydedilmiştir. Yalnız dalkılıc sayısı *Târîh-i Cevdet*'te 7.500 olarak verilmiştir.
8 bahrîler vizâyiş-i N1, A1 : vezâbeş M1
9 kıt'a ..... kayığma N1 : Kadı-köyü zevrakına A1, M1
10 düşmenin yortu günleri M1 : keferenin rûz-i ma'hûdları N1 : keferenin yevm-i ma'hûdları A1
11 kumandar N1, M1 : kumandan A1
12 ve N1, M1 : — A1
13 civân-ı cân-şikâr N1 : birisi A1, M1
14 kumandar sefînesine N1 : sefîne-i merkûmeye A1, M1
15 micdâfe N1, M1 : micdâka A1
16 Ol N1 : — A1, M1
17 üzerlerine M1 : üzerine N1, A1
18 süyûf N1, A1 : seyf M1
19 zikr ..... kâfiri A1 : mezkûr olan kibâr-peççe ile beş nefer müsellah İngilizlü'yü N1 : zikr olunan kibârîçe ile beş nefer müsellah âdemi M1
20 eylediklerinden N1, M1 : eyledikden A1

Bu mu'âmeleyi müşâhede eden sefînelerden, dilâverân-ı İslâm üzere gülleler ve salkımlar, katre-i[1] bârân gibi rîzân olmuşiken, bi-savnihî Te'âlâ zevraklarına bile rahne-i yesîr isâbet eylemeyüp, sâlimen ve gânimen semt-i selâmete vusûl ve ta'kîblerine şitâbân olan sandallar her ne kadar müsâra'at eylediler ise de, suyuna bile yetişemeyüp[2], bilâhare me'yûsen 'avdet[3] ü kufûl eylediler. Ve bu şîve bi'l-cümle[4] berü yaka ve öte[5] yaka muhâfızlarının manzûr u mu'âyenleri[6] olmağla, **[N1 91b]** ol şehbâz-ı cân-şikâr[7]-endâzları rahb ü i'zâz ile istikbâl ve derhâl Pâdişâh-ı 'amîmü'n-nevâl dergâhına[8] ifâdeye isti'câl olunmağla, merkūmları[9] ihzâr ve her birini zevrakçe-i tasavvur ve hayâllerinden[10] hâric 'atâyây-ı cezîle-i Şâhâne birle bî-vâsıta behre-dâr buyurdular[11]. Ol dilâverlerin bu resme **[M1 233]** erliklerine ve bu kadar âteş-endâz küffâr sefâyini miyânından kendilerinin[12] za'fı mikdâr düşmen-i hûnhâr üzere hücûm ve çengâl-i şemşîr-i bettâr[13] ile altı nefer müsellah zeber-dest kâfiri[14] şikâr eylediklerine, hakkā ki dost u düşmen sebbâbe-gezây-ı istiğrâb[15] ve âferînhân-ı bî-hisâb oldular.

Şehriyâr-ı mekârim-nisâr hazretlerinin ber-vech-i muharrer 'atâyây-ı cezîleleri[16], sâ'irlere tâziyâne-i şevk u cünbiş olmağla, Kartal Karyesi'nin[17] Subaşısı dahi elli nefer dilâver ile ve iki 'aded şakalos top ve vâfir cebehâne[18] ile karşu Kmalı-ada'ya güzâr ve suya gelan küffârı men' u def' eylemeğe[19] ibtidâr edecekleri ehl-i sefâyine bedîdâr oldukda, sandallar ile beş yüz kadar melâ'în[20] ada-i merkūma hurûc edüp ve[21] ihrâc eyledikleri iki kıt'a kalyon topları ile[22] ol

1 katre-i M1 : tekrek-i N1, A1
2 yetişemeyüp A1 : yetişmeyüp N1, M1
3 'avdet M1 : 'avd N1, A1
4 bi'l-cümle N1 : — A1, M1
5 öte A1 : karşu N1, M1
6 manzûr u mu'âyenleri N1, A1 : manzûrları M1
7 cân-şikâr N1 : şikâr A1 : ....r [Buradaki bir kelime dağılan mürekkep sebebiyle okunamaz haldedir] M1
8 dergâhına A1, M1 : tarafına N1
9 merkūmları M1 : merkūmlar N1, A1
10 tasavvur ve hayâllerinden N1 : tasavvurlarından A1, M1
11 birle ..... buyurdular N1 : ile bî-vâsıta behre-dâr eylediler A1, M1
12 küffâr ..... kendilerinin A1 : küffâr sefâyini miyânından kendülerin N1 : sefâyin-i hasm-ı gaddâr sefâyini miyâmında kendülerin M1
13 şemşîr-i bettâr N1 : seyf-i tebâr A1 : şemşîr-i tebâr M1
14 ve zîr-i dest-i kâfiri A1 : zeber-dest kâfiri N1 : ve zîr-i dest-i düşmeni M1
15 istiğrâb N1 : isti'câb A1, M1
16 cezîleleri N1 : 'azîmeleri A1, M1
17 Karyesi'nin A1, M1 : — N1
18 ile ..... cebehâne N1 : ve iki 'aded çakalos topu ve vâfir cebehâne/cebehâne (جنجانه) A1, M1
19 küffârı ..... eylemeğe N1 : küffârı men' u def'a A1 : a'dâyı men' u def'a M1
20 melâ'în N1, A1 : âdem M1
21 ve N1, A1 : — M1
22 topları ile N1 : toplarıyla A1, M1

dilîrân-ı cânsipârânı sâhilden remân ve birkaç[1] sefînelerini dahi sâhile takrîble pey-der-pey üzerlerine gülle ve salkımları rîzân eylemeleriyle toplarını zabt edüp, gerçi firâz-ı kûha girîzân eylediler. Lâkin[2] ol 'ukkāb-ı kulle-i şecâ'at ve şâhîn-i şâhika-i celâdet olan[3] pür-dilân-ı ceng-cûyân, dest-i[4] düşmenâna teslîm-i girîbân eylemeyüp[5], cümlesi zirve-i cebelde vâki' manastıra ilticâ ve derîçelerden mühre-i tüfengi ru'ûs-i a'dâya hem-rîzeş-i bârân-ı belâ eylediler. Taşradan dilâverân-ı İslâmiyân'ı her ne kadar top u tüfengle[6] tazyîk u teşdîde âheng eylediler ise de[7], kâlây-ı ihtimâmları bî-revâc ve üç[8] yüzden mütecâviz kâfir-i[9] bed-mizâc, mühre-i zehre-şikâf-ı ehl-i mesâfa âmâc olup, ihtilâs eyledikleri iki 'aded top 'âmilleri dahi sadme-i kurşunla[10] 'amelden ilgā ve bu minvâl üzere gice sâ'at ikiye kadar[11] harb ü vegā olmağla, Kınalı-ada hûn-i âlgûn-i küffâr[12] ile hem-reng-i keff-i muhannâ ve sîne-i çâk-hûrde-i 'uşşâk-âsâ hûn-pâlâ[13] oldu.

Bakıyyetü's-süyûf mecrûh u melhûf gemilerine cân atup, ol vechile rehâ-yâfte-i [**N1 92a**] çeng-i[14] ceng-âverân ve mühlet-dîde-i 'azâb-ı nîrân oldular. Serbâzân-ı İslâm dahi târîkî-i şebde meş'al-i hidâyet-i hazret-i[15] Mûsılu'l-matlab-ı Rabb[16] ile ada verâsında âmâde olan kayıklarına[17] râkib ve anlar dahi dâmen-gîr-i *"el-Leylü*[18] *cünnetü'l-hârib**" oldular**.

Hılâl-i harb ü kıtâlde manastır-ı mezbûrda[19] mütemekkin olan râhibler[20] ve tâbi'leri el-hak guzât-ı Müslimîn'in sâmîmî gayretlerinde olmağla, iktizâ

---

1 birkaç A1, M1 : birkac N1
2 Lâkin N1, M1 : — A1
3 olan N1 : — A1, M1
4 dest-i N1 : eydî-i A1, M1
5 eylemeyüp A1, M1 : etmeyüp N1
6 İslâmiyân'ı ..... tüfengle N1, A1 : İslâmiyân'a her ne kadar top u tüfeng ile M1
7 de A1, M1 : — N1
8 üç A1 : üc N1, M1
9 kâfir-i N1, A1 : a'dây-ı M1
10 kurşunla A1, M1 : kurşun ile N1
11 kadar A1, M1 : dek N1
12 küffâr N1, A1 : düşmen M1
13 hûn-pâlâ N1, A1 : hûn-bâlâ M1
14 çeng N1, A1 : ceng-i M1
15 hazret-i A1, M1 : — N1
16 Rabb A1, M1 : — N1
17 kayıklarına A1, M1 : kayıklara N1
18 *el-Leylü* N1 : *el-Leyletü* A1, M1
* جُنّة الهاربْ الليل = Gece kaçkının kalkanıdır" anlamına gelen Arapça atasözlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* II,258.
** "Şehriyâr-ı mekârim-nisâr ..... oldular" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,116'da kaydedilmiştir.
19 harb ..... mezbûrda N1 : muhârebede manastır-ı mezkûrda A1 : muhârebede manastır-ı mezbûrda M1
20 râhibler M1 : râhib N1, A1

eden me'kûlât **[M1 234]** ve meşrûbâtlarım dem-be-dem tesvîğ ve hasbe'l-vüs' i'ânetleri bâbında muktezây-ı sadâkat-i[1] ra'iyyeti îfâ ve bî-dirîğ eylediler.

Mersûmların bu mertebe[2] yâverlikleri, ma'lûm-i Hudâvend-i[3] dâd-güster oldukda, haklarında mu'âmele-i[4] mu'âf ve sâ'ir gûne 'atâyâ ve eltâf-ı Mülûkâne'leri erzân buyuruldu. Ve bir gün mukaddem esîr olan kibâr-peççe[5], zâhiren Kapudan Paşa'ya sipâriş olunup, bâ-irâde-i Pâdişâh-ı kerîm nihânîce sefînelerine îsâl ü teslîm olundu[6]. Ve bu aralıkda sefâyinden gayr-i vâhid sefîrler mütevârid olup, lâkin iş bu pereseye geldikden sonra elçilerinin kabûl ü iltizâmı niyâzlarına müsâ'ade olunmak, Devlet-i 'aliyye'ye mezelletden mâ'adâ fetreti mûcib olacağı emr-i muhakkak olmağla, şebbûr-i[7] recây-ı nâma'kūlleri cevâb-sitân-ı, [mısrâ]'[8]:

*Men gûş-i istimâ' ne-dârem li-men tekūlu**

oldu. Pes ol kavm-i nâ-kes mültemislerine dest-res olmayacaklarını teyakkun ve vaz'-ı küstâhâne-i sâbıkları 'afv ü ıgmâza lâhık olmayacağını tefattun eylemeleriyle, üç[9] gün dahi ârâm ve Donanma-yı hümâyûn'un dahi[10] mühâmm-ı lâzimesi pezîrây-ı hıtâm ve Beşiktaş pîş-gâhında satr-ı mevzûn gibi keşîde-i katâr-ı intizâm olup, hubûb-i bâd-ı murâd ile üzerlerine havâle olacakları musammem ve kavlen ve fi'len emr-i müsellem olmağla, bir şebân-gâh bi'l-cümle bâdbânlarını küşâd ve sular kararıkda şirâ'-ı ihtiyârlarını süpürde-i dest-i bâd eylemekle, manzara-i nâsdan ref'-i siklet ve Boğaz'a doğru lokma-i beşî'a gibi 'azîmet eylediler.

Boğaz'a karîb Ekinlik nâm mahalde iki gün karâr ve hîn-i 'ubûrda rahnedâr olmağla, su alan bir iki gemilerinin[11] termîmine ibtidâr edüp, derdestleri olan iki kıt'a Donanma-yı hümâyûn sefînelerini Boğaz'da bırakdıracaklarım derkle[12] ma'a'l-mühimmât orada terk edüp, bir şedîd hevâ ile telef ü izâ'atına **[N1 92b]** bakmayarak Boğaz'a hücûm ve bu def'a Na'ra-burunu'na Ebûbekir Paşa ve karşuya ve iki taraflu kal'alara[13] ve'l-hâsıl Boğaz'ın iki taraf-

1 tesvîğ ..... sadâkat-i N1, A1 : tesvî' ve hasbe'l-vüs' (الوسع) i'ânetle muktezây-ı sadâkat ve M1
2 mertebe N1, M1 : vechile A1
3 Hudâvend-i A1 : hazret-i Hidîv-i N1 : Hidîv-i M1
4 mu'âmele-i A1, M1 : — N1
5 kibâr-peççe N1, A1 : kibârîçe M1
6 olundu N1 : olunup A1, M1
7 şebbûr-i N1 : işbu A1, M1
8 sitân-ı, [mısrâ]' A1 : sitân-ı N1 : -ı senân-ı [mısrâ]' M1
* من كوش استماع ندارم لمن تقول = Senin o kişi hakkında ne dediğini duymak istemiyorum" anlamına gelen Farsça-Arapça bir mısrâdır.
9 eylemeleriyle üç M1 : eylemeleriyle üc N1 : eylediler. Üç A1
10 dahi N1 : ise A1, M1
11 bir iki gemilerinin M1 : bir iki sefînelerini N1 : iki gemilerinin A1
12 derkle A1 : derk ile N1, M1
13 kal'alara N1 : boğazlara A1, M1

lu mebde'lerinden müntehâlarına varınca, mahsûs top u tüfeng[1] ve tabyalar ile berâber başbuğlar ve askerler ta'yîn olunmuş olmağla, Boğaz'a duhûllerinden hurûclarına kadar iki tarafdan[2] topa tutulmuş meymûn gibi mercûm olarak, ne hâl ise zûr u zâr Boğaz'dan güzâr ve Bozca-ada pîş-gâhında resây-ı[3] mersây-ı karâr eylediler*.

İstitrâd

Bu mâdde bu mahalle gelince[ye] kadar zâhir-i hâle nazar ile tasvîr u tahrîr olundu. Lâkin mezâyây-ı ahvâle vâkıf bir 'ârifden **[M1 235]** bu vechile mesmû'umuzdur[4] ki, çünki taraf-ı Saltanat'dan Fransalu'ya tasdîk-ı[5] Kıraliyyet'ini tahkîk makûlesi teveccüh ü i'tibâr ve dergâh-ı felek-bârgâhdan süferâ' ve hedâyâ irsâlleriyle de bünyân-ı vedâdı[6] ittifâk u ittihâd mertebesinde üstüvâr olunmak mâddesi, Rusyalu'nun ve müttefikı[7] olan İngilterelü'nün kat'-ı rişte-i musâfât ve izhâr-ı husûmet ü nu'âdât eylemelerine mü'eddî oldu. Hele Rusyalu'nun Devlet-i 'aliyye'ye dostluk tarafında olmadığı[8] ve olmayacağı âzmûde ve şems-i tâbân gibi 'âlemlere[9] zâhir u nümûdedir.

Ve[10] bu def'a Devlet-i 'aliyye ile ez-dil ü cân mühâdene vü muhâdeneyi cûyân olması, bi-'aynihî *Hümâyûn-nâme*'de mersûm olan[11] dağ kedisi ve fâre ve gurâb hikâyesi** vefkınca berây-ı[12] maslahat olduğundan başka, İngilizlü'nün[13] igrâsına mebnîdir. Zîrâ İngilizlü her ne denlü *"el-Küfrü milletün*

1 tüfeng A1 : tüfengler N1, M1
2 kadar iki tarafdan A1 : dek iki cânibden N1, M1
3 resây-ı A1 : irsây-ı N1 : — M1
* "Mersûmların bu mertebe ..... eylediler" kısmındaki bilgiler özetle, değişik bir tertiple ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,117-118'de kaydedilmiştir.
4 mesmû'umuzdur N1 : mesmû'dur A1, M1
5 Fransalu'ya tasdîk-ı A1 : Fransa İmperatoru'nu tasdîk ve N1 : Fransalu'ya tasdîk ve M1
6 süferâ' ..... vedâdı N1 : süferâ ve hedâ[yâ] irsâliyle de bünyân-ı vedâdı A1 : süferâ ve hedâyâ irsâliyle de bünyân-ı vedâd-ı M1
7 mâddesi ..... müttefikı N1 : Rusyalu'nun ve müttefikı A1 : Rusyalu'nun ve müttefikı (متفقی) M1
8 dostluk tarafında olmadığı A1, M1 : vechen mine'l-vücûh dostluğu ve mürâ'ât-i hukûkla gayret ü hamiyyeti tarafında olduğu N1
9 'âlemlere N1 : — A1, M1
10 Ve M1 : — N1, A1
11 muhâdeneyi ..... olan N1 : musâfât taleb eylemesi, vechen mine'l-vücûh Hümâyûn-nâme'de A1, M1
** Metnimizde Hümâyûn-nâme'de geçtiği ifâde edilen hikâye, fâre ve yaban kedisi arasında geçen, çaylak ve gelinciğin de karıştığı, aralarında dostluk gerçekleşmesi mümkün olmayanların dostluklarına güvenilmeyeceğine işaret eden hikâye olmalıdır; bk. meselâ Ahmed Midhat Efendi, *Hulâsa-i Hümâyûn-nâme,* İstanbul 1304, s.390-404.
12 hikâyesi vefkınca berây-ı N1 : meseli berây-ı A1 : meseli vefkınca bir alay M1
13 İngilizlü'nün N1, M1 : İngilterelü'nün A1

*vâhidetün**" kazıyyesince[1] cümlesi yeksân ve dîn-i İslâm'a 'adâvetleri vâreste-i delîl ü burhân ise de, 'an-asl dînâr[2]-perest, menâfi' u ticârâta[3] mugrem bir kavm olup, rûy-i zemînde ancak revâc-gâhları Devlet-i seniyye olduğu bî-iştibâhdır. Ve ufuk-ı tevfîk-ı Rabbânî'den[4], âfitâb-ı saltanat-ı 'Osmânî tulû' eylediği zemândan berü, anlar ile miyânede kat'â gubâr-ı[5] münâfese ve münâkaşa-i düşmenâne ser-zede-i zuhûr[6] olmadığından başka, eslâfda husûsan Girid fethinde ve[7] ba'zı hıdemâtda ve karîb eyyâmda Mısır Vak'ası'nda her ne kadar zımnen kendü maslahatlarına mufzî[8] ise de, redd ü inkâr olunmayacak mertebe[9] hıdmetde bulundukları bedîdârdır. Ve Devlet-i 'aliyye dahi hemîşe hâtırlarına sâ'irden efzûn ri'âyet edegeldiği, kendülerinin 'indlerinde[10] dahi tasdîka makrûndur. [**N1 93a**] Çend def'a bi'l-münâsebe: "İşbu Devlet-i 'aliyye bizim kadîmî veliyy-i ni'metimizdir" deyü[11] ibrâz-ı şükrân eyledikleri, gûş-zed-i Muharrir-i sâdıku'l-beyân olmuşdur. Ve be-gāyet[12] dûr-endîş, cin fikirlü, çok düşünür, 'âkıbet-derpîş bir tâ'ifedir**.

Mısır hâdisesiyle Memâlik-i İslâmiyye'yi mütezelzil edüp, fezleke-i hisâb-ı müstevfiyân-ı derrâkeden bîrûn hasâret-i 'azîmeye dûçâr eden Fransalu'nun der-'akab bu resme Devlet-i 'aliyye 'indinde vak' u şâna mazhar ve divel-i sâ'ireden ezyed mu'teber olmağla, refte refte te'ayyün peydâ ve etrâfa tegallüb birle ekser Avrupa ülkesine dest-dirâz-ı istîlâ edüp ve encâm-ı kâr bu reviş-i tîz-reftârı Amerika ve Hind ülkelerine kadar güzâr ve kendüleri menâfi'-i me'lûfelerinden mehcûr edeceği derkâr olduğu endîşesinden başka, Fransalu'nun cibilleti gaddâr ve sözlerine durmaz, mütelevvin ve mütelâ'ib bir kavm-i bed-'ahd ve nâ-dürüst güftâr olmağla, en sonra Devlet-i 'aliyye'ye şerâre-rîz-i şerr u hücûm olacağı vaz'-ı muhâtemkârîlerinden müstebân ve ma'lûm

---

* الكفرُ ملّةٌ واحدةٌ = Küfür tek millettir" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

1 İngilizlü ..... kazıyyesince N1 : İngilterelü her ne denlü *"el-Küfrü milletün vâhidetün"* kazıyyesince A1 : İngilterelü her ne denlü min-ciheti'l-milliyye M1

2 dînâr N1, M1 : dünyâ A1

3 ticârâta N1, A1 : ticârete M1

4 seniyye ..... Rabbânî'den N1 : 'aliyye olduğu bî-iştibâhdır. Ufuk-ı tevfîk-ı Rabbânî'den A1 : 'aliyye olduğu bî-iştibâhdır. Ufuk-ı tevfîk-ı Rabbânî'den (ربانيدن) M1

5 gubâr-ı A1, M1 : — N1

6 ser-zede-i zuhûr N1 : — A1, M1

7 husûsan Girid fethinde ve A1 : Girid fethinde ve sâ'ir N1 : husûsan Girid fethinde M1

8 zımnen ..... mufzî N1 : kendü maslahatlarına muktezî A1, M1

9 mertebe N1 : — A1, M1

10 Ve Devlet-i ..... 'indlerinde A1 : Ve Devlet-i 'aliyye dahi sâ'irden efzûn hâtırlarına ri'âyet edegeldiği, kendülerin 'indinde N1 : Devlet-i 'aliyye dahi himmet-i hâtırlarma sâ'irden efzûn ri'âyet edegeldiği, kendülerinin 'indinde M1

11 işbu ..... deyü N1 : Devlet-i 'aliyye bizim veliyy-i ni'metimiz dedikleri ve A1, M1

12 beyân ..... be-gāyet N1 : bâl olmuşdur. Gāyet A1, M1

** **"İstitrâd** ..... tâ'ifedir" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı değerlendirmelerle "'Âsım Efendi mezâyây-ı ahvâle vâkıf bir zâtdan rivâyet edüp der ki" şeklinde *'Âsım Târîhi*'nden almdığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VIII,118'de kaydedilmiştir.

olmağın, hem kendü maslahatları hem te'ayyüşgâh-ı kadîmleri olan Devlet-i seniyye'yi kayırmak kasd-ı sahîhine binâ'en Fransalu'dan cüdâ ve ol la'în-i bed-âyîni sâkıtu'l-cenâh bî-yâr u bî-nevâ terk ü ıhlâ eylemek içün vükelây-ı devlete defe'âtle 'arz-ı hâcât ve bâlâda beyân olunduğu üzere Rusyalu memâlik-i mağsûbeyi redd ve min ba'd mü'ebbeden derîçe-i husûmeti sedd eyledikden sonra dem-i iktizâda yüz bin nefer asker ile imdâd edüp ve kendüler dahi berren ve bahran asker ile ve mâl ile i'âne husûsunda ifrâğ-ı mâ-hasal-i cidd ü ictihâd eylemeğe samîmî te'ahhüd etmişler idi. Dühât-ı erkân-ı devletin bu mebhas, mebâdî'i ve mekāsıdıyla karâr-gîr-i zihn-i dirâyet ve cânlarına minnet olup ve gerçi nakd maslahatı *"ed-Dünyâ kabbânun, nahnü ma'a'r-rüchân*"* terâzûsunda vezn ile Fransalu'nun bu kadar te'ahhüdü ve el-hâletü hâzih galebe-i zâhirîsi hasebiyle tarh u tefkîk eylemeğe de elleri dilleri varmayup, lâkin hâlâ Rusyalu'nun ve İngilizlü'nün zarar u hasâretleri muhakkak ve Fransalu'nun mevhûm olup ve bu sûret hîn-i muhâccede Fransalu'ya bast u ilzâm edecek 'özr-i kavî olmağla, nihâyîce beynlerinde İngilizlü'nün **[N1 93b]** kelâm ü merâmına sâmi'a-dâşt-ı kabûl ü pesend ve emr-i musâlahaya kâr-bend oldular.

Binâ-ber-ân mukaddemce İngilizlü tarafıyla muhâbere ve bu vech üzere pes-perdeden 'akd-i müzâkere eylediler ki: "Bizler bu tarafda Sebestiyan-ı mel'ûnun hülûlünden nâşî cânib-i Saltanat'ı imâleye bir vechile kudret-yâb olmayup, 'ubûdiyyet sebebiyle izhâr u ısrâr dahi vazîfemiz olmadığından, sizler bir gün alay melay Boğaz'dan güzâr ve pîş-gâh-ı Dâru's-saltana'da dehşet-endâz-ı karâr oldukda, *'Hâle'l-cerîzu dûne'l-kavîz*** muzâyakasınca bu vesîle ile merâm sûret-pezîr-i nizâm olmak bâbında bizler sarf-ı nakdîne-i ihtimâm edüp, ol vechile cânib-i Saltanat'ı râzî ve râm eylemek agleb-i melhûzdur".

Bu sebebden İngilizlü Boğaz hâricinde tecemmu' ve duhûle teheyyü' eylemişler idi. Sebestiyan dedikleri la'în-i bed-fercâm bu dakīkayı zağar gibi istişmâm eylediğine murâdif, İngilizlü'nün Boğaz'a kasd edecekleri haber-i vahşet-güsterleri pey-der-pey tevârüd eyledikde, kâfir-i hîle-kâr ser u pâbürehne yaygaralar ile doğru dergâh-ı Hidîv-i felek-mikdâra ılgār edüp, İngilizlü'nün Boğaz'dan duhûl ve Âsitâne'yi ihrâk edeceklerini şu'abât ve furûğ-ı gûnâ-gûn ile makām-ı tahkīkde 'arz u ihbâr ve cânib-i Saltanat'a gayret ü hamiyyet verecek ekāvîl ile tehyîc-i kalb-i Şâhâne'ye bezl-i enfâs-i iktidâr eylemekle, ibtidâ Boğaz muhâfazasına Kapudan Paşa ve Feyzî Efendi ta'yîn ve Sebestiyan ta'lîmi ile gâh zencîr çekmek ve gâh zevraklar ile sedd tarzında

---

* اَلدُّنْيَا قَبَّانٌ نحن مع الرُّجْحان = Dünya bir kantardır, biz de ağır basan kefesindeyiz" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

** حَال الجريضُ دون القَريض = Keder/kaygı şiire mani oldu" anlamına gelen Arapça bu cümle, bir işin gerçekleşmesinde engel çıktığı zaman söylenen atasözlerindendir; bk. Muallim Nâci, *age*, s.219-220.

bend eylemek dâ'iyelerine düşülüp, lâkin tengî-i vakt sebebiyle iki taraflu toplar ve tüfengler ve tabyalar ile tarsîn olunmak bâbında emr u telkîn olunmuşidi.

Vaktâ ki İngilizlü ber-vech-i muharrer duhûle âgāz edüp, sâlifü'z-zikr dakīka vükelâ' tarafından nihânî Kapudan Paşa'nın ve Feyzî Efendi'nin sandûka-i sâmi'alarına îdâ' olunmağla, hîn-i murûrda müdâfa'a husûsunda rıfk u rehâvet ibrâz eylemişler idi. Çün Âsitâne-i sa'âdet pîş-gâhına hey'et-nümây-ı heybet olup, maksadları vech-i muharrer üzere ma'rûz-ı dergâh-ı Saltanat ve vükelâ' tarafından meyl ü imâle sûretleri Sebestiyan-ı mel'ûnun **[N1 94a]** mahsûsü oldukda, kelb-i 'akūr-sıfat yine huzûr-i Şevket-mahsûr'a velvele-endâz-ı vahşet olup: "Hâlâ İmperator'umdan tarafıma müte'âkiben vârid olan kağıdlar mûcebince mukaddemâ Leh derûnunda Rusya ordusunu târumâr, ba'dehû Prusya'yı dahi pâymâl-i hayl-i hasâr edüp, ol havâlîde kat'â meşgalesi kalmamağla, şu kadar milyon askeri birkac koldan Rusya memâliki derûnuna havâle ve kendüsi dahi bizzât Petreburk üzere deryây-ı kasd u 'azîmeti isâle edüp, tahmînen on güne kadar Petreburg'u dahi Bec Şehri'ne döndürdüğü haber-i sahîhi tarafıma Der-i devlet'e beyân-nâmeler ile elbette vürûd eder. Bu ma'nâ burada Rusyalu'nun ve İngilizlü'nün ra'nâ ma'lûmları olmağla, hâyin habîslerin boyunları boyunduruğa kasıldığmdan nâşî musâlahaya gerden-firâz olup, nâ-çâr bu vaz'-ı küstâhâneye ibtidâr birle mütemerridâne ve aslâ reng vermeyerek mütecellidâne kar'-ı bâb-ı musâfâta âgāz eylediler. Vükelây-ı devlet bunlardan bî-hûde hayf u haşyet edüp ve dürûğ-i bî-furûğlarına tevcîh-i sâmi'a-i ısgā ve meb'ûslarına rûy-i dil gösterirler. el-Meded el-meded! On günden sonra bu vaz'-ı nâ-ma'kūle nâdim ve müte'essif olacakları şekk ü şübheden eb'addir. Bundan başka İmperator'um bi-eyy-i hâl Rusya Kıralı'na dest-res-i ahz olup, burada mün'akıd olan musâlahayı işitdiği ânda hey'et-i mecmû'asıyla Memâlik-i mahrûse'ye yek-'inân 'azm ve kîne vü hışm ile Nemçe diyârından ezyed berbâd edeceği âşikârdır. Bu dakīka benim yakīn-kerde-i zihnim olmağla, bunlar ile sulh lakırdısı çıkdığı anda tayy-ı bisât-ı ârâm eylemeğe mecbûrum. Pes bu takdîrce pişmiş aşınıza kendü eliniz ile sovuk su ilkā edersiz. Kaldı ki sulh in'ikādiyle Rusyalu, memâlik-i mağsûbeyi gûyâ ki redd edecek imiş. İmperator'un Rusyalu'yu muhakkaku'l-vukū' bergeşte eyledikden sonra, cemî' erâzî-i mağsûbe ve Kırım ve sâ'ir mahaller tabî'atiyle merdûd ve bu sûretler vakt-i akrebde cilve-nümây-ı meclây-ı şuhûd olacaklardır. Devlet ve saltanatınıza hayr u şerr olanı işte ben ifâde etdim. Ri'âyet-i hukūk tarîkına râst ve dürüst gitdim" vâdîlerinde sözleri savb-ı Saltanat'a gereği gibi te'sîr eylemekle, vükelây-ı mûmâ ileyhin tedbîr-i nihânîleri **[N1 94b]** du'ây-ı sâ'il-i cerrâr gibi mühmel ve nâ-pezîr oldu.

Ve la'în-i mesfûr mahzâ kâfirliğinden Devlet-i 'aliyye'ye tarafdârlık sûretiyle keff-i lisân eylemeyüp, câ-be-câ Yeniçeri Ağası'nı ve sâ'ir ba'zı Ocaklu sanâdîdini gördükce: "Bu gemilerin vürûdu mahzâ evliyây-ı umûrun

tekâsül ve tevânîlerinden belki da'vet-i nihânîlerinden neş'et eyledi" deyerek bir nev' dahi hıyânetle ilkāy-ı bezr-i fesâd ü habâset eder idi. Yeniçeri Ağası olacak herze-çâne-i fuzûl-i yegâne dahi mâdde-i merkūme zımnında birkac def'a bi'n-nefs rıfk u mülâyemetle mazhar-ı teşrîf-i hıtâb-ı Hidîv-i 'âlî-cenâb olduğundan, gereği gibi yüz bulup, mütehakkimâne etvâr ile debbûs be-dest meydânın kahremânı ve ma'rekenin cihân pehlevânı sûretinde na'ra-i emr u tenbîh ve tehakkümü felek-peyvest olarak dervâzeleri ve tabyaları ve sâ'ir sevâhili geşt ü güzâr eylediği yerlerde âvâz-ı bülend ile: "Behey birâderler! Moskovlu ve İngilizlü meğer bizim içimizde imiş. Şevketlü Pâdişâhımız bî-hûde telâş u ızdırâba düşmüş, 'acebâ bunlar İstanbul'u küffâra verdikde, zâhiren kendüler kıral vekîli birer ceneral olurlar" zemînlerinde kârîz-i dehânından çirk-âbe-feşân-ı hezeyân olur idi. Taşrada İngilizlü dahi musâlahadan nevmîd olup, içerüde bu güft-gû dahi münâfıkīn poliçesiyle gûş-i idrâklerine resîd oldukda, gayz ü kînelerinden nâşî bünyân-ı devlete îrâs-i vehn ü indirâs kasdiyle: "Vâkı'â bizim yürûdumuz da'vet ile olup, Karadeniz tarafından dahi Moskovlu gelecek olmağla, bu hay hûlar ve Boğazlar bi'l-cümle sûret-i muvâza'ada ceng-i zergerî olup, aksây-ı merâm bu vesîle ile Bektâşiyye'yi aralıkdan ref' ve yerlerine asker-i cedîd temkîn eylemekdir. Lâkin yine ol zümrenin sa'âdet-i tâli'leri dilhâh üzere tertîb-i musammeme mâni' oldu" vâdîlerinde vesâyıt efvâhiyle Ocaklu tarafına tohm-efşân-ı nifâk olmalarıyla, Yeniçeri Ağası'nın mu'takadını te'kîd eylediler. Hakkā ki cins-i kâfirin ehl-i İslâm'a bir vechile dostluğu olmayup, beheme-hâl 'adâvetleri vâreste-i kayd-ı işkâldir; *hazelehumullahu'l-Meliku'l-Müte'âl**.

Teţimme

Çün vech-i meşrûh üzere İngilizlü hâ'iben 'avd ü kufûl edüp ve gayz u hıkd ve te'essüf ü harâretleri derece-i nihâyete mevsûl olmağla, Malta'da **[N1 95a]** ve sâ'ir adalarda kâ'in ceng gemilerini ve Rusyalu yedinde olan Korfa ve Cezâ'ir-i seb'a'dan Rusyalu sefînelerini celb eyledikden sonra muhâfızdan hâlî Bozca-adası'na bî-harb ü kıtâl istîlâ ve ehâlîsini Anadolu tarafına nakl ile ada-i mezkûru ıhlâ edüp, amiralleri olacak la'în yirmi kadar sefînelerini Boğaz'ı sedd ve âyende vü revendeyi ahz ü igtisâb içün ol havâlîde meks ü temkîn eyledikden sonra, kendüsi vâfirce sefâyinle İskenderiyye'ye doğru tevcîh-i sükkân-ı teveccüh eyledi.

Bozca-ada semtinde kalan küffâr her bâr adalar aralıklarını geşt ü güzâr edüp, iyâb ü zehâb eden İslâm gemilerini şikâr eylemeleriyle, müddet-i medîde Boğaz tarafını mesdûd ve tüccâr ve sâ'ir ebnâ'-i sebîle îsâl-i ziyân ü hasâret-i nâ-ma'dûd eylediler.

---

* خذلهم الله الملك المتعال = En yüce hükümdâr olan Allah onları rezil rüsvay eylesin" anlamına gelen Arapça bir bedduâdır.

Ve İslâmbol'da birinc ve kahve ve zeytûn yağı makūle-i bahrî eşyâ' gālî behâlara çıkup, ez-kadîm de'b ü 'âdet-i esnâf-ı bî-mürüvvet üzere eşyây-ı sâ'ireye de sirâyet eylemekle, sekene-i Dâru's-saltana hayli muzâyakaya dûçâr ve ma'nevî nehb ü istilâba giriftâr oldular*.

İstîlây-ı İngilizlü ber-İskenderiyye

İskenderiyye cânibine revân olanlar dahi bağteten İskenderiyye'yi âverde-i kabza-i teshîr ve muhâfız nâmına olan birkac yüz perâkende neferâtı ahz u esîr eyledikden sonra, mecmû'unu sefîneleriyle Anadolu tarafına nakl ü ihrâc ve mukaddimât-ı kîne-i sînelerini bu vechile intâc eylediler.

İhrâc-ı Mehmed 'Ali Paşa (ـاـــ) küffâr-ı İngiliz bâ-seyf

Vaktâ ki İngilizlü'nün İskenderiyye'ye istîlây-ı düşmenânesi Kāhire-i Mısır'da 'Ali-sîret, Kerrâr-menkabet celâdetlü şecâ'atlü Vezîr Mehmed 'Ali Paşa hazretlerinin perde-der-i sâmi'a-i gayûrânesi oldukda, der-sâ'at leşker-i cerrâr ve asker-i hûnhâr ile İskenderiyye'yi yeche-i (وجه) ılgār u 'azîmet edüp, Rüstemâne kârzâr ve vâfirini tîğ-i Haydarî-i zülfekār-âsârdan güzâr etmekle, kârlarını zâr eyledikden sonra bakıyyesi istîmân yechiyle tahlîs-ı cân edüp, hâsirîn-i hâsirîn (حاسرين حاسرين) diyâr-ı pür-idbârları suyuna 'atf-ı sükkân eylediler.

İskenderiyye'ye İngilizlü'nün istîlâsı ve bî-tevakkuf Vezîr-i müşârun ileyhin seyf-i cihân-güşâ ile istisfâsı haberleri 'inân-be-'inân vârid olmağla, ehl-i güftâr Vezîr-i müşârun ileyhin medîhasında merhûm Nef'î ve Cevrî'nin işbu mısrâ'larını inşâd eylemekde meslûbu'l-ihtiyâr oldular. **[N1 95b] Nef'î:**

Saff-ı rezminde Rüstem bir tehî tirkeş sipâhîdir.

Cevrî:

'Ali-sîret dimek şânında her vech ile ahrâdır.

Müşârun ileyhin bu bâbda sa'y ü gayreti ve şehâmet ve satveti karîn-i şükr u tahsîn ve hakkında sâ'ir (ثائر) olan gubâr-ı tegayyür-i kalb-i Şâhâne bi'l-külliyye safvete münkalib olmağla, mazhar-ı du'ây-ı hazret-i İmâmü'l-Müslimîn oldu.

'Ahd-i karîbe kadar Boğaz hâricinde tüccâr-ı İslâm'ın ve sâ'ir âyende vü revendenin musâb oldukları zarar u hasâret hâric-i defter-i hisâb olup, zîrde tahrîr olunacak vetîre üzere her ne kadar müdâfa'alarına ikdâm-ı şedîd vâki' olduysa da siklet ve mazarratları mündefi' olmadı.

* "**Tetimme** ..... oldular" kısmındaki bilgiler özetle *Târih-i Cevdet*, VIII,118'de kaydedilmiştir.

Dakīka

İngilizlü'nün ber-vech-i muharrer Bahr-ı Marmara'ya gelmeleri, nükte-i mukarrereye mebnî olduğuna müfîd-i yakīn olacak niçe emârât ve berâhîn meşhûd ü ma'lûm olmuşdur. Ez-cümle tahrîr eylediğimiz vetîre, bitâne-i umûrlarından olan bir vâkıf-ı serîrenin bî-kem ü kâst takrîr-i râstlarıdır.

Bundan başka sefâyin-i merkūme henûz mevkıf-ı mezkûrlarında karârgîr iken, Yeni-kapu dervâzesine mu'ayyen İbrâhîm Nesîm Efendi'nin hâcesi ol günün ferdâsı bu Fakīr'e nakl eyledi ki, bu hâdiseden gāyet mütekeddir ve muztarib ve mütezaccir olduğum hasebiyle dünkü gün ba'de'z-zuhr Yeni-kapu'da Muhâfız İbrâhîm Nesîm Efendi'nin şâyed eser-i tesliyet bulmak kasdıyla ziyâretine vardım. Mûmâ ileyh dervâze civârında bir hâne ittihâz etmiş olmağla, bir oda derûnunda ârâm eder imiş. Bî-mehâbâ sırr-ı vaktine (سر وقتنه) duhûl eylediğimde gördüm. Pencere pîş-gâhında çıbuk der-dehân ıztıcâ' ile visâdeye mütevessid, bir ayağını öbür ayağı üzere atup, bî-kayd ve bî-gubâr kendü 'âleminde güşâyiş ü beşâşetle parmaklarıyla düm tek-nüvâz olmakdadır. Vaktâ ki benim beşeremde eser-i gam ü melâl müşâhede eyledikde, sebebini su'âl eylemekle, ben dahi: "Ahvâli ne hâcet ki beyân ede zebânım" îmâsiyle cevâb-nümâ olduğumda, vâfirce hande-zen-i isti'câb oldukdan sonra: "Behey Hâce Efendi! Bu gemilerin dümenleri ve timurları işte şu ayağıma vâbestedir. Ayağımı berü tarafa tahrîk edersem, anlar da berüye gelürler. Ve eğer öte semte imâle edersem öte giderler. İşbu dakīka-i rakīka **[N1 96a]** ma'lûmunuz oldukda, keder ü gussayı derûnunuzdan ihrâc edesiz" dedikde, mezâyâya intikālle: "Ber-tarafsâz-ı dağdağa-i bâl oldum" dedi.

Kezâlik gemiler gitdikden çend rūz güzerânında Kapudan Paşa'ya bî-teklîf olan mahremlerinden biri su'âl eylemiş ki: "İngilizlü'nün birkac sefîne ile müdâfa'asını bî-vâsıta huzûr-i Şehriyârî'de der-'uhde eylemişiniz. Ne 'aceb dilhâh üzere sefîneler ve askerler techîz ü tanzîm ve bi-kemâlihâ cenâbınıza süpürde vü teslîm olunmuşiken, kat'â Beşiktaş önünden müfârakat ve a'dâ üzere tahrîk-i sükkân-ı kasd ü 'azîmet eylemediniz" cevâbında dimiş ki: "Vâkı'â hakīkat-i hâl ol minvâl üzere idi, lâkin harekete âgāz edeceğim hengâmda gemilerimizin palamarlarını Top-kapu'ya bend eylemeleriyle tehattîye mecâlimiz olmadı" deyü kinâye vechiyle 'aks-i kazıyyeyi telmîh eylediğini mahrem-i mûmâ ileyh ol hılâlde bu Hakīr'e nakl eyledi.

Hattâ Feyzullah Efendi'nin i'dâmı bâbında kat'î emr-i 'âlî sâdır ve ikdâm-ı Şehriyârî zâhir olmuşiken, gâh Karahisâr'a iclâ ve gâh bast-ı a'zâr ile isti'fâ semtlerine vükelây-ı mûmâ ileyhim sülûkle birkac gün oyalandırup, lâkin ol bâbda ısrâr-ı Pâdişâhî mûmâ ileyhin sebeb-i tebâhı oldu. Bu cihetle mûmâ ileyhin vükelâ' cenâbları, ma'nevî kātilleri olmağla, katline be-gāyet acıyup te'essüf eylediler.

Fezleke

İşbu mâdde-i nâdde-i mekrûhe-i mesrûdeye bizzât vükelây-ı devlet olacak yâdigârân-ı nigûhîde-simât bâdî-i 'âdî olmuşdur. Zîrâ Mısır Vak'ası'ndan sonra Fransalu beliyyesini Devlet-i 'aliyye'ye izâfe ve tahmîl ve cânib-i Saltanat'a tahbîb ü teşbîb ve tesvîl eden ol bed-kirdârlardır. Tafsîli hal' mâddesinde mebsût olmak üzere Sultân Selîmü'l-bâl hazretleri ol politikacı fettân ü muhtâlleri sâdık u muhlis i'tikādiyle Saltanat'dan mâ'adâyı yedlerine teslîm edüp, her ne ki söylerler ise tasdîk ve her ne re'y ü tedbîr ederler ise tervîc ü tahkīk buyururlar idi. Bu def'a mahzâ külâh-rübâlık içün Eflâk ve Boğdan voyvodalarını tebdîl eylemeleriyle, Rusyalu yedine ser-rişte girüp, Memâlik-i mahrûse'ye tehattî ve harbî-i bahrî olan İngilizlü dahi hasbe'l-ittifâk gussa gibi Boğaz'ı sedd ile te'addî-i bî-hadd eylediklerinden başka, Hudâ ne-kerde Karadeniz'den Moskov ve Akdeniz'den **[N1 96b]** İngiliz donanması bir yelkende Boğazlar'dan içerüye cereyân ve îsâl-i hasâret-i bî-girân edecekleri mülâhazasıyla bu tarafı dahi ele alup, dilhâhlarının kabûlünü redd üzere tercîh eylediler.

Ve bir cânibden Bonaparta vâkı'â kişver-be-kişver ilerü varup, ibtidâ Nemçelü'yü ba'dehû Rusyalu'yu ve hâlâ Prusyalu'yu berbâd eylemekle, tegallübüne ve va'dine nazaran be's ve tümmîd-i ser-encâm fikriyle ol tarafı elden salıvermek bir vechile politikalarına muvâfik değildir. Pes ne yârdan ve ne serden geçerler. Bu iki tarafı ol hengâmda ele almak fi'l-hakīka cem'-i beyne'z-zıddeyn, yâhûd iki karpuzu bir koltuğa sığdırmak kabîlindendir. Bu cihetle politikaları sîmyâ gibi bî-asl u eser olmağla, encâm-ı kâr ne gûne vak'alara ve ne rütbe hâdiselere mü'eddî olduğu inşâ'allâhu Te'âlâ mevki'lerinde sebt ü iş'âr olunur.

Eğer bu mâddelerin 'illet-i fâ'iliyye ve mâddiyyesine dikkat ü im'ân olunur ise, hemân câdde-i şerî'at-i garrâdan inhirâf ve Kur'ân ve Hadîs'den teberrâ ve insırâflarıdır. Zîrâ Hakk sübhânehû ve Te'âlâ hazretleri *"Ve lâ tettehızü'l-kâfirîne evliyâ'e min dûni'l-Mü'minîn*"* ve Peygamber-i ekrem *sallallâhu 'aleyhi ve sellem* hazretleri *"Lâ testazî'û bi-nâr-i ehli'ş-şirki**"* nass-ı şerîfiyle mutlakā küffâr ile 'akd-i mahabbet ü vedâd ve anlardan isti'âne vü istimdâd eylemekden nehy buyurdular. Mahabbet ve müvâlât şöyle dursun, bu bâtıl ve bed-nihâdlar 'ilâve olarak hâşâ ittihâd ta'bîr-i şenî'ini izdiyâd

---

* وَ لا تتخذوا الكافرينَ اولياءَ من دُون المؤمنين = Müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nisâ' 4/144. âyetin ortasında yer alan bir kısmıdır.

** لا تَسْتَضِيئوا بِنَارِ اَهل الشرك = Şirk ehlinin ateşiyle aydınlanmayın!" anlamına gelen bu cümle, meşhûr hadîs kitaplarında geçmeyen, ama manayı pek bozmayan "ehli'ş-şirk" kelimeleri yerine "müşrikîn" kelimesi farklılığıyla sadece Beyhakî'de rivâyet edildiği görülen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* Beyrût 1999, nr. 20990, XV,119.

eylediler. Cümlesinin menşe'i cehâletdir. Anınçün *"el-Cehlü ahu'l-küfri*"* buyurulmuşdur. Bu makūle dekāyıka mebnî elbette 'ulemâ' zümresinin fazl u meziyyetleri nümâyân olur.

Eser-i vecd ü hâl ve du'ây-ı hazret-i Pâdişâh-ı Mahmûdü'l-hısâl

Bu makūle dekāyıka mebnî elbette 'ulemâ' zümresinin fazl u meziyyetleri nümâyân olur. Bu makāmı tahrîr ederken sırr-ı süveydây-ı 'abd-i Hakīr'e eser-i vecd ü hâl galebe eylemekle, hemân 'ale't-tahkīk Allahu veliyyü't-tevfîk dergâhına başımı açup, hâk-i tazarru' u niyâza yüzümü sürerek, hâlâ Serîr-ârây-ı saltanat, Evreng-pîrây-ı Hılâfet, Pâdişâh-ı 'âdil, Şehriyâr-ı munsıf u mu'tedil, İnsân-ı kâmil 'âlim ü 'âmil, Muhyi'ş-şerî'a, Mümîtü'ş-şenî'a, mü'min-i muvahhid, sünnî ve mu'tekıd, Muhammediyyü'l-hulk, Murtazaviyyü's-sîre Sultân Mahmûdü's-serîre *halledallâhu hılâfetehû ve ebbede saltanatehû ve vekkede devletehû ve vattade şevketehû*** efendimiz hazretlerinin hayır du'âlarını **[N1 97a]** te'mîn-i mele'-i a'lâya karîn eyledim. Zîrâ:

Gûş-i câniyle bu güftârımı işit!
Sen dahi hayır du'âsını iş it!

İn-şâ'allâhu'r-Rahmân mahallinde bast u beyânı deyn-i zimmet-i kilk-i pâkîze-zebân olduğu üzere yaktâ ki 'Alemdâr Mustafa Paşa'nın gubâr-ı gā'ilesi ref'-i İlâhî ile Devlet-i 'aliyye'den zuvûde ve ol şûriş ü gavgādan cânib-i Saltanat âsûde oldukda, ol Hâlife-i bî-hılâf ve bî-iştibâh ve Pâdişâh-ı mü'eyyed min 'indillah hazretleri *"F'ahküm beyne'n-nâsi bi'l-hakkı****" emr-i şerîfi üzere muktezây-ı hakk-ı Hılâfet'i icrâya şurû' ve ahkâm-ı şerî'at-i mutahhereyi usûl ü furû'uyla tenfîz ü îfâya ikdâm ü vülû' buyurup ve'l-hâsıl rişte-i umûr-ı mülk ü milleti dest-i kudret-peyvest-i Mülûkâne'lerine alup, evvel emirde Bâb-ı 'âlî'ye ve Ağa-kapusu'na ve Rumeli ve Anadolu memleketlerinin her kollarına *"ed-Dînü en-nasîhatü*[4]"* Hadîs-i şerîfi mûcebince hâlısan muhlesan pend ü irşâd ve *"Ud'u ilâ sebîli [Rabbi]ke*[5]"* emr-i münîfi lâzimesince, 'âmme-i 'ibâdı sırât-ı mustakīme da'vet ve îrâd zımnında kendü karîha-i

---

* الجهلُ اَخُو الكُفْر = Câhillik küfrün kardeşidir" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

** خلّد الله خلافته و ابّد سلطنته و وكّد دولته و وطّد شوكته = Allah onun hılâfetini pâyidâr kılsın, saltanatını sonsuza kadar devam ettirsin, devletini desteklesin ve azametini sürdürsün" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

*** فَاحْكُمْ بَيْنَ النَّاسِ بِالحق = O halde insanlar arasında adâletle hükmet!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Sâd 38/26. âyetin baş taraflarında yer alan bir kısmıdır.

*[4] الدينُ النصيحةُ = Din, öğüt vermedir" anlamına gelen bu cümle Müslim, Îmân, 95; et-Tirmizî, Birr, 17, en-Nesâ'î, Bey'at, 31; ed-Dârimî, Rikāk, 41; Ahmed b. Hanbel, I/351; 2/297; 4/102'de geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, VI,459.

sabîha-i ilhâm-âşinây-ı Şâhâne'leri eseri olmak üzere mübârek dest-hatt-ı hümâyûn-i Mülûkâne'leri olarak ısdâr buyurdukları hatt-ı şerîf derûnunda münderic olan le'âlî-i fıkarât-ı belâgat-âyât cümlesinden, 'âmme-i ehl-i İslâm'a hıtâb olmak üzere: "el-Hazer sümme'l-hazer küffâr cânibine meyl ü istînâs etvârlarından mücânebet ve anlara i'tibâr u i'timâd makūlesi evzâ'-ı nâ-hemvârlardan mübâ'adet edesiz. Zîrâ İslâm, nûr ve küfr, zulmet olmağla, bir vechile ictimâ'ları kābil değildir. Ve '*el-Küfru milletün vâhidetün**' hükmünce mecmû' esnâf-ı küffâr yek-pâre ve hemvârdır. Ve samîmî dîn-i Muhammedî'ye 'adâvetleri âşikârdır. Bu takdîrce sakınup, fulân kefere devleti bizim dostumuz ve fulân dahi gayret-keşimiz i'tikādında olmayasız. Kâfir, İslâm'a dost olmaz. Hemân Müslimânca umûrunuza bakup, cemî' akvâl ü ef'âlinizi mîzân-ı şerî'ate tatbîk edesiz" fıkrası mündemic olmağla, zât-ı hümâyûnları vasf-ı mezkûr ile muttasıf olduğundan, lede'l-kırâ'e cümleye te'sîr edüp, herkes hayr **[N1 97b]** u sa'âdete fâl edüp, hulûs-ı bâl ile du'ây-ı bi'l-hayrlarım berdâşte-i dergâh-ı Lâ-yezâl eylediler.

Ve bi-hamdihî Te'âlâ târîh-i tahrîre kadar pâydâr-ı merkez-i şer'-i müzehher olmalarıyla, dâ'imâ 'avn u tevfîk-ı Hudâ, yâri ve rûhâniyyet-i Habîb-i Kibriyâ, meded-kârı olarak düşmen-i dîn ü devlet makhûr ve âb-yârî-i 'adl ü dâd ile 'âmme-i memâlik ü bilâd âbâd ve ma'mûr olmakdadır. Gurre-i garrây-ı sipihr-ikbâl Hudâ-dâdları olmak üzere hamden lillâhi'l-cevâd mehâfil ü menâbirde elkāb-ı şeref-nisâb-ı Hidîvâne'leri el-Gāzî fî sebîlillah el-Mücâhidü fî dîn-i Rasûli'l-İlâh, Müşahhir-i dâru'l-cihâd, Mutahhiru'l-Haremeyni'l-muhteremeyn 'an-ehli'l-küfri ve'l-ilhâd 'ünvânıyle pür-zînet ü zîver ve Memâlik-i mahrûse-i Hâkāniyye'leri devr-i sâbıkm levs ü âlâyişinden pâkîze-ter oldu; *zâlike fazlullâhi yu'tîhi men yeşâ***".

Bârgâh-ı Kibriyâ-penâhdan recây-ı sâdık ve niyâz-ı vâsık olunur ki, hazret-i Rabbü'l-'âlemîn *celle şânühû* vücûd-i cihân-sûd-i Şâhâne'lerini ahtâr u ekdâr-ı çerh-ı devvârdan emîn ve 'ömr ü 'âfiyet ve şevket-i Mülûkâne'lerini devâm ve hulûda karîn eylediği hâlde cümle-i a'dâ' ve bed-hâhları seyf-i kahr-ı kahremânîleriyle makhûr u mahzûl ve kıral ve bânlarını dergâh-ı Cihân-bânî'lerine kolları bağlu kul edüp, nücûm-i zâhire-i dürriyyâtlarıyla dîde-i ibti-hâclarını karîr ve envâr-ı şâmile-i ihsân ve 'adâletleriyle havze-i memâlik ve büldânı, husûsan hîta-i kalb-i Muharrir-i nâ-tüvânı münîr eyleye, âmîn, âmîn, sümme âmîn, sümme âmîn bi-câh-i Seyyidü'l-mürselîn.

---

*[5] اُدْعُ الى سبيل[ربك] = (Resûlüm!) Sen Rabbinin yoluna çağır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nahl 16/125. âyetin başında yer alan ufak bir kısmıdır.

* اَلكُفْرُ مِلَّةٌ واحِدَةٌ = Küfür tek millettir" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

** ذٰلك فضْل الله يُئتيه مَنْ يَشاَء = Bu, Allah'ın lütfudur. Onu dilediğine verir" anlamına gelen bu cümleler Kur'ân, el-Cum'a 62/4. âyetin ilk yarısıdır.

Garîbe[1]

İngilizlü'nün güzâriş-pezîr olduğu üzere, Bahr-ı Marmara'ya geldikleri eyyâmda Kasaba-i Ebî Eyyûb'de Otakcılar semtinde vâki' bir makberenin[2] pîş-gâhında kâ'in bir hanenin sâhibesi olan pîr-zen, bir gice nısfu'l-leyle karîb vakitde henûz kendü şuglüne meşgûl olarak bîdâr olmağla, aralık aralık makbereden berü bir hazîn nâle vü figān[3] **[M1 241]** zuhûr eder olmağla, 'acûze-i mezkûre meşgalesini terk ile penceresi önünde[4] sâmi'a-dâşt-i ısgā olmuş, vâkı'â ol nâle dem-be-dem kabristân-ı merkūmdan peydâ olduğunu lede't-tahkīk,

---

1 tâ'ifedir. Mısır hâdisesiyle Memâlik-i ..... **Garîbe** [Bu uzunca kısımda yer alan "**İstîlây-ı İngilizlü ber-İskenderiyye**" başlığı N1 95a'nın sol kenarına, "**İhrâc-ı Mehmed ..... bâ-seyf**" başlığı yine N1 95a'nın sol kenarına, "**Eser-i vecd ..... -hısâl**" başlığı ise N1 96b'nin sağ kenarına ve "**sümme âmîn, bî-câh-i Seyyidü'l-mürselîn**" kısmı ise kırmızı mürekkeple ve buraya girmesi işaret edilerek N1 97b'nin sağ kenarına yazılmışlardır] N1 : tâ'ifedirler. Duhât-i ricâlden İbrâhîm Kethudâ ve İbrâhîm Besîm Efendi ve Refîk Efendi ve Sır Kâtibi ve sâ'ir ba'zı dekāyık-âşinâların bu kazıyye, mefhûm u me'âliyle yakīn-kerde-leri ve cânlarına minnet olup, lâkin taraf-ı Saltanat'ın bu bâbda tesebbütü/tesebbüt ve Sebestiyan'ın/ Sebestiyan bî-mehâbâ hod-be-hod dergâh-ı felek-bārgâha duhûl ve "Hâlâ İmperatorum Leh Ülkasi'ni bütün istîlâ ve Petersburg'a 'âzim olmağla, çend rûz zarfında Rusya Kıralı'ının tutulduğu haberinin vürûdu 'indimde manzûr gibi bir/— ma'nâ olmağın, bunların bu resme ilhâhla talebkâr-ı sulh olması ana mebnî olup, **[M1 236]** şimdi bunlara imâle-i rûy-i kabûl eylemek, pişmiş aşınıza soğuk su komakdır" zemînlerinde câmib-i Saltanat'ı gâh tevhîş ve gâh te'mînle İngilterelü tarafından küllîyyen tebrîd ve bünyân-ı husûmeti ez-ser-i nev teşyîd eder idi. Ricâl-i mümâ ileyhim dahi gerçi *"ed-Dünyâ kabbânun/kabbânun* (دنيا قبان نحن مع الرجحان *nahnu ma'a'r-rüchân* = Dünya bir kantardır, biz de ağır basan kefesindeyiz" anlamına gelen Arapça atasözüdür)" mîzânıyla müvâzene üzere olup, lâkin ber-vech-i muharrer Rusyalu ve İngilterelü'nün mazarratı muhakkak ve Fransalu'nun/ Fransa'nın mevhûm olmağla, el-hâletü hâzihi bunların musâfâtını beynlerinde tercîh ederler idi. Lâkin bir vechile taraf-ı Saltanat'ı imâle edemeyüp ve/— ikdâm u izhârdan dahi tehâşî eylemeleriyle, mukaddemce İngilterelü tarafına bu vechile haber poliçe eylediler ki, "Bizler cânib-i Saltanat'ı bir vechile imâle eylemekden 'âciz olduğumuz hasebiyle, sizler sûret-i dehşetle Boğaz'dan duhûl/dâhil ve pîş-gâh-ı Saltanat'a heybet-endâz-ı karâr oldukda, şâyed ru'b ü endîşe hulûliyle musâfâta râm eylemek ağleb-i melhûzdur". Ve bu dakīkayı muhâfazaya me'mûr olan Kapudan Paşa'ya ve Feyzî Efendi'ye işrâb eylemeleriyle, anların hîn-i murûrda mümâna'ata rehâvetleri ana mebnî idi. Lâkin bu dakīkayı kâfir/— Sebestiyan zağar gibi istişmâm etmekle, pey-der-pey taraf-ı Saltanat'a muhâfızların rehâveti/rehâvetini ve ricâlin mubâtına-i 'azîmetini iş'ârdan hâlî olmaz idi. Bu cihetle mûmâ ileyhimin tedbîrleri 'âtıl ve müdâfa'a içün her biri bir dervâzede tertîb-i esbâb-ı harb u kıtâle müştagil oldular/ve hattâ Sebestiyan-ı mel'ûn/—, Yeniçeri Ağası'na dahi: "Bu sefîneler ricâl-i devletin da'vetiyle geldiler" deyü işrâb eylemekle, ol herze-hâye-i/hâbe-i bu'l-fuzûl u nâdân dahi, kazıyyenin iç/ic yüzünü idrâkden müberrâ olmağla, başka ma'nâlara zehâbla ve bûs be-dest dervâzeleri ve zokākları ve dalkılıc mahallerini gezdiği yerde, 'alenen "İngilizlü ve Moskovlu bizim içimizde imiş. Şevketlü pâdişâhımız bî-hûde telâş ü ıztırâba düşdü. 'Acebâ bunlar İstanbul'u kâfire/düşmene verdikde, zâhir kendüler/kendüleri kıral olacaklardır" zemînlerinde çirk-âbe-feşân-ı herze vü hezeyân olur idi. İngilterelü dahi musâlahadan me'yûs olup, Yeniçeri Ağası'nın bu resme guft-gûsunu bi'l-vâsıta işitdiklerinde, gayz u kînelerinden nâşî, "Vâkı'â bizim vürûdumuz da'vetledir. Ve Karadeniz tarafından dahi Moskov gelecekdir ve bu cengler muvâza'adır. Aksây-ı merâm bu vesîle ile Âsitâne'de müctemi' olup. birden yeniçeri ocağını kaldırup, kışlalara Nizâm-ı Cedîd **[M1 337]** askerini

iki tarafında[1] olan komşularını sadme-i cidâr ile [**N1 98a**] bîdâr ve sadây-ı mezbûrun[2] tevârüdünü iş'âr eyledikde[3], fi'l-hakîka anlar dahi istimâ' etmeleriyle, mezbûreyi tasdîk eyledikden[4] sonra, sâ'ir komşuları dahi âgâh edüp, şumû' ve fevânîs ile çıkup, ol sadâyı kollayarak menşe'i olan mahalle[5] vardılar. Meğer ol gün oraya sâ'ir mahalden bir hatun cenâzesi defn olunmuş[6] olmağla, sadây-ı merkūm anın[7] medfeni olan mezârdan zuhûr etmekdedir. Hemân İmâm-ı Mahalle'ye ve sâ'ir bellü ve[8] başlu ehâlî-i civâra ihbâr etmeleriyle, an-

---

temkîn etmekdir. Lâkin yine Ocaklu'nun sa'âdet —/ü tâli'leri sebebiyle dil-hâh üzere esbâbı müttehî' olmadı" zemînlerinde gizlüce Ocaklu'nun derûnlarına/derûnuna tohm-i şekk ü tegayyür hars eylediler. Mâ-hasali 'an-karîb zikr olunur. Ve bi'l-cümle sefâyinin vâkı'â vürudu da'vet-i hafiyye ile olup, lâkin sûreti, takrîr eylediğimiz minvâl üzere idi. Hattâ henûz sefâyin-i mezkûre Bahr-ı Marmara'da iken, İbrâhîm Kethudâ iki kapu muhâfazasma me'mûr olup, mûmâ ileyhin hâcesi bu Fakīr'e ferdâsı günü nakl eyledi ki, "Dünki güne kadar bu hâdiseden be-gāyet muztarib idim. Dünki gün ba'de'z-zuhr İbrâhîm Kethudâ'nm ikāmetgâhına vardım. Bir/— oda içre yalnızca çıbık der-dehân maztaca'an mütevessid-i visâde-i emn ü emân olup, bir ayağını dîğer ayağı üzere alup, parmaklarıyla düm tek-nevâz olarak buldum. Vaktâ ki beşeremde/müdde-i —/sehm-i gam u melâlet-eserini müşâhede eyledikde, sebebini su'âl, ben dahi vak'a-i/def'a-i meşhûde ile cevâb verdiğimde, vâfirce handezen-i isti'câb oldukdan sonra, Hâce Efendi! Meclis emânetdir, aslâ endîşe eyleme! Şimdi şu ayağımı berü tarafa imâle edersem, bu gemiler ol tarafa gelür ve öte tarafa tahvîl eylersem, kezâlik ol cihete munsarıf/mutasarrıf olurlar. Makālimin me'âline vardınız gam-ı u tâseyi/denâmeyi derûnunuzdan ihrâcla âhar sohbete bakalım" dedikde, mezâyâya intikāl ile ber-taraf-sâz/ber-taraf ve/ez- dağdağa-i bâl oldum" dedi. Muharrir-i Fakīr'in dahi bu mazmûnda vâfirce tenvîr-i sened olacak kazâyâ ve kıyâsâtı/kıyâsâtı (قياساتى) vardır. Kaldı ki ancak bu mâdde, vâkı'a-i âliyeye temhîd-i karîb olmuşdur. Neteki zikr olunur. Kezâlik vak'adan çend rûz murûrunda Kapûdan Seyyid 'Ali Paşa'ya bir mahremi ve bitâne-i umûru: "Devletlü! İngilizler'in birkaç/birkac sefîne ile müdâfa'asını der-'uhde eylemişidiniz. Meğer sonu Vezâret'le Kapudanlık ihtilâsına çıkdı" deyü nâs beyninde darb-ı makāl olunmakdadır" dedikde, müşârun ileyh yemîn-i mü'ekked edüp, hakīkat-i hâl ol minvâl üzere idi. Lâkin techîz-i sefâyin tekmîl olup, hücûm içün fekk-i lengere mübâderetim hengâmmda, gemilerimizin palamarlarını Yeni-kapu'ya bend eylediler. Ne yapalım tahrîk-i sefîneye iktidârımız kalmadı" deyü telmîh ü kinâye ile mâddeyi telvîh u tasrîh eyledi. Hattâ Feyzullah/Feyz[ull]ah Efendi'nin i'dâmı bâbında ol gün 'acele emr-i kat'î sudûr etmişiken/eylemişiken, gâh Karahisâr'a ve gâh bast-ı a'zâr ile isti'fâya **[M1 238]** çok sa'y eylediler. Lâkin müfîd olmayup, Pâdişâh ısrâr eyledi. Bu cihetle mûmâ ileyhin/ileyhimin kātili olduklarına beynlerinde pek te'essüf eylediler. ["Duhât-i ricâlden İbrâhîm Kethudâ ..... işkâldir" kısmmdaki bilgiler özetle, 'Âsım Efendi'yi de yeren bazı değerlendirmelerle ve "'Âsım Efendi İngiltere donanmasının İstanbul'a gelmesi ... beyân eylemiş ise de" ve "'Âsım Efendi'nin rivâyâtı dahi edille-i kâfiye değildir" şekillerinde *'Âsım Efendi Târihi*'nden almdığı belirtilerek *Târih-i Cevdet,* VIII,118-120'de kaydedilmiştir.]

Fezleke-i makāl İşbu Marmara kazıyyesine sebeb, lede't-tahkīk vükelây-ı vakt olduğunu ehl-i tahkīk elbette tasdîk edeceği derkârdır. Sebestiyan dedikleri kâfirin/şahsm ber-vech-i muharrer, tesvîlât-ı gûnâ-gûnle/gûnâ-gûn ile taraf-ı Saltanat'ı iğfâl eylemesiyle, haybet ü husrânla 'avdetlerini mü'eddî oldu. Zîrâ bâlâda bast olunduğu üzere, İngiltere sefâyini maslahat-ı zımmyyeye mebnî, da'vetle gelmekle bunda taraf-ı Saltanat'a müte'allık/— harf-endâzlık edecek kat'â kelâm yokdur. Zîrâ Mısır Vak'ası'ndan sonra, bu vakte kadar Fransalu beliyyesini Devlet-i 'aliyye/'aliyye'ye tahmîl ve husûsan dostluklarınm âgāz ve

lar dahi hâzır olup, ba'de'n-nebş derûnundan[1] bezi ve dikişi perîşân bir kefene sarılmış, ağzı ve[2] burunu 'asâbeler ile bağlanmış mahnûka bir 'Arab câriyesi zâhir oldu. Gālibâ 'acele ve telâşla sargıda[3] bir hafî menfez kalmağla, nefesi bi'l-külliyye[4] munkatı' olmayup ve ba'de'd-defn ramak-ı hayât-ı bâkī 'avdet etmekle[5], nâleye âgāz edüp, defn ü tağtıyede dahi[6] kezâlik telâş ü şitâb sebebiyle mübâlaga olunmadığından, anda dahi bir menfez-i sagīr kalmağla, nâle vü zârı hârice mün'akis olur imiş. Çün endâmiyle hârice ihrâc ve ağzının bendini hall ü iz'âc eylediklerinde, henûz ramak-ı yesîr-i bâkī kuvvetiyle gerçi

---

encâmında olan semereleri, cânib-i Saltanat'a tahbîb ü tesvîl eden vükelâ ve kurenâ dedikleri yâdigârlardır. Pâdişâh-ı Selîmü'l-bâl ise ol politikacı fettân ü muhtâlleri, sâdık i'tikādiyle nîk ü bed sözlerine inanup, re'y ü tedbîrlerini tervîce himmet buyururlar idi. Bu def'a Rusyalu ve İngilterelü, merkez-i 'adâvete kıyâm ve Memâlik-i mahrûse'ye itâle-i akdâm-ı husâm edüp, bahrî cerileri olan İngiliz dahi hasbe'l-ittifâk gussa gibi Boğaz'ı bend ile Dâru's-saltana'yı efşürde-i/füşürde-i mengene-i tazyîk eylediklerinden başka, Hudâ nekerde Karadeniz'den Moskov Donanması ve Akdeniz'den kırk elli pâre İngiltere Donanması bir yelkende Boğazlar'dan içerü cereyân ve îsâl-i hasâret-i bî-pâyân edecekleri mülâhazasıyla, vükelâ bu tarafı elden bırakmayup, kabûlü redd üzere tercîh eylediler. Ve bir tarafdan vâkı'â Napolyon Bonaparta/Bonapart kişver-be-kişver ilerü varup, ibtidâ Rusya'yı ve sonra Nemçe'yi ve hâlâ Prusya'yı berbâd eylediğine nazaran, vehâmet-i encâmından ihtirâz ile ol tarafı elden sahvermek hiç elvermez. Pes ne yârdan ve ne serden geçebilürler. Bu iki tarafı ol vakitde birden ele almak fi'l-hakîka cem'-i beyne'z-zıddeyn, yâhûd iki karpuzu bir koltuğa sığışdırmak kabîlindendir. Bu cihetle olunan politikaları, sîmyâ gibi asl u te'sîrden müberrâ olmağla, ser-/— encâm-ı kar ne şekil ve ne sûretde âşikâr olduğu karîben zikr u beyân olunur. Asl-ı mâdde "*Lâ teştezî'û/tešyefî'û bi-nâri'ş-şirki* (لا تستضيؤا بنار الشرك = Şirkin ateşiyle aydınlanmayın!" anlamına gelen bu cümle, meşhûr hadîs kitaplarında geçmeyen, ama manayı pek bozmayan "şirk" kelimesi yerine "müşrikîn" kelimesi farklılığıyla sadece Beyhakî'de rivâyet edildiği görülen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* Beyrût 1999, nr. 20990, XV,119)" Hadîs-i şerîfi mûcebince, ehl-i küfrden mutlakā istimdâd, Şârî'-i a'zam sallallâhu Te'âlâ/— 'aleyhi ve sellem tarafından menhî/mübîni olmağla, hılâf-ı şer'-i şerîf **[M1 239]** ve/— "*Lâ tettehızi'l-kâfîrîne evliyâ/evliyâ'* (لا تتخذ الكافرين اولياء = Kâfirleri dost edinmeyin!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nisâ' 4/144. âyetin ortasında yer alan bir kısmıdır)" nass-ı mübîni/metîni üzere ehl-i küfr ile 'akd-i vedâd ve husûsan ta'bîr-i zebânsûz olan ittifâk u ittihâd şe'âmeti olduğu beyândan müstağnîdir. Bu mâddeyi tahrîr eder iken/ederken, muharrir-i Fakīr'e bir hafakān-ı derûn ve heyecân-ı sırr-ı süveydây-ı safvetnümûn/nümâ peydâ olmağla, cenâb-ı Bî-çerâ vü çün dergâhma baş açup, ruhsây-ı türâb-ı tazarru' u ibtihâl olarak hayr du'âlarını pâyîn-i mele'-i a'lâya makrûn eyledim. **Tetimme/Tetimme** (متتمه) Vech-i meşrûh üzere İngilizlü hâ'iben 'avd ü kufûl edüp ve/— gayz-ı hikd ü te'essüf ve harâretleri, derece-i nihâyete mevsûl olmağla, Malta'da ve —/mahâll-i sâ'irede olan donanmalarını/donanmaları ve Rusyalu'nun yedinde bulunan Cezâ'ir-i/Cezâyir-i seb'a'dan Rusya sefînelerini celb eyledikden sonra, muhâfızdan hâlî Bozca-adası'na bî-harb ü kıtâl istîlâ ve ehâlîsini Anadolu tarafına nakl ile ada-i mezkûru ıhlâ edüp, amiralleri olacak la'în, yirmi kadar sefînelerini Boğaz'ı sedd ve âyende vü ravendeyi ahz u iğtisâb içün ol havâlîde/hav[â]lîde meks ü temkîn eyledikden sonra, kendisi/kendüsi vâfirce sefâyinle İskenderiyye'ye doğru tevcîh-i sükkân eyledi. Bozca-ada semtinde kalan küffâr/a'dâ dem-be-dem/[de]m-be-dem adalar aralarını geşt ü güzâr edüp, iyâb ü zehâb eden İslâm gemilerini şikâr eylemeleriyle, müddet-i medîde Boğaz tarafını mesdûd —/ve tüccâr ve ebnây-ı sebîle/sebîle (سبيله) îsal-i ziyân ve hasâret-i nâ-ma'dûd

teneffüs edüp, lâkin 'akl u nutk eseri kalmamışidi. Dört[1]-beş dakīka murûrunda ol dahi inkızâ birle üftâde-i hâk-i fenâ olmuş[2].

Bu hâdise-i 'acîbe ol eyyâmda zebân-zede-i enâm olup, ehâlî-i mahalle defn eden eşhâsı her çend[3] cüst-cû etmişler ise de, eser u haberlerini idrâkden 'âciz kaldılar. Ve ol günler Bâb-ı 'âlî'nin ve zâbitlerin[4] İngilizlü ile uğraşdıkları hengâm olmağla, ol tarafdan[5] kat'â tevcîh-i ezhân ile asl u faslından[6] pürsân olan olmadı.

---

eylediler. İstanbul'da pirinc ve kahve ve zeytûn yağı makūlesi bahrî eşyâ, gālî behâlara çıkup, ez-kadîm de'b ü 'âdet-i esnâf-ı bî-mürû'et üzere eşyây-ı sâ'ire/sâ'ireye de sirâyet eylemekle, sekene-i Dâru's-saltana hayli muzâyakaya dûçâr ve ma'nevî nehb ü istîlâya giriftâr eylediler/oldular. İskenderiyye tarafına revân olanlar dahi bağteten İskenderiyye'yi âverde-i kabza-i teshîr ve Muhâfız nâmına olan birkaç yüz perâkende neferâtı esîr eyledikden sonra, mecmû'unu sefîneleriyle/sefîne ile Anadolu tarafına nakl ü ihrâc ve mukaddimât-ı kîne-i sînelerini/seyyi'elerini bu vechile intâc eylediler. Vaktâ ki İngilterelü'nün vech-i mezkûr üzere İskenderiyye'ye müstevlî olduğu, Kāhire-i Mısır'da 'Alî-sîret, Kerrârmenkabet Mısır Vâlîsi Mehmed 'Ali Paşa'nın perde-der-i/perde-zed-i sâmi'a-i gayûrânesi oldukda, der-sâ'at leşker-i cerrâr ile İskenderiyye'yi veche-i/vec[he]-i ılgār-ı 'azîmet eyleyüp, Rüstemâne kârzâr ve vâfirini tîğ-i Hayderî-i zülfekār-âsârdan güzâr etmekle, kârlarını zâr eyledikden sonra, bakıyyesi istîmân **[M1 240]** vechile tahlîs-ı cân edüp, hâsirîn/— hâsirîn, diyâr-ı pür-ıdbârları savbına/sûyuna 'atf-ı sükkân eylediler. İskenderiyye'ye İngilizlü'nün istîlâsı ve bi-tevakkuf müşârun ileyhin seyf-i cihân-güşâ ile ıstıfâsı haberleri, 'inân-be-'inân vârid olmağla, ehl-i güftâr Vezîr-i müşârun ileyhin medîhasında merhûm Nef'î ve Cevrî'nin mısrâ'larını inşâd eylemekde meslûbu'l-ihtiyâr oldular. Müşârun ileyhin bu bâbda derkâr olan sa'y ü gayreti ve izhâr eylediği şecâ'at ü şehâmeti, karîn-i/— takdîr u tahsîn ve hakkında sâ'ir olan gubâr-ı tegayyür-i kalb-i Şâhâne, bi'l-külliyye safvete munkalib olmağla, mazhar-ı du'ây-ı hazret-i imâmü'l-Müslimîn oldu. 'Ahd-i karîbe kadar Boğaz hâricinde tüccâr-ı İslâm'ın ve sâ'ir âyende vü ravendenin musâb oldukları zarar u hasâret, bîrûn-i defter-i hisâb olup, zîrde tahrîr olunacak vetîre üzere her ne kadar müdâfa'alarma ikdâm-ı şedîd vâki' olduysa da, sıklet ü mazarratları mündefi' olmadı. **İstitrâd** Tâ ki Serîr-ârây-ı Hılâfet ve Erîke-pîrây-ı saltanat olan şevketlü kerâmetlü Pâdişâh-ı İskenderhaşem ve Şehinşâh-ı Mahmûdü'ş-şiyem efendimiz hazretlerinin kuvvet-i ikbâl ve ferr-i u/— sa'âdet ü iclâlleri berekâtiyle tâ'ife-i mersûme, ibrâz-ı bendegî ve izhâr-ı şermendegî ve efgendegî ile der-i Devlet-i 'aliyye'ye gerden-dâde-i tavâ'iyyet ve ez-dil ü cân cûyende-i silm ü safvet olmağla, yümn-i Devlet-i Şâhâne'leriyle Bahr-ı sefîd'den gā'ile-i hâ'ile-i mezkûre ber-taraf ve vâridîn ve sâdirîn âsûde-i hasâr u telef oldu. Hazret-i Rabbu'l-'âlemîn *celle şânühû* vücûd-i 'âlem-sûd-i hümâyûnlarmı ahtâr ve ekdâr-ı zemândan emîn ve 'ömr ü 'âfiyet ü ikbâllerini devâm u hulûda karîn eylediği hâlde, cümle a'dây-ı dîni seyf-i kahr-ı kahremânîleriyle makhûr u mahzûl ve kıral ve banlarını/patlarını dergâh-ı cihân-bânîlerine kabûl edüp, nücûm-i zâhire-i zeryâtlarıyla/zebânlarıyla, 'uyûn-i İslâm'ı karîr/ferîr ve envâr-ı şâmile-i 'adâletleriyle, havza-i memâlik ü büldânı münîr eyleye, âmîn. **Garîbe-i âsâr-ı sihriyye** A1, M1

2 bir makberenin [Bu kelimeler metinde üzeri çizilen "bir makbereye bir hatun defn olunmağla" kelimeleri yerine 7 rakamı ile işaret edilerek 117a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : makbere N1 : bir makberenin M1

3 bir hânenin ..... figān N1 : hânenin sâhibesi olan pîre-zen, ol gice nısfu'l-leylde henüz kendi şuglüne meşgūl bulunarak bîdâr olduğundan, aralık aralık ol kabrden berü bir hazîn nâle vü feryâd A1 : hânenin sâhibesi olan bir zen, bir gice nısfu'l-leyle karîb henüz kendi meşgalesine meşgūl bulunarak bîdâr olduğundan, aralık aralık kabrden bir hazîn nâle vü feryâd M1

Bu hâdiseyi işidenler, her biri bir gûne[1] ma'nâ verüp, ekser nâs 'adû-yi dîn ü devlet olan kefere-i bed-millet[2] tarafından sihir eseri olduğuna zâhib oldular. Vâkı'â bu ihtimâl, gālibdir. 'An-karîb ser-zede-i zuhûr olan vâkı'a-i şikāk u fitne hemân ana mahmûl olmak câ'izdir; *el-'ilmü 'indallâhi*[3]* *Te'âlâ.*

Bedî'a der-vukū'-i sihr

Muharrir-i Fakīr der ki, sihrin vukū' ve te'sîri mahall-i inkâr değildir. Bast u takrîri, tafsîle mü'eddîdir. Ez-kadîm mevsûku'l-kelim mücâhidînden bi't-tevâtür mesmû'umuz olduğu üzere Moskov keferesi, ehl-i İslâm'la her ma'rekede ruhbânları [**N1 98b**] yediyle i'mâl-i sihr eylemek 'âdet-i müstemir-releridir. Ve bu emir vâki'dir. Ma'rekelerde hâzır olan ehl-i vukūfun ve ba'-de'l-esr halâs olan ba'zı ashâb-ı dirâyet ü şu'ûrun pey-der-pey ihbâr ve nakl-i sûret ve âsârlarıyla 'abd-i Hakīr'e yakīn gelmişdir.

Hattâ bir iki sefer bidâyetinde ba'zı sanâdîde işrâbla melhame mahallinde mücerreb En'âm-ı şerîf ve ed'iye ve ahzâb müdâvemetleriyle ibtâline mübâderet olunmak semtini dahi îrâd etmişidim. Ol zâtlar dahi: "Vâkı'â her ma'rekede lâ-'an-aslin taraf-ı İslâmiyân'da bir gûne vehn ü fitne ve perîşânlık tehaddüs etmekdedir; değil illâ bu 'arızalar sihir eseridir" deyü kelâmımızı

4 olmağla ..... önünde M1 : olduğundan nâşî, 'acûz-i mezkûre meşgalesini terk ve pençeresi derûnunda N1 : olduğundan, 'acûz-i mezkûre meşgalesini terk ve penceresi önünde A1
1 lede't-tahkīk, iki tarafında A1, M1 : ba'de't-tahkīk, iki cenbinde N1
2 mezbûrun M1 : mezbûr N1, A1
3 eyledikde N1, M1 : eylediğinde A1
4 eyledikden N1, M1 : eylediklerinden A1
5 olan mahalle N1 : mahalline A1, M1
6 olunmuş N1, M1 : — A1
7 anın N1, M1 : — A1
8 ve A1 : — N1, M1
1 ba'de'n-nebş derûnundan N1 : ba'de'n-nebş derûnunda A1 : ba'de'l-hafr derûnunda M1
2 ve A1, M1 : — N1
3 sargıda A1, M1 : sarkıda N1
4 nefesi bi'l-külliyye A1, M1 : bi'l-külliyye nefesi N1
5 hayât-ı ..... etmekle M1 : bâkī 'avdet eylemekle N1 : bâkī 'avdet etmekle A1
6 dahi N1, M1 : — A1
1 Dört N1 : + ve A1, M1
2 olmuş N1, A1 : oldu M1
3 her çend N1, M1 : — A1
4 zâbitlerin N1 : zâbitânın A1, M1
5 tarafdan N1 : tarafa A1, M1
6 ezhân ..... faslından N1 : ezhânla asl u faslından A1 : ezhân ile asl u fasldan M1
1 gûne N1, M1 : — A1
2 olan kefere-i bed-millet N1, A1 : olanlar M1
3 'indallâhi N1, A1 : 'ind[all]âhi M1

* العلم عند الله = O bilgi ancak Allah'a mahsustur" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Mülk 67/26. âyetin ortasında yer alan bir kısmıdır.

tasdîk ve ba'zı mertebe 'âlâyim ve delâ'il ile de te'yîd ü tevsîk eylemişler idi. Lâkin mahallinde icrâ olunmadı; *"Ve mâ 'aleynâ ille'l-belâg*"*. Çünki fenn-i târîhden garaz i'tibâr u istibsâr olmağla, ba'zı mevki'de câddeden 'udûl sûretimiz elbette fâ'ideyi mutazammm olmağla, tatvîl cihetiyle tahrîrimize harf-endâz olmamak niyâz olunur[1].

Ma'lûm ola ki, muharrir-i Fakīr[2] sihir 'âlâmetini bir def'a re'ye'l-'ayn müşâhede eyledim. **[M1 242]** Sûreti budur ki, bâlâda bi'l-münâsebe tahrîr u ifâde olunduğu üzere henûz vatan-ı aslîmizde mukīm olduğumuz evânda, Nûrî Paşa mâddesi zımnında Divrikli[3] Mustafa Paşa ve Mar'aşlı[4] 'Ömer Paşa ve Kilislü Mahmûd Paşa ve sâ'irleri asker-i bî-gerân ile[5] belde-i mezbûreyi[6] hisâr ve tarafeynden leyl ü nehâr kârzâr olunduğu eyyâmda, bir gün vakt-i duhâda fakīr-hâne civârında bu 'Abd-i bî-nevâ, taşrada[7] olan orduya ve kenâr-ı şehirde vâki' meteris içinde olan şehirlüye[8] nezzâre-sây-ı seyr u temâşâ iken, nâ-gâh ordunun semt-i verâsından[9] nişâne-i rîh-i 'Âd bir şedîd gird-bâd sevrâniyle, lem-hatü'l-basarda zabâb-ı esved gibi bir gubâr-ı kırgun[10] peydâ ve semâya doğru bir ucu su'ûd ü i'tilâ edüp ve der-sâ'at gılzat ü kesâfetle yemîn ü yesâr cânib-lerini dahi ihâta vü istî'âb eylemekle, gûyâ ki[11] iki tarafdan âsümâna kadar bir siyâh[12] kıl garâra çekilmiş hey'etine girüp, sür'atle tarfetü'l-'aynda şehre doğru önüne gelan eşcâr u ahcârı berkende[13] ve şehir kıyılarında kâ'in ebniyeleri dahi hâke efgende edüp[14], rîh-i 'âtiyenin sevk u kuvvetiyle sehâb-ı 'azâb gibi derûn-i şehre doğru[15] hücûm eyledi. Hakīr dikkat ü im'ân eyledim. [**N1 99a**] Gördüm ki[16] ordunun verâsı safha-i beyzâ gibi küşûde ve[17] kezâlik gubârın

---

* وما علينا الا البلاغ = Bizim vazifemiz, Allah'ın buyruklarını size tebliğ etmekten başka bir şey değildir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Yâsîn 36/17. âyetin büyük bir kısmıdır.

1 **Bedî'a der-vukū'-i** ..... olunur [Başlıkta yer alan "**der-vukū'-i sihr**" kısmı, muhtemelen buraya girmesi istenerek kırmızı mürekkeple N1 98a'nın sağ kenarına yazılmıştır] N1 : **Zikr-i eser-i sihr-i meşhûd-i Muharrir** A1, M1

2 Fakīr N1 : Hakīr A1, M1

3 Divrikli M1 : Divrikî N1, A1

4 Mar'aşlı M1 : Mar'aşlu N1, A1

5 bî-gerân ile N1, M1 : bî-gerânla A1

6 mezbûreyi N1 : merkūmeyi A1 : mezbûre M1

7 taşrada N1, A1 : taşralarda M1

8 içinde olan şehirlüye A1 : içre olan şehirlü askerine N1 : içre olan şehirlüye M1

9 verâsından N1, A1 : verâsında M1

10 sevrâniyle ..... kırgun N1 : sevrâniyle lemhatü'l-basarda zabâb-ı esved gibi bir sehâb-ı kırgun A1 : sevrâniyye, lemhatü'l-basarda hebâb-ı âsûd gibi bir sehâb M1

11 ve der-sâ'at ..... ki N1 : der-sâ'at gılzat ü kesâfetle yemîn ü yesâr cânib-lerini ihâta ve istî'âb eylemekle, gûyâ ki A1 : der-sâ'at gılzat ü kesâfetiyle yemîn ü yesâr cânib-lerini ihâta ve istî'âb eylemekle, gûyâ M1

12 siyâh N1 : — A1, M1

13 berkende N1, A1 : perâkende M1

14 dahi ..... edüp M1 : hâk efgende ederek N1 : hâke efgende A1

15 doğru M1 : — N1, A1

16 Gördüm ki N1 : — A1, M1

17 ve M1 : — N1, A1

yemîn ü yesâr câniblerine gelan cebel semtlerinde dahi ol tûfân eseri nânümûdedir. Ve[1] hemân şehrin cirmi mikdârdır. "Ayâ bu tûfân-ı nâgehânî bu beldeye belây-ı âsümânî[2] midir, nedir?" deyü mer'ûbü'l-kalb[3] fikr u endîşe ederken[4], mahz-ı ilkāy-ı rûhânî ile sırr-ı fu'âdıma bu serîre lâyih oldu ki, bir müddet evvel belde-i mezbûreye gelüp hayli zemân ikāmetden sonra[5], etvâr-ı nâ-hemvârı sebebiyle beldeden matrûd olmağla, bir müddet[6] âfâk u aktârda geşt ü seyâhat ederek memâlik-i Firengistân'da ikāmet ve fî zâtihî aslâ ahkâm-ı İslâmiyye'ye mübâlât eylemez mülhid ve bî-i'tikād ve zındık ve bed-mezheb ve hâric ez-heme-millet olmağla, kişver-i kâfiristânda fermesonlukla sihr u simyâ' ve şu'bede makūlesi kâfirce kati vâfir fünûn-i küfriyye[7] tahsîline müsâberet eden müsemmâ bi'n-Nakīz[8] maklûbü'l-ism Hasan Ağa dedikleri[9] habîs, Âsitâne-i sa'âdet'de fenn-i mezkûr sebebiyle ba'zı teng-mezheb müteşahhısâna çatmış olmağla, anların himmetiyle Silahşorân-ı Hâssa'ya iltihâk[10] ve istihsâl-i ârâyiş ü tumturak edüp, 'Ayntâb Emâreti sevdâsiyle ol dahi Nûrî Paşa merhûmun[11] kal'ı husûsuna teşmîr-i sâk ve becâyiş olmak kasd-ı fâsidiyle ba'zı mertebe evâmir u tahrîrât istishâb **[M1 243]** ederek, müşârun ileyh Mustafa Paşa dâ'iresine gelüp hemîşe ızrâ vü tahdîşden hâlî olmaz idi[12]. Ve mezbûr çend sâl mukaddem bir takrîble Halebü'ş-şehbâ'da birkaç ay[13] Mütesellimlik eylemekle, niçe a'yânın ve esnâfın ve Paşa'sınm kati vâfir akcasını[14] ekl ü bel' eylediğinden, bâ-emr-i 'âlî Haleb Kal'ası'nda mahbûs iken, bir gûne sihr u füsûn ile gaybet[15] eylemiş olmağla, hâlâ Haleb ehâlîsi miyânında Sâmirî kıssası gibi mezkûr u meşhûrdur. Pes[16] değil illâ bu tûfân-ı belâ, ol kâfirin[17] eser-i sihri olması bî-rayb ü mirâdır. Ve[18] gitdikce bu hâtıra-i sahîha derûnumda câygîr oldu.

1 Ve N1 A1 : — M1
2 âsümânî N1, A1 : âsümân M1
3 kalb N1, A1 : kulûb M1
4 ederken N1, M1 : eder iken A1
5 bir müddet ..... sonra M1 : 'an-asl yine belde-i mezbûreden neş'et edüp N1, A1
6 sebebiyle ..... müddet N1 : cihetiyle beldeden matrûd olmağla, bir müddet A1 : sebebiyle memleketden matrûd olmağla, çok vakit M1
7 ve zındîk ..... küfriyye N1 : zındık ve bed-mezheb, hâric ez-heme-millet olmağla, kişver-i kâfiristânda fermesonlukla sihr u simyâ ve şu'bede makūlesi kâfirce kati vâfir fünûn-i küfriyye A1 : bir zındık olmağla, kişver-i Firengstân'da fermesonlukla sihr u simyâ ve şu'bede makūlesi kati vâfir fünûn M1
8 bi'n-Nakīz N1, M1 : bi'n-Nakīs (بالنقيص) A1
9 dedikleri A1 : nâm N1, M1
10 iltihâk M1 : ilhâk N1, A1
11 Paşa merhûmun M1 : Paşa'nın N1, A1
12 olmaz idi N1, A1 : olmazidi M1
13 Halebü'ş-şehbâda birkaç ay A1 : Haleb-i şehbâ'da çend mâh N1, M1
14 niçe ..... akcasını N1 : niçe/nice a'yân ü esnâf ve paşasının kati vâfir akçasını A1, M1
15 gûne ..... gaybet N1 : gûne sihr u füsûnla gaybet A1 : gün sihr u efsûn ile gaybûbet M1
16 mezkûr u meşhûrdur. Pes N1 : meşhûr u mezkûrdur. Pes A1 : mezkûr u meşhûrdur. Bes M1
17 kâfirin N1, A1 : habîsin M1
18 Ve N1, A1 : — M1

Ve ol şûriş-i kıyâmet-nişânda meğer ordunun bi'l-cümle piyâde ve süvârîleri[1] hareket ve tûfân kuvvetiyle şehir üzere ıtlâk-ı zimâm-ı savlet edüp, meteris-nişîn olanlar ol âfet-i kûh-fersâ sadmesinden bir lahza ârâm ve mukābeleye ve feth-i derîçe-i dîdeye tâb ü iktidârdan 'âciz olmalarıyla, askere arka verüp ve[2] nâ-çâr derûn-i şehre **[N1 99b]** firâr edüp, asker dahi verâlarından tîğ u tüfengle darb ü ihlâk ederek şehre duhûle ibtidâr eylediler. Ve kenâr mahallelere dolup, ictimâ'larına 'illet-i gā'iyye[3] olan nehb ü gārete daldılar.

Çün ber-vech-i muharrer tûfân-ı mezkûr tehaddüsü, cifr-i 'aklî ile mersûm[4] Hasan Ağa'nın eser-i sihri olduğu kalb-i Hakīrâne'me[5] hutûr eylemekle, ol esnâda nezd-i Hakīrâne'mde[6] bulunanlara bu sânihayı ifâde eylediğimde, 'ale'l-fevr kimi şehirlü askerine ılgār ve: "Ümmet-i Muhammed! Bu sihir eseridir. Havf u mübâlât etmeyüp, def'-i sâ'il bâbında kemâ-kân sarf-ı nîrû-yi iktidâr edesiz" deyü teşcî' u takviyet ve kimi dahi Paşa'ya ve hem-nişîni olan Kadı ve Müftî ve sâ'ir 'ulemâya lisân-ı kemterânemden olarak keyfiyyeti ihbâr ve mukābele-i rûhâniyyenin vücûbunu iş'âr eylediklerinde, der-sâ'at yüzden mütecâviz sulehâ' ve 'ulemâ'[7] ve huffâz, Sûre-i En'âm ve sâ'ir mücerreb ve me'sûr âyât-i[8] kirâm ve edʿiye ve ahzâb tilâvetiyle mukābeleye mübâderet eylediler.

Fe-sübhâne'l-kādir nîm sâ'ate varmaksızın ol tûfân-ı belâ, ric'-i kahkarî ile girüsüne dönmekle, tarfetü'l-ayn'da 'aks-i kazıyye zuhûr edüp, içerüye hücûm eden Hudâ nâ-terès ve Peygamber ne-dân[9] haşerât-ı bî-rahm ü emân, vak'a-i[10] ahzâb sadmesiyle mahzûl ü makhûr oldular; *ve lâ yahîku'l-mekru's-seyyi'u illâ bi-ehlihî**[11].

Lâyiha

Hâdise-i mezkûreye[12] mürâdif irsâl olunan cevâsîsin ve ordudan şehre firâr eden ba'zı kimselerin[13] **[M1 244]** takrîrleri üzere ol bâbda hads ve firaset-

---

1 süvârîleri M1 : süvârları N1, A1
2 ve M1 : — N1, A1
3 gā'iyye N1, A1 : gā'ibe M1
4 mersûm N1, M1 : merkūm A1
5 Hakīrâne'me N1, A1 : Fakīrâne'me M1
6 Hakīrâne'mde N1, M1 : Fakīrâne'mde A1
7 mütecâviz sulehâ' ve 'ulemâ' N1 : ziyâde sulehâ' ve 'ulemâ A1 : mütecâviz sulehâ ve 'ulemâ M1
8 mücerreb ..... âyât-i N1 : mücerrebât ve me'sûrât-ı A1, M1
9 ve Peygamber ne-dân N1, A1 : — M1
10 emân vak'a-i N1, A1 : âmân def'a-i M1
* ولا يحيقُ المكر السيئُ الا بأهله = Halbuki kişi kendi kazdığı kuyuya kendi düşer" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Fâtır, 35/43. âyetin ortalarında yer alan bir kısmıdır.
11 *ve lâ yahîku ..... bi-ehlihî* N1 : *ve lâ yahîku"* el-âyeh A1 : — M1
12 **Lâyiha** Hâdise-i mezkûreye M1 : Hâdise-i mezkûreye N1 : Hâdise-i mezkûre A1
13 kimselerin N1 : kimesnelerin A1 : kesânın M1

i 'âcizânem râst u musîb olduğu nümâyân olmağla, herkes du'â vü şükrân eylediler.

Mâ beyne gamzat-i 'aynin ve intibâhetihâ
Yuhavvilüllâhu min hâlin ilâ hâl[*1]

Vürûd-i üsârâ[2] ez-taraf-ı Ser'asker-i Tuna 'Alemdâr Mustafa Paşa ve ahz-i sefîne-i Rusya der-sûy-i Avlonya ez-taraf-ı Kurd Paşa dâmâdı İbrâhîm Paşa ez-ümerây-ı deryâ[3]

Mogra[4] Karyesi'nde vâki' muhârebede bi-'avnihî Te'âlâ asker-i İslâmiyân gālib ü muzaffer ve leşker-i düşmen-i dûzah-encâm[5] mahzûl ü müdemmer olmağla, eser-i fîrûzî vü nusrat olmak üzere Tuna Ser'askeri 'Alemdâr Mustafa Paşa tarafından mâh-ı mezbûrun yirmi ikinci günü[6◊] kırk beş nefer esîr ve dört yüz kelle ve bir top ve bayraklar ve[7] Kurd Paşa dâmâdı İbrâhîm Paşa[8] Avlonya tarafında bir kıt'a Moskov gemisini harb u darbla[9] zabt u teshîr edüp, [**N1 100a**] yüz[10] altmış nefer esîr aldığının peyâm-ı meserret-semîri müşârun ileyh tarafından vürûd eylemekle, bā'is-i inşirâh-ı nâ-ma'dûd oldu.

Ve müceddeden İsma'îl[11] Kal'ası'na dört sâ'at mesâfede Sâhib Karyesi nâm mahalle dört binden mütecâviz Moskov taburu[12] vürûd ve ilerüce karagol tarîkıyle bin kadar güzîde melâ'în-i[13] bed-güher, izhâr-ı sevâd-ı cîfe-i[14] vücûd eylemiş olmağla, mukaddemce Muhâfız-ı Kal'a Kāsım Paşa'nın cevâsîs ihbâriyle kazıyye-i musammeme-i küffâr ma'lûmu olduğundan[15], Pehlevân Ağa

---

* يُحوّل الله من حال الى حال * ما بين غمضة عين و انتباهتها = Bir göz açılıp kapanıncaya kadar Allah onu halden hale çevirir" anlamına gelen Arapça bu beyitin ilk mısrâının sonu metinde olduğu gibi *ente bâhitühâ* (انت باهتـها) değil, yazdığım gibi *ve intibâhetihâ* olmalıdır; bk. meselâ Ahmed b. Muhammed el-Makarrî, *Nefhu't-Tîb,* thk. İhsân 'Abbâs, Beyrût 1968, VI,33.

1 *Mâ beyne ..... hâl* A1 : — M1
2 **üsârâ** N1, M1 : **üsârây** A1
3 **ez-taraf-ı Ser'asker-i ..... deryâ** [A1'de "**ve ahz-ı sefîne-i ..... deryâ**" kısmı buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 118b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1, M1 : — N1
4 Mogra (موغره) N1, A1 : Vagra M1
5 düşmen-i dûzah-encâm N1 : düşmenân-ı A1 : düşmen-i M1
6 yirmi ikinci günü A1, M1 : evâhırında N1
◊ 22 Zilhicce 1221 = 2 Mart 1807 Pazartesi.
7 bayraklar ve N1 : — A1, M1
8 İbrâhîm Paşa A1, M1 :— N1
9 gemisini harb u darbla A1 : sefînesini harb u darb ile N1, M1
10 yüz N1 : — A1, M1
11 İsma'îl N1 : İsmâ'îl A1, M1
12 taburu N1 : askeri A1, M1
13 melâ'în-i N1, A1 : asker-i M1
14 cîfe-i N1, A1 : — M1
15 küffâr ma'lûmu olduğundan N1, A1 : düşmen ma'lûmu olduğundan, mûmâ ileyh M1

başbuğluğuyla bir mikdâr süvârî[1] ta'yîn ü tesyâr eylemekle, evvelce varup, mahall-i merkūmda mekîn-i kemîn olmuşlar idi. Kaçan sevâd-ı[2] karağol-i siyeh-kârı gördüklerinde, yek-bâre[3] kemînden velvele-bahş-ı bürûz ve karagol olacak siyeh-rûzları, sûhte-i tîğ-ı ciğer-sûz ve cân-efrûz eyledikden sonra, *"el-Harbu hud'atün*"* fehvây-ı münîfî[4] üzere dest-res oldukları kisve ve libâs-i küffârı iktisâ eylemeleriyle, tagyîr-i[5] hey'et ve pîş-gâh-ı karyede mütenekkiren tabur-bend olarak ikāmet edüp, girüden tabur-i makhûr ser-zede-i sahrây-ı[6] zuhûr oldukda, karagolları şeklinde cünûd-i İslâm karye derûnuna[7] duhûl edüp, tabur dahi libâs ve bayraklarıyla kendi[8] karagolları zann edüp, bî-kayd ve bî-pervâ[9] perîşân-üslûbla karye-i merkūme finâsına[10] vusûl buldukda, derûn-i karyeden bi'l-cümle şehsüvârân-ı meydân-ı cihâd[11] sell-i süyûf-i âteşîn-nihâd edüp, seyl-i hâyic ve bahr-ı mâyic gibi mugāfesaten leşker-i küffâr[12] üzere hecme-rîz ve çend sâ'at tîğ-i 'alev-hîz ile tâb-dâde-i kûre-i ceng ü sitîz olmalarıyla, ekserini ferîse-i şîr-i[13] şemşîr ve istîmân edenlerini ahz **[M1 245]** u esîr eyledikleri peyâm-ı dil-ârâmına müte'âkıb, Tuna Ser'askeri müşârun ileyh 'alemdârım Mustafa Paşa tarafından Silahdâr ile[14] iki yüz nefer esîr ve kati vâfir kelle ve kulak ve top ve cebehâne 'arabaları evâhır-ı mâh-ı merkūmda◊ Der-bâr-ı sa'âdet-medâr'a vâsıl ve 'âmme-i Müslimîn'e sürûr-i dil hâsıl olup, Silahdâr-ı mûmâ ileyh[15] dahi çelenk ve 'atâyây-ı cezîle-i Pâdişâh-ı Felâtûn-ferhenge nâ'il oldu**.

---

1 süvârî M1 : süvâr N1, A1

2 sevâd-ı N1 : süvâr-ı A1 : süvârî M1

3 yek-pâre A1 : yek-bâre N1, M1

* الحربُ خدعةٌ = Harp hîledir" anlamına gelen bu cümle Hz. Peygamber'in Buhârî, Cihâd 157, Menâkıb 25, İstinâbe 6; Müslim, Cihâd 18,19, Zekât 153; Ebû Dâvud, Cihâd 92, Sünnet 28; et-Tirmizî, Cihâd 5; İbn Mâce, Cihâd 28; Ahmed b. Hanbel 1/81,90,113,126, 131,134; 2/312,314; 3/224,297,308; 6/387,459'da yer alan bir hadîsidir; bk. Wensinck, II,13.

4 fehvây-ı münîfi M1 : fehvâsı N1, A1

5 kisve ..... tagyîr-i A1 : libâs ve kisve-i küffârı iktisâ etmeleriyle, tagyîr-i N1 : libâs ve kisve-i düşmeni iktisâ eylemeleriyle, tegayyür-i M1

6 ser-zede-i sahrây-ı N1, M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 119a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1

7 karye derûnuna N1, A1 : derûn-i karyeye M1

8 kendi M1 : kendü N1, A1

9 zann ..... bî-pervâ A1 : zanniyle bî-kayd ü pervâ N1, M1

10 karye-i ..... finâsına A1, M1 : finây-ı karyeye N1

11 meydân-ı cihâd N1, A1 : meydân, cihâda M1

12 mugāfesaten leşker-i küffâr N1 : mugāfesaten küffâr A1 : leşker-i a'dâ M1

13 ferîse-i şîr-i N1, A1 : giriftâr-ı tu'me-i M1

14 müte'âkıb ..... ile M1 : mu'âkıb, Tuna Ser'askeri Mustafa Paşa tarafından silahdârlarıyla N1 : mu'âkıb Tuna askeri müşârun ileyh 'Alemdâr Mustafa Paşa tarafından silahdârlarıyla A1

◊ 21-30 Zilhicce 1221 = 1-10 Mart 1807.

15 mûmâ ileyh A1, M1 : merkūm N1

** **"Vürûd-i üsârâ** ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,108'de kaydedilmiştir. Yalnız Cevdet Paşa, Kurd Paşa dâmâdı İbrâhîm Paşa'nm aldığı

Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ'[1]

Evâhır-ı zilhiccede◊ Eyâlet-i Girid ve Muhâfızlık-ı Kal'a-i Kandiye, sâbıkā Niğde ve Sultân-önü sancaklarına mutasarrıf Vezîr 'Abdullah[2] Paşa'ya tevcîh olunup ve sâbıkā Segbân-başı **[N1 100b]** ve[3] ba'dehû Edirne Ağası olup, İngilizlü[4] vak'asında Galata muhâfazasına me'mûr olan Çelebi Mustafa Ağa'nın mukaddem ve mu'ahhar hıdemât-ı me'mûresinde sa'y ü ikdâmı pesendîde-i nezd-i[5] Şehriyârî-i 'âlî-güher olmağla, rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le Anadolu Eyâleti tevcîh ü ihsân olunup, Ebûbekir[6] Paşa yerine Boğaz Ser'askerliği 'unvâniyle[7] de kadr u şânı hemser-i âsümân kılındı*. Ve Adana[8] Eyâleti, sâbıkā Van Vâlîsi Vezîr[9] Seyyid 'Abdurrahmân Paşa'ya ve Van Eyâleti[10] ve Muhâfızlık, Van vücûhundan Mehmed Dervîş Bey'e Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi'yle bâ-rütbe-i Mîr-i mîrânî ve Livâ'-i[11] Köstendil, sâbıkā Akseray Sancağı'na mutasarrıf mîr-i mîrândan Karslı 'Ali Paşa'ya ve Livâ'-i[12] İlbasan, Avlonya mutasarrıfı Vezîr İbrâhîm Paşa'ya ilhâkan, Livâ'-i[13] İzvornik, Yeni-pazar Muhâfızı olan mîr-i mîrândan İsmâ'îl[14] Paşa'ya ve Livâ'-i Resmo ve Muhâfızlık[15], sâbıkā Hanya Muhâfızı ve Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi olan Hâfız Mehmed Paşa'ya ve Livâ'-i[16] Karesi, sâbıkā Koca-ili Mutasarrıfı ve Rumeli Beylerbeyiliği Pâyesi olan Dervîş Hasan Paşa'ya kapusu halkıyla Boğaz[17]-şâhîn Kal'ası'nı muhâfaza şartıyla ve Livây-ı İç-ili[18], sâbıkā Halep Vâlisi es-Seyyid Ahmed Paşa'ya ve Livâ'-i[19] İnebahtı, sâbıkā Tırhala Sancağı'na mutasarrıf mîr-i mîrândan Tepedelenli-zâde Ahmed Muhtâr Paşa'ya kal'ası muhâfazası ve lede'l-iktizâ'[20]

---

esir sayısını yüz altmış yerine altmış olarak kaydetmiştir.

1 **-ı vüzerâ'** A1 : — N1 : **-ı vüzerâ** M1

◊ 21-30 Zilhicce 1221 = 1-10 Mart 1807

2 Vezîr 'Abdullah N1, A1 : olan Vezîr 'Abd[ull]ah M1

3 ve A1, M1 : — N1

4 İngilizlü N1, A1 : İngiliz M1

5 nezd-i N1, A1 : — M1

6 Ebûbekir N1 : Bekir A1, M1

7 'unvâniyle N1 : ile A1, M1

* "sâbıkā Segbân-başı ..... kılındı" kısmındaki bilgiler ihmâl edilebilir değişikliklerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,122'de kaydedilmiştir.

8 Adana N1, A1 : Varna M1

9 Vezîr N1, M1 : — A1

10 Van Eyâleti A1 : Eyâlet-i Van N1, M1

11 Livâ'-i A1, M1 : Livây-ı N1

12 Livâ'-i A1, M1 : Livây-ı N1

13 Livâ'-i A1, M1 : ve Livây-ı N1

14 İsmâ'îl A1, M1 : İsma'îl N1

15 Livâ'-i ..... Muhâfızlık A1 : Livây-ı Resmo ve Muhâfızlık N1 : Livâ'-i Resmo M1

16 Livâ'-i A1, M1 : Livây-ı N1

17 Boğaz N1, M1 : بوغاز A1

18 Livây-ı İç-ili N1 : Livâ'-i İc-il A1, M1

19 Livâ'-i A1, M1 : Livây-ı N1

20 iktizâ' N1 : iktizâ A1, M1

'aceleten Mora'ya imdâd eylemek şartıyla* ve Livâ'-i[1] Koca-ili, Bahr-ı siyâh Boğazı Nâzırı İnce Mehmed Paşa'ya Mütesellim ile zabt eylemek şartıyla ve sâbıkā Silistire Vâlîsi Vezîr el-Hâc 'Ali Paşa'ya, Ordu-yi hümâyûn Çerhacılığı ile Eğriboz **[M1 246]** ve Karlı-ili sancakları, ber-vech-i arpalık tevcîh u ihsân ve Bâb-ı 'âlî'de her birinin kapu kethudâlarına ilbâs-i haftân kılındı[2].

Vefât-ı Ağa-yı Dârussa'âde Bilâl Ağa

Ağa-yı müşârun ileyhin[3] vücûduna 'illet-i müzmine târî ve bir müddet ser-nihâde-i visâde-i bîmârî olup, evâ'il-i muharremü'l-harâmda◊ dâr-ı cinânda Bilâl-i Habeşî *radiyallâhu 'anh* civârına revân ve neyl-i mesned-i me'âlî-'un-vânlarıyla Hâzin-i Hidîv-i devrân Mercân Ağa'nın yâkūt-i ikyâli hem-reng-i dürrî-i[4] tâbân oldu.

Terceme-i hâl-i müşârun ileyh

[N1 101a] Müteveffây-ı müşârun ileyh[5] 'İvaz Mehmed Paşa-zâde Sadr-ı esbak[6] Halîl Paşa'nın dâ'irelerinde perverîde olup, temyîz-i siyâh u sefîd rütbesine resîd oldukda, cennet-mekân Sultân Mustafa Hân hazretlerinin zemân-ı saltanatlarında Enderûn-i hümâyûn'a dâhil ve zümre-i ağayân-ı zühal-mahalle[7] muttasıl olup, refte refte Hazîne Vekîli kertesine kadem-resây-ı[8] irtikā ve bir müddet dahi Hazînedâr Ağa oldukdan sonra, Dârussa'âdeti'ş-şerîfe Ağalığı'yla kâm-revâ olmuşidi. Târîh-i merkūmda[9] hulûl-i ecel-i müsemmâ ile 'âzim-i dâr-ı bekā[10] oldu.

Müşârun ileyhin sevâd-ı zât-ı pâkize-nihâdı, nûr-i hulûs u salâhla nümâyende-i *"en-Nûru fi's-sevâd"*[**] ve siyâhî-i midâd gibi mutazammın-ı

---

* "Livâ'-i İnebahtı ..... şartıyla" kısmındaki bilgiler ihmâl edilebilir değişikliklerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,122'de kaydedilmiştir.

1 Livâ'-i A1, M1 : Livây-ı N1

2 kethudâlarına ..... kılındı N1 : kethudâları pûşîde-i haftân oldular A1 : kethudâları pûşîde-i haftân oldu M1

3 Ağa-yı müşârun ileyhin A1 : müşârun ileyh N1, M1

◊ 1-10 Muharrem 1222 = 11-20 Mart 1807

4 dâr-ı cinânda ..... dürrî-i N1 : 'âzim-i dâr-ı cinân ve neyl-i mesnedi ile Hâzin-i Pâdişâh-ı cihân Mercân Ağa'nın yâkūt-i ikbâli A1, M1

5 **hâl-i .....** ileyh A1 : Müteveffây-ı müşârun ileyh N1 : **Terceme-i hâl-i müşârun ileyh** A1 : **-i müteveffây-ı müşârun ileyh** M1

6 Sadr-ı esbak A1, M1 : merhûm N1

7 -ı zühal-mahalle N1 : dâ'ire-i zâhireye A1 : dâ'ire-i zâhiresine M1

8 kertesine kadem-resây-ı N1 : rütbesine kadem-nihâde-i A1 : rütbesine kadem-nihâde vü M1

9 Ağa oldukdan ..... merkūmda A1, M1 : oldukdan sonra, Dârussa'âdeti Ağalığı'yla kevkeb-i ikbâli sa'd-iltikā olmuşidi. Târîh-i mezbûrda N1

10 dâr-ı bekā M1 : dâru'l-bekā N1, A1

** النور فى السواد = Nûr gözün siyâhmdadır (gözbebeğindedir)" anlamına gelen Arapça bu ifâde, Kadı Ebû Yûsuf'un bir sözü olarak kaydediliyor; bk. meselâ Ebû Mansûr

hurûf-i hayr ve reşâd-ı Hudâ-dâd[1] mütedeyyin ü müstakīm ve mutesallib ve nîk-i'tikād olup, hemîşe hayrât ü meberrrâta sâ'î[2], hukūk-ı sâbıkaya mürâ'î, erbâb-ı istihkāka delâleti erzân ve bi'n-nefs ikrâm ü in'âmı firâvân ve[3] taraf-ı Saltanat'a celb-i du'ây-ı hayra râgıb ve hasenât-ı eslâfını ta'mîr u ihyâya[4] tâlib ve nezâretinde olan evkāfı himâye ve dest-i habâsetleri vakf-ı gadr u hıyânet olan ehl-i hıyânetden hıfz u vikāye husûsuna kâmilü'r-ri'âye idi. Zîr-i nezâretinde vâki'[5] cevâmi'-i selâtînin dahi bi'l-cümle kanâdîl zücâcını billûr edüp, sâha-i Harem-i muhteremlerini dâ'imâ tecdîd-i bûriyâ ile pür-letâfet ü[6] nûr eylemek, 'âdet-i sa'âdetleri idi. Ve'l-hâsıl[7] merhûm Koca Beşîr Ağa'ya sânî bir vücûd-i bî-müdânî idi. Sürûrî merhûmun târîhidir; [mısrâ]'[8]:

Mahfil-i 'adni makarr etsün Bilâl*

(محفل عدنی مقر ایتسون بلال)

Zikr-i encâm-ı Voyvoda-i Eflâk ve Boğdan

Hâme-güzâr-ı beyân ü iş'âr olunduğu[9] üzere, erâzî-i Eflâk ve Boğdan pâzede-i a'dây-ı bed-peymân olmağla, yâverî-i Rabb-i lâ-yezâl ile yine Memâlik-i mahrûse 'idâdıma idhâl olununcaya[10] **[M1 247]** kadar, voyvodaları sevâhil-i Tuna Ser'askeri 'Alemdâr Mustafa Paşa'nın[11] ma'iyyetinde meks ü ikāmet eylemeleri bâbında irâde-i bâhiru's-sa'âde[12] şeref-zuhûr ve her birine cânib-i mîrîden iki bin beşer yüz guruş mâhiyye ta'yîn olunmak cihetiyle mesrûr ve dâ'ire-i te'ayyüşleri mevfûr kılındı. **[N1 101b]**

'Abdülmelik b. Muhammed b. İsmâ'îl es-Se'âlibî, *el-İ'câz ve'l-Îcâz,* 3. baskı, Beyrût 1405/1985, s.128.

1 ve siyâhî-i ..... dâd N1, A1 : — M1

2 nîk-i'tikād ..... sâ'î N1 : sâhib-i i'tikād olup, hayrât ü meberrrâta sâ'î —/ve A1, M1

3 ve M1 : — N1, A1

4 eslâfını ..... ihyâya N1 : eslâfının ta'mîr u ihyâsına A1, M1

5 evkāfı ..... vâki' N1 : evkāf-ı şerîfeyi himâye ve eydî-i habâsetleri vakfa cinâyetden olan ehl-i hıyânetden vikāye husûsuna mukdimü'r-ri'âye idi. Ve nezâretinde olan A1 : evkāf-ı şerîfeyi himâye ve eydî-i ehl-i cinâyet ü hıyânetden vikāye husûsuna mukdimü'r-ri'âye idi. Ve nezâretinde olan M1

6 bûriyâ ile pür-letâfet ü N1 : pûriyâ ile zîbâ ve pür A1 : bûriyâ ile zîbâ ve pür M1

7 Ve'l-hâsıl N1 : el-Hâsıl A1, M1

8 bir vücûd-i ..... [mısrâ]' A1 : bir vücûd-i bî-müdânî idi; *rahmet[ull]âhi 'aleyh.* Sürûrî merhûmun târîhidir M1 : benî nev'i içre mümtâz ve bî-müdânî idi. Vefâtına Sürûrî'nin târîh-i bî-bedelidir N1

* **"Vefât-ı Ağa-yı Dâru's-** ..... Bilâl" kısmındaki bilgiler özetle, bazı değerlendirmelerle ve "'Âsım Efendi der ki" şeklinde *'Âsım Efendi Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VIII,129'da kaydedilmiştir.

9 olunduğu N1, A1 : olduğu M1

10 olununcaya M1 : olunca N1: olununca A1

11 sevâhil-i ..... Paşa'nın A1, M1 : 'Alemdâr Mustafa Paşa N1

12 sa'âde N1, M1 : sa'âdeti A1

Vefât-ı Seyyid Mehmed Kudsî Efendi Kādî-i Mekke-i sâbık[1]

Mûmâ ileyh Mekke-i mükerreme'den 'avdet hılâlinde musâdeme-i nezle-i vücûd-şiken ile âzürde-beden olmağla, evâ'il-i receb-i şerîfde◊ Âsitâne-i sa'âdet'e gelüp, hânesinde bir müddet ten-dâde-i visâde-i derd ü mihnet iken, evâ'il-i muharremü'l-harâmda◊◊ tâ'if-i cân-ı kudsî-âşiyânı, haccetü'l-vedâ'-ı zindegânî ve cemmâze-i tâbûtla 'azm-i cânib-i câvidânî eyledi.

Terceme-i hâl-i merhûm[2]

Müteveffây-ı mûmâ ileyh 'an-asl şehr-i Eyâlet-i Rakka olan[3] Medîne-i Ruhâ'da fuhûl-i 'ulemây-ı kirâmdan mazanne-i kerâmet[4] Hasan Efendi nâm bir pîr-i mübârek-dem ve 'azîz-i fâzıl-ı[5] mükerremin ma'nây-ı lafz-ı nesebi ve fehvây-ı kitâb-ı hasebi olup, idrâk-i hadd-i bülûğ ve temyîz-i tarîk ü furûğ eyledikde, beldesi[6] 'ulemâsından mukaddimât-ı 'ulûma şurû' ve ol aktâr, vasat-ı iklîm-i râbi' olmakdan nâşî[7], muktezây-ı tabi'î olan i'tidâle akreb mizâc ü dimâğ cihetinden ve fî zâtihî kuvvet-i tabî'at ve hiddet-i zekâ vü fetânete mâlik olduğundan, vakt-i[8] yesîrde istihsâl-i usûl ü furûğ edüp, lâkin tab'ı[9] edebiyyât ve muhâzarât semtine münsâk u meş'ûf ve şi'r u inşâ tarafına mecbûl ü masrûf ve nefsinde[10] sebk-ı fûn ve âlûfte-meşreb ve siriştinde 'unsur-i hevâ evfer u ağleb olmağla, hemîşe ülfet-i yârân ve isti'mâl-i mükeyyefât-ı neşve-resân ve 'aşk u meşk-ı sâde-rûyân ve mugâzele-i gazâlân-ı 'işve-perdâzân pîşe vü endîşesi olmuşidi. Binâ-ber-ân bir fenn-i mahsûsu sûhtece itkân üzere kemâ yenbagī temâm görüp, muhassalâta iştigâl ve nüshaları kâmilâne istikmâl eylemeyüp, şehrî mehâdîm tahsîli yâdîsinde nebzeleriyle iktifâ ve icmâlle istîfâ eylemişidi[11]. Ancak zihn-i vekkād ve fikr-i nekkād[12] sâhibi olmağla, mücmelden mufassala intikāl ve hayret verecek mertebe her 'ilmin usûl ve mebâhis ü ahkâmını beyânda kat'-ı rişte-i kīl ü kāl ve kavâ'id ü zavâbıtına mebnî, îrâd-ı su'âl ü cevâb[13] eder idi. Kuvve-i derrâkesi, cerbeze-i[14]

---

1 **sâbık** A1, M1 : mükerreme **sâbıkā** N1
◊ 1-10 Receb 1221 = 14-23 Eylül 1806.
◊◊ 1-10 Muharrem 1222 = 11-20 Mart 1807.
2 **-i hâl-i merhûm** A1 : — N1, M1
3 şehr-i ..... olan N1 : — A1, M1
4 kerâmet M1 : kerâme N1, A1
5 dem ve 'azîz-i fâzıl-ı N1 : kadem ve 'azîz-i A1, M1
6 beldesi N1 : belde A1, M1
7 aktâr ..... nâşî M1 : aktârın, vasat-ı iklîm-i râbi' olmak hasebiyle N1 : aktârın vasat-ı iklîm-i râbi' olmakdan nâşî A1
8 vakt-i N1, A1 : kuvvet-i M1
9 tab'ı N1, A1 : tabî'î M1
10 nefsinde N1 : fî zâtihî A1, M1
11 icmâlle istîfâ eylemişidi A1 : icmâlle istîfâ olmuşidi N1 : icmâlen istîfâ M1
12 vekkād ve fikr-i nekkād N1, A1 : nekkād ve fikr-i vekkād M1
13 su'âl ü cevâb A1 : cevâb ü su'âl N1, M1
14 derrâkesi, cerbeze-i N1, M1 : derrâke, hayret-zede-i A1

mufrıta derecesinde iken, hâfızasında **[M1 248]** olan kuvvet-i tâmme, âyet-i kübrâ ve ictimâ'-ı zıddeyn vukū'unu nâtık bir hârıka-i 'uzmâ idi. Bu sebeble bulunduğu mecâlisde nakden[1] ve naklen tegallüb-nümây-ı fuhûl-i fuzalâ'[2] olur idi. [**N1 102a**] Kuvvet-i hâfızası bir derecede[3] idi ki, Asma'î* gibi bir def'a mütâla'a ve istimâ' eylediği nesneler, sahîfe-i hâtırında ke'n-nakşi fi'l-hacer sâbit ü mukarrer olur idi. Ve garîb kuvvet-i nâtıka ile darb-ı lisân ve talâkat-i beyâna mâlik ü mazhar ve cibillî beşûş ve hoş-manzar, şen[4] ve şûh u şakrâk ve meclis-ârâ şîfte-i mutâyebe-i hâtır-güşâ olmağla, bulunduğu mecâlisde kâ'inen men-kân mütekellim vahde sîgasında emsâl ü ebyât ve letâ'if-i hikâyât ve netâyif-i[5] fıkarât serd ederek, ta'bîrât-ı dil-ârâ ve takrîrât-ı hande-fermâ ile sühan-rân ve sâ'irler sâmi'a-dâşt-i dil ü cân olurlar idi. Ve elsine-i selâsede kadr-i müşterek nazm ü inşâya kādir olup, lâkin ekserî berber-nâme ve zenân-nâme vâdîlerinde olmağla, erbâb-ı edeb beyninde[6] i'tibârı kāsır idi.

Ve'l-hâsıl nedîm-i Pâdişâhî olmağa sezâ bir vücûd-i 'acîbü'l-mevcûd-i[7] bî-hemtâ idi. Sohbet ü lisân ve nutk u beyânı sebebiyle, evâ'ilde[8] ba'zı sühan-şinâs ve muhibb-i ülfet ü istînâs olan vülât ve hükkâm beldesine tekarrüble, beyne'l-ehâlî kesb-i te'ayyün ü me'âlî[9] edüp, giderek anlara mahrem-i umûr ve fıtratında cûyây-ı[10] te'ayyün ü zuhûr olmağla, tedrîcî mütesaddî-i ratk u fatk-ı mesâlih-i cumhûr olmuşidi. Ve çend def'a matla'-i[11] nücûm-i âmâl ve menba'-i zülâl-i birr u nevâl olan Âsitâne-i muhalledü'l-ikbâle âmed ü[12] şud ve ba'zı hoş-tab' ve âlüfte-mizâc rıcâl-i devlete tereddüd ile[13] ba'zı mertebe îrâdâta dest-res ve fiyâza-i himmetleriyle meyve-çîn-i nev-nihâl-i mültemis olup ve bir def'asında beldesi fetvâsına nâ'il ve bir müddet olur olmaz ile ârâm ü sükûnete kā'il olmuşiken, nebtîz-i[14] lisân-ı ser-tîzine mâlik ve cârihа-i nâtıkasını mütemâsik olmamağla, vücûh ü ehâlî ile hüsn-i zindegânî ve mu'âşeret edemeyüp, zemân-ı kalîlde mün'azil olmuşidi.

Ba'de'l-'azl makām-ı Ruhâ'dan âheng-i semt-i Hicâz ve ziyâret-i Haremeyn şerefini ihrâz eyledikden sonra, beldesine 'avdet edüp, hânesinde

1 nakden N1, A1 : 'aklen M1
2 fuzalâ' N1 : fuzalâ A1, M1
3 Kuvvet-i ..... derecede N1 : Kuvvet-i/Kuvve-i hâfızası bir derece A1, M1
* Metnimizde kendisinden söz edilen, Basra dil mektebinin önde gelen sîmâlarmdan, ahbâr râvîsi, dil ve edebiyat âlimi Ebû Sa'îd 'Abdülmelik b. Kureyb el-Asma'î el-Bâhılî (ö.216/831) için bk. meselâ Süleyman Tülücü,"Asma'î", *DİA*, İstanbul 1991, III,499-500.
4 cibillî ..... şen N1, A1 : hayli şûş ve hoş-manzar M1
5 letâ'if-i ..... netâyif-i N1, A1 : letâyif ü hikâyât ve M1
6 beyninde N1 : beynlerinde A1, M1
7 mevcûd-i M1 : vücûd-i N1, A1
8 evâ'ilde N1 : — A1, M1
9 me'âlî N1, A1 : nâlî M1
10 cûyây-ı N1, A1 : cûyân-ı (جویان) M1
11 matla'-i N1, A1 : metâli'-i M1
12 ü A1 : — N1, M1
13 ile A1, M1 : birle N1
14 nebtîz-i N1, A1 : nîşter-i M1

visâde-güzîn-i ikāmet iken, sitâre-i subh gibi ricâl-i Devlet-i 'aliyye beyninde mümtâz ve ser-i kârân-ı Saltanat-ı seniyye[1] miyânmda serv-i sehî-âsâ ser-firâz[2] olup, ba'de-zemânin dâhil-i silk-i düstûrân olan Selîm Efendi doksan iki [**N1 102b**] târîhinde[◊] sâhil-i Nehr-i Furat'da vâki' Rum-kal'a nâm **[M1 249]** sengistâna felâhun-kârî-i nefy ü iclâ ile seng-i sengîn-âsâ üftâde ve ol gûne vâdî-i gūl-i beyâbân ve mevki'-i ebu'l-hevl ve dîvânda dîvâne gibi sâz u sâmân-ı şu'ûru ser-be-hevâ dâde olup, derûn-i kal'a ise kalb-i hâsid gibi teng ü târ ve hevâsı dâyin-i mütekāzî[3] enfâsı gibi vahîm ve cân-güzâr olmağla, ol resme perverîde-i nâz ü ni'met ve hevây-ı rûh-efzây-ı Rûm ile ülfet eylemiş nâzik-mizâc ve nâzenîn-tabî'at, makbûr-i zinde-sıfat, giriftâr-ı dü-şâha-i ıztırâb u mihnet olmağla, def'-i vahşet ve teneffüs-i kürbet-i gurbet içün Ruhâ'dan mûmâ ileyhi celb ü îrâd edüp, rûz u şeb 'îş u taraba istigrâkla[4] gam-ı gurbeti seylâb-dâde-i her-çi-bâd-âbâd eyledi. Fi'l-hakīka ol bülbül-i hezâr-dâstân-ı bâğ-ı letâfet ve tûtî-i şîrîn-zebân-ı şeker-sitân-ı şûhî vü şetâretin kudûm ü mukārenetinden müşârun ileyhe ol çây-ı çengelistân dağ üstü bâğ ve ol mahal teng-nây-ı ciğer-şikâr ve cân-sitân, fushat-âbâd-i huzûr u hubûr ve ferâğ oldu. Ba'de'l-ıtlâk bi'r-refâka Âsitâne-i sa'âdet'e[5] minsâk olmağla, çend sâl dâ'ire-i müşârun ileyhde hânegî ve hemdem ve müdâm-ı rahîk-ı sehîk-ı 'îş-i mâ-lâ-kelâm ile[6] şâd u hurrem olarak, rûzgâr-ı gaddârdan vakt-i müsâ'id ihtilâs ve meş'al-i himmet-i müşârun ileyhden envâr-ı âmâl iktibâs edüp, beldesinde husûsan Halebü'ş-şehbâ'da îrâdât-ı vâfiyeye nâ'il ve Haleb medreselerinden bir medrese-i pâyedâra[7] mukārin şeref-i fetvâsıyla da kevkeb-i[8] kadri derece-i irtifâ'a vâsıl olmağla, Ruhâ'dan Haleb'e hicret ve Nâbî merhûmun hânesini iştirâ ve üç[9] sene kadar lâ ve na'am ile emr-i iftâya mülâzemet edüp, fî nefsihî âteş-zebân ve ta'n u tanz-ı mufrıt[10] ve bezle vü mizâh-ı nâ[11]-murtebıt ile hırâşende-i kulûb-i a'yân olduğundan başka, vücûh-i Şehbâ bi't-tab' ecânib-den[12] mücânib olmağla, iki yüz üç[13] târîhinde[◊◊] ba'zı mertebe 'amel ü dagal ile 'azli sûret-nümâ olmuşidi. Ol hengâmda kuvvetü'z-zahrı olan Selîm Efendi,

1 -ı saltanat-ı seniyye A1, M1 : — N1
2 firâz N1, A1 : efrâz M1
◊ 1 Muharrem 1192 = 30 Ocak 1778.
3 mütekāzî N1, A1 : munkāzî M1
4 taraba istigrâkla A1 : taraba istikrâfla N1 : tarâba istiğrâk ile M1
5 Âsitâne-i sa'âdet'e N1, M1 : Âsitâne'ye A1
6 kelâm ile N1, M1 : kelâmla A1
7 pâyedâra N1, A1 : pâydâra M1
8 kevkeb-i N1 : sitâre-i A1, M1
9 üç A1 : üc N1, M1
10 -ı mufrıt N1, A1 : — M1
11 nâ N1, A1 : — M1
12 ecânibden N1, A1 : — M1
13 üç A1, M1 : üc N1
◊◊ 1203 = 1788-1789.

Vezâret'le Rumeli yakasında[1] olmağla, bu def'a müte'essî-i *"'Aleyküm bi'ş-Şâm*"* olup, [**N1 103a**] Vâlî-i Şâm hazretleri[2], husûsan hânvâde-i kadîm Şeyh Murâd-zâde[3] vesîlesiyle bâ-terfî'-i pâye, yine[4] fetvây-ı Şehbâ'yı tahsîl ile[5] bekâm oldukdan sonra, bi'l-münâsebe Bağdâd Vâlîsi merhûm[6] Süleymân Paşa istid'âsıyla İzmir Pâyesi'ne de vaz'-ı pây-i irtikā ve mâlik-i darb-hâne-i devlet ü ikbâl, belki ma'den-i tibr-i kâm-rânî vü iclâl **[M1 250]** olan Darb-hâne Emîni ve Vâlide Sultân Kethudâsı[7] Yûsuf Ağa'ya da ittisâl ile, **beyt**[8]:

Tutan bir dâmeni elbette maksûda erer derler
Görenler Yûsuf'un dâmânını dest-i Züleyhâ'da**

magzâsmca[9] neyl-i zeyl-i 'izz ü 'ulâ ve bir zemân dahi anın şeref-i izâfetiyle kesb-i te'arruf ve sîga-i maksûdu, harf-i 'illetsizce tasarruf eyleyüp, niçe[10] cesîm mukāta'aya dest-resâ ve Nekābet-i Şehbâ'yı dahi 'ilâve-i câh-ı fetvâ eylemekle, dâ'ire-i[11] te'ayyün ü ikbâli mütevessi' ve mertebe-i te'azzüz ü ifzâli mütereffi'[12] olmuşidi.

Her çend Haleb vücûhundan[13], husûsan dimâğında istiklâl-i riyâsetle Haleb'e temellük mesâbesinde mutasarrıf olmak ümniyyesi câygîr olan Câbirî-zâde, vaz'-ı mûmâ ileyhi istiskāl edüp, ellerinden gelse bir dakīka Haleb'de ikāmetine[14] ruhsat-dâde-i mecâl olmayacakları bî-şâ'ibe-i işkâl olup, lâkin püştîbânı olan Ağa-yı müşârun ileyh havfından şakk-ı şefeh etmeğe yârây-ı iktidârları[15] olmamağla, nâ-çâr sükût ihtiyâriyle kavlen ve fi'len âzâr u etvârını hazm edüp, müdâhene vü mülâyene ile evkāt-güzâr olurlar idi. Tâ ki Mısır seferi rû-nümûn ve isâbet-i 'aynü'l-kemâl ile def'a-i ûlâda Yafa'ya ric'at-i Ordu-

1 yakasında N1, A1 : yakasına 'âzim M1

* عليكم بالشام = Size Şâm'a dikkat etmenizi tavsiye ediyorum" anlamına gelen Arapça bu cümle, Ahmed b. Hanbel 2/99,119'da geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, III,54. Bu sözün merfû bir hadîs olarak belirtildiği yer için bk. meselâ el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* nr.1526, II,2.

2 hazretleri N1 : — A1, M1

3 Şeyh Murâd-zâde N1, M1 : Murâd A1

4 yine N1, A1 : — M1

5 ile A1, M1 : birle N1

6 merhûm N1 : — A1, M1

7 Darb-hâne ..... Kethudâsı A1 : Kethudây-ı Vâlide Sultân N1 : Darb-hâne Emîni ve Kethudây-ı Vâlide Sultân M1

8 da ..... **beyt** A1 : ittisâlle, beyt M1 : ittisâlle N1

** Metnimizde yer alan bu beyit, "maksûda erer" kelimeleri yerine "maksûdun bulur" değişikliğiyle Nâbî'nin gazellerinden birinde geçmektedir; bk. *Nābī Dīvānı,* II,1047.

9 magzâsmca N1 : vetîresince A1, M1

10 niçe N1 : nice A1, M1

11 dâ'ire-i N1 : — A1, M1

12 mütereffi' N1, A1 : mürtefi' M1

13 vücûhundan A1 : vücûhu N1, M1

14 ikāmetine A1 : ikāmete N1, M1

15 iktidârları N1 : iktidârı A1 : iktidâr M1

yi hümâyûn vukū'unda 'ale'l-fevr teşvîk u igrâ ederek, beş altı bin kadar sâdât-ı Şehbâ'yı cem' ve kendisi[1] ser-i kâr olup, Ordu-yi hümâyûn'a debdebe-i 'azîme ile vusûl ve imdâdı, makbûl-i hazret-i Sipehsâlâr olmağla, Mahrec Pâyesi'yle Erzurum Kazâsı'na himmet ve oğlunu Nekābet-i Şehbâ ile eşhebrân-ı meydân-ı 'izz ü rif'at eyledi.

Bi-'avnihî Te'âlâ Mısır Ülkasi dahi[2] yine dâhil-i memâlik-i Hidîv-i kişver-güşâ oldukda, henûz Mısır'a[3] kadı nasb olunmadığından nâşî, Sadr-ı müşârun ileyh Efendi-i mûmâ ileyhi Kadı nasb u ta'yîn ve kevkebe-i 'azîme ile mahkemede temkîn eyledikden[4] sonra, bi'l-fi'l Kazây-ı Mısır [**N1 103b**] tevcîh olunmak niyâzında[5] Der-i devlet-medâr'a 'arz u recâ ve müşârun ileyh[6] Yûsuf Ağa tarafına dahi tahrîr u inhâ eylemişidi. Gerçi cânib-i Saltanat'dan[7] müsâ'ade-i seniyye zuhûr edüp, lâkin Şeyhulislâm-ı vakt bulunan 'Ömer Hulûsî[8] Efendi, fî-zâtihî muta'assıb ve resm-i tarîk ve arpalık ve ma'îşetler husûsunda taşra 'ulemâsı hakkında[9] mümessik ve mutasallib olmağla, bir vechile rızâ-dâde olmamağla[10]; Kazây-ı Mısır, Debbâğ-zâde Mustafa Efendi'ye tevcîh* ve ber-vech-i isti'câl cânib-i Mısır'a irsâl olundu. Ve çünki Efendi-i mûmâ ileyh **[M1 251]** bâlâ-pervâz[11] ve hıdmet-i mezkûresi mukābilinde taraf-ı Serdâr-ı a'zamî'den ve cânib-i[12] Devlet-i 'aliyye'den fevka'l-gâye mazhar-ı teveccüh ü i'zâz olmağla, mest-i mey-i ikbâl olduğundan, bezâzet-i lisân[13] sebebiyle ordu ricâlini mecrûhu'l-bâl eylediğinden ve hattâ[14] Kethudây-ı vakt 'Osmân Efendi'yi dahi ledg-ı[15] nîş-i zebâniyle dil-rîş eylemekle, müşârun[16] ileyh fî zâtihî ehl-i 'ilm ve sâhib-i vekār u rezânet olmasıyla[17] müte'essir ve izhâr-ı 'asabiyyetle taraf-ı Sadr-ı a'zamî'ye 'arz-ı şekvâ eylediğinden[18], müşârun

1 ve kendisi A1 : ile kendisi M1 : ile kendüsi N1
2 Ülkasi dahi A1 : Ülkesi N1 : Ülkâsi M1
3 Mısır'a M1 : — N1, A1
4 eyledikden N1, A1 : etdikden M1
5 niyâzmda A1, M1 : niyâzına N1
6 müşârun ileyh A1, M1 : — N1
7 eylemişidi ..... Saltanat'dan N1 : eylemişidi. Gerçi cânib-i Sa'âdet'den A1 : olunmuşidi. Gerçi Der-sa'âdet'den M1
8 'Ömer Hulûsî A1 : Hulûsî 'Ömer N1, M1
9 taşra 'ulemâsı hakkında A1, M1 : gâyet derecede N1
10 olmamağla N1 : olmamağın A1, M1
* Sâbık Yenişehir Kadısı Debbâğ-zâde Mustafa Efendi'nin Mısır Kadısı olması 1216 senesinin başlarında [=1801] gerçekleşmiş gözüküyor; bk. meselâ *Târih-i Cevdet,* VII,129.
11 pervâz N1, A1 : hervâz M1
12 a'zamî'den ve cânib-i M1 : a'zam'dan ve cânib-i N1 : a'zamî'den ve taraf-ı A1
13 bezâzet-i lisân N1 : lisânı A1, M1
14 eylediğinden ve hattâ M1 : edüp N1 : eylediğinden, hattâ A1
15 dahi ledg-ı N1 : lezg-ı A1 : ledg-ı M1
16 müşârun A1 : mûmâ N1, M1
17 olmasıyla M1 : olmağın N1, A1
18 eylediğinden [Buradaki bilgilerden "müşârun ileyh ..... eylediğinden" kısmı, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 122a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : etdiğinden M1 : eylemekle N1

ileyh dahi mütekeddir olmağın[1], Âsitâne-i sa'âdet tarafına irsâl eylediler. Lâkin Sadr-ı müşârun ileyh müsâ'adesiyle Mısır'dan vâfir nukūd ve eşyây-ı nefâyise mâlik olmuşidi[2].

Çend mâh güzerânında Ordu-yi hümâyûn dahi Âsitâne-i sa'âdet'e 'avdet ve Sadr-ı 'âlî[3] kemâ-kân tezyîn-i mesned-i Sadâret etmekle[4], Efendi-i mûmâ ileyh bi't-tehâlük Sadrıa'zam ve Ağa-yı müşârun ileyh[5] iltimâslarıyla Şeyhulislâm Sâlih-zâde Efendi'den Bilâd-ı erba'a Pâyesi'ne kadem-nihâde[6] ve on dokuz târîhinde[7◊] bi'l-fi'l Mekke-i mükerreme Kazâsı'yla ber-murâd olup, bir sene evvel makām-ı mu'azzamda mesned-ârây-ı kazâ ve nûşan-nûş-i zemzem-i safâ oldukdan sonra 'avdet ve Âsitâne-i devlet'i[8] veche-i teveccüh ü 'azîmet edüp, lâkin ol esnâda mihrâb-ı zahr-ı[9] istinâdı olan Sadr-ı sa'âdet-nihâd mün'azil ve Vâlide sultân dahi vefât eylemiş olduğundan[10], 'İmâd-ı i'timâdı bulunan Yûsuf Ağa'nın 'asr u[11] devri mütehavvil ve kasr-ı ta'azzum ü ikbâli mütezelzil olmağla, mûmâ ileyhin mazbûtu'l-lisân olmadığından başka[12], âzürde-i nîşter-i zebân[13] ve zahm-hûrde-i hadeng-i hezl ü[14] hezeyânı olan ricâl-i zeman, husûsan[15] İbrâhîm Kethudâ, Dîr-iyye dâstânı zımnında mûmâ ileyhin[16] esnây-ı râhdan irsâl eylediği tavîlü'z-zeyl kā'imesini temessük ile[17] Âsitâne'ye vürûdunda, [**N1 104a**] elbette mecâlis ü mehâfilde neşr-i havâdis-i Hicâz ve ketm ü tegāfül etdikleri[18] ba'zı hafiyyâtı ibrâz birle: "Kulûb-i nâsı tahdîş ve ilkāy-ı tegayyür-ü teşvîş eder" deyerek Âsitâne'ye vürûdunu istiskāl ve Haleb'de ikāmeti bâbında karşu mü'ekked emr-i 'âlî irsâl eylemişler idi. Emr-i şerîf karîb mahallerde yedine vâsıl ve nakl-i harem külfetini mütehammil olduğundan[19] başka, mümârifü'l-mizâc olmağla, ric'ati kābil olmayup[20],

1 olmağın A1, M1 : olmağla N1
2 vâfir ..... olmuşidi M1 : kati vâfir mebâliğ ve nefâyise mâlik olmuşlar idi/olmuşidi N1, A1
3 sa'âdet'e ..... 'âlî A1 : râstân'a 'avdet ve Sadr-ı 'âlî N1 : sa'âdet'e 'avdet ve M1
4 etmekle A1, M1 : eylemekle N1
5 a'zamı ..... ileyh N1 : 'âlî ve müşârun ileyh Yûsuf Ağa-yı bâhiru'l-me'âlî A1, M1
6 nihâde A1, M1 : nihâd N1
7 târîhinde N1, M1 : tâ[r]îhinde A1
◊ 1 Muharrem 1219 = 12 Nisan 1804 Perşembe.
8 devlet'i N1 : sa'âdet'i A1, M1
9 zahr-ı N1 : + ve A1, M1
10 vefât eylemiş olduğundan N1 : müteveffiye olmağla A1 : müteveffiye olup M1
11 bulunan ..... u A1 : olan Yûsuf Ağa'nın N1 : olan Yûsuf Ağa'nın 'asr u M1
12 mûmâ ileyhin ..... başka N1, M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 122b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1
13 nîşter-i zebân N1, M1 : nîş-i ter-zebân A1
14 hûrde-i ..... ü N1, A1 : hârde-i hadeng-i M1
15 husûsan N1, A1 : — M1
16 mûmâ ileyhin A1, M1 : — N1
17 temessük ile A1, M1 : temessükle N1
18 etdikleri N1 : eyledikleri A1, M1
19 külfetini ..... olduğundan N1, A1 : külfeti mütehammil olmadığından M1
20 kābil olmayup A1, M1 : gayr-i kābil olup N1

lâkin 'unfuvân-ı neş'etinden berü hây hûy[1] ve subh u mesâ zevk u safâ meydânında kümeyt-i sahbâ gibi tekâ-pûy[2] ederek, ikrâm ü ihtirâm-ı küberâya me'lûf ve bî-mehâbâ nüvâziş ve merhabây-ı **[M1 252]** ecillâya me'nûs ü meş'ûf[3] olduğundan mâ'adâ, pehlevân lisânı pehlû-zen-i zeber[4]-destân-ı cihân ve kahremân-ı nâtıka-i fâ'ikası, kāhir-i sühan-verân-ı zemân olagelmekle, nâgehânî perîşân-sâz-ı seleb ü sâmânı olan bu resme darbe-i[5] dûr-bâş-i istiskāl ve leked-kûpî-i tard u tahkīr ve istizlâl-i hadeng-i hârâ-güzâr[6] gibi ciğergâhına te'sîr ve gubâr-ı igbirâr ve infi'âl-i âb-ı zindegânîsini[7] kalb-i münâfık gibi tekdîr eylemekle, ma'âzallâhi Te'âlâ def'aten insıbâb-i nezle-i hâdde-i hayret[8]-fersâ ile rûh-i hayvânîsinde rahne-i küllî bedîdâr olup, ne hâl ise âh-ı câncâh ve nâle vü eyvâh ile[9] Âsitâne'ye ilkāy-ı cism-i tebâh edüp, istîcâr eylediği sâhil-hânede iki mâh mikdârı[10] menfiyyen ve mebgūzan derd-mend ü bî-çâre[11] bîmâr ve eski serhoşlukları eseri olarak mübtelây-ı renc-i[12] humâr ve kebâb-âsâ âteş-i ıztırâbda döne döne yanup nâlân ü dil-fikâr oldukdan sonra, me'zûnen İstanbul'a güzâr ve halîle-i sâniyesi olan merhûm Râ'ik Efendi kerîmesinin[13] hânesinde bir iki mâh kadar enîn ü hanîn[14] ile imrâr-ı şâm ü seher edüp, bilâhare târîh-i mezbûrda murg-i rûhu cânib-i Kudüs'e tâ'ir ve evvel ve âhır kudsîliği zâhir oldu. Nâz ü na'imle perverde eylediği vücûd-i nâzik-terîni[15] Sultân Bâyezîd hazîresinde defn ve vedî'a-i zîr-i zemîn kılındı*; *rahmetullah*[16].

Vefâtına Sürûrî'nin gûyâ olduğu târîh-i dil-ârâdır. Târîh[17]:

Eyledi rihlet gelüp Kudsî Efendi Ka'be'den **[N1 104b]**

(ایلدی رحلت کلوب قدسی افندی کعبه دن)

---

1 hûy N1 : u hûy A1 : u hû M1
2 pûy N1, A1 : pû M1
3 meş'ûf N1, A1 : meşgūf M1
4 zeber N1, A1 : zîr-i M1
5 darbe-i N1, A1 : harbe-i M1
6 istizlâl-i ..... güzâr N1 : istizlâl-i/iztizlâl-i hadeng-i hârâ-güzer A1, M1
7 zindegânîsini N1, A1 : zindegânîsi M1
8 nezle-i hâdde-i hayret A1 : nezle-i hâdde-i hayât N1 : hârre-i hayret M1
9 ile M1 : ederek N1, A1
10 mikdârı M1 : mikdâr N1, A1
11 bî-çâre M1 : — N1, A1
12 renc-i N1, A1 : + ve M1
13 olan ..... kerîmesinin N1 : — A1, M1
14 enîn ü hanîn N1 : hanîn ü enîn A1, M1
15 nâzik-terîni N1, A1 : nâzik-teri M1
* **"Vefât-ı Seyyid Mehmed** ..... kılındı" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı değerlendirmelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,130-131'de kaydedilmiştir.
16 *rahmetullah* A1 : *rahmet[ull]âhi Te'âlâ 'aleyh* M1 : — N1
17 Târîh M1 : — N1 : [Mısrâ]' A1

Müteveffây-ı merkūm gerçi hânedân-ı 'ilm ü fazîletden neş'et ve kendüsi dahi bi'd-defe'ât müftî olmuş sâhib-i kadr u haysiyyet olup, lâkin tab'ında hevâ vü hıffet be-gāyet gālib olmağla, vekār u temkîni bi'l-külliyye sâlib olmuşidi. Dünyâ-yı bî-vefâ ve ikbâl-i lâ-bekāya fevka mâ yutasavveru harîs u mütehâlik, husûsan menâsıb u merâtib tahsîlinde zimâm-ı ihtiyârı gayr-i mütemâsik olduğundan, müstened oldukları Selîm Efendi'ye, ba'dehû Yûsuf Ağa'ya bir derecede temelluk u müdâhenede ifrât ve mübâlaga eder idi ki, tahrîri kaydına düşen kalemin elbette lisânı muhterik olur idi.

Mûmâ ileyhin güşâyiş-i hâtırı içün çavuşların ve şâtırların bilmedikleri masharalığı ve müdhikâtı icrâ eder idi. Ve'l-hâsıl mücûn ve bî-pervâlıkda hadd ü endâzeden bîrûn ve fuhşiyyâtı küfriyyâta makrûn meseller ve fıkralar ve harf-endâzlıklar ve Ağa-yı mûmâ ileyhin bundan mâ'adâ hâşâ mülûk vâdîsinde tufeylî nâmına on beş kadar nedîmleri ve eğlence masharaları olmağla, bu yâdigârın anlar ile i'mâl eylemediği kaşmerlik kıyâsdan efzûn idi. Ağa cenâbları dahi lâ-kayd ve lâ-ubâlî, lebrîz-kün-i Sadr-ı 'âlî, mest-i bâde-i ikbâl, neşve-mend-i kâse-i gurûr-ı câh u iclâl olarak kahkaha-zen-i inbisât u huzûr oldukca, bunlara da tâziyâne-i şevk ü hubûr olur idi.

Ve müteveffây-ı merkūm Haleb'de ikāmetleri hilâlde hânedânlık ve meyzebânlık husûsuna murâ'î ve cûd ü sehâvet ve delâlet misillü hayrât ü hasenât semtine sâ'î olup, lâkin İstanbul'a gelüp, tarîk-ı resmîye bi'l-fi'l dâhil ve gınâ vü servet ve 'ulüvv-i menzilete nâ'il olduktan sonra, sübhânallâhi Te'âlâ evvelki ahlâk-ı sütûdesi 'aks-i kullî ile ma'kûs ve Eş'ab-i meşhûrdan ezyed hırs u tama' ve Mâdir'den* eşedd levm ü hasâsetle menkûs oldu. Ve Nakşibendî tarîkasma intisâb iddi'âsiyle ba'zı dervişlere delâlet eder iken, evâhır-ı eyyâmmda yüzlerine nigâh eylemez oldu. Bi-'aynihî Na'îmâ merhûmun Behâyî Efendi tercemesinde beyân eylediği minvâl üzere oldu**.

Ve ber-vech-i muharrer bâlâ-pervâz ve bî-pervâ zebân-dirâz olmağla, ba'zı müte'ayyinân **[N1 105a]** âzürde-i senân-ı lisânı olup, husûsan i'tilây-ı tarîk-ı 'ilmiyyeye derkâr olan hırs u tehâlükünden nâşî, bî-mülâhaza-i 'âkıbet iksîr-himem-i ricâl-i devletle az vakitde elli senelik mertebeyi tayy u ihrâz eylemesi erbâb-ı tarîka pek girân gelmekle, beynlerinde dahîl 'addiyle "Tarîkımızin kallâbıdır" deyü gıyâbında hedef-i tîr-i ta'n ü nefrîn edüp, lâkin huzûrunda mânend-i gûş epsem ü hamûş olurlar idi. Hulâsa-i kelâm

---

* Metnimizde söz konusu edilen 'Abdullah b. Zübeyr'in kölesi olan Eş'ab b. Cübeyr, Arap edebiyâtında açgözlülüğe (bk. meselâ el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl,* I,439-440), Hilâl b. 'Âmir b. Sa'sa'a oğullarından Mâdir ise (bk. meselâ el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl,* I,111-112) cimriliğe örnek gösterilen şahsiyetlerdendir, burada ise onlara telmîh vardır;

** Na'îmâ'nın söz konusu ettiği Behâyî Efendi için bk. Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ (Ravzatü'l-Hüseyn fî Hulâsati Ahbâri'l-Hâfikayn)*, hzr. Mehmet İpşirli, Ankara 2007, III,1505.

menâkıbları kütüb-i edebiyyâtda meşhûn olan Serûcî* ve Ebû Dülâme** ve Tıflî*** ve İncülü Çavuş*4 ana şâgird olmayacakları mâ-lâ-kelâm idi. Bunun mudhikâtına gâyet ve mücûnât ve hezliyyâtına nihâyet yokdur. Tahrîr olunsa Ebû Müslim Hikâyet-nâmesi*5'nden ezyed ve evfer olmak ezherdir.

Ve muhâfaza-i kaviyye ve talâkat-i tekellüm sebebiyle ba'zı cevâmi'de kürsî-i va'za çıkup, bir gûne nush u tezkîr ve münsecem ve muntazam tefsîr ve ehâdîsden ve kısas u mev'izadan nakl ü takrîr eder idi ki, hâlini bilenler dahi dest-bûs-i tekrîm ü tebcîle nâ-çâr olur idi. İşte böylece dengi nâ-dîde ve hem-rengi nâ-şenîde bir vücûd-i nâdiru'l-mevcûd idi.

Tenşît-ı kulûb-i mutâli'ân ve kalîlden kesîri derk ü iz'ân içün bir iki dâstânım tahrîr birle it'âb-ı kalem-i sâdıku't-takrîr kılındı. Zemânında ser-âmed-i zümre-i süfehâ' ve bezl ü sehây-ı nâ-becâ ile mübezzirîn zümresine pîş-kadem ve pîşvâ olan sâbıku'z-zikr Selîm Efendi ile münâdeme ve 'îş-i müdâma müdâvemesi hengâmda mûmâ ileyhin 'an-bahsin su'âl ü iltimâs ve va'd-i bî-kıyâsına mebnî bir cum'a günü Eyyûb Câmi'i'nde edây-ı salât eyledikden sonra İmâm Serûcî gibi kisve-i vü'âz ile kürsîye su'ûd ve tesviye-i rîş ü burûtla şeyhâne ta'biye-i şîve-i temekkün ü'ku'ûd eyledikden sonra, ib-tidâ tahrîm-i hamr hakkında nâzil olan âyât-i şerîfe ve ana münâsib ehâdîs-i münîfe tilâvet ü tefsîr ve hakkā ki İmâmü'l-Haremeyn gibi iki sâ'at mikdâr bir gûne va'z u tezkîr eyledi ki, bî-ihtiyâr cümle-i cemâ'ati ibkâ ve velvele-i inâ-bet ü istiğfâr birle kubbe-i câmi'i imlâ eyledi. Hitâma karîb bu mazmûnda teznîb eyledi ki: "Ey ihvân-ı Mû'minîn! Bu 'abd-i kemîn ol hamr dedikleri murdârın hürmetini ve dünyevî ve uhrevî mazarratını **[N1 105b]** zikr u beyân birle nehy ü zecri bâbında bu kadar mübâlaga eylemişiken, kulûb-i nâsa şol rütbe kısvet ve gubâr-ı gaflet müstevlî olmuşdur ki, hâşâ sû'-i zann olmasun. Lâkin zâhir mu'âmelât-ı nâsa nazaran melhûz-ı gālibdir ki sâ'ir mahal [şöyle]

---

* Metnimizde sözü edilen "Serûcî", Harîrî'nin (ö. 516/1122) Arap edebiyatında makâme türünde yazdığı eserin, dilenci kılığında kurnaz ve düzenbaz bir kişilik olan hayâlî kahramanı olan Ebû Zeyd es-Serûcî olmalıdır; bk. meselâ Hulûsi Kılıç, "Makāmât", *DİA,* İstanbul 2003, XXVII,414.

** Metnimizde söz edilen kişi, nükte ve fıkralarıyla Abbâsî sarayında halîfeleri eğlendiren ünlü Arap mizah şâiri Ebû Dülâme Zend b. Cevn'dir (ö.161/777-778); bk. meselâ Necati Kara, "Ebû Dülâme", *DİA,* İstanbul 1994, X,122.

*** Metnimizde sözü edilen Divan şâiri ve meddâh Tıflî (ö.1070/1660) için bk. meselâ Bekir Çınar, "Tıflî Ahmed Çelebi", *DİA,* İstanbul 2012, XLI,89-90.

*4 Metnimizde sözü edilen, asıl adının Mehmed veya Mustafa olduğu söylenen, XVI. yüzyılın ikinci yarısı ile XVII. yüzyılın ilk yarısında yaşadığı sanılan, fıkra ve nükteleriyle tanınan saray musâhibi İncili Çavuş için bk. meselâ Nurettin Albayrak, "İncili Çavuş", *DİA,* İstanbul 2000, XXII,277-278.

*5 Metnimizde söz konusu edilen Ebû Müslim Hikâyet-nâmesi, Türk edebiyâtında *Kıssa-i Ebû Müslim* ve *Ebû Müslimnâme* olarak da bilinen dînî ve destânî halk hikâyesi *Ebû Müslim Destânı*'dır; bk. meselâ Nurettin Albayrak, "Ebû Müslim Destanı", *DİA,* İstanbul 1994, X,195-196.

dursun, hemân işte bu meclisimizde niçe habîsü'n-nefs nâ-bekârân ola ki meselâ sekiz nefer yârândan 'ibâret ve hemîşe hem-kadeh-i bezm-i 'işret olup, bu Fakîr nush u tezkîr ile ol ümmü'l-habâ'ise tekarrübden nehy ü tahzîr eder iken, anların zamîrleri 'â'id-i meyhâne ve endîşeleri dâ'ir-i devr-i surâhî vü peymâne olmağla, meclis-i va'z inkızâsında henûz harem-i câmi'den beder olmaksızın ol fussâk-ı bed-güher kemer-başıları olacak yâdigâra meselâ: "'Ali Bey bugün Asmalu Mey-kedesi'nin tâk-i sofâsı 'aşk-ı pîçân nebâtı gibi âvîhte-i nihâl-i derûnum olmağla, sen 'ale'l-'acele varup bir münâsib mastabayı tefrîş ve Velî Ağa'sın dahi birkac kılıc balığı ihzârına himmet kıl!" deyerek her birini birer hıdmet-i mahsûsaya ta'yîn ü tesyâr eyledikden sonra 'akablerinden İblîs-i müsevvil gibi hemdemi olan bedkâr ile kendüsi dahi revân ve gurûba kadar nûşan-nûş-i bâde-i erguvân olup,

'Îş u nûş eyle bugün anma gam-ı ferdâyı
Sana ısmarlamadılar şu yalan dünyâyı

velvelesiyle pây-kûpân-ı 'âlem-i âbâ zevrak-rân olurlar. "Hakk *celle ve 'alâ* ol makûleleri ıslâh ve nushumuzu zâyi' eylemeyüp, tevbe-i nasûh tevfîkıyle mazhar-ı fevz ü felâh eyleye" kelâmıyle pend-nâmeye hıtâm verdi. Vech-i mesrûd üzere ism ü resmleriyle zebân-zede-i şeyh-i zerrâk olan erbâb-ı mezâk yârân yegân yegân hıdmet-i ma'iyyetlerine şitâbân ve verâlarından kendüleri dahi katre-zenân oldular.

Ve merkūmun cümle-i dâstânmdan biri dahi budur ki, Sadr-ı esbak Yûsuf Ziyâ Paşa hazretleri Mısır'ı ba'de't-tahlîs mezbûru Mısır'a Kadı nasb u ta'yîn eylemekle, vezîrâne hadem ü haşem ve dârâtla mahkeme irsâl eylemişler. Hılâl-i râhda vâki' bir müzdehim çârşûya güzâr edüp, iki taraflu muttasıl kahve-hânelerde sâzende ve bâzende hengâmeleri olmağla, her biri ecnâs-i nâs ile memlû olmuşidi. Efendi hazretlerini bu denlü dârât ü tumturak ile **[A 106a]** gördüklerinde, kat'-ı sît ü sadâ ve ta'zîm ü iclâlle dest-beste-i kıyâm ve Mısır'da Molla efendilere Kadı'asker ta'bîr olunmağla, ol haşmet ü mehâbetle müşâhede etdiklerinde biribirine *"Veş hâzâ Kadı'askeru'd-devle Allah nasara's-Sultân*"* deyerek müterakkıb-ı işâre-i âb-rûy-i selâm olmuşlar. Ol halef-i 'Ukbe**, kadı ve kādıyânın birinin merci'u me'vâsını mütekāzî olan yâdigâr dahi tâ ki vasat-ı izdihâma geldikde, hemân koynundan iki kıt'a dest-mâl çıkarup, iki eline alup ve at üzerinden imkânı mertebe kıyâm edüp, berkā'ide zenneye çıkmış yorgāncı kol-başı gibi çep ü râsta gerden-firâz ve nâfe-endâz ve aralıkda "Hey, hey!" nakarâtlarına dem-sâz olarak raksa âgāz eylemiş, ma'iyyetinde olanlar ve seyr u selâmına duranlar tahmînen üc beş

---

* وش هذا قاضيعسكر الدوله الله نصر السلطان = Bu devletin nasıl kadı'askeri! Allah Sultân'ın yardımcısı olsun" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

** Metnimizde kendisine telmîhte bulunulan, Hz. Peygamber'in azılı düşmanlarından 'Ukbe (ö.2/624) için bk. meselâ İsmail Yiğit, "Ukbe b. Ebû Muayt", *DİA,* İstanbul 2012, XLII,63-64.

binden ziyâde halk var imiş. Ol küstâh-ı bî-hayânm bu vaz'-ı hayret-fezâsını gördüklerinde, ehl-i edeb olanlar hayrân ve esâfil makūlesi rüsvâylıkla hed-hede-i kahkahayı resîde-i nuh-künbed-i âsümân eylemişler.

Muharrir-i Hakīr Mısır'da merkūmun bu vaz'-ı mezmûmunu istimâ' edüp, Âsitâne'ye geldiğimde bizzât kendüden su'âl eyledim. Meğer vâki' imiş. Hayâ etmeyüp, tasdîk u te'kîd ve hey'et ve üslûbunu dahi irâ'etle kazıyyeyi te'yîd eyledi. Cibilli 'asabiyyet-i Hakīrâne'mize bir vechile güvâr olmamağla: "Behey Efendi! Siz mahkemeye varmaksızın hükûmetden mün'azil olmuşsuz. Sinn ü sâliniz dahi şeyhûhet kertesine geldi. Gerçi vazîfemiz değil ammâ İslâm ve 'ilm ü siyâdetle ittisâfınız var. Kibâr meclisinde olan mücûnunuz her ne ise la'net gelsün, şu dünyâ-yı denî zımnındadır. Şimdi Ümmü'd-dünyâ hükûmetine giderken bu kadar eşhâs ve evbâş mahzarında bu rakkāslığm ne ma'nâsı var?" deyü ülfet-i kadîmeye mebnî te'abbüsle istinkâr eylediğimde, bu gûne bir bî-meze ve bî-hûde cevâba mütesaddî oldu ki: "Vaktâ ki dârât-ı Vezîrâne ve kevkebe-i Müşîrâne ile mahkemeye doğru 'azîmetimde hılâl-i râhda alay seyri gibi kat kat nâs müterâkim ve cümlesi dest-beste-i tevkīr u ib-câlle reh-güzerimde kā'im olmağla, gūm-nâm-ı derûnuma tedrîcî mâr u mûr-i vücûd ü gurûr reh-yâb-ı duhûl olup, ol müzdehim-gâha vardığımda nâsik-i i'zâm ü iclâli kāt-ender-kāt olduğundan, nefsimde kibr u nahvet tecessüm eylemekle, mahzâ kesr-i ırgām-ı **[N] 106b]** nefs-i nâ-fercâm içün (احون) eylemişidim" deyü gûyâ ki 'avâmm beyninde Melâmiyye ile müte'ârif şîve izhâr eylediğini iş'âr eyledi. Melâmiyye ise nâsın bildiği değildir. Gerçi tabakāt-ı celâliyye gibi bu bâbda muhâvere çokdur. Lâkin bî-hûde tazyî'-i cevâhir-i enfâsın dahi 'âlemi yokdur. Pes mu'âmele bi's-sükût ile def'-i meclis olunup kıyâm ve kendi şuglümüze i'tizâm olundu.

Ve cemî' zemânda taferât-ı merâtib ve tehâlük-i menâsıb-ı nâ-mübârek olmağla, bî-çâre nîm-râhda istikbâl-i züll-i idyâr ile vâ-mânde-i hirmân ve az vakitde Sadrıa'zam ve Yûsuf Ağa müsâ'ade ve himmetleriyle mesâlih-i 'azîmelere tedâhul ederek ahz ü iddihâr eylediği hutâm-ı bî-şümâr, süfehây-ı verese yedlerinde telef ü târumâr olup, beyne yedeyh ve mâ halfehû feyz ve 'â'idâtından zerre mikdâr behredâr olmadı. Hâkezâ, hâkezâ deryây-ı bî-pâyân-ı rahmet-i Rahmân'dan mercûdur ki âhır 'ömründe, husûsan Haremeyn-i muhteremeyn 'avdetinde tebettül ve inâbeti hamlü'l-mü'min 'ale's-salâh üzere agleb-i melhûz olduğundan başka, keffâre-i ism ü ma'sıyyet olan maraz u 'il-lete mübtelâ ve ba'zı mertebe dûçâr-ı sadme-i havârî'î vü izdirâ olması, müheyyic-i gayret-i Rabbânî ve müsteclib-i 'afv ü mağfiret-i Sübhânî ola, âmîn.

Yumazsa âb-ı rahmet ehl-i cürmün cürmünü yâ Rabb!
Ya ol bî-hadd u bî-pâyân olan deryâyı neylersin?*

* Metnimizdeki bu beyit şâir Fevzî'nindir, Bursalı Mehmed Cinânî tarafından tahmîs edilmiştir; bk. meselâ Bursalı Mustafa Cinânî, *Dîvân-ı Cinânî,* İ.Ü. Nâdir Eserler Ktp., nr. 3096, vr.57a.

Vefât-ı Ahmed[1] Vâsıf Efendi Re'îs-i sâbık

Efendi-i mûmâ ileyh pîrî ve hezâr derd 'ârızası üzere, gā'ile-i şeyhûhete gûnâ-gûn[2] maraz u 'illet-i hâ'ile 'ilâve ve halvây-ı dimâğ-i âlây-ı huzûr ve hayâtından fâkıdu'l-halâve olup, refte refte za'fına kuvvet[3] ve kuvvetine za'f u fetret 'ârız olmağla, meşgale-i Riyâset'den munfasıl ve hânesinde tedbîr u tîmâra müştagil olmuşidi. Lâkin, [mısrâ][4]:

Bulmadı maraz-ı[5] mevte devâ Câlînûs

---

1 Müteveffây-ı merkūm gerçi ..... **Ahmed** N1 : Merhûm-i mûmâ ileyh beldesinde asîl-zâde ve hânedân ve hânvâde olup, vakt-i kalîlde 'ilm ü hâl gibi kendisine kâfî derecede tahsîl-i mukaddimât-ı 'ulûm ve nihâyet cerbeze ile ifrât mertebe kuvvet-i/kuvve-i hâfızaya mâlik olmağın, bulunduğu mecâlisde nakden ve naklen tegallüb-nümây-ı fuhûl ü kurûm/furûm, husûsan edebiyyât ve muhâdarâta şedîdü'l-intisâb ve kuvve-i nâtıkası a'cebü'l-'uccâb olmağla, muttasıl gûyâ ve fıkarât-ı nâ-şenîde ile meclis-ârâ olup ve/— zâtında beşûş ve hûşlikā ve şîfte-mizâc ü şekā, tâli'i mes'ûd, ricâl ü küberâ 'indinde makbûl ü mevrûd, erbâb-ı me'ârife delâleti erzân ve bâb-ı hânesi kesîr-i kerîm-âsâ küşâde olmağla, her zemân mahattı mihmân ve 'alâ kaderihî ri'âyet ü ikrâm ü ihsândan dahi hâlî değil idi. Tarîk-ı Nakşibendî'ye münîb ve kati vâfir fukarâ ve erbâb-ı istihkāk mûmâ ileyhin delâletiyle hayr u menfe'ate musîb olur idi. Hukūka murâ'î ve bi-kaderi'l-vüs' **[M1 253]** murâ'ât ve îfâya sâ'î olup, ancak tetâvül-i zebân ve ifrât mertebe bezle ve latîfeye mecbûl ü meyyâl olmağm, giderek lâ-ubâliyâne ve mec[n]ûn rütbesine bulūğla haddi tecâvüz ve güzerân eylemeğin, min-gayr-i kasdin ba'zı kesān ıtlâk-ı lisânından âzürde-cinân olup, husûsan i'tilây-ı tarîk-ı 'ilmiyyeye harîs u mütehâlik olmağla, iksîr-i himem-i ricâl ile vakt-i yesîrde tibr-i âmâli kālib-i husûlde/husûle münsebik olduğundan nâsî, erbâb-ı resm-i mûmâ ileyhe dahîl 'addiyle tarîkımızin kalb-zemîdir/ deyü gıyâbında hedm-i/hedef-i sihâm-ı ta'n u zemm edüp, lâkin huzûrunda darbe-i nîşter-i zebânından ihtirāz ile mânend-i gûş-i hamûş u epsem/ebsem olurlar idi. Hulâsa Serûcî ve Ebû Dülâmeye sâhî, menâkıb ve fıkarâtı ve mecûnât u mudhikâtı bir kitâb-hâneye/kütüb-hâneye vâfî bir zât-ı bî-müdânî idi. Selîm Efendi ile münâdeme ve 'îş-i müdâma/müdâm-ı müdâveme hengâmlarında, müşârun ileyhin 'anbahsi't-temâs ve va'd-i bî-kıyâsına mebnî, bir cum'a günü ba'de's-salât İmâm Serûcî gibi kisve-i vu"âzla kürsîye su'ûd ve tesviye-i rîş u burûnla şeyhâne ta'biye-i şîve-i ku'ûd eyledikden sonra, tahrîm-i hamr hakkında nâzil olan âyât-i kerîme ve ana münâsib ehâdîs-i şerîfe serd ü tefsîr ve iki sâ'at kadar va'z u tezkîr ile bi'l-cümle cemâ'ati ibkâ ve velvele-i inâbet ü istiğfâr ile câmi'i imlâ eyleyüp, hıtâmma karîb bu kadar va'z u nasîhatle teblîğ-i emr-i şerî'at eylemişken, halkın kulûbu bir mertebe kasvete/füsûna mağlûb olmuşdur ki, ta'bîri 'uhde-i beyândan hâric pek 'acîb olmuşdur Sübhânallâh melhûzdur ki, bu meclisimizde ba'zı habîsü'n-nefs nâ-bekârân ola ki, meselâ sekiz nefer yârân dâ'imâ nûşan-nûş-i bâde-i erguvân olup, ben bu gün tahrîm-i hamr ahkâmını beyân ve zecr u nehyinde mübâlaga vü im'ân eder iken, anların zamîrleri 'â'id-i mey-hâne ve endîşeleri dâ'ir-i devr-i surâhî vü peymâne olmağla, ba'de'l-va'z henûz harem-i câmi'den hurûc etmeksizin kemer-başıları olacak yâdigâr, meselâ 'Ali Bey bugün Asmalı Mey-hânesi âvîze-i nihâl ârzû-yi derûnum olmağla, sen çâbûk/çâpük varup bir mastaba-i pâk-cünbiş ü safâyı tefrîş ve Velî Ağa sen dahi birkaç/birkac kılıc balığı ihzâr eyle!" deyerek her birini birer hıdmet-i mahsûsaya ta'yîn ü tesyâr eyledikden sonra, 'akablerinden şeytân-ı müsûl-vâr hemdemi olan siyehkâr/siyeh-kârlar ile kendüsi dahi revân ve gurûba kadar nûşân-nûş-i bâde-i ahmer olup, [mısrâ][6]: *Mâ-râ be-cihân [M1 254] hûşter ezîn 'âlem nîst* (مارا بجهان خوشتر ازين عالم نيست = Bize dünyada bu âlemden daha güzeli yoktur" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır) velvelesiyle pây-kûpân-ı 'âlem-i âba zevrak-rân olurlar. "Hakk sübhânehû ve Te'âlâ ol makūleleri

ye'si üzere hazeka-i[1] etıbbâ çâre vü 'ilâcdan me'yûs ve ehibbâ vü asdıkā[2] berhem-zen-i dest-i dirîğ u efsûs olduğuna mukārin, târîh-i mezbûrda eyyâm-ı 'ömrü temâm ve defter-i zindegânîsi resîde-i fezleke-i hıtâm oldu.

Terceme-i hâl-i mûmâ ileyh[3]

Müteveffây-ı mûmâ ileyhin tıynet-i[4] aslîsi, hâk-i Bağdâd'dan muhammer ve hâmmâme-i Bağdâdî gibi ol burc-i evliyâdan[5] [**N1 107a**] evc-i zuhûra ser-ber[6]-âver olup, temyîz-i 'Irâk u Hicâz ve teşhîs-ı şehbâz u şehnâz mertebesine bâliğ

ıslâh ve nushumuzu zâyi' eylemeyüp, tevbe-i nasûhla mazhar-ı fevz ü felâh eyleye" kelâmiyle pend-nâmeye hıtâm verdi. Vech-i mezkûr üzere ism ü resmleriyle/şöhretleriyle zebân-zede-i şeyh-ı zerrâk olan erbâb-ı mezâk, yegân yegân hıdmet-i mu'ayyenlerine/ma'iyyetlerine şitâbân ve verâlarından kendileri dahi katre-zenân olmuşlardır. Bu resme hikâyât ve hezliyyâtı bî-pâyân ve garâ'ib-i mudhikâtı nâ-güncîde-i cerâ'id-i/cerâyid-i tahrîr u beyândır. Hattâ cümle-i menâkıbından biri dahi budur ki, Yûsuf Paşa Mısır'ı aldıkdan sonra mûmâ ileyhi Mısır'a Kadı-nasb /ve/eylediğinde, murassa' takımlu müte'addid yedekler ve yüz kadar çavuş ve çukadarlar çukadâr ve'l-hâsıl bi'l-cümle kevkebe-i mevkib-i Âsafâne'siyle pîş ü pes-i ü/— rikâbında nakîb ve sâ'ir zâbitân ve ümerâ ve bölük-başıyân birkaç bin kadar sevâd-ı a'zam koşup, bu resme alay-ı vezîrâne ve dârât-ı müşîrâne ile mahkemeye irsâl eylemişler. Hılâl-i râhda hasbe'l-memerr bir müzdehim-gâh çarşuya uğrayup, iki taraflu muttasıl kahve-hânelerde sâzende ve bâzende-ler dolu ve eşhâs-ı mütenevvi'a seyirciler ile memlû olmağla, Efendi cenâblarını bu dârât u tumturakla/tumturak ile gördüklerinde, kat'-ı sadâ ve 'ale'l-'umûm bâ/pâ-ber-pâ âdâb ile selâmetine/selâmına saf-beste-i kıyâm edüp, tâ ki vasat-ı izdihâma geldikde, selâm yerine koynundan dest-mâllerini çıkarup, iki eline alup, at üzerinde kudretli kadarca kıyâm ve kol-başı gibi 'alenen ba'zı terelelli —/ve derleneerek/dilânere raks eylemekle, gerek ma'iyyetinde olanlara ve gerek seyircilere ve gerek muntazır-ı selâm olanlara veleh u hayret gelmiş/gelerek, bu Fakīr Mısır'da bu vaz'ını/vaz'-ı gûş edüp, Âsitâne'ye geldikde, bi'n-nefs kendüden sıhhatini istifsâr eylediğimde, tasdîk ve te'yîd ü hey'etini dahi taklîd eyledi. "Efendi hazretleri! Bu mertebe mecûn, havza-i diyânetden bîrûndur" deyü bî-ihtiyâr/ihtiyâr çehre-güzây-ı infi'âl olduğumda, tarîka-i/— teznîble/— işbu makāmda sühan-rân ve bu resme seng-endâz-ı müstemi'ân olmuşdur ki, bu Fakīr-i pür-taksîr vaktâ ki ol dârât ve/— kevkebe/— ile mahall-i merkūma gelüp, 'âmmenin dahi tarafıma/tarafımıza i'zâm ve encâlini/encâmını gördüğümde, nefs-i habîseme şeyâtîn hücûm ile kibr u cûd târî olmağla, mahzâ ırgām-ı nefs içün eylemişidim" deyü bir bârid i'tizâr serd etmekle, ta'arruzu selsü'l-bevl gibi **[M1 255]** mü'eddî-i tatvîl-i kavl/— olacağını mülâhaza ile sükût ü kıyam eyledim. Lâkin mercûdur ki, âhır 'ömründe husûsan Haremeyn-i muhteremeyn 'avdetinde tebettül ve inâbeti agleb-i melhûz olduğundan başka, mükeffîr-i ism ü ma'sıyyet olan maraz u 'illete mübtelâ ve ba'zı mertebe dûçâr-ı sadme-i havârî/hârâ vü izdirâ/ezâ olması, müheyyic-i gayret-i Rabbânî/— ve müsteclib-i mağfiret-i Rabbânî ola, âmîn/—. **Vefât-ı** A1, M1

2 gûnâ-gûn N1, M1 : nâ-gûn A1
3 za'fına kuvvet N1, A1 : za'f M1
4 [mısrâ]' A1 : — N1, M1
5 maraz-ı N1, A1 : — M1
1 hazeka-i N1, A1 : hazzâk-ı M1
2 ehibbâ' vü asdıkā' N1 : ehibbâ vü asdıkā A1, M1
3 **-i hâl-i mûmâ ileyh** A1, M1 : — N1
4 mûmâ ileyhin tıynet-i A1, M1 : merkūmun sirişt-i N1
5 Bağdâdî ..... evliyâdan N1 : Bağdâdî/buğdâyî gibi ol burc-i evliyâda A1, M1

oldukda, ol belde[1] 'ulemâsından tahsîl-i mukaddimât-i 'ulûm ve istifâde-i mantûk u mefhûm edüp, tab'ı[2] edebiyyât tarafına minsâk u müncezib ve eş'âr ve[3] türesselât vâdîsi esb-i tâzî-i zihn-i çâlâkine muvâfık[4] ve münâsib olmağla, ol semte inhirâf u insırâf ile 'ulûm-i 'Arabiyye'ye iştigâl ve i'tilâf[5] edüp, lâkin cihet-i me'âş ve kesb-i mâye-i inti'âş içün ba'zı müte'ayyinân-ı beldenin hıdmet-i kitabetini ihtiyâr ve hâme-i sıfat-ı tesvîd-i sahâyif-i bîz[6] ile hıdmetinde olduğu zevâtın safâyih-i mesâlihlerini tebyîza sarf-ı vüs' ü iktidâr ederek, cevdet-i yerâ'a ve kesret-i bidâ'a ile kuvvet-i tab'-ı bâhiru'l-berâ'ası, zebân-zede-i iştihâr olmuşidi. Bir takrîble Mûsul Vâlîsi Hüseyn[7] Paşa dâ'iresine rişte-bend-i intisâb ve Hazîne Kitâbeti ile[8] gencîne-i yesârdan fi'l-cümle behre-yâb olup, seksan iki seferinde◊ müşârun ileyhle[9] 'âzim-i cihâd ve paşasıyla berâberce esîr-i dest-i[10] düşmen-i bed-nihâd olup, ba'de-bürhetin ba'zı tahrîrâtla Âsitâne-i sa'âdet'e[11] irsâl eylemekle, hamûlesi olan evrâk u ahbârı mahallerine[12] **[M1 256]** iblâğ u îsâl eyledikde, cânib-i Saltanat'dan nâ'il-i 'atıyye vü ihsân ve ba'zı tavsıye-nâmeler ile Ordu-yi hümâyûn'a revân olup, vusûlünde Re'îs-i vakt olan 'Abdurrezzâk Efendi'ye *"Sübhânallah v'estirzâkahû*"* deyerek, ittisâlle[13] dahîl-i usûl oldu. Kendüsüne mensûb olan *Enverî Târîhi*'nde[14] tahrîr eylediği üzere, bir def'a mütâreke hıdmetinde sâ'î olmağla, sa'yi meşkûr ve mazhar-ı teveccühât-ı evliyây-ı umûr ve Hâcegân zümresine de ilhâkla mesrûr oldu[15]. Ba'de'l-musâlaha Ordu-yi hümâyûn ma'iyyetiyle Âsitâne'ye vârid ve kadem-be-kadem dest-yârî-i ricâl-i devlet ile derece-i[16] irtifâ'a mütesâ'id olup,

---

6 zuhûra ser-ber N1, A1 : zuhûr-i serîr M1

1 mertebesine ..... belde M1 : rütbesine bâliğ oldukda, ol diyâr/belde N1, A1

2 tab'ı N1, A1 : tabî'î M1

3 eş'âr ve N1, A1 : — M1

4 muvâfık A1, M1 : çespîde N1

5 inhirâf ..... i'tilâf M1 : insırâf u inhisâr birle/ile 'Arabiyye'ye iştigâl ve îtilâf N1, A1

6 sahâyif-i bîz N1, A1 : sahâ'if-i beyâz M1

7 takrîble ..... Hüseyn N1 : takrîble 'Ali A1 : takrîb ile 'Ali M1

8 Kitâbeti ile N1 : Kitâbeti'yle A1, M1

◊ Burada söz konusu edilen Lehistan'ı himâye için 26 Cumâdelûlâ 1182 = 8 Ekim 1768 Cumartesi günü açılan Rusya seferidir; bk. meselâ İ.H.Danişmend, *İOTK,* IV,43.

9 ileyhle N1, A1 : ileyh M1

10 dest-i A1, M1 : — N1

11 ba'de-bürhetin ..... sa'âdet'e N1 : ba'zı tahrîrâtla Âsitâne'ye A1, M1

12 mahallerine N1 : mahalline A1, M1

* سبحان الله و استرزاقه = Allah'ı her türlü kusur ve noksanlardan tenzîh eder, ondan rızık taleb ederim" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

13 ittisâlle N1 : ittisâl ile A1 : ittisâl-i M1

14 *Enverî Târîhi*'nde A1, M1 : Enverî merhûm *Târîhi*'nde N1

15 Hâcegân ..... oldu A1, M1 : hâcelikle mesrûr olmuşidi N1. Ahmed Vâsıf Efendi'nin Yaş'da cereyan eden mütâreke görüşmelerindeki rölü ile ilgili olarak bk. *Vekâyi'nüvis Enverî Sa'dullah Efendi ve Tarihinin I. Cildi'nin Metin ve Tahlili (1182-1188/1768-1774),* hzr. Muharrem Saffet Çalışkan, Basılmamış Doktora Tezi, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkiyat Araştırmalar Enstitüsü, İstanbul 2000, s.357-359.

16 derece-i N1 : — A1, M1

hâline münâsib ba'zı menâsıbda devrân ve bir def'a Sefâret'le İspanya'ya revân olup, ba'de'l-kufûl bir müddet dahi orta mansıblarda[1] cevelânla *"Lâ hayra illâ fi'l-vasat*"* dest-mâyesini ber-âverde-i kabza-i husûl edüp ve[2] ba'dehû Vak'a-nüvîslik 'ilâvesiyle de ba'zı mertebe mahrem-i serâ'ir olup, iki yüz sekiz târîhinde[◊] Haleb Vâlîsi bulunup, kadîmî[3] **[N1 107b]** beynlerinde hukūk ve hallet (خلّت) ve ricâl-i vakit ile münâfese ve münâfereti olan Feyzî[4] Süleymân Paşa'ya Yûsuf Ağa ve Râşid Efendi gibi müstevliyân-ı devletin mesâvî ve mekâbihini tahrîr eylediği kā'imesi[5], müşârun ileyhin Haleb'de vefâtından sonra Müftî bulunan mişvârı muharrer Kudsî Efendi'nin eline geçmekle, mahzâ müdâhene ve 'arz-ı ıhlâs vetîresiyle Yûsuf Ağa'ya irsâl eylemekle, ol dahi ba'de'l-mütâla'a sâ'irlere de irâ'et edüp, bu sebebden her biri münfa'il olduğundan başka, Yûsuf Ağa'nın ve Râşid Efendi'nin dâ'imâ 'aleyhlerinde[6] olup, bulsa her birini bir kaşık suda boğar olan Sadr-ı Rum-i esbak Tatarcık-zâde[7] 'Abdullah Efendi'ye dâ'imâ tereddüd ve miyânelerinde rusûh-ı üns ü teveddüd olduğuna mebnî, tarafına kîne-i derûnîleri muzâ'af[8] olmağın, tekdîri husûsunda cûyende-i vesâ'il oldular. Tâ ki iki yüz sekiz târîhinde[9◊] müşârun ileyh 'Abdullah[10] Efendi mükâlemeye me'mûr olmak vesîlesiyle, serâ'ir-i Devlet-i 'aliyye'ye mahrem ve çok bilür 'âlim ve fâzıl ve umûr-i hâriciyyede mâhir ve musib ve kâmil olmağla, Eflâk ve Boğdan voyvodalarına dâ'ir bir mâdde zımnında, Devlet-i 'aliyye'ye zarar mülâhazasına mebnî, cumhûra muhâlefet edüp, lâkin Re'îs Râşid Efendi[11] tarafı gālib ü kāhir ve ol mâddede bilâ-hılâf iki bin kîse akça[12] tayyâresi dâ'ir olmağın, **[M1 257]** Efendi-i müşârun ileyhin re'yini ilgā ve kendü tedbîrlerini imzâ eylediler. Vaktâ ki müşârun ileyhin ma'lûmu oldukda[13], teng-meşreb ve mütesallib ve zeber[14]-dest âdem olmağla, ibtidâ Şeyhülislâm-ı vakt Dürrî-zâde 'Ârif Efendi'ye varup, meğer meblağ-ı merkūmdan[15] elli bin guruş anın hissesine düşmekle,

1 mansıblarda N1, A1 : mansıblarında M1

* لا خير الا فى الوسط = Hayır ortadadır" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

2 ve M1 : — N1, A1

◊ 1 Muharrem 1208 = 9 Ağustos 1793 Cuma.

3 kadîmî N1, M1 : — A1

4 vakit ..... Feyzî N1 : vaktle münâfese ve mugāyereti olan A1, M1

5 kā'imesi N1 : kā'ime A1, M1

6 'aleyhlerinde A1, M1 : 'aleyhinde N1

7 Tatarcık-zâde A1, M1 : Tatarcık N1

8 muzâ'af N1, A1 : mutezâ'if M1

9 sekiz târîhinde N1, M1 : sekizde A1

◊◊ 1208 = 1793-1794.

10 'Abdullah N1, A1 : 'Abd[ull]ah M1

11 Efendi A1, M1 : — N1

12 akça A1, M1 : akca N1

13 ileyhin ma'lûmu oldukda N1 : ileyhin A1 : ileyh M1

14 zeber N1, M1 : zîr A1

15 Dürrî-zâde ..... merkūmdan N1 : bulunan Dürrî-zâde'ye varup, meğer meblağ-ı mezbûrdan A1 : bulunan Dürrî-zâde'ye varup, meblağ-ı mezbûrdan M1

Müfti'l-enâm hazretleri anı[1] alup safâlanmış ve ol mikdârı[2] dahi Sadr-ı vakt bulunan Bal-bıçağı Melek Mehmed[3] Paşa kısmetine 'â'id olmağla, evvel Müftî Efendi'yi[4] mu'âhaze, ba'dehû Sadrıa'zam'a dahi: "Bu sinn ü sâlden sonra size ve bize Devlet-i 'aliyye'ye[5] muzırr mâddeyi tervîc yaraşur[6] mı?" deyerek serzeniş ü 'itâb eyledikden sonra, 'alâ mele'i'n-nâs Râşid Efendi'ye bi'l-müvâcehe hıyânet ve sefâhet ü habâsetine müte'allık evsâfdan bir şey'[7] terk eylemeyüp, en sonra: "Elbette seyf-i kahr-ı Rabbâni'yle 'an-karîb cezânı bulursun" deyerek 'avdet eyledi*. İki üç[8] gün murûrunda [**N1 108a**] 'Abdullah[9] Efendi'yi Aydın Güzelhisârı'na iclâ etmeleriyle Vâsıf Efendi'ye dahi[10] nevbet gelüp, anı da Limni Adası'na tard eylemeleriyle**, şu[11] kîne-i sînelerini icrâ eylediler. Bir müddet zehrâbe-keş-i kürbet-i gurbet oldukdan sonra ıtlâk ve bu def'a cümletü'l-mülk olan Sır Kâtibi Ahmed Efendi[12] ve Mâbeyinci Ahmed Bey taraflarına bir takrîble kemend-endâz-ı tehassus[13] u iltihâk olmağla, yine tahrîr-i vekāyi'e me'mûr ve hâme-cünbân-ı safha-i refâh u huzûr olup, fî zâtihî gûyende ve bi't-tab' 'arz-ı tefakkur u ihtiyâcla sâ'il-i cerrâr gibi açıkdan[14] cûyende olmağla, yalnız Vak'a-nüvîslik berekâtını[15] beher sâl yirmi bin guruşdan ziyâde fuyûzât-ı Pâdişâh-ı Hâtem-hısâle iblâğ u îsâl eyledikden başka, niçe[16] menâsıb-ı refî'aya nâ'il ve 'avâ'id-i pür-fevâ'id-i mevâ'id-i Şâhâne'ye[17] mütevâsıl olarak, güzârende-i 'azebât[18] ü esâ'il iken, iki yüz yirmi senesi cumâdelûlâ evâ'ilinde◊ nahle-i ikbâli, âb-yârî-i lutf-i Şehriyârî'yle ser-

---

1 anı A1, M1 : — N1
2 mikdârı A1 : mikdâr N1, M1
3 Mehmed A1, M1 : — N1
4 Müftî Efendi'yi N1 : Müftî'yi A1, M1
5 'aliyye'ye N1, M1 : 'aliyye A1
6 yaraşur A1 : yakışur N1, M1
7 şey' N1 : şey A1, M1
* "Eflâk ve Boğdan voyvodalarına ..... eyledi" arasındaki bilgiler bazı kısımları ihmâl edilebilir değişikliklerle, bazı kısımları özetle "*'Âsım Târîhi*'nde bunun sebebini beyân siyâkında" şeklinde *'Âsım Efendi Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VI,135'te kaydedilmiştir. Bununla beraber Cevdet Paşa bu bilgilerin bazı rivâyet ve duyumlara dayanmış olmasından hareketle güvenilir olmadıklarını da belirtmiştir.
8 üç A1, M1 : üc N1
9 müşârun ileyh 'Abdullah A1 : 'Abdullah N1 : müşârun ileyh 'Abd[ull]ah M1
10 etmeleriyle ..... dahi N1 : etmeleriyle Vâsıf Efendi'ye de A1 : ve Vâsıf Efendi'ye de M1
** *Cevdet Târîhi*'nde verilen bilgiye göre Vâsıf Efendi Midilli'ye sürülmüştür; bk. VI,137.
11 Limni ..... şu M1 : Limni'ye tard ile N1 : Limni'ye tardlarıyla A1
12 Efendi N1 : Efendi'ye A1, M1
13 bir ..... tehassus N1 : birer takrîble kemend-endâz-ı tehassus/tahsîs A1, M1
14 açıkdan N1 : — A1, M1
15 berekâtın N1 : bereketini A1, M1
16 ziyâde ..... niçe N1 : ziyâde Pâdişâh-ı Hâtem-hısâle iblâğ u îsâl eyledikden sonra, nice A1 : ziyâdeye Pâdişâh-ı Hâtem-hısâl iblâğ u îsâl eyledikden sonra, nice M1
17 mevâ'id-i Şâhâne'ye N1 : mevâ'id-i Şehriyârî'ye A1 : mevâ'id-i Şehriyârî'ye M1
18 'azebât N1, M1 : غدیات A1
◊ 1-10 Cumâdelûlâ 1220 = 28 Temmuz – 6 Ağustos 1805.

sebz ü bâlâ ve gonce-i âmâli, perver-şikârî-i feyz-i Tâcdâri'yle hâtır-ı ashâb-ı safâ-âsâ küşâde vü bûyâ olmağın[1], câh-ı Riyâset'le ser-bülend ve ol hasretü'l-küttâb olan mesned-i mu'allâ-cenâbla ercümend olmuşidi. Yirmi bir senesi şa'bânına[◊] kadar ol makām-ı vâlâ-terde[2] bâlâ-nişîn ve İbrâhîm Kethudâ ve Sır Kâtibi himmet ü müsâ'adeleriyle, kati vâfir tuhaf ve[3] nukūd ve cevâhir iddihâriyle kâm-bîn olup, bâlâda nakş-ı harîr-tahrîr u ifâde[4] olduğu üzere, bâ-emr-i hazret-i Şehriyârî nizâm-ı ra'iyyet ve ıslâh-ı pesaporta[5] ve Rusyalu **[M1 258]** sefînelerinin[6] Bahr-ı siyâh'dan men'i mâddeleri gibi gerçi Devlet-i 'aliyye'ye nâfi' me'âsire mazhar olup, lâkin Bonaparta'nm[7] tasdîkı husûsunda sâ'irlerin igrâ vü itmâ'ına mebnî pîş-kadem ve mahzâ takye kapmak zımnında Eflâk ve Boğdan voyvodalarının tebdîllerinde ba'zı mertebe cesâret[8] ilkāsiyle, ol kerîheye rükn-i akvem olmuşidi. Tâ ki târîh-i merkūmda 'ârıza-i pîrîye 'ilel-i cismânî ser-ber ve yed-i mürta'iş gibi furû-mânde-i 'amel olacağı mukarrer olmağla, Riyâset'den üftâde ve makāmına Gālib Efendi pâ-nihâde oldu. Ve[9] çend mâh mikdâr hânesinde derd-i cân-kâr ile dil-fikâr ve[10] müştagil-i tedbîr u tîmâr iken, târîh-ı mezbûrda zât-ı me'âlî-simâtından vasf-ı hayât münselib ve 'âlem-i 'ukbâya müncezib olup, [**N1 108b**] hazret-i Hâlid civârında Vâlide Sultân'ın müceddeden binâ eylediği mekteb hazîresinde[11] i'dâd olunan mezâra defîn ve vâsıl-ı rahmet-i Rabbü'l-'âlemîn oldu. Vefâtına Sürûrî merhûmun söylediği târîhdir. [Mısrâ]'[12]:

Vâsıf Ahmed-şiyem kıldı vefât
(واصفٔ احمد شیم قیلدی وفات)

Merhûm-i mûmâ ileyhin[13] inşâsında olan ta'kīd ü gılzat, tab'ında[14] olan siklet ü fezâzata dâl ve ta'bîrât-ı bî-meze ve bî-halâveti, zarâfetden[15] ve nezâket eserinden mu'arrâ olduğuna[16] eserden mü'essire intikāl edenlere bî-

1 nahle-i ikbâli ..... olmağın A1 : nahle-i ikbâli, âb-yârî-i lutf-i Şehriyârî ile ser-sebz ü bâlâ ve gonçe-i âmâli perver-şikârî-i feyz-i Tâcdârî ile hâtır-ı ashâb-ı safâ-âsâ küşâde vü pûyâ olmağın M1 : — N1

◊ 1 Şa'bân 1221 = 14 Ekim 1806 Salı.

2 vâlâ-terde N1 : vâlâda A1, M1

3 tuhaf ve N1 : — A1, M1

4 nakş-ı ..... ifâde N1 : ifâde nakş-ı harîr tahrîr u ifâde A1 : ifâde-i nakş-ı harîr tahrîr M1

5 pesaporta N1, A1 : pesaport M1

6 sefînelerinin N1 : sefâ'inlerinin A1, M1

7 Bonaparta'nın N1, A1 : Bonapart'ın M1

8 cesâret N1, A1 : hasâret M1

9 Ve M1 : — N1, A1

10 ve A1, M1 : — N1

11 hazîresinde N1, M1 : hatîresinde A1

12 Vefâtına ..... [Mısrâ]' A1 : Li-Sürûrî N1 : Sürûrî merhûmun söylediği târîhdir. Târîh M1

13 mûmâ ileyhin A1, M1 : merkūmun N1

14 tab'ında N1, A1 : tabî'atinde M1

15 ta'bîrât-ı ..... zarâfetden A1 : ta'bîrâtı bî-meze ve halâveti zarâfet N1 : ta'bîrâtı bî-meze ve halâvet ü zarâfet M1

16 olduğuna N1, A1 : olduğu M1

şâ'ibe-i işkâldir. Bizâ'a-i müzcâtına olan i'tinâ' ve tenâfüs[1] ise kaleme alınacak mâdde değildir. Cibilletinde gılzat ve humk u ru'ûnet olup, dikkat ü nezâketden[2] bî-behre olmağla, meclisine gelenlere ba'zı kaleme aldığı fıkraları[3] kırâ'et ü irâ'et eyledikce, tahsînlerine mest olup sükût ve yâhûd cüz'îce[4] engüşt-nihâd-ı istişkâl olanlara 'an-mükâberetin izhâr-ı sûret-i renciş ile âzâr eylemek[5], 'âdeti idi. Ba'zan nazm-ı[6] eş'âr vâdîsine de reftâr edüp, lâkin hak budur ki, halâve vü tulâveden 'ârî olmağla[7], nümûnesini tahrîr elbette hezl ü kahkahayı mûcib olmağla, rüsvâylığından ictinâb, ol bâbda kümeyt-i hâmeye 'inân-gîr oldu. Ve zâtında olan le'âmet ve hısset ve hemîşe küberâya 'arz-ı tefakkur ve izhâr-ı hâcetle me'ûnet-i beytiyyeye[8] müte'allık cerr ü su'âli, havsala-i takrîrden bîrûndur. Ve be-gāyet[9] hasûd-meşreb olmağla, ehl-i hüner ü ma'rifetin birisi taraf-ı Saltanat'dan mükerrem olup, eseri memdûh olduğunu işitdikde, bî-ihtiyâr dil-gîr ve vech-i münâsebetinden[10] müberrâ, seng-endâz-ı nakz[11] u taksîr olur idi. Hâlâ beyne'n-nâs kendüsüne müsned olan Târîh-i matbû', merhûm **[M1 259]** Enverî Efendi'nin musattar-ı keşîde müdevven târîhiyle mâdde-be-mâdde tatbîk olunmağla, mecmû'u bi-'ibâretihî andan menkūl olduğu nümâyan oldukda, nefsine i'tizâ ile intihâli, i'tinâ' ve iddi'âsına[12] temâmca münâkız olmağla, be-gāyet isti'câb olundu. Ve[13] fi'l-hakīka dîbâcelerden gayri münâfât yokdur.

Garâ'ibdendir ki dâ-imâ 'arz-ı fakr u ihtiyâc ile[14] dergâh-ı Saltanat'dan ve taraf-ı 'uzmâdan cerr u isti'tâ[15] eylemek 'âdeti olup, ol haslet-i deniyye vefâtına dek müntehî olmuşidi. Ba'de vefâtihî henüz İspanya'dan getürdiği yüz bin guruşluk kadar İspanya Altunu, mührüyle[16] çıkup ve ba'dehû intikāline kadar müdahharı olan **[N1 109a]** sekiz yüz kîselik mikdâr dînâr-ı tâm-

1 i'tinâ' ve tenâfüs N1 : i'tinâ ve tenâfüs A1 : i'tinâ ve teneffüs M1
2 nezâketden N1 : letâfetden A1, M1
3 fıkraları N1 : mevâddı A1, M1
4 cüz'îce N1 , A1 : cüz'îce (جزيجه) M1
5 eylemek N1, M1 : etmek A1
6 nazm-ı N1 : + ve A1, M1
7 budur ki, ... olmağla N1 : bu ki, halâve ve tulâveden 'ârî olmağla A1 : budur ki, halâvet ü tulâvetden 'ârî olduğundan M1
8 beytiyyeye A1, M1 : beyte N1
9 Ve be-gāyet N1, A1 : Hâ'in ü M1
10 münâsebetinden A1 : münâsebetden N1, M1
11 nakz A1, M1 : naks N1
12 i'tizâ ..... iddi'âsına N1 : igtirâ ile intihâbı i'tinâ ve iddi'âsına A1 : igtirâr ile intihâbı i'tinâ ve iddi'âsında M1
13 Ve N1 : — A1, M1
14 ihtiyâc ile N1, M1 : ihtiyâcla A1
15 isti'tâ N1, A1 : isti'tâf M1
16 kadar ..... mührüyle M1 : kadar İspanya Altunu, mührüyle [Metinde "Altunu" kelimesinden sonra yazılmış olan "henûz" kelimesinin üzeri çizilmiştir] N1 : İspanya Altunu, memhûruyla A1

mü'l[1]-'ayâr zuhûru, hakkında haylîce güft-gûnun bâ'is-i sudûru oldu*; Hakk *celle ve 'alâ* hazretleri cümlemize kanâ'at ihsân eyleye, âmîn.

Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye[2]

Haleb Kadısı Muhassıl-zâde 'Ömer Efendi'nin mahsûl-i hayâtı muhtevî sicill-i 'ömr-i mukadderi[3], neverdîde olduğu peyâmı, bu esnâda Der-i devlet-medâr'a resîde olmağla, iki yüz yirmi iki şehr-i rebî'ulevveli gurresinden◊ zabt eylemek üzere mütevakkıtı[4] olan sâbıkā Filibe Kadısı Muslî Mehmed Efendi'ye, mâh-ı zilhiccenin yirmi yedinci günü◊◊ târîhiyle tevcîh ve ber-vech-i isti'câl[5] 'azîmet eylemesi tenbîh buyuruldu[6]. Bi-iznihî Te'âlâ bu dahi itmâm-ı müddete nâ'il olmayup[7], dâr-ı âhırete müsta'cel olmağla, tercemesi beyânı sadedinde Kazây-ı Haleb'e mazhar olduğunun sûreti ve Haleb'de vefâtı günü burada haber-i rihletinin mesmû'iyyeti garîbelerini in-şâ'allâhu Te'âlâ tahrîr[8], mevkûl-i 'uhde-i kilk-i pâkîze-ta'bîr dir.

Nasb-ı Kādî-i Ordu-yi hümâyûn

Mekke-i mükerreme Pâyesi olup, mütevakkaten[9] Burusa Kadısı olan Dimetokalı es-Seyyid Mehmed Efendi'ye, yirmi iki muharremi gurresinden◊◊◊ zabt eylemek üzere Ordu-yi hümâyûn Kazâsı tevcîh u ihsân ve ol vechile mümtâz-ı akrân kılındı[10].

Nasb-ı Kā'im-makām-ı Rikâb-ı müstetâb

Ordu-yi hümâyûn hurûcunda Rikâb-ı müstetâb'da bir Kā'im-makām nasbı, rusûm-i mukarrere-i Devlet-i sipihr-ihtişâm olmağla, Livây-ı[11] Selânik

---

1 tâmmü'l N1, A1 : temâmü'l M1

* "Garâ'ibdendir ki dâ'imâ ..... oldu" kısmında yer alan bilgiler aynen ve "'Âsım Efendi dahi merhûm-i müşârun ileyhin terceme-i hâlini beyân sırasında der ki" şeklinde *'Âsım Efendi Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VIII,79'da kaydedilmiştir.

2 celle ve ..... 'ilmiyye N1 : Te'âlâ cümlemize kanâ'at i'tâ buyura. **Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye** A1 : Te'âlâ cümlemize kanâ'at vere. **Ba'zı tevcîhât-ı vüzerâ** M1

3 mahsûl-i ..... mukadderi N1 : sicill-i hayâtı A1, M1

◊ 1 Rebî'ulevvel 1222 = 9 Mayıs 1807 Cumartesi.

4 eylemek üzere mütevakkıtı N1, A1 : etmek üzere muvakkıti M1

◊◊ 27 Zilhicce 1221 = 7 Mart 1807 Cumartesi.

5 ber-vech-i isti'câl N1 : 'ale'l-isti'câl A1, M1

6 buyuruldu N1 : olundu A1, M1

7 olmayup N1, A1 : olup M1

8 garîbelerini ..... tahrîr N1, A1 : garîbelerinin in-şâ'[all]âhu Te'âlâ tahrîri M1

9 mütevakkaten N1, A1 : muvakkaten M1

◊◊◊ 1 Muharrem 1222 = 11 Mart 1807 Çarşamba.

10 kılındı N1 : oldu A1, M1

11 Livây-ı N1 : — A1, M1

mutasarrıfı olup, bundan mukaddemce[1] Der-i devlet-medâr'a **[M1 260]** celb ü ihzâr ve İngilizlü vak'asında Kadı-köyü'nde Muhâfız ve Nigehdâr olan Yeni-şehirli Vezîr es-Seyyid[2] Mûsâ Paşa, mâh-ı merkūmun evâhırında[◊] Bâb-ı 'âlî'ye da'vet olunup, hil'at-i Kā'im-makāmî ile dûş ü endâmı pür-zîb ü zînet kılındı.

'Acîbe[3]

Vükelâyı devlet, ol mâr-tıynet ve sûsmâr-hılkatin mülâyemet-i zâhirîsine nazaran, her dürlü kendilerinin[4] re'y ü dil-hâhlarına gerden-dâde-i mutâva'at ve emr u nehylerine mütâba'at eder mülâhazasıyla, gerçi Kā'im-makāmlık mesnedine[5] tensîb ve her vechile tasvîb edüp, lâkin 'an-karîb ne gûne zîr-gâh-ı ihtiyâlden **[N1 109b]** mekr u âl ve rıfk u sühûlet ve dehâ ile ne resme kendülere ejdehâlıklar ederek hânumân-ı 'ömr-i zindegânîlerini tahrîb eylediği, in-şâ'allâhu Te'âlâ mahallinde tahrîr u imlâ olunacakdır.

VEKĀYİ'-İ SENE[6] İSNEYN ve 'İŞRÎN ve Mİ'ETEYN ve ELF

Şurû' be[7]-ihrâc-ı Ordu-yi hümâyûn

Livâ'-i[8] şerîf-i sa'âdet-redîf obası ve hıyâm-ı sâ'ire mahallerini ta'yîn ve hendese vü tebyîn eylemek içün muharremü'l-harâmın on birinci günü[◊◊] bi'n-nefs Kethudây-ı Sadâret-penâhî ve Mektûbî ve Beylikci Efendi ve Ocak kethudâları ve çavuşları ve[9] çend nefer üstâd mühendisler ile Dâvud-paşa Sahrâsı'na 'azîmet ve vech-i münâsibi[10] üzere mevâkı'-i lâyıkasını tertîb ü ta'yîne mübâderet edüp, iki gün murûrunda mahâll-i merkūmeye darb-ı hıyâm ve tertîb ü tanzîm olunan bir kıst mevâcib Hazîne-i hümâyûn'dan ihrâc olunup, kabzına me'mûrlara teslîm ve iki gün sonra devir maslahatı dahi tetmîm olunmağla[11],

---

1 mukaddemce M1 : akdemce N1, A1
2 es-Seyyid N1, M1 : Seyyid A1
◊ 21-30 Muharrem 1222 = 31 Mart – 9 Nisan 1807.
3 **'Acîbe** A1, M1 : — N1
4 dürlü kendilerinin A1 : dürlü N1 : dürlü kendi M1
5 Kā'im-makāmlık mesnedine A1, M1 : Kā'im-makāmlığa N1
6 ejdehâlıklar ..... **SENE** A1 : ejdehâlıklar i'mâl eyleyerek hânumân-ı 'ömr ü zindegânîlerini tahrîb eylediği, in-şâ'allâhu Te'âlâ mevkı'inde zikr olunur. **VEKĀYİ'-İ SENET-İ** N1 : ejderhâlıklar i'mâl ederek hânumân-ı 'ömr ü zindegânîlerin tahrîb eylediği, in-şâ'[all]âhu Te'âlâ mahallinde tahrîr u imlâ olunacakdır. **VEKĀYİ'-İ SENE-İ M1**
7 **be** N1, A1 : — M1
8 Livâ'-i A1 : Livây-ı N1, M1
◊◊ 11 Muharrem 1222 = 21 Mart 1807 Cumartesi.
9 Kethudây-ı ..... ve M1 : Kethudâ ve Mektûbî ve Beylikci ve Ocak kethudâları ve çavuşları N1 : Kethudây-ı Sadâret-penâhî ve Mektûbî ve Beylikci Efendi ve ocak kethudâları ve cavuşları A1
10 münâsibi N1, A1 : münâsebeti M1
11 dahi tetmîm olunmağla N1 : resîde-i hayyiz-i hıtâm ve A1, M1

teşrîfât-ı seniyye ile Serdâr-ı vâlâ-makām, ser-germ-i silâfe-i 'izz ü ihtişâm oldu.

İbkā'-i[1] Vezâret-i Çelebi 'Ömer Paşa

Müşârun ileyh bir müddetden berü merfû'u'l-Vezâre Gelibolu'da ikāmet üzere olup, fîmâ-ba'd me'mûr olduğu umûrlarda ber-muktezây-ı şân-ı Vezâret îfây-ı nakd-i[2] gayret ve hıdemât-ı pesendîde izhârına bezl-i dest-mâye-i[3] miknet eylemek şartıyla, mâh-ı merkūmun dördüncü günü◊ rütbe-i sâmiye-i Vezâret'i [**M1 261**] ibkā ve Limni Cezîresi muhâfazasına ta'yîn birle çâr-mevce-i bahr-ı ıztırâbdan sâhil-res-i rehâ oldu*.

Nasb-ı Çerkacı-i[4] Ordu-yi hümâyûn

Kavâ'id-i muttaride-i Ordu-yi hümâyûn-i nusrat-makrûn üzere asker-i zafer-peyker-i İslâm'a Çerhacı nasbı lâ-büdd[5] olmağla, sâbıkā Silistire Vâlîsi el-Hâc 'Ali Paşa hazretleri, münâsib-dîd-i evliyây-ı umûr olmağın, Eğriboz ve Karesi livâları[6] ihsâniyle târîh-i mezbûrda Ordu-yi hümâyûn'a Çerkacı nasb u[7] ta'yîn ve ilbâs-i hil'atle dûş-i liyâkatı tezyîn kılındı.

Hareket-i Ordu-yi hümâyûn ez-Âsitâne-i sa'âdet-makrûn

İşbu melhame-i mu'azzama-i müstatîleye şurû'dan mukaddem, hâtır-nişân-ı bende-i bî-nişân olan [**N1 110a**] bir dâstân, mukaddime gûne sebt-i cerîde-i beyân kılınmak, münâsib-dîd-i müşîr-i zihn-i reşîd olmuşdur[8].

Mukaddime-i mergūbe[9]

Ma'lûm ola ki işbu Devlet-i seniyye-i sünniyye-i[10] 'Osmâniyye ki, fî'l-hakîka Devlet-i Muhammediyye ve saltanat-ı Kur'âniyye'dir. Makām-ı

---

1 **İbkā'-i** A1 : **İbkāy-ı** N1, M1
2 umûrlarda ..... nakd-i N1 : husûslarda kemâl-i A1, M1
3 dest-mâye-i N1 : vüs' u A1, M1
◊ 4 Muharrem 1222 =
* "**İbkā'-i Vezâret-i** ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,122-123'te kaydedilmiştir.
4 oldu ..... Çerkacı-i N1, A1 : olundu. **Nasb-ı Çerhacı-i** M1
5 hümâyûn-i ..... lâ-büdd M1 : zafer-makrûn üzere asker-i nusrat-eser-i İslâm'a Çerkacı nasbı lâzimeden N1 : nusrat-makrûn üzere asker-i zafer-peyker-i İslâm'a Çerkacı nasbı lâ-büdd A1
6 el-Hâc ..... livâları M1 : 'Ali Paşa, münâsib-dîd-i kârdânân olmağla, Eğriboz ve Livâ'-i Karesi N1 : Hacı 'Ali Paşa münâsib-dîd-i evliyây-ı umûr olmağın, Eğriboz ve Karesi livâları A1
7 Çerkacı nasb u N1 : Çerkacı A1 : Çerhacı M1
8 olmuşdur A1, M1 : oldu N1
9 **Mukaddime-i mergūbe** [Başlık buraya girmesi işaret edilerek kırmızı mürekkeple N1 110a'nın sol kenarına yazılmıştır] N1 : **Mukaddime** A1, M1
10 sünniyye-i N1, A1 : — M1

Hılâfet-i 'uzmâ ve mevkı'-i[1] Vekâlet-i kübrâ olup, besmele-i sûre-i Saltanat ve fâtiha-i Mushaf-i ferr u menkabet olan Gāzî Sultân 'Osmân Hân *eskenehullâhu*[2] *Te'âlâ fî buhbûhati'l-cinân** işbu şebistân-ı imkân-serây-ı fenâdan, serâbistân-ı 'âlem-i câvîd ü bekāya intikālinden[3] mukaddemce, dem-i âhırîn ve nefes-i vâpesînde veliyy-i 'ahdleri olan Sultân Orhân Gāzî'yi ihzâr ve cevâmi'u'l-kelim kabîlinden çend kıt'a vesâyây-ı 'âdilâne ve nesâyih-i kâmilâne[4] ile *"ed-Dînü en-nasîhatü***" hakkını edâ ve muktezây-ı sırr-ı übüvvetini[5] îfâ ve 'âmme-i a'kāb-ı saltanat-nisâblarını, ol hisse-i gā'ibe ile behre-yâb ve kâm-revâ eylemişdir.

Nasîhat ve vasıyyet-i selâse-i Sultân 'Osmân Hân bâ-veledeş Sultân Orhân Hân[6]

Cemî' vekāyi'-i dînî ve dünyevî ve bi'l-cümle[7] metâlib-i sûrî ve ma'nevîde şerî'at-i[8] Mustafavî ve tarîkat-i[9] Murtazavî'yi pîşvây-ı a'mâl ve muktedây-ı ef'âl ü ahvâl edüp, *"F'estakim kemâ ümirte****" câdde-i müstakīminden 'udûl ü inhirâf ve 'âmme-i ahkâm ve[10] evâmir u nevâhîde, medlûl-i hükm-i İlâhî ve sünen-i hazret-i[11] Risâlet-penâhî'den ser-i mû[12] tehallüf ü insırâf olunmaya ve her bir[13] emr-i mübhem ve mecmûl ve cümle-i fermûde-i Hudâ ve Rasûl'de *"F'es'elû ehle'z-zikri in kuntüm lâ ta'lemûn*[14*4]" **[M1 262]**

---

1 mevkı'-i N1, A1 : saltanat-ı M1

2 Hân *eskenehullâhu* A1 : *eskenehullâhu* N1 : Hân *eskenehu[ll]âhu* M1

* اسكنه الله تعالى فى بُحبُوحة الجنان = Yüce Allah onu cennetin orta yerine yerleştirsin (=Mekânını cennet eylesin)" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

3 intikālinden A1 : intikālden N1, M1

4 kâmilâne N1 : Husrevâne A1, M1

** الدين النصيحة = Din, öğüt vermedir" anlamına gelen bu cümle Müslim, İmân, 95; et-Tirmizî, Birr, 17, en-Nesâ'î, Bey'at, 31; ed-Dârimî, Rikāk, 41; Ahmed b. Hanbel, I/351; 2/297; 4/102'de geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, VI,459.

5 übüvvetini N1, M1 : übüvveti A1

6 gā'ibe ile ..... **Hân** M1 : gā'ible ..... Hân [Buradakilerden "**vasıyyet-i selâse-i**" kısmı buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 127b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : **Vasıyyet-i ûlâ** N1

7 bi'l-cümle A1, M1 : kâffe-i N1

8 şerî'at-i N1, M1 : şer'-i A1

9 tarîkat-i A1, M1 : sünnet-i N1

*** فاستقم كما امرت = O halde emrolunduğun gibi dosdoğru ol!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Hûd 11/112. âyetin baş kısmıdır.

10 ve N1 : — A1, M1

11 sünen-i hazret-i N1 : sünnet-i seniyye-i A1, M1

12 ser-i mû A1, M1 : — N1

13 bir M1 : — N1, A1

14 ta'lemûn N1, M1 : ta'melûn A1

*4 فاسئلوا اهل الذكر ان كنتم لا تعلمون = Eğer bilmiyorsanız, bilenlerden sorunuz" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nahl 16/43. ve el-Enbiyâ 21/7. âyetlerin ikinci yarılarında yer alan kısımlardır.

mazmûn-i hidâyet-nümûnu üzere reh-nümâyî-i pîşvâyân-ı dîn ve fetâvây-ı[1] e'imme-i güzîn ve akvâl-i 'ulemâ'-i râsihîn ile 'amel ü istişâre vü istihdâ, takdime-i kâffe-i emel oluna. Bu vasıyyet-i cüz'iyye, müştemil-i hayrât ve sa'âdât-i külliyye olduğu kazıyye-i bedîhiyyedir. **Kıt'a**[2]:

Dîn-i hakk tâc ü efser-i merd-est
Tâc-ı nâ[3]*-merd-râ ne der hûrd-est*
Kâr-ı dîn hod ne serserî kâr-est
Mülk ü[4] *dîn-râ garîb-i bâzâr*[5]*-est*[*]

Vasıyyet-i sâniye

Cümle mahkûmân[6] ve huddâm ve 'âmme-i havâss u 'avâm haklarında bi-hasebi'r-rütbe[7] [**N1 110b**] ve'l-makām, tertîb-i ihsân ü ifzâl ve ta'mîm-i in'âm ü nevâl edüp, be-tahsîs havâss-ı ehl-i İslâm, mezîd-i iclâl ü i'zâmla[8] hâ'iz-i ni'met-i 'izz ü ihtirâm olalar. Zîrâ meleke-i merhamet ü ihsân, mûceb-i cemâl-i mezâhir-i Sultânî ve me'âl-i mütehallikān-ı[9] ahlâk-ı Rahmân, müntehî-i sa'âdât-i[10] câvidânî olacağı bî-rayb ü gümândır. Fi'l-hakīka feyz-i ihsân, beden-i milket ve Cihân-bânî'ye[11] nisbet, rûh-i nefsânî ve maksim-i kuvvet olan cümle-i kuvvâ ve a'zâ'-i cihân, ol meşri'-i hayâtdan neşve[12]-mend-i kâm-rânî olurlar. Pes sâhib-i mesned-i Serverî ve serîr-ârây-ı Dâverî olan zevât-ı kirâm ve selâtîn-i 'izâm, mazhar oldukları mevâhib-i Rabb-ı min'âmda[13] sâ'ir 'ibâdı dahi şerîk ve sehîm-i i'tikād ve *"Hayrü'n-nâsî men yenfe'u'n-nâs*[**]*"* hân-ı[14]

---

1 nümûnu ..... fetâvây-ı N1, A1 : makrûnu üzere reh-nümây-ı pîşvâyân-ı dîn ve fetevây-ı M1
2 bedîhiyyedir. Kıt'a M1 : bedîhiyyedir N1 : bedîhîdir. **Kıt'a** A1
3 nâ N1 : — M1
4 ü N1, A1 : — M1
5 *bâzâr* N1, M1 : *pâzâr* A1
* دین حق تاج و افسر مرد است * تاج نامرد را نه در خورد است
کار دین خود نه سرسری کار است * ملك و دین را غریب بازار است = Hak din kişinin başındaki tac ve sorguçtur. Tac namerdin hakkı değildir. Din işi serseri işi değildir. Devlet ve din bu pazarın garîbidir" anlamına gelen Farsça bu cümleler Gazneli Senâ'î'nin şiirlerindendir; bk. Ebü'l-Mecd Âdem Senâ'î, *Hadîkatü'l-Hakîka ve Şerî'atü't-Tarîka,* yy. 1275/1858-1859, s.79.
6 mahkûmân N1, A1 : mahkûmât M1
7 bi-hasebi'r-rütbe N1 : hasbe'r-rütbe A1 : hasbe'l-mertebe M1
8 i'zâmla A1 : ikrâmla N1, M1
9 mütehallikān-ı N1, A1 : mütehallefân-ı M1
10 sa'âdât-i N1, A1 : sa'âdet-i M1
11 milket ve Cihân-bânî'ye N1 : memleket ve Cihân-bânî'ye A1, M1
12 neşve N1 : feyz A1, M1
13 min'âmda N1, A1 : me'âmide M1
** خیر الناس من ینفع الناس = İnsanların en hayırlısı insanlara faydalı olandır" anlamına gelen bu cümle, hadîs olup olmadığının bilinmediği belirtilen, ama mânâsının doğru olduğu bildirilen sözlerdendir; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* nr.1254, I,393.
14 hân-ı N1 : — A1, M1

simâtını küşâd eylemekle, ber-fehvây-ı *"Elâ inne rahmetallâhi*[1] *karîbun mine'l-muhsinîn**" nâ'il-i nevâle-i rahmet-i Rabbü'l-'âlemîn olalar. **'Arabî**[2]:

Ve ahsenü vechin fi'l-verâ vechü muhsinin
*Ve eymenü keffin fihimü keffü mun'imin***

Vasıyyet-i sâlise[3]

Çün vedî'a-i Hılâfet, a'zam-ı emânât-ı İlâhî ve emânet-i saltanat u şâhî, ecell-i menâsıb u merâtib-i[4] câhî olduğu eclây-ı bedîhîdir. Neteki Hakk sübhânehû ve[5] Te'âlâ *"İnnî câ'ilun fi'l-arzı halîfeten****" mulâtafe-i latîfesiyle, nev'-i benî[6] âdeme minnet-i 'uzmâ ve *"Huve'llezî ca'aleküm halâ'ife fi'l-arzı**4" âyet-i şerîfesiyle hil'at-pûş-ı Hılâfet olacak 'ibâd-ı pâkîze-fıtratlarına hediyye-i kübrâ 'inâyet ü i'tâ eylemişdir. Hâliyâ benden sonra sen bâ-'inâyet-i Yezdânî mütehammil-i Hılâfet-i Resûl-i Rabbânî[7] ve mütekallid-i kılâde-i Cihân-bânî olacağın derkâr olmağla, şart-ı emâneti kemâ yenbagī icrâ ve levâzım u erkânından olan *"et-Ta'zîmü li-emrillah ve'ş-şefekatü 'alâ halkıllah**5" düstûrunu vâcibe-i zimmet-i[8] himmet ü i'tinâ edüp ve her gâh *"Ve câhidû fillâh**6" meydânında eşheb-rân-ı cidd ü ikdâm ve i'lâ'-i kelimetullah mizmârında 'inân-engîz-i sa'y ü ihtimâm[9] **[M1 263]** olasın, kelâmıyla [**N1 111a**] hatm-i risâle-i[10] vasâyâ eylemişidi.

---

1 *rahmetallâhi* N1, A1 : *rahmet[all]âhi* M1

* ان رحمة الله قريبٌ من المحسنين = Bilesiniz ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır" anlamına gelen bu cümle başında yer alan "اِنَّ = Bilesiniz ki" kelimeleri dışında Kur'ân, el-A'râf 7/56. âyetin son kısmıdır.

2 'Arabî M1 : — N1

** و احسن وجهاً فى الورى وجه محسن * و ايمن كف فيهم كف منعم = İnsanlar arasındaki en güzel yüz, ihsân sâhibinin yüzüdür ve en mübârek el de yedirip içirenin elidir" anlamına gelen Arapça bu cümle Ebû Tayyib el-Mütenebbî'nin şiirlerindendir; bk. meselâ İbn Ebi'd-Dünyâ, *Kıra'd-dayf,* thk. 'Abdullah b. Hamd el-Mansûr, Riyâd 1997, I,261.

3 **sâlise** N1, A1 : **selâse** M1

4 merâtib-i N1, A1 : + ve M1

5 sübhânehû ve A1, M1 : — N1

*** انى جاعل فى الارض خليفة = Ben yeryüzünde bir halife yaratacağım" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Bakara 2/30. âyetin baş taraflarında yer alan bir kısmıdır.

6 benî N1 : — A1, M1

*4 هو الذى جعلكم خلائف فى الارض = Sizi yeryüzünde halifeler yapan O'dur" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, Fâtır 35/39. âyetin baş tarafında yer alan bir kısmıdır.

7 Resûl-i Rabbânî N1 : Rahmânî A1, M1

*5 التعظيم لامرالله و الشفقة على خلق الله = Allah'ın emrini yüceltmek, Allah'ın yarattıklarına şefkatli olmak" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

8 zimmet-i N1, A1 : + ve M1

*6 و جاهدوا فى الله = Allah uğrunda cihâd edin" anlamma gelen bu cümle Kur'ân, el-Hacc 22/78. âyetin başında yer alan bir kısımdır.

9 ikdâm ..... ihtimâm N1 : ihtimâm ve i'lâ'-i kelimetullah meclâsında/mecâlisinde 'inân-rîz-i ılgār u ikdâm A1, M1

10 kelâmıyla hatm-i risâle-i N1 : deyü hatm-i kabâle-i A1, M1

Vesâyâ-yı mezkûre bi'l-cümle evlâd ü ahfâd ve tevâbi' ve[1] müntemiyân-ı hânedân-ı pâkîze-nijâdlarının asl-ı usûl-i mu'tena ve düstûr-i ma'mûl-i muktenâları[2] olmağla, mecmû'u dâmen-i şerî'at-i garrâya dest-zen-i istimsâk ve râh-ı cihâd ü gazâya 'azm ü[3] insilâkle, hezâr hezâr zulmet-gâh-ı küfr[4] ü idbârı, şu'le-i 'âlem-tâb-ı İslâm'la pür-envâr ve nâm-ı Muhammedî[5] sâmi'a-güzârları olmayan diyâr-ı eb'adları, ezân-ı Muhammedî ile[6] velvele-dâr eylediler; *cezâhumullâhu hayra'l-cezâ'*[7]*.

Tezyîl

Sâhib-kırân merhûm Sultân Süleymân Hân hazretlerinin tevârîh nâtık olduğu üzere, üç[8] yüz altmış 'aded hısn-ı hasîn-i a'dâyı[9], menâr-ı envâr-ı dîn-i mübîn eyledikleri, vâsıl-ı derece-i sıhhat ü yakîndir.

Ve'l-hâsıl Devlet-i 'aliyye-i Muhammediyye ve saltanat-ı seniyye-i Ahmediyye[10], bin târîhine dek◊ her tarafdan 'alem-efrâz-ı gālibiyyet ve aksâm-ı erba'a-i dünyânın üç[11] kısmında belki heft-kişver zemînde hükûmet ve saltanatla hâ'iz-i şeref-i imtiyâz ü 'azamet olarak kısm-ı vesî'-i Asya'dan dört iklîm hisâbıyla Yemen ve Habeş ve Hicâz ve Cezîretü'l-'Arab ve 'Irâkeyn-i 'Arab ve 'Acem ve kâffe-i Anadolu ile Kürdistân ve Dağıstân ve[12] Ermeniyye ve Gürcistân ve Afrika'dan iklîm-i Mısır ve Sûdân ve memleket-i[13] fesîha-i Berkā'dan Tûnus ve Trablus ve Cezâ'ir[14] ve Telemsân ve Avrupa'dan ekālîm-i sâ'ire hisâbiyle bi'l-cümle Rumeli ve Mora'dan Bahr-ı Venedik sevâhili ile Dalmaçya ve memâlik-i Sırp[15] ve Bosna ve Erdel ve Macar-ı zîr u bâlâ hattâ

---

1 tevâbi' ve A1 : etbâ' ve N1 : tevâbi'-i M1

2 asl-ı usûl-i ..... muktenâları N1 : aslu'l-usûl-i mu'tena ve düstûru'l-'amel-i muktenâları/müftenâneleri A1, M1

3 râh-ı ..... ü N1 : tarîka-i enîka-i cihâd ü gazâya A1, M1

4 küfr N1, A1 : 'inâd M1

5 Muhammedî M1 : Muhammed N1, A1

6 ezân-ı Muhammedî ile N1 : — A1 : ezân-ı Muhammed birle M1

7 *cezâhumullâhu hayra'l-cezâ'/cezâ* N1, A1 : *cezâhum[ull]âhu hayra'l-cezâ* M1

* جزاهم الله خير الجزاء = Allah onları en güzel şekilde ödüllendirsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

8 **Tezyîl** ..... üç M1 : Hattâ Sâhib-kırân merhûm Sultân Süleymân Hân hazretlerinin üc N1 : **Tezyîl** Sâhib-kırân Sultân Süleymân-ı cennet-mekânın tevârîh nâtık olduğu üzere, üç A1

9 hasîn-i a'dâyı M1 : müşrikîni N1, A1

10 Devlet-i 'aliyye-i ..... Ahmediyye A1, M1 : — N1

◊ 1 Muharrem 1000 = 19 Ekim 1591 Cumartesi.

11 dünyânın üç A1 : dünyâdan üc N1 : dünyânın üc M1

12 Dağıstân ve N1 : — A1, M1

13 memleket-i M1 : milket-i N1, A1

14 Cezâ'ir N1, A1 : Cezâyir M1

15 Dalmaçya ve memâlik-i Sırp M1 : Dalmacya ve memâlik-i Sırb N1 : Dalmacya ve memâlik-i Sırp A1

Bec hudûduna varınca kadar[1] ve Bukonya [= Bukovina] ve Eflâk ve Boğdan ile Bucak ve Turla verâsından Kamaniçe ve Sahrây-ı Heyhât ve Kırım ve Deşt-i Kıbçak[2] ve etrâf-ı Bahr-ı Azak ve erâzî-i Kabartay ve Çerâkise'den Türkistân'a varınca tevsî'-i devâ'ir-i[3] memleket ve divel-i sâ'ireyi âverde-i zîr-i süyûf-i satvet ederek, âfitâb-ı saltanatları vasatu's-semâ'-i rif'at ü i'tilâya vâsıl ve taraf taraf a'dâ'[4] ve bed-hâhları, mânend-i zulmet mahv ü zâ'il olmakdan nâşi, bi'l-cümle divel-i Efrenciyye şemşîr-i İslâmiyân'dan lerzân ve müte-hâşî olurlar idi.

Ve bin târîhinden yüz târîhine[5] gelince◊, ber-muktezây-ı tekālîb-i çerh-ı gaddâr, tevsî'-i memâlik kaydından takrî'-i ezhân ü efkâr[6] ile ancak Girid ve ba'zı adalar teshîrine himmet birle, kabza-i temellükde olan memâlik muhâfazasına bezl-i nakdîne-i iktidâr olundu.

Ve yüz târîhinden[7] sonra askerînin **[N1 111b]** ahvâline nazar birle, tehâlük-i sefer cânib-i İslâmiyân'a mü'eddî-i **[M1 264]** hasâret ü hatar olduğunu teyakkun eylediklerinden nâşî terk-i sefer birle[8] etrâf-ı divele hakîmâne mu'âmele-i sulh u musâfâtı tercîh u ihtiyâra mâ-çâr oldular. Binâ'en 'aleyh tedrîcî gazâ[9] vü cihâda âheng, munkatı' ve gā'ile-i i'mâl-i tîğ u tüfeng mürtefi' olup, nüfûs-i beşeriyye[10] ise *"İzâ hulliyet ve tab'ahâ mâ'ilü âsâyişin ve hazar*"* olmağla, refte refte kâr-ı sefer mehcûr oldukca, herkes mütevaggil-i râhat ü huzûr olmağa başlayup, giderek tavr-ı hazariyyet gālib ve vaz'-ı bedeviyyet münselib oldu. Neteki bu tekallübât ü tedeniyyâtı Na'îmâ merhûm dîbâce-i *Târîh*'inde etvâr 'unvâniyle hakîmâne ve muhakkıkāne sebt[11] ü beyân eylemişdir**.

Divel-i Efrenciyye'nin ise havâss-ı İslâm'dan olan dilîrî vü besâlet ve[12] husûsan Devlet-i 'aliyye-i[13] 'Osmâniyye'nin mecbûl olduğu merdânegî vü

1 hattâ ..... kadar N1 : — A1, M1
2 Kıbçak A1, M1 : Kıbcak N1
3 devâ'ir-i N1 : dâ'ire-i A1, M1
4 a'dâ' N1 : a'dâ A1, M1
5 yüz târîhine N1, M1 : bu vakte A1
◊ 1000 - 1100 = 1591 – 1688-1689.
6 takrî'-i ezhân ü efkâr A1 : tefrîg-ı ezhân N1 : tefrî'-i ezhân ü efkâr M1
7 yüz târîhinden N1 : bu târîhden A1, M1
8 sefer birle N1 : sefer ile A1 : seferle M1
9 gazâ A1, M1 : gazv N1
10 beşeriyye N1 : beşer A1, M1
* اذا خُلّيتْ و طبعها مائل اسايش و حضر = İnsanoğlu kendi haline bırakıldığı zaman huzur ve güvene meyleder" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.
11 muhakkıkāne sebt N1, A1 : müdakkıkāne tensîb M1
** Na'îmâ'nm etvâr ile ilgili olarak verdiği bilgi için bk. Naîmâ Mustafa Efendi, *Târih-i Na'îmâ*, I,26-30.
12 ve A1 : — N1, M1
13 'aliyye-i N1 : — A1, M1

şecâ'at, dâ'imâ mevzû'-i bahs-i medh u i'tirâfları ve niçe[1] yüz seneden berü hezâr-bâr[2] tecribe vü şühûd ile mukāvemete 'adem-i kudretleri, teslîm-kerde-i erbâb-ı dirâyet ü insâfları olup, hattâ Nemçe cenerallerinden Moyto Kokola nâm gıtrîf[3], fenn-i harbe dâ'ir te'lîfinde Devlet-i 'aliyye ile kendi[4] devleti beyninde ilâ hâze'l-ân vukū'-yâfte[5] olan muhâsama ve münâsaba, kezâlik milel-i sâ'irenin Devlet-i[6] İslâmiyye ile ser-zede-i zuhûr olan muhâceme ve muhârebelerini, zemân ü mekânlarıyla yegân yegân serd ü ta'dâd ve her mel-hamede bulunan Ser'asker ve ma'reke[7]-ârây-ı ma'iyyet olan leşkerin kem-miyyet ü keyfiyyetlerini ihsâ'[8] vü îrâd edüp, Devlet-i 'Osmâniyye'nin[9] muvazzaf ocaklarını beyân ve ru'esâlarına efrâd-ı askeriyyenin[10] sûret-i itâ'at ü inkıyâdlarıyla hüsn-i tertîb ü nizâmlarını reşk ü temennâ ederek, âverde-i beyân-ı tafsîl ü tibyân[11] edüp, bu resme muntazam ve muvazzaf askere mukābele kābil olmayacağını ikrâr ve tahkīk ve kendü devleti ve divel-i sâ'ire-den Devlet-i 'Osmâniyye'ye mukābele[12] kaydına düşenleri tesfîh ü tahmîk ederek, Devlet-i seniyye[13] askerîsi nizâmına devletini tergīb ve asâkir-i[14] şecâ'at-me'âsir-i 'Osmâniyye'ye takliden kendi[15] müceddeden bir takım asker tertîb eylediğini tahrîr ile temeddüh ü mübâhât [**N1 112a**] ve hattâ bin yetmiş beş senesi◊ Köprülü-zâde merhûm[16] Fâzıl Ahmed Paşa ma'iyyetinde olan as-kerden bir mikdârını Nehr-i Raba hizâsında[17] şikest eylemekle, rişte-i musâla-hayı der-dest eylediğini nakl ile müdde'âsını isbât eylemişdir.

---

1 niçe N1, A1 : nice M1
2 bâr N1 : bâr hezâr A1 : bâ-hezâr M1
3 Moyto ..... gıtrîf A1 : Moyto Kokola nâm 'ıtrîf N1 : Müsyö Kokola (قوقوله) nâm zât M1. Metnimizde Moyto Kokola (موتو قوقوله) gibi okunabilecek şekilde yazılmış olan bu zât, ünlü İtalyan kaptan Comte de Raimond Montecuccoli (1608-16 Ekim1681) olmalıdır. Montecuccoli'nin hayatı ve eserleri için bk. meselâ "Montecuccoli", *Nouvelle biographie générale depuis...*, XXXVI,155-159.
4 kendi A1, M1 : kendü N1
5 yâfte M1 : yâb N1, A1
6 kezâlik ..... N1 : ve kezâlik divel-i sâ'irenin Millet-i A1, M1
7 ma'reke N1, M1 : ma'rekeye A1
8 ihsâ' N1 : ihsâ A1, M1
9 'Osmâniyye'nin A1, M1 : 'aliyye'nin N1
10 askeriyyenin M1 : askerînin N1, A1
11 reşk ü ..... tibyân A1 : reşk-aver ve temennâ ederek, âverde-i beyân ü tafsîl ü tibyân N1 : reşk ü temennâ ederek, tafsîl ü tibyânda im'ân M1
12 kābil ..... mukābele N1 : — A1, M1
13 seniyye N1 : 'aliyye A1, M1
14 asâkir-i N1, A1 : asker-i M1
15 kendi A1, M1 : kendü N1
◊ Metnimizde söz konusu edilen Raba [=Raab] Muhârebesi, 8 Muharrem 1075 = 1 Ağustos 1664 Cuma günü Avusturya ordusu ile gerçekleşen Saint Gotthard muhârebesi olmalıdır; bk. meselâ İ.H.Danişmend, *İOTK,* III,434.
16 merhûm N1 : — A1, M1
17 Raba hizâsmda N1 : Rapa karşusunda A1 : Raba karşusunda M1

Bu cihetle 'an-asl Devlet-i 'aliyye'nin gālibiyyetine delâlet ve *"el-Fazlu mâ şehidet bihi'l-a'dâ'u*"* beyyinesiyle, cünûd-i İslâmiyye'nin **[M1 265]** temâm mertebelerde hüsn-i nizâmına şehâdet eylediği, şübheden 'ârî emr-i gayr-i mütevârîdir. Giderek nizâm-ı asker-i İslâm'da tegayyür ü perîşânî ve bâzûy-i gayret ü ikdâmlarına kesel ü fütûr u tevânî 'ârız olup, düşmen tarafı hemîşe meşk u idmân ve İslâmiyân'a mahsûs râbıta vü intizâmı ihtilâs birle, tertîb ü tenfîz[1] ü icrâsına sarf-ı tâb ü tüvân eylemeleriyle, 'aks-i kazıyye zuhûr u[2] nümâyân olmağa başladı. [Mısrâ]':

*Turfa şâgirdî ki[3] dersî mî-dehed üstâd-râ***

Ve mesfûrun netîce-i mukaddime-i re'y ü tertîbi olan[4] nizâm, divel-i Efrenciyye beyninde şuyû' ve belki Prusya Kıralı olan Fedrikos'un [=Friedrich][5] ihtirâ' eylediği nizâma vesîle-i şurû' olup, rişte-i nizâm-ı ma'hûda askerîsini rabt ve bu sûretle Nemçe Devleti'ne galebe birle Silezya [=Silésie] Ülkesi'ni[6] zabt eyledikde, fi'l-asl bîm-i şemşîr-i cünûd-i[7] 'Osmânî, Avusturya hânedânına lerze-fiken-i hayret ve nâ-sâmânî iken, bir tarafdan dahi Prusyalu zuhûr ve il ve[8] vilâyetlerine ilkāy-ı şerr u şûr edüp, bu vechile galebe-i devleteyn Nemçelü'yü mâ-sadak-ı *"Ke'es-semeki'l-mütehayyiri beyne'l-bahreyn***"* eylemekle, zarûrî[9] tertîb-i askere mecbûr ve tanzîm-i sipâh zımnında müsâberet ve idmâna[10] mühtâc-ı sarf-ı makdûr oldu.

Gelelim Moskov tâ'ifesine; bu millet-i rezîle ve fi'e-i zelîle ile 'an-asl[11] sugūr-i İslâmiyye miyânında mübâ'adet vukū'u, Devlet-i 'aliyye-i 'Osmâ-

---

* الفضل ما شهدت به الاعداء = Fazilet, düşmanların itiraf ettiği şeydir" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.

1 tenfîz N1, A1 : tekayyüd M1

2 zuhûr u A1, M1 : — N1

3 şâgirdî ki N1, A1 : şâgird yeke M1

** طرفه شاكرد يكه درسى ميدهد استادرا = Yeni yetme talebe hocasına ders veriyor" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.

4 Ve ..... olan N1 : Mesfûrun netîce-i mukaddime-i re'y ü tertîbi olan A1 : Mesfûrun netîce-i (نتيجه) mukaddime-i re'y ü tertîbi M1

5 Fedrikos'un N1, A1 : Fridrik'in M1. Metnimizde Fedrikos okunacak şekilde yazılmış olan kişi, 1712-1786 yılları arasında yaşayan, Büyük ya da Eşsiz diye anılan Prusya Kralı Friedrich II'dir; bk. meselâ "Friedrich II", *Büyük Larousse,* IX,4308.

6 birle Silezya Ülkesi'ni N1 : ile Silezya Ülkasi'ni A1 : ile Avusturya Ülkasi'ni M1

7 cünûd-i N1, M1 : — A1

8 ve N1, A1 : — M1

*** كالسمك المتحير بين البحرين = İki deniz arasında kalmış şaşkın balık gibi" anlamına gelen Arapça bir deyimdir.

9 *Ke's-semeki'l* ..... zarûrî N1 : *Ke'l-kelbi'l-mütehayyiri beyne'l-karyeteyn* [كالكلب بين القريتين = İki köy arasında kalan [şaşkın] köpek gibi" anlamına gelen Arapça bir deyimdir] eylemekle, zarûrî A1 : *Ke'l-kelbi beyne'l-karyeteyn"* eylemekle, zarûrî ber-vech-i mezkûr verziş-i N1

10 müsâberet ve idmâna N1 : — A1, M1

11 Moskov ..... 'an-asl/'ani'l-asl N1, A1 : Rusyalu tâ'ifesine; bu millet ile 'an-asl M1

niyye *dâmet fî himâyeti'r-Rabbâniyyeh** birle[1] münâfese ve muhâsamet intifâsına 'illet olup, dört yüz seneye karîb kavm-i Tatar, 'inân-rîzî-i bâd-pây-i çapul u ılgār ile tâ'ife-i mersûmeyi cânlarından ve hânumânlarından bîzâr edüp, mukāvemetden 'âciz ve za'f u kılletleri ve kat'â âlât ve edevâtı harb ü kıtâlle 'adem-i ülfet ü ma'rifetleri mukābele[2] husûsuna hâ'il ü hâciz iken, giderek Tatar'a dahi [**N1 112b**] ba'zı mertebe tegayyür-i hâlden başka hazariyyet hâleti[3] gālib ve ten-perverlik gā'ilesi kuvvet-i sâ'ilelerini sâlib olduğundan fazla, Moskov tâ'ifesinin müdîrân-ı umûr-i devleti bir alay nâdân ve nâ-âzmûde ve gāfil ve âhâd ve efrâdları ise bilâ-fark behâyim ve nesnâs gibi[4] magz u dirâyetden müberrâ künd ü mühmel ve 'âtıl[5] iken, güzâriş-pezîr olduğu üzere Avrupa devletleri, tahsîl-i sanâyi' u fünûn ile kesb-i tereffüh ü âsâyiş ve süfün ü merâkib ve ecnâd ü ketâ'iblerini pezîrây-ı 'amel[6] ü âzmâyiş ederek, tevsî'-i dâ'ire-i ticâret ve bu takrîble[7] terfî'-i râyet-i imtiyâz ü meziyyet eylediklerine nazar ile anlara taklîd eylemek, safha-i arzûlarında câ'il, ya'nî kendüleri dahi[8] bir devlet-i müstakille olmak şîvesine samîm-i bâl ile[9] mâ'il olmalarıyla, Çâr nâmına [**M1 266**] olan kırallarınm ikāmetgâhları bulunan Moskov[10] Şehri'ne etrâf u eknâfdan üstâd sannâ'lar celb ü îrâd[11] ve müte'addid kâr-hâneler binâsı ve ta'lîm-i 'ulûm-i lâzime içün Akadimya ta'bîr olunur medreseler inşâsı gibi bâdî-i âbâdî-i memleket olacak a'mâl ü[12] hâlâta sarf-ı nakdîne-i cidd ü ihtimâm[13] edüp, Bahr-ı Hazer ile Bahr-ı Azak'da sefîneler[14] tertîbine 'azm ü niyyet ve terceme-i kütüb-i evâ'il ve İngiltere ve Fransa[15] ve sâ'ir divele-irsâl-i rüsül ü resâ'il husûslarında Rusya kırallarından ihrâz-i rütbe-i evveliyyet eden 'Aleksey nâm kıral, sadme-i merg ile üftâde-i hufra-i sa'îr[16] ve büyük oğlu Todor câ-nişîn-i peder-i dûzah-masîr[17] olup, lâkin mersûm 'akl u şu'ûrdan mahrûm ve küçük birâderi Petro bâ-vücûd-i sıgar-ı sinn ü sâl müdâhale-i umûrdan mehcûr olmağla, altı sene bu minvâl üzere

---

* دامت فی حمایة الربانیه = Rabb'in himâyesinde devam etsin" anlamına gelen Arapça duâdır.

1 *fi'l-himâyeti'r-Rahmâniyyeh"* birle : *fî himâyeti'r-Rabbâniyyeh"* ile N1, A1
2 ve kat'â ..... mukābele N1 : ahz-ı intikām A1, M1
3 hâleti N1 : — A1, M1
4 nâdân ve ..... gibi N1 : — A1, M1
5 'âtıl N1 : kâhil A1, M1
6 'amel N1, A1 : — M1
7 takrîble N1, A1 : takrîbiyle M1
8 dahi N1, A1 : — M1
9 bâl ile A1, M1 : bâlle N1
10 ikāmetgâhları bulunan Moskov M1 : ikāmetgâhı olan Moska N1 : ikāmetgâhları olan Moşkov A1
11 sannâ'lar celb ü îrâd N1 : sannâ'lar celb A1 : ve sannâ'lar celb M1
12 bâdî-i ..... ü N1 : bâdî-i âbâdî-i memleket olur A1 : âbâdî-i memleket olur M1
13 ihtimâm A1 : ictihâd N1 : ikdâm M1
14 Azak'da sefîneler N1 : siyâh'da donanmalar A1, M1
15 İngiltere ve Fransa A1, M1 : İngiliz ve Françe N1
16 sa'îr N1, A1 : zemîn M1
17 câ-nişîn-i ..... -masîr N1, A1 : pederine câ-nişîn M1

güzârende-i eyyâm u şuhûr oldular, tâ ki bin doksan üç[1] târîh-i hicrîsinde mesfûr Todor, sâha-i hayâtdan dûr ve makāmına deh-sâle olan karındaşı[2] Petro, sandalî-nişîn-i zevk u hubûr[3] oldu*. Lâkin zâtında cîn fikirlü, şeytân 'akıllu bir âfet olup, mâye-i dirâyet ü isti'dâd sebebiyle kābil-i hüner ü ma'rifet olmağla, tufûliyyeti evânından[4] berü tahsîl-i elsine vü me'ârife verziş ve kesb-i levâzim-i hükümrânîye sa'y ü gûşiş edüp, devleti müceddeden tanzîm ü tensîk ve milletinin âdâb ü etvârmı sâ'ir Avrupa halkına tatbîkle[5] mu'âmele-i ticâreti ekālîm-i sâ'ire ile[6] tervîc ve kavâ'id-i fenn-i harb üzere mu'allem asker tertîbi ile sirâc-i imtiyâz ü ibtihâcı[7] [**N1 113a**] tesrîc eylemek hulyâsı, silsile-cünbân-ı heves ü hevâsı olmağla, ibtidây-ı hâlde[8] hurde hurde tekneler inşâ ve derûn-i buhayrât ü enhârda merâsim-i ta'lîm ü te'allümü icrâ ve giderek tavâ'if-i ecnebiyyeden elli nefer intihâbla[9], Avrupa nizâmı üzere âzmâyiş-i ceng ü cidâle ibtidâ edüp, milletine dahi gayreti mûris ve sûret-i musammeme-i nizâma bâ'is olmak mülâhazasıyla tertîb eylediği neferât-ı mürettebesinin ednâ rütbesini kabûl ve ol rütbeye mahsûs vazîfe ile ziyy ü kıyâfetlerine duhûl edüp, hâkim iken âhâd-i asker gibi sergerde-i sipâhîn / mahkûmu ve umûr-i cedîdenin kemîn-gâh-ı kuvveden hayyiz-i fi'le burûzu, bu makūle ihtiyâle muhtâc idiği[10] meczûmu olup, devletinde itâ'atden gerden-pîç-i müteşettitü'n-nizâm İsterlic [=Austerlitz][11] nâm askerin[12] taht-ı zâbıtaya girmeyeceği 'iyân ve bunların vücûduyla işe **[M1 267]** yarar âhar asker tedârükü 'adîmü'l-imkân olmağla, tertîb-i cünûd-i menviyyeye teşmîr-i sâ'id-i himmet ve İsterlic[13] ocağının tahrîbine i'mâl-i mı'vel-i 'azîmet birle tasmîm eylediği asker-i cedîdi[14] meydân-ı husûlde cilve-ger ve ta'lîm-gâh-ı irâdesinde sebk-âmûz-i hüner eyledi. Ancak tevsî'-i hıtta-i memleket, menût-ı tevfîr ve teksîr-i[15] sevâd-ı cem'iyyet olduğu derkâr ve ehass-ı dil-hâh ü mütemennâsı[16] olan donanma ve ticâret

1 üç A1, M1 : üc N1
2 karındaşı N1, M1 : birâderi A1
3 hubûr N1 : huzûr A1, M1
* Metnimizde söz konusu edilen, çar Aleksey Mihailoviç ile ikinci karısı Natalya Narişkina'nın oğlu olan Büyük Petro(1672-1725)'dur; üvey kardeşi Fyodor III.'ün ölümünden sonra (nisan 1682) çar ilan edilmiştir; bk. meselâ "Petro Büyük I", *Büyük Larousse,* XVIII,9319.
4 tufûliyyeti evânımdan N1 : tufûliyyetinden A1, M1
5 âdâb ü ..... tatbîkle N1 : etvâr u âdâbını sâ'ir Avrupa halkına tatbîkle/tatbîk ile A1, M1
6 sâ'ire ile N1, A1 : sâ'irede M1
7 imtiyâz ü ibtihâcı A1, M1 : imtiyâzı N1
8 hâlde N1 : emirde tıflâne A1, M1
9 intihâbla N1, A1 : intihâbiyle M1
10 ihtiyâle muhtâc idiği N1 : hîlelere muhtâc idüği A1, M1
11 İsterlic A1, M1 : İsterlic (استره ليج) N1
12 askerin M1 : askeri N1, A1
13 İsterlic A1, M1 : İsterlic (استره ليج) N1
14 birle ..... cedîdi N1 : ile cünûd-i musammemesini A1, M1
15 tevfîr u teksîr-i A1 : tevfîr-i N1 : tevkîr u teksîr-i M1
16 mütemennâsı N1 : temennâsı A1, M1

mâddesi, sevâhil-i bahriyye temellüküne mevkūf olduğu[1] bedîdâr olduğundan mâ'adâ, ekser memâliki erâzî-i kafra[2], hâsılât ve mahsûlât eserinden bî-behre olmağla, külliyyetlü asker otarmak[3] nâ-mümkin ve sevâhil-i bahriyyeden bu'du takrîbiyle emr-i ticârete nizâm veremeyeceği müte'ayyen olmağın, evvelâ hem-civârı olan İsvec Memâliki'ne itâle-i yed-i istîlâ ve bu vechile Bahr-ı Baltık'da ittihâz-ı mersâ ve sâniyen Leh Memleketi kesîru'l-cedvâ ve[4] yesîru's-servâ bir kişver-i pür-nef'[5] u gınâ ve hargele-i cüyûşuna mer'â olmağa becâ olmağın[6], ol kutru dahi bir takrîble[7] ihtilâs, semîr-i zamîr-i nâ-sipâsı olduğundan, dîde-dûz-i dem-i fursat ve muterassıd-i vesîle-i[8] münâsebet iken, bin yüz sekiz◊ târîh-i hicrîsinde Leh Kıralı fevt[9] olmağla, sandalî-i Kıraliyyet'i[10] vücûd-i bed-bûdundan hâlî oldukda, Lehlü'nün bir fırkası Fransa[11] bey-zâdelerinden birini ihtiyâr ve âharı Saksonya Herseki olan Ağustos-i Evvel'in kıral[12] olmasını [**N1 113b**] re'y ü istîşâr[13] eylemekle, beynlerinde vukū' bulan mübâyenet *"Mesâ'ibü kavmin 'inde kavmin fevâ'idü"** vetîresince, Moskovlu'ya ser-rişte-i icrây-ı mel'anet olmağın[14], Leh hâkine askerini idhâl ve nisâr-ı tohm-i[15] mekr u âl ile nasb-ı şebeke-i[16] fend ü ihtiyâl edüp, sûretâ Ağustos'u kıral nasbı husûsuna[17] i'ânet ve fi'l-hakîka timsâl-i hayâlini pezîrây-ı sûret eyledikden sonra, Avrupa memâlikinde geşt ü güzâr birle ahvâl-i 'âlem ıttılâ'ına[18] hâhişkâr oldu. Pes İsterlic [=Austerlitz] askerini Moskov[19] Şehri'nden hurûc ve Leh Kıralı'na imdâd ü i'âne behânesiyle Leh toprağına[20] kadem-zen-i vürûd ü vülûc olmak zımnında me'mûr ve pây-i tahtında ekall-i kalîl İsterlic[21]

---

1 olduğu N1, A1 : idüği M1
2 kafra N1 : kakra ve A1 : kâfra ve M1
3 olmağla ..... N1 : olmakdan nâşî, külliyyetlü asker otarmak/onarmak A1, M1
4 ve N1 : — A1, M1
5 nef' N1 : menfa'at A1, M1
6 becâ olmağın N1 : sezâ olduğu hüveydâ olmağla A1, M1
7 takrîble N1, A1 : takrîb ile M1
8 vesîle-i N1, M1 : + ve A1
◊ 1108 = 1696-1697.
9 târîh-i ..... fevt M1 : târîhinde Leh Kıralı mürd N1 : târîh-i hicrîsinde Leh Kıralı mürd A1
10 Kıraliyyet'i N1, M1 : Kıralî A1
11 Fransa A1, M1 : Françe N1
12 kıral N1 : sandalî-nişîn-i kıralî A1, M1
13 istîşâr N1, A1 : istibşâr M1
* مصائب قوم عند قوم فوائد = Bir kavmin başına gelen belâ ve musîbetler, diğer bir kavim için fayda olabilir" anlamına gelen Arapça bir atasözüdür.
14 mel'anet olmağm N1 : mel'anet olmağla A1 : mefsedet olmağla M1
15 nisâr-ı tohm-i N1 : tohm-efşânî-i A1, M1
16 şebeke-i N1, A1 : şebîke-i M1
17 sûretâ ..... husûsuna N1 : sûret-i zâhirde/zâhirede Ağustos'u kıral nasbında A1, M1
18 birle ..... ıttılâ'ına N1 : ile ahvâl-i 'âleme ıttılâ'ı A1, M1
19 İsterlic askerini Moskov M1 : İsterlic (استره ليچ) askerini Moska N1 : İsterlic askerini Moşka A1
20 toprağına A1, M1 : türâbına N1
21 İsterlic A1, M1 : İsterlic (استره ليچ) N1

askeriyle on bin mikdâr cünûd-i mürettebe terk ü tahlîf eylemekle[1], def'-i mahzûr eyledikden sonra, Moskov'dan[2] hareket ve İngiltere ve Felemenk memâlikini seyr u temâşâ ile hakāyık ve dekāyık-ı ahvâl-i kevniyyeye mehmâ-emken kesb-i vukūf u 'ibret[3] ve Nemçe'nin makarr-ı hükûmeti olup[4] bizim lisânımızda Bec denmekle **[M1 268]** ma'rûf olan Viyana Şehri'nde tevkîf-i gerdûne-i siyâhat eyledikde, li-emrimmâ pâ[5]-beste-i visâk-ı meks olup, ârzûy-i Kıraliyyet ve Çârlık hâhişiyle dâğ ber-dil emel ü[6] hasret olan mersûm Petro'nun kız karındaşı Sofi (سوفی)[7] nâm kaydâfe-i rûzgâr, her bâr[8] îkāz-ı fitneye ibtidâr ve aralık aralık İsterlic[9] [=Austerlitz] tâ'ifesini tahrîkle isâre-i gerd-i fesâd ü nefâr[10] eylemekden hâlî olmayup, ol hılâlde birâderinin fıkdânım vicdânında ni'met ve Çârîçelik takye[11]-rübâlığma akvây-ı zerî'a-i fursat bilmekle, Leh Ülkesi'nde olan İsterlic[12] takımını tahrîk ve sebîke-i mekr u hadî'ayı kālıb-ı ıtmâ' u tesvîlde tesbîk eylemekle, Leh toprağında olan İsterlic[13], gubâr-ı fitne vü şikākı tehyîc ile[14] ihdâs-i şûriş ü gavgā edüp, asker-i cedîdi i'dâm ü imhâ kasdiyle Moskov[15] cânibine reh-peymâ oldular. Ve Moskov'ya[16] yirmi sâ'at mesâfe[17] tekarrüblerinde, asker-i cedîd anları[18] istikbâl ve 'an-âhırihim küşte-i tîğ-i istîsâl eylediler.

Bu vechile Moskov'da[19] ser-zede-i zuhûr olan ihtilâl, Viyana'da ârâm-rübây-i kıral olmağla, 'acele hinto[20]-süvâr-i isti'câl **[N1 114a]** ve Moskov[21]

---

1 mikdâr ..... eylemekle N1 : mikdâr cünûd-i mürettebe bırakmağla A1 : mikdârı cünûd-i mürettebe bırakmağla M1
2 Moskov'dan M1 : Moska'dan N1 : Moşka'dan A1
3 'ibret N1, A1 : gayret M1
4 olup N1 : olan A1, M1
5 pâ N1 : — A1, M1
6 emel ü N1, M1 : — A1
7 mersûm ..... Sofi (سوفی) N1 : merkūm Petro'nun hemşîresi Sofi (صوفی)/Sofi (سوفی) A1, M1. Metnimizde Sofi (سوفی) okunacak şekilde kaydedilmiş olan, 1682-1689 yılları arasında naibelik yapmış, I. Petro'nun kızkardeşi Sophie Alexeïevna (1657-1704) için bk. meselâ http://fr.wikipedhia.org/wiki/Sophie_Alexeïevna (erişim tarihi 9.V.2014).
8 her bâr N1 : hemâre A1 : hemvâre M1
9 İsterlic A1, M1 : İsterlic (استره لیج) N1
10 nefâr N1, A1 : nefâd M1
11 takye N1, M1 : tekye A1
12 Ülkesi'nde olan İsterlic M1 : Ülkesi'nde olan İsterlic (استره لیج) N1 : Ülkasi'nden olan İsterlic A1
13 İsterlic A1, M1 : İsterlic (استره لیج) N1
14 şikākı tehyîc ile M1 : şikākı tehyîc birle N1 : şekāyı tehyîcle A1
15 Moskov M1 : Moska N1 : Moşka A1
16 Moskov'ya M1 : Moska'ya N1 : Moşka'ya A1
17 mesâfe N1 : — A1, M1
18 anları N1 : mersûmları A1, M1
19 Moskov'da M1 : Moska'da N1 : Moşka'da A1
20 hinto M1 : + [Bu kelime, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 131a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : — N1
21 Moskov M1 : Moska N1 : Moşka A1

Şehri'ne hatt-ı tirhâl eyledikde, bakıyye-i İsterlic'i[1], eşedd-i 'ukūbetle ifnâ ve niçelerini[2] ekāsî-i bilâda nefy ü tard ile ve'l-hâsıl İsterlic[3] ocağını itfâ eyledikden sonra, askerîsini nesek-ı matlûb-i ma'hûd[4] üzere tertîb ü tensîk ve evzâ' u hey'etlerini tagyîr ile[5] Avrupa devletleri beynlerinde[6] müte'ârif ziyy ü kıyâfete tevfîk edüp, bî-müzâhim ta'yîn-i kavanîn ü merâsim ile takrîr-i reviş[7] ü âyîn ve tarsîn-i binây-ı nizâm-ı dil-nişîn eylemek sadedinde iken, Tîmûrbaş lakabı ile mülakkab İsveç Kıralı olan Onikinci Karlos[8], terfî'-i râyât-i gavgā ve Danimarka üzere tehzîz-i[9] elviye-i harb u vegā eylemekle, Moskov Çârı[10] dahi Danimarka ile ittifâkı behâne-sâz ve İsvec diyârına hücûm ü iktihâma zerî'a-perdâz olduğu esnâda, İsvec Kıralı Danimarka ile gālibâne 'akd-i müsâleme ve Leh Kıralı'm def' u teb'îd içün kādime-cünbân-ı mühâceme olduğunu Moskov Çârı ittihâz-ı fursat ve İsvec diyârına sevk-ı leşkere müsâra'at[11] edüp, Bahr-ı Baltık kenârında İngriya[12] Memleketi'ni der-ceng-i evvel âverde-i pençe-i[13] temellük ü istîlâ ve nâmına izâfetle Petroburg Şehri'ni binâ eyledi. İsvec[14] Kıralı dahi Ağustos'u Leh'den tard u ib'âd ve Leh bey-zâdelerinden birini sandalî-i Kıraliyyet'e[15] ik'âd eyledikden sonra, **[M1 269]** Moskovlu ile harb-i besûs-âsâ dûr u dirâz[16] ceng ü âşûb-i ârâm-fersâya âgāz edüp, bilâhare Leh muzâfâtından Ukranya Eyâleti'nde Poltava nâm mahalde İsvec[17] Kıralı mağlûben pey-siper-i râh-ı hezîmet[18] ve zıll-ı zalîl-i Devlet-i 'aliyye'ye ilticâ kasdiyle Belde-i Bender'de 'inân-keş-i semend-i 'azîmet olup, ma'iyyetinde olan Ponyatovski[19] nâm Lehlü Bey-zâde'yi Der-i devlet-medâr'a ba's ü isrâ ve

1 İsterlic'i A1, M1 : İsterlic'i (استره ليچى) N1
2 niçelerini N1, A1 : niceleriri M1
3 ve'l-hâsıl İsterlic M1 : ve'l-hâsıl İsterlic (استره ليچ) N1 : el-hâsıl İsterlic A1
4 -i ma'hûd N1, A1 : — M1
5 evzâ' ..... ile A1, M1 : vaz' u hey'etlerini tagyîr birle N1
6 beynlerinde N1, M1 : beyninde A1
7 -i reviş N1, A1 : -veş M1
8 lakabı ..... Karlos M1 : lakabıyla mülakkab İsvec Kıralı —/olan Onikinci Karloş N1, A1
9 tehzîz-i N1, M1 : tehzîr-i A1
10 Moskov Çârı N1 : Çâr-ı Moskov A1, M1
11 leşkere müsâra'at A1, M1 : sipâh-ı satvet N1
12 İngriya N1, A1 : انقريا M1. Metnimizde انغريا imlâsıyla yazılan bu yer, Neva Irmağı ve Ladoga Gölü kıyılarında, Karelya'da bir bölgedir; bk. meselâ "İngriya ya da İnkeri", *Büyük Larousse*, XI,5701.
13 pençe-i A1, M1 : çeng-i N1
14 İsvec N1, A1 : İsveç M1
15 Kıraliyyet'e N1 : Kıralî'ye A1, M1
16 dirâz N1 : dirâz harb u A1 : dirâz harb M1
17 Poltava ..... İsvec N1, A1 : Polnada nâm mahalde İsveç M1
18 hezîmet N1, M1 : + [Burada verilen bilgilerle ilgili olarak 131b'nin sağ kenarında metni yazan kişinin elinden çıkmış şöyle bir kayıt vardır: "Vâkı'a İsvec Kıralı'nın maglûbiyyeti Tatar Hân'ın İsvec Kıralı imdâdına geleceğine mebnî anın vaktiyle gelüp yetişmamesinden dolayı zuhûr eylediği keyfiyyeti, mufassalan *Katerina Târîhi*'nde muharrerdir. Tafsîlini isteyan târîh-i mezkûra mürâca'at buyura"] A1

Rusyalu'nun[1] Devlet-i 'aliyye'ye dahi sû'-i kasdi olduğunu inhâ ile[2] sefere hass ü igrâ eyledikde, Devlet-i 'aliyye'ye[3] bilâ-mûcib îkâ'-ı seferden imtinâ' ve hemân İsvec Kıralı'nın sâlimen diyârına 'avd ü vusûlü[4] zımnında tîğ-i iltizâmı ilmâ' eyledi.

Çâr-ı Moskov ise bu aralıkda Bahr-ı Baltık'da Finlandiya'nın[5] bir kıt'asıyla Karelya* ve Litvenya memleketlerini dahi teshîr ve Leh Ülkesi'nde dahi[6] icrây-ı mel'anet ü fesâda nasb-ı zamîr eylediğinden mâ'adâ, Kırım ve Karadeniz semtlerine de sû'-i kasda ibtidâr ve hudûd-i İslâmiyye'ye pây-endâz-ı mekr u habâset[7] [**N1 114b**] olacağı bedîdâr olmağla, üzerine sefer vukū'u lâzım ve mikdârım bildirmek emr-i mühimm olmakdan nâşî, bin yüz yirmi üç[8] senesi Baltacı Mehmed Paşa Âsitâne-i sa'âdet-intimâdan[9] livây-ı felek-fersây-ı Sipehsâlârî ile nehzat ve Boğdan'da Nehr-i Burut kenârında Falçı Geçidi'nde Çoçora[10] nâm mahalde tabûr-bend-i ikāmet olan Moskov askeri mukābilinde nasb-ı hıyâm-ı savlet[11] eyledikde**, mufassalan nigâşte-i sahâyif-i tevârîh u defâtir ve Moskovlu ağaç kabuğu yemek fıkrasıyla mesel-i sâ'ir olduğu üzere, şîr-dilân-i İslâmiyân'dan mânend-i reme-i gürâzân-ı girîzân ve kıralları gûyây-ı "el-Emân" olmağla, ber-muktezây-ı 'uluvv-i cenâb-ı Devlet-i 'aliyye, zebûn-küşlük tenezzülünü irtikâb eylemeyüp, tazarru' u niyâzlarına rû-nümây-ı[12] iş'āf ü incâh ve İsvec Kıralı'nın sâlimen[13] memleketine vusûlü, şurût-ı sâ'ireye münzamm olarak kâr-benâ-i sulh u salâh olmuşidi[14].

---

19 Ponyatovski N1 : Ponyatoski A1 : Ponyakovski M1. Metnimizde söz edilen Polonyalı Joseph Poniatowski için bk. meselâ *Biographie des Contemporains, par Napoléon,* Paris 1824, s.297.

1 Rusya'nın A1 : Rusyalu'nun N1, M1

2 ile A1, M1 : birle N1

3 'aliyye'ye M1 : 'aliyye N1, A1

4 vusûlü A1, M1 : vusûl N1

5 Finlandiya'nın A1, M1 : Katlandiya'nın N1

* Metnimizde söz konusu edilen Karelya (قارلیا) Beyaz Deniz ile Finlandiya Körfezi arasındaki bölgedir; bk. meselâ "Karelya", *Büyük Larousse,* XII,6423.

6 Ülkesi'nde dahi N1 : Memleketi'nde dahi A1 : Memleketi'nde M1

7 habâset A1 : hıyânet N1, M1

8 üç A1, M1 : üc N1

9 sa'âdet-intimâdan A1, M1 : sa'âdet'den N1

10 Falçı Geçidi'nde Çoçora N1 : Falcı Geçidi'nde Çoçoda A1, M1

11 savlet N1 : satvet A1, M1

** Sadrazam ve Serdâr-ı ekrem Baltacı Mehmed Paşa Pruth seferi için 20 Safer 1123 = 9 Nisan 1711 Perşembe günü İstanbul'dan hareket etmiş, 3 Cumâdelâhıre 1123 = 19 Temmuz 1711 Pazar günü, Osmanlı ordusunun Pruth üzerindki Faltschi = Falçi geçidinde Rus ordusunun da karşı yakadaki Cecora = Çoçora mevkiinde bulunurlarken savaş başlamıştır; bk. meselâ İ.H.Danişmend, *İOTK,* IV,4-5.

12 rû-nümây-ı A1, M1 : کوشکرای N1

13 sâlimen A1, M1 : selâmetle N1

14 olmuşidi N1, M1 : + [Burada verilen bilgilerle ilgili olarak 131b'nin sağ kenarında metni yazan kişinin elinden çıkmış şöyle bir kayıt vardır: "Musâlaha-i mezkûre Devlet-i

Ancak Moskovlu'nun dâmen-i cibilletleri, âlûde-i levs-i habâset[1] ü mekkâr ve kezzâb ü huddâ', zemîmetü'l-fıtra bir kavm-i bed[2]-millet olduğundan, pâ-nihâde-i sâha-i emn ü necât[3] oldukda, 'ahid-nâme şurûtunu icrâda girîve-kerd-i hılâf ve Azak Kal'ası'nı redd ve Leh'den askerini ihrâcla keff-i yed husûslarında reh-girây-ı[4] nakz u hılâf olmağla, Tatar Hân'ın inhâsı ve Bender'de olan İsvec Kıralı'nın tahrîz[5] u igrâsı, tekrâr Moskov üzerine îcâb-ı kârzâr[6] eylemekle, bu def'a İngilterelü ile Felemenklü'yü tevsît ile[7] **[M1 270]** vech-i sâbık üzere tahsîl-i maksûd ve tebyîn-i şurût u kuyûd olunmuşiken, yine askeri-ni Leh'den ihrâcda 'ınâd ve meclây-ı televvün ve şu'bede-kârîde ibrâz-ı sûret-i mu'tâd eylediğinden bir sene sonra, Devlet-i 'aliyye zarûrî sefer ve Pâdişâh-ı İslâm bizzât Edirne'yi veche-i (وجهه) 'azm-i meyâmin-eser eyledikde, Rusyalu yine dâmen-i recâya âvîzân ve terk-i sefer bâbında bâng-zen-i emân olmağla, emr-i musâlaha ber-vech-i merâm sûret-yâb-ı nizâm ve 'ahid-nâme, imzâ-pezîr-i hüsn-i[8] hıtâm oldukdan sonra, Petro'nun eclâf-ı[9] ahlâfı asakir-i mu'alle-meyi ve Bahr-ı Baltık'da donanmayı teksîr ederek iktisâb-ı kuvvet ve devlet-i müstecidde hey'etini istihsâlle iktinây-ı[10] mâye-i haşmet edüp[11], lâ 'an-aslin Tatar'ın tesallutu da'vâsını aralık aralık icrây-ı mâ-fi'z-zamîrine behâne-sâz[12] ve Petro'nun terk ü redde mecbûr olduğu [**N1 115a**] Azak Kal'ası'nı tahlîsa vesîle-perdâz olmağla, *"el-Küfrü milletün vâhidetün** " ittihâdı üzere[13] Nemçelü ile 'akd-i[14] muvâfakat ve i'lây-ı livây-ı fesâda şedd-i bâzûy-i müşâreketle, ikisi birden nakz-ı rişte-i silm ü salâh ve feth-i derîçe-i harb ü kifâh eylediler.

Cünûd-i mansûre-i İslâm dahi meded-kârî-i Vâhibü'l-felâh ile[15] tarafeyne i'mâl-i süyûf u rimâh eyleyerek, nihâyetü'l-emr bin yüz elli iki târîhinde Bel-gırad pîş-gâhında Nemçelü ile 'akd-i musâlaha ve bi'l-ma'iyye Rusyalu ile dahi

---

'aliyye tarafından bi'l-istîzân olmayup, kıral tarafından takdîm olunan yıldız altunlarına tama'an bilâ-istîzân tanzîm olunduğu mu'ahharan Baltacı Mehmed Paşa'nın Sadâret'den 'azline ve Re'îs-i vakt ve Kethudâ'nın katline mü'eddî olduğu tevârîhde muharrerdir"] A1

1 habâset N1, A1 : habâ'is M1
2 fıtra ..... bed N1, A1 : fıtrat bir M1
3 necât N1 : selâmet A1, M1
4 ihrâcla ..... reh-girây-ı N1, A1 : ihrâc ile keff-i yed husûslarında reh-güzây-ı M1
5 tahrîz N1, M1 : tahrîs A1
6 kârzâr N1, M1 : kâr u zâr A1
7 tevsît ile M1 : tevsît birle N1 : tevsîtle A1
8 hüsn-i A1, M1 : — N1
9 eclâf-ı N1 : eclâf ü A1 : — M1
10 istihsâlle iktinây-ı N1 : istihsâl ile iktinây-ı A1 : istihsâl ile iftinây-ı M1
11 edüp N1, M1 : — A1
12 icrây-ı ..... -sâz N1 : icrây-ı mel'anete behâne-sâz A1 : mekîdete behâne (بهانه) -sâz M1
* الكفر ملةٌ واحدة = Küfür tek millettir" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.
13 el-Küfrü ..... üzere N1, A1 : — M1
14 'akd-i N1, M1 : ittihâd-ı A1
15 felâh ile N1, M1 : felâhla A1

Azak Ka'lası'nı hedm[1] ve Leh umûruna 'adem-i müdâhale şartıyla sedd-i bâb-ı mükâfeha olunmuşidi*. Lâkin günâm-ı dimâğ-ı habâset-irtisâmları, mûrçe-i sevdây-ı Milket-i Leh ile memlû ve Ülke-i[2] Kırım, ol ahlâf-ı İblîs-i racîme akdem-i dil-hâh u ârzû olmağla, zîrgâh-ı hafâdan her bâr Lehlü'yü ifsâda ibtidâr ve îkā'-ı fitne ile miyânlarını tefrika-dâr edüp, tâ ki Leh Kıralı Üçüncü Ağustos ni'met-i hayâtdan me'yûs oldukda, Katerina nâm Çârîçe-i Rus, Leh beyzâdelerinden birini intihâb ve cebren ve kerhen kabûl etdirmek içün Leh derûnuna[3] asker idhâline şitâb edüp, Leh'in umûr-i dâhiliyyesine müdâhale ve betâ'in-i ahvâline bast-ı yed-i tegallüb ü mutâvele[4] eylemekle, Leh ehâlîsi ise iki fırka olup, bir fırkası Moskovlu'nun lâbe ve[5] tesvîlâtına firîfte ve mekr u telbîsâtına[6] şîfte olarak, zünnâr-bend-i tehâbb ü îtilâf[7] ve ferîk-ı dîğer, hud'a vü şeytanetlerine vâkıf ve fesâd-ı niyyetlerine 'ârif olduğundan nâşî[8], nâkūszen-i tenâfûr ü ihtilâf olmağla, fırka-i muhâlifenin izhâr-ı mübâyenetle metâ'-ı sabr u ârâmları **[M1 271]** târâc ve Devlet-i 'aliyye'den istimdâd ü isti'ânete lâ-'ilâc ü[9] muhtâc olmalarıyla, dergâh-ı 'inâyet-dest-gâh-ı Devlet-i[10] seniyye'ye ilticâ ve Lehlü müte'ayyinânından Po[nya]teski'yi [=Poniatowski'yi][11] dâd-hâhâne Der-i devlet-âşiyâne'ye[12] isrâ eylediler. Mesfûr dahi gelüp Moskovlu'nun Leh derûnuna[13] duhûlünü beyân ve refte refte Eflâk ve Boğdan ülkelerine maraz-ı cüzzâm gibi sereyân edeceklerini ma'rûz-ı Südde-i seniyye-i sa'âdet-bünyân edüp, Leh ve[14] Tatar gā'ilesini bu revişle mebâdâ ber-taraf eyledikden sonra, Memâlik-i mahrûse'ye pây-endâz-ı hücûme vü hasâr olmak, Deli Petro'nun Rusyalu'ya[15] olan vasıyyet-nâmesi erkânından olmağla, elbette infâzı bâbında

---

1 Rusyalu ..... hedm A1 : Moskovlu ile de/dahı Azak Kal'ası münhedim N1, M1

* Avusturya ve Rusya ile Belgrad Antlaşması'nın yapılması ve Belgrad Kalesi'nin geri almması, Azak Kalesi'nin yıkılması 14 Cumâdelâhıre 1152 = 18 Eylül 1739 Cuma günüdür; bk. meselâ İ.H.Danişmend, *İOTK,* IV,28.

2 dimâğ-ı ..... Ülke-i N1 : dimâğ-ı mel'anet-ittisâmları mûrçe-i sevdây-ı Memleket-i Leh ile memlû ve Ülkay-i A1 : dimâğı mûrçe-i sevdây-ı memleket-i Leh ile memlû ve Ülkay-ı M1

3 Leh derûnuna N1 : Leh'e A1, M1

4 mutâvele N1, A1 : mutâva'a M1

5 Moskovlu'nun lâbe ve N1 : Rusyalu'nun lâbe ve A1 : Moskovlu'nun M1

6 telbîsâtma N1 : telbîsine A1, M1

7 tehâbb ü îtilâf N1, A1 : tecârüb ü i'tilâf M1

8 niyyetlerine ..... nâşî N1 : niyyetlerine 'ârif olduğundan A1 : niyyetlerini 'ârif olduğundan M1

9 lâ-'ilâc ü N1 : — A1, M1

10 Devlet-i N1 : Saltanat-ı A1, M1

11 Poteski'yi N1, A1 : Pobeski'yi M1. Metnimizde Poteski okunacak şekilde yazılmış olan kişi, Polonyalı Joseph Poniatowski olmalıdır; bk. meselâ *Biographie des Contemporains, par Napoléon,* Paris 1824, s.297.

12 âşiyâne'ye A1, M1 : âşiyâne N1

13 Moskovlu'nun Leh derûnuna N1 : Rusyalu'nun Leh A1 : Moskovlu'nun Leh'e M1

14 ülkelerine ..... Leh ve N1 : memleketlerine maraz-ı cüzzâm gibi sereyân edeceklerini ma'rûz-ı südde-i sa'âdet-bünyân edüp, Leh ve A1 : memleketlerine kādime-cünbân olacağını, ma'rûz-ı südde-i sa'âdet-i sultân edüp M1

15 Deli Petro'nun Rusyalu'ya A1, M1 : Petro'nun Rusyalu milletine N1

[N1 115b] ifrâg-ı mâ-hasal-i iktidâr eyleyeceklerini vech-i tahkīk ve te'kîd[1] ü tevsîk üzere ifâde vü inhâ ederek, Devlet-i 'aliyye'yi sefere igrâ ve: "Ehâlî-i Leh'in nısfından ziyâdesi ednâ işârete terakkubla, âmâde-i harb ü vegādır" deyü tehvîn-i mâ-cerâ eyledikden sonra, Podolya Ülkesi'ni[2] Devlet-i 'aliyye'nin imdâdına ve istishâbına 'ivazan ihdâyâ te'ahhüd ile ıtmâ' ve rûzgâr-ı şu'bede-kâr öyle bir bâzîçe-i nâ-hemvâr tarh u îkā' eyledi.

Moskovlu'nun[3] askerini tanzîm ve sanâyi'-i harbiyyeyi meşk u ta'lîm eylediği nüvişte-i levha-i iz'ânı olmayan nâkıs-endîşân-ı[4] erkân ve kûteh-bînân-ı a'yân-ı Devlet-i ebed-bünyân[5], ihdâs-i sefere hâhiş-ker ve dil-dâde-i husûl-i nef' mukarrer olmağla, *"el-Bereketü fi'l-hareketi*"* deyerek Hâkān-ı zemân merhûm[6] Sultân Mustafa Hân hazretlerini igfâl ü tesvîl ve: "Moskovlu gibi balıkcı eşeğinin ve kürkcü köpeğinin[7] mukābeleye çehre-nümây-ı mecâl olması muhâl ve[8] Ordu-yi hümâyûn sevâhil-i Nehr-i Tuna'ya varmaksızın istîmân ile[9] taleb-kâr-ı rızây-ı Hidîv-i Dârâ-'unvân olacağı, bî-şâ'ibe-i işkâl ve tâlib-i sulh u salâh[10] olmaması 'adîmü'l-ihtimâldir" zemînlerinde mâddeyi teshîl eylediler. Mukaddemce ise Sadr-ı vakt olan Mehmed Paşa ve Şeyhulislâm Veliyyüddîn[11] Efendi ve sâ'ir nüsha-i kâ'inâta sarf-ı zihn ile vâkıf-ı ma'nâ ve sevâd-ı askerî ve keyfiyyâta imâle-i bâsıra-i dikkat ü im'ân ile[12] nükte-şinâs-i mezâyâ olan 'ukalâ'[13], terk-i sefer tarafını tercîh ve mehâzîr-i melhûzasını tebyîn[14] ü tasrîh edüp: "Askerimiz[15] vâfir müddetden berü ilkāy-ı 'asây-ı[16] harb u muhâsametle bedeviyyet tavrından[17] ferâgat ve ten-perverî ve asâyiş-i hazarî ile i'tiyâd ü ülfet eylediklerinden başka, Avrupa nizâmı üzere âmûhte olmuş askere tegallübden fazla[18] mukāvemet, 'amel-i kesîre muhtâc olduğu bî-

1 ifrâg-ı ..... te'kîd N1 : sarf-ı yârây-ı iktidâr edeceklerini vech-i tahkīk u itkān A1, M1
2 Ülkesi'ni N1 : Ülkasi'ni A1, M1. Metnimizde söz konusu edilen Podolya, bugün Ukrayna'da bir bölgedir; bk. meselâ "Podolya", *Büyük Larousse,* XVIII,9441.
3 Moskovlu'nun N1, M1 : Rusyalu'nun A1
4 endîşân-ı N1, M1 : endîşe-i A1
5 bînân-ı ..... bünyân N1 : bînân-ı a'yân A1 : bînân-ı (بنيان) a'yân M1
* البركة فى الحركة = Harekette bereket vardır" anlamma gelen Arapça bir cümledir.
6 merhûm N1, A1 : — M1
7 Moskovlu ..... köpeğinin N1 : Rusya gibi balıkcı eşeğinin ve kürkcü köpeğinin A1 Moskovlu'nun M1
8 olması muhâl ve N1, A1 : olamayacağmdan bahs ederek M1
9 varmaksızın istimân ile N1 : varmaksızın A1 : va[r]maksızın M1
10 olacağı ..... salâh M1 : — N1, A1
11 Sadr-ı vakt ..... Veliyyüddîn A1, M1 : Muhsin-zâde Mehmed Paşa, ba'dehû Şeyhulislâm Velî N1
12 ile A1, M1 : birle N1
13 ukalâ' N1 : ukalâ A1, M1
14 tebyîn N1, A1 : ta'yîn M1
15 Askerimiz N1, A1 : Asâkirimiz M1
16 'asây-ı N1, M1 : — A1
17 muhâsametle ..... tavrından N1, A1 : muhâsama ile betâ'etden M1
18 fazla N1, A1 : — M1

minnet olmağın, *'Şikestî-i*[1] *destî ve küşten-i gâv**' **[M1 272]** meselince, fevâ'id-i melhûza fevtinden sonra mazarrât-ı muhakkaka rû-nümûn olmak, agleb-i maznûn ve akreb-i mâ-yekûn olup, husûsan nakz-ı 'ahd şe'âmeti derkâr ve müstevcib-i vehâmet olduğu bedîdârdır" dedikce, hılâfgîrler te'vîlât-ı sahîfe-i 'akliyye ile akvâl-i mesrûdeyi tezyîf ve müşârun ileyhi 'ateh[2] ü ru'ûnete 'azv ile ta'nîf eylediklerinden mâ'adâ, [**N1 116a**] Fransalu[3] dahi Rusyalu'nun Petro zemânından berü tahsîl-i esbâb-ı yesâr ve tekmîl-i edevât-ı galebe vü iktidâr üzere olduklarına havâle-i cevâsîs-i enzâr eyledikce, ba'zı mülâhazât-ı dûran-dûr sâmân-rübây-ı 'akl u şu'ûrları olmağla, anlar dahi agrâz-ı nefsâniyyeleri zımnında bir tarafdan Devlet-i 'aliyye'yi sefere tahrîk eylemekle, hayr-hâh-ı dîn ü devlet olan Muhsin-zâde, ol esnâda Sadâret'den mün'azil ve Şeyhulislâm Velî Efendi dahi[4] mahfil-i hayâtdan munfasıl olup, Silahdâr Hamza Paşa gibi[5] gâret-zede-i idrâk ve 'Osmân Molla gibi mâcin ü bî-bâk müşârun ileyhimâ[6], makāmlarına ez-kazā kıyâm ve seleflerine halef-i[7] muhâlif olmalarıyla, emr-i sefer mahzûru tervîc[8] ü te'yîd husûsunda ıtlâk-ı zimâm-ı semend-i ihtimâm eylediler; *lâ havle velâ kuvvete illâ billah*[9]**.

Hattâ Sadr-ı Rum-i esbak Tatarcık 'Abdullah[10] Efendi lisânından mesmû'-i muharrir-i Hakīr'dir ki, ol eyyâmda kendüsi müderris ve 'İlm-i hikmet'e, husûsan fenn-i Hendese ve Hey'et'e[11] mümâris olmağla, bir gün Şeyhulislâm-ı müşârun ileyh kendüsini inzâr edüp, "Rusyalu Petersburg Tersanesi'nde kati vâfir ceng[12] gemileri peydâ ve İngilizlü ta'lîmi ile dâ'imâ meşk u te'allüm sularında icrâ etdikleri[13] gerçi muhakkakdır. 'Acebâ Fehlevî mâr-âsâ pîçan-pîç ü tengnâ olan Bahr-ı Baltık Boğazı'ndan Okyânûs'a[14] imrâr eyledikden sonra,

---

1 olmağın, *'Şikestî-i* N1 : olmağın, *'Şikesti-i* A1 : olmağla, *'Şikesten-i* M1

* شکستئ دستی و کشتن کاو = Elini kırman ve boğayı öldürmek" anlamına gelen Farsça bir ifâdedir.

2 'ateh N1, A1 : عنه M1

3 Fransalu A1, M1 : Françelü N1

4 dahi N1 : — A1, M1

5 gibi N1, M1 : — A1

6 müşârun ileyhimâ N1, M1 : — A1

7 halef-i N1 : hâlif-i A1, M1

8 emr-i ..... tervîc N1 : emr-i sefer mahzûrunu tervîc A1 : emri sefer mahzûriyyetini (مخطوریتنی) tercîh M1

9 lâ havle velâ kuvvete illâ billah A1, M1 : — N1

** لا حول و لا قوة الا بالله = Allah'ın izni olmaksızın ne bir zararı defedebilir, ne de bir menfaati elde edebiliriz" anlamına gelen Arapça bir cümledir.

10 -i esbak Tatarcık 'Abdullah N1 : Tatarcık 'Abdullah A1 : Tatarcık 'Abd[ull]ah M1

11 'ilm-i ..... hey'ete A1 : fünûn-i hikemiyye ve riyâzıyyeye N1 : 'ilm-i hikmet ve husûsan fenn-i hendesede M1

12 Rusyalu ..... ceng M1 : Moskovlu Petreburk Tersanesi'nde haylîce donanma N1 : Rusyalu Petreburk Tersanesi'nde kati vâfir ceng A1

13 İngilizlü ..... etdikleri N1 : İngilizlü dâ'imâ meşk u ta'lîm sularında icrâ eyledikleri A1 : İngiliz sularında dâ'imâ meşk u ta'lîm icrâ eyledikleri M1

14 Okyânûs'a A1, M1 : Bahr-ı a'zam'a N1

Sebte Boğazı'ndan Bahr-ı sefîd'e güzâr ve adalarımıza îsâl-i zarar u hasâr ve İstanbul Boğazı'nı dahi[1] sedd ü bend ile sekene-i Dâru's-saltana'yı kaht[2] ve muzâyakaya giriftâr eylemesi mümkin olur mu?" deyü istifsâr ve imkânına zâhib olanların kelâmlarını istinkâr eyledikde, çünki su'âl-i merkūm dîn ü devlete müte'allık mâdde-i külliyyeyi mutazammın olmağla, müdâhene vü tekdîrden kat'â ictinâb eylemeyüp, fenn-i[3] hendese ve coğrafya mûcebince mümkin ve mahzûr-i mezbûr vukū'u emr-i heyyin[4] olduğunu ifâde eyledikde, ol bâbda cehâleti muktezâsı üzere 'Abdullah[5] Efendi'yi techîl ü tezyîf ve zecr u ta'nîf eyledi[6]. **[M1 273]**

Bu fıkra dahi müşârun ileyh zebânından fıkra-i ûlâya zeyl[7] olarak mesmû'-i bende-i kelîledir[8] ki, merhûm Sultân Mustafa[9] fenn-i nücûma be-gāyet sâhib-i i'tinâ'[10] ve ekser dekāyık u hakāyıkına vâkıf u dânâ olmağla, hemîşe harekât ü sekenâtlarını[11] zâyiçe-i felekiyyeye tevfîk eylemek, de'b ü pîşeleri idi. **[N1 116b]** Bi-iznihî Te'âlâ küşâdî-i dervâze-i sefere ibtidâr olunduğu sâl-i merkūmda temâzüc-i[12] evzâ'-ı felekiyye muktezâsınca Moskov Çârîçesi'nin tâli'inde[13] kuvvet-i tâmme olduğundan başka, ber-mûceb-i fenn-i tencîm ol senede[14] feth-i bâb-ı sefer[15] eden devlet, elli seneden mütecâviz bî-nasîb-i nisâb-ı fevz ü zafer u[16] nusrat olacağını, ol 'asrın vâkıf-ı râz-nâme-i sipihr-i devvâr olanları nasbeler ile huzûr-i 'âlîlerine 'arz u inhâ edüp, kendüleri dahi nakden ve naklen kesb-i şu'ûr u ıttılâ' eylemişler[17] iken, hükm-i kazâ ile zihinleri[18] münharif ve te'vîlât-ı mevhûme taraflarına munsarıf[19] olmağla, galat-endîşlikle ol dâhiye-i dehyâyı derpîş eylediler. Mahzâ Lehlü'nün mev'ûdu olan Podolya Ülkesi[20] şevkı, sebel-i bâsıra-i basîret ve dârû-yi hûşber-i fikr u firâsetleri

1 adalarımıza ..... dahi N1 : adalara îsâl-i hasâr ve İstanbul Boğazı'nı A1, M1
2 kaht N1 : muhâsara A1, M1
3 fenn-i N1 : — A1, M1
4 heyyin N1 : beyyin A1, M1
5 üzere 'Abdullah N1 : 'Abdullah A1 : 'Abd[ull]ah M1
6 zecr u ta'nîf eyledi N1 : zahr u ta'nîf eylemiş A1 : zecr u ta'nîf eylemiş M1
7 zeyl A1, M1 : tezyîl N1
8 kelîledir A1 : kelîldir N1, M1
9 merhûm Sultân Mustafa A1, M1 : Sultân Mustafa merhûm N1
10 i'tinâ' N1 : i'tinâ A1, M1
11 sekenâtlarını N1, A1 : sekenâtları M1
12 Bi-iznihî ..... temâzüc-i N1 : Bi-iznihî/Bi-izn[ill]âhi Te'âlâ küşâdî-i/ küşâde-i dervâze-i sefere mübâderet olunduğu sâl-i merkūmda A1, M1
13 Moskov Çârîçesi'nin tâli'inde N1 : Rusya Çârîçesi'nin tâli'inde temâzüc-i/nümâzic-i A1, M1
14 ber-mûceb-i ..... senede A1, M1 : — N1
15 sefer N1, M1 : devlet A1
16 zafer u M1 : — N1, A1
17 eylemişler N1 : buyurmuşlar A1, M1
18 zihinleri N1 : zamîrleri A1, M1
19 munsarıf N1, A1 : mutasarrıf M1
20 mev'ûdu olan Podolya Ülkesi N1 : med'ûy olan Bodolya Ülkasi A1 : mev'ûdu olan Bodolya Ülkasi M1

oldu. Ülke-i[1] mezbûr ise cedd-i emcedleri Sultân Mehmed Hân *'aleyhi'r-rahme* hazretlerinin dest-yârî-i tîğ-i kahremânîleriyle[2] dâhil-i 'idâd-ı mülk-i Hâkānî olmuşiken, karâr-dâde olmayup, bu'd-i mesâfe sebebiyle himmet-i küllî kertesinden üftâde olmuşidi. Bu cihetle mevki'-i şevk u rağbet olmadığını dahi ba'zı hayr-hâhân-ı dûr-endîşân[3] 'arz u beyân eylemişler iken, sarf u tahvîli kābil olmayup, mirveha-i tesvîlât-ı küleh-rübâyân ile nâ'ire-i 'azm ü ısrârı müşta'il ve kendülerini ve[4] a'kāb u ahlâf-ı me'âlî-ittisâflarını mütekeddir[5] u münfa'il edecek bâr-ı girâna mütehammil oldular; *zâlike takdîru'l-'azîzi'l-'alîm**.

Biz yine sadede gelelim. el-Kıssa[6]: Merhûm Enverî Efendi'nin Târîhi'nde mufassalan sebt ü[7] beyân olunduğu üzere, bin yüz seksan iki sâl-i 'ibret-iştimâli cumâdelûlâsının yirmi beşinci günü◊ Âsitâne'de mukīm olan Rusya[8] Elçisi Obreşkof [=Obreskof]** Yedi-kulle'ye irsâl ve bu emr-i hatîre tehâlük ü isti'câl eylediler.

Tâ ki seksan yedi zilka'desinin sekizinci günü◊◊ Sultân Mustafa Hân hırâmân-ı ravza-i cinân ve merhûm ü mağfûrun leh[9] Sultân 'Abdülhamîd Hân pîrâye-bahş-ı taht-ı 'Osmâniyân[10] oldular. Ol hālde ıtfây-ı kûre-i ceng ü cidâl mümteni'u'l-ihtimâl olmağla, seksan sekiz senesine [**M1 274**] kadar*** yine[11]

1 Ülke-i N1 : Ülkây-ı A1, M1

2 Mehmed Hân ..... kahremânileriyle N1 : Mehmed'in dest-yârî-i tîğ-i kahremânîleriyle A1 : Mehmed'in dest-yârî-i tîğ-i kahremânîleri ile M1

3 -ı dûr-endîşân N1, A1 : — M1

4 kendülerini ve N1, A1 : kendüleri M1

5 ittisâflarını mütekeddir N1 : ittisâflarıyla mütekeddir A1 : ittisâflarıyla münkedir M1

* ذلك تقدير العزيز العليم = Bu, o üstün ve bilen (Allah)'ın takdîridir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-En'âm 6/96; Yâsin 36/38; Fussilet 41/12. âyetlerinin son kısımlarında yer alan bir bölümüdür.

6 Biz ..... el-Kıssa N1 : el-Kıssa A1 : — M1

7 sebt ü N1 : — A1, M1

◊ 25 Cumâdelûlâ 1182 = 7 Ekim 1768 Cuma.

8 yirmi beşinci ..... Rusya A1 : evâhırında Âsitâne'de mukīm olan Moskov N1 : yirmi beşinci günü Âsitâne'de mukīm Moskov M1

** Metnimizde Obreşkof (ابرشقوف) okunacak şekilde yazılmış olan Obreskof/Obreskow'un Yedikule'de hapsedilmesiyle ilgili olarak bk. meselâ B. von Wichmann, H. F. Eisenbach, *Chronologische Uebersicht der Russischen Geschichte von der Geburt Peters des Grossen bis auf die neuesten Zeiten,* Leipzig 1825, II,28,38. Obreskof/Obreskow'un Yedikule'de hapsedilmesi ile Enverî'de yer alan bilgi için bk. *Vekāyi'nüvis Enverî Sa'dullah Efendi ve Tarihinin I. Cildi'nin Metin ve Tahlili (1182-1188/1768-1774),* hzr. Muharrem Saffet Çalışkan, s.17. Yalnız ilgili yerde Obreskof'un hapsedilme tarihi, cumâdelûlânın ortaları olarak gösterilmektedir.

◊◊ 8 Zilka'de 1187 = 21 Ocak 1774 Cuma.

9 ve ..... leh M1 : olup N1 : ve merhûm A1

10 pîrâye-bahş-ı taht-ı 'Osmâniyân A1, M1 : *'aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân* hazretleri pîrâye-bahş-ı taht-ı 'âlî-baht-ı âsümân-'unvân N1

*** Burada 12 Cumâdelûlâ 1188 = 21 Temmuz 1774 Perşembe günü Küçük Kaynarca Antlaşması ile sona eren Rusya seferi kastedilmektedir; bk. meselâ İ.H.Danişmend, *İOTK,* IV,57.

11 yine A1, M1 : — N1

harb u kıtâl müstersilü'l-ezyâl olup, târîh-i mezbûrda Leh Ülkesi[1] husûsunda Nemçelü dahi sehîm ve bir hisse ihrâziyle dâhil-i taksîm oldu.

Ol hengâmda[2] **[N1 117a]** Puhacef [=Pugatscheff]* nâm sâhib-i hurûc, da'vây-ı Kıraliyyet'le Rusya memâlikine[3] vülûc eylemekle, kati vâfir Moskovlu teba'iyyet ve Petersburg[4] üzere seyl-i[5] nâgehânî-sıfat ilkāy-ı gulgule-i hücûm ü satvet eylemesi, terk-i gā'ile-i seferi mûcib ve Devlet-i 'aliyye ile 'akd-i sulh u musâfâtı müstevcib olmağla, ba'de'l-lüteyyâ v'elletî sene-i mezbûre cumâdelûlâsının yirmi dokuzuncu günü◊ tûmâr-ı muhâsama tayy olunup, Rusyalu'nun sefîneleri[6] Karadeniz Boğazı'ndan murûruna ruhsat ve Memâlik-i mahrûse'de bey' u şirâ ile ticârete icâzeti hâvî ve Tatar'a tasdîk-ı serbestiyyet ve Kerş[7] Limanı ile Yeni-kal'a'nm Rusyalu'ya metrûkiyyetini muhtevî yirmi sekiz mâdde üzerine[8] in'ikād-ı sulhla, iktizâ eden temessükleri terkîm ve mübâdeleten tasdîk-nâmeleri teslîm olundu.

Tatar'ın serbestiyyeti[9] mâddesi, Moskovlu'nun sahîfe-i zamîr-i mel'anet[10]-semîrlerinde rakîm olan teshîr-i Kırım husûsuna mukaddime olmağla, aralık aralık ednâ behâne ile Kırım'a tarafına hücûm ü iktihâm ve bilâhare Şâhîn Giray habâsetiyle müddet-i medîdeden berü ârzûy-i visâliyle[11] güm-kerde-i sabr u mecâl olduğu, mahbûb-i dil-ârây-ı Kırım'ı âverde-i âgūş-i igtinâm eyledi.

Ol hılâlde cemretü'l-cidâl olan Prusya Kıralı Fedrikos'un [=Friedrich] sadme-i sarsar-ı memât ile[12] livây-ı hayâtının menkûs olması**, Rusyalu'nun

1 Ülkesi N1 : Ülkasi A1, M1
2 ihrâziyle ..... hengâmda N1 — cerriyle dâhil-i taksîm oldu/olup, ol hengâmlarda A1, M1
* Metnimizde Puhacef okunacak şekilde yazılmış olan âsî Jemeljan Pugatscheff (1726-1775) için bk. meselâ Edmund Bellchambers, "Pugatscheff, Jemeljan" *A General Biographical Dictionary, Containing Lives of the Most Eminent Persons of all Ages and Nations,* London 1835, IV,50-51.
3 Kıraliyyet'le Rusya memâlikine N1 : Kıralî ile memâlik-i Rusya'ya A1 : Kıraliyyet'le memâlik-i Rusya'ya M1
4 Moskovlu teba'iyyet ve Petersburg M1 : Moskovlu teba'iyyet ve Petreburk N1 : Rusyalu teba'iyyet ve Petreburk A1
5 seyl-i N1, A1 : — M1
◊ Burada 12 Cumâdelûlâ 1188 = 21 Temmuz 1774 Perşembe günü Rusya ile imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması kastediliyor olmalıdır; bk. meselâ İ.H.Danişmend, *İOTK,* IV,57. Metnimizde tarihin 29 Cumâdelûlâ olarak gösterilmesi bir yanlışlık eseri olmalıdır.
6 Rusyalu'nun sefîneleri A1 : Moskovlu sefînelerinin N1, M1
7 serbestiyyet ve Kerş N1 : serbesiyyet ve Kerş A1 : serbesiyyet ve Kerc M1
8 üzerine A1 : üzere N1, M1
9 serbestiyyeti N1 : serbesiyyeti A1, M1
10 Moskovlu'nun ..... mel'anet N1 : Rusyalu'nun sahîfe-i zamîr-i mel'anet A1 Moskovlu'nun sahîfe-i zamîr-i mefsedet M1
11 müddet-i ..... visâliyle N1 : niçe/nice müddetden berü ârzûy-i visâlî ile A1, M1
12 Fedrikos'un ..... ile N1 : Fedrikos'un/Fridirikos'un sadme-i sarsar-ı memâtla A1, M1
** Burada söz konusu edilen, 1712-1786 yılları arasında yaşayan, Büyük ya da Eşsiz diye amlan Prusya Kralı Friedrich II'dir; bk. meselâ "Friedrich II", *Büyük Larousse,* IX,4308.

kuvvet-i[1] istidrâciyyesi erkânından olmağla, dü-bâlâ mâye-i miknet ve bîdağdağa Prusyalu'yu tahte'l-kahr isti'mâle vesîle-i tâb ü kudret olmağla, Prusyalu'yu muztarr ve Fransalu[2] ile 'akd eylediği râbıta-i ittifâk, İngilterelü'yü mugberr eylemekle[3], Rusyalu'nun bu rütbe evzâ'-ı mağrûrânesinden devleteyn-i mersûmeteyn[4] gark-âb-ı tekeddür ve Devlet-i 'aliyye hakkında kâr-bend-i dest-gah-ı kasd u fesâd olduğu, sû'-i niyyet ve husûmete nigeh-endâz-i infi'âl ü te'essür iken, Özi Suyu kenârında tarh-endâz-ı binâ olduğu Kersûn ile Kırım'ı temâşâ edüp[5] ve etrâf u eknâfa velvele-rîz-i haşmet ü i'tilâ olmak behânesiyle müttefikı olan Nemçe Çâsârı Yozepo [=Joseph][6] nâm nâbekârı da'vet ve debdebe vü dârâtla bi'r-refâka Kırım'a tahrîk-i kādime-i[7] 'azîmet eylemeleriyle, bu hâlet divel-i Avrupa'yı [**N1 117b**] tahdîş ve[8] husûsan Devlet-i 'aliyye'yi pür-teşvîş edüp: "Rusyalu'nun Nemçe ve Fransa[9] ile bu resme yek-cihetî ve ittihâdları, Prusyalu'nun harmen-i ârâm u huzûrlarını[10] **[M1 275]** berbâd ve bunların bu gûne hareketlerinden merâm, erâzî-i Devlet-i seniyye'yi[11] iktisâmdır" deyü feryâd ederek, İsveclü ile İngiltere Devleti'ne i'lâm-ı hâl ve dostâne Devlet-i 'aliyye'ye[12] dahi haber irsâl eylemekle, divel-i selâseyi Rusyalu ile Nemçelü üzerlerine[13] sefere igrâ vü ikdâm ve Lehlü'yü dahi ayaklandırmağa tahrîk-i dest-i[14] ihtimâm eyledi. Ve ol takrîble meydân bulup Leh muzâfâtından matmah-ı nazarları olan Danska ve Torun* iskelelerini zabtla igtinâm, Prusyalu'ya halîc-i bahr-ı emel ü[15] merâm olmağla, Âsitâne'de mukîm elçileri: "İngiltere Elçisi ile[16] bi'l-ittifâk Nemçelü ile Rus-

1 kuvvet-i N1, A1 : kuvve-i M1
2 olmağla ..... Fransalu A1, M1 : olmağın, Prusyalu'yu muztarr ve Françelü N1
3 ittifâk ..... eylemekle N1 : vifâk, İngilterelü'yü mugberr etmekle A1, M1
4 mersûmeteyn N1 : merkūmeteyn A1, M1
5 edüp N1 : — A1, M1
6 Yozepo N1, A1 : Porno M1. Metnimizde Yozepo okunacak şekilde yazılmış olan kişi, Germen İmparatoru ve Hasburg devletlerinin ortak nâibi Joseph II. (1741-1790) olmalıdır; bk. meselâ "Joseph II", *Büyük Larousse,* XII,6109-6110.
7 kādime-i N1, A1 : kā'ime-i M1
8 ve M1 : — N1, A1
9 Nemçe ve Fransa A1, M1 : Nemçelü ve Françelü N1
10 huzûrlarını N1 : huzûrunu A1, M1
11 bu gûne ..... seniyye'yi N1 : bu gûne hareketlerinden merâm, erâzî-i Devlet-i 'aliyye'yi A1 : hareketlerinden merâm, erâzî-i Devlet-i 'aliyye'yi M1
12 'aliyye'ye N1, M1 : seniyye'ye A1
13 Rusyalu ..... üzerlerine N1 : Rusya ile Nemçe/Nemçelü üzerine A1, M1
14 -i dest-i N1 : ve A1, M1
* Metnimizde söz konusu edilen ve yazılışlarına göre okumaya çalıştığım Danska, Polonya'nın başlıca limanı ve voyvodalık merkezi olan Danzig veya Dantzig, bugün Gdansk denilen şehirdir (bk. "Gdansk", *Büyük Larousse,* IX,4444-4445); Torun ise almancası Thorn olan Polonya'da Aşağı Vistül'ün sağ kıyısında voyvodalık merkezi olan yerdir; bk. "Torun", *Büyük Larousse,* XXII,11649.
15 emel ü N1 : — A1, M1
16 Elçisi ile N1, M1 : Elçisi'yle A1

yalu'nun murâdları, Memâlik-i İslâmiyye'yi[1] iktisâmdır" deyü hem-zebân-ı vifâk ve: "Lehlü ile İsveclü müttefik ve Rusyalu üzerine[2] i'lân-ı harb eyleyecekleri[3] mütehakkak" deyerek Devlet-i 'aliyye'yi sefere tergīb ve tehvîn-i mâdde ile i'lân-ı harb olunmağı tasvîb eylediler.

Ve bir tarafdan Moskovlu'nun bîrûn-i havze-i tehammül ü ıstıbâr ve kûh kûh[4] tekâlîf-i şâkka-i nâ-güvârları ve Nemçelü'nün[5] dahi Boğdan muzâfâtından Bukonya [=Bukovina] kıt'asına ve Una Nehri'nin öte yakasında vâki' emâkin ü bikā'a medd-i eyâdî-i tama' u âz ve Moskovlu gibi bahreynde sefâyin icrâ ve sâ'ir gûne emel ü sevdâlar ile bir cânibden ol mel'ûnlar dahi[6] tekâlîf-i tâkat-fersâya âgāz eylemeleri, vükelây-ı devleti fersûde-dimâğ ve esfâr-ı sâbıkada Devlet-i 'aliyye[7] askerinin ahvâli meşhûd ve[8] râyiha-i bârût ile bûy-i cenneti fark eylemedikleri, âzmûde-i erbâb-ı[9] şuhûd olduğundan, müftî-i 'akl-ı selîm fetvâsıyla sefer mâddesi bî-mesâğ olup, ya'nî mesfûrların vakt ü[10] hayâtlarında sefer lafzını hâme-i hayâl ile sahîfe-i vâhimeye[11] tersîm, nefs-i Devlet-i 'aliyye'yi mahz-ı[12] tesmîm olmağla, letâ'ifü'l-hiyel kā'idesine hasbe'l-maslaha ri'âyetle ahbâba telattuf ve a'dâya mudârā mu'âmelesiyle terk-i tesalluf ederek, bir eyyâm tehyi'e-i mehâmm-ı seferiyyeye ihtimâm eylemek, fütûhât-ı celîleye mazhariyyetden ercah u evlâ idiği, gerçi ol vakitde bulunan[13] nîk-endîşâna rûşenâ olup, [**N1 118a**] ancak Cezâyirlü[14] Hasan Paşa, Kapu Kethudâlığı'yla ercümend olan Yûsuf Paşa fi'l-asl[15] âhâd-i nâsdan bir Kalyoncu ümmî ve[16] 'âmî levend iken, refte refte sefâyinde neşv ü[17] nemâ bularak encâm-ı kâr müşârun ileyhe Kapu Kethudâlık'la hâ'iz-i i'tibâr olup[18], ol vesîle ile Enderûn-i hümâyûn'a ve Bâb-ı 'âlî'ye tereddüd ve ba'zı a'yân-ı devlet dâ'irelerine âmed-şud ederek, kesb-i te'ayyün ü imtiyâz ve bir müddet murûrunda bâ-rütbe-i vâlây-ı Vezâret, Mora Eyâleti'yle [**M1 276**] tayy-ı mesâfe-i tereffu' u i'tizâz[19] edüp, ba'dehû yâverî-i baht-ı sâz-kâr ile Sadr-ı bülend-kadr-ı Vekâ-

1 murâdları Memâlik-i İslâmiyye'yi N1 : merâmları Memâlik-i mahrûse'yi/İslâmiyye'yi A1, M1
2 üzerine A1 : üzere N1, M1
3 eyleyecekleri N1 : edecekleri A1, M1
4 havze-i ..... kûh N1 : havsala-i tehammül ve ıstıbâr kûh kûh A1, havsala-i tehammül ve ıstıbâr-ı M1
5 Nemçelü'nün M1 : Nemçelü N1, A1
6 mel'ûnlar dahi N1 : mel'ûnlar ile A1 : müfsidler dahi M1
7 'aliyye M1 : seniyye N1, A1
8 ve N1, A1 : — M1
9 eylemedikleri âzmûde-i erbâb-ı A1, M1 : eyledikleri âzmûde-i ashâb-ı N1
10 mesfûrların vakt ü N1 : mesfûrânın vakt-i A1, M1
11 vâhimeye N1 : vâhime A1 : dâhiyeye M1
12 mahz-ı A1, M1 : — N1
13 idiği ..... bulunan N1 : idiği/idüği, eğerçi ol vakitde bulunan 'ukalây-ı A1, M1
14 Cezâyirlü A1, M1 : Cezâ'irlü N1
15 Paşa fi'l-asl N1 : Ağa A1, M1
16 ve N1, A1 : — M1
17 ü N1, M1 : — A1
18 encâm-ı kâr ..... olup N1 : bilâhare Kapu Kethudâsı nasb olunup A1, M1
19 murûrunda ..... i'tizâz A1, M1 : güzerânında bâ-rütbe-i Vezâret'le, Mora Eyâleti'ni ihrâz N1

let'de[1] çâr-bâliş-nişîn-i karâr oldu. Lâkin sikāt-i ruvâtın nakl-i sahîhleri üzere, fî-zâtihî 'âmî-i[2] câhil ve kalyonlarda perverde merd-i gāfil olduğundan nâşî, Devlet-i 'aliyye dedikleri neden 'ibâret ve divel-i sâ'ireden dost ve düşmen devleti ne ma'nâdan kinâyet, mizâc-ı şehr ve tabî'at-ı dehr ne demekdir? Asl u furûğ-i Vezâret ve hükm-i makām-ı Vekâlet ne ma'nâdır? Bunların celâ'il ü kalâ'ilinden bî-behre ve bî-hâsıl ve[3] bizâ'a-i umûr-i hâriciyye ve dâhiliyyeden bi'l-külliyye sâde-dil olup, hemân: "Uralım alalım yoldaşım[4], arkadaşım!" dimekden gayri ifâde-i kelâma behre-i lisânı ve tebdîl-i câme ile geşt ü güzâr ezikka ve pâzâr eylemekden özge dest-mâye-i[5] hüner ü 'irfânı yoğiken, sevk-ı sâ'ika-i takdîr[6] ile mühr-i Vekâlet'le nâ'il-i istiklâl-i kâmil oldukda, imtidâd-ı eyyâm-ı Sadâret'e cûyende-i vesâ'il olduğu esnâlarda, bast u beyân[7] olunan devletlerin igrâ vü tahrîklerini hakīkate haml sûretiyle Kırım iklîmini bi-eyy-i vechin kân istihlâs[8] hulyâsına düşüp, bu serîreyi Şeyhulislâm-ı vakt bulunan zât-ı şerîfe ibrâz ve câ-be-câ ol bâbda[9] serd-i makālâta âgāz ederek, tehayyülât-ı mezkûreyi kuvveden fi'le ihrâç edeceğini Rusyalu nihânî istişmâm eylemeleriyle, Rusya Çariçesi[10] olacak delle-i muhtâle ve nefs-i emmâreden eşedd[11] mekkâre ve muğtâle olan bî-dîn, kat'â sefer husûsunu îcâb edecek evzâ' u etvârdan[12] ictinâb eylemesi zımnında, Der-i devlet-medâr'da mukīm olan Bolcakof* nâm elçisine te'kîd birle tenbîh ü telkīn eylemişidi[13].

Ancak ol târîhde Rusya Devleti'nde teferrüd, belki teferru'un ve tenemrüd eden Potemkin** nâm la'în-i[14] pür-kîn ü habâset-âğîn, Leh kıt'ası ve Özi[15] Kırı ve Kırım Adası'yla [**N1 118b**] memzûc ü mahdûd[16] olan erâzîye mâlik

1 sâz-kâr ..... Vekâlet'de N1 : kār-sâz ile Sadr-ı bülend-kadr vekâletde/vekâletinde A1, M1
2 'âmî-i N1 : ümmî-i A1 : ümmî ve M1
3 ve M1 : — N1, A1
4 alalım yoldaşım N1, A1 : yoldaşım ve M1
5 ifâde-i ..... dest-mâye-i N1 : ifâde-i kelâma lisânı ve tebdîl-i câme ile geşt ü güzâr ezikka ve pâzâr eylemekden mâ'adâ dest-mâye-i A1 : — M1
6 sevk-ı ..... takdîr N1 : sevk-ı sâ'ika-i âsümânî A1 : mesûk-ı sâ'ika-i âsümânî M1
7 bast u beyân N1 : zikr A1, M1
8 kân istihlâs N1 : istihlâs A1 : istihsâl M1
9 zât-ı şerîfe ..... bâbda A1, M1 : 'azîze ibrâz ve ba'zı mertebe N1
10 eylemeleriyle Rusya Çariçesi N1 : etmeleriyle/etmesiyle Rusya İmperatoriçesi A1, M1
11 eşedd N1 : ezyed A1, M1
12 bî-dîn ..... etvârdan N1 : bî-dîn, kat'â sefer husûsunu îcâb edecek etvâr u evzâ'dan A1 : bed-âyin, kat'â sefer husûsu îcâb edecek etvâr u evzâ'dan M1
* Metnimizde Bolcakof okunacak şekilde kaydedilmiş Rus elçisi, Jaques de Boulgakoff/Bulhakow olmalıdır; bk. meselâ *Treaties Between Turkey and Foreign Powers. 1535-1855,* London 1855, s.508,509.
13 devlet-medârda ..... eylemişidi N1 : devlet'de mukīm olan Pulhakof/Politof nâm elçisine te'kîd ile tenbîh ü tebyîn eylediği muhakkak olup A1, M1
** Metnimizde söz edilen Tavrida Prensi, Rus siyâset adamı ve Feldmareşal Grigoriy Aleksandroviç Potemkin (1739-1791) için bk. meselâ "Potemkin", *Büyük Larousse,* XVIII,9540.
14 teferru'un ..... la'în-i N1, A1 : teferruğ ve temerrüd eden Potemkin nâm şahs-ı M1
15 Özi N1 : + Suyu A1, M1
16 ü mahdûd A1, M1 : — N1

olup, başkaca prenslik[1] ve dukalık gibi hükümdârlık ve giderek kırallık sûretiyle tasarruf eylemek ve reh-yâb-ı semt-i imkân olursa, Rumeli ülkesini dahi kemend-i teshîre bend eyledikden sonra, İmperatoriçe'yi bir takrîble kahr u i'dâm birle Rusya İmperatorluğu'nu kendüsi ihtilâs ü igtinâm[2] eylemek fikr-i hâm ve sevdây-ı bî-encâmına düşmekle, ol hâ'in-i le'îm, elçi-i mesfûra Kıraliçe'nin tenbîh-nâmesine[3] mugāyir zuhûr-i sefere dâ'ir[4] sa'y ü gûşişden hâlî olmamak zımnında, şifâhen ve tahrîren ta'lîm etmiş idi[5].

Sadr-ı müşârun ileyhin bu gûne aralık aralık zebân-zed olduğu sadedler[6] elçi-i mersûmun yedine ser-rişte-i behâne olup[7], Kırım içün verilan sened mazmûnunda Özi **[M1 277]** Gölü'nden tuz almak meşrût u mukayyed[8] iken, Özi ehâlîsi mümâna'at kaydında olup ve cihât-ı sâ'ire ile serhadlü tecâvüze mübâderet ve Sinob Şehri'ne[9] konsolos nasbı lâzım iken, ehâlîsi huşûnet eyledikleri zemînlerinde bî-ser ü bün isnâd-ı mâ-lem-yekün şikâyetlere âgāz eyledikce, Sadr-ı[10] müşârun ileyh dahi Rusyalu 'ahd ü peymâna[11] mugāyir hareketle Özi Gölü'nü tecâvüz ve i'tidâ[12] ve fırârî Boğdan Voyvodası'nı teslîmden ibâ edüp ve[13]: "Mesmû'umuza göre, Potemkin Ceneral otuz bin kadar[14] müretteb asker ile re's-i hudûda gelüp, sulh u musâfâta münâfî harekâtla serhadd ehâlîsini teşvîşe giriftâr edüp, ba'zı mertebe etvârı sugūr-i İslâmiyye'ye sû'-i kasdi müş'ir olduğundan, re'âyâ vü berâyâ istiş'âr üzere olmakdadır" vâdîlerinde kaleme gelmez ba'zı cünbâlar ve nakz-ı 'ahde müte'allık bâdireler 'azv ederek ve'l-hâsıl gitdikce tarafeynden nâ'ire-i nizâ' u gavgāya işti'âl gelüp, yek-dîğere tahmîl-i töhmetle çend def'a tekerrür-i kīl ü kāl oldu.

Binâ-ber-ân Elçi-i mersûmla deyletce bi'd-defe'ât[15] 'akd-i meclis-i mükâlemât olunup, bilâhare Sadr-ı müşârun ileyhin irâdesi[16] üzere Elçi-i mersûmun tevkīfi sûret-nümâ oldu[17]. Ancak bu hareket ittifâk-ı ârâ ile pezîrây-ı

1 prenslik M1 : brenclik N1 : branslik A1
2 semt-i imkân ..... igtinâm N1 : olursa temâmî-i Rumeli'ye istîlâ ve tâli'inden müsâ'ade bulur ise, Rusya İmperatorluğu'yla ihtiyâr-ı haşmet ve i'tilâ A1, M1
3 tenbîh-nâmesine N1 : tenbîhine A1, M1
4 dâ'ir N1 : — A1, M1
5 şifâhen ..... idi N1 : hufyeten sipâriş ve ta'lîm etmiş olduğuna mebnî A1, M1
6 gûne ..... sadedler N1 : hareketinden A1, M1
7 -i behâne olup N1 : geçüp A1, M1
8 u mukayyed N1 : — A1, M1
9 mümâna'at ..... Şehri'ne N1 : men' etmekde olup ve/— cihât-ı sâ'ire ile serhadlülerin tecâvüzleri bî-gāyet ve Sinob'a A1, M1
10 eyledikleri ..... Sadr-ı N1 : ü mümâna'at kaydında oldukları zemînlerinden şikâyet eyledikde A1, M1
11 'ahd ü peymâna N1 : 'ahde A1, M1
12 i'tidâ N1, A1 : i'tidâd M1
13 ve N1, A1 : — M1
14 kadar N1 : — A1, M1
15 harekâtla ..... bi'd-defe'ât N1 : izhâr-ı hey'et-i mu'âdâta ibtidâr u iştigāl etmekdedir" deyerek tarafeynden nâ'ire-i gavgāya germiyyet ü işti'âl gelmeğe/gelmekliğe başlayup, binâ'en 'aleyh ol bâbda Elçi-i mersûmla/mersûm ile çend def'a A1, M1
16 Sadr-ı ..... irâdesi N1 : irâde-i müşârun ileyh A1, M1
17 sûret-nümâ oldu N1 : mütebeyyin olup A1, M1

sûret olduğunu îmâ kasdına mebnî, bi'l-cümle 'ulemâ'[1] ve ricâl ve ocakluyân ve sâ'ir erbâb-ı şûrâyı[2] Bâb-ı 'âlî'ye celb ü îrâd ve Elçi'yi dahi ihzâr birle müsâfir odasında[3] ik'âd eyledikden sonra, cümle ile 'akd-i encümen-i meşveret [**N1 119a**] ve karâr-ı meclis gâh bi'l-vâsıta ve gâh bi'l-müşâfehe müşârun ileyh tarafından mersûma ifâde[4] olundukca: "Bu bâbda lâ ve na'am deyecek cevâbım yokdur. İrâde kendülerinindir" kelâmından[5] gayri harf-i vâhid tefevvüh eylemez idi. Meclis-i Şûrâ'ya meclûb olan zevât ise müşârun ileyhin bi-eyy-i hâl sefer husûsu zamîrinde rîşe-sâ'ir-i istikrâr ve ol bâbda pây-efşür-i 'inâd ü ısrâr olduğu ma'lûmları olup ve fî zâtihî kadr u hürmet bilmez, 'arîzu'l-kafâ, söz bilmez, ru'ûnet sâhibi muta'assıb olmağla, bî-hûde mu'âraza eylemek kendü nefslerine da'vet-i mazarrat kabîlinden olmağla, kimi *"Selâmetü'l-insân*"* sâhasında 'inân-keş-i semend-i lisân ve kimi *"Sadeka'l-emîr**"* mısdâkıyla mümâşât ve muvâfakat 'arsasında tâziyâne-zen-i sütûr-i zebân olup, derûnunda cevher-i hamiyyetle hayr-hâhî-i dîn ü devlet melekesi gālib olan savâb-endîşân, işmâm-ı râyiha-i nakz-ı 'ahdden başka ahvâl-i 'âlemi tela'süm ederek iş'âr birle, te'kîd-i müsâlahaya mübâderet her vechile hayırlu olduğunu işrâb ü beyân eyledi.

Sadr-ı müşârun ileyh ihtilâf-ı ârâ'-i hüzzârı müşâhede eyledikde, infisâh-ı 'azîmet endîşesinden hemân bî-ma'nâ: "İşte bu kâfirin[6] hâli böyledir" deyerek der-'akab mersûmu Yedi-kulle'ye nakl içün[7] fermân ve bilâ-te'hîr Halîc-i İstanbul'da ve sâ'ir Memâlik-i mahrûse iskelelerinde bulunan Rusya sefînelerinin zabt olunmaları[8] bâbında neşr-i evâmir-i 'âlî-şân eyledi. Ve yine yevm-i merkūmda Sadr-ı müşârun ileyh hem-zebân ve bu vâdîde hem-'inânı olan Şeyhulislâm ile Rikâb-ı müstetâb-ı Hidîv-i Dârâ-Gulâm türâbına rûy-mâl olup, Moskovlu'nun Memâlik-i mahrûse'ye te'addî ve nakz-ı 'ahd ile bağteten hücûma tesaddî eylediklerine mebnî üzerlerine[9] şer'an ve mülken sefer îcâb

---

1 'ulemâ' N1 : 'ulemâ A1, M1
2 şûrâyı A1, M1 : şûrâ N1
3 odasmda N1, A1 : odasına M1
4 ifâde N1 : ifâdeye mübâderet A1, M1
5 kendülerinindir" kelâmından N1 : kendilerinindir" makālesinden A1, M1
* سلامة الانسان = İnsanın esenliği" anlamına gelen bu kelimelerle "سلامة الانسان فى حفظ اللسان = *Selâmetü'l-insâni fî hıfzı'l-lisân* = İnsanın esenliği, dilini tutmasını bilmesindedir" anlamına gelen Arapça atasözüne telmîh söz konusudur.
** صدق الامير = Hükümdar doğrusunu buyurmuştur" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
6 eylemez idi ..... kâfirin N1 : etmeyüp, Meclis-i Şûrâ'da ise meclûb olan zevât kimi, *"Sadeka'l-emîr"* mümâşâtiyle sefer tarafını tercîh ve kimi mebâdî ve gāyâtını/gāyetini hakk-ı te'emmül birle, te'kîd-i musâlahaya tela'süm ederek tergîb sûretini telmîh eylediler. Sadr-ı müşârun ileyh ihtilâf-ı ârâyı müşâhede edicek infisâh-ı 'azîmet endîşesinden hemân bî-ma'nâ: "İşte bu/bunun kâfirin/— A1, M1
7 nakl içün N1 : nakl ile A1 : nakle M1
8 zabt olunmaları N1 : zabtları A1, M1
9 hem-zebân ..... üzerlerine N1 : ve hem-kâm ve hem-zebânları olan Müfti'l-enâm —/hazretleri, Rikâb-ı müstetâba rûy-mâl olup, Rusyalu üzere A1, M1

eylediğini 'arz u takrîr eylediklerinde, mülhime-i esrâr-ı âsümânî olan zamîr-i münîr-i Cihân-bânî'de işbu seferin mebâdî ve gâyâtı münkeşif olmağla, bir dürlü cevâz-dâde olmayup, hakîmâne te'kîd-i sulh husûsuna sa'y ü ihtimâm eylemelerini emr u ifâde eyledikce, gûnâ-gûn mehâzîr beyân ve min-ba'd sefer açılmakdan gayri çâre ve imkân kalmadığını teshîl-i mâdde ederek ma'rûz-i huzûr-i Pâdişâh-ı kerâmet-'ünvân eylediler.

Hulâsa-i kelâm teşdîd-i ilhâh u ibrâmları vesîle-i incâh-ı merâm olmağla, Pâdişâh-ı âgâh **[N1 119b]** ve Halîfe-i bâ-intibâh hazretleri bu bâbda pek müte'essir ve be-gâyet mehmûm u mütekeddir olup, nâ-çâr ser-cünbân-ı istircâ' u istinkâr olarak sûret-i ruhsatı bilâ-tasrîh îmâ vü işâretle iş'âr buyurdular*.

Kapudan-ı deryâ Cezâ'irlü Hasan Paşa ol hengâmda deryâda bulunmağla, ba'de tekarruri's-sefer Âsitâne'ye vürûd eyledikde, Sadrıa'zam'ın bu bâbda tehâlük ü ta'cîlini takbîh ü istihcân eyledi**.

Çün Elçi-i mersûmun müte'allikâtiyle resm-i devlet üzere Yedi-kulle'ye nakl olunduklarını Beyoğlu hayâlhânesinde mukîm olan divel elçileri istimâ' eylediklerinde, derhâl devletlerine kuryerler ihrâciyle ihbâra isrâ' eylediler. Ve çend rûz zarfında Rusya İmperatoriçesi'nin esnây-ı râhda gelmek üzere olan kuryeri bilâ-haber zuhûr ve kazıyyeye kesb-i şu'ûr eyledikde, elçilerine hıtâben hâmil olup, mefhûmu Devlet-i 'aliyye ile vechen mine'l-vücûh seferi mûcib olacak hâlâtdan mücânebet ve menfûrları olan mevâdd her ne ise tesviyesine müsâra'at eylemek tenbîhât-ı ekîdesini muhtevî olan tahrîrâtı hufyeten Nemçe Elçisi'ne i'tâ, ol dahi bi-'aynihâ Bâb-ı 'âlî'ye takdîm eylemekle, gerçi bi'l-cümle ricâl-i devletin manzûr u ma'lûmları olup, lâkin çi-fâ'ide ba'de harâbi'l-Basra hulâsa Sadr-ı 'âlî-makām hazretleri mesned-i Sadâret'de temâdî-i eyyâm-ı ârâm ümniyyesine mebnî kapanması müşkil öyle bir mihnet kapusunu küşâd ve Memâlik-i mahrûse'yi harâb-âbâd eyledi. Bu şîve bi-'aynihî selefde Kara Mustafa Paşa'nın ve Şehîd 'Ali Paşa'nın*** ehven min-beyti'l-'ankebût delâ'ile

---

* "İrâde kendülerinindir ..... buyurdular" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* III,25-26'da kaydedilmiş gibi gözüküyor. Ayrıca burada meşveretin ve sonucunun padişaha arzının 3 Zilka'de 1201 (17 Ağustos 1787) Perşembe günü gerçekleştiği belirtilmektedir.

** Kapudan-ı deryâ ..... eyledi" kısmındaki bilgiler ihmâl edilebilir değişikliklerle, muhtemelen buradan almarak, fakat "sikātdan menkūldür" kaydıyla *Târîh-i Cevdet,* III,26'da kaydedilmiştir. Cevdet Paşa burada Âsım Efendi'nin savaşın çıkmasında Yûsuf Paşa'mn rolünü pek fazla büyüttüğünü, o sırada ne yapılırsa yapılsın Rusya'nın tutumu karşısında savaşın kaçınılmaz olduğunu da belirtmiştir.

*** Metnimizde söz konusu edilen kişilerden, Batı'da "Kara", Türkiye'de "Merzifonlu", öldürülmesinden sonra ise "Maktûl" sıfatlarıyla anılan Osmanlı Sadrıa'zamı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa (ö.1095/1683) için bk. meselâ Abdülkadir Özcan, "Merzifonlu Kara Mustafa Paşa", *DİA,* Ankara 2004, XXIX,246-249; kaynaklarda Silahdar ve Damad unvanlarıyla da anılan, Avusturyalılar ile yapılan savaşta askeri cesâretlendirmek için harekete geçtiği sırada vurulan Osmanlı Sadrı'azamı Şehîd 'Ali Paşa (ö.1128/1716) için bk. meselâ Abdülkadir Özcan, "Şehid Ali Paşa", *DİA,* İstanbul 2010, XXXVIII,433-434.

teşebbüsle[1] nakz-ı 'ahd ve hılâf-ı rızây-ı selâtîn-i zemân, feth-i bâb-ı sefer eylediklerine mesîl olup, lâkin anların zararlarına yine[2] nefsleri siper oldukdan sonra çok vakit mütemâdî olmayup, bunun mazarratı bu âna kadar müstemirr olmakdadır.

Tenbîh der-şân-ı selâtîn-i 'izâm-ı 'Osmâniyye[3]

Matla'-ı 'inâyet-i Sübhânî'den hâcib-i mühr-i saltanat-ı 'Osmânî, dâ'ire-i şuhûdu felek-i çârumîn-âsâ nûrânî eylediği hengâmdan berü, tevârîh-i 'Os-

---

1 u takrîr eylediklerinde ..... teşebbüsle N1 : -ı dergâh-ı ebediyyü'l-iclâl eylediklerinde, ol Pâdişâh-ı zemân ve Halîfe-i Rasûl-i Rabb-i müste'ân hazretleri, mertebe-i velâyet ve menzile-i kerâmet sâhibi zât-ı celîletü'l-evsâf ve suver-i şu'ûn-i esrâra zamîr-i münîrleri âyîne-i sâf-ender-sâf olmağla, sefer vukū'unu **[M1 278]** bir vechile tecvîz ü tasvîb ve râyet-i kerâmet-sirâyet ruhsatlarını kat'â ol semte tehzîz ü takrîb etmamişiken/etmamiş iken, beyân-ı mehâzîr ve mâddeyi teshîl ü teysîr ederek, âhıru'l-emr ibrâmları vesîle-i istihsâl-i merâm oldu. —/Hattâ merhûm cennet-mekân *'aleyhi't-rahmetü ve'l-gufrân* (عليه الرحمة و الغفران = Allah'ın rahmet ve mağfireti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça duâ cümlesidir) —/hazretleri fî zâtihî veliyyullah ve hakāyık u dekāyık-ı ahvâl-i 'âleme 'ârif ü âgâh olmağla, ol bâbda pek müte'essir ve be-gāyet mütekeddir olup, nâ-çâr ser-cünbân-ı istircâ' u istinsâr olarak, şâ'ibe-i ruhsatı bilâ tasrîh imâ yü iş'âr buyurdukları, ol evânda bulunan erkândan tahkīk-kerde-i mühārrir-i Fakīr'dir. Kapudan Cezâyirli Hasan Paşa ol hengâmda deryâda bulunmağla, Âsitâne'de mevcûd olmayup, ba'de takrîri's-sefer vârid olmağın, Sadr-ı müşârun ileyhin bu bâbda tehâlük ü ta'cîlini takbîh ü istihcân eylediği dahi sikātdan menkūldür. Çün elçi-i mesfūrun/mersûmun müte'allikātiyle resm-i devlet üzere Yedikulle'ye nakl olunduklarını, Beyoğlu havâlisinde mukīm olan divel elçileri lede'l-istimâ', der-'akab devletlerine kuryer ihrâçiyle ihbâra isrâ' eylediler. Ve çend rûz zarfında Rusya İmperatoriçesi'nin gelmek üzere esnây-ı râhda olan kuryeri bilâ-haber zuhûr ve/— kazıyyeye kesb-i şu'ûr eylidikde, elçilerine hitâben hâmil olup, mefhûmu Devlet-i 'aliyye ile vechen mine'l-vücûh seferi mûcib olacak hâlâtdan mücânebet ve menfûrları olan mevâd her ne ise tesviyesine müsâra'at eylemek tenbîhâtını muhtevî olan tahrîrâtı, hufyeten Nemçe Elçisi'ne i'tâ ve ol dahi Bâb-ı 'âlî'ye takdîm —/ü —/isrâ eylemekle, gerçi bi'l-cümle ricâl-i devletin manzûr u ma'lûmları olup, lâkin ba'de harâbi'l-Basra, [mısrâ] ': Reddi güc, hazmı dahi müşkil-ter bir ma'nâ oldu. Devlet-i 'aliyye'nin Rusyalu'ya i'lân-ı harb eylediğini İsvec Kıralı lede'l-istihbâr Devlet-i 'aliyye ile/— 'akd-i ittifâk eylemeğe hâhiş-kâr olmağla, Der-i devlet'de mukīm elçisine mazmûn-i mezkûru müş'ir tahrîrât irsâl edüp, mersûm dahi keyfiyyeti bâ-takrîr Bâb-ı 'âlî'ye inhâ ve mükâleme istid'â eylediğine binâ'en, bi'd-defe'ât tertîb-i bezm-i müzâkerât olunup, bilâhare nihâyet karâr u ittifâk bu vechile sûret-yâfte-i nizâm ü ittisâk oldu ki, Rusyalu'nun hasm-ı cânı olan İsvec Kıralı işbu muhârebeye dâhil olup, Devlet-i 'aliyye ile bi'l-iştirâk muhârebe eyleye. Ve Devlet-i 'aliyye musâlaha eylemedikce, muhârebeden keff-i yed eylemeye **[M1 279]** ve Devlet-i 'aliyye dahi bu muhârebede İsveclü'ye asker ve mühimmât i'tâsıyla imdâd eyleye, ancak ber-muktezây-ı mevki', imdâd-ı mezkûr mümteni' olmağla, mukābeleten on bin kîse akça bervech-i taksît edâ eyleye. Gayr-ezîn ba'zı şerâyit-ı/şerâ'it-ı sâ'ire dahi derciyle İttifâk Senedi tanzîm ve İsvec Elçisi'yle mübâdele olunmağla, sened-i mezkûr İsvec Kıralı'na ba's/ib'âs ü tesyâr olunup, mebâliğ-i mezbûre dahi evvel-be-evvel mersûm tarafına i'tâya ibtidâr olundu. Pes-ez-ân Sadr-ı müşârun ileyh, Ordu-yi hümâyûn'un ihrâcı sûretleriyle altı mâh mikdâr iştigāl edüp, ba'dehû nevrûzdan elli gün mukaddemce tûğ vaz'ı mu'tâd-ı kadîm olduğuna binâ'en, resm-i mezkûrun icrâsı günü Bâb-ı 'âlî ricâli huzûr-i müşârun ileyhde mevcûd iken, Nemçe Baş-tercemânı Topal Deste dedikleri şûm-kadem, Bâb-ı 'âlî'ye gelüp,

mâniyye'ye dikkat ü im'ân eyledim. Devlet-i 'aliyye'lerine ve Milket-i seniyye'lerine merhûm Yıldırım Bâyezîd Hân hazretlerinden mâ'adâ selâtîn-i 'izâm hazerâtı tarafından nakz u halel ve ziyân ü hasâra müte'allik[1] bâdire [**N1 120a**] vâki' olmamışdır. Hemîşe ser-zede-i vukū'[2] olan tegayyürât-ı mülk ü devlet, sudûr ve vükelâ' ve kurenâ' taraflarında neş'et edegelmişdir. Zîrâ hazret-i[3] Hakk *celle ve 'alâ* 'âdil-i hakīkī olmağla, emânet-i kübrâ olan Saltanat'ı ehline tefvîz u[4] ihsân buyurmaları, muktezây-ı şân-ı ulûhiyyet ve pâdişâh-

---

ricâlin mecmû'u yukarıda olduklarını lede't-tahkīk Re'îs Efendi'ye haber irsâl ve mülâkāt-ları zımnında isti'câl eylemekle, lede'l-mülâkāt istid'âsına mebnî, bi'l-ma'iyye dâhil-i huzûr-i düstûr ve tahrîrâtını takdîmle edây-ı me'mûr/me'mûriyyet eyledikden sonra, Devlet-i 'aliyye Rusyalu'ya i'lân-ı harbi ta'cîl eyledi. Çünki Rusyalu'nun ba'zı hareketleri, mizâc-ı devlete nâ-muvâfık imiş. Bizim devleti yâhûd bir/— âhar —/bir devleti tevsîtle, bir/— çâresi bulunur idi. Kaldı ki Rusyalu ile Nemçelü'nün muhârebede ittifâkları olduğu bi'd-defe'ât ifâde olunmuşidi. Binâ'en 'aleyh şimdi Nemçelü dahi mecbûren/— Devlet-i 'aliyye'ye muhârib olup, el-yevm semt-i olan Ada ve Belgırad ve Böğürdelen ve Bosna serhadlerine ve Eflâk Voyvodası'na beyân-nâmeler irsâliyle i'lân-ı harb eylediğini ve mümkin olan mahallere hücûma bed' ve ibtidâr etdiğini ihbâr eyledikde, Sadr-ı müşârun ileyhin, 'Arz-odası başına münkalib ve 'akl u şu'ûru münselib oldu, amma ne fâ'ide. Hayr-hâhân-ı devlet olan ashâb-ı fetânet ve dûr-endîş ve ehl-i rüşd ü teviyyetin ekserî —/işin bu sûrete serdâde olacağını tezkîr u ifâde eylemişler iken, kat'â tevcîh-i sâmi'a-i ısgā eylemamişidi/etmamişidi. Nâ-çâr beyân-nâme-i mezkûru rikâb-ı hazret-i Pâdişâh-ı 'âlî-mikdâra ba'de'l-'arz, ricâl-i Bâb-ı 'âlî, usûl-i sâbıka üzere tûğ-i Asafî'yi ser-i/semt-i nerdübana îsâl birle, du'â vü senâ ederek mahalline nasb ile hıdmetlerini ikmâl eylediler. Ba'dehû Nemçelü'nün bu hareketi dahi etrâf-ı serhaddâta ve Memâlik-i sâ'ireye bâ-evâmir-i şerîfe i'lân ve Karadeniz'e mükemmel donanma tertîbine teşmîr-i dâmân **[M1 280]** eylediler. Çend rûz güzâreşinde Nemçe Elçisi Herbert nâm şahs, emr-i hazreti Şehriyâr-ı İskendercenâb üzere evlâd ü 'iyâl ve müte'allikâtiyle bir Venedik sefînesine irkâb ve Bahr-ı sefîd'den vilâyetlerine ba'de'l-ircâ' Felemenk Elçisi vâsıtasıyla bi'l-cümle Nemçe tüccârı kat'-ı 'alâka-i muhâsebât edüp, şâ'ibe-i kīl ü kāl kalmayarak/olmayarak memleketlerine irsâl olundu/ve bu müsâ'adenin ba'zı mertebe hüsniyyâtı/hasenâtı ba'de-müddetin müşâhede olundu. Ve'l-hâsıl bir/bu tarafdan Ordu-yi hümâyûn ihrâcına müştagil iken, Nemçelü Devlet-i 'aliyye'ye takdîm eylediği beyân-nâme gibi civâr-ı serhaddâta dahi birer/bir 'aynını ib'âs edüp, İrşova/Hırşova Kasabası ehâlîsini Tuna'nın berü/beri yakasına nakl birle kasaba-i mezkûreyi zabt ve Bosna kal'alarına nâgehânî hücûm eyledikleri dâd-hâhân-i/— istigāseler/— gûş-zed oldukda, ba'de'l-istişâre/— livây-ı/— şerîf/— istishâbiyle/— Sadr-ı/— me'âlî-cenâb/— Nemçelü/— üzerine/— 'azîmet/— ve/— Rusyalu/Rusya tarafına Ser'asker ta'yîn olunmasın, ashâb-ı meşveret istisvâb eylediler. Gerçi Nemçelü bu seferde nakz-ı 'ahd şe'âmetine dûçâr ve me'mûllerine münâfî mazhar-ı hasâr-ı bî-şümâr olup, lâkin Rusyalu tarafından ehl-i İslâm'a mazarrât-ı/mazarrat-ı kesîre rû-nümâ ve ez-cümle Özi Kal'ası ve ol havâlî giriftâr-ı eydî-i husamâ oldu. Ol sûziş-i cân-kâr ile Hâkān-ı sa'îd Sultân 'Abdülhamîd —/Hân hazretleri irtihâl-i dâru'l-karâr edüp, cennet-mekân Sultân Selîm ârâyiş-bahş-ı tâc ü dîhîm oldu. Der-'akab Sadr-ı müşârun ileyhe mühr-i cedîd irsâliyle Sadâret'ini ibkā ve teşyîd ve kemâ-kan bi'l-istiklâl Sipeh-sâlârî ile/Sipeh-sâlârlık'la sefer husûsuna ihtimâmlarını emr u te'kîd buyurdular. Ba'dehû Vezîr-i müşârun ileyh kendi sû'-i tedbîr-i şe'âmet-te'sîri/te'sîrleri vehâmeti olarak, pîş-ezîn bu kadar bilâd ü 'ibâd-ı Müslimîn'in dûçâr oldukları rahne vü hasâreti bi'l-külliyye ferâmûş ve Nemçelü'den destres olduğu cevârî-i hisân ve duhterân-ı perî vü şâm/pür-yûşânı der-âgūş ederek, cünbiş ü

lar dahi elbette ol emâneti muhâfaza eylemeleri[1], lâzime-i zimmet-i himmetleridir. Nihâyetü'l-emr taraflarından ba'zı nâ-ehil kimselere[2] hüsn-i zann sebebiyle min haysü lâ-yeş'ur tefvîz-i emânet-i menâsıb edüp, 'adem-i ehliyyetden nâşî, bi-vechin mine'l-vücûh[3] devletine keder u halel ü endûh vâki' olmakdadır. Pes bu bâbda 'ale'l-kemâl[4] teharrî ve ihtiyât olunmak vâcibe-i hâldir. Husûsan zemânımızda ehil ve erbâbını bulmak emr-i müşkil, belki gayr-i kābildir. Sâ'ir mesnedler ve mansıblar şöyle dursun el-meded el-

safâya istiğrâk/iştigāl üzere olduğu sâmi'a-güzâr-ı Şehriyar-ı âfâk oldukda, Vidin Ser'askerliği'yle yedinden mühr-i hümâyûn nez' olunup, Vidin Muhâfızı-yı sâbık Melek Mehmed Paşa Kethudâsı Hasan Paşa'ya def'/i'tâ olundu. Ba'dehû Buza Bozgunu nâmiyle meşhûr olan inhizâm-ı küllî zuhûr edüp, ne hâl ise bakıyye-i İslâm Şumnu Meştâsı'na vusûle ikdâm eylediler. Bu def'a mühr-i hümâyûn İsmâ'îl Ser'askeri Cezâyirli Hasan Paşa'ya ihsân buyurulmağla, anın dahi ba'zı **[M1 281]** ordu ricâllerine derûnunda câ-be-câ muzmerr olan kîne-i dîrîneyi —/icrâ —/ve bu takrîble icrâ/— /ve/— Eflâk ve Boğdan'dan bakıyye-i erâzîyi dahi teslîm-i a'dâ eylemekden mâ'adâ bir menfa'ati rû-nümâ olmadı. Çün Nemçelü her ne kadar Belgırad ve Ada ve Bosna taraflarında ba'zı kilâ'ın zabtma dest-res olmuş ise de, sene-i sâbıkada Mehâdiye ve İnlik ve Pançova taraflarında 'azîm hasâret-dîde ve husûsan Darağacı ta'bîr olunan mahalde, Kıral-ı bed-fi'âl bi'n-nefs/—mevcûd iken, vukū' bulan hezîmeti ve seksân bin kadar askeri ve re'âyâsı fenâ-resîde olduklarını müşâhede ve ru'yet edüp ve/— hemân sûret-i merkūmenin zuhûru bilâ-mûcib nakz-ı 'ahd-şe'âmeti olduğunu derk ü iz'ân eylediğinden mâ'adâ, Nemçelü'nün ez-kadîm 'adû-yi samîmî olan Prusyalu dahi fursatı ganîmet bilüp, Der-i devlet'de olan elçisi ma'rifetiyle 'arz-ı 'akd-i ittifâk ve şerâ'ıtı müzâkeresine şurû'la, vâdî-i yek-cihetîye sedd-i rûyân-ı bend-i/— 'ahd ü mîsâk olduğunu istirâk ile/eyledikde, mütecâhilâne Şumnu'ya pey-der-pey meb'ûs irsâl edüp, bilâhare Re'îsü'l-vakt Birrî 'Abdullah/'Abd[ull]ah Efendi ile mülâkāt ve dest-i kazâ vü kader ile küşâd bulan bâb-ı seferi sedd ü bend birle, feth-i derîçe-i sulh u musâfât olunmağa Çâsâr -ı hâksâr/— meyl ü rağbetini izhâr eylediğini ihbâr eyledikde, Re'îs Efendi dakīkanın hiyel-i Efrenciyye ile maksûdları Der-i devlet'de der-dest olan Prusya ittifâkına halel vermek olduğunu/olduğuna intikāl eylediğine mebnî, çünki seferin mebde'i Rusyalu/Rusya olup, Nemçelü bi't-teba'/— —/ana —/tâbi' olmak hasebiyle sizinle musâlaha, gerçi Rusyalu ile 'akd-i musâlahaya mevkūf olup, ancak mâdâm ki Nemçelü musâlahaya rağbetle sizi irsâl eylemiş, biz dahi Rikâb-ı müstetâba 'arz u tahrîr edelim" sûretiyle cevâb-dâde ve bu mefhûmla meb'usları i'âde olundukdan sonra Der-i devlet'de mârru'z-zikr der-dest-i tanzîm olan Prusya ittifâkı mecâlis-i 'adîde imrâr, ya'nî Prusyalu ittifâkına Kırım tahlîsi 'ibâreleri derc olunmanın/olunmasının beher hâl vücûbiyyeti ısrâr olunarak, bilâhare irâde-i Devlet-i 'aliyye üzere Kırım tahlîs olunca[ya] kadar Prusyalu muhârebeden fârig olmamak şart u kaydı derciyle, İttifâk Senedi'ne râbıta ve karâr verilüp, Sadr-ı müşârun ileyh ve ricâl-i ordu temhîr eylemek içün sûreti Der-i devlet'den tesyîr olunmağla, ol bâbda Sadr-ı müşârun ileyh **[M1 282]** tarafından zikri, mûcib-i infi'âl-i bâl olacak 'acâ'ib-i akvâl ü ef'âl sudûr ve bilâhare taraf-ı Saltanat'dan tahmîk u takrî'le/tefrî'le zecr u âzâr zuhûrunda, şütür-kürbe-i 'âmiyâne belki bîgâne-i tavr-ı dîvâneye serdâde olarak temhîrine kat'î me'mûr olup, lâkin Rikâb-ı müstetâb'dan serzede-i zuhûr olan tegayyür-i bâl-i Şâhâne ve igbirâr u infi'âl-i Pâdişâhâne müşârun ileyhi efkâr ile mağmûm ve dem-be-dem derûnuna te'sîr ile mahmûm edüp, âhır-ı kâr ol keder-i cân-güzâr ile terk-i kâr u bâr eyledi. Ba'dehû mühr-i hümâyûn Rahova Muhâfızı olan Ruscuklu Hasan Paşa'ya ihsân buyurulup, ol esnâda 'ale'l-gafle Vidin Muhâfızı tarafından Prusyalu Fotne/Konte Luzi [=Lucchesini] nâm bir nefer meb'ûs zuhûr etmekle, derhâl tehyi'e olunan haymeye inzâl ve Re'îs Efendi

meded Sadâret'le[1] **[M1 286]** Meşîhat mesnedlerine ifrâğ-ı havsala-i teharrî vü ictihâd ile ehil ve müstehakkını ik'âd eylemek, farz-ı 'ayn mesâbesindedir[2]. Zîrâ bu iki mesnedin sâhibleri bi'l-ittifâk, 'âlemi ıslâh ve ifsâda muktedirlerdir. İşte[3] seksan iki târîhinde ve gerek bu def'ada[4] bâb-ı seferin küşâdına Vezîr ve Şeyhulislâm['ın] bâdî olmaları[5], müdde'âmıza sened gibi bir ma'nâdır. Bu cihetle ol makāmlara beher hâl erbâb-ı liyâkat ü istîhâli bulmak ehemm-i a'mâldir.

---

ile ba'de'l-mülâkāt Devlet-i 'aliyye'nin Prusya Devleti'yle 'akd eylediği/etdiği ittifâkın semeresi hâdis ve benim me'mûriyyetime bâ'is olmuşdur, ya'nî İttifâk Senedi Prusya Kıralı'na vâsıl olduğu anda, yüz elli bin neferden 'ibâret bir ordu tertîb ve Silezya Eyâleti'nden Nemçelü hudûduna teslît u tesrîb eyledi. Nemçelü dahi mukābeleye ikdâm eylediyse de, Prusyalu'nun tedârükâtını ru'yetlerinde, bir vechile tâb-âver-i mukāvemet olamayacaklarını teyakkun edüp, encâm-ı kâr Prusyalu tarafından takdîm olunan kağıdı iki sâ'ate kadar kabûl ve temhîr ederler ise fe-bihâ ve ni'met/— ve/— illâ hudûdlardan içerü işbu asker-i bî-girânla hecme-endâz-ı savlet ve berbâd-sâz-ı il ü memleket olacağını ihbâr eyledikde, Nemçelü kağıd-ı mezbûru kabûl ü temhîre nâ-çâr olup diversiyon/ديورسيون kā'idesi üzere tarafeynden ferd-i vâhid zâyi' olmaksızın musâlaha karâr-gîr ve ilkāy-ı silâh-ı dâr u gîr oldu. Ve kağıd-ı mezbûr üç mâdde üzere imlâ olunup, iki mâdde Devlet-i 'aliyye ile Nemçe Devleti kable's-sefer ne hâlde iseler hey'et-i asliyyesi üzere 'akd-i sulh edüp, bu seferde Rusyalu'ya hafî ve celî i'ânet eylemamek ve Hotin Kal'ası Rusya seferi hıtâm bulunca[ya] kadar emâneten yedlerinde kalup, Rusyalu ile ba'de'l-musâlaha yine gümâştegân-ı Devlet-i 'aliyye'ye terk eylemek ve sâ'ir şimdiki hâlde yedinde olan bi'l-cümle kılâ' u bikā', hudûd-i kadîmesiyle ve bi'l-cümle/artilar-ya/edevâtiyle ya'nî top ve mühimmât/— ve/— cebehânesiyle/cebehâne —/ve —/mühimmâtla Devlet-i 'aliyye'ye terk olunmakdan 'ibâret olup, Nemçelü bu minvâl üzere kabûl ve senedi temhîr **[M1 283]** eyledi. Diğer iki mâdde Silezya Eyâleti'ne ve Macarlu'ya müte'allik olmağla, işte mashûbum olan ruhsat-nâme bu mazmûnu müştemil olmağın, vükelây-ı Devlet-i 'aliyye dahi ber-mûceb-i ittifâk, câygîr-i sâmi'a-i kabûl eylemek mütevakki'dır. Hemân mütâreke müzâkeresine şurû' edelim" deyü hass ü igrâ eylemekle, sûret-i mezkûre taraf-ı Sadâret'den Rikâb-ı saltanata 'arz u inhâ ve bir tarafdan şurût-ı mütareke müzâkeresine ibtidâr/ibtidâ olunup, on iki mâdde üzere vakt-i yesîrde râbıta-pezîr ve Nemçelü tarafından me'mûr olan sefîr ile mübâdele sûreti kıyâfet-gîr oldu. Prus-yalu'nun ittifâk-ı mezbûru/mezkûru 'akd eylemekden aksây-ı âmâli, her ne kadar kendi cerr u/— menfa'ati/menâfi'i kasdına mebnî ise de, Devlet-i 'aliyye'yi kable's-sefer bulunduğu hâl üzere sulha idhâli/idhâl, i'ânet-i 'azîmeyi mutazammın olduğu bî-şâ'ibe-i işkâldir. Pes düşmenin birinin irtifâ'ından, 'âmme-i 'ibâd münşerihul-fu'âd oldular. Ol hılâlde musâlaha mütârekesine râbıta vermek üzere Moskovlu/Rusyalu tarafmdan Serciyöz [Metmizde Serciyöz (سرجيوز = Général Sergio Lascaroff] nâm bir Sefîr vârid olup, lâkin îrâd eylediği mukaddimât sakīm ü 'akīm olmağla, haybetle 'â'id oldu. Bu tarafdan Nemçelü ile mükâlemeye Ziştovî Kasabası mahalli karâr ihtiyâr olunup, ta'yîn olunan murahhaslar ve tercemânlar kasaba-i mezkûreye vusûllerinde Prusyalu tarafından Lükezini (لوكزينى) nâm elçisi Eflâk cânibinden zuhûr ve güzâr ve mersûmu mu'âkıb Nemçe Elçisi sâlifü'z-zikr Hertbert/Herbert ve İngiltere ve Felemenk devletleri tarafından/taraflarından mütevassıt elçiler bi'l-cümle vürûd eylemekle, mükâlemeye âgāz ve bir an akdem kat'-ı mâdde zımnında herkes mâye-i ikdâmını ibrâz eyledi. Bir gün mükâleme mevki'inde temhîr olunacak temessükât mukaddimesi tekmîle mütekarrib olup, sevk-ı 'ibâre ile bir mahalle bâlig oldu ki, beher hâl Devlet-i 'aliyye ile Nemçe Devleti, Prusya Devleti'nin Silezya'da Rayştenbaş (ريشتنباش = Reichenbach] nâm

Menkabe-i Ebu'l-Feth Sultân Mehmed Hân *'aleyhi'r-rahme*

Taşköprülü-zâde merhûmun[1] *Şekāyık-ı Nu'mâniyye*'de mastûrdur ki, memdûh-i hazret-i Rasûl-i Hudâ, mazhar-ı *"Ni'me'l-emîru emîruhâ*"* olan Ebu'l-Feth Sultân Mehmed Hân *'aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân*"*[2] hazretlerinin zemân-ı hılâfetlerinde Kırım Ülkesi'ne fetret[3] ü ihtilâl düşmekle, ehâlîsi husûsan 'ulemâ'[4] zümresi, bilâd-ı sâ'ireye perîşân ve terk-i evtân eyleyüp, Kırımî Ahmed Efendi dahi mahatt-ı rihâl-i fazl ü kemâl olan Âsitâne-i sa'âdet-iştimâli veche-i matâyây-ı âmâl eylemişidi. Vusûlünde mürebbî-i ashâb-ı 'ilm

---

mahalde 'akd eylediği mu'âhede ve İstatisko İstirkıt (استاتسقواسترقت = statu quo strict] kā'idesi üzere musâlahaya râzî olur" deyü derc olunmak iktizâ eylemekle, bu Firengî 'ibâre murahhas efendileri tahdîş eyledikde, bu ta'bîrin ma'nâsı, Devlet-i 'aliyye ile Nemçe Devleti i'lân-ı harb gününe kadar ne minvâl üzere ise, yine ol minvâl üzere 'akd-i sulh eder, ya'nî bi'l-cümle yedinde olan kılâ' u bikā'ı cemî' levâzım u mühimmât-ı mağsûbesiyle ve hudud-i kadîmesiyle redd ü teslîm **[M1 284]** eder ve Hotin Kal'ası Rusya Musâlahası sûret-yâb olunca[ya] kadar emâneten yedinde kalup, ba'dehû teslîm eder. Ve Devlet-i 'aliyye dahi Nemçelü'ye i'tâ eylediği bi'l-cümle 'uhûd u senedâtı kemâ huve's-sâbık tasdîk u kabûl edüp, el-yevm icrâ olunur gibi 'add eder. İşte Rayşenbaş/Rayştenbaş Mu'âhedesi bunun üstüne/üzerine mün'akıd olmağla, bu vechile temessüke kayd olunmak lâzime-i hâldir" deyü kat'-ı rişte-i kīl ü kāl eylediler. Bu aralıkda Rusyalu İsmâ'îl ve Kili ve Akkerman ve ol semtlerin mecmû'una/mecmû'unu istîlâ edüp, ordu tarafından imdâd olunmamağla, hasâret-i 'azîme vâki' olmağın, Sadr-ı müşârun ileyh ve birâderi, küşte-i şemşîr-i haşem-i Şehriyârî olup, mühr-i Vekâlet ve Serdârî yine Sadr-ı esbak Koca Yûsuf Paşa'nın zîb-i yemîn-i i'tibârı oldu. Pes müşârun ileyh orduya gelüp, elbette kānûn-i münâzara ile mükâleme mevki'inde tahrîrât-ırsâline murahhaslar dîde-dûz-i intizâr iken, nâgâh bir kıt'a kā'imesi vürûd ve mefhûmunda ordu ile Macin'den/Maçin'den İbrâ'îl tarafına murûr eylemek niyyetinde olduğuma mebnî, Ziştovî ve Tırnova cibâllerinde köprü kerastesi var mıdır? Müttefikimiz olan Prusya Elçisi'nden su'âl olunmak tenbîhini münderic olmağla, Berlin tarafından gelüp ve müddetü'l-'ömr türâb-ı mülk-i 'Osmâniyye'ye/'Osmânî'ye hemân Ziştovi'de pâ-nihâde olmuş kimesneden bu resme istifsâr-ı âsâr/— eylemek, agreb-i garâ'ibden/garâyibden ma'dûd olmağla, murahhaslar kazıyye-i mezkûreyi ketm ü ihfâ birle, taraf-ı 'âlîlerine ba'zı makāle ihtirâ'ıyla cevâb-nâme tahrîr u ircâ' eylediler; *ve kıs 'alâ hâzâ* (و قس على هذا = Diğerini buna kıyas et!" anlamına gelen Arapça bir deyiştir). Hulâsa-i kelâm iki yüz beş zilhiccesinin on ikinci günü, Nemçelü Musâlahası pezîrây-ı intizâm olmağla, ol cânibin gā'ilesi zâ'ile oldu. Nemçelü'nün i'lân-ı harb hengâmında merhûm cennet-mekân Sultân 'Abdülhamîd Hân hazretlerinin karîha-i sabîha-i kerâmet-iktirânlarından, zabt-ı emvâl-i tüccâra rağbet ü meyelân olunmadığına mebnî, ba'de'l-musâlaha ana dâ'ir dağdağa-i hâtır kalmayup, ancak üsârâ teharrî ve istintâkıyla, bir müddet iştigāl ve def'-i kīl ü kāl olundu. Kaldı ki zabt-ı emvâl-i tüccâr, beher hâl müstelzim-i mazarrât-ı bî-şümâr olmağla, be-gāyet tevakkī ve mücânebet, lâzime-i 'uhde-i vükelây-ı devletdir. Hattâ Fransa'dan diyâr-ı Mısrıyye/Mısır intizâ' olundukdan sonra, niçe/nice zebân/zemân teftîş-i derd-i emvâl-i tüccâr gavâ'ili, evliyây-ı umûru ne rütbe giriftâr-ı mihnet-i bî-girân eylediği, müstağnin/müstağnî-i 'ani'l-beyândır. **[M1 285]** Ba'dehû Macin/Maçin tarafında Rusyalu sadmesiyle leşker-i İslâm berzede-i hayl-i inhizâm olup, bilâhare gerden-dâde-i müsâleme ve Yaş Kasabası'nda 'akd-i mükâleme olunup, ol esnâda hasenât-i/hasenât-i (حسسنات) dehriyyeden ma'dûd olarak, Rusyalu sergerdesi Potemkin-i bî-dîn/pürkîn üftâde-i hufra-i siccîn/zemîn olup, Petersburg'dan Bezboronko (بزبورنقو = Bezborodko) nâm la'în/kimesne Nâzır-ı Mükâleme ta'yîn olunmağla, mevâdd-ı 'adîde-i kerîhe/— üzere Turla Nehri'nde hudûd kat'iyle Rusyalu ile de iki yüz altı senesi cumâdelûlâsının/

ü fazîlet ve mürevvic-i erbâb-ı hüner ü ma'rifet olan Sadr-ı vakt merhûm Mahmûd Paşa emr u tenbîh-i Şehinşâh-ı kişver-güşâ mûcebince Efendi-i mûmâ ileyhi istishâb ve bi'l-ma'iyye 'azm-i Rikâb-ı müstetâb eylediler. Şehriyâr-ı kadr-dân hazretleri 'ulemâ' hakkında erzân buyurulan 'âdet-i 'aliyye ve seciyye-i razıyyeleri üzere Efendi-i mûmâ ileyhi dahi terhîb ü iltifât-ı Mülûkâne'ye şâyân ve meclis-i melâ'ik-mecâlislerinde [**N1 120b**] takrîb ü ik'âd birle şeref-mend-i 'izz ü şân buyurdular. Hılâl-i musâhabetde mûmâ ileyhden Kırım diyârınm şûriş ü ihtilâli sebebiyle ehâlî ve 'ulemâsının bu gûne

---

cumâdelûlânın on beşinci günü musâlaha, karîn-i nizâm ve tarafeyn âsûde-i keşmekeş-i harb u husâm oldu. **Hulâsa** Sadr-ı 'âlî-makām —/hazretleri, mesned-i Sadâret'de temâdî-i eyyâm-ı ârâm ümniyyesine mebnî, kapanması müşkil öyle bir mihnet kapusunu küşâd ve Memâlik-i mahrûse'yi harâb-âbâd eyledi. Bu şîve bi-'aynihî selefde Kara Mustafa Paşa ve Şehîd 'Ali Paşa'nın evhenü min beyti'l-'ankebût delâ'ile nisbetle A1, M1

2 yine A1 : — N1, M1

3 **der-şân-ı** ..... **'Osmâniyye** ["**der-şân-ı** ..... **'Osmâniyye**" kısmı, muhtemelen buraya girmesi düşünülerek kırmızı mürekkeple N1 119b'nin ve satırın sağına yazılmıştır] N1 : — A1, M1

1 'aliyye'lerine ..... müte'allık N1 : 'aliyye ve Milket-i seniyye'ye merhûm Yıldırım Sultân Bâyezîd Hân/— hazretlerinden mâ'adâ nakz u halel ü hasâra dâ'ir A1, M1

2 ser-zede-i vukū' N1 : 'ârız A1, M1

3 vükelâ' ..... hazret-i N1 : vükelâ ve kurenâ taraflarına nisbet ola gelmişdir. Zîrâ A1 vükelâ ve kurenâ taraflarına nisbet oluna gelmişdir. Zîrâ A1, M1

4 kübrâ olan ..... u A1, M1 : 'uzamây-ı Saltanat'ı ehil ve müstehakkına N1

1 ulûhiyyet ve ..... eylemeleri N1 : ulûhiyyetleridir/ulûhiyyetdir. Ve pâdişâhlar dahi ol emâneti elbette muhâfaza kılmaları A1, M1

2 nâ-ehil kimselere N1 : nâ-ehle A1, M1

3 -i menâsıb ..... vücûh N1 : edüp, 'adem-i ehliyyet illetiyle bi-vechin mine'l-vücûh cihât-ı şettâdan A1, M1

4 Pes ..... -kemâl N1 : Husûsan zemânımızda ehil ve erbâbını bulmak pek müşkil ve gayr-i kābildir. Pes bu bâbda 'alâ-mâ-kân A1, M1

1 Husûsan ..... Sadâret'le N1 : Sâ'iri her ne ise lâkin el-meded el-meded ["el-meded el-meded" kelimeleri, buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 140a'nın sol kenarına yazılmıştır] Vezâret'le A1 : Sâ'irleri her ne ise lâkin el-meded el-meded Vezâret'le M1

2 ehil ve ..... mesâbesindedir N1 : ashâb-ı istîhâli ik'âd, akdem-i mevâcibdir A1, M1

3 ifsâda ..... İşte A1 : ifsâda muktedirlerdir. İşte gerek M1 : ifsâd eylemeğe muktedirlerdir. Gerek N1

4 def'ada N1 : def'a [Buradakilerden "ve gerek bu def'a" kelimeleri, buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 140a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : def'a M1

5 bâdî olmaları N1 : sebeb-i 'âdî oldukları A1, M1

1 **Menkabe-i** ..... merhûmun ["**Menkabe-i ..... rahme**" kısmı, muhtemelen başlık olarak burada yer alması istenerek kırmızı mürekkeple N1 120a'nın sol kenarına yazılmıştır] N1 : Taşköprü-zâde merhûmun A1 : — M1

* نعم الامير اميرها = (O'nu fetheden) komutan ne güzel komutan" anlamına gelen ve İstanbul fethi ile ilgili Hz. Peygamber'in meşhûr hadîsinin bu kısmı, Ahmed b. Hanbel, 4/335'te geçmekle beraber el-Elbânî, bu hadîsi Süyûtî'nin tahrîc ettiği zayıf hadîsler arasında değerlendirmektedir; bk. Muhammed Nâsıruddîn el-Elbânî, *Silsiletü'l-Ehâdîsi'z-Za'îfeti ve'l-Mevzû'ati,* Riyâd 1412/1992, II,268.

** علیه الرحمة و الغفران = Allah'ın rahmet ve magfireti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

perîşân-hâl olduklarının 'illet ü bâ'isini su'âl buyurmalarıyla, mûmâ ileyh dahi: "Bir zâlim ve gaddâr ve câhil ü sitemkâr, mu'în-i eşirrâ' ve mehîn-i fukarâ' Kalgāy zuhûr ve müstevlî-i umûr-i cumhûr olmağla, takrîr u ta'bîrden bîrûn evzâ' ve mezâlim-i gûnâ-gûn ile cümleyi zâr u zebûn eylemekle, nâ-çâr herkes terk-i diyâr ve etrâf u eknâfa târumâr oldular" deyü perîşânlığm sebebini beyân eyledikde, Pâdişâh-ı felek-câh hazretleri hemân îstâde-i dergâh-ı şevket-'unvân olan Vezîr-i Âsaf-nişân[1] Mahmûd Paşa'ya hıtâben: "Mahmûd! İşte Efendi ne söyledi, işitdin mi? 'Âlemin harâbına ve halkın perîşânlığına sudûr-i vüzerâ' sebeb olur" buyurdular. Müşârun ileyh dahi zemîn-bûs-i 'ubûdiyyet ve tasdîk-kün-i nutk-ı Hidîv-i Ferîdûn-haşmet oldukdan sonra[2]: "Selâtîn-i 'izâm efendilerimiz ol makūle zâlim ü nâdân ve 'adem-i ehliyyeti nümâyân olanları istihdâm ve istivzâr merkezine takrîb eylemamek, usûl-i hikmete karîb değil midir?" deyü nâzikâne verdiği cevâb be-gāyet pesendîde-i Şehriyâr-ı 'adâlet-nisâb ve mazhar-ı tasdîk u istisvâb oldu*.

Menkabe-i Sultân Murâd-ı Sâlis *'aleyhi'r-rahmeh***

Ve Hâce-i cihân-ı zemân, Üstâz-ı mâ'nevî-i zümre-i münşiyân olan 'Atâyî merhûm *Zeyl-i Şekāyık*'da bu fıkrayı dahi safha-zîb-i tahrîr u beyân eylemekle, bi-musattarihî incirâr-ı münâsebetle bu mahalle nakl ü tekrîmi cesbân görüldü.

Selâtîn-i 'izâm-ı 'Osmâniyye'den Sultân Murâd bin Sultân Selîm Hân *'aleyhime'r-rahmetü ve'r-rıdvân*** hazretleri dokuz yüz doksân dokuz târîhinde

2 'aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân N1 :— A1, M1

3 Ülkesi'ne fetret N1 : Ülkasi'ne fetret A1/ Ülkasi'ne fetret (فطرت) M1

4 'ulemâ' N1 : 'ulemâ A1, M1

1 ve mürevvic-i ..... -nişân N1 : olan Sadr-ı muhterem merhûm Mahmûd Paşa vesâtatiyle huzûr-i fâ'izu'l-hubûr-i Şâhâne'ye/Pâdişâhî'ye dâhil ve şeref-i iltifât-ı Mülûkâne'ye nâ'il olup, esnây-ı sohbetde Kırım ehâlîsinin, husûsan 'ulemâlarının/'ulemâsının perîşân ve terk-i/târik-i evtân eylemelerinin/olmalarımn sebebini su'âl buyurduklarında, zâlim ve nâdân ve mehîn-i fukarâ ve mu'în-i eşkıyâ Kalgāy Sultân zuhûr ve müstevlî-i 'âmme-i umûr-i cumhûr olmağla, anın tünd-bâd-ı sitem ü/— bî-dâdından nâ-çâr ekser ehâlî terk-i dâr u diyâr eylediklerini beyân eyledi. Pâdişâh-ı felek-câh hazretleri, Efendi'nin bu takrîrini gûş-i cânla istimâ' istimâ'/— buyurduklarında, hemân îstâde-i makām-ı 'ubûdiyyet olan M1

2 hıtâben ..... sonra N1 : hıtâb buyurdular ki: "Mahmûd! İşitdin mi, Efendi ne dedi? İşte 'âlemin harâbına sudûr ve vüzerâ sebeb olur" deyor. Vezîr-i müşârun ileyh dahi zemîn-pûs-i ibtihâl olup: "Kelâm-ı Şâhâne vâkı'â râst ve bî-behânedir. Lâkin A1 : hıtâben: "Mahmûd! İşitdin mi, Efendi ne dedi? İşte 'âlemin harâbına sudûr ve vüzerâ sebeb olur" deyü buyurdular. Vezîr-i müşârun ileyh dahi zemîn-pûs-i ibtihâl olup: "Kelâm-ı Şâhâne vâkı'â râst ve bî-behânedir. Lâkin M1

* Metnimizde Kırımî Ahmed Efendi ile ilgili olarak *Şekāyık-ı Nu'mâniyye*'de yazılı olduğu bildirilen bilgi için bk. 'İsāmu d-din Ebu l'hayr Ahmed Efendi Taşköprülü-zâde, *eş-Şekā'iku n-Nu'mânīye fī 'Ulemā'i d-Devleti l-'Osmānīye,* nşr. Ahmed Subhi Furat, İstanbul 1985, s.82.

** عليه الرحمه = Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

*** عليهما الرحمة و الرضوان = Allah'm rahmeti ve rızâsı o ikisinin üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

Sadr-ı vakt olan Sinân Paşa'yı 'azl ve Vezîr-i cihân-güşâ Ferhâd Paşa'yı makām-ı Sadâret'e vasl eylemek gerçi zamîr-i münîrlerinde cevelân edüp, lâkin hasbe'z-zâhir Ferhâd Paşa tarafında cihet-i mürecceha-i tâmme teyakkun eylemediğinden, tavtîn-i hâtır eylemeyüp, bilâhare mahrem-i serâ'ir-i Saltanat ve nihânî bi'l-mürâsele müsteşâr-ı emr-i dîn ü devletleri olan merhûm Nev'î Efendi ile bâ-tezkire istişâre buyurduklarında, Efendi-i merkūm ber-vech-i hisbe Sinân Paşa'nın mesâvî-i firâvânını ve Ferhâd Paşa'nın mehâsin-i bî-girânını **[N1 121a]** ve vücûh-i şettâ ile Sinân Paşa'dan taraf-ı rüchânını müştemil 'arîza göndermişidi. Cânib-i Saltanat'dan her mukaddimesine cevâb ve Sinân Paşa'nın ibkāsını istisvâb ma'nâsını mutazammm hıtâb-ı müstetâb vârid olup, çend def'a bu mazmûnda muhâtaba ve tabakāt-ı celâliyye ve sadriyye mertebesinde mükâtebe birle mücâvebeden sonra Nev'î Efendi 'arz-ı dergâh-ı felek-destgâh eylediler ki: "Bu bâbda hayır sandığımız umûr bi'l-cümle 'arz u inhâ olundu ve hâtıra gelan me'ânî beyân kılındı. Câ'iz[1] ise istihâre buyurula, ümmîddir ki, âyîne-i 'âlem[2]-nümây-ı kalb-i Sultanî'de vücûh-i sıdk u savâb âşikâr[3] ola. Bunun cevâbında çend def'a istihâre eyledim. Her birinde[4] *'es-Sinânü efdalü*[5] *es-Sinânü efdalü** nidâsı[6] zuhûr eyledi" deyü muharrer olmağla, bu def'a[7] Nev'î Efendi yazdı ki: "Şevketlü Pâdişâhım! Gālibâ[8] levâzım-ı

---

1 ü nâdân ve ..... olundu ["**Menkabe-i ... *rahmeh***" başlığı, muhtemelen buraya girmesi düşünülerek kırmızı mürekkeple N1 20b'nin sağ kenarına ve bu satırların hizâsına yazılmıştır] N1 : ü/— sitemkârları istihdâm ve/— istevzâr/— buyurmasalar/buyurmaları, hikmete muvâfık ve sâz-kârdır" mazmûnunda idâre-i cevâb etdikde, bu kavl-i/makūle hakîmâne kelâm be-gāyet pesendîde-i Şâhâne ve şencîde-i zihn-i munsıfâneleri olmağla, tasdîk ve te'yîd buyurdular. Yine *Zeyl-i Şekāyik*'da mersûmdur ki, Sâhib-kırân-ı zemân Sultân Murâd bin Selîm Hân 'aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân hazretleri —/doksan —/dokuz —/târihinde Sadr-ı vakt Sinân Paşa'yı 'azl ve Vezîr-i kişver-güşâ Ferhâd Paşa'yı makâm-ı Sadâret'e vasl olunmak husûsunu **[M1 287]** mahrem-i serâ'ir-i saltanatları olan fuhûl-i ashâb-ı fazîletden/fazldan Nev'î Efendi ile 'ale'l-'âde bi'l-mürâsele istişâre buyurduklarında, Ferhâd Paşa'mn mehâsin-i bî-gerânmı ve Sinân Paşa'dan/Paşa'ya taraf-ı rüchânını müştemil 'arîza göndermişidi. Cânib-i Saltanat'dan her bir mukaddimesine cevâb ve Sinân Paşa'mn ibkāsın istisvâb ma'nâsmı mutazammm hıtâb-ı müstetâb vârid olup, çend def'a bu mazmûnda muhâtaba/muhâtabât ve tabakāt-i/— celâliyye/— ve/— sadriyye/— mertebesinde/— mükâleme/mükâtebât —/icrâ olundukdan sonra, Nev'î Efendi 'arz-ı dergâh-ı felek-dest-gâh eylediler ki, bu bâbda hayır sandığımız umûr 'arz olundu. Ve be-câ/câ-be-câ ve/— hâtıra gelan ma'nâ beyân kılındı. Câ'iz/Münâsib A1, M1

2 âyîne-i 'âlem N1 : câm-ı cihân A1, M1

3 âşikâr A1, M1 : nümâyân N1

4 eyledim. Her birinde N1 : eyledik A1, M1

5 efdalü N1, M1 : — A1

* السنان افضل السنان افضل = Sinân en üstündür, Sinân en üstündür" anlamına gelen Arapça cümlelerdir.

6 nidâsı M1 : — N1

7 bu def'a N1, M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 140b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1

8 yazdı ki ..... Gālibâ N1 : yazdılar ki, "Şevketlü Pâdişâhım A1, M1

istihâreye kemâ-hüve hakkuhû ri'âyet buyurulmamış gibidir[1], zîrâ beyân buyurulan ma'nâ[2] havâtır-ı nefsâniyye ile mümtezic olmak görünür. Zîrâ Sinân Paşa'nm efdaliyyeti, şer'an ve 'aklen[3] mümkin değildir. *'el-Müsteşâru mü'temenün*** mazmûnu üzere hayr u savâb fehm olunan ahvâl hâk-i pâye 'arz olundu. Bâkī emr u irâde[4] men lehu'l-emrindir". Bu mertebeden sonra Sinân Paşa ma'zûl[5] ve Ferhâd Paşa makām-ı Sadâret'e mevsûl oldu**.

Kıssadan hisse istifâdesi üzere, işte selâtîn-i 'izâm hazerâtı 'azl ü nasb-ı vüzerâ' husûsunda ifrât-ı teharrî vü istiksâ birle bu misillü külfet-i 'azîmeyi bâr-kerden-i ihtimâm ederler idi.

Pâdişâh-ı müşârun ileyh hazretlerinin rûh-i pür-fütûhlarına hezâran rahmet olsun ki, sünnet-i seniyyeye iktidâ birle bir vezîr 'azl ü nasbında müşâvere ve ol bâbda kā'ide-i münâzara üzere muhâvereye tenezzül eyledikden sonra mükerreren istihâre edüp, sûret-i zâhirde semîr-i zamîri hayr u savâb timsâlinde 'iyân olmuşiken, Nev'î Efendi'nin ehl-i 'ilm olduğu cihetine i'tibâr u i'tikād sebebiyle ru'yâsımn ihtilâline cezm buyurmalarıyla, mûmâ ileyhin tervîc-i mefhûm-i makāline 'azm buyurdular; *rahmetullâhi Te'âlâ 'aleyh****.

Hass ü igrâ ber-teharrî der-tevcîh-i Sadâret ve Fetvâ

Pes tevcîh-i Sadâret husûsunda her ne denlü teharrî ve ihtiyâtda mübâlaga ve ifrât olunur ise mahaldir. Kezâlik tefvîz-i Emânet-i Fetvâ emri dahi **[N1 121b]** cây-ı teharrî vü i'tinâ, belki Vezâret mâddesinden akdem ü ehemm ve ahrâdır. Zîrâ 'örf-i İslâm elbette şer' ile kā'imdir ve şer', Müftî'ye mülâzımdır. Makām-ı Fetvâ'da 'ilm ü 'amel ve şerî'atle muttasıf bir zât-ı kâmil ve müte'affif bulunduğu sûretde, lâ-mehâle ber-muktezây-ı 'ilm ü diyânet muhâlif-i şer' olan mevâddı istinkâr zımnında taraf-ı Pâdişâh-ı 'adâlet-şi'âr'a ihbâr birle teblîğ-i evâmir u nevâhî-i hazret-i Kird-gâr eder mülâhaza-

---

1 gibidir A1, M1 : — N1

2 ma'nâ N1 : — A1, M1

3 şer'an ve 'aklen A1, M1 : 'inde'ş-şer' ve'l-'akl N1

* المستشار مؤتمن = Kendisine bir şey danışılan kişi güvenilen kişidir" anlamına gelen Arapça bu cümle, Ebû Dâvud, Edeb 114; et-Tirmizî, Zühd 39, Edeb 57; İbn Mâce, Edeb 37; Dârimî, Siyer 13; Ahmed b. Hanbel 5/274'te yer alan bir hadîstir; bk. Wensinck, III,212.

4 Bâkī emr u irâde A1, M1 : Ol bâbda emr N1

5 ma'zûl N1, M1 : 'azl A1

** Birkaç defa sadrazam olan Ferhâd Paşa ile Sinân paşalardan burada söz konusu edilen Koca Sinân Paşa'nın azledilip yerine Ferhâd Paşa'nm Sadrazam olması, 10 Şevvâl 999 = 1 Ağustos 1591 Perşembe günüdür; bk. meselâ I.H.Danişmend, *İOTK,* III,119. "Selâtîn-i 'izâm-ı 'Osmâniyye'den ..... oldu" arasındaki bilgiler gerçekten ihmâl edilebilir değişikliklerle 'Atâ'î'den alınmıştır; bk. Nev'îzâde Atâî, *Şakaik-ı Nu'maniye ve Zeyilleri Hadaiku'l-Hakaik fî Tekmileti'ş-Şakaik,* neşre hzr. Abdülkadir Özcan, İstanbul 1989, II,422.

*** رحمة الله تعالى عليه = Yüce Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça duâdır.

sına mebnî, mesned-i Sadâret'de bulunan zevât-ı güzîn, germ-'inân-ı meydân-ı tehevvür ve bî-pervâyî olmayacağı, vâreste-i kayd-ı tebyîndir. Yohsa zikri âtî dâstân sâhibi makūlesini ol İmâm-ı a'zam mesnedine ik'âd eylemek, dîn ü devleti berbâd etmek değil de ya nedir?

Dâstân-ı 'acîb ü münker der-hakk-ı yekî ez-meşâyih-ı İslâm der-selef

Sûret-i dâstân budur ki, devr-i sâbıkda zemânını idrâk ve kûşe-i ihrâmını takbîl eylediğimiz meşâyih-ı İslâmiyye'den bir zât-ı şerîf, müstevliyân-ı umûr-i Devlet-i 'aliyye ile Levend Çiftliği nâm seray-ı ma'mûra Sadrıa'zam-ı vakt tarafından med'uvven teşrîf edüp, ziyâfet-i 'azîme olmağla, be-gâyet müzdehim olup ve her cins lu'bet-bâzlar ve hânende ve sâzendeler ihzâr olunmuşidi. Efendi-i müşârun ileyh cenâbları nişîn oldukları menzil-i mu'allâda Sadrıa'zam ve sâ'ir hemdemleriyle tarh-ı tekellüf vâdîlerinde dakk u lakk-ı cân sohbetine müştagil iken, havlu sâhasında bâ'zı serv-kad, sîm-endâz mahbûb-i dil-ârâmların berü öte âhûçeler gibi kıyâm u hırâmları derîçe-i pencereden cünbiş-nümây-ı 'ayn-ı seyrânları oldukda, hâzır bi'l-meclis sergerde-i zümre-i süfehâ' olan Re'îs-i vakt Râşid Efendi'ye nigâh ve lisân-ı hâlle ol nev-nihâllerin cevâhir ve a'râzlarından su'âl eyledi. Merkūm dahi ol âhûların tavşan takımı olup, cümlesi izhâr-ı hünere âmâde ve tahrîk-i âb-rûy-i işâret-i Fetvâ-penâhî'ye çeşm-nihâde olduklarını ifâde ile tahte'l-lafz ruhsat-hâh oldukda, ol nâ'ib-i menâb-ı İmâm-ı 'azam ve post-nişîn-i müctehid-i akdem cenâbları izhâr-ı inbisât u beşâşetle: "Hay, hay! Sen kaçan çârpâre çaldın, ben sana raks etmedim?" mazmûnuna karîb ibrâz-i kemâl-i ruhsat eylemekle, habîs-i pür-telbîs, ya'nî merkūm Re'îs olacak halef-i İblîs: "Efendimizin kavl ü fi'li fetvâ ve reftâr u güftârları muktedâdır" makāliyle **[N1 122a]** hande-zen-i hezl ü istihzâ olarak, ol bed-kîş ü bî-hayâ rakkāsları raks etdirdiği, ol esnâda mesel-i sâ'ir gibi dâ'ir-i elsine-i pîr u bernâ oldu. Bununla iktifâ olunmayup, bu muhâvere sâ'ir süfehâ' lisânlarına da düşmekle, gerek Re'îs-i mersûm ve gerek gayrîler mahzûrât irtikâblarında: "Ne yapalım, zâhiren bu dahi fetvâya gelür" deyerek nâmûs-i şer'-i şerîfi hetk eyledikleri, ol 'asr halkına hüveydâdır; *Feyâ gurbete'l-İslâm*** ve *Âle'l-emru ilâ-mâ-âle****. *Mâ be-kıssa mî-âyîm*^*4*.

---

* Burada söz konusu edilen Mehmed Râşid Efendi, 1202/1787-1203/1788, 19 Muharrem 1207 = 6 Eylül 1792 - 23 Muharrem 1209 = 20 Ağustos 1794, 24 Safer 1212 = 18 Ağustos 1797 - 15 Ramazan 1212 = 3 Mart 1798 tarihlerinde, I. Abdülhamîd ve III. Selîm'in saltanatları döneminde üç defa Re'îsülküttâblığa getirilen kişidir; bk. meselâ I.H.D., *İOTK*, V,349-351.

** فيا غُربَة الاسلام = Vay İslâm'ın bu garip hâline!" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

*** آل الامرُ الى ما آل = İş olduğuna vardı" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

*4 ما بقصه مى آييم = Hikâyemize gelelim" anlamına gelen Farsça bir deyiştir.

Çünki Devlet-i 'aliyye'nin Rusyalu'ya i'lân-ı harb eylediğini, İsvec Kıralı lede'l-istihbâr Devlet-i 'aliyye ile 'akd-i ittifâk eylemeğe hâhişkâr olmağla, Der-i devlet'de mukīm elçisine mazmûn-i mezkûru müş'ir tahrîrât irsâl edüp, mersûm dahi keyfiyyeti bâ-takrîr Bâb-ı 'âlî'ye inhâ ve mükâleme istid'â eylediğine binâ'en, bi'd-defe'ât tertîb-i meclis-i müzâkerât olunup, bilâhare nihâyet-i karâr u ittifâk bu vech üzere sûret-yâfte-i nizâm ü ittisâk oldu ki, Rusyalu'nun hasm-ı cânı olan İsvec Kıralı işbu muhârebeye dâhil olup, Devlet-i 'aliyye ile bi'l-iştirâk muhâsama eyleye ve Devlet-i seniyye musâlaha eylemedikce, muhârebeden keff-i yed eylemeye. Ve Devlet-i 'aliyye dahi bu muhârebede İsveclü'ye asker ve mühimmât i'tâsiyle imdâd eyleye. Ancak bermuktezây-ı mevki' imdâd-ı mezkûr mümteni' olmağla, mukābeleten on bin kîse akca ber-vech-i taksît edâ eyleye. Ve gayr-ezîn ba'zı şerâ'it-ı sâ'ire dahi derc ile İttifâk Senedi tanzîm ve İsvec Elçisi'yle mübâdele olunmağın, sened-i merkūm İsvec Kıralı'na ba's ü tesyâr olunup, mebâliğ-i mezbûre dahi evvel-be-evvel mersûm tarafına i'tâya ibtidâr olundu*.

Pes-ez-ân Sadr-ı müşârun ileyh Ordu-yı hümâyûn'un ihrâcı sûretleriyle altı mâh mikdâr iştigāl edüp, ba'dehû nevrûzdan mukaddemce tûğ nasbı resm-i kadîm olduğuna binâ'en, resm-i mezkûrun icrâsı gūnû Bâb-ı 'âlî ricâli huzûr-i Âsafî'de mevcûd iken, Nemçe Baş-tercemânı Topal Deste dedikleri şûm-kadem, Bâb-ı 'âlî'ye kudûm-ve Re'îs Efendi'yi iltimâs eylemekle, lede'l-mülâkāt istid'âsına mebnî, bi'l-ma'iyye dâhil-i huzûr-i düstûr ve tahrîrâtını takdîmle edây-ı lâzime-i me'mûr eyledikden sonra, Devlet-i 'aliyye Rusyalu'ya i'lân-ı harb husûsunu ta'cîl eyledi. Çünki Rusyalu'nun ba'zı hareketleri **[N1 122b]** mizâc-ı devlete nâ-muvâfık imiş. Bizim devletu yâhûd bir âhar devleti tevsîtle bir çâresi bulunur idi. Kaldı ki Rusyalu ile Nemçelü'nün muhârebede ittifâkları olduğu defe'âtle ifâde olunmuşidi. Binâ'en 'aleyh şimdi Nemçelü dahi Devlet-i 'aliyye'ye muhârib olmağa mecbûr olup, el-yevm semt olan Ada ve Belgırad ve Bosna serhadlerine ve Eflâk ve Boğdan voyvodalarına beyânnâmeler irsâliyle i'lân-ı harb eylediğini ve mümkin olan mahallere hücûm eylemeğe bed' u ibtidâr eylediğini ihbâr eyledikde, Sadr-ı müşârun ileyhin 'Arz-odası başına münkalib ve 'akl ü şu'ûru münselib oldu. Amma çi fâ'ide, hayr-hâhân-ı devlet olan ashâb-ı fıtnat ve dûr-endîş ehl-i rüşd ü firâsetin ekserî bu sûrete ser-dâde olacağını tezkîr u ifâde eylemişler iken, kat'â tevcîh-i sâmi'a-i ısgā eylemamişidi. Nâ-çâr beyân-nâme-i mezkûru rikâb-ı müstetâb-ı hazret-i Şehriyâr'a ba'de'l-'arz ricâl-i Bâb-ı 'âlî, usûl-i sâbıka üzere tûğ-i Serdârî'yi ser-i nerdübâna îsâl birle du'â vü senâ ederek, mahalline nasb ile hıdmetlerini ikmâl eylediler. Ba'dehû Nemçelü'nün bu hareketi dahi etrâf-ı ser-

* "Çünki Devlet-i 'aliyye'nin ..... olundu" kısmındaki bilgiler özetle ve "'*Âsım Târîhi*'nde ..... deyü yazmış" şeklinde *'Âsım Târîhi*'nden alındığı belirtilerek, ama on bin kîse verilmesinin doğru olmadığı "keyfiyyeti lâyıkı üzere tahkīk edememiş" denilerek *Târîh-i Cevdet,* III,304'te kaydedilmiştir.

haddâta ve memâlik-i sâ'ireye bâ-evâmir-i şerîfe i'lân ve Karadeniz'e mükemmel donanma tertîbine ikdâm-ı bî-girân etdiler*.

Çend rûz güzârişinde Nemçe Elçisi Herbert** nâm kâfir-i dûzah-me'âb emr-i hazret-i Pâdişâh-ı kerâmet-nisâb üzere evlâd ü 'iyâl ve mâl ü müte'allikātiyle bir sefîneye irkâb ve Akdeniz'den vilâyetlerine ba'de'l-ircâ', Felemenk Elçisi vâsıtasıyla bi'l-cümle Nemçe tüccârı kat'-ı 'alâka-i muhâsebât edüp, şâ'ibe-i kīl ü kāl kalmayarak memleketlerine irsâl olundu. Bu resme serzede-i zuhûr olan re'y ve müsâ'ade-i Pâdişâh-ı gayûrun ba'zı mertebe hüsniyyâtı, ba'de müddetin müşâhede olundu. Zîrâ ba'de's-sulh tüccâr ve emvâle dâ'ir aslâ bir mâdde iki tarafdan dahi zebân-zede-i güft-gû olmamağla, sâmi'a-i vükelâ' ol makūle münâza'adan âsûde oldu. Lâkin Fransalu'nun Mısır'a istîlâsında Âsitâne'de tüccâr emvâline başka mu'âmele olmağla, ba'de'l-musâlaha ol bâbda çekilan mihnetin nihâyeti olmayup, encâm-ı kâr 'alâ hâlihâ terkiyle kat'-ı rişte-i nizâ' olundu.

Ve'l-hâsıl bir tarafdan Ordu-yı hümâyûn ihrâcma müştagil iken, Nemçe keferesi **[N1 123a]** Devlet-i 'aliyye'ye takdîm eylediği beyân-nâme gibi civâr-ı serhaddâta birer kıt'asını ib'âs edüp, Irşova Kasabası ehâlîsini Tuna'nın berü yakasına nakl birle kasaba-i mezkūreyi zabt ve Bosna kal'alarına nâgehânî hücûm eyledikleri, dâd-hâhân istigâseleriyle gûş-zed oldukda, ba'de'l-istişâre Livây-ı şerîf istishâbiyle Sadr-ı mu'allâ-menzilet Nemçelü üzere 'azîmet ve Rusyalu tarafına Ser'asker ta'yîn olunması, savâb-dîd-i ehl-i meşveret oldu. Gerçi Nemçelü bu seferde nakz-ı 'ahd se'âmetine dûçâr ve me'mûllerine münâfî süyûf-i guzât-ı düşmen-şikâr ile dest-zede-i zarar u hasâr olup, lâkin Rusyalu tarafından ehl-i İslâm mazarrât-ı kesîreye giriftâr oldu.

Ol şûriş ü infi'âl ile Hâkān-ı sa'îd Sultân 'Abdülhamîd *'aleyhi'r-rahmetü'l-Mecîd****** hazretleri firdevs-i berîne irtihâl edüp, merhûm Selîm Hân hazretleri erîke-ârây-ı şevket ü şân oldular. Bilâ-te'hîr Sipehsâlâr-ı müşârun ileyh tarafına mühr-i cedîd irsaliyle Sadâret'ini ve Serdârlığ'mı ibkā vü teşyîd ve kemâ-kân bi'l-istiklâl sefer bâbında ihtimâm eylemelerini emr u te'kîd eylediler. Ol hılâlde ba'zı dakīka-dânlar çend mâh mütârekenin vücûh ile mü'eddî-i hayr olacağını gerçi âverde-i zebân edüp, lâkin müntic olmamağla, kazıyye-i seferi muttasıla sûretinde sebk eylediler.

---

* "Pes-ez-ân ..... etdiler" kısmındaki bilgiler ihmâl edilebilir değişikliklerle, matbû nüsha ile ilgili metinden alınmış olarak ve "'Âsım'ın kelâmı burada hıtâm buldu" kaydıyla *'Âsım Efendi Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* III,37'de kaydedilmiştir.

** Metnimizde sözü edilen Herbert, Baron Pierre Philippe d'Herbert Rathkeal olmalıdır; bk. meselâ *Treaties, & c. Between Turkey and Foreign Powers 1535-1855,* London 1855, s.124-125,130,132,134.

*** عليه الرحمة المجيد = Yüceliğine ve büyüklüğüne erişilemeyen Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

Ba'dehû Vezîr-i müşârun ileyh sû'-i tedbîrleri vehâmeti olarak pîş-ezîn bu kadar bilâd ü 'ibâdın dûçâr oldukları rahne vü hasâretleri ferâmûş edüp, ibkāy-ı Sadâret neş'esiyle serhoş olmağla, hevây-ı civânîsi hareket edüp, mukaddemce Nemçelü'den dest-res olduğu cevârî-i hisân ve duhterân-ı perî-simâyânı derâgūş ederek, cünbiş ü safâya istiğrâk üzere olduğu, sâmi'a-güzâr-ı Şehriyâr-ı âfâk oldukda, Vidin Ser'askerliği'yle yedinden mühr-i hümâyûnu nez' ve Vidin Muhâfızı Sadr-ı sâbık Melek Paşa Kethudâsı Hasan Paşa'ya def' eylediler.

Ba'dehû Buza Bozgūnu* nâmiyle müştehir olan inhizâm-ı küllî zuhûr edüp, ne hâl ise bakıyye-i ehl-i İslâm Şumnu meştâsma vusûle ikdâm etdiler. Bu def'a mühr-i Sadâret İsma'îl Ser'askeri Cezâ'irlü Hasan Paşa'ya ihsân** buyurulmağla, anın dahi tıyneti **[N1 123b]** mâye-i nefsâniyyetle muhammer olmağla, ibtidây-ı emirde ba'zı ordu ricâline derûnunda nâ-be-câ muzmerr olan kîne-i dîrîneyi icrâ ve Eflâk ve Boğdan memleketlerinden bakıyye-i erâzîyi dahi teslîm-i a'dâ eylemekden gayri târîhe yazılacak bir menfa'ati rûnümâ olmadı.

Berü tarafdan Nemçelü her ne denlü Belgrad ve Ada ve Bosna câniblerinden ba'zı kılâ' ve bikā'ın zabtına dest-res olmuş ise de, sene-i sâbıkada Mehâdiye ve İnlik ve Pançova taraflarında 'azîm hasâret dîde, husûsan Darağacı ta'bîr olunan mahalde, Kıral-ı bed-fi'âl bi'n-nefs mevcûd olduğu hâlde, vukū' bulan hezîmet-i külliyyeyi ve seksân binden mütecâviz askerî ve re'âyâsının kantara-i tîğ-i mücâhidînden güzerânîde olduklarını müşâhede edüp ve hemân bu kesr u inhizâm zuhûru, mahzâ nakz-ı 'ahd ve şe'âmeti olduğunu derk ü iz'ân eylediğinden mâ'adâ, Nemçelünün ez-kadîm düşmen-i samîmleri olan Prusyalu dahi fursatı ganîmet bilüp, Der-i devlet'de olan elçisi vesâtatiyle 'arz-ı 'akd-i ittifâk ve şerâ'ıtı müzâkeresine şurû'la, şedd-i rişte-i 'ahd ü mîsâk eylediğini istirâk birle, mütecâhilâne Şumnu'ya pey-der-pey meb'ûslar irsâl edüp, bilâhare Re'îs-i vakt 'Abdullah Efendi ile mülâkāt ve dest-i kazây-ı âsümâniyle küşâde olan bâb-ı mu'âdâtı sedd ile, feth-i dervâze-i sulh u musâfât olunmağa Câsâr-ı hâksâr, hâhişker olduğunu ihbâr eyledikde, Re'îs Efendi bu mu'âmelenin mutazammın olduğu dakīkaya, ya'nî hiyel-i Efrenciyye ile merâmları Der-i devlet'de der-dest olan Prusya ittifâkına halel vermek olduğuna intikāl eylediğine mebnî: "Çünki seferin mebde'i Rusyalu olup, Nemçelü bi't-teba' (بالتبع) olmak hasebiyle sizinle musâlaha, gerçi Rusyalu ile 'akd-i musâlahaya mevkūf olup, ancak mâdâm ki Nemçelü musâlahaya rağbetle sizi irsâl eylemiş, biz dahi Rikâb-ı müstetâb'a 'arz u tahrîr edelim" sûretiyle cevâb-dâde ve bu mefhûmla meb'ûs-i mezkûru i'âde eylediklerinden sonra, Der-i devlet-medâr'da mârru'z-zikr der-dest-i tanzîm olan Prusya ittifâkı

---

* Metnimizde Buza Bozgunu diye anılan olay, 2 Muharrem 1204 = 22 Eylül 1789 Salı günü meydana gelmiştir; bk. meselâ I.H.D., *İOTK,* IV,69.

** Cezâyirli Hasan Paşa'nın Sadrıa'zamlığa getirilişi 15 Rebî'ulevvel 1204 [=3 Aralık 1789] tarihindedir; bk. meselâ İ.H.D., *İOTK,* IV,69.

maslahatı mecâlis-i 'adîde imrâr, ya'nî Prusyalu ittifâkına Kırım istihlâsı 'ibâresi derc olunmasının vücûbiyyeti ısrâr olunarak, encâm-ı kâr **[N1 124a]** irâde-i Devlet-i 'aliyye üzere Kırım Adası tahlîs olunca[ya] kadar Prusyalu muhârebeden dest-keş-i iştigāl olmamak şart u kaydı derciyle, İttifâk Senedi'ne karâr verilüp, Serdâr-ı ekrem ve ricâl-i ordu bi'l-cümle temhîr eylemek içün Der-i devlet-merhûn'dan Ordu-yi hümâyûn'a irsâl olundu. Vusûlünde Sadrıa'zam tarafından zikri, mûcib-i hayret ve mükeddir-i sâmi'a-i ehl-i hıbret olacak şütür-gürbe ba'zı akvâl ve evzâ'-ı mûrisetü'l-kürbe zuhûr edüp, bilâhare cânib-i Saltanat'dan tahmîk ve zecr u tazyîk şeref-sudûruyla, temhîrine mecbûr oldu. Lâkin Rikâb-ı Pâdişâh-ı 'âlî-cenâbdan ser-zede-i zuhûr olan tegayyür ü infi'âl-i Şâhâne te'sîr u halecânı, perîşân-sâz-ı mâ-hasal-i şu'ûr u sâmânı olmağla, havf u haşyetle mümtezic-i keder ve infi'âl-i nefsânîden mizâcına dem-be-dem za'f u tegayyür hücûm eylemekle giderek mahmûm olup, âhır-ı kâr ol derd-i cân-kâr ile terk-i kâr u bâr ve 'azm-i cânib-i dâru'l-karâr eyledi.

Ba'dehû mühr-i hümâyûn Şeyhülislâm-ı vakt Hamîdî-zâde'nin kur'a-i muhtera'ları mûcebince Rahova Muhâfızı Hasan Paşa'ya irsâl olunup*, ol esnâda bir gün 'ale'l-gafle Vidin Muhâfızı tarafından Prusyalu Fonte Luzi [=Lucchesini]** nâm bir nefer meb'ûs zuhûr etmekle, derhâl tehyi'e olunan haymeye inzâl olunup, Re'îs Efendi ile ba'de'l-mülâkāt Devlet-i 'aliyye'nin Prusya Devleti'yle 'akd eylediği ittifâkın semeresi hâdis ve benim me'mûriyyetime bâ'is oldu, ya'nî İttifâk Senedi Prusya Kıralı'na vâsıl olduğu anda, yüz elli bin neferden 'ibâret bir ordu tertîb ve Silezya [=Silésie] Eyâleti'nden Nemçelü hudûduna tesliṭ u tesrîb eyledi. Nemçelü dahi mukābeleye ikdâm eylediyse de, Prusyalu'nun tedārükāt-ı kaviyyesini ru'yetlerinde bir vechile tâb-âver-i mukāvemet olmayacaklarını teyakkun edüp, encâm-ı kâr Prusya tarafından takdîm olunan kağıdı iki sâ'ate kadar kabûl ve temhîr eder ise fe-bihâ ve illâ işbu asker-i cerrâr ile dâr u diyârları hasret-keş-i eser-i âbâdânî ve 'amâr olacağı şâ'ibe-i şübheden müberrâ olduğu, Câsâr-ı hâksâra ihbâr u inhâ olundukda, kabûl ve temhîre nâ-çâr olmağla, Diverşiyon (دِ يورَشِيُونْ = Diversiyon) kā'idesi üzere tarafeynden ferd-i vâhid zâyi' olmaksızın ve er-âzî'i ve kılâ', sûret-i **[N1 124b]** kadîmesi üzere emr-i musâlaha pezîrây-ı 'akd ü karâr ve tarafeynden ilkāy-ı edevât-ı gîrûdâr oldu. Ve kağıd-ı mezbûr üc mâddeyi müştemil olup, evvelki mâdde Devlet-i 'aliyye ile Nemçe Devleti kable's-sefer ne hâlde iseler, hey'et-i asliyyesi üzere 'akd-i sulh edüp, bu seferde Rusyalu'ya hafî ve celî i'ânet ü imdâd eylemamek ve Hotin Kal'ası Rusya seferi hıtâm bulunca[ya] kadar emâneten yedlerinde kalup, Rusyalu ile

---

* Rahova Muhâfızı Rusçuklu Çelebi-zâde Şerîf Hasan Paşa'nın sadâret ve serdârlığı 13/14 Receb 1204 = 29/30 Mart 1790 Pazartesi/Salı gecesidir; bk. meselâ I.H.D., *İOTK,* IV,70.

** Metnimizde Fonte Luzi okunacak şekilde yazılmış olan kişi, Jérome de Lucchesini olmalıdır; bk. meselâ Noradounghian, *age,* II,7.

ba'de'l-musâlaha yine gümâştegân-ı Devlet-i 'aliyye'ye teslîm eylemek ve sâ'ir şimdiki hâlde yedinde olan bi'l-cümle kılâ' u bikā', hudûd-i kadîmesiyle ve mecmû' artilarya*, ya'nî top ve cebehâne ve mühimmâtıyla Devlet-i 'aliyye'ye terk olunmakdan 'ibâret olup, Nemçelü bu minvâl üzere kabûl ve senedi temhîr eyledi. Dîğer iki mâdde Silezya Eyâleti'ne ve Macarlu'ya müte'allık olmağla, işte mashûbum olan ruhsat-nâme, bu mazmûnu mutazammın olmağın, vükelây-ı devlet dahi ber-mûceb-i ittifâk, câygîr-i gûş-i kabûl eylemek mütevakkı'dır. Ve hemân mütâreke müzâkeresine şurû' edelim" deyü igrâ vü teşvîk eylemekle, sûret-i mezbûre taraf-ı Sadâret'den dergâh-ı Saltanat'a 'arz u inhâ ve bir cânibden şurût-ı mütareke müzâkeresine ibtidâ olunup, on iki mâdde üzere vakt-i yesîrde râbıta-pezîr ve Nemçelü tarafından me'mûr olan sefîr ile mübâdele sûreti kıyâfet-gîr oldu. Prusyalu'nun ittifâk-ı mezbûru 'akd eylemekden aksây-ı âmâl-i hafiyyesi, her ne kadar kendü cerr-i menâfi'i kasdına mebnî ise de, Devlet-i 'aliyye'yi kable's-sefer bulunduğu hâl üzere sulha idhâli, i'ânet-i 'azîmeyi mutazammın olduğu müte'ayyendir. Pes düşmenin birinin irtifâ'ından, ehl-i İslâm'ın sikleti hıffet bulmağla, kulûblarına inşirâh-ı 'azîm geldi. Ve ol hılâlde musâlaha mütârekesine râbıta vermek içün Moskovlu tarafından Serciyöz [=Général Sergio Lascaroff]** nâm bir Sefîr vârid olup, lâkin îrâd eylediği mukaddimeler sakīm u 'akīm olmağla, haybetle devletine 'â'id oldu.

Berü tarafdan Nemçelü ile mükâlemeye Ziştovi Kasabası mahall-i karâr ihtiyâr olunup ve ta'yîn olunan murahhaslar ve tercemânlar kasaba-i mezkûreye vusûllerinde Prusyalu tarafından Lukezini [=Lucchesini]*** nâm elçisi Eflâk cânibinden zuhûr u güzâr ve meşûmu mu'âkıb Nemçe Elçisi sâlifü'z-zikr Hertbert [=Herbert]*4 **[N1 125a]** ve İngiltere ve Felemenk devletleri tarafından mütevassıt elçiler bi'l-cümle vürûd eylemekle, mükâlemeye âgāz ve bir an akdem kat'-ı mâdde zımnında herkes mâye-i ikdâmını ibrâz eyledi.

Bir gün yine mükâleme mevki'inde temhîr olunacak temessükât mukaddimesini tekmîle mütekarrib olup, sevk-ı 'ibâre ile bir mahalle bâlig oldular ki: "Beher hâl Devlet-i 'aliyye ile Nemçe Devleti, Prusyalu'nun Silezya'da [=Silésie'da] Rayşenbaş (ريشنباش = Reichenbach] nâm mahalde 'akd eylediği

---

* "artilarya" okunacak şekilde yazılmış olan bu kelime, Fransızca toplar ve harp edevâtı anlamına gelen artillerie kelimesi olmalıdır; bk. meselâ T. -X. Bianchi, *Dictionnaire Français-Turc,* Paris 1843, I,88.

** Metnimizde Serciyöz (سرجيوز) okunacak şekilde yazılmış olan bu kişinin gerçek adı, Général Sergio Lascaroff olmalıdır; bk. meselâ *Treaties, & c. Between Turkey and Foreign Powers 1535-1855,* London 1855, s.521.

*** Metnimizde söz konusu edilen Prusya Elçisi Jérôme Marquis de Lucchesini (1752-1825) için bk. meselâ J. C., "Lucchesini, Jérôme", *Nouvelle biographie générale depuis les temps les plus reculés jusqu'a nos jours,* Paris 1860, XXXII,131-133.

*4 Metnimizde sözü edilen Herbert, Baron Pierre Philippe d'Herbert Rathkeal için bk. meselâ *Treaties, & c. Between Turkey and Foreign Powers 1535-1855,* s.124-125,130,132,134.

mu'âhede ve İstatisko İstirkıt [= statu quo strict]* kā'idesi üzere musâlahaya râzî olur" deyü derc olunmak iktizâ eylemekle, bu Firengî 'ibâre murahhas efendileri tahdîş ve mübtelây-ı tereddüd ü teşvîş eyledikde, bu ta'bîrin ma'nâsı, Devlet-i 'aliyye ile Nemçe Devleti i'lân-ı harb gününe kadar ne minvâl üzere ise, yine ol minvâl üzere 'akd-i sulh eder, ya'nî bi'l-cümle yedinde olan kılâ' u bikā'ı cemî' levâzım ve mühimmât-ı mağsûbesiyle ve hudud-i kadîmesiyle redd ü teslîm eder ve Hotin Kal'ası Rusya Musâlahası sûret-yâb olunca[ya] kadar emâneten yedinde kalup, ba'dehû redd eder. Ve Devlet-i 'aliyye dahi Nemçelü'ye i'tâ eylediği mecmû' 'uhûd u senedâtı kemâ fi's-sâbık tasdîk u kabûl edüp, el-yevm icrâ olunur gibi 'add eder. İşte Rayşenbaş (ريشنباش = Reichenbach] Mu'âhedesi bunun üzerine mün'akıd olmağla, bu vechile temessüke kayd olunmak lâzime-i hâldir" deyü kat'-ı rişte-i kīl ü kāl eylediler.

Bu aralıkda Rusyalu İsma'îl ve Kili ve Akkerman ve ol havâlîmin mecmû'una istîlâ edüp, ordu tarafından imdâd olunmamağla, hasâret-i 'azîme vâki' olmağın, Serdâr-ı ekrem ve birâderi, küşte-i tîğ-i kahr-ı Dâverî olup, mühr-i Vekâlet ve hatb-ı hatîr-i Serdârî, sâniyen Yûsuf Paşa hazretlerinin süpürde-i 'uhde-i iktidârı oldu**. Binâ-ber-ân Sadr-ı müşârun ileyh orduya gelüp, bi-hasebi'r-resm kānûn-i münâzara üzere mükâleme mevki'inde tahrîrât irsâline murahhaslar dîde-dûz-i râh-ı intizâr iken, nâgâh bir kıt'a kā'ime-i Âsafâne'leri vârid ve mefhûmunda ordu ile Maçin'den İbrâ'îl tarafına murûr eylemek niyyetinde olduğuma mebnî, Ziştovi ve Tırnova cibâllerinde köprü kerastesi var mıdır? Müttefikimiz olan Prusya Elçisi'nden su'âl olunmak tenbîhi münderic olmağla, Berlîn tarafından gelüp ve müddetü'l-'ömr **[N1 125b]** türâb-ı memleket-i 'Osmâniyye'ye heman Ziştovi'de pâ-nihâde olmuş kimseden bu resme su'âl-i âsâr ü ahvâl eylemek, ne derecede vâdî-i dirâyetden dûran-dûr olmağla, murahhas efendiler istîlây-ı hayretle 'akl ü şu'ûrdan mehcûr oldular. Ve kazıyye-i mezkûreyi ketm ü ihfâ birle, taraf-ı 'âlîlerine ba'zı makāle ihtirâ'iyle cevâb-nâme tahrîr u ircâ' eylediler; *ve kıs 'alâ hâzâ****.

Hulâsa-i kelâm iki yüz beş senesi zilhiccesinin on ikinci günü◊, Nemçelü Musâlahası karîn-i nizâm olmağla, ol cânibin gā'ilesi zâ'ile oldu. Ba'dehû Maçin tarafında Rusyalu sadmesiyle leşker-i İslâm berhem-zede-i inhizâm

---

* Metnimizde İstatisko İstirkıt (استاتسقواسترقت) şeklinde okunmaya müsait bu kelimeler, statu quo strict [=hâli üzere ibkâ] olmalıdır; bk. meselâ Gabriel Effendi Noradounghian, *Recueil D'actes Internationaux de L'Empire Ottoman 1789-1856*, Paris-Leipzig-Neuchatel 1900, II,7-9,11.

** Rusçuklu Çelebi-zâde Şerîf Hasan Paşa'nm udam edilip 12 gün sonra Bosna Vâlîsi Koca Yûsuf Paşa'nın sadâret ve serdârlığı 10/11 Cumâdelâhıre 1205 = 14/15 Şubat 1791 Pazartesi/Salı gecesidir; bk. meselâ I.H.D., *İOTK,* IV,71.

*** و قس على هذا = Diğer kısmını da buna kıyâs et" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

◊ 12 Zilhicce 1205 = 12 Ağustos 1791 Cuma. Burada kastedilen Avusturya ile yapılan Ziştovi sulhü ise, bunun 4 Zilhicce 1205 = 4 Ağustos 1791 Perşembe günü olduğu bildiriliyor; bk. meselâ İ.H.Danişmend, *İOTK,* IV,71.

olup, bilâhare gerden-dâde-i müsâleme ve Yaş Kasabası'nda 'akd-i mükâleme olunup, ol esnâda hasenât-ı dehriyye ve te'yîdât-ı Devlet-i 'aliyye'den ma'dûd olarak, Rusyalu Sergerdesi Potemkin-i pür-kîn*, üftâde-i dereke-i siccîn olup, Petreburk[=Petersburg]'dan Bezboronko [=Bezborodko]** nâm la'în Nâzır-ı Mükâleme ta'yîn olunmağla, mevâdd-ı 'adîde-i kerîhe üzere Turla Nehri'nden hudûd kat'iyle Rusyalu ile de iki yüz altı senesi cumâdelûlâsının on beşinci günü◊ emr-i musâlaha, pezîrây-ı intizâm ve tarafeyn âsûde-i keşmekeş-i harb u hısâm[1] oldu.

---

* Metnimizde söz edilen Tavrida Prensi, Rus siyâset adamı ve Feldmareşal Grigoriy Aleksandroviç Potemkin (1739-1791) için bk. meselâ "Potemkin", *Büyük Larousse,* XVIII,9540.

** Metnimizde Bezboronko (بزبورنقو) okunabilecek şekilde yazılmış olan Rus devlet adamının tam adı Alexandre de Bezborodko'dur; bk. meselâ Noradounghian, II,16.

◊ 15 Cumâdelûlâ 1206 = 10 Ocak 1792 Salı.

1 mevsûl oldu. Kıssadan hisse istifâdesi ... husâm [Bu uzunca kısımda yer alan başlıklardan "**Hass ü ..... Fetvâ**", kırmızı mürekkeple N121a'nın sol kenarına ve oradaki satırların hizâsına, "**Dâstân-ı 'acîb ..... der-selef**" ise kırmızı mürekkeple N121b'nin sağ kenarına ve oradaki satırların hizâsına yazılmıştır] N1 : vasl/mevsûl olundu/oldu. İşte selâtîn-i 'âlî-menzilet, 'azl ü nasb-ı Sadâret husûsunda bu misillü tehammül-i teharrî ve külfet ederler idi. Ve fi'l-vâki' her ne demîş ol bâbda sarf-ı basîret ve irtikâb-ı tekellüf olunsa mahaldir. Kezâlik Şeyhulislâm husûsu dahi cây-ı dikkat/— ve/— ı'tinâdır. Belki Sadâret mâddesinden ehemm ü ahrâ olduğu rûşen-i nazarâne ıyândır. Zîrâ saltanat ve memleket, şerî'at-i müftî ile kā'imdir. Bu makūle/— makāmlarda tab'-ı Hakīr'e/hazîra heyecân târî olmak vetîresine mebnî, ba'zı mertebe itâle-i zeyl-i kelâma nâ-çâr ve istibsâr-ı niyyet-i hayriyyesiyle, ıtnâb-ı tınâb-ı meramda dest-zede-i zimâm-ı ihtiyâr olunmakdadır. Mütâla'a-güzâr olanlardan 'afv ü igmâz sünûhu, şîme-i kerîme-i dirâyetlerine muhavveldir. Zemânını idrâk eylediğimiz meşâyih-i İslâmiyyeden biri, a'yânân-ı zemânla Levend Çiftliği'nde Sadr-ı vakt tarafından med'uvven hâzır olup, hılâl-i sohbetde seray havlîsinde ba'zı bâzende ve hengâme-gîrler, Efendi'nin **[M1 288]** cünbiş-nümây-ı 'ayn-ı seyrânları/sereyânları olmağla, hâzır bi'l-meclis, sergerde-i zümre-i süfehâ olan Re'îs-i vakt Râşid Efendi su'âl-i mukaddere cevâb şîvesiyle, sâha-i serayda hırâmân olan âhû-peçelerler/peçeler tavşan takımı olup, raks ve bâzîceye âmâde ve ol bâbda işâre-i âbrûy-i ruhsata çeşm-nihâde olduklarını ifâde ile izhâr-ı mâye-i hünerlerine mutâyebe-gûne istîzân eyledikde, nâ'ib-i menâb-ı İmâm-ı a'zam olan Şeyhulislâm cenâbları: "Hay hay, [mısrâ]": Sen daha su'âlde misin? îmâsıyla ruhsat-dâde oldukda, kârîz-i lebrîz-i habâset olan Re'îs-i merkūm, handezen-i hezl ü istihzâ olarak: "Efendimizin her hâlde kavl ü fi'li fetvâdır, deyü/— —/ve —/bu rakkāslara raks ile emr u işâret eyledikleri, vâsıl-ı rütbe-i 'ayne'l-yakīn olmağla, "Vâ gurbete(عرتبه)/gurbete(غتربة)'l-İslâm! (وا غربة الاسلام = Vay İslâm'ın bu garip hâline!" anlamına gelen Arapça bir deyiştir) ta'bîriyle nüdbe ve düşnâm olunmuşdur. el-İnsâf, el-insâf! Hâzırda her tarafı kâmil-i 'âlim ve 'âmil-i ehl-i istihkāk mevcûd iken, a'zam-i mesânid-i beşeriyye olan makām-ı Fetvâ'ya ol makūle câhil ve câlî/cânî ve âlûde-i hevây-i nefsânî, lâyık ve sezâ mıdır ve muvâfık-ı rızây-ı hazret-i Hudâ mıdır? Bu vaz'ın netîcesi hayr olur mu? Ol hılâlde bu kazıyyeyi istimâ' eden erbâb-ı reşâd sükûtla, ihâle-i dergâh-ı Rabbü'l-'ibâd eylediler. İşte bu seferde li-garazın-mâ olmak sebebiyle müntic-i zafer olmayup, berren ve bahran hasâret-i 'azîmeye bâdî ve Özi ve Kılburun/Filibe'den gibi/girü vilâyet ve kılâ'ın giriftâr-ı eyâdî-i e'âdî olmasını mü'eddî olup, tâ ki bin iki yüz üç senesi receb-i şerîfinin/şerîfin on birinci günü Sultân 'Abdülhamîd Hân, 'âzim-i gülşen-seray-ı ravh u reyhân olup, Sultân Selîm vâris-i taht ü dîhîm oldukda, a'dâyı dînden ahz-ı intikām

İstitrâd der-beyân-ı tahrîr-i müverrih-i Françe Segur*

İşbu mukaddime gûne makālede tahrîr eylediğim vekāyi'-i mürettebe bi'l-cümle merhûm 'Abdullah Molla Efendi ve 'Ismet Beyefendi ve Birrî 'Abdullah Efendi ve sâ'ir erkân-ı sefer olan ba'zı zevâtın lisânlarından câ-be-câ bi'l-münâsebe istimâ' ve telakkī eylediğim minvâl-i sahîhu'l-me'âldir. Gerçi aralıkda söz pek çokdur; lâkin ıtnâb u imlâlden tevakkī ile kasr u icmâl olundu.

Ancak[1] meslûk-i kıdem-i kalem olduğu üzere, İmperatoriçe-i Rusya ile Nemçe İmperatoru'nun iklîm-i Kırım'a vürûdları hengâmında[2] elsine-i mütenevvi'aya vâkıf ve[3] verzişkâr-ı mâye-i me'ârif olup, Fransa[4] Devleti tarafından elçilikle Petersburg'da[5] ikāmet ve suver-i vekāyi'-i kâ'inâta **[M1 289]** havâle-i nazar-ı 'ibret eden[6] Segur** nâm merd-i sâhib-i şu'ûrun, kalem-zen-i[7] cem' u tahrîr olduğu *Târîh*-i dil-pezîrde vak'a-i mesrûdeyi[8] bu resme zebân-zede-i hâme-i nakl ü[9] ta'bîr olmuşdur ki, mukaddemâ Devlet-i 'aliyye ile Rusya devletleri beynlerinde Fransa[10] elçileri vesâtatiyle mün'akıd **[N1 126a]** ve tarafeynin vikāye ve muhâfazasına[11] müte'ahhid oldukları şurûta 'adem-i ri'âyet cânibeynden[12] dahi rû-nümây-ı meclây-ı zuhûr[13] olup, ez-cümle Devlet-i 'aliyye tarafından Lezgi tâ'ifesine i'ânet ve Rusyalu cânibinden Tatar'ın haklarından gelinmek[14] behânesiyle Kuban'a dek ta'kīblerine müsâra'at gibi hâlât, hedm-i binây-ı sulh u musâfât eylemek kertelerine

---

husûsunu akdem-i cümle-i mehâmm 'add etmeleriyle, müceddeden cem'-i asker ve küffâr/düşmen üzere sevk-i leşker edüp, bu def'a vuku-yâfte olan hasâret-i 'azîme hâric-i havze-i rakīme olmağla, bilâhare bin iki yüz beş senesi zilhiccesinin on ikinci —/günü Nemçelü ile 'akd-i/— sulh u salâhla kesb-i inşirâh olunup ve altı senesi on beşinci günü Rusyalu ile de emr-i musâlaha sûret-pezîr ve sedd-i bâb-ı dâr u gîr A1, M1

* Metnimizde söz edilen Fransız general ve tarihçi Philippe Henri Ségur (1780-1873) için bk. meselâ "Ségur" *Büyük Larousse,* XX,10304.

1 **der-beyân-ı** ..... Ancak [**"der-beyân-ı ..... Segur"** kısmı muhtemelen burada yer alması düşünülerek kırmızı mürekkeple N1 125b'nin sağ kenarına yazılmıştır] N1 : — A1, M1

2 İmperatoriçe-i ["İmperatoriçe-i" kelimesi, metinde üzeri çizilen "Çariçe-i" kelimesi yerine, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 141b'nin sağ kenarına yazılmıştır] ..... hengâmında A1 : İmperatoriçe-i Rusya, Nemçe İmperatoru'nun iklîm-i Kırım'a vürûdları hengâmında M1 : Çariçe-i Moskov ile Nemçe Casarı'nın bi'l-ma'iyye Kırım iklîmine vürûdları hengâmda N1

3 ve A1, M1 : — N1

4 Fransa A1, M1 : Françe N1

5 Petersburg'da A1, M1 : Petreburk'da N1

6 'ibret eden A1, M1 : hıbret eden Fransevî N1

** Metnimizde söz edilen Fransız general ve tarihçi Philippe Henri Ségur (1780-1873) için bk. meselâ "Ségur" *Büyük Larousse,* XX,10304.

7 şu'ûrun, kalem-zen-i M1 : şu'ûr, kalem-zen-i sahîfe-i N1 : şu'ûr kalem-zen-i A1

8 mesrûdeyi N1 : mezkûreyi A1 : mezkûre M1

9 nakl ü N1 : — A1, M1

10 Rusya ..... Fransa M1 : Rusyalu beynlerinde Françe N1 : Rusya Devleti beynlerinde Fransa A1

11 vikāye ve muhâfazasına N1 : vikāyesine A1, M1

12 cânibeynden A1 : şâ'ibeleri cânibinden N1 : cânibinden M1

13 zuhûr N1 : sûret A1, M1

varmağla, Brenc Potemkin tarafından şurût-ı mu'âhedenin mütehakkimâne icrâsını irâde, kendü[1] devletinin kat'î matlûbu olduğunu, Âsitâne'de mukîm elçilerine bi't-tahrîr ifâde eyledikde, elçi-i mersûm dahi Âsitâne'de mütemekkin Fransa Elçisi'ni âgâh etmeksizin[2], edây-ı me'mûriyyet ve ta'lîmât-ı cedîdesi muktezâsınca 'unf u şiddetle mütecebbirâne hareket edüp, Devlet-i 'aliyye ise Çariçe'nin[3] sûret-i ma'hûdede Kırım'a vürûdundan ıztırâb ve bir tarafdan İngiltere ve Prusya elçilerinin mirveha-i tesvîlâtlarıyla nâ'ire-i gazabı iltihâb üzere olduğunu, Elçi-i mersûm Katerina'ya[4] 'arz u inhâ ve Prusya'nın tahrîkiyle Paysi-baza [Pay-Bas=Hollanda][5] ehâlîsinin şakk-ı 'asâ ve Nemçe Devleti üzere i'lây-ı livây-ı hurûc u i'tidâ eylediklerini Nemçe vükelâsı bi't-tahrîr imperatorları olan Yozepo'ya [=Joseph]* ihbâr u[6] inbâ eylediklerinde, Rusya Devleti'nde Fransa tarafından konsoloslukla[7] ikāmete me'mûr mersûm Segur, Kırım'da mevcûd cem'iyyet-gâh-ı mezkûrdan[8] tevârüd eden ahbâr, mesfûra vesîle-i serd-i[9] güftâr olmağla, bekāy-ı Devlet-i 'Osmânî, Françe Devleti'ne göre ehemm-i metâlib ü emânı olmağın[10], sû'-i kasd zuhûruyla Devlet-i 'Osmâniyye'nin ihtilâlî Fransa Devleti'ni Prusya ile ittifâka mecbûr eylemek ihtimâli, bir takrîb mezkûr[11] Segur tarafından Nemçe İmperatoru'na i'lâm ve tabî'ati ne cânibe minsâk olduğu isti'lâm olundukda, İmperator-i mesfûr[12] Devlet-i 'aliyye'nin ma'âzallâhi Te'âlâ zevâlinde olan hatarı ikrâr ve bir vechile nizâmına halel-i tetarrukına rızâ-dâde olmadığını iş'âr edüp, fi'l-asl Rumeli'de[13] hükûmet ve bast-ı bisât-ı eyâlet eden Yunan cumhûrlarını îcâd, Moskov İmperatoriçesi'ne mukaddime-i kazây-ı[14] fesâd olmağla, cemâhîr-i merkūmenin ihyâsı, hükûmet-i mutlaka sâhibi **[M1 290]** olan mülûke [**N1**

14 Rusyalu ….. gelinmek N1 : Rûsyalı/Rusya tarafından Tatar'ın haklarından gelinmek/gelmek A1, M1

1 sulh u ….. kendü N1 : musâfât derecelerine varmağla, Brans/Prens Potemkin tarafından şurût-ı musâlahanın mütehakkimâne icrâsını/icrâsı irâde/— A1, M1

2 Fransa ….. etmeksizin M1 : Françe/Fransa Elçisi'ni âgâh eylemeksizin N1, A1

3 Çariçe'nin N1 : İmperatoriçe'nin A1, M1

4 Katerina'ya N1 : İmperatoriçe'ye A1, M1

5 Prusya'nın ….. -baza N1 : Prusyalu'nun tahrîkiyle Paysi-bazi A1 : Prusyalu'nun tahrîkiyle Paysi M1

* Metnimizde Yozepo okunacak şekilde yazılmış olan kişi, Germen İmparatoru ve Hasburg devletlerinin ortak nâibi Joseph II. (1741-1790) olmalıdır; bk. meselâ "Joseph II", *Büyük Larousse,* XII,6109-6110.

6 Yozepo'ya ihbâr u N1 : Yozepo'ya A1 : Pozepo'ya (پوزپويه) M1

7 Fransa ….. konsoloslukla A1, M1 : Françe tarafından konsolosluğla N1

8 mezkûrdan M1 : mezkûr olduğundan nâşî N1 : mezkûrdan [Bu kelimenin "dan" kısmı, metinde üzeri çizilen "olduğundan" kelimesinin yerine satırın üstüne yazılmıştır] A1

9 mesfûra ….. serd-i N1 : mesfûra vesîle-i A1 : vesîle-i M1

10 Françe ….. olmağın N1 : Fransa Devleti'ne göre akdem-i emânı olmakdan nâşî A1, M1

11 ihtilâli ….. mezkûr A1 : ihtilâli Françe Devleti'ni Prusya ile ittifâka mecbûr kılmak ihtimâli, bir takrîble N1 : ihtilâfı Fransa Devleti'ni Prusyalu ile ittifâka mecbûr eylemek ihtimâli, bir takrîb mezkûr M1

12 mesfûr N1, A1 : mezkûr M1

13 Rumeli'de N1, A1 : Rumeli'nde M1

126b] mûcib-i mazarrat ve zemâne feylesoflarının tervîci kaydında oldukları serbestiyyet[1] hevâsına medâr-ı takviyet olduğu bedîdâr ve bu mâddede Katerina'nın hâtır[2] -hâhına mümâşât, müstelzim-i mehâzîr-i bî-gâyât olacağı âşikâr olduğundan, bu sûrete[3] mütâba'atden istinkâf, muvâfık-ı mezheb-i rüşd ü insâf olduğunu i'tirâf eylemişiken, Kırım'da tarh-endâz oldukları cem'iyyet, Devlet-i 'aliyye'nin 'aleyhine olmadığına[4] delâlet eylediğinden başka, Paysi-bazi'nin [Pay-Bas = Hollanda] ihtilâli, Nemçe Çâsârı'nın tünd-bâd-ı harmen-i ahvâli iken, Rusyalu[5] ile Devlet-i 'aliyye beyninde sefer sâha-i vukū'da cilve-ger oldukda[6], Rusyalu'ya muvâfakat eylese, Prusyalu'ya mûcib-i insilâl-i seyf-i husûmet ve hem-dest-i murâfakat olmadığı[7] hînde, Rusyalu ile mün'akid olan zünnâr-ı ittifâkları bürîde-i mıkrâz-ı[8] 'adâvet olacağı tehakkukundan, sefere 'adem-i rızâsı nümâyân ve Rusyalu'nun[9] sûret-i merkūmeyi tefekkür birle[10] zarûrî Nemçelü'yü muhâfaza ve İsveclü ile Prusyalu'nun memâlik-i Rusya'ya dahi[11] hücûm edeceklerini endîşe vü mülâhazadan mâ'adâ, diyâr-ı Rusya[12] pâzede-i kaht u galâ ve 'illet-i kıllete mübtelâ olduğundan, Çariçe'nin[13] dahi icrây-ı fesâdını vakt-i âhara ta'lîk eyleyeceği resîde-i rütbe-i tahkīk u îkândır.

el-Hâsıl İslâmbol'da[14] mukīm olan elçilerine Devlet-i 'aliyye ile olan esâs-ı sulhu ihkâm, imperatorlar miyânında karâr-dâde-i encâm olmağla, Fransa Elçisi'yle ittifâk ederek[15] tanzîm olunmak murâdları olduğunu, Rusya ve Nemçe taraflarından bâ-tahrîr ifâde vü ifhâm eyledikden[16] sonra, Kırım'dan fekk-i râbıta-i ârâm ve her biri taht-gâhları tarafına ıtlâk-ı zimâm-ı[17] i'tizâm eylediler. 'Ahd-i karîbde Fransa[18] ile Rusya beyninde murtebıt olan râbıta-i

14 Moskov İmperatoriçesi'ne mukaddime-i kazây-ı A1 : Moskov Çariçesi'ne mukaddime-i fezâyây-ı N1 : Rusya İmperatoriçesi'ne mukaddime-i M1

1 serbestiyyet N1 : serbesiyyet A1, M1

2 Katerina'nın hâtır N1 : Rusya İmperatoriçesi'nin havâtır A1 : Rusya İmperatoriçesi'nin hâtır M1

3 sûrete N1, A1 : sûretde M1

4 olmadığına N1, A1 : olduğuna M1

5 bazi'nin ..... Rusyalu N1 : pazi'nin ihtilâli/ihtilâfı, Nemçe İmperatoru'nun tünd-bâd-ı harmen-i âmâli iken, Rusya A1, M1

6 sâha-i ..... oldukda A1, M1 : vukū' buldukda N1

7 olmadığı N1 : olduğu A1, M1

8 mıkrâz-ı N1 : mıkrâs-ı A1, M1

9 Rusyalu'nun M1 : Moskovlu'nun N1, A1

10 birle N1 : ile A1, M1

11 Prusyalu'nun ..... dahi N1 : Prusyalu'nun memâlik-i Rusya'ya A1 : Prusya'nın memâlik-i Rusya'ya M1

12 Rusya A1, M1 : Moskov N1

13 Çariçe'nin N1 : İmperatoriçe'nin A1, M1

14 İslâmbol'da N1 : İstanbul'da A1 : Âsitâne'de M1

15 Fransa ..... ederek A1, M1 : Fransız Elçisi ile ittifâk eyleyerek N1

16 olduğunu ..... eyledikden A1 : idiğini, mesfûr Casar ve Çariçe bâ-tahrîr ifâde vü ifhâm eyledikden N1 : olduğu, Rusya ve Nemçe taraflarından bâ-tahrîrât ifâde vü ifhâm olundukdan M1

17 taht-gâhları ..... zimâm-ı N1 : dâru'l-hükûmeleri taraflarına sevk-ı matıyye-i A1, M1

18 Fransa A1, M1 : Françe N1

muvâfakat, Devlet-i 'aliyye hakkında Rusyalu'nun öteden berü derkâr olan sû'-i kasdına mütâba'ata haml ile, erkân-ı Devlet-i 'aliyye İstanbul'da âsûde-nişîn-i neşîmen-i râhat olan Françe Elçisi'ni[1] ihzâr ve bu mâddenin hakîkatinden istihbâr eylediklerinde, ol dahi Petersburg'da mukîm mesfûr[2] Segur*'a terkîm eylediğinden mukaddem, Fransa Devleti tevassutuyla muntazam Devlet-i 'aliyye ile Rusyalu beyninde mün'akıd[3] olan sulhun **[N1 127a]** bekâsı, Fransa[4] Devleti 'indinde mültezem iken, Âsitâne'de Rusya Elçisi'nin elçimize haber **[M1 291]** vermeksizin[5] âgâz eylediği vâdî, Devlet-i 'aliyye ile îkā'-ı sefere bâdî olur ise, Fransa Devleti Rusya Devleti'nin[6] gadr ü te'annüdüne haml eyleyeceğini i'lân ve resmen İmperatoriçe'ye 'arz u beyân eylemekle, mersûma dahi bu sûrete kat'î 'adem-i rızâsını tasrîh ve Potemkin'e bilâ-istîzân bu vaz'-ı nâ-be-câya[7] ibtidâr eylediğiyçün tevbîhle hod-be-hod bâdiresini takbîh edüp ve[8] min-ba'd bu keyfiyyete dâ'ir ahvâl, Âsitâne'de mukîm Fransa[9] Elçisi'ne su'âl olunmadıkca mübâşeret olunmamasını tahrîr ve heyûlây-ı matlab-ı Devlet-i 'aliyye her ne ise Fransa Elçisi ma'rifetiyle sûret-pezîr[10] ve Rusya Elçisi dahi rıfk ü mülâyemetle hareket eylemek bâbında tenbîh-nâme ile tesyîr eylediği kuryer, Edirne civârında türidi eşkıyâsı yediyle râh-ı hayâtdan semt-i memâta güzer eylemekle[11], hâmil olduğu kağıd eyâdî-i elçiyâna vârid olmadığından, Rusya Elçisi tekâlîf-i müz'ice[12] ile Devlet-i 'aliyye'yi ta'cîz ve Potemkin tarafından me'mûr olduğu vechile[13] izhâr-ı huşûnet ü sitîz eylemesi, erkân-ı Saltanat'ı îkā'-ı sefere mecbûr ve İngilterelü ile Prusyalu'nun zâhiren ibrâz eyledikleri tarafdârlıkları, Sadrıa'zam bulunan devletlüyü mağrûr eylemekle, galat u tehâlükle bâdî-i insilâl-i tîğ-ı hısâm[14] ve bâ'is-i insilâb-ı huzûr-i emn ü râhat oldu; *el-'uhdetü 'ale'r-râvî***.

---

1 neşîmen-i ..... Elçisi'ni N1 : mazılle-i râhat olan Fransa Elçisi'ni/Elçisi A1, M1

2 Petersburg'da mukîm mesfûr A1, M1 : Petreburk'da mukîm mersûm N1

* Metnimizde söz edilen Fransız general ve tarihçi Philippe Henri Ségur (1780-1873) için bk. meselâ "Ségur" *Büyük Larousse,* XX,10304.

3 Fransa ..... mün'akıd A1 : Fransa Devleti tevassutuyla Devlet-i 'aliyye ile Rusyalu beyninde mün'akıd M1 : Françe tevassutuyla muntazam Devlet-i 'aliyye ile Moskovlu beyninde mün'akıd ve mülte'im N1

4 Fransa A1, M1 : Françe N1

5 vermeksizin N1 : etmeksizin A1, M1

6 olur ise ..... Devleti'nin A1, M1 : olursa, Françe Devleti Rusyalu'nun N1

7 bilâ-istîzân ..... nâ-be-câya N1 : bilâ-istîzân/bi'l-istîzân bu vaz'-ı nâdir-berâbere A1, M1

8 ve N1, A1 : — M1

9 mukîm Fransa A1, M1 : mütemekkin Françe N1

10 ise ..... pezîr A1 : vechile ise Françe Elçisi ma'rifetiyle sûret-pezîr N1 : ise Fransa Elçisi ma'rifetiyle sûret bulmak M1

11 kuryer ..... eylemekle N1 : nâme-ber, Edirne civârında dağlu eşkıyâsı yediyle tarîk-ı hayâtdan beder olmağla A1, M1

12 müz'ice N1 : dûran-dûr A1, M1

13 vechile A1, M1 : üzere N1

14 tîğ-ı hısâm N1 : seyf-i husûmet A1, M1

** العهدة على الراوى = Günâhı rivâyet edenin boynuna" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

"Mâ be-kıssa-i hod âyîm"* vetîre-i zebîresi üzere, bed'-i sefer[1] mültebis olduğundan başka, asker-i İslâm'ın bedeviyyeti ferâğ ve huzûr u ten-perverî ile refâh u refâğ vâdîlerinde tahsîl-i dimâğ birle[2] emr-i cihâddan zuhûl ve gazâ vü şehâdet mesûbâtından gufûl ile vukū'-yâb olan esfârda nâ-pâydâr ve tabtâb-ı pây-i küffâr sebük-hîz-i[3] firâr olmaları, Moskovlu'nun[4] istiklâl-i devletine müstakıllen bâdî ve niçe bilâd ü bikā' ve aksâ' u kılâ'ın girifte-i dest-i e'âdî olmasına sebeb-i 'âdî oldu.

Ber-vech-i mezkûr her[5] sefer, zaferden mehcûr olarak hezâr zûr u zâr ile sedd-i dervâze-i muhâsama birle feth-i bâb-ı müsâlemeye ibtidâr, taraf-ı İslâmiyân'dan bedîdâr olmağla, düşmen-i bed-kâr dahi tekâlîf-i kāsımetü'z-zahr [**N1 127b**] tahmîlâtiyle sulh u musâfâta rızâ-dâr olup, ba'de's-sulh dahi gûnâ-gûn mu'âmele-i mütehakkimâne ile evliyây-ı devleti bîzâr ve ednâ behâne ile aralık aralık Eflâk ve Boğdan'a nezâret ve Cezâ'ir-i[6] seb'a ve Anakara ve Kemhâl kal'alarına **[M1 292]** kemend-endâz-ı hıyânet olur idi. Husûsan Sırb re'âyâsını tahrîk ü tahrîş ve top u tüfeng ve sâ'ir edevât-ı ceng irsâliyle nihânî[7] imdâd ve min-ba'd kuvvetü'z-zahr olacaklarını 'ahd ü tevsîkle ifsâd ü tehrîş eylediklerinden[8] nâşî, Belgırad ve sâ'ir kılâ'-ı Hâkāniyye'nin inkılâ'ına bâ'is ve Sırblu'nun dâ'iye-i istiklâlle[9] Memâlik-i mahrûse'ye havze-i tahrîrden bîrûn hasâret-i[10] gûnâ-gûn îrâsını mûris olmak gibi hemîşe şer-gîr ve[11] Devlet-i 'aliyye'yi lâ-teşbîh gûyâ ki tabanca oğlanı gibi tezlîl ü tahkīrleri, cümle-i ehl-i İslâm'ı ciğer-hûn eylediklerine mukārin, Moskovlu'ya[12] ve Nemçelü'ye birden gālib ve hudûd-i İslâmiyye'ye sû'-i kasd ve hücûma müte'ehhib olan Bonaparta'nın zımnen ve sarâhaten 'ilel-i fâ'iliyye ve gā'iyyesi sebt ü tahrîr olduğu

---

* ما بقصه خود باز آییم = Kendi hikayemize tekrar döndük" anlamına gelen Farsça deyiştir.

1 emn ü ….. sefer M1 : enâm oldu. el-Kıssa: Vetîtere-i zebîre üzere bed'-i seferin N1 : râhat oldu, *el-'uhdetü 'ale'n-nâkıl.* [Mısrâ]': *Mâ be-kıssa-i hod bâz-âyîm.* Vetîre-i zebîre üzere bed'-i seferin A1

2 birle N1 : ve A1, M1

3 küffâr sebük-hîz-i N1 : küffâr ile reh-neverd-i A1 : düşmen-i bed-etvâr ile reh-neverd-i M1

4 Moskovlu'nun N1, M1 : Rusyalu'nun A1

5 niçe ….. her N1 : niçe bilâd ü bikā' ve aksâ' u kılâ'ın giriftâr-ı çeng-i e'âdî olmasına sebeb-i 'âdî olmuşdur. Ber-vech-i mezkûr her A1 : nice bilâd ü bikā' ve kılâ'ın giriftâr-ı ceng-i e'âdî olmasına sebeb-i 'âdî olmuşdur. Ber-vech-i mezkûr M1

6 Cezâ'ir-i N1, A1 : Cezâyir-i M1

7 olur idi. ….. nihânî N1 : olup, husûsan Sırb/Sırp re'âyâsmı tahrîk ü tahrîş/tahdîş ve top u tüfeng ve cebehâne gibi mühimmât irsâliyle A1, M1

8 eylediklerinden N1 : eylediğinden A1, M1

9 Hâkāniyye'nin ….. istiklâlle N1 : İslâmiyye'nin inzi'âcına bâ'is ve Sırblu'nun/Sırplu'nun dâ'iye-i istiklâlle/istiklâl ile A1, M1

10 hasâret-i N1, M1 : hasârât-ı A1

11 hemîşe şergîr ve N1 : şergîr ve A1 : — M1

12 lâ-teşbîh ….. Moskovlu'ya N1 : gûyâ ki tabanca oğlanı gibi tezlîl ve tahkīrleri cümle-i İslâm'ı ciğer-hûn ve dil-fikâr eylediğine mukārin Rusyalu'ya A1 : tazyîkleri, cümle-i İslâm'ı ciğer-hûn ve dil-fikâr eylediğine mukārin, Rusya M1

üzere[1] İmperatorluğ'unu tasdîk ve takrîr ve Eflâk ve Boğdan voyvodalarını tebdîl ve tagyîr husûslarını behâne ederek, güzâriş-pezîr olduğu üzere, mugâfesaten Bender ve Hotin[2] kal'alarına istîlâ, Devlet-i 'aliyye'yi zarûrî[3] sefere ilcâ edüp, lâkin bi-hikmetihî Te'âlâ bed'-i seferden berü vukū' bulan esfâr-ı merkūme sâl-i şefa' hılâlinde rû-nümâ olmağla, bu def'a *"İnnallâhe*[4] *vitrun yuhibbü'l-vitre fe-evtirû**" Hadîs-i şerîfine iktidâ'en[5] sünne-i vitriyyede bulunmak içün kâr-dânân-ı Devlet-i ebediyyü'l-bekā' her çend sa'y ü ikdâm ü i'tinâ etdiler ise de;

Hep[6] sa'y ü taleb gider yebâne

Âhır dediğin eder zemâne

hükmünce nâgehânî İngilizlü'nün Bahr-ı Marmara hâdisesi[7] rû-nümûn ve bi'z-zarûre hareket-i Ordu-yi hümâyûn sene-i kābileye merhûn oldu.

İhrâc-ı Ordu-yi hümâyûn ez-Âsitâne

Pes vak'a-i merkūme[8] mündefi' ve mevâcib ve mühimmât-ı seferiyye dahi itmâmla mevâni' murtefi'[9] olmağla, mukaddemce İsma'îl Muhâfızı ma'iyyetine bir mikdâr[10] orta irsâl ve 'Alemdâr Mustafa Paşa tarafına da[11] asâkir-i etrâf ta'yîn ve top ve cebehâne makūlesi mühimmât-ı küllîyye **[N1 128a]** ba's ü îsâl olundukdan sonra, mâh-ı muharremü'l-harâmın[12] on sekizinci sebt günü[13◊] resm-i dîrîn-i 'Osmânî üzere Yeniçeri Ağası Pehlevân Ağa, tâ'ife-i yeniçe-

1 Bonaparta'nın ..... üzere N1 : Napolyon Bonaparta A1 : Bonapart'ın M1

2 ederek ..... Hotin N1 : ile güzâriş-pezîr olduğu üzere, mugâfesaten/— Hotin ve Bender A1, M1

3 zarûrî N1 : — A1, M1

4 *İnnallâhe* N1, A1 : *İnn[all]âhe* M1

* ان الله وترٌ يحبّ الوترَ فأوتِروا = Allah tektir, tekî sever, siz de yaptığınız işleri tek yapınız" anlamına gelen bu cümle Hz. Peygamber'in Buhârî, Da'avât 69; Müslim, Zikr 6/6; Ebî Dâvud, Vitr 1; Tirmizî, Vitr 2; Nesâ'î, Kıyâmü'l-Leyl 27; İbn Mâce, İkāme 114; ed-Dârimî, Salât 209; Ahmed b. Hanbel, 1/100,110,143 2/109,155,208,267,277,290,314,491'de geçen bir hadîsidir; bk. Wensinck, V,127.

5 şerîfine iktidâ'en N1 : şerîfi üzere A1, M1

6 kâr-dânân-ı ..... Hep N1 : erkân-ı devlet her çend sa'y ü müsâra'at eylediler ise de, **beyt**: Heb A1, M1

7 hükmünce ..... hâdisesi N1 : terânesince nâgehânî İngilizli vak'ası/vâkı'ası A1, M1

8 **İhrâc-ı** ..... merkūme [Başlık, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek ve mu'ahhar kaydıyla 143b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : Pes vak'a-i merkūme N1 : **İhrâc-ı Ordu-yi hümâyûn ez-Âsitâne** Pes vâkı'a-i mersûme M1

9 murtefi' N1, M1 : mündefi' A1

10 İsma'îl ..... mikdâr N1 : İsmâ'îl Muhâfızı ma'iyyetine bir mikdâr A1 : İsmâ'îl Muhâfızı ma'iyyetine M1

11 da N1 : dahi A1, M1

12 muharremü'l-harâmın A1 : muharremin N1, M1

13 sebt günü A1, M1 : yevm-i sebt N1

◊ 18 Muharrem 1222 = 28 Mart 1807 Cumartesi. Cevdet Paşa muhtemelen yanlış olarak Pehlevân Ağa'nın çıkışını 15 Muharrem Cumartesi günü olarak göstermiştir; bk. *Târîh-i Cevdet,* VIII,134.

riyân ile müretteb alay gösterüp[1], pîş-gâh-ı hazret-i Pâdişâh-ı encüm-sipâhdan güzerân ve Top-kapusu yolundan Dâvud-paşa Sahrâsı'nda mansûb hıyâmları tarafına revân oldular. Ferdâsı tûğ-ı Serdâr-ı ekremî[2] ve bi'l-cümle cebeci ve topcu ve top 'arabacı ve humbaracı[3] ocakları dahi alay-ı 'azîmle nazar-gâh-ı Şehinşâhî'den murûr ve kulûb-i temâşâyiyâna[4] nisâr-ı ferah u sürûr ederek tarîk-ı **[M1 293]** merkūmdan ordularına tahrîk-i kādime-i 'azîmet ve herkes yerlü yerinde ikāmet eylediler. Mâh-ı mezbûrun yirminci isneyn günü◊ Sadr-ı a'zam hazretleri bi'l-cümle vüzerâ' ve 'ulemâ'[5] ve erbâb-ı devlet ve evliyây-ı Saltanat ile[6] med'uvven Seray-ı hümâyûn'a varup, Orta-kapu pîş-gâhında 'akd-i cem'iyyet ve ol hılâlde Serdâr-ı ekrem hazretleri Şeyhulislâm Efendi hazretleriyle[7] bi'l-ma'iyye huzûr-i fâ'izu'n-nûr-i Husrevâne'ye[8] ruh-sâ ve dûş-i liyâkat-pûşlarına serâsere dûhte[9] semmûr kürk iksâ ve miyânlarına bir mücevher şemşîr ve destâr-ı zîbâ tekvîrlerine[10] dahi bir mücevher otağa-i dil-pezîr 'ilâvesiyle fark-ı i'tibârlarını hem-ser-i sipihr-i esîr eyledikden[11] sonra, Livây-ı şerîf-i nusrat-redîfi bizzât yed-i mü'eyyedleriyle dest-i Sipehsâlâr-ı emcede teslîm ve hazret-i Fetvâ-penâhî'ye de ferâce-i beyzâya kaplu[12] ferve-i semmûr ilbâsiyle mekârim-i Şâhâne'leri tetmîm olmağın, yine[13] bi'l-ma'iyye Orta-kapu'ya gelüp, Serdâr-ı ekrem[14] hazretleri raht ve bisât-ı zerrîn ile müzeyyen 'atıyye-i Pâdişâh-ı düşmen-şiken olan esb-i nâzik-endâm ve nâzende[15]-reftâra süvâr ve ibtidâ Hâcegân-ı Dîvân[16] ve kapucu-başıyân elbise-i dîvâniyye ile ve[17] ba'dehû 'umûmen müderrisîn ve mevâlî-i kirâm ve sudûr-i 'izâm 'örf ve üst saçaklu[18] ile ve sâdât-i kirâm, zî-ı 'Alem-i Seyyidü'l-enâm[19]

---

1 gösterüp A1, M1 : göstörüp N1
2 Serdâr-ı ekremî N1 : Sadâret-penâhî A1, M1
3 top 'arabacı ve humbaracı A1 : humbaracı ve top 'arabacı N1, M1
4 'azîmle ..... temâşâyiyâna A1 : 'azîm ile nazar-gâh-ı Pâdişâh-ı kerîm'den murûr ve kulûb-i temâşâkârâna N1 : Şehinşâhî'den murûr ve kulûb-i temâşâyiyâna M1
◊ 20 Muharrem 1222 = 30 Mart 1807 Pazartesi.
5 vüzerâ' ve 'ulemâ' N1 : vüzerâ ve 'ulemâ A1, M1
6 Saltanat ile N1, M1 : Saltanat'la A1
7 hazretleriyle A1, M1 : ile N1
8 Husrevâne'ye N1, M1 : Mülûkâne'ye A1
9 dûhte N1 : kaplu A1 : kablu M1
10 tekvîrlerine N1, A1 : nigû yerlerine M1
11 dil-pezîr ..... eyledikden A1 : nezzâre-gîr 'ilâvesiyle fark-ı haşmet ü i'tibârlarını hem-ser-i sipihr-i esîr eyledikden N1 : dil-pezîr 'ilâvesiyle fark-ı i'tibârları hem-ser-i çarh-ı esîr edildikden M1
12 yed-i ..... kaplu N1 : dest-i Şehriyârî'leriyle yed-i Sipehsâlârî'ye/Sipehsâlâri'ye teslîm ve zât-ı hazret-i Fetvâ-penâhî'ye dahi ferâce-i beyzâya kaplu/kablu A1, M1
13 olmağın, yine N1 : olmağın A1 : olunmağın, yine M1
14 ekrem A1, M1 : mükerrem N1
15 nâzende N1, A1 : tâzende M1
16 -ı Dîvân N1 : — A1, M1
17 ve N1, M1 : — A1
18 üst ve saçaklu N1, M1 : üstlük ve sıcaklu A1
19 Seyyidü'l-enâm A1, M1 : -i 'âlem-ârây-ı hazret-i Seyyidü'l-enâm'da N1

'aleyhi's-salâtü ve's-selâm huşû' u âdâb ve istislâm ile[1] salât ü selâm ederek müretteb ve muhteşem alay-ı vâlây-ı[2] Cem-haşem ile dehşet-endâz-ı kulûb-i bed-hâhân ve rikkat[3]-perdâz-i havâtır-ı ehl-i îmân olarak, râh-ı merkūmdan [**N1 128b**] kemâl-i salâbet ve temâm-ı vekār[4] u rezânetle güzâr ve sahrây-ı mersûmda mansûb muhayyem-i muhteşemlerine[5] sâye-bahş-ı nüzûl ü karâr oldular*.

Vefât-ı Sadr-ı Rum-i esbak ve Nakībü'l-eşrâf-ı hâlâ[6] es-Seyyid İbrâhîm 'Ismet Beyefendi ve nasb-ı Nakībü'l-eşrâf

Müşârun ileyhin[7] bir müddetden berü mudukka-i 'illet-i dıkk ile eczây-ı a'zây-ı vücûdu meshûk olup, mâh-ı muharremin on yedinci günü yevm-i cum'ada[80] mâdde-i hayâtı tehî-sâz-ı a'sâb u 'urûk olmağla, münhall olan şeref-i câh-ı Nekābet, Dürrî-zâde es-Seyyid 'Abdullah Efendi'ye[9] mâye-i vecâhet-i menkabet oldu.

Terceme-i hâl-i müteveffây-ı müşârun ileyh[10]

Mevlânây-ı müşârun ileyh devr-i Mustafa Hân-ı Sânî'de[11] sekiz seneden mütecâviz murabba'-nişîn-i mesned-i Riyâset ve ol merkez-i mu'allâ-menziletde *"Ehlühû fî mahallihî"*** mefhûm-ı muvâfıkı, 'unvân-ı berât-ı liyâkat olup, ba'dehû rütbe-i vâlây-ı **[M1 294]** Vezâret'le menâsıb-ı âliye-i[12] 'adîde ihrâz ve müfred-i 'alem gibi tûğ ve 'alem ile de kesb-i kevkebe-i[13] imtiyâz eden Râ'if İsmâ'îl[14] Paşa'nın necl-i necîbi ve Kesriyyeli Ahmed Paşa'nın dahi hafîd-i erîbi[15] olup, pederleri Emîn-i Darb-hâne-i 'âmire iken, bin yüz altmış dört senesi

---

1 ve's-selâm ..... ise N1 : selâmda A1, M1
2 vâlây-ı N1 : — A1, M1
3 rikkat N1 : meserret A1, M1
4 vekār N1 : te'ennî vü edeb A1, M1
5 muhteşemlerine N1 : me'âlî-disârlarma A1, M1
* "**İhrâc-ı** ..... oldular" kısmındaki bilgiler özetle *Târih-i Cevdet,* VIII,134-135'te kaydedilmiştir.
6 **hâlâ** A1, M1 : — N1
7 **ve nasb-ı .....** ileyhin [Başlığın "**ve nasb-ı Nakībü'l-eşrâf** "kısmı, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek ve mukaddem kaydıyla 144b'nin sol kenarına yazılmıştır] A1 : Müşârun ileyhin N1 : **ve nasb-ı Nakībü'l-eşrâf** Müşârun ileyh M1
8 cum'ada M1 : cum'a N1 : ü'l-cum'a A1
◊ 17 Muharrem 1222 = 27 Mart 1807 Cuma.
9 'Abdullah Efendi'ye N1 : 'Abdullah Molla'ya A1 : 'Abd[ull]ah Molla'ya M1
10 **-i hâl-i ..... ileyh** M1 : — N1 : **ahvâl-i müteveffây-ı müşârun ileyh** A1
11 Sânî'de N1 : Evvel'de A1, M1
** اهله فی محله = Taş yerinde ağırdır" gibi bir anlama gelen ve halkın dilinde dolaşan Arapça bu sözün Hadîs olmadığı ile ilgili olarak bk. meselâ el-'Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ,* nr.810, I,261.
12 'âliye-i N1, A1 : gāliye-i M1
13 kevkebe-i N1 : te'ayyün ü A1, M1
14 İsmâ'îl A1, M1 : İsma'îl N1
15 erîbi N1, A1 : edîbi M1

muharreminin on birinci günü◊ ol cevher-i ferhunde-eser[1], ma'den-i sulb-i peder-i vâlâ-güherden peydâ ve dâru'd-darb-ı 'ayâr-hâne-i[2] dünyâya sikke-sûretle çehre-nümâ oldukda, pederlerinin[3] dü-bâlâ işi altûn ve hazîne-i huzûr u hubûru reşk-i[4] Kārûn olmağla, velâdetlerine bülbül-âsâ, [mısrâ]':

Zînet-i gülzâr-ı cânım geldi İbrâhîm Bey

(زینت کلزار جانم کلدی ابراهیم بك)

târîhiyle gûyâ olmuşidi. Nuzzâr-ı[5] vücûd-i hâlisu'l-'ayârları perveriş-i âfitâb-ı feyz-i Perverdigâr ile dem-be-dem pezîrây-ı sûret ve gevher-i isti'dâd ve kābiliyyeti ân-be-ân[6] nakş-ı sikke-i 'ilm ü kemâl kabûlüne mülâyemet[7]-nümây-ı liyâkat oldukda, hidâyet-i hazret-i Rabb ve delâlet-i himmet-i eb ile[8] 'ulemây-ı 'asrdan iktisâb-ı fazl u edeb ve intisâb-ı dekāyık-ı lisân-ı 'Arab içün sâlik-i meslek-i[9] erbâb-ı taleb olmağla, bi'l-guduvv-i ve'l-âsâl tahsîl-i 'ilm-i celîle mümâreset[10] ü iştigāl ve bilâhare pederleri cem'u'l-cevâmi'-i fazl ü kemâl olan Erzurûmî Tâ'ib İsma'îl Efendi merhûmu kendülere[11] mu'allim ta'yîn edüp, âteş-dân-ı sa'y ü ictihâdda[12] [N1 129a] taşfiye-i cevher-i pâkîze-nihâd ile kurs-ı isti'dâdını lâyık-ı[13] sikke-i sultân-ı tahsîn eylemekle, beyne'l-emsâl 'ayâr-ı meziyyet ü ifdâl ile[14] teşahhus u imtiyâz istihsâl eylemişidi. Kâlây-ı fâhir-i fazîleti temgā-zede-i kabûl-i ashâb-ı haysiyyet ve fezâ'il-i müktesebesi mefâhir-i haseb ü nesebine[15] inzımâm ve mukārenetle kesb-i meziyyet eylemekle, yetmiş yedi zilka'desinin on sekizinci[16] günü◊◊ ru'ûs-i tedrîsle[17] ser-firâz ve yine 'ale'l-'âde tarîk-ı tahsîlde kat'-ı neşîb ü firâz ederek Fâzıl-ı merhûmdan[18]

◊ 11 Muharrem 1164 = 10 Aralık 1750 Perşembe. Cevdet Paşa muhtemelen yanlış olarak bu tarihi 17 Muharrem olarak vermektedir; bk. *Târîh-i Cevdet,* VIII,132.

1 eser N1 : ter A1, M1

2 'ayâr-hâne-i N1 : — A1, M1

3 pederlerinin A1, M1 : pederinin N1

4 huzûr ..... reşk-i N1 : sürûr u huzûru reşk-endâz-ı genc-i A1, M1

5 Nuzzâr-ı N1, A1 : Nazâret-i M1

6 gevher-i ..... -ân N1 : cevher-i isti'dâd ü kābiliyyeti A1 : cevâhir-i isti'dâd ve kābiliyyeti M1

7 mülâyemet N1, M1 : mülâyim A1

8 eb ile N1, M1 : eble A1

9 meslek-i N1, A1 : mesâlik-i M1

10 mümâreset N1 : tevaggul A1, M1

11 Erzurumî ..... kendülere N1 : Erzurûmî Tâ'ib İsmâ'îl Efendi merhûmu kendülere A1 : Erzurum Nâ'ibi İsmâ'îl Efendi merhûmu kendilere M1

12 ictihâdda N1, A1 : ictihâda M1

13 lâyık-ı A1, M1 : sezâvâr-ı N1

14 ile A1, M1 : birle N1

15 haseb ü nesebine A1, M1 : neseb ü hasebine N1

16 sekizinci N1, A1 : yedinci M1. Cevdet Paşa bu tarihi on yedi olarak vermektedir; bk. *Târîh-i Cevdet,* VIII,133.

◊◊ 18 Zilka'de 1177 = 19 Mayıs 1764 Cumartesi.

17 tedrîsle A1, M1 : tedrîsiyle N1

18 merhûmdan A1, M1 : merkūmdan N1

mücâz ve Medenî Efendi merhûmdan dahi fenn-i Hadîs-i şerîfî[1] ba'de't-telakkī icâzetle muhrez-i i'tizâz olup, tûl-i emel-i dünyâ gibi[2] dûr u dirâz olan tarîk-ı 'ilmiyyede kadem-güzâr olarak, devre-i mu'tâdesi resîde-i hadd-i intihâ ve iki yüz iki târîhinde◊ Kazây-ı Halebü'ş-şehbâ ile fâ'iz-i neşve-i sahbâ oldu. Ba'de'l-infisâl Payas yolundan Âsitâne-i muhalledü'l-ikbâl tarafına[3] eşheb-rân-ı teveccüh ü tirhâl olduğu hılâlde, Küçük 'Ali-oğlu nâm şakıyy-i[4] kebîrin pençe-i saht-gîr-i âzârına giriftâr ve ba'zı behâne serdiyle bilâ-mûcib kazıyye-i sâlibesiyle mazhar-ı gezend ü hasâr oldu. Ba'de'l-kufûl de'b-i dîrîni üzere mütâla'a-i 'ulûm ile meşgūl **[M1 295]** olup, 'ilm ü fazîleti ve dürbet[5] ü dirâyeti ve umûr-i hâriciyyede dahi rüşd ü fetâneti, ma'lûm-i vükelây-ı devlet olmağla[6], sinîn-i medîdeden berü karîn-i imtidâd ve dâ'ü'l-'udâl-i 'ibâd ü bilâd olan Nemçe ve Rusyalu[7] ile iki taraflu harb ü vegādan Nemçelü tarafı ser-nümây-ı tedennî vü istirhâ olmağın, iki yüz beş târîhinde◊◊ berây-ı mükâleme Re'îsülküttâb 'Abdullah[8] Birrî Efendi Murahhas-ı Evvel ve mütercem-i mûmâ ileyh Mekke Pâyesi'yle Murahhas-ı Sânî ta'yîn ve Ziştovi Kasabası'nda Nemçe murahhaslarıyla me'mûr-i mükâleme ve kâr-bend-i râbıta-i müsâleme olmalarıyla, İslâmbol[9] Pâyesi'yle de mazhar-ı tekrîm-i hazret-i Pâdişâh-ı Sikender-âyîn[10] olup, henûz Moskovlu[11] ile bâb-ı muhâsama meftûh ve metn-i müsâleme nâ-meşrûh olmağın[12], emr-i muhârebe 'avden 'alâ bed'ihî[13] istînâf ve tarafeynden tehyi'e-i esbâb-ı harb ü mesâff olunup, mûmâ[14] ileyhin Nemçe mükâlemesinde rüşd ü reviyyet ve şer'î ve 'örfî fehm ü basîret ve müdâvere-i[15] kelâm ve muhâvere-i hısâm ve sâ'ir evzâ'-ı **[N1 129b]** kâmilâne ve etvâr-ı hakîmânesi makbûl-i tıbâ' olmağla, bin iki[16] yüz beş senesi cumâdelâhıresi evâsıtında[17]◊◊◊

---

1 Hadîs-i şerîfi A1, M1 : şerîf-i Hadîs'i N1
2 tûl-i ..... gibi A1 : râh-ı nihâyet nâ-peydây-ı tûl-i emel-âsâ N1 : tûl-i emel-i dünyâ gibi dûrân M1
◊ 1 Muharrem 1202 = 13 Ekim 1787 Cumartesi.
3 tarafına A1, M1 : savbına N1
4 şakıyy-i N1 : şakī-i A1, M1
5 dürbet N1, A1 : reviyyet M1
6 olmağla N1, A1 : olmağın M1
7 Rusyalu A1, M1 : Moskov N1
◊◊ 1205 = 1790-1791.
8 'Abdullah N1, A1 : 'Abd[ull]ah M1
9 me'mûr-i ..... İslâmbol N1 : mükâleme ve râbıta-bend-i müsâleme olmalarıyla, İstanbul A1, M1
10 Sikender-âyîn N1 : dîn A1, M1
11 Moskovlu N1, M1 : Rusyalu A1
12 müsâleme nâ-meşrûh olmağın A1 : mühâceme meşrûh olmağla N1 : müsâleme meşrûh olmağla M1
13 'avden 'alâ bed'ihî A1, M1 : — N1
14 harb ü ..... mûmâ N1 : esbâb-ı mesâff olunup, müşârun A1 : mesâff olunup, müşârun M1
15 şer'î ..... müdâvere-i N1 : fehm ü basîret ve idâre-i A1, M1
16 bin iki M1 : iki N1 : bin yüz A1
17 evâsıtında A1, M1 : — N1
◊◊◊ 11-20 Cumâdelâhıre 1205 = 15-24 Şubat 1791.

Ordu Kazâsı'yla rütbe-i kadri, iblâg-ı[1] derece-i irtifâ' oldu. İki yüz altı cumâdelûlâsında[◊] Moskovlu[2] dahi vaz'-ı evzâr-ı harb eylemekle, leşker-i İslâm dahi tarh-ı edevât-ı darb eylediklerinde, yine mûmâ[3] ileyhimâ murahhasan irsâl ve Yaş Kasabası'nda müstersilü'l-ezyâl keşmekeş-i post-pâre-i kīl ü kāl olunup, encâm-ı kâr[4] anlar ile de tasfiye-i mâ-beyn ve tesliye-i kulûb-i tarafeyn olunmağla, Ordu-yi hümâyûn ma'iyyetiyle Der-sa'âdet'e kufûl edüp, iki yüz yedi senesi zilhiccesinin[5] evâsıtında[◊◊] bi'l-fi'l Kādî-i İstanbul oldu. Üç[6] mâh murûrunda es'âra müte'allık ba'zı mevâd zımnında Kethudây-ı vakt bulunan Hakkı Bey ile tarafeynin hamîr-i mâye-i tıynetleri olan beylik sırrının eser-i fezâzet ve menâ'ati muktezâsı üzere[7], kadr-i müşterek-i şirâset zuhûruyla perde-bîrûn muhâşeneleri mü'eddî-i mübâyene olup, bilâhare[8] yekdîğer ile 'adem-i imtizâc, Efendi-i mûmâ[9] ileyhe mûcib-i inzi'âc olmağla, üç[10] mâh müddet *"İnne mine'l-'ısmeti en-lâ tecide*"* fıkdâniyle mahrûse-i[11] Burusa'da dâne-çîn-i kısmet oldukdan sonra 'afv ü ıtlâk ve mazhar-ı nüvâziş-i Şehriyâr-ı âfâk oldu. Ba'dehû hasbe't-tarîk bin iki[12] yüz on iki senesi muharreminin evâ'ilinde[◊◊◊] menşûr-i i'tibârına Anadolu Pâyesi tenmîk olunup, Sadr-ı Rum-i esbak Tatarcık 'Abdullah[13] Efendi 'azm-i dâru's-sürur **[M1 296]** eylemekle, yerine mükâlemeye me'mûr ve mahrem-i serâ'ir-i umûr olup, bin iki yüz on üç[14] senesi cumâdelûlâsında[◊⁴] Mısır Vak'ası'na[15] mebnî, Devlet-i

---

1 iblâg-ı N1 : îsâl-i A1, M1

◊ 1 Cumâdelûlâ 1206 = 26 Ocak 1792 Perşembe.

2 Moskovlu N1, M1 : Rusyalu A1

3 darb ..... mûmâ N1 : darb/harb eylediklerinde, yine müşârun A1, M1

4 encâm-ı kâr N1 : bilâhare A1, M1

5 iki yüz ..... zilhiccesinin A1, M1 : yedi senesi zilhiccesi N1

◊◊ 11-20 Zilhicce 1207 = 20-29 Temmuz 1793.

6 İstanbul oldu. Üç A1, M1 : İslâmbol oldu. Üc N1

7 üzere M1 : — N1, A1

8 mü'eddî-i ..... bilâhare N1 : mü'eddî-i/mü'eddî-yi mübâyene olup, encâm-ı kâr A1, M1

9 Efendi-i mûmâ N1 : müşârun A1, M1

10 üç N1, A1 : üc M1

* ان من العصمة ان لا تجد = Senin masûmiyetin (=küfre düşmeyişin) hiçbir şey bulmayışmdandır" anlamına gelen Arapça bu cümlenin Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği bir hadîs veya İmâm Şâfi'î'nin sûfîlerin bir sözü olduğunun belirtilmesi ile ilgili olarak bk. meselâ el-'Aclûnî, *Keşfu'l-hafâ,* nr.791, I.256.

11 mahrûse-i N1 : — A1, M1

12 bin iki M1 : — N1 : bin iki [metinde "bin yüz" yazılmış, ama sonradan buraya girmesi işaret edilerek farklı bir kaligrafi ile 145a'nın sol kenarında "bin iki yüz" şeklinde düzeltilmiştir] A1

◊◊◊ 1-10 Muharrem 1212 = 26 Haziran – 5 Temmuz 1797. Cevdet Paşa bu tarihi yanlış olarak 1210 olarak vermektedir; bk. *Târîh-i Cevdet,* VIII,133.

13 Tatarcık 'Abdullah N1 : 'Abdullah A1 : 'Abd[ull]ah M1

14 bin iki yüz on üç M1 : on üc N1 : bin iki yüz on üç [metinde "bin yüz" yazılmış, ama sonradan buraya girmesi işaret edilerek farklı bir kaligrafi ile 145a'nın sol kenarında "bin iki yüz" şeklinde düzeltilmiştir] A1

◊⁴ 1 Cumâdelûlâ 1213 = 11 Ekim 1798 Perşembe.

15 vak'asına N1, A1 : vâkı'asma M1

'aliyye'nin İngilterelü ve Moskovlu[1] ile 'akd-i ittifâk ve rabt-ı peyvend-i 'ahd ü mîsâk mâddesinde re'y ü hareket-i hakîmânesi, pesendîde-i tab'-ı Şâhâne[2] olmağla, Rumeli Pâyesi'yle muvakkar ve on dört recebi gurresinde◊ bi'l-fi'l[3] Sadr-ı Rum'a vişâh-ı zîb ü fer[4] olmuşidi. On sekiz şa'bânı gurresinde◊◊ zâ'ika-i şâ'ika-i emel ü bigyetleri[5] kand-i mükerrer-i Sadâret'le şîrîn ve yirmi bir recebi gurresinde◊◊◊ şeref-i Nekābet'le çemen-zâr-ı kadr u menzileti sebzîn olup, ol vechile güzârende-i evkāt iken dekkāka-i binye-i hayât olan dıkk 'illetine mübtelâ, beyt[6]: [**N1 130a**]

Ez-kazâ eskencebîn[7] safrâ füzûd

*Revgan-ı bâdâm huşkî mî[8]-nümûd**

tehallüfüyle tîmâr u tedbîr, vâ-mânde-i[9] te'sîr olup, encâm-ı kâr târîh-i mezbûrda terk-i 'âlem-i fânî ve 'azm-i cânib-i câvidânî eyledi. Tekerrür-i Sadâret'ine zebân-zede-i yerâ'a-i Müverrih-ı bî-bîdâ'a olan 'Arabiyyü'l-'ibâre mısra'-ı târîhdir, [mısrâ]'[10]:

Câ'e Sadru'r-Rûm ehlen 'Ismeten

(جاء صدر الروم اهلا عصمة)

ve Nekābet'ine 'Aynî Efendi'nin târîh-i dil-ârâsıdır, [mısrâ]'[11]:

Eyledi 'Ismet Bey'i hubb-i Rasûlullah[12] Nakīb

(ايدى عصمت بكى حب رسول الله نقيب)

Vefâtını 'İzzet Efendi bu mısrâ'la[13] ifâde eylemişdir, [mısrâ]'[14]:

---

1 İngilterelü ve Moskovlu N1, M1 : İngilizlü ve Rusyalu A1
2 Şâhâne A1, M1 : Hidîvâne N1
◊ 1 Receb 1214 = 29 Kasım 1799 Cuma.
3 bi'l-fi'l N1, M1 : bizzât A1
4 zîb ü fer N1, A1 : zîb-evfer M1
◊◊ 1 Şa'bân 1218 = 16 Kasım 1803 Çarşamba.
5 bigyetleri N1, A1 : yakīnleri M1
◊◊◊ 1 Receb 1221 = 14 Eylül 1806 Pazar.
6 beyt M1 : ve N1 : ve beyt A1
7 *eskencebîn-i* N1 : *ser gencbîn-i* A1, M1
8 mî N1, A1 : rû M1
* از قضا اسکنجبین صفرا فزود * روغن بادام خشکی مینمود = Kader bu ya, kaynatılmış şeker şurubu ve sirkeden yapılan içecek (eskencebîn) safrayı arttırdı; bâdem yağı da kabızlık yaptı" anlamına gelen Farsça bu cümle Mevlânâ'nın Mesnevî'sindendir; bk. meselâ Mevlânâ, *Mesnevi ve Şerhi,* şerheden Abdülbâki Gölpınarlı, 2. baskı, Ankara 1989, I,51.
9 vâ-mânde-i A1 : bâzmânde-i hâssa-i N1 : dermânde-i M1
10 [mısrâ]' A1 : — N1, M1
11 Efendi'nin ..... [mısrâ]' A1 : Çelebi'nin târîh-i müntehabıdır N1 : Efendi'nin târîh-i dil-ârâsıdır M1
12 Rasûlullah N1 : Rasûl[ull]ah M1
13 mısrâ'la N1, A1 : mısrâ' ile M1
14 [mısrâ]' A1 : — N1, M1

Eyledi firdevsi, 'Ismet Beyefendi cây-gâh

(ایلدی فردوسی عصمت بك افندی جایکاه)

Merhûm-i müşârun ileyh fî-zâtihî mütesallib ve mütecellid, âbiyyü't-tab'[1], şedîdü'ş-şekîme, şehmü'n[2]-nefs olduğuna iki taraflu beylik sırrı dahi 'ilâve olunup[3], haseb ü nesebi cihetine fazl-ı müktesebi inzımâm ve zâtına meziyyet-i zemânı ittisâl ü iltiyâm birle, gûyâ ki mütecessem-i vekār u rezânet ve kûh gibi müteşahhıs, temkîn ü rekânet olmağla, sûret-i tevakkuru[4] hadd-i i'tidâli mütecâviz ve tekebbür ve te'azzum[5] derecesine bülûğla, hakkında sû'-i zannı mücevviz olmuşidi. Ve beyne'l-'ulemâ'[6] cârî olan muhâsede ve münâfese hasleti, merhûmun tabî'atında gālib olmağla, ehl-i haysiyyete huzûr u gıyâbda dûn mu'âmele ve kesr-i vak' u mikdâra tehâlükle bi[7]-vechin mine'l-vücûh ol âdemin fazîlet-i[8] zâtiyye ve menzilet-i nefsiyyesini sâlib olmak seciyyesi olmağın, erbâb-ı haysiyyet ziyâret ü ülfetlerinden mütecânib ve bu mizâc-ı muktezâsı bi'n-nefs ve bi'l-vâsıta kerem ü delâlet ve 'uzamâ'-i[9] devlet 'indinde ashâb-ı liyâkatden birini vasf u senâ ve hâlini ifâde vü inhâ[10] misillü sa'y ü gayretle îsâl-i menfa'ati olmayup ve olmayacağı beyne'l-'ulemâ'[11] meczûm ve müştehir olmağın, tarafından ümmid ü emel münselib idi. Bu kadar 'ilm **[M1 297]** ü fazîlet ve kadr u[12] şân ü menkabetle 'âlem-i dünyâda bir şâgird[13] ve senâ-hân tedârüküne muvaffak olmamak hele pek agrebdir. Tatarcık 'Abdullah[14] Efendi'nin ve câhil 'add eyledikleri Velî Efendi-zâde'nin hâlâ du'âcıları tarafından ithâf-ı rahmetle rûhlarına feyz u fütûh bulmakdadır. Ve'l-hâsıl merhûm-i mûmâ ileyhden[15] bizzât **[N1 130b]** ve bi'l-vâsıta mazhar-ı ni'am-i menâfi' u mefâhir olmuş yokdur. Lâkin tarafından münkesiru'l-hâtır olan pek çokdur.

Şeyhulislâm Şerîf-zâde 'Atâ'ullah Efendi dahi merkūm[16] gibi ehl-i haysiyyet düşmeni, husûsan taşra 'ulemâsının ez-dil ü cân 'adû-yi hâtır-şikeni

1 ebiyyü't-tab' N1 : ebe't-tab' A1 : ebu't-tab' M1
2 şehmü'n N1, A1 : şehîmü'n M1
3 olunup M1 : olup ve N1 : olup A1
4 tevakkuru N1, A1 : tevkīri M1
5 tekebbür ve te'azzum N1 : ta'zîm ve teşâmuh A1, M1
6 'ulemâ' N1 : 'ulemâ A1, M1
7 bi N1, A1 : — M1
8 fazîlet-i N1, A1 : haslet-i M1
9 'uzamâ'-i N1 : 'uzamây-ı A1, M1
10 inhâ N1, A1 : inbâ M1
11 'ulemâ' N1 : 'ulemâ A1, M1
12 kadr u N1 : — A1, M1
13 şâgird A1, M1 : şâkir N1
14 'Abdullah N1, A1 : 'Abd[ull]ah M1
15 merhûm-i mûmâ ileyhden N1 : merhûmdan A1, M1
16 Şerîf- ..... merkūm N1 : 'Atâ'ullah/'Atâ'[ull]ah Efendi dahi merhûm A1, M1

olup, lâkin evvel-i felek gibi yere bakan, mütebattın[1], rind ü zarîf olmağla, zühd ü riyâyı rû-pûş ve sükût ve tegāfülü nâzikâne[2] emniyyet-fürûş eylemekle, hasbe'z-zâhir zümre-i 'ulemâ[3] andan şâkir değiller ise, şâkî dahi değillerdir. Lâkin mütercem-i merkūm[4] kazm-ı mâye-i cibillet eylemeyüp, kadh u tekdîr semtine açıkdan mübâderet eylemekle, kazıyye vech-i in'ikâs üzeredir. Ve'l-hâsıl[5] bu iki zât, bîd-i bî-semer ve lâle gibi râyiha-i[6] fâyihadan bî-behre-i eser olarak, terk-i kâr ve bâr-ı hayât eylediler. **Beyt**[7]:

Sâyesin dervîş-i bî-berg u[8] nevâdan dûr eden
Saklasun ârâyiş-i tâbûta nahl-i kāmetin[9*]

Fransalu bağteten diyâr-ı Mısır'ı[10] istîlâ eylediği haberi Der-i devlet'e vâsıl oldukda, ibtidâ bâ-hatt-ı hümâyûn, hâne-i Fetvâ-penâhî'de meşveret-i 'âmme olunmak muktezây-ı emr u irâde-i Şâhâne'den[11] olmağla, hasbe'd-da've merhûm-i müşârun ileyh[12] dahi hâzır olup, hâdise-i mezkûre der-meyân olundukda[13]: "Bu mâddeye bu makāmlar mütehammil değildir. Bu husûs ancak[14] Sultân Mehmed Câmi'i'nde cem' u[15] meşveret olunacakdır" dedikde, işbu merci' u me'âbı ma'lûm kelâm, hızzâr-ı meclisi berzede-i nutk u ârâm eyledi. Ba'dehû dürüşt[16]-gûyluğunu telyîn zımnında pâyeler ve dem-be-dem 'atıyyeler ve iltifât ü ikrâm ve mükâleme bâbında terhîs-i tâm eserleri bi'l-cümle ana mebnî idi. Ve[17] be-gāyet hubb-i dünyâ ve hırs u tama'a[18] mecbûl olmağla, tafra-furûş olduğu 'izz ü cenâb sûretine münâfî irtikâbdan kat'â ictinâb eylemez idi. Hattâ Moskovlu[19] hud'a ile Anakara ve Kemhâl-kal'alarını âverde-i yed-i ihtiyâl eyledikde, evvel emirde mükâleme meclislerinde girîv ü feryâdı âfâk-

1 mütebattın N1 : — A1, M1
2 tegāfülü nâzikâne N1 : tegāfül-i nâzikâne ile A1, M1
3 'ulemâ' N1 : 'ulemâ A1, M1
4 şâkî ..... merkūm N1 : de, şâkî dahi değillerdir/değil[l]erdir. Lâkin merhûm A1, M1
5 Ve'l-hâsıl A1, M1 : el-hâsıl N1
6 râyiha-i N1, A1 : râyih-i M1
7 **Beyt** A1, M1 : — N1
8 u N1, M1 : — A1
9 Saklasun ..... kāmetin N1 : Eylesün ârâyiş-i tâbût nihâl-i himmetin [Bu kısım, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 145b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : Saklasun ârâyiş-i tâbûta nahl-i himmetin M1
* Metnimizdeki bu beyit, Mantıkî'nin bir gazelindendir; bk. Mantıkî Efendi, *Dîvânçe,* İstanbul 1284, s.21.
10 Mısır'ı M1 : Mısrıyye'ye N1, A1
11 muktezây-ı ..... Şâhâne'den M1 : emr u irâde-i Şâhâne N1, A1
12 -i müşârun ileyh N1, M1 : — A1
13 olundukda M1 : oldukda N1, A1
14 ancak N1 : — A1 : içün M1
15 u N1, A1 : — M1
16 Ba'dehû dürüşt N1 : Tefevvüh ve zişt A1, M1
17 Ve N1, A1 : — M1
18 tama'a N1 : tama'la A1, M1
19 Moskovlu N1, M1 : Rusya'lu A1

gîr olup, ba'dehû bi'l-külliyye sükûnet geldiğinden başka: "Ne yapalım, dört endâze mikdârı[1] iki **[M1 298]** seng-pâre içün yeniden bir sefer mi açalım?" deyerek hem kendi[2] sükût ve hem vükelây-ı devleti[3] dem-beste-i mühr-i samût eylemişidi[4]. Erbâb-ı 'ibret: "Bunun bu resme **[N1 131a]** televvünü elbette bir ma'nâya mebnîdir" deyerek istiksâya sarf-ı latîfe-i hıbret etdiklerinde, meğer Rusya[5] Elçisi sedd-i dehân içün yirmi beş kîse akca kıymetlü bir mücevher kutu ile ağzını kapamışlar, Beyefendi anm içün keff-i[6] lisân eylemiş, ba'de vefâtihî bi-'aynihî[7] ol kutu terekesinde zuhûr eylemekle, dakīkaya[8] âşinâ olanlar biribirine remz ile: "Yirmi beş kîseyi değer ve Petersburg'da[9] masnû' olmuşa benzer" deyerek mâddeyi âşikâre[10] eylediler. Lâkin ma'a-zâlik yine halefi yokdur. Beher hâl halef selefe du'â okudup, *"Rahimallâhu'n[11]-nebbâşe'l-evvel*"* mazmûnu pey-der-pey mütedâvil olmakdadır.

Mütercem-i[12] merhûm, nezâket-i tabî'at ve letâfet-i seciyyet sebebiyle, fünûn-i sâ'ireden ziyâde[13] 'ulûm-i edebiyyeye tevaggul ve tevârîh ve muhâzarât semtine fart-ı temâyül edüp, gâh ü bî-gâh elsine-i selâsede şi'r u inşâ ve tekārîz ve makāmât imlâ eder idi. Zâtında talâkat-i lisân ve selâset-i beyân sâhibi olmağla, meclisi hoş ve muhâverât ve müfâkehâtı dil-keş idi. Hattâ bir gün fâzıl-ı bî-nazîr merhûm 'Abdullah[14] Efendi meclisinde bi'l-münâsebe müverrrih-i[15] Hakīr ile ba'zı mertebe mübâhase-i 'ilmiyyeye âgāz ve tarafeynden rişte-i münâzara dirâz olmağla, tagyîr-i[16] üslûb şîvesiyle: "Behey 'Âsım! Ben senin me'haz-ı iştikākın değil miyim?" deyü 'İsmet mahlasını telmîhle kasr-ı bâ'-ı tetâvül olunmağı telvîh eyledikde, muharrir-i[17] Fakīr dahi: "Ya ben de senin[18] ism-i fâ'ilin değil miyim?" cevâbıyla mukābeleye mübâderet ve[19] meclise

---

1 mikdârı A1, M1 : mikdâr N1
2 kendi A1, M1 : kendü N1
3 devleti A1, M1 : — N1
4 eylemişidi A1, M1 : etmişidi N1
5 Rusya A1, M1 : Moskov N1
6 akca ..... keff-i N1 : akça kıymetlü bir mücevherli kutu ile ağzını kapamış, efendi hazretleri anmçün/anın içün leff-i/keff-i A1, M1
7 ba'de vefâtihî bi-'aynihî N1, A1 : ve ba'de vefâtihî M1
8 dakīkaya A1, M1 : dakīka N1
9 kîseyi ..... Petersburg'da A1, M1 : kîse akcayı değer ve Petreburk'da N1
10 âşikâre N1, A1 : âşikâr M1
11 Rahimallâhu'n N1, A1 : Rahim[all]âhu'n M1
* رحم الله النبّاش الاوّل = Allah ilk kefen soyucuya rahmet eylesin" anlamına gelen bu cümle, sonra gelenlerin daha kötü olduğunu ifâde için söylenen Arapça atasözlerindendir.
12 Mütercem-i N1 : — A1, M1
13 ziyâde N1 : ezyed A1, M1
14 'Abdullah N1, A1 : 'Abd[ull]ah M1
15 müverrrih-i A1, M1 : muharrir-i N1
16 tagyîr-i N1, A1 : tegayyür-i M1
17 telmîh eyledikde, bu A1 : telvîh eyledikde, muharrir-i N1 : telmîh eyledikde, bu M1
18 de senin N1 : senin de A1 : de benin M1
19 ve M1 : — N1, A1

haylîce îrâs-i neşve-i inbisât u letâfet eylemişidi[1]. Âsâr-ı 'ilmiyyesinden Zemahşerî'nin *Esâsü'l-belâga* nâm kitâbınm mecâziyyâtını bi'l-intikād[2] ihtisâr ve *İ'câzü'l-îcâz fî ihtisârı'l-mecâz* birle[3] nâmdâr edüp, andan başka ba'zı ebhâs-i gāmızaya müte'allık ta'lîkātı ve mütâla'ası[4] olan kütüb havâmişinde sâmi'a-zîb-i kabûl olacak kelimâtı görülmüşdür. Ve safvet-i tıyneti hasebiyle evâhır-ı 'ömründe[5] sûfiyyeye mâ'il ve ekāvîl-i tasavvufa[6] kā'il olup, mazanneden ba'zı zevâta intisâb ve teveccühât-ı derûnîlerini ictilâb eylemiş olduğundan mâ'adâ, evâhır-ı eyyâm-ı hayâtında Ni'metullah Efendi'den dahi zikr-i hafîye mülakkan ve mücâz olmağla, ekser evkāt-ı hâliyelerinde ezkâr-ı şerîfeye demsâz olduğu, havâss-ı müte'allikātından[7] menkūldür. [**N1 131b**] Ancak bu kadar 'ilm ü fazîlet ve yesâr u servetle muntabi' **[M1 299]** olduğu şiddet-i hırs u tama' u şereh, erbâbü'l-elbâba[8] mûcib-i ta'accüb ü veleh[9] ve müstevcib-i ikrâr-ı *"Celle[10] men lâ 'aybe lehû*"* idi. Encâm-ı kâr sâz[11] ü sâmân ve 'izz ü şân ve i'tibârın zerre mikdâr hayâtı bâbında fâ'idesi bedîdâr olmayup, hâne-i dil-küşâ ve sâhil-gâh-ı bî-hemtâya bedel Üsküdar verâsında Çamlıca câddesinde kendü[12] kavm ü tebârına mahsûs hatîrede kūnc-i mezârı ihtiyâr eyledi**; *rahmetullâhi Te'âlâ[13] ve tecâveze 'anhu****.

Ba'zı tevcihât-ı 'ilmiyye

Sene-i mezbûre şehr-i rebî'ulevveli gurresinden◊ zabt etmek[14] üzere muharremin üçüncü günü◊◊ Mûsıla-i Süleymâniyye'den es-Seyyid Selîm

1 eylemişidi A1, M1 : eyledi N1
2 bi'l-intikād N1 : — A1, M1
3 *ihtisârı'l-mecâz* birle N1 : *ihtisârı'l-mecâz* ile A1 : *ihtisârı'l-mecâz* ile M1
4 mütâla'ası N1, A1 : mütâla'a-kerdesi M1
5 hasebiyle evâhır-ı 'ömründe N1 : sebebiyle A1 : hasebiyle M1
6 tasavvufa N1, A1 : tasavvufiyyeyi M1
7 eylemiş olduğundan ..... müteallikātmdan A1 : eylediği ba'zı mukarreblerinden N1 : eylemiş olduğundan mâ'adâ, evâhır-ı eyyâm-ı hayâtında Ni'met[ull]ah Efendi'den dahi zikr-i hafîye mülakkan ve mücâz olmağla, ekser evkāt-ı hâliyelerinde ezkâr-ı şerîfeye dem-sâz olduğu, havâss-ı müte'allikātından M1
8 şereh erbâbü'l-elbâba N1 : şereh erbâb-ı besâ'ire A1 : şerri erbâb-ı besâ'ire M1
9 ü veleh N1, M1 : ü leh A1
10 ikrâr-ı "Celle N1 : güftâr-i "Racülün A1, M1
* جل من لا عيب له = Ayıbı olmayan nâdir oldu" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
11 sâz N1, A1 : yesâr M1
12 Çamlıca câddesinde kendü M1 : Çamluca câddesinde kendü N1 : Camlıca câddesinde kendi A1
** **Vefât-ı Sadr-ı Rum-i** ..... eyledi" kısmındaki bilgiler özetle, bazı ilâvelerle ve "Vak'a-nüvîs 'Âsım Efendi'nin Târîh'inde" şeklinde *'Âsım Efendi Târihi*'nden alındığı belirtilerek *Târih-i Cevdet,* VIII,132-134'te kaydedilmiştir.
13 rahmetullâhi Te'âlâ N1 : rahimehullah A1 : rahmetullâhi M1
*** رحمة الله تعالى و تجاوز عنه = Yüce Allah rahmet eylesin ve günahlarını affeylesin" anlamına glen Arapça bir duâdır.
◊ 1 Rebî'ulevvel 1222 = 9 Mayıs 1807 Cumartesi.
14 etmek M1 : eylemek A1
◊◊ 3 Muharrem 1222 = 13 Mart 1807 Cuma.

Efendi-zâde es-Seyyid Mustafa Nâfiz Efendi'ye Kudüs-i şerîf Kazâsı[1], gurre-i şa'bândan[◊] mutasarrıf olmak üzere muharremin yirmi yedisi târîhinde[2◊◊] 'İmâd-zâde es-Seyyid Mahmûd Efendi'ye Şâm-ı cennet-meşâm hükûmet-i şeref-efzâsı ve[3] şa'bân gurresinden zabt eylemek üzere mâh-ı mersûmun yirmi yedisi[4] târîhiyle[◊◊◊] 'Âtıf-zâde Mehmed Tâhir Efendi'ye Edirne Kazâsı ve[5] yine gurre-i şa'bândan zabt eylemek üzere Meşreb Efendi-zâde 'Abdurrahmân Efendi'ye Selânik kazâları tevcîh ve esbâb-ı 'azîmete teşebbüs eylemeleri taraf-ı Fetvâ-penâhî'den tenbîh olundu[6].

Nasb-ı Ser'asker be-cânib-i Şark

Çünki Moskovlu'nun[7] Anakara ve Kemhâl kal'aları, giriftâr-ı[8] dest-i ihtiyâlleri olmağla, pey-der-pey ol havâlîye donanmalarıyla[9] külliyyetlü mühimmât ve asâkir irsâl edüp, matmah-ı nazar-ı habaset-eseri[10] Sinob ve Trabzon ve Ahısha ve Kars misillü Memâlik-i Pâdişâh-ı rub'-meskûn olduğu muhakkak olmağla, Karadeniz'den Sinob ve Trabzon ve Faş kal'alarına ve sâ'ir sevâhilde[11] muhâfaza ve temkîni lâzım olan mahallere kifâyet mikdârı top ve[12] mühimmât ve asâkir tertîb ü takrîr ve vülât ve muhâfızlarına a'dây-ı dînin ol[13] etrâfa sû'-i kasdı olduğunu tezkîr birle hemîşe[14] teyakkuz u basîreti pîşe eylemeleri bâbında taraflarına mü'ekkeden[15] evâmir-i celîle tesyîr olundukdan sonra, Merdvayic [=Miloradowitsch][16] nâm Ceneral sergerdeliğiyle kati vâfir kâfir[17], Tiflîs cânibinden Ahısha ve Çıldır ve Kars üzerine hecme-engiz-i hasâret olacakları mesmû'

1 Kazâsı A1 : + ve M1
◊ 1 Şa'bân 1222 = 4 Ekim 1807 Pazar
2 yedisi târîhinde M1 : yedi târîhinden A1
◊◊ 27 Muharrem 1222 = 6 Nisan 1807 Pazartesi.
3 ve M1 : — A1
4 mersûmun yirmi yedisi M1 : merkûmun yirmi yedi A1
◊◊◊ 27 Muharrem 1222 = 6 Nisan 1807 Pazartesi.
5 ve M1 : — A1
6 **Ba'zı tevcîhât-ı** ..... olundu A1, M1 : — N1
7 Moskovlu'nun N1, M1 : Rusyalu'nun A1
8 giriftâr-ı A1 : girifte-i N1, M1
9 donanmalarıyla N1 : donanmalar ile M1
10 nazar-ı habâset-eseri N1, A1 : nazarı M1
11 kal'alarına ..... sevâhilde N1 : kal'aları ve sevâhiline A1 : kal'aları sevâhiline ve M1
12 top ve A1, M1 : — N1
13 a'dây-i dînin ol N1, A1 : a'dânın M1
14 hemîşe N1 : — A1, M1
15 mü'ekkeden N1, M1 : mü'ekked A1
16 Merdvayic N1 : Merdavic A1 : Muradobic (مرادوبيچ) M1. Metnimizde Merdvayic gibi okunabilecek şekilde yazılmış olan kişi, Rus generallerinden Michael Miloradowitsch (1770-1825) olmalıdır; bk. meselâ Hugh James Rose, *A New General Biographical Dictionary,* London 1857, X,146-147.
17 kâfir N1, A1 : asker M1

olduğuna binâ'en, hâlâ Erzurum Vâlîsi Sadr-ı esbak Yûsuf Paşa hazretleri[1] hâssaten Şark **[M1 300]** Ser'askeri nasb u ta'yîn[2] olunup, ma'iyyetlerine Diyârbekir ve Sivas ve Karahisâr ve Malatya ve Mar'aş ve Mûsul ve Çorum ve sâ'ir ol[3] aktârda vâki' bilâd ü kasabât Vâlî ve Mîr-i mîrân ve A'yân ve[4] bi'l-cümle askerîsi ta'yîn ve bünyân-ı me'mûriyyeti, taraf-ı Pâdişâh-ı İskender-âyînden mahsûs teşrîfât-ı seniyye irsâliyle tarsîn kılınup, zuhûr eden küffârın[5] müdâfa'asıyla Memâlik-i mahrûse'nin[6] muhâresesi husûsu, savb-ı düstûrî-lerine fevka'l-gāye tenbîh u telkīn kılındı*.

Sevfe terâ ize'n-cele'l-gubâru[7]**.

'Azl ü nasb-ı Defterdâr-ı Şıkk-ı Evvel

Ordu-yi hümâyûn henûz Dâvud-paşa Sahrâsı'nda iken, Defterdâr-ı Şıkk-ı Evvel 'Osmân Efendi'nin[8] ba'zı mukāta'âta dâ'ir irtikâbı, infi'âl-i tab'-ı Hidîv-i 'âlî-cenâbı mûcib olmağla[9], furû-nihâde-i cerîde-i Defterdârî ve Hasan Tahsîn Efendi, Defterdârlık mansıb-ı vâlâsıyla mazhar-ı ikrâm-ı Şehriyârî olup, çend rûz mühimmâtını ru'yet zımmında Âşitâne'de tevakkuf ve vekâletiyle Tevkī'î[10] Feyzî Bey-zâde Mehmed Bey teşerrüf eyledi.

'Osmân Efendi dahi bî-mansıb Ordu-yi hümâyûn ma'iyyetiyle zâhib[11] olup, Hasan Tahsîn Efendi bî-çâresi, dest-i hasret-peyvestine müddet-i medîde-den berü nuhbe-i hulyâsı olduğu Defterdârlık ser-rişteşi geçdiği gibi, ez-kadîm ârzû-mend ve âvâresi olduğu cevârî-i hisân ıştirâsına ve cerîde-i dil-i âşüftesinde mukayyed olan müfredât-ı zevk-ı mürekkebât îfâsına tevaggul ve inhimâki, Edirne'de Ordu-yi hümâyûn'a â'ik-ı idrâki olmağla, Vekîl-i mûmâ ileyh[12] asâlete mübeddel ve münhall olan Nişâncılık ile 'Osmân Efendi mübeccel oldu***.

---

1 hazretleri N1 : — A1, M1
2 u ta'yîn M1 : — N1, A1
3 ol N1, A1 : — M1
4 ve N1 : — N1, M1
5 küffârın N1, A1 : a'dâya M1
6 müdâfa'asıyla Memâlik-i mahrûse'nin A1 : müdâfa'a birle Memâlik-i Hâkāniyye'nin N1 : müdâfa'a birle Memâlik-i mahrûse'nin M1
* "**Nasb-ı Ser'asker** ..... kılındı" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,135'te kaydedilmiştir.
7 *Sevfe ..... -gubâru* N1 : — A1, M1
** سوف ترى اذا انجلى الغبار = Toz duman kalkınca [altımdakinin at mı yoksa eşek mi olduğunu görürsün (=sen benim galip geldiğimi göreceksin)]" anlamına gelen bu cümle, el-Hemedânî'nin şiirlerinden alınmış bir mısrâdır; bk. Ebü'l-Fazl Ahmed b. Hüseyn b. Ya'kūb Bedî'üzzemân el-Hemedânî, *Dîvânü Bedî'üzzemân el-Hemedânî,* thk. Yüsrî 'Abdülganî 'Abdullah, Beyrût 1987, s.145.
8 Efendi'nin N1 : Efendi A1, M1
9 irtikâbı ..... olmağla N1 : hâlât sebebiyle A1, M1
10 Tevkī'î A1, M1 : — N1
11 zâhib N1 : 'âzim A1, M1
12 bî-çâresi ..... ileyh N1 : Edirne'de Ordu-yi hümâyûn'u 'adem-i idrâk sebebiyle Vekîl-i mûmâ ileyh A1 : Edirne'de Ordu-yi hümâyûn'u 'adem-i idrâk sebebiyle mûmâ ileyhin vekâleti M1
*** "'**Azl ü nasb-ı** ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,135'te kaydedilmiştir.

Hareket-i Ordu-yi hümâyûn ez-Sahrây-ı Dâvud-paşa

Ordu-yi hümâyûn on gün mikdârı sahrây-ı mezbûrda karâr[1] ve iktizâ eden mühimmât-ı bâkıyelerini itmâm eyledikden sonra, mâh-ı saferu'l-hayrın üçüncü günü[◊] sahrây-ı mezbûrdan fekk-i tınâb-ı ikâmet ve Edirne'ye doğru sevk-ı semend-i 'azm ü müsâra'at eyleyüp[2], kat'-ı menâzil ve tayy-ı merâhil ederek, mâh-ı mezbûrun on yedinci yevm-i isneyn[3◊◊] mahmiye-i Edirne'ye vâsıl ve Seray meydânında mansûb olan hıyâm-ı dil-ârâmlarına nâzil oldular*.

İhrâc-i Donanma-yı hümâyûn

İkdâm-ı hazret-i Pâdişâh-ı kaviyyü'l-ihtimâm ile Donanma-yı zafer-intimâ ber-vech-i merâm pezîrây-ı techîz ü intizâm olmağla, Ordu-yi nusrat-bûy-i hümâyûn'un Dâvud-paşa Sahrâsı'ndan hareketine müte'âkıb Tersâne-i 'âmire'den lenger-keş-i karâr ve resm-i kadîm-i 'Osmânî üzere Kapudan Paşa zînet-pûş-i hil'at-i 'izz ü iftihâr [NI 132b] ve çend rûz Beşiktaş pîş-gâhında saff-ı ser-bâzân-âsâ ruste-i katâr oldukdan sonra, Bahr-ı sefîd Boğazı'na doğru şirâ'-güşây-ı isrâ' oldular.

Hareket-i Ordu-yi[4] hümâyûn ez-Sahrây-ı Edirne

İsma'îl[5] ve İbrâ'îl ve Yergöğü semtlerinin tertîb ve tekmîl-i levâzım ve mühimmât ve tevfîr u teksîr-i ecnâd-ı zafer-âyât la takviyet ü metânet ve bir tarafdan Sırplu 'usâtının[6] kahr u tedmîr ve seby ü istirkâklarıyla ber-mûceb-i fetvây-ı şerîf[7] tahzîl ü tahsîrleri bâbında verilan fetvây-ı şerîf mûcebince[8] Rumeli Vâlîsi ve Niş Muhâfızı Vezîr-i dilîr celâdetlü[9] Hurşîd Ahmed Paşa hazretleri[10], Ser'asker nasb ve ma'iyyetlerine[11] Rumeli ve Bosna ve

---

1 Ordu-yi ..... karâr M1 : On gün mikdâr Ordu-yi nusrat-şi'âr Dâvud-paşa Sahrâsı'nda ârâm N1 : Ordu-yi hümâyûn on gün mikdâr sahrây-ı mezbûrda karâr A1

◊ 3 Safer 1222 = 12 Nisan 1807 Pazar.

2 tınâb-ı ..... eyleyüp N1 : tıneb-i/tınâb-ı ârâm ve Edirne'ye doğru imâle-i licâm-ı i'tizâm olunup A1, M1

3 yedinci, yevm-i isneyn N1 : yedinci/birinci mübârek isneyn günü A1, M1

◊◊ 17 Safer 1222 = 26 Nisan 1807 Pazar.

* "**Hareket-i Ordu-yi** ..... oldular" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,135'te kaydedilmiştir.

4 **İhrâc-i Donanma-yı** ..... **Ordu-yi** N1 : **Hareket-i Ordu-yi** A1 : **Hareket-i Ordu-i** M1

5 İsmaî'l N1 : İsmâ'îl A1, M1

6 Sırplu 'usâtının A1, M1 : Sırblu'nun N1

7 istirkâklarıyla ..... şerîf N1 : istirkâkla A1, M1

8 bâbında ..... mûcebince A1 : bâbında N1 : verilan fetvây-ı şerîfe mûcebince M1

9 celâdetlü N1 : — A1, M1

10 hazretleri N1, M1 : — N1

11 ma'iyyetlerine N1 : ma'iyyetine A1, M1

Arnavudluk[1] ve Sofya ve Siroz câniblerinde **[M1 301]** olan bi'l-cümle ümerâ' ve a'yân ve elviye[2] ta'yîn ve Nüzül Emîni ve top ve cebehâne ve sâ'ir mühimmâtla bünyân-ı[3] me'mûriyyeti tarsîn olunmağla, iki taraflu techîz-i asâkir ve tesyîr-i mehâmm ü zehâ'ir husûsuna ihtimâm[4] içün Edirne Sahrâsı'nda on beş gün mikdâr meks ü karâr olunup, ol hılâlde İsmâ'îl[5] tarafından pey-der-pey ahbâr-ı sârre zuhûr ve ol târîhe gelince[ye] kadar havme-i hadd ü şümârdan beder leşker-i küffâr[6], on yedi def'a kal'a-i merkūme üzere hücûm ile[7] cünûd-i Muvahhidîn'i hasr u tazyîk ve gâh zûr u şiddet ve gâh hîle yolundan ıtmâ' ve mülâyemetle istihlâs-ı kal'a zımnında, ifrâğ-ı hemyân-ı vüs' u iktidâr edüp, lâkin Gāzî Kāsım Paşa'nın hak budur ki tesebbüt ve celâdeti, husûsan nâsih-ı dâstân-ı Rüstem-i destân[8] Pehlevân Ağa'nın ser-bâzâne meydân-dârî-i savlet ü şecâ'ati, her hamlede a'dây-ı bedrâya müntic-i haybet ü husrân ve şimdiye kadar[9] nısfından ziyâdesi cisr-i hadîd-i şemşîrlerinden[10] güzerân eylemekle, yâverî-i Rabb-i Gafûr[11] ile cünûd-i zafer-mev'ûd-i İslâm her bâr[12] muzaffer u mansûr olduğu, bâ'is-i inşirâh-ı kulûb ve mûris-i[13] inkişâf-ı kürûb oldu.

Peyâm-ı mezbûra mu'âkıb 'Alemdâr Mustafa Paşa tarafından dahi vürûd eden tahrîrâtda münderic olduğu üzere Eflâk derûnuna yarar başbuğ ma'iyyetiyle, tesyîr eylediği asker-i şecâ'at-şi'âr ile küffâr-ı[14] hâksâr bi'd-defe'ât tarh-ı bâzâr-ı kârzâr edüp, **[N1 133a]** hamden lillâhi Te'âlâ her birinde[15] behre-i nusrat, hisse-i ehl-i[16] İslâm ve hırka-i pâde[17]-pâre-i haybet ber-dûş-i düşmen-i husrân-encâm olup, husûsan Bükreş'de[18] ihtişâd eden yirmi beş bin mikdâr haşerât-ı bed-nihâd, bağteten Yergöğü Kal'ası'nı muhâsara ve top ve humbara ile tazyîka mübâdere eyledikleri, Vezîr-i müşârun ileyhin

1 Arnavudluk N1, M1 : Arnabudluk N1
2 ümerâ' ..... elviye N1 : ümerâ ve a'yân A1, M1
3 bünyân-ı A1, M1 : kasr-ı N1
4 mehâmm .....ihtimâm N1 : levâzım ü zehâ'ir husûsuna mübâderet A1 : levâzım-ı zehâyir husûsuna mübâderet M1
5 mikdâr ..... İsmâ'îl A1, M1 : meks ü ârâm olunup, ol hılâlde İsma'îl N1
6 kadar ..... küffâr N1 : hadd-i şümârdan beder leşker-i küffâr A1 : hadd ü şümârdan bîrûn leşker-i düşmen M1
7 hücûm ile N1 : hücûmla A1, M1
8 dâstân-ı ..... destân N1, A1 : destân-ı Rüstem M1
9 kadar M1 : dek N1 : — A1
10 şemşîrlerinden N1 : tîğ u şemşîrden A1 : tîğ-i şemşîrden M1
11 Gafûr N1, M1 : Gayûr N1
12 her bâr N1, A1 : — M1
13 mûris-i N1 : mûcib-i A1, M1
14 asker-i ..... küffâr-ı N1, A1 : asâkir-i şecâ'at-şi'âr ile düşmen-i M1
15 Te'âlâ her birinde M1 : 'l-Min'âm her birinde/birinden N1, A1
16 ehl-i M1 : — N1, A1
17 pâde N1 : — N1, M1
18 Bükreş'de N1, M1 : Bükreş'e N1

mesmû'u oldukda, derhâl külliyyetlü asâkir ile imdâda isti'câl edüp[1], vusûlünde bi'l-mukābele îrâ'-i zenâd-i[2] mukātele ve beş sâ'at mikdâr tarafeynden i'mâl-i edevât-ı kârzâr olundukdan sonra, ber-fehvây-ı *"Kul*[3] *câ'e'l-hakku ve zeheka'l-bâtıl**" şu'â'-ı şemşîr-i cünûd-i Muvahhidîn ile târîkî-i sevâd-ı müşrikîn zâ'il olup, tabur-i makhûrun nısfı derecesi, küşte-i seyf-i satvet-i İslâmiyan ve[4] bakıyyesi Dâye Bağları[5] semtine ilkāy-ı cân eyledikden sonra, orada dahi pây-efşür-i karâr olmayup, Bükreş'e doğru hervele-hîz-i firâr oldukları nüvîd-i sa'îdî ile 'âmme-i[6] ehl-i tevhîd, 'îd eylediler**. **[M1 302]**

Zuhûr-i[7] ba'zı tevcîhât

Cebeci-başı Ağa'nın tanzîm-i umûr-i mühimmede ba'zı mertebe tehâvün ü tekâsülü, mûcib-i tehâzülü olmağla ma'zûl ve yerine Cebeci-başı-yı sâbık İsmâ'îl[8] Ağa mevsûl oldu. Ve evâsıt-ı saferu'l-hayrda◊ Âsitâne-i sa'âdet'de[9] Hubûbât Defterdârı olan Duhân Gümrükcüsü Memiş Efendi, Kethudây-ı Rikâb ve Mehmed Râgıb Efendi, Vezâret ve Karaman Eyâleti'yle kâm-yâb ve sâbıkā Hubûbât Defterdârı olan el-Hâc Mustafa Efendi'nin[10] Şıkk-ı Râbi' Defterdârlığı'yla cerîde-i i'tibârı, rakam-gîr-i nisâb oldu. Ve Ordu-yi hümâyûn'da Nüzül Emîni olan Cihân-zâde Hüseyn Bey 'adem-i idâre sebebiyle, Nüzül Emâneti'nden mütenezzil ve maslahat-ı merkūmeye Sârbân-başı Ağa mütekeffil oldu.

Tetimme

Güzâriş-pezîr-i hâme-i tahrîr[11] olduğu üzere, Belgırad cânibinin mühimmât-ı mukteziyyesi tertîb ü tesyîr[12] ve Ordu-yi hümâyûn'a tevârüd eden ecnâs-ı asâkir-i deryâ-mevcden fevcen-fevc 'Alemdâr[13] Mustafa Paşa

---

1 edüp N1, M1 : ve N1
2 îrâ'-i zenâd-i N1, A1 : ibrâz-ı nâr-ı M1
3 *Kul* N1 : *Kad* N1, M1
* قل جاء الحق و زهق الباطل = Yine de ki: Hak geldi; bâtıl yıkılıp gitti" anlamına gelen bu cümle, Kur'ân, el-İsrâ' 17/81. âyetin başında yer alan bir kısmıdır.
4 satvet-i İslâmiyan ve A1, M1 : İslâmiyan olup N1
5 Dâye Bağları N1 : Taye Bağları A1 : Tâbe Dağları M1
6 'âmme-i N1, A1 : 'âmmeten M1
** "**Hareket-i Ordu-yi** ..... eylediler" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,136'da kaydedilmiştir.
7 **Zuhûr-i** M1 : — N1, A1
8 başı-yı sâbık İsmâ'îl M1 : başı-i sâbık İsma'îl N1 : başı-i sâbık İsmâ'îl A1
◊ 11-20 Safer 1222 = 20-29 Nisan 1807.
9 Âsitâne-i sa'âdet'de A1, M1 : Âsitâne'de N1
10 Efendi'nin M1 : Efendi N1, A1
11 hâme-i tahrîr A1, M1 : — N1
12 ü tesyîr N1, M1 : — N1
13 fevcen-fevc 'Alemdâr A1, M1 : fevc fevc N1

ma'iyyetine ve İsma'îl Kal'ası imdâdına irsâlle esbâb-ı takviyetleri tevfîr u teysîr[1] olunup, levâzım-ı Ordu-yi hümâyûn dahi ikmâl ve tanzîm-i edevât, hatt u tirhâl olundukdan sonra [**N1 133b**] Edirne Sahrâsı'ndan nez'-i veted-i ikâmet ve Tuna sevâhiline doğru tevcîh-i veche-i 'azîmet olunup, lâkin gerek zehâyir[2] ve gerek emr-i sâ'irde 'Alemdâr Mustafa Paşa'nm dest-yârî-i sa'y ü himmet-i kâr-güzârîsine hâcet mess edeceği zâhir ve taraflarına celb içün sarf-ı nakdîne-i müdârât ve mülâtafât olunmak savâb-dîd-i ârây-ı erbâb-ı besâ'ir olup, husûsan Ordu-yi hümâyûn'un ol tarafa vürûdunu ba'zı mertebe havâtıra mebnî istiskâl sadedinde olduğu, latma-zen-i mesâmi'-i ekâbir olmağın, beher hâl tarafına mürâca'at, akdem-ı a'mâl olduğundan[3] fi'l-asl Ruscuk ehâlîsinden olup, ba'zı 'uzamây-ı devlete intisâb ve süllem-i[4] bülend-pâye-i Hâcegânî'ye irtikâ şerefini iktisâb eden dühât-ı zemâneden es-Seyyid[5] Mehmed Behîc Efendi, mukaddemâ Baş-Muhâsebe Pâyesi'yle Sevâhil-i Tuna Mübâya'acılığı'na ta'yîn birle, ol havâlîye isrâ ve beynlerinde cihet-i câmi'a olmak iltiyâmiyle hasbe't-ta'lîm 'Alemdâr Mustafa[6] Paşa'yı kabûl-i Vezâret'e irzâ eylemiş olup[7], el-hâletü hâzih taraf-ı müşârun ileyhde müteşahhis ve her husûsda[8] mütehassıs olarak, ol şîr-i vahşîyi dâ'imâ Devlet-i 'aliyye tarafına **[M1 305]** sevk ve vükelâ'-i[9] Saltanat'la âmîziş ü ülfete hemîşe ilkây-ı hâhiş ü şevk üzere olmağla, efsûnkârî-i pend-i hayr-hâhânesi, dil-i sengîn-i müşârun ileyhe kârger ve Devlet-i 'aliyye cânibine küllî incizâb-ı derûnî mukarrer olmağın, cânib-i müşîrânelerinden kethudâları el-Hâc Ebûbekir Ağa ile mûmâ ileyh Behîc Efendi'yi irsâl ve henûz Ordu-yi hümâyûn Edirne Sahrâsı'nda olduğu hâlâlde vürûd ile icrây-ı[10] merâsim-i hoş-âmedî ve istikbâl eyledikde, erkân-ı devlete[11] mûmâ ileyhimânın kudûmleri, mâye-i behcet ve maslahat-ı melhûzalarına[12] zerî'a-i sühûlet olmağla, müşârun ileyhin bi'l-külliyye hadşe-i derûnunu izâle ve tatmîn ü te'mîn ile[13] taraf-ı devlete imâle eylemeleri, te'kîden ifâde ve el-Hâc Ebûbekir Ağa'ya Mîrahûr-i Evvel Pâyesi'yle Kapucu-başılık ve Behîc Efendi'ye asâleten Baş-muhâsebe tevcîhiyle[14] i'âde olundukda, Devlet-i 'aliyye'nin müşârun ileyh hakkında derkâr olan hüsn-i teveccüh ü i'tikâdını beyân ve ne hâl ise 'akd-i

1 İsma'îl ..... teysîr N1 : İsmâ'îl Kal'ası imdâdına irsâl ile esbâb-ı takviyetleri tevkîr u teysîr A1 : İsmâ'îl Kal'ası imdâdına irsâl ile esbâb-ı takviyetleri tevfîr M1
2 zehâyir N1, M1 : zehâ'ir N1
3 akdem-i a'mâl olduğundan A1 : ikdâm-ı a'mâl olduğuna mebnî N1 : ikdâm-ı âmâl olduğundan M1
4 süllem-i A1, M1 : mirkāt-i N1
5 es-Seyyid A1, M1 : — N1
6 Mustafa A1, M1 : — N1
7 olup M1 : + ve N1, A1
8 husûsda N1, A1 : husûsuna M1
9 vükelâ'-i N1 : vükelây-ı A1, M1
10 icrây-ı N1, M1 : — N1
11 devlete N1, A1 : devlet M1
12 mâye-i ..... melhûzlarına N1 : ni'met ü maslahat-ı melhûzelerine/melhûzânelerine A1, M1
13 ile A1, M1 : birle N1
14 tevcîhiyle A1, M1 : tevcîhi ile N1

peyvend-i emniyyet ü[1] itmînân eylediklerine mebnî*, beş altı bin mikdâr [**N1 134a**] süvârî[2] ile 'inân-rîz-i metâyây-ı sür'at ü ılgār ve evâ'il-i şehr-i rebî'ulevvelde◊ Pravadi Kasabası'na karîb mahalde vâsıl-ı muhayyem-gâh-ı Sipehsâlâr oldu. Kudûmünü bi'l-cümle ricâl-i ordu terhîb ve der-'uhde-i iktidârları olan esbâb-ı ta'zîm ü tevkīri[3] tertîb edüp, Vekîl-i saltanat dahi bast-ı mecâlis-i mübâsetat ve fevka'l-'âde îfây-ı ziyâfet-i[4] i'zâz ü hürmet ederek, **beyt**[5]:

Zûr-i mülâyemet zi-dürüştî füzûnter-est
*Âyîne[6]-est der-nazaram seng-i âsiyâ***

te'sîri üzere Sadrıa'zam hazretlerinin[7] ve sâ'ir ekâbir-i devletin bu resme evzâ'-ı mülâyimâne ve ber-fehvây-ı *"Arzıhim mâ-dümte fî-arzıhim***"* râh-ı rızâ-cûyîde mücârât-ı[8] hakîmâneleri, dil-i âhenîn-i müşârun ileyhi mûm gibi[9] nerm ve dem-be-dem sunulan sahbây-ı tevâzu' u[10] müdâhene neş'esi, ol beyni sovuk serkeş-i encümen-i[11] ta'assubu surâhî gibi kelle-germ eylemekle, ez-dil ü cân yek-cihetî ve ittihâd üzere olacağını beyân ve Ordu-yi hümâyûn'a îsâl-i levâzım ile pey-der-pey imdâd eylemeği bi't-te'ahhüd âverde-i zebân eyledi. Li-hâzâ taraf-ı Devlet-i ebediyyü'l-bekā'dan[12] dahi kadrini terfî' ve dâ'ire-i imtiyâzını tevsî' içün Livây-ı[13] şerîf Ser'askerliği nâmiyle menşûr-i şöhret ü şânı tevkī' kılındıkdan[14] sonra, Ser'asker Paşa Rüsçuk cânibine ric'at ve Ordu-yi hümâyûn re'y-i müşârun ileyhle Silistre tarafına nakl-i hıyâm-ı satvet edüp, mâh-ı merkūmun on[15] altıncı günü◊◊ Silistre'ye nısf sâ'at mesâfe sevâhil-i Tuna'da nasb-ı füstât-ârâm ve teşebbüs-i[16] edevât-ı harb **[M1 304]** u hısâm olundu.

---

1 emniyyet ü M1 : emn ü N1 — A1
* "**Tetimme** ..... mebnî" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, VIII,136-137'de kaydedilmiştir.
2 süvârî A1, M1 : süvâr N1
◊ 1-10 Rebî'ulevvel 1222 = 9-18 Mayıs 1807.
3 tevkīri N1 : iclâli A1, M1
4 ziyâfet-i N1, A1 : + ve M1
5 **beyt** N1 : — N1, M1
6 Âyîne N1, A1 : Âbîne M1
** آیینه است در نظرم سنك آسیا * زور ملایمت ز درشتی فزونتراست = Yumuşaklığın gücü, sertlikten daha fazladır. Bana göre (suyun döndürdüğü) değirmen taşı bunu göstermektedir" anlamına gelen bu cümleler Farsça bir beyittir.
7 Sadrıa'zam hazretlerinin N1, M1 : Sadrıa'zam'ın N1
*** ارضیهم ما دمت فی ارضهم = Yerlerinde oturduğun sürece kendilerini hoşnut etmeye çalış" anlamına gelen Arapça atasözüdür; bk. meselâ Muallim Nâci, s.45.
8 râh-ı ..... mücârât-ı N1 : tarîk-ı rızâ-cûyîde mücârât-ı/muhâdât-ı A1, M1
9 mum gibi N1 : mûm-âsâ A1, M1
10 u N1, A1 : — M1
11 beyni ..... encümen-i N1 : serkeş-i bezm-i A1, M1
12 Li-hâzâ ..... bekā'dan N1 : Binâ'en 'aleyh taraf-ı devletden A1, M1
13 Livây-ı N1, M1 : Livâ'-i N1
14 kılındıkdan N1, A1 : kılmdı[kda]n M1
15 on N1, A1 : — M1
◊◊ 16 Rebî'ulevvel 1222 = 24 Mayıs 1807 Pazar.
16 füstât- ..... teşebbüs-i N1 : hıyâm-ârâm ve teşebbüs-i/temşiyet-i A1, M1

Hîn-i nüzûlde karşu yakada çadır çiçekleri gibi haylîce hayme-i a'dây-ı dîn[1], bâsıra-güzâr-ı guzât-ı Muvahhidîn olmağla, hemân ol gice kati vâfir merd-i behâdır çete tarîkıyle Tuna'yı 'ubûr ve birkaç yüz kâfiri[2] me'sûr edüp, ekserî re'âyâ ve bir mikdârı Moskovlu[3] olmağla, cümlesi der-zencîr ve Âsitâne-i sa'âdet[4] cânibine tesyîr olunup, ferdâsı bekāyây-ı[5] hıyâm nihân-kerde-i manzara-i ehl-i İslâm oldu*.

Hâdise-i[6] 'azl ü ibkāy-ı Ağa-yı Yeniçeriyân Pehlevân Ağa[7]

[**N1 134b**] Bir müddetden berü Yeniçeri Ağası olan Pehlevân Hüseyn Ağa, fî zâtihî cerî vü cesûr ve zâhir-i hâlde merd-i gayûr olup, husûsan zabt u rabt-ı askerî ve levend-nâme ile emr-i nefer-perverîde[8] pehlevân gûyende ve talîku'l[9]-lisân ise de, ber-fehvây-ı *"el-Miksâru mihzârun"*** ba'zan Devlet-i 'aliyye hakkında hâric ez-tavr-ı edeb darb-ı güftâr ve[10] husûsan İngilizlü vak'asında taraf-ı Saltanat'dan mücevher hançer[11] ve sâ'ir gûne 'atâyây-ı sîm ü zer birle emsâl ü[12] akrânından kadr u şânı ber-ter olup, sefer takrîbiyle de[13] tarafına rûy-i dil-i Pâdişâh-ı cihân hadd-i tasavvurdan ezyed[14] erzân olmağla, havsala-i teng-zürefânesi gayr-i mütehammil olmağın, bir dürlü hazmı kābil olmayup, Âsitâne'den müfârakat eylediklerinden berü gûnâ-gûn evzâ'-ı sütür-gürbe ile savb-ı Serdârî'ye îrâs-ı siklet-i bî-gerân ve câ-be-câ: "Küffâr[15] kendü ordumuzdadır" makūlesi hezeyânla[16] vükelây-ı devlete bi't-ta'rîz itâle-i lisân ve kem-sürâgān-ı askerîye i'tây-ı zebân[17] edüp, kaleme gelmez pür-gülûklar ve: "İşbu seferimiz muvâza'adır. Garaz-ı aslî, yeniçeri zümresini ırgām, belki i'dâm eylemekdir[18]"

---

1 dîn N1, A1 : pür-kîn M1
2 birkac yüz kâfiri A1 : birkaç yüz kâfiri N1 : birkaç yüz asâkir-i düşmeni M1
3 Moskovlu N1, M1 : Rusyalu N1
4 Âsitâne-i sa'âdet A1, M1 : Âsitâne N1
5 bekāyây-ı N1 : bakıyye-i A1, M1
* "beş altı bin mikdâr ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VIII,137'de kaydedilmiştir.
6 **Hâdise-i** N1 : — A1, M1
7 **Pehlevân Ağa** N1, A1 : — M1
8 ve levend- ..... -perverîde N1, A1 : emrinde M1
9 talîku'l A1, M1 : talku'l N1
** المكثار مهذار = Çok söz söyleyen saçmalar" anlamına gelen Arapça atasözüdür.
10 ve M1 : — N1, A1
11 hançer M1 : hancer N1, A1
12 zer ..... ü N1, A1 : zerle M1
13 de N1 : — A1, M1
14 ezyed N1, A1 : zâ'id M1
15 küffâr N1, A1 : düşmen M1
16 hezeyânla N1, M1 : hezeyân ile N1
17 ve kem- ..... zebân N1 : ve yek-sürâhân-ı askerîye i'tây-ı zebân A1 : — M1
18 zümresini ..... eylemekdir N1 : tâ'ifesini ırgām, belki i'dâmdır A1, M1

yollu tahdîş-i kulûb-i asker ve teşvîş-i miyâne-i ehl-i sefer edecek niçe[1] tehî-gûlukları zuhûr ve dâ'imâ tekdîr-i hâtır-ı[2] evliyây-ı umûr eylemekden hâlî olmayup, [mısrâ]'[3]:

*Dehen-i seg be-lokma dûhte bih**

pendi üzere vükelây-ı devlet[4] dahi nâ-çâr hedâyâ ve telattufâtla aralık aralık kat'-ı lisânına ibtidâr edüp, ne hâl ise Ordu-yi zafer-hûy-i[5] hümâyûn Silistire Sahrâsı'nı zînet-nümûn eyledikden sonra, Ağa-yı mûmâ ileyh bir iki def'a bir mikdâr asker ile bî-havf u hazer karşu yakaya güzer eylemişidi.

Ba'dehû Çerkacı 'Ali Paşa, ma'iyyetinde[6] küllî asker ile 'ubûra me'mûr olup, ol esnâda[7] bir gün Silistire derûnunda tebdîlen geşt ü güzâr eyler iken, evzâ'-ı mezkûresine **[M1 305]** mebnî, nâgehânî ma'zûl ve makāmına Kul Kethudâsı mevsûl olduğu haberi, ma'iyyetiyle murûr edecek neferâtın ve mukaddemce imrâr eylediği haşerâtın gûş-zedleri oldukda, tâ'ife-i askeriyye hüsn-i muhâfaza ve murâ'âtına firîfte, husûsan halecân-ı derûnları olmağla, Ağa-yı merkūmun[8] hemîşe istishâblarını pîşe eylediğine şîfte olduklarından, kendisine[9] tarafdâr **[N1 136a]**** ve i'tirâz u niyâz ile memzûc güft-gûy-i nâ-sâza dem-sâz olarak, kûçe ve pâzârda tecemmu'a âgāz ile gulgule-feşâr[10] olmalarıyla, fitne vü fesâda mü'eddî olacağı zâhir u bâdî olmağın, çend sâ'at murûrunda Ağa-yı mûmâ ileyhi[11] kemâ-kān ibkā ve ser-zede olan şu'le-i[12] şûr u fiten itfâ olunup, kemâl-i tatyîb içün rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le de[13] kadr u şânı i'lâ olundu. Ve yevm-i merkūm ve gicesi[14] tenvîr-i tefsîde-âsâ rûy-i hevâ

1 niçe N1, A1 : nice M1
2 hâtır-ı N1 : havâtır-ı A1, M1
3 eylemekden ..... [mısrâ]' A1, M1 : hâlî olmayup N1
* دهن سك بلقمه دوخته به = Köpeğin ağzını bir lokma ile dikmek iyidir" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.
4 dûhte ..... devlet A1 : dûhte bih bendi üzere vükelây-ı Devlet-i 'aliyye N1 : besten bih pendi üzere vükelây-ı devlet M1
5 zafer-hûy-i N1 : — A1 : zafer-bûy-i M1
6 Çerkacı ..... ma'iyyetinde N1 : Çerkacı 'Ali Paşa ma'iyyetiyle A1 : Çerhacı 'Ali Paşa ma'iyyetiyle M1
7 esnâda N1 : hılâlde A1, M1
8 olmağla, Ağa-yı merkūmun N1 : olup, Ağa-yı mûmâ ileyhin A1, M1
9 kendisine A1, M1 : kendüsüne N1
** [N1 135a, yanlış ciltlemeden kaynaklanan numaralamadan dolayı N1 134b'yi takip eden sayfa değildir. Sayfanın başına konan 9 rakamı bunu işaret ettiği gibi, karşı sayfayı işaret eden yazı da bunu göstermektedir. Biz metnimize N1 136a'dan devam ediyoruz. Burada karşılaştırmasını yapamadığımız iki varaklık kısım, muhtemelen asıl bulunması gereken M2 120-124. sayfalarda ortaya çıkmış, karşılaştırılmaları orada gerçekleştirilmiştir] N1
10 feşâr N1, M1 : efşâr N1
11 ileyhi N1, A1 : ileyh M1
12 şu'le-i N1, A1 : — M1
13 de N1 : — A1, M1
14 merkūm ve gicesi A1, M1 : merkūmda N1

nihâyet derecede germ olup, Ordu-yi hümâyûn'da mevcûd nâtık u sâmit, beyân-ı kāl ve lisân-ı hâl ile, **beyt**[1]:

Ey çeşm-i girye-hîz[2] eserin yok mudur senin?
Âteş içindeyim haberin yok mudur senin?*

istidrârını tekrâr ve ebr-i seccâc-ı[3] 'inâyet-i Perverdigâr'dan istiktâr üzere iken, nâ-gâh bi-feyz-i İlâh beyne'l-'işâ'eyn bâd-ı şedîd vezân ve velvele-i ra'd ü berk ile 'âlem lerzân ü tersân olup, nüzûl-i[4] bârân der-'akab muhayyem-gâhı bahr-ı bî-gerândan nişân eylemekle, çadırlar câ-be-câ[5] hem-şekl-i habbâb ve eskāl ü esbâb, semek-i tâfî[6] gibi şinâkâr-ı safha-i âb olup[7] ve ehâlî-i ordu beher-sû balaklayarak yüksekce kayalara ve tümseklere fevvâre-âsâ şitâb ü pür-tâb ederler idi.

Ve'l-hâsıl[8] ol gice keçesini[9] sudan çıkaran ter-dest ü sebükbâr[10] deryâ deryâ âferîne sezâ olmuşidi. Bi-lutfihî Te'âlâ çend sâ'at murûrunda ol hâlet-i şedîde dahi güzâr ve mahall-i mezbûrda kesâfet-endâz-ı vukū' olan enfüsî[11] ve âfâkī süziş ve gubâr-ı keder ü[12] şûriş, bürde-i seylâb-ı[13] rahmet-i Kirdgâr oldu.

Âsâr-ı kahrdan gile-mend olmaz, anlayan
Lutf-i behâr, feyz-i zemistândan olduğun[14]**

Tevcîh-i Kazâ'-i Haremeyn-i muhteremeyn ve istîlây-ı Havâric be-Haremeyn-i muhteremeyn[15] ve ba'zı vekāyi'-i Kādî-i Medîne-i münevvere

Yirmi senesi recebü'l-ferdi gurresinden[16◊] Mısr-ı Kāhire'de seccâde-nişîn-i şerî'at-i mübîn olan Hakîm-oğlu[17] 'Ali Paşa hafîdi Mehmed Sü'adâ

1 lisân-ı hâl ile, **beyt** A1 : lisân-ı hâlle N1 : zebân-ı hâlle beyt M1
2 hîz N1, A1 : hayr M1
* Metnimizde yer alan bu beyit, Râgıb Paşa'nın gazellerinden birinde geçmektedir; bk. Râgıb Mehmed Paşa, *Dīvān-ı Râgıb, İbtidâ'-i Gazeliyyât,* İstanbul 1253/1837, s.36.
3 istidrârını ..... seccâc-ı N1 : me'âlini tekrâr ve bahr-ı mevvâc-i A1, M1
4 ü tersân olup, nüzûl-i M1 : olup, nüzûl eden N1, A1
5 çadırlar câ-be-câ N1 : câ-be-câ çadırlar N1, M1
6 tâfî N1, A1 : tâkı M1
7 olup N1, M1 : + [Bu kısımda yer alan bilgilerden "nüzûl eden ..... olup" kısmı, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 150a'nın sol kenarına yazılmıştır] N1
8 ve ehâlî-i ..... Ve'l-hâsıl N1 : — A1, M1
9 keçesini N1, A1 : kîçesini M1
10 sebükbâr M1 : çîre-pâ N1 : sebük-pâ A1
11 mezbûrda ..... enfüsî N1 : merkūmda vukū'-yâb olan enfüsî A1 : merkūmda vukū'-yâb-ı enfüs M1
12 ü N1 : — N1, M1
13 bürde-i seylâb-ı N1, A1 : — M1
14 Âsâr-ı ..... olduğun N1 : — A1, M1
** Metnimizde yer alan bu beyit, Nâbî'nin gazellerinden birinde geçmektedir; bk. *Nābī Dīvānı,* II,917.
15 **ve istîlây-ı ..... muhteremeyn** M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 150a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1 : — N1
16 gurresinden N1, A1 : gurresinde M1
◊ 1 Receb 1220 = 25 Eylül 1805 Çarşamba.
17 oğlu A1, M1 : zâde N1

Beyefendi'ye[1] yirmi iki senesi muharremi[2] gurresinden[◊] zabt eylemek üzere tarafına Medîne-i münevvere menşûru irsâl ve Mekke-i mükerreme Kazâsı'yla Hammâmî-zâde Râşid Efendi mazhar-ı 'izz [**N1 136b**] ü[3] ibcâl olmuşidi.

Mûmâ ileyh Sü'adâ Bey ba'de'l-'avd müverrih-i Fakīr'e[4] sefer-nâme sûretinde tahrîr u i'tâ eyledikleri rakīmenin[5] hulâsa-i **[M1 306]** me'âli bu siyâk üzere keşîde-i hirze-i tastîr olundu[6] ki, vaktâ ki Mîr-i mûmâ ileyh sene-i mezbûre[7] şa'bânının on yedinci günü[◊◊] kabâ'il-i 'Urbân'dan[8] Şedîd nâm kabîle kāfilesiyle mevcûd olan huccâc ile bi'r-refâka Süveys İskelesi'ne[9] 'azîmet ve bir hafta kadar anda ikāmet eyledikden sonra, Dâv ta'bîr olunan Bahr-ı Süveyş[10] sefînesine süvâr ve çend rûz murûrunda Yenbu' İskelesi'ni mahatt-ı rahl-i karâr edüp, müstashabı olan gılâli[11] develer ile Şeyhu'l-Harem tarafına tesyâr ve bir me'men mahalde hıfz eylemelerini tahrîr u iş'âr eyledikden sonra[12], muvâfık-ı hevâ ile eyyâm-ı yesîrede[13] Cidde'ye vâsıl ve evâsıt-ı şehr-i ramazânda[◊◊◊] Harem-i şerîf'e dâhil oldu. Ba'de salâti'l-'îd[◊4] Mekke Kadısı bulunan[14] Hatîb-zâde Efendi ve Cidde Vâlîsi Zeynel'âbidîn Paşa ve sâ'ir vücûh ve 'ulemâ ile resm-i kadîm üzere Harem-i muhterem derûnunda Şerîf Gālib hazretleriyle[15] mu'âyede merâsimi icrâ ve da'vet[16] ve işâretleriyle sa'âdet-hânelerine 'azîmet olunup, et'ıme-i nefîse ile cümleyi ziyâfet ü ikrâ eyledikden sonra, herkes menzillerine 'avdet eyledi.

Ferdâsı emr u iltimâslarına mebnî Nâ'ibü'l-Harem hânesinde nihânîce[17] mülâkāt ve Kebîr Ağa birâderi Emîn Efendi tercemânlığıyla âgāz-ı mükâlemât

---

1 Sü'adâ Beyefendi'ye A1 : Sü'adâ Efendi'ye N1 : Sa'îdî Efendi'ye M1
2 muharremi N1, A1 : muharrem M1
◊ 1 Muharrem 1222 = 11 Mart 1807 Çarşamba.
3 Râşid ..... ü N1 : Râşid Efendi mazhar-ı A1 : Mehmed Efendi mazhar-ı M1
4 Sü'adâ ..... Fakīr'e A1 : Sü'adâ Efendi ba'de'l-'avd Muharrir-i Hakīr'e N1 : Sa'îd Beyefendi ba'de'l-'avd müverrih-i Fakīr'e M1
5 eyledikleri rakīmenin N1 : eylediği zebîrenin A1, M1
6 bu siyâk ..... olundu A1, M1 : budur N1
7 mîr-i ..... mezbûre A1 : Efendi-i mûmâ ileyh sene-i merkūme N1 : Efendi-i mûmâ ileyh sene-i mezbûre M1
◊◊ 17 Şa'bân 1222 = 4 Ekim 1807 Pazar.
8 'Urbân'dan N1, A1 : 'Arab'dan M1
9 huccâc ..... İskelesi'ne N1 : huccâcla Süveys'e A1 : huccâc ile Süveyş'e M1
10 Süveyş M1 : Kulzüm N1 : Süveys A1
11 Yenbu' ..... gılâli N1 : Yenbu'/Yenbû' İskelesi'ne vusûl ve müstashabı olan gılâli/gılâli (علالى) A1, M1
12 eyledikden sonra N1 : edüp, ba'dehû A1 : edüp, bâd-ı M1
13 yesîrede N1, M1 : yesîrde N1
◊◊◊ 1-10 Ramazân 1222 = 2-11 Kasım 1807.
◊4 1 Şevvâl 1222 = 1807 Çarşamba.
14 bulunan N1, A1 : olan M1
15 Gālib hazretleriyle N1, M1 : Gālib'le N1
16 da'vet N1, M1 : 'avdet N1
17 nihânîce N1 : mahfîce A1, M1

olunup, ibtidây-ı kelâm Devlet-i 'aliyye tarafından bu sene-i mübârekede Hicâz cânibine himmet-i seniyye sudûrundan isti'lâm olmağla, cevânibde Mısır'da ber-vech-i tahkīk mesmû' olduğuna göre, Melek Ahmed Paşa-zâde 'Osmân Paşa hazretlerinin ma'iyyetlerinde birkac vüzerâ'[1] ve mükemmel asâkir-i[2] ceng-âzmâ ile Cidde'ye ta'yîn ve 'an-karîb bu cânibe vürûdları vâsıl-ı derece-i 'ayne'l-yakīn olduğunu ifâde eylediğimde, Şerîf hazretleri takrîr-i mezkûruma[3] kat'â havâle-i sâmi'a-i[4] ısgā eylemediler. Tekrâr[5]: "Merhûme Vâlide Sultân Kethudâsı Yûsuf Ağa'nın bu sâl-i hayr-iştimâlde cânib-i Hicâz'a 'azm ü teveccühü, Devlet-i 'aliyye'nin[6] bu tarafa dâ'ir tedârükât-ı külliyyesine delîl-i bâhirdir" deyü da'vâsını te'kîde ibtidâr eyledikde, Şerîf-i müşârun ileyh hande-zen-i[7] istinkâr oldular. Çend rûz güzerânında[8] [**N1 137a**] bahran vârid olan huccâc beyninde Vehhâbî tâ'ifesiyle Emîru'l[9]-Hacc Paşa'nın hılâl-i râhda[10] muhârebe ve civâr-ı Medîne-i münevvere'den mu'âvedelerine dâ'ir gûnâ-gûn ekāvîl-i mûhişe ve havâdis-i müdhişe münteşir olduğuna mürâdif, Re'îs-i Havâric[11] Su'ûd nâm merdûdun hac niyyetiyle Mekke-i mükerreme'ye kasd eylediği mütevâtir olmağla, kulûb-i Sünniyân[12] mânend-i berg-i hazân mütetâyir oldu. Birkaç[13] gün murûrunda cimâl ü efrâsa râkib **[M1 307]** niçe[14] bin süvâr-i nîze-dâr ve niçe[15] bin mütekallid-i seyf-i tebâr[16] piyâde-i 'arbede-kâr, bağteten kudûm ve Harem-i muhterem'e itâle-i kudûm-i[17] şûm eylediler. On gün kadar bu nesak[18] üzere Harem-i şerîf'e tereddüd[19] ve gürûh gürûh âmed-şüd edüp ve[20] 'ulemâsı nâmına çend nefer eşhâs külle yevm Harem-i

1 -i seniyye ..... vüzerâ' N1 : sudûrundan isti'lâm olmağla/olunmağla, cevânibde/cevânibinde Mısır'da mesmû' olduğuna/olunduğuna göre Melek Ahmed Paşa ma'iyyetiyle birkaç/birkac vüzerâ A1, M1
2 asâkir-i N1, M1 : asker-i N1
3 olduğunu ..... mezkûruma N1 : olacağını ifâde eyledikde, Şerîf Gālib kelâm-ı mezkûra A1, M1
4 havâle-i sâmi'a-i N1, M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 150b'nin sağ kenarına yazılmıştır] N1
5 eylemediler. Tekrâr N1 : eylemedi. Tekrâr Efendi-i mûmâ ileyh A1, M1
6 'aliyye'nin A1, M1 : seniyye'nin N1
7 da'vâsını ..... hande-zen-i A1, M1 : da'vây-ı mezkûru te'kîde ibtidâr eyledi ğimde Şerîf hazretleri tebessüm-rîz-i sûret-i N1
8 güzerânında N1, A1 : güzârında M1
9 Emîru'l N1 : Mîru'l N1, M1
10 râhda N1 : tarîkde A1, M1
11 ekāvîl-i ..... Havâric N1 : erâcîf ve ekāvîl-i müdhişe zâhir olduğuna mu'âkıb, Re'îs-i Hâricî A1 : erâcîf-i mûhişe ve ekāvîl-i müdhişe zâhir olduğuna müte'âkıb, Re'îs-i Hâricî M1
12 Sünniyân N1 : İslâmiyân A1, M1
13 Birkaç A1, M1 : Birkac N1
14 niçe N1, A1 : nice M1
15 niçe N1, A1 : nice M1
16 seyf-i tebâr N1 : süyûf-i A1 : süyûf-i tebâr M1
17 kudûm-i N1 : kadem-i A1, M1
18 nesak N1 : fısk N1, M1
19 tereddüd N1, A1 : vürûd M1
20 ve N1, A1 : — M1

şerîf'de kendi[1] mezhebine müte'allık risâlesini mücâhereten takrîr ve âyîn-i bâtılını tasvîr eylediler. Ol hılâlde mersûm Su'ûd dahi vürûd ve Şerîf Gālib'in Mu'allâ'da vâki'[2] hânesini vücûd-i bed-bûduyla hem-hâl-i deyru'l-Yehûd edüp, Şerîf-i müşârun ileyh hazretlerine[3] beyne'l-'Arab meşlah ta'bîr olunan bir sevb[4] libâs-i nâ-sipâs ilbâs ve[5] ol dahi 'akd-i mübâya'a ile izhâr-ı sûret-i istislâm ü[6] istînâs eyledi. Ve bir gün Şerîf-i müşârun ileyh ile bi'l-ma'iyye Harem-i muhterem'e[7] gelüp tavâf ve müftîlere ve ba'zı huddâm-ı Harem'e birer meşlah iksâ[8] ve yirmi beşer guruş 'atıyye ile gûyâ ki bezl-i eltâf eyledi.

Bu esnâda berren tevârüd eden huccâcın Medîne-i münevvere'ye karîb olan[9] Curf nâm mahalden ric'at eyledikleri haber-i vahşet-eseri, sâmi'a-zed-i ehl-i İslâm oldukda, sadr-ı İslâm'dan berü mesbûk olmamış musîbet olmağla[10], bi'l-cümle müstağrak-ı bahr-ı âlâm ve istîlây-ı hüzn ü endûh ile[11] sersâm olup, ana mukārin mevcûd olan huccâc-ı kirâm 'Arafât'a hurûcdan memnû' oldukları hâdisesi dahi şuyû' bulmağla, Bathâ'-i Mekke cûşiş-gâh-i[12] seylâb-gâh-ı dümû' oldu. Hele ferdâsı, yevm-i hurûcu beyân ve mihaffe ve taht-ı revân ile 'azîmetden men'[13] u yesak olunduğunu i'lân zımnında câ-be-câ münâdîler nidâ eylemekle, herkes müheyyâ olup, fi'l-hakîka Mekke Kadısı ve sâ'irleri ester ve üştüre[14] süvâr olarak 'Arafât'a revân ve ez-kadîm hutbe kırâ'ati kuzât-ı Mekke'ye mütehassas iken, Su'ûd-i mersûm emriyle [**N1 137b**] kendi 'ulemâsından biri te'lîf-kerdeleri olan hutbe-i mahsûsalarını kırâ'et eylemekle, ol gün hutbeden ism-i sâmî-i Selîm Hânî müfterak ve muhibb-i hânedân-ı 'Osmânî olan ehl-i îmânı, dıraht-ı çınar gibi içinden muhterık eyledi; *zâlike takdîru'l-'azîzi'l-'alîm**.

Eyyâm-ı kalîle güzerânında Âsitâne-i sa'âdet'de dahi ol işâretin sarâhati 'iyân ve inkılâb-ı Saltanat sırrı nümâyân oldu. Ne hâl ise bulunan huccâc Harem-i

---

1 şerîf'de kendi A1, M1 : muhterem'de kendü N1
2 Gālib'in Mu'allâ'da vâki' M1 : hazretlerinin Mu'allâ'da vâki' N1 : Gālib'in Mu'allâ'da kâ'in A1
3 Şerîf-i müşârun ileyh hazretlerine M1 : Şerîf hazretlerine N1 : Şerîf-i müşârun ileyhe A1
4 sevb N1 : — A1, M1
5 ve M1 : — N1, A1
6 istislâm ü N1 : — A1, M1
7 Şerîf-i müşârun ..... muhterem'e M1 : Şerîf ile bi'l-ma'iyye Harem'e N1 : Şerîf-i müşârun ileyhle bi'l-ma'iyye Harem-i muhterem'e A1
8 Harem'e ..... iksâ N1 : Harem-i şerîf'e birer meşlah A1, M1
9 Medîne-i ..... olan [Bu kısım, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 150b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : — N1 : Medîne-i münevvere'ye karîb olan M1
10 sadr-ı ..... olmağla N1 : — A1, M1
11 endûh ile M1 : endûhla N1, A1
12 mevcûd olan ..... cûşiş-gâh-i N1 : huccâc-ı mevcûde 'Arafât'a hurûcdan/hurûcundan memnû' olduğu makālesi dahi şuyû' bulmağla, Bathâ'-i/Bathây-ı Mekke A1, M1
13 mihaffe ve ..... yesak N1 : taht-ı revân ve mehâfe ile 'azîmetden men' A1, M1
14 üştüre N1 : üştür A1, M1

* ذلك تقديرُ العزيز العليم = Bu, o üstün ve bilen (Allah)'ın takdîridir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-En'âm 6/96; Yâsin 36/38; Fussilet 41/12. âyetlerinin son kısımlarında yer alan bir bölümüdür.

muhterem'e mu'âvedet edüp, kubeyl-i mağribde Şerîf tarafından delîl-başı zuhûr ve Sü'adâ Beyefendi'yi ve Mekke Mollası'nı sâkin oldukları menzillerden iz'âc ve Su'ûd-i mesfûr kendi 'ulemâsından 'Abdurrahmâni'l-Benâmî nâm kimseyi Kazâ'-i Mekke ile karîn-i ibtihâc eyledikden sonra, tekrâr Delîl-başı, Şerîf tarafından selâm ile gelüp, Su'ûd cenâbları efendilerin mülâkatlarını iltimâs eylediğini ihbâr eylemekle, ahşâma karîb Hatîb-zâde ve Sü'adâ Bey[1] bi'l-ma'iyye Delîl-başı delâletiyle Bâb-ı 'Amra'dan hurûc ve mâşiyen Mu'allâ cânibine gûnâ-gûn hadşe ve endîşe-i derûn refâfetiyle 'azm edüp[2], târîkî-i şeb-i bu'l-'acîbde menzil-i şe'âmet-nâzili[3] civârına vâsıl **[M1 308]** oldukda, gördüler ki[4] cevânib-i erba'ası sevâd-ı hıyâm ve gül-i beyâbânî ve merdümân-ı yebânî makûlesi A'râb-ı nâ-fercâm birle[5] mâl-â-mâl ve leyle-i zulmâ ve havf u haşyetden nâşî, nâ'ire-i derûndan tesâ'ud ile[6] bâsıra-gîr olan ebhıre-i süveydâ terâkümünden *"Zulumâtün ba'zuhâ fevka ba'zın*"* ol âşüfte-bâllere[7] hem-hâl oldu.

Ve'l-hâsıl hezâr mihnetle[8] kapuyu bulup, Delîl-başı dakk-ı bâb eylemekle, hemân iki efendiyi içerüye[9] ahz ve bâb-ı sânî pîş-gâhında tevkîf edüp: "Ayâ encâm-ı kâr ne sûretde karâr eder?" deyü endîşe-i bî-şümâr üzere[10] iken, nâ-gâh mânend-i[11] dîv siyâh bir A'râbî pür-sâz ü silâh[12] zuhûr ve ikisini dahi derûn-i hâneye[13] da'vet edüp, ol anda Mekke-i mükerreme Nâkîbi 'Attâs Efendi[14] dahi hem-pây-i murâfakat olmağla, üçünü[15] birden mersûm Su'ûd ile[16] ferzend-i nâ-pesendi ku'ûd eylediği kâ'aya idhâl ve mûmâ ileyh 'Attâs Efendi ta'rîfi ile[17]

1 kendi 'ulemâsından .....Sü'adâ Bey N1 : kendi/kendü 'ulemâsından birisi hutbe-hân olup, ne hâl ise Harem-i şerîf'e mu'âvedet olundu. Kubeyl-i mağribde Şerîf-i müşârun ileyh tarafından delîl-başı gelüp, gerek Mekke-i mükerreme ve gerek Medîne-i münevvere kadılarını/kadıları sâkin oldukları menzillerinden/menzilden iz'âc ve Su'ûd-i mersûm/ mersûmun kendü 'ulemâsından 'Abdurrahmâni'l-Benâmâ/Yetâmâ nâm kimseyi/kimesneyi Kazâ'-i Mekke-i mükerreme ile karîn-i ibtihâc eyledikden sonra, tekrâr Delîl-başı-yı mûmâ ileyh, Şerîf-i müşârun ileyh tarafından selâm ile gelüp, Su'ûd'un mülâkatlarını istediğini ihbâr eylemekle, ahşâma karîb Hatîb-zâde Efendi ve Efendi-i mûmâ ileyh A1, M1

2 -i derûn ..... edüp N1 : refâkatiyle revân olup A1, M1

3 'acîbde ..... -nâzili A1 : 'acebde menzil-i menhûsu N1 : 'acebde menzil-i şe'âmet-nâzili M1

4 gördüler ki N1 : — A1, M1

5 gül-i ..... birle N1 : A'râb-ı gül-endâmla A1, M1

6 nâ'ire-i ..... ile N1, A1 : derûndan tesâ'ud eden ve M1

* ظلمات بعضها فوق بعض = Birbiri üstüne karanlıklar" anlamına gelen bu kelimeler Kur'ân, en-Nûr 24/40. âyetin ortalarında yer alan bir kısımdır.

7 âşüfte-bâllere N1 : bî-çârelere A1, M1

8 mihnetle N1, A1 : mihnet ile M1

9 içerüye N1, M1 : içerü N1

10 endîşe-i bî-şümâr üzere A1, M1 : mütefekkir N1

11 mânend-i N1, M1 : mânende-i N1

12 A'râbî ..... silâh N1 : A'râbî-i şâkiyyü's-silâh A1, M1

13 hâneye A1, M1 : dâra N1

14 Mekke-i ..... Efendi A1, M1 : Mekke Nâkîbi 'Attâs N1

15 üçünü N1, A1 : üçü M1

16 mersûm Su'ûd ile N1, M1 : Su'ûd-i mersûmla N1

17 mûmâ ..... ile M1 : merkûm 'Attâs ta'rîfiyle N1 : mûmâ ileyh 'Attâs Efendi ta'rîfiyle A1

ba'de's-selâm musâfaha resmi ikmâl olundukdan sonra, izdihâm-ı 'Urbân'dan nâşî kālîçe üzere nişîn ve ba'de'l-kahve işâretine mebnî tercemân her birini ta'rîf ü[1] tebyîn eyledikde, [**N1 138a**] 'unf sûretle mübâya'a teklîf eylemekle, ta'rîfine mebnî *Lâ ilâhe illallâhu*[2] *vahdehû lâ şerîke leh**" deyerek tekrâr musâfaha eyledikden sonra, yine yerlerinde ârâm ve terakkub-i feth-i kelâm eylediler: "Bu def'a mülâyemetle sizleri ve cümle huccâcı Sâlih bin Sâlih'e sipâriş eyledim. Mihâffe altışar yüz ve yük, üçer yüz[3] ve kazıklama yüz ellişer guruşa olmak üzere bu resme rahîs behâ ile Şâm'a irsâl edeceğim. Ve sâ'ir âfâkī huccâc dahi beher sene bu minvâl üzere âminen ve sâlimen âmed-şüd eylesünler" deyü gûyâ ki izhâr-ı hakkāniyyet eyleyüp, ba'dehû zikr olunan efendilere hıtâben: "Pâdişâh-ı Âl-i 'Osmân Sultân Selîm Hân hazretlerine bir kıt'a nâme[4] tahrîr u imlâ ve türbeler üzere kıbâb binâ ve bi't-tevessül mekābirde karâbîn zebh olunmağı men' u nehy[5] buyurmalarını inhâ eyledim" deyü cevâb eyledikden sonra insırâfa ruhsat vermeleriyle, herkes makāmına ric'at eylediler.

Bir haftadan sonra Şeyh Mahmûd nâm mahalle nasb-ı hıyâm olunup, bahran i'tizâm memnû' ve İbn Sâlih nezâretiyle vech-i mezkûr[6] üzere Şâm'a 'azîmet, zarûriyyü'l-vukū' olmağla, on beşinci günü[7] Curf nâm mahalle vusûlleri müyesser olup, lâkin bunlar henüz Medîne-i münevvere'ye vâsıl olmazdan mukaddem, Su'ûd-ı mersûm Mekke-i mükerreme'den sür'atle Medîne-i münevvere'ye ilkāy-ı rahl-i kesâfet ve der-sâ'at[8] tarafından Ahmed bin Ebu'n-Nasr nâm şahs-ı **[M1 309]** kadı nasb ve dervâzeleri sedd ve züvvârı ziyâret-i Ravza-i mutahhere'den men' u[9] sadd ile ümmet-i Muhammed'i pâ-dergil-i hüzn ü melâl edüp, nâ-çâr gelenler[10] hâric-i Medîne'ye fart-ı hayretden cism-i bî-cân gibi rîzân ve 'âkıbet-i ahvâle nigerân oldular.

Karîne-i hâl mersûm sergerde-i ehl-i[11] dalâl tarafından yalnızca Zeynel'âbidîn Paşa ile Hatîb-zâde Efendi ve Sü'adâ Beyefendi[12] iltimâs olunmağla, İbn Sâlih delâletiyle Şâm kapusundan dâhil ve mahkemeye vâsıl

---

1 ta'rîf ü M1 : — N1, A1
2 illallâhu N1, A1 : ill[all]âhu M1
* لا اله الا الله وحده لا شريك له = Allah'tan başka ilâh yoktur, sadece o vardır ve onun ortağı da yoktur" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.
3 sipâriş ..... yüz A1 : sefâreş eyledim. Mihaffe altı yüzer ve yük, üc yüzer N1 : sipâriş eyledim. Mahfe altışar yüze ve yük üç yüze M1
4 nâme A1, M1 : mektûb N1
5 men' u nehy N1 : nehy ü men' A1, M1
6 nezâretiyle vech-i mezkûr N1, A1 : ma'rifetiyle vech-i meşrûh M1
7 günü A1, M1 : gün N1
8 der-sâ'at N1, A1 : Der-sa'âdet M1
9 men' u A1, M1 : — N1
10 melâl ..... gelenler N1 : melâlet eyleyüp, nâ-çâr gelanler A1 : melâlet eyleyüp, nâ-çâr gelenler M1
11 ehl-i N1 : — A1, M1
12 Sü'adâ Beyefendi N1 : Efendi-i mûmâ ileyh A1, M1

olduklarında, ol halef-i İbn[1] Selûl* murâfa'a ile meşgûl olup ve cevânib-i erba'ası *"'Aleyhi dâ'iratü's-sev'"*** kendi tebe'a-i pür-tebi'âtlarıyla[2] muhât olmağla, bunlar bir hasîr pâre üzere ku'ûd edüp[3], çend sâ'at mikdâr meks ü karâr eylediler. Mersûmun[4] meşgalesi ber-taraf oldukdan sonra, Müftî İlyâs-zâde tercemânlığıyla kıyâm ve müceddeden [**N1 138b**] musâfaha ve mübâya'a merâsimi itmâm olundu. Ba'dehû taraf-ı Saltanat'a[5] tahrîr eylediği hezeyân-nâmeyi bir büyük eyâlet mührü ile[6] hatem ve Efendi-i mûmâ ileyhe teslîm eyledikden sonra, insırâfa me'zûn olmalarıyla, tekrâr musâfaha-i iftirâk ve refîkleri olan gûyâ ki Cidde ve Hicâz Muhâfızı olacak 'Âbidîn Paşa -ki dâ'iresi bir iki yoluk hidmetkâra münhasırdır- ve Hatîb-zâde ile cânib-i muhayyemlerine pây-hîz-i[7] intılâk oldular. Efendi-i mûmâ ileyh İbn Sâlih'in beyne'l-Haremeyn huccâca eylediği tehammül-güzâr evzâ'-ı Haccâcâne'si[8] meşhûdu olmağla, sefîne-i dil-i bî-karârı cânib-i bahra cârî ve rûz u şeb bir ser-rişte-i vesîle bulmak hâtır-güzârı olmağla, bahran 'azîmete mücâz olan selefleri Hasan Efendi'ye keşf-i râz eyledikde, istîzâna igrâ eylemekle, Müftî İlyâs-zâde vesâtatiyle Su'ûd-i merdûda inhâ vü istircâ edüp, ye's ile[9] i'âde ve Hasan Efendi'nin beş bin guruş i'tâsma mebnî murahhas olduğunu ifâde eyledikde, bî-çâre Sü'adâ Efendi gark-âb-ı[10] tehayyür, **'Arabî**:

Fîme'l-ikâmetü bi'z-Zevrâ'i lâ sekenî
Bihâ ve lâ nâkatî fîhâ ve lâ cemelî[***]

---

1 İbn N1, A1 : bin M1

* Metnimizde kendisine telmîhte bulunulan, babasının annesine nisbetle İbn Selûl (ö.9/631) diye de anılan, Hz. Peygamber devrinde Medîne'de yaşayan münâfıkların reîsi için bk. meselâ Talât Koçyiğit, "Abdullah b. Übey b. Selûl", *DİA,* İstanbul 1988, I,139-140.

** عليه دائرة السوء = Etrâfı kötülük çemberi" gibi bir anlama gelen bu kelimelerle "عليهم دائرة السوء = *'Aleyhim dâ'iratü's-sev'* = Müslümanlar için bekledikleri kötülük çemberi başlarına gelsin" meâlindeki Kur'ân, et-Tevbe 9/98 ve el-Fetih 48/6. âyetlerin sonlarına doğru yer alan kısma telmîh vardır.

2 tebi'âtlarıyla N1, A1 : nebe'âtiyle M1

3 edüp N1, M1 : ve N1

4 mikdâr ..... Mersûmun N1 : mikdâr meks ü karâr ve A1 : mikdârı meks ü karâr ve M1

5 Saltanat'a N1, A1 : Saltanat-ı seniyye'ye M1

6 mührü ile N1, M1 : mührüyle N1

7 gûyâ ki ..... pây-hîz-i N1 : Zeynel'abidîn Paşa ve Hatîb-zâde Efendi ile cânib-i muhayyemlerine kādime-cünbân-ı A1, M1

8 Haccâcâne'si N1 : şedîde ve tahmîl eylediği mesârifât-i 'adîde A1, M1. Metnimizde kendisine gönderme yapılan kişi, zâlim lakabıyla meşhûr Emevî Vâlîsi Haccâc'dır (ö.95/714); bk. meselâ İrfan Aycan, "Haccâc b. Yûsuf es-Sekafî", *DİA,* İstanbul 1996, XIV,427-428.

9 ye's ile N1 : cevâb-ı ye'sle A1 : — M1

10 bî-çâre ..... gark-âb-ı N1 : Efendi-i mûmâ ileyh gark-âb-ı A1 : Efendi-i mûmâ ileyh gark-âbe-i M1

*** فيم الاقامة بالزوراء لا سكنى * بها و لا ناقتى فيها و لا جملى = Neden Zevrâ'da ikâmet edeyim, orada ne evim ne de devem var" anlamına gelen bu cümle, Ebû İsmâ'îl el-Hüseyn b. 'Ali et-Tuğrâ'î'nin şiirlerindendir; bk. meselâ Ebu'l-'Abbâs Şemsüddîn Ahmed b. Muhammed b. Ebî Bekr İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân,* thk. İhsân 'Abbâs, Beyrût 1969, II,185.

deyerek[1] rîş-hâr-ı tefekkür iken İlyâs-zâde tekrâr gelüp: "Efendi elli bin guruş verseniz yine izin i'tâsı muhâl olup, ancak sizde bir câriye var imiş, Su'ûd'un şâhid-i maksûdu olmağla, husûl-i merâm ana müte'allık ve ol kenîzin ihdâsı[2], kenîze-i matlûbunuza sebeb olacağı emr-i muhakkakdır" dedikde, Efendi anın[3] mu'taka olduğunu ihbâr ile müteşebbis-i dâmen-i i'tizâr olup, cevâb-ı mezkûr[4] **[M1 310]** Su'ûd'a mün'akis oldukda: "Anların i'tinâkı gayr-i mu'teber ve hâlâ[5] rıkk olduğu mukarrerdir" deyü türrehât-âmîz kelimâtla talebde ısrâr eylemekle, nâ-çâr İstanbul'da perverde olmuş ol nâzenîn nihâl-i âzâdeyi ol siyehrû har-ı 'alef-hâra[6] tesyâr ve cevâz-nâme ile Yenbû'[7] cânibine ılgar eyledi.

'An asl merdûd-i mesfûrun maksadı, efendileri ve bi'l-cümle huccâcı Bağdâd tarafına sevk ile bâdiye-i mihnetde ser-gerdân ve mugaylan-zâr-ı derd ü meşakkatde giriftâr-ı telef[8] ü husrân eylemek olduğu, mûmâ ileyh Sü'adâ Beyefendi'nin[9] mesmû'u olduğundan, deryâ cânibine cân atup, ba'zı vesâ'ite hedâyâ ve Su'ûd'a[10] câriye i'tâ ve mahfûz olan gılâlini dahi [**N1 139a**] terk ile[11] istihsâl-i ruhsat ve *"Radîtü minel-ganîmeti bi'l-iyâbi"* deyerek Yenbu' tarafına sevk-ı cemmâze-i[12] sür'at eyledi.

Ve henûz Medîne'de olduğu esnâda bir cum'a günü Harem ağalarından Sâlim Ağa nâm bir merd-i hamiyyet-ittisâm Havâric'in evzâ'-ı kâfirânelerine[13] 'adem-i tehammül ile şu'le-i nâgeh-hîz-âsâ ser-nümây-ı sâha-i zuhûr ve sell-i seyf ile hamle-perdâz-ı[14] cumhûr-ı makhûr olmağla, Su'ûd emriyle der-sâ'at dervâzeler mesdûd ve bilâhare Ağa-yı merkûm hem-pâlarıyla üsârâdan[15] ma'dûd olup, Şeyhu'l-Harem dahi ahz ve yirmi bin guruş mikdâr musâdere olundukdan sonra, tahliye-i sebîl ve Mısır cânibine tesbîl olundu. Mûmâ ileyh Hasan Efendi ve Sü'adâ Beyefendi[16] ve Şeyhu'l-Harem 'Anber Ağa, reh-

---

1 **'Arabî** ..... deyerek A1 : ve N1 : 'Arabî *Fîme'l-ikâmetü bi'z-Zevrâ'i lâ sekenî * Bihâ ve lâ nâkatî fîhâ ve lâ cemelî* deyerek M1

2 müte'allık ..... ihdâsı A1 : mu'allak ve ol kenîzeki ihdâ N1 : müte'allık ve ol kızın ihdâsı M1

3 anın N1 : dahi A1, M1

4 ile müteşebbis-i ..... mezkûr A1, M1 : birle müteşebbis-i dâmen-i i'tizâr oldu. Efendi'nin cevâbı N1

5 hâlâ N1 : hâliyâ A1, M1

6 İstanbul'da ..... 'alef-hâra N1 : câriyeyi A1, M1

7 Yenbû' M1 : Yenbu' N1, A1

8 derd ..... telef N1 : 'anâ vü meşakkatde dûçâr-ı renc A1, M1

9 mûmâ ..... Beyefendi'nin M1 : Efendi-i mûmâ ileyhin N1 : Efendi'nin A1

10 Su'ûd'a A1, M1 : mesfûra N1

11 dahi terk ile N1 : terkle A1 : terk ile M1

* رضيتُ من الغنيمة بالإياب = Sonunda ganimet yerine geri dönmeye razı oldum" anlamına gelen Arapça bu cümle, meşhûr Arap şâiri İmru'u'l-Kays'ın bir şiirindendir; bk. Muallim Nâci, s.251.

12 *Radîtü* ..... cemmâze-i N1 : hemân Yenbu' tarafına sevk-ı cemmâze-i A1 : hemân Yenbû' tarafına sevk-ı cemâle-i M1

13 hamiyyet- ..... kâfirânelerine N1 : be-nâm, Vehhâbîler'in evzâ'-ı nâ-fercâmlarına A1, M1

14 seyf ile hamle-perdâz-ı N1 : seyfle hecme-endâz-ı A1 : seyf ile hecme-endâz-ı M1

15 üsârâdan N1, A1 : üserâdan M1

16 Beyefendi A1, M1 : Efendi N1

nümâyî-i ‘avn ü tevfîk-ı hazret-i[1] Hudâ ile Mısır'a vâsıl ve her birine ârâm ve itmi’nân-ı derûn[2] hâsıl olup, ancak Hasan Efendi Mısır'a vusûlünden[3] çend rûz murûrunda, üftâde-i pister-i[4] bîmârî ve bir müddet demsâz-ı enîn ü zârî olup, ‘âkıbet şeb-be-hayr-ı mısr-ı fenâ ve tûtî-i rûh-i kudsî-me’vâları, pür-güşây-ı sûy-i şükristân-ı bekā oldu; *rahmetullâhi Te‘âlâ ‘aleyh**.

Ve Sü‘adâ Efendi evâhır-ı şehr-i ramazânda◊ Âsitâne-i sa‘âdet-âşiyâna vâsıl ve esîrlikden kurtulmuş mücâhid-i mütecerrid gibi hânesini bulup, ehl ü ‘iyâline sağlıkla mülâkāt[5] ni‘metine nâ’il oldu.

Min-ba‘d Haremeyn-i muhteremeyn istîlây-ı Havâric sebebiyle sünniyân-ı İslâm'a[6] bu‘dü'l-meşrıkayn olup, hattâ sene-i merkūmede[7] Kādî-i Mısır olup, Mekke-i mükerreme Kazâsı ihsân olunan Halîl Hamîd Paşa-zâde ‘Ârif Beyefendi'yi[8], Mısır Vâlîsi Mehmed ‘Ali Paşa hazretleri zarûrî tevkīf edüp, ba‘de'l-yevm Haremeyn[9] tarafına mevâlî irsâli teleflerini mûcib ve şân-ı Devlet-i ‘aliyye'ye şeyn ü kederi[10] müstevcib olacağını Der-i devlet-medâr'a[11] bi't-tahrîr ifâde vü ta‘rîf eyledi.

Cenâb-ı Kādir-i bî-çûn *celle şânühû ‘an şevâ’ibi'z*[12]*-zunûn*** dergâhından niyâz olunur ki, hâlâ Ravza-i mutahhere sinde *“Hayyun fî kabrihî****”[13] Rasûl-i ekrem ve Beyt-i mükerrem hürmetine hâliyâ[14] beyza-i bîzây-ı İslâm **[M1 311]** üzere istîlâ kasd-ı [**N1 139b**] fâsidinde olan kefere-i li’âm ve düşmen-i hod-kâmı[15], müdemmir u makhûr ve cünûd-i Muvahhidîn'i muzaffer u mansûr edüp, leyl ü nehâr terk-i hâb-ı râhat u karâr ederek[16] sarf-ı hazâ’in ve bezl-i defâ’in edüp[17],

---

1 reh-nümâyî-i ….. hazret-i N1 : reh-nümâyî-i/reh-nümây-ı tevfîk-ı A1, M1
2 itmi’nân-ı derûn A1 : itmînân-ı N1 : itmînân-ı derûn M1
3 vusûlünden A1, M1 : vusûlden N1
4 pister-i N1, M1 : visâde-i A1
* رحمة الله تعالى عليه = Yüce Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun” anlamına gelen Arapça duâdır
◊ 21-30 Ramazân 1222 = 22 Kasım – 1 Aralık 1807.
5 *rahmetullâhi* ….. mülâkāt N1 : *rahmetullâhi/rahmetu[llâ]hi Te‘âlâ.* Ve mûmâ ileyh Sü‘adâ Bey/Beyefendi, evâhır-ı ramazânda Âsitâne-i sa‘âdet'e vâsıl ve hânesinde huzûr ve ikāmet A1, M1
6 sünniyân-ı İslâm'a N1 : huccâc-ı Müslimîn'e A1, M1
7 merkūmede A1, M1 : mezbûrede N1
8 olup ….. Beyefendi'yi A1, M1 : olan Hamîd Halîl Paşa-zâde ‘Ârif Efendi'yi dahi N1
9 hazretleri ….. Haremeyn N1 : bi'z-zarûre tevkīf ve ba‘de'l-yevm Haremeyn-i —/muhteremeyn A1, M1
10 kederi N1 : nakīsa îrâsını A1, M1
11 devlet-medâr'a A1, M1 : devlet'e N1
12 şevâ’ibi'z N1, A1 : şevâyibi'z M1
** جل شانه عن شوائب الظنون = Şüphe ve kuruntulardan kaynaklanan noksanlıklardan şânı yüce olsun” anlamına gelen Arapça bir duâdır.
*** حيّ فى قبره = O kabrinde diridir” anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.
13 dergâhından ….. kabrihî N1 : — A1, M1
14 hâliyâ N1 : hâlâ A1, M1
15 kasd-ı ….. hod-kâmı A1 : kasdıyla fâsidinde olan kefere-i li’âm ve ‘adûy-i nâ-fercâmı N1 : kasd-ı fâsidinde olan düşmen-i li’âm-ı hod-kâmı M1
16 hâb-ı ….. ederek N1 : hâb-ı râhat ü karâr ile A1 : hâb u râhat ve karâr ile M1
17 edüp N1 : ederek A1, M1

cem‘ u tesyîr-i asâkir ve re’y u tedbîr-i kerâmet-me’âsir üzere olan Halîfe-i Rasûlullah[1] Pâdişâh-ı dil-âgâh, serîr-ârây-ı Saltanat-ı ‘uzmâ ve erîke[2]-pîrây-ı Hılâfet-i kübrâ Sultân-ı Mahmûdu's-sîre ve Hâkān-ı memdûhu's-serîre *eyyedehullâhu*[3] *Te‘âlâ ve şeyyedehû ve şedde ‘adudehû bi'l-‘avni ve't-tevfîkı ve seddedehû*[*] efendimiz hazretlerini[4] tûl-i ‘ömr u ‘âfiyetle mu‘ammer ve mu‘allâ-seray-ı kalb-i hümâyûnlarını dâ’imâ envâr-ı sürûr u hubûr ile[5] münevver eylediği hâlde, seyf-i satvetlerini sâ‘ika-i ru’us-i düşmenân-ı dîn[6] ve top-i ra‘d-âşûb-i savletlerini kāsıme-i kılâ‘-ı zindegânî-i müşrikîn[7] edüp, sâye-i sa‘âdet-vâye-i Şâhâne'lerinde Memâlik-i mahrûse-i Mülûkâne'den mehâlik-i mihen ü beliyyâtı izâle vü iz‘âc ve tîşe-i himmet-i Husrevâne'leriyle Hicâz ve Tihâme'den şecere-i habîse-i Havâric'in usûl ü ‘urûkunu ihrâc ve Haremeyn-i muhteremeyn'i kemâ fi's-sâbık[8] tavâf-gâh-ı zümre-i huccâc eylemekle, kulûb-i İslâmiyân'ı leb-rîz-i meserret[9] ü ibtihâc eyleye, *âmîn, âmîn, bi-câh-ı Cibrîl-i*[10] *emîn*[**].

Ba‘zı tevcîhât-ı vüzerâ

Evâsıt-ı şehr-i rebî‘ulevvelde[◊] Mora Vâlîsi Hurşîd Ahmed Paşa'ya Sofya Ser‘askerliği ‘unvâniyle Rumeli Eyâleti ve mîr-i mîrândan Mehmed Paşa, rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le, Kars ve mîr-i mîrândan Tepedelenli ‘Ali Paşa-zâde Velî Paşa'ya rütbe-i vâlây-ı Vezâret'le, Mora eyâletleri ve sâbıkā Rumeli Vâlîsi Seyyid ‘Osmân Paşa'ya Selânik ve Kavala sancakları tevcîh ü ihsân ve taraflarına evâmir-i ‘aliyye revân kılındı[11].

---

1 Rasûlullah N1, A1 : Rasûl[ull]ah M1

2 erîke N1 : evreng A1, M1

3 eyyedehullâhu N1, A1 : ebbed[all]âhu M1

* ايّد الله تعالى و شيّده و شد عضده بالعون و التوفيق و سدّده = Yüce Allah onu desteklesin, güçlendirsin, pazusunu yardımıyla güçlü kılsın ve onu doğruya yöneltsin” anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

4 efendimiz hazretlerini N1 : hazretlerini A1 : hazretleri M1

5 mu‘allâ- ..... ile N1 : ensâl ve zürriyyât-ı bâkıyeleriyle dîde-i ‘âlem dîdelerini hemîşe A1, M1

6 -ı dîn N1, A1 : — M1

7 zindegânî-i müşrikîn N1 : hayât-ı müşrikîn A1 : hayât-ı bed-hâhân M1

8 fi's-sâbık A1, M1 : fi'l-esbak N1

9 meserret N1 : sürûr A1, M1

10 âmîn, bi-câh-ı Cibrîl-i N1 : bi-câh-ı Cibrîli'l A1 : bi-câh-ı Cibrîl-i M1

** آمين بجاه جبريل امين = Allahım Cibrîl'in yüzü suyu hürmetine duâmızı kabul et!” anlamına gelen Arapça bir duâdır.

◊ 11-20 Rebî‘ulevvel 1222 = 19-28 Mayıs 1807.

11 **Ba‘zı tevcîhât-ı** ..... kılındı [Bu uzunca kısım, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 152b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : — N1 : **Ba‘zı tevcîhât-ı vüzerâ** Evâsıt-ı şehr-i rebî‘ulevvelde sâbıkā Mora Vâlîsi Hurşîd Ahmed Paşa hazretlerine Sofya Ser‘askerliği ‘unvâniyle Rumeli Eyâleti ve sâbıkā Vâlî-i Şâm ‘Azm-zâde ‘Abd[ull]ah Paşa hazretlerine Rakka ve mîr-i mîrândan Mehmed Paşa'ya bâ-rütbe-i bâlây-ı Vezâret, Kars ve mîr-i mîrândan Tepedelenli ‘Ali Paşa-zâde Veliyyüddîn Paşa'ya bâ-rütbe-i Vezâret, Mora eyâletleri ve sâbıkā Rumeli Vâlîsi es-Seyyid ‘Osmân Paşa'ya Selânik ve Kavala sancakları tevcîh ü ihsân ve taraflarına evâmir-i ‘aliyye revân kılındı M1

Ba'zı tevcîhât-ı 'ilmiyye

Sene-i mezbûre şa'bân-ı şerîfi[1] gurresinden[◊] mutasarrıf olmak üzere Mısr-ı nâdiretü'l-'asr Kazâsı, mâh-ı rebî'ulevvel gurresinde Tatarcık 'Abdullah[2] Efendi-zâde es-Seyyid Ahmed Reşîd Efendi'ye ve mâh-ı rebî'ulâhır gurresinden[◊◊] zabt eylemek[3] üzere Anadolu Sadâreti 'Âşir Efendi-zâde Mehmed Hafîd Efendi'ye tevcîh ü ihsân ve her biri menşûr-i nâşiru's-sürûr ile şâdân kılındı[4].

Ve yine târîh-i mezbûrda iki yüz yirmi iki senesi mâh-ı ramazânı[5] **[M1 312]** gurresinden[◊◊◊] zabt eylemek üzere Yenişehir-i fenâr Kazâsı, Süleymâniyye Müderrisi Karahisârî Mehmed Efendi'ye ve şevvâl gurresinden[◊⁴] zabt eylemek üzere[6] İzmir Kazâsı, ihdâsdan[7] Dâru'l-hadîs Müderrisi Râşid-zâde Ca'fer Bey'e ve Bilâd-ı Devriyye'den Filibe Kazâsı, zilka'de gurresinden[◊⁵] mutasarrıf olmak üzere Halebü'ş-şehbâ Pâyesi olup, sâbıkā Bağdâd Kadısı muhaddisînden[8] Şârihu'l-Eşbâh **[N1 140a]** Mehmed Hibetullah[9] Efendi hazretlerine ve yine Bilad-ı Devriyye'den Bosna Kazâsı, sene-i mezbûre zilka'desi[10] gurresinden[◊⁶] zabt eylemek üzere Galata Pâyesi olup, sâbıkā Erzurum Kadısı Şeyh-zâde Mehmed Sa'îd Efendi'ye tevcîh ve her birine ber-müceb-i şer'-i enver icrây-ı ahkâm etmek bâbında tenbîh olundu[11].

Ba'zı havâdis-i Avrupa

Bu esnâda Fransa İmperatoru olan Napolyon Bonaparta, Leh Ülkasi[12] derûnunda Rusyalu ile bi'd-defe'ât harb u kıtâl edüp, âhır-i kâr Françelü gālib

---

1 şa'bân-ı şerîfi N1, M1 : şa'bânı A1

◊ 1 Şa'bân 1222 = 4 Ekim 1807 Pazar.

2 mutasarrıf ..... 'Abdullah N1 : mutasarrıf olmak üzere Mısr-ı Kāhire Kazâsı târîh-i mezbûrda Tatarcık 'Abdullah A1 : zabt etmek üzere Mısr-ı Kāhire Kazâsı, târîh-i mezbûrda Tatarcık 'Abd[ull]ah M1

◊◊ 1 Rebî'ulâhır 1222 = 8 Haziran 1807 Pazartesi.

3 eylemek N1, A1 : etmek M1

4 tevcîh ü ..... kılındı N1 : — A1, M1

5 yine ..... ramazânı M1 : mâh-ı ramazân N1 : iki yüz yirmi iki senesi ramazânı A1

◊◊◊ 1 Ramazân 1222 = 2 Kasım 1807 Pazartesi.

◊⁴ 1 Şevvâl 1222 = 2 Aralık 1807 Çarşamba.

6 Yenişehir-i ..... üzere N1, M1 : + [Bu kelimeler buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 153a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1

7 Kazâsı, ihdâsdan A1, M1 : Kazâsı N1

◊⁵ 1 Zilka'de 1222 = 31 Aralık 1807 Perşembe.

8 zilka'de ..... muhaddisînden A1, M1 : mefharu'l-'ulemâ'i'l-muhaddisîn N1

9 Hibetullah N1, A1 : Hibet[ull]ah M1

10 sene-i mezbûre zilka'desi N1, M1 : zilka'de A1

◊⁶ 1 Zilka'de 1222 = 31 Aralık 1807 Perşembe.

11 ve her birine ..... olundu M1 : ü ihsân ve her biri menşûr-i nâşiru's-sürûr ile şâdân kılındı N1, A1

ve niçe erâzî ve kılâ' teshîriyle[1] nâ'il-i metâlib olup, el-hâletü hâzih Varşova Şehri'nde[2] ârâm üzere olduğunu Âsitâne'de bulunan elçileri[3] Sebestiyan Bâb-ı 'âlî'ye i'lâm eyledi.

Risâle-i agrebü'l-garâ'ib ve a'cebü'l-'acâ'ib[4]

Mersûm Sebestiyan Bâb-ı 'âlî-i bülend-erkâna bir kıt'ası[5] 'Arabiyyü'l-'ibâre ve dîğeri Türkî olarak Paris Şehri'nde matbû' olup[6], mazmûnu herze vü hezeyândan mürekkeb ve sûret-i gayret-engîzîde iz'âc u ihlâl-i[7] kulûb-i ehl-i îmândan müretteb iki risâle takdîm edüp, gûyâ ki: "Mü'ezzin 'Osmân nâm bir gayret-keş-i İslâm kimse te'lîf eylemekle, Françelü bir takrîble dest-res olup, zümre-i İslâm'a gûyâ ki mahabbet-i sâdıkâları muktezâsınca bi'l-cümle milletleri ol risâleye i'tibâr ve nüsah-ı kesîresini ba'de't-tab' neşr-i aktâr eylemeleriyle, bir takımını dahi Âsitâne-i sa'âdet'e ba's ü tesyâr eylediler" deyü ifâde vü ihbâr eylemekle, 'Arabiyye'si mahz-ı habt u hatâdan 'ibâret olmağın, sûret-i Türkiyye'si li-ecli'l-'ibreti ve'l-istibsâr kayd-ı mecelle-i âsâr kılındı. Mukaddemâ Mısır Vak'ası'na[8] mübâderetlerinde pûç-magzân-ı[9] A'râb ve fellâhân-ı Mısrıyye'yi hem-neşve-i[10] varaku'l-hayâl, basma eyrâk-ı pür-mekr u âl ile bî-hûş eyledikleri gibi, bu def'a dahi miyâne-i İslâmiyân'a ihtilâl îkā'ıyla niçe sâde-dillerin 'ukūl ü idrâklerini magşûş eylemek dâ'iye-i fâsideye mebnî olduğu hûşmendâne nümâyândır[11].

---

12 **Avrupa ..... Ülka**si A1 : **Avrupa** Bu esnâda Fransa İmperatoru olan Napolyon Bonapart, Leh Ülkasi M1 : **âfâkıyye** Bu esnâda Françelü Leh Ülkesi N1

1 âhır-i kâr ..... teshîriyle N1 : bilâhare gālib ve niçe bilâdlarını teshîr ile A1 : bilâhare gālib ve nice bilâd ü kılâ'ını teshîr ile M1

2 Varşova Şehri'nde M1 : Varşoya Memleketi'nde N1 : Varşoya Şehri'nde A1

3 bulunan elçileri M1 : elçileri N1 : elçisi A1

4 **Risâle-i ..... -'acâ'ib** [Buradaki "**Risâle-i**" kelimesi, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 153a'nm sol kenarına yazılmıştır] A1 : **Garîbe** N1 : **Risâle-i agrebü'l-garâ'ib ve a'cebü'l-'acâ'ib A1**

5 'âlî-i bülend- ..... kıt'ası N1 : 'âlîye bir kıt'ası A1 : 'âlî'ye M1

6 olup N1, A1 : olan M1

7 engîzîde ..... ihlâl-i N1 : engizîde iz'âc-ı A1 : engîzde iz'âc-ı M1

8 iki risâle ..... Vak'ası'na N1 : türrehât-ı mecânîn ve hurafât-ı mahmûmîn ta'bîrâtını/ta'bîrâtını hâvî ve zu'mlarınca miyâne-i ehl-i İslâm'a ihtilâl îkā'ıyla niçelerin/nicelerin 'ukūlunu mağşûş eylemek dâ'iyesini muhtevî mukaddemâ/mukaddimât, Mısır vak'asına/vâkı'asına M1

9 pûç-mağzân-ı N1, M1 : buc-mağzân-ı N1, M1

10 hem-neşve-i N1 : hem-şîve-i A1, M1

11 bî-hûş ..... nümâyândır N1 : —/ifsâd —/ü —/idlâl eyledikleri gibi/misillü, bu def'a dahi gûyâ Mü'ezzin 'Osmân nâm bir gayret-keş şahs te'lîf ü terkīm eylemiş olup, Fransalu'nun zümre-i İslâm'a mahabbet-i hâlısaları/hâlısâneleri muktezâsmca bi'l-cümle milletleri ol risâleye i'tibâr ve kati vâfir nüshaları tab' ve neşr-i dâr u diyâr edüp, bir takımını dahi Âsitâne-i sa'âdet'e irsâl eylediler" deyü ifâde vü ihbâr eylemekle, —/'Arabiyye'si —/mahz-ı —/zabt —/u —/halelden —/'ibâret —/olmağla, sûret-i Türkî'si/Türkiyye'si **[M1 313]** li-ecli'l-i'tibâr ve'l-istibsâr kayd-ı mecelle-i âsâr kılındı A1, M1

Çend mâh murûrunda Françe'de mukīm Muhibb Efendi tarafından zikr olunan risâle-i 'Arabiyye, Mısır Vak'ası'ndan sonra Françe'ye firâr etmiş Kıbtî tâ'ifesinden bir mel'ûn te'lîf ve Türkî'ye tercemesini Françelü hidmetinde olan **[N1 140b]** Kifir [=Kieffer]* nâm kâfir tertîb etmiş olduğunu muhbir tahrîrât vârid oldu[1].

Sûreti budur

Mü'ezzin 'Osmânî'den kendü dîndâşlarına hıtâb olunan nutukdur[2]: "Yâ gayretlü Müslimânlar! Mekke-i mükerreme'den Âsitâne-i sa'âdet'e değin hâb-ı gafletden müteyakkız olasız![3] Zîrâ mesâ'ib-i kadîmenize dermân bulmak içün bu misillü[4] hayırlu fursat elinize bir[5] dahi girdiği yokdur. Ve fîmâ ba'd dahi mesâ'ib-i cedîdeden kendünüzü hıfz eylemek zımnında bu misillü emîn kefâlete nâ'il olamazsız ve şimdiki hâlde zâtî düşmeniniz olan Moskovlu üzerinize sefer tedârükünü[6] görmekde iken ve bîm-cânmız karîb olup, bu misillü fursat[7] nâdir olmağın, ma'âzallah,[8] zikr olunan fursatı elinizden kaçırırsanız[9], 'Osmânlu nâmının eseri bile kalmayacağı sahîhdir. Ve ma'lûmunuz ola ki Moskov[10] Milleti ibtidâ kendü yebânî hâlinden[11] çıkdığı gibi hakkınızda izhâr-ı 'adâvet etmiş ve ol vakıt Petro nâm Rusya Çarı'nın[12] zemânında Nehr-i Purut kenârında düşmene gālib geldiğinizde, merkūm Petro ile cümle Moskov[13] askeri yed-i tasarrufunuza girmiş iken[14], bu def'a sizi yutmağa hâzır olan düşmeni, ol vakit küllîyyen kalʿ u tedmîr etmelü idiniz.

---

* Metnimizde Kifir (كفر) okunacak şekilde yazılmış olan kişi, Fransa'da Türk Dili Profesörü olan, Fransa Dışişleri Bakanlığı'nda çalışan, İncil'i Türkçe'ye tercüme eden, sözlük yazan John Daniel Kieffer (1767-1832) için bk. meselâ "Professor Kieffer", *The Asiatic Journal and Monthly Register for British and Foreign India, China and Australasia,* London 1833, XI,60-62.

1 Çend mâh ..... oldu N1 : — A1 : Çend mâh murûrunda Fransa'da mukīm Muhibb Efendi tarafından zikr olunan risâle-i 'Arabiyye, Mısır vâkı'asından sonra Fransa'ya karâr etmiş Kıbtî tâ'ifesinden bir mel'ûn Türkî'ye tercemesini Fransalu'nun hidmetinde olan Kifir (كفر) nâm şahs tertîb eylemiş olduğunu tahkīk haberi vârid oldu M1

2 **Sûreti** ..... nutukdur N1 : **Ve hâzihî sûretühû** Mü'ezzin 'Osmân'ın kendi dîndâşlarına hıtâb olunan nutkudur A1 : **Hâzihî sûretühû** Mü'ezzin 'Osmân'ın kendü dîndâşlarına hıtâb eylediği nutkudur M1

3 olasız! N1 : olun! A1, M1

4 misillü A1 : — N1, M1

5 bir N1 : — A1, M1

6 Moskovlu ..... tedârükünü N1, M1 : Rusyalu üzere sefer tedârükü A1

7 fursat N1, M1 : fursatı A1

8 ma'âzallah N1, A1 : ma'âz[all]ah M1

9 kaçırırsanız N1, M1 : kacırırsanız A1

10 ola ki Moskov M1 : buyurula ki Moskovlu N1 : ola ki Rusya A1

11 hâlinden A1, M1 : hâletden N1

12 Rusya Çarı'nın A1 : Moskov Çarı'nın N1 : Moskov Carı'nın M1

13 Moskov N1, M1 : Rusya A1

14 girmiş iken M1 : girmişiken N1, A1

Ancak mezbûr Petro karısının hud'asından nâşî, düşmenin hakkında tarafınızdan mebzûl olan kerâmetlerden[1], şimdiki hâlde ehl-i İslâm kanlu gözyaşıyla giryân ü nâlândır. Ve zikr olunan Petro[2] garazı, ehl-i İslâm hakkında bir mertebede olup ve tâli'leri ziyâdece işleyüp, bu âna değin kadîm mîrâsımız olan Kırım Vilâyeti ve Turla Suyu'nun boğazından Azak hudûduna varınca cümle memâlikimiz düşmenden mazbût ve Moskovlu'dan Karadeniz'de[3] çend lîmânlar küşâde olunup, öteden berü deryâ yüzünde Moskovlu'nun hiçbir sefînesi görülmamiş iken[4], el-ân cümle Karadeniz yüzünde Moskovlu[5] sefâyininin hadd ü hisâbı yokdur. Ve Moskov donanmasının[6] tarafımızdan dahi Boğaz-hisârları'n[7] hakkında her makūle 'adâvet izhârına cesâret kılmışdır[8]. Bundan mâ'adâ Moskovlu'nun[9] mekr u hîlesi, kuvvet ve hazînesinden[10] ziyâde olmak hasebiyle, [**N1 141a**] Eflâk ve Boğdân ehâlîsiyle yek-dil ü yek-cihet **[M1 314]** olup ve[11] hem-kîşlik behânesiyle zikr olunan memleketlerde mevcûd olan ehl-i fesâdı himâyet ü sıyânet edüp, ol yerlerde nâ'ire-i fitne vü fesâda iştigāl etmekden[12] kat'-ı nazar, Eflâk ve Boğdan voyvodalarının 'azl ü nasbını hukūk-ı mülkiyyesine 'akd eyledi. Ve işbu nâ'ire-i fitne vü fesâdı[13], Sırb Eyâleti'nde dahi işti'âl[14] etmek niyyetiyle, eyâlet-i mezkûrenin ehâlîsini tahrîk eyledikden sonra, Memâlik-i mahrûse'ye Moskovlu[15] tarafından hücûm vâki' olur ise dahi, ol mahallerde Moskovlu[16] kendü maslahatına gāyetde gayûr tarafgîr bulmak fikriyle, zorbalara her dürlü imdâd irsâl etmekden hâlî değildir[17]. Ve otuz sene mukaddem Mora Cezîresi'ne Moskov tarafından vâki' olan hücûmun vak'a-i hâ'ilesi, eğerçi fikrinizden müntefî olmamış ise de[18] bile, bu esnâda himâyet ü sıyânet behânesiyle sâbıkā Venedik adalarına Moskov[19] Devleti'nin hükmü cārî olmağın, mezbûr adalarda cem' olunan

1 kerâmetlerden N1 : kerâmetinizden A1, M1
2 merkūm Petro'nun ahlâfınm A1 : zikr olunan Petro N1, M1
3 Karadeniz'de N1, M1 : Karadeniz ve A1
4 Moskovlu'nun ..... iken N1 : Rusyalu'nun hicbir sefînesi görülmamişiken A1 : Moskov'un hicbir sefînesi görülmamiş iken M1
5 Moskovlu N1 : Rusyalu A1 : Moskov M1
6 Moskov donanmasının M1 : Moskov donanmalarının N1 : Rusya donanmasının A1
7 hisârları'n N1 : hisârları'nın A1, M1
8 kılmışdır N1, M1 : kılmasıdır A1
9 Moskovlu'nun N1, M1 : Rusyalu'nun A1
10 kuvvet ve hazînesinden N1, A1 : kuvvet-i harbiyyesinden N1
11 ve N1 : — A1, M1
12 fesâda ..... etmekden N1 : fesâd iştigāl etmekden A1 : fesâd iştigāl eylemekde olduğundan M1
13 fesâdı A1, M1 : fesâd N1
14 işti'âl N1, A1 : iş'âl M1
15 Moskovlu M1 : Moskov N1 : Rusyalu A1
16 Moskovlu N1, M1 : Rusyalu A1
17 değildir A1, M1 : değil N1
18 de N1 : — A1, M1
19 Moskov N1, M1 : Rusya A1

Moskov[1] askerinin kemîn-gâhı, Memâlik-i mahrûse'nin hatar u zararlarına[2] müceddeden bir sebeb olur. Moskov'un[3] kasd-ı fâsidi, bütün dünyâya ma'lûm iken ve Moskov[4] Devleti, Devlet-i 'Osmâniyye'nin[5] tehdîmine ve nâmımızın ta'dîmine sa'y ü ihtimâm etmiş ve Âsitâne-i sa'âdet'de Seray-ı hümâyûn üzerine kendi[6] bayrağını dikmeğe tasmîm-i niyyet[7] eylemişiken, yâ dîndâşlar! İşbu tekâsül ü hayretde kalur iseniz[8], hâlimiz neye müncerr olur. Ve Moskovlu bu[9] bilâd-ı şimâliyyenin ehl-i yebânîsi olup, kendüler cemâd[10] ve bî-hâsıl vatan-ı aslîsinden ikrâh eylediği ecilden, hadden bîrûn ma'mûr u âbâdân memâlikimizi[11] düşmenimize terk ü ferâgat eylemek münâsib görülür mü? Ve mukaddemâ çend çend milletlerin yed-i tasarrufunda mevcûd ve ecdâd-ı 'izâmımızın gayret ü şecâ'atiyle meftûh olan[12] işbu âb ü hevâsı hoş iklîmin vilâyetlerini, za'f-ı kuvvetimiz ecilden ol millet-i yebâniyye[13] tarafından zabt olunmasına kā'il olur muyuz? Eğer işbu dil-güşâ vilâyet, ol mertebede kulûbumuzu gevşetdi ise, tekrâr deşt-i Kıbcak[14] kurbünde olan vatan-ı aslîmize 'avdet edelim ki, işbu nâ-hoş hevâ iklîminde gayret-i kadîmemize nâ'il olavuz. Ve kuvvet-i sâbıkamıza[15] tekrâr mâlik olabilür isek, mezkûr vatan-ı aslîmiz olan [**N1 141b**] ekālîm-i yebâniyye mizâcımıza muvâfık[16] olacağı sahîhdir.

Ammâ gayretlü Müslimânlar! Tâli'imiz ol mertebe me'yûs değildir ki, ecdâd-ı kirâmınız ibtidâ dîn-i İslâm'ı nasb eyledikleri ve mezârları dahi **[M1 315]** mevcûd oldukları ve herşey dahi anların mecd ü gazevâtlarım[17] beyân eylediği mekânı terk edesiz. Öyle iken gayretiniz ecdâd-ı 'izâmınızın gayretiyle bir derecede olup, Bârî Te'âlâ hazretleri her dâ'im ehl-i İslâm'a[18] mahsûsan

1 Moskov N1, M1 : Rusya A1
2 zararlarına N1 : zararına A1, M1
3 Moskov'un N1, M1 : Rusya'nın A1
4 Moskov N1, M1 : Rusya A1
5 'Osmâniyye'nin N1, M1 : 'aliyye'nin A1
6 kendi A1 : kendü N1, M1
7 -i niyyet M1 : — N1, A1
8 kalur iseniz N1, M1 : kalursanız A1
9 Moskovlu bu M1 : Moskovlu N1 : Rusyalu A1
10 kendüler cemâd N1 : kendü pür-cemed A1, M1
11 memâlikimizi N1, M1 : memleketimizi A1
12 olan N1, M1 : — A1
13 yebâniyye A1, M1 : yebânî N1
14 mertebede ..... Kıbcak N1 : mertebe kulûbumuzu gevşetdiyse, tekrâr deşt-i Kıbcak A1 : mertebe kulûbumuzu gûş etdiyse, tekrâr dest-i Kıpçak M1
15 kuvvet-i sâbıkamıza N1, A1 : kuvve-i sâlifemize M1
16 yebâniyye mizâcımıza muvâfık M1 : beyânîye mizâcımız 'azîz N1 : yebâniyye mizâcımıza 'azîz A1
17 herşey ..... gazevâtlarını A1 : herşey' dahi anların müceddeden gazevâtlarını N1 : herşey dahi anların mecd ü gazâlarını M1
18 İslâm'a N1 : İslâm'ı A1, M1

hatâ ve nevâ'ibden hıfz eylediği[1] ecilden, bu def'a dahi ehl-i İslâm'a selâmet kenârını ihsân buyurmuşdur. Zîrâ Fransa[2] Devleti bizim ile sâdıkāne kavî ittifâk üzere olduğunu ferâmûş etmeyüp ve[3] zikr olunan ittifâk gerek ehl-i İslâm'a ve gerek Fransalu'ya ol mertebede[4] hayırludur ki, her ne ki ehl-i İslâm'ın başına mutlu yâhûd ma'âzallah gayr-i mutlu gelür ise, Françe Devleti'ne dahi öylece olur. Andan başka Françe tarafından hiçbir korkumuz yokdur. Ve biz Françe[5] Devleti'yle birlikde iken, düşmenimiz her kim ise ol düşmenden korkmazuz. Ve Fransa miyânından bir meşhûr[6] behâdır meydâna çıkup ve bu âna değin anm gibi başkası zuhûr etmamekle, gerek kendi vilâyetinin selâmetiyçün[7] ve gerek cümle-i 'âlemin bahtı içün Hakk Te'âlâ hazretleri mahsûsan behâdır-ı mezkûru irsâl eylediği bî-iştibâhdır. Ve Fransa[8] Milleti'nin hâli gāyetü'l-gāye perâkende ve cümle divel-i Nasrâniyye yek-dil ü yek-cihet olup, Fransalu üzerine hücûm etdikce ve Fransa ehâlîsi dahi birbiriyle ihtilâf u gavgā üzere olup, Fransa[9] Milleti Hakk Te'âlâ'nın emriyle mümtâz olan hâlâ şevketlü Fransa İmperatoru'nun sâye-i[10] himâyetine ilticâ eyledikde, behâdır-ı merkūm Fransa[11] Milleti'ni ihyâ birle küllî nevâ'ibden tahlîs ve düşmenini[12] dahi pâymâl ü perîşân eyledi. Her dâ'im hıred-mendâne 'amel ü hareket edüp, düşmene dahi her zemân gālib geldiginden, Fransa[13] il ve memleketini tevsî' birle deryâda ne kadar kum dakīkası[14] var ise, ol kadar kendi[15] re'âyâsmın şumârım taz'îf u teksîr eyledikden sonra, cümle İtalya'yı feth u teshîr ve iki def'a Nemçelü'yü kahr u tedmîr ve sâbıkā Prusyalu ceng ü cidâlde meşhûr iken, anı dahi yalnız bir muhârebede şöyle münhezim ü perîşân eyledi ki, cümle Prusya asâkir ve memâliki yed-i tasarrufuna duhûl eyledi. Ve geçen sene Nemçe Devleti'ne tâbi' olan Moravya Eyâleti'nde[16] [**N1 142a**] vukū'

1 eylediği A1 : etdiği N1, M1
2 Fransa A1, M1 : Françe N1
3 ve N1 : — A1, M1
4 Fransalu'ya ol mertebede A1, M1 : Françelü'ye ol mertebelerde N1
5 mutlu..... Françe N1 : mutlu/mutlu (موتلی) yâhûd ma'âzallah/ma'âz[all]ah gayr-i mutlu gelür ise, Fransa Devleti'ne dahi mutlu (موتلو) ve gayr-i mutlu olur. Andan başka Fransalu tarafından hicbir korkumuz yokdur. Ve biz Fransa A1, M1
6 Fransa ..... meşhûr M1 : Françe/Fransa miyânından meşhûr bir N1, A1
7 kendi ..... selâmetiyçün N1 : kendi/kendü vilâyetinin selâmeti içün A1, M1
8 Fransa A1, M1 : Françe N1
9 Fransalu ..... Fransa M1 : Françelü üzerine hücûm etdikce ve Françe ehâlîsi dahi biribiriyle ihtilâf u gavgā üzere olup, Françe N1 : Fransalu üzerine hücûm etdikce, Fransa ehâlîsi dahi birbiriyle ihtilâf u gavgā üzerine olup, Fransa M1
10 Fransa ..... sâye-i A1, M1 : Françe İmperatoru N1
11 Fransa A1, M1 : Françe N1
12 düşmenini N1 : düşmeni A1, M1
13 Fransa A1, M1 : Françe N1
14 ne kadar kum dakīkası M1 : kum dakīkası ne kadar N1, A1
15 kendi A1 : kenü N1, M1
16 Eyâleti'nde M1 : nâm eyâletde N1 : nâm mahalde A1

bulan mukātele-i 'azîmede Moskovlu'ya da[1] gālib gelüp, henûz Leh Memleketi'nde[2] vâki' Vistula nâm nehrin kenârında Moskovlu'yu ta'kīb eylemekdedir. Ve sâbıkā Fransa[3] Milleti sizin hem-civârınız olmamağla, **[M1 316]** fekat ed'iye-i hayriyyesiyle işinize yaramak elinden gelmişidi. Lâkin el-ân sınurunuzda bulunup, düşmeninizden tahlîs içün hâzır u âmâdedir ve imdâdınız içün her Fransa askeri Dalmacya'nın hudûdu başında bulunduklarından[4] mâ'adâ, cümle edvârın en meşhûr behâdırının kendü hükmü altında olan dîğer Fransız[5] askeri dahi Leh Vilâyeti'ndedir. Ve kendüsi size söylediği üzere enfa' ve ahlas-ı müttefikına[6] sâhib çıkmak ve müsâ'ade etmek, kendü fütûhât-ı 'adîdesinin enfes-i semeresidir. Ve "Her ne vakit düşmen üzerinize hücûm edecek ise, işbu kelâmı hâtırınıza getüresiz" deyü sizden taleb edeyor. Ve lâkin yâ Müslimânlar! Eğer[7] biz kendülerimizi ferâmûş eder isek, anın dâ'imâ muzaffer olan seyfi işimize yaramayacağı sahîhdir. İmdi eğer biz kendülerimize[8] yardım eder isek, Bârî Te'âlâ hazretleri bize yardım eder. Vâfir zemândan berü bulunduğumuz seyyi'ât-ı gafletden bîdâr olup, gayret-i kadîmemizin me'âsirini unutmayalım. Ve kös-i gazâ sadâsıyla Memâlik-i mahrûse'de bulunan delikanlı[9] yiğitler dalkılıc olsunlar, Sancağ-ı şerîf'in sâye-i mübârekesinde[10] cem' olup, bizi halâs edecek behâdırın istikbâline çıkalım ve küllî ittihâd üzere bayraklarımızı ol behâdırın muzaffer bayraklarıyla ve asâkirimizi anın askeriyle[11] tahlît edüp, gayret ü şecâ'at mertebesinden girü kalmayalım. Napolyon-i behâdır ile bir olduğumuzda, düşmen üzerimize gālib gelemez ve 'an-karîb 'avn-i Bârî ile[12] men' u def' olunup, tekrâr vahşî megāralarına çekilmeğe mecbûr olurlar. Ol vakitde Rusya'nın zulmünden bizi ve[13] bütün Avrupa'yı muhâfaza edecek bir bend-i müstahkem binâsı ile[14] cümle tavâ'if ü milel beyninde Millet-i 'Osmâniyye kendüye lâyık olan rütbe-i 'aliyyesin müceddeden[15] tahsîl eylemekden mâ'adâ, Devlet-i 'Osmâniyye dahi

1 Moskovlu'ya da N1, M1 : Rusyalu'ya A1
2 Memleketi'nde N1 : Ülkasi'nde A1, M1
3 Moskovlu'yu ..... Fransa M1 : Moskovlu'yu ta'kīb etmekdedir. Ve sâbıkā Françe N1 Rusyalu'yu ta'kīb eylemekdedir. Ve sâbıkā Fransa A1
4 her Fransa ..... bulunduklarından M1 : bir Françe/Fransa askeri Dalmacya'mn hudûd/hudûdu başında bulundukdan N1, A1
5 Fransız N1, M1 : Fransa A1
6 müttefikına A1, M1 : menf'aate N1
7 Eğer N1, A1 : — M1
8 kendülerimize N1, M1 : kendümüze A1
9 delikanlı N1, M1 : delikanlu A1
10 mübârekesinde A1 : mübârekinde N1, M1
11 asâkirimizi anın askeriyle N1 : askerimizi anın askeriyle A1 : asâkirimizi anın asâkiriyle M1
12 Bârî ile M1 : Bâri'yle N1, A1
13 olurlar ..... ve A1 : olurlar. Ol vakitde Moskov'un mezâliminden bizi N1 : olunur. Ol vakitde Moskov'un zulmlerinden bizi ve M1
14 binâsı ile N1 : binâsıyla A1, M1
15 müceddeden N1 : — A1, M1

gayret ve kuvvetimizin[1] vesîlesiyle iştidâd buldukdan sonra, kendü pertev ü ziyâsıyla [**N1 142b**] münevver ve sa'âdet-i cedîde ile mu'teber olur; temmeti'r-risâleti[2].

Lâyiha

Fransalu vech-i mezkûr üzere risâle-i merkūmeden kati vâfir nüsha tab' ve Âsitâne'deki[3] elçisi Sebestiyan vâsıtasıyla ekser Memâlik-i mahrûse'ye neşr etdirüp, zu'mlarınca gûyâ ki şeml-i İslâm'ı teştît ü tefrîk ve ezhânım tahdîş ü tehrîş ile 'asâbe-i tâ'at ü itâ'atlerini[4] temzîk edeler. Lâkin Millet-i İslâmiyye'yi cihet-i câmi'a-i dîniyye yek-laht[5] [**M1 317**] eylemekle, bu makūle herze-kârâne hezeyân, tefrika-bahş-ı miyâne-i İslâmiyân olmadığını derk ü iz'ân eylemezler[6].

Nihâyet ba'zı 'ukūl-i sebük-mağzân-ı zâhir-bînâna îrâs-i dağdağa edüp, ba'zı bî-ma'nâ erâcîf ihdâsından gayri fâ'ideyi müntic olmadı[7]. Gerek risâle-i mezkûreyi ve gerek Fransalu'nun ve ba'zı sâ'ir keferenin[8] câ-be-câ ahvâl ü şu'ûnâtı[9] tahrîrini hâme-i Muharrir-i Fakīr'in iltizâmı, mahzâ i'tibâr u istibsâr niyyet-i hâlısasına mebnî olmağla, "Âsım-ı yâdigâr târîhini ser-şâr-ı dâstân-ı küffâr eylemişdir" deyü harf-gîrân-ı zemâna seng-endâz-ı ta'n u behâne olmak, münâfî-i meşreb-i munsıfânedir[10].

Vak'a-i fâkı'a ve hâdise-i fâci'a-i inzivâ-kerden-i Pâdişâh-ı halîm Sultân Selîm ibn Sultân Mustafa *'aleyhimâ mine'r-rahmeti evfâhâ**

Hudâvendigâr-ı[11] müşârun ileyh hazretlerinin hil'at-i 'âlem-behây-ı Hılâfet'den inhılâ' ve tâc u tahta vedâ' ile[12] meşgale-i Saltanat'dan inkıtâ'ları vak'asının mebâdî ve mecrâsına merhûm *Vassâf Târîhi*'nde mersûm** selâtîn-i

1 kuvvetimizin N1, M1 : kuvvetlerin A1
2 olur; temmeti'r-risâleti N1 : olur; temme'r-risâleh A1 : olurlar; temmeti'r-risâleh M1
3 Âsitâne'deki A1 : Âsitâne'de M1
4 etdirüp ..... inkıyâdlarını M1 : etdirdüp, zu'mlarınca tûyâ ki şeml-i İslâm'ı tefrîk ve ezhânlarını tahdîş ü tehrîşle 'asâbe-i inkıyâd ü itâ'atlerini A1
5 yek-laht (يكلخت) A1 : yek-laht (يك لخت) M1
6 eylemezler A1 : eylemez M1
7 olmadı M1 : + ve A1. **"Risâle-i agrebü'l-** ..... olmadı" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı değerlendirmelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,137-138'de kaydedilmiştir.
8 keferenin A1 : milletin M1
9 şu'ûnâtı M1 : şu'ûnâtları A1
10 **Lâyiha** ..... munsıfânedir A1, M1 : — N1
* عليهما من الرحمة اوفاها = Rahmetten en bol olanı o ikisinin üzerine olsun" anlamma gelen Arapça duâdır.
11 **ve hâdise-i** ..... Hudâvendigâr-ı M1 : inzivâ-kerden-i Pâdişâh-ı halîm Sultân Selîm N1 : **ve hâdise-i fâci'a-i inzivâ-kerden-i Pâdişâh-ı halîm Sultân Selîm ibn Sultân Mustafa Hân *'aleyhimâ mine'r-rahmeti evfâhâ*** Hudâvendigâr-ı M1
12 vedâ' ile N1 : vedâ'la A1, M1
** Gerçekten metnimizde Sa'düddevle ile ilgili olarak anlatılanlar, Vassâf Târîhi'nin 180b-188a arasında yer almaktadır; bk. meselâ Abdullah b. Fazlullah Vassâf, *Târîh-i Vassâf,*

Cengîziyye'den Argūn Hân saltanatında Sa'düddevle nâm Yehûdî'nin murahhas-ı[1] Vezâret'le ser-i kâr-ı umûr ve[2] bi'l-istiklâl mütesaddî-i mesâlih-i cumhûr olduğu hâdisesi muvâfık ve[3] cesbân ve medâr-ı istirşâd ve 'ibret-i mütâla'a-güzârân[4] olmağla, hasbe'l-irâdeti's-seniyye bi't-terceme mukaddime-i âtiyeye talî'a sûretinde[5] mücmelen ve mulahhasan sebt-i sahîfe-i beyân kılındı.

İşbu talî'a olacak Argūn Hân ve Sa'düddevle kıssasının zikr olunacak vak'a esbâbına gerçi muvâfakat-i tâmme olup, lâkin iktizâ eden tatbîk mahallerinde zikr u tasrîhine mübâderet olunmadığı mahzâ edeb ü hürmet mülâhazasına mebnî olmağla, ma'zûr buyurulmak mes'ûldür.

Talî'a[6]

Ma'lûm ola ki Sa'düddevle veled-i Sefiyyü'd-devle-i[7] Ebherî nâm Yehûd-i merdûd, zemânında fenn-i tabâbetde Bukrât-ı Sânî ve nabz-gîrlik 'ilminde fâkıd-ı misl ü[8] müdânî olmağla, müstevlî-i Memleket-i[9] İran olan Cengîziyân'dan Argūn Hân dâ'iresine ittisâl ve refte refte etıbbâ'-i[10] hâssa gürûhuna duhûl ile te'ayyün[11] ü imtiyâz istihsâl eylemişidi. Lâkin sâ'ir etıbbâ gibi orduyi Hânî'de mülâzım olmayup, Bağdâd'da ikāmet ve 'ulûfe-i mukannenesine tasarrufla, iltizâm-ı refâh u râhat eder idi. Leyl ü nehâr orduda hıdmet-güzâr olan sâ'ir tabîbler mesfûr hakkında ıtlâk-ı zimâm-ı[12] zebân edüp: "Bizler mevkib-i İlhânî'de her bâr mülâzemetkâr ve mütehammil-i kerûb-i esfâr ve berdûş-i[13] a'bâ'-i hutûb u ahtâr olup, Sa'düddevle dahi[14] bizim gibi râtibe-hâr ve müsâhim-i vazîfe vü idrâr iken, Bağdâd'da pister-nişîn-i emn ü ferâğ ve huzûr-i hazar[15] ile âsûde-dimâğ olmak revâ değildir" zemininde sevk eyledikleri makāleyi

---

Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr.3155. Yalnız müellifimiz bu bilgileri özetle ve serbest bir tercüme ile kaydetmiş gözüküyor.

1 murahhas-ı N1 : — A1, M1
2 umûr ve N1, A1 : umûrda M1
3 muvâfık ve N1 : — A1, M1
4 istirşâd ..... -güzârân N1 : irşâd ü ibret-i mütâla'a-güzârân A1 : irşâd ü gayret mütâla'a-güzerân M1
5 talî'a sûretinde N1 : temhîd gûne A1, M1
6 İşbu talî'a ..... **Talî'a** ["İşbu talî'a olacak ..... mes'ûldür" kısmı muhtemelen burada yer alması düşünülerek aynı kaligrafi ile N1 142b'nın sağ kenarına yazılmıştır] N1 : Temhîd-i evvel A1, M1
7 Sefiyyü'd-devle N1, A1 : Seyfiyyü'd-devle M1. Vassâf Târîhi'nde bu isim Safiyyü'd-devle (صفى الدوله) olarak gözüküyor; bk. mesela Vassâf, *Târîh-i Vassâf,* Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr.3155, vr.181a.
8 misl ü N1 : — A1, M1
9 Memleket-i M1 : Milket-i N1, A1
10 etıbbâ'-i N1, A1 : etıbbây-ı M1
11 duhûl ile te'ayyün A1 : duhûlle te'ayyün N1 : duhûl ile ta'yîn M1
12 zimâm-ı N1 : — A1, M1
13 esfâr ve ber-dûş-i N1, A1 : esgār ve ber-dûş-i mihen ü M1
14 dahi A1 : — N1, M1
15 hazar N1, M1 : hasr A1

[M1 318] bi'l-vâsıta sem'-i İlhânî'ye ismâ' u iblâğ eylemeleriyle, mersûm bâ-emr-i İlhânî Bağdâd'dan ihzâr ve hemîşe rikâb-ı Hânî'ye[1] mülâzemeti bâbında fermân ısdâr eyledi. Lâkin mezbûrların[2] nemîmeleri, mesfûr hakkında temîme-i[3] bâzû-yi ikbâl ve tetimme-i revâc ve revnak-ı ahvâl ve si'âyetleri, mahz-ı sa'y ve[4] necâh-ı âmâl oldu. [Mısrâ]'[5]:

*Be-yâft kâm ve ne-şud ender ân-mücâdele kem**

[**N1 143a**] Zîrâ mersûm zâtında 'akl ü kiyâsetde bâlâ[6] ve kifâyet ü dirâyetde bî-hemtâ bir[7] dâhiye-i dehyâ olup, fünûn-i sâ'ireden başka 'ulûm-i İslâmiyye'ye dahi verziş ve tevârîh ve muhâzarât ve tefâsîr ve edebiyyât[8] tahsîline sa'y ü gûşiş ederek, bizâ'a-i vefiyye istîfâ ve Mogol ve Türk ve Rûm ve sâ'ir[9] ecnâs-ı nâs ile ülfet ü istînâs eylemekle, her lisâna âşinâ ve tecârîb-i ahvâl ve tekālîb-i guduvv ü âsâl ile hakāyık u dekāyık-ı umûr-i kevniyyeye dânâ ve husûsan Bağdâd ve ol hâvâlînin ahvâline vukūf-i kâmil ve ıttılâ'-ı şâmil peydâ eylemişidi. Ve nefsinde cerb-i zebân ve şîrîn-beyân, hoş-gû ve[10] küşâde-rû olmağla, refte refte nezd-i İlhânî'de kesb-i tekarrub u menzilet ve etıbbâ'-i[11] sâ'ireden ezyed tereddüd ve hıdmete âmed-şud edüp, esnây-ı hıdmetde makāma münâsib makāl ve hikâyât ve dâstân ile[12] hâtır-ı İlhânî'den def'-i melâl ve teşrîh-i bâl eder idi. Giderek bitâne-i umûrdan olup, cibillet-i İlhânî'ye dest-yaz-ı[13] ıttılâ' u tevakkuf ve tabî'ati[14] selâtîn-i 'izâm hazerâtına akbeh-i hısâl olan iktisâb-ı mâla meyyâl ve iddihâr-ı hazâ'ine şîfte[15]-bâl olduğunu derk ü tefattun eyledi.

Bir gün bi'l-münâsebe Bağdâd ve a'mâlinin zimâm-ı tevliyyetini[16] süpürde-i kabza-i kifâyeti olan Arok nâm Şeh-zâde tarafından ser-zede-i zuhûr olan ba'zı mertebe itlâf ü ısrâfâtını ve tevfîr u taksîr-i emvâlin mevâkı' u keyfiyyâtını, karîbü'l-lafz 'ibârât ve sehlü'l-me'haz temsîlâtla[17] işrâb ü iş'âr ve

---

1 Hânî'ye A1, M1 : Saltanat'a N1
2 eyledi. Lâkin mezbûrların N1 : olundu. Lâkin mezbûrların/mesfûrların A1, M1
3 temîme-i N1, A1 : tetmîme-i M1
4 ve A1 : — N1, M1
5 [Mısrâ]' A1, M1 : — N1
* بیافت کام و نشد اندر ان مجادله کم = Murâdını buldu, ama az mücâdele etmedi" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.
6 bâlâ A1, M1 : — N1
7 bir A1, M1 : ve N1
8 ve muhâzarât ve tefâsîr ve edebiyyât N1, A1 : muhâzarât ve edebiyyât ve tefâsîr M1
9 sâ'ir N1, A1 : sâ'ire M1
10 ve A1 : — N1, M1
11 etıbbâ'-i N1, A1 : etıbbây-ı M1
12 dâstân ile M1 : dâstânla N1, A1
13 -yâz-ı N1, A1 : yârî-i M1
14 tabî'ati A1, M1 : tabî'at-i M1
15 hazâ'ine şîfte A1 : âşîfte N1 : şîfte M1
16 tevliyyetini N1, M1 : tevliyyeti A1
17 temsîlâtla N1, A1 : işârât ile M1

temâmî-i emvâl-i memâlik, mezbûrun hazînesine 'â'id olmağla, nukūd u cevâhir-ı semân ile mâl-â-mâl ve hazîne-i hâssa-i İlhânî bilâ-mâl olduğunu ve merkūmun[1] zulm u bî-dâd ve tahrîb-i bilâd ve ta'zîb-i 'ibâd ve 'unf u 'inâdını nezâketle yâd ü tezkâr[2] edüp, fi'l-hakīka mezbûrun[3] zulm ü i'tisâfından Bağdâd derûnunda vâki' medâris-i 'ulûm münderis ve umûr-i erbıta bî-râbıta vü müntekis olup, **'Arabî**[4]:

Nakazû'l-medârise ba'de bey'-i vukūfihâ[5]
Yebnûne mefsekaten[6] *ve beyte buzâkın**

beytine mısdâk olmağla, ol havâlîden 'âfiyet ve[7] âsâyiş-i bâl Murg-i **[M1 319]** 'Ankā ile hem-bâl ve kibrît-i ahmer, belki revâc-ı nakd-i hüner gibi 'urza-i zevâl oldu. **[N1 143b]**

Husûsan zimâm-ı umûr-i Kûfe'yi erâzil-i nâsdan birinin yed-i temşiyetine sipâriş eylemişdir[8] ki, medh-i mâdih ve kadh-i kādih aslâ dil-i nâ-pâk ve derûn-i bî-pâkine[9] kârger değildir. Ve ol diyârın eşref-i bikā'ı olan câmi'-i şerîfi harâb-âbâd ve enkāz u erkāniyle kendüsi ve müte'allikātları[10] seray-ı hâslar bünyâd eylediler. Lâkin câmi'-i merkūmun eczây-ı türâbı, merâkıd-i evliyâ' ve meşâhid-i asfiyâ'[11] olmağla, zebân-ı hâl ile[12] kıssa-i pür-gussasını ve ol Hudâ nâ-tereş ve Peygamber ne-dân[13] istîlâsını lisân-ı niyâz ile 'âlem ve 'âlemiyâna 'arz u ifâde[14] eylemeleriyle, bilâhare meded-i rahmet-i hazret-i Âferîd-kâr[15] ile mezbûrun kevkeb-i sa'âdeti âfil ve merkez-i devleti nâ-kābil[16] olup, bâzâr-ı Bağdâd'da müsleye giriftâr ve bu mevhibet sebebiyle havâss u 'avâmm, mersûmun[17] i'dâmına müte'allık müte'ahhid oldukları

1 semân ile ..... merkūmun M1 : semânla mâl-â-mâl ve hızâne-i hâssa-i Şâhî ana nisbet mâl-â-mâl olduğunu ve mezbûrun N1 : semânla mâl-â-mâl ve hızâne-i hâssa-i İlhânî bilâ-mâl olduğunu ve merkūmun A1
2 yâd ü tezkâr N1, A1 : tezkâr u yâd M1
3 mezbûrun A1, M1 : merkūmun N1
4 erbıta ..... **'Arabî** A1 : erbıta bî-râbıta ve müntekis olup N1 : ribât bî-râbıta ve mütenekkis olup, beyt M1
5 vukūfihâ N1 : + olmağla M1
6 mefsekaten N1 : mefkaten M1
* نقضوا المدارس بعد بيع وقوفها * يَبْنُون مَفْسَقَة و بيت بزاق = Vakıflarını sattıktan sonra medreseleri yerle bir ettiler, fısk yuvası ve tükürük kabı inşâ ediyorlar" anlamına gelen Arapça bir beyittir.
7 ve N1 : — A1, M1
8 eylemişdir N1, A1 : eylemişler M1
9 bî-pâkine A1 : bî-bâkine N1, M1
10 müte'allikātları N1, A1 : müte'allikātı M1
11 evliyâ' ve meşâhid-i asfiyâ' N1 : evliyâ ve meşâhid-i asfiyâ A1, M1
12 hâl ile A1 : hâlle N1, M1
13 Peygamber ne-dân N1, A1 : Peygamberândan M1
14 ifâde A1, M1 : ibâne N1
15 Âferîd-kâr N1, A1 : Âferîde-kâr M1
16 nâ-kābil A1 : nâkıl N1, M1
17 havâss u 'avâmm, mersûmun A1 : hâss u 'âmm, merkūmun N1 : hâss u 'âmm, mersûmun M1

nüzûr îfâsına şitâb-kâr oldu. Min-ba'd kemâ fi'l-esbak emr-i câmi'-i mezkûr, mecmû' ve esbâb-ı perîşânî, medfû' oldu.

Pes Yehûdî-i mersûmun bu resme cümle hakkında terzîk-ı 'ibârât ve tezvîr ve tezyîn-i[1] kelimâtla hayr-hâhâne, husûsan Argūn Hân'ın mesâbe-i câm olan mâl ve mülk ü menâl bâbında re'y-i rezîn ve takrîr-i dil-nişîn-i hakîmânesi tab'-ı tammâ'-ı İlhânî'de karâr ve rîşe-sâz-ı istikrâr olmağla, mesfûru Ordokya (اوردقيا) ve Yeban[2] Sekûrcî nâm emîrler[3] ile bâ-evâmir-i ekîde tefahhus-ı mâl ve istihrâc-ı a'mâl eylemek içün Bağdâd'a irsâl eylemekle[4], ber-mûceb-i fermûde altı yüz seksan altı sene-i hicriyyesi[5] evâhır-ı şuhûrunda◊ Bağdâd'a münhadir ve i'mâl-i letâ'if-i ihtiyâlle[6] tahsîl ve istirfâ'-i[7] emvâle mübâşir oldular. Çün Ordokya, ber-mûceb-i yarlıg, temşiyet-i kâra dest-nihâd-ı tesvîg olup, Arok[8] bir vechile mümâna'at endîşesine kādir ve ta'vîk ve te'allül zımnında îrâd-ı me'âzîre muktedir olmamağla, müddet-i yesîrede[9] tahsîl-i bekāyây-ı 'atîka ve tevfîrât-ı[10] mâl-ı mu'ayyen sebebiyle istihrâc-ı emvâl-i cedîde ederek, bir mertebe cem'-i mâl eylediler ki, mukābele-i[11] rezânetde kûh-girân-ı seng-i hasretle sîne-kûpân olur idi. Mecmû'unu tahsîl ve hızâne-i İlhânî'ye[12] tavsîl eylemeleriyle, hıdmetleri be-gāyet makbûl ve mevki'-i irtizâya mevsûl olmağın, mersûm Sa'düddevle'ye (صعدالدوله)* mansıb-ı eşrâf-ı memâlik-i Bağdâd'ı tevcîh [**N1 144a**] ve âyîn-i Mogol üzere kendi dest-i İlhânî'sinden[13] ke's-i muravvak ve müsevvag ve hil'at-i mugarrak[14] ve müsebbag irsâliyle **[M1 320]** kadr u şânına tenvîh eyledi. Def'a-i sâniyede dahi evvelkinden[15] ezyed hazîne-i bî-hadd tertîb ve Ordokya[16] ile taraf-ı İlhânî'ye tesrîb

1 'ibârât ve tezvîr u tezyîn-i A1 : 'ayârât ve tezvîr ve tezyîn-i N1 : 'ibârât ve tezvîr-i M1
2 Ordokya ve Yeban N1 : Ordokya ve Yeyan A1 : Ordokya ve Yeban M1
3 emîrler A1 : emirler N1, M1
4 Bağdâd'a irsâl eylemekle N1, M1 : Bağdâd'da irsâl ve A1
5 sene-i hicriyyesi A1, M1 : senesi N1
◊ 1 Zilhicce 686 = 7 Ocak 1288 Çarşamba.
6 ihtiyâlle N1, A1 : ihtiyâl ile M1
7 istirfâ'-ı N1, M1 : istirkā'-ı A1
8 tesvîg olup, Arok N1, A1 : tesvî' olup, Ordokya M1
9 yesîrede N1, M1 : yesîrde A1
10 tevfîrât-ı A1 : tevfîr-i N1, M1
11 mukābele-i N1, A1 : — M1
12 hasretle ..... pey-der-pey A1 : hasretle sîne-kûpân olur idi. Mecmû'unu tahsîl ve hızâne-i İlhânî'ye N1 : hayretle sîne-zebân olur idi. Mecmû'unu tahsîl ve hızâne-i İlhânî'ye pey-der-pey M1
* Metnimizin bu kısmında sin harfiyle değil sad harfiyle Sa'düddevle (صعدالدوله) şeklinde yazılması, hatâ gibi gözüküyor; bk. meselâ Vassâf, *Târîh-i Vassâf,* Süleymâniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr.3155, vr.182b.
13 Mogol ..... İlhânî'sinden N1 : Mogol üzere kendü dest-i Şâhâne'sinden A1 : Mogol (معول) üzere kendü dest-i Şâhâne'sinden M1
14 muravvak ..... mugarrak N1, A1 : merdak ve mesûg ve hil'at-i mefrak M1
15 evvelkinden N1, M1 : evvelkiden A1
16 Ordokya N1, A1 : Ardokya M1

eylemekle, hakkında i'timâdı müzdâd ve kifâyet ü dirâyetine vüsûk u istizhârı ziyâd oldu. Ordokya[1] dahi bir tarafdan mesfûrun istihsâl-i emvâl ve istihsâl-i mesâlih-i[2] memâlik ü a'mâl husûsunda irâ'e[3] eylediği ikdâm ü ictihâd ve hüsn-i ihlâs u ihtimâm ve iktibâdını[4] şerh u tafsîl edüp, az müddetde tedbîr-i dakīk ile[5] bu kadar hazîne cem' eylemeğin: "Eğer temâmî-i memâlik-i İlhânî[6] 'uhde-i himmetine mevkûl olsa, âbâdânî-i hazîne ve kifâyet-i me'ûnet-i askerî bervech-i dil-hâh sûret-pezîr olur" deyerek medh u sitâyişinde ıtnâb eylemekle, İlhânî[7] dahi tasdîk ve vicdânmda tahkīk eylemekle, min-ba'd mesfûru müşîr-i mutlak-ı memleket ve hall ü 'akd-i mesâlih u sevânihde mu'temedün 'aleyh ve müşârun ileyh-i devlet eyleyüp[8], zimâm-ı umûr-i mülk ü milleti kabza-i istiklâline teslîm ve celâ'il ü dekāyık-ı saltanatı, süpürde-i 'uhde-i dirâyet-resîm[9] eyledi. Ve bi'l-cümle şeh-zâdegân ve ümerâ'[10] ve a'yân min-ba'd Sa'düddevle'nin re'y u tasarrufuna müdâhale ve mümâna'a eylemeyüp ve[11] cemî'-i umûrda ana mürâca'at ve hılâfına hareketden mücânebet eylemeleri bâbında yarlıg-ı istiklâl ısdâr etmekle[12], mesfûr 'Amîdü'd-devle ve Kıvâmü'l-mülki ve'l-mille oldu. Gitdikce kevkeb-i ikbâli müsta'lî ve şem'-i ikbâli mütelâlî[13] olup, izâha-i devâ'î-i tegallüb ve îrâha-i tavâ'if-i[14] zîr-i destân husûsunda ibrâz-ı çîre[15]-destî ve 'âlemîyâna şîve-i nefâz-i hükm ve tanzîm-i mühimmât-ı mülkü irâ'et ü inbâ eyledi. Ve aktâr-ı memâlikden her kutr u eyâlete kendü müte'allikātından birer[16] Yehûdî ta'yîn ve ol havâlîde bulunan mülûk ü ümerâ' anın[17] hükm ü emrine mutî' u munkād[18] olmalarını evâmir-i ekîde ile tenbîh ü telkīn eyledi. Ve Bagdâd Emâreti'ni birâder-i bed-güheri olacak Fahru'd-devle'ye[19] tefvîz eyledi ki, Eflâtûn'un[20]* hikemiyyede ve

1 Ordokya N1, A1 : Ardokya M1
2 istihsâl-i mesâlih-i N1, A1 : istîlâl-i M1
3 irâ'e N1 : ibrâz A1, M1
4 iktibâdını N1, A1 : iktiyâdmı M1
5 dakīk ile N1, M1 : dakīkle A1
6 İlhânî A1, M1 : Şâhî N1
7 İlhânî M1 : İlhân N1, A1
8 eyleyüp N1, A1 : eyleyerek M1
9 resîm N1, A1 : vesîm M1
10 ümerâ' N1 : ümerâ A1, M1
11 ve N1, A1 : — M1
12 yarlıg-ı ..... etmekle N1 : yarlıg-ı/yarlıg-ı (برلیغ) istiklâl ısdâr eylemekle A1, M1
13 ikbâli mütelâlî N1 : istiklâli mütelâlî A1 : istiklâli mütele'âlî M1
14 tavâ'if-i A1 : tavâyif-i N1, M1
15 çîre N1, A1 : cîre M1
16 kendü müte'allikātından birer M1 : kendü müte'allikātından bir N1 : kendi müte'allikā-tından bir A1
17 ümerâ' ânın N1 : ümerâ ânın A1 : ümerânın M1
18 munkād N1, M1 : munkā[d] A1
19 olacak Fahru'd-devle'ye N1 : Fahru'd-devle'ye A1 : Fecru'd-devle'ye M1
20 Eflâtûn'un A1, M1 : Eflâtûn N1

* Burada söz edilen İslâm felsefesi üzerinde önemli etkileri olan İlkçağ filozofu Eflâtun için bk. meselâ Fahrettin Olguner, "Eflâtun", *DİA*, İstanbul 1994, X,469-476.

Asma'î'nin* edebiyyede teferrüdleri gibi, cehl-i mürekkebde müteferrid[1] idi. Ve Diyârbekir ve Rebî'a a'mâlini birâder-i kihterine [**N1 144b**] ihâle eyledi ki, *"Lâ ya'rifu'l-hirra mine'l-birri***"* gubâr-ı kisvet-i menâkıbı idi. Ve Azerbeycân[2] Eyâleti'ni Lebîd nâm pelîde ve Fars Memleketi'ni Şemsü'd-devle nâm mahsûfu'd-dîne sipâriş eyledi. Eğer şeh-zâdegân-ı Gāzân ve Keyhâtû[3] Horasân ve Rûm taraflarında olmasaydı, anları[4] dahi cühhâl-i akrıbâsından[5] birer mel'ûn-i tebeh-kâra havâle edeceği derkâr idi.

Ve emr-i hükûmete **[M1 321]** 'unfüvân-ı mübâşeretinde erbâb-ı fıtnat ü dehâ ve ashâb-ı hunket[6] ü zekâ olan mülûk ve hükkâmı bi'l-cümle birer takrîble[7] i'dâm eyledi. Ve çünki sihâm-ı mekāsıdı, resîde-i hedef ve zâyiçe-i[8] tâli'i, vâsıl-ı derece-i şeref oldukda, murâd eyledi ki[9], tâ'ife-i Yehûd-i bed-tıynet kulûb-i 'âlemiyânda vak' u haysiyyet bulup, câme-i hâl ü şânlarını[10], lekke-i nuhûset-i cibillî ve levse-i sâbit-i veseh-ı fıtrîden gasl ü tenkīh ile[11] muhâde'a ve mümârât ve sem'a ve merâyât vechiyle kulûb-i nâsı istimâle içün etrâf u eknâfa 'adâlet-nâmeler tahrîr ve halkı birr u ihsân ve imtisâl-i şer'-i 'âlî-şân semtine tergīb ve tahfîf-i tekālîf ve terk-i cevr u tatfîf ve sâ'ir gûne re'âyâ vü berâyâya rahm ü şefekat ve dâd ü 'adâlet eylemek bâbında ahkâm-ı 'adîde-i şedîde irsâl ve hâkimleri rişvetden ve hilâf-ı şerî'at[12] hükûmetden tahzîr ve tüccâr-ı İlhânî'yi hılâl-i râhda merâkib ve levâzım zımnında ra'iyyete tahmîl-i siklet eylemekden tecnîb edüp ve ekserî tebzîr-i[13] mâl ve tahrîb-i diyâr ve tefrika-i re'âyâya sebeb mîrî mübâşirleri olmagla, min-ba'd her mahallin vâlîsi iktizâ eden mîrîlerini vakitlerinde kendi[14] taraflarından, sikāt ve ümenâ'[15] ile Der-bâr-ı saltanat'a irsâl eylemelerini İlhân'a[16] ber-vech-i hayr-

---

* Burada söz edilen Basra dil mektebinin önde gelen simâlarından şiir ve ahbâr râvîsi, dil ve edebiyât âlimi Ebû Saîd Abdülmelik b. Kureyb el-Asmaî el-Bâhilî için bk. meselâ Süleyman Tülücü, "Asmaî", *DİA,* İstanbul 1991, III,499-500.

1 müteferrid A1, M1 : münferid N1

** لا يعرف الهرّ من البرّ = Kediyi fareden ayırmasını bilmez (=İyiyi kötüden fark etmez)" anlamına gelen Arapça atasözlerindendir; bk. meselâ Ebû Bekr Muhammed b. el-Hasen b. Düreyd, *el-İştikāk,* thk. 'Abdüsselâm Muhammed Hârûn, Beyrût 1411/1991, s.503.

2 Azerbeycân N1, A1 : Erzincân M1

3 Keyhâtû A1 : + ve N1 : كيتى تو : M1

4 taraflarında ..... anları N1, A1 : tarafında olmuşidi, bunları M1

5 -ı akrıbâsmdan N1, M1 : — A1

6 hunket A1 : ceng N1, M1

7 bi'l-cümle birer takrîble A1 : birer takrîble N1 : bi'l-cümle birer takrîb ile M1

8 zâyiçe-i N1 : zâyice-i A1, M1

9 eyledi ki N1, A1 : eylediği M1

10 şânlarını N1, A1 : şânları M1

11 ile A1, M1 : eyleye N1

12 şerî'at N1, A1 : şerî'at (شزيعت) M1

13 tebzîr-i N1, A1 : tebrîz-i M1

14 kendi N1, A1 : kendü M1

15 ümenâ' N1 : ümenâ A1 : ümerâ M1

16 İlhân'a N1, A1 : İlhânî'ye M1

hâhâne ilkā eyledikde, vâki'-i[1] mevki'-i kabûl ü tasdîk olmağla, ol bâbda evâmir-i şedîde ısdâr olunup, ol vechile de bilâd ü 'ibâd müsterîh u âsûde oldular.

Vâkı'â bu tarîkle ol eyyâmda meşârib-i tesvîgāt ve menâhil-i idrârât[2], şevâ'ib-i küdûrâtdan musaffâ ve mühennâ ve müste'kele ve müstağdiyân-i[3] leked-kûb-i za'f u kahr ile mu'azzeb ü mu'annâ oldular. Bu makūle telbîsât ü tedlîsâtla kulûb-i[4] nâsı celb edüp, hattâ şu'arây-ı 'Arab [**N1 145a**] ve 'Acem mesfûrun ismine kasâ'id-i belîga inşâ'[5] ve mukābilinde cevâ'iz-i seniyye ve 'atâyây-ı vefiyye istîfâ[6] ederler idi. Ve kendüsi mahsûs bir mecelle ittihâz edüp, 'arz olunan letâ'if ve netâ'if-i kasâ'id[7] ile pîrâste ve dîbâcesini nâm-ı nâfercâmiyle ârâste etdirdi[8]. Hâlâ ol nüshanın birisi Bağdâd'da mevcûd ve 'ibret-nümây-ı ehl-i şühûddur. 'Arz olunan[9] kasâ'id cümlesinden bir kasîdenin işbu dü beyti nümûne içün bu mecelleye[10] kayd olundu; *hafezanallâhu*[11] *min levsi'l-lisân**. Arabî[12]:

Lâ zilte yâ Mevle'z-zemâni ve ehlehû
Fi'n-nâsi rabbe mevâhibin ve menâyihin
Sa'dü's-su'ûdi li-külli dâ'in muhlisin
Ve li-külli men yeşnâke[13] *[M1 322] sa'du zâbihin***

Bî-devletân kavm-i Yehûd, ol pelîd-i merdûdun ismini al boyaya[14] taklîden devlete izâfetle Sa'düddevle telkīb ve zu'mlarınca micenne-i züll ü hevân-ı cibillîlerini[15] taklîb edüp ve min ba'd tefavvuk ve isti'lâya âgāz ve

---

1 vâki'-i A1, M1 : — N1
2 tesvîgāt ..... idrârât N1, A1 : tesvîkāt ve menâhil-i idrârât (اداارات) M1
3 müstağdiyân-i N1, A1 : müstağdiyâl-i M1
4 kulûb-i N1 : kalb-i A1, M1
5 inşâ' A1 : inşâ N1, M1
6 istîfâ N1, M1 : istiskā A1
7 netâ'if-i kasâ'id N1 : netâ'if-i kasâyid A1 : netâyif-i kasâ'id M1
8 etdirdi N1 : eylediler A1, M1
9 'Arz olunan M1 : Ma'rûz olan N1, A1
10 mecelleye A1 : mahalle N1, M1
11 *hafezanallâhu* N1 : *hafezanallâhu* ["*hafezanallâhu min levsi'l-lisân*" kelimeleri, buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret ederek 157b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : hafezana[ll]âhu M1
* حفظنا الله من لوث اللسان = Allah dilin kötülüklerinden korusun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
12 'Arabî A1, M1 : — N1
13 yeşnâke N1, A1 : beşnâke M1
** لا زالت يا مولى الزمان و اهله * فى الناس رب مواهب و منايح
سعد السعود لكل داع مخلص * و لكل من يشناك سعدٌ ذابح = Ey zamanın ve ahalisinin sâhibi! İnsanlar içinde karşılık beklemeden işler yapan ve arkasından ağlanılacak biri olarak devam etmektesin. Sana ihlâsla duâ edenlerin ve sana buğzedenlerin yıldızı parlasın" anlamına gelen bu cümleler, Arapça şiirden bir kıt'adır.
14 boyaya N1, M1 : poyaya A1
15 cibillîlerini N1 : cibilletlerini A1, M1

istihânetle istihzâ'-i İslâmiyân'a zebân-ı izdirâyı dirâz eylediler. Ol hılâlde fuzalây-ı Bağdâd'dan biri lisân-ı te'essüfle işbu çend ebyâtı inşâ eyledi. **'Arabî**[1]:

Yehûdu hâze'z-zemânu kad belegū
Mertebeten[2] *lâ yenâlühâ felekün*
el-Mülkü fîhim ve'l-mâlü 'indehum
Ve minhumü'l-müsteşâru ve'l-melikü
Yâ ma'şera'n-nâsi kad nasahtü leküm
Tehevvedû kad tehevvede'l-felekü
F'entazırû sayhate'l-'azâbi lehum
Fe-'an kalîlin terâhum helekû[3]*

Hulâsa Argūn Hân mülk ü saltanatı ol bî-dîn ve bed[4]-îmân 'uhdesine sipâriş edüp, halevât ve celevâtda bi'l-cümle re'y ü 'arîzası, ma'raz-ı ikbâlde kabûl[5] vâki' olur idi. Fî nefsi'l-emr iki seneye müddet mel'ûn-i İblîs-mekîdet[6], sinîn-i 'adîdede sûret-yâb olmayıcak ol gûne meşgale-i cesîmeyi isâbet-i tedbîr u fikr ve reviyyet-i hârâ[7]-te'sîr ve nefâz-ı hükm ve intifây-ı mu'ârız sebebiyle, ber-vefk-ı dil-hâh-ı temşiyet ve hazîneye bin tümen dînâr îrâd ü[8] i'dâdını pezîrây-ı sûret eyledi. Ve rûz-be-rûz nezd-i İlhânî'de vâk' u iltifât ve kadr u i'tibârı[9] efzûn ve dem-be-dem hıla'-ı fâhire [**N1 145b**] ve in'âmât-ı vâfire ile mefharet-nümûn olur idi. Ve eğer yek-lahza[10] huzûrundan dûr olsa, câm gibi ol cânîyi tefakkud eder idi.

---

1 eylemişidi. **'Arabî** A1 : eylemişidi N1 : eyledi. 'Arabî M1

2 *belegū* (بلغوا) *Mertebeten* N1, A1 : *belegū* (بلغو) *Mezbetehû* M1

3 *Tehevvede'l- ..... helekû* N1, A1 : *nehûdü v'ensakke* (نهود و انصك) * *F'entazır ve sayyahtü'l-'azâbe lehum* (فانتظر و صيحت العذاب لهم) * *Hunne kalîlün terâhum helekû* (هلكو) M1

* يهود هذا الزمان قد بلغوا * مرتبة لا ينالها فلك
الملك فيهم و المال عندهم * و منهم المستشار و الملك
يا معشر الناس قد نصحت لكم * تهوّدوا قد تهوّد الفلك
فانتظروا صيحة العذاب لهم * فعن قليل تراهم هلكوا = Bu zamanın Yahûdîler'i feleğin erişemediği bir mertebeye ulaştılar. Mülk onlarda, mal da onlarda, ayrıca müsteşâr ve hükümdâr da onlarda. Size öğüdüm olsun, Yahûdî olun, zâten felek de Yahûdî oldu. Onlar için azap sayhasını bekleyin. Sen az bir zaman sonra onların helâk olduklarını göreceksin" anlamına gelen Arapça bu cümleler ihmâl edilebilir değişikliklerle ve son beyit dışında Mısırlı şâir el-Hasen b. Hâkān'a ait gibi görünüyor; bk. meselâ es-Süyûtî, *Hüsnü'l-muhâzarati fî ahbâri Mısr ve'l-Kāhire,* thk. Muhammed Ebu'l-Fazl İbrâhîm, Mısır 1387/1967, II,201.

4 bed A1, M1 : bî N1

5 ikbâlde kabûl A1, M1 : ikbâl-i kabûlde N1

6 mekîdet N1, A1 : mekîdûn M1

7 ve reviyyet-i hârâ N1 : reviyyet-i hârâ A1 : ve reviyyet-i hâr-ı M1

8 îrâd ü N1, M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 158a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1

9 iltifât ve kadr u i'tibârı A1, M1 : i'tibâr ve kadr u iftihârı N1

10 lahza N1 : lemha A1, M1

Ol şahs-ı nâ-pâk nezd-i Hânî'de şol mertebe bî-bâk[1] olmuşidi ki, hattâ bir gün kendüsüyle nerd oynarken[2], akrândan dûna mahsûs mu'âmele gibi bir yedini ve[3] ayaklarını uzadup küstâhâne mülâ'abe eder iken, Emîr Koçan[4] gelüp, mel'ûnun vaz'-ı mezbûrunu gördükde, zebân-ı levm ü 'itâbla: "Her ne kadar ruhsat-ı İlhânî[5] erzân ise de, selâtîn huzûrunda bu makūle evzâ'-ı küstâhâne münâfî-i edebdir" deyerek mu'âhaze eylemekle, veca'-ı mefâsılı zımnında 'özr-i leng ile i'tizâr-ı nâ-pâydâr eyledi.

Ve'l-hâsıl sâ'ir şeh-zâdegân ve ümerâ'[6] ve sergerdegân, rık'a-i memleketde nakş-ı Ziyâd[7] gibi ism-i bî-cism ve bî-hâsıl tılsım olmuşidi. Togān nâm Şeh-zâde, dâ'imâ hufyeten sarâhat ve kinâyetle sâ'irleri[8] la'în-i mesfûrun kal' u kam'ı husûsuna igrâ vü tahrîk eylemekden[9] hâlî olmaz idi. Sebeb-i aslî-i mu'âdâtı bu olmuşidi ki, vaktâ ki mukaddemce Vâlî-i Horasân Nevrûz Bey yagı[10] olup, ol vechile iklîm-i mezbûr **[M1 323]** pür-şerr u şûr olmağla, Togān kendü iltimâsiyle merkūm üzerine me'mûr oldu. Debdebe-i satvetinden Nevrûz, tîre-rûz olmağla, vusûlünden akdemce[11] firâr ve terk-i diyâr eylemeğin, Togān hüsn-i tedbîr ile Horasân'ı hey'ét-i ûlâsına irca' edüp, dil-hâh üzere tanzîm ve ol havâlînin umûr-i lâzimesini ikmâl ü tetmîm eylemekle, ordu-yi İlhânî'ye 'avdet eyledi. Mûmâ ileyhin 'avdeti, Yehûdî-i[12] mersûmun hengâme-i 'izz ü rif'ati hengâmma musâdif olup ve kevkebe-i haşmetini[13] hazm eylemamekle, tergīm-i ünf-i[14] ru'ûneti kaydına düşüp, refîkı olan Kerenbe Bahşî'yi[15] igrâ ve hılâl-i râhda nizâm-ı mukarrerden ezyed menzil atları[16] istishâbiyle, hılâf-ı emr-i 'âlî hareket eylediğini ba'zı mertebe ıttırâ ile sem'-i İlhânî'ye ilkā eylemekle, Togān'ı mu'âhaze ve tenkîl ve yasay-ı[17] Cengîziyye mûcebince ayağına on yedi let darbıyla tezlîl etdirmişidi. Bu cihetden[18] Togān'ın derûnu mel'ûna kîndâr ve bir[19] takrîble i'dâmına vesâ'il talebinde bî-karâr idi. Pes

1 bâk N1 : pâk A1, M1
2 oynarken M1 : oynar iken N1, A1
3 bir yedini ve A1 : elini ve N1 : elini ve M1
4 eder ..... Koçan M1 : ederken, Emîr Kocan N1 : eder iken Emîr Kocan A1
5 kadar ruhsat-ı İlhânî A1, M1 : denlü ruhsat-ı Şâhâne N1
6 ümerâ' N1 : ümerâ A1, M1
7 Ziyâd N1, A1 : zebâd M1
8 sâ'irleri N1 : serleri A1 : sergerdeleri M1
9 eylemekden N1, A1 : etmekden M1
10 yagı N1 : bâgī A1, M1
11 akdemce N1 : akdem A1, M1
12 Mûmâ ..... Yehûdî-i A1, M1 : Merkūmun 'avdeti, Yehûd-i N1
13 -i haşmetini A1 : vü haşmetini N1 : haşmeti M1
14 ünf-i N1, A1 : + ve M1
15 Kerenbe Bahşî'yi N1 : Kerenbe Yahşî'yi A1 : Girîne Bahşî'yi M1
16 atları N1, A1 : anları M1
17 yasay-ı N1, A1 : be'sây-ı M1
18 cihetden N1 : cihetle A1, M1
19 kîndâr ve bir N1 : kînedâr ve bir A1 : kînedâr ve bu M1

Kuncukbal cânibine mürâca'at ve iştibâk-i[1] tarafeyn ve ittihâd-ı ciheteyn zımnında cûyende-i meded ü i'ânet olmağla, ol dahi yek-dil ü yek-cihet olmak bâbında [**N1 146a**] nitâk-bend-i 'ahd ü mîsâk oldu.

Elbette def'-i düşmen, mu'âvenet-i dostâna tevassul[2] ve muvâfakat ve mutâbakat-ı yârâna tevessül eylemeğe muhtâc olduğu, kazıyye-i müsellemetü'l-intâcdır. Zîrâ emr-i mukarrerdir ki, tefrika-i e'âdî, cem'iyyet-i a'vânla müyesser ve ihtilâf-ı ârâ'-i erbâb-ı zagāyin[3], ittifâk-ı kelime-i ihvânla[4] ma'raz-ı husûlde cilve-ger olur. Neteki *Hümâyûn-nâme'*de Mutavvaka nâm sergerde-i kebûterân tedbîri ile[5] sâ'ir kebûterlerin dâm-ı sayyâddan ne resme rehâ-yâb oldukları*, bu müdde'âya sened-i akvâ olacağı bî-irtiyâbdır.

Ve mesel-i şâyi'dir ki yalnız elin sesi çıkmaz ve 'ukalâ'[6] dediler ki, ism-i mahabbet ıtlâkına şâyân olan dost üç[7] sınıfdır. Biri dost-ı muvâfık ve biri dost-i dost ve biri dost-i düşmendir. Netekim şu'arâdan birisi bu ma'nâyı[8] işbu kıt'ada pend gûne derc eyledi. **Fârisî**[9]:

Ez-düşmenân-ı dost nazer ger[10] kûnî revâst
Bâ-dostân-ı dost türâ dostî nigûst
Ender-cihânet ber-dû-gürûh[11] eymenî me-bâd
*Ber-dostân-i düşmen ve ber-düşmenân-ı dost***

Çün Yehûd-i mesfûr, teşhîr-i râyât-ı[12] kerem ve tesyîr-i rivâyât-i ni'am ve ta'zîm-i fazl u fuzalâ'[13] ve tekrîm-i 'ilm ü 'ulemâyı, dîbâce-i sahâ'if-i[14]

---

1 cânibine ..... iştibâk-i N1, A1 : tarafına mürâca'at ve iştibât-ı M1
2 tevassul N1, A1 : tavsîl M1
3 ârâ'-i erbâb-ı zagāyin N1, A1 : ârâ, erbâb-ı sagābîn M1
4 ihvânla A1, M1 : ihvân birle N1
5 Neteki ..... ile N1 : Neteki *Hümâyûn-nâme'*de Mutavvaka nâm sergerde-i kebûterân tedbîriyle A1 : Netekim *Hümâyûn-nâme'*de Mutavvefe nâm sergerde-i kebûterân tedbîriyle M1
* Metnimizde *Hümâyûn-nâme'*de geçtiği söylenen, Mutavvaka adlı güvercinin görüşlerinin isâbetliliği ile ilgili hikâyedir, bk. meselâ Ahmed Midhat Efendi, *age,* s.243-251.
6 olacağı ..... 'ukalâ' N1 : olduğu bî-irtiyâbdır. Ve 'aklen A1, M1
7 üç A1, M1 : üc N1
8 Netekim ..... ma'nâyı M1 : Neteki şu'arâdan birisi bu me'ânîyi N1, A1
9 eyledi. **Fârisî** A1 : eyledi N1 : [e]yledi. Kıt'a M1
10 *ger* N1, A1 : *kûr* M1
11 *gürûh* N1, A1 : *kerde* M1
** از دشمنان دوست حذر کر کنی رواست * با دوستان دوست ترا دوستی نکوست
اندر جهانت برد و کروه ایمنی مباد * بر دوستان دشمن و بر دشمنان دوست = Eğer uygun görürsen dostun düşmanlarından sakın. Dostun dostlarıyla dost olmak senin için daha iyidir. Dünyada iki gruba güven duyma! Düşmanın dostlarına ve dostun düşmanlarına" anlamına gelen Farsça iki beyittir.
12 râyât-ı N1, A1 : râyât-ı (رایات) M1. Metnimizde yer alan "râyât" kelimesi, metnin aslında "âyât" şeklindedir; bk. meselâ Vassâf, *Târîh-i Vassâf,* Süleymâniye Ktp, Yazma Bağışlar, nr. 3155, vr.184b.
13 fuzalâ' N1 : fuzalâ A1, M1
14 sahâ'if-i N1 : sahâyif-i A1, M1

makâsıd ve gevher-i safâyih-i me'ârib 'add eylemişidi. Amma zâhir-i tâhiri[1], bâtın-ı murdârına münâfî idi.

Cümle-i riyây-ı dil-firîbindendir ki, **[M1 324]** hacc-ı şerîf husûsunda mezîd-i ihtimâm ve emkine-i mübârekede devâm-ı Devlet-i İlhânî du'âsma sarf-ı enfâs-i ikdâm eylemek[2] bâbında ve te'mîn-i tarîk ve techîz-i mürettebât-ı[3] züvvâr-ı Beyt-i 'atîk olunmak emrinde[4] her tarafa evâmir-i ekîde ısdâr etdirdi[5]. el-Hâsıl ol kâfir-i kîş ve[6] mel'ûn-i mekr-endîş, kemâl-i câh ve eyâlet ve lebrîzî-i peymâne-i ferr u[7] nahvetle kâm-ver ve bi'l-cümle tasarrufât-ı eyâlât[8] ü memâlik, kabza-i istibdâdına musahhar olmağla, min-ba'd mâye-i cibilletini ibrâz ve gurûr-i şeytânî ve tesalluf ve tecebbür-i Fir'avnî ve Hâmânî'ye âgāz eyledi. **Beyt**[9]:

Ne kadar perveriş-i ehl-i sedâd olsa dahi
Nesl-i bed-asl[10] Yehûdî'den emânet gelmez

Ma'lûmdur ki Yehûdî'nin hâliş Müslimân'ı, Müslimân'ın hâlisi gibi pek nâdirdir[11]. **[N1 146b]**

Bundan sonra *"Zâde fi't-tunbûr-î nağmeten uhrâ[12*]"* ziyâdesiyle bir beliyye-i 'uzmâ ihdâsına da dil-nihâde olmağla, bi'd-defe'ât huzûr-i İlhânî-i gaflet-beyyinâta 'arz[13] eyledi ki, çün emr-i nübüvvet hâşâ Cengîz[14] Hân'dan bi-tarîkı'l-irs cenâb-ı Hânî'ye müntakıl olup ve bedâhet-i 'akl ve delâlet-i nakl ile ma'lûm ve müsbetdir ki, temhîd-i kavâ'id-i mülk ü milel ve tertîb-i revâbıt-ı dîn ü divel, tîğ-i cihâd vâsıtasıyla teysîr ve irâka-i dimâ birle sûret-pezîr olur. Netekim[15] Peygamber-i 'Arabî *'aleyhi's-salâtü ve's-selâm*** hazretleri, dâ'imâ ashâbını gazâ vü cihâda gümâşte edüp, hattâ bir günde niçe yüz katılı[16] bir hendeke enbâşte eylediler, tâ ki kahran ve kasran serkeşân-ı enâm kılâde-i

---

1 eylemişidi ..... tâhiri N1 : eylemişidi. Amma zâhir-i zâhiri A1 : olmuşdur. Amma zâhiren zâhiri M1
2 eylemek N1 : etmek A1, M1
3 mürettebât-ı N1 : mühimmât-ı A1, M1
4 emrinde N1 : husûsunda A1, M1
5 etdirdi N1 : etdirir idi A1, M1
6 ve A1, M1 : — N1
7 ferr u N1, A1 : ferd-i M1
8 eyâlât N1, A1 : eyâlet M1
9 **Beyt** A1, M1 : — N1
10 Nesl-i bed-asl N1 : Asl-ı bed-nesl A1, M1
11 Ma'lûmdur ki ..... nâdirdir N1 : — A1, M1
12 nağmeten uhrâ M1 : nağmeh N1, A1
* زاد فى الطنبور نغمة اخرى = Tanburda (uygun olmayan) bir başka ses daha eklendi" anlamına gelen Arapça atasözüdür; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-Emsâl,* I,327.
13 dil-nihâde ..... 'arz N1 : ictirâ birle, bi'd-defe'ât huzûr-i İlhânî'ye bu resme 'arz-ı hâ'inâne A1, M1
14 hâşâ Cengîz N1 : Cengîz A1 : Çengîz M1
15 Netekim M1 : Neteki N1, A1
** عليه الصلاة و السلام = Salât ve selâm onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça duâdır.
16 niçe yüz katılı N1, A1 : nice yüz katlı M1

mutâva'atını[1] ta'lîk-ı rakabe-i istislâm eyleye. Bu cihetle hazret-i İlhânî dahi erbâb-ı muvâfakat ve tasdîk haklarında lutf-i fâ'izi derkâr ve ashâb-ı muhâlefet[2] ve tekzîb bârelerinde 'unf-i kābızı[3] izhâr eylemek lâzimedendir, tâ ki rûzgârda bir[4] millet-i müteceddideleri pâydâr ola.

Argūn Hân hem-sûreti olan ol azgun hâ'in-i bed-peymândan[5] bu tesvîlât-ı şeytanet-nişânı[6] dahi kabûl edüp, 'an-asl düşmen-i cân-ı Müslimânân olmağla, aslâ ehl-i İslâm müzâvele-i a'mâl-i Dîvânî'ye takrîb olunmayup, umûr-i memlekete müdâhaleden men' u tecnîb olunmaları bâbında her cânibe ısdâr-ı fermân eyledi. Bir def'a dahi mel'ûnun ilkāsıyla Ka'be-i mu'azzama'yı hâşâ beytü'l-asnâm eylemek dâ'iye-i lâgıyesinde[7] 'azm ü ikdâm eylemişidi.

Hulâsa her gün bir dürlü fesâda bâdî ve her lahza bir gûne cevr ve ihdâs-i mezâlime sebeb-i 'âdî olmağla, nâsı cânından bîzâr, husûsan Ümmet-i Muhammed'e belây-ı siyâh ve mihnet-i cângâh olmağla[8], her bâr dü-şâha-i derd ü âzâra giriftâr eder idi. Tâ ki gayret-i Rabbânî ve ferec-i Rahmânî, cilve-nümây-ı tecellî-gâh-ı **[M1 325]** zuhûr ve 'âlem ve 'âlemiyân, pençe-i tesallutundan tahlîsle sahn-ı cihân meclây-ı sürûr-i nâ-mahsûr oldu.

Sûret-i icmâlîsi budur ki Argūn Hân, 'ârıza-i fesâd-ı[9] tabî'atle nâgehân Tebrîz'de şikeste-mizâc ve muhtâc-ı ilâc olmağla, tebdîl-i hevâ içün Mokān[10] Şehri'ne intikāl ve tedbîr u tîmârâ iştigāl eyledi. Lâkin beyt[11]:

Ez-kazâ eskencebîn[12] *safrâ füzûd*
*Revgan-i bâdâm huşkî mî-nümûd** **[N1 147a]**

tehallüfüyle dem-be-dem za'îf kuvvete mütebeddel ve kuvveti za'fa mütehavvel olmağın, bi'l-cümle erkân-ı devlet ve erbâb-ı dîvân-ı Saltanat[13] re'y ü tasvîbleriyle, sadakāt-ı kesîre ve meberrât-ı vefîre ve tahliye-i mahbûsân ve tecliye-i derd-mendân hasenesine mübâderet olunup, ancak ber-fehvây-ı beyt[14]:

---

1 mutâva'atını N1, A1 : mutâva'atı M1
2 muhâlefet N1 : muhâlif A1 : muhâlife M1
3 kābızı N1, A1 : fâyizî M1
4 bir N1 : bu A1, M1
5 hem-sûreti ..... peymândan N1 : — A1, M1
6 nişânı N1 : 'unvânı A1, M1
7 lâgıyesinde N1 : lâgıyesine A1, M1
8 olmağla N1 : olarak A1, M1
9 fesâd-ı A1, M1 : + ü N1
10 Mokān N1, A1 : Mofan M1
11 beyt M1 : — N1 : **Fârisî** A1
12 eskencebîn N1 : ser-kencebîn A1 : ser kec-bîn M1
* از قضا سر کنجبین صفر افزود * روغن بادام خشکی می نمود = Kader bu ya, kaynatılmış şeker şurubu ve sirkeden yapılan içecek (eskencebîn) safrayı arttırdı; bâdem yağı da kabızlık yaptı" anlamına gelen Farsça bu cümle Mevlânâ'nın Mesnevî'sindendir; bk. meselâ Mevlânâ, Mesnevi ve Şerhi, şerheden Abdülbâki Gölpınarlı, 2. baskı, Ankara 1989, I,51.
13 -ı devlet ..... Saltanat A1, M1 : ve erbâb-ı dîvân N1
14 beyt M1 : — N1, A1

Ve ize'l-meniyyetü enşebet ezfâruhâ
*Elfeyte külle temîmetin[1] lâ tenfa'u**

pençe-i saht-gîr-i merg-i[2] nâ-gürîzden rehâ-yâb ve mülk ü saltanat, hulûl-i mevt ü rihlete[3] hâ'il ü hicâb olmadı. Sa'düddevle mel'ûn, İlhân'm[4] bu hâletinden cümleden efzûn gamnâk ü mahzûn olup, mûy-i âteş-dîde gibi pür-pîç ü[5] tâb ve kânûn-i derd ü elem ü ıztırâbda döne döne kebâb oldu. Bilâhare şifâ' ve 'âfiyetinden[6] me'yûs ve vehâmet-i 'âkıbetine te'essüfle gussa vü nedâmete me'nûs oldu.

Encâm-ı kâr Argūn Hân ser-pençe-i merge giriftâr ve rû-be-râh-ı cânib-i dâru'l-bevâr olup, Yehûd-i merdûd[7] dahi delâlet-i tîğ-i tebâr ile verâsından bi'se'l-karâr semtine tesyâr ve girîbânmı süpürde-i eydî-i zebâniyân-ı nâr eylediler. Mel'ûnun in'idâmıyla 'âleme gûyâ vücûd-i cedîd feyezân ve ebdân-ı aktân-ı memâlike rûh-i revân sereyân eyledi.

Sû'-i karîn[8] husûsan zimâm-ı ümûrü serru'n-nâs olan eşhâs-ı nâ-sipâsa teslîmle, mesâlih-i 'ibâd ü bilâda ta'yîn eylemek ne mertebe vahîm ve taraf-ı Saltanat'a ne derecede müsteclib-i şeyn-i 'azîm ve müstelzim-i nefret-i 'amîm olup, mûcib-i kasr-ı 'ömr ü hayât olduktan başka, ba'de'l-vefât dahi mü'eddî-i[9] zikr-i zemîm olduğu kıssa-i merkūmeden erbâb-ı in'âna 'iyân ve ashâb-ı basîret ü iz'âna[10] nümâyândır.

Hikâye-i mersûme gerçi tavîlü'z-zeyl olup, lâkin hemân mefâd-ı müstefâdı terceme ve mukaddime-i âtiyeye tafî'a nâmiyle takdime kılındı. Bu kıssanın zikr u beyânı sadedinde olduğumuz vak'aya[11] vücûh-i 'adîde ile temhîd olacağı[12] ma'lûm-i ehl-i dâniş ü dîddir.

---

1 *Elfeyte küllü temîmetin* N1, A1 : *Elkayte küllü nemîmetin* M1

* و اذا المنيّة انشبت اظفارها * الفيت كل تميمة لا تنفع = Ölüm pençelerini taktığı zaman, muskaların fayda vermediğini görürsün" anlamındaki Ebû Zu'eyb el-Hüzelî'nin kasîdesinden alınmış bu beytin son kelimesi metinde olduğu gibi *lâ yenfe'u* (لا ينفع) değil, yazdığım gibi *lâ tenfe'u* olmalıdır; bk. meselâ es-Se'âlibî, *Kitâbü'l-İ'câz ve'l-İcâz,* thk. İbrâhîm Sâlih, Dımaşk 1422/2001, s.187.

2 merg-i N1, A1 : mevt-i M1

3 ü rihlete N1 : -i 'âcile A1, M1

4 İlhân'm N1, A1 : İlhânî'nin M1

5 ü N1, A1 : — M1

6 şifâ' ve 'âfiyetinden N1 : şifâ ve 'âfiyetden A1, M1

7 Yehûd-i merdûd N1, A1 : Yehûdî-i merdûdu M1

8 Sû'-i karîn A1, M1 : — N1

9 mûcib-i ..... mü'eddî-i N1 : ba'de-vefâtihî dahi mûcib-i A1, M1

10 erbâb-ı ..... iz'âna N1 : 'iyân ve ehl-i 'ibret ü basîrete A1, M1

11 ve mukaddime-i ..... vak'aya N1 : ve vak'a-i âtiyyü'l-beyâna takdime kılındı. Kıssa-i merkūmenin vak'a-i mezbûreye A1 : -i âti'l-beyâna mukaddime kılındı. Kıssa-i merkūmenin vâki'a-i mezbûreye M1

12 olacağı N1, A1 : olunacağı M1

Husûsan vech-i mezkûr üzere Argūn Hân devrinde Yehûdî[1] tâ'ifesi serbest ve pençe-zen-i mesâlih-i bâlâ vü pest oldukları gibi, 'ahd-i hazret-i Selîm Hânî'de[2] dahi ser-i kârân-ı Devlet, Rûm-i bed-erevum[3] tâ'ifesini dost-kâmî-i[4] [**N1 147b**] mezâkk-ı emânîleri zımnında dahîl-i erkân-ı ratk u fetk-ı memleket edüp, hattâ [**M1 326**] sa'bü'l-menâl olan niçe[5] havâyic ü âmâl, mesfûrların dest-yârî-i tevassutlarıyla sûret-pezîr-i istihsâl olduğu yakīn-kerde-i Muharrir-i makāldir[6]. Ol evânda ter-zebânân-ı zemândan birisi kasîde-i Yehûdiyye-i mezkûre ile yek-müfâd bir kasîde inşâd eyledi ki, sâmi'a-zed-i Muharrir-i nâ-murâd olmuş idi[7] ki matla'ı budur:

Terevvemû terevvemû[8] *yâ enâmü!*
Fe-inne fi'r-Rûmi cemî'a'l-merâmi[*]

Garâ'ib-i ittifâkıyyâtdandır ki mersûm Yehûdî Sa'düddevle'yi şu'arây-ı vaktinden ba'zı münâfıklar kasîdeler ile medh etdikleri gibi, devr-i sâbıkda dahi Rûm tâ'ifesinden Moroz Bey-zâde Boğdân Beyi oldukda, şi'r u şâ'iri ne dimekden gāfil, diyânet ü emânetden hâlî şu'arây-ı zemân gürûhundan birisi mersûmun beyliği tehniyesi zımnında târîhî müştemil bir kasîde nazm ü inşâ ve bin guruş câ'ize istîfâ eylediği, telvîs-i sâmi'a-i Muharrir-i bî-nevâ eylemişdir; *hazelehullâhu Te'âlâ ve kata'a lisânehû fi'l-âhıreti ve'l-ûlâ*[**].

Temhîd-i mukaddime-i hâdise-i hal'

Çün[9] tevârüd-i ahbâr-ı sahîha ile mu'an'an ve tevâtür-âsâr-ı sarîha birle mu'ayyendir[10] ki, ber-fehvây-ı sıhhat-ihtivây-ı *"Ve le-kad âteynâ âle*[11] *İbrâhîme'l-kitâbe ve'l-hikmete ve'n-nübüvvete ve âteynâhum mülken 'azîmâ*[***]"

---

1 Yehûdî M1 : Yehûd N1, A1
2 hazret-i Selîm Hânî'de A1, M1 : sâbıkda N1
3 -i bed-erevum N1, A1 : — M1
4 dost-kâmî-i A1 : dost-kânî-i N1, M1
5 niçe N1 : ekser A1, M1
6 olduğu .....makāldir N1 : olur idi A1, M1
7 eyledi ki ..... idi A1, M1 : eylemişidi N1
8 *Terevvemû terevvemû* N1 : **'Arabî**: *Terummû terummû* A1 : *Terummû terummû* M1
* فان فى الروم جميع المرام * تروّموا تروّموا يا انام = Ey insanlar! Rum olunuz, Rum olunuz! Çünkü her türlü merâm Rumlar'dadır" anlamına gelen bu cümleler Arapça şiirden bir bölümdür.
** خذله الله تعالى و قطع لسانه فى الاخرة و الأولى = Yüce Allah onu rezil rüsvay eylesin ve dünyada ve âhırette onun dilini kessin" anlamına gelen Arapça bir bedduâdır.
9 Garâ'ib-i ittifâkıyyâtdandır ..... Çün N1 : **Âgāz-kerden-i beyan-ı vâkı'a-i merkūme** Ma'lûm ola ki işbu vak'a-i hal'-i Selîm Hânî, bir mâdde-i kübrâ ve dâhiye-i 'uzmâ olmağla, bir mikdâr bast u tatvîle nâ-çâr ve takrîb-i ezhân içün iki temhîd ve bir mukaddime ile tahrîr u beyân sûreti ihtiyâr olundu. Temhîd-i sânî: Çün/Çok A1, M1
10 mu'ayyendir N1 : mübeyyendir A1, M1
11 *âle* N1, A1 : *ilâ* M1
*** و لقد اتينا آل ابراهيم الكتاب و الحكمة و النبوة و اتيناهم مُلْكًا عظيما = İbrahim soyuna Kitab'ı, hikmeti ve peygamberliği verdik ve onlara büyük bir hükümrânlık bahşettik" anlamına

nûr-i gîtî-fîrûz-i Nübüvvet ve pertev-i huceste-bürûz-i sırr-ı[1] Saltanat-ı İbrâhîmü'l-Halîl *'alâ nebiyyinâ ve 'aleyhi salavâtü'l-Meliki'l*[2]*-celîl*[*] hazretlerinin maşrık-ı sulb-i sabâhatlerinden bedîdâr ve ilâ âhırı'l-edvâr ziyâ-bahş-ı kâffe-i[3] aktân ü aktâr olup, *"Ve*[4] *yestahlif min ba'diküm mâ yeşâ'ü kemâ enşe'eküm min zürriyyeti kavmin âharîn*[**]*"* va'd-i mübîni üzere ol hânedân-ı 'âlî, 'ale't-te'âkubi ve't-tevâlî müteselsil ve dâmen-i[5] âhır-zemâna müntehî ve muttasıl olmak murâd-ı hazret-i mürîd-i Bî-çûn ü çerâ ve ma'nî-i[6] lafz-i kün fe-kâne ve maksad-ı aslî-i hudûs ü imkân, Fahru'l-evvelîn ve Hâtemü'l-enbiyâ'i[7] ve'l-mürselîn *'aleyhi's-salâtü [**N1 148a**] fî külli hînin*[***] hazretleri, ferd-i küllî-i[8] âfitâb-âsâ yektâ ve bî-hemtâ matla'-ı sulb-i İsmâ'îl[9] *'aleyhi's-selâm*dan peydâ ve *"Ca'ale fîküm enbiyâ'e ve ca'aleküm mülûken ve âtâküm mâ lem yü'ti ahaden mine'l-'âlemîn*[*4]*"* nass-ı metîni[10] mûcebince sâ'ir rüsül ü enbiyâ'[11] ve bi'l-cümle mülûk-i fermân-fermâ, şecere-i nesl-i İshak *'aleyhi's-selâm* semeresi olduğu âzâde-i şâh-ı şekk ü mirâ[12] olup, ancak vedî'a-i bedî'a-i Nübüvvet Ya'kûb *'aleyhi's-selâm* hânumânına mahsûs ve mensûb ve serîre-i[13] serîr-i saltanat, birâder-i vâlâ-güherleri 'Îs[14] cenâblarının zürriyyet-i derârî-nisâblarından ber-âverde ve meclûb oldu.

---

gelen bu cümleler " فقد اتينا آل ابراهيم الكتاب و الحكمة و اتيناهم ملكا عظيما = Oysa İbrahim soyuna Kitab'ı ve hikmeti verdik ve onlara büyük bir hükümrânlık bahşettik" meâlindeki Kur'ân, en-Nisâ' 4/54. âyetin ikinci yarısında yer alan kısma bazı âyetlerde geçen "nübüvvet" kelimesi ilâve edilmiş şeklidir.

1 sırr-ı N1, A1 : serîr-i M1

2 *salavâtü'l-Meliki'l* N1 : *selâmü'l* A1, M1

* على نبينا و عليه صلوات الملك الجليل = Ulu bir hükümdar olan Allah'ın salâtı peygamberimize ve onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

3 kâffe-i N1 : kâtıbe-i A1, M1

4 Ve N1, A1 : — M1

** و يستخلف من بعدكم ما يشاء كما انشأ كم من ذرية قوم اخرين = Ve sizi başka bir kavmin zürriyetinden yarattığı gibi sizden sonra yerinize dilediği bir kavmi yaratır" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-En'âm 6/133. âyetin ikinci yarısıdır.

5 müteselsil ve dâmen-i A1 : müteselsil ve dâmân-ı N1 : müselsel ve dâmen-i M1

6 mürîd-i ..... ma'nî-i N1, A1 : Bî-çûn [ü] çerâ ve mugnî-i M1

7 aslî-i ..... enbiyâ'i N1, A1 : aslî, hudûs-i imkân-ı Fahru'l-evvelîn, Hâtemü'l-enbiyâ M1

*** عليه الصلوة فى كل حين = Salât her an onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

8 küllî-i N1, A1 : küllî M1

9 İsmâ'îl A1, M1 : İsma'îl N1

*4 و جعل فيكم انبياء و جعلكم ملوكا و اتاكم ما لم يؤت احد من العالمين = Zira O, içinizden peygamberler çıkardı ve sizi hükümdarlar kıldı. Âlemlerde hiçbir kimseye vermediğini size verdi" anlamına gelen bu cümleler Kur'ân, el-Mâ'ide 5/20. âyetin ikinci yarısıdır.

10 metîni N1, A1 : mübîni M1

11 enbiyâ' N1, A1 : enbiyâ M1

12 şekk ü mirâ N1 : mirâ A1 : murâd M1

13 Nübüvvet ..... serîre-i N1 : — A1, M1

14 'Îs N1 : olan 'Aysû (عيصو) A1, M1

Ve ehl-i ensâb ve dânişmendân-ı[1] tevârîh-intisâbların icmâ'[2] u ittifâkları üzere hânedân-ı Hılâfet-bünyân-ı 'Osmânî ve Dûdmân-ı saltanat-iktirân-ı Hâkānî[3] *dâme mü'eyyeden bi't-te'yîdâti's-Sübhânî** 'Îs[4] cenâblarına bulûğ u intihâ ve *"Asluhâ sâbitün ve fer'uhâ fi's-semâ'"*** berg u[5] şâh-ı vasf-ı sıdk-intimâları olan bu şecere-i tayyibetü'l-erûma ve nahle-i kerîmetü'l-cürsûmeye, ol dıraht-ı 'âlî-baht-ı vâlâ, sidretü **[M1 327]** 'l-müntehâ olmuşdur.

Vaktâ ki Merzbûm-i Rûm Ebu'l-mücâhidîn, Ceddü'l-murâbitîn, küşâyende-i ebvâb-ı megāzî merhûm ve mağfûrun leh[6] Ertuğrul Gāzî hazretlerinin kudûm-i meyâmin-lüzûmlarıyla reşk-âver-i behişt-i berîn olup, *"Ve câhidû***"* emr-i şerîfine imtisâl ve îtmâr[7] ve leyl ü nehâr küffâr-ı[8] hâksâr ile kârzâr ve kârlarını zâr edüp, ba'de kazâ'i'n-nahb[9] ferzend-i mükerrem ve halef-i ferhunde-kademleri olan pîş-rev-i sufûf-i megāzî Sultân 'Osmân Gāzî *'aleyhi'r-rahmetü mâ dâme'l-hakīkī ve'l-mecâzî**[4] hazretleri, i'mâl-i şemşîr ve sa'y ü himmet-i kişver-gîrleriyle[10] füshat-seray-ı dünyâyı dîde-i a'dây-ı bed-râya, kör mülhid gibi[11] teng eylediği gibi, tengnây-ı hıtta-i Rûm'u dahi zümre-i ehibbây-ı Hudâ'ya meydân-ı rahmet gibi vâsi'-u-rahb eyledi.

'Âkıbet *"Ecîbû dâ'iyallâhu*[12]**"* da'vetine icâbet ve dâru'l-mülk-i bekāya tevcîh-i licâm-ı 'azîmet eylemekle, nevbet-i Saltanat ü iclâl bi'l-irsi ve'l-istîhâl veled-i emcedleri olan dîbâce-i kitâb-ı şâhî, 'unvân-ı sahîfe-i Pâdişâhî Sultân Orhân *'aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân***[6] hazretlerine intikāl eylemeğin, bâ-'izz ü

---

1 dânişmendân-ı N1 : — A1, M1

2 icmâ' N1 : ıtbâk A1, M1

3 ve Dûdmân-ı ..... Hâkānî A1 : — N1 : + ve dûdmân-ı (دوددمان) saltanat-efzân-ı Hâkānî M1

* دام مؤيدا بالتأييدات الربانى = Rabbânî desteklerle desteklenmiş olarak devâm etsin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

4 mü'eyyeden ..... 'Îs N1 : mü'eyyeden bi't-te'yîdi'r-Rabbânî 'Aysû A1 : mü'ebbeden bi't-te'bîdâti'r-Rabbânî M1

** اصلها ثابت و فرعها في السماء = Kökü (yerde) sabit, dalları gökte" anlamına gelen bu ifâde Kur'ân, İbrâhîm 14/24. âyetin son kısmıdır.

5 u N1 : — A1, M1

6 mağfûrun leh N1, A1 : mağfûr M1

*** و جاهدوا = Cihâd ediniz!" anlamına gelen bu cümle Kur'ân-ı Kerîm'in 7-8 kadar âyetinde geçen bir kısımdır.

7 ve îtmâr N1, A1 : — M1

8 küffâr-ı N1, A1 : düşmen-i M1

9 kazâ'i'n-nahb N1, A1 : kazâ'i'l-cenb M1

*4 عليه الرحمة ما دام الحقيقى و المجازى = Hakîkat ve mecâz devâm ettiği sürece (= dünyanın sonuna kadar) Allah'ın rahmeti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

10 ve sa'y ..... -gîrleriyle N1, A1 : -i vüs' u himmet-i kişver-gîriyle M1

11 gibi N1, A1 : veş M1

12 dahi zümre-i ..... *dâ'iyallâhu* N1 : zümre-i ehibbây-ı/ihyây-ı Hudâ'ya deryây-ı rahmet gibi rahb eyledi. 'Âkıbet *"Ecîbû dâ'iyallâhu/dâ'iy[all]âhu* A1, M1

*5 اجيبوا داعى الله = Allah'ın davetçisine uyun" anlamına gelen Arapça bu cümle, Kur'ân, el-Ahkāf 46/31. âyetin başlarında yer alan ufak bir kısmıdır.

*6 عليه الرحمة و الرضوان = Allah'm rahmeti ve rızâsı onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça duâdır.

sa'âdet erîke-nişîn-i[1] Hılâfet oldular. Çünki vücûd-i selâtîn-i cihân beher zemân ü mekân [**N1 148b**] bâ'is-i tertîb-i mesâlih-i umûr ve 'akl ü devletleri heyûlây-ı sûret-i nizâm-ı cumhûr olmağla, lâ-cerem evâmir u nevâhî-i Pâdişâhî'den 'ibâret olan mevâdd-ı 'izz ü şevket ve 'anâsır-ı ferr u[2] Saltanat, mühim-sâzî-i mülk ü millet ve maslahat-perdâzî-i[3] sipâh u ra'iyyet bâbında makbûl-i nazar-ı[4] fikr u tedbîr olacak sûret-i dil-pezîrde kıyâfet-gîr olmak elzem ve hey'et-i tasvîr u takrîri, pesendîde-i erbâb-ı kalem ü şemşîr olması[5] emr-i ehemmdir. Tâ ki murûr-i edvâr ve kürûr-i a'sâr ile mütemâdî ve behcet ü inbisât-ı kulûb-i ehibbâya bâdî olduğu gibi mûcib-i tekeddür-i havâtır-ı e'âdî ola.

Ve elbette pâdişâhân-ı bahtiyâr ve fermân-revâyân-ı müdün ü emsâr olanlar, maslahat-ı ra'iyyetdârî mülâhazasına makrûn olarak rusûm-i Sipehdârî'yi ruste-i[6] rişte-i inzıbât eylemek, mûcib-i devâm-ı mülk ü Saltanat ve re'âyâ vü askerî ve bedevî[7] vü hazarî tâ'ifelerinin keyfiyyet-i ıhtılât ve ictimâ'larını tahkîk ve hey'et-i şe'â'ir ve evzâ'larını ber-vech-i hakîk[8] tesviye vü tensîk eylemek, müstevcib-i nizâm-ı[9] mühâmm-ı devlet olduğu, rûşenây-ı rû[10]-şinâsân-ı ashâb-ı dürbet[11] ü dirâyetdir.

Ve usûl-i müstemirre ve mevâdd-ı medîde-i mukarreredendir ki, takrîr-i bünyân-ı memleket ve tevsî'-i dâ'ire-i eyâlet, cümle-i ecnâdın, **[M1 328]** husûsan erbâb-ı seyf ü cihâdın ri'âyet-i zabt u rabtları husûsuna merbût u menût ve ol fırkanın[12] ahvâl-i müteferrikası, Serdâr ve Sipehsâlâr nasbı ile[13] mazbût olup, Neteki tahsîl-i teksîr-i mâl ve tevfîr-i esbâb-ı me'âş ve refâh-ı hâl, ri'âyet-i ra'iyyete mevkūf ve ol sınıfın medân-ı kârları istikāmet-ârâ'-i ashâb-ı kalem ü hisâb ile marsûf[14] olagelmişdir.

Bu ma'nâda selâtîn-i pîş-dâdyâna inâme-i sübha-i Saltanat olan[15] Hûşeng Şâh-ı pür-hûş u nebâhetin[16]: *"Lâ Sultâne illâ bi'l-ceyş ve lâ ceyşe*[17] *illâ bi'l-mülki ve lâ mülke illâ bi'r-ricâli ve lâ ricâle illâ bi'l-mâli ve lâ mâle*

1 nişîn-i M1 : ârây-ı N1, A1
2 ferr u N1, A1 : ferd-i M1
3 perdâzî-i N1, A1 : perdâze-i M1
4 nazar-ı N1, A1 : + ve M1
5 olması N1 : olmak A1, M1
6 rüste-i N1, A1 : beste-i A1, M1
7 bedevî N1 : berrî M1
8 hakîk N1, A1 : hakîka M1
9 nizâm-ı N1, A1 : + ve M1
10 rû N1, A1 : reh M1
11 dürbet N1, A1 : reviyyet M1
12 merbût ..... fırkanın A1, M1 : menût ve ol fırkanın nazm-ı N1
13 nasbı ile N1 : nasbiyle A1, M1
14 kârları ..... marsûf N1 : kârları istikāmet-ârâ'-i ashâb-ı kalem ve hisâbla marsûf A1 kârlar istikāmet-ârâ ashâb-ı kalem ve sahâbla mevsûf M1
15 olan N1 : bulunan A1, M1
16 nebâhetin N1, A1 : binâ-heng-i M1
17 ceyşe N1, A1 : mâlün M1

*illâ bi'r-ra'iyyeti ve lâ ra'iyyete illâ bi's-siyâseti** " kelime-i câmi'ası düstûrü'l-'amel-i selâtîn, **mesnevî**[1]:

Nevâhî-i mülk ez-pey-i[2] *bed-sigâl*
*Be-leşker nigeh-dâr ve leşker be-mâl***
Çü dârî tu genc ez-sipâhî dirîğ
*Dirîğ âyedeş dest-bürden be-tîğ****
Hazâ'in-i[3] *tü-râ behr-i leşker bûd*
*Ne ez-behr-i âyîn ü zîver bûd [**N1 149a**]*
Sipâhî ki hûş-dil ne-bâşed zi-şâh
Ne-dâred hudûd-i[4] *velâyet-nigâh!*[*4]

mazmûn-i hikmet-makrûnu, kâr-nâme-i şehân-ı[5] pîşîn olmuşdur.

Binâ-berân selâtîn-i cihân bi'l-cümle tertîb-i erbâb-ı[6] tedbîr u terbiye ve ta'biye-i ashâb-ı şemşîre muhtâc ve rüsûm u şe'â'ir-i mahsûsa ile yek-dîğeri temyîz ü ibâne[7] eylemek, erkân-ı me'âlim-i devletden olduğu, mukaddime-i müsellemetü'l-intâc olmağla, Sultân Orhân hazretleri dahi birâder-i kerâmet-perverleri olan Felâtûn-fıtnat ve Hürmüs-firâset 'Alâ'eddîn Paşa merhûmun[8]

---

* لا سلطانَ الا بالجيش و لا جيشَ الا بالمال و لا ملك الا بالرجال و لا رجالَ الا بالمال و لا مالَ الا بالرعية و لا رعيةَ الا بالسياية = Sultân ancak ordu ile olur; ordu ancak mülkle olur; mülk ancak insanla olur; insan ancak mal ile olur; mal ancak tebea ile olur; tebea ise ancak iyi bir idâre ile olur" anlamına gelen ve çeşitli kişilere atfedilen Arapça bu cümlelerin benzerinin Ezdeşîr'in sözlerinden biri olarak kaydedildiği yer için bk. meselâ es-Se'âlibî, *et-Temsîl ve'l-Muhâzara,* thk. 'Abdulfettâh Muhammed el-Hulv, 2. baskı, Riyâd 1401/1981, I,136.

1 düstûrü'l- ..... mesnevî A1, M1 : düstûr-î 'amel-i selâtîn N1

2 *ez-pey-i* N1, A1 : *-ârâyî* M1

** چو داری تو کنج از سپاهی دریغ * دریغ آیدش دست بردن به تیغ = Pâdişâh hazîneyi askerlerden esirgerse, askerler de kılıca el vurmayı ondan esirgerler" anlamına gelen bu cümle, Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen bir beyittir; bk. Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan,* s.338.

*** نواحیٔ ملك از پی بد سکال * بلشکر نکه دار و لشکر بمال = Düşmanın tecâvüzüne karşı memleketi asker ile, askeri de para ile muhâfaza et!" anlamına gelen bu cümle Sa'dî'nin *Bostân*'ında geçen bir beyittir; bk. Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan,* s.86.

3 *be-tîğ* (به تیغ) * *Hazâ'in-i* N1, A1 : *be-tîğ* (بتیغ) * *Hazân-i* M1

4 *hudûd-i* N1, A1 : *Yâ vedûdü* M1

*4 خزائن ترا بهر لشکر بود * نه از بهر ایین و زیور بود
سپاهی که خوشدل نباشد زشاه * ندارد حدود ولایت نکاه = Senin hazînelerin asker içindir, merasim ve süs için değildir. Padişahından hoşnut olmayan asker, memleketin hududunu muhafaza edemez" anlamına gelen bu cümleler Sa'dî'nin *Bostân*'ında geçen Farsça bir kıtadır; bk. Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan,* s.44.

5 makrûnu ..... şehân-ı N1 : meşhûnu, kâr-nâme-i şâhân/Şâhâne-i A1, M1

6 erbâb-ı N1 : esbâb-ı A1, M1

7 ibâne N1, A1 : inâbe M1

8 perverleri ..... merhûmun N1 : eserleri olan Aristo-fıtnat ve Felâtûn-dirâyet merhûm 'Alâ'eddîn Paşa'nın A1, M1

irşâd ü delâletleriyle vaz'-ı kavânîn-i devlet ve ta'yîn-i resm ü âyîn-i Saltanat edüp, ibtidây-ı emirde Anadolu'da sâkin Etrâk evlâdından yeniçeri ile mu'abber devşirme[1] piyâde asker ihtirâ' ve hazret-i Mûsâ *'alâ nebiyyinâ ve 'aleyhi's-selâm** sünnet-i seniyyeleri üzere[2] on-başı ve yüz-başı ve bin-başı gibi başbuğlar nasbiyle[3] sûret-yâfte-i iltiyâm ü ictimâ' eyledi. Giderek hümûm-i zemâne gibi füzûn u firâvân ve ba'zı harekât-ı[4] şenî'a ve nâ-şâyân ile vükelây-ı devleti dil-gîr ve sekene-i memleketi bîzâr u tenfîr eylediklerine mebnî, min-ba'd sınıf-ı mezbûrdan[5] tahrîri ferâgat ve ehl-i zimmet evlâdından ve ahdâs-i mesbiyyenin[6] erbâb-ı liyâkat ü isti'dâdından tertîb ü tanzîmine mübâderet eylediler. Bu takrîb ol gürûh-i hidâyet-nasîb, ehl-i İslâm'la âmîziş ve zümre-i Muvahhidîn miyânında perveriş bularak, behre-mend-i ni'met-i îmân ve bâ'is-i teksîr-i sevâd-ı İslâmiyân oldukdan sonra, uğur-i dîn-i mübînde selâtîn-i sa'âdet-âyîn ile gazâ vü cihâd ve tîğ-zen-i[7] sa'y ü gayret-i **[M1 329]** bî-dirîğ olarak[8] kahr u tahzîl-i kefere-i[9] bed-nihâd eylediler.

İbtidâ 'acemî ve giderek mu'allem oldukları[10] ve sâ'ir gûne terbiye vü tertîble merkez-i isti'mâle salâhiyyet bulduklarının sûreti, kütüb-i tevârîhde ve kānûn-nâmelerinde[11] mufassalan meşrûhdur, tâ ki Müceddid-i âyîn-i Saltanat ve[12] Müseddid-i kavânîn-i menkabet, Sâhib-kırân-ı bî-akrân Sultân Süleymân Hân *'aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân*** hazretleri, zikr olunan yeniçeri zümresini kırk bin nefere iblâğ **[N1 149b]** ve haklarında enzâr-ı teveccüh ve i'tibâr-ı Mülûkâne'lerini isbâğ edüp, hâlâ beynlerinde lafz-ı bî-ma'nâ mesâbesinde kalmış düstûr-i[13] mu'tenâları olan evzâ'-ı ma'hûde ve esâlîb-i memdûde üzere tarîk-ı 'ilmiyye gibi silsile-bend-i nizâm ve hulâf-ı kānûn, perde-bîrûn etvâr-ı nâ-sâz ve nâ-mevzûndan memnû' ve tahl-i deride gibi gulgule-i hâtır-hırâş ve nâ-matbû'ları gayr-i mesmû' olmak içün ol kavm-i güseste-mehârı, mürsile-peyvend-i katâr-ı nesak u intizâm eylediler.

---

1 devşirme A1, M1 : divşürme N1

* على نبينا و عليه السلام = Allah'ın selâmı peygamberimize ve onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâ cümlesidir.

2 hazret-i ..... üzere N1 : — A1, M1

3 gibi ..... nasbiyle N1 : gibi başbuğlar nasbı ile A1 : başbuğlar nasbı ile M1

4 harekât-ı N1 : evzâ'-ı A1, M1

5 mezbûrdan A1, M1 : merkūmdan N1

6 mesbiyyenin N1, A1 : müseyyebenin M1

7 tîğ-zen-i N1 : i'mâl-i tîğ ve A1, M1

8 bî-dirîğ olarak N1 : bî-dirîğle A1, M1

9 kefere-i N1, A1 : akvâm-ı M1

10 olduklarının M1 : oldukları N1, A1

11 ve kānûn-nâmelerinde N1 : — A1 : ve M1

12 ve A1, M1 : — N1

** عليه الرحمة و الرضوان = Allah'ın rahmeti ve rızâsı onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

13 düstûr-i N1, A1 : düstûran-ı M1

Binâ-ber-ân cûybâr-ı zinde-rûd[1] gibi müselselen revân ve evgād[2] u ahlât makūlesine reh-dâde-i duhûl ü ihtilât olmayarak, ocakları[3] Gāzî Ocağı nâmiyle kalb-i[4] mü'min gibi pâk ve kışlaları mir'ât-i sâf-sıfat şâ'ibe-i[5] gerd-i küdûretden musaffâ ve tâb-nâk olarak, bir zemân ol hâl üzere güzerân eyledi. Ancak selefde esfârın kesret-i vukū'u ve küffâr u füccâr ile harb ü peykârın tezâhüm ü[6] şuyû'u olmağla, nev-be-nev tahrîr-i asker[7] ve tevfîr-i yeniçeri eylemek iktizâ eylediğinden nâşî, Memâlik-i mahrûse'den pey-der-pey serdengeçdi bayrakları küşâd ve tashîh be-dergâh ile resm ü râhları üzere neferâtı müterakkī ve[8] müzdâd olarak, mânend-i havâdis-i dehr-i dâhir gürûhları enbûh ve vâfir ve Memâlik-i Hâkāniyye'de ortasız kerte[9] nâdir kaldı.

Ve[10] gerçi bidâyetlerinden berü gālibâ Ocak ta'bîrinin şerâre-i eser-i hâssıyyeti olmak üzere, vakten-fe-vakten nâ'ire-i sûz-i fitne vü fesâd ve âteş-efruz-i 'utüvv ü 'inâd olmalarıyla, vükelây-ı devleti bîzâr ve sepend-i nâr-ı mihnet ü[11] âzâr eylemekden hâlî olmayup, lâkin ber-vech-i muharrer kesret-i sefer ve iktizây-ı asker sebebiyle anlara mürâca'at mukarrer olup ve ekser me'ârik ve melâhim ve mehâlikde cân-sipârâne erlikler ve fedâyiyâne dilâverlikler ibrâz[12] ve râh-ı dîn ve uğur-i selâtînde merdâne savelât-ı tabûr-şiken ve düşmen-güdâz ederek şemşîr-veş niçe[13] fütûhât-ı dil-keşe mahz-ı âlet ve nûr-i hidâyet-misâl kati vâfir tarîk-i hâne-i küfr[14] ü dalâlin dâru's-selâm-ı İslâm olmasına bâ'is ü 'illet olmaları hasenâtını[15], **[M1 330]** selâtîn-i ma'delet-âyîn-i pîşîn hazerâtı [**N1 150a**] gâh ü bî-gâh mü'eddî-i[16] fesâd ü tebâh olan cünha ve günâhlarına keffârâtdan[17] add eylemeleriyle, dergâh-ı iltifât-ı Şâhâne'lerinden redd ve ocakları cânibine dest-i keff[18] ü tahvîli medd eylemeyüp, igmâz ve semh u lemh-i afv u safh ile kemâ-kân revâtib-i

1 rûd N1, A1 : rû M1
2 evgād N1, A1 : edgāt M1
3 ocakları N1 : — A1, M1
4 kalb-i A1, M1 : dil-i N1
5 şâ'ibe-i M1 : + [Buradaki bilgilerden "müselselen revân ..... küdûretden" kısmı, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 161b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : — N1
6 küffâr-ı ..... ü N1 : küffâr-ı füccâr ile kârzârın tezâhüm-i A1 : düşmen-i füccâr-ı kârzârın tezâhüm-i M1
7 asker M1 : askerî N1, A1
8 neferâtı müterakkī ve A1 : neferâtı N1 : müterakkī ve N1
9 kerte N1, A1 : gezer M1
10 Ve N1 : — A1, M1
11 ü N1, A1 : — M1
12 fedâyiyâne ..... ibrâz N1 : fedâyiyâne/fedâyâne dilâverlikler izhâr A1, M1
13 savelât-ı ..... niçe N1, A1 : savlet-i tabûr-şiken ve düşmen güzâr ederek şemşîr-veş nice M1
14 küfr N1, A1 : zulmet M1
15 hasenâtını N1 , A1 : muhsenâtmı M1
16 mü'eddî-i N1 : mü'eddî-yi A1 : mevâdd-ı M1
17 keffârâtdan N1 : keffâretden A1, M1
18 dest-i keff N1 : eydî-i ref' A1, M1

mukarrereleri ihsânına[1] şâyân ederler idi. Ve hılâf-ı rızây-ı Saltanat bî-edebâne vaz' u hareket ve fitne vü fesâda mücâseretleri[2] vukū'unda gâh isâle-i zülâl-i tedbîr ve gâhî silsile-cünbân-ı fezâhat ü[3] küstâhî olan fürûzîne-i 'utüvv ü 'inâd, ya'nî hâce-i fesâdlarına def'i ve tedrîcî ihâle-i seylâb-ı şemşîr ederek, kânûn-i tuğyânlarını[4] muntafî ve ünûf-i şâmiha-i bagy ü 'isyânlarını ırgāmla şerr u şirâstlerini müntefî[5] eylemekle, sevret-i severânlarını şikest ve sarîr-i kudûr-i hiddet ü galeyânlarını pest ederler idi.

'Ale'd-devâm ol sürbe-i[6] serkeş ve tünd-likâm bu vetîre üzere istihdâm olunup, def'aten sirişk-i dîde gibi iskāt-ı mevki'-i nazar eylemekden igmâz ve mücâzât-ı külliyyeden i'râz olunur idi. Bundan başka selefde sipâh ve silahdâr ocakları dahi lihye-i kesîfe gibi firâvân tâ'ife-i ceng-cûyân olmalarıyla, ma'nevî zümre-i Bektâşiyân'a mukāvim ve mukābil ve lede'l-iktizâ' ashâb-ı ârâ'[7] anları kola alup, üzerlerine teslîtle icrây-ı mezâk ve i'lây-ı livây-ı[8] şerr u şikāk eylemelerine hâciz u hâ'il olacakları melhûz u meczûmları olmağın, ekserî destân-ı fitne vü 'isyâna âgāz ve tehayyülât-ı fâsidelerini kuvveden fi'le ibrâz edemezler idi. Ve[9] ancak bir nesnenin tevehhür ve izdiyâdı tegayyür ve[10] fesâd-ı hâlini mûcib ve ifrât u imtidâdı tuğyân ü dalâleti müstevcib olmak emr-i 'âdî olmağla, ol ocaklar dahi refte refte dîk-i şûrba gibi[11] şûrîde ve zemân zemân zebâne-i şu'le gibi[12] hevây-i tuğyâna ser-keşîde olup, yeniçeri ocağı gibi mazbût ve râbıta-i zâbıtaya hakîmâne merbût olmamalarıyla, erzâl ü evgād ve Terâkime ve Ekrâd makūlesi evbâş-ı mâ-tıraşları, mütevâtir ve hıdemât-ı[13] dîn ü devletden himmet-i ebnây-ı zemân gibi kāsır ve "'Aseli keselini değmez" meselince, menfa'atleri mazarratlarına pâdâş olmadığı[14] zâhir olmağla, [**N1 150b**] vükelây-ı Devlet-i 'aliyye ol fırka-i nâ-marzıyyeden müteneffir olmağın, sitâre-i ma'zûl-vâr[15] iskāt-ı derece-i i'tibâr ve bi't-tedrîc ism-i bî-müsemmâ 'idâdında şümâr eylediler.

---

1 revâtib-i ..... ihsânına N1, A1 : rivâyet-i mukarrereleri ihsâna M1
2 mücâseretleri N1, A1 : mücâseretler M1
3 fezâhat ü N1 : fezây-ı A1, M1
4 tuğyânlarını N1, A1 : tuğyânların M1
5 'isyânlarını ..... müntefî N1, A1 : 'isyânların ırgām ile şerr u şirâstlerini muntafî M1
6 sürbe-i N1, A1 : seriyye-i M1
7 mukāvim ..... ârâ' N1 : mukāvim/mukādim ve mukābil ve lede'l-iktizâ ashâb-ı ârâ A1, M1
8 livây-ı N1, M1 : livâ'-i A1
9 Ve N1 : — A1, M1
10 ve N1, A1 : — M1
11 dîk-i şûrba gibi N1 : mânend-i dîk-i corba A1 : mânend-i dîk-i çorba M1
12 gibi A1, M1 : -âsâ N1
13 olmamalarıyla ..... hidemât-ı N1 : olmadıklarından/olduklarından nâşî, erâzil ü evgād ve enzâl-i sefele-nihâdları, mütevâfir/mütevâtir ve hıdemât-ı/hidmet-i A1, M1
14 zemân ..... olmadığı N1 : zemân/zemâne gibi kemîne ve kāsır ve "'Aseli/'Aselini keselini/keseli değmez" meseli üzere, menfa'atleri mazarratlarına pâdâş olmadığı/olduğu A1, M1
15 ma'zûl-vâr N1, A1 : ma'zûl-i der-i M1

Pes gürûh-enbûh-i[1] Bektâşiyye, vech-i mezkûr üzere gerçi mizâc-ı mu'tedil gibi ihtilât-ı **[M1 331]** ahlât-ı rediyyeden pâkîze-ter bir Ocağ-ı[2] mu'teber olup, lâkin giderek ol merg-zâr-ı nâzik, sebze-i hod-reng-i bî-gâne giyâh-ı sefele vü erzâlle[3] mâl-â-mâl ve ol pîşe-i[4] şîr u peleng, esnâf-ı hanâzîr u şigāl birle ormana şebîh ve hem-hâl olup, ya'nî derûnlarına[5] hılâf-ı kānûn eşhâs u evbâş ve encâs bozundusu ecnâs-ı kallâş u feyyâş makūlesi dahîl[6] ve Devlet-i 'aliyye 'indinde mükerrem olan ol Ocak-ı muhterem, pây-gâh-ı hargele-i sefele vü rezîl oldu. Bundan başka[7] sipâh ve silahdâr ocaklarının dahi üftâde-i nazar-ı devlet ve efgende-i hâviye-i hevân ü mezellet[8] oldukları hasebiyle pîş-gâhlarından ol makūle rakīb ve müzâhim[9] perdâhte ve sâha-i derûn-i dağdağa-nümûnlarından ol gā'ile, zâ'ile vü endâhte olmak keyfiyyeti 'ilâve olarak, *"Halâ biki'l*[10]*-cevvü fe-bîzî v'asfirî**" meselince, miyâneyi At-meydânı gibi hâlî bulmalarıyla, bî-bâk[11] ve lâ-ubâlî *"Menem dîğer nîst***" zemzemesiyle[12] min-ba'd tanîn-endâz-ı sevâmi'-i esâfil ü e'âlî olup, bî-mehâbâ sâz-ı nâ-sâz-ı vaz'-ı küstâhâneyi izdiyâd-ı nagemât-i bî-usûlle hâric ez-perde-i[13] edeb harekâta ictisâr ve bî-vech terakkıyyât ve evrâk-ı esâmeyi bey' u şirâ birle dâhil-i 'idâd-ı emlâk ü[14] 'akārât eylemek gibi cânib-i mîrîye îrâs-ı zarar u[15] hasâr edüp ve'l-hâsıl kā'ide-i muttarideleri hatt-ı Tersâ gibi ma'kûs ve râyet-i 'asabiyyetleri bîd-i[16] mecnûn-âsâ menkûs oldu. Seferlerde ise[17] sergerdelerine itā'atden rû-gerdân ve pîçide-gerden olarak, hark-ı sürâdık-ı inkıyâd ile makām-ı sitîz ü 'inâd ve töre-i[18] fitne vü fesâda âgāz ve

1 gürûh-enbûh-i A1, M1 : gürûh-i N1
2 Ocağ-ı N1 : Ocak-ı A1 : Ocağ (اوجاغ) M1
3 erzâlle N1 : erâzille A1 : erâzil ile M1
4 pişe-i A1, M1 : bîşe-i N1
5 şebîh ..... derûnlarına A1, M1 : hem-hâl olup, ya'nî içlerine N1
6 feyyâş makūlesi dahîl N1, A1 : kabbâş makūlesi dâhil M1
7 Ocak-ı ..... başka N1 : Ocak-ı/Ocağ-ı bihterîn ü muhterem, pây-gâh-ı fırka-i zelîl olup A1, M1
8 mezellet N1 : zillet A1, M1
9 rakīb ve müzâhim A1, M1 : müzâhim ve rakīb N1
10 biki'l N1 : leki'l A1, M1
* خلا بك الجو فبيضى و اصفرى = Meydân senin, ister yumurtla, ister gıdakla [= Kral sensin, istediğini yapabilirsin] anlamına gelen bu cümle meşhûr Arap şâirlerinden Tarafe'nin şiirlerinden bir mısrâdır; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* I,239-240.
11 meselince ..... bî-bâk N1 : meseli üzere, miyâneyi meydân-ı Lahm gibi hâlî bulmalarıyla, bî-pâk A1, M1
** منم ديكر نيست = Ben varım başkası yok (Kendimden başkasını adamdan saymıyorum)" gibi bir anlama gelen Farsça ifâdedir.
12 zemzemesilme N1 : demdemesiyle A1, M1
13 küstâhâneyi ..... perde-i N1 : küstâhâneye izdiyâd-ı nagemâtla hâric ez-makām-ı A1, M1
14 emlâk ü N1 : — A1, M1
15 cânib-i ..... u N1 : beytülmâle îrâs-ı A1, M1
16 râyet-i ..... bîd-i N1, A1 : râyet-idi 'asabiyyetleri beyt-i M1
17 ise N1, A1 : — M1
18 'inâd ve töre-i A1, M1 : 'inâdda velvele-i N1

muhıll-i nâmûs-i Ocak[1] olacak gûnâ-gûn a'mâl-i kabîha ve ef'âl-i fazîha birle menâzım-ı devleti berhem-zede-i ihtilâl ve mebânî-i sahîha-i Saltanat'ı, evzâ'-ı nâkısâne ile ecvef-misâl ser-dâde-i rahnedârî[2] vü i'tilâl eylemek gibi harekât-i mütevâliyât-i kerîhe ibrâz edüp, [**N1 151a**] ma'a mâ fîh ba'zı mertebe üstühân-pâre-i 'atıyye vü ihsân ve sâ'ir gûne tedâbîr-i hasene-i[3] ser-i kârân ile beste-dehân ve ârâm-yâfte-i galeyân[4] olup, teşvîk u igrâ ve istimâlet ü isti'vâ ile dîk-i hamiyyetleri cûşân[5] ve "Gayret-i kazgān ve ocak" deyerek 'alev-i âteş gibi leşker-i küffâr[6] üzere hecme-engîz ve rîzân olmalarıyla, oldukca yararlıklar izhâr ve tekmîl-i nâmûs-i İslâm ve Saltanat'a sa'y ü ibtidâr ederler idi.

Tâ ki bin târîhine kadar bu resme güzer[7] edüp, bi-hikmetihî Te'âlâ **[M1 332]** târîh-i mezbûrdan berü mâye-i 'asabiyyet, cânib-i küffâr-ı[8] bed-tıynete intikāl ve 'ale'l-ittisâl fünûn-i harbiyye istihsâliyle âzmâyiş-i[9] harb ü kıtâle verziş ü iştigāl üzere olup, taraf-ı İslâmiyân'da huzûr-i hazarîye meyl ü i'tinâ bi'l-külliyye hamiyyet-i bedeviyyeti ibtâl ü ilgā[10] eyledi.

Beyân-ı ahvâl-i nâs[11]

Evvelâ mütehayyizân ve 'uzmâ' ve üsve-i[12] âhâd-i nâs olacak ricâl ü a'yân ü küberâ', bi'l-cümle müştehayât-ı nefsâniyye ve müstelezzât-ı[13] cismâniyyeye mütevaggil ü münhemik ve nisvân gibi zîb ü zînete ve seref ü sefâhete mugrem ü mütehâlik olmalarıyla giderek sâ'ir nâsa sirâyet edüp, ekser enâm mânend-i câm-ı ser-furû[14]-bürde-i sahbây-ı safâ ve ezhâr-ı behâr-âsâ rengâ-reng elbise-i fâhire ve âlâyiş ü ârâyiş-i zâhire ile endâm-nümây-ı behcet ü behâ olup, ma'âzallâhi[15] Te'âlâ ahkâm-ı şer'iyye ve sünen-i Mustafaviyye, husûsan mesûbât-ı gazâ vü cihâd sütürde-i sahîfe-i fu'âd[16] ve

---

1 Ocak N1, A1 : Oçak M1
2 rahnedârî N1 : şikestî A1, M1
3 tedâbîr-i hasene-i N1 : tedâbîr-i A1 : tedbîr-i M1
4 galeyân N1 : severân A1, M1
5 ü isti'vâ ..... cûşân N1, A1 : ile dîk-i hamiyyetleri çûşân M1
6 küffâr N1, A1 : düşmen M1
7 güzer N1, A1 : güzâr M1
8 küffâr-ı N1, A1 : a'dây-ı M1
9 âzmâyiş-i N1, A1 : âzmâyişi M1
10 hazarîye ..... ilgā N1 : hazarîye/hâzırîye vulû' u i'tinâ/ignâ bi'l-külliyye hamiyyet-i bedevî-yi ibtâl ü ilgā/ilgā (وا) A1, M1
11 **Beyân-ı ahvâl-i nâs** [Bu kısım muhtemelen burada yer alması düşünülerek kırmızı mürekkeple N1 151a'nın sol kenarına yazılmıştır] N1 : — A1, M1
12 'uzmâ' ve üsve-i N1, A1 : 'uzmâ ve âsûde-i M1
13 küberâ' ..... müstelezzât-ı N1 : küberâ, bi'l-cümle müştebihât-ı nefsâniyye ve müstelezzât-ı/müstenidât-ı A1, M1
14 ser-furû N1, A1 : serber ve M1
15 ma'âzallâhi N1, A1 : ma'âz[all]âhi M1
16 fu'âd N1, A1 : fuvâd M1

"el-Cennetü tahte zılâli's-süyûf"* Hadîsi'nin müfâdı, züdûde-i[1] kulûb-i 'ibâd olmağa başladı.

Ve bir tarafdan *"el-'Ulemâ'u ümenâ'u'r-rusül***"* emânetine mutasarrıf[2] olan zümre-i 'ulemây-ı kirâm dahi ekserî[3] tahsîl-i 'ilm-i şerîfi, vesîle-i kesb-i te'ayyün[4] ve riyâset ve zamîrlerini nahv-i dünyâya sarf ve kelime ve[5] kelâmlarını iktinây-ı merâtib-i[6] 'ulyâya 'atf birle cem'-i hutâm ve celb-i câh u ihtişâm eylemeğe hasr-ı cümle-i tâmme-i[7] himmet eder oldular. İşte asıl menba'-ı şûrâbe-i beliyye bu kazıyyedir. Zîrâ[8] 'âmme-i halkın salâh u fesâdı, kezâlik selâtînin 'adl ü dâdı ve cevr u bî-dâdı, 'ulemâ'[9] cânibinden neş'et eylediği şerh u beyândan müstağnîdir. Husûsan Dâru's-saltanati's-seniyye'de[10] evâ'ili şerîf ve mu'teber ve evâhırı şenî' [**N1 151b**] u bed-ter olan tarîk-ı resmiyye sebebiyle *"el-A'lemü fe'l-a'lemü***"* düstûr-i şer'îsini[11] *"el-Akdemü fe'l-akdemü*[*4]"* resm-i 'örfîsi ilgâ ve mehâdîm ve[12] zâdegân-ı sâde-dilân ve kîsedârân ve boğça-resânân fırka-i ehl-i 'ilm ü[13] dânişverâna sebk u tekaddümle *"Hel yestevi'llezîne ya'lemûne v'ellezîne lâ ya'lemûn*[*5]"* mîzân-ı nass-ı 'adâlet-makrûnundan müsâmaha ederek, gayy[14] ü cehâlet şâyi' u şâmil ve erbâb-ı isti'dâd kûşe-i züll ü havârîde güm-nâm ü hâmil (خامل) kalmağla[15], merâtib-i

---

* الجنة تحت ظلال السيوف = Cennet kılıçların gölgesinin altındadır" anlamına gelen bu cümle el-Buhârî, Cihâd, 22,112,156; Müslim, Cihâd, 2, İmâre 146; Ebû Dâvud, Cihâd, 89; et-Tirmizî, Fezâ'ilü'l-cihâd, 23; Ahmed b. Hanbel, 4/354,396,411'de geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir (bk. Wensinck, IV,79).

1 züdûde-i N1, A1 : zûde-i M1

** العلماء امناء الرسل = Âlimler, peygamberlerin güvenini kazanmış kimselerdir" anlamına gelen bu cümle meşhûr hadîs kitaplarında zikredilmemekle beraber, el-'Ukaylî'nin Hz. Enes'den rivâyet ettiği bir hadîs olarak gösterilmektedir; bk. *Keşfü'l-hafâ,* nr.1838, II,87.

2 "el-'Ulemâ'u ..... mutasarrıf N1 : ümenây-ı enbiyây-ı 'izâm A1, M1

3 ekserî N1, A1 : ekser M1

4 te'ayyün N1, A1 : ta'yîn M1

5 ve N1 : — A1, M1

6 merâtib-i N1, A1 : merneb-i M1

7 eylemeğe ..... tâmme-i N1, A1 : eylemekle hasr-ı cümle-i nâme-i M1

8 şûrâbe-i ..... Zîrâ N1, A1 : şûriyye-i beliyye bu kazıyyedir M1

9 'ulemâ' N1 : 'ulemâ A1, M1

10 s-seniyye'de N1 : l-'aliyye'de A1, M1

*** الاعلم فالاعلم = En iyi bilen en öndedir" anlamına gelen ve İslâmî genel prensiplerden birini ifâde eden Arapça cümledir.

11 sebebiyle ..... şer'îsini N1, A1 : *"el-'Alemü fe'l-'alemü"* düstûr-i şer'îsi M1

*4 الاقدم فالاقدم = Önceliği olanlar öne alınır" anlamına gelen ve İslâmî genel prensiplerden birini ifâde eden Arapça cümledir.

12 mehâdîm ve N1 : — A1 : düstûr-i şer'îsi M1

13 ehl-i 'ilm ü N1 : — A1, M1

*5 هل يستوى الذين يعلمون و الذين لا يعلمون = Hiç bilenlerle bilmeyenler bir olur mu?" anlamma gelen bu cümle Kur'ân, ez-Zümer 39/9. âyetin sonlarına doğru yer alan bir kısmıdır.

14 gayy N1, A1 : gabî M1

15 kalmağla N1 : kalmasıyla A1, M1

'ilmiyyeye refte refte cühelâ' istîlâ ve hakīkī 'ulemâ'[1] olanlar ma'dûd-i sükalâ' olmağın[2], meclislerinden istiskāl, belki Âsitâne-i sa'âdet'den harf-i zâ'id-misâl hazf[3], vücûd-i bihbûdları kusvây-ı âmâl olup, bu cihetlerden[4] zümre-i ehl-i 'ilm ü 'irfân, ser-dâde-i tedennî vü noksân ve ma'îşet husûsunda müsâmaha ve zınnet sebebiyle ekserî ve[5] belki bi'l-külliyye mübtelây-ı zîk-ı **[M1 333]** me'âş ve mahrûm-i dest-mâye-i tegaddî vü inti'âş olmalarıyla, belây-ı fakr-ı hâl ve kayd-ı nefaka-i ehl ü 'iyâl semend-i sa'y ü ikdâma pây-bend ve ta'lîm ve irşâd-ı[6] enâm riştesini 'ukde-i nâ-becâyı terk ü ihmâle rabt u peyvend eylemekle, emr-i ma'rûf cümlesinden olan tergīb-i cihâd ü gazâ ve teşvîk-ı sevâb ü cezâ misillü hıyâr-ı 'amel, mehcûr u mu'attal kaldı.

Ve eğer "'Ulemâ'[7] zümresi, umûr-i hâriciyye[8] tedbîrinden gāfil olmalarıyla, beher hâl çekirdekden yetişmiş mehâdîmin ser-i kârda bulunmaları, dîn ü devlete enfa' u ahrâ olduğuna mebnî, mevki'-i re'y ü tedbîr olan mesânid-i vâlâya anları tasdîr lâzimedendir[9]" deyü i'tirâz olunur ise, cühhâlin dîn ü devlete zerre kadar nef'i olmayacağı ezherdir. Zîrâ dîn ü devlet şerî'atle kā'imdir. Ser-levha-i İslâm olan Sultân-ı enâm hazretleri[10], mîzân-ı şerî'atin iki keffesi olan Kur'ân ve Hadîs'e kavl ü fi'lini tatbîkle hareket eyledikce, devlet ü saltanatı ol makūle cühhâlin re'y ü tedbîrleriyle idâreden müstağnî olduğu tafsîle gayr-i muhtâcdır. Devr-i sâbıkda her biri Eflâtûn-i vakt gibi dakīka-dân-ı dâhiye-i devrân olanların re'y ü tedbîrleri, devlet ü saltanatı[11] ne hâle getürüp ve ne sûrete münkalib eylediği ma'lûmdur.

Umûr-i 'âmme, ehass-ı havâss olan Pâdişâh-ı me'âlî-ihtisâsa menût ve anların harekât ü sekenâtları, şer'-i şerîfe merbûtdur. Ve bir mülkde Pâdişâh bir olur, müte'addid olmaz. Nik ü bed-i ahvâl-i memleketi [**N1 152a**] yarın hazret-i Zü'l-celâl *'azze şânühû* veliyyü'l-emr[12] olandan su'âl eder. *"Küllüküm râ'in ve küllüküm mesû'lün 'an-ra'iyyetihî*"* Hadîs'i sahîhdir. Yoksa[13]

1 cühelâ' ..... 'ulemâ' N1 : cühelâ istîlâ ve hakīkī 'ulemâ A1, M1
2 sükalâ' olmağın N1 : sükalâ olmağla A1, M1
3 hazf N1, A1 : + ve M1
4 cihetlerden N1 : cihetlerle A1 : cihetleriyle M1
5 ve A1, M1 : — N1
6 irşâd-ı N1, A1 : reşâd-ı M1
7 'ulemâ' N1 : 'ulemâ A1, M1
8 hâriciyye N1, A1 : + tedebbür-i M1
9 lâzimedendir N1 : lâzımdır A1, M1
10 Sultân-ı enâm hazretleri N1 : 'ulemâ'-i kirâm hazerâtı A1 : 'ulemây-ı kirâm hazerâtı M1
11 saltanatı N1, A1 : saltanatını M1
12 veliyyü'l-emr N1, A1 : uli'l-emr M1
* كلّكم راع و كلّكم مسؤلٌ عن رعيّته = Hepiniz çobansınız ve hepiniz güttüklerinizden sorumlusunuz" anlamına gelen bu cümle Peygamberimiz'in Buhârî, Cum'a 11, Cenâ'iz 32, İstikrâz 30, Vesâyâ 9, 'Itk 17,19, Nikâh 81,90, Ahkâm 1; Müslim, İmâre 30; Ebû Dâvud, İmâre 1,13; Tirmizî, Cihâd 37; Ahmed b. Hanbel 2/5,54,55,108,111,121'de yer alan bir hadîsidir; bk. Wensinck, II,273.
13 Hadîs'i sahîhdir. Yoksa A1 : Hadîs'i sahîhdir. Yohsa N1 : Hadîs sahîhdir. Yohsa M1

vükelây-ı devlet ta'bîr olunan ve mükâleme nâmiyle mesâlih-i 'ibâda[1] teslît kılınan eşhâsdan su'âl eylemez. Ve: "Ne yapayım[2] bunlar böyle dedi ve böyle re'y eyledi. Ben dahi anlara i'timâd ü muvâfakat eyledim" sözünü Rabbü'l-'izze hazretleri dinlemez. Emânetullah[3] riştesi dest-i selâtîndedir. Ol riştede şerî'atden gayrinin 'alâkası yokdur. Ve[4] kaldı ki 'ulemâ'-i hakîkī olanların umûr-i hâriciyyeden gafletleri i'tirâzına ânifen cevâb verildi. Ve hasbe'l-beşeriyye nâdiren sâdır olan ba'zı bâdirelerinden guzz-ı[5] basar ve igmâz olunmak lâzimedendir. Beher hâl 'ilm ü fazlı cihetine nazar ile ba'zı etvârlarına ta'arruz olunmamak kā'ide-i insâfdandır. Zîrâ Hadîs-i şerîf muktezâsmca bir 'âlim, bin 'âbid câhilden efdal ve 'âlimin nevmi sâ'irin 'ibâdetinden hayırlu ve sevâb cihetiyle ekmeldir. Ser-i kâra **[M1 334]** müstevlî olan niçe[6] câhillerin kûh kûh cünhaları ma'füvv ü mestûr iken, 'alimlerin habbeleri kubbe olmak revâ değildir. Ve[7] bi'l-cümle henûz 'uhdesine hakk-ı üstâd[8] müte'allık olmamış ve pîş-gâh-ı mekteb ü medreseden güzâriş bulmamış, ebced bedeli eb ü cedd ile mübâhî ve sevâd-hân olanları[9] dahi mübtedîlikde müntehî, ekserî ihtiyâcdan berî, pederleri agniyây-ı zemândan[10] belki bi'l-fi'l memleketeyn kadı'askeri olanlara çifte çifte nemâdâr ma'îşetler ve arpalıklar tevcîhiyle esbâb-ı sefâhetlerini[11] iksâr edüp, gûyâ ki ol makūlelere bedel-i hukūk-ı 'ulemâ'[12] olan ma'îşetler ve arpalıklar, eshâm-ı maktû'a-i mahsûsa kabîlinden olmuşidi. Heme-şeb tâ-be-rûz mütâla'a ve te'lîfle[13] çerâğ-ı mâh-ı münîr-âsâ kandîl-efrûz olanlar, sûhte-i âteş-i fakr u fâka[14] ve mûm gibi güdâhte-i lehîb-i[15] ihtiyâc-ı müzeyyebü't-tâka olurlar. Bu mahalde bir nebze sergüzeştimizin siyâk-ı kelâma münâsebet-i tâmmesi olmağla, mücmelen tahrîri[16] vâdîsine imâle-i licâm-ı semend-i kilk-i tîz-kâm kılındı.

---

1 'ibâda N1, A1 : 'ibâd M1
2 Ve "Ne yapayım N1, A1 : Ne yapalım M1
3 'izze ..... Emânetullah N1 : 'izzeti hazretleri dinlemez. Emânetullah/Emânet[ull]ah A1, M1
4 Ve N1, A1 : — M1
5 guzz-i N1, M1 : guss-ı A1
6 niçe N1, A1 : nice M1
7 Ve N1, A1 : — M1
8 üstâd A1, M1 : üstâz N1
9 olanları N1, A1 : olanların M1
10 zemândan N1, A1 : zemân M1
11 sefâhetlerini N1, A1 : sefâhlarını M1
12 'ulemâ' N1 : 'ulemâ A1, M1
13 te'lîfle N1 : te'lîfleri ile A1, M1
14 fâka N1, A1 : vifâka M1
15 lehîb-i N1 : — A1, M1
16 tahrîri [Bu kelime üzeri karalanan "tahlîl-i" kelimesinin üstüne yazılmıştır] A1 : tahlîli N1 tahrîri M1

Nebze ez-evveliyyât-ı Müverrih[1]

Çünki Muharrir-i Hakīr[2], *Burhân-ı Kātı'* nâm kitâb-ı hatîri terceme edüp, Sultân[3] Selîm Hân hazretleri dergâhına 'arz u takdîm eylediğimde, karîn-i pesend ü kabûl olmağla, elbette üç[4] yüz guruşluk bir ma'îşet tevcîh olunmak[5] bâbında bâ-hatt-ı hümâyûn [**N1 152b**] emr u te'kîd buyurmuşlar iken, ol hılâlde kûre-i bagy ü ihtilâl olup, Devlet-i 'aliyye'nin kabza-i tasarrufundan bîrûn olmuş Ruscuk semtinde bir kazâyı "Mukaddemâ arpalık şu'besinden idi" deyerek tuğrâlı emr-i şerîf ile Ser-levha-i 'ulemâ'[6] olan devletlü, ma'îşet nâmiyle bu mastaba-nişîn-i meskenete tahsîs eylediler. Meğer ber-vech-i muharrer ol havâlî Ser-sürbe-i Celâlî olan Tirsinikli[7]-oğlu'nun hükûmet-gâhından olmağla, kadı ve mütesellim ve sâ'ir zâbitler[8] merkūm tarafından mansûb ve 'âmme-i 'avâ'idâtı taraf-ı mezbûra meclûb imiş. Hasbe'l-emr tarafımızdan kazây-ı merkūma nâ'ib irsâline ibtidâr olunmuşiken, mahzâ tuğyândan nâşî a'yân-ı belde olacak şakī, nâ'ibi kazâya dahi takrîb eylemeyüp, mâhiyye sohbeti değil, sohbet-i mu'âmelât-ı nâs içün bir mürâsele dahi iltimâs etmez idi. 'Arabî[9]:

Tevesse'û lî bi-ma'îşetin ve kad
Vecedtühâ ma'îşeten dankâ'

cehl ü 'ilm beyninde tekâbül-i tezâdd[10] olmağla, mahzâ bu desîse, tahkīr u ihânetden nâşî olduğuna giderek tahsîl-ı şu'ûr olundu. Pâye-i[11] serîr-i Saltanat'a 'arz-ı hâl tahrîrine de gurbet ve bî-kesî hâlinden başka, hayâ[12] ve edeb mûy-i hâme-i taleb olmağla, er-Rızku 'alallah **[M1 335]** dergâhından istidrâr[13] ederek evkāt-güzâr olundu; ve *fihi ibretün li-men i'tebere***. Lâkin merhûm-i[14] Cennet-karâr dem-be-dem hakkımızda râtibe-i 'inâyetlerini idrâr

---

1 **Nebze ez-evveliyyât-ı Müverrih** [Bu kısım burada yer alması işaret edilerek kırmızı mürekkeple N1 152a'nın sol kenarına yazılmıştır] N1 : — A1, M1
2 Hakīr N1 : Fakīr A1, M1
3 Sultân N1 : — A1, M1
4 üç A1, M1 : üc N1
5 tevcîh olunmak A1, M1 : verilmek N1
6 şerîf ile ..... 'ulemâ' N1 : şerîfle ser-levha-i 'ulemâ A1, M1
7 Ser-sürbe-i ..... Tirsinikli N1 : Ser-i seriyye-i Celâlî olan Tirsiniklü A1, M1
8 mütesellim ve sâ'ir zâbitler N1, A1 : müsellim ve sâ'ir zâbitleri M1
9 Hasbe'l-emr ..... 'Arabî A1, M1 : — N1
* تـوسّعوا لی بمعیـشة وَ قَدْ * وجدْتها معیـشةً ضنکا = Benim geçimimi genişletin, çünkü ben zorlukla geçiniyorum" anlamına gelen Arapça beyittir.
10 -i tezâdd N1 : — A1, M1
11 Pâye-i N1, A1 : Mâye-i M1
12 bî-kesî ..... hayâ A1 : bî-kesî hâletinden başka, hayâ' N1 : bî-kes hâlinden başka, hayâ M1
13 "alallah ..... istidrâr N1, A1 : 'ala[ll]ah **[M1 335]** dergâhından istid'â M1
** و فیه عبرة لمن اعتبر = Bunda ibret alan için bir ders vardır" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.
14 merhûm-i A1 : — M1

buyurmalarıyla hamden lillâhi[1] Te'âlâ cihet-i ma'îşetlerinden istignâ hâsıl olur idi.

Ancak tevârîhe yazılacak garâ'ibdendir ki, hibâl-i[2] mesâlih-i 'ulemâ[3] süpürde-i keff-i kifâyeti olan müşârun ileyh devletlü bir meclis-i 'azîmde bi'l-münâsebe: "Bizim fulân sarrâf bu gice nakz-ı vuzû içün taşraya[4] hurûc eder iken, nerdübân kademesinden lugazîde-pây olmağla, ayağı şikest olduğunu ihbâr eylediler" deyü nakl-i haber eyledikde: "Ayâ nakz-ı vuzû' ta'bîri âb-efşânlığın[5] vaz'-ı lugavîsi mi, yoksa 'örfîsi mi ola[6]?" deyü Sadrıa'zam-ı vakti ve sâ'ir[7] huzzâr-ı meclisi üftâde-i hufra-i efkâr eylediği, ol esnâda mesmû'-i Muharrir olan menâkıb-ı fezâ'il-âsârdandır[8].

Garîbe-i dîğer: Çend sâl mukaddem Kādî-i Mısır olan bir[9] vücûd-i muhterem kable'l-'azîme, selefi efendiden mehâkim-i Mısır'da hücec-i şer'iyyeye[10] sebt ü tahrîr olunacak imzâ sûretlerinden bir niçe[11] sûret iltimâs eylemekle, ol dahi kalem-zede-i hükkâm olan *"el-Emru kemâ zekere ve mâ sahha 'indî"** 'unvânlarından[12] birkaç suver-i müte'ârife kırâ'et eyledikde, "Bunlar bu diyârların imzâsıdır. Hıtta-i[13] Mısır bilâd-ı 'Arab'dan olmağla, matlûbum 'Arabiyyü'l-'ibâre olan imzâlardır" deyü istinkârı, selef efendiyi hande-i istigrâba nâ-çâr eylemişdir. Sübhânallâhi[14] Te'âlâ selefde Dâru's-saltana olmuş Ümmü'd-dünyâ olan iklîm-i[15] Mısır Mollası cenâbları [**N1 153a**] 'Arabca şöyle[16] dursun, Türkce'ye dahi âgâh olmadığı bî-iştibâh oldu. [Mısrâ]'[17]:

---

1 hamden lillâhi A1 : hamid[all]âhu M1
2 garâ'ibdendir ki, hibâl-i A1 : garâ'ibdir ki, hib[âl]-i M1
3 Lâkin ..... 'ulemâ [Burada yer alan bilgilerden "Lâkin ..... Ancak" kısmı, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek A1 164b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1, M1 : tevârîhe yazılacak garâ'ibdendir ki, hibâl-i mesâlih-i 'ulemâ' N1
4 taşraya N1 : taşra A1, M1
5 eyledikde ..... efşânlığın N1 : eylemekle: "Ayâ nakz-ı/naks-ı vuzû âb-efşânlığın/feşânlığın A1, M1
6 yoksa 'örfîsi mi ola A1 : yohsa 'örfîsi mi ola N1 : yohsa 'örfîsi mi M1
7 sâ'ir N1 : — A1, M1
8 âsârdandır N1 : eserdendir A1, M1
9 mukaddem ..... bir N1 : zımnında Kādî-i Mısır olan bir/— A1, M1
10 şer'iyyeye A1 : şer'iyyelere N1 : şer'iyyede M1
11 niçe N1, A1 : nice M1
* الامر كما ذكر و ما صح عندى = Durum anlatıldığı gibidir ve bana göre doğru olan şeye gelince" anlamına gelen Arapça ifâdelerdir.
12 'unvânlarından M1 : 'unvânlarında N1, A1
13 Hıtta-i N1 : — A1, M1
14 Sübhânallâhi N1, A1 : Sübhân[all]âhi M1
15 iklîm-i N1 : — A1, M1
16 şöyle A1, M1 : — N1
17 [Mısrâ]' [Bundan önce yazılmış olan "*'Arabî: Eddü'l-emânâti ilâ ehlihâ * Nassun 'alâ zâlike min ehlihâ*" kelimelerin üzeri çizilmiştir] A1 : — N1, M1

Suhan dânem velî nâ-guften evlâst![1]*

Bu makūleler işte gitdikce İmâm-ı a'zam mesnedi olan makām-ı[2] Fetvâ'ya ve İmâmeyn merkezi olan Kādiyyü'l-kudât mahfiline geçüp, icrây-ı ahkâm-ı şer'iyye ve tedbîr-i umûr-i dîn ü Devlet-i 'aliyye edecekdir.

Ve garâ'ib-i menâkıbdan biri dahi budur ki, zemânını idrâk eyledigimiz kuzât-ı[3] asâkirden birinin huzûrunda bir kimse bir[4] Halebiyyü'l-asl âdemden hukūka müte'allık mutâlebe eylemekle, müdde'iyyun[5] 'aleyh asl-ı mâddeyi ikrâr ve: "Bu mâdde[6] Haleb'de Sâlihiyye Mahkemesi'nde kat' u ibrâ[7] olundu" deyerek mahkeme-i merkūmede muharrer ve mumzâ bir kıt'a ibrâyı mutazammm 'Arabiyyü'l-'ibâre hüccet izhâr ve kırâ'et içün Vekāyi'î Efendi'ye verüp, ol dahi kırâ'ete âgāz eyledi. Efendi cenâbları hüccetin 'Arabî olduğunu bildikde, hemân pür-çîn-i[8] cebîn 'unf u gazab olup, müdde'iyyun 'aleyhe[9]: "Behey nâdân bu memleketde 'Arabca hüccet yürümez[10]. Türkce'sinden var ise getür, görelim" deyü zecr u âzâr eylemekle, bu kıssayı[11] işidenler: *"Vâ gurbete'l-İslâm!"*** nüdbesiyle[12] velvele-sâz-ı künbed-i çarh-ı neyl-fâm[13] oldular.

Kaldı ki bu mertebelerde cehlin şuyû'u olmağla, selâtîn-i İslâm hazerâtı muhâfaza-i dîn ü devlet içün cüll-i teharrî vü himmetlerini sarf ile hiç[14] olmaz ise makām-ı Fetvâ'ya ve iki sadâret-i 'ilmiyyeye ehl-i 'ilm olanları tahsîs buyuralar. Zîrâ 'avâmm-ı nâs öteden berü Müfti'l-enâm haklarında "Dînimizin direği" ta'bîriyle akvâllerine i'tibâr u inkıyâd[15] ederler. Kezâlik sadreyn dahi 'ulemâdan olıcak, şerî'ate takviyet sebebiyle taraf-ı Saltanat'ı te'yîdden hâlî olmazlar. Ve[16] 'avâmm-ı nâs ancak bunlar ile iskât olunur. Bunlar 'ulemâdan

---

1 *Sühan-dânem ..... evlâst* A1, M1 : — N1

* سخن دانم ولی ناگفتن اولیست = Söz söylemeyi bilirim, fakat susmak daha uygundur" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.

2 makām-ı N1, A1 : — M1

3 kuzât-ı N1, A1 : kazâ M1

4 bir N1, A1 : — M1

5 müdde'iyyun N1 : müdde'un A1, M1

6 mâdde N1 : bâbda A1, M1

7 ibrâ N1, M1 : îrâd A1

8 pür-çîn-i N1, A1 : + ve M1

9 müdde'iyyun 'aleyhe N1 : müdde'un 'aleyh A1 : müdde'un 'aleyhe M1

10 yürümez N1, A1 : yürümez (يوريمز) M1

11 kıssayı N1 : kazıyyeyi A1, M1

** وا غربة الاسلام = Vay İslâm'ın bu garip hâline!" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

12 nüdbesiyle N1, A1 : nidâsıyle M1

13 neyl-fâm N1, A1 : neyl-gām M1

14 hiç N1 : hic A1, M1

15 u inkıyâd N1, A1 : — M1

16 Ve N1, A1 : — M1

olunca pâdişâhân-ı[1] zemân râhat olur. Tevârîh-i sâlife-i 'Osmâniyye'nin mecmû'unda mastûr olduğu üzere bunların ne gûne işe yaradıkları ma'lûmdur.

'Ulemâ' kısmı her[2] ne kadar mürtekib olsa da yine[3] hatây-ı fâhişde bulunmaz; bulunan olur ise de pek ender-i nevâdirdir[4]. Ve eğer su'âl olunursa ki, selefde taraf-ı Saltanat'a müte'allık nice havâdis oldu ki, anda[5] müftî ve kadı'askerler hamîr-i fatîr idi. Ana cevâbımız budur ki, ol havâdisin niçesini şerî'at îcâb edüp ve niçesi[6] dahi sadr-ı vaktin ve sâ'ir vükelânın tegallüb ü tehakkümlerinden nâşî, makhûr ve muhakkarlıklarından[7] neş'et eylemişdir; tevârîh mütâla'a edenlere ma'lûmdur [**N1 153b**] Ve eğer Seyyid Feyzullah Efendi kazıyyesiyle* i'tirâz olunursa[8] anın cevâbı budur ki, taraf-ı Saltanat'dan teşrîk[9] derecesinde terhîs u tesyîb olunmağla, havsala-i tehammülden hâric muhıll-i nizâm olan sûretler[10] zuhûruna sebeb oldu.

ez-Zulmü min şiyemi'n-nüfûsi fe-in tecid
*Zâ-'iffetin fe-li-'illetin lâ-tazlimü***

mısdâkınca[11] insâna ol denlü ruhsat ve meydân vermek bir vechile câ'iz değildir. Zîrâ nefs-i habîse[12], mâni'-u müzâhimden âzâde ve esbâb-ı hevâ ve müşteheyâtı âmâde buldukda, meslûbu'l-ihtiyâr olur, meğer 'ısmet ve tevfîk-ı Rabbânî hâ'il ola. Bu cihetden her ne kadar 'âlim ve 'âmil[13] ise de hadd ü endâzeden bîrûn ruhsata makrûn olmayup, cânib-i Saltanat'dan dâ'imâ beyne'l-havfi ve'r-recâ olalar.

---

1 pâdişâhân-ı M1 : pâdişâh-ı N1, A1
2 'Ulemâ' kısmı her N1 : 'Ulemâ kısmı A1, M1
3 yine A1, M1 : — N1
4 bulunan ..... nevâdirdir A1, M1 : — N1
5 nice ..... anda M1 : niçe havâdis oldu ki N1, A1
6 niçesini ..... niçesi N1, A1 : nicesini şerî'at îcâb edüp ve nicesi M1
7 muhakkarlıklarından N1 : muhakkarlığmdan A1, M1
* Metnimizde söz konusu edilen, tarihlere Edirne Vak'ası veya Feyzullah Efendi Vak'ası adıyla geçen isyân hâdisesinden sonra görevinden alınıp katledilen Osmanlı Şeyhulislâmı Feyzullah Efendi (ö.1115/1703) olmalıdır; bk. meselâ Mehmet Serhan Tayşi, "Feyzullah Efendi, Seyyid", *DİA,* İstanbul 1995; XII,527-528.
8 Feyzullah ..... olunursa A1 : Feyzullah Efendi kıssası ile i'tirâz olunursa N1 : Feyz[ull]ah Efendi kazıyyesi ile i'tirâz olunur ise M1
9 teşrîk N1, A1 : tesrîk M1
10 sûretler N1 : sûretin A1, M1
** الظلمُ منْ شيم النفوس فان تَجِد * ذا عفة فلعلة لا تَظْلم = Haksızlık yapmak nefislerin özelliklerindendir. Sen eğer iffetli birini bulduysan, haksızlık yapmaması özel bir sebeptendir" anlamına gelen Arapça bu cümle el-Mütenebbî'nin şiirlerindendir; bk. meselâ el-Kalkaşandî, *Subhu'l-A'şâ,* thk. Yûsuf 'Ali Tavîl, Kâhire 1331/1913, II,188.
11 ez-Zulmü ..... mısdâkınca N1 : — A1, M1
12 habîse N1, A1 : habîs M1
13 'âmil N1 , A1 : 'âkıl M1

Kezâlik zikri sadedinde olduğumuz hal‘ mâddesinde “Müftî-i vakt olan Şerîf-zâde ‘Atâ’ullah Efendi ve kadı‘askerler tesbît[1] eyleseler idi, hal‘ mâddesi zuhûra gelmez idi” deyü i‘tirâz olunur ise[2], ba‘de't-teslîm ana dahi cevâb verilür ki, evvelâ müşârun ileyh[3] ‘Atâ’ullah Efendi'nin bu Hakīr'e muhâsede-i ‘ilmiyye cihetiyle kemâl-i bugz-ı derûnîsi olduğuna mebnî, evvelen ve âhıren hakkımda ne gûne dûn mu‘âmele eylediği, husûsan zemân-ı Meşîhat'inde perîşânî-i **[M1 337]** hâlim bi'l-vâsıta kendüsüne ‘arz u beyân birle, medâr-ı me‘âş olacak bir ma‘îşet istid‘â olundukda, ne resme ye’s ü tekdîri mutazammın mukābele kıldığı, cümle-i mu‘âsırîne ma‘lûm[4], bu cihetle kat‘â tarafında sûret-i[5] iltiyâm ma‘dûmdur. Kaldı ki cevâb-ı sıdk u savâb budur ki, Müftî-i müşârun ileyh[6] hîn-i nasbından ol güne gelince kadar müstevlî-i[7] devlet olan yâdigârlardan bir derecede mühân u muhakkar idi ki, ‘ale't-tahkīk ‘indlerinde mahalle imâmı kadar[8] vak‘ u haysiyyeti yoğidi. Umûr-i devletden bir emr-i nâçîzi dahi ihbâr eylemezler idi. Hattâ ol emri züvvârından tahkīk u istimâ‘ eder idi. Ma‘a-zâlik fekat taraf-ı Saltanat'ın kendüsüne teveccüh ü mahabbeti olduğundan nâşî, cânib-i Saltanat'a ‘alâkadâr idi. Vaktâ ki Meydân-ı Lahm'de eşkıyânın metâlibi temâm oldukda, in-şâ’allâhu[9] Te‘âlâ tafsîli der-‘uhde-i kilk-i râst-edâ olduğu üzere. Enderûn [**N1 154a**] u Bîrûn taraflarından[10] bi'l-ittifâk haberler vârid ve ‘umûmen hal‘ mâddesinde müttehid oldukları müte‘ayyen olmuşiken, hal‘ husûsuna evvel emirde[11] rızâ-dâde olmayup: “Pâdişâhımız her ne matlûb olunduysa müsâ‘ade buyurdular. Gerekdir ki taraf-ı Saltanat'a dokunmayasız” ta‘bîriyle ol bâbda tesebbüt eylemişiken, bu[12] vak‘a güzerânından sonra: “Cânib-i Saltanat'a emniyyet mutasavver midir?” deyü zihni ihlâl ve tahvîf ve bir tarafdan dahi eşirrâyı[13] teslît birle üftâde-i dâm-ı merâm eylediler. Asıl mebhasimiz olan müdde‘âmız vefkınca, işte ‘Atâ’ullah[14] Efendi'nin ehl-i ‘ilm olduğu hasebiyle, bulunan ‘ulemâ’[15] başına müctemi‘ ve erâzil tâ’ifesi selefde olduğu minvâl üzere

1 ‘Atâ’ullah ….. tesbît A1 : ‘Atâ’ullah Efendi ve kadı‘askerler tesebbüt N1 : ‘Atâ’[ull]ah Efendi ve kadı‘askerler tesbîb M1
2 olunur ise N1 : olunursa A1, M1
3 müşârun ileyh A1 : merkūm N1, M1
4 mukābele ….. ma‘lûm N1 : muâ‘mele kılındığı, cümle-i mu‘âsıra ma‘lûm —/ve A1, M1
5 tarafında sûret-i A1 : tarafeynde şâ’ibe-i N1 : tarafeynde sûret-i M1
6 müşârun ileyh A1, M1 : merkūm N1
7 müstevlî-i N1 : müstevliyân-ı A1, M1
8 kadar N1, A1 : + kadr u M1
9 in-şâ’allâhu N1, A1 : in-şâ’[all]âhu M1
10 u Bîrûn taraflarından N1 : u Bîrûn taraflularından A1 : taraflularından M1
11 emirde A1, M1 : emirden N1
12 tesebbüt eylemişiken, bu N1 : tesbîs eylemişiken ve A1 : tesebbüt eylemişiken M1
13 eşirrâyı N1, A1 : işrâbı M1
14 ‘Atâ’ullah N1, A1 : ‘Atâ’[ull]ah M1
15 hasebiyle ….. ‘ulemâ’ N1 : sebebiyle, bulunan ‘ulemâ A1, M1

yağmâ vü gāret[1] ve sâ'ir gûne fezâhata müteheyyi'[2] iken, hak budur ki Müftî-i müşârun ileyhin[3] zecr u men'i sebebiyle, ol makūle şerr u şûr ve fesâddan mürtedi' oldular. Eğer makām-ı Fetvâ'da bir câhil Müftî bulunsa, ol câhil[4] kadı'askerler, husûsan ümmü'l-fesâd olan[5] İstanbul Kadısı igrâ vü tahrîkiyle hem kazıyye-i[6] hal' zuhûr ve hem Patrona ve Muslî vak'alarıyla Dâru's-saltana cûşiş-geh-i şerr u şûr olur idi.

Pes hemîşe makām-ı Fetvâ ve sadâretlerde[7] ehl-i 'ilm bulunmak, min ciheti'ş-şer'i ve'l-'akl vâcib ve taraf-ı Saltanat'a dînî ve dünyevî râhat ü âsâyişi müstevcibdir. Lâkin mezkûr Feyzullah Efendi gibi, mutlak ve müseyyeb kılmmayup[8], taraf-ı Saltanat'dan havsalası mikdâr teveccüh ü iltifata sezâvâr ve rakabesine tahmîl-i vebâl **[M1 338]** ederek, serâ'ir ve şu'ûnât-ı ahvâl-i memâlik kendisinden[9] her bâr istifsâr olunmak muvâfık-ı hikmet zann olunur. Hulâsa-i hıtâb[10]:

Ehl-i 'ilm etmez hatâ *v'allâhu a'lem bi's-savâb**[11]

*Eddü'l-emânâti ilâ ehlihâ, nassun 'alâ zâlike min ehlihâ***; *mâ be-kıssa-i hod*[12] *bâz-âyîm****.

Çün zümre-i 'ulemânın dahi ahvâli[13] minvâl-i meşrûh üzere olup, meşâyih-ı hânkāh ve sûretâ sâlikân-ı meslek-i et-turuku ilallah[14] olanların dahi

---

1 gāret N1, A1 : gārât M1
2 müteheyyi' N1, A1 : müttehî M1
3 müşârun ileyhin A1, M1 : merkūmun N1
4 Müftî bulunsa, ol câhil N1 : bulunsa, ol echel A1, M1
5 olan A1, M1 : — N1
6 kazıyye-i N1 : kıssa-i A1, M1
7 sadâretlerde N1, A1 : sadâretlere M1
8 mezkûr ..... kılmmayup N1 : müşârun ileyh Feyzullah Efendi gibi, mutlak ve müseyyib kılmmayup A1 : müşârun ileyh Feyz[ull]ah Efendi gibi, mutlak ve müsebbib kılınmak M1
9 kendisinden N1 : kendüsünden A1, M1
10 hıtâb N1 : + [mısrâ]' A1, M1
* و الله اعلم بالصواب = Allah doğrusunu en iyi bilir" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.
11 v'allâhu ..... bi's-savâb N1 : + **'Arabî** A1 : 'Arabî M1
** ادوا الامانات من اهلها نص على ذلك من اهلها = Bu konuda ehlinden bir delîl olarak emânetleri ehli olanlara veriniz" anlamına gelen Arapça bu cümlenin "emânetleri ehli olanlara veriniz" kısmı Kütüb-i Sitte dışındaki hadîs kitaplarında yer alan bir hadîs olarak görünüyor; bk. meselâ Ahmed b. 'Ali b. el-Müsennâ Ebû Ya'lâ el-Mavsılî et-Temîmî, *Müsnedü Ebî Ya'lâ,* Dımaşk 1404/1984, VII,240. Aynı kısım Kur'ân-ı Kerîm, en-Nisâ', 4/58. âyetin baş kısımlarında yer alan "*En tü'eddü'l-emânâti ilâ ehlihâ* = ان تؤدوا الامانات الى اهلها = Emânetleri ehli olanlara veriniz" kısmından mülhem olarak söylenmiş gibi de gözüküyor.
12 hod A1, M1 : — N1
*** ما بقصه خود باز آييم = Tekrar kendi hikâyemize dönüyoruz" anlamına gelen Farsça bir ifâdedir.
13 ahvâli M1 : ahvâlleri ber- N1 : ahvâlleri A1
14 ilallah N1, A1 : ila[ll]ah M1

ekserî halka-i zikri şebeke-i[1] şikâr ve erba'înleri hamsîn ve sittîn celbine vesîle vü medâr edüp, âhâd-i nâs ise 'ulemâ'[2] ve meşâyih ve ricâl ü kibârın bu resme lâ-ubâliyâne harekât ü sekenâtlarını müşâhede ve ihsâs ile [**N1 154b**] tagyîr-i 'akā'id[3] mertebesinde tahvîl-i sîret ve tebdîl-i sûret eylediler.

Ve tâ'ife-i askerî ve[4] husûsan zümre-i yeniçeri pîş-ezîn pây-mâl-i kalem-i bast u tebyîn olduğu üzere ihtilât-ı ahlât ile[5] güseste-târ-ı inzıbât olmağla, sâ'ir efrâd-ı nâs gibi anlar da tereffüh ü âsâyişe meş'ûf ve fünûn-i harbiyyede terk-i meşk u mümârese ile tavr-ı betâlete[6] me'lûf olup, Meydân-ı Lahm fezây-ı ta'lîm iken, bedbahtların 'arsa-i ikbâli gibi hâlî ve nefslerini *"İnnallâhe*[7] *lâ-yuhibbü'l-bettâlîn**" bâdiyesinde câlî[8] eylediler. Beyt[9]:

Dirîgā ki ân cây-ı şîr u peleng

*Şude herze-gâh-ı seg-i gürk-leng***

Ve'l-hâsıl[10] resm ü reviş-i dîrînleri 'âtıl olup ve garaz-ı aslî-i vaz'-ı ocaklarını aslâ tezekkür ve muttasıl cânib-i[11] beytülmâlden mevâcib nâmiyle istîfây-ı revâtib husûsuna cihet-i[12] istihkâklarını hergiz tefekkür eylemeyüp, küfrân-ı ni'metle mütekebbirâne sûret ve mütehakkimâne tavr u[13] hareket birle, her kıst vakti tekarrubünde defterdârları[14] üftâde-i hılâb-ı ıztırâb ve terk-i hûrd u hâb ile[15], efşürde-i mengene-i mihnet ü inkılâb edüp, seferlerde ise inkıyâd-ı[16] zâbitân ve mutâva'at-i serân ve sipehsâlârân makūlesi 'âmme-i ehl-i İslâm'a ve[17] hâssaten kā'ide ve iddi'âları üzere ol zümre-i hod-kâma umûr-i

---

1 şebeke-i N1, A1 : şebîke-i M1

2 'ulemâ' N1 : 'ulemâ A1 : şebîke-i M1

3 'akā'id A1 : 'akāyid N1, M1

4 ve N1, M1 : — A1

5 olduğu ..... ile N1 : olunduğu üzere ihtilât-ı ahlâtla A1, M1

6 da tereffüh ..... betâlete N1 : dahi tereffüh ü âsâyişe meş'ûf/meşgūf ve fünûn-i harbiyyede terk-i mümârese vü azmâyişle etvâr-ı betâlete mütevaggil ü A1, M1

7 İnnallâhe N1, A1 : İnn[all]âhe M1

* ان الله لا يحب البطالين = Muhakkak ki Allah tembelleri sevmez" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

8 câlî N1, A1 : hâlî M1

9 Beyt M1 : — N1 : **Fârisî** A1

** دريغا كه ان جاى شير و پلنك * شده هرزه كاه سك كرك لنك = Yazıklar olsun ki o, arslan ve kaplanın yerine topal bir kurt köpeğinin maskarası oldu" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

10 gürk-i leng Ve'l-hâsıl N1 : ve gürk ü leng el-Hâsıl A1 : gürk ü leng el-Hâsıl M1

11 muttasıl cânib-i N1 : 'ale'l-ittisâl A1, M1

12 cihet-i N1 : vech-i A1, M1

13 mütekebbirâne ..... u A1, M1 : mütegallibâne sûret ve mütehakkimâne N1

14 tekarrubünde defterdârları N1 : tekarrubünde müstevfiyâm A1 : tekārübünde müstevfiyânı M1

15 hâb ile N1 : hâbla A1, M1

16 edüp ..... inkıyâd-ı N1 : seferlerde ise inkıyâd-ı A1 : seferlerde ise inkıyâd ve M1

17 ve N1 : — A1, M1

vâcibeden iken, aslâ murâ'ât etmeyüp ve[1] ednâ behâne ile galeyân ve i'lây-ı livây-ı serkeşî vü tuğyân ederek, erkân[2] ve ser'askerânı 'âciz ve dermânde ederler idi. Ve ba'zan cüz'î vesîle ile defterdâr ve zâbit ve serdârları üzere hücûm ve katl ü infâr[3] misillü fitneler ihdâsiyle nîrû-yi[4] bâzû-yi İslâm'a vehn ü fütûr îrâs edüp, Ordu-yi hümâyûn'un[5] perîşânlığına bâdî olurlar idi. Ve ekserî bî-şurû'-i kıtâl, yâhûd bidâyet-i ceng ü cidâlde firâr 'ani'z-zahf[6] seyyi'esini **[M1 339]** irtikâbla Devlet-i 'aliyye'nin bu kadar genc ü rencini hebâ vü heder edegeldikleri, cümle 'indinde mukarrerdir.

Ve bi'l-cümle 'ale'l-ıtlâk cânib-i İslâmiyân'da sûret-i kadîme-i kavîme, hey'et-i zemîme-i remîmeye[7] mütebeddel ve besâlet-i bedeviyyet; kesâlet-i hazariyyete ve râh-ı dîn ü devletde tehammül ü irtikâbı ferîza-i zimmet olan 'usret ü 'anâ, 'işret ü gınâya ve emânet, hıyânete ve metânet, cebânete ve tîğ u teber, [**N1 155a**] gamze ve[8] ebrûy-i dilbere ve irâka-i dimâ'-i küffâr[9], isâle-i sahbây-ı hoş-güvâra ve çekâ-çek-i[10] tîr u kemân, terelellây-ı hânendegâna ve sadây-ı top u tüfeng, nevây-ı mutribân-ı hoş-âhenge ve mesûbât-ı gazâ vü cihâd, meclûbât-ı bâd-ı hevâ ve îrâda[11] mütehavvel olup, ahkâm-ı şerî'at-ı garrâ, bâz-mânde-i 'amel ü icrâ ve şe'â'ir-i millet-i beyzâ mehcûr u mu'attal derecesine resâ olmağla, ehl-i İslâm'ın bu resme mübtelâ oldukları betâlet-i hâl ve yüz yirmi târîhinden[◊] sonraca ise İbrâhîm Paşa tasnî'iyle Devlet-i 'aliyye'nin ber-vech-i[12] iltizâm-ı mâ-lâ-yelzem cihetiyle[13] müddet-i medîde 'Acem Ülkesi'yle[14] kâr-bend-i iştigâl olduğundan nâşî, gâ'ile-i şarkıyye, meşgale-i şimâliyye ve garbiyyeyi pes-mânde-i terk ü ihmâl eylemekle, der-kemîn-i husûmet ü[15] kîn olan a'dây-ı dîn ve gürûh-ı müşrikîn bu fürceleri fursat ve bu ruhsatları ganîmet ittihâz eylemeleriyle, bi'l-cümle tertîb ü ta'lîm-i asker ve techîz ü tanzîm-i edevât-ı ceng ü sefer eyleyüp, mede'l-eyyâm bünyân-ı devletlerine takviyet ü istihkâm ve esbâb-ı harb u hısâmlarını fevka'l-merâm

---

1 ve A1, M1 : — N1
2 erkân N1 : serdâr A1, M1
3 infâr N1, A1 : ilgā M1
4 nîrû-yi A1, M1 : — N1
5 Ordu-yi hümâyûn'un A1, M1 : ordunun N1
6 'ani'z-zahf N1, A1 : 'ani'z-zahf (عن الرحف) M1
7 hey'et-i zemîme-i remîmeye A1 : hey'et-i zemîmeye N1 : hey'et-i zemîme-i zemîmeye M1
8 teber, gamze ve N1, A1 : tîr, gamze M1
9 küffâr N1, A1 : a'dây-ı bed-mişvâr M1
10 çekâ-çek-i N1, A1 : çekâ-cek-i M1
11 gazâ vü ..... îrâda A1, M1 : cihâd ü gazâ, meclûbât-ı bâd-ı hevâya N1
◊ 1120 = 1708-1709.
12 ber-vech-i N1 : — A1, M1
13 cihetiyle A1, M1 : — N1
14 Ülkesi'yle N1 : Ülkasi'yle A1, M1
15 husûmet ü N1, M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 167a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1

tensîk u itmâm eylemeğe sa'y ü ihtimâm üzere oldular. Husûsan[1] Nemçelü ve Moskovlu, 'âmme-i memâlik-i Sakālibe'ye[2] istîlâ birle tevsî'-i bilâd ve tevfîr-i 'udde vü 'atâd eyledikden sonra, hîn-i iktizâda te'âvün ü i'tizâda vesîle olmak içün beynlerinde rabt-ı rişte-i karâbet-i musâheretle nesc-i luhme-i muzâheret ve yek-dîğeri ihtâr u tezkîr birle[3] âgâh ederek, teksîr u ta'lîm-i sipâh husûsuna müsâberet eylediler.

Hulâsa-i kelâm taraf-ı ehl-i İslâm'da rû-nümâ olan sûret-i süstî vü istirhâ *"Mesâ'ibü kavmin 'inde kavmin fevâ'idü"** mü'eddâsı üzere[4] cânib-i a'dâya meydân-ı mecâl ve fezây-ı[5] fursat-ı 'azîzü'l-menâl olmağla, mesâlih-i devletlerini mürettebât-ı tabî'iyye gibi mülte'im ve[6] mühimmât-ı mülk ü milletlerini şebîke-âsâ mültehim eylemeleriyle, kemân-ı mü'essir[7] gibi âmâde ve top u tüfeng gibi harb u ceng cânibine dîde-güşâ ve[8] gûş-nihâde oldular.

Vaktâ ki bundan akdem kalem-zede-i rakam olduğu üzere seksan iki târîhinde iktizây-ı hükm-i kazâ ile[9] dervâze-i sefer **[M1 340]** küşâd** ve bîrûn-i havsala-i a'dâd, **[N1 155b]** cem'-i cenâs-i ednâd ve tertîb-i envâ'-ı edevât-ı ceng ü cilâd[10] ve sarf-ı hazâ'in-i bî-ta'dâd olunmuşiken[11], düşmenin ber-vech-i mezkûr kuvvetlü ve tedârüklü bulunduğundan başka, ser-i kârların sâz-kâr olmadıklarına askerînin yâr ve meydân-ı mukāvemetde pâydâr olmadıkları[12] merhûm Sultân Mustafa Hân[13] hazretlerinin ma'lûmu ve min-ba'd ol makūle bî-hamiyyet asker ile sefere mecâl emr-i muhâl olduğu meczûmu olmakdan nâşî, yeni başdan cünd-i cedîd ihtirâ'ına nâ-çâr ve meşk u ta'lîmle mukābele bi'l-misl tarîkası gerçi sâha-i zamîrlerinde rişte-sâz-ı istikrâr olup, lâkin ol hengâmda[14] sefer gā'ilesinin tezâhüm ü imtidâdı, ol ümniyye-i menviyyenin hayyiz-i kuvvede tevakkufuna bâdî olmuşidi.

---

1 Husûsan N1 : — A1, M1
2 Sakālibe'ye N1, A1 : صفاليه يه M1
3 birle N1 : ile A1, M1
* مصائب قوم عند قوم فوائد = Bir kavmin başına gelen belâ ve musîbetler, diğer bir kavim için fayda olabilir" anlamına gelen Arapça atasözüdür.
4 mü'eddâsı üzere A1, M1 : mü'eddâsmca N1
5 fezây-ı N1 : 'arsa-i A1, M1
6 ve N1, A1 : — M1
7 mü'essir A1, M1 : müvessir N1
8 güşâ ve A1 : küşâd-ı N1, M1
9 iktizây-ı ..... ile N1 : — A1, M1
** Burada söz konusu edilen Lehistan'ı himâye için 26 Cumâdelûlâ 1182 = 8 Ekim 1768 Cumartesi günü açılan Rusya seferidir; bk. meselâ İ.H.Danişmend, *İOTK,* IV,43.
10 cilâd N1 : cihâd A1, M1
11 olunmuşiken N1 : + ser-i kârların sâzkâr ve A1, M1
12 başka ..... olmadıkları N1 : başka/— askerînin yâr/bâr ve mizmâr-ı mukāvemetde pâydâr olmadıkları/oldukları A1, M1
13 Hân N1 : — A1, M1
14 olup ..... hengâmda N1 : iken, hengâme-i A1, M1

Ba'dehû Kutb-ı dâ'ire-i Hılâfet, Nokta-i merkez-i velâyet, Pâdişâh-ı âgâh, Veliyy-i bî-iştibâh Sultân 'Abdülhamîd Hân *subbe*[1] *'alâ merkadihî sayyibü'r*[2]*-rahmeti ve'r-rıdvân** hazretleri, gevher-bend-i nigîndân-ı[3] Saltanat ve emâme-peyvend-i sübha-i ferr u menkabet oldukda[4], sefer-i medîd gā'ilesinden nâşî 'urûk u a'sâb-ı nâs, mübtelây-ı fütûr u bî-tâbî vü telâşî[5] olduklarından başka, Memâlik-i mahrûse'nin her[6] kûşesinde Celâlîler peydâ olup, husûsan yüz bin neferden[7] mütecâviz levend eşkıyâsı, Anadolu'nun her kutruna pençe-zen-i istîlâ ve tesallut[8] olmalarıyla, anların def' u ref'iyle terfîh-i bilâd ve tervîh-i 'ibâd eylemek meşgalesinden kat'-ı nazar, ol Halîfe-i bî-hılâf ve Pâdişâh-ı kerâmet-ittisâf[9], fî zâtihî mü'min-i kâmil ve muhlıs-ı pâkîze-dil, tayyibü'n-nefs, kerîmü'z-zât, muttakī ve müteverri'[10] ve melekiyyü's-sıfât, **beyt**[11]:

Şâh-ı dervîşân ve[12] *dervîş-i şehân*

*Dâver-i Cem-kadr, Sultân-ı cihân***

me'âlî, hasbihâl-i bâhiru'l-kemâlî[13] olmağla, bida' u muhdesât makūlesinden be-gāyet mütenezzih u mütecennib[14] ve edna cevr u siteme ser-dâde olacak evzâ'-ı nâ-pesendîde bi't-tab' düşmen-i seciyyet-hamîdeleri olmağın, şevâ'ib-i şübehâtdan dahi dilgîr ve mütecânib olduğundan başka, sûret-i 'âleme çeşm-i basîretle nigâh ve dürbîn-i dide-i rûhâniyyetle 'avâkıb-ı ahvâli iktinâh eylediğine mebnî, hemân isr-i âbâ' ü ecdâd-ı emcâdlarına[15] ıktifâ ve der-dest olan töre ve vetîre ile iktifâ eylediler; **[N1 156b]** *rahmetullâhi Te'âlâ*[16]***.

---

1 Hân subbe N1 : subbet A1, M1

2 sayyibü'r N1 : sabîbü'r A1, M1

* صب على مرقده صيب الرحمة و الرضوان = Rahmet ve rızâ sağanakları onun mezarının üzerine dökülsün" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

3 gevher-bend-i nigîndân-ı N1, A1 : gevher-i nekbezân-ı M1

4 ferr ..... oldukda A1 : ferr u menkabet olduklarında N1 : ferd-i menkabet oldukda M1

5 fütûr ..... telâşî N1 : bî-tâbî ve telâşî A1 : bî-tâb ü telâş M1

6 her N1 : beher A1, M1

7 bin neferden A1, M1 : binden N1

8 istîlâ ve tesallut M1 : tesallut u istîlâ N1, A1

9 kerâmet-ittisâf N1 : sîne-sâf A1, M1

10 müteverri' N1, A1 : metrû M1

11 **beyt** A1, M1 : — N1

12 ve N1, A1 : — M1

** شاه درویشان و درویش شاهان * داور جم قدر سلطان جهان = Dervîşlerin pâdişâhı ve pâdişâhların dervîşi, Cem kudretinde bir hükümdâr, dünyânın sultânı" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

13 bâhiru'l-kemâli A1 : pür-kemâli N1 : bâhiru'l-kemâl M1

14 mütecennib N1 : müctenib A1, M1

15 âbâ' ..... emcâdlarına N1, A1 : âbâ vü ecdâdına M1

16 *rahmetullâhi Te'âlâ* N1, A1 : *rahmet[ull]âhi 'aleyh* M1

*** رحمة الله تعالى = Yüce Allah'ın rahmeti (üzerine olsun)" anlamına gelen ve ölenler için yapılan Arapça bir duâdır.

Ba'zı menâkıb-ı Sultân 'Abdülhamîd Hân *'aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân*[*]

*"'İnde zikri's-sâlihîn tenzilü'r-rahme[1]"*** eser-i sahîhi üzere, merhûm ve mağfûrun leh[2] Sultân 'Abdülhamîd Hân hazretlerinin sikāt-i ruvâtdan mesmû'-i kemterânem olan birkac menâkıb-ı seniyyeleriyle bu mecelleyi tezyîn eylemek revâ görüldü***.

Âsâr-ı 'aliyye-i kerâmet-disârlarından birisi Anadolu kutrunu ve Şâm ve Haleb ülkelerini zîr-i ser-pençe-i istîlâ eden levend eşkıyâsının az vakitde külfetsiz def' u i'dâmları mâddesidir. Fi'l-asl levend baş ağalarından olup, ba'dehû deli-başılıkla vüzerâ' dâ'irelerinde dâ'ir olan dîv-hey'et ve Rüstem-heybet Karaca Battâl Ağa -ki yüz nefer süvârî ile üc binden mütecâviz askeri münhezim eylediği bizzât manzûr-i Hakīrâne'm olmuşdur- sergüzeştlerini bu Fakīr'e bi'l-müşâfehe bu resme nakl eyledi ki: "Çün Anadolu'da ve 'Arabistân'da bagy ü tuğyânımız hadden bîrûn ve a'dâdımız yüz binden efzûn olup ve gerçi hakkımızda sû-be-sû evâmir-i aliyye sâdır ve etrâf u eknâfa münteşir olup, lâkin me'mûr olan vüzerâ' ve ümerânın birinde me'mûriyyetini izhâra mecâl olmamağla, bu mâddenin imtinâ'ını bi'l-cümle Der-i devlet-medâr'a 'arz u i'lâm eylemişler. Keyfiyyet-i hâl Sultân 'Abdülhamîd Hân hazretlerinin ma'lûmları oldukda: 'Tîğ-i intikām-ı Muntakım-i Kahhâr'a havâle eyledim' nutkuyla üzerimize asker-i rûhânî ve sipâh-ı âsümânî ta'yîn ü havâle buyurmuşlar. Ol günlerde dört beş kadar sergerdeler ve yirmi binden ziyâde levendler ile Sivas Kazâsı'nda her tarafı yakup yıkarak geşt ü güzâr ve etrâf u eknâfa bölükler irsâliyle îsâl-i zarar u hasâr etmekde iken bir gice üc bin kadar kendi neferâtımla bir karyenin dâhil ü hâricinde beytûtet ve ehâlîsine kaleme gelmez cevr u eziyyetle istihsâl-i mâl gā'ilesine mütevaggıl olduğumuz hılâlde ba'zı nisvân hufyeten biri birine: 'Levendler hakkında nefîr-i 'âmm fermânı çıkmış pâdişâhımız levend adlu benim kulum yokdur'

---

* عليه الرحمة و الرضوان = Allah'ın rahmeti ve rızâsı onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

1 **Ba'zı** ..... *rahme* ["**Ba'zı ..... *ve'r-rıdvân*"** kısmı muhtemelen başlık olarak burada yer alması düşüncesiyle kırmızı mürekkeple Nl 156a'nın sol kenarına yazılmıştır] Nl : **Lâyiha** *Tenzilü'r-rahmetü 'inde zikri's-sâlihîn* A1, M1

** عند ذكر الصالحين تنزل الرحمه = Sâlihler (dîninin gereklerini yerine getirenler) anıldığında, (oraya) rahmet iner" anlamına gelen bu cümlenin, hadîs olarak bir değerinin olmadığı, Süfyân b. 'Uyeyne'nin sözlerinden biri olduğu bildirilmektedir; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* nr.1772, II,70.

2 ve mağfûrun leh Nl : — A1, M1

*** "Ba'dehû Kutb-ı dâ'ire-i ..... görüldü" kısmında yer alan bilgiler "Evâ'il-i 'ahd-i Mahmûd Hânî'de Vak'a-nüvîs bulunan 'Âsım Efendi Târîhi'nde bi'l-münâsebe ..... tahrîr eder ki" şeklinde *'Âsım Târîhi*'nden alındığı belirtilerek özetle *Târîh-i Cevdet,* III,239-240'da kaydedilmiştir.

dimiş deyü söyleşdikleri mesmû'umuz oldukda, bâ-defter levend gürûhu yüz binden mütecâviz olup, Anadolu ve 'Arabistân bi'l-cümle mağlûb-i dest-i satvetimiz olduğuna mebnî kesret ü şecâ'atimize igtirâr ile ol nisvânlara kahkaha-zen-i hezl ü temeshur olmuşidik.

Ertesi vâkı'â [**N1 156b**] Sivas ve Tokad havâlîsi üzerimize cem'iyyetle gelecekleri havâdisi şâyi' olmağla, süvâr olmak içün atlarımız yanma vardığımızda ne gördük ki cümlesinin gözleri kör olup ve ayaklarında tâb ü tüvân eseri kalmayup, berg-i bîd gibi lerzân olmakdadır. Ve fi'l-hâl derûnlarımıza vasf u ta'rîfden hâric bir havf u haşyet ü ıztırâb ve dehşet-i hücûm eylediği bir lahza ikāmete mecâlimiz kalmadı. Fi'l-cümle şu'ûrdan behredâr olanlarımız: 'Hayf ve sad hayf! Pâdişâh nefesine uğradık' deyerek te'essüfe başladı. Ehâlî-i karye bizim ve dâbbelerimizin bu musîbetini gördükde üzerimize hücûm dâ'iyesine düşmeleriyle hemân *'Eyne'l-meferr**'* vâdîsine ilkāy-ı cân eylemek reçâsıyla kimi piyâde ve kimi ol 'amel-mânde dâbbelere süvâr olarak bi-'aynihî mecnûn gibi sersem ve muhtellü'd-dimâğ cibâl ü sahârîye perîşân ve gûyâ ki her birimizin ensesinde yüz dalkılıc hamle eder gibi hâ'if ü hirâsân rû-be-kafâ girîzân olduk. Bizim bu hâlimiz etrâf kazâ ve kurâ ehâlîlerine mün'akis oldukda, her tarafdan bî-pervâ üzerimize hücûm edüp, beyağı kuravî tâ'ifesini ve tarlada bulunan hurrâs ve zürrâ' ve çoban makūlesi zebûn âdemler tüfeng kundağıyla ve taş değnekler ile nisvânlar süpürge saplarıyla bizi yıkup ve'l-hâsıl başımda olan askerin mecmû'unu bu minvâl üzere kilâb gibi katl ü i'dâm eylediler. Aktâr-ı sâ'irede olanlar dahi bilâ-fark bu sûretle izâle ve ifnâ olundular. Birimizde kudret-i mukāvemet şöyle dursun 'ale't-tahkīk bize hücûm eden bir çiftci gözümüze ejdehây-ı heft-ser gibi görünmekle, yüz neferimiz bir çiftciden ve bir çobandan belki bir 'avratdan firâr edüp, lâkin dizlerimizin bağı çözülmekle nakl-i hatveye kudretimiz meslûb olduğundan hemân olduğumuz yerde yıkup, taş ve değnekle darb ederek işimizi bitürürler idi.

Benim on yedi yerimden mühlik zahmım olup, yalnızca sağ kalçama beş kurşun dokunmağla, mürde şeklinde olduğum yerde bî-hûş kalup, ba'de-müddetin 'aklım başıma geldikde, yüzüm üzere hezâr zûr u zâr ile sürünerek ittifâkı bir sengistânda bir megāraya düşüp kaldım. Çünki vakt-i fursatımda sâ'ire nisbet insâfluca hareket eylediğime mukābil Hakk sübhânehû ve Te'âlâ beni ol vartadan [**N1 157a**] halâs eylemek nüvişte-i levha-i takdîr imiş. Nâgâh ol havâlîde olan bir karye sükkânından bir 'acûz kendi mevâşîsi maslahatı zımnında olduğum megāra kurbundan güzer eder iken nâle vü figānımı gûş eyledikde, megāraya duhûl edüp, hâl-i zârıma rikkat ve merhamet eylemekle,

* اين المفر = Kaçacak yer neresi!" anlamına gelen Arapça bu ifâde Kur'ân, el-Kıyâme 75/10. âyetin son kısmıdır. Müellif buradaki ifâdesiyle âyete telmîhte bulunmaktadır.

bu'ayd-i mağribde bir merkeb getürüp, hezâr mihnetle beni tahmîl ve hânesine nakl ve içerüden içerü bir ahûrda îvâ ve hemîşe hufyeten yârelerime tîmâr eyledi.

Ba'de'l-ifâka bir takrîble beni vâdî-i selâmete ihrâc eylemekle, bir müddet ba'îd mahallerde ikāmet edüp, ba'dehû deli-başılıkla el-hâletü hâzih vüzerâ' dâ'irelerinde hıdmet etmekdeyiz" deyü bu Fakīr'e kıssalarını tafsîl üzere hikâye eylemekle, ber-vech-i icmâl teberrüken bu mahalle kayd ü imlâl olundu.

Menkabe-i dîğer

Merhûm cennet-mekân Sultân 'Abdülhamîd Hân hazretlerinin Sır Kâtibliği hıdmetlerinden Mevleviyyet'le çırağ olan merhûm İbrâhîm Efendi lisânından bizzât mesmû'um olan havârık-ı 'âdât cümleşinden biri budur ki, bir gün edây-ı nemâz-ı subh eyledikden sonra beni kurb-i Şâhâne'lerine da'vet buyurup, âhestece kelimâtla "İbrâhîm! *Lâ ya'lemü'l-gaybe illallâh** Hind Pâdişâhı tarafından Devlet-i 'aliyye'me elçi müretteb olup, gālibâ bugün ol elçi pây-i tahtlarından hurûc ve râh-ı 'azîmete vürûc eyledi" buyurdular. Ben dahi sûret-i tasdîk izhâr ederek bu kazıyyeyi târîhiyle bir mahalle kayd eylemek zımnında istîzân eylediğimde, şart-ı kitmânla kayd husûsunu irâde-i bendegâne ihâle buyurmalarıyla, bir mahalle kayd eyledim. Vâkı'â bir müddet murûrunda Hind tarafından elçi vürûd edüp, lede'l-mülâkāt pây-i tahtlarından hurûcu târîhini su'âl eylediğimde, bî-tefâvüt merhûm hazretlerinin beyânına muvâfık gelmişdir**.

Menkabe-i âhar

On bir târîhinde 'âzim-i dâru'l-bekā' olan Kadı'asker-i sâbık, Ser-âmed-i zümre-i fuzalâ' Tatarcık 'Abdullah Efendi*** lisânından mesmû'-i Hakīrâne'mdir ki: "Bu 'abd-i Fakīr cennet-mekân merhûm ve mağfûrun leh Sultân 'Abdülhamîd Hân hazretlerinin hemîşe teveccüh-i Mülûkâne'lerine mazhar olmak mülâbesesiyle bizzât ve bi'l-vâsıta mükâleme-i Hidîvâne'lerine mazhar olur idim. Henûz ol gevher-i 'âlem-behây-ı sadef-i sü'ûd **[N1 157b]** Şeh-zâde-

---

* لا يعلم الغيب الا الله = Allah'tan başka kimse gaybı bilmez" anlamına gelen bu cümle "*Lâ ya'lemü men fi's-semâvâti ve'l-arzi'l-gaybe illallâh* = لا يعلم من فى السموات و الارض الغيب الا الله = Göklerde ve yerde, Allah'tan başka gaybı bilmez" meâlindeki Kur'ân, en-Neml 27/65. âyetin baş taraflarında yer alan kısımdan hareketle söylenmiş gözüküyor.

** "**Menkabe-i dîğer** ..... gelmişdir" kısmında yer alan bilgiler ihmâl edilebilir değişikliklerle *Târîh-i Cevdet,* III,240'da kaydedilmiştir.

*** Tatarcık Abdullah Efendi 6 Mayıs 1797 = 9 Zilka'de 1211'de vefât etmiştir; bk. Mehmet İpşirli, "Abdullah Efendi, Tatarcık", *DİA,* İstanbul 1988, I,99.

i mükerrem ü mes'ûd Sultân Mahmûd hazretleri kımât-ârây-ı mehd-i vücûd olmazdan çend mâh mukaddem, bir gün 'ale'l-'âde bu bendelerini huzûr-i 'âlîlerine ihzâr ve ba'zı mertebe mükâleme şerefine sezâvâr buyurdular. Hılâl-i mükâlemede: 'Bir Mahmûd ile mübeşşer oldum. İn-şâ'allâhu Te'âlâ 'ibâd-ı Müslimîn haklarında dahi mahmûd olacaklardır. Zemânı Ümmet-i Muhammed'e hayr olmak mes'ûl-i dergâh-ı Vâhibü'l-me'mûldür' buyurdular" deyü nakl eyledikden sonra: "Gālibâ bizim vaktimiz ol zemâna bâliğ olmaz. Lâkin in-şâ'allâhu Te'âlâ sizler o eyyâm-ı mübârekeye vâsıl olup, sâye-i sa'âdet-vâyelerinde râhat ü âsâyişe nâ'il olursuz" dediler.

Teşekkür-i zemân-ı hazret-i Şehriyâr-ı cihân ve nebze-i niyâz-ı Müverrih-i nâ-tüvân bâ-tevessül-i rûhâniyyet-i Sultân 'Abdülhamîd Hân *'aleyhi'r-rahme*[1]

Şimdi bi-hamdihî Te'âlâ ol zemân-ı yümn-iktirâna bizim vusûlümüz mukadder olmağla, bi-ilhâmihî Te'âlâ lutf u teveccüh-i Mülûkâne'leriyle semüzce arpalıklar ile tahsîl-i sâmân ve medâr-ı inti'âş olacak sâ'ir gûne vücûh-i 'atıyye ve me'âşlar ile kesb-i refâh u itmînân eylemek dahi müyesser olur; *âmîn, âmîn yâ Rabbe'l-'âlemîn bi-hurmet-i Seyyidi'l-Mürselîn*[2]. *Ve mâ zâlike 'alallâhi bi-'azîz*.*

Menkabe-i diğer

Silahdârlık'dan çıkma merhûm Abdullah Ağa lisânından yine bizzât mesmû'um olan menâkıb-ı celîledendir ki, bir cum'a günü Ayasofya Câmi'i'ne selâmlık olup, mahfilde hutbe istimâ'ına meşgûl iken, nâ-gâh miyâne-i cemâ'atden Anadolu kıyâfetlü bir âdem kıyâm ve ref'-i ruk'a-i 'arz-ı hâl eyledi. Merhûm ve mağfûrun leh hazretlerinin manzûrları oldukda, 'arz-ı hâl-i mezkûru ahz u îrâd zımnında işâret ve hıfzı bâbında bana emr u tenbîh buyurdular. Seray-ı mu'allâlarına ba'de'l-'avd bana hıtâben buyurdular ki: 'Ol 'arz-ı hâl sâhibi Kilis ehâlîsindendir ve şikâyeti Kilis Mutasarrıfı Daltaban-

1 "**Teşekkür-i zemân ….. rahme**" kısmındaki bilgiler, N1 157b'nin ve bu satırların sağ kenarına buraya girmesi işaret edilerek kırmızı mürekkeple ve muhtemelen başlık olarak yazılmıştır] N1

2 "âmîn, âmîn ….. Mürselîn" kısmı, buraya girmesi 2 rakamı ile işaret edilerek, kırmızı mürekkeple bu satırların ve N1 157b'nin sağ kenarına yazılmıştır] N1

* و ما ذلك على الله بعزيز = Bu, o üstün ve bilen (Allah)'ın takdîridir" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-En'âm 6/96; Yâsin 36/38; Fussilet 41/12. âyetlerinin son kısımlarında yer alan bir bölümüdür. "**Menkabe-i âhar** ….. *bi-'azîz*" kısmında yer alan bilgiler "'Âsım Efendi'nin kelâmı burada hıtâm buldu şeklinde 'Âsım Efendi'den alındığı belirtilerek özetle *Târîh-i Cevdet,* III,241'de kaydedilmiştir.

zâde'nin zulmündendir. Ve fi'l-vâki' ol habîs, zâlim ve bu bî-çâre mazlûmdur. 'Arz-ı hâl sâhibini sen tarafına getürüp ba'zı mertebe tesliyet eyle! Ancak mezbûrun zâlim ve bunun mazlûm olduğu ma'lûmumuz iken bu bâbda icrây-ı hükm-i 'adâlet olunmak lâzım değil midir?' deyü hâtırına elbette hadşe gelür. Vâkı'â hâl öylecedir. Lâkin Kilis ve A'zâz Mukāta'ası, hâlâ Kethudâ Hayrî Efendi ile Çeprastlı dâmâdının ve fulânın bi'l-iştirâk 'uhdelerinde olup, mezbûr Daltabân-zâde **[N1 158a]** bunlar tarafından mansûbdur. Şimdi ol habîsin izâlesine, kuvvet ve cem'iyyetine mebnî elbette vüzerâ' ta'yîn olunmak iktizâ eder. Bunların mukāta'ası ve nihânîce 'amelleri olmak hasebiyle, lâ-mehâle ta'yîn olunan me'mûrun rehâvet edeceği derkâr ve ol zâlimin istidrâcı bülend olmağla, cevr u zulmü müştedd ü muzâ'af olacağı bedîdârdır. Ve mezbûrun burada mihrâb-ı püşt ü penâhları olan bî-insâflar da Devlet-i 'aliyye umûrunda dahîllerdir. Ana binâ'en zâhir-i tedbîr gayr-i müfîddir. Burada olan ve oradaki zâlimleri seyf-i kahr-ı İlâhî'ye havâle eyledim. İn-şâ'allâhu Te'âlâ 'an-karîb cümlesi nisâb-ı hayâtdan bî-nasîb olurlar" dediler. Vâkı'â endek müddetde burada olanlar üftâde-i hâk-i helâk ve Daltabân-zâde dahi cumhûr yediyle pâre pâre olmağla, levs-i vücûdundan ol havâlî pâk oldu.

Kerâmet-i kübrây-ı Sultân 'Abdülhamîd Hân *'aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân**

Muharrir-i Hakīr der ki, merhûm hazretlerinin kerâmetleri ve hârik-ı 'âde menkabetleri fi'l-hakīka pek çokdur. Lâkin kerâmet-i zâhirelerinin ekber u ezheri, hâlâ taht-nişîn-i 'izz ü Hılâfet ve re'y (رای) ü tedbîr ve seyf-i 'adû-tedmîr ile tesviye-sâz-ı mesâlih-i dîn ü devlet olan Rûh-i 'âlem, A'zam-ı selâtîn-i ümem, Pâdişâh-ı ekrem, Şehinşâh-ı Mahmûdü'ş-şiyem *halledallâhu hılâfetehû ve ebbede ve eyyede saltanetehû*** efendimiz hazretleridir. Hazret-i Vâhibü'l-murâd *celle şânühû**** 'ömr u ikbâl ve şevketlerini ziyâd-ber-ziyâd ve ferr u iclâl ve kudret ü kuvvetlerini merbût-ı silsile-i ebedü'l-âbâd eyleye âmîn, sümme âmîn[*4].

---

* عليه الرحمة و الرضوان = Allah'ın rahmeti ve rızâsı onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

** خلد الله خلافته و ابّد و ايّد سلطنته = Allah onun hılâfetini kalıcı kılsın, saltanatını da ebedî ve dâim eylesin" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

*** جل شانه = Şânı yüce olsun" anlamına gelen ve Allah için kullanılan Arapça bir duâ cümlesidir.

*4 "**Menkabe-i dîğer** ..... âmîn" kısmında yer alan bilgiler ihmâl edilebilir değişikliklerle *Târîh-i Cevdet,* III,240-241'de kaydedilmiştir.

Biz yine sadede gelelim. Tâ ki nevbet-i saltanat ü iclâl Selîm Hân[1] hazretlerine **[M1 344]** intikāl edüp, mukaddemâ pederlerinin semîr-i zamîrleri olan tecdîd-i asker ve ta'lîm-i nefer mâddesi sâmi'a-güzârları olmağla, henûz kûşe-güzîn-i inzivâ oldukları hengâmda celâdet-i fıtrıyyelerine mebnî, i'mâl-i âlât-i harbiyyeye mütevaggıl ve;

Sâhilde nişînân-ı safâ-gâh-ı selâmet
Emvâc-ı 'aşk-ı belâ-kârı ne bilsün?

---

1 kemterânem olan ..... Hân N1 : Fakīr olan menâkıb-ı 'aliyyelerinden birkaç menkabet-i seniyyeleri, li-ecli't-teberrük bu mecelleye zîb ü zîver kılınmak **[M1 341]** sezâver/sezâvâr görüldü. Gerçi selefde Anadolu'da çend def'a Celâlî tâ'ifesi ser-nümây-ı sâha-i zuhûr ve aktâr u aktâna şerer-pâş-ı şerr u şûr olup, cümleden eşedd ü ezyedi Sultân Ahmed Hân-ı evvel zemâmında zuhûr eden tâ'ife idi ki, merhûm Kuyucu Murâd Paşa'nın seyf-i satvetiyle mündefi' ve 'ırk-ı şekāvetleri munkatı' olmuşidi. İşte merhûm/— Sultân 'Abdülhamîd Hân devrinde ref'-i livây-ı tuğyân eden levend/eşkıyâsı, zikr olunan Celâliyân'dan i'dâd ve/— 'udde vü 'atâd cihetiyle efzûn ve celâdet ve şecâmet/hürmet ü savletleri, havsala-i tasdîkden bîrûn idi. Fi'l-asl Levend Baş-ağası olup, ba'dehû ol vartadan bir takrîble tahlîs-ı cân eyledikden/etdikden sonra vüzerâ kapularında delî-başılıkla dâ'ir olan dîv-heybet, Rüstem-selâbet Karaca Battâl Ağa lisânından bizzât mesmû'um olmuşdur ki, levendliğimiz hılâlinde 'ibâd u bilâda îsâl eylediğimiz hasâret, hadden hâric olup, bilâhare izâle ve i'dâmımız muktezî olmağla, hakkımızda gerçi taraf/— taraf-ı Pâdişâhî'den evâmir-i 'aliyye sâdır olup, lâkin yüz binden ezyed cümlemiz ölüm eri, kılıç artığı ve katl ve nehb ü gāretle velvele-sâz-ı 'âlem ve 'âlemiyân ve her bir neferimiz yüz süvârîye at salup, taburlarını perîşân eylemiş ve kulûb-i cihânı havf u haşyeti kablamış kaplamış bir tâ'ife olduğumuzdan/ olduğumuzdan (اوديغمزدن) nâşî, kat'â vüzerâ ve ümerâ ve mîr-i mîrân, mîzân-ı/— i'tibârımızda sencîde olmayup ve fi'l-hakîka taraflarına evâmir-i 'aliyye vârid olan vüzerâ ve ümerâ ketm ü ihfây-ı me'mûriyyetden gayrı, tarîk-i eslem bulmamışlar idi. Meğer kazıyye sûret-i zâhire/zâhireye münâfî imiş. Sultân 'Abdülhamîd Hân hazretlerinin asker-i/— ma'nevîsi varmış, ol esnâda kırk bin kadar levend ile Sivas Kazâsı'nda yakup yıkup tâlân ü târumâr ederek geşt ü güzâr etmekde iken, bir gice beytûtet eylediğimiz karyeye: "Levendlere nefîr-i 'âmm gelmiş, Sivas ve Tokad ve sâ'ir ol havâlî ehâlîsi bi'l-cümle geliyorlar imiş" deyü havâdis şâyi' olmağla, 'ale's-sabâh bi'l-cümle süvâr olmak üzere atlarımızı ihzâra ibtidâr eylediğimizde ne gördük ki, mecmû'unun gözleri kör olmuş ve ayaklarında tâb u tüvân kalmayup lerzân olmakdadırlar. Bu hâleti müşâhedeye mukārin derûnlarımıza vasf u ta'rîfden hâric bir havf u haşyet târî oldu ki, bir lahza ikāmete mecâlimiz olmayup, hemân piyâdece ve kimi ol kör hayvânlara süvâr olarak mecnûn gibi sersem ve serserî cibâl ü/— beyâbâna perîşân **[M1 342]** ve gûyâ ki her birimizin ardında bin dalkılıc musallat olmuş gibi hâ'if ü hirâsân olarak gürîzân olmağa mübâderetimizde köylüler ve tarlalarda ekinciler ve çiftciler makūlesi/makūleleri tüfeng kundağı ve taş ve değnek ve nisvânlar süpürge sablarıyla/saplarıyla bizleri yıkup i'dâm eylediler. Birimizde kudret-i mukāvemet —/şöyle dursun, akdâmımızdan kuvvet-i temâsük meslûb olup, nakl-ı hatveye dahi mecâl muhâl oldu. Hattâ benim on yedi yerimde zahmım/zahm olmağla, sürünerek bir sengistânda bir megāraya düşüp, çend rûz kaldıkdan sonra ol tarafda olan karye ehâlîsinden bir 'acûz ol megāra önünden gecer iken/geçerken nâlemi gûş eylemekle girüp hâlime merhamet ve hezâr mihnetle evceğizine nakl ve samanlıkda ihfâ ve yâreme tîmâr edüp, ba'de'l-ifâka bir takrîble tahlîs-ı cân eyledim. Ve'l-hâsıl yüz binden mütecâviz levend tâ'ifesinin her tarafda izâle vü i'dâmları bu gûne olup, bir ay zarfında cümlesi mahv u muzmahil oldu" deyü yemîn-i mü'ekked ile tevsîk-ı kelâm eyleyerek bu Hakīr'e nakl eyledi. İşte nefes-i Pâdişâhî

mü'eddâsmca umûr-i hâriciyyeyi istîhsâlle niçün umûr-i devlet böyle perîşân [**N1 158b**] ve her bâr küffâr-ı[1] tebeh-kâr, tegallüble dest-res-i diyâr-ı İslâmiyân olmakdadır? Devlet-i 'aliyye'ye bu rehâvet neden iktizâ edeyor[2], gitdikce revnak-ı Saltanat-ı 'Osmânî gideyor. Şimdi taht-ı[3] Saltanat'da ben olsam, şöyle ederdim ve böyle kılardım[4]" deyü peleng gibi hod-be-hod garîniş ve ashâb-ı umûra[5] 'an-zahri'l-gayb serzeniş ederek, gerek tecdîd ve ta'lîm-i asker ve gerek ta'dîl-i mevâzîn ü es'âr ve tashîh-i 'ayâr-ı dirhem ü dînâr ve sâ'ir me'âlim ve mesâlih-i Devlet-i ebediyyü'l-karâr'm usûl-i kadîmesine ve fesâda

---

dedikleri bu nefesdir ki, bir nefes ile yüz binden ezyed eşkıyânın râkib ve merkûblarının gözlerini görmez ve dizlerini tutmaz eyleye; *rahmetullâhi/rahmet[ull]âhi 'aleyh.* ["Gerçi selefde Anadolu'da ..... 'aleyh" kısmındaki bilgiler ihmâl edilebilir değişikliklerle ve matbûdan faydalanılmayarak "Vak'a-nüvîs 'Âsım Efendi der ki" şeklinde *'Âsım Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* II,40-42'de kaydedilmiştir. Cevdet Paşa bu bilgileri kaydettikten sonra 'Âsım Efendi'nin levendlerin sayısını Battâl Ağa'ya dayanarak yüz binden fazla göstermesini mübâlaga olarak nitelendirmekte, bu saymın on altı bin ve bazı katılımlarla biraz daha fazla olabileceği haberlerini ise doğru olarak kabul etmektedir.]

Merhûm Cennet-mekan hazretlerinin Sır Kâtibliği hıdmetinden Mevleviyyet'le çırâğ olan İbrâhîm Efendi'den mesmû'dur ki, bir gün edây-ı salât-ı subh eyledikden sonra beni kurbüne da'vet ve hufyeten: "İbrâhîm! Gâlibâ Hind Pâdişâhı tarafmdan Devlet-i 'aliyye'ye elçi tertîb olunmağla, bu gün elçi-i mezbûr pây-i tahtlarından hurûc eyledi. Bunu kayd eyle, bakalım" deyü şart-ı kıtmânla emir buyurmalarıyla, ben dahi kayd eyledim. Vâkı'â bir müddet güzerânında Hind tarafından elçi zuhûr ve Âsitâne'ye vürûd edüp/eyleyüp, mülâkâtımızda pây-i tahtlarından hurûcu/hurûc târîhini su'âl eylediğimde, bi-'aynihî efendimizin ifâde buyurdukları gün olduğu müte'ayyen oldu, demiş ve kati vâfir kerâmete dâ'ir menâkıb-ı 'aliyyelerini zikr eylemişdir.

Ve silahdârlıkdan muhrec merhûm 'Abdullah/'Abd[ull]ah Ağa lisânından bi'l-müşâfehe mesmû'dur ki: "Bir cum'a günü Ayasofya Câmi'i'ne selâmlık olup, mahfilde hutbe istimâ'ına meşgûl iken, nâ-gâh miyâne-i cemâ'atden Anadolulu kıyâfetinde bir kimse kıyâm ve bir 'arz-ı hâl ref' eyledikde, efendimiz hufyeten beni/— çağırup: 'Şu 'arz-ı hâl sâhibi Haleb kurbünde vâki' Kilislü olup ve 'arz-ı hâli **[M1 343]** Kilis Mutasarrıfı Daltaban-zâde dedikleri vâcibü'l-izâlenin zulmünden olmak gerekdir. Ve/— bu âdem vâkı'â mazlûmdur, şunun 'arz-ı hâlini getürsünler' deyü emir/— buyurdular. Ba'de's-salât Seray-ı mu'allâlarına 'avdet olundukda, 'arz-ı hâl-i mezbûr bi-'aynihî takrîr-i Şâhâne üzere olmağla/— 'arz-ı hâlin harkıyla emir buyur-malarıyla, 'arz-ı hâli ibtâl eyledikden sonra: 'Bu âdemin mazlûm ve ol nâ-bekârın zâlim olduğunu bilür iken, bu mu'âmele 'adâlete münâfî değil midir?' su'âl-i mukadderine cevâb budur ki: 'Kilis Mukāta'ası hâlâ Kethudâ Hayri Efendi ve çeprâstlu dâmâdınm ve fulânın 'uhdelerinde olup, Voyvoda-i mezbûr bunlar tarafından mansûbdur. Şimdi mezbûrun izâlesine vüzerâ ta'yîn eylesem, bunlar hufyeten 'amel eylemeleriyle, vüzerâ izâlesine samîmî himmet eylemeyecekleri derkârdır. Ve aralıkda hasâret vukū'u ve bilâhare Voyvoda-i mersûmun/mezbûrun izdiyâd-ı te'ayyün/tegallüb ve zulmü âşikâr olur. İn-şâ'allah/İn-şâ'[all]âhu —/Te'âlâ 'an-karîb mecmû'u bürîde-i tîğ-i intikām olmağla, bî-çâregân-ı fukarâ halâs bulurlar" dediler. Vâkı'â müddet-i kalîlede cümlesi üftâde-i hâk-i helâk/— ve ol havâlî zâlim-i mersûmun levs-i vucûdundan pâk oldu. Ve'l-hâsıl merhûmun bu gûne kerâmete müte'allık ahvâl ve me'âsirleri vâfirdir. Cem' u tedvîn/terkīm olunsa *Şeh-nâme* kadar bir kitâb-ı mahsûs olacağı bî-iştibâhdır. Hakk *celle ve 'alâ* rûhuna rahmet edüp, halef-i pür-şerefleri olan hâlâ sâye-i 'inâyet-vâyelerinde müstazıll olduğumuz Pâdişâhımız efendimizin 'ömr u ikbâl ve şevketlerini ziyâd ve ferr u iclâl ve menkabetlerini makrûn-i ebedü'l-âbâd eyleye, âmîn.

varmış ahvâlin suver-i muntazama-i kavîmesine ircâ'ı husûslarını -ki ancak irâde vü[1] tevfîk-ı Rabbânî ve imdâd ü is'âd-ı âsümânîye müte'allıkdır- cây-gîr-i sâha-i dil eylemişler idi. Lisân-ı zemân ise kendülere işbu;

Biricik derd ü belâ sofrasına mihmân ol,
Sen de gör ehl-i mahabbet yediği aş nedir?

beytini gûyân olur idi[2].

Emr-i Hılâfet'in ne gûne girânbâr ve işbu şuyû'-i fesâd ve bagy ü tuğyân zemânında Saltanat'ın ne resme düşvâr olduğuna imâle-i zihn eylemeyüp, hod-be-hod teshîl-i mevâdd ederek hayâl-hâne-i hâtırlarında tasvîr-i nizâm-ı umûr ederler idi. Hattâ ol eyyâmda[3] humbara güllesi tarzında mücevvef kurşun mühreleri döküp, içlerini barutla doldurup atmak ve selâtîn-i sâlife sikkelerini cem' edüp, vaktiyle kendü sikkesini anların bir müntehabı vefkınca[4] darb etdirmek gibi ma'nâları tasvîr eyledikleri, pek mukarrebleri[5] lisânından mesmû'umuzdur. Garâ'ibdendir ki serîr-ârây-ı Saltanat olduklarında, hasbe'z-zarûre ibtidâ sikke-i mu'teddileyi mağşûş etmeğe mecbûr oldular. *Ve hel yuslihu'l-'attâru mâ-efsede'd*[6]*-dehru*[*].

On bir târîhinde merhûm olan Tatarcık 'Abdullah/'Abd[ull]ah Efendi'den mesmû'dur ki: "Şeh-zâde-i 'âlî-baht Sultân Mahmûd hazretlerinin velâdetlerinden mukaddem bir Mahmûd ile mübeşşer oldum. İn-şâ'allah/İn-şâ'[all]ah 'ibâdullah/'ibâd[ull]ah haklarında dahi mahmûd olacağı mes'ûl-i dergâh-ı Rabb-i ekber'dir" dedikden sonra, gālibâ bizler ol zât-ı şerîfin devrine bulugumuz olmaz, ammâ in-şâ'allah/in-şâ'[all]ah sizler ol zemîn-i/zemân-ı mükerreme resîd/resîde olup, râhat ü âsâyişe muvaffak olursuz" dedi. el-Hamdü lillâhi/[lil]âhi Te'âlâ ol hengâm-ı ferhunde-encâma vusûlümüz müyesser olup ve in-şâ'allâhu/şâ'[all]âhu Te'âlâ hakk-ı âcizânemizde tevecchüh ve 'inâyet-i Mülûkâne'leri dahi erzân buyurulmağla, 'ale'l-kemâl râhat ü âsâyişe dâ'ir mazhar olmak mes'ûl-i/su'âl-i bârgâh-ı Lâ-yezâl'dir. ["Merhûm cennet-mekân hazretlerinin ..... Lâ-yezâl'dir" arasındaki uzunca kısım, 7 rakamı ile buraya girmesi işaret edilerek A1 168b'nin sağ ve alt, A1 169a'nın üst ve sol kenarlarına yazılmıştır] Tâ ki nevbet-i şevket ü iclâl, Sultân Selîm Hân *'aleyhi'l-'afvu ve'l-gufrân* (عليه العفو و الغفران = Bağışlanma ve mağfiret onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça duâ cümlesidir) A1, M1

1 Sâhilde nişînân-ı ..... küffâr-ı N1 : umûr-i hâriciyyeyi istîhâl ile niçün umûr-i devlet böyle perîşân ve her bâr küffâr-ı A1 : umûr-i hâriciyyeyi istîhâl ile niçün umûr-i Devlet-i 'aliyye böyle perîşân ve her bâr düşmen-i M1
2 edeyor N1, M1 : ediyor A1
3 gideyor. Şimdi taht-ı N1 : gidiyor. Şimdi A1 : gideyor. Şimdi M1
4 ederdim ve böyle kılardım N1, M1 : eder idim ve böyle kılar idim A1
5 umûra N1, A1 : umûru M1
1 ahvâlin ..... vü N1 : suver-i muntazama-i kavîmesine ircâ'ı husûsâtı -ki ancak irâde-i A1 : suver-i muntazamanın hey'et-i 'atîkasına ircâ'ı husûsâtı -ki ancak irâde-i M1
2 eylemişler idi ..... idi N1 : etmişler idi. Lâkin A1, M1
3 eyyâmda M1 : eyyâmlarda N1, A1
4 bir müntehabı vefkınca N1, A1 : müstahseni vakfınca M1
5 eyledikleri, pek mukarrebleri M1 : eyledikleri pek akrebleri A1 : etdikleri pek akrebleri N1
6 *Ve hel ..... efsede'd* N1, A1 : *Hel yuslihu'l-'akāru mâ-efsedehu'd* M1
* هل يُصلح العطّار ما افسد الدهرُ = Zamanın bozduğunu attâr düzeltebilir mi?" anlamına gelen Arapça özlü sözlerdendir. "Emr-i Hılâfet'in ne ..... dehru" kısmındaki bilgiler özetle ve bazı ilâvelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,149'da kaydedilmiştir.

Çün 'izz ü sa'âdetle câlis-i serîr-i Saltanat olduklarında, cülûs-i hümâyûnları ejdehây-ı dü-ser mesâbesinde olan iki taraflu sefere tesâdüf ve hûş-fersây-i Eflâtûn olan sademât-ı havâdis-i[1] gûnâ-gûnun te'âkub u terâdüfüyle, ibtidây-ı emirde hakāyık-ı ahvâl-i kevniyyeye im'ân-ı nazardan zuhûl ve hiç olmazsa[2] bir mütâreke 'akdiyle **[N1 159a]** miyâne-i harb ü kıtâle faysal ve terâhî[3] vermek tedbîr-i dil-pezîrinden dahi[4] vükelây-ı vakt gufûl edüp, ba'de'l-lüteyyâ v'elletî[5] pister-i sefer-i mihnet-güster tayy[6] olundukdan sonra, Sipeh-sâlâr olan Koca Yûsuf Paşa **[M1 345]** Ordu-yi hümâyûn'la Âsitâne-i sa'âdet'e vürûd ve pây-bûsî-i[7] Husrevâne ile kesb-i su'ûd eyledikde, sürbe-i[8] askerî, husûsan 'usbe-i yeniçerinin a'sâb-ı 'asabiyyetleri süst ü fâtir ve tegayyür-i dest-mâye-i gayretle yed-i[9] hamiyyetleri kāsır olup, bed-dilî ve cebânet ve küffârın mu'allem ve müretteb askerlerine 'adem-i[10] mukābele ve mukāvemetlerinden nâşî, ta'yîn olundukları[11] mahallerden rû-gerdân-ı imtisâl ve ednâ behâne ile orduya tefrika-resân-ı[12] ihtilâl olduklarından bahisle, küffârın müretteb ve mu'allem askerine[13] mukābil cünd-i cedîd tedârükü akdem-i 'âmme-i[14] mesâlih u eşgāl olduğunu 'arz-ı huzûr-i Sultân[15] Selîmü'l-bâl eylemekle, peygūle-nişîn-i vahdet oldukları zemândan berü levha-i musavviresinde mersûm olan tertîb-i cedîd mâddesi, rîşe-sâz-ı sahn-ı dil-i Şehriyârî ve min-ba'd ümmiyye-i mezkûre 'umde-i âmâl ü efkârı oldu.

'Ale'l-husûs Sadr-ı müşârun ileyh bu kazıyyeye[16] mebnî, çend nefer mu'allem ve sanâyi'-i harbiyye-i[17] Avrupa'ya vukūf u verzişleri müsellem

1 câlis-i serîr-i ..... havâdis-i [Bu kısımda yer alan "mesâbesinde olan" kelimelerinden sonra muhtemelen yanlış yazıldığı düşünülen "olan" kelimesinin üzeri çizilmiştir] N1 : serîr-i Saltanat'a cülûs-i hümâyûnları iki taraflu sefer ya'nî iki ağızlu ejder meşgalesine tesâdüf ve hıred-fersây-ı/fersâyî-i Eflâtûn olan sademât-ı hâdisât-ı A1, M1

2 hiç olmazsa N1 : hic olmaz ise A1, M1

3 ve terâhî N1, M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 169a'nın sol kenarına yazılmışlardır] A1

4 dahi N1 : — A1, M1

5 v'elletî N1 : + tayy-ı A1, M1

6 tayy N1 : — A1, M1

7 bûsî-i N1, A1 : pûsî-i M1

8 sürbe-i N1, A1 : seriyye-i M1

9 yed-i N1 : eydî-i A1, M1

10 bed-dilî ..... 'adem-i A1 : bed-dilî ve cebânet ve küffârm mu'allem ve müretteb askerlerine bî-tâbî-i N1 : bedevî ve hıyânet ve a'dânın mu'allem ve müretteb asâkirine 'adem-i M1

11 olundukları A1, M1 : olunan N1

12 ednâ ..... resân-ı A1 : behâne-i nâçîz ile orduya tefrika-engîz-i şûriş ü N1 : ednâ behâne ile orduya tefrika-resân-ı M1

13 küffârın ..... askerine N1, A1 : düşmenin müretteb ve mu'allem asâkirine M1

14 'âmme-i N1 : — A1, M1

15 Sultân N1 : Pâdişâh A1, M1

16 peygūle- ..... kazıyyeye N1 : tertîb-i cedîd husûsu, rîşe-sâz-ı sahn-ı fu'âd-ı Şehriyârî ve min-ba'd ümmiyye-i merkūme 'umde-i efkârı oldu. Husûsan Sadr-ı müşârun ileyh bu mâddeye A1, M1

17 harbiyye-i N1 : — A1, M1

eşhâs tedârük ü istishâb eylemiş olmağla, takrîr-i merkūm 'akabinde 'arz-ı Rikâb-ı me'âlî-me'âb[1] eyledikde, neferât-ı merkūme birkac yüze iblâğ ve sebk-i meşk u[2] te'allüme ifrâğ olunmak bâbında zuhûr-i irâdeye mebnî[3], ol mikdâra resîd ve fünûn-i harbiyyede hazâkatleri bedîd oldukdan sonra, cünbiş-nümây-ı nazargâh-ı[4] seyrân ve mazhar-ı rağbet ü istihsân olup: "Bizim askerimizin sikke-i ahvâlleri ma'lûmü'l-'ayâr, bâ-husûs rûz-i kāsım hulûlünde[5] 'adem-i tevakkuf u karârlarından nâşî, hasbe'l-iktizâ'[6] meştâ olacak mahallerde ancak kendü dâ'ireleriyle başbuğlar kalmağla, hiç[7] olmazsa bu makūle on bin kadar mu'allem asker bari bulunsun" deyerek tergīb eyledi[8].

Vâkı'â şâyeste-i kabûl ve 'amel, emr-i ma'kūl u mu'avvel olmağın[9], müceddeden tertîble bir ocak ve kānûn-i kadîm-i Devlet-i 'aliyye'den hurûc[10] eylemamek zımnında Bostâniyan-ı Hâssa Ocağı'na ilhâk ve Bostâncı Tüfengcisi Ağası nâmiyle kapucu-başılardan[11] **[N1 159b]** bir Ağa ve Îrâd-ı Cedîd Defterdârlığı, Ocak Nezâreti 'ilâvesiyle sermâyedâr-ı 'izz ü i'tilâ olması, karâr-dâde-i ittifâk olup, ma'a zâbitân bin altı yüz neferden 'ibâret on iki bölük olarak bir orta miyân-beste-i meydân-ı temşiyet olmağla, nümûne olmak üzere[12] evvelâ bir orta Levend Çiftliği'nde tanzîm ve mâ'adâları[13] îrâdları bulunarak iktizây-ı mahalle göre temâmı ve[14] yâhûd nısfı olan sekiz yüz nefer ile Rumeli'de ve Anadolu'da münâsib mevki'lerde tertîbi tasmîm olundu.

Ve Ocak Nezâreti, Îrâd-ı Cedîd Defterdârı nasb olunacak Reşîd Efendi'ye ihâle ve Çiftlik-i merkūm Kethudâsı Velî Ağa, Kapucu **[M1 346]** -başılık'la Ağa ta'yîn olunup, on iki bin guruş senevî me'âş ile meclây-ı tereffüh ü inti'âşda icâle ve ocağa bir Kâtib ta'yîniyle senevî dört bin guruş ve biner guruş sâlyâne ile Kâtib-i mezbûra[15] iki Yamak ve beşer yüz guruşla iki nefer Kâtib, neferât-ı ocak ve senevî bir mikdâr îrâd ile bir Bin-başı ve Kethudâ ve bir Topcu-başı ve[16] on iki bölüğün altısı yemîn ve altısı yesâr olup,

---

1 Rikâb-ı me'âlî-me'âb N1 : Rikâb-ı müsetâb A1, M1
2 birkac ..... u N1 : birkaç yüze iblâğ ve kālıb-ı A1, M1
3 mebnî A1, M1 : binâ'en N1
4 nazargâh-ı N1 : 'ayn-ı A1, M1
5 rûz-i kāsım hulûlünde N1 : eyyâm-ı şitâda A1, M1
6 iktizâ' N1 : iktizâ A1, M1
7 başbuğlar ..... hiç N1 : ser'askerler kalmağla, hiç A1 : Ser'asker kalmağla, hic M1
8 deyerek ..... eyledi N1 : deyü tergīb eylemekle A1, M1
9 olmağın A1, M1 : olmağla N1
10 hurûc N1, A1 : ihrâc M1
11 Bostâncı ..... kapucu-başılardan N1 : Bostâncısı Tüfengcisi Ağası nâmiyle kapucu-başı ağalardan A1 : Bostâncı ve Tüfengci Ağası nâmiyle kapucu-başı ağalardan M1
12 olmak üzere A1, M1 : olarak N1
13 mâ'adâları A1, M1 : mâ'adâsı N1
14 ve A1 : — N1, M1
15 mezbûra N1 : merkūma A1, M1
16 ve N1, A1 : — M1

sağ ve sol kol ağalıkları[1] ve sağ ve sol neferâtını temyîz içün kisve-i mahsûsa-i mütenevvi'a[2] tahsîs ve dâ'imâ ta'lîm ü âzmâyişe idmân ü gûşiş eylemeleri tansîs[3] olunup ve'l-hâsıl cemî' edevât ü mühimmâtları kemâ-yenbagī hadd-i ikmâle[4] vâsıl olmağla, vâkı'â hûşmendân ve ehl-i dikkat ü im'ân[5] 'indlerinde bir vaz'-ı behîn ve tertîb-i dil-nişîn oldu.

Mukaddime-i hal'-i Sultân Selîmü'l-bâl[6]

Çün Esâs-efken-i kâr-hâne-i imkân ve Râbıta-zen-i târ u pûd-i[7] umûr-i 'âlemiyân *cellet kudretühû 'an tatarrukı'l-'aczi ve'n-noksân*[8*] hazretleri işbu mezâhir-i esmâ'[9] ve sıfât ve merâyây-ı suver-i tecelliyyât-ı şu'ûnât olan dest-gâh-ı murassa'-tarh-ı kâ'inâtda nev-be-nev bâfte-i deffe-i kevn ü vücûd ve dem-be-dem sûret-yâfte-i tâze-nakş-ı hudûs ü şuhûd[10] olan a'yân ü a'râz u hâlâtı, hikmet-i bâliga ve kudret-i sâbigasıyla ekserî esbâb ve vesâ'it-ı 'âdiyyeye[11] beste ve 'ilel-i semâviyye ve isti'dâdât-ı eraziyyeye peyveste eylediği, 'inde-ehli'n-nazar emr-i mukarrer olup ve beyne ecnâsi'l-ahyâ'[12], [**N1 160a**] ol Hayy-i ebediyyü'l-bekâ' *'azze şânühû ve lehu'l-kibriyâ'*[13**] nev'-i insânı, cevher-i 'akl-i nûrânî ve gevher-i nutk-ı nefsânî ile[14] mümtâz ve müstesnâ eylediği gibi ber-muktezây-ı, beyt[15]:

Âsumân bâr-ı emânet ne-tüvânest/keşîd
Cur'a-i[16] *'aşk be-nâm-ı men-i nâ-kâm zedend*[***]

---

1 kol ağalıkları M1 : ağalıklar N1 : kol ağalıklar A1
2 mahsûsa-i mütenevvi'a A1, M1 : mütenevvi'a-i mahsûsa N1
3 gûşiş ..... tansîs N1 : verziş eylemeleri tansîs/tansîs (تنصيص) A1, M1
4 ikmâle N1 : kemâle A1, M1
5 ehl-i dikkat ü im'ân A1, M1 : dakīka-dânān N1
6 dil-nişîn ..... **-bâl** N1 : nîgûterîn olmuşidi. **Mukaddime** A1, M1
7 zen-i ..... pûd-i N1 : bend-i târ u bûd-i A1, M1
8 cellet ..... ve'n-noksân A1, M1 : celle şânuhû ve 'azze sultânuhû N1
* جلت قدرته عن تطرق العجز و النقصان = Onun kudretine, acizlik ve noksanlık hiçbir şekilde yol bulamasın" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
9 esmâ' N1 : esmâ A1, M1
10 ü şuhûd N1, A1 : — M1
11 sâbigasıyla ..... 'âdiyyeye N1 : sâbigasıyla/sâbıkasıyla ekserî esbâb ve vâsıta-i 'âdîye A1, M1
12 peyveste ..... ahyâ' N1 : peyveste/beyveste eylediği, ehl-i nazar 'indinde emr-i mukarrer ve beyne ecnâsi'l-ahyâ'/ahyâ A1, M1
13 bekā' ..... -kibriyâ' N1 : bekā 'azze şânühû ve Te'âlâ A1, M1
** عز شانه و له الكبرياء = Şânı yüce olsun ve büyüklük ona mahsûs olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.
14 nefsânî ile N1 : lisânî birle A1, M1
15 muktezây-ı, beyt M1 : magzây-ı, **beyt** A1 : fehvây-ı N1
16 Cur'a-i N1 : Kur'a-i A1, M1
*** آسمان بار امانت نتوانست كشيد * جرعه عشق بنام من ناكام زدند = Gökyüzü bile emânet yükünü çekemedi de aşk yudumunu ben murâdına eremeyene içirdiler" anlamına gelen bu cümle ikinci mısrâdakı ufak bir değişiklikle Hâfız'ın Dîvân'ından alınmıştır; bk. *Hafız Divanı,* çev.Abdülbaki Gölpınarlı, s.130.

'avârız-ı 'âhât ve havâdis-i beliyyât ile de mütemeyyiz ü yektâ eylemekle, serlerini kûy-i çevgân-ı[1] belâ ve sînelerini hedef-i sihâm-ı kazâ eylediği, nümâyân-ı dîde-i[2] basîret ü basardır. Ekser ehl-i hakāyık *"İnnâ 'arazne'l-emânete 'ale's-semâvâti ve'l-arzı [ve'l-cibâli] fe-ebeyne en-yahmilnehâ ve [eşfakne minhâ ve] hamelehe'l-insânü <ve> [innehû] kâne<'l-insânü> zalûmen cehûlâ[3**]"* âyet-i kerîmesini bu dakīka ile beyân eyledikleri, rûşenây-ı âşinâyân-ı dekāyıkdır.

Ve hum-nişîn ve[4] sekre-i hikmet, ya'nî Eflâtûn-i İşrâkî-ma'rifet bu râz-i serbesteyi işbu *"el-'Âlemü küretün ve'l-arzu merkezün ve'l-eflâkü kısiyyün ve'l-havâdisü sihâmun ve'l-insânü hedefun v'allâhu'r-râmî fe-eyne'l-meferr[5***]"* makālesiyle hakîmâne edâ vü ibâne eyledi[6]. Pes-ez-ân sınıf-ı insândan ba'de'l-enbiyâ' giriftâr-ı dü-şâha-i eşeddü'l-belâ'[7] olan emâsil-i ehl-i îmân ve hıyâr-ı hayl-i Hudâ-perestân olduğu işbu[8], *"Eşeddü'n-nâsi belâ'en el-enbiyâ'u sümme'l-emselü fe'l-emselü[***]"* Hadîs-i şerîfiyle mansûsu'l-beyândır.

Ol[9] fırka-i belâ-keşân ve zümre-i 'ânâ-çeşândan biri dahi on **[M1 347]** dokuz sene müddet serîr-ârây-ı serverî vü Saltanat olan Selîm Hân *'aleyhi'r-rahmetü ve'l-gufrân[*4]* hazretleri, **beyt**[10]:

---

1 çevgân-ı N1, M1 : cevgân-ı A1

2 nümâyân-ı dîde-i N1 : meşhûd-i çeşm-i A1, M1

3 *'ale's-semâvâti* ..... cehûlâ N1 : — A1 | *'ale's-semâvâti ve'l-arzı [ve'l-cibâli]* M1

* انّا عرضنا الامانةَ على السموات و الارض [و الجبال] فأبَيْنَ انْ يَحملنها و [اشفقن منها و] حملها الانسانُ [انه] كان <الانسان> ظلوماً جَهُولا <هو> = Biz emâneti, göklere, yere ve dağlara teklif ettik de onlar bunu yüklenmekten çekindiler, (sorumluluğundan) korktular. Onu insan yüklendi. Doğrusu o çok zalim ve çok cahildir" anlamına gelen bu cümleler Kur'ân, el-Ahzâb 33/72. âyetidir. Müellifimiz bu âyette bazı ufak değişiklikler yapmış gözüküyor.

4 âyet-i kerîmesini ..... ve N1 : —/âyet-i kerîmesini dakīka-i merkūme ile tefsîr u beyân eyledikleri, rûşenây-ı erbâb-ı dekāyıkdır. Ve hum-nişîn ve/— A1, M1

5 râz-ı ..... *-meferr* N1 : serîre-i setîreyi *"el-'Âlemü küretün ilâ âhırihî* A1, M1

** العالم كُرة و الارض مركزٌ و الافلاك قسىّ و الحوادث سهامٌ و الانسانُ هدفٌ و الله الرّامى فَاَيْنَ الْمَفَرّ = Kâinât yuvarlaktır, arz da bunun merkezidir. Felekler yay, olaylar oklardır, insan da hedeftir. Oku atan da Allah'tır, bu durumda kaçış nereye?" anlamına gelen ve burada Eflâtûn'a izâfe edilen Arapça bu cümleler, ihmâl edilebilir değişikliklerle ve yine Eflâtûn'a izâfe edilerek başka eserlerde de yer almaktadır; bk. meselâ Muhammed el-Âlûsî, *Rûhu'l-Me'ânî,* Beyrût ts., XI,94.

6 vü ibâne eyledi N1 : vü ibâne eylemişdir A1 : eylemişdir M1

7 enbiyâ'..... -belâ' N1 : enbiyâ giriftâr-ı dü-şâha-i eşeddü'l-belâ A1 : enbiyâ giriftâr-ı vişâha-i eşeddü'l-belâ' M1

8 işbu N1 : — A1, M1

*** اشد الناس بلاء الانبياء ثم الامثل فالامثل = En şiddetli belâlara peygamberler, sonrasında da sırasıyla diğerleri dûçâr olmuşlardır" anlamına gelen bu cümle et-Tirmizî, Zühd 57; İbn Mâce, Fiten 23; ed-Dârimî, Rıkāk 67; Ahmed b. Hanbel 1/172,174,180,185'te rivâyet edilen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, I,220, VI,172.

9 Hadîs-i ..... Ol N1 : Hadîs'iyle mansûsu'l-beyândır. A1, M1

*4 عليه الرحمة و الغفران = Allah'ın rahmeti ve mağfireti onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça du âdır.

10 ve'l-gufrân hazretleri, beyt A1, M1 : ve'r-rıdvân hazretleridir N1

Der-dîde mî ne-yâyed[1] *ezîn gussa cüz-sirişk*

Ber[2]*-dil nemî-nişest ezîn vak'a cüz-gubâr**

İnne fî zâlike le-'ibreten li-uli'l-ebsâr; el-Mülkü lillâhi'l-vâhidi'l-Kahhâr[3]**

Pâdişâh-ı müşârun ileyh hazretlerinin dûçâr ve tehammülüne nâçâr oldukları hâdise-i dil-dûz ve vâkı'a-i fâci'a-i[4] ciğer-sûzun 'ilel ü esbâbı husûsunda meblağ-ı 'akıl, kāsır ve müntehây-ı mecâl-i zihn, fâtir olan vücûhun felekiyyesi[5] ber-mûceb-i istidlâlât-ı ehl-i tencîm, derece-i tâli'-i kavîmleri zâyiçe-i velâdet ve saltanatları muktezâlarınca dem-i[6] ma'hûd-i âtiyyü'l-beyânda resîde-i serhadd-i kutû' ve ol hengâm-ı nâ-fercâmda[7] rişte-i saltanatları [**N1 160b**] maktû' olmağla, nasbe-i zâyiçe-i şevketleri, mesâbe-i[8] köhne takvîm oldu. Gerçi bu mâddede eslem tarîk, hemân takdîr-i mümteni'u't-tagyîr-i Rabb-i Kadîr'e ihâle eylemekdir. Lâkin esbâb-ı kevniyye beyânında i'tibâr u istibsâr mülâhaza olunduğu, it'âb-ı semend-i kilk-i tîz-reftâra[9] bâdî oldu[10].

Garîbe

Evâ'il-i devr-i Selîm Hânî'de Müneccim-i Sânî bulunan Ebû Ma'şer-i zemân Hakîm-i bî-müdânî[11] merhûm Ya'kūb Efendi bu Fakîr'e bir mecelle ki, kendüsüne merhûm ve mağfûrun leh 'Abdülhamîd Hân hazretleri taraflarından[12] mevhûb imiş, tenhâca şart-ı kitmânla ibrâz ve beynimizde 'alâka-i üstâziyyet

---

1 ne-yâyed N1 : ne-yâbed A1 : ne-bâyed M1

2 Ber N1, A1 : Pür M1

* در دیده می نیاید ازین غصه جز سرشک * بر دل نمی نشست ازین وقعه جز غبار = Bu olayda gönülde tozdan başka bir şey oturmadığı için, gözden bu kadarcık yaştan başkası gelmiyor" anlamına gelen Farsça bu cümle, Selmân-ı Savecî'nin şiirlerinden bir beyit gibi gözüküyor; bk. meselâ http://www.nosokhan.com/Library/Topic/0DIC (erişim tarihi 5.II.2014).

3 *İnne fî* ..... *-Kahhâr* A1, M1 : *el-Mülkü lillâhi'l-vâhidi'l-Kahhâr; İnne fî zâlike le-'ibreten li-uli'l-ebsâr* N1

** ان فی ذلك لعبرة لاولی الابصار الملك لله الواحد القهار = Burada yer alan cümlelerden baş taraftaki "Elbette bunda basiret sahipleri için büyük bir ibret vardır" anlamına geleni Kur'ân, Âl-i 'İmrân 3/13. âyetin sonunda yer alan ufak bir kısmıdır. İkinci kısımda yer alan "Hükümrânlık, kahhâr olan tek Allah'ındır" anlamındaki cümle ise Kur'ân, el-Mü'min 40/16. âyetin ikinci kısmı gibi gözükmekle beraber, *"el-Mülkü"* kelimesinden sonra gelen *"el-yevme"* kelimesine yer verilmemiştir.

4 hâdise-i ..... fâci'a-i A1 : hâdise-i dil-dûz ve vâkı'a-i N1 : vâkı'a-i fâkı'a-i dil-dûz ve hâdise-i fâci'a-i M1

5 meblağ-ı ..... felekiyyesi N1 : —/nihâyet-i meblağ-ı 'akl, kāsır ve gāyet-i mecâl-i zihn, fâtir olan/— vücûhun felekîsi A1, M1

6 zâyiçe-i ..... dem-i N1 : vakt-i A1, M1

7 hengâm-ı nâ-fercâmda A1, M1 : hengâmda N1

8 zâyiçe-i şevketleri, mesâbe-i N1 : zâyice-i şevketleri A1 : zâyice-i şevketleri, mesâbe-i M1

9 reftâra N1, A1 : reftârîye M1

10 Gerçi bu mâddede ..... oldu N1, M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 170b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1

11 Hakîm-i bî-müdânî A1, M1 : — N1

hasebiyle[1] ba'zı mertebe mahrem-i râz eyledi. Mecelle-i mezbûre bi'l-cümle zevâyiç-i tavâli'-i a'yân-ı eslâfı hâvî, ya'nî her sahîfesi birer zâyiçe-i hulefâ'[2] ve selâtîni ma'a-şerhihâ muhtevî olmağla, yegân yegân keşîde-i silk-i nazar u im'ân oldukda, sahîfe-i ulâda Evvelîn-i hılkat ve Âhırîn-i bi'set Seyyidü'l-enâm[3] *'aleyhi's-salâtü ve's-selâm* hazretlerinin ve sahâyif-i sâ'irede Hulefâ'-i Râşidîn *rıdvânullâhi*[4] *'aleyhim ecma'în**, ba'dehû 'Abbâsiyye ve ekser selâtîn-i 'Osmâniyye hazerâtınm[5] tâli'leri mazbût u muharrer ve tefâsîl-i ahkâmları meşrûh u mukarrer olmağla, müşârun ileyh Sultân Selîm-i behişt-merâbi' hazretlerinin tâli'-i saltanatları bi-hikmetihî Te'âlâ e'imme-i dîne râbi' olan İmâm 'Aliyyü'l-Murtezâ *kerremallâhu vecheh*** hazretlerinin[6] gurre-i garrây-ı Hılâfet'leriyle ekser büyûtda hem-tâli' bulunmağın, agleb-i[7] eyyâm-ı saltanatları şûrîde-i ıztırâb u ihtilâl ve câ-be-câ Havâric ve Celâliyân ve mülkünde[8] hemîşe fetret ü tuğyân zuhûruyla berhem-zede-i herc ü merc ve[9] keder u melâl olup, encâm-ı kâr rahîk-ı Haydarî'den neş'e-dâr olmak ihtimâl-i gālibini[10] işrâb u iş'âr ve yirmi iki târîhinde◊ tesyîr-i tâli'-i şevketleri, ser-zede-i zeneb-i kutû' olmak serîresini hâyide-zebân olarak âverde-i lisân-ı[11] telmîh u tezkâr eylemişidi[12]; *fe-sâre'l-emru kemâ-kāle bi-iznillâhi'l*[13]*-Meliki'l-Müte'âl****. **[M1 348]**

---

12 bu Fakīr'e ..... taraflarından N1 : Muharrir-i Fakīr'e/Hakīr'e kendisine merhûm 'Abdülhamîd Hân hazretlerinden A1, M1

1 ibrâz ..... hasebiyle N1 : bir mecelle ibrâz ve A1, M1

2 eyledi ..... hulefâ' N1 : edüp, mecmû'a-i merkūme bi'l-cümle zevâyic-i tevâli'-i/tâli'-i a'yân-ı eslâfı muntavî, ya'nî her sahîfesi bir zâyiçe-i/zâyice-i hulefâ A1, M1

3 Seyyidü'l-enâm N1 : — A1, M1

4 Hulefâ'-i Râşidîn *rıdvânullâhi* N1 : Hulefâ Râşidîn *rıdvânullâhi* A1 : Hulefâ'-i Râşidîn *rıdvân[ull]âhi* M1

* رضوان الله عليهم اجمعين = Allah onların tamamından razı olsun" anlamına gelen bir duâdır.

5 'Abbâsiyye ..... hazerâtınm N1 : ekser selâtîn-i 'Osmâniyye'nin A1, M1

** كرم الله وجهه = Allah onun yüzünü şerefli kılsın" anlamına gelen ve Hz. Ali anıldığında söylenen Arapça bir duâdır.

6 tâli'-i ..... hazretlerinin [Bu kısım, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 170b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1 : tâli'-i saltanatları bi-iznihî Te'âlâ Hulefâ'-i Râşidîn'e râbi' olan Emîru'l-Mü'minîn İmâm 'Aliyyü'l-Murtezâ *kerremallâhu vecheh* hazretlerinin N1 : tâli'-i saltanatları bi-hikmet[ill]âhi râbi' olan İmâm 'Aliyyü'l-Murtezâ *kerrem[all]âhu vecheh* hazretlerinin M1

7 garrây-ı ..... agleb-i N1 : hılâfetleriyle hem-tâli' bulunmağın, ekser A1, M1

8 mülkünde N1, M1 : mülkde A1

9 ü merc ve N1 : ü merc A1 : ü merc M1

10 ihtimâl-i gālibini N1, A1 : ihtimâli hâlini M1

◊ 1222 = 1807-1808.

11 âverde-i lisân-ı N1, A1 : — M1

12 eylemişidi A1, M1 : etmişidi N1

13 bi-iznillâhi'l N1, A1 : bi-izn[ill]âhi'l M1

*** فصار الامر كما قال باذن الله الملك المتعال = Durum, en yüce ve gerçek hükümdâr olan Allah'ın buyurduğu gibi oldu" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

Fi'l-hakīka baht u tâli' ki, lisân-ı şerî'atde kader ve takdîr-i bî-tagyîr ile ta'bîr olunur, [mısrâ][1]:

'Âlem, esîr-i dest-i meşiyyet değil midir?

Âdem, zebûn-i pençe-i kudret değil midir?[2*]

vefkmca, [**N1 161a**] sûret-i muhtârda nâ-çâr ve zebûn-i pençe-i kudret-i Kahhâr olan nev'-i[3] insânî hakkında, ser-nâme-i ihsân-ı hazret-i Bârî ve 'unvân-ı menşûr-i meded ü[4] yârî-i Perverdigârî olduğu gayr-i mütevârîdir. Hattâ bu nasîbden sâ'ir devâbb ü hayvânât dahi behre-yâb-ı nisâb oldukları ma'lûm-i erbâb-ı elbâbdır.

Çi küned zûr-mend ü erven-baht
Bâzû-yi baht bih ki zi-bâzû-yi saht[**]

[Garîbe-i] dîğer

Sâlifü'z-zikr Ya'kūb Efendi merhûm lisânından[5] bu fıkra dahi yâd-dâşt-i hâtır-ı Hakīrâne'mdir ki, Sultân Selîm'in pederleri merhûm Sultân Mustafa[6] hazretlerinin lakabları, Şeyh-ı Ekber *kuddise sırruhū*[***] hazretlerinin[7] Şecere-i kübrâlarında Pâdişâh-ı müşârun ileyh hazretleri[8] Necmü's-selâtîn ve ferzend-i ercümendlerinin, ya'nî Selîm Hân'ın Zeynü'n-necm 'unvâniyle mersûm olup[*4], müşârun ileyh[9] Sultân Mustafa fenn-i nücûma be-gāyet[10] i'tibâr u i'tinâ ve

---

1 [mısrâ]' A1, M1 : — N1
2 Âdem ..... midir? N1, M1 : — A1
* Metnimizde yer alan bu beyit, Nâbî'nin gazellerinden birinde geçmektedir; bk. *Nābī Dīvānı,* I,610.
3 nev'-i A1 : nûr-i N1, M1
4 ü N1, A1 : — M1
** چه کند زور مند و ارون بخت * بازوی بخت به که ز بازوی سخت =Talihsiz bir kuvvetli ne yapabilir? İnsanda kuvvetli pazu yerine talih pazusu bulunmalıdır" anlamına gelen Farsça bu cümleler, Sa'dî'nin *Gülistân*'ından alınmıştır; bk. Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan,* trc. Kilisli Rıfat Bilge,12. Baskı, İstanbul 1980, s.421.
5 Hattâ bu nasîbden ..... lisânından N1 : **Beyt**: *Çi küned zûr-mend ü erven/evren-baht * Bâzû-yi baht bih ki bâzû-yi saht.* **Garîbe-i dîğer** Mûmâ ileyh Ya'kūb Efendi'den A1, M1
6 Hakīr'ânemdir ki ..... Mustafa N1 : Fakīr'ânemdir ki, merhûm Sultân Mustafa *'aleyhi rahmetullâhi/[ra]hmet[ull]ah Te'âlâ/*— M1
*** قدس سره = Onun sırrı mukaddes olsun" anlamına gelen ve evliyâ olduğu düşünülen kişiler için söylenen Arapça bir duâdır.
7 hazretlerinin N1, M1 : hazretleri A1
8 Pâdişâh-ı ..... hazretleri A1, M1 : — N1
*4 Burada eğer Muhyiddîn ibnü'l-'Arabî'ye izâfe edilen *eş-Şeceretü'n-Nu'mâniyye fi'd-Devleti'l-'Osmâniyye* adlı eser kastediliyorsa, incelediğim birkaç yazmasında böyle bir bilgiye tesâdüf edemedim.
9 ferzend-i ..... ileyh A1, M1 : veled-i emcedlerinin Zeynü'n-necm 'unvânlariyle mersûm olmak işâreti üzere N1
10 be-gāyet N1 : — A1, M1

kendüleri dahi anda mehâret-i külliyye peydâ eylemişidi[1]. Ve me'ârif-i cüz'iyye ve 'ulûm-i garîbe-i hafiyye erbâbına rağbet[2] ü iltifât ederler idi. Binâ'en 'aleyh ekser a'mâl ü etvârlarını evzâ'-ı kevâkibe tatbîk ve menâzım-ı umûr-i mülkiyyelerini[3] me'âlim-i harekât-ı felekiyye üzere tanzîm ü tensîk eylemek de'b ü 'âdetleri olmağla, Selîm Hân hazretlerinin dahi henûz hamîr-i[4] mâye-i 'unsur-i vâlâ-güherleri, ser-rişte-i nâve-i[5] rahm-ı mâder olduğu dakîkayı ki muhakkıkīn, asl-ı tâli'i andan, ya'nî sükūt-ı nutfeden i'tibâr ederler. Ol kavl, tahkīk üzere[6] sâ'ât-i tâmme ile zabt edüp, tâ ki ber fehvây-ı *"Sümme enşe'nâhu halkan âhar*"* ikmâl-i etvâr-ı seb'a ile mazhar-ı nefha-i rûh-i hayât-güster olup, emâre-i haml muhtemel[7] oldukda, Müneccim-başı'ya sâ'at-i mazbûta-i sükūt-ı nutfeyi beyân ve ol ândan zâyiçe nasbını fermân eylediler. Ol dahi nasbe-i[8] matlûbeyi tasvîr ve edille ve medlûlâtını bast u tahrîr eyledi.

Vaktâ ki inkızây-ı müddet-i haml ile 'alâmet-i velâdet bedîdâr oldukda[9], vaz'-ı haml içün yevm-i ma'hûdda bir dem-i huceste ihtiyâr ve sâbıku'z-zikr sükūt-ı nutfe tâli'ine müteferri', ol dakîka-i muhtârda bedîdâr olan mevlûd-i selâtîn, ber-muktezây-ı evzâ'-ı felekiyye mukārenet-i[10] kābiliyyet-i fitriyye inzımâmiyle mihr-i münîr gibi[11] cihângîrlikde 'adîl ve nazîri 'adîm ve İskender-âsâ fermân-fermây-ı çâr-cihet ve heft[12]-iklîm olacağını [**N1 161b**] iş'âr eylemekle, sâha-i hıdmetinde[13] olan kavâbil ve pîş-kârân bir takrîble vaz'-ı hamli ol dakîkaya iblâğ eylemeğe gerçi sa'y-i bî-girân edüp, lâkin[14];

Re'y ü tedbîr ile dönmez emr-i[15] takdîr-i Samed
Seyl-i kûh-endâz olur mu hâr ü hâşâk ile sedd?

cereyânı üzere lahza-i yesîre te'hîrin imkânı olmayup, **[M1 349]** zarûrî sâ'at be-dest pîş-gâh-ı bâbda îstâde ve çigûnegî-i hâl-i velâdete sadef gibi gûş-

---

1 eylemişidi A1, M1 : etmişidi N1
2 rağbet N1 : i'tibâr A1, M1
3 mülkiyyelerini N1, A1 : külliyyelerini M1
4 dahi henûz hamîr-i N1, A1 : henûz zamîr-i M1
5 ser-rişte-i nâve-i A1 : sirişte-i nave-i N1 : sirişt-i nâde-i M1
6 ki muhakkıkīn ..... üzere N1 : — A1, M1
* ثم انشأناه خلقا اخر = Sonra onu başka bir yaratışla insan haline getirdik" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Mü'minûn 23/14. âyetin sonlarında yar alan bir kısmıdır.
7 muhtemel M1 : müte'ayyen N1, A1
8 nasbe-i N1, A1 : kazıyye-i M1
9 oldukda N1, A1 : oldukda (اولدقده) M1
10 mukārenet-i N1 : — A1, M1
11 mihr-i münîr gibi N1 : mânend-i mihr-i münîr A1, M1
12 çâr-cihet ve heft N1, A1 : çâr-çihet ve nasafet-i M1
13 hıdmetinde A1, M1 : hıdmetde N1
14 iblâğ eylemeğe ..... lâkin N1 : îsâl eylemeğe/eylemekle, gerçi sa'y-i firâvân edüp, lâkin beyt A1, M1
15 emr-i N1, M1 : + ve A1

küşâde olan Hakîm-başı Efendi, mîl-i sâ'ati parmağiyle dakīka-i muhtâre üzere imâle vü tedvîr ve Şeh-zâde-i müşârun ileyh mâh-ı nev gibi ufuk-ı âsümân-ı şühûdu tenvîr eyledi.

Bi'l-cümle bu dakīkaya vâkıf olanlar yek-dîğere tavsıye vü tenbîh ile[1] keyfiyyet-i merkūmeyi ketm ü ihfâ eylemeleriyle, "Sultân Mustafa merhûm dem-i muhtârda tevellüd eyledi" i'tikādıyla müşârun ileyhin İskender-serîr ve neyyir-i a'zam gibi 'âlemgîr olacağını gâh ü bî-gâh havâss-ı kurenâya tebşîr ederler idi. Hattâ[2] maraz-ı mevtinde bu kazıyyeyi huzzâra tekrâr ederek, taht-ı Saltanat'ın Sultân[3] 'Abdülhamîd Hân hazretlerinden insırâf ile Selîm Hân hazretlerine[4] veliyy-i 'ahd şîvesiyle tavsiye eyledikleri, nükte-i merkūmeye mebnî idi; *el-Abdü yüdebbiru v'allâhu yukaddiru*[5*].

Çünki Selîm Hân hazretleri dahi refte refte serv-i sehî gibi bâlîde ve hadd-i temyîze resîde olup ve[6] pederleri lisânından keyfiyyet-i mezkûre gûş-güzâr ve anlar dahi bu[7] ümniyyeye dil-bend-i karâr olmalarıyla, zikri âtî Nizâm-ı Cedîd ihtirâ'ına[8] ısrârlarına bir tarafdan dahi bu mâdde-i mevhûme[9] tâziyâne-i şevk ve 'ilâve-i tesvîl ü sevk oldu[**]; *el-'uhdetü 'ale'n-nâkıl*[10***].

Zikr-i mebde'-i Nizâm-ı Cedîd ve sûret-i ân-resm-i nev-bedîd

Çün Şehriyâr Selîmü'l-bâl hazretleri, iki yüz üç târîhinde taht-nişîn-i[11] Saltanat[*4] ve mâlik-i ezimme-i sipâh u ra'iyyet olup, güzâriş-pezîr olduğu

1 vâkıf ..... ile N1 : muttali' olanlar A1, M1

2 Sultân Mustafa ..... Hattâ N1 : müşârun-ileyh Sultân Mustafa merhûm dem-i/— muhtâr-ı —/dem-i mersûmda vülûd ü kudûm eyledi, zaniyle cihân cihân mesrûr u şâdân olup, hattâ gâh u bî-gâh ehass-ı kurenâya Şeh-zâde-i müşârun ileyhin İskender-serîr ve neyyir-i a'zam gibi cihângîr olacağını tebşîr ederler idi. Hattâ —/merhûm A1, M1

3 Sultân N1, A1 : — M1

4 insırâf ..... hazretlerine N1 : insırâfla Selîm Hân'a A1, M1

5 *el-'Abdü ..... yukaddiru* N1, M1 : — A1

* العبْد يُدبّر و الله يُقدّر = Kul tedbîr alır, kaderi Allah belirler" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

6 ve N1, A1 : — M1

7 keyfiyyet-i ..... bu N1 : şîve-i mezbûr gûş-güzâr ve pederleri gibi ol A1, M1

8 ihtirâ'ına A1, M1 : ihtirâ'ıyla N1

9 -i mevhûme N1 : — A1, M1

** "**Garîbe** ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle ve "'Âsım Târîhi'nde beyân olunduğuna göre" ve "'Âsım Efendi garâ'ibden olmak üzere hikâye etdikden sonra" şekillerinde *'Âsım Efendi Târîhi'*nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet*, VIII,148-149'da kaydedilmiştir.

10 *el-'uhdetü 'ale'n-nâkıl* N1, M1 : — A1

*** العهدة على الناقل = Günahı vebâli nakledenin boynuna" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

11 Şehriyâr ..... nişîn-i N1 : Pâdişâh-ı kerîm Sultân Selîm hazretleri, iki yüz üç târîhinde pîrâye-bahş-ı serîr-i A1, M1

*4 Sultân III. Selîm 11 Receb 1203 = 7 Nisan 1789 Salı günü tahta çıkmıştır; bk. meselâ İ.H.Danişmend, *İOTK,* IV,68.

üzere henûz iki taraflu âteş-i harb u kıtâl, zebâne-keş-i işti'âl olmağla, ne hâl ise bir müddet keşiş ü gûşiş ve bilâhare silm ü salâh ile[1] tahsîl-i ârâmiş oldukdan sonra, bast u tafsîl olunduğu üzere askerînin ahvâli, husûsan zümre-i Bektâşiyye'nin [**N1 162a**] etvâr u a'mâli muhât-ı 'ilm-i 'âlîleri[2] olmağla, ceyş-i cedîd îcâd ve ta'lîm ü âzmâyişe ictihâd ü i'tiyâd olunmak, fu'âd-ı himmet[3]-nihâdlarında cevelân ve zikr olunan esbâb-ı mütenevvi'a dahi te'yîd-i şevk u heyecân edüp, husûsan Levend Çiftliği'ne ta'yîn ü ta'biye ve vâye-mend-i ta'lîm ü terbiye olan neferât-ı kalîlenin hüner-i kesîr-i dil-pezîrleri cilve-nümây-ı nezzâreleri[4] oldukca, ol bâbda zimâm-ı ihtiyârı rubûde-i pençe-i iktidârı olmakdan nâşî, bir gün bu râz-i mektûmu ba'zı kârdân-ı[5] Devlet-i ebed-makrûnlarına keşf ü ibrâz ve tertîb-i cedîdin mesâbe-i vücûbda olduğunu, be-tahsîs Sadrıa'zam a'zam-ı mesâlih-i[6] dîn ü devlet olan **[M1 350]** Tersâne ve topcu ve humbaracı ve[7] 'arabacı ve cebe-hâne ocaklarının tezelzül ü inhidâm bulduğunu[8] ve bir iki sene bu minvâl[9] üzere güzerân eylediği sûretde bi'l-külliyye in'idâm bulacağından bahisle, bunların iktizâsına göre tebdîl ü tagyîr ve takviye[10] vü ta'mîrleri maklûlesi, mühimmât-ı lâzimenin lüzûmunu ta'dâd ü beyâna âgâz eylediklerinde, bi'l-cümle mütehayyizân-ı erkân ve Şeyhulislâm-ı zemân ve fuhûl-i fuzalây-ı be-nâmdan Sadr-ı Rum-i vakt merhûm Tatarcık 'Abdullah[11] Efendi gibi güzîde-i 'ulemây-ı a'lâm, işbu kelimât-ı hakîkat[12]-âyât-ı Mülûkâne'yi tasdîk ve edille vü berâhînle[13] te'yîd ü tahkîk eylediler.

Vâkı'â *"Yâ eyyühâ'llezîne âmenû izâ lakîtüm fi'eten fesbütû*"* âyet-i[14] kerîmesi mûcebince asker-i İslâm, piş-gâh-ı küffâr-ı dûzah-encâmda[15] sabr u sebâtla me'mûr ve *"es-Şecâ'atü sabru's-sâ'ati[16]**"* mefhûmunun eseri,

---

1 ve ..... ile M1 : —/ve bilâhare silm ü salâhla N1, A1
2 etvâr u ..... 'âlîleri N1 : hulâsa-i a'mâli muhât-ı 'ilm-i 'âlîleri/'âlî A1, M1
3 ictihâd ü ..... himmet N1 : i'tiyâd olunmak, fu'âd-ı hamiyyet A1, M1
4 vâye-mend-i ..... nezzâreleri N1 : vâyedâr-ı ta'lîm ü terbiye olan sipâh-ı yesîrin hüner-i kesîr-i dil-pezîrleri/pezîri meşhûd-i Şâhâne'leri A1, M1
5 mektûmu ba'zı kârdân-ı N1 : meknûnu ba'zı kârdânâyân-ı A1, M1
6 be-tahsîs ..... mesâlih-i A1 : be-tahsîs a'zam-ı mesâlih-i N1 : ve be-tahsîs Sadr-ı a'zam, mesâlic-i (مصالج) M1
7 humbaracı ve A1, M1 : — N1
8 bulduğunu N1, A1 : bulduğu M1
9 minvâl N1 : hâl A1, M1
10 takviye A1, M1 : takviyet N1
11 Tatarcık 'Abdullah N1 : 'Abdullah A1 : 'Abd[ull]ah M1
12 hakîkat N1, A1 : hakîkat (حفيقت) M1
13 berâhînle N1 : berâhîn ile A1, M1
* يايها الذين امنوا اذا لقيتم فيئة فاثبتوا = Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Enfâl 8/45. âyetin ilk yarısıdır.
14 âyet-i N1, M1 : — A1
15 küffâr-ı dûzah-encâmda N1, A1 : düşmen-i süst-endâmda M1
16 sâ'ati N1, A1 : sâ'a M1
** الشجاعة صبر الساعة = Şecâat (yiğitlik), ihtiyâç duyulan anda sabır göstermektir" anlamına gelen Arapça hikmetli sözlerdendir.

bedîhiyyü'z-zuhûr iken, dâ'imâ pâydârlık merkezinden[1] lugazîde ve bir sâ'at tevakkuf ve mukāvemetleri nâ-dîde olup ve *"Etî'ullâhe ve rasûlehû ve lâ tenâze'û fe-tefşelû ve tezhebe rîhukum v'asbirû, innallâhe ma'a's-sâbirîn*"* emr-i mübîninden zâhil ve münâza'a vü ihtilâfın esbâb-ı za'f u hezîmete mûcib-i îtilâf[2] olduğundan gāfil olup, 'özr-i leng ve behâne-i bî-ferheng[3] ile ihdâs-ı 'arbede vü şikāk ve Ordu-yi hümâyûn'a îrâs-i perîşânî vü iftirâk edegeldikleri cümlemizin ma'lûmu[4] ve mücerrebi olduğundan başka, niçe zemândan berü küffâr-ı li'âm askerlerinin[5] müretteb ve mu'allem oldukları cihetden, **[N1 162b]** kûy-rübây-ı galebe vü fîrûzî ve bu vechile[6] beher nevbet inhizâm ve mağlûbiyyet bizim tarafa rûzî olmağla, *"Ve e'iddû lehum m'esteta'tüm min kuvvetin**"* âyet-i kerîmesi, *"Min küll-i mâ yütekavvâ bihî fi'l-harbi***"* 'ibâretiyle müfesser olduğuna mebnî, mutlakā[7] esbâb-ı kuvvet ve edevât-ı galebe vü kudrete teşebbüs eylemek emr-i vâcib, husûsan işbu âyet-i kerîme nüzûlünde, Server-i serâyây-ı enbiyâ'[8] *'aleyhi efdalü't-tehâyâ*4* hazretleri üç[9] def'a *"Elâ! İnne'l-kuvvete er-remyü*5"* kelâm-ı dürriyyü'n[10]-nizâmlarıyla, mâdde-i kuvveti ta'rîf u inbâ buyurup, ol hengâmda[11] kemân ve tîr, akvây-ı âlât-i dâr u gîr olduğuna binâ'en, tahsîsle te'kîd ü tansîs buyurmuşlardır. Lâkin el-hâletü hâzih zemânımızda[12] remy mâddesi top u tüfenge münhasır olmağla, esliha-i sâ'ireye nisbet mahz-ı kuvvet ve isti'mâli, 'umûm-i hükmî ve belki ıtlâk-ı

1 merkezinden N1, A1 : merkezinde M1

* و اطيعوا الله ورسوله و لا تنازعوا فتفشلوا و تذهب ريحكم و اصبروا ان الله مع الصابرين = Allah ve Resûlüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider. Bir de sabredin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir" anlamına gelen bu cümleler Kur'ân, el-Enfâl 8/46. âyetidir.

2 îtilâf N1, A1 : itlâf M1

3 bî-ferheng A1 : ferheng N1 : bî-ferheng M1

4 ma'lûmu N1, M1 : ma'lûm A1

5 niçe zemândan ..... askerlerinin N1, A1 : nice zemândan berü düşmen askerinin M1

6 vechile N1 : takrîble A1, M1

** و اعدوا لهم ما استطعتم من قوة = Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet hazırlayın" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, el-Enfâl 8/60. âyetin başında yer alan ufak bir kısmıdır.

*** من كل ما يتقوى به فى الحرب = Savaşta kendisiyle güçlü olunan her şey" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

7 mutlakā N1, A1 : mutlak M1

8 enbiyâ' N1 : enbiyâ A1, M1

*4 عليه افضل التحايا = Hayır duâların en üstünü onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça duâdır.

9 üç A1, M1 : üc N1

*5 الا ان القوة الرمى = Dikkat edin! Âyette geçen kuvvetten maksat atmaktır" anlamına gelen bu cümle Müslim, İmâre, 167; Ebû Dâvud, Cihâd, 23; et-Tirmizî, Tefsîru Sûre, 8; İbn Mâce, 19; ed-Dârimî, Cihâd, 14; Ahmed b. Hanbel, 4/157'de geçen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Wensinck, II,310.

10 dürriyyü'n N1, A1 : dürri'n M1

11 ta'rîf .... hengâmda N1 : ta'rîf/ta'rîz u inbâ buyurup, ol hengâmlarda A1, M1

12 tahsîsle ..... zemânımızda N1 : tahsîsle te'kîd ü tansîs buyurmuşidi. Lâkin el-hâletü hâzih zemânımızda A1 : ana tahsîsle tansîs buyurmuşidi. Lâkin el-hâletü hâzih M1

nass-ı mübîn mûcebince akdem-i mevâcib olup[1], hattâ selefde cânib-i İslâmiyan'da top u tüfeng makūlesi edevât-ı ceng olmayup, belki tîr u nîze ve kemân-güreh ve mancınık olmağla, bunlar ile[2] **[M1 351]** top u tüfenge mukābele ve küffâr[3] ile bir vechile mukātele eylemek vâ-mânde-i 'arsa-i imkân olduğundan, ehl-i İslâm dahi ol makūle âlât istihsâl ve isti'mâline teşebbüs ve ihtimâm eylediler. Kezâlik küffârın[4] merâkib-i bahriyye-i 'azîmelerine mümâsil sefâyin-i cesîmeler îcâd ve cevârî'-i münşe'ât i'dâdiyle[5] deryâ cenginde dahi a'dâya mukāvim ve mukābil oldular. Neteki Tâ'if Gazâsı'nda küffâra mahsûs Debbâbe[6] nâm âlet-i hisârı, Sipehsâlâr-ı hayl-i ahyâr *'aleyhi efdalu's-salâti bi'l-'aşiyyi ve'l-ibkâr*[7]* hazretleri ihzâr ve isti'mâli bâbında emr-i 'âlî ısdâr buyurdular.

Sâniha der-mâdde-i remy der-muhârebe

Vech-i mezkûr üzere Zemân-ı Sa'âdet'de edevât-ı kuvvet, ancak tîr u nîzeye münhasır iken, Rasûl-i ekrem *şallallâhu 'aleyhi ve sellem* hazretleri, *"Elâ! İnne'l-kuvvete es-sehmü ve'r-rumhu"*** 'ibâretiyle tasrîh buyurmayup, 'âmm-ı mutlak olan *er-remyü* 'unvâniyle beyân buyurduklarının nükte-i dakīkası bu olmak dahi melhûzdur ki, vâkı'â selefde remy mâddesi hemân tîr u nîzeye muhtass olup, lâkin i'lâm-ı Rabbânî'yle âhır zemânda anlar bedelinde top u tüfeng zuhûr ve remy mâddesi bunlara mahsûr olacağı **[N1 163a]** mu'cize olarak ma'lûm-i şerîfleri olmağla, sehm ve rumha tahsîsi mutazammm tasrîhden itlâka 'udûl buyurdular. Zîrâ sehm ve rumha muhtass olmuş olsa, âhır zemânda küffâr ile kıtâl merfû' olmak lâzım gelür idi. Ve bu makūle mu'cizât-ı aliyyelerî ekser min en yuhsâdır; *v'allâhu a'lemü bi-hakīkati'l-hâl****. Biz yine sadede gelelim[8].

---

1 mevâcib olup A1, M1 : mevâcibdir N1

2 nîze ..... ile N1 : nîze/nîze (نیزه) ve kemân-güreh/kemân ve mancınık olmağla, bu edevâtla A1, M1

3 küffâr N1, A1 : a'dâ M1

4 eylemek ..... küffârın N1 : mümkin olmadığından, İslâmiyân dahi ol makūle âlât istihsâline berzede-i dâmân oldular. Kezâlik küffârın/düşmenin A1, M1

5 cesîmeler ..... i'dâdiyle N1 : cesîmeler/cesîme îcâd ve cevârî'l/cevârî'i'l-münşe'ât ittihâziyle A1, M1

6 küffâra ..... Debbâbe N1, A1 : a'dâya mahsûs Debâye M1

7 'aleyhi ..... ve'l-ibkâr M1 : 'aleyhi's-salâtü fi'l-'aşiyyi ve'l-ibkâr N1, A1

* عليه افضل الصلوة بالعشى و الابكار = Sabah ve akşam salâtın en güzeli onun üzerine olsun" anlamına gelen Hz. Peygamber için yapılan bir duâdır.

** الا ان القوة السهم و الرمح = Dikkat edin! Âyette geçen kuvvetten maksat ok ve mızraktır" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

*** و الله اعلم بحقيقة الحال = Allah işin gerçeğini en iyi bilendir" anlamına gelen Arapça bir deyiştir. "*Ve e'iddû lehum* ..... hâl" arasında yer alan bilgiler özetle "*'Âsım Efendi Târîhi*'nde bir lâyiha-i mehâsin-fâyiha" şeklinde *'Âsım Efendi Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VI,64'te kaydedilmiştir.

8 **Sâniha der-mâdde-i** ..... gelelim N1 : **Lâyiha-i fayiha** Ber-vech-i mezkûr/muharrer es-bâb-ı kuvvet-i dâr u gîr, remy mâddesiyle tefsîr olunduğunu tahrîr hılâlinde, hâtır-ı fâtir-ı

Pes vech-i meşrûh üzere ekser 'ulemâ' ve a'yân ü vükelâ'[1], bu makūle makāle-i dil-nişîn serd ü telkīn ederek, ma'nây-ı mezkûru[2] te'kîd ve Devlet-i 'aliyye'ye[3] tertîb-i cedîd ve mukābele bi'l-misl esbâbını temhîd eylemek[4] ehemm ü elzem olduğunu ifâde vü beyânda[5] teşdîd eylediler. Ve ba'zıları etvâr-ı hamse-i divel i'tibâriyle Devlet-i 'aliyye'nin pîrî ve hezâr derd[6] lâzimesince şeyhûhet ve herem sebebiyle sukūt u inhitât ve 'ilel ve 'avârız-ı gûnâ-gûn ile a'zâ ve cevârihi muhtell ü zebûn olup ve tabâyi' ve emzicesi şûrîde-i fesâdât-ı ahlât olmağla, **beyt**[7]:

Köhne sâ'at gibidir cism-i za'îf-i pîrân
Ana dârû-yi müdâvâtla kuvvet gelmez **[M1 352]**

âzmûdesiyle ol bâbda dârû-yi tedbîr kâr-mânde-i eser u[8] te'sîr olmağın, mebâdâ bâdî-i hatar ve mü'eddî-i vehn ü zarar olmak ihtimâl-i isâbet-iştimâlini îrâd ü tezkîr[9] birle, min-ba'd bâb-ı muhâsamanın insidâdı ve dervâze-i musâlaha-i mü'ebbedenin hemîşe küşâdı[10] husûsuna 'azm ve ilgāy-ı gā'ile-i harb ü rezm olunmağla[11], ol makūle asker-i nâ-sâz isti'mâlinden fâriğ ve[12] bî-niyâz olmak enseb ve semt-i ma'kūle akreb olduğunu serd ü beyân eyledi. Ve kimi kazıyye-i mezkûreyi re'sen ve kimi mukaddemini ve kimi[13] tâlîsini nakz u

---

gam-kîne lâyih olan nükte-i rengîn dahi dakīka-dânân 'indlerinde dil-nişîn olsa sezâdır ki, çün hazret-i Rasûl-i enâm *aleyhi's-salâtü ve's-selâm* edevât-ı kuvveti *"Elâ! İnne'l-kuvvete er-remyü* (الا ان القوة الرمى = Dikkat edin! Âyette geçen kuvvetten maksat atmaktır" anlamına gelen bu cümle Hz. Peygamber'in bir hadîsidir)" 'ibâresiyle remy mâddesine tahsîs buyurup, ma'a-hâzâ ol evânda remy, ancak tîr u tîre/nîzeye mühasır iken, *"es-Sehmü ve'r-rumhu/ve'r-remyü* (السهم و الرمح و الرمى = Ok ve atmak)" deyü tasrîhden ıtlâka 'udûl buyurmalarının nükte-i dakīkası, gerçi zemân-ı mezkûrda remy, hemân tîr u nîzeye mütehassas olup, lâkin i'lâm-ı Rabbânî'yle âhır zemânda tîr u nîze bedâ'i'-top u tüfeng edevâtı zuhûr ve remy mâddesi anlara mahsûr olacağı ma'lûm-i şerîfleri olmağla, hemân tîr u nîzeye hasr ile *"es-Sehmü ve'r-rumhu* (السهم و الرمح = Ok ve mızrak)" 'unvâniyle zikir buyursalar, âhır zemânda küffâr/a'dâ ile mukāteleden ehl-i İslâm 'acz sebebiyle zımnen memnû' olmuş sûretinde olur. Lâkin er-remy 'ibâretiyle vech-i ıtlâk u şümûl üzere tefsîrleri sebebiyle ilâ yevmi'l-kıyâm remy mâddesinin 'âmm ve mâ-sadak/sadakı olduğu âlâtla mücâhede eylemek bâbında emr u fermân buyurulmuş olur; *v'allâhu a'lemu bi-hakīkati'l-hâl* A1, M1

1 'ulemâ' ….. vükelâ' N1 : 'ulemâ ve a'yân ve küberâ A1, M1
2 mezkûru N1 : mezbûru A1, M1
3 'aliyye'ye N1, M1 : 'aliyye A1
4 eylemek N1, A1 : — M1
5 beyânda N1, A1 : — M1
6 derd N1 : 'illet A1, M1
7 sükūt u ….. **beyt** A1, M1 : inhitât ve sükūtu ve tezâhüm-i za'f u 'illet sebebiyle kuvây-ı nefsâniyyesinin firâz-ı 'âfiyetden tenezzül ve hubûtu zemânı olmağla N1
8 müdâvâtla ….. eser u N1 : müdâvâ/müdâvât ile kuvvet gelmez **[M1 352]** makālince ol bâbda dârû-yi tedbîr dûr -meblağ-ı/— A1, M1
9 vehn ….. tezkîr N1 : vehn/[ve]hn ü zarar ihtimâlini îrâd A1, M1
10 musâlaha-i ….. küşâdı N1 : müsâlemenin keşâyiş üzere devâm ü imtidâdı A1, M1
11 harb ü rezm olunmağla N1 : husûmet ü rezm olunmağla/olmağla A1, M1
12 fâriğ ve N1 : — A1, M1
13 mukaddemini ve kimi N1, A1 : — M1

istihcân ve Moskovlu'nun İsterlic [=Austerlitz][1] takımını mahv ü ifnâ ve ezser-i nev tertîb-i cedîd ile mu'allem asker[2] peydâ eylediğini ma'raz-ı delîlde ityân eyledi*. Ve kimisi[3] tâ'ife-i Bektâşiyye, 'âmme-i Memâlik-i 'Osmâniyye'de maraz-ı âkile gibi müstevlî ve şâmil ve her şehir ve kasabada lekke-i sâbit gibi mütemekkin oldukları vâreste-i delâ'il olup, bu cihetden[4] ocaklarının itfâsı muhâl ve anların vücûdları hînde asker-i dîğer [**N1 163b**] tertîbine mecâl, bîrûn-i hîta-i ihtimâldir. Zîrâ beher hâl asker-i nev-zuhûru istirkābla istiskāl edecekleri derkâr[5] ve ocaklarına olan fart-ı 'asabiyyet ü gayretleri muktezâsmca, âteş-gîre[6] gibi bî-pervâ kûre-i şerr u âşûb u gavgāya girecekleri ke'n-nâr-ı 'ale'l-menârdır[7].

Moskovlu'nun İsterlic [=Austerlitz][8] takımı pây-i tahtına mahsûs bir mikdârca şirzime olmalarıyla, bunları anlara kıyâs ma'a'l-fârık olduğu âşikârdır. Pes re'y-i râst ve tedbîr-i dürüst[9] budur ki, hemân Devlet-i 'aliyye'nin iktizâ eden umûr-i muhtelifesini isr-i eslâfa tatbîk ederek tensîk u tanzîm ve Tersâne ve sâ'ir ocakların adlâ' ve erkân-i ferşûdesini termîm ü tahkîm birle, istidrâk-i halel-i ahvâl ve üstüvârî-i mebânî-i a'mâl-i lâzimetü'l-'imal olunup, ta'lîm husûsunu dahi yine 'uhde-i Bektâşiyye'ye ihâle[10] vü sipâriş ve 'ulûfe ve terakkī ve sanâdîd ve sergerdelerini kola almak ve sâ'ir-gûne hakîmâne tedâbîr[11] ile matlûbü'l-mikdâr piyâde ve süvâr anlara[12] tefvîz ü güzâriş oluna. Eğer kabûl ederlerse[13] fe-bihâ ve ni'met ve illâ bidâyet-i emirde ilzâm-ı hüccet olmuş olur" mefhûmuyla ol dahi himyân-ı endîşesini ifrâğ-ı miyân-ı beyân eyledi.

İşbu re'y-i ahîr[14] ma'raz-ı pesend ü istihsânda câygîr olmağla, zikr olunan Levend Çiftliği Ocağı on iki bin nefere iblâğı, karâr-dâde-i[15] zamîr-i

1 İsterlic (استرليج) A1, M1 : İsterlic (استره ليج) N1
2 tertîb-i ..... asker A1, M1 : asker-i müretteb ve mu'allem N1
* "Pes vech-i meşrûh üzere ..... eyledi" kısmında yer alan bilgiler bazı ilâvelerle, ihmâl edilebilir değişikliklerle ve muhtemelen "ba'zılar" ifâdesiyle metnimizden alınarak *Târîh-i Cevdet,* VI,52'de kaydedilmiştir.
3 delîlde ..... kimisi A1 : : sened ü delîlde ityân eyledi. Ve kimisi N1 :delîlde ityân eyledi. Ve kimi M1
4 cihetden N1 : sûretde A1, M1
5 bîrûn-i ..... derkâr N1 : ba'îdü'l-ihtimâldir. Zîrâ elbette asker-i cedîdi istirkāb ü istiskāl edecekleri derkârdır A1, M1
6 âteş-gîre N1, A1 : âteş-gede M1
7 ke'n-nâr-ı 'ale'l-menârdır N1 : ke'n-nâr-ı 'ale'l-menâr ve A1 : ke'n-nârdır M1
8 İsterlic (استرليج) A1, M1 : İsterlic (استره ليج) N1
9 olduğu ..... dürüst N1 : zıdd olduğu âşikârdır. Pes re'y-i râst A1 : 'add olunduğu âşikârdır. Pes re's-i râst M1
10 husûsunu ..... ihâle N1 : husûsu dahi 'uhde-i Bektâşiyye'ye havâle A1, M1
11 tedâbîr N1 : tedbîr A1, M1
12 süvâr anlara N1, A1 : süvâriyâna M1
13 ederlerse N1 : ederler ise A1, M1
14 İşbu re'y-i ahîr N1 : Re'y-i ahîr A1 : Re'y-i âhar M1
15 karâr-dâde-i N1 : karâr-gîr-i A1, M1

ehl-i tedbîr oldukdan sonra, merhûm Sultân Süleymân Hân[1] hazretlerinin vaz' u nizâmları üzere, yeniçeri zümresini inhirâf eyledikleri usûle[2] ircâ' edüp ve haklarında ekmel mine'l-evvel teveccühât-i Pâdişâh-ı[3] geyvân-mahal erzân olacağını[4] ismâ' birle, ber-minvâl-i selef[5] beher sene rûz-i **[M1 353]** hızırdan rûz-i kāsım hulûlüne dek Top-kapu hâricinde Segirdim mahallinde[6] ve Sa'd-âbâd'da ta'lîm ü âzmâyişe gûşiş ü mülâzemet ve ta'lîm-i mezkûr husûsunda vech-i esbak üzere tüfengci-başı ve oda-başı ve aşcılar ve sekâlar ve kara-kullukcular mevcûd ve elli dört bölüğün çorbacısı Ser-ta'lîmci nâmiyle üzerlerine Sergerde nasb u ta'yîn ve her def'a dörder[7] orta ta'lîm edüp, bu ta'lîmde Baş-kâtib ve altı nefer Yazıcı bulunmaları tenbîh u telkīn[8] olunmağla, ber-mûceb-i fermûde meslek-i ta'lîmde reh-peymûde olarak, bulûğ-i menzil-i mehârete sa'y ü müdâvemet [**N1 164a**] eylediler. Ve tenbîhât-ı merkūme cemî' Memâlik-i mahrûse'ye neşr u işâ'at olunup, edevât-ı ta'lîm olan barut ve kurşunları[9] dahi cânib-i mîrîden i'tâ olunmak, karâr-dâde-i ümenây-ı devlet oldu*.

Ba'dehû zikr olunan ehass-i 'ulemâ[10] ve a'yân, ber-mûceb-i fermân bi'l-cümle tecdîd-i köhne-tırâz-ı me'âlim-i devlet ve tesdîd-i[11] ham-şude-i menâzım-ı mülk ü millet bâbında i'mâl-i 'avâmil-i efkâr ve iş'âl-i meşâ'il[12]-ârây-ı isâbet-şi'âr ederek, herkes levâyih-i kalb-i selîm ve sevânih-i zihn-i müstakīmlerini kaleme alarak, mecmû'u ma'rûz-i pâye-i serîr-i[13] Mülûkâne kılındıkda, yegân yegân güzârîde-i çeşm-i inşânları olup, her mâddenin nîk ü bedini iz'ân ve sûd ü ziyânını fehm ü itkānla ba'de'l-cerh ve't-ta'dîl yine ittifâk-ı ârâ ile cümlesinden[14] bir nüsha telhîş u te'sîl kılınup, ol nüsha düstûru'l-'amel ve asıl mu'avvel[15] ittihâz olunmağla, evvel-be-evvel her birine şurû' ve te'sîs-i usûl ü furû' kılındı. Mesmû'umuza göre vâkı'â-ekserî dîn ü devlete mahz-ı hayr u menfa'at ve esbâb-ı gazâ vü cihâda, vesîle-i takviyet idi. **Beyt**[16]:

---

1 Hân M1 : — N1, A1
2 usûle N1 : usûlden A1, M1
3 Pâdişâh-ı A1, M1 : Hidîv-i N1
4 olacağını N1, A1 : olacağı M1
5 selef N1 : — A1 : muharrer M1
6 mahallinde N1, A1 : mahalline M1
7 dörder N1, M1 : dörter A1
8 tenbîh u telkīn N1, A1 : tensîb M1
9 kurşunları A1, M1 : kurşun N1
* "Ve kimi kazıyye-i mezkûreyi ..... oldu" kısmındaki bilgiler özetle ve muhtemelen metnimizden alınarak *Târîh-i Cevdet,* VI,71-72'de kaydedilmiştir.
10 'ulemâ' N1, A1 : 'ulemâ M1
11 ve tesdîd-i N1, A1 : — M1
12 iş'âl-i meşâ'il N1, A1 : işgāl-i meşâgil M1
13 alarak ..... serîr-i A1, M1 : alup, mecmû'u ma'rûz-i dergâh-ı N1
14 yine ..... cümlesinden A1 : yine ittifâk-ı ârâ' N1 : ittifâk-ı ârâ ile cümlesinden M1
15 mu'avvel N1, A1 : ma'mûl M1
16 **Beyt** A1, M1 : — N1

Güzel tasvîr edersin hatt u hâl-i dilberi ammâ
Füsûn u fitneye geldikde ey Bihzâd neylersin?

Vech-i meşrûh üzere yeniçeri zümresi çend mâh müddet ta'lîm husûsuna dest-cünbân-ı müsâberet olup, lâkin 'atale[1] vü kesâlet cümlesine sâniye-i tabî'at olduğundan başka, Levend Çiftliği Ocağı kendilere[2] 'ukde-i derûn ve râh-ı huzûrlarına hâr u hâşâk-i[3] dağdağa-nümûn olup, vükelây-ı devletin tevecc-cüh ü istihsân ve tevfîr u tevkîrlerine sa'y-i firâvânlarım gördükce, istirkâb ve min-ba'd bey'-i esâmî ve terakkıyyât memnû' olmağla, hâricden esâmî ile 'ulûfe-hâr olanların ve dâhilden beher kıst tayyârâtla müft-kârâne 'avâ'ide zafer bulanların halecan ve ıztırâblarından nâşî, igvây-ı şeytânîleri[4] bir alay kâse-i dimâğları mağz-ı şu'ûrdan **[M1 354]** hâlî neferâtın kulûb-i fârigalarına ilkây-ı inkılâb eylemekle: "Madde-i ta'lîm hâric ez-kānûn-i kadîmdir" deyerek Âsitâne'de ve sâ'ir Memâlik-i mahrûse-i Şâhâne'de olanlar bi'l-cümle[5] [**N1 164b**] terk ü ferâgat ve ta'lîmsiz hod-ser hayvân gibi ihtiyâr-ı betâlet eylediler.

Binâ'en 'aleyh Üsküdar verâsında dahi[6] bir kışla bünyâdına niyyet[7] ve Nizâm-ı Cedîd nâmiyle tertîb-i asâkir-i mu'allemeye fetvâ ve hüccet ve ittifâk-ı ârâ'-i vükelây-ı devlet birle[8] 'azm ü mübâşeret olundu*.

Beyân-ı ba'zı suver-i pesendîde-i tertîbât-ı cedîde

Çün tırâzîde-i perniyân-ı tahrîr u beyân[9] olduğu üzere tertîb-i cedîd ve ta'lîm-i asker husûsunun lüzûm-i 'aklîsi, vücûb-i şer'îsiyle pezîrây-ı kuvvet-i[10] te'kîd ve suver-i mürettebesi, ârâ'-i[11] erbâb-ı rüşd ü dehâ birle tasvîr u temhîd olunup, lâkin dirliklerin[12] ekserî nâ-ehil yedlerinde bulunduğundan, tesviyesi müşkil ve tenkîh u ta'dîli emr-i[13] nâ-kâbil olmağla, mecmû'u birden ref'le erbâbına tevcîh olunsa, gerçi resm-i maksûd kābil-i sûret-i vücûd olacağı bedîd olup[14], lâkin kiminin esâmî-i vazîfesi âbâ'[15] ve ecdâdından kalmış ve

1 'atale A1, M1 : ta'tîl N1
2 kendilere A1, M1 : kendülere N1
3 hâşâk-i A1, M1 : husk-i N1
4 şeytânîleri N1 : şeytâniyyeleri A1, M1
5 bi'l-cümle N1 : — A1, M1
6 dahi A1, M1 : — N1
7 niyyet N1, A1 : — M1
8 fetvâ ..... birle N1 : ittifâk-ı ârâ ile A1, M1
* "Vech-i meşrûh üzere ..... olundu" kısmındaki bilgiler ihmâl edilebilir değişikliklerle, bazı ilâvelerle ve muhtemelen metnimizden alınarak *Târîh-i Cevdet,* VI,72'de kaydedilmiştir.
9 perniyân-ı tahrîr u beyân N1 : berniyân-ı tahrîr A1 : ber-beyân-ı tahrîr M1
10 vücûb-i ..... kuvvet-i A1 : vücûb-i şer'iyle pezîrây-ı kuvvet ü N1 : şer'îsiyle pezîrây-ı kuvvet-i M1
11 ârâ'-i N1, A1 : ârây-ı M1
12 dirliklerin N1, A1 : dirliklerinin M1
13 emr-i N1 : — A1, M1
14 olup N1 : — A1, M1
15 âbâ' N1, A1 : âbâ M1

kimi medâr-ı me'âş olmak içün akçasıyla[1] almış olduğundan nâşî, kat'-ı erzâk-ı nâs kabîlinden bir mâdde-i nâ-sipâs[2] olduğundan başka, mehâzîr-i 'adîdeyi mufzî[3] ve sudâ'-ı ru'esâyı muktezî olmak gayr-i ba'îd olup[4] ve müceddeden tertîb olunacak cünûd ve ketâ'ibin vezâ'if ve revâtibine[5] Devlet-i 'aliyye'nin îrâdı vâfî olmadığı ma'lûm[6] ve irâde-i ma'hûde yeniden bir gûne îrâd tedârüküne mevkūf olduğu meczûm[7] olduğundan başka, akvây-ı vesâ'il-i harbiyyeden olan zehâyir[8] ve mühimmât ve musammem olan ocaklara teshîl-i mevâcib ü[9] ta'yînât, usûl-i vâridât-i mîriyyeden[10] mâ'adâ, senevî yirmi bin kîse kadar zevâ'id[11] îrâd tedârüküne muhtâc idiği[12] emr-i ezher ve seferler içün vakt-i hazarda ekall-i mâ-yekûn yüz elli bin kîse mikdâr akça[13] cem' u iddihâr olunmak husûsunun vücûbu dahi ashâb-ı hazm u ihtiyât 'indinde sâbit ü mukarrer olduğuna mebnî, evvelâ himmet-i kûh-endâz-ı Pâdişâh-ı kişver-güşâ, îrâd-ı merkūm tedârüküne masrûf ve cümle-i tâmme-i[14] 'azîmet-i 'âmmesi mebâliğ-i mezbûreyi mânend-i defâ'in-i nihâde-i hazâ'in[15] eylemek kazıyyesine ma'tûf olduğundan, Şeyhulislâm-ı vaktin ruhsatıyla hamrı ta'sîr **[N1 165a]** ve 'arakı taktîr edenlerden zecren li'l-bâyi' ve hâcetan li'l-bâli'[16] ikişer pâre hamrın ve dörder[17] pâre 'arakın beher vakıyyesine[18] Rusûm-i Zecriyye Emîni nasbiyle cemî' Memâlik-i mahrûse'ye irsâl-i 'ummâl ve isbâl-i misâl-i lâzimü'l-imtisâl ile şurût u kuyûdu **[M1 355]** tebyîn olunup ve koyun ve keçi yapağları ticâret olunan emti'a cümlesinden olmağla, beher re's hayvândan birer pâre resm-i yapağı alınmak üzere bir[19] mukāta'a dahi ihdâs ve penbenin her vakıyyesi birer akca[20] iken birer pâreye iblâğ ve riste-i penbenin beher vakıyyesinden[21] ikişer pâre ve Anadolu tarafından vürûd eden mazmın beher vakıyyesinden

1 akçasıyla A1, M1 : akcasıyla N1
2 sipâs N1, A1 : sibâs M1
3 mufzî N1, A1 : makzî M1
4 olup A1, M1 : — N1
5 revâtibine N1, A1 : rivâyetine M1
6 ma'lûm N1 : derkâr A1, M1
7 meczûm N1 : âşikâr A1, M1
8 zehâyir M1 : zehâ'ir N1, A1
9 ü N1 : — A1, M1
10 mîriyyeden N1 : mîrîden A1, M1
11 zevâ'id N1, A1 : zâ'id M1
12 idiği N1, A1 : idüği M1
13 akça A1, M1 : akca N1
14 tâmme-i N1, A1 : nâme-i M1
15 mezbûreyi ..... hazâ'in M1 : mersûmeyi mânend-i defâyin nihâde-i hazâyin N1 mezbûreyi mânend-i defâyin nihâde-i hazâ'in A1
16 li'l-bâli' A1 : li'l-yâli' N1 : li'l-bâyi' M1
17 dörder N1, M1 : dörter A1
18 vakıyyesine N1, A1 : kıyyesine M1
19 yapağı alınmak üzere bir N1 : yabağı alınmak üzere bir A1 : yapağı almak üzere M1
20 her ..... akca/akça N1, A1 : beher kıyyesinden birer akça M1
21 vakıyyesinden N1, A1 : kıyyesinden M1

ikişer[1] pâre ve Mora Cezîresi'nden gelan İstekalya[2] ta'bîr etdikleri üzümün beher vakıyyesinden ikişer pâre[3] ve İstanbul Tütün Gümrüğü ve bi'l-cümle erâzî-i Devlet-i 'aliyye'de olan tütün tarlaları, mu'accele ile tâliblerine furûht olunup, mahlûl oldukda, yine müzâyede ile furûht olunur iken, min-ba'd âhara bey' olunmayup, Îrâd-ı Cedîd tarafından zabt olunmak ve zu'amâ ve erbâb-ı tîmâr sefer eyyâmında sefer-ber olmak berâtlarında musarrah iken, bir vakitden berü muktezây-ı hıdmetlerinde[4] betâlet ve mübâ'adetlerine mebnî, ze'âmet ve tîmâr defâtiri yoklanup, 'adem-i istihkâkı zâhir olanların ze'âmet ve tîmârı 'ibreten li's-sâ'irîn ve zecren li'l-kā'idîn Îrâd-ı Cedîd cânibine ihâle olundu. Ancak asâkir-i merkūmenin şîrâze-i nizâmları, bürîde-i mıkrâz-ı halel ü infisâm[5] olmamak mülâhazasıyla, münhall olan tîmâr u ze'âmet mülâzımlara i'tâ olunup, 'amel-mândelerin dirlikleri ref' u ilgā olunmayup, fevtlerinde Îrâd-ı Cedîd tarafından zabt olunmak karâr-dâde-i ashâb-ı nühâ[6] oldu.

Ve işbu ze'âmet ve tîmârdan başka, Deryâ Kalemi ve Mensûhât[7] Aklâmı nâmiyle Tersâne-i 'âmire'ye tâbi' ba'zı tîmâr ve ze'âmetler olup, ahvâl-i Tersâne-i 'âmire başka bir kālıb-ı haseneye[8] ifrāğ olunmak mülâbesesiyle süvârî askeri, Tersâne hıdmetinde bulunmak muktezî olmadığından[9], sâbıku'z-zikr ze'âmet ve tîmârlar mahlûl oldukca, Îrâd-ı Cedîd tarafından zabt olunmak ve e'âzım-ı îrâdât-ı Devlet-i ebediyyü's[10]-sebât'dan Anadolu ve Rumeli ve 'Arabistân'dan hâsıl[11] envâ'-ı emti'adan alınır olunan a'şâr-ı şer'iyye olup, ol dahi iki kısım üzere[12] olup, birisi ze'âmet ve tîmâr ve birisi mâlikâne ve iktâ' olunmağla[13], [**N1 165b**] beş yüz guruşlukdan on beş bin guruşluğa kadar mahlûl olan mâlikâneler müzâyede ve bey'-i men-yezîd olunup, andan[14] ezyed olan mâlikâneler mahlûl oldukca Îrâd-ı Cedîd Hazînesi'ne kalup, vech-i lâyıkı üzere Îrâd-ı Cedîd Defterdârı tarafından idâre olunmak üzere karâr-dâde olundu[15]. Ve bunlar emsâli niçe niçe meknûn-i zîr-i hâk-i hafâ' vü kümûn olan

1 vakıyyesinden ikişer A1 : vakıyyesinden birer N1 : kıyyesinden ikişer M1
2 İstekalya N1, A1 : İstefelye M1. Metnimizde İstakalya (استقليه) şeklinde okunabilecek bu kelime, Yunanca yaş üzüm manasma gelen Stafýli (= σταφύλι) olmalıdır; bk. meselâ Faruk Tuncay - Λεωνιδας καρατζας, *Yunanca Türkçe Sözlük,* Αθήνα 1994, s.687.
3 vakıyyesinden ikişer pâre N1 : vakıyyesinden ikişer A1 : kıyyesinden ikişer M1
4 hıdmetlerinde M1 : hıdmetlerinden N1, A1
5 mıkrâz-ı halel ü infisâm N1, A1 : mıkrâs-ı halel ü inkısâm M1
6 nühâ N1, A1 : dehâ M1
7 ve Mensûhât N1, A1 : Mensûcât M1
8 haseneye N1, M1 : hasene A1
9 olmadığından A1 : olduğundan N1, M1
10 ebediyyü's N1, A1 : eydi's M1
11 'Arabistân'dan hâsıl N1 : 'Arabistân'dan A1 : 'Arabistân M1
12 üzere A1, M1 : — N1
13 iktâ' olunmağla N1 : iktâğ olmağla A1 : iktâ' olmağla M1
14 andan N1, A1 : — M1
15 olundu M1 : oldu N1, A1

îrâd-ı mevhûm u maznûna[1] i'mâl-i tîşe-i endîşe ederek zafer-yâb ve hattâ iki yüz on iki[2] **[M1 356]** târîhinde Îrâd-ı Cedîd'in[3] altmış beş bin kîseye bulûğu, merkūm-i kalem-i ehl-i hisâb olduğu, sâmi'a-güzâr-ı Muharrir-i mahrûmu'n-nisâb olmuşidi.

Vech-i mezkûr üzere refte refte bu makūle Îrâd-ı Cedîd mukāta'âtı mütevâfir ve fi'l-asl me'mûr olan defterdârın umûr-i asliyye-i mîriyyeden fazla Îrâd-ı Cedîd'i dahi idâreden kāsır olduğu[4] zâhir olmağla, ecille-i ricâlden birinin kadri terfî' ve Îrâd-ı Cedîd Defterdârlığı nâmiyle menşûr-i i'tibârı tevkī' ve dâ'ire-i iktidârı tevsî' olunup, umûr-i istîfânın bir şıkkı iken[5], 'amel-mândegân-ı ricâlden birine kayd-ı hayâtla[6] ihsân ve bu vechile nâm u şânı matrûh-i zâviye-i nisyân olan Şıkk-ı Sânî Defterdârlığı, Îrâd-ı Cedîd'e ilhâk olunup, kırmızı üst kürkü ile dîvâna gitmek ve sâ'ir 'uzamây-ı devlet gibi yedek cekdirmek ile esbâb-ı ihtişâmı tekmîl[7] etmek husûslarına ruhsat ve Şıkk-ı Sânîlik hâssını elli bin guruşa iblâğla, isbâğ-ı vesâ'il-i miknet olup, mesârif-i sâ'ireye merbût ve Darb-hâne tarafından idâre içün mazbût olan mukāta'âtm idâresi dahi havâle ve bundan sonra mahlûl olan mukāta'âtm fâ'izi beş binden ziyâde olursa bey' olunmayup, ibkā birle Îrâd-ı Cedîd'e ihâle olunup, kapu arasında Mîrî Hazînesi gibi bir hazîne dahi îcâd ve müctema'-ı emvâl olan Hazâ'in-i Enderûn[8], mîrî ve Darb-hâne'ye halt u idhâl olunmayarak, hıfz içün i'dâd ve hazîne-i merkūmeye[9] ikişer bin guruş senevî me'âş ile bir Sergi Halîfesi ve bir Veznedâr ve Defterdâr-ı müşârun ileyhin ma'iyyetine Zimmet Halîfesi'yle[10] kisedâr ve iktizâsına göre sâ'ir ketebe ve hıdmetkâr ta'yîn ve müstevfâ me'âşlar ile ignâ ve[11] yedlerine berât-ı refâhiyyet i'tâ olunarak sedâd ü sadâkat **[N1 166a]** ve Kānûn-i Nizâm-ı Cedîd'e ri'âyet eylemeleri tenbîh ü telkīn ve Îrâd-ı Cedîd tarafından zabt olunan mukāta'âtm emvâl-i[12] kalemiyyeleri Hazîne-i Mîrî'ye teslîmi husûsu sebt-i defâtir-i[13] tebyîn olundu.

---

1 niçe niçe ..... maznûna N1 : niçe/nice niçe/nice meknûn-i zîr-i hâk-kümûn olan îrâd-ı mevhûm u maznûna/maznûn A1, M1
2 on iki A1 : on N1 : + ve M1. 1 Muharrem 1212 = 26 Haziran 1797 Pazartesi.
3 Cedîd'in M1 : Cedîd N1
4 olduğu A1, M1 : olacağı N1
5 olunup ..... iken N1 : kılınup, umûr-i istîfânm bir şıkkı iken/iki A1, M1
6 hayâtla N1 : hayât ile A1, M1
7 cekdirmek ..... tekmîl A1 : çekmek misillü esbâb-ı ihtişâmı tekmîl N1 : çekdirmek ile esbâb-ı ihtişâmı tekemmül M1
8 müctema'-ı ..... Enderûn A1, M1 : müctema' olan emvâl-i Hazâ'in-i Enderûn ve N1
9 merkūmeye N1 : merkūme A1, M1
10 me'âş ile/me'âşla ..... Halîfesi'yle N1, A1 : me'âşla bir Sergi Halîfesi'yle M1
11 ignâ ve A1, M1 : — N1
12 emvâl-i N1, M1 : + ve A1
13 defâtir-i N1, A1 : defâtir-i (دفاتر) M1

Beyân-ı nizâm-ı topcuyân ve sâ'ir Ocak

Kâffe-i divel 'indinde top-i düşmen-kûb, akvây-ı âlât-i hurûb olmağla, Devlet-i 'aliyye'de tanzîmi, husûsan güzâriş-pezîr olduğu üzere resîde-i hadd-i vücûb iken, bir müddetden berü terk ü ihmâl, topcu ocağına ve iktizâ eden topların ifrâğına bâdî-i vehn ü ihtilâl olduğundan mâ'adâ, beyne'd-divel nev-îcâd top ve darbzen ve sâ'ir âlât-i 'adüvv-şiken ihtirâ'ına i'tinâ' vü ihtimâm kā'idesi düstûru'l-'amel olup, müceddeden bir âlet-i harbiyye ihtirâ' ve düşmeniyle mutâraha-i kırâ' u difâ' eden cânib elbette gālib ve dest-mâye-i zaferi câlib olageldiği meşhûd ve düşmenlerimiz toplarını kavâlib-i mütenevvi'aya ifrâğ ve fenn-i âteş-bâzî ve gülle-endâzîde san'atlarını derece-i kemâle iblâğla ne işler kesdikleri ve tünd-bâd-âsâ ne hevâlarda esdikleri âzâde-i külfe-i da'vâ vü şühûd iken, tanzîm-i emr-i mezkûr bir kimsenin hâtırına hutûr eylemediği, Şehriyâr-ı [A]risto-şu'ûru kûşe-güzîn-i inzivâ oldukları eyyâmda bî-ârâm u huzûr ve vakt-i mukadderde niyyet-i tertîbine mecbûr eden mevâdd-ı mühimmeden olduğuna mebnî, hasbe'l-emr ittifâk-ı ârâ' ve istihsân-ı erbâb-ı şûrâ birle evvelâ Cebe-hâne-i 'âmire Ocağı'na kıyâsen Topcu Ocağı'na bir tûğ ihsân ve sâ'ir levâzım-ı 'umrânı techîzine havâle-i nigâh-ı im'ân edüp, Topcu-başı serâsere dûhte semmûr üst kürkü iktisâ ve sâ'ir esbâb-ı dîvâniyye-i 'uzamâ' birle sûret-nümây-ı haşmet ü i'tilâ olarak sermâye-i nüfûz u haysiyyet istihsâl ve senevî otuz bin guruş ve revâtib-i sâ'ire ta'yînâtıyla mâdde-i refâhı istikmâl edüp, Baş-muhâsebe'de mukayyed olduğu üzere orta ve neferât ve zâbit ve nâzır ve vezâyif ve ta'yînâtları kemâ yenbagī vech-i hakîmâne üzere tanzîm ve topların envâ'ı ve her birine tüfeng-endâz ve kara-kullukcu ve 'alemdâr ve yamak ve kisve ve sâz ü selb makūlesi levâzım ve mühimmâtları **[N1 166b]** pesendîde-i dost u düşmen olacak üslûb-i hasen ile ârâste vü tenmîm olunup, ez-ser-i nev tarh-ı dil-güşâ ile kışlalar binâ ve eyyâm-ı hazarda kışlalarda meks ü sevâ ve dâ'imâ meşk u ta'lîmle kesb-i mehârete sa'y ü i'tinâ eylemeleri fermân ve her gün vakt-i ta'lîmde iki Kâtib yoklama hidmetine muvâzıb ve cum'a ve sülesâ' günlerinden mâ'adâ beş gün beşer orta ta'lîm-gâhlarda âzmâyiş ü idmân üzere olmaları karâr-dâde-i nizâm-ı rasînü'l-bünyân olmağla, vâkı'â eser-i celîl ıtlâkına cesbân oldu.

İşbu Topcu Ocağı'nın zikri âtî ma'rekelerde ne rütbe işe yaradıkları inşâ'allâhu Te'âlâ mahallerinde zikr u beyânı der-zimmet-i hâme-i bülend-himmetdir. Kezâlik Cebeci Ocağı'nın dahi himmet-i bî-hemâl ile noksânları ikmâl olunup, Dâvud-paşa Sahrâsı'nda ve gâh[î]ce Sa'd-âbâd'da ta'lîme iştigâl ve gâh ü bî-gâh 'atâyây-ı hazret-i pâdişâh ile kesb-i refâh-ı hâl eder oldular. Ve 'arabacıyân ve humbaracıyân içün dahi kışlalar bünyâd ve Topcu Ocağı gibi sûret-i intizâma duhûlle şâyeste-i ıtlâk-ı nizâm-âbâd eylediler.

Beyân-ı nizâm-ı Barut-hâne

Öteden berü Selânik ve Gelibolu ve İslâmbol barut-hânelerinin her birine nezâret nâmiyle ricâl-i devletden biri munsab olmak üzere mevsûl ve gûyâ ihtimâm ve dikkatleriyle lüzûmu mertebe barut ma'mûl olup, niçe zemân seferlerin inkıtâ'ı ve bedeviyyet etvârının irtifâ'ı hasebiyle esbâb-ı cihâdiyye tedârükünde olan kusûr, i'mâl-i barut mâddesinde dahi şerâre-pâş-i zuhûr olarak emâkin-i selâse nezâreti münâvebe mansıbından ma'dûd ve birer bî-kudret âdem tahsîlinde reh-rev-i tarîk-ı ma'hûd olup, bu sûretde i'mâl-i baruta kudreti olmayacağı rû-nümâ ve masrafını istîfâ eyledikden sonra, tahsîl-i menâfi'-i zâ'ideden gayra imâle-i efkâr etmeyeceği hüveydâ olmağla, redâ'et ü ciyâdet-i barutdan sarf-ı nazar-ı dikkat ve ancak barut-hânesinin mikdâr-ı tertîbine tevcîh-i lihâza-i gayret edüp, mağşûş güherçileyi kömür gubâriyle tesvîd ü tefhîm ve barut nâmiyle nihâde-i mîzân-ı teslîm edüp, gûyâ ki tekmîl-i hıdmet **[N1 167a]** ve ba'zıları bu sûrete de temşiyet veremediğinden, mübtelây-ı mu'âhaze-i töhmet olarak, elli altmış seneden berü bu vâdî meslûk ve a'lâ barut i'mâli Devlet-i 'aliyye'de metrûk olduğundan, seksan iki* ve mu'ahhar seferlerde bu vechile çekilen meşakkat ve zarûrî divel-i sâ'ireden ez'âf behâlar ile barut iştirâsında görilen zarar u garâmet nezd-i Mülûkâne'de mütehakkak ve anın dahi tenkîhine irâde-i zihn-i dakîka-dân-ı Husrevâne'leri müte'allık olup, diyâr-ı İslâmiyye'de İngiltere ve Felemenk perdâhtından a'lâ barut-i siyâh i'mâl ve perdâhtı kābil-i hâven-i husûl olacağı bî-iştibâh olmağla, ecille-i ricâl-i devletden birinin ta'yîni istisvâb olunduğuna mebnî, Defterî-i sâbık Şerîf Efendi intihâbiyle Barut-hâne Nezâreti tevcîh ve irâde-i Şâhâne üzere sûret-i nizâmı ifâde ve terbîh olundu. Evvelâ civâr-ı Âsitâne'de olan Barut-hâne kusûr-i himmetden nâşî hem-hâl-i zay'a-i vîrâne olmağla, muhtâc-ı 'imâret ve enzâr-ı dost u düşmende hey'et-nümây-ı hakāret olduğundan, ibtidâ kusûr-i refî'a ve ba'zı mertebe lüzûmu olan ebniye-i menî'a binâ ve der u dîvârı tezyîn ve iktizâ eden levâzım ve 'ummâl ve hademe ta'yîni birle Barut-hâne'de olan nümâyiş, sûret-yâb-ı revnak u ârâyiş olmağla, pertev-bahş-ı dîde-i ehibbâ ve hîre-sâz-ı bâsıra-i a'dâ oldukdan sonra, edevât ü âlâtı tekmîl ve barut 'ilminde mâhir üstâdlar celb ü tahsîl olunup, kadîmî mevcûd yirmi 'aded çarhdan senevî hezâr zûr u zâr ile bin beş yüz kantar barut pezîrây-ı kıyâfet-i vücûd olur iken, çîre-destî-i himmet-i bî-hemtâ ile ibdâ' ve ber-vech-i sühûlet her çarhı iki katır idâre etmek üzere ihtirâ' olunan nev-îcâd musanna' beş kıt'a çarhlarda bâ-hareket-i müsteviye su idâre olunarak, iki üc za'fı i'mâl ve İngiltere ve Felemenk barutlarından a'lâ barut perdâhte-i eydî-i 'ummâl olup, ancak hayvânâtda hareket ve za'f u kuvvete nisbet 'adem-i tesâvî ile bat' ve sür'at-i hâletleri i'mâl olunan baruta

* Burada söz konusu edilen Lehistan'ı himâye için 26 Cumâdelûlâ 1182 = 8 Ekim 1768 Cumartesi günü açılan Rusya seferidir; bk. meselâ İ.H.Danişmend, *İOTK,* IV,43.

mûcib-i ihtilâf-ı redâ'et ü ciyâdet olduğundan, Küçük-çekmece'ye karîb Âzâdlu nâm mahall-i dil-firîbde idâre-i âsiyâb edecek âb olmağla, müceddeden bir barut-hâne dahi bünyâd **[N1 167b]** ve mecmû' levâzım ve mühimmâtı i'dâd olunup, işbu iki kâr-hânede musanna' çarhlar îcâd ve reşk-endâz-ı dil-i a'dâ' vü hüssâd olacak vechile sehlü'l-idâre dolab ve teshîl-i 'amel içün sâ'ir esbâblar ihtirâ'iyle ma'mûr u âbâd olmağla, nev-be-nev İngiliz 'amelinden a'lâ barut i'mâl ve Devlet-i 'aliyye'de bâligan mâ-belag isti'mâl olunur idi*.

Nizâm-ı Tersâne-i 'âmire

Ez-kadîm Tersâne-i 'âmire'nin 'umrânım iltizâm ve levâzım ve mühimmâtını tevfîr ve esbâb ü edevâtını tahkîm ü tevkîr birle Donanma-yı hümâyûn'a sûret-bahş-ı intizâm olmak ehemm-i mehâm ve akdem-i umûr-i cihâdiyyeden bir emr-i vâcibü'l-ihtimâm iken, me'mûrlara olan rehâvet ve edevât-ı lâzimesini tehyi'e ve hademe ve ummâline minzâr-ı nezâretden sûret-i terbiyeyi ter'iyede vukū' bulan kusûr u betâlet, perîşân-sâz-ı şîrâze-i nizâm ve Kapudan-ı deryâ olanların liyâkat ü isti'dâddan sarf-ı nigâh i'tibâr ve hutâm-ı dünyevî tahsîline itâle-i dest-i tama' u iddihâr eylemeleri, berbâdî-yi fiken-i bünyâd-ı intizâm olup, gemilere suvârî kapudan ta'yîninde reh-rev-i girîve-i irtikâb ve her kim ziyâdece nakdîne-şumâr-ı rişvet olursa, isti'dâd-ı zâtîsine bakmayup, heman irkâb edüp, her-muktezây-ı vakt ü zemân sâlyâne-i kadîmlerine noksân tareyân etmişiken, bir kât dahi ahz-ı rişvet ve râstî vü istikāmet tab'ı var ise de hıyânete ilcây-ı zarûret ve levendât-ı bahriyyeden kat'-ı ta'yînât ve elinden geldiği kadar medd-i eyâdî-i sirkat-i edevât ü mühimmât ile çâre-cûy-i def'-i ıztırâr olmağa mecbûr ve perveriş-yâfte-i ni'am-i devlet-i İslâmiyye iken, hasbe'l-milliyye düşmen-i dîn ü Devlet-i 'aliyye olan Ervâm-ı hıyânet-ittisâmdan bey'-i men-yezîd mu'âmelesiyle olur olmaz pelîdi Tercemân nasb eylemeleriyle, bir tarafdan anlar dahi 'ilel-i gûnâ-gûn îrâsı bâbında terk-i ihmâl ü kusûr ve Tersâne'de olan ümenâ' ve ser-i kârda bulunan sâ'ir vükelâ' dahi biri birlerine nigeh-endâz-ı 'ibret ve celb ve tayyâre hevâsına pervâza âgāz ederek tagyîr-i şîve-i sadâkatle dest-dirâz-ı semt-i hıyânet olduklarından nâşî, beher sene mühimmât-ı Tersâne **[N1 168a]** giriftâr-ı eydî-i telef ve mevâdd-ı mesârif üftâde-i lücce-i ka'r-ı nâ-yâb-ı seref olduğuna mebnî, bende-i hâss ve baş-çukadarlıklarıyla ser-firâz-ı ihtisâs olan

---

* "**Beyân-ı nizâm-ı Barut-hâne** ..... idi" arasında yer alan bilgiler özetle, bazı ilâvelerle ve "*Sa'îd Efendi Târîhi*'nde beyân olunduğu vechile" şeklinde Kethudâ Sa'îd Efendi'den alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VI,126-127'de kaydedilmiştir. Cevdet Paşa istifâdelerini matbûnun hazırlandığı *'Âsım Târîhi* nüshasından yaptığı için bu bilgilerin Âsım Efendi'nin kendi hattıyla olan nüshasında yer aldığını farketmemiş, bilgileri Sa'îd Efendi'ye âit olarak göstermiştir.

Küçük Hüseyn Ağa'nın rakabe-i liyâkatlerini zerrîn-i kılâde-i Vezâret'le tezyîn ve Tersâne'de vaz'-ı nev-âyîn içün Deryâ Kapudanlığı câh-ı vâlâ dest-gâhına ta'yîn eylediklerinde, Donanma-yı hümâyûn'un sagîr u kebîrini ta'dâd ü tefrîk ve bi'l-cümle kapudanların isti'dâd ve ehliyyetlerini tahkîk birle herkesin liyâkatine göre rukûba şâyân kalyon ve firkateyn ve şehtiye makūleleri gemiler ihsân ve açıkda kalan kapudanların 'alâ-merâtibihim mülâzım olmaları istihsân olunup, tard u teb'îdi mûcib cünhası olmadıkca, 'adem-i in'izâlleri meşrût ve nasblarında liyâkatine bakılup, vechen mine'l-vücûh akca alınmamak habl-i nizâm-ı pür-istihkâma merbût olduğundan mâ'adâ, tevsî'-i dâ'ire-i ma'îşet, bâdî-i e'âdî-i istikāmet olmağla, hademe-i Tersâne'nin medâr-ı me'âşlarını tevfîr ve cihet-i refâh u inti'âşlarını teysîr irâdesine binâ'en Kapudâne ve Patrona ve Riyâle'nin sâlyânelerine zamîmeler ile hadd-i kifâyete iblâğ ve Kapudâne-i hümâyûn ve üc anbarlu ve sâ'ir kapudanların dahi me'âşlarını ikmâl ü isbâğ edüp ve gediklü neferât ve dörder kıst mevâcib ve altı aylık ta'yînâtla mazhar-ı ni'am-i iltifât iken, rûz-i kāsım hulûlünde 'avdet ve sefîneleri rabt-ı mersây-ı selâmet eylediklerine mu'âkıb vilâyetleri semtine âyib olup, tahliye-i Tersâne eylemeleriyle, hâlî âsiyâbdan nişâne olmağla, min-ba'd sayf u şitâ' ikāmet ü süvâ ve iktizâsına göre ta'lîm ü te'allüm birle iktisâb-ı mehâret-i fenn-i deryâ eylemek şartıyla sefâyinin gediklüsü habl-i tahrîre kesîde ve Re'îs ve Yelkenci gibi üc bin kadar zâbitâna resîde olup, müstevfâ medâr-ı me'âşları tanzîmle tatyîb ve heyûlây-ı râbıtaları sûret-pezîr-i tertîb oldu. Ve sâ'ir gûne sahîfe-i nizâmlarında mersûm olduğu üzere 'ale'l-'umûm esbâb-ı hasene-i intizâmları itmâm ve vesâ'il-i mukannene-i istihkâmları bâlig-ı meblag-ı bâlâ derece-i merâm olmağla, hakkā ki Tersâne-i Devlet-i 'aliyye 'âmir ve dâru'z-ziyâ'a sûretine varmışiken, dâru's-sınâ'a ıtlâkına liyâkati **[N1 168b]** zâhir oldu.

Beyân-ı tedârükât-ı zehâ'ir

Âsitâne-i sa'âdet-âşiyâne'ye ve asâkir-i nusrat-me'âsir-i Şâhâne'ye medâr-ı kūt u kuvvet olan ecnâs-i zehâyir bir mahalle cem' u iddihâr olunmayup, iddihâr olunan dahi kalîlü'l-mikdâr beydây-ı telef ü hebâya nisâr olduğundan kat'-ı nazar, lüzûmundan ziyâde asâkire tevzî'le nâ-be-câ izâ'a vü heder olunur idi. Âsitâne'de ise zehâ'ir nakli, ticâret-i 'azîme olup, cümle-i 'âlemden 'ibâret ve deryây-ı benî-Âdem'den kinâyet olan İslâmbol Şehri'ne vefâ edecek kadar zehâ'ir nakli, havsala-i imkândan beder olduğundan nâşî, hengâm-ı şitâda Âsitâne-i bâhirü's-sa'âde sükkânı kıllet-i zahîre sebebiyle muztarib ve mütelâşî oldukları, ma'lûm-i Pâdişâh-ı sitâre-havâşî olmağla, Nehr-i Tuna etrâfında vâki' münbit mahallerde enbârlar inşâ ve Âsitâne'de mevcûd olan kadîm enbârlardan ma'âdâ müte'addid cedîd enbârlar binâ ve Âsitâne zehâ'irini

râyici üzere tedârük ve celb içün Hazîne-i hümâyûnlarından yirmi beş bin kîse akca i'tâ edüp ve zehâ'ir-i mezkûreyi iştirâ vü ictilâb içün ricâl-i devletden biri Hubûbât Nâzırı ta'yîn ve Şıkk-ı Sâlis Pâyesi'yle kadr u şânı berterîn oldu

Ve bunlardan mâ'adâ sahîfe-zîb-i imlâ olduğu üzere Kağıd-hâne inşâsı ve Topcular ve Humbaracılar Kışlası ve Hendese-hâne ve Dâru't-tıbâ'a misillü âsâr-ı mehâsin ifşâsı yegân yegân mevki'lerinde sebt-i kitâbe-i beyân ve nümâyân-ı 'âlemiyândır. Ve sâhil-hâne ittihâzından esnâf ve sâ'ir âhâd-i nâsın memnû'iyyetleri ve vüzerâ' ve ümerâ' hazerâtının mansıblarından üc seneden mukaddem bilâ-'özr u sebeb 'adem-i ma'zûliyyetleri ve sâ'ir bu makūle musammemât-ı ma'kūle-i hakîmânenin ekseri, mezâkk-ı ser-i kârâna cesbân ü mülâyim olmamağla, bün-i çâh-ı kuvvede bâkī ve firâz-ı fi'l ü ibrâza[1] gayr-i müterâkī oldu.

Hâtime

Çün **[M1 357]** mersûm-i yerâ'a-i pesendîde-i rusûm olduğu üzere, Pâdişâh-ı Selîmü'l-bâl[2] hazretlerinin 'unfuvân-ı neşv ü nemâları olmak hasebiyle henûz kuvây-ı tabî'iyyelerinin zemân-ı istîlâsı **[N1 169a]** ve neş'e-i rahîk-ı 'anber[3]-sahîk-ı Saltanat-ı seniyye'lerinin 'urûk u a'sâb-ı mütekeyyifelerine sereyân ve severânın hengâm-ı ibtidâsı olup ve bi't-tab' me'âsir-i celîle ve mefâhir ve menâkıb-ı[4] cemîleye mâ'il ve ibdâ'-ı tâze-tarh isâr ve ihtirâ'-ı nevâdir-i turfa-disâra şîfte-dil olduğundan başka, fıtratlarında mâye-i şehâmet, merkûz ve tıynetlerinde vâye-i celâdet, meknûz olup ve ber-vech-i mastûr cihângîrlik hevâsı[5] ise perr u bâl-i murg-ı âram u huzûrları olduğuna mukārin, evâ'il-i Saltanat'larında mukaddemce taraf-ı serîflerine vâbeste-i intisâb u husûsıyyet olmuş bir alay hâm-kâr ve mizâc-ı dehr u şehre bî-vukūf u ihtibâr *"Lâ ya'rifü'l-kabîle mine'd-debîr*"* mahrûm-i re'y ü reviyyet ü tedbîr, humyâze-keşân-ı hum-hâne-i ikbâl, na'l der-âteş-i emel-i câh u iclâl olan kurenâ'[6] ve

---

1 **Beyân-ı nizâm-ı topcuyân** ..... ibrâza N1 : Bunlardan mâ'adâ sûret-nümây-ı âyîne-i 'ayn-ı dünyâ olan Kağıd-hâne inşâsı/binâsı ve sâ'ir âsâr-ı celîle-i mehâsin inşâsı yegân yegân mevki'lerinde sûret-gîr-i beyân ve nümâyân-ı 'âlemiyândır. Ve sâhil-hâne ittihâzından esnâf ve sâ'ir âhâd-i nâsın memnû'iyyetleri ve vüzerâ ve 'ulemânın mansıblarından üç seneden mukaddem bilâ-sebeb ma'zûliyyetleri ve sâ'ir bu/— makūle musammemât-ı ma'kūlenin ekserî nâ-cesbân mezâkk-ı ser-i kârân olmağla, pâyîn-i hufre-i kuvvetde/kuvveden bâkī ve firâz-ı fi'l-i infâza A1, M1

2 Selîmü'l-bâl N1 : halîm Sultân Selîm A1, M1

3 neş'e-i rahîk-ı 'anber N1 : neşve-i rahîk-ı 'anber/gayr-i A1, M1

4 ve menâkıb-ı A1, M1 : — N1

5 tâze-tarh-ı ..... hevâsı N1 : tarh isâre/isâr ve ihtirâ'-ı nâdire-i rûzgâra bi't-tab' şîfte-dil olduklarından başka, 'unsur-i sâmîlerinde cevher-i şehâmet, merkûz ve tabî'at-ı kirâmî-lerinde mâye-i celâdet, meknûz ve ber-vech-i/— mastûr; cihângîrlik hevâsı/hevâyî A1, M1

* لا يعرف القبيل من الدبير = Yaptıklarının önünü ardını bilmez" gibi bir anlama gelen bu cümle Arapça atasözlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* II,269.

6 olduğuna ..... kurenâ' N1 : olup, bir tarafdan dahi evâ'il-i saltanatlarında ba'zı hâm-kâr ve henûz mizâc-ı dehr u şehre bî-vukūf ve ihtiyâr-ı bu'l-hevesân-ı nâ-şinâsân, pîş ü pesân

nüdemâya karîn ve râz-nâme-i dehr-i dâhirden[1] gāfil ve gülşen-i esrâr-ı 'âlem-i bâtın u zâhirden gurabü'l-beyn-âsâ mütecâfî ve mütecâhil bir niçe[2] mukarrebler ile hemdem ve hem-nişîn olmalarıyla hemîşe hoş-âmed-i kelimât-ı dil-âvîz ve [mısrâ]'[3];

Söz olsun pâdişâhım

makālince tesvîlât-ı[4] şevk-engîz ile dâ'imâ müdâhene ve mümâşât ve kimi Kā'imî* manzûmesinden ve kimi cifr-i kebîr-i[5] Şeyh-i ekber**'den ve kimi gûyâ ki ba'zı ehl-i keşf ü şühûddan tebşîrât ve cenâb-ı Şehriyârî'lerinin müceddid-i dîn ü saltanat olacaklarını vech-i tahkīk üzere isbât kaydında olarak[6] teshîl-i mâdde ve râh-ı mugaylan-zârı tasvîr-i câdde eylemeleriyle, cihângîrlik bâbında şevk u ictihâdlarını tehyîc ve lücce-i himmet ü irtiyâdlarını temvîc ederler idi***. Husûsan bünyân-ı cihâdın[7] asl ü bünyâdı olmak üzere delâ'il-i şer'iyye ve berâhîn-i 'akliyye ile 'ulemây-ı a'lâm ve a'yân-ı Devlet-i ebediyyü'd[8]-devâm cenâblarınm temhîd ü tervîc eylediklerine mebnî, suver-i bedî'a-i mesrûde[9] üzere Nizâm-ı Cedîd'in evvel be-evvel vaz' u tertîbine mübâşeret ve vüs'at-i dâ'ireden nâşî, zevâ'id-i idrârât ve zamâ'im-i[10] îrâdâta nâ-çâr olmalarıyla, ber-vech-i muharrer ba'zı mertebe bida' u muhdesât ibdâ'ına mübâderet olundu. [Mısrâ][11].

Halvây-ı fenâ zehr ile âlûdedir ammâ

humyâze-keşân hum-hâne-i ikbâl, na'l der-âteş tahsîl-i câh u celâl olan kurenâ A1 : olup, bir tarafdan dahi evâ'il-i saltanatlarında ba'zı hâm-kâr ve henûz mizâc-ı dehr u şöhreye vukūf ve ihtiyârân-ı bu'l-hevesân-ı nâ-şinâsân, piş ü pesân humyâze (حمیازه)-keşân hum-hâne-i ikbâli, dahl ü dâniş-i tahsîl-i câh u celâl olan kurenâ M1

1 dehr-i dâhirden N1, A1 : dehrden M1
2 niçe N1, A1 : nice M1
3 ve [mısrâ]' A1 : ve N1 : [mısrâ]' M1
4 makālince tesvîlât-ı N1 : makālesince tesvîlât —/ve A1, M1
* Metnimizde sözü edilen ve bazı şiirlerinde gelecekten haber verdiğine inanılan Bosnalı mutasavvıf şâir Kāimî (ö 1102/1691?) için bk. meselâ Jasna Šamić, "Kāimî", *DİA,* İstanbul 2001, XXIV,215.
5 kebîr-i A1, M1 : — N1
** Metnimizde Şeyh-i ekber diye anılan, tasavvuf ve İslâm düşünce tarihinde büyük etkileri bulunan sûfî müellif Muhyiddîn İbnü'l-'Arabî (ö.638/1240) için bk. meselâ M. Erol Kılıç, "İbnü'l-Arabî, Muhyiddîn", *DİA,* İstanbul 1999, XX,493-516.
6 gûyâ ki ..... olarak N1 : ba'zı ehl-i keşf ü kerâmetden ma'nâlar nakl ü ityânla/inbâ ile bizzât müceddid-i dîn ü saltanat olmalarını vech-i tahkīk üzere 'arz-ı huzûr-i fâ'izu'l-berekât ederek, M1
*** "**Hâtime** ..... idi" kısmındaki bilgiler özetle, bazı ilâve ve değerlendirmelerle *Târîh-i Cevdet,* VIII,148'de kaydedilmiştir.
7 şevk u ..... cihâdın N1 : cidd ü gayret-i Husrevâne'yi tehyîc ve lücce-i cûşan-cûş-i himmet-i Mülûkâne'yi temvîc, husûsan bünyân-ı cihâd A1, M1
8 ebediyyü'd N1 : sermediyyü'd A1, M1
9 mesrûde N1 : mebsûta A1, M1
10 zamâ'im-i N1 : zamâyim-i A1, M1
11 olundu [Mısrâ]' A1, M1 : olundu N1

Baksan yine bir gizlüce lezzet var içinde[1*] [**N1 169b**]

zâ'ikasmca, her çend bu vaz'-ı[2] nâ-pesendin ser-encâmı hayr ve ercümend ise de ba'zı ihdâsât ve tahmîlât ve teklîfâta ilcâ eylemekle, 'avâmm-ı nâsa güvâr olmadığından nâşî, lâ-mehâle aralık aralık[3] tezallum **[M1 358]** ü iştikâ ve ref'-i 'akīre-i dâd ü isti'dâ ederek tasdî'-i Rikâb-ı müstetâba[4] mü'eddî olacağı emr-i bâdî olmağla, musammem olan sûret, pezîrây-ı hüsn-i kıyâfet olunca[ya] kadar güft-gûy-i enâm ve urcûfe-i ahlât-ı[5] 'avâmm ve ba'zı mertebe teşekkî ve i'tirâz[6] ve istirhâmlarına penbe-der-gûş ve bu maslahat, bi-'aynihî celb-i dest-mâye-i sıhhat içün bir 'uzv-ı derd-i nâgeh hasbe'z-zâhir bir şedîd 'ilâc ile tedbîr u[7] tîmâr yâhûd hastaya tecrî'-ı şerbet-i nâ-hoş-güvâr kabîlinden ma'dûd bir ma'nây-ı bihbûd olmağın, hayriyyet-i 'âkıbeti mülâhaza birle, bir müddet kâlây-ı müsâ'ade ve şefekati pes-endâz-ı verây-ı dûş olmak ve[8] iktizâsına göre, müdâfa'a-i hakîmânelerine tarîk bulmak, kâr-hâne-i maslahata rükn-i rekîn ve dest-gâh-ı kâr u bâra pâyendân-ı[9] metîn olduğunu ser-i kârân-ı zemân, dergâh-ı Saltanat'a mebsûtan[10] 'arz u beyân eylemeleriyle, rikâb-ı Pâdişâh-ı âfâk ol makūle 'arz-ı hâl takdîmi gā'ilesinden âzâde olmak bâbında muhkem[11] zecr u yesak birle tevsî'-i meydân eylediler.

İşte ibtidây-ı şûmî ve vehâmet bu kazıyye-i nâ-marzıyyedir ki, bu mülâbese ile[12] sâ'ir gûne 'arz-ı hâl takdîmlerinden dahi nâs mütezeccir[13] ve dâr u gîr ve dâd ü sitâd, taraf-ı vükelâya munhasır oldu. **Beyt**[14].

Şâh vâkıf gerekdir ahvâle,
Vükelâya kalırsa vay hâle[15]

---

1 zehr ile ..... içinde N1 : ilâ âhırihî A1, M1

* Metnimizde yer alan bu beyit, "Baksan yine bir" kelimelerinin yerine "Çekmek eli güç" kelimeleri değişikliğiyle Nâbî'nin gazellerinden birinde geçmektedir; bk. *Nābī Dīvānı,* II,980.

2 vaz'-i N1, A1 : vech-i M1

3 lâ-mehâle aralık aralık A1, M1 : aralık aralık elbette N1

4 dâd ü ..... müstetâba N1 : tazarru' u isti'dâ/isti'vâ ile tasdî'-i rikâb-ı sâtı'u'l-iclâle/iclâli A1, M1

5 ahlât-ı N1, A1 : ihtilâf-ı M1

6 teşekkî ve i'tirâz N1 : şikâyet A1, M1

7 bi-'aynihî ..... u N1 : berây-ı celb-i mâye-i sıhhat bir 'uzuvdur. Ve nâgeh hasbe'z-zâhir bir 'ilâc-ı şedîd birle, çâre ve/— A1, M1

8 ve N1, A1 : — M1

9 pâyendân-ı N1, A1 : bâbından M1

10 dergâh-ı ..... mebsûtan N1 : pây-i taht-ı Saltanat'a A1, M1

11 muhkem N1 : — A1, M1

12 İşte ..... ile N1, A1 : — M1

13 mütezeccir A1, M1 : münzecir N1

14 **Beyt** A1 : — N1, M1

15 Şâh ..... hâle N1, A1 : — M1

'İbâdullâhın bu 'âlem-i dünyâda bir pâdişâhları vardır, anın dergâhına derdlerini[1] 'arz ile istimdâd eylemedikce, kimin dergâhına varup istimdâd eylesünler. [Mısrâ]'[2]:

Sen ki dâd etmeyesin, ben kime feryâd edeyim?

Ba'dehû ser-rişte-i maslahat, mevkûl-i keff-i kifâyetleri olan erkân-ı ma'dûdenin nâmzed oldukları hıdmet-i me'mûre-i ma'hûdede devâm ü te'bîd[3] ve bilâ-mûcib ve bî-sebeb-i sâlib makām-ı me'mûriyyetlerinden 'adem-i 'azl ü teb'îd husûsu dahi düstûru'l-'amel ve kazıyye-i şartıyye-i matlabına tâlî ve mu'avvel[4] kılındı. Bu faslın dahi mutazammm olduğu me'ânî-i hafiyye, rûşenây-ı ehl-i rüşd ü[5] reviyyedir. [**N1 170a**]

Pes zikr olunan resm-i mü'esses üzere Nizâm-ı Cedîd Ocağı peydâ ve tahrîr-i neferât eylemek bâbında her cânibe evâmir-i 'aliyye isrâ olunup, Rumeli tarafı sükûtla[6] mu'âmele ve Anadolu'dan Karaman Vâlîsi 'Abdurrahman Paşa ve Çapar-zâde Süleymân Bey, telakkī-i[7] bi'l-kabûl birle mukābele edüp, her biri câ-be-câ piyâde ve süvârî tahrîr ve Âsitâne'ye tesyîre ibtidâr eylediler. Âsitâne tarafında dahi tahrîr ve a'dâdlarını teksîre sa'y-i vefîr[8] olunup, Levend Çiftliği'nde olanlara Velî Ağa ve Üsküdar yakasında olanlara fi'l-asl Müderris olan 'Ömer Ağa nâm mered-i kâr-âzmâ Sergerde ve Ser-i kâr ve menâzım-ı mürettebeleri üzere[9] her bâr Avrupa revişine verziş ve te'allüm ü mümâreseye[10] gûşiş birle, fenn-ı harb u hareketde[11] **[M1 359]** istihsâl-i çîre-destî ve mehâret edüp, asker-i[12] Şâhâne ile nâmdâr ve fi'l-hakîka asker[13] ıtlâkına sezâvâr oldular.

Ve[14] dem-be-dem mânend-i merâtib-i rakam, a'dâd-ı efrâdları efzûn ve sür'at-i remy u isâbetde hazâkat-nümûn olup, zâbit ve ser-i kârlarına ber-vefk-ı zâbıta ser-dâde-i imtisâl ve îstâde-i merkez-i edeb ü[15] ibtihâl olduklarını ve eyyâm-ı rusûmda katâr-ı müselsel[16] gibi alay-ı mükemmel ile bî-sît u sadâ iyâb

1 derdlerini N1 : derûnlarını A1, M1
2 [Mısrâ]' A1, M1 : — N1
3 me'mûre-i ..... te'bîd N1, A1 : me'mûrede devâm ü te'yîd M1
4 kazıyye-i ..... 'muavvel A1 : kazıyye-i şartıyye-i matlaba tâlî-i mu'avvel N1 : kabza-i şartıyye matlabına tâlî ve mu'addil M1
5 rüşd ü N1 : — A1, M1
6 sükûtla A1, M1 : sükût ile N1
7 'Abdurrahman ..... telakkī-i N1 : Kadı 'Abdurrahman Paşa ve Cebbâr-zâde, telakkī-i/telakkī A1, M1
8 a'dâdlarını ..... vefîr N1 : teksîr ve tevfîrlerine sa'y-i esîr (اثير) A1, M1
9 üzere N1, A1 : üzerine M1
10 ü mümâreseye N1 : ü âzmâyişe A1 : -i âzmâyişe M1
11 hareketde N1 : peykârda A1, M1
12 edüp, asker-i N1, A1 : asâkir-i M1
13 asker N1, A1 : asâkir M1
14 Ve N1 : — A1, M1
15 edeb ü N1, A1 : — M1
16 müselsel N1, A1 : seyl M1

ü zehâblarını temâşâ eyledikce, kulûb-i bed-hâhân dâğdâr ve havâtır-ı düşmenân günâm-ı[1] mûr u mâr olur idi. Ba'zı sebük-mağzân ve zâhir-bînân ve teng-zarfân, husûsan düşmen-i devlet[2] olan câh u i'tibârdan mahrûm hâmil[3] ü nâdân makūlesinin ta'n u teşnî' ve sûret-i salâhda fuzûlâne[4] takbîh u tafzî'leri ise, nişâre vü şerâre gibi rîzân olup, kimi hâşâ şer'-i cedîd ve kimi Yesay-ı Cengîzî[5] nâmiyle hezl ü istihzâ ve kimi zühd-i huşk-i bed-terîye mebnî teşebbüh ve taklîd-i kâfirî töhmetiyle tadlîl[6] ü izdirâ bâbında ter-zebân olup, lâkin hûşmendân ve dîbâce-i kârden-i matlab-şinâsân olan dakīka-dânlar, her ne denlü bida' u muhdesât ve ol[7] takrîble mutazammm-ı mezâlim ü te'addiyât ise de, bu âna dek beher kıst bî-hûde niçe bin kîse akça[8] itlâf olunageldiğinden başka, 'illet-i gā'iyye cihetine sarf-ı im'ânla[9] beşâşet-nümây-ı istihsân ve ne hâl ise küffâr-ı[10] bed-nihâd ile her çi bâd âbâd mukābele bi'l-misl derecesine bulûğlarına nigerân olurlar idi. [**N1 170b**] Hattâ te'allüm ü âzmâyiş ve hey'et ü kisvet[11] ve pûşişlerinden başka, hîn-i ta'lîmde tranpete[12]-nüvâz olmalarına ruhsat ve cevâzı mübeyyin Münîb Efendi[13] risâle te'lîf ve şîve-i mezbûr[14], vâdî-i teşebbühden dûr ve âzâde-i mahzûr olduğunu beyân ü ta'rîf eylemişidi.

Garâ'ibdendir ki, ol bâbda ıtlâk-ı zimâm-ı ta'n u istinkâr edenlerden ba'zı yâdigâr, bi'l-münâsebe husûs-ı mezkûra müte'allık ba'zı hıdemâtda istihdâm olundukda, ta'n u teşnî'den ferâgatden başka muhassenâtını beyânda ratbu'l-lisân olmaları, hayret-bahş-ı Muharrir-i Hakīr olur idi. Ancak ba'zı dekāyık-âşinâ ve kıyâfet-şinâs-i[15] hakāyık-ı eşyâ olanlar, kisve ve hey'et ve hîn-i ta'lîmde[16] Avrupa'ya mahsûs olup, a'yün-i İslâmiyân'da gayr-i müte'ârif olmağla[17], makāle ve inkāra sebeb olacak vaz' u hareketi takbîh ve tavr-ı me'nûs üzere olmağı[18] tasvîb ü tercîh eylemişidi. Vâkı'â re'y-i mezkûr savâb u sedîd ve vaz'-ı engüşt-i i'tirâz olunmakdan ba'îd **[M1 360]** idi.

---

1 bed-hâhân ..... günâm-ı N1 : düşmenân dâğdâr ve havâtır-ı bed-hâhân günâm-ı/ketâr-ı A1, M1
2 ve teng-zarfân ..... devlet A1, M1 : husûsan devlet düşmen N1
3 hâmil N1, A1 : câhil M1
4 sûret-i salâhda fuzûlâne N1 : fuzûlâne sûret-i salâh ve teberrâda A1, M1
5 Yesay-ı Cengîzî N1, A1 : be'sây-ı Cengîziyye M1
6 teşebbüh ..... tadlîl N1, A1 : teşbîh u taklîd-i leşker-i düşmen töhmetiyle taslîl M1
7 dânlar ..... ol N1 : dânlar/dânîler, her ne kadar bida' ve muhdesât ve o A1, M1
8 akça A1, M1 : — N1
9 im'ânla A1, M1 : im'ân birle N1
10 küffâr-ı N1, A1 : düşmen-i M1
11 ü kisvet N1 : kisve A1, M1
12 ta'lîmde tranpete A1 : ta'lîmde trampete N1 : te'allümde tranpete M1
13 Münîb Efendi N1, M1 : + [Bu kelimeler, buraya girmeleri 7 rakamı ile işaret edilerek 177a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1
14 şîve-i mezbûr N1, A1 : şîve-i (شیوه) mezbûre M1
15 âşinâ ve kiyâfet-şinâs-i N1 : âşinây-ı A1, M1
16 ta'lîmde N1, A1 : te'allümde M1
17 olmağla A1, M1 : — N1
18 me'nûs üzere olmağı N1 : me'nûs/me'nûsü üzere olmak husûsunu A1, M1

Karîne-i hâl, nazar-ı âfitâb-eser-i Pâdişâh-ı yemm-i nevâl ile mühce-i râyât-ı asker-i mu'allem[1], mâh-ı cihân-ârâ gibi iltimâ' ve sâ'at be-sâ'at medâr-ı 'izz ü sa'âdetde[2] irtifâ' buldukca, dîde-i dil-i bed-hâhân, hıyre ve buhâr-ı gayz u kîne ile ol siyeh[3]-rûzların matmûre-i sîne-i bî-sekîneleri[4] teng ü tîre olup, husûsan subh u mesâ Üsküdar'da ve karşu yakalarda[5] zâbitlerinin kol tarîkıyla Boğaz-içi'nin nihâyetine varınca derûn u bîrûnu geşt ü güzâr ve hıfz u hirâset-i nâsda[6] akdâm-ı ikdâmla sa'y ü ihtimâmı hemîşe pîşe-i gayret-şi'âr eylemelerinden nâşî, haşerât-ı mûziyyât ve sibâ'-ı mühlikâtla[7] mâlî olan ol bıkā' ve havâlî, mahmiyetü'l-etrâf ve çend merhale[8] turuk u mesâlik, ahtâr u mehâlikden[9] mahrûsetü'l-eknâf olup, herkes âsûde ve gül-i pister-i emn ü istirâhatde gunûde olmağla, [mısrâ]'[10];

În heme evvel-i âsâr-ı cihân-efrûzest[*]

nümâyişiyle âhâd-i nâs dahi ol ocağ-ı cedîdin fazl u meziyyetini derk ü ihsâs edüp, edmiga-i munsıfînde[11] mânend-i mirârât-ı dârçîn, âmîhte-i ta'm-ı[12] şîrîn bir hâlet-i rengîn ü dil-nişîn ihsâs eder oldular.

Bu esnâda yeniçeri ocağına 'ale'l-'âde [**N1 171b**] iltifât-ı Şâhî ve revâtib-i mukarrere ve merâtib-i mukannene-i mu'tebereleri, kemâ hiye erzân-kerde-i[13] Pâdişâhî olup, lâkin;

Küllü'l-'adâveti kad türcâ izâletühâ

İllâ 'adâvetü men 'âdâke 'an hasedin[14]**"

---

1 yemm-i nevâl ..... mu'allem N1 : mulfalledü'l-ikbâl ile mühçe-i/mühçe-i râyât-ı asker-i Şâhâne A1, M1

2 sa'âdetde A1, M1 : rif'atde N1

3 siyeh N1, A1 : sipeh M1

4 bî-sekîneleri N1, A1 : pür-kîneleri M1

5 yakalarda N1 : yakada A1, M1

6 -i nâsda N1 : bâbında A1, M1

7 mühlikâtla N1, A1 : mühlikânla M1

8 merhale N1, A1 : merhale (مرسله) M1

9 mehâlikden N1, A1 : memâlikden M1

10 gül-i pister-i ..... [mısrâ]' A1, M1 : gül-i pister-i emn ü râhatda gunûde olmağla N1

* این همه اول اثار جهان افروزست = Bütün bunlar cihânı aydınlatanın (= pâdişâhın) eserlerinin ilkidir, (arkası çok daha fazla olarak gelecektir)" anlamına gelen Farsça bu cümle, "آزار = keder, felâket" yerine "آثار = eserler" değişikliğiyle muhtemelen Sa'dî'nin kasîdesinden mülhem olarak söylenmiş gibi gözüküyor; bk. Sa'dî, *Külliyyât-ı Sa'dî, Mevâ'iz, Kasâyid,* s.719.

11 fazl u ..... munsıfînde A1, M1 : fasl u meziyyetini derk ü istînâs edüp, edmiga-i munsıfînden N1

12 ta'm-ı N1, M1 : + ve A1

13 erzân-kerde-i N1 : erzîde-i A1 : erzânî-i M1

14 *kad türcâ ..... hasedin* N1 : ilâ âhırihî A1, M1

** كلّ العداوة قد تُرجى ازالتُها * الا عداوة مَنْ عاداك عن حسد = Her düşmanlığın giderilmesi umulabilir, ama hasetten dolayı sana oluşan düşmanlığın çaresi yoktur" anlamına gelen Arapça bu beyit ihmâl edilebilir birkaç değişiklikle Abdullah b. Mübârek'e ait gözüküyor;

'âdeti üzere ocağ-ı[1] cedîdin rûz-be-rûz revnak ve revâc-ı dil-furûzu, terakkī-yâfte-i[2] te'ayyün ü bürûz oldukca, Bektâşiyye'nin vech-i me'yûs gibi çehre-i neşâtları 'abûs ve çeşm-i[3] inbisâtları matmûs olup ve'l-hâsıl vicdânlarında ocak-ı mersûm düşmen-i hâ'il ve nazarlarında maraz-ı gā'il şeklinde mütemessil[4] olmağla, ezikka ve esvâkda bi'l-ittifâk tesâdüf ü telâk vukū'unda, nigeh-endâz-ı kec-bînî-i ney-zen, belki kallâb-ı müjgânlarıyla ciğerlerine pençe-zen olurlar idi.

'Adâvet ve buğzları[5] bir mertebeye resâ olmuşidi ki, bir gün bir mahalde Bektâşiyye neferinin[6] birine: "Nizâm-ı Cedîd olur musun?" deyü bir âdem şekā gûne hıtâb eyledikde: "Hâşâ! Moskov olurum, Nizâm-ı Cedîd olmam" deyü cevâb-ı nâ-savâb eylediği, mesmû'-i Râkımu'l-kitâb olmuşdur[7]. Hattâ Üsküdar'da Câmi'-i Selîmiyye'nin binâsı hıtâma resîde[8] oldukda, ibtidâ cum'asında İmâmü'l-Müslimîn hazretlerinin kevkebe-i Mülûkâne ve debdebe-i Husrevâne'leriyle câmi'-i mezkûra selâmlık eylemeleri[9] resm-i mukarrer olduğuna mebnî, bi'l-cümle ricâl-i Bâb-ı 'âlî ve sâ'ir huzûru lâzım olan a'yân ve[10] erkân-ı me'âlî-'unvân[11], çend-rûz mukaddem tehyi'e-i **[M1 361]** esbâb-ı hadem ü[12] haşem kaydına iştigāl[13] ve temâşâciyân zümresi dahi hemân Üsküdar yakasına zevrak-rân-ı isti'câl olup, ancak reh-güzârlara ocak-ı cedîd neferâtı îstâde-i mevkıf-ı[14] selâm ve Bektâşiyye yerine anlar kā'im-makām olmak urcûfesi, zümre-i mezbûrenin[15] gûş-zedleri oldukda, dîk-i nefsâniyyetleri serpûş-endâz ve kânûn-ı hamiyyet-i[16] câhiliyyetleri şu'le-firâz olup, yevm-i

bk. Ebû 'Abdurrahman 'Abdullah b. Mübârek, *Dîvânü'l-İmâm 'Abdullah b. el-Mübârek*, cem' ve tahkîk Mücâhid Mustafa Behcet, Bağdâd 1989/1409, s. 9.

1 ocağ-ı M1 : ocak-ı N1, A1
2 yâfte-i A1, M1 : yâb-ı N1
3 Bektâşiyye'nin ..... çeşm-i N1 : ol zümrenin vech-i me'yûs/mârpûş gibi cehre-i/çehre-i bisâtları 'abûs ve dîde-i A1, M1
4 mütemessil N1, A1 : mümessil M1
5 buğzları M1 : bağzâları N1 : ba'zâları A1
6 neferinin A1, M1 : neferâtının N1
7 deyü ..... olmuşdur A1, M1 : dediği, mesmû'-i Muharrir-i bî-tâbdır N1. "Pes zikr olunan ..... olmuşdur" kısmındaki bilgiler özetle, *Şânî-zâde Târîhi*'nden istifâdeyle, diğer bazı ilâvelerle ve "'Âsım Târîhi'nde mündericdir" şeklinde *'Âsım Efendi Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VIII,141-142'de kaydedilmiştir.
8 Selîmiyye'nin binâsı hıtâma resîde A1 : cedîdin binâsı hıtâma resîd N1 : Selîmiyye binâsı hıtâma resîde M1
9 eylemeleri A1 : olunmak N1 : etmeleri M1
10 ve N1, A1 : — M1
11 -'unvân A1, M1 : — N1
12 hadem ü A1, M1 : — N1
13 iştigāl N1, M1 : işti'âl A1
14 zevrak-rân-ı ..... mevkıf-ı N1 : zevrak-rân-ı/zevrak-rân-ı (زورفران) isti'câl olup, ancak reh-güzârlarında ocak-ı/ocağ-ı cedîd neferâtı îstâde-i mevkıf-i/mevki'-i A1, M1
15 mezbûrenin N1, A1 : mezkûrenin M1
16 hamiyyet-i N1 : hamiyye-i A1, M1

merkūmda 'ale'l-'umûm müstağrak-ı sâz ü silâh oldukları hâlde Üsküdar'a[1] güzâr ve selâmlık rikâbında mevcûd olan bi'l-cümle hademe-i Bâb-ı 'âlî ve sâ'ir sagīr u kebîr hadem ü haşemleri def'aten nişâne-i kurşuna tutup, yek-sere hâksâr eyledikden sonra, neferât-ı merkūmeyi dahi tu'me-i tîğ-i telef ve bi-eyy-i hâl rûz-i merkūmda cümlesini [**N1 171b**] ber-taraf eylemek bâbında beynlerinde 'akd-i 'ahd ü mîsâk edüp ve nihâyetü'l-emr bu husûsda[2] nefslerini fedây-ı uğur-i ocak edeceklerini ba'zı kâr-âgehân-ı[3] devlet istirâk eylemekle, hüsn-i tedbîr ile selâmlık mâddesi çend hafta te'hîr ve urcûfe-i mezkûre mahz-ı vâhî olup, kemâ fi's-sâbık[4] selâmlık husûsu kendülere inhısâr birle, neferât-ı cedîdeden ferd-i vâhid ol gün kışlalarından hâric mahalde[5] ser-nümây-ı zuhûr olmayacağını mü'ekkeden bi'l-half iş'âr ve gücle ezhân-ı muhtelecelerinde mütehakkak[6] ve ber-karâr eylemeleriyle, ber-nehc-i[7] dîrîn, Pîşvây-ı cemâ'at-i Müslimîn hazretleri yevm-i mukarrerde fekat gürûh-i Bektâşiyye selâmlığıyla câmi'-i merkūma teveccüh ve huzûr ve hemân[8] bir cum'a selâmlığa mahsûr eylediler*. Bu sûreti müşâhede eden ehl-i dirâyet bu iki gürûhun bir mahalde vücûdları cem'u beyne'z-zıddeyn olup, 'âkıbet-i hâl bir kâr-ı nâ-hemvâra mü'eddî olacağı zımnında darb-ı makāl eylediler[9].

"Hulâsa-i kelâm ol zümre-i cedîdenin efrâdı mütevâfir ve bahr-ı medîd-âsâ[10] esbâb ü erkân ü evtâdları mütekâsir oldukca, bunların kânûn-i derûnlarında ahker-i kîne-vü husûmet, efzûn[11] ve tennûr-i sîneleri mânend-i furûn, hîzem[12]-sûz-i sabr u sükûn olur idi. Her ne kadar yeniçeri erleri ol ocak-ı kadîm dilâverleri, vaz'-ı Hâkānî'den berü sefer u hazarlarda mevkib-i selâtîn ve rikâb-ı mülûk-i pesendîde-âyînde medâr-ı fer u şevket ve kıvâm-ı şân u şöhret olduklarından başka, hânümân-ı şeref-bünyân-ı 'Osmâniyye'nin ecdâd-ı emcâdları îcâd-kerdesi ve beş[13] yüz seneden mütecâvizdir ki, nâz ü na'îmle perverdesi olmağla, **Fârisî**;

1 Üsküdar'a N1, A1 : Üsküdar'da M1
2 ve ..... husûsda N1 : ve/— nihâyetü'l-emr bu bâbda A1, M1
3 kâr-âgehân-ı N1 : ümenây-ı A1, M1
4 hüsn-i tedbîr ..... fi's-sâbık A1 : bâ-hüsn-i tedbîr selâmlık emrini çend hafta te'hîr eyledikden sonra, urcûfe-i şâyi'a mahz-ı vâhî olup, kemâ fi's-sâlif N1
5 hâric mahalde A1, M1 : hârice N1
6 mü'ekkeden ..... mütehakkak N1 : iş'âr ve mü'ekkeden bi'l-half ezhân-ı müteredditdelerinde/müzevverelerinde tahkīk A1, M1
7 ber-nehc-i N1, A1 : ber-nehc-i (ve) M1
8 mukarrerde ..... hemân N1 : musammemde hemân gürûh-i mezbûr/mezbûre selâmlığıyla câmi'-i —/şerîf-i merkūma teveccüh ve huzûr ve fekat A1, M1
* "Hattâ Üsküdar'da ..... eylediler" kısmında yer alan bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet*, VIII,68'de kaydedilmiştir.
9 Bu sûreti ..... eylediler N1 : Lâkin vaz'-ı mezkûr erkân-ı devlete bâ'is-i hadşe-i sudûr-i dûran-dûr oldu; ve kıs 'alâ hâzâ A1, M1
10 efrâdı ..... medîd-âsâ A1, M1 : efrâdları mütekâsir ve bahr-ı medîd gibi N1
11 efzûn N1 : füzûn A1, M1
12 hîzem N1 : hîme A1, M1

Çûp-râ âb furû mî[1]-nebürd hikmet çîst?
*Şerm-dâred zi-furû-bürden perverde-i hîş**

lâzimesince mürûvvet-mend[2] olan âdem kendi **[M1 362]** perverde-i dest-i himmetini telef ü izâ'at eylemeyeceği müsellemdir. Bu cihetden Devlet-i 'aliyye-i muhalledü'l-ikbâl bu gûne vâfir ve gümrâh müretteb sipâh-ı şecâ'at-dest-gâhı kelime-i nâ-hak-misâl ilgā vü ibtâl eylemek, emr-i muhâl ve asker-i mu'allem ocağı dahi yeniçeri ve segbân[3] ve topcu ve cebeci [**N1 172a**] ve kalyoncu[4] gibi bir mahsûs ocak olmağla, istirkābınız bî-hûde ve ıztırâb ve ictinâbınız[5] vesvese-i nâ-sütûde olup, husûsan zümre-i Bektâşiyye, Memâlik-i mahrûse'nin her mahallinde mevcûd ve havâdis-i dehr gibi nâ-ma'dûd olmağla, ref' u ilgāsı derece-i imkândan mürtefi' emr-i mümteni' olduğu, vâreste-i kayd-ı[6] işkâldir. Hemân Devlet-i 'aliyye-i ebediyyü'l-bünyâna aksây-ı merâm, bir tarafdan cünd-i[7] mu'allem ve bir cânibden şecâ'at ü menâ'atleri[8] müsellem olan yeniçeri ve sâ'ir ocak ve askerînin dest-yâzî-i ikdâm-ı kûh-endâzîleriyle, düşmen-i dîn-i İslâm olan küffâr-ı dûzah-encâmdan[9] ahz-ı sâr u intikām eylemekdir" makūlesi makālât-ı nush-âyâtla[10] hafakān-ı derûnları teskîn ve halecân-ı dil-i bî-sükûnları ref' u tatmîn kaydında olunmuş ise de ve[11] cevâriş-i nüvâziş ve tesliyet kabûlünden mi'de-i fâside-sıfat cevf-i pür-havfleri, âbî ve mîtîn-i[12] metîn-i nasîhat, sahra-i sommâ'-i kalb-i pür-kasvetlerinden[13] rû-gerdân ve âbî olmağla, zâhiren ser-cünbânî-i[14] tasdîkle mu'âmele ve hezl-i hamûşâne birle mukābele edüp ve bâtınen elbette ceyş-i cedîd musammem olan mikdâra resîd oldukda, kendü ocakları berkende vü merfû' ve müft-hârların cûy-i gulû-yi herze[15]-cûyları çeşme-i nâ-sâf-ı insâfları gibi

---

13 hânumân-ı ..... beş N1 : hânumân-ı Hâkān-ı sa'âdet-bünyân-ı 'Osmâni'nin ecdâd —/ve emcâd-ı kerâmet-nihâdları îcâd-kerdesi ve dört A1, M1

1 olmağla ..... mî A1 : olmağla; Çûb-râ âb-ı furû mî N1 : [mısrâ]': Çûb-râ âb-ı ferr ve M1

* چوب را آب فرو می نبرد حکمت چیست * شرم دارد زفرو بردن پرورده خویش = Suyun odunu batırmamasının hikmeti nedir? Çünkü su kendi beslediğini boğmaktan utanır" anlamına gelen Farsça bir beyittir.

2 Şerm-dâred ..... mürüvvet-mend N1 : lâzimesince mürû'et-mend A1, M1

3 ocağı ..... segbân N1 : ocağı dahi yeniçeri A1 : ocakları dahi yeniçeri M1

4 ve kalyoncu N1 : — A1, M1

5 ictinâbımız N1, M1 : ictibâbımız A1

6 kayd-ı A1 : — N1, M1

7 cünd-i N1 : çend A1, M1

8 menâ'atleri N1, A1 : metânetleri M1

9 askerînin ..... encâmdan N1, A1 : asâkirinin dest-yârî-i ikdâm-ı kûh-endûzileriyle, düşmen-i dîn-i İslâm'dan M1

10 âyâtla N1, A1 : âyât ile M1

11 ve N1 : — A1, M1

12 mîtîn-i N1, A1 : — M1

13 sommâ'-i ..... kasvetlerinden N1 : sommây-ı kalb-i pür-fûsûnlarından A1, M1

14 ser-cünbânî-i N1, A1 : ser-cünbâm M1

15 kendü ..... herze N1, A1 : kendi ocakları perâkende merfû' ve müft-hârların cûy-i gül-gûne herz M1

maktû' olacak i'tikādına 'akd-i fu'âd ve ol mebhasdan bu[1] ahkâmı ictihâd ederler idi. [Mısrâ]'[2]:

Birâder eski meseldir[3], yağrı olan kocunur

Âsitâne'de olanların ahvâl ve keyfiyyetleri[4] bu minvâl üzere olup, Anadolu'da ve Rumeli'de yeniçerilik nâmiyle maraz-ı cereb ve hısba[5] gibi istîlây-ı ecsâd ü[6] bilâd ve dem-i fâsid gibi 'urûk u a'sâb-ı Memâlik-i mahrûse'ye sirâyetle mizâc-ı memleketi tebâh u ifsâd[7] edüp, tekâlîf-i belde ve te'âvün-i fukarâ' vü ra'iyyeden kendüler ve istishâb eyledikleri şehrî ve kuravî kimseler bi'l-cümle ser-âzâd ve güzîde-i cihât-i mekâsib ü ticârât, 'ale'l-'umûm girifte-i dest-i[8] tegallüb ü istibdâd ve irbâh-ı fâhişe ile mu'âmelât, hemîşe kâr u kirdâr-ı[9] ilf ü i'tiyâdları olmağla, her biri esnâf kîsesinden kesb-i sâz ü sâmân ve tahsîl-i mâl-i bî-gerân eylemeleriyle[10], murassa' esliha ve âlât **[N1 172b]** ve zerbaft elbise ve edevâtla tafra-furûş ve kaldırım dilâveri olarak yosma kesîm ve[11] levendâne kıyâfetle çârşûda pâzârda pellûş sürüyüp, mütehakkimâne edâlar satarak Nehr-i 'Âsî gibi pür[12]-hurûş olup ve gâhî **[M1 363]** mânend-i seg-i dîvâne, mâye-i seb'iyyet-i seciyyetlerini[13] izhâr u ibâne edüp, orta gavgâsı nâmiyle hılâl-i beldede biri biriyle nâ-be-câ muhâreşe vü mükâlebe peydâ ve uğraşları niçe[14] eyyâm ü şuhûr nâ-pezîrây-ı faysal ü fütûr olmağla, ehl-i belde hânelerinde mahbûs ve cevâmi' ve esvâka hurûcdan me'yûs olup[15], bey' u şirâ bi'l-külliyye mürtefi' ve niçe 'aceze ve mesâkîn, kinân[16] ü mesâkinlerinde âh u enîn ederek, sikkîn-i derd-i cû'-i bî-teskîn le habl-i verîd-i hayâtları munkatı' ve niçeler[17] dahi mühre-i kazâya hedef ve bî-erş ü diyet bî-çâre heder u telef olur idi. Yek-diğer ile derkâr olan kârzârları pîş-gâh-ı küffârda vâki' olsa, kefere-i dûzah-makarr[18] hamle-i vâhidelerine tâb-âver olmayacakları emr-i mukarrerdir.

---

1 olacak ..... bu N1 : olacak i'tikādına 'akd-i fu'âd ve ol mebhasden A1 : olacağı i'tikādına 'akd ü fu'âd ve ol mebhasdan M1

2 [Mısrâ]' M1 : — N1 : **Beyt** A1

3 meseldir A1, M1 : mesel N1

4 keyfiyyetleri N1 : keyfiyyâtları A1, M1

5 hısba N1, A1 : hıssa M1

6 ü N1, M1 : — A1

7 ifsâd N1, A1 : ifnâ M1

8 fukarâ' ..... dest-i N1 : fukarâ vü ra'iyyeden ser-âzâd ve güzîde mekâsib ve ticârât, bi'l-cümle girifte-i A1, M1

9 kirdâr-ı N1 : bâr-ı A1, M1

10 eylemeleriyle N1 : eylemeleri sebebiyle A1 : eylemeleri sebeble M1

11 ve A1, M1 : — N1

12 çârşûda ..... pür N1 : pür-cûş u A1, M1

13 seciyyetlerini A1 : seciyyelerini N1, M1

14 nâ-be-câ ..... niçe N1 : nâ-be-câ/câ-be-câ şûriş ü mükâlebe peydâ ve munâsabe ve muhâvereleri nice A1, M1

15 olup N1, A1 : ve M1

16 niçe ..... kinân N1, A1 : nice 'aceze ve mesâkîn kenâm M1

17 verîd-i ..... niçeler N1, A1 : derîd-i hayâtları munkatı' ve niceler M1

18 küffârda ..... -makarr N1, A1 : a'dâda vâki' olsa, düşmen-i nahvet-eser M1

Menşe'-i tıynetimiz olan Belde-i[1] 'Ayntâb ve hem-civârı Rakka ve Diyârbekir ve Haleb ve Kilis gibi bilâd-ı behcet-nisâb, mecma'-i gürûh-i Bektâşiyân olmağla, dest-bürd-i tesallutlarından ehâlînin dûçâr oldukları 'azâb u 'ıkāb, bîrûn-i havza-i hisâb idi. **Beyt**[2]:

Gerçi gamzendir silahdâr ocağının en bihteri[3]

Fitnede çeşmin cerî bildim ki ol[4] yeniçeri

Bu resme tegallüb ve tesalluta mecbûl tâ'ife-i şerîr u cehûl ocakları merfû' ve bîh u bün-i dıraht-ı savletleri maktû'[5] olduğu sûretde, livây-ı isti'lâları pest ve sâ'ir âhâd-i nâs[6] 'idâdına peyvest olacaklarını tehayyül ve ehl-i tekâlîf külfetine püşt-dâde-i tehammül olarak zillet ü havârî bulacaklarını te'emmül birle, sîm-âb-ı[7] ızтırâb ve mâhî-i tâbe-i telâş ü inkılâb olurlar idi.

Serhaddât-ı[8] mansûrede ise yamak nâmiyle 'umde-i ocak olan eşhâs, muhâfaza-i[9] sugûr-i İslâmiyye içün nâmzed-i ihtisâs iken, Cezâyir Ocağı[10] kesîmi serhadlere bast-ı yed-i bâtışe[11] ve mücâseret-i envâ'-ı efâ'îl-i fâhişe edüp, **[N1 173a]** ahyânen aksât-ı mu'ayyene ve mevâcib-i mukanneneleri bir mikdâr terâhî ve istibtâ'[12] ve hılâf-ı şer' u kānûn kendülerden ba'zı harekât-ı nâ-mevzûn ser-nümâ oldukda, münzecir oldukları vülat ü[13] hükkâmın kılâ' ebdânlarını dîzdâr-ı rûh-ı revândan ihlâ edüp, hüsûsan Belgırad serhaddinde mukaddemâ Vâlî olup, ba'zı muhdesât-ı Nizâm-ı Cedîd'in icrâsı, der-'uhde-i dûş-i ihtimâli olan Şinik-zâde Vezîr[14] Mustafa Paşa, berây-ı tegallüb, dâ'iresini dağlu haşerâtiyle mâlî eylemeğin, ol tâ'ife-i gayr-i hâ'ifenin Sırplu re'âyâsına îcâd-ı mâ lem yekün kabîlinden olan gûnâ-gûn cevr u şikence ve ezâ ve kahr-ı[15] kāsımetü'z-zahr-ı **[M1 364]** tâkat-ferşâlarından sonra, Yamak nâmına olan fettâk-i bî-bâklerin tuğyân ü âşûbları hadd ü endâzeden[16] aşup, re'âyây-ı

1 Belde-i N1, A1 : — M1
2 **Beyt** A1, M1 : — N1
3 en bihteri M1 : bihteri N1 : mihteri A1
4 ol N1, A1 : o M1
5 tesalluta ..... maktû' N1 : istîlâya mecbûl tâ'ife-i cehûl ve bu'l-fuzûl ocakları merfû' ve bîh ü/— bün-i/dîn-i dıraht-ı savletleri maklû' A1, M1
6 isti'lâları ..... nâs A1 : istîlâları pest ve sâ'ir âhâd-i nâs N1 : isti'lâları pest ve sâ'ir ednâs M1
7 püşt-dâde-i ..... sîm-âb-ı N1 : püşt-/peşen-dâde-i tehammül olacaklarını te'emmül birle, sîm-âb-ı/senhâb-ı A1, M1
8 Serhaddât-ı N1, A1 : Serhaddâd-ı M1
9 muhâfaza-i N1, A1 : mahfaza-i M1
10 Ocağı N1 : — A1, M1
11 yed-i bâtışe N1, A1 : bed-bâşe M1
12 istibtâ' N1 : istibtâ A1, M1
13 ü N1, A1 : — M1
14 Vezîr N1 : — A1, M1
15 şikence ..... kahr-ı N1, A1 : şikence (شکنجه) ve ezâ ve kahr u M1
16 bî-bâklerin ..... endâzeden A1 : bî-bâklerin tuğyân ü âşûbları hadden N1 : bî-pâklerin tuğyân ü âşûbları hadd ü endâzeden M1

mersûmeye itâle-i dest-i te'addî ve emvâl ü eşyâlarından başka a'râz ve evlâd ü nisvânlarına ta'arruz ve tesaddî[1] eylemeleriyle, mahallerinde zebân-zede-i kilk-i dürüst-güftâr olduğu üzere encâm-ı kâr, [mısrâ]'[2]:

Vakt-i zarûret çû ne-mâned gürîz

*Dest be-gîred ser-i şemşîr-i tîz**

ıztırârına[3] mebnî, bi'l-cümle kıyâm-ı makām-ı 'utüvv ü[4] 'ısyân ve *el-'uhdetü 'ale'r-râvî* hasbe't-teneffür[5] ba'zı mertebe vükelây-ı devletin igmâz ve nihânî terhîs u inhâzları meydâniyle, teşhîr-i[6] seyf-i 'udvân edüp, ol gürûh-i sütûde[7] sebebiyle 'umûmen sükkân-ı Belgırad'ın ber-vech-i istîsâl, bünyâd-ı hayâtları[8] berbâd oldu.

Ber-minvâl-i mesrûd Yamak nâm bed-bûdların serhadlerden izâle ve iz'âc eylemek, sugūr u tuhûm-i[9] mahrûseye esbâb-ı emn ü râhatı idrâc olduğu, mukaddime-i müsellemetü'l-intâc olmağla, ne hâl ise Hotin ve Bender serhadlerinden ref' u teb'îd olunup, ol havâlide sûret-i[10] âsâyiş ü ârâmiş bedîd oldu. Lâkin Belgırad'dan irtifâ'ı müşkil ve ol ahşâr-ı eşrârdan[11] tasfiye-i dâru'l-cihâd, mânend-i ikbâl-i ehl-i isti'dâd emr-i nâ-kābil[12] olmağla, bir def'a Ebûbekir Paşa ve Nişlü Mustafa Paşa ta'yînîyle ba'zı sergerdeleri izâle ve bi-kaderi'l-imkân[13] ol hıtta-i hatîreye mehmâ-emken âb-ı zindegî-i[14] emn ü âsûdegî isâle kılınmışidi. Vidin Kal'ası'nda ser-firâz-ı burc-i tegallüb ve dühül-zen-i nevbet-hâne-i serkeşî vü ta'assub olan Pâsbân-zâde[15], bâlâda işrâb ü ifâde olunduğu üzere [**N1 173b**] Niğbolu ve Fethulislâm[16] mukāta'aları

---

1 tesaddî N1, A1 : te'addî M1

2 [mısrâ]' M1 : — N1, A1

* وقت ضرورت چو نماند كريز دست بكيرد سر شمشير تيز = Zaruret vaktinde kaçmaya imkân kalmayınca el keskin kılıcın kabzasını tutar" anlamına gelen bu cümle Sa'dî'nin *Gülistân*'ında geçen Farsça bir beyittir; bk. Şeyh Sâdî-î Şîrazî, *Bostan ve Gülistan,* trc. Kilisli Rıfat Bilge,12. Baskı, İstanbul 1980, s.326.

3 *çû ne-mâned* ..... ıztırârına N1 : *cû* [Burada birkaç kelimelik yer boş bırakılmıştır] me'yûsiyyetine A1 : *cû ne-mâned gürîz* me'yûsiyyetine M1

4 'utüvv ü N1, A1 : unûd-i M1

5 teneffür N1, A1 : teferrüd M1

6 teşhîr-i N1, A1 : teşmîr-i M1

7 sütûde N1, M1 : sütûh A1

8 hayâtları N1, M1 : cenânları A1

9 minvâl-i ..... tuhûm-i N1 : vech-i mesrûd yamak nâm/— bed-bûdların serhadlerden izâle ve iz'âc-ı sugūr u/— tuhûm-i/nuhûm-i A1, M1

10 sûret-i N1, A1 : — M1

11 ahşâr-ı eşrârdan N1, A1 : haşâr-şerârdan M1

12 nâ-kābil N1, A1 : nâ-kābil (نافابل) M1

13 bi-kaderi'l-imkân A1, M1 : — N1

14 zindegî-i N1 : zindegânî-i A1 : zindegânî M1

15 ser-firâz-ı/ser-efrâz-ı ..... Pâsbân-zâde N1, A1 : olan Bazvend-zâde M1

16 Niğbolu ve Fethulislâm N1 : Fethulislâm ve Niğbolu A1, M1

tezâyüd ü teklîflerinden münba'is tegayyürât sebebiyle, gitdikce esbâb-ı vahşet ü şiddeti[1] müctemi' ve Nizâm-ı Cedîd icrâsına hâciz ü mâni' olup, Belgırad cânibinden gürîzân ve Vidin tarafına[2] rîzân olmağın, kesret-i a'vân u ensâr ve vefret-i tarafgîr u hevâdâr sebebiyle ve kendüsi 'an-asl Ocaklu olup, bir tarafdan Âsitâne'den ve Rumeli a'yânları cânibinden[3] pey-der-pey igrâ ve takviyet-i kalble istimâletleri hasebiyle, açıkdan râyet-i te'annüd ü ısrârı râfi' oldu.

Her ne denlü vükelây-ı devlet taraflarından tefhîm-i mezâyâ ve telkîn-i ser-encâm-ı mâ-cerâ birle telyîn-i 'arîke-i ru'ûnetine ikdâm ü dikkat olundu ise de, bir dürlü kârger ve tîşe-i pend ü külüng-i tehdîdden kalb-i sengîn ü şedîdi rahne-ver[4] olmayup, gitdikce tevahhuşu müzdâd ve kâr-bendân-ı devletin televvünât-ı harekâtlarına nazar u i'tibâr ederek, Devlet-i 'aliyye cânibinden[5] güm-kerde-i emniyyet ü i'timâd olmuşdur. Hattâ insilâb-ı[6] emniyyetinden nâşî hükkâmı def' ve bir def'ada muhâfız bulunan Vezîr **[M1 365]** 'Abdî Paşa'nın meş'al-i[7] vücûdunu sahn-ı seray-ı hestîden ref' eylemekle*, tuğyânı nümâyân ve Eflâk ve Boğdan voyvodalarına aralık aralık bölükler irsâl ve müft ü meccânen akça ve zehâyir celb ü istihsâl etmeğin[8], füzûnî-i ferr u miknetle cem'-i haşerât-ı firâvân edüp, bilâhare şerâre iken, kûre-i nâr ve habbe iken, kubbe-i büzürgvâr, ya'nî Devlet-i 'aliyye'ye mesârif-i bî-şümârı hâvî bir Vidin seferi bedîdâr oldu.

Pes Pâsbân-zâde'nin vücûdu, kulle-i[9] hayâtdan beder ve sâ'irlere vesîle-i[10] dehşet ü hazer olmak muktezî ve nüfûz-i emr-i ma'hûda mufzî olmak tedbîrine[11] mebnî, ol esnâda Kapudân-ı deryâ olan Hüseyn Paşa ma'iyyetine Bektâşiyye'den hâric mânend-i remel ü hasâ bîrûn-i havza-i ahsâ tavâ'if-i[12] asâkir ile Tepedelenli 'Ali Paşa ve Kürd Alo Paşa ve sâ'ir niçe vüzerây-ı benâm ve ümerây-ı kirâm[13] ve 'ale'l-'umûm Rumeli a'yânları ta'yîn ve ruhsat-ı

1 şiddeti A1, M1 : şiddet N1
2 ve Vidin tarafına A1 : olan <olan> yamakān dahi N1 : ve Vidin tarafına M1
3 ve ..... cânibinden N1 : ocakluların A1, M1
4 telyîn-i ..... rahne-ver N1 : telyîn-i/telbîn-i 'arîke ru'ûnetine/ru'ûnete ikdâm ü dikkat olunmuş ise de, bir dürlü kârger ve tîşe-i/nîşe-i pend-i/bend-i külüng-i tehdîdden kalb-i sengîni rahne-perver A1, M1
5 Devlet-i 'aliyye cânibinden A1, M1 : — N1
6 olmuşdur. Hattâ insilâb-ı N1 : olmuşidi. Hattâ 'adem-i A1, M1
7 meş'al-i A1 : müşta'il N1, M1
* Vidin Muhâfızı 'Abdî Paşa'mn Pasbân-zâde tarafından i'dâmı, "*Târîh-i 'Âsım*'da muharrerdir" şeklinde 'Âsım Efendi'den alındığı belirtilerek 1212 yılı olayları arasında *Târîh-i Cevdet,* VI,308'de kaydedilmiştir.
8 akça ..... etmeğin M1 : akca/akça ve zehâ'ir celb ü istihsâl eylemekle/etmeğin N1, A1
9 kulle-i N1 : kayd-ı M1
10 sâ'irlere vesîle-i N1 : sâ'irlere medâr-ı A1 : sâ'ire medâr-ı M1
11 mufzî olmak tedbîrine N1, A1 : makzî olmak tedbîrlerine M1
12 bîrûn-i ..... tavâ'if-i N1 : bîrûn-i havze-i ahsâ A1 : bîrûn-i (بیرون) havza-i ahsâ M1
13 niçe ..... kirâm N1 : niçe vüzerâ ve ümerâ' A1 : nice vüzerâ ve ümerâ M1

'âmme ve serdârî-i tâmme[1] ve bir sefer-i Pâdişâhî'ye vâfî mühimmât ve hazâ'in ve esbâb-ı bî-gāyâtla bünyân-ı me'mûriyyeti tarsîn kılınup[2] ve bu takrîble müşârun ileyhin tegallüb ü tehakkümünden dilgîr ve tarafından hemîşe havf u ihtirâz ile[3] [**N1 174a**] âzürde-zamîr olan müstevliyân-ı umûr, nev'an mazhar-ı teneffüs ü huzûr oldular. Vezîr-i[4] müşârun ileyh bi't-tab' âlâyiş ü ârâyişe mâ'il ve haşmet ü debdebe ve tumturâk u kevkebeye şîfte-dil olup, isrâfat-ı nâ-be-câsı ve kec ü[5] mec bezl ü 'atâyâsı darbü'l-mesel-vâr zebân-zede-i sıgār u kibâr olmağla, bâ'is-i tayy-ı tafsîl ve mûcib-i iktisâr-ı[6] tezyîl oldu.

Ne hâl ise Edirne'ye vusûlünde Pâsbân-zâde tarafından istîmân ve ba'zı mertebe derd-i derûnunu serd ü beyân birle[7], bast-ı a'zâr ve her hâlde fermân-ber-i evâmir-i Devlet-i[8] 'aliyye olduğunu iş'âr içün birâderi vârid olmuşiken, Pâsbân-zâde hakkında dervâze-i 'afv ü 'inâyet beste[9] ve bu 'azm ü hareket[10] izâle-i vücûduna peyveste olduğu, Serdâr-ı müşârun ileyhe mukaddemâ ve bu hılâlde taraf-ı Şehriyârî'den emr u te'kîd ve bi-eyy-i hâl i'dâm-ı vücûd-i nâ-fercâmı, matlûb-i Şâhâne'leri olduğunu iş'âr birle, ednâ rehâvet ü müsâmahadan tebriye[11] vü tehdîd olunduğundan başka, evliyây-ı umûrun Pâsbân-zâde'den akdem Kapudân Paşa'nın irtifâ'-ı vüçûdu ve hic olmaz ise de şikestî-i sevreti[12] ve tedennî-i dimâğ-ı nahyeti, matlab u maksûdu olmağın, bâz-gûne sûretle 'afv ü 'inâyet ve emân sudûrunda[13] mümâna'atları hasebiyle mezbûrun terâne-i isti'fâsı, sâmi'a-gîr-i kabûl ve kāsıd-ı maksûdu harîm-i sürâdık-ı **[M1 366]** husûle reh-yâb-ı müsûl olmayup, mütehevvirâne sevk-ı ketîbe-i mehîbe ile Vidin üzere 'azm ve ta'biye-i edevât-ı rezm eyledi.

Ol hılâlde yine Pâsbân-zâde tarafından gayr-i vâhid mürâca'at ve niyâz bâbı kar'[14] olunmuşiken, kat'â tevcîh-i sâmi'a-i iltifât olunmayup, top ve humbara ve sâ'ir âlât-i cengle hasr u tazyîkda[15] sebât ü ısrârı tahkīk eylediler.

---

1 ruhsat-i ..... tâmme N1 : ruhsat-ı tâmme ve serdârî-i 'âmme A1 : ruhsat-nâme ve serdârı 'âmme M1
2 kılınup N1 : — A1, M1
3 ile N1, A1 : — M1
4 Vezîr-i N1 : Kapudân-ı A1, M1
5 ü N1 : — A1, M1
6 tayy-ı ..... iktisâr-ı N1, A1 : tayy u tafsîl ve mevâcib-i iktizâ M1
7 birle A1, M1 : ile N1
8 Devlet-i A1 : — N1, M1
9 beste N1, A1 : basta M1
10 hareket N1 : + mutlak-ı A1, M1
11 tebriye A1 : tenzîh N1 : tebri'e M1
12 ve hiç ..... sevreti N1 : hic olmaz ise de şikestî-i sûreti A1 : ve hic olmaz ise de şikestî-i sevreti M1
13 emân sudûrunda A1 : emân sudûruna N1 : emânet sudûrundan M1
14 mürâca'at ..... kar' N1, A1 : münâcât ve niyâz bâbı fer' M1
15 tazyîkda N1, A1 : tazyîka M1

Ancak müşârun ileyh Hüseyn Paşa gerçi 'akl ü rüşdü kâmil olup, lâkin[1] 'an-asl perverde-i Enderûn-i hümâyûn olmağla, umûr-i hâriciyyenin hakāyık u dekāyıkından, husûsan fünûn-i harbiyyenin ve asker-perverlik ve kal'a-sitânlık ve düşmen-şikenlik töresinin celâ'il ü rekāyıkmdan 'adem-i tecribe[2] sebebiyle gāfil olduğundan başka, dost-kânî-i[3] ikbâlle mest ve bî-tekellüf hadden ezyed ifrât-ı teveccüh-i Şâhâne ve kemâl-i nüfûz-i Müşîrâne'den nâşî bâlâ-dest olmağla, bî-pervâ vaz' u hareketi [**N1 174b**] ve münfa'il olduğu serân-ı asker haklarında teng-havsala olduğundan, kazm-ı gayz ve vakt-i merhûna[4] ta'lîk eylemeyüp, izhâr-ı hıkd u hışmla tehdîd-i siyâsete sür'ati makūlesi akvâl ü ef'âlleri, husûsan Pâsbân-zâde'ye zafer vukū'undan sonra Tepedelenli 'Ali Paşa ve Kürd[5] 'Alo Paşa ve sâ'ir şedîdü'ş-şekîme muta'assıb a'yânlar rüste-i[6] katâr-ı nevbet olacaklarını karâ'in-i hâliyyeden istidlâlleri ve müşârun[7] ileyhin ber-vech-i muharrer Âsitâne'de evzâ'-ı mütehakkimânesinden dilgîr olan ba'zı[8] ecillâ'-i bed-zamîrin, verâ'-i[9] perde-i hafâdan rumûz u kinâyâtla tahrîş ü izlâlleri, ru'esây-ı askerin şikāk u gümrâhî[10] ve nifâklarına mü'eddî ve şekl-i fâsid gibi intâc-ı matlūbdan mahrûmiyyete sebeb-i 'âdî olmağla, bir takım rüsvâylık, ser-zede-i zuhûr* ve müşârun ileyhin ordusuna seksan dokuz bin ve kendüsünün tarafına on dört bin dört yüz kîse mesârif olunmağla, işte bu kadar hazâ'in[11] ü emvâl, 'urza-i hebâ'en[12] mensûr oldukdan sonra, Pâsbân-zâde'nin kulle-i[13] şöhreti, Vidin Kal'ası gibi kesb-i metânet eyleyüp[14], Rumeli a'yânlarına da maraz-ı vebâ' gibi[15] sirâyetle, her biri i'lây-ı livây-ı bağy ü gavâyete[16] mübâşeret eylediler.

---

1 lâkin N1 : — A1, M1

2 rekāyıkından 'adem-i tecribe N1 : dekāyıkından 'adem-i yecribe A1 : dekāyıkından 'adem-i tecribe M1

3 başka dost-kânî-i N1 : dost-kânî-i A1 : ve destâne-i M1

4 vakt-i merhûna N1, A1 : dikkat-i merhûnuna M1

5 Tepedelenli 'Ali Paşa ve Kürd A1, M1 : 'Ali Paşa ve N1

6 rüste-i N1, A1 : rişte-i M1

7 müşârun N1, A1 : müşâ[run] M1

8 ba'zı N1, A1 : — M1

9 verâ'-i A1 : verây-ı N1, M1

10 tahrîş ..... gümrâhî N1 : tahrîş/tahdîş ü izlâlleri —/ve ru'esây-ı askerin/askeri, şikāk u habâset A1, M1

* "Ancak müşârun ileyh Hüseyn ..... zuhûr" arasındaki bilgiler özetle ve "'Âsım Efendi'nin hulâsa-i tafsîlâtına nazaran" şeklinde 'Âsım Efendi'den alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VI,310-311'de kaydedilmiştir.

11 müşârun ileyhin/ileyhimin ..... hazâ'in/hazâyin [Burada yer alan bilgilerden "ve müşârun ..... işte" kısmı, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek A1 180b'nin sağ kenarına yazılmıştır] A1, M1 : bu denlü hazâ'in N1

12 hebâ'en N1, M1 : hebâ A1

13 kulle-i A1, M1 : şâns-ı N1

14 eyleyüp A1 : edüp N1, M1

15 vebâ' gibi N1 : vebâ gibi A1 : vebâ M1

16 gavâyete A1 : gavâya N1 : 'avâyete M1

Ez-cümle Tirsiniklü-oğlu ol maksemden hisse-mend-i dalâl olup, Ruscuk ve Şumnu havâlîsine bast-ı yed-i tegallüb ü[1] istiklâl eyledi. Gerçi ol makūle a'yânlardan her biri, nakd-gerân-ı devlet olan ricâl ve kurenây-ı vakitden birine sûretâ râbıta-bend-i nisbet ü intimâ olup, ol takrîble kârlarına mâye-i bahş-ı revnak u revâc ve yedlerinde olan mukāta'âta zamm-ı zamîme ve fukarâ'[2] vü re'âyâ **[M1 367]** kîselerinden dem-be-dem irsâl-i nukūd ve hedâyây-ı 'azîme ederek merâtib-i refî'a tahsîlleri, derece-i vak' u te'ayyünlerine[3] vesîle-i terakkī vü istidrâc olur idi. "Ashâb-ı mukāta'âta ve mübâşirlere şu kadar mebâliğ i'tâ ve bu denlü hedâyâ ve konak ve sâhil-hâne binâlarının imdâdiyyeleri[4] isrâ olundu" deyerek mersûl ü mühdâlarınm ez'âf-ı muzâ'afmı derd-mend[5] ehâlîden sâlyâne tarîkıyle cem' u tahsîl ve refte refte mükâsib-i râbiha-i[6] 'âmmeye de bâzû-yi te'addîlerini tatvîl eylediler. Mânend-i kelb-i dârî, lahm-i âmûz-şikârı olan müft-hâr tebeh-kârlarm[7], ba'zan kabza-i inkıyâdlarından hurûc ve ma'kıl-ı istikbâra 'urûc eden ser-keşân-ı a'yânân beynlerine zîr-gâh-ı ihtiyâlden îrâs-i tefrika vü ihtilâl edüp, [**N1 175a**] bir[8] dişlüce a'yânı zamîme-i diyâr ve terakkī-i câh u i'tibâr makūlesi şâne-i va'd-i dil-âvîz ve mu'âmele-i[9] politika-âmîz ile rîş ve burût-i tama' u gayretlerini tesrîh u teşmît ederek, serkeş-i mezkûr üzere, [mısrâ]'[10]:

*Zi-her taraf ki şeved küşte sûd-i hükkâmest**

tâziyânesiyle[11] havâle ve teslît edüp, miyânelerinde harb u kıtâl ve mahzûl ü menkûbun kalem-rev-i tegallübü olan erâzî[12], hasbe'l-va'd yâhûd münâfese ve muhârebeleri hod-be-hod ise ber-vech-i tetâvül, taraf-ı[13] gālibe intikāl ve bu takrîble de Âsitâne'de[14] balık gözeden dalyancı gibi, dîde-dûz-i bitâne-i hâl olan rûbeh-hısâller, elbette küleh[15]-rûbâlık şu'bedesini i'mâl ve sîmyâ-kârlıkla vâfirce sîm ü zer[16] istihsâl ederler idi.

---

1 tegallüb ü N1 : siklet ü A1 : — M1
2 zamm-ı ..... fukarâ' N1 : zamm-ı zamîme ve fukarâ A1 : zamm u zamîme ve fukarâ M1
3 refi'a ..... te'ayyünlerine N1 : 'aliyye tahsîlleri, derece-i vak' u te'ayyünlerine/ta'yînlerine A1, M1
4 ve konak ..... imdâdiyyeleri N1 : — A1, M1
5 mersûl ..... derd-mend N1 : ez'âf-ı muzâ'afını A1, M1
6 râbiha-i N1, A1 : murâbaha-i M1
7 müft-hâr tebeh-kârların A1 : müft-hârların N1 : müft-hârân tebeh-kârların M1
8 bir N1, A1 : ve M1
9 mu'âmele-i N1 : — A1, M1
10 u teşmît ..... [mısrâ]' A1 : teşmît ederek N1 : tesmît ederek, ser-keş-i mezkûr üzere üzere, [mısrâ]' M1
* زهر طرف که شود کشته سود حکامست = Her taraftan ölülerin olması hükümdârların faydasınadır" anlamına gelen bu cümle, sonda yer alan "حکام = hükkâm = hükümdârlar" yerine "اسلام = İslâm" değişikliğiyle Farsça özlü sözlerdendir; bk. meselâ Fakhrezzaman Schirazi-Mahmoudian, *Literarische Verwendung persischer Termini und Redewendungen im Werke Şādeq Hedāyats,* Wiesbaden 1999, s.654.
11 *sûd-i hükkâmest* tâziyânesiyle A1 : *sûd-i hükkâmest* tâziyânesiyle serkeş-i mesfûr üzere N1 : *şud hikmânest* tâziyânesiyle M1
12 olan erâzî N1 : — A1, M1
13 taraf-ı N1, A1 : taraf-ı (طوف) M1
14 Âsitâne'de A1, M1 : Âsitâne'den N1
15 hâl ..... küleh N1 : ahvâl olan rûbeh-/reviyye-hısâller, elbette külâh A1, M1
16 vâfirce sîm ü zer N1, A1 : vâfir sîm ü zer M1

Giderek bu keyfiyyet bi'l-cümle a'yânlara sirâyet edüp, hasbe'z-zâhir istinâd ü müzâheretiyle[1] müftehır oldukları ricâlin politikaları, **beyt**[2]:

Kendi kullanmak içün âletini
Kaçırır gayrîlerin râhatını

desîsesine mebnî olduğu yakīn-kerdeleri olmağla, 'an-semîr-i zamîr şu'le-i cevvâle gibi, ol şerîrlerin dâ'ire[3] dâ'ire dil-i habâset-serîrleri olan gerden-keşliğe âgāz ve *"Men 'azze bezze*"* ve *"el-Hükmü li-men galebe ve men galebe selebe**"* kazıyyesiyle[4] Memâlik-i mevrûse-i Pâdişâhî'ye dest-dirâz ve def' etdikleri a'yânlarm[5], memleketini gûyâ ki kılıcı etmeği olmak üzere kabza-i temellüküne[6] ihrâz edüp, bilâhare Vidin tarafı Pâsbân-oğlu ve Şumnu ve Ruscuk havâlîsi Tirsinikli[7]-oğlu ve Siroz tarafı İsma'îl Bey ve Arnavudluk ve Mora tarafları[8] 'Ali Paşa ve Edirne semti Dağdeviren[9]-oğlu ve Silistire, Yılık-oğlu ve İbrâ'îl tarafı, Nâzırı [olan] Ahmed Ağa ve sâ'ir bilâd ü kasabât birer mütehakkim ve[10] mütegallibenin zîr-i hükmünde karâr-dâde ve her biri visâde-i[11] istibdâda ser-nihâde **[M1 368]** oldular***. Ve Yılık-oğlu dedikleri furû-mâye-i mâder be-hatâ, Mısır senesi Kā'im-makam olup, ba'dehû Kā'im-makāmlık'da üftâde-i hufra-i helâk olan mürtekib ü mütenezzil 'Abdullah[12] Paşa'nın vâfirce irtikâbına mebnî istishâbiyle, gerçi Silistire'ye kesâfet-endâz-ı istîlâ[13] olmuşiken, *"Süllita'l[14]-kelbü 'ale'l-hınzîri*[4]"* havâlesiyle o şakıyy-i[15] şerîr üzere Tirsinikli[16]-

---

1 müzâheretiyle N1, A1 : müzâheretle M1
2 **beyt** A1, M1 : — N1
3 yakīn- ..... dâ'ire N1 : ta'yîn-kerdeleri olmağla, 'an-semîr-i zamîr ve/— şu'le-i cevvâle gibi, ol şerîrlerin/şerîrin dâ'ire/— A1, M1
* مَن عزّ بزّ = Kim galip gelirse, karşı tarafın herşeyini alır" gibi bir anlama gelen Arapça atasözlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* II,307.
** الحكم لمن غلب و من غلب سلب = Hüküm galebe çalanındır. Kim de galip gelirse karşı tarafın herşeyini alır" anlamına gelen bu cümlelerin ikincisi Arapça atasözlerindendir; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* II,328.
4 kazıyyesiyle N1 : tehakkümüyle A1, M1
5 etdikleri a'yânların N1 : eyledikleri a'yânların A1 : eyledikleri a'yânları M1
6 olmak ..... temellüküne M1 : üzere kabza-i temellüke N1 : olmak üzere kabza-i temel-lüke A1
7 Tirsinikli N1 : Tirsiniklü A1, M1
8 İsma'îl ..... tarafları N1 : İsmâ'îl Bey ve Arnabudluk ve Mora tarafları/taraflarına A1, M1
9 Dağdeviren N1 : Dağdeviran A1, M1
10 ve N1 : — A1, M1
11 visâde-i N1, A1 : sâde-i M1
*** "Memâlik-i mevrûse-i Pâdişâhî'ye ..... oldular" arasındaki bilgiler, ihmâl edilebilir değişikliklerle *Târîh-i Cevdet,* VI,312'de kaydedilmiş gözüküyor.
12 mütenezzil 'Abdullah N1 : münezzil 'Abdullah A1 : mütenezzil 'Abd[ull]ah M1
13 -ı istîlâ N1, A1 : — M1
14 *Süllita'l* N1, A1 : *Sellata[all]âhu'l* M1
*4 سلّط الكلبُ على الخنزير = Köpek domuza musallat kılınsın (=Dinsizin hakkından imansız gelir)" anlamına gelen Arapça atasözlerindendir.
15 o şakıyy-i N1 : o şakī-i A1 : o şakī-i M1
16 Tirsinikli N1, M1 : Tirsiniklü A1

oğlu şergîr olup, encâm-ı kâr Yılık-oğlu'nu yılık horos gibi fırâra nâ-çâr eylemekle, Silistire'yi dahi [**N1 175b**] silsile-i diyâr-ı mağsûbesine munzamm ve bî-mehâbâ ol beldeye de[1] tarafından nasb-ı Mütesellim eyledi.

Ve mevâdd-ı ma'lûmedendir ki, Rumeli yakasında[2] bi't-tab' 'asabiyyet-i İslâmiyye kalîl ve mütâhım-ı memâlik-i küffâr[3] olan mahallerin ehâlîleri, vicdânlarında bi-hasebi'l-ihtılât kavâ'id-i[4] 'akāyid-i dîniyye za'îf ü kelîl olup ve ekser bilâdı 'ulemâ'[5] ve meşâyih ve mürşidînden hâlî ve te'allüm-i ahkâm-ı dîn ü milletden sükkânları lâ-ubâlî olmağla, evâmir u nevâhî-i şerî'atden ve ulu'l-emr tarafına itâ'atin vücûbiyyetinden gāfil ekserî[6] 'âmî ve hod-ser tâ'ife-i saht-dil olduklarından nâşî, bagy ü serkeşî, muktezây-ı mâhiyyet ve 'ırz-ı lâzım-ı tıynetleri[7] olmağın, 'ale'l-ıtlâk Devlet-i 'aliyye tarafına[8] dîde-i hakāret ü izdirâ ile nigerân ve hemân şerr u şekāvet ü tuğyâna berçîde-i dâmân olup ve ekserî Ocaklu taslakcıları[9] olmağla, ânen fe-ânen Nizâm-ı Cedîd askerinin[10] teveffürü, cümlesinin mûcib-i tekeddür ü teneffürü olduğundan, eğer[11] mikdâr-ı musammeme bâliğ olurlar ise, cânib-i Saltanat'da kuvvet-i[12] tâmme ve miknet-i galebe-i 'âmme peydâ olmağla, lâ-mehâle der-ceng-i evvel mütegallibe tâ'ifesini def' u izâle birle, Memâlik-i mahrûse nizâmına ibtidâ[13] olunacağı melhûz ve zâ'ika-i huzûrlarından ber-taraf-sâz-ı huzûz olmağın, memâliki ve turuk u[14] mesâliki ihlâl birle, Devlet-i 'aliyye'yi işgāl ve savb-ı Saltanat'dan tenfîr u imlâl kasdına mebnî, 'ayânü'l-a'yân olanların igmâz u tahrîşleriyle, dağlu nâmında dâgîler[15] peydâ ve civâr-ı Saltanat'a kadar itâre-i şerer u şerr[16] u şekā eylediler. Mukāta'ât-ın tezâyüd-i fâ'izâtını ve Nizâm-ı Cedîd'in tevârüd-i muhdesâtını ser-rişte-i behâne edüp, bir tarafdan dahi fukarâ'[17] ve zîr-i destânı tahmîl-i bâr-ı girân ve envâ'-ı tekâlîf-i tâkat-fersâ ile bî-tâb ü tüvân eylemeleriyle, anlar dahi bi'l-cümle bu mezâlimi[18] taraf-ı devletden neş'et eder i'tikādiyle, cânib-i Saltanat'dan mahzûn ve dâd ü istigāsenin müntic-i sûd olmayacağını tehayyül birle zâr u zebûn kalup, agniyâları fukarâya mülhak ve

1 de N1, A1 : — M1
2 yakasında N1, M1 : yakayasında A1
3 İslâmiyye ..... küffâr N1 : kalîl ve metâhım-i/menâhim-i memâlik-i küffâr/düşmen A1, M1
4 bi-hasebi'l-ihtılât kavâ'id-i N1 : hasbe'l-ihtılât kavâ'id-i/kavâyid-i A1, M1
5 ve ..... 'ulemâ' N1 : ekser bilâdı 'ulemâ A1, M1
6 nevâhî-i ..... ekserî N1 : nevâhî ve uli'l-emr tarafına ıtâ'atin vücûbundan gāfil ekserî/ekser A1, M1
7 tıynetleri N1 : fıtratları A1, M1
8 tarafına N1 : cânibine A1, M1
9 berçîde-i ..... taslakcıları N1 : bercîde-i/perçîde-i dâmân olup, ekserî Ocaklu taslakcısı A1, M1
10 askerinin N1, A1 : asâkirinin M1
11 eğer N1 : — A1, M1
12 bâliğ ..... kuvvet-i N1 : bulûğunda taraf-ı Saltanat'da kuvvet-i/kuvve-i A1, M1
13 ibtidâ N1, A1 : ibtidâr M1
14 u A1 : — N1, M1
15 nâmında dâgîler A1 : nâmiyle dâgîler N1 : nâmında dâgîleri M1
16 şerer u şerr N1 : şerer-i şerr A1 : şerr u şerâr M1
17 fukarâ' N1 : fukarâ A1, M1
18 mezâlimi N1, A1 : nizâm M1

fukarâları furû-mânde-i **[M1 369]** tedârük-i sedd-i ramak olmağla, nâ-çâr ba'zıları ne hâl ise birer kāt[1] silâh peydâ ve dağlu eşkıyâsına iltihâkla rehzenliği meslek-i kisb ü iktinâ[2] edüp, bu sûretle **[N1 176a]** gitdikce dağlu tâ'ifesi ziyâd ve zarar u hasâretleri vâsıl-ı derece-i[3] iştidâd oldu*.

Garîbe-i mesârif-i Vidin

Müşârun ileyh Kapudan Paşa ordusunda Vidin mâddesi zımnında seksan dokuz bin kîse masrûf olup, kendülerinin yed-i müsrifesinden harc olunan on dört bin dört yüz kîse olduğu, ol eyyâmda Veznedâr-başı olan zâtdan bi'l-müşâfehe mesmû'-i Muharrir-i nâ-kâm dır.

Tetimme; ta'yîn-i Hakkı Paşa bâ-Rumeli ve nizâm-dâden-i û

Ol hılâlde ilhâm-ı Rabb-i müte'âl ile def'-i tugāt-ı dağluyân zımnında karîha-i[4] Şehriyâr-ı zemândan Kethudây-ı sâbık Hakkı Bey hazretleri[5], bârütbe-i Vezâret Rumeli Vâlîsi nasb u ta'yîn ve ruhsat-ı kâmile ve ırhây-ı 'inân-ı satvet-i şâmile ile tanzîm-i memâlik ve te'mîn-i mesâlik husûsları hutût-ı müte'addideden[6] başka şifâhen gûş-i hûşlarına îdâ'[7] u telkīn olunmuşidi. Ancak[8] merhûm Kuyucu Murâd Paşa gibi bîh-i mugaylân-zâr-ı dâgıyânı, berkende ve 'akl-ı 'âşık gibi mecmû'unu perîşân ü perâkende edüp[9], tarz-ı garîb ve üslûb-i 'acîb ile temâmî-i kutr-i[10] Rumeli'yi pezîrây-ı hüsn-i nizâm ve ber-vefk-ı merâm resîde-i hadd-i hıtâm eyledi. Müşârun ileyh hasbe'l-hılka[11] kazıyye-i müveccehe gibi yicâhet ve şîr-i şerze[12]-misâl mehâbet sâhibi, tenûmend, bâlâ[13]-bülend, mehûl ü mehîb ve zâtında nisâb-ı celâdet ü şecâ'atden bâ[14]-nasîb olduğuna, kemâl-i tevecculh-i Pâdişâhî 'ilâve olmağla, gālibâ niyyetleri dahi hulûsa makrûn olmağın, re'y ü tedbîrleri musîb ve nüfûz u

1 birer kāt N1, A1 : birkaç M1
2 iktinâ N1, A1 : iftinâ M1
3 derece-i A1, M1 : rütbe-i N1
* "Ve mevâdd-ı ma'lûmedendir ..... oldu" kısmındaki bilgiler kısmen özetle, büyük bir kısmı ihmâl edilebilir değişikliklerle ve "'Âsım Efendi Hakkı Paşa'nın esbâb-ı 'azlini Nûrî Bey'e muhâlif olarak yazmış olduğundan *Târîh*'inde bu husûsa dâ'ir olan fıkralar" şeklinde *'Âsım Efendi Târîhi*'nden alındığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VI,245'te kaydedilmiştir.
4 Garîbe-i ..... karîha-i ["**ta'yîn-i ..... û**" kısmı, muhtemelen burada başlık gibi yer alması düşünülerek kırmızı mürekkeple N1 176a'nın sol kenarına yazılmıştır] N1 : Ol hılâlde ilhâm-ı Lâ-yezâlî ile def'-i tugāt ve Celâlî ve tanzîm-ı hıtta-i Rumeli zımnında karîha-i sabîha-i A1, M1
5 hazretleri N1 : — A1, M1
6 müte'addideden N1 : şerîfe-i 'adîdeden A1, M1
7 îdâ' N1, A1 : ebda' M1
8 Ancak N1, M1 : el-Hakk A1
9 edüp N1, M1 : — A1
10 'acîb ..... ile N1 : 'acîble temâmî-i A1, M1
11 hılka N1, A1 : hulk M1
12 şîr-i şerze N1 : serv-i sehî A1, M1
13 bâlâ N1, A1 : pây-i M1
14 bâ N1, A1 : bî M1

te'sîrleri bir derecede kârger-i kulûb-i ba'îd ü karîb oldu ki, fi'l-hakīka Köprülü-zâde ve Kuyucu Murâd Paşa'nın[1] dâstânlarını* fesh u ilgā ve Rumeli Ülkesi'nden[2] başka Anadolu'nun nihâyetine ve Mısır ve Bağdâd'a kadar nâm-ı nâmîsi velvele-bahşâ olup, ismini işiden vüzerâ' ve ümerâ' ve sâ'ir nâs bî-ihtiyâr dehşetle[3] muztarib ü bî-karâr olurlar idi. Ve bu hâssa mahzâ semere-i ıhlâs[4] olduğu bî-iştibâhdır.

Bu misillü nâmdâr vezîr zuhûrundan 'adû-yi dîn olan küffâr bi'l-cümle dil-fikâr oldular. Müşârun[5] ileyhin îcâd-ı mâ lem yekün garâ'ib-i mahsûsası pek çokdur. İstanbul'da hân ve medrese teftîş ü nizâmı gibi bi-'aynihî Rumeli'nin [**N1 176b**] Çekmeceler'den[6] bed' ile nihâyet-i serhadlere dek üç kolunda vâki' kazâlar ehâlîlerini[7] yekdîğere habl-i metîn-i kefâletle beste ve müselsel ve bir kazâdan kazây-ı âhara yedinde tezkire-i cevâz olmadıkca, ferd-i vâhidin 'azîmeti mehcûr olmağla, bilâ-tezkire olanları kâ'inen men-kâne ahz ve kayd ü[8] bend ile tarafına irsâl olunmak bâbında nezr-i girâna[9] merbût u müseccel olup ve'l-hâsıl 'avn ü yâverî-i[10] hazret-i Bârî ve teveccüh-i feyz-i Bârî-i[11] **[M1 370]** cenâb-ı Tâcdârî berekâtiyle endek müddetde Rumeli Ülkesi'nden[12] nâm-ı dâgī ve bâgī, bî-nişân ve derûn-i münâfık gibi şâ'ibe-i safvetden mehcûr olmuş ol kişver-i şûran-şûr, bi-fazlihî Te'âlâ 'akīde-i mü'min gibi sâf[13], meclây-ı âsâyiş-i emn ü emân oldu**.

Garîbe-i Hakkı Paşa

Vezîr-i[14] müşârun ileyhin muhayyir-i 'ukūl olan şehâmet ü nüfûzu cümlesindendir ki, Edirne'de bast-ı nnfese-i ikāmet eyledikleri[15] esnâda, müte-

1 ve ..... Paşa'nın A1, M1 : merhûmun ve Kuyucu merhûmun N1

* Metnimizde söz konusu edilen Kuyucu Murad Paşa, Osmanlı Sadrazamlarındandır; bk. meselâ Ömer İşbilir, "Kuyucu Murad Paşa, ö.1020/1611", *DİA,* Ankara 2002, XXVI,507-508. Köprülü-zâde dediği ise Sadrazam Köprülü Mehmed Paşa'nın oğullarından Sadrazam Fâzıl Ahmed Paşa olmalıdır; bk. meselâ Abdülkadir Özcan, "Köprülüzâde Fâzıl Ahmed Paşa, ö.1087/1676", *DİA,* Ankara 2002, XXVI,260-263.

2 Ülkesi'nden N1 : Ülkasi'nden A1, M1

3 vüzerâ' ..... dehşetle N1 : vüzerâ ve ümerâ sâ'ir nâs bî-ihtiyâr dehşetle/— A1, M1

4 Ve ..... ihlâs N1 : Bu hâssa semere-i ihlâs/hulûs A1, M1

5 zuhûrundan ..... Müşârun N1, A1 : zuhûrunda 'adû-yi bed-kirdâ[r] ve bi'l-cümle dil-fikâr oldular. Müşâ[run] M1

6 Rumeli'nin Çekmeceler'den N1 : — A1 : Rumeli'den M1

7 üç ..... ehâlîlerini N1, A1 : üç kolunda vâki' kazâlar ehâlîlerini M1

8 ü N1 : — A1, M1

9 nezr-i girâna N1, A1 : tezkirâtla M1

10 yâverî-i A1, M1 : yârî-i N1

11 Bârî-i N1, M1 : Yârî-i A1

12 Ülkesi'nden N1 : Ülkasi'nden A1, M1

13 'akīde-i mü'min gibi sâf A1, M1 : 'abdü'l-mü'min iklîmi gibi N1

** "**Tetimme; ta'yîn-i Hakkı** ..... oldu" arasındaki bilgiler özetle *Târîh-i Cevdet,* VI,245-246'da kaydedilmiştir.

14 **Garîbe-i** ..... Vezîr-i N1 : — A1, M1

15 eyledikleri N1, A1 : etdikleri M1

mevvilân-ı tüccârdan bir âdem Dîvân-ı müşârun ileyhe bir ‘arz-ı hâl takdîm ve derûnunda hâlâ Arnavudluk'da Vezîr[1] Tepedelenli ‘Ali Paşa'nm kalem-rev-i hükûmetinden fulân mahalle vürûdunda[2] nâgâh mîşeden bir mikdâr reh-zen harâmîler, mânend-i belây-ı siyâh zuhûr ve bâr-hânesinde[3] olan işbu defter mûcebince üç[4] yüz kîselik kadar nukūd ve ecnâs-i eşyâ’[5] ve emti‘asım gāret ve kendüyi ve tevâbi‘ ve hem-râhlarını dahi yektâ pîrâhen[6] içre terk eylemeleriyle, emvâl-i menhûbesinin istihsâl ve istirdâdını niyâz eylemişler.

Vezîr-i[7] müşârun ileyh hemân bilâ-tevakkuf dest hattıyla müşârun ileyh ‘Ali Paşa'ya hıtâben bir Mîrlivâ'ya yazılacak ‘unvânla ‘izzetlü ‘Ali Paşa ta‘bîriyle musaddar bir kıt‘a buyuruldu tahrîr ve defteri derûn-i buyurulduya vaz‘ ve gediklü ağalarından biriyle cânib-i müşârun ileyhe bî-mehâbâ tesyîr eylediler.

Mübâşir-i merkūm müşârun ileyh tarafına vâsıl olup, yeden-bi-yedin buyuruldu-i merkūmu[8] teslîm eyledikde, ba‘de'l-kırâ’e bu resme yukarıdan aşağı mu‘âmele ile teşdîd ü tehdîdi mutazammm buyuruldu-i[9] emr-i üslûbun mazmûn-i dehşet-makrûnu ma‘lûmları[10] oldukda, ibtidây-ı vehlede mübâşiri hazînedârına müsâfir verüp, ba‘dehû mebhût u mütegayyer vâfir zemân mütehayyer durdukdan sonra, zâtında bu dahi Vezîr ve zemân-ı medîdden berü nâmdârlıkda şehîr ve Firengistân'a kadar [**N1 177a**] velvele-bahş-ı mehâbet ve ekall-i mâ-teyakkun yüz elli bin mikdâr[11] leşker-i hûn-hâr-ı ‘adüv-şiken sâhibi Müşîr-i şîr-i savlet iken, Hakkı Paşa hazretlerinin[12] kendüsüne hılâf-ı ‘âde fermân gûne buyuruldu firistâde ve mütesellimiden[13] matlûb eder sûretiyle mâl-ı menhûbu ve kayd ü bend ile harâmîleri istihzâr eylemelerinden gerçi yanup yakılarak[14], hod-be-hod müte’essir olup, âhır-ı kâr isticmâm-ı zihn-i perîşân-şudeye ibtidâr birle: “İşbu Hakkı Paşa bir büyük belâdır. Bunun def‘-i dağdağası[15] evlâdır” deyerek hemân dl anda havâlî-i mezbûre ehâlîsine tezkire tahrîr ve mukaddem mübâşirler tertîb ü[16] tesyîr edüp, hulâsâ-i makāl çend rûz

1 Arnavudluk'da Vezîr N1 : Arnabudluk'da Vezîr A1 : Arnabudluk'da M1
2 mahalle vürûdunda N1, A1 : mahal derûnundan M1
3 bâr-hânesinde N1, A1 : bârû hânesinde M1
4 üç A1, M1 : üc N1
5 eşyâ’ N1, A1 : eşyâ M1
6 pîrâhen M1 : pîrehen N1 : bîrehen A1
7 menhûbesinin ..... Vezîr-i N1 : menhûbenin istihsâl ve istirdâdını istid‘â ve niyâz eylemiş A1, M1
8 ileyh ..... merkūmu N1 : ileyhe vâsıl olup, yeden bi-yedin buyuruldu A1 : ileyhe vâsıl olup, yed-be-yed buyurulduyu M1
9 buyuruldu-i N1 : buyuruldu ve M1
10 ma‘lûmları N1, A1 : ma‘lûmu M1
11 teyakkun ..... mikdâr N1, A1 : tezammun yüz elli bin kadar M1
12 Paşa hazretlerinin N1 : Paşa'nın A1, M1
13 mütesellimiden N1, A1 : Paşa'mn M1
14 menhûbu ..... yakılarak N1 : menhûu/menhûbeyi ve kayd-ı bend ile hırsızların ihzâr ve matlûbu husûslarından gerçi yanup yakılup A1, M1
15 def‘-i dağdağası N1, A1 : def‘i dağda[ğa]sı M1
16 tertîb ü A1, M1 : — N1

zarfında bir hılâl kalmayarak, mecmû' eşyâ'-i[1] mağsûbeyi istihsâl ve bermûceb-i defter **[M1 371]** Mübâşir'e teslîm ve on yedi nefer reh-zenleri dahi gerçi ahz edüp, lâkin mukayyeden irsâlini nâsa karşu revâ görmeyüp, cümlesini dest-dirâz-i nehb oldukları reh-güzerde salb eyledikden[2] sonra, Mübâşir'e küllî ikrâm ve Hakkı Paşa hazretlerine[3] de vâfir hediyye tertîb ve Hasan Efendi nâm mukarreb âdemiyle tesrîb eylemekle, Edirne'ye vusûlünde mâl-ı merkūmu ber-mûceb-i defter sâhibine temâmen i'tâ ve semt-i maksûduna isrâ eylemişlerdir. Bu menkabe-i nâdiru'l[4]-vukū', mezbûr Hasan Efendi lisânından bizzât[5] muharrir-i Hakīr'e mesmû' oldu.

Tekmile

Çün Vezîr-i[6] müşârun ileyhin bu resme şân ü şöhreti ve sarâmet ü savleti ve nüfûz u mikneti ve i'mâl-i tîğ u tedbîr ile eşkıyâ' ormanı olan Rumeli ülkesinden eşirrâ' ve tugāt nâmını ref' ile kabzadan çıkmış ol iklîm-i cesîmi, hey'et-i kadîminden ahsen sûret-i kavîme irçâ' ve dem-i şemşîr-i Pâdişâh-ı İskender-serîri ol aktâr u aksâ'da ez-ser-i nev' ilmâ' eylediği peyâm-ı dilgüşâsı dem-be-dem şâyi' ve elsine-i enâmda medh u sitâyişi sâ'ir u zâyi' olmağla, mizâc-ı hümâyûna nisbet müşârun ileyhin pes-ez-maslahat dest-ârây-ı makām-ı Sadâret olması agleb-i me'mûl ve evfak-ı usûl olmağın, müstevliyân-ı devletin mi'deleri mütegayyer ve şerâb-ı huzûr u ferâğları mütekeddir olmağa başladı. Zîrâ ez-kadîm Vezîr-i müşârun ileyhle miyânelerinde tezâdd-ı kâmil ve tenâkuz-ı şâmil olup, gitdikce mütezâyid, husûsan müşârun ileyh perverde-i ni'met-i celîle-i **[N1 177b]** Devlet-i 'aliyye olan hânedân-ı Vezâret'den olmağla, beher hâl hayr-hâh-ı savb-ı Saltanat ve nîk-endîş-i cânib-i devlet olduğundan başka, nisâb-ı 'ilm ü ma'rifetden behredâr, bi'n-nisbe mütedeyyin ve sadûk ve ihlâskâr olup, müstevliyân-ı devlet olacak yâdigârlar kimi Girid Adası Rûm'yuz ve kimi Kayseriyye hiyel-âmûz ve kimi Lipka bed-rûzlarından olmak hasebiyle, taraf-ı Saltanat'ı ancak kendi mezâklarına sâzkâr ve devlet değil 'âlem harâb olsa nazarlarında olmayup, hemân cem'-i mâl ve te'ayyün ü câh makūlesi müstelezzât-ı nefsâniyyeleri matmah-ı enzâr-ı himmet ü i'tibârları olmakdan nâşî, zarûrî asdıkāy-ı devlet ol gürûhun menfûru ve bîgâne-i cins-i melûm ü medhûru olmağın, Hakkı Paşa ile de miyânelerinde mübâgaza ve mübâyene derkâr ve rîşe-i mu'âdât ü münâvât pâydâr idi. Binâ-berîn mesned-i Sadâret'e mekîn

---

1 eşyâ'-i N1 : eşyây-ı A1, M1
2 eyledikden N1, A1 : etdikden M1
3 Paşa hazretlerine N1 : Paşa'ya A1, M1
4 isrâ ..... nâdiru'l A1 : isrâ eylemişler. Bu menkabe-i nâdiretü'l N1 : isr[â] eylemişlerdir. Bu menkabe-i nâdiru'l M1
5 bizzât N1 : — A1, M1
6 **Tekmile** Çün Vezîr-i N1 : Çün A1, M1

oldukda, bilâ-imhâl ve'l-istîzân mecmû'unu sîga-i muttaride-i kahr u istîsâle çekeceği bî-şekk ü gümân olduğu yakîn-kerdeleri olmağla, pîş-ez-vukū' bu gā'ilenin medfû' olmasına yek-dil ü yek-zebân dâmen der-meyân oldular.

Yûsuf Ağa, 'ısmetlü Vâlide Sultân cenâblarım ve sâ'irleri dahi kethudâları oldukları selâtîn taraflarını ve sâ'ir Enderûn mukarreblerini igfâl ve hem-zebân ve hem-hâl ederek ne yapdılar ise yapdılar Vezîr-i müşârun ileyhi Pâdişâh-ı Selîmü'l-bâl hazretlerine tîmâr-hâne dîvânesinden beter i'tikād etdirdikden başka, ibtidây-ı hâlden berü Nizâm-ı Cedîd husûsuna rızâ-dâde olmamağla: "Bu makūle bağīz u kîndâr dîvâne ma'âzallâhi Te'âlâ kurb-i Saltanat'a reh-yâb-ı fürce-i duhûl oldukda, der-ceng-i evvel Bektâşiyye'yi istishâb ve pişmiş aşımıza sovuk su koyacağı bî-irtiyâbdır" deyerek Şehriyâr-ı zemân hazretlerinin kocunduğu tamara basmalarıyla hakkında *"Men yesma' yehal*"* sû'-i zannı tahdîş-i bâl ve müşârun ileyh cânibine bed-sigâl eyledi. Bu bâbda: "Nısf mertebe şîve-i bedy, Vezîr-i müşârun ileyhin kâr-beste-i kesb-i yedidir" dinmek ba'îd değildir. Zîrâ fî zâtihî gerçi vasf-ı mezkûr ile muttasıf, râst-gûy ve dürüst-hûy olup, lâkin bi't-tab' dürüşt-meşreb ve muta'assıb ve erkân-ı fıtratında 'unsur-i nârî gālib olmağla, kavl ü fi'linde kat'â te'ennî ve tereddî eylemeyüp, **[N1 178a]** münfa'il ve hışm-kîn olduğu kimse hakkında hergiz muhteriz olmayup, kazm-ı gayz ve izmâr-ı kîn eylemeyerek menviyy-i zamîri ne ise mücâhereten ibrāz ve ol kimsenenin huzûr u gıyâbında mutlaku'l-lisân ve muntaliku'l-cinân, mesâvî ve me'âyibini ve kendünün sû'-i kasdını keşf ü beyâna âgāz eder idi. Bu seciyyet muktezâsı ber-vefk-ı merâm Rumeli nizâmına muvaffak olduğu hengâmda, açıkdan vükelây-ı devletin her birini birer ta'bîr-i muhtera' ile yâd ederek kendüye mahsûs teşeddükāt-ı müselsele ile bi-Rabbi'l-Ka'beti ve Rabbi'l-Meş'ari'l-harâm misillü aksâm-ı bedî'a ile yemîn eyleyerek, haklarında seyf-i gazâyı âhte ve kâr u bâr-ı zindegânîlerini perdâhte eylemeğe 'akd-i fu'âd eylediğini savt-ı cuhûrî ile zikr u îrâd eder olmağla, dâ'iresinde vükelâ' taraflarından mevzû' câsûs hıdmetkârlar pey-der-pey müşârun ileyhin akvâl ü ahvâlini Âsitâne'de vazîfe-hâr olduğu ser-i kârlara tahrîr u ihbâr edüp, husûsan Yûsuf Ağa'ya müntesib Eyyûb Ağa nâm bir kazâ a'yânını rağmen lehû i'dâm ve sâ'irlerin dahi ba'zı mütehassıslarını ırgām eylemekle, vükelânın bi'l-külliyye emniyyet-i derûnları meslûb ve havf-ı ser u cânla mer'ûb olduklarından nâşî, teşmîr-i bâzûy-ı ikdâm ve tarafından tahvîl-i kalb-i hümâyûn husûsunda bezl-i nîrû-yi ihtimâm edüp, bilâhare Rumeli'den 'azl ü tenkîb ve Anadolu tarafına nakl ü tesrîb edüp[1], sûret-i 'azîmetini dahi emr-i mehûl ve gā'ile-i sâmân-rubây-ı evhâm u

---

* مَنْ يَسْمَعْ يَخَلْ = İnsanlarla ilgili olumsuz haberleri işiten, kalbinde onlara karşı tiksinti duyar" anlamına gelen Arapça atasözüdür; bk. el-Meydânî, *Mecma'u'l-emsâl,* II,300.

1 [Bu kısımlarla ilgili olarak N1 178a'nın sol kenârında aynı kaligrafi ve kırmızı mürekkeple ve başlık gibi yazılmış şöyle bir kayıt vardır: "**Azl ü tenkîl-i Hakkı Paşa bâ-desîse-i ricâl**"] N1

'ukūl hey'etinde i'zâm ve teşvîş-i kalb-i Pâdişâh-ı enâm ederek, ol Vezîr-i dilîri tezlîl ü ırgām ve hâviye-i hevân ü hakāretde gümnâm eylediler.

Bu sebeble vakt-i yesîr murûrunda Rûm Ülkesi evvelkiden beş beter herc ü merc zuhûruyla kânûn-i âteş-i şûr u şerr olmuşdur.

Latîfe[1]

Vezîr-i müşârun ileyhin henûz debdebe-i kös-i satvetleri, velvele-sâz-ı künbed-i devrân ve gulgule-endâz-ı sevâmi'-i 'âlemiyân olduğu evânda, Âsitâne'de encümen-i mutâyebe ve letâ'ifin Nasreddîn Hâcesi olan merhûm Seyyidâ Efendi, bir gün müşârun ileyh[2] Yûsuf Ağa'nın meclisinde bî-mehâbâ tedâvül-i kü'ûs-i musâhabet-i letâ'if-ihtivâ[3] üzere olup, hılâl-i sohbetde [**N1 178b**] rişte-i kīl ü kāl 'âlem-i mevt ü berzah tarafına ser-keşîde-i incirâr u intıkāl olmağla, Yûsuf bir âh-ı serd çeküp: "İhtizâr ve sekerât-i mevt hâleti gücdür. Yohsa mevt hâli intikāl-i nefes gibi bir âsân ma'nâdır. Benim ziyâdesiyle havf u haşyetim mahzâ sekerât hâletindendir" dedikde, Seyyidâ söze gelüp:

---

1 şöhreti ve sarâmet ..... **Latîfe** N1 : şöhret ve sarâmet-i savleti ve nüfûz u mikneti ve Rumeli'yi bu misillü nizâm u kabzadan çıkmış Memâlik-i mahrûse'yi hey'et-i ûlâsından ahsen sûrete ircâ'la irâha-i enâm eylediği haberleri dem-be-dem elsine-i vâridîn ü sâdirînden şâyi' ve 'âmme-i halk lisânında medh ü senâsı sā'ir u zâyi' (زائل) olup, mizâc-ı hümâyûna nazaran elbette müşârun ileyhi/ileyh makām-ı sadârete îrâdı, vâreste-i zunûn olmağla, vükelây-ı vakitle ez-kadîm beynlerinde tezâdd-ı kâmil ve yek-dîğerin katl ü i'dâmiyle müteselsil olmayacak mertebe buğz u kîneleri karâr-gîr-i sâfha-i dil olup, bu cihetle sadârete kadem-nihâde olduğu gün, ol tâkımın mecmû'unu bürîde-i seyf-i kahr eyleyeceği bî-ihtimâl olduğuna mebnî, 'an asl müşârun ileyhin tabî'atında bir mikdârca fezâzat/nezâfet ve tehevvür u huşûnet olup, ızmâr-ı mâ fi'z-zamîre gayr-i muktedir nâ-be-câ evzâ'a nâ-müte-hammil, zebân-dirâz ve gıyâb u huzûrda havene-i devlete seng-endâz, mutlaku'l-lisân ve muntalıku'l-/mantıku'l-cenân olmağla, beylik lâzimesi ve şecâ'at-tetimmesi olan delîlik isnâdiyle zebân-zede-i küberâ ve câ-be-câ nizâm-ı mezkûra sa'y ü gayretlerini dahi na'l-bâz gûne şîvesiyle utrûfe-i/ıtrâka-i dîvânegî sûretiyle huzûr-ı Şâhî'de nakl ü inhâ ederek, hıtâmı maslahata kadar hakkında vâfirce cinnet/habs 'azv ü nisbet ve ma'âzallahi/ma'âz[all]âhi Teâ'lâ bu makūle cesûr-i dîvâne, hâmil-i mühr-i vekâlet-i Şâhâne oldukda, savb-ı Saltanat'a gayr/gayri gûne mu'âmele edeceği melhûz oldukdan/olandan başka ez-kadîm Nizâm-ı Cedîd ihtirâ'ı menfûr u münkeri Ocaklu ile bi'l-ittihâd pişmiş aşa soğuk su koyacağı evvel-i mahzûrdur" deyerek bir tarafdan Yûsuf Ağa Vâlide Sultân hazretlerini o/ol mülâhazada kendüsüne tevfîk ve bir cânibden/cânibinden 'ale'l-ittifâk sâdık i'tikād etdikleri ümenânın akvâl-i müdellelesine mebnî, tahdîş-i dil-i Pâdişâh-ı âfâk etmeleriyle, *"Men yesma' yehal* (نجل)" mü'eddâsınca, derûn-i Hidîvâne'yi tevcîh-i **[M1 372]** mühür sadedinden hezâr gûne fûsûn u fesâne ile tahvîl u imhâl ve Pâdişâh-ı Selîmü'l-bâl hazretlerini igfâl ve müşârun ileyh cânibine tağyîr-i 'akīdetle bed-sigâl eylemeleriyle Rumeli'den 'azl ü tenkîb ve Anadolu tarafına nakl ü tesrîb edüp ve sûret-i i'tizâmını/i'tirâz-ı emr-i mehûl ve gā'ile-i sâmân-rübây-ı/rübây-ı (زیای) 'ukūl hey'etinde i'zâm ederek, ol Vezîr-i zî-şân ve Müşîr-i celîl ü/— celâdet-nişânı tezlîl u ırgām ve hâviye-i hevân u hakāretde kem-nâm eylediler. Bu sebeble pişmiş aşa soğuk su katdılar. Ve kendiler limân-ı emânda yağa batdılar. —/**Mutâyebe** A1, M1

2 mutâyebe ..... ileyh A1, M1 : mutâyebenin mezesi ve herze-çâne zümresinin hümeze ve lümezesi olan Hayrî birâderi Seyyidâ dedikleri madhak ve meshara, bir gün N1

3 musâhabet-i ..... ihtivâ N1 : musâhabet ve tenâvül-i nukūl-i münâdemet A1, M1

"Anın çâresi kendü dest-i iktidârında" dedi. Ba'de'l-istifsâr: "Cenâb-ı sa'âdetiniz Hakkı Paşa'nın sadâreti emrinde mümâna'atdan [igmâz] eylediğiniz[1] sûretde, elbette müşârun ileyh makām-ı Sadâret'e vürûd edeceği derkârdır[2]. Ol gün cenâbınız işbu devlet-hânenizde 'ale'l-'âde feleğe kelek ve Sîmurg'a sinek dimeyerek mest-i bî-pervâ[3] huzûr u ârâm ve kendü 'âleminizde tafra-furûş-i 'izz ü ahkâm iken, nâgehân Vezîr-i müşârun ileyhin sadr-ı[4] mesned-i Vekâlet'e vürûd ve 'Arz-odası'na ku'ûd eylediğini Bâb-ı 'âlî mehterlerinden biri[5] gelüp ihbâr eylediği anda, bî-lahza-i[6] tevakkuf hemân rûh-i revânınız bedeninizden def'aten beder ve ol vechile sekerât-ı mevt 'urûzundan sâlim olacağınız mukarrerdir" mutâyebesi, letâyifden şümâr ve müdde'ây-ı sâlife tenvîr-i sened kabîlinden olduğu bedîdârdır; *mâ-nîz*[7] *be-kıssa âyîm*[*].

Pes Rumeli a'yânları Pâdişâh-ı mü'eyyedü'l[8]-ikbâl hazretlerinin kuvvet ü şevketleri berekâtiyle Hakkı Paşa'nın bu mertebe[9] seyf-i savleti kendülerini izmihlâl kertesine[10] îsâl eylediğini mu'âyene eylemeleriyle, min-ba'd fesh-ı mâdde-i münâza'a ve mübâyene edüp, cümlesi hemvâre sahra-i sommâ'[11] gibi yek-laht ve yek-pâre olup ve pâyendân-ı te'âyün ü te'âzud-i[12] yek-dîğer birle **[M1 373]** bünyân-ı marsûs-âsâ hem-dest ü hem-pâ olmak[13] zımnında, miyânelerinde nitâk-bend-i 'ahd ü emân olmalarıyla yeksere sâk-ı[14] vâhid üzere kā'im ve Devlet-i 'aliyye tarafına[15] sûret-i zâhirde izhâr-ı şîve-i inkıyâd edüp, lâkin fi'l-hakīka zencîr-i itâ'at-i samîmiyyeyi munfasım eylediler. Evvelkiden ez'âf-ı muzâ'af dâgîler ve yağılar[16] tehaddüsüyle, turuk u mesâlik gūl-gâh-ı hatar u mehâlik olup, her kūşeden emn ü râhat ber-taraf ve re'âyâ vü

---

1 kīl ü kāl ..... eylediğiniz N1 : makāl 'âlem-i âhıret tarafına ser-dâde-i intikāl olmağla, Ağa-yı müşârun ileyh zebân-ı telehhüfle teessüf ile: "Âh ve sad âh! Eğer sekerât-ı mevt şedîdesi hârâ-zâr-ı/hâr-zâr-ı serâre olmasaydı, terk-i kâr u bâr-ı hayâtla ihtiyâr-ı memât eylemek vicdâmmda pek âsân idi" dedikde, Seyyidâ Efendi mukābeleye âgāz ile: "Anın çâresi kendi kabza-i iktidârınızdadır. Cenâb-ı devletiniz Hakkı Paşa hazretlerinin sadâreti husûsunda igmâz/— eylediğiniz A1, M1

2 vürûd edeceği derkârdır N1 : vârid olacağı vâreste-i delîl ü şâhiddir A1, M1

3 'ale'l-'âde ..... bî-pervâ N1 : bî-kaydâne A1, M1

4 tafra-furûş-i ..... sadr-ı N1 : 'ale'l-'âde dakk u lakk-ı kelâm eder iken, nâgâh müşârun ileyhin A1, M1

5 Bâb-ı 'âlî ..... biri N1 : bir muhbir-i râst-güftâr A1, M1

6 bî-lahza-i N1 : bî-sekte-i A1 : bî-sekene-i M1

7 def'aten ..... mâ-nîz N1 : def'aten/def'a-i münze'ic olacağı bî-iştibâhdır" cevâbı letâ'ifden şümâr ve müdde'ây-ı sâlifü'z-zikri mü'eyyed olduğu derkârdır; mâ A1, M1

* ما نیز بقصه آییم = Biz de hikâyemize gelelim" anlamına gelen Farsça bir deyiştir.

8 mü'eyyedü'l A1, M1 : mü'ebbedü'l N1

9 ü şevketleri ..... mertebe N1 : sadme-i satvetleriyle Hakkı Paşa'nın bu mertebede sell-i A1, M1

10 kertesine N1 : derecesine A1, M1

11 sommâ' N1 : sommâ A1, M1

12 pâyendân-ı ..... te'âzud-i N1, A1 : pâ-bendân-ı te'âvün ü te'âruza M1

13 olmak N1 : olmaları A1, M1

14 yeksere sâk-ı N1 : cümlesi siyâk-ı A1, M1

15 tarafına N1, A1 : tarafından M1

berâyâ nâvek-i nehb ü yağmâya hedef oldular[1]. Gitdikce ham bâde gibi cûşân ve ser[2]-pûş-endâz-ı 'utüvv ü tuğyân olmalarıyla, [**N1 179a**] gerçi bir def'a Canikli Tayyâr Paşa ta'yîn olunup[3] bir müddet Edirne'de karâr ve kat'â fâ'ideyi müntic olmamağla, Anadolu yakasına[4] güzâr eyledi. Refte refte evâmir-i 'aliyye nüfûz u te'sîrden[5] dûr ve mu'attal ve mübâşirân-ı Devlet-i seniyye derece-i[6] i'tibârdan mehcûr u mühmel oldular.

Ol hengâm-ı nâ-fercâmda 'atse-i unûf-i tedâbîr-i züyûf[7] cümlesindendir ki, tahsîl-i dâ'iye-i istibdâd ve mezâkk-ı nefsânîlerini bilâ-müzâhim âverde-i dest-i murâd eylemek[8] garazına mebnî, müstevlî-i Devlet-i ebediyyü'l-iclâl olan cumhûr-i kurenâ' ve vükelây-ı nigûhîde-hısâl, cânib-i Saltanat'ı kuzât ve mevâlî ve hükkâm tarafından tebrîd[9] ve ekserî câhil ve ahkâm-ı şer'iyyeden gâfil, hemîşe pîşeleri irtikâb ü irtişâ ve arpalıklarına ve mansıblarına keyfe-mâ-yeşâ'[10] ziyâde-i mâhiyye ve kapu harcı nâmına 'avâ'id-i muhdesât-ı zulmiyye birle, fukarâ'[11] vü ra'iyyeye bir yüzden bâr-ı sakîl ve bî-hûde musâdereden ma'dûd bir gûne medâr-ı tahmîl[12] olduklarından bahisle, mesâvî ve mesâliblerini beyân ü ta'dîd ederek, mertebe-i hüsn-i zann-ı teveccüh-i[13] Mülûkâne'den hatt u teb'îd eylemeleriyle, mâhiyyelerini tenzîl ve 'â'ide-i zâ'idelerini ilgâ vü ta'tîl eyledikden[14] sonra, her kazânın hâkimi üzere a'yân-ı vilâyeti Nâzır ta'yîn ve bu takrîble ol zümrenin Devlet-i 'aliyye'de kadr u mekânetlerinin dûn ve[15] kemîn olduğunu a'yânân ve ehâliye ifhâm ü tebyîn eylediler.

Vükelâ' olacak yâdigârlarm bu desîseden merâmları Devlet-i 'aliyye'nin rükn-i rekîni olan 'ulemâ' zümresini gürleyüp, kendüler teferrüd ve istiklâl-i

16 samîmiyyeyi ..... yagılar N1 : sâmîmiyyi münfasıl eylediler. Evvelkiden ez'âf-ı muzâ'af dâgîler ve bâgîler A1 : samîmî bî- متقصم oldular. Evvelinden ez'âf-ı muzâ'af dâgîler ve bâgîler M1

1 Evvelkiden ez'âf-ı ..... oldular N1, M1 : + [Bu kısım, buraya girmesi 7 rakamı ile işaret edilerek 184a'nın sol kenarına yazılmıştır] A1. "**Latîfe** ..... oldu" arasındaki bilgiler özetle ve "'Âsım Efendi'nin kelâmı işte burada hıtâm buldu" şeklinde *'Âsım Efendi Târîhi*'nden almdığı belirtilerek *Târîh-i Cevdet,* VI,246-247'da kaydedilmiştir.

2 ser N1, A1 : şer M1

3 olunup N1 : ve A1, M1

4 ve kat'â ..... yakasına A1, M1 : edüp, lâkin müntic-i fâ'ide olmamağla, yine Anadolu'ya N1

5 nüfûz u te'sîrden N1 : nüfûzdan A1, M1

6 derece-i A1, M1 : rütbe-i N1

7 -i züyûf N1, A1 : — M1

8 eylemek A1, M1 : etmek N1

9 cumhûr-i ..... tebrîd N1 : ma'dûd u ma'hûd cumhûr-i kurenâ ve ricâl, cânib-i Saltanat-ı muhalledü'l-ikbâli/ikbâl kuzât ve mevâlî tarafından tebrîd/tebriye A1, M1

10 yeşâ' N1, M1 : yeşâ A1

11 fukarâ' : fukarâ A1, M1

12 medâr-ı tahmîl A1 : tahmîl N1 : medâr-ı tehammül M1

13 mertebe-i ..... teveccüh-i N1 : menzile-i i'tibâr-ı A1, M1

14 eyledikden N1, A1 : eyled[ikde]n M1

15 kadr ..... u N1 : mikdâr u mekânetlerinin A1, M1

kâmil peydâ ve tenzîl eyledikleri arpalıklar mâhiyyelerini mukāta'alarına ve hedâyâ ve pîşkeş-i mukarrerelerine zamm ile istidrâc-ı sefâhetlerini dü-bâlâ eylemekdir.

Muhtesib-i kûn bürîde der-bâzâr

Kahbe-râ mî-zened ki rûy be-pûş[*]

Gerçi zikr olunan 'ulemâ'-i resmiyyeye lâyık ve arpalık değil samanlık dahi vermameğe müstehakdır. Zîrâ bâlâda rakam-zede-i ifâde olduğu üzere silsile-i mevzû'alarını sûret-i asliyye-i matbû'asından mütegayyer ve içlerinde 'âmî ve cühhâl mütekessir olduğuna mebnî, ol makūleler şir'a-i 'ulemâ'-i şerî'atden reh-girâ ve enbâr-ı derûn-i cehâlet-meşhûnları pür-habbe-i hubb-i hutâm-ı dünyâ olmuşdur. Her çend böyle ise de erkân-ı erba'a-i Devlet-i 'aliyye'nin [**N1 179b**] rükn-i rekîni olduklarından başka, beher hâl 'avâmm-ı nâsın matmah-ı nazarları olup ve feth-i Hâkānî'den berü ta'zîm ü tevkīrlerine ve kavl ü fi'illerine mübâlâta me'lûf olmuşlardır. Ve bunlara bu rütbe mu'âmele-i tahkīr, 'ulemâ'-i hakīkiyye zümresine de sirâyet eylemekle, gerek nezd-i Pâdişâhî'de ve gerek kendüsini bilmez düşmen-i şerî'at cehele vü hazele beyninde anlar da muhakkar oldular. Peygamber-i ekrem *sallallâhu 'aleyhi ve sellem* hazretleri: *"Men ekreme 'âlimen fe-kad ekremenî ve men ehâne 'âlimen fe-kad ehânenî*[**]*"* buyurdular. Pes ikrâm ve ihânet-i 'ulemâ' elbette taraf-ı hazret-i Peygamberî'ye 'â'id olmağla, ma'âzallâhi Te'âlâ hazret-i Peygamber'e ihânet edenlerin ahvâli saht-ı Rabb-i Kahhâr ve vehâmet ve şe'âmet-i encâm-ı kâra mü'eddî olacağı derkârdır. İşte tezelzüle bâ'is olan sademât-i bünyân-efkenin biri dahi budur.

Ol hılâlde ba'zı sûret-i hakda görünenlere bu ma'nâlar işrâb olundukda: "Efendi hazretleri! Ol dediğin 'âlimi getür ayağını öpeyim" dedikde: "Behey 'azîzim! Hazret-i Peygamber *'Men ekreme 'âlimen 'âmilen*[***]*'* buyurmadı ki, sen 'amele makrûn 'ilm irâde edersin? Kā'ide-i 'Arabiyye üzere burada kayd-ı haysiyyet mu'teber olmağla, bir âdem bir 'âlime 'ilmine hürmeten ikrâm

---

* محتسب کونْ بُریده در بازار * قحبه رامی زند که روی بپوش = Homoseksüel zâbıta, pazarı kesmiş kahpeye yüzünü ört diye vuruyor" anlamına gelen Farsça bu cümle, Sa'dî'nin şiirlerinden bir beyittir; bk. Sa'dî, *Külliyyât-ı Sa'dî, Mevâ'iz, Kıtâ'at,* hzr. Muhammed 'Ali Furûgî, Tehrân 1365, s.830. Yalnız ilgili yerde ilk mısrâdaki kelime "bürîde" değil, "berehne = çıplak, oğlan" şeklindedir.

** من اکرم عالماً فقد اکرمنی و من اهان عالماً فقد اهاننی = Kim bir âlime saygı gösterirse bana saygı göstermiş, kim ona haksızlık etmişse bana haksızlık etmiştir" anlamına gelen bu cümle burada Hz. Peygamber'in bir hadîsi olarak ifâde edilmişse de bu şekliyle hadîs kitabı olarak nitelendirilebilecek herhangi bir kitapta yer almamaktadır. "Kim bir âlime saygı gösterirse" diye başlayan bazı hadîslerin uydurma olarak belirtildiği bir yer için bk. meselâ Muhammed b. Ahmed b. Muhammed b. İsmâ'îl el-Lahmî el-Enbârî, *Meşîhatü Ebî Tâhir İbn Ebi's-Sakr,* hzr. eş-Şerîf Hâtim b. 'Ârif el-'Avnî, Riyâd 1418/1997, s.280.

*** من اکرم عالماً عاملاً = Kim bildiklerini uygulayan âlime saygı gösterirse" anlamına gelen Arapça bir ifâdedir.

eylese, bana ikrâm ve ihânet eylese bana ihânet eylemiş olur" dimekdir. Siz 'ulemây-ı resmîye ref'-i i'tibâr ederken, 'ulemây-ı hakīkīye sârî olmağla, bî-hûde igzâb-ı hazret-i Nebevî'ye bâdî olayorsuz. Evvel ve âhırı müstelzim-i idbâr olduğu emr-i zâhirdir" deyü gûyâ ki i'tikādlarını sarf sadedinde olunmuşidi. Lâkin şerî'ati hemân nizâm-ı 'aklîden 'ibâret ve Kur'ân-ı Kerîm hakkında haber-i vâhid ile mervî deyen (دیـن) bed-milletlere bu makūle makālâtın kârger olmayacağı emr-i mukarrer olmağla, ser-encâma havâle olunur idi. Az vakitde bâd-ı 'âdî-i kahr-ı Kahhârî, binây-ı vücûd-i devletlerini ne sûretle hâk-peyvest-i harâbî vü hâksârî ve bir alay zelîl ü rezîl ü hakīr evbâş ü kallâşın tu'me-i tîğ-i hûnhârı olduğu karîben ma'lûm olur.

Nehy-i teslît-ı zaleme ve cühelâ' ber-zümre-i hükkâm-ı şer' u 'ulemâ'

"el-Cezâ'u min-cinsi'l-'amel"[1] mücâzâtı üzere şerî'ati tahkīr eden elbette dünyâda ve 'ukbâda mühân ü muhakkar olmak muktezây-ı 'adl-i 'âdil-i hakīkīdir. Ve ber-vech-i mezkûr tarîk-ı 'ulemâda bulunanları tahkīrde muntavî olan mefâsid ü kabâyihin a'zamı, zikr olunan 'ulemây-ı hakīkıyyeye de sirâyet mâddesidir[2].

Sâniyen hükkâm ve nüvvâbı bu resme tezlîl ü izdirâ'[3], vech-i mezkûr üzere cinsine 'â'id bir emr-i fâsid olmağla[4], 'âmme-i 'ulemânın **[N1 180a]** tekdîrlerini[5] mûris ve derûnlarında iştidâd-ı gayz u mu'âdâta bâ'is bir tavr-ı nâ-becâ olduğu hüveydâdır.

Sâlisen öteden berü hükkâm-ı şer'-i 'âlî, merci' u melâz-ı ehâlî olup, zaleme-i vülât[6] ü a'yânın sükkân-ı beldeye cevr u te'addî ve hılâf-ı rızây-ı Pâdişâhî vaz' u harekete tesaddîlerini taraf-ı devlete 'arz u i'lâm, yâhûd âzürde

---

1 الجزاء من جنس العمل = Ne işlersen onun karşılığını görürsün" gibi bir anlama gelen Arapça hukûkî bir kuralı ifâde eden cümledir.

2 Vükelâ' olacak yâdigârların ..... mâddesidir [Bu kısımdaki "**Nehy-i ..... 'ulemâ'**" başlığı muhtemelen burada bulunması düşünülerek kırmızı mürekkeple N1 179b'nin sağ kenarma yazılmıştır] N1 : Bu vaz'-ı nâ-pesendîdenin müstelzim-i mefâsid-i 'adîde olduğunu tefekkür ve mülâhaza-i sedîde ile kubh-i/fecc-i 'âkıbetini tedebbür ü tezekkür eylemediler. Evvelâ her ne kadar bâlâda etvâr-ı nâ-behencârları rakam-zede-i ifâde olduğu üzere silsile-i tarîk-ı 'ulemâ sûret-i asliyyesinden mütegayyir ve içlerinde 'âmî ve cühhâl/cühhâli mütekessir olduğuna mebnî, ol makūleler şir'a-i 'ulemâ'-i şerî'atden reh-girâ/güzâr ve enbâr-ı derûn-i cehâlet-makrûnları, pür-habbe-i hubb-i hatâm-i dünyâ ise de, hasbe'z-zâhir mütekallid-i şer'-i tâhir olduklarından başka, 'ulemâ/'ulemây-ı hakīkī dahi ol cinsin efrâdı ve ol nev'in âhâdı olmağın, bu keyfiyyet **[M1 374]** bi's-sirâye tahkīr-i 'ulemâ ve şerî'at olduğundan, münâfî-i rızây-ı Bârî hatây-ı 'azîm olduğu gayr-i mütevârîdir A1, M1

3 izdirâ' A1 : izdirâ N1, M1

4 izdirâ ..... olmağla A1, M1 : terzîl vech-i mesrûd üzere N1

5 tekdîrlerini N1 : tekdîrini A1, M1

6 vülât N1, A1 : vülâta M1

ve[1] nîş-hûrdeleri olan ehâlînin dâd ü istimdâdlarına mebnî, ol makūleleri[2] tehdîd yâhûd ittifâk-ı ehâlî ile beldeden tard u teb'îd eylemekle, 'ibâdullah[3] üzerinden def'-i beliyye ve cânib-i Saltanat'a ictilâb-ı ed'iye-i hayriyye edüp ve gâhî hufyeten fermân-ı Pâdişâhî ile zâlim-i merkūmun[4] ünf-i şâmih-ı ceberûtunu ırgām ve[5] yâhûd vücûd-i bed-bûdunu i'dâm edegeldiklerinden ve ticârât-ı râbiha ile kesb-i servet ü gınâ edüp, Fransalu dahi sevdây-ı sûd ile bî-karâr ve bunlar 'an-asl cerv-i kilâb-âsâ[6] kesîru'l-evlâd ve mânend-i cerâd-ı vefîretü'l-efrâd[7] bir tâ'ife-i bed-nijâd olup, memleketleri kendülere nisbetle teng olmağın, nâ-güncîde ve te'ayyüş husûsunda zarûret-dîde olduklarından nâşî, zafer-yâb oldukları Amerika hıssesinden başka erâzî-i zâ'ide tahsîline nâ-çâr olup, İngiliz ile beynlerinde rîşe-sâz-ı istihkâm olan münâfese ve hısâm[8] sebebiyle, Okyânûs'dan revân olmak, dûr-merâhil-i imkân olmağla, Mısr-ı Kāhire veche-i[9] mekāsıd-ı zâhireleri olan Hindistân'a dehlîz mesâbesinde olduğundan başka, Ümmü'd-dünyâ ile mu'abber bir ülkây-ı fesîh u mu'teber ve bin seneden berü matmah-ı nazarları olmak sebebiyle dâ'imâ temellükü[10] hevâsıyla berzede-i ârâm ve ol mahtûbe-i mahbûbeyi der-âgūş-i tasarruf u igtinâm[11] eylemek ümniyyesi kendülere aksây-ı merâm olmağla, beynlerinde tasmîm ve usûl ü furû'unu tertîb ü tanzîm eyledi.

Politika-yı[12] Firengâne ve sîmyâ-kârî-i müşa'bidâneleri üzere, ibtidâ Devlet-i 'aliyye'yi igfâl ve izhâr-ı sûret-i bendegî ve yek-cihetî ile firîfte-i mekr u âl eylemek aslu'l-usûl ve matlab-ı mezkûrlarına akvây-ı vesâ'il-i vusûl olduğuna mebnî, tüccâr u füccârları[13] berren ve bahran Âsitâne-i sa'âdet'e reme-i hınzîr gibi[14] fevcen-fevc tereddüd ve mevcen-mevc âmed-şud edüp, taraf-ı Saltanat'a 'arz-ı 'ubûdiyyet ve izhâr-ı sıdk u husûsiyyet ve: "Min-ba'd vükelây-ı Devlet-i 'aliyye'nin bi'l-cümle çâkeri **[M1 375]** ve bî-'ulûfe ve me'ûnet niçe[15] milyon müft askeri olup, a'dâları[16] üzere ibtidâ bizleri sevk u irsâl, ba'dehû kendü ceyş-i mahsûslarını isti'mâl eylesünler. İbtidây-ı[17] vehlede

1 yâhûd .... ve N1, A1 : ve yâhûd âzürde-i M1
2 makūleleri N1 : makūleyi A1, M1
3 'ibâdullah N1, A1 : 'ibâd[ull]ah M1
4 merkūmun A1, M1 : mersûmun N1
5 ve M1 : — N1, A1
6 cerv-i kilâb-âsâ A1 : — M1
7 vefîretü'l-evlâd M1 : vefîru'l-evlâd A1
8 ve hısâm A1 : hüsâm M1
9 veche-i M1 : vechine A1
10 temellükü A1 : temlîki M1
11 igtinâm A1 : i'tinâm M1
12 Politika-yı A1 : politika-i M1
13 tüccâr u füccârları A1 : tüccârı M1
14 reme-i hınzîr gibi A1 : — M1
15 niçe A1 : nice M1
16 a'dâları A1 : a'dâsı M1
17 İbtidây-ı A1 : İptidây-ı M1

Devlet-i 'aliyye'nin a'zam-i düşmeni olan Rusya'ya hücûm ve rucûm-i[1] top u tüfengle mercûm ederek, evvelâ Kırım Ülkâsi'ni halâs ve[2] ba'dehû temâmen Leh Memleketi'ni nez' u teshîr birle Eflâk ve Boğdân gibi taraf-ı Devlet-i 'aliyye'ye râbıta-pezîr-i ihtisâs eylemek, lâzime-i zimmet ve isbât-ı müdde'âyı ittihâd ü intimâya burhân u hüccetdir" edâlarıyla ez-kadîm 'ahd-şiken ve peymân-fikenlikleri darbu'l-mesel-i elsine-i 'âlemiyân olan ol tâ'ife-i bed-peymân[3], vesâ'ik-ı 'uhûd-i eymânla sâde-dilân-ı vükelâyı memkûr ve tenvîr-i sened zemîninde gâh memleketlerine Pâdişâh eylemek içün Şeh-zâde[4] iltimâs ve gâh Devlet-i 'aliyye'nin askerîsi olduklarını iş'âr içün girîbân-ı libâslarına otuz bir ortasının nişânım şi'âr eylemekle, def'-i şevâ'ib-i şekk ü iltibâs eyleyerek ve mukaddemâ Nasrâniyyet âyînlerini ilgā ve kütüb ü[5] enacîllerini deryâya ilkā ve Pap ve papaslarını ihlâk ve savâmi' ve kenâ'islerini[6] peyveste-i hâk eylemeleriyle, gûyâ ki millet-i Mesîhiyye'den[7] teberrâ ve Devlet-i İslâmiyye'ye tevellâ eyledikleri siyâk-ı şu'bede-mesâkında[8] 'alenen dîn-i Muhammed'i eşref-i edyân ve tedvîn[9] ve etbâ'a bu millet-i semhâ ve şerî'at-i garrâ şâyândır, 'unvâniyle medh u senâ ve tekallüd ü inâbete müsta'idd ü müheyyâ olduklarını â şikârece tefevvüh ü inbâ eylemeleri ise, erkân-ı devletden başka 'avâmı dahi âşüfte-şu'ûr ve mahabbet ü hıltatlarına mecbûr eylemişidi. Bu zemînlerde dâne-pâş-ı mekr u[10] keyd olarak ümenây-ı devletin 'asâfir-i[11] kulûblarını sayd ve rişte-i emn ü i'timâda[12] bir gûne kayd eylediler ki, beynlerinde[13] cihet-i vahdet derecesinde mu'âmele-i ülfet ve germî-i âmîziş ü mu'âşeret rû-nümâ ve tarafeynden pîşkeş ve hedâyâ-ı dil-keş merâsimi peyveste-i icrâ vü îfâ olunur idi.

Ve câme-i 'asabiyyetden 'uryân olan ba'zı bu'l-hevesân dem-be-dem anlardan politika te'allüm ve niçeler[14] dahi lisânlarına rağbetle Fransız hâceleri ittihâz ve lugatlerini tahsîl edüp, bî-mehâbâ tekellüm eylemelerini güzîde-i mesârif cümlesinden şümâr ile medâr-ı iftihâr[15] eylediler. Ve bu takrîble niçe[16] sahîfu'l-'akīde sebük-mağzânın kulûbuna âyîn-i Firengâne işrâb ve nizâmât-ı

1 rucûm-i A1 : + ve M1
2 ve M1 : — A1
3 bed-peymân N1 : bî-îmân M1
4 Şeh-zâde A1 : Şeh-zâde (سهزاده) M1
5 kütüb ü A1 : kitâb M1
6 kenâ'islerini N1 : kenâyislerini M1
7 kâfirâneden A1 : Mesîhiyye'den M1
8 siyâk-ı şu'bede-mesâkında A1 : sibâk-ı şu'bede-mesâk M1
9 ve tedvîn M1 : ve tedîn A1
10 u A1 : — M1
11 'asâfîr-i A1 : 'asâkir-i M1
12 i'timâda A1 : i'timâda (واعتماده) M1
13 beynlerinde A1 : beynlerde M1
14 niçeler A1 : niceler M1
15 iftihâr A1 : iftihâr (افتخار) M1
16 niçe A1 : nice M1

'akliyyelerini beynlerinde istihbâb eder oldular. Hûşmendân-ı dûr-endîşân olanlar ve sâ'ir divel elçileri, bu vaz'-ı ebleh-fîrîbâneye **[M1 376]** dûrdan dîde-dûz-i te'accüb ü istinkâr olup, îmâ vü tasrîhle tezyîf ü takbîh ve bu mukaddimelerin[1] netâyic-i seyyi'e intâc edeceğini mülâhaza birle dâğdâr olurlar idi.

İbtidâ politika tohmunu[2] zemîn-i kulûb-i erkâna zer' ve nizâm-ı 'aklîye igrâ vü tesvîl birle, hâşâ tehvîn-i ahkâm-ı şer' eden ol tâ'ife-i bî-dîn[3] ve gürûh-i mekrûh-i mekr-âyîn idi. *"Lâ tettehızu'l-kâfirîne evliyâ[']*"* nass-ı şerîfi ve *"Lâ testazî'û bi-nâr-i ehli'ş-şirki**"* Hadîs-i münîfi mûcebince mutlakā fırka-i[4] Gebr u Tersâ ile müvâlât ü müvâsâtdan[5] ehl-i İslâm memnû' u mehcûr ve nûr u zulmet mesâbesinde olmalarıyla, ülfet ü müvâneset hayyiz-i imkândan dûr iken, vech-i mezkûr üzere <nâşî> zaleme-i[6] vülât ü a'yân dâ'imâ mütehâşî olurlar idi. Sûret-i mezbûre ol makūlelere meydân ve cemîle-i bî-gerân oldu[7].

Râbi'an huluvv-i meydân sebebiyle ol makūle[8] sitemkârân, 'arsa-i mezâlimde irhây-ı 'inân ve tevfîr-i havâşî ve a'vân ile fukarâ'[9] vü zu'afâya istîlâsını efzûn ve pençe-i şikence ile aceze-i zîr-i destânı ciğer-hûn eyleyüp, her bâr âh u inkisâr ve sebeblerini havâle-i tîğ-i intikām-ı Kahhâr eylemelerine bâdî ve *"Ene 'inde'l-münkesireti kulûbuhum***"* Hadîs-i Kudsî mûcebince[10] zuhûr-i gayret-i Rabbânîye mü'eddî olacağı emr-i[11] beyyin ü bâdîdir. **Beyt**[12]:

---

1 mukaddimelerin A1 : makūlelerin M1

2 tohmunu A1 : resmini M1

3 bî-dîn A1 : pür-kîn M1

* لا تتخذوا الكافرين اولياء = Kâfirleri dost edinmeyin" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nisâ, 4/144. âyetin ortalarında yer alan bir kısmıdır.

** لا تَسْتَضِيئُوا بِنَارِ اَهلِ الشرك = Şirk ehlinin ateşiyle aydınlanmayın!" anlamına gelen bu cümle, meşhûr hadîs kitaplarında geçmeyen, ama manayı pek bozmayan "ehli'ş-şirk" kelimeleri yerine "müşrikîn" kelimesi farklılığıyla sadece Beyhakî'de rivâyet edildiği görülen Hz. Peygamber'in bir hadîsidir; bk. Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn b. 'Ali el-Beyhakî, *es-Sünenü'l-Kübrâ,* Beyrût 1999, nr. 20990, XV,119.

4 Lâ tettehızu'l ..... fırka-i A1 : Matlûb-i M1

5 müvâsâtdan A1 : esâtdan M1

6 üzere nâşî zaleme-i A1 : üzere nâsı zulmet-i M1

7 ve ticârât-ı râbiha ..... oldu [Bu uzunca kısım, N1'de tafsîlâtlı olarak yer almadığından, dipnotta fazla yer kaplayacağı düşüncesiyle metinde sadece M1 ile karşılaştırılmıştır] A1, M1 : nâşî cebâbire-i vülât ü a'yân dâ'imâ andan mütehâşî olmağla, mehmâ emken zulm ü tesallutları kemter ve sükkân-ı beldenin oldukca emr u râhatları mukarrer olur idi. Pes 'aks-i kazıyye sûreti ol makūleye meydân ve vesîle-i selb-i âsâyiş olduğu vâreste-i kayd-ı beyândır N1

8 ol makūle N1 : o misillü A1, M1

9 havâşî ve a'vân ile fukarâ' N1 : 'avvân ile fukarâ A1 : hevân ile fukarâ M1

*** انا عند المنكسرة قلوبهم = Ben kalpleri kırık olanların yanmdayım" anlamma gelen ve burada Kudsî Hadîs olarak belirtilen bu cümlenin Hadîs olmadığı bildirilmektedir; bk. el-'Aclûnî, *Keşfü'l-hafâ,* nr. 614, I,204.

10 şikence ile ..... mûcebince N1 : şikence/işkence ile 'aceze-i 'ibâdı ciğer-hûn eyleyüp, leyl ü nehâr âh u inkisâr ve sebîllerini havâle-i şemşîr-i intikām-ı Kahhâr eylemelerine bâdî ve A1, M1

11 emr-i N1 : — A1, M1

12 Beyt N1 : — M1

Gedânın, şâh olan tıfl-ı dilin ağlatmasun yoksa[1]

Zuhûr-i gayretullah ol gedâya dâye bulmaz[2] mı?

Hâmisen ol makūle zaleme-i bed-nihâdân, husûsan Rumeli kutrunda olan müstevliyân-ı kâfir-nijâdân, irtifâ'-ı ezdâd ile istibdâd sebebiyle mevki'lerinde rîşe-sâz-ı tesebbüt ü istikrâr ve sâmân-perdâz-ı kesret-i yâr u kafâdâr olmalarıyla, giderek mukaddemâ iş'âr olunduğu üzere ber-vech-i mu'âhede hem-hâbe-i zamîrleri olan tegallüb ve serkeşâne heyûlâsını pezîrefte-i sûret ve bilâhare hâyîde-ligâm-ı temerrüd ü gavâyet olmalarına imdâd-ı küllî oldu.

Lâyiha

Sâlifü'z-zikr arpalıklara ta'arruz eylemek, [**N1 180b**] bir meş'ûm mâddedir. Zîrâ selefde bir iki def'a husûsan Sultân 'Osmân-ı şehîd zemânmda Devlet-i 'aliyye ile 'ulemâ' miyânında vâki' olan esbâb-ı vahşet ve münâferetin a'zamı arpalık mâddesi idi. Ve fi'l-hakīka sâ'irleri memâlik-i Pâdişâhî'yi mîrâs ve mâlikâne gibi kabûllenüp temellük eylemişler iken, bir mikdâr 'ulemâ' nâmına olanların beytülmâl bedeli olarak bi'l-ehli ve'l-'iyâl medâr-ı me'âşları olacak arpalıklarına ta'arruz eylemek, kat'-ı erzâk ve insâfsızlığın nihâyet derecesi değil midir? Bu Fakīr'in hissesine düşen Yenipazar Pravadi Kazâsı'ndan altı yedi ayda bir def'a yalnız bir mâhiyye olarak kırk guruş gelüp, beher mâh mütesellimi tarafından on sekiz kîse akca sâhib-i tasarrufa irsâl oluna geldiği bütün Rumeli'nin ma'lûmudur. Ol kırk guruş hisâbiyle bizim mâhiyyemiz üçer dörder guruşa gelür idi. İşte hâl bu minvâl üzere idi; *"Sühan dânem*[3] *velî nâ-guften evlâst**". Ve mâdde-i mezkûre mefâsid-i mezbûreden başka niçe[4] mehâzîri mûcib ve kerîhe-i kesîreyi müstevcib olduğu, rûşenây-ı dekāyık-âşinâdır.

Ve feyâlet-i re'y ve sehâfet-i tedbîrlerinin semere-i nâ-mu'teberesinden birisi dahi vüzerây-ı 'izâm ve ümerây-ı kirâm[5] taraflarından dil-hâhları üzere rişvet ü pîşkeş ve der-âmed mümkin olmadığından fazla, nâmdâr vüzerâ'

---

1 dilin ağlatmasun yoksa A1 : dilin ağlatmasun yohsa N1 : delk ağlatmasun yohsa M1

2 gayretullah ..... bulmaz N1, A1 : gayret[ull]ah ol gedâya dâye olmaz M1

3 *dânem* N1 : *dâ'im* A1, M1

* سخن دانم ولی ناکفتن اولیست = Söz söylemeyi bilirim, fakat susmak daha uygundur" anlamına gelen Farsça bir mısrâdır.

4 kâfir-nijâdân ..... niçe N1 : istibdâd ve irtifâ'-ı ezdâd sebebleriyle/sebîlleriyle rîşe-sâz-ı sebt ü istikrâr ve sâmân-ı berdâr-ı kesret-i bâr/bârû ve hevâdâr bulmalarıyla, giderek mâ fi'z-zamîrleri olan ma'nây-ı ta'assub u tegallübü/telaggubu pezîrây-ı sûret ve bilâhare hâyîde-i likâm-ı serkeşî vü gavâyet/gavâbet oldular. Ve bunlardan başka niçe/nice A1, M1

5 feyâlet-i ..... kirâm N1 : feyâlet-i re'y-i muhtıyânelerinin eşna'ı budur ki vüzerâ ve ümerâ A1 : kabâlet-ârây-ı muhtıyânelerinin eşna'i budur ki, vüzerâ ve ümerâ M1

zuhûru politikalarına nâ-muvâfık olmağla, evtâd ü etvâd-ı memâlik-i 'Osmânî olan ol zümre-i haşmet-iktirânı[1] enzâr-ı i'tibârdan tarh u ilkā ve ekser eyâletlere[2] derebeyi ta'bîr olunan a'yânları nasb u îvâ eylediler. Her birine cevâ'iz-i vefiyye ve dest-âvîzât-ı seniyye pâzâriyle[3] Kapucu-başılık ve Silâhşorluk ve kapucu-başılarına Mîrahûr-i Kebîr ve Kapucular Kethudâlığı gibi pâyeler i'tâ ederek, rüteb-i 'azîze-i 'Osmâniyye'yi pâymâl-i ibtizâl ve Anadolu ve Rumeli ülkelerinin her yerini pâye-dârlar ile mâl-â-mâl eylediler. Hattâ bir def'a yalnız İbrâhîm Kethudâ'nın a'yân nâmiyle ihdâs eylediği Kapucu-başı yüz yirmi nefere bâliğ olduğu, vâkıf-ı serâ'iri olan bir râst-gûy zebânından (ربانندن) mesmû'-i Muharir-i Hakīr oldu; silahşorların ise haddi yoğidi.

Menkabe-i Sultân Süleymân *'aleyhi'r-rahme*

Vâzı'-ı kavânîn-i Devlet-i ebediyyü'l-erkân olan firdevs-âşiyân Sultân Süleymân Hân *'aleyhi'r-rahmetü ve'r-rıdvân** hazretlerinin [**N1 181a**] zemân-ı behcet-iktirânlarında vâki' gazânın birinde hıdmet-i 'azîme ile Ordu-yi İslâmiyye'ye nef' u mu'âvenet-i cesîmesi zuhûr eden Hânedân-zâde Ferîdûn Bey nâm mücâhid hakkında Serdâr-ı ekrem olan Sadrıa'zam'ın beyân-ı hâl ederek kemâl-i niyâz ü istid'âlarına mebnî, Pâdişâh-ı Süleymân-mekân ancak Müteferrikalık ihsânıyla kâmrân buyurdular. İşte Devlet-i 'aliyye'nin her tarîkde olan rütbeleri böylece 'azîz ve mükerrem idi; neteki tevârîh mütâla'a edenlere ma'lûmdur.

Dîğer menkabe-i Sultân Süleymân *'aleyhi'r-rahme*

Kezâlik yine Pâdişâh-ı müşârün-ileyh hazretleri İran seferi zımnında Halebü'ş-şehbâ'yı meştâ ittihâz buyurdukları hılâlde mevâcib vakti hulûl edüp, henûz Âsitâne-i 'aliyye'den hazîne zuhûr eylemamekle, Defterdâr Efendi gâyet muztarib olmuşidi. Bu ızdırâb Haleb ehâlîsi tüccârından birinin mesmû' ve ma'lûmu oldukda, hod-be-hod Defterdâr'a gelüp, lâzım olan akcanın kemmiyyet ve mikdârından su'âl eyledi. Defterdâr dahi bin kîse lâzım olduğunu iş'âr eyledikde: "Şimdi ben getürüp teslîm edeyim. Yarın hazîne geldikde edâ buyurursuz" deyü irâ'et-i sûret-i imdâd eylemekle, Defterdâr begâyet münşerih ve memnûn olup, taraf-ı Şehriyârî'ye ifâde vü istîzân eyledikden sonra ol bâzergândan meblağ-ı merkūmu ahz ve temessük i'tâ ve def'-i zarûret eyledi. Bir müddet murûrunda Âsitâne'den hazîne zuhûr

---

1 rişvet ..... iktirânı N1 : cerr ve der-âmed mümkin olmamağla, ol zümre-i kirâmı A1 : cerr u med mümkin olmamağla, ol zümre-i kirâmı M1

2 ilkā ve ekser eyâletlere N1, A1 : ilgā ve ekser eyâletleri M1

3 nasb u îvâ ..... pâzâriyle N1 : ıstıfâ edüp, her birine cevâ'iz-i vefiyye ve pîşkeşât-ı seniyye pâzâriyle A1 : ıstıfâ edüp ve her birine cevâ'iz-i vâfiye pîşkeşât-ı seniyye bâzâriyle M1

* عليه الرحمة و الرضوان = Allah'ın rahmeti ve rızâsı onun üzerine olsun" anlamına gelen Arapça bir duâdır.

eylemekle Defterdâr Efendi bin kîse akcayı ifrâz ve ol bâzergânı getürüp teslîme âgāz eyledikde, bâzergân bu zemîn üzere bast-ı niyâz eyledi ki: "Dâr-ı dünyâda bir yetişmiş ferzende mâlikim. Akca ve emvâlin nihâyeti yokdur. Ben işbu bin kîseyi Devlet-i 'aliyye'ye teberru' eylerim. Sizden recâ ederim ki oğlumu huddâm-ı dergâh-ı hazret-i Pâdişâhî gürûhuna idhâl edesiz" deyü bu kadar akcayı fedâ eyledikden sonra vâfirce niyâz eyledi. Çünki dar mahalde imdâd edüp, askerînin mevâcib zımnında güft-gû hadşesini def' eylemeğe sebeb olduğundan, Defterdâr Efendi redd edemeyüp istîzâna tevkīf eyledi.

Pes savb-ı Saltanat'a istihsâl-i mâdde zu'muyla serd-i sûret-i hâl eyledikde, Hâkān-ı zemân hazretleri buyurdular ki: "Gerçi ol âdemin cemîlesinden memnûnum; lâkin oğlu bâzergân-zâde olmağla, huddâm ve ricâl-i Saltanat'a luhûku, mehâzîri müstelzimdir. Sonra devletimizi esnâf [**N1 181b**] ve tüccârdan 'ibâret bir bâzâr ederiz" deyü bir vechile rızâ-dâde olmayup, merkūmun akcasını temâmen verdikden sonra elli bin guruş 'atıyye ihsân eylediler. İşte merâtib-i seniyye-i 'Osmâniyye'nin eslâfda 'izzeti ve kadr u şân ü keyfiyyeti böylece idi. Hususan eşref-i turuk-ı Devlet-i 'aliyye olan 'ulemâ' tarîkının ednâ rütbesi hemser-i şipihr-i berîn idi.

Vaktinde a'lâm-ı 'ulemânın efdali olup, üc pâdişâh-ı zî-şânm mahremi ve Anadolu rütbesini ihrâz birle sad-ârây-ı muhteşemi olan Nev'î Efendi merhûmun veled-i emcedi olup, *Hamse* ve nazîri nâ-mümkin *Zeyl-i Şekāyık* ve Fıkh-ı şerîfden *el-Kavlü Lt-men* nâm te'lîf-i şerîf sâhibi olan 'Atâyî merhûm hakkında 'ulemâ'-i zemân: "'Atâyî ehl-i me'ârifdendir, ehl-i 'ilm zümresinden değildir" deyü medrese vermeyüp, Rumeli Kadılığı'na revâ görmüşlerdir.

Zikri sadedinde olduğumuz devirde ise sadr-ı mesned-i 'ilmîde bulunanlar bizzât yâhûd vükelâ' ve kurenânın emr u tevassutlarıyla açıkdan rişvet ve boğçalar ile Âsitâne'de bulunan ipekci ve iplikci ağniyâ-zâdelerden başka, Burusa'da ve Selânik ve İzmir ve Haleb'de olan zengîn eşhâsa pey-der-pey merâtib-i 'ilmiyye pâyeleri ve Mahrec'le ihrâcları nazargâhımızda manzûrumuz olur idi.

Sadr-ı Meşîhat'de bulunan bir 'azîzin devrinde Hâric Ru'ûsu dört biner guruşa açıkdan karâr-dâde idi. Hattâ ru'ûs tâlibi bir zât var idi. Bir gün bu Fakīr'e dedi ki: "Başı taşa ve taşı başa çalarak dört bini hele peydâ eyledim. Fulân sultân cenâblarının 'arabacısı vesâtatiyle Baş-ağası'nı dahi bir boğça ile celb eyledim. Şeyhulislâm Efendi'ye anm tarafından 'Arabacı varup ve meblağı sarrâfa teslîm ve ru'ûsumu ahz eyledi. İşte ru'ûsum" deyü koynundan çıkarup bana 'arz eyledi; *ve kıs 'alâ hâzâ**.

Ve bi'l-cümle re'y-i müte'affinleri cümlesinden olarak vüzerây-ı 'izâm mevki'lerine ekserî furû-mâyelikden ve reh-zenlikden türemiş ve kimi levendlikden ve evbâşlıkdan gelmiş bakıyye-i süyûf-i züyûf eşhâsı merâtib-i

* و قس على هذا = (Diğerini) buna kıyas et" anlamına gelen Arapça bir deyiştir.

'aliyyeye ıs'âd ve vedî'a-i Rabbânî olan zu'afâ' ve zîr-i destânı ol makūle [**N1 182a**] Hudâ ne-dânların zîr-i pençe-i bî-dâdlarına teslîm birle her birini turrazen-i kûs-i istibdâd eylemek ne rütbe kabîh ve müstelzim-i fesâd-ı sarîh olduğunu te'emmül birle veliyy-i ni'met olan Devlet-i 'aliyye ve fukarâ'[1] ve ra'iyyeyi aslâ sıyânet eylemedikleri tahrîrden müstağnîdir.

Ve a'zam-i beliyyât ve enker-i hâdisâtdan biri dahi Mısır Ülkasi'ni Fransa'nın mâdde-i istîlâlarıdır. Mulahhasan sûret-i icmâlîsi[2] budur ki, çün Fransalu mukaddemâ meslûk-i kıdem-i kalem ü imlâ olduğu üzere, serbestiyyet[3] hevâsıyla kırallarını i'dâm ve Venedik ve Felemenk devletleri gibi cumhûriyyeti sûret-yâb-ı nizâm eylediler. Sevâlif-i eyyâmda sevâhil-i Şâm ve İskenderiyye'ye ve Dimyât'a[4] Fransalu dest-res olup, hattâ Mahalletü'l-kübrâ'yı dahi mahall-i nâkūs ü ceres eylemişler iken, selâtîn-i Mısrıyye'den Melik Salâhaddîn *'aleyhi'r-rahmeh* hazretlerinin[5] dest-yârî-i seyf-i mücâhede vü ikdâmlarıyla, emâkin-i merkūme yine dâru's-selâm-ı **[M1 378]** İslâm olmuş idi[6].

---

1 gibi pâyeler i'tâ ..... ve fukarâ' [Metnimizin bu kısmında yer alan "**Menkabe-i ..... -rahme**" başlığı buraya yazılması işaret edilerek kırmızı mürekkeple N1 180b'nin sağ kenarma ve "**Diğer menkabe-i ..... -rahme**" başlığı ise muhtemelen buraya yazılması düşünülerek kırmızı mürekkeple N1 181a'nın sol kenarına yazılmıştır] : pâyeleri gibi merâtib-i 'aliyye i'tâ ederek, Anadolu ve Rumeli yakalarının aktâr u aktânını imlâ eylediler. Hattâ bu def'a yalnız İbrâhîm Kethudâ'nın ihdâs eylediği a'yân olarak kapucu-başı ve silâhşorân yüz yirmi nefere bâliğ/bâliğ (بالغ) olduğu mesmû'ı Muharirri-i sâdıku'l-beyân olmuşdur. 'An asl selâtîn-i 'Osmâniyye **[M1 377]** Anadolu ve Rumeli ve Arabistân ve 'Acemistân'da vâki' memâliki bi't-tedrîc milel-i muhtelife yedlerinden nez' u teshîr eylediklerinden, mutasarrıfları olan tavâ'if-i mülûk makāmına bir vezîr-i be-nâm iclâs ve emânet-i kübrâ olan berâyâyı anlara tevdî' u sipârişle tesviye-i umûr-ı nâs edüp, bu târîhe gelince eyâlât-i merkūme vezâretle mazbût/mazbût (مربوط) ve ol vesîle ile silsile-i umûr-i 'ibâd, halka-i bâb-ı Devlet-i 'aliyye'ye merbût olagelüp, a'yün-i enâmda vüzerâ'-i/vüzerây-ı 'izâm müsta'zım ve hemîşe Pâdişâh-ı vaktin emr u rızây-ı Mülûkâne'leri üzere 'amel ü hareket, ehemm-i mu'tenây-ı vezîrân olduğu cümle 'indinde müsellem olup, seferler vukū'unda me'mûriyyetleri muktezâsınca dâ'ire ve debdebe ve/— a'dâya karşu ketâ'ib-i kesîre ve kevkebe ile mahall-i me'mûriyyetine haşmet-endâz-ı vürûd ve bir tarafın selme ve cerâhatına merhem-i bihbûd oldukları, vâreste-i kayd-ı şuhûd olup ve/— bi't-tab' vüzerây-ı 'izâm tarafından veliyyü'l-emr-i zemân olan pâdişâhân-ı/Pâdişâh-ı 'âlî-şân taraflarına ser-i mû şâ'ibe-i muhâlefet —/ü 'isyân ü/— muhâlefet/— zuhûr etmeyüp ve ba'zı sûret-i serkeşânede mer'î olan etvâr-ı muta'assıbâne tehayyülü, vükelây-ı devlet taraflarına dâ'ir vâlâ/— Pâdişâh-ı —/vâlâ cânibine samîmî inkıyâd ü imtisâlden gayri vaz' u hareketleri gayr-i sâdır olduğu, tevârîh-âşinâyâna emr-i zâhirdir. Ol makūle 'uzamâ ve vüzerâ mevki'lerine ekserî furûmâye ve tehî-vâye ve kimi reh-zenlikde türemiş türüdi ve kimi levend ve evbâşlıkdan gelmiş bakıyye-i süyûf züyûf/züyûf (ربوف) eşhâsları, merâtib-i 'aliyye ile ikāme ve ıs'âd ve vedî'a-i İlâhî olan —/a'yân-ı 'ibâdullâhı zîr-i dest-i bî-dâdlarına teslîm birle, her birini dehl-zen-i dîvân-hâne-i istibdâd eylemek, ne mertebe fazî'/katî' ve müstelzim-i fesâd ü şenî' olacağmı te'emmül birle, velî-ni'metleri olan Devlet-i 'aliyye'yi ve fukarâ A1, M1

2 ve enker-i ..... icmâlîsi A1, M1 : Mısır Ülkesi'ni Efrenc tâ'ifesinin mâdde-i istîlâsıdır. Mulahhası N1

3 ü imlâ ..... serbestiyyet N1 : imzâ olduğu üzere, serbesiyyet A1, M1

4 yâb-ı ..... Dimyât'a N1 : yâfte-i nizâm eylediler. Selefde sevâhil-i Şâm ve İskenderiyye'ye A1, M1

5 eylemişler iken ..... hazretlerinin A1, M1 : etmişler iken, merhûm Melik Salâhaddîn'in N1

6 olmuş idi N1 : olup A1, M1

Ol zemândan berü memâlik-i mezbûre, husûsan Mısır Ülkesi ol melâ'în-i[1] bed-güherlerin gözlerinde uçar ve gönüllerinden geçer idi. Ba'de-vaktin Portekiz ve İngiliz[2] ba'zı benâdir-i Hindistân'a istîlâ ve ticâret-i râbiha ile kesb-i servet ü gınâ edüp, Fransalu dahi sevdây-ı sûd ile kudurmuş kelb gibi bî-karâr ve bunlar 'an-asl cerv-i kilâb-âsâ kesîru'l-evlâd ve mânend-i cerâd-ı vefîru'l-efrâd bir tâ'ife-i bed-nijâd olup, memleketleri kendülere nisbetle teng olmakdan nâşî nâ-güncîde ve emr-i te'ayyüşde zarûret-dîde olduklarına binâ'en, zafer-yâb oldukları Amerika hissesinden başka erâzî-i zâ'ide istihsâline nâ-çâr ve tevsî'-i dâ'ire-i kisb ü kâr bâbında meslûbü'l-ihtiyâr oldular. Ve İngilizlü ile beynlerinde rîşe-bend-i istihkâm olan münâfese ve hısâm sebebiyle Okyânûs'dan revân olmak dûr-mesâfe-i imkân olmağla, Mısr-ı Kāhire Hindistân'a deng gelür bir kişver-i pür-menfa'at ve Ümmü'd-dünyâ ile mu'abber bir büyük memleket olduğundan başka, veche-i maksûd-i aslî olan Hindistân'a dehlîz mesâbesinde olmağın, ol iklîm-i bî-hemtânın temellükü hevâsıyla bî-sabr u ârâm ve pl mahtûbe-i mahbûbeyi der-âgūş-i tasarruf u igtinâm eylemek temennâsı kendülere aksây-ı merâm olmağla, beynlerinde bu heyûlâyı tasvîr u tasmîm ve üsûl ü furû'unu tertîb-i tabî'î üzere tensîk u tanzîm eyledikleri politikā-yı Firengâne ve sîmyâ-nümây-ı müşa'bidâneleri üzere ibtidâ vükelây-ı Devlet-i 'aliyye'yi **[N1 182b]** igfâl ve izhâr-ı sûret-i çâkerî ve fermân-berî ederek, firîfte-i mekr u âl eylemek aslu'l-usûl ve matlab-i mezkûrlarına akvây-ı vesâ'il-i vusûl olduğuna mebnî, tüccâr ve füccârları berren ve bahran Âsitâne-i sa'âdet'e reme-i hınzîr gibi fevcen fevc tereddüd ve mevcen mevc âmed-şud edüp, savb-ı Saltanat'a 'arz-ı 'ubûdiyyet ve izhâr-ı sıdk u husûsiyyet ve: "Min-ba'd ser-i kârân-ı devletin bi'l-cümle çâkeri ve bî-'ulûfe ve me'ûnet niçe milyon müft ve hâzır askeri olup, düşmenleri üzere ibtidâ bizleri sevk u irsâl, ba'dehû kendi leşker-i mahsûslarını isti'mâl eylesünler. İbtidây-ı vehlede Devlet-i 'aliyye'nin a'zam-ı a'dâsı olan Moskovlu'ya hücûm ve rucûm-i top u tüfengle mercûm ederek, evvelâ Kırım Ülkesi'ni halâs, ba'dehû temâmen memleketini nez' u teshîr birle Eflâk ve Boğdân gibi taraf-ı Devlet-i 'aliyye'ye râbıta-pezîr-i ihtisâs eylemek, lâzime-i zimmet ve müdde'ây-ı ittihâd ü intimâmıza burhân u hüccetdir" edâlarıyla ez-kadîm 'ahd-şiken ve peymân-fikenlikleri darbu'l-mesel-i efvâh-ı 'âlemiyân olan ol tâ'ife-i bî-îmân, vesâyik-ı 'uhûd u eymânla sâde-dilân-ı ser-i kârânı memkûr ve tenvîr-i sened zemininde gâh memleketlerine pâdişâh eylemek içün şeh-zâde iltimâs ve gâh Devlet-i 'aliyye'nin mahsûs askerîsi olduklarını iş'âr içün girîbân-ı libâslarına Otuz Bir Ocağı'nın nişânesini şi'âr eylemeleriyle ref'-i şevâ'ib-i şekk ü iltibâs ederler idi. Ve mukaddemâ Nasrâniyyet âyînlerini ilgā ve kütüb ü enâcîllerini deryâya ilkā ve Pap ve papaslarını ihlâk ve savâmi' ve kenâyislerini peyveste-i hâk

1 Ülkesi ol melâ'în-i N1 : Ülkâsi ol mel'ûn-i A1, M1

2 vaktin Portekiz ve İngiliz A1, M1 : bürhetin Portukāl ve İngilizlü N1

eylemeleriyle, gûyâ ki millet-i kâfirâneden teberrâ ve Devlet-i İslâmiyye'ye tevellâ eyledikleri siyâk-ı şu'bede mesâkında 'alenen: "Dîn-i Muhammedî, eşref-i edyân ve tedeyyün ü ittibâ'a hemân bu millet-i 'âlî-şân ehakk u şâyândır" ta'bîrleriyle dâ'imâ medh u senâ ve tekallüd ü inâbete müsta'idd ü müheyyâ olduklarını âşikârece tefevvüh eylemeleri ise erkân-ı devletden başka 'avâmm-ı nâsı dahi âşüfte-şu'ûr ve mahabbet ü müvânesetlerine mecbûr eylemişidi. Bu zemînlerde dâne-pâş-ı mekr u keyd olarak ümenây-ı devletin 'asâfîr-i kulûblarını sayd ve rişte-i emn ü i'timâda bir gûne kayd eylediler ki, beynlerinde cihet-i vahdet derecesinde mu'âmele-i ülfet ve germî-i âmîziş ü mu'âşeret rû-nümâ ve tarafeynden pîşkeş **[N1 183a]** ve hedâyây-ı dil-keş merâsimi icrâ olunur idi.

Garâ'ib-i dilsûzdandır ki, câme-i 'asabiyyetden 'uryân ve mahrûm-i tecellî-i kuvvet-i îmân olan ba'zı bu'l-hevesân, dem-be-dem ol kâfirlerden politika-yı Firengâne te'allüm ve niçeler dahi lisânlarına rağbetle Fransız hâceleri ittihâz ederek lugatlerini tahsîl birle bî-mehâbâ kâfirce tekellüm eylemelerini güzîde-i me'ârif 'add ü şümâr ve medâr-ı iftihâr eylediler.

A'zam-ı mesâ'ib-i dîniyyeden idi ki, bu kâfirlerin bu resme hulûlleri sebebiyle niçe sahîfü'l-akīde sebük-mağzânın Benî İsrâ'îl ve Sâmirî kıssası gibi kulûblarına âyîn-i Firengâne mahabbeti işrâb ve nizâmât-ı 'akliyyelerini samîmî istihbâb eder oldular. Hûşmendân-ı İslâmiyân ve sâ'ir divel elçileri bu vaz'-ı ebleh-firîbe dûrdan nigerân ve beynlerinde istiğrâb u istinkâr ederek ta'accüb-künân olurlar idi. İbtidâ politika tohmunu şûre-zemîn-i kulûb-i erkâna zer' ve nizâm-ı 'aklîye igrâ vü tesvîl birle hâşâ tehvîn-i ahkâm-ı şer' eden ol tâ'ife-i bî-dîn ve gürûh-i mekrûh-i mekr-âyîn idi. Mukaddemâ dahi zikr olunduğu üzere *"Ve lâ tettehızû'l-kâfirîne evliyâ'e min dûni'l-Mü'minîn*"* nass-ı şerîfi mûcebince mutlakā fırka-i Gebr u Tersâ ile müvâlât ve müvâsât-dan ehl-i İslâm memnû' u mehcûr ve mesâbe-i zulmet ü nûr olmalarıyla, ülfet ü mümâzece hayyiz-i imkândan dûr iken, ber-vech-i mezkûr fart-ı meveddet ü ihtilât ve mübâlaga-i üns ü inbisâtlarını gördükce[1], girîbân-ı 'akl u şu'ûr-i ehl ü idrâk tâ-be-dâmen[2] çâkçâk ve tenhâlarında velvele-i te'essüf ü feryâdları sâmi'a-res-i[3] süreyyâ vü simâk olmakda idi. Ol târîhde[4] tullâ'-i senâyây-ı devlete pîş-kadem ve hayl-i havene vü süfehâya Mîr-'alem olan mülakkab

---

* وَ لاَ تَتَّخِذُوا الْكَافِرِينَ اولياء مِنْ دُونِ الْمُؤْمِنِين = Müminleri bırakıp da kâfirleri dost edinmeyin" anlamına gelen bu cümle Kur'ân, en-Nisâ' 4/144. âyetin ortalarında yer alan bir kısmıdır.

1 ve ticâret-i râbiha ile ..... gördükce N1 : üzere meveddet ü ihtilât ve üns ü inbisâtlarından [A1'in bu kısmında, karşı sayfayı işâret eden yazının da gösterdiği üzere arada bir varaklık eksikliğin olduğu görülmektedir. M1'de de bu eksikliğin var olduğu ve farkedilmediği anlaşılmaktadır] A1 : üzere mûris-i ihtilât ve üns ü inbisâtlarından M1

2 u şu'ûr-i ..... -dâmen N1 : -ı hûşyârân tâ-be-dâmân A1 : -ı hûş-bârân tâ-be-dâmen M1

3 velvele-i ..... sâmi'a-res-i N1 : feryâd ü figānları resîde-i sem'-i A1, M1

4 olmakda idi. Ol târîhde N1 : olur idi. Ol târîhlerde A1, M1

bi'n-Nakīz sergerde-i ehl-i dalâl[1] Re'îs Râşid Efendi, kendü rüşd ü reviyyetine[2] mağrûr ve turuk-ı şettâdan âlûde vü memkûr olup, husûsan Yûsuf Ağa vesîlesiyle Vâlide Sultân hazretlerinin perr u bâl-i tehassus u istishâbları birle[3] bâlâ-pervâz ve teşahhus-ı küllî hevâsında hem-cenâh-ı şehbâz olmağın[4], Fransalu ile ber-vech-i meşrûh sâzkâr olan bâzârın germiyyetine müstakıl sebeb[5] ve vaz' u hareketleri devletcelikden bîrûn ve sûret-i[6] kitâbîliği terk ü ibtâl ve tabî'î ve dehrîliği intihâbla[7] millet-i İslâmiyye'den **[N1 183b]** Mecûsî[8] ve büt-perest gibi tebâ'üdlerinin derece-i kusvâya bülûğu, vâreste-i zunûn olan bir alay Fireng-i bed-âhenglerin ekāvîl-i bâtıla ve efâ'îl-i 'âtılalarına i'timâd ve sâ'irleri dahi inandırmağla, kendüsüne hem-reng-i tasdîk u i'tikād[9] edüp, şer'an ve 'aklen ve 'örfen ve tab'an muhâl olan ehl-i İslâm'la ittihâd-ı müşrik-i bâhiru'd-dalâl husûsuna 'azm ü cezm ile 'âkıbet Ümmet-i Muhammed'in başına[10] mâdde-i müstebidde-i mihnet ü nasb oldu. Gûnâ-gûn edille ve berâhîn ve tesvîlât-ı dil-nişîn ile taraf-ı Saltanat'ı dahi imâle vü[11] telyîn edüp, ol düşmen-i dost-nümâ olan tâ'ife-i pür-mekr u vegā[12], teveccühât-ı 'aliyye ve telattufât-ı seniyyeye mazhar ve dem-i fâsid gibi 'urûk-ı Devlet-i 'aliyye'ye[13] duhûlle kâmver oldular. Âsitâne'de olanları bu vechile her gün[14] bir gûne dârû-yi hûşber-i lâf ü temenniyyetle[15], edmiga-i havâss-ı erkânı bî-gâne-i şu'ûr ve rahîk-ı 'atîk-ı füsûn-i[16] Firengâne şerâbiyle, ol teng-zarfân-ı bî-dimâğānı[17] mest ü mağrûr ederler idi.

Meğer ol mekkârlar, mukaddemâ beynlerinde esâs-efken-i bünyân-ı[18] kavl ü karâr oldukları üzere[19] Fransa'da serân-ı cumhûr, Mısır Ülkesi'nin[20]

---

1 mülakkab ..... dalâl N1 : — A1, M1
2 kendü rüşd ü reviyyetine N1 : kendü/kendi rüşd ü dirâyetine A1, M1
3 Ağa vesîlesiyle ..... birle N1 : Ağa'nın cenâh-ı tahsîs u istishâbiyle A1, M1
4 hem-cenâh-ı şehbâz olmağın N1 : demsâz-ı bülend-âvâz olmağla A1, M1
5 bâzârın germiyyetine müstakıl sebeb N1 : pâzârın germiyyetine sebeb-i müstakıl A1 bâzârın germiyyetine sebeb-i müstakıl M1
6 sûret-i N1 : — A1, M1
7 intihâbla M1 : intihâlle N1
8 Mecûsî M1 : Mecûs N1, A1
9 i'tikād N1, M1 : i'timâd A1
10 'azm ü cezm ..... başına N1 : nasb-ı nefs ile bilâhare Ümmet-i Muhammed'e A1, M1
11 imâle vü N1 : — A1, M1
12 pür-mekr u vegā N1 : huddâ' ve pür-mekr u dehâ A1, M1
13 Devlet-i 'aliyye'ye A1, M1 : devlete N1
14 her gün A1, M1 : — N1
15 hûşber-i/hüşber-i lâf u temenniyyetle N1, A1 : hüşber-i lâf ü temşiyetle M1
16 füsûn-i N1 : mekr-i A1, M1
17 şerâbiyle ol teng-zarfân-ı bî-dimâğānı A1 : işrâbiyle ol teng-zarfân-ı bî-dimâğānı N1 işrâb ederek ol kem-serâğānı M1
18 bünyân-ı N1 : — A1, M1
19 üzere N1 : — A1, M1
20 Ülkesi'nin N1 : Ülkasi'nin A1, M1

esbâb-ı nez‘ u teshîri olacak sefâyin[1] ve sâ’ir mühimmât-ı lâzimenin tedârük ve techîzine leyl ü nehâr sarf-ı nakdîne-i sa‘y[2] ü iktidâr üzere olup, hulâsa-i kelâm ber-tıbk-ı[3] merâm üç[4] yüzden mütecâviz sagīr u kebîr[5] sefâyin tertîb ü tesviye ve Tolon İskelesi'nde tehyi’e edüp, derûnlarına[6] kâffe-i edevât-ı kal‘a-gîrî ve memleket-güşâ ve doksan bin kadar asker-i[7] ceng-âzmâ imlâ’[8] ve ta‘biye eylemişler. [Mısrâ]‘[9]:

Bâ-temellukhây-ı düşmen i‘timâdî eblehîst

Pây-bûs-i seyl ez-pâ efgened dîvâr-râ[10]*

Ve ol **[M1 379]** eyyâmda[11] Paris'de beynlerinde kıtâl-i ‘azîme[12] tehaddüs edüp, beş yüz neferâtla umûr-i memleket ru’yet[13] olunmak üzere râbıta verildiğini beyân ve cumhûriyyet-i mezkûreyi Devlet-i ‘aliyye kabûl ve tasdîk eylemek matlabını âverde-i zebân eylemek üzere Der-i devlet'e Dekorş [=Descorches]** nâm bir elçileri[14] vürûd ve cumhûriyyetin tasdîkı bâbında ibrâm-ı nâ-mahdûd edüp, lâkin taraf-ı Saltanat'dan ol merâmlarım divel-i sâ’ireye ta‘lîk u tevkīf birle[15] hele imrâr u tesvîf olunmuşidi. Ba‘dehû Paris'de yine bir şûriş-i cedîd[16] bedîd olup, **[N1 184a]** zikr olunan Beş Yüz Nefer Cumhûr-başıları'nı i‘dâm ü ifnâ ve Müdîrân-ı Hamse nâmiyle bir cemâ‘at

---

1 nez‘ u teshîri olacak sefâyin N1 : istîlâsı olacak sefâ’in/sefâyin A1, M1
2 sarf-ı nakdîne-i sa‘y N1 : sa‘y ü ibtidâr ve sarf-ı nakdîne-i vüs‘ A1, M1
3 tıbk-ı N1 : vefk-ı A1, M1
4 üç A1, M1 : üc N1
5 sagīr u kebîr N1, A1 : kebîr u sagīr M1
6 edüp, derûnlarına N1 : ve A1, M1
7 ve ….. asker-i N1 : ve asâkir-i A1 : asâkir-i M1
8 imlâ’ N1 : imlâ M1
9 [Mısrâ]‘ M1 : — N1, A1
10 *Bâ-temellukhây-ı ….. dîvâr-râ* N1 : *Temellukhây-ı düşmen* [Birkaç kelimelik yer boş bırakılmıştır] A1 : *Temellukhây-ı düşmen* ilâ âhırihî M1
* باتملقهای دشمن اعتمادی ابلهیست ✻ پایبوس سیل از پا افکند دیواررا = Selin ayak öpmesi, duvarı temelinden yıkacağı gibi, düşmanın yüze gülmesine güvenmek de ahmaklıktır” anlamına gelen Farsça bir beyittir.
11 eyyâmda A1, M1 : evânda N1
12 ‘azîme N1, A1 : ‘azîm M1
13 umûr-i memleket ru’yet N1 : ru’yet-i umûr-i memleket A1, M1
** Burada söz konusu edilen ve metnimizde adı Dekorş (ده قورش) okunabilecek şekilde yazılmış olan Fransa Elçisi Descorches (1749-1830) için bk. meselâ “Descorches (Marquis de Sainte-Croix)”, *Biographie Universelle ancienne et Moderne, nouvelle édition,* Paris 1855, X,477.
14 eylemek ….. elçileri N1 : etmek üzere Der-i devlet-medâr'a Dekorş (ده قورش) nâm bir elçileri A1 : etmek üzere Der-i devlet-medâr'a قورشی nâm bir elçi M1
15 merâmlarını ….. birle N1 : merâmlarını divel-i sâ’ire ta‘lîk u tevfîkle A1 : emellerini divel-i sâ’ireye ta‘lîk u tevfîkle M1
16 yine bir şûriş-i cedîd A1, M1 : bir şûriş-i cedîd dahi N1

peydâ eylemeleriyle[1], elçi-i mersûm 'azl ve vilâyetlerine celb ve yerine Ober Dubaye (اوبردوبایی)* nâm bir delifişek kâfir-i[2] bî-şekk ta'yîn ve ma'iyyetine hasbe'l-iltimâs vâfir mühendis ve topcu ve asker ta'lîmcileri terfîkan, tesyîr-i Âsitâne-i sa'adet-karîn eylediler.

Mersûmlar Der-i devlet'e ba'de'l-vusûl her biri mahallerinde istihdâm ve isti'mâl olunup ve'l-hâsıl tarafeynden cihet-i yegâneğî ve ref'-i[3] bî-gânegî merâsimi, fevka'l-gāye te'diye vü ikmâl olunur idi. Bunlar bu hâlde iken, civârlarında bulunan divel, bu fesâd, muharrik-i âhâd[4] olduğuna mebnî, sirâyeti endîşesiyle[5] bu resme zorba tâ'ifesini def' ve kemâ fi's-sâlif Kıral nasbiyle Cumhûriyyet[6] hâdisesi ref' olmadığı sûretde, kendülere dahi muzırr olacağını mütâla'a etdiklerine binâ'en, Nemçelü ve Prusya ve Felemenk ve İspanya ve Venedik ve İngiltere ve sâ'ir brencler[7] bi'l-ittifâk Fransa üzere i'lan-ı harb ile bu mâddeyi, sû-be-sû hücûm u guluvv eylemeleriyle, anlar[8] dahi her tarafdan mukābeleye teşmîr-i sâ'id-i ihtimâm ve kimini mecbûren kendülere tâbi' u râm ve kimini tard ve tahzîl ü tahsîr[9] ve kiminin memâlikini zabt u teshîre mübâderet edüp, bunların ber-vech-i mezkûr husamâları üzere galebe vü zaferleri Âsitâne'de mesmû'-i vükelây-ı umûr oldukca, câ-be-câ şâbâş ü âferîn ve izhâr-ı bişr u[10] beşâşetle bu gûne dest-bürd-i fîrûzî ve celâdetlerinden mahzûz olduklarını tasrîh ü tebyîn ederler idi. Lâkin dûr-endîşân olanlar bu sûretleri re'sen istihcân u istiskāl ve giderek bu âteş-nihâd melâ'în-i mekr-i'tiyâdların şerâre-i şerr-i şûrları bu semte de sirâyet eylemek, mülâhazadan dûr olmamağla[11], ümenây-ı Devlet-i 'aliyye: "Bî-taraflıkdan

---

1 eylemeleriyle N1 : eylediklerinde A1, M1

* Fransa Elçisi Descorches'dan sonra elçi tayin edilen ve *Târîh-i Cevdet*'te (bk. VI,202) اوبر دوبایه şeklinde kaydedilen kişi General Aubert Dubayet'dir; bk. meselâ "Aubert-Dubayet, Jean Baptiste Annibal", *Encyclopaedia Americana: A Popular Dictionary of Arts, Sciences, Literature, History, Politics and Biography,* ed. Francis Lieber, Philadelphia 1829, I,461.

2 Ober Dubaye (اوبردوبایی) nâm bir delifişek kâfir-i N1, A1 : Rober Donabu (روبردونابو) nâm bir delifişeng fâsid-i M1

3 ref'-i N1, A1 : def'-i M1

4 muharrik-i âhâd A1 : ve muharrik-i âhâd N1 : ve muharrik-i ifâde M1

5 endîşesiyle N1 : endîşesine istiğrâkla A1, M1

6 sâlif ..... cumhûriyyet N1 : sâbık kıral nasbiyle cumhûriyyet/cumhûr A1, M1

7 etdiklerine ..... brencler N1 : birle Nemçelü ve Prusyalu ve Felemenk ve Venedik ve İspanya ve İngiltere/İngiliz ve sâ'irleri A1, M1

8 ile bu ..... anlar N1 : edüp, sû-be-sû üzerlerine hücûm u guluvv eylediklerinde, Françelü/Fransalu A1, M1

9 tahzîl ü tahsîr N1 : def' u tahsîr A1 : def' ve tecbîr M1

10 mübâderet ..... u N1 : mübâderetlerinde, vükelây-ı Devlet-i 'aliyye câ-be-câ tahsîn ü âferîn ve izhâr-ı bişr-i A1, M1

11 ederler idi ..... olmamağla N1 : edüp, lâkin dûr-endîş ve/— ferâset-kîş olanlar bu sûretleri yek-sere istihcân u istiskāl ve giderek şerâre-i şerr u/— şûrlarının bu tarafa da sirâyet ü isâbeti, mülâhazadan dûr olmamağla/olmağla A1, M1

gayri mesleki tecvîz eylemamek lâzime-i hâl olduğunu ictihâd ederler idi. Gerçi hazret-i 'Ömer *radiyallâhu 'anh* küffârı yek-dîğere darb u havâle eylemeği cümle-i re'y-i rezînden 'add ü i'tibâr buyurdular. Lâkin eğer ehl-i İslâm'a maslahatı mutazammın olursa, bu maddede ise mazarratı ezher mine'ş-şemsdir[1].

Ba'dehû zikr olunan devletler Cumhûriyyet'i [**N1 184b**] tasdîka şurû'larında, Devlet-i 'aliyye dahi tasdîk eyledi[2]. Bu müddet **[M1 380]** zarfında olacak[3] havâdis-i 'acîbe ve vekāyi'-i garîbe, bîrûn-i 'uhde-i[4] ta'bîr u ifâde olmağla, ol vâdîde it'âb-ı hunuk-i[5] hâmeye cevâz-dâde olunmadı.

Ba'de müddetin yesîre Françelü'nün ba'zı esbâb ve 'avârıza mebnî, Nemçelü ile yine muhârebeleri tehaddüs edüp, Dalmacya taraflarında iki orduyi 'azîm yek-dîğere mukābele ve şiddet üzere âheng-i mukātele eylediler. Françe ordusunda kaht u galâ zuhûr eylemekle, bir vechile tâb-âver-i meks ü karâr olmak mümkin olmadığından, hemân pey-siper-i râh-ı gürîz, belki istîsâl vechiyle semt-i 'ademe sebk-hîz olmağa[6] ramak-ı nâçîz kalmışiken, bahran vükelây-ı Devlet-i 'aliyye küllî zehâ'ir ve sâ'ir ba'zı mühimmât-ı asâkir husûsunda imdâd-ı 'azîm eylemekle hayât-ı tâze bulup[7], Nemçelü'ye sûret-i tegallüb izhâr ve encâm-ı kâr Venedik cumhûru mukāsemesine[8] rabt-ı rişte-i silm ü karâr edüp, berrî olan mahalleri Nemçelü ve bahrda bulunan mevki'leri Fransalu[9] zabt eylemek üzere müsâleme ve terk-i nizâ' u muhâsama eylediler. Bunların bu hareketleri Devlet-i 'aliyye'nin Vidin gā'ilesi ve Edirne câniblerinde ser-zede-i hudûs olan eşkıyây-ı dâgiyenin[10] meşgale-i hâ'ilesiyle iştigāli hengâmında vukū'-yâb olmuşidi.

Ve ol esnâda Françe Elçisi olacak mel'ûn-i[11] mesfûr, cânib-i siccîne 'ubûr eylemekle, yerine sinîn-i medîdeden berü Devlet-i 'aliyye erâzîsinde

---

1 mesleki tecvîz ..... şemsdir N1 : meslek tecvîz eylemamek lâzime-i hâldir" deyü serd-i makāl ederler idi A1, M1

2 eyledi N1 : edüp A1, M1

3 olacak N1 : — A1, M1

4 'uhde-i N1 : havza-i A1, M1

5 hunuk-i N1 : semend-i A1, M1

6 Ba'de müddetin .....olmağa N1 : Ba'dehû Fransa'nın ba'zı esbâba mebnî, yine Nemçelü ile/ile (ایله) muhârebeleri tehaddüs edüp, Fransalu ordusu şiddet-i kaht u galâ sebebiyle inhizâm, belki in'idâma A1, M1

7 Devlet-i 'aliyye küllî zehâ'ir/zehâyir ve sâ'ir ba'zı mühimmât-ı asâkir husûsunda imdâd-ı 'azîm eylemekle/eylemekde hayât-ı tâze bulup A1, M1 : devletin küllî zehâyir ve mühimmât-ı asâkir îsâlleri mel'ûnlara hayât-ı tâze îdâ' eylemekle N1

8 encâm-ı kâr ..... mukāsemesine N1 : bilâhare Venedik cumhûru mukāsemesinde A1, M1

9 Fransalu A1, M1 : Françelü N1

10 câniblerinde ..... dâgiyenin N1 : taraflarında mütekevven/meskûn eşkıyây-ı dâgiye A1, M1

11 Françe ..... mel'ûn-i N1 : Fransa Elçisi A1, M1

Kıral zemânlarında Konsolos ve Sır Kâtibliği hıdmetlerinde[1] müstahdem pür-mekr u fenn Rufen [=Ruffin]* nâm şahs-ı mekkâr, Maslahatgüzâr ta'yîn olunup, çend eyyâm murûrunda mersûm kâfir-i[2] hud'a-kâr Der-i devlet'de bulunan sâlifü'z-zikr mühendisleri ve topcuları bir tarafdan sefîneleriyle ikişer üçer yüzer[3], vilâyetlerine i'âdeye ibtidâr edüp: "Ayâ bunları niçün ircâ' edeyor, bunlar ne sebebden böyle çekilüp gideyor? Françelü[4] bizden dest-keş-i müvâlât olmağa başladı. Bu mu'âmeleye sebeb nedir?' deyü ol semte vükelây-ı devlet tarafından aslâ[5] imâle-i fikr u nazar olunmamak, mûcib-i istiğrâb-ı şeyh u şâb olmuşidi. Pes sükârây-ı ser-i kârân-ı bed-râyân ile yek-laht-i ittihâd olan Françelü dostlarımız, hemcivârları gavâ'ilini ber-taraf eyledikden sonra, niçe zemândan berü hulâsa-i hûlyâ ve nukâve-i emel ü mütemennâları[6] olan **[N1 185a]** hıtta-i Mısır'ı âverde-i kabza-i tasarruf eylemek sevdâsiyle, tedârükât-i kaviyyeye mübâşeret ve asker-i bî-gerân techîz ve Bonaparta nâm halef-i Cengîz, la'în-i[7] pür-mekr u sitîz sergerdeliğiyle Tolon Lîmânı'ndan fekk-i lenger-i ikâmet ve bağteten Malta Cezîresi'ni bî-vakfe-i te'hîr[8] zabt u teshîr ve derûnuna beş bin kadar asker vaz' u takrîr eyledikden sonra[9] hemân İskenderiyye cânibine şitâbân olup, lîmânına duhûl ve yüz on üc senesinde ibtidâ İskenderiyye'ye**, ba'dehû müdevven *Mısır Târîhi*'nde tafsîl olunduğu üzere Mısır Ülkesi'ni zabt eyledikleri haber-i cân-sûzu[10] **[M1 381]** kulûb-i ehl-i İslâm'da âteş[11]-efrûz oldu.

1 medîdeden berü ..... hıdmetlerinde N1 : medîdeden/'adîdeden berü Devlet-i 'aliyye memâlikinde kıral zemânlarında konsoloslık ve Sır Kitâbeti/Kitâbet hıdmetleriyle A1, M1

* Metnimizde Rufen okunacak şekilde yazılmış olan Fransız diplomat ve dilci Pierre Jean Marie Ruffin (1742-1824) için bk. meselâ Joseph Thomas, "Ruffin", *Universal Pronouncing Dictionary of Biography and Mythology,* Philadelphia 1870, II,1930.

2 kâfir-i N1 : la'în-i A1 : — M1

3 sâlifü'z-zikr ..... yüzer N1 : mârru'z-zikr mühendisleri ve topcuları bir tarafdan sefîneleriyle ikişer ve üçer yüzer A1 : mârru'z-zikr topcuları ve mühendisleri bir tarafdan sefîneler ile ikişer ve üçer yüz M1

4 edeyor ..... Françelü N1 : ediyor ve Fransalu A1, M1

5 Bu mu'âmeleye ..... aslâ A1, M1 : deyü kat'â ol semte kârdân-ı devlet taraflarından N1

6 mûcib-i ..... mütemennâları N1 : mûcib-i/mevâcib-i istiğrâb-ı/istiğrâk-ı kihter u mihter olmuşidi. Pes sükârây-ı/şikârây-ı ser-i kârân-ı gaflet-nihâdân/tehâvün ile yek-laht-i ittihâd olan Fransa dostumuz civârları gā'ilelerini ber-taraf eyledikden sonra, niçe/nice zemândan berü nuhbe-i hûlyâ/hûlyây-ı ve/— hulâsa-i/— tereccî ve temennâları A1, M1

7 Bonaparta ..... la'în-i N1 : Napolyon Bonaparta/Bonapart nâm halef-i Cengîz A1, M1

8 Cezîresi'ni bî-vakfe-i te'hîr A1, M1 : Adası'nı N1

9 takrîr ..... sonra N1 : — A1, M1

** İskenderiyye, Napolyon Bonapart tarafından metnimizde olduğu gibi 1113 yılında değil, 18 Muharrem 1213 = 2 Temmuz 1798 Pazartesi günü işgal edilmiştir; bk. meselâ İ.H.Danişmend, *İOTK,* IV,74.

10 şitâbân ..... cân-sûzu N1 : 'azm ve lîmânına duhûl ve yüz on üç senesinde ibtidâ İskenderiyye ve ba'dehû müdevven *Mısır Târîhi*'nde tafsîl olunduğu vech üzere Mısır Ülkasi'ni zabt eyledikleri haber-i dil-sûzu, sâmi'a-dûz ve A1 : 'azm ve lîmânına duhûl ve iki yüz on üç senesinde Mısır Ülkasi'ni zabt eyledikleri haber-i dil-sûzu, sâmi'a-dûz-i M1

11 âteş N1 : — A1, M1

Ve kaldı ki İngilizlü, Fransalu'ya eledd-i hısâm ve subh u şâm cûyende-i râh-ı ırgām u intikāmları olduklarından[1] başka, vükelây-ı Devlet-i 'aliyye'ye bu rütbe iltiyâm u temelluk ve âmîziş ü te'allukları, elbetde mekr u mekîdete mebnî olup, lâ-mehâle bir gûne sû'-i hâle mü'eddî[2] olacağını teferrüs eylediklerinden nâşî, her bâr kâr ü kirdârlarını tecessüs ederler idi. Pes ahvâllerini tenkīr[3] u tedkīk ederek, ol veled-i zinâların veche-i maksad-ı aksâları Ümmü'd-dünyâ olduğunu tahkīk eylemeleriyle, tahmînen altı ay mukaddem kalem-i lisân-ı râstî-beyânlarıyla sahâyif-i[4] sevâmi'-i erkâna tenmîk eylediler.

Ol hılâlde Eflâk Voyvodası bulunan Hançerli-oğlu dahi Paris'de 'ulûfe-i girânla rişte-bend-i teshîr olduğu zümre-i küttâb-ı havâsdan birinin hurûf-i ma'hûde[5] şîvesiyle iş'âr u ihbârına mebnî, Fransalu'nun Mısır tarafına sû'-i kasd ve niyyetleri olduğunu Re'îs Efendi'ye tahrîr u inhâya[6] müsâra'at ve 'ale'l-fevr İskenderiyye'ye temkîn ü metânet[7] vermek makūlesi tedâbîr-i ma'kūleye de delâlet eylemişidi. Mersûmun ol bâbda irsâl eylediği kā'ime-i mufassala ba'de müddetin bi-'aynihî bu Fakīr'in bir takrîble manzûru oldu. Hakk budur ki vak'adan üc ay mukaddem târîhiyle müverrah ve Paris'de bu husûs içün meşveret-gâh olan mahallî ve sefîneleri ve kemmiyyet-i askeri ve balta ve kürek ve sâ'ir âlât ve edevâtı tafsîlen beyân eylemişidi.

Ve ana mukārin Cezzâr Paşa *'aleyhi'r-rahme* hazretleri dahi kazıyye-i ma'hûdeyi Firengistân'a irsâl eylediği kendü câsûsları lisânlarından[8] istitlâ' ve gavr u hakīkatine ba'de'l-ittılâ', itnâb u te'kîdi hâvî ve ba'zı mertebe tedbîr-i sâ'ib[9] **[N1 185b]** ü sedîdi muhtevî kā'ime ile Der-bâr-ı sa'âdet-medâr'a[10] 'arz u i'lâm eylemişidi. Lâkin ser-i kârânın Fransalu'ya fart-ı meveddet ve garâm[11] ve kemâl-i i'timâd ü iltihâmları sebebiyle, bâsıra-i basîretleri gışâve-i gafletle pûşîde ve varaku'l-hayâl-i nîreng ü füsûnlarıyla[12] dimâğ-ı derk ü dirâyetleri şûrîde olduğundan, havâdis-i mezkûre bir vechile havâlî-i gûş-i kabûl-i

1 Fransalu'ya ..... olduklarından N1 : Fransalu'ya/Fransa'nın eleddü'l-hısâm ve subh u şâm cûyende-i râh-ı intikāmları olduğundan A1, M1
2 elbetde ..... mü'eddî N1 : elbette/elbetde mekr u mekîdete/mekîdeye mebnî olup, bir gûne sû'-i netîceyi müntic A1, M1
3 Pes ahvâllerini tenkīr N1 : ahvâllerini tenkīr A1 : ahvâllerini tenfîr M1
4 sahâyif-i N1, A1 : — M1
5 girânla ..... ma'hûde N1 : girânla/kerrâtla rişte-bend-i teshîr u ihtisâs olduğu zümre-i ketebe-i havâsdan birinin hurûf-i ma'hûde/ma'hûd A1, M1
6 Re'îs ..... inhâya N1 : Der-i devlet-medâr'a tahrîr u ifâdeye A1, M1
7 ü metânet N1 : — A1, M1
8 ma'kūleye de ..... lisânlarından N1 : mühezzebeye delâlet eylemişidi. Ana mukārin Cezzâr Paşa merhûm/— dahi kazıyye-i/kasaba-i mezkûreyi elsine-i cevâsîsden A1, M1
9 mertebe tedbîr-i sâ'ib N1 : gûne tedbîr-i savâb A1, M1
10 Der-bâr-ı sa'âdet-medâr'a A1, M1 : Der-i devlet'e N1
11 kârânın ..... garâm N1 : kârların Fransalu'ya fart-ı mahabbet ve garâm/'izâm A1, M1
12 varaku'l-hayâl-i ..... füsûnlarıyla N1 : beng-i/nîk-i esrâr-ı nîreng ü füsûnla M1

'ukūllerine yol bulmayup ve bu keyfiyyete kat'â cevâz-dâde-i sûret-i imkân olmayup, belki hezl ü temeshur[1] şîveleriyle istimâ' ve erâcîf-i vâhiye-i hüssâd ve[2] bed-hâhân olmak üzere 'akd-i 'akīde-i icmâ' eylediler. Nihâyetü'l-emr makām-ı Sadâret-i 'uzmâ cânibinden[3] Vâlî-i Mısır tarafına mesmû'ât-ı merkūmeyi îmâ içün âhar me'mûriyyet sûretiyle kendü Kapucular Kethudâsı'nı isrâ birle iktifâ olundu, [mısrâ][4]:

*Cedde bike'd-dehru ve ente tel'abü**

Vassâf merhûmun Bağdâd vak'asında sebt eylediği manzûme temâmca bu mâddeye hasbihâldir[5].

Ol eyyâmda perde-der-i sâmi'a-i muhlisîn[6] olan hâdise-i bed-terinden biri dahi budur ki, mukaddemâ ba'zı Fransız[7] tüccârmın ümerây-ı Mısır nâmına olan ebâlise-i Çerâkise, vâfirce mâllarını girifte-i[8] pençe-i igtisâb eylemeleriyle, evâmir-i 'aliyye-i 'adîde ile istirdâdı zımnında taraf-ı devletden [**M1 382**] ilhâh u ibrâm olunmuşiken, imtisâlden istikbâr eylemişler[9] idi. Bu esnâda Fransalu yine mâdde-i merkūmeyi i'âde ve niyâz u ibrâmlarını ziyâde eylemeleriyle, erkân-ı devlet, ümerâ'-i Mısriyye'nin temerrüd ve ru'ûnetlerinden bahisle[10] istirdâdın imtinâ'ını beyân ü ilmâ' eylediklerinde, mesmû'umuza göre irâ'et-i tarîk-ı sühûletle Re'îs Efendi'yi tevsît-ı mâcerâ edüp, dilhâhları üzere bir kıt'a emr-i kat'iyyü'l-fehvâya istirsâ olmuşlar.

Mahaldir çâk çâk etsen dil-i bî-çâremi zîrâ
En evvel destine şemşîr-i istiğnâyı ben verdim[11]

1 temeshur N1, A1 : temsîh M1
2 hüssâd ve N1 : — A1, M1
3 Sadâret-i 'uzmâ cânibinden N1 : Sadâret'den A1, M1
4 [mısrâ]' A1 : — N1, M1
* جد بك الدهر و انت تلعب = Zaman seninle işi ciddi tutuyor, ama sen oyunda oynaştasın" anlamına gelen Arapça bu cümle, Abbâsî dönemi şâirlerinden İbn Mu'tez'in hemen hemen aynı anlama gelen (جد الزمان و انت تلعب = *Cedde'z-zemânü ve ente tel'abu*) şiirlerinden birine çok benziyor bk. meselâ İbnü'l-Cevzî, *el-Müdhiş,* thk. Mervân Kabânî, Beyrût 1985, s.529.
5 Vassâf ..... hasbihâldir N1 : — A1, M1
6 muhlisîn N1 : muhlisân A1, M1
7 ba'zı Fransız N1 : Fransa A1, M1
8 vâfirce ..... girifte-i N1 : vâfir emti'a ve emvâllerini giriftâr-ı A1, M1
9 taraf-ı devletden ..... eylemişler N1 : vükelây-ı devlet **[M1 382]** ilhâh u ikbâb eylemişler iken, imtisâlden/imtisâlinden istikbâr ile pâydâr-ı merkez-i ısrâr olmuşlar A1 : taraf-ı devletden ilhâh u ibrâm olunmuşiken, imtisâlden istikbâr eylemişler M1
10 ümerâ'-i ..... bahisle N1 : ümerây-ı Mısriyye'nin te'ebbâ ve temerrüdlerinden bahisle tahsîl ü A1, M1
11 eylediklerinde ..... verdim N1 : eylediklerinde/eylediklerinden, bi'n-nefs kendüler bir takrîble tarîk-ı istihsâline teşebbüs eylemek bâbında bir kıt'a emr-i 'âlî recâ ve re'îs-i zümre-i telbîs Râşid Efendi'yi tevsît-ı müdde'â eylemişler. Ol yâdigâr dahi pîş ü pes-i maslahata sarf-ı efkâr eylemeyüp, bir takrîble ol gümrâhların/gümrâhları vefk-ı dilhâhları üzere bir kıt'a fermân-ı 'âlî-şân istihsâl ve kâr-güzârlık/kârzârlık ve Devlet-i İslâmiyye'ye sadâkatkârlık hakkını edâ vü ikmâl eylemiş A1, M1

Bu kazıyye-i nâ-marzıyye zımnında Râtib Efendi gibi 'azîzü'l-vücûd, her cihetle nazîri nâ-mevcûd zât-ı sadâkat-nümûdun[1] i'dâmına sebeb-i tâmm olduğu[2], zebân-zede-i hâss u 'âmm oldu. Gerçi Râtib Efendi'nin katli husûsunda Râşid Efendi tarafından başka 'illet dahi mahkî olup, lâkin halk lisânında meşhûr olan metn-i kitâbda mesrûd olan 'illetdir; *v'allâhu a'lem*[*3].

Çün Fransız keferesi ber-vefk-ı âmâl 'ukalây-ı[4] devleti igfâl ve matlabları olan fermânı dahi âverde-i dest-i ihtiyâl eylemeleriyle, nihânîce aralık aralık diyârlarına pey-siper-i[5] idbâr olup, encâm-ı kâr envâ'-ı füsûn ü fesâne ve gûnâ-gûn fend ü reng-i[6] Firengâne ile [**N1 186a**] Mısır Ülkesi'ni[7] levs-i vücûdlarıyla murdâr ve ekbâd-ı 'ibâd-ı Müslimîn'i dâğdâr eylediler.

Vech-i meşrûh üzere ümenây-ı devletin Fransalu ile bu rütbe germî-i üns ü ihtilâtlarına mürâdif, Mısır Ülkesi'ne[8] istîlâ eylemeleri, ekser 'avâmm-ı ehl-i İslâm'ı belki müstevliyân-ı devletin "Politika" deyerek şu'bede-i sîmyâ-kârîliklerine âgâh olan havâss u 'ukalâyı dahi sû'-i zanna ilcâ eylediler. Husûsan Fransalu'nun evvel emirde behâyim-ı tıynet, mahrûm-i cevher-i 'akl ü dirâyet olan 'Urbân[9] tâ'ifesine emr-i 'âlî-i mezkûru ibrâz birle: "Bizler[10] Devlet-i 'aliyye'nin mahsûs askeri ve bir takım bende-i fermân-beri olduğumuz cümlenin ma'lûmudur[11]. Memleket-i Mısır'a bî-vech müstevlî olan zorba beylerin dest-i tesallut ve eziyyetlerinden 'aceze-i sükkân-ı Mısır'ı rehâ[12] ve kutr-i mezbûru ol makûle zaleme ve bugâtdan musaffâ[13] eylemeğe me'mûruz" deyerek ve bu zemînlerde taraf taraf basma kağıdlar neşr eyleyerek, bî-mağzân A'râb'ı igfâl ve[14] belki yâfir zemân kulûb-i sâde-dilân-ı

---

1 her cihetle ..... nümûdun N1 : dirâyet ü dirâyet ve sıdk u istikāmet cihetlerinde nazîri mefkūd zâtın A1 : ve reviyyet ü dirâyet ve sıdk u istikāmet cihetlerinden nazîr mefkūd zâtın M1

2 olduğu N1, M1 : olduğunu A1

* و الله اعلم = Allah en iyisini bilir" anlamma gelen Arapça bir deyiştir.

3 Gerçi Râtib ..... a'lem [Bu kısım muhtemelen buraya girmek üzere siyah mürekkeple N1 185b'nin sağ kenarına yazılmıştır] N1 : — A1, M1

4 Fransız ..... 'ukalây-ı N1 : Fransalu keferesi ber-vefk-ı âmâl vükelây-ı A1 : Fransalu ber-vefk-ı âmâl vükelây-ı M1

5 siper-i A1, M1 : siber-i N1

6 fend ü reng-i N1 : hîle vü reng-i A1 : hîle vü deng-i M1

7 Ülkesi'ni N1 : Ülkâsi'ni A1, M1

8 ihtilâtlarına ..... Ülkesi'ne N1 : muhâletatlarına mu'âkıb, Mısır Ülkâsi'ne A1, M1

9 belki ..... 'Urbân N1 : sû'-i zanna ilcâ edüp, husûsan melâ'în-i mesfûrenin evvel emirde behâyim-i tıynet, bî-gâne-i 'akl ü hiss ü dirâyet olan A'râb A1, M1

10 bizler N1, A1 : — M1

11 takım ..... ma'lûmudur N1 : alay fermân-beri olduğumuz sizin ve 'âmme-i enâmın mesmû' u ma'lûmları olup A1, M1

12 zorba ..... rehâ N1 : beylerin/zorbaların eydî-i tesallutlarmdan 'aceze-i sükkân-ı Mısır'ı tencîh A1, M1

13 musaffâ N1 : tenkīh u tasfîh A1, M1

14 ve M1 : — N1, A1

İslâmiyân'ı dahi teşvîş ü ıhlâl[1] eylediler. Bu cihetle ekser nâs, erkân-ı devlet haklarında bed-gümân olup, elbette bu Mısır Vak'ası muvâza'a yâhûd Fransalu'ya mübâya'a vechiyle ferâgat olunmasına imzâ etdiler[2]. Bir tarafdan ise düşmen-i Nizâm-ı Cedîd ve[3] devlet küskünleri olan ba'zı **[M1 383]** pelîdler, vesvâs ü hannâs gibi envâ'-ı erâcîf-i bî-mesâs ile[4] ezhân-ı nâsı muhtell ü[5] şûrîde ve cânib-i Saltanat'dan münfa'il ve remîde oldular[6].

Ne hâl ise Mısır gā'ilesi zâ'il ve 'âmme-i ehl-i İslâm'a ârâm-ı dil hâsıl olup, ba'de zâlik Nizâm-ı Cedîd'in teksîr u tervîci tarîkı ne münselik oldular. Vetîre-i zebîre üzere[7] Anadolu'nun ba'zı yerlerinde ve Levend Çiftliği ve Üsküdar verâsında piyâde ve süvârî mu'allem asker otuz bin nefere kadar[8] bâliğ oldukda, Rumeli yakasında dahi icrâ eylemek kasdına mebnî, ibtidâ Bektâşiyye mîşesi olan Tekfûrdağı Kasabası'na teklîf ve ba'zı mertebe ibrâm ü ta'nîf olundukda, mahallinde beyân olunduğu üzere hâkimlerinin sicill-i hayâtını nûr-i dîde-i dest-i tuğyân ve bu bâbda veche-i itâ'atden pîçîde-gerdûn olduklarını i'lân[9] eylemeleriyle, üzerlerine bahran kalyonlar irsâl ve niçe eyyâm ü leyâl 'ale'l-ittisâl kavârî'-i top ile sükkân-ı kasabayı berzede-hâl eylediler. Bu vaz'-ı nâ-be-câ dahi Bektâşiyye'ye ve sâ'irlere nefret ü dilgîri hâletinden gayri [**N1 186b**] bir fâ'ideye resâ olmadı. Bi-iznihî Te'âlâ zuhûr edecek vak'anın esbâb-ı zâhiresi bu resme vâhiden ba'de-vâhidin işbu 'âlem-i kevn ü fesâdda mütevellid olup, esbâb-ı mevcûdelet dahi birer vesîle ile müte'ekkid olur idi; *lâ râdde li-kazâ'ihî*[*][10].

Ba'dehû Belgırad tarafına 'azîmeti, sülûk-i sûrî ittihâziyle Kadı Paşa'nın Rumeli yakasına güzârişi hengâmesi zuhûr edüp, bi'l-cümle mütegallibe-i Rumeli'yi yüze çıkarmağa[11] mecbûr eyledi. Ol vechile perde-i inkıyâd-ı sûrîleri[12] dahi temâmca derîde ve rişte-i emniyyet-i mevhûmeleri bürîde oldu. Ol ma'rekeden sonra sû-be-sû dağlı[13] eşkıyâlarına irhây-ı 'inân ve dervâze-i

1 ıhlâl N1, A1 : ızlâl M1
2 nâs ..... etdiler N1 : İslâmiyân, erkân-ı devlet hakkında bed-gümân olup A1, M1
3 ve A1, M1 : — N1
4 ile N1 : birle A1, M1
5 muhtell ü N1 : — A1, M1
6 oldular N1 : eylediler A1, M1
7 üzere N1 : — A1, M1
8 kadar A1, M1 : — N1
9 hâkimlerinin ..... i'lân N1 : hâkimlerini mahkeme-i hayâtdan beder ve fermân-berlikden sûret-i serkeşî vü imtinâ'larını sâha-i zuhûrda cilve-ger A1 : hâkimlerini mahkeme-i hayâtdan beder ve fermân-berlikde sûret-i serkeşî vü imtinâ'larını sâha-i zuhûra cilve-ger M1
* لا رادّ لقضائه = Allah'ın kazâsının önüne geçecek yoktur" anlamına gelen Arapça ifâdedir.
10 niçe ..... N1 : 'ale'l-ittisâl niçe/nice eyyâm ü leyâl kavârî'-i/fevârî'-i topla/top ile ceng ü cidâl ve tazyîk-ı mecâl olundu A1, M1
11 yüze çıkarmağa N1 : hem-dest-i vifâk ve yek-sâk-ı merkez-i ittifâk eylemeğe A1, M1
12 sûrîleri A1, M1 : zâhirîleri N1
13 dağlı N1 : dağlu A1, M1

Dâru's-saltana'ya dek teslîtle âyîn-i Hülâgû'yü 'iyân eylediler. Ve her a'yân zîr-i dest-i tegallübünde olan erâzîde[1] tavâ'if-i mülûk-âsâ bî-mehâbâ tasarrufla hüküm-fermâ oldular. Ol hılâl-i pür-ihtilâlde kûşe-güzîn-i[2] inzivâ olan Şehzâde-i safvet-ihtivâ[3] Sultân Mustafa hazretlerinin Enderûn u Bîrûn'da kâ'in ba'zı müte'allikān ve dâ'ire-i Saltanat'ı kendülere[4] tahsîs eden kurenây-ı mahsûsa-i ma'dûdeye buğz u kîne vü hased[5] sebebiyle, hâksârlıklarını ârzûmend olan niçe[6] hâm-kârân, Şeh-zâde-i müşârun ileyh hazretlerini serîr-i Saltanat'a iclâs vesîlesiyle dâmen-i devlet ü ikbâle dest-res ve bekûrî-i a'dâ'[7] der-âgūş-i gül-çehre-i merâm ü mültemes olmak hevâ vü heveslerine mebnî, gûyâ ki lisân-ı Şeh-zâde-i 'âlî-şândan[8] olarak Nizâm-ı Cedîd'in ref'ini müş'ir ve gûnâ-gûn mevâ'îd-i dil-şikârı muhbir, el altından[9] musanna' ve müzevvir kağıdlar tasnî' u tahrîr ve pey-der-pey Rum **[M1 384]** eli a'yânlarına ve Bektâşiyye Ocağı'na ba's ü tesyîr eylemeleri ise, mirveha-i âteş-i 'inâd ü 'isyân ve lücce-i lecâc ü muhâlefete mâdde-i medd ü galeyân olmakda idi. Hattâ Çapar-zâde, Nizâm-ı Cedîd tanzîmini[10] tekabbül ü iltizâm edüp, Canikli Tayyâr Paşa'nın mûmâ ileyhle Amasya Sancağı'na dâ'ir münâfese ve münâkaşasını vesîle-i ihcâm[11] eylemekle, maslahat-ı merkūmeyi icrâdan kadem-keş-i ikdâm olmağın, ol eyânda sâbıku'z-zikr fursat-cûyân-ı müte'allikān, Paşa-yı müşârun ileyh cânibine de 'ale'l-ittisâl düzmece kağıdlar îsâliyle nâ'ire-i fiten ü ihtilâli iş'âl eyledikleri dahi gûş-güzâr idi. Hattâ tebeddül-i[12] Saltanat 'akabinde Tayyâr Paşa'nın **[M1 187a]** bilâ-emr u da'vet hod-be-hod Kırım'dan Âsitâne'ye 'avdet edüp, vürûdunda mazhar-ı iltifât ü 'inâyet olmaları, güzâriş bulan âmizişe kıssasını te'yîd eder[13].

---

1 Dâru's-saltana'ya ..... erâzîde N1 : Dâru's-saltana'ya dek teslîtle âyîn-i Mogol ve Hülâgû'yü 'iyân eylediler. Her a'yân mutasarrıf olduğu büldânda A1 : Dâru's-saltanati's-seniyye dek (دارلسطلنت السنيه دك) teslîtiyle âyîn-i Mogol ve Hülâgû'yü 'iyân eylediler. Her a'yân mutasarrıf olduğu büldânda M1

2 kûşe-güzîn-i N1 : visâde-pîrây-ı safâ-gâh-ı A1, M1

3 ihtivâ N1 : intimâ A1, M1

4 Bîrûn'da ..... kendülere N1 : Bîrûn'dan ba'zı mütahassısân ve dâ'ire-i Saltanat'ı kendülerine A1, M1

5 vü hased A1, M1 : — N1

6 niçe N1 : ba'zı A1, M1

7 Bekûrî-i a'dâ' N1 : Bekûrî-i a'dâ A1 : Bekrî-i a'dâ M1

8 Şeh-zâde-i 'âlî-şândan N1 : hazret-i müşârun ileyhden A1, M1

9 dil-şikârı ..... altından N1 : dil-şikârîyi müzekkir, nihânî A1 : dil-şikârîyi müzekkir, nihânî ve M1

10 ba's ..... tanzîmini N1 : tesyîr eylemeleriyle, bir cânibden mirveha-i âteş-i tuğyân ve lücce-i lecâc ü te'annüdlerine mâdde-i medd ü/meded-i galeyân olur idi. Hattâ Çapar/Cebbâr-zâde, Nizâm-ı Cedîd tahrîrini A1, M1

11 Paşa'nın ..... ihcâm N1 : Paşa mûmâ ileyhle Amasya husûsuna mebnî, münâfese ve münâkaşasını vesîle-i ihcâm/ihcâb A1, M1

12 îsâliyle ..... tebeddül-i N1 : irsâl ile iş'âl-i nâ'ire-i fiten ü ihtilâl eyledikleri dahi gûş-güzâr olup, hattâ tebeddül-i/tebdîl-i A1, M1

13 da'vet ..... eder N1 : iltimâs hod-be-hod Kırım'dan Âsitâne-i sa'âdet'e 'avdet ve vürûdu, güzâriş bulan âmizişe mebnî olduğu bedîdâr oldu A1, M1

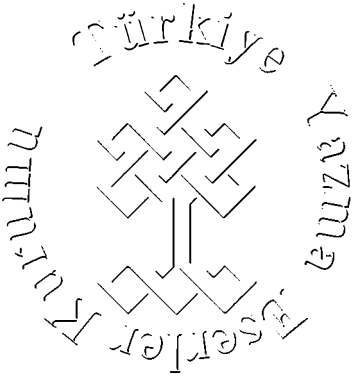
Ve bir def'a zikr olunan evrâkın[1] birisi bir takrîble Pâdişâh-ı Selîmü'l-bâl hazretlerinin dâhil-i dest-i Şâhâne'leri oldukda, ba'de'l-mütâla'a aslâ telâş ü mübâlât eylemeyüp[2], yine hatm ü ketm ile mahalline îsâl eyledikleri ol esnâda mesmû'umuz olan havâdis-i hafiyyedendir. Vüs'at-i sadr ve füshat-i meydân-ı tehammül bundan ziyâde olmaz; lâkin mutazammın-ı mehâzîr olduğu erbâb-ı dikkate gayr-ı setîrdir[3]. Ve müşârun ileyh Tayyâr Paşa vak'ası dahi fitne-i 'azîme olup[4], tarafeynden kati vâfir nüfûs ü emvâl 'urza-i telef oldukdan sonra[5], hele ne hâl ise ol gā'ile dahi ber-taraf oldu.

Ve bi'l-cümle Anadolu tarafını vüzerâdan ıhlâ ile her kutru derebeyi nâm a'yânlara pâyeler ve rütbeler ile tahsîs u ihâle ve mukāta'âta zamîme-i fâhişe ve Memâlik-i mahrûse'ye bida' u muhdesât tahmîl ve cümlesini a'yânların 'uhdesine havâle edüp, anlar dahi 'ibâdullâhın ciğerlerini sökerek tahsîl ve mahallerine tersîl ederler idi. Çebâr-zâde dedikleri azlem-i halkullah Haccâc-ı Sânî-i bî-iştibâhı Bolu Kazâsı hudûdundan Elbistân ve Tarsûs dâhil olarak Mar'aş Kazâsı'na kadar ve 'arzan Erzurum hudûdundan Aydın haddine kadar -ki selefde altı yedi tavâ'if-i mülûk hükm eder idi- zikr olunan memâlike teslît ve Kara 'Osmân-zâde'yi Mihalic'den Antalya Kazâsı'na kadar vilâyetlere tevliye edüp, bunların ve sâ'irlerin ol nefîs ü enfes Memâlik-i 'Osmâniyye'ye ve ekālîm-i Hâkāniyye'ye etdikleri zulm ü istîlâ, hâric-i hadd ü pâyân ve Hicâz'dan 'avdetimizde bi'l-fi'l ma'lûm-i Muharrir-i sâdıku'l-beyân olmuşdur. Bilâ-hılâf Şâm'dan Üsküdar'a kadar uğradığımız bilâd ü kasabât ve kurâ ehâlîsinin birinden Devlet-i 'aliyye tarafına bed-du'â ve inkisârdan gayri senâ güş-zed-i Fakîrânemiz olmadı. Bu cihetle derûnumuz muhterik olmağla, bî-ihtiyâr bu makāmda mütâla'a edenlere kelâl ü melâl verecek rütbede tatvîl-i güftâra nâ-çâr olundu. Anadolu bu cihetle kaleme gelmekden hâricdir.

Ve Rumeli dahi vech-i mezkûr üzere[6] **[N1 187b]** sûret-i âhara müte-havvel ve ulu'l-emr ve Devlet-i 'aliyye nezd-i bâgıyânelerinde[7] 'adem menzi-line mütenezzil olup, ol dâhiye-i dehyâ henûz merkez-i şiddetde pâ-ber-câ ve çâre ve tedârükünden 'ukūl-i vükelâ' pâ-dergil-i 'acz ü a'yâ[8] iken, Fransa-lu'nun Mısır'dan Cezîretü'l-'Arab hâkine tohm-efşân olduğu zehr-i kiyây-ı

1 evrâkın N1 : evrâkdan A1, M1
2 dâhil-i dest-i ..... eylemeyüp N1 : üftâde-i dest-i me'âlî-peyvest-i Şâhâne'leri oldukda, ba'de'l-mütâla'a A1, M1
3 ol esnâda ..... setîrdir N1 : ba'zı sikātdan mesmû'-i Muharrir-i makāldir A1, M1
4 olup N1 : olmağla A1, M1
5 oldukdan sonra N1 : olup A1, M1
6 Ve bi'l-cümle Anadolu ..... üzere N1 : Lâkin Rumeli cânibi A1, M1
7 bâgıyânelerinde N1, A1 : vâlâlarında M1
8 dehyâ ..... a'yâ N1 : dehyâ henûz merkez-i şiddetde pâ-ber-câ ve çâre ve tedârükünden 'ukalây-ı vükelâ pâ-dergil-i 'acz ü a'yâ A1 : dâhyâ henûz merkezinde pâ-ber-câ ve çâre ve tedâ[rü]künden 'ukalây-ı vükelâ pâ-dergil-i 'acz ü a'bâ M1

mel'anetin nebât-i bîş[1] gibi kıtâl ve dil-rîş olan hâsılâtı cümlesinden olmak üzere Necid Ülkesi'nden[2] Dir'iyye Havârici, ser-nümây-ı bâdiye-i hurûc u zuhûr ve bâlâda pâymâl-i kalem-i dürüst[3]-ifâde olduğu üzere Şâm'da Cezzâr Paşa'nın ve Bağdâd'da Süleymân Paşa'nın fıkdânları, tugāt-ı mezbûrenin vesîle-i galeyân-ı tuğyânları olmağla, vakt-i kalîlde Hicâz ve[4] Tihâme'yi ve cümle-i Cezîretü'l-'Arab'ı şûran-şûr ile mahşûr eylediler[5].



1 kiyây-ı ..... bîş N1, A1 : kibây-ı mel'anetin benâtü'n-na'ş M1

2 Necid Ülkesi'nden N1 : bilâd-ı Necid'den A1, M1

3 pâymâl-i kalem-i dürüst A1 : pâymâl-i kilk-i N1 : beyân-ı kalem-i dürüst M1

4 fıkdânları ..... ve N1 : 'âlem-i hestîden mefkūd olmaları mevâdd-ı tekessür-i tuğyânlarına medâr-ı vücûd olmağla, vakt-i kalîlde Hicâz A1, M1

5 ile mahşûr eylediler N1 : eylediler. Temme [Burada yer alan ve muhtemelen "cildü'l-evvel" gibi okunabilecek birkaç kelime özellikle silinmiş gözüküyor. Muhtemelen nüshayı elinde bulunduran kişi, bu nüshanın eksiksiz, tam bir nüsha olduğunu düşünmüş veya düşündürmek istemiş olmalıdır] Hazîran fî 24 Ş[a'bâ]n sene 68, yevmü's-sebt [Bu silinme buradaki tarihi de etkilemiş olmakla beraber, gün isminin belirtilmiş olmasından hareketle bu tarihin, ikinci cildin de istinsâh edildiğinin belirtildiği "68", yani "1268" senesi olması akla yakın gelmekle beraber, gün isminin cumartesi olarak belirtilmesi, takvimlere göre ise 24 şa'bânın pazar gününe denk gelmesi, bir problem olarak gözükse de, bunun hilâlin görülmesinden kaynaklanan bir durum olarak kabûlü mümkündür. Gerçekten 24 Şa'bân 1268 = 13 Haziran 1852 = 1 Haziran 1268 Pazar gününe tekâbül etmektedir] A1 : eylediler. *Temme'l-cildü'l-evvel* M1